

Sic Facunda Deo **LIMBORGI** cernimus ora,
Talis Episcopii virit in ære nepos;
Quo duce Romanæ patuêre tyrannidis artes;
Abramidumque silet, victa pudore, domus;
Ingenii qui grande decus, devotaque paci
Pectora quæ chartis pandit ubique suis.

C. Brandt.

Sic Facunda Deo **LIMBORGI** cernimus ora,
Talis Episcopii virit in ære nepos;
Quo duce Romanæ patuêre tyrannidis artes;
Abramidumque silet, victa pudore, domus;
Ingenii qui grande decus, devotaque paci
Pectora quæ chartis pandit ubique suis.

C. Brandt.

1930, 986

PHILIPPI A LIMBORCH
S. S. Theologiæ inter Remonstrantes
Professoris

THEOLOGIA CHRISTIANA

Ad praxin pietatis ac promotionem pacis Christianæ unice directa.

EDITIO ALTERA,

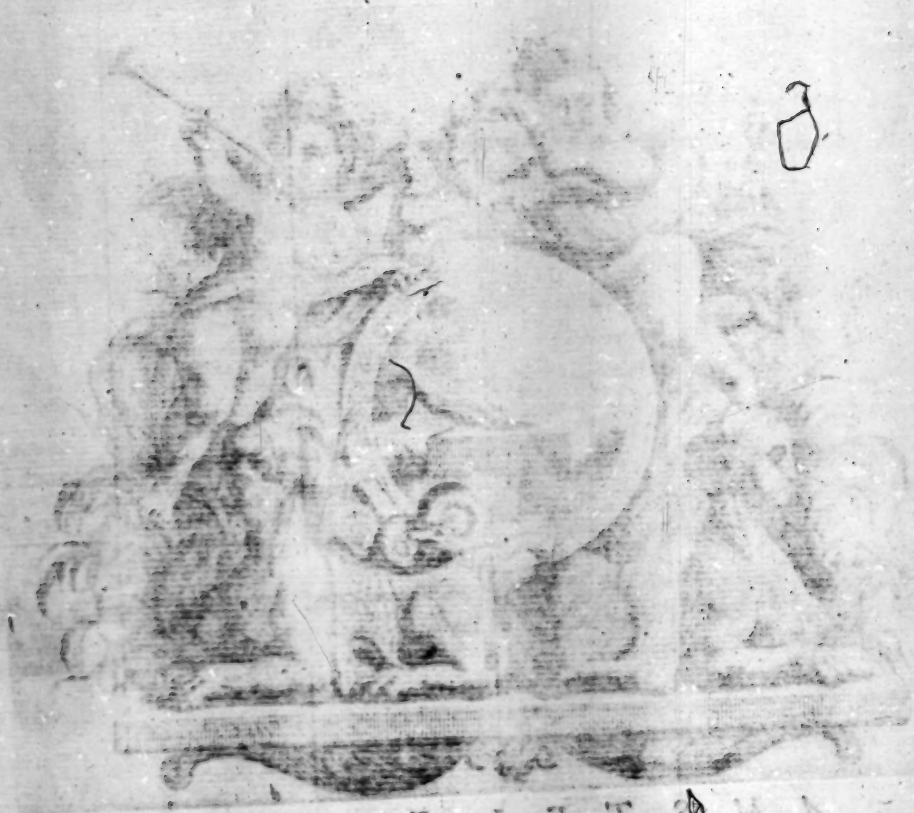
Ab Autore recognita & aucta.

AMSTELÆDAMI,
Apud HENRICUM WETSTENIUM.
cIↃ IↃ C xCV.

Geschenk
der Frau Pfarr Türck Wwe
zu Weilmünster
zur Schlosseinweihung
6. Januar 1931.

Evang. theolog. Landesseminar Herborn (Nassau)

PRÆFATIO AD LECTOREM.

QUod Apostolus fidelibus olim commendatum voluit, CHRISTIANE LECTOR, ut veritatem sectantes in charitate crescant per omnia in Christo, qui caput est: id hoc præsertim controversiarum feracissimo sæculo omnibus Dominum Jesum sincero corde invocantibus commendatissimum esse oportet. Christianismi statum si quis vel leviter intueatur, non tantum maximam deprehendet opinionum diversitatem, & acres animorum concertationes; sed & immites ac crudeles condemnationes, quibus alter alteri anathema est: non aliter, ac si subtilium ac spinosarum quæstionum enodationi humani generis salutem alligatam voluisset benignissimus hominumque amantissimus Deus. Atque ita, dum utrimque cuncta magistrali autoritate definiunt, teneris conscientiis scrupulum, vix ullà arte aut industriâ eximendum, injiciunt; & fidei dogmata temerè stabiliendo, fidem ex animis hominum eliminant, omniumque incertos relinquunt.

Ut hic innoxiè procedamus, & evitatis periculosis hisce scopulis veritatis ac salutis portum tutò obtineamus, duo præcipuè videntur necessaria. Unum, ut, quantum humana permittit imbecillitas, ab erroribus nobis caveamus: Alterum, ut controversiarum momenta prudenter inquiramus, quò sic non obstantibus opinionum divortiis animorum unitatem conservemus, & evitatis temerariis anathematismis Christianâ caritate innoxiè errantes complectamur. Utrumque difficile meritò videri potest: Quoniam inter tot discordantium sectarum pugnantes opiniones, quæ utrimque rationum probabilitate fulciuntur, arduum planè est verum à falso discernere, & rejectis errorum ambagibus rectà ad veritatis arcem contendere. Difficultatem auget, quod plerumque errores assentientium multitudine, patronorum autoritate, commodis ac emolumentis hujus mundi, se commendent; veritas autem plerumque nuda sit, omnique præsidio humano destituta. Similiter opiniones quisque suas perditè amat, & quodcunque verum credit, ab aliis, si salvi esse velint, admitti postulat, & quemcunque à veritate discessum hæresin exitialem pronuntiat. Inde anathematismi in dissentientes temerè vibrati, & schismata in Ecclesiam Christi invecta; ut sub speciosо prætextu fraterna communio ac charitas denegetur iis, quos cœco judicio nullam in cœlo partem credimus habituros.

Ut ex illis nos difficultatibus fœliciter extricemus, & tam propriæ saluti, quàm charitati ac paci Christianæ consulamus, eò unicè adspirandum, ut via certa indagetur, per quam & errores exitiales vitari, & temerariæ condemnationes, quæ schismata & persecutiones parere solent, præcaveri ac tolli possint.

Via hæc facilis est ac compendiosa, si, sepositis affectibus carnalibus, unicè ac sincerè spectemus gloriam Dei, æternamque nostri ac proximi salutem:

Nimirum, si unicum veritatem salutarem cognoscendi medium, à Deo nobis datum, Scripturam nimirum Sacram, debitâ habeamus in veneratione; hoc est, ex illâ solâ veritatis salutaris hauriamus cognitionem; nihil in divinis & ad salutem necessariis præter illam sapiamus; quicquid illâ clarè revelatum non est, temerè non decidamus; præsertim quæ subtili ratiocinatione, in quâ lapsus facilis, colligi debent, & subtilitate suâ mentis nostræ aciem fugiunt, nulliusque, aut saltem exigui, ad pietatem sunt usus: sed potius, infirmitatis nostræ memores, assensum circa illa modestè suspendamus, aut saltem cautè procedamus; cogitantes, temerarium talium scrutatorem, præsertim Scripturâ non præeunte, in præcipitia abduci, unde pedem referre vix possit: Ac proinde illa non eâ animi certitudine affirmanda, quâ in Scripturâ expressè & clarè definita à nobis affirmari possunt ac debent. Huc, inter alia, referri possunt, quæ modum ac rationem formalem (uti in Scholis loqui amant) attributorum divinorum concernunt. Ipsa attributa divina clarè ac perspicuè in Scripturâ traduntur, à mente nostrâ facile apprehenduntur, ac cultus divini fundamenta sunt: modum autem ac rationem formalem Scriptura non definit, & illius contemplatione caligat mens nostra, tanquam oculus ad solem. Sed nec illius investigatio magni ad promotionem pietatis est momenti. Imò quoniam eum Deus nusquam nobis revelavit, eo ipso curiositati nostræ modum ponere voluit, ne ardua illa & intellectui nostro ἀκατάληπτα nimis anxiè scrutantes ab infiniti numinis gloriâ opprimamur. Laudanda ignorantia est, non sapere velle ultra id quod à nobis cognosci voluit Deus. Et qui suspenso hic procedit gradu, nihilque dogmaticè in alterutram partem definit, sed absque Scriptura Sacra loqui veretur, erroribus, saltem exitialibus & saluti æternæ noxiis, nequaquam implicabitur.

Eadem Scriptura regula nobis est certissima ac minimè fallax, cujus ductu quascunque temerarias condemnationes ac injusta anathemata facilè præcavebimus: si nempe in ipsa sola salutis ac damnationis legem quæramus, nulliique homini, aut cœtui, quantumvis conspicuo, & cujus membra, quantumcunque se commendent numero, eruditione ac autoritate, homines tamen sunt, & ab errandi periculo nullo privilegio divino exemti, eam deferamus autoritatem, ut eorum decreta, quicquam præter aut ultra Scripturam definientia, regulam fidei credamus, à qua si quis deflectat, de ejus salute actum sit. Sed solummodò ex ipsa Scriptura salutis fundamenta inquiramus, in illa non clarè definita nulli tanquam fidei regulam imperiosè præscribamus, neminemque condemnemus, nisi quem Dei, unici legislatoris ac judicis, qui solus perdere potest ac salvare, sententia in Scriptura condemnatum sumus persuasi. Breviter, non ipsi legem vitæ ac mortis audacter feramus, sed à Legislatore Deo modestè accipiamus, & reverenter suspiciamus: ne nos involati tribunalis divini reos constituamus, decretaque nostra legibus Dei exæquemus.

Hanc ego, ut tutissimam viam, mihi sequendam proposui in Theologiæ Christianæ explicatione. Scriptura clarè definita etiam certò affirmare non dubito. Scriptura non definita, & subtilitate sua intellectui nostro imperveſtigabilia quæ plerumque non rem ipsam, sed rei modum, concernunt, non definio; sed ignorantiam meam hic ingenuè fateri, & assensum suspendere malo,

malo, quam temerariâ deciſione errandi periculo me exponere Ad contemplationem infiniti numinis mentis noſtræ acies hebeſcit. Atque utinam omnes attentius expendamus, quouſque ingenii noſtri acumen ſeſe extendere valeat, & intra quos cancellos ejus ſagacitatem circumſcripſerit Deus! Modeſtè pedem referremus à contemplatione eorum, quæ nunquam nos comprehendere poſſe ipsâ experientiâ convincimur; & in quæ quicunque temerario auſu pedem inferre non ſunt veriti, temeritatis ſuæ pœnas luerunt; dum vanas, ſtultas & inutiles quæſtiones curiosè inquirendo, & audacter definiendo, in varias portentoſas Deoque indignas opiniones inciderunt; atque ſterili quæſtionum inutilium enodationi toti intenti, animi purgationem, quâ ſolâ Deo placemus, neglexerunt, & contemto vero ac ſolido bono inani illius umbrâ ſe paſcere maluerunt. Quid quod tales, ex quæſtionum, ipsâ ſuâ ſubtilitate evaneſcentium, labyrintho ſeſe extricare non valentes, & in utramque partem de iis diſputantes, ſenſim in totâ fide vâcillent, & de omnibus, etiam fidei ac ſalutis fundamentis, quodlibeticè (ut barbarè loquuntur) ad oſtentandum ingenii acumen diſputare incipiant, iiſque non majorem, quàm ſuis argutiis, ineſſe certitudinem tandem credant. Ita dum (ut præ ſe ferunt) ne in Scepticiſmum incidant, de quibuſvis, etiam circa quæ Scepticum agere laudabile eſt & modeſtiæ indicium, curiosè & acriter contendunt, & ſententiam audacter pronuntiant, in turpiſſimum Scepticiſmum præcipites ruunt, totaque religio ipſis ludibrio eſſe incipit. *Finis præcepti eſt charitas*, inquit Apoſtolus, 1 *Tim.* 1. 5, 6. *ex corde puro, & conſcientiâ bonâ, & fide non fictâ: à quibus quidam aberrantes inciderunt in matæologiam.* Abſit ut talium exemplo ab officio me abduci patiar. Turpe mihi non eſt, ea non comprehendere nec definire, quæ à nullo hominum in hoc ſæculo, in quo tantum ex parte cognoſcimus, comprehendi voluit Deus.

De aliis, præſertim quæ relationem quandam ad pietatem habent, ſententiam meam clarè, rotundè ac candidè, propono, & ex Scripturâ, & ratione adſtruo. Errores ſubinde impugno, maximè eos, à quibus religioni ac pietati pernicies imminet. In controverſiis, quæ Prædeſtinationem divinam, eique annexa, & exinde dependentia, concernunt, excutiendis, prolixior paulò fui. Cujus inſtituti mei rationes fuere plures. Rogatus ſum à pluribus, præſertim Exteris, ſententiæ noſtræ penitiorem ac magis diſtinctam explicationem deſiderantibus, ut ea, in quibus à reliquis diſſentimus, fuſiore & pleniore tractatione explicata, diſtinctè aç dilucidè repræſentem: Cui piæ curioſitati ut ſatisfacerem, officii mei eſſe duxi. Tum & quæſtio eſt valdè fœcunda, quæ ramos ſuos latè per totam fermè Theologiam diffundit, & non exiguam ad praxin pietatis relationem habet. Ac tandem, quæſtio hæc unica fuit cauſa, ob quam à Synodo Dordracenâ condemnati fuimus; ac proinde unica occaſio triſtis illius diſſidii ac ſchiſmatis, quod Eccleſiam Reformatam, magno bonorum ſcandalo, diſcerpſit. Quam proinde exactius inquirere & explicare operæ pretium eſt, ut quam non æqua fuerit condemnatio, & quam injuſtum ſchiſma & expulſio Remonſtrantium, tantò facilius dignoſci queat. Quoniam autem controverſia hæc vix alibi quam in Actis noſtris Synodalibus plenè eſt tractata, quæ ob prolixitatem ſuam rarò leguntur, ego totam diſputationem

in

in compendium redegi; præcipua argumenta ſelegi, eaque à præcipuis, quæ poſtmodum contra ea excogitatæ ſunt, exceptionibus vindicavi; & ad argumenta nobis opponi ſolita reſpondi: in quibus ſi forte aliquando ad altiora illa, quæ eſſentiam ac decreta divina concernunt, adſcendero (quod tamen quantum potui declinavi) id neceſſitati materiæ & aliorum argumentationibus imputari velim, quæ aliquoties pedem inferre coëgerunt in ea, quæ intacta maluiſſem. Selegi autem mihi præcipuè refutanda Wilhelmi Ameſii Anti-ſynodalia; non tam, quia ille reliquis acutior eſt, & gravioribus nos premit argumentis; ſed quia à multis invictus creditur, qui eum, quoniam hactenus à nemine Remonſtrantium expreſsè eſt refutatus, malleum Remonſtrantium ſubinde indigitare ſolent. Ego, omiſſis ejus vitilitigationibus de verbis ac phraſiologiâ, & argutiis nullius momenti, quæ majoris videbantur ponderis ſelegi; & in eorum refutatione ſpecimen me dediſſe confido, quam facili negotio omnia illius argumenta, omnes exceptiones & cavillationes, refelli queant. Quæ ex hac doctrinâ dogmata alia deducuntur, etiam explicatius paulò tractavi. Et quoniam doctrina Chriſtiana eſt cognitio veritatis ſecundum pietatem, in tradendis virtutibus Chriſtianis prolixior fui: Quarum amore ut tantò fortius lectorum meorum animos imbuerem, ſingulorum dogmatum tractationi multiplices illorum uſus & quos habent ad pietatem reſpectus plerumque ſubjunxi: ratus ſcientiam, etiam abſtruſiſſimorum myſteriorum, abſque pietate nullius apud Deum eſſe pretii; imò quantò exactior obtigit ſcientia, tantò gravioris condemnationis fore cauſam, ſi deſtituta ſit ſtudio pietatis. Tandem, nulli Scripturam Sacram mecum reverenter agnoſcenti unicam fidei morumque, quibus ſalvari debemus, normam, & quæ clarè in eâ expreſſa ſunt ſincerâ fide recipienti, ob diſſenſum in aliis non præcisè neceſſariis, anathema dico: regulas neceſſaria ad ſalutem à non neceſſariis diſcernendi, ex Scriptura depromtas, varias propoſui, fundamento Reformationis conſentaneas, à quibus diſcedi nequit, niſi Reformationis fundamento aut deſerto, aut everſo. Quibus ritè ad quæſtiones hodie tanta animorum vehementia inter Chriſtianos agitatas applicatis, facilè liquebit, vix ullas, imò nullas earum, de quibus inter Reformatos concertatur, fidei fundamentum concutere: ac proinde iis non obſtantibus pacem inter omnes poſſe & debere coli, ac mutuam tolerantiam. Ut ita, depoſitis odiis ac inimicitiis, ſincera alii alios charitate in Chriſto complectamur, omniumque fidelium, perinde atque in Eccleſia primitiva, ſit anima una ac cor unum. Quod ſi nondum obtineri queat, ex Eccleſiis ſaltem Reformatis eliminetur penitus peſtiferum & exitiale de errantium perſecutione dogma, nulliuſque conſcientiæ vel minima vis inferatur: ita ſenſim, dum errantem odiſſe nefas credimus, illius miſereri, eumque ut fratrem in Chriſto ſincera complecti charitate diſcemus. Tu, Lector, quæ in opere hoc fuſius de hiſce diſſerui benignè excipe, in timore Domini expende, ac liberè ſine præjudicio ſine affectu judica. Scribebam Amſtelodami: Anno æræ Chriſti CIↃ IↃ C LXXXVI. Calendis Februarii.

IN-

INVITATIO

REFORMATORUM DISCORDIUM

AD

CONCORDEM THEOLOGIAM

REMONSTRANTIUM

editam à

CL. V. PH. LIMBURGIO S. S. Theol. Prof.

Cymba Christi, in inquiete jam salo
Jactata, ventis omnibus ludibrium,
Nunc anchoram demitte postremam, omnibus
Et occupare viribus portum para;
Dum fervet æstu pelagus, & vasta impetu
Volvuntur undæ, spumeique vortices,
Dumque obruit procella proram Gallica,
Æstuque sævo littus Armoricum gemit;
Alsunde dum tremenda tempestas, minax
Nimbûm nigrore, corda nautarum gelat.
Jam cura sit servare puppim sauciam.
Sed ipsa posset hoc salus? Nunc animam agit
Deformis atque lurida Reformatio,
Omnem & medelam respuens, exaggerat
Vesana morbum, ferme ineluctabilem.
Ah, ite funus exequi. Actum est. Ilicet.
Non cura restaurare Cymbam debilem.
Exasperatâs omnium mentes subit.
Internecinis navita rixis fremunt,
Premunt, premuntur, dùm premuntur (vah)
premunt.
Papatui futura fœda victima
Cordis remittit haud ferociam sui.
Cadmea ceu propago dentibus fata
Draçonis atri, conditura mœnia
Thebes, nigravit cæde fraternâ manus;
Prostrata Marte pessimis modis suo;
Sic conditores civitatis lucidæ
Se destruunt, dum substruant domum Dei.
Quid restat? anne quispiam monitis bonis
Adducetur in viam? O agamus hoc.
Quicunque opacas inter erroris vias
Interque Sectas congreges, sectas male
Diu vagatus devia mente, uritur
Amore tandem Veritatis simplicis,
Et actuosæ, Charitatis enthea,
Concordiatisque aurea qua mater est,
Ac restitutrix Cymbulæ, mox naufraga,
Faveto linguâ, dicta quo migrent mea
Ad cordis imum. Regiam pandit viam
Limburgius, *quam straverat Deo satus*
Apostolorum & triverat chorus sacer.
Integritas hic prisca, puri & seculi
Non arte ficta, Religio, ast simplex, rudis
Cultæque suco salsimoniæ vacans
Demum resulget. Hanc Superstitio nigra,
Caliginosa nube terris incubans,
Fœdarat, ossa nuditatem simplicem
Veri, venusti proprio mundo suo,
Et obtegens, velansque nativum decus;
Lenocinante vestium gestamine,
Ac illecebris, condecentibus male,
Inventionum, Præsules quas consuunt,
Ut obvoluta veritas solis sibi,
Plebecula sed non patescat obvia,
Quam in utili scientiâ sibi parem
Trahunt in admirationem frivolis;
Discrimen ut sit inter & mystam & gregem;
Aut veritatis limpidam oblimans aquam,
Luto Platonis ac Sophorum sordibus;
Aut implicans ambagibus sophismatum
Ac quæstionum corda vulgi simplicis.
Superstitio sed unde terris edita?
Mundus Satanæ quicquid est debet mali.
Qui cum videret pristinas artes sibi
Nequissime cessisse, & Ecclesiam Dei
Mediis ovantem persecutionibus,
Jam Martyrum cruore succretam, suis
Damnis adauctam, & invalescentem malis;
Virtute, Charitate subnixam, & Fide,
Placavit ipse mox procellas turbidas;
Ut, quos nequibat dura per discrimina,
Felicitate proditoriâ domet.
Malacia terris orta ridet subdole.
Obsessa Virtus affluentibus bonis
Velut veterno tacta marcuit cito.
Savis tyrannis parta savior quies
Expectoravit (heu) viriles impetus,
Constantiaque vim retudit masculæ.

Velutque pigra mole torpentes aqua
Halant mephitim ; sic tumens Superbia,
Ambitio cruda, & arrogans Amor sui
Tranquillitatis perfida fœtor fuit.
Tunc prodiit monstrosa terris bellua,
Fucata Sanctimonia choragio,
Quæ sana fœdans cuncta, vastans, proterens,
Humana scriptis scripta glutinans Dei,
Et inquinato terrenum miscens polo,
Quassavit orbem motibus feralibus.
Tunc factiosa Concilia turbas cient,
Triasque primus actus est tragœdiæ.
Hic sola, pura, nuda fulget Veritas.
Fundamen hoc, quod constat ex auro mero
Invitat omnes, ligna, fœnum vel leves
Stipulas, profana prurientis ingeni
Commenta, ne quis conferat levi manu ;
Aurum ast probatum & uniones lucidos ;
Ut unicam ex conglutinatis cordibus
Et universam Pacis edem substruant,
Opinionibusque vanis dissitos
Omnes adunent Charitatis vinculo.
Antiquitas quod credulo mundo dedit,
Quam veritatis proma, tam falsi tenax,
Aut, seculis adulta, falsi Authoritas,
Usu recepto nacta vim tyrannicam,
In mentibus cuniculos agris agens,
Sensim & supinas conscientias ligans
Canonum numellis, Symbolorum cassibus,
Hic ponderatur, non probatur, anxie.
Concilia Patrum, aut institutа qualibet
Humana, lege qua magistra sanciunt
Quod lege non sancivit atheria Deus,
Injuriosa & Spiritum in Sanctum, novæ
Hominum loquendi formulæ, ceu Dia mens
Neglexerit sese explicare clarius,
Vel ferre jussa, quæ saluti sint satis,
Hic sedulo exiguntur ad normam Libri
Non mentientis. O profana sint procul!
Cœleste verbum utramque paginam facit.
Hoc nobis est ut Numen aspectabile,
Sacrumque, ceu fatale Palladium, via,
Nulli movendus Terminus, dux, lux, pedum.
Est Manna vesca, melle lympha dulcior,
Vitæ magistra, Veritatis regula,
Et actionum norma constans omnium.
O quisquis altum sapere sudas & viam
Cœlo, Gigantum more vecordi, paras,
Audax recessus intimos tentans Dei,
Quid egerit, vel orbis Artifex agat,
Intelligendus terreo cum carcere
Mens emigravit, patria compos sua,
Definiensque mentis angusto sinu
Non æther ipse quem queat complectier,
Qui curiosum tudit examen, tuum &
Animi retusum acumen in se replicat ;
Sciri negata captitans, jam præteris,
Ardelio veeors, qua scienda sunt tibi.
Parabiles scientiæ sunt utiles.
Divina, rerum nunc potens, sapientia
Incedit omnium per ora publice,
Non flamines duntaxat invitans sacros,
Sed septuennes, simplices sed fœminas,
Plebemque proletariam. Quia Deus
Necesse quod, commune fecit, quempiam
Nec scire vult, quam quod sciendum est omnibus.
Hæc, nota paucis Veritas, est obvia
Cunctis : sed angue pejus odit nec fugit
Mentes retortas, ac sui non compotes,
Aperta, plana, trita quæ fastidiunt ;
Laborioso sed conatu nodulos
Quæ quæritant in scirpo inenodabiles ;
Imaginosa de Deo mysteria,
Et captiosas mentis ambages rudis,
Umbrasque inanes aucupant, ac somnia.
Ut muscæ adherent asperis semper locis,
Sed transeunt polita. Verum detur hoc
Febricienti insaniæ mortalium,
Quod inquies, servare nesciens modum,
Mediocritatis finibus nec comprimi,
Patere cuncta postulat menti suæ,
Male feriatæ mentis ex deliriis.
Ast consequentiarum iniqua fingere
Portenta, definitionum aut formulas,
Quæ carceres, bojaque conscientiis
Nunc servitutis fasce sub duro premunt
Christi redemptos luculento sanguine ;
Nec ferre, qui dissentiunt sensu a suo,
Ac veriori jam receptum posthabent ;
Commenta tam vesana dictatoria
Authoritate, vi, minisque obtrudere,
Ac respuentes igne, ferro tollere,
Et ense terminare controversias,
Est omne fas & jus, sacrumque abrumpere.
Si factiosa Religiones, quæ vigent,
Inventiones faculentas, quas homo
Excogitavit, more despument bono,
Credenda panca singulis super forent.
Theologia ast angusta, qua privo suo
Decet lepore, comitur cultu male
Lenocinante, ut improba merces solent.
Dat purpurissam Logica fallax, qua bona est
Mentis Charybdis ; atque vestes instruit,
Transgressa rerum terminos, Metaphysica,
Et Veritatis subruens alma basin ;
Togamque non concinnat ex verbo Dei,
Sed exoletis ex Stagyrita senis
Gentiliumque rancidis scriptis suit.
Sic omnis apparatus esset Ethnicus,
Arcana gentes fingerent nobis Dei,
Ni Scotus is, tenebrionum qui pater,
His invidisset palmulam, qui somnia,
Et vorticosas atque morosas strophas,
Aculeatis intricatas vepribus,
Lutoque sparsa verba miscens barbaro,
Tentavit ipse cuncta, qua scit nesciens,
Ne intelligendo intelligens merum nihil.
Hic Veritas incompta, nativo suo
Fulgore nitens, amputare docet
Fideuter accrementa rejectanea,
Solum ut superfit quod necesse est omnibus.
Quacunque non docere vult Verbum Patris
Nescire, pars scientiæ est hic maxima ;
Nihilque definire, quam quod finiit
Summus Magister, una definitio est.
Fert omne punctum hæc erudita inscitia.
Ast bracteata, cassa fruge, nania,
Lana caprina quæstiones aridæ,
Luxuriantis ingenique argutiæ,
Nunc Christianis maximam messem serunt

Con-

Contentionum, personant quibus schola:
Hinc omnis altercando Veritas perit,
Amica Pacis, ventilamtes quæ fugit.
Hinc cestus ille Charitatis rumpitur,
Vestisque Christi scinditur non sutilis.
Passim cruentas hinc tragadias cient,
Et quicquid Atreus ausus est, aut Oedipi
Propago dira, lusus hic nunc est merus.
Frater cruore fratris imbuit manus,
Et Christianum Christianus dat neci.
Ah mitiores se suis præbent lupi!
Quæ causa motus tam ferinos concitat?
Mentis tuendi scita pertinacia,
Dissentientes non ferens, ac deputans
Errare, qui suis parum consentiunt
Cum formulis. Hæc hæreses, non februis
Ullis piandas, ferrum & ignem mox crepat,
Tentare si quis jam recepta sustinet,
Aut ferre veritatis invisam facem
His, cœcitate qui frui gaudent sua.
Confessionum obstricta vinculis, suis
Opinionibusque fœde serviens,
Servire cunctos cogit, ut nemo Deo
Liber, suique juris annos exigat;
Sed mancipetur, quantus est, homo sibi,
Et aure, linguâ, corde sub jugo gemat,
Obnoxias quod conscientias premit.
Si quis repugnet, hæresis scribit dicam,
Anathematisque fulmen horridum vibrat,
Proscriptione, vinculis, minis, fame,
(Si sit potestas) igne, ferro sæviens.
Culpate nunc jam Galliarum maximum
Regem, subesse subditos qui propriis
Placitis sacrisque cogit armata manu,
Modisque sævis; si cerebrosus, ferox
Ac Presbyter, morante conservos ferit
Domino, arrogatque vim tyrannicam sibi,
Servasque mentes torquet ad nutum suum.
Fas esse dicunt pullulantes hæreses,
Dixeque messi noxias, evellere.
Sed deputemus rectiore rem viâ.
Errare non est, formulis contraria
Sentire vestris. Lis adhuc sub judice est.
Nec error insons est vocandus Hæresis.
Iris malignis atque diris persequi,
Velut bidental execrare, vel truci
Urgere pœna innoxios erroneos,
Ac ustulatos ignibus lentis, velut
Piaculares immolare victimas,
Germana, pura, puta genuina Hæresis,
Et Christiana est pestifer pestis rei.
O innocens meretur error veniam
Jure æquiore, quam cruenta veritas,
Immane quantum invisior Pacis Deo,
Quam quivis error, proba mens quem protegit.
Peccat voluntas. Lex voluntati data.
Non peccat error. Nam quis errabit volens?
Cœleste donum est Veritas. An demetet
Quod ipse non obsevit orbis Arbiter?
Aut postulabit ante quod minus dedit?
Damnatur error usquam, an flagrans nefas?
Errare proni singuli sumus, proin
Sibi severus, quisquis est erroribus.
Errori iniquus errat impudentius.
Erroris expers ille vitam transigit
Qui semper hæret, atque suspenso gradu
Procedit anceps, ipse suspectus sibi,
Semperque opacas inter anfractus manu
Tenet magistra fila veracis libri,
Nihilque certum, sive credendum putat,
Quam voce clara quod ratum fecit Deus.
Contentus hac scientiâ parabili,
Errore cassus, æquus aut erroribus,
Fomesque Charitatis annos exigat.
Audite sultis. Summa rerum hæc omnium,
Et cardo causæ est, quam docet Limburgius,
Peccare, non errare deputans nefas.
Hic ferre, non inferre discimus mala;
Nec quempiam damnare, sed damnarier
Pro Veritate glorioſum ducimus.
Dissentientes ut ferant, ferri ut volunt,
Hæc prima cunctis regula est, quam sanxerat,
Quemcunque lege metiens sua, Deus.
Pro veritate confidenter vel loqui,
Pro pace vel tacere, si res postulat,
Vel si tyrannus Error intentat minas,
Et experiri dura per discrimina,
Quanti æstimemus Veritatem, contigit,
Docemur hic timere pro Concordiâ
Et Veritate cuncta, pro vitâ nihil.
Modulo suo metitus, altum nec studens
Sapere, modestiaque semper limitem
Premens, habetur doctus & verus Thales.
Inventa mentis qui statera ponderat,
Obnoxieque in verba jurat neminis,
Amatque diffidere dogmati sibi
Placito, iste liber, & sui juris cluet.
Deum vereri, proximum numen Deo
Cunctis colendum, quod Magistratum gerit,
Pronis tributis, ac honore prosequi,
Doctrina singularis est hic, & caput
Sapientiæ, quâ discrepamus omnibus,
Inauspicatum molientibus sibi
Imperium in imperio, quieta vel quibus
In pace turbæ sunt, vel in turbis quies.
Hac promicundus emthea Scientiæ,
Et plura donat seculis Limburgius.
Te, macte cuncta laude, servatos manet
Ob plurimos cives benigne civica
Corona, qui vagantibus præfers facem,
Ut inquiete fluctuantibus mari
Gemellus ignis, lumen exerens polo,
Et avios deducis in portum bona
Concordiæ, atque veritatis candidæ.
Quam latus ad tuas laudes campus patet?
Sevecta gyro sed statuto pagina est.
Tum vita scripta, scripta vitam comprobant;
Nam vita, quicquid scripseris, refert tua,
Et scripta sunt spectamen indolis piæ.
Hæc pauca dicam. Magni Episcopii *nepos,*
Celsissimaque mentis hæres, ardua
Virtutis, ac vastissima Scientiæ
Non deneger, quid expetas? an gloriam
Levesque plausus? gloriæ vana tuus
Contemptor animus major omni gloria est.

C. D.

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

De Scriptura Sacra.

CAP. I. DE Theologiâ ac Religione in genere. Pag. 1
II. De Existentiâ Dei. 2
III. De Libris Canonicis & Apocryphis. 7
IV. De Auctoritate Scripturæ Sacræ. 10
V. De Perfectione Scripturæ Sacræ. 15
VI. De Perspicuitate Scripturæ Sacræ. 20
VII. De Promiscuâ Sacræ Scripturæ lectione. 27
VIII. De Scripturæ Sacræ in linguas Vernaculas Versione. 28
IX. De Sacræ Scripturæ Interpretatione. 30
X. De Judice Controversiarum fidei. 34
XI. De Normâ interpretandi Scripturas. 37
XII. Requisita in Scripturæ Interprete; & quis sit rationis in illius interpretatione usus. 41

LIBER SECUNDUS.

De Deô & Operibus Divinis.

CAP. I. DE Nominibus Dei. Pag. 45
II. De Attributis Divinis in genere 50
III. De Dei Unitate. 52
IV. De Dei Spiritualitate. 52
V. De Dei Æternitate. 55
VI. De Immensitate Dei. 58
VII. De Vitâ Dei. 60
VIII. De Scientiâ Dei. 61
IX. De Voluntate Dei. 67
X. De Amore, Odiô ac Irâ Dei. 73
XI. De Dei Desideriô, Spe, Gaudiô, eorumque contrariis. 76
XII. De Justitiâ Dei Universali. 80
XIII. De Justitiâ Dei Particulari. 87
XIV. De Dei Mansuetudine, Longanimitate ac Severitate. 89
XV. De Omnipotentiâ Dei. 91
XVI. De Beatitudine ac Gloriâ Dei. 94
XVII. De Deô Patre, Filiô & Spiritu Sanctô. 95
XVIII. De Decretis divinis. 101
XIX. De Creatione in genere, 108
XX. De Angelis. 111
XXI. De mundi hujus aspectabilis creatione. Pag. 122
XXII. De creatione Hominis. 125
XXIII. De Intellectu & Voluntate hominis. 126
XXIV. De Imagine Dei in homine. 130
XXV. De Providentiâ Dei in genere. 133
XXVI. De Providentiâ Dei circa homines, ac primò quidem de Conservatione. 137
XXVII. De Gubernatione, quæ est alter Providentiæ divinæ circa homines actus. 142
XXVIII. De Providentiâ Dei speciatim circa peccatum, & primò antequam fiat. 146
XXIX. Examen sententiæ eorum, qui Deo efficacem (ut vocant) providentiam circa peccatum adscribunt. 147
XXX. Responsio ad loca Scripturæ quæ pro efficace Dei circa peccatum providentiâ proferri solent. 152
XXXI. De Providentiâ Dei circa peccatum dum fit, & postquam

CAP. *quam factum est.* Pag. 159
XXXII. *De variis Providentiæ divinæ modis.* 160
CAP. XXXIII. *Responsio ad objectiones contra Providentiam divinam.* Pag. 163

LIBER TERTIUS.

De Redemtione.

CAP. I. *DE Redemtione, ejusque occasione miseriâ hominis.* Pag. 165
II. *De primorum parentum peccatô, illiusque pœnâ.* 168
III. *De primi peccati Adami effectis in posteris ipsius; ac primò de peccati Adami Imputatione.* 173
IV. *De Corruptione Originariâ.* 178
V. *De pœna peccati Originis.* 186
VI. *De propagatione peccati per Adami posteros, & Legis Naturæ ad id reprimendum impotentia.* 189
VII. *De Fœdere Dei cum Abrahamô.* 191
VIII. *De Lege Mosis.* 198
IX. *De Legis Mosaicæ Inefficacia.* 204
X. *De causa impulsiva operis Redemtionis, videlicet Misericordia Dei cum Justitia mixta.* 210
XI. *De Joanne Baptista.* 212
XII. *De persona Jesu Christi.* 214
XIII. *De statu Humiliationis Christi.* 217
XIV. *De statu Christi Exaltationis.* 224
XV. *De Munere Christi Propheticô, illiusque Impositione.* 232
XVI. *De Functione Muneris Prophetici, seu doctrinæ Euangelicæ* CAP. *annuntiatione.* Pag. 234
XVII. *De illius Confirmatione, Fine & Eventu.* 239
XVIII. *De Munere Christi Sacerdotali, illiusque Impositione.* 245
XIX. *De Functione muneris Sacerdotalis, Oblatione & Intercessione.* 247
XX. *Examen sententiæ Socini, de Satisfactione Jesu Christi.* 251
XXI. *Examen sententiæ Contraremonstrantium de Satisfactione Jesu Christi.* 254
XXII. *Vera de Satisfactione Jesu Christi sententia adstruitur.* 257
XXIII. *De Effectis Muneris Sacerdotalis Jesu Christi.* 259
XXIV. *De Munere Christi Regiô, & regni ipsius Amplitudine.* 263
XXV. *De Functionibus Regiis, & Regni Christi Duratione.* 268
XXVI. *Qua ratione Jesus Christus Servator noster sit per tria sua munera.* 273
XXVII. *Jesum esse Christum, seu Messiam Judæis olim promissum.* 278
XXVIII. *Responsio ad præcipuas Judæorum objectiones.* 291

LIBER QUARTUS.

De Prædestinatione Dei.

CAP. I. *DE Prædestinatione hominum tam ad salutem quàm ad damnationem.* Pag. 295
II. *Refutatio sententiæ de absoluta Prædestinatione.* 299
III. *Christum pro omnibus hominibus esse mortuum.* 302
IV. *Responsio ad argumenta, quibus Christum non pro omnibus esse mortuum contenditur.* Pag. 307
V. *Deum velle omnes homines salvos fieri.* 314
VI. *Doctrinam de absoluta Reprobatione pugnare cum Dei Sanctitate, Justitia, Sinceritate, Sa-*

INDEX.

CAP. *Sapientia, & Amore.* Pag. 316
VII. *Responsio ad loca Scripturæ, quæ pro absolutâ Prædestinatione potissimum urgeri solent.* 321
VIII. *De sensu Cap. IX. ad Romanos.* 328
IX. *Responsio ad loca Scripturæ quæ pro absolutâ Reprobatione speciatim proferri solent.* 334
X. *Examen sententiæ eorum, qui agnoscunt quidem absolutam quorundam Electionem, nullam verò absolutam Reprobationem.* Pag. 337
XI. *De Vocatione hominum ad salutem, illiusque necessitate.* 339
XII. *De variis Vocationis divinæ divisionibus.* 344
XIII. *De modo operationis gratiæ divinæ, eumque non esse irresistibilem.* 347
XIV. *Refutatio argumentorum pro irresistibili gratiæ operatione.* 357

LIBER QUINTUS.

De Præceptis Novi Fœderis.

CAP. I. *DE Præceptis Dei in genere.* Pag. 369
II. *De Conscientiâ.* 372
III. *De bonis Operibus.* 378
IV. *De Peccato, variisque ejus speciebus.* 382
V. *De Obedientiâ præceptorum Jesu Christi in genere.* 391
VI. *De Scientiâ.* 393
VII. *De Prudentiâ.* 398
VIII. *De Fide in Jesum Christum, ac primò, de actu ejus antecedente, Scientiâ.* 403
IX. *De formali Fidei actu, Assensu, illique junctâ Fiduciâ.* 406
X. *De consequente Fidei actu, Obedientiâ.* 412
XI. *De Fidei Causis & Effectis.* 413
XII. *De variis Fidei divisionibus.* 417
XIII. *De Fidei Oppositis.* 421
XIV. *De Resipiscentiâ.* 425
XV. *De Subjectô Resipiscentiæ.* 429
XVI. *De Resipiscentiæ Causis, Effectis, & Oppositis.* 435
XVII. *De Pietate, ac primum de ejus Objectô.* 438
XVIII. *De Cultu Jesu Christi Mediatoris.* 441
XIX. *De Cultu Angelorum & Sanctorum mortuorum.* 445
XX. *De Amore Dei.* 448
XXI. *De Honore Dei.* 450
XXII. *De Fide in Deum.* 452
XXIII. *De Spe in Deum.* 457
XXIV. *De Timore Dei.* 458
XXV. *De Adoratione.* 461
XXVI. *De Precatione, & nominatim de ejus materiâ.* 462
XXVII. *De Dispositione precantis, & requisitis in precatione.* 468
XXVIII. *De Locô ac Tempore precum, & speciatim de diè Dominicô.* 471
XXIX. *De Gratiarum actione.* 475
XXX. *De Juramentô.* 476
XXXI. *De Confessione.* 479
XXXII. *De Obedientiâ.* 482
XXXIII. *De Impietate & Idololatriâ.* 485
XXXIV. *De Superstitione.* 487
XXXV. *De Magiâ, Divinatione, Astrologiâ, & Sorte.* 489
XXXVI. *De Charitate.* 492
XXXVII. *De Odio.* 499
XXXVIII. *De Justitiâ.* 504
XXXIX. *De Injustitiâ.* 510
XL. *De Gaudio Spiritus.* 512
XLI. *De Correptione fraternâ.* 515
XLII. *De Benevolentiâ strictè acceptâ, & speciatim Hospitalitate.* 517
XLIII. *De Pacis studio.* 519
XLIV. *De Beneficentiâ.* 524
XLV. *De Mansuetudine.* 527
XLVI. *De Candore.* 530
XLVII. *De Veracitate.* 533

CAP. Pag.

XLVIII. *De Fide, seu Fidelitate.* 536
XLIX. *De Gratitudine.* 538
L. *De Abnegatione nostri.* 538
LI. *De Desiderio rerum spiritualium.* 540
LII. *De Temperantiâ.* 543
LIII. *De αὐταρκείᾳ.* 547
LIV. *De Modestiâ.* 553
LV. *De Fortitudine, Patientiâ & Constantiâ.* 555
LVI. *De rerum adiaphorarum usu.* 560
LVII. *De variis vocationibus & specialibus vitæ conditionibus.* 563
LVIII. *De officio Virorum & Mulierum, item Senum & Juvenum.* 565
LIX. *De officio Cælibum.* 566
LX. *De Matrimonio, Conjugumque officio.* 567
LXI. *De officio Parentum & Liberorum.* 575
LXII. *De officio Dominorum, & Servorum.* 578
LXIII. *De officio Magistratuum & Subditorum.* 578
LXIV. *De officio Divitum & Pauperum.* 586
LXV. *De officio Sanorum & Ægrorum.* 589
LXVI. *De præceptis Jesu Christi ceremonialibus, seu Sacramentis.* 594
LXVII. *De Baptismô.* 600
LXVIII. *De Subjectô Baptismi, ac speciatim Baptismô infantium.* 603
LIX. *De variis Baptismi circumstantiis, ac speciatim illius Iteratione.* 609
LXX. *De Cœnâ Domini, ac primò expenditur sententia Pontificiorum.* 612

CAP. Pag.

LXXI. *Expenditur sententia Lutheranorum ac Reformatorum.* 617
LXXII. *De Fine Cœnæ Domini, & legitimô illius usu.* 620
LXXIII. *Graviores quidam Pontificiorum circa Sacram Cœnam abusus notantur.* 625
LXXIV. *De operibus merè externis, & præceptis humanis.* 630
LXXV. *De Jejunio.* 632
LXXVI. *De Votis, ac speciatim Monasticis.* 636
LXXVII. *De quinque falsis Pontificiorum Sacramentis.* 639
LXXVIII. *De Necessitate observationis mandatorum Jesu Christi.* 646
LXXIX. *De Possibilitate observationis mandatorum Jesu Christi.* 649
LXXX. *De Perseverantiâ.* 655
LXXXI. *Hominem fidelem ac regenitum posse deficere probatur testimoniis Sacræ Scripturæ.* 657
LXXXII. *Idem confirmatur exemplis è Scripturâ depromptis.* 663
LXXXIII. *Idem probatur Adhortationibus, Comminationibus ac Promissionibus Dei.* 669
LXXXIV. *Responsio ad objectiones quæ pro absolutâ fidelium Perseverantiâ adferri solent.* 672
LXXXV. *An peccantibus post acceptam gratiam, & à fide deficientibus ulla veniæ spes supersit.* 676

LIBER SEXTUS.

De Promissis & Minis Novi Fœderis.

CAP. I. *DE Promissis & Comminationibus divinis in genere.* Pag. 679
II. *De promissis & minis Novi Fœderis vitam hanc animalem concernentibus.* Pag. 684
III. *De Electione actuali fidelium, eorumque in filios Adoptione.* 687
IV. *De Justificatione.* 690
V. *De Sanctificatione.* 698

CAP. VI. *De Obsignatione per Spiritum Sanctum.* 699
VII. *De Certitudine Salutis.* 701
VIII. *De Reprobatione actuali infidelium.* 705
IX. *De Excæcatione & Indurazione.* 707
X. *De statu animarum post mortem, & speciatim de Purgatoriô.* Pag. 710
XI. *De Resurrectione mortuorum.* 716
XII. *De Judiciô ultimô, ac Consummatione sæculi.* 727
XIII. *De Vitâ ac Morte æternâ.* 732

LIBER SEPTIMUS.

De Ecclesiâ Jesu Christi.

CAP. I. *DE Ecclesiâ Jesu Christi in genere.* 738
II. *De Ministerio verbi, ac primo de Ministris Novi Testamenti extraordinariis.* 740
III. *De Ministris Novi Testamenti ordinariis.* 745
IV. *De Episcopis & Presbyteris, eorumque missione.* 749
V. *De munere Episcoporum & Presbyterorum.* 755
VI. *De Diaconis.* 759
VII. *De Ordinibus & Dignitatibus Ecclesiasticis prout hodie in Ecclesiâ Romanâ vigent.* 760
VIII. *De Regimine Ecclesiæ.* 762
IX. *De Primatu Petri.* 767
X. *De Primatu Papæ Romani.* 770
XI. *De Antichristo.* 773
XII. *Examen sententiæ Hugonis Grotii de Antichristo.* 782
XIII. *De variis Ecclesiæ divisionibus.* CAP. Pag. 786
XIV. *An Ecclesia possit errare.* 792
XV. *An Ecclesia possit deficere.* 795
XVI. *De Notis Ecclesiæ.* 801
XVII. *De officio civium Ecclesiæ.* 807
XVIII. *De Disciplinâ Ecclesiasticâ.* 809
XIX. *De Synodis.* 817
XX. *De Hæreticis eorumque pœnis.* 825
XXI. *De mutuâ dissidentium Tolerantiâ, ac primò de articulis necessariis, & non absolutè necessariis.* 835
XXII. *Inter dissidentes in articulis non necessariis, mutuam colendam esse tolerantiam.* 843
XXIII. *Qua ratione Tolerantia illa, salva unicuique prophetandi libertate, coli, omnisque in Ecclesiâ nihilominus confusio vitari veritasque conservari possit.* 849

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER PRIMUS

DE SCRIPTURA SACRA.

CAPUT I.

De Theologia ac Religione, in genere.

Quid Theologia.

I. THeologia est doctrina sive scientia, docens verum de Deo sensum, & qui ex sensu isto fluit cultum, expressa ad exemplar notionis illius, quam Deus in seipso concepit libera sua voluntate, & secundum quam homini præscripsit officium, quo circa ipsum versari debet.

Illius divisio.

II. Solet vulgo Theologia dividi in Archetypam, quâ Deus se ipsum novit & omnia divina: & Ectypam, quæ expressa sit ad illam ideam, & communicata tripliciter: 1. per unionem hypostaticam, Jesu Christo: 2. per visionem, Angelis: 3. per revelationem, hominibus. Sed vitiose. Theologia enim revelata non est expressa ad ideam cognitionis illius, quâ Deus seipsum cognoscit naturaliter: nam præterquam quod ea sit unica; Deus vero diversum pro temporum ratione cultus modum præscripserit, primo legem operum, deinde legem fidei; sequeretur & gravissimum hoc absurdum, Deum necessario hunc cultus modum, quem revelavit, nobis præscripsisse, neque potuisse alia ratione, præter eam quam in verbo suo nobis manifestavit, nos ad salutem perducere: quod non tantum libertati divinæ quam maxime præjudicat, Deumque in agens necessarium ac naturale transmutat: sed & è diametro Scripturæ adversatur; docente Paulo *Eph.* 1. 5. quod Deus *nos prædestinavit in adoptionem filiorum per Jesum Christum in seipsum, secundum beneplacitum voluntatis suæ.* Et Dominus Jesus gratias Patri agens quod doctrinam Euangelii absconderit à sapientibus & prudentibus, eamque parvulis revelaverit, addit: *Ita Pater; quoniam sic fuit placitum ante te. Matth.* XI. 26.

Objectum.

III. Objectum proximum & immediatum Theologiæ est cultus Deo exhibendus, quem religionem vocamus; cultus vero hujus objectum est Deus. Male ergo Deus Theologiæ objectum vocatur; cum sit objectum non proximum, sed solummodo remotum: alias Theologia consisteret in nudâ Dei scientiâ. Prærequiritur quidem scientia de Deo, antequam debite coli possit; sed in hac scientia Theologia non acquiescit, verum (ut mox videbimus) eam totam cultus solius gratia tradit, quatenus illius fundamentum est; adeo ut, si rigide loquendum sit, scientia hæc non tam ipsa Theologia, quam Theologiæ quoddam sit antecedens.

Finis.

IV. Finis Theologiæ est, ut homo Deum juxta formulam ab ipsô præscriptam colens, vitam æternam tanquam obedientiæ præmium assequatur, ad summam bonitatis, sapientiæ ac justitiæ divinæ laudem ac gloriam.

Est scientia practica.

V. Inde manifestum est, Theologiam non esse scientiam speculativam, aut mixtam, partim nempe speculativam, partim practicam; sed pure pute practicam, quoniam ultimus illius finis est praxis. Disciplinæ autem ex ultimo ipsarum fine sunt dijudicandæ. Theologiam in sola speculatione terminari, nemo sanus dixerit. Nec etiam partim in speculatione, partim in praxi terminari exinde constat; quia nihil in Theologia traditur, in cujus solâ ac nudâ cognitione homo acquiescat: licet enim multa tradat de Deo, quæ in speculatione consistunt, videlicet quæ divinam naturam & attributa, ejusque decreta & opera spectant; non tamen in nuda illorum scientia acquiescit; sed ea ad cultum Dei, tanquam unicum ac ultimum finem, dirigit; adeo quidem, ut quicquid nullam ad Dei cultum relationem habet, nec Theologiæ pars, nec scitu necessarium sit. Hinc 1 *Tim.* 1. 5. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Ad fidem quippe ac mandatorum divinorum obedientiam omnia referuntur. Ad fidem quidem, *Joan.* XX. 31. *Hæc scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum Filium Dei, & ut credentes vitam æternam habeatis in nomine ejus.* Ad obedientiam, *Joan.* XIII. 17. *Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Cap.* XV. 14. *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Hinc 1 *Corinth.* XIII. 2. *Si novero mysteria omnia & omnem scientiam,* &c. *charitatem autem non habuero, nihil sum.* Exigit illud etiam natura religionis, quæ constat præceptis, promissionum ac minarum additione sancitis: illa enim non tradun-

duntur ut sciantur solummodo, sed ut præstentur. Imo omnium disciplinarum maxime practica est; quia quicquid in reliquis morale est, id omne ad Theologiam refertur.

Explicatio Joan. XVII. 3.

VI. Dices. Legitur tamen *Joan.* XVII. 3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant solum verum Deum*, &c. Resp. Non agitur illic de nudâ scientiâ Dei, quæ in solâ contemplatione consistit; sed de practicâ, seu quæ cum praxi est conjuncta: hoc enim est *nosse Deum*, convenienter cognitioni quam de Deo habemus ipsum colere: ut 1. *Joan.* II. 4. *Qui dicit, novi eum, & mandata ejus non servat, mendax est, & in hoc veritas non est. Cap.* IV. 8. *Qui non diligit, non novit Deum, quia Deus charitas est.* Phrasi apud Hebræos, qui consequentia antecedentibus includere solent, usitatâ: eodem modô quô audire pro intelligere, intelligere pro credere, credere pro ex fide obedire accipi solet. Alias sequeretur, solam cognitionem Dei theoreticam medium esse consequendi vitam æternam; ac proinde impium, modo hac Dei cognitione non sit destitutus, vitæ æternæ fore hæredem. Quod absurdum.

Quid sit religio.

VII. Religio, quam Theologiæ objectum diximus, est recta verum Deum cognoscendi & colendi ratio, sub certâ spe remunerationis ab ipsô obtinendæ: complectiturque in se amorem, timorem, fidem, spem ac obedientiam. Sic *Tit.* I. 1. religio Christiana vocatur *agnitio veritatis quæ secundum pietatem est, in spem vitæ æternæ.*

Est vel naturalis.

VIII. Religio autem, vel est naturalis, vel revelata. Naturalis nititur dictamine rectæ rationis à Deo cordibus hominum inscriptæ, per quam homo in Dei cognitionem deducitur; uti liquet *Act.* XIV. 16, 17. XVII. 26, 27. *Rom.* II. 14, 15. Estque sufficiens quidem, ad hominem officii sui convincendum, non autem ad peccatorem in gratiam cum Deo reducendum; quia solius arbitrii est divini, & peccatorem in gratiam recipere, & conditionem quâ intercedente recipiendus sit, præscribere: hinc *Matth.* XI. 27. *Nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* 1 *Cor.* II. 9, 10. *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt ipsum; nobis revelavit Deus per Spiritum suum.*

Vel revelata.

IX. Revelata nititur patefactione divinâ. Prout autem revelationes divinæ variæ fuerunt, ita etiam religio perfectior exstitit aut imperfectior. Non enim statim Deus voluntatem suam plene hominibus patefecit, sed sensim & per gradus. Primo monita quædam generalia præscripsit, quibus tanquam regulis quibusdam generalibus homines officii sui commonefecit. Dein fœdus pepigit cum Abrahamo ejusque posteris, in quo singularia quædam officia stipulatus, se promissis etiam Abrahamo obstrinxit. Postea per Mosen Israëlitis legem dedit, varia continentem præcepta, variisque promissis ac comminationibus sancitam. Tandem plenissimam suam voluntatem per dilectum ac unigenitum suum Filium Jesum Christum in plenitudine temporum revelavit. Ita *Hebr.* I. 1. *Deus olim* πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, id est, per varias particulas, non simul & semel, & variis modis, per angelos, in visione, in somnio, *locutus patribus in Prophetis; novissime diebus hisce locutus est nobis in Filio*: per quem nimirum *bonam beneplacentem & perfectam suam voluntatem*, ut est *Rom.* XII. 2. patefecit, & in quo *omnis plenitudo Deitatis habitat corporaliter. Coloss.* II. 9.

X. Et de hac revelatione potissimum acturi sumus: De reliquis non aliter, quam quatenus huic præluserunt, & ad hujus pleniorem intelligentiam inservire possunt.

CAPUT II.

De Existentia Dei.

I. UT autem distincte de Religione dicamus, tria consideranda sunt. I. Ejus fundamentum. II. Norma. III. Ipsa religio, & partes quibus constat.

Deum esse.

II. Fundamentum omnis religionis est Deum esse: frustra enim de cultu Dei disquisitio instituitur, quamdiu Deus esse non præsupponitur. Hinc *Hebr.* XI. 6. *Accedentem ad Deum oportet credere Deum esse, & præmia largiri quærentibus se.* Quoniam autem fundamentum hoc à quibusdam in dubium vocatur, nos, ut religionis certitudo solidius cognoscatur, illud contra Atheos adstruemus.

Quid vox Dei significatur.

III. Voce Dei intelligimus. I. Ens supremum ac independens, quod nullam sui causam agnoscit. II. Quod causa est omnium aliorum entium. III. Quod etiamnum omnia entia sapientissimo consilio dirigit ac moderatur.

Triplex ejus existentiam probandi modus.

IV. In modo probationis de existentiâ illius entis non omnes conveniunt. Quidam volunt, notionem divinitatis à naturâ cordibus nostris esse inscriptam: Alii, non quidem Deitatis notionem cordibus nostris esse inscriptam; attamen in naturâ ejusmodi esse principia, per quæ homo beneficio rectæ rationis, & facultatis ratiocinatricis, homini naturalis, in cognitionem Dei pervenire potest. Alii rursus ne hoc quidem concedunt, sed urgent omnem Dei cognitionem haberi solummodo per fidem, quæ nititur patefactione divina. Postremam hanc sententiam tuetur Faustus Socinus, Prælect. Theol. cap. 2.

Idea Dei non videtur nobis innata.

V. Quod primam sententiam attinet, nos de eâ acriter contendere nolumus: verisimilius tamen nobis est, nullam homini ideam esse innatam, sed intellectum ejus in nativitate tabulæ esse instar rasæ, nullamque

nos

nos rei notitiam aut perceptionem, nisi ministerio sensuum, ope institutionis, aut ratiocinationis, acquirere. Inde est, quod in initio, ratiocinandi facultate nondum ad perfectionem sui perducta, ideas rerum admodum confusas formemus: accedente inquisitione & experientiâ sensim vis ratiocinandi perficiatur, & ideæ magis distinctæ concipiantur.

Ex naturâ tamen ejus existentia probari potest.

VI. Licet autem notionem Dei nobis naturaliter innatam non credamus, ex naturalibus tamen principiis ope facultatis ratiocinatricis Deum esse solide demonstrari potest. Nos argumenta tantum præcipua seligemus.

1. Nihil est à seipso.

VII. Primo. Quicquid est, non est à seipso, sed alium ortus sui autorem agnoscit: hoc autem rursus ab alio est; nec ulla ex causis naturalibus reperitur, quin alteri priori causæ originem suam debeat: sicut enim nos originem ducimus à parentibus nostris, ita illi vicissim à suis: neque ad ullum mente nostrâ adscendere possumus hominem, quin perinde atque nos à parentibus suis originem traxerit. Aut itaque in causis naturalibus progressus dari debet in infinitum; aut agnoscendus est circulus causarum naturalium: aut tandem ad causam aliquam primam, quæ à seipsa est, omniumque aliarum causa, deveniendum. Atqui ea est Deus.

Non datur causarum naturalium progressus in infinitum.

VIII. Progressus causarum naturalium in infinitum dari non potest: I. Quia in infinito nullus causarum ordo esse potest, qui in causarum subordinatione & concatenatione necessario requiritur: in infinito enim nullum est primum: nullum itaque nec secundum, nec medium, nec ultimum; sed omnes æqualiter ab initio distant; quod meram parit confusionem. II. Indigent omnes causæ tempore aliquô ad effectum suum producendum: omne autem tempus habet initium, unaquæque ergo causa operationis suæ initium habet. Atqui in æternitate nullum est initium: non itaque causarum operatio ab omni æternitate esse potuit. Dices. Progressus causarum in infinitum dari potest in descendendo, ita ut causa una alteri continuo subordinetur in infinitum, ita ut nunquam ad ultimum effectum perveniatur: Quid ni itaque idem progressus in infinitum adscendendo in causis dari possit? Resp. Diversa plane est ratio. Descendendo progressus in infinitum concipi potest: quia tum concipimus, fieri non posse, ut unquam ultimum effectum, seu effecta omnia, existant; sed quousque descenderimus, ulterius semper descendi possit. In adscendendo id locum habere nequit: quia in adscendendo omnes causas jam exstitisse præsupponimus: omnes enim & singulæ aliquando suum præsens nunc habuerunt, quo exstiterunt. Si ergo eodem modo in adscendendo procedi potest, dicendum: sicut in descendendo impossibile est ut omnia effecta unquam existant: ita etiam impossibile est, ut in adscendendo omnes causæ in infinitum usque exstiterint. Quod evertit hanc objectionem; quia omnes causas præsupponit exstitisse. III. Nec hominum generationem ab æterno esse, rerum humanarum quæ exstat memoria satis evincit: Ea enim recens est, numerum quinque aut sex millium annorum vix excedens. At quæ ratio concipi potest, si ab æterno exstiterint homines, quod eorum memoria nulla exstaret, nisi pauculorum tantum sæculorum, quæ ad æternitatem collata vix exiguam conficiunt particulam? Quin potius illa argumentum est non contemnendum, illô circiter tempore progeniem hominum recens enatam, & antea nullos exstitisse homines.

Nec circulus.

IX. Nec etiam causarum naturalium circulus dari potest: Ille enim concipi nequit, nisi ultimum effectum statuatur ex se reproducere causam primam; eaque rursus per continuas progenerationes tandem reproducat ultimum effectum. Atqui sic tandem effectum causa foret suæ causæ, & causa effectum sui effecti: idemque seipso prius, imo & sui causa, saltem remota, quatenus causæ suæ causa est. Quæ omnia cum sint absurda ac contradictoria; sequitur tandem ad primam aliquam causam esse deveniendum, quæ à nullâ aliâ sit, sed existentiæ suæ principium in se habeat, reliqua omnia pro arbitrio suo produxerit, omnibusque esse dederit. Atqui illa causa est Deus.

2. Omnia agunt propter finem.

X. Secundo. Causam hanc etiam omnium esse rectricem & gubernatricem hoc argumento evincimus. Omnia quæ in mundo sunt, non tantum ratione utentia, sed & ratione, imo vitâ destituta, finis alicujus gratiâ agunt; id est, semper feruntur in certum aliquem finem, quem consequuntur. Illa autem aut per se finem illum appetunt; aut ab alio in finem illum diriguntur. Per se finem illum non appetunt; quia multa consilii sunt incapacia; ut animantia, plantæ, aliaque vitâ destituta: videmus tamen, ex. gr. plantas alimentum rite assumere, & in partes debitas distribuere, ut primo ex semine nascatur planta, ex plantâ exili arbor, eaque fructus & semina sua producat. Hæc absque certô consiliô ita disponi si quis urgere velit, cum ratione desipiat, imo rationem exuat necesse est. Quis jaculatorem continuo scopum ferientem, & nunquam aberrantem, cœcum aut jaculandi imperitum credet? ac non potius jacula ejus sapienti consiliô dirigi? Quid itaque in admirandô hoc naturæ opere sapientissimam directionem, quæ sese ubique oculis nostris ingerit, non agnoscimus? Atqui directio illa non est in rebus ipsis quæ ad finem illum tendunt: illius enim prorsus sunt ignaræ, & consilii incapaces. Imo licet quædam consilii capaces sint, quæcunque tamen naturæ instinctu agunt, etiam sine consiliô agunt: sic operationes nutritionis ac ge-

nerationis homo certô consiliô non dirigit: non enim deliberat quomodo cibum in ventriculô concoquere, partes heterogeneas discernere, & singulas per varia corporis membra distribuere velit: non deliberat pater filium generaturus, quomodo omnia membra & viscera legitime distributurus, totumque corpus ut aptum animæ organum sit, compacturus sit: Sed illa omnia absque consiliô hominis fixâ ac ordinatâ lege peraguntur. Ergo est causa superior directrix, cujus arbitrio singula in finem suum, quem ignorant, diriguntur. Atqui illa causa est Deus. Dices. Causa illa est natura. Resp. Illa natura, aut est cujusque rei natura singularis: atqui id est falsum: sicut enim res ipsæ consiliô carent, ita & cujusque rei singularis natura: Aut est natura generalis omnium: sed ea constat ex naturis singularibus, nihilque est reale, sed tantum per mentis nostræ abstractionem concipitur, quatenus omnium rerum naturæ singulares unicô conceptu universali menti nostræ repræsentantur. Si itaque directio hæc penes unamquamque naturam singularem non reperiatur, nec in universali residebit. Aut per naturam intelligitur substantia à rebus naturalibus distincta, quæ suâ sapientiâ ac potentiâ omnia in finem suum dirigit. Atqui ea est Deus. Atque ita tales, dum Deum declinare cupiunt, cum reverâ sub nomine naturæ agnoscunt.

3. Omnia in mundo destinata sunt usibus hominum: tum cœlestia;

XI. Tertio. Omnia quæ in mundô sunt ita sunt ordinata, ut universæ ac singulæ ejus partes optimam inter se habeant symmetriam & harmoniam, adeo ut aliæ aliarum usui sint destinatæ, viliores nobilioribus, vitâ destitutæ viventibus, & omnes tandem uni homini, atque humanæ speciei conservandæ. Constat id ex omnibus creaturis. Corpora cœlestia, sol, luna, astra, sibi non lucent, nec cursum suum peragunt: Nullam enim inde sibi utilitatem reportant: sed soli homini tam luce suâ, quam cursu ordinatô, ministrant. Dices. Credibile non esse, tam vasta corpora inservire uni homini, creaturæ adeo exili, ut ad illa collata vix puncti instar ac minimi pulviscüli sit. Resp. Moles dignitatem non confert, sed naturæ præstantia. Homo, utpote non tantum vitâ, & ratione præditus, creatura multo nobilior est vastis hisce corporibus, vitâ omnique sensu ac cognitione destitutis. 2. Homini cum hæc inservire dicimus, non unicum intelligimus hominem, sed totum genus humanum per totum terrarum orbem dispersum, & continuâ generatione propagatum. 3. Etiam sol, luna, pluvia, ipsaque terra inserviunt uni grano tritici, rei minutissimæ & vitâ destitutæ, producendo: Quid mirum, corpora cœlestia inservire homini, rei nobilissimæ? 4. Si homini non inserviunt, cui fini destinata sint explicari nequit. Et frustra esse nemo dixerit, quin ordinatô ipsorum cursu, & multiplici quem humano generi præstant usu mox sit redarguendus.

Tum terrestria.

XII. Descendentes ad inferiora deprehendimus aërem, terram fluviis ac fontibus interspersam, mari cinctam, meatibus ac venis subterraneis interstinctam, pluviis irriguam, fœcunditatem concipere ad herbas ac plantas producendum & nutriendum: plantis, quas produxit, vestitam, ut cedant in alimentum brutorum & hominum; tandem ipsa bruta homini inservire. Quin & in ipsô homine omnia adeo apte & ordinate sunt dispositа, ut corpus inserviat animæ, tanquam organum summô artificiô constructum; omniaque membra corporis, carne, nervis, ossibus, aptaque compagine ita sunt digesta, operationibusque accommodata, ut si quis vel unum membrum demat, aut locô suô moveat, statim opus elaboratissimum à se mutilatum sit deprehensurus. Recte ergo dicitur, omnia propter hominem, (cui inserviunt, quique solus hæc contemplari, admirari, & in usum suum convertere potest) hominem vero esse propter Deum. Adeo ut merito Psalmista dicat, *Psal.* XIX. 1, 2, 3. &c. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*, &c.

Non ergo facta ex fortuito atomorum concursu.

XIII. Hæc omnia cum Epicurô fortuito atomorum concursui adscribere, desipere est. Videmus quidem multa in naturâ certô ordine ac mensurâ ex minutissimis particulis concrescere. Sed & illa regulata sibique semper uniformis methodus, sapientem rectorem, cujus nutu ita coalescunt, arguit. Ne minimum quidem opus, in quô artis cujusdam vestigia elucent, conspicimus, quin ex eô opificem ejusque ingenium colligamus: ex lapidibus inter se temere ejectis nemo egregium ædificium, aut ex literis temere inter se commistis elegans poëma enatum credet: Et machinam adeo & mole & ordine stupendam, in quâ se summæ sapientiæ documenta undiquaque spectanti ingerunt, temere absque consiliô & ex fortuitô atomorum concursu enatam credemus?

4. Universalis omnium hominum consensus.

XIV. Quarto. Universalis omnium gentium & hominum consensus arguit esse Deum. Est quippe hæc opinio omnibus hominum animis indita, nec ullâ ratione exinde evelli potest, esse Deum. Inde colligimus, hanc non esse opinionem aut falsam, aut arbitrariam; quia ejusmodi opiniones non sunt universales, nec diuturnæ; sed esse veritatem certam ac indubitatam. Fieri enim nequit ut sit fides adeo universalis ac constans, nisi ortum habeat, aut ex evidentiâ rei, quæ sese menti ratione utenti statim ingerit; aut ex certâ ac constanti traditione: at hæc traditio adeo constans ac universalis ortum habeat necesse est, aut ex ipsa rei evidentiâ, aut ex oraculô divinô, quô Deus sese hominibus quibusdam revelavit,

vit, qui continuâ traditione revelationem illam ad posteros propagarunt. Quicquid dixeris, Deum fatearis necesse est. Pauci, qui se universali omnium gentium consensui opposuerunt, ut, Diagoras Melius, Theodorus Cyrenæus, Euhemerus Tegeates, & nostrô sæculô Julius Cæsar Vaninus, in computum venire non debent. Quanquam & sint, qui putent priores illos non tam negasse Deum, quam fictitia Ethnicorum numina, præter quæ cum Ethnici nullum agnoscerent Deum, eos infami atheorum nomine traduxerunt.

5. Conscientia.

XV. Quinto. Tandem existentiam Dei ejusque providentiam comprobat vis conscientiæ, quæ homines ob peccata, licet maxime secreto in locô perpetrata, accusat, damnat, & torquet; & ob benefacta, etiam in mediis miseris, solatur & exhilarat. Atqui illa homines non torquet metu pœnæ ab hominibus infligendæ; quia peccata quorum pœnam horrent, sæpe hominibus sunt ignota: vel ipsi tantâ in sublimitate positi, ut nullum hominem metuant; quin imo, pœnam quandoque ab hominibus expetunt, ut à conscientiæ cruciatu liberentur. Ergo torquet metu judicis superioris, & pœnæ gravioris ab ipsô infligendæ. Ille autem judex est Deus. Dices. Exinde non recte existentiam divinam colligi: sed quidem, opinionem de divinâ existentiâ hunc in hominibus metum excitare. Resp. Quoniam metus ille etiam ab improbissimis, quantumvis annitantur, exui nequit, ut in Tiberiô, Caligulâ, aliisque videre est, sequitur opinionem illam de Deô universalem indeque ortum metum, ab ipsô Deô ortum suum habere, qui sceleratos, etiam dum sibi ab hominibus tuti videntur, securos esse non sinit.

Potest cognosci esse Deus absque revelatione.

XVI. Ex quibus liquet, licet nulla Dei tatis notio nobis sit innata, in naturâ tamen existare principia, quibus homo ope rectæ rationis in cognitionem Dei non tantum pervenire possit, sed & , si rationem in consilium adhibeat, pervenire debeat. Scimus autem, qui fide solâ Deum cognosci velit, hanc potissimum pro se locа urget: *Hebr.* XI. 6. *Accedentem ad Deum credere oportet, Deum esse*, &c. Fidem autem omnem revelatione divinâ niti, probare contendit ex *Rom.* X. 16. *Fides ex auditu; auditus vero per verbum Dei.* Resp. Per *fidem*, *Hebr.* XI. 6. generatim intelligitur assensus quicunque firmiter rei adhibitus, qui non tantum nititur revelatione, sed & ratiocinatione solidâ, quæ assensum elicere queat. Nec contrarium evincitur *Rom.* X. 16. illic enim sermo est, de fide Euangelica, quæ fides est eorum, quæ non nisi per solam Dei revelationem cognosci possunt.

Optime vero per revelatio-

XVII. Scientia autem Dei, quam ex natura haurimus, admodum debilis est, multisque erroribus obruta, ut patet in Ethnicis: docetque tantum in genere esse Deum, & remuneratorem quærentium se: non autem distincte quis qualisve sit Deus, multo minus, qua ratione coli velit: potestque segnitie ac socordia hominum sensim corrumpi; ideo Deus, ut sui cognitionem efficaciter hominum animis imprimeret, se ipsum hominibus patefecit, & patefactiones suas variis miraculis confirmavit. Ex miraculis itaque novum ac irrefragabile existentiæ divinæ ducimus argumentum: miraculum quippe est opus, omnes naturæ creatæ vires excedens, & ab ordine, naturæ semel inditô, recedens, quô Deus se naturæ Dominum, omniaque pro arbitriô virtute sua potente regere ac administrare confirmat: hinc Deus illis legatos ac ministros suos instruere solet, ad legationis ac doctrinæ ipsorum confirmationem. Sic *Psal.* LXXII. 18. Deus dicitur *facere mirabilia solus*: ut & *Psal.* LXXXVI. 10. Ipsumque legatos suos iis instruere ac autoritatem conciliare, comprobant *Joan.* III. 2. v. 36. X. 37, 38. XV. 24. *Act.* II. 22. X. 38. & alibi. Facta autem esse illa miracula constat testimoniô hominum fide dignorum, qui ipsi testes oculati fuerunt: uti in sequentibus ostendetur.

nem & miracula.

Dari miracula.

XVIII. Sed quoniam nuper exorti sunt, qui omnia miracula respuunt, nihilque supra naturæ vires fieri posse nec factum esse contendunt, operæ pretium est, paulo prefius argumentum hoc urgere: & ut invicte contra atheos divina existentia adstruatur, ostendere, opera hæc naturæ vires superare, ac proinde non posse nisi à naturæ Domino, qui sicut ab initio leges illius fixit, ita & pro arbitrio refigere, immutare, ab iisque recedere potest, esse profecta.

Quæ natura vires superant.

XIX. Certum est, & utrinque conceditur, naturam certis quibusdam legibus esse adstrictam, secundum quas operatur, & à quibus recedere non potest: Quod vel exinde manifestum est, quia semper operationes suas exacte secundum illas edit, neque unquam ab illis recedit; imo tales ab omnibus illius agnoscuntur leges, ut ab iis recedere minime queat. Ita videmus solem quotidie oriri & occidere, sibi mutuo succedere per vices æstatem & hyemem, res materiales oriri & interire, alinque plura, quæ secundum leges motus ab initio naturæ inditas necessario contingunt, neque iis positis aliter contingere possunt. Videmus tamen nonnunquam præter istum naturæ ordinem opera quædam fieri, ad nutum & imperium quorundam hominum, qui se à Deo naturæ Domino missos prædicant, eaque opera in missionis suæ confirmationem edunt, quæ naturæ leges superant, imo juxta eas fieri nequeunt. Inde colligimus, esse supremum naturæ Dominum ac rectorem, qui, uti naturam certis quibusdam legibus adstrinxit, ita

& , quando ad hominum ſalutem conſultum judicat , ab iis recedere poteſt ; illiſque operibus homines de ſua majeſtate ac imperio in omnia convincere, & legatis ſuis fidem & autoritatem, tanquam à ſe miſſis, conciliare.

Deum aliquid poſſe facere contra naturæ ordinem.

XX. Verum negant illi aliquod opus contra naturæ ordinem ſemel inſtitutum fieri poſſe, quia quod Deus conſtituit & determinat æternam veritatem in ſe involvit; ideoque opera ea, quæ nos contra naturæ ordinem facta eſſe dicimus , aut facta negant, aut ſecundum leges naturæ ſemel conſtitutas facta contendunt. Obſcurius & intricatius hoc argumentum eſt: itaque ut ſolide illi occurratur, ſenſus ejus elucidandus eſt. Nihil itaque aliud innuere velle videntur, quam omnium eorum quæ fiunt æternam eſſe veritatem ac neceſſitatem ; ac proinde nihil quicquam contingere poſſe, niſi ſecundum illas leges in naturâ , juxta quas jam ab omni æternitate inevitabilis neceſſitas omnium eventuum effluxit. Verum cum hoc ſit ipſum illud κεχνόμενον , ad cujus deſtructionem opera hæc admiranda producuntur, pro reſponſione ſervire nequit, niſi ſolido aliquo ratiocinio adſtruatur.

Intelligere & velle Dei non eſſe idem.

XXI. Ajunt itaque: Eadem neceſſitate, qua ex natura & perfectione divina ſequitur, Deum rem aliquam , ut eſt , intelligere, ex eadem ſequitur , Deum eandem , ut eſt, velle : quia , uti omnes Theologi conſentiunt, intellectus Dei à voluntate ejus non diſtinguitur. Reſp. Theologi eſſentiam divinam concipiunt ut ſimpliciſſimam & unicam perfectionem ; ſed quam unico ſimplici & adæquato conceptu integre ſibi repræſentare nequeunt: quia pro diverſitate objectorum circa quæ operatur etiam diverſimode ſe explicat, & diverſa admodum producit effecta ; hæc autem effectorum diverſitas cauſa eſt quod diverſa attributa in unicâ ſimpliciſſimâ Dei eſſentiâ conſiderant: ideoque ſecundum illam diverſitatem plures formant conceptus inadæquatos , qui ſinguli eandem quidem eſſentiam divinam repræſentant, ſed non plene & adæquate, verum ſub alia notione à nobis conſideratam. Hinc ſequitur quidem , quatenus eſſentia divina concipitur ſub ratione intellectus, hoc eſt, facultatis ſeu principii intelligendi, à nobis non concipi aliam , aut ſub alia perfectione, quam quando concipitur ſub ratione voluntatis, hoc eſt, principii volendi: Quia eſt eadem ſimpliciſſima Dei eſſentia, quæ per ſeipſam immediate intelligit , & vult. Inde tamen minime ſequitur, ipſos intelligendi & volendi actus in Deo confundi, aut unum eſſe ac idem dicere, Deum quid intelligere, & velle. Intelligere enim & velle diverſi admodum ac diſtincti ſunt cogitandi modi. Licet enim in ipſa divina eſſentia, quatenus in ſe conſideratur, nulla ſit diverſitas inter facultatem intelligendi & volendi; illa tamen eſt in operationibus divinis, quæ pro ratione diverſorum objectorum circa quæ occupantur , etiam admodum diverſæ ſunt. Ita licet miſericordia & ſeveritas Dei, reſpectu Dei ſint una ac eadem perfectio ; non tamen remittendi & puniendi actus unum ac idem ſunt. Licet ergo, quando Deum concipimus ut intelligentem , & ut volentem, eandem in Deo concipiamus perfectionem à parte Dei , non tamen eam concipimus ſub eadem notione , aut eodem modo operantem ; ſed notio qua Deum concipimus ut intelligentem, alia eſt ab ea, qua eum concipimus ut volentem : illiuſque diverſitatis fundamentum eſt diverſitas quæ eſt in ipſo intelligendi ac volendi actu.

Multa Deus intelligit, quæ non vult.

XXII. Hoc fundamento everſo, ſimul & tota ſtructura illi innixa corruit : Quia enim maximum inter actus volendi & intelligendi diſcrimen eſt, ideo nullâ conſequentiâ deduci poteſt, quia ex natura & perfectione divina ſequitur, Deum neceſſario rem aliquam , ut eſt , intelligere, ex eadem etiam ſequi, Deum eandem, ut eſt, velle: Sed contrarium plane, Deum multa intelligere, quæ non vult. Poſſet hæc aſſertio aliis rationibus refelli , & præſertim abſurdis , quæ inde conſequuntur , manifeſtis: videlicet, quod Deus convertatur in agens naturale ac neceſſarium: quod Deus omnia peccata ac ſcelera quæ novit etiam velit ; quod tollatur omnis ratio legiſlationis, obedientiæ & inobedientiæ, remunerationis & pœnæ ; aliiſque: Verum quia illa nullius apud atheum , cui nunc refellendo intenti ſumus , ſunt ponderis ; ſed ſolummodo apud eos , qui Deum divinamque providentiam agnoſcunt, pondus habent , iis ulterius deducendis nunc ſuperſedebimus.

Potentia naturæ non eſt Dei potentia nec eſſentia.

XXIII. Hoc argumento refutato, difficile non erit alterum , ex illô aliquatenus fluens, evertere; Quod nimirum potentia naturæ ſit ipſa divina potentia & virtus, divina autem potentia ſit ipſiſſima Dei eſſentia: unde concludunt, ſi quid contra naturæ leges fieret, id contra ipſam Dei naturam & eſſentiam fieri. Quod abſurdum. Verum quis non videt, hic iterum aſſumi, quod in quæſtione eſt ? Qui enim contendit , eſſe Deum ſummum rectorem , & natura ſuperiorem, is negat, naturæ potentiam eſſe ipſam Dei potentiam: Cum itaque ad ſententiæ ſuæ probationem miracula affert, reſponderi nequit, illa non eſſe opera ſupra naturam & contra ordinatas naturæ leges, quia naturæ potentia eſt ipſa Dei potentia ; quia id quod in quæſtione eſt, præſupponit. Verum enim vero, quoniam hæc opera à naturæ ordine recedunt, dicant illi, ſecundum quas naturæ leges ea fiant. Ajunt, fieri quidem ſecundum naturæ leges, verum nobis in-

incognitas; ideoque homines ſtolida perſuaſione deceptos credere, ea contra naturæ leges fieri. Verum quoniam ſunt opera extraordinaria, & ſecundum naturæ leges nobis ignotas fiunt; qua ratione fieri poteſt, ut ea ad quorundam hominum juſſum fiant, qui ſe à Deo miſſos prædicant, & ad miſſionis ſuæ confirmationem ea edunt: nunquam autem ab aliis fiant? Quoniam ſunt (ipſis fatentibus) opera rara & extraordinaria, & ſecundum occultas naturæ leges fiunt, quî fieri poteſt, ut homines, qui ſe à Deo miſſos prædicant, talia opera eventura norint, & expreſſe ipſum momentum quo, & objectum circa quod futura ſunt, prædicere queant? Præterquam quod quædam opera ſint, quæ, ipſis fatentibus, per naturæ vires fieri nequeunt; qualis eſt, reſuſcitatio hominis ex morte; ideoque ea negare, & alio ſenſu explicare ſolent, quoniam fieri non poſſe à ipſis creduntur. Verum hoc eſt hiſtoriæ fidem in dubium vocare; de qua hic non eſt diſſerendi locus, ſed in ſequentibus, quando de veritate & autoritate Scripturæ Sacræ diſſeremus.

Opus captum noſtrum ſuperans recte probat exiſtentiam Dei.

XXIV. Sed porro argumentum hoc noſtrum alia ratione eludere conantur: Quia dicimus miraculum eſſe opus captum noſtrum ſuperans: Atqui, ajunt, ex opere quod captum noſtrum ſuperat nec Dei eſſentiam, nec exiſtentiam, nec abſolute aliquid de Deo concipere poſſumus. Sed vero nulla in hac argumentatione eſt conſequentia: Quia enim miraculum eſt opus, recte & evidenter exinde colligimus, aliquam ejus eſſe cauſam: Et quia nihil perfectionis eſt in effecto, quin eadem vel excellentior, ſeu, ut Scholaſtici loquuntur, formaliter, vel eminenter ſit in cauſa, non minus evidenter ex opere captum noſtrum ſuperante concludimus, in illius cauſa eam eſſe perfectionem, quæ captum noſtrum ſuperat. Eſtque id valde uſitatum in vita noſtra. Quot & quanta in Matheſi quotidie fiunt, quæ Matheſeos imperitorum captum plane ſuperant? An ex illis nihil illos poſſe colligere dices? Imo exinde non tantum in ſtuporem ducuntur; ſed & in admirationem & venerationem eorum, à quibus opera iſta producta ſunt; eamque in illis eſſe ſcientiam & peritiam colligunt, quæ captum ſuum longe excedit. Licet ergo ignorem, qua ratione cauſæ ſecundæ diſponantur, & naturalis earum motus immutetur, ut fiat miraculum: evidenter tamen intelligo, cauſam illam, quæ cauſarum ſecundarum motus naturales, & ſecundum naturæ leges neceſſarios, ſiſtit & immutat, ſuperiorem eſſe ipſa natura: alioqui enim leges ejus immutare non poſſet.

Etiam e-

XXV. Sed ajunt; cum miraculum ſit opus limitatum, nec unquam niſi certam & limitatam potentiam exprimat; certum eſt nos ex tali effectu non poſſe concludere exiſtentiam cauſæ, cujus potentia ſit infinita. Verum ex eo, quod miraculum ſit opus limitatum, male colligunt, quod non exprimat niſi limitatam potentiam. Sic enim ſequeretur, ut illimitata colligi poſſit cauſæ potentia, neceſſe eſſe, ut & opus ſit illimitatum: at quid eo abſurdius? Contradictoria enim ſunt, alicujus cauſæ eſſe opus, & tamen eſſe illimitatum. Licet enim nos ejus limites exacte definire nequeamus, à cauſa tamen ut definiti ſint, neceſſe eſt. Sed ut preſſius reſpondeamus, dicimus, licet opus ipſum illius ſit naturæ, ut neceſſario ſit limitatum, quia in ſingulari & definito objecto producitur; inde tamen recte inferri poſſe, operis illius cauſam eſſe illimitatam; quando nimirum inter terminum ejus à quo, & terminum ad quem tanta eſt diſtantia, ut illimitata potentia ſit opus, ad eam ſuperandum. Si negent eam diſtantiam dari poſſe: Quæro, an non agnoſcant inter mortem & reſuſcitationem ex morte illam eſſe diſtantiam, quæ non niſi per illimitatam potentiam ſuperari queat? Non crediderim eos id negaturos, qui reſuſcitationem ex morte, perinde atque omnia vera miracula, quoniam illimitata ad eam requiritur potentia, inter impoſſibilia habent. Atqui ſi contingeret reſuſcitatio ex morte, foret ea opus limitatum, & in uno homine produceretur: Ergo concedere debent, ex ea reſuſcitatione, ſiquidem contingeret, ac proinde ex opere limitato, colligi poſſe exiſtentiam cauſæ cujus potentia ſit infinita. Et hæc quidem pro inſtitutionis hujus ratione ſufficiant, ad argumentum noſtrum pro exiſtentia divina à miraculis deſumptum breviter à præcipuis atheorum cavillis vindicandum.

pus limitatum.

CAPUT III.

De Libris Canonicis & Apocryphis.

Scriptura Sacra.

I. FUndamentum religionis excipit ejus Norma. Circa hanc duo ſunt conſideranda: I. Ejus attributa. II. Illius tractatio. In primô, hæc diſtincte erunt explicanda. 1. Quænam ſit illa norma. 2. Illius veritas & auctoritas. 3. Ejus Perfectio. 4. Illius Perſpicuitas.

Conſtat Libris Canonicis.

II. Quod ad primum: Norma religionis eſt Scriptura Sacra, ſeu libri Veteris ac Novi Teſtamenti: illis enim ſolis Deus voluntatem ſuam revelavit. Hiſce autem alios non intelligimus, niſi eos, quos maxima Chriſtiani orbis pars hactenus pro canone ac normâ fidei & morum conſtantiſſime agnovit: unde & Canonici dicuntur. Sunt au-

autem juxta Patrum antiquiſſimorum teſtimonia viginti duo libri Veteris Teſtamenti, juxta numerum litterarum Hebraicarum: ita numerantur ab Hieronymô in prologô ſuô galeatô; & Nazianzenô in diſtichô ſuô Græcô,

Ἀρχαίας μὲν ἔθηκα δύω καὶ εἴκοσι βίβλους,
Τοῖς Ἑβραίων γράμμασιν ἀντιθέτους.

Iidem nempe quos Eccleſia Judaica ſemper pro Canonicis agnovit. Et non alios, quam iſtos, pro Canonicis receperunt, præter duos illos nominatos, Synodus Laodicena, celebrata annô CCCLXIV. Melito Sardenſis, qui vixit annô CLX. Origenes, annô CC. Athanaſius, annô CCCXX. Hilarius Pictavienſis, annô CCCL. Cyrillus, annô CCCLXV. Ruffinus Aquileienſis presbyter, annô CCCLXXX. Epiphanius, annô CCCLXX.

Non Apocryphis.

III. Ex eorum itaque numerô expungimus, quotquot à primitivâ Eccleſiâ poſt accuratam ac diligentem inquiſitionem nunquam in Canonem fuere recepti, quorum autores conſtat divinitus non fuiſſe inſpiratos, & quorum quidam vel fabuloſa, vel aperte falſa, & ſecum, aut etiam cum Scripturis Canonicis pugnantia, tradere deprehenduntur. Vulgo hi vocantur Apocryphi; ſive quod autores eorum lateant, ſive quod debeant abſcondi & occultari, quoties controverſiæ fidei ex verbô Dei decîdi debent. Hi ſunt, Liber Tobiæ, Judith, Baruch, Liber Sapientiæ, Eccleſiaſticus Jeſu Syrach, tertius & quartus Eſdræ, tres libri Machabæorum, additiones ad Eſtherem & Danielem, Oratio Manaſſis: Ex quibus Pontificii, tertium & quartum Eſdræ, ut & tertium Machabæorum, Apocryphos cenſent; reliquos vero Canonicis annumerant.

Tres librorum ſacrorum claſſes.

IV. Notandum autem, in tres claſſes libros ſacrô codice contentos olim fuiſſe diſtributos; in Canonicos, ex quibus dogmata fidei probantur: Apocryphos, qui in Eccleſiâ legi non poterant, domi tamen legi permittebantur: & Medios, ex quibus articulos fidei confirmare quidem non licebat, legebantur tamen in Eccleſiâ ad ædificationem plebis. Hi poſtremi etiam aliquando Canonici vocantur à Patribus, voce Canonici latius acceptâ, quod contineant quandam quaſi morum normam. Illos autem expreſſe diſtinguunt ab iis, quorum autoritas valet ad dogmata Eccleſiæ probanda. Inde eſt, quod inter Pontificios Doctores quidam libros Canonicos ſoleant diſtinguere in Protocanonicos & Deuterocanonicos. Nos, ut ambiguitatem illam tollamus, priores ſolummodo pro Canonicis habemus; poſteriores vero in Apocryphorum cenſum referimus.

Probatur quoſdam libros eſſe Apocryphos.

V. Illos autem meritò à nobis Apocryphos haberi, hiſce argumentis comprobamus. I. Eccleſia Judaica eos nunquam pro Canonicis recepit: quod exinde liquet: quia nunquam comprehenſi fuerunt in archetypô Hebræô, qui viginti duos tantum libros continebat; nec ſcripti fuere linguâ Hebræâ, uti omnes libri divini Veteris Teſtamenti, ſed Græcâ. Judæis autem credita ſunt eloquia Dei, *Rom.* III. 2. Licet autem à Domino Jeſu accuſati ſint, quod Scripturas male intellexerint, & traditionibus ſuis perverterint; nunquam tamen mutilationis Scripturæ nec à Domino Jeſu, nec ab Apoſtolis, poſtulati ſunt: Gravius autem crimen eſt, Scripturam mutilare, quam male intelligere. II. Dominus Jeſus & Apoſtoli nullum unquam ex iis teſtimonium citant. Quod tamen argumentum ultra veriſimile non procedere libentes agnoſcimus; cum non ex omnibus Canonicis teſtimonia proferantur, & Apoſtolus Judas Apocrypha Enochi citet. III. Nulli horum librorum ſcripti fuere à Prophetis; utpote poſt tempora Malachiæ, qui Prophetarum ultimus fuit: Canonici autem omnes à Prophetis ſcripti ſunt; unde & paſſim Prophetæ, & ſcripta Prophetarum vocantur; 2 *Pet.* I. 19, 20, 21. *Rom.* XVI. 26. *Luc.* I. 70. XVI. 39. XXIV. 27, 44. *Rom.* I. 2. *Heb.* I. 1. *Eph.* II. 20. *Actor.* XXVI. 27. XXVIII. 23.

Refutatio objectionis.

VI. Nec ullum Pontificii ſolidum habent fundamentum, quo probent, libros, quos nos vocamus Apocryphos, in canonem eſſe referendos. Proferunt Concilium Florentinum & Tridentinum. Sed illa nimis ſunt recentia, quam ut tam unanimi Antiquitatis conſenſui opponi poſſint: & autoritate Papæ ſunt celebrata, nihilque in illis, niſi ex Papæ Romani nutu, determinatum. Concilium Carthaginenſe III. quod proferre ſolent, fuit tantum Provinciale. In actis Concilii Trullani approbatum quidem legitur Concilium Carthaginenſe: Sed ipſi Pontificii conqueruntur, illius Concilii Acta admodum eſſe vitiata: Quin & aliquot continet Canones, quos Pontificii rejiciunt; ut Can. XXXVI. de æquatione Epiſcopi Conſtantinopolitani cum Romano. LV. qui Eccleſiæ Romanæ Jejunii legem præſcribit, &c. Tum & Canones Apoſtolorum LXXXV. approbat: quos manifeſte conſtat ſuppoſititios eſſe. Tandem nec ab ipſis Pontificiis Concilio huic illa autoritas definiendi quinam libri ſint Canonici adſcribitur; quia poſt celebratum illud Concilium etiam libri illi à variis, ut Apocryphi, fuere rejecti, Iſidoro, Damaſceno, Nicephoro, Rabano Mauro, Hugone, Lyrano, Cajetano, aliiſque.

Quidam ſunt pſeudepigraphi.

VII. Tandem, ſingulos ſi inſpiciamus, ex ipſis illis libris conſtabit, eos divinæ autoritatis eſſe non poſſe. Quidam ſunt pſeudepigraphi: ut liber Baruch; quem ab amanuenſe Jeremiæ, quem ſe ſimulat, non eſſe conſcriptum, arguit, quod contra ſtylum Hebrææ linguæ, ſeptem generationes accipiat pro ſeptuaginta annis: *Cap.* VI. 2. Et liber

liber Sapientiæ, cujus autor se regem Salomonem venditat, *Cap.* IX. 7, 8. cum tamen *Cap.* XV. 14. Israëlitas ab inimicis suis oppressos dicat: Quod Salomonis fæliciſſimis temporibus minime congruit. Aliorum autores constat divinô spiritu actos non fuisse. Ecclesiasticus Jesus Syrach versus est ex Hebræo avi sui: ipseque veniam sibi dari petit, si quædam minus recte verterit. Idem de libris Machab. dicendum. Nam de primo *Cap.* IV. 46. IX. 27. dicitur expresse, nullos tum in populô Prophetas exstitisse. Secundus dicitur esse compendium quinque librorum Jasonis Cyrenæi. *Cap.* II. 24. quem Prophetam non fuisse constat. Tum & in fine autor veniam sibi dari petit, si quædam minus digne scripserit, *Cap.* XV. 39. Quod Scriptore θεοπνεύστῳ indignum.

Continent quædam fabulosa. Liber Tobiæ.

VIII. Omnes autem fabulosa quædam continent, quædam etiam aperte falsa, & cum Scripturis Canonicis, veritate historiæ, ac secum nonnunquam pugnantia. Libri Tobiæ non extat textus Chaldaïcus, & magna inter Græcam & Latinam editionem est diversitas, imo & contrarietas. Fabulam sapit, quod de dæmone rivale maritorum Saræ narrat, & de eô fugando suffitu ex jecore piscis, *Cap.* VI. *Cap.* V. angelum Raphaëlem inducit mentientem. *Cap.* III. 7. dicitur Sara habitasse Rages: & *Cap.* IX. 3. Tobias dicitur Angelum è domô Saræ misisse in civitatem Rages. Quæ pugnantia sunt.

Judith.

IX. Historiæ, quæ librô Judith narratur, conveniens assignari tempus non potest: nam *Cap.* V. 23. dicuntur reversi ex dispersione: post reversionem autem ex captivitate nullus fuit Nabuchodonozor. Contigisse non potuit tempore Regis Manassis, ut volunt Bellarminus & Petavius: illô enim tempore dici non possunt recens conversi ex captivitate, & Templum, quod eversum non fuerat, denuo struxisse: Nec etiam Holofernes ex ducibus quærere potuisset, quis ille populus, quis Rex sit? cum Rex paulo ante in Assyriâ captivus detentus fuisset. 2. Nullam ejus mentionem facit, nec Scriptura, nec Josephus, in gestis Manassis. 3. Multa tribuuntur Judithæ non decentia fœminam piam. *Cap.* IX. in oratione suâ dicit Deum Simeoni dedisse gladium. *Cap.* X. XI. XII. XIII. non tantum mentitur, sed & falso jurat; & se in manifestum pudicitiæ amittendæ periculum conjicit. Videtur à nugatore quodam Judæo conscriptus, qui nullo adhibito judicio historiolam ad gentis suæ laudem fingere voluit.

Machabæorum.

X. Libri Machabæorum in nonnullis cum veritate historiæ pugnant. 1 *Machab.* I. 7. dicitur Alexander ante mortem amicis suis distribuisse regnum: cum ex omnibus historicis constet, divisionem imperii factam demum post Alexandri mortem. *Cap.* VIII. 16. de Romanis dicitur, quod quotannis uni imperium suæ civitatis credebant: cum constet, duos tum quotannis Consules fuisse Romæ. *Lib.* 2. *cap.* 11. *vers.* 4, 5, 6, 7. arca dicitur per Jeremiam occultata; quod fieri non potuit, nec ante captam urbem; quia tum Jeremias carceri fuit inclusus; nec post eam captam: quia Chaldæi tam opimam prædam sibi eripi & occultari non permisissent. Tum additur, quod Deus hæc denuo sit demonstraturus: Quod non est factum. In nonnullis secum pugnantia habent: nempe de morte Antiochi, qui *lib.* 1. *cap.* VI. 16. dicitur domi mortuus. At *lib.* 2. *cap.* I. 16. dicitur in templo Naneæ occisus: & *Cap.* IX. 28. peregre in montibus miserabili obitu vitâ functus. Et de Juda Machabæo, qui *lib.* 1. *cap.* IX. 3. dicitur anno CLII. in prælio occubuisse; & 2. *lib.* I. 10. anno CLXXXVIII. epistolam scripsisse, id est, XXXVI. post mortem suam annis. Tum 1. *lib.* IV. 36. dicitur templum purgasse ante mortem Antiochi: at 2. *lib.* X. 2, 3. biennio post mortem Antiochi. Et ne quis hic excipiat, non esse intelligendum biennium à morte Antiochi, sed à profanatione templi; sciendum, seriem textus non tantum aliud docere: sed & nec sic cum libro primo conciliari posse; quoniam purgatio demum triennio à profanatione facta est; facta est quippe profanatio die XV. mensis Chasleu anni CXLV. *lib.* 1. *cap.* I. 57. purgatio vero die XXV. ejusdem mensis, anni CXLVIII. *lib.* 1. *cap.* IV. 52. Tandem quædam Canonicis Scripturis adversa iis continentur. *Lib.* 2. *cap.* XII. 39. laudatur factum Judæ Machabæi, sacrificium pro mortuis, & quidem in peccato mortali obeuntibus, contra legem offerentis: vel potius autor imperite de facto Judæ judicat. *Cap.* XIV. 37. laudatur Rasias, quod nullam hostium manus evadendi viam inveniens, seipsum interemerit.

Additiones ad Esthe-rem.

XI. Additiones ad Estherem in quibusdam recedunt à verâ historiâ: ut, quod Mardochæo fuerint tradita bona pro detectione conjurationis: quod Aman ob illam detectionem illi fuerit infensus: quod Aman fuerit Macedo: quod Rex Estherem ad se ingredientem ardentibus oculis furorem animi indicantibus intuitus sit, ita ut in animi deliquium inciderit. Quæ omnia aliaque à verâ historiâ falsitatis coarguuntur.

Tertius & quartus Esdra.

XII. De tertio & quarto Esdræ, ut & tertio Machabæorum, & oratione Manassis, nihil addemus; quia ipsi Pontificii illos apocryphos agnoscunt. Nos brevitati studemus.

Cautio.

XIII. Sed vero nolim ego acriter cum Pontificiis de horum librorum autoritate digladiari; licet enim omnino libros humanos à divinis accurate distingui velim; tamen in disputationibus cum Pontificiis litem de eorum autoritate movere necessarium non puto: quia nullius dogmatis inter nos ac

ipſos controverſi ſtabilimentum exinde peti poteſt. Illud autem imprimis cavendum judico, ne inter rationes, cur hoſce libros non recipiamus pro divinis, aſſumantur dogmata inter nos ac ipſos alioſve controverſa: quaſi indicium autoritatis minime divinæ ſit, quod ejuſmodi dogmatis inde aliquale patrocinium peti poſſit. Hac enim ratione Pontificiis anſam præbemus cavillandi, quaſi illorum librorum autoritatem revereamur; & aſſumimus quod in quæſtione eſt. Ab hac culpâ, aut imprudentiâ, immunes non ſunt tranſlatores Novæ Verſionis Belgicæ, qui in præfatione libris Apocryphis præfixâ, ejuſmodi inter alias rationibus, eos è Canonicorum numero expungendos volunt: veluti, quod autor libri Sapientiæ ſe abſque peccato originis natum dicat, *cap.* VIII. 19, 20. & Eccleſiaſtici, quod peccata expientur honore parentum & eleëmoſynis; *cap.* III. 3. XXIX. 15. & quod paſſim adſtruat liberum arbitrium. Quid enim eſt Pontificiis cavillandi anſam præbere, ſi hoc non eſt? Sicut & Bellarminus falſe ſatis Calvinum perſtringit, quia factum Judæ Machabæi reponit inter rationes, cur librum illum habeat pro Apocrypho, *Lib.* 1. *de verbo Dei*, *cap.* 15. quaſi nempe ex illo purgatorium indubitato adſtruatur. Nos autem factum illud Judæ recenſuimus, non quia in eo ullum pro purgatorio præſidium credimus; ſed quia, juxta Scriptoris libri illius interpretationem, directe legi Moſaicæ adverſatur, ac proinde à Scriptore divino laudari non poteſt. Hæc de Veteris Teſtamenti libris.

Libri N. Teſtamenti.

XIV. Novi Teſtamenti libri omnes ſunt Canonici. Dubitatum tamen aliquando fuit de nonnullis; ut de ſecundâ Petri, ſecundâ & tertiâ Joannis, Epiſtolâ Judæ, Jacobi, ad Hebræos, & Apocalypſi Joannis; quia ſerius ad Eccleſiarum notitiam pervenerunt. Sed re diligentius exploratâ, compertum eſt eſſe Canonicos, & à viris divinis conſcriptos.

Epiſtola ad Hebræos.

XV. Speciatim de Epiſtolâ ad Hebræos dubitatum fuit, quia *cap.* VI. & X. lapſis poſt acceptam gratiam omnem veniæ ſpem præcidere videtur. Sed Scriptoris illius ſenſus à legentibus male fuit perceptus: Loquitur enim ſolummodo de apoſtatis; & docet, quo peccatum, contra Religionem Chriſtianam commiſſum, natura ſua ducat; & quid apoſtatæ ſecundum ordinariam Dei gratiam exſpectandum ſit; extraordinariæ vero nihil præjudicatum vult.

Epiſtola Jacobi.

XVI. De Epiſtola Jacobi etiam poſterioribus hiſce ſæculis quidam litem moverunt, eo quod crederent Jacobum in doctrina de juſtificatione adverſari Paulo; quoniam doceat hominem non tantum ex fide, ſed etiam ex operibus juſtificari; cum Paulus dicat, hominem juſtificari ex fide abſque operibus Legis. Hinc ipſi Luthero Epiſtolæ hujus autoritas vilior fuit: & ex ejus ſequacibus Andreas Althamerus eò uſque proceſſit, ut dicat, Jacobum mentiri in caput ſuum. Ille tamen Paulo non adverſatur, qui non omnia, ſed ſola Legis opera à juſtificatione excludit: uti id ab aliis fuſe eſt oſtenſum, & à nobis in ſequentibus oſtendetur.

CAPUT IV.

De Autoritate Scripturæ Sacræ.

Autoritas S. Scripturæ.

I. LIbrorum, quos Religionis normam diximus, Autoritas dependet ab eorum veritate & divinitate: Illa itaque primo & ante omnia adſtruenda eſt. Libros illos diximus comprehendi Veteri & Novo Teſtamento. Libri Veteris Teſtamenti veritatis & divinitatis ſuæ peculiaria habent κριτήρια; Lex enim libris Moſis tradita, in univerſæ gentis Iſraëliticæ cœtu in monte Sinai cum variis prodigiis ac oſtentis ab ipſo Deo lata eſt, adeo ut ab impoſtore, tot millibus conſciis, confingi & conſcribi hæc non potuerint: Continet præterea varias futurorum eventuum prædictiones: quas omnes eventus comprobavit. Hæcque veritas ac divinitas adeo alte Judæorum animis eſt infixa, ut nullis miſeriis, etiam in miſerabili ſuâ diſperſione, ad ejus deſertionem compelli queant. Nec minor certitudo eſt reliquorum librorum Propheticorum, qui extra Moſen non loquuntur; & quorum divinitatis, eventus, ipſorum prædictionibus per omnia reſpondens, non minus quam librorum Moſis, argumentum eſt invictum. Verum quoniam Novi Teſtamenti Scriptores Veteri divinitatis teſtimonium præbent, neceſſe non eſt ſeorſim operoſe Veteris Teſtamenti divinitatem adſtruere: adſtructâ quippe Novi Teſtamenti divinitate, eadem opera & Veteris Teſtamenti divinitas comprobata erit.

Librorum N. Teſt. veritas comprobatur: quia illorum autores vera ſcribere potuerunt.

II. Ad veritatem hiſtoriæ alicujus comprobandam duo requiruntur: primo, ut illius ſcriptor vera potuerit; ſecundo, ut vera voluerit ſcribere. Hæ duæ conditiones ſi in ullo unquam ſcriptore, certe in Novi Teſtamenti ſcriptoribus reperiuntur. Illos vera potuiſſe ſcribere, exinde evidentiſſime conſtat, quia hiſtorias non tradunt rerum in longinquis regionibus, aut aliquot ante ſuam nativitatem ſæculis geſtarum; ſed quarum ipſi oculati teſtes fuerunt, quas oculis ſuis viderunt, auribus ſuis audiverunt, & manibus contrectaverunt; uti ipſi Apoſtoli inquiunt, Joannes 1. *Epiſt.* 1. 1. 3. & Petrus 2. *Epiſt.* 1. 16. Matthæus unus fuit è duodecim Apoſtolis, qui ab initio cum Domino Jeſu converſatus eſt. Marcus & Lucas nihil fere ſingulare ſcribunt extra Matthæum: tum

tum præterea Marcus fuit individuus Petri comes, ex cujus potissimum ore Euangelium suum scripsisse creditur. Lucas Euangelium conscripturus accurate omnia ex iis, qui ab initio cum Domino Jesu conversati fuerunt, indagavit, *Luc.* 1. 3, 4. Actorum Apostolicorum historiam partim ex ipsis Apostolis cognoscere potuit; partim ipse illi interfuit. Paulus testatur, se Euangelium doctum non ab homine, sed ab ipso Deo, *Gal.* 1. 1. Tum & testatur Eusebius *lib.* III. *cap.* 21. Joannem trium Euangelistarum scripta legisse & approbasse: ejusdem itaque sunt autoritatis, atque si ab ipso Joanne scripta essent. Autor Apocalypseos solummodo refert revelationem sibi divinitus factam, de qua proinde plenissime persuasus esse potuit. Nihil itaque ipsis defuit, quo minus certissimam eorum quæ scribunt cognitionem habuerint. Si quid ergo scripserunt contra aut præter veritatem, non ignorantia aut errore aliquo lapsi sunt; sed scientes volentes quæ falsa esse noverunt commenti sunt. Qui enim omnia quæ scribunt oculis suis se vidisse, auribus audivisse ac manibus palpasse scribunt, non alia quam quæ aut vera aut falsa esse & à se conficta certissime persuasi sunt, tradere possunt.

Et voluerunt.

III. Voluisse autem vera scribere, neque fabulas aut mendacia à se conficta tradidisse, rationibus non minus evidentibus confirmatur. Primo enim, si scriptorum horum conditionem consideremus, ea non permittit, ut credamus eos ejusmodi commentum confingere potuisse. Fuere enim homines plebeji & idiotæ, piscatores manuum labore victum tolerantes; qui, etiamsi voluissent, fabulam ita apte secum cohærentem, & per omnia sibi respondentem, excogitare non potuissent. Sed pone astutiores fuisse, quomodo sperare fuissent ausi, se tam putidum commentum toti mundo persuadere posse? Res enim scribebant, ea qua vivebant regione gestas coram oculis hominum innumerabilium, adhuc, dum hæc scribebant, vitali aura fruentium; quorum consentientibus suffragiis, siquidem mentiti fuissent, statim mendacii coargui potuissent; præterea res, quarum Magistratus, sub cujus imperio vivebant, maxime intererat ne veræ crederentur; qui etiam gravissimarum pœnarum interminatione earum dissem inationem vetuit: Qui itaque facile, siquidem vera non dixissent ac scripsissent, figmentum illud detexissent, ac instrumentis publicis falsitatem illius coarguissent; atque ita statim omnis ipsorum impostura concidisset. Secundo: multa sunt indicia, ex quibus manifeste colligitur, quod fuerint homines pii vitæque inculpatæ; in quos proinde criminis adeo enormis, ac mendacii tam detestandi suspicio cadere non potest. Primo enim vitia sua, nulli hominum præterquam sibi ipsis cognita, ingenue propalant; non tantum ambitionem suam & contentionem de primatu, sed & credendi tarditatem, magistri sui tempore captivitatis desertionem, Petri abnegationem, Pauli & Barnabæ contentionem, aliaque. Hæc autem, si fallaciam intendissent, dissimulassent, quo sibi majorem apud homines autoritatem conciliarent. 2. Ipsa Religio Christiana, quam annuntiant, omne mendacium prohibet, sub æternæ mortis condemnatione. An itaque credibile est, ipsos mendaciis voluisse fallere totum genus humanum, atque ita seipsos dedità opera, juxta religionis quam annuntiabant sanctionem, æternæ condemnationis reos reddere? Dices. Sciebant & æternæ condemnationis minas esse fictas; illis ergo, utpote à se confictis, eos terreri neutiquam potuisse. Resp. Sed 1. Hoc non cadit in homines cætera pios, vitæque inculpatæ; quales hos fuisse constat. 2. Quid ergo infami adeo commento spectarunt? An emolumentum aliquod in hac vita? At nullum ejusmodi concipi potest. An honores & famam post mortem? At nullam nisi infamiam ac dedecus ex tam infami mendacio sibi polliceri potuissent. 2. Nec ipsos eam spectasse, evincitur, quia vitia sua, nulli nota, ipsi ingenue propalant. An divitias, aut corporis voluptates? Atqui non tantum Religio, quam annuntiarunt, eas abnegandas docet: sed & omnia contraria ipsis quotidie eveniebant: bonorum direptiones patiebantur, ut blasphemi traducebantur, quin & quæcunque tormenta, tandemque mortes acerbissimas sustinere coacti sunt. Neque hæc præter exspectationem ipsis evenisse, constat, tum ex doctrinæ genio; tum quia ante se habebant præceptoris sui Jesu Christi exemplum, variasque ipsius prædictiones, quibus crucem ipsis sustinendam docuit; adeo ut, qui illam subire recusaret, illius discipulus esse nequeat. Atqui in hominem sani cerebri non cadit, quamcunque crucem ultro quin & alacriter subire, ob annuntiationem quam persuasus est falsam esse: præsertim cum mortem sola illius abnegatione redimere possit.

Libri sunt genuini eorum quorum nomina præferunt.

IV. Sed vero quærat quis, utrum libri sint eorum quorum nomina præferunt? an non ab impostore aliquo sub eorum nomine falsò sint suppositi? Resp. Genuinos autorum, quorum nomina præferunt, esse libros, perpetua ac constanti traditione eorum, qui cum viris illis conversati fuerunt, ac proinde certissimam eorum notitiam habere potuerunt, constat: Non enim temere libros, de quorum αὐθεντία evidentibus documentis persuasi non erant, sibi obtrudi passi sunt; sed quos non nisi adhibita diligentissima inquisitione, & quidem eo tempore quo supposititia à genuinis facile discerni potuissent, ab ipsis Apostolis profectos esse com-

compererunt. Non enim tam ſocordes aut negligentes quis imaginari poteſt, homines ſalutis ſuæ adeo ſtudioſos, ut pro fide doctrinæ Chriſtianæ quævis ſupplicia mortemque maxime horrendam ſubire parati fuerint, & quotidie ſubierint, ut non exactiſſime inquiſiverint, & poſt exactam inquiſitionem, eo præſertim tempore quo id facillime fieri potuit, pleniſſime perſuaſi & convicti fuerint, genuinos eſſe libros, & ab ipſis quorum nomina præferunt autoribus conſcriptos, antequam eos pro divinis receperint. Eſtque hæc traditio ab ipſis conſtantiſſime per omnes populos & ætates conſenſu invariato propagata. Adeo ut nulla de ipſorum autoribus dubitandi cauſa ſit: Minor multo quam de aliorum ſcriptorum autoribus, in quibus inveſtigandis tanta diligentiâ laboratum non eſt, nec ullius refert, utrum veri ſcriptorum autores ſint an ſuppoſititii: quos tamen nemo, propter conſtantem traditionem, eorum quibus adſcribuntur, genuinos libros non eſſe aſſerere ſuſtinet. Traditio autem hæc manifeſta eſt; quia iidem illi libri, quos nunc habemus, ab antiquiſſimis ſcriptoribus pro genuinis ſunt recepti, & ſub iiſdem nominibus, quæ nunc præfixa habent, paſſim citati.

Nec ſunt corrupti.

V. Ulterius quæri poſſet; an non libri hi quibuſdam in locis ſint corrupti? Reſp. Affirmanti incumbit probatio. 2. Corruptioni reclamat omnium exemplarium, in quaſcunque terras diſperſorum, & in quaſcunque linguas tranſlatorum, unanimis conſenſus. Fieri quippe nequit, ut ulla unanimis mutatio in tot exemplaribus quocunque diſperſis à quoquam peragatur, aut ut tot homines diverſarum gentium, inter quas nullum fere commercium, nullo excepto, in eandem ſimul fraudem conſpirent. Variæ, quæ occurrunt, lectiones, exigui ſunt momenti; ut editas à viris doctis conſulenti liquet; ſi quædam, quæ paucæ admodum ſunt, paulò majoris videantur momenti; veræ à ſpuriis dignoſci poſſunt à prudente lectore, qui laborem ad emendatiores ac vetuſtiores codices recurrendi non detrectat. 3. Nec providentia divina, quæ nobis abunde de omnibus ad vitam hanc animalem neceſſariis proſpexit, permittit ut ulla corruptio oboriatur in libris illis, quâ vitæ ſpirituali ac æternæ ulla labes contingat.

Librorum ſacrorum divinitas comprobatur eorum veritate, & miraculis.

VI. Ex librorum ſacrorum veritate colligitur eorum divinitas. Primo. Quia ipſi præcones, quos jam probavimus vera locutos, ſe doctrinam ſuam quam annuntiant à Deo habere teſtantur. *Joan.* XIV. 26. & XVI. 13. dicuntur donati Spiritu Sancto qui ipſos docuit omnem veritatem. Et 1 *Corinth.* II. 7, 8, 9, 10. dicitur Deus per ſpiritum ſuum ſapientiam, quam prædicabant, ipſis revelaſſe. Et præſertim primus illius doctrinæ præco dicit ſe à Patre ſuo miſſum, *Joan.* VI. 40. ideoque doctrinam ſuam non eſſe ſuam, ſed ejus qui miſit ipſum, *Joan.* VII. 16. Secundo. Quia doctrinam ſuam variis miraculis ac prodigiis, omnem vim creatam & angelicam longe exſuperantibus, confirmarunt, in conſpectu millenorum teſtium; adeo ut eorum virtute omnes ad fidem doctrinæ ſuæ pertraxerint. Tertio. Autor ipſe doctrinæ Jeſus Chriſtus ex mortuis eſt ſuſcitatus & in cœlum exaltatus: quod divinitatis doctrinæ ipſius invictum eſt documentum, præſertim quoniam ad illud, tanquam miſſionis ſuæ divinæ ſignum, jam ante provocaſſet, *Matth.* XII. 39, 40. *Joan.* II. 19, 20, 21. Non enim permittit Dei ſanctitas & φιλανθρωπία, ut tam evidenti ſigno hominem impoſtorem illuſtrem reddat. Hinc *Rom.* I. 4. dicitur *demonſtratus filius Dei per reſurrectionem ex mortuis.*

Ex natura hiſtoriæ & doctrinæ illis contentâ.

VII. Quarto. Ipſa hiſtoria, ac doctrina eâdem contenta, divinitatis ſuæ ſufficiens eſt teſtimonium. Hiſtoria continet admiranda ejuſmodi opera, quæ non tantum vim Angelicam longe exſuperant, ſed & quæ nulli homini in mentem venire potuiſſent, adeo à communi rerum inter homines ordine recedunt, niſi à Deo revelata eſſent: qualis inter alia eſt, partus virginis, aliaque ſimilia. Doctrina conſtat præceptis & promiſſis. Hæc nullum niſi Deum autorem habere poſſunt. Præcepta quidem: ſive officia quæ, ſive perſonas quibus, ſive modum quo præcipiuntur conſideremus. Officia ipſa vel rationi humanæ videntur ridicula & ſtulta, ut fides in Jeſum Chriſtum crucifixum; vel affectui naturali adverſa; ut, abnegatio voluptatum hujus mundi, tolerantia crucis & mortis acerbiſſimæ ob profeſſionem nominis Jeſu Chriſti. Perſonæ ſunt omnes omnino homines, tam Reges & Principes, quàm plebeii, nemine excepto. Modus eſt, ut omnia præſtentur ex intimo corde. Promiſſa non ſunt bonorum hujus vitæ, ſed vitæ æternæ poſt mortem demum conſequendæ, & ad quam reſurrectione ex morte pervenitur. Hæc omnia nec hominem autorem habere poſſunt: quia homo ſibi duram adeo ac cupiditatibus carnalibus repugnantem religionem abſque ullâ ſpe melioris boni, præſcribere non poteſt: nec niſi ſtulte admodum cogitationibus cordis legem præſcribet; quia immorigeros punire non poterit; nec talis doctrinæ ullos aſſeclas ſperare poteſt. Nec dæmonem: Quia religio eſt ſancta, & dæmonis regno adverſa. Non autem poteſt dæmon homines ad ſanctimoniæ ſtudium, ac proinde ſui deſertionem, allicere ſpe præmii excellentiſſimi, cujus amore homines cupiditatibus ſuis, licet iis ſummopere addicti, renuntiare facile poſſent, & renuntiaturos fore credibile erat. Sic enim ſibi ipſi adverſus fuiſſet. Nec refert, quod promiſſa illa falſa ſciret: Hominibus enim ea perſuadere

dere voluisset: atqui persuasio de præmio, licet falsa, eandem ad sanctimoniæ studium excitandum cum vera persuasione efficaciam habet. Restat ergo, ut solus Deus illius autor dicatur, qui & sapientissime præcepta hæc præscribere, utpote omniscius, & promissis vitæ æternæ sancire, utpote omnipotens, potest. Dicere Angelum bonum illius autorem esse; tantumdem est, atque eam ad Deum autorem referre; Angelus enim bonus extra Deum, cujus est legatus, nihil potest.

Ex admirabili ejus efficacia.

VIII. Quinto. Admirabilis doctrinæ efficacia, quæ per paucos, eosque viles & abjectos homines, nullâ potentiâ, nullis persuasionis aut eloquentiæ humanæ artibus instructos, per totum terrarum orbem est propagata, omnesque homines cujuscunque generis ac conditionis, non tantum viles & abjectos, sed & nobiles ac potentes, non tantum indoctos & simplices, sed & doctissimos ac sagacissimos, in sui obsequium traxit, licet præcepta contineat carni non tantum dura & ingrata, sed & eidem ridicula: adeo ut relictis patriis, in quibus nati ac educati erant, religionibus, certatim uni huic sese dederint, & præjudicium illud magnum ac efficax, quod patria religio ingenerare solet, abjecerint; non tantum nullâ emolumenti aut commodi alicujus terreni spe allecti, sed nec gravissimorum quæ intentabantur malorum, quin nec ipsius mortis crudelissimæ metu deterriti; sed sola doctrinæ sanctitate, promissorum magnitudine, ac miraculorum virtute victi. Hæc autem doctrinæ efficacia pro fundamento habeat historiæ Scripturâ Sacrâ contentæ veritatem, omnino necesse est; adeò ut, sicut ex mirabili doctrinæ propagatione historiæ veritas confirmatur, ita & absque historiæ veritate mirabilis hæc doctrinæ propagatio fieri non potuisset. Majus siquidem miraculum foret, doctrinam hanc eo quem diximus modo sine miraculis propagatam esse, quàm ipsa miracula, quæ ad doctrinæ confirmationem facta narrantur. Adeo ut quis miracula hæc in dubium vocans, ea tollendo majus miraculum statuere necesse habeat.

Et Apostolorum inter præcepta Dei & suas sententias distinctio.

IX. Tandem nec leve divinitatis doctrinæ Scripturâ Sacrâ contentæ argumentum est, quod Apostoli adeo sollicite & diserte præcepta quæ jussu divino præscribebant, distinxerunt à sententiis quas ipsi, tanquam viri prudentes & spiritu Dei donati, tanquam præceptis divinis consentaneas in medium proferebant. Sic Apostolus 1 *Corinth.* VII. 10. & 12. *Iis qui matrimonio juncti sunt præcipio non ego, sed Dominus. Cæteris ego dico, non Dominus.* Et *vers.* 25. *De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino ut sim fidelis.* Manifesto indicio, nihil illos ut mandatum divinum Ecclesiis præcepisse, nisi de quo expressum à Deo mandatum acceperant.

Errare non potuerunt scriptores Sacri.

X. Concludimus hinc, libros hosce à viris divinis scriptos, qui non tantum non errarunt, sed &, quia Spiritu Dei regebantur, in tradenda voluntate divinâ errare non potuerunt: qui sicut non propriâ voluntate, sed instinctu Spiritus ad scribendum se accinxerunt; *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* 2 *Pet.* 1. 21. Ita etiam in scribendo à Spiritu Sancto directi fuerunt: *Omnis namque Scriptura divinitus est inspirata,* 2 *Tim.* III. 16. Adeo ut errorem nullum committere potuerint, nec in sensu ipsô exprimendo, nec in verbis sensum continentibus divinum conscribendis aut dictandis. Si quædam non exacte definiverint; fuere ea non res fidei, aut præcepta morum; sed rerum majorum parvæ circumstantiæ, ad fidem fulciendum nullum habentes momentum: circa quas tamen non errarunt aut memoriâ lapsi sunt: solummodo eas, quia necesse non erat, accurate & præcise non determinarunt.

Scripturæ autoritas quoad nos non dependet ab Ecclesia.

XI. Ex veritate ac divinitate Scripturæ dependet ejus autoritas. Si enim Scriptura est à Deo, etiam à Deo autoritatem suam habeat necesse est: Omnis siquidem scripti autoritas ab autore suo dependet. Id evidentis adeo est veritatis, ut nemo inter Christianos in dubium vocare sustineat. Sed disputant de mediô ac instrumentô quô intercedente Scriptura autoritatem suam in nos exerit. Distinguunt itaque Pontificii, inter fidem & acceptationem fidei; illius fundamentum ajunt esse autoritatem Dei revelantis; hujus vero, testimonium Ecclesiæ: seu, ut alii loquuntur, Scripturam in se quidem esse divinam, sed ejus autoritatem quoad nos dependere à testimonio Ecclesiæ. Sed ineptum est illud effugium: autoritas enim non est quid absolutum, sed respectivum, semperque refertur ad alios in quos obtinetur. 2. Confunduntur hic duæ quæstiones multum diversæ; scil. utrum Scriptura ab hoc aut illô autore sit conscripta: &: utrum Scriptura, à tali autore conscripta, sit divina. Primam quæstionem dependere fatemur à testimoniô Ecclesiæ, primitivæ scilicet, quæ ipsa scriptorum divinorum autographa vidit, adeoque sensuum externorum testimoniô certa fuit, ab iisdem autoribus, quorum nomine præferunt, esse conscripta. Illud autem testandi privilegium habet, non quatenus est Ecclesia, & autoritate quadam spirituali à Deo donata; sed quatenus constat hominibus fide dignis, quorum testimonio jure quis fidem habeat, sine ullo ad Ecclesiam respectu. Imo & jus illud habent infideles, modo eâdem ad testandum notitiâ sint instructi.

Ideo non contemnendum testimonium infidelium circa initia Euangelii, concedentium Scripturas à viris iisdem, quorum nomina præferunt, esse exaratas. Ad alterius quæstionis decisionem Ecclesiæ testimonium non requiritur; sed sola Scriptoris divina missio; author enim scriptis suis autoritatem conciliat. Non enim Ecclesia autoritatem habet definiendi, an libri à talibus autoribus conscripti sint canonici & divini; sed obligata est eos pro divinis recipere. Nec etiam testimonium Ecclesiæ necessarium est: Ipsi enim autores se à Deo missos testantur, testimoniumque suum multis confirmarunt miraculis.

Quale jus testandi Ecclesia habeat.

XII. Dices. Atqui Ecclesia jus habens testandi, libros illos à talibus viris esse conscriptos, eo ipso etiam jus habet testandi libros esse divinos. Resp. Quod testetur libros illos esse divinos, per accidens tantum est; neque illud dependet ab autoritate testimonii quod Ecclesia præbet; sed à divinâ scriptorum autoritate: Non enim Ecclesia de Scriptorum divinitate testimonium præbet; illa constat ex historiâ ipsâ; sed tantùm de eorum scriptione, quod ipsi veri ac genuini illorum scriptorum sint autores. Ecclesia hic solummodo fidelis notarii aut scribæ officio fungitur, qui testatur edictum aliquod vere à rege aut Magistratu decretum, & à se fideliter asservatum. Testatur ille quidem, edictum, quod vim subditos obligandi habet, esse genuinum, & revera à Magistratu promanasse: non autem ipsi edicto ullam confert autoritatem, quæ tota à Magistratu aut principe dependet.

Per istam rationem probandi committitur circulus.

XIII. Secundo. Ecclesia totum id quod sit Ecclesia, debet Scripturæ: per fidem enim Scripturæ, ut divinæ, adhibitam est Ecclesia. Ergo jam Scripturæ divinitas certa esse debet, antequam Ecclesia esse possit; & quamcunque sibi arrogat Ecclesia autoritatem, ea à Scripturâ dependeat necesse est: Non itaque Scripturæ autoritas ab Ecclesiâ dependere potest: alias committitur circulus; qui ineptus est disputandi modus. Quærentibus enim, cur Scripturam recipiant pro divinâ? Respondebunt: Quia Ecclesia testatur Scripturam esse divinam. Instantibus: Cur illi testimonio Ecclesiæ acquiescant? Respondent: Quia Scriptura Ecclesiæ jus illud concedit. Atqui sic committitur circulus; & sicut Scripturæ autoritas probatur per Ecclesiam; ita vicissim Ecclesiæ autoritas probatur per Scripturam. Secundo. Si porro urgeantur, an unicuique Ecclesiæ jus illud testandi conveniat? Respondebunt, nequaquam; sed suæ tantum Romanæ. Si quæras, unde id constet? Respondent, ex certis notis, veræ Ecclesiæ indiciis, quæ suæ soli insint. Si porro quæras, unde constet, Ecclesiam, cui notæ illæ insunt, veram esse Ecclesiam? Proferent loca aliquot Scripturæ, ex quibus id comprobare cupiunt. Ecce iterum commissum circulum.

Occurritur exceptioni.

XIV. Concedunt, circulum committi, si velint adstruere autoritatem Ecclesiæ per Scripturam, & rursus autoritatem Scripturæ per Ecclesiam, apud illum qui utrumque negat, scil: Ethnicum: non autem quando ita procedunt apud illos, qui alterutrum tantum negant, & alterum concedunt: sic apud hæreticos admittentes Scripturam, probant per Scripturam Ecclesiæ autoritatem: apud simplices Catholicos, admittentes Ecclesiam, probant per Ecclesiam autoritatem hujus vel illius scripti de quo dubitant. Resp. Hac exceptione concediditur, Ethnicum per Ecclesiæ testimonium non posse convinci de autoritate Scripturæ Sacræ: quid ergo remedii, ut ad agnitionem autoritatis Scripturæ perducatur? Necesse ergo est, præter testimonium Ecclesiæ alia esse argumenta, quibus homo de divinitate Scripturæ persuaderi possit antequam Ecclesiæ testimonium audiat. Atqui hoc est, quod nos urgemus. 2. Nec etiam in disputatione contra hæreticos evitatur circulus, salvo ipsorum fundamento: Nullius enim textus Sacræ Scripturæ veram explicationem haberi posse contendunt, absque judicio Ecclesiæ: non ergo hæreticus potest convinci de vero Scripturæ sensu, nisi per Ecclesiam: Atqui cum illius autoritatem non admittat, necesse est committi circulum. Adstructuri enim contra hæreticum Ecclesiæ autoritatem, proferunt Scripturam: Si ille neget, hunc esse Scripturæ sensum: allegabunt explicationem Ecclesiæ, cui acquiescendum sit. Ecce iterum commissum circulum.

Ecclesia testimonium est humanum.

XV. Tertio. Ecclesiæ testimonium est humanum: Si ergo autoritas Scripturæ dependet à testimoniô Ecclesiæ, fides nostra innitetur testimonio humano; & quidem hominum sæpe non piorum, imo aliquando sceleratorum. Contra id quod Joannes ait 1. *Epist.* v. 9. *Si testimonium hominum recipimus, testimonium Dei majus est.*

Ecclesia non est antiquior Scripturâ.

XVI. Atqui, dicunt, Ecclesia est antiquior Scripturâ. Resp. 1. Inde nullum Ecclesiæ jus in Scripturam deduci potest: Uxor etiam potest esse major annis quàm maritus, tamen illi est subjecta: & subditi majores natu principe. 2. Verum non est, Ecclesiam antiquiorem esse Scriptura. Distinguendum enim est inter verbum divinum, & ejus scriptionem. Verbum divinum proprie constat sensibus Scripturâ comprehensis; illi autem procul dubiô antiquiores sunt Ecclesiâ: per fidem enim sensibus illis adhibitam est Ecclesia. Scriptio vero est accidentale quippiam, eaque Ecclesiæ antiquitate cedere potest.

XVII.

Quid hic præstet testimonium Spiritûs Sancti.

XVII. Alii pro testimoniô Ecclesiæ, quo divina Scripturæ autoritas nobis innotescat, substituunt internum Spiritus Sancti testimonium, quo nobis divinam illam Scripturæ autoritatem, ex characteribus ipsi impressis, persuadet. Nos agnoscimus quidem Spiritum Sanctum fideles, qui jam Scripturæ Sacræ autoritatem ex notis ac argumentis Scripturæ propriis, agnoverunt, plenius de eâ persuasos reddere, atque ita testimonium hoc fideles ad plenam fidei πληροφορίαν perducere: Non tamen necessariò requiri credimus, ut homo infidelis de Scripturæ divinitate convincatur: 1. Quia Spiritus ille non datur, nisi jam credentibus; uti ex pluribus Scripturæ locis liquet: *Joan.* VII. 38. XIV. 17. *Act.* V. 32. *Gal.* III. 2. IV. 6. *Act.* XV. 7, 8. 2. Esse talem Spiritum nemo scire potest, nisi ex Scripturâ: & Spiritus suggestio etiam ad Scripturam, tanquam Lydium lapidem, exploranda est. Præsupponi ergo & agnosci debet Scripturæ divinitas, antequam certus esse quis possit testimonium quod in corde suo sentit esse Spiritus Sancti testimonium: alias via panditur ad Enthusiasmum. Quin & sic committitur circulus, quem antea in Pontificiis damnavimus. Si enim quærantur, unde cognoscant Scripturam esse divinam? Respondebunt; ex testimonio interno Spiritus Sancti. Si urgeantur: Unde cognoscant, testimonium illud quod in corde sentiunt esse instinctum Spiritus Sancti? Respondebunt, ex Scripturâ: Sicut Becanus, in libello *de Circulo Calvinistico*, hoc in Paræum, qui Pontificiis circulum objecerat, ingeniosè retorquet. 3. Testimonium illud Spiritus illis solummodo confirmandis inservit, quibus contigit; non enim ex privato alicujus Spiritu alius convinci potest: At nos quærimus argumenta, quibus Scripturæ divinitas aliis persuaderi, aliique ad eam agnoscendum adduci possint.

CAPUT V.

De Perfectione Scripturæ Sacræ.

Perfectio Scripturæ Sacræ.

I. ALterum Scripturæ attributum est Perfectio, qua denotamus Scripturam omnes sensus, qui omnibus ubique & semper ad salutem scitu, creditu, speratu & factu necessarii sunt, plenissimè continere, adeo ut nullus sensus, qui eâ non contineatur, pro necessario habendus sit. Ut autem sententia nostra de Scripturæ Perfectione plenius cognoscatur, eam thesibus aliquot distincte comprehendemus.

Omnia necessaria ad salutem Scriptura continentur.

II. Primo. Omnia necessaria ad salutem dicimus Scripturâ contineri: non tamen perinde volumus, omnia quæ Scripturâ continentur esse necessaria ad salutem. Scimus enim omnium quæ Scripturâ continentur non idem esse momentum in negotio salutis nostræ: Quædam enim absolute necessaria sunt ad salutem: Alia utilia tantum; interque ea alia majoris, alia minoris utilitatis, prout majorem vel minorem cum necessariis conjunctionem & affinitatem habent: imo quædam illâ contenta hodie exiguæ admodum esse utilitatis: Qualia inter alia sunt, quæ de variorum genealogiis in Veteri Testamento leguntur. Sed mens nostra est, omnia quæ pro necessariis ad salutem à nobis recipi debent, in Scripturâ exstare, adeo ut nullus sensus ad salutem creditu sit necessarius, quin Scripturâ contineatur.

Et quidem duobus modis.

III. Secundo. Necessaria hæc non omnia eodem modo exstant in Scripturâ Sacrâ. Quædam totidem verbis, & cum additâ necessitatis notâ: Veluti cum Scriptura expressis verbis docet, qui hoc non credit aut facit, salvari non potest: Qui credit, aut facit, salvabitur. Quædam ex iis, quæ totidem verbis in Scripturâ exstant, per consequentiam & ratiocinationem, sed adeo claram & evidentem, ut cuivis rationis suæ compoti animumque attendenti statim obvia sit, necessaria esse arguuntur. Talis enim hic consequentia requiritur, quæ sua luce clara est, omniumque animis sese manifestat: Consequentiæ obscuræ & inevidentes in negotio, ubi æternæ salutis & damnationis causa agitur, non sufficiunt. Non enim Deus hominum æternam salutem hujus aut illius, errori obnoxii homuncionis ratiocinationi alligatam voluit, sed suæ legi: Cui inclusum censeri debet, quicquid arctam adeo cum eâ connexionem habet, ut sine ejus cognitione aut fide lex salva esse non possit. Sic Dei præceptis obedire, promissis confidere, comminationes metuere, ad salutem necessarium est. Quando itaque demonstratur, sine fide aut spe alicujus dogmatis, aut præstatione cujusquam actus, non posse præceptis Dei obediri, promissis confidi, nec comminationes metui, eô ipsô per evidentissimam consequentiam ad salutem necessarium esse arguitur.

Quid hic sentiunt Libertini.

IV. Huic nostræ sententiæ duo hominum genera sese opponunt, Libertini nimirum, & Pontificii. Libertini, qui & Enthusiastæ seu Spirituales vocantur, negant Scripturam esse verbum illud divinum, quod sensus ad salutem sufficientes continet; sed prima tantum perfectæ religionis elementa ea comprehendi ajunt, & servire tantum præparandis rudiorum animis, ad verbum perfectum recipiendum: Verbum autem illud esse internum, quod Deus immediate hominum animis suggerit, esseque perfectum, quo homines dirigantur, & ad quod omnes Scripturæ sensus explorandi sint.

Et Pontificii.

V. Pontificii agnoscunt quidem doctrinam à Domino Jesu & Apostolis traditam esse perfectam ac sufficientem ad salutem; sed

ſed negant integram ipſorum doctrinam Scripturâ eſſe comprehenſam; ſed Apoſtolos varia ad ſalutem neceſſaria Eccleſiæ vivâ voce tradidiſſe: ideoque præter Scripturam requirunt traditiones non ſcriptas, quas ab Apoſtolis traditas & ab Eccleſiâ continuâ traditione aſſervatas volunt, quarumque obſervatio neceſſaria ſit ad ſalutem.

Libertinorum ſententia eſt abſurda.

VI. Quod Libertinorum ſententiam attinet, illa eſt abſurda, & ſumme periculoſa. Abſurda eſt; Quia verbum ipſorum internum aut habet ſenſum intelligibilem, aut non: Si nullum habet, eſt verbum ridiculum & fatuum: verba enim conſtant ſenſu. Si habet ſenſum intelligibilem, poteſt etiam ille verbô externô, ac per conſequens ſcriptô exprimi: Quemcunque enim ſenſum intelligibilem homo mente concipit, eundem etiam verbô ac ſcriptô exprimere poteſt: ſunt enim illa ſigna internorum mentis conceptuum. Atqui tum, juxta ipſorum opinionem, erit perinde atque Scriptura litera mortua, & ſcriptura atramentaria.

Et periculoſa.

VII. Summe periculoſa eſt: Quia introducit vagam, incertam, imo nullam religionem: Quævis enim deliramenta cerebri pro verbi illius inſpiratione haberi poſſunt; quia nullam agnoſcunt regulam ad quam ſpirituales illæ verbi interni ſuggeſtiones explorari poſſunt; quin potius eas ſupremam omnium aliorum verborum, etiam ipſius Scripturæ, normam habent, ad quam Scripturæ ſenſus expendendus ſit. Inde ſequitur, unumquemque, quicquid imaginatione, ſive læsâ, ſive rectâ, ſibi perſuadet, pro verbô illô internô ac ſpirituali ſuggeſtione poſſe admittere: Et quoniam imaginationes illæ in omnibus, imo in unô eodemque homine diverſis temporibus, non ſunt eædem, ſed pro diversâ cerebri ac ſanguinis diſpoſitione ac temperatione admodum ſunt diverſæ; etiam exinde ſequetur, religionis normam, ac proinde ipſam religionem, variari, aliamque eſſe huic, aliam alteri homini, imo eidem diverſis temporibus diverſam. Quod vagam ac incertam religionem introducit; imo omnem ex animis hominum religionem expellit. Unde & omnem peccati conſcientiam exſtingui neceſſe eſt. Qui enim quæcunque agit, licet maxime irrationalia, verbo iſti interno conſentanea fieri credit, ea, licet verbo ſcripto maxime adverſantia, ut peccata condemnare nequit; ſed in mediis ſceleribus, perinde atque in exactiſſimâ ſanctitate, ſecurus erit.

Tria de Scriptura probanda.

VIII. Ut autem plenius, tam Libertinorum, quam Pontificiorum ſententiam refellamus, tria nobis diſtincte probanda ſunt. I. Apoſtolis omnia omnibus ubique & ſemper ad ſalutem neceſſaria à Domino Jeſu patefacta. II. Apoſtolos ea omnia fideliter Eccleſiis vivâ voce docuiſſe. III. Etiam omnia neceſſaria ſcriptis mandaſſe, eaque exſtare libris illis ſacris, quos Scripturam vocamus. Duo priora proprie adverſus Libertinos, tertium vero adverſus utroſque, & præſertim quidem Pontificios, adſtruemus.

1. *D. Je-ſum Apoſtolos omnia ad ſalutem neceſſaria revelaſſe.*

IX. Quod primum attinet, Apoſtolis omnia omnibus ubique & ſemper ad ſalutem neceſſaria à Domino Jeſu Chriſtô & Spiritu Sancto patefacta eſſe, clariſſime ex Scripturâ Sacrâ evincitur. A Jeſu Chriſtô quidem, *Joan.* XV. 15. *Jam non dicam vos ſervos; quia ſervus neſcit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos; quia omnia quæcunque audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Vide & *cap.* XVII. 14, 17, 22. Jeſum Chriſtum autem omnia noviſſe conſtat ex *Joan.* I. 18. *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.* Unde *Coloſſ.* I. 15. vocatur *imago Dei inviſibilis.* Et *cap.* II. 9. dicitur *in ipſo habitare omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* A Spiritu Sancto: *Joan.* XIV. 26. *Paracletus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret omnia, quæcunque dixero vobis.* Et *cap.* XVI. 13. *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* &c. Spiritum Sanctum autem omnia noſſe, docetur 1. *Corinth.* II. 10, 11. *Spiritus omnia ſcrutatur* (id eſt, ſcrutantium inſtar exactiſſime novit) *etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt, nemo cognovit niſi Spiritus Dei.* Et patefacta fuiſſe omnia quæ ſemper ad finem uſque mundi neceſſaria ſunt, docetur *Matth.* XXVIII. 18, 19, 20. ubi poſtquam Dominus dixiſſet, *Euntes docete omnes gentes.* &c. addit, *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, uſque ad conſummationem ſæculi.* Unde & *Joan.* XVII. 19, 20. in precatione ad Patrem ait: *Pro eis* (nempe Apoſtolis) *ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me.* Hinc 2. *Cor.* III. 11. Euangelium vocatur verbum *quod manet;* oppoſite ad legem, quæ aboletur, & perfectiori revelationi cedit.

2. *Apoſtolos ea prædicaſſe.*

X. Quod ſecundum attinet, Apoſtolos omnia ad ſalutem neceſſaria, ſibi à Dominô revelata, etiam fideliter Eccleſiis prædicaſſe, docemur *Marc.* XVI. 20. *Illi* (Apoſtoli) *profecti prædicaverunt ubique, Dominô cooperante, & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis.* Idque adeo plene & perfecte, ut Apoſtolus Paulus non vereatur conteſtari Seniores Eccleſiæ Epheſinæ, quod *mundus ſit à ſanguine omnium:* quia *non ſubterfugit, quò minus ipſis annunciaret omne conſilium Dei, Act.* XX. 26, 27. & Corinthiis affirmare, quod per Euangelium à ſe prædicatum ſint *ſalvandi, ſi modo illud retineant, prout à ſe annuntiatum erat,* 1. *Corinth.* XV. 2. Unde & verbum Euangelii quod prædicaverunt vocatur

catur *ſermo ſalutis*, *Act.* XIII. 26. verbum, vel, *verba vitæ*, *Act.* V. 20. *potentia Dei ad ſalutem omni credenti*, *Rom.* I. 16. *odor vitæ ad vitam*, 2. *Cor.* II. 16. *ſemen incorruptibile* per quod *regignimur*, 1. *Pet.* I. 23. & fides verbo illi adhibita, vocatur *victoria quæ vincit mundum*, 1. *Joan.* V. 4. Et *ſi quis aliud Euangelium annuntiet, etiamſi ſit Angelus de cœlo*, *anathema* eſſe jubetur, *Gal.* I. 8. Hinc & Paulus dicit, Deum *occulta hominum judicaturum, ſecundum Euangelium, per Jeſum Chriſtum*; *Rom.* II. 16. Omnia ergo, juxta quæ ſententia ſalutis vel damnationis pronuntianda eſt, perfecte annuntiarunt, adeo ut perfectior revelatio aut doctrina exſpectanda non ſit: imo juxta hanc ſolam ſalus aſſignanda dicitur.

3. *Scriptis mandaſſe. Sententia Pontificiorum de traditionibus non ſcriptis.*

XI. Tertium antequam probemus, Pontificiorum, quibus proprie hoc opponitur, de Traditionibus ſententiam ſpecialius paulum proponemus. Traditiones itaque, quas vocant verbum non ſcriptum, quia non ſunt ſcriptæ à primo illarum autore, dupliciter diſtinguunt: 1. Ratione autoris, in divinas, Apoſtolicas, & Eccleſiaſticas. Divinas traditas dicunt ab ipſo Jeſu Chriſto Apoſtolos docente; ſc. quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent: Apoſtolicas, ab Apoſtolis inſtitutas, non ſine Spiritus Sancti aſſiſtentiâ; ut, jejunium quadrageſimæ, & quatuor temporum; &c. Eccleſiaſticas, conſuetudines ajunt eſſe antiquas, à prælatis vel populis inchoatas, quæ paulatim tacito conſenſu populorum vim legis obtinuerunt. Eas dicunt continuâ ſucceſſione in Eccleſiâ obſervatas, & porro in Eccleſiâ obſervandas urgent: tantæque eſſe autoritatis, quantæ eſt ille, illiuſque ſcripta, cujus traditiones ſunt. 2. Ratione materiæ: Quod aliæ ſint traditiones de fide; vid. de perpetuâ virginitate Mariæ, &c. aliæ de moribus: eæque variæ: vel enim ſunt perpetuæ, ut, quod ſignum crucis in fronte pingendum, quod certis diebus jejunia aut feſta celebranda ſint: vel temporales; ut obſervatio quarundam ceremoniarum legalium in initiô Eccleſiæ: vel univerſales: ut Paſchatis, &c. obſervatio: vel particulares: ut, olim jejunium ſabbathi à Petrô Romanæ Eccleſiæ traditum: vel neceſſariæ; ut, celebratio Paſchatis dominicâ poſt XIV. lunam Martii: vel liberæ; ut, aſperſio aquæ luſtralis, &c. Vide Bellarminum *de Verbô Dei lib.* IV. *cap.* 2.

Sententia vera de perfectione Scripturæ.

XII. Noſtra vero ſententia eſt, Deum omnia ad ſalutem neceſſaria Scripturâ comprehendiſſe, nihilque nobis ſcitu, creditu, aut factu ad ſalutem eſſe neceſſarium, quod eâ non contineatur, quocunque ſub prætextu Eccleſiæ obtrudatur. Quod hiſce argumentis evidentiſſime adſtruimus.

Adſtruitur. 1.

XIII. Primo. Nihil ad ſalutem neceſſarium eſt, præter fidem in Jeſum Chriſtum, quæ per charitatem efficax eſt: *Gal.* V. 6. *In Chriſto Jeſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium, ſed fides per charitatem efficax*: Et 1. *Tim.* I. 5. *Finis mandati eſt charitas de corde purô, & conſcientiâ bonâ, & fide non fictâ.* Atqui eam pleniſſime docet Scriptura, adeo ut qui illis quæ ſcripta ſunt fidem adhibet, vitam æternam ſit conſecuturus. Sic *Joan.* XX. 31. *Hæc ſcripta ſunt, ut credatis Jeſum eſſe Chriſtum Filium Dei; & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Excipiunt: Joannem tantum reſpicere miracula Jeſu Chriſti à ſe in Euangelio ſuo narrata; eaque docere ſufficientia eſſe ad fidem in Jeſum Chriſtum concipiendam: non autem, fidem plene in ſuo Euangelio tradi; ipſius enim Euangelium omnia ad ſalutem neceſſaria non continere. Reſp. Verum eſt, Joannem quidem reſpicere miracula Jeſu; verum non miracula ſola, ſed doctrinam Jeſu miraculis confirmatam. Sola enim miracula, abſque doctrinæ Jeſu Chriſti cognitione, homini fidem ingenerare, neque ſalutem conferre poſſunt. Senſus ergo eſt: Hæc quæ ſcripta ſunt ſufficere, ut homines doctrinam Jeſu Chriſti perfectè cognoſcant & fide recipiant, & per fidem doctrinæ iſti adhibitam, ſalutem æternam conſequantur. Omnia quippe, quæ ad fidem in Jeſum Chriſtum, & obedientiam ex fide præſtandum, neceſſaria ſunt, Euangeliis plene docentur; uti, inductione factâ plene demonſtrari poſſet, & in ſingulorum dogmatum tractatione in ſequentibus plenius docebitur. Et licet omnia unico Joannis Euangelio non comprehendantur, id reſponſionis noſtræ vim non infringit. Hæc enim verba, non ſui Euangelii ſolummodo, ſed omnium Euangeliorum, quæ Joannes, teſte Euſebio *Hiſt. Eccl. lib.* III. *cap.* 21. vidit & approbavit, concluſionem Joannes eſſe voluit, iiſque declarare, doctrinam ſalutarem illis plene eſſe comprehenſam.

Quia deceat fidem in Jeſum Chriſtum.

2. *Quia & multa non plane neceſſaria tradit.*

XIV. Secundum argumentum eſt. Scriptores Sacri non tantum ad ſalutem neceſſaria in Scripturâ tradiderunt; ſed & multa non plane neceſſaria, ſed utilia tantum, imo quædam non magnæ hodie utilitatis, ſcripta reliquerunt, ut homines plenius de omnibus inſtruerent: Non igitur credibile eſt, ipſos quicquam eorum, quæ abſolute neceſſaria ſunt, omiſiſſe; ſed Dei Spiritum ipſos potiſſimum direxiſſe, ut neceſſaria, quæ pauca ſunt numero, ſcripta reliquerint. Excipiunt. Deum id non intendiſſe, quia alias divinos Scriptores direxiſſet, ut integrum doctrinæ Chriſtianæ corpus conſcriberent, quod non eſt factum; ſed ſinguli particulatim quædam conſcripſerunt: quod argumentum eſt, ipſos non certo conſilio, ſed fortuito quodam qui ſe offerebat caſu, ad ſcribendum ſe accinxiſſe. Reſp. 1. Exceptionem hanc in Scripturam admodum eſſe injuriam,

de quâ expreſſè legitur, quod inſpiratione divinâ ſit conſcripta, 2. *Pet.* 1. 21. non itaque arbitriô humanô, aut fortuitô quodam caſu. Interim non eſt negandum, Deum ſcriptoribus ſacris aliquando occaſiones occurrere voluiſſe, quas ut arriperent ipſos Spiritu ſuô impulit: nonnunquam & ſpiritu ſuô motum illis pium impreſſit, quô ipſi ſibi occaſionem fecerunt, ſeque ad ſcribendum accinxerunt: Quod in Lucâ manifeſtum eſt, ex initiô Euangelii & Actorum Apoſtolicorum. 2. Quod vero Scriptores Sacri nullum religionis Chriſtianæ corpus aut ſyntagma conſcripſerunt, exinde neutiquam arguitur, omnia ad ſalutem neceſſaria Scripturâ non contineri: Deus enim doctrinam tradens, omnes homines, tam rudes & plebejos, quàm doctos & ſublimes, ad ſalutem inſtruendi idoneam: etiam ſeſe omnium captui attemperavit. Voluit itaque hiſtoriam vitæ ac mortis Jeſu Chriſti, nec non reſurrectionis & adſcenſionis in cœlum conſcribi, in quâ omnia ad ſalutem neceſſaria, non ſemel tantum, ſed aliquoties, ne ignorari poſſent, recenſerentur; omniaque miracula, variaſque circumſtantias, quibus homines ad fidem adhibendum moverentur, accurate enarrari: Quæ ſane ratio accommodatiſſima eſt ad homines inſtruendum. Tum leges ſuas voluit concionibus aliquot comprehendi, quæ ſint regulæ vitæ ac morum. Addere poſſumus, Deum aliquid induſtriæ noſtræ reliquiſſe, ut quæ ſparſim in hiſtoriâ Sacrâ & Prophetarum ac Apoſtolorum ſcriptis exſtant, à nobis in unum corpus brevemque ſummam colligerentur, ut in compendiô habeamus omnia nobis creditu ſperatu ac factu neceſſaria, quæ ſparſim in libris Sacris, & non unô locô, exſtant.

3. Nullum dogma neceſſarium, Scripturâ non contentum, proferri poteſt.

XV. His addimus tertium argumentum: quod Pontificii nullum dogma ad ſalutem creditu, aut officium factu neceſſarium proferre poſſint, Scripturâ non contentum. Quas enim proferunt traditiones non ſcriptas, eas creditu aut factu neceſſarias non eſſe eô ipſô liquet, quod nullum earum neceſſitatis argumentum proferre, neque ex analogiâ cum iis, quæ Scriptura neceſſaria docet, earum neceſſitatem evincere poſſint: Ut ex omnium examine facile demonſtrari poſſet: ſed id ſupervacaneum eſt, & prolixioris paulo tractationis: Nos brevitati ſtudemus.

XVI. Ita adſtructa Scripturæ Sacræ perfectione, videamus nunc, quid tam Libertini, quàm Pontificii, pro ſententiæ ſuæ defenſione adferre ſoleant. Nos præcipua tantum conſiderabimus.

Solutio objectionis Libertinorum.

XVII. Libertini primo argumentatione utuntur à verbi divini natura. Verbum Dei, inquiunt, eſt æternum, & ipſa Dei eſſentia; proinde æternum & incorruptibile, nullique perituræ chartæ inſcribi poteſt. Reſp. Prodigioſum eſt dicere, verbum Dei eſſe ipſam Dei eſſentiam; quia enim eſt liberæ voluntatis divinæ actus, ab eſſentia diſtingui debet. Eſt nempe proprie revelatio mentis divinæ, ſeu conceptus qui in mente divina eſt, ſive ea fiat externô ſermone, ſive ſcriptô. Hoc ſenſu Scriptura verbum Dei vocatur, non quia ipſum Dei verbum eſt; ſed quia verbum Dei, hoc eſt, mentis divinæ ſenſum, continet. Et licet ea atramentô perituræ chartæ ſit inſcripta, non tamen eſt verbum inſtabile, inefficax, ſpiritu & vitâ deſtitutum, ut illi blaſphemant: ſed eſt *vivum & efficax*, *Hebr.* IV. 12. *incorruptibile*, 1. *Pet.* 1. 23. *potentia Dei ad ſalutem omni credenti*, *Rom.* 1. 16. quia ſenſus verbô iſtô contenti, nullique præter hos, ad ſalutem perducere homines poſſunt. Eorum autem pretium ſcriptione non minuitur; ſcriptio enim & enuntiatio ſenſus divini ſunt vehicula; quæ ſicut abſque eô eſſent inania, ita & ab illô tanquam ſpiritu informata vim ſalutarem habent.

Explicatio Joan. VI. 45.

XVIII. Alterum argumentum deſumunt à locis aliquot Scripturæ, quæ verbo ipſorum interno teſtimonium præbere urgent. Præcipua ſunt; *Joan.* VI. 45. *Erunt omnes docti à Deô.* Reſp. 1. Διδακτοὶ Θεοῦ ſignificat proprie, non, *docti à Deô*, ſed *docti de Deô*; id eſt, voluntatis divinæ, lege contentæ, cognitione probe imbuti: quod arguunt verba ſequentia, in quibus dicitur, eum *ad Dominum venire*, id eſt, ad cognoſcendum doctrinam ejus plenamque Dei voluntatem, *qui audivit & didicit à Patre*, hoc eſt, qui cognitione Legis ſeu voluntatis divinæ inſtructus eſt. 2. Eſto, legendum ſit, *docti à Deô*; non tamen exinde ſequitur immediate à Deô doctos: etiam qui miniſtrorum ope docentur, à Deô docti dicuntur; ſicut Dei opus, quos Apoſtoli plantarunt & rigarunt, 1. *Cor.* III. 5, 6, 7, 8, 9. Et hic docendi modus evincitur: 1. Quia dicuntur doceri per auditum, *qui audivit à Patre*. 2. Quia à Patre *diſcere* dicuntur; quod inſtitutionem reſpicit.

Luc. XVII. 20.

XIX. Secundus eſt, *Luc.* XVII. 20. *Non venit regnum Dei cum obſervatione. Ecce regnum Dei intra vos eſt.* Eſt ergo ſpirituale & internum. Reſp. 1. Eſto, regnum Dei ſit idem quod verbum Dei; recte illud vocatur ſpirituale, quia ſenſus illius eſt ſpiritualis, hominiſque ſpiritum intus afficit: Verbum autem quô ſenſus ille continetur non propterea neceſſe eſt ut ſit ſpirituale & internum. 2. Sed nec regnum Dei proprie verbum Dei eſt, ſed regnum Meſſiæ, ſpirituale quidem & ad cœleſtia ducens; ſed tamen externe & viſibiliter appariturum in mundô, per regis ipſius præſentiam, & verbi externam annuntiationem, quâ regnum hoc erectum eſt & inter homines propagatum. Dices. Sed non eſt cum obſervatione. Reſp. Non eſt cum

ex-

externâ pompâ, qualis est regum mundanorum, qualemque exspectabant Judæi: non autem absque omni observatione. Hinc Dominus Jesus Judæos reprehendit, quod signa regni sui, tam evidentia, quæ ipsis dabat, non observarent: *Matth.* XVI. 1, 2, 3, 4. Dices. Dicitur tamen regnum Messiæ ἐντὸς ὑμῶν. Resp. Sensus non est: Regnum Dei tantum est internum, & in cordibus vestris; sed, in mediô vestri, seu inter vos: Quo sensu & particula ἐν accipitur, *Matth.* XX. 26. *Luc.* XVI. 15. *Rom.* XVI. 7. 1 *Cor.* 11. 6. Et sensus hic exinde evincitur; quia *Matth.* XXI. 43. regnum à Judæis tollendum dicitur, & alii genti, quæ fructus ferat, tradendum. Non autem poterat tolli & alii tradi, si plane esset internum.

Hebr. VIII. 8, 9, 10, 11.

XX. Tertius locus est *Heb.* VIII. 8, 9, 10, 11. *Ecce venient dies, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda, testamentum novum: non secundum testamentum quod feci patribus eorum*, &c. *Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus; Dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas:* &c. Resp. 1. Est promissio de temporibus Messiæ: ille autem verbô externô docuit homines. 2. Promittitur inscriptio legum in cordibus: illa autem fieri non potest, nisi per verbum quod sensum legum proponit. 3. Non proprie promittitur inscriptio sensus legis in cordibus, quàm modus inscriptionis per beneficia; quorum magnitudine homines excitabuntur & quasi rapientur in legis divinæ amorem: uti *vers.* 12. clarissime indicat: *Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatum eorum non amplius memorabo.*

2. *Corinth.* III. 6.

XXI. Quartus locus est 2 *Corinth.* III. 6. *Litera occidit, spiritus autem vivificat.* Resp. *Litera* hic non denotat Scripturam Novi Testamenti quæ literis exarata est; sed legem Mosis oppositè ad Euangelium; uti ex totius capitis inspectione liquet. Illa autem vocatur *litera*; quia elementa tantum continet religionis, non perfectam religionem: *Gal.* IV. 3. unde & *pædagogus noster* vocatur *ad Christum*, *Cap.* III. 24. Pædagogi autem est, pueros prima tantum elementa docere. Dicitur autem *occidere*, quia transgressores mortis reatui involvit, absque remissionis promissione: ea enim non Legis, sed gratiæ est. *Spiritus* autem vocatur Euangelium; quia virtute spirituali ac vivificâ præditum est, quâ homines in peccatis mortuos in vitam spiritualem excitare potest, & in alios quasi homines mutare, ut jam non secundum carnem ambulent, sed secundum spiritum. Oppositè ad legem, quæ virtute illâ spirituali erat destituta, & *nihil ad perfectionem adducere poterat*, *Hebr.* VII. 19.

Solutio objectionum

XXII. Pontificii ad sententiæ suæ confirmationem varia adferre solent. Primo adhibent argumenta, quibus Scripturam insufficientiæ convincere volunt. Hunc in finem primo proferunt duo Scripturæ loca: Primus est, *Joan.* XVI. 12. ubi Dominus Apostolis suis dicit: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Sed vero, quid locô illô probare contendunt? Dominum Jesum omnia necessaria ad salutem Apostolis suis non revelasse? Nequaquam, ajunt: Sed Dominum Jesum ea quæ hic promisit se Apostolis dicturum, ea ipsis dixisse post suam resurrectionem, quadraginta illis diebus, quibus cum ipsis de regno Dei locutus est. Resp. 1. Probandum ipsis est, per *multa* hæc, necessaria ad salutem intelligi: Certè ea non intelligenda esse, hoc unum arguit, quod Dominus dicat, Apostolos ea tum temporis non potuisse ferre. An vero credibile cuiquam videri potest, Apostolos quæ ad salutem plane necessaria sunt, quæ pauca admodum & perspicua sunt, non potuisse ferre, Dominumque ea propterea ipsos celasse? præsertim cum id quod maximæ offensioni esse poterat, crucem suam, ipsis jam significaverat? Credibile nobis est, respici hic vocationem gentium, & Euangelii propagationem per totum terrarum orbem, quam Apostoli etiam post resurrectionem Christi ferre non poterant; & Petrus speciali visione cœlesti admoneri debuit, ne quem in posterum impurum haberet, *Act.* X. 10. *& seqq.* 2. Licet pauca eorum quæ Dominus post resurrectionem suam cum Apostolis locutus est in eorum scriptis recenseantur, ostendendum ipsis est, quædam necessaria ipsos omisisse. Sermones illi procul dubio concernebant munus Apostolorum, qui ministri Domini Jesu futuri erant ad omnes gentes. Atqui licet Apostoli istâ instructione ad muneris sui functionem indigerent, non tamen omnibus hominibus necessariò credenda Dominus illis præcepit, quæ ipsi nunquam scriptis reliquerunt: Non enim, ut Bellarmini verbis utar, invidi aut oblivioni erant, ut nollent aut non possent ea scribere.

Pontificiorum.

Explicatio Joan XVI. 12.

Joan. XXI. 25.

XXIII. Alter locus est *Joan.* XXI. 25. *Sunt autem & alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Resp. Manifestum est hic non respici doctrinam Jesu Christi, quasi pars tantum illius scripta sit: sed miracula quæ numero ingenti Dominus ad doctrinæ suæ confirmationem fecit. Dicit Joannes, omnia illa singulatim non esse scripta: quia illa quæ scripta sunt ad fidem ingenerandum abunde sufficientia sunt.

Integrum esse Scriptura canonem.

XXIV. Secundò ita argumentantur: Ex Scripturâ non posse haberi sufficientem doctrinam ad salutem, quia multi libri Sacri & vere canonici perierunt: Ut libri Nathan Prophetæ & Gad videntis, 1. *Paral.* XXIX. 29. Ahiæ Silonitis & Addo videntis,

2. *Paral.* IX. 29. Parabolæ Salomonis & carmina, 1. *Reg.* IV. 32, 33. Tum ex Novo Testamento epistola ad Laodicenses, *Coloss.* IV. 16. & alia ad Corinthios, cujus mentio fieri videtur 1. *Corinth.* V. 9. Resp. 1. Ipsos neutiquam probare posse libros illos quos enumerant periisse: Certe libros Nathan, Gad, Ahia & Addo contineri libris Samuelis & Regum dubitandum non videtur; ex illorum enim scriptis hi libri in unum volumen conflati, & à sequentibus Prophetis continuati videntur. Epistolæ ad Laodicenses non meminit Apostolus, sed ex Laodiceâ scriptæ. Atqui quæ ad Timotheum exstat prima Laodiceâ missa est: Illa itaque respici potest. 2. Esto, periisse aliquos libros Sacros: ostendendum Pontificiis est, antequam Scripturam insufficientiæ arguant, quædam in illis necessaria ad salutem fuisse contenta, quæ libris quos habemus non exstant. Atqui hoc ab ipsis fieri nequit. Imo ratio contrarium suadet; quia credibile non est, Deum, salutis hominum amantissimum, permissurum fuisse, ut libri quidam necessaria ad salutem nusquam alibi scripta continentes, interciderent. Dices. Atqui sic non habemus integrum Scripturæ canonem. Resp. Canon Scripturæ non constat certô quodam librorum numerô in unum volumen, tanquam corpus quoddam canonicum collectorum; sed sensibus divinis & ad salutem necessariis, libris illis comprehensis. Licet itaque deessent aliqui libri; imo etiam ex illis qui nunc supersunt, integrum tamen haberemus Scripturæ canonem, quia omnes sensus ad salutem necessarios in libris superstitibus haberemus expressos. Sed adeo benigna est Dei erga humani generis salutem cura, ut necessaria, non semel, sed sæpius, eaque in diversis libris repetita, exstare voluerit.

Quales traditiones Scriptura commendet.

XXV. Præter hæc, argumentis quibusdam traditiones expresse propugnare intendunt: Hunc in finem proferunt primo aliquot Scripturæ loca, quibus traditiones expresse commendantur; ut 1. *Corinth.* XI. 2. *Laudo vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* Et *vers.* 23. *Ego accepi a Dominô, quod & tradidi vobis.* Et *vers.* 34. *Cætera cum venero disponam.* 2. *Thess.* II. 15. *Itaque, fratres, tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* 1. *Timoth.* VI. 20. *O Timothee depositum custodi.* &c. Resp. 1. Traditio significat quamlibet doctrinæ communicationem, quocunque modô fiat, tam scriptô, quàm ore: ut liquet ex 2. *Thess.* II. 15. Quod si Apostolus in quavis epistolâ omnia non scripserit, sed quasdam Ecclesias vivâ tantum voce instituerit, exinde nullo modo sequitur, ea quæ Apostolus docuit, nec in aliis epistolis scripsisse, nec ab aliis Apostolis usquam scripta esse. Certe quod de cœnâ tradidit, etiam in Epist. ad Corinthios scribit. 2. Traditiones aut necessariæ sunt ad salutem, aut non: Si non sunt necessariæ; non sunt hujus loci. Si intelligunt necessarias, ostendendum ipsis est, eas nunquam ab ullô Apostolorum scriptas. Atqui cui verisimile fiet, Apostolos multa non necessaria scripsisse, quædam vero necessaria scribere noluisse? Credimus itaque in quibusdam locis Apostolum respicere traditiones de variis rebus quæ externam Ecclesiæ εὐταξίαν spectant; quæ licet necessariæ non sunt ad salutem, magno tamen in pretio apud nos esse oportet, siquidem genuinas quasdam per continuas & nunquam interruptas traditiones haberemus.

Quomodo per traditionem habeamus genuinum Scripturæ canonem.

XXVI. Secundo hac utuntur argutatione. Genuinum Scripturæ canonem habere est ad salutem necessarium. Atqui eum debemus habere per traditionem. Resp. 1. Nos jam ostendisse, genuinum Scripturæ canonem, eo quo illi accipiunt sensu, non esse præcise ad salutem necessarium: posse nimirum quempiam habere genuinum Scripturæ canonem, etiamsi nullam aliquorum librorum, qui in canone sunt, notitiam habeat; modo ex libris quos agnoscit omnes sensus ad salutem necessarios agnoverit. 2. Nos, quando traditiones impugnamus, non intelligimus ejusmodi, quæ sensatâ & experimentali notitiâ nituntur; qualis est traditio, qua cognoscimus quinam sacrorum librorum autores sint; sed quæ speciali divinâ revelatione cognoscuntur, quâ Deus quibusdam revelasse dicitur omnibus ad salutem creditu & factu necessaria, quæ tamen à scriptoribus Sacris scribi noluerit; quæque ab omnibus Christianis ubique & semper receptæ sint pro Apostolicis, perinde atque libri qui Apostolorum nomina præferunt. Tales traditiones nullas esse dicimus; nec quæ in Ecclesiâ Romanâ venditantur ejusmodi sunt; sed ab hominibus sunt excogitatæ, & Ecclesiæ maximâ cum tyrannide impositæ, qui ut speciem quandam haberent, ab Apostolis traditas esse confinxerunt.

CAPUT VI.

De Perspicuitate Scripturæ Sacræ.

Perspicuitas S. Scriptura.

I. TErtium Scripturæ attributum, ut fidei morumque nostrorum norma sit, est Perspicuitas. Hæc ejusmodi attributum est, quo Scriptura omnia, quæ omnibus ac singulis creditu, speratu ac factu ad salutem sunt necessaria, perspicue & clare continet; adeo ut à quovis sanâ ratione prædito & mentis suæ compote, modo sibi ipsi propriâ suâ culpâ impedimento non sit, sufficienter & plene intelligi possit.

In rebus qua tractantur.

II. Duo in Scripturis sunt consideranda: Res quæ tractantur: & tractandi modus. Res quæ tractantur vel necessariæ sunt ad

ad salutem, vel utiles tantum, interque illas aliæ majoris aliæ minoris utilitatis. Posterioris generis plures abstrusas & obscuras exstare in Scripturâ ultro agnoscimus: Prioris vero generis omnes adeo esse faciles & perspicuas, ut nullius tam indocti quàm docti, qui modo animum attendit, captum superent, sed ab omnibus, quantum ad salutem satis est, intelligi possint, affirmamus.

Et tractandi modo.

III. Tractationis modus licet sæpius obscurus sit, propter phrasium ambiguitatem, historiæ ordinem nonnunquam interversum, & præcipue linguarum originalium rituumque inter Judæos olim vigentium ignorantiam; necessaria tamen phrasibus adeo planis, perspicuis, nullique ambiguitati obnoxiis traduntur, ut nemini de genuino eorum sensu, nisi sibi ipsi propriâ suâ & evitabili culpâ obstaculo sit, ullum superesse possit dubium.

Omnia verba ac phrases non sunt obscura.

IV. Absurdam itaque ac ineptam censemus illorum sententiam, qui, quoniam Scriptura ex verbis constat, eam etiam necessariò obscuram esse pertendunt: hac argutatione usi: Quoniam verba sunt signa rerum & conceptuum, non à naturâ, sed à beneplacito & instituto hominum; homines vero pro arbitrio varias unius vocis aut phraseos significationes instituunt, aut phrasibus ambiguis utuntur; ideo & omnibus verbis ac phrasibus obscuritas ac ambiguitas inest: indeque inferunt, & Scripturam, quia ex verbis constat, non posse non esse ambiguam & obscuram.

Alias sermo esset frustra datus.

V. Verum quis non videt quæsitam hanc esse, & infirmam admodum argutationem? Licet enim multæ ambiguitatum & obscuritatum in oratione sint species: non tamen inde sequitur, omnem orationem esse ambiguam aut obscuram: alioquin homini frustra sermo ad mentis suæ sensus aliis aperiendum datus esset: Cum enim oratio obscura interpretatione indigeat ut intelligi possit, necesse est, juxta hoc præsuppositum, quamvis orationem interpretatione indigere; quæ cum non possit nisi oratione proferri, etiam hæc oratio suâ interpretatione indigebit, atque sic in infinitum procederetur: Quod est omnem sermonis usum inter homines tollere.

Voces sunt signa conceptuum.

VI. Ut vero plenius sententiam hanc evertamus, præsupponendum est, quando dicimus Scripturam omnia ad salutem necessaria clare ac perspicue tradere, ut per nudam simplicemque intelligentiam apprehendi possint, Scripturam proponi homini mentis suæ compoti, qui beneficio rationis, usu, ac multiplici experientia jam didicit, quid unaquaque voce significetur, rerumque vocibus illis significatarum cognitionem habet, si non distinctam ac intellectualem, generalem saltem ac sensualem. Conceptus autem illi de rebus in omnibus hominibus sunt uniformes, adeo ut, si rem aliquam mente sint concepturi, licet unus distinctiorem & perfectiorem quàm alter, omnes tamen eandem illius ideam formaturi sint. Vocabula autem, quibus conceptus suos aliis repræsentant, signa sunt conceptuum; adeo ut, quodcunque homo mente concipere potest, etiam ore proferre ac scripto exprimere possit: Quæ enim homo distincte percipit, sensum in se continent intelligibilem: omnis autem sensus intelligibilis ore ac scripto exprimi potest. Verba ergo sunt signa ac repræsentamina cogitationum humanarum, non tantum respectu illius qui verbis illis utitur; sed & ejus, coram quo verba usurpantur; adeo ut eandem cogitationem, quam ille verbis hisce utens in mente suâ habuit, etiam producant in animo audientis. Sicut enim literæ sunt imago vocis, quibus non tantum is qui literas scribit voces animo conceptas exprimit; sed & qui illas legit easdem voces in iis tanquam in imagine videt; ita etiam voces sunt repræsentamina mentis, quibus sicut unus mentem suam exprimit; ita alter eandem in illis, non aliter quàm in speculo contemplatur.

Varia causa obscuritatis, sed necessaria exstant clara in Scriptura.

VII. Fatemur interim, quædam esse abstrusa, quæ licet verbis clare ac distincte enuntientur, non tamen propter suam sublimitatem, nisi ab ingenio per crebras meditationes exercitato, rerumque adeo sublimium capaci, intelligi possunt: Fatemur etiam, verba posse ita ambigue proponi, phrasesque adeo obscuras adhiberi, ut, licet de re captum nostrum non excedente disseratur, tamen propter sermonis obscuritatem percipi nequeat: quia non adhibetur sermo aptus ad repræsentandum conceptum mentis. Sed interim verum est, quædam esse principia adeo per se nota ac cuivis obvia, & verba adeo ad significandum apta & perspicua, ut distinctam sui apprehensionem statim menti nostræ ingenerent. Ac talia esse omnia necessaria ad salutem, atque hoc modo in Scripturis tradi, asserimus.

Non tamen ubique, sed alicubi saltem.

VIII. Nec tamen id volumus, necessaria ubique æque clare in Scriptura exstare; contingit enim nonnunquam, ut alicubi obscurius proponantur: eadem tamen, quatenus necessaria sunt, alicubi clare exstant, adeo ut nullam disceptationem patiantur. Inde colligimus, nullum dogma aut articulum fidei ad salutem necessarium loco controverso aut obscuro inædificandum esse; sed semper observandum, quid de eodem dogmate aliis in locis minime controversis enuntietur, & ex illis de dogmatis illius necessitate est judicandum. Ex: gr: *Joan. III. 5.* dicitur, *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ & spiritu, non potest ingredi in regnum cœlorum.*

Et *cap.* VI. 54, 55. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.* Loci isti, ut inspicienti liquet, rem ad salutem necessariam continent; & tamen sunt obscuri & ambigui, & variis interpretum explicationibus vexati. Sed vero, quicquid ibi ad salutem necessarium præscribitur, aliis locis Scripturæ clare ac perspicue traditur, adeo ut dogmatum ac præceptorum illorum cognitionem plenam habere possimus, licet horum locorum distinctam cognitionem non habeamus. Regenerationem ad salutem esse necessariam, baptismum esse suscipiendum, alibi nos diserta Christi præcepta docent. Baptismum medium esse regenerationis, nusquam disertis verbis docetur; ac proinde tanquam articulus fidei ex hoc loco obscuro ac ambiguo, deduci nequit. In Jesum Christum esse credendum, & doctrinæ ipsius, per mortem & sanguinem ejus confirmatæ, fidem esse adhibendam, plurimis in locis Scriptura inculcat: Utrum vero caro ejus in cœnâ sit comedenda, & sanguis ejus bibendus, non ex hoc loco, obscuro ac controverso, sed ex aliis claris ac perspicuis dijudicandum est. Quicquid circa cœnam necessarium observatu est, non semel distincte & perspicue in Scriptura traditur: Quicquid perspicue non traditur, eo ipso, quod perspicuum non est, necessariis annumerari non debet. Licet itaque horum locorum sensus non recte percipiatur, fides tamen circa necessaria propterea nullum patietur detrimentum.

Non opus est Ecclesiæ interpretatione.

IX. Itaque ad sensum Scripturæ Sacræ, in omnibus ad salutem necessariis, plene percipiendum, nullâ Ecclesiæ interpretatione, quæ cum magistrali autoritate fit, aliisque quid credendum sit dictet, opus est: Sed requiritur solummodo, ut quis mentem adferat à præjudiciis, affectibus, ac malitiâ vacuam.

Pro perspicuitate Scripturæ ratio prima.

X. Hanc perspicuitatem Scripturæ Sacræ competere adversus Pontificios probamus hisce argumentis. 1. Ex variis Scripturæ Sacræ, quæ perspicuitati huic testimonium dant, locis. *Deut.* XXX. 11, 12, 13, 14. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum,* &c. *Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum.* Excipiunt, non agi de facilitate intelligendi, sed implendi legem. Resp. Lex impleri non potest, nisi intelligatur: omnis namque implectionis fundamentum est intelligentia legis: norma enim non intellecta observari nequit. Dicunt 2. Agitur tantum de decalogo, cujus præcepta, utpote naturalia, facile intelliguntur. Resp. Agitur de totâ lege, quæ constat præceptis, statutis, & judiciis Dei, *vers.* 16. & ob cujus præstationem populo Israëlis in terrâ Canaan benedictio promittitur: illa autem non erat sola lex decalogi, sed & præcepta ceremonialia & judicialia. Huic loco alia adjunge. *Psal.* XIX. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis, præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Psal.* CXIX. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Proverb.* VI. 23. *Mandatum lucerna est, & lex lux.* Excipiunt: Scripturas dici lucidas, non quod facile intelligantur, sed quod intellectæ cum fuerint mentem illustrant. Resp. Hoc sensu obscurissima ænigmata dici possent lucida, quia & illa intellecta cum fuerint, mentem illustrant: quo quid absurdius? Manifestum est, Scripturas dici lucidas respectu mentis cui proponuntur; quia pedibus nostris dicuntur prælucere, hoc est, actiones nostras dirigere: Si vero à mente intelligi non possint, quomodo observabuntur, seu actiones nostras dirigent?

XI. In Novo Testamento similes occurrunt locutiones. *Joan.* I. 9. & VIII. 12. Christus vocatur *lux*, & *lux mundi, illuminans omnem hominem veniens* (seu venientem) *in mundum.* Sic & Apostoli vocantur *lux gentium*, qui earum *oculos aperiunt*, &c. *Act.* XIII. 47. XXVI. 18. Excipiunt, hæc dici de verbo vivâ voce prædicato. Resp. Scriptio nullam verbo adfert obscuritatem; eâdem enim perspicuitate quâ enuntiatur, etiam verbum conscribi potest. Cum itaque eum in finem conscriptum est, ut eundem usum sæculis sequentibus præstet, quem in initio vivâ voce enuntiatum præstitit, nimirum, *ut credamus in Jesum Christum Filium Dei, & ut credentes vitam æternam habeamus in nomine ipsius, Joan.* XX. 31. sequitur, quemadmodum ratione prædicationis vivâ voce peractæ lux est, etiam quatenus scriptum est lucem esse.

Secunda.

XII. Secundo. Omnes tenentur sensus ad salutem necessarios credere sub pœnâ æternæ mortis ac condemnationis: Ergo omnes isti sensus clare ac perspicue in Scripturâ exstant, ut ab omnibus eam legentibus intelligi possint. Nemo enim obligari potest, ad assensum præbendum sensibus obscuris ac dubiis, quorum certam cognitionem habere nequit: Sicut enim lex non publicata nullam obligandi vim habet; ita etiam adeo obscure proposita, ut intelligi non possit: Assensus enim & obedientiæ fundamentum cognitio est. Nec ob non præstitam legem adeo obscure propositam ut intelligi non possit, quisquam pœnæ, nedum æternæ, reus fieri potest.

Tertia.

XIII. Tertio. Si Scriptura in articulis ad salutem necessariis est obscura, illud inde est, aut quod Spiritus Sanctus non potuerit,

rit, aut quod noluerit mentem suam clarius exponere. Utrumque absurdum est & Spiritui Sancto summè injurium. Spiritum Sanctum mentem suam non potuisse clarius exprimere, quis absque summâ blasphemiâ dicat? cum & ipsi homines sibi arrogent, quod sensus à Spiritu Sancto obscure propositos interpretatione suâ claros reddant. Noluisse vero Spiritum Sanctum clarius mentem suam exprimere, non minus illi injurium est: utpote qui hominibus legem vitæ æternæ præscribens adeo obscure eam proponere voluerit, ut intelligere eam non possint; ac proinde hominibus non medium ad vitam perveniendi, sed necessario in æternam mortem incidendi, dederit.

Quarta. XIV. Quarto. Necessaria ad salutem ab omnibus debitam Scripturæ Sacræ reverentiam exhibentibus ubique & semper eodem modô intellecta & credita fuerunt. Ergo clare in Scriptura exstant. Si enim quædam vel minima in iis esset obscuritas, non esset tam unanimis omnium, etiam in multis aliis quammaxime dissentientium, in horum intelligentiâ consensus. Dices. Anathemata tamen variorum Christianorum arguere, non esse adeo unanimem in necessariis consensum. Resp. Anathemata Christianorum arguere quidem, multa tanquam necessaria à Christianis quibusdam esse determinata, quæ ab aliis non recipiuntur: non vero, in Scripturâ eadem ut necessaria creditu præscribi. Imo dicimus, non obstantibus hisce anathematibus, nihilominus mirum esse & semper fuisse, in recipiendis quæ Scriptura necessaria dictat, consensum. Sequitur quidem, omnes non fuisse unanimes in definiendo, quænam ad salutem necessaria sint: Quia propriâ autoritate Scripturâ non definiente dogmata quædam ut necessaria determinarunt: Non autem, dissensum fuisse in illis, quæ Scriptura ut necessaria exigit. Potuissent itaque anathemata hæc præcaveri, si hominibus tam constitutum fuisset Spiritum Sanctum in Scripturâ loquentem ducem sequi, neque arctiori quàm Scriptura vinculo conscientias hominum alligare; quàm propriæ ambitioni, iræ ac vindictæ indulgere, in summum nominis Christiani opprobrium.

Responsio ad objectiones Pontificiorum, ex Psal. CXIX. 34. XV. Pro sententiâ autem suâ Pontificii varia objiciunt. Ac primo quidem argumentum desumunt ex aliquot Scripturæ Sacræ locis, quibus eam esse obscuram indicetur. Primus locus exstat *Psal.* CXIX. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Et *vers.* 18 *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Unde sic colligunt: Si David, qui Propheta erat, orat à Deo intelligentiam legis, ergo Scriptura est obscura. Resp. Davidem illic non petere intelligentiam necessariorum ad salutem: Ecquis enim credere possit ea Davidem, in lege Dei exercitatum, latere potuisse? Præsertim cum in totô illô Psalmô passim de se fateatur, quod legis cognitionem haberet, præ docentibus & præ senibus ipsis: Vide inter alia *vers.* 99, 100, 104, 105, *&c.* Petit ergo David cognitionem mysteriorum legis, ac imprimis, quomodo salvâ Dei lege, quæ piis benedictionem promittit, impiis vero maledictionem comminatur, piis hic quandoque male, impiis vero bene sit; quæ cogitatio ipsum, ut & alios, valde sollicitum habuit. Vel potius, experimentalem legis intelligentiam petit, ut Deus reipsâ ipsum, qui probitatis erat studiosus, ex manibus hostium, ipsum injuste persequentium, liberet; atque ita oculos ejus illuminet, ut experimentô divinorum promissorum certitudinem cognoscat. Ad hoc enim ipsum respicere, varia hujus Psalmi loca arguunt. Vide inter alia *vers.* 87, 88, 115, 116, 117, 124, 132, *&c.*

XVI. Secundus est, *Luc.* XXIV. 45. *Tunc aperuit* (sc. Dominus) *illis*, (nempe Apostolis) *sensum, ut intelligerent Scripturas*; quibuscum tamen jam per triennium conversatus erat, quosque continuo docuerat. Resp. Agitur illô in locô de intelligentiâ prophetiarum, in quibus Christi adventus & munus Servatoris prædictum erat; præcipue, quibus Christi passio, mors, & resurrectio prædicebatur, uti ex vers. antecedente & sequente evidentissime liquet: quas antea, communi Judæorum præjudiciô, de regnô Christi mundanô, præoccupati non intelligebant. Atqui licet ea cognitio Apostolis in functione muneris sui necessaria erat ad convincendum Judæos; non tamen simpliciter ad Christi cognitionem necessaria erat. Potest siquidem ex solâ Novi Testamenti lectione Christus salutariter cognosci, licet quis sensum prophetiarum de Christo differentium cognitum non habeat. *Ex Luc.* XXIV. 45.

XVII. Tertius locus est *Act.* VIII. 30, 31. ubi Philippus eunuchum reginæ Candaces legentem Scripturam, interrogat: *Putasne intelligis quæ legis? Qui ait: Et quomodo possim, si non aliquis ostenderit mihi?* Respondeo idem quod ad præcedentem locum; non respici hic sensus ad salutem scitu necessarios, sed intelligentiam prophetiæ alicujus de Christô. Mirum autem non est, eunuchum istum prophetiæ illius sensum non percepisse, cum omnis prophetia antequam impleta est, aut impleta esse cognoscitur, obscura sit. At sine illius prophetiæ intelligentiâ potuisset vere fidelis esse in Christum. Nos autem non omnia, sed sola ad salutem cognitu necessaria perspicue in Scripturâ exstare urgemus. *Ex Act.* VIII. 30, 31.

XVIII. Quartus locus est 2 *Pet.* III. 16. ubi Apostolus Petrus dicit, in Epistolis Pauli esse quædam *difficilia intellectu, quæ indocti* *Ex 2. Pet.* III. 16.

&

& inſtabiles depravant, ſicut & cæteras Scripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Reſp. 1. Dubitari poſſet, an Petrus dicat, in epiſtolis Pauli quædam eſſe difficilia intellectu? non enim dicit ἐν αἷς, prout loqui debuiſſet, ſi epiſtolas Pauli reſpexiſſet: ſed, ἐν οἷς. Unde non male colligitur, Petrum reſpicere res quæ in epiſtolis Pauli tractantur, præcipue quæ reſpiciunt adventum Domini ad judicium, de quo Petrus paulo ante diſſeruerat, & de quo Paulum in epiſtolis ſuis ſcribere dicit: Atque in his quædam intellectu difficilia occurrere. Poteſt autem res intellectu difficilis, clare & perſpicue proponi, ut intelligatur. 2. Concedamus Petrum reſpicere epiſtolas Pauli, ad ſummum inde ſequitur, quædam in iis occurrere difficilia intellectu. Quod ultro concedimus. Dices. Hic reſpici neceſſaria ad ſalutem, quia *indocti & inſtabiles* dicuntur ea *depravare, ſicut & cæteras Scripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.* Reſp. 1. Non loquitur Petrus de quibuſvis, ſed de ἀμαθέσι καὶ ἀστηρίκτοις: ἀμαθεῖς autem non ſunt proprie homines *indocti*, ſed *indociles*, aut diſcere nolentes, qui animum habent à doctrinâ pietatis alienum, & difficilibus perſcrutandis ſolummodo intenti ingenio ſuo abutuntur ad faſtum & oſtentationem: homines, de quibus Paulus dicit, quod *ſemper diſcant, nunquam autem ad cognitionem veritatis perveniant*, 2 *Tim.* III. 7. *Inſtabiles* autem ſunt, qui in doctrina pietatis neutiquam ſunt radicati, & quovis doctrinæ ventô circumferuntur. 2. Poteſt locus, qui ſenſum ad ſalutem neceſſarium non continet, ita detorqueri, ut inde ſenſus ſaluti noxius eruatur; quia loco male intellecto conſequentia pernicioſa ſuperſtruitur, quæ actum in ſe damnabilem producit. Ita ad ſalutem præciſe neceſſarium non eſt, genuinum verborum Chriſti, *hoc eſt corpus meum*, ſenſum noſſe. Poteſt tamen quis ex verbis hiſce male intellectis hunc ſenſum deducere, quod in cæna panis ſit tranſſubſtantiatus in corpus Chriſti: Indeque porro elicere, in cœna nobis exhiberi integrum Chriſtum, Deum ac hominem: atque ex iſta ſua opinione tandem deducere, panem illum, quem credit eſſe Chriſtum, cultu religioſo eſſe adorandum: Atque ita actum idololatricum ac damnabilem committere. Non fit hoc vitio Scripturæ, quaſi in neceſſariis obſcura ſit, ſed vitio hominis, Scriptura abutentis, & ex Scriptura male intellecta præter Scripturam alia, ſaluti ſuæ noxia, comminiſcentis.

A diverſis commentariis in Scripturam S.

XIX. Præter Scripturæ loca, aliud deſumunt argumentum à rebus quæ in Scriptura tractantur, & tractandi ratione. Sed illud argumentum jam in propoſitione ſententiæ noſtræ expedivimus. Præter hoc aliud deſumunt ab adverſariorum, ut ajunt, teſtimonio: Si Scriptura eſſet adeo clara; Reformati tot non ſcripſiſſent commentaria in Scripturam, non tantum diverſa, ſed & contraria & inter ſe pugnantia. Reſp. 1. Fatemur in Scripturâ multa occurrere obſcura, quæ interpretatione indigeant: ſed ea negamus continere ſenſum ad ſalutem neceſſarium: aut ſi contineant, eum alibi clare exſtare affirmamus. 2. Etiam commentatores aliquando præjudicio, affectibus, aliiſve pravis vitiis excœcati, clarioribus locis tenebras offundunt. 3. Licet quammaxima interpretum ſit diſcrepantia, nullus tamen in neceſſariis ad ſalutem eſt diſſenſus: aut ſi de loci alicujus, quo dogma ad ſalutem neceſſarium continetur, ſenſu, aut de quibuſdam ipſius dogmatis circumſtantiis forte diſcrepantia ſit, de dogmate ipſo tamen, quatenus creditu neceſſarium eſt, nullus eſt diſſenſus: quia, uti diximus, ſi forte illud uno in loco obſcure ſit enuntiatum, in alio perſpicue traditum eſt.

Sententia Contraremonſtrantium affinis Pontificia.

XX. Affines admodum Pontificiis ſunt plerique, ſi non omnes, Contraremonſtrantes; qui, licet contra Pontificios Scripturæ perſpicuitatem in omnibus ad ſalutem neceſſariis tueantur, eam tamen ita reſtringunt, ut Scripturæ in ſeſe conſideratæ perſpicuitatem quidem competere aſſerant: verum intellectum noſtrum contendunt adeo eſſe cœcum & corruptum, ut ſine ſpeciali Spiritus Sancti illuminatione eam intelligere nequeat. Si comparationem inter horum & Pontificiorum ſententiam inſtituamus, comperiemus exiguum inter utramque eſſe diſcrimen. Quid enim magnopere refert; ſive dicam Scripturam eſſe obſcuram; ſive, eam quidem perſpicuam eſſe in ſe; ſed mentem noſtram adeo cœcam, ut intelligere eam non poſſit? Porro, Pontificii Scripturæ obſcuritatem urgentes, dicunt eam per interpretationem infallibilem Papæ, qui Spiritu Dei ducitur ut errare nequeat, illuſtrari, adeò ut quivis, qui Papæ interpretationem audit, genuinum ejus ſenſum ſtatim cognoſcere queat: Contraremonſtrantes vero, per dictamen Spiritus Sancti cœcitatem hanc tolli; adeo ut, quando ille intus cor noſtrum illuminat, noſque regenerat, verus Scripturæ ſenſus nobis aperiatur. Hoc ſolum eſt diſcriminis, quod Contraremonſtrantes ſpiritum illum, quem Pontificii ſoli ſuo Papæ vendicant, omnibus electis faciant communem.

Illius abſurditas.

XXI. Sententiæ autem hujus abſurditas inde conſtat: Quod perſpicuum & obſcurum velint eſſe affectiones abſolutas, cum ſint reſpectivæ, ſemperque cum reſpectu ad alterum dicantur. Quod inde evidentiſſime patet; quia una eademque res huic eſt perſpicua, alteri obſcura. A parte rei etiam quidem eſt perſpicuitatis quædam aut ob-

obscuritatis ratio; quatenus res quædam ita rationi nostræ sunt proportionatæ, ut statim atque ipsi repræsentantur per simplicem mentis apprehensionem intelligantur: aliæ vero vel ob suam exilitatem, vel sublimitatem, tam male rationi nostræ sunt conformatæ, ut illius cognitionem fugiant: potest tamen mens nostra crebra & assidua rerum ejusmodi meditatione habitum & aptitudinem sibi comparare eas facilius & perfectius comprehendendi; quia mens nostra continuo illo exercitio majorem cum rebus illis proportionem acquirit: sicque eadem res, quæ antea obscura erat, perspicua nobis redditur. Quod evidens signum est, perspicuitatem & obscuritatem semper cum respectu ad mentem nostram dici. Unde concludo, si Scriptura non possit à mente nostra intelligi & comprehendi, eam revera nobis esse obscuram.

Genuinus controversiæ status.

XXII. Ut autem sententia hæc penitius confutetur, status controversiæ ante omnia rite formandus est. Non itaque quæritur, utrum homo ex seipso, absque verbo aut revelatione divina, sensus ad salutem necessarios excogitare possit? Quis enim, nisi amens, id affirmaverit? cum tota salutis ratio, modusque eam consequendi, à beneplacito divino dependeat, ac proinde non nisi per revelationem divinam cognosci possit. Nec etiam, utrum homo quivis Scripturam legens eamque intelligens, illius sensum sibi salutariter applicare, & fidem ac assensum illi præbere possit? Aliud quippe est, Scripturam intelligere; aliud sensui Scripturæ intellecto, assensum præbere: Etiam irregeniti, profani, scelerati, athei, imo diaboli ipsi, sensus Scripturæ ad salutem necessarios intelligere possunt: assensum vero præbere illi soli, quorum in animis nondum omne honesti & inhonesti discrimen exstinctum est, quibusque ea remansere probitatis ac pietatis semina, ut majore Euangelii luce accedente, ad solidam pietatem ac vitæ æternæ amorem illius ope incitari possint. Quæstio solummodo est, de nuda simplicique sensuum ad salutem necessariorum intelligentiâ; an videlicet requiratur illuminatio specialis ac regeneratio per Spiritum Sanctum, ut homo, Scripturam legens, sensus ad salutem necessarios, ea comprehensos, intelligere possit? an vero propria sua luce ita sit accommodata menti nostræ, ut sensus illi ad salutem necessarii illâ comprehensi, ab unoquoque mentis suæ compote, solo rationis naturalis lumine intelligi possint? Nos posterius hoc affirmamus, sententiamque nostram hisce argumentis adstruimus.

Etiam irregeniti Scriptu-

XXIII. Primo: Irregenitis & impiis tribuitur, quod cognitionem habere possint, imo habeant, voluntatis divinæ ad salutem necessariæ: *Luc.* XII. 47. *Servus qui cognoverit voluntatem domini, neque se præparaverit nec fecerit secundum eam, pluribus plagis vapulabit.* 1 *Cor.* XIII. 2. dicitur fieri posse, ut quis *noverit prophetiam, & omnia mysteria, & omnem scientiam*, & tamen charitate destitutus sit. *Jacob.* IV. 17. *Scienti facere bonum, & non facienti, peccatum est illi.* 2 *Pet.* II. 20, 21. dicitur de iis, qui ad vitæ prioris profanitatem relabuntur, quod *inquinationes mundi effugerint in cognitione Domini nostri Jesu Christi*, & quod *cognoverint viam justitiæ*; quem tamen locum illi de irregenitis solent accipere. Atqui hæc cognitio absque sensuum ad salutem necessariorum intelligentiâ haberi nequit. 2. Si impii & irregeniti Scripturam quoad necessaria ad salutem intelligere non possunt, nec etiam in ipsis dari potest peccatum contra conscientiam: illud enim est, quod conscientia ut legi divinæ repugnans damnat: non autem conscientia peccatum ut legi divinæ repugnans damnare potest, nisi sensum legis cognitum habeat. In illis autem peccatum contra conscientiam dari, nemo opinor negaturus est; Apostolus certe Ethnicis tribuit *cogitationes accusantes & excusantes*, *Rom.* II. 15. 3. Non poterit ex illorum doctorum mente dari peccatum in Spiritum Sanctum, quod tamen committi, & à solis irregenitis committi posse, asserunt. Quoniam peccatum in Spiritum Sanctum definiunt, contemtum & oppugnationem malitiosam Christi, & gratiæ Euangelicæ per externum verbi auditum cognitæ, & per Spiritum Sanctum intus persuasæ.

Irregeniti necessariis intelligere possunt.

Explicatio 1 Cor. II. 14.

XXIV. Solent tamen pro sententiâ suâ allegare 1 *Cor.* II. 14. *Naturalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est ipsi; neque potest percipere, quia spiritualiter dijudicantur.* Ubi per *naturalem hominem* intelligunt hominem in puris naturalibus constitutum. Resp. 1. Concessâ hac ipsorum explicatione, ad summum nihil ulterius ex hoc locô concludi potest, quàm, hominem naturalem, solius rationis naturalis virtute non posse excogitare ea, per quorum fidem & observationem ad salutem æternam perveniendum est. Atqui de eô nulla inter ipsos & nos controversia est: Non vero, hominem lumine rationis utentem non posse verbum Dei sibi revelatum intelligere: quod probandum erat. 2. Sed nec hoc ex hoc locô evincitur. Per ψυχικὸν enim hominem, non intelligitur homo *naturalis*, sed *animalis*; id est, vitæ hujus animalis voluptatibus totus immersus: quo sensu vox hæc legitur *Jacob.* III. 15. *Non est ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica.* Et *Judæ vers.* 19. *Hi sunt qui segregant se ipsos, animales, spiritum non habentes.* Nec de talibus dicitur, quod verbum sibi revelatum

intelligere nequeant; imo intelligere illud dicuntur; quia verbum Dei illis *ſtultitia eſſe* dicitur; hoc eſt, doctrinam verbo traditam ſtultam judicant; non autem id facere poſſunt, niſi eam intelligant: ſicut enim ignoti nulla cupido, ita nec fuga. Verum δέχεσθαι, non *intelligere* ſeu *percipere* ſignificat; ſed *recipere*, fide ſcilicet; hoc eſt, aſſenſum illi præbere. Quo ſenſu vox hæc legitur *Act.* XVII. 11. ubi de Judæis Beroëënſibus dicitur, quod *verbum receperunt*, δέξαντο, *cum omni aviditate.* Et *Jacob.* 1. 21. *In manſuetudine recipite*, δέξασθε, *inſitum verbum.* Vide & *Luc.* VIII. 13. *Act.* VIII. 14. XI. 1. 1 *Theſſ.* 1. 6. II. 13. & alibi pluribus locis. Non recipit itaque animalis homo verbum Dei, non quia non intelligit; ſed quia intelligit, & doctrinam eo contentam ſtultam judicat. Euangelium nempe promiſſa habet ſpiritualia & futuræ vitæ, & præceptum abnegationis omnium hujus mundi bonorum, quin & vitæ ipſius. Hoc vero animalis homo ſtultum judicat, qui voluptatibus vitæ hujus immerſus, ſolidam in illis collocat fœlicitatem; bonis autem ſpiritualibus ac futuræ vitæ, quorum guſtum nunquam percepit, neutiquam afficitur.

Nemo alligandus eſt verbis ac phraſibus Scripturæ non contentis.

XXV. Scripturæ Perſpicuitate ita ſufficienter adſtructa, exinde porro deducimus hoc conſectarium: In explicandis fidei articulis neceſſariò credendis, neminem alligandum eſſe verbis & phraſibus Scriptura non contentis, ſed ab hominibus excogitatis. Quia enim Scriptura omnia ad ſalutem neceſſaria perſpicue continet, etiam ad eorum explicationem, quantum ad ſalutem neceſſarium eſt, ſufficiunt verba & phraſes Scriptura contentæ. Neque credendum, ab hominibus aptiores & commodiores voces & phraſes excogitari poſſe, quibus mens Dei in Scriptura loquentis exprimatur, quàm quibus ipſi Deo uti placuit. Quæres: An non ergo alias voces ac phraſes in explicandis fidei dogmatibus adhibere liceat, præter eas, quas Scriptura expreſſas reperimus? Reſp. Omnino: Videmus id ab omnibus doctoribus cujuſcunque ſectæ fieri. Unuſquiſque nempe Scripturam explicans interpretationes ſuas exprimit vocibus ac phraſibus quibus mentem ſuam commodiſſime enuntiari credit: Attamen neminem phraſibus noſtris alligatum eſſe, ſtatuendum eſt: Sicut enim nos phraſibus alterius extra Scripturam alligatos nolumus: ita & noſtrum eſt, neminem noſtris alligare phraſibus, ſed eandem quam ipſi nobis vendicamus libertatem aliis concedere. Quare ſicut nemo dogmatibus Scriptura non contentis alligari debet; ita nec phraſibus a Spiritu Sancto non uſurpatis adſtringendus eſt. Dices. Scripturæ phraſes nonnunquam ſunt ambiguæ, & latibula ſub quibus hæretici hæreſes ſuas tegunt: quare alias adhibere phraſes neceſſe eſt, ut detegantur, & ab orthodoxis diſcernantur. Reſp. 1. Neminem Spiritus Sancti mentem aptioribus phraſibus ac vocibus quàm ipſum Spiritum Sanctum exprimere poſſe: adeo ut verè ac optimè dixerit Beza, *Annot. in Act.* X. 45. *Digreſſ. de dono ling. Cum* Apoſtolos *unos delegerit Deus, per quos ſcribi vellet, quæcunque ad noſtram ſalutem neceſſaria ſunt, illud quoque nobis eſt conſtituendum, eundem illum Deum ita eſſe ipſorum linguas moderatum, ut ne verbum quidem temerè ipſis exciderit; imo verò cuncta ſic planè, aptè ac appoſitè dixerint, ut planius ac melius a quoquam de his dici nunquam potuerit.* Si qui ergo id ſibi arrogent, tacitè Spiritum Sanctum inſimulant, quod commodioribus phraſibus uti aut non potuerit, aut non voluerit, & quidem in dogmatibus ad ſalutem creditu neceſſariis. 2. Si phraſes illæ adhibeantur, ad detegendum illos, qui Scripturæ phraſes recipiunt, jam non ipſam Scripturam, ſed noſtram Scripturæ explicationem aliis ut neceſſariam creditu præſcribimus: At vero, ubi Scriptura ulli homini autoritatem dedit definiendi, quod ipſa indeterminatum reliquit? Dices. Hiſce phraſibus continetur verus ac genuinus Scripturæ ſenſus, quem hæretici pervertunt. Reſp. Cum de ſenſu phraſeos Scripturæ diſſenſus ſit, quis pro nobis pronuntiavit, aut nobis dedit autoritatem illius ſenſum definiendi, aliiſque præſcribendi? Niſi enim evidentibus rationibus explicationem noſtram adſtruamus, illiuſque veritatem aliis perſuadeamus, non major nobis eſt autoritas noſtram explicationem aliis, quàm aliis ſuam nobis præſcribendi. Imo quia Deus mentem ſuam non explicuit, niſi vocibus ac phraſibus diverſum ſenſum recipientibus; eô ipſô ſatis demonſtravit, ſe nullum iſtorum ſenſuum ut creditu neceſſarium definiviſſe, neque ab hominibus, quorum nullæ explicationes ab errandi periculô ſunt immunes, definiri, aliiſque, tanquam neceſſariò credendum, imponi voluiſſe. Quicunque hic ſenſum aliquem definire audent, aliiſque ſub hæreſeos denuntiatione & anathematis pœnâ præſcribere, illi in unam partem decidunt, quod Deus in verbo ſuo indeterminatum reliquit; atque ita non ipſam Scripturam, ſed ſuam Scripturæ explicationem aliis fidei regulam conſtituunt. Quare concludimus, dogmata fidei ad ſalutem neceſſaria, quorum fidem & conſenſum ab aliis requirimus, vocibus ipſius Scripturæ exprimenda eſſe, neque quenquam arctioribus vinculis adſtringendum, quàm quibus nos Deus in verbo ſuo adſtrictos voluit: ut ita cum Scripturâ non tantum ſentiamus, ſed & loquamur; & Apoſtolorum imitati exemplum, res divinas tradamus non humanæ ſa-

sapientiæ verbis, sed illis, quas Spiritus nos eloqui docuit.

CAPUT VII.

De promiscua S. Scripturæ Lectione.

I. ATtributa Scripturæ excipit ejus tractatio. Hæc triplex est, Lectio, in linguas vernaculas Versio, & Interpretatio.

Scriptura promiscua ab omnibus est legenda.

II. Quod lectionem attinet, quoniam Scriptura omnia ad salutem necessaria perfecte & perspicue continet, sequitur eam ab omnibus promiscue sine discrimine legi debere. Quod cum à Pontificiis negetur, qui plebem ab ore Sacerdotum suorum dependere volunt, & propterea Scripturæ lectionem laicis (quos vocant) neutiquam, aut saltem ægre, & non nisi plurimis adhibitis limitationibus concedunt, aliquot argumentis adstruendum est.

1. Quia Deus id mandat.

III. Primo ergo habemus expressum Dei mandatum, quod lectionem hanc non tantùm licitam, sed & necessariam reddit. Id clarissime exstat *Deut.* VI. 6, 7, 8, 9. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuô: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domô tuâ, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens: & ligabis ea quasi signum in manu tuâ, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ.* Et *cap.* XXXI. 11, 12, 13. *Convenientibus cunctis ex Israël, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israël, audientibus eis: & in unum omni populô congregatô, tam viris quàm mulieribus, parvulis & advenis qui sunt intra portas tuas: ut audientes discant & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus: filii quoque eorum qui nunc ignorant, ut audire possint, & timeant Dominum Deum suum, &c.* Quò etiam refer præceptum regibus (quos in laicorum numero habent Pontificii) datum, ut legem diligenter evolvant. *Deut.* XVII. 18, 19. præscribitur regi, ut sibi *describat exemplar legis in volumine*, idque *secum habeat, & legat omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum.* &c. Simile præceptum Josuæ datum est *cap.* I. 7, 8. Hisce gemina habemus in Novo Testamento. Dominus Jesus inquit Judæis, *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in eis vitam æternam habere: Joan.* V. 39. Perinde autem est, sive vox ἐραυνᾶτε sit modi imperativi; tùm enim præceptum Domini continet: sive indicativi; quia tum denotat consuetudinem inter Judæos usitatam, scrutandi Scripturam: quam & Dominus hoc suô dictô approbat. Et Paulus *Coloss.* III. 16. *Verbum Domini habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes & commonentes invicem;* id est, ita ut alii alios docere & commonere possitis.

1. Ex fine in quem data Scriptura.

IV. Secundo. Finis in quem Scriptura nobis à Deo data est idem probat, qui alius non est, quàm ut cognitionem habeamus eorum quæ scripta sunt, iisque cognitis credamus, atque ita vitam æternam consequamur. Lucas *cap.* I. 3, 4. dicit Theophilo, se omnia ea ordine ipsi scribere, *ut cognoscat eorum verborum, de quibus eruditus est, veritatem. Joan.* XX. 31. *Hæc scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Et 2 *Tim.* III. 17. *Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus.* Hoc autem absque assiduâ Scripturæ lectione fieri non potest. Inde etiam epistolæ ad omnes fideles & totas Ecclesias, non ad doctores solos, scriptæ sunt, & coram totâ Ecclesiâ legi jubentur, *Coloss.* IV. 16. Quin & Paulus fideles adjurat, ut epistolam suam coram omnibus fratribus legant, 1 *Thess.* V. 27.

3. Ex elogiis Scripturæ.

V. Tertio. Huc accedunt elogia quibus passim Scriptura insignitur. Est *verbum vitæ*, 1 *Joan.* I. 1. *potentia Dei ad salutem cuivis credenti*, *Rom.* I. 16. *gladius spiritus*, *Eph.* VI. 17. quô non tantùm diabolo resistere, omnesque ejus insultus avertere possumus; sed & ipsum à nobis propellere, ad exemplum Servatoris nostri, *Matth.* IV. 10, 11. Estque ad omnia, quæ ad vitam spiritualem faciunt, utilis: ad consolationem, *Rom.* XV. 4. ad doctrinam, redargutionem, correptionem, & institutionem, 2 *Tim.* III. 16. Unde recte vocatur spirituale armamentarium, unde omnia arma depromi possunt & debent ad diaboli insultus retundendum. Quid exinde aliud concludemus, nisi, eos, qui lectione Scripturæ Sacræ laicis interdicunt, velle eos inermes & nudos exponere insidiis ac fraudibus hostis illius, qui tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret?

4. Ex elogiis eam legentium.

VI. Quarto. Laudantur passim & beati prædicantur, qui in verbi divini lectione assidui sunt. *Psal.* I. 2. Beatus prædicatur vir, *qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Luc.* X. 42. Maria beata pronuntiatur à Domino, quod sermonibus ejus intenta, unum elegerit quod necessarium est. *Act.* VIII. 27. *& seqq.* laudatur reginæ Candaces eunuchus, quod in viâ legerit prophetam Esaiam. *Cap.* XVII. 10, 11, 12. Beroëenses, quod generosiores fuerint Thessalonicensibus, utpote quotidie scrutantes Scripturas, num hæc, quæ à Paulô dicebantur, ita se haberent. *Cap.* XVIII. 24, 25. Apollos, tanquàm vir *potens in Scripturis.* & Timotheus, 2 *Tim.* III. 15. quod *ab infantiâ Scripturas noverit.* Unde Petrus 2 *Epist.* I. 19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes*, &c.

5. Ex praxi Judæorum.

VII. Tandem illud persuadet continua quæ inter Judæos obtinuit consuetudo, qui in Scripturæ lectione assidui fuerunt. *Nehem.* VIII. 2, 3. Esdras legit legem coram omni multitudine virorum & mulierum, & cunctis qui poterant intelligere. *Luc.* IV. 16. *Act.* XIII. 15. liquet, Judæis in usu fuisse, diebus sabbathi Scripturam in Synagogis publice legere : Unde & Apostolus Jacobus *Act.* XV. 21. ait: *Moses a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in Synagogis, ubi per omne sabbathum legitur.* Et hæc laudata consuetudo etiamnum hodie inter Judæos viget, quorum diligentia in evolvenda Scripturâ merito Christianis pudorem incutere potest.

Solutio objectionis.

VIII. Frivolum itaque est ac dilutum Pontificiorum effugium, plures ex Scripturâ Sacrâ ab hominibus non prout oportet eam legentibus errores ac hæreses imbibi, ideoque ejus lectionem non promiscue omnibus concedendam esse. Non enim illud Scripturæ, sed legentium vitio imputandum est. Scripturæ lectio omnibus necessaria est, utpote ea continens, sine quorum fide & observatione æterna salus obtineri nequit : Si quis autem, quia homines propriâ culpâ Scripturâ abuti possunt, ejus lectione hominibus in totum interdicere vellet, perinde faceret, ac si ob cibi ac potus abusum, inter homines admodum frequentem, omnem cibi ac potus usum tolleret, homineque fame ac inediâ ad mortem compelleret.

CAPUT VIII.

De Scriptura Sacra in linguas vernaculas Versione.

1. Quæ necessitas vertendi Scripturas.

I. QUoniam Scriptura ab omnibus promiscue legi debet, sequitur, eam etiam verti debere in linguas unicuique genti vernaculas : Quia enim omnes linguarum originalium, Hebrææ ac Græcæ, quibus conscripta est, cognitionem non habent, in linguas vernaculas, ut ab omnibus legi possit, verti debet. Est autem hæc non necessitas absoluta, sed ex accidenti tantùm, propter socordiam hominum, qui si eandem, quam propter hujus mundi bona sæpe adhibent, diligentiam, ut æternæ vitæ ac cœlestis fœlicitatis hæredes sint, adhiberent, omnes Scripturam linguâ originali legerent. Esset que id quammaxime optandum, ut Christiani hac in parte Judæorum diligentiam imitarentur, quos videmus liberos suos ab ipsâ infantiâ Hebrææ linguæ cognitione imbuere, ut legem Dei linguâ originali, quâ eam Deus prolocutus est, legere & intelligere possint. Nam Scripturam linguâ nostrâ vernaculâ legentes, aliquatenus ab autoritate translatorum, quæ humana tantùm est, pendere necesse habemus : Incommodo tamen huic aliquatenus mederi possumus diligenti & accuratâ variarum versionum, etiam à diversarum sectarum professoribus factarum, collatione ; inter quas cum consensum deprehenderimus, certi erimus de horum & peritiâ & fidelitate : si vero dissentiant, diligens exploratio rationum, quibus quisque suam propugnat versionem, aliquatenus nobis monstrare poterit, quæ versio sit præferenda. Non sunt quidem metaphrastarum verba divina : Verum Dei verbum proprie externis vocabulis non constat, sed sensu divinô verbis expressô, qui unus idemque est quacunque linguâ & quibuscunque verbis proferatur.

Praxis Ecclesiæ.

II. Versionem hanc suadet etiam Ecclesiæ praxis: Jam enim ab antiquis temporibus Scriptura in varias linguas est translata, ut ab omnibus nationibus legi possit. Non tantùm fuit Veteris Testamenti versio LXX. interpretum : sed & variæ olim tam Novi quàm Veteris Testamenti fuere versiones Latinæ : Hieronymus Scripturam vertit non tantùm in linguam Latinam, sed & Dalmaticam ; Chrysostomus in Armenicam, Ulphilas, Gothorum Episcopus, qui Concilio Niceno interfuit, in Gothicam. Syriaca Novi Testamenti versio est antiquissima. Tum & concedunt Pontificii doctores, Armenos, Russos, Æthyopas, Dalmatas & Muscovitas Scripturas legisse linguâ vernaculâ.

Socrat. Hist. Eccles. lib. IV. cap. 33.

Refutatio objectionis prima.

III. In contrarium tamen objiciunt Pontificii : Quod Scriptura Veteris Testamenti post reditum ex captivitate Babylonica non sit versa in linguam Chaldaicam : licet populus in diuturna illa captivitate jam linguæ patriæ plane oblitus fuerit, adeo ut necesse habuerit, ut alius sibi Scripturæ textum interpretaretur ; uti liquet ex *Nehem.* VIII. 3. & 8, 9. Resp. Non prorsus erant obliti patriæ suæ linguæ : Non enim credibile est, integrum populum Judaicum, linguæ suæ adeo retinentem, septuaginta annorum spatiô plane potuisse illius oblivisci ; præsertim cum viveret inter populum impium, idololatram, hostilem in se animum gerentem, & à cujus conversatione abhorrebat : credibile magis est, linguam Hebræam à parentibus in liberos propagatam, & si quid diuturna illa inter Chaldæos commoratione vitii contraxit, præcipua tamen illius linguæ inter ipsos remansisse. Quod vero lex prælecta dicitur iis qui poterant intelligere; per eos non intelliguntur periti linguæ Hebrææ, contradistincte ab illius ignaris : sed adulti, qui hac notâ discernuntur ab infantibus. Interpretatio etiam legis, quam Levitæ populo fecerunt, non significat, versionem textus ex linguâ Hebræa in Chaldæam ; sed textus obscuri explicationem ;

adeo

adeo ut sensum legis populo exposuerint. Dices. Attamen Pharisæi dicunt *Joan.* VII. 49. quod turba non noverit legem. Resp. Accipiendum id similiter de sensu legis, cujus interpretationem sibi solis arrogabant, plebemque à suo ore pendere volebant. Quod ex omnibus textus illius circumstantiis liquet.

Secunda. IV. Secundo argumentantur: Quod Apostoli Scripturas tantum conscripserint linguâ Græcâ. Resp. 1. Dubitatur de quibusdam libris: uti de Euangelio Matthæi. 2. Factum id est, quia lingua Græca tum dispersa fuit per totum terrarum orbem; ideoque omnes homines, Judæis exceptis, nomine Græcorum comprehensi sunt, totusque orbis divisus est in Judæos & Græcos. Scripserunt itaque eâ linguâ, quæ ab omnibus intelligebatur; ut non tantum populi ad quos scribebant, sed & alii, libros ipsorum legere & intelligere possent. Alia autem nunc est ratio, quando lingua Græca inter angustos Græciæ limites est conclusa, Euangeliumque prædicatum gentibus linguæ Græcæ prorsus ignaris.

Tertia. V. Tertio ita argutantur. Si Scriptura esset vertenda in linguas vernaculas, ideo esset vertenda, ut populus eam intelligeret: sed non potest eam intelligere, imo ne docti quidem. Resp. 1. Possunt saltem intelligi necessaria ad salutem, quæ clare in Scripturâ exstare probavimus. 2. Quod alia non absolute necessaria attinet, ut eorum intelligentia obtineatur, Scriptura non tantum legenda, sed accurate legenda est, & Deus orandus ob spiritum, qui mentes nostras illustret. Quod si id præstantes, tamen quædam non intelligamus, ignorantia hæc saluti nostræ obfutura non est. 3. Si hæc ratio valeat, etiam nec doctis Scriptura erit legenda, quos dicunt, eam intelligere non posse.

Versio Vulgata non est authentica. VI. Illud vero attendendum, nullam versionem tantæ esse autoritatis, atque ipsum textum authenticum Hebræum Veteris, & Græcum Novi Testamenti: Quia omnis versio ad fontes ipsos, qui ipsa Dei verba continent, expendenda est. Unde intolerabilis est Synodi Tridentinæ tyrannis; quæ „ *Sessione* IV. statuit & declarat, *ut ipsa Vetus* „ *& Vulgata editio, quæ longô tot seculorum usu* „ *in Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus,* „ *disputationibus, prædicationibus & expositioni-* „ *bus pro authenticâ habeatur; & ut nemo il-* „ *lam rejicere quovis prætextu audeat vel præsu-* „ *mat.* Præterquam enim quod repugnantia sint, versionem esse, & authenticum esse; non est facta hæc versio ab interprete infallibili: nec est genuina Hieronymi versio, ut Pontificii volunt; nec si Hieronymi esset, interprete infallibili gauderet; tum & plurimis in locis à veritate Hebraica & Græca aberrat, uti à pluribus ostensum est; & post decretum Concilii Tridentini quædam sunt emendata à Sixto V. & Clemente VIII. & alia adhuc emendanda restare, ipsi Doctores Pontificii confitentur.

Nec id evincit ejus Antiquitas. VII. Neque est, quod hic Versionis Vulgatæ antiquitatem jactent Pontificii. Præterquam enim quod antiquitas nullum conferat infallibilitatis privilegium; certum est, quamcunque versionem à textu authentico Hebræo & Græco antiquitate superari. Dices. Textus Hebraicus Veteris Testamenti & Græcus Novi Testamenti est corruptus. Resp. Negamus, si corruptionem intelligant quæ sensum necessarium aut valde utilem pervertat. Sunt quædam variantes lectiones; verum providentia divina ita prospexit Ecclesiæ saluti, ut illæ non nisi in rebus minoris momenti inveniantur; & tales etiam in Vulgatâ Versione reperiuntur, & ab ipsis Doctoribus Pontificiis annotatæ sunt. Speciatim quod textum Hebræum Veteris Testamenti attinet, is à Judæis non est corruptus. Fuisset enim corruptus, aut ante adventum Jesu Christi in mundum; aut post illum. Non ante Christi adventum; quia Judæi, licet variorum criminum à Christo rei sint acti, hujus tamen nunquam postulati sunt: quod tamen gravissimum fuisset. Nec post: 1. Quia si corrrumpere textum voluissent, imprimis sustulissent vaticinia Prophetarum de Christo: at illa nunc omnia exstant in Veteri Testamento & eodem modo, prout ab Apostolis olim fuere citata. Tum & summo religiosi sunt Judæi erga Scripturam, adeo ut quidam inter ipsos omnes literas & apices in numerato habeant. 2. Etiamsi textum corrumpere voluissent, non tamen potuissent. Quomodo enim per totum terrarum orbem & inter varias gentes dispersi in unam fraudem simul conspirare potuissent? Tum, & multa exemplaria in manibus erant Christianorum, quæ corrumpere non poterant. Summus tamen hodie est inter omnia exemplaria consensus.

Solutio objectionis. VIII. Sed, dicunt, Hebræi habuere authenticam Scripturam in suâ linguâ; sic & Græci versionem authenticam LXX. Veteris Testamenti; & Novi Testamenti ipsum fontem: Ergo & Latina Ecclesia debet habere versionem authenticam; quæ præter Vulgatam est nulla. Resp. 1. Nullam esse versionem authenticam antea ostendimus: ideoque, nec LXX versio authentica est. 2. Hæc consequentia si valeret, requireretur ut omnes gentes habeant versionem authenticam: atque ita Vulgata nullum præ reliquis habitura esset privilegium.

Quæ in Scriptura versione sint observanda. IX. In Metaphraste, qui se ad vertendam Scripturam Sacram accingit, requiritur ut sit peritus, & fidelis. Peritus ut sit, requiritur solida cognitio non tantum linguæ Hebrææ & Græcæ, sed & illius, in quam

Scripturas tranſlaturus eſt: ut ita ſenſum Scripturæ quem rectè percepit, etiam plenè in alia linguâ exprimere poſſit. Fidelis ut ſit, requiritur 1. Ut quantum fieri poteſt, & cujuſque linguæ genius permittit, verbum verbo reddat. Quia enim hic in aliam linguam transfertur verbum Dei, regulam vitæ ac mortis æternæ continens, ſummè religioſos nos eſſe decet, ut id, quantum linguæ genius permittit, iiſdem verbis ac phraſibus, quibus in textu originali exſtat, exhibeamus; & ſi vox quædam, ad ſenſus complementum inſeri debeat, ea parentheſi, aut aliâ quacunque nota, diſcernatur; neque nobis autoritatem arrogemus, verba noſtra, quibus pro conceptu noſtro periodum in Scriptura complemus, abſque ulla nota pro divinis lectori obtrudendi. Quâ in parte maximè ſunt reprehendendi Novæ Verſionis Belgicæ autores; qui voculas exiles, nulliuſque ad ſenſum complendum momenti, *ende*, & ſimiles, ſcrupulosè ſolent parentheſi includere, ut incautis & imperitis ſpeciem præbeant ſummæ fidelitatis, quaſi vel minutiſſima, quæ interſerunt, annotare voluiſſent: interim integra verba, quibus tota periodi conſtructio conſtat, ſæpius interjiciunt, nullâ additâ parentheſi, eaque pro verbis divinis obtrudunt. Quæ eſt audacia nullatenus excuſanda. Secundo. Ut ambigua in textu authentico, ſi fieri poſſit, etiam ambigue reddat; alias non metaphraſten, ſed paraphraſten agit. Præſertim id obſervandum in ejuſmodi locis, qui à diverſum ſentientibus ut opinionis ſuæ fulcra paſſim allegari ſolent: Alias contendendi materia non præciditur, ſed augetur, majorque animorum exacerbatio exſpectanda eſt, dum qui in diverſâ ſunt opinione ejuſmodi verſione ſententiæ ſuæ præjudicium fieri ægre ferunt; neque verſioni ſibi præjudicanti unquam acquieſcent. Non itaque ambiguitas illa per verſionem tollenda eſt; ſed ſolidis rationibus verſio non genuina falſitatis eſt convincenda: alias nihil promovemus, quoniam ipſis ſemper ad fontes recurrere integrum eſt, in iiſque locutionis ambiguitate oſtenſâ, eandem in verſione retinere, atque ita eludere argumentum, ex verſione ipſis præjudicante depromtum. Ante omnia vero cavere debet, ne vertendo textum mutet, aliaque verba ſubſtituat, quibus peculiaria ſua placita, quibus textum authenticum non favere deprehendit, aliquatenus incruſtet. Tales vix à crimine falſi excuſari poſſunt.

CAPUT IX.

De Scripturæ Sacræ Interpretatione.

Scripturæ Interpretatio.

I. INterpretatio Scripturæ Sacræ eſt ſenſus illius obſcuri elucidatio. Non eſt ea abſolutè neceſſaria: quoniam (ut antè evicimus) Scriptura omnia ad ſalutem neceſſaria clarè ac perſpicuè continet; adeo ut quivis pius eam attentè legens ſenſum ad ſalutem ſufficientem, ſine ulla alterius ope aut explicatione, ex eâ haurire poſſit. Per accidens tamen neceſſaria eſt, propter multa obſcura quæ in Scripturâ continentur. Primo enim, licet neceſſaria clarè in Scripturâ exiſtent, non tamen ubique clarè ſunt propoſita; ſed eadem quæ unô in locô clarè, & verbis nulli ambiguitati obnoxiis expreſſa ſunt, alibi obſcurius & quandoque verbis figurato ſenſu acceptis ſunt tradita. Deinde multa ſunt, licet non neceſſaria, utilia tamen, ut in neceſſariorum fide magis magiſque confirmemur: quorum pro diverſô quem cum neceſſariis habent nexu, etiam major minorve utilitas eſt: Quæ non omnia eâdem perſpicuitate quâ neceſſaria proponuntur. Horum genuinus ſenſus ut eruatur, interpretatione opus eſt. *tationis neceſſitas.*

II. Hujus obſcuritatis cauſæ ſunt vel in homine, vel extra hominem. In homine; quod animô non debitè præparatô ad Scripturæ lectionem accedat; vel non attentè ſatis legat, nec quæ conſideranda ſunt ſatis conſideret. Extra hominem ſunt, vel materiæ quæ tractatur difficultas, vel tractationis modus. In materia eſt difficultas, cum tractantur res arduæ, captumque noſtrum excedentes: quales quaſdam à Paulô in Epiſtolis ſuis tractari teſtis eſt Petrus 2. *Epiſt.* III. 16. quas vocat δυσνόητα, intellectu difficilia. In tractationis modô: quando res licet captum noſtrum non excedentes, traduntur phraſibus obſcuris & ambiguis, adeo ut de genuinô verborum ſenſu dubitatio oboriatur; tales ſunt, voces homonymæ, phraſes & conſtructiones ambiguæ, figuræ & tropi, idiotiſmi linguarum originalium, vid. Hebraiſmi & Græciſmi, conſuetudines olim inter Judæos uſitatæ, quæ jamdudum exoleverunt, ideoque nos jam latent, hiſtoriæ ordo nonnunquam inverſus, & ἐναντιοφάνειαι variæ, quæ hic illic in Scripturâ occurrunt. *Cauſæ obſcuritatis Scripturæ.*

III. Interpretis munus eſt, ut verum Scripturæ ſenſum eruat: Is autem verus eſt, qui menti ſive intentioni Dei, qui Scripturæ autor eſt, conveniens eſt: Illeque ſenſus ſemper eſt veritas. Hæc quippe Scripturæ ſacræ ſupra alia omnia ſcripta prærogativa eſt, quod illius verus ſenſus etiam ſit veritas; utpote à Deô, veritatis fonte, quique falli nequit, profectus: Cum ſcriptorum humanorum veri & autoribus intenti ſenſus, ſæpiſſimè ſint errores, & veritati ex diametrô adverſi. *Interpretis munus.*

IV. Solet à Scholaſticis communiter Scripturæ ſenſus diſtingui in Literalem & Myſticum. Literalis eſt quem verba immediatè præferunt: Spiritualis ſeu Myſticus, qui aliô *Scripturæ ſenſus literalis & myſticus.*

aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè significant: Estque triplex; Allegoricus, cum verba Scripturæ præter literalem sensum, significant aliquid in Novo Testamento quod ad Christum & Ecclesiam spectat. Ut, *Gal.* IV. 24. quod de duabus Abrahami uxoribus, alterâ liberâ, alterâ ancillâ, item duobus filiis dictum est, ad duo testamenta refertur. Tropologicus; cum verba aut facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores: Quomodo illud quod legitur *Deut.* XXV. *non alligabis os bovi trituranti*; ab Apostolo 1. *Cor.* IX. 9, 10. applicatur ad Ecclesiæ ministros. Anagogicus; cum verba de rebus terrenis dicta, aut facta ad hanc vitam pertinentia, referuntur ad significandum vitam æternam: Ut *Psal.* XCV. 11. *quibus juravi in irâ meâ, si in requiem meam ingressuri sint:* Quod ad vitam æternam refertur, *Hebr.* IV. 9. Sed vero Literalis sensus solus genuinus ac proprius est Scripturæ sensus. Quod mysticum attinet, ille non est totius, sed tantum particularum quarundam Scripturæ; nec tam est Scripturæ sensus, quàm sensus Literalis extensio ad aliud quippiam, quod Deus præter id quod litera præcisè sumta significat propositum habuit, & suô tempore patefacere decrevit. An vero triplex illa mystici sensus distributio solidâ ratione nitatur, non inquiremus.

Latet hic plerumque sub illo.

V. Illud certum est, sub sensu literali, præsertim in prophetiis, sæpe latere sensum mysticum, qui Christum respiciat, ejusque regnum. Non enim Deus Christum directe in prophetiis delineavit, sed sub typô rerum eximiarum, quibus Christum adumbrare & rudi quasi penicillo delineare voluit: ita ut, sicut res illæ typi fuere Jesu Christi, ita etiam verba, quibus res illæ sunt descriptæ, duplicem habeant sensum, unum literalem, secundum literæ sensum olim in typo impletum; alterum mysticum, secundum plenam Dei intentionem in Christo perfecte impletum. Hi tamen non tam sunt duo verborum sensus, quàm duæ sensus quasi partes: Et mysticus sensus non in omni Scripturæ locô est quærendus, aut proprio ex ingenio fingendus; hoc enim casu verum est commune Theologorum effatum, Theologia symbolica non est argumentativa: sed tunc solummodo admittendus est, quando Spiritus Sanctus eum indicat, aut certis & indubitatis signis dignoscendum dat; quorum præcipua, quia observatio hæc in disputationibus contra Judæos magni usus est, paucis proponemus.

Aliquando verba prophetiæ nihil continent eximium.

VI. Dicimus ergo, in plerisque prophetiis, paucis forsitan exceptis, duplicem latere sensum, literalem unum, olim in typo, mysticum alterum, in Jesu Christo impletum: Itaque ut genuinam prophetiarum habeamus interpretationem, ante omnia literalem sensum esse investigandum, eoque invento, typum esse applicandum Christo. Contingit autem nonnunquam, verba prophetiæ nihil continere eximium, quod non in typo sit impletum; ita ut in latissimâ suâ significatione accepta omne in typo complementum habeant; neque ex verbis ipsis mysticum sensum colligere possemus, nisi Spiritui Sancto placuisset verba illa mystico sensu ad tempora Christi referre. Hujus generis sunt, quæ *Esa.* IX. 1, 2. de liberatione populi Judaici ab inimicorum suorum afflictionibus dicta, *Matth.* IV. 15, 16. referuntur ad liberationem Galilæorum & tribus Sabulon ex cœcitate spirituali, per habitationem Jesu Christi in ipsorum civitate Capernaum. Similiter quod *Hose.* XI. 1. *ex Ægypto vocavi filium meum*, de liberatione populi Israëlitici ex Ægypto dictum, *Matth.* II. 15. refertur ad fugam Christi in Ægyptum, unde postea revocatus est.

Aliquando ita sunt eximia, ut ad sensum mysticum nos ducant.

VII. Nonnunquam prophetiæ verbis adeo eximiis sunt conceptæ, ut in typo non nisi diluta admodum earum impletio reperiatur, verbaque sensu admodum angusto & significatione impropriâ sint accipienda, ut typo applicari possint. Quod evidens signum est, Deum augustius quid verbis illis promittere voluisse, quod suo tempore declaraturus est; adeo ut verba ipsa nos ducant, ad sublimiorem illum & mysticum sensum indagandum. Ita quod *Esa.* VII. 14. exstat, *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Immanuel*; olim quidem in typo implerum est tempore Esaiæ, cum puella, tunc adhuc virgo, postquam marito nupsit gravida facta filium peperit, quem Deus voluit signum esse liberationis terræ Judaicæ à duobus regibus eam infestantibus. Sed cuique facile est videre, hanc esse dilutam admodum ac imperfectam impletionem: verbaque hæc, juxta propriam ac genuinam significationem, demum impleta, quando virgo, absque mariti aut viri operâ, solâ Spiritus Sancti virtute, filium parit. Quod in Mariâ matre Domini impletum est, cujus prior illa virgo typus fuit. Similiter, quod *Psal.* XVI. 10. David de se dicit, *non derelinques animam meam in infernô nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem:* typice in Davide impletum est, quando Deus Davidem à Saulis insidiis & persecutione protegens eum eruit, ne interficeretur, & in sepulchro corrumperetur: Attamen non nisi admodum dilute hæc de Davide dici possunt; quia licet illo tempore David à morte conservatus sit immunis, postea tamen in senectute obiit, sepultus est, caroque ejus corruptionem vidit. Plene autem & juxta propriam ac genuinam verborum significationem hæc impleta sunt in Christo, qui mortuus non vidit corruptionem, sed tertiâ die resurrexit, antequam caro corruptionem sentiat.

VIII.

Aliquando deserta typica significatione, solus retinetur sensus literalis.

VIII. Sed & hujusmodi prophetiarum dispar est ratio. In quibusdam enim duplex hic sensus, literalis & mysticus, semper observatur, adeo ut omnes illarum particulæ sensu utroque, tam literali quàm mystico, sint interpretandæ: & hæc est communis prophetiarum ratio. Aliquando autem sensus literalis etiam typice involvit sensum mysticum; sed in progressu ulteriore à typicâ significatione receditur, & typus solus respicitur, non amplius consideratus ut typus; neque ullus latet sensus spiritualis qui ad Christum referri possit: talia namque de typo dicuntur, quæ nullum ad Christum respectum habere possunt. Sic 2. *Sam.* VII. 12, 13, 14. sub typo Salomonis ejusque posterorum promittitur Davidi Messiæ ortus ex semine ipsius: Sed *vers.* 14, 15. *qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virgâ virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eô, sicut abstuli à Saul*, &c. ita propria sunt Salomoni ejusque posteris, ut Christo neutiquam applicari possint.

Aliquando relicto typo in progressu solus describitur Christus.

IX. Ab alterâ parte contingit nonnunquam, rarissimè tamen, prophetiam à sensu literali ac typico incipere, & sub typo Christum describere; in progressu vero à typo recedere, Christumque directe describere; ita ut non amplius duplex ille sensus in verbis quæri debeat, sed unus tantum, qui Christum describat: quia verba adeo sunt eximia, ut nulli nisi Christo applicari possint; typo vero si quis ea applicare velit, ita extra propriam ipsorum significationem detorquere debeat, ut quivis videre possit, interpretationem illam violentam, contortam, ac quæsitam esse. Illustre habemus exemplum *Esa.* LIII. Capite namque præcedente LII. propheta sub typo liberationis populi ex captivitate Babylonicâ describit liberationem spiritualem ex servitute peccati & mortis per Jesum Christum. In fine autem capitis, relicto typo, incipit directe antitypum, Jesum Christum, describere; eamque descriptionem continuat *cap.* LIII. de Christo adeo eximia, ipsique soli propria dicens, ut nullo modo, ne quidem sensu improprio ac figurato, ulli typo applicari possint. Quod sapientissimo consilio fecisse Deus videtur, ut fideles illius temporis doceret, in sensu literali, cujus tunc complementum dedit, non omne quod prophetiâ illâ promisit fuisse impletum; sed majus aliquid atque illustrius illâ contineri, & sub sensus literalis cortice latere; quod tum involutè indicare, & aliquatenus mentibus eorum insinuare, cujusque indagatione & exspectatione animos eorum erectos & suspensos detinere voluit, donec suo tempore plenâ & integrâ rei promissæ exhibitione id esset patefacturus. Hisce observatis, interpres non facile in prophetiarum explicatione errabit.

Scriptura verba semper id omne significare, quod possunt, quo sensu admittendum.

X. Ex his jam facile colligere est, quid statuendum sit de sententiâ eorum, qui urgent verba Scripturæ (nimirum θεόπνευστα quæ in textu originali occurrunt) quovis loco hoc omne significare, quod significare possunt. Sane si id intellectum velint, non de quibusvis verbis separatim sumtis, sed prout in contextu integro occurrunt, & de significatione, quam tota orationis series & contextus requirit, verissima est hæc sententia, & utroque pollice amplectenda. Deus enim, qui aptissimis verbis mentem suam exprimere novit, ea frustra adhibuisse censendus non est; ac proinde quodcunque pro cujusque loci circumstantiis verba ejus significare possunt, etiam illo loco significasse credendus est: Adeo ut non satis verborum divinorum reverentes se ostendant, qui vim verborum locique circumstantias augustiorem admittere posse sensum agnoscentes, eum tamen repudiant, & in exiliori acquiescere cupiunt. Nisi enim magis eximium quid significare voluisset Deus, verba, quorum tota vis ac ἐνέργεια illo sensu exhausta foret, solummodo adhibuisset. Ita recte colligimus adversus Judæos, prophetiis contineri sensum multo sublimiorem ac illustriorem eo, qui olim secundum literam impletus est; quia verba quibus conceptæ sunt adeo sunt illustria, ut non nisi dilute admodum olim complementum suum habuerint; ideoque Deum multo illustrius quid illis significatum voluisse, cujus complementum in Jesu Christo, tanquam typorum & umbrarum antitypo & corpore, ostendit.

Quo sensu repudiandum.

XI. Si verò hac speciosâ suâ doctrinâ abuti velint, ad quasvis etiam maxime contortas, & à scopo autoris alienas explicationes ineruditandum, hoc unico prætextu, quod verba in sese spectata sensum hunc continere possint, nullatenus sunt audiendi. Hac enim ratione explicationes non tantum longe petitæ & violentæ, sed & absurdissimæ, & non tantum sanæ rationi, sed & aliis clarissimis Scripturæ Sacræ locis directe adversantes, admittendæ forent. Cum enim plurimæ sint voces πολύσημοι, plurimæ constructiones ambiguæ, quarum tamen significationes ex toto contextu clare & evidenter cognoscuntur, multæ sententiæ, quæ nude & in sese spectatæ alium longe sensum continere possunt, quàm occasio quâ prolatæ sunt, quæ ex antecedentibus & consequentibus eruenda est, permittit: nunquam curiosis ingeniis prætextus deesse poterit sensum quemcunque libuerit Scripturæ verbis affingendi, & per multas consequentias ex Sacrorum Autorum verbis sensum eliciendi, ab ipsorum mente quam maxime alienum. Et sane, si explicationes illorum, qui hanc Scripturas interpretandi methodum urgent, penitius inspiciamus, compericmus quasvis

ex

ex hoc fonte monſtroſas manaſſe explicationes. Inde eſt, quod in Veteris Teſtamenti prophetiis, imo in variis illarum laciniis totum Novum Teſtamentum, imo res geſtas Eccleſiæ, etiam poſterioribus hiſce temporibus, deprehendere ſe credant; interpretationibus adeo obſcuris & involutis, contortis & longe petitis, ut à nemine, niſi ipſorum præjudiciis penitus imbuto, diſtincte percipi aut admitti queant. Inde tot alienæ & violentæ explicationes, quibus loca Scripturæ, aliud longe ſonantia, ad particularium dogmatum, & quandoque veritatis contra communes religionis hoſtes, probationem trahuntur, quæ ſenſim paradoxis iſtis ingeniis ita allubeſcere incipiunt, ut validioribus poſthabitis in illis præcipuum veritatis præſidium ponant, magno ſæpe veritatis præjudicio. Quod plurimis exemplis, ſi inſtitutum noſtrum ferret, oſtendi poſſet.

Hac via non facilius confutantur errantes.

XII. Quod vero exiſtimant hac methodo ſe validius hæreticos, quos vocant, refellere poſſe, qui omnes plenam verborum Scripturæ ſignificationem reſtringere & attenuare ſoleant; ridiculum plane eſt: nam idem ipſis à vulgo ita appellatis hæreticis regeri poteſt. Ut id exemplo manifeſtum faciam: Ajunt, Remonſtrantes id facere circa operationem gratiæ & Spiritus Sancti in nobis. Sane ſi ſimpliciter verba conſiderent, præſertim in locutionibus figuratis, nullô habito ad rem ipſam, neque ſcopum autoris, reſpectu, fatemur, ſi plenam eorum vim urgere velint, poſſe ea ad ipſorum ſenſum torqueri: ſed inquirendum ante omnia eſt, an totus Scripturæ contextus permittat, ut quicquid verba nude & in ſeſe ſpectata, aut in ſenſu proprio ſignificare poſſunt, etiam in contextu illô & in ſenſu figurato ſignificare queant. Nos ultro & libenter fatemur, omnem ſenſum, quem verborum contextus admittit, etiam verum ac genuinum Scripturæ ſenſum eſſe: ſed negamus, quia verba nude & in ſe ſpectata, aut in ſenſu proprio accepta, ſenſum quendam admittere poſſunt, eundem illa ſemper in ſenſu figurato, aut in contextu in quô occurrunt, admittere poſſe. Si vero ſufficiat inquirere vim verborum in ſe ſpectatorum, alius illis objicere poſſet, ex verbis Pauli 1. *Tim.* IV. 16. *hoc faciens, teipſum ſalvum facies, & eos qui te audiunt*, hominem primariam ſuæ proximique ſalutis eſſe cauſam, urgebitque vim & ἐνέργειαν vocis σώζειν, quæ id ſignificare poſſit. Sicque Scriptura ſibi ipſi manifeſte repugnabit. Nos utrumque improbamus; & ſicuti Deum præcipuam ac primariam ſalutis noſtræ cauſam agnoſcimus; ita & hominis præveniente Dei gratiâ excitati liberam obedientiam non excludimus; & ita optime conciliamus Scripturam, quæ jubet ut *ſalutem noſtram operemur in timore ac tremore*; additque, *Deum in nobis operari & velle & perficere pro beneplacito ſuo.* Quæ conciliatio, admiſſo principio adeo abſurdo, nullo modo inſtitui poteſt. Quid vero autores illi reſpondebunt ad loca, quæ à nobis allegari ſolent pro univerſalitate gratiæ Chriſti? Certum quippe eſt, quando Deus dicitur omnes velle ſervare, Chriſtum pro omnibus, & totius mundi peccatis eſſe mortuum, ea verba in omni latitudine ac potentiâ ſuâ non accipi, quando intelliguntur de generibus ſingulorum, aut de mundô electorum. Ne jam alia proferam. Ita ut in regula illa nihil illis ſit præſidii; ſed excogitata tantum videatur, ad contortas quaſdam Scripturæ interpretationes palliandum, omneſque contra illas allatas rationes unicô ictu præcidendum. Verum cogitare debent, eodem gladiô alios contra ipſos poſſe uti, & longe fœlicius; utpote quorum explicationes neutiquam ſunt violentæ, & non tantum unius voculæ ſignificationi, ſed & toti contextui apprime conſentientes.

Omnis Veritas non ſemper eſt verus Scripturæ ſenſus.

XIII. Alii docent, omnem verum ſenſum, id eſt, qui veritatem continet, etiam verum & genuinum eſſe Scripturæ ſenſum: tolerabiliore quidem errore, ſed tamen non penitus excuſando. Quanquam enim in Scripturâ hac methodo ſola veritas indagari doceatur, poteſt tamen hac viâ à verâ & genuinâ Scripturæ explicatione facile aberrari. Non enim omne verum quovis loco dicitur, nec quivis Scripturæ Sacræ locus aptus eſt ad quamcunque veritatem adſtruendum. Hinc videmus plurimos autores ad veritatis, aut etiam particularium dogmatum ſuorum defenſionem, variis Scripturæ locis pugnare, nihil ad rem facientibus, & violenter extra genuinum ſenſum detortis; uti à variis, non adverſariis tantum, ſed & ὁμοδόξοις oſtenſum eſt: Qui tamen in perverſâ illâ interpretatione ſibi blandiuntur, quoniam ſenſum ex verbis illis eliciunt veritati conſentaneum, quod etiam genuinum illorum ſenſum tradiderint. Interim veritatem hoſtibus ejus contemtui & deſpectui reddunt, qui eam tam imbellibus armis propugnari videntes, præjudicium concipiunt tam contrà veritatem ipſam, quàm contra alia validiora quibus defenditur, & de omnibus ex horum imbecillitate judicium faciunt. Quibus accedit tyrannis non ferendâ, quâ non permittitur, ut aliqua loci cujuſdam explicatio à celebri Doctore ad dogmatis alicujus defenſionem excogitata, licet quam maxime inconveniens, & nullâ ratione nixa, imo ab adverſariis ſolidiſſimè confutata, in dubium vocetur, & genuinus illius ſenſus eruatur: quin & ingenua illa Scripturam interpretandi libertas in calumniam ſecreti cum veritatis hoſtibus conſenſus rapiatur. Cujus illuſtre habemus inter alia in Joanne Calvino exemplum, qui ob liberiorem interpretationem quorundam locorum olim ad SS. Trinita-

mitatis & æternam Filii Dei exiſtentiam propugnandum temerè arreptorum, miſerè à Pontificiis vapulat, quaſi Turcis patrocinetur: inde Reginaldi Calvino-Turciſmus profluxit. Utinam verò idem, ac multò pejus, ab ejus ſequacibus ingenuis veritatis indagatoribus non objiciatur! intolerandâ ſanè & Reformatis pudendâ tyrannide. Quaſi veritatis proditor ſit, qui accurato argumentorum habito delectu, ineptis rejectis ſolis validis & invictis errorem profligare cupit; & qui argumenti cujuſdam imbecillitatem oſtendit, eo ipſo veritatem ipſam deſerat. Digni profectò tales, qui ſolidam ac veram Scripturæ intelligentiam, quam oderunt, nunquam aſſequantur, & in ignorantiâ quam amant conſenescant. Illis meritò opponimus verba Andreæ Riveti Exercit. I. in Geneſin. *Quisunquam æquus æſtimator hæreſeos crimen impegit ei, qui veritatem aliquam agnoſcens & defendens, non tamen omnia, quæ ad eam probandam afferuntur à quibuslibet, argumenta indiſcriminatim & ſine delectu recipit; ſed poſt legitimam examen, præcipuis contentus, alia vel omittit, vel etiam ingenuè ad rem non facere, oſtendit? Quæ certe ratio agendi maxime valet ad veritatem non ſolum indagandam, ſed etiam inſinuandam.* Quid verò eſt prophetias exſtinguere, conſcientiaſque hominum ſpirituali tyrannide conſtrictas, humanarumque explicationum vinculis oneratas detinere, ſi hoc non eſt?

CAPUT X.

De Judice controverſiarum fidei.

Interpres eſt vel privatus, vel publicus.

I. VErum ut diſtinctius de Scripturæ interpretatione dicamus, interpretandi poteſtas conſideranda eſt. Interpres itaque diſtingui ſolet, quod alius ſit publicus, alius privatus. Publicus eſt, qui pro autoritate decidere poteſt quaſvis de interpretatione Scripturæ diſſenſiones, cujuſque judicio omnes acquieſcere tenentur. Iſque vel eſt ſummus, qui eſt Deus, ſupremus legiſlator; cujus enim eſt legem condere, illius etiam eſt judicio ſupremo ac abſolutò pronuntiare de ſenſu legis: vel miniſterialis; qui ex autoritate ſupremi judicis pronuntiat, omneſque controverſias cum poteſtate ac autoritate, cui omnes acquieſcere tenentur, decidit. Privatus eſt, qui ſibi Scripturam interpretatur, ad propriæ conſcientiæ directionem.

Publicus qui cum autoritate interpretatur, nullus eſt in Eccleſia Chriſti.

II. Quæritur an Deus in Eccleſiâ interpretem ejuſmodi publicum ac judicem viſibilem controverſiarum fidei conſtituerit? Affirmativam tuentur Pontificii, & in Eccleſiâ, tanquam in civitate mundanâ, requirunt judicem viſibilem, ſupremum, ac falli neſcium, qui autoritate ſupremâ omnes de fide quæſtiones decidat, cujuſque deciſioni omnes fideles acquieſcere teneantur; neque ulli fas ſit, judicium illius ad examen revocare, aut ad Scripturam expendere. Quis autem judex ille ſit, de eô non omnes idem ſentiunt. Alii enim ſoli Papæ judicium illud adſcribunt; alii Concilio. Jeſuitæ communiter ſoli Papæ hoc judicium vendicant; & licet etiam Concilio eam adſcribant autoritatem, non tamen id faciunt, niſi hac additâ reſtrictione, ut Papa ei præſideat: ita ut omnia in ſolum Papam referant. Alii autem Concilio autoritatem Papâ ſuperiorem tribuunt, & poteſtatem etiam de ipsô Papâ judicandi. Ita ut in fundamentali ſuæ religionis capite, penes quem ſuprema judicandi poteſtas ſit, non conveniant: ac proinde ipſos ſemper in ſuâ religione incertos hæſitare neceſſe ſit. Nos vero credimus, Deum nullum ejuſmodi viſibilem ac infallibilem interpretem ac controverſiarum de religione judicem conſtituiſſe; ſed omnibus ac ſingulis fidelibus Scripturæ interpretationem, ad propriæ conſcientiæ directionem, commiſiſſe, nullique poteſtatem conceſſiſſe ſuam interpretationem alteri tanquam legem præſcribendi. Id quod hiſce argumentis probamus.

Quod probatur.

III. Primo. Quia Deus nuſquam in verbô ſuô ſignificavit, ſe talem conſtituiſſe in Eccleſiâ judicem: Multo minus quis ille judex ſit: Quod quam maxime neceſſarium fuiſſet: iſta enim una declaratio omnibus de fide diſſenſionibus finem imponere potuiſſet: & ſine iſtâ declaratione nemo hanc judicandi poteſtatem ſibi arrogare poteſt. 2. Deus contraria jubet, quæ, poſitô iſtiuſmodi judice, non tantum ſuperflua ſunt; ſed & cum eô neutiquam conſiſtere poſſunt: nim: non tantum ut ipſi Scripturam diligenter legamus, *Coloſſ.* III. 16. ut *ſcientiâ ſimus perfecti*, 1. *Cor.* XIV. 20. ſed ut ipſi doctrinas inquiramus, & de iis judicemus. *Matth.* VII. 15. *Cavete vobis à falſis prophetis, qui ad vos veniunt induti veſtimentis ovium, intus vero ſunt lupi rapaces: ex fructibus cognoſcetis eos.* 1. *Theſſ.* V. 21. *Omnia probate, quod bonum eſt retinete.* 1. *Joan.* IV. 1. *Ne credite unicuique ſpiritui, ſed probate ſpiritus utrum ex Deô ſint.* Imo & ſua quæ ſcribebat Apoſtolus, à Corinthiis dijudicari vult, 1. *Epiſt.* X. 15. *Ut intelligentibus loquor; vos ipſi judicate quod dico:* & requirit à fidelibus, ut *ſenſus* habeant *exercitatos ad diſcretionem boni ac mali*, *Hebr.* V. 14. 3. Laudantur qui Scripturas ſcrutati ſunt, ut ex illis de annuntiationis Apoſtolicæ veritate judicarent. Sic nominatim laudantur Judæi Beroëënſes, *Actor.* XVII. 11. non tantum quod *quotidie Scripturas ſcrutati ſint;* ſed & ex iis inquiſiverint, *utrum hæc* quæ Paulus prædicabat *ita ſe haberent.* Ex quibus colligimus, Deum Scripturam nobis reliquiſſe, normam dirigentem conſcientias noſtras:

non

non vero judicem aliquem visibilem conscientiis nostris præposuisse.

Non constituit Deus ejusmodi interpretem in Ecclesia Judaica. Explicatio Deut. XVII. 8. &c.

IV. In contrarium tamen conantur Pontificii sententiam suam rationibus aliquot confirmare. Prima ac principalis eorum ratio petita est à constitutione Ecclesiæ Judaicæ: Deus, inquiunt, judicem ejusmodi constituit in Ecclesiâ Judaica; *Deut.* XVII. 8, 9, 10, 11, 12. Ergo & eum constituit in Ecclesia Christiana. Resp. Nos negare & antecedens, & consequentiam. Antecedens negamus: 1. Non enim Deus dictô locô constituit judicem controversiarum fidei, sed civilium disceptationum, quando vid: lis est *inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram.* 2. Judex, quem illic Deus instituit, non est infallibilis, qualem nos hic requirimus. Imo, dicunt, esse infallibilem, quia mandatur obedientia illius decisioni, sub pœna mortis. Resp. Ratio hujus præcepti est, ne Respublica, si quis summi judicis sententiæ se opponeret, turbetur: & hinc necesse est, licet forte per errorem judex civilis in judiciô erraverit, illi acquiescere: Quamvis enim eô in casu non recte pronuntiaverit, non tamen autoritas ejus contemnenda est; quia commune Reipublicæ bonum, ejus nempe tranquillitas, conservatur: cum si non recte pronuntianti obedientiam detrectare liceret, quoniam unusquisque facile sibi blanditur, & jus à sua stare parte pronuntiat, nunquam judici obedientia præstaretur; atque ita lites, magnô cum Reipublicæ incommodô ac confusione, forent æternæ. Alia autem est ratio controversiarum fidei, de quarum veritate homo in conscientia persuasus esse debet, antequam illis assentiri possit. Ut itaque has aliquis cum autoritate decidere possit, oportet eum esse infallibilem, ut ita uniuscujusque conscientia tuto illi, tanquam oraculo divino, acquiescere possit. Judicem autem illum *Deut.* XVII. institutum non fuisse infallibilem, variis rationibus comprobatur. 1. Quia *Levit.* IV. 2, 3. *& seqq.* præscribitur sacrificium pro delictô sacerdotis per ignorantiam commissô, & per quam ignorantiam populum delinquere fecit. 2. Quia judicibus illis expresse mandatum fuit, ne *personam in judiciô accipiant*, nec in judicio *plurimorum acquiescant sententiæ, ut à verô devient*, *Exod.* XXIII. 1. *&c. Levit.* XIX. 15. 3 Quia *Malach.* II. 8. reprehenduntur acriter, quod *recesserint de viâ, & plurimos scandalizaverint in Lege.* Unde non tantum errare potuisse, sed & graviter nonnunquam erravisse & peccasse liquet. 4. Idem evincitur ex injustâ prophetarum condemnatione, qui ab ipsis condemnati, occisi & lapidati sunt, *Matth.* XXIII. 37. & præcipue ex condemnatione Servatoris nostri Jesu Christi, quem ut blasphemum condemnatum, Pilato tradiderunt crucifigendum. Quo fœdior impietas & in judicando perversitas excogitari non potest. Sed inquiunt; voluit Deus, ut tum infallibile illud senatus Judaici judicium desineret, quia hora instabat, qua Synagoga Judaica desineret. Resp. 1. Gratis id dici; unde enim de voluntate istâ divinâ constat? 2. Oportuisset Deum non tantum senatum, sed & populum de eô monuisse: alias non peccassent in Domino Jesu condemnando: utpote qui scirent, ex promisso divino se in judicando errare non posse: & populus, se eorum judicio, sub pœnâ mortis, obtemperare debere. 3. Non obstante hoc synedriô illiusque judicio, in populo Judaico fuere dissidentes sectæ Pharisæorum, Sadducæorum, & Essenorum, inter quos dissensus fuit, non de re leviculâ, sed de maximi momenti articulo, resurrectione mortuorum: Quin & Sadducæorum quidam, qui resurrectionem mortuorum negabant, aliquando partes synedrii fuerunt.

V. In contrarium tamen urgent, quod legitur *Malach.* II. 7. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est.* Resp. 1. Non hic docetur, scientiam legis semper penes Sacerdotes fuisse; sed, eorum officium esse, ut legis scientiâ instructi sint, ita ut apti sint populo quærenti ex lege respondere. Quia *vers.* 8. reprehenduntur, quod *recesserint de viâ, & plurimos scandalizaverint in lege.* 2. Esto, scientiam legis tribui sacerdotibus; non tamen exinde sequitur, quod in judicio suo de sensu legis errare neutiquam potuerint; aut quod populus illorum responsis, sine ullâ legis ulteriore indagatione, acquiescere teneretur. *Malach.* II. 7.

VI. Putant autem se id evincere posse ex verbis Domini Jesu *Matth.* XXIII. 2, 3. *Super cathedram Mosis sederunt Scriba & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim & non faciunt.* Resp. 1. In *cathedrâ Mosis* dicuntur *sedere*, quia populum docent, sicut Moses, non autem æquali cum potestate ac Moses: 2. Quia doctrinas suas tuentur autoritate Mosis. 3. Vox πάντα, quæ servari Dominus vult, non significat omnia in genere quæ præcipiunt, sine ullâ exceptione, sed quæ legi Mosis consentanea præcipiunt: restringenda enim vox est ab subjectam materiam: perinde uti *Coloss.* III. 20, 22. ubi filiis & servis præcipitur, ut parentibus & dominis obediant *in omnibus*; quod tamen res ipsa, aliaque loca docent, restringendum esse, quatenus præceptis divinis non repugnantia præcipiunt. Alias Dominus sibi ipsi contradixisset, cum caveri jubet à fermento Pharisæorum, hoc est, à doctrinis ipsorum falsis & legi contrariis, quas *Matth.* XV. & XXIII. prolixe taxat: quasque hoc loco per *opera eorum* intelligit, id est, opera, quæ ipsi excogita- *Matth.* XXIII. 2, 3.

runt, & pro autoritate ſua aliis obſervanda impoſuerunt; oppoſite iis, quæ in cathedrâ Moſis ſedentes, hoc eſt, ex lege Moſis, præcipiunt.

Nec exinde ſequeretur, etiam in Eccleſia Chriſtiana eum eſſe inſtitutum.

VII. Sed vero, licet concederemus ejuſmodi judicem controverſiarum ac infallibilem legis interpretem in Eccleſiâ Judaicâ à Deo fuiſſe conſtitutum: nulla cum ſpecie exinde inferri poteſt, Deum etiam in Eccleſiâ Chriſtianâ ejuſmodi viſibilem ac ſummum judicem conſtituiſſe, niſi Deus in Scripturâ ejuſmodi judicem clare deſignaverit: Quod nuſquam factum legimus. Dicunt: Si non ſit ejuſmodi judex in Eccleſiâ Chriſtianâ conſtitutus, tum Chriſtus non tam bene proſpexit Eccleſiæ, ſponſæ ſuæ, ſub Novo Teſtamento quàm Deus olim ſub Vetere. Reſp. 1. Quia Deus, aut Chriſtus, talem judicem in Eccleſiâ non conſtituit, concludendum eſt, abſque ejuſmodi judice melius Eccleſiæ eſſe proſpectum, quàm ſi illi talis judex præpoſitus foret. 2. Alia eſt ratio populi Iſraëlitici, alia Chriſtiani. Populus Iſraëliticus in unâ terra habitabat, nec tantum Eccleſiam, ſed & Rempublicam conſtituebat: ideoque judice viſibili indigebat, qui omnes lites civiles ſummâ autoritate decideret, ut pax civilis in Republicâ conſervari poſſet. Populus vero Chriſtianus eſt per totum terrarum orbem diffuſus, nec ullam per ſe Rempublicam conſtituit, ſed tantum per accidens, quatenus populus eſt, aut pars populi alicujus. Non itaque indiget viſibili judice. Populus Iſraëliticus populus erat carnalis, cui multa promiſſa carnalia erant data, quæ ut tranquille conſequerentur ac poſſiderent, judice aliquo ſupremo opus erat: Populus Chriſtianus ingenuus eſt ac liber, à quo Deus cultum rationalem exigit, & legis ſuæ diligentem inquiſitionem: nulli itaque judici, niſi capiti ſuo Jeſu Chriſto, ſubjectus, cui fidei ac vitæ ſuæ rationem reddere tenetur.

Deus nihilominus ſatis proſpexit fidelium ſaluti.

VIII. Dicunt: Si Deus in Eccleſiâ non conſtituit ejuſmodi viſibilem judicem, non ſatis proſpexit fidelium ſaluti. Reſp. Imo ſufficienter illi proſpexit, quia normam fidei ac morum plenam ac perfectam dedit, omnia clare ac perſpicue continentem ad ſalutem neceſſaria; ex quâ unuſquiſque ſalutis ſuæ amans plene haurire poteſt omnia, quorum cognitio ut ſalutem conſequatur eſt neceſſaria. Dices. Sed de ſenſu ejus lis eſt. Reſp. 1. Non eſt lis de ſenſu dogmatum præciſe ad ſalutem neceſſariorum: abunde autem fidelium ſaluti proſpectum eſt, quando omnia ad ſalutem neceſſaria clare revelata ſunt; licet alia, non præciſe neceſſaria, obſcurius ſint propoſita. 2. Verus Scripturæ ſenſus ex Scriptura ipſa hauriri poteſt; & unuſquiſque fidelis eum ex Scriptura haurire debet, eumque ſequi, quem omnibus rite perpenſis, verum Scripturæ ſenſum judicat. Dices. Hac ratione lites erunt æternæ: quia in tanta judiciorum varietate fieri nequit, quin diverſitas ſit interpretationis Scripturæ, & ſi nemini cum autoritate decidendi poteſtas conceſſa ſit, nemo alterius interpretationi cedet. Reſp. Eſto; ſint diſſenſiones æternæ, non tamen neceſſe eſt lites & animorum diſcordias eſſe æternas: poteſt eſſe inter bonos de veritate diſſenſus, ſalva charitate ac animorum unione. Noluit Deus, ut omnes de religione diſſenſiones poteſtate aliqua coactiva finirentur in hoc ſæculo; ſed diſſentiendi libertatem permiſit, ut fides & charitas noſtra exploretur: juxta 1. *Cor.* XI. 19. *Oportet & hæreſes eſſe, ut & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis.* Dices. Attamen ubi norma eſt, ibi eſt judex, qui ſecundùm normam illam ſententiam pronuntiat. Reſp. Judex ille eſt Deus, & Jeſus Chriſtus, Eccleſiæ caput, & à Deo Patre conſtitutus judex vivorum ac mortuorum, qui de uniuſcujuſque fide ac vita ſententiam eſt pronuntiaturus: Sed quæritur, an præter illum judicem ſupremum alius illi ſubordinatus in terris judex ſit conſtitutus, qui cum autoritate quæſtiones fidei decidat? Quod negamus.

Quo ſenſu Eccleſia vocatur columna & firmamentum veritatis.

IX. Præter hæc, locis quibuſdam pugnant Pontificii, quibus Eccleſiæ, hoc eſt, Papæ Romano, hanc judicandi autoritatem demandatam contendunt. Præcipuus eſt 1. *Tim.* III. 15. ubi Eccleſia vocatur *columna & firmamentum veritatis.* Reſp. 1. Verba hæc aliter diſtingui poſſe, ut *columna & firmamentum veritatis* non referatur ad verba præcedentia, ſed ad ſequentia: hac ratione: *Si tardavero, ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, Columna & firmamentum veritatis, & manifeſte magnum pietatis eſt myſterium, Deus manifeſtatus in carne*, &c. Atque ita longe alius eſt, & egregius ſenſus, qua non Eccleſia, ſed myſterium illud pietatis quod ultimo verſu explicatur vocatur columna ac firmamentum veritatis; id eſt, veritas quæ columnæ ac firmamenti inſtar eſt, quæ ſtabilis & perennis erat duratura, oppoſite ad fœdus Moſaicum quod umbratile erat, & accedente corpore, quod adumbrabat, evaniturum. 2. Etſi verba juxta vulgarem diſtinctionem legantur, nihil tamen in illis eſt pro autoritate Eccleſiæ infallibili: Quia Eccleſia, uti ordinarie in Scriptura, hic non ſignificat Eccleſiæ Doctores, ſeu Eccleſiam repræſentativam, ut Pontificii loquuntur; ſed Eccleſiam auditorum, contradiſtincte à doctoribus: Quia Timotheus, ut Doctor, in ea dicitur verſari: ut Doctor autem verſabatur in Eccleſia quatenus ex auditoribus conſtat. Deinde: quia Eccleſia vocatur *domus Dei:* nunquam autem Doctores vocantur domus Dei, ſed domus Dei architecti; *Eph.* IV. 11, 12, 13. & ut tales ab Eccleſia di-

distinguuntur. Atqui Ecclesiam hoc sensu acceptam errare non posse, aut controversiarum judicem esse, Pontificii non concedent. 3. Loquitur Apostolus de Ecclesia particulari Ephesina, in qua Timotheus ut Episcopus versabatur: Atqui particularis Ecclesia, juxta Pontificios, errare potest: nec illi autoritatem de controversiis fidei judicandi concedunt. 4. Ostendit Apostolus, non, Ecclesiam veritati aliquam conferre autoritatem, sive in se sive cum respectu ad nos consideraeæ; sed Ecclesiam, quatenus vere fidelium fidemque profitentium cœtus est, veritatem, alias inter homines collapsuram ac evanituram, conservare ac sustinere; perinde uti columnæ ædificium sustinent: Si enim nulli exstent fideles, qui veritatem professione sua propagent, brevi evanitura est inter homines.

Sponsa Christi.

X. Porro argumentantur, quod Ecclesia vocetur *sponsa Christi, Apoc.* XXI. 2. Resp. Vocatur sponsa, non quia autoritatem habet in fideles, sed ob mutuum amorem inter ipsam & Christum sponsum suum. 2. Sponsa adhuc est virgo, nullosque adhuc liberos habet quibus imperet: solummodo agnoscit sponsum, tanquam dominum suum. 3. Quid hoc ad Papam Romanum, aut Ecclesiam repræsentativam? illa enim non est sponsa Christi, sed omnium fidelium Ecclesia; nec Papa Romanus magis sponsa Christi est, quàm quivis fidelis: & si impius sit, non est sponsa. 4. Sponsa Christi aliquando denotat particularem Ecclesiam, 2 *Cor.* XI. 2. 5. Ecclesia *Apoc.* XXI. 2. vocatur sponsa Christi, quia aliquando sponsa & uxor Christi futura est.

An vocetur mater omnium nostrum.

XI. At *Gal.* IV. 26. vocatur *mater omnium nostrum*. Resp. Ecclesia non vocatur omnium nostrum mater, sed cœlum, in quod Ecclesia recipienda est: vocatur enim ἡ ἄνω ἱερουσαλὴμ; quod non denotat Ecclesiam quæ originem habet cœlestem; tum enim scribi deberet ἄνωθεν: sed cœlum ipsum, quod sursum est; oppositè ad Hierusalem in terris, quod montibus Arabiæ vicinum erat. Sed vero, de his aliisque locis in sequentibus, quando de Ecclesiâ ejusque infallibilitate agemus, fusius differendi locus erit.

CAPUT XI.

De Normâ interpretandi Scripturas.

Nulla est norma interpretationum extra Scripturam.

I. SEd vero, quæritur porro, an non in Ecclesiâ exstet visibile aliquod judicium, cui, tanquam normæ certæ, omnes Scripturæ interpretationes accommodandæ sunt, & ex quâ genuinas Scripturæ interpretationes à spuriis ac falsis dignoscere possimus ac debeamus? Pontificii ejusmodi normam extare volunt, eamque esse Scripta Patrum, seu antiquorum Ecclesiæ Doctorum, & decreta Conciliorum. Nos vero neutris eam autoritatem adscribendam contendimus.

Non scripta Patrum: Quia ex iis illorum sententia de controversiis hodiernis cognosci nequit.

II. Scripta Patrum non esse normam interpretationis Scripturæ, nec controversiarum quæ hodie inter Christianos agitantur; duobus potissimum argumentis evincimus. Primum est: Quia ex Patrum scriptis dignoscere non possumus, quænam fuerit eorum sententia super hodiernis controversiis: quod variis argumentis comprobamus. 1. Quia pauca tantum nobis supersunt scripta Patrum, qui tribus priobus sæculis vixerunt; ex quibus tamen potissimum, quæ primitivæ Ecclesiæ fuerit sententia hauriendum foret. 2. Quæ ex illis supersunt, non agunt de capitibus hodie controversis, sed potissimum contra Judæos & Ethnicos religionis Christianæ veritatem ac divinitatem adstruunt, aut hæresibus quibusdam, jamdudum exoletis, refutandis, occupantur: & si quæ in illis occurrunt, quæ controversiis hodiernis applicari possunt, ea obiter tantum & aliud agentes, attingunt. 3. Plurima nobis obtruduntur, quæ Patrum non sunt. 4. Variis in locis Patrum scripta adulterata & mutilata sunt: adeo ut magnâ diligentiâ ac judiciô opus sit, genuina à spuriis dignoscendi. 5. Disceptatur de genuinô sensu Patrum, non minus quàm de genuinô Scripturæ sensu: hinc videmus, diversis opinionibus addictos, singulos pro se Patrum sententias allegare, imo easdem sententias utrosque in suæ opinionis stabilimentum adducere. 6. Non omnes proposuêre sententias suas scriptô, sed multi nihil scriptis mandarunt: Ex scriptis itaque quæ habemus colligere tantum possumus, quænam paucorum horum Patrum, non vero omnium, sententia fuerit. Atqui sæpe homines doctiores, moderatiores, & pietatis ac modestiæ Christianæ studiosi, nihil scriptis mandant, doctrinas suas ad populi institutionem ore proposuisse contenti.

Nec eorum scripta norma Scripturam interpretandi esse possunt.

III. Secundum est: Etiamsi certi simus de Patrum super hodiernis controversis sententia, non tamen eorum scripta regula esse possunt, ad quam controversiæ religionis explorari debeant: 1. Quia omnes ac singuli Patres errare potuerunt: imo vix quisquam est inter patres, quin aliquis saltem illius error reprehendatur, etiam ab ipsis Pontificiis: Ignatius eos qui die dominicô aut sabbathô jejunant, unô sabbathô Paschatis exceptô, interfectores esse J. Christi dixit. Justinus Martyr, solem primitus à Deô datum esse, ut adoraretur. Irenæus, animas corporibus solutas manibus ac pedibus præditas esse. Clemens Alexandrinus, Legem Mosis Judæis, Philosophiam vero gentibus ante Christi adventum sufficisse ad salutem. Tertullianus secundas nuptias damnavit, Chiliastarum sententiæ adhæsit, & parvulorum baptismum improbavit. Origenes variorum errorum accusatus est, præsertim, quod diabolos tandem salvandos docuerit. A quibusdam tamen fama illius ab istis criminationibus vindicata est. Cyprianus, baptizatos ab hæreticis rebaptizandos, &

in cœnâ aquam vino admiſcendam eſſe docuit. Arnobius, animas non à Deô creari, & impiorum ac ſceleratorum prorſus annihilari, ſtatuit. Lactantius Jeſum Chriſtum Deum non eſſe ex profeſsô docuit. Ne de aliis ſequentium ſæculorum quicquam addamus. Si vero omnes ac ſinguli errare potuerunt, etiam omnes in univerſum; non enim ex membris errori obnoxiis univerſitas, quæ omni erroris periculô careat, colligi poteſt. 2. Negant ipſi Patres, utpote ſortis ſuæ ac infirmitatis humanæ ſibi conſcii, aſſertionibus ſuis abſolute ſtandum eſſe. Illuſtris inter alios eſt locus Auguſtini in hanc rem: *Neque quorumlibet diſputationes, quamvis Catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat ſalvâ honorificentiâ, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum ſcriptis improbare atque reſpuere, ſi forte inveniremus quod aliter ſenſerint, quàm veritas habet, divinô adjutoriô vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorum; tales volo eſſe intellectores meorum.* 3. Aliquando inter ſe diſſentiunt Patres, non tantum in minoris momenti rebus, ſed & quæ Romana Eccleſia majoris momenti judicat; uti de die celebrationis Paſchatis, de rebaptizandis iis qui ab hæreticis baptizati ſunt, de Proceſſione Spiritus S. &c. Atqui judices ut ſint, oportet unanimes eſſe, alias ad quos nobis convertendum ſit in dubiis ac obſcuris, incerti erimus. 4. Ipſi Pontificii, ſi quæ ſunt in Patrum ſcriptis ipſorum placitis repugnantia, nulla religione reſpuere ſunt ſoliti: quod plurimis exemplis demonſtrari poſſet. 5. Tandem; Si ſcripta Patrum norma ſunt, ad quam omnes hodiernæ de fide controverſiæ & diſcrepantes Scripturæ interpretationes expendendæ ſunt; nemo de controverſiis hodiernis judicare poterit, niſi qui omnia Patrum ſcripta accurate evolverit, ex iiſque omnium ac ſingulorum ſententias cognoverit. Atqui iſtud infiniti eſt laboris, ad quem unius hominis vita vix ſufficiat, propter ingentem librorum multitudinem, præſertim ſi ſequentium ſæculorum Patres unà comprehendantur. Atqui quid tum fiet pleriſque fidelibus, quibus ad ea evolvenda nec facultas nec otium eſt? Pendere debent à judiciô ac fide eorum, qui ſe ea evolviſſe jactant. At quam incertum id ſit, præſertim in tanti momenti negotio ubi æternæ ſalutis cauſa agitur, nemo non videt. Et alium in finem hoc excogitatum non videtur, niſi ut plebi omne de religione judicium adimatur, doctoribuſque fidelium conſcientiæ ſubjiciantur, ut iis pro libitu dominentur.

Epiſt. III. ad Fortunatianum.

Nec Conciliorum decreta.

IV. Sed nec Conciliorum decreta controverſiarum norma eſſe poſſunt. 1. enim, Conciliorum Acta non pervenerunt incorrupta ad nos, ut ex iis, quæ eorum fuerit genuina ſententia cognoſcere poſſimus: ſed multis in locis adulterata ſunt; imo quædam plane ſunt fictitia, ut Canones Antiochenæ & Apoſtolicæ Synodi, tum & Concilii Romani, anno CCCXXIV. & Sinueſſani, anno CCCIII. 2. Licet incorrupta ad nos perveniſſent, non tamen fidei controverſias decidere poſſent: Quia omnium Conciliorum decreta errori ſunt obnoxia. De particularibus Conciliis id concedunt Pontificii; de univerſalibus autem negant. Nos dicimus eandem illorum, quæ illi univerſalia vocant, cum particularibus eſſe conditionem. 1. Nulla enim unquam generalia fuere celebrata concilia, ſed particularia, ex paucis tantum conflata Epiſcopis, ſi conferantur cum ingenti Epiſcoporum ac Doctorum numero, qui illis non interfuerunt. 2. Licet vere fuiſſent univerſalia, errandi tamen periculo non caruiſſent; non enim à particularibus diſtant, niſi numero: numerus autem infallibilitatem non confert: ex membris enim errori obnoxiis univerſitas ab errandi periculo immunis coaleſcere nequit. Exemplum habemus in Conciliis Ariminenſi & Seleucienſi, in quibus ſententia Arii à mille & amplius Epiſcopis fuit approbata. 3. Semper conſtitêre ex parte adverſa, quæ in propriâ cauſâ judex ſedens, ſuam ſententiam confirmat, & adverſariam condemnat, nullo habito reſpectu veritatis. Hinc videmus Synodos ſemper decreviſſe ad placitum Imperatorum; quia Imperatores nullos ad Synodum vocarunt, niſi quos ſententiæ ſuæ addictos, aut quos ad nutum ſuum ſententias ſuas accommodaturos noverant. Si qui forte alii vocati fuerunt, minis & ſuppliciorum intentatione actis Synodi ſubſcribere ſunt coacti: cujus in ipſa Synodo Nicena habemus exemplum, apud Socratem *Hiſt. Eccleſ. lib.* 1. *cap.* V.

Nec præterea tota Eccleſia erraret.

V. Objiciunt in contrarium; Si Synodus œcumenica poſſet errare, etiam totam Eccleſiam erraturam. Reſp. Conſequentia illa negatur; quia ex tota Eccleſia non conſtat Synodus, ſed ex paucis ad eam delegatis aut vocatis Epiſcopis: poſſunt autem illi errare, & interim fides ab Epiſcopis ac doctoribus ad Synodum non vocatis, quin & ab ipſa plebe, pura & incorrupta conſervari: Contingit enim nonnunquam auditores ſimpliciter Scripturæ adhærentes, ſincerius de fide, quàm ipſos Doctores, ſentire, qui ingenio ac doctrinæ ſuæ nimium fidentes, à fidei ſimplicitate aberrant. 2. Sed conceſſo, Eccleſiam univerſam in dogmate quopiam erraviſſe, quid in eo abſurdi? Sane ea eſt Eccleſiæ in his terris conditio, ut non tantum circa fidem errare, ſed & plane à fide deficere poſſit: Quod variarum Eccleſiarum triſti exemplo comprobari poteſt. Sed de hiſce alias.

Unuſquiſque fidelis ſibi eſt interpres.

VI. Ex hiſce conſtat, nullum ejuſmodi publicum judicium viſibile in Eccleſiâ exſtare, quod omnes fidei controverſias cum au-

autoritate decidat. Quæres. Quis ergo sit judex, qui genuinum Scripturæ sensum à falsò discernat? Resp. Unusquisque fidelium: quia uniuscujusque salus æterna agitur, & unusquisque pro se Deo fidei ac vitæ suæ rationem redditurus est; ideoque & pro se unusquisque de vero Scripturæ sensu judicare debet. Estque id judicium discretionis solummodo, quo sibi verum Scripturæ sensum à falso discernit, ad propriæ conscientiæ directionem; non autoritatis, qua alteri suum sensum ut necessario sequendum præscribit; juxta *Rom.* XIV. 4. *Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit.*

Etiam, licet publicum admittamus interpretem.

VII. Imo etiamsi statuatur visibilis ejusmodi omnium controversiarum judex, tamen in hoc judicium discretionis omnes controversiæ tandem resolvi debent. Judicis enim illius judicium nullum apud nos pondus habere potest, nisi statuamus, nos obligatos esse ipsius decisioni nos subjicere. Nemo enim sententiæ illius acquiescet, nisi rite examinatis Scripturæ Sacræ locis quibusdam, statuat per illa se ad judicem ejusmodi remitti, cujus judicio se submittere teneatur. Non enim judex ille ipse decidere potest, locorum illorum hunc esse sensum. Adhuc enim judicis illius autoritas inquiritur, qui in propriâ causâ decidere non potest; & licet decideret, non tamen ejus decisio vim constringendi haberet; quia constringere non potest, nisi illum, qui autoritatem ejus jam agnoscit. Si autem maxima hæc quæstio, ergo etiam omnes in judicium discretionis cujuscunque fidelis resolvi debent: Quia in hujus unius quæstionis decisione omnium aliarum decisio virtute continetur. Itaque & ipse Pontificius tandem omnes quæstiones in privatum suum judicium resolvere debet. Hoc solummodo inter ipsum & Reformatum est discriminis; quod Pontificius semel principali hac quæstione decisâ, in eâ omnes deciderit, & porro securus judicis supremi, sive ille Papa sit, sive Concilium, decisioni acquiescere possit: Reformatus vero, qui ejusmodi judicem non agnoscit, in omnibus controversiis decidendis proprium judicium adhibere debeat, & verbum Dei scrutari, ut illius sensum cognoscat.

Explicatio 2 Pet. 1. 19.

VIII. Sed objiciunt, Petrum dicere, Scripturam non esse *propriæ interpretationis*, 2 *Epist.* 1. 19. Resp. Agitur speciatim de Prophetiis Veteris Testamenti: eæ dicuntur non esse ἰδίας ἐπιλύσεως: Quid id significet, accuratius inquirendum. Quidam credunt verborum horum sensum esse; Prophetias non fuisse proprio Prophetarum instinctu prolatas: hinc conjiciunt legendum ἰδίας ἐπηλύσεως, quod est, proprii impetus seu insultus; & tum apte conveniunt verbis sequentibus: *Non enim propriâ voluntate allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Verum quoniam nulla codicum autoritate nititur hæc lectio, in ea acquiescere non possum. In extrema necessitate, quando communis lectio nullum tolerabilem sensum admittit, aliquando conjecturæ ejusmodi adhiberi possunt: Verum non nisi caute admodum ac parcissime eò confugiendum, ne audacibus hominibus pro arbitrio textum sacrum immutandi ansa detur.

Explicatio quorundam rejecta.

IX. Alii itaque ἐπίλυσιν interpretantur *missionem*, seu potius *dimissionem*: Quia enim prophetæ dicuntur currere, ut: *cucurrerunt, ego vero non misi eos*, credunt hic esse metaphoram ductam à cursoribus, qui solutis repagulis erumpebant ad cursum. Et sicut cursores legitimi in cursum sese non effundunt, nisi signo ab aliis dato & repagulis remotis: ita etiam Prophetæ tum demum legitime currebant, quando à Deo, qui est quasi ἀφέτης, (quo nomine is olim appellabatur qui repagula removebat) mittebantur. Verum explicatio illa dilutior est, quàm ut actioni Dei, qua circa Prophetas, cum eos mittit, occupatur, applicari possit. Significat ea potius dimissionem, & ad summum concessionem potestatis ad prædicandum. Prophetæ autem à Deo expresse mittuntur. Hoc arguunt omnia illa Veteris Testamenti loca, ubi Deus Prophetas expresse *mittere* dicitur; quibus adde alia, in quibus de falsis prophetis conqueritur, quod *non miserit illos*: in quorum nullo apud LXX. interpretes occurrit vox ἐπίλυσις; sed in omnibus vox ἀπόστολον, aut ἀπόστολλω. Eaque missio divina non tantum prædicandi facultatem dat, sed & necessitatem imponit. Adeo ut maxima inter cursores & Prophetas differentia sit. Apertis carceribus, cursoribus facultas dabatur ad currendum, & tum legitime currere poterant: Sed facultate illâ datâ nemo lege ulla ad currendum constringebatur: gloriæ stimulo aut præmii spe incitati sponte in cursum ruebant: poterant autem absque ullius legis violatione intra apertos carceres, siquidem vellent, immoti consistere. Sed quando Deus prophetas spiritu suo afflat, eos de voluntate sua instruit, simulque mandatum dat ac necessitatem imponit prædicandi. Nam, inquit Apostolus 1 *Cor.* IX. 16. *si evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit: va enim mihi est, si non evangelizavero.* Ideo & Deus Mosi ob nimiam cunctationem est indignatus, *Exod.* IV. Jonam nequicquam retrectantem & fugientem retraxit, & tantum non ad prophetandum adegit. Quin semper mandata Prophetis dedit: hinc & verba sua *in eorum ore ponere* dicitur, *Deut.* XVIII. 18. & graves nonnunquam comminationes adhibet, nisi verbum sibi revelatum hominibus annuntient; ut *Ezech.* III. 17, 18. *& seqq.*

Non

Non ergo Deus tantum dimittit prophetas, tanquam cursores ad currendum paratos; sed & spiritu suo instruit, & instruendo mittit; ita ut à spiritu divino acti locuti fuerint; uti Petrus hoc in loco ait.

Vera loci illius explicatio.

X. Alia itaque loci hujus explicatio adhibenda est. Possumus ergo ἰδίαν ἐπίλυσιν interpretari, *propriam interpretationem*; non tamen, uti Pontificii contendunt, ut ἰδία ἐπίλυσις sit privata interpretatio, opposita interpretationi publicæ, quæ fit à Doctoribus aut Papâ, tanquam judice: Quasi sensus sit: Nullam Scripturæ interpretationem fieri posse ab homine privato: Nusquam enim, uti vidimus, ea autoritas Ecclesiæ concessa est: Sed ἰδία ἐπίλυσις est explicatio quæ fit ex proprio cerebro, opposita explicationi quam Spiritus Sanctus in Scripturis revelavit. Atque hoc sensu verba hæc optime cum antecedentibus & consequentibus cohærent. In antecedentibus quippe Apostolus fidelibus divinitatem Euangelii commendans, duobus eam adstruit argumentis; primo, testimonio divino per vocem cœlitus demissam, quam se audivisse testatur: Deinde testimonio Prophetarum Veteris Testamenti, quorum prophetias ut diligenter evolvant eos hortatur: easque vocat βεβαιότερον λόγον; quoniam nunc revelatô Euangelio earum complementum videntes, validius per eas de veritate religionis Christianæ convincuntur. Ut autem distinctius percipiant, qua ratione Euangelium per prophetias confirmetur, eas comparat lucernæ lucenti in obscuro loco; illud autem phosphoro ac diei: Quia prophetiæ, ante Euangelii prædicationem, obscuram quandam de Christo cognitionem præbebant; qua quidem excitabantur pii in populo Israëlis, ut redemtorem exspectarent: non tamen rationem muneris ipsius ex illis, nisi admodum imperfecte, percipiebant: lux ergo, quam ex illis fulgere deprehendebant, debilis admodum erat, & lucernæ instar: Euangelium vero instar diei plenam adfert lucem, quod omnes tenebras dispellit, & obscuritatem in prophetiis reliquam tollit: adeo ut, cum jam per lucem Euangelii illustratæ sint, earum sensus, quin & salus nostra ac eam consequendi ratio, distincte percipiatur. Hoc autem confirmat verbis sequentibus: Prophetia non est ἰδίας ἐπιλύσεως, hoc est, non debet prophetiarum explicatio fieri ex proprio cerebro, quales prophetiarum explicationes faciebant & etiam hodie faciunt Judæi increduli, sensum illis affingentes à mente Dei alienum: sed juxta revelationem per Spiritum Sanctum in Euangelio factam, qui earum sensum Apostolis revelavit. Quo sensu vox ἴδιος legitur *Joan.* VIII. 44. & *Rom.* X. 3. Idque sequenti ratione egregie illustratur, quod voluntate humana non sit aliquando allata prophetia; sed quod Spiritu Sancto inspirati locuti sint Sancti Dei homines: Sicut enim prophetiæ de Christo voluntate prophetarum non sunt allatæ, neque pro ipsorum arbitrio ex proprio cerebro effictæ, sed à Spiritu Sancto ipsis inspiratæ; ita etiam earum revelatio per eundem Spiritum Sanctum fieri debet: qui sicut eas prophetis inspiravit, ita & earum sensum Apostolis revelavit. Exinde vero minime sequitur, quod Novi Testamenti scripta, in quibus prophetiarum sensus, antea obscurus, jam est revelatus, & Christus, per prophetas sub figuris & umbris delineatus, plenissime patefactus, non possint ab homine privato intelligi: quod enim antea obscure erat propositum, nunc clare & plene est revelatum, ut à quovis salutis suæ studioso intelligi possit: Multo minus inde deduci potest; quod Novi Testamenti explicatio, & quidem in necessariis ad salutem, haberi nequeat, nisi à judice quodam visibili, qui interpretationem suam cum dictatoria potestate aliis præscribat.

Quæ ratione idiotæ se expedire possint.

XI. Quærunt: Quomodo itaque idiotæ se ex omnibus controversiis expedire possint? Resp. Non est necesse, ut ex omnibus se controversiis expediant: sufficit ut adhæreant necessariis ad salutem: hoc autem illis facile est, quia Scriptura hæc plene & perspicue tradit. In reliquis sapiant ad sobrietatem, neque temere quicquam definiant: Si quid ex Scriptura se didicisse credant, alios minus perspicaces ne condemnent; sed infirmitatis humanæ conscii, cum omnibus, qui Dominum invocant purô corde, pacem & tranquillitatem colant. Ita nec incerti fluctuabunt, nec aliorum dominationi serviliter erunt subjecti.

Sententia Contraremonstrantium de normâ secundariâ refutatur.

XII. Quod Contraremonstrantes attinet, illi in hoc capite consentanea non docent. Volunt unicuique fidelium competere judicium discretionis de controversiis fidei: interim Ecclesiæ concedunt judicium aliquod definitivum, quod tamen sit tantum judicium discretionis, nec fideles ulterius obliget in foro conscientiæ, quàm persuasi fuerint de ejus consensu cum Scripturis. Et hinc est, quod formulas Ecclesiarum, Confessiones puta, Catechismos, ac Decreta Synodorum, tanquam normas fidei secundarias obtrudant. Verum hæc pugnantia sunt, Ecclesiæ judicium esse tantum discretionis, & tamen definitivum. Judicium enim discretionis alteri nihil præscribit; sed illi tantum, qui discernit, ad propriæ conscientiæ directionem inservit: Definitivum vero autoritate quadam superiore obligat, & credendi norma est. Distinguere hic inter normam primariam & secundariam, ineptum est. 1. Norma enim secundaria plane superflua est, quando præ manibus est norma primaria, omnia ad salutem necessaria plene ac perspicue continens: qualem Refor-

formati Scripturam agnoſcunt. 2. Norma illa nomine ſecundaria, revera eſt primaria. Quia quod Scriptura indeciſum reliquit, hoc eſt, verbis adeo amplis ac laxis enuntiat, ut pluribus ſenſibus accipi poſſit, ipſa determinat, & uno ſolummodo ſenſu neceſſario accipiendum dictat: Atque ita fideles adſtringit, ad aliquid credendum tanquam à Deo in Scripturâ revelatum, de quô an Scriptura id revelaverit, perſuaſi non ſunt. Quod reverâ eſt, judicium arrogare Scripturâ majus. Et ſane ejuſmodi aliquando utuntur loquendi formulis, quæ per imprudentiam ipſis excidunt, quibus formulas ſuas Scripturæ θεοπνεύστῳ tantum non præferre videntur. Tale inter alia eſt, quod Interpretes Novæ Verſionis Belgicæ, in argumento Epiſtolæ ad Romanos in fine, dicunt; Apoſtolum in illâ Epiſtola in tradendâ doctrinâ Chriſtiana eâdem methodô uſum, quæ in Catecheſi Heydelbergenſi obſervatur: perinde ac ſi Paulus methodum à Catecheſi, & non Catecheſis à Paulo, mutuata eſſet. Nolo ipſis tantam imputare veſaniam: ſed nimia ſcripti humani æſtimatio hanc incogitantiam minime excuſandam produxit.

Norma conſenſus non eſt diverſa à norma veritatis.

XIII. Dices. Formulæ illæ non ſunt norma veritatis, ſed conſenſus. Reſp. Norma conſenſus reverâ eſt norma veritatis; non enim alius debet urgeri conſenſus, niſi in veritate. Dices. Norma ejuſmodi neceſſaria eſt, ut hæretici poſſint dignoſci ab orthodoxis: omnes enim Scripturam admittunt fidei ſuæ regulam. Reſp. 1. Non omnes Scripturam fidei regulam agnoſcunt, ut Spirituales: vel non ſolam, ut Pontificii, qui Scripturæ traditiones non ſcriptas adjungunt. 2. Norma talis reverâ eſt norma veritatis: non enim quiſquam hæreticus pronuntiari poteſt, niſi à veritate ſalutari aberrans: Si itaque ex norma illa hæreticus quiſquam agnoſci debeat, etiam norma erit unde veritas ab errore dignoſcetur; atque ita revera eſt norma veritatis. Idque arguunt condemnationes & anathemata, quæ plerumque formulis iſtis ſuperſtruuntur; qui enim eas non recipit, licet dogmata ſua Scripturâ contineri credat, ſeque rationibus è Scripturâ depromptis, ſi quæ ſolidæ proferri poſſint, cedere paratum oſtendat, eô ipſo, quia formulas illas non recipit, hæreticus pronuntiatur, Eccleſiâ ejicitur, & diris ac anathemate devovetur: Quæ omnia injuſta ſunt, & injuſta eſſe ipſi agnoſcunt, niſi eum qui formulas illas non recipit eô ipſô à veritate recedere ſtatuant. Atque ita videmus antiquum illud fermentum Pontificium, ſubmittendum ſe Eccleſiæ judicio, in Eccleſias Reformatas reductum: Quod tanto intolerabilius eſt, quia Reformati ſe, omneſque ſuos Doctores, errori obnoxios fatentur; cum Pontificii Papæ & Eccleſiæ infallibilitatem adſcribant. 3. Non temere hæretici pronuntiandi ſunt, qui Scripturam Sacram pro unicâ fidei normâ recipiunt: fieri enim vix poteſt, cum Scriptura omnia ad ſalutem neceſſaria perſpicue contineat, ut tales in errorem, qui fidei fundamentum evertat, incidant. Si diſſentiant in quibuſdam, licet in formulis Catechiſmi aut Confeſſionis deciſis, tolerandi ſunt, modo Scriptura tali doctrinæ anathema non dicat: Neque ex Confeſſione aut Catechiſmo, quos unaquæque ſecta peculiares habet, ſed ex ſolâ Scripturâ, de hæreſi alicujus judicandum eſt. Et ſane præſtaret nullam in Eccleſiâ Chriſtianâ exſtare Confeſſionem, quàm cum tali autoritate aliis obtrudi. Confeſſiones enim tantum eſſe debent teſtimonia & declarationes fidei illorum, qui eas edunt; non fidei regulæ, quæ omnibus præſcribunt quid credendum ſit. Eo fine noſtram Confeſſionem eſſe editam prolixe in præfatione teſtati ſumus: Nec aliam fuiſſe intentionem primorum Confeſſionis Belgicæ autorum, teſtatur Saravia, ex illis unus, in Epiſtola ſua ad Joannem Uytenbogardum.

CAPUT XII.

Requiſita in Scripturæ Interprete: & quis ſit rationis in illius interpretatione uſus.

Conditiones in interprete requiſitæ.

I. REſtat ergo, ut ſtatuamus unicuique fidelium in interpretatione Scripturæ Sacræ competere judicium diſcretionis, eumque eſſe eligendum ſenſum, quem quiſque Scripturæ verbis conſentaneum judicat. Non quod temere quivis ſenſus, qui palato forſitan arridet, aut temere arripitur, abſque culpâ recipi poſſit: ſed quod omni adhibitô ſtudiô homo alium Scripturæ ſenſum admittere non poſſit, quàm quem ex illius lectione & examine, menti divinæ conſentaneum judicat. Ne vero hic erremus, & ut, quantum infirmitas humana permittit, veritatem ſincere ex Scripturâ hauriamus, conditiones quædam in interprete requiſitæ obſervandæ ſunt. Eæ autem ſunt duplices: Quædam requiruntur, antequam ſe ad Scripturæ lectionem accingat: quædam in ipſâ lectione.

1. Antè Scripturæ lectionem.

II. Conditiones in interprete requiſitæ ante Scripturæ lectionem, hæ ſunt præcipue. 1. Cognitio linguarum originalium, nec non hiſtoriarum profanarum; quæ poſterior conditio potiſſimum in Veteri Teſtamento, & præſertim Prophetarum explicatione, requiritur. 2. Ut liber ſit à præjudiciis, ſenſumque ſuum in Scripturam non inferat, ſed ex eâ hauriat: Hoc eſt, non accedat ad Scripturæ lectionem, jam opinione aliqua imbutus, quàm ut indubitatam jam re-

cepit, nec ut ad Scripturam eam expendat; ſed ut ex Scripturâ argumenta conquirat, quibus ſententiam jam antea animô præconceptam tueri poſſit: Verum omni depoſitô præjudiciô, & ut ſententiam, à magiſtris forte aut parentibus hauſtam, ſincere ad Scripturam, tanquam lapidem Lydium, examinet; certus, fieri poſſe, ut ſententia, quam veram credit, erronea ſit & Scripturâ redarguatur. Niſi hoc animô Scripturam legat, facile à genuinô ejus ſenſu aberrabit. Non enim credibile eſt Deum, homini Scripturam legenti, non ut veritatem ſincere ex eâ addiſcat, ſed ut ſententiæ, abſque debitô examine arreptæ, ſtabiliendæ argumenta quædam conquirat, veram Scripturæ intelligentiam largiturum; nec hominem ejuſmodi inventurum quod non quærit; ſed potius à Scripturæ ſimplicitate aberraturum, ſibique in erroribus ſuis applauſurum. 3. Ne nimium confidat propriis viribus & ingenio, ſed animô humili ac modeſtô Spiritus Sancti auxilium imploret; quem Deus ipſum invocantibus denegaturus non eſt: *Luc.* XI. 13. *Jacob.* I. 5. 4. Ne ducatur vanæ gloriæ ſtudiô, adeo ut opinioni ſemel conceptæ renuntiare nolit, ne videatur rem antea non recte percepiſſe; ſed veritatem à quocunque monſtratam avide arripiat. 5. Ut afferat animum probitatis ac pietatis ſtudioſum: talibus enim Deus ſecreta ſua revelare ſolet: *Pſal.* XXV. 14. Eum quippe requirunt Apoſtoli, *Jacob.* I. 21. 1 *Pet.* II. 1. Unde & Dominus inquit, tales verbum ſuum cognoſcere, utrum ex Deo ſit, an vero à ſeipsô loquatur, *Joan.* VII. 17. VIII. 47.

2. *In ipſa lectione.*

III. In ipſa lectione, ſimiliter variæ requiruntur. 1. Ut accurate inquirat ſcopum autoris, cujus verba eſt interpretaturus: & hunc in finem attendat ad antecedentia & conſequentia, ex quorum cum verbis quæ explicaturus eſt nexu, facile autoris ſcopum colliget; quô non animadverſô longe alius ſæpe quàm autor intendit apparebit verborum ſenſus. 2. Ut obſcura explicet per clariora, non vero clara per obſcuriora: Hunc in finem Scripturæ phraſiologias attente conſideret, quid in locis claris & minime controverſis ſignificent, & ex diverſorum locorum inter ſe collatione genuinum phraſeos in locô obſcurô ſenſum colligat. 3. Ut diſtinguat inter orationes proprias, & figuratas. Figuratam eſſe orationem inde elicitur, quando, ſi verba ſecundum literam & proprie accipiuntur, ſenſus ex iis exſtiturus eſt, aut repugnans claris Scripturæ verbis, aut rationi rectæ. Scriptura enim nec Scripturæ, nec rationi rectæ contraria eſſe poteſt. Exemplum ejus illuſtre habemus, in verbis inſtitutionis cœnæ Domini, *Hoc eſt corpus meum.* 4. Quando figuratam orationem explicat, & in propriam convertit, ut non omnia quæ in figurâ obſervari poſſunt, applicet rei figuratâ locutione deſignatæ; ſed non ulterius quàm materiæ, de quâ ſermo eſt, ratio, aut ſcopus autoris, qui figuratâ locutione utitur, permittit: qui erui debet, tum ex textus circumſtantiis, tum ex collatione aliorum locorum, quibus eadem res verbis propriis abſque figurâ & tropô enuntiatur. Si enim in ſimilitudine quis omnes circumſtantias rei aſſimilatæ applicare velit, admodum à Scripturæ ſcopô recedet, & in varia incidet abſurda; quin & contraria & directe ſibi invicem pugnantia ex Scriptura colliget. Similitudo ergo & figura ſecundum omnes circumſtantias non eſt applicanda, ſed cogitandum, omne ſimile etiam eſſe diſſimile. 5. Ut nullum admittat ſenſum, qui analogiæ fidei utrobique in Scripturâ clare inculcatæ repugnat, aut ex quâ abſurdum evidens ſequitur.

Clavis Scripturæ eſt ipſa Scriptura, & recta ratio.

IV. Ex hiſce apparet, quænam ſit clavis, quâ obſcurus Scripturæ ſenſus reſeratur; nim: ipſa Scriptura, & recta ratio. Scriptura quidem; quatenus illa ubique ſibi conformis eſt, nullamque uſquam continet repugnantiam: ita ergo explicanda eſt, ut ſibi per omnia conſentiat, & per clariora eruatur ſenſus obſcuriorum. Recta ratio; quatenus illa non minus à Deo eſt, quàm Scriptura, nobiſque indita tanquam lux, cujus ope verum à falſo diſcernere poſſumus. Non enim credendum, revelationem divinam ullatenus pugnare poſſe cum ratione rectâ, aut aliquid Philoſophice poſſe eſſe verum, quod Theologicè ſit falſum. Cum enim ratio non minus ſit à Deo, quàm revelatio, ſi hæc inter ſeſe pugnarent, Deus ſibi ipſi eſſet contrarius. Lux luci contraria non eſt, ſed una alterâ major eſt. Revelatio non deſtruit, ſed perficit rationem, adeo ut, quod ratio ſola non apprehendebat, id accedente revelatione clare percipiat.

Partes rationis in explicatione Scripturæ.

V. Sunt autem partes rationis in Scripturæ explicatione hæ præcipuæ. 1. Ut regulas vitæ generales, Scripturâ comprehenſas, ad caſus quoſcunque ſpeciales applicet: Non enim omnes caſus ſpeciales in Scripturâ ſunt expreſſe definiti; neque id fieri poteſt, quia infiniti ſunt; ſed in eâ regulæ tantum continentur generales, quæ rectæ rationis ope ad caſus particulares applicantur, & viri boni arbitrio convenienter regulis generalibus deciduntur. 2. Ut obſcuros ac difficiles Scripturæ Sacræ locos dextre interpretetur, ac proinde nullum Scripturæ ſenſum admittat, qui rectæ rationi repugnat, aut evidentem in ſeſe abſurditatem continet: quod enim tale eſt, à Deo, ac proinde Scripturâ, revelatum eſſe non poteſt. Cui adhæret, ut nullum in Scripturâ aut religione myſterium excogitet, quod rectæ rationi ex diametro repugnat. Non enim ratio revelationi, cum utraque à Deo ſit, contraria eſſe

esse potest. Dices. Habet tamen religio Christiana sua mysteria, quæ homo solius rationis beneficio excogitare nunquam potuisset. Resp. Ita est: quia mysteria illa à liberâ Dei dispensatione dependent; itaque à solâ ratione investigari non possunt, sed requiritur, ut à Deo revelentur: Verum postquam ea Deus revelavit, mysteria amplius non sunt, sed à ratione percipiuntur, & optime secum convenire dijudicantur. Vocantur ergo mysteria, non respectu temporis præsentis, quo jam patefacta sunt; sed præteriti, quo adhuc abscondita latebant: nec quia postquam revelata sunt cum ratione pugnant; sed quia ante suam revelationem à solâ ratione excogitari non poterant. Talia sunt mysteria, quorum passim in Novo Testamento mentio fit; videlicet; quod non omnes simus morituri, sed quos dies ille ultimus vivos deprehendet, momento temporis immutandi sint, 1 *Corinth.* xv. 51. Vocatio gentium ad participationem salutis; *Eph.* III. 4. *& seqq.* Missio Christi in mundum ad humani generis salutem, *Coloss.* II. 2. 1 *Tim.* III. 16. Quod si post revelationem aliqua supersit difficultas rationi humanæ impervestigabilis, qualia multa sunt naturam divinam ac decreta concernentia; ea nec ad salutem creditu præcise necessaria sunt, nec, licet captu difficilia, tamen rationi sunt adversa, nec contradictionem aut manifestam absurditatem includunt.

Ea adstruuntur.

VI. Rationi hasce in religione & Scripturæ explicatione partes competere, evincitur 1. Omnibus illis Scripturæ locis, quibus rationem in consilium adhibere jubemur. 1 *Cor.* XIV. 20. *Ne sitis pueri intelligentiâ; sed malitiâ parvuli estote; intelligentiâ autem estote perfecti. Eph.* V. 15, 16. *Videte, fratres, quomodo caute ambuletis; non quasi insipientes, sed ut sapientes*, &c. 1 *Cor.* X. 15. *Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico.* Quibus consonant omnes illi, quibus reprehenduntur, qui ratione prout oportet non utuntur: *Marc.* VIII. 17, 18. *Nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis?* Vide & *Hebr.* V. 11, 12, 13, 14. Hinc & cultus noster, quem Deo Patri per Jesum Christum exhibemus, vocatur *rationalis*, *Rom.* XII. 1. 2. Communi omnium Theologorum consensu & tacitâ approbatione: omnes enim maximo studio contendunt, dogmata religionis quæ profitentur, à contradictionibus & absurditatibus vindicare; & licet rationi humanæ impervestigabilia quædam in dogmatibus suis latere fateantur; nihil tamen rationi repugnans aut absurdum iis contineri concedent: Adversariorum autem sententiam falsitatis se convicisse judicant, cum eam in seipsam incurrere evincunt, adversariumque ad palpabile absurdum deducunt. 3. Quia nisi rationi hæ in religione partes concedantur, impossibile est ullum in Theologiâ errorem refutare: Nullus enim est, quin opinioni suæ textus aliquos Scripturæ prætexat: Si itaque rationi fas non est, sensum qui ex verbis elicitur rejicere, tanquam absurdum & rationi adversum, sed nudis verbis acquiescere debet; maxime falsa & absurda, quin & contradictoria sibique repugnantia ex Scripturâ elicientur; ut, Deum esse spiritum, & tamen habere corporis humani membra; Christum esse in cœlis glorioſum, & in terris mortuum in cœnâ: aliaque opinionum portenta. Quando itaque dogmata ejusmodi argumentis à ratione desumtis impugnantur, iisque verbis Scripturæ præcise non esse inhærendum urgetur; dicendum non est, argumenta illa contra Scripturam torqueri; sed per rationem Scriptura benigne & dextre est interpretanda, ut & secum & cum ratione consentiat.

Solvitur objectio ex Rom. VIII. 7.

VII. In contrarium autem aliquot Scripturæ loca objici solent. Primo quidem *Rom.* VIII. 7. *Sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta; nec enim potest.* Resp. Per *sapientiam carnis* non intelligitur ratio homini à Deo indita: 1. Ratio enim non tantum potest se subjicere legi Dei, sed & reverâ se subjicit, & in judiciô suô bene cum lege consentit: quæ lex præcipit, etiam facienda, quæ lex vetat, omittenda docet; vid: non esse committendam idololatriam, perjurium, blasphemiam, homicidium, &c. imo per rationem homines sibi ipsis sunt lex, & in homine sunt cogitationes accusantes & excusantes, *Rom.* II. 14, 15. 2. Nullum operum carnis, quæ Apostolus plura recenset *Gal.* V. 22, 23. opus rationis vocari potest, sed rationi directe repugnans & à ratione damnatum. Aliud itaque est ratio humana, aliud φρόνημα σαρκὸς, seu sapientia carnalis: illa quippe aliud nihil est, quàm sapientia hominum carnalium, seu carnis voluptates sectantium, quibus venter Deus est. Hæc inimica Deo dicitur, nec legi Dei se subjicere, imo nec posse; quia ejusmodi hominum desideria legi divinæ è diametrô adversantur; siquidem illi carni indulgere volunt, cujus abnegationem lex divina præcipit. Quod tantum abest ut ratio humana damnet, & præsertim cum præceptum illud divinum cœlestis ac æternæ vitæ promisso sancitum, & miraculis divinis ac stupendis confirmatum sit; ut è contra tanquam sibi consentaneum approbet ac laudet. Hinc videmus quosdam Ethnicorum solo ductu rationis adeo exarsisse amore virtutis, ut judicarint eam propter se amandam, etiam cum dirissimi propter illam sustinendi sunt cruciatus. Multo ergo magis id ratio suadet, quando

præmium adeo amplum, quale religio Christiana promittit, exspectandum est.

Ex 1. Cor. 1. 23. VIII. Secundo objicitur 1 *Corinth.* 1. 23. *Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.* Resp. Non dicitur Christus crucifixus quibusvis Judæis fuisse scandalum, etiam ratione bene utentibus: illi enim in Christum credidérunt: sed resistentibus Spiritui Sancto, uti dicitur *Act.* VII. 51. & licet sapientiæ Stephani resistere non possent, tamen falsos in ipsum testes concitantibus: talibus nim: qui sub Messiâ regnum somniabant terrenum, cui Christi crucifixio quammaxime adversa erat. Ipsa vox *scandali* id satis designat. Et talibus *verbum crucis* dicitur esse *stultitia*, *vers.* 18. Illi autem distinguendi à piis Judæis, quales describuntur *Act.* II. 41. XVII. 11. Similiter quod ad Ethnicos: non loquitur Apostolus de Ethnicis rectâ ratione utentibus; sed veritatem cognitam in injustitiâ detinentibus, quique fœlicitate, quam Religio Christiana promittit post hanc vitam, hic frui cupiebant, nullumque præter hujus vitæ bonum exspectabant. Talibus religio Christi stulta credebatur, utpote bonorum, quæ illi ut summa expetebant, abnegationem præscribens; ideoque Christianos crucifixum Dominum colentes ridebant. Nullam autem recta ratio hic stultitiam deprehendit, quod Deus per Filium crucifixum, non in morte manentem, sed tertiâ die resuscitatum, in cœlum assumtum, & Dominum vitæ constitutum, æternæ vitæ promissum confirmet, fideleſque in illum credentes servet.

Ex 1. Cor. 11. 14. IX. Tertio objiciunt 1. *Corinth.* II. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*; &c. Verum illum in Cap. de Perspicuitate Scripturæ Sacræ jam expendimus.

Ex 2. Cor. X. 4, 5. X. Quarto itaque objiciunt 2. *Corinth.* X. 4, 5. ubi Apostolus de se reliquisque Jesu Christi discipulis inquit, quod *destruant consilia & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigant omnem intellectum in obsequium Christi.* Resp. Non loquitur hic Apostolus de quavis ratiocinatione; sed de ratiocinationibus inanibus, vanis & carnalibus, quibus se homines profani opponebant Christo ejusque religioni. Non autem Apostolum quamcunque ratiocinationem destruxisse, inde constat; quia vanas illas & inutiles hominum carnalium ratiocinationes destruxit & in captivitatem redegit per solidas ratiocinationes: nullis enim aliis contra eos armis pugnare poterat. Ipse itaque rationem adhibens, rationem condemnare non potuit.

Ex Coloss. II. 8. XI. Tandem proferunt *Coloss.* II. 8. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Resp. Per Philosophiam non intelligitur scientia Logicæ, Physicæ, aut Ethicæ: earum enim scientiâ Deus Salomonem donavit; habentque illæ ad vitæ honestam ac quietam transactionem multiplicem usum: Sed falsæ Philosophorum opiniones, Christianæ Religioni contrariæ, & quæ, cum Deus nondum perfectam religionem revelaverat, traditæ sunt: qualis inter alias fuit Aristotelis de mundi æternitate, Epicuri divinam providentiam negantis, aliorumque, quibus homines incauti nonnunquam decipiebantur, præsertim quia specie subtilitatis sese commendabant & hominibus credulis arridebant.

Philosophia non est Scripturæ interpres.

XII. Sed porro jam quæritur: Utrum hæc Scripturæ interpretatio non sit facienda per Philosophiam? Resp. Inquirendum quid per Philosophiam intelligatur. An ratio humana, sive vis illa discursiva & dijudicativa, quæ in homine est, cujus ope deprehendere potest, quid absurdum sit ac contradictorium, quid non, quæque per Philosophiam & præcepta in eâ tradita non tantum acuitur, sed & multum perficitur. Sed quænam illius partes sint in interpretatione Scripturæ jam ostendimus. An vero dogmata quædam, quæ ratio humana tanquam immotas veritates ope Philosophiæ invenit? Ita sentit author tractatus illius paradoxi, cui titulus *Philosophia Scripturæ interpres:* qui Philosophiam hanc non vult esse medium aut instrumentum, cujus beneficiô homo verum Scripturæ sensum indagare valet; sed normam ac regulam ad quam Scripturæ sensus est expendendus: Adeo ut per Philosophiam jam nota esse debeat dogmatis cujuscunque veritas, antequam ullus Sacræ Scripturæ locus, dogma illud tradens, à nobis explicari possit.

Ratio prima.

XIII. Nos autem illud quammaxime falsum & absurdum judicamus. 1. Quia omnis regula certior esse debet suô regulatô: Philosophia autem certior non est Scripturâ, imo multo incertior. Fatemur esse demonstrationes quasdam Mathematicas; sed veritates Mathematicæ exigui ad interpretationem Scripturæ sunt usus: Sunt & axiomata quædam & principia naturalia immotæ veritatis, quæ ipsâ suâ evidentiâ sine ullâ demonstratione percipiuntur: qualia sunt quæ à Metaphysicis principia complexa appellantur: Sed ex illis porro in Philosophiâ alia deducuntur, quæ non sunt tam evidentis veritatis: ejusque certissimum indicium est, summus Philosophorum circa illa dissensus, non minor, quàm de genuinô Scripturæ Sacræ sensu: imo pleræque de sensu Scripturæ contentiones per Philosophiam in Scripturam sunt introductæ. Dices. Si cui per gratiæ lumen extraordinarium revelatum sit, Deum esse omniscium: alteri vero idem lumine naturæ apodictice demonstratum, an non uterque clare distincteque, ac certo & infallibiter eandem, cum sit eadem enuntiatio, veritatem percepturus est? Resp. Omnino: Sed probandum est, dogmata fidei quæ Scriptura tra-

tradit, solo rationis lumine absque omni revelatione divinâ, ita clare ac apodictice demonstrari posse; quod impossibile est. Et licet concedamus rationem multa posse excogitare circa essentiam divinam, & regulam vitæ nostræ; tamen si omni prorsus revelatione divinâ destituatur, in multis cœcutit: & præsertim nihil poterit circa illa, quæ à mero Dei beneplacito dependent: qualia sunt præcipua religionis nostræ, missionem Christi in mundum, totamque rationem consequendi vitam æternam concernentia: quæ tamen utramque paginam in Scripturâ, saltem Novi Testamenti, faciunt. Illorum cognitionem ut homo extra revelationem per solam rationem naturalem habeat, impossibile est. Dices. In illis tamen non errabit, quæ clare & distincte percipit. Resp. Pauca illa sunt & exigua, respectu eorum, quorum claram ac distinctam perceptionem in hac vitâ acquirere non potest. Etiam luce Euangelii illustrati in hoc sæculo ex parte tantum cognoscunt, & vident per speculum in ænigmate, 1. *Cor.* XIII. 12. Quid dicendum de hominibus luce hac divinâ destitutis? cœcorum instar oberrare dicendi sunt. 2. In dubium vocari posset, penes quem clara ac distincta perceptio sit. Certum enim est, rationem sibi ipsi non esse contrariam. Videmus tamen multos in illis, quæ se clare ac distincte percepisse existimant, adversa fronte secum pugnare: Certo indicio, eam esse rerum illarum cum intellectu nostro comparatarum obscuritatem, ut claram ac distinctam perceptionem non admittant, eaque esse animi nostri præjudicia erga propria inventa, aut ab aliis quos amamus nobis instillata, ut iis excœcati opinionem à clara perceptione non, aut difficulter, discernamus.

Secunda. XIV. Secundo. Si Philosophia ille Scripturæ interpres sit, etiam in necessariis ad salutem; ergo illi soli ad Scripturam interpretandum erunt apti, qui in Philosophiæ adyta penetrarunt. Quid ergo fiet tot millibus hominum, quibus aut facultas aut ingenium deëst Philosophiam accurate ac solide indagandi? Hærebunt incerti, & quidem circa necessaria ad salutem; & licet Scripturam habeant, ipsorum salus instabili superædificata erit arenæ; ut autor ille loqui amat.

Tertia. XV. Tertio. Sacræ Literæ inutiles erunt & frustra exaratæ. Si enim jam ante de veritate cujusque dogmatis constare debet, antequam Scripturam legamus, ut verba Scripturæ ad veritatem illam, tanquam ejus regulam, expendentes verum Scripturæ sensum cognoscere possimus; omnino sequitur, Sacras Literas frustra esse exaratas, utpote quæ nullius in nobis dogmatis cognitionem producere queant, quod non jam ante plene per Philosophiam cognitum habuimus: & ad summum occasionem tantum præbere possunt & incitamentum, quo intellectus erigitur ac inducitur, ut ideas rerum attentius contempletur, ac inter se conferat, ac sic unam in alia necessario includi deprehendat; & occasionem ac materiam cogitandi suggerat, & quidem de talibus, de quibus fortasse nunquam cogitassemus; uti autor ille in fine exercitationis suæ loqui amat. Quod revera est omnem Scripturæ necessitatem tollere.

XVI. Concludimus ergo, rationem quidem esse clavem, qua obscurus Scripturæ sensus referetur, & quæ genuinum verborum Scripturæ sensum dijudicet: Non vero, eam per se ac solam esse rerum divinarum, quibus proprie salus nostra ac eam consequendi ratio innititur, magistram: qualia sunt, uti diximus, fides in Jesum Christum crucifixum, & ex mortuis suscitatum, & in cœlis à dextra Dei collocatum; & quæ inde immediate dependent. Ea enim nec ratio, nec Philosophia, per se investigare, nec salutis æternæ obtinendæ unicum esse medium docere possunt. Sicuti enim à nudo Dei beneplacito illa salutem obtinendi ratio dependet: ita etiam, ut homo ejus cognitionem habeat, requiritur revelatio divina, quæ beneplaciti divini, homini alias imperviestigabilis, patefactio est. Et hæc patefactio immota veritas est, quam rationi in dubium vocare, quia ex principiis mere naturalibus evidenter deduci nequit, fas non est. Solummodo dijudicare potest genuinum verborum, quibus Deus beneplacitum suum revelat, sensum; neque ullum admittere potest aut debet, alibi à Deo revelatis, aut principiis ex naturâ notis ac suâ luce omnium captui sese ingerentibus, contrarium: Sed si quis talis ex verbis Dei eruatur, eô ipso non genuinus, sed falsus ac à mente Dei alienus haberi debet. *Conclusio hujus quæstionis.*

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER SECUNDUS

DE DEO ET OPERIBUS DIVINIS.

CAPUT I.

De Nominibus Dei.

Partes religionis, Cognitio Dei, & illius Cultus.

I. HActenus fuit Religionis norma: Sequuntur illius partes. Eæ duæ sunt, Cognitio Dei, & illius Cultus. Aliquando tamen solo Cognitionis Dei nomine utraque continetur: ut *Joan.* XVII. 3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* 1 *Joan.* II. 3, 4. *In hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus. Qui dicit se nosse eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.* Et *cap.* IV. 7, 8. *Qui diligit ex Deo natus est & cognoscit Deum: Qui non diligit, non novit Deum.* Hæc vocatur cognitio practica, ad distinctionem theoreticæ, quæ in nuda tantum speculatione consistit & acquiescit, quæque in multis impiis, *Luc.* XII. 47. *Tit.* I. 16. adeoque in ipsis diabolis est, *Jacob.* II. 19.

Non coordinata, sed subordinata.

II. Partes hæ non sunt coordinatæ, sed subordinatæ; nulla enim Dei cognitio in sola speculatione acquiescit: sed cultui divino cognitio Dei subordinatur. Quæ enim in sola speculatione consistit, sterilis est, spuria, neque pro cognitione à Deo habetur. Unde consequitur, cultum Dei magis esse necessarium, quàm ejus cognitionem. Quoniam enim cognitio Dei non per se, sed cultus solius gratia necessaria est, cultus vero per se; inde resultat, cognitionem non posse ejusdem necessitatis & dignitatis haberi, quàm cultum: Propter quod enim aliquid est tale, illud magis est tale. Non tamen cognitionem Dei inutilem, aut non necessariam statuimus: Fundamentum quippe est cultus divini: *Quomodo* enim *credent in eum, de quo non audiverunt?* *Rom.* X. 14. Sed eam ad cultum semper referendam urgemus. Hinc colligere licet, quæ Dei cognitio nobis necessaria sit; nim: non exacta essentiæ divinæ divinorumque attributorum, omniumque quæ circa illa ventilantur à doctis ac subtilibus ingeniis; sed illa solummodo, sine quâ cultus Deo debitus præstari nequit.

De Deo cognoscenda, ejus Natura, & Opera.

III. Duo nempe ut Deus recte cognoscatur inquirenda sunt: Natura ejus, & Opera: Hæcque duo fundamenta sunt cultui ejus substrata: Natura quidem, ut cognoscamus Deum esse dignissimum, cui cultus à nobis exhibeatur: Opera, ut constet Deum jus habere quem vult cultum à nobis exigendi, nosque ad eum colendum esse obligatos. Ut autem Dei naturam recte cognoscamus, expendendum quid Deus sit, sive qualis sit illa natura, quam divinam vocamus: Et quis ille Deus sit; sive quodnam sit illud ens, cui natura illa divina competit.

Natura Dei in hoc sæculo perfecte cognosci nequit.

IV. Natura Dei propter infinitam suam majestatem perfecte à nobis in hoc sæculo, in quo tantum per speculum in ænigmate videmus, cognosci nequit: ideoque in illâ investigandâ nec temerarios nec præcipites esse oportet: Verbum Dei hic fidei nostræ regula sit, extra quod aliquid tanquam necessarium creditu definire, religio nobis est. In rerum captum nostrum excedentium investigatione facilis est lapsus, quando rationis nostræ modulo omnia definimus: fallimur sæpe probabilitatis specie, & ab aliis, qui suâ se duci ratiocinatione sinunt, in diversum abimus. Illam itaque naturæ divinæ cognitionem sufficere credimus, sine quâ Deo cultus ipsi debitus exhiberi nequit, quique in Scripturâ tanquam fundamentum cultui divino substernitur: Quæ cognitio plana ac facilis est, disertisque verbis in Scripturâ tradita: aut ratiocinatione evidenti, nullique exceptioni obnoxiâ, è Scripturis deducta. Quod alia subtilia magis & intricata attinet, quæ circa attributa divina eorumque modum in Scholis ventilari solent; ea quoniam in Scripturâ non clare definiuntur, consequentiis & speculationibus metaphysicis solummodo nituntur, nullumque aut exiguum saltem ad pietatis exercitium respectum habent, sine salutis jacturâ ignorari possunt. Audacter definienda non sunt, quæ Deus indecisa reliquit; imo præstat ea ignorare, quàm aliis eorum fidem imperiose præscribere, eosque qui majestatis divinæ religione quadam ducti audacter ea non au-

audent asserere, hæreseos condemnare: cum de Deo etiam vera dicere periculô non careat. Non quod ea negligi plane ac omitti velim; sed non nisi summâ cum modestia tractari: Sic enim utilia maximè sunt, ad pietatem pietatisque doctrinam promovendum, ab adversariorum objectionibus vindicandum, controversiarum momenta melius dijudicandum, ac tandem eas fœlicius componendum.

Nomina Dei.

V. Antequam vero ad naturæ divinæ considerationem accedamus, ante omnia nomina quibus Deus in Scriptura insigniri solet paucis expendenda sunt. Non autem hic considerabimus nomina illa, quæ tanquam adjuncta quædam de subjectô prædicantur; ut cum Deus dicitur æternus, immensus, sanctus; nec etiam quæ illi relate ad creaturas attribuuntur; ut quod sit Creator, Redemptor, &c. illorum enim consideratio doctrinam de attributis & operibus divinis concernit; multo minus quæ Deo per metaphoram attribuuntur; v. gr. turris, clypeus, leo, ignis, &c. Sed ea solummodo quæ subjectum, hoc est ipsum Deum, immediate & proprie denotant. Talia autem nomina partim sunt Hebræa, quæ in Veteri Testamento; partim Græca, quæ in Novo Testamento occurrunt. Hebræa potissimum sunt quinque, יהוה, אלהים, אדני, אל, & שדי: Græca duo, Θεὸς & Κύριος.

Nomen Jehova.

VI. Primum ac præcipuum est יהוה, & contracte יה, quod à literarum numero communiter tetragrammaton appellari solet. Judæi illud tantâ in veneratione habent, ut putent pronuntiari non debere, imo nec posse. Olim quidem in benedictione solemni à Pontifice pronuntiatum fuisse & pronuntiari debuisse, docent: Verum extra illum casum ejus pronuntiationem fuisse illicitam credunt. Ego verò contrarium ex historiâ sacrâ colligo: Non tantum licitum fuisse nomen istud pronuntiare; sed Deum voluisse, ut quandocunque nominandus esset ab Israëlitâ, illo nomine nominaretur. Cum enim Moses ad Deum diceret: *Ecce ego vadam ad filios Israël, & dicam eis, Deus patrum vestrorum misit me ad vos; Si dixerint mihi, quid est nomen ejus? quid dicam eis?* Deus illud sibi nomen attribuit, voluitque dici, יהוה *misit me ad vos. Exod.* III. 13, 14. Usitatum erat inter gentes, Deos suos nominibus, quibus ab aliis, aliarumque gentium diis discernebantur, insignire; eaque nomina in communi usu, quando de Diis suis loquebantur, erant usitatissima. Ita etiam Deus Mosi indicat nomen suum, quo inter Israëlitas cognitus esse voluit, & distinctus ab aliarum gentium Diis: Hocque nomen sibi tanquam proprium vindicavit, voluitque ut Israëlitæ se יהוה cultores seu servos faterentur, & à gentibus nomen Dei sui rogati, semper respondèrent, יהוה esse nomen Dei sui; utpote nomen quo ipse speciatim designabatur ut Deus Israëlis, & ab omnibus gentium idolis discernebatur. Et hinc est, quod nonem illud toties in Veteri Testamento occurrat. Ex historiâ sacrâ etiam liquet, Mosen non tantum apud Israëlem, sed & apud Pharaonem nomen illud pronuntiasse; quin & Pharaonem illo nomine Deum Israëlis appellasse. Moses porro in libris suis ordinariè Deum isto nomine appellat: Et aliquid eximium ac peculiare populo dicturus de Deo, semper eo nomine utitur. *Deut.* IV. 7. *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Jehova Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Expressè Deum Israëlis illo nomine à fictis gentium Diis discernens. *Cap.* VI. 4. ait: *Audi Israël, Jehova Deus noster Jehova unus est*; & *vers.* 35. Eodem modo Deus Legem in monte Sinaï traditurus, ita populum alloquitur, *Ego Jehova Deus tuus.* Deumque Esaias introducit ita loquentem. *Cap.* XLII. 8. *Ego Jehova, hoc est nomen meum.* Et passim nomen illud Deo in omnibus Veteris Testamenti libris attribuitur, adeo ut nullo frequentius quam illo nomine appelletur. Et non tantum sacerdotes in solemnibus populi benedictionibus, sed & Prophetas alio in casu nomine isto usos, manifestissimum est ex historiâ Eliæ; ille enim coram toto populo demonstraturus, Jehovam Deum Israëlis esse verum Deum, ita populum alloquitur: *Si Jehova Deus, ite post eum; & si Baal Deus, ite post eum.* 1 *Reg.* XVIII. 21. Et postea Deo sacrificaturus ita orat: *Exaudi me Jehova, exaudi me; & sciat populus hic, quod tu Jehova Deus es. vers.* 37. Ubi manifestum est, Eliam miraculo illo, quod mox secutum fuit, coram omni populo evidenter voluisse demonstrare contra Prophetas Baalis, quod non Baal, sed Deus Israëlis, qui nomine *Jehova* appellabatur omnibusque notus erat, verus esset Deus. Clarius id liquet in libro Josuæ *Cap.* XXIV. ubi non tantum Josua populum hortatur ad colendum Jehovam; sed & addit, si Israëlitis malum videatur Jehovam colere, eligant, utrum malint servire Diis gentium; se vero & domum suam servituram Jehovæ: totus autem populus respondit, se Jehovam velle colere, *quia*, inquiunt, *ipse est Jehova Deus noster, ipse eduxit nos ex Ægypto.* &c. *vers.* 14. *&c.* Hinc & Prophetа Amos, oratione ad totum populum directâ aliquoties ait, *Jehova Deus exercituum nomen ejus: Cap.* IV. 12. V. 27. & *Jerem.* XXXI. 35. Quin & ipsis Israëlitis hoc nomen usitatum fuisse cum de Deo loquerentur, eumque fictis gentium Diis opponerent, manifestum est ex *Mich.* IV. 5. ubi Propheta eos introducit ita loquentes: *Omnes po-*

populi ambulabunt unuſquiſque in nomine Dei ſui; nos autem ambulabimus in nomine Jehovæ Dei noſtri in æternum & ultra. Vide & *Jerem.* XXXI. 34. Imo & in quibuſvis ſeriis ſermonibus, quando Dei mentio fieret, ordinarie nomen *Jehova* ab ipſis fuiſſe uſurpatum, variis exemplis oſtendi poſſet: vide inter alia colloquium Davidis & Abigailis, 1. *Sam.* XXV. Nec tantum inter ſe colloquentes Iſraëlitæ, ſed & quando contra alias gentes gloriabantur in Deo ſuo, illum nomine Jehovæ appellarunt. Sic cum Goliathus Davidi malediceret in nomine Deorum ſuorum, David illi ait: *Ego ad te venio in nomine Jehovæ exercituum, Dei ordinum Iſraël, quem affeciſti probris: hoc die concludet te Jehova in manu meâ.* 1. *Sam.* XVII. 45, 46. Ne jam alia loca allegem. Unde colligo, non tantum non fuiſſe illicitum nominis illius pronuntiationem; ſed & illud ordinariè ab Iſraëlitis pronuntiatum fuiſſe. Regeret fortaſſe quiſpiam: Ex narrationibus ſermonum, quibus olim Iſraëlitæ uſi leguntur, non indubitatò inferri poſſe, ipſos præcisè nomine iſto *Jehova* fuiſſe uſos; cum etiam in ſermonibus Abrahami, ſervi ipſius Eleaſari, Iſaaci & Jacobi, prout à Moſe recenſentur, hoc nomen occurrat; cum tamen Deus affirmet, ſe iſto nomine Patribus illis cognitum non fuiſſe. Verum ego exinde contrarium inferrem; quod nomen hoc Moſis & quæ eum ſecuta ſunt temporibus adeo uſitatum fuerit, ut Iſraëlitæ in communi ſermone, quando de Deo loquebantur, ſemper eo uſi fuerint; ideoque etiam Moſen patriarcharum ſermones ita retuliſſe, perinde ac ſi de Deo loquentes etiam iſto nomine uſi fuiſſent; ut ita ſermo ipſorum cum ſuo & Iſraëlitarum ſermone penitus conveniret, ipſique certi eſſent, ſe eundem qui olim patribus ſuis locutus fuerat Deum ex eodem quo nunc appellari volebat nomine agnoſcere. Quare tantum abeſt, ut exinde inferri poſſit, Iſraëlitas illo nomine non fuiſſe vulgò uſos, ut ego inde contrarium concludam, nullum nomen Dei eo vulgarius fuiſſe, aut magis in ore omnium Iſraëlitarum. Non negabo quidem, nos indubitatâ certitudine affirmare non poſſe, veram nominis illius pronuntiationem eſſe eam, quæ hodie in uſu eſt: nam puncta illi communiter adjuncta proprie ſunt vocis אֲדֹנָי; non tamen repugnamus, quin more inter Chriſtianos uſitatò legatur *Jehova*, modo ne alios, qui reverentiâ quadam ducti ita illud non pronuntiant, acerbè traducamus. Derivatum eſt à futurò verbi הָיָה, ut liquet *Exod.* III. 14. ſignificatque tantumdem atque *ero*, vel *erit*. Interim certum nobis eſt, nomen illud, quomodocunque fuerit pronuntiatum, apud Judæos olim ordinarie adhibitum fuiſſe, cum de Deo ſuo loquerentur: & valde nobis eſt credibile, aut hanc, quâ nunc legitur, pronuntiationem eſſe genuinam, aut certe aliam illi quam maximè affinem, quæ omnibus paſſim Iſraëlitis cognita & in uſu fuit. Poſtquam verò Gentiles nomen illud ſuis etiam accommodare idolis inceperunt, uti ex variis antiquorum monumentis eruditi oſtendunt, Judæi, ne id vileſceret, ab illius pronuntiatione abſtinuiſſe videntur: cui poſtea ſuperſtitio quædam acceſſit, quaſi nomen hoc ita ſit eximium & venerandum, ut ſine blaſphemiâ efferri non poſſit, ac ſolâ pronuntiatione majeſtas ejus læderetur. Atque hinc factum ut nos hodie certi non ſimus, quænam genuina nominis hujus pronuntiatio ſit.

An denotet eſſentiam Dei?

VII. Quoniam à verbo הָיָה derivatur, communis tam Judæorum quàm Chriſtianorum opinio eſt, eô eſſentiam Dei denotari; quaſi ſignificet eum qui à ſeipſô eſt, quique res omnes creatas exiſtere facit, quod ſolius Dei proprium eſt, *Act* XVII. 28. quique ab æternô eſt & ſemper fuit idem: quod Joannem hac periphraſi exprimere credunt, ὁ ὢν ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος: *Apoc.* I. 4, 8. IV. 8. XI. 17.

An potius conſtantiam in præſtandis promiſſis.

VIII. Attamen ſi penitius verba Dei conſideremus *Exod.* VI. 3. dicentis Moſi; *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Iſaac & Jacob in Deô omnipotente, & nomen meum Jehova non indicavi eis:* non videtur hæc explicatio eſſe certa: Quomodo enim Deus dicit ſe Abrahamo cognitum fuiſſe ſolummodo ut omnipotentem, non vero ſecundum eſſentiam ſuam quâ à ſeipſô ab æternô eſt: cum eſſentia Dei primo cognoſcatur; illaque cognitâ attributorum divinorum cognitionem acquiramus? Rectius ergo noſtrô judiciô nominis hujus genuinam ſignificationem illi tradidiſſe videntur, qui conſtantiam Dei in præſtandis promiſſis eô indicari docent: Ita ut *Ero qui ero* tantumdem ſit, atque oſtendam nunc reipſa me illum eſſe, quem me fore promiſi; promiſſaque mea Abrahamo facta nunc poſteris ipſius exhibebo. Atque hoc ſenſu facillime explicatur, quomodo Deus dicat, ſe Abrahamo cognitum quidem fuiſſe in nomine Dei omnipotentis, non verò in nomine Jehovæ: nondum enim quippe Abrahamo opere ipſô promiſſâ ſua exhibuerat, qui peregrini inſtar in terrâ promiſſâ habitaverat; nunc vero eam poſteris habitandam tradere paratus erat: Atque ita hoc ſe nomine cognoſcendum præbet, quatenus rem nomine iſtô ſignificatam exhibiturus eſſet. Unde novo argumento colligo, nomen hoc *Jehova* in populo Iſraëlis uſitatiſſimum fuiſſe, Deumque voluiſſe à populo ſuo illo appellari; ut ita nominis illius pronuntiatione ſemper in memoriam ſibi revocarent ingens illud liberationis ex Ægypto beneficium, quo Deus promiſſum Abrahamo

mo factumreipsâ implevit. Eamque appellationem inter eos perpetuam esse voluit, quamdiu populum hunc, tanquam sibi peculiarem, ab aliis separatum, & sibi peculiariter sanctificatum, in terrâ Canaan subsistere fecit. Nunc verò, postquam novo redemtionis beneficio genus humanum è graviore servitute liberavit per Filium suum Jesum Christum, in illius immensi beneficii memoriam *Pater Jesu Christi* appellari amat: quâ appellatione nulla nunc inter Christianos frequentior est. Et mihi neutiquam est improbabile, non sine singulari directione divinâ contigisse, ut, postquam Judæi à gentibus nomen hoc Diis suis applicari viderunt, illud pronuntiari vetuerint, ac porro superstitiosâ quadam veneratione ab illius pronuntiatione sollicitè abstinuerint: ut, quemadmodum solennis illa commemoratio liberationis è captivitate Ægyptiacâ cessare ac evanescere debuit, postquam major liberatio ac redemtio per Christum peracta est, cujus respectu prior illa, quantumvis eximia, exigua tantum & nil nisi typus & umbra fuit; ita etiam nomen illud *Jehova*, quod liberationem illam in memoriam revocabat, obliteraretur, in ejusque locum succederet appellatio Dei in Novo Testamento, quâ passim *Pater Domini nostri Iesu Christi* vocatur, quæ ingentis illius redemtionis, per priorem adumbratæ, perpetua commemoratio foret.

Tribuitur quandoque creaturis, quando Deum speciatim repræsentant.

IX. Quæritur porro de hoc nomine, utrum Deo ita proprium sit, ut nulli nisi Deo summo, qui à se est, attribuatur. Nos quod attinet, aliam hujus quàm aliorum Dei nominum rationem esse, credimus; illa enim, uti in sequentibus videbimus, vel appellativa sunt: vel saltem per communicationem quandam etiam creaturis attribuuntur: Solum hoc nomen semper usurpatum fuit ad summum ac verum Deum designandum: aut si aliquando creaturis fuit attributum, factum id fuit non absolute, sed ob specialem quam ad summum Deum habebant relationem: Ita aliquando attributum legimus arcæ fœderis, *Psal.* XXIV. 7, 8. *Elevate ô portæ capita vestra, elevate vos portæ perpetuæ, & introëat rex gloriæ: Quis est iste rex gloriæ? Jehova fortis & potens, Jehova potens in prælio:* & præsertim *Psal.* XLVII. 6. *Adscendit Deus cum jubilo, Jehova cum voce tubæ:* respicitur enim ad translationem arcæ ex Kiriathjearim vel ex domô Obed Edom Hierosolymam: nempe quia gratiosæ præsentiæ divinæ symbolum erat: uti rectè in hunc locum observavit Calvinus: *Porro memoriâ repetendum est, quod prius dixi, ad arcam transscribi Jehovæ nomen: quia tametsi illic non inclusa erat Dei essentia & majestas, nec virtus etiam alligata; non tamen inane erat præsentiæ Dei symbolum. Nam sicuti promiserat Deus se habitaturum in mediô populi, quamdiu eum ex Legis præscriptô Judæi colerent: ita reipsâ monstrabat, vere sê illis adesse, nec frustra invocari inter ipsos.* Ita & nonnunquam attribuitur Angelis, quatenus legati Dei speciatim personam divinam repræsentabant, & nomine Dei loquebantur: Quod potissimum liquet *Exod.* XXIII. 20, 21. ubi Deus de Angelo quem miserat ut præcederet Israëlitas, inquit: *Observa eum, & audi vocem ejus, nec contemnendum putes; quia non dimittet cum peccaveris, & est nomen meum in illô.* Cujus etiam ministeriô Deus procul dubiô legem tulit Israëlitis, quæ propterea *per Angelos tradita* legitur, *Act.* VII. 53. *Gal.* III. 17. & Euangelio hoc nomine postponitur, quod illa *per Angelos* sit *dicta*, Euangelium vero *per Dominum* Jesum *annuntiatum*, *Hebr.* II. 2, 3. Sic & uni Angelorum, qui Abrahamo & Lotho apparuerunt, *Genes.* XVIII. & XIX. *Iehova* nomen attribuitur: quem tamen Angelum fuisse ex *Hebr.* XIII 2. liquet. Vide & similia exempla, *Genes.* XVI. 13. *Judic.* XIII. 22, 23.

X. Secundum nomen est אלהים pluralis numeri; aliquando autem in singulari enuntiatur אלה. Nomen est appellativum magis quàm proprium, & Judicem significat. Deo vero passim tribuitur in Scripturâ: sed & aliis commune est. Tribuitur quippe Angelis; & quidem aliquando uni tantum: sic *Genes.* XXXII. 28, 30. ei qui luctatus est cum Jacobo tribuitur nomen אלהים, qui tamen *Ose.* XII. 4. expressè Angelus vocatur: Sic & qui Mosi in rubo apparuit אלהים *Exod.* III. 4. vocatur *Act.* VII. 30. Angelus. Sic & qui apparuit parentibus Simsonis, *Judic.* XIII. 22. Aliquando pluribus simul: Vide *Psal.* VIII. 6. coll. cum *Hebr.* II. 7. & *Psal.* XCVII. 8. coll. cum *Hebr.* I. 6. Sed & applicatur hominibus: quandoque uni soli: sic Moses dicitur Aaroni esse *in Deum*, *Exod.* IV. 16. & Pharaoni, *cap.* VII. 1. Quandoque pluribus simul. Sic de Magistratibus dicitur *Psal.* LXXXII. 6. *Dixi Dii estis, & filii Altissimi. Exod.* XXI. 6. de servo apud dominum manere volente dicitur, *Offeret eum dominus Diis*, id est, Judicibus. Et *cap.* XXII. 28. *Diis non detrahes;* & ne quis ambigat, quos lex hæc respiciat, additur, *& principi populi tui non maledices.* Unde & Deus ad distinctionem aliorum *Deus Deorum* vocatur, *Deut.* X. 17. Imo & nomen hoc sæpissime idolis gentium tribuitur, in librô Judicum passim. Non quod reverâ Dii essent, aut aliqua iis inesset eminentia, qua Deum summum referrent; sed quia à Gentibus falsò Dii esse credebantur, & ut Dii colebantur.

Elohim.

Phoius Epist. 161.

Ex hoc nomine non solida infertur

XI. Quæritur, an ex nomine hoc pluralis numeri rectè inferatur personarum trinitas in una eademque essentia divina. Nos

personarum in essentia divina Trinitas.

quod attinet, credimus nullum ex terminatione plurali pro personarum in essentiâ divinâ pluralitate argumentum desumi posse; sed eam aliis clarioribus Scripturæ locis, ex Novô præsertim Testamentô depromptis, adstruendam esse. Est quippe linguæ Hebrææ idiotismus nomina dominii, etiam cum de unô tantum sermo est, in plurali efferre, ad significandum excellentiam & pluralitatem virtutum. Sic אֲדֹנִי dicitur *Genes.* XXIV. 9. de Abrahamô. Sic & Bahal pluralis numeri de unô domino accipitur, *Exod.* XXII. 11. Sic *Psal.* XLV. 7, 8. אֱלֹהִים dicitur & de Deo Patre, & de Salomone tanquam typo Christi. Ita ostendimus eandem vocem aliquando uni angelo, imo & homini, attributam: & promiscue (si loca inter se conferantur) modo cum singularis, modo cum pluralis numeri verbo construitur. Adeo ut nec ex sermone pluralis numeri, quo Deus hominem creaturus utitur, *Genes.* I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, solidi quicquam pro personarum in unicâ essentiâ divinâ trinitate colligi possit. Ita enim & hominibus, præsertim magnatibus, in more est, cum de se solis loquuntur, numero uti plurali. Sic Reges edictum promulgantes solent loqui, Nos mandamus. Sic Baldad Suhites *Job.* XVIII. 3. de se loquens, ait: *Quare reputati sumus ut jumenta, & sorduimus coram vobis?* Et Dominus Jesus Nicodemo ait *Joan.* III. 11. *Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.*

Adonai.

XII. Tertium est אֲדֹנָי: quod etiam est pluralis numeri, cum affixo pronomine primæ personæ. Significat *Dominum*; & à LXX. semper fere vertitur Κύριος, nonnunquam etiam δεσπότης. Per excellentiam Deo tribuitur, utpote omnium supremo Domino: sed commune est creaturis: nec de eo controvertitur.

El.

XIII. Quartum est אֵל, in plurali אֵלִים: Etiam est appellativum: derivatur ab אַיִל fortitudo. Nomen hoc LXX. reddunt plerumque per Θεὸς. Ab hoc multa nomina derivantur, ut Israël, Michaël, Daniël, &c. Est nomen dignitatis, tribuiturque & angelis & hominibus qui potentiâ valent: *Exod.* XV. 11. *Quis sicut tu in Dis*, בָּאֵלִם. *Psal.* LXXXIX. 7. *Assimilabitur Domino in filiis Deorum.* אֵלִים. *Ezech.* XVII. 13. אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח, *fortes terræ tollet.* Et *cap* XXXII. 21. יְדַבְּרוּ לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים, *loquentur ei fortes potentium.* Hinc Deus, ad distinctionem aliorum, vocatur אֵל אֱלֹהִים, *Deus Deorum*, *Psal.* L. 1. & אֵל אֲדֹנִים, *Dan.* XI. 36.

Schaddai.

XIV. Quintum est שַׁדַּי, vel אֵל שַׁדַּי. Quidam nomen hoc Deo attribui volunt, ad designandum, quod sibi sufficiens sit, à דַּי, *sufficiens.* Alii derivant à שָׁדַד, *vastavit*, & denotare volunt Omnipotentem; LXX. sæpe reddunt παντοκράτως, aliquando ἱκανὸς; nonnunquam & κύριος. Conjunctum cum אֵל, non creditur ulli creaturæ usquam in Scripturâ attribui.

Θεὸς.

XV. Græca nomina, quæ in Novo Testamento occurrunt, duo sunt, Θεὸς, & Κύριος. Nomen Θεὸς, quod alii derivant à θέω, id est τίθημι, *pono*; alii à θέω, *curro*; alii à δέος *metus*, quasi primus in orbe Deos metus invexerit, est appellativum, quod per excellentiam summo omnium rectori tribuitur; sed & aliis præter illum passim attribuitur: Sic 1 *Cor.* VIII. 5. *Etsi sunt qui dicantur Dii, sive in cœlô sive in terrâ (siquidem sunt Dii multi & domini multi) nobis tamen unus Deus*, &c. Quin & ipsi Satanæ, qui 2. *Corinth.* IV. 4. *Deus hujus sæculi* vocatur. Non incommode tamen dici potest, nomen Dei non esse appellativum, sed proprium; adeoque quando absolute effertur, & præsertim cum articulô, ὁ Θεὸς, & subjecti locum in enuntiatione occupat, semper denotare summum Deum: Quando autem aliis attribuitur, id fieri per participationem quandam, sensu valde diminutô, aut cum relatione ad alias res, & certô respectu; ut cum Satanas non absolute, sed *sæculi hujus Deus* vocatur.

Κύριος.

XVI. Alterum nomen est Κύριος, *Dominus:* quod procul omni dubiô est appellativum, & hominibus passim tam in Sacris quàm profanis scriptis attribuitur. Per excellentiam tamen Deo summo applicatur, quia ille universi Dominus. Quando in Novo Testamento cum articulô legitur, ὁ κύριος, fere semper Dominum Jesum designat: qui per excellentiam Dominus noster vocatur: tum propter sublimem in cœlis ad dextram Dei Patris exaltationem; de quâ vide *Phil.* II. 9, 10, 11. *Propterea Deus ipsum exaltavit*, &c. *ut omnis lingua confiteatur Dominum Jesum*, &c. *Act.* II. 36. *Certissimè ergo sciat omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis.* Vide & *cap.* V. 31. Quô respectu vocatur *Rex regum & Dominus dominantium*, *Apoc.* XIX. 16. Tum quia nos propriô suô sanguine redemit, sibique acquisivit in peculium; uti docetur 1. *Corinth.* VI. 19, 20. Quando alteri tribuitur cum articulô, non ponitur absolute, sed ad alterum cujus ille dominus est, refertur; ut *Luc.* XVI. 8. perinde uti nomen Θεὸς non absolute, sed certô quodam respectu Satanæ 2. *Cor.* IV. 4. tributum ostendimus.

CAPUT II.

De Attributis Dei, in genere.

Attributa divina.

I. NAtura ipsa divina, quatenus in hoc sæculô, in quô non nisi per speculum

in

in ænigmate videmus, eam cognoscere datur, ex attributis ipsius, quæ illi in Scripturâ passim attribuuntur, innotescit. Attributa hæc divina non sunt accidentia communia, nec propria, quæ ab essentiâ divinâ realiter sint distincta; sed sunt unum idemque cum essentiâ divinâ, multiplicemque illius perfectionem, secundum nostrum considerandi modum, designant.

Reipsa non differunt ab essentia divina.

II. Essentia quippe divina est unica tantum generalis perfectio, quæ in se unum idemque reipsâ est; sed quia pro diversitate objectorum diversimode sese in operando explicat, à nobis etiam attributa divina distincte concipiuntur, & diversis nominibus explicantur. Cum tamen si ad Deum respiciamus, unum sint non tantum cum ipsâ essentiâ divinâ, sed & inter se. Distinctio ergo quæ sit inter essentiam Dei ejusque attributa, ut & inter ipsa attributa, non procedit à parte Dei, sed à parte rationis & conceptus nostri; qui tamen non pro arbitrio nostro finguntur, sed fundamentum habent in ipsâ re.

Quo sensu Deo attribuantur.

III. Essentia scilicet divina pro diversitate objectorum diversimode sese in operibus suis explicat. Ingenii autem nostri imbecillitas non permittit, ut perfectionem illam tam multipliciter sese ac diversimode explicantem, unico simplici & adæquato conceptu repræsentemus: itaque multos format mens nostra conceptus inadæquatos, quibus singulis essentiam divinam sibi imperfecte, & quasi per partes repræsentat, qui fundamentum habent in diversis operationibus Dei, quas quasi ab aliâ perfectione procedere sibi repræsentat. Non quod ex parte Dei sit realis inter illa diversitas; sed quia diversimode sese circa objecta sua explicant, licet à parte Dei sint unum, virtualiter tamen & eminenter sunt distincta; & fundamentum sufficiens distinctorum conceptuum, qui singuli distinctis definitionibus possunt explicari. Attributa ergo hæc sunt eadem, ex parte rei significatæ, non ex modo significandi; &, ut Theologi loquuntur, de se mutuo prædicantur in sensu identico, non in sensu formali.

Quomodo mens ea concipiat.

IV. Licet autem mens nostra id quod in se unum est & simplex, concipit tanquam multa distincta attributa, non tamen in conceptu suo errat, sed imperfecte tantum concipit: Non enim ea concipit, tanquam reverâ distincta; sed à parte sui unum cum sint, distinctis tantum sese exerentia operationibus. Hinc est, licet attributorum divinorum unum possit præcisè concipi non conceptis aliis attributis, non tamen cum aliorum exclusione: hoc est, possum concipere omnipotentiam divinam, non considerans æternitatem; sed non, ut excludam & à Deo removeam æternitatem.

Diversa attributa non sunt confundenda.

V. Duo autem hic sunt observanda. Primum: Quoniam attributorum divinorum distinctio, juxta nostrum concipiendi modum, fundamentum habet in re, non esse attributa divina, variorumque attributorum effecta inter se confundenda: sed singula attributa distinctis definitionibus explicanda, effectumque unius ab affecto alterius distinguendum. Non enim operatur Deus secundum adæquatam suam rationem: nullus enim effectus virtuti divinæ est adæquatus; sed producit effectum secundum inadæquatam habitudinem ad hunc effectum, & non ad alium; adeo ut effecta speciatim hujus, non illius attributi effecta dicenda sint. Id videre est in justitia & misericordia divina: punitio effectum est non misericordiæ, sed justitiæ divinæ: remissio misericordiæ, non autem speciatim justitiæ.

Nec ipsa attributa cum suis effectis.

VI. Alterum. Effecta attributorum non esse confundenda cum ipsis attributis: ut beneficentiam cum bonitate, punitionem ex justitiâ cum ipsa justitiâ, remissionem cum misericordiâ, &c. Attributa enim necessaria sunt, effecta autem libera, & salvis attributis abesse possunt. Tum effecta sibi invicem possunt esse contraria, attributa nequaquam; sed à parte Dei sunt unum idemque. Sic licet Deus ex misericordiâ remittat, non destruitur ejus justitia; & licet ex justitiâ puniat, non deficit ejus misericordia: sed sive puniat, sive remittat, semper tamen & justus & misericors est; solummodò misericordiæ aut justitiæ suæ effecta illo tempore & circa illud objectum, non ostendit.

Divisio attributorum Dei.

VII. Attributa divina diversimode à Theologis distribui solent: Nobis commodissima illa videtur distinctio, qua in duas classes distribuuntur: Vel enim Deo attribuuntur quatenus consideratur simpliciter ut ens: vel quatenus consideratur ut ens vivum. Deo, simpliciter ut enti considerato, attribuitur, quod sit Unus, Spiritus, Æternus, & Immensus. Quatenus consideratur ut ens vivum, illi attribuitur Vita: tum & duæ perfectissimæ vitæ facultates, Intellectus seu Scientia, & Voluntas. In voluntate autem attributa sunt duorum generum: Quædam enim concipiuntur per modum affectuum: ut Amor, Odium, Ira, Desiderium, Fuga, Spes, Metus, Desperatio, Gaudium, Tristitia, & Pœnitentia. Alia per modum virtutum moralium affectus istos moderantium; ut Justitia, Mansuetudo, Longanimitas, Severitas. Hisce tandem adjunguntur, Potentia, Beatitudo, & Gloria Dei. De quibus omnibus singillatim dicemus.

CAPUT III.

De Dei Unitate.

Unitas Dei.

I. PRimum inter attributa divina recenſemus Unitatem. Unitas autem quando Deo tribuitur, non intelligitur generica, nec ſpecifica, quæ eſt plurium quæ eodem genere ſeu ſpecie conveniunt ſub eodem conceptu comprehenſio; ſed numerica; quâ Deus non tantum eſt indiviſus in ſe, & diviſus ab omni alio: ſed & quâ eſſentia ejus eſt expers multiplicationis, adeo ut ſolus ſit ac unicus, & præter ipſum nullus Deus.

Probatur ex Scriptura,

II. Hanc Deo unitatem competere Scriptura evidentiſſimè docet: *Deut.* VI. 9. qui citatur à Domino Jeſu *Marc.* XII. 29. *Audi Iſraël, Dominus noſter Dominus unus eſt.* Et *cap.* IV. 35. dicitur *non eſſe alius præter eum.* Et *cap.* XXXII. 39. *Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me. Joan.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant ſolum verum Deum.* Vide & 1. *Cor.* VIII. 4, 5, 6. *Gal.* III. 20. *Eph.* IV. 6. 1. *Tim.* II. 5.

Et ratiocinio.

III. Sed & idem comprobatur rationibus. 1. Quia Deus eſt eſſentia neceſſaria ac per ſe: idea enim Dei neceſſariam involvit exiſtentiam. Atqui illa pluribus communis eſſe nequit. Si enim plures ſtatuantur, nihil in ſingulis reperietur cur neceſſariò ſint, neque cur magis duo quàm decem aut centum credantur. Si enim unus non ſufficit, quomodo certus ero centum ſufficere? Et ſi unus neceſſariò exiſtit, eo ipſo ſufficit ſolus, & reliquos omnes excludit. 2. In ſingulis diverſis ſunt quædam proprietates ſingulares, quibus inter ſe diſcriminantur: illæ autem in Deo, qui natura eſt neceſſaria, eoque & perfectiſſima, poni non poſſunt. Si enim diſcriminarentur Dii perfectione aliqua, unus perfectione qua alter præditus eſt carebit: ſicque Deus eſſe non poterit. 3. Si plures eſſent Dii, poſſent ſinguli velle non tantum diverſa, ſed & contraria: ſinguli quippe liberâ poteſtate præditi ut ſint neceſſe eſt, alioquin nec Dii eſſent. Atqui ſic omnis in rerum naturâ ordo turbaretur, dumque unus alteri contrarium vult, miſera rerum confuſio oriretur. Dices. Optimè inter ſe conſentirent; quia omnes eligerent optimum. Reſp. In indifferentibus optimum eſt, quod ſummo rectori placet: Nihil quidem injuſtum vellent, ſed diverſa tamen, & unuſquiſque ſui regiminis majeſtatem vindicaturus eſſet. Dices. Confuſio metuenda non eſt: quia ſibi invicem ſunt ſubordinati, ac omnes uni ſupremo ſubjecti. Reſp. Repugnat illud notioni Deitatis alteri ſubjectum eſſe, perinde uti notioni regis, alteri parere. Qui ſubeſt, eo ipſo quod ſubeſt, Deus eſſe nequit. 4. Si plures ſtatuantur Dii, omnis tollitur religio. Nulla enim eſſet ratio, cur uni magis eſſet obediendum quàm alteri. Nec omnibus ſimul obedientia præſtari poſſet. Quin ratio cultus divini requirit ut ex toto corde præſtetur: plures autem ſi ſint Dii, cor uni totum conſecrari nequit, ſed erga plures diſtractum erit. Quo ipſo Ethnicorum illa πολυθεότης, & ſimul cum illâ idololatria corruit.

Nullum eſt principium malum.

IV. Sed nec minus ruit inſulſum Manichæorum delirium, qui duo ſtatuerunt principia activa, unum bonum, alterum malum: quorum prius omnis boni, alterum omnis mali fons ſit & cauſa. Ex duobus enim illis oppoſitis principiis, quorum neutrum alteri ſubjectum eſt, fieri nequit, quin rectus ordo turbetur, continuaque confuſio & perturbatio oriatur: præterquam quod communi ſenſui rectæque rationi adverſetur, Deum eſſe & eſſe malum. Notio enim Dei omnem malitiam excludit.

Uſus.

V. Uſus hujus doctrinæ eſt 1. Quia Deus unus eſt, ut ab eo uno toti dependeamus, abnegatis omnibus, qui falsò Dii appellantur ſive creduntur *Matth.* IV. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* 1. *Cor.* VIII. 5. 6. *Etſi ſunt qui dicantur dii, ſive in cœlis, ſive in terrâ (ſiquidem ſunt dii multi & domini multi) nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum, & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per illum.* 2. Ut eum ex toto corde omnibuſque viribus noſtris diligamus: ſicut præcipitur *Matth.* XXII. 37. Id à nobis præſtari non poſſet, ſi plures uno dii eſſent. 1. Quia unus ob naturæ excellentiam, utpote pluribus communis, eo honore non eſſet dignus. 2. Unus jus nullum habere poſſet ab omnibus cultum exigendi. 3. Nec nos ad unum obligati eſſemus cultum noſtrum dirigere, imo nec poſſemus: *Nemo* enim *duobus poteſt dominis ſervire; aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet: Matth.* VI. 24. Eſtque id effatum veriſſimum, non tantum quando domini illi contraria, ſed & quando diverſa præcipiunt.

CAPUT IV.

De Dei Spiritualitate.

Quid ſit Spiritus.

I. ALterum eſſentiæ divinæ attributum eſt, quod ſit Spiritus. Spiritus eſt eſſentia puriſſima, immaterialis, omnis molis & concretionis corporeæ expers, cujuſque actus maxime proprius eſt & eſſentialis, cogitare. A ſpiritu itaque removenda eſt omnis concretio corporea, quia eſt ſubſtantia ſimplex, quæ omnem partium compoſitionem excludit; & ſubſtantia ſubtiliſſima: adeoque quicquid corporeum & materiale eſt, ab eo eſt removendum. Deum ita-

Deum itaque cum dicimus ſpiritum, plane incorporeum affirmamus. Imo inter omnes ſpiritus Deum eſſe puriſſimum ac maxime ſimplicem aſſerimus; adeo ut conceptus de Deo ſi ullam, vel minimam corporis aut materiæ rationem in ſe includat, ſit vitioſus Deumque ſub falsâ ideâ repræſentet.

Deum eſſe Spiritum.

II. Deum eſſe Spiritum licet Scriptura expreſſis verbis, nulli ambiguitati obnoxiis, non aſſerat, rationibus tamen ſolidis, tam ex Scripturâ, quàm naturâ rei, deſumtis, demonſtrari poteſt. 1. Dantur ſpiritus à Deo creati: Angeli nempe ſunt ſpiritus, *Hebr.* 1. 14. animæ noſtræ expreſſe vocantur ſpiritus, *Eccleſ.* XII. 7. animaque in futuro ſæculo dicitur futura ſpiritus vivificus, ad exemplum Chriſti noviſſimi Adami, 1 *Corinth.* XV. 45. coll. cum 49. quin & habituri dicimur *corpus ſpirituale*, ibid. *verſ.* 44. Ergo & Deus eſt ſpiritus. Cum enim ſpiritus eſſentia multo nobilior & excellentior ſit quàm corpus, Deus ſi corpus eſſet, ſpiritum, utpote ſe nobiliorem, producere non potuiſſet. Hinc *Num.* XVI. 22. Moſes Deum vocat *Deum ſpirituum univerſæ carnis:* ut & *cap.* XXVII. 16. Et *Hebr.* XII. 9. vocatur *Pater ſpirituum*, oppoſite ad *patres carnis noſtræ.* 2. Niſi Deus ſit ſpiritus & immaterialis, erit agens naturale & neceſſarium, imo ne Deus eſſe poſſe videtur. Omnis quippe materia ex ſe iners eſt & otioſa, neque motum concipere poteſt, niſi ab alio impulſa; nec motum illum inhibere; ſed pro ratione impulſus neceſſariò movetur, nec niſi ab alio ſiſtatur quieſcet; & occurrente alio corpore, neceſſario tantum de motu ſuo amittit, quantum illi communicat. Deus itaque niſi ſpiritus ſit, agens erit neceſſarium ac naturale, alterique omnem ſuam actionem debebit; quod notioni Dei eſt adverſum, omnemque penitus religionem tollit: Quippe ab agente naturali ac neceſſariò nemo benefactorum præmia, aut malefactorum pœnas exſpectabit: quod omnis religionis fundamentum eſt.

Recte idem probatur ex Joan. IV. 24.

III. Quæritur an non ex *Joan.* IV. 24. *Deus eſt ſpiritus*, ſolide probari poſſit Deum eſſe ſpiritum? Ratio dubitandi eſt, quia in textu Græco non dicitur, Deus eſt ſpiritus, ſed oratio occurrit elliptica, πνεῦμα ὁ Θεὸς: quæ ſuppleri poteſt per particulam ἐστὶ, vel per voculam ζητεῖ; ut ſenſus ſit, Deus requirit ſpiritum. Pro negativa ſententia ſunt hæ rationes: 1. Quod non videatur ratio ſatis valida ad probandum quod veri adoratores Deum adorare debeant in ſpiritu & veritate, quod Deus ſit ſpiritus: quoniam non natura Dei, ſed ejus voluntas, cultus noſtri regula eſt; & quia Deus non tantum ſpiritu, ſed & corpore coli debet, 1 *Cor.* VI. 20. unde tamen male concluderetur, Deum eſſe corpus. 2. Quia ratio hæc non ſatis eſſet oppoſita ſententiæ mulieris Samaritanæ: nam exinde ſequeretur, aut veterem cultum Judaicum, utpote externum & carnalem, non fuiſſe inſtitutum à Deo; quia naturæ ejus ſpirituali non fuiſſet conſentaneus: cujus tamen contrarium Dominus aſſerere cupiebat: aut ſi à Deo eſſet, potuiſſe etiam in ſpiritu exerceri: At ſi hoc verum eſſet, nulla fuiſſet ratio cur abolendus eſſet. Itaque videtur ſuppletio fieri debere per ζητεῖ; & ſic omnia bene fluent: Quoniam enim Deus ſpiritum requirit, ideo oportet ut veri adoratores eum adorent in ſpiritu & veritate. Non tamen rationes illæ, noſtro judicio, ita validæ ſunt, ut ſufficiant ad concludendum, ex hoc loco probari non poſſe Deum eſſe ſpiritum. Certum quippe eſt, Deum velle ſibi cultum perfectiſſimum exhiberi: perfectiſſimus autem cultus ille eſt, qui naturæ ejus divinæ optime convenit. Cum itaque extra dubium ſit, ſpiritualem cultum omnium eſſe perfectiſſimum, exinde recte colligitur, etiam Deum eſſe ſpiritum; & quia ſpiritus eſt, ideo etiam velle ut ſibi ſpiritualis cultus exhibeatur.

Error Anthropomorphitarum.

IV. Quo ipſo craſſius ille Anthropomorphitarum error corruit, qui Deo humani corporis membra adſcribere non ſunt veriti. Ut & eorum, qui Deo corpus aliquod, ſed tenue & ſubtile, adſcribunt, attamen materiale, & membris præditum, qualia in homine reperiuntur. Quorum error eò tandem redit, ut Deus in agens naturale convertatur: Quod religionis peſtem eſſe jam oſtendimus.

Quo ſenſu Deo membra adſcribantur.

V. Objici tamen in contrarium poſſet: Quod in Scripturâ Deo paſſim humani corporis membra adſcribantur, & Scriptores ſacri de Deo loquentes, non aliter fere ac de homine loqui ſoleant. Reſp. Scriptura ſeſe accommodat captui noſtro; quia nos actiones ſpiritus comprehendere non poſſumus, niſi ſub ratione quâ anima in corpore & per membra corporis operatur: utiturque figuratâ loquendi ratione, quæ vulgo ἀνθρωποπάθεια vocatur; cujus figuræ illud eſt evidentiſſimum argumentum, quod Scriptura non quævis corporis humani membra Deo adſcribat; videl. non ignobiliora, & quæ operationibus vilioribus inſerviunt, ut nutritioni, generationi, &c. aut oneribus ſolummodo portandis; ut humeros, ſimiliaque: ſed nobiliora tantum, actionumque præſtantium inſtrumenta: ut per ea Dei actiones deſignet, analogiam habentes cum hominum actionibus quæ per membra illa eduntur: Sic Deo tribuitur cor, quod actionum vitalium eſt principium: manus, quia in illis robur; oculi, ut ejus ſcientiam, quia per oculos ſcientiam acquirimus; aures, ut ejus benignitatem, quia quibus benigni ſumus iis faciles præbemus aures; os, ut ejus decreta ſignificet,

quia ore animi noſtri decreta enuntiamus: quin & faciem, ut Dei vel favorem vel averſionem denotet; quia quibus favemus ad eos faciem convertere, quos averſamur, ab iis faciem avertere ſolemus. Dices. Sed & viliores partes hominis Deo nonnunquam attribuuntur, ut pili, qui corporis humani excrementa ſunt: ſic Danieli apparuit ſub figurâ antiqui dierum, *Cap.* VII. 13. Reſp. Licet pili illic non nominentur, credibile tamen eſt, Deum pilis ornatum apparuiſſe: verum intelligendi ſunt cani, qui ſenectutis indicia ſunt, ad majeſtatem divinam, quoniam cani ſenibus majeſtatem & reverentiam conciliant, repræſentandum.

Quo ſenſu homo ad imaginem Dei conditus dicatur.

VI. Sed & præterea objicitur, quod homo creatus dicatur ad imaginem Dei, *Gen.* I. 26. Unde colligi poſſe videtur, Deum formâ, cui humana ſit ſimilis, conſtare. Reſp. Quando homo ad imaginem Dei creatus dicitur, id non intelligendum de formâ corporis externâ; Deus enim expreſſe dicit *Deut.* IV. 15. Iſraëlitis, quod *nullam ejus ſimilitudinem* viderint; cum tamen, ſi homo ratione formæ externæ illi ſimilis eſſet, quotidie eam vidiſſent; & Apoſtolus Gentiles reprehendit, quod *gloriam incorruptibilis Dei mutaverint in ſimilitudinem corruptibilis hominis*, *Rom.* I. 23. Sed ratione qualitatis cujuſdam eximiæ, per quam homo Deum ſpeciatim repræſentat: illam autem ex dictô *Gen.* I. 26. locô, aliam non eſſe conſtat, quàm dominium quod Deus homini largitus eſt in omnes creaturas; cujus reſpectu, inſtar Dei cujuſdam viſibilis eſt, omniumque dominus. Ad id eatenus etiam ratio pertinet, quatenus illius ope tanquam ſceptrô dominium hoc exercet: An etiam corpus, quatenus animæ rationalis apta ſedes eſt, non decidimus. Sed de eô alias, in Cap. de Creatione hominis.

Deus eſt inviſibilis.

VII. Quoniam Deus eſt ſpiritus, ſequitur eum eſſe inviſibilem: ſicut enim ſpiritus omni mole & extenſione corporeâ, figurâ, aliiſque quæ corpori propria ſunt, caret; ita & colore, qui proprie viſus objectum eſt, deſtitutus eſt. Unde Scriptura expreſſe de Deô dicit, quod videri non poſſit: Sic Moſi, roganti ut faciem Dei videre poſſit, reſponſum eſt, *Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo, & vivet; Exod.* XXXIII. 13. & 20. Quorum verborum ſenſus non eſt; quod quicunque Deum viderit, moriturus ſit: prout Judæi accepiſſe videntur, ut ex Gideone, *Judic.* VI. 22. & parentibus Simſonis, *Judic.* XIII. 22. liquet; ita enim innueretur, Deum videri poſſe: Sed, Deum à vivente homine videri neutiquam poſſe. Unde expreſſe Deus vocatur ἀόρατος, 1 *Timoth.* I. 17. *Hebr.* XI. 27. *Quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt;* 1 *Tim.* VI. 16.

Quo ſenſu Deus dicatur viſus.

VIII. Objici his poſſet, quod Deus nonnunquam in Scripturis viſus legatur, ut *Exod.* XXIV. 9, 10, 11. Moſi, Aaroni, ejuſque filiis Nadab & Abihu. *Geneſ.* XXVI. 2. Iſaaco. *Geneſ.* XXXII. 30. Jacobo. *Judic.* VI. 22. Gideoni. *Judic.* XIII. 22. parentibus Simſonis. 1 *Reg.* XXII. 19. Michæ: & *Eſa.* VI. 1. ipſi prophetæ Eſaiæ. Reſp. In nullo horum locorum dicitur, ipſum Deum vere ab ullo homine viſum. Quod enim primum, tertium, quartum, & quintum locum attinet, per Deum intelligitur angelus Dei nomine loquens & apparens: quod ſicut de tribus poſterioribus antea oſtendimus, ita & de primo etiam facili negotio oſtendi poteſt: Quia poſt oblatam viſionem hanc Moſes petiit, ut Deus ſibi oſtenderet faciem ſuam, *Exod.* XXXIII. 18. cui fini, ſi Deus jam antea ipſi faciem ſuam oſtendiſſet? Intelligendus ergo eſt illi & Aaroni, filiiſque, apparuiſſe Angelus, gloriâ excellenti, quæ Majeſtatis divinæ ſignum ſit, veſtitus; quæ maxima illic apparuit, quia Angelus ille ſpeciatim perſonam Dei repræſentabat. Quod attinet ſecundum & duos poſtremos, intelligitur viſio prophetica, ſive in ſomnio, ſive vigilantibus in ecſtaſi oblata. Atqui in ejuſmodi viſione non videtur res reverâ, ſed imaginationi hominis ideæ quædam imprimuntur, per quas res repræſentantur non prout ſe reverâ habent, ſed juxta beneplacitum Dei, ſecundum quod rerum conditionem ſub hac aut ſimili figurâ vult repræſentare. Quod in viſione Michæ 1 *Reg.* XXII. luculentiſſime liquet, qui non tantum Deum, ſed & Iſraëlem, tanquam gregem diſperſum & errantem ſine paſtore, vidiſſe legitur: cum tamen Iſraël ita reverâ non eſſet diſperſus; ſed per diſperſionem illam Deus prophetæ Iſraëlis peccatoris, & favore divino deſtituti, ſtatum depingere voluit.

Quo ſenſu pii in futuro ſæculo Deum viſuri dicantur.

IX. Sed & porro objici poteſt, quod pii in futuro ſæculo *Deum viſuri* dicantur, *Matth.* V. 8. & quidem, *facie ad faciem*, 1 *Corinth.* XIII. 12. & *ſicut eſt*, 1 *Joan.* III. 2. Reſp. *Videre Deum* non ſignificat eſſentiæ divinæ viſionem; ea enim ſi videri poſſet deberet eſſe figurata & colorata: figura enim & color proprie viſus objectum ſunt. Dices. Attamen Deum viſuri dicimur ſicuti eſt. Reſp. *Deum videre ſicut eſt*, non ſignificat eſſentiæ divinæ viſionem: nullius enim rei eſſentia videri poteſt. Etiam homines, aliaque, videmus ſicuti ſunt; non tamen eorum eſſentiam videmus, ſed figuram externam & colores: Quibus cum Deus deſtitutus eſt, manifeſtum eſt Deum videri non poſſe. Quid eſt ergo, quod Scriptura dicit, pios Deum viſuros in futuro ſæculo? Reſp. Quis hoc plene in hac vitâ, ubi tantum per ſpeculum in ænigmate videmus, explicaturus eſt? Alii accipiunt de clarâ & intui-

tuitivâ essentiæ divinæ cognitione. Verum vox *videre* magis quid innuere videtur; quia in visione illâ salus æterna collocatur: Non quod visio illa totam salutis nostræ rationem complectatur; sed quod totius nostræ salutis fundamentum sit. Alii credunt, Deum vere à beatis in futuro sæculo visum iri; verum non oculis carneis, quales nunc habemus; sed spiritualibus, qui conveniunt corporibus spiritualibus & glorioſis, quorum aciem Deus ita aucturus est, ut ipsum, carnalibus oculis inconspicuum, videant. Sed vero, tales necesse est concedant, Deum reverâ visibilem esse: Quod vero hic à nobis non videatur, non esse, quia ipse videri nequit; sed quia oculorum nostrorum acies hebetior est, quam ut Deum videre possit. Itaque non absolute Deus esset invisibilis, sed carneis tantum oculis. Atqui hoc sensu multa dici possent invisibilia, quatenus subtiliora sunt, quàm ut oculorum nostrorum acie deprehendi possint. Atqui hæc sententia Deum aliquatenus materialem & corporeum, sed subtilioris tantum texturæ, ut statuat necesse est.

Quid sit videre Deum.

X. Quare nostro judicio rectius sentiunt, qui per visionem Dei intelligunt præsentiam familiarem ac perpetuam conversationem cum Deo, qualis est Angelorum, *Matth.* XVIII. 10. & filiorum in domo patris sui: tum & jugem & perpetuam fruitionem bonorum omnium, quæ ex sapientiâ, potentiâ, bonitate divinâ perpetuo emanabunt, quibusque Deus gloriam suam manifestabit: ita ut *videre Deum* sit, frui Deo bonisque divinis; eâdem phrasi, quâ *videre vitam*, significat frui bonis vitæ, *non videre mortem*, non sentire mala ac ærumnas mortis: *Luc.* II. 26. *Joan.* III. 36. VIII. 51. Quod ipsam essentiam divinam attinet, illam à beatis in futuro sæculo vere ac proprie conspiciendam esse illis phrasibus neutiquam determinatur.

Dei Simplicitas.

XI. Porro Spiritualitati Dei cohæret Simplicitas, quæ excludit omnem realem compositionem, seu duplicitatem, quâ essentia divina ex pluribus tanquam partibus, sive integralibus, sive essentialibus, ut materiâ & formâ, actu & potentiâ, composita sit. Quoniam enim spiritus est, omnis concretionis est expers, nihilque nisi actus est & perfectio, qui omnem potentiam passivam excludit. Non tamen id impedit, quò minus relationes Deo attribuantur, aut volitiones liberæ in Deo sint: Illæ enim nullam in essentiâ divinâ compositionem faciunt: relationes siquidem tantum respectus quidam sunt, qui Deo attribuuntur propter opera quædam quæ relationum fundamenta sunt: illæ autem nullam realem in essentiâ compositionem faciunt, cum ipsæ nihil sint reale, nec essentiæ inhæreant, sed tantum ad essentiam referantur. Volitiones liberæ procedunt ab essentia divina; & licet aliquid reale sint, non tamen essentiam perficiunt, sed essentiam esse perfectam ostendunt; non enim per volitiones liberas essentia divina perficitur; sed quia perfecta est, ideo volitiones liberas elicit. Et licet sint immanentes, nemo tamen recte dixerit, Deum ex essentia sua & libera volitione componi: sicut nemo, nisi absurdè, dixerit, hominem ex se & volitione, sive ambulandi, sive loquendi, componi.

Usus.

XII. Usus attributi hujus sunt. 1. Quia Deus est spiritus, etiam spiritualem à nobis cultum exigere potest, nosque obligati sumus, quando eum exigit, illum præstare; *Joan.* IV. 24. 2. Etiam spiritualia bona, quæ Deus nobis promisit, certa animi fiducia ab ipso exspectare possumus: Quæ enim bona quis habet, etiam aliis largiri potest: præstantiora autem quàm ipse habet, nequaquam. 3. Ne Deum ulla imagine, qualiscunque ea sit, repræsentemus: spiritus enim nulla imagine repræsentari potest, sed solummodò corpus. Idcirco & Deus id severe interdixit, *Deut.* IV. 15, 16, 17, 18. *Custodite igitur sollicitè animas vestras: Non vidistis aliquam similitudinem, in die quâ locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis sculptam imaginem*, &c. Vide & *Esa.* XL. 18. *Act.* XVII. 29. & expressè reprehenduntur gentiles, quod *gloriam incorruptibilis Dei mutaverunt in similitudinem corruptibilis hominis*, &c. *Rom.* I. 23. Quare excusari neutiquam potest Ecclesia Romana, quæ, summo cum præcepti divini contemtu, imagines Dei facit, eisque passim templa sua exornat. Estque id peccatum eò magis execrandum, quod maximam ad idololatriam occasionem præbeat: effigiatio enim imaginis Dei facilè cultum illius producit; & εἰκονοποιοὶ facile degenerant in εἰκονολάτρας: Quod experientia, heu nimis evidenter, in Ecclesia Romana comprobat.

CAPUT V.

De Dei Æternitate.

Deus est æternus.

I. ÆTernitas est duratio principiò & fine carens. Deum itaque quum æternum dicimus, nec existendi principium habere, nec finem habiturum, sed semper eundem absque ulla sui variatione aut mutatione esse ac futurum, affirmamus. Hinc liquet, æternitatem dupliciter considerari: vel à parte posteriore: quæ est eorum, quæ existendi quidem principium habuerunt, finem autem nunquam habitura sunt: quales sunt Angeli, & animæ nostræ. Alia etiam est à parte anteriore, quæ nec existendi principium habuit, nec finem habitura est: eaque est solius Dei. Hanc Deo com-

competere Scriptura docet, quæ expreſſè eum vocat *æternum*, *Rom.* XVI. 26. *regem ſæculorum*, & *immortalem*, 1 *Tim.* 1. 17. *qui ſolus habet immortalitatem*, *Cap.* VI. 16. *Deum ſempiternum*, *qui neque deficiet*, *neque laborabit*, *Eſai.* XL. 28. Et *Pſal.* CII. David de ipsô dicit, *Tu idem ipſe es*, *& anni tui non deficient*. Et deſcribitur periphraſi hac, ὁ ὤν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, *Apoc.* I. 4, 8. IV. 8. XI. 17. Sed & idem evincit ratio. Quia ſi Deus à parte anteriore æternus non eſſet, ab aliô ortum haberet, & ſic non eſſet ſummus, ſed ille cui originem ſuam debet. Non enim dici poteſt, ex nihilô Deum exſtitiſſe: quoniam ſi aliquando nihilum fuit, neceſſe eſt ut ſemper ſit. Si enim ab æterno non exſtiterit ens aliquod, impoſſibile eſt ut unquam ens aliquod ortum ſit. Cum autem manifeſtum ſit entia eſſe, neceſſe eſt, ab æternô ens aliquod exſtitiſſe, à quô omnia originem habent. Atqui hoc, uti jam oſtendimus, eſt Deus. Si autem Deus à parte anteriore eſt æternus, neceſſe eſt ut etiam ſit à parte poſteriore: quia ſicut naturæ ſuæ neceſſitate exiſtit, ita nec naturæ imbecillitate unquam deficere poteſt: & ab aliô potentiore, utpote ipſe ſupremus, deſtrui nequit.

In quo conſiſtat ratio æternitatis.

II. Quæritur autem, in quô proprie ratio æternitatis conſiſtat? Nos credimus eam conſiſtere in perpetuâ & nunquam interruptâ duratione, quæ ſicut initium non habuit, ita & fine caret. Sed quæritur, an ad æternitatis rationem pertineat, quod ea ſit unicum tantum præſens, nullaque in eâ ſucceſſio locum habeat? Ita docent communiter Scholaſtici, Boëthii definitionem amplectentes, quod æternitas ſit interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio. Et hoc reſpectu æternitatem à tempore diſtinctam volunt; quod tempus ſit duratio ſucceſſiva, variis momentis ſibi ſuccedentibus conſtans: æternitas autem ſit fixum quid, & puncti inſtar, quæ tota coëxiſtat omnibus temporum differentiis, dum illæ non ſimul, ſed ſingulæ ordine ſuô exiſtunt; adeo ut, licet in rebus creatis reſpectu durationis ſit prius & poſterius, illud tamen in æternitate locum non habeat.

Difficultates utrinque occurrentes.

III. Me quod attinet, fateor libens, ſive ſucceſſionem in æternitate ſtatuamus, ſive eam ab eâ removeamus, utrinque varias occurrere & ferè inexplicabiles difficultates: Quia nos æternitatis, quæ duratio eſt infinita, perfectum & adæquatum conceptum formare non poſſumus: Concipimus quidem, eam eſſe æternitatis rationem, ut principiô & fine careat: ſed durationis principiô & fine carentis adæquatam ideam, quæ eam plenè & diſtinctè nobis repræſentet, vix concipimus. Ideoque in materiâ adeo ſublimi ex omnibus difficultatibus plenè nos extricare non poſſumus; nec etiam temere quicquam in alteram partem decidi, nedum alteri præſcribi poteſt.

Si agnoſcatur ſucceſſio in æternitate.

IV. Si ſucceſſionem in æternitate admittamus, vix evitari poteſt, quin primum aliquod in æternitate momentum agnoſcere cogamur: quod æternitatis notioni directè adverſatur: Quia nullum momentum æternæ hujus ſucceſſionis prætériiſſe dici poteſt, quin aliquando fuerit præſens: quia prætériiſſe dici non poteſt, quod præſens nunquam fuit: nec etiam quod præteriit etiamnum præſens eſt. Unde ſequitur, cum omnia hujus ſucceſſionis momenta aliquando præſentia fuerint, nec tamen unquam plura unô ſimul, ſed ſingula unum poſt alterum ſemper ſucceſſerint; quod aliquando fuerit, cum omnia, ſaltem præter unum, erant futura. Et ſic vel inviti videmur reduci debere ad primum durationis ſucceſſivæ principium, quantæcunque eam concipiamus extenſionis: Quod æternitatis notioni eſt adverſum.

Si ſucceſſio in æternitate negetur.

V. Sed & ab alterâ parte, ſi omnem ab æternitate ſucceſſionem removeamus, aliquid ἀκατάληπτον dicitur. Capi ſiquidem non poteſt, quomodo res æternum duret, & in illâ duratione non ſit ſucceſſio & continuatio ab unô momentô in aliud per momenta intermedia. Dices. Omnis duratio ſucceſſiva eſt etiam alterativa, eſtque ſolummodo rerum fluxarum, quarum una pars exiſtit poſt alteram, quarumque omnes partes unicô tantum momentô præſentes ſunt: Res vero ſtabilis, quia ſemper eadem eſt, eodemque modo ſe habet, habet etiam durationem permanentem ſive identificam. Reſp. Durationem eſſe diſtinguendam ab ipſis rebus quibus duratio attribuitur: neque durationis ſucceſſio cum alteratione rei durantis eſt confundenda. Res ipſa durans tota ſimul eſſe poteſt, atque immutata in omnem æternitatem perſeverare: At in illâ duratione non eſſe multiplex nunc, ſeu multa inſtantia, ex quibus inter ſe collatis aliud ſit prius, aliud poſterius, capi non poteſt. Non ergo illa videtur eſſe inter tempus & æternitatem differentia, quod tempus in continuô ſit fluxu; æternitas autem fixa & ſtabilis duratio ſit: ſed quod tempus conſtet momentis finitis, æternitas infinitis: imo æternitas reverâ aliud nihil videtur, quàm tempus principiô & fine carens, omneque tempus finitum exigua tantum portio æternitatis.

Difficultas prima.

VI. Si aliter concipiamus, non poteſt Deus dici, qui fuit, & qui erit. Dices. Imo hoc de ente æternô & permanente dici non poteſt, quod fuerit; illud enim exiſtentiæ deſitionem ſignificat; aut quod erit; illud enim eſſentiæ futuram exiſtentiam ſignificare videtur. Reſp. Nullo modo: ſed ſignificat, eandem illam ſtabilem ac invariatam eſſentiam cum momentis præteritis fuiſſe conjunctam, & cum momentis futuris fore conjunctam,

ctam, absque ullâ sui mutatione aut alteratione. Duratio enim non infert mutationem, sed est externa tantum conjunctio rei cum momentô præsenti: præteritum non dicit rei desitionem; sed tantum desitionem respectus, sive externæ conjunctionis cum momentis quæ jam amplius non existunt: sic futurum non denotat existentiæ futuritionem; sed existentiæ præsentis conjunctionem futuram cum momentis fluxuris.

Secunda. VII. 2. Jam hoc momentô Deo omnia erunt præsentia, tam quæ fuere, quàm quæ nondum sunt, idque in infinitum usque. Quod sane comprehendi nequit. Dices. Eam esse æternitatis rationem, quod illa omnibus temporum differentiis tota simul coëxistat. Resp. Sed quis id capere potest, durationem fine & principiô carentem totam coëxistere minimo temporis spatio? Sic vita nostra ad æternitatem collata non esset instar brevissimi temporis; sed contra æternitas collata ad vitam nostram: quia unumquodque vitæ nostræ momentum toti æternitati coëxisteret; atque ita æternitas multis vicibus in vitæ nostræ duratione comprehenderetur. 2. Res præteritæ essent simul, & præsentes: præteritæ; quoniam jam factæ; præsentes, quoniam æternitati, quæ unicum præsens est, coëxistentes. Quod similiter de futuris dici potest. Dices. Instans in æternitate ejus esse eminentiæ, ut tempori quantumvis longo æquivaleat. Resp. Explicent æquivalentiæ hujus modum, ut distinctus illius possit formari conceptus. Sane ubi diu sudaverimus, comperietur tandem, eadem esse momenta in æternitate quæ in tempore; sed quæ cum respectu naturæ nostræ, quæ cœpit, & labitur, & desitura tandem est, designabiles habent terminos: respectu vero divinæ naturæ, quæ nec cœpit, nec mutatur, nec finem habitura est, diffusionem ante & post nos illimitatam habent. Solent sententiam suam illustrare similitudine arboris in alveo, centri in circulo, axis in sphærâ, gnomonis in sciaterico, quæ singula immota manent, dum alveus eam præterlabitur, & circulus, sphæra, ac umbra, circumducitur. Sed vero non æternitas, sed res ipsa æterna, hoc est, Deus, rebus illis immobilibus comparatur. Fatemur Deum semper esse eundem ad successionem æternitatis; & res creatas in continuo essentiæ esse fluxu, Deum vero semper esse invariatum. Sed non quærimus de essentiâ Dei, sed de naturâ æternitatis in abstracto consideratæ. Licet itaque æternitas Dei reverâ nihil sit aliud nisi Deus æternus; illud tamen non impedit, quò minus nos rationem æternitatis in abstracto consideremus, cujus notio omnino inferre videtur successionem durationis, essentiæ autem alterationem & successionem excludit.

Quomodo VIII. Dices. Deo tamen omnia sunt præsentia. Resp. Non sunt Deo præsentia ratione existentiæ suæ realis, sed quia intellectui ejus sunt præsentia; hoc est, quia Deus præterita & futura tam exactè novit, ac si præsentia essent: Non quod Deus omnia, tam præterita quàm futura, noscat cum præsentibus simul esse præsentia: sic enim ea non rectè cognosceret: sed quod perinde ac si præsentia essent certissimè cognoscat: Neque etiam quod hominum instar succedenter modo hoc modo illud cognoscat; sed simul eodemque momento cognoscit quicquid cognosci potest. Uti in sequentibus plenius docebitur. *Deo omnia sint præsentia.*

IX. Objici tamen pro momentaneâ illâ æternitatis duratione solet, illud Petri 2 *Epist.* III. 8. *Unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus.* Resp. Non loquitur Apostolus de annis Dei, quasi apud Deum inter mille annos & unum diem nullum sit discrimen respectu durationis: Quia enim non tantum dicit, mille annos esse sicut unum diem, sed & unum diem esse sicut mille annos, posset hac explicatione admissâ contrarium quis inde colligere; quod æternitas tantæ sit durationis, ut unus illius dies longitudine æquet mille annos: Sed loquitur de annis hominum, quod spatium mille annorum sit apud Deum quasi unus tantum dies. Loquitur nimirum, uti antecedentia & consequentia docent, de constantiâ Dei in servandis promissis; ostenditque Deum, sive statim promissa impleat, sive eorum impletionem certas ob causas differat, in promissis suis servandis semper esse constantem, & nullum temporis spatium, etiam nostri respectu longissimum, eorum impletionem impedire; id nempe Deo tam facile esse post mille annos, quàm post unum diem: Deum etiam nonnunquam promissorum suorum impletionem differre, & unum diem extendere quasi in mille annos, ut plurium saluti consulat, pluresque ad pœnitentiam ducat. *Explicatio* 2 *Pet.* III. 8.

X. Hæc autem eò non disputavimus, quasi determinantes, æternitatem successivam esse durationem; sed ad ostendendum, utrinque inexplicabiles esse difficultates; ideoque modum durationis æternæ temerè & imperiosè non esse definiendum. Sufficiat, credere, Deum esse æternum, illiusque durationis nec principium esse nec finem. Utrum illa duratio sit fixa, an successiva, quia Scriptura non definit, nec nos definiamus. *Præstat hic nihil decidere.*

XI. Quia autem Deus est æternus, sequitur illum etiam esse independentem, tam in existendo, quàm operando: Et à se, id est, naturæ suæ necessitate existere, adeoque sibi perpetuæ existentiæ esse principium. Hoc Scriptura innuit, quando eum vocat *primum & novissimum*, *Esa.* XLIV. 6. XLVIII. 12. Tandem etiam, ipsum esse immutabilem: Hinc vocatur ἀφθαρτος, *Rom.* I. 23. & *Deus est independens, & immutabilis.*

dicitur, *idem ipse esse*, *Psal.* CII. 28. Nimirum quoad substantiam nec augeri potest, nec minui, nec multiplicari; nec alteratio aut mutatio contingere potest in illius attributis: Seipsum abnegare non potest; 2 *Tim.* II. 13. Quod voluntatem attinet, & illa immutabilis est: licet enim ea sit libera, quicquid tamen Deus semel decrevit, irritum non fiet. Sic *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam. Malach.* III. 6. *Ego Dominus, & non mutor. Jacob.* I. 17. dicitur apud eum *non esse transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Sed hac de re in capite de voluntate Dei.

Usus. XII. Usus attributi hujus est. Quia Deus est æternus, etiam æternæ vitæ præmium certâ animi fiduciâ ab ipsô exspectare possumus. Quia enim æternus est, etiam vitæ æternæ præmium cultoribus suis largiri potest. Nisi autem æternus sit, nec æternam vitam cultoribus suis largiri, nec cultores eandem certâ animi fiduciâ ab ipsô exspectare possunt. Dices. An itaque necesse est, etiam credere Deum à parte anteriore esse æternum? Resp. Omnino: quia nisi à parte anteriore æternus statuatur, nec à parte posteriore æternus credi potest; quoniam enim nullum habet superiorem à quô in esse suô conservatur, si existendi initium habuisse credatur, necessariò etiam finem habiturus credi debet. Quia existentia inchoata, eo ipso quia inchoata est, non necessaria, sed contingens tantum est, ac proinde desitura. Æternus itaque quando agnoscitur Deus, vita æterna absque ullâ mutatione à nobis certò exspectari potest: Quia Deus erit omnia in omnibus, 1 *Cor.* XV. 28. & vitæ æternæ in Jesu Christô autor dicitur, 1 *Joan.* V. 11. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus: & hac vita in Filiô ejus est.*

CAPUT VI.

De Immensitate Dei.

Immensitas seu Omnipræsentia Dei. I. ÆTernitatem Dei excipit ejus Immensitas, seu Omnipræsentia. De eâ vix aliud dicere possumus, quàm id quod legitur *Psal.* CXLV. 3. *Deus magnus est, sed magnitudinis ejus non est investigatio.* Finitum enim quomodo infinitum capiat? Sufficiat scire, Deum ita esse immensum, ut nulli loco includatur seu circumscribatur, & à nullô locô excludatur; sed ubique modo ineffabili & imperscrutabili præsens sit, adeo ut nihil concipi possit, ubi Deus non sit. Hoc sensu dicit Deus *cœlum est solium meum, terra scabellum pedum meorum*, *Esa.* LXVI. 1. Et *Jerem.* XXIII. 24. *Numquid ego cœlum & terram impleo? inquit Dominus.* Et Salomon 1 *Reg.* VIII. 27. *Cœlum & cœli cœlorum te non continent.* Vide & *Job.* XI. 7, 8, 9. & præsertim *Psal.* CXXXIX. 7, 8, 9. *&c. Quò ibo à spiritu tuô? & quò a facie tua fugiam? Si adscendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* &c.

Varia de eo Theologorum sententia. II. Quæritur, an hoc de essentiæ divinæ, an vero potentiæ & providentiæ immensitate sit intelligendum? Varia hic est Theologorum sententia. Aliqui credunt, hoc non essentiæ divinæ, sed proprie ejus potentiæ & providentiæ tribuendum. Concipiunt videl: Deum in cœlo, tanquam in solio majestatis suæ habitare; quia cœlum solium ejus vocatur, *Esa.* LXVI. 1. & expresse Deus in *cœlis habitare* dicitur, *Psal.* CXV. 3. nosque eum ita compellare jubemur, *Pater noster qui es in cœlis*, *Matth.* VI. 9. Inde autem omnia regere, seque inde per virtutem & potentiam suam ubique diffundere, omnibusque rebus præsentem esse; solis instar, qui radiis suis ubique lucem & calorem suum diffundit.

Deus potentia ac providentia sua est ubique. III. Sane si loca antea allegata accuratè expendantur, ea de potentiæ & providentiæ divinæ immensitate accipienda esse constabit, quemadmodum & varii celeberrimi interpretes ea interpretati sunt: Attamen si de potentiâ & scientiâ Dei accipiantur, quomodo de essentiâ divinâ negari possint, non video. Non enim potentia & scientia quid diversum ab essentiâ Dei sunt; neque potentia Dei alicubi concipi posse videtur, quin & ibi essentia Dei concipiatur. Si quis tamen scrupulo aliquo cohibeatur, quò minus idem de ipsâ Dei essentiâ affirmare audeat, eum ego damnare non ausim; modo caveat, ne essentiam Dei intra certum locum limitet & quasi circumscribat, aut ei certam figuram attribuat: hoc enim ejus Spiritualitati, illud & Immensitati adversatur.

Etiam essentia sua. IV. Quare alii rectius, nostro judicio, ipsam essentiam divinam immensam statuunt. Sed & hi rursus in duas abeunt partes. Quia enim spiritus omni corporea quantitate caret, ac proinde per partes non possit esse præsens, gravissima oritur difficultas, qua ratione essentia divina ubique præsens esse possit? Alii docent, eam per modum infinitæ extensionis ubique præsentem esse: Alii autem, Deum puncti instar esse ubique, adeo ut totus sit ubique, & totus puncti instar in qualibet mundi parte.

Sed controvertitur, an Deus sit ubique, puncti instar. V. Quod posteriorem hanc sententiam attinet, ea mihi videtur incomprehensibilis, & gravissimis laborare difficultatibus. Primò enim ex ente omnium maximo & infinito facit rem omnium minimam, hoc est, punctum. Sed & præterea manifestam involvit contradictionem. Si enim tota essentia divina sit in quolibet puncto, quomodo erit extra illud punctum? An ibi etiam erit tota, & remanebit tantum unica essentia? Sane si tota Dei essentia sit in singulis punctis phy-

physicis; omnino consequitur, quod ipsa essentialis ejus amplitudo non sit major puncto illo physico in quo est. Aut ergo dicendum, Deum extra illud punctum non existere, quod blasphemum: aut totam essentiam divinam extra seipsam totam existere, imo infinities, pro numero punctorum quæ in mundo sunt: aut Deum seipso infinities esse majorem, Deumque totum seipsum totum infinities continere, atque ita seipso infinities majorem & minorem esse. Quæ omnia sunt contradictoria, & sanæ rationi adversa. Præterea, periculosas hæc sententia de Deo producere cogitationes apta est. Primò enim, non videbitur esse differentia inter Deum & creaturas: Nulla enim est essentia, in cujus quovis puncto non erit integra essentia divina: Atqui sic omnia erunt Deus & divina essentia. 2. Nulla erit per consequens in mundo idololatria: quocunque enim homo se convertat, ad Deum se convertet, & quicquid adoret essentiam Dei adorabit. 3. Deus tam erit præsens in inferno, quàm cœlis, tam in diabolis, quàm angelis; & per consequens illi non minus quàm angeli gloriæ divinæ participes erunt. Cum essentia divina absque gloriâ esse non possit; proinde ubi tota est essentia divina, ibi ut & gloriosa sit necesse est.

Super modum infinitæ extensionis.

VI. Sed nec prior sententia suis caret difficultatibus: quod videlicet Deus per modum infinitæ extensionis ubique sit præsens. Licet enim ea ex scientiæ & potentiæ divinæ immensitate fluere videatur, quoniam ipsa scientia & potentia divina ubique præsens nihil aliud videatur nisi essentia ubique præsens, ac proinde extensa; tamen hoc absurdo premi videtur, quod Deus hac ratione statuatur quantus. Verum quidem est, responderi, Deum nullo modo statui quantum, sed concipi quasi extensum, quia nos alio modo ejus immensitatem concipere non possumus. Si urgeamus, Deum hoc admisso fore divisibilem. Responderi solet, id minimè sequi: Divisibilem enim esse soli competere extensioni corporeæ, quæ sicut ex partibus minutissimis coaluit, ita etiam in easdem resolvi potest. Spiritualem autem extensionem esse incorpoream & simplicissimam, secundum entitatem spirituum simplicissimam, ideoque divisibilem non esse, nec discerpibilem in partes quas non habet. Quod si tamen spiritui partes quædam Metaphysicæ à nobis attribuuntur, fieri illud, non quod reverâ illi insint; sed per solam mentis denominationem extrinsecam, in ordine ad spatium cui coëxtensus concipitur.

Ad ratione operationis sua.

VII. Sed cum hac ratione omnes difficultates sublatæ non videantur, alii alio modo se extricare putant. Ajunt Deum propriè non posse dici ubique, quia non est in ubi: hanc enim esse affectionem corporum: Omnipræsentiam autem divinam esse tantum denominationem externam; ac Deum ubique præsentem dici ratione operationis suæ, quâ in omnibus rebus corporeis operatur. Verum nec hi fœlicius se expediunt, nec minoribus difficultatibus premi videntur. Quid enim, si Deus neque est ubique, neque alicubi, an ergo est nusquam? Fatentur, ac fateri necesse habent: Eam quippe spirituum esse naturam ajunt, ut quoniam plane incorporei & immateriales sunt, nullum ad locum aut spatium habent relationem; id enim solis corporibus, utpote extensis, competere. Sed quæri posset, an id quod nusquam est, dici possit esse, vel existere? An possit alicubi operari, quod alicubi non est, ac proinde operari ubi non est? Sane negari non potest, potentiam divinam ibi esse, ubi operatur. Atqui potentia divina ipsa est essentia divina, seu Deus ipse. Deus ergo est, ubi operatur. Et si omnipræsentia divina non sit attributum reale, sed tantum denominatio externa, quâ Deus propter suam operationem tantum denominatur Omnipræsens; quid adeo indignantur illis, qui Deum non ratione essentiæ, sed ratione scientiæ, potentiæ ac providentiæ ubique esse docent; cum ipsi Deum ratione operationis solummodò ubique denominari, ratione autem essentiæ non tantum non ubique, sed ne alicubi esse contendant?

Præsens hic nihil decidere.

VIII. Sed vero, hæc eum in finem non proponimus, ac si præcisè quicquam in alteram partem definiamus, aut omnes omnipræsentiæ divinæ modos tanquam absurdos rejiciamus: Sic enim Omnipræsentia divina abnegaretur: Sed ut ostendamus, non temere, uti quidam faciunt, hunc aut illum omnipræsentiæ divinæ modum definiendum esse. Si qui sunt, qui putant se facili negotio ex difficultatibus objectis se expedire posse, fruantur illi suô judiciô; modo ne nobis necessitatem imponant idem cum ipsis definiendi, sed libertatem concedant, cum Scripturâ loquendi, modumque omnipræsentiæ divinæ verbis ac phrasibus Scripturæ explicandi. Malumus enim Scripturæ simplicitatem imitari, & in difficili hac materiâ de omnipræsentiæ divinæ modo ἀπέχειν; quàm temere quicquam in re, captum nostrum excedente, definire.

Usus.

IX. Usus attributi hujus sunt, ut ubique sollicitè & reverenter tanquam in conspectu Dei ambulemus. Omnipræsentia quippe Dei cultus divini fundamentum est: siquidem sine eâ nec Deus ubique & ab omnibus cultum exigere posset; nec homines de colendo Deo solliciti essent. Nunc vero, quia omnibus præsentem norunt, omniumque judicem sciunt, coram ipso peccare horrent. *Psal.* XXXIII. 13, 14, 15. 2. Ut preces ad ipsum humillimas certâ cum exauditionis fiduciâ fundamus, de quâ absque hoc

attributo certi neutiquam eſſe poſſemus. Nullâ ergo cum exauditionis fiduciâ preces ad Angelos aut Sanctos demortuos fundere poſſumus; quia quod nobis præſentes ſint, ac proinde preces noſtras audiant, certi non ſumus. 3. Ut nihil niſi ſerium ac grave cogitemus, loquamur, ac faciamus: & quam hominibus gravibus ac honoratis habemus reverentiam, cà minorem Deo non habeamus. Hinc Deus inquit Abrahamo *Geneſ.* XVII. 1. *Ego Deus omnipotens: ambula coram me.*

CAPUT VII.

De Vitâ Dei.

Vita Dei. I. HActenus ea conſideravimus attributa, quæ Deo quatenus ſimpliciter ut Ens concipitur, attribuuntur: Nunc expendenda ſunt, quæ Deo attribuuntur quatenus eſt eſſentia viva, hoc eſt actuoſa, actionumque variarum tam in ſe quàm extra ſe principium. Omnis quippe actionis ſeu operationis principium eſt vita: unde etiam ex operationum nobilitate vitæ nobilitas colligi poteſt.

Variæ vitæ Dei acceptiones. II. Primo ergo & ante omnia Vita in Deo conſideranda eſt, quæ reliquorum attributorum omniumque operationum divinarum eſt fundamentum: imo ſine quâ Deus non eſſet, omnique cultu indignus. Eſſentia quippe vitâ deſtituta vilis admodum eſt, nulliuſque fruitionis aut beatitudinis capax. Inde eſt, quod Scriptura vitam Deo tribuens, non ſemper deſignet ſolummodò Deum vivere: ſed & alia illius attributa præterea comprehendat, eaque varia, convenienter ſubjecto illi, de quo Scriptura Deo vitam attribuens diſſerit. Ita Deum opponendo idolis, ut ipſum oſtendat verum eſſe Deum, hoc eum potiſſimum elogiò ab illis diſcriminat, quod ſit vivus, id eſt, verus Deus. *Act.* XIV. 14. *Annuntiamus vobis, ab his vanis converti ad Deum vivum.* 1 *Theſſ.* I. 9. *Converſi eſtis ad Deum à ſimulachris, ſervire Deo vivo & vero:* quia illa ſunt mortua, ſeu potius, vitâ deſtituta, id eſt, numina falſa ac fictitia: *Jerem.* X. 10. *Dominus Deus verus eſt; ipſe Deus vivens & rex ſempiternus:* adde *verſ.* 14. *Stultus factus eſt omnis homo à ſcientiâ, confuſus eſt artifex omnis in ſculptili; quoniam falſum eſt quod conflavit, & non eſt ſpiritus in eis.* Hinc *Pſal.* CXV. 4, 5, 6, 7. dicuntur *habere os & non loqui, oculos & non videre,* &c. Quando Deum ſæculi hujus divitiis opponit, eum vocat vivum, id eſt, ſufficientem ad omnia abundè præſtandum, ſtabilem, ac permanentem; oppoſitè ad divitias, quæ ſunt caducæ, fragiles ac incertæ; 1 *Timoth.* VI. 17. Quando peccatores puniturus deſcribitur, dicitur vivus, id eſt, potens ad puniendum, ac propterea peccatoribus terribilis ac metuendus: *Hebr.* X. 31. *Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis.*

Quid ſit propriè vita Dei. III. Propriè autem per *vitam*, quando Deo in Sacris attribuitur, intelligitur actus & efficacia interna ac continua, quâ eſſentia divina intus ſeſe agitat perfectiſſimeque beata eſt, & ad extra ſe operandum ſeſe promovere poteſt. Vita autem divina omnium vitarum nobiliſſima eſt: ac proinde à nobis concipi non debet, tanquam actus ad eſſentiam accedens, eamque perficiens; aut effectus quidam à ſpiritu eſſentiæ juncto, & cum eo compoſitum conſtituente, reſultans: aut à causâ quâdam priore, ſive efficiente, ſive etiam materiali, dependens: Sed ipſa eſſentia divina eſt ſimpliciſſima, perfecta & æterna vita. Atque ita vita divina non tantum nobilior eſt vitâ hominum, qui internum in ſe habent corruptionis principium; ſed & vitâ angelorum; qui licet nullum in ſe habeant corruptionis principium, ipſorumque vitam Deus nunquàm deſtruere volet: ita tamen à creatore ſuô dependent, ut ſi velit eos ſemper deſtruere poſſit. Hinc vitam Deo paſſim Scriptura attribuit: *Deut.* XXXII. 40. non tantum dicit Deus, *vivo ego;* ſed &, *vivo ego in ſæculum.* ſic & *Ezech.* XXXIII. 11. *Matth.* XVI. 16. Dominus Jeſus vocatur *Filius Dei viventis:* & *Rom.* IX. 26. fideles *filii Dei viventis. Hebr.* X. 31.

Eſt Deus autor vitæ in omnibus. IV. Nec tantum ipſe Deus vivit, ſed etiam omnibus vitæ autor eſt, ita ut nulla ſit vita, niſi à Deo. 1 *Tim.* VI. 13. dicitur *omnia vivificare. Act.* XVII. 25. *omnibus vitam dare & reſpirationem:* & *verſ.* 28. *in ipſô* dicimur *vivere, moveri, & eſſe.* Unde & *Pſal.* XXXVI. 10. *fons vitæ* apud ipſum eſſe dicitur.

Ratio evincit, vitam competere Deo. V. Ratio etiam evincit, vitam, & quidem perfectiſſimam, Deo attribuendam eſſe: Quia Deus ens eſt perfectiſſimum; & ſummus hujus univerſi rector: Ergo illi competit natura regiminis hujus univerſalis capax; eaque eſt vitâ intellectuali prædita: Hocque adeo neceſſarium eſt creditu, ut ſi quis ſibi Deum fingeret vitâ deſtitutum, nil aliud conciperet niſi idolum, omni cultu & obſequio indignum. Præterea, videmus multas in mundo creaturas vitâ intellectuali præditas, quarum vitæ auctor, uti vidimus, Deus eſt: multò ergo magis vita in ipſo creatore agnoſcenda eſt.

Uſus. VI. Ex ſummâ vitæ divinæ perfectione conſequitur eam nunquam deſinere, nec deſinere poſſe: quia nullum nec internum nec externum deſtructionis vitæ divinæ principium eſt: *Joan.* V. 26. dicitur *vitam habere in ſeipſô.* 1 *Tim.* I. 17. dicitur *immortalis. Rom.* I. 23. *incorruptibilis: Apoc.* IV. 9. X. 6. *vivens in ſæcula ſæculorum:* 1 *Tim.* VI. 16. *ſolus habens immortalitatem.*

CA-

CAPUT VIII.

De Scientia Dei.

Scientia Dei.

I. VItæ perfectissimæ duo sunt adjuncta propria, seu potius duo actus interni quibus sese agitat; intellectus, quo res nudè contemplatur; & voluntas, qua in res apprehensas fertur. Cum ergo vita divina sit perfectissima, etiam hi duo actus in Deo considerandi sunt. Intellectus autem considerari solet, quod sit vel theoreticus, qui in nuda rerum contemplatione acquiescit; vel practicus, qui res cognitas ad certum finem dirigit: ille scientia, hic sapientia vocari solet. De Scientia primò dicturi sumus, dein de Sapientia.

Illius objectum.

II. Scientiæ divinæ primò considerabimus objectum, deinde ordinem & modum. Objectum ejus est omne scibile, hoc est, quicquid entitatem aliquam habet, habuit vel habiturum est, atque ita sub aliqua entitate aut veritate intellectui objici potest. Hinc dicimus Deum esse omniscium. 1. *Sam.* II. 3. vocatur *Deus scientiarum: Psal.* CXLVII. 5. dicitur *intelligentia ejus non esse numerus.* 1. *Joan.* III. 20. *Deus novit omnia.* Hæc autem sunt, vel Deus ipse, vel alia omnia præter Deum.

1. Deus ipse.

III. Primò cognoscit Deus seipsum, omnesque suas perfectiones & proprietates, & in hac sui contemplatione perfectissimè beatus est. 1. *Cor.* II. 10, 11. *Spiritus Dei omnia scrutatur, etiam profunditates Dei:* id est, scrutantium instar penitissimè perspectas habet. Et: *Ea quæ Dei sunt, nemo novit nisi spiritus Dei.*

2. Decreta Dei.

IV. Secundò: alia omnia præter se, id est, quæ ad naturam aut essentiales Dei proprietates non pertinent, Deus novit: Hæc autem vel in Deo, vel à Deo, vel extra Deum à nobis concipi possunt. In Deo sunt decreta ipsius libera: quæ, ut postea videbimus, non sunt ipsa essentia divina, sed actiones Dei liberæ: hæc Deum nosse clarè satis docet locus ex 1. *Cor.* II. 10, 11. mox allegatus.

Quo sensu Deo oblivio adscribatur.

V. Dices. Alicubi tamen Deo oblivio in Scriptura tribui videtur; ut cum memor esse aut recordari pacti sui dicitur, *Psal.* CV. 8. *Luc.* I. 72. quod oblivionem præcessisse arguit: Quin rex David apertè Deum sui esse oblitum conqueritur, *Psal.* XIII. 1. Resp. Solenne est Sacris Scriptoribus voces ad mentem pertinentes usurpare pro verbis actionem voluntatis designantibus, sic Deus peccatores *non nosse* dicitur, id est, non amare, non benefacere: Eodem modo Deus dicitur oblivisci aut recordari pacti sui, aut hominum; non quod revera illorum oblitus fuerit; sed quia auxilium suum aut non adhibet, aut differt: id est, sese gerit, non aliter ac si hominum penitus oblitus esset: recordari autem, quando favore ac auxilio suo præstò est; aut id opere ipsô perficit, quod in fœdere suo promisit.

3. Actiones Dei externa.

VI. A Deo sunt omnes Dei actiones externæ, quas Deus consentaneè suis decretis operatur: Quas omnes Deus novit, non tantum quando eas operatur; sed & ante, cum tantum sunt in decreto. *Act.* XV. 18. *Nota sunt Deo à sæculô omnia opera sua.* Sub actionibus autem Dei etiam comprehendimus ejus permissionem, quæ voluntaria divinæ actionis suspensio est, ac proinde à deliberato Dei proposito procedit.

Porrò, creaturæ omnes.

VII. Res omnes alias, quæ præter Deum, & ab ipso creatæ sunt, Deus novit; adeo ut nihil cognitionem ejus effugiat. *Hebr.* IV. 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus.* Easque agnoscit vel simpliciter quatenus essentiam habent, minimas perinde ac maximas; *Psal.* CXLVII. 4. *Numerat multitudinem stellarum, & omnes nominibus suis vocat. Matth.* X. 30. *Capillos capitis omnes numeratos* habet. Vel quatenus qualitatibus quibusdam sunt vestitæ; iisque vel bonis; quod apparet in Abrahamo, *Genes.* XVIII. 19. Davide, 1 *Sam.* XVI. 12. Mose, *Num.* XII. 7. Et nominatim in filio Jeroboami, 1. *Reg.* XIV. 13. Vel etiam malis: *Deut.* XXXI. 21. de populo Israëlis inquit Deus: *Novi ingenium ejus, & quid ipse faciat hodie. Esa.* XLVIII. 4. *Novi quod durus es, & ut nervus ferreus cervix tua, & frons tua ut æs.* Et *vers.* 8. *Novi quod prævaricator ab utero sis.* Hæcque scientia etiam Domino Jesu attribuitur, *Joan.* II. 24, 25. *Jesus non credebat semetipsum eis, eò quod ipse nosset omnes; & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine.* Et *cap.* VI. 64. *Sciebat ab initio Jesus qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum.*

Earum actiones.

VIII. Tum & actiones omnium novit Deus. *Psal.* XCIV. 9. *An qui plantavit aurem non audiet? an qui oculum finxit non videbit? an qui corripit gentes non arguet? an qui docet hominem scientiam, non cognoscet?* XXXIII. 15. *Qui finxit sigillatim corda eorum; qui intelligit omnia opera eorum.* Nec tantum externas novit actiones, sed & internas & arcanissima cordis humani cogitata: inde passim corda ac renes scrutari dicitur: *Jerem.* XVII. 9, 10. *Profundum est cor pra omnibus rebus & perversum, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, probans renes, ut dem unicuique juxta viam suam, & juxta fructum operum suorum.* 1. *Sam.* XVI. 7. *Homo videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. Proverb.* XVI. 2. *Omnes viæ viri munda sunt in oculis suis; sed qui ponderat spiritus est Dominus.* Vide & *cap.* XXIV. 12. alibique passim, ubi

ubi corda & renes ſcrutari dicitur, & καρδιογνώστης vocatur, 1. *Reg.* VIII. 39. *Pſal.* VII. 10. *Act.* I. 24. Etiam ſecretiſſimas actiones, extra ullius hominis conſpectum in locis maximè arcanis perpetratas: *Jerem.* XXIII. 23, 24. *Numquid Deus de propinquò ego ſum, & non Deus de longinquò? Num occultabit ſe quiſpiam in occultis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? An non cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? Matth.* VI. 4, 6, 18. jubet Dominus, ut eleëmoſynam demus, oremus, & jejunemus in occulto; hac additâ ratione; *Pater tuus qui videt in abſconditò, reddet tibi in propatulò. Rom.* II. 16. in die ultimo dicitur Deus *per Jeſum Chriſtum judicaturus occulta hominum.*

Tandem & futura.

IX. Tandem & Deus futura novit, & hoc κρίτηρίω ſe à falſis gentium idolis diſtinguit; quæ eo ipſo non eſſe hujus mundi rectores, nec vera numina arguuntur, quod quæ hominibus Dei directione eventura ſunt, prædicere nequeunt: *Eſa.* XLI. 22, 23. *Accedant, & nuntient nobis quæcumque ventura ſunt: priora quæ fuerunt nuntiate; & ponemus cor noſtrum, & ſciemus noviſſima eorum, & quæ ventura ſunt indicate nobis. Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dii eſtis vos.*

An & futura contingentia?

X. Sed hic jam alia exoritur quæſtio: Utrum omniſcientia divina ſeſe etiam extendat ad præſcientiam futurorum contingentium? hoc eſt, ejuſmodi futurorum, quæ à causâ liberâ, & tam in hanc quàm illam partem indifferenter ſeſe determinante, dependent.

Quidam negant.

XI. Varia admodum hic eſt ſententia Theologorum. Quidam negant ea Deum præſcire; non quia aliquid divinæ omniſcientiæ detractum cupiunt; ſed quia ea ſcibilia non eſſe, ac proinde ſcientiæ divinæ objectum eſſe non poſſe putant; nec cum præſcientiâ divinâ voluntatis libertatem locum habere poſſe. Sicut itaque nihil omnipotentiæ divinæ detrahunt, qui dicunt, contradictoria divinæ potentiæ objectum non eſſe: ita ſe nihil ſcientiæ divinæ detrahere credunt, quod quæ ſcibilia non ſunt, illius objectum non agnoſcant. In quo tamen eos falli mox oſtendemus.

Alii ea à Deo determinari ajunt in alteram partem.

XII. Alii contrariam planè viam inſiſtentes, cum prioribus ſtatuunt, contingentia à liberâ voluntatis humanæ, ad utrumque oppoſitorum indifferenter ſe habentis, determinatione dependentia neutiquam ſcibilia eſſe; Deum verò ut illa præſciat, ea decreto ſuo in alteram partem determinaſſe, ſeu ejuſmodi præſtituiſſe cauſarum ordinem, à quibus pendet actus ſpecificatio.

Hi omnem contingentiam tollunt.

XIII. Sed hoc eſt contingentiam è rebus tollere: Ante enim decretum divinum res tantum erant in ſtatu poſſibilitatis: Dei autem decretum, ut expreſſè ajunt, eas è ſtatu poſſibilitatis tranſtulit in ſtatum futuritionis; quod cum irritum fieri nequeat, omnem è rebus contingentiam tolli manifeſtum eſt. Dicunt: Licet reſpectu Dei res exiſtant neceſſariò, tamen reſpectu cauſarum ſecundarum liberè ſæpe exiſtunt & contingenter. Reſp. Contradictoria ſunt, liberè ſeu contingenter quid & neceſſariò fieri; nam liberè ac contingenter fit, quod poteſt non fieri, neceſſariò autem quod non poteſt non fieri: Hæc itaque nullo reſpectu conciliari poſſunt. Licet itaque cauſa ſecunda abſque divinâ determinatione libera fuiſſet, nunc tamen accedente decreto divino libertate ſeſe in alterutram partem determinandi ſpoliata eſt: eventuſque quem Deus præſtituit neceſſariò exiſtit. Ita ut hi auctores omnium præſcientiam Deo attribuentes, contingentium, quæ è mundo tollunt, præſcientiam Deo denegent.

Et Deum peccati autorem faciant.

XIV. 2. Hac ſententiâ Deus peccati autor ſtatuitur: Cum enim tam peccata quàm virtutes hominum Deus præſciat, nihilque niſi quod ipſe decreto ſuo prædeterminavit præſcire poſſit; conſequens eſt etiam peccata à Deo prædeterminata eſſe; adeoque Deum omnium quæ fiunt peccatorum cauſam eſſe; ſive decretum Dei ſtatuatur effectivum, ſive permiſſivum: quoniam ejuſmodi ſtatuunt permiſſionem, quæ peccatum inevitabile facit. Adeo ut hæc ſententia ita conſiderata priore deterior ſit. Deterius quippe eſt, Deum ſanctiſſimum peccatorumque vindicem ſeveriſſimum, peccatorum autorem facere; quàm illi peccatorum præſcientiam denegare.

Deum futura contingentia præſcire, probatur ex prædictionibus.

XV. Noſtra itaque ſententia eſt, Deum futura contingentia præſcire, eaque non obſtante divinâ præſcientiâ nihilominus eſſe contingentia: Quod unico hoc, eoque validiſſimo, argumento adſtruimus: Deus futura contingentia prædicit: Ergo ea præſcit. Antecedens probatur. Deus prædicit peccata: Ergo futura contingentia prædicit: Nihil enim magis liberum, & in hominis arbitrio poſitum eſt quàm peccatum: præſertim quod eum gravi pœnæ obnoxium reddit. Deum autem ejuſmodi peccata, quibus & gravem denuntiat pœnam, prædixiſſe, imo nonnulla aliquot antequam contigerunt ſæculis, ex variis Sacræ Scripturæ locis liquet. *Geneſ.* XV. 13. prædixit Deus Ægyptios ſemen Abrahæ graviter afflicturos, eoque ipſo peccatum quo in ſe Dei iram provocaturi eſſent commiſſuros: additur enim *verſ.* 14. *& gentem etiam cui ſervient judico ego. Deut.* XXXI. 16. populi Iſraëlitici futura prævaricatio prædicitur. *Eſa.* LIII. 1. Judæorum incredulitas temporibus Meſſiæ; uti & *Dan.* IX. 26. Quin & omnes Domini Jeſu paſſiones, ſceleraque, quæ Judæorum primores ipſorumque miniſtri in eum commiſſuri eſſent, per Prophetas prædicta

dicta sunt; *Matth.* XXVI. 54. *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri?* Ipse Dominus Jesus prædicit passiones suas, *Matth.* XX. 17, 18, 19. quin & varias passionis suæ circumstantias; ut, quod à Judâ sit prodendus, *Matth.* XXVI. 21. neque id tantum postquam Judas cum primoribus Judæorum transegerat, sed & multo tempore ante: ut *Joan.* VI. 65. *Sciebat Jesus ab initiò, quis traditurus esset eum.* Et *vers.* 71, 72 Quod à Petro ter ante galli cantum sit abnegandus, *Matth.* XXVI. 34. Tùm prædicitur adventus pseudoprophetarum & falsorum doctorum, *Matth.* XXIV. 5. & 11. *Act.* XX. 29. 1 *Tim.* IV. 1. 2 *Pet.* II. 1. Et imprimis insignis illa defectio per ἄνομον illum filium perditionis, 2 *Thessal.* II. 3. *& seqq.* Tandem & securitas hominum tempore ultimi judicii: *Matth.* XXIV. 37. *Luc.* XVII. 26.

Resp. ad Object. quod Deus peccata peccatis puniat.

XVI. Ad hæc loca varia excipi solent. Ac primò quidem: Deum peccata hæc præsciisse, quia decreverat ut ea fierent, nim. in aliorum præcedentium peccatorum pœnam: Deum quippe nonnunquam peccata peccatis punire. Resp. 1. Crudam hanc admodum esse locutionem, à stylo Scripturæ abhorrentem, nec sanctitati divinæ satis convenientem, quod Deus peccata peccatis puniat. Deus quidem indurare & excœcare homines dicitur in præcedentium peccatorum pœnam: indurationem autem & excœcationem suâ illis peccandi necessitatem non imponit; sed occasionem tantum peccandi præbet, quâ ipsi pro cordis sui malitiâ abuuntur; cum tamen, si pietatis essent studiosi, ea ipsis ad virtutem stimulus foret: uti in sequentibus plenius ostendemus. 2. Ut ut demus Deum id aliquando facere velle, illa tamen exceptio locum habere non potest in peccatis aliquot sæculis antequam perpetrata sunt prædictis. Si enim ea fieri decrevit in præcedentium peccatorum pœnam, oportet ut illa etiam præsciverit: atqui illa, prima saltem, præcedentium rursus peccatorum pœnæ esse non possunt. Præscivit ergo Deus peccata, quæ ut fierent non decreverat.

Resp. Ad Object. quod non prædicentur peccata à certis hominibus committenda.

XVII. Secundò excipiunt: Prædici quidem in aliquibus locis peccata, sed non indicari certos quosdam homines à quibus peccata committenda essent: ut Israëlitas injustè à populo quodam affligendos, sed non præcisè ab Ægyptis: Dominum Jesum à quodam qui cum ipso accumbebat prodendum, sed non præcisè à Judâ. Resp. Cum peccatum committi non possit, nisi à certis quibusdam hominibus, prædictio illa fieri non potuit, nisi ex certâ præscientiâ homines illos fore, qui peccatum illud commissuri essent, eosque verè peccatum illud commissuros. Dices. Deus scivit, nunquam defuturos homines malos, quibus si occasio supperitetur ad peccandum, eam avidè arrepturi sint: decrevit autem illis occasionem illam objicere; atque ita novit, illos peccatum hoc commissuros. Resp. Tota illa prædictio conjecturalis, non certa prædictio est: aut si certa sit, ex certâ præscientiâ oriatur necessè est. Deus non tantum in genere dicit, fore peccatores; sed & in specie quale sint peccatum commissuri, pœnamque propterea ipsis infligendam prædicit; quod sanè arguit, non fuisse prædictionem generali tantum scientiâ, quod semper futuri sint homines mali, nixam; cum malitia hominis variis in actibus circa idem objectum se exerere possit; & hominum malorum posteri non semper necessariò mali sint, sed & relictis patrum sceleribus ad frugem redire possint. Et quod Judam attinet, expressè dicit Petrus *Act.* I. 16. *Spiritum Sanctum per os Davidis prædixisse de Judâ.* Et Dominus Jesus proditionem illam Judæ novit & prædixit, diu antequam Judas eam animô agitaret: uti ex *Joan.* VI. 65. liquet.

An futura contingentia habeant determinatam veritatem.

XVIII. Sed in contrarium objiciunt: Futura contingentia non habent determinatam veritatem, ergo præsciri non possunt. Resp. Ex prædictionibus liquet, præsciri posse. Et licet à Deô determinata non sint, sed in futurum ab homine sint determinanda, & quidem eâ cum libertate, ut in alteram partem ea determinare possit: Novit tamen Deus pro intellectus sui infinitate in quam partem homo se liberè inclinaturus sit: & cum hoc respectu ad infinitum Dei intellectum determinatæ sunt veritatis.

Discrimen inter certitudinem & necessitatem, inter certitudinem & contingentiam.

XIX. Dices: Futura contingentia sunt incerta, ac proinde certa eorum scientia dari non potest: quia qualis est res, talis est rei scientia. Resp. Certitudo & incertitudo non sunt affectiones rei absolutæ, sed respectivæ, semperque relationem suam habent ad eum qui de re certus vel incertus est. Distinguendum siquidem est inter affectiones rei absolutas, & respectivas. Absolutæ sunt, quæ rei in sese & in naturâ suâ spectatæ tribuuntur: tales sunt necessitas & contingentia: res enim in se & naturâ suâ spectata vel est necessaria, vel contingens; id est, ejusmodi habet essentiam, quæ vel potest non existere, vel non potest non existere. Respectivæ verò, quæ rei non tribuuntur in se & naturâ suâ consideratæ, sed cum respectu & denominatione ad alterum; tales sunt certitudo & incertitudo, quæ semper includunt respectum ad alterum, qui de re aliquâ certus vel incertus est.

Adstructio hujus discriminis.

XX. Discrimen hoc inde evincitur: Quod affectiones absolutæ ex denominatione alterius nullam patiuntur mutationem, respectivæ contra. Inde est, quod una eademque res non possit simul dici necessaria & contin-

tingens, quocunque consideretur respectu: Si enim habet essentiam, cui non repugnat non existere, est contingens: si verò illi repugnet non existere, est necessaria: idque per nullum respectum ad alterum ullô modô mutari potest. Sed una eademque res simul potest esse certa & incerta, nempe respectu habitô ad alium, à quô certitudo illa aut incertitudo denominatur: id est: res quæ uni certa est, alteri potest esse incerta, seu, quod eodem redit, de unâ eademque re unus potest esse certus, alter incertus. Quod evidentissimæ est veritatis, & quotidianâ constat experientiâ. Imo res potest esse necessaria, quæ tamen denominari potest incerta, nimirum à respectu quem habet ad personam sui ignaram: hoc est, potest esse res necessaria, de quâ tamen multi sunt incerti. Sic, ex. gr. eclipsis lunæ res est necessaria, & fixis quibusdam naturæ legibus determinata: Denominari tamen potest incerta, respectu habitô ad astronomiæ imperitum cui incerta est, seu, quod eodem redit, qui de illa incertus est: nullam tamen propter illius imperitiam in natura sua admittit mutationem. Eodem modô res contingens, & nondum in alterutram partem determinata, sed liberè determinanda, potest denominari certa, relatione facta ad omniscientiam divinam cui certa est.

Unde eorum confusio oriatur.

XXI. Solemus tamen hæc duo, certitudinem cum necessitate, incertitudinem cum contingentia, confundere: Quia nos in scientia nostra nullum certitudinis fundamentum nisi necessitatem habemus; & de quovis eventu contingenti sumus incerti. Et hinc fit, ut quod rei tantum competit relativè ad nos, absolutè ei tribuamus. In quo admodum fallimur.

Quod contingens Deo possit esse certum.

XXII. Hinc jam liquet, aut enuntiatum illud; futura contingentia sunt incerta, esse identicum, aut non verum. Si enim incertitudo, communi errore, sumatur pro affectione rei absoluta, coincidet cum contingentia; & sic enuntiatio erit identica ac nugatoria, & æquipollens illi, futura contingentia sunt contingentia. Si autem sumatur pro affectione relativa, enuntiatio non est universaliter vera: sicut enim fieri potest rem necessariam alicui esse incertam, seu de re necessaria quempiam esse incertum: ita vicissim res contingens potest esse certa, nempe Deo, qui scientia præditus est infinita, omniaque infallibiliter cognoscit.

Quomodo possibilia facta sint contingentia.

XXIII. At, inquiunt, Si Deus futura contingentia præscit, ergo verum est, ea futura esse. Ita est. Atqui, inquiunt, fuere possibilia: Quæ causa ea ex statu possibilitatis transtulit in statum futuritionis? Resp. Causa illa libera, quæ sese in unam partem liberè inclinatura est; quæ antequam operans consideratur, indifferens est: sed quando consideratur operans, non amplius respectu exercitii actus indifferens considerari potest, sed se jam in alteram partem determinans. Dices. Hac ratione introducetur fatum, omne Dei decretum antecedens. Resp. Nequaquam: nihil enim futurum esse potest, nisi præcedat aliquod Dei decretum: necesse enim est, ut Deus decernat hominem creare, antequam scire possit quid homo facturus sit; cum sine hoc decreto homo ne existere quidem possit; & de eo qui existere non potest, nihil præsciri possit. Sic non tantum decretum de creando, sed & legem ferendo præcedere oportet, antequam utrum homo legem transgressurus sit præsciri possit. Illa autem creatio vel legislatio nullam infert eventui necessitatem; eventus respectu causæ suæ indifferens est; sed quatenus illa Dei scientiæ objicitur, ut sese liberè in alteram partem determinans, etiam eventus infinito intellectui divino certus est. Perinde uti res præsens, licet libere à causa indifferente procedat, mihi certa esse potest. Dices. Quicquid est, quando est, necessario est. Resp. Sensus est, quod quicquid est necessariò est; quia dum est, non potest simul non esse; ita enim duo contradictoria simul essent vera: ideoque de eo necessariò debet prædicari quod sit. Sed si hoc sensu accipiatur, quod quicquid est necessariò dependeat à sua causa, ita ut illa causa necessariò operetur, nec possit non operari falsissimum est: Licet enim causa quæ se jam determinavit, ratione exercitii, seu actus secundi, non amplius sit indifferens; ratione tamen facultatis seu actus primi, semper indifferens manet, actumque suum pro arbitrio vel continuare, vel suspendere potest. Adeo ut hæc tantum sit necessitas consequentiæ. Et eo respectu etiam futura contingentia scientiæ divinæ objiciuntur.

Objectio contra præscientiam divinam.

XXIV. Supereſt gravissima contra præscientiam objectio ex Scripturâ. Ea hæc est. Si Deus omnia futura certò & infallibiliter præscit, quomodo Deus dici potest contristari ob hominum malitiam, & pœnitentiâ duci, *Genes.* VI. 6. 1 *Sam.* XV. 11. Quomodo dicere potuit, se post tentationem institutam verè demum cognovisse Abrahamum Dei timore esse præditum, *Genes.* XXII. 12. Deum exspectasse ab hominibus uvas, cum fecerint labruscas; *Esa.* V. 4. Deum jurasse se introducturum populum in terram sanctam, in quam tamen propter ipsius incredulitatem eum non introduxit, *Num.* XIV. 22. Tandem, quomodo Deus seriò homines monere, hortari, orare, obtestari potest ut se convertere velint, quos se nunquam conversuros novit?

Quid alii respondeant.

XXV. Ad hanc difficilem sanè objectionem quidam respondent; Quod præscientia Dei subjaceat ejus voluntati, perinde atque potentia: Sicut itaque Deus non omnia

omnia facit quæ facere potest, sed tantum quæ vult; & nihilominus est omnipotens: ita etiam Deum non omnia scire, quæ scire potest, sed tantum quæ scire vult; & nihilominus esse omniscium. Hæc responsio difficultatem objectam aliquatenus quidem tollit, quò minus tamen in eâ acquiescam, alia obstant. Ac 1. quidem, non rectè videtur dici, potentiam Dei subjacere ejus voluntati: non enim Deus efficere potest, etsi velit (quod tamen velle non potest) ut non sit omnipotens; sed tantum potentiæ ipsius exercitium; ideoque non omnia facit quæ facere potest, sed tantum quæ vult. Sed alia est ratio scientiæ, quæ non sciendi facultatem aut potentiam significat, sed actum: ideoque si Deus omnia actu non novit, reverà non est omniscius. 2. Durum est nec admittendum, scientiam, quæ posito objecto scibili actus intellectus necessarius est, voluntati subjicere. 3. Nec causa reddi potest, quando Deus alicujus animum aut probitatem explorare vult, cur scientiam suam ab ejusmodi objecto avertere velit; cum hac suâ actione se illius notitiam cupere demonstret. 4. Sed nec hæc responsio sufficere potest: quia multa prædicuntur, quæ Deus seriò dehortatus est: unde liquet, & dehortationem Dei cum præscientiâ ejus conciliari debere. Aliâ itaque responsione opus est.

Vera illius solutio.

XXVI. Rectius itaque mihi respondere videntur, qui nodum hac ratione solvunt. Quod Deus non tantum præsciat quid homo, sed & quid ipse facturus sit, quo præcedente homo hoc vel illud facturus est. Ex vi itaque divinæ præscientiæ necesse est, ut Deus prius hominem tentet, seriò hortetur & moneat, &c. priusquam præsciat hominem pariturum, vel non pariturum divinis illis actibus. Eaque responsio tantò magis objectioni huic satisfacere censeri debet, quia in Scripturâ passim Deo tribuitur, quod homines, de quibus jam prædixit quod parituri non sint, hoc est, quos, juxta autorum horum sententiam, induravit ut necessariò immorigeri & rebelles sint, seu indurare decrevit, hortetur & invitet ad resipiscentiam. Sanè si Deus seriò ad pœnitentiam hortari & invitare potest, quos jam induravit, facultatemque resipiscendi ademit; multò majore jure seriò invitare & hortari dicendus est, quos non parituros, attamen parere posse, & non nisi propriâ & evitabili culpâ immorigeros fore, præscit.

Momentum hujus controversiæ.

XXVII. Nos verò, licet hæc ita adstruamus, tanti tamen non facimus hanc quæstionem, ut necessarium plane ad salutem credamus, Deo futurorum contingentium præscientiam adscribere; aut eos, qui eam Deo non adscribunt, ideo quod scibilia non esse credant, errore exitiali, qui eos è regno cœlorum excludat, teneri. Quia nullum in Scripturâ exstat indicium, unde præscientiæ hujus fides necessaria esse creditu colligi possit. Deinde: Quia absque illius cognitione aut fide cultus Dei sartus tectus esse potest. Ut enim Deus colatur, necesse non est scire, Deum jam ante præsciviſse, quid facturi simus: Sufficit scire ac credere, Deum scire omnia quæ à decreto suo dependent, quæque sive per omnipotentiam, sive per sapientiam suam efficere decrevit. 2. Deum scire omnia nostra opera, tam præterita, quàm præsentia, tam occulta quàm manifesta, imo cogitationes, adeoque omnia quæ in judicium adducturus est. Hæc enim cultus divini fundamenta sunt: & hisce admissis Deo debitus constat honor, religionis ac sinceræ pietatis necessitas sarta tecta conservatur; nosque eam exercentes bonæ conscientiæ testimoniô freti ad Deum in quibusvis necessitatibus confugere, ejusque auxilium cum fiduciâ implorare ac exspectare possumus: immorigeri verò ac contumaces ejus iram ac vindictam metuere necesse habemus. Utrum ea antea præsciverit, nec ne, nullum ad officia hæc momentum habet: non enim Deus actiones nostras ut futuras & à se præscitas, sed solummodo ut à nobis factas, in judicium adducturus est.

Scientia Dei est, vel simplicis intelligentia, vel visionis.

XXVIII. Restat alterum tractationis nostræ membrum, Scientiæ divinæ ordo; cui & modum adjungemus. Ut ordo rectè explicetur, sciendum duplicem Deo communiter à Theologis scientiam tribui solere. Prior vocatur Scientia simplicis intelligentiæ, quæ ex naturâ suâ omni liberæ voluntatis actu prior est, quâ Deus seipsum cognoscit, & omnia possibilia. Altera vocatur Scientia visionis; hæc est libera, & actu voluntatis liberæ posterior, quâ Deus omnia quæ facere & permittere decrevit, eodem ordine quô ea facere vel permittere decrevit, cognoscit. Huic à quibusdam Theologis additur tertia, quam mediam vocant; quâ Deus sub conditione novit, quid angeli aut homines facturi essent, si eos Deus in hoc vel illo statu constituere decerneret. Vocatur media, quia inter scientiam simplicis intelligentiæ, & visionis, media est, & de utrâque participat. Si quis tamen eam ad scientiam simplicis intelligentiæ referre velit, eò quod quæ illius objectum dicuntur solummodo possibilia sint, non repugnamus, modo de re ipsâ constet.

De scientiâ mediâ.

XXIX. De hac scientiâ mediâ quæritur, an ea in Deo locum habeat. Video pro illius adstructione aliquot proferri ex Scripturâ Sacrâ testimonia. Veluti, quod Deus Davidi prædixit incolas civitatis Ceilæ ipsum tradituros esse in manus Saulis; quod tamen factum non est, quia David à Deo monitus matura fuga sibi consuluit: 1 *Sam.*

xxiii. 9. Quod Deus per Jeremiam prædixerit regi Zedechiæ, Judæos, si ad regem Chaldæorum exiret, ipsum non tradituros, nec ei illusuros, *Jerem.* xxxviii. 19. Et quod Dominus dicit *Matth.* xi. 22. *Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyrô & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in saccô & cinere pœnitentiam egissent.* Attamen, ut quod sentio dicam, ex nullo illorum locorum eam solidè probatam video, nisi forte ex postremo. Primus enim locus manifestè respicit rem præsentem, hoc est, præsentem animi constitutionem incolarum Ceilæ, quam Deus, utpote καρδιογνώστης, intimè perspectam habebat. Potuit itaque Deus, qui noverat, Saulis autoritatem pluris apud ipsos valere, quàm recens Davidis beneficium, imo quid ipsi metu Saulis jam forte animo agitabant, prædicere, si Saul ad civitatem illam accederet, incolas ipsum Sauli tradituros. Idem de secundo exemplo dicendum est: ad prædictionem illam requirebatur sola cognitio animi Judæorum, quo erga regem suum affecti erant: noverat Deus eam adhuc apud ipsos esse regis sui reverentiam, ut eum Chaldæis non tradituri, nec ei illusuri essent. Tertius locus evidentior est, & solidius ex eo argumentum deduci potest: licet enim non de re futurâ, sed præteritâ agere dici possit, hoc est, de animi constitutione Tyriorum qui jam olim exstiterant, quæ comparatione factâ cum animis Bethsaiditarum eâ melior esse à Deo noscebatur; tamen ex illâ animorum cognitione Dominus prædicit, Tyrios resipiscentiam acturos fuisse, si eadem illis oblata fuisset gratia quæ incolis Bethsaidæ & Chorazim contigit: Quod non nisi ex certâ quadam præscientiâ profluxisse judicari debet. Licet enim animis non essent adeo desperatè improbis ac Bethsaiditæ, exinde tamen non sequitur ipsos ad gratiæ ejusdem quæ his contigit oblationem resipiscentiam acturos fuisse: non itaque illud nisi ex certâ præscientiâ prædici potuit. Et ratio idem suadere videtur. Si enim Deus sciat quid homo facturus sit, postquam eum in tali statu ponere decrevit; nulla videtur ratio negandi, Deum idem conditionatè præscire ante decretum suum. Decretum enim Dei absolutum hominem in tali statu collocandi, non majorem actioni ejus adfert necessitatem, quàm decretum conditionatum.

Per eam non introducitur fatum Stoicum.

xxx. Unicum huic sententiæ objici solet: Quod sic dabitur fatum Stoicum, omne Dei decretum antecedens, & cui ipse Deus erit alligatus. Atqui nos hoc negamus: Nam 1. non cognoscit Deus ullam hominis actionem, nisi posito aliquo suo decreto, sive absoluto, sive conditionato; illud itaque omnem hominis actionem præcedere debet. 2. Positâ hac præcognitione Dei, nihilominus summa in Deo est libertas vel decretum suum suspendendi, vel decernendi. 3. Positâ præscientiâ divinâ, homo neutiquam constringitur ad actionem suam; quia non tantum Deus actionem hominis novit, sed & cum modô contingentiæ, hoc est, futuram quidem esse, sed ita tamen, ut possit non fieri.

Ordo scientiæ simplicis intelligentiæ.

xxxi. Hisce ita observatis, dicimus Scientiæ divinæ ordinem distinctè esse considerandum, juxta tres memoratas scientiæ divinæ species. Objecta scientiæ simplicis intelligentiæ aut naturalem inter se habent ordinem & dependentiam, aut non. Quæ naturalem inter se habent dependentiam Deus hoc eodem ordine cognoscit; prius nempe id à quô aliquid naturaliter dependet, postea illud quod ab eô dependet: prius subjectum, quàm adjunctum; prius personam quàm actum qui circa illam versatur. Quæ nullam inter se naturalem dependentiam habent, Deus etiam nullo ordine, hoc est, unum non prius alio, sed omnia simul, cognoscit.

Ordo scientiæ visionis.

xxxii. Objecta scientiæ visionis Deus cognoscit eodem ordine, quo à Deo per liberrimum voluntatis decretum sunt constitutæ. Ordo itaque ille sumi non debet à naturali rerum connexione & dependentiâ; sed ex ordine causalitatis, quam res ex decreto divino inter se habent. Potest siquidem Deus res, nullam inter se naturalem connexionem habentes, decretô suô connectere, ut una ad alteram collata causalitatis rationem habeat: Verbi gr. ut fides in Jesum Christum crucifixum sit medium consequendi salutem æternam; & salus æterna vicissim fidei illius sit præmium. Hoc enim non ex naturali connexione, sed ex arbitrio divino dependet.

Ordo scientiæ mediæ.

xxxiii. Objecta scientiæ mediæ, quia illa partim cum scientiâ simplicis intelligentiæ, partim cum scientiâ visionis participat, eodem ordine quo illarum scientiarum objecta cognoscit.

Modus scientiæ divinæ.

xxxiv. Modus scientiæ divinæ est perfectissimus: non enim in Deo est instar habitus, sed actus perfectissimi; ideoque simplici intuitu omnia cognoscit per nudam & simplicem intelligentiam. Non enim Deus, hominum instar, discursu utitur: omnis namque discursus imperfectionem sapit. Quoniam ex notis deducit in cognitionem ignoti: Omnia autem Deo statim nota sunt, & simplici intuitu cognoscuntur. Hoc est quod Theologi innuunt, quando scientiam Dei noëticam, non dianoëticam ajunt. Sed & præterea est incomprehensibilis: Quis enim capiat, quâ ratione Deus cognoscat non tantum res minimas perinde ac maximas, occultas cordis cogitationes perinde ac facta externa quæ in oculos incurrunt; sed & futura contingentia, adeoque ex hy-

hypothesi tantum futura: cum adeo tenuis & exilis eorum sit entitas, ut quod cognosci possint humana mens vix assequatur, & nisi prædictionum divinarum testimoniis à posteriore convinceretur, à priore id demonstrare non posse videatur. Illud autem cavendum, ne scientiam Dei statuamus causam rerum: est enim rerum tantum apprehensio, actioque in Deo immanens, quæ extra Deum nihil operatur; & ordine naturæ rebus posterior: non enim res sunt, aut sunt futuræ, quia eas Deus cognoscit; sed quia sunt, vel futuræ sunt; ideo eas novit: sicut itaque memoria nostra non est causa præteritorum, sed ea præsupponit fuisse; ita neque scientia Dei est causa præsentium vel futurorum, sed præsupponit esse, aut fore.

De Sapientia Dei.

XXXV. Et hactenus de intellectu Dei theoretico, sequitur practicus, qui Sapientia appellari solet: quâ Deus novit, quibus actibus ac mediis finem quem intendit consecuturus, & gloriam suam illustraturus sit, quæque illi illustrandæ convenienter ab ipso fieri aut permitti oporteat. Novit siquidem Deus jus suum, potentiam suam, æquitatem, quam legem præscribere conveniat, quo præmio & pœnâ eam sanciri oporteat; quo auxilio & permissu opus sit, ut homo tum legi obedire & promissum præmium ex gratiâ consequi, tum legi propriâ culpâ inobediens esse & pœnâ denuntiatâ justè puniri possit; qui actus & quo ordine respectu singularum rerum exerceri debeant. Et quamvis Deus, si omnipotentiâ suâ uti velit, mediis non indigeat; non tamen semper eam adhibere vult; sed utitur sæpe causis secundis, tanquam mediis, easque dirigit, ut finem à se intentum, sed ipsarum intentioni sæpe contrarium, certissimè consequatur: adeo ut, dum id quod ipsæ sibi proposuerunt agere videntur, non tam id agant, quàm quod Deus intendit, & per ipsas effectum reddere vult. Unde *solus sapiens* appellatur, *Rom.* XVI. 27. *1 Timoth.* I. 17. &, *fons omnis sapientiæ*, *Dan.* II. 20, 21. Et licet sapientiæ ipsius ratio nobis aliquando occulta est, ipsi tamen ea constat. Unde exclamat Apostolus *Rom.* XI. 33, 34. *O altitudo divitiarum, tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & imperveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ei fuit?*

Usus.

XXXVI. Usus attributi hujus sunt varii. 1. Ut sincerè & integrè coram Deo, ut omniscio, ambulemus; etiam in occulto, quia Deus in occulto videt. Et hoc modo nos ab hominibus Deum non verè timentibus, sed hominum tantum reverentiâ peccata manifesta vitantibus, segregemus. Quin & cogitationes coram ipso puras castas & sanctas servemus; & absque omni hypocrisi ambulemus, scientes oculos Dei falli non posse. Vide *Luc.* XVI. 15. *Gal.* I. 10. *1 Thess.* II. 4. *Eph.* VI. 6. *Coloss.* III. 22. 2. Ut causam nostram bonam perpetuò ipsi commendemus, ac nos solemur rei bene gestæ conscientiâ contra iniqua hominum judicia. Veritas, innocentia, sæpissimè hic opprimitur: optimi calumniis opprimuntur, nec defensioni ullus relinquitur locus. Sed cogitandum, Deo notam esse rectitudinem cordis atque actionum nostrarum, ipsumque, qui tandem omnia occulta est patefacturus, etiam integritatem nostram, si non in hoc, saltem in futuro sæculo, omnibus ostensurum. Ita David sæpe causæ suæ integritatem ac judicium Deo commendat: Sic & Apostolus *1 Cor.* IV. 3, 4, 5. *2 Cor.* X. 18. 3. Ut preces & suspiria nostra fidenter illi offeramus quocunque in loco simus: imo si facultate simus destituti preces nostras externo ore proferendi, gemitus & suspiria ad Deum mittamus, certi ea ad illum adscendere. *Rom.* VIII. 26, 27. *Hebr.* IV. 13, 14. 4. Ut nunquam contra judicia ejus murmuremus; nec in quocunque casu, modò ipsum colamus, animum despondeamus; sed eventum ab ipsius sapientiâ exspectemus, & ipsius gloriæ, & nostræ saluti, maximè consentaneum: scientes nos nostraque omnia semper ipsi curæ esse, utpote qui gressus nostros numerat: *Psal.* XCI. 10, 11, 12. *Matth.* X. 29, 30. Deumque pro sapientiâ & potentiâ suâ ex tenebris lucem producere posse, & per sapientiam suam *attingere à fine usque ad finem fortiter, & disponere omnia suaviter*, *Sapient.* VIII. 1.

CAPUT IX.

De Voluntate Dei.

Voluntas Dei.

I. ALtera vitæ divinæ facultas, seu potius actus internus, est Voluntas: Quæ reipsâ, uti neque in homine, ab Intellectu non differt: A nobis tamen sub distinctô conceptu apprehenditur; quia tendit in objectum aliô modô consideratum; essentiaque divina aliô modô sese erga id promovet.

Triplici significatu accipitur.

II. Triplici potissimum significatu *Voluntas Dei* accipi solet. 1. Ut denotet facultatem volendi. Ejus significationis exempla in Scripturâ exstare non videntur: quin tamen Deo competat, dubitari nequit: quia actus absque facultate, seu principiô à quô procedit, esse non potest. Hoc sensu voluntas Dei est ipsa essentia divina, per quam Deus immediatè vult, perinde atque anima rationalis immediatè per seipsam vult & intelligit. 2. Actum volendi, seu volitionem ipsam, quæ liber facultatis est egressus. Hoc sensu aliquoties in Scripturâ accipitur. Sic *Eph.* I. 11. Deus *omnia secundum consilium voluntatis suæ operari* dicitur. Et

Apoc. IV. 11. *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem; quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata ſunt.* Hoc ſenſu decreta divina ſignificat, de quibus in ſequentibus dicendum erit, & ab eſſentiâ divinâ manifeſtè diſtinguitur. 3. Id quod Deus vult, ſeu ex volitione divinâ promanat: qualia ſunt Dei præcepta, promiſſa & minæ. Prima vocantur voluntas Dei, quia Deus vult, ut quod præcipit faciamus, & quod vetat, omittamus. Poſteriora; quia Deus obedientibus vult promiſſum præmium largiri, & inobedientibus pœnam quam comminatus eſt infligere. Hujus ſignificationis creberrimus eſt in Scripturâ uſus. *Matth.* VII. 21. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt.* Et *cap.* XII. 50. *Luc.* XII. 47. *Joan.* VI. 38, 39, 40. *Deſcendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me. Hæc eſt autem voluntas ejus qui miſit me Patris; ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in noviſſimo die:* &c. Et *cap.* VII. 17. IX. 31. 1 *Theſſ.* IV. 3. Imo *Rom.* XII. 2. expreſſè vocatur, *bona, perfecta & beneplacens voluntas Dei.* & *Eph.* V. 10. quod *beneplacitum eſt Deo.* Hujus poſtremo ſenſu acceptæ conſideratio potiſſimum ad tractatum de præceptis & promiſſis Dei ſpectat. Nunc de voluntate Dei in genere tantum quædam dicemus.

Objectum ejus eſt bonum.

III. Voluntatis divinæ in genere acceptæ objectum eſt verum bonum: quod eſt, tum Deus ipſe, tum quicquid divinæ naturæ conſentaneum eſt; quod Deus propter ſeipſum vult: Non malum: ac proinde nec bonum apparens, quod cum malum in ſe ſit, errore mentis tantum pro bono habetur. Malum cum dicimus, malum propriè dictum intelligimus, quod in ſe & intrinſecè malum eſt, hoc eſt, quod normæ ac regulæ à Deo poſitæ, ſive rectæ rationi, ſive legi latæ ac ſcriptæ, contrarium eſt: Hoc eſt, peccatum: illud enim naturæ divinæ ita eſt adverſum, ut nullo modo ſub voluntatem divinam cadere poſſit, quocunque conſideretur reſpectu: Quia enim in ſe & totâ naturâ ſuâ malum eſt, nullo reſpectu cum Dei naturâ conciliari poteſt. Hinc *Pſal.* V. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es. Habac.* I. 13. *Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum; & reſpicere ad iniquitatem non poteris. Sachar.* VIII. 17. poſt variorum peccatorum enumerationem dicitur; *Omnia hæc ſunt, quæ odi, dicit Dominus. Jacob.* I. 13. *Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim malo tentari non poteſt; ipſe autem neminem tentat;* ſc. ad malum. Unde *Sapient.* XIV. 9. *Æquè Deo odio ſunt, impius & impietas ejus.* Nihil etiam naturæ divinæ, quæ ſanctiſſima eſt, magis eſt adverſum; ideoque qui peccat nullam cum Deo communionem habere poteſt. 1 *Joan.* I. 5, 6, 7. *Hæc eſt annunciatio, quam audivimus ab eo, & annunciamus vobis: Quoniam Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ. Si dixerimus, quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur,* &c. Quid quod Deus peccata non tantum ſtrictè prohibet, additis graviſſimis minis; ſed & ſeveriſſimè tam in hoc quàm in futuro ſæculo punit.

Peccatum nullo reſpectu ejus objectum eſſe poteſt.

IV. Hoc adeo evidentis eſt veritatis, ut nemo directè & apertis verbis dicere audeat, Deum peccatum velle: Eſſetque id adeo à Chriſtianis auribus abhorrens, ut nemo talia docentem audire ſuſtineret. Quidam tamen illud indirectè docere non verentur, ejuſmodi nempe, quibus poſitis, neceſſariò ſequitur Deum peccata velle. Tales ſunt, qui docent Deum abſolutè decreviſſe miſericordiæ & juſtitiæ ſuæ vindicatricis gloriam patefacere; miſericordiæ in remittendo, juſtitiæ, in puniendo peccato. Illud enim decernere non potuit, quin ſimul decreverit, ut peccatum exiſtat, atque ita occaſionem habeat tam miſericordiam quàm juſticiam ſuam demonſtrandi. Dices. Deus peccatum voluit, non quatenus peccatum, ſed quatenus medium demonſtrandæ gloriæ ſuæ. Reſp. Peccatum demonſtrandæ gloriæ divinæ medium eſſe non poteſt, niſi quatenus peccatum conſideratum: aliâ enim ſub conſideratione hominem miſeriæ ſubjicere non poteſt, nec idoneum facere ſubjectum, erga quod Deus vel miſericordiam, vel juſtitiam ſuam exerceat. Dices. Deus peccatum non vult, quia eo delectatur; ſed quia demonſtrandæ gloriæ ſuæ medium eſt: idque Davidem velle, quando *Pſal.* V. 5. dicit, *Deum, non, nolle, ſed, non delectari peccato:* quod arguit vox חפץ. Aliud autem eſt, quid velle, aliud eo delectari: æger vult potionem amaram ut recuperandæ ſanitatis medium, non tamen eâ delectatur. Reſp. 1. Quicquid Deus vult, etiam cum delectatione vult; quia nullâ re extra ſeipſum ad volendum movetur: nihil ergo velle poteſt, niſi quo delectatur. 2. Æger qui ſanitate delectatur, etiam potione amarâ, quatenus ſanitatis recuperandæ remedio, delectatur: ita & neceſſe foret ut Deus, qui gloriæ ſuæ demonſtratione delectatur, etiam peccato, ut illius medio, delectetur. 3. Licet dici poſſit ægrum à potione amarâ in ſe ſpectatâ abhorrere; id tamen Deo applicari non poteſt: quoniam æger non ſponte & lubens potionem amaram eligit; ſed neceſſitate coactus; quia aliud nullum ægritudinis, in quam invitus incidit, evadendæ medium habet: Deus vero ultrò, pro beneplacito ſuo medium hoc eligit, cum ad gloriam ſuam demonſtrandum infinita ipſi media ſuppetant: imo nullo externo actu glo-

gloriam suam ostendere necesse habeat, cum ipse in se summè & semper gloriosus sit. Quare si Deus peccatum, ut demonstrandæ gloriæ suæ medium voluit, necesse est, ut & eo delectatus sit.

Sed quidem mala pœna.

V. Quod mala pœnæ attinet, ea physica tantum mala sunt, & mala vocantur, non quia in se & intrinsecè mala sunt; sed quia illi cui infliguntur sunt mala, hoc est, injucunda, ipsumque voluptate, bono gratissimo, spoliant: interim & ad emendationem illius cui infliguntur, si sint castigationes, cedere; aut si sint excidium, gloriam Dei illustrare possunt; ideoque & Deus ea velle potest. Sic *Esa.* XLV. 7. *Ego Deus formans lucem & creans tenebras; faciens pacem & creans malum. Ego Jehova faciens omnia hæc. Lament. Jerem.* III. 38. *An ex ore Altissimi non egredientur bona & mala? Amos.* III. 6. *An erit malum in civitate, & Jehova non fecerit illud?*

Proprietas ejus est libertas.

VI. Voluntati propria est libertas, utpote proprietas à voluntate inseparabilis: Eaque in Deo est summa: Sic *omnia secundum consilium voluntatis suæ agere* dicitur, *Eph.* I. 11. Nec libertati huic obstat, quod Deus non posse malum, & nil nisi bonum posse dicitur: hoc enim summæ in Deo perfectionis est, quod nil nisi bonum possit: Nec hoc ad libertatis divinæ diminutionem quicquam facit. Sciendum, bonum esse vel absolutè summum, quod est ipse Deus, ejusque gloria: Aliud à summo illo dependens, & ad illud relatum: Qualia sunt omnia extra Deum. Circa primum bonum voluntas Dei naturali necessitate occupatur ad id volendum: Non enim potest Deus, quin summum bonum velit. Circa secundi generis bona, liberrimè sese habet voluntas divina, non tantum libertate, quam vocant contradictionis, sed & contrarietatis. Potest siquidem Deus ab omni volendi exercitio circa hæc abstinere; quoniam in seipso summè beatus est: potest ex variis ejusmodi bonis hoc præ illo eligere, atque ita gloriam suam hoc, non alio modo ostendere: nulla extra se ratione motus, sed quoniam ipsi placuit ejusmodi operibus gloriam suam declarare. Sic ait Dominus Jesus *Matth.* XI. 25, 26. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita Pater: quoniam sic fuit placitum ante te. Matth.* XX. 15. *An non licet mihi quod volo facere de meo? Jerem.* XVIII. 6. *Rom.* IX. 21. *An non habet potestatem figulus in lutum, ex eâdem massâ facere aliud vas quidem in honorem, aliud vero in contumeliam?*

Nihil tamen potest Deus attributis suis repugnans.

VII. Hoc tamen eò usque non est extendendum, ut libertatis divinæ prætextu Deo quippiam adscribatur, attributis ejus, Sanctitati, Justitiæ, Misericordiæ repugnans, ac proinde, quo gloria ipsius directè violetur. Quale sit ab illis, qui negant, ideo Deum virtutes præcipere, quia bonæ sunt; sed posse Deum, si velit, contrarium omnibus virtutibus; ac speciatim decalogi, nominatim quidem primæ tabulæ, præceptis præcipere: posse hominem simpliciter ad impossibile obligare, & facere contrarium ejus quod ipse prohibuit; posse innocentem, aut quem ipse nocentem fecit, in æternum cruciare; similiaque, de quibus in Cap. de Justitia Dei latius. Licet enim Deus nullâ necessitate ad quicquam extra se operandum adigatur, aut voluntas ejus nullâ superioris lege circumscribatur: Tamen Deus ipse sibi lex & regula est, nihilque naturæ suæ contrarium velle potest; sed quando quicquam operari vult, non potest, quin naturæ suæ convenienter operetur: interim arbitrii divini est, quo actu attributorum suorum egressius demonstrare ipsi placeat.

Discrimen inter libertatem voluntatis Dei, & hominum.

VIII. Dices. Si in Deo salva sit voluntatis libertas, licet nihil nisi bonum velle possit: An non & in homine voluntatis libertas potest esse salva, licet irresistibili Dei gratiâ determinetur ad bonum? Resp. Nequaquam: Alia siquidem est ratio Dei, alia hominum. Deus nulli legi subest; sed ipsa naturæ divinæ sanctitas sibi ipsi regula est: Homines vero legi promissis ac minis sanctæ subjecti sunt: Natura itaque obedientiæ liberæ exigit, ut homo nullâ necessitate ad bonum feratur, sed tam legem transgrediendi, quàm ei obediendi potentiam habeat. Alias nulla est obedientia. In statu autem glorificationis, quando nulli amplius legi subjecti erimus, peccare non poterimus, sed sponte ac toto naturæ impetu in bonum feremur.

Voluntas Dei est 1. vel arcana, vel revelata.

IX. Voluntas divina variè dividi solet. Prima ac communis valde divisio est, qua voluntas Dei dividitur in voluntatem arcanam, & revelatam; seu, ut alii exprimere malunt, in voluntatem signi & beneplaciti; vocantes voluntatem revelatam, voluntatem signi, arcanam vero voluntatem beneplaciti. Hæc distinctio eo fine à quibusdam doctoribus adhibetur, ut doceant voluntatem revelatam, quæ continetur præceptis, promissis ac comminationibus divinis, non esse verum ac propriè dictum Dei voluntatem, sed esse tantum voluntatem signi, & non nisi κατ' ἐνέργειαν & abusivè voluntatem Dei vocari; nisi effectum sortiatur: Arcanam vero voluntatem, seu decretum Dei, esse veram ejus voluntatem ac beneplacitum, utpote quæ semper effectum sortiatur: Ac proinde fieri posse, ut Deus voluntate signi quædam velit, quæ voluntate beneplaciti non vult, & vice versâ: ut, ex gr. fidem & resipiscentiam reproborum, quam tamen voluntate arcanâ non vult. Ita passim docent Doctores Contraremonstrantes.

Revelata etiam est propriè dicta Dei voluntas.

X. Atqui hoc sensu accepta hæc distinctio falsa est & periculosa, & manifestis erroribus & absurditatibus incrustandis excogitata. Quod enim prius attinet, voluntatem revelatam esse propriè dictam Dei voluntatem ex variis Scripturæ locis antea allegatis evidentissimè constat: imo expresè *beneplacens Dei voluntas* vocatur, *Rom.* XII. 2. *Eph.* v. 10. quô elogiô arcanam Dei voluntatem nusquam ornatam legimus, etsi quin ea Deo placeat dubitari minimè possit: Adeo ut nulla sit ratio, cur ea speciatim præ revelatâ voluntas beneplaciti vocetur. Præterea idem manifestissimâ evincitur ratione. Nisi enim id statuamus, gravissima sequentur absurda: ut; 1. Si voluntas Dei arcana sola sit vera Dei voluntas, nos, quibus hæc ignota est, de verâ Dei voluntate semper incerti erimus. 2. Posset fieri, ut Deus propriè nolit id quod seriò præcipit, & propriè velit, quod seriò prohibet. 3. Qui divina præcepta transgrediuntur, non peccabunt contra veram Dei voluntatem: imo omnia peccata, quantumvis enormia, secundum veram Dei voluntatem fient. 4. Multi erunt damnandi, eò quod veram Dei voluntatem fecerint. Dices. Si aliquid fiat contra Dei voluntatem, non erit Deus summè beatus; utpote qui aliquid contra animi sui sententiam ferre adigatur. Resp. Ex dictis liquere, duplicem esse Dei voluntatem: unam, quâ ipse quid absolutè efficere vult: contra hanc si quid fiat, Deus non foret summè beatus: Alteram, quâ à nobis aliquid fieri vult, additô promissô præmii & comminatione pœnæ. Contra hanc homo quid facere potest: imo ut id possit natura legislationis & obedientiæ exigit, quæ liberum requirit voluntatis exercitium, & inobediendi potentiam. Quamvis autem Deus legem homini non præscribat, ut eam transgrediatur, sed ut illi obediat; tamen sive homo Deo præcipienti obediat, sive non, Deus nihil patitur contra animi sui sententiam: Quia hæc est voluntas Dei immutabilis, liberè obedientem donare præmiô, liberè inobedientem afficere pœnâ. Sive itaque homo obediens sit, sive inobediens, Deus efficit quod vult. Si verò Deus destitutus esset potentiâ inobedientem pœnâ denuntiatâ puniendi, sanè beatus non esset.

Omnis voluntas Dei non est efficax.

XI. Fundamentum hujus erroris est, quod credant, nullam esse Dei voluntatem nisi efficacem. Atqui hoc si statuamus, inanis erit omnis conatus voluntati Dei obediendi; quia quicquid agimus, necessariò voluntatem Dei facimus. Atque ita omnis tollitur religio. Dices. Religio est, legi à Deo nobis datæ parere. Atqui, dico ego, si omnis Dei voluntas est efficax, etiam inanis est omnis conatus legi divinæ parendi. Aut enim Deus efficace ac verâ suâ voluntate constituit, ut legi suæ pariturus sis; & sic velis nolis parebis: aut per eandem suam efficacem voluntatem decrevit, ut non sis pariturus; & sic velis nolis inobediens eris. Tam enim fieri non potest quod Deus non vult, quàm necessariò fit, quod Deus vult. Dices. Deus est considerandus non separatim, & in se; sed cum lege suâ: & propositum obediendi legi Dei non est ineptum in nobis, quia eventus ipse docet, aliquos legi divinæ parere, aliquos illi reluctari. Resp. Quoniam statuunt, voluntatem Dei esse efficacem, nosque quicquid agimus semper facere quod Deus à nobis fieri vult; hinc sequitur, neque legem Dei posse à nobis concipi separatim & in se: sed semper cum absolutâ illâ ac efficace Dei voluntate, cui omnes & omnia subjacent. Illâ itaque si Deus omnia determinet, propositum obediendi legi divinæ tam est ineptum in nobis, quàm propositum obediendi absolutæ ac efficaci voluntati Dei; quia per illam omnes omniaque determinantur, ut necessariò legi Dei vel obediant, vel reluctentur.

Explicatio Psal. CXV. 3.

XII. In contrarium tamen objiciunt *Psal.* CXV. 3. *Certè Deus noster in cœlô est, omnia quæ voluit fecit*: Et *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam*: Et *Rom.* IX. 19. *Voluntati illius quis restitit?* Resp. In primô locô per *omnia* non sunt intelligenda omnia quæ Deus aliquô modô voluit; sed ea tantum, quæ Deus efficere & ad exitum perducere voluit: Opponitur enim Deus idolis, quæ mortua sunt, vitâ ac potentia destituta, ac proinde nihil efficere posse dicuntur. Ratio est, quia alias fieri non posset, quod Deus non vult: quod tamen Scriptura aliquoties factum esse testatur: *Esa.* LXV. 12. *Feciſtis malum in oculis meis, & quæ nolui elegiſtis.* Similia vide *Cap.* LXVI. 4. *Matth.* XXIII. 37. & alibi. In secundô non dicitur omnia per consilium Dei determinata esse; sed tantum, quæ consilio Dei determinata sunt, ea non posse irrita reddi, aut impediri ne effectum sortiantur. Imò non de quovis Dei consiliô fermo est; sed de illô tantum, quô Deus jam firmiter decreverat Cyrum ad vastandum Babylonem mittere, eoque tanquam instrumentô uti ad populi sui è captivitate liberationem procurandum: uti ex antecedentibus & consequentibus liquet. Tertius locus non continet Apostoli Pauli verba; sed Judæi cujusdam refractarii, Pauli doctrinæ sese opponentis, objectionem, quam Apostolus in sequentibus dissolvit: & licet Pauli verba essent, de aliâ tamen Dei voluntate, quàm quâ aliquid absolutè efficere constituit, accipi non possunt. Si enim de omni voluntate Dei accipiantur, contrarium dixisset illis quæ alibi leguntur, quod homines voluntati Dei restiterint, & quæ Deus noluit fecerint.

Esa. XLVI. 10.

Rom. IX. 19.

XIII.

Deus non vult voluntate signi, cujus contrarium vult voluntate beneplaciti.

XIII. Quod posterius attinet, Deum voluntate signi quædam velle, quæ voluntate beneplaciti non vult, & vice versâ; non minoribus gravatur absurditatibus. Ita enim in Deô duæ essent voluntates, non tantum diversæ, sed & directè oppositæ & contrariæ, Deusque simul quid vellet & nollet. Deinde; voluntas illa revelata male vocabitur voluntas signi: quia si contraria sit voluntati arcanæ, non erit verum signum, sed fallax, utpote significans Deum quid velle, quod non vult, aut nolle quod vult. Quod cum Sinceritate ac Veracitate Dei adversâ fronte pugnat. Atque inde facile liquet, quàm inepta sit hæc distinctio, ad probandum Deum salutem in verbô suô offerre reprobis, sub conditione fidei & resipiscentiæ, imo ipsis mandare ut credant & resipiscant; licet ipsos absolutè à salute rejecerit, nec velit ut credant & resipiscant.

Explicatio exempli Abrahami.

XIV. Pro distinctionis tamen hujus defensione allegare solent exemplum Abrahami & Pharaonis. Deus, inquiunt, voluit voluntate signi seu revelatâ, ut Abrahamus immolaret filium suum; voluntate verò arcanâ id noluit; inhibuit enim Abrahamum jam ad immolationem peragendum paratum. Sic voluit voluntate revelatâ, ut Pharao dimitteret populum Israëlis; voluntate vero arcanâ id noluit; quia Pharaonis cor induravit, ne populum dimitteret: *Exod.* VII. 3. Resp. Exemplum Abrahami alterius plane est generis; expresè enim vocatur *tentatio*, *Genes.* XXII. 1. Atqui omnis tentatio requirit dissimulationem, ut ita hominis, qui tentatur, animus exploretur. Inde itaque argumentum duci non potest ad quævis mandata Dei; nisi velimus, Deum mandatis suis, quando non observantur, homines tantum tentare. 2. Ex hoc ipsô exemplô liquet, mandatô Dei veram ipsius contineri voluntatem. Quomodo enim Abrahamus sciviſſet, Deum velle filii sui oblationem, nisi ex mandatô divinô? Quomodo rursus cognoviſſet, Deum noluiſſe illius consummationem, nisi contrarium dediſſet mandatum? Si Deus, cum jam Abrahamus ad immolandum filium esset paratus, jussisset ut pergeret, si peractâ immolatione laudasset factum; si cæde non perpetratâ Abrahamum reprehendisset; quid, dicerentne Deum tamen noluisse immolationem Isaaci? Atqui ita Deus agit cum impiis mandatorum suorum transgressoribus: mandat obedientiam; cunctantes hortatur; inobedientes objurgat, iisque minatur: obedientes vero laudat: verè ergo eorum obedientiam voluisse dicendus est. 3. Multò minus ex hoc exemplo comprobari potest, Deum occultâ actione homines determinare ad malum, quibus obedientiam præscribit: Deus enim Abrahamum occultâ quadam actione non inhibuit, ut rebellis esset suo mandato; sed mandato suo promptitudinem obediendi in Abrahamo excitavit; eamque vidisse contentus, novo præcepto Abrahamum inhibuit, ne, quod animo jam destinaverat, executioni mandaret.

Et Pharaonis.

XV. Alterum exemplum, Pharaonis nempe, nihil ad rem facit: voluit enim Deus seriò, ut Pharao populum Israël dimitteret, neque contrarium voluntate arcanâ decreverat. Dices. Induravit tamen Deus Pharaonem, ne populum dimitteret. Resp. Non induravit Pharaonem, ipsi subtrahendo aut denegando potentiam præcepto divino obtemperandi, sed levitate plagarum; quia enim videbat, commodum quod ex Israëlitarum detentione percipiebat, majus esse damno quo per plagas divinas afficiebatur, se induravit ne Israëlitas dimitteret. Quod exinde liquet: quia posteà nullâ novâ Dei gratiâ adjutus, sed primogenitorum cæde territus, populum non tantum dimisit, sed & expulit. Certissimo argumento, ipsum citius populum dimissurum fuisse, si plagæ priores gravitate huic postremæ non cessissent.

Nec ob duplex beneplacitum divinum sibi mutuo adversum.

XVI. Alii itaque hujus distinctionis hoc sensu acceptæ absurditatem videntes, aliter illam exponunt. Ajunt ergo, nihil Deum velle voluntate signi, quod non simul velit voluntate beneplaciti: Sed duplex esse Dei beneplacitum, unum quod occultatur, alterum quod revelatur: Non ergo credendum, voluntatem revelatam esse signum occultæ; sic actum esset de veritate verbi divini; sed alterius beneplaciti quod revelatur. Ex: gr. Deus decrevit maximam hominum partem non sanctificare; decrevit præterea, omnes homines ad sanctitatis studium tanquam officium per præceptum obligare: Quando ergo patefacit, se velle ut omnes homines sancti sint, est revelatio non prioris, sed posterioris decreti. Resp. Doctores hosce, ut evitent repugnantiam inter voluntatem Dei signi & beneplaciti, nobis substituere duo decreta divina, seu duas voluntates beneplaciti sibi mutuo adversantes: Quod ex ipso eorum allato exemplo evidentissimè demonstrari potest: Deus enim non tantum homines per præceptum obligat ad sanctitatis studium, sed & promisso vitæ æternæ, quam ipsis offert, & quam ut amplectantur ipsos orat, & obtestatur: Si itaque hæc sit alicujus arcanæ voluntatis revelatio, necesse est, ut Deus apud se decreverit, hominibus, etiam qui increduli sunt, salutem æternam offerre, & illius promisso ipsos invitare ad obediendum: Atqui hoc à Deo fieri nequit, stante priore decreto de maximâ hominum parte non sanctificandâ, seu illi denegandis mediis ad sanctificationem necessariis. Pugnantia enim sunt, hominibus absolutè salutem & media ad salutem denegare, & tamen salutem ipsis

offerre, & ſpe ſalutis ad obediendum invitare. Sicut itaque poſterioris decreti revelatio non conciliari poteſt cum priore decreto, ita nec decretum ipſum. Nec huc facit exemplum Abrahami: Deus enim præcepto ſuo Abrahamum non tantum obligare voluit ad filii immolationem, ſed & promptum paratumque ad immolandum reddere: Quod Deum circa reprobos velle efficere neutiquam concedent.

Quo ſenſu voluntas Dei alia ſit arcana, alia revelata.

XVII. Attamen bona eſt hæc diſtinctio, in voluntatem arcanam & revelatam, & bono ſenſu accipi poteſt: quatenus Deus non omnia quæ vult ac decernit, revelat, ſed multa premit. Sic legimus *Deut.* XXIX. 29. *Abſcondita Domino Deo noſtro: quæ manifeſta ſunt, nobis & filiis noſtris uſque in ſempiternum, ut faciamus univerſa verba Legis hujus.* Ita quædam ipſis Angelis ſunt occulta: tale eſt, diëi judicii tempus, *Marc.* XIII. 32. talis etiam fuit vocatio gentium, quæ vocatur *myſterium abſconditum à ſaculis in Deo, quod nunc per Eccleſiam innotuit principatibus & poteſtatibus in cœlis. Epheſ.* III. 8, 9, 10. & *in quod Angeli deſiderant proſpicere,* 1 *Pet.* I. 12. Occultationis cauſæ variæ eſſe poſſunt. Ne impii ſe illius executioni opponant: licet enim voluntatem Dei irritam reddere nequeant; vult tamen ſæpe Deus quod decrevit, per ipſos impios, ſed aliud agentes & cogitantes, tanquam inſtrumenta ſuorum judiciorum, exſequi. Tum, ut tanto majori ſit admirationi, quando manifeſtatur: *Gloria* enim *Dei eſt, celare verbum*, *Proverb.* XXV. 2. Tandem, ut pateat, quanti eos Deus faciat, quibus voluntatem ſuam, nulli notam, revelat. *Joan.* XV. 15. *Jam non dicam vos ſervos: quia ſervus neſcit, quid faciat Dominus ejus: Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunque audivi à Patre meô, nota feci vobis.*

Varii revelationis modi.

XVIII. Modus voluntatem revelandi varius eſt. Primò enim eam Deus revelat per executionem: quando enim Deus quid facit, ſignum eſt evidentiſſimum, Deum id voluiſſe. Attamen non quicquid fit, Dei eſſe opus credendum eſt; ſed ea ſolummodò, quæ Deo conſentanea ſunt: Mala quæ fiunt, Deus non facit, neque cauſa eſt ut fiant; ſed permittit ſolummodò, hominique facultatem non eripit malum quod animo concepit opere ipſo exſequendi: tum & in certum finem dirigit; adeo ut aſſecutio finis illius opus quidem Dei ſit; non autem impiorum opera mala, quæ in finem illum à Deô diriguntur: de quibus poſtea. Secundò: quando eam ſervis ſuis manifeſtat. Sic *Amoſ.* III. 7. *Non facit Dominus Deus verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos Prophetas.* Reſpicit quidem hic locus ſpeciatim pœnas, quas rebellibus Deus intligere conſtituit: Verum præter eas alia multa Prophetis ſuis olim revelavit; quin integram legem Moſi revelavit: In Euangeliô verò plenam ſuam voluntatem omneque beneplacitum patefecit, tam in præceptis perfectiſſimis, quàm promiſſis excellentiſſimis, & minis graviſſimis. Hinc *Coloſſ.* II. 9. *in Chriſtô*, id eſt, Euangelio Chriſti, *omnis plenitudo deitatis*, non in figuris & umbris, ut olim, ſed *corporaliter habitare* dicitur: Et *verſ.* 3. *in ipsô omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ eſſe abſconditi.* Tum & paſſim, & præſertim in Apocalypſi, varia Eccleſiæ ſtatum ſpectantia patefecit.

XIX. Secundò, dividitur voluntas Dei in abſolutam & conditionatam. Sed quoniam de decretis divinis ſeorſim agere conſtituimus, illa diſtinctio melius ibi expendetur. *2. Vel abſoluta, vel conditionata.*

XX. Tertiò itaque voluntas divina diſtinguitur in antecedentem & conſequentem. Antecedens voluntas ſolet vocari, quâ Deus aliquid vult ſecundum ſe, non habitâ ratione circumſtantiarum. Hac voluntate Deus vult omnes homines ſalvos; & in ordine ad eos, quos ſcit conditionem ſalutis amplexuros, manet antecedens, quia non mutatur, ſed confirmatur; quæque antea erat conditionata reſpectu omnium, fit abſoluta reſpectu quorundam. Quam nihilominus antecedentem vocant, quia non eſt conjuncta cum velleitate oppoſiti. Conſequens itaque juxta hunc ſenſum eſt, quâ Deus aliquid vult, non ſecundum ſe, ſed habitâ ratione circumſtantiarum, cujus contrarium vellet, ſi non eſſent tales circumſtantiæ. Per hanc vult Deus infideles damnare; eoque ab antecedente differt, quod conjuncta ſit cum velleitate oppoſiti. Antecedens in bonitate & miſericordiâ, conſequens in juſtitiâ Dei fundamentum habet. *3. Vel antecedens, vel conſequens.*

XXI. Hoc ſenſu diſtinctio hæc explicata eſt à Damaſceno, qui primus eâ uſus eſt: poteſtque non incommodè ita explicari, ut diverſa ſit à diſtinctione præcedente in abſolutam & conditionatam. Poteſt tamen commodè etiam, & fortaſſe commodius, explicari, ut non multum à præcedente diſtinctione recedat, hoc ſenſu: Ut antecedens Dei voluntas ſit, quæ hominis actionem antecedit, proinde ad quam Deus nullâ re quæ extra ſe ſit movetur: Conſequens, quæ hominis actionem ſequitur, à quâ Deus hoc aut illud circa hominem volendi occaſionem ſumit. Sequitur autem voluntas Dei actionem hominis vel actu, vel in præſentiâ Dei. Ita Deus voluntate antecedente vult ſalutem omnium, 1 *Tim.* II. 4. Conſequente vult ſalutem tantum fidelium, & infidelium damnationem; juxta *Joan.* III. 36. Differt hæc expoſitio à priore; quod prior etiam voluntatem Dei de fidelibus ſervandis vocet antecedentem; quia per eam voluntas omnes ſervandi confirmatur, neque conjuncta eſt cum velleitate op- *Alia illius explicatio.*

oppositi. Posterior autem eam vocet consequentem, quia illam præcessit actio hominis, fides nempe & obedientia, à quâ Deus occasionem sumit, voluntatem homines in genere salvandi, huic aut illi in specie applicandi. Atque hoc postremo sensu accepta hæc distinctio nobis magis placet.

Quatenus coincidat cum secunda.

XXII. Hinc jam liquet, distinctionem hanc aliquatenus coincidere cum præcedente: Adeo ut voluntas antecedens sit conditionata: vult nimirum Deus omnium salutem si credant. Consequens vero absoluta, quia per eam hujus aut illius vult salutem, quia credit: alterius damnationem, quia incredulus est. Dupliciter autem voluntas consequens absoluta dici potest: Nam aut conditio cœpit impleri, & posteà aut desiit, aut desinere saltem potest: & tum voluntas consequens nondum est prorsus absoluta, sed aliquatenus suspenditur à perseverantiâ: sic commendat Petrus 2 *Epist.* 1. 10. *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* Et Paulus de se ait 1 *Cor.* IX. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Aut est consummata ad finem usque vitæ; & tum voluntas salvandi est prorsus absoluta & irrevocabilis.

Quatenus ab illa diversa sit.

XXIII. Attamen constat & discrimen aliquod inter utramque distinctionem esse; quatenus voluntas antecedens etiam quandoque possit esse absoluta. Antecedente siquidem voluntate Deus vult fideles in genere salvare, nullâ habitâ ratione speciatim hujus aut illius qui fidelis futurus sit; sed solummodò conditionis fidei, quam Deus absolutâ voluntate hominibus conditionem salutis præscribere vult. Similiter antecedente voluntate vult Deus Filium suum mittere ut sit redemtor mundi, hominem gratiâ vocationis suæ prævenire, & vires ad vocationi parendum necessarias largiri. Atqui ea est voluntas absoluta, & à nullâ conditione suspenditur. Adeo ut distinctio partim coincidens, partim discrepans à præcedente, etiam seorsim tradi debeat.

Usus.

XXIV. Usus attributi hujus est: 1. Quia Deus liberrimæ voluntatis ac potestatis est; ut quæcunque habemus ipsius spontaneæ liberalitati accepta feramus, ipsique tanquam omnium bonorum largitori gratias agamus, qui ex liberô beneplacitô omnia nobis largitus est, non ut ad ipsum inde aliquod redundaret bonum; ipse enim per se summè est beatus; sed ut nobis benefaceret. *Genes.* XXXII. 10. *Deut.* VII. 6. *& seqq.* 2. Ut precibus ardentibus gratiam ejus semper ambiamus, & sollicitè retinere studeamus. 3. Quæcunque Deus vel ipse facit, vel fieri permittit, ea sensu nostrô propriô ne metiamur: Quia non nobis, sed soli Deo illorum ratio constat. 4. Ut patienter feramus quascunque afflictiones, quas Deo nobis immittere placeat, nec unquam contra ipsum murmuremus; sed plenâ cum animi acquiescentiâ in omnibus dicamus, *Fiat voluntas Domini*, *Act.* XXI. 14. 5. Ut mandatis Dei, quibus veram ac beneplacentem suam voluntatem patefecit, ex animô & omnibus viribus pareamus, certi hanc unicam esse salutis consequendæ viam.

CAPUT X.

De Amore, Odio ac Irâ Dei.

Quo sensu Deo affectus tribuantur.

I. IN Voluntate divinâ duo considerantur attributorum genera; quædam affinitatem habent cum affectibus humanis, ideoque iisdem cum illis nominibus exprimuntur: Quædam cum virtutibus moralibus affectus istos moderantibus. Quando autem Deo affectus tribuuntur, dextrè id interpretandum est. Non enim est credendum in Deô propriè dictos esse affectus, qui cum alteratione & commotione sanguinis in nobis excitantur, & imperfectionem quandam sapiunt: quomodo Ethnici suos finxere Deos; sed aliquid affectibus humanis analogum. Tribuuntur nempe Deo, non cum relatione ad ipsum Deum, sed in ordine ad objecta quæ extra Deum sunt, & circa quæ Deus operatur. Affectus ergo divini; sunt voluntatis actus, qui convenientiam habent cum operationibus hominum, qui ejusmodi affectibus aguntur, absque tamen omni in Deô perturbatione. In singulis itaque affectibus aliquid in voluntate & operationibus divinis analogum cum operationibus hominum inquirere debemus, ut eos dextrè explicemus. Alias si nihil illis analogum Deo tribuamus, nulla apparebit ratio, cur iisdem cum affectibus humanis nominibus appellentur. Tribuuntur ergo affectus Deo per ἀνθρωποπάθειαν, & θεοπρεπῶς; sunt intelligendi.

Amor Dei.

II. Affectus primus in Deô est *Amor*, qui est affectus complacentiæ, quo Deus bono delectatur, eique se unit ac communicat. Voco Amorem primum Dei affectum, quia Bonitatem ejus, ex quâ omnia ortum suum habent, immediatè excipit. Omnia enim quæ sunt, omnesque rerum perfectiones, divinæ bonitatis egressus sunt; quoniam omnia Deus ex nihilô creavit, omnibusque ac singulis ex merâ liberalitate perfectionem suam dedit. Erga res autem creatas statim sese exserit amor Dei; quia eæ ut simpliciter creatæ bonæ sunt, nec aliter quàm bonæ considerari possunt. Sic *Genes.* 1. 31. dicitur, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Speciatim autem amor Dei occupatur circa homines, omnium creaturarum in hoc visibili mundo præstantissimos: Sic celebrat ejus φιλανθρω-

πίων Apoſtolus, *Tit.* III. 4. Creavit quidem Deus Angelos hominibus naturâ multò præſtantiores: attamen certo quodam reſpectu Deus homines præ angelis dilexiſſe dicendus eſt: Quatenus angelis cum peccaſſent non pepercit, ſed vinctos catenis caliginis, reſervavit judicio, 2 *Pet.* II. 4. hominibus verò peccatoribus gratiam fecit, & Filium ſuum redemtorem ac Servatorem miſit. Hinc *Hebr.* II. 16. *Nuſquam Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit.*

Eſt vel Antecedens. III. *Amoris* Dei circa homines diverſæ ſunt ſpecies, ſeu gradus. Diſtinguitur quippe in *amorem benevolentiæ*, qui & *antecedens* vocatur; & *amorem amicitiæ*, qui & *conſequens* appellari ſolet. *Amor benevolentiæ* eſt, quo Deus homines, ſimpliciter quatenus creaturæ ſuæ ſunt, diligit, abſque ullo reſpectu, utrum amore illo digni ſint: Imo quo homines indignos, & iram odiumque per peccata meritos diligit, iiſque benefacere vult. Et ex hoc amore profluxit miſſio Chriſti in mundum pro ſalute hominum. Hunc amorem celebrat Joannes 1 *Epiſt.* IV. 10. *Hac eſt charitas, non quod nos dilexerimus Deum, ſed quod ille dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum ut eſſet propitiatio pro peccatis noſtris.* Vide & *Joan.* III. 16. *Tit.* III. 4, 5. 2 *Timoth.* I. 9, 10. *Eph.* II. 1, 2, 3. *& ſeqq.*

Ejus ſpecies ſunt, Gratia, IV. Amoris hujus ſpecies ſunt, *Gratia*, & *Miſericordia*. *Gratia* eſt affectus benefaciendi hominibus, qui amore Dei indigni ſunt, opponiturque ſemper merito: *Rom.* XI. 6. *Si gratiâ, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia.* *Epheſ.* II. 8, 9. *Gratia ſalvati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt: Non ex operibus, ne quis glorietur.* Et hanc Deus præcipuè oſtendit in miſſione Filii ſui in mundum; quia eum miſit pro ſalute hominum peccatorum, & de reſipiſcentiâ minimè cogitantium: & quia per eum peccatoribus non præſcripſit rigidam legem operum, ſed gratioſam fidei & reſipiſcentiæ, quæ adjunctum habet promiſſum remiſſionis peccatorum. Hinc *Tit.* II. 11, 12. *Apparuit gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus*, &c. 2 *Timoth.* I. 9. *Qui vocavit nos vocatione ſuâ ſanctâ, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & gratiam*: &c. Aliquando etiam *gratia* ſignificat dona Dei gratuita, ſeu ex gratiâ conceſſâ: ut *Joan.* I. 16. *Rom.* XII. 3. 2 *Cor.* VIII. 1. IX. 8. *Eph.* IV. 7. 1 *Pet.* IV. 10. & alibi. Sed hic eam pro affectu benevolo accipimus.

Et Miſericordia. V. *Miſericordia* proprie eſt affectus ſubveniendi miſeris: In hominibus ordinariè conjuncta eſt cum dolore, ex alienâ miſeriâ concepto. Quia vero dolor ille nos promtos paratoſque reddit ad ſubveniendum miſeris: hinc & illa promptitudo in Deo, ad afflictis opem ferendum, miſericordia appellatur. Tribuitur ea paſſim Deo: *Pſal.* CXLV. 9. *Suavis Dominus univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.* *Pſal.* CIII. 8. *Miſerator & miſericors Dominus, longanimis, & multum miſericors.* Vide & *Deut.* IV. 31. Imo *Pater miſerationum* vocatur, 2 *Cor.* I. 3. & *viſcera miſericordiæ* ipſi tribuuntur, *Luc.* I. 78. Hinc Deus inquit *Jerem.* XXXI. 20. *Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum: miſerans miſerebor ejus.* Unde & dicitur *dives in miſericordiâ*, *Eph.* II. 4. &, *ſecundum altitudinem cœli a terrâ corroboraſſe miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe*, *Pſal.* CIII. 11. Vide & *Lament. Jerem. cap.* III. 22, 23.

Vel conſequens. VI. *Amor Amicitiæ*, qui & *conſequens* vocatur, eſt, non ſimplex tantum affectus, ſed cum eo conjuncta benevola voluntas, quâ Deus fertur in creaturam officio ſuo fungentem, quâ talem. Fundamentum hujus eſt, amor juſtitiæ, qua Deus tanquam bono naturæ ſuæ conveniente delectatur, peccatumque odio habet: ſic *Pſal.* XLV. 8. *Diligis juſtitiam, odio autem habuiſti iniquitatem:* qui & citatur *Hebr.* I. 9. Quia verò Deus juſtitiam diligit, hinc & hominem juſtum diligit, eique tanquam amico uniri vult, omniaque ſua bona communia facere. Eſtque hic intenſior amoris gradus præcedente, quia adjunctam ſibi habet efficacem voluntatem creaturæ omnia bona ſalutaria communicandi: cum prior communicet bona, quæ, ſi iis creatura rectè utatur, ad ſalutem ducere poſſunt; & conjuncta ſit cum propenſione ſalutem dandi; quæ tamen in efficacem & abſolutam voluntatem non convertitur, niſi accedente officiò creaturæ: atque ita fiat amor amicitiæ, ſeu conſequens. De hoc amore accipienda, quæ legimus *Joan.* XIV. 21. *Qui præcepta mea habet, eaque obſervat, is eſt qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.* Et *cap.* XV. 14. *Vos amici mei eritis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis.* Vide & *Act.* X. 34. *Rom.* VIII. 1. & pluribus in locis, ubi Deus pios ac juſtos diligere dicitur.

Odium Dei. VII. Amori opponitur *Odium*, quod eſt affectus diſplicentiæ, quò Deus malum averſatur, & à ſe depellit. Odii itaque divini objectum vel res eſt, vel perſona. Res, eſt malum: non malum pœnæ; quod, ut diximus, in ſe malum non eſt, ſed illi tantum cui infligitur noxium & injucundum, in ſe verò ad gloriæ divinæ illuſtrationem facit: ſed malum culpæ, ſeu peccatum: hoc enim naturæ divinæ eſt adverſum, ideoque Deus non poteſt, quin illud odio habeat & averſetur. Sic videmus *Pſal.* XLV. 8. *Odio habuiſti iniquitatem.* *Sach.* VIII. 17. *Hæc ſunt quæ odi, dicit Dominus.* *Proverb.* VI. 16, 17. *Sex ſunt, quæ odit, dicit Do-*

Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus. Oculos ſublimes, &c. Et *Deut.* XII. 31. *Idola* vocantur *abominationes quas averſatur Dominus.* Perſona eſt peccator: quia enim Deus peccatum odit, fieri nequit, quin & peccatorem, quà talem, oderit. Sic *Pſal.* v. 7. *Odiſti omnes operantes iniquitatem.* XI. 5. *Anima Dei odit impium, & diligentem iniquitatem.* Inſpecie, idololatras Deus odiſſe dicitur, *Levit.* XXVI. 30. *Oſe.* IX. 15. Et amatores mundi dicuntur *inimici Dei, Jacob.* IV. 4. Eſtque odium hoc Dei averſio à peccatore, utpote ſibi diſſimili.

Illius effecta.

VIII. Effectus illius eſt, ſeparatio peccatoris à Deô, & à communione bonorum iſtorum, quæ ex divinæ bonitatis fonte fluunt, quorumque alias, niſi peccaſſet, particeps fuiſſet: quæ pro ratione majoris minoriſve contumaciæ ac impœnitentiæ, vel gravior vel diuturnior eſt. Graviſſimi autem odii effectum, eſt ſeparatio à maximi boni communione, hoc eſt, vitæ æternæ; & inflictio graviſſimæ pœnæ, ſc. mortis ac ſupplicii æterni. Odium hoc Dei erga peccatores cauſa eſt, quod Deus opera eorum, etiam non mala, etiam à ſe, ſed poſitivâ lege, præcepta, ut ceremonialia, abominetur. *Proverb.* XV. 8. *Victimæ impiorum abominabiles ſunt Deo.* Vide & *Eſa.* I. 11, 12. *& ſeqq. Cap.* LXVI. 3.

Ejus objectum eſt peccator;

IX. Hoc autem odium Deus non exſerit erga quoſcunque peccatores, ſed ſolos impœnitentes: erga pœnitentes quippe ſummè eſt miſericors, illiſque peccata condonat: quod Scriptura paſſim docet; inter alia *Pſal.* CIII. 13, 14. CXXX. 3, 4. *Eſa.* I. 16, 17, 18. *Act.* III. 19. 1. *Joan.* I. 9. impœnitentes vero ac contumaces exſcindit.

Non homo ſimpliciter ut creatura conſideratus.

X. Odii itaque hujus objectum eſſe nequit homo quà talis, abſque ulla conſideratione peccati. Solum enim peccatum odii divini cauſa eſt: & homo ſimpliciter ut creatura conſideratus, amoris divini, uti vidimus, objectum eſt. Quod obſervandum contra eos, qui docent objectum reprobationis divinæ eſſe hominem ſimpliciter conſideratum quà talem, extra ſtatum peccati: qui nempe Deo prædeſtinanti hominem nondum lapſum, ſeu ut nondum lapſum conſideratum, objiciunt. Nec refert, ſive doceant, Deum reprobos deſtinaſſe ad exitium æternum, ſive in electione ſua præteriiſſe: quia præteritio illa neceſſariò ſecum trahit actualem reprobationem ac damnationem. Sic molliora tantum quæruntur vocabula, quibus eadem res dicatur.

Explicatio Rom. IX. 11.

XI. Atqui, dices, legimus *Rom.* IX. 11. *Nondum natis pueris cum nihil feciſſent boni nec mali*, &c. *dictum eſt, Jacob dilexi, Eſau odio habui.* Reſp. 1. Oraculum hoc, *Jacob dilexi, Eſau odio habui*, non eſt pronuntiatum, antequam Jacob & Eſau nati eſſent; ſed multis poſt illorum nativitatem ſæculis à Malachia prophetarum ultimô: ſed illud tantum oraculum, *Major ſerviet minori.* 2. Jacob & Eſau, non ſignificant in utroque illô oraculô propriè ipſorum perſonas, ſed poſteros ex ipſis orituros; uti tam ex oraculô, quod *Geneſ.* XXV. 23. *Duæ gentes ſunt in uterô tuô, & duo populi ex ventre tuô dividentur*, &c. quàm ex eô quod *Malach.* I. 2, 3. legitur, manifeſtè liquet. 3. Nec hic intelligitur odium propriè dictum, quo Deus Eſavum omneſque ex ipſo oriundos ad æternum exitium rejecerit: contrarium enim evidentiſſimum eſt: ſic enim & Jacobum, omneſque illius poſteros ad vitam æternam elegiſſe dicendus foret: quod falſiſſimum eſſe conſtat: quia plurimi poſterorum Jacobi fuere impii: ſed eſt minor quædam dilectionis ſpecies, quæ ad majorem relata odium vocatur: quo ſenſu vox *odium* aliquoties in Scriptura accipitur; *Deut.* XXI. 15. *Proverb.* XIII. 24. *Matth.* VI. 24. & præſertim *Luc.* XIV. 26. coll. cum *Matth.* X. 37.

Ira Dei.

XII. Cum odiô Dei magnam habet affinitatem *Ira*, quæ etiam frequenter Deo in Scriptura tribuitur. Eſt autem propriè ira affectus puniendi, in hominibus cum animi quadam perturbatione ex ſanguinis efferveſcentia circa cor conjunctus. Hoc ſenſu Deo attribui non poteſt; ſed impropriè, quatenus in Deô quid eſt, aut Deus quid facit ſimile hominibus iratis. Eſt quippe in hominibus iratis voluntas puniendi, quam ſi vires & facultas adſint, punitio conſequitur. Scriptura itaque Deo iram attribuens, duo ea deſignare ſolet: 1. affectum puniendi: *Exod.* XXXII. 10. *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus contra eos. Joan.* III. 36. *Qui Filio incredulus eſt, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.* Et *Rom.* I. 18. 2. Punitionem ipſam: *Rom.* XII. 19. *Non vosmet ipſos vindicantes, ſed date locum iræ.* Quod de divina punitione commodiſſimè accipi poteſt. Imo & nonnunquam mala, quæ ex ira peccatoribus infliguntur. Ut *Rom.* II. 8. *Iis quæ ſunt ex contentione*, &c. *ira & indignatio. Luc.* XXI. 23. *Erit preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic.*

Illius objectum non eſt homo in puris naturalibus conſtitutus.

XIII. Objectum iræ divinæ eſt homo peccator, quatenus peccator: peccatores enim ſolos ſicut Deus odiſſe, ita & iis iraſci, dicitur; nec uſquam iræ divinæ, niſi contra peccatores, mentio fit. Non ergo homo innocens, aut nondum ut peccator conſideratus, ſeu in puris naturalibus conſtitutus, iræ divinæ objectum eſſe poteſt. Poteſtatem quidem ac jus habet Deus homines innocentes deſtruendi, quodque dedit eſſe auferendi: iram tamen ſuam in tales effundere nequit. Perdere eos poteſt, ut Dominus abſolutus: punire ut judex non poteſt.

Explicatio

XIV. Sed objicitur, eſſe quædam *vaſa*

Rom. IX. 22. *iræ coagmentata ad interitum. Rom.* IX. 22. Resp. *Vasa iræ* non sunt homines in puris naturalibus constituti; sed Judæi increduli, qui viam salutis sibi à Deo per Christum oblatam præfractè respuebant; & aliâ ratione, quam Deus sibi gratam non esse declaraverat, justitiam & vitam consequi volebant. Hi dicuntur coagmentati ad interitum; non quod Deus ipsos ad interitum condiderit: absit: sed, quod aut in seipsos suâ rebellione justam Dei iram provocent; aut quod Deus talibus interitum destinaverit ob rebellionem suam. Comparatur quippe Deus figulo; qui sicut ex eadem massâ facit unum vas ad honorem, alterum ad dedecus; ita & Deus ex eodem genere humanô jam corrupto & peccatore, & in Judæos & gentes distributo, pro arbitrio suo format homines ad salutem & damnationem: hoc est, viam salutis ac damnationis constituit; omnesque ac solos in Jesum Christum credentes, saluti, incredulos vero ac Christo immorigeros, & alii religioni mordicus adhærere volentes, exitio destinat, atque ita propter propriam rebellionem ac contumaciam aptat ad interitum.

Et Eph. II. 3. XV. Attamen *Eph.* II. 3. dicimur *naturâ esse filii iræ.* Resp. Non dicitur, *sumus naturâ* filii iræ, sed *eramus.* Et vox *naturâ*, non denotat statum nostrum naturalem; quasi in eo filii iræ esse possemus; sed tantundem sonat, atque reverâ; perinde ut *Gal.* IV. 8. Loquitur Apostolus de peccatoribus, qui in concupiscentiis ac desideriis carnis ambulaverant, & ob istam peccandi consuetudinem reverâ filii iræ fuerant: Quia enim dicit *eramus*, manifestè statum præcedentem ante ipsorum conversionem respicit: ostenditque ipsos non amplius illo in statu esse. Si vero innuere voluisset, quis sit naturalis hominum status, non dixisset *eramus*, sed *sumus*: quemadmodum illi, qui hominem naturâ filium iræ esse urgent, continuo hunc textum citare solent.

Effecta iræ divinæ. XVI. Effecta iræ divinæ sunt pœnæ: eæque omnis generis: vel temporales, & quæ in hac vitâ locum habent; eæque vel corporales, quarum longum catalogum videre est *Deut.* XXVIII. *Levit.* XXVI. vel spirituales; ut, excœcatio, induratio, traditio in reprobum sensum: *Rom.* I. 24, 26. 28. 2 *Thess.* II. 10, 11, 12. Ab hisce autem pœnis separanda sunt mala, quibus Deus & innocentes, & pios nonnunquam in hac vitâ affligit; ea enim aut ex absoluto jure tanquam Dominus; aut ex amore tanquam Pater benignus, qui ipsos castigat, ut emendet, immittit. Nonnunquam tamen & sola mors temporalis iræ divinæ effectum est, quam Deus infligit hominibus cætera piis, aliquo tamen peccato eatenus iram ejus provocantibus, ut licet illis mortem æternam condonare velit, non tamen plane à pœnâ immunes esse vult, sed morte temporali punire cupit. Exemplum habemus in Corinthiis; quorum quidam ob indignum sacræ cœnæ usum infirmi erant, *aliqui* etiam *dormiebant*, 1 *Cor.* XI. 30. id est, mortem oppetierant, ex quâ tamen, velut ex somno, erant resuscitandi: Et in Mose, quem Deus ob diffidentiam, aut iracundiam, morte punivit, *Num.* XX. 11, 12. Vel sunt pœnæ æternæ: separatio nempe à facie Dei, & conjectio in ignem æternum, præparatum diabolo & angelis ejus. *Matth.* X. 28. XXV. 46. *Marc.* IX. 44. 2 *Thess.* I. 8, 9. *Apoc.* XX. 14, 15. & alibi.

Usus. XVII. Usus horum attributorum sunt varii. 1. Quia Deus bonus, imo optimus est, omnibus viribus amari debet, tanquam omnis boni fons. *Deut.* XXXII. 6. 2. Ejus promissis est fidendum sine ullâ hæsitatione: *Psal.* CXLV. 3. Preces cum fiduciâ ad ipsum sunt fundendæ. *Matth.* VII. 7, 8, 9, 10, 11. *Jacob.* I. 5, 6, 7. 4. Voluntati ejus in omnibus nos conformare oportet, etiam sub cruce: quia omnia in bonum nostrum dirigit: *Rom.* VIII. 28, 29. non sinet tentari supra vires, 1 *Cor.* X. 13. sed aut mitigabit afflictionem, aut brevem reddet: *Lament. Jerem.* III. 22. *Jacob.* V. 11. Dabit Spiritum Sanctum orantibus: *Rom.* V. 2, 3, 4, 5. VIII. 14, 15, 16, 17. 2 *Cor.* I. 5. IV. 16, 17, 18.

XVIII. Amoris divini usus est 1. Deum redamare, præceptisque ejus obedire. 2. Charitatem exercere erga proximum: 1 *Joan.* IV. 11. *Matth.* V. 44, 45. VI. 14, 15. XVIII. 35. *Eph.* IV. 32. Odii autem, peccatum summo studio cavere; quia facientes quæ Deus aversatur, nullam cum ipso communionem habere possumus: 1 *Joan.* I. 6.

CAPUT XI.

De Dei Desiderio, Spe, Gaudio, eorumque contrariis.

Desiderium Dei. I. EX Amore Dei oriuntur Desiderium, & Spes. Desiderium propriè est affectus erga bonum absens. Bonum hoc est obedientia ac beatitudo creaturæ. Desiderium itaque Dei est affectus, ab homine habendi obedientiam, aut si peccaverit, resipiscentiam, hominique largiendi vitam ac fœlicitatem æternam. Desiderat autem Deus obedientiam hominis, non sibi, quasi ex illâ aliquod ad ipsum redundaret boni, sed homini; ut actum nempe sibi gratum, & naturæ suæ consentaneum, ut homini illum exercenti sese unire, omniaque salutaria communicare possit.

Asseritur ex Scriptura. II. Hujus desiderii divini testimonia sunt quotquot in Scripturâ occurrunt divinæ optationes, preces, obtestationes, item adhortationes & objurgationes; quas passim in Scripturâ legere est. Optationum aliæ

ref-

respiciunt præteritum tempus ; ut *Psal.* LXXXI. 14. *Esa.* XLVIII. 18. aliæ futurum tempus : ut *Deut.* V. 29. XXXII. 29. *Luc.* XIX. 42. Preces Dei occurrunt *Esa.* LXV. 2. 2 *Cor.* V. 19, 20. Obtestationes & querimoniæ, *Ezech.* XVIII. 23. *Jerem.* II. 5. *Mich.* VI. 3. Adhortationum & objurgationum plena sunt & Prophetarum & Apostolorum scripta.

Cum eo non potest conciliari decretum absolutæ reprobationis.

III. Cum Desideriô Dei conciliari non potest decretum absolutæ reprobationis maximæ partis hominum, &, quod ei adhæret, denegationis gratiæ ad fidem & respiscentiam necessariæ. Salutem enim eorum, quos Deus absolutè rejecit ; quosque proinde salvari non vult, desiderare nullô respectu dici potest : Multò minus fidem & respiscentiam, quam per gratiæ denegationem impossibilem reddit. Quis enim desideret, quod ipse suâ actione, aut actionis suæ denegatione, impossibile reddidit ? Perinde est, ac si judicium de coloribus desideretur à cœcô, aut ambulatio à mortuô.

Dei Fuga.

IV. Desiderio Dei opponitur fuga : Hæc autem non est fuga conversionis & salutis impiorum : illam enim Deus desiderat, quamdiu vitam illis superesse concedit, *Ezech.* XVIII. 31, 32. 2 *Pet.* III. 9. *Rom.* II. 4, 5. Sed quâ Deus abhorret à peccatô & peccatoribus se convertere nolentibus ; eamque aversionem actibus, quales abhorrentium esse solent, testatur. Differt ab Odiô, non re, sed modô considerandi ; ideoque quæ de odiô dicta sunt, etiam fugæ applicari debent. Hanc Deus speciatim testatur, quando impiorum preces audire recusat, juxta id quod legitur *Proverb.* XXVIII. 9. *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Hoc casu Deus dicitur *sibi opponere nubem, ne oratio transeat : Lament. Jerem.* III. 44. Et quando non vult ut pii pro illis orent : *Jerem.* VII. 16. *Tu noli orare pro populô hoc ;* &c. *quia non exaudiam te.* Et 1 *Sam.* XVI. 1. Deus non vult ut Samuel oret pro Saule. Aut si pii pro illis orent, se eos exaudire nolle testatur ; adeo quidem ut si Moyses, Samuel, Noë, Daniel & Job, omnes Deo gratissimi, pro ipsis intercedant, Deus illorum preces minime exauditurus sit : *Jerem.* XV. 1. *Ezech.* XIV. 14, 20. Intellige, si impii in impietate suâ contumaciter perseverent : alias, si seriò ad Deum convertantur, dubitandum non est, quin gratiam inventuri sint. Idque Deus testatur, quando impiis ob diuturnam rebellionem exitium minatus, nihilominus ad pœnitentiam hortatur, & gratiæ spem facit : *Amos.* IV. 12, 13. V. 14, 15. *Joël.* II. 12, 13, 14.

Spes Dei.

V. Desiderio proxime conjungitur Spes, quæ desiderio addit persuasionem de bono, acquisitu quidem difficili, sed verisimiliter tamen futuro ; si enim acquisitu impossibile credatur, succedit desperatio. Bonum hoc est obedientia vel respiscentia hominis. Ea autem verisimiliter futura dicitur, quando consideratis omnibus quæ requiruntur ut eam existere oporteat, scilicet, gratiæ divinæ auxiliis ad obediendum sufficientibus, Deus illam exspectat. Exspectatio enim propriè sperantium actus est. Non est autem Deus, sperantium instar, de eventu incertus ; sed eventum, quem illius gratiosæ operationi respondere oportet, exspectat. Bonum autem hoc non sibi sperat Deus ; sed à nobis exspectat, tanquam sibi debitum ; ut ita nobis benefaciat. Sic *Esa.* V. 2. dicitur Deus *exspectasse ut vinea ipsius faceret uvas. Cap.* XXX. 18. *Propterea exspectat Dominus, ut misereatur vestri.* Et sic 1 *Pet.* III. 20. dicitur *patientia Dei semel exspectasse in diebus Noe.*

Non potest conciliari eum decreto absoluto electionis & reprobationis.

VI. Quod itaque necesse, aut impossibile est fieri, Spei objectum esse nequit. Spes enim rem considerat ut acquisitu difficilem, attamen possibilem. Quod necessariò futurum est, ut difficile considerari non potest. Quod impossibile est ut fiat, nemo sperabit. Nulla ergo Deo spes, ne quidem per ἀνθρωποπάθειαν, adscribi potest, quando in electis per omnipotentem operationem bonum operari, aut reprobis gratiam ad bonum sufficientem denegare docetur. Quod enim in electis ipse efficit eâ efficacitate, quæ eventum necessarium facit ; nullô respectu Deus sperare dici potest : multò minus, quod per gratiæ sufficientis denegationem reprobis impossibile reddidit : id enim, ut reprobi facerent, Deus noluisse dicendus est. Quod autem Deus fieri non vult, quodque ne fieri possit procurat, quâ specie exspectare dici potest ?

Sed quidem cum præscientia Dei.

VII. Dices. An spes Dei cum certâ futurorum præscientiâ conciliari potest ? Resp. Omnino : præscientia enim Dei nullam in re mutationem efficit. Positâ itaque præscientiâ, objectum sperabile nihilominus tale manet, ut consideratis omnibus circumstantiis verisimiliter exstiturum dici debeat. Novit quidem Deus, objectum quod sperat, non exstiturum ; sed quia omnia media adhibet ad respiscentiam requisita, quibus ut respiscentia respondeat æquum omnino est, & per homines tantum stat, quò minus convertantur : Etiam Deus per figuratum loquendi modum rectè dici potest exspectasse, quod labori suo per se & naturâ suâ respondere debebat : licet per omniscientiam suam non eventurum noverit.

Metus Dei.

VIII. Spei opposita duo sunt : Metus & Desperatio. Metus Deo semel tantum expressè in Scripturâ tribuitur, *Deut.* XXXII. 26, 27. *Dicerem, dispergam eos per angulos ; cessare faciam ex hominibus memoriam eorum : Nisi iram inimici metuerem ; ne forte extranei se gerant hostes eorum,* &c. Desperationis

vox nunquam. Aliquid tamen illis analogum Deo adſcribitur, reſpectu cujus figuratâ loquendi ratione Deo tribui poſſint. Metus homines retinet à factô quodam, unde exſtiturum quicquam ſibi ingratum prævident. Quando itaque Deus à factô quodam abhorret, quia exinde aliquid ſibi ingratum exſtiturum videt, per analogiam illi metus tribuitur.

Illius objectum.

IX. Objectum itaque metus divini eſt malum aliquod, quod Deus prævertere cupit, qualecunque tandem ſit: ſive ſit malum culpæ, ſeu peccatum; *Deut.* XXXII. 26, 27. *Exod.* XIII. 17. *Non duxit eos Deus per viam terræ Philiſtiim, quæ vicina eſt: reputans ne forte pœniteret eum*, &c. XXIII. 33. *Non habitent in terrâ tuâ, ne forte peccare te faciant in me.* &c. Sive malum pœnæ, ex occaſione peccati infligendæ, ſed quam Deus mallet non infligere: *Exod.* XXXIII. 3. *Non adſcendam tecum, quia populus duræ cervicis es: ne forte diſperdam te in viâ.* Sive quid in ſe non malum, attamen voluntati divinæ adverſum; ut *Geneſ.* III. 22. *Dixit Dominus Deus: En homo iſte factus eſt quaſi unus è nobis, ſciendo bonum & malum. Nunc ergo, ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de arbore vitæ*, &c.

Deſperatio Dei.

X. Deſperatio Dei aliud nihil eſt, quàm boni deſiderabilis, obedientiæ ſcilicet, ſeu reſipiſcentiæ hominis, ſed conſideratis omnibus conſiderandis valdè veriſimiliter non futuri, abrupta exſpectatio. Ea oritur ex continuatâ hominis rebellione, omnibus gratiæ divinæ operationibus contumaciter ſeſe opponentis. Exempla illius habemus *Eſa.* V. 4, 5. *Luc.* XIII. 6. *& ſeqq. Eſa.* LXV. 2. *& ſeqq. Matth.* XXIII. 37, 38 2 *Chronic.* XXXVI. 14. 15, 16 Dices. Attamen & Deus tales hortatur ad pœnitentiam. Reſp. Deſperatio eſt de eventu, non ut ſimpliciter impoſſibili, aut certò certius non futurô ex certâ & infallibili præſcientiâ; ſed ut veriſimiliter non futurô, conſideratâ naturâ rei, omnibuſque illius circumſtantiis. Atqui veriſimile non tollit contrarii eventus poſſibilitatem; cum eô itaque præcepta & hortationes, quæ non tam ſpei quàm deſiderii indicia ſunt, conſiſtere poſſunt.

Gaudium Dei, vel eſt ob actionem hominis;

XI. Sicut bonum abſens Deſiderium & Spem, ita præſens gaudium excitat. Gaudium itaque Dei eſt affectus, quô Deus erga bonum præſens & poſſeſſum fertur. Hoc autem bonum, vel eſt actio hominis Deo grata; vel actio Dei circa homines quâ gaudium ſuum teſtatur. Actio hominis, vel eſt actio ceremonialis, ſed ex piô corde profecta; qualis fuit oblatio Abelis, *Hebr.* XI. 4. & Noachi, *Geneſ.* VIII. 20. de qua dicitur, quod *Deus odoratus ſit odorem ſuavitatis.* & *Levit.* I. 9, 13, 17. Vel actio moralis, quæ Deo grata eſſe, & placere dicitur. Sic *Rom.* XII. 1. cultus noſter rationalis vocatur *hoſtia viva & Deo placens.* Dona liberalitatis vocantur *hoſtia accepta, placens Deo, odor ſuavitatis, Phil.* IV. 18. *Hebr.* XIII. 16. Et propter eam homo Deo acceptus eſt, cujuſcunque ſit nationis abſque ulla perſonarum acceptione: *Act.* X. 34. Imprimis gaudium hoc Dei indicatur *Luc.* XV. 7. *Dico vobis, ita fore gaudium in cœlis ſuper unô peccatore reſipiſcente, majus quam ſuper nonaginta novem juſtis, qui pœnitentiâ non indigent.*

Vel ob actionem ipſius Dei.

XII. Actio Dei, quàm Deus ipſe facit circa homines, eſt actio benignitatis & juſtitiæ, in quibus exerendis Deus gloriam ſuam oſtendit; quod non poteſt non ipſi eſſe gratiſſimum. Benignitatem quidem ſuam oſtendit erga pios, quorum virtute ac probitate delectatur, quamque propterea liberaliter remunerari cupit. Gaudiô quippe perfuſi liberales eſſe ſolent, præcipuè erga gaudii autores. Sic *Deut.* XXX. 8, 9. *Tu reverteris, & audies vocem Domini Dei tui*, &c. *Et abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum*, &c. *Revertetur enim Dominus, ut gaudeat ſuper te in omnibus bonis, ſicut gaviſus eſt in patribus tuis.* Vide & *Eſa.* LXII. 5. LXV. 19. *Jerem.* XXXII. 41. *Seph.* III. 17. Juſtitiam, erga impios, præfractè ac contumaciter gratiam Dei reſpuentes, quorum peccata in cœlum clamare, hoc eſt, vindictam à juſtô judice flagitare dicuntur; & ex quorum punitione Deus gaudium percipit. *Deut.* XXVIII. 63. *Sicut ante lætatus eſt Dominus ſuper vos, bene vobis faciens, voſque multiplicans: ſic lætabitur diſperdens vos atque ſubvertens, ut auferamini de terrâ, ad quam ingredieris poſſidendam. Eſa.* I. 24. & *Ezech.* V. 13. dicit Deus ſe ex ejuſmodi punitione conſolationem percepturum. Hanc lætitiam comitatur Dei irriſio. *Proverb.* I. 26. *Ego quoque in interitu veſtrô ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit.* Quæ graviſſimi erga peccatum odii indicium eſt.

Dolor Dei.

XIII. Lætitiæ opponitur Triſtitia, ſeu dolor, qui eſt affectus, quô Deus à malô præſenti abhorret. Semel Deo tributus legitur: *Geneſ.* VI. 6. *Pœnituit Dominum, quod feciſſet homines in terrâ, & doluit in corde ſuô.* Propriè Deo tribui nequit: perfectæ enim illius beatitudini repugnat, dolore affici. Analogum tamen quid dolori in Deô eſt, cujus reſpectu figuratè dolor ipſi adſcribitur. Dolentium actus ſunt, ſolitarium eſſe, fugere aliorum conſortium, alios non juvare nec conſolari: quibus adhæret averſio, ab illis præcipuè qui cauſa triſtitiæ ſunt. Itaque dolor in Deô ſignificat ejus averſionem à peccatoribus, & receſſum ab illis; unde omnia mala, tam corporalia quàm ſpiritualia, procedunt. Tribuitur Deo, *Eſa.* LXIII. 10. *Ipſi ad iracundiam provocaverunt, & afflixerunt Spiritum Sanctum ejus: & converſus eſt*

eis

eis in inimicum, & ipse debellavit eos. Et quando dicitur *Psal.* LXXVIII. 17. quod Israëlitæ ipsum *irritaverunt.* Et *Esa.* I. 14. dicit Deus de impiorum solemnitatibus: *facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens.* Hinc monemur *Eph.* IV. 30. *Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei: quò signati estis in diem redemptionis.*

Pœnitentia Dei.

XIV. Species doloris est Pœnitentia, quæ propriè est internus animi dolor, quò homo detestatur factum suum, idque infectum vellet; ideoque, quando seria est, facti quod detestatur mutationem producit. Tribuitur ea Deo aliquoties in Scripturâ: *Genes.* VI. 6, 7. *Pœnituit Dominum, quod fecisset hominem in terrâ.* I *Sam.* XV. 11. *Pœnitet me quod constituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non implevit.* Et *vers.* 35. *Jerem.* XVIII. 7, 8, 9, 10. *Repente loquar adversus gentem,* &c. *Si pœnitentiam egerit gens illa à malò suò, quod locutus sum adversus eam: agam & ego pœnitentiam super malò, quod cogitavi ut facerem ei,* &c. *Jonæ* III. 10. *Cum vidisset Deus opera Ninivitarum, eos reversos esse à viâ suâ pessimâ; pœnituit Deum ejus mali, quò se dixerat affecturum eos, & non affecit.*

Propriè Deo tribui non potest.

XV. Certum autem est, pœnitentiam propriè Deo tribui non posse: 1. Quia est internus animi dolor. 2. Quia oritur ex consideratione rei malæ gestæ, quam homo mutatam vellet: causamque habet aut ignorantiam seu imprudentiam, quod homo factum suum tale non deprehendit, quale sibi imaginatus fuerat; aut impotentiam, quia id quod inchoavit ad finem perducere non potest: aut inconstantiam; quod quæ antea probavit, mutatâ sententiâ, nunc improbet. Quæ omnia Deò indigna sunt. 3. Quia Scriptura expressè dicit, Deum pœnitere non posse: *Num.* XXIII. 19. *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur; nec ut filius hominis, ut pœniteat ipsum. Dixit, & non faciet? locutus est, & non implebit?* I *Sam.* XV. 29. *Triumphator in Israël non mentitur, & pœnitudine non flectetur; neque enim homo est ut agat pœnitentiam.* Et *Rom.* XI. 29. dicit Paulus, dona Dei esse ἀμεταμέλητα. Et prorsus in decretis suis esse immutabilem: *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Et *Malach.* III. 6. *Ego Dominus, & non mutor.*

Sed per analogiam quandam.

XVI. Itaque aliquid pœnitentiæ analogum in Deò quærendum est; actio nimirum Dei, convenientiam cum hominum pœnitentium actionibus habens. Hæc autem est: Quod sicut homines, quos facti sui pœnitet, illud mutant: ita & Deus, quando pœnitentiâ duci dicitur, factum suum mutat; nempe, quod antea creavit, jam destruit; quod antea destruere voluit, nunc plantat & ædificat. Solummodò hoc discriminis est inter pœnitentiam Dei & hominum; quod hominum pœnitentia procedat ex causâ internâ, aut saltem cum eâ conjuncta esse possit; quia nempe vident, operis sui eventum esse alium quàm crediderant: Dei verò pœnitentia procedit solummodò à causâ externâ, quia opus ejus tale amplius non est, ut Deus eâdem ratione circa illud versari possit; etsi illud citra Dei exspectationem non evenerit; ideoque opere ipsius mutatò, etiam actionem suam circa illud mutat. Quod majoris evidentiæ gratiâ in exemplò Ninivitarum, in quò clarissimum pœnitentiæ divinæ habemus exemplum, ostendemus. Deus Ninivitis ob impietatem excidium intra quadraginta dies comminatus fuerat. Hæc comminatio à Deò facta fuit, ex vi generalis decreti, impios exscindendi. Ninivitis auditâ hac rigidâ Dei comminatione se convertentibus, dicitur Deum pœnituisse mali quod ipsis minatus fuerat: nam quia magna in Ninivitis mutatio erat, Deus juxta prius suum decretum ipsos punire non poterat; sed juxta alterius decreti, cum hoc optime convenientis, quò constituit omnibus pœnitentibus peccata remittere, legem, illis pepercit. Et hoc reliquis exemplis applicari potest.

Nullam illa arguit in Deo mutationem.

XVII. Quæres: An non hoc arguat mutationem in Deò? Resp. Nequaquam: sed summam constantiam: Quia hoc est propositum Dei constans & immutabile: credentes, pios, & resipiscentes in gratiam recipere & salvare: infideles vero, impios, & impœnitentes punire & exscindere. Particularia Dei decreta applicatio tantum sunt generalis hujus decreti, huic aut illi pro ratione status sui facta: Fideli ac pio applicatur decretum gratiæ & salutis: Infideli & impœnitenti, decretum iræ & damnationis. Inde sequitur, quotiescunque homines mutantur, etiam decreti divini applicationem mutari: hoc est, quando homo à fide & pietate deficit ad infidelitatem ac impietatem, non amplius illi applicari decretum gratiæ & salutis; sed eum contineri sub decretò iræ ac damnationis: & vice versâ: quando ab impietate se convertit, non amplius contineri sub decretò iræ ac damnationis, sed ipsi applicari decretum gratiæ ac salutis. Hoc autem nullam in Deò arguit mutationem, sed in solò homine; in Deò vero summam voluntatis constantiam; adeo quidem, ut nisi Deus pro diversâ hominis mutatione decreti sui applicationem variaret, inconstans foret, decretumque suum, de fidelibus ac piis salvandis, de infidelibus ac impiis condemnandis, rescinderet.

Quando Deus quid minatur, quod non exsequitur.

XVIII. Dices. Deus tamen aliquid in specie minatur, quod tamen non exsequitur. Resp. Nullam tamen id in Deò mutationem arguit: Quia Deus minas suas quidem absolutè enuntiat, revera tamen eæ tacitam

tam habent inclusam conditionem. Atqui comminatio tacitam habens inclusam conditionem, licet absolutè enuntietur, minime mutatur, quando, non impletâ conditione, executioni non mandatur eô modô quô enuntiata fuerat: quia si Dei comminantis intentionem respiciamus, qui conditionem inclusam voluit, is decretum suum non revocat aut rescindit; sed è contra, eâdem illâ actione, quam tanquam pœnitens agit, id magis confirmat ac stabilit.

Quomodo pœnitentia cum præscientia Dei consistat.

XIX. Quæres. An pœnitentia hæc Dei, cum ejus præscientiâ consistere possit? Resp. Omnino: quia, uti jam vidimus, comminationes Dei, licet absolutè enuntiatæ, sunt conditionatæ. Dices. Atqui Deus comminationem, ex. gr. Ninivitis faciens, decreverat Ninivitas perdere, nisi pœnitentiam agerent: Quomodo hoc propositum in Deo esse poterat, positâ præscientiâ conversionis? Resp. Quoniam hæc mutatio in Ninivitis non esset exstitura, nisi per comminationem divinam. Deus autem non potuit præscire, Ninivitas se auditâ hac comminatione conversuros, nisi decreverit comminatione hac circa illos uti: Ex vi itaque præscientiæ divinæ necesse est ut comminatio Dei præcedat, antequam Deus conversionem, quam comminatio operata est, præscire possit. Hæc si reliquis exemplis applicentur, facile etiam expediri poterunt.

Usus.

XX. Usus horum attributorum, quia ex amore & odio derivantur, alii non sunt, quàm quos jam ex Amore & Odio deduximus.

CAPUT XII.

De Justitia Dei universali.

Virtutes Dei.

I. HActenus de Affectibus divinis. Sequuntur attributa quæ in Voluntate divinâ considerantur instar virtutum moralium affectus istos moderantium: Quæ Deo attribuuntur eodem modo quo affectus: Quoniam enim actiones quædam divinæ analogiam habent cum actionibus hominum quarum principia sunt virtutes morales; etiam per analogiam quandam virtutes morales Deo attribuuntur. Est verò maxima inter virtutes divinas & humanas differentia. Hominis quippe virtus consistit in conformitate cum lege, estque habitus crebris actionibus acquisitus: Deus vero, utpote supremus omnium legislator, nulli legi subest; ejusque virtus naturalis essentiæ divinæ est perfectio, quæ illi necessario inest. Conveniunt tamen in hoc: quod virtus hominis est conformitas cum lege, Dei autem cum naturâ divinâ: Deus quippe *seipsum abnegare non potest*, 2 *Tim.* II. 13.

II. Virtutes hæ vel omnes simul moderantur affectus; vel in specie iram. *Earum divisio.*

III. Virtus omnes affectus moderans, est *Sanctitas*, quæ est rectitudo seu puritas naturæ divinæ, quâ Deus nihil nisi quod rectum ac bonum est vult ac facit, & ab omni malo ac iniquo abhorret. Hæc Deo sæpius in Scripturâ attribuitur; ut cum aliquoties in Levitico dicitur, *Sancti estote, quia ego sanctus sum: cap.* XI. 44, 45. & XIX. 2. quæ verba à Petro repetuntur, & Christianis applicantur, 1 *Epist.* I. 15, 16. *Sicut is qui vocavit vos sanctus est, sancti estote in omni conversatione vestrâ; quoniam scriptum est, Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Sic *Esa.* VI. 3. Seraphim acclamant, *Sanctus, sanctus, sanctus, Jehova Zebaoth.* Cui similis est quatuor animalium acclamatio, *Apoc.* IV. 8. Præsertim hanc Dei sanctitatem describit Joannes, 1. *Epist.* I. 5, 6, 7. *Hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eô, & annuntiamus vobis; quoniam Deus lux est, & tenebræ in eô non sunt ullæ:* &c. ubi Deum vocando *lucem*, eum non tam sanctum, quàm sanctitatem ipsam, vocandum docet. Eodem sensu *cap.* III. 3. Deum vocat *purum*. *Sanctitas Dei.*

IV. Ab hac Dei Sanctitate reipsâ non differt ejus *Justitia*, quâ quod rectum & justum est, seu naturæ ac perfectioni suæ divinæ consentaneum, vult ac facit. *Deut.* XXXII. 4. *Perfectum est Dei opus, omnes viæ ejus judicium: Deus veritas est absque ullâ iniquitate, justus ac rectus.* Similia vide *Psal.* XI. 8. XXV. 8. XCII. 16. CXIX. 137. *Ezech.* XVIII. 25. *Seph.* III. 5. In eô tamen considerandi ratione à Sanctitate differt: Quod Sanctitas solam naturæ divinæ puritatem ac rectitudinem denotet: Justitia vero eam etiam cum relatione ad alium videatur designare: Justus quippe est Deus, quando circa alios nihil nisi quod justum, ac perfectioni suæ consentaneum est, facit. Alias notum est, justitiam Dei aliquando accipi pro ejus beneficentiâ, 1 *Sam.* XII. 7. *Psal.* LI. 16. 1. *Joan.* I. 9. verum hæc acceptio non est hujus loci. *Justitia Dei.*

V. Justitia Dei, vel est universalis, vel particularis. Universalis est, rectitudo illa Dei, quam huc usque descripsimus, quâ id quod æquum & rectum, ac proinde naturæ suæ sanctissimæ consentaneum est, facit, nihilque naturæ suæ sanctissimæ repugnans facere potest. Ut itaque Justitia hæc distinctius explicetur, ante omnia jus Dei, quod in creaturas obtinet, penitius paulò considerandum est: Ex eô enim liquebit, quomodo se Deus in actionibus suis circa creaturas, rectè semper ac decenter, seu naturæ suæ perfectioni consentaneè, gerat. *Universalis justitia Dei.*

VI. Jus Dei est dominium illud supremum ac universale, quô res creaturasque omnes ex asse possidet, iisque pro liberrimô arbitriô suô uti potest. Jus hoc considerari potest, *Jus Dei in res omnium conditas.*

vel

vel circa res nondum conditas, vel circa jam creatas. Circa res nondum conditas jus Dei planè est illimitatum, eas vel creandi, vel non creandi: & tales creandi quales voluit; neque ulla creatura conquerendi jus habet, quod Deus ipsam perfectiorem non creaverit: Non enim ulli debitor erat ad creandum, sed quicquid dedit gratuitæ est benignitatis.

In res creatas sensu destitutas.

VII. Quod res creatas attinet; in illas Deus potestatem ac jus habet summum de iis statuendi quicquid sanctissimæ ejus voluntati libet Est autem hic varietas quædam juris considerandæ, pro diversitate creaturarum, & diversâ naturæ creatæ perfectione. Creaturis quippe aliis Deus solum esse largitus est: aliis præter existentiam etiam vitam concessit, sed sensu omni destitutam, prioris generis sunt, metalla, lapides, &c. posterioris, arbores, plantæ. Circa has jus Dei extenditur in infinitum usque, absque ullâ omnino limitatione; quia injuriæ capaces non sunt. In specie jus habet Deus, esse eorum tollendi & auferendi: statum eorum prout lubet mutandi, aliamque ipsis essentiam tribuendi: iis pro arbitrio ad bonum vel malum aliarum, seu ut judiciorum suorum instrumentis, utendi: ac tandem aliis ea ad usum concedendi: Et si quæ alia porro excogitari possunt.

In sensu præditas.

VIII. Præter has aliæ sunt creaturæ, quibus præter vitam Deus etiam sentiendi facultate donavit; ut sunt animalia. Ac tandem aliæ, quibus præterea Deus concessit rationem, ut homines. De hisce duabus, quatenus utrisque sentiendi facultas communis est, simul dicemus: postea speciatim addituri, quæ jus Dei circa homines, quatenus ratione præditos, respiciunt. Quoniam itaque illæ creaturæ etiam injuriæ alicujus capaces sunt, etiam hic jus Dei aliquâ ratione limitari videtur. Jus quippe Dei exigit, ut eas non aliter, quàm naturæ ipsarum convenienter tractet. Quoniam itaque voluptatis ac doloris capaces creavit Deus, etiam ipse potestati suæ aliquos præscripsisse terminos videtur. Jus ergo Dei circa illas hac ratione extenditur. Primò quidem, ut omnem ipsis sensum, quin & totum esse, adimere possit. Ac speciatim, quatenus voluptatis capaces sunt, jus Dei omnino est infinitum ac illimitatum, voluptatem nempe majorem minoremve ipsis largiendi, quin omnem voluptatem ejusque sensum adimendi: & è contra eam in infinitum usque extendendi ac augendi; non tantum nullô creaturæ malô, sed etiam summô illius bonô. Tandem quatenus doloris capaces sunt, jus Dei aliquatenus limitari videtur, ut dolorem quidem aliquem inferre possit creaturæ, eumque subinde recurrentem; non tamen beneficium creationis superantem; ac proinde non intensione & extensione infinitum: alias præstantia naturæ ipsarum non esset beneficium, sed summum maleficium.

Illius fundamenta.

IX. Totum hoc jus nititur hisce fundamentis. Primò. Quod quis alterius beneficiô possidet, tantisper tantum illius est, quousque videtur illi qui id gratis & ultrò concessit. Secundò: Quia injuria nulli fit, quod summum ei beneficium non detur; aut quod datum ab eô qui dedit auferatur. Limitatur verò conditione naturæ creatæ, quam quia Deus injuriæ fecit capacem, se illi aliquatenus obligatum voluit, eam non aliter quàm conditioni naturæ suæ convenienter tractandi: aut potius sibi ipsi obligatus est, eam secundum æquitatem ac rectitudinem naturæ suæ sanctissimæ tractandi.

1. Creatio.

X. Ut autem jus hoc Dei penitius consideremus, ante omnia juris hujus in creaturas innocentes fundamentum inquirendum est, ut exinde constet, quousque jus hoc extendendum sit. Quidam jus illud Dei niti volunt ὑπεροχῇ sive excellentiâ divinæ naturæ supra humanam, nam de hominibus potissimum agimus: quæ cum infinitis modis excedat excellentiam hominum, volunt jus illud planè esse infinitum ac illimitatum, adeo quidem, ut possit Deus salvâ justitiâ creaturam innocentem cruciatibus & intensione & extensione infinitis affligere. Sed manifestum est, naturæ divinæ excellentiam primum juris ipsius in homines fundamentum esse non posse, utpote ipsa alio priore fundamentô, hominis nimirum creatione, nitens. Excellentia enim est respectivum quid, quæ Deo attribui nequit, nisi cum respectu ad alium ipsô inferiorem; qui absque creatione exsistere nequit. Ante omnium enim creationem Deus quidem in se ipsô perfectus fuit; non tamen excellentia ipsi tribui potuit: quia nihil erat supra quod emineret: sed creatione peractâ statim creaturis, etiam nobilissimis, infinitis partibus excellentior fuit. Cum ergo ipsa excellentia divina supra homines creatione nitatur, etiam ipsum jus Dei illâ, tanquam primô fundamentô, niti evidens est. Indeque etiam jus Dei arcessit Scriptura, *Psal.* XXXIII. 6, 7, 8. *Verbô Domini cœli firmati sunt*, &c. *Timeat Dominum omnis terra. Apoc.* IV. 11. *Dignus es Domine noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.* Hinc *Act.* XVII. 24. *Deus qui fecit mundum & omnia qua in eô sunt*, dicitur propterea esse *cœli & terra Dominus.* Adeo ut beneficium hominibus per creationem collatum juris divini in homines primum ac proprium sit fundamentum: opificis quippe in opus suum jus est, & per creationem omnia Dei sunt in solidum.

2. Beneficia qua

XI. Creationis beneficio aliud superaccedit juris divini in homines innocentes fun-

creatura à Deo exspectare potest.

damentum; beneficia nempe quæ homo à Deô exspectare potest, quæque Deus homini innocenti, postquam variis doloribus probatus gloriæ divinæ instrumentum sese exhibuit, largiri vult, ac largiturus est; præmium nempe vitæ æternæ: nam & illud Deo jus infallibile acquirit, hominem innocentem variis doloribus affligendi, quos majori tandem præmiô remuneraturus est. Beneficia quippe, tam accepta, quàm conferenda, jus in alium concedunt; & pro beneficiorum illorum magnitudine etiam jus illud extenditur. Hinc in liberos patria potestas maxima est: quia nullum alterius hominis beneficium cum eô quod liberi à parentibus habent, conferri potest. Sic & Magistratus in subditos potestas summa est, ob beneficia quæ subditi à Magistratu tam acceperunt, quàm in posterum exspectant.

Limitatio juris hujus.

XII. Jus ergo Dei ulterius extendendum non est, quàm beneficium creationis, & vitæ æternæ præmium à Deô exspectandum, permittit: ac proinde jus illud extendendum neutiquam est in infinitum usque, ad cruciatus infernales, seu extensione & intensione infinitos, creaturæ innocenti infligendum.

Resp. ad Object. 1.

XIII. In contrarium tamen varia objici solent, quorum præcipua nos breviter expendemus. Primò ergo dicunt. Si non potest Deus creaturam innocentem cruciatibus infernalibus affligere, ergo id non potest, vel de jure ordinatô; at hoc est, quia non vult: aut de jure absoluto: atqui tum daretur justitia in Deo erga suas creaturas extra omne fœdus, quo se Deus iis obligavit. Quod absurdum. Resp. Negamus absurdum esse: Deus enim creaturas creando ut doloris sint capaces, tacitè se iis obstrinxit eas naturæ ipsarum convenienter, vel etiam juxta naturæ suæ æquitatem ac rectitudinem tractandi: Adeo ut illa creatio tacitum sit quasi fœdus, quo se Deus iis obligatum voluit.

Ad Object. 2.

XIV. Addunt 2. In manu Dei positum est, ut sibi infallibiliter faciat jus creaturam etiam pœnis infernalibus cruciandi: sc. potest hominem creare, illi legem dare, transgredienti pœnam inferni denuntiare; denique inhibere gratiam efficacem ad impediendum transgressionem: ex quibus infallibiliter sequitur hominem peccaturum & pœnis inferni puniendum. Ergo Deus absolutè potest Resp. Si inhibitio gratiæ efficacis ad impediendum transgressionem, transgressionis necessitatem inducat, adeo ut homo gratiâ illâ divinâ destitutus necessariò peccet: dicimus Dei in creaturam innocentem jus non permittere, ut creaturam per gratiæ efficacis inhibitionem ad peccandum necessitet, atque ita necessitatam pœnis infernalibus cruciet. Ita enim omnis peccati causa in Deo residebit, qui gratiæ efficacis inhibitione creaturæ peccandi necessitatem imposuit; & creatura ab omni peccati crimine absolvetur, utpote in cujus potestate non fuit peccatum, sibi per divinam desertionem necessarium redditum, ullo modo evitare. At quid iniquius, magisque à justitiâ alienum, quàm ut acquiras jus puniendi, homini innocenti peccandi necessitatem imponere? Imo hunc majorem injustitiæ gradum esse dicimus, quàm innocentem affligere: quia afflictioni additur creaturæ determinatio ad peccatum, creaturaque præter omne meritum redditur nocens: Si tamen nocens vocari possit, qui non liberè sed necessariò fit nocens.

Ad Object. 3.

XV. Pergunt 3. Potest Deus creaturam citra demeritum cruciare aliquo cruciatus gradu, & ad aliquod tempus: ergo ad omnes gradus, & in æternum: Si enim pœnæ gradus unus & alter innocenti inflictus nihil obsit justitiæ, certè nec tres aut quatuor pœnarum gradus obstabunt: Si ad horam unam potest creaturam affligere, ergo ad tres ac decem affligere non erit injustum: Unde fieri potest processus in infinitum; neque ulli graduum aut temporis limites constitui possunt, quibus expletis afflictio ex justâ cœperit esse injusta. Resp. Totam hanc ratiocinationem merum esse sophisma, perinde uti illius sophistæ, qui olim per singulorum capillorum evulsionem ostendere conabatur, aut hominem nunquam, aut unius pili evulsione ex capillato fieri calvum. Dicimus ergo; licet justitiæ divinæ non possimus ullos præscribere terminos intra quos præcisè ipsi consistendum sit; rectè tamen nos dicere, dolores infernales, seu intensione & extensione infinitos, creaturæ innocenti inflictos, summam Dei erga creaturam injustitiam arguere. Licet enim creatura nihil sibi boni à creatore deberi contendere possit; jus tamen creatoris beneficiis in creaturam collatis, & suæ naturæ rectitudine limitatur: beneficium autem creationis nullo modo cum doloribus infernalibus conferri meretur: præstat enim non esse, quàm in æternum miserum esse. Sed nec beneficia in creaturam conferenda juri illi stabiliendo quicquam conferre possunt: non enim hominem doloribus infernalibus ac æternis cruciatum Deus meliori bono remunerari potest: cum æternos dolores nullum bonum consequi, nec cum intensissimis doloribus ulla boni fruitio consistere possit.

Ad Object. 4.

XVI. Tandem ita argutantur. Deus sanctissimum quemque potest annihilare; multò magis immerentem æternum cruciare. Resp. Concedimus antecedens, si homo extra omne Dei fœdus, quo se illi Deus obligavit, consideretur: negamus vero illationis hujus consequentiam. Instant. Qui potest majus, etiam potest minus: atqui annihilatio majus est malum, quia aufert non tantum bene esse,

esse, sed & ipsum esse: cruciatus vero æterni relinquunt ipsum esse, & auferunt solummodo bene esse. Resp. Cruciatus æterni non auferunt tantum bene esse, sed & inferunt male, imo miserrimum esse: præstat autem non esse, quàm in æternum summè miserum esse: juxta Servatoris nostri dictum de Judâ proditore, *Matth.* XXVI. 24. *Væ homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Jus Dei in creaturas ratione præditas.

XVII. Hactenus de jure Dei in homines innocentes, quatenus sentiendi facultatis, ac proinde voluptatis ac doloris capaces sunt. Nunc porro aliud Dei jus in homines est considerandum, quatenus ratione præditi sunt. Pro diverso autem ipsorum statu, etiam varium Dei circa illos est jus. Vel enim considerari possunt absque ullo fœdere quod cum ipsis erexit Deus, vel sub fœdere aliquo divino comprehensi.

Vel quatenus considerantur extra omne Dei fœdus. 1. Legem ferendi.

XVIII. In priore statu si considerentur extra omnem fœderationem ac legislationem divinam, jus Deo competit summum ac absolutum, aut legem ipsis præscribendi, aut non præscribendi; neque homo ullo prætextu legibus ac præceptis divinis obedientiam detrectare potest. Si tamen Deo legem hominibus præscribere placeat, aliam præscribere nequit, quàm cum ratione ipsis à se datâ convenientem: *Deus* enim *seipsum abnegare non potest*, 2 *Tim.* II. 13. Distinctio tamen hic facienda est inter leges naturales, ac positivas. Positivæ, quoniam nihil præscribunt vel vetant naturâ suâ honestum vel turpe, plane dependent ab arbitrio ac voluntate divinâ; adeo quidem ut in positivis illud justum sit, quod legislatori placet, & propterea quia legislatori placet; futurum eodem modo illorum contrarium justum ac honestum, si legislatori id præcipere placeat; & quod nunc justum est, injustum ac turpe, si legislatori illud prohibere visum sit. Quod in Veteris Testamenti ceremoniis apertissimè liquet. Alia vero ratio est legum naturalium, præscribentium quæ ex se & suâ naturâ honesta, ac vetantium quæ ex se turpia sunt. Potest quidem Deus ex variis honestis eligere quæcunque vult, cum tamen legem præscribit, non potest quin honesta præscribat, & vetet, si vetare quædam vult, turpia. Cum enim ratio lux sit hominibus à Deo indita, ut actionum norma; si quid rationi contrarium Deus præscriberet, sibi ipsi foret contrarius.

Non tamen contrariam decalogo.

XIX. Unde mirari satis non possumus crassam illorum Theologiam, qui docent Deum contraria præceptis decalogi, & quidem primæ tabulæ, præscribere posse, idololatriam, sui odium, nominisque sui blasphemiam, sui abnegationem, aliaque: eaque hoc casu fore honesta. Sicut enim Deus seipsum abnegare nequit, 2 *Tim.* II. 13. ita & sui abnegationem præcipere non potest.

XX. Dices. Attamen Abrahamo præcepit ut filium immolaret. *Genes.* XXII. 2. & Israëlitis, ut Ægyptiorum bona auferrent: *Exod.* XII. 35, 36. Resp. Præcepta secundæ tabulæ, quæ jus ac bona hominum inter sese respiciunt, habere quidem respectu hominum inter se intrinsecam ejusmodi honestatem, ut nulli hominum ea violare liceat: quare nec potest Deus generalem præscribere legem, quâ officia, quæ ratio proximo exhibenda esse dictat, vetet, ac contraria præcipiat, nisi ipsam rationem evertat. Id tamen non obstat, quominus Deus pro absoluto suo dominio ob causas graves certo casu extra ordinem quid, quod legibus istis contrarium esse videtur, præscribere possit. Deus enim unicuique erga alium jus suum illæsum conservari vult; idque ab homine sine honestatis ac justitiæ læsione violari nequit: Nihil autem homini suum est relativè ad Deum, quin Deus justè illi id eripere, aliique in usum concedere possit: Quod itaque alter propriâ autoritate alteri eripere, aut sibi vindicare non posset, autoritate præcepti divini justè sibi vindicat. Perinde uti in familiâ nulli liberorum alteri eripere licet, ipsi à patre donata: si tamen iste illis per petulantiam abutatur, aut per contumaciam contra patrem delinquat; potest eum pater justè illis spoliare, alterique liberorum in obedientiæ præmium donare: quo casu jus ac proprietas, quæ antea penes alterum erat, voluntate patris in ipsum transfertur, atque ille justè ac legitimè ea sibi vendicat. Ita Deus omnium Dominus Ægyptios, durâ servitute Israëlitas prementes, bonorum suorum parte spoliavit, Israëlitisque largitus est. Ita Abrahamo filium suum sibi immolare Deus præcepit; utpote vitæ necisque Dominus; ut ita Abrahami fidem ac in sese amorem exploraret. Generalem autem illam regulam de non occidendo aut furando Deus solvere non potest, quin omnibus sceleribus fenestram aperiat, sanctitatemque suam abneget. Alia autem ratio est præceptorum primæ tabulæ decalogi, quâ quæ vetantur actiones ita intrinsecè ac naturâ suâ sunt turpes, ut nullo omnino casu possint fieri honestæ, ut idololatria, abnegatio Dei, &c. ac proinde nunquam à Deo præcipi possunt. *Resp. ad Object.* 1.

XXI. Dices. Voluntas Dei est prima actionum nostrarum regula: alias quid daretur bonum antecedenter ad voluntatem Dei. Resp. Nihil esse absurdi, si dicamus naturam divinam priorem esse voluntate divina; imo naturam prius concipi necesse est, ante liberum volendi actum, qui à natura procedit. Dicimus ergo, ipsam naturæ divinæ sanctitatem voluntatis esse regulam, ac proinde nihil Deum velle posse, quod sanctissimæ ipsius naturæ repugnat: quæ cum sit planè immutabilis, etiam honesti, ac illi contrarii turpis, naturas esse æternas ac immutabiles. *Ad Object.* 2.

Ad Obj. 3. XXII. Dices. Si Deus ideo quid vult, quia bonum ac honeſtum eſt, Deus non foret liber. Reſp. Nihil illud libertati divinæ præjudicare, quod malum velle non poſſit: liber enim eſt Deus libertate quam vocant contradictionis, ut poſſit aliquid velle ſeu præcipere, vel non præcipere. Quod libertatis ſpeciem attinet quam contrarietatis vocant, quatenus illa verſatur inter honeſtum ac turpe, fatemur Deum ita liberum non eſſe, ut quod naturâ ſuâ turpe eſt ſeu naturæ ejus ſanctiſſimæ repugnat, præcipere poſſit: inter varia tamen honeſta libertas hæc verſatur, ut Deus hoc potius honeſti genus quàm aliud præſcribere poſſit.

2. Sanciendi per promiſſa & minas. XXIII. Secundò. Quando legem Deus hominibus præſcribit, jus habet ac poteſtatem eam ſanciendi aut non ſanciendi, præmiis ac pœnis, iiſque qualibus vult. Alia tamen ratio præmiorum eſt, quàm pœnarum. Præmia Deus in immenſum augere poteſt, multoque majora ac præſtantiora offerre quàm ulla hominum obedientia meretur: nulli enim præmii excellentioris quàm meretur largitione injuriam facit. Pœnæ vero delictum gravitate excedere non debent.

Vel quatenus ſunt ſub Fœdere. Non præſcribere quod excedit vires hominis. XXIV. Legibus ita latis, atque homine ſub fœdere divino conſtituto, videtur Deus aliquo modo ſibi ac poteſtati ſuæ limites præſcripſiſſe. Requirit enim juſtitia, ut non præſcribat homini legem vires ipſius excedentem; aut ſi excedat vires ejus naturales, ut concedat ſupernaturales legi præſtandæ neceſſarias. Alias inevitabilem peccandi & ex peccato pereundi neceſſitatem hominibus imponit: quod à jure divino alienum eſſe antea oſtendimus. Non ergo permittit jus Dei, ut primum Adami peccatum omnibus ipſius poſteris imputet; & propter illam imputationem eos labe originariâ infectos naſci procuret, per quam inepti ſint ad omne bonum, proni ad omne malum, imo ſpiritualiter mortui; iiſque porro legem ipſis præſtitu impoſſibilem præſcribat, gratiamque ad legem præſtandam neceſſariam deneget: ex quo ſequatur ut irrevocabiliter ad mortem uſque in peccatis ac ſceleribus perſeverent; ac tandem propter illa peccata quæ evitare non potuerunt, æterni ignis ſupplicio adjudicet. Nulla enim major injuſtitiæ ſpecies Deo adſcribi poteſt, quàm ut peccandi, & propter peccata pereundi inevitabilem neceſſitatem innocenti creaturæ imponat.

Obedientem remunerari. XXV. 2. Lege præſtitâ, non poteſt Deus homini præmia, quorum ſe promiſſo ſuo debitorem conſtituit, ſalva juſtitia denegare. *Operanti* quippe *merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Rom.* IV. 4.

Peccatorem puni- XXVI. 3. Lege violata ac contemta aliud exurgit Dei jus ex peccato ac tranſgreſſione creaturæ. Poteſt quippe Deus, ſi velit, pœnis in lege conſtitutis creaturam juſtè punire: peccato quippe ſuo earum ſe debitorem conſtituit; Deoque jus peperit pœnam, quæ innocenti non poteſt juſtè infligi, juſtè intligendi. Non tamen ulla naturali neceſſitate Deus conſtringitur ad puniendum, ſed &, ſi velit, pœnam gratiosè condonare poteſt; niſi forte aliud decretum divinum obſtet. *re, vel peccatum remittere.*

XXVII. Non ergo in Deo ſtatuenda eſt ejuſmodi juſtitia vindicativa, tanquam eſſentiale ejus attributum, quæ neceſſariò exigat pœnam; adeo ut Deus ſalva juſtitia ſua, nullum peccatum poſſit impunitum dimittere; ſeu, quod eodem redit, per peccati pœnam, ſive ab ipſo peccatore, ſive à ſponſore ejus exactam, juſtitiæ ſuæ ſatisfacere debeat. Eſt quippe in Deô etiam miſericordia, qua Deum ad peccato neceſſariò condonandum impelli volunt: Si ergo & illa attributum Dei ſit eſſentiale, duo erunt in Deô attributa eſſentialia ſecum directè pugnantia; unum quod peccatorum pœnam, alterum quod eorum remiſſionem neceſſariò exigit: Quod in ſimpliciſſima Dei natura ſtatuere eſt abſurdum. Fatemur & juſtitiam & miſericordiam Deo eſſe eſſentiales; ſed actus & egreſſus tam juſtitiæ ac miſericordiæ, ut ſunt punitio & remiſſio peccatorum, eſſe liberos, ac arbitrio divino ſubjacere contendimus; ac proinde Deum, etiam cum miſericordiæ actus exercet, nihil juſtitiæ contrarium, aut cum juſtitiæ actus exercet nihil miſericordiæ contrarium facere. Tum omnes eſſentiales proprietates in Deo ſunt æquales: actus autem miſericordiæ divinæ longè excedunt actus punitionis ac vindictæ divinæ. Vide *Pſal.* CIII. 8, 9, 10. & *Lament. Jerem.* III. 31, 32, 33. *Non exigit Dei juſtitia, ut peccatorem neceſſario puniat. Ratio prima.*

XXVIII. 2. Unicuique licet ſalva juſtitia de jure ſuo remittere quantum vult, modo alterius non interſit ut jus ſuum rigidè exequatur: licet enim juſtitia jus alicui concedat, non tamen neceſſitatem jus exequendi imponit: quin & æquitas aliquando juri ſummo renuntiare ſuadet: ſemperque abſque ullius injuria de jure ſuo remittere licet: quia volenti injuria non fit. Idem ergo jus quin Deo, ſupremo omnium Domino, competat dubitandum non videtur, ut peccata adverſus ſe commiſſa, quæ Scriptura *debita* vocat, *Matth.* VI. 12. XVIII. 23. *& ſeqq. Luc.* VII. 41. ſi velit gratiosè condonare poſſit. *Ratio ſecunda.*

XXIX. 3. Si Deus per juſtitiam ſuam vindicativam non poteſt peccata dimittere impunita, ergo punit neceſſitate naturali ac abſoluta. Atqui hoc eſt abſurdum: quæ enim neceſſitate abſoluta agunt, ea ſemper & quantum poſſunt agunt: uti ignis adhibita materia uſtili ſemper urit & quantum poteſt urit. At Deus non ſemper punit: dicitur enim *Ratio tertia.*

enim *tardus ad iram*, *Rom.* II. 4, 5. IX. 22. 2 *Pet.* III. 9. Non etiam quantum potest punit: 1. alias non posset peccatorem graviori cruciatu punire, quàm revera punit: Atqui hoc falsum: sic enim oporteret omnes pœnas esse æque graves: videmus tamen pœnas alias aliis, & hujus vitæ pœnas æternis esse leviores. Dices. Justitia requirit, ut gravioribus delictis graviores infligantur pœnæ. Resp. Me non videre, quomodo ab illis istud excipi possit, qui docent minimum peccatum, imo, ut quidam inter illos loqui amant, minimam minimi peccati cogitationem millies mereri mortem æternam. Si itaque justitia minimum peccatum necessariò punit pœnâ æternâ ac infinitâ, quæ pœnarum inæqualitas locum habere potest? 2. Homines mali in hac vitâ gravius puniri possunt: non ergo eos Deus punit quantum potest. Dices. Proportio pro ratione augmentationis aut diminutionis pœnæ in hac vitâ, fiet in futuro sæculo. Resp. 1. Nulla est proportio inter æternas & temporales pœnas. 2. Sed esto: quæ ratio, quod pœna quæ in hac vitâ exercetur ex libertate, post aliquod tempus, nempe in futuro sæculo, incipiat esse ex naturali & absolutâ necessitate? 3. Si Deus per justitiam debet punire quantum potest, id est, quantum peccatum meretur; tum punire debet, vel quantum peccatum meretur juxta liberam Dei in lege suâ constitutionem: at sic non punit Deus quantum potest, sed quantum vult; vel quantum meretur naturâ suâ citra ullam constitutionem divinam. At 1. exinde sequetur, non potuisse Deum salvâ justitiâ suâ alias singulis peccatis constituere pœnas, quam in Lege suâ constituit: quia in lege suâ denuntiat quâ pœnâ unumquodque peccatum vindicaturus sit. 2. Peccatum naturâ suâ meretur pœnam, vel finitam tantum: at sic Deus injustus foret si constitueret infinitam: aut infinitam: at sic Deus non posset solummodò finitam infligere, ac per consequens, non posset justè creaturam peccatricem annihilare, sed necesse foret ut eam supersesse faceret in æternum, ad pœnam peccato condignam sustinendum in infinitum. Quæ omnia absurda.

Ratio quarta.

XXX. 4. Deus potest mitiorem pœnam infligere quàm peccatum meretur, *Psal.* CIII. 10. *Non secundum peccata nostra fecit nobis; neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Et quoniam remunerari potest supra meritum, quod ex vitæ æternæ præmio liquet; potest etiam punire infra meritum: Eadem enim utrobique est ratio. Ergo etiam potest Deus totum peccatum condonare. Si enim unum pœnæ gradum potest remittere, etiam omnes potest: Si autem totum remittere sit iniquum, aliquid etiam iniqui erit in remissione partis. Dices. Justitia habet latitudinem graduum; potest quidem aliquos pœnæ gradus remittere, sed non omnes. Resp. Gratis hoc dici; nec consistere posse cum naturali & absolutâ puniendi necessitate. Cum enim justitia latitudinem habet graduum, potest pro arbitrio vel aliquos pœnæ gradus remittere, vel pœnâ exactè peccato proportionatâ absque ullâ gradus remissione punire: ex: gr: pone peccatum mereri pœnam ad gradus septem, justitia poterit remittere ad gradus quinque: pone aliud peccatum mereri pœnam ad gradus sex, justitia potest, si libet, illud punire pœnâ ad amussim peccato proportionatâ; sc. ad gradus quoque sex. Unde consequitur, posse justitiam peccatum gravius leviore pœnâ, & peccatum levius graviore pœnâ punire. Quæ ergo hic necessitas pœnæ ex justitiâ vindicativâ?

Ratio quinta.

XXXI. 5. Potest Deus peccatorem perducere ad pœnitentiam. Si ergo nullum peccatum salvâ suâ justitiâ possit impunitum dimittere; necesse est ut peccatorem resipiscentem & jam seriò ac sincerè pietati studentem in æternum puniat, licet in resipiscentiâ suâ decedat, & licet unicum tantum peccatum commiserit: Nisi forte Christus pro eo sponsor intercedat, justitiæque divinæ, pœnam peccati in se transferendo, satisfaciat: de quo postea. Quæ omnia absurda. Ne jam addamus, Deum gratis nobis omnia peccata in Jesu Christo Domino nostro condonasse. Verum id in sequentibus, quando de muneribus Christi dicturi sumus, latius deducemus.

Responsio ad Object. primam.

XXXII. Nunc præcipuæ quæ in contrarium adferri solent objectiones paucis expendendæ sunt. Prima. Naturale est Deo, esse justum. Resp. Justitia Deo naturalis est; sed egressus justitiæ divinæ sunt liberi; perinde uti egressus misericordiæ, quæ etiam Deo naturalis est. 2. Naturale dicitur dupliciter: vel quod merè dependet à principiis naturæ: hoc modo igni naturale est urere: vel quod congruit cum naturâ, sed tamen non exseritur in actum, nisi intercedente libera voluntatis determinatione: hoc modo ridere homini est naturale. Hoc posteriori modo justitia vindicans Deo est naturalis, id est, quando punit, actum exercet justitiæ suæ congruentem: vindicat tamen liberè. Hoc modo Omnipotentia, Misericordia, Sapientia, Deo est essentialis: liberè tamen in operibus suis eas demonstrat. Nihil facit Deus justitiæ suæ adversum, tam quando remittit, quàm cum punit.

Ad Object. 2.

XXXIII. Secunda. Justitiæ proprium est suum cuique tribuere, seu quod illi debetur: Atqui peccatoribus debentur pœnæ. Resp. Suum propriè est in quod quis jus habet, adeo ut sine injuria illi denegari id non possit. Inde liquet hoc non de malis, sed de bonis tantummodò intelligendum esse.

In pœnas autem ſuſtinendas nemo jus habere dici poteſt: neque ulli injuria fit, quod pœnâ peccatis ſuis commeritâ non afficiatur: e contra ſummi beneficii locô id ducturus eſt. Hinc pœna non debetur lædenti, qui cum punitur pœnas dare dicitur, ſed læſo, qui juſtè eas inferre poteſt. At ille poteſt de jure ſuô remittere.

Ad Object. 3. XXXIV. Tertia. Juſti judicis eſt, nullum peccatum impunitum dimittere: Deus verò juſtus eſt judex. Reſp. Verum hoc eſt de judice ſubalternô, qui ſuperiori domino eſt obligatus; quoniam ille non remittit de ſuo, ſed de alienô. Non id locum habet in ſupremô domino, qui de ſuô jure quando lubet remittere poteſt, modo alterius non interſit ut jus ſuum rigidè exigat. Hinc videmus ſummos Magiſtratus ſolere ſibi jus ſontibus, etiam poſt condemnatoriam per ordinarios judices ſententiam, gratiam faciendi poteſtatem reſervare. Quin ergo idem Deo, nulli obſtricto, liceat, dubitare fas non eſt.

Ad Object. 4. XXXV. Quarta. Deus ipſe ſibi faceret injuriam, juſtitiamque ſuam læderet, niſi peccata puniret. Reſp. 1. Nemo ſibi ipſi injuriam facit, qui de jure ſuo remittit: volenti enim non fit injuria. 2. Non videtur juſtitia divina permittere, ut præfractos peccatores, & impœnitentes legis ac gratiæ ſuæ contemtores impunitos dimittat: tum quia lege latâ poteſtati ſuæ abſolutæ videtur renuntiaſſe; tum quia legem ſuam omnibus conculcandam proponeret, & impunitatis ſpe ad peccandum alliceret, niſi tales puniret: tum etiam, quia majeſtas ejus præfractâ illâ impietate lædi videretur; nec quis Deum peccati oſorem acerrimum cognoſcere poſſet, ſi nec impœnitentibus ullam ob ſcelera pœnam irrogaret. Nequaquam autem majeſtas divina læditur, ſi peccata pœnitentibus condonet: imo declaratione æquitatis ac miſericordiæ ſuæ majorem demonſtrat gloriam, & ad ſui timorem homines allicit: *Apud te* enim (inquit Pſaltes) *eſt remiſſio, ut timearis*, *Pſal.* CXXX. 4.

Ad Object. 5. XXXVI. Quinta. *Rom.* 1. 32. dicitur, *jus Dei eſſe, ut qui talia faciunt digni ſint morte:* & 2 *Theſſ.* 1. 6. *Juſtum eſt apud Deum afflictionem retribuere iis qui affligunt vos.* Reſp. 1. Qui jus habet, juſtè quidem illud exigere poteſt; non tamen ad id eſt obligatus: imo qui de jure ſuô remittunt maximè laudantur. 2. Agitur illis in locis de graviſſimis peccatis, in quibus peccatores ſine ullâ pœnitentiâ perſeverant. Dicimus conveniens non eſſe majeſtati divinæ, ut eos impunitos dimittat. Alia vero, uti vidimus, ratio eſt pœnitentium, peccataque ſua meliore vitâ emendantium.

Ad Object. 6. XXXVII. Sexta. Tandem ajunt. Deus neceſſariò odit peccatum: Ergo & illud neceſſariò punit; quia odium ſuum non poteſt aliter niſi puniendo demonſtrare. Reſp. 1. Alia ratio eſt odii, quæ interna eſt diſplicentia & averſio; alia pœnæ, quæ externum quid eſt: nihil autem Deus extra ſe neceſſariò agit. Odium Deus neceſſariò erga peccatum concipit ſtatim atque commiſſum eſt: non tamen illud neceſſariò punit, imo pœnam aliquando diu admodum differt: uti in primi mundi incolis 1 *Pet.* III. 20. & nunc in extremi judicii dilatione liquet. Unde conſtat punitionem Deo non perinde eſſe naturalem, atque peccati odium. 2. Poſſunt homines odiſſe peccata aliorum, ut tamen perſonas non oderint, ſed per pœnitentiam ad ſalutem adducere conentur. Quid ni Deus idem poſſit? 3. Quod vero addunt, non poſſe Deum niſi puniendo odium ſuum demonſtrare: dicimus demonſtrationem odii divini non perinde eſſe naturalem, atque ipſum odium: naturale quippe Deo eſt, averſari ac odiſſe peccatum; liberum autem, per pœnam odium ſuum demonſtrare. Quod tamen Deus non aliter quàm puniendo odium ſuum erga peccatum demonſtrare poſſit, ex hypotheſi decreti ipſius eſt: quia peccatum quod odit punire decrevit.

Quorundam pugnantes de jure Dei opiniones. XXXVIII. Interim ſatis mirari non poſſumus quorundam Theologorum minimè ſibi conſtantes opiniones; qui dum ab unâ parte jus Dei in immenſum extendunt, adeo ut poſſit ſalvâ juſtitiâ hominem innocentem in æternum affligere: ab alterâ parte in gratiâ peccatori faciendâ id tam anguſtis limitibus circumſcribunt, ut negent Deum ſalvâ juſtitiâ ullum vel minimum peccatum abſque ſatisfactione remittere poſſe. Quaſi Deus plus poſſet in maleficiis quàm beneficiis. Cum Scriptura ubique gratuitam Dei remiſſionem deprædicet, ejuſque miſericordiam longè ejus iram excedere doceat.

Uſus Sanctitatis divinæ. XXXIX. Uſus hujus attributi divini varii ſunt. 1. Quia Deus ſanctus eſt, oportet ut & nos ipſi ſancti ſimus, & indefeſſo ſtudio ſemper actiones noſtras magis magiſque illius actionibus ſimiles reddere conemur: 1 *Pet.* 1. 15, 16. ſimilitudinem enim eſſe oportet inter vocantem & vocatos: inter diſſimiles autem nulla eſt amicitia: quod docetur 1 *Joan.* 1. 5, 6, 7. hinc *ibid. cap.* III. 3. *Omnis qui habet hanc ſpem in eô, purificat ſeipſum, ſicut & ille purus eſt.*

Uſus ſubjus premi juris divini. XL. 11. Quia ſupremum in omnia habet jus ac autoritatem, debemus 1. humillimè nos ipſi ſubjicere, ac in voluntate ejus, qualiſcunque ſit, acquieſcere. *Eſa.* XLV. 9, 10. cui parallelus eſt *Rom.* IX. 20. *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: quid me feciſti ſic?* 2. Beneficia ab ipſo expetere. *Phil.* IV. 6. *Nihil ſolliciti ſitis: ſed in omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* Et pro acceptis gra-

gratias agere. *Eph.* v. 20. *Coloss.* iii. 17. *Hebr.* xiii. 15. *Per ipsum offeramus semper hostiam laudis Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.* 3. Patientes esse in adversis, quia inferuntur à Dominô supremô: per impatientiam autem videmur ipsi jus suum velle circumscribere. Vide exempla, in Eli, 1 *Sam.* iii. 18. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* In Davide, *Psal.* xxxix. 10. *Obmutui & non aperui os meum, quia tu fecisti.* Sic & 2 *Sam.* xv. 25, 26. In Jobo, *Job.* i. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.* In Paulo *Act.* xxi. 13. *Ego non solum ligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu.* Quin & in ipso Servatore nostro Jesu Christo, *Matth.* xxvi. 39. in summo animi angore ita Patrem precante: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* 4. Nunquam contra Deum murmurare, sive gravia quædam nobis præcipiat, sive tentet, sive vilitet, sive etiam ob peccata nos puniat; aut alia quædam permittat, quorum nobis ratio perspecta non est: quoniam, uti David Deum alloquens dicit *Psal.* xxxvi. 7. *Justitia tua sicut montes Dei, judicia tua abyssus multa.* 5. Deo obedire cum timore; quia potestatem habet non tantum imperandi: sed &, si inobedientes simus, pro peccatorum meritô nos puniendi. *Malach.* i. 6. *Filius honorat patrem, servus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum. Matth.* x. 28. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest, & animam & corpus perdere in gehennâ.* 6. In nullius hominis gratiam quicquam facere quod Deus vetat, aut omittere quod Deus præcipit. *Act.* v. 29. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* 7. Tandem tranquillâ conscientiâ uti iis rebus, quarum proprietatem vel usum liberum supremus Dominus nobis concessit. 1 *Corinth.* x. 25, 26. *& seqq.* 1 *Tim.* iv. 4. *Tit.* i. 15. præsertim *Rom.* xiv. *totô.*

CAPUT XIII.

De Justitia Dei particulari.

Justitia Dei particularis tribuit cuique suum:

I. JUstitia Dei *particularis* est, quâ Deus suum unicuique tribuit. Hæc propriè ad alterum refertur, hominemque respicit non in statu innocentiæ & extra omnem Dei fœderationem consideratum; ita enim justitiæ universalis objectum est; sed quatenus legi aut fœderi cuipiam divino est subjectus. Quamvis enim creatura nihil ut suum à Creatore possit obtendere: *Quis enim prior illi dedit, & retribuetur ei? Rom.* xi. 35. tamen quatenus Deo placuit fœdus aliquod cum hominibus pacisci, seque ultrò in fœdere illo hominibus per promissum suum obstringere; inde aliqua inter Deum ac homines justitiæ species emergit, cujus respectu id, quod homini ex præscripto legis debetur, suum vocari possit.

Vel ex strictô legis rigore;

II. Illud autem dupliciter considerari potest: vel ex stricto legis rigore, vel ex æquitate ac benignâ legislatoris intentione. Ex stricto legis rigore debetur obedienti præmium obedientiæ commensuratum, siquidem promissio præmii lex sancita est; & inobedienti pœna. De præmio liquet ex *Rom.* iv. 4. *operanti*, id est opus præscriptum perfectè absque ullâ transgressione præstanti, *imputatur merces non ex gratiâ, sed ex debitô.* intellige mercedem operi proportionatam: merces enim illud infinitis vicibus superans, quale est æternæ vitæ præmium, semper imputatur ex gratiâ. De pœnâ non minus res clara est. *Deut.* xxvii. 26. *Maledictus qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut ea faciat. Rom.* vi. 23. *Stipendium peccati mors.*

Vel ex æquitate, tam in præmio,

III. Quod homini debetur ex æquitate ac benignâ legislatoris intentione similiter vel præmium est, vel pœna. Præmium est vita æterna, & quidem pœnitentibus promissa: illud enim obedientiæ aut operis dignitatem in tantum excedit, ut nulla inter ea comparatio institui possit, opus licet perfectum sit; multò minus cum pœnitentibus, ac proinde ante pœnitentiam peccatoribus, promittatur: & tamen illud Deus ex justitiâ dare dicitur; 2 *Thess.* i. 6, 7. *Justum est apud Deum retribuere vicissitudinem vobis qui affligimini.* 2 *Tim.* iv. 8. dicitur *Deus justus judex in die illo daturus coronam justitiæ omnibus qui diligunt adventum ejus.* Imo *Hebr.* vi. 10. ideo *non oblivisci laboriosæ charitatis* suorum fidelium, quia *non est injustus*: non quod præcisè ad illud dandum obligetur: sed sicuti ipsa promissio ex indebitâ gratiâ ac liberalitate processit; ita & promittentis æquitas requirere videtur, ut præmium, cujus se per promissum debitorem constituere voluit, non deneget: unde & fideles illo præmio *digni* dicuntur, 2 *Thess.* i. 5. *Apoc.* iii. 4. nimirum non stricto jure, sed ex æquitate & benignitate divinâ.

Quàm in pœna.

IV. Pœnæ vero dispar est ratio. Justè peccatoribus debetur pœna, ac proinde quando infligitur justè infligitur: sed tamen, uti vidimus, non tenetur Deus ex vi justitiæ suæ pœnam inferre; quia per peccatum peccatores nullum jus in Deum acquirunt; sed Deus in peccatores: ac proinde de eô remittere potest. Fateor, æquum non est, nec sanctitati divinæ conveniens, ut Deus præfractos ac impœnitentes gratiæ suæ contemtores impunitos dimittat; nullam tamen illis injuriam facit, aut ipsis quod suum est denegat: peccatores autem, qui non-

nondum ad iſtud malitiæ ac impietatis faſtigium aſcenderunt, non præcisè ex juſtitiâ punire tenetur; imo æquitas divina ac ſanctitatis amor requirere videntur, ut reſipiſcentibus condonet: interim, ſi velit, non exſpectatâ ipſorum pœnitentiâ juſtè eos punire poteſt: quia non punit niſi merentes, & nunquam pœna gravitate peccatum excedit. Inde eſt, quod pro diverſâ peccatorum gravitate, etiam diverſi pœnarum gradus infligantur, *Luc.* XII. 47, 48. *Hebr.* X. 28, 29.

Conſpicitur in judiciis divinis, tum in hoc ſæculo:

V. Juſtitia hæc conſpicitur in omnibus judiciis divinis, tam quæ in hoc, quàm potiſſimum in judicio illo extremo, quod in futuro ſæculo exercebitur. In hoc ſæculo Deus non punit niſi merentes: ſi quos innocentes, ut infantes, alioſque pios, generali excidio urbis aut populi involvat, non eos propriè punit; ſed pro abſolutò ſuo dominio vitam quam dedit aufert, majore poſtea præmio eam compenſaturus. Speciatim elucet hæc juſtitia, quod Deus ſæpe talionem retribuat peccatoribus, eodemque planè modo puniat quo peccaverunt. Exemplum illuſtre habemus in Adonibeſec, *Judic.* I. 6, 7. cui cum Iſraëlitæ ſummitates manuum ac pedum amputaſſent, dixit: *Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub mensâ meâ ciborum reliquias, ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Sic & *Apoc.* XVI. 5, 6. *Juſtus es Domine, qui es, & qui eras, Sanctus, qui hæc judicaſti. Quia ſanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt. Apoc.* XVIII. 6. *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit vobis:* &c. Vel infert analogum quid: Abimelech ſeptuaginta fratres interficit; ipſe poſtea jactu lapidis per mulierem interficitur; *& reddidit Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem ſuum, interfectis ſeptuaginta fratribus ſuis*, dicitur *Judic.* IX. 56. Ob non ſervatos annos ſabbathicos Deus Judæos tradidit in ſeptuaginta annorum captivitatem, *ut celebraret terra ſabbatha ſua*, 2 *Chron.* XXXVI. 21. Nebuchadnezarem nimio faſtu ſe ſupra homines efferentem Deus infra humanam ſortem deprimit, & ab hominibus expulſum detrudit ad beſtias. *Dan.* IV. 30.

Tum in futuro.

VI. Sed potiſſimum hæc juſtitia elucebit in judicio extremo; quod idcirco vocatur ἡμέρα δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, *Rom.* II. 5. & *Act.* XVII. 31. dicitur Deus in die illo per virum à ſe conſtitutum, nempe Jeſum Chriſtum, mundum juſtè judicaturus. Et in duobus potiſſimum juſtitia hæc ſpectabitur: Primò, quod unicuique ſecundum opera retribuet, *Matth.* XVI. 27. *Rom.* II. 6. 2 *Cor.* V. 10. *Gal.* VI. 5. & 7. *Apoc.* XX. 13. Secundò, quod judicaturus eſt Deus abſque perſonarum acceptione; 1 *Pet.* I. 17. *Rom.* II. 11. *Eph.* VI. 9. *Coloſſ.* III. 25. Hæcque ἀπροσωπολημψία divina ex variis indiciis cognoſcitur; ut quod Deus omni gentium diſcrimine abolito, nunc *in quâvis gente qui ipſum timet & juſtitiam operatur gratum habeat: Act.* X. 34. Quod *reges terræ, & principes, & tribuni, & divites & fortes, & liberi & ſervi, Apoc.* VI. 15. & *magni ac puſilli, Apoc.* XX. 12. eodem apud ipſum loco ſint. Quod *multi ab Oriente & Occidente venientes ſint accubituri cum Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo in regno cœlorum: filii verò regni ejiciendi in tenebras exteriores: Matth.* VIII. 11, 12.

Ad juſtitiam Dei referuntur.

VII. Sub hac Juſtitiâ Dei tres aliæ virtutes comprehenduntur; ſeu ſub harum virtutum nomine Juſtitia Dei nobis repræſentatur.

Veritas.

VIII. Prima eſt *Veritas*, quæ nonnunquam rectitudinem deſignat: *Pſal.* XIX. 10. *Judicia Domini vera;* & CXIX. 86. *Omnia mandata tua veritas.* Sed ut hic à nobis accipitur propriè eſt dictorum cum mente divinâ & cum rebus conformitas. Unde liquet hanc perfectiorem multò eſſe veritate humanâ, quæ ſolummodò eſt cum mente conformitas, licet ob plurimarum rerum ignorantiam quandoque rebus conformis non ſit: nulli enim errori eſſe obnoxium ſortem humanam excedit. Ea tribuitur Deo *Rom.* III. 4. *Eſt autem Deus verax; omnis autem homo mendax:* & ex ſequentibus liquet illam eandem cum juſtitiâ eſſe. Inde & Deus vocatur ἀψευδὴς, *Tit.* I. 2. & *impoſſibile* dicitur *ut mentiatur*, *Hebr.* VI. 18. Sic *Deut.* XXXII. 4. *Deus veritas, & abſque ullâ iniquitate.* Quicquid ergò Deus affirmat, quicquid præcipit, quicquid promittit aut minatur, veritas eſt, illique ſine exceptione fidem adhibere debemus. Non ergò abſque blaſphemiâ dici poteſt, Deum non tantum præcipere poſſe, ſed & præcipere hominibus, ut mendacio credant: qui enim mentiri neſcit, mendacio ut fidem præbeant hominibus præſcribere nequit. Præcipuè veritas hæc celebratur in impletione promiſſorum divinorum, *Pſal.* LXXXIX. 2, 3, 6, 9, 25, 34. Hinc *Rom.* XV. 8. dicitur *Jeſus Chriſtus miniſter fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum.*

Fides.

IX. Secunda eſt *Fides* ſeu fidelitas, quâ Deus id quod dixit aut affirmavit conſtanter exſequitur. Potiſſimum in promiſſorum impletione ſpectatur; quia per promiſſa fidem ſuam aliquatenus obſtrinxit, quàm ut liberet æquitas ac juſtitia exigit: *Hebr.* X. 23. *Fidelis eſt qui repromiſit.* Quandoque tamen latius extenditur ad ejuſmodi dona, quæ Deus non tam ex promiſſo, quàm ſecundum æquitatem ac benignitatem ſuam largitur: 1 *Corinth.* X. 13. *Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed dabit cum tentatione exitum ut poſſitis ſuſtinere.* 1 *Theſſ.* V. 24. *Fidelis eſt qui vocavit vos, qui etiam faciet.*

1. *Joan.* 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus ut remittat nobis peccata nostra*, &c.

Sinceritas. X. Tertia est *Sinceritas*, quâ nunquam contrarium ejus quod apud se decrevit, neque dictis neque factis testatur. Expressè ea in Scripturâ Deo nusquam tribuitur. Locus 2 *Cor.* 1. 12. ubi mentio fit sinceritatis Dei, non agit de sinceritate divinâ, sed de hominum sinceritate Deo gratâ; uti locum inspicienti statim patebit. Quin tamen Deo competat, dubitari nequit, quia ex justitiâ ac veritate divinâ fluit; & quia dolus ac hypocrisis cum Sanctitate ejus consistere nequit. Hanc Deo adimunt, qui Deo duplicem voluntatem adscribere non verentur, occultam unam, revelatam alteram, easque ex adverso sibi invicem repugnantes, adeo ut voluntate revelatâ præcipiat multis hominibus, quod voluntate arcanâ non vult ut faciant. Qui docent Deum ad salutem invitare, quos æterno ac irrevocabili decretô, absque ullô ad opera ipsorum respectu reprobavit; aut mortem minetur illis, quos æternô ac irrevocabili decretô elegit ad salutem.

Usus. XI. Usus hujus attributi divini varii sunt. 1. Quia Deus justus est, & justè judicaturus absque personarum acceptione, puros ac immaculatos nos præstare oportet coram ipso: 1 *Pet.* 1. 17. 2 *Pet.* III. 11, 12, 13, 14. 11. Quia verax est ac fidelis in promissis præstandis, in mediis adversis Deo fidere oportet, neque promissorum dilatione languescere, certos non vanam esse spem ac fiduciam nostram in illum. *Hebr.* x. 36, 37. *Jacob.* v. 7, 8. 2 *Pet.* III. 8. *Mille anni apud Deum sunt instar unius diei.*

CAPUT XIV.

De Dei Mansuetudine, Longanimitate, ac Severitate.

Virtutes iram moderantes. I. VIrtutes affectum iræ moderantes sunt tres, Mansuetudo, Longanimitas, & Severitas. Duæ priores consistunt in remittendo, mitigando, vel differendo pœnam: tertiâ in puniendo.

Mansuetudo. II. Prima est *Mansuetudo*, sive χρηστότης, quæ est virtus per quam Deus adversus peccatores non irascitur, nisi justissimam ob causam, & summâ cum moderatione. Tribuitur Deo *Rom.* 11. 4.

Conspicitur ea in tribus. III. Conspicitur potissimum in tribus. 1. Quod aversus sit à pœnâ, ac pronior ad ignoscendum, quàm puniendum. *Ezech.* XVIII. 23. & XXXIII. 11. *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius à via sua, & vivat.* Unde *Esa.* XXVIII. 21 punitio vocatur *opus alienum* à Deô, & *non suum*. & *Thren. Jerem.* III. 33. dicitur Deus *filios hominum non affligere*, seu punire, *ex corde*. 11. Quod plerumque levius puniat, quàm peccati gravitas meretur, & rarò scelerum gravitati pœna respondeat. *Psal.* CIII. 10. *Non secundum peccata nostra fecit nobis; neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* Quod tamen de pœnis visitationis, quibus Deus homines in hac vitâ paternè castigatos ad pœnitentiam adducere conatur: non de pœnis excidii, quibus præfractè impios ac impœnitentes tandem pro meritis justè punire decrevit, sive in hac vitâ integrum populum in irâ suâ exscindendo, sive in futurâ vitâ impiis ac contumacibus iram indignationem atque afflictionem retribuendo, intellectum volumus. III. Quod facilis sit ad ignoscendum, quamprimum aliqua in peccatore resipiscentiæ signa videt. *Jerem.* XVIII. 7. *Repente loquar adversus gentem aliquam, & adversus regnum, ut evellam, & confringam, & perdam. Si autem convertatur gens ista a malô suô, contra quam locutus fuero, pœnitebit me mali quod constitueram facere ei. Psal.* CIII. 9. *Non in seculum contendit, nec in seculum* (iram) *servat. Psal.* XXX. 6. *Momentum est in furore ejus, vita in voluntate ejus; vesperi pernoctabit fletus, & mane latitia. Jerem.* III. 5. *Nunquid reservabit in seculum* (iram?) *an reservabit in æternum? Joël.* II. 13. *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors & miserator est, longanimis & multæ misericordiæ, & pœnitens super malum.* Exempla passim obvia sunt in Scripturis: In Israëlitis sæpius, in Ninivitis, Achabô, &c.

Eam tollunt absolutæ reprobationis patroni. IV. Hanc Mansuetudinem Deo planè adimunt absolutæ prædestinationis patroni; sive Deo prædestinanti hominem ut nondum lapsum, seu ut in lapsu consideratum objiciant. Quis enim rem rectâ judicii lance ponderans credere possit Deum erga peccatores, propriâ suâ culpâ ac voluntate nocentes, esse placabilem, pœnamque justè commeritam illis gratiosè condonare; qui statuit Deum irrevocabili ac æterno decreto homines innocentes ad æternos inferorum cruciatus reprobasse: aut Deum propter unius Adami peccatum posteros ejus, qui illius conscii nec fuerunt nec esse potuerunt, exitio æterno destinasse? Qui erga innocentes adeo est immitis, ac durus, quàm misericordiam exseret erga peccatores & nocentes?

Longanimitas. V. Secunda virtus est *Longanimitas*; quæ à Mansuetudine reverâ non differt; Mansuetudo quippe diu durans longanimitas est; per quam Deus peccata eò usque tolerat, & resipiscentiam peccatorum exspectat, donec per pertinaciam hominum quasi expugnatâ ejus patientiâ tandem demum severitatem judiciorum suorum ostendere decrevit. Tribuitur Deo *Rom.* 11. 4. *An divitias mansuetudinis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignorans quod*

benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Rom. IX. 22. *Quid si Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, multâ lenitate pertulit vaſa iræ coagmentata ad interitum?* 2 *Pet.* III. 9. *Deus eſt longanimis erga nos.* Vocatur *Eſa.* XLVIII. 9. *dilatio furoris Domini:* illiuſque reſpectu Deus vocatur *longus narium*, *Exod.* XXXIV. 6. Ejus illuſtre admodum exemplum dedit Deus erga primi mundi incolas, tolerans eorum malitiam centùm viginti annis, interimque Noachum juſtitiæ præconem ad ipſos mittens: 1 *Pet.* III. 20. erga populum Judaicum, 2 *Chron.* XXXVI. 15. Et nunc illam oſtendit in dilatione ultimi judicii, 2 *Pet.* III. 9. *Non tardat Dominus promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant; ſed longanimis eſt erga nos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reverti.*

Uſus. VI. Uſus horum attributorum varii ſunt. 1. Si in peccatum inciderimus, ut non deſperemus, ſed fiduciâ remiſſionis ad pœnitentiam contendamus. *Pſal.* CXXX. 4. *Apud te eſt remiſſio, ut timearis.* II. Ut maturemus converſionem noſtram; quia Deus manſuetudinem ſuam tantum exercet in judiciis viſitationis, & in hac vitâ, quæ incerta eſt. *Hebr.* III. 7. *Rom.* II. 4, 5. III. Ut exemplô divinô provocati charitate manſuetudine ac longanimitate utamur erga proximum. 1 *Joan.* IV. 11. *Chariſſimi, ſi Deus ita dilexit nos, & nos debemus alii alios diligere. Eph.* IV. 32. *Coloſſ.* III. 12, 13. *Matth.* XVIII. 33.

Severitas. VII. Tertia virtus eſt *Severitas*, quæ in puniendo conſiſtit: quæ non eſt affectus ſeverè agendi; ita enim Manſuetudini ac Longanimitati divinæ repugnaret, neque ſimul cum illis in Deô conſiſtere poſſet. Sed eſt decretum ſeverè tandem agendi; & hoc ſenſu præcedentem ſibi ſemper habet Manſuetudinem ac Longanimitatem: non enim Severitas illa à Deô adhibetur, niſi poſtquam peccatores longâ patientiâ toleratos, deſperatæ improbitatis eſſe cognovit. Unde & nullô modô Manſuetudini aut Longanimitati repugnat, modo Deus non facile, non vehementius neque diutius iraſcatur quàm par eſt: Manſuetus enim & iraſci poteſt, & juſtam ob cauſam punire: & longanimis qui diu pœnam differt, tandem eam exercet, ac ſæpius tarditatem ſupplicii gravitate compenſat. Severitas hæc in Scripturâ vocatur ἀποτομία, *Rom.* XI. 22. & Deus illius reſpectu *zelotes*, *Exod.* XX. 5, 6. *Deut.* V. 9, 10. *ignis conſumens*, *Deut.* IV. 24. *Hebr.* XII. 29. Item *Deus ultionum*, *Pſal.* XCIV. 1. *Nahum.* I. 2.

Conſpicitur in judiciis divinis. VIII. Hæc Severitas divina aliquando conſpicitur in judiciis divinis, quæ Deus erga integrum populum in hoc ſæculô exercet; quando ob inſuperabilem ac diu toleratam impietatem, tandem ira ejus accenditur, & peccata ad Deum clamare dicuntur; non aliter ac ſi flagitia hæc Dei vindictam efflagitarent, Deuſque ſalvâ juſtitiâ ac majeſtate ſuâ diutius peccatoribus parcere non poſſet. Tum quippe Severitatem ſuam erga totum populum exercet, eum exſcindendo, ſonteſque ſimul cum inſontibus eidem exitio involvendo: non quod erga inſontes ſeveritatem ſuam oſtendat: ſed quod totum populum exſcindere non poſſit, niſi & inſontes, tanquam populi partem, illi exitio includat: quod non impedit quò minus illos in futuro ſæculo, tanquam gloriæ ſuæ, cui inſervierunt, inſtrumenta coronâ juſtitiæ gratiosè donet. Hanc Severitatem Deus exſeruit in diluviô erga primi mundi incolas diu patientiâ ſuâ toleratos: in excidio Sodomæ ac Gomorrhæ, quarum clamor ad Deum adſcenderat, *Geneſ.* XVIII. 20. Erga populum Judaicum, ad quem Deus maximâ cum patientiâ *nuntios ſuos miſit; eò quod parceret populo & habitaculo ſuo: Sed cum illi ſubſannarent nuntios Dei, & parvipenderent ſermones ejus, illuderentque Prophetis, adſcendit furor Domini in populum ejus, ut eſſet nulla curatio.* 2 *Chron.* XXXVI. 15, 16. Et *Luc.* XIX. 43, 44. Hieroſolymis prædicitur excidium, *eò quod non cognoverit tempus viſitationis ſuæ.* Quanquam dubitari poſſit, an ita prorſus Deus populum Judaicum abjecerit, ut nulla omnino reſtitutio ſit ſperanda. Attamen qualiſcunque illa futura ſit, non tamen in terram ſuam ſunt reducendi, ut ibi populum conſtituant, & prout olim, nullius ſubjecti imperio vivant: Quod ſufficit ad ἀποτομίαν populi, quatenus ut populus conſideratur. In ejuſmodi autem punitione, quando malitia hominum Dei manſuetudinem ſuperare, pœnamque ſi juſtus eſſe velit judex efflagitare videtur, dicitur Deus in punitione *ridere*, *conſolationem accipere*, impioſque *ſubſannare*, *Prov.* I. 26. *Eſa.* I. 24. & *Deut.* XXVIII. 63. *ſicut antea lætatus eſt ſuper populum ipſi benefaciens ipſumque multiplicans; ita etiam lætaturus ipſum diſperdens atque ſubvertens.* Sed maximè conſpicietur in futurô ſæculô, quando Deus peccatoribus, qui corde impœnitente ejus longanimitate ſunt abuſi, retribuet iram ac indignationem, *Rom.* II. 4, 5, 6, 7, 8. abſque ullô è pœnis illis eluctandi remediô, *Hebr.* XII. 16, 17. adeo ut hæc ἀποτομία futura ſit æterna.

Etiam erga quoſdam, qui in facinore deprehenſi ſubito è medio tolluntur. IX. Sed eſt & alia Severitatis divinæ ſpecies, quâ Deus aliquando Severitatis affectum exercet, peccatoreſque in facinore aliquô deprehenſos, non exſpectatâ ipſorum pœnitentiâ confeſtim è mediô tollit. Cujus Severitatis variæ poſſunt eſſe cauſæ. 1. Quod licet ad unum eorum actum ira Dei excandeſcere videatur, plura tamen ab ipſis potuerunt eſſe commiſſa, in quæ hujus peccati occaſione ira Dei exardeſcit: Tale eſt exemplum

He-

Herodis, quem Deus occasione nimiæ suæ elationis percussit ut à vermibus roderetur, *Act.* XII. 23. quem ex conjectione Petri in vincula, aliisque, constat antea fuisse improbum. Et quamvis id de aliis, in quos Severitatis divinæ exempla edita esse Scriptura testatur, non narretur; nihil tamen prohibet quominus verum esse possit. Sed & aliæ possunt esse causæ: nempe II. potest is qui punitur ob unicum peccati actum, tantâ à Deo affectus esse gratiâ, quantam nunquam experti sunt illi quorum peccata Deus diu toleravit; adeo ut hæc gratiæ divinæ copia longanimitati erga alios exercitæ respondeat. Talis fuit uxor Lothi, excidio Sodomæ erepta, quam Deus, quia contra ipsius interdictum respexit, in statuam salis mutavit. *Genes.* XIX. 26. Vel munere excellenti à Deo donatus supra alios, ut gravissimas haberet causas cautè sese gerendi, mandatoque divino exactè obtemperandi: quod locum habet in Nadab & Abihu filiis Aaronis, *Levit.* X. 1. *& seqq.* quos Deus ad Sacerdotii dignitatem evectos, quia alienum ignem obtulerant coram Domino, igne à se egrediente occidit. Et præcipuè in Mose, quem Deus omnibus Prophetis superiorem fecerat, *Num.* XII. 7, 8. postea vero, ob petram bis virgâ suâ percussam, fortasse ex irâ & indignatione contra populum toties rebellem, morte punivit, ne populum in terram promissam introduceret. *Num.* XX. 11, 12. III. Potest esse peccatum facile evitabile, & nisi statim severè puniatur nocere exemplo. Tale fuit illius, qui ligna collegerat in sabbatho, & jussu Dei lapidatus fuit: *Num.* XV. 35. & quinquaginta millium ac septuaginta Bethsemitarum, qui contra expressum Dei mandatum *Num.* IV. 20. ex merâ curiositate arcam inspexerant; 1 *Sam.* VI. 19. & Uzæ, 2 *Sam.* VI. 6, 7. qui arcam Domini, propter boum calcitrationem declinantem, temerariâ manus extensione retinuit, contra *Num.* IV. 15, 18. & statim à Deo est percussus, & mortuus juxta arcam Dei. IV. Vel tandem peccatum potest esse maximè enorme & execrandum, præsertim propter circumstantiam temporis, quo Deus miraculorum ac signorum patratione, visibilique Spiritus Sancti donorum distributione, gratiam suam singulari modo demonstrat. Quod observandum in Ananiâ ac Sapphirâ, quos Deus, quia Spiritui Sancto mentiebantur, in initio Euangelii signis irrefragabilibus sese in Apostolis exserenti, subitâ morte percussit, *Act.* V. 1. *& seqq.* Huc aliquatenus referri possunt morbi & mors inflicta in Ecclesiâ Corinthiacâ sacram Cœnam indignè usurpantibus, 1 *Cor.* XI. 30. Conclusionis loco addimus: Severitatis hujus divinæ exempla esse rarissima: Unde colligere licet, mansuetudinem ejus, quæ tantoperè celebratur, cujusque exempla passim obvia sunt, longè superare ejus Severitatem.

X. Attributi hujus usus sunt. I. Ut cum timore ac piâ sollicitudine Deo serviamus; quia est ignis consumens. II. Ne ulli peccato indulgeamus, eo prætextu, quod leve sit & exigui momenti: Nescimus enim, an quod nobis leve videtur etiam tale à Deo judicetur, & ob parva in speciem peccata iram Dei graviter exarsisse constat. *Usus.*

CAPUT XV.

De Omnipotentiâ Dei.

I. VOluntatem Dei excipit ejus potentia, qua ad exequendum voluntatis suæ decreta utitur: *Omnia* enim *operatur secundum consilium voluntatis suæ*, *Eph.* I. 11. Est autem potentia Dei vis illa, quâ omnia quæ vult & velle potest efficaciter agere potest. Quia vis hæc est infinita, adeo ut se ad omnia extendat, nemoque virtuti isti resistere, aut operationem divinam impedire possit, hinc vocari solet *Omnipotentia.* Tribuitur ea Deo *Genes.* XVII. 1. *Ego Deus omnipotens: ambula coram me & esto perfectus.* 2 *Corinth.* VI. 18. *Apoc.* I. 8. Hinc *nullum verbum Deo* dicitur *impossibile*, *Luc.* I. 37. & *apud Deum omnia* esse *possibilia*, *Marc.* X. 27. Elucet in miraculis, vim omnem creatam superantibus, quæ à solo Deo fieri possunt; neque ad ullius hominis jussum fiunt, nisi Deus cum ipso sit: *Joan.* III. 2. V. 36. Sed potissimum in hujus universi ex nihilo creatione, in quâ Deus omnipotentiæ suæ apicem ostendit, ita ut nulla creatura in participium ejus venire possit. *Potentia Dei.*

II. Potentiæ hujus objectum est omne possibile, hoc est, non tantum id quod Deus decrevit fieri; sed & omne quod ex naturâ suâ tale est ut fieri possit, ac proinde à Deo ut fiat decerni potest; idque in infinitum usque, adeo ut nusquam potentiæ divinæ terminus poni possit. Non enim credendum Deum plura facere non posse, quàm facit, aut voluntatem Dei potentiæ ejus modum esse: dirigitur quidem à voluntate divinâ, ut alia non efficiat quàm quæ Deus vult: interim multò plura facere potest. Quanquam enim rectè dicatur, illud existere non posse, quod Deus non decrevit fieri; tamen à parte rei, respectivè ad potentiam Dei consideratæ, nihil est quod impediat quo minus existere possit, si Deo placeat aut placuisset decernere ut existat. Quod ergo in se ac naturâ suâ tale est, ut nullam ad existentiam repugnantiam habeat, simpliciter est possibile, ac proinde potentiæ divinæ objectum, licet nunquam exstiturum sit: Ita potens est Deus, si velit, ex lapidibus filios Abrahæ excitare, *Ejus objectum est omne possibile.*

Matth. III. 9. Et quis dicere auſit, iis ſolis quæ fiunt efficiendis potentiam Dei exhauriri?

Non autem, quicquid contradictionem implicat.

III. Simpliciter autem poſſibile eſt, quicquid non implicat contradictionem: illud itaque ſolum, quod contradictionem implicat, potentiæ divinæ objectum non eſt; non defectu aliquô potentiæ Dei, ſed ob repugnantiam terminorum, qui ſe mutuo deſtruunt, ac proinde abſolutam involvunt ſimul exiſtendi impoſſibilitatem: non autem eſt impotentia, illa facere non poſſe, quorum ea eſt natura, ut ſimul exiſtere nequeant, & quorum unô poſitô neceſſariò evertatur alterum.

Fit id, vel ex parte rei.

IV. Duobus autem modis aliquid contradictionem implicare dicitur; vel ex parte rei, vel ex parte agentis. Ex parte rei, quando ipſa res in ſe ſpectata talis eſt, ut terminorum repugnantiam includat: idque duobus modis. Primò, quod ſtatim atque enuntiatur repugnantiam in terminis continet: ut, aliquid ſimul eſſe & non eſſe; aliquid non fuiſſe, quod fuit. Secundò; quod licet repugnantiam in terminis non continet, tamen per manifeſtam conſequentiam evincitur reverâ repugnantiam continere: ut, unum corpus totum ſimul in diverſis atque à ſe invicem ſeparatis locis poſſe eſſe, fieri poſſe illud ipſum quod jam factum eſt, &c. Quilibet enim, cui mens præjudiciô aut aliô pravô affectu excœcata non eſt, rectæ rationis ope ſtatim deprehendit illud tantumdem eſſe, atque ſi quis dicat, unum corpus non unum corpus, & quod factum eſt non factum eſſe. Interim quoniam fieri poſſet, ut nos in collectione noſtrâ non ſatis ſolidâ ac evidenti conſequentiâ procedamus, cautè hic agendum; nec ulla ad evincendum contradictionem valere debet conſequentia, ad cujus indagationem magnô ingenii acumine aut operoſâ deductione opus eſt; ſed illa ſola, quæ adeo clara ac evidens eſt, ut cuivis, præjudiciis aut affectibus non præoccupato, licet rudiori ac minus exercitato, primâ ſtatim fronte pateat: ne forte ſubtili ratiocinatione nimium aut temerè confiſi, in Dei omnipotentiam injurii ſimus.

Vel ex parte agentis.

V. Ex parte agentis, ſeu Dei, contradictionem implicat, quod repugnat naturali illius perfectioni; ut ſi quis dicat Deum poſſe mori, dormire, ſimiliaque: hæc enim adeo manifeſtè cum perfectione divinâ pugnant, ut ſi quis hæc de Deô affirmaret, tantumdem foret, ac ſi Deum diceret non eſſe Deum. Sed & ſunt alia, quæ licet potentiæ divinæ, quatenus ut nuda potentia conſideratur, non repugnatura eſſent, tamen aliis attributis divinis manifeſtè contradicunt; ac proinde plane impoſſibilia aut contradictoria ſunt habenda: quia potentia divina neutiquam ad alicujus attributi divini everſionem tendere poteſt. Sic impoſſibile eſt, Deum homines innocentes in æternum pœnis infernalibus affligere: Non quod major vis aut potentia requiratur ad affligendum innocentem quàm nocentem; ſed quia juſtitia aut æquitas divina non permittit ut id fiat. Sic impoſſibile eſt, Deum mentiri, fallere, aut ſe ipſum abnegare, *Tit.* I. 2. *Hebr.* VI. 18. 2 *Tim.* II. 13. Quia repugnat naturali ejus bonitati ac veritati. Impoſſibile eſt Deum decreta ſua reſcindere: quia repugnat ejus conſtantiæ ac immutabilitati.

Contradictoria in ſe ſunt impoſſibilia.

VI. Mirari autem hic ſubit, Franciſcum Burmannum, nuper in Academiâ Trajectinâ Theologiæ Profeſſorem, in ſuâ *Synopſi Theologiæ*, *lib.* I. *cap.* XXV. *de Omnipotentiâ Dei*, §. 9. ipſis Benedicti de Spinoza verbis in *Cogitatis Metaphyſicis cap.* IX. ex quo pleraque hujus capitis fermè ad verbum deſcripſit, alios reprehendere, quod res quaſdam citra decretum Dei poſſibiles, alias impoſſibiles, alias neceſſarias faciant, cum juxta ipſum omnia à decreto Dei abſolutè dependeant, non ſolum rerum exiſtentia, ſed & univerſa earum natura & eſſentia. Licet enim verriſſimum ſit, nihil eſſe neceſſarium quod Deus non decreverit, & unaquæque res eam habeat eſſentiam, quâ eam Deo placuit donare; Inde tamen minimè ſequitur, eam non eſſe rerum eſſentiam, in ſeſe ſpectatam, ut à Deo potuerit decerni; aliarum vero eſſe eam ad exiſtendum repugnantiam, ut à Deo decerni non potuerint; qualia ſunt contradictoria. Unde & ipſe nugari credendus eſt, cum immediatè ſubjungit, *cur aliquid impoſſibile ſit, cauſa non eſt in ipsâ re (cum impoſſibile mera ſit negatio) ſed in ipsâ Dei potentiâ, quia Deus illud non poteſt velle aut facere:* Quis enim ſubtilitatem iſtam capiat, quod cauſa non ſit in ipsâ re quod ſit impoſſibilis, ſed quia Deus eam non poteſt facere? Quaſi nempe, quod Deus facere non poteſt, in ſe non ſit impoſſibile: aut aliquid in ſe non impoſſibile, ſeu quod in ſuâ naturâ ſpectatum tale eſt ut fieri poſſit, Deus facere non poſſit. At, inquit, *impoſſibile eſt mera negatio.* Fatemur; ideoque deſignat repugnantiam ad exiſtendum. Quod itaque tale eſt, ut repugnantiam ad exiſtendum habeat, ſimpliciter impoſſibile eſt, nec à Deo fieri, ſeu, quod idem eſt, id Deus facere non poteſt.

Contradictoria Deus non poteſt facere non contradictoria.

VII. Sed, inquit, *potuiſſet Deus alium naturæ ordinem inſtituere, & tum nobis alias ideas, ordini iſti convenientes, indidiſſent.* Verum quæro, unde hoc conſtet? Non poſſunt id probare, niſi principium petendo, & aſſumendo id quod in quæſtione eſt. Sed præterea; Quæro an ea potentia Dei eò uſque extendatur, ut facere poſſit, ea quæ nunc manifeſtè cognoſcimus contradictoria eſſe,

esse, non esse contradictoria? Omnino id insinuare videntur, dum asserere non verentur, posse Deum, si velit, facere, ut bis tria non sint sex: ut omnes lineæ à centro circuli ductæ ad peripheriam non sint æquales. &c. Quod tantumdem est, ac facere bis tria non esse bis tria, & circulum non esse circulum. Sed verò, quoniam antè dixit, impossibilitatem quandam esse in rebus, ideo quia Deus eas non potest velle aut facere; libet quærere, unde certus sit hanc totius naturæ ordinis mutationem, per quam ea quæ nunc sunt repugnantia fiant non repugnantia, non esse inter illa, quæ Deus velle aut facere non potest? Sane quædam sunt æternæ veritates, quæ ex ipsâ naturæ divinæ perfectione & sanctitate immediatè fluunt, quarum proinde rectitudo ac veritas omnem voluntatis actum antecedit: Sic actus rectæ rationi consentaneus, & ad præcepti divini normam expressus, necessariò est virtus; actus rectæ rationi & præcepto divino repugnans necessariò est peccatum, ac odio divino dignum: Neque id Deus mutare potest: Nec naturalis ejus perfectio ac sanctitas permittit, ut nobis ideas indat, per quas actum rectæ rationi ac legi ejus adversum apprehendamus ut virtutem Deo gratam, & præmio ac remuneratione dignam; & actum rectæ rationi & legi suæ consentaneum, ut peccatum & odio Dei dignum, quin simul nobis indat ideam sui, quasi virtutis osoris, ac peccati fautoris ac remuneratoris. Quod sicut Sanctitati divinæ naturali contrarium est; ita non minus illius veritati ac rectitudini naturali repugnat, ut veritates Mathematicas convertat in falsitates, nobisque earum tanquam falsitatum ideas indat; ac proinde utrumque inter impossibilia reponendum est.

Burmannus cum Spinoza sentit.

VIII. Verum totus illius discursus, quem hic ex Spinosâ instituit, eò tendit, ut ostendendo, non tantum rerum existentias, sed & universum earum conceptum, omnemque rationem essentiæ earum à Dei decreto & voluntate dependere, simul omnem è rebus contingentiam tollat, omnibusque eventibus eandem respectu decreti divini doceat inesse necessitatem, quæ est in veritatibus Mathematicis: Ita enim ipsis Spinozæ verbis §. sequente ratiocinationem suam continuat. *Si homines clarè totum naturæ ordinem intelligerent, omnia æquè necessaria reperirent ac illa quæ in Matheſi tractantur; quia verò hucusque non penetramus, ideo quædam à nobis possibilia, vel indifferentia, non verò necessaria judicantur. Quocirca dicendum est, vel quod Deus nihil possit, quia omnia revera necessaria sunt; vel quod Deus omnia possit, & quod necessitas quam in rebus reperimus, à solo Dei decreto provenerit.* Quæ omnia eò unicè tendunt, ut meram in rebus omnibus dominari evincat fatalitatem, omnesque qui sunt, etiam in rebus humanis, eventus omnipotentiâ divinâ determinari, ut aliter quàm eveniunt evenire nequeant; non magis quàm veritates Mathematicæ, posito hoc quem Deus instituit ordine, mutari in falsitates queunt. Quod omnem evertere religionem alibi clarè ostensum est.

Etiam de naturâ miraculorum.

IX. Nec hæc dixisse contentus, Spinozam sine ullo judicio etiam in illis secutus est, quibus Atheismi sui venenum, sed tectius paulò, insinuat; dum non tantum *totam rerum naturam non nisi unicum ens* esse affirmat, §. XI. sed & §. XV. miracula, quæ extraordinariâ Dei potentiâ perfici ait, non nisi secundum naturæ leges fieri scribit: *Deus*, inquit, *ordinariâ potentiâ operatur secundam leges naturæ nobis notas; extraordinariâ verò secundum eas quæ nobis nota non sunt.* Quod si verum est, miraculum non est opus vires naturæ superans, nec supremum Dei in omnia regimen evincens: sed errore nostro, qui naturæ leges ignoramus, pro tali solummodò habetur; reverâ autem fit juxta leges semel naturæ inditas. Quæ ipsissima Spinozæ impietas est.

Tria de potentiâ divinâ necessario credenda.

X. Verùm quia multa de potentiâ divinâ, quousque se extendat, & de iis quæ contradictionem implicant, in scholis curiosè disputantur; ne quædam majestate divinâ indigna ventilemus, aut temerariâ aliquâ decisione quicquam potentiæ divinæ subtrahamus; ad cultum ac fiduciam in Deum concipiendum sufficere videtur, ut omnibus curiosis disquisitionibus omissis, hæ tria firmâ fide de potentiâ divinâ credamus. 1. Quod possit nobis dare omnia, quæ ad cultum quem exigit ipsi præstandum nobis necessaria sunt: qualia sunt vita, & quæ ad vitæ hujus sustentationem requiruntur, *Act.* XVII. 24. *& seqq.* & dona spiritualia seu supernaturalia: sic 2 *Pet.* 1. 3. dicitur, quod *divina ejus virtus nobis omnia donavit, quæ ad vitam & pietatem* (necessaria sunt) *per cognitionem ejus qui vocavit nos propriâ virtute & gloriâ.* 11. Quod possit impedire ne nobis, ejus cultoribus, vis ulla ab illius hostibus inferatur, per quam ad ipsi obediendum inutiles reddamur; sc. vel à diabolo, vel à tyrannis diaboli ministris: vis enim diaboli tantum in seductione consistit, cui homo ope spiritus divini resistere potest: non enim hominem invitum à Deo abstrahendi potentiâ armatus est: hinc 1 *Pet.* v. 8, 9. *Sobrii estote & vigilate: quoniam adversarius vester diabolus circumit tanquam leo rugiens, quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide. Jacob.* IV. 7. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Tyrannorum vis in afflictionibus variis consistit, quæ & vitæ æternæ spes, ac spiritus divini virtute superari possunt. Inde *Apoc.* 11. 10. *Nihil horum time quæ passurus es. Ecce mis-*

surus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem, ut tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. III. Quod cultoribus suis bona quæ promisit possit dare; contemtoribus autem pœnas quas minatus est infligere: sic dicitur, *unus* esse *Legislator, qui potest servare & perdere, Jacob.* IV. 12. & *Luc.* XII. 4, 5. quod *postquam occidit etiam animam possit perdere in gehennâ.*

Usus. XI. Usus attributi hujus divini varii sunt. I. Ut Deum timeamus, quia omnia potest, ac proinde & nos, nisi ipsum timeamus, gravissimè punire. *Matth.* X. 28. *Jerem.* V. 22. II. Cum fiduciâ preces ad ipsum in quâvis necessitate fundamus, certi ipsum omnia, imo plura quàm petimus, præstare posse, uti dicitur *Eph.* III. 20. III. In cultu ejus occupati nullius hostis, imo nec diaboli ipsius potentiam, pertimescamus: quia nemo impedire potest, quominus promissam cultoribus suis salutem conferat. *Psal.* XXIII. 4. *Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo; quoniam tu mecum es. Joan.* X. 28, 29. *Ego vitam æternam do* ovibus meis, *& non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu meâ. Pater meus, qui dedit eas mihi, major omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Rom.* VIII. 38, 39. *Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli*, &c. *neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Unde *Matth.* XVI. 18. nec ipsæ *inferorum portæ prævalitura* dicuntur *adversus Ecclesiam.* IV. Ut omnibus Dei promissis, qualiacunque sint, confidamus, licet si naturæ legem ordinariam consideremus, earum impletio videri possit impossibilis; quia Deus naturæ dominus etiam ea quæ hominibus impossibilia videntur facere potest: qualia sunt promissa de rebus quæ nec ipsæ, nec earum causæ naturales videntur. Cujus fiduciæ insigne in Abrahamo habemus exemplum, qui in promisso divino, de filio ex se & Sarâ jam decrepitis nascituro, *non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissimè sciens, quia quæcunque promisit potens est & facere. Rom.* IV. 20, 21. V. Ut promptè obediamus omnibus Dei præceptis, etiam illis, quæ videntur promissi divini executioni obstare, illiusque spem nobis præcidere. Hanc obedientiam præstitit Abrahamus Deo, in promptâ filii sui unici, in quô Deus ipsi semen promiserat, Deo immolandi oblatione, *cogitans, quia & à mortuis suscitare potest Deus, Hebr.* XI. 19. Eandem præstant fideles, quibus æterna à Deo salus est promissa, in sustinendis afflictionibus, quin & morte ipsâ pro nomine Christi; *certi, quoniam si terrestris domus hujus tabernaculi dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habeant, domum non manufactam, æternam in cœlis: 2 Corinth.* V. 1.

CAPUT XVI.

De Beatitudine ac Gloriâ Dei.

Gloria Dei. I. TAndem inter attributa divina restat ejus Beatitudo ac Gloria. Utraque ex illis quæ hactenus de essentiâ divinâ illiusque attributis dicta sunt facile innotescit. *Gloria* nempe Dei est excellentia, quâ Deus supra omnes creaturas eminet, ipsisque infinitis modis præstantior est. *Psal.* CXLV. 12. Celebratur ea sæpissimè in Psalmis; & ab Angelis in hymnô illustri *Luc.* II. 13, 14. *Gloria in excelsis Deo.*

Ea apparet in operibus divinis. II. Hanc excellentiam Deus semper in se habet, hoc est, essentiam adeò excellentem & perfectam, ut, quando vult, splendorem de se effundere possit, qui ipsum quam maximè glorioſum reddat. Certum autem est, ipsum coram nobis glorioſum non fore, nisi attributa sua nobis per quædam signa ostendat ac veluti conspicienda præbeat; hoc est, nisi opera quædam eximia operetur, in quibus divina ipsius attributa summoperè elucent; sive sint beneficia, sive punitiones. Hinc est, quod Scriptura Deo gloriam tribuat, sive se glorioſum ostendisse dicat, quando in operibus quibusdam mirandis attributa sua, sive misericordiam, sive justitiam, fidelitatem, sapientiam, & potentiam ostendit. Ita opere creationis gloriam sibi comparavit, *Psal.* VIII. quia in eô ostendit sapientiam, bonitatem, ac potentiam suam. Similiter liberatione populi sui ex Ægyptô: præcipuè missione Filii sui in mundi Salvatorem, in quô & sapientiam, & bonitatem, & justitiam, potentiam, ac tandem & fidelitatem ostendit. Hinc 1 *Pet.* II. 9. *Vos estis genus electum*, &c. *ut virtutes annuntietis ejus, qui è tenebris vos vocavit in admirabilem lucem suam.* Et salvatione fidelium suorum; uti dicitur *Eph.* I. 6. *in laudem gloriæ gratiæ suæ, in quâ gratificavit nos in dilectô Filiô suô.* Adeoque in omnibus miraculis suis, *Psal.* CXXXVI. toto. Hinc passim legimus in Euangeliis, turbam, visis Domini Jesu miraculis, Deum glorificasse. Et ipse Dominus Lazarum excitaturus, inquit: *Infirmitas hæc non est ad mortem; sed pro gloriâ Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Joan.* XI. 4. Quin & punitione & judiciis suis in impios gloriam suam confirmat, demonstrando se potentem, justum, impietatisque osorem ac vindicem. Sic Deus Pharaonem, cui diu pepercerat, tandem ob invictam contumaciam puniturus, inquit: *Idcirco stare te feci, ut ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra: Exod.* IX 16.

Rom.

Rom. IX. 17. Et *Apoc.* XVI. 5, 6. *Justus es, Domine, qui es, & qui eras, Sanctus, qui hæc judicasti: Quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.* Quæ omnia ostendunt, gloriam Dei in ejus excellentiâ & splendore quem de se emittit consistere.

Beatitudo Dei. III. Ex hac excellentiâ & gloriâ Dei resultat ejus *Beatitudo.* Cum enim essentiam habeat adeo eximiam ac gloriosam, & undiquaque perfectam, fieri nequit, quin ipse sit summè beatus. Omnia siquidem bona possidet; omnia habet à seipso, solus omnia habet, eaque habet in summô gradu: quin imo ipse est summum bonum, suique possessione plenè ac perfectè beatus. Et beatitudine suâ privari non potest: quia ipse est æternus & immutabilis, naturamque habet nulli corruptioni obnoxiam; nec à quoquam è statu suô deturbari potest. Hinc vocatur *beatus*, 1 *Timoth.* I. II. & VI. 15. Sine hac, Deus esse non posset.

Usus Gloria Dei. IV. Usus attributorum horum sunt varii. Quia Deus summè est gloriosus, omnia ad gloriam ejus sunt referenda. 1 *Cor.* X. 31. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid agitis; omnia in gloriam Dei facite.* Et gloria Dei tum verbis concelebranda, 1 *Pet.* II. 9. tum præsertim sanctissimorum ipsius operum imitatione apud homines promovenda, *Matth.* V. 16.

Usus Beatitudinis divina. V. Quia Deus est beatus; ad beatitudinem aspirandum, ut cum Deo simus; omniaque quæ nos eò ducunt sincerè coram Deo sunt facienda, sepositis omnibus in hac vitâ, quæ nos seducunt, & ab illâ diversos agunt; sunt enim caduca, vana, incerta, multis mutationibus obnoxia, multis doloribus mixta: Beatitudo autem apud Deum est æterna, stabilis, perfecta, nullô unquam dolore abrumpenda, & nunquam finienda. *Apoc.* XXI. 4. 1 *Joan.* II. 17. II. Fortiter sunt ferenda quævis adversa & afflictiones, quæ salutis causâ ab hominibus impiis nobis inferuntur; quia nulla inter afflictiones & vitam seu beatitudinem æternam est proportio: *Rom.* VIII. 18. 2 *Cor.* IV. 17, 18.

CAPUT XVII.

De Deo Patre, Filio, & Spiritu S.

Trium meminit Scriptura. I. HActenus essentiam Dei in abstractô consideravimus: Restat jam, ut explicemus, quisnam ille sit Deus, cui divinam hanc naturam competere Sacræ Literæ docent: Pater nimirum, Filius & Spiritus Sanctus. Trium enim horum mentio passim fit in Scriptura Sacra, *Matth.* III. 16, 17. ubi Filius baptizatur, Pater è cœlo testimonium Filio perhibet, & Spiritus Sanctus instar columbæ in eum descendit. *Cap.* XXVIII. 19. jubentur gentes *baptizari in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti.* *Joan.* XIV. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Similia vide & *vers.* 26. & XV. 26. 1 *Corinth.* XII. 4, 5, 6. *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* 2 *Corinth.* XIII. 13. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.* 1 *Pet.* I. 2. *Electi secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam & adspersionem sanguinis Jesu Christi.* Possemus hisce adjungere 1 *Joan.* V. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus & hi tres unum sunt.* Sed quia locus ille in multis veteribus codicibus Græcis & Latinis, ut & in versione Syriacâ, Arabicâ & Æthyopicâ desideratur, à multis Patribus non agnoscitur, virique magni eum in textu abundare, manuque humanâ intrusum contendunt, eum non proferemus, loca, de quorum autoritate nulla unquam controversia fuit mota, adduxisse contenti.

Diversa de hoc dogmate sententia. II. Hæc sicut extra controversiam sunt, unanimique consensu ab omnibus Christianis recipiuntur; ita plurimæ gravissimæque de trium horum unitate, Deitatisque seu divinæ naturæ communione, vel potius unitatis communionisque modô, contentiones agitantur. Exercuit enim hoc dogma per omnia sæcula orbem Christianum, dum non contenti simplicitate Scripturæ Sacræ subtilibus hoc dogma contentionibus involverunt, quæstionibusque curiosis, quæ magis rixas conferunt, quàm ædificationem Dei quæ est in fide, obscurum reddiderunt, Ecclesiamque mirè dilacerarunt. Dum essentiæ unitatem sectatur Sabellius, personarum Trinitatem abnegavit: alii dum Trinitatis esse patroni volunt, Tritheitæ sunt facti. Arius dum Filium Patre minorem urget, eum in creaturam convertit. Macedonius dum dona Spiritus Sancti ab ipso Spiritu divino non distinguit, illius divinitatem abnegavit. Alii, dum mysterium hoc, cui nullum par in rebus finitis reperitur exemplum, quodque non nisi in infinitate Dei, quæ nobis incomprehensibilis est, potest habere fundamentum, similibus à rebus finitis, imo & corporeis, desumtis probare contendunt, & quascunque intricatas, & otiosas quæstiones audacter decidere non erubescunt, illud indignius tractarunt, cogitationesque minus decoras de Deo in mentibus hominum inexcitatorum excitarunt. Et dum singuli pro suis opinionibus acriter conten-

tendunt, dissentientibusque anathema scribunt, Ecclesiam miserè in partes sciderunt, ac fœdè dilacerarunt.

Loquendum hic cum Scriptura.

III. Nos quibus non licet esse adeo acutis, quique periculosè definiri, tutò ignorari de Deo credimus, quæ Deus nobis in verbo suo non revelavit, ac à nobis ignorari voluit, prætermissis omnibus curiosis quæstionibus, quas à nobis nec capi nec intelligi ingenuè fatemur, mysterium hoc divinum ac arduum proferemus quantum fieri potest iisdem vocibus, quibus Spiritus Sanctus nobis dedit eloqui: consultò abstinentes à vocibus quas humana excogitavit industria: non quia sanò ac commodò sensu usurpari non posse credimus; sed quia ut plurimum ambiguæ sunt, variarumque contentionum materia. Aut enim phrases à Spiritu Sancto usurpatæ sufficiunt ad dogma hoc apte explicandum; aut Spiritus Sanctus (quod sine blasphemiâ cogitari nequit) in præcipui dogmatis (uti ab omnibus, qui phrases hasce urgent, creditur) expositione defecit.

Describuntur ut persona, Pater.

IV. Primò itaque tres hi, quorum Scriptura meminit, Pater, Filius, ac Spiritus Sanctus describuntur nobis in Scripturâ ut individua subsistentia, vitâ, intelligentiâ, voluntate, & potentiâ prædita, operaque ejusmodi individuis consentanea exercentia: Unde communiter à Theologis tres personæ nominari solent: Voce quidem ex Scripturis non depromptâ, sed quæ longo sæculorum usu in Ecclesiâ invaluit. De Patre hoc probare non est necesse, consentientibus de eò omnibus Theologis.

Filius.

V. De Filiò res æquè clara est. Tribuitur ipsi subsistentia, *Joan.* I. 1. ubi dicitur sermo in initiò fuisse, & fuisse apud Deum. Vita, *Joan.* VI. 57. *Ego vivo propter Patrem.* Intelligentia, *Joan.* I. 18. *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris ipse enarravit nobis.* Voluntas: *Matth.* XI. 27. *Nemo novit Patrem, nisi cui voluerit Filius revelare. Ioan.* V. 21. *Ita & Filius quos vult vivificat.* Potentia, *Phil.* III. 21. *Dominus Jesus conformabit corpus nostrum humile, ut fiat conforme corpori ipsius glorioso, secundum potentiam quâ potest sibi omnia subjicere.* Opera, *Joan.* V. 17. *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.*

Spiritus Sanctus.

VI. De Spiritu Sancto similia docet Scriptura. Subsistentiam illi attribuit 1 *Joan.* V. 8. *Tres sunt qui testimonium dant in terrâ, Spiritus, Aqua, & Sanguis.* Et in nomine ipsius non minus quàm Patris ac Filii credentes baptizari jubentur *Matth.* XXVIII. 18. Vitam, *Rom.* VIII. 2. *Lex spiritus vitæ qui in Christo Jesu est.* Intelligentiam, 1 *Corinth.* II. 10. 11. *Spiritus scrutatur profunditates Dei. Esa.* XI. 2. *Spiritus sapientiæ & intelligentiæ.* Voluntatem: 1 *Corinth.* XII. 11. *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus distribuens singulis prout vult.* Potentiam: *Eph.* III. 16. *Ut det vobis pro divite suæ gloriæ, ut fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine. Esa.* XI. 2. vocatur *Spiritus fortitudinis.* Tum & operationes convenientes personæ illi adscribuntur: Creatio, *Psal.* XXXIII. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Conservatio, *Psal.* CIV. passim; regeneratio, *Tit.* III. 5. Sanctificatio, justificatio, 1 *Corinth.* VI. 11. aliaque plura, quæ Spiritui Sancto passim in Scripturâ attribuuntur, nullique nisi personæ subsistenti conveniunt.

Divinæ perfectiones attribuuntur Filio.

VII. Secundò. Tribus hisce tribuuntur divinæ perfectiones. Unde concludimus Deitatem tribus hisce esse communem. Et ut de Filiò primò dicamus: nomen Dei expressè illi attribuitur, *Joan.* I. 1. *Et sermo ille erat Deus. Rom.* IX. 5. *Qui est Deus benedictus in sæcula.* Neque attributivè tantum, sed & subjectivè, *Hebr.* I. 8, 9. *Ad Filium dicit: Thronus tuus, ô Deus, in sæculum sæculi,* &c. *Dilexisti justitiam, odio habuisti iniquitatem: propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo lætitiæ supra consortes tuos.* Deinde, ipsa Filii appellatio generationis divinæ, ac proinde & communionis ejusdem cum Patre naturæ divinæ, indicium est.

Filii Dei appellantur etiam homines vario respectu.

VIII. Diffiteri quidem non possumus, *Filius Dei* appellationem generaliorem esse in Scripturâ Sacrâ attribuique hominibus, tum respectu creationis, per quam à Deo, ut primâ originis suæ causa, esse suum acceperunt: Sic Adam *Luc.* III. 37. *filius Dei* vocatur: & nos omnes *Dei genus, Actor.* XVII. 29. & Angeli *filii Dei, Job.* I. 6. Tum respectu excellentiæ alicujus, quâ potissimum Deum referunt: Sic Magistratus & Principes *filii Altissimi* dicuntur *Ps.* LXXXII. 6. Vel etiam beneficii insignis: *Ose.* XI. 1. Israël vocatur *filius Dei.* Ac tandem per gratiosam adoptionem, *Joan.* I. 12. *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus. Eph.* I. 5. *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum.* Adde *Gal.* III. 26. & IV. 5.

Filius autem modo eximio.

IX. Attamen Jesus Christus excellentiori ac singulari ratione Filius Dei est: Unde dicitur *Unigenitus Dei Filius, Joan.* III. 16. *& proprius Dei Filius, Rom.* VIII. 32. & Deus Pater passim singulari ratione vocatur Pater Jesu Christi. Unde evidentissimè concluditur, singulari aliqua ac Domino nostro Jesu Christo peculiari ratione, ipsum esse Dei Filium, respectu generationis divinæ, ob quam verus ac naturalis Dei Filius vocari potest.

Etiam respectu humanæ suæ naturæ quadruplicitur.

X. Quæri hic posset: An ergo sola *Filii Dei* appellatio evidens atque irrefragabile argumentum sit, ad probandum, quod Filius ejusdem cum Patre naturæ divinæ verè sit consors? Resp. Si appellatio hæc soli-

ſolitaria inſpiciatur, neque ex aliis Scripturæ Sacræ locis, quibus Filii Deitas comprobatur, illuſtretur, ſola ad hoc evincendum ſufficiens eſſe non videtur: Quoniam certum eſt, Domino noſtro Jeſu Chriſto reſpectu humanæ ſuæ naturæ, ob gratioſam divinæ Majeſtatis communicationem, *Filii Dei* appellationem ſæpius in Scripturis eſſe attributam: & quidem quadruplici potiſſimum reſpectu. 1. Quatenus ex Spiritu Dei Sanctô eſt conceptus: *Luc.* 1. 35. *Spiritus Sanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: ideoque & quod naſcetur ex te Sanctum, Filius Dei vocabitur.* 2. Ratione muneris ſui Mediatorii, ipſi à Patre demandati, ut eſſet promiſſus ille Rex Iſraëlis: Qui *Filii Dei* titulô communiter inter Judæos inſigniri ſolebat; ratione procul dubiô habitâ ad *Pſal.* 11. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* quem Judæi de Meſſiâ interpretati ſunt: indeque profluxit, quod *Meßia* ſive *Chriſti*, atque *Filii Dei*, nomina promiſcuè ab iis uſurpata ſint: ut inter alia ex *Luc.* XXII. 66. *coll. cum verſ.* 70. liquet. Hinc & ipſe Dominus Judæis inquit, *Joan.* X. 35, 36. *Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura: quem Pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemas; quia dixi, Filius Dei ſum?* 3. Reſpectu reſuſcitationis ſuæ ex mortuis in vitam immortalem, per quam à Deô Patre de novô quaſi è gremio terræ genitus eſt: *Actor.* XIII. 32, 33. *Et nos vobis euangelizamus eam promiſſionem quæ Patribus facta eſt, Deum eam expleviſſe filiis eorum, nobis ſuſcitato Jeſu; ut etiam in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt; Filius meus es tu, ego hodie genui te. Rom.* 1. 4. dicitur *definitus*, ὁρισθεὶς, ſeu conſtitutus *potenter Filius Dei, per reſuſcitationem ex mortuis.* 4. Quoniam ex mortuis ſuſcitatus, & in cœlum ad dextram Dei Patris exaltatus conſtitutus eſt hæres omnium bonorum cœleſtium. *Hebr.* 1. 4. *Tantò præſtantior Angelis factus* (poſtquam nimirum *ſedit ad dextram majeſtatis in excelſis*, ut eſt *verſ.* 3.) *quantò excellentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te*, &c.

Etiam reſpectu generationis ſuæ ante ſecula.

XI. Attamen aliis Scripturæ Sacræ locis ea de Jeſu Chriſto Filio Dei enuntiantur, ex quibus liquet ipſum per veram, attamen arcanam & ineffabilem generationem, Filium Dei exſtitiſſe, non tantum antequam homo ex Mariâ virgine naſceretur, ſed & ante omnia ſæcula, & per eam naturæ divinæ verè conſortem fuiſſe. Loca hunc in finem plura à Theologis congeri ſolent: nos pluribus, quorum vis ſpecioſâ explicatione eludi poteſt, omiſſis, præcipua quædam ſeligemus, quæ & validiſſimè quod intendimus evincunt, & ad quæ non niſi per exceptiones contortas admodum atque coactas reſponderi ſolet, quæque eam ſolum ob rationem nobis ſuſpectæ eſſe debent.

Ea probatur ex Joan. 1. 1. *& ſeqq.*

XII. Primus ergo locus eſto *Joan.* 1. 1. *& ſeqq. In principiô erat verbum, & verbum erat apud Deum, & verbum erat Deus*, &c. Per *principium* hic omnium rerum principium intelligi, quo ſermo jam exſtiterit, evincunt hæ rationes. 1. Quia phraſis hæc reſpondet phraſi Moſis *Geneſ.* 1. 1. *In principiô creavit Deus cœlum & terram:* ubi omnium rerum principium intelligi nemo eſt qui in dubium vocet. 2. Quia ſic facillimè intelligitur, quomodo ſermo eſſet apud Deum: ante enim omnes res creatas non poterat eſſe niſi apud Deum. 3. Quia additur, *omnia per ipſum facta ſunt*, &c. Atqui per ipſum omnia fieri non potuerunt, niſi ipſe exiſteret.

Explicatio Socini.

XIII. Socinus, & qui cum eô ſentiunt, urgent hic reſpici principium Euangelii; & ſic verba hæc optimè reſpondere verbis Moſis: quia ſicut Moſes creationis hiſtoriam traditurus, per *principium*, omnium rerum principium intellexit: ita & Joannes novæ creationis hiſtoriam conſcripturus, per *principium*, illius principium deſignavit: Dicitque tum ſermonem fuiſſe apud Deum: quia jam in initio, antequam Joannes Baptiſta prædicare inciperet, Deo erat notus ac carus, & ab ipsô ad prædicandum Euangelium deſtinatus: Vel, apud Deum erat in cœlis, ut ab ipsô mandata acciperet, ut immediatus voluntatis divinæ interpres foret ac Euangelii miniſter. Quod verò additur, *omnia per ipſum facta ſunt*, &c. explicant, quod omnia quæ ad annuntiandum vel confirmandum Euangelium facta fuerunt, per ipſum facta ſint: Adeoque nihil eorum quæ facta ſunt, etiam quæ Apoſtoli fecerunt, ſine ipsô factum ſit. Ut ita oſtendat, Jeſum, licet poſt Joannem Euangelium prædicare inciperet, tamen Joanne præſtantiorem eſſe, & jam Dei ſermonem fuiſſe, & à Deô ad id munus deſtinatum, cum Joannes prædicare inciperet.

Eſt dura.

XIV. Sed quis non videt, duram hanc eſſe admodum explicationem, neque cuiquam in mentem venturam fuiſſe, niſi illi, qui jam antea apud ſe ſtatuit, fieri non poſſe, ut ſermo Dei exſtiterit, ante ſuam ex Mariâ Virgine nativitatem? Sanè ſermo Deo notus erat, non tantum cum Joannes prædicandi initium faceret; ſed & jam antè ſæcula à Deô præſcitus, 1 *Pet.* 1. 20. & recens natus jam innotuerat variis; uti ex hiſtoriâ nativitatis ipſius, prout apud Matthæum & Lucam legitur, conſtat. Ita ut, licet de Chriſtô homine loqui Joannes dicatur, dura admodum ejus locutio futura ſit. Quod vero alii dicunt: Sermonem apud Deum fuiſſe in cœlis: abſque probatione dicitur. Loca ex quibus id probare contendunt, obſcura admodum ſunt, & per occaſionem tantum, cum de aliis rebus ſermo eſſet, prolata. Uti in ſequentibus plenius videbimus. Porrò, generalis illa locutio,

omnia per eum facta sunt, &c. restringitur ad quædam tantum per triennium in Judæâ gesta: & vox ἐγένετο, ad miraculorum patrationem. Quæ omnia coacta sunt.

Et variis laborat difficultatibus.

XV. Sed & variis laborat difficultatibus hæc explicatio. 1. Verisimile namque non est, Joannem Euangelium tam in initiô vindicare voluisse à suspicione novitatis, & quidem tantillæ, quod Christus jam esset sermo Dei, cum Joannes prædicaret. Neque credibile est, saltem ex nullâ historiâ comprobatur, quod aliqui Joannem ideo præferrent Christo, quia Joannes prior prædicationem suam inchoasset. Sanè exigua illa fuisset prærogativa, nec memorari digna: ideoque nec verisimile est Joannem illam tantô apparatu amoliri voluisse. Ipse namque Joannes Baptista apertè hoc dicebat, se ut Messiæ præcursorem tantum venisse, qui ipsi viam pararet. 2. Oratio redditur identica. In principiô, cum Joannes prædicabat Jesum jam adesse, & regnum cœlorum appropinquasse, jam erat Jesus: Quis enim id in dubium vocare posset, Jesum jam adesse, cum Joannes eum adesse prædicaret? 3. Per istam interpretationem, verba illa, *& sermo ille erat Deus*, sc. in principiô, constare non possunt: Nulla enim in principiô divinitatis signa ostendebat; sed demum postquam prædicationem suam inchoavit: ante illam erat ignotus, & credebatur fabri filius. 4. Verba illa, *omnia per ipsum facta sunt*, ita divellenda sunt à præcedentibus, ut non contineant ea, quæ in principio, sed quæ postea per triennium in Judæâ facta sunt: Et rursus ab his sequentia: *Et sine eô factum est nihil eorum quæ facta sunt*; & restringenda ad ea, quæ Apostoli, Christo jam in cœlis recepto, virtute illius fecerunt. Quæ omnia dura admodum sunt, atque coacta.

Ex Joan. VIII. 58.

XVI. Alter locus est *Joan.* VIII. 58. ubi Dominus Judæis inquit: *Amen, amen, dico vobis, antequam Abraham esset* (seu fieret) *ego sum*. Ubi notandum, vocem *sum* tantumdem valere, atque eram: quasi diceret: priusquam Abraham esset, jam ego eram. Utitur autem tempore præsenti, quia loquitur de existentiâ permanente: Si verò dixisset *eram*, videri potuisset loqui de existentiâ non perpetuâ & permanente; alii enim eum credebant Eliam, alii Jeremiam, alii Joannem Baptistam. Usitatum autem est, ut præsens *sum* vim etiam præteriti habeat, quando usurpatur de re quæ etiamnum existit. Ita de Deo usurpatur *Psal.* XC. 2. *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis: à sæculô & usque in sæculum tu es Deus*. Etiam de Jesu Christo homine: *Joan.* XIV. 9. *Tantum temporis vobiscum sum*. Et *cap.* XV. 27. *Sed & vos testabimini, quia à principiô mecum estis*. Quin & eandem ob causam Dominus εἰμὶ de se usurpat in futuro; *Joan.* VII. 34. *Quæretis me, & non invenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire*. Et *cap.* XII. 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit.*

Explicatio Socini.

XVII. Excipit ad hunc locum Socinus, vocem γενέσθαι aoristi esse temporis: Aoristorum autem eam esse naturam, ut significationem suam mutuentur à verbis quibus junguntur; ita ut si cum præterito tempore jungantur, præteritum; si cum præsente, præsens quod in futurum respiciat, significent: Quia itaque hic verbum γενέσθαι junctum est cum verbis λέγω, & εἰμὶ præsentis temporis; hinc etiam juxta regulas Grammaticæ concludi, vocem γενέσθαι habere significationem præsentis temporis, quod in futurum respiciat: vertendam itaque esse non per *esset*, aut *fieret*, sed *fiat*; Sensum itaque horum verborum esse: *Priusquam Abraham fiat*, id est, priusquam eveniat, quod voce Abraham denotatur, hoc est, Abraham fiat pater multarum gentium, *ego sum*, sc. lux mundi.

Illius refutatio.

XVIII. Sed quis non videt, explicationem hanc admodum esse contortam ac violentam? quæ proinde eô solum nomine meritò suspecta esse possit. Sed & multis laborat difficultatibus. 1. Enim, totum illud, quod de aoristis dicitur, non agnoscitur à Grammaticis; & in contrarium proferuntur exempla. 2. Abraham semper in Scripturâ designat hominem illum cui nomen hoc impositum est, non vero rem aut eventum nomine illo significatum. 3. Impropriè admodum quis fieri dicitur, cum illud, quod nominis ipsius etymon significat, fit: nulla enim, cum id fieret, in personâ Abrahami facta est mutatio. 4. Ut sensus ille haberi possit, legendum foret, priusquam Abram fiat Abraham: alias, si legatur, priusquam Abraham fiat, aut subjectum, aut prædicatum, deërit in hac enuntiatione: quod absurdum. Si enim Abraham sit prædicatum, nullum erit subjectum. Si Abraham sit subjectum, aut nullum erit prædicatum, atque ita nulla erit enuntiatio: aut si aliquod sit prædicatum, id erit γενέσθαι. Atqui quando subjectum est nomen personæ proprium, prædicatum vero γενέσεως, nihil nisi personæ illius generatio vel existentia significari potest. 5. Supplenda tum erunt verba, per, ego sum lux, aut Salvator mundi, aut similia. At quæ ratio, quæ necessitas istam suppletionem suadet, cum verba plenum contineant sensum? 6. Tandem dicendum foret, Dominum Jesum nihil ad quæstionem Judæorum respondisse: Judæi enim quærebant: *Quinquaginta annos nondum es natus, & Abraham vidisti?* Ad hanc quæstionem, juxta hanc explicationem, Dominus respondisset; priusquam Abram fiat multarum gentium pater, hoc est, antequam gentes ad regni cœlorum participationem vocentur, ego sum lux mundi. Quæ sanè

fuisset

fuiſſet reſponſio nihil cum Judæorum quæſtione commune habens. Legitur quidem alias Dominus quæſtiones curioſas rejeciſſe; ſed nunquam ita ambiguè, & planè præter quæſtionem reſpondit, licet perſonæ quam maximè indignæ forent.

Alia explicatio refutatur.

XIX. Alii hoc accipiunt de decreto divino, quod Dominus jam in decreto divino fuerit, hoc eſt, decreto divino deſtinatus in Servatorem mundi, antequam Abraham eſſet. Sed hoc dilutum admodum eſt: Sic enim omnia quæ in decretô Dei ſunt fuiſſe dici poſſunt antequam Abraham fieret: ſic & ipſi Judæi, ſe in decreto divino Dei populum fuiſſe dicere potuiſſent, atque ita dictum hoc Chriſti ſuâ reſponſione eludere.

Ex Coloſſ. 1. 15.

XX. Hiſce adjungimus *Coloſſ.* 1. 15. *Qui eſt imago Dei inviſibilis, & primogenitus omnis creaturæ. Nam per eum condita ſunt omnia, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terrâ, viſibilia & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates: Omnia, inquam, in eum & per eum ſunt condita: Eſtque ipſe ante omnia, & omnia in eô conſiſtunt. Hebr.* 1. 10, 11. *Tu in principiô Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: ipſi peribunt, tu autem permanes; & omnes ut veſtimentum veteraſcent, & velut amictum mutabis eos: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Apoc.* III. 14. *Hæc dicit, Amen ille, teſtis ille fidelis ac verax, principium creaturæ Dei.* Hæc omnia de novâ reformatione ſeu creatione accipere, durum admodum eſt. Certum quidem eſt, reformationem mundi in Chriſtô & per Chriſtum factam eſſe, per quam Angeli in gratiam cum hominibus ſunt reducti, & omnes populi in unam eandemque Deum colendi vitamque æternam conſequendi rationem reſtituti: quæ etiam ad conſummationem uſque mundi duratura eſt: Sed eam hiſce locis indicari, nemo urgere poteſt, niſi à proprietate verborum longiſſimè recedat; & ſenſum in verbis hiſce quærat admodum intricatum, qui non niſi magno molimine erui poteſt: Qui proinde meritò ſuſpectus eſſe debet: cum credibile non ſit, Apoſtolos, ad Eccleſias, in quibus plurimi erant homines in rebus ſublimibus inexercitati, communiter epiſtolas ſuas dirigentes, & de Domini Jeſu gloriâ loquentes, phraſibus adeo ambiguis voluiſſe uti; iiſque luculentiſſimam præbere occaſionem cogitationes Deo Patri injurias de Chriſto concipiendi, prout autores illi haſce cogitationes credunt.

Ex Hebr. 1. 10, 11.

XXI. Quod verò ſpeciatim attinet locum *Hebr.* 1. 10, 11. ipſa verba adeo manifeſtè de primâ creatione agunt, ut nullo modo poſſint vocari in dubium. Sed dicunt; Verba priora, quæ leguntur *verſ.* 10. non eſſe accipienda de Domino Jeſu, ſed tantum reſpicere Deum Patrem: idque liquere ex *Pſal.* CII. 26. unde deſumta ſunt. Reſp. Verum eſſe, in Pſalmo propriè reſpici Deum Patrem; ſed & non minus verum, ea quæ in Pſalmo de Deo Patre dicta ſunt, ab Apoſtolo per accommodationem applicari Filio, ideoque & creationem Filio adſcribendam. Nullo modo autem probari poteſt, hæc verba ita eſſe divellenda, ut pars ſolummodò poſterior Filio applicetur, prior autem nihil ad Filium pertineat. Dices. Id & alias contingere, quod pars ſolummodo verborum propheticorum Domino Jeſu applicetur; ut in nobili illo loco 2 *Sam.* VII. 12. *& ſeqq.* Reſp. Pars quæ Domino Jeſu non applicatur nunquam ab Apoſtolis citata eſt: hæc autem pars, quam Domino Jeſu applicari nolunt, perinde atque poſterior, citatur, illique immediatè conjungitur. Dices. Patri tamen paſſim tribuitur creatio, Filio redemtio. Reſp. 1. Subordinata non pugnant: Pater mundum creavit per Filium: ſic & Patri tribuitur redemtio & regeneratio noſtri, 1 *Pet.* 1. 3. *Tit.* III. 4, 5. & alibi, (quæ tamen propriè Filii eſt opus) quia Pater primus regenerationis & redemtionis noſtræ autor. 2. In illâ denominatione reſpicitur ad œconomiam Dei voluntariam, quâ mundum in duo quaſi tempora diſpeſcere voluit: Unum, quo ipſe omnia immediatè per Angelos ſuos regeret; alterum, quo regimen tradidit Filio ſuo, in plenitudine temporis ex Mariâ virgine homini nato, ſubjectis ipſi Angelis & poteſtatibus, ut per ipſum omnia adminiſtraret, hominesque ad ſalutem perduceret.

Attributa divina Filio adſcribuntur.

XXII. Sed præter hæc Filii Deitas comprobatur divinis attributis, quæ in Scripturâ ipſi adſcribuntur, quæque in nudo homine eſſe poſſe concipi nequit. Omnipræſentia, *Joan.* XIV. 23. *Pater & ego ad illum veniemus, & manſionem apud illum faciemus. Matth.* XXVIII. 20. *Ego ſum vobiſcum ad conſummationem uſque ſæculi.* Et *cap.* XVIII. 20. *Ubi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in mediô eorum.* Æternitatem ei competere, jam probavimus. Immutabilitas; *Hebr.* 1. 11. *Tu autem Domine permanes:* & *verſ.* 12. *Tu idem es, & anni tui non deficient.* Omniſcientia; *Joan.* XXI. 17. *Tu Domine noſti omnia. Joan.* II. 25. *Non opus erat ei ut quiſquam teſtaretur de homine; ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine. Apoc.* II. 23. *Scient omnes Eccleſia, me eſſe ſcrutatorem renum & cordium.* Omnipotentia: *Philipp.* III. 21. *Pro efficacitate, quâ poteſt ſibi ſubjicere omnia.* Majeſtas denique & gloria divina; *Joan.* V. 23. *Ut omnes honorent Filium, ſicut honorant Patrem. Apoc.* V. 13. *Seſſori in thronô, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & robur in ſæcula ſæculorum.* Quæ omnia divinam Filii naturam comprobant.

Nomen Dei non quidem tribuitur Spiritui Sancto.

XXIII. De Spiritu Sancto ſimiliter loca manifeſta ſunt. Nomen quidem Dei nuſquam exſertè Spiritui Sancto tribuitur. Solet per conſequentiam colligi, ex *Act.* V. 4. ubi Petrus, qui *verſ.* 3. Ananiæ dixerat,

cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto? inquit, *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Attamen, noſtro judicio, non ſatis firmam: Quoniam illo in loco per Spiritum Sanctum dona Spiritus Sancti quibus Apoſtoli inſtructi erant, & nomine Dei loquebantur, intelligi videntur: mentientes itaque Apoſtolis per Spiritum Dei Sanctum loquentibus, rectè Spiritui Sancto mentiri dicuntur; perinde atque qui Apoſtolos ſpernunt, Dominum ſpernere, & qui Dominum Jeſum ſpernunt, qui illum miſit ſpernere dicuntur, *Luc.* x. 16. Non itaque Deus, ſed Spiritus Dei ordinariè vocatur.

Sed attributa divina.

XXIV. Licet autem Dei nomen expreſſe Spiritui Sancto non adſcribatur, attributa tamen divina Spiritui Sancto perinde atque Filio, paſſim tribuuntur. Omnipræſentia, *Pſalm.* CXXXIX. 7. *Quò ibo à Spiritu tuo, & quò à facie tuâ fugiam?* &c. 1 *Cor.* III. 16. *An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis?* Vide & *cap.* VI. 19. Æternitas: Quia Spiritus eſt, *qui in Deo eſt*, 1 *Cor.* II. 10. qui *à Deo emanat*, *Joan.* XV. 26. ſine quo ut Deus unquam fuerit impoſſibile eſt. Omniſcientia; 1 *Cor.* II. 10. *Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei;* id eſt, ſcrutantium inſtar penitiſſimè perſpectas habet: hinc additur *verſ.* 11. *Nemo novit quæ ſunt Dei, niſi Spiritus Dei.* Omnipotentia: quia eſt *digitus Dei*, *Luc.* XI. 20. & *virtus Altiſſimi*, *Luc.* I. 35. qui *diſtribuit ſingulis dona ſua prout vult*, 1 *Cor.* XII. 11. Majeſtas denique & gloria divina; quia in nomen ejus, perinde atque Patris ac Filii, baptizari jubemur, *Matth.* XXVIII. 19. & quia blaſphemia quæ in Spiritum Sanctum committitur nec in hoc nec in futuro ſæculo remittenda dicitur, *Matth.* XII. 32. oppoſitè ad blaſphemiam in Patrem & Filium commiſſam, cujus remiſſionem obtinendi non omnis ſpes prorſus præciditur.

Subordinatur Filius Patri.

XXV. Ex hiſce colligimus, eſſentiam divinam & Filio & Spiritui Sancto eſſe communem. Sed & ex hiſce non minus conſtat, inter tres haſce perſonas ſubordinationem eſſe quandam; quatenus Pater naturam divinam à ſe habet, Filius & Spiritus Sanctus à Patre: qui proinde divinitatis in Filio & Spiritu Sancto fons eſt & principium. Communis Chriſtianorum conſenſus ordinis ratione prærogativam hanc agnoſcit; Patri ſemper tribuens primum locum, ſecundum Filio, tertium Spiritui Sancto. Sed & eſt quædam ſupereminentia Patris reſpectu Filii, & Patris ac Filii reſpectu Spiritus Sancti, ratione dignitatis & poteſtatis: Dignius ſiquidem eſt generare quàm generari, ſpirare quàm ſpirari: Mittens etiam in miſſum poteſtatem habet, non autem miſſus in mittentem. Deus autem Pater dicitur paſſim miſiſſe Filium; & Filius omnia quæ facit ad Patrem autorem refert, cum dicit, *ſe vivere propter Patrem*, *Joan.* VI. 57. *Patrem dediſſe Filio vitam habere in ſe ipſo*, *Joan.* V. 19. *Patrem demonſtrare Filio opera quæ ipſe facit*, *Joan.* V. 20: *non poſſe Filium à ſemet ipſo operari, niſi viderit Patrem operantem*, *verſ.* 19. *non poſſe à ſemet ipſo facere quicquam*, *verſ.* 30. Et ſimilia. Quin & Scriptura Patrem nunc *Deum* abſolutè vocat: in omnibus nim: locis, ubi Deus Filium ſuum in mundum miſiſſe dicitur, *Joan.* III. 16. *Rom.* VIII. 31, 32. *Gal.* IV. 4, 5. 1 *Joan.* IV. 9, 10. & paſſim alibi. Nunc *Deum Jeſu Chriſti*: *Joan.* XX. 17. *Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.* *Hebr.* I. 9. *Unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Quin & ipſe Filius Patrem ſe majorem eſſe, apertè dicit, *Joan.* XIV. 28.

Et Spiritus Sanctus Patri ac Filio.

XXVI. Quod Spiritum Sanctum attinet: ille ſimiliter *à Patre* dicitur *exire*, *Joan.* XV. 26. *ex Deo eſſe*, 1 *Cor.* II. 12. & paſſim *à Patre mitti, dari, & effundi:* unde & ordinariè *Spiritus Dei* vocatur: tum, *à ſemetipſo non loqui, ſed quæcumque audierit*, *Joan.* XVI. 13. Eumque etiam Filio eſſe ſubordinatum, liquet, quia eum Filius mittit à Patre, *Joan.* XV. 26. Hinc Dominus ait *Joan.* XVI. 14. *ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis:* &c. Unde & *Filii Spiritus* dicitur, *Gal.* IV. 6. & *Chriſti Spiritus*, *Rom.* VIII. 9. *Phil.* I. 19. 1 *Pet.* I. 11. Hæc ſicut Scriptura docet, ita unanimi totius primævæ & Apoſtolorum temporibus proximæ antiquitatis conſenſu comprobantur. Quod allatis ex Patribus teſtimoniis prolixè probare præter inſtituti noſtri ſcopum foret. Sufficiat hic nobis ingenua Dionyſii Petavii, Doctoris inter Jeſuitas celeberrimi ac doctiſſimi, confeſſio, *Dogmat. Theolog. tom.* II. *de Trinitate*, *lib.* I. *cap.* V. §. VII. *Tam verò ii* (videl. Athenagoras, Tatianus, Theophilus, Tertullianus, & Lactantius) *quàm reliqui, quos commemoravi* (ſc. Juſtinus Martyr, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Origenes) *ævo, dignitate ac potentiâ ſuperiorem eſſe verbo Patrem arbitrati ſunt.* Quod multis ex eorum ſcriptis allatis teſtimoniis probat. Addit, eos hic non ſubſtitiſſe, ſed ulterius proceſſiſſe: *Ac tametſi de Patris eſſe ſubſtantiâ, ſive naturâ, Filium aſſererent, quâ unâ re ab cæteris, quæ creatura proprè vocantur, illius conditionem diverſam faciebant: non minus tamen quàm creaturas, initium habuiſſe, hoc eſt, minimè ex æterno diſtinctam hypoſtaſin fuiſſe putarunt.*

Quæſtiones curioſæ vitandæ.

XXVII. Quod ſi quis quærat, quid ſit generatio ac ſpiratio divina, & quo modo à ſe invicem differant, quo actu Deus generaverit Filium, & emiſerit Spiritum Sanctum aliaque, quæ curiosè in Scholis ſolent ventilari, & audacter decidi? Reſpondemus, nos id ignorare; & quia id Deus nuſpiam in verbo ſuo declaravit, nos id nec inquirere poſſe,

posse, nec velle; sed in simplici hac fide, in Scripturâ nobis traditâ, acquiescere.

Loquendum hic vocibus & phrasibus Scriptura.

XXVIII. Si quis reprehendat, non comparere in nostrâ hac tractatione voces ac phrases quibus communiter dogma hoc à Theologis tradi solet: Respondeo, Nos Scripturæ simplicitatem secutos, & à vocibus ac phrasibus illis consultò abstinuisse, quia non tantum ab hominibus sunt inventæ, & quidem in fervore contentionum, & primis Patribus fuere ignotæ; sed & ambiguæ sunt, & vulgari significatione, aut philosophicâ prorsus ratione non sunt accipiendæ, cum Deo rebusque divinis accommodantur. Ideoque tutius credimus talibus terminis aut nunquam, aut saltem quàm parcissimè uti; sed phrasiologiam Scripturæ, aut Spiritus Dei in Scripturâ loquentis, si alibi, hic præcipuè religiosè servandam; ne dum ab eâ recedimus, phrasibus crudioribus aut minus dignis mysterium adeo augustum enuntiemus. Placet hîc nobis præclarum Zanchii judicium, qui in oratione post epistolas, post compositum utcumque dissidium inter ipsum & Amerbachium, ita inquit. *Prima regula servandæ inter nos consensionis est, ut quisque se contineat intra metas verbi Dei, nec se alterius discipulum profiteatur quàm Christi, nullamque aliam doctrinam sibi sequendam proponat, quàm verbum Dei in Sacris Literis expressum, hoc est, ut non aliter loquatur quàm verbum Dei, nec alia tradat dogmata, quàm quæ apertè traduntur in Sacris Literis; sed loquamur omnes & verba & res Sacrarum Literarum.* Et tandem post multa egregia ita concludit. *Vitemus igitur dissidia omnia, fratres: quod ut possimus assequi, contineamus nos intra metas Sacrarum Literarum, ut idem quod Apostoli docuerunt sentiamus, & idem etiam quod Apostoli loquamur, & consensus nobis sit cum Apostolis non solum in doctrinâ, sed etiam in sermone & forma dicendi.*

Usus.

XXIX. Usus doctrinæ hujus sunt. 1. Ut agnoscamus summum Dei erga nos amorem, quem passim deprædicat Scriptura, quod Filium suum, imo unigenitum ac proprium, pro nobis in mortem dederit. Amor quippe ille in immensum augetur, si Filius Dei in mortem sit traditus, non tantum qui ex Mariâ Virgine natus homo est ut moreretur; sed &, qui ante sæcula ab ipsô est genitus, & in unitatem personæ cum homine ex Mariâ genitô, conjunctus. II. Ut passionis Domini nostri Jesu Christi dignitatem ac merita debitè agnoscamus: licet enim Dominus propriè in naturâ humanâ passus sit; tamen ad dignitatem & excellentiam ejus in immensum augendam facit, quod illi Filius Dei, ante sæcula genitus, intimè unitus sit: ita enim, quicquid homo Christus Jesus fecit ac passus est, Filius Dei in humanâ suâ naturâ jure passus dici potest. Quod maximam passionibus Domini dignitatem & excellentiam conciliat.

CAPUT XVIII.

De Decretis divinis.

Opera Dei sunt vel interna, vel externa.

I. HActenus de Deô & essentiâ divinâ egimus: Nunc ad operum divinorum considerationem accedemus. Solent opera divina communiter distingui in interna & externa: Interna vocantur decreta, eaque externa Dei opera præcedunt: cum Deus nihil faciat, nisi ex consilio voluntatis suæ.

Decretum Dei quibus vocibus Scriptura exprimat.

II. Decretum Dei aliquando exprimitur voce βελῆς sive *consilii*, *Esa.* XLVI. 10. *Luc.* VII. 30. *Eph.* I. 11. aliquando voce προθέσεως, seu *propositi*, *Rom.* VIII. 28. 2 *Tim.* I. 9. aliquando voce προορίζειν, sive *præfiniendi*, *seu prædestinandi*, *Rom.* VIII. 29. 30. aliquando voce προγνώσεως, seu προγινώσκειν, hoc est, *præcognitionis* seu *præcognoscendi*, *Act.* II. 23. *Rom.* VIII. 29. 1 *Pet.* I. 20. aliquando voce εὐδοκίας, seu *beneplaciti*, *Matth.* XI. 26. *Eph.* I. 5. 9.

Definitio decreti Dei.

III. Est autem *decretum divinum* firmum ac immutabile in mente Dei propositum, de eo quod liberâ voluntate facturus, præceptus, vel permissurus est.

Non est ipse Deus.

IV. Hic quæritur, an decreta Dei sint ipse Deus? Quæstio celebris admodum, cujus affirmativam communiter tuentur Scholastici: Sed nullâ solidâ ratione nixi: imo ea validissimis aliquot rationibus impugnari potest. 1. Decreta sunt libera effecta voluntatis divinæ; quod ex voce *consilii* liquet. Igitur decretum non est attributum divinum, sed actio libera quæ sese alio modo habere potuit. 2. Decreta Dei sunt multiplicia, non tantum diversa, sed & contraria; non quod unum decretum alteri sit contrarium, atque adeo ad illius everstionem tendat; sed sunt de effectis contrariis: ut decretum de creando mundo & alterum de eo destruendo. 3. Postquam executioni mandata sunt, non amplius sunt decreta. Deus autem idem semper est.

Occurritur exceptioni.

V. Ad hæc omnia argumenta eludenda hac solent distinctione uti; In decreto divino distinctè esse consideranda actum volendi, tendentiam in objectum, & ipsum objectum seu rem decretam: Decretum consideratum ut actum volendi esse ipsum Deum, esse unicum, æternum ac necessarium: sed si tendentiam ad objectum respiciamus, esse nostro considerandi modo liberum ac multiplex. Sed verò 1. quando inquirimus utrum decretum Dei sit liberum, illud solummodò de volendi actu intelligimus; nisi enim ille liber sit, ipsum decretum est necessarium. Tendentia ad objectum est externus tantum respectus extra ipsam decreti essentiam, ejusque naturam nihil immutans. Hinc libertas non residet in terminatione in objectum, sed in ipsius Dei decernentis liberâ determinatione: imo tendentia in objectum positâ determinatione divinâ

vinâ est necessaria: determinatione enim divinâ factâ fieri nequit, quin decretum in objectum suum terminetur. Quin & ipsi illi, qui hac responsione utuntur, satis ostendunt, se omnem decretorum divinorum libertatem tollere; cum illa prout actus volendi sunt, necessaria volunt; & prout in illis consideratur tendentia in objectum, non esse libera, nisi nostro tantum considerandi modo. Quod reverâ omnem divinorum decretorum libertatem, ac per consequens omnem religionem evertit: uti mox videbimus.

Respondetur ad objectionem, quod forent accidentia in Deo.

VI. Sed in contrarium objicitur: Si decreta Dei non sint ipse Deus, sunt accidentia: ac per consequens erunt accidentia in Deo. Resp. Esse alia accidentia, quæ ad rei perfectionem requiruntur, quibus accedentibus res illa operationes suas exercere potest. Talia in Deo statuere absurdum est. Alia rem esse perfectam demonstrant. Tales sunt actiones quæ à rebus profluunt: illæ enim causas suas non perficiunt: sed ex illis, tanquam signis indubitatis, causarum perfectio cognoscitur. Talia in Deo esse quid vetat? Tantum abest ut ea perfectioni divinæ ullo modo obsint, ut potius illi demonstrandæ inserviant. Dices Deus ergo non est simplicissimus. Resp. Actiones cum subjecto in quo sunt, & à quo tanquam causâ emanant, nullam compositionem faciunt. Non enim essentia divina ex seipsâ & actione suâ composita esse dici potest, quasi actionis suæ accessu novam, quâ antea caruit, perfectionem acquirat: Nihil minus; cum actio, uti diximus, non perfectionem conferat, sed à perfectione tanquam suâ causâ procedat, illiusque indicium sit. Sed actio conjungitur cum essentiâ divinâ, facitque, non ut Deus ex se & actione suâ sit compositus; sed ut de Deo sensus compositus enuntiari, seu, ut actio divina, in Deo immanens, de Deo enuntiari possit, absque ullâ reali in Deo compositione.

Et quod in Deo facta esset mutatio.

VII. Atqui, dicet quis, si decretum Dei non est ipse Deus, facta est in Deo mutatio, ut qui ex non volente factus sit volens. Resp. Illa non est essentialis mutatio, quâ essentia divina vel generationi, vel corruptioni est obnoxia; neque accidentalis, quâ essentia divina novam, quâ antea destituta erat, perfectionem acquirit; sed ejusmodi tantum, quâ voluntas sese liberè in actum volendi exserit, absque ullâ essentiæ immutatione. Atqui quæ hic est mutatio? Si dicas, ex non volente Deum factum esse volentem: dicam, hanc, quam quis hic concipit mutationem, perfectionis potius quàm imperfectionis indicium esse. Deus enim, qui in se facultatem habet quicquid vult decernendi, eam in actum producit, & libertate sibi naturali decernit quicquid vult.

Quo sensu actio sit

VIII. Dices. Deum esse ens necessarium, seu necessariò existens; actionem autem esse necessarii entis attributum. Resp. Actio, seu in actione esse, eatenus est necessarii ac perfectissimi entis attributum, quatenus absque omni operatione, & cum nudâ tantum operandi facultate existere non potest. Quoniam ergo essentia Dei nil nisi vita est, omnisque vita, præsertim autem rationalis, in actione & perceptione, seu cogitatione consistit; nec Deum sine omni cogitatione existentem concipere possumus, nisi eum vitâ destitutum, ac proinde non Deum, concipiamus. Inde autem minimè sequitur, si cogitatio sit attributum essentiæ divinæ, quod decretum, seu ipsum actuale velle, & quidem hoc aut illud velle, sit de essentiâ divinâ. Essentia quippe cogitans facultatem habet varios cogitandi modos ex se eliciendi: & licet Deus nunquam se determinâret ad quid decernendum, non eò minus beatus foret, aut essentia viva ac cogitans. Sola quippe sui ipsius contemplatione perfectissimè est beatus; eaque illi est naturalis, ac necessaria. Quod autem quippiam decernat extra se operari, merè est arbitrarium, & ab essentiâ ejus potuit abesse: est enim modus tantum specialis cogitandi, qui est arbitrarius, & ab essentiâ ejus abesse potest: & actio libera, quæ ab agente, tanquam effectum à suâ causâ, accuratè distingui debet. *Dei attributum.*

Actio non significat necessario hanc aut illam modificationem actionis.

IX. Dices: Agere significat modificationem actionis; seu, agere consistit in hoc vel illud agere; adeo ut agere, & hoc vel illud agere, inter se non differant. Resp. Nullam quidem posse esse actionem, absque omni modificatione actionis; quia omnis actio singularis actio est, ac proinde certâ ratione modificata: potest tamen esse absque hac vel illâ singulari modificatione: Quoniam licet hoc vel illo singulari modo non sit modificata; quoniam tamen singularis actio est, certo modo ut modificata sit necesse est. Inde quidem sequitur, Deum esse non posse, quin aliquo saltem modo cogitet: Minimè vero, quoniam Deus sine omni actione seu cogitatione existere nequit, quod perinde ad existentiam ejus pertineat hoc aut illo modo operari. Libertas quippe in Deo est summa, per quam suarum actionum dominus est, easque pro arbitrio dirigere potest prout vult. Cum enim, uti vidimus, varii admodum sint cogitandi modi, arbitrarium est Deo quocunque vult modo cogitationem suam dirigendi: adeo ut licet necessariò cogitet, liberrimè tamen cogitet hoc aut illo modo, & licet omnis cogitatio à Deo abesse nequeat, hic tamen aut ille specialis cogitandi modus à Deo abesse potuerit, sine ullâ perfectionis divinæ læsione aut imminutione. Quoniam enim Scriptura decretum Dei vocat beneplacitum divinum, manifestum est, Deum decrevisse quod sibi placuit: Qui autem non potest non decernere, nec

aliter

aliter quàm decrevit, ſed neceſſitate naturæ decernit, quomodo illi beneplacitum tribui poteſt? Si enim quæcunque actionis modificatio ſit attributum divinum, utique ad exiſtentiam divinam pertinebit quâvis, quæ ipſi ineſt, actione ſeu volitione modificatum eſſe, adeo ut ſi quis aſſerat ejuſmodi actionis modificationem potuiſſe in Deo non eſſe, eo ipſo affirmare cenſendus ſit, potuiſſe Deum non eſſe: quia ens abſque ſuo attributo eſſe nequit. Quod & illius ſententiæ patroni haud gravatè concedunt, quin & affirmant & urgent. Verum is abſurditatis apex eſt, & perfectioni divinæ è diametro repugnans. Perfectio ſiquidem eſt, non ad certum aliquem operationis modum determinatum eſſe; ſed poſſe pro arbitriò operari quod libet. Cum itaque omnis in Deo ſit perfectio, nec hæc ejus eſſentiæ deneganda eſt.

Facultas operandi cum ipſa operatione optime conſiſtit.

X. Pergunt: Si in Deo ſit facultas operandi vel non operandi, nunquam actionem producere, hoc eſt, nunquam agere poſſet. Reſp. Ridiculam eſſe illationem, & quæ contradictionem involvit: Si enim eſt facultas operandi, ergo agere poteſt: Et ſi agere non poteſt, non eſt facultas operandi: Quæ enim eſt operandi facultas, quæ nunquam poteſt agere? Dices. Si operandi vel non operandi facultas ſit attributum, neceſſariò in æternum debet manere operandi vel non operandi facultas, nec unquam actionem poteſt producere. Reſp. Per actionem operandi faculas non deſtruitur; ſi enim deſtrueretur, actio non poſſet eſſe: non enim poteſt actio procedere à causâ operandi facultate deſtitutâ: Sed actio evidens ſignum eſt, adeſſe operandi facultatem. Eſtque id inſolens, & rationi rectæ adverſum, quod actio à facultate producta facultatem tollat. Imo tantum abeſt, ut per actionem facultas tollatur, ut ex nullo alio indicio facultas deprehendi & dignoſci queat, niſi ex actione: & dum actio eſt, neceſſe eſt facultatem debere eſſe à quâ actio tanquam effectum à ſuâ causâ dependeat: Alias effectum eſſet abſque causâ. Quod contradictorium eſt. Sic in nobis deprehendimus facultatem ratiocinandi, licet actu non ratiocinemur: Quis autem exinde inferet, ſi ſit facultas ratiocinandi, ergo nunquam homo actu ratiocinari poteſt: Aut ſi actu ratiocinetur, facultas ratiocinandi eſt ſublata. Contrarium colligimus, quia ratiocinamur, ideo & ratiocinandi facultatem nobis ineſſe; tantumque abeſſe, ut per ratiocinationem facultas ratiocinandi deſtructa ſit; ut è contra, ea per ratiocinationem ſe exſerat & oſtendat. Et dum ratiocinamur ſimilem in nobis deprehendimus facultatem, ratiocinationem ſiſtendi, & alio modo cogitationem noſtram modificandi: vel etiam ab unâ ratiocinationis ſpecie, in aliam tranſeundi. Libertatem autem cujus nobis, tanquam eximiæ perfectionis, conſcii ſumus, quâ ratione Deo denegabimus? Sed verò, ut preſſius reſpondeamus, ex antedictis liquet, nos in Deo non conſiderare nudam facultatem omni actione deſtitutam; verum continuam vitam & cogitationem; non tamen ad certam modificationem cogitationis adſtrictam; ſed cum facultate liberâ hoc aut illo modo actionem ſuam ſeu cogitationem modificandi. Sicut ergo eſſentiæ divinæ attributum eſt cogitatio, ita etiam facultas cogitationem liberè & pro arbitrio modificandi. Et (uti jam vidimus) ineptum eſt dicere, ſi hic aut iſte cogitationis modus non ſit attributum, ſed ſi ſit in Deo facultas cogitationem modificandi; quod iſta facultas in æternum deberet perſeverare, ut nunquam iſta cogitandi modificatio exiſtat: Ratio eſt: Quia facultas operandi negatur, quando dicitur non poſſe producere actionem. Dices. Tum operari & non operari ſimul conſiſterent, hoc eſt, actio cum ſuâ negatione. Verum illa conſequentia negatur: Sola exiſtit actio, ſeu operatio; & facultas, quæ actionem modificat, non eſt otioſa, ſed actu operans: facultas autem actu operans ipſa actio ſeu operatio eſt: Ubi ergo hic actionis negatio eſt?

XI. Concludimus ergo: Decreta Dei non eſſe ipſam eſſentiam divinam, ſed liberas volitiones: quæ quoniam potuerunt non eſſe, & à Deo liberè eliciuntur, etiam ab eſſentiâ divinâ reverâ ſunt diſtinctæ.

Varia circa decreta conſideranda.

XII. Ut autem diſtinctius de decretis divinis dicamus, de variis ipſorum diviſionibus, ordine, ac attributis, ſpeciatim dicturi ſumus. Solent decreta Dei diverſimodè diſtribui; nos eas tantum diviſiones conſiderabimus, quas in Capite de Voluntate Dei omiſimus, & in hunc locum rejecimus.

Diviſiones decretorum: 1. Ratione objectorum.

XIII. Ac primò quidem dividuntur decreta Dei ratione objectorum in quæ tendunt: Alia namque ſunt decreta Dei de iis quæ ipſe Deus facturus eſt: qualia ſunt, de creatione mundi, miſſione Jeſu Chriſti in mundum, reſuſcitatione fidelium ex mortuis, &c. Alia de iis, quæ Deus præceſturus aut prohibiturus eſt: quorum illa gratiæ ſuæ auxiliis eſt promoturus, hæc verò ſapientiſſimè ac juſtiſſimè permiſſurus. Promotio autem Dei, quæ fit gratiæ ipſius auxiliô, boni operis neceſſitatem non inducit; ſed operandi potentiam largitur, quin & ipſius operationis principium eſt, ſalvâ tamen libertate humanâ: Multò minus permiſſio divina pecandi neceſſitatem infert; ſed conceſſionem ſolummodo, ſive non ablationem potentiæ liberæ, neceſſariò, ut creatura peccare poſſit, requiſitæ.

Quo ſenſu decretum Dei rerum cauſa ſit.

XIV. Ex quâ explicatione liquet, quo ſenſu decretum Dei rerum cauſa ſit: eodem nim: modo quo Deus ad rerum productionem concurrit, etiam decretum divinum

earum

earum cauſa eſt. Dices. Decretum divinum eſt idea de rebus; & ab eſſentiâ divinâ non niſi ratione diſtinguitur: illæ non extrinſecus Deo adveniunt, neque à rebus deſumuntur, ſed res potius ipſæ ad eas efformantur & exprimuntur, atque ſummi illius exemplaris imago atque idea ſunt. Omnia enim prius ſunt in mente divinâ quàm in ſemet ipſis. Reſp. Omnia ita ſunt in mente divinâ, prout in tempore eveniunt: Ad quorum productionem itaque Deus non modo non concurrere vult, ſed quæ prohibet ac deteſtatur, ea ut exiſterent Deus neutiquam decrevit. Omnia itaque reſpectu eſſentiæ ſuæ efformantur ad divini decreti ideam, non autem pariter reſpectu exiſtentiæ; hoc eſt, Deus decrevit, quæ cujuſque rei, quando exiſtit, futura ſit eſſentia; non autem, de omnibus ut exiſterent decretum fecit: ſed de iis ſolummodo, quæ ipſe facturus eſt. Ita Deus decrevit creationem hominis, legiſlationem, gratiæ ad legis obſervationem ſufficientis conceſſionem: hæc itaque omnia juxta decreti divini ideam exiſtunt. Decrevit porro Deus, ut legis obſervatio rationem habeat virtutis, & tranſgreſſio, peccati, ut peccatum mereatur pœnam mortis, virtus autem coronetur vitæ æternæ præmio: itaque quando illa exiſtunt, eandem rationem & inter ſe reſpectum habent, quam Deus illis in decreto ſuo attribuit: hoc eſt, obſervatio legis, quando beneficio gratiæ divinæ exiſtit, habet rationem virtutis; tranſgreſſio autem legis quando voluntariâ hominis inobedientiâ fit, rationem habet peccati: mors habet rationem pœnæ peccati; vita vero æterna rationem præmii virtutis. Exinde autem minimè ſequitur, Deum decreviſſe, ut peccatum exiſtat, & ut homo, qui peccatum, ad quod decreto divino deſtinatus eſt, committit, propter illud morte æternâ puniatur. Ita enim Deus per decretum ſuum peccati cauſa foret. Decrevit ſolummodò, homini legem ferre, gratiam ad eam obſervandam ſufficientem largiri, liberam etiam eam tranſgrediendi facultatem conſervare, atque ita peccatum, ſiquidem homo gratiâ divinâ ac libertate ſuâ abuti velit, permittere, ſeu omnipotentiâ ſuâ non impedire. Itaque quando peccatum exiſtit, tale eſt, qualis illius in mente divina eſt idea.

2. Alia ſunt generalia.

XV. Secundò: Decreta Dei alia ſunt generalia, alia ſingularia. Decretum Dei generale eſt, quo leges quaſdam generales, de regimine mundi, ſalute & damnatione hominum, omnes in univerſum, aut multos ſaltem, concernentes, conſtituit: quale eſt; Quicunque credit ſalvabitur, qui non credit condemnabitur.

Alia ſingularia.

XVI. Singulare eſt, quo Deus aliquid de hoc aut illo ſpeciatim conſtituit; quale eſt de Aarone in Sacerdotem, Davide in regem eligendo: &c. Singularia decreta ut plurimum ſunt applicatio generalis decreti, illi facta, qui conditionem generali decreto annexam implevit. Sic ſingulare decretum eſt, Petrus credens ſalvabitur: Judas incredulus condemnabitur. Hæc non ſunt niſi applicatio generalis decreti, illique virtute includuntur: Quia enim Deus decrevit credentes ſalvare, incredulos condemnare; illius generalis decreti vi ſequitur, Petrum in tempore credentem ſalvandum: Judam verò incredulum condemnandum. Illa autem decreti generalis applicatio facta dici poteſt jam ante in mente divinâ ex prævisâ fide vel infidelitate hominis: Quia enim prævidet Deus, quis in tempore fidelis, quis incredulus ſit futurus, etiam juxta præſcientiam illam applicatio in mente divinâ facta rectè dici poteſt: Vel in tempore fieri, quando homo fidelis vel infidelis eſt; ac proinde ſe vel condemnationis reum conſtituit, vel conditionem præſtat, quam Deus vitæ æternæ præmio gratioſè remunerari decrevit. Utro horum modorum hæc applicatio fieri dicatur, certum eſt, ſingularia decreta generali eſſe incluſa: eoque reſpectu Dominus dicit *Matth.* xxv. 34. ſe dicturum piis in ultimo judicio, *regnum ipſis eſſe præparatum ante conſtitutionem mundi.*

Dari decreta univerſalia.

XVII. Dices. Nulla eſſe decreta Dei, niſi ſingularia; illa autem per mentis abſtractionem inter ſe collata vocari univerſalia. Reſp. 1. Nos hic non loqui de univerſalibus Logicis aut Metaphyſicis, quando mens per abſtractionem ſeu præciſionem à ſingularibus factam format conceptum univerſalem: qualis eſt conceptus decreti in genere: Sed de generalibus, quæ licet in ſeſe unum tantum ſunt decretum ſingulare, tamen unum ſingulare ac determinatum objectum non habent; ſed generalem quandam in ſe legem continent, plures ſpectantem, quæ proinde in ſingulari objecto non terminantur, niſi per applicationem in ſingulari factam illi, qui legem præſcriptam vel præſtitit vel neglexit. 2. Ejuſmodi generalia decreta niſi ſtatuamus, nec ullas Deus hominibus leges præſcribere dici poteſt: Si enim jam ſingularia de omnium ſalute ac damnatione, ſimulque fide ac infidelitate, tanquam mediis ad ſalutem vel damnationem perveniendi, fecerit decreta, quas leges hominibus præſcribere dici poteſt? Nulla eſt legiſlatio, ubi jam ante legiſlationem omnia fixa ac determinata ſunt. 3. Nec Deus judicium exercere poterit, ut pios remuneret, & impios puniat; ſed tantum apparere, ut decreta ſua executioni mandet. Quod eſt omnem judicii rationem evertere. 4. Licet ſingularia de quibuſdam rebus nonnunquam occurrant decreta divina, in negotio tamen ſalutis æternæ nullius ſingularis decreti, quod quidem generalis decreti applicatio non ſit, mentio occurrit, niſi de Jeſu Chriſto in mundi Servato-

vatorem mittendo: de quo ſpeciatim dicitur, quod *præcognitus ſit ante jacta mundi fundamenta*, 1 *Pet.* 1. 20. Quod reliquos attinet, de iis leguntur non niſi decreta generalia, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvabitur; qui verò non crediderit, condemnabitur; Marc.* XVI. 16. Similia vide *Joan.* III. 16. VI. 39. 40. *Act.* II. 21. *Gal.* VI. 7, 8. & alibi.

3. *Alia ſunt abſoluta, alia conditionata.*

XVIII. Tertiò: Decreta Dei alia ſunt abſoluta, alia conditionata. Abſoluta ſunt, quorum executio à nullius conditionis ſtipulatæ impletione ſuſpenditur: Tale eſt decretum de creatione mundi, miſſione Chriſti in mundi Servatorem, conceſſione gratiæ ad vocationi divinæ parendum requiſitæ, ultimo judicio, ſimilibuſque. Conditionata ſunt, quibus appoſita eſt aliqua conditio, à cujus impletione ipſorum executio ſuſpenditur. Iſtiuſmodi exemplorum plena eſt Scriptura. vide inter alia *Exod.* XIX. 5. *Si obedieritis voci meæ, & cuſtodiveritis pactum meum, eritis mihi peculium præ omnibus populis.* 2 *Chron.* XV. 2. *Dominus eſt vobiſcum, quando eritis cum eo; & ſi quæſieritis eum, invenietur à vobis; ſi verò dereliqueritis eum, & derelinquet vos. Eſa.* I. 19, 20. *Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quod ſi nolueritis & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.* Vide & *Jerem.* XVIII. 7, 8, 9, 10. *Eſech.* XVIII. 21. & *ſeqq.* In Novo Teſtamento, *Joan.* XV. 14. *Vos amici mei eritis, ſi feceritis quæcunque præcipio vobis.* Rom. VIII. 13. *Si ſecundum carnem ambulaveritis, moriemini; ſi verò ſpiritu facta corporis mortificaveritis, vivetis.* Et *cap.* X. 9. *Si confitearis ore tuo Dominum Jeſum, & in corde tuo crediderit, quod Deus ipſum ſuſcitaverit ex mortuis, ſalvus eris.* Sic & 2 *Tim.* II. 11, 12. *Hebr.* X. 38. *Apoc.* II. 5. aliiſque plurimis locis.

Promiſſa & minæ decretorum Dei revelatio ſunt.

XIX. Ad hæc omnia loca excipiunt decretorum abſolutorum patroni, hæc non eſſe decreta, ſed tantum promiſſa ac minas, quibus tantum oſtendatur, quis inter fidem & ſalutem, inter infidelitatem & damnationem ſit nexus. Reſp. 1. Sive dicantur eſſe promiſſiones & minæ, ſive decreta, perinde eſt: promiſſiones quippe & minæ decretorum divinorum revelatio ſunt, quibus Deus declarat, ſub quibus conditionibus tam ſalutem quàm damnationem hominibus deſtinarit: Si itaque promiſſiones & minæ ſunt conditionatæ, etiam ipſa decreta eſſe conditionata neceſſe eſt. Nec enim aliunde decretorum divinorum natura, niſi ex ipſorum revelatione, cognoſci poteſt. 2. Promiſſiones & minæ conditionatæ cum abſoluto decreto conſiſtere non poſſunt: offerret enim Deus ſub conditione fidei ſalutem illis, quos abſoluto decreto ab eâ reprobavit: mortem verò ac damnationem ſub conditione infidelitatis minaretur illis, quos jam abſoluto decreto ad ſalutem elegit: Quod cum ſinceritate ac veritate divinâ neutiquam conciliari poteſt, omnemque promiſſionum Dei conditionalium certitudinem evertit.

Reprobi per fidem ſalutem conſequi non poſſunt.

XX. Dices. Poſſunt reprobi per fidem ſalutem conſequi, quia inter illam & fidem eſt indiſſolubilis nexus. Reſp. Hoc ſecundum ipſorum opinionem eſt falſiſſimum: qui enim nullo modo credere poſſunt, illi nec per fidem ſalutem æternam conſequi poſſunt. Dices. Si crederent, ſalutem æternam conſequerentur. Reſp. Fateor: itaque ſi credere poſſent, etiam ſalutem æternam conſequi poſſent: Nunc verò quia credere non poſſunt, nec ſalutem æternam conſequi poſſunt. Sanè quoniam fieri nequit, ut Deus decretum ſuum reſcindat; etiam fieri non poteſt, ut quem Deus à ſalute, ac proinde à mediis ad ſalutem neceſſariis, rejecit, per fidem ſalutem conſequatur. Imo à talibus fidem ut conditionem ad ſalutem exigens, conditionem exigit impoſſibilem: atqui promiſſio annexam habens conditionem impoſſibilem æquipollet abſolutè neganti: veluti ſi quis alicui promitteret mille aureos, ſi Lunam digito contingeret, abſolutè eos negare cenſendus eſt.

Qua ratione Deus poſſit dici ſuſpenſus & exſpectans.

XXI. Dices. Per decreta conditionalia Deus deſcribitur ſuſpenſus, & exſpectans quid homo facturus ſit, antequam irrevocabile de eo decretum ſtatuat: Quod abſurdum. Reſp. Deum, cum hominibus legem fert promiſſo præmii & comminatione pœnæ ſancitam, ſe ſuſpenſum conſtituere, & exſpectantem utrum homo legi pariturus ſit, nec ne, antequam ipſi præmium vel pœnam decernat: id enim liberæ obedientiæ, præmii ac pœnæ, ratio poſtulat. Quin & ipſe Deus ſe hoc modo hominum obedientiam exſpectantem deſcribit, *Eſa.* V. 2. *Exſpectavi ut faceret uvas, & fecit labruſcas.* 1 *Pet.* III. 20. *Quando exſpectabat Dei patientia in diebus Noæ. Apoc.* III. 20. *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo.* Quod licet de exſpectatione propriè dictâ, quæ incerta eſt de eventu, intelligendum non ſit: aliquid tamen exſpectationi analogum in Deo arguit; quod explicari nequit, niſi Deus irrevocabile de homine, cujus obedientiam exſpectat, decretum ſuſpendere dicatur.

Ordo decretorum.

XXII. Quod ordinem decretorum divinorum attinet, ille aliunde quàm ex ipſorum executione deſumi non poteſt: talia quippe ſunt decreta Dei, qualis eſt eorundem executio. Hic autem eſt ordo ratione prioris & poſterioris in decretis divinis conſideratus; non quod actu præcisè talis ſit, ſed noſtro conſiderandi modo; ita tamen, ut in eorundem executione fundamentum habeat. Ordo autem hic deſumendus eſt, non ex naturali rerum connexione, ſed ex ordine cauſalitatis quam res inter ſe habent; ita quidem, ut quando in tempore una res habet rationem cauſæ, altera rationem effecti, prius illud à

Deo decretum censeri debeat, quod rationem causæ, posterius quod rationem effecti habet.

Unico simplicissimo voluntatis actu Deus omnia non decrevit.

XXIII. Quod adversus eos notandum, qui docent, Deum unico simplicissimo voluntatis actu omnia simul decrevisse, & in decretis divinis nihil posse dici prius nec posterius. Ita enim nullus esset ordo, sed mera confusio in decretis: Licet enim non statuamus Deum ita per successionem omnia decrevisse, prout in tempore exsequitur; tamen ordo ratione causalitatis in decretis divinis nostro intelligendi modo considerandus est, nisi meram in decretis divinis confusionem introducere velimus. Et quicquid illi obloquantur, necesse est, ut ordinem illum agnoscant, cum decreta divina enumerantes adeò sollicitè ordinem, à se conceptum, observent, nec unquam ab eo recedant, dicentes, Deum uno & eodem momento naturæ decernere, & creare aliquos, & peccare permittere, & in peccato finaliter perseverare, & propter peccatum damnare, ad hoc, ut conspicuam faciat gloriam suam per modum justitiæ vindicantis; ex alterâ parte, Deum decernere, & creare alios, & peccare permittere, & Christum pro iis crucifigendum in mundum mittere, & ex peccato erigere vocando efficaciter ad fidem & resipiscentiam; denique juxta fidem & resipiscentiam vitâ æternâ coronare, ut conspicuam faciat gloriam suam per modum misericordiæ parcentis cum justitiâ temperatæ.

Quomodo Deus prius intenderit finem, dein media ad finem.

XXIV. Dices. Ex hac nostrâ doctrinâ sequi, Deum primò intendisse finem, qui habet rationem causæ; deinde media, quæ respectu habito ad finem habent rationem effecti. Resp. Verum esse, Deum, qui finem absolutè intendit, etiam finem prius decrevisse, quàm media fini isti subordinata. Dices. Ex eo sequitur, decretum Dei, quo salutem hominum vult, prius esse prævisione fidei & obedientiæ; & quia decretum illud prius esse non potest, nisi in ratione causæ, idcirco fidei seu obedientiæ dationem, ejusque prævisionem, esse effectum decreti efficacis quo salutem eis destinavit. Resp. Finem dupliciter posse considerari: vel per modum finis absolutè intenti; vel per modum præmii: Finis per modum finis consideratus in decreto divino præcedit mediorum electionem, estque causa quod media fini isti obtinendo idonea eligantur. Finis consideratus per modum præmii, in volitione seu decreto Dei efficace non præcedit media, quæ tanquam conditio ad præmium obtinendum prærequiruntur. Est quippe decretum Dei, quo finem tanquam præmium intendit, efficax Dei volitio, quo efficaciter vult conferre præmium illi, qui præstat id, quod ad præmium obtinendum præscriptum est. Hic finis tam in decreto, quàm in executione, sequitur media; quia est decretum sub conditione; conditio autem præcedit præmium, non tantum in executione, sed & in decreto. Ut hoc applicemus negotio salutis æternæ; dicendum: Si Deus salutem æternam decrevit per modum finis absolutè à se intenti; sequitur eum etiam decrevisse fidem ac perseverantiam, tanquam media quæ in salvandis infallibiliter est operaturus, ut ad finem destinatum perducantur: Et hoc sensu Deus primò decrevisse salutem, deinde fidem ac perseverantiam, dicendus foret. Si verò Deus decrevit salutem conferre per modum præmii, fidelibus ac perseverantibus propter fidem conferendi, decretum Dei de præmio conferendo efficax non est ante prævisionem fidei ac obedientiæ, quæ conditio est ad præmium obtinendum requisita. Non enim potest Deus decernere præmium conferre, nisi respectu habito ad conditionis prærequisitæ præstationem: semper enim conditio præmium antecedit. Quâ autem ratione Deus salutem intenderit hominibus conferre, an per modum finis, an verò per modum præmii, optimè executio nos docere potest, quæ ut decreto respondeat necesse est. Videmus autem per modum præmii fidelibus salutem conferri: mandat quippe Deus fidem ac obedientiam, salutemque ut præmium fidei promittit, & in judicio ultimo fideles eâdem tanquam præmio, coronâ, mercede fidei ac justitiæ est remuneraturus: Ergò & tanquam præmium, non autem tanquam finem absolutè à se intentum, salutem iis conferre decrevit. Destruunt enim illa se mutuo, salutem absolutè alicui decernere, & tamen non conferre, nisi per rationem præmii, in fidei tanquam conditionis requisitæ remunerationem: Decerneret quippe Deus salutem absolutè; & non conferret nisi sub conditione. Atqui sic executio diversa foret à decreto: Quod absurdum. Quin imo hac ratione Deus fine suo excidere posset; utpote qui ad consecutionem finis absolutè à se intenti adhiberet media (ut illi loquuntur) incerta, & à mutabili hominis voluntate dependentia: Quod absurdum.

Qualis sit voluntas Dei de dandis mediis ad salutem requisitis.

XXV. Dices. A nobis tamen statui, voluntatem Dei generalem, quâ omnes homines salvos fieri vult, quæ omnem fidei & obedientiæ prævisionem præcedit, & ex quâ mediorum ad salutis conditionem præstandum requisitorum datio procedit. Resp. Ita est: Sed illa non est absoluta & efficax voluntas, seu electio, omnium hominum ad salutem; sed incompleta tantum, & efficax quidem ad conferendum media ad fidem, ut salus obtineri possit, requisita; ad salutem tamen conferendum incompleta & inefficax; quæ proinde merus tantum benevolentiæ divinæ affectus est, qui effectu suo carere potest, etiam post adhibita omnia media, quæ ad fidem excitandum, atque ita salutem tanquam præmium consequendum, necessaria ac sufficientia sunt, propter voluntariam homi-

hominis inobedientiam : & absoluta solum ac efficax est, circa eos, qui conditionem requisitam, mediorum illorum auxilio, præstant, atque ita salute, tanquam præmio, à Deo coronantur.

Ordo circa reliqua objecta.

XXVI. Ex hoc ordine, qui in decretis divinis est inter finem & media, facile etiam est colligere ordinem circa reliqua objecta. Ac primò circa media ad se invicem & in ordine ad finem considerata : Illud siquidem medium, quod ratione causalitatis fini propinquius est, prius est decretum eo, quod ratione causalitatis longius à fine est remotum. Secundò : circa subjectum, & id quod subjecto accidit. Prius siquidem Deus decernit subjectum, quàm formam aut adjunctum aliquod, quod subjecto accedit. Ita prius decernit Deus hominem creare, quàm illi salutem conferre, aut eum in æternum exitium præcipitare. Tertiò : Circa diversa ejusdem subjecti adjuncta : Prius siquidem Deus vult adjunctum, quod ad alterum relatum habet rationem causæ ; posterius, quod habet rationem effecti. Ita prius decernit Deus gratiam vocationis, quàm justificationis, & justificationis, quàm glorificationis : Quia justificationem & glorificationem non decernit per modum finis absolutè à se intenti ; sed per modum præmii, gratiâ vocationis rectè utentibus gratiosè conferendi.

Attributa decretorum Dei. Decreta Dei non sunt absolute æterna.

XXVII. Hæc de ordine decretorum divinorum : restat ut de eorundem attributis quædam attexamus. Solent decretorum divinorum attributa varia enumerari. Primum quidem à quibusdam statuitur æternitas. Verum de hoc attributo rectè quæstio instituitur, utrum decreta Dei sint absolutè æterna. Nos quod attinet ; nihil credimus absolutè esse æternum præter solum Deum : cum autem probaverimus, decreta Dei non esse ipsum Deum, eo ipso nec absolutè æterna esse, evictum est. 2. Decreta sunt libera voluntatis divinæ effecta : atqui ea ut non tantum naturâ, sed & tempore causâ suâ posteriora sint, necesse est : quia ad eorum productionem requiritur libera voluntatis determinatio. Dices. Causa libera præcedit quidem effectum suum ordine naturæ, sed non necessariò temporis, ut patet in Angelis. Resp. Capi nequit, causam liberam effectum liberum non præcedere ordine temporis : liberam enim voluntatis determinationem necesse est præcedat potentia non determinandi : Si verò causa effectum suum tempore non præcedat, sed effectum simul cum causâ suâ existat, erit causa emanativa : quæ non est libera, sed summè necessaria. Exemplum Angelorum nihil probat ; quia præsupponit quod in quæstione est. 3. Quicquid absolutè æternum est, etiam est absolutè necessarium ; Si autem decretum Dei sit absolutè necessarium, etiam Deus, qui omnia agit ex consilio voluntatis suæ, agens erit necessarium. At sic omnis religio tollitur. Ab agente enim necessario frustra quis pietatis remunerationem speret, aut impietatis pœnam metuat, utpote quod sive colatur, sive contemnatur, aliter quàm agit agere nequit.

Occurritur objectioni.

XXVIII. At in contrarium objicitur : Si decreta Dei non sint æterna, Deus præcessit sua decreta, aut tempore finito, aut infinito : Si finito, tum non est infinitus : si infinito. Deus nihil potuerit statuere, nisi post infinitum tempus. Resp. 1. Ineptam ex ipsorum sententiâ esse hanc objectionem, quoniam ipsi in æternitate nullum esse tempus urgent. 2. Fatemur, Deum quatenus est ens intelligens & voluntate præditum, non posse esse sine ullo decernendi actu infinito tempore : exinde autem non sequitur, omnia quæ Deus decrevit circa creaturas suas, ita ab omni æternitate esse decreta : Quoniam enim decreta Dei sunt liberi actus voluntatis, necesse est ut & essentiâ divinâ, quæ se per actum istum liberè explicat, posteriora sint. Nostrum verò non est definire, quanto tempore Deus decreta sua antecesserit : cum id rationem æternitatis, nobis incomprehensibilis, concernat. Rectè de hac quæstione disserit Franciscus Gomarus *disp.* IX. *de æterno Dei decreto*, qui exinde quod decretum Dei non sit ipse Deus, clarissimum æternitatis Dei & decreti discrimen deducit. *Nam*, inquit, *ut Dei existentia, sic æternitas ejusdem absolutè necessaria est. Contra verò, ut decreti existentia à causâ, liberrimè agente, dependet ; sic ejusdem æternitas merè arbitraria est, ut quæ sic est, ut non esse potuerit. Ideoque decretum non συνωνύμως, seu eâdem prorsus ratione quâ Deus, sed ἀναλόγως æternum appellatur.*

Respondetur ad locà quædam Scripturæ.

XXIX. Præterea aliquot nobis opponunt Scripturæ Sacræ loca, in quibus mentio fit decretorum Dei ante sæcula & mundi constitutionem. *Act.* XV. 18. *Nota Deo sunt ab ævô omnia ὲργα sua.* 1 *Cor.* II. 7. Sapientiam Euangelii *præfiniit Deus ante sæcula ad gloriam nostram. Eph.* I. 4. *Elegit nos in Christô, ante jactum mundi fundamentum.* 2 *Tim.* I. 9. *Servavit nos ex suô propositô & gratiâ, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæculorum.* Resp. Quod ad primum locum, ille manifestè agit de vocatione gentium, quam Apostolus Jacobus ex *Amos.* IX. 11, 12. probat Deum jam ante sæcula aliquot decrevisse : ἀιῶν enim non denotat omnem absolutè æternitatem : sed sæcula aliquot ; nim: quæ ab Amosô ad actualem gentium vocationem effluxerunt. Et huic explicationi favet lectio Complutensis : λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα, (sc. de quibus locutus erat) ἃ ἐγνωσὰ ἀπ' ἀιῶνος ἑαυτῷ. Quodcunque autem speciatim applicatur uni alicui, eique eximio Dei operi, id non perinde statim de omnibus

dici potest. 2. Quod omnia loca simul attinet, dicimus, non quicquid horum sæculorum creationem præcessit absolutè esse æternum: Ea quippe est multorum Theologorum, etiam Patrum, sententia, Angelos, quos nemo creaturas, ac proinde existendi initium habere, negat, diu ante mundum hunc visibilem creatos. Quæ sive vera sive falsa sit sententia, liquet, omnes ante mundi hujus visibilis creationem concipere entia, quorum duratio non sit absolutè æterna.

Primum attributum est Sapientia.

XXX. Hoc ergò sepositô attributô, primum, ex sententiâ nostrâ, decretorum Dei attributum est Sapientia. *Rom.* XI. 33, 34. *O altitudo divitiarum tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! Quam inscrutabilia sunt ejus judicia, & via ejus imperveſtigabiles! Quis enim cognovit mentem Domini, & quis ei fuit consiliarius?* Eaque cognoscitur ex sapientissimô inter decreta divina ordine, quô omnia optimè inter se cohærent: qui in executione manifestissimè elucet. Quicquid ergo sapientiæ repugnat, Deo tribuendum non est: quale est, quod plurimos homines absolutè à salute & mediis ad salutem reprobaverit, & tamen decreverit ipsos vocare ad fidem & salutem, quod ipsos hortetur, oret, obtestetur, eorum resipiscentiam exspectet, & similia. Hæc enim adversâ fronte pugnant.

Secundum, Libertas.

XXXI. Alterum attributum est Libertas. Hinc decretum Dei vocatur *βέβουλα, beneplacitum, Matth.* XI. 26. *Eph.* I. 5, 9. utpote à solô Dei beneplacitô dependens: Nulla quippe decretorum divinorum extra Deum causa assignari potest. Intellige hoc de decretis Dei generalibus: Quod enim Deus aliquibus salutem velit largiri, & quidem sub conditione fidei, non operum, merè arbitrii divini est. Particularium verò, quæ generalium applicatio sunt, alia est ratio: Posito enim generali de fidelibus salvandis decretô, specialis illius decreti applicationis ratio in homine datur, qui cum fidei conditionem præstat, eô ipsô sese exhibet subjectum idoneum, cui decretum illud in specie applicetur. Qualis autem ac quanta hæc sit libertas, in capite de Voluntate Dei dictum est.

Tertium, Amplitudo.

XXXII. Tertium est Amplitudo, quatenus nihil accidit in mundô, de quô Deus non decreverit. Quo sensu autem hoc accipiendum sit, jam explicatum est, cum ostendimus, quâ ratione decretum Dei rerum causa sit.

Quartum, Immutabilitas.

XXXIII. Quartum est Immutabilitas. *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Et *cap.* LV. 10, 11. *Cum descendit pluvia aut nix de cœlo, vursus illuc non revertitur, sed inebriat terram ipsam, facitque ut pariat ipsa & producat, ut edat semen satori & panem comedenti: Sic erit verbum meum quod egressum fuerit ex ore meo, non revertetur ad me vacuum; sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.* Et *Malach.* III. 6. *Ego Dominus, & non mutor.* Hæc proprietas potissimum competit decretis Dei generalibus, quæ nunquam mutari aut rescindi possunt. Particularia verò, quæ ut plurimum applicatio tantum sunt generalium, toties mutantur, quoties mutantur homines quibus decreti generalis applicatio fit, absque ullâ mutabilitatis in Deô notâ: cum tota mutabilitas à parte hominis sit, cujus conditione mutatâ, etiam decreti divini applicationem mutari necesse est. Imo in eo maximè immutabilitas Dei apparet, quia si pro mutatione hominis decreti sui applicationem non mutaret, verè esset mutabilis, decretumque suum generale rescinderet. Illud autem solummodò intelligendum, quamdiu conditionis decreto generali inclusæ præstatio adhuc exspectatur: Alias si conditio jam ad finem usque sit impleta, non minus est peremtorium & immutabile, quàm generale. Quod etiam de singularibus quibusdam decretis de certis quibusdam eventibus, nulli generali decreto inclusis, dictum volumus: Quale est decretum missionis Christi in mundum.

CAPUT XIX.

De Creatione in genere.

Opus Dei Creatio.

I. DEcreta Dei excipiunt ejus opera, quæ decretis suis convenienter operatur. Ea duo sunt, Creatio, & Providentia, quæ alterum divini cultus fundamentum sunt, ex quibus constat Deum jus habere qualem vult à nobis cultum exigendi.

Ex vel prima, vel secunda.

II. Historia creationis nobis describitur *Genes.* I. neque aliunde peti potest. Eam nos distinguimus in primam & secundam. Prima nobis est Cœli supremi ejusque incolarum Angelorum, nec non materiæ illius rudis ac indigestæ, ex quâ postea mundus hic visibilis formatus est, productio ex nihilô. Hancque creationem describi credimus proëmiô illô, *in principiô creavit Deus cœlum & terram:* intelligendo per *cœlum*, non cœlum illud visibile in quo astra micant, quod ex informi illâ materiâ productum esse liquet; sed supremum seu tertium cœlum, nobis nunc inconspicuum, in quô Deus habitat, *Psal.* II. 4. CXV. 3. quodque *thronus* seu *solium Dei*, *Esa.* LXVI. 1. *domus Dei*, *Joan.* XIV. 2. & *paradisus*, 2 *Cor.* XII. 4. vocatur. Et per *terram*, molem illam inanem ac informem, quæ mundi hujus visibilis materia fuit. Quanquam fatemur hæc verba ita accipi posse, ut compendium sint eorum, quæ postea totô capite narrantur.

Primam secundam longo tem-

III. Creationem autem hanc longô tempore secundam antecessisse credimus: quod colli-

pore antecessisse credibile est.

cr[illegible]igimus ex verbis *in principiò*, quæ denotare videntur principium quò Deus aliquid extra se producere cœpit; quando incepit esse quod factum est, & ante quod factum erat nihil: Sic *Hebr.* 1. 10. ex *Psal.* CII. 26. *Tu in principiò Domine terram fundasti.* &c. tum ex illis, *terra autem erat inanis ac vacua:* quod non dici unius atque alterius, sed longi temporis spatium denotare videtur: præcipuè cum additur, *& spiritus Dei incumbebat aquis:* eas nim: agitans, ne terra putresceret; quod ob exiguum temporis decursum necessarium non videtur.

Creatio in Scriptura non significat productionem ex nihilo.

IV. Ex dictis facile solvi potest quæstio: Utrum creatio facta sit ex nihilo. Distinguendo nimirum inter creationem primam & secundam; dicimus creationem secundam ex præjacente materiâ factam, ut in sequentibus liquebit: primam vero ex nihilo. Solet communiter vox *creandi* apud Theologos notare productionem ex nihilo: Illa tamen significatio ex vi vocis non petitur: notat enim in Scripturâ vox ברא productionem ex præjacente materiâ; ut vel ex ipsò primò capite Geneseos aliquoties liquet: vel etiam operum mirabilium patrationem, *Exod.* XXXIV. 10. *Num.* XVI. 30. *Esa.* XLV. 7. vel tandem, novarum solummodò qualitatum productionem; ut cum Deus *cor mundum*, *Psal.* LI. 12. & *novos cœlos & novam terram*, *Esa.* LXV. 17. *creare* dicitur. Attamen quando rei productionem notat, majus quid denotare videtur quàm simplex producere, nim: productionem ex materiâ ad tale effectum recipiendum naturaliter inhabili.

Nec eam ex nihilo factam expresse dicit Scriptura.

V. Scriptura etiam nusquam disertè dicit, creationem ex nihilo factam. Solent quidem hunc in finem tria potissimum loca proferri: *Rom.* IV. 17. *Deus vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* 2 *Cor.* IV. 7. *Deus dixit de tenebris lucem splendescere.* Et *Hebr.* XI. 3. *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbò Dei, ut ex invisibilibus,* μὴ ἐκ φαινομένων, *visibilia fierent.* Sed ex nullo istorum illud solidè concludi potest: Primò quippe solummodò dicitur, Deum res quæ nec sunt, nec unquam juxta communem naturæ ordinem futuræ sunt aut fieri possunt, producere: An verò eas ex nihilo, an ex præjacente materiâ producat, non definit. Secundus manifestè agit de luce Euangelii, quæ luxit post tenebras ignorantiæ & peccati, in quibus vixere homines ante revelatum Christum. Nihil hic est quod ullâ cum specie ad creationem trahi possit. In tertiò solummodò dicitur, mundum creatum *ex non apparentibus;* quod non significat ex nihilò; sed ex materiâ rudi & informi, in quâ omnia elementa confusa fuerunt; adeo ut nihil eorum quæ postea producta fuerunt illic apparuerit, neque ulla res distinctam ac specificam suam essentiam habuerit: tum & omnia hæc tenebris involuta, ac proinde inconspicua fuerunt: inde Deus creationem secundam inchoavit à luce, omniaque in apertum produxit.

Primam tamen ex nihilo factam evincitur.

VI. Usus tamen obtinuit inter Theologos, ut creatio productionem ex nihilò designet; cui nos lubentes adstipulamur, exigente id naturâ rei, ut materiam illam primam informem ex nihilo creatam dicamus: 1. Quia, uti antea vidimus, nihil Deo coæternum est. 2. Quia si materia illa fuisset increata Deoque coæterna, Deus ex se jus in illam non habuisset, eam pro arbitrio mutandi, tanquam in rem ex asse suam; sed omne Dei in illam jus fuisset tantum primi occupantis. 3. Quin imo potens non fuisset Deus ad eam mutandum; quia æternum immutabile est, ac independens.

Occurritur objectioni.

VII. Objici quidem solet, quod ex nihilo nihil fiat, & omni potentiæ activæ etiam respondeat passiva. Verum fatemur, illud naturaliter fieri non posse; omnis quippe causa naturalis, quoniam est finitæ virtutis, subjectum prærequirit in quod agat, quodque alteret: Deus autem, qui potentiâ præditus est infinitâ, sibi ipsi materiam præparare potest; adeo ut cum antea esset nihil, nunc infinitâ Dei virtute sit aliquid; & hæc à Scholasticis communiter vocatur potentia obedientialis, sive non repugnantia ad existendum.

Quo sensu aliquid & nihil infinito distent.

VIII. Instant tamen aliqui in contrarium, quod aliquid & nihil infinitè à se invicem differant, adeo ut positio unius absoluta sit alterius negatio, seu alterius absentiam includat; ac propterea æquè certum esse, quod aliquid nunquam fiat nihil, quam quod nihil nunquam fieri possit aliquid. Quoniam per se pateat, quod ea quæ infinitè à se invicem distant, nunquam uniri possint. Verum nullam argumentationis hujus sequelam video. Primò enim, quod dicitur aliquid & nihil infinitè à se invicem distare, dextrè explicandum est. Si enim sensus sit, absolutam esse inter nihil & aliquid repugnantiam, adeo ut de eodem subjecto utrumque simul prædicari nequeat, sed ut de quo unum affirmatur, de eodem necessariò negetur alterum; vera est propositio, & admittitur: Quod enim est nihil, simul non potest esse aliquid, aut quod est aliquid, simul non potest esse nihil; seu, quod eodem redit: De quo prædicatur, quod sit aliquid, de illo eodem tempore prædicari non potest quod sit nihil. Si verò sensus sit, infinitam esse distantiam inter aliquid & nihil, ita ut nihil & aliquid concipiantur tanquam duo extrema positiva, inter quæ infinita intercedat distantia, quæ nec per causam infinitam superari possit; manifestè est falsa: Nihil enim concipi non potest ut ejusmodi extremum aliquod; quia est omnis entitatis negatio: Nec proinde distantia propriè dicta hic locum habere potest, quæ non

niſi inter duo extrema poſitiva intercedit. Diſtantia ergo quæ inter aliquid & nihil inter Theologos & Philoſophos concipitur, non eſt diſtantia propriè dicta, qualis eſt inter duo extrema poſitiva à ſe invicem diſſita: ſed eſt nuda repugnantia terminorum, quæ non permittit, non tantum ut utrumque de eodem ſubjecto ſimul prædicetur; ſed etiam, ut ex nihilo producatur aliquid, niſi per potentiam infinitam. Vocatur ergo diſtantia infinita reſpectivè ad cauſam, quæ eam ſuperare debet: quia ſuperari non poteſt niſi per potentiam infinitam. Quoniam omnis potentia finita requirit materiam quam alteret, & in quam operetur: omniſque ejus operatio, non eſt materiæ productio, ſed ex materiâ jam productâ per variam illius alterationem & novæ formæ introductionem, novi entis generatio. Materiam autem ſibi ex nihilo producere, ſolius cauſæ infinitæ eſt.

Ex nihilo poteſt produci aliquid.

IX. Nec quod ex principio hoc deducunt, ullâ ſolidâ nititur ſequelâ: Quia enim quæ infinitè à ſe invicem diſtant nunquam uniri poſſunt; inde colligunt, quod aliquid nunquam fieri poſſit nihil, & nihil aliquid. Licet enim concedamus, nihil & aliquid nunquam uniri poſſe, hoc eſt, ſimul concurrere in idem ſubjectum, adeo ut de eodem ſubjecto ſimul prædicari poſſit, quod ſit aliquid & nihil; Inde tamen nullo modo ſequitur, quod nihil nunquam poſſit fieri aliquid, hoc eſt, quod non poſſit fieri aliquid, ubi antea fuit nihil; atque ita de eo, quod nunc eſt aliquid, abſolutè negetur quod ſit nihil. Repugnantia enim terminorum repugnat quidem, ut uterque ſimul de eodem ſubjecto prædicari, ſeu eidem ſubjecto ineſſe poſſit; non verò, ut uno deſtructo alter ſubſequatur. Imo tantum abeſt ut hoc admittendum ſit, ut è contra, non poſſit fieri aliquid, niſi antea fuerit nihil; nec poſſit produci eſſe, niſi antea fuerit non eſſe. Quia enim ſimul eſſe & non eſſe repugnantia ſunt & contradictoria; hinc omnino neceſſe eſt, ut novi eſſe productionem præcedat non eſſe, tanquam terminus à quo contenditur ad eſſe: quia novi entis productio tranſitio eſt à non eſſe ad eſſe. Verum tota argumentationis hujus fallacia in eo conſiſtit, quod ludant in ambiguitate phraſeos *ex nihilo*; concipiunt enim, quaſi nihil eſſet materia, quæ ad productionem ſ aliquid concurrit, ejuſque eſſentiam ingreditur; perinde atque materia cujuſcunque corporis naturalis eſſentiam ingreditur & conſtituit: Hoc enim ſolo ſenſu dici poteſt, nihil & aliquid uniri, perinde uti in generatione corporis naturalis materia & forma uniuntur. Verum iſta ſignificatio eſt à mente noſtrâ aliena, quin imo contradictoria: Nihil enim, quod abſoluta eſt negatio entis, per eam concipitur ut ens. Verum cum nos dicimus, aliquid ex nihilo fieri, nihil non concipimus ut materiam, ſed ut ſ aliquid negationem; ac proinde tanquam terminum à quo creationis, quæ eſt tranſitio à non eſſe ad eſſe; adeo ut ubi nunc eſt aliquid, antea fuerit nihil. Et tantum abeſt, ut ex nihilo non poſſit produci aliquid, ut nulla ſubſtantia præter Deum exiſtens concipi poſſit, niſi virtute omnipotentiæ divinæ ex nihilo producta.

Ejus efficiens eſt Deus.

X. Ex dictis liquet, cauſam creationis efficientem eſſe Deum; illi enim ſoli creatio adſcribitur. *Geneſ.* 1. 1. *In principio creavit Deus cœlum & terram.* *Pſ.* CXXIV. 8. *Auxilium noſtrum eſt in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.* *Act.* IV. 24. *Domine tu es qui feciſti cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt.* Oppoſitè ad fictitia gentium idola, quæ vocantur *Dii qui cœlum & terram non fecerunt*, *Jerem.* X. 11. Inque hoc opere omnipotentiæ ſuæ apicem Deus demonſtravit: infinitæ enim potentiæ opus eſt ex nihilo aliquid producere.

An potentiam creandi Deus creatura communicari poſſit.

XI. Inquirunt Scholaſtici, an ulla creatura poſſit concurrere ad opus creationis, ſi non tanquam cauſa principalis, quæ ſua innatâ virtute poſſit creare, ſaltem ut inſtrumentalis. Sed quæſtio eſt otioſa, nulliuſque ad pietatem uſus; Scriptura ſoli Deo creationem adſcribit, nullamque creaturam in ejus participium admittit. Inquirere autem quouſque potentiam ſuam Deus creaturæ communicare poſſit, hominum eſt otio ſuo abutentium.

Facta eſt verbo Dei.

XII. Peracta autem eſt creatio verbo Dei. Sic *Geneſ.* 1. paſſim legitur, dixit Deus, *fiat lux, fiat expanſum*, &c. *& fuit lux fuit expanſum*, &c. unde *Pſal.* XXXIII. 6. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* CXLVIII. 5. *Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandavit & creata ſunt.* Hebr. XI. 3. *Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei.* Quo denotatur omnipotens Dei juſſum, quo Deus quicquid vult ſtatim atque in momento producit, perinde uti reges juſſu, imo nutu ſuo omnia per miniſtros ſuos exequuntur: Eâdem loquendi ratione ac Dominus Jeſus *impios virgâ oris ſui percuſſurus, & ſpiritu labiorum ſuorum interfecturus*, *Eſa.* XI. 4. & *filium perditionis ſpiritu oris ſui interfecturus* dicitur, 2 *Theſſ.* II. 8. id eſt, quam primum os ſuum aperit in momento deſtructurus.

Cœlum ſupremum eſt creatum.

XIII. Creavit itaque Deus primò cœlum illud ſupremum, domicilium ac ſolium majeſtatis ſuæ; illud enim etiam à Deo creatum eſſe præter rationes allatas, etiam docemur *Hebr.* VIII. 2. ubi dicitur *Dominus illud fixiſſe:* & *cap.* XI. 10. *Deus illius* dicitur *artifex & conditor.* Adeò ut mirandum ſit, aliquos hodie reperiri, qui cœlum hoc æternum & increatum volunt, nixi *Hebr.* IX. 10. ubi vocatur *tabernaculum non manu factum*, & *non hujus creationis.* Sed manifeſtum

eſt

est cœlum vocari *non manufactum*, non quia à Deo creatum non est: sed ad distinctionem tabernaculi terrestris, quod manibus hominum factum est. Ita quæ à Deo immediatè fiunt, dicuntur *non manu facta*, oppositè ad ea quæ ab hominibus fiunt, sic 2 *Cor.* v. 1. corpus gloriosum quod habituri sumus in futuro sæculo vocatur *ædificium non manufactum*. Et dicitur non esse *hujus creationis*, quia non, ut mundus hic visibilis, ex crassâ ac conspicuâ materiâ constat, qui licet manibus hominum non sit factus, rebus tamen manufactis admodum similis est; sed ad perfectiorem creationem pertinet, estque texturæ longè subtilioris ac solidioris: visibiles enim cœli peribunt, hoc verò est æternum.

CAPUT XX.

De Angelis.

Angeli quid.

I. CReatô supremô cœlô Deus etiam Angelos, ut cœli illius sint incolæ, creavit. Nomen *Angeli* non tam est nomen naturæ, quàm officii; denotat quippe nuntium; unde & ipsis ventis attribuitur, *Psal.* CIV. 4. *Hebr.* 1. 7. etiam hominibus quid nuntiantibus: sic *Esa.* XXXIII. 7. pacem annuntiantes *Angeli pacis* vocantur: Sic & *Luc.* VII. 24. *Jacob.* II. 25. Eodem sensu Ecclesiarum Episcopi *Angeli* vocantur, *Apoc.* II. & III. imo ipsi Domino Jesu appellatio *Angeli fœderis* tribuitur, *Malach.* III. 1. Speciatim verò & ordinariè in Scripturâ vox *Angeli* denotat creaturas illas spirituales ac immateriales, quibus Deus cœlum domicilium in creatione assignavit, quique ratione officii sui Angeli appellantur.

Revera existunt.

II. De hisce quæritur 1. An sint? Legimus enim Sadducæos olim dixisse, *non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Act.* XXIII. 8. Sed sententia illa adeo validè plurimis, quæ in Scripturâ & in ipsis libris Mosis narrantur, Angelorum apparitionibus refutatur, ut mirandum sit eorum existentiam in dubium vocari posse ab illis, qui librorum illorum divinitatem agnoscunt. Videtur etiam Angelorum negatio proximus esse ad atheismum gradus: non enim deprehendi possunt, nisi ex operibus: & negantur quia non videntur: Illa autem ratio si valebit, eodem prætextu & Deus negari poterit. Quia autem verisimile vix videtur, Sadducæos, qui librorum Mosis divinitatem agnoscebant, omnem Angelorum existentiam negasse, inde est quod quidam credant, Sadducæos negasse, Angelos esse vera ὑφιστάμενα, seu substantias propriam ac specialem subsistentiam habentes; sed esse vel affectus humanos, seu meras imaginationes; vel virtutes Dei inseparabiles, quas Deus quando lubet ex sese exilire facit, quasque postea opere quod intendebat peracto, ad sese retrahit. Sed neutra harum expositionum admitti potest, quin sententiam ipsorum summè reddat absurdam. Opera enim angelorum & apparitiones nimis manifestæ sunt, quàm ut affectibus aut imaginationibus humanis adscribi possint. Et sola plurimorum Angelorum apostasia, & ad gravissimam pœnam abjectio, documento est, non esse eos inseparabiles Dei virtutes; quippe quæ nec peccare possunt, nec ulli pœnæ aut miseriæ subjici.

A Deo sunt creati.

III. Angelos à Deô esse creatos licet Scriptura non disertè narret, hominis creationi describendæ solummodò intenta; tamen & alibi Scriptura non obscurè videtur docere, & ratio manifesta suadet. *Psal.* CXLVIII. 2. hortatur Propheta Angelos, ut Dominum laudent; additâ hac ratione, *vers.* 5. *Quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.* Huc facit *filiorum Dei* epitheton, angelis tributum *Job.* 1. 6. II. 1. & XXXVIII. 7. quod non nisi creationis respectu ipsis tribui potest. Et ratio manifesta dictat. Quia si Angeli à Deô creati non essent, à seipsis essent perinde ut Deus, ac proinde Deo æquales, & prorsus independentes: at sic necesse non erat eos Deo subjici tanquam domino, quia sui juris fuissent: imo nec subjici Deo poterant; non enim à Deô subjici potuissent, illi per omnia æquales: nec etiam seipsos ultro Deo subjecissent: non enim in naturam adeo perfectam & à nullo dependentem cadere potest, ut se ex summâ dignitate ultro in servitutem tradat & ex independente dependentem faciat.

Quando creati sint.

IV. De tempore creationis Angelorum quoniam in Scripturâ altum est silentium, variæ sunt doctorum sententiæ. Nobis maximè probabilis est illorum sententia, qui credunt Angelos diu ante mundum hunc visibilem à Deô conditos, & cœli supremi incolas fuisse: Quæ sententia hac potissimum ratione, admodum probabili, demonstrationes quippe hic desiderantur, nititur; quod diabolus statim post creationem homines seduxisse legatur: unde manifestum est, jam tum angelos illos malos à Deô defecisse, & tanquam rebelles cœlô ejectos & ad exitium destinatos fuisse. Credibile autem non est, spiritus illos cœlestes paucis tantum à creatione suâ diebus elapsis, ad summum quinque vel sex, statim à Deo defecisse; cum appareat non unius, sed multorum angelorum fuisse rebellionem; eorumque defectionem non unicum peccati actum, sed diuturnam fuisse in peccato perseverantiam, admodum probabiliter colligatur, tum ex phrasibus quibus peccatum illorum describitur, ut quod diabolus fuerit *mendax ab initiô & homicida, Joan.* VIII. 44. quod à *principio peccet*, 1 *Joan.* III. 8. tum ex pœnâ æternâ gravissimâ, ad quam sine ullâ spe veniæ rejecti sunt, & vincti catenis caliginis asservantur, 2 *Pet.* II. 4

V.

Sunt ſpiritus.

V. Quod ſubſtantiam eorum attinet, ſunt *Spiritus: Hebr.* I. 14. *ſunt miniſtratorii ſpiritus. Matth.* VIII. 16. dicitur Dominus *ſpiritus ejeciſſe: Luc.* X. 20. dicuntur *ſpiritus* Apoſtolis *fuiſſe ſubjecti. Eph.* II. 2. vocatur diabolus *ſpiritus, qui potenter operatur in filiis contumacia.* Quo indicatur, ipſos eſſe ſubſtantiæ immaterialis, abſque mole ac concretione corporeâ; adeo ut ſolidiſſima quæque corpora penetrare poſſint, &, multi licet ſint, unius tamen hominis corpus inhabitare, ut *Marc.* V. 9. Hinc etiam propriè dici non poſſunt eſſe in loco: hoc enim corporibus, ſpatio quod occupant commenſuratis, proprium eſt.

Ipſis competit immortalitas.

VI. Ex hac ſpiritualitate eſſentiæ varia ipſorum conſequuntur attributa. Ac I. quidem Immortalitas: *Luc.* XX. 36. *ultra mori non poterunt: æquales enim angelis ſunt.* Inferior tamen hæc eſt immortalitate Dei: licet enim nullum internum habeant in ſe corruptionis principium, tamen à Deo creatore ſuo facili negotio deſtrui poſſunt; ac proinde ſolummodò beneficio divino à moriendi actu ſunt immunes: Deus verò, uti vidimus, vitam habet à ſe ipſo, à ſe eſt, nullum internum habet corruptionis principium, nec à quoquam deſtrui poteſt.

Intellectus.

VII. Secundò. Intellectus ſeu ſcientia, ſine quâ natura ejuſmodi ſpiritualis ſubſiſtere non poſſe videtur. Scientiam ipſorum arguunt variæ revelationes à Deo hominibus Angelorum miniſterio patefactæ, & imprimis legiſlatio, quam miniſterio Angelorum peractam docemur *Act.* VII. 38. 53. *Gal.* III. 19. Tum &, quod I *Cor.* XIII. I. Apoſtolus excellentiſſimum ſermonem *linguam Angelorum* vocet. Quantacunque autem ea ſit, Dei tamen cognitione inferior eſt: expreſsè enim *diem judicii ignorare* dicuntur, *Marc.* XIII. 32. Inde nec cogitationes hominum noverunt, quia hoc ſoli Deo proprium; nec etiam futura contingentia quæ à libero hominis arbitrio dependent: Quia in ſolâ ſcientiæ divinæ infinitate præſcientia hæc fundari poteſt. Ac proinde licet multa ſciant, non tamen ſunt omniſcii: Unde & ſcientia ipſorum juxta varias revelationum divinarum diſpenſationes ſubinde nova capit incrementa: hinc *Eph.* III. 9. 10. vocatio gentium vocatur *myſterium à ſeculis in Deo abſconditum, quod innoteſcit principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam*, & I *Pet.* I. 11. dicuntur Angeli *deſiderare* in id quod nunc nobis revelatum eſt *introſpicere.*

Voluntas.

VIII. Tertiò. Intellectum excipit voluntas libera; abſque eâ enim intellectus fruſtra foret: Tum & eam arguit lex ipſis data; ea enim liberam legi obediendi aut eam tranſgrediendi facultatem prærequirit, alias fruſtra data eſſet.

Potentia.

IX. Quartò. Maxima potentia: unde & *fortes robore* dicuntur, *Pſal.* CIII. 20. & *angeli potentia*, 2 *Theſſ.* I. 7. vocanturque exercitus Dei, & Deus propterea *Deus Zebaoth* ſeu exercituum, quia angelis tanquam exercitibus ſuis utitur ad exequenda judicia ſua. Elucetque hæc potentia in operibus ipſorum ſtupendis ac verè admirandis: Sic unus angelus unâ nocte omnes Ægypti primogenitos interemit, *Exod.* XII. 29, 20, 31. & in exercitu Sennacheribi centum octoginta quinque millia interfecit, 2 *Reg.* XIX. 35. & in deſerto multa admiranda fecit juſſu Dei; *Exod.* XXIII. 20, 21. &c. Speciatim potentes ſunt in aëre & regione elementari: *Eph.* VI. 12. Sic igne cœlitus miſſo Sodomam ac Gomorrham deleverunt, *Geneſ.* XIX. tempeſtatem concitarunt in domum & liberos Jobi, *Job.* I. 16. vim ignis cohibuerunt, ne poſſit lædere tres ſocios Danielis, *Dan.* III. 49, 50. unus Angelus Dominum Jeſum per aërem avexit in montem & templum, *Matth.* IV. 5, 8. Herodem percuſſit, ut à vermibus roderetur, *Act.* XII. 23. Præcipuè etiam mentem hominum conturbant, ut in Saule liquet, I *Sam.* XVI. 14. & potentes valde ſunt in ſeductionibus; ut liquet in celebri illâ viſione Michæ tempore Achabi, I *Reg.* XXII. Unde & diabolus *hujus ſæculi Deus* vocatur, qui *excæcat mentes infidelium*, 2 *Cor.* IV. 4. qui *potenter operatur in filiis contumacia*, *Eph.* II. 2. cujus *operatio* eſt *in ſignis & prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis*, 2 *Theſſ.* II, 9, 10. Quantacunque autem eorum potentia ſit, tamen infra Dei potentiam eſt, cujus imperio omnes angeli ſunt ſubjecti; eorumque potentia finibus eſſentiæ ipſorum creatæ ac finitæ eſt circumſcripta. Unde nec creare, nec miracula propriè dicta efficere poſſunt: inde & *Deus ſolus mirabilia facere* dicitur, *Pſal.* LXXII. 18. CXXXVI. 4.

Agilitas.

X. Quintò. Agilitas, quæ naturæ ipſorum ſpirituali propria eſt: eaque liquet ex ſubitis ipſorum apparitionibus, quibus momento ex cœlo ad nos deſcendunt, mandataque Dei perferunt; tum & maximis operibus unius Angeli miniſterio breviſſimo temporis ſpatio peractis: qualia ſunt, cædes omnium primogenitorum Ægypti, & centum octaginta quinque millium in exercitu Sennacheribi, unâ tantum nocte peracta. Ad quam velocitatem adumbrandam Cherubim, id eſt, alati vocantur.

Numerus.

XI. Sextò. Quod numerum eorum attinet, maximus ille eſt; & pene innumerabilis: *Dan.* VII. 10. *Millia millium miniſtrabant ei; & millies centena millia aſſiſtebant ei. Apoc.* V. 11. *Numerus eorum erat millies centenorum millium, & millia millium. Hebr.* XII. 22. *Acceſſiſtis ad multorum millium angelorum frequentiam. Juda* v. 14. *Ecce venit Dominus in ſanctis millibus ſuis. Pſ.* LXVIII. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia latantium.* Inde & Dominus Jeſus dicit *Matth.* XXVI. 53. poſſe ſe Patrem ſuum orare, qui ipſi plus quàm duodecim legiones Angelorum exhibiturus ſit.

XII.

Sunt vel boni.

XII. Distribuuntur Angeli in bonos ac malos. Boni in rectitudine suâ perstiterunt, & originem suam servaverunt: Unde vocantur *Angeli sancti*, *Matth.* XXV. 31. *electi*, 1 *Timoth.* V. 21. & *lucis*, 2 *Corinth.* XI. 14. De hisce quæritur, an ita in gratiâ Dei sint confirmati, ut deficere aut in peccatum incidere amplius non possint? Nos quod attinet, ita statuimus. Aut volumus eos adhuc subesse legi promissis ac comminationibus sancitæ; aut non amplius esse sub lege, sed jam obedientiæ suæ præmium à Deo consecutos. Si prius dicamus, dicendum videtur, impossibile non esse ut in peccatum incidant; quia lex promissò ac comminatione sancita præsupponit liberam obediendi ac transgrediendi potentiam: attamen ob longam ac continuam in bonô perseverantiam & confirmationem, & quia continuò stant coram thronô Dei jussum illius præstolantes, difficile adeò est ut peccent, legi licet subjecti, ut tantum non impossibile censeri debeat. Si verò posterius, quod nobis maximè probabile videtur: fieri nequit ut in peccatum incidant; quia Deo non amplius obediunt spe præmii, quod jam possident; sed necessario ac naturali quodam impetu jussa Dei promptissimè exequuntur; utpote jam in statu confirmationis: perinde uti fideles ac pii post resurrectionem ex mortuis in statu gloriæ cœlestis ac æternæ, ac in visione Dei summè fœlices, peccare non poterunt. Unde quod dicitur *Gal.* 1. 8. *Si angelus de cœlô annuntiaverit Euangelium præter id quod annuntiatum est vobis:* non ita accipi debet, quasi angelus è cœlo ad ejusmodi improbitatem deflectere posset; sed est locutio ab impossibili desumta, etiamsi fieret angelum aliud Euangelium annuntiare, quod tamen fieri nequit, nequaquam esse audiendum.

Vel mali.

XIII. Mali à Deô defecerunt, suamque originem deseruerunt sub capite suô diabolô, cujus angeli propterea dicuntur, *Matth.* XXV. 41. Sic *Joan.* VIII. 44. *Diabolus homicida est ab initiô, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus.* 1 *Joan.* III. 8. *Diabolus peccat ab initio.* 2 *Pet.* II. 4. *Judæ vers.* 6. *Non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium.* Inde & passim vocantur *spiritus immundi*, *Matth.* X. 1. XII. 43. *Marc.* I. 23. *Act.* V. 16. *Apoc.* XVIII. 2. & alibi passim. Et *spiritus mali*, *Luc.* VII. 21. *Act.* XIX. 12, 15, 16. Quale peccatum illorum fuerit, non liquet: Credunt plerique superbiam fuisse: & multi ex Patribus existimant, Deum mysterium incarnationis ipsis revelasse; ipsos verò indignabundos quod homini subjiciendi forent, ex superbiâ Deo rebellasse. Sed quoniam Scriptura id non declarat, absque temeritate id definiri nequit. Gravissimum fuisse arguit pœna illa maximè horrenda, ad quam sine ulla veniæ spe rejecti sunt: Ita 2 *Pet.* II. 4. *Judæ vers.* 6. dicitur Deus *angelis peccantibus non pepercisse, sed vinctos catenis caliginis servare in diem judicii:* aliter longè quàm homines, quos Deus dicitur *assumere, non verò Angelos*, *Hebr.* II. 16. Unde etiam admodum probabiliter collegimus, peccatum ipsorum non fuisse unicum actum, sed diuturnam rebellionem. Et non unius aut paucorum, sed multorum fuisse colligitur, quia nominatur diabolus cum angelis suis, *Matth.* XXV. 41. & quod diabolorum legio unicum hominem obsederit, *Marc.* V. 9. tum quod *diabolus* dicatur *circumire tanquam leo rugiens, quærens quem devoret*, 1 *Pet.* V. 8. quod absque multorum ministrorum operâ facere nequit Hinc & *Eph.* VI. 12. diaboli tanquam magno numero describuntur.

An illis impossibile sit ullum bonum facere.

XIV. Quæritur hic, an malorum angelorum voluntas ita sit ad malum determinata, ut absolutè impossibile ipsis sit ullum bonum velle aut facere? Resp. Malos angelos in malo admodum induratos, continuoque nil nisi mala meditari, hominibusque peccandi autores esse, neque unquam boni quippiam productoros, extra controversiam est: An verò omni bonum quid faciendi potentiâ privati sint, difficilior quæstio est, quoniam hic Scripturam non habemus præeuntem. Nobis tamen dici posse non videtur, diabolos omni bonum faciendi facultate penitus privatos esse, sed propriâ obstinatione in malo perdurare. Si enim omnimodam bonum faciendi impotentiam ipsis adscribamus; aut dicendum illam à Deo ipsis inflictam, in pœnam rebellionis suæ; atqui sic Deus punitione suâ omnium sequentium peccatorum ex impotentiâ illâ commissorum autor foret, quod dictu horrendum: aut quod ipsi malè agendo hanc sibi impotentiam contraxerint: atqui hoc non minus absurdum; quia licet habitus actum ipsi repugnantem reddat difficiliorem, non tamen potentiam contrarium faciendi prorsus exstinguit; multò minus unicus peccati actus, qualem Angelorum peccatum fuisse, autores, qui ipsis bonum faciendi impotentiam adscribunt, urgere solent. Unica itaque quæ ipsos adeò in malo obduratos facit causa videtur esse veniæ desperatio. Sciunt quippe sese irrevocabili decreto ad exitium destinatos, neque ullam id effugiendi superesse viam; nemo autem absque veniæ spe à malitiâ sese convertit. Talis etiam erit damnatorum status in futuro sæculo. Hinc David *Psal.* CXXX. 4. *Apud te est remissio ut timearis.*

Ordines Angelorum.

XV. Utrorumque tam bonorum quàm malorum Angelorum sunt certi quidam ordines in quos juxta excellentiæ suæ gradus diver-

diverſos diſtributi ſunt. Inter bonos quippe mentio fit *Michaëlis Archangeli*, *Judæ verſ.* 9. 1 *Theſſ.* IV. 15. *Archangeli. Dan.* X. 13. Michaël vocatur *unus de principibus*; & *Apoc.* XII. 7. Michaël introducitur ut reliquorum Angelorum princeps. *Coloſſ.* I. 16. nominantur *throni*, *dominationes*, *principatus*, *poteſtates*: quæ non videntur commodè, niſi de variis Angelorum dignitatibus explicari poſſe: uti & *Eph.* I. 21. & 1 *Pet.* III. 22. Qualis autem illa dignitatis differentia inter Angelos ſit, explicari à nobis nequit. Ideò quammaximè improbanda eſt pſeudo-Dionyſii illius Areopagitæ temeritas, qui Angelos in tres trinas hierarchias, ſeu novem choros diſtribuit; non aliter ac ſi ipſe cum Paulô in tertium cœlum fuiſſet aſſumptus, omniaque coràm oculis ſuis adſpexiſſet. Inter malos *diabolus* tanquam reliquorum princeps nominatur *Matth.* XXV. 41. & 2 *Cor.* XII. 7. dicitur *Angelus à Satanâ*, tanquam principe ſuô, miſſus, qui Paulum colaphis cædat. Hinc Judæi Domino Jeſu objiciunt, quod *diabolos ejiciat in principe dæmoniorum*, *Matth.* XII. 24. & *Eph.* VI. 12. ac *Coloſſ.* II. 15. nominantur *principatus*, *poteſtates*, & *rectores tenebrarum*.

Miniſteria Angelorum: Deum laudare.

XVI. Angelis bonis, utpote ſpiritibus miniſtratoriis, *Hebr.* I. 14. Deus ad varia miniſteria utitur. Ac 1. quidem deſtinati ſunt, ad laudes Dei, coram cujus thronô continuò ſtant, celebrandum. Ita Seraphim, *Eſa.* VI. 3. quatuor animalia, *Apoc.* IV. 8. & multitudo Angelorum, *Apoc.* V. 11, 12. laudes Dei celebrant. Hinc David *Pſal.* CIII. 20. *Benedicite Domino omnes Angeli ejus.* Et hoc officiô Angeli quidem ordinariè in cœlis occupantur. Sed & nonnunquam extraordinariè, quando ſe Deus opere aliquô inſigni gloriosum reddit coram hominibus, angeli in conſpectu mortalium hominum laudes Dei celebrant; ut in nativitate Domino Jeſu. *Luc.* II. 13, 14.

D. Jeſu miniſtrare.

XVII. Secundò. Ad Domino Jeſu Chriſto varia miniſteria exhibendum: *Matth.* IV. 11. tentatore diabolo Dominum relinquente, *ecce acceſſerunt Angeli, & miniſtrabant ei. Luc.* XXII. 43. Domino exiſtente in ſummo angore, *apparuit illi Angelus de cœlo, corroborans eum. Joan.* I. 51. Dominus dicit Nathanaëli: *Amen amen dico vobis; videbitis cœlos apertos, & angelos Dei adſcendentes & deſcendentes ſupra Filium hominis.*

Juſſa Dei hominibus annuntiare.

XVIII. Tertiò. Ad juſſa Dei hominibus annuntiandum; & quidem vel integro populo: quod contigit in legiſlatione in monte Sinai, quam per Angelos factam docemur *Act.* VII. 38, 53. *Gal.* III. 19. & præſertim *Hebr.* II. 2. Vel uni aut paucis quibuſdam hominibus ſingulatim: iiſque vel piis; ut Abrahamo, *Geneſ.* XVIII. Lotho, *Geneſ.* XIX. parentibus Simſonis, *Judic.* XIII. Gideoni, *Judic.* VI. 12. Danieli, *cap.* VIII. *& ſeqq.* Sachariæ, *Luc.* I. 13. Virgini Mariæ, *verſ.* 28. Joſepho, *Matth.* I. 20. & II. 13, 19, paſtoribus, *Luc.* II. 9. mulieribus prope ſepulchrum Domini, *Matth.* XXVIII. 5. Apoſtolis poſt Domini adſcenſionem, *Act.* I. 10, 11. & in Apocalypſi paſſim. Vel etiam impiis; ut Bileamo, *Num.* XXII. Et ſpeciatim quidem ad afflictos conſolandum; ut *Geneſ.* XVI. 7. *Act.* XXVII. 23, 24.

Eadem potenter exſequi.

XIX. Quartò. Ad juſſa Dei potenter exequendum: idque multifariam: Vel præſervando fideles ac pios à periculis, ne in ea incidant; *Pſal.* XCI. 11. 12. *Angelis ſuis mandavit de te, ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis; in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Vel poſtquam inciderunt, ex illis liberando: *Pſal.* XXXIV. 8. *Caſtrametatur Angelus Domini circum timentes ipſum, & eripit eos.* Exemplo habemus in Lotho, *Geneſ.* XIX. Jacobo, *Geneſ.* XXXII. 1, 2. Eliâ, 1 *Reg.* XIX. 5. Eliſæo, 2 *Reg.* VI. 16. tribus ſocius Danielis, *Dan.* III. 49. Daniele ipſo, *cap.* VI. 22. Petro, *Act.* XII. 7. *& ſeqq.* Vel caſtigando ſuos ob delictum aliquod; uti Sachariam, *Luc.* I. 20. ob incredulitatem; vel gravius puniendo ob majus crimen; uti Davidem ob ambitionem, 2 *Sam.* XXIV. 15, 16. Vel ad exercendum judicia ſua in impios; in Sodomitas, *Geneſ.* XIX. in Ægyptios, *Exod.* XII 29. *& ſeqq.* in Aſſyrios, 2 *Reg.* XIX. 35. in regem Herodem, *Act.* XII. 23. Vel transferendo fidelium morientium animas in locum quietis, *Luc.* XVI. 22. Vel tandem in fine ſæculorum congregando fideles ac electos à ſummis cœlorum uſque ad terminos eorum, *Matth.* XXIV. 31. 1 *Theſſ.* IV. 16. Dominoque Jeſu tanquam ſatellites in judicio extremo adſiſtendo, *Matth.* XVI. 27. XXXV. 31.

Unicuique à nativitate ſuus non eſt aſſignatus Angelus.

XX. Hic autem quæritur, an unicuique à nativitate ſuus ſit aſſignatus Angelus, qui ipſi continuo adſit, illiuſque perpetuam curam gerat? Affirmant Pontificii, illoque fundamento præſtructo urgent in omnibus anguſtiis ac neceſſitatibus preces cum fiduciâ exauditionis ad ipſum dirigi poſſe. Nos quidem nullam in ſententiâ illâ abſurditatem agnoſcimus: ex Scripturâ tamen probari nequit; imo quoniam Deus aliquando unum angelum multis præfecit, ut toti populo Iſraëlis, *Exod.* XXIII. 20. aliquando multos Angelos uni, *Geneſ.* XXXII. 1, 2. 2 *Reg.* VI. 16. *Pſal.* XXXIV. 8. XCI. 11. 12. *Luc.* XVI. 22. hinc rectius colligas, unicuique homini ſuum à nativitate angelum aſſignatum non eſſe.

Non id probatur ex Matth. XVIII. 10. *nec Act.* XII. 15.

XXI. In contrarium tamen objicitur, quod *Angeli parvulorum in cœlis ſemper faciem Dei videre* dicantur, *Matth.* XVIII. 10. Reſp. *Parvuli* Domino illic ſunt non ætate, ſed fide parvuli; quod exinde liquidò conſtat; quia ſcandalum illis dari dicitur; quod de parvulis ætate neutiquam dici poteſt. 2. Non dicun-

dicuntur illorum Angeli, quia à nativitate ipsis assignati sunt custodes; sed quia speciatim à Deo in parvulorum tutelam sunt missi. Unde nec colligi potest, illos parvulis istis perpetuò adesse; verisimilius multò est, illis tantum à Deo apponi in magno periculo, quando metus scandali est & periculum tentationis. Dices. Attamen exemplum Petri docet, fideles credidisse unicuique suum à Deo angelum attributum; ancillâ enim, quæ auditâ Petri voce præ lætitiâ ostium non aperuerat, fidelibus annunciante Petrum pulsare ostium, dixerunt, *Angelus ipsius est, Act.* XII. 15. Respondemus, ex ipso Petri exemplo liquere, Petrum non credidisse sibi talem à Deo assignatum Angelum; cum enim Angelus ipsum è carcere eduxisset, non tantum aliquamdiu credidit se solummodò visum quoddam videre: sed & cum agnosceret Angelum, dicit, *nunc scio verè quia Dominus misit Angelum suum;* non dicit, Angelum meum, seu custodiæ ac tutelæ meæ attributum. Atque hinc quidam existimant, fideles non credidisse Angelum Petri pulsasse ostium; quippe qui sciebant Angelos ostia non pulsare, sed in ipsis ædibus sese subitò manifestare; sed ἄγγελον hic denotare nuntium à Petro missum; sicut eo sensu vox hæc accipitur *Luc.* VII. 24. *Jacob.* II. 25. Sed verò durior videtur explicatio, & ab usitatâ Sacris Scriptoribus vocis ἀγγέλου significatione recedens; quæ proinde admitti non debet, nisi textus manifestè aliam significationem requirat: itaque dici potest, vocari à fidelibus Angelum Petri, qui à Deo in gratiam ac tutelam Petri illo necessitatis casu missus erit; vel illos ex communi Judæorum sententiâ, quam in initio nondum deposuerant, locutos.

Cultus Angelorum superstitiosus est.

XXII. Qui verò huic sententiæ superstruitur cultus Angelorum, omninò superstitiosus est; ex certâ enim fide proficisci nequit, quia à Deo nusquam præscriptus; unde ἐθελοθρησκεία vocatur, *Coloss.* II. 18. nec certâ exauditionis fiduciâ niti potest: quia ignoratur utrum Angeli ad quos invocatio instituitur præsentes sint, preceisque audire possint: quin & Angeli præsentes sese invocari non sustinuerunt, *Apoc.* XIX. 10. XXII. 8, 9. Sed de hisce alias.

Angeli mali adversi saluti hominum.

XXIII. Angeli mali adversantur gloriæ Dei, & saluti piorum; hinc illorum princeps vocatur שטן, *Sathan*, & *diabolus*, diciturque esse ἀντίδικος noster, 1 *Pet.* V. 8 & *accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte: Apoc.* XII. 10. Hunc in finem diabolus regnum quoddam tenebrarum erigit, in quo ipse velut princeps præsideat, & potenter dominetur in impios, 2 *Cor.* IV. 4. *Eph.* II. 2. Quando verò diabolo regnum tenebrarum attribuimus, dextrè id intelligendum est. Non enim id volumus diabolum vi ac potestate quam habet sibi regnum erigere, in quo potenter regnet, & malitiam pro arbitrio in hominibus operetur; ipsosque invitos sibi in obsequium cogere, aut ipsius dominium agnoscere recusantes ob contumaciam istam punire possit: quod propriè regum est: atque ita regnum sibi erigere divino imperio minimè subjectum. Sic enim alter Manichæorum Deus, qui omnis mali principium ab ipsis creditur, introduceretur. Sed solummodò, quod permissione divinâ sollicitat & tentat homines, si quos seducere possit, ut propria ac liberrimâ voluntate illecebris quas adhibet inescati à Deo deficiant, Deique obedientiâ abjectâ peccato se tradant, & sic illi se voluntarios constituant subditos, hoc est, vivant consentaneè illius voluntati: non quia ab ipso ad id coguntur, aut internè ipsorum voluntas ita determinatur, ut non nisi malum velle possint; sed quia deliciis peccati inescati, ea libenter ac avidè faciunt, quæ ipsi grata sunt: atque hac ratione voluntarios se illius servos ac subditos constituunt, ipsumque tanquam Deum sibi adsciscunt. Hoc enim Scriptura appellat, *sibi Deum facere.* Sic voluptuosis *venter Deus esse* dicitur, *Phil.* III. 18. avaris pecunia, unde avaritia vocatur *idololatria*, *Eph.* V. 5. Eodem sensu diabolus Deus impiorum est, qui auscultantes illius seductioni quæ ipsi grata sunt faciunt, non aliter ac si ipsum verè suum agnoscant Deum. Verum quoniam non nisi voluntarios habet subditos, & in invitos nihil juris; manifestum est, quod nemo ulterius illi servus ac subditus est, quam sponte ac liberè se illi in obsequium tradit. Qui verò semel illi se mancipavit, nullâ ab ipso vi constringi potest, aut invitus sub ipsius potestate detineri; sed si seriò statum suum detestetur, & è servitute suâ voluntariâ exire studeat, etiam per gratiam divinam, quam seriò resipiscentibus nunquam defuturam credo, invito licet ac fremente diabolo, imo totâ spirituum immundorum universitate, jugum ejus excutere, seque in libertatem filiorum Dei vindicare potest: tantumque abest, ut vel minimo ipsum malo propterea afficere possit diabolus, ut hæc ipsi certissima ad salutem via futura sit. Unde concludo, quod quantacunque horum spirituum immundorum est potentia, ipsi tamen semper providentiæ divinæ vinculis sunt adstricti; quæ quidem aliquando ipsis frena laxat, ita tamen, ut malitiam ipsorum intra certos terminos, quos excedere nequeunt, cohibeat: quod in exemplo Jobi manifestum est, cujus domum ac facultates permissione Dei Sathan evertit, ipsum autem Jobum affligere non potuit; postea & Jobi corpus ulceribus gravissimè afflixit, vitæ verò parcere debuit; *Job.* I. & II. Sapienti autem consilio Deus Satanæ nonnunquam frena laxat; vel in pœnam improborum; exemplum in Saule, 1 *Sam.* XVI.

14. in Achabo, 1 *Reg.* XXII. 20. *& seqq.* & in iis qui traduntur Satanæ ad interitum carnis, 1 *Cor.* v. 5. 1 *Timoth.* I. 19, 20. Vel ad explorandum & exercendum pios; exemplum in Jobo, *Job.* I. *&* II. & in Ecclesiâ Smyrnensi, *Apoc.* II. 10. *Ecce missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem ut tentemini.* Vel ad eos à peccato præservandum: ita Paulo *datus angelus Satanæ qui ipsum colaphizet, ne se magnitudine revelationum extollat*, 2 *Cor.* XII. 7. Vel etiam ubi peccaverint castigandum.

Eos tentant ad peccatum.

XXIV. Potissimum verò permissione Dei homines tentant & sollicitant ad peccatum: sic 1 *Pet.* v. 8. diabolus dicitur *ut leo rugiens circumire, quærens quem devoret*: 2 *Cor.* XI. 3. *Evam seduxisse astutiâ suâ*: 1 *Thess.* III. 5. expresè vocatur *tentator*. Inde & *Eph.* VI. 12. dicimur adversus ipsum luctam habere spiritualem; & 2 *Cor.* II. 11. monemur, *ne circumveniamur à Satanâ*. Hinc peccatores dicuntur *esse ex patre diabolô*, *Joan.* VIII. 44. 1 *Joann.* III. 8. Omnis autem illorum tentatio consistit in seductione: non enim hominis voluntatem pro libitu ad malum necessitare possunt; sed tantum mediis quibusdam adhibitis eam incitare; quibus tamen homo, præsertim gratiâ Dei adjutus, resistere potest. Observant nimirum in quam passionem homo maximè propendeat; hinc ut eum ad peccandum sollicitent, media adhibent passioni isti excitandæ idonea: ita Judam spe lucri ad prodendum Dominum, *Luc.* XXII. 3. *Joan.* XIII. 2. Davidem ambitione ad numerandum populum incitarunt, 2 *Sam.* XXIV. 1. & 1 *Paral.* XXI. 1. Nonnunquam etiam occasione arreptâ hominem ad peccatum, à quo alias alienus est, sollicitant, & quandoque in tentatione prævalent.

Varii tentandi modi.

XXV. Modi quibus tentant varii sunt, omnesque ad prævalendum accommodatissimi. Nonnunquam ipsi comparent hominique offerunt quæ ipsi seducendo videntur quam maximè efficacia: ita *Matth.* IV. Sathan ipsum Dominum Jesum tentavit. Nonnunquam instrumenta adhibet quibus hominem persuadeat: ita Evam corpore serpentis tectus decepit, *Genes.* III. quem non nudum serpentem, sed diabolum fuisse, liquet ex *Apoc.* XII. 9. ubi appellatur *draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas*; manifestâ ad historiam seductionis Evæ allusione. Potissimum autem instrumenta illius sunt mali homines. Atque hic sese maximè diaboli regnum, quod tanquam princeps tenebrarum obtinet, conspiciendum exhibet. Efficaciter enim operando in filiis contumaciæ, adversarium sese Deo ostendit, falsâ quâdam operum Dei imitatione, ut opus Dei destruat; unde nonnunquam se in Angelum lucis transfigurat, 2 *Cor.* XI. 14. ut homines falsâ specie deludat: hinc & habet suos pseudo-prophetas, *in quorum ore est spiritus mendax*, 1 Reg. XXII. 20. *& seqq.* & *pseudo-apostolos, operarios subdolos, transfigurantes se in Apostolos Christi*, 2 *Cor.* XI. 13. habet *signa & prodigia mendacia*, 2 *Thess.* II. 9. ut ita specie divinorum operum seducat, quos Deus ex tenebrarum regno in libertatem asserere studet: Et quantò Dei opera illustriora ac majora sunt, eò enixiore curâ ea imitari satagit: inde natum proverbium; ubi Deus templum ædificat, illic diabolus sacellum erigit. Nonnunquam somnia immittit, quibus peccatum, & rationem illud perpetrandi repræsentat. Quin & tandem in vigilantibus cogitationes excitat turpes ac malas, movendo spiritus nostros animales qui in sanguine sunt. Solent quippe ab objectis gratis vel ingratis spiritus nostri animales agitari & in cerebrum ascendere, ibique varias in phantasiâ nostrâ ideas ac imagines efformare, quibus passiones nostræ excitantur ad objectum vel concupiscendum, vel aversandum: quarum contemplationi si indulgeat homo, ad peccatum inducitur. Idem quin diabolus possit, dubitandum non videtur: quoniam autem circumit tanquam leo rugiens, quærens quem devoret, observat accuratè in quam passionem homo propendeat, & quinam spiritus animales agitati eam passionem excitare soleant: illos ergo movendo, facit ut in phantasiâ nostrâ eadem depingant imagines, per quas porrò passiones nostræ excitantur. Sed quia omnes hæ passiones solummodò procedunt à facultate animali, quæ tantum inter jucundum & injucundum carni discernit, quæque rationi, ut facultati superiori, est subjecta; etiam illius virtute, præsertim gratiâ Dei, quam se invocantibus nunquam Deus denegaturus est, adjutæ & corroboratæ facile dispelli, omnesque diaboli conatus eludi possunt. Hinc *Eph.* VI. 11. &c. *Induite armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Jacob.* IV. 7. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* 1 *Pet.* V. 8. *Sobrii estote & vigilate: quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.*

Sed verò, quoniam nuper in hac civitate nostrâ integer tractatus prodiit, quo totum illud quod de diabolorum operationibus diximus impugnatur, operæ pretium est, ut paucis nuperam illam sententiam, illiusque præcipua fundamenta examinemus. Duo, quantum ex libri lectione colligere licet, sententiæ suæ fundamenta autor substernit. Prius est, diabolum cum suis Angelis jam statim quamprimum peccassiet à Deo in infernum esse præcipitatum, & catenis caliginis vinctum detineri. Alterum, illos, qui statuunt diabolos homines seducere, priusquam hoc statuant, probare debere, spiritus in corpora, aut in alios spiritus operari posse.†

† Ultimum fundamentum est — Atqui mutatis primum suis veritatis ac contra ultimum sit verum & quæ erat primo, si enim Angelus nullam habeat potentiam nocendi necesse est eos catenis vinculorum non teneri

Atqui neutrum horum fundamentorum ſolidum eſt. Quod ut pateat, explicandum, quid per *catenas caliginis*, quibus immundi ſpiritus vincti dicuntur, Scriptura intelligat. Eſt modus loquendi deſumtus à facinoroſis, qui in vincula conjiciuntur, ne aufugiant, ſed arctè cuſtoditi pœnæ certæ ſerventur. Eâdem ratione Deus ſpiritus immundos catenis caliginis vinxiſſe dicitur, per metaphoram, quia certæ ac inevitabili pœnæ eos deſtinavit ſine ullâ miſericordiâ, ita ut eam nullatenus evadere queant. Inde tamen minimè ſequitur, eos ita penitus à mundo hoc viſibili ſemotos, ut nihil omninò cum eo commune habeant. Neque id ex ſimilitudine carceris aut vinculorum concludere licet. Etſi enim vincti ita carcere ſuo detinentur, ut ab aliorum hominum commercio penitus ſint ſecluſi, & ita intra anguſtos carceris cancellos coarctati, ut extra illos progredi non poſſint; non tamen in ſimilitudine omnes circumſtantiæ exactè applicandæ ſunt; ſed ſolummodò quatenus res ſimilitudine illuſtrata permittit: Sufficit angelos peccatores, ubicunque ſint, in manu ac poteſtate Dei eſſe, & ad pœnam nullo modo ipſis evitabilem conſervari, ut vinculis caliginis adſtricti dicantur. Ac proinde licet gratiâ divinâ prorſus ſint excluſi, nondum tamen deſtinato ſibi ſupplicio afficiuntur, ſed, ut Scriptura diſertè loquitur, ad illud in ultimum judicii diem reſervantur. Sunt ergo catenis caliginis vincti, licet non prorſus à mundo hoc ſint remoti, ſed & quandoque permiſſione divinâ homines tentent, ſi forte illos ad peccatum ſollicitare queant.

Quod alterum fundamentum attinet, putat ex naturâ ſpiritus & corporis manifeſtum eſſe, quod probari nequeat, ſpiritum in corpus operari poſſe: Quia ſpiritus eſt cogitatio; corpus autem extenſio: illa autem nihil inter ſe commune habent. Reſp. Spiritum in corpus operari poſſe, & corpus in ſpiritum, indubitatò probatur ex ipsâ naturæ noſtræ conſtitutione: anima enim noſtra in corpus noſtrum operatur, & ad illius nutum omnia corporis noſtri membra quaquaverſum moventur; & pro diverſis quæ anima in nobis operatur affectibus, admodum diverſam eſſe in corpore noſtro diſpoſitionem experimur: Similiter & corpus noſtrum in animam operari non minus eſt evidens: quia per pravam corporis diſpoſitionem operationes animæ impediuntur: Læſo aut vitiato cerebro anima, quæ prius cogitationes ſuas rationi conſentaneè dirigebat, impeditur, nullaſque ex arbitrio rationis cogitationes elicere poteſt, ſed ſine judicio aut rationis fræno in quaſcunque, etiam maximè abſurdas, temerarias ac vagas, delabitur. Inde colligo, aut cogitationem poſſe operari in extenſionem & extenſionem in cogitationem; aut, cogitationem non eſſe adæquatam ideam ſpiritus, nec extenſionem corporis: quod malim. Non negaverim, ſpiritum eſſe ſubſtantiam cogitantem, & corpus eſſe ſubſtantiam extenſam, ac proinde cogitationem maximè eſſe eſſentialem ſpiritui, perinde atque extenſionem corpori. Nego autem eas eſſe adæquatas ſpiritus & corporis ideas. Poteſt eſſe vera alicujus rei idea, quæ tamen adæquata non ſit. Haſce autem non eſſe ideas adæquatas, ita probo: Quia idea cogitationis & idea extenſionis nobis repræſentant duas eſſentias adeo diverſas, ut nihil inter ſe commune habeant: atqui videmus communionem inter illas intercedere, adeo quidem, ut altera in alteram agat, alteraque alterius operationem in ſe recipiat: Cum itaque hæ operationes per nudas cogitationis & extenſionis ideas explicari nequeant, inde evidenter colligo, licet extenſio corporis, & cogitatio ſpiritus idea ſit vera, neutram tamen eſſe adæquatam, ſed præter cogitationem aliud quid requiri ut ideam ſpiritus adæquatam concipiamus. Quod quid ſit, me ignorare fateor. Cum itaque adæquatam ſpiritus ideam non habeamus, ex illâ inadæquatâ quam habemus, concludere non poſſumus, quid ſpiritus non poſſit: Sed ex operationibus ſpiritus, quæ per ideam cogitationis explicari non poſſunt, colligere debemus, aut cogitationem poſſe operari in extenſionem, licet nos illius operationis modum ignoremus; aut, quod malim, præter cogitationem aliquid requiri, ut idea ſpiritus perfecta & adæquata ſit. Inde jam liquet, cum anima in corpus agat, quod ſpiritus in corpus agere poſſit.

Sed hic excipitur, quod ſpiritus quidem poſſit agere in corpus cui unitus eſt; non verò in corpus cui non eſt unitus. Reſp. 1. Unio ſpiritus cum corpore æquè difficulter explicari poteſt per ideas cogitationis & extenſionis, quàm operatio ſpiritus in corpus. 2. Operatio ſpiritus in corpus ſpiritui unitum æquè difficulter per eaſdem ideas explicari poteſt, atque operatio in corpus ipſi non unitum: quia nulla eſt communio inter cogitationem & extenſionem. Inſtat autor: Nemo debet affirmare ſpiritum agere in corpus ſibi non unitum, niſi prius probaverit, quâ ratione ſpiritus in corpus ſibi non unitum agere poſſit; vel ſaltem quod ſpiritus in corpus poſſit agere. Reſp. Si hæc illatio valeat, eodem modo ego concludam, quod nemo debeat affirmare, ſpiritum corpori eſſe unitum, niſi prius probaverit, quâ ratione ſpiritus corpori, hoc eſt, cogitatio extenſioni uniri poſſit. 2. Nec ſpiritum in corpus ſibi unitum agere, niſi & probaverit quâ ratione ſpiritus id poſſit; vel ſaltem, ſpiritum hoc poſſe. Dices. Hoc conſtat experientiâ. Reſp. Ergo experientiâ conſtat, aliquid à ſpiritu fieri, ac proinde fieri poſſe, quod nos ex ideis cogitationis & extenſionis,

quas de ſpiritu & corpore habemus, probare non poſſumus, fieri poſſe. Unde ſequitur; aut quod cogitatio & extenſio non ſint perfectæ & adæquatæ ſpiritus & corporis ideæ; aut quod cogitatio & extenſio in ſe invicem operari poſſint, licet nos illud ex ideis quas de iis habemus probare nequeamus. Ac proinde nos idem dicere poſſe de ſpiritibus qui corporibus non uniti ſunt, quod nihilominus in ea agere poſſint; licet nos hoc ex ideis quas habemus id probare non poſſimus. Quia illud teſtatur Scriptura. Eodem jure ego urgere poſſem, quod non liceat affirmare, ſpiritus non poſſe in corpora agere, niſi antea probatum ſit, hoc eſſe penitus impoſſibile. Atqui illud probari nequit. Etiamſi enim ex ideâ ſpiritus, quam habeo, probare nequeam, eum in corpus agere poſſe; inde tamen minimè concludere licet, impoſſibile eſſe ut in corpus agat. Fieri enim poſſet, me adæquatam ſpiritus & corporis ideam non habere; meque non plenè percipere, quid cogitatio, quid extenſio poſſit. Aliud eſt, non poſſe me probare aliquid poſſe fieri, multò minus explicare modum quo id fieri poſſit; aliud, me probare, illud nullatenus poſſe fieri. Multa ſunt, quæ poſſibilia eſſe, aut quâ ratione fieri poſſint, probare nequeo; quæ tamen eo ipſo non probantur eſſe impoſſibilia. Quod ex operatione animæ in corpus, & corporis in animam, de quâ jam diſputamus, manifeſtum eſt.

Dices forte: Deus animam & corpus ita copulavit, non ut altera in alteram agat; ſed ut ad certas animæ cogitationes corpus illi unitum certos habeat motus: Deum itaque quando quippiam cogitamus, cogitationibus noſtris conjungere motus corporis illis conſentaneos & reſpondentes. Reſp. 1. Gratis hoc dici, abſque ullâ probatione; addo, neutiquam id eſſe credibile; quia hac ratione Deus concipitur in quâcunque actione ſeu operatione hominis miraculum facere, ac miraculoſâ ſuâ operatione concurrere ut perficiatur id quod homo mente concepit: Cum autem plurima, etiam maximè horrenda ac atrocia peccata ac ſcelera homo mente concipiat, quæ externis corporis membris perficiuntur, Deum ad illarum perpetrationem concurrere & miraculoſam ſuam operationem commodare: quod horrendum. 2. Si Deus hac ratione motus corporis conjungat cum cogitationibus animæ, unde certus ero, quod Deus non ſimiliter diſpoſuerit, aut ſaltem diſponere potuerit, ut ad certas cogitationes ſpiritus abſque corpore ſubſiſtentis corpus aliquod certos habeat motus & agitationes? Non enim major eſt repugnantia in hoc, quam in illo: præſertim cum, ut jam aliquoties diximus, unio ſpiritus cum corpore ex ſolis ideis cogitationis & extenſionis æquè incomprehenſibilis ſit.

Ex hiſce jam ſatis liquere puto, poſſe aliquid à ſpiritibus fieri, quod nos quâ ratione fieri poſſit concipere & explicare non poſſumus: ac proinde, licet nos modum, quo ſpiritus in nos ac corpus noſtrum operentur, explicare nequeamus; non tamen propterea nos negare poſſe, ſpiritus in nos operari. Modum quo ſpiritus in nos operentur pro noſtro concipiendi modo in antecedentibus explicuimus, neque quicquam gloriæ divinæ adverſum, aut naturæ ſpiritus ac corporis contrarium, iſtâ explicatione contineri credo. Verum contra illas operationes novum idem autor torquet argumentum; quod in nobis experiamur, nos non poſſe cogitationes noſtras aliis indicare, niſi ope loquelæ, aut aliorum ſignorum, quæ per corpus fiunt, quæque ſenſibus externis percipiuntur ab iis, quibus cogitationes noſtras indicamus: Nullam autem in nobis experiamur vim cogitationes noſtras aliis immediatè patefaciendi. Sed reſpondeo 1. Ex ſtatu animarum noſtrarum, qui ſpiritus ſunt corporibus ſuis uniti, minimè ſequitur, eundem per omnia ipſorum fore ſtatum quando à corporibus ſuis erunt ſeparati: ac proinde ex eo quod ſpiritus noſtri in corporibus ſuis exiſtentes facere non poſſunt, evidenter concludi nequit, idem ipſos à corporibus ſeparatos facere non poſſe: Multò minus, angelos id non poſſe, qui creati ſunt, ut ſubſiſtant ſine corporibus. Illa enim diverſa conditio exiſtendi quam Deus utriſque attribuit non exiguum indicium eſt, rationem operandi in utriſque etiam longè diverſam eſſe agnoſcendam. Hiſce adde: Quod in hac theſi ſequeretur, quod Angeli, qui ſunt ſpiritus abſque corporibus ſubſiſtentes, nullam inter ſe habeant cogitationum communicationem utpote deſtituti eo medio, quo ſolo cogitationes inter ſe communicare poſſunt. At cui fiet veriſimile, Angelos, tam nobiles ac excellentes creaturas, imo totam angelorum univerſitatem, à Deo eſſe conditam tali in ſtatu, ut nullam inter ſe communionem habeant? 2. Non dicimus, ſpiritus immediatè in animas noſtras agere, in iis immediatè excitando cogitationes malas; ſed mediante corpore, in quo ſpiritus animales concitant, qui phantaſiam noſtram diverſimodè afficiunt: operationeſque eorum ordinariè fieri per inſtrumenta quædam intermedia. Licet itaque ſpiritus immediatè non poſſet agere in ſpiritum; non tamen exinde ſequeretur, quod ſpiritus mali non poſſent homines tentare & ſollicitare ad peccatum: quia hoc faciunt intermediis aliis hominibus, tanquam inſtrumentis, aut intercedente aliquâ operatione in ſpiritus animales illius qui tentatur. Atque hac ratione etiam alterum ipſius fundamentum ſatis everſum credimus.

Verum nec ipſe ille autor ad fundamenta ſua ſemper reſpicere videtur, nec iis conſentanea affirmare. Docet enim, *Diabolum*

cau-

cauſam eſſe lapſus hominis; ideoque ipſi omne malum, quod etiam hodie committitur, jure adſcribi, ratione corruptionis, quæ primum ab ipſo cauſata etiam hodie in mundo eſt per concupiſcentiam. Si enim diabolus quamprimum peccavit vinctus fuit catenis caliginis, & ſemotus ab omni commercio cum hoc mundo viſibili, quomodo potuit cauſa eſſe lapſus hominis? Si enim lapſus hominis cauſa fuit, manifeſtum eſt illum non penitus ab hoc mundo excluſum fuiſſe. Atque ita corruit primum ejus fundamentum. Inane autem eſt effugium, quod ad evitandum argumenti hujus ictum poſtea excogitavit, ipſam ſeductionem hominis fuiſſe primum illud diaboli peccatum, ob quod catenis caliginis vinctus eſt; cum antea expreſſis verbis dixiſſet, Angelorum quoſdam in initio prius quàm homines fuiſſe lapſos, ipſoſque ſtatim à ſuo lapſu à Deo reprobatos in inferno tanquam carcere ſuo eſſe concluſos: Quia nullâ præeunte Scripturâ temere hoc excogitavit, ſi lummodò ut hanc ſeductionem cum doctrinâ ſuâ de Diaboli excluſione ab omni commercio hujus mundi viſibilis conciliare poſſet. Verum nec hoc effugio alterum ſuum fundamentum tueri poteſt. Supponamus enim, ſeductionem hanc fuiſſe Diaboli primum peccatum, neceſſarium eſt ſi hominem ſeduxerit, ut aliquam in hominem operationem inſtituerit, qualiſcunque tandem ea fuerit. Atque ita corruit alterum ejus fundamentum.

Aliquando invadunt corpus.

XXVI. Præterea aliquando corpus hominis invadunt, quod variis morbis ac doloribus afficiunt, quorum multa nobis in Euangelio occurrunt exempla. Eorum duo ſunt genera: alii per intervalla dæmones in ſe habitare ſentiunt, *Matth.* IV. 24. XVII. 15. *& ſeqq.* alii continuò, quorum morbi nullum per intervalla levamen habent. Quoniam verò omnis potentia eorum non eſt niſi naturalis, nocere ſolummodò poſſunt mediis naturalibus; vel venenum propinando quo morbum excitent; vel corpus malè diſpoſitum reperiendo: ita in Saule, 1 *Sam.* XVI. & duobus illis maniacis, *Matth.* VIII. 28. repererunt cerebrum male affectum; in ſurdo qui difficulter loquebatur, *Marc.* VII. 32. vitium in auribus & linguâ: atque ita in reliquis.

Non poſſum, quin hic paucis occurram opinioni autoris mox memorati, qui credit nullam hic interceſſiſſe dæmonum operationem, ſed dæmoniacos, qui vocantur, tantum naturali laboraſſe morbo, eumque ex communi Judæorum opinione dæmonibus fuiſſe adſcriptum. Fundamentum ſuæ opinioni, præter illa quibus omnem Diaboli circa homines operationem impugnat, hoc ſubſternit: Quod *Dæmones* non deſignent ſpiritus illos malos, quos nos Diabolos appellamus; ſed fictitios illos gentium Deos, quos credebant numina quædam eſſe inferiora, quibus rerum humanarum directio à ſummo numine demandata erat; eos autem in Scripturâ paſſim vocari *vanitates*, imo *nihil*. Cum autem nihil ſint, manifeſtum eſt eos nihil operari poſſe. Ut fundamentum hoc evertam, paucis dico: Scripturam *Dæmonia* non vocare *nihil*, ſed *idola*; quæ ſunt gentilium imagines quibus Deos ſuos repræſentant. Dices. Per *idola* intelligi Deos imaginibus illis repræſentatos. Reſp. Me non negare, & fictitios illos Deos ſimul includi, ſed imagines ipſæ vel præcipuè intelliguntur, quia illas dæmones inhabitare credebant. Sed concedamus per idola dæmones intelligi: Dico ſecundò: Quando Scriptura dæmones vocat *nihil*, aut *vanitates*, reſpicit falſam ethnicorum opinionem, qui dæmonibus poteſtatem, quâ deſtituti erant, adſcribebant; eos ergo vocat *nihil*, non quod nulli in rerum naturâ dæmones eſſent; ſed quod poteſtas ac directio ipſis adſcripta, quin & tota divinitas, cujus reſpectu colebantur, eſſet nihil. Quod evidentiſſimè liquet, quia Scriptura idola dicit eſſe *nihil*; atqui idola erant imagines verè exiſtentes, & repræſentabant ſolem, lunam, aſtra, quin & defunctorum regum animas: quæ etiam verè exiſtebant. Non ergo idola erant nihil; ſed divinitas ipſis attributa erat nihil: itaque ea tanquam Deos colentes reverâ colebant nihil. Hoc ſenſu vocem hanc in hoc negotio à Scriptoribus Sacris uſurpari, manifeſtum eſt ex 1 *Cor.* X. 19, 20. quem hic autor pro ſe allegat. *Quid ergo, dico quod idolis immolatum ſit aliquid? Aut quod idolum ſit aliquid? Sed quæ immolant gentes dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum.* Hic idolothyta vocantur *nihil*, perinde atque idola. Idolothyta autem erant victimæ in idolorum honorem mactatæ, & idolis conſecratæ; illas nemo ſanus *nihil* eſſe dixerit. Quo ſenſu ergo Apoſtolus ea *nihil* eſſe dicit? Eodem quo idola *nihil* vocat. Non quia in rerum naturâ non erant; ſed quia, licet eſſent res verè exiſtentes, per illas, licet idolis conſecratas, ethnici nullam communionem cum verâ aliquâ deitate habebant; perinde atque idola, licet eſſent res verè exiſtentes, nullâ tamen verâ deitate erant prædita. Idque poſteriora Apoſtoli verba innuunt: Quia enim inter Corinthios aliqui hac ſuppoſitione, quod idola eſſent nihil, allecti, idolothyta in idoleiis comedebant, eumque eſum rem indifferentem credebant: Apoſtolus ut oſtendat idolothyta ejuſmodi abque peccato non poſſe à Chriſtianis comedi, addit, *quæ gentes immolant dæmoniis immolare;* ac proinde ipſos illo eſu fieri *ſocios dæmoniorum.* Quorum verborum ſenſus eſt: Licet idola eſſent nihil, hoc eſt, licet illa quæ idolis repræſentantur, non ſint vera numina, ſed divinitas ipſis adſcripta planè eſſet fictitia, imo nihil; non decere tamen Chriſtianos idolothyta in Ethnicorum ido-

idoleiis comedere, quoniam in illorum ſacrificiis aliqui impuri ſpiritus colebantur, quibuſcum ipſi, idolothyta comedentes, communionem habebant. Eodem ſenſu Apoſtolus in eâdem epiſtolâ *cap.* VII. 19. de circumciſione & præputio inquit quod *nihil* ſint: non quia reverâ non exſtabant; ſed quia in negotio religionis *nihil* erant, id eſt, nullius pretii ut hominem Deo commendent. Eodem ſenſu, quo de homine, aut re quapiam, deſtitutâ eâ quæ illi tribuitur qualitate, dicere ſolemus, illum aut eam, eſſe *nihil*. *Si quis ſibi perſuadeat aliquid eſſe*, inquit Apoſtolus *Gal.* VI. 3. *cum ſit nihil, ſe ipſum decipit*. Poſſem ſimilia plura exempla proferre; ſed res per ſe clara eſt.

Deinde, ut fortius reſponſionem adſtruam, dico Scripturam dæmonibus exiſtentiam & operationes attribuere, *Jacob.* II. 19. *dæmones credunt Deum eſſe unum, & contremiſcunt*. At, inquit, *per dæmonia hic intelliguntur ethnicorum ſacerdotes; qui licet variis figmentis populum decipiant, nihilominus unum tantum eſſe Deum credunt, & conſcientiæ ſuæ teſtimonio, quando illa per occaſionem è veterno ſuo quaſi expergiſcitur, contremiſcunt quando de Deo cogitant*. Et ne inſolens videatur, per dæmonia ſacerdotes dæmoniorum ſignificari, hanc ſuam interpretationem adſtruere conatur tribus locis è Prophetis depromptis: *Jerem.* LI. 44. *Viſitabo ſuper Bel in Babylone, & ejiciam quod abſorbuerat de ore ejus. Eſech.* XXX. 13. *Hæc dicit Dominus: Et diſperdam ſimulachra, & ceſſare faciam idola de Memphis. Jerem.* L. 2. *Confuſus eſt Bel, victus eſt Merodah, confuſa ſunt ſculptilia ejus, ſuperata ſunt idola eorum*. Verum in nullo horum textuum quicquam eſt pro hac explicatione. Nam uſitatus loquendi modus eſt, quando gentes in captivitatem abducuntur, etiam Deos ab ipſis cultos dici in captivitatem abduci. Quia nempe eorum imagines & omnia donaria à victore auferri, & ſic quaſi in captivitatem abduci ſolebant. Similem loquendi rationem vide *Jerem.* XLIII. 12. XLVIII. 7. XLIX. 3. Quando autem populi, idolorum illorum cultores, unà cum idolis in captivitatem abducuntur, Deus etiam illorum cultum, ac proinde ipſa idola, quatenus inani hominum opinione ipſis divinitas adſcribitur, ceſſare facit, oſtenditque, penes illa rerum humanarum directionem nequaquam eſſe: & deſtructo illo cultu, Deus etiam omnia ſacrificia & donaria diripi facit; quod propheta ſtylo prophetico efferens, ait, Deum *ex ore Belis quod abſorbuerat ejecturum*: non aliter, ac ſi ſacrificia ac donaria ipſi oblata abſorbuiſſet; & nunc cum in aliorum poteſtatem dabantur, ea rurſus evomiturus eſſet. Eâdem loquendi ratione *Bel confuſus* dicitur: quia Deus per direptionem illam evidentiſſimè demonſtraturus eſſet, nullam Belo ineſſe divinitatem: & quoniam illi, qui victoris jugum ſubeunt, eoque impotentes eſſe ipſo facto oſtenduntur, pleni confuſione eſſe ſoleant, ideo per figuratam loquendi rationem ſtylo prophetico *Bel confuſus* dicitur. Nihil itaque in hiſce locis eſt, quod Belem pro ſacerdotibus Belis accipere ſuadeat. Verum dato quod *Bel* apud Prophetas ſignificet Belis ſacerdotes, nulla ratio ſuadet, ut exinde concludamus, *dæmonia* apud Jacobum dæmoniorum ſacerdotes ſignificare. Non tantùm quia prophetarum ſtylus, utpote variis figuratis locutionibus abundans, admodum diverſus eſt ab Apoſtolorum ſtylo, qui ſimplex eſt & tantum ad docendum comparatus: ſed etiam, quia de materiâ longè diverſâ loquuntur, quàm Apoſtolus Jacobus. Prophetæ enim vaſtationem Babylonis prædicentes, etiam idololatriam paſſim illic vigentem exſcindendam vaticinantur: quia autem ſacerdotes præcipui idololatriæ miniſtri ſunt, etiam illi excidio iſti involvuntur; atque ita forte dici poſſet, ſub idolis etiam comprehendi, aut forte per idola ſtylo prophetico intelligi poſſe idolorum ſacerdotes. Jacobus autem Apoſtolus nihil locutus de idolis, aut idolorum cultoribus, diſputat contra eos, qui docebant ſolam fidem abſque operibus ſufficientem eſſe ad juſtificationem ac ſalutem. Ut validius eos confutet, argumentum deſumit à dæmonibus, qui etiam credant Deum eſſe unum, qui tamen propterea ſalvi non erunt, ſed inevitabili damnationi ſunt deſtinati, ac proinde quoties de Deo cogitant contremiſcunt. Quid in toto hoc diſcurſu eſt, quod ad idolorum ſacerdotes referri debeat, ideoque *dæmonia* per ſacerdotes idolorum ſeu dæmoniorum explicare ſuadeat? Nihil planè. Nec ratio permittit, ut de ſacerdotibus idolorum hæc accipiamus. Quæ enim ratio, quod Apoſtolus in hac diſputatione magis exemplum capere velit à ſacerdotibus idolorum, quàm aliis enormibus peccatoribus, de quibus non minus certum eſt, quod ſeriò de Deo cogitantes contremiſcant, quàm de idolorum ſacerdotibus? 2. Unde conſtat, quod idolorum ſacerdotes crediderint unum tantum eſſe Deum? Imo contrarium liquet, ipſos reverâ plures credidiſſe Deos: & licet forte unum tantum ſummum crediderint Deum, plures tamen illi ſubordinatos, qui in regimine mundi partem habuerunt, verè crediderunt. Quod etiam autor hic totâ ſuâ de dæmonibus diſputatione adſtruere contendit. Unde 3. ſequitur, quod credentes unum ſummum eſſe Deum, & plures illi ſubordinatos, idque docentes populum, propriæ conſcientiæ teſtimonio non ſint condemnati; ac proinde nec contremuerint de Deo cogitantes: ſed peſſimo ſuo errore excæcati ſe Deos ſuos rectè colere crediderint, ac in ſtatu ſuo acquieverint: perinde atque illi, qui Apoſtolos occidendo Deo ſe obſequium præſta-

præstare credunt. Saltem si quando justo judicio divino horrore quodam correpti fuerint; nulla est causa cur hoc magis eximiè & speciatim de ipsis dicatur, quam de aliis sceleratis, qui contra conscientiæ dictamen quævis immania flagitia commiserunt. 4. Tandem si ea mens esset Apostoli, non usus esset oratione adeo obscurâ, sed ipsos sacerdotes nominasset; ut ita in hac suâ disputatione, quæ maximæ ad salutem utilitatis est, statim à quibusvis distincte intelligatur. Sensum loci hujus paulò diffusius adstruxi, & ab objectionibus vindicavi, quia per illum solum sententia de dæmonibus, quod sint nihil, seu in rerum naturâ non existent, validissime confutatur.

Ita hoc fundamento destructo, facile erit ostendere, dæmoniacos, quorum exempla passim in Euangeliis occurrunt, non morbis naturalibus fuisse correptos, sed dæmonum interventu morbos illos verè in ipsis fuisse excitatos. Tota enim Euangelii historia testatur, fuisse afflictionem à dæmone, imò dæmonum multitudine excitatam: dæmoneque cum ejicerentur sæpe magno cum clamore exiisse, in testimonium, quod corpora hominum verè obsederint. Et quicquid forte objici aliis exemplis possit, dæmonum interventu in duobus illis, quorum mentio fit *Matth.* VIII. 28. & seq. fuisse excitatam maniam, documento est immissio ipsorum in porcos, qui ab illis correpti summo cum impetu præcipitati sunt in mare: non enim mania, quæ affectio cerebri est, à cerebro affecto separari potest, & transire in aliud cerebrum, idque æquali ratione afficere: sic enim accidens è subjecto migraret in subjectum. Nullâ hic cum specie dici potest, Scripturam tantum loqui ex communi vulgi opinione, quod credidit, morbos illos dæmonum vi in hominibus excitari, ac Dominum Jesum se illi vulgi opinioni minimè opposuisse, quoniam non venit, ut errores de rebus naturalibus hominum mentibus eximeret, aut veritates philosophicas doceret; sed solummodò viam consequendi vitam æternam per vivam fidem monstraret. Nam etsi fateamur, Dominum Jesum non venisse, ut veritates philosophicas doceret; nec ipsum vulgi errores semper, oblatâ etiam sibi commoda occasione, refutasse: non tamen dici potest, ipsum errorem adeo gravem, qui religionis jugulum petit, &, autore hoc judice, Deum honore suo spoliat, alterumque Manichæorum Deum introducit, intactum præteriturum fuisse: non enim cum sincerâ salutaris veritatis doctrinâ error adeo perniciosus consistere potuisset. Sed supponamus Dominum Jesum se hominum infirmitati eatenus accommodare voluisse, ut errorem illum ex professo non refutaret; non tamen credendus est illum stabilire voluisse, aut miracula sua ita edidisse ac direxisse, ut illius erroris confirmatio inde juxtà miraculorum naturam consequi debuerit. Nec ullum ex historiâ Euangelicâ miraculum proferetur, quod in sese spectatum errori alicui confirmando comparatum fuit, multò minus quod pernicioso ejusmodi errori, quò Deus honore suo spoliatur, vel minimum confirmando inserviit. At supponentes, non fuisse dæmones in hominum corporibus, sed adstantes solummodò falsâ de dæmonibus persuasione fuisse præoccupatos, ægrosque aut maniacos phreneſi correptos non aliter locutos ac si à dæmonibus obsiderentur, Dominumque morbum sanaturum sermonem suum ita temperasse, perinde ac si dæmonem alloqueretur; quid inde aliud exspectari poterat, nisi ut populus in falsâ suâ Deoque summè contumeliosâ de dæmonibus opinione confirmaretur? Præsertim si consideremus duos illos dæmoniacos *Matth.* VIII. & miraculosæ ipsorum sanationis modum. Narrantur dæmones conquesti, quod Dominus eos torqueret ante tempus, Dominumque orasse, ut si eos ejicere vellet, concederet abire in porcos: Dominus id concessit: mox egressi è duobus hominibus invasere porcos, qui maximo correpti impetu in mare præcipitati sunt. Si hæc solummodò fuit mania, falsaque hominum persuasio quod à diabolis obsiderentur; non dicam jam, quomodo mania, quæ affectio cerebri humani erat, ab illo separari potuerit, & porcorum cerebrum afficere: sed si supponamus, Dominum malam cerebri affectionem in hominibus illis sanasse, & in porcorum cerebro similem affectionem excitasse, indeque natam in illis maniam; dico, totum hoc miraculum, si omnes illius circumstantiæ expendantur, naturâ sua eò spectasse, ut populus in suâ de dæmonibus opinione confirmaretur, indeque gloriam ac potentiam Domini Jesu agnosceret. Tota enim hæc actio repræsentavit coram Judæis ejectionem dæmonum. Duo illi homines clamant, non aliter acsi dæmones ex eorum ore loquerentur, orarentque ne Dominus illos ex hominibus illis ejiciat; si tamen id velit, abire permittat in porcos: Simulac Dominus hoc illis permittit, porci subito quasi impetu correpti in mare præcipitantur, & duo illi homines sani ac mentis compotes sunt. Si autem nulla hic dæmonum operatio intercesserit, sed totus hic morbus fuit naturalis tantum mania, an cuiquam credibile esse potest Dominum Jesum coram Judæis, quorum animis opinio illa de dæmonum operationibus alte infixa erat, miraculum voluisse, quod speciem præbuit ejectionis dæmonum, edere, atque ita superstitiosam ac perniciosam illam in animis ipsorum opinionem ita confirmare voluisse, ut postea inde evelli non posset? Quis sanus hoc dixerit? Ex quibus liquet, sententiæ autoris hujus fundamenta adeo omni soliditate esse destituta,

tuta, ut nulla neceſſitas cogat, tot violentas, contortas & alienas locorum Scripturæ Sacræ, quæ de diabolorum, ſeu immundorum ſpirituum ac dæmoniorum operationibus, ſeductionibus ac tentationibus loquuntur, explicationes comminiſci, ne videlicet Scriptura quicquam contineat, quod cum malorum angelorum poſt ſuam à Deo apoſtaſiam ſtatu, aut cum ſpirituum naturâ conciliari nequeat: ac proinde ea aut de hominibus, aut de ſpiritu concupiſcentiæ, hoc eſt, ipsâ concupiſcentiâ in hominibus dominante, aut de morbis tantum naturalibus interpretari neceſſe ſit, non ſine violenta verborum Scripturæ, alias per ſe ſatis perſpicuorum, in alienum ſenſum detorſione: quæ detorſio vel ſola omnes illius coactas & quæſitas interpretationes merito ſuſpectas reddit.

An hodie dentur dæmoniaci.

XXVII. Quæri hic poſſet, an hodie etiam inter Chriſtianos dentur dæmoniaci? Nobis id vix eſt credibile; aut ſi dentur, admodum credimus eſſe raros; quoniam diaboli vires per Euangelium admodum ſunt diminutæ: hinc Dominus dicit *Luc.* x. 18. *Videbam ſatanam ſicut fulgur de cœlo cadentem;* ad prædicationem nimirum Apoſtolorum: & Paulus *Rom.* xvi. 20. *Deus pacis conteret Satanam ſub pedibus veſtris velociter.* &c. 1 *Joan.* iii. 8. *In hoc manifeſtatus eſt Filius Dei, ut diſſolvat opera diaboli.* In initio prædicationis Euangelii multi erant dæmoniaci; quod ſapienti Dei directione factum, ad Domini Jeſu, ipſos ſolo nutu ac verbo ejicientis, gloriam demonſtrandum, ac Euangelii quod prædicabat divinitatem confirmandum. Ideò Dominus Jeſus ita argumentatur *Matth.* xii. 28, 29. *Si ego in ſpiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa ejus diripere, niſi prius alligaverit fortem? & tunc domum illius diripiet.* Hinc & ſæpius antequam ejicerentur exclamabant, *quid nobis, & tibi, Jeſu filii Dei? Veniſti huc ante tempus torquere nos? Matth.* viii. 29. *Luc.* iv. 34. ut ita vel inviti teſtimonium Domino Jeſu perhiberent, ſe illius juſſu abire. Nunc verò qui inter Chriſtianos dari dicuntur dæmoniaci, plerumque ab impoſtoribus quibuſdam deprehenduntur eſſe ſubornati. Quin tamen inter gentes, uti in Indiâ, Sinâ, Americâ, etiam hodie dentur dæmoniaci, non negamus; præſertim cum multorum teſtimonio id confirmetur, & dæmon ibi adhuc in regno tenebrarum principatum obtineat; quos etiam à Chriſtianis in confirmationem divinitatis, non ſingularium quorundam dogmatum de quibus inter Chriſtianos controvertitur, ſed totius Religionis Chriſtianæ, expelli poſſe, nulli dubitamus.

Unde dignoſci poſſint.

XXVIII. Quæritur porrò, ex quibus ſignis deprehendi poſſint dæmoniaci? Quidam exigunt, ut loquantur linguis ignotis & peregrinis, futura prædicant, aliaque his affinia. Sed nihil hujuſmodi de dæmoniacis in Scripturâ legimus. Alii ſufficere credunt, ſi inuſitata quædam in morbis à peritis medicis deprehendantur. Sed quoniam hoc fallere poteſt, præſtat hic cautè procedere, nihilque temerè definire.

Non poſſunt ejici, per colluſionem.

XIX. Tandem quæritur, an diaboli corpus hominis obſidentes, per colluſionem à diabolo ejici poſſint? Reſp. Nullo modo: Non enim pro arbitrio hominem obſident, ſed juſſu Dei tanquam tortores ac carnifices: Unde nec pro arbitrio ſuo è corpore decedere, nec ita ſe in corpore occultare poſſunt ut deprehendi nequeant: proinde nec per colluſionem ejici poſſunt, ſed ſolâ virtute divinâ. Quod niſi ſtatuamus, Judæis ſuſpecta reddemus miracula Domini Jeſu, ipſorumque blaſphemiam confirmabimus.

CAPUT XXI.

De mundi hujus adſpectabilis Creatione.

Creatio ſecunda.

I. SEcunda creatio eſt materiæ illius rudis, quam antea ex nihilo eſſe conditam oſtendimus, in aptam illam mundi hujus viſibilis compagem digeſtio; quæ propterea κόσμος ſeu mundus appellatur. Mundum hunc viſibilem ex præjacente materiâ, quam antea ex nihilo creatam probavimus, eſſe conditum, docet clarè ſatis hiſtoria creationis *Geneſ.* 1. & non obſcurè liquet ex *Hebr.* xi. 3. ubi mundus dicitur conditus μὴ ἐκ φαινομένων, *ex non apparentibus:* hoc eſt, ex materiâ rudi & indigeſtâ, in quâ rerum exinde exortarum principia non apparebant.

Ea deſcribitur Geneſ. 1.

II. Creationis hujus hiſtoria aliunde quàm ex initio Geneſeos peti non poteſt. Dicitur illic, *ſpiritum Dei incubuiſſe aquis.* Ubi per *ſpiritum Dei* intelligimus vel ventum ingentem à Deo aquæ immiſſum, qui eas moveret; vel agitationem quandam divinâ virtute productam; ut continuo iſto motu terra conſervaretur ne putreſceret; aut ut in eâ conſervaretur vis illa vivifica, ex quâ omnia poſtea producta ſunt.

Peracta eſt ſex diebus.

III. Creatio ſex dierum ſpatio eſt peracta, uti Moſes diſertè narrat, & uniuſcujuſque diei opus ſingillatim recenſet. Unde liquet, Deum omnia ſimul non condidiſſe, & eodem inſtanti. Non enim Moſes tum dicere potuiſſet, ſex diebus omnia creata. 2. Nulla poſſet dari ratio ordinis à Moſe in creationis hiſtoriâ obſervati; quod Deus primo die creaverit lucem, ſecundo expanſum, tertio terram, atque ita porro. Non enim dici poteſt Moſem reſpexiſſe naturalem rerum dependentiam, illudque priore loco poſuiſſe, quod rationem habet cauſæ, & poſteriore, quod habet rationem effecti: Quia tum creationem Solis deſcripſiſſet ante creationem lucis, quoniam lucem

cem à sole tanquam suâ causâ dependere videmus. 3. Nulla etiam posset dari ratio præcepti divini, quo præcepit sanctificari diem Sabbathi, & quidem propterea, quia sex diebus mundum creavit, & septimo quievit. Dices. Legitur tamen *Genes.* 11. 4. *Ista sunt generationes cœli & terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram.* Resp. *Diem* hic denotare tempus, phrasi scriptoribus sacris usitatâ: Non enim credibile est Moses, qui capite primo distinctis diebus creationem peractam dicit, manifestâ contradictione statim capite sequenti omnia uno die esse creata scribere voluisse. Dices. Attamen *Ecclesiastici* XVIII. 1. dicitur quod Deus *creavit omnia simul.* Resp. 1. Liber est apocryphus, cujus autoritate in dogmatibus fidei stari non potest. 2. In Græco legitur κοινῇ, quod non significat *simul*, error is est Vulgatæ versionis; sed *communiter* ac *pariter*. Sensus est, omnia pariter à Deo esse condita, adeo ut nihil sit, quod à Deo conditum non sit.

Opus autem cujusque diei, momento.

IV. Non tamen credimus Deum sex integros dies creationi impendisse; sed cujusque diei opus momento creavisse: non enim indiget Deus tempore ad opera sua efficienda; sed solo verbo, imo nutu, omnia efficit. *Psal.* XXXIII. 6. Voluit tamen pro summâ suâ sapientiâ omnia distinctis temporum intervallis condere. Temerè itaque & præter Scripturam à quibusdam definitur, Deum materiam illam primam variè agitasse, & per motum illi à Deo impressum sex dierum spatio mundum hunc visibilem necessariò enatum, & singulis quidem diebus ex variâ materiæ agitatione speciale opus emersisse. Cum enim altum de eo in Scripturâ sit silentium, id definire velle temerarium est. Et cum Deus primam creationem momento peregerit, quæ ratio cogit, idem non de secundâ statuere? Tum hoc si statuamus, non video cur tantoperè abhorreamus credere Angelos hujus creationis fuisse ministros; cum & illi motum localem materiæ possint imprimere, ex cujus variâ agitatione mundus exoriatur. Si verò creationem momento peractam statuamus, clarius patebit, nullas creaturas, quantumvis excellentes, Dei in hoc opere ministras esse potuisse: quoniam vis creata eò assurgere nequeat, Deusque in hoc opere omnipotentiæ suæ apicem exseruerit. Dices. Si singulorum dierum opera Deus momento condidit, jam quievit ante septimum diem: singulis nempe diebus. Resp. Dicitur Deus quievisse septimo die, quia non produxit alia nova opera: sex autem diebus continuò alia ac nova produxit. Licet itaque Deus singula quotidie momento creaverit, quia tamen alia juxta illius decretum creanda restabant, mundusque nondum erat perfectus, quievisse rectè dici non poterat.

V. Initium creationis fecit Deus à *luce*, quia omnia tenebris involuta erant; ut ita omnia conspicua fierent, & secuturæ creationis gloria illustrior esset. Lux autem hæc non fuit nuda qualitas, sed substantia lucida, quam Deus creavit, & ex quâ credibile est postea solem & reliqua astra formata esse. Primò nempe diè substantia lucida in nullam certam formam redacta, creata videtur, quæ per vices modo hanc, modo illam terræ partem illuminaverit, atque ita discrimen diei ac noctis fecerit. Quartò autem diè videtur Deus substantiam illam lucidam in certa quædam corpora collegisse & quasi constipasse; uti mox dicemus.

Opus primi diei, Lux.

VI. Secundo diè creavit Deus *expansum*: ita enim vertenda vox Hebræa רקיע: LXX. verterunt στερέωμα, Latinus interpres, *firmamentum*: Quò sensu, incertum. Expansum hoc videtur esse extensio spatii illius, quod à terrâ ad supremum usque cœlum extenditur, quodque particulis subtilioribus, à crassâ illâ molis terræ materiâ separatis, repletum est: in quo non tantum nubes, quas per aquas superiores intelligi credimus, collocatæ sunt, & per intercedentem aërem ab aquis inferioribus, mari, fluminibus, & lacubus separatæ; sed & astra sunt posita: ut manifestò liquet ex *vers.* 14, 15, 16, 17. Nec ulla est ratio, quæ suadeat vocem רקיע alio sensu accipi illo in loco, quàm hoc: imo continua & non interrupta orationis series evincit, idem hic expansum, quod illic, intelligendum esse; neque absque temeritate definiri potest, cum expansum *vers.* 14. *&c.* denotet cœlum in quo astra lucent, hoc loco tantum designare aërem inferiorem, oppositè ad cœlum superius. Hæc ita præter Scripturam ex propriâ autoritate magistraliter dictare, hominum est nimium propria commenta deamantium.

Secundi, Expansum.

VII. Expansum itaque nobis est totum illud extensum, quod cœli nomine vulgò appellari solet, visibilis nempe; in quo & aves volant, quæ propterea *volucres cœli* appellantur, *Matth.* VI. 26. & nubes sustinentur, & astra micant; usque ad cœruleum illum fornicem nobis conspicuum; qui cœlum illud supremum, Dei domicilium, tanquam velum ac siparium à conspectu nostro sejungit. Utrum verò cœlum illud orbicularis, an quadratæ, an alterius figuræ sit, incertum est, nec determinari potest. Non enim, quia nobis apparet semi-circulus, figuræ esse orbicularis concludi potest: Pone enim ulterius in immensum extendi, adeo ut illius fines à nobis visu discerni nequeant, necesse est, quoniam undiquaque circum nos diffusum est, ut nobis appareat figurâ orbiculari. Verum nos disquisitionem hanc Astronomis ac Philosophis relinquimus.

Quid illud sit.

VIII. Creato cœlo Deus tertio diè *terram* creavit; aquas nempe terram undique am-

Tertii, Terra.

ambientes congregavit *in unum* locum; hoc est, in cavitates terræ insculptas; in quas cum influxissent aquæ emerſit arida seu terra, ut esset idoneum habitaculum animalibus & hominibus; & aquis istis jam per benedictionem divinam luce ac calore perfusis, veluti fœcundo semine in viscera suis recepto apta redderetur, ad quosvis fructus proferendum. Idque etiam statim factum: Nam eodem die terra produxit herbas & arbores fructus & semen emittentes. Productæ autem sunt omnes herbarum species, quæ singulæ proprio semine ad individuorum continuam propagationem donatæ sunt: Excipe herbas noxias, spinas, tribulos, aliasque, quæ è terrâ ob peccatum hominum à Deo maledictâ postea enatæ sunt: *Genes.* III. 17, 18. Earum autem semina etiam in principio à Deo creata & terræ indita credimus: ita ut nulla exstet herbæ species, quin vel ipsa, vel saltem ejus semen, in initio à Deo creata sit. Non tamen noxiarum herbarum semina eruptura, ac herbas productura fuisse credimus, nisi homo peccasset; Sed virtute divinâ in terræ gremio aut otiosa detinenda fore, aut per particularum dissolutionem rursus destruenda: Non enim concipi potest, quomodo id, quod Deus in pœnam peccati hominis produxit, exstare potuisset, si homo in integritate perstitisset.

Quarti, Astra. IX. Quarto die creavit Deus omnia Astra, Solem, Lunam, & Stellas. Lucem nim: primo die creatam, videtur Deus in certa corpora conglobasse & quasi constipasse. Lux autem mihi aliud nihil est, quàm particulæ igneæ, quæ & lucem & calorem producendi vim habent. Particulas illas igneas in certum aliquod corpus necdum coacervatas, Deus collegit & constipavit in astra propriâ suâ luce lucentia: Hæc enim non videntur esse, nisi corpora ignea, ex plurimis corpusculis igneis condensata; & lux ab illis emissa, non nisi continua particularum ignearum effluxio, quas motu & agitatione suâ continuo ejaculantur. Planetæ verò, qui propriâ luce non lucent, videntur esse corpora opaca, in quæ lux à Sole emissa incidens reflectitur: unde & pro vario situ quem ad nos & ad solem habent, lux eorum variat, & vel intenditur, vel remittitur, ipsique lucidi, vel obscuri nobis apparent: uti id in variis Lunæ phasibus clarè liquet.

Sol & Luna luminaria magna. X. Dicitur autem Deus creasse duo luminaria magna, *Solem*, qui præesset diei, & *Lunam*, quæ præesset nocti. Non quod Luna reliquis astris major sit; quam constat multis vicibus stellis superioribus minorem esse: sed quia nobis luminare majus apparet, & reverâ propter suam vicinitatem majorem nobis lucem, quàm astra longissimè dissita, communicat. Ratione ergo majoris luminis, quod ab ipsâ percipimus, luminare majus rectè vocatur.

Eorum usus. XI. Luminaria autem hæc condita sunt, non tantum ad discrimen inter diem & noctem constituendum; sed & ut sint *signa temporum*, id est, aut annum distribuant in suas tempestates, ver, æstatem, autumnum & hyemem: & hac ratione tempora sementis, messis & vindemiæ indicent; tum & festa Sabbathorum, neomeniarum, aliorumque, quorum omnium vicissitudo à motu Solis & Lunæ dependet. Signa enim hic intelliguntur plana, facilia, ac cuivis obvia. Non itaque intelliguntur signa futurorum, à libero hominis arbitrio dependentium, qualia astrologi judiciarii quærunt: Hæc enim multo labore sunt excogitata, temerè & sine ullâ ratione, nullâ præeunte revelatione divinâ efficta, puris cerebri humani figmentis innixa, fallacia & incerta, quæ ut plurimum destituuntur eventu, & de quibus utrum plus vanitatis, an impietatis ac superstitionis habeant, meritò quis ambigat.

Quinti, Pisces & Aves. XII. Quintâ die *Pisces* & *Aves* Deus produxit: proprium itaque hujus diei opus est, quod in eâ primum producta sit anima vivens: illiusque non quidem omnes, sed excellentissimæ indicantur proprietates; reptatio, & volatus: Reptatio in aquis tribuitur piscibus: quia piscium motus in aquis, similis est reptilium motui; quæ sicut super ventrem & pectus in terrâ, ita & pisces in aquis moventur: Volatus in aëre, avibus. Peculiare huic diei fuit, quod in eâ prima mentio fiat benedictionis divinæ, quâ Deus piscibus & avibus benedixisse legitur, ut crescerent ac multiplicarentur: indidit nempe ipsis vim prolificam, & instinctum ad generandum, tum ad speciei conservationem, tum etiam ad individuorum multiplicationem.

Sexti, Animalia, & Homo. XIII. Sextâ die creata sunt animalia terrestria, & tandem homo, de quo speciali capite dicemus. Animalium terrestrium tres species enarrat Moses: Bestias; per quas intelligimus animalia fera & sylvestria, ut leones, ursos, lupos, &c. quæ tamen in initio ante peccatum hominis, ferinam licet habuerint naturam, eam non ita exeruisse, prout nunc, sed eam postea ex solitudinibus & sylvis, ac mutuâ laniandi libidine valdè esse auctam, adeo ut nunc nullus inter ea & homines convictus intercedat, credibile admodum est. Jumenta, quæ propriè sunt animantia usui hominis destinata, & mansueta ac domestica, ut boves, oves, equi, &c. Et reptilia: quilia sunt serpentes, vermes, lacertæ, variæque insectorum species. Omne enim ejusmodi animalculorum genus in initio creatum credimus, nec ullas postmodum species (nisi forte ex commistione duarum dissimilium) enatas, quin vel ipsæ, vel ipsarum semen, ex quo postea enatæ sunt, illo die productum sit.

CA-

CAPUT XXII.

De Creatione Hominis.

Creatio hominis.

I. CReatâ terrâ, omnibusque in eâ plantarum & animantium speciebus, tandem placuit Deo, ut operi creationis colophonem imponeret, omnium operum suorum præstantissimum, cujusque causâ omnia hæc condidit, vid: hominem, creare: Quem, ut omnium ἀκμὴν, ultimò creavit; ut in domicilium aptum, omnibusque ad vitæ usum instructissimum, introduceret.

Quid sit, faciamus hominem.

II. In creatione hominis hoc singulare est, quod Deus eum producturus, non simpliciter dixisse legatur, fiat homo, ut prioribus diebus, fiat lux, fiat expansum, &c. Sed quasi consilio ac deliberatione usus fuerit, *Faciamus hominem*. Non quod deliberatione aut consilio ad hominis creationem opus fuerit, aut quod hic propriè dicta deliberatio instituta fuerit, sive inter personas Sanctæ Trinitatis, sive Dei cum Angelis: Sed tantum, ad indicandum operis futuri excellentiam, quod ipse Deus peculiari ratione, quasi manibus suis & afflatu proprio esset producturus, contradistinctè ab aliis operibus, quæ solo verbo ac nutu produxerat. Locutio itaque illa pluralis numeri, non est plurium inter se de hominis creatione consultantium: sed modus usitatus loquendi autoritate pollentium, indiciumque majestatis. Quâ loquendi ratione etiam reges & principes mundani uti solent, cum aliquid mandant, loquentes de se in plurali numerô. Eâdem loquendi figurâ utitur etiam Dominus Jesus *Joan.* III. 11. *Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur; sed testimonium nostrum non recipitis.* Simile exemplum vide *Esa.* VI. 8. 1 *Cor.* IV. 8.

Creatio corporis humani.

III. In hac autem creatione distinctè formatio corporis, deinde creatio animæ considerandæ est. Corpus Deus formavit è terrâ, seu pulvere terræ, ut dicitur *Genes.* II. 7. Inde homo Latinis dictus ab humo creditur. Et hoc respectu Apostolus dicit 1 *Cor.* XV. 47. *Primum hominem ex terrâ factum terrenum.* Fœminæ vero corpus Deus formavit ex costâ viri, ut esset individua vitæ socia, quam à viro tanquam proprium corpus, carnem de carne, & os de ossibus suis, diligi Deus voluit.

Ejus excellentia.

IV. Corpori humano Deus attribuit figuram erectam, ut non pronus, reliquorum instar animalium, terram spectet, sed erectos in cœlum attollat oculos, creatoremque suum suspiciat. 2. Insignem pulchritudinem & aptissimam membrorum configurationem, & inter se commissuram; ut idoneum esset animæ organon, per quod operationes suas exerere possit: Estque id tantâ arte ac prudentiâ dispositum, & connexum, ut si quis vel unum membrum transponat, demat, superaddat, statim se non tantum structuræ venustatem vitiasse, sed & aptitudinem ad animæ inserviendum destruxisse, deprehensurus sit. 3. Organa sensus, per quæ anima non tantum omnia objecta ex se cognoscere & dijudicare posset, sed & percipere voluptatem & dolorem, per quæ appetitus, qui vocatur sensitivus, in homine excitari posset; ut ita idoneum esset subjectum, cui Deus legem præscribere, quique legis observatione, omittendo quod carni voluptatem, vel faciendo quod carni dolorem conciliat, obedientiam suam Deo probare posset.

Creatio animæ.

V. Corpori ita ex terrâ formato Deus animam inspiravit, *Genes.* II. 7. An ita etiam Evæ animam inspiraverit, nusquam Scriptura exprimit. Qualis actio hæc spiratio divina fuerit explicari nequit. Certum est, eâ denotari immediatam Dei productionem, quâ Deus animam creavit, & corpori jam formato univit. Unde rectè colligimus, animam non è temperaturâ corporis esse eductam, atque ita rursus cum corpore perire; perinde uti flamma ex oleô educitur; sed esse immaterialis substantiæ, quæ per se extra corpus subsistere, ac proinde corpore moriente & intereunte superstes esse, quin & extra corpus functiones sibi proprias exercere valeat.

Ea est immortalis.

VI. Hæc ut Scriptura de animâ affirmet, vocat eam *spiraculum vitæ*, id est, animam viventem, *Genes.* II. 7. Ita autem vocatur ad distinctionem Jesu Christi jam in cœlis exaltati, & nostri in futuro sæculo, 1 *Cor.* XV. 45. *Factus est primus Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Hic nempe est anima viveris, quoad essentiam suam nil nisi vita; attamen quæ corpus in vitâ sustinere, & in corpore subsistere nequit, nisi intercedente alimento, omnibusque corporis sustentationi necessariis: in futuro verò sæculo erit spiritus vivificans; qui ut corpori conjunctus maneat, non indigebit alimento aliisque externis; sed propriâ ac insitâ sibi virtute corpus continuò vivificabit. Cum autem animæ essentia sit vita, ipsaque sit immaterialis, à corpore non dependens, manifestum est, eam immortalem esse, & unà cum corpore destrui non posse: Sic dicitur *Matth.* X. 28. *Luc.* XII. 4, 5. homines *qui corpus occidunt, animam* unà *occidere non posse.* Quod clarius evincitur exinde, quod animæ à corpore separatæ *ad Deum redire* dicantur, *qui dedit illas, Eccles.* XII. 7. manifesto indicio, quod post mortem superstites sint, neque corporis sustentatione ad sui subsistentiam indigeant. Hinc non tantum Dominus Jesus moriens Patri spiritum suum commendat, *Luc.* XXIII. 46. & ad exemplum illius Stephanus protomartyr, *Act.* VII. 59. sed & fideles morientes jubentur

tur *Deo*, tanquam *fideli creatori*, *animas suas commendare*, 1 *Pet.* IV. 19. ut nempe eas in diem usque resurrectionis custodiat, corpori resuscitato rursus uniendas. Quod sanè, nisi superstites essent, frustraneum omninò foret. Hunc in sensum & Paulus dicit, 2 *Timoth.* 1. 12. *Scio cui credidi; & certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem.* Estque id fundamentum fidei nostræ: quia alias eorundem numero hominum resurrectio credi non potest: Anima enim si cum corpore intereat, planè exstinguatur necesse est; ac proinde eadem numero reproduci non potest: Si verò superstes maneat: cum corpore resuscitato reuniri potest: Atque ita eundem numero constituet hominem.

Operationes sibi proprias extra corpus exercere potest.

VII. Quod autem addimus, animam exta corpus operationes sibi proprias exercere posse, etsi Scriptura expressis verbis non affirmet, ipsa tamen natura animæ arguere, & ex iis quæ Scripturâ continentur satis solidè colligi videtur. Verba sunt divi Pauli 2 *Cor.* XII. 2. *Novi hominem, qui in tertium usque cœlum raptus in paradisum fuit, an in corpore, an extra corpus, nescio, Deus novit.* Unde non sine ratione colligimus, si Apostolus nesciat, utrum in corpore, an extra corpus in cœlum raptus sit, quod crediderit, spiritum extra corpus non tantum subsistere, sed & functiones sibi proprias exercere, hoc est, cogitare & revelationes Dei cognoscere posse. Nisi enim id credidisset, certò certius novisset hanc revelationem sibi non extra corpus, sed in corpore, factam fuisse. Idem videtur probari ex parabolâ divitis epulonis & Lazari, *Luc.* XVI. Sermones enim qui illis post mortem attribuuntur neutiquam ipsis applicari possunt, nisi anima post mortem cogitare, operationesque vitales edere concipiatur.

Id exigit natura animæ.

VIII. Sed & ipsa animæ natura id exigere videtur. Non enim concipi potest, quomodo anima, cujus actus maximè naturalis est cogitatio, subsistere possit absque ullo cogitandi actu: præsertim cum hic deprehendamus, animam ad cogitandum propriè non uti instrumento corporis; imo cum se meditationibus seriò tradit, se quam maximè potest à corpore abstrahere, atque ea quæ corpus spectant, & per corpus ad ipsam deferuntur, non percipere, aut saltem non considerare. Quid ni itaque planè à corpore separata cogitare, functionesque sibi proprias exercere possit?

CAPUT XXIII.

De Intellectu & Voluntate hominis.

Intellectus & Voluntas non sunt duæ facultates realiter ab anima distinctæ.

I. ANimæ humanæ duæ sunt facultates, seu potius actus essentiales, Intellectus & Voluntas. Vulgaris opinio est, esse has duas facultates, seu potentias, realiter ab animâ & à se invicem distinctas. Verum sententia hæc gravissimo hoc argumento impugnatur. Si sint in anima duæ ejusmodi potentiæ realiter à se invicem distinctæ, tum necesse est ut statuamus in animâ esse duas potentias, quarum una tantum possit intelligere & dijudicare, nihil autem velle: altera verò nihil intelligere & dijudicare, sed solummodò velle ac nolle. At si hoc verum est, tum sequetur, aut voluntatem sine ullâ electione ac consilio, bruto tantum impetu ferri in quodvis objectum, utpote quæ solummodo velle, nihil intelligere ac dijudicare possit: aut ab ultimo judicio intellectus determinari ad necessario volendum aut nolendum. Utrumque autem maximè est absurdum. Prius. Quia si actio voluntatis sit bruta, omnis ratio virtutis ac vitii tollitur, quæ consistit in electione ejus quod rationi consentaneum, & rejectione illius quod rationi adversum est. Nulla autem talis electio esse potest in actione brutâ. Ac proinde nec dici posset, unum hominem magis secundum rationem vivere, quàm alterum. Posterius. Quia tum actio voluntatis necessaria redditur; quia voluntas non potest declinare, quin sequatur quod intellectus sequendum dictat. At sic tollitur omnis legislatio, omnis ratio virtutis ac vitii, & per consequens, præmii & pœnæ.

Anima immediatè per seipsam intelligit & vult.

II. Hæc ratio tanti momenti est, ut tantum non demonstret tales duas realiter distinctas in animâ potentias non dari. Quid ergo? Anima immediatè per seipsam absque ullis intervenientibus potentiis ab animâ emanantibus, intelligit & vult. Et quia diverso modo occupatur circa unam eandemque rem, hinc etiam diversæ ipsi juxta nostrum considerandi modum attribuuntur potentiæ: Cum rem intelligit & dijudicat, dicitur intellectus: Cum in illam fertur, dicitur voluntas. Et licet intellectus & voluntas actus animæ sint, tamen quia anima non semper actu quid intelligit aut vult, & modò ad hoc, modò ad illud intelligendum aut volendum se applicat, & potentiam habet hanc suam actionem sistendi, & in aliud objectum dirigendi, hinc tanquam duæ potentiæ seu facultates considerantur. Attamen ipsa est anima, quæ immediatè per seipsam & suam essentiam intelligit & vult; & quidem volitione prorsus liberâ, quâ consilium intellectus aut prudenter sequi, aut brutè rejicere ac contemnere potest. Dices. Solius Dei est, immediatè agere. Resp. Solius Dei est, independenter agere; immediatè verò agere solius esse Dei nullâ ratione evinci potest. Sanè nos jam gravissimâ ratione animam immediatè agere evicimus. Et fortassis etiam aliæ res naturales immediatè absque intercedentibus facultatibus agunt: quod exemplis physicis demonstrari posset. Verum hoc non est hujus loci.

III.

Intellectus. III. Intellectus est actus animæ, qui objectum sub ratione entis, sive veri, sive boni, apprehendit ac dijudicat: sive hæc intellectio sit speculativa, sive practica. Actio enim intellectus varia est: vel simplex unius rei apprehensio; vel plurium inter se collatio ac dijudicatio, quæ fit per affirmationem, vel negationem: vel etiam ex quibusdam notis ac concessis illatio, ut eliciatur concessio rei antea ignotæ & obscuræ: vel tandem variorum objectorum, sive bonorum, sive malorum, inter se comparatio, & inter hæc post rationum examen discretio, quid magis, quid minus eligibile aut fugiendum.

Ejus actus, quatenus est nudus ejus actus, est necessarius. IV. Actus intellectus, quatenus nudus intellectus actus est, planè est naturalis ac necessarius, ac objectum prout sibi vel magis vel minus proportionatum est, vel clarè vel minus clarè apprehendit: Perinde atque oculus, qui objecta non aliter quàm se offerunt apprehendere potest, & prout se offerunt, necessariò apprehendit. Non enim potest intellectus, quin rem, prout se illi offert, apprehendat, & de eâ judicet; neque apprehensionem suam suspendere potest, sed eam vel clariorem, vel minus claram elicit, pro ratione vel majoris vel minoris inter ipsum & rem objectam proportionis. Quod manifestum est in omnibus quæ in intellectu observavimus actionibus.

In simplici apprehensione. V. Primo. In simplici intellectus apprehensione. Proposito intellectui objecto sibi debitè proportionato, necessariò id clarè ac distinctè apprehendit; neque facere potest, ut id planè non, aut obscurè ac confusè apprehendat; proposito objecto sibi non proportionato, illud non nisi obscurè apprehendit: si autem vel institutione, vel crebrâ exercitatione intellectus excitetur, ut debitam cum objecto proportionem acquirat, etiam objectum distinctè apprehendet. perinde uti oculus debilis aut nimium ab objecto remotus, objectum distinctè videre ac apprehendere non potest; corroboratus verò, aut propius admotus, necessariò distinctè ac clarè videt.

In judicio. VI. Secundò. In dijudicatione propositionis, sive affirmativæ, sive negativæ, sive veræ, sive falsæ. Non potest, quin propositioni evidenti assentiatur, ac circa obscuram suspensus hæreat. Principiis indubitatò veris, ac demonstrationibus Mathematicis non potest assensum denegare: circa propositiones ambiguas ac obscuras, necessariò suspensus hæret.

In collectione. VII. Tertiò. In collectionibus syllogisticis eadem est necessitas. Proposito syllogismo, in quo conclusio legitimè elicitur ex præmissis, non potest intellectus, si illum rectè intelligit & apprehendit, quin conclusionem legitimam agnoscat. Si non rectè intelligit, potest aut contrarium judicare, aut suspensus hærere; non quia liberum in actum suum habet dominium; sed quia objectum ipsi non est debitè proportionatum; ideoque necessariò judicat juxta proportionem quæ inter ipsum & objectum intercedit.

In pluvium collatione. VIII. Quartò. Tandem in variorum objectorum inter se comparatorum dijudicatione. Objectum quod se maximè eligibile offert, eligibilius, quod se minus eligibile offert, etiam minus eligibile judicat. Atque hic quidem pro rationum sibi oblatarum evidentiâ majore vel minore etiam judicium illius variat: Propositis argumentis necessariis & apodicticis, necessariò assentitur; propositis tantum probabilibus, necessariò opinatur: si contraria opponantur æquè probabilia, necessariò suspensus hæret; neque habet intellectus facultatem aliud ex se judicium eliciendi: sed si judicium illud mutetur, non mutatis nec fortius persuasis argumentis quibus innititur, necesse est ut ea mutatio actui voluntatis attribuatur. Ex quibus manifestò constat, omnem intellectus actum, quatenus solius intellectus est, esse necessarium, & excludere libertatem, non tantum contradictionis, sed & contrarietatis.

Voluntas. *Ejus proprietas est libertas.* IX. Voluntas est actus animæ quo tendit in objectum sub ratione boni propositum. In objectum enim sub ratione boni propositum anima tendit, & volitionem ex se elicit objecto isto fruendi. Voluntatis proprietas est libertas, quâ voluntas imperium habet in actionem suam, eam vel eliciendi, vel non eliciendi; quæ ita voluntati intima est, ut sine eâ non sit voluntas: imo ea omnis virtutis ac vitii, atque omnis, quam Deus ab hominibus postulat, religionis fundamentum est. Si enim voluntas non sit libera, nulla est virtus obedientiæ, aut vitium inobedientiæ: quæ enim obedientia aut inobedientia esse potest, ubi voluntas facultatem non habet aliter agendi, quàm agit? Proinde & omnes leges, tam divinæ quàm humanæ, forent ridiculæ & injustæ. Promissa & minæ, adhortationes & dehortationes, essent inutiles. Et tam præmia quàm pœnæ, injustæ ac iniquæ. Quin & idem omnium populorum consensus, & universale in omnibus hominibus conscientiæ testimonium evincit; illa enim unicuique dictat, in se principium esse actionis suæ, ac potestatem actionem vel efficiendi, vel omittendi, & inchoatam vel continuandi vel suspendendi; ideoque ob benefacta absolvit & exhilarat, ob malefacta accusat ac damnat.

Non potest ea consistere cum necessitate. X. Hoc adeo evidentis est veritatis, ut nemo apertè negare sustineat. At verò, qui fatalem omnium eventuum necessitatem introducunt, fieri nequit, ut illi voluntatis libertatem candidè ac sincerè admittant. Conciliationem instituere student, inter eventuum necessitatem & voluntatis libertatem. Sed frustra conciliatio quæritur inter duo contradictoria,

ctoria, quorum unum ab altero evertitur. Libertas enim denotat rem posse non esse; necessitas, rem non posse non esse: atqui posse non esse, & non posse non esse, nullo respectu inter se conciliari possunt, sed posito uno tollitur alterum. Ne tamen libertatem voluntati videantur denegare, alias libertatis definitiones comminiscuntur, ut ita verbis eam agnoscant, reipsâ verò tollant. Atqui nos non de nomine nudo contendimus, sed de re ipsâ. Nomina pro arbitrio rebus imponuntur, & definitiones arbitrariæ sunt, quas quisque conceptibus suis accommodat: Rerum autem naturæ immutari nequeunt. Videndum itaque in quo libertatis ratio consistat.

Non est nuda immunitas à coactione.

XI. Quidam formalem libertatis rationem in eo quærunt, quod voluntas libera sit à coactione; ut ita necessitatem cum libertate concilient, modò voluntas non coacta velit. Atqui sic omnes actiones spontaneæ, etiam summè necessariæ, erunt liberæ; & libertas non erit attributum voluntati proprium, sed omnibus potentiis spontaneis commune: sic intellectus liberè intelliget, imo & equus famelicus, qui sponte ad pastum properat, liberè se ad pastum conferet. Quod maximè est absurdum. Quin imo summi boni appetitus, qui summè necessarius est, maximè erit liber; utpote ad quod homo sponte ac lubentissimè, imo toto naturæ impetu fertur. Sic summa necessitas foret summa libertas. Quod est omnem libertatis rationem evertere. Sed præterea, ridiculè voluntatis libertas collocatur in immunitate à coactione: Nam illius destructio, scilicet coactio, concipi non potest, ne per divinam quidem omnipotentiam, sed est merum figmentum, contradictionem in se includens. Coactio enim denotat aliquid fieri contra voluntatem: Si itaque cogeretur voluntas, vellet aliquid & nollet simul; quod contradictorium est.

Nec quod voluntas determinatur à judicio intellectus practico.

XII. Alii ergo videntes ulterius quid ad formalem libertatis rationem requiri, immunitati à coactione superaddunt ultimum judicium intellectus practicum, quod voluntatem suaviter ad se trahit, & ita in unam contradictionis partem determinat, ut non velit, nec velle possit sese flectere in oppositam, sed necessariò judicium illud intellectus sequatur. Atqui 1. Sic liberè agere, nihil erit aliud, nisi libenter agere; & quia in summâ necessitate summa potest esse libentia, ut in appetitu summi boni, summa necessitas poterit esse summa libertas. 2. Mera introducitur fatalitas, & summa actionum humanarum necessitas. Quia ratio libertatis quærenda erit, vel in voluntate, vel in intellectu. Non potest quæri in voluntate, juxta hanc sententiam: quia voluntas necessariò ab ultimo judicio intellectus determinatur: illo judicio nondum formato voluntas nihil velle, formato autem, volitionem suam inhibere non potest. Nec etiam in intellectu: quia actionem intellectus antea vidimus esse necessariam, & pro ratione proportionis inter intellectum & objectum, intellectus objectum vel clarius, vel minus clarè, apprehendit. Atqui hac ratione omnis virtus obedientiæ, omne vitium inobedientiæ, atque adeo omnis planè religio tollitur. Quia nec in voluntatis potestate est, ultimum illud judicium intellectus habere; nec, posito illo judicio practico, in potestate voluntatis in objectum à judicio monstratum non ferri. Sic itaque nec voluntati lex præscribi potest: imo in conversione hominis opus non foret, ut Deus in voluntatem operetur, sed solummodò, ut intellectum illuminet: quia intellectu illuminato etiam voluntatem moveri necesse est. Sed nec intellectui lex poni, nec in intellectu ulla inobedientiæ ratio locum habere potest: quia ille nihil velle, sed tantum intelligere potest.

1. Quia illa est necessitas.

Quomodo intellectus sit indifferens.

XIII. Dices. In intellectu esse libertatem, quia in eo est indifferentia nunc hoc, nunc illud objectum, quodcunque ipsi offertur, apprehendendi, & de quibusvis sibi oblatis rationibus deliberandi, easque dijudicandi. Resp. Hæc est indifferentia tantum passiva, quâ intellectus indifferenter se habet ad quævis objecta quæ ipsi offeruntur dijudicandum: qualis est in speculo & oculo, ad quasvis imagines rerum sibi oblatarum recipiendi. Sed nos agimus de indifferentiâ activâ, quâ intellectus potestatem habet in actionem suam, etiam oblato sibi objecto, eam vel eliciendi, vel sistendi & suspendendi. Hanc intellectui denegamus.

Non est radicaliter liber.

XIV. Dices. Intellectus, si non formaliter, radicaliter saltem liber est: quia multa simul perpendere, nec tantum res ipsas, sed & varias earum circumstantias dijudicare potest, eaque inter se conferre, & hoc alteri præferre, indeque voluntas indifferenter eligere potest. Resp. Malè vocatur radix libertatis, quod conditio est prærequisita ad libertatem: Ut enim voluntas liberè eligere possit, rationis judicium ut præcedat necesse est: ignoti enim nulla est cupido.

2. Non dabitur peccatum pœna dignum.

XV. Secundò. Si voluntas necessariò determinatur ab ultimo judicio rationis practico, non datur ullum peccatum pœnâ dignum: Quia illud erit vel in judicio rationis, vel in voluntate. Atqui in neutro esse potest. Non in judicio rationis: Quia actus ejus, uti vidimus, purè est naturalis & necessarius. 2. In judicio nihil gravius locum habere potest quàm error: at error pœnâ dignus non est; quia involuntarius: Non enim, juxta hanc sententiam, voluntas imperium habet in intellectum, sed intellectus in voluntatem. Error ergo necesse est oriatur ex defectu aliquo invincibili, vel potentiæ seu intellectus, vel objecti intellectui non proportionati; vel medii intellectui obversantis judicium-

ciumque illius flectentis. Atqui quodcunque horum ſtatuatur, pœnâ indignus eſt. Nec in voluntate eſſe poteſt: quia in voluntatis poteſtate non eſt, non ſequi judicium intellectus erroneum: ac proinde illud ſequens nec pœnam mereri poteſt.

3. Nec peccatum contra conſcientiam.

XVI. Tertiò. Nullum poterit dari peccatum contra conſcientiam: quia contra conſcientiam agere, eſt contra dictamen, ſive ultimum intellectus judicium practicum agere. Atqui ſi voluntas neceſſariò illud judicium ſequatur, contra id agere non poteſt. Dices. Obverſatur intellectui medium, quod omnibus aliis rationibus præponderat. Reſp. At illud ipſum medium reverâ eſt ultimum judicium rationis practicum: illo igitur moveri, non eſt contra, ſed juxta conſcientiam, licet errantem, moveri. Nam medio illo intellectui occurrente, in intellectus poteſtate non eſt, ejuſmodi judicium non habere: nec judicio illo præcedente, in voluntatis poteſtate, judicium illud non ſequi. Dari autem peccatum contra conſcientiam, manifeſtum eſt tum ex dictamine cujuſcunque hominis conſcientiæ; tum ex variis Scripturæ Sacræ locis: *Jacob.* IV. 17. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi. Rom.* I. 18. dicuntur quidam *veritatem Dei in injuſtitiâ detinere*, & 2 *Pet.* II. 20. poſtquam *cognitione Domini noſtri Jeſu Chriſti inquinationes mundi effugerunt, iis rurſus implicari & ſuperari. Hebr.* VI. 4, 5, 6. poſtquam *ſemel ſunt illuminati*, &c. rurſus *prolabi.* Et præcipuè ex *Luc.* XII. 47. *Servus qui cognovit voluntatem Domini ſui, neque ſe præparavit ut ſecundum eam faceret, pluribus plagis vapulàbit.*

Non poteſt appeti malum ſub ratione mali.

XVII. Sed objiciunt in contrarium: Si voluntas non neceſſariò determinatur ab ultimo judicio intellectus practico, poterit malum appetere ſub ratione mali. Voluntas enim feretur in id, quod intellectus judicio malum æſtimatur: voluntas enim per ſe nihil æſtimat; intellectus eſt judicare. Reſp. 1. Argumentum hoc deſtruit ſeipſum: ſi enim voluntas nihil æſtimat, quomodo in malum poteſt ferri ſub ratione mali? 2. In hoc argumento concipitur voluntas tanquam potentia cœca realiter ab intellectu diſtincta. Atqui iſte conceptus, uti jam oſtendimus, vitioſus eſt. Ipſa nempe anima per ſe ipſam intelligit & vult. Propoſito itaque objecto aliquo, ex ſeſe elicit judicium, & conſequenter voluntatem. Quicquid autem vult, ſemper vult ſub ratione boni; quicquid averſatur, ſemper averſatur ſub ratione mali. Quia bonum adeo naturæ ejus eſt conveniens, ut illud non appetere, malum adeo eſt diſconveniens, ut illud appetere non poſſit. Summum itaque bonum appetit homo neceſſariò; quia in illud omnes rationes bonitatis ſimul concurrunt: Hoc autem vel illud bonum, liberè: eligit nempe hoc, præ alio; non ſemper, quia in eo majorem bonitatis rationem agnoſcit, quàm in alio; ſed quia ſolummodo boni rationem aliquam in eo agnoſcit, quæ facit ut ſub illâ conſideratione eligi poſſit, ſive alteri bono quod non eligitur præponderare, ſive ei æquale, ſive etiam illo inferius judicetur.

Quomodo voluntas objectum, ſub ratione boni eligens, nihilominus liberè ſit.

XVIII. Dices. Si voluntas objectum, quod appetit, neceſſariò ſub ratione boni appetit, ergo neceſſariò illud appetit, in quo majorem bonitatis rationem agnoſcit: quia minus bonum majori collatum rationem boni amittit. Reſp. Minus bonum majori collatum non omnem boni rationem amittere: licet enim in majore bono plura ſint quæ voluntatem allicere poſſunt; non tamen minus bonum omnibus quibus voluntas allicitur deſtitutum eſt. Et in eo ratio libertatis conſiſtit, quod ex variis objectis, quæ ſingula ſub boni alicujus ratione eligi poſſunt, eligere pro arbitrio poſſit, quod lubet. Dices. Id quidem verum eſſe, ſi ſingula bona in ſeipſis conſiderentur; non verò ſi collatio inſtituatur: ſi enim bonum unum alteri præponderare deprehendatur, illud quod minus eſt, non poſſe amplius voluntatem allicere, alias voluntas alliceretur à nihilo. Reſp. Neutiquam iſtam illationem ſequi: Sive enim majus bonum minori opponatur, ſive minus bonum ſolitariè conſideretur, eadem manet in illo ratio bonitatis, quæ facit, ut à voluntate appeti poſſit. Id ſolummodò diſcriminis eſt, quod voluntas majus bonum, ſive reverâ, ſive ita creditum, eligens, ſecundum rationem eligat: minus autem bonum majori præferens brutam faciat electionem, & rationi directè contrariam. Origo erroris eſſe videtur, quod in hac argumentatione voluntas conſideretur inſtar potentiæ paſſivæ, quæ à majore bono neceſſariò in alteram partem determinatur, perinde uti majus pondus lanci impoſitum eam neceſſario in alteram partem inclinat. Atqui iſte conceptus eſt vitioſus. Voluntas enim eſt principium activum, quæ ſeipſam pro arbitrio ſuo determinat, & inter varia objecta, quæ ſingula aliquam bonitatis rationem habent per quam eligibilia ſunt, eligit quod lubet. Perges. Fieri non poſſe, ut voluntas aliud eligat, quàm id quod ſibi maximè placet, ſeu in quo majorem bonitatis rationem agnoſcit; nam ipſo electionis actu oſtendit, bonum illud ſibi præ alio placere; alias non elegiſſet. Reſp. Quando voluntas electionem facit, non ſemper id indicium eſt, quod bonum illud præ aliis ipſi placeat, ſeu gratum ſit, quia majorem bonitatis rationem in eo agnoſcit: ſed ſolummodò, quia voluntati placet libertate ſibi innatâ uti, ideoque & bonum minus gratum eligere: non quia illud tanquam majus bonum præ alio minore placet; ſed quia illud eligere vult. Quando itaque

dicimus, voluntati placere ut hoc faciat: nihil aliud volumus, quàm voluntatem libertate ſuâ uti, & pro arbitrio agere; ſive orationem ducem ſequatur, ſive illi obluctetur.

Intellectus non habet dominium in voluntatem.

XIX. Concludimus, intellectum in voluntatem nullum habere dominium voluntati propriè & directè imperandi, hoc tibi eſt faciendum: Sed ultimum ac ſummum illius actum eſſe judicium, quo voluntati ſuggerit, hoc eſt eligibile; & inter eligibilia, hoc eſt bonum, hoc melius, &c. vel, hoc expedit facere, hoc omittere. Quod vocare ſolent imperium non δεσποτικὸν, ſed πολιτικὸν. Atqui in voluntatis poteſtate eſt, illi vel obtemperare, vel illius conſilium reſpuere: tota enim illius efficacia, non phyſica, ſed moralis eſt.

Libertas conſiſtit in indifferentia activa.

XX. Vera itaque voluntatis libertas conſiſtit in indifferentiâ activâ, quâ poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt agere & non agere, & hoc potius quàm illud agere. Hoc enim exigit libertatis ratio, ut potentiam habeat, tam agendi, quàm non agendi, & tam non agendi quàm agendi, poſtquam omnia ad actionem requiſita adſunt. Eſtque hæc libertas à voluntate inſeparabilis; quæ non tantum in ſtatu integritatis locum habuit; ſed & in omni ſtatu, etiam peccati, voluntati competit. Peccatum enim, quia liberæ potentiæ eſt actio, ipſam potentiæ libertatem deſtruere non poteſt: per inordinationem enim ſuam non eſt contraria libertati voluntatis, ſed virtuti.

Ea eſt diſtinguenda ab indifferentia paſſiva intellectus.

XXI. Atqui hic quoſdam nobis objicientes habemus, quod tantum abſit, ut libertatis ratio ſita ſit in indifferentiâ, ut contra indifferentia infimus ſit libertatis gradus; quia voluntas nunquam dicitur indifferens, niſi quando non proponitur ei clarè & diſtinctè objectum, ſive quando neſcit ad quid ſe debeat determinare; itaque nullam in voluntate perfectionem, ſed tantum in cognitione defectum, ſeu negationem quandam teſtatur. Reſp. Longè alio ſenſu illi vocem indifferentiæ accipiunt, quàm nos, cum libertatem voluntatis in indifferentiâ collocamus. Ipſis enim, ut ex objectione liquet, indifferentia eſt fluctuatio judicii, orta ex ignoratione objecti, aut rationum utrinque militantium æquilibrio. Sanè nemo adeo deſipit, ut illam indifferentiam judicii ſeu intellectus voluntatis libertatem vocet. Indifferentiam illam ſublatam oportet, & objecti cognitionem præcedere, antequam voluntas libertatem ſuam legitimè exercere poſſit. Ignoti enim, uti diximus, nulla cupido eſt, & objectum noſſe oportet, antequam concupiſci poſſit. Verum nos per indifferentiam voluntatis intelligimus indifferentiam activam, quâ voluntas dominium habet in ſuum actum, etiam poſtquam intellectus judicium non amplius eſt indifferens; ac proinde per quam vel judicio intellectus poteſt acquieſcere & illud prudenter ſequi, vel brutò impetu illud rejicere. Dices. Illud fieri non poſſe: nam ſi ſemper quid verum & bonum ſit clarè viderem, nunquam de eò, quod eſſet judicandum vel eligendum, dubitarem; atque ita quamvis planè liber, nunquam tamen indifferens eſſe poſſem. Reſp. Rurſus idem hic committitur error, quod fluctuatio judicii in intellectu confundatur cum indifferentiâ activâ quæ in voluntate eſt, etiam poſt illam judicii in intellectu fluctuationem ſublatam. Certum nempe eſt, ſi ſemper quid verum & bonum eſſet clarè viderem, nunquam de eò quod eſſet judicandum vel eligendum dubitarem; ſed & ſublatâ iſta dubitatione in voluntate meâ remanet libertas, quâ dominium habeo in actionem meam, vel ſecundum judicium intellectus, vel brutè ac irrationaliter contra illud agendi: uti jam aliquoties oſtendimus. Illa enim indifferentia nunquam à voluntate ſeparatur; adeo quidem, ut licèt ſublata ſit dubitatio quid facere expediat, adeoque moraliter loquendo fieri vix poſſit ut aliter agat; activa tamen illa indifferentia ſemper voluntati adſit, adeo ut voluntas nunquam ſe determinet, quin illam exerceat.

CAPUT XXIV.

De Imagine Dei in Homine.

Totus homo ad imaginem Dei conditus eſt.

I. IN creatione hominis hoc præterea ſingulare fuit, quod Deus eum creaverit ad imaginem ſuam: Sic enim legitur Deus dixiſſe *Geneſ.* 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Et *verſ.* 27. additur: *Et creavit Deus hominem ad imaginem ſuam: ad imaginem Dei creavit illum.* Ubi neceſſe non eſt annotare, hominem ad imaginem Dei creatum dici non reſpectu figuræ corporis externæ; utpote cum antea de ſpiritualitate Dei diſſerentes eum planè incorporeum, ac proinde omnis figuræ expertem oſtenderimus. Nec etiam propriè dici poteſt, in ſolâ animâ, aut facultatibus quibuſdam eximiis quæ in animâ ſunt, hanc imaginem relucere: quamvis enim non negemus hominem illarum reſpectu Deum referre, ac proinde imaginem quandam Dei in ſe habere; tamen nuſquam Scriptura in iis imaginem Dei collocat; neque ſolam animam, ſed totum hominem ad imaginem Dei creatum docet.

Ea eſt, dominium in omnes creaturas.

II. Illa imago aliud nihil eſt, quàm eximia quædam qualitas & excellentia, quâ homo Deum ſpeciatim refert: hæc autem eſt poteſtas & dominium quod Deus homini dedit in omnia à ſe creata. Quod ipſa Dei verba manifeſtè arguunt, *Geneſ.* 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram; & dominetur piſcibus maris, & volatilibus*

latilibus cœli, & bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terrâ. Et *vers.* 28. creato homini Deus dominium illud tradit: *Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus quæ moventur super terram.* Hoc enim dominio Deum propriè refert, estque quasi visibilis Deus in terrâ super omnes Dei creaturas constitutus. Et in hoc dominio imaginem Dei sitam, non obscurè etiam colligitur ex 1 *Cor.* XI. 7. ubi vir, ob dominium ipsi in uxorem concessum, speciatim *imago* ac *gloria Dei* dicitur. Sic & *Psal.* LXXXII. 6. magistratus & principes nullam aliam ob causam vocantur *Dii, & filii Altissimi*, nisi ob majestatem ac dominium ipsis in reliquos homines concessum. Hæc etiam videtur esse causa, cur Angeli, licet excellentioris quàm homines naturæ, nunquam ad imaginem Dei conditi legantur; quoniam nempe dominium illud iis concessum non est; è contra, quia homini Jesu, in cœlis exaltato, subjecti sunt, dicuntur *ministratorii spiritus*, & inservire illis, qui salutem adepturi sunt. *Hebr.* I. 14.

Quod est universale, & absolutum.

III. Hujus dominii respectu homo rectè Deum referre dici potest, & Dei instar esse in terrâ. Est enim dominium hoc universale, in omnes creaturas visibiles, nullâ exceptâ. Hinc *Psal.* VIII. 7, 8, 9. David dicit: *Constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas: insuper & pecora campi; volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Estque præterea absolutum, & vix ullis limitibus circumscriptum. Primò enim omnibus animantibus, tanquam eorum dominus, dedit nomina pro arbitrio; *Genes.* II. 19. Deinde omnibus utitur pro arbitrio, non tantum vitâ destitutis, sed & viventibus: plenâ quippe autoritate ac potestate disponit de vitâ ac morte omnium creaturarum: mactat & in vitâ conservat quodcunque animal, prout sibi commodum videtur; eorum carne pro cibo, exuviis & pellibus pro vestimentis utitur: noxia aut sibi molesta animantia necat; adeoque nullum dominii genus excogitari potest quin in bestias exerceat. Attamen æquitatis regulis illud circumscriptum res ipsa dictat. Ipse Deus, qui naturæ suæ rectitudine ac æquitate jus suum in homines circumscriptum voluit, credendus non est hominibus jus in reliqua animantia nullis æquitatis regulis definitum concedere voluisse. Potest itaque jure suo abuti homo; si bestias occidat sine ullâ necessitate aut utilitate: si labore nimio oneret: si lædat, aut morte lentâ ac doloris plenâ afficiat, ut ex illorum dolore voluptatem percipiat. Hinc Deus præcipit, *Deut.* XXV. 4 *Non ligabis os bovis terentis in areâ fruges tuas.* Et Salomon ait *Proverb.* XII. 10. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

Huc conferunt corpus & anima hominis.

IV. Ad hanc imaginem Dei concurrunt & corpus & anima hominis. Anima quidem, quatenus ratione instructa est, cujus ministerio veluti sceptro quodam, omnia sibi subjicere potest; non tantum animantia se infirmiora, sed & maximè fera ac robusta; non tantum in terris degentia, sed & in aëre volantia, & in imo maris natantia; omnia quippe laqueis, retibus, fraude ac dolo comprehendere, fræno, stimulis, voce, fistulis, aliisque instrumentis sibi in obsequium redigere potest. Et hunc in finem Deus cunctis animalibus terrorem ac tremorem indidit, ut hominem, dominum suum, revereantur, *Genes.* IX. 2. Quin & ipsa corpora cœlestia, rationis ministerio, usibus suis inservire facit, eorum lucem vel admittendo, vel excludendo, vel intendendo, vel remittendo, prout sibi aptum ac commodum judicat. Corpus autem, quatenus figuræ est erectæ supra omnia animantia, & instructum manibus, variarum operationum instrumentis, & præsertim sermone ac loquelâ, non exiguum ad dominium hoc exercendum momentum confert.

Qualis vel status fuerit in primis hominibus.

V. Hæc adeo manifesta sunt, & è Scripturis deprompta, ut à nemine negentur. Sed quidam præter hanc imaginis Dei in homine repræsentationem, etiam alias dotes requirunt, quibus hominum imaginem Dei gessisse contendunt, justitiam nim: originalem, ac immortalitatem. Justitiam originalem solent collocare in mentis lumine ac rectitudine, in voluntatis sanctitate & justitiâ, in sensuum & affectuum harmoniâ, atque ad bonum promptitudine. Sanè homines primos in primævo suo statu longè perfectioris fuisse conditionis, quàm nos cum in lucem edimur, evidentissimum est. Non enim mens ipsorum fuit tabulæ instar rasæ, omnique cognitione destitutæ; sed ipsi scientiâ actuali fuere prædiți, & necessariâ sapientiâ in statu illo à Deo instructi; aderat & capacitas ad scientiam ulteriorem acquirendum per ratiocinationem, experientiam, & revelationem. Non tamen erant omniscii; aderat & ignorantia quorundam; nesciebant se nudos esse, vel potius, nuditatem esse indecoram; ignorasse videntur, serpentem animal esse mutum, alias fraudem metuissent; aliaque similia. Quin & tanta non erat sapientia, quin in errorem seduci possent; quod in Evâ patuit *Genes.* III. 13. 2 *Cor.* XI. 3. 1 *Tim.* II. 13. Voluntas eorum non fuit neutra, in bonum ac malum æquè indifferens; sed antequam ei lex à Deo posita erat rectitudinem habuit naturalem, ut inordinatè nec concupisceret, nec posset. Ubi enim lex non est, ibi liberrimus voluntatis usus, absque culpâ. Integritas ergo talis in eorum voluntate erat, ut contra naturæ

legem & conſcientiam peccare non poſſent; non quia voluntas ipſorum libera non erat; ſed quia lex naturæ non propriè apud Adamum legis officium exercebat cui Adamus obedire aut non obedire poterat; ſed ſtimulus tantum fuit & inſtinctus naturalis ad faciendum quod licitum erat: infantium inſtar, qui nullo ad legis tranſgreſſionem appetitu ducuntur, ſed rebus omnibus quantum neceſſitas requirit uti contenti ſunt.

Dotes primorum hominum non ſunt nimis extollenda.

VI. Quod reliquas animæ dotes, quas aliqui præterea requirunt, attinet, ſive eas dicamus homini fuiſſe naturales, ſive dona ſupra-naturalia, cavendum ne nimium ea extollamus, adeoque tantam ipſis perfectionem tribuamus, ut concipi nequeat, quomodo homo in peccatum incidere potuerit. Si enim tanta fuerit in intellectu ſcientia, in voluntate juſtitia ac ſanctitas, in affectibus promptitudo ad bonum, explicari nequit, quomodo homo vel per ſeductionem, vel per malitiam in peccatum incidere potuerit: Nec videtur homo peccare potuiſſe, niſi cum iiſdem doctoribus ſtatuamus, Deum homini dona illa ſubtraxiſſe, atque ita donis illis, quibus à peccato præſervabatur, ſubtractis, eum neceſſariò in peccatum fuiſſe lapſum: Quod eſt Deum peccati autorem facere. Quod horrendum eſt.

Explicatio Eccleſ. VII. 29.

VII. Sed nec Scriptura omnimodam ejuſmodi ſanctitatem & juſtitiam uſpiam primis hominibus adſcribit. Solent hunc in finem proferri *Eccleſ.* VII. 29. *Hoc inveni, Deum ipſum feciſſe hominem rectum.* Sed ex hiſce verbis adeo generalibus non evincitur talis juſtitia, quam illi requirunt. Etiam ſtatus ille integritatis, quem nos deſcripſimus, rectitudo eſt: & ſi majorem requiramus, oportet ut verbis ſpecialioribus ea alibi ſit expreſſa.

In ea non collocatur imago Dei.

VIII. Sed præterea, ſepoſitâ hac diſquiſitione, nuſquam Scriptura in illâ rectitudine imaginem Dei, ad quam homo creatus eſt, collocat: quin imo exſtant in Scripturâ indicia, ex quibus colligitur, in illâ rectitudine imaginem Dei, quæ homini reſpectu creationis tribuitur, non collocari: nimirum, quia poſt juſtitiam illam per peccatum amiſſam nihilominus homo ad imaginem Dei factus dicitur; ut *Geneſ.* IX. 6. *Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo. Jacob.* III. 9. *Lingua benedicimus Deo & Patri; & ipsâ maledicimus hominibus, qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt.*

Explicatio Eph. IV. 24. Coloſſ. III. 10.

IX. Sed in contrarium objiciunt, quod Apoſtolus Paulus imaginem Dei collocet in juſtitiâ & ſanctitate: *Eph.* IV. 24. *Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitiâ & ſanctitate veritatis.* Et *Coloſſ.* III. 10. *Induite novum hominem, qui renovatur in agnitionem, ſecundum imaginem ejus qui creavit illum.* Reſp. Illis in locis non agitur de primâ hominis creatione; ſed de novâ creatione ſeu regeneratione, quæ fit per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Quo ſenſu vox *creationis* & *creaturæ* aliquando in Novo Teſtamento accipitur; ut 2 *Cor.* V. 17. *Eph.* II. 15. III. 9. *Jacob.* I. 18. Et hoc ſenſu etiam hic accipiendum eſſe, liquet: 1 Quia *novus homo* dicitur creatus & renovatus: nuſquam autem primus hominum ſtatus in Scripturâ *novus homo* appellatur. 2. Quia Scriptura, diſtinguens inter *veterem* & *novum hominem*, per *veterem* ſemper intelligit ſtatum peccati, in quo homo ante converſionem & fidem in Jeſum Chriſtum vixit; ſic *Rom.* VI. 6. *Hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, & ultra non ſerviamus peccato.* & *Eph.* IV. 22. Ergo per *novum hominem* intelligit novam vivendi rationem per Jeſum Chriſtum nobis præſcriptam, quamque ipſe exemplo ſuo expreſſit. Inde eſt, quod eam ſanctis moribus ac vitâ inculpatâ exprimentes, *Chriſtum induere* dicamur, *Rom.* XIII. 14. & in talibus *Chriſtus formari* dicatur, *Gal.* IV. 19. Dices. Quod renovatur, aliquando fuit, ſed periit; niſi enim aliquando fuiſſet, renovari non poſſet. Reſp. Qui relictâ veteri vivendi conſuetudine vitam ſuam componunt ad novam vivendi rationem à Deo per Chriſtum inſtitutam, optimè dicuntur *renovari*: quia novam vivendi rationem vitâ ſuâ exprimentes novos ſe oſtendunt homines. Nec ex voce *renovationis* ullo modo ſequitur, novum illum hominem antea fuiſſe: qui enim olim fuit, quomodo novus vocatur homo? ſed tantum, novum illum hominem, ſeu novam vivendi rationem efformari ſecundum imaginem Dei qui eam inſtituit: id eſt, exprimi vitâ ſanctâ, quâ ſimiles reddimur Deo, quoniam Deus ſanctus eſt. Qui enim novam acquirit qualitatem, quâ antea deſtitutus fuit, renovari dicitur; nec huc quicquam facit, utrum antea eam habuerit, nec ne; ſufficit eam nunc de novo in ipſo excitari, licet antea nunquam in ipſo fuerit. Hoc ſenſu vox ἀνακαίνωσις legitur *Rom.* XII. 2. ubi mens hominum peccato hactenus inquinata, *per renovationem mutari* dicitur: & *Tit.* III. 5.

Quo ſenſu primi homines fuerint immortales.

X. Quod immortalitatem attinet, eam quærunt non in ſolâ animâ, quam immortalem eſſe antea oſtendimus; ſed eam ajunt eſſe & corporis, ſeu totius hominis immortalitatem. Sanè primum hominem, niſi peccaſſet, non fuiſſe moriturum, dubitandum non eſt: mors enim pœna peccati fuit, quam Deus homini, ſi peccaret, comminatus eſt, *Geneſ.* II. 17. Quæ etiam per peccatum in mundum ingreſſa dicitur, *Rom.* V. 12. Unde rectè colligitur, niſi peccaſſet homo, eum à morte futurum fuiſſe immunem. Inde verò non

non rectè hominis immortalitas infertur; aliud quippe est mortalitas; aliud mors seu moriendi necessitas. Imo ipsa corporis formatio ex pulvere terræ huic veritati adstipulatur: Sicut enim ex principiis suis coaluit, ita etiam in ea dissolubile est: indiget cibo ac potu ad sui sustentationem, etiam in statu integritatis, *Genes.* 1. 29. 11. 15, 16. immortales autem illis non indigent; ideoque eorum in futuro sæculo nullus erit usus, 1 *Cor.* VI. 13. Imo nisi in se mortale fuisset primi hominis corpus, nec etiam post peccatum homo mori potuisset, nisi natura ejus planè à Deo fuisset immutata, & ex immortali facta mortalis. Attamen mortalitatem istam, nisi homo peccasset, in perpetuum à moriendi actu immunem conservasset Deus: & hunc in finem vitæ arborem in medio paradisi collocavit, ut illius virtute vitam suam homo continuaret: peccato vero commisso hominem è paradiso expulit, & ab arbore hac disjunxit, ut ita mediò illò illustri vitam continuandi privaretur, & ad certam mortem properaret: *Genes.* III. 22, 23. Sed verò, nihil necesse est operosè hoc adstruere, cum illi, qui primi hominis immortalitatem urgent, in eâdem nobiscum sint sententiâ. Specialius enim mentem suam exprimentes, fatentur hominem ratione principiorum ex quibus constat, & qualitatum illi adhærentium, in se habuisse moriendi possibilitatem; nihilominus tamen immortalem esse, quia simul etiam adjunctam sibi habuit potentiam non moriendi, & ab actuali morte ex Dei beneficiò certissimam immunitatem peccatò non interveniente. Atqui illud idem est, quod nos affirmamus: Si itaque illud velint vocare immortalitatem, modò de sensu vocis constet, nullus inter nos supereſt de re ipsâ dissensus.

Nec in eo imago Dei collocatur.

XI. Sed vix video, quâ ratione in ejusmodi immortalitate imaginem Dei quærant; cum illa alterius planè generis sit quàm Dei immortalitas, qui respectu essentiæ suæ intrinsecæ immortalis est; homo autem respectu essentiæ suæ intrinsecæ mortalis, & beneficio tantum Dei à morte immunis conservandus. Inter quæ immane discrimen est, alterumque alterius imago esse non potest. Præterquam quod Scriptura nusquam in immortalitate hominis Dei imaginem collocaverit. Nec necesse est, ut omnia, quibus homo Deum aliquatenus refert, huc congeramus: Sufficit si una tantum eximia sit qualitas, quâ homo Deum repræsentet, ut ad imaginem Dei factus dicatur; illam autem Scriptura, uti vidimus, declarat esse hominis in omnia dominium.

Usus creationis.

XII. Usus creationis sunt. 1. Agnitio bonitatis, sapientiæ, ac potentiæ Dei, quæ in hoc opere maximè elucent, earumque cum gratiarum actione celebratio: uti fit *Psalm.* VIII. CIV. & alibi. II. Agnitio dominii divini absoluti: quia homo quicquid boni habet in solidum Deo, à quo accepit, debet: ac proinde obligatus est id Deo reddere ac consecrare, in omnibus obedire, quin & vitam in ejus obsequium profundere. III. Quia in reliqua dominium habet, non se servum voluptatum, quas cum animalibus communes habemus, facere debet, sed iis, perinde atque ipsis animantibus, dominari: & sicut dominio suo imaginem Dei refert, ita eandem justitiâ ac sanctitate referre. *Eph.* IV. 24.

CAPUT XXV.

De Providentiâ Dei in genere.

Providentia Dei.

I. ALterum Dei opus est Providentia, quæ est continuum ac omnipotens Dei regimen, quo universum mundum, & singula quæ in eo sunt, præsertim homines, sapientiæ suæ decenter, & uniuscujusque naturæ ac statui convenienter, curat & regit, ad ipsorum bonum & nominis sui gloriam.

Ea adstruitur.

II Providentiam è mundo qui tollit, Deum negat: Cognoscitur enim Deus ex operibus; quæ si quis casui aut fortunæ cœcæ, aut necessariæ ac naturali fati legi adscribat, vix ullum quo de Dei existentiâ convincatur restat argumentum: adeo ut Providentiæ divinæ negatio proximus sit ad atheismum gradus. Cum itaque videamus omnia, non tantum ratione prædita, sed & illius expertia, propter certum quendam finem agere, eumque semper assequi, manifesto id indicio est, sapientem esse rectorem, qui hæc omnia in finem ipsis incognitum dirigat. Imo quoniam mundum à Deo conditum negari nequit, idque à nobis antea ostensum est, nec regimen illius derogari Deo potest: Nemo enim est, imo nullum animal, quin naturali quodam instinctu fœtuum suorum curam gerat; multo magis itaque de Creatore universi ac naturæ autore credendum, quod perpetuâ curâ administret opus, in quo condendo summam suam bonitatem, sapientiam ac potentiam demonstravit.

Occupatur circa individua.

III. Nec sufficit credere, Deum species rerum tantum curare, non verò individua: Quoniam enim species non existant extra individua, sed eæ tantum generalis mentis sunt conceptus, per abstractionem mentalem ex pluribus individuis inter sese collatis formatus, earum cura geri nequit, absque curâ individuorum. Possunt quidem in paucis individuis species conservari; omnibus autem pereuntibus, & tota species perit.

Ejus objectum.

IV. Tria in Providentiâ divinâ considerandi sunt: 1. Objectum. 2. Actiones. 3. Modus. Objectum divinæ Providentiæ est hoc universum, & omnia quæ in eo sunt, nullâ re, ne minimâ ac vilissimâ quidem, exceptâ.

Duæ ejus actiones. V. Sed ut distinctè ostendamus, quâ ratione divina Providentia circa omnia occupetur, necesse erit ut primò actiones, quibus absolvitur, consideremus. Eæ duæ sunt, Conservatio ac Gubernatio; quibus alii tertium addunt, Concursum: Nos autem Providentiam divinam consideraturi sumus, non quatenus à quibusdam concipitur ut concursus seu naturalis quædam influentia in res omnes ex naturæ divinæ perfectione necessariò emanans; sed quatenus est actus liberrimæ suæ voluntatis, quo circa res omnes sapientissimè occupari vult.

1. Conservatio. VI. Conservatio est actus providentiæ divinæ, quo Deus omnia entia, tam quoad essentiam, quàm facultates, quas singulis in creatione indidit, in statu suo per certum aliquod temporis spatium, prout sapientiæ ipsius visum est, sustentat. Estque vel individuorum, vel specierum. Individua alia Deus conservat à mundi ortu usque ad illius finem, ut solem, lunam, astra, &c. alia ad breve aliquod durationis, quod ipsis præfixit, tempus, quo elapso intereunt. Species Deus conservat continuâ individuorum propagatione, per quam individuis, non perpetuæ vel etiam brevis durationis, pereuntibus, continuò alia succedunt. Ita homines, animantia, plantæ, &c. conservantur.

An sit actus Dei positivus. VII. De Conservatione quæritur, an sit actus Dei positivus, quo Deus immediatè in rerum essentias influit, easque de novo continuò creat, adeo ut conservatio nihil sit aliud quàm continua creatio: an verò actus negativus, non quo Deus cessat ab omni actione; sed licet potentiâ sit instructus insuperabili omnibus irresistibiliter esse suum adimendi; tamen essentias, vires ac facultates rerum creatarum non vult destruere; sed eas vigori suo, per creationem indito, quoad usque ille perdurare potest, relinquere; interimque procurat ne ab aliis adimatur, & de omnibus abundè prospicit quæ ad earum conservationem requiruntur. Nobis quæstionis hujus decisio necessaria non videtur: Cum utriusque sententiæ patroni sententiam suam ad Dei gloriam facere contendant. Priores quippe existimant, ad Dei gloriam pertinere, ut omnes creaturæ ita ab ipso dependeant, ut ne ad momentum quidem, nisi ipso continuò creante, subsistere possint. Altera credit, Deo gloriosum esse, creaturas eâ perfectione præditas condere, ut in esse suo aliquamdiu perseverare possint, per stabilitatem essentiæ ipsis in creatione concessæ: alias Deum in operibus suis inferiorem fore multis hominibus, quorum opera longo tempore, etiam post ipsorum mortem, propriâ soliditate durant.

An id lumine naturali sit notum. VIII. Interim non probamus illorum argumentationes, qui conservationem esse continuam creationem lumine naturali notum contendunt; quia alias creatura futura sit ens independens; multò minus ut solidam ac evidentem hic demonstrationem agnoscamus. 1. Enim, cum res unaquæque à Deo est creata, evidens est eam saltem originis suæ respectu à Deo esse dependentem. 2. Cum Deo eam destruere volente ne ad momentum quidem subsistere possit, ac Deus eam destruere nolit, impediat ne ab aliis destruatur, imo omnia ad subsistendum necessaria suppeditet, non minus evidens est, eam in conservatione suâ à Deo dependere, licet continuò non creëtur. Dices. Si creatura haberet vim se conservandi, ejus sibi conscia foret. Resp. Alterius sententiæ patroni non docent creaturam vim seipsam conservandi habere; sed subsistere virtute quam Deus illam creando essentiæ ipsius indidit: Non itaque controvertitur, an creatura ullo modo in conservatione à Deo dependeat; sed utrum hoc modo dependeat, ut nisi Deus eam continuò creët statim in nihilum relapsura sit. Dices. Partes temporis à se invicem non dependent: ac proinde si res nunc existunt, non sequitur eas cras & sequentibus diebus exstituras. Resp. Verum est, partes temporis non ita à se invicem dependent, ut præcedens momentum causa sit sequentis; sed naturali nexu, quatenus Deus tempus creans, illud momentis sibi invicem succedentibus constare voluit: nullam enim durationis ideam habere possum, nisi per momenta sibi invicem succedentia. Potest itaque creatura à Deo effici tantæ stabilitatis, ut ad certum aliquod tempus duret per momenta plura succedentia: non quia ipsa virtutem se conservandi habet; sed quia essentiæ suæ stabilitate, per creationem ipsi à Deo inditâ, subsistit; & quidem juxta naturæ leges, per quas, juxta autorum horum doctrinam, unumquodque in suo statu manet, donec inde à fortiori deturbetur.

Explicatur Psal. CIV. 30. IX. Sed objici solet, quod Propheta dicat *Psalm.* CIV. 30. *Emittes spiritum tuum & creabuntur:* hic autem de conservatione agi, quia loquitur de rebus jam existentibus; itaque conservationem hic vocari creationem. Resp. Vocem *creare*, phrasi Hebræorum qui compositis carent, tantundem hic significare ac recreare: Significatur itaque illud conservationis genus, non quod continuâ creatione constat; sed quod peragitur per alimenti singulis animantium speciebus convenientis præbitionem; uti omnes loci circumstantiæ evincunt, & speciatim quidem *vers.* 27, 28, 29. immediatè præcedentes.

Non est necesse id decidere. X. Hæc tamen eum in finem à nobis non disputantur, ut illam conservationis rationem impugnemus; sed ut ostendamus, nullam evidentem esse rationem, quæ nos eam necessariò statuere cogat; verum

posse

posse quæstionem hanc indecisam in medio relinqui; præsertim cum & ab aliâ parte non absque specie objiciatur, per hanc sententiam conservationem cum creatione confundi; cum tamen multum distent, rem non existentem ex nihilo producere, & efficere ut res jam existens in statu suo perduret: Neque etiam capi possit, quomodo res, uti quotidie videmus, paulatim ad interitum vergant: si enim eas Deus continuò creat, quomodo vergunt ad interitum? si non creat, quomodò ad momentum superesse possunt?

Versatur circa omnia.

XI. Sed nos hac quæstione omissâ, ostendamus Deum omnia hæc conservare: *Act.* XVII. 27, 28. *Ipse*, sc. Deus, *dat omnibus vitam, halitum, & omnia; in ipso enim vivimus, movemur, & sumus. Nehem.* IX. 6. *Tu ipse Domine, tu fecisti cœlum cœlorum*, &c. *tu vivificas omnia hæc. Psal.* XXXVI. 7. *Hominem & pecus servas Domine. Psal.* CXLVII. 9. *Dat jumentis escam, & pullis corvorum invocantibus eum. Psal.* CIV. *vers.* 27, 28, 29, 30. mox citatis. Sic & *cœli volucres, quæ nec serunt nec metunt, pascere*, imo ipsa *lilia agri* conservare Deus dicitur, *Matth.* VI. 26. *& seqq. Luc.* XII. 24. & sine ejus nutu ne passerculus quidem, quorum duo assario væneunt, in terram cadere, *Matth.* X. 29.

2. Gubernatio. Quæ se extendit ad omnia.

XII. Gubernatio est potens Dei actio, quâ omnia sapienter administrat, omnibusque ad sui gloriam & æternum hominum bonum utitur. Ea sese extendit ad omnia, adeo ut nihil in toto hoc universo Providentiam Dei fugiat. Quod Scriptura ostendit, omnia singillatim enumerans, & providentiæ divinæ subjiciens. Cœlum providentiâ divinâ regi patet ex ordinatissimo illius cursu; Solem verò, arguit cursus ejus obliquus statuto tempore recurrens, ut toti terræ convenientem ad fœcunditatem communicet calorem, temporaque aptè distribuat in ver, æstatem, autumnum & hyemem. Hinc *Psal.* XIX. 1. *& seqq. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat expansum*, &c. Vide & integros *Psal.* CIV. & CXXXVI. similiter *Job.* XXXVIII. & XXXIX. *Matth.* V. 45. *Facit solem suum oriri super bonos & malos. Esa.* XL. 22. *Extendit sicut nihilum cœlos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum.* Stellas providentiâ divinâ dirigi docet *Psal.* CXLVII. 4. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes nominibus suis vocat.* Cui parallelus est *Esa.* XL. 26. Ad aërem, omniaque quæ in aëre fiunt, pluviam, ventos, &c eam extendi, docetur, *Psal.* CXLVII. 8. *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam: Matt.* V. 45. *Pluit super justos & injustos.* Hinc Deus *claudere* & *aperire cœlum* dicitur, 1 *Reg.* XVII. & XVIII. Terram Deus rigat, ut alimentum conveniens hominibus ac bestiis producat; unde & eam *pluviâ inebriare* dicitur, *Ps.* LXV. 10. Omnibus in terrâ degentibus Deus prospicit de necessariis ad vitæ sustentationem; *Psal.* XXXVI. 7. CXLV. 15, 16. *Oculi omnium in te sperant, Domine; & tu das escam illis in tempore oportuno: aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* CXLVII. 8, 9. *Qui produxit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum: qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Imo nihil in terrâ tam vile est, cujus Deus curam non gerat, nullum tam vile animalculum, cui non provideat: aves cœli, *Matth.* VI. 26. passerculi, *cap.* X. 29. lilia agri, *cap.* VI. 28. fœnum, *vers.* 30. imo capitis nostri pili, *cap.* X. 30. Quin & in singulorum animalium mirabili structurâ corporis, membris suis, aptâ compage, spirituumque animalium ad quodvis opus celeri ac promptâ præsentiâ, constantis, summa elucet Dei sapientia.

Quod de singulis probatur.

XIII. Hæcque omnia speciatim curâ divinâ regi, vel exinde manifestissimè liquet, quod Deus nunc in hominum sibi obedientium præmium hæc producat & conservet; nunc in pœnam transgressorum ea inhibeat, aut etiam ipsis noxia producat: adeo ut productio rerum ejusmodi aut inutilium primo adspectu, aut etiam noxiarum vitæ ac prosperitati hominum, quæ ad providentiæ divinæ negationem proferri solet, evidentissimum illius sit argumentum. Cœlum aperit, pluviam concedit, ut hominibus in obedientiæ præmium terræ fructus liberali manu largiatur. *Deut.* XI. 13, 14, 15. *Si obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum vestrum, & serviatis ei in toto corde vestro, & in totâ animâ vestrâ; dabit pluviam terræ vestræ temporaneam & serotinam, ut colligatis frumentum, & vinum, & oleum, fœnumque ex agris ad pascenda jumenta, & ut ipsi comedatis ac saturemini.* Vide & *Levit.* XXVI. 3. *& seqq. Deuter.* XXVIII. 1. *& seqq.* & præsertim *Hos.* II. 21, 22. ubi egregiam causarum secundarum, fœcunditatem producentium, concatenationem habemus: *Erit in die illâ, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram; & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum; & hæc exaudient Jezrahel. Malach.* IV. 2. *Oritur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Quæ sensu quidem mystico respiciunt Servatorem nostrum Jesum Christum, sed & sensu literali promissum continent, solis apto ardore terram fœcundantis, qualem Dominus in Lege suâ justis promisit. In pœnam autem peccatorum omnia hæc beneficia inhibet; cœlum claudit, ne pluviam immittat, adeo ut cœlum sit instar æris, terra instar ferri dura præ siccitate, *Levit.* XXVI. 19, 20. *Deut.* XXVIII. 23, 24. quod etiam contigit tempore Eliæ Prophetæ, 1 *Reg.* XVII. XVIII. *Jacob.* V. 17. Fructibus immittit rubiginem & ventum urentem, *Deut.* XXVIII. 22.

Amos.

Amos. IV. 9. Vel etiam quævis insecta quæ eos depascant, *Joel.* I. 4. *Residuum eruca comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Amos.* IV. 9. Quibus tandem accedit, quod Deus pœnæ vim nutriendi adimat, ut homo *comedat absque saturitate*, uti dicitur *Hagg.* I. 6. Hinc & Deus minatur se *confracturum baculum panis*, *Levit.* XXVI. 26. *Esech.* IV. 16. V. 16. Præter hæc omnibus aliis creaturis vel in bonum sui cultorum, vel in pœnam transgressorum utitur, nullâ exceptâ. Mari & fluminibus, *Nahum.* I. 4. *Increpans mare & exsiccans illud, & omnia flumina ad desertum deducens.* Mare recedere facit, ut Israëlitis transitum præbeat, & redire ut Ægyptios obruat, *Exod.* XIV. Ignem è cœlo demittit ad conflagrationem Sodomæ, &c. *Genes.* XIX. & ut impios regis impii satellites ad comprehendendum Eliam missos consumat, 2 *Reg.* I. rursus vim ignis coërcet ne sibi fidelibus noceat, *Dan.* III. 27. Cœli valvas aperit, ut diluvium immittat mundo peccatorum, *Genes.* VII. Solis cursum sistit ad preces Josuæ, *Jos.* X. 13. eundem decem gradus retrocedere fecit in gratiam Regis Ezechiæ, *Esa.* XXXVIII. 8. Tenebras mediâ meridie inducit tempore plenilunii circa mortem Servatoris nostri, *Matth.* XXVII. 45, 46. Omnibus bestiis agri utitur, feris, infectis, aliisque, ut sint impiorum flagellum. *Levit.* XXVI. 22. *Immittam in vos bestias agri, quæ consumant vos & pecora vestra, & ad paucitatem cuncta redigant. Esech.* XIV. 21. minatur Deus, se *quatuor judicia sua pessima immissurum Jerusalem, gladium, famem, bestias malas, ac pestilentiam.* Ita immisit Dominus leones in gentes, terram Israëlis, unius veri Dei cultui destinatam, inhabitantes, in eâque Diis suis servientes, 2 *Reg.* XVII. 25. Leonem immisit in Prophetam, qui contra ipsius interdictum panem in Bethel comederat, 1 *Reg.* XIII. 24. duos ursos in pueros, qui convitium faciebant Prophetæ Elisæo, 2 *Reg.* II. 24. piscem ad absorbendum Jonam voci Dei immorigerum, *Jon.* II. 1. alium piscem, qui staterem in ore habebat, ut Petrus pro se & Domino Jesu tributum persolvat; *Matth.* XVII. 27. sic & Dominus Jesus aliquoties pisces in suorum discipulorum retia compulit. Hinc *Sephan.* I. 2, 3. *Congregans congregabo omnia à facie terræ, inquit Dominus; congregans homines & pecus, congregans volatilia cœli, & pisces maris, & ruinæ impiorum erunt.* Ita pediculis, ranis aliisque insectis Deus usus est ad puniendum Ægyptios, *Exod.* VIII. 6, 17, 24. Rursus corvis utitur qui panem Eliæ apportent, 1 *Reg.* XVII. 6. ad servandum fidelem sibi servum Danielem ora leonum claudit, *Dan.* VI. 22. Adeo ut nihil sit in rerum naturâ, quo Deus non utatur vel in benedictionem vel in pœnam hominis. Unde & non immeritò Dominus Zebaoth, seu exercituum vocatur, quia non tantum Angelis, sed & omnibus creaturis, etiam inanimis, tanquam ministris ac exercitibus ad judicia sua exequendum utitur.

XIV. Attamen solent ex Scripturâ Sacrâ duo loca proferri, quibus Deum providentiâ suâ circa bestias occupari, negari videtur. Primus est *Habac.* I. 14. *Facies hominis tanquam pisces maris, & reptile non habens principem.* Resp. Non hic dicitur, pisces maris Dei regimini non esse subjectos, quod non uno modo circa pisces occupari jam vidimus; sed tantum, illos non habere principem cujus protectione à potentiorum violentiâ tuti sint; minores enim pisces cedunt in escam majoribus, nec est inter eos princeps, qui ipsos contra majorum vim protegat. Illud autem tantum abest, ut signum sit Dei providentiam ad pisces non extendi, ut contrarium inde evidentissimè colligatur; quoniam tantâ copiâ sunt creati, & perpetuò proseminantur & conservantur, ut licet continuò maximo numero absumantur, plurimi tamen supersint. Et quæ ratio, quod piscium minorem Deus curam gerat quàm passerculorum, corvorum, imo liliorum agri? Non itaque Prophetæ mens est, pisces providentiæ divinæ eximere: sed miseram populi sui conditionem deflet, quod sint à Deo derelicti, traditi in manus Chaldæorum hostium suorum, nec ullus ipsis sit protector, qui eos è manu ipsorum eruat; perinde uti piscibus nullus est princeps qui ipsos defendat. Sed & in eo providentia divina elucet, quod in illum statum miseriæ non inciderint, nisi justo Dei judicio ob sua peccata. *Explicatio Habac.* I. 14.

XV. Alter locus exstat 1 *Cor.* IX. 9. *Num boves Deo curæ sunt?* Resp. Nec Apostolus illic dicit Deum nullam boum curam gerere: respicit quippe ad legem *Deut.* XXV. 4. *Non alligabis os bovis in aream terentis fruges tuas:* Quæ lex clarè satis evincit Deum boum curam non abjeciste: Sed mens Apostoli est, Deum legem illam non præcipuè ac primariò boum causâ tulisse, sed hominum; ut eos doceat, qui se gerere debeant erga mercenarios: quam nunc Apostolus ulterius extendit ad fideles, ad ostendendum, quodnam Ecclesiæ munus sit erga ministros seu pastores suos; videl. ut ipsis prospiciant de necessariis ad vitæ sustentationem. *Et* 1 *Cor.* IX. 9.

XVI. Quod tertium providentiæ divinæ actum attinet, nimirum Concursum, is est, quo Deus dicitur ita cum omnibus creaturis concurrere, ut omnis earum motus, omnis operatio, à Deo ut primâ causâ in particulari dependeat. Solet is à Scholasticis dividi in simultaneum, quo Deus una cum creaturis in earum actiones influere dicitur, qui concursus à creaturâ determinatur ad particulare *Concursus Dei.*

lare aliquid opus: Et prævium, quo Deus in creaturas ipsas influit, eas præmovendo, excitando, & prædeterminando prædeterminatione physicâ, atque ad agendum applicando: qui influxus non tantum est moralis, verum physicus & maximè positivus, aut potius hyperphysicus & immediatus.

Quatenus is sit admittendus.

XVII. Nos quod attinet, priorem facilè agnoscimus, qui concursus Dei est universalis, virtutem suam unicuique causæ applicantis, à quâ in operatione ad certum actum determinatur. Posterior verò est quam maximè absurdus: is enim si obtineat, operandi vires frustra creaturis videntur concessæ, utpote ad omnem operationem inidoneis, nisi prævio isto Dei concursu incitatis & impulsis. Exemplum fornacis Babylonicæ, quod adferri vulgò solet, cujus ignis tres juvenes Deo concursum suum inhibente non usserit, nihil ad rem facit; imo contrarium videtur probare: non enim ignis ille calore suo seu vi urendi fuit destitutus, interfecit quippe flamma ignis regios ministros; sed Deus virtute suâ omnipotente impedimentum igni opposuit, ne corpora trium juvenum læderet: unde liquet, actionem quandam Dei requisitam, non ut ignis ureret, sed ne ureret. Verum de hisce, quando speciatim de Providentiâ Dei circa homines dicturi sumus, fusior erit disserendi locus.

Providentia divina modi. Primus.

XVIII. Modus Providentiæ divinæ varius est, pro ratione objectorum circa quæ versatur. Primò. Nobiliorum majorem curam gerit, quàm ignobiliorum, hominum quàm animalium, animalium quàm herbarum aut plantarum. Etenim cum ignobiliora in usum nobiliorum sint condita, consequens est, omnem providentiam, quâ Deus circa ignobiliora versatur, etiam occupari circa nobiliora, quorum usui ea destinavit: Herbam creavit in cibum animalium, *Psal.* CXLVII. 9. animalia destinavit usui hominum; omnis ergo providentia, quâ Deus herbas producit ac conservat, occupatur etiam circa animalia, atque hæc rursus circa hominem: hinc 1 *Cor.* IX. 9. *Num boves Deo curæ sunt?* & *Matth.* VI. 26. & 29. ac proinde maximâ circa homines curâ ac providentiâ versatur.

Secundus.

XIX. Secundò. Est accommodata naturæ creaturarum; Aliter Deus versatur circa res inanimatas, aliter circa animatas, circa quas, quoniam voluptatis ac doloris sunt capaces, Deus, uti vidimus, juxta æquitatis suæ leges jus suum aliquatenus circumscripsit. Ita urbi Ninive pepercit, non tantum propter infantes, sed & propter jumenta, *Jon.* IV. *vers. ult.* nihil tale legitur de rebus inanimatis. Rursus quod spectat res animatas, aliter versatur circa ratione carentes, aliter circa ratione præditas; quas non nisi rationi, ipsis in creatione inditæ, convenienter tractat.

Tertius.

XX. Tertiò. Est liberrima pro absoluto Dei in omnia Dominio; & modò his, modò illis, nunc hoc, nunc alio modo, pro absoluto suo arbitrio utitur: quod ex allatis supra exemplis copiosè liquet.

Quartus.

XXI. Quartò. Est irresistibilis; in illis nimirum quæ Deus absolutè efficere vult: alia est ratio obedientiæ humanæ, quam Deus vult convenienter naturæ liberæ; quamque ipse per omnipotentiam non vult in homine efficere; sed quam ab homine ut officium sibi debitum exigit, additâ promissione ingentis præmii, & comminatione pœnæ, & quam proinde ab homine, ut pœnam effugiat & præmium consequatur, præstari vult. Quod verò illa attinet, quæ à solius Dei operatione dependent, quæque absolutè intendit, ea irresistibiliter peraguntur, nemoque est qui operationem divinam impedire possit. Talia sunt omnia dona gratiæ, quibus hominem Deus ad pœnitentiam invitat, missio Christi in mundi Servatorem, oblatio gratiæ ad conversionem necessariæ; & præsertim benedictiones & punitiones divinæ, tàm in hoc, quàm futuro sæculo, quas nemo impedire potest. Hinc Deus dicit *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Et *cap.* LV. 10, 11. *Quomodo descendit imber & nix de cœlo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in iis ad quæ misi illud.*

CAPUT XXVI.

De Providentiâ Dei circa homines, ac primò quidem de Conservatione.

Conservatio.

I. QUæ huc usque de Providentiâ divinâ dicta sunt, speciatim homini applicanda sunt, propter quem, ut vidimus, Deus omnia hæc condidit, & in cujus gratiam omnia conservat, regit & administrat. Circa hominem utrumque hunc Providentiæ divinæ actum, Conservationem nim: & Gubernationem, consideraturi sumus; qui tamen non ita distinctè à se invicem considerari possunt, quin in Conservatione multiplex Dei gubernatio sese manifestet.

Ea respicit,

II. Conservationem considerabimus vel quatenus refertur ad speciem humanam; vel quatenus spectat individua.

Vel speciem.

III. Ad speciei Conservationem refertur, quod Deus generandi vim hominibus indiderit, *Genes.* 1. 28. *Crescite & multiplicamini, & replete terram:* eamque in hunc usque diem conservat; quin & aliquando collapsam restituit & steriles reddidit fœcundos: ut Abrahamum & Saram, *Genes.* XVII.

Ac primæ generationem hominis.

15. & seqq. *Rom.* IV. 19. parentes Simsonis, *Judic.* XIII. Annam matrem Samuëlis, 1 *Sam.* I. Sachariam & Elisabetham, *Luc.* I. aliosque. Hinc *Psal.* CXIII. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.* Unde & fœcunditas inter Legis benedictiones censetur. *Exod.* XXIII. 26. *Non erit infœcunda nec sterilis in terrâ tuâ.* Et *Deut.* VII. 14. *Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.* Et *cap.* XXX. 9. Unde & *filii* vocantur *hæreditas*, seu donum, *Domini*, *Psalm.* CXXVII. 3. & CXXVIII. 3. *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Aliquando & sterilitatem Deus in pœnam peccati infligit, ut in familiâ Abimelechi, ob Saræ raptum, *Genes.* XX. Ob multiplicem hanc Dei circa generationem hominis providentiam, illi in specie adscribitur formatio hominis in uterô: *Job.* X. 8. & seqq. *Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu: Memento quæso quod sicut lutum feceris me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestivisti me: ossibus & nervis compegisti me. Psal.* CXXXIX. 15, 16. *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occultô; & substantia mea in inferioribus terræ; imperfectum meum viderunt oculi tui*, &c. Tum & ejus generatio & productio in lucem: *Psalm.* XXII. 10. *Tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ.* Et LXXI. 6. *In te confirmatus sum ex uterô; de ventre matris meæ tu es protector meus.*

Deinde, suppeditationem necessariarum.

IV. Hominibus natis suppeditat omnia vitæ sustentationem necessaria. Infantibus vixdum natis præparat lac in matrum uberibus, & arcano quodam instinctu linguas eorum aptat, ut lac matrum sugant: unde *Psalm.* VIII. 3. *Ex ore infantium & lactentium fundasti robur propter adversarios tuos.* Nec deëst liberalis ac munifica Dei manus homini totô vitæ suæ tempore; *Psalm.* CXLV. 15, 16. *Actor.* XIV. 16. dicitur Deus *benefacere de cœlô, pluviam dare & tempora fructifera, implere cibô & lætitiâ corda nostra.* Et 1 *Tim.* VI. 18. *nobis omnia abundè dare ad fruendum.* Et præsertim *Matth.* VI. 25. & seqq. Dominus Jesus argumentô desumtô ab avibus cœli, liliis & fœnô agri, demonstrat Deum nobis prospicere de victu & amictu. Unde meritô dicitur *Act.* XVII. 25. *Omnibus dare vitam, & halitum, & respirationem, & omnia.* Et *vers.* 28. *in ipsô nos vivere, moveri & esse*; id est, per ipsum, seu ipsius benignitate ac munificentiâ.

Hominum numerus æterno decreto à Deo non fit definitus.

V. Verum hic oritur quæstio. An numerus hominum æternô decretô à Deô sit definitus, & ita in tempore per ejus providentiam hominum generationes dirigantur, ut nec plures, nec pauciores homines nasci possint, quàm revera nascuntur? Resp. Nullo modo: & ratio est evidens: Quia decretum absolutum per media absoluta debet executioni mandari: Si ergo Deus absoluto ac æterno decreto hominum numerum definivit, necesse est ut etiam æterno decreto determinaverit, ac per providentiam suam in tempore procuraverit & etiamnum procuret omnes illas conjunctiones ex quibus homines nascuntur: at multæ earum sunt illicitæ, inhonestæ, imo & incestuosæ: Atque ita per consequens Deus decreto & providentiâ suâ autor erit omnium scortationum, adulteriorum, incestuum, ex quibus homines unquam geniti sunt & imposterum gignentur. Quæ sine blasphemiâ de Deo cogitari nequeunt. Præterquam quod Deus in uniuscujusque arbitrio reliquerit, vel matrimonium vel cælibatum eligere. Dices. Potuit Deus definivisse, ut certus quidam hominum numerus existat antequam mundum velit destruere, licet non decreverit media necessaria quibus intervenientibus numerus ille producatur: Sufficit quod mundum destruere nolit ante completum illum numerum, & interim vim generandi in hominibus conservet. Resp. 1. De ejusmodi decreto divino nihil constat. 2. Non id urgent illi, qui hominum numerum à Deo definitum statuunt; sed volunt præcisè uniuscujusque nativitatem in specie decreto divino esse determinatam.

Nec etiam omnia hominum conjugia.

VI. Hinc porrò consectarium elicimus: Quod quidam de conjugiorum fatalitate docent, quasi omnia æterno Dei decreto sint prædeterminata, fundamento carere, imo falsum esse: Si enim hominum nativitas præcisè non est determinata, nec conjugia postea ab hominibus contrahenda determinari potuerunt. Verum est, præsidet Deus conjugiis: instituit conjugium *Genes.* II. 24. *Matth.* XIX. 6. Quin & magnam Dei circa conjugia esse directionem, ultrò fatemur; nec id negare potest, qui historias sacras Isaaci, Jacobi, aliorumque legit: unde & *Prov.* XIX. 14. *Domus & divitiæ dantur à parentibus; à Dominô autem propriè uxor prudens.* Verum Deum omnia quæ contrahuntur conjugia determinasse, & quidem absoluto ac æterno decreto, absit ut credamus: Multa enim contra ejus præceptum contrahuntur, uti olim Israëlitarum cum alienigenis, quæ expressè dirimi voluit, *Esdr.* IX. & X. multa etiam non sine scelere consummantur, quorum longus posset texi catalogus: Quæ omnia decreto divino absque blasphemiâ adscribi nequeunt.

Vel individua.

VII. Individuorum conservatio est, quâ Deus unumquemque hominem ad certum usque tempus in vitâ conservat, quo elapso vitæ terminum ponit. Ita *Hebr.* IX. 27. *Statutum est homini semel mori.* De hoc vitæ termino quæritur, fatalisne is sit, an mobilis? seu an ille ita sit fixus, ut tam tempus illius quàm

quam omnes circumstantiæ decreto Dei absoluto ac æterno sint determinatæ, adeo ut homo ad terminum sibi ab æterno à Deo præfixum necessariò pervenire debeat, neque eum ullâ ratione aut ullis mediis excedere possit?

Sententia de vitæ termino quatuor positionibus expressa. Prima.

VIII. Nos quod attinet: Statuimus Deum vitæ humanæ terminum constituisse & justitiæ & sapientiæ suæ convenienter: Primò. Propter peccatum hominem, qui nisi peccasset nostro judicio moriturus non fuisset, totumque ex eo nasciturum genus humanum, necessariæ morti subjecisse; hominisque vitam angustis limitibus a Deo circumscriptam esse, quos homo excedere nequit, & quibus elapsis vis vitalis evanescit; quod spatium ordinariè septuaginta aut octoginta annorum revolutione circumscribitur, uti expressè dicitur *Psal.* XC. 10.

Secunda.

IX. Secundò. Deum pro absoluto suo beneplacito non omnibus æquale temperamentum dare, sed uni fœlicius, alteri minus fœlix: & hic quidem plerumque rationem habere parentum ex quibus nascuntur, adeo ut qui à parentibus sanis ac robustis gignuntur ordinariè corpus ac temperamentum nanciscantur melius dispositum; ita tamen ut & ab ordinariâ istâ viâ Deus pro beneplacito suo nonnunquam recedat. Naturaliter autem & plerumque longæviores esse eos, qui melius, brevioris autem vitæ, qui deterius temperamentum nacti sunt: posse autem hominem, vel temperantiâ, vel intemperantiâ, vel prudentiâ vel imprudentiâ ac temeritate, vitam illam vel producere pro temperamenti sui vigore, vel temperamentum suum vitiare vitamque contrahere: semper tamen infra sphæram prædictam, quam Deus vitæ hominum in genere præfixit.

Tertia.

X. Tertiò. Deum ut justum judicem, è solio suo opera ac vias hominum considerantem, vitam hanc vel prolongare velle, si homo pius sit, id est, ad metam illam à se constitutam perducere; vel etiam contrahere & abbreviare, si impius sit, adeo ut non perveniat ad illos vitæ dies, quos alias impleturus fuisset. Nonnunquam tamen pro libertate ac absoluto suo dominio, ob rationes soli sibi notas, contrarium facere, & piorum dies facere breves, impios autem longævos.

Quarta.

XI. Quartò. In hac prolongatione aut abbreviatione dierum Deum nonnunquam habere rationem temperamenti, illud vel in vigore suo conservando, vel si infirmius sit, non corroborando, sed infirmitati suæ relinquendo: aliquando non, sed vel illud, si infirmum sit, in præmium pietatis confirmare ac corroborare, ut vitam diutius, quàm pro naturali suâ vi, sustentare possit; vel si robustum ac validum sit, in pœnam impietatis turbare ac dissolvere, ut vitam nullatenus ad spatium, cui producendo per naturalem vigorem aptum erat, sustentare possit; sive morbos violentos immittendo, sive etiam procurando ut morte violentâ tales pereant, atque ita dies ipsorum abscindantur.

Non est æterno ab absoluto Dei decreto fixus.

XII. Terminum autem æterno ac absoluto Dei decreto esse fixum, qui nullâ ratione, nec pietate, nec impietate, nec precibus, mutari queat, non credimus; imo recta ratio & Scriptura reclamat.

Ratio prima.

XIII. Recta quidem ratio, quæ docet posse hominem temperantiâ suum temperamentum in vigore conservare, & intemperantiâ vigorem sui temperamenti corrumpere, sibique variorum morborum ac tandem acceleratæ mortis fabrum esse: vel etiam prudentiâ varia pericula evitare, vel imprudentiâ in varia sese pericula conjicere, naufragii, belli, latronum, pestis, aliorumque, in quibus pereat. Vel tandem si in morbum incidat, uti consilio periti medici, cujus ope vis morbi dispellatur; vel illud negligere, atque ita remediorum neglectu morbi vim magis excitare, quam cita mors consequatur. Dicere, hæc omnia etiam decreto Dei definita esse, ut si longævitas tibi sit destinata, simul etiam decretum sit te temperanter ac prudenter victurum, ut vitam ad terminum tibi destinatum producas; si verò brevior vitæ tuæ terminus sit præfixus, te intemperanter victurum, & media sanitatis neglecturum: Est non tantum omnem officii curam tollere, quod tali decreto posito, quo omnia in puram actionem Dei resolvuntur, locum habere nequit; sed & Deum suæ intemperantiæ suique neglectus causam statuere: quod absque blasphemiâ fieri non potest. Dices. Cum absoluto fine consistere posse mediorum usum. Ita licet Paulo divinitus revelatum esset, omnes qui cum ipso navi vehebantur fore salvos, tamen cum nautæ dimissâ scaphâ ex navi aufugere vellent, dixit, *nisi hi in nave manserint, vos salvi esse non potestis. Act.* XXVII. 30, 31. Resp. Promissionem hanc non fuisse absolutam; quod ex duobus liquet: 1. ex hisce verbis Pauli, quæ si promissio fuisset absoluta vera non fuissent. 2. Ex verbis *vers.* 24. ubi dicitur, *Deus gratificatus est tibi*, κεχάρισται σοι, *omnes qui in nave sunt*; id est, in tui gratiam eos servaturus est; si nimirum consilio tuo obtemperent, ut exinde appareat, in tui gratiam illos servari, illique exinde cognoscant, quanto te amore Deus complectatur.

Secunda.

XIV. Huic accedat altera ratio: Quia uniuscujusque nativitas, uti vidimus, absoluto Dei decreto non est determinata, nec mors determinari potuit: initio enim vitæ non definito, nec terminus definiri potuit.

In Scriptura. 1. sunt promissa facta.

XV. In Scripturâ varias pro sententiâ nostrâ habemus rationes. Ac primò quidem varia promissa longævitatis Deum timentibus

longævitatis piis facta.

facta. Ita quinto præcepto de honorandis parentibus additur hæc promissio, *ut prolongentur dies tui super terram, quam Dominus tuus dat tibi*, *Exod.* xx. 12. Quæ & repetitur *Eph.* vi. 2. Hisce consonant *Exod.* xxiii. 25, 26. *Servietis Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis & aquis, & auferam infirmitatem de medio tui: Non erit infœcunda nec sterilis in terrâ tuâ; numerum dierum tuorum implebo.* Vide & *Deut.* iv. 40. xxx. 20. *Ps.* xci. 16. Et speciatim promissum Salomoni factum, 1 *Reg.* iii. 14. *Si ambulaveris in viis meis, & custodieris mandata ac præcepta mea, sicut ambulavit pater tuus, longos faciam dies tuos.* Hinc & ipse Salomon *Prov.* x. 27. *Timor Domini apponit dies, anni verò impiorum abbreviantur.*

Illis Deus non balbutit nobiscum.

XVI. Excipiunt, Deum hisce promissis cum hominibus balbutire; ipsum verò vitæ terminum semel à Deo definitum nec contrahi nec prolongari posse: Quod exinde liquet, quia liberi parentibus maximè morigeri, aut homines pietatis summè studiosi, immaturâ sæpe morte exstinguuntur; immorigeri autem homineſque impii vitam nonnunquam ad ultimam usque senectutem producunt. Resp. Fateor hæc promissa accipienda non esse absque ullâ exceptione: Deus quippe jus ac potestatem semper sibi reservat quando sapientiæ suæ consultum videtur, aliter statuendi. Sunt quandoque rationes occultæ, soli sapientiæ divinæ cognitæ, quæ suadeant à communi hac regulâ recedere. Ita Deus excidium populo cuidam rebelli inducere volens, pios immaturâ morte exstinguit, ne iisdem cum reliquis peccatoribus miseriis obruantur. Sic Deus filium Jeroboami adhuc adolescentem exstinxit, ne involveretur exitio domui Jeroboami imminenti: uti dicitur 1 *Reg.* xiv. 13. *Planget eum omnis Israel, & sepeliet: iste enim solus inferetur de Jeroboam in sepulchrum, quia inventus est super eo sermo bonus à Domino Deo Israel in domo Jeroboam.* Et præsertim dicitur pio regi Josiæ, 2 *Paral.* xxxiv. 27, 28. *Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc & habitatores Jerusalem, reverituſque faciem meam scidisti vestimenta tua, & flevisti coram me; ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. Jam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace; nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores ejus.* Et hoc casu vitæ abbreviatio est beneficium; sicut & simili in casu longævitas potest esse pœna ac supplicium: ingruentibus nimirum diebus, in quibus, ut Dominus dicit *Luc.* xxiii. 29, 30. dicent, *beata steriles, & ventres qui non genuerunt: & ubera quæ non lactaverunt*, &c. Quanquam & extra hunc & similes casus Deus nonnunquam pro absolutô suo dominiô à communi & ordinariâ viâ recedat; quia mundus piis illis non erat dignus, *Hebr.* xi. 38. Credimus tamen Deum sub Veteri Fœdere rarò à regulâ hac recessisse: quia promissa tum ferè omnia vitam hanc præsentem spectabant, neque erat ulla expressa ac specialis promissio vitæ æternæ; sed generali vitæ promissio includebatur, & promissis temporalibus adumbrabatur. 2. Non balbutit Deus nobiscum, quando agitur de sinceritate promissorum ejus; solummodò quando loquitur de rebus captum nostrum superantibus; qualia sunt bona cœlestia, quæ, quia merè sunt spiritualia ac æterna, plenè à nobis, carne adhuc vestitis, percipi nequeunt; ideoque Deus quasi nobiscum balbutiendo ea nobis repræsentat sub figurâ rerum corporearum. Sed non est Deo adscribenda balbuties sinceritatem ejus evertens: Non enim est balbutire, promittere contrarium ejus quod decrevit.

2. Comminationes vitæ brevis propter impietatem.

XVII. Secundò. Deus impiis propter impietatem comminatur abscissionem dierum: *Deut.* xxviii. 58. *& seqq.* minatur legis transgressoribus *morbos malignos & constantes;* Et ne forte excipiant, posse quidem hominem in morbum incidere, non tamen mori ante sibi constitutum diem (quod tamen non video quâ specie dici possit; qui enim propter peccata morbis affligitur, etiam contractior illi redditur vita; unde & *vers.* 61. additur, *donec exscindaris*) dicitur *Psal.* lv. 24. *homines sanguinarii & dolosi non perducent ad dimidium dies suos.* Inde & David Deum orat *Psal.* cii. 25. ne ipsum *succidat in medio dierum suorum*, quia *jam in viâ adfixerat fortitudinem ejus.*

Diluitur exceptio prima.

XVIII. Ad clarum hunc *Ps.* lv. locum varia excipere solent. Ac 1. quidem dici sanguinarios non ad dimidium perducturos dies suos; non quia non pervenient ad terminum sibi à Deo præstitutum; sed quia peribunt antequam sperent; promittunt quippe sibi longævam vitam; sed spes sua ipsos fallet. Resp. 1. Hæc exceptio non convenit cum verbis textus; non enim dicitur, non dimidiabunt impii dies quos sibi promittunt, sed *suos*, id est, quos alias Deus ipsis largiturus fuisset. Atque sic etiam per hanc exceptionem falsi David argueretur: dicit enim impios non dimidiaturos dies suos: juxta hanc autem exceptionem dierum suorum numerum non minus quàm pii implent. 2. Idem etiam locum habet in piis, quod pereant antequam sperent: contra aliquando contingere potest, ut impii considerantes vitæ hujus incertitudinem neutiquam sibi longævam vitam promittant, illorum instar, qui 1 *Cor.* xv. 32. dicebant, *edamus, bibamus, cras enim moriemur.*

Et secunda.

XIX. Alii hæc accipiunt de termino septuaginta vel octoginta annorum, vitæ hominum in communi præstituto, quem impii homines vix ad dimidium attingunt: quoniam plerum-

plerumque immaturâ morte moriuntur; non tamen nisi diè antea absoluto decreto Dei definito. Resp. Sed nec hæc exceptio felicior est præcedente. 1. Enim cum verbis textus neutiquam convenit: Non enim dicitur, illos non impleturos dies aliorum hominum, sed *suos:* ipsorum autem dies illi soli sunt, quos Deus absoluto decreto vitæ ipsorum præfixit. 2. Idem dici poterit de piis, quod sæpe dimidium septuaginta vel octoginta annorum non impleant. 3. Etiam quidam sanguinarii dies illos implent. 4. Tandem, esto hæc exceptio admittenda sit; subintelligenda tamen est ratio, cur impii illi dies suos dimidiaturi non sint: illa autem alia non est quàm ipsorum impietas. Et hoc est quod nos urgemus, propter impietatem dies ipsorum fuisse contractos. Respicit ergo David hoc suo dicto ad promissa ac minas legi Dei annexas, & quid juxta eas ordinariè contingeret; & ex illis concluſit, sanguinarios illos, qui vitæ ipsius insidiabantur, velox ac immaturum manere exitium.

3. Exempla accelerata mortis ob impietatem.

XX. Tertiò. Exempla habemus varia, quibus propter impietatem dies vitæ præcisi sunt. Illustre est filiorum Judæ Er & Onan, *Geneſ.* XXXVIII. 7. & 10. de quibus expressè dicitur, quod eos *Dominus morti tradidit, quia faciebant quod malum erat in oculis Domini.* In Absolomo, qui ob rebellionem contra patrem Davidem in mediâ ætate violentâ morte est exstinctus, 2 *Sam.* XVIII. 14. Sic in excidiis generalibus, quæ Deus integris populis ob peccata immittit, quale fuit diluvium, eversio Sodomæ & Gomorrhæ, aliaque, liquet vitam, quam alias Deus ulterius produxisset, abscindi. Sic multi ob suam impietatem in ipso vitæ flore carnificis manu pereunt: qui alias per multos annos vitam producere potuissent. Dicete, illos nisi peccassent tamen illo tempore alio mortis genere morituros fuisse: Est effectum ponere absque causâ: neque convenit cum vulgari sententiâ, quâ statuitur non mortem tantum, sed & mortis genus omnesque illius circumstantias decreto Dei definitas esse. Tum, velim ex illis quærere, quando Davidi ob numeratum populum à Deo trium plagarum optio data est, vel famis septem annorum, vel fugæ trium mensium coram facie hostium, vel pestis triduanæ; 2 *Sam.* XXIV. 13. an non in potestate Davidis fuerit, quamcunque vellet ex hisce tribus plagam eligere? Si negent, frustra Davidi optio data est. Si affirment; quæram porro, quoniam David elegit pestem, & tridui spatio septuaginta millia in terrâ Israëlis peste perierint, ac proinde vitæ horum terminus advenerit; an credant, si David aliam elegisset plagam, nihilominus septuagintà illa millia eodem tempore, sive peste, sive alio mortis genere, interitura fuisse? Si negent; quomodo absoluto Dei decreto vitæ eorum terminus fuit fixus? Si affirment, quomodo Davidi plagarum optio data dici potest? quoniam licet aliam elegisset, pestis nihilominus, juxta hanc sententiam, in populum ipsius grassata fuisset.

XXI. Quartò. Tandem habemus exempla dilatæ mortis propter peccatorum pœnitentiam. Ninivitis, quibus Deus exitium denuntiaverat intra quadraginta dies, ob resipiscentiam pepercit, *Jon.* III. *ult.* convenienter illi enunciato, quod legitur *Jerem.* XVIII. 7, 8. Illustre autem est Ezechiæ Regis exemplum, cui Propheta Esaias Dei nomine mortem jam jam instantem prædixerat, hisce verbis, *dispone domum tuam, quoniam morieris.* Sed cum ipse Deum oraret, Deus vitæ ipsius adjecit quindecim annos, *Esa.* XXXVIII. 10. Ad hoc exemplum excipiunt: Quod dies Ezechiæ non fuerunt prorogati ultra terminum à divinâ providentiâ fixum; sed tantum ultra illud tempus, quo ex causarum secundarum dispositionibus & comminatione Dei, quæ licet conditionata absolutè tamen efferebatur, jam morti proximus videbatur. Resp. 1. Si comminatio Dei fuit conditionata, ergo vitæ terminus non fuit fixus: nam si fuit fixus, etiam non impletâ illâ conditione nihilominus comminatio sortita fuisset eventum: ubi ergo est comminatio conditionata? Si verò est conditionata, cum conditio ex illorum sententia est incerta, quomodo certò definitus terminus? 2. Quomodo dici potest, mors Ezechiæ dilata, & quidem ad preces ipsius; imo quomodo Esaias poterat dicere, *dispone domum tuam quoniam morieris*, si jam ante fixum erat, Ezechiam non moriturum? Non licet morti proximus videbatur, non tamen erat. Dices. Usus est Deus acri istâ comminatione, ut regem ad pœnitentiam compelleret. Resp. Admitti posset, si comminatio illa posset esse seria. At quæ illius vis esse potest apud eum, qui vitæ terminum absoluto Dei decreto fixum esse novit? Nam aut credidit vitæ terminum juxta Dei comminationem jam advenisse, aut non? Si prius: quomodo per acrem illam comminationem adduci potuit, ut rem decreto Dei absoluto contrariam, hoc est, absolutè impossibilem, peteret? Si posterius: quomodo terreri potuit illâ comminatione, quam credidit seriam non esse, nec esse posse?

4. Exempla dilatæ mortis ob resipiscentiam.

XXII. Omnibus hisce adeo claris ac evidentibus Scripturæ Sacræ locis, vix quicquam, quod speciem quandam habet, opponitur præter unicum locum, *Job.* XIV. 5. *Definiti sunt dies ejus* (hominis) *& numerus mensium ejus tecum est, statuta ejus feciſti, & non præterebit ea.* Resp. Sed iste locus non dicit, unicuique absoluto Dei decreto vitæ terminum esse fixum, qui mutari nequeat; sed tantum vitæ humanæ terminum brevi spatio inclusum esse, quod homo excedere nequit; quod lubentes fatemur; illud autem spatium intra

Explicatio Job. XIV. 5.

septuaginta aut octoginta annos definitur, *Psal.* xc. 10. unde vita flori, vapori, aliisque rebus caducis ac citò evanidis comparari solet, *Psal.* xxxix. 6. ciii. 15. *Jacob.* iv. 14.

CAPUT XXVII.

De Gubernatione, quæ est alter Providentiæ divinæ circa homines actus.

Gubernatio.

I. GUbernatio est, quâ Deus omnes hominum actiones regit, dirigit ac observat, hominesque secundum eas justè judicat.

Non est concursus Dei prædeterminans hominem.

II. Hic primò quæritur, an non Deus concurrat cum omnibus hominum actionibus? Nos de Providentiâ Dei in genere disserentes, agnovimus concursum Dei simultaneum, quo Deus virtutem suam homini applicat, à quo illa, ut à causâ liberâ, in operatione ad certum actum determinatur. Verum alii huic concursui non acquiescentes, alium requirunt, quem quidam immediatum prævium ac prædeterminantem vocant; alii ipsam Dei operationem, quâ omnia operatur in omnibus, quæ æterna, unica & simplicissima voluntatis Dei sit jussio, quâ efficaciter res omnes vult agere & operari, considerata cum suâ tendentiâ ad creaturarum actiones; quæ realiter non differat à creatione & conservatione; non tantum respectu Dei, in quo omnia unum sunt; verum etiam respectu creaturarum, quæ eâdem Dei actione, seu potius jussione, creantur, conservantur, & operantur. Quatenus enim esse creaturarum ex nihilo producitur, jussio illa Dei est creatio: quatenus essentia earum continuatur, est conservatio: quatenus verò Deus eam conservat, & continuò quasi reproducit cum actione suâ, cumque mutuo illo rerum & actionum inter se nexu & dependentiâ, quam Deus inter illas esse voluit, ut unum sit per & propter aliud, tum volitio & jussio illa Dei appellatur concursus.

1. Quia frustra agendi vires homini data forent.

III. Sed verò ejusmodi concursus ac continua Dei creatio non nisi summâ cum absurditate admitti potest. Primò. Fruſtra enim Deus homini agendi vires concessisset, fruſtraque hominem liberâ instruxisset voluntate, si ad quamvis ejus actionem requiratur creatio divina. Ad quid enim voluntatis libertas, ad quid operandi facultas, si nullus illius sit usus, nec homo quicquam, non dico agere, sed nec mente concipere possit, nisi concursu Dei prædeterminatus; nec actionem omittere, concursu divino ad agendum impulsus? Ita enim actio, actionisque modus, tota à concursu Dei dependet, utpote qui actionem creando ad eam concurrit, efficitque ut substantia cogitans seu volens porro sit cum aliâ atque aliâ volitione; hominisque nullæ circa eam sunt partes, utpote qui in creando se non aliter quàm merè passivè habere potest. Dices. Actio quidem tota dependet à Deo; sed &, quia homo à Deo actus agit, etiam tota dependet ab homine. Resp. Mera est contradictio, nec à quoquam intelligibiliter explicari potest, ut una eademque actio à duabus causis principalibus tota dependeat. Si hominem causam agnoscunt solummodò instrumentalem, contradictionem quidem tollent, sed argumentum nostrum confirmabunt.

2. Quia Deus foret autor peccati.

IV. Secundò. Si omnis actio tota dependeat à Deo, etiam actio mala tota à Deo dependet, ac per consequens Deus est autor peccati. Atque hæc est secunda nostra ratio, quâ sententiam illam impugnamus: Hoc modo: Si concursus Dei excitat ac prædeterminat hominem ad quascunque actiones, & ad actionis modum; aut si sit creatio, quâ Deus efficit ut homo sit porro cum aliâ atque aliâ volitione, etiam eum prædeterminat ad actiones malas, aut efficit ut homo sit cum volitione malâ; adeo quidem, ut concursu isto divino posito, homo non possit quin peccet. Atqui sic Deus statuitur causa peccati, homoque à peccati culpâ, utpote per actionem divinam peccandi necessitate ipsi impositâ, planè absolvitur. Hoc argumentum tanti nobis momenti est, ut vel solum huic sententiæ evertendæ sufficiat: Nihil enim est, quod majori detestationi animis Deum reverentibus esse debeat, quàm quicquam admittere, quo Deus statuatur auctor peccati.

Non potest Deus esse autor actionis, ut non sit autor malitiæ in actione.

V. Excipiunt, nullam in argumento nostro esse consequentiam; quoniam in peccato distingui debet actionis bonitas physica ab ejus vitiositate morali: Deum autorem quidem esse bonitatis physicæ quæ in actione est: quod verò actio sit peccatum, hoc est difformis legi divinæ, procedere ab homine. Resp. Distinctionem illam admitti posse in ejusmodi peccatis, in quibus non ipsa actio, sed modus quidam actionis, qui abesse potest, & actionem, alias in se bonam & à Deo præceptam, vitiat, prohibetur. Ita precari quis potest, jejunare, eleëmosynam dare, ut ab hominibus videatur, ut actionis vitiositas à se solo sit; actio autem ipsa sine vitiositate suâ considerata sit à Deo. Quando autem non circumstantia, sed ipsa actio vetatur, quales sunt furtum, adulterium, perjurium, &c. distinctio illa locum habere nequit: quia in illis nulla est bonitas, sed totâ naturâ suâ sunt malæ. Si urgere velint, in illis esse bonitatem physicam, ejusque autorem esse Deum; hominem verò malitiæ quæ illi inest. Quæram: Num concursu Dei posito, malitia ab actu, qui per concursum Dei existit, abesse possit? Hoc affirmare nequeunt, quia statuunt, concursum Dei prædeterminare hominem non tantum ad actum, sed& ad modum actus. Deinde sequeretur,

Deo

Deo licet concurrente fieri tamen posse ut peccatum non existat: Quod quammaximè absurdum putant. Inde autem ita porrò infero: Qui autor est actionis, etiam autor est eorum quæ necessariam cum actione connexionem habent, ab eâque separari nequeunt: ut si quis homini lethale infligat vulnus, autor etiam est mortis insequentis; qui hominem præcipitat è loco superiore, autor etiam est crurifragii. Nec sufficit, quod per simplicem mentis abstractionem, actionis bonitas physica ab ejus vitiositate morali discerni possit; quia mens nostra unicò & adæquatò conceptu totam actionis malæ rationem sibi repræsentare non potest: Vitiositas enim reverâ ab actione separari non potest, sed concursu divino posito tam necessarium est adesse vitiositatem, quàm actionem ipsam existere.

Occurritur exceptioni.

VI. Dices. Deus est autor operationis; sed natura hominis in malum inclinata, vitiositatis quæ est in operatione: perinde uti agaso, qui unâ eâdemque actione equos rectos & claudos impellit, autor quidem est incessus, sed non claudicationis quorundam equorum. Resp. Hanc similitudinem, quam continuò in ore habent, vel maximè claudicare. 1. Quia applicari nullo modo potest » primo Adami peccato, in quo, juxta illo» rum placitum, potentia voluntatis in se li» berè fuit atque ad oppositа indifferens, nim: » ad bonum & ad malum morale, nec non ad » alterutrum volendum aut non volendum. Illi autem, si huic negotio illustrando servitura sit, vel maximè applicari debebat; quia ex illo omnem humani generis corruptionem, & in malum propensionem, derivatam volunt. 2. Nec tollit difficultatem: quia videndum, quâ ratione claudicatio hæc hominibus obtigerit. Dicunt, homines seipsos corrupisse. Esto; ut hoc nunc hic concedamus: sed quæro quâ ratione sese corruperint? Sanè ipsi justitiam suam ac rectitudinem actu non abjecerunt, utpote qui nondum existabant. Dices. Deus eos reputavit ut existentes in Adamo peccante. Resp. Esto: ad summum itaque se corruperunt non nisi meritoriè; hoc est, peccato suo, quod Deus reputat ipsos in Adamo commisisse, meruerunt ut corruptione istâ puniantur: Corruptionem autem ipsam Deus illis inflixit in pœnam peccati. Deus ergo punitione suâ causa est corruptionis seu mutilationis. Atqui qui autor est mutilationis, & autor incessus, etiam est autor claudicationis. Nec refert, utrum is qui mutilatus est, justè mutilationem meruerit; nec ne. Ex: gr: Si magistratus in pœnam sceleris aliquem mulctasset crure, aut altero pede, & postea cogeret incedere, autor esset non tantum incessus, sed & claudicationis. Ita & Deus, qui juxta illos, propter primum Adami peccatum homines punivit ut corrupti nascantur, eos concursu suo impellens & prædeterminans ad agendum, etiam autor est malitiæ, quæ illi corruptioni & concursui necessariò adhæret.

Deus est autor entium, non tamen omnium actionum.

VII. In contrarium tamen pro suâ sententiâ objiciunt: Quod Deus omnis entis sit autor; actiones autem sint entia. Resp. Deus autor est entium, hoc est, substantiarum, quæ propriè sunt entia: Actiones autem non tam sunt entia, quàm modi entium. Earum autor Deus dici potest, quatenus Deus non tantum hominum essentias, sed & agendi vires, quas in creatione indidit, conservat, & quando collapsæ sunt nonnunquam restaurat: Quod bonas actiones attinet, fatemur Deum primam earum esse causam, non tantum quia eas præcipit, vires ad eas operandum largitur; sed & singulari ratione promovet & adjuvat: Non tamen immediatè eas efficit concursu suo prædeterminante: Malarum autem quas vetuit autor nequaquam est: Alias concursus ejus directè ejus præceptis adversaretur; per concursum enim suum efficeret, quod per præcepta vetuit ne fiat.

Res in operando non ita dependent à Deo, ut in fieri.

VIII. Secundò objiciunt. Prout res à Deo dependent in suo fieri, ita etiam dependent in operando: Atqui in suo fieri ita dependent à Deo, ut eo operante necessariò existant. Resp. Nulla est hujus argumentationis consequentia. Non enim requiritur ut res in operando eodem prorsus modo à Deo dependeant, quo in existendo. Ut enim in operando à Deo dependeant, sufficit ut nihil possint operari, nisi Deo vires concedente & conservante; & ut Deus, quando vult, rursus vires illas substrahere, adeoque impedire possit ne agant quod proposuerunt. Ut verò res existant, seu producantur, requiritur omnipotens ac irresistibilis Dei actio. Ut res conserventur, necesse non est continuam esse reproductionem: ostendimus enim antea, conservationem posse concipi, licet non continuata creatio concipiatur.

Nihilominus homo à Deo dependet.

IX. Tertiò objiciunt: Nisi concursus iste admittatur, hominis actiones in suo fieri non dependebunt à Deo; & sic homo erit ens independens, ac per consequens Deus. Resp. Nulla est consequentia; homo in operando hac ratione non dependet à Deo; ergo nullo modo dependet à Deo. Sanè homo actiones suas mente non concipere, nedum executioni mandare potest, nisi Deo sciente, permittente, ac vires conservante: Deus porrò actiones quando vult solo nutu impedire potest, & in longè alium finem quàm homo cogitat dirigere, & tandem, si malas sint, punire. Ipse homo quoad totam essentiam ac facultates suas à Deo dependet, & ne ad momentum absque Dei voluntate subsistere potest: quomodo non ejus actiones dependeant à Deo? Dices. Attamen ultima illa voluntatis determinatio depen-

dependet ab homine. Resp. Ita est: nec aliter concipi potest, si libera obedientia locum habitura sit. Dices. Atqui sic illa determinatio non dependet à Deo, sed ab homine. Resp. Ipse determinationis actus non immediatè dependet à Deo, sed ab homine à Deo viribus ad agendum instructo. Inde autem nullo modo efficitur hominem ens esse independens; quia, ut vidimus, tota operandi facultas à Deo dependet. Si tamen illi, hisce non obstantibus, pertendere velint, hominem, quia à Deo non determinatur ad agendum, planè in actione suâ à Deo non dependere: Dicimus, præterquam quod collectionem istam non admittamus, minus hoc esse absurdum, quàm quod ipsorum sententiæ, & quidem necessariâ sequelâ, objicitur, quod Deus per illam statuatur autor peccati: Hoc enim absurdum tam enorme est ac horrendum, ut omnibus illis, quæ pro sententiâ illâ allegari solent, longè præponderare debeat. Nihil enim pejus Deo sanctissimo adscribi potest, quàm ut peccati, sanctitati ipsius vel maximè repugnantis, autor statuatur: neque ullum pro sententiâ illâ potest adferri argumentum, quo tanta absurditas compensetur: Nec quod nostræ objiciunt, ullo modo cum eo conferri meretur.

Nihil Deo sic detrahitur in genere boni.

X. Existimant tamen majus ex sententiâ nostrâ absurdum sequi. Quia negato Deum esse autorem actus, sequitur extra controversiam, Deum non esse autorem bonitatis actus cujuscunque, sive naturalis, sive moralis. At posito quod Deus autor sit sive effector actus peccato substrati, non sequitur extra controversiam Deum esse autorem malitiæ sive peccati, &c. Itaque per nostram sententiam Deo plus derogari in genere boni, quàm per suam illi adscribi in genere mali. Resp. Negamus extra controversiam sequi, quando Deus concursu suo immediatè non efficiat actiones nostras, illum propterea non fore autorem bonitatis in actionibus moraliter bonis: earum enim, uti jam ostendimus, causa variis modis est. 2. In actione moraliter malâ nulla est bonitas: actio enim, quatenus actio, mala est, quando lege Dei vetita est. 3. Pone in iis esse aliquam bonitatem physicam, præstat illam Deo tanquam causæ immediatæ non adscribere, modò vires eam efficiendi sint à Deo, quàm eum malitiæ vel minimæ autorem facere. 4. Sed nec concipi potest, uti jam diximus, si Deus autor sit actus qui peccatum est, quomodo non etiam sit autor peccati.

Explicatio Act. XVII. 28.

XI. Sed & Scripturam putant suæ sententiæ suffragari. Ac primò quidem pro se solent allegare: *Act.* XVII. 28. *In ipso vivimus, movemur, & sumus.* Resp. *In ipso* tantumdem est atque per ipsum: ut *vers.* 31. & *Matth.* IX. 34. id est, ipso vires largiente; non autem immediatè nobiscum concurrente, ac concursu suo ad agendum prædeterminante, seu volitiones in nobis creante.

XII. Secundò. Urgent loca quædam, quibus Deus omnia operari dicitur: ut *Joan.* v. 17. *Pater meus huc usque operatur, & ego operor. Esa.* XXVI. 12. *Omnia opera nostra operatus es nobis.* 1 *Cor.* XII. 6. *Deus operatur omnia in omnibus.* Resp. Primus locus agit de concursu Dei in miraculis faciendis: docet nempe Dominus, miraculum illud, ob quod Judæi, quia Sabbatho erat factum, ipsum volebant occidere, à se non fuisse editum, nisi Patre suo potentiam suam commodante. Inde autem malè infertur concursus Dei ad omnes & singulos hominum actus, etiam à se prohibitos. Secundus agit de beneficiis Dei erga Israëlitas; uti verba immediatè præcedentia ostendunt: *Domine dabis pacem nobis:* utque id meritò se à Deo exspectare ostendant, addunt; *Quia omnia opera nostra operatus es nobis. Opera* ergo ipsorum, non sunt opera seu actiones ab ipsis effectæ; sed sunt opera Dei, à Deo in gratiam Israëlitarum facta: simili fermè phrasi, qua fides *opus Dei* vocatur, *Joan.* VI. 28, 29. *Dixerunt ergo ad eum; Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Hoc est, opus, non quod Deus immediatè operatur, sed Deo gratum, ejusque voluntati conveniens. Tertius tantum agit de miraculosis Spiritus Sancti operationibus: à quibus ad omnes alias, præsertim turpes & inhonestas, nulla valet consequentia. 2. Non constat, concessis illis donis, Deum non reliquisse in libertate fidelium, illis utendi aut non utendi, prout consentaneum judicarent veritatis propagationi.

Joan. v. 17. *Esa* XXVI. 12. 1 *Cor.* XII. 6.

XIII. Tertiò. Proferunt duo hisce affinia loca. *Rom.* XI. 36. *Ex ipsô, per ipsum, & in ipsum sunt omnia.* Et *Eph.* I. 11. *Omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* Resp. Uterque locus manifestè agit de operibus gratiæ, quam Deus hominibus communicat, ut ad salutem eos perducat. Nihil ergo ex illis concludi potest pro immediato ac prævio concursu Dei ad quosvis actus; etiam peccata. Prior locus docet, Deum solum omnium esse gubernatorem, omniaque sicut ab ipso originem habent, ita tandem ad ipsum, ut ultimum finem, tendere. Posterior docet tantum, Deum in gratiosis suis operibus exhibendis summè esse liberum, eaque hominibus concedere pro liberrimo suo arbitratu: Non autem, illius concursu homines peccata operari. Illud ergo *omnia* restringi debet ad subjectam materiam, non ad peccata extendi.

Rom. XI. 36. *Eph.* I. 11.

XIV. Tandem pugnant locis quibusdam, quibus Deo concursum istum manifestè adscribi contendunt: *Prov.* XVI. 9. *Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere*

Prov. XVI. 9. XX. 24. XXI. 1. *Jer.* X. 23.

gere gressus ejus. Cui parallelus est *cap.* XX. 24. Similiter *cap.* XXI. 1. *Sicut divisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini; quocunque voluerit inclinabit illud. Jerem.* X. 23. *Scio Domine, quia non est hominis via ejus; nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.* Resp. Nec ex hisce locis quicquam pro immediato illo ad omnes actiones concursu concludi potest: sed tantum, multiplicem esse Dei directionem circa actiones hominis, etiam in finem longè alium quàm homo intendit: quod nos etiam in sequentibus probaturi sumus. Solummodò negamus, Deum excitare, impellere, & prædeterminare homines ad singulos actus, etiam malos: Quod nec in his, nec ullis aliis locis docetur.

Providentia est liber voluntatis divinæ actus.

XV. Nos Providentiam divinam consideraturi sumus, tanquam actum divinæ voluntatis liberum, quo Deus omnium hominum actiones observare vult, ut secundum eas hominem justè judicet, præmiumque vel pœnam assignet, prout vel bene vel male vitam instituit.

Ejus primus actus est legislatio.

XVI. Primus hujus gubernationis actus est legislatio, quâ Deus voluntati hominis, quæ alias sui juris esset, limites præscribit, ut illa tantum justè possit velle, quæ Deus jubet aut permittit. Eam Deus adhibuit jam ab initio mundi: & licet sequentibus aliquot sæculis se non semper hominibus revelaverit, tamen nonnunquam monita quædam generalia Adamo, Caino, Noacho, &c. quibus homines à peccato averterentur, dedisse legitur; donec fœdus singulare cum Abrahamo ejusque familiâ pepigit: quod fœdus Deus postea admodum ampliavit, lege per Mosen Abrahami posteris latâ, varia præcepta continente, variisque promissis ac minis sancitâ: donec tandem perfectissimam per Filium suum Jesum Christum legem tulit. Nam licet lex naturalis hominum cordibus inscripta discrimen honesti ac turpis dictaret, ideoque ad hominem in officio continendum, & peccatorem reatus convincendum, per se idonea & sufficiens esset: tamen quia per voluntariam hominum malitiam facile obliterari, saltem vis ejusdem obtundi poterat; placuit Deo aliam adhibere, ore vel scripto expressam, ad legem naturalem non tantum conservandum, sed & perficiendum.

Additis promissis & minis.

XVII. Legem hanc scriptam sanxit Deus promissis & minis illustribus, quæ sunt quasi nervi legum, & sine quibus lex vix ullam obligandi, hominesque ad præstandum officium constringendi vim habet. Homo enim qui ratione ducitur, duobus sibi propositis bonis majus eligit, uti & duobus propositis malis, si utrumque non liceat, majus evitabit. Non ergo per legem constringi potest ad obediendum, nisi promissione bonorum, quæ pluris ab ipso fiunt iis, quæ ex impletione desiderii sui, legi repugnantis, exspectat: ac comminatione malorum graviorum dolore illo, quem carentia rei cupitæ in ipso excitare solet.

Concedit Deus vires legi præstandæ sufficientes.

XVIII. Legislatione peractâ, Deus honi vires concedit legi præstandæ sufficientes; si desint naturales, confert supernaturales; paratusque est majores, modò homo seriis ac ardentibus precibus eas à Deo petat, largiri. Id enim æquitatis & justitiæ ratio exigit, ut homo ad legem, cujus transgressione reus sit pœnæ, observandum idoneas habeat vires, ne præter culpam suam puniatur. Nihil enim magis voluntarium esse debet, hominisque potestati subjectum, quàm id quo pœnæ reus sit. Deus etiam varia adhibet media, quibus homo ad legis obedientiam impellatur, hortationes, dehortationes, arcanas suggestiones per Spiritum Sanctum, oblationes bonarum occasionum, bonam educationem, exempla, aliaque: quæ quantam vim ad homines à peccato avertendum, & ad virtutem incitandum, habeant, nemini ignotum esse potest.

Obedientiâ delectatur.

XIX. Hisce mediis à Deo adhibitis, varia exurgit hominum conditio. Quidam enim iis rectè utentes, legi divinæ obediunt: alii verò iis pro malitiâ cordis sui abuterites, voluntariâ legis transgressione peccant. Pro hac hominum diversitate etiam actus Providentiæ divinæ sunt planè diversi. Quod obedientiam hominum attinet, actionesque ex obedientiâ præstitas, eas Deus observat, iis delectatur, ac remunerari statuit, hominemque obedientem propter illas amat, & in numerum salvandorum transcribit.

Peccatum odio habet.

XX. Peccatum verò Deus summo odio habet: Hinc *Psal.* V. 5. dicitur *Deus non volens iniquitatem. Habac.* I. 13. vocantur ejus *oculi mundi ne videant malum:* & *Jacob.* I. 13. quod *Deus malo tentari non possit, nec quenquam tentet.* Nihil enim magis repugnat naturæ Dei, quæ sanctissima est, quàm peccatum. Hinc vocatur *sanctus*, 1 *Pet.* I. 15, 16. & *lux, nullamque si in tenebris ambulemus cum eo communionem habere* dicimur, 1 *Joan.* I. 5, 6, 7. Imo expresse Deus peccata vetat, adhibitis gravibus minis. Et tandem severè ea punit, tum in hoc, tum in futuro sæculo.

Non tamen per omnipotentiam impedit.

XXI. Non tamen ad illud impediendum omnipotentiam adhibere vult, quia liberam exigit obedientiam. Nec sapientiæ Dei conveniret, peccatum prohibere additâ comminatione gravissimi supplicii, idemque vi omnipotente impedire ne fiat. Quin quod & gloriæ divinæ non parum obsisteret, nullos habere voluntariè sibi subjectos, sed vi omnipotente solummodò ad obedientiam compulsos, cum Satan plurimos habeat plenâ ac liberrimâ voluntate sibi addictos ac morigeros.

Sed permittit.

XXII. Quid ergo? Permittit Deus peccatum ab homine liberè perpetrari, non

adhibendo vim omnipotentem ad illud impediendum, etsi videat hominem in illud propendere, & facile impedire possit. Liberam enim exigendo obedientiam homini vires concedit legem aut observandi, aut transgrediendi; sed suo ipsius damno: hoc enim natura legislationis postulat: alias lex non esset lex.

CAPUT XXVIII.

De Providentiâ Dei speciatim circa peccatum, & primò, antequam fiat.

Peccatum, antequam fiat.

I. UT autem distinctius natura Providentiæ divinæ circa peccatum cognosci possit, illius operatio triplicem peccati statum, antequam fiat, dum fit, & postquam peractum est, penitius paulò est consideranda.

Deus permittit.

II. Antequam fiat Deus (uti diximus) permittit peccatum. Quæ permissio non est nuda & otiosa peccati contemplatio; sed propositum hominem sinendi uti libertate suâ, & peccato illud impedimentum non adferendi quod posset; & quidem cum proposito illud, si fiat, puniendi.

Dupliciter peccatum impedit.

III. Sicut autem Deus dupliciter peccatum impedit, ita etiam duplex illius permissio considerari potest. Vel enim Deus illud impedit justitiâ suâ, lege promissis ac minis sancitâ illud prohibendo: vel etiam omnipotentiâ suâ, impediendo ne homo illud patrare possit. Peccatum autem dupliciter considerari potest: vel quatenus est internus voluntatis actus; vel quatenus est externum factum, ab interno voluntatis actu imperatum, & membris corporis consummatum.

Consideratum ut actus voluntatis internus non impeditur omnipotentia Dei.

IV. Peccatum consideratum aut actus voluntatis internus à Deo omnipotentiâ suâ non impeditur: imo nisi destructâ voluntatis libertate impediri nequit. Dices. Tum homo fortior esset Deo, si ille aliquid contra Dei voluntatem posset velle. Resp. Fortitudo aut potentia non consistit in volendo & nolendo, sed in potentiâ exequendi quicquid vis aut non vis, seseque ab alterius potentiâ, qui te propterea punire vult, tuendi. Neutrum horum homo potest. Voluntas esse potest in homine maxime debili & infirmo, rebellandi principi aut magistratui, imo & in malefico, qui ad supplicium vinctus ducitur: nemo tamen eum propterea principe suo fortiorem dicet. Deinde, potest & Deus ipsam voluntatem destruere, hominique brutalem quandam naturam indere, ut Nebucadnezari. Verum salvâ manente voluntatis libertate, actus voluntatis internus, seu elicitus, per omnipotentiam divinam impediri nequit.

Ut actus externus, variis modis impeditur.

V. Peccatum consideratum ut actus externus Deus variis modis omnipotentiâ suâ impedit. 1. Vitam adimendo peccatori, ut Pharaoni, *Exod.* XIV. 27, 28. Sennacheribo ejusque exercitui, 2 *Reg.* XIX. 35, 36, 37. & militibus Achasiæ, 2 *Reg.* I. 10, 11, 12. 2. Vires ac potentiam auferendo: ut Sodomitis, *Genes.* XIX. 10, 11. Jeroboamo, 1 *Reg.* XIII. 4. Bileamo, *Num.* XXIII. 12, 26. XXIV. 13. militibus Syris, 2 *Reg.* VI. 18, 19. 3. Potentiam majorem opponendo: Quale exemplum habemus in Absolone, 2 *Sam.* XVIII. in Adoniah, 1 *Reg.* I. qui & ipse illud fatetur à Domino esse, *cap.* II. 15. 4. Removendo peccati occasionem, seu objectum contra quod peccati actum committere homines intenderant. Ita impedivit ne Saul Davidem occideret, 1 *Sam.* XIX. 11, 12. &c. Achab & Jesabel prophetas, 1 *Reg.* XVIII. 4. Herodes infantem Jesum: *Matth.* II. 13, 14, 15. alter Herodes Petrum, *Act.* XII. quadraginta illi viri Apostolum Paulum, *Act.* XXIII.

Nunquam permittit peccatum legem abolendo.

VI. Deus ergo dicendus est permittere peccatum, quando contrarium horum facit. Primò. Quando relaxat de lege suâ, eamve abolet, hominibusque potestatem impunè peccandi concedit. Hoc Deus nunquam facit; quia hoc adversum esset ipsius naturæ & sanctitati, quam Deus abnegare non potest. Dices. Deus jussit Israëlitis furari bona Ægyptiorum, *Exod.* XI. 2, 3. & XII. 35, 36. Resp. Est hoc exemplum planè extraordinarium, neque inde consequentia trahi potest, quasi totam de furto legem Deus destruere possit. Quia Deus hic se gessit non tantum ut dominum supremum, qui in res hominibus concessas summum & absolutum semper retinet dominium, ac proinde quicquam largiendo non se abdicavit jure suo rursum illud quandocunque placet auferendi, & sine ejus cui id aufert injuriâ alteri dandi: Sed maximè ut judicem, qui Israëlitis mercedem, quam durissimo suo servitio meriti erant, assignavit, Ægyptiosque movit, ut Israëlitis bona ea ab ipsis petentibus non denegarent. Perinde uti judex oppressorem sententiâ suâ compellit, ut injustè oppresso bonorum suorum portionem largiatur. Quod ipsum salvâ justitiâ facere res ipsa docet. Sed ex ejusmodi exemplo nulla regula inferri potest, quasi legem illam de non furando Deus planè abolere possit: sic enim omne honesti ac turpis discrimen esset abolitum. Et factum hoc Israëlitarum nullo modo fuit furtum, sed justæ sententiæ divinæ quasi executio.

Sed, illi non adferendo impedimentum quod posset.

VII. Secundò. Permittit Deus peccatum, quando illi non adfert impedimentum quod posset; sed permittit ut homo libertate sua utatur, cordisque sui malitiam opere ipso perficiat: sed suo ipsius malo. Non est ergo permissio hæc otiosa peccati contemplatio; sed virium homini concessarum conservatio, & permissio illis utendi, seu usus & exercitii illarum non impeditio: tum

&

& illius obſervatio accurata, cum propoſito id puniendi conjuncta. Quod manifeſtè nos docent *Pſal.* XXXIII. 13. 14, 15. *De cœlo reſpexit Dominus: vidit omnes filios hominum: de præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes qui habitant terram. Qui finxit ſigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Jerem.* XVII. 9, 10. *Pravum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes; qui do unicuique juxta viam ſuam, & juxta fructum adinventionum ſuarum.*

Aliquando occurrere facit occaſiones peccandi; idque vel in pœnam.

VIII. Præter permiſſionem etiam quædam Dei ordinatio hic eſt conſideranda, quâ Deus hominibus aliquando occaſiones quaſdam occurrere facit, quas homines libenter arrepturi ſunt ad peccandum, & in peccato magis magiſque ſe indurandum. Habet id præcipuè locum circa peccatores, qui jam gravibus ac diuturnis peccatis iram Dei commeriti fuerunt: quos Deus *excæcare, indurare, in reprobam mentem* & *efficaciam erroris tradere* dicitur. Non quod Deus gratiam ſuam planè ab hominibus auferat, peccandique neceſſitatem ipſis imponat, aut cœcitatem & pravitatem in ipſis efficiat, vel denique ita deſerat, ut neceſſariò in cœcitatem & pravitatem incidant: Sed tantum occaſiones peccandi occurrere faciat, quibus poſitis homo veriſimiliter valdè erraturus & peccaturus ſit; licet poſſit non errare & non peccare; imo ab illâ ipsâ actione cauſam non errandi & non peccandi habere, niſi illam ipſe propriâ ſuâ culpâ detorqueret in malum. Exinde autem patet, talium occaſionem oblationem eſſe iræ divinæ ſignum, & actum punitionis ob peccata præcedentia, quia Deus eas peccatori occurrere facit tali in ſtatu, quo veriſimile valdè eſt, eum nullo modo illis permotum iri ad pœnitentiam, ſed pro cordis ſui malitiâ avidè eas arrepturum ad majorem ſui indurationem. Quale exemplum habemus illuſtre in Pharaone, quem Deus induraſſe dicitur: Non enim eum Deus induravit, actione aliquâ phyſicâ aut ſuper-naturali duritiem in ipſo efficendo; ſed longanimitate & patientiâ ſuâ, quia eum afflixit plagis levioribus, quæ cum damno, quod ex Iſraëlitarum dimiſſione paſſurus eſſet, comparari non poterant: Si in initio graviſſimam plagam, cædem nimirum primogenitorum, Deus adhibuiſſet, procul dubio ſtatim Iſraëlitas dimiſiſſet: nunc autem ex plagarum levitate ſe indurandi occaſionem arripuit: cum tamen patientia & longanimitas Dei non tendant ad peccatoris indurationem, ſed eum ad pœnitentiam ducant, *Rom.* II. 4, 5.

Vel in probationem.

IX. Nonnunquam etiam Deus occaſiones ejuſmodi occurrere facit hominibus, non in pœnam peccatorum, ſed ut tentet & exploret eorum animos; & piorum quidem virtutem ac conſtantiam illuſtriorem reddat; aliorum verò fragilitatem aut improbitatem oſtendat, & in apertum producat. Ita ut eadem occaſio pro diverſâ hominum conſtitutione diverſos admodum producat effectus. Sic videmus Davidem ſolò Bathſabæ adſpectu ſollicitatum ad adulterium; Joſephum autem ne continuis quidem heræ ſuæ precibus ad id permoveri potuiſſe. Judæ dedit Dominus marſupium, ut avaritiam ejus manifeſtam redderet. Fideles in varias afflictiones incidere procurat, ut ipſorum fidem exploret, & conſtantiam omnibus conſpicuam faciat. Sic videmus unam eandemque actionem divinam, quam Deus adhibet, non propriè ut tentet homines, ſed ad ſalutem perducat, diverſos admodum producere effectus; unus eâ ducitur ad ſalutem, alter exinde ſe indurandi occaſionem arripit. Hoc ſenſu Apoſtolus inquit, verbum Euangelii huic eſſe *odorem vitæ ad vitam*, alteri *odorem mortis ad mortem:* 2 *Cor.* II. 15, 16. Non quod Deus diverſo modo circa hos quam illos operetur: ſed quod longè diverſa in utriſque conſtitutio, unius ejuſdemque operationis divinæ effectus longè diſſimiles & contrarios producat. Perinde uti cauſæ naturales unâ eâdemque operatione, pro ſubjectorum in quæ operantur diverſâ conſtitutione; valdè diverſos ac diſſimiles producunt effectus: Sol unâ eâdemque actione ceram liquefacit, & cœnum indurat; è cœnô fœtorem, è flore gratum odorem elicit: unus idemque cibus huic ſuavis, alteri ingratus, huic ſalubris, alteri noxius eſt: non quia diverſa ejus eſt operatio: ſed quia diverſâ in diverſis hominibus eſt conſtitutio temperamenti, ideo unâ eâdemque operatione diſſimiles valdè producit effectus, & in unoquoque temperamenti ſui mixturæ conſentaneos. Eodem modo verbum Euangelii hominibus mundanis ſcandalum eſt, aliis ſemen regenerationis, quo regenerantur in vitam novam. Hoc tamen hic diſcriminis eſt, quod diverſa illa hominum conſtitutio, quâ quidam Euangelium recipiunt, alii rejiciunt, non ſit à naturâ, quemadmodum in cauſis naturalibus; ſed voluntariâ conſuetudine acquiſita, ac proinde abeſſe potuit, & non niſi hominis propriâ ac evitabili culpâ contracta ſit: Ac proinde omnes malitioſi effectus providentiam divinam conſequentes, non divinæ providentiæ operationibus, ſed hominum voluntariæ malitiæ adſcribendi ſunt.

CAPUT XXIX.

Examen ſententiæ eorum, qui Deo efficacem (ut vocant) providentiam circa peccatum adſcribunt.

Non ordinat Deus ut homo

I. VErum alii hiſce operationibus Dei circa peccatum non acquieſcunt, ſed proviſen-

neceßario peccatum velit.

videntiam illi adſcribunt efficacem circa malum, ut vocant. Quidem nempe Deo ejuſmodi tribuunt ordinationem, quâ voluntas hominis ita diſponitur, ut neceſſariò peccatum velit. Atqui hoc eſt Deum peccati autorem conſtituere, voluntatiſque libertatem, ſine quâ nec virtus, nec vitium, nec proinde præmium nec pœna juſtè locum habere poſſunt, planè deſtruere, hominemque à peccati reatu abſolvere.

Nec etiam illo modo permittit.

II. Quod alii animadvertentes, malunt illius ſententiæ invidiam, molliorem adhibendo phraſin, declinare; dicendo, Deum non ordinare, ſed permittere peccatum. Quod verum quidem eſt, niſi ſub eorum verbis fœdior aliqua ſententia lateret. Permiſſio enim ipſis eſt actuoſa, decernens, ordinans, & talis, ut eâ poſitâ neceſſariò conſequatur peccatum, & conſtat, non merâ non impeditione, ſed poſitivâ voluntate. Quid enim inter ejuſmodi permiſſionem, & directam ordinationem eſt diſcriminis? Et perinde eſt, ſive iſta permiſſio vocetur ablatio, ſive non continuatio gratiæ ad peccatum evitandum neceſſariæ. Quia quocunque modo vocetur, peccatum à permiſſione divinâ dependet, tanquam effectum à ſuâ causâ. Conſiderant enim naturam humanam ita in malum propenſam, ut niſi omnipotente Dei virtute ſuſtentetur, ſtatim & neceſſariò in malum ruat, & quamdiu illâ ſuſtentatur, in malum incidere non poſſit. Quando ergo Deus gratiam illam ſuam ſive ſubtrahit, ſive non-continuat, neceſſarius ſequitur hominis in peccatum lapſus, qui ab hac ſubtractione aut non-continuatione divinâ tanquam effectum à ſuâ causâ dependet. Non quod Deus per hanc ſententiam ſit cauſa efficiens peccati propriè dicta; ſed deficiens; ſubtrahens aut non continuans gratiam, ſine quâ peccatum evitari nequit. Illa autem in neceſſariis reducitur ad efficienten.

Quia ſic foret autor peccati.

III. Objiciunt. Ex permiſſione Dei non ſequitur peccatum; ſed duntaxat illud ad eam ſequitur, & quidem ſolius creaturæ vitio. Nam non-conceſſio gratiæ reſpectu Dei mera duntaxat negatio eſt, citra violationem ullius obligationis: in homine autem non agere bonum, officii derelictio eſt. Reſp. Quoniam negationem gratiæ divinæ neceſſariò ſequitur peccatum, ſeu gratiâ divinâ ſubtractâ, vel denegatâ ſeu non continuatâ, homo neceſſariò in peccatum ruit, etiam ſequitur, Deum quando gratiam ſuam non continuat, eſſe peccati cauſam; non quidem efficienten propriè dictam, quod exprimere volunt phraſi, *ex permiſſione Dei;* ſed deficientem; id eſt, quæ ſubtrahit aut non continuat, quo ſubtracto aut non continuato neceſſariò ſequitur peccatum. Perinde uti ſubductionem manus ſequitur lapidis, aut cujuſcunque rei gravis, lapſus. Sive enim dicam, lapſum lapidis non ſequi ex ſubductione, ſed ad ſubductionem manus, manifeſtum eſt, eam nihilominus lapſus lapidis eſſe cauſam. Si dicas, uti quidam argutantur, ſubductionem manus non eſſe cauſam lapſus lapidis, quia ſi rem levem manu teneas, ea in terram licet manus ſubducatur non ſit lapſura; veluti ſi quis manu lignum & lapidem tenens manum immittat aquæ, & poſtea aperiat, lignum aſcendet, & lapis deſcendet; ille autor non poteſt dici, quod lignum adſcendat & lapis deſcendat; quia eſt una eademque actio hominis, quam & adſcenſus ligni & deſcenſus lapidis ſequitur; ſed natura ligni ac lapidis. Dicam illud ineptum ac puerile eſſe ſophiſma: Quia omnes noſtræ operationes nil aliud ſunt, niſi applicationes cauſarum naturalium ad certum aliquod objectum, ex quibus effecta intentioni noſtræ conſentanea reſultant. Itaque quando cauſam aliquam naturalem applicamus objecto alicui, certò ſcientes, eam eſſe illius naturam, ut objecto iſti applicata neceſſariò effectum quem intendimus ſit productura, nos effecti illius cauſa ſumus. Quoniam cauſa illa naturalis ſeipſam movere aut dirigere nequit; nec effectum quodpiam pro arbitrio ſuo producere: ſed à nobis dirigitur, & objecto, quod nos eligimus, à nobis applicatur; indeque effectus, quem nos pro arbitrio noſtro intendimus, neceſſariò exiſtit. Soli ergo nos per cauſarum ſecundarum ita inſtitutam applicationem effectus inde exiſtentis cauſa ſumus. Quare ſi ſciam, quodnam ſit ligni & lapidis, nec non aquæ pondus, & ego manum in aquam immittens, quam ſcio ligno graviorem lapide verò leviorem eſſe, poſtea eandem aperiam, & tam lapidem quàm lignum dimittam, cauſa ſum quod unum adſcendat, alterum deſcendat. Si ego manu lapidem tenens, eum manu apertâ in prætereuntis caput decidere permitterem, an non ego cauſa ero vulneris, quod lapis caſu ſuô infligit? Non minus, quàm ſi manu tenens infantem, retractâ manu cauſa ſum lapſus infantis. Nonne ridiculus forem, ſi aliquem gladiô, quem & acutum & durum novi, percutiens, argutari velim, me non eſſe cauſam vulneris & mortis inde ſecuturæ (quia eum plumâ percutiens nullô modô ipſum lædam) ſed aciem ac duritiem ferri? aut corporis ipſius mollitiem; quia ſi marmor aut ferrum gladio percutiam, ictui gladii ſit reſtiturum; Aut ſi venenum alicui propinem, quod non ſim cauſa mortis ejus; quia ſi vini hauſtum propinem, illi ſit futurus innoxius: ſed tantum corporis ipſius conſtitutio, quæ epoto veneno mox vitietur. Sexcenta ejuſmodi proferri poſſent. Si dicant, Deum homini propriè non ſubtrahere vires, ſed non continuare. Reſpondebo, perinde eſſe in neceſſariis, ſive quid ſubtrahas, ſive non continues; ſive hominem occidas, ſive non præbeas

ali-

alimentum sine quô vivere nequit; sive lampada exstinguas, sive oleum, quô absumptô ardere nequit, non affundas.

Etiamsi homini non sit obligatus.

IV. Dices. Deus homini neutiquam est obligatus. Resp. Deus sibi ipsi & naturæ suæ sanctitati ac æquitati obligatus est. Quando itaque Deus sub gravissimæ pœnæ comminatione obedientiam exigit, etiam ex justitiâ & æquitate tenetur vires observandæ legi sufficientes largiri; non quia homini obligatus est, sed justitiæ ac rectitudini suæ naturali: alias peccati, ob gratiæ suæ defectum inevitabilis & necessariò commissi, causa est, hominemque ob non præscriptam legi suæ obedientiam sibi impossibilem justè punire nequit. 2. Sive Deus legi alicui adstrictus sit, sive non, illud rationem causalitatis non mutat: nihilominus peccati causa erit. Hoc tantum est discriminis, quod is qui legi subest, non conferens quod ad peccatum evitandum necessariò requiritur, causa sit peccati cum culpâ: qui verò legi non subest, similiter ejus sit causa, sed sine culpâ. 3. Licet non agere bonum in homine sit officii derelictio, non tamen illius homo reus peragi potest, quando defectu virium officii præstatio illi est impossibilis; non magis quàm homo, cui crus amputatum est, reus agi potest pœnæ, quod rectè non incedat: quia amputatione cruris incessus illi redditus est impossibilis. Dices. Homines peccatis suis meruerunt ita à Deô deseri: Resp. 1. Hoc primus homo non meruerat ante primum suum peccatum, qui tamen sive desertione, sive non continuatione gratiæ divinæ, juxta ipsos, lapsus est: ex illius tamen primô peccato omnem illam corruptionem, unde omnia necessariò oriuntur peccata, derivant. 2. Deus novum cum hominibus fœdus pepigit, in quô præteritorum peccatorum se meminisse nolle promittit. 3. Licet supponamus homines desertionem illam divinam meritos, sequitur nihilominus, eam omnium sequentium peccatorum esse causam. Pœna enim, licet justè inflicta, si peccandi necessitatem inducat, omnium sequentium peccatorum causa est.

Permissio peccati relinquit homini liberum arbitrium, & illius liberum usum.

V. Permissio ergo Deo non est adscribenda, quæ peccati necessitatem, qualicunque modô, inducit, sed quæ homini relinquit non tantum liberum arbitrium, sed & illius liberum usum: si enim libertatis usus sit impeditus, nulla est libertas. Si quis in carcere compedibus arctè constrictus sedeat, potentia ambulandi naturalis illi non eripitur; sicut nec homini in tenebris sedenti, aut cui oculi fasciâ sunt tecti, potentia naturalis videndi; sed tantum illius usus. Interim ridiculus forem, si tali homini persuadere vellem, ipsum liberè posse ambulare & videre, quia ambulandi & videndi potentia naturalis in ipso exstincta non est, sed tantum usus illius impeditus Ut homo verè sit peccati causa, & per peccatum pœnæ reatum contrahat, opportet ut nullâ actione divinâ peccatum ipsi reddatur inevitabile, aut illius omissio impossibilis.

Non est talis à Dei dependentia causarum, qua peccatum reddit necessarium.

VI. Neque etiam cum aliis ejusmodi dependentia creaturarum à Deo est confingenda, quâ admissâ peccatum homini summè necessarium, nulloque modo evitabile redditur. Quia autem illi absurda, in quæ aliorum sententia incurrit, evitare sè credunt; operæ pretium erit paulo accuratius in novam hanc sententiam inquirere.

Fundamenta hujus dependentiæ.

VII. Fundamenti loco ponunt, omnes res positivas esse à Deo, & quidem dupliciter; 1. Quatenus possibiles sunt. 2. Quatenus Deus eas liberè transire fecit è statu possibilitatis in statum futuritionis. Inter res autem positivas recensent omnes hominum actiones & virtutes. Peccati autem causa juxta illos non est aliquid positivum, sed aliquis defectus, abusus nimirum voluntatis creaturæ liberæ: quia peccatum non est aliquid positivum vel reale, sed mera privatio & non ens: Ejus ergo possibilitas non fundatur in Dei potentiâ; sed producitur à causâ liberâ, tanquam causâ verè & propriè sic dictâ. Possibilitas ejus omne decretum Dei antecedit, etiam quo res positivas fecit possibiles. Hac possibilitate positâ, sequitur neque justitiæ, neque bonitati, neque sanctitati Dei repugnare posse, aliquid agere ad quod perpetratio peccati certò sequitur: hoc enim fit, quia peccatum ante fuit possibile; fuit autem possibile, quia non repugnabat bonitati, justitiæ & sanctitati Dei, creare creaturam non ita perfectam, quin posset peccare.

Refutantur. Quo sensu, res positivæ sint à Deo.

VIII. Quod sententiæ hujus fundamentum attinet, omnes res positivas à Deo esse, si de substantiis intelligatur, rectè dicitur: Si de actionibus hominum bonis; illæ etiam Deo jure meritò tanquam autori adscribuntur; non quod aliquod Dei decretum antecedens eas è statu possibilitatis transire fecerit in statum futuritionis; illud enim dependet à libero ac recto virium homini à Deo concessarum usu: Sed quatenus Deus vires concedit liberè eas producendi, quin & impellat & moveat hominem ut viribus illis rectè utatur, salvo tamen libero voluntatis humanæ arbitrio, quo impulsui isti divino potest resistere; alioquin, uti sæpius dictum, nulla potest esse legislatio, nec obedientia, nec remuneratio justa.

Per decretum Dei res non fiunt possibiles.

IX. Quod autem præmittitur, per decretum Dei res esse possibiles, admitti non debet: fuerunt enim ante ullum Dei decretum possibiles, quatenus nulla in iis est repugnantia sive contradictio; alias enim ne per decretum Dei potuerunt fieri possibiles; vel potius, nullum de illis potuit fieri decretum Dei. Decretum itaque Dei nullum est de possibilitate rerum, quæ in solâ Dei potentiâ

tentiâ fundata est, sed de actuali earum futuritione.

Peccatum non est nihil.

X. Quod addunt, peccatum esse nihil, ac proinde ejus causam esse nihil positivum, sed defectum, abusum scilicet voluntatis creaturæ liberæ; ac proinde possibilitatis peccati causam esse, quod creatura quædam ita perfecta non est, quin libertate voluntatis suæ abuti possit; Frivolum planè est. Quid enim magis ineptum, quàm asserere peccatum esse nihil? Fateor hoc de peccatis omissionis aliquatenus posse dici, quatenus illa in nudâ omissione seu cessatione ab omni operatione consistunt: licet & sæpius de iis verum non sit, quatenus accedere potest positivum propositum, non faciendi quod Deus jubet. Quod verò peccata commissionis attinet, quo jure ea nihil vocentur, equidem non percipio; constant enim actione aliquâ positivâ, quam nemo sanus nihil vocaverit. Fateor distinctè in peccato concipi posse actionis bonitatem physicam, & malitiam ethicam; eæ autem reverâ à se invicem separari nequeunt: actionis enim malitia ethica oritur ex respectu quem habet ad legem, & consistit in eo, quod legi sit difformis: positâ ergo lege, malitia ab actione separari nequit; neque malitia propriè vetatur, sed ipse actus legi contrarius, seu malus. Unde sequitur, peccatum non minus esse nihil, propter respectum quem habet ad legem; quam actionem bonam, cui per respectum ad legem accidit legi conformem, ac proinde bonam esse.

Nec ejus causa est defectus, sed quid positivum.

XI. Hinc simul corruit, quod de peccati causâ, defectu nim. addunt. Non enim defectus, sed quid positivum peccati causa est. Omnis quippe perfectionis non totalis & omnimoda possessio non est defectus, sed perfectio in suo gradu: Sic sunt varii perfectionum gradus, entiaque alia aliis perfectiora sunt condita. Alia est perfectio entium seu substantiarum, alia viventium, alia animalium, hominum, Angelorum. Quia quibusdam carent, non dicendum, esse in illis propriè dictum defectum, sed perfectionem in suo gradu, naturamque illam majoris perfectionis non esse capacem. Licet ergo libertas illa in homine, comparativè loquendo, si conferatur cum perfectione Dei, vocari possit imperfectio, defectus & negativum quid; tamen absolutè & in se spectata, quatenus in homine est, est etiam quid positivum & perfectio. Quod autem homo eâ abuti potest, inde est, quia legi est subditus. Si verò sit defectus, quoniam Deus hominem non creavit majore perfectione præditum, dicant unde sit, si non sit à Deo: Non à re ipsâ; quia illa se perfectiorem condidisset: Non ab alio qui causa non est: Ergo à Deo.

Ejus possibilitas non antecedere

XII. Sed vero, concesso eo quod jam destruximus, quid inde sequitur? Ergo, inquiunt, peccati possibilitas omne Dei decretum antecedit, etiam quo res positivas fecit possibiles. Sed consequentia illa negatur: Si enim Deus noluisset decernere creationem creaturæ liberâ ejusmodi potentiâ præditæ, an tamen peccatum potuisset contingere? Nugæ. Si ante Dei decretum possibile non erat hominem existere, quomodo possibile fuit defectum illum in homine existere? Deinde, quia statuunt Deum creaturam tali potentiâ præditam creavisse, an non sequitur, possibilitatem peccati esse à Deo? Certè quoniam Deus hominem noluit creare ita perfectum, ut non possit peccare, an non itaque à Deo est quod potentiam habet peccandi? Unde & quidam eorum, hanc absurditatem videntes, non inviti fatentur, hactenus possibilitatis peccati fundamentum poni posse in Dei ordinatione, quatenus noluit creaturas ita perfectas creare ut impeccabiles essent, & quatenus non repugnabat bonitati, justitiæ & sanctitati Dei talem rerum ordinem præ aliis eligere, in quo peccatum suas partes habiturum esset. Et sanè nescio, cur illud quidam eorum tam scrupulosè conentur evitare; cum non vereantur Deo adscribere talem directionem actionum creaturarum, ut ad certam earum constitutionem certò sequatur actualis peccati productio, seu ejusmodi ordinem, in quo peccatum suas habiturum est partes. Neque quicquam in eo sit absurdi: Si enim Deus ita hominem non condidisset, ut posset libertate suâ abuti & peccare, frustra illi legem præmio ac pœnâ sancitam præscriberet.

dici potest omne Dei decretum.

XIII. Pergunt: Positâ possibilitate peccati, sequitur neque bonitati, neque justitiæ, neque sanctitati Dei repugnare posse, aliquid agere, ad quod perpetratio peccati certò sequitur. Sed consequentiam illam nego. A posse enim ad esse, uti ajunt, non valet consequentia. Non repugnat justitiæ divinæ hominem ita condere ut peccare possit; imo natura liberæ obedientiæ id exigit: sed repugnat, ut aliquid faciat, ad quod actus peccati necessariò (id enim illis tantumdem est atque certò) sequatur. Hoc enim non permittit nec sanctitas Dei, nec justitia, neque lex comminatione pœnæ sancita. Imo hoc posito, unica peccati causa erit Deus: quod non video, quomodo per sententiam illam evitari possit. Dicunt enim, ordinem illum qui in rebus est non solum non esse nihil, sed potentiæ & sapientiæ divinæ præcipuum præbere testimonium: Ergo illum nec à seipso, nec ab homine esse posse, sed Deum causam & autorem habere. Hinc concludo: Quoniam ex ordine illo; juxta ipsorum sententiam, certa ac necessaria sequitur peccati perpetratio, eam etiam in Deum autorem referendam esse. Non enim possibilitas peccati causa est peccatum existat; sed ordo ille, qui possibilitatem

Non permittit bonitas & sanctitas Dei quid facere ad quod peccati perpetratio necessario sequitur.

pecca-

peccati transtulit in certam futuritionem. Nam quod possibile est esse, etiam possibile est non esse: sed quod necessarium est esse, illud impossibile est non esse. Possibilitas peccati est quidem necessarium prærequisitum, ut peccatum sit futurum: Sed tamen possibilitate peccati solâ positâ, fieri potuit ut peccatum non existeret: At posito ordine illo, qui peccati possibilitatem transtulit in statum certæ (seu potius, ne ambiguitate verborum ludamus, necessariæ) futuritionis, indifferentia illa sublata est, peccatumque redditum necessarium. Qui ergo indifferentiam illam sustulit, necessitatem peccandi introduxit; & per consequens autor est peccati. Cum ergo necessaria illa peccati futuritio sit à certo quodam rerum ordine, atque ordo ille sit à Deo; necessariò sequitur, etiam certam, seu necessariam, peccati futuritionem à Deo, ac proinde Deum peccati causam esse. Idque ipsi confirmare videntur similitudine suâ, quâ sententiam suam illustrant: Comparant enim Deum regi, qui ante omnem voluntatis actum videt populi sui calamitatem possibilem, simul ac bellum videt possibile; quia necessarius inter bellum ac calamitatem civium est nexus; qui tamen postea bellum decernit, quod suscipi non posse novit, sine subitorum suorum calamitate: Eodem modo, juxta ipsos, Deus videt nexum inter certum causarum ordinem & peccatum, atque ita peccatum esse possibile, simul ac ordo ille possibilis est, sine ullâ suâ destinatione: postea Deus statum illum possibilem per decretum suum transfert in statum futuritionis, qui status existere nequit, quin peccati actus necessariò sequatur. Ex hisce enim manifestè sequitur, decretum Dei esse causam peccati, quemadmodum decretum regis de bello causa est calamitatis civium; imo decreto illo Dei posito peccatum tam necessariò existere, quàm necessariò ex bello existit calamitas civium. Quod unum sufficit, ad sententiam hanc falsitatis convincendam: utpote fatalem necessitatem, quæ totius religionis pestis est, introducentem; Deumque solum peccati causam agnoscentem. Quam accusationem justissimè ipsis impingi frigidâ suâ distinctione non obscurè agnoscunt, dicentes, Deum non esse peccati causam, sed causam esse quod peccatum ab alio fiat. Atqui hoc est illud ipsum, quod illis impingimus, Deum causam esse quod homines peccent.

Deus non est causa quod peccatum ab alio fiat.

XIV. Dices: Qui causa est cur peccatum ab alio fiat, non eo causa est peccati, & modi istius vitiosi, quo istud fit & patratur. Resp. Explicent nobis, an actus, sine modo isto vitioso, sit peccatum: & an Deo producente actum, modus vitiosus ab actu abesse possit? Si utrumque negent, uti principiis suis consentaneè negare debent; instabo porrò, Deum, qui causa est cur peccatum ab alio fiat, etiam causam esse, quod actus, qui peccatum est, modo isto vitioso ab alio fiat, seu quod alius vitiosè operetur: At quid hoc aliud est, quàm esse causam peccati? Dices: In eo propriè non est peccatum, quod mala quis fieri velit: sed in eo tantum, quod male quis aliquid vult. Qui priori modo vult peccatum, non vult istud propriè & per se, quatenus est peccatum, sed quatenus habet rationem boni: peccatum enim non est propriè situm in τῷ velle malum, sed in τῷ male velle ejus, quod à Deo vetitum est. Resp. Aut mera tantùm verba dant, aut accusationem nostram hac suâ responsione confirmant. Nam quid discriminis est, inter τὸ velle malum, & inter τὸ velle ejus quod à Deo vetitum est, cum omnis actionis malitia consistat in difformitate cum lege Dei? Tum, quid est peccatum velle, quatenus habet rationem boni, cum jam ante ostenderimus, in actione moraliter malâ nullam esse bonitatem? Omnis ergo responsio huc redit, quod Deus peccatum volendo, non sit ipse peccator, quia illud non male vult. Atqui nos illis non objicimus, quod ex ipsorum sententiâ sequatur Deum esse peccatorem, sed peccati causam, seu, si ita malint, causam quod homines peccatum faciant. Atqui in necessariis, qui causa est causæ, causa est causati. Atqui hoc de Deo dicere, maximè horrendum est, omnemque divinæ punitionis ob peccata justitiam funditus tollit.

Non possit juste hominem punire.

XV. Sed dicunt, non esse dubium movendum, quomodo Deus justè punire possit hominem; id enim tantundem esse, ac si quæras, quomodo peccatum sit possibile, & homo dignus pœnâ. At vero immane inter hæc duo discrimen est: Non enim per peccati possibilitatem homo dignus est pœnâ, imo sine eâ indignus esset præmio; sed per ipsum peccati actum, & libertatis suæ voluntarium abusum, qui nullus esse potest, posito per ordinem causarum à Deo decretum certo aut necessario nexu cum peccato.

His docenda non sunt, quæ secum conciliari nequeunt.

XVI. Quod autem tandem addunt: Quomodo hæc certitudo (dicere debent necessitas) eventus peccati conciliari possit cum libertate hominis, & reatu quem sibi accersit per peccatum, id, quia dependet à comprehensione infiniti, à nobis nec percipi nec intelligi potest, nec debet: In eo manifestè ostendunt, sibi aquam hærere: Eodem modo posset Pontificius respondere, quomodo unum corpus in pluribus locis simul esse possit, dependet à comprehensione infiniti, ideoque à nobis percipi nec potest nec debet. Imo id quam maximè à nobis percipi debet; agitur enim de æternâ nostrâ salute ac miseriâ, ut cognoscere possimus, quomodo justè reatum pœnæ incurramus: quia in eo tota Religionis essentia consistit.

XVII. Ex quibus tandem concludimus, omnes hasce sententias eòdem redire: Esse qui-

quidem diverſitatem in phraſibus & loquendi modo, omnes tamen peccati neceſſitatem referre ad actionem quandam Dei; ſive permiſſionem, actuoſam tamen, decernentem & efficacem; ſive deſertionem, ſeu potius gratiæ non continuationem; ſive productionem ordinis cujuſdam cauſarum ſecundarum, in quo peccatum ſuas habet partes. Itaque perinde eſſe quâ methodo procedatur, cum omnes miro conſenſu in eundem finem conſpirent.

CAPUT XXX.

Reſponſio ad loca Scripturæ in quibus peccati efficientia Deo adſcribi videtur.

Loca Scriptura quibus peccati efficientia Deo adſcribi contenditur.

I. PRoferuntur tamen ex Scripturâ Sacrâ non pauca loca, ex quibus probare contendunt, ad peccati actum, ut exiſtat, ejuſmodi efficacem Dei actionem intervenire. Ac primò quidem pugnant aliquot Scripturæ locis, in quibus peccati efficientia Deo adſcribi videtur: ut *Proverb.* XVI. 14. *Omnia Deus operatur propter ſeipſum, etiam impium ad diem malum.* Eſa. XXVI. 12. *Omnia opera noſtra operatus es nobis. Eph.* I. 11. *Omnia Deus operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ.* 2 *Sam.* XII. 11, 12. prædicitur inceſtus Abſolomi cum concubinis patris ſui: *Sic ait Jehova: ecce ego ſuſcitaturus ſum contra te malum è domo tuâ, & accipiens uxores tuas ante oculos tuos tradam proximo tuo; qui cubabit cum uxoribus tuis coram iſto ſole: Quia tu feciſti clam, etiam ego facturus ſum rem hanc coram toto Iſraele, & coram ſole.* Quod etiam impletum legimus *cap.* XVI. 22. Maledictionem Simei David adſcribit Deo: 2 Sam. XVI. 10. *Dominus præcepit ei ut malediceret David: & quis eſt qui audeat dicere, quare ſic fecerit?* 2 *Sam.* XXIV. 2. *Et addidit furor Domini iraſci contra Iſrael, commovitque David in eis, dicentem, vade numera Iſrael & Judam.* 1 *Reg.* XXII. 19, 20. *&c.* & 2 *Paralip.* XVIII. 16, 17. &c. Deus per diabolum mendacium, ſeu mendacem victoriæ promiſſionem, quâ Achab deceptus eſt, procuravit: dicens diabolo: *Decipies & prævalebis; egredere & fac ita.*

Generalis ad ea reſponſio.

II. Sed verò, quid tandem illis locis probatum cupiunt? Deum efficere peccata? Non hoc audebunt aſſerere: Sed alii quidem, Deum permittere peccata; alii Deum efficere actum peccato ſubſtratum, cui hominis malitia neceſſariò adhæreat: Sed nos jam ante oſtendimus, permiſſionem ipſorum recidere in efficientiam; neque actum peccato ſubſtratum à Deo effici poſſe, quin ſimul malitiæ, quæ non reipsâ, ſed ſolâ mentis cogitatione ab actu ſecerni poteſt, cauſa ſit. Alii dicunt, Deum illorum hominum peccata antecedentia peccatis punire: hoc eſt, in pœnam præcedentium peccatorum, peccandi neceſſitatem illis imponere. Sed dura ac cruda admodum eſt phraſis, Deum peccata peccatis punire: ſic enim Deus omnium ſequentium peccatorum, quorum committendorum neceſſitate homines à Deo puniuntur, cauſa foret: atque ita in abſurdum quod evitare ſtudent relabuntur. Non diffitemur, quin Deus aliquando in pœnam ſcelerum hominibus ſanam eripiat mentem, eoſque quaſi obbruteſcere faciat, & tantum non in bruta convertat: Sed tum conſiderandi ſunt inſtar hominum furioſorum, quorum actus licet, uti in Scholis loquuntur, materialiter, non tamen formaliter peccata ſunt: hoc eſt, actus committunt legi divinæ repugnantes; non tamen ſunt tranſgreſſiones voluntariæ: In judicio itaque divino tales conſiderantur, ac ſi eodem illo tempore, quo ſanâ mente ſunt deſtituti, fuiſſent mortui: hic autem miſerabilis eorum ſtatus, facit ut in hoc ſæculo omnibus impiis ac ſceleratis ſint exemplum iræ ac juſtæ punitionis divinæ, ne in ſimile judicium incidant. 2. Exceptio illa primo Adami peccato applicari nequit: illius enim committendi neceſſitatem Deus Adamo in præcedentium peccatorum pœnam imponere non potuit: Volunt autem eandem Dei circa hoc peccatum, quàm circa alia omnia, fuiſſe providentiam, Adamoque peccatum ſuum neutiquam fuiſſe evitabile. Ut in ſequentibus liquebit. Reſtat ergo, ut nobiſcum fateantur, loca illa omnia non rigidè ſecundum literam eſſe urgenda, ſed duriores quaſdam phraſes, ſecundum linguæ Hebrææ idiotiſmos ac locorum circumſtantias, emolliendas, & benignè interpretandas.

Explicatio Proverb. XVI. 4.

III. Dicimus itaque, in nullo iſtorum locorum Deo peccati efficientiam adſcribi: Sed primò: in quibuſdam non agi de peccatis: tribus nempe primis locis: quod quia de ſecundo ac tertio antea oſtendimus, jam, ne actum agamus, ſolummodò de primo oſtendemus, *Proverb.* XVI. 4. Per *omnia* itaque quæ Deus ibi *operari* dicitur, peccata non eſſe intelligenda, aut iis non eſſe includenda, exinde liquet, quod alias dicendum foret, Deum non tantum bonorum, ſed & malorum ſeu peccatorum, imo omnium etiam graviſſimorum ſcelerum, cauſam eſſe. 2. Quia Deus dicitur omnia facere *propter ſemetipſum;* quod vulgò interpretari ſolent, ad ſuam gloriam: atqui peccata procurare ſeu operari non tendit ad Dei gloriam, ſed ad ſummam illius ignominiam, ſanctitatique ejus quam maximè adverſum eſt. 3. Verbum לְמַעַן, quod hic legitur, ſignificat cum affectu & energeiâ aliquid facere & conſtituere; ut Eſa. XLIII. 13. *Etiam à die ego ipſe ſum, & non eſt qui de manu meâ eruat; operabor & quis revocabit illud?* Si ergo vox *omnia* etiam peccata includat, dicendum Deum peccata non

tantum

tantum operari, sed & cum affectu operari; quod quomodo conciliari possit cum verbis immediatè sequentibus, *abominatio Domini est omnis arrogans*, equidem non video. Itaque vox *omnia* ad illa restringenda est, quæ divinæ operationis effecta esse possunt: & verbum Hebræum לְמַעַנֵהוּ, non necessariò significat, *propter semetipsum*, ut communiter exponi solet; sed & commodissimè notat, *secundum responsiones ejus*, aut *suas:* Atque exinde egregius hujus loci sensus resultat; *Deus omnia operatur secundum responsiones suas;* hoc est, Deus omnia ita disponit ac constituit, ut aptissimè inter se quadrent, unumque alteri respondeat; *etiam impium ad diem malum:* quid enim magis convenit impio, seu respondet impietati ipsius, quàm dies malus? id est, non dies sceleris seu peccati, sed dies pœnæ, quæ malum est triste & felicitati hominis adversum. Hoc sensu *dies malus* accipitur *Psalm.* XXVII. 5. *Abscondet me in tabernaculo suo in die malo.* Et XCIV. 13. *Ut quietem ei præstet à diebus malis.*

2 *Sam.* XXIV. 1. IV. Secundò. In quibusdam locis sermonem non esse de Deo, ut 2 *Sam.* XXIV. 1. Non enim illic dicitur Deus commovisse Davidem ut numeret populum, sicut nec 1 *Chron.* XXI. 1. sed solummodò, *concitavit Davidem.* Atqui hæc est locutio impersonalis, non exprimens personam aut causam quæ Davidem incitaverit; & more Hebræorum æquipollet passivæ; significatque tantumdem, David incitatus est ad numerandum populum, à quocunque tandem incitatus sit; imo incitatio hæc ab ipsâ Davidis concupiscentiâ & ambitione facta esse potuit. Et ejusmodi impersonales locutiones crebræ sunt in Scripturâ Sacrâ: *Deut.* XXV. 10. *Et vocabunt nomen ejus in Israel, domus discalceati. Esa.* IX. 6. *Et vocabit nomen ejus admirabilis*, &c. Quam loquendi rationem etiam Novi Testamenti Scriptores sæpius imitantur, *Matth.* I. 23. V. 15. VII. 16. IX. 17. *Luc.* VI. 38. XI. 22. XII. 11, 20, 48. XIV. 35. XVI. 4, 9. XXI. 16. *Joan.* XII. 40. XV. 6. 1 *Joan.* V. 16. *Apoc.* XVI. 15. Hoc sensu acceptâ hac locutione, nulla certa persona exprimitur, quæ Davidem incitaverit; tum particula copulativa וְ *&*, quæ jungitur verbo *commovit*, aliquando est causalis, valetque tantumdem ac *nam:* vide inter alia *Esa.* LXIV. 5. *Ecce tu iratus es, & peccavimus;* id est, nam peccavimus. Atque ita hujus loci sensus erit egregius: Perrexit furor Domini irasci contra Israël; nam David propriâ suâ ambitione, seu etiam diaboli suggestione, uti dici videtur 1 *Paralip.* XXI. 1. incitatus est ad numerandum populum; quo facto Deum graviter offendit, quia diffidentiam quandam in Deum arguere videbatur, ideoque & furor Domini, qui jam justè erga populum peccatorem incensus erat, magis exarsit.

V. Tertiò. Vel intelligitur tantum occasio, quam Deus homini occurrere facit, quæque à peccatore lubentissimè arripitur, ut animi sui malitiam externo peccati actu prodat: quod videre est 2 *Sam.* XII. 11, 12. & *cap.* XVI. 10. Prior locus agit de nefando incestu Absalonis cum patris sui concubinis coram sole ac inspectante toto populo, dicitque Deus se illum procuraturum. Verum si quis accuratè textum inspiciat verbaque perpendat, comperiet neutiquam Deo adscribi Absolonis incestum; quod etiam sine horrore dici non potest: sed solummodò, quod uxores Davidis sit traditurus proximo ejus, hoc est filio Absoloni; additurque Absolonem cum uxoribus Davidis, quas Deus in ipsius potestatem esset traditurus, concubiturum, & quidem coram sole. Duo itaque hic distinguenda sunt, traditio uxorum Davidis in potestatem Absolonis, & Absolonis cum illis concubitus: prius est à Deo; posterius nequaquam; sed impio ac scelerato Achitophelis consilio Absolon ad facinus adeo detestandum est impulsus, ut sese coram populo patri suo irreconciliabilem ostenderet. Dices. Etiam ipse infandus Absolonis incestus directioni divinæ attribuitur: quoniam Deus Davidi dicit: *Quia tu fecisti clam, ego etiam facturus sum rem hanc coram toto Israële & coram sole.* Resp. Sed verò absit, ut Deus Absolonem occultâ directione ad peccatum adeo detestandum impulerit, neque illud verba Dei indicant: sed solummodò, Deum uxores Davidis proximo ejus, id est, filio Absoloni, tradidisse, qui suasu Achitophelis coram sole cum iis concubuit, quod non potuit quin Davidi summum incuteret mœrorem. Quia vero Deus hac traditione uxorum Davidis, adulterium illius punire volebat, & per incestum illum Davidis calamitas non parum augebatur, Deus quicquid traditionem illam consecutum est, etiam quodam modo sibi adscribit; quoniam Absoloni luculentam peccatum illud committendi occasionem suppeditavit. Voluit nimirum Davidem ob commissum adulterium punire: filio Absoloni, proculdubio jam à multis annis consilia hæc agitanti, voluit ad tempus regni insignia tradere, Davidemque iis spoliare; hinc quod filius potestate illâ armatus fecit, quodque Davidi verè in pœnam cedebat, Deus sibi adscribit: Phrasi in omnibus populis ac linguis usitatâ, quâ is qui alteri occasionem aliquid agendi subministrat, id quod alter agit fecisse dicitur. Ita Deus sibi adscribit persecutiones contra Ecclesiam suam excitatas; quæ tamen non sine summo persecutorum peccato instituuntur; non quod Deus ipsos occultè instiget & impellat ad persequendum; sed quod fidelium suorum peccata castigare, aut fidem ipsorum explorare cupiens, imperii gubernacula tradat hominibus impiis ac sanguinariis, qui

2 *Sam.* XII. 11, 12.

qui potestate sibi concessâ crudeliter abutuntur, ut Ecclesiam fidelium ac piorum, sibi ob pietatem maximoperè invisam, persequantur: quam persecutionem quia per potestatem sibi à Deo datam instituunt, & Deus in Ecclesiæ suæ bonum dirigit, etiam sibi Deus Ecclesiæ suæ castigationem & explorationem attribuit. Dices. Deus tamen peccatum hoc adeo exactè prædicit. Resp. Fieri potest, ut jam Absolon cogitationes hasce animo conceperit; quemadmodum consilia ejusmodi de regno invadendo multis annis animo agitari solent, antequam maturitatem suam consequantur: Vel si hoc nolimus, dicendum Deum ex scientiæ suæ infinitate prævidisse, Absolonem, potestate regni sibi traditâ, quam illi, in pœnam Davidis, ad exiguum illud tempus tradere decreverat, & concubinis Davidis ad domus custodiam relictis, quod similiter Deus ita dirigere decreverat, eas omnes coram populo esse constupraturum. Quicquid sit, neutiquam facti hujus efficientia Deo adscribi potest, neque in textu hoc adscribitur.

2 Sam. XVI. 10. VI. Alter locus, 2 *Sam.* XVI. 10. agit de maledictis Simei, quibus Davidem fugientem impetebat, quæque David Deo adscribere videtur: *Dominus præcepit ei ut malediceret David; & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit?* Sed verò nec ex his verbis quicquam pro efficaci illâ Dei in malo providentiâ concludi potest. Nam aut volumus Davidem hisce verbis, *Dominus præcepit ei ut malediceret David*, præceptum divinum propriè dictum intelligere: Atqui cui hoc fiet verisimile, Davidem credidisse Deum, qui in Lege suâ præcepit, Diis seu principibus populi tui non maledices, Simei præcepisse, ut regi suo malediceret? Tum, si David credidisset Deum Simei hoc præcepisse, non credidit, imo nec credere potuit, Simei maledicto illo peccasse: præcepto enim divino parere summa laus est; sicut & Abrahamus laudatur, quod Deo præcipienti ut filium immolaret, se morigerum ostendit: Atqui tantum abest ut David factum hoc non improbaverit, ut moriens Salomoni filio vindictam illius commendaverit, 1 *Reg.* II. 8, 9. Aut arcanum Dei impulsum, quo Simei impulit ac instigavit ad maledicendum. Si hoc velimus; tum alterutrum dicendum est: aut Davidem credidisse Deum omnes peccatores impellere ad peccandum, atque exinde conclusisse, etiam Simei à Deo ad maledicendum impulsum: aut Deum Simei extraordinariè ad peccatum hoc impulisse. Neutrum dici potest. Non prius: Quia de nullo peccatore David dixisse legitur, quod Deus illud ipsi præceperit, præterquam de Simei: imo de aliis dicit, quod Deus eos oderit. 2. Ipsa horum verborum occasio, quâ à Davide prolata sunt, reclamat: Voluit quippe Abisai, Joabi frater, Simei maledicenti caput amputare. David eum cohibet, hac additâ ratione: *Dimitte eum ut maledicat: præcepit enim ei Dominus ut maledicat Davidi.* Atqui hæc Davidis ratio neutiquam quadraret, si David credidisset, Simei non alio modo quàm omnes peccatores à Deo ad peccandum impelli: illa enim ipsa ratio doceret, nullum peccatum esse puniendum, neque ipsi rebelli Absoloni vim esse opponendam, quoniam Deus eodem modo, juxta hanc sententiam, quo Simei præcepit ut Davidi maledicat, etiam Absoloni præcepit ut rebellis sit patri suo Davidi. Atqui planè contrarium Davidem fecisse legimus; nam & exercitus sui robur Absoloni opposuit, & peccatores plerumque severè punivit. Non posterius: Quia sic dicendum foret, Deum Davidi speciatim revelasse, se istud præceptum Simei dedisse. Atqui cui id fiet verisimile, Davidi arcanam ejusmodi revelationem factam à Deo? nihil ejusmodi ex textu elici potest: præterquam quod David, hac revelatione sibi factâ, non potuisset Salomoni filio suo commendare, ne peccatum hoc sinat impunitum. Et tandem, licet id admittatur, nullum ex facto Dei extraordinario argumentum ad probandum ordinariam Dei circa peccatum providentiam desumi potest. Quis ergo verborum horum sensus est? Resp. Non alius, quàm quod Deus Simei luculentam Davidi maledicendi occasionem occurrere fecit, quâ Simei ita invitatus fuit, non aliter, ac si Deus ipsi dixisset, maledic Davidi. Erat quippe Simei ex familiâ Saulis; & ob cædem Abneri & Isbosethi, & successionem in regnum Saulis, Davidi summè infensus: sed odium suum, Davidis potentiam metuens, occultè fovebat, & corde premebat: nunc autem Davide cum paucis comitibus profugo, & regiâ majestate tantum non exuto, credidit impunè se virulentiam animi sui in Davidem posse evomere. Quia ergo Deus hanc ipsi luculentissimam bilis suæ evomendæ occasionem occurrere fecit, David dicit, Deum illi maledicendi præceptum dedisse; id est, ipsum omni potestate regiâ denudatum odio ac malevolentiæ Simei exposuisse, atque ita occasionem sibi maledicendi dedisse, & maledictum hoc in pœnam suam direxisse, non aliter ac si ipsi dixisset: Ecce virum tantoperè tibi invisum, omni honore, omni potestate exutum, ac profugum; potes nunc absque pœnæ metu animi tui virulentiam expromere. Ita qui occasionem alteri quid faciendi præbet, illud quod alter agit facere dicitur. David itaque hac responsione se coram Deo humiliat, omnia adversa directioni divinæ adscribens, qui hæc ita dirigat in pœnam peccati sui. Et non aliam Davidis mentem fuisse, indicio sunt verba ejus sequentia: *Ecce filius meus qui egressus est de utero meo quærit animam meam: quantò*

magis

magis nunc filius Jemini? dimittite eum ut maledicat juxta præceptum Domini. Quasi dicat: cum filius meus contra me insurgat, meamque vitam quærat: mirumne est Simei, ex familiâ Saulis, mihi infensissimum, animam meam quærere, præsertim cum adeo commodam odium suum prodendi occasionem Deus illi occurrere faciat? expleat ille odium suum, egoque Deo me ob peccatum meum illius maledicentiæ exponenti humillimè subjiciam: *si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodiernâ.*

1 *Reg.* xxii. 22. VII. Quartò. Vel tandem nuda tantum intelligitur Dei permissio, quæ tamen peccandi necessitatem non inducat: uti 1 *Reg.* xxii. 22. ubi Deus Satanæ operam suam ad decipiendum Achabum offerenti dicit; *Decipies & prævalebis: Egredere & fac ita.* Nam nulla hic Deo peccati efficientia, nullus ad peccandum impulsus cui resisti non possit, adscribitur. Nam 1. Actio ad quam Deus Achabum instigari volebat, non erat peccatum; susceptio nim: belli contra Syriæ regem ad recuperandum Ramoth in Gilead, utpote quæ ad regnum Israëlis jure pertinebat, quamque Syriæ Rex contra pacta Regi Israëlis non restituebat. Voluit itaque Deus solummodò Achabum ad bellum istud susciendum impelli, ut illo interiret, scelerumque suorum pœnas lueret. 2. Nec medio illi, quo Achabus ad bellum susciendum inductus fuit, virtus irresistibiliter eum impellendi inerat; sed sola tantum moralis persuadendi vis; falsa nimirum pseudo-prophetarum vaticinia, quibus Deus veri prophetæ Michæ vaticinium opposuit, & quod apud Achabum majoris potuisset esse ponderis, quàm reliquorum. Dices; Deus tamen mendacio illorum pseudo-prophetarum usus est ad decipiendum Achabum; dicit enim diabolo, *Egredere & fac ita:* illique majorem quàm moralem persuadendi vim tribuendam, docent verba Dei; *decipies & prævalebis.* Resp. 1. Verba Dei non esse præcipientis, sed permittentis tantum: quod horum verborum occasio manifestè satis docet: Introducitur enim Deus quasi judex in solio suo sedens, pœnamque Achabo ob scelera decernens, quærit itaque, quis decipiet Achab, regem Israël ut adscendat & cadat in Ramoth in Gilead? & uno hoc, alio aliud dicente; egressus est spiritus, qui dixit se illum decepturum, hoc medio, quod futurus sit spiritus mendax in ore omnium ejus prophetarum: Cui Deus dicit, *egredere & fac ita:* Quæ verba non præcipientis, sed solummodò permittentis sunt; non magis quàm verba Domini Jesu ad Judam, *quod facis fac cito, Joan.* xiii. 27. Nec enim præcepto, sed nudâ tantum Dei permissione opus erat, ut diabolus imposturam hanc, ad quam operam suam offerebat, exequeretur. 2. Quod verò Deus dicit, *decipies & prævalebis*, non arguit irresistibilem huic deceptioni efficaciam adfuisse: ad summum nihil aliud inde concludi potest, quàm Deum ex infinitate scientiæ suæ deceptionis hujus eventum prævidisse. Sed nec eo confugere est necesse: Deus quippe, qui καρδιογνώστης est, noverat Achabum spe victoriæ inflatum: accedente unanimi quadringentorum pseudo-prophetarum, quos in magnâ apud Achabum existimatione esse noverat, adhortatione, sciebat Deus illum ad bellum istud impellendum; neque contrariam Michæ, Achabo exosi eo quod ingrata illi prædiceret, prophetiam ullum ad belli istius dehortationem momentum habituram: Jure itaque diabolo dicere potuit, *decipies & prævalebis.* Ita ut in nullô horum locorum Deo ulla peccati efficientia adscribatur.

Loca Scripturæ, quibus Deus homines excæcare, indurare, &c. dicitur.

VIII. Secundo. Classem aliquot Scripturæ Sacræ locorum proferunt, in quibus Deus homines *excæcare* & *indurare* dicitur: Et *excæcare* quidem, *Esa.* vi. 8, 9, 10. qui locus etiam citatur *Matth.* xiii. 14. *Joh.* xii. 40. *Act.* xxviii. 26. *Indurare vero*, *Exod.* vii. 3. quibus alios similes fermè loquendi modos adjungunt: *Esa.* lxiii. 17. quod Deus *Israelitas errare fecerit: Rom.* i. 24, 28. quod *tradat in reprobum sensum* homines, & 2 *Thess.* ii. 11, 12. quod *immittat efficaciam erroris ut credant mendacio.*

Generalis ad ea responsio.

IX. Sed unicâ generali responsione objectioni ex omnibus illis locis desumtæ occurri potest: Primò: Omnibus illis locis agi de hominibus peccatoribus, & longâ peccandi consuetudine iram divinam commeritis; & de actionibus pœnalibus, quas Deus erga tales exercet. Non itaque ex illis conclusio deduci potest de Providentiâ Dei circa peccatum in genere, non tantum eorum, qui nondum eo usque impietatis adscenderunt; sed & ipsius Adami, ante primum suum peccatum ex illorum doctorum sententiâ non tantum innocentis, sed & originali justitiâ prædíti. Secundo: quando Deo actiones *excæcandi, indurandi*, aliæque, quæ omnes synonymæ sunt, adscribuntur, Deo non adscribi efficientiam aliquam realem cœcitatis spiritualis, quàm aut positivo actu in hominibus operetur, aut etiam negativo, ita deserendo hominem ut necessariò in cœcitatem illam incidat; sic enim Deus vera ac propriè dicta causa foret cœcitatis, omniumque peccatorum cœcitatem illam necessariò consequentium: sed actum quendam pœnalem, quem Deus erga peccatores ob scelera commissa exercet, qui occasio tantum est, quâ positâ homo verisimiliter valdè erraturus & peccaturus est, licet possit non errare & non peccare, imo ab ipsâ illâ actione Dei causam non errandi & non peccandi habere; sed quam ipse homo pro cordis sui malitiâ in peccandi occasionem detorquet. Quod exinde evidentissimè

liquet; quia hæ actiones non tantum Deo attribuuntur, ſed & hominibus, quorum miniſterio Deus in hac ſuâ actione utitur: ut *Eſa.* VI. 10. *Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude*; & diabolo: 2 *Cor.* IV. 4. ubi dicitur *excæcare mentes infidelium:* Atqui actioni hominum, Deo miniſtrantium, multò verò minus diaboli, nulla irreſiſtibiliter peccatum efficiendi vis competit; major illis quàm moralis motio non meſt: Imo & ipſi homini indurato adſcribitur, ut Pharaoni, *Exod.* VIII. 15. IX. 34. ſic & *Jerem.* V. 3. *Sachar.* VII. 12. *Hebr.* III. 7. atqui ut homo ſeipſum induret. Deo ipſum irreſiſtibiliter indurante, fieri nequit. Nihil ergo aliud Deo adſcribitur, quàm ejuſmodi actio pœnalis, quam peccator pro cordis ſui duritiâ perversè arripit & detorquet in occaſionem peccandi. In eo autem, uti diximus, ſeſe prodit ira divina, quod ejuſmodi occaſiones peccatoribus occurrere faciat eo tempore, quo veriſimile valdè eſt eos illis abuſuros, imo ſeſe magis magiſque contra Deum induraturos. Deum autem illud juſtè poſſe facere in pœnam præcedentium peccatorum, abſque ullâ cum peccatis communione, aut ullâ peccati efficientiâ, quis eſt qui dubitet?

Explicatio Eſa. VI. 8, 9, 10.

X. Hac generali reſponſione præmiſsâ, difficile non erit ſingula hæc loca explicare, ita ut ſanctitati divinæ nulla labes, quaſi peccatum in hominibus producat, adſpergatur. Nam quod primum locum attinet, *Eſa.* VI. 8, 9, 10. in eo *indurandi* actio tribuitur Eſaiæ; ille verò potentiam non habebat indurationem in populo efficiendi: neque actio à Deo ipſi imperata ad indurandum populum per ſe tendebat, ſed potius ad eum emolliendum. Induratio itaque illa potius eventus fuit, per accidens actionem hanc Eſaiæ conſequens ex malitiâ voluntariâ populi. Unde verba, *excæca cor populi hujus*, &c. hoc ſenſu commodiſſimè accipiuntur: prædica populo huic; etiamſi ſciam illum prædicationi tuæ non auſcultaturum, ſed cor ſuum adverſus illam induraturum: adeo ut quia Eſaiæ prædicatio occaſio fuit à populo ad ſe indurandum arrepta, Eſaias populum indurare dicatur. Vel ut ſuſpenſam enuntiationem contineant ejus, quod inſpecto populi ingenio pravo veriſimiliter admodum eventurum erat: hoc modo: Prædica populo huic, etiamſi futuri ſint per tuam prædicationem duriores & cœciores. Saltem Deo indurationem hanc adſcribendam non eſſe, liquet ex *Matth.* XIII. 14. ubi textus hic ita citatur, ut manifeſtò cauſa indurationis ipſis hominibus tribuatur; *Audiendo audietis & non intelligetis, & videndo videbitis, & non videbitis: quia craſſum factum eſt cor populi hujus, & auribus graviter audiverunt, &c.* Unde liquet verba hæc apud *Joan.* XII. 40. ubi legitur, *excæcavit oculos eorum, & obduravit corda eorum*, non de Deo eſſe accipiendas; ſed, uti antea in explicatione 2 *Sam.* XXIV. 1. oſtendidimus, imperſonalem eſſe locutionem, quæ tantundem valet, atque excœcati ſunt oculi eorum, &c. Dices: Apparet tamen hunc fuiſſe Dei ſcopum ut indurentur, quia dicitur, *ne forte videant oculis ſuis*, &c. Reſp. Illis verbis non denotatur finis à Deo intentus, ſed eventus tantum vitio hominum actionem hanc Dei conſequens: qui tamen alius eſſe poterat: ſed quia Deo actiones ejuſmodi circa homines deſperatæ adeo improbitatis, quales hi erant, adhibente, rarò ad meliorem frugem convertuntur, ſed ordinariè in malitiâ ſuâ magis indurantur, hinc Scriptura loquitur, perinde ac ſi is Dei finis eſſet. Et hoc ſenſu ſæpe vocula ἵνα, & μήποτε & ἵνα, quibus Novi Teſtamenti Scriptores eam reddere ſolent, accipitur. Alias ſenſus impius ac horrendus in hiſce verbis latebit, quod Deus homines ad pœnitentiam adhortetur, eo fine, ut magis magiſque indurentur & gravius peccent. Quod dictu blaſphemum eſt.

XI. Alter locus eſt *Exod.* VII. 3. ubi dicit, ſe *induraturum cor Pharaonis.* Sed jam antea oſtenſum eſt, hanc Pharaonis indurationem non fuiſſe effectum neceſſariò actionem divinam conſequens; ſed eventum qui præter actionis divinæ genium ex malitiâ Pharaonis invincibili exiſtebat: Patet: quia ipſi Pharaoni tribuitur quod ſe induraverit, uti vidimus. 2. Si cauſam, aut potius occaſionem hujus indurationis inquiramus, comperiemus eam non fuiſſe poſitivam quandam Dei immediatè in voluntatem Pharaonis operantis actionem, aut ſubtractionem vel denegationem gratiæ ad voci divinæ auſcultandum neceſſariæ; ſed ſolam levitatem ac brevitatem plagarum; videns nempe plagas eſſe leviores, ſeque Moſis interceſſione ſtatim ab illis liberari, ac proinde damnum ſibi regnoque ſuo per plagas illas illatum nullo modo eſſe comparandum cum lucro ac emolumento quod ex detentione populi in ſervitute percipiebat, populum dimittere noluit. Idque exinde evidens eſt; quia poſtea nullâ novâ Dei gratiâ excitatus, ſed primogenitorum cæde territus, ſtatim Iſraëlitas dimiſit. Manifeſto indicio, eum citius Iſraëlitas dimiſſurum fuiſſe, ſi priores plagæ poſtremæ huic æquales fuiſſent. Atqui tantum abeſt, ut manſuetudo ac longanimitas Dei hominibus indurandis per ſe ſerviat, ut eos ad pœnitentiam invitet. *Rom.* II. 4, 5. *Exod.* VII. 3.

XII. Tertius *Eſa.* LXIII. 17. ubi Iſraëlitæ dicunt, *Quare errare nos feciſti Domine de viis tuis; induraſti cor noſtrum ne timeremus te?* Sed Reſp. 1. Non ſequitur, populus Iſraëliticus Deo indurationem ſuam adſcribit, ergo Deus illum induravit. 2. Induratio hæc non fuit actio divinâ quâ neceſſariò ad *Eſa.* LXIII. 17.

pec-

peccandum impellebantur: quia hic orant, ut Deus indurationem hanc tollat; quod ſtante ejuſmodi induratione, utpote quæ ad omne bonum ipſos ineptos reddat, fieri nequit. Ergo intelligitur actio Dei, quæ occaſio tantum fuit indurationis. Exſcindi quippe curaverat Deus eorum urbem ac templum, cultui ſuo dicatum; ipſoſque abduci ac diſpergi inter gentes profanas, inter quas idolorum cultus vigebat: iſtâ occaſione ſenſim à Deo alieniores, & in præceptis ejus obſervandis negligentiores facti erant. Non tamen is eſt pœnæ divinæ ſcopus, homines indurare, ſed ad pœnitentiam convertere; uti manifeſtè liquet ex *Deut. cap.* XXX. 1. &c. Idem eſt ſenſus verborum *Jerem.* XVI. 13. *Et projiciam vos de terrâ hac, in terram quam non cognoviſtis vos, nec patres veſtri, & coletis ibi Deos alios die ac nocte, quibus veſtrum non dabo gratiam:* Quæ non aliter accipere poſſumus, quàm de occaſione quâ Iſraëlitæ captivi degentes inter gentes idololatras invitati fuere ad idololatriam & eundem cum ipſis falſorum Deorum cultum, nullâ intercedente divinæ gratiæ ablatione, quâ ad idololatriam neceſſariò impulſi ſint.

Rom. I. 24, 28. XIII. Quartus eſt *Rom.* I. 24. ubi Deus gentes propter abominanda ipſarum peccata *tradidiſſe* dicitur *in cupiditatibus cordium ipſorum ad immunditatem:* & *verſ.* 28. εἰς νοῦν ἀδόκιμον, *in mentem reprobam ad faciendum quæ minimè conveniunt.* Reſp. Sed nec illa Dei actio peccandi neceſſitatem hominibus imponit: ſed ſolummodò magnam à fœdis ſuis peccatis reſipiſcendi difficultatem inducit: Deus quippe graviſſimis ac diuturnis gentium peccatis, contra naturam commiſſis, offenſus, varia ſuſtulit repagula quibus cohiberi poterant, & aliqui etiam cohibiti fuerunt: Quo factum eſt, ut ſe planè deſideriis ſuis carnalibus tradiderint, & à bono planè ſint alienati; ita quidem, ut non niſi mala probaverint, & bona improbaverint: adeo ut difficile ipſis fuerit ad meliorem mentem redire; non tamen planè impoſſibile; Deus enim ſeſe non reliquit ſine teſtimonio, *Act.* XIV. 15, 16. & licet viribus deſtituti ſint ſeſe ſincerè ad Deum convertendi; non tamen impoſſibile ipſis eſt ardentibus precibus eas à Deo impetrare. Idque exinde liquet; quia Deus gentes ejuſmodi vitiis inquinatas per verbum Euangelii ad reſipiſcentiam vocari voluit, *Eph.* II. 1, 2, 3. *Tit.* III. 3, 4, 5. & aliqui ex iis vocationi divinæ paruerunt, & à peccatis illis fœdis reſipuerunt; 1 *Cor.* VI. 11. *Coloſ.* I. 21.

2 *Theſſ.* II. 11, 12. XIV. Quintus eſt 2 *Theſſ.* II. 11, 12. ubi Deus *iis qui pereunt* dicitur *mittere efficaciam erroris, ut credant mendacio.* Reſp. Sed nec hic talis denotatur Dei actio, quâ poſitâ non poteſt non ſequi peccatum: Quod liquet 1. quia ſeductio, quæ hominibus illis tribuitur, dicitur futura καθ' ἐνέργειαν & κατανῦξιν, & quidem talem, quæ ſit patratione ſignorum ac prodigiorum mendacium. Atqui utcunque potens ſit illa ſeductio, non tamen illi ineſt potentia homines irreſiſtibiliter pertrahendi ad peccatum: quia omnis illorum efficacia eſt tantum objectiva ſeu moralis. Certè vera miracula ad divinæ veritatis confirmationem facta, non habent majorem niſi moralem perſuadendi vim; multò minus prodigia mendacia in confirmationem mendacii virtute Satanæ facta. 2. Quia alias Diſcipulos ſuos monet Dominus, ne per ejuſmodi ſigna & pſeudo-prophetas ſeduci ſe patiantur, *Matth.* XXIV. 24. *Efficacia* itaque *erroris*, non denotat ſeductionem quæ non poteſt non conſequi effectum ſuum; ſed ſeductionem valdè efficacem, ſeu aptam ad errorem producendum in hominibus qui amorem veritatis reliquerunt. Eodem modo quo argumenta efficacia vocamus, non quæ omnibus perſuadent, ſed quibus magna perſuadendi vis ineſt. Dices. Deus tamen efficaciam erroris illis *miſſurus* dicitur. Reſp. Verba actionem ſignificantia ſæpe nudam denotant permiſſionem, ut *Exod.* I. 17. Senſus itaque eſt: Quoniam amorem veritatis, tot miraculis divinis ac prodigiis confirmatæ, reliquerunt, ſeque mendacium diligere oſtenderunt, permittet etiam Deus ut ipſis prædicetur doctrina falſa, peccatis ac concupiſcentiis carnalibus blandiens, & ſignis mendacibus confirmetur; quâ allecti mendacio credent; Deo permittente ut mendacium quod diligunt & quærunt inveniant; id eſt, ut argumenta, quæ ad mendacii patrocinium undique conquirunt, ipſis efficacia videantur; atque ita planè à veritate divinâ abſtrahantur, & mendacio adhærentes tandem æternum pereant. Unde apparet poſtrema verba, *ut credant mendacio*, non finem Dei denotare, ſed eventum hominum vitio actionem Dei ſequentem, qui tamen potuiſſet eam non ſequi.

Geneſ. XLV. 5, 7. L. 20. XV. Tertiò tandem loca quædam producunt, in quibus Deus quædam decreviſſe dicitur, ex quibus peccandi neceſſitas ſequuta creditur. Primus illorum legitur *Geneſ.* XLV. 5, 7. & L. 20. ubi dicitur Deus Joſephum miſiſſe in Ægyptum, ut fratribus ſuis ac toti familiæ proſpiceret de alimento tempore famis: unde confectum colligunt, fratres Joſephum vendidiſſe, ut ita in Ægyptum abductus, ibique rerum potitus, ipſis proſpicere poſſet. Unde Joſephus dicit, *non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum.* Reſp. Nihil in hoc textu eſt, quod peccatum fratrum Joſephi ad actionem aliquam divinam referat: ſolummodò tribuitur Deo directio, quâ id, quod fratres in Joſephi perniciem machinati erant, direxit in illius bonum, ut familiæ paternæ tempore famis proſpicere poſſet. Duo quippe hic

ſunt diſtinguenda, venditio Joſephi, & ejus exaltatio. Venditio fuit ſcelus fratrum: cum eo Deus nihil commune habuit. Impedivit quidem Joſephi cædem antea ab ipſis conceptam: quia occurrere ipſis fecit commodam Joſephum vendendi occaſionem, quam ipſi avidè arripuerunt: non tamen vendendi animum ipſis inſpiravit. Exaltatio Joſephi eſt à Deo. Peccato ſiquidem fratrum Joſephi Deus tanquam medio uſus eſt ad finem ſuum conſequendum; ſed non tanquam medio quod ipſe operabatur, aut quo indigebat ad finem ſuum conſequendum: ſiquidem alia Deo ſuppetebant media Joſephum ad dignitatem illam evehendi; ſed quod Deus tanquam commodam occaſionem arripuit. Cum enim pro malitiâ ſuâ Joſephum vendidiſſent, Deus direxit ut ille in Ægyptum abductus venderetur Potiphari Regis aulico, & per ſomniorum interpretationem regi commendatus ad ſummum dignitatis faſtigium adſcenderet. Itaque Deus non operatus eſt venditionem Joſephi: ſed quicquid fratres in perniciem ipſius machinati fuerant, Deus convertit in bonum: Et hoc ipſe Joſephus ait *cap.* L. 20. *Vos cogitaſtis adverſus me malum; ſed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, ſicut impræſentiarum cernitis, & ſalvos faceret multos populos.* Et hoc meritò Deo tanquam autori Joſephus exaltationem ſuam tribuit; fratres enim eum vendentes ſibi non habebant propoſitum eum hac viâ ad faſtigium illud perducere, ſed exaltationem ejus impedire; dicebant enim, *apparebit quid illi proſint ſomnia ſua*, *cap.* XXXVII. 20.

1 *Sam.* 11. 25. XVI. Secundus locus eſt 1 *Sam.* 11. 25. ubi de filiis Eli dicitur, *Non audierunt vocem patris ſui, quia voluit Dominus occidere eos.* Reſp. Vocem Hebræam כי non neceſſariò denotare *quia*, ſed & nonnunquam exponi per *ideo*: ut *Geneſ.* XXII. 17. ubi Deus dicit Abrahamo, quia non dubitaverat filium ſuum Deo offerre, *ideo benedicendo benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas*, &c. Ubi ſenſus non permittit, ut per *quia* vertatur: & *Pſal.* CXVI. 10. *Credidi, ideo locutus ſum*: qui locus ita etiam citatur ab Apoſtolo Paulo 2 *Corinth* IV. 13. Et tum ſenſus horum verborum pius eſt & Deo conveniens; non audierunt vocem patris ſui, ideo voluit Dominus occidere eos. Contra ſi legamus, prout Vulgata habet verſio, ſenſus erit impius ac Deo indignus; quod Deus in ipſis ſit operatus rebellionem & inobedientiam, quia ipſos volebat occidere. Ita enim Deo omnis ipſorum impietas adſcribitur. Quanquam & verba, prout in Vulgatâ leguntur, ſanum ſenſum admittere poſſunt: hac ratione: Filii Eli non audierunt vocem patris ſui; neque id cuiquam mirum videatur; erant enim homines flagitioſi & deſperatè improbi; quod exinde liquet, quia jam Deus ob ſummam ipſorum improbitatem illos occidere decreverat.

XVII. Tertius denique ac ultimus occurrit *Act.* IV. 27, 28. ubi Apoſtoli in precatione ſuâ dicunt: *Congregati ſunt in civitate iſtâ adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populo Iſrael, ad faciendum quæ manus tua & conſilium tuum decreverunt fieri.* *Act.* IV. 27, 28. Reſp. 1. Locum hunc non agere de morte Jeſu Chriſti, & de conſilio ſcelerato Pilati, Herodis & Judæorum, eum occidendi, quaſi hæc omnia decreto divino prædeſtinata fuerint: jam enim multò ante Dominus Jeſus crucifixus erat: ſed de eo, quod illo tempore Apoſtolis & Eccleſiæ Chriſtianæ eveniebat, tanquam diſcipulis Jeſu Chriſti, ac proinde quod adverſus ipſum Jeſum Chriſtum ſuſceptum dici debet; juxta id quod Dominus Jeſus dicit Sauli Eccleſiam ipſius perſequenti, *Saul, Saul, quid perſequeris me? Act.* IX. 4. Quod ex toto contextu liquet: Cum enim narraſſent Apoſtoli miraculoſam claudi hominis ſanationem, & Seniorum interdictum de non prædicando in nomine Jeſu, graveſque ipſorum comminationes, unanimiter omnes ad Deum levaverunt vocem ſuam: Quod evincit, eos in precatione illâ reſpexiſſe ad conventum circa illud tempus convocatum, & deliberationes contra ſe inſtitutas. Dices. Legitur tamen *Act.* II. 23. quod Dominus Jeſus *prædefinito conſilio & præſcientiâ Dei ſit traditus.* Reſp. In Græco textu eſt ὡρισμένη; quod non ſignificat traditionem Judæ proditoris, aut Judæorum ipſum Pilato tradentium, quod peccatum ſemper exprimitur voce παραδίδωμι: ſed gratioſam Dei Patris donationem, quâ Filium ſuum tradidit hominibus redemtorem: Adeo ut Petrus Judæorum peccatum exaggerans, dicat, quod illum ipſum Jeſum, qui prædefinito Dei conſilio ipſis erat donatus ac traditus in redemtorem, abnegaverint, & manibus impiorum affixerint cruci: quod fuſius idem Petrus ipſis exprobrat *cap.* III. 13, 14, 15. 2. Non dicitur Deum decreviſſe ut Herodes, & Pilatus &c. facerent quæ fecerunt; ſed ad ſummum, ipſos feciſſe quæ Deus decreverat fieri. Atqui hæc duo multum diſcrepant. Deus decrevit, ut Eccleſia ſua non niſi per crucem & afflictiones ingrediatur in regnum cœlorum: non verò ut perſecutores Eccleſiam perſequantur: ſolummodò hominibus improbis ac à religione Chriſtianâ alienis mundi gubernacula tradit; qui poteſtate ſibi traditâ voluntariâ malitiâ abutuntur, & religionem cupiditatibus adverſam perſequuntur: atque ita faciunt, quod Deus decrevit fieri. 3. Poſſunt etiam hæc verba per exiguam verborum trajectionem paulò aliter legi; & tum continebunt ſenſum longè ab eo qui vulgo illi attribuitur diverſum: Hac ratione: Congregati ſunt in civitate iſtâ Herodes

rodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populo Israël, adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti ad faciendum (seu ut faceret) quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri. Ita verba, ποιῆσαι ὅσα, &c. per exiguam trajectionem connectentur cum verbo ἔχεισας; si non majori, æquali certè jure, quàm si connectantur cum primo verbo συνήχθησαν, prout communiter fit. Et ejusmodi trajectiones frequentes sunt in Novo Testamento. Sic *Apoc.* XIII. 8. *Adoraverunt bestiam omnes qui inhabitant terram: quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi:* quæ verba ultima non connectenda sunt cum immediatè præcedentibus, sed remotioribus, *scripta sunt:* hac ratione: quorum nomina non sunt scripta ab origine mundi in libro Vitæ agni qui occisus est. Tales trajectiones, quæ etiam aliquando abhibitâ parenthesi insinuantur, occurrunt *Luc.* II. 34, 35. IV. 5. &, interprete Bezâ, etiam *Act.* XIII. 27. XX. 32. & alibi. Et tum sensus horum verborum erit egregius: nim: non quod Herodes & Pontius Pilatus sint congregati ad faciendum quæ manus & consilium Dei decreverunt fieri; sed quod Deus Pater Filium suum Jesum unxerit, ad faciendum, seu ut faceret quæ manus & consilium ejus decreverunt fieri: Et non tantum fidei analogiæ consentaneus, sed & apprimè scopo precantium accommodatus: Ostendunt quippe fiduciam suam in Deum, & omnes inimicorum suorum conatus ac molitiones irritas esse; eò quod insurgant adversus Dei Filium Jesum Christum, hoc est, doctrinam divinam ab ipso primò annuntiatam, & ab ipso denominatam: Atqui fieri nequit, quin ejusmodi conatus successu suo destituantur: quoniam Deus Pater Filium suum unxit, honore ac gloriâ exaltavit, ut invitis omnibus regibus exsequatur id, quod manus ac consilium Dei decreverunt fieri.

XVIII. Atque ita videmus nullum ex Scripturâ Sacrâ locum proferri posse, in quo Deo ejusmodi circa peccatum actio tribuitur, quâ positâ non potest non sequi peccatum. Atque hæc de Providentiâ Dei circa peccatum antequam fiat sufficiant.

CAPUT XXXI.

De Providentiâ Dei circa peccatum dum fit, & postquam factum est.

Directio. I. ACtus Providentiæ divinæ circa peccatum, quatenus fit, duo sunt, Directio & Determinatio. Directio est actus, quo Deus peccatores inscios ducit præter mentem suam, ut aliud exsequantur quàm animo destinaverant. Estque duplex; vel in aliud objectum, vel in alium finem.

II. Directio in aliud objectum est, quando Deus peccatores inscios præter mentem suam dirigit, ut in hoc potius objectum peccent, quàm in illud: atque ita Deus sibi totam illam actionem tribuit: non quia malam peccandi voluntatem hominibus impiis inspirat: hoc enim sanctitati ejus repugnare jam vidimus; sed quia ipsos jam ad peccandum pronos dirigit, ut malitiam suam erga objectum, quod Deus pœnæ destinavit, ostendant: atque ita inscii sententiæ divinæ executores sint. Hoc innuit Salomon, *Proverb.* XVI. 9. *Cor hominis excogitat viam suam: Dominus autem dirigit gressum ejus;* nimirum, ut aliud quid operetur quàm animo conceperat. Et *Jerem.* X. 23. *Novi Domine quod non est hominis via ejus, nec est viri ambulantis ut præparet gressum suum.* Et speciatim *Proverb.* XXI. 1. *Rivi aquarum cor regis in manu Dei, ad omne quod vult inclinat illud.* Cujus illustre habemus exemplum in rege Assyriorum, quem Deus in Judæos, ad puniendum summam ipsorum impietatem, mittere volens, sortes ejus quas consuluit, incertus utrum in Ammonitas an Judæos bellum esset moturus, ita direxit, ut omissis Ammonitis Judæos peteret, *Ezech.* XXI. 19. *& seqq.* Unde Deus eum vocat *virgam furoris sui, quam contra populum rebellem missurus sit. Esa.* X. 6, 7. *Est vel in aliud objectum.*

III. Directio in alium finem est, quâ fit ut peccatum non tendat in quemvis finem à peccatore intentum; sed in alium longè à Deo destinatum, qui sæpe peccatoris fini contrarius est. Exemplum habemus in fratribus Josephi; qui venditione Josephi intendebant ipsius exaltationem impedire: Deus verò ita direxit, ut gradus fuerit ad dignitatem ipsi à Deo destinatam perveniendi: *Genes.* I. 20, 21. Herodis infanticidium ad Jesum interimendum susceptum, Deus direxit in argumentum illustre, quo filii sui nativitas comprobetur; omnibus infantibus interemtis quasi clarâ voce nativitatem hanc testantibus. Sic Ecclesiæ persecutiones, quas tyranni in Ecclesiæ perniciem moliuntur, Deus in illius bonum convertit, sive in fidei experimentum, sive in peccati castigationem, sive in aliorum exemplum. *Vel in alium finem.*

IV. Determinatio est, quâ Deus permissioni suæ modum ponit, ut non omne quod animo suo conceperunt peccatores executioni mandare possint; sed eos intra cancellos quosdam cohibet, quos transire nequeunt: ita ut non ante possint peccatum, nec plus exsequi, nec diutius in exsequendo perseverare, quàm Deus vult permittere. Primum patet in Domino Jesu, quem Judæi capere non poterant, antequam hora ejus, à Patre passioni ipsius destinata advenisset: *Joan.* VII. 30. *Luc.* XXII. 53. Secundum similiter in Domino Jesu, quem Judæi quidem crucifixerunt, non tamen ossa ejus fregerunt. *Determinatio.*

Joan.

Joan. XIX. 36. In fratribus Josephi, quibus permissum est ut eum venderent, non verò, ut proposuerant, eum occiderent. In Herode, cui permissum ut Petrum carceri includeret, non interimeret, *Act.* XII. 3, 4. Tertium in Abrahami posteris, quos Ægyptii ex permissione divinâ afflixerunt quadringentis annis: *Genes.* XV. 13, 14, 15, 16. In Judæis, quorum captivitas in Babylone septuaginta annorum spatio circumscripta est. In Ecclesiâ Smyrnensi, cujus afflictionem Deus dies decem excedere non permisit, *Apoc.* II. 10. Omnia simul concurrunt in exemplo Jobi, quem diabolus nisi Deo permittente affligere non potuit; & permissio divina certos illi terminos præscripsit; primò ut facultatibus Jobi nocere, nullam verò corpori illius noxam inferre; deinde, ut corpus ejus affligere, vitam autem auferre non posset: tandem etiam afflictioni finem imposuit, & Jobum, jam satis exploratum, in integrum restituit.

Directio in bonum finem.

V. Actus Providentiæ divinæ circa peccatum quatenus factum est, varii sunt. Primus est, directio in bonum finem, contra peccantis intentionem; ut venditionis Josephi, ad conservandum familiam Jacobi, totumque regnum Ægypti: incestus Absolonis, ad puniendum adulterium Davidis; crucifixionis Domini nostri Jesu Christi, ad redimendum totum genus humanum.

Punitio.

VI. Præcipui verò sunt, punitio, & remissio. Punitio est, quâ Deus peccatori pœnam, juxta justam ipsius voluntatem illi debitam, infligit. Estque vel hujus vitæ, vel futuræ. Punitio hujus vitæ vel est corporalis, vel spiritualis; ablatio nim: gratiæ, vel externæ, ut verbi divini ejusque prædicationis: vel internæ: estque traditio in reprobam mentem, & in efficaciam erroris, excœcatio, & induratio. Punitio futuræ vitæ, est conjectio in ignem æternum, præparatum diabolo & angelis ejus.

Remissio.

VII. Remissio est condonatio reatus peccati, & pœnæ non inflictio: cui adhæret gratiosa peccatoris, resipiscentis sc., tractatio, ac si peccator non esset: hoc est, præmii resipiscentibus promissi gratuita attributio.

CAPUT XXXII.

De variis Providentiæ divinæ modis.

Diversitas ratione quantitatis.

I. MOdi Providentiæ divinæ variant, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis. Ratione quantitatis: 1. Pro inæquali rerum præstantiâ etiam providentia Dei erga res est diversa: digniorum majorem curam gerit quàm minus dignorum, majorem hominum, quàm animalium aut plantarum: 1 *Cor.* IX. 9. *Matth.* VI. 26, 27. 2. Pro libero voluntatis suæ beneplacito non omnibus æqualiter se revelat; quibusdam solummodò per opera creationis & providentiæ generalis: aliis vero gratiosâ voluntatis suæ patefactione. *Psal.* CXLVII. 19, 20. *Qui annuntiat verbum suum Jacob, justitias & judicia sua Israël. Non fecit ita omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* In hac diversâ revelatione Deus aliquando rationem habet bonæ dispositionis quæ in hominibus est, aliquando non: imo minus bonis nonnunquam majorem gratiæ copiam largitur, præteritis minus indignis: sic Chorazitis & Bethsaiditis largitus est gratiam, quam respuerunt: Tyrus autem & Sidoniis, qui per illam conversi fuissent, eam non largitus est, *Matth.* XI. 21, 22, 23. Fundatur hæc inæqualitas in absoluto Dei dominio, qui gratiæ suæ dona confert pro arbitrio, alii pauciora, alii majora & plura, omnibus tamen tantâ copiâ ut sufficiant ad ipsos in officio continendum. Huc refer *Matth.* XX. 15. *An non licet mihi quod volo facere in meis?* 3. Actiones moraliter bonas Deus magis diligit quàm nudas personas: non enim ob personam actiones Deo gratæ sunt, sed ob actiones persona: *Jerem.* VII. 3. *Bonas facite vias vestras, & studia vestra; & habitabo vobiscum in loco isto. Joan.* XIV. 21, 23. *Qui præcepta mea habet, eaque observat, is est qui diligit me; & qui diligit me diligetur à Patre meo, &c.* & *cap.* XV. 14. *Hebr.* XI. 5, 6. *Sine fide impossibile est placere Deo:* &c. Sub actionibus autem moraliter bonis etiam comprehendimus fidem, cum Calvino, qui Comment. in 1 *Pet.* I. 17. ait: *Hoc loco fides etiam sub operis nomine comprehenditur.* Ceremoniales autem per se Deo non placent, neque personam propriè Deo commendant: sed personæ fides ac probitas eas commendat Deo: *Hebr.* XI. 4. 5. Unde & Deus sæpius eas detestatur, quando à corde impio sunt profectæ: ut speciatim *Esa.* I. 11. *& seqq.* 4. Pios majore affectu prosequitur, quàm impios, aut officium nondum facientes: unde 1 *Tim.* IV. 10. vocatur *Servator omnium hominum, maximè verò fidelium.* Fundatur in inæqualitate amoris amicitiæ, quâ pios, & benevolentiæ, quâ omnes sine discrimine Deus complectitur. Hinc & Deus facile preces piorum exaudit, *Joan.* IX. 31. 1 *Pet.* III. 12. 1 *Joan.* III. 21, 22. & plura ac majora gratiæ dona illis largitur, quam impiis: *Matth.* XIII. 12. XXV. 29. 5. Peccantes contra conscientiam ac claram verbi sui lucem majori odio prosequitur, quàm ex infirmitate aut ignorantiâ labentes: *Act.* XVII. 30. *Hebr.* X. 26, 27. Fundatur hæc inæqualitas in ratione gravitatis peccati; illa enim maximè æstimatur ex animo; pejor autem est animus, qui gratiam spernit, quàm qui sine gratiâ peccat.

Ratione qualitatis.

II. Ratione qualitatis etiam diversimodè distinguitur Providentia. Primò. Aliquando

1. *Vel omnipotentia utitur Deus.*

do ad objecta quædam vel efficienda, vel impedienda, vel dirigenda, utitur Deus omnipotentiâ suâ: aliquando adhibet accommodatum rebus concursum ac auxilium, naturæ nostræ attemperatum. Sic in iis quæ absolutè efficere vult, in piis remunerandis ac impiis puniendis, adhibet omnipotentiam suam: *Esa.* XLVI. 10. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Sic & nonnunquam externum peccati actum à Deo impediri omnipotentiâ suâ, antea vidimus.

Vel accommodato rebus concursu.

III. Accommodatum rebus concursum ac auxilium adhibet, quando utitur actione aliquâ, quæ moralem suadendi vim habet; sed quæ adjunctam sibi habet actionem physicam, à quâ moralis illa actio efficacitatem persuadendi habet. Ita 2 *Paral.* XX. 28, 29. tempore Josaphati Deus Judæ dedit insignem victoriam, quæ hostes cohibuit, ne Judam infestarent: huic actioni moralem suadendi vim habenti, Deus aliam physicam addidit, timorem nempe ingentem, quem Deus altè gentium animis impressit, ne quid contra Judam tentare auderent. *Esech.* XXI. 19. *& seqq.* dirigit sortes regis Assyriæ, quæ ipsum mittant in Judæos, pœnæ ob diuturna sua peccata à Deo destinatos, ut legimus *Esa.* X. 6, 7. Eodem modo Deus aliquando externum peccati actum impedit. Sic impediit, ne Saul Davidem, jam fermè exercitu ipsius conclusum, apprehenderet, immittendo Philistæos in fines terræ Israël præsidiis nudatos, 1 *Sam.* XXIII. Sic impediit, ne hostes Jesu Christi ipsum interimerent, metuendo populum, *Matth.* XXI. 46. quem metum Deus procul dubio altè mentibus ipsorum infixit, quia nondum venerat hora ejus, *Joan.* VII. 30. quæ postquam venit, vehemens ille metus desiit, Deo illum non amplius ita validè imprimente, licet populi favor imminutus non esset. Aliquando utitur Deus solummodò actione quâdam, quæ moralem suadendi vim habet, cui nulla actio physica adjuncta est; quam tamen pro sapientiâ suâ efficacem fore prævidet: Ita impedire volens cædem Josephi, cui Ægypti administrationem destinaverat, occasione transitus mercatorum Ismaëlitarum permovit fratres illius, ut eum vendere quàm occidere mallent. *Genes.* XXXVII. Maximè illud apparet in sapientissimâ Dei directione, quâ unicuique homini relictâ libertate suâ, omnes ipsorum machinationes, omnia consilia & actiones, sapientissimè ac potentissimè dirigit, ut aptè inserviant consequendo fini à se intento; licet homines nihil minus quam de ipso cogitaverint, imo contraria omnia machinati fuerint. Ita arcendo somnum ab oculis Ahasueri, movit Hamanem ut instrumentum esset exaltationis Mardochæi, quem maximè exstinctum cupiebat, *Est.* VI. Per consilium Chusai Architæ evertit callidissimum Achitophelis consilium, quod in Davidis perniciem excogitatum erat, 2 *Sam.* XVII. 14. per consilium juniorum consiliariorum permovit Rehabeam, ut spreto prudenti seniorum consilio, duro responso populum à se alienaret; quia maximam regni partem ab ipso avellere decreverat, 1 *Reg.* XII. 15.

2. *Alia fuit sub Lege.*

IV. Secundò. Providentia Dei variat ratione temporum; alia fuit sub Lege, alia est sub Euangelio. Sicut enim in duobus providentia potissimum consistit, legislatione nim. quæ comprehendit præcepta, simulque promissa ac minas; ac justâ remuneratione, quæ potissimum in judiciis divinis conspicua est: Ita & Deus pro variâ legislatione etiam judicia sua diversimodè administrat, convenienter promissis & minis quibus lex est sancita. Fœdus vetus potissimum continebat præcepta externos actus dirigentia; imo ipsa Lex moralis in præceptis specialibus vix quicquam cordi aut cogitationibus præscribit; sed potissimum factis externis legem ponit. Præceptis illis respondebant promissa, quæ, si literam spectes, maximâ sui parte nihil præter bona visibilia ac temporalia complectebantur: minæ potissimum pœnas corporales intentabant. Juxta ultimam ac plenariam Dei intentionem, exigebat quidem Lex internam animi puritatem, etiam generali illo præcepto, de non circumcidendâ carne, sed corde, mandatam; & sub umbrâ promissorum temporalium ac carnalium, etiam bona æterna ac spiritualia, in Euangelio clarè promissa, comprehendebat: Sed hæc ab hominibus, literæ Legis strictè inhærentibus, non ita clarè percipi poterant: Plerique externo cultu se officio suo defungi credebant; & pacificam terræ promissæ possessionem spectabant. Huic legislationi divinæ respondebant ejus judicia, in Legis observatores ac transgressores exercita. Illa nempe pleraque erant visibilia ac oculis hominum patentia. Mittebat Deus Angelos suos visibili specie ad homines; manifestabat se hominibus per somnia, visiones, prophetias ac miracula; cultoribus suis conferebat præmium, externam benedictionem; contemtoribus pœnam, mortem vel quævis adversa, infligebat. Ita ut Providentia divina tunc conspicua fuerit omnibus; & quivis clarè deprehendere potuerit, Deum cuncta regere, hominumque actiones intueri.

Alia est sub Euangelio.

V. Alia longe est Providentia Dei sub Novo Fœdere, quod sicut præceptis ac promissis constat spiritualibus, ita etiam Providentia divina modo magis spirituali ac invisibili sub illo administratur. Potissimum id apparuit postquam Dominus noster Jesus Christus in cœlos adscendit, & ad dextram Dei Patris sedit, ut dominetur omnibus, tam in cœlo, quàm in terrâ. Ab eo siquidem tempore

Deus omnia invisibiliter administrare cœpit; ita ut nunc non amplius locum habeat discrimen illud inter pios ac impios ratione fœlicitatis aut infœlicitatis in hac vitâ, neque exinde firmum ac solidum pietatis aut impietatis, ac proinde amoris vel odii divini argumentum peti possit. Sed utrisque promiscue bona mundi hujus concedit, & vitæ hujus infortuniis utrosque involvit; adeo ut zizaniorum instar tritico permixtorum simul succrescant. Quia nempe Deus nunc regnum spirituale erexit, in quo non adspectus, sed sola fides, quæ rerum est invisibilium, locum habeat. Adeo ut, quando nobis non adeo conspicuum est regimen divinum, exinde concludere non liceat, Deum Providentiâ suâ non amplius mundum administrare, neque actiones hominum, bonæne an malæ sint, respicere; sed potius contrarium, Dei & Jesu Christi Providentiam, convenienter naturæ regni spiritualis, ac proinde invisibilis, etiam nunc non minus habere locum, quàm olim. Nam si olim visibiliter in terris regnavit, cum minora ab hominibus exigeret; an non nunc, cum majora exigit, multò magis in cœlis regnabit? Sed potissimum Providentia divina olim conspicua erit in die ultimi judicii, quo Deus judicia sua juxta Euangelii promissa ac minas exsequetur, piosque ab impiis discernet, & unicuique secundum opera retribuet. Quod egregiè demonstrat Servator noster parabolâ de zizaniis à diabolo inter triticum seminatis, *Matth.* XIII. 24. *& seqq.* Hinc & Petrus *Act.* III. 21. diem illum vocat *tempora restitutionis omnium*, quo nim. Deus omnia loco suo restituet, pisque præmium, quo nunc destituuntur, attribuet, impiis pœnam, quæ nunc differtur, infliget: unde tunc apparebit discrimen inter servientem Deo, & non servientem ei.

3. *Alia est immediata.*

VI. Tertiò. Providentia Dei alia est immediata, alia mediata. Immediata est, quâ Deus absque intercedentibus quibusdam instrumentis aliquid in mundi regimine operatur. Ea est, quâ Deus occupatur circa Angelos, quibus, cum continuò adstent coram ejus throno faciemque ipsius adspiciant, immediatè voluntatem suam revelat. Circa homines etiam in quibusdam hæc locum habet; nempe cum charismata Spiritus Sancti fidelibus communicat: nulla enim hic Angeli opera intercedit, sed Deus Pater illa immediatè per Christum communicat. *Joan.* XV. 26. *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre.* Idem dicendum de spiritu obsignante, quem Deus immediatè mittit in corda fidelium.

Alia mediata.

VII. Mediata est, quando Deus in opere aliquo efficiendo utitur causis secundis, tanquam instrumentis: Non quod iis indigeat; solo enim nutu, quando vult, omnia momento perficere potest; sed ad ostendendum gloriam ac majestatem suam. Suntque hæc instrumenta vel merè passiva, quæ à Deo acta non ipsa agunt, aut saltem voluntariè non agunt, sed solummodo impelluntur; ut res inanimatæ, pluvia, ignis, sulphur, grando, lapides, &c. & bruta, ursæ, leones, serpentes venenati, ranæ, cyniphes, locustæ, corvi, &c. Vel activa etiam, quæ ipsa agunt, sed quorum actiones Deus Providentiæ suæ inservire facit tanquam instrumenta, quibus ad finem à se intentum perveniat. Tales sunt homines; iique vel Magistratus, *Rom.* XIII. 1, 2, 3, 4. vel Prophetæ, Apostoli, aliique ministri, per quos voluntatem suam Deus annuntiari curat: vel alii, qui bona & honesta suadeant, præsertim principibus; quorum consilio ad varia, quæ Deus efficere vult, incitantur. Suntque vel boni, quorum omnes conatus gloriæ divinæ promovendæ, regnoque ipsius propagando intenti sunt: qui proinde in suis actionibus vice Dei funguntur. Vel mali, qui nihil minus quàm de gloriâ divinâ sunt solliciti; ac proinde nec actionibus suis vicem Dei gerunt: nihilominus tamen Deus illorum consilia ac facta, præter, imo contra ipsorum intentionem, Providentiæ suæ inservire facit, tanquam media quibus finem à se intentum consequitur, nullo tamen ipsi cum illorum malitiâ intercedente commercio. Tandem etiam Angelis Deus, ut Providentiæ suæ instrumentis, utitur: quod olim, cum visibili specie hominibus apparebant, indubium fuit: Et nunc eos similiter divinæ Providentiæ instrumenta esse, liquet ex *Hebr.* I. 14. *Nonne omnes sunt ministratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis?* Et probabiliter ex 1 *Corinth.* XI. 10. *Ideo mulier debet potestatem habere in capite propter angelos*, colligitur, Deum angelos cœtuum fidelium constituisse inspectores, ut in illis decorè omnia peragantur.

4. *Alia ordinaria.*

VIII. Quarto. Providentia Dei alia est ordinaria, alia extraordinaria. Ordinaria administratur juxta naturas & vires rebus per creationem inditas: & juxta ordinem semel à Deo in regimine hominum institutum. Talis est cursus Solis & Lunæ, quod alternatim pluat & sudum sit, quod terra quotannis fruges producat, ut *Ose.* II. 20. juxta *Genes.* VIII. 22. *Cunctis diebus terræ sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies, non requiescent.* Quod Deus *Jerem.* XXXIII. 20. vocat *pactum suum cum die & nocte.* Sic Deus per Magistratus homines regit, & omnium hominum actionibus præest, illas multipliciter dirigendo, ita ut unicuique relictâ libertate suâ, eorum actiones dirigat in finem à se intentum.

Alia extraordinaria.

IX. Extraordinaria est, quando Deus illum naturæ ordinem non servat; sed vel aliquando illum inhibet in pœnam peccatorum, immittendo sterilitatem, *Levit.* XXVI. 19, 20.

20. 1 *Reg.* XVII. XVIII. *Joel.* I 19. *Amos.* IV. 6, 7, 8, 9, 10. *Hagg.* I. 6. *& seqq.* II. 18. Vel etiam opera facit miraculosa naturæ vires superantia, quæque non nisi à Deo fieri possunt: Sic stitit cursum Solis ac Lunæ, Solem fecit retrocedere decem gradibus, &c. misit Angelos visibili specie, instruxit Prophetas ac Apostolos Spiritu Sancto ac potentiâ quævis miracula faciendi.

X. Ex hisce liquet, omnia quæ fiunt, sapientissimâ Dei Providentiâ gubernari, nihilque fieri fortuitò aut casu; sed Deo vel efficiente, vel permittente, vel dirigente, omniaque inspiciente ac cognoscente, ut unicuique retribuat secundum opera, omniaque suæ gloriæ inservire faciat, sive bona operetur ac procuret, sive mala permittat, sive pios remuneretur, sive impios puniat.

CAPUT XXXIII.

Responsio ad objectiones contra Providentiam divinam.

Objectiones.

I. ANtequam tractatui huic finem imponamus, supereſt ut objectionibus quibusdam, contra Providentiam divinam proferri solitis, occurramus. Tria potissimum objici solent. 1. Quod piis hic non raro male sit. 2. Quod impiis bene sit. 3. Quod insontes cum sontibus iisdem sæpe malis involvantur: *Esech.* XXI. 3. *Ecce venturus sum ad te, & educam gladium meum è vagina meâ, & exscindam ex te justum & impium:* & insontes propter sontes nonnunquam puniantur, ut in excidiis generalibus diluvii, Sodomæ, ubi multi infantes insontes propter parentes sontes puniti fuere; similiter filii Achanis, *Jos.* VII. 24, 25, 26. & subditi Davidis, 2 *Sam.* XXIV. Imo sontibus præteritis nonnunquam insontes ipsorum posteri parentum suorum scelera luant; uti videre est in liberis Saulis, 2 *Sam.* XXI. in filio & posteris Salomonis, 1 *Reg.* XI. 11, 12. & in filiis Achabi, 1 *Reg.* XXI. 22. Quæ omnia nullam Dei circa res hominum providentiam arguere videntur.

Responsio generalis.

II. Ut singulis hisce objectionibus occurramus, dicimus primò, nobis non competere infallibile de pietate alterius judicium: multi pietatis larvâ animum improbum tegunt; solique Deo καρδιογνώστῃ animus ipsorum perspectus est. Secundò. Pleraque mala, quæ piis hic eveniunt, esse tantum mala physica, & corporis, non animi; non itaque verè mala; quia eorum contraria non sunt verè bona, sed sæpissimè improbitatis occasiones & instrumenta, atque ita gradus ad summam miseriam.

Mala piis hic immissa rationem habent boni.

III. His ita in genere præmissis, dicimus, mala quæ piis hic eveniunt, sapienti Dei consilio ipsis immitti, non ut mala, sed quia rationem habent boni, seu, quia media sunt bonum majus & excellentius efficiendi. Illorum enim constanti toleratione, & gloria Dei illustratur, ministros adeo constantes ac fideles habentis, ut nullis adversis a cultu ejus abstrahi possint: & impii impietatis suæ convincuntur, tardi excitantur, pii exemplum quod imitentur generosæ pietatis habent: & ipsi denique pii ad salutem æternam ac undique perfectam præparantur; quoniam & constantia ipsorum exploratur, & in pietate ac fide cœlestium magis confirmantur, precum ardor in illis excitatur, coërcentur ne in peccata incidant, aut si inciderint benignè castigantur; tandemque diu multumque explorati approbantur, pace conscientiæ donantur, & approbati gloriosè vitâ æternâ & coronâ immarcescibili coronantur.

Bona impiis concessa in hac vita non sunt vere bona.

IV. Bona quæ malis eveniunt in hac vitâ non sunt verè bona: nec ea Deus illis indulget ac si vitam ipsorum approbet, aut saltem non improbet; sed benignitate suâ eos vult flectere ad pœnitentiam & cultum sui; vel justô suo judiciô ea illis concedit in pœnam, quoniam per ea in perversitate suâ indurantur: omnia quippe sibi ex votô fluere videntes, securi fiunt in malitiâ suâ, nec de emendandâ vitâ cogitant, atque ita præparantur ad exitium; cum adversis tanquam flagellô facile improbitatis suæ admonerentur, & ad resipiscentiam excitularentur. Quid quod Deus hæc, utpote vilissima, illis tanquam servis ac mancipiis, ad terrena hæc abjectis, solummodò largiatur, melioribus autem ac verè bonis ob improbitatem dignari nolit. Sed nec, licet bonis terrenis affluant, iis fruuntur: torquet ipsos conscientia dirissimus carnifex, scelerumque vindex acerrimus ac justissimus, cujus aculeum licet ad tempus obtundere videantur, & ἀπηλγηκότες esse, extinguere tamen penitus non possunt, stimulô illius dirissimô subinde recurrente, qui in maximâ bonorum hujus mundi affluentiâ nullam illis securitatem, nullum solidum gaudium permittit. Quid quod non rara exstent horrenda vindictæ divinæ in ejusmodi peccatores exempla: ne commemoremus generalia illa judicia divina in integros populos, diluvii, Sodomæ & Gomorrhæ, populi Israëlis, &c. illustria habemus exempla in Pharaone, Nebucadnezare, Herode, aliisque. Et tandem in futurô sæculô scelera Deus ipsis justâ pœnâ reperidet: non aufertur pœna quæ differtur; nec evitari potest ab illis, qui in mundo tanquam in carcere, donec scelerum suorum mensuram impleant, potenti Dei manu asservantur, quam nullâ arte, nullâ vi evadere possunt.

Nunquam insontes à Deo puniuntur.

V. Ad tertium quod attinet, duo hic sunt præmittenda: 1. Aliud esse occidere, aliud punire. Prius actus est dominii, absoluto

Domino, qui esse & vitam dedit, competens: posterius actus est judicii, qui semper relationem ad culpam includit. 2. Aliud esse, puniri aliquem occasione peccati alterius cujus ipse particeps non sit: aliud puniri prorsus insontem & innoxium. His præmissis, dicimus, nunquam insontes à Deo puniri: possunt una cum impiis generali excidio involvi, non tamen cum impiis puniuntur: sed eorum excidio Deus impiorum pœnam aggravare vult; ut cum innoxios liberos cum parentibus exscindit, & quando justos è medio tollit, ut impii superstites se eorum consortio à Deo indignos judicari videant & doleant: illis autem, quoniam iræ suæ demonstrandæ ipsi ut instrumenta inservierunt, afflictionem hanc compensaturus est majori ac illustriori bono in futuro sæculo. Vel alterius peccati coram Deo rei tenentur, quod Deus impunitum non dimittere decrevit, atque ideo occasione peccati alterius, licet illius rei non sint, punit. Utrumque applicari potest loco *Ezech.* XXI. 3. quod videlicet Deus tanquam Dominus absolutus justum voluit exstinguere cum impio, ut sic impiorum pœnam aggravaret; vel quod justi illi, licet à gravioribus sceleribus immunes, quorundam tamen peccatorum coram Deo rei tenentur, quæ licet Deus remittere decrevit, condonando pœnam æternam, non tamen plane impunita dimittere vult. Posterius autem speciatim locum habuit in subditis Davidis, quos Deus occasione peccati Davidis quidem punivit, cujus rei non tenebantur, non tamen prorsus erant insontes. Achanis liberi una cum Achane puniti non leguntur: si tamen eos cum illo punitos volumus, necesse est illos sceleris ipsius conscios fuisse dicamus; ne Josua in legem, quæ expresse præcipit ne filius patris sui culpam luat; *Deut.* XXIV. 16. peccasse arguatur. Nullum autem exstat exemplum, ubi Deus sontibus parentibus dimissis insontes eorum posteros puniviss legatur. Quod Saulis, Salomonis, & Achabi liberos attinet, illi insontes non fuere, nec eorum parentes pœnam divinam evaserunt: Saul in prælio occubuit: Salomoni tanquam pœna ob idololatriam ejus prædicta fuit avulsio decem tribuum à regnô suô: Achab juxta prædictionem divinam in prælio occubuit, & canes sanguinem ejus linxerunt.

Pii sape generali excidio à Deo eximuntur.

VI. Imo tantum abest, ut Deus insontes puniat propter sontes, ut potius sontibus propter insontes parcat: ita si in quinque illis civitatibus, Sodomâ, Gomorrhâ, &c. decem tantum fuissent justi, Deus totis illis civitatibus parciturus fuisset, *Genes.* XVIII. 32. Vide & 1 *Reg.* XI. 12, 13. 2 *Reg.* III. 14. *Rom.* XI. 28. Quod si tamen Deus impios delere decreverit, nonnunquam pios iis intermixtos excidio illo eximit: vel maturè monendo, ut ex gente sceleratâ exeant, *Jerem.* LI. 6. *Apoc.* XVIII. 4. Vel ostendendo medium quô serventur, ut Noacho, *Genes.* VI. Vel per Angelos suos illos eripiendo, ut Lothum, *Genes.* XIX. Vel largiendo gratiam in oculis hostium, ut Jeremiæ coram Babyloniis, *Jerem.* XXXIX. 11, 12, 13. XL. 4, 5. & Ebedmelecho, *cap.* XXXIX. 17, 18. Vel etiam pios maturè ex hac vitâ eripiendo, antequam excidium immittat, ut ita placidè obdormiant, neque communem populi calamitatem videant. Ita *Esa.* LVII. 1, 2. dicitur quod *justus colligatur à facie malitiæ*; id est, antequam dies malitiæ, id est, pœnæ divinæ advenerint: exemplum vide in Jeroboami filiô, 1 *Reg.* XIV. 12, 13. & in rege Josiâ, 2 *Chron.* XXXIV. 27, 28.

THEO-

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER TERTIUS,

DE REDEMTIONE.

CAPUT I.

De Redemtione, ejusque occasione miseriâ hominis.

Opus Redemtionis.

I. PRovidentiæ divinæ subjungimus opus Redemtionis; non quod ea opus sit à Providentiâ distinctum; est enim certus quidam Providentiæ divinæ modus, juxta quem Deo placet ultimis hisce temporibus mundum administrare: Sed quia Religionem Christianam sumus tradituri, necesse etiam est singularissimum illud Providentiæ divinæ opus, cui tota Religio Christiana innititur, exactius enarrare. Providentia quippe divina in genere considerata, unà cum creatione Deo jus ac potestatem confert cultum qualem vult à nobis exigendi: Redemtio autem in specie considerata potissimum illam cultus rationem, quam nunc per Christum Dominum nostrum illi præstamus, à nobis exigendi potestatem confert.

Fundamentum est religionis Christianæ.

II. Deus siquidem specialem cultus rationem ab hominibus exacturus, licet Creatio & Providentia amplum satis ac indubitatum illi jus conferrent, novô beneficiô homines sibi obstringere voluit; tum ut de legis suæ æquitate persuasos, tum etiam ad cultus sui præstationem alacriores ac promtiores haberet. Israëlitis legem daturus, novô beneficii genere, miraculosâ nim. ex durissimâ servitute Ægyptiacâ liberatione, sibi eos obstrinxit: Unde & Deus liberationem illam legi suæ tanquam fundamentum præstruxit, *Exod.* XX. 1, 2. populusque ille propterea vocatur *acquisitus*, seu Dei peculium, *Exod.* XIX. 5. *Deut.* XIV. 2. XXVI. 18. id est, quem Deus ingenti hoc beneficiô sibi in peculium adsciverat, & ad sui cultum speciatim obstrinxerat. Ita & nunc hominibus novam legem daturus, novô ac antea inauditô beneficii genere eos sibi obstringere voluit, redimendo eos è perditione ac morte. Sic 1 *Pet.* II. 9. vocantur Christiani λαὸς εἰς περιποίησιν. & *Tit.* II. 14. λαὸς περιούσιος.

Ejus definitio.

III. Est autem Redemtio opus gratiæ divinæ, quô Deus hominum ob peccata iræ suæ ac morti obnoxiorum misertus est, mittendo Filium suum Jesum Christum Redemtorem, qui per mortem ac sanguinem eos Patri suo reconciliet, verbo suo tanquam sceptro spirituali regat, & obedientes virtute suâ omnipotente in æternam vitam ac cœleste gaudium introducat. *Joan.* III. 16. 2 *Cor.* V. 17, 18, 19, 20, 21. *Eph.* II. 3, 4, 5, 6, 7. *Tit.* III. 3, 4, 5. 1 *Joan.* IV. 9. 10.

Illius præstantia.

IV. Operis hujus præstantia exinde apparet, quod Deus illud prædefiniverit ante tempora sæcularia, *Eph.* I. 4. *Elegit nos in ipsô ante mundi constitutionem*, id est, eligere decrevit. 2 *Tim.* I. 9. *Gratia data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia.* 1 *Pet.* I. 20. *Christus* dicitur *præcognitus ante mundi constitutionem.* Quodque illud non tantum variis temporibus, primò obscurius, dein clarius prædixerit, sed & tota Dei œconomia sub Veteri Fœdere illud adumbraverit. Redemtoris adventum Deus non tantum prædixit, sed & omnes adventus illius circumstantias, tempus, parentes, locum nativitatis; quin & muneris ipsius rationem, quo tota Redemtio absolvitur. Ipsum Redemtorem adumbravit variis ac divinissimis typis; redemtionem variis ac potentibus liberationibus; ita ut tota natura jam à condito mundo quasi parturiverit hoc insignissimum opus. Perinde uti pictores egregium aliquod opus, in quo artis suæ excellentiam ostendere cupiunt, perfecturi, primò illud rudi penicillo delineare solent, deinde sensim perficere; in ipsâ autem delineatione opus ipsum tanquam perfectissimam ideam semper sibi ante oculos habere, ne ab eo unquam recedant: Ita & Deus opus hoc perfectissimum effecturus, primò illud variis typis ac figuris adumbrare voluit, in quibus illius operis idea aliquatenus reluceret: & in figuris illis opus hoc, tanquam perfectissimum instar, semper sibi habuit propositum, ne typi ac figuræ ab eo abluderent, sed illud magis magisque repræsentarent; donec tandem in plenitudine temporum in lucem esset productum. Unde tempora hæc vocantur πλήρωμα τῶν χρόνων *Galat.* IV. 4. & πλήρωμα τῶν καιρῶν, *Eph.*

Eph. 1. 10. quod non tam denotat *plenitudinem*, quàm *impletionem temporum*, hoc est, tempus, in quo omnes prophetiæ, omnes typi, figuræ ac umbræ Veteris Testamenti impletæ sunt, ipsumque redemtionis opus, quod illis præfigurabatur, jam perfectum ac manifestatum.

Quatuor in eo consideranda.

V. Ut autem opus Redemtionis distinctè pertractemus, quatuor in illo consideranda sunt. 1. Illius occasio. 2. Causa impulsiva. 3. Instrumentum, seu Redemtor, cujus interventu Deus redemtionem peregit. 4. Opus redemtionis ipsum.

1. Occasio: miseria generis humani.

VI. Occasio fuit, summa totius humani generis miseria. De hac quatuor rursus tractabimus. 1. Qualis. 2. Quanta ea fuerit. 3. Ejus originem, seu unde orta fuerit: ac tandem 4. Quod nullis aliis mediis, quæ Deus antea adhibuit, sed solo hoc opere, inde homines liberari potuerint: unde tum redemtionis necessitas apparebit.

Hæc duplex est, peccatum, seu peccati servitus.

VII. Miseria duplex fuit, Peccatum, & Mors. Prius fuit peccatum, seu servitus peccati, consistens in habitu seu consuetudine peccandi, hoc est, unius aut plurium peccatorum crebrâ, aut saltem quando ſę occasio offert, ordinariâ patratione: peccato enim servire, propriè est peccati, tanquam domini, imperium in nos exercentis, jussibus obsequi. *Rom.* VI. 16. *Nescitis quoniam cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam?* Unde & in talibus *peccatum habitare* dicitur, adeo ut *homo jam non operetur, sed quod in ipso habitat peccatum*, *Rom.* VII. 17.

Quàm gravis ea sit.

VIII. Quàm gravis hæc miseria sit, illud nobis abundè documento est, quod Scriptura inter impossibilia, id est, maximè difficilia ponat, inveteratam peccati consuetudinem, abjicere, *Jerem.* XIII. 23. *Si mutare potest Æthyops pellem suam, aut pardus maculas suas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum:* id est, cum assueti sitis malo. Consuetudo quippe summam actioni voluptatem conciliat, indeque maxima ad eam iterandam oritur propensio. Solent quippe jucunda maximè, imo sola nos ad sui amorem trahere. Quia autem consuetudo sensim similitudinem inter actionem & appetitum nostrum inducit, inde est, quod & rebus quibus assuescimus jucunditatem conciliat; similia enim similibus gaudent. Hinc est, quod quæ nobis antea ingrata atque molesta fuerunt, sensim allubescere incipiant, ac tandem consuetudine jam inveteratâ summoperè placeant: Quoniam appetitus noster crebrâ actionis iteratione sensim inclinatur, illique assimilatur. Videmus id in naturalibus, nullam cum moribus affinitatem habentibus. Cibus antea nobis ingratus, imo fastidium excitans, sensim crebro esu palato nostro suavissimè sapiet: Non quia in cibo, aut illius sapore aliqua exoritur mutatio; sed quia per crebram cibi assumtionem organa gustus sensim immutantur, adeo ut particulæ ex quibus cibus constat antea cum meatibus in organo gustus nullam habentes proportionem, sensim illos meatus ita immutent, ut particulis cibi accommodentur, quæ similitudo gratum cibo conciliat saporem. Imo crebro usu ita sensim veneno assuescere possumus, ut nobis amplius noxium non sit; uti de Mithridate refert A Gellius lib. XVII. cap. 16. Perinde uti in naturalibus, ita & in moralibus appetitus & concupiscentiæ nostræ sensim inclinantur, & rebus quibus assuescimus accommodantur. Inde est quod consuetudo altera vocetur natura, imo naturâ fortior sit: Quoniam per consuetudinem principia operationum quæ à naturâ sunt immutantur, aliaque operandi principia in naturam inducuntur, quæ operandi facilitatem quæ à naturâ est exstinguunt, aliamque introducunt. Hinc videre est, quantas consuetudo in peccatore habeat vires; tantas quidem, ut in homine dominetur, adeo, ut *bonum quod vult non faciat*, & contra *malum faciat quod non vult*, *Rom.* VII. 18. id est, tam efficaciter eum pertrahat ad peccatum, ut, licet illud improbet, ac propterea facere nollet, non tamen sufficientes in se experiatur vires ad voluptatis, quam ex peccati actu percipit, illecebris resistendum: & licet bonum approbet, ac facere vellet, tamen sese impotentem deprehendat ad id cum abnegatione cupiditatum, sibi per diuturnam consuetudinem summoperè gratarum, opere ipso præstandum. Unde & peccatum vocatur vetus homo, non aliter ac si altera in nobis esset natura; & peccata inveterata, *membra nostra quæ in terris sunt*, *Coloss.* III. 5.

Quid produxerit.

IX. Ex hac peccati servitute orta est cœcitas in intellectu, seu potius cœcum præjudicium, quô tanquam fascinati ita deperimus ea quæ diu & sæpe approbavimus, ut nullo modo persuadere nobis possimus, mala esse posse, quæ toties à nobis probata sunt: inde *Eph.* IV. 18. gentes dicuntur *tenebris obscuratum habere intellectum, alienata à vitâ Dei, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsarum.* Et 1 *Cor.* II. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim sunt illi; & non potest intelligere, quia spiritualiter dijudicantur.* Hæc cœcitas rursus produxit continuum in peccatum lapsum quacunque oblatâ occasione, tantumque in voluntate amorem, ut illi, quod nobis huc usque voluptati fuit, ita tenaciter adhæreamus, ut non nisi maximô cum dolore inde avellamur. Quod videre est *Rom.* I. passim: *Eph.* II. 2, 3. *In quibus & nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum. Tit.* III. 3. *Eramus*

mus aliquando & nos insipientes, incredduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, &c.

Et mors.

X. Malum hoc peccati excepit alterum, mors nim: seu moriendi necessitas, absque ullâ è morte liberationis spe: quæ & vocatur condemnatio, exitium, & ira Dei. *Rom.* VI. 23. *Stipendium peccati mors. Eph.* II. 1. dicimur *mortui in peccatis*, hoc est, propter peccata mortis rei. *Rom.* III. 19. *Totus mundus obnoxius est condemnationi Dei:* & *vers.* 23. *Omnes peccarunt & destituuntur gloriâ Dei. Rom.* I. 18. *ira Dei* dicitur *revelata super omnem impietatem.* Ipsique peccatores dicuntur *inimici Dei, Rom.* V. 10. & *inimici sensu in operibus malis, Coloß.* I. 21. Mors autem hæc non denotat separationem solam animæ à corpore, ex quâ pii postea in vitam fœlicem sunt resurrecturi: illa enim non tam est peccati pœna, quàm necessarium aliquod naturæ nostræ consequens, in nos ab Adamo, primo parente nostro mortis pœnâ ob peccatum punito, derivatum: nec etiam annihilationem corporis & animæ; sed dissolutionem compositi, seu separationem animæ à corpore æternum duraturam, cum æternâ separatione à gloriâ Dei: quæ quam maximè gravis miseria est: licet enim non videatur miseria, non in æternum vivere, tamen ab æternitate, cujus alias particeps fuisses, excludi propter peccatum, gravis miseria est, illi præsertim, qui vitæ dulcedinem expertus est, ac proinde immortalitatem non potest non desiderare. Quibus si addamus pœnam, quam Deus in Novo Testamento peccatoribus impœnitentibus statuit, conjectionem nim: in ignem æternum præparatum diabolo & angelis ejus, *Matth.* XXV. 41. miseriam hanc summam ac gravissimam esse certum est.

Est universalis.

XI. Secundo. Quod quantitatem miseriæ hujus attinet, Scriptura eam dicit esse universalem, & ad omnes homines pervasisse, *Eph.* II. 1. *& seqq. Tit.* II. 11. & III. 1, 2, 3. præsertim ad *Rom.* I. 11 III. ubi Apostolus totius generis humani distributione factâ in Judæos & Græcos, omnes peccati, ac proinde condemnationis coram Deo reos agit. Non tamen credendum omnes æqualiter sub peccati servitute fuisse, & male agendi consuetudinem virtutis exercitium omnibus æquè difficile reddidisse. Quidam ratione penitus exstinctâ totos sese cupiditatibus carnalibus tradiderunt, quos in reprobam mentem traditos Scriptura ait. Alii vitiis quidem fuere mancipati, ita tamen, ut à gravioribus criminibus, etiam à meliore gentilitate damnatis, abstinuerint. Omnes tamen vel uni vel pluribus peccatis ita addicti, ut vel crebrâ, vel aliquoties iteratâ ejus patratione, mortis sese reos coram Deo constituerint; atque ita Apostolus jure dicere queat, *totum mundum obnoxium esse condemnationi coram Deo*, *Rom.* III. 19. & Salomon, *non esse hominem qui non peccet*, 1 *Reg.* VIII. 46. & Joannes, *nos omnes peccatum habere*, 1 *Epist.* I. 8, 10.

Ab ea non sunt immunes, qui dicuntur pie vixisse.

XII. Neque huic obstat, quod de quibusdam legatur, quod inculpatè vixerint, Deumque quæsiverint totâ animâ suâ; ut de Davide, Asâ, Josiâ, 1 *Reg.* XI. 34. XIV. 8. XV. 5. 14. 2 *Paralip.* XV. 12. 2 *Reg.* XXII. 2. XXIII. 25. aliisque. Quod Deum timuerint, etiam ante coversionem suam, ut Cornelius, *Act.* X. 2. Lydia, *Act.* XVI. 14. Præterquam enim quod illi pauciissimi fuere, ac proinde in computum venire nequeunt; nihil aliud in illis designatur, quàm sincerum sanctitatis studium, ipsosque à profanâ vitâ toto animo alienos fuisse, non autem planè à culpâ immunes: quia singulis defectus & peccata quædam tribuuntur: Davidi adulterium & cædes Uriæ; Asæ quod Prophetam Hanani in carcerem miserit; Josiæ, quod ad Dominum reversus fuerit, à quo proinde prius aversus fuerit oportet, 1 *Reg.* XV. 5. 2 *Paral.* XVI. 10. & XXXV. 2. Cornelio attribuitur carentia eorum, quæ ad salutem necessaria erant; quoniam ad illum Petrus mittitur, ut ipsi annuntiet quæ oporteat ipsum facere, ut salvus fiat: Quibus etiam inclusum esse, ut se à peccatis quæ commiserat converteret, rectè colligitur ex *Actor.* XI. 18. ubi legitur, quando Petrus Ecclesiæ Hierosolymitanæ narrasset, quomodo visione divinâ ad Cornelium esset missus, Deusque ipsis baptizatis Spiritum Sanctum misisset, fideles *Deum glorificasse, dicentes, ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Idem etiam de Lydiâ dicendum est. Verum quidem est, tales non posse vocari propriè impios, cum Scriptura eos Dei timentes nominat, & Deo gratos; sed nec à peccato immunes, aut verâ sanctitate, quæ nullâ indigebat resipiscentiâ, prædita fuisse dici possunt. Timor ergo Dei qui illis attribuitur, is solummodò est intelligendus, qui per gratiam generaliorem in illis produci poterat, & per quem Deo placebant pro ratione status in quo erant; cui tamen, ut vidimus, necessaria ad salutem deërant.

Nec à Christianis parentibus nati.

XIII. Quod Christianorum liberos attinet, qui jam à teneris in religione Christianâ instituuntur; licet de iis idem quod de gentilium liberis affirmare non liceat, quod quorumvis gravium peccatorum ac scelerum consuetudine ducantur; attamen fatendum, eos in eâdem cum gentilium liberis conditione futuros fuisse, nisi Deus parentes ipsorum luce Euangelii collustrasset; ac proinde, quod meliore conditione nascantur & educentur, gratiæ divinæ in solidum adscribendum esse. Sed nec ab omni peccato immunes educantur: Verum vel unius vel plurium consuetudine, antequam rectæ rationis & verbi divini auxilio sese regere possunt, facile

facile imbuuntur: quod cuivis communem Chriſtianorum vitam inſpicienti notiſſimum eſt.

De morientibus in ætate infantili.

XIV. Infantium in ætate infantili morientium alia eſt ratio; nullius enim peccati propriè dicti rei ſunt. Morte tamen, quam à primo parente Adamo hæreditariam trahunt, detinentur; è quâ non niſi per Chriſtum redemtorem liberari poſſunt, ſine cujus interventu æternum in morte ut maneant neceſſum foret. Ut ita conſtet, omnium hominum miſeriam eſſe communem, omneſque, nemine excepto, indigere Redemtore.

CAPUT II.

De primorum parentum peccato, illiuſque pœna.

Origo hujus miſeriæ.

I. FOns ſeu origo hujus duplicis miſeriæ, eſt propria uniuſcujuſque hominis culpa, ſeu liberrima ejus voluntas, quâ ſeſe ſponte ac volens in miſeriam hanc præcipitavit. Quod ut evidentius appareat, quomodo primò peccatum in mundum ingreſſum, & poſtea in omnes homines propagatum ſit, conſiderabimus.

Præceptum primis hominibus datum.

II. Deus homini creato præſcripſit legem, poſitivam ſc. de non comedendo fructu ex arbore ſcientiæ boni & mali. Quæ ratio Deum moverit, ut hujus arboris eſu hominem interdiceret, Scriptura nuſquam declarat. Veriſimile eſt Deum experimentum capere voluiſſe obedientiæ Adami. Per legem naturalem id fieri non poterat; quia nulla eam tranſgrediendi erat occaſio: Unde, ut antea vidimus, illa in primævâ hominis integritate, non tam erat lex officium præſcribens, quàm inſtinctus naturalis & ſtimulus, hominem excitans & impellens ad ea agendum quæ illi conſentanea erant. Aliâ ergo lege opus fuit, ut obedientiæ Adami experimentum Deus haberet: Vetuit nempe eſum fructus alicujus, palato & oculis grati; ut ita fructus pulchritudine allectus, haberet quo appetitum ſuum frænando obedientiam ſuam Deo probaret.

Illius æquitas.

III. Præcepti hujus æquitas inde elucet, quod omnium aliarum arborum eſum homini indulſit Deus, hac unicâ exceptâ. *Gen.* II. 16, 17. ut nullo modo invidiæ accuſari potuerit Deus, uti Satan eum accuſavit, quod cujuſvis arboris eſu conceſſo, unicam tantum exceperit: neque quicquam fœlicitati hominis deceſſerit, qui unius arboris eſu prohibitus, liberrimo omnium aliarum toto paradiſo conſitarum uſu gaudebat.

Comminatione mortis ſancitum.

IV. Ne vero homo præceptum illud tranſgrederetur, addidit Deus comminationem mortis: *quocunque die comederis ex eô morte morieris, Geneſ.* II. 17. Quæritur quis hujus comminationis ſenſus ſit, & quid Deus voce *mortis* comprehenderit? Quidam Theologi conſiderantes quod *mors* triplici ſignificatu alibi in Scripturâ accipiatur, quod deſignet vel mortem naturalem, ſive animæ à corpore ſeparationem; vel mortem ſpiritualem, quam illi collocant in totali impotentiâ ad quodvis bonum, qualis in mortuis eſt ad vitæ opera exercendum; vel mortem æternam, quæ conſiſtit in conjectione animæ ac corporis in ignem æternum; hæc omnia voce *mortis* hic comprehenſa volunt. Verum ne ea quæ de triplici mortis ſignificatu ajunt nunc examinemus, quod in ſequentibus fiet, dicimus nos ſolam animæ à corpore ſeparationem, ſeu mortem neceſſariam, & ad quam homo variis miſeriis eſſet perventurus, hic deſignari; adeo ut homo ex ſtatu immortalitatis dejectus, neceſſariæ morti obnoxius foret. Nec phraſis illa, *morte ſeu moriendo mori*, unquam denotat mortem ſpiritualem aut cruciatus æternos, ſed ſemper certo mori. Ita *Geneſ.* XXVI. 11. Abimelech præcipit; *qui tetigerit hominis hujus* (Iſaaci) *uxorem, morte morietur:* & Saul 1 *Sam.* XIV. 44. *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Jonatha.* Non enim Saul nec Abimelech poteſtatem habebant infligendi mortem ſpiritualem, aut cruciatus æternos. Vide ſimiliter *Exod.* XXI. 12, 15, 16, 17. *Levit.* XX. 2, 9, 10, 11, 13, 15. ubi Deus præcipit, ut legis ſuæ tranſgreſſores *morte moriantur*, id eſt, uti ex textu liquet, à Magiſtratu morte puniantur. Idem docet explicatio ſententiæ à Deo facta poſt hominis tranſgreſſionem; denuntians enim homini pœnam comminatione hac comprehenſam dicit, *pulvis es & in pulverem reverteris, Gen.* III. 19. nullâ mentione factâ mortis ſpiritualis aut cruciatuum infernalium; ſed variarum miſeriarum ac moleſtiarum, quibus ſenſim homo ad mortem certam perventurus eſſet.

Non autem promiſſo vitæ æternæ.

V. Quæritur, an Deus præceptum hoc etiam ſanciverit promiſſo vitæ æternæ ac cœleſtis? Reſp. Credimus nos Adamum, ſi non peccaſſet, non moriturum fuiſſe; mors enim peccati pœna eſt, & per peccatum mors intravit in mundum, *Rom.* V. 12. imo credibile nobis eſt, Deum exploratâ ſatis Adami obedientiâ ipſum in cœleſtem vitam nullâ intercedente morte tranſlaturum fuiſſe; nullum autem illius homini feciſſe promiſſum, ſed beneficium hoc conferre voluiſſe ex merâ gratiâ. Nullum enim in Scripturâ vitæ æternæ ac cœleſtis exſtat promiſſum, homini, ſi in integritate perſtaret, factum: ſolius comminationis divinæ mentio fit. Dices. Sub comminatione mortis ſi homo tranſgrederetur, tacitè comprehenſa fuit promiſſio vitæ æternæ ac cœleſtis, ſi homo in integritate perſiſteret. Reſp. Nullo modo id ſequi: ſequitur quidem, hominem non moriturum fuiſſe; non autem Deum ſeſe aliquo pro-

promisso homini obstrinxisse, eum nunquam moriturum; multò minus, eum in cœleste gaudium transferendum. Dices: Etsi nulla in Scripturis mentio fiat promissi vitæ æternæ, exinde non sequitur nullum à Deo factum promissum: Sic nec Scriptura quicquam habet de prohibitione mendacii, perjurii, &c. nec de comminatione mortis æternæ tam Adamo quàm posteris ejus factâ. Resp. Nos exinde concludere nolle, nullum à Deo vitæ æternæ factum promissum; sed nobis nihil de eo constare, ac proinde certò illud affirmari non posse. 2. Non constat interdictum mendacii & perjurii primo homini esse factum: nec erat necessarium; ratio sola sufficiebat, quæ hominem in statu integritatis in officio continebat. Quod porro de comminatione mortis æternæ Adamo & posteris ejus factâ addunt, notatu dignum est: si enim illius comminationis nulla mentio fit in Scripturâ; ergo quicquid de eâ docetur commentum solummodò humanum est.

Responsio ad objectionem primam.

VI. Sed objiciunt quidam, quod Christus sit mortuus, ut recuperemus quod in Adamo amisimus; quia itaque per Christum acquirimus vitam æternam, eam in Adamo amisimus. Resp. Nusquam dicitur, Christum eum solummodò in finem venisse, ut quod in Adamo amisimus recuperemus: excellentiora multo Scriptura de Christo dicit; nempe eum venisse, ut nos liberaret à propriis peccatis eorumque pœnis, & participes redderet vitæ æternæ: Cum autem eam Adamo promissam fuisse non constet, nec nos eam in Adamo amisisse dici possumus. Tum, uti vidimus, potuit illam Deus Adamo, si non peccasset, omnibusque posteris in integritate persistentibus, destinasse, licet eam expressè non promiserit. Quin & licet omnia per Christum acquiramus, quæ in Adamo amisimus, etiam multò majora atque illis præstantiora per Christum nobis Deus largiri potest.

Secundam.

VII. Secundò. Dicunt: Arbor vitæ fuit sacramentum vitæ æternæ promissionem obsignans. Resp. Unde id constat? Habuit hæc arbor vim homines in vitâ sustentandi, ideoque arbor vitæ appellata est. Dici etiam potest quod fuerit figura vitæ æternæ, atque ideo in Novo Testamento vitam æternam figuratè significari per arborem vitæ, perinde uti Adamus fuit figura Christi, & paradisus cœli: Nusquam verò legitur, quod promissionis vitæ æternæ fuerit sacramentum.

Tertiam.

VIII. Tertiò. Dicunt; Deus in Enochô & Eliâ exemplum dedit, quid Adamo eventurum fuisset, si non peccasset. Resp. Me ultro id concedere; sed exinde nullum liquet vitæ æternæ promissum. 1. Adamo ignotum erat, quid hisce, post obitum suum demum victuris, eventurum esset. 2. Nullum his exemplis additum est promissum. Fateor illius temporis homines exinde argumentum potuisse capere benignitatis divinæ, eumque pietatis esse remuneratorem; exindeque spem concipere & sibi, si Deum ritè colant, etiam fœlicitatem aliquam à Deo exspectandam: Nullum autem vitæ æternæ promissum inde exstruere. Idque eò magis, quia incertum est, qualis illorum sit status: Scriptura verbis admodum generalibus loquitur: de Enocho quidem *Genes.* v. 24. *Ambulavit cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus.* & *Hebr.* xi. 5. *Fide Enoch translatus est ne videret mortem, & non inveniebatur, quia transtulit illum Deus.* De Eliâ 2 *Reg.* ii. 11. *Ascendit Elias per turbinem in cœlum.* Unde multi Theologi credunt, eos à Deo in statum quidem fœlicem translatos, non autem in cœlum illud supremum introductos: quia illud sit privilegium Filii Dei, Domini nostri Jesu Christi, quod primus corpore & animâ in illud sit receptus.

Quartam.

IX. Quartò. Tandem ex promissis vitæ æternæ, legis impletioni in Sacris Scripturis tam sæpe additis, id prorsus constare ajunt. *Matth.* xix. 16, 17. *Levit.* xviii. 5. *Ezech.* xx. 11. *Galat.* iii. 12. Unde & *præceptum ad vitam* esse dicitur, *Rom.* vii. 10. Quod ante lapsum potissimum locum habuerit, cum homo positus esset sub Lege. Resp. Multa in hoc argumento supponi, quæ falsa, aut saltem incerta sunt. 1. Deum cum homine primò fœdus erexisse, in quo homini præscripsit legem operum, quæ requirebat omnium præceptorum moralium observationem, omnemque perfectionem, cum naturæ humanæ, tum actionum, eamque & partium, & graduum, & perseverantiæ; qualem postea Deus revelavit: Cum nos antea, non nisi positivam legem, de non comedendo ex arbore scientiæ boni & mali, ei datam esse ostenderimus; & in illius solâ transgressione etiam peccatum illius consistere manifestum sit. Lex naturalis illi stimulus fuit ac instinctus naturalis faciendi ea, quæ illi consentanea sunt. Nullius alterius legis Scriptura mentionem facit. 2. Deum legi illi addidisse promissum vitæ æternæ: Quod etiam nusquam in Scripturâ reperitur. Neque ex vitæ æternæ promissis postea à Deo, obscurè primò & sub typo vitæ hujus Legi, clarè verò Euangelio annexis, nullo modo concludi potest, primo homini in paradiso hanc promissionem esse factam.

Ad instantiam.

X. Dices. At cum Deus fœdus faceret cum homine, dicere illi debuit, *Ero Deus tuus*, quod promissionem vitæ æternæ in se continet, *Matth.* xxii. 32. Resp. Rursus hic supponitur Deum cum homine fœdus aliquod externum erexisse, idque gratis & extra Scripturam. Concedimus quidem gratiosum Dei propositum in se ipso, Adamo vitam

æternam, ſi in integritate perſiſteret, conferendi: id ſi quis tacitum Dei fœdus appellare velit, non repugnamus: Non tamen exinde fœdus aliquod apertum vitæ æternæ promiſſione ſancitum exſtrui poteſt. Legem homini præſcripſit, mortis comminatione ſancitam. 2. Ex loco *Matth.* XXII. 32. aliud non liquet, niſi, quando Deus etiam poſt mortem hominis ſe illius Deum eſſe pronuntiat, hominem illum ex morte excitandum: non autem quando viventi dicit, ero, aut ſum Deus tuus, quod promiſſio illa neceſſariò vitam æternam includat.

Per ſeductionem Satanæ homo peccavit.

XI. Legem autem hanc homo tranſgreſſus eſt, ſeductus à Satanâ. Legitur quidem ſerpens ſeduxiſſe Evam; ſed Satanam ſub ſerpentis corpore latuiſſe, eique ſeductionem hanc adſcribendam, liquet ex *Apoc.* XII. 7, & 9. ubi vocatur *draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit univerſum orbem*: procul dubio alluſione factâ ad hanc hiſtoriam. Unde & *Joan.* VIII. 44. dicitur *homicida ab initio, & in veritate non ſtetiſſe*; quia mendacio homines ſeduxit, & hac ſuâ ſeductione mortem introduxit in mundum. Seductio autem Satanæ hæc fuit; *Nequaquam morte moriemini: Scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dei, ſcientes bonum & malum*, *Geneſ.* III. 4, 5. Huic ſeductioni acceſſit, quod fructus arboris vetitæ *bonus eſſet ad veſcendum, pulcher oculis, & adſpectu delectabilis*, *verſ.* 6. Unde factum ut Eva pulchritudine fructus allecta, diabolo crediderit, contra expreſſum mandatum divinum. Eâdem ſeductione, quâ etiam nos hodie ſeducimur, Deo comminanti, ſi peccatis moriemini, fidem non habentes; ſed inani nos imaginatione decipientes, etiamſi peccemus, nos non morituros.

Diabolus fuit invidia ſtimulatus.

XII. Quæ cauſa diabolum inſtigaverit, ut homines ſeduceret, Scriptura non exprimit: credibile eſt eum invidiâ ſtimulatum, hominem in idem perditionis barathrum ſecum præcipitare voluiſſe. Unde autor *lib. Sapient.* II. 24. *Invidiâ diaboli mors introivit in orbem terrarum.*

Homo appetitu bonum quo ornabat conſequendi.

XIII. Cauſa verò quod homo tam facilem ſeductioni diaboli aurem præbuerit, fuiſſe videtur naturalis hominis appetitus ad boni quo caret poſſeſſionem conſequendam. Bono enim quo fruitur homo facile ſatiatur, alteriuſque boni adipiſcendi oblatâ ſpe appetitus illius accenditur, ut facile illius acquiſitioni alia poſt habeat. Deus, uti vidimus, ſolâ mortis comminatione interdictum ſuum ſanciverat: Diabolus verò novi boni, cognitionis vid. boni ac mali, ſpe hominem ad peccandum invitat: Illa boni delectabilis idea, accedente fructus vetiti pulchritudine, blandâ ſui ſpecie ita appetitum hominis ad ſe pellexit, ut excuſâ interdicti divini reverentiâ, cupiditati ſuæ frænum laxaverit, & præceptum divinum fuerit tranſgreſſus.

Quomodo Adam ſeductus.

XIV. Peccavit itaque Eva, quoniam diabolo fidem habuit: Adam verò peccaſſe videtur, ſtudio complacendi uxori ſuæ. Vel forte etiam, quia uxorem jam de fructu vetito comediſſe videbat, & quod unam cum ipsâ ſortem ſubire voluerit; malens cum illâ, quam unicè diligebat, mori, quam illâ mortuâ ſolus eſſe ſuperſtes: Unde dicitur *quod ſerpens* non Adamum, ſed *Evam ſeduxerit aſtutiâ ſuâ*, 2 *Cor.* XI. 3. imo 1 *Tim.* II. 14. *Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit.*

Non videtur peccatum commiſſum ipſo creationis die.

XV. Non videtur autem tranſgreſſio hæc facta eſſe primo die: Quia omnia illa quæ eam præceſſerunt uno die contingere potuiſſe credibile non eſt: ut quod Deus omnibus creatis hominem formaverit, poſtea homini immiſerit ſomnum, & ex coſtâ ejus mulierem produxerit: quodque, ut communis Theologorum fert opinio, omnia animantia ad Adamum adduxerit, ipſeque ſingula nomine ſuo vocaverit. Neque videtur Eva recens creata tam procul ab Adami latere diſceſſiſſe, ut diabolus ipſam ſolam nactus ſeducere potuerit. Tum & juſtitia illa originalis, quam tantoperè deprædicant, exiguarum admodum fuiſſet virium, ſi ne unius diei ſpatio homines in integritate ſuâ conſervare potuerit. Et licet poſtea Scriptura dicat, Adamum uxorem ſuam cognoviſſe, quod primâ à conditione nocte contigiſſe non ſine veriſimilitudine colligunt; illud ſententiam noſtram nullo modo labefactat: unicuique enim in Scripturæ Sacræ lectione vel leviter verſato notiſſimum eſt, ejuſmodi ὕστερα πρότερα in hiſtoriâ ſacrâ frequenter occurrere.

Libere fuit commiſſum primum peccatum.

XVI. Ex dictis liquet, primos homines liberè præceptum Dei tranſgreſſos eſſe; neque ullâ externâ impulſione determinatos, aut internâ aliquâ determinatione, aliove quovis modo neceſſitatos. Non enim rationibus diaboli vis inerat irreſiſtibilis homines pertrahendi ad peccatum: loquebatur enim contra expreſſum Dei verbum, *non moriemini.* Nec pulchritudo fructus, nec ſcientiæ deſiderium præponderare debebat præcepto divino & comminationi mortis, ut propterea ab officio decederent; nec niſi homine liberè concupiſcentiæ ſuæ frænum laxante præponderare poterat. Tum, quia peccatum hoc hominem fœlicitate ſuâ primævâ privavit, & neceſſariæ morti ſubjecit, etiam quam maximè liberum eſſe debuit. Nihil enim magis liberum eſſe oportet & in poteſtate hominis ſitum, quàm id quo homo reus ſit pœnæ. Inevitabilis enim culpa hominem pœnæ ſubjicere nequit, imo non niſi impropriè culpa vocari poteſt.

Libertatem hanc tollunt

XVII. Hactenus quidem omnes nobis Theologos habemus adſtipulantes, quod Ada-

supralapsarii. Adamus liberè peccaverit: Verum in assignanda libertatis hujus ratione adeo sunt diversi, ut dum verbis Adamo libertatem peccandi adscribere videntur, reverâ illum ea privent, meramque peccandi necessitatem introducant. Tales sunt, qui statuunt Deum ab æterno decrevisse erga quosdam ostendere suam misericordiam, erga alios justitiam; & ut finem illum obtinere possit, decrevisse ut primus homo in peccatum incideret, & in illo omnes homines. Verum hac ratione peccandi necessitas Adamo per decretum divinum imponitur; ac per consequens Adam à peccandi culpâ absolvitur, eaque in Deum tanquam hujus, & per consequens omnium inde profluentium peccatorum, causam conjicitur. Quod horrendum est, & à blasphemiâ excusari nequit. Dices: Peccatum illud necessarium fuisse, non quà peccatum, sed quà actum: atque ita à Deo determinatum esse. Resp. 1. Actus, ut antea vidimus, licet mente à peccato præscindi, non tamen actu separari potest. 2. Si fuit peccatum necessarium, ut esset occasio demonstrandæ misericordiæ & justitiæ divinæ, fuit necessarium non solummodò quà actus, sed quà peccatum: actus enim quà actus misericordiæ & justitiæ divinæ illustrandæ medium non est, sed quà peccatum.

Et, qui dicunt peccatum id fuisse necessarium respectu præscientiæ divinæ. XVIII. Alii, ut incommodum hoc vitent, dicunt peccatum primi hominis in se spectatum fuisse quidem liberum, sed necessarium respectu præscientiæ divinæ: illam autem esse necessitatem consequentiæ, quæ cum libertate optimè consistere possit. Resp. Concedi illud posset, si doctores illi concederent, Deum futura contingentia, quæ verè contingentia sunt, hoc est, à liberâ hominis voluntate dependent, præscire posse: Nunc cum id negent, Deumque ut ea præsciat decreto suo illa in alteram partem determinare doceant; non video quomodo positâ præscientiâ divinâ ullam primo homini peccandi libertatem relinquant. Licet enim hominis voluntas in se spectata libera ab ipsis dicatur; tamen quoniam decreto divino alligata est, & in unam partem determinata, jam libera dici nequit. Posito quippe decreto divino voluntas in suâ libertate ac si nullum esset Dei decretum amplius considerari nequit; nec magis liberè dici potest peccare, quàm homo vinculis & catenis ferreis constrictus liber in carcere manere; eò quod in se spectatus absque vinculis potestatem habet ambulandi & ex carcere exeundi. Hæc itaque quam introducunt necessitas non est consequentiæ, quæ à conditione liberè ab homine electâ dependet; sed consequentis, cui homo alterius determinatione involvitur, & à quâ sese extricare nequit.

Tandem, qui dicunt Adamo datam XIX. Alii dicunt, datam quidem Adamo gratiam ut stare posset, si vellet; non verò ut reverâ perstaret, seu ut vellet quod posset: quia hoc velle secuta esset perseverantia; sed quia non data erat ad perseverandum constantia, ideo tam facile lapsus est. Sed nec illi absurdum quod volunt vitare possunt. Nam primò; positâ illâ gratiâ, aut in potestate Adami erat adhuc in integritate subsistere, aut non. Si non: quomodo ergo data fuit gratia ut stare posset? Si verò in potestate ejus fuit non peccare, ergo potuit à peccando abstinere, licet ipsi data non fuerit ad perseverandum constantia: Quod quam maximè absurdum judicant. 2. Alio modo: Gratia Adamo non concessa ut reverâ perstaret, aut necessaria fuit ad standum, aut non: Si non: potuit illâ non concessâ tamen stare: quod absurdum credunt. Si fuit necessaria, ergo etiam necessaria fuit ut posset persistere: Nam quid est posse stare, & tamen carere eo quod necessarium est ad standum? Perinde est ac si dicam, aliquem posse vivere, sed destitutum esse medio ad vivendum necessario. Sublatâ ergo gratiâ ad standum necessariâ, etiam gratia, necessariò requisita ut posset stare, sublata est. Dices. Non est ablata illa gratia, sed non continuata. Resp. Nos ante ostendimus perinde esse, sive dicamus gratiam esse sublatam, sive non continuatam: tam enim non-continuatio, quàm ablatio gratiæ peccandi necessitatem introducit. Et quod magis confirmat, eos omnem Adamo in integritate persistendi libertatem adimere, unicamque peccati illius causam Deum facere, est, quod ejusmodi in Adamo statuant fuisse justitiam originariam, lumen in intellectu, rectitudinem in voluntate, ut majus pondus in Adami voluntatem contulerint ad standum quàm cadendum; sed lapsum ortum ex gratiæ ad standum necessariæ denegatione aut non-continuatione. Verum est, gratiam Adamo concessam non fuisse necessitantem; illâ enim datâ Adamus peccare non potuisset; sed tantam tamen, cujus ope potuisset stare & velle stare, & peccatum omittere.

gratiam ut posset stare si vellet, non vero ut vellet quod posset.

XX. Peccato commisso homo mox incidit in pœnam comminatione divinâ denuntiatam. Quod ut distinctius liqueat, peculiarem tam fœminæ quàm viri, & deinde utrique communem pœnam proponemus. *Pœna peccati.*

XXI. Mulieris, quæ prius cum peccasset viro ad transgrediendum hortatrix fuit, pœna fuit duplex: Primò, partus cum dolore, *Genes.* III. 16. Licet enim muliebris corporis structuram considerantibus incomprehensibile sit, quomodo partus absque dolore contingere possit; tamen omnipotenti Deo quicquid vult efficiendi potentiam nunquam deesse absque ullâ hæsitatione credendum est: & licet aliquo cum dolore mulier paritura fuisset; ob transgressionem tamen partus dolores admodum fuisse aggravatos statuendum est. Secundò: Subjectio sub potestate viri: licet enim Deus jam viro prin- *Mulieris.*

cipatum in uxorem deſtinaverat, ideoque ipſum primò creaverat; attamen & nunc dominium illud aggravatum eſt, viris etiam maximè morosis, imo ſtolidis, imperium in uxores etiam ſapientiſſimas obtinentibus, & imperiosè exercentibus.

Viri. XXII. Viri pœna fuere varii labores & ærumnæ; terra propter ipſum fuit maledicta, ſpinas tribuloſque protulit, cum antea ſponte omnia proferret: adeo ut homo in ſudore vultus panem ſuum comedere neceſſe habuerit.

Utrique communis. XXIII. Utrique communis pœna fuit mors, ſeu moriendi neceſſitas, cui conjuncta fuit fœlicitatis primævæ privatio, amiſſio nim. integritatis in quâ conditi fuerant, ejectio ex paradiſo, & ſeparatio ab arbore vitæ. Illa enim omnia hiſtoria ſacra *Geneſ.* III. primis hominibus ob peccatum evenisſe docet.

Adamus poſt peccatum magis fuit inclinatus ad peccandum. XXIV. Quæritur hic, an Adamus per peccatum ſibi contraxerit impotentiam ullum in poſterum bonum operandi? Reſp. Adamum amiſiſſe quidem juſtitiam illam originalem (quam vocant) ſeu potius, excidiſſe ex ſtatu innocentiæ & integritatis, in ſtatum peccati: Etiam Adami appetitum magis inclinaſſe in malum, quàm ante perpetratum peccatum: Quia enim præceptum Dei tranſgreſſus eſt, & primævam illam integritatem in quâ conditus erat violavit, jam lex naturæ ei amplius non fuit ſtimulus, quo, infantium inſtar, impelleretur ad bonum; ſed lex quæ officium dictabat ut lex, & appetitui jam in malum inclinanti frænum imponebat; contra quam proinde peccari poterat. Deinde, Adami appetitus poſtquam ſemel peccavit, pronior redditus eſt ad concupiſcendum illicita; perinde uti in omnibus, qui peccati dulcedinem ſemel guſtaverunt, fieri ſolet: ea enim continuò ipſorum phantaſiæ obverſatur; & quia eſt voluptas homini admodum naturalis, hinc quò altius phantaſiæ imprimitur, eò etiam fortius hominem movet ad peccandum, & ſinguli peccati actus novam peccato vim conferunt.

Non tamen contraxit impotentiam bonum faciendi. XXV. Non tamen contraxit Adamus impotentiam ullum in poſterum bonum operandi: actus enim peccati non tollit potentiam in contrarium. Dices. Mors Adamo inflicta etiam comprehendit mortem ſpiritualem. Reſp. Concedere nos aliquando in Scripturâ Sacrâ voce *mortis* ſpiritualem deſignari mortem: ut *Matth.* VIII. 22. *Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Apoc* III. 1. *Nomen habes quod vivas, & mortuus es.* 1 *Tim.* V. 6. *Quæ in deliciis eſt vidua, vivens mortua eſt.* Sed ante oſtendimus phraſin *moriendo mori* nunquam hoc ſignificatu accipi: Quod etiam ex ſententiâ in Adamum latâ comprobavimus: *pulvis es & in pulverem reverteris*; nullâ ſpiritualis mortis mentione factâ. Sed etſi mors ſpiritualis hic etiam comprehendenda eſſet, illa non denotat omnimodam bonum operandi impotentiam; neque illa ſimilitudo inter mortem naturalem & ſpiritualem per omnia adeo rigidè eſt exigenda, ut quicquid in morte naturali locum habet, etiam ſpirituali applicandum ſit: ſufficit analogum quid eſſe, cujus ratione denominatio mortis verè illi tribui poſſit: Hæc autem in eo conſiſtit, quod ſicut mortui nulla opera exercent; ita etiam ſpiritualiter mortui nulla bona ac ſpiritualia opera faciant: nullo habito reſpectu, utrum ea facere poſſint nec ne. Non autem includere impotentiam, liquet ex contrariâ phraſi, *mortuum eſſe peccato*, quam Apoſtolus *Rom.* VI. 11. regenitis tribuit; quam ex naturâ oppoſitorum, peccare non poſſe, denotare oporteret: Quod tamen contrariæ ſententiæ patroni non admittent, utpote qui regenitos non tantum peccare poſſe, ſed & quotidie graviter peccare contendunt. Tum & peccatores *mortui* dicuntur *in peccatis*, quia propter peccata mortis ſunt rei: ita *Coloſ.* II. 13. morti in peccatis opponitur remiſſio peccatorum: quæ oppoſitio commoda non foret, ſi aliud quid quàm mortis reatus per mortem in peccatis intelligatur.

Illa haberet Deum autorem: Quod abſurdum. XXVI. Tum, ſi impotentia ullum in poſterum bonum operandi fuerit in Adamo, ea alium quàm Deum autorem habere non potuit, qui Adamum ob peccatum impotentiâ illâ punivit: Adamus autem ſibi eam alio modo contraxiſſe dici nequit, quam meritoriè. Dicere enim Adamum & actu & meritoriè potentiam illam ſibi ademiſſe, abſurdum eſt: actu enim illâ ſe privando, mereri non poteſt, ut eâ ſpolietur; ſi vero peccato ſuo meritus eſt, ut Deus illum eâ privet, actu eam non abjecit. Dices. Illud peccati meritum eſt, ut hominem à Dei communione amoveat, ipſiuſque pacem & amicitiam rumpat. Homo autem extra Dei communionem poſitus, nullâque cœli luce colluſtratus, hoc ipſo corruptiſſimus eſt; dumque Deus ipſum ne minimo quidem adſpectu dignatur, ab eo velut neglectus, omniſque cœleſtis opis exſors, nihil quoque boni præſtare poteſt. Reſp. 1. Supponitur Deum ita exarſiſſe erga hoc Adami peccatum, ut nullum miſericordiæ, nullum veniæ locum reliquerit: Cum tamen ipſi illi Theologi fateantur, Deum eodem pene momento quo Adamo pœnam denuntiabat, per promiſſionem ſeminis mulieris caput ſerpentis contriturі, ipſum in gratiam recepiſſe. Unde liquet, licet Deus peccatum illud Adamo imputare voluerit, ut propterea moreretur, & ex paradiſo expulſus in ſudore vultus panem ſuum comederet, omneſque ejus poſteros, uti mox videbimus, eidem calamitati involverit; Deum non omnem ſuam cum ipſo amicitiam abrupiſſe, quoniam non tantum

mor-

mortem distulit, sed & novum cum ipso fœdus erexit. Inde colligimus 2. quoniam Deus ita gratiosè cum Adamo egit, non totalem bonum operandi impotentiam in Adamo fuisse. Imo nec homines sub irâ Dei constitutos omni bonum operandi facultate destitutos credibile est. Licet enim nullum salutare bonum operari possint; non tamen naturalis operandi libertas in ipsis exstinstincta est.

Sed majorem difficultatem.

XXVII. Fateor Adami appetitum post peccatum magis inclinasse in malum, quam in statu integritatis: Non tamen exutus fuit potentiâ contrarium operandi. Potuit sensim peccandi habitum contrahere; præsertim si Deus nullam veniæ spem ipsi fecisset; desperatio enim veniæ ipsum planè à bono avertisset: Sed & habitus, licet actum oppositum reddat difficiliorem, potentiam tamen contrarium operandi non exstinguit. Et quoniam Deus Adamo spem veniæ fecit, & obedientiam imposterum ab ipso exegit, patet etiam illum omni bonum operandi facultate privatum non fuisse. Certè si in Adamo adhuc imaginis illius Dei reliquiæ manserunt, quas excitare potuit, & contra quas peccans etiam magis inexcusabilis fieret, uti illi doctores fatentur; non omnimodam bonum operandi impotentiam in Adamo fuisse fateantur necesse est: alias ob non observatas imaginis illius reliquias magis inexcusabilis reddi non poterat: Non magis quàm visu orbatus, cui exiguæ quædam visus reliquiæ supersunt, inexcusabilis reddi potest, quod ea non viderit, quæ per visus sui exiguas reliquias videre neutiquam potest.

CAPUT III.

De primi peccati Adami effectis in posteris ipsius: ac primo de peccati Adami imputatione.

Effecta peccati Adami in posteris.

I. ADamus, utpote generis humani radix, omnes posteros iisdem malis quibus ipse obnoxius fuit involvit. Non enim credendum Adami peccatum ipsi soli nocuisse: qui dicitur error fuisse Pelagii: sed & omnia mala in quæ ob peccatum incidit, etiam ab ipso in posteros propagata sunt: exclusi quippe omnes sunt, non minus quàm Adamus & Eva, ex paradiso; fœminæ cum dolore liberos pariunt, & maritis suis subditæ sunt: viri in sudore vultus panem suum comedunt; omnibusque inevitabilis moriendi necessitas incumbit. Mors autem hæc non habet rationem pœnæ propriè dictæ in posteris: fieri enim nequit, ut insontes propter alterius peccatum puniantur; sed est naturalis tantum moriendi necessitas, ab Adamo mortis pœnâ punito in ipsos derivata. Non enim posteros respectu status sui naturalis se fœliciores progignere potuit, sed nullos nisi iisdem secum malis obnoxios; perinde uti pater antea dives, sed ob crimen aliquod omnibus suis bonis mulctatus, necessariò pauperes progenerat liberos, cum, nisi peccasset, divites relicturus fuisset: non quia liberi peccatorum patris sui pœnam luunt: sed naturæ quâdam lege, quâ nemo bona, quibus ipse destitutus est, ad posteros hæreditariò transmittere potest.

Mors, in se aterna.

II. Et mors hæc, perinde uti Adami, ex se est æterna, ex quâ nullâ propriâ virtute, sed per solum Dominum Jesum Christum liberari possunt: per gratiam enim servari debent: gratia autem est donum ultroneum & impromeritum: & in nemine nisi in solo Christo Deus se gratiam illam facere velle testatus est.

Non cruciatus æterni.

III. Quod attinet cruciatus æternos, in Euangelio impœnitentibus clarè denuntiatos, antea ostendimus, illos comminatione Adamo factâ non fuisse comprehensos: sicut itaque Adamus primo illo peccato eorum reatum non incurrit: nec illum ad posteros transmisisse dici potest. Inde autem neutiquam concludimus, omnes impios absque Euangelii cognitione peccantes, in æternâ morte, absque ullâ ad supplicium resurrectione mansuros; sed solummodò, illam pœnam peccati Adami non esse effectum. Deus Adamum in gratiam recipiendo, & cum ipso ut humani generis stirpe fœdus gratiosum erigendo, omnes illius posteros eo comprehendit: Quicunque posterorum novâ ac voluntariâ transgressione fœdus illud violarunt, seipsos coram judicio divino pœnæ reos reddiderunt; atque ita propter peccata propria coram judice Deo sistentur, qui singulos pœnâ, delictis ipsorum proportionatâ, justissimè puniturus est.

Impuritas quædam naturalis, quæ tamen non est peccatum proprie dictum.

IV. Sed quæritur, an non sit aliud peccatum originis, quo omnes homines infecti nascuntur? Resp. Vox *peccati originis* nuspiam in Scripturâ legitur: est etiam admodum incommoda: quod enim originaliter nobis inest peccatum propriè dici non potest: quia peccatum est voluntarium; nasci autem, ac proinde cum hac aut illâ qualitate nasci, involuntarium. Si verò per peccatum originis intelligatur malum illud quod jam explicuimus, lubentes id admittimus; sed addimus, impropriè illud vocari peccatum. Fatemur etiam infantes nasci minus puros quàm Adamus fuit creatus, & cum quâdam propensione ad peccandum: illam autem habent non tam ab Adamo, quàm à proximis parentibus: cum si ab Adamo esset, in omnibus hominibus debeat esse æqualis: jam autem admodum est inæqualis; & ordinariè inclinant liberi in peccata parentum: tum pro ratione temperamenti, quod à proximis parentibus propagari certum est, etiam inclinatio hæc variat:

riat: Sed nec inclinatio illa propriè est peccatum. Non illubentes concedimus appetitus nostros minus esse puros, quàm appetitum primorum parentum ante lapsum; in nobis etiam majorem esse inclinationem ad malum, quæ proinde levi quâdam oblatâ occasione facilius exardescit; quin & quâcunque oblatâ occasione concupiscentia in quam proni sumus facillimè accenditur. Sed tamen quamdiu hæc concupiscentia est à naturâ, non autem vitiosâ consuetudine à nobis contracta, peccatum propriè non est: sed naturalis solummodò appetitus habendi quod carni gratum, & aversandi quod carni ingratum est: qui, quamdiu voluntas illi non consentit, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis: imo sine eo virtus propriè locum non haberet, quæ potissimum in eo conspicitur, quod homo amore honestatis & reverentiâ præcepti divini abstineat à rebus alias sibi gratis, & ultro in se suscipiat alias sibi ingrata. Hic enim sese virtus in domandâ carnis concupiscentiâ prodit: quæ nulla foret, si quæ ratio suadet etiam caro sponte appeteret. Tum appetitus ille etiam fuit in primis parentibus ante primum peccatum; dicitur enim fructus arboris vetitæ fuisse *desiderabilis ad vescendum, & adspectu delectabilis: Genes.* III. 6. Quo innuitur, ipsum pulchritudine suâ Evæ appetitum excitasse ad eum concupiscendum; absque eo enim primi parentes in peccatum induci non potuissent. Si autem fuit concupiscentia illa in primis parentibus ante lapsum, fieri nequit ut sit effectum lapsus.

Refutatio sententiæ Scholasticorum de peccato originis.

V. Ita breviter sententiâ nostrâ explicatâ, restat ut aliorum sententias de peccato originis paucis expendamus. Variæ nempe de peccato originis sunt Doctorum sententiæ. Scholastici communiter illud definiunt, quod sit carentia justitiæ originalis (quæ ipsis est donum supernaturale & imago Dei ad quam primus homo conditus est) debitæ inesse. Sed jam ante ostendimus, nullum ejusmodi supernaturale donum hominibus creatis à Deo fuisse superadditum, neque in eo propriè imaginem Dei fuisse positam; sed in dominio homini in omnes creaturas concesso, ad cujus exercitium etiam reliqua hominis dona requisita fuerunt. Tum, nec propriè parentes nostri creati fuere sancti, sed innocentes & integri. Justitia originalis quidem ipsis debuit inesse, quatenus tenebantur se conservare in eo statu in quo erant; sed posteri non fuere obligati ad supernaturale illud donum habendum, quod jam Adamus amiserat, & quo destitutos ipsos Deus ob primi hominis peccatum nasci voluit. Etiam nunc hominibus justitia debet inesse, ut vitæ æternæ hæredes sint: sed ea non est infantium obligatio, ut cum eâ nascantur; sed adultorum, ut justitiæ operem dent, atque ita conditionem ab ipsis requisitam præstent. Infantibus sola innocentia sua sufficit, ut per sanguinem Christi à morte liberentur, & in vitam æternam introducantur.

Sententia Contraremonstrantium de peccato originis.

VI. Alii dicunt, peccatum originis esse ipsum actuale Adami & Evæ peccatum posteris ipsorum imputatum: Alii hæreditariam omnium animæ facultatum corruptionem à primo Adami peccato ortam: dicunt nempe Adamo, post commissum actuale peccatum, adhæsisse habituale, hoc est, voluntatis & affectuum corruptionem & totalem ad peccandum propensionem; eamque ab Adamo propagari in posteros, adeo ut omnes homines illâ infecti nascantur, & inepti ad omne bonum, propensi ad omne malum, ad odium Dei & proximi. Et qui hanc sententiam tuentur, addunt se imputationem peccati Adami non negare, sed distinguunt inter antecedentem & consequentem imputationem. Antecedens ipsis est, quâ Deus peccatum Adami & Evæ posteris ipsorum imputat: & propter illam imputationem ipsos corruptione originariâ infectos nasci procurat. Consequens est, quâ Deus Adami posteris, quia cum habituali illâ corruptione nascuntur, primum Adami peccatum imputat, id est, punire vult eâdem pœnâ quam Adamus per primum peccatum sibi contraxit. Adeo ut imputatio hæc propriè nihil aliud videatur esse, quàm corruptionis originariæ pœna. Posteriorem hanc imputationem admittunt, priorem autem rejiciunt. Communis autem Contraremonstrantium opinio tam imputationem peccati primi Adami (quam hi antecedentem vocant) quàm corruptionem originariam urget, & utramque conjungit.

Et de ejus pœna.

VII. De peccati originis pœnâ etiam Doctorum sententiæ variant: Scholastici enim illud pœnam damni mereri urgent; alii, nempe Contraremonstrantes communiter, æternam pœnam sensus, adeo ut multi infantes in infantiâ suâ decedentes propter unicum illud peccatum præcipitandi sint in infernum, & æternum cruciatibus infernalibus torquendi. Nos sententias illas accuratius paulò examinabimus, quia substernuntur tanquam fundamentum sententiæ de absolutâ prædestinatione. Vide initium canonum Synodi Dordracenæ.

Imputatio peccati Adami refellitur.

VIII. Quod itaque imputationem peccati Adami attinet, quâ statuitur Deum primum Adami & Evæ peccatum omnibus ipsorum posteris ita imputasse, ut omnium peccatum sit, omnesque in Adamo peccaverint, & propterea mortis ac condemnationis æternæ rei facti sint, eam hisce quidem argumentis impugnamus.

1. Quia Deus eam Adamo non est comminatus, &c.

IX. Primò. Nulla hujus imputationis mentio fit, nec in comminatione Adamo factâ, nec in executione sententiæ. Ergo vanum est illam deducere velle ex aliis textibus,

bus, alia de materiâ agentibus: Hic enim, si uspiam, verus ac proprius de illâ agendi erat locus. Verum quidem est, nos Spiritui Sancto nullas posse præscribere leges, quo ordine quove loco unumquodque fidei dogma revelaturus sit, & nobis sufficere debere, modo alibi clarè revelatum sit. Sed hoc solummodò in dogmatibus clarè & perspicuè traditis in Scripturâ locum habet. Quando autem de dogmate quodam disputatio instituitur, quod nusquam clarè in Scripturâ docetur, cujus probatio desumitur ex locis obscuris, aliâ de materiâ agentibus, nihilque cum dogmate illo affine tractantibus; jure hæc argumentatio adhibetur, neutiquam credibile esse Spiritum Sanctum verbis obscuris & alieno loco dogma hoc velle inculcare, cum nullam ejus, ubi proprius de eo agendi erat locus, mentionem fecerit.

2 *Quia peccatum Adami & Evæ remisit.*

X. Secundò. Deus Adamo & Evæ, qui propriè & liberâ voluntate peccatum illud commiserunt, id remisit, uti omnes Theologi ex promissione divinâ de semine mulieris serpentis caput contrituro, *Genes.* III. 16. colligunt: Ergo illud non imputat illorum posteris, qui id non commiserunt. Foret enim summa crudelitas, peccatum nocenti, qui ipse illud commisit, remittere; & illius posteris, qui illius nec conscii fuerunt, nec esse potuerunt, illud imputare, ab iisque pœnam illius exigere. Dices: Crudelitas est, quando pœna excedit delictum: hoc autem delictum est omnium. Resp. Nequaquam. 1. Quia qui non est peccare non potest. Dices. Peccare non potest in se, sed quidem in alio. Resp. Nemo in alio peccare potest, nisi accedat aut imperium, aut consilium, aut assensus: hæc nisi adsint, nemo adultus in alio peccare potest. At nullum horum fieri potest ab eo qui nondum est, & post aliquot demum millia annorum est nasciturus. 2. Qui in propriâ personâ peccare non potest, multò minus potest in aliena. II. Omne peccatum pœna dignum est voluntarium: hoc nequaquam: quia nobis imputatum jam est cum nascimur: Sicut ergo nasci est involuntarium, ita etiam cum aliquo reatu aut labe nasci. Dices: Est voluntarium, quatenus in Adamo liberam illud non committendi facultatem habuimus. Resp. Quæ libera illa est facultas, cujus nos nullo modo conscii fuimus, & quæ ab uno Adamo est determinata antequam nos exstitimus? Sanè qui non est, libera aliquid faciendi aut omittendi facultate præditus dici nequit. Ne jam dicam, ne Adamum quidem, juxta horum doctorum sententiam, liberam non peccandi potestatem habuisse, sed à Deo ad peccandum fuisse determinatum. III. Contradictoria sunt, esse aliquod peccatum, & tamen nos cum eo nasci: peccata enim hæreditate propagari non possunt, sed sunt personales cujuscunque hominis actiones. Dices. Peccata sunt debita; debita autem à patribus propagantur in filios. Resp. Damnum, quod parentes sibi contraxerunt, etiam propagatur in filios, quatenus nascentes ex parentibus, qui ob crimen aliquod bonis suis sunt mulctati, etiam pauperes nascuntur, cum alias fuissent divites; non tamen parentum culpa filiorum est, aut filiis imputatur. Deinde; debita in liberos invitos non propagantur: possunt quippe liberi hæreditatem paternam repudiare, si debitis nimium sit onerata: adeo ut non nisi volentes debitis paternis premantur.

3 *Quia peccata parentum filiis non imputat.*

XI. Tertiò. Deus expresè de se dicit, quod parentum peccata filiis non imputet, *Ezech.* XVIII. 2, 3. &c. postquam reprehendit Judæos, qui dicebant, *patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt*; dixissetque ultra parabolam hanc non fore in proverbium in Israel: addit tandem *vers.* 20. *Anima quæ peccaverit ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii; justitia justi super ipsum erit, & impietas impii erit super eum.* Similia vide *Jerem.* XXXI. 29, 30. Quin & Deus expresè in lege suâ vetat, ne *patres occidantur pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo moriatur*, *Deut.* XXIV. 16. Unde & laudatur Amasias Rex Judæ, quod cum interfectores patris sui occidisset, eorum filiis juxta legem hanc pepercerit, 2 *Reg.* XIV. 6. Dices. Non est illud peccatum parentis nostri, sed nostrum, quod in illo commisimus. Resp. Nostrum dici non potest, nisi impropriè & per imputationem; quia nondum eramus: Atqui hoc illud est quod Deus à se removet, se nempe parentum peccatum imputare filiis. Dices. Non imputat filiis innocentibus. Resp. Nec nos sumus nocentes, nisi per imputationem; ergo si imputat nobis, imputat innocentibus. Dices. Deus tamen in secundo præcepto comminatur, se vindicaturum iniquitatem patrum in filiis in tertiam & quartam usque generationem. Resp. Vel agitur illic de filiis parentum suorum peccata imitantibus: atque ita jure parentum peccatum in filiis, illius per imitationem reis, vindicatur: Vel de filiis parentum peccata detestantibus, aut etiam insontibus: & sic visitatio illa non est pœna filiorum, sed parentum gravis quippe pœna est ob peccata liberis ac nepotibus suis in summâ senectute orbari; videreque filios ac nepotes vitæ hujus bonis, quin & vitâ ipsâ, quâ alias frui potuissent, privari, ob parentis sui peccatum. Unde & mentio fit solummodò tertiæ & quartæ generationis quam longæviores nonnunquam videre solent. Non tamen propterea filii innocentes ob parentum suorum peccata puniuntur, sed solummodò parentes. Morte quidem immaturâ ex hac vitâ abripiuntur: hæc verò est calamitas quam Deus

ipse

ipsis ut suis creaturis, pro absoluto quod in eas habet dominio, immittit, quamque Deus majore bono in futuro sæculo compensaturus est, ut sicut instrumenta justitiæ ipsius fuerunt, ita etiam gloriæ ejus consortes sint. Nihil hoc commune habet cum imputatione peccati Adami, quam urgent; quod non in tertiam & quartam, sed in omnem usque mundi finem generationem imputari ajunt; quod non in pœnam parentum, sed ipsorum posterorum cedit; quæque, utpote æterna, nullo alio bono à Deo compensari potest.

4. Quia unicuique reddet secundum opera.

XII. Quartò. Deus *unicuique reddet secundum opera*, *Matth.* XVI. 27. *Rom.* II. 6. & *prout in corpore gesserit, sive bonum sive malum*, 2 *Cor.* V. 10. Non ergo imputat posteris peccatum parentis Adami; cujus quâcunque ratione illos participes facere velis, non tamen statuere potes ipsos illud in corpore suo commisisse. Dices. Reprobi punientur ob peccata propria. Resp. Infantes in infantiâ suâ morientes ob peccata propria puniri non possunt. 2. Peccata propria reproborum necessariò & inevitabiliter, juxta ipsos, oriuntur ex hoc peccato primo: propriè ergo ob Adami peccatum puniuntur: Nihil enim interest, sive dicas ob solum Adami peccatum eos puniri; sive, puniri ob propria peccata, quæ ex primo illo necessitate inevitabili profluxerunt.

Explicatio Rom. v. 12.

XIII. In contrarium nobis objicere solent *Rom.* v. 12. *Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; atque ita mors pervasit in omnes, in quo omnes peccaverunt.* Resp. Voculas Græcas ἐφ' ᾧ, non significare *in quo*, neque respicere ad *unum hominem*; esset enim illa dura admodum trajectio; sed *quatenus*, seu *eò quod*: Sic 2 *Cor.* v. 4. *Et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati; eò quod* (Græce ἐφ' ᾧ) *nolumus exspoliari, sed superindui.* Phil. III. 12. *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quomodo comprehendam, quatenus* (ἐφ' ᾧ) *& comprehensus sum a Christo Jesu.* Imo & aliquando phrasis ἐν ᾧ, quæ propriè significat *in quo*, (ἐπὶ enim non significat *in*, sed *super*) nonnunquam denotat *eo quod*, vel *quatenus*: sic *Rom.* VIII. 3. *Quod impossibile erat legi, eò quod infirmabatur per carnem*, &c. *Hebr.* II. 18. *Quatenus enim passus est ipse & tentatus, potens est & iis qui tentantur auxiliari.* Dices. Præpositio ἐπὶ aliquando sumitur pro ἐν; ut *Marc.* II. 4. *Demiserunt grabatum, in quo*, ἐφ' ᾧ, *paralyticus jacebat. Hebr.* IX. 17. *Testamentum in mortuis*, ἐπὶ νεκροῖς, *confirmatum est.* Resp. In primo loco manifestè denotat *super*: in secundo potius *per* quàm *in*: perinde uti *Luc.* V. 5. *Act.* III. 16. 1 *Cor.* VIII. 11. Et hoc sensu sæpe accipitur, quando cum dativo construitur. Non itaque dicit Apostolus, omnes homines in Adamo peccasse; sed mortem in omnes pervasisse, eò quod omnes peccaverunt. Et ita celeberrimi interpretes, etiam ex Reformatis, nobiscum hunc locum interpretati sunt. 2. Hæc interpretatio etiam confirmatur exinde, quod Apostolus expresè dicat, mortem regnavisse ab Adamo ad Mosen, neque ulterius illam extendat. Originale autem peccatum intra periodum illam ab Adamo usque ad Mosen concludi nolunt; sed in omnes omnino homines propagari volunt.

Causa obscuritatis.

XIV. Est autem in hoc versu παράλειψις ἀποδόσεως, quæ nonnullam adfert obscuritatem. Unde aliqui apodosin supplent, opponendo Christum Adamo, & fideles ex Christo regenitos, & per Christum vitæ æternæ consortes, illis, qui ex Adamo nati & non sine peccato viventes mortem ab Adamo trahunt. Alii credunt apodosin hoc versu contineri, modo exiguâ transpositione voculæ οὗ ὅτως in medio versu legatur ὅτως οὗ: ut propositio sit: *Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors:* redditio autem: *ita etiam mors pervasit in omnes, eò quod omnes peccaverunt.* Simili modo quo *Luc.* XVII. 24, 26. simpliciter legitur ὅτως: & ὅτω οὗ, *Jacob.* II. 26.

Ratio typi inter Adamum & Christum.

XV. Quicquid sit, manifestum est ex hoc versu & sequentibus ad finem capitis usque, Adamum hic considerari tanquam typum Christi; eosque qui ab Adamo vixerunt usque ad Mosen, tanquam typos fidelium in Jesum Christum: Rationem autem similitudinis in eo collocari: Quod sicut illi qui ab Adamo vixerunt ad Mosen, peccatores quidem, sed tamen non contra expressam Dei legem, pœnâ mortis sancitam, peccantes, mortui sunt; ac proinde licet non sine respectu ad propria peccata mortui sint; tamen quia ex Adamo, qui ob transgressionem præcepti divini moriendi necessitate punitus fuit geniti sunt, ad ipsos mors pervenit; ita ut jure dici possit, ipsos magis ob Adami peccatum, & quia ex Adamo geniti sunt, quàm ob propria peccata, mortuos esse: Ita etiam fideles in Jesum Christum, mandatis divinis obedientes, licet non tam perfectè ut Jesus Christus, justificabuntur: non quidem absque ullo ad obedientiam ipsorum respectu, sed tamen non tam propter ipsorum obedientiam, quàm quia ex Christo spiritualiter sunt regeniti; respectu cujus obedientiæ perfectæ Deus ipsorum obedientiam, licet imperfectam, sinceram tamen, gratiosè pro perfectâ acceptare vult, ipsisque perfectæ obedientiæ præmium imputare.

Quo sensu omnes dicantur mortui, quatenus peccarunt.

XVI. Dices. Si ἐφ' ᾧ sit explicandum per *quatenus*, sequitur omnes qui moriuntur peccasse: Atqui infantes moriuntur: Ergo peccarunt. Non autem peccarunt in propria personâ: ergo in Adamo. Resp. Conse-

sequentia illa negatur: sequitur tantum de adultis qui peccati capaces sunt, neminem mori quin sit peccator. Quod infantes attinet, illorum nulla in hac antithesi habetur ratio; Ostendit enim Apostolus, quomodo illi, qui ab Adamo ad Mosen vixerunt, rationem habuerint typi fidelium in Jesum Christum. Sicut ergo fideles in Jesum Christum, licet propriè propter Christum perfectè justum justificentur, non tamen justificantur absque propriâ fide & obedientiâ, licet justitiâ Christi longe inferiore; uti passim alibi Scriptura docet: Ita etiam necesse est eos, qui tanquam antitypus illis opponuntur, considerari similiter ut peccatores, seu proprio peccato inquinatos & reos, licet non tam gravi atque Adamum; ut, licet quia ex Adamo gravi peccatore geniti sunt propriè moriantur, non tamen absque proprio peccato eos mortuos constet. Quare qui in hac antithesi respiciuntur, etiam ut peccatores, seu peccatum committentes, considerantur. Idem ostendunt verba immediatè sequentia: *Usque ad Legem peccatum erat in mundo:* Quod non de alio quàm personali peccato intelligi potest: nam originale, quod in Adamo commissum volunt, dici non potest, usque ad Legem in mundo fuisse; quia hoc semper, etiam post datam Legem, ad finem usque mundi propagari credunt. Si dicant, hic non intelligendam Legem Mosis, sed aliam Adamo datam: Quæram, quomodo Apostolus dicat, usque ad legem peccatum fuisse in mundo, cum Adam non nisi post datam sibi legem peccaverit? Ergo manifestum est hic intelligi peccatum, quod ab hominibus, qui ante Legem vixerunt commissum fuit. Hoc autem ab ipsis in propriâ personâ commissum fuit. Quod in infantes non cadit. Illi tamen moriuntur, quia nati ex Adamo ob peccatum suum necessariæ morti obnoxio; atque ita mortem ab Adamo hæreditariam trahunt, nullo ad peccatum proprium, quo carent, habito respectu. Sed, uti dixi, eorum Apostolus nullam hic habet rationem.

Quid sit similitudo transgressionis Adami.

XVII. Dices. *Vers.* 14. *Mors* dicitur *regnasse, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudine transgressionis Adam;* hoc est, qui peccarunt non personaliter, sicut Adamus, sed originaliter. Resp. Dissimilitudo peccati eorum qui ab Adamo ad Mosen usque vixerunt, non consistit in eo, quod Adamus peccavit personaliter, illi non: nullum enim datur peccatum nisi personale; & cum ipsorum peccatum dicatur esse ipsum Adami peccatum, quod in Adamo commiserunt, quommodo dici potest, illud non esse ad similitudinem transgressionis Adami? Sed in eo consistit discrimen, quod non peccarunt contra expressam Dei legem pœnâ mortis sancitam, perinde atque Adamus: peccarunt quidem contra legem naturæ, vel etiam contra specialia illâ Dei monita quæ ad quosdam directa legimus, si eorum cognitionem habuerunt: illa tamen peccata comparari non potuerunt cum peccato Adami, expressum Dei mandatum transgredientis: Ideoque Apostolus expressè restrictionem facit ab Adamo usque ad Legem, quo tempore homines absque ullâ lege externa à Deo ipsis lata vivebant: non existente autem lege non imputatur peccatum, *vers.* 13. Peccatores autem sub Lege, & nunc sub Euangelio, etiam peccarunt in similitudine transgressionis Adam.

Explicatio Rom. v. 19.

XVIII. Dices. Attamen *vers.* 19. dicuntur *per unius hominis inobedientiam multi constituti peccatores.* Resp. *Peccatorem constitui*, phrasi Hebræa, significat, perinde ut peccatorem tractari. Ita 1 *Reg.* 1. 21. Bethsabea dicit Regi Davidi: *Erit cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon peccatores.* hoc est, Adoniah nos tanquam peccatores & regni invasores interficiet. Sic *Genes.* XLIII. 9. & XLIV. 32. Juda dicit patri suo: *nisi Benjaminem reduxero, ero coram te peccator omni tempore. Exod.* v. 16. *Et famuli tui flagellis cædimur, & peccat populus tuus.* Simili phrasi, qua *Esa.* v. 23. qui justum condemnant, *justitiam justi ab eo auferre* dicuntur. Sensus itaque Apostoli hoc loco est; Deum respectu illius primi peccati Adami, ejus posteros usque ad Mosen, peccatores quidem, sed non transgressores expressæ legis mortis comminatione sancitæ, tractasse perinde uti Adamum: ut essent typi fidelium ex Christo spiritualiter regenitorum; quos Deus respectu perfectæ obedientiæ Christi, licet non perfectè justos, gratiosè tractare vult, non aliter ac si perfectè justi essent; id est, perfectam justitiam imputare, ac vitæ æternæ præmio donare.

Mors & morbi infantium non evincunt peccatum originis.

XIX. Dices. Atqui injustum est hominem punire, qui peccator non est: infantes autem non tantum moriuntur, sed & variis hujus vitæ calamitatibus, morbis ac doloribus obnoxii sunt. Nisi ergo peccati Adami participes sint, Deus injustè & crudeliter cum illis agit. Sed quis credat tales seriò loqui, cum ipsi velint Deum infantibus primum Adami peccatum imputare, & ob peccatum illud ipsis imputatum non tantum subjicere omnibus vitæ hujus miseriis, sed & æternum igne infernali torquere? Quid enim interest, sive dicas Deum miseriam aliquam hominibus innocentibus ex parente nocente natis immittere; sive Deum hominibus nondum boni aut mali scientiam habentibus parentis peccatum, cujus conscii non fuerunt, imputare, ac proinde per solam ipsius imputationem cum peccato parentis communionem habentibus, mala hæc immittere; cum utrobique hæc miseria à solâ actione divina dependeat? Et verò, quan-

tò tolerabilius eſt mortem & vitæ hujus morbos ac dolores tolerare, quàm cruciatibus illis inferni, tam intenſione quàm extenſione infinitis, abſque ullâ intermiſſione in omnem æternitatem torqueri? Hæc qui Deo adſcribere non erubeſcunt, credendine ſunt ſeriò agere, quando crudelitatem Deo adſcribi urgent, quod infantes innoxios, quia ex Adamo prognati ſunt, hujus vitæ miſeriis obnoxios eſſe voluit? Sed verò ut de hoc ſententiam noſtram plenius explicemus, dicimus Deum innoxios poſteros non punire ob peccatum Adami; pœna enim delictum non excedit: Sed malis hujus vitæ, ac tandem morti ſubjicere, quia ex Adamo peccatore geniti ſunt: Non ut in ipſis Adami peccatum puniat: abſit: ſed pro ſuo abſoluto dominio, quo unicuique creaturæ vel majora vel pauciora beneficia conferre, vel etiam quibuſdam malis ac miſeriis juſtè viſitare poteſt, quia beneficium creationis, vel bonum quo Deus hanc ipſorum tolerantiam in futuro ſæculo compenſaturus eſt, non excedunt. Verum eſt, non eſt gratioſa actio Dei; ſed Deus rigorem illum oſtendit, ut typus eſſet gratiæ per Chriſtum exhibendæ: attamen non eſt injuſta nec crudelis; præſertim cum adultos mala hæc non premant, niſi propriis accedentibus peccatis; & infantium dolores Deus æternæ vitæ gloriâ compenſaturus ſit.

Quomodo Adamus totum genus humanum repræſentaverit.

XX. Dices. Adam repræſentavit totum genus humanum quod in lumbis ejus erat: illo ergo peccante, omnes peccaverunt. Reſp. 1. Adam aliter dici non poteſt repræſentaſſe genus humanum, quàm alicujus generis aut familiæ ſtirps, vel caput, omnes ex ipſo naſcituros. Sicut ergo peccata illius, qui familiæ alicujus caput eſt, non imputantur illius poſteris; ita nec Adami peccatum illius poſteris imputari poteſt. Dices. Deus cum ipſo, tanquam generis humani capite, fœdus inierat: ſicut itaque vitæ conditionem & promiſſionem non ſibi tantum, ſed & ſuis poſteris acceperat, ſi ſtaret; ita debuit mortis reatum ſuo lapſu non ſibi tantum, ſed & poſteris ſuis omnibus contraxiſſe; nam ad quem pertinent commoda, ad illum quoque onera & incommoda pertinere æquiſſimum eſt. Reſp. Multa hic temerè aſſumuntur tanquam certa, quæ incerta, imo planè falſa ſunt. Deum enim cum Adamo fœdus ejuſmodi erexiſſe, in quo ipſe poſterorum perſonam ſuſtineret, ita ut quicquid ille faceret, etiam poſteris ipſius imputaretur, nec Scriptura uſpiam docet, nec ratio permittit, ut credatur: Quia hinc ſequeretur, juſtitiam Adami, ſi in integritate perſtitiſſet, etiam omnibus illius poſteris fuiſſe imputandam. Atqui inde graviſſimum hoc abſurdum ſequitur; quod tum oportuiſſet Adamum poſteros progignere ſibi admodum diſſimiles, hoc eſt, qui peccare non poſſent. Nam ſi genuiſſet ſibi ſimiles, fieri potuiſſet ut in peccatum inciderent: hoc autem ſi contigiſſet, fuiſſent illi ſimul juſti imputatione juſtitiæ paternæ, & injuſti propriâ tranſgreſſione: atque ita ſimul morte & vitâ digni. Quæ graviſſima ſunt abſurda. 2. Genus humanum etiam fuit in lumbis Adami cum reſipiſceret & remiſſionem à Deo obtineret. Si ergo Deus in legiſlatione fœdus erexit in Adamo cum omnibus illius poſteris, quidni etiam Adamum in gratiam recipiendo, unà omnes in ipſo poſteros in gratiam recepit? Quæ ratio cogit, ut legiſlatio fuerit univerſalis, condonatio peccati particularis? 3. Non poteſt alius actione aliquâ alterius perſonam ſuſtinere, niſi autoritate ab illo inſtructus: hoc enim ſolo caſu quicquid ille peccat alteri imputari poteſt: Illâ autem Adamus à poſteris ſuis inſtructus non eſt. Dices. Non erat id in poſterorum poteſtate: Deus ipſum conſtituit, ut totum genus humanum repræſentaret. Verum ſic aſſumitur quod in quæſtione eſt, & à nobis conſtantiſſimè negatur.

Explicatio Hebr. VII. 9.

XXI. Sed dicunt, nos antequam eramus in Adamo peccaſſe, perinde uti Levi antequam eſſet natus in Abrahamo fuit decimatus, *Hebr.* VII. 9. Reſp. 1. Apoſtolus ipſe dicit, eſſe figuratam locutionem, hiſce verbis, ὡς ἔπος εἰπεῖν, *ut ita dicam:* poſſe nempe hoc per figuram loquendi ita dici. 2. Alia eſt ratio decimationis, alia peccati: filius aut nepos per figuram loquendi in patre aut avo dici poteſt decimari; quia decima portio è patris bonis decedens, ipſi quodammodò decedit; utpote jure hæreditatis ad ipſum devolvenda. Peccatum autem, utpote voluntaria & perſonalis actio, peccantem non egreditur. Ultro cum ipſis agnoſcimus, poſſe aliquando per fictionem juris favores & privilegia concedi illis qui nondum ſunt; ſed id locum non habet in ſuppliciis, neque in delictis & criminibus, ut alicui nondum exiſtenti per fictionem juris alterius peccatum imputetur, ipſeque poſtea propterea ſupplicio afficiatur.

CAPUT IV.

De Corruptione Originariâ.

Quæ corruptio inſit hominibus.

I. ITa eversâ primi peccati Adami imputatione, nunc quæ de corruptione originariâ dicuntur expendamus. Fatemur hodie homines minus puros naſci quàm Adamus conditus eſt, & cum quâdam inclinatione ad peccandum. Verum inclinatio illa propriè dictum peccatum non eſt, aut peccati habitus ab Adamo in ipſos propagatus: ſed naturalis tantum inclinatio habendi id quod carni gratum eſt: quæ propriè oritur à temperamento corporis quod à proximis parentibus propagari ſcimus: pro diversâ enim tem-

temperamenti ratione animus hominis diversimodè à variis objectis afficitur, quodque uni gratum, alteri ingratum est: inde diversæ adeo in hominibus cupiditates, dum unusquisque appetit, quod pro temperamenti sui ratione ipsi gratum est, ac aversatur ingratum. Quia verò carni nostræ grata plerumque voluntati divinæ adversantur, quoniam Deus in hisce abnegandis promtam animi nostri obedientiam explorare vult, inde est, quod illa inclinatio in objecta carni nostræ grata sit etiam inclinatio in peccatum. Sunt præterea homines destituti potentiâ ex seipsis exercendi religionem quæ sufficit ad salutem: Quia, uti vidimus, planè dependet à gratiâ divinâ peccatori condonare, mediumque salutem consequendi revelare.

Sunt & reliqua semina quædam religionis.

II. Attamen in ipsis reliqua sunt quædam semina religionis, quæ excitare possunt, ad Deum colendum juxta vires sibi concessas: sive semina illa sint innata quædam Deitatis idea & communes honestatis notiones; sive vis ratiocinandi nobis ingenita, cujus ope & Dei existentiam è rerum naturalium contemplatione clarè cognoscimus, & communes illas notiones, tanquam rectè vivendi regulam, percipimus: Adeo ut gravi se crimine polluant, qui hæc excitare negligunt. Sic *Rom.* 1. 20, 21. *& seqq.* Apostolus docet gentes ex Dei operibus potuisse cognoscere Deum esse, illum omnia administrare, actionesque hominum conspicere: Deum esse colendum, illi gratias pro beneficiis agendas: honesta ac rationi convenientia esse facienda; & si quis contraria faciat, mortis pœnam esse exspectandam. Atque inde colligit, si qui hic officio suo desint, illos inexcusabiles esse. Et *cap.* II. 14, 15. dicitur *opus legis*, hoc est, discrimen honesti ac turpis, *cordibus* gentilium *esse inscriptum*, adeo ut *naturaliter ea quæ legis sunt faciant*; id est, honesta præcipiant, turpia, hoc est, quævis crimina ac scelera, vetent, addita pœnæ denuntiatione; atque ita *sibi ipsis lex sint*, id est, sibi ipsis legem figant, & bene vivendi regulam.

Non est peccatum proprie dictum.

III. Sed quæritur, an præterea in homine sit corruptio quædam originaria, seu habitus peccati ab Adamo in omnes ipsius posteros propagatus, quæ verè ac propriè sit peccatum, per quam intellectus & voluntas omnesque affectus adeo sunt depravati, ut solummodò in malum inclinent, imo omnes homines naturâ propensi sint ad odium Dei & proximi. Hanc communiter urgent Doctores Contraremonstrantes, eamque quidam adeo exaggerant, inter alios Spinæus lib. VII. de Tranquillitate animi, & Hildersham *Psal.* LI. *lect.* 60. ut dicant nos omnes naturâ diaboli imaginem habere. Verba Hildershami sunt hæc: Ada„ mus sibi ac posteris suis accepit imaginem Satanæ, in eamque mutatus est. Hinc„que factum quod omnes naturâ (horribile qui„dem auditu, sed tamen verum est) quàm„ maximè diabolo similes simus. Consideremus„ ergo naturam nostram illiusque corruptionem„ in proprietatibus operibusque ipsius, & clarè„ patebit, nullam creaturam in„ universa terra existere naturæ adeo venenatæ,„ quàm unumquemque nostrum. Sed ve„ro ejusmodi corruptio nec cum Sacra Scriptura, nec cum recta ratione conciliari potest.

1. Non agnoscit Scriptura in infantibus peccatum.

IV. Primò. Nullam Scriptura in infantibus corruptionem esse docet, quæ verè ac propriè sit peccatum. *Deut.* 1. 39. dicuntur infantes *boni ac mali distantiam ignorare. Jona* IV. 11. *nescire quid sit inter dextram & sinistram suam.* Et *Rom.* IX. 11. *Antequam nati sunt nec boni nec mali quicquam fecisse.* Imo ejusmodi innocentiam, à malô immunitatem, aliasque qualitates infantibus adscribit, quas non tantum adultis commendat, sed quales Dominus in adultis desiderat, ut in regnum cœlorum admittantur. Ita Apostolus non tantum præcipit 1 *Cor.* XIV. 20. *malitiâ parvuli estote*, id est, parvulorum instar à malitia puri: sed & Dominus Jesus *Matth.* XVIII. 3, 4. parvulô in discipulorum suorum mediô constitutô, inquit; *Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regnô cœlorum.* Et *cap.* XIX. 14. *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire; talium enim est regnum cœlorum.* Hic regerere, infantes dici immunes ab actuali, non verò ab habituali peccatô; Est 1. principium petere, & assumere quod in quæstione est. 2. Nec congruit textui: quia habituale hoc peccatum homines mortis æternæ ac cruciatuum infernalium, juxta hos Doctores, reos facit: In textibus verò allegatis docetur, infantium conditionem esse talem, ut ipsis regnum cœlorum competat. Ergo talis ab ipsis corruptio removetur.

2. Injustitia argueretur Deus.

V. Secundò. Absurdum est statuere, Deum homines puniviſse corruptione tali, quæ verè ac propriè dictum est peccatum; & ex qua omnia actualia peccata tanquam ex fonte necessariò scaturiunt: & deinde propter illam corruptionem homines denuò punire pœna inferni: sic enim Deus non tantum erit autor peccati, sed & per suam punitionem sibi novæ punitionis causam acquiret.

3. Quia concipi non potest quomodo propagetur.

VI. Tertiò. Concipi non potest, quomodo peccatum hoc propagetur. Non enim inhæret animæ, quæ immediatè, etiam juxta communem horum Doctorum opinionem, à Deô creatur; ac proinde si peccatô esset infecta, peccatum illud à Deo esset. Nam quod quidam ajunt, animam à Deo creari nudam & investem, sine spirituali isto de-

decore; quæ Dei quidem reſpectu juſtiſſima peccati pœna, hominis autem ratione, qui ſanctus ac creatori ſimilis eſſe debebat, maxima culpa ſit; præterquam quod ænigmata loquantur, confirmant argumentum noſtrum: nam ſi carentia iſtius decoris ſit peccatum, Deuſque animam eo decore denudatam creat; ergo Deus creat animam peccato infectam: quod horrendum eſt. Sed præterea merum eſt ænigma, quod anima, quæ in creatione merè ſe paſſivè habet, culpæ ſit rea, quia Deus eam creavit deſtitutam decore, quod ineſſe illi debebat. Quâ ratione actio Dei culpa poteſt eſſe hominis? Et quæ obligatio poteſt eſſe animæ, ut ornata ſit decore, ſine quo eam Deus creare vult? Sed nec corpori antequam anima illi infuſa eſt, inhærere poteſt: quia corpus ex ſe vitâ eſt deſtitutum, neque peccati capax. Impuritas quæ corpori inhærere poteſt phyſica eſt & corporalis, non moralis neque peccaminoſa. Neque oriri poteſt ex unione animæ cum corpore; quia cum neutrum infectum ſit, unio, quæ modus tantum eſt, inficere nequit. Nec phyſica corporis impuritas animam peccato inficere poteſt, quia alterius planè eſt naturæ. Tum, anima inficeretur aut volens, aut nolens. Nolens non poteſt: & in primâ unione cum corpore voluntatis nondum eſt capax. Morbi propagari poſſunt; oriuntur enim ex corruptione ſanguinis, aliove vitiô corporis, quod per generationem transfundi poteſt: Sic & temperamentum poteſt propagari, & unà cum temperamento inclinatio ad quædam objecta, quibus peccato indulgentes abundantius frui, quibuſdam etiam abſque peccato nullo modo frui poſſumus, atque ita per conſequens, inclinatio ad actiones quaſdam vitioſas, ſeu ſingularia quædam peccata: quatenus anima, quæ per membra corporis, & ſpeciatim ſanguinem operatur, inclinationem habet faciendi ea, ex quibus, juxta corporis ſui conſtitutionem, voluptatem ſibi gratam percipit, & fugiendi ipſi ingrata. At illa inclinatio, uti vidimus, peccatum non eſt: Eſt tamen fons & origo peccatorum, ſi homo illi indulgeat.

4. Quia eſt involuntaria.

VII. Quartò. Nullum peccatum pœnâ dignum eſt involuntarium: quia nihil magis debet eſſe voluntarium, quàm quod hominem pœnæ, & quidem graviſſimæ, æternæ nempe & ſummorum cruciatuum, reum facit. Atqui corruptio originaria eſt involuntaria. Probatur: Quia naſci eſt involuntarium; ergo etiam cum hac aut illâ labe naſci. Ad hoc argumentum varia excipere ſolent, tam ad majorem, quàm minorem. Primò quidem negant, corruptionem originariam eſſe involuntariam; è contra urgent voluntariam eſſe, & quidem triplici reſpectu: Antecedenter, in Adamo, in cujus voluntate omnes poſterorum ſuorum voluntates continebantur. 2. Subjectivè in ipſis poſteris, cum ea ſit morbus ipſiuſmet voluntatis, cui accedit inſtar ponderis eam à cœleſti bono ad terrena avertentis. 3. Conſequenter in omnibus ſuis actibus malis, in quantum eos lubentiſſimè volunt. Nam cum iſti actus omnes mali procedant ex iſto nativæ corruptionis fonte, illoſque impensè velint peccatores, iiſque ſummoperè delectentur; qui negentur velle cauſam & radicem, cujus effectus & fructus tam libenter volunt? Sed verò quis non videt hæc non niſi quæſita effugia eſſe? Quomodo enim in Adami voluntate omnes poſterorum voluntates comprehenſæ fuerunt, quæ actu nunquam in Adamo fuerunt? Certè peccatum, ad cujùs perpetrationem voluntas nunquam aſſenſum præbuit, voluntarium non eſt: Atqui ad peccatum hoc, ſive conſideretur ut corruptio, ſive ut actuale Adami peccatum, poſterorum voluntas nunquam aſſenſum præbuit. Dicere autem corruptionem ſubjectivè eſſe voluntariam, quia inhæret voluntati, eſt ludere in voce voluntarii. Nos enim per voluntarium intelligimus, non quod ullo modo ad voluntatem ſpectat; ita enim voluntaria dici poſſent ad quæ facienda homo inevitabili neceſſitate determinatur, modo voluntas ejus potenti actione inclinetur ut lubentiſſimè velit, nec aliud velle poſſit; quod abſurdum; ſed illud, quod voluntatis deliberatio præcedit, vel ſaltem præcedere poteſt, adeoque ſi non præcedat, libera ac voluntaria negligentia in causâ ſit: quodque à voluntate liberè determinatur. Hoc modo voluntarium quid dici non poteſt à ſuo ſubjecto, ſed à ſuâ causâ, à quâ procedit, ita ut poſſit ab eâ non proceſſiſſe: Et eo ſolum ſenſu dicimus peccatum pœnâ dignum debere eſſe voluntarium. Nec minus abſurdè conſequenter dicitur eſſe voluntaria: Licet enim verum eſſet, omnes homines propter illam corruptionem lubentiſſimè omnia ſcelera velle, non tamen propterea dici poteſt ipſos corruptionem illam voluiſſe. Ita enim corrupti nati non poſſunt quin peccata velint: quia autem per nativam illam corruptionem ipſorum voluntas ita ad malum eſt determinata, ut nihil boni poſſit velle, exinde ineptè aſſeritur ipſam corruptionem, quæ hanc malum volendi neceſſitatem impoſuit, voluntariam eſſe. Si per liberam voluntatis electionem illam corruptionem ſibi accerſiviſſent, rectè inferretur, & ſcelera, quæ illam conſequuntur, reſpectu ſuæ originis eſſe voluntaria: Nunc verò cum corrupta naſcatur voluntas, quomodo corruptio quam evitare non potuit voluntaria dicetur? Ex cauſa quippe quam quis voluit, poteſt quidem colligi, etiam conſequenter eum voluiſſe effectum, ex cauſa illa neceſſariò fluens:

fluens: Nullô autem modo, ex effectô neceſſariô, ad quem quis per cauſam, ad quam nullum adhibuit nec adhibere potuit aſſenſum, determinatus eſt ut aliter nec velle nec agere poſſit, colligi poteſt, aliquem cauſam illam voluiſſe. Velle dici non poteſt, qui non poteſt nolle.

Omne peccatum pœna dignum eſt voluntarium.

VIII. Sed & ad majorem excipiunt, negando omne peccatum pœnâ dignum eſſe voluntarium: Motus enim concupiſcentiæ primo primos non eſſe voluntarios ſimpliciter, & tamen peccata. Eſſe peccata, liquet ex *Rom.* VII. 7, 8, 9. ubi Apoſtolus dicit, ſe noſſe ex Lege concupiſcentiam eſſe peccatum, per quam intelligit motus concupiſcentiæ primo primos, in lege vetitos præceptô, *non concupiſces:* Involuntarios eſſe, liquet ibidem, quia *verſ.* 15. ait ſe non agnoſcere quod perpetrat (adeo iſti motus ejus approbatione & conſenſu carebant) ſed è contrariô ſe facere non quod velit, ſed quod odit: *verſ.* 17, 21.

Motus primo primi non ſunt peccata.

IX. Verum multa in hac exceptione ſupponuntur falſa, quæ ſingula paucis excutienda ſunt. Primò itaque motus concupiſcentiæ primo primos, nullô adhuc accedente voluntatis conſenſu, eſſe peccata, gratis aſſeritur. Primò enim, non dicit Apoſtolus ſe ex Lege noſſe, concupiſcentiam eſſe peccatum: Non enim dicit, concupiſcentiam non noſſem eſſe peccatum, ſed ſolummodò, *concupiſcentiam non noſſem, niſi lex dixiſſet, non concupiſces:* quod commodè exponi poteſt, non noviſſem concupiſcentiam in me regnare, neque motus illius vehementes ſenſiſſem, niſi lex eam mandato ſuo prohibuiſſet; atque ita, quoniam omnes in vetita nitimur, illa in me magis excitata fuiſſet. Ut conveniat cum verbis ſequentibus: *Occaſione autem acceptâ peccatum per mandatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.* Quanquam non repugnamus, ut priore ſenſu ſumatur, ex lege cognoſci concupiſcentiam eſſe peccatum.

Nec proprie vetantur præcepto decimo.

X. Sed addimus 2. præcepto *non concupiſces*, non vetari motus primo primos, neque indicari illos eſſe peccata; ſed talem prohiberi concupiſcentiam, quâ quis res proximi, puta domum, uxorem, ſervos, jumenta, aliaque ſibi habere concupiſcit, omniaque adhibet media, quibus eas obtinere poſſit, ita ut ſuæ ſint; non quidem vi aut violentiâ, nec invito propriè domino; ſed eo non reluctante: faciendo ut res illa proximo vileſcat, & illius poſſeſſioni, qua ægrè alias cariturus fuiſſet, renuntiet; idque ad ſuum tantum commodum ac voluptatem, nequaquam reſpiciens ad incommodum ac damnum proximi. Quod liquet ex concupiſcentiæ hujus objectis præcepto decalogi decimo recenſitis; ſunt illa domus, uxor, ſervi, jumenta proximi. Poteſt proximo perſuadere, ut domum ſibi vendat: nolenti multas creare moleſtias, ſive vicinos in ipſum concitando, ſive aliô modô ingratam ipſi domus inhabitationem faciendo, ut ultrò eam vendat. Poteſt optare ut divortium intercedat inter uxorem ac maritum, eumque in finem offenſionem, ſi qua exoriatur, magis accendere, frigidam ut ajunt ſuffundendo, quò tandem maritus, ut moleſtiis hiſce liberetur, repudium uxori mittat, ipſeque eâ fruatur. Atque ita porro. Hoc quoniam multorum in Republicâ Judaicâ malorum ſeminarium eſſe poterat, à Deô ſeverè vetitum eſt. Si enim proximo damnum inferre illicitum eſt, nec concupiſcere licet, quô ſine proximi damnô, aut non, aut difficulter admodum frui poſſumus. Quantum autem deliberata hæc concupiſcentia diſtat à motibus primo primis involuntariis!

Nec ſunt peccatum inhabitans, Rom. VII. 15.

XI. Tertiò, nec *verſ.* 15. *& ſeqq.* quando loquitur Apoſtolus de peccatô inhabitante, reſpicit motus primo primos, aut originariam corruptionem, motus illos concupiſcentiæ ſubinde excitantem; ſed intelligit peccati habitum longâ conſuetudine contractum; neque loquitur de voluntate completâ, quâ bonum quod non facit velit, & malum quod odit facit; ſed de voluntate incompletâ, ſeu nudâ velleitate: Deſcribit nempe ſub perſonâ ſuâ (uti alias fuſius oſtendemus) miſerum hominis irregeniti & ſub peccati jugô captivi ſtatum: peccandi habitum ait adeo occupaſſe ipſius affectus, actionibuſque ejus dominari, ut licet ratio dictet bonum faciendum, malum fugiendum eſſe, ipſeque proinde & bonum facere, & malum fugere vellet, quod tamen peccati dulcedine allectus contra rationis dictamen & bonum omittat, & malum faciat. Adeo ut quod aliquô reſpectu vult, illud abſolutè velle dicatur: Eodem ſenſu quô Servator noſter, *Matth.* XXVI. 39. *Pater ſi fieri poteſt, tranſeat calix iſte à me; non autem ſicut ego volo*, id eſt, ego alias vellem, *ſed ſicut tu.* & *Gal.* V. 17. Simili phraſi quâ *expedit* pro expediret ponitur *Matth.* XVIII. 6. Qui ſenſus exinde evincitur; quia fieri nequit, ut aliquis voluntate completâ velit bonum, & nihilominus faciat malum; quia voluntas principium actionum eſt. De nudâ ergo velleitate ſeu voluntate incompletâ hæc ſunt accipienda; qualis eſt in illô, qui merces ſuas vellet ſervare, ſed naufragii evitandi cauſa vult jactum facere.

Explicatio Rom. V. 12.

XII. Sed nunc præcipuas aliquot, quibus corruptio originaria adſtrui ſolet, rationes expendamus. Primò objiciunt nobis *Rom.* V. 12. *Per unum hominem peccatum intravit in mundum:* Peccatum autem illud, quod per primum hominem in mundum ingreſſum eſt, non eſt actuale, ſed originale, hoc eſt, habituale quod in omnes poſte-

ſteros eſt propagatum. Reſp. Imo nullum aliud intelligit Apoſtolus, quam ipſum actuale ac perſonale Adami peccatum; aliud enim per primum hominem in mundum ingreſſum non eſt: illud nempe, per quod mors in mundum ingreſſa eſt: nam immediatè additur, *& per peccatum mors.* Mors autem non intravit in mundum per peccatum originis, alias non intraſſet per primum Adami peccatum: quod denuntiatio mortis Adamo propter peccatum facta falſi arguit. Dices. Mors intelligitur, non Adami, ſed omnium; ergo & omnium peccatum. Reſp. Intelligitur mors Adami: Si enim intelligitur mors omnium, eaque per peccatum ingreſſa eſſe dicitur in mundum, quid eſt ergo, quod Apoſtolus immediatè addit, quod *mors in omnes pervaſit quatenus omnes peccarunt?* Eſſet enim illa inanis ταυτολογία. Verborum ergo ſenſus eſt: peccandi initium eſſe factum ab Adamo, eumque propterea mortuum: atque ita ad exemplum Adami reliquos eſſe mortuos, quia Adamum peccantem imitati ſunt. Et hunc ſenſum evincit vocis in textu Græco diverſitas: quando enim mortem in mundum ingreſſam dicit Apoſtolus, utitur voce εἰσῆλθεν: quando eam porro propagatam ait, voce διῆλθεν: quarum diverſa ſignificatio eſt. Quid etiam ineptius, quàm dicere peccati tranſitum eſſe factum in omnes homines? Mos eſt Scripturæ Sacræ accidentia ejuſmodi, qualia ſunt, peccatum, juſtitia, ſapientia, mors, &c. deſcribere, tanquam perſonas, quibus ortum, propagationem, regnum, effecta attribuit. Sic ortus peccati deſcribitur, *Jacob.* I. 14, 15. regnum, *Rom.* V. 21. VI. 12. VII. 17. ſtipendium, *Rom.* VI. 23. Et ita hic eſt accipiendum, pro peccatô in genere, cujus hic initium deſcribit. Itaque, *per unum hominem peccatum intravit in mundum*, tantumdem eſt, atque unus homo, ſc. Adam, peccandi initium fecit; ſeu, per Adamum peccatum exiſtere cœpit, ſeu ortum ſuum accepit. Hôc ſenſu *Joan.* XVI. 21. dicitur homo quando naſcitur, *naſci*, ſeu venire, *in mundum*, & 1 *Joan.* IV. 1. pſeudoprophetæ, quando homines ſeducere incipiunt, *exire in mundum.* Imò Domino Jeſu munus ſuum inchoante, dicitur *lux veniſſe in mundum*, *Joan.* III. 19.

Geneſ. VI. 5. XIII. Secundò. Citant *Gen.* VI. 5. ubi cum Deus diluvium mundo impiorum eſſet inducturus, dicitur, quod *multa malitia hominum eſſet in terrâ, & cuncta cogitatio cordis ejus tantum eſſet mala omni tempore.* Reſp. 1. Non agitur hic de peccatô omnibus hominibus communi; Noachus enim ut *vir juſtus & perfectus* expreſsè excipitur, *verſ.* 8, 9. 2. Malitia hæc vocatur *figmentum cordis*, quod voluntariam malitiam denotat, ac proinde corruptioni originariæ, cum quâ naſcimur, applicari nequit. 3. Hic deſcribitur malitia, quæ cauſa fuit impulſiva cur Deus mundum diluviô perdere voluerit: illud autem non eſt peccatum originis; quia id cum ſemper idem ſit, cur non prius Deus ad iram provocavit? Dices. Peccatum originis propriè non eſt cauſa diluvii, ſed peccata actualia exinde profluentia iram Dei accenderunt. Reſp. Malitia, quæ hic deſcribitur, ſola ut ratio adfertur, cur Deum pœnituerit quod hominem condiderit, & quod eum à terrâ delere voluerit. Si autem cauſa illa non fuit peccatum originis, ſed peccata actualia, ergo & ſola actualia hic intelliguntur. Dices: Prioribus verbis, *quod multa hominum malitia eſſet in terris*, agitur de peccatis actualibus: poſterioribus verò, quod *cuncta cogitatio cordis ejus ſolummodo eſſet mala omni tempore*, eorum cauſa aſſignatur, corruptio nempe originaria. Reſp. Sed hoc eſt vim facere textui, & divellere quæ Scriptura conjungit. Deſcribitur ſolummodò univerſalis hominum corruptio, eaque adeo ingens, ut quam primum cognitionis capaces eſſent, jam parentum aliorumque ſuaſu ac exemplô peccatis aſſueſcerent, & antequam ratione uti ſcirent, conſuetudine peccandi in malô obdurati eſſent. Et verò, quid diſcriminis intereſt, ſive corruptio originaria cauſa ſit diluvii: ſive peccata actualia ex illâ neceſſariò ſuppullulantiâ? utrobique enim tandem omnis illa malitia in corruptionem originariam recidet. 4. Fruſtra Deus per Noachum invitaſſet ad pœnitentiam, quos ob corruptionem illam originariam converti impoſſibile erat, niſi Deô virtute ſuâ omnipotente malitiam illam ſuperante: fruſtra centum & viginti annis reſipiſcentiam exſpectaſſet eorum, quos reſipiſcere perinde impoſſibile erat, atque mortuo in vitam reſurgere. Ergo hæc de malitiâ voluntariâ accipienda ſunt: & verba *omni tempore*, ad tempus quo diſcretionis inter honeſtum ac turpe, ac proinde ſceleris, capaces ſunt, reſtringenda ſunt.

Geneſ. VIII. 21. XIV. Tertiò. Eadem fermè verba objiciunt ex *Geneſ.* VIII. 21. *Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt à pueritiâ ſuâ.* Reſp. Similiter illic agi, non de originariâ, ſed voluntariâ corruptione. 2. Voculam Hebræam כִּי, hic non debere verti, *quia*, vel *nam*, uti communiter fit; ſed *quamvis*: ſic *Joſ.* XVII. *ult. Nam Cananæos expelles*, כִּי (non *nam*, ſed) *etiamſi habeant currus ferreos.* Quam voculæ hujus ſignificationem etiam Buxtorfius in Lexicô ſuô obſervat. Ita ut verba Dei hoc modô legenda ſint: *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines*; (non quia, vel nam, ſed) *quamvis ſenſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſint ab adoleſcentiâ ſuâ.* Deus enim odorem gratum holocauſti Noachi odoratus, dicit ſe nolle amplius terræ diluvium immittere, etiamſi contingat homines denuò

nuò in eandem impietatem recidere. Si verò vulgatam ſequamur lectionem, dicendum eandem rationem, quæ Deum impulit ut diluvium mundo immitteret, nunc eum retinere, ne denuò immittat: Quod abſurdum.

Job. XIV. 4. XV. Quartus locus eſt. *Job.* XIV. 4. *Quis dabit mundum de immundo? ne unus.* Reſp. Quibus indiciis colligitur hic de immunditiâ morali, ſeu de peccatô agi? Imo tota textus connexio docet, Jobum loqui de immunditiâ phyſicâ, quæ omnium infirmitatum ac morborum eſt cauſa, quibus homo muliere natus obnoxius eſt. Agnoſcit itaque Jobus, ſe communi hujus vitæ miſeriæ cum omnibus hominibus eſſe obnoxium, neque cauſam ullam eſſe, cur illâ eximi velit: quis enim dabit mundum de immundo? ſed ſortem ſuam deplorat, quod calamitatibus extraordinariis preſſus, & tantum non oppreſſus ſit: Orat ergo, ut vivat tantum cum naturali immunditie & calamitate, & ab extraordinariâ illâ liberetur.

Pſal. LI. 7. XVI. Quintus locus eſt *Pſal.* LI. 7. *Ecce in iniquitate genitus ſum, & in peccatô calefacta eſt de me mater mea.* Reſp. Etſi horum verborum litera urgeatur, nihil hic erit pro peccatô originis. 1. Non enim David dicit ſe in matre ſuâ peccaſſe; ſed matris ſuæ peccatum commemorat? 2. Non facit ullam mentionem Adami, ſed non altius quàm ad matrem ſuam adſcendit. 3. Nec etiam omnes homines in iniquitate genitos dicit, ſui ſolius tantum mentionem facit. Dicere omnium hominum eandem eſſe rationem, atque ita adſcendendo tandem pervenire ad omnis corruptionis fontem Adamum; eſt ſupponere quod in quæſtione eſt, quodque ex jam dicendis falſum eſſe patebit. Nempe nihil vetat, imo ratio ſuadet, verba hæc Davidis de ipſo ſolô accipienda eſſe: deplorat David peccatum ſuum, illiuſque veniam orat: ut verò Deum ad miſericordiam flectat, dicit ſe *in iniquitate genitum*; hyperbolicâ loquendi ratione innuere volens temperamentum ſuum ſanguineum ad libidinem admodum proclive, non aliter ac ſi libido cum ipsô genita fuiſſet. Quales hyperbolæ plures leguntur in Pſalmis: ſic *Pſal.* XXII. 10, 11. *Tu, ô Deus, es eductor meus ab uterô, confidere faciens me ſuper ubera matris meæ. Pſal.* LXXI. 6. *Tibi innixus ſum ab uterô; è viſceribus matris meæ tu es extractor meus. Pſal.* LVIII. 4. *Abalienati ſunt impii à vulvâ, aberraverunt ab uterô.* Similiter *Job.* XXXI. 18. *Ab adoleſcentiâ crevit* (miſericordia vel pupillus) *mecum tanquam apud patrem, & ab uterô matris meæ deduxi illum.* Niſi hic hyperbole ſit, ſtatuendum miſericordiæ virtutem Jobo fuiſſe adnatam. Neque ulla ratio eſt excipiendi, Davidem de originali peccato loqui, Jobum de virtute acquiſitâ: cum, ſi nulla ſit hyperbole, Jobus tam de ſe dicat, quod ab utero matris ſuæ deduxerit pupillum, quàm David, quod in iniquitate ſit genitus. Porro *Eſa.* XLVIII. 8. *tranſgreſſorem ex uterô vocavi te.* Nec hic, nec *Pſal.* LVIII. 4. reſpici peccatum originis, documento eſt, quod alias ſancti hi viri nihil objeciſſent ſceleratiſſimis hiſce peccatoribus, cujus ipſi rei non fuiſſent. Eâdem hyperbolicâ loquendi ratione dicunt Phariſæi cœco iſti nato *Joan.* IX. 34. *In peccatis natus es totus, & tu nos doces?* Sanè ſi peccatum originis reſpexiſſent, quo jure ipſum reprehendiſſent, cum idem à cœco ipſis regeri potuiſſet? Dices. Reſpexerunt ad doctrinam de metempſychoſi, credideruntque ejus animam, antequam ipſe naſceretur, multis peccatis fuiſſe inquinatam. Reſp. Eſto. Inde liquet, phraſin *in peccatis naſci*, non denotare, naſci cum corruptione originariâ ab Adamo derivatâ, de quo nunc tantum quæritur. Imo ratio non ſinit, ut verba Davidis illo ſenſu accipiantur: Quia tum dicendum, verborum Davidis hunc eſſe ſenſum: Graviter peccavi: ſed cauſa peccati mei eſt corruptio originaria cum qua natus, & quâ propter Adami peccatum à te, ô Deus, punitus ſum, & unde peccatum hoc meum neceſſariò profluxit, adeo ut niſi me gratia tua efficace ita ſuſtentes ut peccare non poſſim, neceſſariò in quævis peccata ruam. Quid videtur, eſtne hæc oratio viro ſancto peccatum ſuum ſerio deflenti, illiuſque remiſſionem à Deo cum ſuſpiriis ac lachrymis flagitanti, conveniens? Attentius locum hunc conſideranti, alius illius videtur eſſe ſenſus, & David reſpicere ad legem, quæ exſtat *Levit.* XV. 24. & XVIII. 19. qua concubitus cum muliere tempore menſtruorum prohibetur, illiuſque legis tranſgreſſoribus pœna mortis denuntiatur. *Cap.* XX. 18. Obſervat Sebaſtianus Munſterus in ſuis ad legem hanc notis, communem fuiſſe Judæorum opinionem, *non niſi miſeros & omnino effrænes filios hinc naſci, ſi interea temporis mulier conceptui operam dederit.* Ad hanc legem & communem Judæorum opinionem David reſpicere videtur. Expreſsè eum matris ſuæ peccatum & iniquitatem commemorat, in quo ſe genitum ait: Atqui quæ alia iniquitas intelligi poteſt, niſi tam ſeverè in Lege damnata? Cum itaque communis eſſet Judæorum opinio, filios in iſta matris ſuæ iniquitate conceptos eſſe effrænes, ſceleratos, ac eximios peccatores, David, ut ſe graviſſimum coram Deo peccatorem fateatur, ſe in iniquitate genitum, matremque de ſe in peccato calefactam ait. Unum explicationi huic obſtare videtur, quod credibile non ſit, Davidem criminis adeo enormis, ac fœdæ contra legem tranſgreſſionis ma-

matrem ſuam voluiſſe ream agere, peccatumque ejus palam traducere. Verum illi commodè occurri poteſt, ſi dicamus, Davidem non propriè tale peccatum de matre ſuâ affirmare: ſed uti communi inter Judæos loquendi ratione, quâ hominem ſceleratum & improbum vocarunt hominem in iniquitate, hoc eſt, in menſtruis matris ſuæ genitum. Uſitatum eſt in omnibus linguis proverbia & modos loquendi deſumi ab hiſtoriis quæ contigerunt, imo nonnunquam ab uno exemplo viri eximii ac præcellentis. Sic qui parum feliciter nati ſunt, Latinis dicuntur quartâ lunâ nati: quia Hercules, cujus vita fuit laborioſa multiſque periculis expoſita, quartâ lunâ natus dicitur. Calamitoſi & ad extremam inopiam redacti dicuntur equum habere Sejanum; quia Cn. Seius equum habuit ejuſmodi fato, ut quiſquis ejus poſſeſſor eſſet, is cum omni domo ad internecionem uſque deperiret. Imo & quandoque hæc proverbia & loquendi modi ex communi vulgi opinione ortum habent, & ſignificationem ſuam accipiunt. Sic qui intemperiis agitur, cuique omnia infœliciter cedunt, in patrios cineres minxiſſe dicitur; antiquitus enim, ut ait Eraſmus, paterni ſepulchri ſumma fuit religio. Proinde qui monumentum patris violaſſet: huic, ſicut & parricidis, Erinnes furias ultrices immittebant, neque quicquam proſperè ſuccedebat. Et, quod propius hanc materiam ſpectat, ſi quis infans naſcatur cujus capiti amnii pars adhæret, cum galeâ naſci dicitur: Communis vulgi opinio eſt, ejuſmodi nativitatem pueris multa portendere, & ita natos aliis eſſe magis perſpicaces, eaque videre, quæ alii videre nequeunt. Inde, apud noſtrates ſaltem, vulgare illud natum eſt proverbium, quo hominem ſagacem ac perſpicacem deſignare cupientes, eum cum galeâ natum dicant. Eodem modo ex communi illâ Judæorum opinione, quâ omnes in iſtâ matris ſuæ iniquitate conceptos crediderunt ſceleratos & effrænes, facilè illa conſuetudo loquendi fluxit, quâ hominem inſigniter peccatorem vocarunt *in iniquitate genitum*. Huc reſpicere videntur Phariſæi, quando cœco nato, cui Chriſtus viſum reſtituerat, cum indignatione exprobrant, *in peccatis natus es totus*, *Joan.* IX. 34. ex cœcitate quâ cum natus erat colligentes ipſum in tali iniquitate genitum, ac proinde hominem eſſe profanum ac impium. Nihil itaque aliud David hac loquendi phraſi de ſe affirmare voluit, niſi, ſe graviſſimum eſſe peccatorem. Vel dici poteſt, hic ſubintelligi particulam *ſicut*, quam plurimis in locis ſubintelligi debere notiſſimum eſt; ut *Pſal.* XI. 1. XXII. 14. ita ut ſenſus ſit: *Ecce ſum ſicut in iniquitate genitus*, id eſt, homo ſceleratus, peccato deditus, & concupiſcentiæ carnalis ſervus. Et hæc explicatio ſtatui Davidis, & totius Pſalmi, quo peccatum ſuum amariſſimè coram Deo deflet, argumento quam maximè eſt conſentanea: per eam quippe introducitur David peccatum & impietatum ſuam coram Deo verbis maximè emphaticis confitens ac deflens, ut per apertam iſtam confeſſionem, & peccati ſeriam deteſtationem, illius remiſſionem à Deo conſequatur.

XVII. Sextus locus eſt *Eph.* II. 3. *Sumus naturâ filii iræ.* Reſp. 1. Solere hunc locum aliter citari, quàm apud Apoſtolum legitur: non enim dicit, ἐσμὲν, *ſumus*, ſed ἦμεν, *eramus naturâ filii iræ*; quo manifeſtum eſt Apoſtolum ſtatum præſentem, in quo tunc Epheſii erant, oppoſuiſſe ſtatui præterito. Sed nec exinde colligi poteſt, Apoſtolum reſpexiſſe ad ſtatum ipſorum, quem à naturâ, hoc eſt, ut illi volunt, à nativitate ſuâ habent, & ideo loqui in præterito imperfecto, quia nunc in alium ſtatum per gratiam Dei tranſlati erant: Quia ſic non debuiſſet dicere, *eramus naturâ filii iræ*, ſed, *ſumus naturâ filii iræ*; id eſt, reſpectu naturalis noſtræ originis, filii iræ ſumus (quemadmodum propterea ſemper in tempore præſenti, contra omnium exemplarium fidem, locus hic à corruptionis originariæ patronis citari ſolet) per gratiam autem Dei à ſtatu iræ liberati ſumus, & in ſtatu ſalutis collocati. Nunc autem dicendo, *eramus naturâ filii iræ*, oſtendit ipſos non tantum filios iræ non amplius eſſe, ſed nec eſſe naturâ filios iræ. Quod clarius liquebit, ſi conſideraverimus iræ hujus cauſam, & vocis *naturâ* genuinam ſignificationem. Cauſa iræ hujus non aſſignatur corruptio aliqua naturalis, ſed peccata actualia, in quibus Epheſii ante *ambulaverant ſecundum ſæculum mundi hujus, ſecundum principem poteſtatis aëris, facientes voluntatem carnis & cogitationum: verſ.* 2, 3. Per ejuſmodi ambulationem dicit eos fuiſſe *naturâ filios iræ*; quod non ſignificat à nativitate; ille enim iræ ſtatus non poteſt eſſe effectum hujus ambulationis, ſed ex horum doctorum ſenſu, ejus cauſa eſt: neque innuit Apoſtolus corruptionem hanc quam à naturâ habebant hujus ambulationis cauſſam eſſe, indeque eos in iram Dei incidiſſe; nam *filium iræ* eſſe conjungit cum voce *naturâ*; adeo ut, ſi horum doctorum interpretatio valeat, jam filii iræ fuerint, antequam in peccatis illis ambularent: quod Apoſtolo manifeſtè contrariatur. Unde evincitur, phraſin *naturâ* hic non ſignificare, à nativitate, ſed verè, ſeu reverâ: perinde ut *Gal.* IV. 8. *Serviebatis iis qui naturâ non ſunt Dii*: hoc eſt, qui reverâ non ſunt Dii. Atque ita verba hæc optimè conveniunt cum toto contextu. Ambulavimus in deſideriis carnis noſtræ, & eramus verè filii iræ, id eſt, verè ſub irâ ac maledictione Dei eramus, quemadmodum *Eph.* II. 3.

dum & reliqui homines: Sed Deus per gratiam ſuam nos ex ſtatu iræ liberavit, & in ſtatu ſalutis collocavit; adeo ut nunc iidem illi non ſimus, qui eramus.

Refutatio rationum.

1. Quod Adamus peccator neceſſario peccatores genuit.

XVIII. Hiſce Scripturæ Sacræ locis etiam rationes quaſdam ſubjungunt. Prima eſt. Adamus per generationem non potuit in poſteros propagare, niſi quod ipſe habuit: Cum itaque peccato fuerit infectus, neceſſariò etiam peccatores progenuit, quia *qualis eſt radix, tales etiam ſunt rami: Rom.* XI. 16. Reſp. 1. Verum eſt, Adamum non potuiſſe per generationem propagare, quo ipſe deſtitutus erat; ſed exinde non ſequitur, Adamum quicquid habuit in poſteros propagaſſe; ſed ſolummodò ea quæ per propagationem communicari poſſunt. Certè, ſecundum communem Theologorum ſententiam, quæ maximè probabilis eſt, Adamus animam ſuam non propagavit in poſteros; quia natura animæ, utpote ſpiritus, talis eſt ut propagari non poſſit. Idem dicimus de peccato, quod eſt perſonalis cujuſcunque hominis actio; peccantemque non egreditur: impoſſibile eſt ut illud per generationem in alios propagetur. 2. Quod attinet locum *Rom.* XI. 16. non ibi generatim legitur, qualis eſt radix, tales etiam ſunt rami; ſed, *ſi radix eſt ſancta, etiam rami ſancti ſunt.* Atqui per *ſanctitatem* hic non intelligitur qualitas inhærens, ſeu virtus ſanctitatis impietati oppoſita; ſed externa ſanctitas, ſeu ſeparatio populi Judaici à reliquis mundi hujus populi; quam Deus fecit, quando ipſorum radicem, hoc eſt patrem ipſorum Abrahamum, elegit, ut ejus ramos, id eſt, ex ipſius poſteris ſemper aliquos ſibi reſervet, & à communi gentium perditione liberet, ex ſpeciali erga Abrahamum favore: adeo quidem, ut licet aliqui per infidelitatem ſuam ex trunco exſcindantur, alii tamen ex gentibus per fidem in Jeſum Chriſtum inſerantur, & pro Abrahami filiis, tanquam rami in truncum inſerti, reputentur. Hoc ſenſu ſanctitas populo Iſraëlis tributa paſſim legitur, *Exod.* XIX 6. *Deut.* XIV. 2. Quid hic reperire eſt, quod aliquam cum corruptione originariâ ab Adamo in poſteros derivatâ affinitatem habet? Si tamen hoc exemplum urgere velint, neceſſe eſt fateantur, ſicut Adamus peccatum ſuum propagavit in poſteros, ita etiam Abrahamum ſuam juſtitiam in poſteros ſuos propagaſſe. Quod nec illi dicent, & reverà abſurdum eſt.

2. A circumciſione.

XIX. Secunda. Circumciſio fuit remedium contra peccatum originis. Reſp. Gratis id dicitur, extra Scripturam. In contrarium militant rationes non paucæ, & graves, quas cum de circumciſione ſumus acturi proponemus.

3. A baptiſmo infantium.

XX. Tertia. Baptiſmus infantium eſt ablutio peccati: non autem alterius quàm originalis, quia actualia non commiſerunt. Reſp. 1. Infantium baptiſmus nuſquam à Chriſto nec Apoſtolis eſt præceptus; neque ullum exemplum ex Scripturâ Sacrâ proferri poteſt, unde indubitato conſtat infantes ab Apoſtolis baptizatos fuiſſe. Quamvis itaque illum licitum fateamur, & piè ac decenter infantibus adminiſtrari poſſe: illius tamen neceſſitas ex Scripturâ adſtrui non poteſt; imo illa tertio vel quarto demum ſæculo introducta eſt. 2. Neceſſe non eſt baptiſmum in infantibus deſignare ablutionem peccatorum; poteſt denotare obligationem ad vitæ ſanctimoniam ſine expreſsâ denotatione ablutionis peccati: & à parte Dei obſignare promiſſionem vitæ æternæ, ſine expreſsâ ſignificatione remiſſionis peccatorum, quæ adultis propria. Perinde uti hæc deſignavit in Domino Jeſu Chriſto, peccati omnis experte.

4. Quod Chriſtus etiam ſit infantium Servator.

XXI. Quarta. Si infantes non ſunt peccato inquinati, ergo Chriſtus non eſt eorum Servator. Reſp. Servator eſt illorum, non quia eos mundat à peccato, quod in infantes non cadit: ſed quia liberat à morte, quam per naturalem generationem ab Adamo trahunt, & ex quâ nulla niſi per Chriſtum datur liberatio. Statuimus ergo infantes in infantiâ morientes ſervari, non per naturalem ipſorum innocentiam, ſed per redemptionem Jeſu Chriſti.

5. Quia in infantibus ſe produnt indicia malitiæ.

XXII. Quinta. In infantibus ſe produnt indicia malitiæ; unguibus lacerant, mordent, &c. Reſp. Sunt hæc omnia ſolummodò naturales appetitus habendi quod carni gratum, & averſandi quod carni ingratum & moleſtum eſt: quibus ante rationis uſum nulla vitioſitas moralis propriè dicta ineſt.

6. Quia infantes moriuntur.

XXIII. Sexta. Infantes moriuntur, ergo ſunt peccato infecti: quia mors eſt peccati conſequens, *Rom.* V. 12. illiuſque ſtipendium, *cap.* VI. 23. Reſp. Mors naturalis quam ab Adamo trahimus non eſt propriè pœna peccati, ſed naturale tantum conſequens, quod ab Adamo ob peccatum pœnâ mortis punito in nos derivatur; neque *Rom.* V. 12. infantes reſpici, antea oſtendimus. *Cap.* autem VI. 23. loquitur Apoſtolus de morte quæ pœna ſeu ſtipendium peccati eſt: illa autem non eſt mors naturalis, quam infantes moriuntur; quia opponitur vitæ æternæ, ibidem: mors autem naturalis, quæ piis via ad vitam æternam eſt, illi rectè non opponitur; ſed ſola mors æterna. Illa verò ſolos peccatores, voluntariâ malitiâ præcepta Dei tranſgredientes, manet: eſtque illa, quæ alibi vocatur *mors ſecunda. Apoc.* XX. 14.

7. Quia corruptio originaria non eſt malum pœnæ, ergo culpæ.

XXIV. Septima. Corruptio originaria eſt malum. Ergo vel eſt malum culpæ, vel pœnæ. Si malum culpæ, peccatum eſt. Si malum pœnæ; quæritur cujus peccati ſit pœna? an Adami? atqui ſic innocenti pœna

à nocente contracta infligitur. An verò noſtri? Atqui ſic aliud peccatum originali prius in nobis eſt. Reſp. Non eſſe hic ſufficientem partium enumerationem: Eſt nimirum tertii generis malum, naturale nempe, quod nec culpæ nec pœnæ malum eſt. Talis eſt cœcitas cœci illius *Joan.* IX. 3. de quo cum diſcipuli interrogarent Dominum, utrum ille an verò parentes ipſius peccaſſent, propterea quod cœcus natus eſſet? reſpondit Dominus: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; ſed ut manifeſtentur opera Dei in illô.* Ejus generis ſunt mala & afflictiones, quæ Deus piis ſeque timentibus ad fidei ac conſtantiæ ipſorum explorationem immittit; ut Jobo, fidelibus ac Eccleſiæ ſuæ. Et ad ejuſmodi generis mala, quæ neutra ſunt, corruptio illa, quæcunque nobis à naturâ ineſt, referri debet: nempe non eſt peccatum, neque pœna, noſtri reſpectu: eſt tamen malum aliquod naturale, quod ex occaſione pœnæ Adamo inflictæ ad nos promanavit, ſeu carentia boni cujuſdam, quo alias gaviſi fuiſſemus: quoniam Adamus bonum, quo ipſe propter peccatum ſpoliatus eſt, ad nos propagare non potuit.

Infantes in utero materno non peccant actualiter.

XXV. Potuiſſemus nunc hac diſputatione defungi: Verum cum hodie quidam ulterius procedant, & non contenti aſſerere infantes naſci habitu peccati infectos, commento hactenus inaudito infantibus nondum natis, & adhuc utero materno concluſis, adſcribant peccata actualia, quod à primâ animæ cum corpore unione non niſi ſtulta cogitent, & actualem à Deo averſionem, quam repetitis jugiter actibus confirment, unde vitioſus habitus, quam corruptionem originalem appellamus, exoriatur: Atque ita hic etiam locum habeat, quod homo prius actu quàm habitu ſe corrumpat; paucis commenti hujus novi abſurditas oſtendenda eſt. Ac primô quidem, cum jam abunde oſtenſum ſit, nullum propriè dictum peccatum eſſe in infantibus, cum in lucem eduntur; ſequitur nec actuali peccato inquinatos eſſe ante ſuam nativitatem. Sed præterea ab omni ratione alienum eſt, infantibus, qui nondum uſu rationis pollent, qui neſciunt quid ſit honeſtum & inhoneſtum, tribuere peccata actualia. De infantibus jam natis dicitur, quod *neſciant bonum & malum*, *Deut.* I. 39. *Eſa.* VII. 16. & *quid ſit inter dextram & ſiniſtram ſuam*, *Jonæ* IV. 11. ac proinde, quod in illâ ætate propriè peccare nequeant. Quis itaque infantibus nondum natis, & à primâ ſtatim animæ cum corpore unione, adſcribat ſtultas cogitationes, & actualem à Deo averſionem, niſi aperto Dei verbo, ac manifeſtæ rationi vim facere velit? Scriptura dicit de infantibus nondum natis, quod *nec boni nec mali quippiam fecerint*, *Rom.* IX. 11. Quanta itaque abſurditas eſt, de iis affirmare, non tantum quod actu peccent, ſed & repetitis jugiter actibus vitioſum peccandi habitum contrahant, antequam nati ſint? Præterquam quod mera ſit contradictio, quando affirmant, infantes actualem à Deo averſionem, & ad carnalia inclinationem, in ipſis operationis ſuæ primordiis pati: Si enim patiantur iſtam averſionem à Deo, quâ ratione peccant? Qui enim merè paſſivè ſe habet, ſubjectum tantum eſt operationem alterius recipiens, in quâ ſi quod vitium ſit, non ſubjecto recipienti, ſed cauſæ ea adſcribenda eſt. Verum ita uſu venire ſolet, ut qui monſtroſas & rectæ rationi ac Scripturæ directè adverſantes opiniones excogitant, etiam portenta loquantur, & dum magnificis verbis commenta ſua exornare cupiunt, contradictionibus implicentur.

CAPUT V.

De pœnâ peccati originis.

I. REſtat nunc, ut quæ ſit peccati originalis pœna inquiramus. Scholaſtici communiter ſtatuunt peccatum originis mereri pœnam damni, hoc eſt, æternam è regno Dei excluſionem, abſque ullo doloris ſenſu: ab eâ autem infantes liberari per baptiſmum, qui peccati originis reatum tollit: ideoque finxerunt limbum infantium, in infantiâ abſque baptiſmo, ut olim abſque circumciſione, decedentium, in quo abſque ullo doloris ſenſu captivi detinentur. Hæc ſententia, ſi benignè accipiatur, rejicienda non eſt. Sicut enim peccatum originis, quod vocant, non eſt verum ac propriè dictum peccatum: ita etiam pœnam propriè non meretur. Quoniam verò mors in omnes homines ab Adamo derivata analogiam cum pœnâ habet; non multum repugnamus, ut pœna vocetur, modo conſtet pœnam non eſſe propriè dictam, ſed analogicè ita vocatam. Mortem ex quâ non datur liberatio ab Adamo trahi antea oſtendimus: neque id ullo modo injuſtum: quia Adamus neceſſitate moriendi ob peccatum punitus, eandem etiam in poſteros propagare debuit; neque ullâ lege Deus obligatur, ad mortem illam abolendum, hominibuſque vitam reſtituendum.

Sententia Scholaſticorum.

II. Quod de limbô infantium abſque baptiſmô morientium addunt, merum eſt commentum. Tum: Baptiſmus & circumciſio nuſquam vocantur remedium contra peccatum originis. Imo omnes infantes, ſicut per Adamum moriendi neceſſitati ſubjiciuntur; ita, noſtrô judiciô, ex morte liberantur per Chriſtum, ſive baptizati ſint, ſive non: Non enim gratia divina ita huic ſigno

Infantes, etiam non baptizati, ſervantur.

signo alligata est, ut Deus extra illud eam non communicet. Ad omne enim genus humanum pertinet promissio de semine mulieris serpentis caput contrituro, *Genes.* III. 15. Constat autem apud omnes, liberos participes esse privilegiorum parentibus concessorum, nisi novâ inobedientiâ se illis indignos reddant. Infantes verò in infantiâ decedentes novæ inobedientiæ reatum non contraxerunt, sive baptizati sint, sive non. Ergo omnes illâ promissione comprehensi sunt. 2. Dominus de infantibus in genere dicit, *Matth.* XIX. 13, 14. *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum.* Dices. Non ait Dominus, illorum est regnum cœlorum, sed *talium.* Resp. Verum: atqui non tantum dicit, *talium est regnum cœlorum*, sed & infantes ad se invitat, manibusque impositis benedictionem divinam iis precatur, additâ hac ratione, *talium enim est regnum cœlorum:* Quæ omnia evidenter evincunt, infantes hisce verbis etiam comprehensos. Dices. Ait tamen Servator, *Joan.* III. 5. *Nisi quis renatus sit ex aquâ & spiritu, non potest ingredi in regnum cœlorum.* Resp. 1. Non loquitur Dominus de baptismô, sed de regeneratione, quæ aquæ instar est, nosque à peccatis purgat: perinde ut *Tit.* III. 5. *Lavacrum regenerationis*, ipsam denotat regenerationem, quæ lavacri instar est. 2. Agitur de adultis qui regenerationis capaces sunt, non de infantibus. Quod textum inspicienti liquebit.

Sententia Contraremonstrantium de salute & damnatione infantium.

III. Contraremonstrantes docent peccatum originis mereri æternam pœnam sensus, seu æternos ignis infernalis cruciatus: adeo quidem, ut multi infantes in infantiâ decedentes in æternum igne infernali sint torquendi. Ita communiter Doctores Contraremonstrantes de infidelium liberis in infantiâ morientibus docent. Quod fidelium liberos attinet, de illis non apertè proponunt sententiam suam: Quidam disertis verbis docent, illud electionis ac reprobationis discrimen etiam inter illos locum habere, ac propterea aliquos fidelium liberos, in infantiâ morientes, in infernum præcipitandos, uti Paræus, Zanchius, Perkinsius, Donteklok: etiam Arthur Hildersham in „Psal. LI. lect. 55. Clarum est, Deum i„ram suam declarasse contra peccata infan„tium; non tantum odiô prosequendo ip„sorum peccata, sed & personas, *Rom.* IX. „11, 13. neque tantum ipsis infligendo pœ„nas corporales, sed & conjiciendo in in„fernum. Et ne dubitemus, utrum agat de fidelium liberis, locus *Rom.* IX. de fidelium liberis agens, omnem hic dubitationem „tollit. Pag. seq. dicit esse errorem damnabi„lem, quod omnes in infantiâ morientes cer„tò sint adepturi cœlestem hæreditatem: è „contra statuit, multos infantes fuisse vasa „iræ, & titiones inferni. Alii illud apertè fateri non audentes, malunt verbis ambiguis sententiæ suæ fœditatem tegere; dicendo, nos juxta revelatam Dei voluntatem, fœderis divini formulis expressam, & judicium charitatis, omnes fidelium liberos, utpote eodem cum parentibus suis fœdere comprehensos, habere debere pro electis. Sed cum statuant voluntatem Dei occultam sæpe contrariari revelatæ, nosque secundum revelatam obligari aliquando ad credendum, quod tamen secundum arcanam falsum est; & secundum judicium charitatis multos habendos pro electis, qui reverâ electi non sunt; patet hîc nullam fidei certitudinem esse, ipsosque hoc solummodò ad dissimulandum sententiam suam, cujus fœditatem quantum possunt tegere student, excogitasse.

Refutatur.

IV. Sed quicquid sit, sive pœna hæc solis tantum infidelium liberis applicetur, sive etiam ad quosdam fidelium infantes extendatur, sententia hæc est absurda, & tam Scripturæ, quàm rectæ rationi repugnat. Non repetemus hic argumenta nostra, quibus contra Scholasticos omnes infantes in infantiâ morientes cœlô recipiendos comprobavimus; quæ & hanc sententiam evertunt: Sed illis hæc addimus.

1. Quia Deus remisit Adamo.

V. Primò. Adamus, qui verè ac priè peccatum commisit, pœnæ cruciatuum infernalium non fuit subjectus: non enim, uti antea ostendimus, illam pœnam Deus illi comminatus est: & pœnæ in quam per peccatum incidit, juxta communem Theologorum sententiam, remissionem à Deô consecutus est: Ergo neutiquam credibile est, Deum illius posteros, qui in Adami peccatum non consenserunt, nec illius ullatenus conscii fuerunt, imo aliquot sæculis post illud commissum demum sunt nati, propter illud gravissimâ æterni ignis pœnâ puniturum.

2. Esset Adami peccatum validius ad damnandum, quàm Christi obedientia ad salvandum.

VI. Secundo. Adami transgressio majorem haberet vim ad perdendum & condemnandum, quàm Christi obedientia ad salvandum. Quoniam Adami peccatum omnes homines (juxta ipsos) in æterni ignis reatum præcipitavit: Christi verò obedientia paucos solummodò (reliquorum respectu) hoc est, absolutè electos ex perditione redemit in salutem. Contra expressa Apostoli verba *Rom.* V. 15. *Sed non sicut delictum, ita & donum: Si enim unius delictô multi mortui sunt: multò magis gratia Dei & donum in gratiâ unius hominis Jesu Christi in multos abundavit.* Respondent: Nihilominus Christi obedientiæ majorem inesse vim ad salvandum, quàm Adami transgressioni ad perdendum: quia excellentius multò est, à morte eripere, quàm perdere: Magistratus facili negotiô multos potest occidere, sed neminem occisum è morte resuscitare.

Reſp. 1. Tam habetur ratio numeri, quàm doni; neque enim tantum oſtenditur, donum Chriſti præſtantius fuiſſe, ſed & numerum eorum, quibus ſalutis cauſa eſt Chriſtus, non cedere numero eorum, quos Adamus condemnationi involvit: uti illud oppoſitio inter *unum*, & *multos*, vel *omnes*, toties repetita clarè oſtendit. 2. Magiſtratus tam facile poteſt condemnatum dimittere, quàm eum condemnare potuit: atqui talis eſt noſter ſtatus; ſumus tantum ſub reatu condemnationis, nondum autem in condemnationem ipſam præcipitati. 3. Niſi & ratio habeatur numeri, major vis inerit peccato Adami ad perdendum, quoniam ad omnes exitium diffundit, quàm obedientiæ Chriſti ad ſalvandum, per quam minima tantum hominum pars ſalvatur. Sicut rectè dicitur, veneno, quod omnibus lethale eſt, majorem ineſſe vim ad occidendum, quàm antidoto, quod paucis tantum levamen adfert, ad ſanandum.

3. Repugnat juſtitiæ Dei.

VII. Tertiò. Repugnat & juſtitiæ & miſericordiæ Dei, ob ſolum peccatum originis infantes æternis ignis infernalis cruciatibus torquere. Juſtitiæ quidem: 1. Quia illa non permittit, ut pœnam à nocente contractam luat inſons, qui nec boni nec mali cognitionem habet, *Deut.* 1. 39. Aliud de Deo credebat Abraham, cui cum Deus revelaret, ſe civitates Sodomam & Gomorrham ob peccata horrenda perditurum, tam ſeverò Dei judiciò territus, exclamat *Geneſ.* XVIII. 25. *Abſit â te ut rem hanc facias, & occidas juſtum cum impiò, fiatque juſtus ſicut impius; non eſt hoc tuum: Qui judicas omnem terram nequaquam faciès judicium hoc*: Quia credebat, forte aliquos juſtos in illis civitatibus latere. Quàm exclamaſſet, ſi Deo iniquitatem hanc adſcribi audiret, quod nocente præteritò ac dimiſsò, peccatum illius in poſteris, imo tenellis infantibus igne, non temporali, ſed æterno vindicet? 2. Creatio illis infantibus non eſſet beneficium, ſed ſummum maleficium. Dominus *Matth.* XXVI. 24. de Judâ proditore dicit: *Væ homini illi per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Si Judæ, qui temporalis habuit peccati jucunditatem, præſtitiſſet non eſſe natum: quanto ſatius foret tenellis hiſce infantibus, nunquam eſſe natos, quàm exiguum illud vitæ momentum, cujus nullam aut exilem admodum habuere cognitionem, æternis permutare flammis?

Et miſericordia.

VIII. Miſericordiæ vero: 1. Quia tantoperè Dei philanthropia commendatur, quâ Deus hominum peccatorum eſt miſertus: quoniam eam erga ſolos homines oſtendit, non erga angelos, quos quando peccaverunt abſque gratiâ vinctos catenis caliginis ſervavit in judicium: Unde *Hebr.* II. 16. *Angelos utique non apprehendit, ſed ſemen Abrahæ.* Atqui hac ratione rigidius ageret Deus cum hominibus, quàm cum diabolis: quia diabolos non niſi propriâ & evitabili culpâ nocentes rejicit: homines verò ac tenellos infantes innocentes, ſaltem non propriâ culpâ nocentes, æternis infernalis ignis flammis traderet. 2. Jurat Deus, nolle ſe mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat: *Ezech.* XXXIII. 11. multò minus vult tenellorum infantium æternos cruciatus. 3. Amor Dei erga homines excedit amorem matris erga ſuum infantem: *Eſa.* XLIX. 15. *Nunquid obliviſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non oblviſcar tui.* At quæ mater tenellum ſuum infantem lentô igne torreri conſpicere, miſerabileſque ejus ejulatus audire ſuſtineret? Hominumque amantiſſimus Deus illos æternò igne torquebit? 4. Propter infantium innocentiam Deus nocentibus parcere vult, *Jonæ* IV. 10, 11. *Ego non parcam Ninive civitati magnæ, in quâ ſunt plus quam centum viginti millia hominum, qui neſciunt, quid ſit inter dextram & ſiniſtram ſuam?* Qui infantes propter innocentiam non vult delere temporali excidiô, imo nocentibus propter ipſos parcit; illumne credemus eos in æternum cruciatibus intenſiſſimis abſque ullâ intermiſſione torquere velle? Abſit.

In Chriſto omnibus eſt remedium ad ſalutem.

IX. Imo licet concederetur, quod tamen concedendum non eſt, peccatum originis mereri æternos ignis infernalis cruciatus; exinde tamen nullatenus concludi poteſt, Deum aliquos infantes, in infantiâ ſuâ morientes, in ignem infernalem præcipitare: quia generale in Chriſtô omnibus hominibus remedium præparavit: quod non tantum Apoſtolus *Rom.* V. 12. *& ſeqq.* prolixâ ſuâ inter Chriſtum & Adamum collatione probat: ſed & verbis expreſſis docet 1 *Cor.* XV. 22. *Sicut in Adamô omnes moriuntur, ita & in Chriſtô omnes vivificabuntur.*

Nulli fidelium infantes baptizati damnantur.

X. Atque exinde manifeſtæ falſitatis illorum ſententia convincitur, qui non tantum infidelium, ſed & quoſdam fidelium liberos, etiam ſacrô baptiſmatis ritu tinctos, atque ita ſigillô fœderis divini obſignatos, in infantiâ morientes, igni infernali addicunt. Præterquam enim quod ſententia hæc manifeſtè generali iſti fœderi divino, quô omnes homines ex morte quam ab Adamô trahunt per Chriſtum liberavit, contradicit; etiam in baptiſmum, ac proinde in Deum ipſum baptiſmi inſtitutorem, manifeſtè injuria eſt. Eſt quippe baptiſmus ſigillum externum fœderi divinô additum, quô Deus teſtatur ſe omnes qui ritè baptiſmum recipiunt, in fœderis ſui ſocietatem recipere paratum. Si ergo baptizatorum infantium aliqui propter peccatum originis ad æternum ignem ſunt prædeſtinati, ſequitur ſolenni hoc fœderis divini ſigillô aliquos tanquam fœderatos

Dei

Dei obſignari, quos Deus nunquam fœdere ſuô dignatus eſt, quoſque ab æternô fœdere ſuô excluſos eſſe voluit: ac proinde Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, in quorum nomine baptiſmus adminiſtratur, teſtes invocari rei incertæ, dubiæ, fallacis, & multorum reſpectu falſæ. Quod horrendum eſt. Unde Zanchius, ad abſurdum hoc evitandum, vult infantes ſemper baptizari ſub hac conditione, vel expreſſâ, vel ſubintellectâ: *Ego ô Deus hunc baptizo ſecundum electionem & propoſitum divinæ voluntatis tuæ.* Quo ipſo tota hæc baptiſmi adminiſtratio convertitur in ſignum dubium ac incertum, & parentes fideles, dum liberis baptiſmum adminiſtrari procurant, incerti relinquuntur, utrum eos fœderi ſuo Deus incluſos voluerit: ſecundum judicium charitatis illud de liberis ſuis ſperare, verum nullâ quæ in fide requiritur certitudine, quæ fallere nequit, credere poſſunt. Præſertim cum de baptizatis fidelium infantibus Doctores illi apertè ſcribant, quando contingit, ut progreſſu ætatis impiâ & profanâ vitâ ſuâ oſtendant ſe non habere ſpiritum regenerationis, non poſſe à nobis dici, eos amiſiſſe ſpiritum; ſed hoc certum indicium eſſe, ipſos nunquam eum habuiſſe.

CAPUT VI.

De propagatione peccati per Adami poſteros, & naturæ Legis ad id reprimendum potentiâ.

Peccati progreſſus.

I. POſtquam primus homo peccandi initium fecit, omneſque ſuos poſteros morti neceſſariæ involvit, temporis progreſſu peccati vis in poſteris illius mirum in modum eſt aucta, adeo ut variis peccatis ſeſe coram Deô contaminarint, & propter illa deſtituti ſint gloriâ Dei, *Rom.* III. 23. Non procul à mundi initiô Cain invidiâ accenſus fratrem ſuum Abelem interemit; & mox in Caini familiâ incrementum cœpit malitia; uti in Lamechô aliiſque videre eſt. Familia Sethi, licet aliquamdiu puriorem Dei cultum ſervarit, in eâque cœtus piorum, ad laudes Dei celebrandas convenientium, habiti ſint, *Geneſ.* IV. 26. etiam ſenſim tota ad impietatem deflexit, adeo ut Deus integrum mundum, unicô Noacho cum familiâ excepto, diluvio exſtinxerit. Neque ullum, quo peccati vis in ordinem cogeretur, ſatis validum fuit atque efficax remedium: Quia deſtituti erant homines clarâ gratiæ divinæ promiſſione atque exhibitione, quæ nunc per Redemtorem Jeſum Chriſtum manifeſtata eſt, 2 *Tim.* I. 9.

Lex naturæ ad id reprimendum invalida.

II. Voluit Deus ſupereſſe legem naturæ, ſeu rectæ rationis lucem, quæ diſcrimen inter honeſtum ac turpe dictaret, & actionum humanarum regula foret. Verum licet illa in ſe ſufficiens eſſet ad hominem dirigendum, tamen ad peccati dominium exſtinguendum planè invalida fuit. Peccati quippe jugum non ſine maxima lucta animique moleſtia excutitur. Eſt nimirum in homine duplex appetitus, ſecundum duplex bonum quod appetitus humani objectum eſt; aliud eſt utile ſeu jucundum; aliud honeſtum: ſeu, aliud jucundum eſt carni ac ſenſibus, aliud animo ac menti: ſolum quippe jucundum appetitus humani videtur objectum. Fit autem ſæpe, ut bonum, quod eſt utile aut jucundum carni, non ſit honeſtum; & vice verſâ, quod honeſtum eſt, nec utile carni nec jucundum ſit, ſed maximo cum dolore ac moleſtia carnis conjunctum. Eſt in homine appetitus, ut ſemper aliquam ex factis ſuis utilitatem percipiat, ſaltem nullum exinde dolorem ſentiat. Eſt ab altera parte ratio, quæ ſuadet ſemper faciendum quod honeſtum eſt, licet nulla cum utilitate, imo maximo cum corporis noſtri dolore conjunctum ſit. Senſibile autem bonum ſæpius ſenſibus occurrit, cum voluptate percipitur, atque perceptum firmiter phantaſiæ inhæret, gratamque ſui memoriam relinquit; quæ autem triſtia ſunt horridam ſui imaginem phantaſiæ imprimunt. Appetitus autem qui fertur in id quod rationi conſentaneum eſt, nullam talis boni delectabilis ſpeciem habet. Verum quidem eſt, actiones honeſtas ſequi voluptatem ſinceram ac ſpiritualem: ſed illa nec ſemper in ipſa propriè actione percipitur, ſed eam ſequitur: neſciilli, niſi qui per honeſtarum actionum patrationem illam percepit, cognita eſt; unde exiguam admodum vim habet ad peccatorem ad virtutis amorem excitandum. Voluptas autem quæ ex bono carni delectabili percipitur, in ipſa actione ſeſe prodit, atque ita omnibus hominibus, etiam ante rationis uſum, cognita eſt, ſuique gratam imaginem profundè ipſorum phantaſiæ imprimit. Hinc fit, ſi bonum honeſtum non ſit cum utili aut jucundo in ipsâ actione conjunctum, ut homo illud non appetat; imo ſi noxium ac moleſtum ſit, ut refugiat; licet ratio dictet illud appetendum, ac proinde illud alioqui ſequi mallet; & è contra ſequatur inhoneſtum, quia vel utile eſt vel jucundum, licet ratio id damnet, ac proinde illud ſequi nollet; atque ita in luctâ rationis adverſus carnem ratio facile ſuccumbat, homoque vix ad ſectandum honeſtum induci poſſit, niſi ſibi adjunctum habeat utile vel jucundum. Accedente itaque peccandi conſuetudine quæ rationis dictamen ſenſim obliteravit, & jucundi appetitu vehementer adaucto, ſola lex naturæ ad peccati jugum excutiendum invalida eſt.

Signa quædam gratiæ & justitiæ divinæ.

III. Deus itaque jam ab initio aliqua gratiæ suæ indicia inter homines exstare voluit, ut ita amorem justi ac recti incenderet, odiumque peccati induceret; seque peccatorum vindicem, remuneratoremque se quærentium, partim monitis quibusdam generalibus ac præceptis, partim promissis ac minis, partim illustribus quibusdam exemplis, demonstravit. Ab Adamo ad Mosen usque religionem naturalem Deus maximè vigere, interim & gratiæ suæ ac justitiæ erga peccatores signa exstare voluit.

Promissio Gen. III. 15.

IV. Primò habemus promissionem generalem & obscuram gratiæ, de semine mulieris serpentis caput contrituro, *Genes.* III. 15. Quæ promissio licet nuspiam ab autoribus divinis in Novo Testamento Domino Jesu Christo applicetur, tamen nulla est ratio, quæ eam ad Christum referre prohibeat; communis Theologorum sententia hac Christum denotari statuit: quia ille postea nomine *seminis* Abrahamo promissus fuit, *Gal.* III. 16.

Monita quædam generalia.

V. Secundò exstant monita quædam generalia. Judæi septem recensent præcepta Noacho data: Sed Scriptura non meminit nisi duorum. Incertis ergo rejectis, ea solummodò quæ Scriptura nobis refert considerabimus. *Genes.* IV. 7. occurrit monitum Dei ad Cainum, jam fratricidium animo meditantem, additâ comminatione & promissione: *Nonne si bene egeris erit remuneratio? sin autem male, statim in foribus cubat peccatum: sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illi.* Postea multiplicatâ jam hominum malitiâ Deus Noachum justitiæ præconem misit, & centum viginti annis maximâ cum longanimitate impiorum resipiscentiam exspectavit, *Genes.* VI. 3. *&c.* 1 *Pet.* III. 20. 2 *Pet.* II. 5. Postulatum autem resipiscentiæ tacitè remissionis promissionem quidem includit; non tamen claram illius promissionem abhibitam legimus. Statim post diluvium Deus Noacho duo præcepta dedit, de non comedendâ carne cum sanguine, & de non effundendo sanguine humano.

Remuneratio pietatis Abelis.

VI. Tertiò habemus illustria quædam documenta, quibus se Deus pietatis remuneratorem, impietatis verò vindicem demonstravit. Remuneratorem quidem pietatis, quando respexit ad oblationem Abelis, quia ex fide profecta, *Hebr.* XI. 4. Caini autem oblationem neglexit, *Genes.* IV. 4, 5. Quod credibile est, Deum externo ac visibili quodam signo demonstrasse, unde tam Abel quàm Cain dignoscere potuit, Abelis hostiam Deo gratam, Caini ingratam fuisse: quia additur statim: *iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus ejus.*

Et Noachi.

VII. Sed maximè illustre habemus exemplum in Enocho, qui *cum Deo ambulavit, & non apparuit, quia tulit eum Deus. Genes.* V. 24. & *Hebr.* XI. 5. dicitur *translatus ne videret mortem, & non inveniebatur, quia transtulit illum Deus.* Quæritur, quò translatus sit Enochus? Putant Pontificii translatum in paradisum terrestrem, sicut & postea Eliam; indeque in fine sæculi unà cum Eliâ egressurum, ut oppugnet Antichristum, ab eoque unà cum Eliâ occidendum: huncque in finem allegant *Malach.* IV. 5. *Ecce mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis:* & quæ *Apoc.* XI. 3, 4. *& seqq.* de duobus testibus Dei dicuntur, quibus Enochum & Eliam designari constanter credunt. Sed verò, quod de paradiso terrestri somniant, quasi ille adhuc exstaret, mera fabula est: uti & de Antichristo in fine sæculi ex fornicariâ muliere nascituro, & quæ porro de eo maximè fabulosa habent. 2. Elias jam venit, neque ultra exspectandus est. *Matth.* XVII. 12, 13. Dominus dicit, Joannem Baptistam esse illum designatum Eliam, quia nempe *in spiritu & virtute Eliæ* venit, *Luc.* I. 17. 3. Enochi, quasi adhuc venturi, nulla in Scripturis fit mentio. *Apoc.* XI. 3, 4. *&c.* prædicitur duorum Dei testium adventus; at nec Enoch, nec Elias, nominatur: imo eos non designari ratio evincit; quia absurdum est statuere, eos, qui ante piè coram Deo vixerunt, & jam pietatis remunerationem à Deo obtinuerunt, denuò in mundum esse mittendos ut occidantur. An verò statim in cœlum supremum, æternæ fœlicitatis domicilium, rapti fuerint, non certò liquet. Credunt multi id fuisse privilegium ipsius Filii Dei Jesu Christi, ut primus corpore & animâ in illud ingressus sit. Quocunque autem recepti sint, hoc Enochi exemplum manifestum fuit documentum Deum amare probitatem, eamque meliori præmio remunerari velle. Quia tamen declaratio hæc vitæ immortalis promissionem adjunctam non habuit, obscurior fuit, neque homines certos reddere potuit, se ex morte in vitam immortalem resuscitandos; quia Enochus ex morte suscitatus non est, sed à Deo translatus, ne videret mortem.

Judicia in peccatores.

VIII. Vindicem verò peccati Deus sese ostendit erga Cainum, quem ob fratricidium voluit esse maledictum, vagum ac profugum super terram. *Gen.* IV. 10, 11, 12. Et potissimum in generali diluvio, quod in mundum impiorum induxit, unico Noacho cum familiâ excepto, *Genes.* VI. VII. VIII. 1 *Pet.* III. 20. Ut ita utroque hoc fræno, spe remunerationis, & metu pœnæ, grassantem impietatem cohiberet.

Incrementum pu-

IX. Tantum verò abest ut judicium hoc Dei severum hominum impietatem cohi-

bue-

cati, & origo idololatriæ.

buerit, ut post diluvium magis diffusum sit peccatum. Statim vidit terra Chamum, patris sui Noachi irrisorem, *Genes.* IX. 22. Omnibusque peccatis tanquam colophon accessit idololatria, quam ante diluvium exstitisse nusquam legimus: nec etiam tunc fuisse credibile est: Quia recens adhuc erat mundi creati memoria: apparitiones Dei erant crebriores; & religionis puritas ab iis qui vocabantur filii Dei, conservabatur, *Genes.* IV. 26. Post diluvium verò idololatria in mundum introducta est, eaque duplex: Prima, quod homines Deum colerent in imagine: non quod imaginem crederent Deum, sed necessariam ad colendum Deum: atque hæc idololatria in familiâ Labanis etiam obtinuit: unde & Rachel patris sui Teraphim abstulit: ipseque Jacobum assecutus, expostulat, quod Deos suos abstulisset: *Genes.* XXXI. 19. & 30. Secunda: Quod virtus divina affingebatur rebus quibusdam inanimatis, ut Soli, Lunæ, reliquisque astris; idque dupliciter: 1. Ut eorum interventu Deum coli putarent, non aliter quàm si Deus in istis operaretur, & non sine istis operationem ullam exerceret. 2. Ut illas ipsas res Deos crederent, singulisque propriam divinitatem, majorem vel minorem, adscriberent. Idololatriæ hujus duplicis origo hæc fuisse videtur: Prioris quidem, quod homo simplex ens non, aut vix, intelligat absque phantasmate: inde factum, ut Deum concipientes aliquod illius phantasma sibi fabricaverint; & inde porro in eam sint delapsi opinionem, Deum illi phantasmati esse similem. Posterioris verò; quia Deum non conspiciebant, neque se beneficia aliqua immediatè ab eo accipere deprehendebant, sed per sidera illa, hinc virtutem divinam illis affixam crediderunt: Et sicuti pronum est humanum genus ex beneficiis æstimare Deum, facile eò devenerunt, ut nullum alium præter hæc crediderint Deum: singulisque pro mensurâ beneficiorum vel majorem vel minorem deitatem adscripserint: Soli majorem quàm Lunæ. Atque ita sensim idololatria ad summum est perducta fastigium.

CAPUT VII.

De fœdere Dei cum Abrahamo.

Electio familiæ Abrahami.

I. ITa humano genere ad impietatem relapsô, placuit Deo specialem eligere familiam, in quâ gratiam suam esset ostensurus: & quidem dupliciter; primô, ut in familiâ illâ puriorem sui cultum conservaret: secundò, ut ex eâdem Redemtorem, quem jam ante mundo destinaverat, in plenitudine temporis in mundum esset missurus. Hunc in finem familiam illam, & gentem ex illâ orituram, ab omnibus aliis populis distinctam voluit; tum ne facile cum illis confunderetur, atque ita in eandem cum illis idololatriam relaberetur; tum ut constaret Redemtorem ex illâ familiâ, cui fuerat promissus, verè ortum: Unde & post illius adventum Deus populorum discrimen, utpote non amplius necessarium, abolevit.

Fœdus Dei cum illa.

II. Familia hæc est familia Abrahami, cum quâ Deus expressè fœdus pepigisse legitur, *Genes.* XV. 18. XVII. 2. Fœdus multi derivant à feriendo, quod mactatâ pecude solebant fœdera pangi: alii Hebræum כרית, à כרה, quod est *eligere*; quia in fœdere est inter partes contrahentes quædam conditionum electio: alii à נגא, quod in Pihel est *succidit, scidit*; quia discissô animali fœdera fieri solebant: vide *Jerem.* XXXIV. 18, 19. Unde & Deus nobiscum *fœdus scindere* dicitur, *Deut.* V. 2. *Jerem.* XXXI. 33. Est autem propriè fœdus conventio inter duos, continens & stipulationem, & promissionem. Quando inter pares intercedit, actiones fœdus constituentes plerumque mutuæ sunt, & fœdus propriè dictum est: Sic 1 *Reg.* V. 12. Salomon cum Hiram rege Tyri fœdus pepigit. Quando autem intercedit inter inæquales, ex. gr. Magistratum & subditos, est propriè lex, quâ Magistratus ab unâ parte obedientiam stipulatur subditorumque defensionem in se suscipit; ab alterâ parte subditi obedientiam promittunt, suique protectionem à Magistratu certò exspectant.

Quale id sit.

III. Ejus naturæ etiam est fœdus Dei cum hominibus, quod revera est legislatio; maluit tamen Deus voce fœderis uti, quia benevolum ejus erga homines animum magis declarat, quàm vox legis. Est itaque fœdus Dei cum homine conventio inter Deum ac hominem, quâ Deus lege lata ab homine stipulatur obedientiam: addita promissione sui favoris: homo ab altera parte, obedientiam fœdere præscriptam promittit, & remunerationem ex formula fœderis exspectat.

Quæ in eo spectanda.

IV. Itaque duo in hoc fœdere Dei cum Abrahamô consideraturi sumus. Primò conditiones fœderis à Deô Abrahamo præscriptas. Secundò, Abrahami in conditionibus præstandis promptam obedientiam. Conditiones fœderis sunt duæ: Prima est officiorum quorundam stipulatio, certis quibusdam præceptis Abrahamo datis expositа: Altera continet promissa quædam divina, si Abrahamus fœderis divini conditiones præstaret.

Primum præceptum, 1. Ut exiret Abraham è terra sua.

V. Præcepta Abrahamo data tria potissimum sunt. Primum est, ut exiret è terra & cognatione sua, & è domô patris sui, & *veniret in terram, quam Deus esset monstraturus illi*, *Genes.* XII. 1. Videtur Deus hoc præceptô omnem Abrahamo præcide-

re

re occasionem voluisse ac irritamenta ad idololatriam. Vivens enim inter idololatras, facile ad idololatriam allici poterat. An ipse antea idololatra fuerit incertum est. Majores ejus idolis serviisse liquet ex *Jos.* XXIV. 2. Credibile est ipsum fuisse hominem probum pietatisque studiosum; non tamen improbabile est, idolis fuisse addictiorem. Tum & Abrahami animum Deus hoc præceptô explorare voluit: Non enim facile est è solô natali exire, in regionem non tantum ignotam, sed & nondum certò designatam; & religionem à parentibus haustam deserere. Invictô animi robore ad hoc opus est.

II. *Ut ambularet coram Deo, &c. Objectum cultus.*

VI. Secundum præceptum est, ut Abrahamus *ambularet coram Deô, & esset perfectus*, *Genes.* XVII. 1. Quibus verbis Deus primò cultus objectum Abrahamo præfigit; nim. ut neglectis idolis, quibus majores & consanguinei ejus addicti erant, Deum verum coleret. Non quod se Deus illi per imaginem quandam manifestaverat, indeque Abrahamus cognosceret, illum Deum, cujus imaginem viderat, colendum: (Deus enim, uti vidimus, conspici nequit, utpote spiritus) sed actu hoc revelationis: atque ita Deum sub hoc conceptu coleret, Deus qui se mihi revelavit. Ita Deus semper ex operibus & beneficiis suis cognosci voluit, quæ & naturam & attributa ejus nobis aliquatenus manifestant, ipsumque speciatim designant, & à fictitiis gentium idolis distinguunt. Unde & pro ratione novorum beneficiorum recens collatorum denominatio Dei inter fideles ejus cultores diversa admodum fuit. Cum recens adhuc erat mundi creati memoria, vocatus est *Deus, qui creavit cœlum & terram*, *Genes.* XIV. 19, 22. Post fœdus cum Abrahamo erectum, *Deus Abrahami, Isaaci, & Jacobi*, *Exod.* III. 6. & *Ero qui Ero*, *vers.* 14. Postea, Deus *qui eduxit populum Israël ex Ægyptô è domô servitutis*, *Exod.* XX. 1. Post liberationem à captivitate Babylonis, ab illô ingenti beneficiô Deus se denominandum dicit, *Jerem.* XVI. 14. Nunc autem redemtione per Jesum Christum peractâ, semper nominatur *Pater Domini nostri Jesu Christi*. Omnibus illis denominationibus unus idemque Deus designatur, cui hæc beneficia & opera peculiaria sunt, & per quorum singula à diis fictitiis discernitur.

Sensus præcepti.

VII. *Coram Deô* autem *ambulare*, vel est, vitam secundum Dei præscriptum instituere; quod alibi Scriptura vocat *in præceptis*, seu *viis Domini incedere*, *Deut.* XXVIII. 9. *Psal.* CXIX. 1. Vel ita circumspectè ambulare, tanquam si semper coram Deô versaris, ipsumque omnium tuarum actionum inspectorem habeas. Additur, *& esto perfectus*. Cujus præcepti sensus non est, ut nullus in ipsô sit, ne quidem leviculus, defectus; sed ut sese sincerô animi affectu totum divinæ legis observationi traderet; & ne sciens ac volens ullum præceptum transgrederetur, neve negligeret continuò in melius proficere: atque ita totum sese Deo addiceret.

III. *Circumcisio.*

VIII. Tertium præceptum fuit, ut Abrahamus se omnemque suam familiam circumcideret: *Genes.* XVII. 9, 10. &c. Præceptum grave admodum, tum ob dolorem, tum ob pudorem. Grave siquidem fuit, in familiâ istâ castâ ac pudicâ actum in se suscipere, & quidem in ætate adeo provectâ, qui absque pudore suscipi non poterat. Nec exiguum intulisse dolorem, ex Sichemitarum historiâ liquet, quos Simeon & Levi, tertio à circumcisione die cum dolor est intensissimus, ob raptum sororis suæ Dinæ, gladio interemerunt, *Genes.* XXXIV. 25. Credibile quidem est, in infantibus dolorem esse minorem quàm in adultis; magnum tamen in infantibus fuisse, arguit historia Zipporæ, uxoris Mosis, *Exod.* IV. 24, 25.

In illa considerandâ.

IX. Ut autem distinctius & plenius de circumcisione agatur, illius institutio, prout descripta legitur *Genes.* XVII. 9. 10. &c. variæque quæ illic occurrunt circumstantiæ, accuratius examinandæ sunt.

1. *Quando instituta.*

X. Primò observandum, circumcisionem Abrahamo esse præscriptam, cum Deus illi promissionem fecit de semine ex ipso orituro, cujus Deus futurus erat Deus. Per illud autem semen, sensu literali, intelligenda est numerosa posteritas Abrahami, quæ multiplicanda esset, ut æquaret numerum stellarum & arenarum maris, cuique terræ Canaan possessio erat promissa. Secundum mysticum verò sensum, denotatur Jesus Christus, ut *Gal.* III. 16. Constituit quippe Deus ab ipsis mundi fundamentis, imo ante ea jacta, Filium suum mundo dare Servatorem, *Eph.* I. 4, 5. 1 *Pet.* I. 20. Propositum hoc suum obscurè primum in paradisô proposuit, semen mulieris promittens serpentis caput contriturum. Postea Abrahamo clarius & perfectius est revelatum, sub nomine *seminis*, in quo omnes terræ nationes essent benedicendæ. Ex illo tempore vox *seminis* mansit; adeo ut cum filius ille natus esset, *semen promissum* passim vocatus sit, & ex semine Abrahami & Davidis secundum carnem sucitatus passim dicatur.

2. *Quod vocetur fœdus.*

XI. Secundò, quod à Deo *fœdus*, & *signum fœderis* vocetur. Unde apparet, circumcisionem à Deo institutam, ut arctissimè fœderi adhæreret; & quia una ac sola erat ceremonia Abrahamo præscripta, & fœderi cum ipso erecto adjuncta, ut non minus strictè quàm ipsum fœdus observaretur, & ut, tanquam signum aliquod visibile, fœderi obsignando serviret. Idque dupli-

pliciter: tam à parte Dei, quàm à parte Abrahami.

Tum à parte Dei.

XII. Primò. A parte Dei circumcisio obsignavit fœdus dupliciter. 1. Quia ut ceremonia divina pluribus conscìis susceptа & usurpata, tessèra ac signum erat, populum illum circumcisum esse populum peculiarem & ab aliis populis segregatum, cujus Deus, tanquam peculii sui, curam specialem habere vellet, tanquam populi jussù suo signati, & quidem tali signo, quod, ubicunque locorum esset, dissimulari aut obliterari non posset. Hinc Deus voluit, ut cum dolore ac pudore susciperetur, ne vel à naturâ inditum, vel ab hominibus institutum, sed à solo Deo præceptum crederetur. 2. Ut promissio de semine, Abrahamo facta, semper in populo illo recens esset, ejusque semper recordarentur Israëlitæ, quotiescunque infantem circumciderent. Unde & Deus, quando Abrahamus circumcidendus erat, nomen ejus ex *Abram* mutavit in *Abraham*, quod multarum gentium patrem denotat: & uxoris *Sarai*, in *Sara*.

Quo sensu vocetur aterna.

XIII. Hinc apparet, licet circumcisio vocetur *fœdus æternum*, intentionem Dei non fuisse, ut æternum duraret, & nunquam abrogaretur; sed ut duraret usque dum promissum illud semen mundo exhibitum esset. *Æternum* itaque eodem sensu hic sumitur, quo alia multa æterna vocantur, hoc est, quod durat ac duraturum est, quousque natura illius requirit ut durare possit ac debeat: hoc est, quod duraturum esset, quousque promissio signo hoc obsignata impleta esset: Illâ ergo impletâ signum hoc sponte cessare debebat. Eodem sensu quo *Exod.* XXI. 6. *Deut.* XV. 17. de servo, qui anno septimo è domo domini sui discedere nolebat, dicitur, *serviet ei in æternum*: quem tamen anno jubilæi dimittendum Deus jubet *Levit.* XXV. 39, 40. Sic Deus posteris Abrahami terram Canaan promittit *in æternum* possidendam: *Genes.* XII. 7. Vide similem locutionem *Exod.* XXIX. 9. XL. 13. 1 *Reg.* IX. 3. 2 *Reg.* XXI. 7.

Male, qui Christiani sunt, circumcidi volunt.

XIV. Unde concludimus, male facere eos, qui Christiani cum sint, & Christum pro Messia & semine promisso agnoscunt, tamen circumcidi volunt; Quales erant illi zelotæ legis, qui ex Judaismo ad Christum conversi erant, & quibus Paulus sese acriter opposuit. Tantumdem enim facere videntur, atque si post rem jam præstitam, illius tanquam adhuc præstandæ signum retinere velint. Dices. Faciunt id alio longe fine, ut se ex Abrahamo oriundos ostendant. Resp. Ista carnalis cogitatio, discrimine populorum abolito, jam cessare debet. In Christo nulla carnis est prærogativa, *ubi non est gentilis & Judæus, circumcisio & præputium*, *Coloss.* III. 11. *Gal.* VI. 15. *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* 2 *Cor.* V. 16. *Nos ex hoc neminem novimus secundum carnem: & si cognovimus secundum carnem Christum: nunc verò amplius non novimus.* Et Paulus *Philip.* III. 4. *& seqq.* omnia quæ ex lege habebat privilegia *arbitratur detrimentum propter Christum.* Quin *Gal.* V. 2, 3, 4. dicit; *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ: Evacuati estis à Christo qui in Lege justificamini; à gratiâ excidistis.* Quod in eos dictum, qui in circumcisione fiduciam collocabant, eamque ut ceremoniam necessariam ad salutem urgebant.

Tum à parte Abrahami.

XV. Secundò. Ex parte Abrahami serviit circumcisio obsignando fœderi, quia illam susciendo obsequium Deo juxta fœderis divini formulam spospondit. Sanè quia postea totius Legis observandæ tessera fuit, uti vidimus ex *Gal.* V. 3. etiam Abrahamus illam sibi ac domesticis suis suscipiendo, se cultui divino externo hoc signo totum dicavit. Tum & illum in provectâ suâ ætate suscipiens, tesseram dedit promptissimi obsequii, nihilque sibi tam difficile fore, quod non ad mandatum Dei promptè & alacriter præstiturus esset.

Non est remedium contra peccatum originis.

XVI. Quæritur an non ulterius quid in circumcisione spectandum sit? Quidam volunt eam institutam, ad demonstrandam naturæ nostræ corruptionem per peccatum originis, & ut remedium sit contra illud. Sed de eo altum in Scriptura est silentium. Quid de peccato originis sentiendum sit, antea explicuimus. Circumcisionem autem contra peccatum originis institutam esse, ex quo Scripturæ loco probatur? In contrarium hæ militant rationes. 1. Maribus tantum imperata est: quid ergo remedii puellis? 2. Si sit remedium contra peccatum originis, cur octavo demum die peragenda erat? ante illum enim mori poterat infans: Itaque si ante octavum diem moreretur, aut sine remedio contra peccatum originis moriendum fuit, & infans æternum à gloriâ Dei excludendus, siquidem consentaneë præcepto divino non fuit circumcisus: aut ut à reatu peccati originis liberetur, contra præceptum divinum circumcisio præcipitanda fuit. Atqui exinde hoc sequetur absurdum, quod infantes juxta præceptum divinum non circumcisi sint excludendi gloriâ cœlesti; circumcisi autem contra Dei præceptum, illius sint futuri participes. Aut alia actio divina excogitanda est, quæ in ejusmodi infantibus defectum circumcisionis suppleat: De quâ cum Scriptura taceat, illa etiam gratis fingitur. 3. Omnis masculus in populo illo fuit circumcisus: ergo etiam omnis masculus in illo populo liberatus fuit

à reatu peccati originis, & donatus gratia.

An firmet fidem? XVII. Sed quæritur: An non circumcisio firmet fidem? Resp. In infantibus fidem firmare nequit, quia illi fide destituuntur. Quod adultos attinet, necesse est ut circumcisionem firma fides præcedat. Dices. *Rom.* IV. 11. dicitur Abraham *accepisse signum circumcisionis*, *signaculum fidei*. Resp. Circumcisio hic non dicitur signaculum fidei Abrahami; sed *signaculum justitiæ fidei*, & quidem ejus quæ *in præputio* est. Quia illâ circumcisione, quæ Abrahamo imperata fuit cum jam fide justificatus erat, tanquam sigillo certo atque indubitato palam factum est, circumcisionem necessariam non esse ad justificationem consequendum, sed fidem sine eâ sufficere. Ita ut sigillum non Abrahamo datum sit, sed omnibus sano judicio & rectâ ratione utentibus. Qui enim ante circumcisionem justificatus est, is circumcisione ut justificetur opus non habet. Et quoniam Deus omnes nunc, perinde atque Abrahamum, justificare vult; hinc sequitur, nec illis ad justificationem consequendum circumcisione opus esse. Hic sensus ex toto Apostoli scopo elucet, qui est, contra Judæos demonstrare, circumcisionem ac Legis observationem non esse necessariam ad salutem, sed solam in Jesum Christum fidem sufficere.

3. Quod esset peragenda octavo die. XVIII. Tertiò observandum, quod infans octavo die esset circumcidendus. Quæ hujus præcepti ratio sit, inquirere non est necesse: sufficiat, Deum ita præcepisse: Rationes præcepti si quæramus, meræ illæ erunt conjecturæ, quibus & aliæ probabiles opponi possunt. Illis ergo missis, & supponentes Deum in infantili ætate circumcisionem voluisse peragi, causâ quibusdam minus obscura videtur, cur octavo die eam fieri Deus præceperit: nempe quia infantes ante octavum diem vix censentur in ordine perfectorum hominum, & ab Hebræis post septimum diem demum recensentur inter videntes aërem hunc: tum & quia mater quæ masculum pepererat septem dies impura erat; *Levit.* XII. 2. Pura autem in suo genere Deus sibi consecrari voluit. Hinc & animalia ante octavum diem sibi consecrari noluit, *Exod.* XXII. 30. *Levit.* XXII. 17. Verum & hic ab alterâ parte dubitari posset, an non præceptum Dei, quo circumcisionem octavo die fieri jussit, occasionem præbuerit hisce legibus, & huic Hebræorum opinioni; Deusque, qui ante legem latam jam Abrahamo circumcisionem præscripserat, postea has leges dederit, quoniam circumcisionem octavo die fieri præceperat. Adeo ut in legibus illis non sit quærenda ratio, cur octavo die circumcisionem fieri oportuerit; sed ex præcepto circumcisionis ratio petenda sit, cur Deus mulierem quæ masculum pepererat septem dies voluerit esse impuram, ac animalia ante octavum diem sibi consecrari noluerit, Hebræique infantes post septimum demum diem inter videntes aërem hunc censeant. Adeo ut hic ignorantiam nostram fateri præstet, nullamque nos præcepti hujus rationem reddere posse.

4. Comminatio illi addita. XIX. Quartò tandem occurrit severa comminatio præcepto huic addita; ut si quis non circumcideretur anima ejus eradicaretur è populo. Quâ severâ comminatione præceptum sancitum videtur, ne, quia grave erat, facile omitteretur. Quæritur quis hujus comminationis sensus sit? Credunt quidam hic significari interemtionem præmaturam, violentam & ignominiosam, quam Deus incircumciso vel per se, vel per alium, puta Magistratum, inflicturus esset; uti hoc sensu phrasis hæc sæpius usurpatur. Aliis magis placet, phrasi hac denotari mortem civilem, quæ in eo consistebat, quod nullo bono, populo Judaico peculiariter promisso, gavisuri essent, sed tanquam mortui ab omnibus illis privilegiis excluſi essent: Quales olim inter Romanos erant, qui capite diminuti vocabantur. Hoc sensu phrasin hanc accipi credunt *Levit.* VII. 20, 21. XVII. 4, 9. *Num.* XIX. 20. & alibi. Quæ posterior sententia nobis præ primâ placet.

Cur ea poſſet infantes. XX. Dices. Cur Deus incircumcisi animam voluit eradicari è populô? Infantis enim culpa non erat quod omitteretur circumcisio, sed parentum: præstaret itaque parentibus pœnam decernere. Resp. 1. Hæc eradicatio infantium reverâ erat pœna parentum: quoniam enim omnes parentes naturâ bonum filiorum suorum amant, gravis illis pœna fuit, videre liberos ob suam culpam privilegiis, quibus alias gavisuri fuissent, spoliari. 2. Etsi nulla parentibus comminatio sit facta, apparet tamen ex historiâ Mosis, parentes propter circumcisionis omissionem majoris se pœnæ reos coram Deô constituere, quàm liberos: Quia enim Moses infantem suum non circumciderat, voluit eum Deus interimere, *Exod.* IV. 24. Pœnam itaque majorem incurrisset Moses, etsi lex eam non sanxisset, quàm infans, quem Deum præteriisse legimus.

Secundo Promissa. XXI. Ita consideratis præceptis divinis, quorum obedientiam Deus ab Abrahamo stipulatus est, accedamus nunc ad alteram fœderis partem, promissa scilicet.

1. Possessio terra Chanaan. XXII. Promissa quatuor occurrunt. Primum quidem, quod Deus terram Canaan semini Abrahami possidendam daturus esset; *Genes.* XII. 7. XIII. 15. & XV. 18. Hic notandum, promissionem hanc secundum literam acceptam, non tam respicere ipsum Abrahamum, quàm posteros ipsius, & inter eam illiusque impletionem intercessisse annos quadringentos triginta. Dicitur tamen jure Abrahamo facta; quia posteritati ipsius promittitur, quatenus ex ipsô

ipsô oriundæ, & cum respectu ad fidem & pietatem ipsius. Omne ergo posterorum jus in terram promissam derivabatur ab Abrahamo Unde, licet ille in terræ Canaan possessionem introductus non sit, manifestum est, indubitatum illi fuisse jus in illam; quod etiam ad posteros transmisit. Notum autem est, quicunque jus in rem aliquam habet, illius rem aliquô modô dici.

II. & III. *Multiplicatio seminis, & omnium nationum in eo benedictio.*

XXIII. Secundum est, quod Deus semen illius esset multiplicaturus instar stellarum cœli, & arenarum maris, *Genes.* XIII. 16. XV. 5. XXII. 17. Cui tertium adhæret, quod in semine ejus omnes nationes benedicendæ essent, *Genes.* XII. 3. XVIII. 18. XXII. 18. & quod illi futurus esset in Deum, *Genes.* XVII. 7, 8. Quibus promissis, juxta literam, Abrahamo promittitur numerosa posteritas, cujusque tanta sit futura prosperitas, ut omnes nationes eandem aut similem sibi sint precaturæ benedictionem, quæ ipsi ac semini ipsius obtigit; vel quod in benedictionibus suis hac utentur formulâ, Deus tibi benedicat, prout Abrahamo ac semini ejus benedixit.

Illius mysticus sensus.

XXIV. At verò, quoniam omnium harum promissionum, si secundum literam sumantur, sensus admodum est dilutus, si ad ipsam Abrahami personam referatur, magisque ejus posteritatem quàm ipsum respicit; Deus autem illis ipsi Abrahamo bonum aliquod ingens, cujus spe fœderis conditiones præstaret, promittere voluit; ipsa nos res docet, alium quendam sublimiorem & mysticum sensum in illis verbis quærendum esse, aliudque illis, juxta ultimam Dei intentionem, bonum contineri, quod Abrahamo promissum sit, quodque ipse Abrahamus à Deô obtinuerit. Itaque per terram Canaan, Deus mysticè adumbravit cœlum, cujus terra Canaan typus fuit; per semen, Jesum Christum, omnesque in illum credentes, & spiritualiter ex ipso genitos.

IV. *Quod Deus illi sit scutum & merces.*

XXV. Qui sensus clarius patebit, si addiderimus quantum promissum Abrahamo factum, *Genes.* XV. 1. *Ego scutum tibi, & merces tua multa valde.* Quod promissum in eô à præcedentibus differt, quod cum tria præcedentia sint specialia, bonumque aliquod particulare designent ac determinent; hoc sit generale, nullius boni particularis expressionem contineat: itaque ad quemlibet Dei favorem ac quælibet beneficia extendi potest: Vel ad temporalia ac terrena; quod Deus ipsum scuti instar ab omni malô temporali omnibusque vitæ hujus miseriis protecturus esset, quodque mercede multâ, id est, bonis quibusvis, quæ vitam hanc beatiorem reddunt, ipsum locupletaturus esset: Vel ad spiritualia ac æterna: quod Deus ipsum à morte æternâ esset conservaturus, peccata ipsi esset remissurus, ipsumque vitâ æternâ in cœlô donaturus. Nihil etiam repugnat utrumque sensum hunc conjungi, quoniam verba sunt generalia, nullamque limitationem continent.

Secundum sensum mysticum promissa justificatio & vita æterna.

XXVI. Ex hisce ita consideratis, constat jam, Abrahamo secundum sensum sublimiorem promissam esse plenam à peccatis justificationem, & vitam æternam: Neque de eo nos, qui Christiani sumus, dubitare sinunt verba Servatoris nostri, *Matth.* XXII. 32. qui ex verbis Dei, *Ego sum Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi*, etiam post mortem eorum prolatis, evidenti collectione concludit, eos ex morte in vitam æternam resuscitandos: Non concluturus id, nisi intentio Dei fuisset verbis illis hunc sensum comprehendere. Unde & *Hebr.* XI. 16. dicitur *Deum non confundi ipsorum vocari Deum, quia illis paraverat civitatem.* Utrumque autem hoc bonum Abrahamo verè obtigisse, quis in dubium vocet? testante passim Scripturâ, quod *Abraham crediderit Deo, & reputatum illi sit in justitiam, Genes.* XV. 6. *Rom.* IV. 3. *Gal.* III. 6. Quin & *amicus Dei sit appellatus, Jacob.* II. 23. Et passim in regno cœlorum videmus Abrahamo, tanquam credentium patri, primas tribui, adeo ut qui in regnum cœlorum sint recipiendi, cum Abrahamô, Isaacô ac Jacobô accubituri dicantur, *Matth.* VIII. 11. & Lazarus post mortem ab Angelis portatus dicitur in sinum Abrahæ, tanquam in locum cœlestis beatitudinis honoratissimum, *Luc.* XVI. 22.

Obedientia Abrahami.

XXVII. Hactenus fœderis conditiones expendimus; restat ut Abrahami in illis præstandis promptam obedientiam consideremus. Exiisse patriâ & cognatione suâ Abrahamum, historia docet, neque ullo modo fuisse tergiversatum, sed Deo vocanti quocunque obtemperasse. Coram Deo ambulavisse, documento est pietas ejus, quæ passim refertur. Altare erexit vero Deo, qui ipsi apparuerat ibi, *Genes.* XII. 7. & sacrificia victimasque Deo obtulit, *cap.* XV. 9, 10. *&c.* XXII. 7. quin & decimarum oblatione eam testatus est, *cap.* XIV. 20. & potissimum nominis divini invocatione. Amorem proximi testatus est per institutionem familiæ suæ ut custodiant viam Domini, *Genes.* XVIII. 19. per concordiæ ac pacis studium, *cap.* XIII. 8, 9. per hospitalitatem erga sibi ignotos, *cap.* XVIII. 2, 3. quam etiam divus scriptor *Hebr.* XIII. 2. exemplo Abrahami seriò commendat, additâ hac ratione, *quod quidam inscii Angelos hospitiô exceperint:* ac tandem seriâ pro peccatoribus apud Deum intercessione, *cap.* XVIII. 23. *& seqq.* Circumcisionem in ætate adeo provectâ in se, omnemque suam familiam, promptè suscepit.

Ejus fundamentum, fides.

XXVIII. Obedientiæ hujus fundamentum fuit fides Abrahami, quâ promissionibus divinis firmum assensum præbuit. *Genes.* xv. 6. Fuit autem illa πληροφορία seu firmus animi assensus, quo plenissimè sibi persuasum habuit, Deum quicquid promitteret non tantum implere posse, sed & reverâ impleturum, quomodocunque & quandocunque id Deo facere liberet. Hæc fides prolixè ab Apostolo describitur *Rom.* iv. 18, 19. *&c.* Illi intimè conjuncta fuit fiducia, Dei potentiâ benignitate ac veracitate nixa, quâ Abrahamus omnia salutaria à Deo sperare ausus est.

Ea fuit sine exemplo.

XXIX. Fides hæc varias habuit illustres circumstantias quæ ipsam commendant. Primò. Quod Abrahamus sine exemplo crediderit, & nullum habuerit præcessorem cujus exemplo ad fidem ejusmodi Deo habendam excitaretur. Verum est, Abelis, Enochi & Noachi fidem celebrari, *Hebr.* xi. 4, 5, 7. Sed fuit illa fides generalis, Deum esse, & quærentes se remunerari, uti illa describitur *vers.* 6. Alia fuit fides Abrahami, quæ non tantum Deum ut se quærentium remuneratorem respexit; sed & promissis quibusdam specialibus plenâ animi persuasione acquievit, iisque, uti mox videbimus, creditu difficillimis. Inde est, quod *credentium pater* appelletur, *Rom.* iv. 11. quasi à quo fides primò ortum suum habuerit, & à quo omnes credentes exemplum, in quod respiciant, habeant.

Respexit res arduas.

XXX. Secundò. Quod res, in quas fides ejus respexit, arduæ omninò fuerint, &, nisi per firmam de divinâ potentiâ ac veracitate persuasionem, creditu impossibiles; nempe, quarum non tantum nullæ causæ naturales exstabant, sed & quæ causis naturalibus repugnare videbantur: Quales sunt, promissio de terrâ Canaan, à regibus & populis ipso multò potentioribus possessâ, semini ipsius in possessionem dandâ; similiter de semine ipsi jam seni, & hactenus sterili, promisso.

Et fuit constans.

XXXI. Tertiò. Accessit constantia, quod promissione seminis jam tredecim annos dilatâ, tamen Deo ipsi in decrepitâ ætate, jam centenario, ex Sarâ nonagenariâ & jam diu effœtâ, semen promittenti, statim crediderit, non respiciens promissi difficultatem, & secundum naturæ cursum impossibilitatem, sed soli promittentis Dei potentiæ ac veracitati innixus. Quam fidem Apostolus verbis adeo magnificis extollit *Rom.* iv. 18, 19, 20, 21. quod *contra spem in spem crediderit; nec consideraverit corpus suum emortuum, & emortuum Saræ uterum:* quod *non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo; plenissimè sciens quia quæcunque promisit potens est etiam facere.* Et *Hebr.* xi. 11. quod *fide Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam prater tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum, qui promiserat.* Deinde: Quia per totam vitam peregrinus & in tabernaculis habitans, imo nec vestigium quidem pedis in terra promissa habens, uti dicitur *Act.* vii. 5. tamen semper fides ipsius immota in Deum respexerit; ipseque posteritati suæ pacatam terræ Canaan possessionem, sibi verò cœlestem hæreditatem exspectaverit: Sic legimus *Hebr.* xi. 10. quod *exspectaverit fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor Deus:* & *vers.* 13, 14, 15, 16. ubi dicitur, *quod exspectaverit meliorem patriam eâ unde exierat, id est, cœlestem:* & *cap.* vi. 15. quod *longanimiter exspectans, adeptus est repromissionem.*

Emicuit maximè in tentationes.

XXXII. Sed maximè fides Abrahami emicuit in gravissima ac difficillima illa tentatione, quando Deus, ad explorandum ejus animum, præcepit, ut sibi filium Isaacum offerret. Placuit nempe Deo, ut experimentum fidei ac constantiæ Abrahami haberet, quod omnibus in exemplum proponeret, difficillimo mandato animum ipsius explorare. Præcipit ut filium ex Sarâ uxore natum sibi immolet. Multa & gravissima erant obstacula, quæ Abrahamum ab obsequio deterrere poterant. Occidere jubetur filium, unigenitum, dilectum & summè morigerum, & quod caput rei est, in quo ipsi promissum semen: adeo ut per filii sui cædem videretur spem implendi promissi divini sibi ipse præcidere. Omnia tamen hæc obstacula superavit fide, promptum se paratumque ad filii mactationem ostendit, &, nisi à Deo revocatus, alacri eam animo peregisset; plenissimè persuasus, Deo media, quibus promissa sua expleat, nunquam defutura, imo potius Isaacum è mortuis suscitaturum, quàm permissurum, ut promissum suum irritum sit. Quod *Hebr.* xi. 19. docet divus scriptor, nimirum quod Abraham ita ratiocinatus sit, *quod à mortuis suscitare potens sit Deus.* Et quia hic actus adeo eximius fuit, promissionem de semine numeroso, & benedictione omnium gentium in semine ipsius, Deus iteravit, *Genes.* xxii. 16, 17, 18.

An crediderit, peccata sua per Christum expianda.

XXXIII. Quæritur hic, an Abraham crediderit, peccata sua per Christum expianda? Resp. Istud ex Scripturâ non liquere. Abrahamo notitiam quandam Christi esse factam, ex ante dictis liquidò colligitur: Non enim credibile est, sub generali seminis promissione Deum comprehendere voluisse Jesum Christum, Abrahamum verò nullam omninò intentionis divinæ cognitionem habuisse: Hinc Abraham *diem Jesu Christi vidisse & gavisus esse* dicitur *Joan.* viii. 56. Non tamen exinde sequitur, licet aliquam Redemtoris, utpote ex semine suo orituri, cognitionem habuerit, quod totam redemtionis naturam habuerit perspectam: Cum enim hæc per Chri-

Christum expiatio per mortem ac sanguinem suum à beneplacito divino pendeat, ex naturali lumine colligi non poterat, sed illius cognitio per solam Dei revelationem est habenda. Cum autem Scriptura hic taceat, præstat nihil hic determinare, quàm operosâ & longè petitâ argumentatione illud concludere, & confidenter asseverare.

Nec hoc fœdus peccati vim repressit.

XXXIV. Verum nec in sanctâ illâ familiâ fœdus hoc divinum peccati vim plenè reprimere potuit. Fuit ibi Abrahami filius Ismaël, irrisor profanus, *Genes.* XXI. 7. Esau, Isaaci filius, homo non tantum gulæ & ventri deditus, qui ob unicum edulium primogenituræ jus vendidit, quique omnium profanorum, qui mundi delicias allecti cœlestem hæreditatem spernunt, propterea exemplar proponitur, *Hebr.* XII. 16, 17. sed & qui connubiis suis idololatricis piam parentum suorum animam affligebat; &, quod summum est, cædem fratris sui Jacobi meditabatur. Sed hos promissa hujus fœderis specialia non respiciebant, utpote non numeratos in semine, cui promissio facta est. In familiâ Jacobi, in quâ semen censebatur, habemus Rubenem, paterni thori violatorem; Simeonem & Levi crudeli animo integram Sichemitarum civitatem exscindentes; Judam scortatorem; omnes patriarchas in cædem innocentis sui fratris Josephi animatos, eumque in miseram servitutem vendentes. Postea multiplicatâ illâ familia, etiam malitia multiplicata est, quàm variis erga Deum murmurationibus, tentationibus, idololatriis, tum & quibusvis peccatis ac sceleribus, tam in deductione per desertum, quàm postea in ipsa terræ Canaan inhabitatione, creberrimè ostenderunt.

Impietas in mundo extra hanc familiam.

XXXV. Extra familiam hanc magna passim per totum Mundum grassata est impietas. Civitates Sodoma, Gomorrha, Seboim & Adama, ob nefandas libidines igne cœlitus demisso eversæ sunt. Incolæ terræ Canaan, quorum impietas indies majora capiebat incrementa, jam à Deo pœnæ destinabantur; dilatum solummodò eorum excidium, donec impietas ipsorum esset completa. Atque ita per totum passim mundum idololatria reliquaque scelera grassata sunt, peccandi consuetudine indies ingravescente, hominumque animos à Deo avertente, quin & intellectum tenebris involvente, lucemque superstitem magis magisque extinguente; adeo ut deplorandus ac corruptissimus hominum extra familiam illam status fuerat.

Fœdere hoc non comprehensi omnibus mediis ad salutem

XXXVI. Non tamen credendum, omnes fœdere illô Dei cum Abrahamô ejusque posteris non comprehensos, exclusos ab omnibus mediis salutem consequendi, Deumque fœderis hujus erectione gratiam suam unicæ huic familiæ ita alligare voluisse, ut reliquos illo non inclusos à salute prorsus rejecerit. Ita docent quidam, non tantum alias omnes gentes, sed & Ismaëlem & Esavum, quos Deus in semine illô Abrahami cum quô fœdus erigebat censeri noluit, à salute antecedente decretô absolutè esse reprobatos. Exinde enim sequeretur, quod sicut omnes fœdere non comprehensi à salute sint excluſi, ita omnes fœdere comprehensos absolutè ad salutem esse electos. Atqui utrumque falsum est. Posterius quidem; quia inter Jacobi posteros plurimi fuere impii, idololatræ, scelerati, quos Deus in Veteri Testamento passim per prophetas suos reprehendit: quos omnes salutis æternæ esse participes nemo, nisi manifestò Scripturæ contradicere velit, asserere potest. Sicut ergo ab una parte fœdus omnibus fœderatis salutis causa non fuit; ita nec ab altera parte, fœdere illo non comprehensos à salute omnibusque mediis ad salutem ducentibus prorsus & absolutè exclusos fuisse, dici potest. Et sanè inter eos fuere viri quidam eximii ac pietatis studiosi: Melchisedec, rex Salem, & Sacerdos Dei Altissimi, *Genes.* XIV. 18. qui præ aliis insignis Servatoris nostri Jesu Christi typus fuit, adeo ut secundum ordinem illius dicatur factus Sacerdos: & non improbabiliter colligunt quidam, non credibile esse, quin sub imperiô regis adeo pii plures subditi fuerint pietatis studiosi: Jobus, cujus pietas ac patientia tantoperè commendatur, quique ex Esavi posteris esse creditur: Jethro socer Mosis, qui & holocausta & hostias obtulit Deo vero, *Exod.* XVIII. 12. aliique.

non videntur excluſi.

Fœderatorum prærogativa.

XXXVII. Dices: Quæ ergo prærogativa fuit fœderatorum, præ aliis? Utique videntur fœdere illô non contenti etiam ab omnibus bonis fœdere hoc promissis, excludi. Resp. Bona fœdere hoc promissa duplicis esse generis, prout promissa vel secundum literam, vel sensu mysticô accipiuntur. Secundum literam promissa fuit terræ Canaan possessio; & hæc ita fœderatis fuit propria, ut omnes fœdere hoc non comprehensi exinde fuerint excluſi. Hæc est illa electio, seu propositum Dei secundum electionem, *Rom.* IX. 11. quô Deus rejectô Esavo, elegit Jacobum, ut nimirum ipse ejusque posteri terræ Canaan hæredes essent. Si quis itaque in illa partem cuperet, per circumcisionem totiusque legis Mosaicæ susceptionem populo illi inseri debebat. Sensu mystico promissis illis externis comprehensa fuit vita æterna, quæ ita annexa est fœderi, ut fœderatis, siquidem fœderis conditiones præstarent, per gratiam divinam ea obventura esset; ita tamen, ut & reliqui exinde non ita prorsus fuerint excluſi, quin si convenienter legi naturæ, monitisque Dei generalibus vitam instituerent,

eam per gratiam divinam, quæ in Christo & propter Christum mundo communicatur, obtinere possent à Deo, omnium se quærentium remuneratore.

Etiam respectu salutis æternæ.

XXXVIII. Magna nihilominus fœderatorum præ aliis hominibus fuit prærogativa, etiam respectu salutis æternæ: eaque potissimum duplex. Prima, quod habebant claram ac expressam vivendi regulam præceptis aliquot à Deo ipso latis comprehensam; quâ alii destituebantur, quibus sola naturæ lex vivendi norma erat. Sic *Psal.* CXLVII. 19, 20. *Qui annuntiat verbum suum Jacob; justitias & judicia sua Israël. Non fecit ita omni nationi; & judicia sua non manifestavit eis.* Secunda: Quod ex promissis divinis spem certiorem concipere poterant remunerationis, quin & vitæ æternæ, quàm reliqui, qui ex contemplatione naturæ divinæ, tum & quorundam judiciorum, quibus se & pietatem remunerari, & impietatem punire velle testatus est, collegerunt, Deum se quærentium esse remuneratorem. *Hebr.* XI. 6. Quanquam & diffitendum non sit, quoniam vitæ æternæ bonum primo sensu ac literali in promissis illis apertè expressum non sit, sed sensu mystico in illis lateat, spem patrum fœdere illo comprehensorum tantum per typum ac umbram in vitam æternam respexisse, promissumque hoc tantæ non fuisse efficaciæ, ac si clarè atque expressis verbis enuntiatum esset: ac proinde nec fœdus hoc per se efficax satis fuisse, ad peccati dominum tollendum, hominesque in vitam æternam introducendum.

CAPUT VIII.

De Lege Mosis.

Lex data Abrahami posteris.

I. MUltiplicatâ itaque Abrahami familiâ, & adventante tempore, quo Deus eam in terræ Canaan possessionem introducere promiserat, placuit Deo lege latâ adversus transgressiones populum hunc sibi peculiari ratione sanctificare, fœdusque cum Abrahamo sancitum, variorum præceptorum ac promissorum additione ampliare; ut ita in hoc populo nomen ipsius purius coleretur. Sed nec hæc Lex homines potuit verè spirituales reddere, & in vitam æternam introducere: Uti in sequentibus videbimus.

Vocatur fœdus Vetus, & ordinarie, Lex.

II. Quoniam vero hæc Lex celebris admodum est, populusque, ex Abrahamo, per Isaacum & Jacobum oriundus, illi usque ad Messiæ adventum subjectus fuit, paulò specialius de eâ erit agendum. Vocatur aliquando *fœdus*, & quidem *Vetus*, oppositè ad novum, per Mediatorem Jesum Christum erectum, *Jerem.* XXXI. 31. *& seqq. Hebr.* VIII. 9. Sed vox *Legis* est usitatior, quæ majorem quandam autoritatem & imperantis severitatem præ se ferre videtur: fœderis autem vox benignior est, & partium mutuò contrahentium quandam benevolentiam innuere videtur.

Tria in ea spectanda.

III. Tria hic considerabimus. 1. Legis seu fœderis hujus Mediatorem. 2. Legem ipsam. 3. Illius ad justificationem & veram à peccatis purgationem inefficaciam.

1. Mediator, Moses.

IV. In hac Lege speciatim observandum, quod Deus immediatè eam non tulerit populo, sed Mediatorem inter se & populum intercedere voluerit, Mosen; qui propterea *Mediator* expressè nominatur; *Gal.* III. 19. & actus mediationis illi tribuitur *Actor.* VII. 38. *Mediator* autem, uti rectè dicitur, *Gal.* III. 20. *unius non est*: intercessit ergo medius inter Deum & homines; mandata Dei ad homines tulit: hominum nomine fœdus per mactationem ac sanguinem victimarum dedicavit: atque ita ratum fecit ac sancivit.

Modus revelationis ipsi factæ.

V. Quantus vir Moses fuerit, ex modo revelationis ipsi factæ, & miraculis illius, clarissimè liquet. Revelationis modus describitur *Num.* XII. 6, 7, 8. *Si fuerit propheta vobis, Ego Dominus in visione apparebo illi, in somnio loquar cum eo. Non sic servus meus Mose, qui in totâ domo meâ fidelis est: Ore ad os loquar cum eo, atque in visione; & non per ænigmata neque per similitudinem adspiciet. Exod.* XXXIII. 11. *Et loquebatur Dominus ad Mosen facie ad faciem, quemadmodum quis alloquitur amicum suum.* & *Deut.* XXXIV. 10. *Neque surrexit ultra propheta in Israel sicuti Moses, quem nosset Dominus facie ad faciem.* Quibus summa Mosis cum Deo familiaritas describitur, quod in rebus dubiis Deum, tanquam amicum, consulere poterat; qui etiam ipsi semper responsa dabat. Et in eo reliquos omnes Prophetas antecelluit. Non tamen hæc cum Judæis accipienda, quod Deus Mosi immediatè, absque Angeli cujusdam ministerio locutus sit; neque id phrasis, *ore ad os loqui*, innuit: quod ex duobus liquet. 1. Quia expressè *lex* dicitur *per Angelos data in manu Mediatoris, Gal.* III. 19. & Israëlitæ *legem accepisse per ministerium angelorum, Act.* VII. 53. & Lex, *sermo per angelos dictus, Hebr.* II. 2. 2. Quod Moses, cum faciem Dei videre cuperet, repulsam tulerit, & tantum posteriora Dei videre potuerit: *Exod.* XXXIII. 18, 19, 20. Unde quantò inferior sit Domino nostro Jesu Christo liquet, qui *fuit in sinu Patris, eumque nobis enarravit, Joan.* I. 18.

Ejus miracula.

VI. Miracula Mosis, quibus Deus illi in munere suo auctoritatem conciliavit, magna fuere & excellentia: Sed sicut Moses illis omnes Veteris Testamenti Prophetas antecelluit; ita etiam longè inferior est Servatore nostro Jesu Christo. Judæi, ut Mosis au-

autoritatem ſupra omnes prophetas extollant, ſolent miracula Moſis admodum exaggerare; ſed computando omnia, tam quæ à Moſe ipſo, quàm in ipſius gratiam facta ſunt, ad ſummum ſeptuaginta ſex enumerant, & inter ea quædam ab ipſis conficta: reliquorum autem Prophetarum ſimul in unam ſummam congeſta tantum ſeptuaginta quatuor. Quibus & alias prærogativas ex ipſis miraculorum circumſtantiis deſumtas adjungunt. Quæ omnia ut Moſi ſupra reliquos Prophetas autoritatem conciliant; ita eum longè infra Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum collocant: 1. Non enim quadraginta, ſed trium tantum annorum ſpatiô, miracula, non numerô ſeptuaginta ſex edidit, ſed tot, ut eorum numerus iniri nequeat, neque ſi omnia ſcripta eſſent mundus libros capere poſſet: *Joan.* XXI. *ult.* 2. Miracula Moſis in certas quaſdam fuere creaturas; momentanea & ſubitò evaneſcentia, & omnia fermè facta expreſſò Dei mandatô præcedente; ac tandem pleraque ſigna fuere horrida ac formidoloſa: ut plagæ Ægypti, punitiones murmuratorum & ſeditioſorum in deſertô: Domini Jeſu contra, Univerſalia in omnes creaturas, permanentia, ſolô verbô ac omnipotente juſſu effecta; omniaque mera beneficia, liberationes à variis morbis ac infirmitatibus, imo excitationes ex morte.

II. Lex ipſa, libris Moſis comprehenſa.

VII. Lex à Deô Moſi data digitô Dei tabulis lapideis inſcripta fuit. Quod de decalogo, legis moralis ſummâ, propriè eſt intelligendum. Reliqua quæ Deus, tum ad illius explicationem, tum ad externum cultum populique regimen addere voluit, Moſes expreſſò Dei mandato ſcripto conſignavit, quinque libris, vulgò pentateuchus vocatis, quique à Moſe nomen habent. Legem hanc & præcepta divina libris à Moſe conſcriptis quando comprehenſa dicimus, illud volumus; hæc adeo clarè in libris Moſis contineri, ut à quovis attentè libros illos legente eorum ſenſus, quantum ad illorum obſervationem neceſſariò requiritur, plenè ac perfectè intelligi olim potuerit, ac nunc poſſit. Non quod omnes, qui circa Legis obſervationem incidere poſſint caſus, in illis ſint determinati: ſed quod aut determinari ex præceptis ſcriptis poſſint: aut per oraculum divinum jam determinati ſint: aut ſi neutrum in iis locum habeat, quod ſub præcepto non ſint.

Sententia Judæorum de Lege orali.

VIII. Judæi hodierni volunt Moſi præter ſcriptam hanc legem aliam à Deo dictatam ſpatio quadraginta dierum, quibus Moſes apud Deum in monte Sinai erat, quæ legis ſcriptæ ſit explicatio, & ſine quâ legem ſcriptam nemo intelligere poſſit: quam oralem vocant: quia Moſes eam ſcripto non conſignavit, ſed à monte deſcendens recitavit primò coram fratre Aarone, deinde duobus illius filiis, Eleaſar & Ithamar, poſtea coram ſeptuaginta ſenioribus, ac tandem coram toto populo: ſingulique illi eandem coram toto populo recitaverint; hancque continuâ traditione in populo conſervatam volunt, donec poſt deſtructa Hieroſolyma & everſum templum, Judæoſque per totum terrarum orbem diſperſos, eorum Magiſtri, ne prorſus oblivioni traderetur, eam collegerint in unum volumen, quod librum *Miſnaioth*, ſive lectionum ſeu repetitionum, vocant; anno poſt everſum templum circiter ſeptuageſimo: Poſtea viri ſapientes in Babyloniâ, circa annum Chriſti quingenteſimum, eum librum commentariis illuſtrarunt, qui *Guemara*, hoc eſt, doctrina inſcribuntur. Et ex duobus illis libris enatum eſt Thalmud Babylonicum, quo perfectiſſimè contineri volunt, quicquid ad legis ſcriptæ explicationem requiritur; & ſine quo legem ſcriptam intelligi impoſſibile ſit.

Refellitur.

IX. Verum quis non videt, legem illam oralem putidum eſſe Judæorum commentum, & à poſterioris ævi Judæis excogitatum, ut argumentis Chriſtianorum & prophetarum vaticiniis preſſi, ad eam promptum haberent refugium, & incredulitatis ſuæ in eâ quærerent prætextum? 1. Nullum enim Legis illius oralis, nec in Scripturâ, nec in Judaicâ antiquitate exſtat indicium: neque quando populo Iſraëlis divinæ legis obſervatio præcipitur, neque quando violatæ Legis arguitur, neque quando per Prophetas à ſuis tranſgreſſionibus ad illius obſervationem & pœnitentiam revocatur, ulla illius mentio fit; ſed populus ubique ad legem ſcriptam ablegatur. Unde & à quibuſdam Judæis, Karaim dictis, non recipitur. 2. Moſes in quibuſdam dubiis caſibus non conſuluiſſet os Domini, cum Lex oralis de omnibus eum inſtruxiſſet: quod tamen aliquoties eum feciſſe legimus: in caſu blaſphemi illius, ex matre quidem Iſraëlitide, ſed patre Ægyptio nati, *Levit.* XXIV. 11. *& ſeqq.* & illius qui ſabbatho ligna collegerat, *Num.* XV. 31. & illorum, qui tempore Paſchatis impuri erant ſuper cadavere, *cap.* IX. 6. & filiarum Selaphaad, in quâ familiâ cum deficiebat maſcula proles, determinandum erat qualis ibi eſſe debebat ſucceſſio hæreditatis, *cap.* XXVII. 1. *& ſeqq.* 3. Sacerdotes legem ſcriptam non ſervarunt; an credibile cuiquam eſſe poteſt, eos legem ore datam, & quidem tot legum varietate ac numero conſtantem, & tantum hominum memoriæ concreditam, tam perfectè conſervaſſe? Sic legimus 2 *Reg.* XXII. 10. & 2 *Chron.* XXXIV. 14. *& ſeqq.* in repurgatione templi repertum exemplar legis diu neglectum: & cum regi ac populo lex prælecta eſſet, omneſque comminationes divinæ auditæ eſſent, regem veſtimenta ſua

ſci-

ſcidiſſe: evidenti documento, quod non tantum ipſum Moſis autographum (uti quidam volunt) deſideratum fuerit, ſed tota Legis memoria in populo interierit, nullumque præ manibus fuerit exemplar, unde Legis cognitionem haurire poſſent. 4. An credibile cuiquam videri poteſt, Deum omniſcium, omniumque futurorum eventuum præſcium, quique proinde etiam periculum, quod legi orali per Judæorum diſperſionem immineret, prævidit, iſti periculo maturâ illius ſcriptione obviam non iviſſe; ſed Rabbinos illius temporis hac in parte fuiſſe magis providos quàm Deum, eamque ex variis chartis in unum compingendo ab interitu vindicaſſe? Quæ omnia legis hujus oralis vanitatem ſatis evincunt, demonſtrantque illâ non contineri præcepta divina Moſi olim data; ſed Phariſæorum traditiones, à Domino Jeſu ut veræ pietatis remoras ſæpius reprehenſas, quibus accurata admodum ac ſuperſtitioſa rituum multorum, etiam Lege non expreſſorum, obſervatio præcipitur; quæ à poſterioris ævi Rabbinis collectæ ſunt, & ſpecioſo legis oralis Moſi olim datæ titulo inſignitæ, ut ita majore in veneratione perpetuò eſſent, genſque Judæorum illarum autoritate cohiberetur, ne facile ad Chriſtianam religionem tranſiret.

In Lege duo conſideranda.

X. Lege ergo hac orali, tanquam putido Judæorum commento, rejectâ, conſideremus Legem ſcriptam. Duo in eâ ſe nobis offrunt conſideranda. 1. Præcepta. 2. Promiſſa & minæ.

Primo, Præcepta.

XI. Præcepta à Judæis communiter ſtatuuntur numero ſexcenta & tredecim; quæ diſtribuunt in ducenta quadraginta octo affirmantia, quot ajunt eſſe membra in corpore humano; & in trecenta ſexaginta quinque negantia, quot ſunt dies in anno: ut ſignificent, omnia humani corporis membra cultui divino debere eſſe intenta; neque licitum eſſe ullo die mandatum Dei quodcunque tranſgredi. Hanc alluſionem ut piam ſicuti non improbamus, ita agnoſcendum, à Judæis numerum hunc excogitatum, non ex Lege depromptum: nam ut illum extundant, nonnunquam duo præcepta in unum compingunt, & ſæpiuſculè unum in duo dividunt.

Eorum tres ſpecies.

XII. Nos communem Chriſtianorum Doctorum diſtributionem ſecuti, præcepta Legis Moſaicæ diſtinguimus in tres ſpecies: Moralia, Ceremonialia, & Politica: quæ Moſes deſignare creditur *Deut.* VI. 1. *Hæc ſunt præcepta, & ſtatuta, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus veſter ut docerem vos.* Per *præcepta* intelligens præcepta moralia; per *ſtatuta*, ceremonias: & per *judicia*, leges civiles. Eſtque hæc diſtributio conveniens diſcrimini temporum ſub Lege, & ſub Euangelio, ut exinde cognoſcatur, quæ præcepta perpetuò homines obligent; etiam populo Judaico exſtincto & è terrâ ſuâ ejecto: moralia nempe: quæ verò populo illi peculiaria fuerint, & uſque ad Chriſti adventum & Euangelii promulgationem durare; illo verò prædicato ceſſare debebant; ceremonialia nempe ac politica.

1. Moralia.

XIII. Præcepta moralia, præſcribunt officia circa Deum & proximum obſervanda, à jure naturali ſeu rectâ ratione dictata; quæ omnes omninò homines obligant, non quatenus à Moſe ſunt præcepta, ſed lumine naturali cuivis homini præſcripta. Horum ſumma continetur decalogo, ſeu decem præceptis ſive verbis, excepto quarto præcepto, quod ceremoniale eſt, ſaltem maximâ ſui parte: quæ in duas tabulas communiter dividuntur; quia Deus ea duabus tabulis lapideis inſcripſit; & poſtea, illis à Moſe ob populi idololatriam confractis, juſſit Moſi alias conficere, quibus ea denuò inſcripſit, *Exod.* XXXII. 19. XXXIV. 1. Prima tabula quatuor conſtat præceptis, & præſcribit officium erga Deum; poſterior ſex continet præcepta, & officium erga proximum dictat. Dominus Jeſus, diſtinctioni huic convenienter, totius legis moralis ſummam contineri ait duobus hiſce præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum ex totô corde tuô, ex totâ animâ tuâ, & ex omnibus viribus tuis: &, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: Matth.* XXII. 37, 38, 39. Quod poſterius Dominus etiam aliis verbis expreſſit *Matth.* VII. 12. *Quicquid vultis ut faciant vobis homines, idem facite illis.* Et ad hæc omnia alia præcepta moralia, quæ paſſim in libris Moſis occurrunt, referri poſſunt.

2. Ceremonialia.

XIV. Ceremonialia ſunt præcepta poſitiva circa cultum externum; & à mero Dei beneplacito dependent. Ad cultum autem externum quatuor potiſſimum referuntur: Perſonæ ſacræ; Res ſacræ; Loca ſacra; & Tempora ſacra.

Hue referuntur, Perſonæ ſacræ.

XV. Perſonæ ſacræ ſunt vel primariæ, vel ſecundariæ. Primariæ ſunt Sacerdotes, & Levitæ. Totam quippe tribum Levi Deus cultui ſuo deſtinavit; Aaronem autem & poſteros ad Sacerdotii dignitatem evexit; neque ulli extra Aaronis poſteros Sacerdotio fungi licuit; imo horrendis pœnis & miraculis evidentibus hanc Aaronis electionem Deus confirmavit; *Num.* XVI. XVII. XVIII. Sacerdotum officium erat, victimas & oblationes pro populo offerre Deo, pro peccatis populi apud Deum intercedere; & benedictionem divinam populo precari, juxta formulam *Num.* VI. 24. 25. 26. Inter Sacerdotes autem unus erat primarius, cujus jura, privilegia & veſtitus erant ſingularia, quique peculiari oleo unguendus & muneri ſuo inaugurandus erat.

De

De veſtibus vide *Exod.* XXVIII. de unctione, *Exod.* XXX. Soli illi licebat ſemel quotannis ingredi in Sanctum Sanctorum, ibique peccata populi expiare: *Levit.* XVI. 2. *& ſeqq.* Tum & ſpecialis quædam puritas in Sacerdote requiſita fuit; & ſi cui aliquod vitium eſſet corporis, ineptus erat ad ſacerdotium: quæ omnia fusè *Levit.* XXI. deducuntur. Levitarum officium erat, miniſtrare ſacerdotibus, & tabernaculi, ac poſtea templi curam gerere. In deſerto tabernaculum omniaque vaſa ſacra portarunt; proptereaque & tentoria tabernaculo proxima habuerunt. Poſtea David ex illis fecit cantores, & tabernaculi janitores 1 *Chron.* XXV. & XXVI. Perſonæ ſecundariæ erant Naziræi, qui votum quoddam ſanctificationis fecerant: de quibus *Num.* VI.

Res Sacræ: Primariæ. XVI. Res Sacræ ſimiliter ſunt vel primariæ, vel ſecundariæ. Primariæ ſunt Sacrificia, hoc eſt, victimæ, oblationes, & libamina. Poſſunt illa generaliter diſtribui in duo genera: in eucharistica nempe, ac propitiatoria. Specialius autem in octo ſpecies diſtribuuntur. 1. Holocauſta, *Levit.* I. 10. VI. 9, XII. 6, 8. 2. Munera: *Levit.* II. 1, 2. 3. Sacrificia pacifica, *Levit.* III. 1. VII. 6. 4. Sacrificia pro peccato, *Levit.* IV. 5. Sacrificia pro delicto, *Levit.* V. 1. VI. 1. 6. Sacrificium conſecrationis Sacerdotis in die unctionis ſuæ, *Levit.* VI. 10. 7. Sacrificium mundationis, illis qui à variis ſecundum legem immundiciei ſpeciebus erant purgati, mandatum: *Levit.* XII. XIII. XIV. Quibus tandem 8 addi debet thumiama, ſive ſuffitus ſuper altari aureo, *Exod.* XXX. 7. Hic notandum, quod in animali Deo offerendo nulla ineſſe debebat labes, nullumve vitium, *Levit.* XXI. 21, 22. quod ſale condiri debebat, *Levit.* II. 13. nullum autem admiſceri fermentum, *ibid. verſ.* 11. adeps autem & renes comburi: *Levit.* III. 3. & 10.

Secundariæ. XVII. Secundariæ ſunt; Primogenita, tam hominum quàm brutorum, quæ Deo ſacra erant. De hominum primogenitis vide *Exod.* XIII. 2. 12. *Num.* III. 12, 13. VIII. 13. de brutorum mundorum, *Num.* XVIII. 17. de immundorum verò *Exod.* XXXIV. 20. Primitiæ frugum, *Exod.* XXXIV. 26. ritus offerendi deſcribitur *Deut.* XXVI. 1. *& ſeqq.* Decimæ, quæ Levitis erant pendendæ; *Exod.* XXII. 29. *Levit.* XXVII. 30. *&c. Deut.* XII. 11. *&c.* decimarum verò decimas Levitæ pendere debebant ſacerdotibus, *Num.* XVIII. 26. ritus oblationis exſtat *Deut.* XXVI. 12. *& ſeqq.* Caper emiſſarius, *Levit.* XVI. 21. Cinis vaccæ rufæ & aqua aſperſionis, quibus mundabantur, quæ aliquâ ratione inquinata fuerant; *Num.* XIX. 2. *& ſeqq.* Huc etiam referri debet varia illa mundities, requiſita in diverſis ciborum generibus, quorum quædam Judæis munda, quædam immunda erant: *Levit.* XI. & XVII. 10. *& ſeqq.* ut & immundities ex variis cauſis orta; ex leprâ *Levit.* XIII. XIV. cadavere, *Num.* V. 2, 3. puerperio, *Levit.* XII. aliiſque. Huc referri poſſunt variæ Sacerdotum, & vaſorum ſacrorum lotiones.

XVIII. Loca Sacra quod attinet: primitus fuit Tabernaculum, poſtea Templum. *Loca ſacra.* Tabernaculum fuit ædificium portatile, quod tentorii inſtar figi & diſſolvi poterat, variis columnis aſſeribuſque conſtans, & diverſis aulæis clauſum, expreſſo Dei mandato in deſerto conſtructum, & à Levitis in terram uſque Canaan portatum. Hoc tabernaculum, omniſque illius ſupellex, deſcribitur *Exod.* XXV. factumque fuit juxta exemplar Moſi in monte oſtenſum, *verſ.* 40. & *Act.* VII. 44. *Hebr.* VIII. 5. Conſtabat tribus partibus, atrio, Sancto, & Sancto Sanctorum. In atrio erat altare holocauſti, & in id populus conveniebat ad ſacrificandum, neque extra id ſacrificare licebat: *Exod.* XXIX. 42. *Deut.* XII. 5. *& ſeqq.* ſuper quo ignis, qui in conſecratione ejus de cœlo deciderat, *Levit.* IX. 24. ſemper debebat ſervari inexſtinctus, *Levit.* VI. 9. *& ſeqq.* ex eoque ſemper ignis thuribulo imponendus deſumi debebat: Quare filii Aaronis, Nadab & Abihu, quod alienum ignem thuribulis ſuis impoſuerant, igne cœlitus emiſſo exſtincti ſunt, *Levit.* X. 1. Sanctum erat tabernaculi pars, quæ velo à ſancto ſanctorum ſeparata erat, in quam Sacerdotes ingrediebantur cultus divini cauſa. Erat ibi altare ſuffitus, menſa aurea cum panibus propoſitionis, & candelabrum aureum: *Exod.* XXVI. 35. *Hebr.* IX. 2. Sanctum ſanctorum erat intima pars, in quam ſoli Sacerdoti ſummo ſemel in anno ingredi licebat: *Exod.* XXVI. 34. *Levit.* XVI. 2. *Hebr.* IX. 6, 7. Erat ibi Arca fœderis cum propitiatorio, cui incluſæ erant tabulæ Legis: prope eam erat virga Aaronis quæ fronduerat, & urna aurea cum manna, 1 *Reg.* VIII. 9. *Hebr.* IX. 3, 4, 5. Poſtea cum Deus populo quietam in terrâ Canaan poſſeſſionem dederat, templum ſibi à Salomone conſtrui voluit; quod erat ædificium ſolidum ac fixum, quod inſtar prioris tabernaculi diſſolvi, & quoquoverſum portari non poterat: Quo adumbrare Deus voluit, ſe fixam ac permanentem habitationem inter Iſraëlitas elegiſſe, & præſentiæ ſuæ ſpecialis favore populo illi præſto eſſe velle, quamdiu populus ille Dei populus peculiaris futurus, diſcrimenque populorum duraturum eſſet: *Pſal.* CXXXII. 13, 14. *Elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem ſibi: Hæc requies mea in ſæculum ſæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.*

XIX. Tempora Sacra primò ſunt Sabba- *Tempora ſacra.*

thum, cujus ſanctificationem & obſervationem Deus expreſsè præſcripſit quarto decalogi præcepto; & aliquoties in Lege repetiit: *Exod.* XXXI. 13. *& ſeqq.* cujus obſervatio ſtrictè admodum exigebatur, cum ceſſatione ab omni opere. Quouſque illud hodie Chriſtianos obliget, alibi inquiremus. Deinde neomeniæ, ſeu primi quique dies menſium, qui à novæ lunæ primo conſpectu ſolebant numerari: *Num.* XXVIII. 11. *& ſeqq.* Poſtea tria feſta ſolennia, Paſchatis, Pentecoſtes, & tabernaculorum, *Levit.* XXIII. *Dent.* XVI. Singula per ſeptem dies continuos celebrabantur; quorum primus & ultimus præ aliis erant ſancti, in iiſque non licebat operari, *Levit.* XXIII. 7, 8, 36, 39. Paſcha celebrabatur mactatione agni anniculi pro ſingulis familiis, debebatque cum panibus infermentatis comedi, ab Iſraëlitis cinctis, calceatis, & baculum in manu habentibus, quaſi mox ſeſe itineri daturis: nullumque in eo os debebat frangi: ejuſque ſanguis poſtibus domorum illini: In memoriam liberationis ex Ægypto, quia Angelus percuſſor, primogenitos Ægyptiorum cædens, Iſraëlitarum domos, ſanguine agni illitas, tranſiit; ipſique ab Ægyptiis urgebantur ſummâ cum feſtinatione egredi. Et celebrabatur decimâ quartâ, ſeu plenilunio menſis Niſan; quia illo die ex Ægypto egreſſi ſunt. De quibus omnibus vide *Exod.* XII. Pentecoſte, à Græcis ita dictum, ab Hebræis feſtum hebdomadum vocatur, quia ſeptem poſt Paſcha hebdomadibus celebrabatur, *Levit.* XXIII. 15. *&c. Num.* XXVIII. 16. *Dent.* XVI. 9. Vocatur etiam feſtum meſſis, quæ circa illud tempus fieri incipiebat in terrâ Canaan: *Exod.* XXIII. Inſtitutum creditur in memoriam latæ Legis in monte Sinai, quæ quinquageſimâ poſt egreſſum ex Ægyptô die lata eſt; uti liquet *Exod.* XIX. 1, 11, 16. Feſtum tabernaculorum inſtitutum fuit in memoriam commorationis Iſraëlitarum in deſerto ſub tabernaculis: *Levit.* XXIII. 34. *&c. Dent.* XVI. 13. *&c.* & celebrabatur decimo quinto die menſis ſeptimi. Hiſce tribus majoribus feſtis duo alia adjuncta erant. Feſtum tubarum, primo ſeptimi menſis die, quo annus Judæorum politicus inchoabatur: à reliquis neomeniis non differebat, niſi celebritate majore propter novi anni initium: *Levit.* XXIII. 24. *Num.* XXIX. 1. Et feſtum Expiationis, decimo illius menſis die: *Levit.* XVI. 2, 29, *&c.* XXIII. 27. *&c. Num.* XXIX. 7. *&c.* Ita dictum, quia Pontifex illo die ingrediebatur in Sanctum Sanctorum, omniaque populi delicta, toto illo anno commiſſa, quæ quidem victimis legalibus expiari poterant, expiabat. Illo die duo hirci adducebantur, quorum unus mactabatur in holocauſtum: alter impoſitis illi per Pontificem peccatis populi, in deſertum mittebatur: caper emiſſarius inde dictus.

XX. Temporibus ſacris etiam annumeri debet annus Sabbaticus, ſeu ſeptimus, & Jubilæus, ſeu ſepties ſeptimus. Illis annis non licebat terram colere, ſed veſcebantur ſponte natis: non licebat creditoribus debita repetere; omneſque ſervi nullo perſoluto pretio abibant liberi: Si qui tamen anno ſeptimo elapſo dominis ſuis adhærere maluerant, anno jubilæi dimitti debebant. De ſeptimo vide *Exod.* XXIII. 10, 11. XXI. 2. *Levit.* XXV. 2. *& ſeqq. Deut.* XV. 1, 2, 12. De jubilæo autem *Levit.* XXV. 8. *& ſeqq.* *Annus ſabbaticus.*

XXI. Præcepta politica ſunt Leges civiles, juxta quas Reſpublica Iſraëlis adminiſtrari debebat: ſuntque accommodatæ habitationi eorum in terrâ Canaan. 3. *Politica.*

XXII. Primò hic præcipitur, ut Judices & Magiſtratus conſtituant in omnibus portis, per ſingulas tribus, ut judicent populum juſto judicio: *Dent.* XVI. 18. Tria hujuſmodi tribunalia erant in populo Iſraëlis. Unum ſummum, ordinariè vocatum Sanhedrin, conſtans ſeptuaginta Senatoribus; & erectum fuit primò in Schilo, poſtea Hieroſolymis. Ad hunc ſenatum pertinebant judicia Dei, hoc eſt, maxima, quæ in aliis tribunalibus judicari non poterant: qualia ſunt quatuor hæc; crimen falſæ prophetiæ; crimen perduellionis: delictum totius tribus, & delictum Pontificis maximi: Deinde, etiam ab inferiorum tribunalium ſententiâ ad hoc, tanquam ſuperius, dabatur provocatio. Alterum tribunal erigebatur Hieroſolymis, & in omnibus civitatibus, conſtans viginti tribus judicibus, & de fortunis ac capite civium jus dicebat, exceptis quatuor illis criminibus modo memoratis; & ab eorum ſententiâ, etiam in crimininalibus, ad Synedrium magnum provocare licebat. Tertium erat minimum, & erigebatur in minimis pagis ac vicis, ſoliſque judiciis civilibus & litibus dirimendis erat deſtinatum. *Ea ſpectant tribunalia.*

XXIII. Pœnæ tranſgreſſoribus conſtitutæ erant vel corporales, nempe flagellatio; hæc excedere non debebat numerum quadraginta plagarum, *Dent.* XXV. 2, 3. Vel capitales. Quatuor autem ſpecies pœnarum capitalium in uſu erant inter Iſraëlitas: ſtrangulatio ſive ſuffocatio, decollatio, combuſtio, & lapidatio. Poſteriorum duarum lex expreſſam mentionem facit, *Levit.* XX. 14. *Dent.* XXII. 24. reliquas duas ex patrum ſuorum traditione Judæi habuiſſe videntur. *Pœnas.*

XXIV. Præcepta ſpecialia, quibus ſingulis peccatoribus ſua pœna conſtituitur, paſſim in Lege occurrunt: Ea quidam non ineleganter ad ſingula decalogi præcepta referunt; in quo catalogo ſummatim conſpicere licet, quomodo pro ratione gravitatis de- *Præcepta.*

delicti contra unumquodque præceptum, etiam Deus pœnam justissimè moderatus sit. Nos hæc, quia brevitati studemus, & præter scopum nostrum sunt, non recensebimus, legis politicæ scopum breviter indicasse contenti.

Secundo, Promissa. XXV. Promissa fœderi huic annexa duum potissimum sunt generum: Aut enim sunt de rebus quibusdam quæ ad beatitudinem conferunt: aut de personâ Messiæ, ex populo isto orituri.

Specialia. XXVI. Promissa de rebus, sive bonis, duum rursus fuerunt generum: alia generalia, alia specialia: quibus comminationes opponuntur. Specialia promissa legis observatoribus facta non continent nisi bona terrena, respiciuntque vitam commodam, quietam, omniumque quæ eam jucundam reddere possunt affluentiâ abundantem, in terrâ Canaan possidendam: nim: vel bona ipsum hominem concernentia, ut sanitatem, immunitatem à morbis ac doloribus; vel bona externa; quietam in terrâ Canaan habitationem, victoriam de hostibus, terræ fœcunditatem, omniumque frugum abundantiam. Hæc omnia exstant *Exod.* XXIII. 25, 26. *Deut.* VII. 12, 13. sed prolixum eorum catalogum legere licet *Levit.* XXVI. & *Deut.* XXVIII.

Generalia. XXVII. Promissa generalia sunt, quæ generalibus terminis sunt facta, sine specialis cujusdam boni expressione: Qualia sunt: *Ego ero Deus tuus*, vel, *Ego sum Deus tuus: Ego benedicam vobis.* Hæc enim promissa, cum nullum speciale bonum designent, & generalibus terminis enuntientur, juxta illam generalitatem accipi possunt, ut quævis bona quibus Deus favorem suum testatur, tàm spiritualia ac cœlestia, quàm corporalia ac terrena, tam æterna, quàm fragilia ac caduca, comprehendant: quia illa verè bona sunt Deô digna, quibus pios suos cultores remuneretur. Et æternam iis benedictionem comprehendi docet Apostolus *Hebr.* XI. 16. & 2 *Corinth.* VI. 16, 17, 18. additô *cap.* VII. 1. Imo & à mortuis resuscitationem illis includi subtili ratiocinatione ostendit Servator *Matth.* XXII. 31, 32.

Promissam vita. XXVIII. Ad generalia promissa etiam referri possunt illa, quibus Deus legis observatoribus in genere vitam promittit, *Levit.* XVIII. 5. *Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, vivet in illis.* Ubi licet vita æterna expressè non nominetur, tamen quin sub generali voce *vitæ* comprehendi non potuerit, imo juxta Dei intentionem etiam comprehensa sit, dubitare nos non sinit Apostolus *Gal.* III. 12. Et potissimum, quia vitæ hujus promissô, tanquam typô ac umbrâ, vitam æternam adumbrare voluit: quô sensu & tota terra Canaan, omniaque bona Judæis promissa, typus fuere cœli bonorumque spiritualium ac cœlestium Christianis clarè promissorum.

XXIX. Ex quibus sic colligimus: Promissa legis specialia non continuisse secundum literam nisi benedictiones temporales ac terrenas: Promissa autem generalia suâ generalitate etiam comprehendisse bona cœlestia ac æterna: & bona terrena typicè adumbrasse bona æterna; adeoque sapientiores in populô illô, sive promissionum generalitate, sive Dei benignitate confisos, sive omnia terrena promissa ut melioris boni typos considerantes, præsertim cum Legis observatores iis nonnunquam destitui viderent, neque ea pietatis remunerationem Deô dignam arbitrarentur, neque beatitudinis appetitum quem in se sentiebant satiare posse experirentur; sive ad exemplum Enochi & Eliæ respicientes, bona æterna exspectasse, & à Deô obtinuisse. Quod alios in carnali isto populo attinet, verisimile est, eos in terrenâ benedictione acquievisse; aut fortasse resurrectionem ad similium bonorum possessionem exspectasse: Quoniam promissa generalia ac typica æqualem efficaciam ad fidem excitandum cum promissis vitæ æternæ specialibus ac expressis, qualia in Euangelio exstant, non habent. *Quomodo promissa vita æterna.*

XXX. Hisce promissionibus oppositæ erant comminationes Legis, æque similiter duplices; generales nempe, vel speciales. Generalis, fuit mors, eaque vel violenta, à magistratu; vel misera ac immatura à Deo ipso infligenda. Sicut autem observavimus, generali promissô vitæ, juxta ultimam ac mysticam Dei intentionem, etiam comprehensam fuisse vitam æternam; ita etiam de generali comminatione mortis dicendum, sub eâ mysticè comprehensam fuisse mortem æternam seu secundam, in Euangelio clarè expressam. Fateor non æquè facile fuisse ex generali comminatione mortis hanc deducere, quam ex generali promissione vitæ, vitam æternam. Attamen non deërant rationes, quibus & hanc pœnam colligerent: Tum quod viderent, legis divinæ contemtores sæpe non incidere in pœnas Lege divinâ in ipsos constitutas: tum, si in quasdam inciderent, eas exiles nimis esse, quàm ut tantis sceleribus digna retributio sint. Inde enim colligere potuerunt, alias restare pœnas, quas Deus generali mortis vocabulo comprehensas voluit, impiis illis etiam post vitam hanc infligendas. *Minæ, Generales.*

XXXI. Speciales comminationes solummodò spectant vitam hanc præsentem ac terrenam: concernuntque vel ipsum hominem, ut varii morbi, pestilentiæ, &c. Vel externa quædam, quæ hominem miserum reddere possunt: suntque vel bonorum ad hominis fœlicitatem spectantium denegatio: vel miseriarum ac calamitatum inflictio; ut sunt, sterilitas, fames, captivitas, aliaque: Quarum omnium longus exstat catalogus *Levit.* XXVI. 14. *& seqq. Deut.* XXVIII. 15. *& seqq.* *Speciales.*

Promiſſum Meſſiæ. XXXII. Promiſſum Meſſiæ etiam eſt promiſſum Legis; quod colligimus tum ex promiſſo Abrahamo facto *Geneſ.* XXII. 18. *benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ*: quo Chriſtum denotari docet Apoſtolus *Gal.* III. 16. tum ex promiſſo *Deut.* XVIII. 18,19. *Prophetam ſuſcitabo eis de mediò fratrum ſuorum, ſicut te; & ponam verba mea in ore ejus*, &c. Quæ ad Chriſtum refert Apoſtolus Petrus *Act.* III. 22. Poſtea verò per Prophetas promiſſio hæc ſæpius non tantum iterata eſt ac repetita, ſed clarius multò propoſita, variaque, non tantum nativitatis tempus & locum parenteſque ejus, ſed & muneris ipſius rationem ſpectantia, ſunt addita. Quoniam tamen hæc omnia non clarè ſunt expreſſa, ſed ſub typo rerum terrenarum adumbrata, tam perfecta muneris Meſſiæ cognitio ſub Lege haberi non potuit, quàm nunc habemus ſub Euangelio, in quo clara totius muneris Meſſiæ revelatio facta eſt.

CAPUT IX.

De Legis Moſaicæ inefficaciâ.

III. Inefficacia ad juſtificationem. I. ITa Fœderis Veteris, ſeu Legis Moſaicæ conditionibus, hoc eſt, præceptis ac promiſſis conſideratis: reſtat nunc tertium noſtræ tractationis membrum, ut oſtendamus, an Lex potuerit homines reddere verè ſpirituales, & à peccatis juſtificatos introducere in vitam æternam? Quæſtionem hanc decidit Apoſtolus *Gal.* III. 21,22. *Si data eſſet Lex, quæ poſſet vivificare, verè ex Lege eſſet juſtitia. Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccatò, ut promiſſio ex fide Jeſu Chriſti daretur credentibus.* & *Hebr.* VII. 18,19. *Reprobatio præcedentis mandati fit propter infirmitatem ejus & inutilitatem: Nihil enim ad perfectum adduxit Lex; introductio verò melioris ſpei, per quam appropinquamus Deo.* Operæ pretium autem eſt, id ſpecialius paulò de Lege demonſtrare.

Quoad Præcepta politica. II. Tria præceptorum genera in Lege conſideravimus, Moralia, Ceremonialia, & Politica. Præcepta Legis politica nihil contuliſſe ad vitam ſpiritualem ac æternam, manifeſtum eſt: Data enim ſolummodò ſunt ad vitam pacatam ac tranquillam in terrâ Canaan tranſigendam, Judæoſque metu pœnarum à Magiſtratu infligendarum, continendum à præceptorum divinorum tranſgreſſionibus; ac proinde ſolas tantum externas actiones cohibuerunt; animo, utpote hominis cognitioni non ſubjecto, nullas poſuere regulas.

Quoad ceremonialia. III. Ceremoniæ Legis ſimiliter hominem verè ſpiritualem reddere, nec à peccatis juſtificare poterant. Non enim inſtitutæ ſunt à Deo, quia per ſe erant honeſtæ, in ratione naturali à Deo hominibus inditâ aliquod fundamentum habebant, ac proinde hominis animum intus à peccatis verè purgabant; ſed pro arbitrio ac beneplacito divino, ut eſſent ſepes, per quam ab omnibus aliis mundi populis ſepararentur, & poſteritas Abrahami agnoſcerentur, neque cum gentibus mundi commiſcerentur: proinde, à quibus admodum diverſas, imo nonnunquam planè contrarias Deus populo ſuo, ſi voluiſſet, præſcribere potuiſſet, & ad quarum obſervationem, æquè ac harum, populus illo caſu obligatus fuiſſet. Inde liquet, ceremonias haſce à Deo Iſraëlitis non eſſe præſcriptas ſolummodò pro abſoluto dominio ſuo, quaſi nulla omninò earum cauſa extra legiſlatoris Dei voluntatem fuerit; ſed ſapientiſſimo conſilio pro temporum illorum ratione fuiſſe inſtitutas; ut populus ſuus per eas à reliquis gentibus ſepararetur, & fortius à cultu idolorum, qui paſſim in mundo obtinebat, averteretur, & cultui unius Dei ſanctificaretur. Hinc eſt quod Deus, licet varia inſtituerit, quæ etiam ab Ethnicis obſervabantur, externum templum, aras, ſacrificia, ſacerdotes ac pontifices, variaſque mundationes, ut ita populus ad cultum divinum adduceretur; tamen plurimas inſtituerit ceremonias, directè contrarias ceremoniis gentium; quales ſunt plures, quibus cibos Ethnicis mundos populo ſuo immundos eſſe voluit, & animalia à gentibus tanquam Deos culta ſibi immolari in victimas, ut agnum, arietem, ac vitulum; & in eorum immolationibus plane contraria ritibus ab Ethnicis in victimis & immolationibus uſurpari ſolitis obſervari præceperit. Non enim cum Judæis credendum eſt, in ipſâ animalium naturâ immunditiem quandam eſſe, quæ eorum eſum Iſraëlitis reddat illicitum; atque Deum in hoc ſuo interdicto ad immunditiem illam reſpexiſſe: Minimè: Sic enim in Deum creatorem illius immunditiei cauſa rejicitur; & cum illa immundities alia quàm phyſica eſſe non poſſit, eſu ſuo neminem peccato pollutum reddere poteſt. Sunt ergo à Deo inſtituti hi ritus, ut populum ſuum per illos à reliquis gentibus idololatris ſepararet, ac omne inter eum & illas commercium abrumperet, ne per illas à genuino ſui cultu abductus, ad idololatriam deflecteret. Inde liquet, nullam veram in illis eſſe ſanctitatem; ſed potuiſſe Deum, ſi voluiſſet, ritus longè alios præſcribere, quorum obſervatio illo caſu cultus divini pars fuiſſet. Hiſce addi alius illorum uſus poteſt: Quod fuerint prima tantum elementa ſeu rudimenta cultus divini, infantibus propoſita, ut per illa tanquam per pædagogum ſenſim ad perfectiorem cultum adducerentur: unde vocantur *elementa mundi*, quibus cum ſerviebant adhuc *parvuli* erant: *Gal.* IV. 3. *Coloſſ.* II. 20. & *lex*

pa-

pædagogus noſter fuiſſe dicitur *ad Chriſtum*: *Gal.* III. 24. Et ad ſummum typi & umbræ tantum fuerunt cultus ſpiritualis ſub Novo Teſtamento Deo exhibendi: *Col.* II. 17. dicuntur *umbra futurorum*, *corpus autem Chriſti*. *Hebr.* X. 1. *Umbram habet Lex futurorum bonorum*, *non ipſam imaginem rerum*. Sanè ſi ceremonias Legis cum præceptis ſpiritualibus Euangelii accuratius conferamus, deprehendemus pleroſque eorum ſpiritualis cultus, & beneficiorum ſpiritualium ac cœleſtium umbras fuiſſe.

Quid ad umbraverint Sacerdotes.

IV. Sacerdos ſummus, ſeu Pontifex maximus, typum geſſit Pontificis noſtri æterni Jeſu Chriſti; & ſpeciatim ingreſſu ſuo in Sancta Sanctorum, ad expiandum peccata populi, adumbravit ingreſſum Jeſu Chriſti in cœleſte ſacrarium per proprium ſanguinem, ut æternam expiationem perficiat. *Hebr.* IX. 24, 25, 26. Reliqui Sacerdotes oblationibus ſuis adumbrabant noſtram in Chriſto dignitatem, qui fecit nos Sacerdotes Deo Patri ſuo: 1 *Petr.* II. 5. *Apoc.* I. 6.

Sacrificia.

V. Sacrificia legalia partim, ſc. pacifica & euchariſtica, adumbrabant bona fidelium opera, quæ inſtar hoſtiæ gratæ Deo placent; nempe cultum noſtrum rationalem, *Rom.* XII. 1. ſpiritum contritum, *Pſal.* LI. 19. gratiarum actiones & eleemoſynas, *Hebr.* XIII. 15, 16. & preces, *Apoc.* V. 8. VIII. 3, 4. partim, nempe expiatoria, perfectum Jeſu Chriſti Domini noſtri ſacrificium, quo omnia peccata noſtra plenè expiata ſunt: uti fuſè docetur *Hebr.* IX. & X. Sed præcipuè id adumbrabatur ſacrificio illo ſolenni, quod quotannis offerebatur, & eum cujus ſanguine Pontifex ingrediebatur in Sancta Sanctorum expians peccata populi. Hæc enim ſacrificia peccata plenè non poſſe tollere, tum ex ipſorum naturâ liquet: *Impoſſibile enim eſt*, *ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata*; *Hebr.* X. 4. tum ex quotidianâ eorum iteratione: Sic *ibid. verſ.* 11. *Omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans*, *& easdem ſæpe offerens hoſtias*, *quæ nunquam poſſunt auferre peccata*. & *verſ.* 18. *Ubi horum remiſſio*, *jam non eſt oblatio pro peccato*. Ipſe etiam Deus ſatis oſtendit, ſe eum in finem ſub Veteri Teſtamento ſacrificia non inſtituiſſe, ut peccata tollerent; alias graviori peccato commiſſo Deus etiam ſemper majorem exegiſſet hoſtiam. Id agnoverunt Ethnici, quò majorem offerebant hoſtiam, eò ſe magis Deum placaturos credebant: hinc à mactatione pecudum ad mactationem hominum ventum eſt. Procul dubio diabolo homines inſtigante exemplo Abrahami. Ita Ethnici naturâ duce videntur cogitaſſe, nullam eſſe faciliorem obtinendæ veniæ viam, quàm ſi aliqua æqualitas appareret inter expiandum & victimam. Hinc ſibi cariſſimos, filios nempe, & quidem ſummo cum cruciatu, ac homines ſanctitate maximè commendabiles, immolarunt. In Veteri Teſtamento Deus alio longè modo proceſſit: non exegit victimas aliquam habentes cum expiandis æqualitatem; neque ſemper majores pro gravitate delicti: Pro idololatriâ per errorem commiſſâ offerebatur tantum capra, *Levit.* IV. 27. at quid majus crimen idololatriâ? pro errore Sacerdotis, juvencus vitulus; pro errore regis, hircus: in aſcham, ſeu ſacrificio pro reatu, aries aut agnus; in chattath, ſeu ſacrificio pro peccato (quod communi Judæorum opinione gravius creditur) agna aut capella. Deus per hæc ſignificare volens, harum victimarum vi ac præſtantiâ expiationem non fieri; aliàs pro graviſſimis peccatis pretioſiſſimas victimas poſtulaſſet; ſed per illa adumbrare voluit, ad peccata plenè expiandum aliam requiri victimam longè præſtantiorem, in cujus oblatione & amorem ſuum erga homines, & odium contra peccatum oſtenſurus eſſet; quod utrumque perfecit oblatione proprii Filii ſui, victimæ perfectæ, qui æternam remiſſionem ſanguine ſuo proprio obtinuit.

Lotiones, &c.

VI. Variæ illæ purgationes & lotiones, abſtinentiæ à certis cibis ut immundis, adumbrarunt ſpiritualem noſtram à peccatis purgationem, & ſanctitatem vitæ: *Coloſſ.* II. 16, 17.

Tabernaculum.

VII. Tabernaculum, & præſertim Sanctum Sanctorum, adumbravit cœlum, in quod Chriſtus Pontifex noſter æternus ingreſſus eſt ad expiandum peccata noſtra; *Hebr.* IX. 11. *&c.* hinc & Chriſto moriente, velum quod Sanctum Sanctorum à Sancto ſeparabat, ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo uſque ad imum, *Matth.* XXVII. 51. Quo ſignificabatur, apertam eſſe nobis per Chriſti mortem Sanctorum viam, id eſt, cœli; quæ ſtante priore tabernaculo nondum erat propalata. *Hebr.* IX. 8.

Feſta.

VIII. Feſta illorum, liberationes & beneficia nobis obventura, & lætitiam noſtram ſpiritualem, quam bonis operibus & cultu ſincero teſtari debemus; 1 *Cor.* V. 7. Sabbathum, quietem denotat ab omni opere malo, & ſanctificationem noſtri ad Deum colendum: *Eſa.* LVI. 2. LVIII. 13. & æternum illud ſabbatum, ſeu quietem in cœlo cum Deo; *Hebr.* IV. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Agnus Paſchalis.

IX. Agnus Paſchalis repræſentavit Dominum Jeſum verum agnum Paſchalem, 1 *Cor.* V. 7. cujus nullum os debebat frangi, *Joan.* XIX. 31. *& ſeqq.* Panes infermentati, quibuſcum comedi debebat, pietatis noſtræ ſinceritatem; 1 *Cor.* V. 7.

Circumciſio.

X. Quin & ipſa circumciſio figura fuit internæ noſtræ circumciſionis, quâ præputium cordis, hoc eſt, carnales cordis concupiſcentiæ præciduntur: ſic *Coloſſ.* II. 11. dicimur

in Christò circumcisi circumcisione non manu factâ in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi.

Quid sit observandum in typicâ ceremoniarum explicatione.

XI. Adeo ut cultus ille magnâ sui parte typicus fuerit, & umbratilis, perfectiorem & spiritualem cultum, beneficiaque spiritualia ac cœlestia adumbrans ex instituto divino. Scio plures præter has occurrere in Lege ceremonias, quarum significationem typicam Christianorum interpretes, & inter hos viri maximè eruditi, ingeniosè excogitarunt. Verum in applicando externo illo ac typico cultu ad internum & spiritualem cautos ac sollicitos admodum nos esse oportet, ne temerè pro arbitrio nostro allegorias comminiscamur; neque quando nobis præcepti alicujus ratio obscura est, statim ad allegoriam confugiamus; sed in allegoriis applicandis Scripturam ducem sequamur, & extra eam parcos admodum in iis sectandis nos ostendamus. Is enim optimus legis ceremonialis interpres est, qui ostenderit, quâ ratione per illam populus Israël ab idololatriâ gentium sit cohibitus, singulæque ceremoniæ gentium ritibus idololatricis è diametro fuerint oppositæ: exinde enim facile liquebit, cur Deus pro summâ suâ sapientiâ ejusmodi ritus à populo suo pro temporum illorum ratione observari voluerit. Ab hac simplicitate si recedamus, & temerè extra Scripturam allegorias comminiscamur, qualescunque sensus, non tantum diversi, sed & directè contrarii, Scripturæ adaptari possunt, pro diverso interpretum ingenio. Notum est, non tantum diversas esse Christianorum de variis Religionis Christianæ articulis sententias: sed & inter ὁμοδόξους diversissimam & multiplicem ingeniorum varietatem. Hac itaque allegorias comminiscendi licentiâ admissâ, unusquisque pro præjudicio suo, & diversâ indole ac genio, sibi interpretationes finget à sacrorum Scriptorum mente alieniissimas; & ex iisdem ritibus prodibunt allegoriæ directè contrariæ & se mutuo evertentes; nihilque erit, ne minima quidem in ritibus circumstantia, quin mysterium sub eâ latere credetur, quod in apertum producendum est, & ut allubescere possit multis coloribus incrustandum. Fœcundum enim est humanum ingenium, præcipuè si commentis propriis incrustandis & adornandis operam det, Scripturamque, si eam in allegorias convertere velit, in quemlibet sensum facile torquere potest; non aliter atque in nubibus quascunque sibi figuras imaginari, quas in eâdem nube singuli pro diversâ imaginantium dispositione ac temperie sibi admodum diversas depingunt. Qui sensus tandem ita allubescet, ut eum, licet quandoque vanitate suâ diffluat, magisque deliri somnia quàm sensum divinum exhibeat, certissimum credat, in eoque sibi plaudat non aliter ac si intima sapientiæ adyta penetrasset, nec ullâ ratione induci possit ut eum dimittat. Ne hic erremus, & temerè in devia abripiamur, non aliæ sunt quærendæ allegoriæ, aut significationes typicæ, quas tanquam certas legis ceremonialis explicationes admittamus, præter illas, quas Spiritus Sanctus, optimus & infallibilis legis divinæ interpres, per Apostolos Domini Jesu in Novo Testamento nobis revelavit. Si quis præter has in lege ceremoniali alias venari cupiat allegorias, tanquam sensus legis extensiones ad quippiam spirituale, aut quod mores spectat, piè hoc facere potest: non autem eas urgere debet, tanquam genuinum Legis sensum & Dei in dandâ Lege scopum continentes.

An omnes cognoverint hos typos.

XII. Sed quæri hic posset, An omnes in populo Israëlis intellexerint ista quæ diximus rerum spiritalium typos fuisse? Resp. Data à Deo fuere, ut pii hæc inquirerent, in iisque sese exercerent, atque ita per externa hæc ad interna & Christum verum liberatorem tenderent: illique qui hæc ita intellexere, simul cognoverunt, per ea veram à peccatis liberationem obtineri non posse: Unde *Gal.* III. 24. *Lex* vocatur *pædagogus noster ad Christum.* Credibile quidem est, omnes studium illud non adhibuisse; sed plebem, perinde uti plebem Christianam, externis hisce captam, nihil ultra spectasse, sed in hisce fiduciam suam collocasse, & cultu hoc ceremoniali exactè observato, officio suo se defunctam credidisse. Hinc Deus per Prophetas sæpe denuntiat, cultum illum externum neutiquam sibi placere; imo si sanctitas animique probitas absit, sibi ingratum ac molestum esse. *Psal.* L. 8, 9. *& seqq. Esa.* I. 11. *& seqq.* LVIII. 3, 4. *& seqq.* LXVI. 3. *Jerem.* VII. 3, 4, 5. *Amos.* V. 21. *& seqq. Mich.* VI. 6, 7, 8. Qui autem ita externis hisce confisi sunt, eos multò minus per hæc opera potuisse justificari certum est; imo & legem moralem sibi irritam reddiderunt.

Lex umbra & litera.

XIII. Hujus itaque ceremonialis Legis respectu, lex vocatur *umbra, Hebr.* X. 1. & *litera*, 2 *Cor.* III. 7. quia non erat nisi tenue quoddam rudimentum divinæ voluntatis, quale pueris literas discentibus dari solet, ut ita sensim perfectiori cultui præstando apti redderentur: ideoque non tantum vocantur elementa, sed *infirma & egena elementa*, *Gal.* IV. 9. quibus nulla per se vis inerat ad veram ac solidam pietatem: ab hypocritâ quippe eâdem ἀκριβείᾳ observari poterant, imo plerumque majore observabantur, quàm à verè piis, quibus puritas cordis & spiritus contritus sacrificia erant & obiationes quibus Deum sibi reddere studebant propitium: ceremoniæ animum non purgantes, carnalem tantum conferebant munditiem, *Hebr.* IX. 10.

ut

ut qui ob immunditiem quandam carnis cæstris aut tabernaculo arcebatur, denuò expurgatus in illa admitti posset.

Quoad moralia. Non potuit liberare à reatu peccati.

XIV. Quod Legem moralem attinet, spectata quatenus est pars fœderis veteris, nec ea hominem à peccatô liberare potuit, id est, nec à servitute, nec à reatu peccati. A reatu peccati non potuisse hominem liberare, exinde constat; quia nullam de verâ ac perfectâ peccatorum remissione promissionem continet: sed solummodò delictis ex ignorantiâ aut infirmitate commissis, aut impuritatibus carnalibus, seu externis & carnem solummodò inquinantibus, expiationem statuit: Quin imo peccata quædam, licet voluntaria & deditâ operâ facta, non tamen cum protervô ac impiô Dei contemtu, quæ elatâ manu fieri dicuntur, conjuncta, qualia describuntur *Levit.* VI. 2, 3, 4. *&c.* in Lege expiari poterant, ad obtinendum remissionem temporalem, quæque vitam civilem in terrenâ fœlicitate transigendam spectabat. Quæ verò elatâ manu fiebant, per Legem nullatenus expiari poterant, neque etiam Lex vitam æternam conferre poterat. Unde *Hebr.* IX. 9, 10. dicitur, quod in Lege *munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodò in cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.* Peccatis autem gravioribus pœna mortis erat constituta, absque ullâ misericordiâ: Unde *Hebr.* II. 2. dicitur, quod *omnis inobedientia & prævaricatio in eâ acceperit justam mercedis retributionem.* Et *cap.* X. 28. *Irritam quis faciens legem Mosis, sine ullâ miseratione duobus vel tribus testibus moritur.* Et quia, ut ante vidimus, nemo hominum, tam Judæorum quam Gentium, ab omni graviore delictô prorsus insons vixit, meritò concludit Apostolus, per Legem neminem justificari, sed omnes quotquot ex Lege sunt sub maledictione esse: *Gal.* III. 10. *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledictô sunt: Scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in librô Legis, ut faciat ea.* Expiabat quidem quotannis, in solenni expiationis festô, Pontifex totius populi peccata, totô illô annô commissa; sed ea solummodò, quæ per Legem expiari poterant; non autem graviora: quia *impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Hebr.* X. 4. Promittit etiam Deus populo, ob impietatem captivitate punito, si pœnitudine ductus, ad Deum reversus fuerit totô corde & totâ animâ, ipsiusque præceptis obedierit, se eum ex captivitate reducturum, omnesque suas benedictiones in eum cumulaturum: *Deut.* XXX. 1. *& seqq.* Sed hæc est promissio solummodò de benedictione terrenâ, non spirituali ac cœlesti; ac deinde, toti populo peccatori ac se convertenti facta, non autem privato cuipiam: is enim non per promissa Legis, sed speciali Dei gratiâ, in promissis divinis aut terminis tantum generalibus comprehensâ, aut typicè adumbratâ, peccati sui remissionem obtinere potuit; uti David, aliique. Unde *Lex* dicitur *iram operari*, *Rom.* IV. 15. & 2 *Cor.* III. 7. *litera*, id est Lex Mosis, quæ tenue quoddam veræ pietatis rudimentum continet, *occidere:* id est, quibusvis gravioribus delictis pœnam mortis, absque veniæ spe, intentare. Legis enim tantum est officium præscribere, & transgressoribus denuntiare pœnam: culpam autem dimittere, & à pœnâ absolvere non est Legis, sed gratiæ.

Nec præterea à servitute peccati.

XV. Hisce ita adstructis, liquet jam, Legem à Deô datam non fuisse, ut homines à peccati servitute liberatos, redderet verè spirituales, & æternæ vitæ hæredes. Quia enim remissionis gravium peccatorum promissô carebat, à culpâ absolvere non poterat, nec proinde à jugo peccati: peccati quippe servitute pressus, viribus ad se in libertatem vindicandum destitutus est: magis enim æstuantibus cupiditatibus, ob crebram ac diuturnam consuetudinem, quâ virtute, quibusve viribus, illarum impetum retundet homo, qui persuasus est, se conversione suâ Legis maledictionem effugere nequaquam posse, sed nihilominus sibi necessariò esse moriendum? Unde David. *Psal.* CXXX. 4. *Apud te, ô Deus, est remissio ut timearis:* innuens, spe remissionis sublatâ, etiam Dei timorem concidere.

Destituta erat idoneo auxilio.

XVI. Deinde, Lex destituta erat idoneo auxilio, ad dominium peccati exstinguendum; tantumque abest, ut homines a peccato liberaverit, ut peccati concupiscentiam vehementius excitarit. *Rom.* VII. 5. *Cum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per Legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificemus morti.* Et *vers.* 8. *Occasione autem acceptâ peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: sine Lege enim peccatum mortuum erat.* Quod factum per rigida legis interdicta, quæ concupiscentiam ad peccandum irritarunt magis, juxta illud, nitimur in vetitum; non Legis vitio, quasi ea ex se eô tenderet, ut peccatum excitaretur; sed hominum peccatis assuetorum. Tum etiam, quia interdictum de concupiscentiâ Lex nullâ sancit pœnâ, carnales homines facile sibi indulserunt, licere impunè concupiscere, modò concupiscentia in actum externum non erumpat. His adde quod Lex ob cordis populi Judaici duritiem quædam concedebat per se non bona, quæ postea sub Euangelio sunt vetita: qualia erant polygamia, divortium ob quamcunque causam, aliaque.

Infirma reddebatur per carnem.

XVII. Tandem hisce accessit defectus ille Legis, quod non posset à peccati culpâ ho-

homines abſolvere, nec remiſſionis ac vitæ æternæ ſpe homines ad vitam ſpiritualem adducere. Quod egregiè explicatur *Rom.* VIII. 3. *Quod impoſſibile erat Legi, eò quod infirma eſſet per carnem; Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & pro peccatò, peccatum damnavit in carne.* Ubi manifeſtè docet Apoſtolus, ſi ſequentia addamus, Legi impoſſibile fuiſſe ut hominem juſtificet; non quia perfectè obſervata hominem juſtificare non poſſet; ſed quia infirma erat reddita per carnem, quia homines carnalibus concupiſcentiis addicti, Legem violaverant. Et propter illam in carnalia deſideria propenſionem Lex homines verè ſpirituales reddere non potuit, & à peccati dominio planè liberos; ſed metu pœnæ coërcere tantum à gravioribus criminibus, perinde uti fræno ac virgâ equi refractarii, ac valido præſidio cives ad rebellionem proni, aut pædagogo pueri coërcentur, animo interim cupiditatibus intus æſtuante. Quod *Rom.* VII. paſſim docetur: & *Gal.* III. 23, 24. dicitur Lex pædagogi inſtar homines ſeveriori diſciplinâ, utpote adhuc admodum carnales & duræ cervicis, cohibuiſſe ac compeſcuiſſe; perfectos autem reddere non poterat, quia illud pædagogi non eſt. Præterea, infirma fuit Lex reddita per carnem: quia, ſi literam ejus ſpectes, ſancita erat promiſſis non ſpiritualibus, ſed corporalibus & terrenis, quæ typi tantum erant cœleſtium: promiſſa autem Legi addita ſunt, ut bonorum promiſſorum amore homines ad Legis obedientiam excitentur: promiſſa ergo carnalia, etiam appetitum carnalem excitabant, deſideriumque carnis voluptatibus fruendi: Atqui tali potiſſimum deſiderio homo ad legis divinæ tranſgreſſionem concitatur: Et deſiderio erga voluptates carnales ſemel excitato, pronum eſt homini ad quaſvis ſibi gratas abripi, etiam cum contemtu earum voluptatum, quas Deus promiſit. Tum, videbant bona illa ſæpius obvenire impiis, pios illis deſtitui, uti conqueritur David *Pſal.* XXXVII. & LXXIII. & hac ratione per carnem Lex non minus infirmabatur, quatenus caro hominem ad appetitus carnales & legi divinæ contrarios pertrahebat, non abjectâ omni ſpe, fore nihilominus ut promiſſa bona conſequeretur. Imo & aliis modis, per rapinas, aliaque facinora, bona illa acquiri poterant: hinc & peccati cupiditas magis accendebatur.

Quibus mediis præparati Judæi ut ad bona ſpiritualia adſpirarent.

XVIII. Interim negandum non eſt, ſapientem hanc Dei directionem, quâ pios aliquando bonis terrenis deſtitutos eſſe, impios autem illis abundare voluit, eò ſerviiſſe, ut plurimi oculos menteſque à terrenis hiſce, tanquam vili nimis ac indignâ obedientiæ ſuæ mercede, abduxerint; & generalibus Dei promiſſis intenti, ad bona ſpiritualia ac cœleſtia aſpiraverint. Ad tempora uſque captivitatis Babylonicæ populus Judaicus carnalis admodum fuit. Non obſtantibus tot Dei miraculis, tam in ipſâ ex Ægypto liberatione, quàm in deſerto, tamen ſæpe adeo murmuravit: in terram Canaan introductus, licet haberet apertiſſima de Deo teſtimonia, prophetias, miracula, apparitiones angelorum, nihilominus vero Deo deſerto ſubinde in idololatriam lapſus eſt. Poſt captivitatem diuturnis malis preſſi videntur neglectis cultus divini primis elementis ad aliquam maturitatem perveniſſe; Deus quippe ſenſim viſibilem illam ſui præſentiam eis ſubduxit, variiſque malis eos premi permiſit, ut ita animos eorum in cœlum erigeret, & ſine præſidiis carnalibus ſibi fidere doceret. Non enim legimus tunc Prophetas exſtitiſſe, neque illos poſt iſtud tempus in idololatriam relapſos. Ab eo tempore ſpes vitæ alterius magis videtur ſubiiſſe ipſorum animos, cum viderent Legis ſtudioſiſſimos ſæpe in mala incidere, Legis defectoribus propoſita. Vide libros Macchabæorum, præſertim *lib.* 2. *cap.* VII. *Hebr.* XI. 35. *& ſeqq.* atque ita ſenſim præparati ſunt ad recipiendum Euangelium. Unde quidam tempus illud elegantì metaphorâ, *veſtibulum Euangelii* vocavit.

Ex Lege nemo juſtificatus.

XIX. Hic facile quæret quis, an itaque nemo ex Lege ſit juſtificatus? Reſp. Apoſtolum hanc quæſtionem pro nobis decidere; docet enim paſſim in Epiſtolis *ad Rom.* & *Gal.* ex operibus Legis nullum hominem juſtificari; imo ſi ex Lege ſit juſtitia, Chriſtum fruſtra fuiſſe mortuum. Dices. An ergo nemo eorum, qui ſub Lege vixerunt, juſtificationem & vitam æternam eſt conſecutus? Reſp. Omnino; ſed aliud eſt ſub Lege, aliud ex Lege & vi Legis juſtificationem conſequi. Quod ut diſtinctius appareat, oſtendemus qualis juſtificatio ex Lege obtineri potuerit; ad quam verò Lex hominem adducere non poterat.

Lex ſtrictè accepta.

XX. Lex itaque dupliciter accipi poteſt, vel ſtrictè, vel minus ſtrictè: Juſtificatio hominis ſimiliter duplex eſt, vel temporalis, conferens à peccatis, quæ ſacrificiis legalibus expiari poterant, expiationem & bona terrena ac temporalia Lege promiſſa: vel ſpiritualis, conferens plenam à peccatis abſolutionem & vitam æternam. Lex ſtrictè accepta, ſolummodò tanquam lex, præſcribit perpetuam obedientiam ſine ullâ interruptione, ulliuſve præcepti violatione. Hoc modo conſiderata Lex præſtitu eſt impoſſibilis, & nemo per eam ullâ ratione juſtificationem obtinere poteſt. Et licet Lex ita conſiderata hominem excluſum teneat extra regnum cœlorum, & in morte, cui propter naturalem ex Adamo propagationem obnoxius eſt, relinquat; non tamen eum maledictionis, quam comminatur,

reum

reum agere poteſt. Ad impoſſibile enim nemo obligatur, neque ob id non præſtitum maledictionis reus peragi poteſt.

Minus ſtrictè accepta, habet temperamentum gratiæ, reſpectu proximæ intentionis divinæ.

XXI. Lex minus ſtrictè accepta, continet præcepta & promiſſa ſtatui populi Judaici accommodata. Sic temperamentum aliquod habebat gratiæ divinæ, cujus auxilio præſtari poterat: Idque dupliciter: Primò reſpectu proximæ intentionis divinæ, per literam Legis clarè revelatæ, ſtatuique populi infantilis accommodatæ. Sic præſtari poterat; non quidem ut in delicta & culpas leviores non inciderent; illud enim in infantibus pronum eſt; ſed ut à delictis & tranſgreſſionibus gravioribus abſtineant; atque ita à delictis minoribus per ſacrificia legalia expiati, juſtificationem ad benedictiones temporales Lege promiſſas conſequendum, obtinerent; non tamen ex vi Legis vitam æternam exſpectare poſſent: illud enim Lex præſtare non poterat. *Gal.* III. 21. *Si data eſſet lex quæ poſſet vivificare, verè ex Lege eſſet juſtitia. Hebr.* VII. 18, 19. *Reprobatio præcedentis mandati fit propter infirmitatem ejus, & inutilitatem: nihil enim perfecit Lex; introductio verò melioris ſpei, per quam appropinquamus Deo.* Hanc ex Lege juſtificationem obtinuerunt aliqui, quorum vita inculpata dicitur fuiſſe coram Deo: David, 1 *Reg.* XI. 33. XIV. 8. XV. 5. Aſa, 1 *Reg.* XV. 8. *&c.* 2 *Paral.* XV. 12. Joſias, 2 *Reg.* XXII. 2. XXIII. 25. Sacharias & Eliſabeth, *Luc.* 1. 6. Dices. Attamen & illi inciderunt in quædam delicta; David in adulterium, 2 *Sam.* XI. Aſa prophetam Hanani in carcerem miſit, 2 *Paral.* XVI. 10. Sacharias Angelo Domini incredulus fuit, *Luc.* 1. 18. & ita etiam de aliis dicendum videtur. Reſp. 1. Potuiſſent in illa delicta non incidere: non enim major requiritur ad ea devitandum virtus, quam ad alia, quæ ſtudiosè vitarunt. 2. Dicendum ergo, eos ſecundum Legis rigorem reos fuiſſe mortis, & non niſi per ſpecialem Dei gratiam inde potuiſſe liberari, quæ non clarè verbis Legis expreſſa, ſed typicè tantum adumbrata fuit. De quâ nunc dicemus.

Reſpectu ultimæ intentionis divinæ.

XXII. Secundò ergo Lex minus ſtrictè accipitur ſecundum ultimam, ſed myſticam intentionem Dei, id eſt, non clarè revelatam, ſed verbis generalibus expreſſam, aut typis ac figuris adumbratam, de vitâ æternâ ac plenâ peccatorum remiſſione ſincerè obedientibus dandâ. Ita conſiderata Lex, non differt ab Euangelio niſi ratione clarioris & minus claræ revelationis: Quod enim Lex ſub figuris ac ænigmatibus quibuſdam abſcondit, Euangelium verbis expreſſis clarè proponit. Atque hac ratione potuiſſet Lex, licet difficulter, præſtari, ſi clarè propoſita fuiſſet: Nunc autem, quia gratiam hanc obſcuris umbris involvit, & eminus tantum conſpiciendam præbet, præſtari non potuit, neque ob eam non præſtitam, homines rei peragi maledictionis, licet per eam ex miſeriâ cui obnoxii erant liberari non potuerint.

Sub Lege quidem juſtificati, ſed non per Legem.

XXIII. Quæres. An ergo nemo ſub Lege juſtificationis perfectæ, ac proinde vitæ æternæ fuerit particeps? Reſp. Credere nos, omnes, quotquot Deum ex toto corde ſuo quæſiverunt, etiam veræ juſtificationis ac ſalutis æternæ eſſe participes, non ex vi Legis, ſed per gratiam promiſſam in Chriſto, & figuris typiſque Veteris Teſtamenti adumbratam; Sive eam per typos illos ac umbras reſpexerint; uti credibile eſt eos, qui in populo illo notitiâ ac ſtudio inquirendæ Legis divinæ excelluerunt, per umbras illas ad aliqualem, quamvis obſcuriorem quàm nunc ſub Euangelio, uti ex *Matth.* XIII. 16, 17. liquet, gratiæ illius cognitionem perveniſſe: Sic *Hebr.* XI. 13, 14, 15. cognitio & fides iſtiuſmodi illis adſcribitur: Sive eam non reſpexerint, ſed extra Legis lieram nihil ulterius cogitarint; Deus tamen illam pro immensâ ſuâ bonitate ipſis applicarit. Quamvis enim fateamur, illos qui nihil ſublimius in Lege ſcrutabantur, extra culpam non fuiſſe; prætertim accedentibus variis Prophetarum revelationibus, qui de Chriſtô ſenſim clariora edebant oracula, piorumque ac eximiorum inſtitutione, typorumque explicatione; tamen quia nec Prophetarum oracula verbis propriis, ſed plerumque figuratis enuntiata erant; & typorum illa explicatio fuit obſcuritate non caruit, culpa illa apud benigniſſimum Deum excuſationem obtinuit. Quicquid ſit, quocunque modô juſtificationem obtinuerint, manifeſtum eſt, non vi Legis, ſed ſolummodò virtute gratiæ per Chriſtum dandæ, tunc obſcurè ac quaſi è longinquô oſtenſæ, poſtea vero ſuô tempore clarè revelandæ, eam eſſe conſecutos: Ac proinde Legem abſque Chriſtô nihil potuiſſe ad perfectam juſtificationem conferre: atque hoc ſenſu etiam Legem pædagogum fuiſſe ad Chriſtum; quatenus homines, conſideratâ Legis inefficacia ad plenam peccatorum expiationem obtinendum, quaſi manu duxit ad Chriſtum, ut in illô plenam expiationem quærerent.

Lex evaneſcere debuit.

XXIV. Indeque liquet, licet Lex aliquoties *fœdus æternum* vocetur, intentionem Dei nunquam fuiſſe, ut in perpetuum permaneret: abroganda quidem nunquam propriè erat per legem contrariam; ſed natura rei id poſtulante, ſponte debebat deſinere: accedente ſcilicet corpore & veritate, typus ac umbra evaneſcere debuit, filioque jam adultô munus pædagogi ac tutoris ſponte concidit: uti egregiè docet Apoſtolus *Gal.* IV. 1, 2, 3. *&c.* & *Hebr.* VIII. 7. *Si prius fœdus fuiſſet irreprehenſibile*, hoc eſt, abſque imperfectione, *non utique ſecundo locus eſſet.*

Defect in Limborg Theologia

Hodie non est pædagogus noster ad Christum.

XXV. Quæritur, an hodie inter Christianos Lex cô officiô fungatur, ut sit noster pædagogus ad Christum? Ita quidam docent: existimantes homines prius minis Legis terrendos, & tantum non ad desperationem adigendos; ut ita ad misericordiam Dei in Christo confugiant. Sed hi longè errant à mente verborum Pauli: Non enim dicit, Legem semper pædagogi munus debere obire; sed tempus præteritum ante natum Christum respicit, eoque munere istô functam docet; & præcipuè ratione ceremoniarum, Christi typorum, & ratione gratiæ imperfectioris, quæ ipsos docebat perfectiorem quærere, in solô Christô inveniendam. Ridiculum verò est, homines, qui se à Legis vinculô solutos, ejusque comminationibus non amplius teneri sciunt, minis Legis velle terrere. Neque est quod Euangelium minas Legis ad peccatores terrendos in subsidium vocet; cum & suis comminationibus, iis quæ in Lege existant multò gravioribus, utpote æternos ignis inferni cruciatus verbis disertis denuntiantibus, peccatores impœnitentes satis terrere possit. Verum error hic alii errori ortum suum debet: quô creditur Legem solummodò præcepta, Euangelium autem mera promissa continere: quam doctrinam, ut erroneam, alibi refutabimus.

XXVI. Atque hinc jam liquet, nullum eorum mediorum, quæ Deus ante Christi Filii sui adventum adhibuit, per se efficax fuisse ad homines è miseriâ suâ liberandum, & quæcunque ipsis fuit efficacia, eam omnem à gratiâ in Christô danda esse mutuatam. Atque ita necessitas operis Redemtionis evicta est.

CAPUT X.

De Causa impulsiva operis Redemtionis, vid. Misericordiâ Dei cum Justitiâ mixta.

Causa impulsiva Redemtionis, Gratia Dei.

I. ITa consideratâ totius humani generis miseriâ, tanquam occasione operis Redemtionis, sequitur, ut causam Redemtionis impulsivam inquiramus. Hæc est, gratia & misericordia Dei; uti passim docetur *Joan.* III. 16. *Rom.* III. 23. *Eph.* II. 3, 4, 5, 6. *Tit.* III. 3, 4, 5. 1 *Petr.* I. 3. 1 *Joan.* IV. 9. 10. & alibi: Et quidem profecta ex liberrimâ voluntate Dei, nullô alienô consiliô inducta, nullo hominum beneficio aut præcedente amore, nullâ etiam spe commodi ab hominibus consequendi provocata. Hinc dicitur hæc gratia nobis facta, *secundum propositum voluntatis* Dei, *Eph.* I. 5. & *secundum beneplacitum ejus quod proposuit in seipso*, *vers.* 9. & *secundum consilium voluntatis suæ*, *vers.* 11. *secundum propositum suum*, 2 *Timoth.* I. 9. *Quis enim consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Rom.* XI. 34, 35. Unde liquet, hunc Dei amorem erga humanum genus esse impromeritum & spontaneum. Vulgaris amor est amare redamantem, aut à quo beneficiis sis affectus, vel beneficia exspectes, quique ita mutuis beneficiis utrimque testatus redditur: Deus verò amat homines pœnam meritos, à quibus nulla beneficia exspectat, quibusque ipse benefacturus est: qui amor impromeritus ac spontaneus, ac proinde maximus est.

Temperamentum habens justitia.

II. Habuit tamen amor hic divinus aliquod temperamentum justitiæ. Licet enim pro supremo ac absoluto suo jure Deus gratis omnia peccata hominibus condonare posset, eoque ipsum impelleret affectus misericordiæ: noluit tamen, sed in gratuitâ hac remissione etiam aliquod justitiæ suæ documentum exstare voluit. Non enim illorum accedimus sententiæ, qui credunt Deum ex obligatione justitiæ suæ vindicativæ, sibi essentialis, non potuisse peccata impunita dimittere; sed illi debuisse satisfieri per pœnam ipsis peccatoribus, aut eorum locô vadi seu sponsori, qui omnia ipsorum peccata in se transtulit, inflictam. Præterquam enim quod unicuique de jure suô remittere licet, modò alterius non interest ne jus suum rigidè exsequatur; multò ergo magis summo ac absoluto omnium Domino; uti id alias, cum de justitiâ Dei universali ageremus ostendimus; non potest ejusmodi plenaria pœnarum exactio consistere cum gratuitâ peccatorum remissione, quæ Deo passim in Scripturâ attribuitur, 2 *Cor.* V. 19. *Eph.* I. 7. IV. 32. *Coloss.* I. 14. Si enim rigori justitiæ divinæ pro omnibus peccatis plenè est satisfactum, omnesque pœnæ peccatis promeritæ à sponsore sunt toleratæ, nihil restat quod Deus Pater nobis remittat; sicut quando creditori à sponsore plenissimè est satisfactum, nihil quod debitori remittere possit restat. Impromeritum quidem erga peccatores amorem testatur Dominus Jesus, seu sponsor, quod omnia ipsorum peccata in se transferat, eorumque pœnas ipsorum locô pendat: Verum Deus Pater hunc justitiæ rigorem ostendens, misericordiam simul exserere nequit. Sed de hisce alias latius.

In quo id consistat.

III. Temperamentum itaque justitiæ cum misericordiâ in eô consistit; quod Deus genus humanum in peccatum ac mortem æternam lapsum cernens, sacrificiô expiatoriô placari voluerit, & absque eô peccatores in gratiam non recipere. Atque hunc in finem ipse Redemtorem in mundum miserit, qui non tantum doctrinâ suâ homines à peccatis ad Deum converteret; sed & sacrificio expiatorio ipsorum peccata expiaret, ipsosque Deo reconciliaret. Ita manifestum hic apparet temperamentum gratiæ cum justitiâ divinâ. Gratia Dei hic appa-

paret: quia ipse hominibus, qui pro se Sacerdotem mittere non poterant, Sacerdotem seu Redemtorem dat: *Joan.* III. 16. 1 *Joan.* IV. 9, 10. Eo enim se reconciliabilem & gratiosè cum hominibus agere velle ostendit. 2. Quia illius sacrificium pro hominibus admittit, ut plenam omnium peccatorum ipsorum expiationem. Non quidem, quod sacrificium illud sit satisfactio, sensu rigidiore accepta, quâ redemtor ita plenè satisfecit justitiæ divinæ, ut omnia hominum peccata in se transtulerit, omnesque peccatorum pœnas sustinuerit: sic enim, uti vidimus, nullus gratiæ fuisset locus; sed quâ satisfecit voluntati divinæ, misericordi simul ac justæ, omnia persolvens ac sustinens, quæ Deus ad plenam peccatorum expiationem exegit. In eo itaque misericordia divina apparet, quod sacrificium illud tanquam plenariam satisfactionem admittere voluerit. Sic dicitur 2 *Corinth.* V. 19. *Deus erat in Christô mundum reconcilians sibi, non imputans illis peccata ipsorum.* Ubi reconciliatio tribuitur Deo, ita tamen, ut facta sit per Christum; eamque gratuitam esse docent postrema verba; quod Deus *mundo non imputaverit peccata;* peccata enim non imputare gratiæ est.

Quomodo hic Deus ostendat justitiam.

IV. Justitiam suam Deus ostendit: 1. Quia sacrificium illud non voluit peragi, nisi cruentâ ac maledictâ morte dilecti atque innocentis Filii sui Jesu Christi, tanquam victimæ piacularis pro peccato. In eo enim clarè odium suum erga peccatum demonstravit. Quo enim clariore documento Deus odium suum erga peccatum demonstrare potuit, quàm quod noluerit, licet pro absoluto suo jure posset, illud remittere, nisi intercedente tam funestâ unigeniti sui Filii morte? 2. Quia ab hominibus postulavit resipiscentiam, tanquam conditionem necessariam, sine quâ fructuum hujus sacrificii nemo particeps esset futurus. Eo enim postulato Deus spem in posterum impunè peccandi tollere voluit.

Quomodo misericordiam.

V. Et in utrâque hac justitiæ demonstratione misericordiæ temperamentum sese exhibet. 1. Quod Deus victimam illam piacularem admiserit tanquam plenum pro peccatis sacrificium: Cum gratiâ enim sacrificium propitiatorium consistere, manifestum est ex *Levit.* IV. & V. ubi sacrificiis propitiatoriis pro delictô, errore, &c. non tantum adjungitur effectus expiationis, sed additur, *& remittetur ei:* manifestô documentô, gratuitam remissionem cum sacrificiô propitiatoriô optimè consistere posse. 2. Quod gratia divina hominem prævenit, ut sese convertere possit. Ex se enim homo inidoneus erat, ut propriis viribus peccati jugum ac tyrannidem excuteret: hic itaque rursus gratia Dei hominem prævenit, quâ homo ex ignorantiæ tenebris & peccati dominiô vocatur, aptisque ad vocationi parendum à Deo viribus instruitur. Atque hæc est gratia illa in Euangeliô manifestata, quâ Deus humanum genus vocavit ad resipiscentiam ac fidem sub certâ spe remissionis, per sacrificium Redemtoris Jesu Christi obtinendæ, & vitæ æternæ. *Eph.* I. II. III. 2 *Tim.* I. 9, 10. *Tit.* II. 11, 12, 13, 14. III. 3, 4, 5, 6.

Gratiam facere possit Deus, & Sacerdotem dare.

VI. Quæres. Quomodo hæc consistere possint, gratiam facere, & sacrificium propitiatorium dare? Qui enim sacrificium dat ut gratiam faciat, sibi ipsi illud dat: Quod planè ineptum ac superfluum videtur. Resp. Non dat Deus sacrificium, sed Sacerdotem. Sacerdotem dans, se quidem placabilem ostendit Deus: Sed sacerdote datô Deus nondum placatus erat; requirebatur porro ut à sacerdote sacrificium perageretur, & quidem mortis cruentæ ac maledictæ toleratione. Hic itaque sacerdos aliquid de suô dat, quatenus non tantum moritur, vitamque Deo, à quô accepit, reddit; sed & maximô cum dolore, molestiâ animique angore, quem ultro & liberè in se suscepit: illaque ultronea mortis hujus doloriſque susceptio, quæ ex propriâ Sacerdotis voluntate procedit, morti huic eam dignitatem confert, ut sit sacrificium propitiatorium pro peccatô apud Deum. Ideo mors illa vocatur λύτρον & ἀντίλυτρον pro hominibus, *Matth.* XX. 28. 1 *Timoth.* II. 6. & alibi: Quô quid designetur, alias explicabimus. Et sicut Deus Filium suum tradidisse dicitur, *Joan.* III. 16. 2 *Cor.* V. 18. 1 *Joan.* IV. 9, 10. Ita & Filius seipsum pro nobis tradidisse dicitur, *Joan.* XV. 13. *Eph.* V. 2. Atque hac ratione Deus alias circa peccatores usus est: Ipse iis indicat deprecatorem pro ipsis & intercessorem, cujus intercessione placari velit. Ita Abimelecho intercessorem dat Abrahamum, *Genes.* XX. 7. amicis Jobi ipsum Jobum, *Job.* XLII. 7, 8, 9, 10. populo Israëlis Sacerdotes, quorum intercessione ac sacrificiis placatus, peccata remittat.

Et placari, licet ex amore misserit Filium.

VII. Dices. Quomodo placari potuit, qui jam cum mitteret Filium in mundum amabat homines, eosque salvandi intentionem habebat? ut dicitur *Joan.* III. 16. 1 *Joan.* IV. 10. Resp. Intentio illa salvandi nudus fuit affectus & incompleta voluntas: Christo mortuo secuta est efficax reconciliatio à parte Dei, quâ paratus est hominibus remissionem & salutem æternam conferre, modo in Jesum Christum credant; adeo ut Deus, qui se, Christum in mundum mittendo, reconciliabilem ostendit, Christo mortuo verè reconciliatus sit.

CAPUT XI.

De Joanne Baptiſta.

Inſtrumentum redemptionis Jeſus Chriſtus.

I. SEquitur nunc ut de causâ Redemtionis inſtrumentali agamus, hoc eſt, de Redemtore, cujus miniſterio Deus uſus eſt ad opus hoc diviniſſimum redemtionis ſeu ſalvationis peragendum. Ea eſt Jeſus Chriſtus Filius Dei, qui propterea non tantum ante nativitatem ſuam *Jeſus*, hoc eſt, Salvator, ab Angelo nominari jubetur, *Matth.* I. 21. ſed & vixdum natus ab Angelo expreſſè *Salvator*, ſeu σωτὴρ, appellatur, *Luc.* II. 11. Eſt poſtquam publicè populum docere, munuſque ſuum adminiſtrare cœpit, *Salvator*, & *Salvator mundi* paſſim vocatus eſt: *Joan.* IV. 42. *Actor.* V. 31. *Philipp.* III. 20. 1 *Tim.* I. 1. 2 *Tim.* I. 10. *Tit.* II. 13. & alibi: & *cauſa ſalutis æternæ*, *Hebr.* V. 9.

Illius præcurſor,

II. Quia vero opus hoc ſalvationis ſeu redemtionis, diviniſſimum eſt, excellentiſſimum, ac ſanctiſſimum, totque jam ſæculis à Deo prædictum, ut hominum animos ejus exſpectatione attentos & arrectos detineret; placuit Deo, impleto jam tempore quo Filium ſuum mundi Redemtorem mittere decreverat, præcurſorem in mundum mittere, qui hominum animos ad illum debitè excipiendum præpararet, quique de ipſo coram hominibus teſtimonium daret: Perinde uti Reges legatos præmittere ſolent, qui viam præparent, ut debitè recipiantur.

Joannes Baptiſta.

III. Præcurſor hic fuit Joannes Baptiſta; qui propterea *Matth.* III. 3. dicitur eſſe, *qui dictus eſt per Eſaiam prophetam, dicentem: Vox clamantis in deſerto: parate viam Domini: rectas facite ſemitas ejus.* Ut autem plenius de eo diſſeramus, conſiderabimus 1. Perſonæ ipſius dignitatem. 2. Munus.

Hujus dignitas.

IV. Perſonæ dignitas ex variis liquet. Non hic recenſebimus, quod genus ducat ex Aarone, natuſque ſit ex familiâ ſacerdotali, poſt exſtinctum in familiâ Davidis regnum nobiliſſimâ ac excellentiſſimâ inter Judæos: hoc enim illi cum pluribus commune eſt: Ipſi peculiaria ſolummodò dicemus. 1. Nativitas ejus ſæculis aliquot fuit prædicta: *Malach.* III. 1. *Ecce ego mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* & IV. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, anteq: am veniat dies Domini magnus & terribilis.* Quibus Joannem Baptiſtam deſignari docet Dominus, *Matth.* XI. 14. *Si vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus eſt.* & XVII. 11. 12. 13. Quod nulli prophetarum contigit. 2. Non ſine miraculo eſt natus: ex patre ſene & matre per naturam ſterili, & per ætatem jam effœtâ: quodque miraculum ſuget, annuntiata eſt ejus nativitas per Angelum patri, juxta familiæ ſuæ ordinem ſuffitum adolenti in Templi Sacrario; addito ſigno, patre ob incredulitatem ad tempus uſque nativitatis Joannis muto facto. 3. Spiritu Sancto repletus fuit ab utero, *Luc.* I. 15. Cujus ſpecimen edidit, quando Mariâ Eliſabetham matrem ejus ſalutante, ipſe in matris utero exultavit, *Luc.* I. 41. quaſi jam tum agnoſcere inciperet eum, cujus adventus præco aliquando futurus eſſet. Unde & Dominus Jeſus *Matth.* XI. 11. dicit, quod *inter natos mulierum non exſtiterit major Joanne Baptiſta.*

Præparatio ad munus.

V. Hunc tantum virum, antequam muneris ſui functionem aggrederetur, Deus ritè præparare voluit; non miraculorum gloriâ; nulla enim miracula Joannes edidiſſe legitur; *Joan.* X. 41. procul dubio, ne ille ipſe crederetur, de quo ut teſtimonium perhiberet in mundum miſſus erat; cum & ſine miraculis adeo clarus ac venerandus exſtiterit, ut eum Judæi aliquoties, num Chriſtus ille eſſet, interrogaverint, *Joan.* I. 19. 20. ſed auſterâ vivendi ratione: vinum enim & ſiceram non bibit; ſed vitam degit in deſerto, à communi hominum convictu ſegregatus: Amictus ejus erat indumentum hirſutum ex pilis camelorum: zona quâ cingebatur coriacea: cibus, locuſtæ & mel ſylveſtre, qualis nimirum in deſerto haberi poterat. Adeo ut hac vivendi auſteritate meritò alter Elias vocetur: & de eo rectè dicatur, quod *nec ederit nec biberit*, *Matth.* XI. 18. id eſt, uti Lucas id explicat, *cap.* VII. 33. *neque panem edit, neque vinum bibit*, aliorum inſtar hominum.

Miſſio.

VI. Hic ita à Deo ad munus ſuum præparatus, etiam ad id à Deo miſſus fuit; quod neceſſe fuit, ut tanquam cœleſtis præco viam Domino venturo præpararet. Ita expreſſè dicitur *Joan.* I. 6. *Erat homo miſſus a Deo, nomen ipſi Joannes.* Et *Luc.* III. 2. dicitur, *Verbum Domini factum eſſe ſuper Joannem Zachariæ filium in deſerto.* Quâ phraſi mandatum divinum & afflatus propheticus deſignari ſolet. Ita LXX. *Jerem.* I. 1. eâdem phraſi utuntur. Idque juxta prophetiam *Malach.* III. 1. & IV. 5. Unde & ipſe Joannes ſe à Deo miſſum ait, *Joan.* I. 33. & Dominus Jeſus miſſionem hanc ſatis apertè comprobat, cum ex principibus Sacerdotum quærit, *utrum baptiſmus Joannis eſſet è cœlo, an vero ex hominibus, Matth.* XXI. 25.

Munus. In eo duo.

VII. Munus Joannis Baptiſtæ in duobus potiſſimum occupatur: Annuntiatione doctrinæ ſuæ, quâ Domino Jeſu viam præparavit; & teſtimonio quod Domino Jeſu, ut vero Meſſiæ, præbuit. In priore duo rurſus occurrunt: ipſa doctrina, & externus baptizandi ritus doctrinam plenè adumbrans.

VIII.

1. *Doctrina: ea continet.*

VIII. Doctrina continet præceptum reſipiſcentiæ, & promiſſum de remiſſione peccatorum. *Marc.* 1. 4. *Fuit Joannes in deſerto baptizans, & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.* Vide & *Matth.* III. 2. *Luc.* III. 3.

Præceptum reſipiſcentiæ.

IX. Quod præceptum *reſipiſcentiæ* attinet; non hic anxiè inquiremus diſcrimen vocum μετανοίας & μεταμελείας, ſeu Latinarum, *Reſipiſcentiæ* & *Pœnitentiæ*; neque in quibus reſipiſcentia Chriſtiana propriè conſiſtat: hæc enim, cùm ad præcepta Religionis Chriſtianæ ventum erit, plenius excutientur: Solummodò monemus, Joannem hoc præcepto Judæis Legis Moſaicæ tranſgreſſoribus præcipere, ut mente in melius mutatâ tranſgreſſionibus illis valedicant, ſincerum non tantum concipiant propoſitum ad Legem revertendi, ſed & opere ipſo propoſitum hoc ſuum teſtatum reddant, atque ita fructus pœnitentiâ dignos proferant. Dominus Jeſus poſtea illud idem præceptum repetens, ſublimius quid illo intellexit; ut non tantum ad Legis Moſaicæ ſinceram obſervationem redirent; ſed & præceptorum ſuorum, quibus Legis mentem aut illuſtrabat magis, aut ipſam Legem perficiebat, obſervantia ſinceros ipſius diſcipulos ſeſe oſtenderent. Hoc autem officio viam Domini Jeſu adventui præparari docet Joannes, additâ prædicationi de reſipiſcentiâ hac ratione, *appropinquavit enim regnum cœlorum.* Per *regnum cœlorum* intelligens regnum Meſſiæ, quod tunc inſtabat & præ foribus erat: quod non tantum originis erat cœleſtis, ſed & cœleſti regiminis formâ adminiſtratur, homineſque, niſi ſibi ipſis propriâ culpâ deſint, ad fœlicitatem ſummam in cœlis fruendam tandem perducit. Illius regni cives nulli impii eſſe poſſunt; illo ergo regno jam adventante, neceſſe erat, ſiquidem illius eſſe velint ſubditi, ut à peccatis pœnitentiam agant.

Zelus illius in docendo.

X. In hac autem doctrinâ ſuâ oſtendit non tantum ſummum gloriæ divinæ zelum, ſed & παῤῥησίαν, ſeu dicendi libertatem: non enim vulgus tantum docuit, aut peccatorum reum egit; ſed promiſcuè omnes quotquot ad ipſum accedebant peccatis inquinati, ſpecialiaque vitæ emendandæ præcepta ſingulis dedit; turbæ, militibus, publicanis, *Luc.* III. 10, 11, 12, 13. *&c.* meretricibus, *Matth.* XXI. 32. Phariſæis & Sadducæis, *Matth.* III. 7, 8. *&c.* Quin & ipſum regem Herodem, fratris ſui Philippi uxori Herodiadi illegitimè cohabitantem, intrepidè increpuit, *Matth.* XIV. 4. regis Herodis odium ac indignationem contemnens. Adeo ut jure in ſpiritu Eliæ veniſſe, alterque Elias dicatur, qui & vitæ auſteritate, & zelo ac παῤῥησίᾳ alterum Eliam exhibuerit: quique ad exemplum Eliæ, multa dura graviſſimaſque perſecutiones in gratiam Jeſabelis ab impio rege Achabo perpeſſi, etiam ab Herode rege in carcerem conjectus, & tandem in gratiam inceſtuoſæ Herodiadis capite truncatus eſt.

Promiſſum remiſſionis peccatorum.

XI. Præcepto Reſipiſcentiæ additum erat promiſſum *remiſſionis peccatorum.* Novum hoc erat, ac fermè in populo Judaico inauditum. Nullam enim, uti nuper vidimus, Lex gravium peccatorum elatâ manu erga ipſam commiſſorum veniam largiebatur; ſolummodò minoribus delictis expiandis ſacrificia quædam inſtituerat. Novum autem ſe gratiæ præconem oſtendit Joannes, etiam graviorum delictorum remiſſionem, modo pœnitentiâ ducti ſincerè & ex animo illis renuntiarent, promittens; cujus præludium aliquod exſtat, *Ezech.* XVIII. ſed ſolummodò ad integrum populum in captivitate gravia paſſum conſolandum. Nunc autem ſingulis conſolationem hanc Joannes plenius & apertius annuntiat. Videtur autem hæc remiſſio ſpeciatim reſpicere liberationem à pœnâ & excidio, cui ob peccata erant obnoxii; excidium enim ſolummodò niſi reſipiſcant minitatur, *Matth.* III. 10, 11, 12. Unde apparet, quantum gratiæ annuntiatione inferior ſit Domino Jeſu, qui non tantum liberationem à pœnâ, ſed & juſtitiæ gratioſam imputationem, vitamque æternam promittit. Joannes autem, præcurſor Domini Jeſu, medius inter Legem & Euangelium, ſeu inter Moſen & Chriſtum intercedens, prædicavit Judæis remiſſionem & à pœnis liberationem, ut ita præparati ad Chriſtum recipiendum, ab ipſo ut fideles ſubditi legibus ipſius regantur, atque ita per ipſum cœleſtem fœlicitatem tandem obtineant.

Baptiſmus.

XII. Doctrinam hanc ſuam adumbravit baptiſmo, ritu quidem inter Judæos recepto circa illos, qui deſertis falſis gentilium idolis unius veri Dei cultum amplectebantur; à Joanne autem primum ad peccatores Moſaicæ Legis tranſgreſſores tranſlato, ad ipſorum reſipiſcentiam adumbrandum. Fiebat hic baptiſmus totius corporis in aquam immerſione, ſubitâque ex illâ emerſione: Quo deſignabatur purgatio à peccatis, tum à peccatorum conſuetudine, per reſipiſcentiam, tum à reatu, per remiſſionem; non aliter atque aquâ corpus ablui ſolet. Unde & ad baptiſmum accedentes, peccata ſua confiteri ſolebant, *Matth.* III. 6. Quia autem baptiſmus non exigua erat muneris Joannis pars, totiuſque doctrinæ ipſius adumbratio, ipſe communiter Joannes *Baptiſta*, doctrinaque ejus integra nonnunquam *baptiſmus Joannis* vocatur: ut *Matth.* XXI. 25. *Act.* XVIII. 25. XIX. 3. Quæ hic porro de baptiſmo Joannis inquiruntur, utrum idem ſpecie ſit cum baptiſmo Chriſti, & utrum à Joanne baptizati poſtea ad fidem Chriſti converſi denuò ba-

ptizari debuerint, commodius quando ad doctrinam de Baptismo pervenerimus examinabuntur.

2. *Testimonium de Christo.*

XIII. Altera muneris Joannis Baptistæ pars fuit testimonium quod Domino Jesu perhibuit, ipsum esse promissum illum Christum seu Messiam. Quod tanto majoris ponderis apud Judæos esse debebat, quia omnes Joannem habebant ut Prophetam, *Matth.* XIV. 5. & XXI. 26. Ut autem testimonium hoc plenâ cum fiduciâ Christo præbere posset, divinitus speciali revelatione fuit edoctus, *Joan.* I. 31, 32, 33, 34. Sed hic quæret forte quis, quomodo Joannes dicat *vers.* 33. *Ego non noveram eum; sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eo, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* Cum tamen ex *Matth.* III. 14. constet, Dominum Jesum cum ad baptismum accederet, jam Joanni cognitum fuisse: ipsum enim prohibebat, hac additâ ratione: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Resp. Joannem loqui de majori confirmatione in cognitione Domini Jesu. Antequam Dominus Jesus ad baptismum accederet Joanni prorsus ignotus erat; tunc autem speciali divinâ revelatione Joanni fuit manifestatus, ut eum cognosceret; afflatu nim: spiritus illius, quo jam repletus fuit ab utero matris: perinde uti Samueli David, & Elisabethæ Mariæ dignitas in ipsâ salutatione, innotuit. Signum autem sequens, Spiritus Sancti visibiliter in Dominum Jesum descendentis, revelationem priorem in spiritu factam, magis confirmavit. Quoniam enim Deus expresè illi signum hoc promiserat, *Joan.* I. 33. ut plenè convinceretur, & plenâ cum animi persuasione Christo testimonium perhiberet, omninò requirebatur, ut Deus illud signum ei exhiberet. Eodem sensu 1 *Reg.* XVII. 24. vidua Sarephtana, quæ jam ex miraculo evidenti cognoverat Eliam esse prophetam, postquam filius ejus ab Eliâ ex mortuis erat suscitatus dicit; *Nunc in isto cognovi quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est:* Quia per hoc signum in cognitione illâ multò confirmatior erat reddita.

Illius in eo fidelitas.

XIV. In testimonio autem hoc Joannes maximè fidelem se ostendit: Quod ex duobus liquet: 1. Quia cum Judæos jam sibi haberet summoperè addictos, adeo ut ipsum pro Messia recepturi viderentur, ipse ingenuè se Messiam non esse coram toto populo & Judæorum delegatis testatus sit, *Luc.* III. 15, 16. *Joan.* I. 19, 20 honoremque illum à se removendo Christi honorem semper promoverit: *Joan.* III. 30. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Imo ipsum aliquando digito suis discipulis demonstraverit, *Joan.* I. 29, 35, 36. Unde *Joan.* X. 42. dicitur, quod multi dixerint, omnia quæcunque Joannes de Domino Jesu dixerit vera esse. 2. Quia in eo fidelis fuit ad mortem usque. Dices. Attamen *Matth.* XI. 1. & *seqq.* legitur Joannes quosdam ad Dominum Jesum misisse ex carcere, cum hac interrogatione: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Unde colligi videtur, Joannem in testimonio suo circa vitæ finem vacillasse. Resp. Nullo modo: ipse enim Dominus Jesus eodem tempore dicit, Joannem non esse similem arundini à vento quassatæ, *vers.* 7. Verba ergo Joannis ita legenda sunt, ut prior eorum pars non sit membrum interrogationis, sed aperta de Jesu professio: hoc modo: *Tu es, qui venturus es:* & ut ostenderet se id plenâ cum animi fiduciâ testari, addit: *an alium exspectamus?* Quales interrogationes maximam negandi vim habere omnibus notissimum est. Adeo ut Joannes ex carcere discipulos hos ad Dominum Jesum mittere voluisse videatur, ad ostendendum se in testimonio suo, etiam in ipso carcere, fidelem & constantem esse, ipsosque jam morti proximus ut id suo nomine testarentur ad Dominum Jesum ablegarit.

CAPUT XII.

De personâ Jesu Christi.

I. EX præcursoris dignitate ipsius Salvatoris seu Redemptoris dignitas aliquatenus colligitur. Ut autem ipse plenius cognoscatur, distinctius de ipsius personâ differendum est.

Christus significat unctum.

II. Diximus Salvatorem vocari *Jesum Christum. Jesus* propriè denotat Salvatorem, uti diximus: *Christus*, sive Hebraicè *Messias*, unctum. Voluit quippe Deus ut Redemtor officium suum per tria munera, in populo Judaico maximè usitata, exequeretur; Propheticum, Sacerdotale, ac Regium. Ungi autem Reges & Sacerdotes peculiari oleo expresè præcepit Deus: & quamvis id Prophetis ordinarium non esset, tamen quando Prophetam populo suo ordinarium voluit dare Doctorem, ad majorem ipsi autoritatem conciliandum unctionem adhibitam discimus ex exemplo Eliæ Elisam in Prophetam ungentis, 1 *Reg.* XIX. 16, 19. Unde & munere tali fungentes, *uncti Domini* vocati fuere. Jesus ergo similiter, ut muneribus illis legitimè fungeretur, ungi debuit, seu Christus esse: unde & sub nomine *Messiæ*, sive uncti fuit promissus. Estque hoc nomen adeo inter Judæos usitatum, ut Regem ac Redemtorem suum nullo alio quàm *Messiæ* nomine exspectent; Dominulque noster Christi sæpius quàm Jesu nomine appellari soleat; nosque omnes ab illo denominemur Christiani.

III.

Unctus est Spiritu Sancto.

III. Unctus autem est non oleo materiali hominum manibus facto, sed Spiritu Sancto; *Esa.* LXI. 1. *& seqq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me*, &c. Quod in se impletum esse docet ipse Dominus *Luc.* IV. 18. *& seqq. Hebr.* I. 8, 9. *Unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Quem Deus ipsi absque mensurâ dedit, *Joan.* III. 34. Et speciatim observatur, sicut David, qui typus Christi insignis fuit, ter fuit unctus in Regem, primò privatim in domo paternâ per Samuelem, 1 *Sam.* XVI. 12, 13. deinde Hebrone à tribu Judâ, 2 *Sam.* II. 4. ac tandem ab omnibus tribubus Israël, ut totius Israëlis Rex esset, *cap.* V. 3. Ita etiam Dominum Jesum ter fuisse unctum Spiritu Sancto, & ab omnibus hominibus segregatum, ut esset promissus ille Rex & Salvator mundi. Primò, cum ex Spiritu Sancto est conceptus, atque ita à primo conceptionis momento eximius supra omnes homines fuit, *Matth.* I. 20. *Luc.* I. 35. Secundò, quando baptizatus ex aquâ adscendit, Spiritus Sanctus visibili specie instar columbæ in ipsum descendit, *Matth.* III. 16. Ac tertiò, quando per Spiritum sanctificationis suscitatus est ex mortuis, *Rom.* I. 4. ipseque sanctificatus & demonstratus Filius Dei; adeo ut & munus ipsius Propheticum fuerit plenè comprobatum, & gradus factus, non tantum ad Sacerdotium in morte inchoatum plenè in cœlis perficiendum, sed & ad regnum in cœlis ad dexteram Dei Patris, super omnia tam in cœlo quàm in terrâ, divinâ cum majestate administrandum.

Est Deus & homo in una persona.

IV. De hujus personâ dicturi, primò & ante omnia dignitatem illius explicabimus. Est itaque verus æternusque Deus, & simul perfectè justus homo in unâ personâ. Verus est æternusque Deus per arcanam & ineffabilem generationem, *Joan.* I. 1. *Rom.* IX. 5. 1 *Joan.* V. 20. atque ita unigenitus ac proprius Dei Filius, *Joan.* I. 18. III. 16. *Rom.* VIII. 32. Est etiam homo, seu filius hominis, ita tamen, ut & illius respectu sit Filius Dei; quia non ex semine virili, instar aliorum hominum, sed virtute Spiritus Sancti matrem ejus virginem inumbrantis, conceptus est, *Luc.* I. 35. Atque ita Filius Dei est & filius hominis in unâ eâdemque personâ. Non enim credendum, duas hic esse personas, alteram divinam, alteram humanam, perinde sicut duæ naturæ sunt: Sed natura divina humanam sibi in unam personam assumsit: adeo ut natura Christi humana, quia nunquam sola subsitit, nunquam per se fuerit persona; sed semper naturæ ejus divinæ fuit unita, & ab eâ in personæ unitatem assumta est. Quâ ratione id factum sit, & utraque hæc natura una tantum sit persona, à nobis explicari nequit; quoniam nullum simile, quo id illustrari possit, datur exemplum. Sed quoniam de naturâ Jesu Christi divinâ in antecedentibus actum est, nos hic ea quæ naturam ejus humanam spectant solummodò considerabimus.

Est verus homo.

V. Est itaque verus homo, naturæque humanæ, aliorum instar hominum, verè particeps. Quod Scriptura evidentissimè docet, eum non tantum vocans *hominem*, 1 *Tim.* II. 5. sed & *ex patribus secundum carnem*, *Rom.* IX. 5. *semen mulieris*, *Genes.* III. 15. *semen Abrahæ*, *Gal.* III. 16. *ex semine Davidis secundum carnem*, *Rom.* I. 3. 2 *Tim.* II. 8. *Act.* II. 30. & *ex muliere factum*, *Gal.* IV. 4. Unde & ipse seipsum pluries, imo ordinariè, vocavit *Filium hominis*; ad designandum, se verè hominem aliorum instar hominum esse. Respicit procul dubio ad locum *Daniel.* VII. 13. qui se in visione noctis vidisse ait in nubibus cœli *sicut filium hominis*, id est, qui hominem, & nihil præter hominem repræsentabat; oppositè ad reges cæteros, qui per feras bestias è mari prodeuntes adumbrabantur. Quâ visione non tantum natura Christi humana, sed & regni ipsius indoles repræsentatur: quod non, ut aliorum regum regna, vi armatâ hominumque cæde (unde & per feras bestias repræsentantur) sit erigendum ac propagandum; sed mansuetudine, lenitate, virationum, mediisque naturæ humanæ rationali consentaneis. Quicquid sit, certum est, *Filii hominis* appellatione denotari eum verè esse hominem; cum homines *filios hominis* appellare, Hebræis familiare sit. Tum & mater eum, more aliarum mulierum, in utero gestavit, & justo gestationis tempore impleto peperit, *Luc.* II. 6. quod manifesto indicio est, eum, aliorum instar infantium, è sanguine matris conceptum, eoque nutritum, tandem in lucem prodiisse. Tum, quod non minus humanæ ipsius naturæ cum nostrâ similitudinem arguit, iisdem quibus nos infirmitatibus obnoxius fuit, tam in corpore, quàm animâ: in corpore sensit lassitudinem, famem, sitim, somnum, &c. in anima fuit gaudium, dolor, tristitia, sapientiæ incrementum, &c. Adeo ut meritò nobis per omnia similis dicatur, omnibusque nobiscum infirmitatibus obnoxius, *Hebr.* II. 17. excepto solummodò peccato, *Hebr.* IV. 15.

De humanitate Christi sententia quorundam Anabaptistarum.

VI. Rem hanc adeo claram ex Scriptura aliquot rationibus adstruere necesse duximus, ad refutandum sententiam quorundum Christianorum, qui Anabaptistæ Flandri vulgò vocari solent: quorum sententia est; humanam Christi naturam non ex carne & sanguine Mariæ productam; sed, Essentiam Filii Dei, sive verbi æterni, divinam, transsubstantiatam esse in carnem, eamque in Mariæ uterum ex cœlesti aut increata aliqua materia delatam, & quidem

sic,

sic, ut Filius Dei manserit quod erat, & factus fuerit quod non erat.

Illius refutatio.

VII. Hæc sententia uti abundè satis illis quæ ex Scripturâ Sacrâ produximus testimoniis profligata est; ita etiam propriâ suâ absurditate concidat necesse est. Primò enim, manifesta est contradictio, aliquid manere quod est, & mutari in id quod non est. 2. Repugnantia est manifesta, ex essentiâ merè immateriali fieri materialem, ex immortali mortalem, ex spiritu carnem & ossa. 3. Quoniam homo constat carne & animâ, necesse est ut essentia Filii divina mutata sit partim in animam immortalem, partim in carnem mortalem: aut si in carnem solummodò mutatam velint, quia dicitur, *verbum caro factum est*, ut sit mutata in carnem animâ ac spiritu destitutam, eaque sola Filius Dei fuerit, illique anima quæ eam vivificet & regat aliunde fuerit superinfusa. Ac tandem 4. necesse est alterutrum fateantur: aut Filii essentiam eandem non esse cum Patris essentiâ; quod tamen non fatentur; aut si eadem sit, mutatâ essentiâ Filii in carnem, etiam Patris essentiam in carnem mutatam; Filio itaque moriente, etiam totam essentiam divinam esse mortuam; ac proinde Christo mortuo mundum triduo fuisse absque Deo: imo quoniam nulla est potentia qua Deus mortuus excitari possit, etiamnum mundum absque Deo esse, & æternum fore. Quæ omnia inextricabiles sunt absurditates. Non tamen hæc ipsis tanquam genuinam ipsorum sententiam objicimus; sed solummodò ut consequentias & absurda, quæ legitima sequela ex ipsorum sententia deducimus; quæ & ipsos toto animo detestari novimus. Urgemus autem eos, ut si verè hæc detestentur, etiam à sententia, unde hæc necessaria ac evidenti sequela deducuntur, sibi caveant.

Responsio ad objectiones.

VIII. Pro sua tamen sententia adstruenda solent pauca quædam Scripturæ Sacræ testimonia proferre, quæ breviter examinaturi sumus.

Quod sit conceptus ex Spiritu Sancto.

IX. Primò objiciunt: Quod Dominus Jesus non sit natus more aliorum hominum, sed conceptus *ex Spiritu Sancto*. Resp. Particula ἐκ non semper denotat materiam ex qua aliquid fit; sed sæpe etiam causam efficientem: sic *Rom.* XI. 36. ἐκ Θεοῦ, καὶ διὰ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. 1 *Cor.* VIII. 6. de Deo dicitur, ἐξ οὗ τὰ πάντα. vide & *Joan.* VIII. 23, 44. 47. 2. Non posse particulam ἐκ hic denotare causam materialem, liquet, quia sic Jesus esset filius Spiritus Sancti, quia ex Spiritu Sancto conceptus dicitur; imo non esset caro, sed totus spiritus; quoniam *quod natum est ex carne caro est; & quod natum est ex spiritu spiritus est. Joan.* III. 6. 3. Si tamen illi hanc ejus significationem mordicus retinere velint, necesse est simul fateantur Christi carnem ex matre Maria, tanquam materia, ortum suum habere; quoniam non minus ex Maria genitus, quàm ex Spiritu Sancto dicitur: *Matth.* I. 16. ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς: *Gal.* IV. 4. γενόμενον, vel ut alii legunt, γεννώμενον, ἐκ γυναικός. Quod tamen nullo modo admittere volunt. Restat ergo, ut Christus dicatur ex Spiritu Sancto conceptus, quia Spiritus Sanctus peculiari virtute carnem vel sanguinem Mariæ fœcundavit, ut ex eo tanquam materia corpus Christi formaretur.

Fuit reliquis hominibus similis.

X. Secundò objiciunt, quod *Joan.* I. 14. legimus, *Verbum caro factum est*; quod aliud non significare ajunt, quàm, verbum in carnem mutatum est. Hoc enim est fieri. Resp. 1. In Græco est ἐγένετο, quod non necessariò per *factum est* transfertur, sed & sæpenumerò per *fuit* transferri debet: *Luc.* I. 5. XXIV. 19. imo in hoc eodem capite Joannis *vers.* 6. Et hoc sensu si accipiatur, nihil hic erit pro illa essentiæ divinæ in humanam transmutatione. 2. Etsi ἐγένετο vertatur per *factum est*, non tamen exinde sequetur substantialis verbi in carnem mutatio; quia multis modis aliquid fieri dicitur. Sane 1 *Cor.* XV. 45. dicitur *Adam factus in animam viventem*, qui tamen mutatus non est in animam viventem; sed Deus illi animam viventem inspiravit per nares, uti legimus *Genes.* II. 7. Genuinus ergo loci hujus sensus est, quod verbum caro fuit, id est, vera substantia carnea, omnibusque infirmitatibus, quæ carni nostræ adhærent, obnoxia; hoc est, Jesus Christus fuit mortalis, vilis ac abjectus. Quod potissimum in diebus passionis ejus ac mortis apparuit; qui propterea *dies carnis* ejus dicuntur. *Hebr.* V. 7. *Ad Joan.* I. 14.

Credendum Christum fuisse verum hominem.

XI. Tertiò. Pugnant verbis Apostoli 1 *Corinth.* XV. 47. *Primus homo de terrâ terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis.* Resp. Non loquitur illic Apostolus de Christo quatenus ex Maria genito, ac de corpore ejus quod ex Maria habuit; sed de Christo quatenus ex mortuis in vitam æternam suscitato, ac de corpore, ejus glorioso, quod nunc in cœlis habet: Uti ex tota capitis illius deductione liquidissimè constat. Alias si Apostolum de Christi corpore quod à prima sua nativitate in Maria matre sua ex verbi æterni essentia habuit, loqui velimus, sequetur 1. Quod Apostolus argumenti sui vim enervasset, cujus unicus scopus est, ostendere, ex similitudine corporis Christi nos in resurrectione habituros corpus cœleste. Quomodo enim hoc sequeretur, cum, si vera sit hæc sententia, Christus nunquam corpus nostro simile habuisset, ac proinde ex eo quod nunc in cœlis habeat corpus glorificatum, concludi non posset, nostrum etiam glorificandum? 2. Sequeretur Dominum Jesum jam à prima nativitate habuisse corpus cœleste, hoc est, glorioſum, incorrup- *Et* 1 *Cor.* XV. 47.

Status Christi duplex.

ruptibile atque immortale: Quod falsum; quoniam & Dominum esse mortuum ipsi fatentur. 3. Addi his posset, quod tum & nos in resurrectione habituri simus corpora ex æternâ verbi essentiâ facta: quia dicitur *vers.* 49. *Sicut gestavimus imaginem terreni hominis; sic gestabimus etiam imaginem cœlestis hominis.* Quæ omnia manifestam continent absurditatem.

Fuit reliquis hominibus similis.

XII. Concludimus itaque, Domini Jesu carnem, ad instar aliorum hominum, ex carne & sanguine Mariæ matris suæ productam; hoc solummodò adhibitô discrimine, quod Dominus Jesus, non aliorum instar hominum, ex conjunctione viri & fœminæ, sed virtute Spiritus Sancti, Mariæ sanguinem miraculosè fœcundantis, natus sit, atque ita à primo conceptionis momento supra omnes homines eximius fuerit; cujus respectu, etiam quod naturam suam humanam spectat, uti diximus, Filius Dei nuncupatur ab Angelo, *Luc.* 1. 35.

Credendum Christum fuisse verum hominem.

XIII. Idque firmâ à nobis fide est retinendum, Jesum Christum verum fuisse hominem; non tantum quia passim in Scripturâ expresè homo vocatur; sed &, quia pro nobis mortuus est, & morte suâ reconciliationem cum Patre, & à peccatis liberationem nobis procuravit: quod nisi homo fuisse credatur, de eô credi nequit. Porrò Deus nobis ipsum dedit exemplum obedientiæ, & salutis æternæ per resurrectionem ex mortuis consequendæ, siquidem vestigiis ipsius insistentes sanctitati studeamus: Si vero homo non fuerit, nullum nobis in eô exemplum gratiosæ istius divinæ voluntatis repræsentari potest. Adeo ut illi, qui olim in Ecclesiâ Christianâ Domino Jesu veram carnem & humanam naturam denegarunt, veluti, Marcionitæ, Cerdoniani, Manichæi, aliique, Dominumque non reverâ mortuum, sed in phantasmate tantum quasi passum & mortuum Judæis apparuisse docuerunt, mirum in modum salutis nostræ œconomiam perverterint, salutisque nostræ fundamentum planè subruerint.

CAPUT XIII.

De statu Humiliationis Christi.

I. ANtequam ad officiorum Jesu Christi, quibus opus Redemtionis absolvit, considerationem accedamus, status Christi admodum diversi, in quibus munus suum peregit, propius considerandi sunt.

Status Christi duplex.

II. Duplex est Jesu Christi status, Humiliationis & Exaltationis. Quem utrumque descriptum videmus *Phil.* 11. 6, 7, 8, 9, 10 11. Humiliatio potissimum consistit in passionibus gravissimis, & morte maledicta ac cruentâ. Status ejus in hoc mundo ab ipsâ nativitate fuit humilis & abjectus; natus quippe ex pauperculâ virgine, in stabulo, & positus fuit in præsepe, vixit in paupertate, multorumque contumeliis ac injuriis expositus fuit: quin ipsa in terris conversatio hominis instar vulgaris humilis fuit respectu Exaltationis consecutæ: tamen & in hoc statu specimina quædam divinitatis ostendit per miracula, quibus glorioſus est effectus. Huc respicit *Joan.* 1. 14. *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Sed in passione omnis ille decor recessit, neque *species ei fuit*; sed fuit *despectus & novissimus virorum, vir dolorum & sciens infirmitatem; & quasi absconditus vultus ejus & despectus: Esa.* LIII. 2, 3. Et in eâ potissimum humiliationem Christi collocat Scriptura, quod *se exinaniverit, formam servi assumserit, factusque obediens sit ad mortem, mortem autem crucis; Phil.* II. 7, 8.

Humiliationis primus gradus.

III. Humiliationis Christi tres sunt gradus: I. Mors, cum antecedaneâ passione. II. Sepultura. III. Descensus ad inferos. In morte ac passione duo sunt consideranda. 1. Gravitas passionis. 2. Illius modus: isque triplex: 1. Quod Christus passus sit secundum voluntatem Patris: 2. Sponte, non invitus nec coactus: ac tandem 3. Innocens.

Gravitas passionis.

IV. Passionis gravitas ut appareat, considerandæ sunt quæ tulerit 1. in corpore: 2. in animâ.

In corpore.

V. In corpore tulit gravissimos cruciatus & dolores. A proprio discipulo, Judâ Iscarioth, perfidè fuit proditus: ab hominibus nefariis latronis instar ac sicarii ignominiosè captus & ligatus: Hinc ipse turbis ipsum apprehendentibus dicit: *Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus ad comprehendendum me: Matth.* XXVI. 55. Virgis, vel potius flagellis est cæsus, *Joan.* XIX. 1. *&c.* Clavis cruci est affixus, & postquam horas aliquot in cruce pependisset tandem mortuus est. Hic considerandum, quod mors hæc fuerit, non tantum violenta & dura admodum: quia enim manus ac pedes clavis perforatæ cruci affigebantur, quæ vulnera ob nervorum coëuntium multiplicem lacerationem intensissimum quidem dolorem, lentam verò mortem afferunt, supplicium crucis grave admodum fuit ac horrendum; sed & ignominiosissima: quia à Concilio Judæorum fuit condemnatus ut blasphemus, accusatus coram præside Pilato ut seditiosus, multis modis à fæce hominum irrisus multisque contumeliis exceptus; non tantum in aulâ Pontificis post injustam condemnationem, sed & à militibus Pilati, qui impositâ capiti ipsius spinea corona, circumdata chlamyde purpurea, & arundine tanquam sceptro in manum tradita, ipsum indignis modis ludibrio habuerunt:

runt: quin & convitiis acerbiſſimis impetitus fuit, præſertim in cruce pendens, promiſcuè à quibuſvis, non tantum turbâ, militibus, ſed & Sacerdotibus ac Scribis. Tandem & ipſa mors crucis eſt maledicta, *Gal.* III. 13. ex *Deut.* XXI. 23. *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Huc reſpicit Scriptor ad *Hebr.* XII. 2. dicens, quod Chriſtus *pro propoſito gaudio ſuſtinuit crucem ignominiâ contemtâ.* Neque parum aucta eſt hæc ignominia, quod medius inter duos latrones, tanquam eorum caput, crucifixus ſit: *Marc.* XV. 27, 28. idque juxta vaticinium *Eſa.* LIII. 12. *cum iniquis reputatus eſt.*

In animo. VI. In animo pertulit graviſſimos angores; in horto nempe Gethſemanc, paulò ante ſuam captivitatem, adeo ut dixerit, *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem:* indicantque id Euangeliſtæ vocibus λυπεῖσθαι, *contriſtari,* ἀδημονεῖν, *graviſſimè angi*, *Matth.* XXVI. 37. ἐκθαμβεῖσθαι, *expaveſcere*, *Marc.* XIV. 33. ſudor ejus inſtar grumorum ſanguinis in terram defluxerit, *Luc.* XXII. 44. ter Patrem oraverit ut à ſe tranſiret calix iſte, id eſt, aliquoties, & ſeriò, cum clamore valido ac lachrymis, uti dicitur *Hebr.* V. 7. imo per angelum è cœlo ſit corroboratus, *Luc.* XXII. 43. Poſtea in cruce pendens, cum lamentabili voce ad Patrem exclamaverit, *Deus mi, Deus mi, cur dereliquiſti me? Matth.* XXVII. 46. Adeo ut nullum ſit tentationis genus, quo ipſe non fuerit probatus: hinc *per omnia fratribus ſimilis fuiſſe* dicitur, *Hebr.* II. 17. IV. 15. id eſt, omnia paſſus quibus humanam conſtantiam Deus explorare ſolet.

Non ſuſtinuit pœnas damnatorum. VII. Quæritur, an Dominus Jeſus ſuſtinuerit pœnas damnatorum, vel, ut alii loqui amant, damnandorum? Ita docent quidam, quod Deus Pater omnium electorum peccata Filio ſuo impoſuerit, eorumque pœnas ab ipſo exegerit, Chriſtumque eas & in horto & in cruce pendentem ſuſtinuiſſe. Quidam eorum adeo crudè loquuntur, ut dicant, Chriſtum ante mortem dolores aut cruciatus infernales in animâ ſuſtinuiſſe: gaudium & fiduciam, quod ex fide & fiduciâ ſolet emanare, non tantum non ſenſiſſe, ſed loco ejus ſenſiſſe preſſuram & vexationem, proficiſcentem ab irâ Dei, non adverſus ipſum abſolutè, ſed quatenus ſponſor noſter fuit: & non tantum timuiſſe, ſed & ſenſiſſe iram Dei. Atqui ſententia illa manifeſtè eſt falſa, rationi rectæ ac Scripturæ repugnans, atque in Dominum Jeſum, ac Deum Patrem ipſum manifeſtè injuria. Quod ut appareat, diſtinctè pœnas damnatorum, ſeu inferni, conſiderabimus. Solent eæ communiter numerari quatuor. 1. Mors æterna. 2. Cruciatus infiniti. 3. Senſus iræ divinæ. 4. Deſperatio.

Non mortem æternam. VIII. Primò. Quod mortem æternam attinet, Dominum Jeſum eam non tuliſſe manifeſtum eſt: tertio enim die ex morte reſurrexit. Dices. Non tulit mortem æternam extenſione, ſed intenſione, id eſt, gravitate ſupplicii, quod æternitati æquipollet. Reſp. Ineptè hoc dici: æternitas enim non intenſionem, ſed extenſionem notat. 2. Si intenſionem illam denotari velint, pertinebit ad ſecundum membrum, & ſic mors æterna idem erit cum cruciatibus infinitis.

IX. Secundò. Sed nec cruciatus infinitos ſuſtinuit: damnatorum enim cruciatus reſpectu extenſionis ſeu æternæ durationis propriè dicuntur infiniti. 2. Damnatorum cruciatus ſemper adſcribuntur igni æterno & inextinguibili: in illum autem Dominus Jeſus conjectus neutiquam eſt. Et licet graviſſimos pertulerit dolores, non tamen eos planè infinitos fuiſſe dici poteſt: non enim humana Chriſti natura, in quâ paſſus eſt, infiniti capax eſt, ita ut id quod infinitum eſt ſimul & eodem tempore totum percipiat. *Non cruciatus infinitos.*

X. Tertiò. Multò minus iram Dei ſenſit cum pateretur; quia tum maximè fuit obediens Patri, & propterea Patri ſummè amatus: *Joan.* X. 17. *Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam.* Hinc dicitur *ſemetipſum pro nobis tradidiſſe oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis*, *Eph.* V. 2. Ipſeque propterea à Patre ad cœleſtem dignitatem eſt exaltatus, *Phil.* II. 9. Dices. Non ſenſit iram Dei adverſus ſeipſum abſolutè, ſed quatenus ſponſor noſter fuit. Reſp. Qua ratione Dominus Jeſus ſponſor noſter, ſeu potius Novi Fœderis, ſit, in ſequentibus inquiretur: Nunc ſolummodò ad objectionem hanc dicimus, quod ex locis allegatis liqueat, Chriſtum abſolutè Patri fuiſſe dilectum cum pateretur: fieri autem non poſſe, ut, qui abſolutè Deo Patri eſt dilectus, iram Dei quatenus ſponſor noſter ſentiat: non enim ex irâ Deus pœnas aliorum peccatis debitas exigere poteſt ab eo quem intenſiſſimè amat; aut iram ſuam exſerere erga eum, qui ipſi ſummè eſt obediens, & quidem eô reſpectu, quatenus Deo ſummè obediens eſt. Dices. Attamen *Gal.* III. 13. dicitur *execratio factus pro nobis.* Reſp. Non quod Pater ipſum ſit execratus: abſit! ſed ob mortem maledictam crucis quam paſſus eſt; uti mox additur ex *Deut.* XXI. 23. Dices. Tamen *Matth.* XXVII. 46. queritur ſe à Deo derelictum. Reſp. Non omnis derelictio Dei ex irâ eſt. Alia quippe eſt derelictio Dei ex irâ, quâ Deus impios homines deſerit, non tantum ipſis non benefaciendo, ſed & affectu deſerendo. De eâ agit Apoſtolus *Act.* XIV. 15. dicens, quod *Deus in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ambulare in viis ſuis. Rom.* I. 24. quod *tradidit illos in deſideria cordis eorum.* 2 *Theſſ.* II. 11. quod *miſerit illis efficaciam erroris, ut credant mendacio.* Alia eſt ſecundum *Non iram Dei.*

ſa-

sapientem Dei directionem, quâ homines pios ad tempus deserit, non affectu, sed potius effectu, quo fit, ut non sentiant amoris divini effecta: eaque vel externa, & in eo consistit, quod Deus externum auxilium illis non conferat, neque liberet à malis imminentibus aut prementibus: sic David, tanquam typus Christi, se à Deo derelictum conqueritur, *Psal.* XXII. 1. quia præsens Dei auxilium contra hostes, à quibus graviter premebatur, non percipiebat. Vel interna, estque propriè denegatio internæ consolationis per spiritum confortantem, quò alias fideles in mediis afflictionibus à Deo corroborari solent; ut *Rom.* v. 2, 3, 4, 5. Quæ tamen derelictio longè abest à sensu iræ divinæ. Et hæc est illa derelictio quâ Dominus se à Deo derelictum conqueritur.

Nec desperationem.

XI. Quartò. Tandem desperationem non sensit, quæ inseparabile pœnæ damnatorum adjunctum est: 1. Quia per passionem Patri summoperè fuit obediens. 2. Quia in gravissimâ passione & summo angore Patri confidit: quod ostendit precibus suis, & appellatione Patris, in horto Gethsemane, *Matth.* XXVI. 39. *& seqq.* in cruce exclamans *Deus mi, Deus mi*, &c. *cap.* XXVII. 46. & alloquio ad latronem, *amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*, *Luc.* XXIII. 43. & præsertim ultimâ illâ precatione, quam moriens fudit, *Pater in manus tuas commendo Spiritum meum. Luc.* XXIII. 46. Nec est, qui hoc de Domino Jesu affirmare audeat, quod desperaverit: Nihil enim magis injurium in Dominum Jesum & in perfectissimam ipsius sanctitatem excogitari potest, quam quod desperaverit; aut angores desperantium proprios senserit; illi enim locum habere nequeunt, nisi ex certâ persuasione, quod nulla ex pœna futura sit liberatio, aut spes gratiæ ac favoris divini planè conciderit. Quod de Domino Jesu credere horrendum est. Non tamen video, quomodo, qui Dominum omnes damnatorum pœnas sustinuisse urgent, hoc absurdum evadant. Aut enim negandum ipsis est, desperationem inter damnandorum pœnas esse numerandam: sive inseparabile pœnæ damnatorum adjunctum esse; quod quo jure negare queant? aut alterutrum est fatendum; vel Dominum Iesum ex sensu iræ divinæ desperasse: quod horrendum est, & ab ipsis rejicitur; vel ipsum non omnes damnatorum pœnas sustinuisse: quod nos urgemus.

Qua ratione nos à pœnis damnatorum liberaverit.

XII. At dicunt, quomodo nos ab æterna morte ac pœnis damnatorum liberavit, si ipse eas non est passus? Resp. 1. Ipsos hac sua objectione præsupponere, non posse Dominum nos à pœnis quibuscunque liberare, nisi ipse nostri loco pœnas easdem subeat, quarum liberationem nobis acquirit. Hoc posito, dico ipsos confirmare accusationem statim ipsis objectam. Quæro enim, an non desperatio numeranda sit inter pœnas peccatis electorum debitas? Aut ergo à desperatione electos suos non liberavit Dominus; quod juxta ipsos manifestè est falsum: aut juxta hanc hypothesin, desperationem illorum loco Dominus sustinuit: Quod tamen constanter negant. 2. Non esse Dominum pœnas damnatorum passum antea ostendimus; neque id necessarium fuit: quia mors Domini fuit sacrificium pro peccatis nostris: atqui in sacrificio non requiritur æquipollentia; quod id sacrificiis Veteris Testamenti manifestum est; sed oblatio & intercessio, ut satisfiat voluntati illius qui per peccatum læsus est, atque ita obtineatur gratuita peccati remissio; uti in sequentibus fusius ostendemus.

Quid sit, descendit ad inferos.

XIII. Dicunt porrò: In Symbolo Apostolorum dicitur, quod Dominus descendit ad inferos; atqui per descensum illum dolores summi, quales sunt damnatorum, intelliguntur; perinde uti 1 *Sam.* II. 6. *Psal.* XVIII. 6. CXVI. 3. Resp. Nusquam vocem *inferni* illo significatu in Scriptura Sacra usurpari: in locis verò allegatis per *dolores inferni* intelliguntur dolores mortis, juxta significationem vocis *inferni* in Veteri Testamento usitatam: uti singula loca inspicienti manifestum est.

Unde summus ille Domini horror.

XIV. Quæres, Si Dominus non sensit pœnas inferni, unde ergo summus ille horror? Resp. Quia instante mox passione omnes horrores passionis & mortis simul ipsius animo obversati fuerunt: & quoniam homo fuit nobis per omnia similis, iisdemque quibus nos infirmitatibus obnoxius, non mirum ipsum atrocitate instantis passionis, ipsi plenissimè repræsentatæ, horrore fuisse correptum. Dices. An non id indignum videtur Domino Iesu? ita enim fortitudine multis martyribus cedet, de quorum constantia, imo gaudio ac cantu mediis in flammis ac tormentis, tam admiranda leguntur in Martyrologiis. Resp. Non omnino certa esse omnia illa quæ in Martyrologiis narrantur: eorum scriptores potuere martyrum fortitudinem valdè exaggerare, præsertim tempore persecutionis, ut alios ad similem constantiam & pro fide Christiana tolerantiam exhortentur. 2. Fieri potest, ut martyres ad populum producti vim sibi fecerint, ac naturalem illam à morte ac doloribus aversionem, indeque ortum metum, occultaverint, signaque fortitudinis ostenderint, ut alios exemplo suo excitent ad imitationem. Interim fieri potuit, ut in occulto, in squallido carcere, angores non leves senserint, quos, quia ignoti erant, historici commemorare non potuerunt; aut si noti fuerint, consultò omiserunt, ne aliorum animi iis lectis consternarentur. 3. Sed esto, omnia sint certa, atque eo modo prout scripta sunt gesta, uti multa certa esse indubium est, id speciali Spiritus divini operationi

adſcribendum eſt, qui animos eorum cœleſtis præmii ſpe, non aliter quàm boni præſentis viſione, ita corroboravit, ut in illius excellentiam intenti, omnes cruciatus ac dolores alacri animo ſuſtinuerint; certi, hujus ævi paſſiones neutiquam cum gloriâ futurâ comparandas. Noluit autem Deus Filio ſuo tantam in initio gratiam largiri, ſed eum ſibi relinquere. 1. Ut ſi quando nos vocamur ad patiendum pro nomine Chriſti, neque in nobis illam animi alacritatem, quâ quoſdam martyres ad rogum properaſſe legimus, ſentiamus, ſed potius horrore quodam corripiamur, ne cogitemus nos minus Deo acceptos, aut quicquam Chriſtiano nomine indignum facere: modò nos, Chriſti inſtar, totos Dei voluntati permittamus, & ad illius exemplum oremus, ut non noſtra, ſed Dei voluntas fiat. 2. Ut eſſet fidelis Pontifex apud Deum, qui compati poſſit infirmitatibus noſtris; quoniam quia ipſe tentatus eſt, etiam iis qui tentantur ſuccurrere poteſt, & ad ſuccurrendum promtus eſt. *Hebr.* 11. 17, 18. IV. 15, 16.

Modus paſſionis. 1. Secundum voluntatem Patris.

XV. Modus paſſionis Chriſti eſt: Primò. Quod paſſus ſit ſecundum voluntatem Patris: Quod liquet 1. quia Pater ipſum non tantum in mundum miſiſſe, ſed & expreſsè *tradidiſſe* dicitur: *Joan.* III. 16. *Act.* II. 23. *Rom.* VIII. 32. 1 *Joan.* IV. 9, 10. 2. Voluiſſe ut moreretur: *Hebr.* X. 5, 6, 7. *Hoſtiam & oblationem noluiſti; corpus autem aptaſti mihi: holocautomata pro peccato tibi non placuerunt: Tunc dixi, Ecce venio; in capite libri ſcriptum eſt de me; ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Joan.* X. 18. *Nemo tollit animam à me; ſed ego pono eam à me ipſo; & poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam: hoc mandatum accepi à Patre meo.* Unde 3. dicitur per mortem ſuam Patri *obediens* fuiſſe, *Phil.* II. 8. & *Hebr.* V. 8. *ex iis quæ paſſus eſt didiciſſe obedientiam.* Cur verò Deus id voluerit, & jam antea partim dictum eſt, & in ſequentibus fuſius explicabitur.

2. Libere.

XVI. Secundò. Quod omnia hæc tulerit ſponte & liberrimâ obedientiâ, non invitus nec coactus: Quod ex variis manifeſtum eſt. Quia licet antea diſcipulis ſuis prædixerit ſe Hieroſolymis crucifigendum & occidendum, *Matth.* XVI. 21. XVII. 22. XX. 18, 19. ſponte tamen eò ſe confert; imo etiam ad locum, quo ad ſe comprehendendum inimicos ſuos venturos noverat; hortum nempe Gethſemane; *Matth.* XXVI. 36. & *Joan.* XVIII. 1. *& ſeqq.* Ubi ſpeciatim notandum venit, quod Joannes expreſsè addit, etiam Judæ, qui jam de proditione ejus cum Judæorum primoribus contraxerat, locum illum fuiſſe cognitum; ut ita commodam eum tradendi occaſionem haberet. Cum caperetur, & hoſtes verbo proſternere poſſet, uti & fecit in initio, *Joan.* XVIII. 5, 6. cum poſſet Patrem orare, & ab eo plus quàm duodecim legiones Angelorum ad ſui defenſionem impetrare, *Matth.* XXVI. 53. noluit tamen; ſed intrepidè inimicis ſuis obviam procedendo, ſe Ieſum faſſus eſt, ipſorumque poteſtati ultrò tradidit: Suos magiſtrum ſuum gladio defendere volentes inhibuit & reprehendit. Quin & ipſa mortis ejus hiſtoria arguit, vitam ipſi non tam ab inimicis ereptam, quàm ipſum ſponte eam depoſuiſſe: Cum enim omnia quæ ferenda ſibi erant, & à Prophetis prædicta, pertuliſſet, dixiſſetque *conſummatum eſt*, *Joan.* XIX. 30. tum exſpiravit ante tempus: unde & Pilatus ipſum jam exſpiraſſe miratur, *Marc.* XV. 44. Magnam in morte edidit vocem; quod ſignum, vires ſufficientes ad ulterius vivendum ei ſuperfuiſſe: ſpiritum emiſſurus inclinat ſponte caput, quod alias in moribundis, non niſi poſt mortem deficientibus viribus, fieri ſolet: ac tandem ſpiritum ſuum Patri commendans mox exſpiravit. Quæ omnes mortis ejus circumſtantiæ arguunt Dominum liberrimè mortuum. Hinc ipſe dicit *Joan.* X. 18. *Nemo tollit animam à me, ſed ego pono eam à me ipſo. Matth.* XX. 28. *Filius hominis venit, ut det animam redemtionis pretium pro multis.* Diciturque *ſeipſum pro nobis* aut *peccatis noſtris dediſſe*, *Gal.* I. 4. 1 *Tim.* II. 6. *Tit.* II. 14. quod ultroneam in mortem traditionem denotat: *ſe ipſum obtuliſſe*, *Eph.* V. 2. & expreſsè *Patri obediens fuiſſe in morte*, *Phil.* II. 8. *Veniſſe ut faceret voluntatem Patris*, *Hebr.* X. 5, 6, 7. *Pro propoſito gaudio crucem tuliſſe*, *Hebr.* XII. 2. id eſt, ut propoſitum gaudium conſequeretur crucem liberè ſubiiſſe.

Senſus precum, tranſeat calix iſte à me.

XVII. Quærat hic forte quis: An non preces Domini in horto, ter repetitæ, *Pater ſi fieri poteſt, tranſeat calix iſte à me*, arguunt, ipſum non ſponte, ſed aliquatenus invitum mortem ſubiiſſe? Reſp. Nequaquam. Primò enim, neceſſe non eſt per *calicem* illum intelligere mortem ipſam; potuit Dominus per eum intellexiſſe ſummos illos animi angores quos ſentiebat, & oraſſe ut ab iis liberaretur. Dices. Explicationem illam non convenire cum iis quæ *Hebr.* V. 7. leguntur, Dominum Ieſum *in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit ipſum ſalvum facere à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtuliſſe:* ubi ad preces has reſpici indubium eſt. Reſp. Sicut non negamus ad preces haſce reſpici, ita etiam credimus non ad ſolas haſce verba illa reſtringenda, ſed etiam ad preces in cruce effuſas, & præſertim quando magna voce exclamans ſpiritum ſuum Patri commendavit, extendenda eſſe. *Servare* itaque *à morte*, ſeu, ut in Græco eſt, *ex morte*, non ſignificat, efficere ne mortem ſubeat, ſed ne in morte deſeratur; hoc enim intendit, cum Patri ſpiritum com-

commendaret. 2. Dicitur expressè *exauditus à metu*, quia nempe in morte non est relictus: Si autem petiisset ita à morte liberari, ne mortem subiret, exauditus non fuisset. Neque credibile est, Dominum Jesum orasse ut à morte liberetur, quam sciebat decreto Patris sibi destinatam, & ad quam subeundam in mundum venerat. Quod angores illos extraordinarios attinet, potuit credere, se, salvo decreto divino de morte suâ, ab illis potuisse liberari, ideoque eorum liberationem se à Patre petere posse: Ideo dicit, *si fieri potest*; id est, si decretum tuum permittat, ut absque illo angore passionem ac mortem sustineam. Secundò. Etsi concedamus, per *calicem illum* mortem intelligendam, non tamen ex illis rectè colligitur Dominum Jesum mortem declinasse: illis solummodò indicatur naturalis aversio à dolore ac morte, quæ omnibus hominibus communis est, & quam fieri nequit quin fortissimus quisque in se experiatur. Indicat ergo Dominus hac precatione, tum quid vellet, consideratâ nempe naturæ humanæ imbecillitate; tum quid absolutè velit, consideratâ voluntate ac decreto Patris sui. Vellet quidem, si alio modo hominum salutem procurare posset, à morte ac doloribus instantibus liberari; sed quia aliam Patris voluntatem esse cognoscebat, etiam idem quod Pater voluit. Qualis mixta actio in omnibus molestis actionibus occurrit. Qui omnia sua membra salva vellet, vult tamen membrum gangræna corruptum recidere, ne aliæ partes sinceræ corripiantur. Quod itaque Dominus certo quodam respectu volebat, enuntiatur ac si absolutè voluerit; adeo ut, *quod ego volo*, tantumdem sit, atque, quod ego vellem; phrasi simili quæ exstat *Matth.* XII. 34. XVIII. 6. *Joan.* V. 44. Omnibus autem consideratis, idem quod Pater voluit; quod plenissimè testatur, addens, *non sicut ego volo, sed sicut tu vis*: Quæ perfectissima est obedientia.

3. *Innocens.* XVIII. Tertiò. Quod passus sit innocens. Hoc patet ex toto contra ipsum instituto processu. Deficiente enim accusationis materiâ falsi testes contra ipsum subornati sunt: illis non consentientibus, nec digna morte proferentibus, adjurat ipsum summus Pontifex, ut dicat utrum sit Christus: & ob veritatis illius ingenuam confessionem, cui ut testimonium perhiberet in mundum venerat, scilicet, se esse Christum, condemnatus est, *Matth.* XXVI. 63. *& seqq.* Quod manifestissimum innocentiæ ipsius documentum est. Voluit nempe Deus toti mundo constare, nullam aliam ob causam Filium suum à Judæis condemnatum, nisi quia se Christum professus erat. Postea cum Pilato esset traditus, statim Pilatus eum innocentem, & per invidiam traditum cognovit: Ingenuè coram Judæorum primoribus nullam se in ipso culpam invenire fatetur: Quin & uxor, somnio territa, ad ipsum mittit, orans, ut nihil ipsi sit cum justo illo. Tandem cum indesinenter à Judæis urgeretur, manus suas coram omnibus abluit, apertè protestatus, purum se ab illius sanguine esse velle. Centurio, qui cum militum præsidio cruci adstabat, visis signis mortem consecutis, exclamat, *verè filius Dei erat iste*, *Matth.* XXVII. 54. Unde & passim sine peccato vixisse dicitur: 2 *Cor.* V. 21. *Non novit peccatum. Hebr.* IV. 15. *Nobis per omnia similis, excepto peccato.* 1 *Pet.* II. 22. *Peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus.* 1 *Joan.* III. 5. *Peccatum in eo non est.* Et vocatur *justus*, 1 *Pet.* III. 18. 1 *Joan.* II. 1. & *agnus immaculatus*, 1 *Pet.* I. 18. Hinc & aliquando ad inimicos suos provocasse legitur: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Joan.* VIII. 46.

Sepultura. XIX. Secundus gradus est Sepultura. Hanc mortem Christi excipere voluit Deus, ut esset irrefragabile argumentum Dominum Jesum verè esse mortuum. Intererat quippe mundum de morte Jesu certum esse, ut fidem de ipsius resurrectione indubitatam concipere posset; cum si verè mortuus non fuerit, nec resurrexerit.

Varia illius circumstantia. XX. Mortis autem certitudinem confirmant variæ circa sepulturam circumstantiæ. *Prima.* Primò. Antequam sepulturæ traderetur voluit Deus mortem ipsius esse exploratam; quod primò factum per milites, qui crura ejus fracturi cum jam mortuum deprehendebant; utque nullum de ejus morte dubium esset, unus eorum lanceâ latus ejus perfodit, adeo ut aqua cum sanguine ex ejus latere flueret; quod signum fuit, pericardium fuisse perforatum, Dominumque verè exspirasse. Unde & Apostolus Joannes hoc tanquam maximi momenti rem, suo testimonio, ut testis oculati, validissimè confirmat, *cap.* XIX. 35. Deinde per Pilatum, cum accedente ad ipsum Josepho ab Arimathea, corpusque Christi postulante ut sepulturæ traderet, mirabundus Christum tam subitò exspirasse, ex centurione prius cognoscere voluit, quamdiu Christus mortuus fuisset, antequam Christi corpus illi concesserit: *Marc.* XV. 43, 44, 45.

Secunda. XXI. Secundò. Quod corpus Christi, ante sepulturam, more inter Judæos recepto, variis aromatibus conditum, linteisque involutum sit, à Nicodemo & Josepho Arimathæensi, ut aptè in sepulchrum inferretur: uti ab omnibus Euangelistis exactè narratur: quæ omnia nullum de ejus morte dubium superesse relinquunt. Sepulchrum enim mortuorum receptaculum est, ut postquam vitâ sunt functi illic eorum corpora in sua elementa resolvantur. Non tamen eum in finem corpus Christi sepulchro illatum est; non enim corruptionem videre debuit, juxta

Pſal. XVI. 10. *Act.* II. 31. *Non derelinques animam meam in inferno, neque permittes ſanctum tuum videre corruptionem*; verum tertio die reſurgere: ſed ſolummodò ut indubium mortis ipſius eſſet argumentum.

Tertia. XXII. Tertiò. Impoſitus fuit novo monumento, cui nullus antea impoſitus fuerat; ne forte poſtea reſurgens alius reſurrexiſſe fingeretur; aut ipſe virtute oſſium alicujus ſancti antea illic depoſiti revixiſſe crederetur, uti olim quidam Prophetæ Eliſæi ſepulchro injectus tactis illius oſſibus revixit. 2 *Reg.* XIII. 21.

Quarta. XXIII. Quartò. A Judæorum primoribus, conſcio ac concedente Pilato, monumentum ſigillo fuit munitum, militumque cuſtodia appoſita, *Matth.* XXVII. 66. ne vel fraude, vel vi corpus Jeſus Chriſti à diſcipulis auferri poſſet: dirigente Deo præpoſteram hanc ipſorum ſollicitudinem in finem longè alium, ut hæc omnia, quæ ad Jeſum in ſepulchro detinendum ſuſcepta erant, irrefragabilia eſſent argumenta, quibus reſurrectionis ipſius veritas comprobaretur: uti in ſequentibus liquebit.

Deſcenſus ad inferos. XXIV. Tertius gradus eſt detentio corporis Chriſti in ſepulchro uſque ad tertium diem; non quidem tribus integris diebus, ſed parte primæ, ſecundâ totâ, & parte tertiæ diei; quo tempore velut in poteſtate ac vinculis mortis verſatus eſt, & ſtatum mortuorum reverâ ſubivit. Illud credimus ſignificari parte illâ Symboli Apoſtolici, *deſcendit ad inferos.* Certum eſt articulum hunc olim in variis Symbolis non fuiſſe lectum: Vide *Voſſium de tribus Symbolis pag.* 26. & *Uſſerium de Symbolis pag.* 8. Nunc verò de genuino illius ſenſu acriter inter Chriſtianos diſputatur. Quidam volunt eum idem ſignificare cum præcedente, *ſepultus eſt*; illiuſque tantum eſſe exegeſin. Et fatendum vocem *inferni*, ſive Hebræam שְׁאוֹל in Veteri Teſtamento ordinariè ſepulchrum denotare: *Gen.* XXXVII. 35. *Job.* XIV. 13. XVII. 13. *Pſal.* VI. 6. *Act.* II. 27. & alibi. Adeo ut non ſine maximâ probabilitate præcedentis articuli exegeſis habeatur. In contrarium autem duo Pontificii objicere ſolent. Prius eſt, quod *Act.* II. 27. de Chriſto dicatur, *non derelinques animam meam in inferno*: Chriſti autem anima non fuit in ſepulchro, ſed corpus ſolummodò: aliud ergo per infernum intelligitur. Reſp. *Animam* non ſemper deſignare nobiliorem illam hominis partem, quæ unà cum corpore hominem conſtituit; ſed & integrum hominem: *Geneſ.* XLVI. 15, 18, 22, 25, 26. *Rom.* XIII. 1. imo aliquando cadaver anima deſtitutum, quia animæ domicilium fuit: *Levit.* XIX. 28. XXI. 1, 11, *Num.* V. 2. VI. 6. IX. 6. quibus in locis agitur de immunditie ex contactu animæ, hoc eſt cadaveris, contractâ. Itaque, *non derelinques animam meam in inferno*, idem eſt cum ſequentibus, *non dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Alterum eſt, quod *Matth.* XII. 40. filius hominis dicatur tribus diebus ac noctibus futurus *in corde terræ*: Cor autem cujuſque rei medium eſt; ſepulchrum autem non in medio, ſed in ſuperficie terræ eſt. Reſp. *In corde* rei alicujus quippiam eſſe dicitur, non tantum quod in illius medio eſt; ſed & quicquid à re illâ circumdatum eſt: ſic *Ezech.* XXVII. 3. Tyrus, quæ tamen à littore non longe remota erat, *in corde maris* ſita dicitur, quia mari undique circumdata. 2. Dicitur Dominus *tribus diebus & tribus noctibus futurus in corde terræ*: Si illud non de commoratione corporis in ſepulchro, ſed animæ in terræ meditullio intelligatur, quomodo latroni dixit, *Hodie mecum eris in paradiſo*, *Luc.* XXIII. 43. Ita ut nihil objiciatur, quod aliam vocis *inferni* quàm ſepulchri ſignificationem quærere cogat. Ne tamen in Symbolo adeo brevi idem bis enuntiari concedere neceſſe ſit, præſtat, judicio noſtro, per *deſcenſum ad inferos*, ad diſtinctionem articuli præcedentis, *ſepultus eſt*, intelligere ſtatum mortuorum, quem Dominum reverâ ſubiiſſe, & aliorum inſtar hominum vinculis mortis reverâ detentum fuiſſe, hoc articulo profitemur.

Sententia Pontificiorum de inferis, & limbo Patrum. XXV. Pontificii verò propriam vocis Latinæ *inferni* ſignificationem urgentes, volunt eo locum quendam ſubterraneum intelligi, in quo animæ tanquam carcere concluſæ detinentur. Quatuor nempe pœnarum genera poſt mortem ſtatuunt, damni, nempe, vel ſenſus: eaſque vel temporales, vel æternas: & unicuique pœnæ peculiarem intra terram locum adſcripſerunt, in quo ſuſtineatur. Pœnæ æternæ ſenſus, quæ damnatorum eſt, ſeu cum peccato mortali abſque remiſſione morientium, locum ſtatuunt gehennam, in ipſo terræ medio. Illum ambire purgatorium, locum pœnæ temporalis, in quo animas eorum qui cum venialibus peccatis moriuntur, aut pro temporalibus peccatorum mortalium pœnis in hac vitâ non perſolverunt, purgari ajunt, donec purgatæ in cœlum recipiantur. Hoſce locos duo, juxta ipſos, ambiunt limbi, in quibus animæ tanquam in carceribus, abſque ullo pœnæ ſenſu, aſſervantur. Limbus interior purgatorio proximus infantium abſque baptiſmo decedentium animas in æternum ſervat. Limbo exteriore patrum fidelium ſub Veteri Teſtamento animæ detentæ fuerunt, uſque ad mortem Chriſti: quem nunc ajunt eſſe vacuum. Omnia hæc loca per *inferos*, quoniam infra terram ſunt, Pontificii intelligi volunt; ſemperque, quando *inferni* mentio fit, ad aliquem horum reſpici, quem materia indicat. Per *deſcenſum* itaque Chriſti *ad inferos* intelligunt ingreſſum Chriſti in Limbum Patrum; unde ereptis patrum ani-

animabus illic detentis triumphantem abiisse in cœlum volunt, omnibus illis animabus comitatum, & latrone converso, cui dixit, *Hodie mecum eris in paradiso.*

Hujus refutatio.

XXVI. Sed verò, quis non videt totum illud de inferis variisque intra terræ globum pœnarum locis commentum, magis redolere Ethnicorum poëtarum fabulas, in quibus multa de locis illis subterraneis legas, quàm fidei Christianæ articulum sapere? 1. Nulla enim limbi illius in Scripturis mentio; nusquam animas intra terram tanquam carcerem concludi docetur: è contra *Eccles.* XII. 7. dicitur *spiritus redire ad Deum qui dedit illum.* 2 Si vera est Pontificiorum sententia, actio illa descensus Christi ad inferos fuisset actio gloriosa & triumphans; cum tamen ex *Act.* II. 31. constet statum fuisse maximè humilem.

1 *Pet.* III. 19, 20. *agit de incredulis tempore Noachi.*

XXVII. Ad limbi hujus probationem varia Pontificii Scripturæ loca congerere solent: *Bellarminus lib.* IV. *de Christo cap.* 10, 11, 12. varia loca profert, quibus limbum hunc adstruere conatur; sed adeo à scopo ejus aliena, & violenter contorta, ut ea recensere, nedum refellere, inutilis planè sit operæ. Unum solummodò & præcipuum, obscuriorem, & qui aliquâ cum specie proferri videtur, expendemus, 1 *Pet.* III. 19, 20. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu; in quo his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noæ:* uti Vulgata versio habet; vel ut in Græco textu legitur, *quando exspectabat Dei patientia in diebus Noæ.* Resp. Primò. Locum illum, fatente ipso Bellarmino, esse obscurissimum; non ergo illi dogma aliquod fidei controversum superstrui potest. Secundò. Sed & multa in loco illo occurrunt, quæ eum de limbo illo Patrum accipere vetant. 1. Non enim hic agitur de communi fidelium sub Veteri Testamento statu; sed de incredulis, & quidem tempore Noachi diluvio ob incredulitatem deletis. Quid illis commune cum limbo Patrum? & quæ ratio, quod illi magis hoc Christi prædicationis privilegio gavisi fuerint, quàm reliqui homines? Dices: Prædicavit quidem Christus in inferno omnibus bonis spiritibus, sed nominatim fuere expressi illi, qui fuerunt in diebus Noæ increduli, quia de illis erat majus dubium, an essent salvi nec ne, cum puniti fuerunt à Deo & submersi aquis diluvii: Indicate rgohic Petrus, etiam ex illis incredulis fuisse aliquos, qui etiam in fine vitæ pœnitentiam egerint, & licet quantum ad corpus perierint, tamen quantum ad animam salvi fuerint. Resp. Responsio hæc multis modis laborat. Primò enim supponitur Christum omnibus bonis spiritibus in inferno prædicasse; quod ex hoc loco probandum, non præsupponendum erat: hic enim incredulorum tempore Noachi solummodò mentio fit. Secundò. Gratis dicitur, quosdam ex illis in vitæ fine pœnitentiam egisse & salvos factos. 1. Nullum enim de eorum pœnitentiâ Petrus verbum facit, sed eos vocat incredulos; 2. Generatim de omnibus loquitur, nullâ factâ quorundam resipiscentium à reliquis pertinacibus discretione. 3. Imo expressè opponuntur illis qui salvi facti fuerunt in arcâ, & 2 *Pet.* II. 5. expressè *impii* vocantur; nullâ usquam ipsorum pœnitentiæ factâ mentione.

Et non de anima Christi separata.

XXVIII. Secundò. Dicitur Christus, *spiritu vivificatus*, in illo prædicasse spiritibus olim incredulis: Quod de animâ Christi separatâ intelligi nequit: Illa enim, utpote immortalis, vivificata nunquam est. Dices. *Vivificari* in Scripturâ sæpius dicitur, quod non occiditur: 1 *Sam.* XXVII. 9. 2 *Sam.* VIII. 2. *Act.* VII. 19. Resp. Dicitur hoc solummodò de iis quæ occidi possunt: anima autem est immortalis: nullumque ex Scripturâ exemplum proferetur, ubi anima vivificari dicitur. Dices. Sicut per spiritus, quibus Christus prædicavit, intelliguntur animæ separatæ; ita etiam per spiritum Christi anima ejus separata est intelligenda. Resp. 1. Per spiritus non animas separatas, sed integros homines intelligendos, mox ostendemus. 2. Nulla est consequentia, spiritum eodem significatu, licet eadem sit oratio, accipiendum esse: uti inter alia ex 1 *Corinth.* V. 3, 4, 5. clarè liquet. Per *spiritum* ergo quo Christus *vivificatus est*, intelligitur spiritus Dei, quo Christus suscitatus est ex mortuis, *Rom.* I. 4. Agitur hic ergo de prædicatione, non quam Christus immediatè, sed quam per Apostolos suos fecit, post resurrectionem suam ex mortuis & sessionem ad dexteram Dei Patris, communicato ipsis spiritu suo, per quem (hoc enim est ἐν ᾧ) illi gentibus Euangelium annuntiarunt: quod enim Apostoli jussu Christi, & virtute Spiritus sibi à Christo communicati, fecerunt, meritò ipsi Christo adscribitur; ut *Eph.* II. 17.

Nec Christus illis prædicasse dicitur.

XXIX. Dices. Loquitur Petrus expressè de spiritibus aliquando tempore Noachi immorigeris. Resp. Non ita accipienda sunt verba Petri, quasi Christus aut Apostoli Euangelium prædicaverint animabus seu spiritibus hominum tempore Noachi defunctorum: sed solummodò instituit Petrus comparationem inter homines olim Noachi prædicationi, & Ethnicos nunc prædicationi Euangelii immorigeros: adeo ut subaudienda sit vocula *sicut: Prædicavit spiritibus aliquando immorigeris, sicut cum exspectabat patientia Dei in diebus Noë:* Quales loquendi modi occurrunt *Psal.* XI. 1. XXII. 14. 2 *Pet.* III. 4. Dices. Sed expressè vocan-

cantur *ſpiritus in carcere.*' Reſp. Per *ſpiritus* ſive animas homines integros deſignari, notius eſt, quàm ut probare neceſſe ſit: hoc eodem loco *octo animæ*, id eſt, homines, in arcâ dicuntur ſalvæ factæ. Dicuntur autem eſſe *in carcere*, quia ob incredulitatem jam certæ damnationi erant deſtinati, non aliter ac ſi jam damnati reverâ eſſent; uti dicitur *Joan.* III. 18. *Qui non credit, jam judicatus eſt.* Vel quia vinculis ignorantiæ ac peccati, non aliter ac ſpirituali aliquo carcere, detinebantur; uti dicitur *Matth.* IV. 16.

Verus loci ſenſus.

XXX. Loci ergo hujus difficilis ac obſcuri, ſalvo meliore aliorum judicio, ſenſus nobis hic eſſe videtur: Jeſum, cum eſſet vivificatus, id eſt, ex mortuis in vitam immortalem reſuſcitatus, ſpiritu Dei, per iſtum ſpiritum, Apoſtolis ſuis communicatum, profectum eſſe & prædicaſſe Euangelium gentibus à cognitione Dei alienis: illas autem prædicationem hanc reſpuiſſe; & per hanc ſuam rejectionem ſimiles eſſe hominibus olim tempore Noachi immorigeris, & Noachi, ipſos ad pœnitentiam hortantis, prædicationem reſpuentibus, & idcirco illos eſſe in carcere, hoc eſt, in ſtatu damnationis: Et ſicut tunc pauci, id eſt, octo tantum animæ in arcâ ſervabantur, ita etiam nunc paucos ſervari, illos nempe, qui per bonæ conſcientiæ interrogationem, per externum baptiſmum adumbratam, ad Deum accedunt.

CAPUT XIV.

De Statu Chriſti Exaltationis.

Exaltatio Chriſti.

I. HUmiliationem Chriſti immediatè excepit ejus Exaltatio. Illa ſimiliter tribus conſtat gradibus: 1. Reſurrectione ex morte. II. Adſcenſione in cœlum. III. Seſſione ad dexteram Dei Patris.

Reſurrectio.

II. De Reſurrectione dicturi, primò ejus veritatem adſtruemus; deinde præcipuas aliquot illius circumſtantias expendemus; ac tandem uſus illius ſalutares indicabimus.

Illius veritas.

III. Quod reſurrectionis Chriſti veritatem attinet, quia illa totius religionis Chriſtianæ eſt fundamentum; *Si enim Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides noſtra, adhuc ſumus in peccatis noſtris, & qui dormierunt in Chriſto perierunt*, 1 *Corinth.* XV. 17, 18. operæ pretium eſt eam argumentis aliquot contra Judæos alioſque incredulos adſtruere.

Adſtruitur, ratiocinibus.

IV. Præſupponentes jam Chriſtum verè eſſe mortuum, quod ex præcedentibus manifeſtum eſt, reſurrectionem ejus hoc ſolido atque invicto argumento demonſtramus. Certum eſt ſepulchrum Jeſu Chriſti fuiſſe inventum vacuum, non tantum ab ejus amicis ac diſcipulis, ſed & inimicis: Niſi enim & hi ſepulchrum vacuum inveniſſent, utique cadaver Chriſti produxiſſent, eoque prolato omnem diſcipulorum de ejus reſurrectione prædicationem falſitatis coarguiſſent. Alterutrum itaque dicendum; aut corpus Chriſti è ſepulchro fuiſſe ſublatum ab hominibus: aut à Deo reſuſcitatum. Prius dici nequit: Aut enim ab amicis Chriſti fuit ſublatum, aut ab inimicis: Non ab inimicis; quia unicum illorum ſtudium fuit illud in ſepulchro detinere; & propterea etiam ſepulchro cuſtodiam appoſuerunt, ne à diſcipulis auferri poſſet: ipſorum enim quam maximè intererat, Jeſum, quem ut blaſphemum & populi ſeductorem damnaverant, ſepulchro detineri. Non etiam ab amicis: Quia aut vi aut fraude ab ipſis ſublatum oportuit: At neutrum dici poteſt. Non vi; quia animus ipſis deërat ad facinus ejuſmodi peragendum: cum enim Dominus Jeſus caperetur, omnes exterriti aufugerunt; quin & ipſe Petrus, zelo omnes antecellens, ter eum abnegaverat. Dices: Forte animum reſumſerunt, novâque audaciâ crimen illud timoris delere voluerunt: Dico itaque 2. etiamſi voluiſſent, non potuiſſent perficere, quia ſepulchrum armatis militibus erat circumdatum; & pone quod illos potuerint abigere, ſtatim tot teſtibus furti & violentiæ potuiſſent coargui: Tum & directè contra magiſtri ſui præcepta, publicam violaſſent autoritatem. Nec etiam fraude aut furto ſuſtulerunt corpus Domini; appoſita enim erat ſepulchro militum cuſtodia. Sed fefellerunt cuſtodes dormientes. Reſp. An veriſimile eſt omnes cuſtodes, qui ad corporis Jeſu cuſtodiam ſepulchro appoſiti erant, ſimul dormiviſſe? Sed & ſi concedamus omnes in ſomnum incidiſſe, an cuiquam credibile videri poteſt, omnes ita fatuos & capitis ſui negligentes fuiſſe, ut nemo inter illos, cum alios dormientes videret, ſeque ſomno corripi animadverteret, juxta ſaxum illud quod ſepulchrum clauſit, procumberet? Si enim illic ſe ſolum reclinaſſet, quantumvis ſomnolentus, ſecurus dormire potuiſſet, & tuta fuiſſet ſepulchri cuſtodia. Si tamen & illam negligentiam omnibus tribuamus, an credibile Apoſtolos illud momentum, quo omnes ſimul ſopiti erant ſomno, obſervare potuiſſe? An potuiſſent furtum hoc perficere abſque ſtrepitu, & lapidem à ſepulchri oſtio amovere, ita ut nullus expergiſceretur? Tum quammaximè feſtinaſſent, ne ab expergiſcentibus cuſtodibus deprehenderentur: Sed omnia contraria videmus, ſi hominum manu hoc peractum quis urgeat; linteola enim aptè erant convoluta, & ſeorſim quidem linteum capiti obvolutum, & in ſepulchro ſepoſita. Tum, nunquam Domini Jeſu diſcipuli, licet à Judæis rumor ille de corpore Chriſti ab ipſis ſublato diſperſus ſit,

co-

coram Judæorum senatu furti illius fuere accusati : manifesto indicio, Judæos de rumoris illius falsitate plenè fuisse persuasos. Cum ergo nec ab inimicis, nec ab amicis Domini Jesu corpus è sepulchro sublatum sit, concludimus Dominum à Deo Patre ex mortuis fuisse suscitatum.

Et Apostolorum testimonio, qui falli non potuerunt.

V. Id etiam confirmatur manifestius non tantum duorum Angelorum testimonio, qui mulieribus ad sepulchrum ut Domini corpus ungerent accedentibus, resurrectionem ejus annuntiarunt ; sed & duodecim Apostolorum testimonio, testium in hoc negotio omni exceptione majorum ; quoniam nec falli potuerunt, nec alios fallere voluerunt. Falli non potuerunt ; quia Dominus Jesus se ipsis post resurrectionem suam aliquoties vivum exhibuit, variisque apparitionibus de resurrectione suâ plenissimè persuasos reddidit. Neque est, quod quis credat ipsos aut spectri alicujus apparitione, aut temerariâ credulitate deceptos : Quoniam contrario præjudicio de regno Christi in terris erigendo penitus præoccupati, difficillimè ad fidem resurrectionis ipsius adduci potuerunt. Unde etiam Dominus sensim illorum animos præparare voluit, antequam seipsis redivivum ostenderet ; primò, testimonio mulierum angelum à se conspectum annuntiantium : secundò, sepulchri vacui linteorumque aptè convolutorum inspectione, quæ quasi muti præcones Domini resurrectionem ipsis annuntiarunt. Ita ritè eorum animis præparatis tandem Dominus sese redivivum ostendit ; ac primò quidem Mariæ Magdalenæ prope sepulchrum, *Marc.* XVI. 9. *Joan.* XX. 11. *& seqq.* secundò mulieribus à sepulchro Hierosolyma redeuntibus, *Matth.* XXVIII. 8, 9, 10. tertiò, Petro, *Luc.* XXIV. 34. quartò, duobus discipulis Emmauntem euntibus, *ibid. vers.* 13. *& seqq.* Hisce apparitiones has reliquis indicantibus, atque ita omnibus suspensis animis pleniorem rei revelationem exspectantibus ; Dominus ; ut omne dubium tolleret, tandem quintò omnibus Apostolis simul, uno Thomâ excepto, sese redivivum ostendit : *Luc.* XXIV. 36. *& seqq. Joan.* XX. 19. *&c.* illis autem præ timore ac gaudio fidem non habentibus, ostendit manus ac pedes, unaque cum iis comedit ac bibit. Cum reliqui id narrassent Thomæ, non credidit, sed nisi ipse videret ; manusque & digitos vestigiis vulnerum Domini immitteret, se non creditum dixit. Sextò ergo Dominus sese omnibus, præsente etiam Thomâ, ostendit, iisque experimentis quæ ipse requisiverat eum de resurrectionis suæ veritate plenissimè persuasum reddidit, *Joan.* XX. 26. *& seqq.* Hanc autem ipsorum incredulitatem Deus direxit, ut esset evidentius ac certius resurrectionis Dominicæ argumentum : inde enim liquidissimè nobis constat, ipsos non temere, sed solâ rei evidentiâ convictos, resurrectionem Domini credidisse, aliisque annuntiasse. Ad hanc apparitionem respicere videtur Joannes, 1 *Epist.* I. 1, 2, 3. *Quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, quod conspeximus, & manus nostræ palparunt, de verbo vitæ annuntiamus vobis.* Septimò tandem prope mare Tiberiadis Dominus sese omnibus discipulis manifestavit, cum eis edit ac bibit, variaque cum ipsis locutus est, *Joan.* XXI. Unde dicitur *Act.* I. 3. quod Apostolis *seipsum præbuit vivum post passionem suam, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.* Et *Act.* X. 40, 41. dicit Petrus, *Deum Jesum suscitasse, & dedisse manifestum fieri ; non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo ; nobis*, inquit, *qui manducavimus & bibimus cum eo, postquam resurrexit à mortuis.* Quin & plus quàm quingentis fratribus simul visus est, 1 *Cor.* XV. 6. Tandem etiam Paulo è cœlo sese videndum præbuit, eumque è cœlo allocutus est ; *Act.* IX. 3, 4. 1 *Cor.* XV. 8.

Nec fallere voluerunt.

VI. Nec etiam fallere voluerunt : quia testimonium hoc suum morte ac sanguine suo confirmarunt, neque ullis minis nec pœnis deterreri potuerunt, quo minus in testimonio hoc reddendo constantes essent. Quis sapiens rem, quam falsam novit, & quæ si falsa est, nullam ipsi utilitatem, sed contra ignominiam & dedecus adferre potest, morte ac sanguine confirmabit ? Si quis id suspicetur, non tantum mortalium pessimos, sed & stultissimos eos faciat necesse est. Hoc eorum testimonium respici credo à Joanne 1 *Epist.* V. 8. quando inter tres testes qui in terrâ testimonium præbent ; recenset *sanguinem* ; quo non alius designari videtur, quàm Apostolorum aliorumque martyrum sanguis, quo Euangelicæ prædicationis veritas, Christo jam in cœlum sublato, in terris confirmata fuit.

Illius causa efficiens.

VII. Causa efficiens resurrectionis Christi est Deus Pater, ita passim testante Scripturâ, *Act.* III. 26. XIII. 33. *& seqq. Gal.* I. 1. 1 *Thess.* I. 9, 10. quibus in locis expresse Deo adscribitur, quod Filium suum Jesum ex mortuis suscitaverit ; quæ Patrem designare extra dubium est. His addi possunt varia loca, quibus resurrectio Christi Deo adscribitur, & quorum omnes circumstantiæ docent, solum Patrem intelligendum esse : ut *Actor.* II. 24, 32. III. 15. X. 40. XVII. 31. *Rom.* X. 9. 1 *Corinth.* XV. 15. *Hebr.* XIII. 20. & alibi. Imo hac periphrasi Deus Pater nonnunquam describitur, *qui suscitavit Jesum ex mortuis*, *Rom.* IV. 24. VIII. 11. 2 *Corinth.* IV. 14. Tribuitur tamen & Christo sui ipsius resuscitatio. Ita Judæis dicit ; *Solvite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud ;*

illud; Joan. 11. 19. *& seqq.* & *Cap.* x. 17, 18. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me; sed ego pono eam à me ipso: & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam; hoc mandatum accepi à Patre meo.* Sed ipsa locorum inspectio docet, Patrem primariam resurrectionis causam esse; Dominum Jesum autem habuisse potestatem, ut virtute spiritus divini in se habitantis ex mortuis resurgeret, ac proinde etiam resurrectionis suæ causam esse, sed Patri subordinatam.

Circumstantia. VIII. Circumstantiæ resurrectionis variæ fuerunt. 1. Quod Dominus tertiâ die resurrexerit, juxta Scripturas: & quidem sapientissimo Dei consilio. Si enim ante tertium diem revixisset, potuisset videri non satis confirmata fuisse mors ipsius, ac per consequens nec certitudo de resurrectionis veritate. Si diutius in sepulchro mansisset, procul dubio Apostolorum fides collapsa fuisset, quæ jam satis, per mortem ejus ignominiosam, vacillabat: quod sermo discipulorum Emmauntem euntium satis indicat *Luc.* XXIV. 21. nec etiam plenâ cum certitudine animique persuasione eundem qui mortuus est revixisse, & à se post mortem redivivum conspectum, testari potuissent: Quod tamen ad fidem Euangelio faciendam omnino necessarium erat. 2. Quod primo hebdomadæ die resurrexerit, qui propterea vocatur dies Dominicus, *Apoc.* 1. 10. & quidem horâ illius diei primâ, seu secundum calculum nostrum, sextâ matutinâ. Manè enim sole vixdum exorto resurrexisse unanimiter omnes docent Euangelistæ. 3. Quod cum terræ motu contigerit, *Matth.* XXVIII. 2. Insolitum Deo non est terræ motu, ac pavore quem excitare solet, hominum animos præparare, ut cum reverentiâ revelationes suas recipiant: Sic *Psal.* LXVIII. 8 9. LXXVII. 19. XCIX. 1. CXIV. 7. *Actor.* XVI. 26. 4. Quod Angelorum apparitio circa sepulchrum fuerit: tum ut lapidem à sepulchro removerent, ut corpus Christi exinde egredi posset: Non quod Deus Angelorum ministerio indiguerit; sed ut majestatem suam ostendat, Filiumque suum Jesum Angelorum Dominum esse demonstret: tum ut resurrectionis Christi testes essent, non tantum apud mulieres, sed & cœlesti suo fulgore apud custodes, qui gloriâ illâ cœlesti visâ, mortuorum instar perterriti aufugerunt, *Matth.* XXVIII. 4.

Num resurrexerit corpora glorioso. IX. Ad resurrectionis Dominicæ circumstantias pertinet etiam quæstio, quo corpore Dominus resurrexerit, an immortali ac glorificato? Resp. Eodem planè quo mortuus est, iisdemque adhuc qualitatibus ac attributis prædito: utpote in quo adhuc erant vestigia vulnerum in morte ipsi impressorum, *Luc.* XXIV. 39, 40. *Joan.* XX. 27. idque etiam necesse erat, ut discipuli certi redderentur de resurrectione ipsius: si enim tanta in corpore Christi facta fuisset mutatio, nunc à se conspici credidissent alium ab eo quem ante mortem noverant. Eatenus quidem Christi corpus immortale fuit, ut nunquam in mortem rursus tradendum foret; non tamen in resurrectione videtur fuisse glorificatum; sed in ipsâ adscensione in cœlum glorificatio hæc contigisse. Omnis enim imperfectio glorificato corpori adversatur: illa autem non tantum in vestigiis vulnerum apparuit, sed &, quod Dominus post mortem cum discipulis ederit ac biberit: quæ statui corporum glorificatorum non conveniunt, 1 *Cor.* VI. 13.

Sententia Pontificiorum. X. In contrarium tamen Pontificii urgent, corpus Christi in ipsâ resurrectione fuisse glorificatum; quod ut evincant, corpori Christi resuscitato ea tribuunt, quæ cum naturâ corporis non glorificati consistere non possunt: Sed verò ea talia sunt, ut corporis naturæ in genere adversentur, ac proinde nec corpori glorificato competere possint; sc. quod nullum occupet spatium; ut ita præsentiam corporis Dominici in Cænâ aliquâ cum specie defendere possint. Sed præterquam quod Domini corpus in Cænâ non repræsentetur glorificatum, sed mortuum; ac proinde ex corporis glorificati proprietatibus nullum pro præsentiâ corporis mortui possit desumi argumentum; Dicimus corporis naturam non permittere, ut alicubi sit, & nullum tamen locum impleat.

Ad Objectiones respondetur. XI. Objiciunt: Quod Dominus transierit saxum sepulchri. Resp. Nusquam illud in Euangelio dici. *Matthæus cap.* XXVIII. 2. dicit Angelum à sepulchro saxum revolvisse; quod procul dubio nullo alio fine factum est, quàm ut Dominus egrederetur. Addunt. Intravit Dominus ad discipulos per fores clausas, *Joan.* XX. 26. Resp. Dicitur venisse *januis clausis*, id est, vesperi cum jam januæ essent clausæ: extraordinario quidem modo ingressus est, nullo hominum fores ipsi aperiente; non tamen per clausas fores corpore suo penetrasse dicitur: sed ipse virtute suâ divinâ eas aperiens sibi viam fecit. Pergunt. Evanuit Dominus Emmaunte ex oculis discipulorum suorum. *Luc.* XXIV. 31. Resp. Non quod corpus ipsius ab illis non recedens inconspicuum sit redditum: sed quia ipse subitò ex illorum conspectu fuerit sublatus, aut oculi eorum retenti, ut quemadmodum antea ipsum non agnoverant, ita nunc discedentem non animadverterint.

Resurrectionis Domini usus. XII. Usus resurrectionis Dominicæ varii sunt. 1. Gloria Dei, *Rom.* VI. 4. *Suscitatus est ad gloriam Dei Patris:* in eâ enim ostendit Deus *supereminentem magnitudinem virtutis suæ*, *Eph.* 1. 19. quod potens sit etiam mortuos in vitam reducere. Unde & illius respectu Christus vocatur *potentia Dei*, 1 *Corinth.* 1. 24.

qua-

quatenus in Christo crucifixo, qui Judæis scandalum erat, suscitando potentiam suam ostendit. Resuscitationis autem ex mortuis negatio, potentiæ divinæ abnegatio est, dicente Domino Sadducæis, *Matth.* XXII. 29. *Erratis, nescientes Scripturas & potentiam Dei.* Hinc Ethnici resurrectionem incredibilem judicantes, *Actor.* XVII. 32. etiam Diis suis potentiam omnia faciendi attribuere non potuerunt. II. Demonstratio Christum à Deo esse missum, doctrinamque ipsius divinam: Signum enim rogatus divinæ suæ missionis, non aliud quàm hoc dedit, *Matth.* XII. 38. *Joan.* II. 18. *& seqq.* Atqui impossibile est, Deique sanctitati ac rectitudini adversum, ut Deus impostorem, se à Deo missum falsò jactantem, & in missionis suæ comprobationem ad sui resurrectionem provocantem, signo adeo illustri honorare voluerit: quid enim id fuisset aliud, quàm illi apud homines autoritatem conciliare, seductionemque hominibus inevitabilem reddere? Unde & *Rom.* I. 4. *definitus* dicitur *Filius Dei per Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum*: quia Deus ipsum suscitando, eum sanctificavit, hoc est, segregavit ab omnibus falsis prophetis, & evidentissimo hoc signo demonstravit suum esse Filium, qui fidelissimè voluntatem suam mundo patefecerit. III. Confirmatio specialis articuli de resurrectione mortuorum: quia enim tota ejus doctrina, ut divina, per resurrectionem ejus est comprobata; etiam specialis de resurrectione mortuorum articulus, qui doctrinæ ipsius præcipuum promissum est, comprobatus est: *Joan.* VI. 39, 40. XIV. 2, 3. Tum & Deus ipsum resuscitando speciale promissorum suorum pignus dedit, cui absque dubitatione inniti possemus: suscitavit enim Iesum ut primogenitum ex mortuis, ut caput ac ducem nostrum, in cujus membris quod in capite inchoatum est perfecturus est: *Rom.* VIII. 11. 1 *Thess.* IV. 14. speciatim 1 *Corinth.* XV. *toto*, ubi Apostolus eam inter Christi Domini, & nostram resurrectionem esse connexionem docet, ut si quis neget Christum resurrexisse, & nos resurrecturos negare debeat; aut si nos resurrecturos neget, etiam Christum resurrexisse negare debeat. IV. Ut pateret mortem ab ipso devictam, atque ita peccata nostra per ipsum plenissimè expiata: 1 *Corinth.* XV. 17. *Si Christus non resurrexerit, adhuc estis in peccatis vestris, & quotquot in Christo obdormierunt perierunt.* Unde *Rom.* IV. 25. *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* V. Resurrectio nostra spiritualis ex morte peccati in vitam novam ac spiritualem; 1 *Pet.* I. 3. *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Christi ex mortuis.* Estque consequens præcedentium: quia enim resurrectio Christi nostræ resurrectionis, si in novitate vitæ ambulemus, irrefragabile est documentum; etiam ad vitæ sanctitatem nos validissimè excitat, ut ita resurrectionem illam beatam consequamur. Quin & typus illius est, quo elegantissimè adumbratur; *Rom.* VI. 3, 4, 5. *Coloss.* III. 1, 2. Et ob omnes illos usus resurrectioni, seu potius fidei de resurrectione Christi, Apostolus salutem adscribit, *Rom.* X. 9. *Si ore tuo confessus fueris Dominum Jesum, corde autem credideris quod Deus ipsum suscitaverit ex mortuis, salvus eris:* Ideoque & semper nos illius meminisse vult, 2 *Tim.* II. 8.

Ascensio in cœlum.

XIII. Hæc de Resurrectione Iesu Christi. Secundus Exaltationis gradus est Adscensio in cœlum, facta quadragesimo post resurrectionem die, postquam aliquoties sese Apostolis ex morte redivivum ostenderat, cum ipsis ederat ac biberat, ac de regno cœlesti per ipsos erigendo mandata dederat, promissumque de Spiritu in ipsos effundendo renovaverat: Ut ita ab ipsis iteratò discedens, & quidem non ad ipsos, quemadmodum ex morte, visibiliter rediturus, hoc illius discessu animi ipsorum non consternarentur, quasi jam spes regni dudum promissi collapsa esset; & ut promissum spiritus accipientes, inde cognoscerent ipsum esse regem, regnumque apud Deum obtinere; tandemque ab ipso, licet visibiliter non præsente, semper dependere, illique confidere discerent: ac proinde munus sibi demandatum fideliter exequerentur, certi ipsum in cœlo ac terrâ supremum obtinere dominatum.

Quid illa sit.

XIV. Est ergo adscensio in cœlum motus localis verè ac propriè sic dictus, quo Dominus Jesus relictâ terrâ sublatus est in cœlum. Ita enim ubique adscensio ejus describitur, ut motum localem eâ denotari manifestum sit: sic *Marc.* XVI. 19. *Dominus postquam locutus est eis, assumtus est in cœlum. Luc.* XXIV. 51. *Et factum est cum benediceret eis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Act.* I. 9. *Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est; & nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Adeo ut hic, perinde ut in omni motu locali, duo sint termini considerandi, nim. à quo, & ad quem. Terminus à quo fuit terra, & quidem speciatim mons oliveti; quem Dominus eum in finem speciatim elegisse videtur, ut Apostoli in locum editiorem educti, nullâ re impedirentur, quò minus ipsum in cœlum conspicerent adscendere. Terram itaque verè ac localiter Dominus deseruit: Sic *Joan.* XVI. 28. *Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & vado ad Patrem.* & *vers.* 7. *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Sic & *cap.* XIV. 3. & *Hebr.* VIII. 4. Terminus ad quem Adscensionis Jesu Christi, est cœlum; non illud

in quo aves volant, nec in quo aſtra micant; ſed cœlum ſupremum, quod vocatur *tertium cœlum* & *paradiſus Dei*, 2 *Cor.* XII. 2, 3, 4. *thronus Dei*, *Eſa.* LXVI. 1. Hoc manifeſtè evincunt loca *Joan.* XIV. 2, 3. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt*, &c. *vado parare vobis locum*, &c. 1 *Pet.* III. 22. *Profectus in cœlum, ſubjectis ſibi angelis, & poteſtatibus, & virtutibus. Coloſſ.* III. 1. *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dexterâ Dei ſedens.*

Illius veritas.

XV. Veritas hujus Adſcenſionis comprobatur teſtimonio duodecim Apoſtolorum, qui omnes unanimiter eum in cœlum adſcendentem conſpexerunt: ita enim expreſsè dicitur *Act.* I. 9. *Videntibus illis elevatus eſt*: id eſt, non ſubitò, & in tempeſtate, ut olim Elias; ſed ſenſim, ita ut Apoſtoli ipſum adſcendentem oculis ſuis conſpexerint; ipſique adeo adſcenſionis teſtes omni exceptione majores eſſent, utpote teſtantes quod ipſi oculis ſuis, & quidem clarè ac diu ſatis, viderant. Ideo etiam voluit Deus, ut nube interveniente ab ipſorum adſpectu ſepararetur. Non enim, uti quidam volunt, nubes ipſum in altum ſubvexit; tranſverſim enim nubes aguntur, non ſurſum: Sed corpore Chriſti in altum ſublato donec commodè conſpici poſſet, voluit Deus nubem intercedere, ne forte, corpore Chriſti ob nimiam elevationem ex oculis ipſorum evaneſcente, ipſi in ſuſpicionem venirent, oculos ſuos non rectè videre, quid illi evenerit; atque ita incerti eſſent, quonam locorum id delatum eſſet.

Cur non ſit facta videntibus Judæis.

XVI. Quæri hic poſſet, cur Dominus Adſcenſionem ſuam in loco ſolitario Apoſtolis ſolis inſpicientibus fieri voluerit; & non potius in urbe Hieroſolymis, inſpectantibus proceribus ac toto populo Judæorum; qui exinde cauſam habuiſſent eum pro rege cœleſti recipiendi? Reſp. Dominum Jeſum procedere alio ac planè directè contrario modo, quàm reges mundani ſolent. Quicquid ad ipſorum gloriam ac majeſtatem facit coram omnibus oſtentare, & buccinarum clangore promulgare ſolent: quæ vero majeſtati ipſorum adverſantur quantum poſſunt tegunt. Dominus vero Jeſus omnia contraria fecit: Pati ac crucifigi voluit publicè, omnibus inſpectantibus, & quidem in ipſo Paſchatis feſto, quo ex omnibus regionibus ac civitatibus ad Paſchatis celebrationem Judæi Hieroſolyma confluxerant: reſurgens verò ex mortuis, non omni populo, ſed teſtibus à ſe electis, ſeſe oſtendit, *Act.* X. 41. In monte Thabor glorificatus fuit tribus tantum Apoſtolis inſpectantibus, illiſque interdictum dedit, ne id cuiquam referrent, *Matth.* XVII. Effudit Spiritum Sanctum in Apoſtolos ſeorſim congregatos, totis Hieroſolymis miraculi illius ignaris. *Act.* II. 3. *&c.* Nec divini hujus proceſſus ratio obſcura eſt. 1. Ut fidei locus eſſet, per quam Deus mundum ad ſalutem perducere cupiebat: Viſus enim cum fide conſiſtere nequit: quia fides eſt actus obedientiæ à Deo mandatus. 2. Poſito Judæi Jeſum in cœlos adſcendere videntes, eum pro rege cœleſti recepiſſent, non fuiſſet illa receptio quâ Deo placere potuiſſent; recepiſſent enim Dominum, quia eum regem eſſe vidiſſent: At dicit Dominus Thomæ, *beati qui non viderunt & crediderunt*, *Joan.* XX. 29. Tandem nec certum eſt, Judæos eum pro rege recepturos fuiſſe: Qui credere non vult, ſemper quod carpat obtendere poteſt, neque impietati deëſt prætextus etiam clariſſima in dubium vocandi. Miracula Chriſti tam multa & excellentia, adeo ut Judæi dicerent, *Meſſias cum venerit, an plura faciet ſigna quam hic? Joan.* VII. 31. tantum abeſt ut à Judæis recepta ſint, ut ea dæmoniorum principi adſcripſerint. Milites, qui Angelum Chriſti ſepulchrum aperientem conſpexerant, & Pontifices, quibus id milites renuntiaverant, ſatis perſuaſi erant corpus Chriſti ab ipſius diſcipulis furto non eſſe ſublatum; nihilominus militibus perſuaſerunt, ut id ſublatum eſſe mentirentur. Chriſto in cruce pendente, dicebant Scribæ, deſcendat ex cruce, & credemus in illum: Interim majora illius ſigna viderant, & nihilominus in incredulitate perſeverabant. Rectè itaque Dominus *Luc.* XVI. 31, ait: *Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.*

Illius veritas confirmatur.

XVII. Sed porrò quæri poſſet, cum Apoſtoli Dominum non viderint in ipſum cœlum ingredientem, ſed eum nubes ab ipſorum oculis ſeparaverit: unde certi fuerint, & nos jam certi ſimus, ipſum verè in cœlum ingreſſum? Reſp. 1. Ex duorum Angelorum teſtimonio, qui cum cœleſti gloriâ apparentes ipſum in cœlum receptum teſtati ſunt, *Act.* I. 10, 11. 2. Ex Spiritus Sancti in Apoſtolos effuſione, juxta promiſſum Chriſti: *Act.* II. 1. *& ſeqq.* Inde enim manifeſtè colligere potuerunt eum regnum in cœlis obtinere. 3. Conſpectus eſt in cœlis Stephano, *Act.* VII. 55, 56. & Paulo Damaſcum proficiſcenti, *Act.* IX. 4, 5, 17. 1 *Corinth.* XV. 8. 4 Quia Apoſtoli omnia quæ fecerunt miracula ſe in nomine Chriſti ex mortuis ſuſcitati & in cœlis regnantis facere ajunt: Unde dicitur Deus ſignis illis unà teſtimonium præbuiſſe, nim. veritati annuntiationis ipſorum, *Hebr.* II. 4.

Non eſt ſola ſtatus mutatio.

XVIII. Hæc ita ſatis clara videntur ex Scripturis: Verum Lutherani per Adſcenſionem Chriſti in cœlum, non tam mutationem loci quàm ſtatus deſignari credunt. Volunt quippe Chriſti corpus per unionem hypoſtaticam ad initio ubique fuiſſe præſens

sens, animamque Christi omnium plenariam habuisse cognitionem: sed humiliationis Christi tempore omnes hasce eximias tam corporis quàm animæ qualitates fuisse occultatas, quoniam tum Christus servi formam assumsit, non aliter ac principis filius plebeji cujusdam vestibus tectus: Sed cum ex mortuis resurgeret & glorificaretur, hæc eximia dona rursus apparuisse, adeo ut Christus tunc corpus suum rursus ostenderit, prout antea fuerat, ubique præsens: illamque status mutationem adscensione Christi in cœlum designari. Verum sententia hæc omnibus illis Scripturæ locis, quibus localem Christi in cœlos adscensum probavimus, validissimè destruitur; ac præcipuè verbis Angelorum *Act.* I. 11. *Hic Jesus, qui assumtus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Quæ verba, sicut corporalem Christi è cœlo in terras adventum prædicunt; ita etiam localem à terrâ discessum, non tantum in locum ubi nubes eum suscepit, quousque Lutherani localem adscensum haud illubentes admittunt, sed in ipsum usque cœlum, exsertè asserunt. Hisce adde verba Petri *Act.* III. 21. *Quem oportet cœlum capere usque ad tempora restitutionis omnium.* Verum est, verborum illorum constructionem esse ambiguam, & tam posse accipi, ut Christus capiat cœlum, quàm ut Christus capiatur à cœlo: Sed res ipsa satis docet, posteriore sensu ea accipienda esse; non tantum quia mysterium est incredibile & rationi rectæ repugnans, Christum corpore suo cœlum capere; sed & quia Petrus expresè restrictionem illam addit, *usque ad tempora restitutionis omnium*; id est, usque ad diem illum magnum, quo Christus omnia, quæ in hoc mundo confusa nulloque ordine volvi videntur, restituet, singulisque locum debitum assignabit; id est, usque ad ultimum judicii diem; tum enim Christus visibiliter è cœlis rediturus est, uti Angeli dicunt *Act.* I. 11. & passim alibi docetur. Si verò accipiantur sensu priore, restrictio illa non tantum supervacanea, sed & falsa erit; quia, secundum illum, Christus cœlum capit in omnem æternitatem. Tum ipse adscensus è terrâ in cœlum, quem antea ex Scripturâ descripsimus, manifestè motum localem arguit. Sed dicunt, cœlum est ubique: ergo adscensio in cœlum non motum localem, sed status mutationem denotat. Resp. 1. Quis ipsis concedet cœlum ubique esse? Imo id quam maximè est absurdum. Si enim cœlum ubique est, etiam est in inferno; atque ita Christus in infernum descendens, etiam in cœlum descenderit; ac sic porro ex descensu Christi ad infernum exstruetur ejus adscensio in cœlum.

Diluitur objectio

XIX. Sed pro suâ sententiâ objiciunt primò. Christum dicere *Matth.* XXVIII. 20. *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi:* & *Matth.* XVIII. 20. *Ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Resp. Illis in locis non agitur de præsentiâ corporis, quæ visibilis est: sed de præsentiâ spiritus, quo Dominus Apostolos ad muneris sui exsecutionem non tantum instruit, & aptos reddit: sed & incitat, protegit, defendit, & adversus omnia obstacula securos facit; quoque omnibus sincerè in nomine suo congregatis præsens est. *prima ex Matth. XXVIII. 20.*

XX. Secundò. Objiciunt *Eph.* IV. 10. *Qui descendit, ipse est qui adscendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.* Resp. Ipse textus, ejusque cum antecedentibus & consequentibus connexio, docet, non agi de impletione corporali, quâ Dominus corpore suo omnia implet: Sed de impletione spirituali, quâ nim: Ecclesiam Spiritus Sancti donis implet: Quod arguit *vers.* 8. præcedens: *Adscendens in altum, captivam duxit captivitatem, & dona dedit hominibus*; Et versus immediatè sequentes, in quibus docetur, Dominum varios ministros, Apostolos, Prophetas, &c. misisse ad ædificationem Ecclesiæ; quos donis Spiritus implendo misit. Et hunc in finem in cœlum ipsum adscendere oportuit; non enim alias Spiritum mittere potuisset, uti docetur *Joan.* VII. 39. XVI. 7. non autem ut omnia corpore suo impleret: quid enim huc conferebat adscensio supra omnes cœlos? sufficiebat solummodò sese quaquaversum in immensum diffundere. *Secunda, ex Eph. IV. 10.*

XXI. Addunt. Si Christus est in certo quodam cœli loco, non erit omnibus invocantibus sursum, illis nempe qui in aliâ parte terræ convexæ habitant, nec omnibus faciem advertet: quod quammaximè absurdum. Resp. 1. Non dicimus Christum Jesum certo cœli loco alligatum, ita ut exinde discedere nequeat. 2. Quoniam terra est centrum, Christus in cœlo existens omnibus ubicunque terrarum degentibus est sursum. 3. Ubique & semper potest exaudire preces nostras, licet faciem suam directè ad nos non convertat: Locutio illa est metaphorica, desumta ab hominibus, qui prono affectu preces cujusquam exaudire cupientes faciem illi advertere solent: Scriptura ergo Dei erga timentes se propensum favorem designare cupiens, figuratâ locutione Deum faciem illis advertere dicit. *Tertia.*

XXII. Tandem quidam eò absurditatis deveniunt, ut dicant cœlum illud supremum, quod supra cœlum stellatum esse dicimus, tam immenso spatio juxta Astronomorum calculos à nobis esse dissitum, ut Dominus Jesus continuo velocissimè adscendendo, brevi adeo spatio, imo secundum quorundam calculum nondum, eò potuerit pervenire: Unde concludunt, quicquid de cœlo illo supremo dicitur, merum ingenii humani *Quarta.*

commentum esse. Resp. Sed verò quis non videt istiusmodi argutias tandem in Religionis Christianæ ac Scripturæ Sacræ contemtum ac ludibrium desituras, atheisque ac profanis hominibus creationis historiam cavillandi ansam præbere? Sane suppositâ Scripturæ Sacræ autoritate ejusmodi objectio sponte evanescit: Deus enim unico momento cœlum creavit, & in immensam istam amplitudinem expandit. Sed & ratio illius vanitatem demonstrat. Viginti enim quatuor horarum spatio, juxta communem astronomorum sententiam, tota illa cœli machina circumvolvitur: sol unico momento radios suos ad terram usque ejaculatur: quid ni & Deo omnipotenti facile sit Christi corpus unico momento è terris ad cœlum usque supremum evehere? Apage ineptas ac profanas ejusmodi cavillationes.

Ejus causa efficiens.

XXIII. Causa efficiens adscensionis Jesu Christi fuit Deus Pater: is enim Christum Filium exaltasse, & quidem dextrâ suâ, passim dicitur: *Act.* II. 32, 33. *Hunc Jesum suscitavit Deus*, &c. *Dextrâ igitur Dei exaltatus*, &c. Et *cap.* V. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum*, &c. *hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextrâ suâ*, &c. *Ephes.* I. 19, 20, 21, 22. *Phil.* II. 9, 10. Quibus posterioribus locis, non tantum Christum à Deo Patre in cœlum evectum docetur, sed etiam omnem illi dominatum & potestatem esse traditam; adeo ut Pater eum in Majestatis suæ solium, ut ita dicam, collocaverit, omnique honore & gloriâ coronaverit, imperiumque dederit in omnia.

Fines, vel respiciunt Christum solum.

XXIV. Fines adscensionis Jesu Christi diversi fuerunt: Quidam respiciunt ipsum Jesum Christum; quidam nos. Qui respiciunt Christum, vel respiciunt ipsum solum, vel propter nos seu nostri causâ. Finis adscensionis Jesu Christi ipsum solum respiciens, fuit, ut Pater Christum, qui se per omnia obedientem exhibuerat, introduceret in gloriam, & tanquam legatum munere suo fideliter functum, honore ac majestate in cœlesti suo palatio remuneraretur: *Luc.* XXIV. 26. *Nonne oportuit hæc Christum pati, atque ita intrare in gloriam suam? Phil.* II. 8, 9. *Quia Patri obediens fuit ad mortem, & mortem quidem crucis, ideo Pater eum superexaltavit, & dedit illi nomen supra omne nomen.* Adde *Hebr.* XII. 1, 2.

Vel Christum propter nos.

XXV. Fines qui Christum respiciunt nostri causâ, sunt I. Ut esset Mediator noster, quo intercedente ad Deum accedamus. Novimus summam Dei majestatem, coram quâ Angeli & Seraphim faciem abscondunt; & nostram vilitatem, qui non tantum pulvis & umbra sumus, sed & peccatores iram divinam commeriti. Ne itaque majestas divina nos terreat, aut ira perdat, cœlum tanquam solium tradidit Filio suo Jesu Christo, nobis per omnia simili, carni de carne nostra, & ossi de ossibus nostris, ut per illum ad Deum accedamus; & quotiescunque cœlum intuemur, cogitemus eum, qui illic imperium obtinet, fratrem nostrum esse nobis per omnia factum similem, ut cum fiduciâ accessum ad thronum gratiæ ejus habeamus. Quod nobis præstat tanquam Sacerdos, & tanquam Rex. Neutrum autem præstare potuisset, nisi in cœlum sublatus. Ut Pontifex enim pro nobis comparere debebat in cœlo coram Patre, ut seipsum Patri pro nobis offerret; perinde uti olim Pontifex cum sanguine victimarum ingrediebatur in Sanctum Sanctorum: *Hebr.* IX. 24. *Non in manufacta Sancta Christus intravit, figuras verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Et *Cap.* VIII. 4. *Si esset super terram, nec foret Sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & umbræ servierunt cœlestium.* Et 1 *Joan.* II. 1. *Si quis peccavit, habemus advocatum apud Patrem, Jesum Christum justum.* Ut Rex cœlum adscendere debuit; qui enim Dei nomine imperium in omnia exerciturus est, etiam solium divinum conscendere debuit, indeque sceptrum suum extendere in omnia. Hinc 1 *Petr.* III. 22. dicitur, quod sit *in dextrâ Dei, profectus in cœlum, subjectis ipsi angelis, ac potestatibus, ac virtutibus.* II. Ut è cœlo super Apostolos mitteret Spiritum Sanctum quem nisi in cœlum adscendisset mittere non potuisset: *Joan.* VII. 39. *Nondum erat Spiritus Sanctus*, sc. in quemquam effusus, *quia Jesus nondum erat glorificatus.* Et *cap.* XVI. 7. *Veritatem dico vobis, expedit vobis ut abeam; si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.*

Vel nos respiciens.

XXVI. Finis adscensionis Jesu Christi nos respiciens, est confirmatio de veritate nostræ adscensionis, ac fœlicitatis cœlestis, si nos fideles ipsius ministros ac discipulos præstiterimus: *Joan.* XIV. 2, 3. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt; sin minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero & præparavero vobis locum, iterum veniam & assumam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis.* Et *cap.* XII. 26. *Ubi sum ego, illic & minister meus erit.* Hinc in precatione suâ dicit *Joan.* XVII. 24. *Pater quos mihi dedisti volo ut ubi sum ego & illi sint mecum; ut videant gloriam meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me, ante constitutionem mundi.* Unde & Paulus de eâ, tanquam de re præsenti loquitur, *Eph.* II. 5, 6. non tantum quod Deus nos *una resuscitavit*, sed & *considere fecit in cœlestibus in Christo.* Unde colligimus, fœlicitatis nostræ locum non esse terram hanc perituram, uti describitur 1 *Joan.* II. 17. & 2 *Petr.* III. 10. sed cœlum supremum & incorruptibile in quod Christus assumtus est. Utque sedem illam tandem ob-

obtineamus, animus à mundi rerumque visibilium amore est abstrahendus, & in cœlum attollendus: mente nunc contemplari oportet locum quô rex noster præcessit, ut olim ipsum corpore insequentes, ipsi conjungamur; perinde uti ministri ac aulici, rege iter aliquod aggrediente, totâ mente eò contendunt, omnibusque sepositis, se unà cum rege itineri accingunt. *Coloss.* III. 1, 2. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*, &c. *Phil.* III. 20, 21. *Nostra conversatio in cœlis est; unde etiam exspectamus Salvatorem Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fiat corpori ipsius glorioso.*

Sessio ad dextram Patris.

XXVII. Tertius Exaltationis Jesu Christi gradus, est Sessio ad dextram Dei Patris: *Eph.* I. 20. *Coloss.* III. 1. *Hebr.* I. 3. VIII. 1. Quæ phrasis desumta est ex *Psal.* CX. 1. ubi de Christo dicitur, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quid autem hac phrasi denotetur, propius paulò inquirendum est. Quidam, Judaico potius quàm Christiano spiritu ducti, unde & Semijudaizantes appellari solent, Christi imperium quod nunc in omnia exerceat denegantes, ex proprietate vocis *sedendi* argumentum ducentes, volunt Christum nunc otiosum spectatorem agere, & imperium ejus demum inchoandum, postquam Deus omnes inimicos ejus, qui nunc regno ejus adversantur, & Antichristum, qui in domo ejus sedet, aboleverit: Adeo ut effati hujus divini sensus sit; Quiesce, innixus dextræ & potentiæ meæ; quia ego pro te omnes inimicos tuos profligaturus. Ne jam sententiam illam plenius refutemus, quod commodius fiet, cum de regno Christi dicturi sumus, solummodò dicimus, quod phraseos hujus explicationem attinet, licet *sedere* includat quietem, nunquam tamen *sedere ad dextram* sumi pro quiescere; sed semper honorem aliquem ac majestatem denotat: uti mox ostendemus. Deinde, ipse Psalmus contrarium docet: Quia *vers.* 2. dicitur, *dominare in medio inimicorum tuorum.* Quin in toto illo Psalmo dicitur contra gentes præliaturus iisque dominaturus: Ergo *sede à dextris* &c. tantumdem est, ac regna mecum super populo.

Non significat ubiquitatem corporis Christi.

XXVIII. Lutherani quidam, considerantes quod dextra Dei ejus potentiam denotet, hac phrasi ejusmodi glorificationem intelligunt, quâ Jesus Christus secundum carnem ubique præsens sit factus: Quia enim dextra seu potentia Dei ubique est; hinc & eum, qui à dextris Dei sedet, ubique esse debere contendunt: Cum itaque Christus homo ad dextram Dei sedeat, eum etiam ut hominem seu secundum carnem ubique esse urgent. Dextram Dei nonnunquam Dei potentiam denotare, negari nequit: ita *Esa.* XLVIII. 13. *Manus mea fundavit terram, & dextra mea mensa est cœlos.* *Act.* II. 33. & v. 31. Christus *dextrâ*, id est potentia, *Dei* dicitur *exaltatus.* Sed exinde nullo modo concludi potest, quoniam dextra Dei est ubique, eum qui à dextrâ Dei sedet etiam ubique esse? Non enim unum idemque sunt, dextra Dei, & is qui à dextrâ Dei sedet. 2. Quoniam dextra Dei locum aut situm localem non significat, nullâ cum specie ex sessione ad dextram Dei, seu ex glorificatione, quâ Christus particeps est factus potentiæ ac majestatis divinæ, naturæ ipsius humanæ ubiquitas seu omnipræsentia infertur. Sed dicunt, Si Christus secundum naturam suam humanam non sit ubique, dextra Dei alicubi erit, ubi non sit Christus. Resp. Nihil in eo esse absurdi, modò Christus nuspiam sit, ubi non sit dextra Dei; ubicunque enim esse concipitur, semper ad Dei dextram erit.

Sed communionem imperii & dignitatis.

XXIX. Itaque dicendum, phrasin hanc ab usu inter homines vulgari desumtam esse, uti familiare est sacris scriptoribus res divinas phrasibus à rebus humanis desumtis illustrare. Notum est, latus hominis dextrum, si duo tantum sint, esse honoratius; si tres, locum honoratissimum esse in medio. Locus autem regis, ubicunque sedeat, est honoratissimus; locus à dextris regis, dignitati regiæ est proximus; & licet inter æquales locus dexter sit honoratior, tamen id in rege locum non habet: ille enim, ubicunque sedet, loco summum confert honorem; regisque thronus in palatio ipsius locus est honoratissimus: locus ipsi proximus, honorem dignitati regiæ proximum confert: & quia dexter honoratior est sinistro, hinc qui regi immediatè à dextris sedet, locum occupat inter omnes honoratissimum. Sic legimus 1 *Reg.* II. 19. Salomonem matri suæ ad se accedenti collocari jussisse thronum ad dextram suam: non ut se matri subjiceret, sed ut matri locum suo throno proximè accedentem, reliquosque locos gloriâ excedentem, concederet. Sessio autem ad dextram regis non tantum gloriam & honorem, sed & regiæ potestatis imperiique comprehendit participationem. Sic mater filiorum Zebedæi *Matth.* XX. 20. orat Dominum Jesum, ut quando in regnum suum venerit, *alter filiorum* suorum *ipsi sedeat à dextris, alter à sinistris*: Quâ petitione summam filiis suis dignitatem supra reliquos Apostolos postulavit, utpote qui utrumque locum juxta Christum honoratissimum occupaturi essent. Quem petitionis hujus sensum fuisse arguit indignatio & contentio Apostolorum mox secuta. Domino autem Jesu imperium & majestatem tri-

tributam esse, arguit locus *Eph.* 1. 20, 21. ubi Deus dicitur Christum *constituisse ad dextram suam in cœlestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem*, &c. 1 *Pet.* III. 22. dicitur Christus *profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, & potestatibus & virtutibus.* Unde & *Act.* VII. 55. Stephanus mox moriturus vidit Dominum Jesum cum gloriâ *stantem à dextris Dei*, quasi paratum, potentiâque armatum ad opem ferendum. Sed de hisce latius, quando de munere Christi regio dicturi sumus.

CAPUT XV.

De Munere Christi Propheticô, illiusque Impositione.

Triplex Christi munus.

I. REstat quartum tractationis nostræ membrum, opus ipsum redemtionis: quod quoniam Dominus Jesus muneris sui administratione perfecit, officium ejus mediatorium jam considerandum venit. Officium hoc, pro ratione multiplicis miseriæ, quâ genus humanum immersum fuit, varios in se complectitur actus, quorum ratione triplex illi adscribitur munus; Propheticum, Sacerdotale, ac Regium. Miseria nempe generi humano incumbens fuit, uti ante diximus, peccati dominium, & mors æterna. Peccati dominium destruxit per munus propheticum: mortem æternam per Sacerdotale; eo enim & peccati reatum delevit, & nos à crimine absolvit: Utrumque sustulit per munus regium; nam & sanctitatis regulas præscribit, & viribus ac donis Spiritus nos instruit, quibus omnibus peccati illecebris & diaboli tentationibus resistamus; & virtute suâ omnipotente nos actu à mortis vinculis vindicat, & in statum fœlicitatis transfert: Quanquam nec Sacerdotium à liberatione è peccati dominio excludatur; seipsum enim pro nobis ut victimam piacularem offerendo, etiam à peccati dominio nos redimit: Uti in sequentibus fusius ostendetur.

Propheticum. Illius impositio.

II. Ut ergo officium hoc mediatorium plenè explicemus, à munere Christi Prophetico initium faciemus. Duo nobis in eô consideranda veniunt: Muneris illius Impositio, & Functio. Ad Impositionem quod attinet, in eâ consideranda est, personæ Jesu Christi ad munus illud præparatio, & ejusdem divina missio.

In hac videnda, 1. Præparatio.

III. In præparatione unicum hoc considerandum est, quomodo de voluntate Dei edoctus, donisque ad munus hoc aptè obeundum instructus sit. Huc referri potest, quod non tantum è Spiritu Sancto sit conceptus, atque hac ratione à primo vitæ suæ momento fuerit sanctificatus ac segregatus à reliquis hominibus; sed & quod Spiritus ille semper ipsi inhabitaverit, qui sapientiâ & scientiâ ipsum instruxit: *Luc.* II. 40. *Puer autem* (Jesus) *crescebat & confortabatur spiritu, plenus sapientiâ, & gratia Dei erat cum illo:* cujus indicium illustre patuit anno ætatis ipsius duodecimo, *Luc.* II. 46, 47. Hinc & spiritus quo donatus fuit vocatur spiritus *scientiæ & sapientiæ*, *Esa.* XI. 1, 2. Passimque ipsi plena voluntatis divinæ cognitio tribuitur; quam adeptus est non per imagines, visiones, aut somnia, uti reliqui prophetæ; neque per angeli, Dei nomine loquentis, alloquium, uti Moses; sed per immediatam Dei Patris revelationem: *Joan.* I. 18. *Deum nemo vidit unquam; unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ipse eum nobis enarravit. Matth.* XI. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Maximè autem omnium huc referenda est plenaria illa Spiritus Sancti effusio in baptismo, cum spiritus corporali specie instar columbæ in ipsum descendit; *Matth.* III. 16. Hinc dicitur *Joan.* III. 34. *Non ad mensuram Deus illi dat spiritum.* & *cap.* I. 16. *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Adeo ut pleniſſimè de Patris sui voluntate instructus sit.

Non fuit receptus in cœlum, ante inchoationem muneris.

IV. Quæritur hic, an Jesus Christus in cœlum ad Patrem suum fuerit receptus, cum eo familiariter fuerit versatus, ibique de voluntate Patris pleniſſimè instructus, antequam ad Euangelium annuntiandum in mundum mitteretur? Resp. Sententia hæc, licet in se spectata pia sit, & ad gloriam Domini Jesu faciat, mihi tamen neutiquam est verisimilis: Quoniam ab Euangelistis in historiâ vitæ Jesu Christi nusquam narratur: Credibile autem neutiquam est, Euangelistas, qui res cum hac neutiquam conferendas de Jesu Christo exactè enarrant, negotium tanti momenti, quod vel maximè ad gloriam Jesu Christi, doctrinæque ipsius divinitatem confirmandum faciebat, silentio fuisse prætermissuros. Fatemur quidem, nihil referre, quo loco quid dicatur, aut ubi ac quando contigerit nusquam declaretur, modò clarè ac perspicuè, verbis propriis nullamque aliam significationem admittentibus, alicubi enarretur; uti quod Paulus de se dicit, sese in tertium usque cœlum fuisse raptum, 2 *Cor.* XII. 2. Sed alia longè ratio est, quando res gesta in narratione historiæ nusquam memoratur, eademque ex obscuris quibusdam verbis, occasione longè aliâ prolatis, quæque sensu alio commodissimè explicari possunt, eruitur. Quod hic locum habere, textus quibus communiter adstrui solet abundè nos docent. Citari hunc in finem solent verba quædam Salvatoris, in sermonibus quos cum Judæis aut discipulis habuit prolata; ut *Joan.* III. 13. *Nemo adscendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est* (seu, ut illi legunt, *qui erat*) *in cœlo.*

cœlo. VI. 38. *Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam.* &c. & *vers.* 62,63. *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis adscendentem ubi erat prius?* XVI. 28. *Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Sed nullo eorum sententia hæc solidè adstrui potest. Nam qui arcana cœli penetrat, *in cœlum adscendere* dicitur: *Prov.* XXX. 3,4. *Non didici sapientiam, & non novi scientiam sanctorum. Quis adscendit in cœlum atque descendit?* &c. *De cœlo* autem *descendere*, quicquid speciali Dei dono nobis est concessum: Sic *Joan.* VI. 58. *Hic est panis qui de cœlo descendit. Jacob.* I. 17. *Omne bonum donum desursum est, descendens à Patre luminum.* III. 15. *Non est ista sapientia desursum descendens;* & *vers.* 17. Hoc sensu quærit Dominus ex Pharisæis de baptismo Joannis, *an è cœlo esset, an ex hominibus, Matth.* XXI. 25. & *Apoc.* III. 12. *nova Jerusalem è cœlo descendere* dicitur *à Deo.* Et quod attinet *Joan.* VI. 63. Filius hominis rectè dici potest prius fuisse apud Patrem, cum per decretum Patris destinatus fuit in mundi Salvatorem; non minore certè jure, quàm secundum ipsos sermo erat apud Deum, cum soli Deo cognitus esset: præsertim cum toto hoc capite Dominus figuratâ oratione utatur.

Tentatio. V. Ad præparationem hanc etiam referri potest tentatio Christi per diabolum, statim post baptismum facta: ut Christus ipso experimento disceret, summam illius quo donatus erat Spiritus potentiam ac virtutem, ad omnibus diaboli tentationibus resistendum: ut ita spiritus hujus virtute sufficienter exploratâ, majore cum alacritate munus suum inchoaret & exequeretur.

2. Missio. Hanc comprobat Scriptura. VI. Missionem Christi ad Propheticum munus comprobant, primò, varia Scripturæ Sacræ loca. Ipse Dominus se à Patre missum aliquoties testatur: *Joan.* XII. 49. *Ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquor.* XVII. 3. *Hac est vita æterna, ut te cognoscant solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* XX. 21. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Et Apostolus, *Rom.* VIII. 3. *Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati,* &c. *Gal.* IV. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum,* &c.

Inauguratio in baptismo. VII. Secundò. Inauguratio Christi, facta in baptismo. Voluit quippe Deus Filium suum à Joanne per solennem illam ceremoniam, ut visibilem ac externum actum, muneri suo inaugurari: perinde uti olim oleo reges ac Sacerdotes, & nonnunquam Prophetas, quos ordinarios ac continuos populo suo destinaverat doctores, inaugurari voluit. Inde est, quod Jesus baptismum suscipiens Joanni dixerit, *ita oportet nos implere omnem justitiam;* id est, omnia quæ Deus (cujus mandata quia justa sunt *justitia* vel *justificationes* vocantur) præcepit, ac se velle testatus est. Alias videri posset baptismus Joannis Christo non convenire, quià est baptismus resipiscentiæ in remissionem peccatorum: Sed tamen & rationes erant, cur baptismum susciperet; ut ita Joannis divinam missionem exemplo suo comprobaret, ipseque à Joanne præcursore, cujus tunc munus exspirabat, initiaretur. Præcipuè verò inauguratio illa facta est, Jesu post baptismum ex aquis egrediente; cum non tantum Spiritus visibili specie in illum descendit, quæ unctio propriè fuit, unctioni sub Veteri Testamento oleo factæ respondens; sed & Deus vocem è cœlo addidit, *Hic est Filius meus dilectus*, scilicet, ille dudum promissus; *in quo complacui;* cui omne beneplacitum meum aperui, quique voluntatem meam bonam perfectam & beneplacentem, uti vocatur *Rom.* XII. 2. mundo annuntiaturus est: & additur *Matth.* XVII. 5. in transfiguratione, *Hunc audite.* Huc etiam referri potest *Joan.* XII. 28. cum Dominus oraret, *Pater clarifica nomen tuum;* quod vox è cœlo venerit, *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Illâ enim voce munus Christi esse confirmatum, liquet ex verbis Domini ad turbam *vers.* 30. *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.*

Testimonium Joannis. VIII. Tertiò. Hisce accedit illustre testimonium Joannis Baptistæ, cujus excellentiam antea descripsimus, cujusque testimonium apud Judæos, qui ipsum habebant pro Prophetâ, magni esse momenti debuit. Unde & Dominus ad illud provocat *Joan.* V. 33. *Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati.* Dices: Attamen Dominus mox addit, *Ego ab homine testimonium non accipio.* Resp. Sequentia docent, non esse orationem absolutam, sed comparatam; testimonium nempe Joannis esse minoris ponderis, quàm miracula quæ à Patre acceperit: Addit enim *vers.* 36. *Ego testimonium habeo majus Joanne.* Vel si sit oratio absoluta, *ὐ λαμβάνω*, perinde ut *vers.* 41. & 44. significabit, *non capto, non requiro;* quasi mihi opus sit testimonio hominis cujuscunque: Patris mei testimonium missionis meæ divinæ abundè sufficiens est documentum.

Miracula. IX. Quartò. Tandem potentia miracula faciendi, quâ Deus Jesum Christum tanquam literis fiduciariis, quibus Reges legatos solent, instruxit, quibus missionem suam divinam comprobaret. Sic *Joan.* V. 36. *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* Et *cap.* X. 37,38. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre.* Unde Nicodemus dicebat *Joan.* III. 2. *Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

eo. Sed de miraculis fusius dicemus, cum de confirmatione doctrinæ Domini acturi sumus.

CAPUT XVI.

De Functione muneris Prophetici, seu, Doctrinæ Euangelicæ annuntiatione, &c.

Functio. I. FUnctio muneris Christi Prophetici potissimum annuntiatione doctrinæ absolvitur, adeo ut illa præcipua illius pars sit; cui tamen aliæ functiones, Prophetis usitatæ, adhærent. In functione duo hæc distinctè considerabimus. 1. Doctrinæ Euangelicæ annuntiationem, & quæ illi adhærent. 2. Doctrinæ illius confirmationem. In primo duo rursus expendemus: 1. Ipsam doctrinam: 2. Illius proponendi modum.

Est annuntiatio Euangelii. II. Quod itaque muneris Prophetici functiones attinet, prima illarum ac præcipua est, annuntiatio Euangelii. Potest autem doctrina Euangelica dupliciter considerari; vel quatenus eam Dominus Jesus in terris versans ipse prædicavit; vel quatenus eam post adscensionem in cœlum per Spiritum suum in Apostolos effusum porro prædicari curavit. Quæ posterior consideratio licet magis ad Regium ipsius munus referenda sit, priorque propriè munus Propheticum concernat; tamen nos, ne in tautologiam incidamus, doctrinam Euangelii integram, prout non tantum à Domino ipso inter Judæos, sed & ab Apostolis inter omnes gentes prædicata est, considerabimus.

Quid sit Euangelium. III. Est itaque doctrina Euangelii revelatio ultimæ ac perfectissimæ voluntatis divinæ, de æternâ hominum salute, ac modo eam consequendi. Unde liquet, eam, perinde uti omnia quæ Deus cum hominibus erexit fœdera, duobus constare membris; præceptis nimirum, quorum obedientiam Deus exigit, & promissis.

Continet etiam præcepta proprii dicta. IV. Antequam præceptorum naturam explicemus, expedienda est quæstio, utrum Christus sub Novo Testamento præcepta dederit propriè dicta, quorum obedientiam sub conditione promissæ salutis ab hominibus exigit. Contraremonstrantes Christum in munere suo mediatorio vix aliter quàm Sacerdotem considerantes, qui plenè Deo Patri pro omnibus electorum peccatis satisfecit, eorumque loco legem implevit, negant Euangelium continere præcepta propriè dicta, sed constare solis promissis: præcepta quæ in eo occurrunt esse solummodò repetita ex Lege, quorum obedientiam non sub ratione legis, aut conditionis præstandæ ab electis Dominus exigit; sed in ipsis spiritus sui virtute efficit; adeo ut aliquid præcipiens, reverâ promittat quid ipse in electis effecturus sit. Verum illa sententia omnem obedientiæ necessitatem penitus evertit, omneque studium sanctitatis exstinguit: Si enim Christus obedientiam propriè ab hominibus, ut consequendæ salutis conditionem, non exigit, sed ipse in iis efficere vult, quæ necessitas præstandi id quod Deus non exigit? quæ sollicitudo istud faciendi, quod ipse Deus se in homine effecturum promisit? Dices: Deus præceptis illis indicat, quodnam hominis officium sit; debitor autem est homo officii sui præstandi. Resp. 1. Esto, Deus quid officii nostri sit præceptis suis indicet, quando tamen ejus præstationem præcepto aliquo, cujus obedientiam postulat, à nobis non exigit, omnis officii præstandi necessitas collabitur. 2. Quando ipse Deus officii præstationem in homine efficere vult, quod homines debent, ipse solvit: atque ita officii præstandi sollicitudinem tollit.

Quod probatur. V. Euangelium autem continere præcepta, patet ex variis. 1. Ipse Dominus *Matth.* v. præcepta sua proponens, aliquoties, postquam Legis Mosaicæ præcepta adduxit, sua illis præponens, dicit, *Ego vero dico vobis:* quæ loquendi ratio præcepta verè ac propriè dicta ab ipso esse data manifestè arguit. Sic & *Joan.* XIII. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem,* &c. *cap.* XV. 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione meâ:* & *vers.* 12. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* & *vers.* 14. *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* 2. Quia Dominus est rex; regis autem est, præcepta subditis suis præscribere: unde Dominus tanquam rex in cœlum adscensurus, Apostolis suis mandat, non tantum ut gentes instituant & baptizent; sed & *doceant servare omnia quæcunque mandaverat* ipsis, *Matth.* XXVIII. 19.

Et plenius asseritur. VI. Divellunt ergo illi, quæ conjuncta sunt: Habet Euangelium sua promissa, sed non sola, non absoluta, verum conditionalia, quibusque obedientiæ conditio arctissimè est connexa: Vide *Joan.* III. 36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Rom.* VIII. 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Vide & *Gal.* VI. 7, 8. *Hebr.* XII. 14. 1 *Joan.* III. 7, 8.

Quomodo Christus sit legislator. VII. Objiciunt. Atqui sic Jesus mutatur in Legislatorem, & Euangelium in Legem. Resp. Euangelium expresè vocatur *lex fidei, Rom.* III. 27. & *lex Christi, Gal.* VI. 2. & *perfecta lex libertatis, Jacob.* I. 25. Neque id in nobis carpant, quod stylum ac phraseologiam Scripturæ imitemur, præsertim cum & inter ipsos non desint, qui Christum expresè Legislatorem vocant: Ita Gallica precum formula cum *Legislatorem & regem nostrum*

nostrum appellat: *Aretius Problem. Theol. Loc.* LI. *de Jejunio Quadragesimæ. Ne in hoc Judæi pertinaces præferrent legem suam, placuit Deo Patri novum illum Legislatorem Christum non minus quàm Mosen jejunare.*

Explicatio Joan. 1. 17.

VIII. Dices. Attamen dicitur *Joan.* 1. 17. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Jesum Christum facta est.* Resp. In quâvis lege duo sunt spectanda; præcepta ipsa, & modus quo exiguntur. Præcepta omni legi conveniunt. Modus variare potest. Vel enim præceptorum observatio rigidè exigitur, absque ullâ, graviorum saltem delictorum, conniventiâ, aut remissione; vel secundum æquitatem, perinde uti pater agere solet cum filio, uti dicitur *Psalm.* CIII. 13. In Lege rigor obtinuit: obedientia aliquatenus erat proportionata promissis expressè & secundum literam Legi annexis, neque tanta erat donorum spiritus divini copia, quin hominis ipsius industria ac labor plurimum ad obedientiam requisita fuerit: Unde & opera propriè vocantur, quasi labore ac diligentiâ humanâ maximâ cum molestiâ præstita. Transgressoribus, præsertim gravia committentibus, pœna mortis absque ullâ gratiâ erat denuntiata, *Deuter.* XXVII. 26. *Gal.* III. 10. *Hebr.* II. 2. X. 28. Eoque respectu Lex propriè ac strictè est dicta; Legis quippe est obedientiam strictè exigere, & delinquentem punire. Æquitas autem & ἐπιείκεια locum habet sub Euangelio: Euangelii quippe postulatum est resipiscentia, quæ præcedaneam transgressionem præsupponit, & resipiscentibus pollicetur remissionem peccatorum: *Luc.* XXIV. 47. *Act.* XIII. 38, 39. quam etiam post acceptam gratiam lapsis, seseque sincerè denuo ad Deum convertentibus, applicandam, docent nos exempla Petri Christum abnegantis, *Matth.* XXVI. 69. *& seqq. coll. cum Joan.* XXI. 15. *& seqq.* incestuosi, 1 *Cor.* V. 1. *& seqq. coll. cum* 2 *Cor.* II. 6, 7, 8. & Ecclesiarum Asiæ, *Apoc.* II. *&* III. Præterea tanta est promissorum Euangelii excellentia, tantaque donorum Spiritus Sancti copia, ut homo non tam proprio labore ac industriâ obedientiam ipse præstare, quàm Deus in ipso donorum excellentiâ ac promissorum magnitudine eam efficere jure dici possit; *ipse enim est qui in nobis operatur & velle & perficere, secundum beneplacitum suum; Philip.* II. 13. Hoc respectu Euangelium gratia vocatur, opponiturque Legi, non quatenus nos liberavit ab obligatione Deum colendi, seu præcepta Legis quatenus nos obligabant destruxit, sed quatenus Legis rigorem abolevit.

Et Jerem. XXXI. 31. *& seqq.*

IX. Dices. Attamen dicitur *Jerem.* XXXI. 31. *& seqq.* quod Deus cum fidelibus fœdus sit erecturus, non instar fœderis antiqui, Lege Mosis contenti; sed cujus hæc sit futura summa; *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam,* &c. Resp. Deus illis verbis non promittit, se in electorum cordibus obedientiam suorum mandatorum immediatè effecturum: sed tantis se populum beneficiis cumulaturum, ut eorum sensus legis divinæ amorem ipsorum cordibus inscripturus sit: Quod ex verbis Dei *vers.* 34. clarissimè liquet: *Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum memor non ero amplius.* Deus ergo se leges cordibus eorum inscripturum dicit: non quia ipse immediatâ actione inscriptionem hanc peracturus est, uti alias ostendimus; sed quia magnitudine suorum beneficiorum homines est excitaturus, ut legem Dei accuratè scrutentur, & studiosè observent, atque ita quod Deus ab ipsis lege suâ exigit, promptè ac alacriter præstent. Ita ut meritò concludamus, Dominum Jesum leges tulisse, præceptaque verè ac propriè sic dicta dedisse, eaque tanquam conditionem necessariò præstandam promissis suis adnexa voluisse.

An D. Jesus novorum præceptorum additione Legem perfecerit?

X. Huic quæstioni alia adhæret; utrum Dominus Jesus novorum præceptorum additione Legem Mosis perfecerit; an verò Legem solummodò à corruptelis Pharisæorum vindicaverit? Socinus & qui eum sequuntur, non satis conveniens judicantes dignitati Jesu Christi, ipsum tantum constituere expositorem Legis, Mosen vero Legislatorem, cum Moses tantum fuerit servus fidelis in domo Domini sui; Christus verò fuerit filius in domo suâ, *Hebr.* III. 5, 6. credunt Dominum Jesum non tantum præceptorum Legis dilucidâ explicatione, sed & novorum præceptorum additione, qualia sunt, de uxore non dimittendâ nisi ob causam adulterii, de juramento, de diligendis inimicis, de non amando mundo, de humilitate, abstinentiâ à rebus licitis, ut domemus carnem, & aliorum vitemus scandalum, malorum propter justitiam tolerantiâ, aliaque, Legem perfecisse. Contraremonstrantes verò cum fœderis novi naturâ pugnare credunt, Dominum Jesum constituere legislatorem, ac proinde nulla novâ Legi perficiendæ præcepta addidisse, sed Legem tantum explicuisse, & à Pharisæorum corruptelis vindicasse volunt; ideoque & decalogum omnium Religionis Christianæ præceptorum summam, ad quam omnia referuntur, esse docent.

Ita, si literam Legis præcisè sumtam spectemus.

XI. Nos dissensum istum amicè componi posse credimus, si distinguamus inter sensum Legis literalem & mysticum; seu eum quem litera præcisè sumta indicat, & eum quem juxta ultimam Dei intentionem, licet clarè non expressam, involvit. Legem si consideremus secundum literam, indubium est quin Euangelium ipsam tam præceptorum perfectione quàm promissorum magnitudine antecellat. Præcepta quippe Legis plurimum erant ceremonialia: unde

lex carnalis mandati vocatur, *Hebr.* VII. 16. & rudimenta tantum pietatis continere, *Coloſſ.* II. 20. *Gal.* IV. 1. *&c.* Euangelium pauciſſimas præſcribit ceremonias, ſed purgationi animi ſolummodò eſt intentum. Quod moralia Legis præcepta attinet, certum eſt Legem, ob duritiem cordis Judæorum, defectus aliquot permiſiſſe, quos Euangelium ſuſtulit; quales ſunt, de dimiſſione uxoris ob quamcunque cauſam, *Matth.* v. 31, 32. XIX. 3. *& ſeq.* de vindictâ ob injuriam illatam, *Matth.* v. 38. *& ſeqq.* aliique: quin & præcepta quæ noſtri directionem mandant nuſquam in Lege expreſſa conſpiciuntur.

Quomodo Lex jubeat Deum diligere ex toto corde.

XII. Object. In Lege dicitur, *Diliges Deum tuum ex toto corde, totâ animâ, & omnibus viribus tuis, & proximum ſicut te ipſum:* Major autem dilectio in Euangelio non exigitur. Reſp. Ex generali præcepto, quod compendium ac ſumma eſt ſpecialium, inferri nequit, eadem præcepta ſub Lege olim viguiſſe, quæ nunc ſunt tradita ſub Euangelio; ſed ſolummodò, modum obediendi ſimilem olim fuiſſe exactum, illi qui nunc ſub Euangelio exigitur. *Diligere* quippe *Deum* hic eſt, diligere Deum ut legiſlatorem: Dei autem ut legiſlatoris dilectio in mandatorum ejus obſervatione conſiſtit; dicente Domino *Joan.* XIV. 21. *Qui præcepta mea habet, eaque obſervat, is eſt qui diligit me.* Quicumque ergo præceptis divinis obedit ex toto corde, etiam Deum ex toto corde diligit. Sed exinde non ſequitur, quando Deus in Lege illum dilectionis modum exigit, eundemque poſtea in Euangelio præſcribit, eum in Euangelio non perfectiora dediſſe mandata, quàm in Lege; ſed id ex præceptis ſpecialibus, eorumque inter ſe comparatione, dignoſci debet.

Explicatio Exod. XXIII. 4, 6.

XIII. Secundò objiciunt, quod perfecta charitatis lex, de inimicorum dilectione, exſtet *Exod.* XXIII. 4, 5. *Si occurreris bovi inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum:* &c. Reſp. 1. Agitur tantum de inimico Iſraëlitâ: erga alios non tantum licitum fuit odium, ſed & expreſsè mandatum fuit, ut eos exſcinderent: *Deuter.* XXV. 19. VII. 1. *Exod.* XVII. 14. XXXIV. 12. Non itaque dilectio erga omnes ſine diſcrimine fuit mandata. 2. Non licebat diutinum in corde odium contra fratrem fovere; ſed non erat mandatum preces & benedictiones rependere pro diris & execrationibus. 3. Vindictam injuriæ illatæ fuiſſe licitam liquet ex *Exod.* XXI. 23, 24. 25. *Levit.* XXIV. 19, 20. *Deut.* XIX. 21. & præſertim ex Lege *Num.* XXXV. 19. quæ permittit, ut propinquus occiſi homicidam interficiat, ſtatim ut apprehenderit eum.

Senſus præcepti decimi.

XIV. Tertiò. Objiciunt, præcepta de directione noſtri contineri decimo decalogi præcepto, *non concupiſces uxorem proximi tui*, &c. Reſp. Non loquitur Lex de concupiſcentiâ ad adulterium, de quâ Dominus *Matth.* v. 27, 28. declarat, quod ſit adulterium corde commiſſum; ſed (uti in antecedentibus oſtendimus) quâ proximi uxorem ita quis concupiſcit, ut ejus fiat uxor, concitando nim: maritum inter & uxorem rixas ac jurgia, atque ita faciendo ut divortium inter maritum ac illam intercedat, eaque hac ratione ipſius fiat uxor. Atque hoc modo omnia decimi præcepti membra intelligenda ſunt. Illa enim ſolum concupiſcentia vetatur, quâ proximus directè læditur, quæque proinde contra charitatem proximo debitam peccat. Dices. Attamen *Deut.* X. 16. jubentur *circumcidere cor.* Reſp. Opponitur illa circumciſio cordis obſervationi ceremoniarum: circumcidunt itaque Iſraëlitæ cor, quando non ſequuntur carnis ſuæ ductum, ſed Legi ſeſe ſubjiciunt in omnibus quæ præſcribit, licet alias caro reluctetur, malitque obſequi concupiſcentiis ſuis. Illud itaque ulterius quàm Lex in ſpecialibus ſuis præceptis præſcribit extendendum non eſt. *Lib. 3. cap. 4. §. 10.*

Explicatio Act. XXVI. 22.

XV. Quartò. Objiciunt, Paulum dicere, nihil ſe docere extra Moſen & Prophetas, *Actor.* XXVI. 22. Reſp. Paulus dicit, ſe nihil docere extra ea quæ Moſes & Prophetæ dixerunt futura eſſe. Docuit quippe Jeſum eſſe Chriſtum, & ex mortuis ſuſcitatum nunc in cœlis regnare: hæc ſiquidem per Prophetas prædicta erant; eoque nomine Paulus perſecutionem ſuſtinebat. Exinde autem nullo modo ſequitur, omnia quæcunque Jeſus docuit ac præcepit, jam olim à Moſe ac Prophetis præcepta ac tradita eſſe: Sed tantummodò, Jeſum Chriſtum ſuâ doctrinâ nihil docere Legi adverſum; quia Moſes jam de eo teſtimonium perhibuerat, docueratque eum Prophetam ſui ſimilem, id eſt, legiſlatorem fore.

Et Matth. XI. 29.

XVI. Tandem ajunt: Si tanta eſt præceptorum Euangelicorum perfectio, jugum noſtrum non erit leve, uti Dominus dicit *Matth.* XI. 29. ſed aggravatum. Si enim Lex jugum erat, quod nec nos nec patres noſtri ferre potuerunt, *Actor.* XV. 10. quid dicemus de Euangelio, præceptorum perfectiorum additione aucto? tantum abeſt ut jugum leve dici poſſit, ut meritò nobis objici poſſit, quod Rehabeam tribubus Iſraël, tributorum remiſſionem petentibus, reſpondit, 1 *Reg.* XII. 14. *Pater meus aggravavit jugum veſtrum, ego autem addam jugo veſtro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos ſcorpionibus.* Reſp. 1. Lex erat jugum intolerabile reſpectu ceremoniarum, ad quas *Act.* XV. 10. manifeſtè reſpicitur: ab iis nos liberavit Euangelium. 2. Erat jugum reſpectu rigidæ ſuæ obligationis, obedientiam exigens perfectam, abſque ullâ gravio.is delicti remiſſione propoſitâ: Euangelium

gelium exigit resipiscentiam, promissumque habet remissionis peccatorum. 3. Erat jugum respectu exiguarum quas conferebat virium; infirma erat per carnem: Euangelium autem habet spiritum vitæ, *Rom.* VIII. 2. Sub Lege comparantur homines infantibus, sub Euangelio adultis: quod autem infanti grave & portatu impossibile est, viro est leve, & vix oneris rationem habet.

Promissa Euangelii præstantia.

XVII. Promissa Legis, secundum literam accepta, erant temporalia, continebantque vitam in terrâ Canaan quietè ac fœliciter transigendam: Euangelium autem disertis verbis promittit vitam æternam: Unde & *melioribus promissis sancitum* dicitur, *Hebr.* VIII. 6. & Dominus Jesus, *mortem destruxisse, vitam verò ac incorruptionem illuminasse per Euangelium*, 2 *Tim.* I. 10.

Non vero spectata juxta ultimam Dei intentionem.

XVIII. Si verò mysticum Legis sensum, ultimumque quem Deus intendit scopum attendamus, indubium est quin Deus perfectam vitæ sanctitatem intenderit, perfectam fœlicitatem promiserit. Generalia quippe præcepta, de corde circumcidendo, Deo ex omnibus viribus amando, similiaque, juxta ultimam Dei intentionem, ad omnia officia quæ huc referri possunt, extendi poterant & debebant: sicut & promissum generale vitæ, vitam æternam in se includebat. Interim certum est, plurimos mysticum hunc legis sensum, tam ratione præceptorum quàm promissorum, non percepisse, & literæ legis intentos, secundum ipsius præscriptum vitam instituisse. Quanquam itaque scopus Legis esset, ut homines à sibi speciali Dei indulgentiâ concessis abstinerent, quique Legis verè studiosi erant ea ut defectus sollicitè vitarent; tamen durante illâ Legis œconomiâ si quis defectus illos non evasisset, & literæ Legis intentus ad cultum verè spiritualem non adscendisset, violatæ Legis reus censeri non poterat. In eo itaque præcepta Jesu Christi præstant Mosaicis, quod quæ ex scopo generalibusque præceptis Legis studio ac industriâ erui debebant, nunc specialibus præceptis à Christo clarè mandata sint; adeo ut sine peccato ignorari aut omitti nequeant.

Præcepta Euangelii sunt Fides.

XIX. Hisce ita in genere præmissis, ad præceptorum propiorem explicationem accedendum est. Præcepta respiciunt vel dogmata quædam credenda, vel officia ac mores. Præceptum dogmata credenda respiciens fuit Fides, eam quippe passim exegit Jesus Christus in Euangelio; *Joan.* III. 16. & alibi. Utque fides in ipsum collocari posset, dogma illud tanquam præcipuum inculcavit, se esse Messiam & Regem illum promissum, cujus ministerio Deus regnum Israëlis erigere vellet. Ita *Matth.* XVI. 17. Petrum ob confessionem quod esset Christus beatum pronuntiavit. *Joan.* I. 50. Nathanaëli idem de ipso confitenti, dicit ipsum majora visurum, ut iis visis in fide illâ magis confirmetur. *Cap.* VIII. 12. *Ego sum lux mundi*, &c. & præsertim tempore passionis à Pontifice rogatus, sese coram toto Judæorum synedrio Christum esse testatus est, *Luc.* XXII. 66, 67, &c.

Et resipiscentia.

XX. Præcepta mores spectantia generali Resipiscentiæ voce comprehensa sunt, cujus postulatum præceptorum Christi compendium est; *Matth.* IV. 17. cui adhæret præceptum regenerationis, *Joan.* III. 5. Quod alias ita singillatim à Domino est enarratum, præsertim *Matth.* V. VI. VII. ut doctrina illius perfectissimam vitæ morumque normam contineat; non tantum externas actiones seu facta, sed & intimas cogitationes cordisque arcana dirigentem; ut ex *Matth.* V. 22, 28, 29. XV. 18, 19. aliisque liquet. Adeo ut hujus respectu doctrina Jesu Christi *lux* vocetur, præ quâ omnes Philosophorum doctrinæ meræ sint tenebræ, imo ipsa Lex Mosis diluculum modò & tenuis lux: Sic *Joan.* VIII. 12. *Ego sum lux mundi; qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed vitæ lumen habet.* Præsertim omnes Legis ceremonias antiquavit, easque ad salutem non esse necessarias docuit, neque in illarum observatione veram, quam Deus requirit, sanctimoniam consistere. Cui doctrinæ adhæsit acris Pharisæorum, qui principali Legis scopo neglecto externis ceremoniis & traditionibus nimium inhærebant, objurgatio, Legisque ab eorum corruptelis vindicatio; uti inter alia *Matth.* XV. & XXIII. videre est.

Spectat omnes homines.

XXI. Unde liquet, doctrinam ejus non uni populo Israëlitico, uti olim Legem, fuisse destinatam, sed ad omnes homines per totum terrarum orbem propagandam. Docuit quidem Dominus in solâ Judæâ, utpote ad perditas solummodò oves Israëlis missus, *Matth.* XV. 14. Doctrinam tamen docuit omnibus hominibus accommodatam: non enim ceremonias Legis inculcavit, sed resipiscentiam, quæ in moribus consistit, non in ritibus: Si quid verò de illis habet, id eo modo est propositum, ut non obscurè indicetur, nullam aut saltem exiguam eorum à Christo rationem habitum iri. 2. Cum jam post resurrectionem suam in cœlum esset receptus, Spiritumque super Apostolos effudisset, eos ad omnes gentes misit, doctrinamque suam ad omnes gentes propagari voluit, easque per fidem solam absque ceremonis Legis ad sui communionem admitti. Certissimo indicio, doctrinâ suâ ea tantum contineri, quæ in moribus consistunt, quæque ad omnes populos, rituum & sacrificiorum diversissimo usu tanquam pariete intergerino separatos ac distractos, in unum congregandos faciunt. Unde & in omnem terram suos misit, *Matth.* XXVIII. 19. *Marc.* 15, 16. ipsique per omnem terram verbum Euangelii disseminarunt, *Rom.* X. 18. *Coloss.* I. 23.

Promissa. XXII. Promissa Jesu Christi præcipuè sunt. 1. Remissio peccatorum, *Luc.* XXIV. 47. & quidem, non levium tantum, quæ sacrificiis legalibus expiari poterant; sed gravium, adeoque omnium, *Act.* XIII. 38. 2. Spiritus Sanctus fideles ducens, & salutem in ipsorum cordibus obsignans: quem non tantum Apostolis suis promisit, *Joan.* XIV. XV. XVI. sed fidelibus in genere, *Luc.* XI. 13. *Joan.* VII. 38. 3. Resuscitatio ex mortuis, *Joan.* V. 28, 29. VI. 39, 40. cui 4. adhæret vita æterna, non generalibus verbis comprehensa, aut terrenarum benedictionum typis obscurè adumbrata; sed clarè expressa; *Joan.* III. 16. XVII. 3. & alibi. Unde *mortem destruxisse*, *vitam* verò *ac immortalitatem in lucem produxisse* dicitur, 2 *Tim.* I. 9, 10. Hisce oppositæ fuerunt comminationes gravissimæ excidii sempiterni; uti potissimum *Matth.* XXV. 41. *& seqq.* videre est. Unde & doctrina ejus vocatur *bona*, *perfecta ac beneplacens Dei voluntas*, *Rom.* XII. 2. quia omne Dei beneplacitum nobis revelavit, adeo ut perfectiora nec præcepta, nec promissa exspectanda sint.

Futurorum prædictio. XXIII. Huic principali functioni duæ aliæ adhærent, Prophetis usitatæ. Prima est, futurorum prædictio; ea enim prophetis propria erat, uti & occultorum revelatio. Prædixit autem Dominus Jesus varia de morte & passione suâ; videl: quod in manus gentium esset tradendus, & crucifigendus, tertiâque die ex morte resuscitandus, *Matth.* XX. 18, 19. prædixit Judæ proditionem, Apostolorum fugam, & Petri abnegationem, *Matth.* XXVI. urbis Hierosolymæ excidium, multaque Ecclesiæ suæ statum concernentia, *Matth.* XXIV. suumque ad judicium ultimum adventum, *Cap.* XXV. alibique. Occulta revelavit, cum arcana hominum consilia intimasque cordis cogitationes perspectas habuit, *Joan.* II. 24, 25.

Precatio pro populo. XXIV. Altera est precatio pro populo, & pro fœlici prædicationis verbi divini successu. Prophetarum quippe, utpote Dei legatorum ac ministrorum, ideoque majore apud Deum gratiâ pollentium, pro populo intercedere officium fuit. Ita Abrahamus intercessit pro Abimelecho, *Genes.* XX. 7. Moses pro populo sæpius oravit; *Exod.* XXXII. 11. *& seqq.* & *vers.* 31. *& seqq.* *Num.* XIV. 13. *& seqq.* Samuel, 1 *Sam.* XII. 23. *Absit a me hoc peccatum in Dominum, ut cessem orare pro vobis.* Elias, 1 *Reg.* XVII. XVIII. *Jacob.* V. 17, 18. Ita etiam legimus preces Domini ardentissimas, *Matth.* XIV. 23. *Marc.* I. 35. in quibus aliquando pernoctavit, *Luc.* VI. 12. pro discipulis omnibusque ipsorum ministerio in se credituris, *Joan.* XVII. quin & pro crucifixoribus ac hostibus suis, *Luc.* XXIII. 34.

D. Jesu zelus. XXV. Modus quo Dominus Jesus functionem hanc muneris sui obivit ut cognoscatur, varia consideranda sunt. Primò, zelus ejus ingens, quo omnia posthabuit gloriæ divinæ & salutis hominum promotioni. Sic ipse inquit *Joan.* IV. 34. *Cibum suum esse, ut faciat voluntatem Patris sui.* Et *Marc.* III. 20. legitur, eum adeo in docendo occupatum fuisse, ut ne cibum quidem capere potuerit: hinc mysticè de eo dicitur *Psalm.* LXIX. 10. quod *zelus domus Domini ipsum comederit*: quod etiam in ipsum quadrare discipuli animadvertunt, *Joan.* II. 17.

Libertas in docendo. XXVI. Secundò. Libertas & παῤῥησία in docendo, quod docuerit sine acceptione personarum: Hoc enim veri prophetæ est, qui nomine Dei legatione fungitur ad homines. Coram Deo omnes homines sunt æquales, neque ulla unius præ altero est prærogativa: Qui ergo verba Dei ad homines fert, sine personarum acceptione quosvis compellare debet. Hanc ingenuam libertatem veri Prophetæ exercuerunt passim; ita Nathan. Davidem reprehendit, 2 *Sam.* XII. & Propheta à Deo missus contra altare in Bethel præsente Jeroboamo prophetavit, 1 *Reg.* XIII. 1, 2, 3. Ita Esaias, Jeremias, aliique passim. Sic Elias Achabum, Joannes Baptista Herodem regem intrepidè reprehendit, neque ullo majestatis ipsius timore cohibitus fuit, quo minus Dei mandata ad eum intrepidè perferret. Hanc παῤῥησίαν ipsi inimici in Domino Jesu agnoscunt, *Matth.* XXII. 16. *Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum:* eamque Dominus ostendit, uti passim alibi, ita præsertim *Matth.* XXIII. & *Luc.* XI. & *cap.* XIII. 31, 32.

Autoritas. XXVII. Tertiò. Autoritas: Non enim docuit ut Scribæ & Pharisæi, sed ut potestatem habens, *Matth.* VII. 29. nec ut reliqui Prophetæ, qui populum allocuturi dicere solebant, *ita dicit Dominus*; sed divinâ cum autoritate, *Ego dico vobis*, *Matth.* V. passim.

Sapientia. XXVIII. Quartò. Sapientia, quâ revelavit sæculis præteritis incognita, quin & summis Prophetis nunquam clarè revelata: sic *Matth.* XIII. 17. *Multi prophetæ & justi cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Et cujus ope doctrinam suam auditorum ingeniis aptè accommodare novit, ut eorum animi probitas vel improbitas detegeretur: uti mox plenius ostendemus.

Eloquentia, & docendi perspicuitas. XXIX. Quintò. Eloquentia: *Luc.* IV. 22. *Omnes mirabantur verba gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* *Joan.* VII. 46. ministri ad ipsum comprehendendum à Pontificibus missi, renuntiant; *Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* Cui adhæret maxima doctrinæ perspicuitas; quod doctrinam suam non typis aç umbris obvolutam tradiderit, sed

sed verbis claris, apertis, ac propriis : unde & *vera lux* dicitur, *illuminans omnem hominem veniens in mundum*, *Joan.* I. 9. & *in ipso omnis plenitudo Deitatis corporaliter habitare*, *Coloss.* II. 9. Attamen, dices, & sæpius usus est verbis figuratis, phrasibusque duris, ut *Joan.* VI. 41. Quin & parabolis sæpissimè. Resp. Verba ac phrases figuratas duriores ipse explicat, omnemque ipsorum obscuritatem suâ explicatione tollit; uti dicto *cap. Joan.* VI. *vers.* 63. videre est. Parabolæ rem magis solent illustrare, quàm intricare; unde & illustrandæ orationi adhiberi solent : fueruntque Domini parabolæ nil nisi lux respectu piorum, exemplorum instar doctrinæ suæ planius explicandæ adhibitæ: impiorum verò ac mente perversorum respectu propria ipsorum culpâ fuere tenebræ; non quia ab ipsis non potuere intelligi; sed quia in sese dictas percipientes, ab ipsius doctrinâ alieniores reddebantur, ut *Matth.* XXI. & XXII. Dices. Attamen liquet *Matth.* XIII. 10, 36. etiam Apostolis parabolas ipsius fuisse obscuras. Resp. Factum id, ut in discipulis discendi ardor accenderetur, ipsique parabolarum sensum non plenè percipientes incitarentur, ut ex Domino penitiorem earum sensum exquirerent; qui illorum discendi cupiditate perspectâ, iis parabolas suas explicavit: Et ut aliis, ob animi improbitatem à verbi doctrinâ alienis, omnis non præriperetur occasio verbum rejiciendi, & in cœcitate suâ progrediendi, atque ita animi sui improbitatem patefaciendi: Hinc Dominus de illis dicit; *Ipsis datum non esse mysteria regni cœlorum nosse*; non quia Dominus noluit ut ab ipsis intelligerentur; sed quia sermonem ejus negligentes ulteriorem ejus explicationem non quærebant, Dominus etiam illos non esset instructurus: quia *videntes non vident*, &c. id est, videndi occasionem habentes eâ tamen non utuntur. De eventu itaque loquitur, non de fine ac intentione suâ.

CAPUT XVII.

De illius Confirmatione, Fine & Eventu.

Confirmatio doctrina prima est per miracula.

I. ALterum in muneris Prophetici functione considerandum, est illius confirmatio, quæ varia ac multiplex fuit. Prima ac præcipua est per miracula, quæ indubium divinæ missionis sunt signum : dicente Nicodemo *Joan.* III. 2. *Rabbi scimus quoniam à Deo venisti magister : nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Unde & ipse ad signa sua, tanquam irrefragabile missionis suæ divinæ documentum provocat, *Joan.* V. 36. X. 37, 38. *Matth.* XI. 4, 5 & multi visis ejus miraculis ad fidem fuere permoti, *Joan.* 1, 49, 50. & *cap.* II. 11, 23. & *cap.* IV. 39. eaque ad nos ad fidem adducendum sufficere dicuntur, *Joan.* XX. 31. *Hæc* (sc. signa) *scripta sunt ut credatis Jesum esse Christum Filium Dei.* Et maximè reprehenduntur Judæi, quod cum Jesus tanta signa fecisset coram eis, non tamen in eum crederent, *Joan.* XII. 37. XV. 24.

Explicatio Deut. XIII. 1, 2, 3.

II. Objiciunt tamen Judæi, miracula non esse sufficiens missionis divinæ Jesu Christi argumentum; quia fieri potest, ut à falso prophetâ miraculum aliquod edatur, quem tamen Deus audiri non vult, *Deut.* XIII. 1, 2, 3. Nec Christianos ex miraculis Jesu Christi de ipsius missione divinâ posse esse persuasos: Quoniam ipse Christus prædicat, quod falsi prophetæ signa sint edituri, *Matth.* XXIV. 24. Resp. Vetat Deus *Deut.* XIII. prophetam audiri, si apostasiam suaserit à Deo vero, & à religione jam sufficientibus miraculis à Deo confirmatâ: quia nulla signa religionem à Deo setnel sufficienter confirmatam falsitatis arguere possunt: Alias Deus expresè Prophetam audiri vult, *Deut.* XVIII. 18, 19. Et in novæ doctrinæ annuntiatione omninò miracula ad fidem conciliandum sufficiunt; aut si illa non sufficiant, nihil sufficit: quoniam enim illa à beneplacito divino dependet, de illius veritate nullo alio medio homo convinci potest, quàm operibus ejusmodi, quæ à nullo nisi à Deo, aut cum quo Deus est, edi possunt. Dominus Jesus autem neminem à veri Dei cultu abducere voluit; sed cultum antea imperfectè sub typis ac umbris propositum perfecit. Ut autem validius argumentum hoc confutetur, dico, ex hoc textu rectè colligi, Deum permittere posse, ut opus aliquod extraordinarium, quod in admirationem rapiat homines, ad prædictionem falsi alicujus prophetæ contingat; ut ita Israëlis constantiam probet, utrum talis signi conspectu induci se passuri sint ad deserendam religionem tot miraculis jam à Deo confirmatam. Sed ut ad falsæ doctrinæ confirmationem fiant miracula plura ac majora, quàm quibus vera confirmata est, nec veritati, nec sanctitati Dei consentaneum est. Unde enim Judæi certi sunt, Mosen legem suam accepisse à Deo? Certè non aliunde, nisi ex miraculis à Mose in illius confirmationem editis. Jam dico : Aut miracula sufficiens sunt divinitatis doctrinæ testimonium, aut non. Si non sunt: Nec etiam ex miraculis Mosis certi sunt illius Legem esse divinam. Si sunt: Ergo doctrina illustrioribus ac pluribus miraculis confirmata validius habet à Deo testimonium: Nec ulla ratio dari potest, cur pluribus ac majoribus miraculis, à Domino Jesu & Apostolis in Euangelii confirmationem editis, si non major, saltem æqualis non insit virtus, quàm paucioribus & minus illustribus miraculis, quibus Moses legis suæ divinitatem confirmavit. Et

quo-

quoniam Deus homines à se & Lege suâ, tanquam à se non profectâ, abducere nequit: fieri etiam non potest, ut in gratiam doctrinæ, quæ homines à se abducit, miracula fieri permittat illustriora ac plura iis, quibus Lex ipsius confirmata est. Unde colligo, doctrinam, cui ejusmodi miracula testimonium præbent, homines a Deo aut Lege divinâ neutiquam abducere. Quod verò falsos prophetas attinet; non credimus illos vera miracula facturos; sed opera, quæ, licet stupenda sint & admirationem in hominibus, ea non exactè intuentibus, pariant, naturæ vires tamen non excedunt: quia expressè 2 *Thess.* 11.9. vocantur *signa & prodigia mendacia, secundum operationem Satanæ;* quem vera miracula edere non posse certum est; cum id solius Dei sit, *Psal.* LXXII. 18.

Et Matth. XXIV. 24.

Conditiones veri miraculi sunt in miraculis Christi.

III. Et ne quis Domini Jesu miracula criminetur, dicimus si eorum naturam consideremus, omnes in veris miraculis requisitas conditiones in illis reperiri: Quas, brevitatis causâ, ad tres generales revocabimus.

Prima.

IV. Prima est, ut opus quod pro miraculo recipiendum est constet verè esse factum, effectusque ejus sensibus externis pateat: ut cœcum videre, surdum audire, mortuum vivere. Ea nota convenit omnibus Domini nostri Jesu Christi miraculis; non enim ea in occulto, sed palam inspectantibus omnibus fecit, eorumque effectus patuit. Ad hanc notam si expendantur Pontificiorum miracula, quæ quotidie jactant, falsa esse comperientur: non enim ea facta esse constat, sed coram suis pontificiis, qui iis non indigent, facta dicuntur, semotis ab eorum conspectu omnibus ab ipsorum Ecclesiâ dissentientibus: quod meritò ea falsitatis suspecta reddit. Et maximè notam hanc sustinere nequit miraculum ipsorum omnium maximum, quod quotidie in Cœnâ fieri ajunt, transsubstantiatio nempe panis in verum ac substantiale corpus Christi; nullam enim hic sensus mutationem deprehendunt; quin imo post quinque verborum demurmurationem non minus panem esse deprehendunt, quàm ante eam. Dicere verò, hoc omnium esse miraculum maximum, ideoque non sensibus sed fide recipi debere; est ineptissimum: Quid enim ineptius, quàm miraculum debere credi? miracula enim non creduntur, sed videntur, ad confirmandum id quod fide recipiendum est. Hinc & Pontificii multa excogitarunt miracula, ad hoc unum confirmandum; quæ tamen examen justum sustinere nequeunt: tum etiam ridiculum est, miraculum miraculo indigere ut credi possit.

Secunda.

V. Secunda est, ut omnes naturæ vires excedat. Idque dupliciter fieri potest. 1. Ut opus ipsum nullis naturæ viribus fieri queat: talis est suscitatio hominis mortui in vitam; cœco nato non restitutio propriè, sed datio visus; & similia. 2. Ut licet opus ipsum naturæ vires non superet, modus tamen quo peragitur sit planè supernaturalis: Ut quando res, quæ mediis naturalibus idoneè adhibitis cum aliquâ temporis morâ existere potest, fit in instanti, sine ullis mediis, solo verbo: tales sunt instantaneæ morborum sanationes, solo verbo à Domino effectæ: aut etiam per media planè inidonea; talis est immersio in aquam Jordanis ad curandam lepram, 2 *Reg.* v. in Naamane Syro: immissio digitorum in aures surdi, ad restituendum auditum, *Marc.* VII. 33. immissio cœni & salivæ in oculos cœci, ad dandum visum, *Joan.* IX. 6. &c. Hæc enim fieri nequeunt, nisi superior vis accedat, quæ effectum, ad quem verba & media illa idonea sunt, producat: vis autem illa naturâ superior est.

Tertia.

VI. Tertia est: Ut non tendat ad eversionem doctrinæ, à Deo antea sufficientibus miraculis comprobatæ. Deus enim sibi ipsi adversari nequit: adversaretur autem, si doctrinam miraculis confirmans postea eandem miraculis destruere vellet. Hic autem Judæi objiciunt; non ergo audiendum Dominum Jesum, quoniam ille Legem à Deo miraculis abunde confirmatam abrogavit. Resp. Non abrogavit Dominus Legem, sed miraculis suis doctrinam confirmavit, quæ Legem Mosis divinam esse præsupponebat. Dices. Is tamen erat doctrinæ Jesu Christi genius, ut per illam Lex Mosis tandem abroganda esset. Resp. Non abrogata fuit tanquam falsa, ut illi contraria introduceretur; sed desiit sponte, tanquam jam finem & complementum suum habens: Docuit nimirum Christus ceremonias Legis ad salutem non esse necessarias; institutæ quippe erant ad veram animi sanctitatem adumbrandum: non prohibuit, quo minus Judæi, etiam ad fidem conversi, eas observarent, modo in illis fiduciam non collocarent; verum gentes iis onerari noluit; sed fidem ac veram sanctimoniam iis prædicari. Hoc autem nullo modo ad Legis contemtum, sed magis ad illius gloriam & honorem tendebat; perficiebatur quippe præsentiâ illius, quem tanquam typus adumbraverat: Unde & per præsentiam illius evanescere debebat: accedente quippe corpore typus ac umbra ut intereat, necesse est. Inde est, quod Deus non tantum voluerit ceremoniis legalibus salutem non amplius esse alligatam: sed & ut respublica Judæorum, cujus incolumitati cultus ille ceremonialis erat alligatus, destrueretur; ut ita ceremoniæ illæ evanescerent, totaque illa lex ceremonialis honestè sepulturæ quasi traderetur; non ut falsa, sed in futurum inutilis, & jam complementum suum nacta. Inde est quod Dominus dicit, se *non venisse ut Legem & prophetas solveret, sed ut impleret*, Matth. v. 17.

VII. Ut autem miraculis Jesu Christi major

Fuere ea numero infinita.

jor vis ad homines convincendum ineſſe demonſtretur, conſiderandum: Primò. Quod numero fuerint infinita: *Ioan.* XXI. 25. *Sunt & alia multa quæ fecit Ieſus; quæ ſi ſingillatim ſcribantur, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros.* Qui licet hyperbolicus ſit loquendi modus, ſimilis illi quo Deus Abrahamo promittit ſeminis multiplicationem inſtar arenarum maris & ſtellarum cœli, non dubitandum tamen eſt, quin maxima, & innumerabilis, ut ita dicam, multitudo, eâ deſignetur: Unde & Judæi tot miraculis Domini Jeſu conſpectis, dicunt; *Chriſtus cum venerit, numquid plura ſigna faciet, quàm quæ hic facit? Ioan.* VII. 31.

Univerſalia.

VIII. Secundo. Quod univerſalia fuerint in omnes creaturas: in diabolos, *Matth.* VIII. 28. XII. 22. XVII. 15. in mare, *Matth.* XIV. 26. in ventos, *Matth.* VIII. 24. in piſces, *Joan.* XXI. 6. *Matth.* XVII. 27. in panes, *Matth.* XIV. 13. XV. 30. in porcos. *Matth.* VIII. 28. in ficum, *Matth.* XXI. 19. in aquam, illam mutando in vinum, *Joan.* II. 1, 2. &c. ac tandem in omnia morborum genera, *Matth.* VIII. 16. imo & in mortem ipſam, *Matth.* IX. 24, 25. *Luc.* VII. 14, 15. *Joan.* XI. 43, 44.

Beneficia.

IX. Tertiò. Quod fuerint mera beneficia, liberationes nim: à morbis, & excitationes à morte; duobus tantum miraculis exceptis, immiſſione diabolorum in porcos, *Matth.* VIII. 31, 32. & maledictione ficus, *Matth.* XXI. 19. adeo ut omnes ad ſeſe alliceret, omneſque undique certatim ad ipſum confluerent: *Matth.* IX. 8.

Eorum effecta permanentia.

X. Quartò. Quod habuerint effecta, non momentanea & ſubitò evaneſcentia; ſed permanentia; cœci enim viſu recuperato videbant, leproſi purgati erant, à dæmonibus liberati ſanitatem recuperabant, è mortuis ſuſcitati actiones edebant vitales, omnibus inſpectantibus.

Facta unico verbo.

XI. Quintò. Omnia ſua miracula Dominus fecit unico verbo: *Matth.* VIII. 3. leproſo dicit, *volo mundator: Marc.* IV. 39. increpat mare & ventos: morbos ſolo verbo ſanavit, etiam abſens; *Matth.* VIII. 7. XV. 28. *Ioan.* IV. 50. imo qui ſimbriam tantum veſtis ipſius tangebant ſanabantur: *Marc.* VI. 56. *Matth.* IX. 20. *& ſeqq.* omniaque direxit ad gloriam Dei Patris ſui, *Ioan.* V. 17. *& ſeqq.*

Poteſtatem ea faciendi dedit Apoſtolis.

XII. Sextò. Denique aliis poteſtatem miracula faciendi in ſuo nomine dedit: ſic Apoſtolos ſuos dimittens, ait, *Matth.* X. 8. *Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones ejicite: gratis accepiſtis, gratis date.* Et eventum illius doni legimus *Luc.* X. 17. *Reverſi ſunt ſeptuaginta cum gaudio, dicentes; Domine etiam dæmonia ſubjiciuntur nobis in nomine tuo.*

Miracula in ejus gratiam facta.

XIII. Miraculis Chriſti meritò etiam accenſentur, quæ Deus Pater in Filii ſui gratiam fecit, ut illi coram hominibus autoritatem conciliaret, Filiumque ſuum eſſe teſtaretur: Qualia ſunt, apertio cœli in baptiſmo, deſcenſus Spiritus Sancti viſibili ſpecie, & vox addita, *hic eſt Filius meus dilectus, &c. Matth.* III. 16. Tum & glorificatio illa, *Matth.* XXII. 2. quam tanti momenti judicavit Petrus, ut expreſsè illius tanquam ſigni maximè eximii, mentionem fecerit, 2 *Epiſt.* I. 17, 18. & vox è cœlis demiſſa *Ioan.* XII. 28. Hiſce adde, quæ in morte & reſurrectione Chriſti eveniſſe Euangeliſtæ narrant; qualia ſunt, obſcuratio ſolis, ſciſſio veli in templo, apertio monumentorum, & excitatio corporum ſanctorum demortuorum: *Matth.* XXVII. 51, 52, 53. ac tandem ipſius Jeſu Chriſti reſuſcitatio & aſſumtio in cœlum; illis enim doctrinæ ipſius divinitas quam maximè eſt comprobata: unde ſignum divinæ ſuæ miſſionis rogatus, aliud nullum præter illam dedit, *Matth.* XII. 39, 40. *Ioan.* II. 19, 20. *&c.* Vide & *Actor.* XVII. 32. *Rom.* I. 4. 1 *Pet.* I. 21. Unde & *Hebr.* II. 2, 3. Deus dicitur doctrinæ Chriſti teſtimonium dediſſe variis ſignis & prodigiis.

Cur non ſint facta in cœlo.

XIV. Dices. Cur non ſunt facta miracula in cœlis, uti temporibus Joſuæ & alias factum eſt? & quemadmodum Phariſæi poſtulabant, *Matth* XVI. 1. ita enim omnis incredulitatis prætextus ipſis fuiſſet ademtus. Reſp. 1. Deus miracula non facit ad placitum hominum, ſed juxta ſapientiſſimum ſuum conſilium; neque omnia quæcunque curioſitas hominum exigere poſſet; ſed quæ accommodatiſſima ſunt ad fidem ingenerandum; quæ cum liberam requirat obedientiam, etiam neceſſe eſt non omnem hominibus perverſis ac malevolis prævaricandi prætextum præcidat. 2. Non ſequitur, ipſos infidelitatis prætextu fuiſſe carituros; majus enim illis exhibuit ſignum, reſuſcitationem Chriſti ex mortuis, quæ omnia alia ſigna tantum antecellit, ut Deus in illâ *ſupereminentem magnitudinem virtutis ſuæ* oſtendiſſe dicatur, *Eph.* I. 19. Animus enim malignus ſemper ſibi incredulitatis prætextum quærere poteſt. 3. Tandem Deus in Jeſu Chriſti gratiam ſigna in cœlo oſtendit, apertione cœli, miſſione Spiritus Sancti &c. uti ſtatim oſtendimus.

Judæorum pertinacia.

XV. Ex hiſce jam colligimus, Judæorum pertinaciam, Chriſtum rejicientium, omni prætextu eſſe deſtitutam: Credidit Naaman Syrus unico miraculo, 2 *Reg.* V. 15. ſimiliter & Sareptana, 1 *Reg.* XVII. 24. Quæ cauſa, quod Judæi fidem denegent tam multis ac verè ſtupendis miraculis Jeſu Chriſti? Ipſi Judæi dicunt *Ioan.* IX. 29. *Nos ſcimus quia Moſi locutus eſt Deus:* Unde vero id ſciebant, niſi ex miraculis Moſis? Atqui ſi Moſis miraculis credant, quem obtendent prætextum, quod Jeſu Chriſti miraculis, & numero & magnitudine Moſis miracula longè antecedentibus, fidem denegent?

Secunda eſt, per teſtimonia

XVI. Secunda doctrinæ Chriſti confirmatio fuit per teſtimonia Scripturæ Sacræ.

Scripturæ. Inde ait *Ioan.* v. 39. *Scrutamini Scripturas; quia putatis in illis vitam æternam habere; & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et doctrinam suam testimoniis è Veteri Testamento depromptis confirmavit, *Luc.* IV. 21. *& seqq.* & XXIV. 27. & 46, 47. & quidem tantâ cum evidentiâ & dexteritate, ut Judæi mirati sint, ipsum literas scire, cum non didicerit *Ioan.* VII. 15. Similiter & Apostoli, *Act.* XXVI. 22. Sic & Pharisæorum ac Scribarum insidias ex Scripturis, & mysticâ earum interpretatione ita retudit, ut nihil ipsi respondere potuerint, *Matth.* XXI. & XXII. Hic verò notandum, non cujusvis esse, mysticum Scripturæ sensum cum autoritate allegare, aliosque illius allegatione convincere; sed illius solummodò, qui jam sufficientibus miraculis divinam suam missionem demonstravit. Etenim cum sensus Scripturæ mysticus ex vi verborum non inferatur; sed sit sensus occultus, verborum involucris tectus, quædamque sensus literalis extensio ad ea quæ Deus aliquantisper tegere, & suo demum tempore revelare decrevit; sequitur sensum illum retegi non posse, nisi ab eo, quem idem Spiritus ductor, quo primum Scriptura est inspirata, dirigit; neque cum autoritate aliis ut credendum præscribi posse, nisi ab eo qui miraculis se Spiritum illum in se habere inhabitantem demonstraverit. Alias valet illud Theologorum axioma, Theologia symbolica non est argumentativa: typorum quippe ea est natura, ut magis confirment credentem, quàm convincant incredulum.

Tertia doctrina sanctitas. XVII. Tertia confirmatio fuit doctrinæ sanctitas: Hanc allegat Dominus *Ioan.* VII. 16, 17. *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me: Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrinâ, utrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar:* Et *cap.* VIII. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Fieri enim nequit, quin doctrina, quæ non spirat nisi sanctitatem, sit divina. Attamen probatio hæc neminem convincit, nisi pietatis studiosum Deique timentem: ille enim solus ex pietatis exercitio cognoscit ejusmodi doctrinam Deo convenientem esse, neminemque nisi Deum habere posse autorem.

Quarta Vita Christi sanctimonia. XVIII. Quarta, est vitæ sanctimonia; tanta quidem, ut *peccatum non fecerit*, 1 *Pet.* II. 21. imo *ne noverit* quidem, 2 *Cor.* V. 21. hinc *nobis per omnia* dicitur *similis, excepto peccato*, *Hebr.* IV. 15. Ipseque inimicos suos provocat, *Ioan.* VIII. 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Talis neutiquam suspectus esse potest mendacii. Tum & vitæ suæ sanctitate præceptorum suorum divinitatem validissimè confirmat, utpote exactè præstans, quicquid aliis ut divinum præscribit. Qui doctrinæ suæ contrarium factis testantur, autoritatem doctrinæ suæ derogant.

Quinta, XIX. Quinta ac ultima confirmatio, fuit mors ejus cruenta ac ignominiosa. Prophetæ quippe veri est, pro doctrinâ, quam Dei jussu annuntiat, vitam ponere, omniaque ab hominibus adversa in se suscipere: Id si recuset, doctrinam suam in suspicionem meritò vocabit falsitatis; utpote hominum metu, quos omnes minus quàm Deum metuendos norunt, omittens, quod sibi à Deo mandatum docet. Seductor in doctrinæ quam falsam novit confirmationem, mortem non oppetet: tales enim non hominum salutem, sed proprium emolumentum quærunt: hinc vocantur *lupi rapaces, ovium vestimentis tecti*, *Matth.* VII. 15. & ex notâ hac Dominus verum pastorem à mercenario discernit, quod verus pastor animam pro ovibus ponat; mercenarius autem lupo adveniente fugiat, *Ioan.* X. 11, 12. Fuit ergo mors Christi quasi sigillum & confirmatio fœderis: ipsiusque sanguis, quasi sanguis victimæ fœderalis, quo Novum Testamentum obsignatum ac sancitum est. Hinc ipse morte instante coram Pilato dicit, *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*, *Ioan.* XVIII. 37. Unde & 1 *Tim.* VI. 13. dicitur *coram Pilato testatus esse bonam confessionem.* Et ipse vocatur *testis fidelis & verus*, *Apoc.* I. 5. III. 14. qui nempe morte sua veritatis testimonium comprobavit; & sanguis ipsius, *sanguis Novi Testamenti*, *Matth.* XXVI. 28. quo nempe Novum Testamentum sancitum fuit. *mors ejus cruenta.*

Legis & Euangelii convenientia. XX. Ex hisce ita explicatis facile jam est convenientiam & discrimen Legis & Euangelii explicare. Conveniunt nempe Lex & Euangelium in duobus. Primò, autore, qui Legis & Euangelii idem est, Deus nempe Pater Domini nostri Jesu Christi. Quod notandum contra Manichæorum deliria, qui alium Veteris alium Novi Testamenti autorem fingebant. Sed ii, aliique eadem cum ipsis somniantes, manifestissimè refelluntur *Hebr.* I. 1. ubi idem Deus, qui olim variis modis & per varias particulas patribus est lòcutus per Prophetas, ultimis hisce temporibus nobis locutus dicitur per Filium. Deinde, quod utraque contineant mutuum quendam contractum inter Deum & homines, in quo Deus obedientiam stipulatur ab homine, quam si præstet, homini promittit præmium.

Discrimen. 1. In Mediatore. XXI. Differunt autem in variis. Primò quidem in Mediatore utriusque: Legis siquidem Mediator fuit Moses, qui eam ab Angelis acceptam Israëlitis tradidit, *Actor.* VII. 53. *Gal.* III. 19. Euangelii autem Mediator est Christus, qui illud immediatè à Deo Patre accepit, uti dicitur *Ioan.* I. 18. & III. 13. Unde & expressè melioris ac novi Fœderis Mediator appellatur, *Hebr.* VIII. 6. & XII. 14. In contrarium tamen quidam contendunt, Jesum Christum etiam Veteris Fœderis fuisse Mediatorem, quia 1 *Tim.* II. 5. expressè dicitur, quod *unus* tantum *sit* Media-

Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Resp. Si homo Jesus Christus sit unicus ille Mediator, sanè veteris Fœderis Mediator non fuit; quia tempore promulgatæ Legis nondum fuit homo. Dicit quidem Apostolus Jesum Christum unicum esse Mediatorem æternæ remissionis obtinendæ, quæ non nisi virtute Novi Fœderis confertur; id tamen non impedit, quo minus & alii internuntii, qui inter Deum & homines medii sunt, mandataque Dei ad homines referunt, Mediatores appellari possint. Hoc sensu Moses, quo Deus ut internuntio in Fœderis sui sanctione usus est, Mediator vocatur; *Deut.* v. 5. *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus*, & *Gal.* III. 19. dicitur, *Lex per angelos ordinata in manu Mediatoris;* ubi per Mediatorem non Jesum Christum, sed Mosen esse intelligendum, ipsa textus verba docent: quia Lex Mediatori dicitur tradita per angelos: Moses autem per angelos Legem accepit; De Filio Dei, præsertim nondum incarnato, dici nequit, quod ipse, utpote Deus, ministerio angelorum legem acceperit. Quid quod *Act.* VII. 31. expresse dicitur, quod Angelus cum Mose sit locutus in monte Sinai: qui etiam, quoniam tanquam Dei legatus Dei ipsius personam sustinebat, se Deum Abrahami, Isaaci, & Jacobi vocavit, *Exod.* III. 2, & 6. Hinc enim *Angelum Domini* fuisse clarè docet Stephanus, *Act.* VII. 30. Dices. Attamen *vers.* 31, & 33. eum vocat *Dominum.* Resp. Vocat eum *Dominum*, quia speciatim Domini personam repræsentabat; sicut legati regum in legum promulgatione etiam nomine regis loquuntur, nomenque regis usurpare solent: quia nempe nomine ac autoritate regis eas promulgant. Sed verò, ut pressius respondeam, quoniam volunt Filium Dei Legis Mosaicæ fuisse promulgatorem, ac consequenter per *Dominum* secundam in Trinitate personam intelligunt, quæro, quando Stephanus *vers.* 30. eum vocat *Angelum Domini*, cujus Domini Angelus ille fuerit, qui Mosi locutus dicitur? Si secundæ personæ Trinitatis, & ipse Angelus etiam fuit illa secunda persona, jam sui ipsius Angelus fuit: quod absurdum. Si Patris, seu primæ personæ, sequitur, quod Stephanus continuato sermone voce *Domini* utens, vers. 30. per *Dominum* intellexerit Patrem, seu primam Trinitatis personam; versu autem immediatè sequenti, Filium, seu secundam personam. Quæ sanè maximè absurda sunt, & valde intricatam reddunt Stephani locutionem, nec ullo modo accommodatam Judæis quos alloquebatur. Validissimè autem refutatur hæc sententia *Hebr.* II. 2, 3. ubi Lex vocatur *sermo per angelos dictus*, oppositè ad Euangelium, quod vocatur *salus per Dominum annuntiata*, eoque nomine Legi præfertur. In præcedente quippe capite divus Scriptor Dominum Jesum Angelis esse superiorem docuerat: Ex illâ Domini supra Angelos excellentiâ nunc infert, etiam Euangelium, à Domino annuntiatum, Lege per Angelos datâ, esse excellentius, ac proinde ejus transgressores ac contemtores gravius mereri supplicium. Non autem eo nomine Legi opponi, nedum præferri posset, si tam Lex quàm Euangelium ab ipso Domino esset annuntiata.

XXII. Secundò. In utriusque sanciendi modo. Lex siquidem sancita est sanguine pecudum, *Exod.* XXIV. 8. *Hebr.* IX. 20. Novum verò Fœdus sanguine ipsius Mediatoris, *Hebr.* IX. 15. *& seqq.* qui propterea *sanguis Novi Fœderis* appellatur, *Matth.* XXVI. 28. 2. *In sanciendi modo.*

XXIII. Tertiò. In doctrinâ: Euangelium enim antecelluit Legem, tam præceptis quàm promissis. Præceptis: Legis enim præcepta plurima erant cæremonialia; tum & moralia aliquos permittebant defectus, veræ perfectioni non convenientes: Euangelium pauciſſimas habet cæremonias, & maximè commendavit vitæ sanctitatem, omnesque à Lege Mosaicâ permissos defectus sustulit, uti videre est *Matth.* V. alibique. Promissis: Legis enim promissa, saltem quoad literam, erant temporalia; generali promisso vitæ continebatur etiam vita æterna, eaque promissis particularibus rerum terrenarum tanquam typo adumbrata fuit: unde & multi sub Veteri Testamento eam exspectarunt. Euangelium autem clara & expressa habet vitæ æternæ promissa: unde *melioribus promissis* dicitur *sancitum*, *Hebr.* VIII. 6. Dominusque *mortem destruxisse*, *vitam* verò *ac immortalitatem in lucem produxisse*, 2 *Tim.* I. 9, 10. Sub Lege, promissum vitæ æternæ erat generale; promissa vero specialia spectabant hanc vitam: sub Euangelio promissa vitæ æternæ sunt specialia, terminisque propriis ac claris expressa: promissum verò hujus vitæ est generale; ut *Matth.* VI. 33. 1 *Tim.* IV. 8. Porro sub Lege non erat promissio remissionis peccatorum, nisi levium; nunc omnium, etiam quorum remissio per Legem obtineri non poterat, *Actor.* XIII. 38. Nec erat sub Lege clara ac diserta illa promissio Spiritus Sancti quæ nunc credentibus facta est, *Luc.* XI. 13. imo Spiritus ille datus non fuit, nisi post adscensionem Domini, *Joan.* VII. 38. Horum omnium respectu, Lex umbram tantum & rudimenta habere dicitur, perfectio autem esse in Euangelio *Joan.* I. 17. *Gal.* IV. 1. *& seqq. Coloss.* II. 20. *Hebr.* X. 1. & alibi. 3. *In doctrina.*

XXIV. Quartò. Efficaciâ. Lex quidem lata fuit adversus transgressiones, *Gal.* III. 19. sed fuit infirma reddita per carnem, *Rom.* VIII. 3. & pædagogi instar homines in officio continebat, metuque pœnæ à gravio- 4. *Efficacia.*

vioribus criminibus retrahebat; non autem verè ſpirituales poterat efficere. Euangelium autem conſcientiam purgat ab operibus mortuis, ut non tam ipſi homines vivant, quàm Chriſtus in ipſis, *Gal.* II. 20. mandataque ſua hominum cordibus veluti inſcribit, *Hebr.* VIII. 10, 11. Vide etiam *Rom.* VIII. 3. *Hebr.* VII. 19. IX. 14.

5. Amplitudine.

XXV. Quintò. Amplitudine: Lex ſoli populo Iſraëlitico data eſt, quippe illius ſtatui accommodata; neque alios extra populum illum concernebat: *Deut.* IV. 8. *Pſal.* CXLVII. 19. Euangelium autem toti mundo eſt deſtinatum & annuntiatum, utpote doctrinam habens omnibus populis ex æquo accommodatam, fidem ſolummodò, reſipiſcentiam, morumque emendationem exigens. Unde & in omnes populos Dominus Apoſtolos ſuos dimittit, *Matth.* XXVIII. 18. *Marc.* XVI. 15.

6. Duratione.

XXVI. Sexto, denique Durationc. Vetus abolitum eſt, utpote conſtans umbris ac typis, quorum ea eſt natura, ut accedente corpore quod adumbrant, ſponte deſinant, & inſtituuntur ſolummodò ad tempus: Vide *Hebr.* VII. 19. VIII. 13. Novum autem eſt æternum; *Hebr.* XIII. 20. utpote perfectum, continens omne Dei Patris beneplacitum, voluntatemque ejus bonam perfectam ac beneplacentem, viamque æternam obtinendi ſalutem, plenamque peccatorum remiſſionem conſequendi tradens. Eſt enim *potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti*, *Rom.* I. 16. Ideoque vocatur *novum*, quaſi ſemper novum; ac tempora Euangelii vocantur *tempora ultima*, *Hebr.* I. 1. quæ nullum aliud tempus, nullaque perfectior revelatio ſequetur.

Finis muneris Prophetici.

XXVII. Reſtat tandem ut eventum ac finem muneris Chriſti Prophetici conſideremus. Hic conſiderandus eſt, vel quatenus Chriſtus ipſe in perſonâ ſuâ Euangelium in terris prædicavit; vel quatenus poſt ipſius in cœlum adſcenſionem juſſu ejus ab Apoſtolis prædicatum eſt. Utriuſque ratione, finis vel eſt per ſe, vel per accidens, qui potius eventus dicendus eſt.

Quatenus Chriſtus in terris Euangelium prædicavit.

XXVIII. Finis per ſe muneris Chriſti Prophetici, quatenus ipſe in terris Euangelium prædicavit, fuit paucorum inſtructio: Nam ipſe dicit *Matth.* XV. 24. *ſe non eſſe miſſum niſi ad perditas oves domus Iſraëlis*: & Apoſtolos conſtituens, mandat ipſis *Matth.* X. 5. *In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis, ſed potius ite ad oves quæ perierunt domus Iſraël.* Finis, ſeu potius eventus per accidens fuit, rejectio Euangelii facta à pluribus, etiam primoribus populi. Hic enim eventus non provenit ex doctrinæ genio, quæ ad Judæos alliciendos & ad fidem perducendos abundè miraculis ſignisque divinis erat confirmata; ſed ex malitiâ hominum, gratiam divinam protervè reſpuentium.

Quatenus ab Apoſtolis prædicatum eſt.

XXIX. Prædicationis Euangelii, quatenus ab Apoſtolis poſt Domini adſcenſionem peractæ, idem fuit eventus per accidens; rejectio nempe Judæorum, eorumque propterea reprobatio à ſalute, uti in Actis paſſim videre eſt. Finis autem per ſe, prædicatio Euangelii per totum mundum, & converſio gentium ad fidem: In hunc enim finem Dominus Apoſtolos ſuos miſit in totum terrarum orbem, *Matth.* XXVIII. 19. Et jam olim à Deo gentium Salvator fuit deſtinatus, *Eſa.* XLIX. 6. *Parum eſt ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & faces Iſraël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ.* Similiter *Oſea* I. 10. & II. 23, 24. juxta *Rom.* XI. 25, 26. & *Pſalm.* LXXII. paſſim. Verum quidem eſt, Euangelium ad gentes fuiſſe delatum occaſione rejectionis Judæorum: ita enim Apoſtolus Judæis inquit *Act.* XIII. 46. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternâ vitâ, ecce convertimur ad gentes.* & XVIII. 6. XXVIII. 28. & *Rom.* XI. 11. *Illorum delicto ſalus eſt gentibus.* Attamen ex dictis prophetiis conſtat, Dominum Jeſum jam olim à Deo deſtinatum fuiſſe Servatorem gentium. Videtur itaque prima Domini intentio fuiſſe, Apoſtolos primò mittere ad Judæos ſeu Iſraëlitas, per omnes gentes diſperſos; iſque primus videtur fuiſſe ſenſus miſſionis Apoſtolorum, cum Dominus præcepit, ut Euangelium prædicarent omnibus gentibus, id eſt, Judæis ſeu Iſraëlitis per omnes gentes diſperſis. Atque ita verba hæc ab Apoſtolis accepta fuerunt, qui in omnes gentes ingreſſi Judæis ſolummodò illic diſperſis Euangelium annuntiarunt: Judæis autem converſis, videtur Deus voluiſſe, ut & gentibus Euangelium prædicaretur, ipſæque ita cum Judæis in unum myſticum corpus coaleſcerent; ita tamen, ut jam Deus ante plenam Judæis per omnes gentes diſperſis factam prædicationem, ſigna ſuæ voluntatis dederit, gentes ab Euangelio non eſſe excluſas; uti ex exemplo Cornelii *Actor.* X. liquet. Sed Judæorum incredulitas occaſio fuit quâ Euangelium citius gentibus promiſcuè annuntiatum ſit, ut ita Judæi gentium fide conſpectâ ad æmulationem provocarentur, uti Apoſtolus ait *Rom.* XI. 11. Unde & *Act.* XIII, 46. Apoſtolus Judæis non dicit, *vobis ſolis*, ſed *vobis primum* oportebat annuntiari regnum cœlorum.

Illius effecta.

XXX. Inde jam hæc ſunt conſecuta 1. Ut unus Deus Iſraëlis, creator cœli ac terræ, ab omnibus ubique populis pro unô vero Deo ſit agnitus. Neque enim ulla jam eſt natio quæ Euangelium recepit, quin Deum Iſraëlis colat: Cum antea veri illius Dei cogni-

cognitio intra angustos terræ Israëlis fines concluſa videbatur. 2. Idololatria eſt exſtincta, gentiumque idola penitus ſunt ſublata. 3. Omnium dæmonum oracula ubicunque fides in Chriſtum eſt recepta obmutuerunt; juxta vaticinium *Sachar.* XIII. 2. *Diſperdam nomina idolorum de terrâ, & pſeudoprophetas & ſpiritum immundum auferam de terrâ.* 4. Sublata eſt inimicitia inter Judæos & gentes, & ex duobus illis populis unus coaluit, *Eph.* II. 14. *Coloſ.* II. 14. Verum eſt, idololatria & inimicitia contra Judæos ex parte quidem eſt reſtituta. Sed 1. alia eſt idololatriæ ſpecies, quàm quæ inter gentes obtinuit; gentium idola penitus ſunt abolita. Tum & inimicitia illa exercetur erga Judæos incredulos, ac myſticam illam unitatem reſpuentes; non verò eò tendit, ut ex Judæis & gentibus converſis duplex conſtituatur Eccleſia Chriſtiana, quarum una cum alterâ nihil commune habeat. 2. Nihil id religioni Chriſtianæ, prout à Domino eſt, obeſſe poteſt: non enim hæc reſtituta ſunt ex doctrinæ Chriſtianæ genio, ſed per Antichriſti ſpiritum, quem Dominum ſuo tempore ſpiritu oris ſui deſtructurum ſperamus.

CAPUT XVIII.

De Munere Chriſti Sacerdotali, illiuſque Impoſitione.

Munus Sacerdotale.

I. PRopheticum Chriſti munus excipit Sacerdotale: In eo tria conſiderabimus. 1. Ejus impoſitionem. II. Functionem. III. Fructus.

Illius impoſitio.

II. Munus Sacerdotale Chriſto à Deo debuiſſe imponi, docet divus Scriptor *Hebr.* V. 4, 5. *Nemo ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Cum enim Pontifex ex hominibus aſſumatur, & pro hominibus conſtituatur ad peragendum ea quæ coram Deo neceſſariò peragenda ſunt, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis, ut dicitur *Hebr.* V. 1. Dei ſolius eſt, declarare quem muneris tam excellentis functione dignari velit; Cum enim tota reconciliatio ejuſque modus à beneplacito divino dependeat, etiam ut ipſe Sacerdotem conſtitueret, cujus interceſſione hominibus placaretur, neceſſe fuit: Et cum omnes homines, nemine excepto, peccatores eſſent, ac proinde reconciliatione indigerent, neminem ipſi ut Sacerdotem pro ſe delegare potuerunt, ad peccata ſua expiandum; utpote qui ipſe alterius expiatione pro peccatis ſuis indigeret: requirebatur ergo, ut ſicuti Deus ſeſe ultrò placabilem oſtendit, etiam ipſe Sacerdotem conſtitueret, cujus interventu plenè hominibus reconciliaretur.

Adſtruitur.

III. Sacerdotium autem Domino Jeſu à Deo Patre impoſitum eſſe fusè nos docet Epiſtola ad Hebræos; quæ nobis magno in pretio eſt habenda; quia illa officium Chriſti Sacerdotale multò fuſius & diſtinctius explicat, quàm ulli libri Novi Teſtamenti; omneſque Veteris Teſtamenti typos ac ſacrificia in eo eſſe adimpleta accuratiſſimâ eorundem applicatione demonſtrat.

Non eſt facta ex neceſſitate naturæ divinæ.

IV. Quæritur autem, an Deus Domino Jeſu Sacerdotium imponens, illud fecerit ex neceſſitate aliquâ naturæ, ut ſatisfaceret juſtitiæ ſuæ vindicativæ? Potuiſſemus illâ quæſtione carere: Quid enim neceſſe eſt inquirere, quid Deus potuerit, modò de voluntate Dei nobis certò conſtet? Sed quoniam aliorum importunitate, qui id quam maximè urgent, conſtringimur, ut etiam noſtram de hac quæſtione ſententiam aperiamus, æquum eſt. Ex iis quæ antea fuſius de Juſtitiâ Dei vindicativâ diſputavimus, liquet, nullâ naturæ neceſſitate Deum conſtringi ut peccata puniat: nec ergo ullâ naturæ neceſſitate conſtringi dici poteſt, ut pro peccatis, quæ remiſſurus eſt, ſatisfactionem exigat. Quin ipſæ Sacræ Literæ ubique gratuitum Dei amorem, & liberrimum ejus beneplacitum, deprædicant, tanquam ſalutis fontem, ex quo proceſſit, non tantum miſſio Chriſti in mundum ad redemtionem noſtri; ſed & ipſa peccatorum remiſſio, jam oblato ſacrificio Chriſti. Miſſio quidem Chriſti in mundum: *Joan.* III. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium ſuum unigenitum*, &c. *Rom.* V. 8. *Commendat charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt.* 2 *Tim.* I. 9, 10. *Deus nos liberavit, & vocavit vocatione ſuâ ſanctâ, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Jeſu ante tempora ſæcularia:* &c. Vide & 1 *Joan.* IV. 9, 10. Remiſſio verò peccatorum, *Eph.* I. 7. *In quo habemus redemtionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum, ſecundum divitias gratiæ ejus.* Vide & *cap.* IV. 32. *Coloſ.* I. 14. III. 13.

Cur Deus Filio tam duram paſſionem impoſuerit.

V. Dices. Si Deus ſalvâ juſtitiâ potuiſſet peccata abſque ſatisfactione remittere, non impoſuiſſet Filio tam duram paſſionem, quæ ſupervacanea fuiſſet. Reſp. Non quicquid abſolutè non eſt neceſſarium, eo ipſo ſupervacaneum eſt. Deus pro ſummâ ſuâ ſapientiâ hanc homines ad ſalutem perducendi rationem elegit tanquam convenientiſſimam, utpote ad gloriæ ſuæ illuſtrationem, & homines à peccatis ad ſanctimoniæ ſtudium convertendos, maximè accommodatum. Durâ quippe Filii ſui paſſione, quam ad redemtionem hominum requiſivit, odium ſuum erga peccatum oſtendit; cujus nullum effectum, nullo intercedente ſacrificio expiato-

rio, homines conſpexiſſent: atque ita ſe juſtum eſſe judicem injuſtitiæque vindicem demonſtravit. Simul ad ſanctimoniæ ſtudium homines excitare voluit; utpote qui facile colligere poterant, nullam ſe peccatorum, ad quorum expiationem Deus Filii ſui unigeniti ac dilecti cruentam mortem exegit, ſperare poſſe veniam, niſi ſeriò illis valedicant, totoſque ſe ſanctitati exercendæ tradant. Voluit præterea, ut Chriſtus Jeſus dux eſſet noſter, qui cœlum per paſſiones nobis reſeraret, quia per paſſiones nos ad gloriam cœleſtem graſſari voluit; ut plenè conſtaret nobis, etiam per paſſiones ingreſſum in illud patere. Inde legimus *Luc.* XXIV. 26. *oportuiſſe Chriſtum iſta pati, & ita intrare in gloriam ſuam:* Deumque conſtituiſſe, ut eâdem ratione fideles ad ſalutem contenderent, liquet ex *Rom.* VIII. 29. ubi dicitur Deus fideles *prædeſtinaſſe, ut conformes ſint imagini Filii ſui;* ſc. ut perinde atque ille per crucem ac paſſiones ad gloriam contendant. Quod porro docetur 2 *Tim.* II. 11, 12. *Hebr.* XII. 1, 2. his adde *Act.* XIV. 22. 2 *Tim.* III. 12.

Diſcrimen inter ſacerdotium Chriſti & Aaronicum.

VI. Ut autem modus quo Deus munus hoc Sacerdotale Filio ſuo impoſuit plenius cognoſcatur, ante omnia diſcrimen inter Sacerdotium Jeſu Chriſti & Aaronicum conſiderandum eſt. Illud vero varium eſt ac multiplex.

Primum.

VII. Primo. Sacerdotium Aaronicum impoſitum fuit ſine juramento; Jeſu Chriſti verò cum juramento: *Hebr.* VII. 20, 21. *Alii quidem ſine jurejurando Sacerdotes facti ſunt: hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es Sacerdos in æternum.* Rebus autem minoris momenti confirmandis non ſolent adhiberi juramenta, ſed ſolummodò præſtantioribus. Deinde; Res juramento confirmata reſcindi non poteſt aut immutari: Non itaque Sacerdotium Aaronicum juramento confirmari debuit, quia abrogandum & meliori ceſſurum: Chriſti verò æternum eſt duraturum, ideoque juramento confirmatum.

Secundum.

VIII. Secundò. Sacerdotium Chriſti eſt ſecundum ordinem Melchiſedec, *Pſal.* CX. 4. In eo autem duplex conſpicitur diſcrimen à Sacerdotio Aaronico: 1. Aaronicum non erat conjunctum cum poteſtate regiâ; ex aliâ quippe tribu, Leviticâ nimirum, aſſumtum, & familiæ Aaronis ſpeciatim alligatum: Unde nec reges functiones ſacerdotales exercere potuerunt: Exempla vide in Saul, 1 *Sam.* XIII. 8. & Uſiâ, 2 *Chronic.* XXVI. 16. Melchiſedec autem ſimul Rex fuit & Sacerdos Dei Altiſſimi, *Geneſ.* XIV. 18. 2. Sacerdotium Aaronicum tranſiit de patre in filium: Meſſias autem, perinde uti Melchiſedec, nec ſucceſſit alteri, nec ſucceſſorem habet; ſed illius ſacerdotium eſt ἀπαράβατον & æternum: *Hebr.* VII. 23, 24. *Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic autem eò quod manet in æternum, intranſibile habet ſacerdotium.* Unde & *verſ.* 3. de Melchiſedeco dicitur, quod fuerit *ſine patre, ſine matre, ſine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, aſſimilatus autem Filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum.* Perperam autem Pontificii hunc Melchiſedeci typum ulterius applicant Miſſæ ſuæ: Quod ſicut Melchiſedec Deo obtulit panem & vinum; ita & Jeſus Chriſtus ſeipſum obtulerit Deo ſub ſpeciebus panis & vini. Primò enim, Melchiſedec non obtulit Deo panem & vinum; nulla quippe ratio erat, quæ Moſen movere poterat ad ſacrificium aliquod Melchiſedeci deſcribendum: ſed quidem eum vocandi Sacerdotem, quia narrat Melchiſedecum Abrahamo benedixiſſe. Dicitur autem Melchiſedec protuliſſe panem & vinum, non in oblationem Deo, ſed ad cibandum Abrahamum ejuſque milites, à perſecutione regum defeſſos, *Geneſ.* XIV. 18, 19. Deinde; cum autor ad Hebræos tam prolixè & ſæpius Melchiſedeci typum Chriſto applicet, nullamque hujus ſignificationis mentionem faciat; manifeſtum eſt eam extra Scripturam à Doctoribus Pontificiis, ad ſacrificii ſui Miſſatici abſurditatem aliquatenus incruſtandam, excogitatam eſſe.

Tertium.

IX. Tertiò. In Sacerdotio Aaronico hoſtia & Sacerdos ſubjecto differebant; in Sacerdotio Jeſu Chriſti, idem hoſtia ac Sacerdos: *Hebr.* IX. 12. *Non per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introivit ſemel in ſancta.* Vide & *cap.* X. 5, 6. &c. omniaque illa loca, quibus ſe ipſum obtuliſſe, & pro nobis in mortem tradidiſſe dicitur; *Matth.* XX. 28. *Rom.* V. 8. 2 *Cor.* V. 15. *Gal.* I. 4. 1 *Tim.* II. 6. *Tit.* II. 14. & alibi.

Quartum.

X. Quartò. Differunt efficaciâ: Sacrificia enim Aaronica, utpote expiandis ſolummodò levioribus peccatis inſtituta, non poterant expiare peccata gravia, quibus pœna mortis erat conſtituta: *Hebr.* X. 4. *Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata.* Jeſus Chriſtus autem ſeipſum obtulit hoſtiam pro peccatis omnibus: *Hebr.* X. 12. *Hic unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextrâ Dei.* 1 *Joan.* I. 7. *Si in luce ambulaverimus, ſicut ille* (Deus) *in luce eſt, ſanguis Filii ejus Jeſu Chriſti purgat nos ab omni peccato.* Ita quidem, ut nunquam in poſterum conſcientia nos torqueat aut condemnet; ſed in pleniſſimâ illius reconciliatione læti ac fiduciâ pleni acquieſcamus. *Hebr.* IX. 13, 14. *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ adſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: Quantò magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum æternum ſemet-ipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi?* Quamvis enim

enim verba hæc videantur accipi posse de mundatione illâ animæ, quâ peccatis valedicit, & sanctimoniæ operam dat: Tamen propriè respici videtur ad mundationem illam, quâ conscientia à morsu, quo peccatorem ob peccata præcedentia torquet, liberatur per sensum remissionis peccatorum. 1. Quia non animum aut cor mundari dicit, sed conscientiam. 2. Quia hic sanguis Christi opponitur sacrificiis Veteris Testamenti, non quatenus peccatorem à peccato retrahebant ad sanctitatis studium; sed quatenus ea reatum carnis, id est, inhabilitatem intrandi in templum ac cœtum Israëlis auferebant. 3. Non agitur de sanguine Christi, quatenus operationem quandam circa hominem exserebat ad eum convertendum; illud enim in sequentibus tanquam mundationis hujus finis additur, *ad serviendum Deo viventi*: Sed hic agere videtur de ejus operatione in conscientiâ hominis, quatenus illa Deum respicit ut judicem ac vindicem peccati.

Quintum. XI. Inde jam emergit quintum discrimen, Quod sacrificia Aaronica quotannis, imo quotidie repetebantur; quia erant inefficacia, neque conscientiæ solidam ac plenam poterant adferre tranquillitatem; uti docetur *Hebr.* x. 1, 2, 3. Dominus Jesus autem seipsum semel obtulit, & *unicâ* illâ *oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, *Hebr.* x. 14. Unde *vers.* 10. dicit: *In quâ voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.* Et *vers.* 12. *Hic unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextrâ Dei.* Et prolixè *cap.* IX. 25, 26, 27, 28. & *cap.* VII. 27. Quod observandum contra Pontificios, qui statuunt in Missâ suâ esse repetitionem sacrificii Jesu Christi: Primò enim manifestè docet Scriptor ad Hebræos locis citatis, Christi sacrificium non repeti, sed semel esse peractum 2. Quæ repetitio sacrificii Christi esse potest, ubi nulla est sanguinis Christi effusio? Et sacrificium hic fingere incruentum, est contradictoria fingere. 3. Injurium est illud sacrificium vero sacrificio Christi; insimulat enim Christi sacrificium insufficientiæ & inefficaciæ, quasi continuâ repetitione indigeat; cum Christus unicâ oblatione, ejusque in cœlo continuatione, nos plenè Deo reconciliet, peccatorumque remissionem obtineat.

Sextum. XII. Sextò. Sacerdotium Leviticum peractum est in terris: Sacerdotium Jesu Christi inchoatum quidem est in terris, sed in cœlo est consummatum. *Hebr.* IX. 24. *Non in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum; sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* *Cap.* VII. 26. *Talis decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens*, &c. *& excelsior cœlis factus.* Vide & *cap.* VIII. 1. & 4. Hinc & *cap.* IV. 14. vocatur *Pontifex magnus, qui penetravit cœlos.* Adeo ut Sacerdotium Christi multis modis Aaronicum antecedat.

CAPUT XIX.

De Functione Muneris Sacerdotalis, Oblatione & Intercessione.

Duæ functionis Sacerdotalis partes.

I. FUnctio consistit in ipsâ muneris Sacerdotalis apud Deum administratione. Illius duas cum omnibus fermè Theologis statuimus partes: Oblationem nimirum & Intercessionem: Quibus quasi tertiam quidam addunt, Benedictionem: Verum ea sub prioribus commodè comprehenditur, quatenus Christus per illas non tantum jus benedictionem nobis conferendi acquisivit: sed & quatenus benedictio reliquarum complementum est, ipsæque in illâ terminantur.

1. Oblatio Inchoata in terris.

II. Oblatio est, quâ Jesus Christus seipsum Patri suo obtulit in hostiam & victimam expiatoriam pro peccatis nostris. Illius respectu dicitur *seipsum pro nobis dedisse*, *Tit.* II. 14. & *pro peccatis nostris*, *Gal.* I. 4. & quidem *in oblationem & victimam Deo in odorem suavitatis*, *Eph.* V. 2. Oblatio hæc peracta est partim in terrâ, partim in cœlis. In terrâ: Quando seipsum, ut mandato Patris obediens esset, ultrò ac liberè tradidit in mortem cruentam ac maledictam, sanguinemque suum pretiosum, tanquam redemtionis pretium, effudit pro nobis: Quam obedientiam, ad mortem usque crucis, Pater ita gratam habuit, ut sanguinem illum, tanquam plenariam persolutionem pro peccatis nostris, acceptaverit de manu Filii sui, illoque se moveri passus sit ad plenam nobis peccatorum remissionem donandum. Hinc dicitur *propter peccata nostra mortuus; peccata nostra tulisse in cruce, seipsum dedisse redemtionis pretium pro nobis*; & quæ sunt similes locutiones: *Matth.* XX. 28. *Rom.* IV. 25. 1 *Pet.* II. 24. 2 *Corinth.* V. 15. & 21. & alibi passim.

Consummata in cœlis.

III. Perfecta autem & consummata est in cœlis: quia per sanguinem suum cœlum antea clausum, *Hebr.* IX. 8. aperuit, *vers.* 12. atque ita per proprium sanguinem cœlum ingrediendo eum quasi intulit in sacrarium, Deoque Patri suo præsentavit. Quod docetur in *Epist. ad Hebr.* passim, præsertim *cap.* IX. illustratque id divus Scriptor exemplo ac similitudine summi Pontificis sub Veteri Testamento. Quia maxima inter oblationem Jesu Christi, & oblationem victimarum, præsertim victimæ illius anniversariæ, per Pontificem sub Veteri Testamento quotannis offerendæ, convenientia ac similitudo est. Sicut enim mactatis victimis Pontifici per sanguinem, & non sine sanguine, aditus patebat in tabernaculum, *Hebr.* IX. 7. Ita & Dominus Jesus non nisi per proprium sanguinem

cœ-

cœlum antea clausum aperuit, *Hebr.* IX. 8, 12. & in illud tanquam Sacerdos ingressus est, *vers.* 24. & *cap.* X. 19, 20, 21. quod *habeamus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est, carnem suam; & Sacerdotem magnum super domum Dei.* Et *cap.* V. 8, 9, 10. *Cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedec.* Hinc *Rom.* IV. 25. dicitur *traditus propter delicta nostra, & resurrexisse propter justificationem nostram.* Deinde: Sicut sanguis victimæ mactatæ inferebatur à Pontifice in Sanctuarium, ibique spargebatur, atque adeo Deo repræsentabatur; & hac suâ actione Pontifex expiationem peccatorum quasi procurabat apud Deum: Ita & sanguis Jesu Christi in cœlo, non propriè, sed modo quodam loquendi, Deo est præsentatus; quatenus Jesus Christus, qui non nisi per proprium sanguinem cœlum intravit, sese in cœlo coram Patre pro nobis sistit: atque ita figuratâ quâdam loquendi ratione, vulnera sua ac sanguinem Patri ostendere, sanguinemque suum Patri offerre dici potest; remissionemque peccatorum nostrum tam efficaciter procurare, non aliter ac si sanginem suum continuò Patri ostentaret. Simili locutione, quâ *Hebr.* XII. 24. *Sanguinis Christi aspersionem meliora loqui* dicitur *quam Abelis:* Allusione factâ ad Abelis sanguinem; sicut enim ille vindictam clamabat contra fratrem apud Deum, *Genes.* IV. 10. ita sanguis Jesu Christi pro hominibus peccatoribus effusus remissionem flagitat apud Deum.

Mors Christi etiam vere est oblatio, & non ad eam præparatio tantum.

IV. Quæ cum ita sint, patet jejunè nimis de morte Christi illos sentire, qui eam præparationem tantum ad oblationem, in cœlo solummodò peragendam, vocant, Dominoque Jesu in terris degenti functiones Sacerdotales non attribuunt. Licet enim ultrò fateamur, Sacerdotium Jesu Christi passim, præsertim in *Epist. ad Hebr.* variis locis, interque alia *cap.* II. 17. IV. 14. VII. 26. VIII. 1, 2, 3, 4. IX. 12, 24, 25, nobis describi, tanquam in cœlo administratum: non tamen id facit ad exclusionem earum functionum, quæ in terrâ peractæ, & suo modo consummatæ sunt. Quamvis enim Dominus Jesus dum in terris fuit, in terminis non vocetur Sacerdos; actiones tamen sacerdotales illi attribuuntur; ut quod *sese tradidit pro nobis oblationem & hostiam in odorem suavitatis, Eph.* V. 2. Quod *dederit animam suam redemtionis pretium pro multis, Matth.* XX. 28. quod *sanguinem pro multis effuderit in remissionem peccatorum, cap.* XXVI. 27. & passim quod *pro nobis sit mortuus.* Distinguendum itaque inter actus & functiones sacerdotales Jesu Christi, quarum una ad alteram collata, rationem habet initii & inchoationis; altera verò rationem consummationis. Mors Christi, seu oblatio in cruce facta, respectu repræsentationis coram Deo Patre in cœlis, rationem habet initii seu inchoationis sacrificii Christi; quæ tamen in sese spectata suo modo in terris perfecta fuit: Hinc *Hebr.* IX. 25. *& seqq.* dicitur se obtulisse cum mortuus est: probans enim Christum *non intrasse in cœlum, ut seipsum sæpius offerat*, hoc argumento utitur; quod *alias oportuisset enim frequenter pati ab origine mundi:* quæ ratio non stringeret, si mors Christi oblationis ipsius pars non esset. Et *cap.* X. 12. *Hic unâ pro peccatis oblatâ hostiâ, in sempiternum sedet in dextra Dei;* apertè docens, Jesum Christum jam ante suam ad dextram Dei sessionem sese obtulisse. Et 1 *Pet.* II. 24. dicitur *peccata nostra in corpore suo super lignum tulisse*, id est, propter peccata nostra crucis mortem tulisse, atque ita peccatorum nostrorum reatum abstulisse; quod aliâ ratione, quàm oblatione ac sacrificio pro peccatis nostris non fecit. Quid quod 2 *Cor.* V. 21. dicatur Deus Jesum, *qui peccatum non novit, peccatum fecisse pro nobis;* quod nihil aliud quàm mortem ejus respicere potest: sensus enim est, Deum Patrem Jesum, qui peccatum non novit, ita voluisse tractari, perinde ac si peccator esset, eamque crucis mortem maledictam subire, quæ solis debita erat peccatoribus: quia autem addit, Jesum factum *peccatum pro nobis*, manifestè ostendit, diram illam ac maledictam mortem sacrificii rationem habere, imo sacrificium pro peccatoribus esse propriè dictum. Idem sensus est verborum *Gal.* III. 13. *Christus nos liberavit à maledictione Legis, factus maledictio pro nobis;* nempe quando in cruce pendebat; sequitur enim: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

Consummatio ejus est in cœlis.

V. At comparitio Domini Jesu redivivi in cœlis, ejusque coram Deo Patre præsentatio seu oblatio, rationem habet consummationis sacrificii. Christus enim per sanguinem suum in cœlum ingressus, illius vim propius applicat, atque ita sacrificium suum plenè perficit ac consummat. Quia autem mors Christi rationem habet initii oblationis, ingressus autem in cœlum rationem consummationis; hinc in Epist. ad Hebr. variis in locis ita loquitur divus Scriptor, perinde ac si Christus tum esset factus Sacerdos, quando sese in cœlo coram Patre præsentavit; quoniam tunc functiones illas obivit, quas mortem præcedere necesse fuit, & per quas propior mortis applicatio facta est; uti clarè videre est *Hebr.* II. 17. & IX. 24. Illud tamen nullo modo ad exclusionem mortis facit: imo potius mors oblatione includitur: unde & illi soli ejusque sanguini aliquoties Scriptura peccatorum nostrorum expiationem adscribit, eamque vocat *redemptionis*

nis pretium pro nobis; nullâ oblationis in cœlis peractæ factâ mentione: ut inter alia *Rom.* v. 9, 10. *Eph.* i. 7. *Coloss.* i. 14.

Refutatio objectionis.

VI. Hic forte objiciet quis, victimæ mactationem in Veteri Testamento non fuisse partem oblationis, sed solummodò præparationem ad illam. Resp. 1. Fateri nos libenter, victimæ mactationem non esse partem illius oblationis, quæ à Pontifice in Sancto Sanctorum fiebat, cum quâ oblatio Christi in cœlis facta comparatur: fuit tamen pars sacrificii, prout plenè & integrè consideratur, & suam etiam perfectionem habuit. 2. Alia est ratio mortis Jesu Christi, alia victimarum sub. Veteri Testamento: illæ enim a Sacerdotibus rapiebantur & trahebantur ad immolationem; Jesus Christus verò ultrò ac libere se in mortem tradidit ex amore in genus humanum: Itaque licet victimæ mactatio sub Veteri Testamento pars sacrificii non esset, idem tamen de morte Christi, ob maximum inter utramque discrimen, dici minimè posset.

Cur morti Christi remissio peccatorum adscribatur.

VII. Dicet forte alius: Si mors Christi rationem initii oblationis habet, præsentatio autem in cœlis rationem consummationis, cur ergo soli morti Christi remissio peccatorum ordinariè adscribitur? Resp. Quia mors, uti ex dictis liquet, summam ad peccata nostra expiandum efficaciam habet, oblatioque in cœlis omnem suam à morte efficaciam nanciscitur. Et sanè varia in morte Christ occurrunt, quæ illi efficaciam istam conferunt. Primò enim habemus promissum ac voluntatem Dei, qui humani generis redemtioni pretium hoc mortis Christi constituit: *Esa.* LIII. 10, 11. *Dominus voluit conterere eum in infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini per manum ejus prosperabitur. Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit & saturabitur: In scientiâ suâ justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam*, &c. Adeo ut Deus humani generis redemtionem noluerit alio pretio, quàm Filii sui sanguine peragi. 2. Consideranda est personæ dignitas: quia Filius Dei: *Joan.* III. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium suum unigenitum*, &c. *Rom.* VIII. 32. *Qui proprio Filio non pepercit, sed eum pro nobis omnibus dedit:* Sic & 1 *Joan.* IV. 9, 10. & alibi. Quæ personæ dignitas magnum virtuti mortis Christi pondus confert. 3. Innocentia ejus ac vitæ puritas: Hinc 1 *Pet.* 1. 18, 19. dicitur *agnus immaculatus: Cap.* II. 22. *peccatum non fecisse, neque inventa esse fraus in ore ejus:* & *cap.* III. 18. *justus.* 4. Obedientia promptissima ad mortem usque, & mortem quidem crucis; *Phil.* II. 7, 8. & *Hebr.* X. 5, 6, 7. 5. Tandem gravitas perpessionum, summa nempe animi angustia, & mors maximè maledicta ac cruenta. Ideo *Esa.* LIII. 11. dicitur *laborasse anima ejus;* & *Gal.* III. 13. ipse *factus maledictio pro nobis:* Quæ cum ita sese habeant, rectè concludimus, oblationem Jesu Christi non solummodò peractam in cœlis; sed & in terrâ, mortemque illius eximiam esse partem.

VIII. Secunda functio est Intercessio. Quid ea sit, & quomodo ab Oblatione differat, operæ pretium est paulo penitius inquirere. Quidam ad hanc referunt etiam preces illas, quas Dominus Jesus in terris degens fudit pro discipulis, aliisque: Sed minus rectè: illæ enim potius ad propheticum ipsius munus pertinent: Prophetæ enim, ut antea vidimus, est pro populo orare. Propriè ad illam respectat officium quod nunc pro nobis peragit in cœlo. Huc referri potest id quod legimus *Joan.* XIV. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum:* ibi enim tempus adscensionem Domini secuturum respici manifestum est: Etiam eximia illa precatio *Joan.* XVII. paulò ante captivitatem effusa, quâ Discipulos suos, omnesque in se credituros, Patri suo commendat: quæ Interpellationis quæ in cœlo fit typus quidam ac figura esse videtur. Directè autem huc spectant loca, quibus in cœlo pro nobis interpellare dicitur: ut *Rom.* VIII. 34. *Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Hebr.* VII. 25. *Unde & Jesus servare potest in perpetuum* (seu perfectè) *eos qui per ipsum accedunt ad Deum, semper vivens ut interpellet pro eis.* 1 *Joan.* II. 1. *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.*

2. Intercessio.

Quid sit.

IX. Sed nunc inquirendum, quid illa Intercessio sit, quâ Christus nunc in cœlis exaltatus, & gloriosè ad dextram Dei Patris regnans, fungitur.

Non est humilis supplicatio.

X. Primò Certum est, non esse humilem supplicationem ac precationem, quâ Dominus Jesus flexis genibus coram Patre prostratus, manibusque expansis, qui supplicantium gestus est, pro nobis orat. Pugnat enim id cum statu gloriæ & potestate regiâ ipsi in cœlo ac terrâ concessâ, *Eph.* I. 20, 21, 22. *Hebr.* I. 3, Nec etiam denotat simplicem affectum, quo Dominus Jesus propensus est ad peccata nostra expiandum, nobisque salutem dandum. Id enim jejunum nimis est: neque talis affectus denotat functionem aliquam Jesu Christi pro nobis apud Patrem, sicut de Intercessione passim Scriptura loquitur: Sed est mera tantum propensio & affectus internus erga nos nostramque salutem, qui in Domino Jesu etiam fuit, cum adhuc in terris versaretur, antequam in cœlum adscendisset; imo is causa est, quod mortem pro nobis obierit: *Joan.* XV. 13. *Majorem hac dilectionem*

nem nemo habet, quàm ut animam ponat quis pro amicis suis.

Sed apparitio coram Patre, & continua applicatio remissionis.

XI. Itaque aliud nihil Intercessione hac intelligi posse videtur, quàm præsentia & apparitio Jesu Christi coram Patre, & continua applicatio remissionis ad salutem, per oblationem sanguinis sui partam: Quæ apparitio figuratâ loquendi ratione intercessio appellatur; quia aliquam cum intercessione analogiam habet: Sicut enim advocatus suâ intercessione rei causam agit, & ipso intercessionis suæ actu, & quamdiu rei causam agit, pœnam suspendit; totaque ejus intercessio eò spectat, ut reus absolutionem à judice impetret; Ita & Dominus Jesus suâ intercessione nostram causam agit apud Patrem, pœnamque peccatis nostris debitam suspendit. Sed verò advocati metaphora totam muneris Christi rationem non exhaurit: Non enim Christus instar terrenorum patronorum causam dubiam agit, de eventu anceps ac dubius; sed de eventu certus continuum nobis commodat patrocinium, & liberationem à pœnâ efficacem procurat, quæ continuum sacerdotii ipsius effectum est. Perinde sicut præsentia & comparitio Josephi in aulâ apud Pharaonem (ut eam simili hoc aliquatenus illustremus) perpetuum & efficax medium fuit favoris & gratiæ regiæ obtinendæ erga fratres & consanguineos suos. Ita enim se res habet. Christus per proprium sanguinem ingressus est in cœleste ac æternum sanctuarium, ibique comparet coram facie Patris sui pro nobis, seque hac ratione pro nobis offert. Non quod sanguinem suum propriè Patri offerat: Sed quia in cœlo, in quod non nisi per proprium sanguinem ingressus est, seipsum coram Patre exhibet, tantumdem est ac si cruentus ac sanguine proprio adspersus se coram Patre exhibeat, & vulnera sua quasi continuò hiantia, sanguinemque quem pro peccatis hominum fudit emittentia, Patri ostentet. Quia verò in eo maxima est efficacia ad remissionem pro nobis impetrandum, & à condemnatione liberandum; ideo Scriptura, ut efficaciam illam exprimeret, figurato loquendi modo dicit, Dominum Jesum pro nobis apud Patrem intercedere; id est; tam efficaciter procurare & obtinere remissionem peccatorum ac salutem nostram æternam, non aliter ac si coram Patre prostratus jaceret, vulnera sua ostendens, suppliciterque orans, ut propter illa hominibus peccata condonet. Adeo ut ex hisce liquere videatur, Intercessionem non esse actum reipsâ ab oblatione, quatenus in cœlo peragitur, distinctum: nam & oblatio phrasi comparitionis coram Patre exprimitur; sed vel sub oblatione posse comprehendi; vel esse effectum illius immediatum ab eâque inseparabilem; vel potius unam ad alteram relatam habere rationem inchoationis, alteram vero continuationis; adeo ut oblatio sit intercessio inchoata; & intercessio oblatio continuata.

Opponitur accusationi.

XII. Ut autem intercessionis hujus vis melius percipiatur, attendendum intercessionem opponi solere accusationi: ita & hæc Jesu Christi intercessio consideranda est tanquam oppolita accusationi, eique duplici: uni, quam adversus nos instituit diabolus, qui propterea *Apoc.* XII. 10. vocatur κατήγορος *& accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.* Alteri, quam adversus nos instituunt peccata, quibus clamor ad Deum tribuitur, quo vindictam efflagitant, *Jacob.* v. 4. Unde sanguis Christi *meliora loqui* dicitur *quàm sanguis Abel, Hebr.* XII. 24. quia clamorem illum peccatorum diluit.

Non est confundenda cum munere regio.

XIII. Cavendum autem hic, ne functionem hanc cum munere Christi regio confundamus; perinde quasi aliud nihil sit, quàm præstatio & actualis communicatio eorum quæ ad fidem & conversionem necessaria sunt ut peccatorum remissionem adipiscamur. Sic enim omnis hujus functionis efficientia versaretur circa hominem; cum contra Scriptura doceat, eam versari circa Deum: quia enim dicit, Christum *interpellare pro nobis, Rom.* VIII. 34. *comparere coram Patre pro nobis, Hebr.* IX. 24. esse *advocatum nostrum apud Patrem, 1 Joan.* II. 1. manifestè docet, functionem hanc Sacerdotalem totam circa Deum Patrem occupari, ut eum propitium reddat hominibus. Manifestum certè est discrimen inter Regem & Sacerdotem: Rex quippe minister Dei est apud homines, *Rom.* XIII. 1. *& seqq.* at Sacerdos constituitur ut sit legatus aut interpellator pro hominibus apud Deum, *Hebr.* V. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Quod si duo munera hæc confundamus, perit omnis ἐνέργεια & elegantia collationis, quam divus scriptor ad Hebr. instituit inter Sacerdotes Aaronicos Veteris Testamenti, & Dominum nostrum Jesum Christum, tanquam summum Novi Testamenti Pontificem secundum ordinem Melchisedec.

Quo sensu Christo tribuatur thronus gratiæ.

XIV. Dices. Attamen Domino Jesu Pontifici nostro tribuitur thronus gratiæ & potestas nos juvandi & liberandi: *Hebr* II. 17, 18. & IV. 15, 16. Quæ propriè regum sunt. Resp. Quia divus scriptor *cap.* I. Dominum Jesum nobis proposuit tanquam regem, perinde uti & Melchisedecum, *cap.* VII. illi etiam tanquam regi thronum adscribere debuit: nequaquam tamen munus regium cum Sacerdotali confundere voluit, sed utrumque conjungere. Tribuit ergo thronum gratiæ Jesu Christo, qui Pontifex, sed non quà Pontifex est, sed qua Rex à Patre constitutus. Est ergo rex simul ac Pontifex, ac proinde

de Pontifex, qui quatenus rex thronum habet gratiæ.

Nec etiam repugnat muneri regio.

XV. Sed nec ab alterâ parte credendum, functionem hanc intercessionis pugnare cum potestate regiâ Domini nostri Jesu Christi. Nam sicut duo ista munera, Sacerdotale nimirum & regium, simul consistere nequeunt, si regium munus concipiatur tanquam supremum, independens, nullique subordinatum (qui enim rex talis est, quâ ratione alium tanquam superiorem oret, aut apud eum intercedat?) Ita optimè conveniunt, si regnum consideretur tanquam ab alio collatum, ejusque supremæ potestati subordinatum, ab eâque dependens: Quale est regnum Domini nostri Jesu Christi, ipsi tanquam mediatori à Patre concessum. Sic utraque hæc functio optimè convenit in Melchisedeco. Sic videmus Josephum regiâ potestate donatum, solum tantum supra se habentem regem Pharaonem, & tamen pro fratribus apud Pharaonem intercedentem, *Genes.* XLVI. & XLVII. Eodem modo & Christo potestas regia & intercessio, seu Pontificatus, simul attribuitur, *Rom.* VIII. 34. *Hebr.* VIII. 1, 2.

Benedictio.

XVI. Quia vero Dominus Jesus per Oblationem & Intercessionem suam à Patre potestatem accepit æternam nobis conferendi benedictionem; hinc & illa ad munus ejus Sacerdotale referri debet, & sub duabus hisce functionibus comprehendi potest, utpote quæ in illâ consummationem suam accipient. Illius expressè meminit divus Scriptor *Hebr.* IX. 28. *Christus semel oblatus est, ad multorum peccata auferendum: secundò sine peccato apparebit exspectantibus se in salutem.* Alludit ad factum Pontificis, quem cum reatu peccatorum in Sancta Sanctorum ingressum populus exspectabat, dum ipse interim sanguine victimæ peccata populi expiaret; qui postea egrediens populo jam à peccatis expiato benedicebat, omniaque à Deo fausta vovebat ac precabatur. Ad eundum modum etiam Christus semel cœlum est ingressus, ad expiandum nostra peccata oblatione & intercessione suâ: interim à fidelibus suis non conspicitur, sed exspectatur ab iisdem ut egrediatur ipsisque benedictionem divinam conferat: Tempore autem ultimi judicii egredietur ad suos sine peccato, id est, sine reatu peccatorum, quæ jam per ipsum expiata sunt; ablatique illius reatus effectum suis præstabit, non tantum fausta illis vovens ac precans, instar Pontificis Levitici; sed & conferens, & divinâ suâ virtute ex morte vindicans ac salute æternâ donans. Hæc verò benedictio, sicut tanquam muneris Sacerdotalis complementum considerari potest; ita non nisi ratione considerandi ab actu regio, quo salutem credentibus largitur in judicio extremo, differt.

CAPUT XX.

Examen sententiæ Socini de Satisfactione Jesu Christi.

Triplex de redemtione Christi sententia.

I. EX hisce facile liquet, quis sit Sacerdotii Jesu Christi actus, nempe impetratio remissionis peccatorum, & redemtio nostri. Quâ autem in re ea consistat, non eadem omnium est sententia.

Socini refellitur, ex naturâ Sacerdotii.

II. Socinus, & qui cum ipso sentiunt, illam in eô collocant, quod Christus per proprium sanguinem in cœlum ingressus, potestatem à Patre acceperit in omnia, quâ præditus, homines à peccatis ad justitiam convertat, & sic eorum expiet peccata, ipsosque Deo reconciliet. Sed verò, nimis id dilutum est, quàm ut in eo Sacerdotium Christi compleri judicetur. Hoc enim quod ipsi Christo tribuunt, tanquam Propheta & Rex facere potest: Quis verò hic est actus Sacerdotalis? quæ oblatio? Nudus tantum est ingressus in cœlum, & otiosa tantum præsentatio, quæ nullam vim aut efficaciam propriè dictam habet apud Patrem, iram ejus super peccatis nostris accensam placandi; quod Sacerdotis est: Sed acquisitio tantum potestatis soli Patri subordinatæ, quâ, per Spiritum sibi à Patre datum, homines à peccatis convertere, & conversis pro supremâ suâ potestate peccata condonare potest. At verò totum illud Regis est. Ut propterea Sacerdos jure meritò vocari possit, necesse est ut actu aliquo Sacerdotali, qui vim & efficaciam propriè dictam habet apud Patrem, eam adeptus sit: perinde uti Sacerdos Veteris Testamenti, qui in sanctuarium ingressus sanguinis oblatione Deum placans, postea potestatem populo benedicendi accepit à Deo. At verò, secundum ipsos, nulla ejusmodi actio sacerdotalis intercessit; quia jam Deus peccata remittere volebat, juxta eorum sententiam, antequam hæc oblatio Christi fieret.

Quid propriè sit Sacerdotium.

III. Non itaque regnum Christi cum ipsius Sacerdotio confundendum est. Rex, perinde ut Propheta, (uti diximus) minister Dei est, mandata vicemque Dei gerens apud homines. Sacerdotis autem actio tota pro hominibus occupatur apud Deum, uti dicitur *Hebr.* V. 1. Idque evidentissimè liquet ex Sacerdotio Veteris Testamenti hujus Sacerdoti typo: tota enim illius functio circa Deum occupata fuit. Hinc ritibus quibusdam sacris Sacerdotes initiari debebant, omnisque impurus, mutilus, aut aliquo corporis vitiô notatus à sacerdotio arcebatur, ut ita Deo consecrati, ipsi ministrarent. Ita eorum functio vocatur *ministerium Dei*, *Exod.* XXVIII. 41. XXXIX. 44. & alibi; quia nempe sacrificia offerendo fungebantur officio, quod propriè circa Deum occupatur. Quod clarius

explicatur phrasi *ad Deum appropinquandi*, *Levit.* x. 3. xxi. 21. *Esech.* xl. 46. xliv. 13, 14, 15. Quæ evidentissimè evincit, munus ipsorum non circa homines propriè, sed circa Deum occupatum fuisse. Hinc & victimas dicuntur immolare, & Deo offerre, in Levitico passim. Ideoque & sacrificia primò in tabernaculò, deinde in templò fieri debebant, quæ durante œconomiâ legali Dei peculiare habitaculum fuerunt; ut ita victimarum sanguis in templum, & victimæ illius anniversariæ in sanctum sanctorum, ipso expiationis die, illatus, Deo offerretur, & quasi in ejus conspectu spargeretur, nullam aliam ob causam, nisi ad impetrandum remissionem peccatorum populi, & facultatem populo jam reconciliato benedicendi. Ut itaque sacrificium Christi tanquam antitypus typo suo respondeat, necesse etiam est, ut illius operatio propriè circa Deum occupetur.

Etiam ex Scriptura.

IV. Sed & Socini sententia validius convellitur, si consideremus vim & efficaciam quam Scriptura passim morti Christi adscribit. Exinde enim liquebit eam habuisse rationem sacrificii propriè dicti, per quam Deus ex iratò placatus est redditus, peccataque, iræ suæ causam, remittere voluit.

Quando Christus vocatur victima pro peccatis.

V. Ac primò quidem id evincunt omnia Scripturæ loca, quibus Christus vocatur victima ac oblatio pro hominibus, aut pro peccatis hominum. Ut *Esa.* liii. 10. *Eph.* v. 2. *Hebr.* ix. 14, 26. x. 10. & alibi. Ex illis enim ostendimus, similitudine adhibitâ inter victimas ac oblationes Veteris Testamenti & oblationem Jesu Christi æterni Sacerdotis, quod sanguinis sui effusione suique ipsius oblatione, Deum iratum placaverit, remissionemque obtinuerit. Sanè oblationum expiatoriarum, quæ fiebant pro peccato, ea fuit vis, ut in ipsas quasi irâ Dei derivatâ, homo eâ liberaretur: hoc est, ut ipsis infligeretur mors violenta, cujus intuitu Deus hominem, peccato suo mortem meritum, in gratiam reciperet: Hinc &, quando oblationes ejusmodi præcipiuntur, additur plerumque, *& rogabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei*, aut, *propitius erit ei Dominus*; *Levit.* iv. 20, 26, 31, 35. *cap.* v. 10, 13, 16, 18. &c. Manifesto indicio, quod ipsa sui oblatione peccata auferebant, id est, reatum ac pœnam tollebant. Hinc & victimarum capiti manus imponebantur, quasi hoc ritu peccata hominum in illas transferrentur, *Levit.* i. 4. xvi. 21. Ut itaque typus rectè respondeat antitypo suo, necesse est, ut mors à Christo susceptа rationem habeat gravis mali Christo impositi, quò pœnam peccatis nostris commeritam quasi in se transtulit, & hac suâ passione Deum placavit, nostrorumque peccatorum remissionem obtinuit. Huc quoque pertinet 2 *Cor.* v. 21. ubi Christus, qui peccatum non novit, dicitur à Deo *factus peccatum pro nobis*: Quia durâ adeo morte Christo ob peccata nostra impositâ, peccatorum nostrorum pœna quasi in ipsum translata est.

Propitiatio.

VI. Idem 2. clarius probant omnia illa loca, quibus Christus ἱλασήριον & ἱλασμὸς pro peccatis nostris appellatur; *Rom.* iii. 25. 1 *Joan.* ii. 2. & iv. 10. & ἱλάσκεσθαι *peccata populi*, *Hebr.* ii. 17. Quibus loquendi formulis manifestè indicatur, Dominum Jesum Patrem suum nobis propitium reddidisse: & sive id applicetur morti Jesu Christi, sive illius apparitioni in cœlò coram Patre, semper constat, omnem propitiationis hujus efficaciam à morte, quam Christus pro peccatoribus sustinuit, derivandam; cum apparitio illa in cœlò, nisi per sanguinem, quem Deus ut pro peccatis nostris fusum intuitus est, facta foret ad nostri cum Deo reconciliationem inefficax fuisset.

Pro peccatis, vel propter peccata nostra mortuus.

VII. Tertiò. Idem plenius evincunt omnia illa loca, quibus Christus *pro peccatis nostris* vel *propter peccata mortuus* dicitur: ut *Esa.* liii. 4, 5, 6. 1 *Cor.* xv. 3. *Galat.* i. 4. 1 *Pet.* iii. 18. Quibus in locis occurrunt voculæ ὑπὲρ & περὶ: Illis autem denotatur causa impulsiva, quæ Deum Patrem moverit, cur Christum pro nobis mori voluerit, nim. peccata nostra. Quo sensu vocula hæc usurpatur *Rom.* xv. 9. ubi gentes dicuntur *laudare Deum* ὑπὲρ ἐλέους. 2 *Cor.* i. 11. *Gratiæ agantur* ὑπὲρ ἡμῶν. Et *cap.* xii. 10. *in angustiis* ὑπὲρ Χριστοῦ. Quibus in locis, aliisque, voculam ὑπὲρ causam denotare impulsivam extra dubium est. Eadem est vis vocis περὶ. 1 *Cor.* i. 4. *Gratias ago Deo* περὶ ὑμῶν. *Juda vers.* 15. *Deus arguet impios* περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας. Sed objiciunt, voculas hasce non causam impulsivam, sed finalem designare, seu quonam respiciat, & in quem veluti scopum mens agentis intendat. Resp. Si consideremus voces illas seorsim, non diffitemur quin alicubi, imo aliquoties, causam finalem denotent; sed si integra phrasis consideretur, explicatio hæc admitti hisce locis non potest. Non enim peccata nostra pro scopo habuit. Dices. Mortuus est ut peccata nostra aboleret. Resp. Impropriam admodum esse locutionem, pro peccatis mori, id est, ad destructionem peccatorum mori, seu ut peccata destruas. Tum enim non peccata, sed eorum destructio intenditur. Dices. Similem occurrere locutionem *Rom.* iv. 25. *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* Et 1 *Cor.* vii. 2. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat.* ubi vocula *propter* non potest denotare, nisi finem, qui est in priore loco destructio peccatorum, in posteriore, evitatio scortationis. Resp. 1. Duobus hisce in locis occurrere voculam ἵνα, non ὑπὲρ & περὶ: de quarum sensu propriè controver-

trovertimus. 2. Non liquere, in loco *Rom.* IV. 25. significare finem: non enim sequitur, licet ἵνα in posteriore textus illius membro designet causam finalem, etiam in priore membro illam designare: quia in priore mortis passioni additur; atqui passionibus addita semper significat causam impulsivam: ut *Eph.* v. 6. *Levit.* XXVI. 28. *Deuter.* XVIII. 12. neque etiam ipsi eundem illi sensum tribuunt; secundum ipsos enim mortuus est ad destructionem peccatorum; sed non ad destructionem justificationis resurrexit. 3. Esto in locis istis hunc sensum admittendum esse; ipsa contextus ratio docet, illam interpretationem necessariò hic (saltem in posteriore loco) esse quærendam; non enim conjugii finis est scortatio, sed scortationis vitatio: Contrarium autem locum habet in locis allegatis, quibusdam saltem, ubi Christus *pro peccatis nostris mortuus* dicitur; contextus enim ratio evincit, non causam finalem, sed impulsivam intelligendam esse: Quod inter alia manifestissimè apparet *Galat.* I. 4. ubi Christus seipsum dedisse dicitur ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, *ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam*, &c. Illa enim ultima verba causam finalem continent: si jam prioribus eandem contineri velimus, jam bis idem dictum fuerit ab Apostolo, sensusque erit planè alienus: Christus dedit semetipsum ut destruat peccata nostra, eò fine ut eriperet nos de præsenti sæculò nequam: quæ foret tautologia admodum inficeta & impertinens. Si verò causam impulsivam denotet, sensus erit elegantissimus: Christus dedit semetipsum pro peccatis nostris, seu, propitiationem pro peccatis nostris; ut ita reatu peccatorum nostrorum abolito nos eriperet de præsenti sæculo nequam: hoc est, à peccatis converteret ad justitiam. Idem dici potest de *Esa.* LIII. ubi Christus non tantum dicitur *vulneratus propter iniquitates nostras*, sed & *languores nostros tulisse*; & quod *Dominus omnium nostrum iniquitatem in eo posuerit*: perinde quasi peccatorum nostrorum translatio à nobis in Dominum Jesum Christum facta sit, ut morte cruentâ ea expiaret.

Cur in hoc negotio nunquam ira, sed semper amoris divini meminerit Scriptura.

VIII. Sed, inquiunt, Deus cum Filium traderet in mortem, iratus nobis non fuit, sed ex amore Filium nobis misit: nunquam enim iræ divinæ, sed semper amoris Scriptura meminit, quando de missione Filii in mundum loquitur. Resp. 1. Deum ob peccata hominibus iratsci, notius est, quàm ut probatione indigeat: videantur inter alia *Psal.* v. 5. *Esa.* LIX. 2. *Coloss.* III. 6. Etiam eò tempore, quò Filium in mundum misit, iram Dei erga peccata accensam docet Apostolus *Rom.* I. 18. *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem & injustitiam hominum*, &c. *Eph.* II. 3. *Eramus naturâ*, seu verè, *filii iræ, sicut & cæteri.* 2. Sed verò ira Dei non semper eodem significatu accipitur. Quandoque denotat affectum puniendi, magnitudine ac gravitate peccati exstimulatum, non tamen cum immutabili proposito puniendi conjunctum: quo sensu Dominus dicit Mosi *Exod.* XXXII. 10. *Dimitte me, ut iratscatur furor meus contra eos.* Qui affectus sæpe à Deo sistitur, interveniente ejus amore, quo peccatoris resipiscentiam exspectat, & resipiscenti condonat. Aliquando significat firmum ac immutabile Dei propositum peccatorem puniendi: Ut *Joan.* III. 36. *Qui Filio inobediens est non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Hoc posteriore significatu, quando Deus ex amore nobis Filium suum misit, nobis iratus fuisse dici non potest: Quia illa nullum amoris temperamentum admittit. Solummodò illi ira adscribitur priore significatu. Ira autem hæc temperamentum quoddam amoris ac misericordiæ habuit: ostendit nempe se Deus reconciliabilem, & humani generis amantem; ideoque Filium suum in mortem tradidit, ut amorem suum erga justitiam ostenderet, & cruentâ ac dirâ morte Filii sui placatus, plenè hominibus reconciliaretur. Et quia in hoc justitiæ cum misericordiâ, seu iræ cum amore temperamento, amor ac misericordia longè excedunt iram ac vindictam, Deusque ex amore erga homines Christum dederit, qui sacrificium expiatorium esset futurus pro eorum peccatis; hinc est quod Scriptura in negotio hoc nunquam iræ divinæ, sed semper amoris meminerit.

Sanguis Christi redemtionis pretium.

IX. Quartò occurrit vox ἀπολύτρωσις, *Eph.* I. 7. *Coloss.* I. 14. Quibus affines sunt λύτρον & ἀντίλυτρον, *Matth.* XX. 28. 1 *Tim.* II. 5, 6. & expressè quidem additur *Matth.* XX. 28. illud esse datum ἀντὶ πολλῶν. Quibus phrasibus docetur, sanguinem Christi fuisse redemtionis pretium, quod pro nobis persolutum est, ut à peccatorum reatu liberemur. Et egregiam hic personarum permutationem indicat vocula ἀντὶ, quæ Christum nostro loco afflictum docet. Nos siquidem peccaveramus, & iræ divinæ reatum contraxeramus. Deus nobis præteritis Filio suo diram ac cruentam mortem imponit, quâ nos affici merueramus: câque placatus nobis remissionem peccatorum applicat, atque à pœnâ absolvit. Ideoque & dicimur à Domino Jesu empti, ἠγορασθέντες, 1 *Cor.* VI. 20. 2 *Pet.* II. 2. quia sanguine suo, tanquam redemtionis pretio pro nobis persolutò nos sibi in peculium acquisivit, ut nos jam nostri ipsorum non amplius simus, sed corpore & animâ illius, qui nos sanguine suò emit. Imò ἐξαγορασθῆναι nos dicitur *a maledictione legis, factus maledictio pro nobis*, *Gal.* III. 13. quia maledictam crucis mortem in se susciens, maledictionem quæ nobis debebatur à nobis abstulit, & in se quasi derivavit. Quæres. Cui itaque redemtionis illud pretium persolutum sit? Resp. Deo Patri, coram cujus judicio reatum

tum per peccata noſtra contraxeramus. Dices. Atqui Deus ipſe dedit redemtorem. Reſp. Ita eſt: ſed redemtore in mundum miſſo nondum redemtionis opus erat peractum: requirebatur inſuper, ut redemtor ultrò ac ſponte mortem diroſque cruciatus ſubiret, ſanguinemque ſuum cum maximo dolore effunderet. Quoniam verò dolorum eorum ſuſceptio fuit ipſius redemtoris opus, ſanguiniſque effuſio, quatenus ſummô cum dolore & liberè ſuſcepta, aliquid fuit redemtori proprium, rectè, quatenus eum in peccatorum gratiam effudit, Deo Patri redemtionis perſolviſſe dicitur: & quatenus Deus Pater eum ita gratum habuit, ut eô motus peccata nobis condonare voluerit, recte ἀντὶ ἡμῶν, hoc eſt, pro nobis, ſeu loco noſtro, mortuus, & ſacrificium pro peccatis noſtris verè propitiatorium dicitur.

Solutio objectionis. X. In contrarium autem objicitur, Scripturam teſtari, Chriſtum ideo eſſe mortuum, ut novum Fœdus, promiſſaque divina in eô comprehenſa, quorum potiſſimum eſt remiſſio peccatorum ac vita æterna, confirmaret ac ſanciret, & ſic jus quoddam ad ea obtinenda nobis daret: deinde ut omnes homines ad conditiones huic fœderi inſertas amplectendas & exſequendas adduceret. Reſp. Verum hoc eſſe; at mors Chriſti hoc reſpectu conſiderata pertinet ad propheticum ipſius munus; & utrumque hoc præſtat, quatenus Chriſtus morte ſuâ teſtimonium perhibuit veritati à ſe prædicatæ. Eſt itaque hoc reſpectu mors martyris, non Sacerdotis. Neque illi remiſſio peccatorum, niſi remotè, adſcribi poteſt: quatenus confirmat doctrinam, cujus obſervatione remiſſionem peccatorum ex gratiâ divinâ conſequimur. At hac ratione & morti martyrum, pro Religionis Chriſtianæ veritate patientium, aliquatenus peccatorum noſtrorum remiſſio adſcribenda foret. Quod tamen nuſquam fieri certiſſimum eſt. Verum quidem eſt, Paulum dicere *Coloſſ.* I. 24. *Gaudeo in paſſionibus pro vobis;* iiſque verbis indicare, ſuas paſſiones etiam in ſalutem fidelium tendere: Verum alium longè eſſe mortis Chriſti ad ſalutem fidelium reſpectum clarè indicat 1 *Cor.* I. 13. cum quærit, *numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis?* Oſtendens Chriſtum ita pro hominibus eſſe mortuum, ut nec ipſe, nec quicunque alius eo modo pro hominibus mori potuerit. At in teſtimonium veritatis Euangelicæ innumeri martyres mortui ſunt. Alium ergo reſpectum mors Chriſti habet, quando Chriſtus *pro nobis mortuus* eſſe dicitur, & de quocunque alio negatur; nempe victimæ & ſacrificii propitiatorii pro peccatis. Et eo reſpectu pertinet ad ſacerdotium Jeſu Chriſti, de quo nunc agimus. Dices. Intervenit Chriſti mors, ut Chriſtus hoc pacto miſericors Pontifex effectus, ſupremamque in omnia poteſtatem adeptus, peccata noſtra expiaret, ac promiſſa fœderis, conditiones ejus ſervantibus, reipsâ præſtaret. Reſp. Nos jam ante oſtendimus, quicquid illi ſacerdotio Chriſti hic adſcribunt, ad regnum ejus pertinere: nullum hic eſſe actum Sacerdotalem, ut ex ante dictis evidentiſſimè liquet.

CAPUT XXI.

Examen ſententiæ Contraremonſtrantium de Satisfactione Jeſu Chriſti.

Sententia Contraremonſtrantium de Merito & Satisfactione Chriſti. I. COntraremonſtrantes ſententiam planè contrariam hic ſequuntur; docent namque quod Chriſtus Juſtitiæ divinæ ſatisfecerit pro peccatis noſtris. Verum omnes non eodem modô ſententiam exponunt. Alii duas hic conſtituunt partes, Meritum, & Satisfactionem; inter quas hoc obtinere volunt diſcrimen, ut Meritum reſpiciat juſtitiam Chriſti perfectam, quam, ut ajunt, noſtro loco præſtitit, & quâ illius imputationem ac vitam æternam nobis promeruit: Satisfactio autem pœnas peccatorum noſtrorum, quas peccatis noſtris debitas omnes ac univerſas loco noſtro ſuſtinuit, earumque perpeſſione juſtitiæ divinæ plenè ſatisfecit. Alii autem nullam hic diſtinctam actionem agnoſcentes, Meritum in Satisfactione Chriſti collocant, dicentes, Satisfactionem Chriſti eſſe meritoriam ſalutis & vitæ æternæ. Quod voces *Meriti* & *Satisfactionis* attinet, non leguntur illæ in Scripturis, quando de Chriſti obedientiâ & morte ſermo eſt: quod agnoſcit ipſe Mareſius *Loc.* X. *de Officio Mediatoris*, §. XXIX. ſed eliciuntur ex voce *pretii*, quæ morti Chriſti adſcribitur, quo nobis cœlum comparatum eſt; *ibid.* §. XLIV. Cum itaque in Scripturâ non exſtent, ſed ab hominibus excogitatæ ſint, nemo earum explicationi ulterius adſtrictus eſt, quam quatenus ex Scripturæ phraſibus, ad quarum ſenſum elucidandum adhibitæ ſunt, adſtrui poteſt.

Refellitur, de Merito Chriſti. II. Quod itaque Meritum attinet, ſolet id collocari in perfectâ Chriſti obedientiâ, quâ dicitur pro nobis ac noſtro loco legem perfectè impleſſe, & juſtitiâ ſuâ, quam noſtro loco præſtitit, meruiſſe ut ea nobis à Deo Patre imputetur. Sed verò, ſi Chriſtus hac ratione pro nobis meritus ſit juſtitiam, ipſeque eam ita pro nobis præſtitit, ut nos in ipſo legi Dei per omnia ſimus conformes, nihil à nobis poteſt exigi ut juſtitiæ illius participes ſimus, ne quidem ut meritum id fide apprehendamus: quoniam omnem quæ ad ſalutem requiritur juſtitiam jam in Chriſto habemus, & Chriſtus omnia, quæ ad ſalutem noſtram requiruntur, jam pro nobis præſtitit. At contra paſſim videmus requiri fidem & vitæ ſanctimoniam, ut ſalutem æternam conſequamur. Vide inter alia

Matth.

Matth. v. 20. 1 *Cor.* vi. 9, 10, 11. *Hebr.* xii. 14. 1 *Joan.* iii. 7. *Rom.* viii. 13. *Apoc.* xxii. 14. Dices. Requiritur beneficii illius agnitio, ut nos oſtendamus gratos. Reſp. An non ingratitudo eſt peccatum, & gratitudo officium debitum? Si ergo Chriſtus totam pro nobis legem obſervavit, etiam gratitudinis officium pro nobis præſtitit. Et ſic nulla obligatio eſt quæ nos ad illud conſtringat. Quo jure enim Deus à nobis poteſt exigere officium, quod Chriſtus jam pro nobis præſtitit, quodque perfectâ Legis impletione per Chriſtum, nobis imputatâ, jam pro præſtito habetur? Dices. Si legem noſtro loco non implevit, quid ergo oportuit ipſum ſanctum eſſe & immaculatum? Reſp. Variæ illius ſunt cauſæ, ſed nos eas quæ ſacerdotium ipſius concernunt tantum commemorabimus; ut eſſet victima immaculata & ſacerdos ſanctus: qui enim ſeipſum ut victimam propitiatoriam pro peccatis hominum expiandis Deo eſſet oblaturus, eum oportebat peccati planè expertem eſſe; alias ſacrificiô pro ſui ipſius peccatorum expiatione indiguiſſet. Unde *Hebr.* vii. 26, 27. *Talis decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus: Qui non habet neceſſitatem quotidie, quemadmodum Sacerdotes, prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi.* Unde & paſſim dicitur eſſe *ſine peccato*, 2 *Cor.* v. 21. *Hebr.* iv. 15. 1 *Pet.* ii. 22. 23. & *agnus immaculatus*, 1 *Pet.* i. 19.

Explicatio Rom. v. 10.

III. In contrarium tamen objici ſolet, *Rom.* v. 10. *Quod ſi inimici reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ſui; multò magis reconciliati ſervabimur per vitam ejus.* Reſp. Per *vitam* Chriſti, oppoſitè ad ejus mortem, non intelligi obedientiam quam Patri præſtitit, ſeu juſtitiam ejus activam, ut loquuntur; ſed vitam, quam à mortuis reſuſcitatus vivit in cœlis, ut munus Sacerdotis noſtri plenè ac fideliter perficiat coram Patre, noſtraque peccata expiet. Non enim, uti vidimus, ad oblationis Chriſti conſummationem ſufficit mors ipſius in cruce tolerata: ſed requirebatur inſuper, ut per ſanguinem ſuum in cœleſte ſacrarium ingreſſus ſeipſum Patri pro nobis exhiberet, & ut victimam offerret. Senſus itaque verborum eſt: Si Deus, quod majus eſt, præſtitit, ſc. Filium ſuum tradidit in mortem, & per illam mortem nos, cum ipſius eſſemus inimici, ſibi reconciliavit: Multò magis per Filium, jam ex morte reſuſcitatum in vitam immortalem, & coram ipſo pro nobis comparentem, nobis ſibi jam reconciliatis dabit ſalutem æternam. Hinc dicitur Chriſtus *Rom.* iv. 25. *traditus pro peccatis noſtris, & reſuſcitatus propter juſtificationem noſtram;* id eſt, ut nos per eum juſtificemur.

Rom. v. 18, 19.

IV. Addunt: Eodem *cap. verſ.* 18, 19. dici: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem vitæ:* &c. Reſp. Non dicitur hoc loco, Dominum Jeſum noſtrô locô juſtè vixiſſe, ſeu ejus juſtitiam nobis, dum adhuc impii ſumus, imputari: Sed tantum, juſtitiam Chriſti cauſam eſſe noſtræ juſtificationis, ſeu quod Deus nobis, qui fideles & ſpiritualiter ex ipſo regeniti ſumus, juſtitiam imputare velit. Perinde uti Adami inobedientia cauſa mortis eſt poſterorum ex ipſo deſcendentium.

V. Præterea objiciunt 1 *Cor.* i. 30. *Chriſtus factus eſt nobis ſapientia à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio.* Reſp. Nec hic dicitur, quod Jeſus Chriſtus noſtrô locô juſtè vixerit, aut quod illius juſtitia noſtra ſit & nobis imputetur: Nam ſic & Chriſti ſapientia nobis eſſet imputanda; cum non minus ſapientia nobis factus dicatur, quàm juſtitia. Senſus itaque eſt, quod Chriſtus à Deo Patre ſit conſtitutus autor ſapientiæ, juſtitiæ, &c. per Chriſtum enim ſolum veram ac ſalutarem ſapientiam, juſtitiam, &c. conſequi poſſumus. 1 *Cor.* 1. 30.

Et de Satisfactione.

VI. Satisfactio Chriſti dicitur, quâ pro nobis pœnas omnes luit peccatis noſtris debitas, eaſque perferendo & exhauriendo divinæ juſtitiæ ſatisfecit. Verum illa ſententia nullum habet in Scripturâ fundamentum. 1. Mors Chriſti vocatur ſacrificium pro peccatô; atqui ſacrificia non ſunt ſolutiones debitorum, neque plenariæ pro peccatis ſatisfactiones; ſed illis peractis conceditur gratuita peccati remiſſio. Vide inter alia *Levit.* iv. 26, 32, 35. ubi peracto ſacrificio propitiatorio, additur: *rogabitque pro eô ſacerdos, & pro peccatô ejus, & dimittetur ei.* 2. Chriſtus non eſt paſſus mortem æternam, nec intenſione, non enim ſub iræ divinæ pondere deſperavit; nec extenſione; ad tres enim horas in cruce pependit, & tertio die ex mortuis reſuſcitatus eſt in vitam æternam, ut id alias oſtendimus. Atqui illa eſt pœna peccatis noſtris debita. 3. Si Chriſtus omnes peccatis noſtris debitas pœnas plenè ſuſtinet & exhauſit, nihil Deus nobis ex gratiâ condonare poſſet: Si enim Chriſtus pro nobis omnia, ad minimum uſque quadrantem, perſolvit, nihil reſtat quod Pater ex gratiâ nobis condonare poſſit, utpote cujus juſtitiæ jam pleniſſimè ſatisfactum ſit. Atqui docet Scriptura, Deum ex miſericordiâ ſuâ nobis concedere remiſſionem peccatorum in Chriſto. *Eph.* i. 7. *In quô habemus redemtionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum, ſecundum divitias gratiæ ejus. Cap.* iv. 32. *Donate invicem, ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis.* Sic & *Coloſſ.* i. 14. & alibi. 4. Si Chriſtus ita pro nobis ſatisfecit, nec Deus, ut remiſſionis, pro quâ Chriſtus jam perſolvit, participes ſimus, jure à nobis exigere poſſet fidem & obe-

obedientiam, prout eum facere conſtat *Joan.* III. 16. *Actor.* III. 19. 1 *Joan.* I. 7. *Matth.* VI. 14, 15. nec nos, licet conditionem illam non præſtemus, jure poſſemus ſpoliari fructu mortis Chriſti, aut propter peccata noſtra puniri: quia Deus injuſtus foret, ejuſdemque peccati pœnam bis exigeret, ſemel à Chriſto, dein à nobis. Atqui hoc quam maximè eſt abſurdum, & non tantum Scripturæ adverſum, *Hebr.* X. 28, 29. 2 *Pet.* II. 1, 2. ſed & omne pietatis ſtudium exſtinguere aptum eſt.

Quo ſenſu Chriſtus Novi Fœderis ſponſor vocetur, Hebr. VII. 22.

VII. In contrarium tamen quædam objici ſolent. Primò quidem ac præcipuè, quod Dominus Jeſus vocetur *ſponſor* noſter, *Hebr.* VII. 22. Atqui ſponſoris eſt, ubi debitor ſolvendo non eſt, creditori integrum debitum plenariè perſolvere. Reſp. Chriſtus dictô locô non vocatur propriè *ſponſor* noſter, ſed *Novi Fœderis.* Quanquam autem certum ſit, ipſum etiam pro nobis in Novi Fœderis ſanctione ſpondere; tamen inde apparet, quando *ſponſoris* titulus Chriſto attribuitur, nos propriè non conſiderari ut Dei debitores à quibus plenam debiti perſolutionem exigere vult; ſed ut fœderatos, quibuſcum fœdus gratiæ, certis quibuſdam ſtipulatis conditionibus, erexit. Sponſor itaque fœderis qui hic medius interceſſit, non tanquam pro debitore apud creditorem ſpondens conſiderandus eſt; ſed ut ſponſor fœderis: & ex naturâ ſponſionum, quibus fœdera confirmari ſolent, etiam ſponſio hæc eſt explicanda. Sponſor itaque in fœderibus pangendis adhiberi ſolet, ut partes contrahentes de conditionum fœdere comprehenſarum præſtatione certas reddat, ne ullum de earum executione ſuperſit dubium: Sponſor nempe promittit ſe curaturum, ut conditiones fœderis præſtentur. Quod itaque Chriſti ſponſionem attinet, quidam eam conſiderant, quaſi tantum ſponſor ſit pro Deô apud homines, ut eos certos reddat, promiſſa fœderis à parte Dei implenda eſſe. Perinde uti *Galat.* III. 19. Moſes mediator dicitur à parte Dei; quia per eum Deus populo legem dedit: Deus enim, inquiunt, ſponſore non indiget; poteſt ſiquidem nos, ſi officio noſtro deſimus, pro beneplacito ſuô punire: Nos verò ob noſtram in fide infirmitatem ſponſore indigemus: Deus itaque nobis gratificatus eſt ſponſorem Jeſum Chriſtum, quem à mortuis in vitam æternam reſuſcitando & in cœlum evehendo, nobis dedit exemplar, & veluti pignus ac ſponſorem, quo certi reddamur & Deum nos, quod alias incredibile videri poterat, è mortuis ſuſcitaturum, & vitâ æternâ in cœlis donaturum. Verum hi Apoſtoli ſcopum, aut naturam ſacerdotii Chriſti, non rectè percipere videntur. Apoſtolus nempe hic de ſacerdotiô Chriſti diſſerit, quod antea oſtendimus munus eſſe, non quô Chriſtus nomine Dei fungitur apud homines; ſed quô pro hominibus fungitur apud Deum; uti liquet *Hebr.* II. 17. V. 1. VII. 25. 1 *Joan.* II. 1. Scopus autem ejus eſt, probare, Sacerdotium Chriſti præſtare Levitico, quia hoc ſine, illud verò cum juramento inſtitutum ſit: uti ex *verſ.* 20. manifeſtum eſt. Hoc autem verſu inferens, quod ex iis, quæ *verſ.* 20. dixit, conſequitur, cum potuiſſet dicere, tantò melioris fœderis Jeſus factus eſt Sacerdos, loco vocis *Sacerdotis*, utitur voce *ſponſoris.* Inde manifeſtè nobis liquere videtur, ſponſionem hanc Chriſti ita explicandam eſſe, ut Dominus Jeſus non tantum ſit ſponſor à parte Dei apud homines, ſed & pro hominibus apud Deum: quatenus videlicet præſentiâ ſuâ in cœlis apud Deum intercedit pro hominibus, & promittit homines peccatores ſe ad Deum converſuros, ſeque id per verbum & ſpiritum ſuum effecturum, ne ira Dei in peccatores erumpat, ipſique ſtatim pereant, & à ſalute excludantur. Eſt itaque ſponſio naturæ fœderis conveniens, non quâ Dominus Jeſus pro peccatoribus ſpondet, ſe omnia ipſorum debita, omneſque peccatis ipſorum debitas pœnas in ſe recipere; ſed quâ ſe per verbum & ſpiritum ſuum effecturum recipit, ut fœderati conditiones fœderis præſtent. Dices. Atqui omnes pro quibus Chriſtus hac ratione ſpondet, fœderis conditiones non præſtant. Reſp. Ita eſt: ſufficiens tamen eſt Chriſti actio apud omnes, ut ejus auxiliô conditiones illas præſtare poſſint. Nec ſacerdotium Chriſti efficax ad reconciliationem concipi poteſt, niſi ejuſmodi ſponſione Chriſti intercedente: Non enim concipi poteſt juſtus ac ſanctus Deus ſanguine Chriſti placatus novum cum peccatoribus fœdus pangere velle, niſi & pro hominibus ea ſponſio fiat, quod prædicatio verbi & ſpiritus communicatio circa illos adhibenda ſit, cujus ope à peccatis deſiſtere, & ad fidem ac ſanctimoniam reduci poſſint: cui quicunque morem gerunt, ſalutem, ex fœderis formulâ, conſequuntur: quicunque verò eam reſpuunt, tanquam fœdifragi, gratiæ contemtores, & ſanguinis Chriſti conculcatores, horrendum Dei judicium experientur, & vindice flammâ punientur: *Hebr.* X. 26, 27, 28, 29.

Et redemtionis pretium.

VIII. Objiciunt porrò, quod Dominus paſſim vocetur λύτρον & ἀντίλυτρον, ſeu *redemtionis pretium*; non autem poteſt eſſe redemtionis pretium, niſi plenè ſatisfeccrit juſtitiæ divinæ, omniaque paſſus ſit quæ nos meriti eramus. Sed verò in eô errant quam maximè, quod velint redemtionis pretium per omnia æquivalens eſſe debere miſeriæ illi, è quâ redemtio fit: redemtionis pretium enim conſtitui ſolet pro liberâ æſtimatione illius qui captivum detinet, non autem ſolvi

pro

pro captivi merito. Sic videmus unum eundemque hominem modò minore, modò majore pretiô, imo aliquando viliorem majore, præstantiorem minore pretiô redimi, pro detinentis æstimatione. Ita enim pretium quod Christus persolvit, juxta Dei Patris æstimationem persolutum est. Sanè ipsam *redemtionis*, aut *redemtionis pretii* vocem non sufficere ad plenariam illam, quam urgent, solutionem comprobandum, vel exinde evincitur, quod Deus dicat, se aliquando unum populum alterius populi λύτρον constituere: ut *Esa.* XLIII. 3. *Ego Dominus Deus tuus sanctus Israël salvator tuus, dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthyopiam, & Saba pro te.* Qui tamen, cum ipse peccator sit, pro alterius peccatis persolvere nequit.

Et maledictio pro nobis. Gal. III. 13.

IX. Addunt, quod *Galat.* III. 13. dicatur, *Christus nos redemit à maledictione Legis, factus maledictio pro nobis.* Maledictionem autem fieri pro aliquo, idem esse, atque maledictionem, quam is subiturus fuisset, in se transferre, eamque totam locô illius sustinere. Quare cum maledictio, quæ nos propter peccata nostra manebat, fuerit mors æterna; si Christus pro nobis maledictio sit factus, sequitur etiam eum mortem æternam pro nobis tolerasse; alioqui nos à maledictione liberare non potuisset. Resp. Ostendimus jam, ad redemtionem non requiri pretium per omnia æquale malo ac miseriæ, è quâ redemtio fit; sed tantum juxta æstimationem illius, cui pretium persolvendum est; ille autem acquiescere potest quocunque pretiô, quod ipsi exigere placet, persoluto. Sanè mortem æternam non sustinuisse Dominum, evidentius est quàm ut probatione indigeat; neque illius æquivalens hic concipi potest, nisi juxta acceptationem Dei: Quod ingenuè agnovit Wendelinus, *Christ. Theol. lib.* I. *cap.* XVII. *in explic. thes.* V. *pag.* 359. *Etiamsi Christus non sensit mortem æternam quoad durationem, tamen quoad intensionem & lytri à Dei Filiô persoluti præstantiam, &* (NB.) *acceptationem Dei.* Et Calvinus *Instit. lib.* II. *cap.* XVII. §. I. in fine, quod *ex solâ Dei gratiâ dependet meritum Christi.* Et paulo ante. *Equidem fateor, si quis simpliciter & per se Christum opponere vellet judicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri.* Ipse etiam Apostolus satis indicat, se non maledictionem æternam, sed maledictam crucis mortem, quam Christus in se susceptit, intelligere, addens immediatè; *Quia scriptum est, maledictus omnis qui pendet in ligno.* Adeo ut ipse textus illiusque circumstantiæ explicationem hanc refellant.

CAPUT XXII.

Vera de Satisfactione Jesu Christi sententia adstruitur.

Sententia verior de sacrificio Christi.

I. REstat itaque sententia nostra, quæ inter duas hasce extremas media est. Hæc est: Quod Dominus Jesus Christus fuerit sacrificium verum ac propriè dictum pro peccatis nostris; sustinendo gravissimos angores & maledictam crucis mortem, & postea ex mortuis suscitatus per proprium sanguinem ingrediendo in sacrarium cœleste, ibique se coram Patre sistendo: quo suô sacrificiô Patrem, peccatis nostris iratum, placavit, nosque illi reconciliavit. Tulit itaque pro nobis & nostrô locô gravissimam afflictionem, atque ita pœnam commeritam à nobis avertit. Hoc evincitur omnibus illis locis, quibus Christus *victima, sacrificium, pro nobis mortuus, nos redemisse, nos Deo reconciliasse, se λύτρον pro nobis dedisse,* &c. dicitur; quæ paulò ante citata sunt.

Sustinuit Christus pro nobis pœnam vicariam.

II. Quæres: Quodnam sit illud malum, quod Christus locô nostro sustinuit? An sit pœna, quam nos peccatis nostris meriti eramus? Resp. Pœnam eandem, quam nos peccatis nostris meriti eramus, Dominum nostrum non tulisse, jam ante ostendimus; non enim tulit mortem æternam. Sed tulit miseriam gravem & mortem cruentam nostro loco; quæ fuit vice pœnæ à nobis justè sustinendæ. Non quod nos propriè eandem specie præcisè meriti fuerimus; meriti enim sumus multò graviorem, maledictonem æternam: sed quia ipse innocens hanc in se ultrò suscepit, fuit sacrificium Deo Patri adeo gratum, ut eo nos in gratiam recipere permotus sit. Dices. An non ergo nostro loco punitus est? Resp. Eâdem, quam nos meriti eramus, specie pœnâ non punitum, jam ostendimus. Potest tamen certo sensu pro nobis dici punitus, quatenus pœnam vicariam, pro beneplacito divino sibi imponendam, hoc est, afflictionem, quæ pœnæ vicem sustinuit, in se suscepit. Mors enim maledicta pro nobis tolerata reverâ pœnæ speciem habet, sed vicariæ, cujus ea est ratio, non ut idem pœnæ genus sit quod nos meriti eramus, sed ut pro arbitrio divino illi, qui victima est futurus, imponatur; & ea efficacia, ut ab eô exacta, perinde à nobis pœnam auferat, Deum placet, peccata nostra expiet, eorumque remissionem nobis impetret, ac si ejusdem fuisset generis cum illâ quam nos meriti eramus. Ita ut hoc sensu Jesus Christus nostrô locô punitus rectè dicatur, quatenus summos animi angores, crucisque mortem maledictam pro nobis tulit, quæ pœnæ vicariæ pro peccatis nostris rationem habuit. Atque hoc sensu Dominus morte sua Patri pro nobis satisfeciisse, nobisque justitiam

meritus esse dici potest, quatenus satisfecit, non rigori justitiæ divinæ, sed voluntati Dei justæ simul, ac misericordi, omniaque peregit, quæ ad nostri reconciliationem à Deo requisita sunt: uti inter alia legere est *Hebr.* x. 5, 6, 7, 8, 9, 10. Nihil enim augustum nimis de morte ac passionibus Domini sentire possumus, modò unum id caveamus, ne gratuitam Dei Patris remissionem excludamus. Quare ita hæc explicanda sunt, ut & morti ac passioni Jesu Christi sua constet dignitas; & misericordiæ ac gratuitæ remissionis Dei Patris gloria illibata conservetur.

Non meritus est nobis fidem & regenerationem.

III. Dices. Si Christus eô tantum modo pro nobis satisfecit, non meritus est nobis fidem & regenerationem. Resp. Ita est: meritus est, hoc est, impetravit & effecit, ut Deus iram suam suspenderit, gratiæ tempus nobis concesserit, ad fidem & regenerationem nos vocaverit, omniaque gratiæ auxilia quibus vocationi divinæ parere possimus largitus sit: ipsam autem fidem & regenerationem nobis non meruit: alias enim Deus eam à nobis sub mortis comminatione exigere non posset: tum & ex vi meriti Christi obligatus esset ad eam in nobis omnipotente virtute efficiendum: atqui sic non esset officium nostrum, sed Dei solius opus. Dices. Dicitur tamen *Eph.* 1. 3. quod *Deus nobis benedixerit in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.* Resp. Dicitur Deus *nobis in omni benedictione spirituali in Christo benedixisse*, non quia fidem & regenerationem à Jesu Christo pro nobis meritam ipse omnipotente suâ virtute in nobis operatur: sed quia gratiam ad fidem & regenerationem, ac proinde ad remissionem peccatorum ac vitam æternam consequendum, necessariam in Christô contulit. Et præsertim, quia jam fidelibus adoptionem in filios, remissionem peccatorum, obsignationem per Spiritum Sanctum aliasque benedictiones spirituales, benignè in Christô largitus est.

Absurdum non est, Deum voluisse victimam, mortem Filii sui.

IV. Sed sententiæ nostræ objici posset, quod absurdum videatur, & à naturâ Dei alienum, ut voluerit victimam humanam, & quidem Filii sui unigeniti: sapere id crudelitatem aliquam. Resp. Nequaquam. Absurdum enim censeri deberet, aut quia Deus Filium suum voluerit mori; aut quia eum ut victimam expiatoriam pro peccatoribus mortem subire voluerit. Neutrum dici potest. Non prius. Quia Deus Pater jus habet Filium suum in mortem tradendi: sicut enim omnis homo Dei in solidum est; ita & Dominus Jesus, non tantum in mundum à Patre suô missus, sed & eum in finem, ut ea quæ Patris sui erant ageret, *Luc.* 11. 49. Tum & passim Scriptura testatur, Deum Filium suum in mortem tradidisse: quod eo ipso, quia à Deo factum est, injustum non esse arguitur. Non secundum: Quia si Patri licuit Filium in mortem tradere ut Prophetam, ut victimæ instar fœderalis novum fœdus sanguine suo sanciret, uti Doctores illi agnoscunt; cur Patri minus licuit exigere, ut Filius suus victimæ instar propitiatoriæ pro peccatis moreretur, atque ita sanctificatus etiam pro peccatoribus tanquam Sacerdos intercederet? Si enim justè potuit Filium in mortem tradere, etiam jus habuit, mortem Filii in finem, saluti hominum ac gloriæ suæ convenientissimum, destinare. Præsertim, quia Filium non invitum tradit in mortem, sed volentem ac ultrò se in mortem pro humani generis salute offerentem: Et, quod caput rei est, quia Filio suo mortis hujus respectu promisit non tantum semen multum, & justificationem omnium in se credentium, *Esa.* LIII. 11. sed & resuscitationem ex mortuis, & sessionem à dextris suis cum majestate ac gloriâ, uti docetur *Hebr.* XII. 2. Dices. Quandoquidem Deus vetuit, humanas sibi victimas fieri, absurdum videtur, quod Christum pro hominibus victimam mori voluerit. Resp. 1. Deus hominibus legem præscribens de non immolandis victimis humanis, sibi ipsi legem non fixit, nunquam extra ordinem victimam humanam exigendi: quod in Isaacô liquet, *Genes.* XXII. 2. Non præcepit Deus hominibus, ut Jesum Christum tanquam victimam pro peccatis ipsorum immolarent sibique offerrent: Absit: Sed solummodò eum hominum improborum potestati permisit, Christusque ultrò se in illorum manus tradidit, ut pro malitiâ suâ ipsum possent interimere; eamque indignam Filii sui mortem, alio licet fine ab hominibus illi illatam, ut sacrificium pro peccatis expiatorium admittere voluit. Sanè si non obstante interdicto de victimis humanis Deo jus est Filium suum in mortem tradere; etiam jus illi manet plenarium, morti Filii sui hanc conferre dignitatem, ut rationem habeat sacrificii propitiatorii, quò sibi genus humanum reconcilietur: Neque hic ulla est absurditas.

Unde vi-stima Jesu Christi hac dignitas & vis.

V. Quæri hic posset: Quomodo unius hominis victima sufficere possit, & reverâ sufficerit ad tot hominum myriades eorumque peccata innumera expiandum? Resp. Suffecit illa duplici respectu. Primò respectu voluntatis divinæ, quæ ad generis humani liberationem nihil ultra requisivit, sed in unicâ hac victimâ acquievit. Deo autem, uti vidimus, jus absolutum est declarandi, quô pretiô sibi satisfieri velit. Sanè si ex voluntate Dei Veteris Testamenti victimæ sufficere potuerunt, ad expianda minora populi delicta, pro quorum expiatione Deus illô tempore sacrificia admisit; & imprimis hirci illi duo, *Levit.* XVI. quorum unus post manuum Pontificis impositionem in desertum emittebatur, alter verò occidebatur, cujusque sanguis à Pontifice in Sanctum San-

Sanctorum inferebatur, ad auferendum & expiandum peccata populi toto illo anno commissa: Quid ni & ex eâdem illâ voluntate Dei sanguis Jesu Christi sufficiat omnibus totius mundi peccatis expiandis? Secundò: respectu dignitatis personæ Jesu Christi, qui est Dei Filius, imo *Deus super omnia benedictus in sæcula*, *Rom.* IX. 5. Quamvis enim Dominus Jesus non sit passus, nisi in humanâ suâ naturâ; tamen quia illa in personæ unitatem assumta est à naturâ divinâ, rectè ipse Dei Filius æternus tulisse dicitur, quicquid homo Jesus Christus in carne pro peccatoribus sustinuit. Quin &, licet Christus solummodò consideretur ut homo, excellentia personæ ipsius tanta est, ut omnium hominum sortem longissimè superet. Illius enim respectu, ut antea vidimus, etiam, & quidem non uno modo, Filius Dei est, & vocatur in Scripturâ. Destinatus quippe fuit à Patre in Redemtorem & Salvatorem mundi, & ut sit Rex super omnia in cœlo ac in terra. Conceptus est ex Spiritu Sancto, & natus ex virgine immaculatâ; ita ut ab ipso primo vitæ suæ momento eximius supra omnes homines fuerit. In baptismo in ipsum descendit Spiritus Sanctus instar columbæ, Deusque Pater voce è cœlo demissâ eum Filium suum esse dilectum testatus est: virtute Spiritus illius, quem absque mensura accepit, doctrinam Euangelii, quo solo salvamur, prædicavit, ac divinissimis miraculis, qualia nunquam ante ipsius adventum audita fuerunt, confirmavit. Adeo ut & respectu humanæ naturæ, etiam ante ipsius resuscitationem ex morte, & exaltationem in cœlis, dignitatem habuerit, cui nulla dignitas, quantumvis excelsa, comparari queat. Hanc autem personæ Christi dignitatem immensum passionibus ejus pondus conferre, quis est qui in dubium vocare possit? Unius principis aut ducis captivi dignitas multis aliis captivis redimendis sufficit: Quantum momenti censemus ad generis humani liberationem conferre dignitatem illam supremam Filii Dei? Hinc 1 *Petr.* I. 18, 19. *sanguis* ejus vocatur *pretiosus*, quoniam personæ dignitas summum illi pretium confert.

CAPUT XXIII.

De Effectis muneris Sacerdotalis Jesu Christi.

Effectum Sacerdotii concernens Christum.

I. Effecta muneris Sacerdotalis Jesu Christi duplicia sunt: Alia nempe ipsum Dominum Jesum, alia nos respiciunt. Effectum Dominum Jesum respiciens, est adeptio summæ potestatis in cœlo & in terrâ, per sanguinem & mortem suam; quâ servare potest omnes qui sincerè ipsi obediunt, & fiduciam in ipsum collocant: Quod egregiè docetur *Luc.* XXIV. 26, 46. *Philip.* II. 8, 9. *Hebr.* VII. 26. XII. 1, 2. Uti & impetratio Spiritus Sancti quem post ascensionem in cœlum misit in Apostolos ac fideles suos, juxta *Joan.* VII. 39. XV. 26. XVI. 7. & illustre ejus effectum videre est *Act.* II. 1. *& seqq.* & alibi passim.

Effecta concernentia nos. Primum; Confirmatio Rel. Christiana.

II. Effecta nos concernentia varia sunt. Primum: Confirmatio Religionis Christianæ: Quia enim Deus Pontificem nostrum exaltavit in cœlum, veram eam esse confirmavit, & æternum duraturam. *Hebr.* IV. 14. *Habentes ergo Pontificem magnum qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem*; nempe; quâ religionem Christianam confitemur ut veram ac divinam. Sacerdotium quippe religionis ac cultus divini basis est, eoque translato, cultum immutari necesse est: Hinc Apostolus *Hebr.* VII. 11. *& seqq.* colligit, cultum Leviticum non fuisse perennem & perpetuum, quia Sacerdotio illius aliud præstantius succedere debebat. Cum itaque Dominus noster Jesus Christus sacerdotium illud præstantius obtinuerit, sequitur & cultum nostrum esse Deo gratum, &, quia illi aliud præstantius sacerdotium non succedet, eum non esse abrogandum, sed fore perpetuum.

Secundum. Reconciliatio nostri cum Deo.

III. Secundum: Reconciliatio nostri cum Deo: Illa comprobatur phrasibus *reconciliandi*, *propitiandi*, *redimendi*, quas passim in Scripturâ occurrere antea ostendimus. Potest autem reconciliatio hæc dupliciter considerari: Vel quatenus præcedit fidem nostram ac conversionem; vel quatenus eam sequitur. Utroque modo consideratæ mentio fit *Rom.* V. 8, 9, 10. Priore quidem modo consideratæ, in hisce verbis. *Commendat charitatem suam Deus in nobis; quoniam, cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Posteriore autem modo consideratæ, verbis sequentibus: *Multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum.* Rursus priore modo consideratæ *vers.* 10. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus:* Posteriore autem modo consideratæ, in verbis ultimis: *Multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius.* Et 2 *Cor.* V. 19, 20. *Deus erat in Christô mundum reconcilians sibi, non imputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.* Est reconciliatio priore modo considerata. Addit. *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deô exhortante per nos; obsecramus pro Christô, reconciliamini Deo.* Quoniam obsecrat ut reconcilientur Deo, postquam jam dixit, Deum mundum sibi in Christo reconciliasse, manifestum est ipsum postremis hisce verbis reconciliationem alio modo considerare, quàm in præcedentibus, nempe quatenus fidem ac conversionem sequitur.

Duplex illius conſideratio.

IV. Diſcrimen inter reconciliationem utroque hoc modo conſideratam hoc eſt. Priore modo conſiderata in eo conſiſtit, quod Deus morte Chriſti placatus novum cum hominibus fœdus erexerit, in quo paratus eſt omnibus hominibus omnium peccatorum remiſſionem ac vitam æternam largiri, modò in Chriſtum credant, vitamque ex præſcripto ipſius inſtituant, hoc eſt, Novi Fœderis conditiones obſervent: & interea dum verbum illud gratiæ annuntiari curat, eos longanimiter tolerat, tempuſque reſipiſcentiæ concedit. Hanc Dominus Jeſus orat à Patre pro crucifigentibus ſe: *Luc.* XXIII. 34. *Pater remitte illis, neſciunt enim quid faciant.* Non quod pro illis nondum reſipiſcentibus plenam peccatorum remiſſionem oraverit; ſed ut Deus ipſis reſipiſcentiæ tempus ac gratiam ad reſipiſcendum neceſſariam largiri velit, cujus ope peccatum ſuum agnoſcentes ejuſque pœnitentiam agentes, veniam obtinere poſſint. Poſteriore modo conſiderata, conſiſtit in plenâ remiſſionis applicatione, quâ fidelibus ac officium ſuum facientibus remiſſio pro omnibus impetrata ſpeciatim applicatur, ipſorumque peccata actu delentur, ut conſequantur vitam æternam. Hanc reſpicit Joannes 1 *Epiſt.* 1. 7. *Si in luce ambulaverimus, quemadmodum Deus in luce eſt, communionem habemus ad invicem, & ſanguis Jeſu Chriſti Filii ejus purgat nos ab omni peccato.* Prior illa, licet in ſe ſpectata perfecta ſit, quatenus Chriſtus hominibus omnia impetravit, quæ ad ſalutem obtinendum (modò ſibi ipſis non deſint) neceſſaria ſunt; tamen ad reconciliationem poſteriore modo conſideratam relata, imperfectior vocari poteſt, quatenus nondum omne ſuum complementum accepit, ſed fidem ac officium hominum intervenire neceſſe eſt, ut reconciliatio impetrata plenè applicetur. Sanguis nempè Chriſti conſiderari poteſt, vel ut effuſus ſolummodò, vel etiam ut aſperſus. Per ſanguinem Chriſti effuſum Deus eò uſque placatus eſt, ut hominibus peccata remittere velit modo credant ac reſipiſcant, gratiamque ad fidem & reſipiſcentiam neceſſariam largiri; Credentibus autem & reſipiſcentibus ſanguis Chriſti quaſi aſpergitur, quo mundantur, reatuſque peccatorum plenè deletur ac tollitur.

Ad plenam remiſſionem requiritur fides & converſio.

V. Ex dictis liquet, ad plenariam peccatorum remiſſionem, morte Chriſti impetratam, conſequendum, requiri fidem & converſionem hominis, abſque quâ nemo reconciliationis fructum percipiet. Fidem quidem ac ſcientiam Chriſti, *Eſai.* LIII. 11. *In ſcientiâ ſuâ juſtificabit ipſe juſtus meus ſervus multos.* *Joan.* VIII. 24. *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccatis veſtris.* *Rom.* III. 25. *Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius.* Converſionem autem & vitæ ſanctitatem, *Act.* III. 19. *Reſipiſcite & convertimini, ut deleantur peccata veſtra.* Et 1 *Joan.* 1. 7. & alibi. Quod ſi verò per ſolam mortem Chriſti, ante ullum fidei aut reſipiſcentiæ actum, plenariam peccatorum remiſſionem nobis jam contigiſſe ſtatuamus, dicendum erit, verbi prædicationem, cum annexâ promiſſione remiſſionis peccatorum, ſiquidem homines crediderint, & comminatione iræ Dei ac mortis in peccatis niſi crediderint, quæ paſſim leguntur in Euangeliis, vide *Joan.* III. 16, 36. VIII. 24. eſſe fruſtraneam. Quomodo enim comminatio mortis rectè fit illis, quibus jam omnia peccata remiſſa ſunt? Nec etiam remiſſio rectè ut obtinenda per fidem promittitur illis, quorum jam peccata remiſſa ſunt. Dices forte. Omnia hæc eum in finem adhibentur, ut nobis conſtet & innoteſcat, peccata nobis remiſſa eſſe. Reſp. Atqui hoc eſſet naturam promiſſorum penitus evertere. Aliud quippe eſt promittere, aliud, ſimpliciter notificare. Promiſſio ſiquidem bonum proponit ut per conditionis requiſitæ præſtationem acquirendum, illiuſque amore hominem ad conditionis præſtationem excitat: ſimplex autem notificatio, nullam habens incluſam conditionem, indicat, bonum hoc quidem hominibus præparatum eſſe; nullam autem habet vim, homines ad officium excitandi; ſed potius negligentiam excitat, ut otioſè bonum ſibi notificatum exſpectent. Secundò, ſequetur, illis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, peccata, quantumvis gravia ac enormia, nequaquam nocere, nec eos ullo modo per ea perire, aut è ſtatu gratiæ excidere poſſe. Cum tamen Scriptura paſſim doceat, etiam eos pro quibus Chriſtus mortuus eſt propriâ culpâ poſſe perire: ut *Rom.* XIV. 15. 1 *Cor.* VIII. 11. 2 *Petr.* II. 1, 2, 3. & gravius in ſe ſupplicium accerſere, *Hebr.* X. 26, 27, 28, 29. 2 *Pet.* II. 19, 20, 21, 22.

Reſponſio ad objecta ex Eſa. LIII. 5.

VI. In contrarium tamen varia objici ſolent. Ac 1. quidem, quod *Eſa.* LIII. 5. dicamur *livore ejus ſanati.* Reſp. Dici id, non quia ſola mors Jeſu Chriſti, abſque noſtrâ fide ac converſione, nobis confert plenam ab omnibus peccatis liberationem; ſed quia morte Domini tanquam ſacrificio expiatorio interveniente eam obtinemus. Per eam ſiquidem Deus nobis placatur ut iram deponat, fœdus gratiæ erigat, & gratiam ad fœderis conditiones præſtandum ſufficientem largiatur, ac tandem fidelibus omnia peccata plenè remittat. Quoniam enim mors Chriſti rationem non habet pœnæ propriè dictæ, & ex juſtitiæ rigore exactæ; ſed vicariæ pro beneplacito divino impoſitæ; hinc etiam reatum ultra ac aliter delere non potuit, quàm Deo viſum fuit. Sicut enim beneplaciti divini eſt, qualicunque voluerit Chriſti afflictione ſibi ſatisfieri; ita ejuſdem beneplaciti eſt, qualemcumque conditionem plenæ remiſſionis im-

impetrationi apponere, ut ita gratia ipsius obtineatur. Sic & in Veteri Testamento victimarum sanguini attribuitur expiatio, *Num.* XXVIII. 22. Sed tamen alia ab homine officia requirebantur, ut plenam quorundam peccatorum obtineat remissionem: nimirum bonorum ablatorum restitutio, *Levit.* VI. 1. *& seqq.* jejunium & humiliatio animi, *Levit.* XVI. 29, 30. Sensus ergo verborum Esaiæ est, quod per sanguinem Christi nobis gratia facta sit, & remissio peccatorum nostrorum sanguinis illius virtuti sit adscribenda. Quod & agnoscimus, qui fidei & conversionis necessitatem, ad plenariam remissionem obtinendum, urgemus.

Ex Matt. XXVI. 28. VII. Secundò. *Matth.* XXVI. 28. dicitur *sanguis* Christi *fundi ad remissionem peccatorum.* Et qui docent plenam in sanguine Christi remissionem non obtineri nisi per fidem ac resipiscentiam, etiam urgent, sanguinem Christi fundi in remissionem peccatorum. Sane is est finis mortis Christi, ut peccatorum remissio obtineatur: sed quâ conditione illa obtineri debeat, alibi docet Scriptura. Instabis. Dicimur tamen *Eph.* I. 7. & *Coloss.* I. 14. *in sanguine ejus habere remissionem peccatorum.* Resp. Totus contextus docet, id de iis dici qui jam in Christum credebant, ac per fidem in Christum remissionem consecuti erant. Atqui hoc est quod nos urgemus.

Ex Rom. V. 9, 10. VIII. Tertiò. Urgent, quod *Rom.* V. 9. 10. dicimur *justificati per sanguinem & mortem* Christi, oppositè ad ejus vitam. Resp. Dicimur justificari per sanguinem Christi, ut causam quæ Deum impulit, ut nobis peccatoribus justitiam imputare velit; non tamen absque fide, quam Deus justificationis conditionem proposuit, *Rom.* III. 25. Sed quia sanguis Christi causa est, quod fides, & resipiscentia nostra Deo grata sint ad obtinendum remissionem, ideo solius sanguinis Christi mentio fieri solet in negotio justificationis. Et notandum, quod, ut ante ostendimus, hoc loco Apostolus reconciliationem duplici respectu consideret, prout præcedit, & prout sequitur fidem nostram. Posteriore modo considerata, plenam quidem & perfectam in se comprehendit peccatorum remissionem; sed & fidem ac obedientiam hominis præsupponit ac includit, ut nempe homo, qui antea sensu in operibus malis Dei inimicus fuit, nunc depositâ malitiâ, & spiritu renovatus, sit amicus Dei.

Ex 1. *Joan.* 1. 7. IX. Quartò. Pugnant verbis Apostoli Joannis 1 *Epist.* 1. 7. *Sanguis Jesu Christi purgat nos ab omni peccato.* Sed verò illi divellunt, quæ conjuncta sunt, nec separari debent. Apostolus siquidem purgationem ab omni peccato per sanguinem Christi, conjungit cum ambulatione in luce; imo ambulationem hanc exigit ut conditionem necessariam, sine quâ purgatio à peccatis per Christi sanguinem obtineri nequit. Illi verò ambulationem in luce seponentes, purgationem per sanguinem Christi arripiunt, atque ita promissum amplectuntur, repudiatâ, quæ illi connexa est, conditione.

Ad alias. Ad primam. X. Hisce Scripturæ locis aliquot adjungunt rationes. Prima est. Si per & propter mortem Christi actu & reverâ peccata remissa non sunt illis pro quibus mortuus est Christus; ergo nemo per illum salvatus, seu in statu salutis collocatus est. Resp. Argumenti illius consequentia negatur, si per remissionem, quæ actu & reverâ fit, intelligant plenam illam peccatorum remissionem, cum quâ salus immediatè cohæret: de eâ enim solâ controversia est. Licet enim plenaria illa remissio non fuerit acquisita omnibus pro quibus Christus mortuus est, exinde non rectè infertur, neminem per Christum salvari, aut in salutis statu collocari: Quoniam pro omnibus, pro quibus mortuus est, obtinuit eum remissionis gradum, ut via ad salutem ipsis aperta sit, gratiaque ad salutem obtinendum concessa, quam si non respuant reverâ per Christum salutem consequentur. Tales autem reverâ in statu salutis sunt collocati, non quidem proximo & immediato, sed remoto. Si dicas, nos tamen requirere conditionem fidei & obedientiæ, quæ hominum vitio abesse possit, atque ita salus ab illis non obtineri: Respondebo. Hoc esse Scripturæ Sacræ consentaneum, quæ ubique utrumque hoc officium stipulatur; & qui illud negligunt, dicuntur sibi ipsis redemtionem sanguine Christi partam irritam reddere; *Hebr.* X. 29.

Ad secundam. XI. Secunda est. Si per mortem Christi peccata actu remissa non sunt, ergo Dominus Jesus ex parte tantum est Servator, quippe qui tantum remissionem peccatorum per mortem suam præparaverit, seu viam ad eam aperuerit. Resp. Negatur rursus argumenti consequentia. Nam licet mors Christi sola non conferat actualem ac plenam peccatorum remissionem, non tamen propterea sequitur Christum dimidiatum tantum esse Servatorem. Totum enim opus salvationis solâ Christi morte non completur: etiam ut rex verbum ac spiritum suum adhibet, quorum virtute & fides & conversio in nobis producitur, atque ita secundum Dei promissiones in statu salutis collocamur. Quicquid itaque ad salutem nostram requiritur, à Jesu Christo præstatur. Dices. Omnibus illis mediis à Domino Jesu adhibitis, fieri tamen potest, ut homo se non convertat, nec salutem consequatur. Ita est: ergo vitio suo, salute, quam adipisci poterat, excidit. Dices. Exinde sequi, esse ergo in potestate hominis media sibi oblata vel amplecti, atque ita salutem consequi; vel respuere ac perire: ac proinde homo aliquid ad salutem suam confert. Resp. Oblationem mediorum salutarium esse opus Dei ac Christi

Christi in solidum: hoc itaque respectu tota salus à Jesu Christo dependet. Quod mediorum oblatorum acceptionem ac rectum usum attinet, fatemur esse arbitrii humani, Spiritus Sancti gratiâ excitati. Illud verò ad Christi gloriæ imminutionem, quasi solus Salvator non sit, neutiquam facit: quia quod media hæc arripere possint, & arrepta salutem conferant, hoc Christo debetur; à quo proinde solo est omnis ad salutem efficacia.

Ad tertiam. XII. Tertia est. Si per Christi sanguinem non obtingit actualis peccatorum remissio; ergo peccatum Adami potentius est ad nos condemnandum, quàm mors Christi ad nos salvandum. Cum tamen contrarium testetur Apostolus *Rom.* v. 15. & 18. Resp. Negatur rursus argumenti consequentia. Licet enim mors Christi nobis immediatè non conferat plenariam à peccatis absolutionem, eam tamen per certos à Deo isti fini destinatos gradus confert. Ipso moriendi actu præstitit, ut è morte liberationem consequi possimus. Tum & spiritu ac verbo suo, quæ nobis per mortem suam acquisivit, nos è tenebris eruit, atque ita erutos plenè à morte & condemnatione servat. Atque ita potentior est ad salvandum, quàm Adamus fuit ad condemnandum. Quod locum *Rom.* v. 15, 18. attinet, docet Apostolus, per obedientiam Christi gratiam esse majorem condemnatione quæ est per Adamum; non quia per mortem solam nobis acquisivit remissionem; nam omnis quæ in Christo nobis contigit gratia illic intelligi potest: sed quia nos, non ex miseriis ex uno tantum Adami peccato nos prementibus, sed ex multis peccatis eruit, uti expresè dicitur *vers.* 16.

Ad quartum. XIII. Quarta est. Si Christus per mortem suam actu nos non reconciliavit Deo, ergo nos non reconciliavit; nam reconciliatio nisi actualis non est reconciliatio. Resp. Verum est, nullam esse reconciliationem, nisi quæ actu fit. Sed reconciliatio suos habet gradus, alter altero perfectior est. Nullatenus itaque sequitur: Si Christus nos non reconciliavit perfectissimo reconciliationis gradu, ergo nos nullo modo reconciliavit. Actu itaque nos reconciliavit ipsâ suâ morte, sed imperfectiore illo reconciliationis gradu: Accedente fide ac resipiscentia nostra perfectissimè nos reconciliat, & in vitam æternam introducit.

Ad quintam. XIV. Quinta est. Aut reconciliati sumus per mortem Christi absolutè, aut conditionatè: Si absolutè: jam plenaria habetur peccatorum remissio: Si conditionatè, jam efficacia mortis Christi dependet à libero hominis arbitrio. Resp. Imperfectiore reconciliationis gradu reconciliati sumus absolutè: non enim ullam Deus exegit conditionem ut Christus pro nobis moreretur: Sed ut perfectiore illo gradu reconciliatio obtineatur, requiritur à nostrâ parte conditio fidei & conversionis. Nec tamen inde sequitur, mortis Christi efficaciam à libero hominis arbitrio dependere; non enim homo morti Christi per suam fidem confert efficaciam, aut per infidelitatem tollit; sed effectum solummodò, in quod Christi mors tendit, accedente hominis fide ac obedientiâ, obtinetur. Neque per id quicquam efficaciæ mortis Christi decedit; Deus enim, qui Christum sacrificium pro peccatis expiatorium admisit, sive ab eo ut victimâ pœnam vicariam exegit, jus habet, qualemcunque vult conditionem apponendi, sub cujus præstantione remissionem morte Christi impetratam nobis applicare velit: cum victimæ mors reatum per se delere nequeat, sed non ultra ac aliter quàm Deo visum est.

An pro impœnitentia finali Christus sit mortuus. XV. Ex dictis facile solvi potest quæstio, utrum Dominus Jesus etiam pro impœnitentiâ finali sit mortuus. Cum enim impœnitentibus denuntiatum sit exitium, & fructus mortis Christi per fidem & resipiscentiam solummodò obtineri possit, manifestum est Dominum pro impœnitentiâ finali nequaquam esse mortuum. *Joan.* III. 36. *Qui Filio inobediens est, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Eatenus tamen Dominus pro impœnitentiâ finali mortuus dici potest, quatenus & pro illis, qui impœnitentes sunt, obtinuit gratiam, cujus ope à peccatis resipiscere potuissent: Ut verò actualem remissionis applicationem obtinuerit pro illis, qui gratiâ oblatâ uti noluerunt, & in impœnitentiâ suâ mortui sunt, & à ratione & à Scripturâ alienum est. Dices. Attamen pro omnibus peccatis Dominus mortuus est. Resp. Impœnitentia finalis non denotat singularem peccati speciem, sed tantum in eo, qualcunquee sit, perseverantiam.

Tertium effectum. XVI. Tertium sacerdotii Christi effectum est liberatio à jugo ceremoniarum legalium. Sic *Coloss.* II. 14. dicitur *chirographum illud decreti, quod erat contrarium nobis, tulisse de medio, affigens illud cruci:* quasi unà cum Christo cruci affixum esset, ac proinde planè exstinctum ac abolitum. Secundum Legem quippe maledictus erat qui in cruce pendet, *Deut.* XXI. 23. neque licebat cuiquam cum homine secundum Legem maledicto ullam habere communionem, sed tota concio debebat dicere amen, *Deut.* XXVII. passim. Atqui Christus mortem crucis perpetiendo sacerdos noster fuit, & solâ cum cruce ejus communione & sanguinis ipsius aspersione peccatorum remissionem obtinemus; ipse per crucem factus est caput nostrum, princeps & dux salutis. Manifestum igitur nos per crucem ipsius à ceremoniarum jugo liberatos. Quod & egregiè docetur *Coloss.* II. 20, 21, 22, 23.

Usus Sacerdotii Christi. XVII. Usus Sacerdotii Christi varii sunt. 1. Agnitio amoris Dei erga nos peccatores, quod

quod Filium suum unigenitum pro nobis dederit, *Joan.* III. 16. Personæ enim Filii Dei dignitas major videbatur, quàm ut Deus posset, & amor quo eum complectebatur intensior quàm ut vellet eum pro nobis tradere: Illum itaque tradens maximè illustri argumento suum erga humanum genus amorem demonstravit, utpote qui pretiosissimum ac carissimum, quem habebat, ipsorum saluti impendit. Hinc Scriptura divinæ charitatis ἀχμὴν in traditione hac collocat: *Rom.* VIII. 32. *Qui proprio Filio non pepercit, sed eum pro nobis omnibus tradidit, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?* Et *cap.* V. 8. & alibi. 2. Agnitio amoris Christi, qui Patri obediens factus est ad mortem, & mortem quidem crucis, & maledictionem ultrò & sponte in se suscepit, ut nos à maledictione liberaret, & autor esset salutis omnibus obedientibus sibi, *Hebr.* V. 8, 9, 10. ac per omnia tentatus misericors esset Pontifex ad compatiendum nostris infirmitatibus, *Hebr.* II. 17, 18. IV. 15. Majorem autem hac nemo charitatem habet, quàm ut animam suam pro alio ponat; *Joan.* XV. 13. Hinc & nobis in exemplar dilectionis proponitur, *Eph.* V. 2. *Ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, & tradidit se*, &c. 3. Agnitio odii divini contra peccatum; quod dilectissimi Filii cruentam ac maledictam mortem exegerit sacrificium propitiatorium, quo induceretur ad peccata condonandum. Nullo enim evidentiore documento odium suum contra peccatum Deus testari potuit, quàm tam illustrem & eximiam exigendo victimam.

Ad alios usus relati.

XVIII. Hæc autem omnia porrò ad usus maximè nobis salutares referuntur: Videlicet 1. Ut peccatum summo habeamus odio, utpote Deo adeo ingratum, ut illius reatum non nisi hostiâ adeo eximiâ tolli voluerit, propriumque Filium illius abolitioni impenderit: Qui enim adeo detestatus est peccatum, multò gravius gratiæ suæ contemtum Fœderisque Novi violationem vindicaturus est: Quoniam *voluntariè post acceptam gratiam peccantibus nulla restat pro peccatis hostia, sed terribilis exspectatio judicii:* uti legitur *Hebr.* X. 26, 27. 2. Ut ex contemplatione summi erga nos amoris Dei Patris & Filii ejus Jesu Christi, fiduciam & spem remissionis omnium præcedentium peccatorum concipiamus, eâque fiduciâ ad vitæ emendationem Deique mandatorum præstationem excitemur, neque peccatorum antecedentium magnitudine territi de divinâ gratiâ desperemus. Sic dicimur *Hebr.* X. 19. *& seqq. habere fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi:* & hoc fundamento monemur *Accedere cum vero corde in plenitudine fidei aspersi corda à conscientiâ malâ, & abluti corpus aquâ mundâ.* Et 1 *Joan.* II. 1, 2. *Filioli hæc scribo ne peccetis: sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum.* &c. Et seipsum proponit Paulus in exemplum 1 *Tim.* I. 15, 16. Imo ipse Dominus ait, *Joan.* XII. 32. *Ego cum exaltatus fuero à terrâ, omnes ad me traham.* Tandem, ut ita fiduciâ remissionis Deo obedientes, ac sanctitati operam dantes, consequamur serenitatem conscientiæ, pacem cum Deo, ac æternam in cœlis beatitudinem. *Rom.* V. 1. *Justificati ex fide, pacem habemus cum Deo, per Jesum Christum Dominum nostrum.* Vide & *vers.* 8 9, 10. *Hebr.* V. 9. dicitur *omnibus obtemperantibus sibi factus causa salutis æterna.* Et 1 *Thess.* I. 10. *nos eripere ab irâ venturâ.*

CAPUT XXIV.

De Munere Christi Regio, & Regni ipsius Amplitudine.

Regnum Christi.

I. TAndem sequitur Regium Christi munus, omnium præstantissimum. Prophetæ siquidem est salutem annuntiare: Sacerdotis, impetrare: Regis verò, actu eam conferre. Unde & plerumque Rex noster vocatur. Quatuor circa Regium Christi munus considerauri sumus. I. Illius veritatem. II. Amplitudinem. III. Functiones. IV. Durationem.

Quatenus est Mediator.

II. Ut de regno Christi distinctè differamus, notandum, Theologos solere illud dupliciter considerare: Alterum, quod ei tanquam verbo Dei essentiale & cum Patre commune est: alterum quod Jesu Christo competit ut mediatori inter Deum ac homines; ideoque ad distinctionem alterius à quibusdam mediatorium solet nuncupari. Nos regnum Christi secundo hoc sensu considerauri sumus.

Tres illius gradus.

III. In eo autem tres secundum Scripturas animadvertere possumus gradus. Primus: Quod Jesus Christus rex & dominus sit natus, ac proinde jam à nativitate jure & designatione rex fuerit. Sic *Luc.* I. 31, 32. Angelus Mariæ Domini nativitatem annuntians, ait, quod *regnaturus esset super domum Jacob*, & quod *Deus illi daturus esset thronum David patris ejus.* Et *cap.* II. 11. pastoribus illius nativitatem annuntians, ait, *natus est vobis hodie Servator, qui est Christus dominus.* Et Magi ex oriente advenientes, quærunt, ubi sit *rex Judæorum qui natus est*, *Matth.* II. 2. Secundus: Quod Jesus Christus munere suô jam fungens, & à Deô Patre suô Spiritu absque mensurâ donatus, etiam regiæ potestatis indicia in terris ostenderit, dominiumque suum in res quascunque demonstraverit; nempe cum quævis miracula solo verbo effecit, cœcis visum restituit, morbis, ventis, tempestatibus, quin & dæmonibus, tanquam ipsorum rex & Dominus, imperavit, hominibusque in terrâ peccata remisit; uti videre est *Matth.* IX. 2. *& seqq.*

IV.

Duo priores proprie non sunt hujus loci.

IV. Verum in hisce gradibus plenariam majestatem suam Dominus non ostendit: licet enim majestatis quædam signa ostenderit, tamen ea humili ac objecto quoad externam speciem statu ejus quasi nebulâ quâdam obducta fuit. Natus quippe est pauper, humilis, ex matre vilis conditionis, & in stabulo inter pecora, *Luc.* 11. 7. Etiam cum jam miraculis claruit, fuit conditionis in terrâ humilis, multaque indigna, quin & maledictam crucis mortem, tolerare debuit: Quæ summæ ejus majestati minimè convenire videbantur. Licet itaque gloria ejus illô in statu conspicua fuerit, tanquam Filii unigeniti Dei, in demonstratione potentiæ divinæ per maxima omnisque generis miracula, uti legimus *Joan.* 1. 14. nullâ tamen pompâ conspicuus fuit, neque se regiô more satellitibus stipatum & splendore mundanô fulgentem ostendit. Declaravit quidem aliquatenus se regem esse, regisve filium; non solum cum Petrum rogaret, utrum reges terræ tributum à filiis suis exigerent? indeque concluderet, & se, utpote regis cœlestis Filium, ab illô pendendo immunem esse debere, *Matth.* XVII. 24, 25, 26. sed & cum se toti Israëli ostendit cum aliquali pompâ, insidens vid: asinæ, cum faustâ acclamatione ingrederetur Hierosolyma, potestatemque regiam aliquatenus jam ostendisset, mittens discipulos ut solvant asinam & ad se adducant; hoc addito mandato, ut si quis quæreret, cur asinam solverent, responsuri sint, Dominus opus habet; quod proprium regis Israëlis jus erat: *Matth.* XXI. 1. *& seqq.* Verum hoc non fuit, nisi demonstratio quædam juris sui, à Patre ipsi concessi, quod Rex futurus esset possessione & usu: Propriè autem Prophetam se ostendit, qui prædicatione doctrinæ suæ, miraculorumque, quibus eam confirmabat, gloriâ, hominum animos sibi Deoque Patri subjicere cupiebat. Tantum verò abest, ut se regis instar gesserit, ut servi formam assumserit, & ultrò ac sponte se infami ac maledictô crucis supplicio afficiendum hominum improborum potestati tradiderit: Quæ demonstrationi potentiæ ac majestatis ejus regiæ contraria sunt. Unde dicitur *pauper factus, cum esset dives, ut nos paupertate suâ divites facere*, 2 *Cor.* VIII. 9. Et *rapinan non duxisse Deo æqualem*, seu potius, *Dei instar esse*; ἰσα enim legitur, non ἴσον, *Phil.* II. 6, 7, 8. hoc est, non jactasse nec ostentasse gloriam suam, sicut solent, qui rapinam ex hostibus reportant, sed eam occultasse: Hinc & cum posset, noluit Patrem suum orare, ut Angelos sibi in subsidium mitteret, *Matth.* XXVI. 53, 54.

Tertius gradus.

V. Tertius gradus est, qui obtinuit à resurrectione Domini ex mortuis, & adscensione in cœlos, postquam dextrâ Dei exaltatus omnem potestatem accepit in cœlo ac in terrâ, ac gloriosè in omnia imperat *Matth.* XXVIII. 18. *Act.* II. 33. v. 31. *Hebr.* II. 7, 8, 9. & alibi passim. Qui gradus regni quoniam præcipuus est, in quô Dominus majestatem ac gloriam suam ostendit, regiasque functiones exercuit & etiam num exercet, præcipuè & ferè solus respicitur in Novo Testamento, passimque per excellentiam regnum Christi vocatur; ipseque cum exaltatus est rex constitutus esse dicitur: Non quasi antea rex non fuerit; sed quia exaltatus actu & possessione regnum adeptus est; regiamque majestatem ostendit, quæ antea humilitate ac passionibus ejus, quasi umbrâ quâdam obducta fuit. Et hoc sensu regnum Christi accipimus, ejusque explicationem sumus tradituri.

Christum jam actu regnare comprobatur.

VI. Regnum hoc Dominum Jesum jam obtinere, actuque administrare, adeo clarè in Scripturâ docetur, ut supervacaneum videri possit istud probare. Attamen propter Christianos quosdam semi-judaizantes veritas hæc, adeo evidens & perspicua, penitius adstruenda est. Credunt illi, Dominum Jesum nunc actu non regnare in cœlis, sed otiosum quiescere, & sedere à dextrâ Dei Patris: regnum verò ejus inchoandum, quando omnes totius terræ populi ad fidem Euangelii fuerint adducti, omnes ejus hostes debellati, ac præcipuè Antichristus, qui in templo Dei sedet, Ecclesiamque tyrannide suâ premit abolitus. Verum illi non videntur regni Christi naturam rectè percipere, Quia enim Christus corporaliter & visibiliter more regum hujus mundi non regnat, eum nondum regnare existimant. Sed considerare ipsos oportuisset, regnum Jesu Christi esse spirituale, & alterius planè naturæ à regnis hujus mundi, quod obtinuit non armis aut vi externâ, sed cruce ac morte maledictâ; uti docetur *Phil.* II. 7, 8, 9, 10, 11. *Hebr.* II. 9, 10. v. 8, 9. XII. 1, 2. 1 *Pet.* I. 11. Hinc ipse ait Pilato *Joan.* XVIII. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundô esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis. Nunc autem regnum meum non est hinc.* Et *Luc.* XXIV. 25, 26. expressè ait, *oportuisse Christum ista pati, atque ita intrare in gloriam suam.*

1. *Ex Matth.* XXVIII. 18.

VII. Sententia autem hæc validissimè convellitur argumentis evidentissimis ex Scripturâ Sacrâ depromptis. 1. Dominus Jesus paulò ante suam ascensionem ait discipulis suis, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terrâ*; *Matth.* XXVIII. 18. Nec excipi hic potest, Dominum dicere potestatem sibi datam, quia sibi erat à Patre destinata, & olim danda: Prophetarum more, qui quæ certò futura sunt tanquam præsentia enuntiare solent: Quia huic suæ potestati superstruit mandatum, quo Apostolis jubet Euangelium ubique prædicare, gentesque ad præceptorum suorum obedientiam adducere:

Euntes

Euntes ergo docete omnes gentes, &c. Atqui ea sufficiens huic mandato fundamentum non fuisset, si post multa demum sæcula potestas illa Christo esset conferenda: nemo enim legibus illius, qui potestatem nondum adeptus est, parere tenetur: sola quippe potestatis possessio imperandi autoritatem, ac parendi obligationem introducit. Imo, ut omne dubium excludatur, additur tandem, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Quibus spiritus sui assistentiam promittit, ut demandatô sibi munere fideliter fungantur, omniaque hominum obstacula perrumpant. Quod præstare non potuisset, nisi statim ab adscensione regnum suum obtinuisset.

2. *Effusione Spiritus Sancti in Apostolos die pentecostes.*

VIII. Secundò. Idem confirmat effusio Spiritus Sancti in Apostolos facta die pentecostes. Quæ quoniam regni Jesu Christi irrefragabile est documentum, penitius eam considerabimus. Tria ergo in eâ sunt consideranda, quæ singula distinctam habent vim & efficaciam regimen Christi cœleste adstruendi. Promissio Domini de Spiritu Sancto: ipsa Spiritus Sancti effusio: & ejus effecta. Promissio facta est à Domino tum ante suam mortem, *Joan.* XIV. 16, 17. XV. 26. & XVI. 7. *Expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et *vers.* 13, 14. tum post resurrectionem ex morte; *Luc.* XXIV. 49. *Ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto. Act.* I. 8. *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos*, &c. Hanc decimô ab Adscensione die secuta est ipsa in Apostolos Spiritus Sancti effusio. *Act.* II. 1. *& seqq.* Spiritus hic à nemine nisi à Deo, aut quem Deus ad summam suæque proximam dignitatem evexerat, mitti potest: quia Spiritus est, qui à solô Deo egreditur, *Joan.* XV. 26. per quem Deus omnia creavit, *Psal.* XXXIII. 6. omniaque etiamnum conservat & administrat, *Psal.* CIV. 30. cuique omnia sua secreta revelat, 1 *Cor.* II. 10, 11. Qui itaque potestatem habet Spiritum hunc mittendi cuicunque vult, in illum Spiritum potestatem habet, cœlique Dominus est. Sed & promissio antea facta Apostolos plenissimè persuasos reddere potuit, Dominum in cœlis regnare. Quod inopinatò contingit, admirationem quidem parit; sed quod juxta promissum exspectatur, si eveniat, fidem conciliat. Samuel Saulem certum reddere volens ipsum à Deo in regem electum, prædicit varia ipsi obventura, ac tandem cœtum prophetarum cum tympanis ac cytharis occursurum, ipsumque unà cum ipsis prophetaturum, 1 *Sam.* X. Hæc omnia cum juxta Samuelis prædictionem & Saulis exspectationem impleta essent, Saul certus redditur se à Deo electum populi regem. Cum verò Saul Davidem persequeretur, ipseque ad Samuelem accedens in Rama spiritu propheticô corriperetur, miratur quidem statum suum, sed à proposito Davidem persequendi non desistit: quia inexspectatò hoc ipsi contigerat, 1 *Sam.* XIX. 21. *& seqq.* Simile exemplum habemus circa Eldad & Medad, qui in castris prophetabant, non coram tentorio; ideoque id à quibusdam Mosi tanquam res indecens indicatur, *Num.* XI. 26. *&c.* quia prophetia solummodò exspectabatur coram tentoriô. Eodem modo & Apostoli promissi Dominici impletionem exspectantes, Spiritu Sancto missô plenissimè de illius regnô cœlesti fuere persuasi. Sed & effecta Spiritus illius admiranda totum orbem convincere potuerunt Jesum Christum regimen cœleste obtinere: quia virtute Spiritus ab ipso effusi, Apostoli Jesu Christi, quos constabat esse idiotas, nullâ disciplinâ aut eruditione imbutos, *Act.* IV. 13. & suæ tantum linguæ gnaros, extemplo omnium linguarum divinorumque mysteriorum cognitione donantur, adeo ut magnifica Dei facta magnâ cum παῤῥησίᾳ celebrarent. Hinc Petrus, postquam de miraculo hoc disseruisset, ita concludit, *Act.* II. 36. *Certissimè sciat ergo omnis Domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus, hunc Jesum quem vos crucifixistis.* Quod & porrò magis confirmatum est, quoniam Apostoli spiritus illius virtute etiam quibuscunque manus imponebant, spiritum communicabant, miraculaque maxima faciebant, seque id virtute Jesu Christi in cœlis regnantis facere constantissimè profitebantur: *Act.* III. 6. *&* 16. IV. 10. V. 32. & alibi.

3. *Ex claris Scripturæ Sacræ testimoniis.*

IX. Tertiò. Sed & Scriptura passim Christum jam regnum suum obtinere testatur: *Act.* V. 31. *Hunc principem & Salvatorem exaltavit Deus dextrâ suâ, ad dandum pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum. Eph.* I. 20, 21, 22, 23. *Deus constituit illum ad dextram suam in cœlestibus, supra omnem principatum & potestatem*, &c. *Phil.* II. 8, 9, 10, 11. *Quia obediens fuit ad mortem, & mortem quidem crucis, ideo Deus eum superexaltavit, & dedit ei nomen supra omne nomen*, &c. Vide & 1 *Pet.* III. 22. Quæ loca de re non futurâ, sed jam impletâ, loqui, omnes eorum circumstantiæ docent. Et præcipuè id evincitur ex 1 *Cor.* XV. 25, 26. *Oportet Christum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors: omnia enim subjecit pedibus ejus.* Illic enim docetur, Christi regnum non inchoandum postquam inimici ejus aboliti erunt, sed jam præsens esse, Christumque ipsum omnes inimicos sibi subjecturum, & eò usque imperium ejus duraturum, donec mortem, ultimum hostem, in resuscitatione universali sit destructurus. Non ergo demum regnare incipiet, cum hostes

ſtes deſtructi ſunt; ſed regnat, ut hoſtes deſtruat.

4. Ex Apocalypſi. X. Quartò. Evidentia adeo habemus regni Chriſti jam præſentis teſtimonia in Apocalypſi, ut nullâ cum ſpecie eludi poſſint, niſi quis totam libri illius autoritatem in dubium vocare ſuſtineat; quem tamen ut Canonicum jam olim unanimiter à Chriſti Eccleſiâ receptum antea oſtendimus. Legantur ſolummodò tria prima capita, manifeſta paſſim regni Chriſti jam præſentis indicia occurrent. Adſcribit ſibi Jeſus Chriſtus, quod *in dextrâ ſuâ habeat ſeptem ſtellas*, qui ſunt Angeli ſeptem Eccleſiarum Aſiæ; & quod *in medio ſeptem candelabrorum aureorum*, quæ ſunt ſeptem Eccleſiæ, *ambulet*. Quibus curam ac providentiam ſuam, quâ tanquam earum rex & caput circa illas verſabatur, deſignat. Quod evidentius liquet, cum dicit ſe eorum opera noſſe; cum bona eorum opera approbat, mala improbat; eas officii ſui admonet, ad pœnitentiam hortatur, comminatur niſi reſipiſcant; officium facientes in afflictionibus conſolatur, & ad conſtantiam hortatur, amplo propoſito præmio; quod nempe victores cum ipſo *ſeſſuri ſint in throno ipſius, quemadmodum ipſe vicit, & ſedit in thronô Patris ſui*, *cap.* III. 21. Quæ omnia præſentem ejus majeſtatem & actuale imperium indicant.

5. Ex votis Apoſtolorum. XI. Hiſce poſſemus addere vota & precationes, tum in initiô & fine epiſtolarum Apoſtolicarum, tum alibi occurrentes, quibus gratia & pax à Domino Jeſu Chriſto optatur, quin & ipſe Dominus nonnunquam directè invocatur: Quæ ineptæ & fruſtraneæ forent, niſi Dominus poteſtate regiâ foret præditus, quâ ſe invocantibus bona illa poſſet largiri. Verum hæc in ſequentibus, quando de cultu Jeſu Chriſti Mediatoris dicemus, plenius ſunt ventilanda.

Explicatio Hebr. II. 8. XII. Sed objiciunt quidam, Apoſtolum *Hebr.* II. 8. dicere, *Nunc autem nondum videmus omnia ſubjecta illi.* Reſp. Illis verbis non negatur, Dominum Jeſum imperium in omnia habere, aut ipſum donatum virtute ac potentiâ omnia ſibi ſubjiciendi: ſed tantùm, quod nondum omnes inimicos deſtruxerit. Traditum quippe Domino Jeſu eſt regnum à Patre ſuo, ut omnes inimicos gloriæ divinæ ac fidelium ſaluti adverſantes deſtruat; illud autem non facit ſimul ac eodem momento: ſed paulatim, & quamdiu ſæculum hoc duraturum eſt, quô homines ad ſalutem vocat, patienter ipſorum reſipiſcentiam exſpectat, ac pœnas differt, ut plures ad ſalutem perducantur: donec tandem in conſummatione ſæculorum omnes hoſtes eſt deſtructurus, mortem, hoſtem ultimum, aboliturus, impioſque unà cum diabolo in ignem æternum conjecturus. Licet ergo hanc omnium ſubjectionem non videamus ante tempus illud ultimum, inde male infertur, Dominum Jeſum nondum in omnia imperium obtinere: Nam eodem in loco ſatis manifeſtè dicitur, Domino Jeſu omnia ſubjecta, eumque gloriâ & honore coronatum: & *cap.* IV. 16. quod habeat thronum gratiæ. 2. Nemo ambigit, quin Deus Pater in omnia imperium obtineat: ille tamen in hoc ſæculo nondum omnes hoſtes deſtruxit; ſed id demum per Filium ſuum Jeſum Chriſtum in ſæculorum conſummatione faciet. Sicut ergo hoc non evertit Dei Patris, ita nec Domini noſtri Jeſu Chriſti regimen evertere poteſt.

Regnum Chriſti in quibus conſiſtat. XIII. Sed verò non ſufficit ſcire, Dominum Jeſum actu in cœlis regnare, niſi cognoſcamus in quibus regia hæc dignitas conſiſtat: illud itaque imprimis explicandum eſt. Tria illa ſunt potiſſimum. Primum eſt eminentia & honor, quo exaltatus eſt ſupra omnia, omnibuſque creaturis, etiam nobiliſſimis, tam inviſibilibus quàm viſibilibus, excelſior eſt factus, proximumque à Deo Patre obtinuit dignitatis locum, ſolumque Patrem ſe ſuperiorem agnoſcit. *Cum enim omnia illi ſint ſubjecta, manifeſtum eſt excipi eum qui ſubjecit ipſi omnia*, 1 *Cor.* XV. 27. Hoc denotatur phraſi, *Seſſionis ad dextram Dei*; quâ proximum à Deo dignitatis locum deſignari antea oſtendimus. Eadem eminentia indicatur titulo *Filii Dei*, utpote dignitatis ſupremæ hæredis, & omnibus ſervis excellentioris, *Hebr.* I. 4, 5, 6, 7, 8, 9. Secundum; Poteſtas, jus ac dominium in omnia, ita ut omnia ipſi ſubjecta ſint, & ipſe omnibus imperare poſſit. Sic *Matth.* XXVIII. 18. datam ſibi omnem in cœlo ac terra poteſtatem, ſubſternit tanquam fundamentum miſſionis Apoſtolorum ad prædicandum omnibus gentibus Euangelium. *Eph.* I. 22. *omnia* dicuntur *ejus pedibus ſubjecta*. *Apoc.* I. 18. III. 7. adſcribit ſibi Dominus *clavem Davidis*, *quod aperiat & nemo claudat*, atque iterum *claudat*, *& nemo aperiat*. *Rom.* XIV. 9. dicitur, quod *vivis & mortuis dominetur*. Tertium: Quod ſpeciatim ſit rex & judex conſtitutus hominum, ut eis vivendi leges præſcribat, ac ſecundum opera ſive bona ſive mala eos judicet. Sic non tantum ipſe dixit *Luc.* XXIV. 47. *in ſuô nomine prædicandam omnibus reſipiſcentiam & remiſſionem peccatorum*: & Apoſtoli docuerunt, illum exaltatum dextrâ Dei, *ad dandum pœnitentiam Iſraëli & remiſſionem peccatorum*, *Act.* V. 31. Sed & paſſim *judex à Deo* dicitur *conſtitutus vivorum ac mortuorum*, *Act.* X. 42. XVII. 31. Et peculiariter caput Eccleſiæ ac fidelium ſuorum. Sic *Eph.* I. 22, 23. dicitur expreſsè *conſtitutus caput Eccleſiæ*. 1 *Pet.* II. 25. vocatur *epiſcopus animarum*. *Hebr.* XIII. 20. *Magnus paſtor ovium*. 1 *Pet.* V. 4. *Princeps paſtorum*.

Attributa ad id requiſita. XIV. Ut autem poteſtatem illam ſupremam

mam exerceat, iis præditus est qualitatibus & attributis, quæ ad talis regni administrationem requiruntur. Ea sunt, 1. Sapientia ac omniscientia. Hæc ipsi adscribitur etiamnum in terris versanti, *Ioan.* 11. 25. *Non opus habebat, ut ei quisquam testaretur de homine, quia ipse sciebat quid esset in homine.* De ipso autem jam in cœlis exaltato dicitur *Apoc.* 11. 23. quod *corda & renes scrutetur.* Hinc *Esa.* x1. 3. de ipso prædicitur: *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet:* Quia necesse non habebit, regum instar terrenorum, per testimonia, quæ sæpe fallacia sunt, veritatem inquirere, neque externâ specie decipi poterit; sed ipsa corda, occultissimasque cogitationes plenissimè perspectas habet. 2. Justitia, quâ unicuique retributurus est secundum opera, *Matth.* xvi. 27. *Rom.* 11. 6. 2 *Cor.* v. 10. idque sine acceptione personarum: *Rom.* 11. 11. *Coloss.* 111. 25. *Apoc.* v1. 15, 16. *Esa.* x1. 4. 3. Omnipotentia: *Spiritu oris sui consiciet improbos. Esa.* x1. 4. 2 *Thess.* 11. 8. quasi solô jussu suô, simul atque os suum aperuerit, & halitum ex ore emiserit ut sententiam pronuntiet, impios sit confecturus. *Phil.* 111. 21. tribuitur ipsi *efficacia, quâ sibi subjicere potest omnia.* Et appariturus ad judicium dicitur *cum angelis potentia sua*, 2 *Thess.* 1. 7.

Amplitudo regni Christi.

XV. Amplitudo regni Christi tanta est, ut nullis omninò terminis circumscribatur: est enim universale, & in omnia, adeo ut nihil omninò excipiatur quod ipsi subjectum non sit, præter solum Deum, qui subjecit ipsi omnia, 1 *Cor.* xv. 27. Sic *Hebr.* 11. postquam *vers.* 5, 6, 7. verba *Psal.* v111. Christo adaptaverat, addit *vers.* 8. *In eo quod omnia ei subjecit, nihil omisit quod ei non sit subjectum.* Extendit quippe se regnum Christi in cœlum & in terram, *Matth.* xxv111. 18. & in omnes res ac creaturas ibi contentas: *Phil.* 11. 10. *Ut in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terrestrium, & inferorum.* ubi distributione creaturarum factâ, omnes ubicunque sint, Domini Jesu imperio subjectas esse docetur. Quod distinctâ omnium enumeratione plenius demonstrari potest.

In cœlum & angelos.

XVI. In cœlum Dominum Jesum imperium obtinere, constat ex *Matth.* xxv111. 18. mox allegato: & *Ioan.* x1v. 2, 3. quia dicit se in cœlum vadere, ad parandum suis locum. Ubi etiam in dextrâ Dei consedit, *Hebr.* v111. 1. Angelos, cœli incolas, Christo subjectos, jam constat ex locis antea allegatis, *Eph.* 1. 20, 21. *Phil.* 11. 10. *Hebr.* 1. 6, 7. 1 *Pet.* 111. 22. Quorum operâ, ne alia in capite de Angelis dicta nunc repetamus, præcipuè utitur ad diaboli astus ac fraudes, quibus fidelium saluti insidiatur, retundendum, ut videre est *Apoc.* x11. suosque fideles contra hostium vim protegendum, quantum gloria ipsius requirit: Exemplum habemus in Apostolis, *Act.* v. 19. & Petro speciatim, *Act.* x11. 7. *& seqq.* vel etiam ad judicia sua in impios exercendum: quod Apocalypsios liber passim docet.

In diabolos.

XVII. Exinde colligere licet, diabolos seu Angelos malos Domino non minus esse subjectos. Sanè Christo in terris versanti usque adeo subjecti fuere, ut solo ejus jussu ex obsessorum corporibus ejecti sint, neque nisi ejus permissu porcos ingredi potuerint, *Matth.* v111. In cruce autem *expoliavit principatus & potestates, traduxitque confidenter, palam triumphans de illis in semet ipso, Coloss.* 11. 15. adeo ut inviti coacti fuerint imperium ejus agnoscere, *Luc.* 1v. 34. *Act.* xv1. 16. *& seqq.* Quin & Apostolis suis potestatem diabolos ejiciendi communicavit, adeo ut ipsorum jussu corpora obsessorum deserere coacti sint. *Act.* v. 16. & alibi. Utitur autem illis Dominus tanquam ministris suis ac mancipiis ad fideles suos humiliandum & præservandum, ne se efferant: quale exemplum habemus in Paulo, 2 *Cor.* x11. 7. Vel tanquam tortoribus ac carnificibus ad puniendum improbos ac Euangelio suo immorigeros. Sic Apostolis concessit potestatem tales tradendi satanæ ad interitum carnis, 1 *Cor.* v. 5. 1 *Tim.* 1. 19, 20. Maximè autem imperium hoc apparebit in ultimô judicio, quando diabolum & angelos ejus conjecturus est in ignem æternum, *Matth.* xxv. 41.

In terram, & omnes terræ incolas.

XVIII. In terram omnesque terræ incolas se imperium Domini extendere, non minus est evidens. Omnia siquidem, quatenus ad salutem nostram æternam aliquem habent respectum, illius jussibus parent: omnia pro arbitrio suo dirigit, vel in pœnam, vel in remunerationem hominum. Omnes similiter homines ejus imperio subsunt; non solum fideles, quorum caput est; sed & infideles; qui vel simpliciter illum ignorant, quos ministerio verbi & spiritus ad se congregat, vel justo judicio in tenebris ignorantiæ relinquit: vel Euangelium ejus respuunt, ejusque imperium agnoscere nolunt, quos *reget virgâ ferreâ, & tanquam vas figuli confringet, Psal.* 11. 9. & *interficiet, quia noluerunt ipsum super se regnare, Luc.* x1x. 27. Nec vulgaribus tantum hominibus imperat, sed & in reges ac principes terræ dominatum obtinet. Hinc *Psal.* 11. 12. David hortatur reges terræ, ut *Filium osculentur:* osculo nimirum subjectionis, quo se illum Dominum suum agnoscere fatentur: Vocaturque hoc respectu, *rex regum & Dominus Dominantium, Apoc.* xv11. 14. x1x. 16. Et tantâ cum autoritate, ut *claves habeat inferni & mortis, Apoc.* 1. 18. & *clavem Davidis, aperiat & nemo claudat; claudat &*

nemo aperiat; Apoc. III. 7. Nec vivis tantum dominatur, sed & in mortuos imperium habet: *Rom.* XIV. 9. Huc referri potest, quod *subterranei* dicantur *in nomine Jesu genu flexuri*, *Phil* II. 10. Adeo ut nulla creatura, tam in cœlo quàm in terrâ, ab imperio ejus excipiatur.

Est regno Patris subordinatum.

XIX. Est autem id imperium non absolutè supremum, uti regnum Patris, sed Patris regno subordinatum: non enim Pater omni se potestate abdicavit, nec providentiam ac gubernationem mundi ita Filio tradidit, ut ipse omnium otiosus sit spectator: Nihil minus: nam, ut Dominus ait *Matth.* V. 45. *Deus facit solem suum oriri super bonos ac malos, & pluit super justos & injustos.* Omniaque in usum hominum producit ac liberali manu largitur, *Act.* XIV. 16, 17. XVII. 25, 26. Est itaque munus speciale, Domino Jesu ut Redemtori hominumque Servatori à Deo Patre demandatum, ad salutem hominum procurandum, cum amplissimâ in omnia potestate, ut iis pro libitu ad finem istum obtinendum utatur: Quod tamen semper ad nutum Patris, cujus imperio subordinatum est, administratur. Sic dicitur *Joan.* V. 22. *Pater non judicare quemquam;* nim: per se & immediatè: *sed omne judicium dedisse Filio.* Et *cap.* XVII. 2. quod *dederit ei* Pater *potestatem omnis carnis, ut omne quod dedit ei det eis vitam æternam.* Et datus est Ecclesiæ caput, *Eph.* I. 22. Adeo ut Deus Pater propriè per ipsum regnet. Cujus imperii typum habemus in Joseph, cui Pharao dicebat, *Ecce constitui te super universam terram Ægypti*, &c. Qui tamen se imperio non abdicabat, sed supremum, etiam in ipsum Josephum, sibi reservabat: Addit enim: *Uno tantum regni solio te præcedam*, *Genes.* XLI. 40. Hinc & Apostoli preces ad Deum dirigunt, *Act.* IV. 24. *& seqq.* Et fideles Deum invocare jubent, *Phil.* IV. 6, 7. sed per Jesum Christum, & in nomine ipsius, ut ita à Patre per Christum quod petunt impetrent: juxta promissum Domini *Joan.* XIV. 13. *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam; ut glorificetur Pater in Filio.* Vide & *Ioan.* XV. 16. & XVI. 23, 24. Unde & honor Christo exhibitus dicitur cedere in gloriam Dei Patris, *Phil.* II. 11.

CAPUT XXV.

De Functionibus Regiis, & Regni Christi Duratione.

Functio prima. Vocatio ad participationem regni sui.

I. FUnctiones ad regnum Christi pertinentes variæ sunt. Quarum quasdam Dominus jam olim peregit, quasdam etiamnum exercet, quasdam in posterum suô tempore peracturus est. Omnes ad hasce facile reduci possunt.

Actus e-

II. Prima est, vocatio ad participationem regni sui: non enim Dominus subditos sibi obsequentes, & regni sui bonorum participes invenit; sed ipse ex merâ liberalitate eos ad regni sui participationem vocat. Hunc in finem jam olim instituit ministerium, ministrosque suos donis ad munus illud arduum exsequendum necessariis instruxit. Adeo ut primus regii muneris actus fuerit, glorioſa illa missio Spiritus Sancti, quem Dominus ipso Pentecostes festo, decimo ab Ascensione suâ die, in Apostolos largiter effudit, adhibitis signis illustrissimis tantæ rei adumbrandæ convenientissimis: Quo ipsos, ad legationem illam universalem, *Matth.* XXVIII. *Marc.* XVI. *Luc.* XXIV. ipsis demandatam, obeundam, planè ineptos, aptos reddidit, donisque ad id perficiendum necessariis instruxit: uti legimus *Act.* II. 1. *& seqq.* Hanc autem Spiritus missionem actum esse regii Christi muneris, docet Apostolus Petrus *Act.* II. 33, 34, 35, 36. Fuitque hic omninò necessarius. Mittendi quippe erant Apostoli ad omnes gentes, ut verbum salutis omnibus prædicarent: ab ipsorum itaque ore dependere debebat ratio ac via salutis consequendæ: Spiritu itaque donari debebant, qui ipsos esset instructurus sapientiâ ac cognitione voluntatis divinæ, quæ hactenus abscondita fuerat, *1 Cor.* II. 7. *& seqq.* ac introducturus in omnem veritatem, *Joan.* XVI. 13. ne in prædicando verbo salutis usquam labi aut errare possent. Mittendi ad gentes cujuscunque linguæ, ideo linguarum donô instruendi erant. Et hanc missionem plures aliæ distributiones Spiritus per Apostolorum manus factæ, & fidelibus communicatæ, secutæ sunt: Vide inter alia *Act.* VIII. 15, 16, 17. XIX. 6. *Hebr.* II. 4. Itaque hac missione Dominus ministerium illud extraordinarium suorum Apostolorum instituit. Sed & Spiritum illum aliis ministris, quos Apostolis adjungere placuit, communicavit, ut eorum ministerio regnum suum erigeretur: uti luculenter legere est *Eph.* IV. 7, 8, 9, 10, 11. *& seqq.* Ubi allusione factâ ad morem inter Romanos usitatum, qui hostibus devictis triumphantes urbem invecti, non tantum captivos post se ducebant, sed & dona ac munera in vulgus spargere solebant, dicit Dominum cum in cœlos adscenderet, dona hominibus dedisse; nim: Spiritus Sancti charismata, quibus diversorum ordinum ministros instruxit, quorum ministerio Ecclesiam suam erecturus esset.

Jus primus, Missio Spiritus Sancti in Apostolos.

Per hos vocatio facta est.

III. Per hosce ministros vocatio hominum ad regni cœlestis participationem facta est. Voluit nempe regnum suum spirituale ac cœleste per ipsos, tanquam publicos præcones, proclamari ac hominibus manifestari; ut amore ejus incitati certatim ad id se conferrent. Neque tantum proclamationem hanc inter Judæos fieri voluit; sed & omnes gentes, cujuscunque regionis, ad regni

sui

ſui communionem vocari. Ita expreſſè Petrum viſione cœleſti admonuit, nullas nunc gentes pollutas eſſe habendas, *Act.* x. Paulum ſpeciatim conſtituit Apoſtolum præputii, ejuſque miniſterio gentes ad Euangelii communionem vocavit, abſque obſervatione ceremoniarum legalium: uti tota Actorum Apoſtolicorum hiſtoria, & Epiſtolæ Paulinæ, præſertim ad Romanos & Galatas, abundè teſtantur.

Secunda, præſcriptio legum. IV. Secunda functio eſt, præſcriptio legum, iis facta quos ad regnum ſuum vocat: Leges hæ ſunt, Fides, & reſipiſcentia ſeu vitæ Sanctitas; id eſt, vita glorioſâ iſtâ vocatione digna, ac tam beati regni ſubditis conveniens: cui annexa fuit fœlicitatis illius perfectæ promiſſio, & condemnationis inobedientibus infligendæ comminatio. Vide *Act.* 11. 38. 111. 19. v. 31, 32. Et nominatim *Tit.* 111. 8. *Fidelis ſermo eſt, & de his volo te confirmare; ut curent bonis operibus præeſſe qui credunt Deo. Hæc ſunt bona & utilia hominibus.* Inde & Dominus dicit, *oportere in nomine ſuo prædicari reſipiſcentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes*, *Luc.* xxiv. 47. Vide & *Joan.* 111. 36. *Rom.* v111. 13. *Tit.* 11. 11, 12, 13. Media, quibus hæc exſequitur, duo ſunt: Verbum, & Spiritus Sanctus. Per verbum homines gratioſè vocat. Utque id continuò ipſis prædicari poſſit, etiam inſtituit miniſterium ordinarium, dando Epiſcopos & presbyteros Eccleſiis, *Act.* xx. 28. miniſteriumque hoc perpetuò contra omnia obſtacula, omneſque Satanæ machinationes & inſultus conſervat, miniſtrosque ſuos non tantum conſervat, ſed & ſibi ſemper obnoxios habet. Hoc illud eſt, quod dicitur *ſeptem ſtellas*, id eſt, ſeptem Eccleſiarum Epiſcopos, *in dextrâ ſuâ habere*, *Apoc.* 11. 1. Per Spiritum, qui ordinariè verbo ineſt, & per verbum operatur, vires ad vocationi ſuæ parendum, legibuſque obtemperandum requiſitas, gratioſè concedit, & in intima cordis penetralia penetrans, ad fidem ac obedientiam flectit: ut ita totam ſuam ſalutem ipſi in ſolidum acceptam ferant. Sic 2 *Pet.* 1. 3. dicitur, *per divinam ejus virtutem nobis omnia donata, quæ ad vitam & pietatem faciunt.*

Tertia, judicium. V. Tertia functio, & poteſtatis regiæ evidentiſſimum documentum, eſt judicium. Hoc autem exercet vel in hoc, vel in futuro ſæculo. Utrumque reſpicit vel fideles, qui ipſum pro rege agnoſcunt: vel infideles ac impios, qui jugum ejus reſpuunt, imperiumque detrectant. Fideles vel officio ſuo ſedulò incumbunt; vel ſocordiâ quâdam aut peccati tentatione allecti, labuntur, aut etiam quandoque in gravius aliquod incidunt peccatum. Officium ſedulò facientes Spiritu promiſſionis Sancto in ſpem vitæ æternæ obſignat, & de antecedentium peccatorum plenariâ remiſſione perſuaſos reddit: *Rom.* v. 2, 3, 4, 5. v111. 15, 16. iiſque bona hujus vitæ largitur, quatenus ſaluti ipſorum conducere novit: non tamen ut bonum principale ſed principalis adjectionem, *Matth.* v1. 33. Peccantes verò ac negligentes caſtigat, ſed ipſorum bono, ut pœnitentiam agant, novum ardorem concipiant, & remiſſionem conſequantur: 1 *Corinth.* x1. 32. *Hebr.* x11. 5. *& ſeqq.* *Apoc.* 111. 19. Infideles autem excœcat & indurat, tradit in reprobam mentem, & in efficaciam erroris, ut credant mendacio: 2 *Theſſ.* 11. 11. *Joan.* x11. 40. *Rom.* 1. 26, 28. & nonnunquam in hac vitâ punit pœnis corporalibus. Sic mulierem Jeſabelem in lectum ſe conjecturum, filioſque ejus interfecturum, minatur *Apoc.* 11. 22, 23. Et quia poteſtate ſuâ ad fidelium perniciem abutuntur, eos compeſcit, ne ſuos affligant, ultra quam fidei ac conſtantiæ ipſorum explorandæ conſultum judicat; 1 *Cor.* x. 13. *Apoc.* 11. 10. Ad judicia, quæ Dominus ut rex in hoc ſæculo exercebit, etiam pertinet abolitio & deſtructio ἀνόμου illius, de quo legimus 2 *Theſſ.* 11. quem Dominus ſpiritu oris ſui conficiet, & claritate adventus ſui, quocunque tandem tempore is contingat, abolebit, *verſ.* 8. Tum & varia illa, quæ Joanni ſub diverſis viſionibus in Apocalypſi revelantur, quibus judicia varia Domini in impios, ut & fidelium Eccleſiæ multiplices præſervationes à malo, aut è malis liberationes, præfigurantur; quæque nondum omnia impleta eſſe, eventus docet. In futuro ſæculo judicium exercebit univerſale in omnes omnino homines, quos ex mortuis ſuſcitaturus & coram tribunali ſuo collocaturus eſt; & unicuique reddet ſecundum opera; piis gloriam & immortalitatem; impiis verò dedecus, afflictionem & anguſtiam: Quod judicium graphicè nobis deſcribitur *Matth.* xxv. 31. & *ſeqq.* *Rom.* 11. 5, 6. *& ſeqq.* 2 *Theſſ.* 1. 7, 8, 9, 10. & alibi.

Diſcrimen inter regnum & ſacerdotium Chriſti. VI. Ex quibus functionibus, quas Scriptura Sacra Domino Jeſu ut regi cœleſti adſcribit, ſi conferantur cum functionibus muneris Sacerdotalis, manifeſtum inter Regium & Sacerdotale Domini munus diſcrimen eluceſcit. Sacerdotalis quippe muneris functiones omnes primò & directè occupantur circa Deum; Regii verò muneris, primò & directè circa homines, eorumque converſionem, & ſalutem, quam converſis Dominus largiturus eſt, reſpiciunt. Verum eſt *Hebr.* 1x. 27, 28. ſimilitudinem quandam ſubindicari, inter egreſſum Pontificis Veteris Teſtamenti è tabernaculo ad populo benedicendum, & adventum Domini è cœlo ad judicium, quod tum ſine peccato ſit venturus exſpectantibus ſe ad ſalutem; qui, ut vidimus, actus regius eſt. Sed licet actus quidam regius certo aliquo reſpectu & ob quandam analogiam aſſimiletur actui cuidam ſacerdotali, exinde minimè ſequi-

tur, munera ipsa reverâ in Domino Jesu non esse distincta, seu omnes sacerdotii Jesu Christi actus eosdem esse cum actibus regiis: Cum in ipsô hoc actu judiciali, ad quem Apostolus alludit, plures circumstantiæ sint, quæ distinctionem ejus ab egressu Sacerdotis è tabernaculo manifestissimè demonstrent: Ut quod in judicio illo extremo Christus non tantum, Sacerdotis instar, declarabit peccata nobis à Deo remissa esse: sed & ipse ea actu, tanquam rex, remittet, nosque virtute suâ omnipotente ex mortuis suscitabit, & humilia nostra corpora conformia reddet glorioso suo corpori, *Phil.* III. 20, 21. atque ita tandem nobis vitam æternam largietur: impiis verò ac incredulis tanquam justus judex supplicium irrogabit æternum: quod cum munere Sacerdotis nullam planè habet analogiam.

Refutantur, qui credunt Christum in terras redituruum, & Judæos reducturum in terram Canaan.

VII. Ex iis, quæ hactenus de munere Christi regio dicta sunt, facile liquet, quid statuendum sit de sententiâ illorum, qui dicunt, Jesum Christum ante ultimi judicii diem in terras descensurum, & conversis Judæis eos reducturum in terram Canaan, & Jerusalem cum templo & cultu Levitico restauraturum, Legem Mosis ab omnibus observatum iri, etiam gentibus in societatem adscitis, & antequam id fiat, martyres suscitandos ex morte, & cum Christo regnaturos annis mille. Hæc nempe sententia quammaximè est absurda: Primò. Quia tendit ad eversionem regni Christi quod jam habet in cœlis: Nam oracula illa prophetarum, quibus regnum hoc adstruere conantur, aut secundum literam sunt accipienda, aut mysticè intelligenda: Si secundum literam? Unde probabunt, Jesum fore regem cœlestem? Si mysticè; quomodo ostendent regnum in terris? Si verò quædam urgeant mysticè accipienda, quomodo probabunt, quædam excipi debere? Secundò. Christus aut jam non regnat in cœlis; aut duplex Christi est regnum, unum in cœlis, aliud in terrâ: contra quàm Dominus ait *Joan.* XVIII. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Dicere, regnum hoc esse patefactionem regni cœlestis, planè ineptum est, ob maximum inter utrumque discrimen. Nam 1. Ad regnum præsens sufficit, quod Christus summâ polleat potestate, licet totus illi adversetur mundus: Ad hoc omninò requiritur, ut multi eum pro rege agnoscant. 2. Cœleste nullum discrimen locorum & personarum habet: hoc omninò: Judæi enim (uti volunt) reliquis gentibus præferentur, & Jerusalem sedes erit regni. 3. Cœleste requirit summam in cœlo & in terrâ potestatem: hoc tantum in terrâ. 4. Quid attinet regnum Christi in terris patefieri? patefiet enim in consummatione sæculi. Tertiò. Scriptura docet, Christum non descensurum corporaliter è cœlô, nisi ad judicium; *Act.* III. 21. *Quem oportet cœlum capere, usque ad tempora restitutionis omnium*, &c. *Coloss* III. 3, 4. 1 *Thess.* IV. 16. Quartò. Regnum illud aut erit regnum remunerationis, & sic cum eô incipiet judicium universale: aut legislationis; & sic etiam subditi poterunt rebellare, regnumque hoc desinere. Aut si hoc nolimus, dicendum Deum potentiâ irresistibili obedientiam in ipsorum cordibus operaturum: At sic regnum hoc colligi posset ex hominibus maximè impiis; totaque divinæ providentiæ administratio, quæ hactenus in mundo viguit, irrita ac frustranea redderetur: quorsum enim comminationes pœnarum inobedientibus propositæ, si potentiâ insuperabili Deus obedientiam in ipsorum cordibus operaturus sit?

Sensus Apoc. XX. 4.

VIII. Objiciunt, quod *Apoc.* XX. 4. de martyribus ob testimonum Jesu Christi decollatis dicatur, quod cum Christô regnaturi sint mille annis. Resp. 1. Illum unicum fermè esse locum, quô sententia hæc nititur: Nec enim, nisi hic locus exstaret, verisimile est ipsos Veteris Testamenti prophetias ad hoc regnum adstruendum unquam applicituros fuisse. At cogitandum, librum hunc quammaximè esse obscurum; itaque solidum alicujus dogmatis fundamentum ex eo, præsertim ex visione propheticâ, cujus sensus conjecturâ colligitur, peti non posse. 2. Licet dicantur *cum Christo* regnaturi, exinde minimè colligi potest, Christum hic in terris fore præsentem. Similes quippe phrases passim in Scripturâ occurrunt: *Genes.* V. 22. *Rom.* VIII. 17. *Coloss.* III. 1. 2 *Tim.* II. 11, 12. Tandem, nihil hic dicitur de restitutione Judæorum in suam terram, & cultus Levitici restauratione.

Rejicitur crassior Chiliastarum opinio.

IX. Crassius errant, qui putant Christum, postquam in terras descendit, nunquam cum suis rediturum in cœlum; contra clarissima Scripturæ Sacræ testimonia, *Joan.* XIV. 2, 3. 2 *Corinth.* V. 1. &c. Crassissimè autem omnium, qui Christum cum suis fruiturum credunt omnibus deliciis ac voluptatibus carnis; contra expressa Scripturæ testimonia, *Luc.* XX. 35. 1 *Cor.* VI. 13. & naturam corporis glorioſi, quale Christus jam habet, nosque in resurrectione habituri sumus, quod iis quæ corruptionem sapiunt, qualia sunt omnia quæ carnem nostram spectant, affici nequaquam potest.

Expenduntur sententia de regno Christi millenario magis spirituali.

X. Sed explosâ crassâ hac sententiâ, alii regnum Christo millenarium, sed spirituale magis, tribuunt; neque Christum ex cœlo deducunt in terras, sed è cœlo regnum hoc administrare volunt. Verum tanta de hoc regno ac tam multiplex est sententia, ut ipsa illa varietas invictum sit argumentum, Scripturam nihil quicquam perspicuè de eô deter-

determinasse, sed obscuris verborum involucris tegere voluisse.

Primo, eorum qui id jamdudum elapsum credunt.

XI. Alii siquidem credunt, regnum hoc jam dudum elapsum esse: quando verò inceperit, non una eorum est sententia. Quidam volunt incepisse à tempore Constantini Magni, & desiisse circa annum à nato Christo CIↃCCC, cum imperium Ottomannicum cœpit. Plures vero illorum initium arcessiunt à tempore prædicati Euangelii, sive à Domino Jesu in propriâ personâ; sive à morte Domini & missione Apostolorum in totum mundum: sive ab excidio Hierosolymorum: tunc enim (ajunt) Satan cœpit ligari, juxta *Matth.* XII. 29. *Luc.* X. 18. *Ioan.* XII. 31, 32. *Act.* XXVI. 18. *Eph.* IV. 8. *Coloss.* II. 15. *Hebr.* II. 14. Sed verò si temporum illorum historiam recolamus, comperiemus, quod de ligatione Satanæ dicitur *Apoc.* XX. 3. quod *missus sit in abyssum*, ipseque abyssus *sit clausus & signatus, ut non seducat* Satanas *amplius gentes, donec consummentur mille anni*, neutiquam illis applicari posse. Nam toto illo millenario Satanas vires suas quam maximè explicuit, quatuor prioribus sæculis concitando persecutiones gravissimas contra Ecclesiam, juxta *Apoc.* II. 10. sex posterioribus homines seduxit, & sensim à fidei sinceritate deficere suasit, mysteriumque iniquitatis operatus est. Sed ajunt, non est intelligenda omnimoda ligatio, ut Satan nihil omninò seduceret; sed non tam universaliter, quemadmodum antea seduxit gentes. Verum durum & coactum est, generales illas de Satanæ ligatione locutiones ita restringere: sic enim reverâ Satanas concipitur solutus; nam juxta potentem operationem ejus mysterium illud iniquitatis effectum est, 2 *Thess.* II. 9. Negari non potest, Satanam aliquatenus ligatum: Verum generaliorem ligationem *Apoc. cap.* XX. verba innuunt. Deinde, quando martyres, securi ob testimonium Jesu percussi, illo millenario resuscitati sunt? Dicunt martyres illo millenario exstitisse, & ob repudiatas superstitiones Ethnicas securi percussos: posterioribus autem quatuor sæculis fidos illos confessores occisos, qui non adorarunt bestiam, & Antichristi stigmatiæ esse noluerunt. Sed verò, non prædicuntur martyres occidendi, verum occisi martyres resurrecturi: Atqui coactum est & ab usu loquendi alienum, dicere martyrem, quando martyrio afficitur, ex morte propter martyrium suum resurgere.

Secundo, eorum qui id adhuc implendum credunt.

XII. Alii è contra credunt hos mille annos adhuc implendos; Christum verò non descensurum in terras, sed è cœlô regnaturum, perinde uti nunc in cœlô regnat: in eô autem regnum hoc collocant, quod Jesus Christus ante ultimum judicium requiem Ecclesiæ sit concessurus à persecutionibus, & majore quàm antehac gratiæ copiâ Judæis affulsurum, atque ad se conversurum; juxta prædictionem Apostoli *Rom.* XI. 25, 26. Idque innui volunt, non tantum *Apoc.* XX. sed & multis Veteris & Novi Testamenti locis, in quibus sub figurâ revocationis Judæorum à dispersione suâ, conversionem eorum ad Christum & collectionem in unum corpus cum Ethnicis, & majorem quàm hactenus in mundo viguit pacem, adumbrari credunt. Et illô tempore martyres resuscitandos, juxta *Apoc.* XX. Quid verò per martyrum resuscitationem intelligendum sit, valdè dissentiunt. Quidam resuscitationem interpretantur regenerationem spiritualem: Alii reviviscentiam in memoriâ & æstimatione fidelium: Alii, suscitationem fidelium, eodem spiritu cum priscis illis martyribus animatorum; eodem sensu, quo Joannes *in spiritu & virtute Eliæ* venisse dicitur, *Luc.* I. 17. Alii veram ac propriè dictam martyrum è morte suscitationem, quæ mille annis reliquorum mortuorum resuscitationem sit præcessura. Ut de diversitate hac nihil dicam, sicut sententiam hanc ut falsam damnare nolo, ita non video rationes satis solidas, quæ eam persuadeant: præsertim quia fœlix & quietus ille Ecclesiæ status non convenire videtur cum plurimis illis de cruce ferendâ prædictionibus, quæ in Novo Fœdere exstant. Dices. Prædictiones illæ potissimum respiciunt prima Ecclesiæ tempora; sed non significant ita perpetuò cum Ecclesiâ actum iri; istud enim experientiâ redarguitur. Resp. Me hoc libenter concedere: attamen generales illæ de cruce ferendâ prædictiones illud saltem innuunt, hanc esse Ecclesiæ hisce in terris conditionem, ut semper malorum hominum persecutionibus exposita sit; ac proinde, licet aliquando respiret, nunquam tamen secura esse possit; sed semper animum erga crucem; si forte ingruat, ipsi præmuniendum esse. Atqui in istô regnô millenariô plena foret à persecutionibus securitas.

Præstat ἐπίσχεσις.

XIII. Quare cum tanta sit sententiarum de hoc regnô diversitas, omnesque locô illô unico obscuro ac symbolico, *Apoc.* XX. nitantur (nisi enim ille exstaret, nunquam Veteris Testamenti prophetiæ huic regno accommodatæ fuissent) præstat, meo judicio, hic ἐπίσχεσιν, quàm temerè quid in alterutram partem determinare: Et si qui hic quidpiam determinent, æquitatis memores sint, ne aliis suam opinionem imperiosè præscribant, aut dissentientes temerè damnent: Et si qui regnum aliquod in hac terrâ exspectent, ne in eo, tanquam in parte non exiguâ fœlicitatis suæ, spem aliquam collocent, atque ita terræ aliquo modo affigantur.

Duratio regni Christi.

XIV. Sequitur tandem duratio regni Christi: Ea est æterna: regni enim illius non erit finis. Sic Angelus dicit matri ejus Ma-

Mariæ, *Luc.* 1. 32. *Regnabit in domô Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Dices. Apoſtolus tamen inquit, 1 *Cor.* xv. 24. *& ſeqq. Deinde erit finis; cum tradiderit regnum Deo & Patri*, &c. *Cum autem ſubjecta fuerint illi omnia, tunc & ipſe Filius ſubjectus erit ei, qui ſubjecit ipſi omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.* Reſp. Agnoſcimus varia hoc in loco dici, quæ in ſæculorum conſummatione regni Chriſti Mediatorii finem fore probant: Qualia ſunt, quod Dominus ſit regnaturus donec omnes inimicos ſuos pedibus ſuis ſubjecerit: quod ultimus inimicus ſit mors, qui non deſtruetur niſi in mortuorum ſuſcitatione: Quod omnibus hiſce ſubjectis, ipſe Filius Patri regnum tradet, Patrique ſubjectus futurus ſit. Hæc quidem docent, regnum Chriſti mediatorium tunc habiturum ſuum complementum. Illa autem neutiquam repugnant iis locis, ubi regnum Meſſiæ dicitur æternum. Regnum quippe Mediatorium, quatenus conſideratur ut functio Mediatoris nos in ſalutem introducentis, non vocatur, nec vocari poteſt, æternum abſolutè; ſed tum comparatè & oppoſitè ad reges & regna terrena hujus mundi, quæ vel priorum regum morte, vel vi hoſtili, in alios ſucceſſores transferuntur: Chriſtus verò, utpote rex immortalis & potentiâ ac gloriâ ſupra omnes coronatus, regni ſucceſſorem nec habiturus eſt, nec habere poteſt: Quo ſenſu Melchiſedeci Sacerdotium dicitur æternum, *Hebr.* vii. 3. quia ſucceſſorem non habuit. Tum quia ad ſæculi conſummationem duraturum eſt, & quouſque regni illius natura permittit ut durare poſſit. Regnat quippe Chriſtus, ut fideles in gloriam cœleſtem introducat. Quando verò fideles actu ex mortuis excitavit, & in ſalutem æternam introduxit, manifeſtum eſt functionem mediatoriam jam ſponte ceſſare, quia jam finem ſuum aſſecuta eſt: perinde uti ducis, quem rex exercitui præfecit ut hoſtes debellet, functio debellatis hoſtibus ſponte deſinit, ipſeque dux munus ſuum in manus regis, à quô id accepit, reſignat. Hoc ſenſu Dominus in Epiſtolâ ad Hebræos paſſim dicitur ſacerdos conſtitutus in æternum ſecundum ordinem Melchiſedeci, cum tamen certum ſit, ſacerdotii, quando fideles jam fructum reconciliationis, ſalutem æternam, obtinent, nullum amplius eſſe poſſe uſum: ſed quia durat, quamdiu natura ſacerdotii permittit ut durare poſſit, ipſe immortalis exiſtens ſacerdos manet in perpetuum abſque ullô ſucceſſore; uti egregiè docetur *Hebr.* vii. 23, 24, 25. Poſt judicium autem regno ac gloriâ ſuâ non erit deſtitutus Dominus, ſed ut Eccleſiæ ſuæ caput triumphabit, ac in æternum regnabit cum Patre, gloriaque ejus perfectiſſimè conſummabitur; ita ut licet regnum ejus mediatorium complementum ſuum habeat; regni tamen ejus glorioſi nullus unquam futurus ſit finis. Qui enim fideles ſuos in gloriam ac immortalitatem introduxit, ipſe ut eorum caput gloriâ immortali triumphabit.

Nullum habet Chriſtus vicarium in terris.

XV. Hæc cum ita ſint, ſequitur Dominum Jeſum nullum regni ſui vicarium habere in terris, ſed omnia immediatè adminiſtrare è cœlô. Rex enim, qui omnibus regni negotiis ſufficere valet, eaque ipſe adminiſtrare vult, vicario non indiget: proregis enim nulla præſente rege autoritas eſt: imo rege præſente ineptum & ſuperfluum eſt concipere vicarium. At rex noſter ſemper nobiſcum eſt, *Matth.* xxviii. 20. Proregem verò abſque diſerto regis mandato creare, ad ſummam regis injuriam pertinet. Ruit hoc modo vicariatus Papæ, cum Dominus Jeſus nullum in terris vicarium conſtituerit; imo expreſſè Eccleſiæ miniſtris omnem dominatum interdixerit, *Matth.* xx. 25, 26. Nec Petrus, cujus ſe ſucceſſorem jactat, imperium in alios Apoſtolos habuit; cum ab aliis Apoſtolis in Samariam ſit miſſus, *Act.* viii. 14. & Apoſtolus Paulus ipſi palam contradixerit, *Gal.* ii. 6, 7, 8, 9. & Petrus miniſtris dominatum neget, 1 *Epiſt.* v. 1, 2, 3. Nec oſtendere poſſunt, aliquem à Petro vel quocunque alio Apoſtolo ſucceſſorem relictum. Tum, Chriſtus ſolus caput eſt Eccleſiæ ſuæ, quæ corpus ejus myſticum eſt: uni autem corpori unum tantum convenit caput. Diſtinguere hic inter caput principale & miniſteriale, eſt oppoſitum in appoſito fingere, & naturam capitis abnegare. Verum de hiſce alias.

Uſus regni Chriſti.

XVI. Uſus Regii Chriſti muneris varii ſunt. I. Honor & gloria Dei Opt. Max. qui in regis hujus miſſione non tantum oſtendit ſummam ſuam bonitatem, & erga homines amorem; ſed & fidelitatem, quâ omnia promiſſa, patribus per prophetas facta, implevit: Hanc celebrat Maria mater Domini, *Luc.* i. 55. & Sacharias, pater Joannis Baptiſtæ; *Ibid. verſ.* 69, 70. *& ſeqq.* Et Apoſtoli paſſim in concionibus ſuis; *Act.* ii. 25. *& ſeqq.* iii. 22. *& ſeqq.* xiii. 23. *& 32. & ſeqq.* Unde & *Rom.* xv. 8. dicitur, *Chriſtum Jeſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum.* Hinc & poteſtas ac honor Domino Jeſu traditus, dicitur eſſe *ad gloriam Dei Patris*, *Phil.* ii. 11. II. Agnitio & confeſſio hujus dominii: illum enim in finem datum eſt Chriſto nomen ſupra omne nomen, *ut omnis lingua confiteatur Jeſum Dominum*, *Phil.* ii. 11. Eſtque hæc confeſſio adeo neceſſaria, ut illi una cum fide Apoſtolus ſalutem adſcribat, *Rom.* x. 9. *Si ore tuo confeſſus fueris Dominum Jeſum, corde autem credideris quod Deus ipſum ex mortuis ſuſcitaverit, ſalvus eris.* III. Adoratio, ut re-

regis ſummi: *Joan.* v. 22, 23, 26, 27. IV. Obedientia mandatorum ejus: ſicut enim regis eſt imperare & leges ferre; ita ſubditorum, obedire. Hæc mandatur *Pſal.* 11. 12. *Oſculamini Filium*: oſculo nimirum ſubjectionis: Et Dominus Jeſus Apoſtolos ſuos ad omnes gentes mittens, ut Euangelium prædicent, jubet, ut doceant ipſas obſervare omnia quæ præceperat ipſis, *Matth.* XXVIII. 19. Hinc & Dominus dicitur, poſtquam *conſummatus* eſt, *factus autor ſalutis omnibus ſibi obtemperantibus*, *Hebr.* v. 9. Eſtque hoc officium adeo neceſſarium, ut Ioannes dicat 1 *Epiſt.* 11. 4. *Si quis dicit novi eum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt.* V. Conſolatio in adverſis, qualiacunque ſint, præſertim quæ pro nominis ipſius confeſſione ſuſtinemus, certi nos in cœlis habere Ieſum Chriſtum, non tantum Pontificem miſericordem, per omnia tentatum ut nos, ſed abſque peccato, ut compati poſſit infirmitatibus noſtris: ſed & Regem divinâ potentiâ præditum, qui nobis ad gratiæ ſuæ thronum confugientibus, ejuſque opem cum fiduciâ implorantibus, auxilium opportunô tempore ſuppeditaturus eſt: *Hebr.* IV. 15, 16. & ſuis ſemper præſto eſt; cujus egregium in Stephano protomartyre exſtat exemplum, *Act.* VII. 55.

CAPUT XXVI.

Qua ratione Jeſus Chriſtus Servator noſter ſit per tria ſua munera.

Chriſtus nos ſalvat per ſua munera.

I. HActenus expendimus munera Jeſu Chriſti, quorum adminiſtratione ſalutem noſtram procurat: Reſtat nunc ut ea propius ſalutis noſtræ negotio applicemus, ac quâ ratione per tria illa munera Dominus noſter ſit Salvator conſideremus. Oſtendimus miſeriam à quâ liberandi fuimus, non unam, ſed multiplicem eſſe; peccati nim. ſervitutem, & mortis reatum: Munera itaque Jeſu Chriſti pro multiplicis miſeriæ noſtræ ratione diverſimodè concurrunt ad liberationem noſtri efficiendum.

Per propheticum nos liberat à ſervitute peccati.

II. Per propheticum munus ſalutem noſtram Dominus procurat, quatenus nos è peccati ſervitute eruit, & in libertatem filiorum Dei aſſerit, & in ſtatu ſalutis collocat. In eo autem munere quatuor potiſſimum actibus Dominus occupatur, per quos opus ſalvationis perficit.

Doctrinâ.

III. Primus eſt, prædicatio doctrinæ ſuæ ſanctæ ac perfectæ, quæ continet præceptum reſipiſcentiæ & ſanctitatis vitæ, & promiſſum remiſſionis peccatorum ac vitæ æternæ. Illis verò vis ineſt ac efficacia hominibus cœcis oculos aperiendi, intellectum eorum ex ignorantiæ tenebris eruendi, verâque de Deo ejuſque voluntate cognitione illuminandi. Hoc reſpectu, *lux mundi* vocatur, *quam qui ſequitur in tenebris non ambulat, ſed vitæ lumen habet*, *Joan.* VIII. 12. ejuſque verbum, *ſemen regenerationis*, *Jacob.* 1. 18. 1 *Pet.* 1. 23. quin & *per cognitionem ejus, omnia quæ ad vitam & pietatem* requiruntur *nobis donata ſunt*, 2 *Pet.* 1. 3. Ab alterâ parte, homines promiſſorum magnitudine potenter ad ſanctimoniæ ſtudium exſtimulantur, peccatorumque anxiæ ac deſperabundæ conſcientiæ ſpe remiſſionis eriguntur: atque ita novâ quâdam virtute ac potentiâ, veluti ſpiritu quodam efficace, donantur ut à peccatis ad Deum ſe convertant. Quod Petrus verbis immediatè ſequentibus *verſ.* 4. docet: *Per quem maxima & pretioſa nobis promiſſa donavit; ut per hæc efficiamini divinæ conſortes naturæ, poſtquam effugiſtis ejus, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem.*

Miraculis.

IV. Alter eſt, Confirmatio doctrinæ hujus ſanctæ ac divinæ per miracula inaudita & innumera; quæ abundè ſuffecerunt, ad homines convincendum, ut Chriſto tanquam prophetæ magno, ejuſque doctrinæ tanquam divinæ, plenam fidem adhibeant; atque ita mediante fide ac obedientiâ ad ſalutem perducantur. Quod teſtatur Nicodemus, *Joan.* III. 2. *Magiſter ſcimus quoniam à Deo miſſus es; quia nemo novit facere opera quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo.* Et ipſe Dominus ad ea provocat, *Joan.* v. 36. x. 37. iiſque ſufficienter mundum convinci, docet *Joan.* XX. 31. *Hæc ſcripta ſunt, ut credatis Jeſum eſſe Chriſtum Filium illum Dei, & ut credentes vitam æternam habeatis in nomine ejus.*

Exemplo vitæ.

V. Tertius eſt, exemplum vitæ innoxiæ ac inculpatæ, & ad omnia ſua præcepta exactiſſimè directæ; per quam & eorum divinitatem confirmavit, & præcepta ſua à ſanctitatis ſtudioſis obſervari poſſe oſtendit, aliiſque ut viam immortalitatis ſecum ingrediantur ſeque imitentur, animum addidit. Hinc Apoſtoli exemplo vitæ Domini fideles ſæpius ad ejus imitationem adhortati ſunt; non tantum, ut in genere vitæ ejus ſanctitatem imitentur; ut Paulus 1 *Cor.* XI. 1. *Eſtote imitatores mei, ſicut ego ſum Chriſti*: & Joannes 1 *Epiſt.* 11. 6. *Qui dicit ſe in ipſo manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare.* Sed & particulares quaſdam, quæ ſpeciatim in Domino eminuerunt, virtutes exprimant; nimirum, modeſtiam & humilitatem, *Phil.* 11. 3, 4, 5, 6, 7, 8. promptum obſequium, *Hebr.* x. 5, 6, 7. caritatem, etiam inimicorum, *Eph.* v. 2. adeo ut nec animam pro fratribus ponere dubitent, 1 *Joan.* III. 16. manſuetudinem, 1 *Petr.* 11. 21, 22, 23. & condonationem offenſarum, *Coloſſ.* III. 12, 13.

Morte.

VI. Quartus eſt, mors ejus cruenta, acerbiſſima ac ignominioſiſſima, per quam non tantum tanquam teſtis fidelis doctrinam

ſuam obſignavit; ſed & tanquam victima fœderalis ipſas Novi Fœderis tabulas ſancivit ac ſtabilivit. Hinc *Matth.* XXVI. 28. ſanguis ejus vocatur *ſanguis novi fœderis*, per quem nimirum novum fœdus ſancitum eſt: & *Heb.* IX. 16, 17, &c. mors ejus comparatur morti teſtatoris per quam teſtamentum ratum eſt, & ſanguis ejus ſanguini victimarum fœderalium ad veteris fœderis confirmationem interfectarum; & *cap.* XIII. 20. ſanguis ejus vocatur *ſanguis æterni fœderis*, ſeu teſtamenti. Hiſce ſi adjungamus reſurrectionem ejus ex mortuis, ad quam, tanquam indubitatum ſuæ à Patre acceptæ autoritatis, doctrinæque ſuæ divinitatis ſignum, aliquoties ante mortem ſuam provocavit, *Matth.* XII. 39, 40. *Joan.* II. 19. &c. & per quam *potenter declaratus eſt filius Dei*, *Rom.* I. 4. noſque *regeniti ſumus in ſpem vivam*, 1 *Pet.* I. 3. & porrò ejus glorioſam in cœlis exaltationem, & ſeſſionem ad dextram Dei, quam prædixit *Matth.* XXVI. 64. & quâ Deus ipſum honoravit, *ut fides noſtra & ſpes eſſet in Deo*, 1 *Pet.* I. 21. nihil ultra vel ipſa incredulitas exigere poſſe videtur, ut plenam doctrinæ Domini Jeſu fidem exhibeat.

Ergo per id eſt Servator.

VII. Ex quibus omnibus evidenter colligimus, Dominum Jeſum reſpectu muneris ſui prophetici eſſe & meritò vocari Servatorem noſtrum. Scriptura Apoſtolos, qui in muneris ſui functione ſolummodò Domini Jeſu fuere miniſtri ac teſtes, eos quos docent, & verbi divini, quod à Domino acceperunt, virtute & efficaciâ convertunt, ſervare & regenerare dicit: *Rom.* XI. 14. *Si quo modo ſalvos faciam aliquos ex illis*, 1 *Cor.* IV. 15. *Si decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres; nam in Chriſto Jeſu per Euangelium ego vos genui.* Et *cap.* IX. 22. *Omnibus omnia factus ſum, ut aliquos ſaltem facerem ſalvos.* 1 *Tim.* IV. 16. *Hoc faciens, & teipſum ſalvum facies, & eos qui te audiunt.* Quin & quivis è vulgo Chriſtianus idem charitatis officium proximo præſtans, eum ſervare dicitur: 1 *Cor.* VII. 16. *Unde ſcis mulier, an virum ſalvum facies? aut unde ſcis vir an mulierem ſalvam facies?* *Jacob.* V. 20. *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus à morte.* Itaque ſecundum rationem conjugatorum illis etiam nomen Salvatorum certo reſpectu applicari poteſt. Multo ergo potiore jure Domino Jeſu Chriſto, qui tanquam Propheta magnus & Angelus Fœderis ipſum Novum Fœdus, per quod ſalvamur, primus nomine Dei omnium efficaciſſimè & perfectiſſimè promulgavit, miraculis innumerabilibus ac maximè ſtupendis confirmavit, vitæ exactiſſimo exemplo expreſſit, & denique morte acerbiſſimâ & ignominioſiſſimâ ſancivit & obſignavit, atque ita homines de doctrinæ ſuæ divinitate pleniſſimè perſuaſos reddidit, & viribus ad Deo parendum potenter inſtruxit, reſpectu harum actionum ſalutarium, Salvatoris noſtri titulus tribuitur. Sanè *Luc.* XIX. 9. Dominus de Zachæo, à ſe munus tantum propheticum exercente converſo, inquit; *Hodie ſalus huic domui contigit, eo quod & ipſe filius ſit Abrahæ:* & ſubjungit *verſ.* 10. *Venit enim Filius hominis quærere & ſervare quod perierat.*

Per Sacerdotale reatum peccati abolevit.

VIII. Per munus Sacerdotale Dominus Jeſus opus ſalvationis peculiari ratione ac modo perfecit, per duas nimirum functiones, muneri illi peculiares ac proprias, Oblationem nimirum & Interceſſionem; per quas juſtiſſimæ Patris voluntati pleniſſimè ſatisfecit, omniaque implevit, quæ Pater ad noſtri redemtionem requiſivit; atque ita factus hoſtia piacularis pro peccatis noſtris reatum omnem abolevit, nobiſque acceſſum ad thronum gratiæ Dei patefecit. Hic modus ſalvandi Domino Jeſu proprius ac peculiaris eſt; ita quidem, ut licet Apoſtoli aliique verbo Euangelii homines convertentes, aliquatenus prophetiam Chriſti imitentur, atque ita, ſaltem ex parte, hominum Servatores vocentur; nemo tamen in hujus beneficii participationem venire poſſit. Nemo enim morte ſuâ auguſtius quid effecit, quàm quod teſtimonium perhibuit veritati, gloriamque divinam promovit. Ieſus Chriſtus verò, virtute mortis ac oblationis ſuæ, tanquam ſacrificii propitiatorii, obtinuit, ut Deus, nobis ob peccata offenſus, actu nobiſcum in gratiam redire voluerit, mediaque largiri, per quæ in Chriſtum credere præceptiſque ejus obedire poſſimus; ac tandem vitam æternam, modò in Chriſtum credamus, conferre velit. Hoc reſpectu dicitur 1 *Tim.* II. 5, 6. *Unus Deus; unus & Mediator Dei & hominum, homo Jeſus Chriſtus: qui dedit redemtionem ſemetipſum pro omnibus.*

Ergo Salvator eſt.

IX. Exinde colligimus, Domino Ieſu ut Sacerdoti Salvatoris titulum jure meritoque tribui: & quidem duplici argumento: 1. In corporalibus qui pro captivo redemtionis pretium, quod conſtituit dominus captivum detinens, ſolvit, rectè redemtor ejus dicitur: Multo ergo majori jure Dominus Ieſus noſter eſt dicendus Redemtor ac Salvator, qui perſolvit ac pleniſſime præſtitit, quicquid Deus ad humani generis redemtionem requiſivit; quique ad noſtri redemtionem non aurum neque argentum dependit; ſed maledictam crucis mortem pro nobis eſt paſſus, ſanguinemque ſuum pretioſum, imo ſeipſum redemtionis pretium dedit pro nobis; tantoque pretio innixus pro nobis adhuc intercedit apud Patrem, & remiſſionem peccatorum efficaciſſimè procurat. 2. In Veteri Teſtamento Sacerdotibus per victimarum oblationem juxta ritus tum à Deo inſtitutos peccata expiantibus, & qui-

quidem expiatione inefficace quæ quotidie iterari debebat, passim peccatorum remissio & expiatio tribuitur: qui proinde hac ratione aliquatenus homines à peccatis liberare, atque ita salvare dici possunt: Multò ergo magis Dominus Jesus, qui simul victima & Sacerdos, non typicum sed ipsum verum redemtionis pretium Patri suo persolvit, & sanguine suo cœlum nobis aperuit, aditumque ad gratiam Patris ac remissionem peccatorum paravit, salutis nostræ author agnoscendus est. Unde & Scriptura passim redemtionem nostri, reconciliationem, remissionem peccatorum, justificationem, & similia, sanguini Jesu Christi adscribit: Quin & *Hebr.* v. 9, 10. de Domino Jesu per passiones consummato & perfecto, inquit, quod factus sit causa & *autor salutis omnibus qui ipsi obediunt, cognominatus à Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedek.* Quæ arcta & immediata conjunctio Sacerdotii & Pontificatus Domini cum eo quod sit autor salutis, evidenter demonstrat, eum quà Pontificem etiam autorem salutis esse.

Enervant id absoluta prædestinationis patroni, tam respectu reproborum.

X. Hujus autem Sacrificii vim & efficaciam evertunt, qui æternum absolutum ac irrevocabile de omnium hominum salute ac damnatione, sine respectu fidei aut infidelitatis, decretum à Deo ordine prius factum esse docent, quàm Jesus Christus à Patre ipsis destinatus sit Mediator. Per illud enim omnis ratio sacrificii, seu reconciliationis & propitiationis, tollitur: Quoniam nec absolutè electi, nec reprobi Deo reconciliari potuerunt. De reprobis res manifesta est; quoniam æterno decreto à gratiâ Dei ita sunt excluſi, ut nullum pro iis Deus sacrificium fieri voluerit. Dices. Redemtio tamen Christi sufficiens est pro omnibus, etiam reprobis. Resp. Ergo vim illius enervant, docentes, Deum nolle, ut ea reprobis communis sit; & in gratiam Dei injurii sunt, qui à fructu pretii omnibus hominibus redimendis sufficientis, maximam generis humani partem excludunt. Dices. Suâ culpâ excluduntur. Resp. Quâ culpâ excludi potuerunt, qui jam antequam ut peccatores erant considerati à Deo sunt rejecti, quibusque propterea Deus redemtionem illam nunquam destinare voluit? Quique nati sunt impotentes ad redemtionem illam recipiendum?

Quàm electorum.

XI. De electis non minus evidens est. Quia enim absolutè ad salutem electi sunt, à Deo summo ac flagranti, & quidem immutabili, amore diliguntur: tales verò Deo reconciliari non possunt. Dices. Verbum *eligendi* vel intentionem finis in mente divinâ significat, & voluntatem miserendi, eamque efficacem; & ad eam non requiritur prævia Mediatoris destinatio: Vel rationem & modum voluntatis executivæ à Deo ab æterno institutum; atque ita Christus ordine prius est destinatus electis, quàm destinata salus. Resp. Repugnantia hic est manifesta: nam secundum primam vocis *eligendi* acceptionem, quæ ipsis verè ac propriè est electio, Deus non tantum potuit, sed & reverâ voluit, & quidem actu & efficaciter, sine intentâ Mediatoris satisfactione, electis salutem dare. Ergo pro illis satisfactio nec necessaria fuit, nec possibilis: quia ut salvare velit Christi satisfactione moveri non potuit Deus, qui jam absque ejus satisfactionis consideratione electos actu salvare volebat. Secundum posteriorem, Deus constituere vult Mediatorem, cujus meriti vi ac efficaciâ moveatur ut salutem largiatur peccatori: At quâ ratione tum Deus antea efficaciter salutem illam voluit ut finem? Velle enim salutem efficaciter, ut finem, & deinde velle medium quo moveaeris ad volendum salutem, contradictoria sunt: Secundum enim priorem modum Deus electis Christum dat, quia eos amat: secundum posteriorem Deus amat electos, quia Christus facit ut amentur, & amari possint. Quoniam itaque jam à Deo efficaciter diligebantur, antequam Christus ipsis destinatus sit Salvator, Christi Sacrificio aut Satisfactione Deo reconciliari non potuerunt. Atque ita tandem liquet, Christum ab ipsis non fundamentum decreti electionis, sed executorem tantum considerari, non qui electis Deum satisfactione suâ propitium reddat; sed qui media, quibus Deus eos ad salutem perducere vult, solummodò exequatur. Atqui hoc est omnem meriti ac satisfactionis Christi rationem penitus evertere. Dices. Medicus primò vult sanitatem ægri, deinde pharmacum; sic & Deus prius intendit peccatorum salutem, deinde ipsis destinavit Christum. Resp. Hac exceptione magis confirmatur argumentatio nostra: non enim medicus vult pharmacum, ut velit sanitatem ægri; sed ut ægri sanitatem, quam antea voluit, procuret: Ita etiam secundum hanc exceptionem Deus non voluit Christum, ut reconcilietur electis, seu ut ipsis velit salutem dare; sed ut salutem, quam antea efficaciter ipsis destinaverat, per Christum conferat. Atqui in eo non consistit ratio meriti & Satisfactionis; sed ut Deus, qui antea justitiæ amore salutem peccatoribus efficaciter dare noluit, propitius redditus ac placatus eam dare velit. Et hoc est quod Apostolus dicit *Eph.* 1. 4. *nos in Christo* (tanquam nim. decreti hujus fundamento) *electos esse ante jacta mundi fundamenta.*

Per illud etiam peccati dominium destruxit.

XII. Sicut autem Sacerdotium Christi condemnationis reatum abolevit; ita etiam multiplex illi inest efficacia ad peccati dominium destruendum; sive id consideremus respectu Dei Patris, sive Jesu Christi, sive denique nostri ipsorum, statusque fœlicis in

quem per mortem Jesu Christi collocati sumus. Respectu quidem Dei Patris: quia exinde non tantum cognoscimus summum illius erga genus humanum amorem, quod proprio Filio non pepercerit, sed eum tradiderit pro nobis, *Rom.* VIII. 32. qui amor ad Deum redamandum nos provocare debet; sed & odium illius erga peccatum, & amorem erga justitiam; quod misericors licet sit, & pronus ad nobis peccata condonandum, ea tamen nobis condonare noluerit, nisi sanguine Filii sui unigeniti ac dilectissimi placatus; neque Christum admittere in Sacerdotem, nisi per proprium sanguinem, quem innocens profudit. Respectu Jesu Christi: Quia Christus in morte quam pro nobis sustinuit summum suum erga nos amorem ostendit; quoniam non dubitavit pro suis Patrisque sui inimicis vitam ponere; qui summus amor est, *Joan.* XV. 13. Ille autem amor nos ad ipsum redamandum provocat. Atqui ejus amor est, mandatis ipsius obsequi, *Joan.* XIV. 21. 1 *Joan.* V. 3. Cui si accedat hæc consideratio, quod Dominus mortem illam sustinuerit propter peccata nostra, majus in nobis peccati odium excitabitur. Quis enim Domini sui amans eo delectabitur, imo quis non detestabitur ac omni animi contentione fugiet, quod Domino suo mortis acerbissimæ causa fuit? Imo ipse Dominus mortem hanc diram pro nobis sustinens, hunc habuit finem, ut nos peccato mortui justitiæ vivamus; 2 *Cor.* V. 14, 15. *Gal.* I. 4. *Tit.* II. 14. 1 *Pet.* II. 24. IV, 1, 2. Hucque mors ejus tanquam typus nobis aptissimè inservire potest: Sicut enim resurrectio Christi typus est resurrectionis nostræ spiritualis in vitam novam; ita & mors Christi typus est mortis nostræ spiritualis, quâ peccato & mundo morimur: egregiè id illustrante Apostolo *Rom.* VI. 3, 4, 5. *An ignoratis quod quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.* Quid quod Dominus nos pretio sanguinis sui sibi acquisivit in peculium. 1 *Cor.* VI. 19, 20. *Pretio empti estis.* *Tit.* II. 14. *Acquisivit sibi populum peculiarem:* 1 *Pet.* II 9. *Populus acquisitus.* Ac proinde sibi obnoxios habet, sibique ad serviendum obligatos. 1 *Cor.* VI. 20. *Glorificate Deum corpore & spiritu vestro, quæ Dei sunt.* Tandem, morte suâ salutem nobis impetravit, ita tamen, ut impetrationis illius fructum nobis non sit applicaturus, nisi peccato mortui, justitiæ studeamus: hinc 1 *Joan.* I. 7. *Si in luce ambulaverimus, quemadmodum ipse est in luce, sanguis Jesu Christi Filii ejus purgat nos ab omni peccato.* Respectu nostri ipsorum, statusque nostri felicis in quo collocati sumus: Quia nobis gratiam divinam remissionemque peccatorum per sanguinis sui effusionem impetravit: cui felicitati immediatè adhæret liberatio à jugo peccati: Quia enim sensus iræ divinæ ac condemnationis reatus est abolitus, in libertatem asserimur, peccatumque quod ob defectum spei obtinendi remissionem nos in servitute detinebat, nobis amplius dominari non potest. Evincunt id loca *Hebr.* II. 14, 15. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum: & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Et 1 *Pet.* I. 18, 19. *Non corruptibilibus auro vel argento redemti estis de vanâ conversatione vestrâ à patribus traditâ; sed pretioso sanguine Christi,* &c. Quibus adde *Rom.* VI. 14. *Peccatum vobis non dominabitur; non enim sub Lege estis, sed sub gratiâ:* & *cap.* VIII. 2, 3. Sicut autem Christi mors & sacrificium efficax est ad peccati dominium destruendum; ita non minori pollet virtute, ut in sanctitatis exercitio perseveremus, & constantes simus ad mortem usque: Quoniam si à sanctitate rursus deficiamus, peccatique nos constituamus servos, *sanguinem ejus pollutum ducimus;* id est, tantundem est ac si eum credamus pseudoprophetam ac blasphemum, cujus sanguis, tanquam hominis profani ac scelerati, meritò est effusus; ipsumque, quantum in nobis est, denuò crucifigimus: *Hebr.* X. 29. & VI. 6. Quo sacrificio ita impiè conculcato, nullum aliud supereſt, quo liberari à condemnatione possimus.

Per regium est noster Servator.

XIII. In Regio Christi munere tres præcipuè sunt functiones, quibus salutem nostram procurat. Prima est: Missio Apostolorum in totum terrarum orbem, per quos, donis necessariis à se instructos, homines ad fidem, resipiscentiam & participationem regni sui vocat: Quam missionem etiam hodie continuat, alios, licet non tantis donis præditos, continuò mittens ad finem usque mundi, qui virtute verbi divini homines ad conversionem vitæque sanctitatem hortantur: *Matth.* XXVIII. 19, 20. *Marc.* XVI. 15. 16. *Act.* II. 1. *& seqq.* XVII. 30. XX. 28. *Eph.* IV. 11, 12, 13, 14. Secunda est: Cura quam agit fidelium suorum, quos in statu salutis collocat, variisque mediis, tum internis tum externis, quantum liberæ obedientiæ ratio permittit, in fide & pietate ad salutem æternam conservat. Unde *magnus pastor ovium* dicitur, *Hebr.* XIII. 20. *Episcopus animarum*, 1 *Pet.* II. *ult.* & *omnia potenti suo verbo sustinere*, *Hebr.* I. 3. Exemplumque ejus illustre habemus in septem Ecclesiis Asiæ, *Apoc.* II. & III. Tertia: Judicium quod in fine sæculorum, con-

constitutus à Deo judex vivorum & mortuorum, exerciturus, & fideles suos in fide & pietate ad finem usque perseverantes è morte suscitaturus, vitâque ac gloriâ æternâ donaturus est: *Joan.* v. 20, 21. vi. 39, 40. xi. 25. 2 *Cor.* v. 10. *Phil.* iii. 21. *Apoc.* iii. 21. In hoc salutis nostræ consummatio est. Per Propheticum suum munus salutem nobis annuntiat; per Sacerdotale impetrat; per Regium verò eam consummat actuque confert. Unde sic colligo. Moses, qui populum Israëlis è servitute Ægyptiacâ liberavit, redemtor illius dicitur, *Act.* vii. 35. Othoniel, Simson, aliique judices, qui populum ab hostium suorum oppressione vindicarunt, liberatores & redemtores dicuntur, *Judic.* iii. 9. 2 *Reg.* xiii. 5. *Nehem.* ix. 27. maximo itaque jure Dominus noster Jesus Christus Servator ac redemtor est dicendus, qui verbo suo nos convertit, in statu salutis collocat, in fide ac obedientiâ suâ custodit, tandemque potentiâ suâ irresistibili è mortuis suscitatos verâ ac æterna salute donaturus est.

Cur morti Christi salus nostra adscribi soleat.

XIV. Ex dictis facile liquet, cur morti ac sanguini Domini Jesu remissio peccatorum ac salus nostra passim adscribi soleat: quia in omnibus & singulis muneribus Jesu Christi, adeoque in toto salutis negotio, multiplicem habet respectum: Est enim obsignatio Fœderis Novi; est sacrificium sanguisque hostiæ, pro peccato occisæ & mactatæ: est denique via ac medium quâ Christus pervenit ad regiam majestatem. Præterea, mors Christi fuit durissimum ac laboriosissimum opus, in quo Christus obedientiam suam promtissimam Patri probavit: quæ mortem sunt secuta, non tam fuere opera obedientiæ, quàm honores & præmia quibus Patri laudatissimam Filii sui obedientiam remunerari placuit; & quicquid in reliquis Christi operibus excogitari potest ad salutem nostram quicquam conferens, id suum in morte Christi fundamentum habet, ab eâque vim & efficaciam suam mutuatur.

Qui sacerdotium Christi solum considerant, munus Christi mutilant.

XV. Conclusionis loco colligimus; perperam facere eos, qui, cum de ratione ac modo, quo Dominus Jesus Servator noster est, agitur, vix quicquam considerare solent, nisi munus ejus Sacerdotale. Non tantum enim aliis Christi muneribus detrahunt, per quæ, uti jam vidimus, multis ac illustribus modis, salutem nostram procurat; sed & modum quo Servator noster est, non parum obscurant, dum eum dimidiatum tantum Servatorem nobis proponunt. Cum enim hominis salvandi miseria consistat non tantum in reatu mortis, sed & in servitute ac dominio peccati, reatui tantum medelam quærunt, non servituti peccati, qui Christum tantum ut Sacerdotem nobis depingunt, & reliqua munia, quibus nos à servitute peccati liberat, tantum non intacta relinquunt. Non quod velimus, eos & Prophèticum & Regium Christi munus rejicere: sed quando de ratione quâ Christus propriè Servator noster est, disquiritur, solummodò meriti ac satisfactionis, quæ Sacerdotium concernunt, mentionem facere solent: Aut si Christum ut Regem considerant, solummodò eum considerant ut protectorem suorum, virtute omnipotente conversionem in suis electis operantem; non verò ut legislatorem, liberam in suis obedientiam promissorum magnitudine, & spiritus sui virtute producentem.

Et officium hominis perperam explicant.

XVI. Unde porrò consequitur: Eos officium hominis, quo erga Dominum Jesum tanquam Servatorem suum occupari tenetur, perperam explicare, dum solam consolationem hominis peccatoris considerantes, fidem in Dominum Jesum ita describunt, ut objectum fidei justificantis solummodò sit mors & satisfactio Christi pro peccatis; non verò totus Christus, quâ Propheta, Sacerdos, & Rex noster. Neque hoc tantum: sed & fidem describunt, quod sit fiducia specialis misericordiæ, quâ credimus propter Christi satisfactionem peccata jam nobis esse remissa; & hominis conversionem considerant, non tanquam conditionem requisitam & medium antecedens remissionem peccatorum impetrandi; sed tanquam officium gratitudinis remissionem adeptam consequens: atque ita contra Scripturæ ordinem peccatorem prius de remissione & salute adeptâ securum esse jubent, quàm à peccatis sit conversus. Cum contrarium passim testetur Scriptura; *Esa.* i. 16, 17, 18. *Ezech.* xviii. 21, 22. xxxiii. 11. *&c. Luc.* xxiv. 47. *Act.* iii. 19. 1 *Joan.* i. 5, 6, 7. aliisque locis plurimis.

Etiam, qui sacerdotium tollunt.

XVII. Sed & ab alterâ parte peccant alii, his è diametro adversi, qui solum muneris Prophetici & Regii in negotio salvationis mentionem faciunt, & quantumcunque loquantur de munere Sacerdotali, illud reverâ in munus Regium transformant; tribuentes Christo affectum, quo propensus est homines à peccatis ad justitiam convertere, & sic eorum peccata expiare, ipsosque Deo reconciliare. Non enim illi nobis describunt functionem aliquam apud Patrem, quæ vim habeat Patris iram placandi, quæque propriè Sacerdotis est; sed apud homines, per quam convertantur ad Deum: atque ita actum Sacerdotalem reverâ transformant in Regium.

Sed omnia munera concurrunt.

XVIII. Si verò rationem ac modum salvationis consideremus, prout à nobis factum est, remedium omni nostræ miseriæ tollendæ in Christo invenimus; vid: ignorantiæ, infidelitati, peccatorum servituti, reatui mortis, ac desperationi: Honor omnium Christi munerum illibatus conserva-

tur, officiique noſtri ratio ac neceſſitas conſtat: & ab alterâ parte, Chriſti meritis ne minimum quidem detrahitur, nec immenſæ Dei Patris gratiæ gloria obſcuratur, nec juſtæ conſolationis quicquam nobis ſubtrahitur; ſed ſpem & fiduciam noſtram in unicum noſtrum Servatorem collocamus, ab eoque ſalutem & vitam æternam, juxta conditionem in verbo ejus præſcriptam, ſine ullâ hæſitatione exſpectamus.

CAPUT XXVII.

Jeſum eſſe Chriſtum, ſeu Meſſiam, Judæis olim promiſſum.

In Chriſto omnes prophetiæ ſunt impletæ.

I. QUanquam ex iis quæ de perſonâ ac muneribus Jeſu Chriſti hactenus tradita ſunt, ſatis manifeſtum ſit, ipſum eſſe Chriſtum illum ſeu Meſſiam Judæis olim à Deo promiſſum; tamen ad majorem fidei noſtræ certitudinem, oſtendemus etiam omnia Prophetarum oracula, quibus Meſſiæ adventus prædictus fuit, in ipſo complementum ſuum habere.

Præſupponitur veritas librorum Novi Teſtamenti.

II. Præſupponimus hic divinitatem librorum Novi Teſtamenti, veritatemque hiſtoriæ illis contentæ; quam antea fuſius adſtruximus: Quia hac non præſuppoſitâ, difficile admodum eſt, ex ſolis prophetiis Judæos convincere, ac oſtendere, omnia ita debuiſſe fieri, prout in Euangelio facta narrantur. Ratio eſt, quia pleræque prophetiæ, paucis ſolummodò exceptis, duplicem admittunt ſenſum, literalem & myſticum: Judæi autem oſtendere poſſunt, plurimas prophetias juxta ſenſum literalem, quem verba primò ac propriè innuunt, olim impletas eſſe: difficulter autem perſuaderi poſſunt, alterum illum, quem nos vocamus myſticum, qui Meſſiam ſpectat, cujuſque res literali ſenſu deſignata, typus tantum fuit, prophetarum verbis contineri. Ille tamen exinde facile evinci poteſt: quod impletio, quæ in typo contigit, plerumque imperfectior multò ſit, quàm promiſſa Dei ſecundum propriam & genuinam verborum, quibus enuntiata ſunt, vim ac ſignificationem ſonant: ſenſuſque verbis illis expreſſus, ſi in latitudine ac propriâ vi ſuâ accipiatur, multò auguſtior ſit, quàm ut impletio in typô facta eum explere poſſit: Illud enim evidentiſſimum indicium eſt, Deum, qui ordinariè plus, nunquam verò minus præſtare ſolet quàm promiſit, ſenſum ſublimiorem verbis illis involvere voluiſſe: cujus impletionem in Meſſiâ oſtenſurus ſit. Et hinc eſt, quod Apoſtoli non ſoleant Judæos convincere ſolis Prophetarum teſtimoniis: pauciſſima ſiquidem ſunt quæ hunc in finem allegant: ſed provocare ad miracula, tam à Chriſto Jeſu, quam à ſe in nomine Jeſu facta. Illi autem probationi addunt teſtimonia à Prophetis antea edita: tum ut Judæos, quos miraculis credere oportebat, Prophetarum vaticiniis porrò convincant: tum ut, quibus per miracula jam religionis Chriſtianæ veritas erat plenè comprobata, etiam oſtenderent œconomiam & directionem Dei, qui omnia ſapientiſſimè propter Meſſiam ordinavit, ejus adventum prædixit, & eum primò rudi quaſi penicillo delineavit temporibus præcedentibus, varios adhibendo typos, qui alii obſcurius, alii clarius Meſſiam adumbrarent & repræſentarent; donec omnium complementum in ipſo Meſſiâ exhiberet, perque ejus adventum confirmaret promiſſiones Patribus factas, *Rom.* xv. 8.

Omnes de Meſſia prædictæ conditiones, in Chriſto ſunt impletæ.

III. Veritate itaque librorum Novi Teſtamenti eorumque quæ hactenus de Jeſu Chriſti perſonâ ac muneribus tractavimus, præſuppoſitâ, dicimus, omnes in vero Meſſiâ requiſitas conditiones in Domino noſtro Jeſu Chriſto reperiri; ac proinde Judæos nullam habere rationem ipſum rejiciendi, ſed inexcuſabiles eſſe, & ſummæ incredulitatis ac pervicaciæ reos, quod ipſum pro Meſſiâ non recipiant. Hoc ut breviter oſtendamus, notandum, ea quæ de Meſſiâ prædicta ſunt duplicis eſſe generis: quædam negativè ſolummodò concludunt, oſtenduntque, non, quod ille cui hæc competunt ſit Meſſias; ſed, in quo hæc deſiderantur, quod ille non ſit Meſſias; quia Meſſiæ cum aliis communia ſunt: talia ſunt, quæ reſpiciunt externas quaſdam circumſtantias; ut, tempus & locum nativitatis, familiam & parentes. Alia etiam affirmativè demonſtrant, eum in quo hæc reperiuntur verè eſſe Meſſiam: Hæc ipſum eſſe rei, ut ſic dicam, ſeu potius officium ipſius concernunt: nimirum ejus doctrinam & miracula, mortem, reſurrectionem ex morte, adſcenſionem in cœlum, ac tandem prædicationem doctrinæ per totum terrarum orbem. Quia hæc ſoli Meſſiæ propria ſunt, neque ulli præter Meſſiam conveniunt.

Tempus adventus.

IV. Quod tempus nativitatis attinet, decrevit Deus certam temporis periodum intra quam Meſſias venire debuit, quæ etiam attendenti ex certis quibuſdam & indubitatis ſignis cognoſci poteſt elapſa eſſe. Illa temporis periodus eſt duratio politiæ & templi Judaici, cultuſque ceremonialis illi annexi. Elegit nimirum Deus certum populum ex Abrahamo oriundum, ex cujus proſapiâ Meſſiam voluit oriri. Hunc variis ritibus ac inſtitutis ab omnibus aliis populis voluit diſcretum; diſcrimenque hoc perdurare, uſque ad Meſſiæ illius adventum, per quem omnes gentes rurſus in unum colligere conſtituit. Adveniente itaque ipſo, quia in eo complementum fuit omnium eorum, quæ in Lege inſtituta fuerunt,

etiam

etiam ea ut typi ac umbræ accedente corpore evaneſcere debuerunt. Ritus illi alligati erant templo Hieroſolymis conſtructo, intra quod ſacrificia peragi debebant. Ritibus ergo illis finem imponere volens Deus, rempublicam & templum, cui ritus illi erant alligati, exſcidit, atque ita populorum diſcrimen abolevit. Certiſſimum ergo ſignum eſt tempus adventui Meſſiæ deſtinatum adveniſſe, quamprimum Reſpublica Judaica eſt everſa, templum Hieroſolymitanum ſolo æquatum, & cum eo ſacerdotium Leviticum, totuſque cultus ceremonialis templo annexus, deſiit. Tempus autem hoc Deum præfiniviſſe, certiſſimis Prophetarum oraculis conſtat.

Gen. XLIX. 10. V. Ac primò quidem, ante politiæ Judaicæ everſionem Meſſiam venire debuiſſe, probatur vaticinio Jacobi *Geneſ.* XLIX. 10. *Non auferetur ſceptrum de Judâ, & legiſlator de femore ejus, donec veniat Schilo, & illi erit aggregatio gentium.* Hic tria videmus prædici: Sceptrum Judæ dandum: Adventus Schilo: & illius adventus tempus, antequam nim: ſceptrum à Judâ ablatum ſit. Primum impletum eſt, cum poſt mortem Salomonis decem tribubus à filio ejus Rehabeamo divulſis, regnum Judæ erectum fuit. Tunc enim Judæ ſceptrum datum fuit. Antea fuit ſceptrum Iſraëlis ſeu duodecim tribuum. Præcipua quidem inter tribus fuit Juda, regnumque Iſraëlis Davidi, ex tribu Judâ oriundo, commiſſum; non tamen Judæ ſceptrum fuit datum, niſi cum tribus Juda regnum habuit ſpeciale, à reliquis decem tribubus, quorum regnum vocatur Iſraëlis, diſtinctum. Voce *Schilo* deſignatur Meſſias: ſive vox illa derivetur à שלח, *miſit*, & tantundem valeat, atque, *qui mittendus eſt:* ſive à שרה, *tranquillum eſſe;* & reddatur, *pacificator*, *ſalvator*, *fœlix:* ſive à שילה, *ſecundina;* unde שיל, *filius;* ut ſit, *filius ipſius;* & quidem (ut aliqui addunt) ex mulieris ſecundinis, abſque viri operâ genitus. Idque clarius arguunt verba ſequentia: *Et ei erit aggregatio populorum:* ſpontanea enim gentium ſubmiſſio & obedientia genuina eſt Meſſiæ nota, fatentibus ipſis Judæis; juxta vaticinia *Eſa.* XI. 10. XLIX. 6. *Mich.* VII. 12. Adventus illius tempus prædicitur, antequam ſceptrum à Judâ ablatum ſit, additur enim, *donec veniat Schilo.* Dices. Alium horum verborum eſſe ſenſum: Non auferetur ſceptrum à Judâ, &c. in æternum, quia veniet Schilo. Reſp. Textus Hebræus illam explicationem non admittit. Deinde, nullo modo veriſimile eſt, Jacobum prædicere æternum regnum tribui Judæ poſt Meſſiam demum erigendum, cum Scriptura paſſim aſſerat in Davide & poſt Davidem, Deum Judæ regnum erexiſſe, 2 *Chron.* XXIII. 3. *Pſal.* LXXXIX. 34, 35, 36.

Agitur non de virga caſtigationis, ſed ſceptro.

VI. Excipiunt Judæi, per vocem שבט deſignari virgam, non imperii ſed caſtigationis; & per מחקק, non legiſlatorem, ſed exactorem: Tantum itaque abeſſe, ut regnum Judæ prædicatur, ut è contra Jacob Judæ non niſi afflictiones & calamitates prædicat, non ceſſuras uſque ad adventum Meſſiæ. Reſp. Novitium hoc eſſe Judæorum commentum, ad clariſſimæ hujus prophetiæ lucem obſcurandum. Vox שבט enim ſimpliciter prolata virgam caſtigationis non ſignificat. Propriè denotat baculum qui naſcitur ex arbore. Inde accipitur pro baculo, quo tanquam poteſtatis inſigni utebantur reges & principes: Quod licet poſtea argenteum fuerit, initio tamen fuit ex ligno. Hoc ſenſu legitur *Pſal.* XLV. 8. *Virga directionis virga regni tui. Sachar.* X. 11. *Virga* (hoc eſt ſceptrum) *Ægypti recedet.* Interim negari nequit, aliquando per applicationem virgam caſtigationis ſignificare; ut quando *Eſa.* X. 5. Aſſur *virga furoris* Domini vocatur; & *Pſal.* II. 9. dicitur, *conteres eos virgâ ferreâ:* in illis autem locis quædam adduntur, ex quibus liquet virgam caſtigationis denotari. Hæc autem ſignificatio textus hujus circumſtantiis repugnat: 1. Quia juxta hanc explicationem tribui Judæ nulla prædicetur benedictio, ſed potius afflictio, & quidem præ cæteris tribubus. Atqui hic Jacobus tribui Iudæ benedictionem prædicit. Tum, quæ fuit illa Iudæ præ reliquis tribubus afflictio? Rectius de cæteris tribubus hoc diceretur, quæ in Aſſyriam ſunt deportatæ ſine ullâ ſpe reditus: Iuda verò poſt ſeptuaginta annorum captivitatem è Babylone rediit. 2. Tantum abeſt, ut à tempore illius vaticinii virga caſtigationis non fuerit ablata à Iudâ, ut ante tempora Davidis æquali in ſtatu fuerit cum reliquis tribubus; & poſt ejus tempora regnum peculiare habuerit, per annos plus quingentos; & poſtea in captivitate Babylonicâ ſuos αἰχμαλωτάρχας, adeo ut ſpecies aliqua principatus penes ipſos remanſerit: Et poſt ſeptuaginta annos redierunt in patriam, ducibus pleriſque ex Iudâ, & denuò in terrâ ſuâ ſceptrum obtinuerunt, & reſpublica manſerunt.

Quando ſceptrum à Juda ſit ablatum.

VII. Ex quibus ſiquet, prædici hic, ſceptrum imperii ſeu dominationis à Iudâ non auferendum ante Meſſiæ adventum. Idque impletum eſt. Licet enim in captivitatem ſit abducta tribus Iuda; vidimus tamen in ipſâ captivitate ſpeciem aliquam principatus remanſiſſe, & poſtea ſceptrum illi redditum; adeo ut durante captivitatis tempore ſceptrum potius ſit interruptum, quàm à Iudâ ablatum. Nec refert, quod populo illi non ſemper præfuerunt reges principeſque ex tribu Iudâ; ſed & aliquando ex tribu Levi, & aliquando Pontifices. Nam ſemper nihilominus manſit reſpublica Iudaica, ſceptrumque quod gerebant erat ſceptrum Iudæ: illi

illi enim à Iudâ poteſtatem habuerunt, non Iuda ab ipſis. Rex quippe eſt propter Rempublicam, non reſpublica propter regem. Adeo ut, licet ſtirps regia deficiat, ſceptrumque ad aliam ſtirpem devolvatur, non tamen deficiat reſpublica. Imo etiamſi ſceptrum ad aliam, etiam extraneam ſtirpem devolvatur, idem tamen manet ſceptrum. Sic corona Hiſpaniæ devoluta eſt ad Auſtriacos; corona Poloniæ aliquando commiſſa Gallo, ex Valeſiorum ſtirpe. Eodem modo & reſpublica Iuda ſemper manſit populi Iudaici reſpublica, etiamſi illi præeſſent Levitæ Haſmonæi; imo etiamſi illius ſceptrum eſſet commiſſum Herodi alienigenæ; ſceptrum quippe ac regnum ejus à Iudâ denominatum eſt. Hinc jam conſequitur, ſceptrum à Iudâ tum demum fuiſſe ablatum, cum reſpublica Iudaica deſiit: Quod factum, cum Romani urbem Ieruſalem exſciderunt, templumque ſolo æquarunt. Fateor quidem, ſicut prærogativa Iudæ, ejuſque evectio in Davide & poſteris, præludium fuit ſceptri Iudaici; ita etiam quædam fuiſſe præludia ablationis ſceptri: primò, quando Iudæa à Pompeio in provinciæ formam eſt redacta: deinde, cum devoluta eſt in manus Herodis alienigenæ, & porrò per procuratores Romanos adminiſtrata. Sed quia etiam tum Iudæi vixere ſecundum proprias leges, ſceptrum à Iudâ ablatum dici nondum poteſt. Sed ea ablatio contigit in deletione Ieruſalem ac templi. Ac proinde, cum hic dicatur, non auferetur ſceptrum à Iuda, &c. donec venerit Schilo; ſequitur, Meſſiæ adventum Iudaicæ Reipublicæ excidium antecedere debere.

Ex Hagg. II. 7, 8, 9, 10. & *Malach.* III. 1.

VIII. Ante templi ſecundi excidium Meſſiam adventurum docetur expreſsè *Hagg.* II. 7, 8, 9, 10. *Adhuc unum puſillum ipſum, & ego tremere faciam cœlum & terram, & mare, & aridam, & tremere faciam omnes gentes, & veniet deſiderium omnium gentium: & implebo domum hanc gloriâ, dixit Dominus exercituum: Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dixit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus hujus noviſſimæ, plus quam primæ, dixit Dominus exercituum; & in loco iſto dabo pacem; dixit Dominus exercituum.* Cui affinis eſt *Malach.* III. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ad facies meas; & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator quem vos quæritis, & angelus fœderis, quem vos vultis.* Certa ergo adventus Meſſiæ nota eſt, quando templum eſt deſtructum, & cum eò ſacerdotium Leviticum deſiit. Utroque enim in loco dicitur, Meſſiam, ſtante adhuc ſecundo templo, venire debere. Priore quidem, quod Deus templum à Sorobabele conſtructum, impleturus eſſet gloriâ, & quidem majore, quàm prius templum à Salomone conſtructum decoratum fuit: quia in illud templum *deſiderium omnium gentium*, ſive, omnibus gentibus deſideratus, qui & *Malach.* III. 1. vocatur *dominator*, qui eſt Meſſias, venturus, & Deus in illo templo pacem daturus eſſet: quod per Meſſiæ adventum præſtitit. Gloria autem templi ſecundi major non quærenda eſt in externo ornatu: Quia non tantum nullam ejus ſe velle habere rationem Deus apertè dicit hiſce verbis; *Meum eſt argentum, & meum eſt aurum:* ſed & templum ſecundum neutiquam cum priore, ſi externum ornatum ſpectes, comparandum fuit: *Hagg.* II. 4. *Eſd.* III. 12. Et licet Herodes templum illud admodum amplificaverit & ornaverit; nullatenus tamen credendum illud ullo modo cum Salomonis templo comparandum, qui in illius ædificationem ingentes theſauros, jam à patre ſuo Davide in id longò tempore congeſtos, impendit: cujuſque vaſa erant aurea, ſecundi verò templi ærea tantum. Itaque major illa gloria quærenda eſt in ornatu interno ac donis ſpiritualibus, vero ac genuino templi, quod Dei domus eſt, ornatu, quodque ſolâ Dei inhabitatione honoratur. Si autem Meſſiam excipias, prior domus donis divinis longè ſuperavit poſteriorem, utpote in quâ, docentibus ipſis Judæis, fuere Urim & Thummim, arca Fœderis, ignis qui è cœlo deſcendit hoſtiaſque conſumebat, divinitas, ac ſpiritus prophetiæ. Nihil horum in ſecundo templo. Sola ergo gloria, quâ prius templum ſuperavit, eſt præſentia Meſſiæ, qui omnibus hiſce donis major eſt, utpote eorum complementum, illis tanquam umbris ſolummodò ac typis præfiguratum.

Quomodo hoc ſit impletum.

IX. Videmus hic ſapientiæ divinæ rationem, quod adventu Meſſiæ finem imponere voluerit adminiſtrationi, quâ populum Judaicum adminiſtrabat, & tribus illis functionibus, quibus populi illius adminiſtrationem peragebat, regno videlicet, ſacerdotio, ac prophetiæ. Quia horum omnium complementum in Chriſto erat. Regno Davidis Chriſti regnum adumbrari, notius eſt quàm ut probatione indigeat. Sacerdotium Aaronicum ſacerdotii Meſſiæ fuiſſe typum, arguit illius imperfectio: Non enim niſi minoribus delictis expiandis inſtitutum erat: Graviorum delictorum expiatio Meſſiæ reſervabatur. Non itaque aboleri debuit, ante perfecti ſacrificii adventum: illo vero adveniente, ſtatim ceſſare neceſſe fuit, quemadmodum ad antitypi præſentiam evaneſcit typus & umbra. Sed & prophetiæ complementum in eo fieri debuit. Hinc *Dan.* IX. 24. dicitur in ipſo *prophetiarum* fieri *obſignationem:* ſive id ſignificet prophetiarum complementum; ſive potius, prophetiarum ſomniorumque propheticorum finem ac deletionem; (eodem ſenſu, quo ibidem *peccata obſignaturus* dicitur) quoniam tam

tam clara ac perfecta voluntatis divinæ per ipsum revelatio futura est, ut nullâ amplius prophetiâ aut revelatione opus sit. Illis itaque tribus administrationibus ac functionibus, unâ cum populô, republicâ ac templô, deletis, manifestissimum est indicium, tempus adventui Messiæ destinatum jam dudum esse elapsum.

Ex Dan. IX. 24, 25, 26, 27.

X. Sed præterea Daniel adventui Messiæ certum temporis articulum præfixit, *cap.* IX. 24, 25, 26, 27. *Septuaginta hebdomadæ decisæ sunt super populum tuum, & super civitatem sanctitatis tuæ, ad consummandam prævaricationem, & ad sigillandum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum justitiam sæculorum, & ad sigillandum visionem, & prophetam, & ad ungendum sanctitatem sanctitatum. Et scies & intelliges, ab exitu sermonis ad reverti faciendum, & ad ædificandum Jerusalem, usque ad Messiam ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ sexaginta duæ; redibit & ædificabitur platea & fossa, & in angustiâ temporum. Et post hebdomadas sexaginta & duas excidetur Messias, & non ei: & civitatem & sanctitatem corrumpet populus ducis venturi*, &c. Non hic accuratè definitum harum hebdomadarum initium, uti nec finem investigabimus: sufficit, ex hoc loco demonstrasse, ante finem prophetiæ & sacrificiorum, & urbis ac templi destructionem, Messiam venturum; ac proinde liquere, ante eorum finem septuaginta has Danielis hebdomadas exspirasse. Solummodò contra Judæos probandum est, illum, cujus adventus & mors hic prædicitur, esse quem juxta Prophetarum oracula exspectant Messiam. Id autem vel ipsa appellatio Messiæ, bis ipsi hic tributa, evincit; semel cum addita voce נגיד, dux. Nec est, quod excipiant, ipsum non vocari מלך, seu regem, quod ordinariè Messiæ illius magni epitheton est; duæ enim illæ voces, נגיד seu dux, & מלך, rex, olim non duo distincta munia, uti hodie, significabant, sed inter se permutabantur. Quod exinde evidentissimè liquet, quia ea de Davide rege, qui inter reges Israëlis maximè eximius, & Messiæ progenitor fuit, dicitur, 2 *Sam.* VII. 8. *Ego tuli te de pascuis sequentem greges, ut esses dux super populum meum Israël.* & Jeroboamo, 1 *Reg.* XIV. 7. quin & 1 *Reg.* I. 35. voces נגיד & מלך inter se permutantur. Nec qui hic Cyrum designari volunt, uti ex Judæis multi, hac exceptione se tueri possunt: Quoniam constat Cyrum fuisse regem eximium & maximè potentem, cui nullus regum Israëlis, ne quidem David aut Salomon, ullatenus comparari potuit.

Est hæc traditio de Messia.

XI. Diffiteri non possumus, Messiæ epitheton aliis etiam in Scripturâ attribui; ut Sauli regi, 1 *Sam.* XXIV. 7. XXVI. 23. Davidi, *Psal.* II. 2. LXXXIX. 39. Cyro, *Esa.* XLV. 1. Josiæ, sive Sedeciæ, *Lament. Jerem.* IV. 20. Verum tum semper manifesta est relatio ad aliquem, cujus in antecedentibus aut consequentibus aliis verbis aut alio nomine fit mentio, & quem respici totus contextus evincit. Verum hic absolutè & per excellentiam vocatur Messias, & nec in antecedentibus, nec in consequentibus ulla alterius mentio fit, ad quem hæc denominatio respicere dici possit. Is ergo hic intelligitur, qui per excellentiam Messias dicitur. Idque exinde etiam luculenter confirmatur; quod, si hic locus non loquatur de eximio illo Messiâ, quod nullus ex Veteri Testamento possit proferri locus, ubi eximius ille rex & redemtor Israëlis hoc epitheto Messiæ insigniatur: Quod & Judæi agnoscunt, qui inquirere solent, cum rex ille nuspiam in Veteri Testamento vocetur Messias, unde illa denominatio, quæ jam quasi proprium illius regis nomen evasit, adeo ut nullo alio nomine quàm Messiæ vocari soleat, originem suam habeat. Et non præter rationem: Mirum enim meritò videri posset, nomen hoc Messiæ adeo invaluisse inter Judæos, ut regi illi promissô proprium evaserit, & tamen id nusquam in Scripturâ illi attributum reperiri. Quare omninò concludendum est, nomen id desumtum ex Scripturâ: ac proinde, vaticinium hoc Danielis olim de promissô hoc rege à Judæis unanimiter fuisse intellectum, in quo cum absolutè vocetur Messias, inde profluxerit appellatio illa Messiæ, quâ ex illo tempore à Judæis fuit insignitus. Accedit tandem, nisi hic promissus ille Messias intelligatur, nemo alius excogitari poterit, in quo quæ hic de Messiâ prædicuntur, impleta dici possint. Et frustra hic se torquent Judæorum Rabbini, dum alii Cyrum, alii summum sacerdotem Jehosuam, alii Nehemiam, alii Darium intelligi volunt: quia omnes illi longè ante harum hebdomadarum exspirationem mortui sunt.

Non de duobus diversis.

XII. Sed verò Judæi, ut locum hunc Christianis extorqueant, urgent per *Messiam ducem* alium significari, quàm per *Messiam* simpliciter ita nominatum, quæ etiam quorundam Christianorum opinio est. Verum nec inter se consentiunt, quis sit Messias dux, & quis sit Messias: Adeo ut illa opinonum diversitas indicium sit, ipsos, dum à verâ hujus prophetiæ explicatione oculos avertunt, incertos ac dubios hærere, neque ullam quæ sibi satisfaciat explicationem reperiri posse. Atqui hæc explicatio, præter ea quæ jam dicta sunt, vel exinde refellitur, quod sit orationis connexio non interrupta, & eadem Messiæ appellatio; quæ omninò de uno ac eodem sermonem continuari evincit. Dices. Unicuique diversum temporis intervallum attribui: unum dici compariturum post septem, alterum

exſcindendum poſt ſexaginta duas hebdomadas: verbaque eſſe legenda, non prout vulgò leguntur, ſed cum aliâ diſtinctione: hoc modo. *Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem. Hebdomades ſexaginta duæ redibit & ædificabitur platea*, &c. Reſp. Hoc ex textu probari non poſſe; ſed commodius textum legendum & explicandum eſſe, ut uterque numerus in unum conjungatur; ita ut ab egreſſu verbi uſque ad Meſſiam elapſuræ dicantur hebdomadæ ſeptem, & ſexaginta duæ; quibus ſi jungatur hebdomas ultima, cujus mentio fit *verſ.* 27. habebimus ſeptuaginta hebdomadas, quas Angelus dicit ſuper populum definitas eſſe. Neque hoc abhorret à Prophetarum ſtylo, qui quandoque numerum perfectum in particulas ſecant: ut *Ezech.* XLV. 12. *Viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli mina erit vobis.* Et licet ita legatur textus, prout illi urgent, non tamen poterit quiſquam aſſignari à Judæis, in quem prophetia hæc deſignato tempore ſuum complementum habeat. Quis enim eſt iſte Meſſias, poſt ſeptem & ſexaginta duas hebdomadas exſcindendus?

Sententia Marshami de hoc loco.

XIII. Poſſemus hic defungi, tanquam ſufficienter contra Judæos probato, tempus adventui Meſſiæ hic à Daniele eſſe prædefinitum intra ſeptuaginta hebdomadarum decurſum. Verum quoniam Joannes Marshamus nobilis Anglus in ſuo Canone Chronico novam hujus prophetiæ explicationem excogitavit, quâ admiſsâ nullum Chriſtianis in ſuis contra Judæos diſputationibus in eâ præſidium eſt; ut verum illius ſenſum tantò fortius adſtruamus, hocque invictum contra Judæos argumentum aſſeramus, operæ pretium eſt paucis in explicationem ipſius inquirere, & quàm à ſcopo loci abeat, quin & ſecum ipsâ conſiſtere nequeat, oſtendamus.

Ea proponitur.

XIV. Explicationis ſuæ fundamentum præſupponit, quod precatio Danielis, & verba hæc Angeli ſint prolata annis viginti & uno, ſeu tribus hebdomadibus, à captivitate Babylonicâ jam elapſis. Idque probare contendit ex eo, quia viſio hæc obtigit Danieli poſt orationem & jejunium, *Cap.* IX. 3, 4. Orationis autem atque jejunii ſui diuturnitatem teſtatur ipſe Daniel *Cap.* X. 3. *Lugebat Daniel dies trium hebdomadarum*; id eſt, (prout ille interpretatur) orare & jejunare ſolebat Daniel à deſolatione Hieroſolymorum uſque ad diem hujus viſionis, per tres integras annorum hebdomadas, ſive per annos viginti & unum. Hoc jacto fundamento, porrò explicationem ſuam ſuperſtruit. Ac primò quidem diſtinctionem facit inter duos numeros hebdomadarum, & ſeptem priores à ſexaginta duabus ſequentibus ſeparat: priorem numerum Cyri tempora, poſteriorem Antiochi Epiphanis indigitare contendit. Ad tempora Cyri adhuc elapſuras ſeptem hebdomadas, ſeu quadraginta novem annos: cum enim jam tres hebdomadæ ſeu viginti unus anni captivitatis Babylonicæ elapſi eſſent, monet ipſum Angelus, poſt ſeptem hebdomadas, ſeu quadraginta novem annos, Judæos è captivitate ſuâ liberandos; ut confirmet vaticinium Jeremiæ, qui captivitatem hanc ſeptuaginta annorum futuram prædixerat. Sed & aliud iſti vaticinium Angelus adjungit, de deſolatione & oppreſſione per Antiochum Epiphanem, quæ futura ſit poſt hebdomadas ſexaginta tres.

Fundamentum illius refellitur.

XV. Quod fundamentum explicationis hujus attinet; primò, non tantum incertum eſt, ſed nec ratio loquendi, quâ Daniel utitur, permittit, ut per *dies trium hebdomadarum*, quibus ſe jejunaſſe ſcribit, *Cap.* X. 3. annorum hebdomadæ, ſeu viginti & unus annus intelligantur. Quamvis enim certum ſit, dies nonnunquam in Scripturâ annos, & hebdomadas annorum hebdomadas deſignare; ea tamen ſignificatio ut hic admittatur, textus non permittit: Dicit enim Daniel ſibi revelationem factam anno tertio Cyri regis Perſarum: ſe illis diebus luxiſſe trium hebdomadarum diebus; & jejunaſſe, neque unctum unguento, donec complerentur trium hebdomadarum dies: Die autem vigeſimâ & quartâ menſis primi ſibi juxta fluvium magnum oblatam viſionem. Quæ integra locutio ſatis manifeſtè indicat, Danielem per dies trium hebdomadarum non intellexiſſe annos, ſed dies naturales, quorum vigeſimo quarto menſis primi ipſi viſio illa oblata eſt. Sed pone, Danielem hebdomadas tres annorum intellexiſſe, nihil exinde concludi poteſt, niſi prius evincatur, utramque hanc viſionem eodem circiter tempore Danieli oblatam. Atqui contrarium apertè docet Daniel: Viſio enim *Cap.* IX. narrata Danieli oblata eſt anno primo Darii Medi; quæ autem narratur *Cap.* X. anno tertio Cyri regis Perſarum; inter quas viſiones, juxta ipſius Marshami calculum, quadraginta novem circiter anni interceſſerint neceſſe eſt: Quia contendit, ſeptem priores hebdomadas in Cyri temporibus complementum habere. Non itaque ex diebus jejunii Danielis tempore Cyri colligi poteſt, quanto tempore jejunaverit Daniel anno primo Darii Medi; niſi verba Danielis, *In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus*, explicemus, quadraginta novem ante hoſce dies annis ego Daniel lugebam. Quod unuſquiſque videt quammaximè abſurdum eſſe. Marshamus, ut huic difficultati occurrat, dicit, luctum illum Danielis, viſionem hanc potius reſpicere, quàm illam quæ *Cap.* X. recenſetur: & Angelum ipſum hoc tempus indicare; ait enim, ſe pro

Ju-

Judæis *ſtetiſſe ab anno primo Darii Medi*, *Cap.* XI. 1. id eſt, (juxta ipſius explicationem) ab hoc anno quo ad preces, quæ *Cap.* IX. referuntur, reſponſum à Deo datum eſt. Sed verò, Angelus dixerit *Cap.* XI. 1. ſe ab anno primo Darii Medi ſtetiſſe pro Judæis, an exinde ſequitur, quod luctus Danielis, quo dicit ſe luxiſſe anno tertio Cyri, non contigerit anno tertio Cyri, ſed anno primo Darii Medi? Verba Danielis nimis clara ſunt, quàm ut tam violenter detorqueri poſſint.

Illius explicatio refutatur.

XVI. Sed verò, admiſſo hoc fundamento, Marshami explicatio neutiquam conſiſtere poteſt, imo ſeipſam evertit. Dicit Angelus ſeptuaginta hebdomadas eſſe definitas ſuper populum & ſuper urbem ſanctam, &c. quæ ſeptuaginta hebdomades conficiunt annos quadringentos & nonaginta. Hoc annorum ſpatium Marshamus in duas diſtribuit periodos: prior eſt ſeptem hebdomadarum, ſeu annorum quadraginta novem, & terminatur in Cyro; altera eſt ſexaginta duarum hebdomadarum, cui jungenda hebdomada cum dimidiâ, quæ recenſetur *verſ.* 27. adeo ut integra illa periodus ſit hebdomadarum ſexaginta trium cum dimidiâ, ſeu annorum quadringentorum quadraginta quatuor cum dimidio. Atqui à temporibus Cyri uſque ad Antiochum Epiphanem, ipſo id agnoſcente Marshamo, totidem anni elapſi non ſunt. Marhamus ut difficultati iſti occurrat, dicit, utriuſque computi eandem eſſe epocham, ab excidio ſcilicet templi Salomonis; atque ita initium harum hebdomadum non ponit in fine hebdomadum ſeptem, ſed decem hebdomadibus ſeu annis ſeptuaginta retrogreditur, ad excidium nimirum templi Salomonis. Atqui primò: quomodo hic utriuſque computi eadem eſt epocha? Dixit antea ſeptem hebdomadum epocham eſſe ab egreſſu verbi Angeli ad Danielem, quem tribus hebdomadibus ſeu viginti & uno annis excidio templi poſteriorem eſſe vult; hic autem fingit, Angelum ſibi præfigere epocham ab initio captivitatis & excidio templi. Ita epochas fingit & refingit pro arbitrio, prout explicationis ipſius ratio exigit, parum memor quid in antecedentibus dixerit. Sed ſecundò, gravior multò eſt difficultas. Angelus dicit ſeptuaginta hebdomadas ſuper populum eſſe definitas. Atqui juxta ipſius calculum tantum ſexaginta erunt definitæ. Septuaginta hebdomadas, quas Angelus ſuper populum definitas dicit, ipſe vult in duas diſtribui periodos; quarum prior comprehendat ſeptem hebdomadas, & terminetur in Cyro; poſterior reliquas complectatur. Ut ergo ſeptuaginta hebdomades compleantur, neceſſe eſt, ut poſt elapſas ſeptem priores, porro ſequantur ſexaginta tres reliquæ: ac proinde ſexaginta trium initium ſit, ubi ſeptem priorum finis eſt. At vidit ipſe Marshamus, tempus à reditu Judæorum uſque ad Antiochum Epiphanem anguſtum nimis eſſe, quàm ut ſexaginta trium hebdomadum decurſum comprehendat: ideo longè alium calculum inſtituit: non enim ſexaginta trium hebdomadum initium quærit à temporibus Cyri, ſeu reverſionis Judæorum in terram ſuam; ſed poſt ſeptem hebdomadum impletionem retrogreditur, non ad exitum verbi Angeli ad Danielem, unde ſeptem priorum hebdomadum initium arceſſit; ſed altius ad annum captivitatis Judæorum & deſtructionis templi, quam tribus hebdomadibus exitum verbi hujus anteceſſiſſe contendit: ut ita decem hebdomadas retrocedens, earum complementum in Antiocho Epiphane invenire queat. Non jam inquiram, an Marshami calculus chronologicus intervallo, quod inter templi Salomonici deſtructionem, & Antiochum Epiphanem intercedit, reſpondeat; illam diſquiſitionem Chronologis relinquo: Verum ex ipsâ Marshami ſupputatione concludo, definitas ſuper populo eſſe tantum ſexaginta hebdomadas, contra verba Angeli, qui ſeptuaginta definitas ait. Si enim à tempore excidii templi uſque ad Antiochum Epiphanem elapſæ ſunt ſexaginta tres hebdomades; ergo à tempore reditus Judæorum ſub Cyro, qui decem hebdomadibus poſterior fuit excidio templi, non plures ſunt elapſæ quàm quinquaginta tres hebdomades: quibus ſi jungantur ſeptem priores, quæ in reditu Iudæorum finiuntur, conficiunt ſexaginta hebdomadas: atque ita numero Angeli decem hebdomades deërunt.

Confirmatio refutationis.

XVII. Verum quidem eſt, potuiſſet Angelus duas temporum periodos indicare Danieli, & utriuſque eandem ponere epocham, ita ut dicat, ab exitu verbi uſque ad Cyrum effluxuras hebdomadas ſeptem: & ad Antiochum Epiphanem hebdomadas ſexaginta tres. Verum quando primum utriuſque periodi anni in unam ſummam colliguntur, & poſtea illius integræ ſummæ diſtributio fit in duas partes, prout hic contingit, tum id locum habere nequit; ſed prioris partis debet eſſe complementum, antequam poſterioris initium concipi poſſit: Alias prioris partis anni bis numerantur, & integræ ſummæ omnes anni bis numerati decedunt. Non enim poſſumus concipere duos temporum decurſus ſibi collaterales; ſed unus tantum temporis eſt decurſus, qub elapſo, ſequens initium capit. Alias, ſi ita numerare licet, exiguus temporis decurſus in longiſſimam durationem extendi poteſt; ſi nempe plurium eventuum anni in unam ſummam colligantur, & ab eâdem epochâ numerandi initium toties ſumatur, quot eventuum anni ſimul colliguntur. Eodem modo ego poſſem dicere, à nativitate Domini

noſtri Jeſu Chriſti ſuper rempublicam Judæorum eſſe definitos annos centum & quinque; eoſque diſtribuere in duas periodos, quarum una eademque ſit epocha, nativitas nim: Chriſti: hac ratione: A nativitate Chriſti uſque ad illius necem, fluxere anni triginta tres: rurſus à nativitate Chriſti uſque ad excidium reipublicæ Judæorum effluxere anni ſeptuaginta duo; qui ambo in unam ſummam collecti conficiunt centum & quinque annos. Nonne ridiculus forem, ſi ita ſermonem ac calculum inſtituerem? Atqui iſtiuſmodi calculum Angelo tribuit Marshamus.

Concluſio de hoc loco.

XVIII. Sunt & alia in explicatione Marshami, quæ examen rigidum ferre non poſſent; quanquam & fatendum ſit varia hujus textus commodè ab ipſo explicari, & iis quæ Antiochi temporibus contigerunt applicari: Verum quoniam jam ſatis ſuperque oſtenſum eſt, ipſum in ſupputatione temporum adeo graviter lapſum, indeque liquidò conſtet, harum hebdomadarum finem in Antiochi Epiphanis tempora incidere nequaquam poſſe, eo ipſo tota ipſius explicatio corruit. Concludimus itaque, quatuor hiſce vaticiniis quæ leguntur apud Danielem non unam eandemque rem præſignificari, quæ in Antiocho Epiphane complementum ſuum habeat; uti contendit Marshamus: ſed hoc, quod *Cap.* IX. Danieli per Angelum revelatur, eſſe peculiare, & præſignificare non tantum liberationem ex captivitate Babylonicâ; ſed & ingentem illam liberationem, quam ex peccatorum jugo ac reatu Deus per Meſſiam populo eſſet procuraturus; & qui populi interea ſtatus eſſet futurus, quæ ingratitudo contra Meſſiam; & tandem quam horrendo exitio Deus ſcelus illud eſſet ulturus, & Reipublicæ Judaicæ finem impoſiturus. Sicut & *cap.* VII. Daniel vaticinatur de Filio hominis, cui *poteſtas æterna* eſt tradita, & *regnum quod non corrumpetur*, *verſ.* 14. Quod Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum deſignare, ac proinde ultra Antiochi tempora extendi, indubium eſt. Huic prophetiæ verò hoc peculiare eſt, quod Angelus Danieli temporis periodum, intra quam hæc omnia implenda eſſent, & præterea finem Reipublicæ Judaicæ, ſignificet: Quemadmodum etiam prædictionis hujus veritatem eventus comprobavit.

Adventus Meſſiæ non eſt dilatus ob Judæorum peccata.

XIX. Vanum itaque eſt Judæorum hodiernorum effugium, aſſerentium, Deum adventum Meſſiæ propter populi peccata, ultra tempus à ſe definitum diſtuliſſe. 1. Quia omnia promiſſa de Meſſiæ adventu ſunt abſoluta, nullâ additâ conditione. 2. In loco Danielis expreſsè dicitur, ſeptuaginta hebdomadas eſſe deciſas, hoc eſt, certo ac immutabili decreto præfixas adventui Meſſiæ. 3. Tantum abeſt, ut propter Judæorum peccata Meſſiæ adventus dilatus ſit; ut è contra prædicatur tempore corruptiſſimo adventurus, & quidem, ut populum peccatorem reducat ad Deum; *Jerem.* XXXI. 31, 32, 33. *Sachar.* XIII. 1, 2. Tandem, dicant Judæi, quænam ſua ſcelera ſint, propter quæ Meſſiæ adventum Deus differt. Minatur Deus populo propter peccata ſua captivitatem; ſi verò reſipiſcant, promittit liberationem & reductionem in patriam: *Deut.* XXX. Ob idololatriam ipſos tradidit in captivitatem ſeptuaginta annorum, & interea per Prophetas ipſos alloquitur, & ſpe reditus ac liberationis conſolatur: ac elapſis ſeptuaginta annis ipſos reſtituit. Nunc autem per ſexdecim ſæcula & quod excurrit extorres ſunt è patriâ, quocunque terrarum diſperſi, contemti, abjecti & exoſi: neque toto illo tempore ullus ipſos nomine Dei alloquitur Propheta, aut ſpe reſtitutionis conſolatur: ſed omnia iræ ac vindictæ divinæ ſigna vident & experiuntur. Aut ergo excidit illud promiſſum Dei, aut ipſi omnium hominum quos terra ſuſtinet ſunt ſceleratiſſimi. At quodnam eſt ipſorum ſcelus adeo horrendum, & idololatriâ gravius, quod Deus, ſiquidem jure Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum rejiciant, non facile ob eximium erga legem divinam zelum, quem oſtendunt rejectione Chriſti, & per varias ignominias, calamitates, quin & mortem ipſam conſtanter tuentur, non eſſet condonaturus? Si enim jure Dominum Jeſum Chriſtum rejiciunt, ſoli ſunt legis ac gloriæ divinæ aſſertores in toto terrarum orbe. At quid Deus tam flagranti zelo & eximiæ pietati, per tot ſæcula in tantis calamitatibus teſtatæ, non eſſet condonaturus? Sanè ut infidelitati ſuæ prætextum quærant, ſe mortalium ſceleratiſſimos ultrò confitentur. Si verò abſque præjudicio animos ſuos explorent, comperient crimen ſuum Deo adeò exoſum aliud nullum eſſe, quàm rejectionem Meſſiæ, quem Deus ad ipſorum liberationem jam olim definito à ſe tempore in mundum miſit, quemque ipſi rejecerunt, crucique ut blaſphemum ac maleficum affixerunt.

Illo tempore Jeſus venit.

XX. Poſſet tamen exceptio illorum aliquem habere colorem, ſi tempore à Deo conſtituto nemo comparuiſſet, qui ſe Meſſiam dixiſſet: Nunc verò validiſſimè infidelitatis ac contumaciæ convincuntur, quia Dominus Ieſus tempore prædicto apparuit, ſeque Meſſiam eſſe non tantum affirmavit; ſed ſignis adeò evidentibus ac multis demonſtravit, ut ipſi Iudæi illorum magnitudine ac multitudine attoniti, dixerint, *Meſſias cum venerit, an plura faciet ſigna quàm hic? Joan.* VII. 31. Deinde, nemo alius circa illud tempus apparuit, qui ſe cum ſignis adeo illuſtribus, aut aliquâ veri cum ſpecie, pro Meſſiâ venditaverit. Unde

de colligimus, Jesum Dominum nostrum verum esse Messiam à Deo olim Judæis promissum.

XXI. Sed & alia de Messiâ vaticinia in Domino Jesu impleta sunt: quæ videlicet spectant locum nativitatis, familiam, & parentes.

Locus nativitatis Bethlehem: ex Mich. v. 2.

XXII. Locus nativitatis debuit esse Bethlehem; *Mich. v. 2. Et tu Bethlehem Ephrata parvula es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël*, &c. Quibus verbis locum nativitatis Messiæ designari manifestum est: ideo enim Bethlehem, parva licet, millibus Judæ præfertur, quia dominator in Israël ex ipsâ esset proditurus. Excipiunt Judæi, ideo Bethlehem numerari inter millia, seu principes, Judæ, quia ex ipsâ ortus est David, ex cujus semine Messias sit oriturus. Sed quis non videt, ut infidelitati prætextus quæratur, manifestam hic esse verborum Prophetæ detorsionem? præterquam enim quod patrum suorum explicationem rejiciunt, qui tempore nativitatis Jesu hic à Michâ locum nativitatis Christi indicari crediderunt, *Matth. 11. 5, 6.* verba Prophetæ hanc explicationem non admittunt: dicendum enim tum fuisset, non, *ex te mihi egredietur*, sed, *ex te egressus est, qui dominator sit in Israël.* Præterea, si hæc explicatio valeat, ratio cur Bethlehem inter magnas Judæ civitates numerari possit, primò ac præcipuè in eô collocanda foret, quod David ex ipsâ fuisset ortus, minus principaliter & secundariò, quia Messias ex Davidis semine esset oriturus: Cum ratio excellentiæ primò, imo solummodò, collocetur in egressu, seu nativitate Messiæ in Bethlehem, absque ullo ad Davidem, ut ibidem natum, respectu.

Non est impletum hoc in Sorobabele.

XXIII. Excipiunt secundò, verba hæc respicere Sorobabelem, aliumve populi ex captivitate liberatorem. Resp. Nos ultrò Judæis concedere velle, verba hæc sensu primo ac imperfectiore Sorobabelem respicere posse, & fortasse respexisse: attamen ex verbis ipsis satis liquere, ea non nisi sensu admodum imperfecto illi applicari posse. Prædicitur enim propriè nativitas Bethlehemi futura, ac quidem ducis eximii, ob cujus ex se originem Bethlehem digna sit, quæ inter duces Juda nominetur: Quod cum de Bethlehemo dicatur, etiam postquam David, regum Israëlitarum eminentissimus, inde ortus fuit, manifestum est, designari ducem Davide multò præstantiorem. Atqui neutrum in Sorobabelem quadrat: non enim Bethlehemi natus est; ac proinde Bethlehemo oriundus dici nequit, nisi quia generis sui originem è Bethlehemo ducit; qui sensus admodum imperfectus & dilutus est: Tum, Davide multò inferior fuit. Manifestum itaque est, licet concedamus, sensu literali ac imperfecto alium hic posse designari; mystico tamen ac perfecto sensu Messiæ natalem locum prædici.

Jesus natus est Bethlehemi.

XXIV. Atqui Dominus noster Jesus Christus, juxta hanc Michæ prophetiam, natus est in Bethlehem, & quidem speciali directione divinâ, per mandatum Cæsaris Augusti, totius orbis descriptionem imperantis, matrem Jesu Nasarethæ habitantem, & de Bethlehemo ut ibi filium enitteretur nullo modo cogitantem, instante partus tempore compellente Bethlehemum, ut ibi Jesum juxta prophetiam Michæ pareret: *Luc. II. 1. & seqq.*

Familia Davidis.

XXV. Quod familiam attinet, prædictus fuit Messias originem habiturus ex familiâ Davidis, *2 Sam. VII. 12, 13, 14. Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum*, &c. Quæ etsi sensu primo ac literali respiciant Salomonem, sensu tamen secundo ac mystico Messiam designant, nec in Salomone complementum habuerunt: Non enim in sempiternum thronus ejus stabilitus fuit. *Psal. LXXXIX. 30. & seqq. Jerem. XXIII. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus; & suscitabo David germen justum; & regnabit rex, & sapiens erit; & faciet judicium & justitiam in terrâ:* &c. Et quidem ex familiâ Davidis jam collapsâ, omniquè splendore suô orbatâ: *Esa. XI. 1, 2. & seqq. Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini*, &c. Quæ loca, licet à quibusdam sensu primo ac imperfecto applicentur, prior quidem Sorobabeli, posterior Ezechiæ; tamen manifestum est iis sensu pleno ac mystico designari Messiam: non enim nisi imperfectè ac dilutè adeo Sorobabeli ac Ezechiæ applicari possunt, ut ipsa verba nos doceant, sensum ulteriorem quærendum; ac proinde nos ad Messiam manu quasi ducant. Hinc & *Ezech. XXXIV. 23, 24.* & *XXXVII. 24. 25.* expressè *David* nominatur. Et nihil usitatius est, etiam inter ipsos Judæos, quàm Messiam vocare *semen Davidis*; hodieque eum ex Davidis prosapiâ Judæi exspectant.

Jesus ex familia Davidis.

XXVI. Hoc autem in Domino Iesu impletum esse, constat ex genealogiâ ejus, *Matth. I. & Luc. III.* Quæ quamvis Iosephi tantum sit, tamen ad Dominum Iesum spectat; quia Maria jure connubii, utpote Iosepho desponsata, jam transierat in familiam Iosephi; ac proinde quicquid benignitate divinâ Mariæ accesserat, etiam Iosephi censeri poterat. Si dicas; Iesum hac ratione non fore propriè semen Davidis: Regeram; id aliter fieri non potuisse, quia ex virgine nasciturus erat; ex autem familiam pro-

propriè non habet, nec ſtirpem facit. Cui addere licet, credibile eſſe, Mariam ex eâdem familiâ oriundam: & licet nos omnes circa genealogiam Chriſti difficultates, tum quæ originem matris ipſius, tum quæ diverſitatem inter Matthæum & Lucam concernunt, aliaſque quæ moveri poſſunt, nunc plenè expedire non poſſimus; nullam tamen de eô olim litem motam fuiſſe, ſed omnia Apoſtolorum temporibus fuiſſe plana atque expedita, argumento eſt, quod Scriptor ad *Hebr.* VII. 14. ait, non tantum δῆλον, ſed πρόδηλον eſſe, *Dominum Jeſum ex tribu Judâ ortum:* non uſurus tantâ confidentiâ, ſi vel minimum tunc de genere Chriſti ſuperfuiſſet dubium. Quod nobis ſufficere debet. Familiam autem Davidis, cum Chriſtus naſceretur, valdè fuiſſe collapſam, dubitare nos non ſinit humilis Joſephi ſtatus, qui ex Davidis ſtirpe oriundus fabrili arte vitam ſuam toleravit. Inde ortum Judæorum ſcandalum, *nonne hic eſt filius fabri?*

Mater Virgo, ex Eſa. VII. 14. *Illius ſenſus literalis.*

XXVII. Mater Meſſiæ debuit eſſe virgo, juxta *Eſa.* VII. 14. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus, Immanuel.* Negari nequit, quin ſenſu primo ac literali prophetia hæc temporibus Eſaiæ aliquatenus complementum ſuum habuerit, cum puella aliqua, tunc cum Eſaias verba hæc efferret, adhuc virgo, & fortaſſe coram rege præſens & ab Eſaiâ digito monſtrata, poſtea marito nupta, filium peperit, quem Deus pignus liberationis Judæorum è manibus regum Syriæ & Iſraëlis eſſe voluit. Et fortaſſe fuit prophetiſſa illa, ad quam Eſaias ſe acceſſiſſe dicit, *Cap.* VIII. 3 quæ & concepit & filium peperit: tum & omnia quæ de filio illo dicuntur planè ſimilia ſunt, ſi non eadem cum illis, quæ hic de filio virginis dicuntur; uti inſpicienti, caputque octavum cum ſeptimo conferenti, manifeſtum fiet. Non enim directè & ſenſu primo Meſſiæ nativitatem hic prædictam, id unum argumento eſt, quod nativitas filii hujus promittatur in ſignum liberationis Iudæ ab oppreſſione duorum regum. Abſurdum autem eſſet credere, ſignum prædici, quod aliquot demum ſeculis eventum, quem præſignificaturum eſt, ſequetur: ſignum enim eventum quem præſignificat præcedat neceſſe eſt.

Et myſticus.

XXVIII. Sed verò verba ipſa ita ſunt concepta, ut priorem hunc ſenſum tantum eſſe imperfectum ac typicum, & multò auguſtiorem ac ſublimiorem illis contineri, qui in ſolo Meſſiâ complementum ſuum habuit, illa attentius inſpicienti manifeſtum ſit. 1. Quia quæ paritura dicitur expreſſè vocatur *virgo*, עלמה; quâ voce, quod & origo ejus docet, puella cui virginitas adhuc illibata eſt, deſignari ſolet in Sacris; vide *Geneſ.* XXIV. 43. *Exod.* II. 8. *Pſal.* LXVIII. 26. *Cant.* I. 3. VI. 7. Quin & *Proverb.* XXX. 18, 19. quem tamen Iudæi in contrarium citare ſolent; ſed immeritò, ut attentius locum conſideranti liquebit. At verò quando puella nubit viro, ac poſt nuptias concipit & parit, non parit virgo, ſed quæ virgo eſſe deſiit. Quæ verò abſque viri operâ concipit & parit, verè virgo parit. 2. Quia infantis hujus nativitas *ſignum* vocatur, & quidem eximium ac illuſtre, Deoque, Achazo ſignum in incredulitate ſuâ, quo convinci poſſet, dare volenti, conveniens. Tale autem non eſt nativitas infantis ex puellâ marito in matrimonium traditâ; ſed ex virgine illibatâ. 3. Nomen infantis dicitur fore *Immanuel*; id eſt, ipſe infans futurus eſt Immanuel, eâdem phraſi quæ reperitur *Eſa.* I. 26. IX. 5. LVI. 7. LXII. 4. id eſt, procuraturus & effecturus ut Deus favore ac auxilio ſuo nobis præſto ſit: id enim phraſi hac, *Deum cum aliquo eſſe*, deſignari evincitur *Joſ.* I. 5. *Pſal.* XXIII. 4. *Jerem.* I. 8. *Act.* XVIII. 10. Atqui illud non niſi dilutè admodum huic infanti applicari poteſt: qui ipſe Dei favorem non procuravit; ſed nativitas ejus ſignum tantum favoris divini fuit: tum beneficium quod favore Dei tunc obtinuerunt, fuit non ita eximium nec conſtans: quia pax illa brevi iterum eſt diremta, & non multò poſt populi captivitas ſecuta. Reſtat ergo, aliud hic ſignificari beneficium, in quo prophetia hæc, juxta plenam verborum quibus enuntiata eſt ſignificationem, complementum ſuum habuit, cujuſque prius illud beneficium tenuis tantum umbra ac typus fuit. Eſt id nativitas Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ex matre virgine natus eſt, cujuſque nativitas ſignum fuit maximè eximium ac illuſtre, & cui nullum par antea contigerat; & qui verus fuit Immanuel, nobiſque æternum Dei favorem vitamque immortalem promeruit. Ita enim ſeſe res habet. Virgo illa tempore Eſaiæ typus fuit virginis matris: infans illius puellæ, quem poſt nuptias peperit, typus Ieſu Chriſti, quem Maria virgo enixa eſt: & liberatio, cujus infans ille ſignum fuit, typus liberationis noſtræ ſpiritualis, quam Ieſus Chriſtus nobis procuravit, atque ita pleniſſimè Deum nobis propitium reddidit. Et hanc Ieſu Chriſti ex virgine nativitatem non dubitamus, quin certum veri Meſſiæ indicium ſit: eſt enim maximum ac illuſtriſſimum miraculum, & per quod jam ab ipſo conceptionis momento primoque vitæ ſuæ articulo ab omnibus hominibus ſegregatus fuit, & ad munus illud eximium à Deo Patre ſanctificatus.

Functiones Meſſiæ propriæ.

XXIX. Sequuntur nunc argumenta, quæ propius Meſſiæ munus ſpectant, ipſumque verè deſignant, adeo ut in quocunque hæc reperiantur, ille verus ac unicus ſit Meſſias, quia illi ſoli peculiaria ſunt. Tria an-

antea in Domino Jesu observavimus munera, Propheticum, Sacerdotale, ac Regium. Tria hæc, præcipuasque eorum functiones, à Prophetis de Messiâ fuisse prædicta, ut Jesum esse Christum constet, nunc ostendendum est.

Quod sit futurus Propheta. Deut. XVIII. 15.

XXX. Primò quidem, Messiam debuisse esse prophetam, prædictum est à Deo per Mosem, *Deut.* XVIII. 15. & 18. *Prophetam suscitabo illis de medio fratrum suorum, sicut te; & ponam verba mea in ore ejus*, &c. Excipiunt Judæi, hic non esse sermonem de Messiâ; sed Deum verbis his promittere, se non relicturum populum absque prophetis, sed modò hunc, modò illum missurum, qui ipsos continuò nomine Dei alloquantur. Idque probant, partim iis quæ antecedunt, quibus continetur occasio, quâ verba hæc prolata sunt, videlicet, ne consulant incantatores, pythones, ariolos, &c. sed auscultent Prophetæ quem Deus ipsis missurus sit: partim sequentibus: *Propheta verò, qui arrogantiâ depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum Deorum, interficietur.* Quibus subjungitur signum unde verus Propheta à falso dignosci possit. Quæ manifestè indicant, Deum promittere se plures unô missurum, & contingere posse, ut inter eos falsi quidam existant. Resp. Fateor, sensu primo ac literali verba hæc ita accipi posse. At in sensu illo primo plenam verborum quibus hæc prophetia est concepta vim non esse exhaustam, sed ea sensu mysticô Messiam designare, ac proinde ab Apostolis *Act.* III. 22. VII. 37. rectè Domino nostro Jesu Christo applicata esse, facile demonstrari potest. Verba enim hæc attentius inspicienti, liquet, Deum illis promittere, se certo quodam à se definito tempore, ipsis missurum Prophetam Mosi similem; ita tamen, ut interim plures ad ipsos Prophetas missurus sit, quibus vult ut auscultent. Id probatur. 1. Quia Deus de uno, non de pluribus loquens, inquit, *Prophetam illis suscitabo*, &c. Si dicas, esse enallagen numeri; Addo 2. Eam hic non admittendam, quia dicitur, *suscitabo* Prophetam: quod sanè propriè magis unius eximii Prophetæ certo quodam tempore excitationem significat, quàm variorum Prophetarum missionem; quos Deus, quandocunque eos missurus sit, audiri velit. 3. Additur expressè, suscitabo Prophetam *sicut te*. Atqui à temporibus Mosis, usque ad adventum Christi, nullus exstitit Propheta similis Mosi: Moses enim fuit legislator; reliqui Prophetæ tantum Legis Mosaicæ expositores fuerunt, populumque ad illius observationem hortati sunt, & transgressores acriter reprehenderunt, ut ad obedientiam Legis redirent; usque ad Prophetarum ultimum Malachiam: Vide *cap.* IV. 4. Unde legimus *Deut.* XXXIV. 10. *Non surrexit ultra Propheta in Israël sicut Moses.* Promittitur itaque hic Propheta ejusdem cum Mose autoritatis; id est, non expositor legis, sed legislator, perinde uti Moses. Qui itaque legem laturus esset Mosis lege perfectiorem: novam enim legem ferre non poterat, quin Mosis legem esset superatura. Reverâ itaque major Mose Propheta promittitur.

Legem laturus Mosi Lege perfectiorem.

XXXI. Atqui supereminentia illa supra legem Mosis in tribus consistit: 1. Quod perfectissimam Dei voluntatem esset annuntiaturus. Huc spectat, quod dicitur, *& ponam verba mea in ore ejus.* Et *Esa.* XI. 2. quod *super ipsum requiesceret spiritus Domini; spiritus sapientiæ & intellectus*, &c. & *in quo anima* Dei *sibi* dicitur *complacuisse*, *Esa.* XLII. 1. Et *cap.* LXI. 1, 2, 3. *Spiritus Domini super me, eò quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis dimissionem*, &c. 2. Quod eam esset annuntiaturus modo perfectissimo: *Esa.* XLII. 2, 3, 4. *Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox ejus foris, calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non exstinguet: in veritate educet judicium:* &c. Quibus indicatur, eum fore mitem, ac serium. 3. Quod doctrinam esset annuntiaturus, quæ se ad omnes totius terræ populos extendat: Sic *Esa.* XLII. 1. *Judicium gentibus proferet. vers.* 4. *Et legem ejus insulæ exspectabunt. Cap.* XLIX. 6. & alibi. Hæc autem omnia neminem respicere possunt, nisi Messiam.

Miraculis clarus.

XXXII. Messiam miraculis fore insignem, licet expressè nusquam prædicatur, tamen ex hoc eodem *Deut.* XVIII. loco rectè concluditur: Alias enim Mosi, quem miraculis claruisse constat, longè inferior fuisset. Solet in hunc finem allegari *Esa.* XXXV. 5. *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet ut cervus claudus, & laudabit lingua muti; quia eruperunt in deserto aqua, & torrentes in solitudine*, &c. Quod licet alio sensu explicari queat, & figuratè dictum accipi; tamen negotio huic applicari, nihil vetat. Sed necesse non est de miraculis per Messiam edendis exstare vaticinia, cum illa per se sola sufficiant ad missionem divinam comprobandum, uti antea ostendimus. Judæos autem credidisse Messiam miracula facturum, constat ex *Joan.* VII. 31. ubi conspectis Jesu Christi miraculis dixisse leguntur, *Christus cum venerit, num signa plura edet iis quæ iste edidit?* Hæc autem omnia in Domino nostro Jesu Christo impleta esse, ex iis quæ antea de munere ejus prophetico dicta sunt, manifestum est.

Quod sit futurus Sacerdos, Psal. CX. 4.

XXXIII. Messiam fore Sacerdotem prædicitur *Psal.* CX. 4. *Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.* Quibus verbis prædicitur, eum Sacerdotem simul fore, &

re-

regem ad instar Melchisedeci, de quo testatur Moses *Genes.* XIV. 18. quod fuerit *rex Salem, & sacerdos Dei Altissimi.* Duo ad hæc Judæi excipiunt. Primò, Psalmum hunc non à Davide conscriptum in honorem Messiæ, sed ab alio in honorem Davidis, ac proinde Messiam non respicere. Deinde, vocem כֹּהֵן non vertendam, *Sacerdos*, sed *princeps*; quo significatu legitur *Genes.* XLI. 45. *Exod.* II. 16. III. 1. & præcipuè, 2 *Sam.* VIII. 18. ubi per Sacerdotem reddi neutiquam potest: uti & *cap.* XX. 26. Sed resp. ad primum; 1. Ipsam Psalmi inscriptionem מזמור לדוד, arguere hunc esse Davidis Psalmum; eam enim omnes à Davide conscripti Psalmi præferunt. 2. Olim hunc esse Davidis Psalmum Judæorum primores agnoverunt: alias argumentationem Domini Jesu, quomodo David Messiam, qui filius ipsius erat, vocet Dominum suum, nullo negotio solvere potuissent, respondendo, hæc verba non à Davide de Messiâ, sed à subditorum aliquo Davidis, de Davide ipso prolata esse: cum tamen eos nihil ipsi respondere potuisse dicatur *Matth.* XXII. 42, 43. *& seqq.* Est ergo nuperum Judæorum commentum, in odium religionis Christianæ, quia se hoc Psalmo premi vident, effictum. Sed verò, si Judæis concedamus, quod urgent, ad summum inde sequetur, Psalmum hunc juxta sensum literalem & imperfectum respicere Davidem, tanquam Messiæ typum: tam augusta enim in eô dicuntur, quæ in Davide, si verba propriè accipiantur, impleta neutiquam sunt; non enim David ad dextram Dei sedit; nec id Davidi, nisi sensû admodum diluto, quo à verborum proprietate disceditur, accommodari potest. Sequitur ergo, sublimiorem ac mysticum illo contineri sensum, qui Davidem non respiciat, sed in solô Messiâ complementum suum habeat. Ad secundum: Concedo vocem כהן nonnunquam significare principem; ordinariè tamen significat Sacerdotem: hic autem principem designare non potest: quia is, de quo hæc verba enuntiantur, dicitur esse כהן *secundum ordinem Melchisedec:* Eodem ergo significatu dicitur כהן, quo Melchisedec. Atqui de Melchisedeco vox hæc enuntiata, necessariò significat Sacerdotem: vocatur enim *rex Salem*, & כהן, id est, *Sacerdos Dei Altissimi:* tum & ipse benedicendi actus eum Sacerdotem arguit; *Genes.* XIV. 18, 19. Quod si verò vertamus principem vel regem, inepta erit tautologia. Dices. Si vertendum sit Sacerdos, quomodo Davidi, tanquam Christi typo, applicari poterit? ille enim sacerdos non fuit. Resp. Necesse non esse, ut omnia, quæ sub typo de Messiâ prædicuntur, typo applicari possint: Sicut enim antea ostendimus, nonnunquam contingere, ut relictâ significatione mysticâ, Prophetæ quædam addant, quæ ipsum typum solummodò, non autem quatenus Messiæ typum, respiciunt, ac in Messiam nullatenus quadrant; ita nihil vetat dicere, Prophetas quandoque typo relicto directè ipsum Messiam delineare, adhibitis verbis quæ nulli nisi Messiæ accommodari possunt. Ita, licet Judæis concedam, Psalmum hunc sensu imperfecto ac literali Davidem posse respicere, negabo tamen hæc verba in Davidem quadrare, sed directè Messiam repræsentare, qui solus Sacerdos & Rex fuit. Aut si Davidi etiam sint aptanda, dicam vocem כהן sensu imperfectiore, quatenus significat principem, de Davide accipi: sensu vero pleno, quatenus non tantum principem, sed & sacerdotem significat, Messiæ applicari.

Et moriturus propter hominum peccata. Esa. LIII.

XXXIV. Sed præterea, quia antea docuimus, sacrificium Christi morte ejus interveniente fuisse peractum, imo mortem Christi cruentam & ignominiosam fuisse oblationis Christi actum eximium, necesse est, ut eam etiam per Prophetas prædictam ostendamus: idque eò magis, quia mors Christi maledicta scandalum est Judæis, quo vel maximè offenduntur, 1 *Corinth.* I. 23, 24. Hoc autem vel unico *Esa.* LIII. capite evidentissimè demonstratur. Illic enim de Messiâ prædicitur, non tantum, quod ei *non fuerit species nec decor*, quod fuerit *despectus, novissimus virorum, vir dolorum*; &c. sed quod hæc omnia victimæ instar piacularis pro peccatis nostris tulerit: quod *languores nostros ipse tulerit, vulneratus sit propter iniquitates nostras*, &c. quod *Dominus omnium nostrum iniquitatem in eo posuerit:* quod *animam suam posuerit* אשם, seu *sacrificium pro peccato:* aliaque his similia. Excipiunt Iudæi, ut infidelitati suæ prætextum habeant, caput hoc non Messiam, sed alium quempiam respicere: Verum ostendere nequeunt, si Messiam non respiciat, quisnam ergo capite hoc designetur. Certum est, quoniam caput hoc cum præcedente connectitur, hic etiam de eodem servo Domini sermonem esse, de quo *Cap.* LII. 13. Propheta sermonem inchoat, *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valdè*, &c. Communis Iudæorum expositio est, per *servum* illum Domini ipsum populum Israëlis intelligendum, in gravi ac diuturnâ suâ captivitate ac exilio valdè afflictum, & mox ex afflictione suâ liberandum: Prophetam autem à *vers.* 1. ad *vers.* 11. hujus capitis, non ex suâ, sed alienâ, regum nimirum gentilium personâ, loqui de populo integro tanquam de uno homine, aut servo: perinde ut *Esa.* XLI. 8. *Jerem.* XXXI. 10. *Psal.* CXXXVI. 22. Sed quis non videt, hanc esse duram ac contortam explicationem, à recentioribus Iudæis eum solummodò in finem

nem confictam, ut genuinum capitis hujus sensum pervertant? Præterquam enim quod nullum hic istiusmodi prosopopœiæ indicium sit, omnia quæ toto hoc capite de servo illo Domini dicuntur nullo modo populo Israëlis aptari possunt, imo statui illius directè adversantia sunt: De ipso enim dicitur *vers.* 9. quod *iniquitatem non fecerit, nec inventus sit dolus in ore ejus.* Quomodo hoc convenit populo propter gravissima ac diuturna sua peccata in hostium suorum potestatem tradito, ac à Deo justè punitô? Imo dicitur, quod ipse insons, propter aliorum peccata passus sit, animamque suam hostiam pro peccato posuerit. Sed quâ specie hoc applicari potest populo peccatori, impio, rebelli, & ob propria peccata gravissimè à Deô punito? Restat ergo eum hic neutiquam intelligi posse, sed Messiam designari.

Non sub typo.

XXXV. Verum quæritur, quoniam pleræque prophetiæ Christum sub typo respiciunt; utrum hæc prophetia secundum sensum literalem in typo olim imperfectè impleta sit; & sensu secundo ac mystico referatur ad Christum: an verò sensu primo ac directè Christum respiciat? Interpretes quidam doctissimi, considerantes *cap.* præced. LII. sermonem esse de liberatione populi Judaici è captivitate Babylonicâ, quâ velut typo spiritualis nostra liberatio è servitute peccati adumbratur; etiam hoc caput exponunt de eximiâ quâdam personâ, quæ captivitatis Babylonicæ tempore varias contumelias & afflictiones, innocens & propter Dei cultum, tulit, atque ita egregius Christi typus fuit; de Jeremiâ nempe, qui in carcerem conjectus, in locum cœnosum demissus, quasi è terrâ viventium abscissus est, propter prophetias suas: postea verò post urbis excidium magno in honore fuit apud Chaldæos. Sed si verborum horum expositionem, prout Jeremiæ ab ipsis applicantur, consideremus, comperiemus eam admodum duram esse ac contortam, & à verborum proprietate penitus recedentem. Quam coactum enim est, *abscissus est è terrâ viventium*, interpretari de carcere? *Attritus est propter culpam nostram:* iniquissima de eo sensimus, & propterea eum crudeliter tractavimus? Ne jam plura excutiamus. Quod unum indicio est, explicationem hanc esse quæsitam, violentam, ac nullo modo è proprietate ac connexione verborum deductam.

Sed directe.

XXXVI. Quæres: An itaque non constat, capite præcedente de liberatione è captivitate Babylonicâ, ut liberationis nostræ spiritualis typo, sermonem esse? Resp. Omninò. Dices. Nonne itaque exinde sequitur, servum illum, de quô ibi, & consequenter in hoc capite, sermo est, eximium fuisse hominem illius temporis, & Jesu Christi typum? Resp. Non id necessariò sequi. Diximus enim jam ad *Psal.* CX. Prophetis non esse inusitatum, aliquando typo relicto directè antitypum, hoc est, ipsum Messiam, delineare; ut tanto plenius constet, etiam verbis præcedentibus, quibus sensu imperfectiore typus describebatur, sensum sublimiorem contineri. Hoc uti aliis locis factum dici potest, ita potissimum hoc *cap.* LIII. factum est: Ea enim hic dicuntur de Messiâ, quæ nulli alii, etiam sensu imperfectiore, applicari possunt. Sed quæ non, nisi admodum impropriè & sensu figurato, de alio, tanquam Messiæ typo, accipi possent. Quæ si quis hac ratione alicui tanquam Messiæ typo applicare velit, non multum repugnabo; verum difficulter aliquem reperturus est, in quo hæc impleta dici possint, nisi verba in sensum alienum torqueantur.

Et ex Psal XXII. *& LXIX.*

XXXVII. Sed & alia Prophetarum vaticinia passionem & mortem Christi prædicunt, & præcipuè Psalmi: inter quos eminent *Psalmus* XXII. & LXIX. in quibus variæ passionis Christi circumstantiæ sub Davidis typo prædicuntur; quæ omnes in Davide imperfectè admodum impletæ sunt, & non nisi figuratè: ut quod manus & pedes ejus fuerint perforati, quod aceto ac felle ipsum potarint, similiaque; perfectè autem ac plenè in Christo complementum suum habuerunt. Tum & *Dan.* IX. 26.

Quod sit futurus rex, & quidem cœlestis.

XXXVIII. Ex hisce ita disputatis jam manifestum est, quæ de regno Messiæ Prophetæ prædicunt, non de regno terreno, sed spirituali ac cœlesti, quale Christi Domini nostri esse antea evicimus, intelligenda esse. Messiam regem fore, contra Judæos probare non est necesse: ultrò enim id contendunt. Tota autem disputatio de regni ipsius naturâ est. Regem fore spiritualem ac cœlestem à Prophetis esse prædictum, variis nos contendimus argumentis: quorum quidem præcipuum est, quod prædicatur à populo suo rejiciendus, affligendus, & occidendus: quæ cum regno terreno conciliari nequeunt. Hinc Judæi quidam, ad prædictiones hasce respicientes, easque cum naturâ regni Messiæ, quod exspectant, conciliare non valentes, duos sibi commenti sunt Christos: unum filium Judæ, gloriosum ac triumphatorem; alterum, filium Josephi, miserum, infœlicem, ac occidendum. Verum optimè hæc conciliantur, si agnoscamus regnum Messiæ cœleste, mortemque ejus consideremus, sicut reverâ fuit, gradum ac viam perveniendi ad regnum: sicut ipse Dominus ait, *Luc.* XXIV. 25, 26. *Nonne hæc oportuit Christum pati, atque ita intrare in gloriam suam?* Prophetæ enim prædixerant, mortem ac passiones gloriam ejus præcessuras: non enim vaticinia de morte mi-

nus evidentia ſunt, quàm de glorià ac regno. Quæ itaque Domino Jeſu poſt mortem evenerunt, reſurrectio nimirum è morte, adſcenſio in cœlum, & regnum, ſeu ſeſſio ad dexteram Dei Patris, omnium evidentiſſimè, eum eſſe Meſſiam à Prophetis prædictum, evincunt.

Reſurrecturus ex morte.

XXXIX. Meſſiam è morte reſurrecturum, docent 1. Vaticinia illa omnia, quibus glorioſiſſimum, ampliſſimum, ac æternum Meſſiæ prædicitur regnum : 2 *Sam.* VII. 12, 13, 14, 15. 1 *Reg.* VIII. 25. *Pſal.* LXXXIX. 29, 30, 36, 37, 38. *Pſal.* CXXXII. 11. Quia enim Prophetæ eum multa paſſurum, quin & moriturum prædicunt; ut ad regnum hoc æternum perveniret, neceſſe fuit ut ex morte ſuſcitaretur. Sed præcipuè hoc prædictum eſt *Pſal.* XVI. 10. *Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Quæ verba ſenſu primò & imperfectè admodum Davidem reſpiciunt, ut typum Chriſti, quatenus Deus ipſum ab inſidiis ac violentiâ Saulis liberavit, atque ita aliquatenus dici poteſt non eſſe relictus, ſc. ne occideretur, & in ſepulchro corruptionem ſubiret. Attamen rectè Apoſtolus Petrus *Act.* II. 25. *& ſeqq.* & Paulus *cap.* XIII. 36, 37. contra Judæos probat, ea in Davide non eſſe impleta, hoc eſt, perfectum ſuum complementum, juxta genuinam ac propriam verborum ſignificationem, ultimamque Dei intentionem, non habuiſſe. Verba enim hæc, ſi propriè prout ſonant accipiantur, prædicunt eum, de quo enuntiata ſunt, in ſepulchro non corrumpendum. Atqui hoc in Davidem non quadrat: licet enim illò tempore, quò Pſalmum hunc ſcripſit, è manibus Saulis ſit liberatus; poſtea tamen mortuus, ſepultus, & aliorum inſtar hominum corruptionem ſubiit; in ejuſque rei teſtimonium etiam ſepulchrum ejus Hieroſolymis inter Judæos perduravit. Ergo ſequitur hic prædici reſurrectionem mortui ex morte, & quidem, antequam caro corruptionem videret, ſuſcitati. Id verò impletum eſt in Domino Jeſu, verò Meſſiâ, quem ex mortuis Deus ſuſcitavit, & quidem tertiò die, antequam caro ejus corruptionem vidit. Hæc etiam reſurrectio adumbrata fuit typo Jonæ, qui tribus diebus ac noctibus fuit in ventre ceti, *Matth.* XII. 40.

Adſcenſurus in cœlum.

XL. Reſurrectionem Jeſu Chriſti excepit ejus adſcenſio in cœlum, & Seſſio ad dextram Dei Patris. Ad adſcenſionem refertur illud *Pſal.* LXVIII. 19. *Aſcendiſti in altum, cepiſti captivitatem, dona dediſti hominibus.* Quod aſcenſioni Jeſu Chriſti ab Apoſtolo applicatur, *Eph.* IV. 8. Licet autem hæc propriè de Deo Patre enuntiata ſint, qui illuſtribus de populi ſui hoſtibus victoriis reportatis ſe glorioſum oſtenderit, non aliter ac ſi triumphans in cœlum aſcenderit: ac proinde per accommodationem Domino Jeſu ab Apoſtolo applicari dici poſſint, quales accommodationum ſpecies Scriptoribus Novi Teſtamenti uſitatæ ſunt; quaſi id quod de Domino Jeſu dicere voluit, verbis Davidicis, tanquam emphaticis admodum, exprimere maluerit quàm ſuis; ac ſi diceret; id quod David olim de Deo dixit, potiori jure nunc, & magis ſecundum literam, de Domino Jeſu dicere licet: Attamen hæc accipi poſſunt, quaſi Apoſtolus dicere voluerit, id quod David olim figuratâ loquendi ratione de Deo enuntiavit, propriè ac ſecundum literam in Domino Jeſu, cum in cœlos aſcenderet, impletum eſt; non aliter ac ſi Deus illud olim ſub typo ac figurâ prædicere voluiſſet. Sed quicquid ſit de Pſalmo hoc, *Pſal.* CX. 1. *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec inimicos tuos ponam ſcabellum pedum tuorum,* quo Meſſiam reſpici, dominiumque ejus cœleſte deſignari, antea evicimus, manifeſtè aſcenſionem ejus in cœlum prædicit: Non enim ad dextram Dei ſedere, ſummumque infra Deum in omnia imperium obtinere potuit, quin in cœlum adſcenderet, atque ita throno ac ſolio Dei quaſi inſideret: Uti egregiè Petrus argumentatur *Act.* II. 34. *Non enim David aſcendit in cœlum; ſed dicit ipſe, dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis,* &c. Quaſi dicat; niſi Chriſtus in cœlum aſcenderit, ad dextram Dei ſedere non potuit. Chriſtum autem Dominum noſtrum ad dextram Dei ſediſſe, antea comprobatum eſt.

Quod omnes gentes ad Dei cultum per ipſum ſint vocanda.

XLI. Tandem, prædictum eſt per Prophetas, omnes gentes ad communionem unius veri Dei, quem Iſraëlitæ colunt, per Meſſiam vocandas. Judæi hoc quidem admittunt, ſed gentes non aliâ lege in communionem admittendas credunt, niſi ut ſibi ſerviant, perinde uti olim Gabaonitæ; & ut legem Moſis, omneſque illius ceremonias ſuſcipiant. Sed verò, ſi prophetias attentius inſpiciamus, comperiemus nullum populorum diſcrimen fieri, ſed omnes æquali privilegio admittendos; quin imo gentes fideles in Judæorum incredulorum, qui ejicientur & ut inutiles rami abſcindentur, locum aſſumendas, infidelibuſque Judæis præferendas. Ex plurimis locis, quæ paſſim magno numero apud Prophetas occurrunt, nos pauca, quæ nobis videntur præcipua, ſeligemus. Primus eſt *Eſa.* II. 2, 3. cui parallelus eſt *Mich.* IV. 1, 2. *& ſeqq.* ubi prædicitur *in noviſſimo dierum* futurum, *ut mons Domini Jehovæ præparatus ſit in vertice montium, & altior ſit omnibus collibus, ad quem confluxuri ſunt populi, iturique gentes multæ, & dicturæ; Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in eis,* &c. Ubi figuratâ locutione, deſumtâ à ritu ac conſuetudine antiquis illis temporibus uſitatâ, quibus

bus templa in montibus ac collibus editiſſimis ſolebant ædificari, dicitur, montem Domini omnibus montibus fore excelſiorem; ad oſtendendum religionem Meſſiæ Regis, omnium aliorum religionibus præferendam, & ad omnes extendendam. Eſt enim Prophetis uſitata formula loquendi, cultum ſpiritualem, Meſſiæ temporibus Deo exhibendum, actibus ac exercitiis, quæ durante Legis œconomiâ in populo Judaico obtinebant, repræſentare ac deſcribere. Quod aliis in locis, mox allegandis, plenius liquebit. Secundum legimus *Eſa.* XI. 10. 11. ubi Meſſias dicitur *erigendus in vexillum populorum*, & quod *eum gentes requirent*: quem locum citat Apoſtolus *Rom.* XV. 12. Tertium, *Eſa.* XIX. 18, 19. *In die illâ erit altare Domini in medio terræ Ægypti*, &c. Quo in locô manifeſtius, quod ſtatim monebamus, ſub typo cultus ceremonialis, repræſentatur cultus ſpiritualis ſub Meſſiâ; imo ceremonialis cultus abrogatio innuitur, cum altare non liceret erigere, nec proinde ſacrificia offerre, niſi Hieroſolymis in templo à Deo ad id electo. Quartum, *Eſa.* XLIX. 6. *Parum eſt, ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & fæces Iſraël convertendas*; *Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea ad extremum terræ.* Quod ſibi applicant Paulus & Barnabas, *Act.* XIII. 47. ſed ut miniſtris ac legatis Chriſti. Hiſce adde alia complura, quæ paſſim occurrunt; ut *Eſa.* LX. 3. LXV. 1, 2. LXVI. 21. *Oſe.* I. 10, 11, 12. qui citatur *Rom.* IX. 25, *Amoſ.* IX. 11, 12. quem citat Apoſtolus Jacobus *Act.* XV. 16, 17. *Zachar.* II. 11. *Malach.* I. 11. aliaque complura, quæ paſſim apud Prophetas, præſertim Eſaiam, occurrunt, quæque ſingillatim commemorare, longum foret.

Ad hoc in Domino Jeſu impletum.

XLII. Hæc autem omnia impleta ſunt in Domino Jeſu. Ille enim in cœlum aſcenſurus Apoſtolos ſuos miſit in omnem terram, mandatumque dedit, ut omnibus gentibus Euangelium annuntiarent; *Matth.* XXVIII. 18. *Marc.* XVI, 15, 16. Quod primo ſenſu reſpexit Iſraëlitas in omnem terram & per omnes populos diſperſos; ita tamen, ut ſenſu ſecundo ac pleno omnes gentes comprehendantur. Quod quia Apoſtoli in initio non perceperunt, Dominus viſione cœleſti Petrum monuit, gentes non amplius pollutas eſſe habendas, *Act.* X. Apoſtoloſque ad omnes gentes miſit. Quos munere iſto fideliter eſſe functos, liquet *Rom.* X. 18. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Coloſſ.* I. 23. dicitur *Euangelium prædicatum in univerſâ terrâ quæ ſub cœlo eſt.* Adeo ut *Coloſſ.* III. 11. dicatur in Chriſto *non eſſe gentilis & Judæus, circumciſio & præputium, barbarus & Scytha, ſervus & liber: ſed omnia & in omnibus Chriſtus.* Et res ipſa comprobat. Videmus enim Euangelium quaquaverſum per totum ferè muneum eſſe diſperſum, Deumque Iſraëlis verum ac unicum ab omnibus coli ac adorari. Non quod velimus omnia hæc, ſtatim atque Euangelium inter gentes prædicari cœptum eſt, integrum ſuum complementum habuiſſe: ſed ſenſim promulgatum eſt Euangelium, & ad omnes gentes delatum: tum & reductio populi Iſraëlitici per Apoſtolorum, ad ipſos primò ac principaliter miſſorum, prædicationem cœpta, ob ipſorum pertinacem incredulitatem ex parte & ad tempus aliquod quaſi interrupta eſt; poſtea verò, ubi plenitudo gentium introiverit, repetenda, integrumque ſuum complementum habitura eſt; ut ſic totus Iſraël, unà cum gentibus, per fidem in Jeſum Chriſtum ſalvus fiat: uti Apoſtolus docet *Rom.* XI. 25, 26, 27. Lex Moſis cultum unius veri Dei ſexdecim ſæculorum ſpatio ad alias gentes propagare non potuit; ſed veri Dei ſincera cognitio anguſtis Iudææ terminis concluſa fuit. Prædicatio verò Ieſu Chriſti paucos intra annos totum terrarum orbem veri Dei cognitione replevit, adeo ut Deus Iſraëlis jam ab omnibus paſſim agnoſcatur ac colatur. Quod ſanè non exiguum divinitatis doctrinæ Ieſu Chriſti argumentum eſt.

CAPUT XXVIII.

Reſponſio ad præcipuas Judæorum Objectiones.

I. REſtat nunc, ut præcipuas quaſdam Iudæorum objectiones in contrarium expendamus.

Reſponſio ad object. 1. quod non videatur pax prædicta.

II. Primò quidem objiciunt, non conſpici altam illam pacem *Eſa.* II. XI. alibique prædictam, temporibus Meſſiæ futuram: ſed contra, omnia odiis, bellis inteſtinis ac diſſidiis flagrare inter Chriſtianos, quin & in ipsâ Eccleſiâ Chriſti. Reſp. Non prædici, quid præcisè futurum ſit: ſed quis genius ſit futurus doctrinæ Meſſiæ; hominibus nempe inſpirare animi lenitatem ac manſuetudinem, adeo ut depoſitâ omni feritate ac amarulentiâ, miteſcant, leonum ac luporum inſtar, qui ferinâ indole exutâ cum agnis ac vitulis conſueſcunt. Hunc autem religionis Chriſtianæ eſſe genium, præcepta ejus vel leviter inſpecta, nil niſi pacem ac charitatem erga omnes, etiam inimicos, ſpirantia evidentiſſimè comprobant. Dices. Dominum Ieſum tamen affirmare, ſe non veniſſe pacem mittere in terram, ſed gladium: &c. *Matth.* X. 34, 35, 36. Reſp. Ita eſt: Sed non indicat doctrinæ ſuæ finem, ſed eventum, vitio hominum, contra doctrinæ ſuæ genium exſtiturum: ſimili phraſi, quâ utitur *Joan.* IX. 39. XII. 37, 38, 39, 40. Ea quippe eſt ſanctiſſimæ ipſius doctrinæ indoles, ut homines maligni, ſe illâ impietatis convinci ac coargui ægrè ferentes, adverſus illam illiuſque profeſſores inſurgant; atque ita, contra

tra doctrinæ genium, turbæ excitentur. Deinde; Ipſi Judæi ſuis perſecutionibus turbarum Euangelii prædicationem ſecutarum cauſa fuerunt: ne ergo crimen ſuum ſanctiſſimæ Chriſti doctrinæ imputent. Addo; non prædici propriè pacem corporalem: ſed, more Prophetarum, qui res ſpirituales per corporales adumbrare ſolent, ſpiritualem: Eam autem Dominum Jeſum procuraſſe evidentiſſimum eſt. Pacem nempe conciliavit inter Deum & homines: *Rom.* v. 1. *Juſtificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum:* Homines, antea inimicos, pace factâ in unum corpus collegit: *Eph.* II. 14. *Et ipſe eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ ſolvens, inimicitias in carne ſuâ*, &c. *reconciliat ambos in uno corpore*, &c. & *Coloſſ.* I. 19, 20.

Et quod ſchiſmata ſint in Eccleſia Chriſti.

III. Dices. Sunt tamen diſſidia, & ſchiſmata in Eccleſiâ Chriſti, & bella acerrima geruntur inter Chriſtianos. Reſp. Illa geri non ſecundum doctrinæ Chriſti genium, ſed à non genuinis Chriſti diſcipulis. (loquor de bellis non neceſſariis, ſed ultrò pro gloriâ aut imperii amplificatione ſuſceptis) Sic & ſchiſmata ac diſſidia ſi quæ fuere, aut adhuc ſunt in Eccleſiâ Chriſtianâ, fuere vel nudæ tantum ſententiarum diverſitates, abſque animorum divulſione, aut Eccleſiæ in partes ſciſſione; illæ verò paci non repugnant, & per clariorem voluntatis divinæ cognitionem ſtatim ſunt ſublatæ; vel ſunt ſchiſmata, ac Eccleſiæ dilacerationes in partes: illa autem introducta ſunt à pſeudo-Chriſtianis, qui neglectâ Magiſtri ſui doctrinâ, Eccleſiam, myſticum ejus corpus, dilacerant, juſtamque Judæis cauſam præbent à religione Chriſtianâ abhorrendi. Non autem doctrinæ imputari debet, quicquid degeneres illius diſcipuli contra doctrinæ genium committunt.

Ad 2. objeƈt. quod Iſrael non ſit reduƈtus in terram Canaan.

IV. Secundò. Meſſias reducturus eſt Iſraëlem in terram promiſſam; juxta *Eſa.* XI. 11, 12, 13. *Ezech.* XXXVII. 25, 26, 27, 28. *Sachar.* II. 10, 11. & alibi. Atqui tantum abeſt, ut per Jeſum noſtrum populus Iſraël in terram ſuam ſit reductus; ut non multò poſt ipſius adventum etiam tribus Iuda, quæ è captivitate redierat, unà cum templo, ſit exciſſa, omniſque populus in captivitatem abductus, ac per totum terrarum orbem miſerè diſperſus. Reſp. 1. Loca illa, ſi primum ac literalem conſideremus ſenſum, pleraque reſpicere liberationem è captivitate Babylonicâ. 2. Eſto, reſpiciant tempora Meſſiæ, poſſunt accipi cum conditione, ſi populus Meſſiam ſibi à Deo miſſum recipiat: Poſſet ergo adhuc impleri promiſſio hæc, modò recipiendo Meſſiam conditionem annexam impleant. Nunc autem ſuæ rebellioni imputent, quod in terram ſuam non reducantur. 3. Promiſſa hæc non ſunt accipienda ſecundum literam, de reductione in terram Canaan; quia ſic reſpicerent tantum Iſraëlitas, Meſſiæ tempore victuros, omneſque antea mortuos à beneficiis iſtis excluderent: tum, exile nimis eſt, ut Meſſias, quem Deus omnium gentium regem deſtinavit, mitti dicatur, ut ſolos Iſraëlitas in terram ſuam reducat: Sed myſticè accipienda ſunt de cœlo, cujus terra Canaan typus fuit, & ſub cujus figurâ Deus populo iſti carnali beneficia ſpiritualia ac cœleſtia adumbrare ſolebat. Nec ſanè eſt, quod conquerantur de non impletâ promiſſione divinâ, licet ſecundum literam eſſet accipienda, ſi Deus regem terrenum promittens ipſis dederit cœleſtem: nulla enim injuria fit homini, cui bonum eximium confertur, loco exigui, nulloque modo cum eô quod datur conferendi.

Ad 3. objeƈt. quod idololatria non ſit ſublata.

V. Tertiò. Meſſiæ tempore prædicuntur omnia idola auferenda è terrâ, ac idololatria exſtirpanda, *Sachar.* XIII. 2. *Eſa.* II. 17, 18, 20. *Zephan.* II. 11. Id verò tempore Ieſu Chriſti impletum non eſt: in multis enim terræ regionibus adhuc idololatria viget; imo in ipsâ Ieſu Chriſti Eccleſiâ idololatria turpiſſima committitur. Reſp. 1. Prædictionibus ejuſmodi non deſignatur, ſtatim quamprimum Meſias apparuerit illa quæ prædicuntur eſſe implenda; ſed ſenſim ac paulatim, & implctionis illius initium fieri in ipsâ Meſſiæ apparitione. Atqui certum eſt, ſimulatque Euangelium eſt promulgatum, idololatriam cœpiſſe exſtirpari, eamque ſenſim magis magiſque in variis orbis terrarum partibus exſtirpatam: omnem quippe idololatriam Euangelium damnat; & ubicunque receptum eſt, omnis ſtatim idololatria illius virtute deleta eſt, omnia gentium oracula ubicunque terrarum obmutuerunt. Quod verò etiamnum hodie inter gentes quaſdam idololatria ſuperſit, cauſa non eſt Euangelii quidam defectus, aut inefficacia; ſed quod Chriſtus illis non ſit revelatus, nec Euangelium prædicatum: aut ſaltem non à miniſtris idoneis, & modo convenienti: ſed ab hominibus nefariis ac latronibus, qui non ſalutem animarum, ſed aurum ſitiebant, ideoque Chriſtum prædicabant, ut ſibi ad gentes iſtas aditum pararent, quò facilius ac tutius divitiis earum potirentur: qui proinde Chriſtum verbis prædicantes, vitâ profanâ quod prædicabant deſtruebant, genteſque à ſalutari Chriſti doctrinâ alienas reddebant. Dices. Attamen & idololatria viget inter Chriſtianos, in Eccleſiâ nimirum Romanâ. Reſp. 1. Certum eſt, vaticiniis illis propriè prædici idololatriæ ethnicæ exſtirpationem: quæ verò idololatriæ ſpecies in Eccleſiâ Romanâ viget, alia longè eſt ab ethnicâ idololatriâ. 2. Primi Chriſtiani ab omni idololatriâ

triâ fuere alieniſſimi: Eccleſia Romana, quæ eam reduxit, à ſinceritate fidei majorumque ſuorum veſtigiis receſſit, ſeque potius Antichriſti quàm Chriſti ſpiritu regi oſtendit. Multæ vero ſunt Chriſtianorum myriades, & Eccleſiæ paſſim toto orbe diſperſæ, quæ idololatriam iſtam deteſtantur, nullumque propterea cum Eccleſiâ Romanâ ſibi commercium eſſe volunt; quin imo quævis acerba ac diriſſima pati malunt, quàm idololatriâ ſe polluere. 3. Ipſe Chriſtus per Apoſtolos ſuos prædixit, 2 *Theſſ.* II. 3, 4. *& ſeqq.* apoſtaſiam illam in Eccleſiâ ſuâ exſtituram: ſicut ergo idololatriæ Ethnicæ exſtirpatio Judæis veri Meſſiæ ſignum eſt; ita etiam defectio illa à fidei ac pietatis Chriſtianæ ſinceritate, à Chriſto prædicta, Judæis ſignum eſſe debet, Jeſum noſtrum verum eſſe Meſſiam; Romanaque Eccleſia, ſuâ defectione prædictionem hanc confirmans, ejus documentum eſt.

Ad 4. Object. quod Jeſus Legem Moſis aboleverit.

VI. Quartò. Jeſus Legem Moſis abolevit, quæ tamen lex æterna eſt, & à Deo lata ut æternum duret: Ergo verus Meſſias eſſe nequit. Reſp. 1. Ad majorem argumenti; Meſſiæ officium fuiſſe novam legem, Moſaicâ perfectiorem, promulgare, docetur *Deut.* XVIII. 18, 19. ubi prædicitur futurus Propheta Moſi ſimilis: non autem Moſi ſimilis eſſe poteſt, niſi ſit legiſlator; interpres enim Legis ſi ſolummodò concipiatur, Moſe longè inferior erit: Si autem, Moſis inſtar, ſit legiſlator, neceſſe eſt ut legem, Moſis lege perfectiorem ferat; alias enim legiſlator eſſe non poteſt. Quin & oſtendimus jam, per Prophetas fuiſſe prædictum, omnes gentes per Meſſiam ad veri Dei cultum adducendas, per præcepta omnium gentium genio ac naturæ accommodata, præſcribentia cultum ſpiritualem nimirum ac internum, non carnalem ac ceremonialem: Ergo neceſſe eſt, ut Meſſias novam legem, Moſis lege perfectiorem, ferat. Secundò: ad minorem: Negamus Dominum Jeſum legem Moſis propriè abrogaſſe, aut aboleviſſe: ipſe ait *Matth.* V. 17. *Nolite putare, quod venerim ſolvere legem aut prophetas; non veni ſolvere, ſed adimplere.* Legem ſanè moralem Dominus non ſolvit, ſed dilucidâ præceptorum explicatione, à corruptelis Phariſæorum vindicatione, quin & novorum præceptorum additione, perfecit. Legem ceremonialem aboleviſſe videtur, quatenus in Eccleſiâ illius non amplius obſervatur, nec quiſquam ad illius obſervationem conſtringitur. Sed verò, Dominus Jeſus ceremonias, propriè loquendo, non abrogavit; ipſe enim eas obſervavit, diſcipuliſque ut eas obſervarent mandavit, *Matth.* XXIII. 1. Verum quidem eſt, præcipuè exegit cultum ſpiritualem, ceremoniaſque abſque illo nullius apud Deum eſſe valoris docuit: Sed & idem à prophetis factum eſt, *Eſa.* I. II. *& ſeqq. Mich.* VI. 6, 7, 8. *Eſa.* LXVI. 3. *Jer.* VII. 22, 23. *Pſ.* L. 7, 8, 9, 10. Quos tamen nemo propterea cultum ceremonialem aboleviſſe unquam ſomniavit.

Idem factum ab Apoſtolis, poſt Chriſti exaltationem.

VII. Quæres. An non Dominus Jeſus poſt ſuam in cœlos exaltationem, legem ceremonialem per Apoſtolos abrogaverit? Apoſtolus Paulus certè ubique ſe acrem libertatis Chriſtianæ à jugo ceremoniarum legis vindicem oſtendit. Reſp. Nec per Apoſtolum Paulum, nec per alios Apoſtolos legem ceremonialem fuiſſe propriè abrogatam. Ipſe Paulus ceremonias legis obſervavit: Timotheum, patre Græcô quidem, at matre Judæâ natum circumcidit, *Act.* XVI. 1. in Syriâ cum Aquilâ ac Priſcillâ, quia votum fecerat, caput totondit, *Act.* XVIII. 18. & ſe ſanctificavit in templo, ac totondit, *Act.* XXI. 26, 27. Dices. Attamen paſſim in Epiſtolis ſuis docuit, nos non teneri ceremoniis legis Moſaicæ. Reſp. Nuſquam comperietur docuiſſe, Judæos ab obligatione legis ceremonialis ſolutos; ſed gentium libertatem acerrimè vindicavit, jugumque ceremoniarum legalium illis imponi noluit: non enim gentibus, ſed ſolis Judæis ac Iſraëlitis lex illa à Deo erat lata: Non ſolvit autem legem, qui docet eâ non teneri, quibus nunquam lata eſt. Interim negari nequit, hac ſuâ doctrinâ Apoſtolos apertè ſatis indicaſſe, ceremoniarum legalium obſervationem ad ſalutem neutiquam eſſe neceſſariam; quin imo, Judæis non admodum commendaſſe, ſed eos, perinde uti gentes, per ſolam in Jeſum Chriſtum fidem, vivam tamen ac per charitatem operantem, abſque operibus Legis, ſalutem poſſe conſequi. Quo ipſo earum neceſſitas quidem ſubvertebatur, non tamen ut illicitæ damnabantur aut vetabantur: ſed ſponte, naturâ rei ita poſtulante, evaneſcebant; uti ad præſentiam antitypi typus, & corporis umbra, evaneſcit: & ut leges belli pace factâ non abrogantur, ſed ſponte deſinunt. Voluit nimirum Deus, ceremonias illas non propriè abrogari, ſed ſponte deſinere; ideoque non multis poſt exortum Euangelii annis terram Iſraëlis, & templum cui cultus ille ceremonialis fuit alligatus, deſtruxit, finemque iis impoſuit: juxta Danielis vaticinium *Cap.* IX. 26, 27. Atque ita legem ceremonialem, quæ jam per doctrinam ſpiritualem Euangelii languebat & evaneſcere incipiebat, honeſtè quaſi ſepulturæ tradidit. Evanuit igitur, non quia abrogata eſt; ſed quia perfectiore doctrinâ, cujus typus & umbra fuerat, accedente, locum amplius habere non potuit. Quod verò dicitur, Legem illam datam ut æternum duret; reſpondeo, quando æternitas rebus quibuſdam adſcribitur, non ſignificat durationem nunquam finiendam; ſed accommodatè rebus quibus tribuitur, durationem non finiendam, & perpetuò permanſuram, quamdiu natura earum permittit, quod durare poſſint. Hoc ſenſu, ne alia nunc exempla allegemus, accipitur *Exod.* XXI. 6. ubi de ſervo, qui elapſo anno ſeptimo apud dominum

ſuum manere voluit, dicitur, *ſerviet ei in perpetuum*: qui tamen anno jubilæi dimitti jubetur *Levit.* xxv. Itaque *ſerviet in perpetuum*, ſignificat, ſerviet, quamdiu juxta Legem ſerviens in populo Iſraël perdurare poteſt, hoc eſt, ad annum jubilæi, quo omnis ſervus in libertatem dimitti debuit; oppoſitè ad illum, qui anno ſeptimo dimittebatur. Eodem modo cultus ceremonialis vocatur *cultus perpetuus*, *fœdus perpetuum*, quia ab Iſraële obſervari debuit, quamdiu Deus eum vult eſſe populum ſeparatum, & in terrâ Canaan tanquam populum ab omnibus diſtinctum habitare; ac proindè, quamdiu ceremoniarum natura permittit, ut obſervari poſſint. Hoc ipſe Deus indicat *Deut.* xii. 1. *Hæc ſunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terrâ, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus eſt tibi, ut poſſideas eam cunctis diebus quibus ſuper humum gradieris:* hoc eſt, cunctis diebus quibus Deus vos, ut populum ſibi ſanctificatum & ab omnibus ſegregatum ſuper terrâ exiſtere, atque in terrâ Canaan habitare vult. Quoniam enim Deus Legem dedit, ut diſcrimen populorum introduceret; ita etiam, quando diſcrimen hoc ceſſare vult, populoſque rurſus cum Judæis in unam coaleſcere Eccleſiam, neceſſe eſt ut ipſa, naturâ rei id exigente, ceſſet & ſponte evaneſcat. Idem dicendum de lege politicâ, quam Dominus & obſervavit, ſuoſque obſervare docuit. Verum illa, quatenus conditioni populi Iſraëlitici & terræ Canaan accommodata & alligata fuit, per gentis ac terræ illius excidium ſponte deſiit, neque amplius obligandi vim habere poteſt. Ita ut Judæi nullam exinde, quod lex ceremonialis non inculcetur in Religione Chriſtianâ, cauſam habeant Jeſum Dominum noſtrum rejiciendi: Quin imo perfectior ejus lex, Moſis legem antecellens, evidentiſſimum veri Meſſiæ indicium eſt, juxta *Jer.* xxxi. 31, 32. *Malach.* i. 11.

VIII. Quintò Elias debuit præcedere adventum Meſſiæ, juxta *Malach.* iv. 4, 5. Atqui Elias nondum venit. Reſp. Per Eliam non intelligitur ipſe Elias, ſed Eliæ ſimilis; quales figuræ loquendi apud omnes, tam profanos, quàm ſacros autores, ſunt uſitatiſſimæ. Sic Meſſias, ob magnam cum David ſimilitudinem, expreſsè vocatur David, *Ezech.* xxxiv. 23, 24. xxxvii. 24, 25. Atqui hoc ſenſu Eliam veniſſe jam olim, dicimus. Is autem fuit Joannes Baptiſta, præcurſor Domini Jeſu, qui venit in ſpiritu & virtute Eliæ, *Luc.* i. 17. & auſterâ vivendi ratione, zelo flagranti, ac ingenuâ parrheſiâ, Eliam plenè expreſſit, non aliter ac ſi Elias denuò populo apparuiſſet. Quod Dominus noſter diſcipulis ſuis ambigentibus & inquirentibus plenè explicat *Matth.* xi. 14. xvii. 12, 13. Venit ergo Elias; ſed eum Judæi, perinde ut Meſſiam, recipere noluerunt.

Ad 5. Obj. quod Elias nondum venerit.

THEO-

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER QUARTUS,

DE PRÆDESTINATIONE DEI.

CAPUT I.

De Prædestinatione hominum tam ad salutem quàm ad damnationem.

Duo in N. Fœdere videnda.

I. HActenus de Opere Redemtionis, & ratione quâ salus nobis per Jesum Christum Dominum nostrum parta est: Sequitur ut videamus, quâ ratione Deus homines salutis per Christum partæ secundum Novi Fœderis formulam participes facere velit. Duo hic videnda: 1. Quæ Deus à parte suâ per Filium suum Jesum Christum in nobis, seu circa nos, facere decrevit, ut salutis æternæ per ipsum partæ consortes efficiamur. 2. Quæ à nobis mediante gratiâ suâ fieri vult, si salutem æternam reipsâ consequi velimus. Quo posteriore membro ratio cultus, quo Deum prosequi, promissaque divina, quorum amore ad pietatis studium excitari debemus, continentur. Estque hæc secunda tractationis nostræ pars, quæ doctrinam de Deo operibusque divinis excipit. Quoniam verò fœdus Novum, aliorum instar fœderum, mutuus est inter Deum ac homines contractus, quo Deus testatur quid ad salutem hominum facere decreverit, & vicissim ab homine officium stipulatur; res ipsa exigit, ut antequam cultum quem ab homine postulat explicemus, primò inquiramus, quid Deus à parte suâ circa homines facere decreverit, ut eos ad cultum sui potenter exstimulet.

Primum. Decreta Dei de salute hominum.

II. Duo itaque Deus decreta fecit, quorum consideratione nos ad cultum sui, salutisque nostræ studium potenter exstimulat, per quæ & utilitas & necessitas officii nostri constat: quæque totius nostri cultus fundamentum sunt. Primum est decretum prædestinationis ad salutem, quod alias vocari solet, Electionis ad gloriam; continetque modum ac rationem quâ Deus salutem æternam hominibus conferre decrevit. Alterum est decretum vocationis ad fidem, seu Electionis ad gratiam: continetque modum vocationis divinæ, & gratiæ ejus cœlestis ad fidem ac obedientiam Jesu Christo, juxta voluntatem Dei in Euangelio clarè revelatam, præstandum, utilitatem simul ac necessitatem. Duo itaque nobis consideranda erunt. 1. Natura ac conditio Prædestinationis divinæ. 2. Vocatio, quâ homines per Jesum Christum ejusque Euangelium, vocat ad salutem.

III: Vox ipsa *Prædestinationis*, seu Græcè, προορισμῶ, aliquoties occurrit in Scripturâ: *Rom.* VIII. 29, 30. *Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædestinavit, hos & vocavit*, &c. *Eph.* I. 5, 11. 1 *Cor.* II. 7. Et vox *præcognitionis*, seu προγνώσεως, *Rom.* VIII. 29. XI. 2. 1 *Pet.* I. 2, 20. *Act.* II. 23. Uti & *propositi*, seu πρόθεσεως, *Rom.* VIII. 28. IX. 11. *Eph.* III. 11. Verum loca illa attentius inspicienti patebit, illis vocibus non tam designari decretum Dei de salute hominum, seu Electionis ad gloriam, uti loquuntur; quàm decretum vocationis ad beneficia in Euangelio nobis clarè exhibita ac promissa: quod Electionis ad gratiam vulgò vocari solet. Adeo ut voces προορισμὸς, πρόγνωσις, aut πρόθεσις, quarum frequens inter Theologos in negotio prædestinationis est usus, in Scripturâ decretum prædestinationis de salute ac damnatione hominum designare, probari minimè possit; uti id in sequentibus plenius patebit. *Prædestinatio.*

IV. Attamen quoniam Deus decernens homines vocare ad gratiam Euangelicam, etiam certum vocationi suæ finem propositum habuit, nim. salutem æternam: sequitur Deum etiam de salute ac damnatione hominum decretum fecisse, cui decretum de Vocatione, seu Electione ad gratiam, subordinatum fuit. Atque hoc decretum communiter à Theologis, *Prædestinatio* vocari solet. Et hoc sensu, qui jam longo sæculorum usu obtinuit, nunc etiam vocem *Prædestinationis* accipimus, & quid de decreto illo Dei secundum Scripturas sentiendum sit, inquiremus. Solent quidam vocem *Prædestinationis* applicare soli decreto de salvandis hominibus, quod alias vocari solet Electio, adeo ut illi ipsis soli sint prædestinati, qui sunt electi ad salutem. Hoc significatu *Quid sensu hic accipiatur.*

catu frequens est vocis hujus acceptio apud Patres: & maximè consentanea phrasiologiæ Scripturæ: Semper enim usurpatur de donis gratiæ divinæ, quibus hominibus salus præparatur, hominesque ad salutem vocantur; nunquam verò de actibus iræ aut severitatis divinæ, quæ in justâ impœnitentium damnatione conspicitur. Sed vero quoniam vox est generalis, & Deus decretum fecit non tantum de salute, sed & de damnatione hominum; juxta communem hodie acceptionem nos *Prædestinationem* generali hoc significatu accipiemus, ut tam decretum Dei de hominum damnatione, quàm salute comprehendat.

Ejus definitio.

V. Est itaque Prædestinatio Dei, decretum divinum, quo pro voluntatis suæ beneplacito constituit ante tempora sæcularia fideles in Jesum Christum Filium suum eligere, in filios adoptare, justificare, & si in fide perseverent æternum glorificare: Infideles verò ac contumaces reprobare, excœcare, indurare, &, si in contumaciâ suâ perseverent, in æternum damnare.

Duæ illius quasi partes.

VI. Ex hisce constat, decreti Prædestinationis duas esse quasi partes: altera respicit salvandos, altera damnandos: Prius vocatur decretum Electionis: posterius, Reprobationis.

Facta est ante tempora sæcularia.

VII. Dicimus autem, Prædestinationis decretum esse factum ante tempora sæcularia, quia ante sæcula & mundi constitutionem factum est. Sic *Matth.* xxv. 34. dicit Dominus Jesus iis qui à dextris sunt: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum præparatum vobis ante constitutionem mundi:* Nempe virtute illius decreti, quo constituit fidelibus ac obedientibus salutem dare; cui decreto omnium fidelium in tempore destinatio ad salutem inclusa est. Ergo virtute illius generalis decreti omnes in tempore credentes dici possunt ante constitutionem mundi ad salutem prædestinati. *Eph.* 1. 4. *Elegit nos ante constitutionem mundi in Christo Jesu.* Verum est, agitur illic de electione ad gratiam, ut in sequentibus fusius ostendetur: Sed quoniam illud decretum subordinatur prædestinationi ad salutem, manifestum est, sicut ante jacta fundamenta mundi Deus decretum condidit de vocatione hominum, etiam illud condidisse de eorum salute. Et 1 *Pet.* 1. 20. *Christus dicitur præcognitus ante mundi constitutionem.*

Fundamentum ejus est Christus.

VIII. Fundamentum decreti prædestinationis est Jesus Christus: *Eph.* 1. 4. *Elegit nos in Christo Jesu:* Quia Deus homines in prædestinatione considerat, tanquam Christo fideles vel infideles; ita ut, sicut nulli benedictio aliqua spiritualis obtingit, nisi propter Christum, nemoque condemnatur nisi quia Christo incredulus fuit; ita etiam nemini salus aut damnatio destinata est, nisi quatenus in Christo consideratus est, vel fidelis, vel infidelis. Adeo ut destinatio ad salutem vel damnationem sit juxta Novi Fœderis, quod Christus inter Deum ac nos erexit, abolito præcedente operum fœdere, formulam ac conditionem; Christusque antea destinatus sit in Salvatorem, antequam hominibus destinata salus.

Objectum, sunt vel res.

IX. Objectum prædestinationis vel sunt res, vel personæ. Res, respectu Electionis, sunt benedictiones spirituales in hac vitâ; ut Adoptio in filios, Justificatio, Obsignatio per Spiritum Sanctum; & post hanc vitam, vita æterna: Respectu Reprobationis, sunt pœnæ divinæ, ac præsertim spirituales, in hac vitâ, ut excœcatio, induratio, &c. ac tandem post hanc vitam mors æterna.

Vel personæ.

X. Personæ, respectu Electionis, sunt fideles, ac in fide perseverantes: respectu Reprobationis, infideles ac contumaces: Docente id Scripturâ *Marc.* xvi. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvabitur; qui verò non crediderit, damnabitur. Joan.* iii. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium suum unigenitum, ut quicunque credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et *vers.* 36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam: Qui verò incredulus est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Joan.* vi. 40. *Hæc est voluntas qui misit me Patris, ut quicunque in Filium ejus credit habeat vitam æternam, & ego eum suscitabo in novissimo die;* & alibi passim: Nec non eventu id comprobante: Deus enim nullos nisi credentes & in fide perseverantes salvat; nullos nisi incredulos & in incredulitate contumaciter perseverantes damnat; nullos ergo nisi hos salvare aut damnare decrevit: quia executio cum decreto suo conveniat necesse est. Dices. An ergo homo non est verè electus, antequam in fide ac obedientiâ perseveraverit ad finem usque? Inde tandem sequitur, non hominem vivum, sed in fide mortuum decreti electionis objectum esse. Resp. Hominem etiam dum vivit, & quamprimum credit, electum esse. Deus enim decretum Electionis homini statim atque credit applicat: Sed verò, quia homo ob voluntatis suæ mutabilitatem à fide suâ rursus deficere potest, nec salus destinata est, nisi perseveranti ad finem usque, *Matth.* xxiv. 13. hinc fit, ut electio quidem verè applicetur homini dum in terris vivit; non tamen peremtoriè, nisi quando jam in fide ac obedientiâ mortuus est, nullaque amplius voluntatis mutatio intervenire potest. Veritas enim non opponitur illi quod semper non durat, sed quod falsum est: ita peccator ante conversionem suam verè peccator est, & reus iræ divinæ; post conversionem verò nequaquam.

XI.

Causa impulsiva est Dei beneplacitum.

XI. Causa impulsiva hujus decreti, respectu Electionis, extra Deum nulla est, sed merum Dei beneplacitum. Quod ex variis liquet. 1. Quod Deus hominibus decreverit dare salutem; nulli enim erat debitor. 2. Quod eam decreverit dare peccatoribus, qui contrarium erant meriti; quod planè indebitum est & gratuitum: 2 *Tim.* 1. 9, 10 *Deus nos liberavit, & vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia.* 3. Quod fidem constituerit medium perveniendi ad salutem; potuisset enim pro absoluto suo beneplacito exegisse opera: Sic *Rom.* IX. 16. *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* XI. 5. *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Eph.* I. 5. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ.* 4. Quod viam elegerit ad salutem pauperibus & humilibus magis accommodatam, quàm divitiarum, sapientiæ ac scientiæ typho inflatis ac tumentibus. *Matth.* XI. 25, 26. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis: Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Vide & 1 *Cor.* 1. 26, 27, 28, 29. Quod verò Deus quosdam in particulari eligit, in eô omninò respicit ad eorum fidem, tanquam conditionem à se requisitam, ob quam decretum electionis ipsis in particulari applicetur. Si verò respiciamus ad decretum reprobationis; quamvis eatenus intercedat Dei beneplacitum, quod pœnam pro arbitrio constituerit infidelibus ac impœnitentibus; nihilominus id justæ Dei iræ ac severitati est tribuendum; quoniam per peccata sua mortem æternam, à Deo ipsis destinatam, meriti sunt.

Est hæc prædestinatio personarum.

XII. Sed objicitur: Hanc prædestinationem non esse personarum, sed fidei. Fides enim per eam prædestinatur conditio ad salutem. Resp. Qui fidem eligit tanquam conditionem ab hominibus, si ad vitam eligi velint præstandam; ille reverâ homines sub conditione fidei eligit, & in decreto suo directè personas respicit. Itaque hæc duo divellenda non sunt, persona, ejusque qualitas; sed conjungenda: Estque electio & fidei, & personarum simul: Perinde ut olim in militibus Gideonis, electio conditionis fuit, ut canum instar aquas lamberent: sed & personarum simul; quia in militibus quos sibi adjuncturus erat, hanc conditionem jussu Dei requirebat, *Judic.* VII. 5.

Illi repugnat, particularium prædestinatio absoluta.

XIII. Objiciunt porrò: generale decretum non esse decretum, sed legem tantum: Debere ergo illi præmitti particulare quoddam de quibusdam salvandis ac damnandis. Resp. 1. Ejusmodi particulare decretum cum decreto hoc generali minimè consistere posse: Qui enim ante decrevit certos quosdam homines pro suo beneplacito ad salutem eligere, reliquos ad exitium destinare, fieri nequit, ut ille postea decernat in genere homines salvare sub conditione fidei, aut damnare sub conditione infidelitatis. Illa enim se mutuò evertunt. 2. Legem & decretum generale non esse adeo distincta, quin facile pro uno ac eodem haberi possint: Qui enim lege suâ obedientibus præmium, inobedientibus pœnam constituit, rectè etiam alteris præmium alteris pœnam decrevisse dicitur: præsertim id de Deo dici debet, qui legem suam executioni mandare decrevit. 3. Rectè dici potest, virtute hujus generalis decreti quemvis fidelem in particulari ad vitam æternam electum ac prædestinatum esse, & quidem ante jacta mundi fundamenta: Quia quando hujus decreti generalis, ante sæcula facti, applicatio particularis sequitur in tempore cum homines credunt; virtute hujus decreti generalis, cui particularia includuntur, etiam particulares ante sæcula prædestinati dici possunt.

Non vero, ex fide prævisa.

XIV. Optimè tamen cum generali isto decreto consistere potest, particulare decretum ex prævisione fidei aut infidelitatis applicatum omnibus salvandis ac damnandis. Tale enim decretum præsupponit conditionem ad salutem consequendum ab illis esse præstitam, ab his verò neglectam: Estque aliud nihil, quàm generalis illius decreti divini applicatio specialis in mente divinâ, ex certâ præscientiâ fidei ac infidelitatis singulorum hominum. Neque illud negari posse videtur, quin simul præscientia divina, quâ præscit quid homo facturus vel non facturus sit, negetur vel in dubium vocetur. Sicut enim Deus in tempore quando homo credit, decreti sui generalis de salvandis fidelibus applicationem facit; Ita eandem facere dicendus est, quando prævidet hominem crediturum. Dices. Exinde sequitur, Singulorum hominum salutem ac damnationem jam ante sæcula ratam ac fixam esse; ac proinde videri non posse, quâ ratione unicuique salva constet libertas, gratiæ divinæ ope ad salutem perveniendi; aut voluntariâ inobedientiâ in damnationem incidendi. Resp. Duo ista non pugnare, Salutem ac damnationem hominum ratam esse ac fixam secundum præscientiam divinam; & tamen unicuique hominum salvam esse libertatem vel virtute vel vitio suo salutem consequendi, vel in exitium incidendi: Quia præscientia non tantum præsupponit, salutem posse acquiri per fidem & obedientiam, & ad exitium homines posse damnari propter infidelitatem ac impœnitentiam: Sed

etiam, cum ſalus acquiri poſſit, eam vel acquirendam vel non acquirendam, virtute vel vitio noſtro. Quia præſcientia non tantum rem futuram præſupponit, ſed & omnem rei modum quo futura eſt. Eſtque hoc decretum priori decreto generali ſubordinatum, & ex eo deductum; ac proinde optimè cum eo conſiſtere poteſt.

Finis. XV. Finis Prædeſtinationis, eſt demonſtratio gloriæ Dei: *Rom.* XI. 36. *Ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ipſi gloria in ſæcula. Eph.* I. 5, 6. *Qui prædeſtinavit nos*, &c. *in laudem gloriæ gratiæ ſuæ in quâ gratificavit nos in dilecto Filio ſuo.* Iſque finis eſt decreti tam Reprobationis, quàm Electionis. Nam non tantum gratioſè ſalvando, ſed & juſtè condemnando Deus gloriam ſuam illuſtrat: Sic *Exod.* IX. 16. *Idcirco poſui* (vel, ſtare feci) *te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terrâ.* Hæc enim eſt gloria Dei & Jeſu Chriſti Filii ejus, quod ſalvare poſſit ac velit, ac proinde ſalvaturus eſt, omnes in Jeſum Chriſtum verè credentes ipſiuſque Euangelio obtemperantes; perdere autem ac damnare omnes incredulos & impœnitentes. Dices. Poſito ejuſmodi generali decreto, fieri poſſe ut nullus credat ac ſalvetur; quomodo ergo hoc tendit ad gloriam Dei & Chriſti? Reſp. Honor omnes credentes ſalvandi, incredulos autem damnandi, Deo Chriſtoque conſtat, etiamſi nullus omnino crederet, quod tamen nunquam fiet, Deuſque nunquam fore præſcit. Homo enim non poteſt Deum privare honore ſuo, etiamſi credere nolit, ac propterea ſalute excidat: quia & hic honor Dei eſt, talem ad ſe non admittere, ſed punire: ſed ſeipſum ſolummodò privat honore beneficiorum Chriſti.

Senſus Rom. XI. 33, 34. XVI. Dices. Hæc Prædeſtinationis doctrina ita explicata, nullum continet myſterium, ſed plana eſt ac captu facilis: Apoſtolus autem Paulus prædeſtinationem vocat imperſcrutabile myſterium; *Rom.* XI. 33, 34. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit?* Reſp. Agitur manifeſtè illo in loco de vocatione gentium ad ſalutem, earumdemque in locum Judæorum incredulorum aſſumtione; rurſus, de novâ gratiâ Judæis, poſtquam plenitudo gentium intraverit, offerendâ, per quam toti Iſraëli luculenta dabitur occaſio ſalutem conſequendi. Ea autem vocatur myſterium, non reſpectu temporis præſentis, quo Deus gentes ad communionem ſui vocavit, & decretum de iteratò vocandis Judæis per Apoſtolum Paulum manifeſtavit; ſed reſpectu temporis præcedentis, quo Deus decretum hoc, nulli homini revelatum, intra ſe occultum habuit. Tum enim verè fuit myſterium, & nulli notum. Hoc ſenſu vocatio gentium paſſim in Scripturâ, & præſertim in Epiſt. ad Epheſ. vocatur *myſterium*, & in cujus revelatione conſiſtit multiformis ſapientia Dei, *cap.* III. 10. Eodem ſenſu decretum de Judæis denuò vocandis Apoſtolus *Rom.* XI. 25. vocat *myſterium.* Et hoc ſenſu plura in Novo Teſtamento myſteria vocantur: 1 *Cor.* XV. 51. *Coloſſ.* II. 2. *Eph.* V. 32. 1 *Tim.* III. 16. & alibi. Malè autem colligunt: Quia decretum Dei de vocandis gentibus ante ejus revelationem fuit myſterium: etiam in eo poſt divinam revelationem ſemper remanere myſterium humano intellectui imperveſtigabile. Sed ſi contendere velint, etiam reſpectu præſentis temporis myſterium vocari; quanquam id directè repugnet tenori contextus, dico, nihil in eô pro ipſis præſidii eſſe: Nam initio capitis hujus oſtendimus duplex eſſe Dei decretum ſeu prædeſtinationem; una eſt de ſalute ac damnatione: altera de mediis ad ſalutem perveniendi, hominibus communicandis, vel etiam denegandis. Prior prædeſtinatio non eſt myſterium, eamque nos hactenus explicuimus. In poſteriore verò agnoſcimus incomprehenſibile eſſe myſterium, ratione inæqualitatis quâ Deus media ad ſalutem perveniendi hominibus diſtribuit. Non enim æqualem gratiam Deus omnibus ubique hominibus & ſemper largitur. Nunc in Chriſto copioſiore menſurâ gratiam ſuam communicat, quàm olim ſub Lege & ante Legem. Imo & nunc gratiam non diſpenſat ſemper habitâ ratione minoris aut majoris dignitatis vel indignitatis perſonarum; ſed aliquando minus dignis, ſeu potius magis indignis, majorem gratiæ copiam largitur, dignioribus aut minus indignis præteritis: Sic Tyro ac Sidoni non largitus eſt gratiam, per quam converſi fuiſſent; incolis autem Corazim & Bethſaida, qui eam præfractè reſpuerunt, illam largitus eſt, *Matth.* XI. 21. Quæ adoranda ſunt myſteria, nobis imperſcrutabilia, & à mero Dei beneplacito dependent. Dices. An non ex inæquali illâ mediorum diſtributione colligendum eſt, Deum antecedente decreto quoſdam ad ſalutem deſtinaſſe, alios autem præteriiſſe, & à ſalute mediiſque ad illam ducentibus abſolutè rejeciſſe? Reſp. Nequaquam: Nam, ut in ſequentibus fuſius deducemus, nemo ita abſolutè & in totum deſtitutus eſt gratiâ divinâ, ut nullo modo ad ſalutem pervenire queat: Sed licet careat gratiâ ſalvificâ, non tamen illâ gratiæ menſurâ deſtitutus eſt, quin ſi ea rectè utatur ſenſim in meliorem ſtatum transferri poſſit, in quo ope gratiæ ſalutaris ad ſalutem pervenire queat. Sed de hiſce in ſequentibus latius.

CA-

CAPUT II.

Refutatio ſententiæ de abſoluta Prædeſtinatione.

I. ITa breviter ac compendiosè vera de prædeſtinatione divina ſententia expoſita; Sequitur ut aliorum opiniones inquiramus, ſtatuentium Prædeſtinationem divinam eſſe antecedens abſolutum ac inevitabile Dei decretum de ſingulorum hominum ſalute vel damnatione. Quorum variæ ac diſcrepantes ſunt ſententiæ, prout hominem diverſimodè conſideratum Deo prædeſtinanti objiciunt. Nos credimus omnes illas diſcrepantes opiniones ad duas commodè poſſe revocari.

Sententia Supralapſariorum.

II. Prima ſententia eſt eorum, qui Deo prædeſtinanti objiciunt hominem nondum conſideratum ut lapſum, imo ne quidem ut creatum. Quorum ſententiam ut rectè concipiamus, proponemus quem ordinem illi in decreto Prædeſtinationis concipiant, ratione prioritatis ac poſterioritatis, quo Deus res unam poſt aliam, unamque propter aliam velit exiſtere. Dicunt ergo Deum primò decreviſſe finem, dein media ad finem ducentia. Finis Dei ultimus eſt manifeſtatio gloriæ divinæ. Hanc Deus decrevit demonſtrare declaratione attributorum ſuorum, & præſertim miſericordiæ ac juſtitiæ ſuæ: miſericordiæ, electione quorundam hominum ad ſalutem; juſtitiæ vindicativæ, aliorum hominum reprobatione ac deſtinatione ad æternos cruciatus. Ut id efficeret Deus, decrevit ut eſſet ſubjectum miſerum: Quod ut exiſteret, decrevit Deus hominem creare, eum libero arbitrio donare, illi legem ferre; & ne fine ſuo Deus excideret, voluntatem hominis liberam determinare in alteram partem, hominemque ſibi permittere, ut certò ſeu neceſſariò peccaret, & in ipſo omnes homines, adeoque omnes homines æternæ morti eſſent ſubjecti. Ita homine in peccatum lapſo, miſericordiam decrevit Deus facere electis, decernendo Mediatorem, & vocationem ad fidem ac reſipiſcentiam, & fidei ac pœnitentiæ in corda vocatorum infuſionem per virtutem inſuperabilem, ejuſque perpetuam ad finem uſque vitæ conſervationem; ac tandem tranſlationem ex morte in vitam æternam. Juſtitia autem vindicativa ut circa reprobos locum haberet, decrevit illis Deus denegare media ſalutaria; ex illa enim denegatione incredulitatem, impœnitentiam, & æternum tandem exitium ſequi neceſſe eſt.

Infralapſariorum.

III. Altera eſt eorum, qui Deo prædeſtinanti objiciunt hominem conſideratum ut lapſum, & per lapſum æternæ condemnationis reum. Hi eodem ordine cum prioribus procedunt; ſed primum faciunt decretum de hominis creatione; alterum de permiſſione efficace peccati; atque ita porrò eodem cum præcedentibus ordine pergunt.

Diſcrimen & convenientia inter utramque.

IV. Videntur itaque hæ ſententiæ aliquatenus diſcrepare; quia una prædeſtinationem præordinat lapſui; altera ſubordinat; altera alteram abſurdo gravi premit; altera nempe, quod Deum faciat tyrannum, deſtinando ad exitium quem nondum decrevit creare: altera quod Deum faciat inſipientem, utpote qui creet hominem, abſque certo ad quem eum deſtinavit fine. Attamen ſi rectè inſpiciantur, utramque amicè inter ſe convenire comperiemus. Etenim licet aliud planè ſit, aliquem exitio deſtinare: aliud, aliquem non liberare ex exitio, cui jam obnoxius eſt: Sciendum tamen, quod illi, perinde ac priores, ſtatuunt hominem directione divinâ in peccatum & miſeriam lapſum: Ecquod verò diſcrimen eſt, hominem nondum ut nocentem conſideratum, deſtinare exitio: vel eundem non liberare ex exitio, in quod tuâ directione incidit, & ex quo non niſi operatione tuâ efficaci liberari poteſt; eumque quia defectu tuæ operationis exinde non liberatur, æternâ pœnâ punire? Deinde, pleraque in utrâque ſententiâ conveniunt: Quod ſalus non deſtinetur, niſi paucis; abſque fidei aut obedientiæ reſpectu: & ex illius deſtinationis vi media ad ſalutem aut inevitabiliter ſubminiſtrentur, aut denegentur; &, quod caput rei eſt, quia tam Infralapſarii quam Supralapſarii abſolutè ajunt, peccatum reprobationis non eſſe cauſam, ſed merum beneplacitum divinum. Videtur ergo hæc poſterior ſententia ſolummodò excogitata, ad vitandam vulgi offenſionem, quia mollioribus verbis ac phraſibus proponi poteſt: interim eadem contra utramque militant abſurda; & poſteriores rationibus preſſi ſubinde ad Supralapſariorum ſententiam confugiunt, eamque defendere non verentur. Nos utramque ſimul impugnabimus, quia argumenta noſtra utramque feriunt: Ita autem diſtribuemus diſputationem noſtram, ut primò argumenta ſimus adducturi, quibus tota Prædeſtinationis abſolutæ doctrina, tam reſpectu Electionis quàm Reprobationis, evertitur: Hiſce ſubjungemus argumenta, quæ ſpeciatim aut potiſſimum, abſolutum Reprobationis decretum oppugnant.

1. Invertit directè Scripturam.

V. Eſto ergo primum noſtrum generale argumentum. Quæ ſententia directè invertit Sacram Scripturam, ea eſt manifeſtè falſa. Atqui ſententia de abſolutâ prædeſtinatione directè invertit Sacram Scripturam. Ergo. Minor noſtra variis Scripturæ Sacræ locis docetur: Ubi enim Scriptura dicit, *Qui crediderit ſalvabitur, qui verò non crediderit condemnabitur*, *Marc.* XVI. 16. *Joan.* III, 16, 36. aliiſque plurimis locis: Ibi illa

contrarium docet; qui ſalvabitur, ſeu ſaluti deſtinatus eſt, credet: qui non ſalvabitur, ille non credet. Major autem noſtra exinde evidens eſt, quod illa Sacræ Scripturæ inverſio neutiquam veritati conſona eſſe poſſit; tam enim decretum ejuſmodi abſolutum evertit exactionem fidei & reſipiſcentiæ, tanquam officii præſtationem, ad obtinendum ſalutem, neceſſariam; quam fidei & reſipiſcentiæ exactio ejuſmodi abſolutum decretum evertit. Deus enim fidem & obedientiam exigendo, ut officium neceſſarium ad obtinendum vitam æternam, eam conſtituit conditionem ſalutis obtinendæ; infidelitatem & contumaciam ut conditionem damnationis ſubeundæ. Atqui repugnantia ſunt, ſalutem & damnationem ſine conditione decernere, & poſtea conditiones ſalutis ac damnationis præſcribere. Excipiunt, mirum non eſſe, nos hæc conciliare non poſſe, quoniam cogitationes & viæ Dei non ſunt ſicut noſtræ: Quia *ſicut cœlum eſt exaltatum à terrâ, ita viæ Dei exaltatæ ſunt à viis noſtris*, &c. *Eſa.* LV. 8, 9. & *incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, ac viæ imperveſtigabiles*, *Rom.* XI. 33. Ideoque ſi ratio noſtra hoc non aſſequatur, ea abnegari debet. Reſp. Scripturam nihil rationi contrarium docere, anteà fuſius probavimus: Verum quidem eſt, nos omnia Dei judicia rationis modulo metiri non poſſe: certum tamen eſt, Scripturam Deo repugnantia non adſcribere: neque id loca allegata docent. Prior quippe ne verbum quidem habet de doctrinâ Prædeſtinationis, neque eam incomprehenſibilem docet: Sed oſtendit tantum Deus, miſericordiam ſuam erga peccatores longiſſimè excedere miſericordiam hominum, quâ utuntur erga eos à quibus offenſi ſunt. Poſteriore loco *Rom.* XI. agitur, uti vidimus, de inæqualitate diſpenſationis mediorum ad ſalutem, non autem de quorundam abſolutâ à ſalute excluſione: adeo ut turpiter locô illô abutantur: Cum enim Apoſtolus illic deprædicet ſummam Dei ſapientiam, illi locum hunc applicant actioni quam Deo affingunt, in quâ nulla ſapientiæ ratio deprehendi poteſt: uti in ſequentibus fuſius videbimus.

2. Comparata eſt, omnem religionem exſtinguere.

VI. Secundum argumentum. Quæ doctrina ita eſt comparata, ut toti religioni perniciem inducat, illa eſt falſa: At talis eſt doctrina de abſolutâ Prædeſtinatione: Ergo. Argumenti hujus majorem ut probemus, nihil eſt neceſſe; neque ea à quopiam Chriſtiano in dubium vocari poteſt. Minor autem comprobatur aliquot rationibus.

Quia apta eſt in aliis producere ſecuritatem carnalem,

VII. Prima eſt: Quia doctrina de abſoluta Prædeſtinatione apta eſt in iis qui ſe electos credunt producere ſecuritatem carnalem; in aliis verò, qui ſe reproborum numero contineri credunt, deſperationem: quæ duo omnis religionis peſtes ſunt. Etenim cum Prædeſtinatio ſit decretum Dei de omnium hominum ſalute vel damnatione, neceſſe eſt ut omnes ac ſinguli homines vel electorum vel reproborum numero contineantur: Cum autem decretum Prædeſtinationis adeo ſit immutabile, ut electus nullis peccatis è gratiâ Dei excidere queat, nec reprobus ſalutem adipiſci, etiamſi omnia ſanctorum opera faciat: exinde juxtæ doctrinæ illius genium neceſſe eſt, ut in eo qui ſe electum credit exoriatur ſecuritas, in eo verò qui ſe reprobum opinatur, deſperatio. Excipiunt, id minimè ſequi, quoniam nemini prædeſtinationis ſuæ arcanum revelatum eſt. Reſp. Eſto: certus tamen eſt unuſquiſque, quoniam juxta hanc ſententiam univerſum genus humanum in duas diſtributum eſt partes, ſe ſub alterutrâ comprehendi; decretumque divinum adeo eſſe irrevocabile, ut ab uno ſtatu ad alium nullus detur tranſitus. Dices: Multi tamen hac doctrinâ imbuti, piè vivunt. Reſp. Non dicimus, quid doctrina illa in omnibus efficiat, ſed quid efficere apta ſit, ſi genius illius rectè inſpiciatur. Quod ſi in aliis illum effectum non producat, fit id ſingulari gratiâ divinâ, quod doctrinæ illius genium non attendant, ſed magis ad clara Dei præcepta reſpiciant. Poſſunt quippe duæ doctrinæ repugnantes ſimul in mente hominis locum habere, quamdiu theoreticè ſolum menti inhærent, ita ut homo repugnantiam illam non animadvertat, nec una alteri præponderare videatur: Quando verò ad praxin deducenda eſt doctrina, repugnantia illa efficit, ut una doctrina alteri præponderet, & praxis oſtendit, doctrinam illam præponderare, cujus genium praxis ſequitur. In illis ergo, qui abſolutæ prædeſtinationis doctrinâ imbuti piè vivunt, in ipſâ doctrinæ applicatione ad praxin vitæ, præponderant clara præcepta Dei doctrinæ theoreticè ſolum in mente receptæ. Excipiunt. Officium hominis conſiſtere poſſe cum abſoluto Dei decreto, docent nos duo Scripturæ loca: *Phil.* II. 12. *Operamini ſalutem veſtram cum timore ac tremore: Quoniam eſt Deus qui operatur in vobis velle & perficere ſecundum beneplacitum ſuum.* Et *Act.* XXVII. 22. poſtquam Paulus dixerat, *amiſſio nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis:* nihilominus cum nautæ è navi aufugere vellent, dixit militibus, *niſi hi in navi manſerint, vos ſalvi eſſe non poteſtis, verſ.* 31. Reſp. In priore loco non agitur de æternâ Prædeſtinatione, ſed de operatione divinâ quâ in tempore verſatur circa fideles. 2. Nec etiam agitur de operatione irreſiſtibili, quæ ex Prædeſtinatione fluere creditur; ſed quæ cum liberâ obedientiâ optimè conſiſtit: quia dicit, *operamini ſalutem cum timore ac tremore:* uti in ſequentibus

in aliis vero deſperationem.

bus videbimus. Promissionem *Act.* XXVII. 22. Paulo Apostolo factam absolutam non fuisse, sed tacitam in se habuisse inclusam conditionem, salvos nempe fore omnes qui in navi erant, si operam omnem adhibeant, & consilio Pauli morem gerant; liquet tum ex *vers.* 24. ubi dicitur expresse, κεχάρισταί σοι, id est, *gratificatus est* Deus tibi omnes, seu in gratiam tuam omnes est servaturus, ut exinde constet te ejus esse legatum: tum ex verbis ex *vers.* 31. allegatis, quæ vera esse non possent, si promissio fuisset absoluta. Dices. Qui prædestinationem absolutam statuunt, dicunt etiam Deum adhibere media, quibus obtineat quod decrevit. Resp. Ita est: Sed quia dicunt Deum ea adhibere, & efficere, manifestè ea hominis sollicitudini ac curæ eximunt: aliud namque est, Deum ipsum media illa efficere; aliud hominibus officium, tanquam conditionem salutis obtinendæ præscribere, ut ipsi illud præstent. Quia ergo Deus ipse omnipotentiâ suâ media hæc in electis efficit, in reprobis autem efficere non vult, securitatem in illis, qui se electos, in iis verò qui se reprobos credunt desperationem oriri, si doctrinæ istius genium rectè attendant, necesse est.

Quia curam pietatis extinguit.

VIII. Secunda: Quia omnem pietatis sectandæ & impietatis fugiendæ curam extinguit: Quia curam illam reddit inutilem. Argumenti hujus consequentia comprobatur dicto Salvatoris nostri, *Matth.* VI. 27. dehortari namque volens homines à curis hujus vitæ, hac tanquam validissimâ utitur ratione, quod ea sit inutilis, & quod homo per illam nihilo magis possit proficere, quàm si curâ suâ studeat cubitum staturæ suæ addere. Doctrinam autem absolutæ Prædestinationis omnem pietatis sectandæ curam inutilem reddere, exinde liquet: Quia stante ejusmodi decreto, cura pietatis id efficere non potest, ad quod exigitur; exigitur enim pietas, ut per eam, tanquam conditionem necessariò requisitam, homo perveniat ad salutem æternam; prohibetur impietas, ne homo ob illam ad æternum exitium condemnetur: At positâ absolutâ prædestinatione nec reprobus per pietatis studium ad salutem pervenire, nec damnationem evadere potest: nec electus per pietatis neglectum salute excidere, nec damnationem incurrere potest. Sed dicunt: Deus qui decrevit finem, decrevit etiam media quæ ad finem ducunt. Resp. Sed docent media illa ex decreto Dei fluere necessariò, Deumque ea in electis virtute insuperabili operari, & in quibus ea hoc modo non operatur, illos iis necessariò destitui: Volunt itaque, non esse media, quæ homo operatur, ut salutem tanquam præmium sibi propositum obtineat; sed quæ ipse Deus efficit, ut finem à se intentum assequatur. Inutilis ergo in homine est cura de re, quæ solius Dei omnipotentiam exserentis opus est; quæque non minus extra potestatem hominis est, quàm mortuos excitare, aut manu cœlum tangere.

Et studium precum ineptum reddit.

IX. Tertia ratio ex duabus prioribus fluit: Quia per hanc sententiam omne studium precum ineptum redditur: Frustra quippe fatigatur Deus precibus, qui jam ab æterno irrevocabile decretum de cujusque hominis salute ac damnatione, mediisque eò ducentibus fecit. Quod enim decrevit non dare, nunquam, etiamsi oretur, dabit: quod dare decrevit, nemo irritum reddet, etiamsi preces negligat. Dices. Reprobi à Deo gratiam quâ converti possunt petere nolunt. Resp Id fit, ex ipsorum sententiâ, quia Deus illos ita perversos condidit, ut absque speciali ipsius gratia eam petere non possint; Deus autem gratiam illam iis donare non vult, ut possint velle gratiam illam à Deo petere. Dices. Deus tamen constituit salutem non dare absque precibus. Resp. Ex ipsorum sententia Deus preces excitabit in illis, quibus salutem dare decrevit: quos verò præteriit, in illis preces non excitabit. Atqui sic officium hominis mutatur in actionem divinam, omnisque precum cura tollitur.

3. Evertit meritum Christi.

X. Tertiò. Per hanc sententiam evertitur meritum Christi; illud enim, stante ejusmodi decreto, non est meritum gratiæ & reconciliationis sed salutis: Quod quoniam antea, de muneribus Christi agentes, fusius deduximus, hic jam paucis indicasse sufficiat.

4. Invertit naturalem ordinem.

XI. Hisce accedat quartum argumentum, speciatim sententiam Supralapsariorum impugnans: Quod per suam sententiam naturalem rerum ordinem invertant. Quia statuunt decretum de æterna salute ac damnatione illius, de cujus creatione Deus nullum fecit decretum: Atqui planè ordini rerum naturali contrarium est, de salute ac damnatione æterna illius disponere, qui nec actu est, nec potentia in suis causis: cum enim Deus prima omnium rerum causa sit, ille cujus creationem Deus nondum decrevit, ne quidem potentia in causa sua est. Sic non homo creandus, sed creabilis tantum prædestinationis objectum foret: Atqui homo creabilis dici non potest prædestinatus, sed prædestinabilis tantum: imo ne hoc quidem: quia nondum posito decreto Dei de creatione, homo ne à Deo quidem ipso considerari poterat ut ens, ac proinde nec idoneum prædestinationis objectum. Dices: Naturalem rerum ordinem exigere, ut quod primum est in executione, ultimum sit in intentione: & vice versa. Resp. 1. Illud semper locum non habet in finibus subordinatis, sed ultimis tantum: licet autem quandoque Contraremonstrantes concedant gloriam

riam quorundam, aliorum verò exitium, esse finem Dei ultimum, ut *Piscator contra Schasman: pag.* 27. tamen plerumque id negant, gloriamque Dei ultimum ejus esse finem, hunc verò illi subordinatum volunt. 2. Id solummodò locum habet in finibus absolutè intentis, & per modum finis: non autem in finibus intentis per modum præmii conferendi illi, qui conditionem ad præmium requisitam præstiterit. Hic enim exigit ordo, ut prius intendatur conditio, quàm finis sive præmium; ac proinde homo prius consideretur fidelis, quàm destinetur ad salutem, tanquam fidei suæ præmium. Atqui hoc modo Deum in negotio salutis procedere, patet in executione decreti sui; non enim vitam æternam confert, nisi per modum præmii; neque damnationem infligit, nisi per modum pœnæ. Executio autem intentioni divinæ ut respondeat, necesse est; alias pugna esset inter decretum & ejus executionem.

CAPUT III.

Christum pro omnibus hominibus esse mortuum.

Argumenta contra reprobationem absolutam.

I. HActenus proposuimus argumenta nostra, quibus integrum Prædestinationis decretum, tam respectu Electionis quàm Reprobationis absolutæ impugnatur. Nunc pergemus ad alteram argumentorum classem, quæ Reprobationis absolutæ decretum speciatim, aut saltem potissimum, oppugnant.

Christus pro omnibus est mortuus.

II. Esto ergo primum principale nostrum argumentum: Christus ex decreto & intentione Patris, mortuus est pro omnibus & singulis hominibus, ut iis gratiam & remissionem peccatorum impetret, nemine speciatim excepto: Ergo Deus neminem antecedente decreto absolutè à salute reprobavit. Antecedens variis ex Scripturâ depromtis argumentis probamus.

Probatur 1. locis illis, ubi dicitur pro omnibus mortuus.

III. Primum suppeditant nobis omnia illa loca, quibus expressè Christus dicitur pro omnibus esse mortuus: Quorum quædam intentionem Dei Patris declarant, quod Christum pro omnibus mori voluerit, seu Christum tradiderit, ut pro omnibus moreretur: ut *Esa.* LIII. 6. *Posuit Dominus in eô iniquitatem omnium nostrum. Rom.* VIII. 32. *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Quædam de ipso Christo pronuntiant, quod pro omnibus mortuus sit: 2 *Corinth.* v. 14, 15. *Charitas Christi urget nos; æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est Christus; ut & qui vivunt non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.* 1 *Tim.* II. 6. *Qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus. Hebr.* II. 9. *Ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem.*

Omnes, non significat genera singulorum, sed singula generum.

IV. Excipiunt hic: *Omnes* non denotare singula generum, quasi Christus pro omnibus ac singulis hominibus sit mortuus; sed genera singulorum, quod pro omnis generis hominibus sit mortuus: Unde & Beza, ne ejusmodi textus ipsius opinioni repugnarent, omnibus illis locis vocem πάντες transtulit per *quosvis*. Et hoc sensu vocem *omnis* sæpius in Scripturâ accipi contendunt: Ut *Genes.* VII. 14. *Joël.* II. 28. *Matth.* IV. 23. IX. 35. *Luc.* XI. 42. *Act.* X. 12. *Eph.* I. 3, 8. *Hebr.* XIII. 4. 1 *Cor.* X. 33. 1 *Tim.* II. 8. Quibus addi possunt *Joan.* III. 26. *Marc.* I. 5. & 33. Resp. 1. Hæc locorum horum expositio si admittatur, dicendum, nullum esse penitus hominum genus, ex quo non sint aliqui, quin pro iis Christus sit mortuus. Atqui unde id constare potest, si Christus non pro omnibus ac singulis mortuus est? Deinde, inter omnia hominum genera sunt etiam impii ac impœnitentes ad mortem usque: pro quibusdam ergo talium etiam Christus mortuus est, ac per consequens, juxta ipsorum sententiam, quidam ex illis salvabuntur. Quod absurdum. 2. Posset secundum hanc expositionem multò justius dici de omnibus, Christum non esse mortuum pro ipsis, aut potius pro nullis esse mortuum; quia in omnibus statibus, secundum ipsos, multò plures sunt pro quibus Christus mortuus non est: atque hac ratione omnes, id est, quivis homines à mortis Christi beneficiis excluſi dicendi sunt. 3. Vox *omnis*, quando sumitur de specie specialissimâ, non potest denotare genera singulorum; sed solummodò quando dicitur de re, cujus diversæ sunt species. Homo autem species est specialissima, nullam inferiorem sub se habens speciem. Dices. Non intelliguntur genera philosophica, sed politica, in quæ distributum est genus humanum. Resp. Quæritur an ex usu Scripturæ sit, ut vox *omnes*, de eâ specie dicta, quæ apud Logicos vocatur specialissima, significet non singula ejus individua, sed genera politica. Nullum ejusmodi in locis allegatis profertur exemplum. *Genes.* VII. 14. *Matth.* IV. 23. IX. 35. *Luc.* XI. 42. *Act.* X. 12. non agunt de specie specialissimâ: animalia enim, languores ac morbi, olera, species sunt subalternæ, inferiores sub se habentes species. Idem dici potest de benedictione cœlesti, ac sapientiâ, *Eph.* I. 3, 8. quanquam nec vetat *omnem* ibi accipere pro totâ seu integrâ. 1 *Tim.* II. 8. non agitur de generibus locorum, sed de singulis locis in quibus viri sunt. *Joan.* III. 26. & *Marc.* I. 5, 33. non magis genera singulorum, quam singula generum intelliguntur: Sed vero in locis hisce est hyperbole, tali in casu usitatissima. 4. Circumstantiæ quorundam locorum aliquando

vo-

vocis *omnis* restrictionem ac limitationem quandam requirunt; ut *Joel*. II. 28. manifestum est, restringi ad fideles: *Hebr*. XIII. 4. manifestè respiciuntur conjuges. 1 *Cor*. X. 33. clarum est, tantum respici eos, quibuscum Paulus versatus fuerat. In locis autem, in quibus Christus *pro omnibus* dicitur *mortuus*, nullæ occurrunt circumstantiæ quæ ejusmodi restrictionem requirunt; imo in quibusdam reperiuntur circumstantiæ quæ omnem restrictionem manifestè excludunt; ut *Esa*. LIII. 6. nam in initio versus dicitur, *omnes nos quasi oves erravimus*, &c. quæ de omnibus nemine excepto intelligenda esse, ipsi fatentur: Manifestum est ergo vocem *omnes* in posteriore versus parte, immediatè cum priore connexâ, eodem significatu esse accipiendam. Et 2 *Cor*. V. 14, 15. non posse cum quibusdam admitti illam restrictionem, ut *omnes* denotet omnes qui sibi & peccato mortui sunt, liquet, quoniam ibidem dicitur finis morientis Christi pro omnibus is esse, ut non sibi vivant, sed Christo pro se mortuo: ergo in eo statu pro ipsis mortuus est, ut nondum peccato mortuis.

2. *Ubi dicitur mortuus pro mundo. Joan*. III. 16. *Mundus non significat electos.*

V. Secundum desumimus ex locis omnibus, ubi Christus dicitur pro *mundo* mortuus. Quorum primus occurrit *Joan*. III. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium suum unigenitum, ut quicunque in eum credit non pereat sed habeat vitam æternam. Mundus* autem denotat omnes in genere homines. Excipiunt: *Mundum* sæpius non omnes homines, aut integrum mundum, sed magnam duntaxat mundi partem denotare: ut *Joan*. VII. 4. *Si hæc facis, manifesta teipsum mundo*. XII. 19. *Mundus ipsum sequitur*. Imo & voces *totus mundus*, *Luc*. II. 1. *Apoc*. XII. 9. Ita etiam *mundum* hic denotare partem mundi, nimirum electos, quibus solis Christus datus sit in Servatorem. Resp. Nos non illubentes concedere, vocem *mundi* non semper denotare integrum mundum, sed magnam mundi partem; idque ex verborum circumstantiis facile liquere: Nunquam tamen in Scripturâ per *mundum* denotari electos. Improbi & peccatores, electis & fidelibus oppositi, aliquoties vocantur *mundus*: ut *Joan*. XIV. 17. *Spiritum veritatis mundus non potest accipere. Cap*. XVII. 9. Christus dicit, *non rogo pro mundo*; quo loco ipsi urgent reprobos electis oppositos intelligi: & 1 *Joan*. V. 19. *Totus mundus in maligno positus est*. Unde & diabolus *princeps mundi* vocatur *Joan*. XIV. 30. Nunquam verò electi: sed illi dicuntur *è mundo* esse *electi*, *Joan*. XV. 19. Dices: Dominus *Joan*. IV. 42. vocatur *Salvator mundi*: & *cap*. VI. 52. *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vitâ*. Non autem salvat totum mundum, aut vitam dat toti mundo, sed solis electis. Resp. Illis in locis voce *mundi* omnes in genere homines designari; quos Christus *salvare*, quibusque *vitam dare* dicitur, quia præstat quicquid ad salutem ipsorum procurandam requiritur; licet mundus totus ipsâ non salvetur, quia gratiosam Domini Jesu actionem recipere non vult. Hoc sensu dicitur *Joan*. I. 9. *lux quæ illuminat omnem hominem veniens in mundum*: quia facit quicquid ad illuminandum homines requiritur, etiamsi non omnes actu illuminentur, quia *dilexerunt tenebras magis quàm lucem*, uti dicitur *Joan*. III. 19. Verba nempe actionem significantia non semper ipsam actionem denotant; sed præstationem solummodò omnium ad actionem illam eliciendum requisitorum, licet actio ipsa, vitio hominum operationem illam respuentium, non sequatur; ut *Ezech*. XXIV. 13. *Immunditiæ tuæ execrabilis; quia mundavi te, & mundata non es à sordibus tuis. Ose*. VII. 1. *Cum sanarem Israël, revelata est iniquitas Ephraim*. Et *Rom*. II. 4, 5. dicitur *longanimitas Dei ad pœnitentiam ducere eos, qui pro corde suo impœnitente sibi thesaurizant iram*. 3. Fac verò vocem *mundi* nonnunquam denotare electos, loci tamen hujus conditio illam expositionem neutiquam fert; quia additur, *ut omnis qui credit non pereat, sed habeat vitam æternam*: Inde enim liquet, quosdam eorum, pro quibus Christus in mortem traditus est, posse non credere, ac perire: alias inepta esset locutio: Quod cum de electis non concessuri sint, sequitur voce *mundi* etiam alios comprehendi quàm electos, &, ut nos diximus, omnes homines. Dicunt. Intelligi illum mundum quem Deus dilexit; Deus autem reprobos nunquam dilexit, sed solos electos. Resp. Non agitur de amore Dei amicitiæ aut complacentiæ, qui cum destinatione ad salutem immediatè conjunctus est, & beneficiorum morte Christi partorum specialem ac propiorem applicationem continet; ille enim erga solos se exserit fideles, qui jam in Christum pro omnibus mortuum credunt: Sed de amore benevolentiæ, quem & antecedentem vocavimus, quo Deus erga omnes homines benevolus est, omnibusque gratiam facere & salutem dare decrevit, modò in Christum credant. Illeque amor universalis est erga omnes, & ex illo missio Christi in mundum profluxit; uti liquet ex loco *Joan*. III. 16. de cujus sensu nunc agimus, & 1 *Joan*. IV. 10. aliisque.

VI. Secundus locus est 2 *Corinth*. V. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans illis peccata ipsorum*. &c. Excipiunt, per *mundum* intelligi electos, idque exinde liquere, quia dicitur Deus *mundum sibi reconciliasse*, & *peccata non imputasse*. Nullos autem sibi reconciliavit nisi electos, eorumque solorum peccata non imputavit. Resp. 1. Nos jam ostendisse, esse contra 2 *Cor*. V. 19.

Scri-

Scripturæ ſtylum, per *mundum* electos intelligere. 2. Nec hic textus permittit, per *mundum* electos poſſe intelligi, quia omnes reconciliati dicuntur, ad quos reconciliationis ſermo eſt miſſus, qui eſt ſermo Euangelii: ille autem non ad ſolos abſolutè electos, ſed ad omnes indifferenter homines miſſus eſt. 3. Quod ipſorum rationem attinet, dicimus reconciliationem dupliciter conſiderari poſſe: vel quatenus Deus morte Chriſti placatur, ut ob præcedentia peccata homines punire non velit, ſed iram deponat, fœduſque gratiæ cum hominibus erigat, paratus omnibus fœderis novi conditiones ſervantibus, ſalutem æternam dare: hæcque eſt univerſalis erga omnes: vel quatenus eſt propior illius reconciliationis applicatio, credenti facta; quæque cum deſtinatione ad ſalutem immediatè eſt connexa. Hic Apoſtolus reſpicit reconciliationem, priore modo conſideratam: quod manifeſtè verba ſequentia arguunt: poſtquam enim dixit, Deum ſibi mundum reconciliaſſe in Chriſto, ipſiſque non imputaſſe peccata, & verbum reconciliationis in Apoſtolorum ore poſuiſſe; addit, *Nos itaque legatione nomine Dei fungentes, oramus, reconciliamini Deo.* Si enim in initio propiorem illam reconciliationem intellexiſſet, quomodo reconciliatos illos orare potuiſſet, *reconciliamini Deo?*

1 *Joan.* 11. 1, 2.

VII. Tertius locus eſt 1 *Joan.* 11. 1, 2. *Filioli hæc ſcribo vobis ne peccetis: Si quis verò peccaverit, habemus advocatum apud Patrem Jeſum Chriſtum juſtum: Ipſeque eſt propitiatio pro peccatis noſtris: nec pro noſtris tantum, ſed & totius mundi.* Hic manifeſtè dicitur Chriſtum non pro *noſtris*, id eſt, fidelium *tantum*, ſed & *pro totius mundi peccatis propitiationem* eſſe factum. Ad hunc tam clarum locum varia excipiunt. 1. Per *peccata totius mundi*, electorum ſolummodò peccata intelligenda eſſe: ſed Apoſtolum innuere, alios eſſe electos ex Judæis, alios ex gentibus: Apoſtolum itaque, ut faſtum Judæorum, ſibi ſolis Meſſiam eſſe miſſum credentium, retundat, dicere, Chriſtum eſſe propitiationem factum, non tantum pro peccatis electorum ex Judæis, ſed & electorum totius mundi. Reſp. 1. Epiſtola hæc eſt catholica ad fideles ex omnibus gentibus miſſa, neque ſolis Judæis inſcripta: ergo per *peccata noſtra* jam Apoſtolus omnium fidelium peccata intellexit. Quæ ergo ſunt peccata illa *totius mundi?* Sanè illa alia eſſe non poſſunt, quàm omnium indifferenter hominum. Adeo ut Apoſtoli mens ſit, non pro fidelium tantum, ſed & totius mundi peccatis Chriſtum eſſe propitiationem factum. 2. Tollitur vis & fundamentum conſolationis peccatori propoſitæ *verſ.* 1. quomodo enim certus erit, ſe habere Chriſtum apud Patrem advocatum, ſi ipſius propitiatio non ſit omnibus peccatoribus communis, ſed quibuſdam ſolummodò abſolutè electis peculiaris? Excipiunt 2. Chriſtum dici pro totius mundi peccatis eſſe propitiationem, quia pro omnibus hominibus ſufficienter eſt mortuus; id eſt, quia mors ejus in ſe ſpectata ſufficiens eſt pretium omnibus hominibus redimendis. Reſp. Non quærimus de ſufficientiâ & valore mortis Chriſti in ſe ſpectatæ; ſed de ſufficientiâ in ordine alios, pro quibus Deus pretium ſanguinis Chriſti ſufficienter datum, & per conſequens quibus mortis Chriſti meritum prodeſſe voluit. Alias ſimiliter præcedentis conſolationis vis planè tollitur: Quæ enim conſolationis ratio peccatori eſſe poteſt, Jeſum Chriſtum eſſe ſufficiens propitiationis omnium totius mundi peccatorum pretium; ſed tamen ſanguinem ſuum non niſi pro paucis quibuſdam electis effudiſſe, aliiſque illius meritum nullo modo velle eſſe commune? Quid prodeſt peccatori, ſanguinis Chriſti pretium omnibus redimendis eſſe ſufficiens, ſi ipſe antecedente Dei decreto ab illo beneficio ſit excluſus?

3. *Ubi dicitur mortuus pro peccatoribus.*

VIII. Tertium argumentum deſumimus ex illis locis, ubi Dominus Jeſus dicitur *veniſſe in mundum, ut peccatores ſalvos faciat*, 1 *Tim.* 1. 15. & *ut quærat & ſalvum faciat quod perierat*, *Luc.* XIX. 10. *Matth.* XVIII. 12. Quod ſine mortis ſuæ interventu facere non potuit. Cum itaque Scripturæ dictio ſit indefinita, nullam habens limitationem aut reſtrictionem, ex quâ appareat, ad quoſdam ſolummodò peccatores ſalvandum Jeſum in mundum veniſſe; rectè colligimus pro peccatoribus indefinitè Chriſtum eſſe mortuum; ac proinde non pro ſolis electis, ſed omnibus peccatoribus, imo omnibus hominibus, quoniam omnes peccatores, eſſe mortuum.

4. *Pro iis qui perennt.* *Rom.* XIV. 15. 1 *Cor.* VIII. 11.

IX. Quartum argumentum nobis ſuppeditant illa loca, in quibus Chriſtus dicitur mortuus pro iis qui perire poſſunt: Ergo non pro ſolis electis & ſalvandis eſt mortuus, ſed & pro iis qui perire poſſunt, imo & pro pereuntibus. Antecedens argumenti noſtri aliquot Scripturæ locis probamus. Primus extat *Rom.* XIV. 15. *Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt.* Alter illi parallelus 1 *Cor.* VIII. 11. *Sic peribit ſcientiâ tuâ frater tuus infirmus, pro quo Chriſtus mortuus eſt.* Excipiunt 1. Non agi de verè fidelibus, ſed de iis qui tales apparebant, & pro quibus Chriſtus judicio charitatis mortuus cenſeri debet. Reſp. Exceptionem hanc utriuſque capitis ſcopo eſſe adverſam: Voluit enim Apoſtolus peccatum eorum, qui intempeſtivo rerum indifferentium eſu infirmo fratri offendiculum præbebant, exaggerare, hac adhibitâ ratione, quod perderent illum, pro quo Chriſtus mortuus eſt; quæ ratio ceſſaret, ſi Chriſtus reverâ

pro

pro ipsis mortuus non sit, sed judicio tantum charitatis mortuus censeri debet. Excipiunt 2. Non dici quid eventurum sit, sed tantum quò tendat offendiculum quod fratri infirmo præbetur, nempe in illius perditionem; quoniam ille qui offendiculum præbet, quantum in se est, fratrem infirmum in perditionem ducit; in quam etiam ruiturus esset, nisi illum Deus potente suâ gratiâ sustentaret. Resp. Nec nos dicimus semper fratris infirmi perditionem secuturam, sive is scandalum accipiat, sive non: Sed Apostolum docere, non tantum quò offendiculum naturâ suâ tendat, sed & quid efficere possit, nempe ut infirmus frater peccet; &, si contingat fratrem peccare, quid porro id peccatum effecturum sit, illius nempe perditionem. Quod nisi concedatur, omnis rationis vis perit: Quæ hæc foret: Cave ne fratri infirmo offendiculum præbeas; quia per id quantum in te est fratrem infirmum ad perditionem ducis, quem tamen perdere neutiquam potes. In rebus possibilibus ejusmodi dehortatio locum habere potest, non autem in impossibilibus.

Hebr. x. 29. X. Tertius locus est *Hebr.* x. 29. *Quantò putatis acerbiora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit in quò sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Excipiunt, hic non agi de verè fidelibus, sed iis solummodò, quos externa fidei professio separaverat. Resp. Non dicuntur externâ professione, sed sanguine Testamenti seu Jesu Christi esse sanctificati: quod fieri nequit si pro ipsis non est fusus.

2 *Pet.* ii. 1. XI. Illi addimus quartum locum 2 *Pet.* ii. 1. *Erunt in vobis magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit ipsos Dominum negabunt.* Excipiunt. Non agi de redemtione per mortem Christi, non enim dicitur λυτρώσας, sed ἀγοράσας: sed de emtione seu liberatione à peccatis gentilium per agnitionem doctrinæ Jesu Christi, uti liquet ex *vers.* 20. nec loquitur Petrus de abnegatione quâ Christus abnegatur, sed Deus Pater: non enim dicitur ὁ κύριος, quo nomine Christus communiter designari solet, sed δεσπότης. Resp. 1. Notitiam Christi semper includere etiam mortis Christi notitiam; sic Paulus 1 *Cor.* ii. 2. *Non judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum.* Conjungenda itaque doctrina cum cruce: Doctrina sola, quatenus à morte Christi distinguitur, non liberat à peccatis; sed quatenus morti Christi conjuncta est. 2. Qui per doctrinæ Christi cognitionem liberati sunt à vitiis gentilium, & inquinamenta mundi verè effugerunt, etiam morte Christi redemti sunt; quia non obtingit ejusmodi liberatio nisi per mortem Christi: 1 *Pet.* i. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus, auro vel argento, redemti estis de vanâ vestrâ conversatione à patribus traditâ; sed pretioso sanguine Christi tanquam agni immaculati.* 3. Vox ἀγοράζειν æquè accipitur de redemtione per mortem Christi, quam λυτροῦν, 1 *Cor.* vi. 20. vii. 23. *Apoc.* v. 9. 4. Licet fateamur, vocem κύριος ordinariè denotare Christum; tamen nihil vetat aut vocem δεσπότης Christo etiam applicare, perinde uti secundum illos *Jud. vers.* 4. vel dicere Deum illos dici emisse, quatenus eos Filii sui pro ipsis mortui sanguine emit: perinde uti *Ecclesiam proprio sanguine*, id est Filii sui, *sibi acquisivisse* dicitur, *Act.* xx. 28. 5. Si Deum Patrem abnegant, multò magis & Christum Patris legatum abnegant; quia illius abnegatione etiam Christus abnegatur. Si enim Pater eos à vitiis gentilium emit per cognitionem Christi, etiam, ut vidimus, Christus pro ipsis mortuus est. Patrem itaque & illius emtionem abnegando, etiam Christum, mortisque ipsius pretium pro ipsis persolutum, abnegant. Excipiunt porrò; Dicuntur à Domino empti, non quia reverâ emti sunt, sed quia ex judicio charitatis emti censentur. Resp. Judicium charitatis locum habere potest circa eos, qui nihil sciuntur admisisse eo statu in quo censentur indignum. Hic autem de iis sermo est, quos Apostolus certò scit Dei esse hostes, & perditionem celerem sibi superducunt: erga quos judicium charitatis locum habere nequit.

5. Absurdis variis, 1. Omnes tenentur credere Christum pro se esse mortuum.

XII. Quintum argumentum desumitur à variis absurdis, quibus sententia contraria urgetur. Quorum primum ita evincimus: Omnes quibus Christus annuntiatur, tenentur credere Christum pro se esse mortuum: Quia omnibus præcipitur ut in Christum credant: credere autem non possunt in Christum, nisi statuendo illum suum esse Servatorem, ac proinde pro se esse mortuum. Exinde autem sequitur, Christum pro omnibus esse mortuum; alias omnes illi, pro quibus Christus non est mortuus, obligati essent credere rei falsæ; atque ita falsum posset esse fidei divinæ objectum. Quod quam maximè est absurdum.

Non potest autem homo obstringi, ut credat rei falsa.

XIII. Respondent quidam, inter alios *Maccovius in locis communibus, Cap.* 71. & Piscator in *Resp. ad Vorstii Duplic. pag.* 74. absurdum non esse homines obstringi ut credant rei falsæ. Verum doctrina hæc adeo est absurda & ab omni ratione aliena, ut vix sani hominis mentem subire posse videatur: Pugnat enim cum Dei sanctitate, veracitate ac sinceritate, ut homines, propositâ pœnâ mortis æternæ, constringat ad fidem adhibendum rei falsæ. 2. Si falsum fidei divinæ possit esse objectum, omnis de veritate Religionis Christianæ certitudo tollitur.

Qui credit in Christum credere debet, Christum

XIV. Alii ergo id tanquam absurdum abhorrentes, excipiunt, Primò ad argumenti nostri antecedens; non requiri necessariò ut quis credat in Christum, ut credat Chri-

pro se mortuum. Christum pro se mortuum; sufficere hic præceptum divinum: Sicuti necessarium non est illi, qui medicinam sumit ad corporis medelam, ut prius intelligat, eam sibi fuisse destinatam ex intentione ejus, à quo composita fuit & præparata. Resp. Similitudo est admodum dissimilis; 1. Non enim illi qui medicinam sumturus est præcipitur aliquid credendum, sed faciendum. 2. Medicinam assumere nequit, nisi & sibi porrigatur: exinde itaque certus est, medicinam illam sicut pro aliis, ita & pro se esse paratam. 3. Ut medicinam illam petere velit, necessum est ut statuat, medicum, qui solus eam in potestate suâ habet, ipsum nominatim non excluisse ex eorum numero, quibus eam impartiri velit; alias se frustra eam petere novit: At illi statuunt Deum, penes quem solum dispensatio est beneficiorum per mortem Christi acquisitorum, à beneficiis illis excluisse omnes reprobos; non ergo credere possunt, sibi in Christo medicinam paratam, nec eam petere. Sicuti ictus à serpente, ex eo quod serpens æneus omnibus generale remedium erat datus sanationis, colligere potuit, & sibi in adspectu illius serpentis remedium esse paratum; Si quis verò statueret, se speciatim à beneficio isto excluisum, nullo modo adduci posset, ut serpentem intueretur.

Etiam antequam est conversus. XV. Alii excipiunt: Omnes quidem teneri assentiri generalibus enuntiationibus, Quicunque credit salvabitur, & pro eò Christus est mortuus; quæ passim in Euangelio exstant; non autem, Christum pro se esse mortuum, quamdiu in peccatis perseverant, sed solummodò quando ab iis sunt conversi. Resp. 1. Ipsos duo inter se confundere maximè disjuncta; scilicet præceptum credendi in Christum, cum plenariæ remissionis promissione ipsi additâ: præceptum non est conditionatum, crede si resipiscas; cum, etiam juxta ipsos, resipiscentia ex fide procedat; sed promissum. 2. Aliud est, credere Christum pro se esse mortuum, peccatorumque remissionem impetrasse; aliud, credere, se jam remissionis per Christum impetratæ plenariam applicationem obtinuisse: Prius est officium fidei nobis præscriptum, omnisque virtutis in nobis radix & mater: alterum est beneficium divinum fidem nostram consequens, & specialis applicatio beneficii omnibus in genere impetrati, facta illi, qui jam officium suum præstat. 3. Antea jam debet esse verum, Christum pro homine esse mortuum, antequam Christum pro se mortuum esse credere possit: fides enim Dei decretum non mutat; sive enim homo credat, sive non credat, jam ante definitum est, juxta ipsos, pro quibus Christus mortuus sit, idque à fidei conditione non pendet. Quin & hæc ipsa fidei essentia est, statuere se per mortem & justitiam Christi esse liberatum à condemnatione. Quæro igitur, quam fidem & resipiscentiam in homine exigant, quæ hanc præcedat, & ex quâ homo dignoscere debet, Christum pro se esse mortuum, ut ita illud firmâ fide apprehendere possit?

Non tantum bonum, sed & verum, est fidei objectum. XVI. Secundò excipiunt ad consequentiam: Verum non esse propriè fidei objectum, sed bonum. Resp. 1. Fidei diversos esse actus, non tantum fiduciam, sed & assensum; & hunc quidem si non tempore, ordine saltem naturæ præcedere fiduciam: sicut verò fiduciæ objectum est bonum, ita etiam assensus objectum est verum: Duo itaque hæc sejungi non debent, imo sicut fiduciam præcedit assensus, ita etiam verum concipi & esse debet, quod apprehenditur ut bonum. 2. Bonum, quod fidei objectum volunt, illis tantum bonum est, quibus ab æterno est destinatum; reliquis non est bonum: Ergo illi solum quibus id destinatum est tenebuntur id credere, reliqui non. Ergo si non credant in Christum, eo ipso non peccabunt: Qui enim non præstat id, ad quod obligatus non est, eo ipso non peccat. Atqui hoc absurdissimum est, hominem, cui præcipitur ut in Christum credat, non peccare, quod fidem respuat, & incredulus maneat: Contra expressa Domini verba: *Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, Joan. XV. 22.

Absurdum secundum. XVII. Alterum absurdum est: Si Christus pro omnibus non sit mortuus, ergo nemo quando ipsi Christus annuntiatur certus esse potest, se teneri in Christum credere: Quod quam maximè absurdum. Ratio consequentiæ est: quia fundamentum fidei est redemtio per Christum facta: & quoniam nemini in specie revelatum est, Christum pro se singulariter esse mortuum; nemo nisi Christum pro omnibus mortuum credat, certò statuere potest Christum pro se esse mortuum: ac proinde incertus erit, utrum in Christum sibi annuntiatum credere teneatur. Excipiunt. Unumquemque ex fide suâ argumentum habere utrum Christus pro se sit mortuus. Resp. 1. Rursus hic confunduntur quæ distincta sunt, officium nempe fidei, cum beneficio Dei officium hominis sequente. 2. Esto, vera fides argumentum sit quo homo persuadetur Christum pro se esse mortuum: sed nos quærimus de certitudine hominis qui ad fidem adducendus est; ille enim cum fide nondum præditus sit, ex fide suâ persuasionem habere nequit Christum pro se mortuum: ac proinde nec persuasus esse se teneri in Christum credere, nisi statuat, aut eum pro omnibus esse mortuum; aut, licet ipsi speciatim revelatum non sit, Christum tamen pro se esse mortuum.

Tertium. XVIII. Tertium absurdum. Si Christus pro omnibus non sit mortuus, nemo ob incredulitatem condemnabitur: Atqui consequens illud est absurdum, & Scripturæ Sacræ directè adversum, quæ semper incredulitatem

tem condemnationis causam statuit ; *Joan.* III. 18, 19, 36. *Marc.* XVI. 16. 2 *Thess.* I. 8, 9. & alibi. Consequentia autem probatur : Quia Christo non pro omnibus mortuo, nec electi nec reprobi ob incredulitatem condemnari possunt : Non electi : quia illi nec increduli esse, nec perire possunt : Non reprobi : quia incredulitas & rejectio Christi locum habere nequit in iis, pro quibus Christus non est mortuus, quibusque destinatus non est in Servatorem. Excipiunt : Ignorant se esse reprobos. Resp. Esto : illorum ignorantia rei naturam non mutat. Addunt : Condemnabuntur, quia non crediderunt salutem esse in Christo. Resp. Possunt, juxta sententiam illam, credere salutem esse in Christo, nec in alio quàm in Christo, & tamen statuere sibi eam non esse destinatam, & sic perire : Atque hæc condemnationis causa statuitur, non quod noluerint credere Christum esse regem, sed quod noluerint eum supra se regnare : *Luc.* XIX. 27. *coll. cum vers.* 14. Ergo dici non possunt condemnari ob incredulitatem. Multò minus dici possunt spernere beneficium ipsis non destinatum.

Quartum. XIX. Quartum absurdum : Si Christus pro omnibus non sit mortuus, Deus & Christus præcipere non possunt, ut omnibus fidem externè profitentibus baptismus administretur. Etenim baptismus obsignatio est Fœderis gratiosi per Christum erecti, quod à parte Dei continet promissum remissionis peccatorum, & oblationem gratiæ ad præcepta Dei observandum necessariæ ; à parte verò hominis baptizandi obligationem ad officium præstandum. Si autem pro nullis nisi electis Christus mortuus est, eosque solos Dei fœderatos constituit, obsignatio hæc quæ per baptismum fit erit incerta ac fallax, & respectu maximæ hominum partis falsa. Atque ita in baptismo, qui administratur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, invocatur Deus in testem testimonii fallacis, & respectu plurimorum falsi. Quod dictu horrendum est. Excipiunt : In baptismo obsignari homines sub conditione, si electi sint. Resp. Sed hæc conditio obsignationem baptismi reddit incertam, omnisque consolationis certitudinem, quam homo per baptismum habet, destruit ; cum nemini speciatim revelatum sit, se exiguo electorum numero includi. Ajunt : Hypocritæ non baptizantur, nisi sub conditione veræ fidei & resipiscentiæ ; quid ni itaque omnes baptizari possunt, sub conditione si electi sint ? Resp. Quia baptismus ab utrâque parte novum fœdus obsignat : & gratiæ quidem oblationem absolutè applicat : promissionis autem plenariæ remissionis ac vitæ æternæ applicatio alligata est impletioni conditionis ab homine præstandæ ; homo autem qui conditionem non præstat, ipse in causâ est promissi divini applicationem non sequi. At verò quod Christus pro reprobis non sit mortuus, purè ab arbitrio divino dependet : ac proinde Deus in causâ est, quod baptismus, institutus ut fœdus divinum obsignet, reprobo obsignatio non sit : vellet itaque Deus obsignationis symbolum administrari iis, quos fœdere suo nec comprehensos, nec tanquam fœderatos obsignatos voluit. Quod horrendum est.

CAPUT IV.

Responsio ad argumenta, quibus Christum non pro omnibus esse mortuum contenditur.

Responsio ad argumenta, quod pro solis electis Christus sit mortuus.

I. HActenus fuere argumenta nostra. Restat ut expendamus adversariorum argumenta, quibus suam sententiam propugnare, nostram autem impugnare solent. Illa distribuimus in duas classes. Prima classis continet argumenta, quibus Christum pro solis absolutè electis mortuum contendunt : Altera, argumenta quibus Christum pro omnibus non esse mortuum evincere student.

Ad primum : Phrasis, mori pro aliquo.

II. Primò ergo Christum pro solis absolutè electis mortuum esse evincere conantur ex ipsâ phrasi, *moriendi pro aliquo*, quæ denotet, vice alterius mori, & ita quidem ut alter planè à morte sit immunis ; ut liquet 2 *Sam.* XVIII. 33. *Rom.* V. 7. & IX. 3. Ergo sequitur, ut omnes pro quibus Christus mortuus est à morte sint immunes. At verò impii & finaliter impœnitentes à morte ac condemnatione non sunt immunes, sed condemnabuntur, *Joan.* III. 36. *Matth.* VII. 23. Ergo pro illis Christus mortuus non est. Resp. 1. *Pro aliquo mori*, si verborum rigorem urgere velimus, non semper nec necessariò denotat loco alterius mori, ita ut illius pro quo morimur actualis à morte liberatio semper sequatur ; sed causâ, vel etiam bono, alterius mori, etiamsi actualis illius, pro quo morimur, liberatio à morte non sequatur. Sic *Joan.* X. 11. dicitur *bonus pastor animam ponere pro ovibus suis* ; cum tamen contingere possit, postquam bonus pastor vitam morti objecit, aut etiam à lupo dilaniatus est, oves similiter dilaniari ; & 1 *Joan.* III. 16. jubemur *animam ponere pro fratribus*, qui nihilominus in condemnationem venire possunt ; ita ut magis intentionem morientis denotet, quàm eventum rei. Quin & denotat propter aliquem mori ; ut cum Paulus dicitur *pro nomine Christi* mori aut pati ; *Act.* IX. 16. XXI. 13. Nec refert, quod Dominus non dicatur solummodò ὑπὲρ aut ἀντὶ, sed & ἀντὶ πολλῶν mortuus, quæ particula personæ mutationem significat. Nam non illubentes concedimus Christum ἀντὶ πολλῶν, id est, loco nostro mortuum ; non tamen ita loco nostro

est mortuus, ut nihil ulterius à nobis requiratur ut salutem adipiscamur; quia requiritur fides nostra & resipiscentia; uti vidimus. Mors quippe Christi, uti antea docuimus, non fuit peccatorum nostrorum pœna propriè dicta, sed pœna vicaria, seu afflictio quæ pœnæ vicem sustinuit, pro arbitrio divino Christo imposita: hoc est, sacrificium pro peccatis nostris; cui itaque Deus pro absoluto suo jure conditionem addere potuit, & reverâ addidit, cujus præstationem ab homine requirit, antequam fructum mortis Christi plenè illi applicare velit. Mortuus itaque est Christus pro omnibus, seu loco omnium, non ut actu necessariò salutem consequantur; sed ut à parte Dei & Christi, per mortem ipsius tanquam victimæ pro peccatis occisæ, aditus ad salutem hominibus patefieret, novumque fœdus confirmaretur, omniumque qui conditiones fœderis observant, peccata actu delerentur. Atque hac ratione etiam pro impiis ac impœnitentibus ad mortem usque mortuus est, quatenus virtute mortis ipsius illam à Deo obtinuerunt gratiam, cujus ope se à peccatis convertere, atque ita æternam salutem consequi potuissent. Quam quia amplecti recusarunt, meritò fructu mortis Christi destituuntur, & graviorem damnationem incurrunt.

Ad secundum, Ex locis, ubi dicitur mortuus pro ovibus suis, &c.

III. Secundum argumentum desumunt è locis, ubi Christus dicitur mortuus *pro ovibus suis*, *Joan.* x. 15. *ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum*, *cap.* xi. 52. *pro Ecclesiâ suâ*, *Actor.* xx. 29. *Eph.* v. 25. & *ut salvet populum suum*, *Matth.* i. 21. Atqui illi non sunt omnes homines, sed soli electi. Resp. 1. In omnibus illis locis deësse vocularn exclusivam *tantum*: Sicut ergo male quis ex *Galat.* ii. 20. colligeret, Christus pro Paulo est mortuus, ergo pro solo Paulo; ita etiam ex locis allegatis male colligitur, Christus pro ovibus suis &c. mortuus est; ergo pro solis ovibus est mortuus. 2. *Oves Christi*, *Filii Dei*, &c. non denotant absolutè electos; illi enim, ut vidimus, reconciliatione non egent, sed fideles. 3. Non mortuus est pro ovibus suis, consideratis ut talibus, id est, fidelibus ac jam conversis; sed ut peccatoribus adhuc ac impiis, *Joan.* iii. 16. *Rom.* v. 6. 1 *Joan.* iv. 10. 4. Omnibus illis in locis non agitur de impetratione remissionis peccatorum per mortem Christi, de quâ nos disputamus; sed de actuali remissionis applicatione: priorem solummodò omnibus hominibus dicimus communem: posterior solis credentibus ac conversis est peculiaris.

Ad tertium, Pro multis.

IV. Tertium argumentum petitur è locis, ubi Christus dicitur *mortuus pro multis*, *Matth.* xx. 28. *Marc.* x. 45. *Matth.* xxvi. 28. *Hebr.* ix. 28. Resp. 1. Objectionem hanc perperam fieri ab illis, qui contendunt *Rom.* v. 15. & 19. ubi condemnatio per peccatum Adami dicitur venisse *in multos*, per *multos*, omnes esse intelligendos: Quid ni itaque idem hic locum habeat, nisi velint peccato Adami majorem inesse vim ad condemnationem, quàm morti Christi ad justificationem ac salutem? 2. Cum Scriptura alibi dicat Christum pro omnibus, alibi autem pro multis esse mortuum, ipsa res exigit, ut multi extendantur per omnes, non autem omnes restringantur per multos: quia omnes reverâ sunt multi, multi autem non necessariò omnes.

Ad quartum: Quòd in condemnationem venire nequeant, pro quibus mortuus est Christus.

V. Quartum argumentum. Pro quibus mortuus est Christus, illi in condemnationem venire nequeunt, quia dicere possunt, *Quis est qui condemnat? Christus est qui pro nobis mortuus est.* *Rom.* viii. 34. Resp. Locus ille agit de verè fidelibus, & pro nomine Christi gravissimas sustinentibus persecutiones, uti totius capitis series manifestè ostendit. Apostolus ergo ut eos adversus omnes afflictiones consoletur, docet, nullam esse creaturam, quantumvis ipsis adversam & affligentem, quæ ipsos in condemnationem possit præcipitare, quia Christus pro ipsis mortuus est; & reconciliatio morte Christi impetrata ipsis jam applicata est, ita ut Pater salutem illis velit dare. Et quia nemo id potest impedire, meritò illi dicere possunt, *Quis est qui condemnat? Christus qui pro nobis mortuus est.* Inde autem nullo modo sequitur, illos, quibus gratia per Christum est impetrata, cujus ope credere, atque ita credentes propiorem gratiæ divinæ ac remissionis peccatorum applicationem impetrare possunt, peccatis suis non posse efficere ut in condemnationem veniant, nec propiorem illam applicationem consequantur; licet ipsos officium suum facientes nemo condemnare possit. Ita quibus à principe ob unici filii intercessionem rebellionis antecedentis gratia facta est, sub conditione novæ obedientiæ: Si principi suo obedientiam præstant, fructu illius intercessionis gaudent, & ob filii regii intercessionem de pœnâ securi sunt: Exinde autem nullo modo sequitur, nullos eorum quibus similiter per filii regii intercessionem gratia est impetrata, si conditionem obedientiæ respuant, in pœnam incidere posse.

Ad quintum. Quod Christus eos summè dilexit.

VI. Quintum argumentum. Pro quibus Christus mortuus est, eos summè dilexit; quia is est summus amoris gradus, pro aliquo mori: *Joan.* xv. 13. Resp. Duæ sunt species amoris: unus est amor benevolentiæ, qui se extendit erga omnes, etiam immeritos, imo impios, & non nisi iram ac condemnationem meritos: alter est amicitiæ ac complacentiæ, erga pios ac officium suum facientes. Prior quidem nobilior est amoris species; nobilius enim est amare inimicum quàm amicum; sed posterior est intensior amoris gradus: intensius enim amamus amicum quàm ini-

inimicum. Tum in amore benevolentiæ summus est amoris gradus, mortem subire pro alio; neque videtur nobilior amoris actus posse excogitari, quàm si quis moriatur pro inimico. Christus itaque pro hominibus moriens, eos amat amore benevolentiæ, & supremum amoris actum erga illos exhibuit: fideles autem ac officium suum facientes, quibus mortis suæ fructus propius applicat, complectitur amore amicitiæ, qui intensior amoris gradus est; uti liquet *Joan.* XIV. 21, 23.

Ad sextum. Quod pro solis electis intercedit.

VII. Sextum argumentum. Pro quibus mortuus est Christus, pro iis & intercedit; juxta *Rom.* VIII. 34. *Quis est qui condemnat? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At non intercedit pro omnibus, sed pro solis electis; *Joan.* XVII. 9. *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi.* Resp. 1. Nulla est consequentia: Dominus Jesus in illâ precatione pro mundo non orat, ergo nunquam pro mundo orat: imo non diu post hanc precationem in cruce pendens oravit pro crucifixoribus suis; *Luc.* XXIII. 34. *Pater remitte illis, nesciunt enim quid faciant.* Omnes autem illos electos fuisse, non opinor dicturos. Excipiunt: Intercessit non pro omnibus crucifigentibus, sed tantum pro iis, qui ex ignorantiâ peccabant: disertè enim addit, *nesciunt enim quid faciant:* & confirmatur *Act.* III. 17. Resp. Exceptio hæc est contraria textui: non enim Dominus ullam hic distinctionem facit, inter eos qui ex ignorantiâ, & eos qui non ex ignorantiâ, sed ex solâ malitiâ, ipsum crucifigebant: sed omnibus indefinitè attribuit, quod nescirent quid facerent. Eodem modo loquitur Petrus *Act.* III. 17. qui non tantum dicit populum, sed & principes, Christum ignorantes crucifixisse. Non ut excludant malitiam: sed quia malitiæ huic aliqua ignorantia fuit mixta, licet valdè culpabilis, & ex multis vitiis ortum suum ducens; & quâ, si sepositis præjudiciis sincerè verbo divino auscultare voluissent, facile caituri fuissent; *Si enim sapientiam Dei novissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, 1 *Cor.* II. 8. Quia ergo Dominus, ut Sacerdos intercedens veniam peccatoribus illis rogabat, omisso eo, quod in peccato ipsorum maximè erat culpandum, illud solum refert, quod excusationem aliquam peccato adferre posse videbatur; ignorantia enim si non crimen planè tollat, culpam tamen quadantenus minuere censetur. 2. Per eos *quos Pater ipsi dedit* intelligit Dominus non alios quàm Apostolos: quod non tantum tota precationis hujus series ostendit; sed & speciatim *vers.* 12. *Quos dedisti mihi custodivi, & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* Quo solos denotari Apostolos evincit *cap.* XVIII. 8, 9. Dominus nempe moriturus, & ab Apostolis discessurus, seria precatione ne ipsos Patri commendare voluit, ut eos Pater servet à malo, & sanctificet in veritate. Quod non sine gravissimâ ratione orat, ob instans scandalum mortis suæ ignominiosæ ac execrandæ; & quia Dominus eos elegerat Apostolos, quorum ministerio nomen suum toti mundo annuntiari voluit. Dices. Non orat tantum pro Apostolis; sed & *pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in ipsum: vers.* 20. Resp. Ita est: Sed nec ex eo sequitur, Dominum alias pro aliis non oravisse: imo & hac suâ precatione se mundum à beneficiis suis planè noluisse exclusum, docent verba sequentia; *ut credat mundus quia tu me misisti*; uti *vers.* 23. *ut cognoscat mundus, quia tu me misisti.* Orat itaque etiam Dominus pro mundo, verum fideles ardentius & propius Patri commendat.

Ad argumenta, quod pro omnibus non sit mortuus Christus.

VIII. Sequitur nunc altera classis argumentorum, quibus Christum pro omnibus non esse mortuum contendunt, & absurda quædam sententiæ nostræ objicere conantur; ut eam falsitatis convincant.

Primum. Quod omnibus non sit prædicatum Evangelium.

IX. Primum ergo esto argumentum: Si per mortem Christi gratia & remissio peccatorum omnibus est impetrata, necesse est ut verbum illud gratiæ & redemtionis omnibus & singulis omni & quovis tempore prædicetur, quo per fidem illius reconciliationis participes esse possent; Aut alias Christus pro multis, quibus ea revelatio nunquam contigit, frustra est mortuus. Quod absurdum. At omnibus & singulis omni & quovis tempore verbum illud reconciliationis prædicatum non est. Nam ante Christi adventum Deus gentes à cognitione Legis suæ exclusit, *Psal.* CXLVII. 19, 20. *Act.* XIV. 16. nec permisit Apostolis certo tempore Euangelium prædicare in Asiâ, *Act.* XVI. 6. Nunc autem Indi, aliæque gentes Euangelii cognitione adhuc destituuntur.

Responsio generalis.

X. Resp. 1. Cum nos Christum pro omnibus hominibus mortuum dicimus, ita ut omnes beneficio mortis pro ipsis toleratæ salutem æternam consequi possint, potissimum ad illos respicimus, quibus verbum Euangelii prædicatum est: hoc enim evicto, Christum pro omnibus quibus Euangelii verbum annuntiatur mortuum esse, absolutum reprobationis decretum ut corruat necesse est. 2. Verbum reconciliationis ex intentione ac mandato Dei Patris & Christi, & juxta reconciliationis naturam, omnibus ac singulis hominibus prædicari debet; juxta ea quæ legimus *Matth.* XXVIII. 18. 1 *Tim.* II. 4. 3. Nec ullum fuit sæculum, quo homines illo planè destituti fuerunt: Jam statim à lapsu Adami, ipsis adversariis contendentibus, annuntiatum est, *Genes.* III. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Et exinde hominibus promiscuè sine discrimine

variis temporibus ac gradibus prædicatum est. Temporibus Veteris Testamenti sub figuris ac umbris Abrahamo ipsiusque posteris Israëlitis propositum fuit: Ante fœdus cum Abrahamo homines fœdere hoc gratiæ non fuisse penitus exclusos, exempla Abelis, Enochi, Noachi, aliorumque docent: Quin & inito jam cum Abrahamo fœdere reliquos homines non perinde ut fœdere illo externo, ita etiam fœdere gratioso per Christum ejusque mortem confirmando, prorsus exclusos fuisse, exemplis Melchisedeci, Jobi, Jethronis soceri Mosis, ut alia nunc non allegem, comprobatur. Loco ergo allegata non accipienda sunt, quasi omni planè gratiâ ac cognitione divinâ destituti fuerint; Sed quod non habuerint expressam vivendi regulam, neque revelationes de Deo adeo expressas ac claras, atque Israëlitæ. Tempore autem Euangelii verbum hoc reconciliationis omnibus ubique, sine ullo discrimine aut exceptione personarum, juxta mandatum divinum prædicatum esse, docetur, *Act.* XVII, 30. *Tempora ignorantiæ prætervidens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant.* Rom. X. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* & *Coloss.* I. 23. dicitur Euangelium *prædicatum in universâ creaturâ quæ sub cœlo est.*

Causa, cur apud quosdam interciderit prædicatio Euangelii.

XI. Quod si apud aliquos olim, & nunc, prædicatio Euangelii interciderit, causa non est absolutum reprobationis decretum, aut quod Deus noluerit mortis Christi beneficium ad illos extendi: Sed propria hominum culpa, verbum illud gratiæ aut negligentium, aut contemnentium, aut in injustitiâ detinentium: Quapropter & Deus illos justo judicio gratiâ suâ privavit, & etiamnum privat. Si enim justè in sensum reprobum tradidit, qui veritatem divinam, in injustitiâ detinuerunt, *Rom.* I. multò justius illos externâ verbi prædicatione privat. Sic minatur Deus, se *famen verbi sui missurum*, *Amos.* VIII. 11. Dominus Pharisæis dicit: *Propterea auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*; *Matth.* XXI. 43. & Ecclesiæ Ephesinæ Angelo *Apoc.* II. 5. *Memor esto unde excideris; & age pœnitentiam, & prima opera fac: si verò non, venio tibi citò, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.* Sic & jussit Dominus suos exire è domo & civitate, verbum Euangelii non recipiente, & adversus eam pulverem pedum excutere, *Matth.* X. 14. uti & ab Apostolis factum legimus, *Act.* XIII. 51. Quin & Apostolus dicit, Deum iis *qui amorem veritatis reliquerunt immissurum efficaciam erroris, ut credant mendacio:* 2 *Thess.* II. 10, 11. Mirum itaque non est, si quidam gratiâ divinâ verboque ejus abutentes, illo spolientur. Nec valet illatio: Christus pro omnibus est mortuus, ergo curare Deus debet ut omnibus ubique & semper verbum gratiæ prædicetur. Possunt enim à parte hominis graves obstare rationes, cur Deus id, quod omnium saluti destinaverat, non omnibus ubique & semper annuntiari faciat. Sanè ex ipsorum adversariorum sententiâ argumenti hujus solutio peti potest. Urgent enim Christum pro quibusvis hominibus, omnibusque hominum nationibus esse mortuum: Si itaque, licet multis nationibus Christus non sit prædicatus, nihilominus pro omnibus nationibus mortuus sit: Quid ni etiam pro omnibus ac singulis mortuus dici potest, licet omnibus ac singulis non annuntietur? Dices: Quando Christus pro omnibus populis mortuus dicitur, id non intelligendum universaliter, ita ut omnis qualiscunque populi congregatio intelligatur; sed communiter tantum. Resp. Novam hic fieri restrictionem: sicuti enim antea mortem Christi restrinxerunt ad genera singulorum; ita nunc denuò restringunt ad genera nationum. Quod si ita fiat, necesse est ut incerti ac dubii sint Christiani, utrum his vel illis nationibus, hoc vel illo tempore, Euangelium prædicare debeant: Et populi quibus prædicatur Christus similiter incerti erunt, utrum mortis Christi beneficium ipsos spectet, ac proinde utrum Deus per Euangelii prædicationem ipsorum salutem intendat: Quæ omnia absurda sunt, eòque solum spectant, ut omnis in prædicantibus zelus, omnis in audientibus attentio & animi alacritas ad credendum exstinguatur.

Responsio specialior.

XII. Ut autem pressius respondeamus: Dicimus, populos qui adhuc destituuntur cognitione Christi, aut antea per verbum Euangelii ad fidem fuisse vocatos; sed propriâ suâ malitiâ ac infidelitate rursus gratiâ illâ divinâ esse privatos; aut nunquam ad eos Euangelium fuisse propagatum. Si priores respiciantur, facilis est responsio: quod Deus semel illis gratiam fecerit, voluerit que ut illam porrò per doctrinam ac institutionem ad posteros propagarent: hic si negligentes sint, culpa non est in Deo, qui illorum ministerio virtualiter posteros vocasse judicandus est: sed in ipsis hominibus officium suum negligentibus. Quod attinet illos, quibus Euangelium nunquam est revelatum, quales hodie sunt, ex: gr: Indi: illorum alia paulum est ratio. Primò & ante omnia dicimus, certum esse, Deum nunc omne populorum discrimen abolevisse, ac velle ut omnibus nationibus, omnibusque ac singulis inter omnes nationes hominibus, sine ullo discrimine verbum Euangelii prædicetur: hoc docent loca *Eph.* II. 12, 13. *Gal.* III. 28. *Coloss.* III. 11. 2 Deus ministerium verbi sui instituit, & ad omnes populos misit, ut ad fidem convertantur, ipsique conversi alios porrò instituerent: quod tantumdem

est

est ac si omnes virtualiter vocasset: Quod si homines negligentes sint, aut populi ad quos sunt accessuri contumaces, & externâ vi veritatis doctores expellant, veritatemque divinam repudient; culpa non est penes Deum, quasi defectu gratiæ ac vocationis divinæ tales pereant; sed penes homines. 3. Fieri posse, ut Deus nunquam ad quosdam homines ministros verbi sui expresse miserit; gravissimas autem obstare à parte hominum rationes, quæ missionem illam divinam retardent: Certum enim est, nunquam Deum gratiæ suæ communicationem denegare, nisi propter hominum merita: *Matth.* XXI. 43. *Apoc.* II. 5. Dices. An ergo homines illi indigniores sunt reliquis, quibus Euangelium est annuntiatum? Resp. Nec nos id posse dicere, cum Scriptura omnium ante vocationem divinam statum corruptissimum describat, *Rom.* I. II. III. *Eph.* II. 2, 3. *Tit.* III. 3. Et licet aliquando Deus in gratiæ suæ distributione ad bonam hominum dispositionem respiciat, ut *Matth.* X. 12. *Act.* XVIII. 10. non tamen semper ad illam attendit, sed aliquando præteritis minus indignis magis indignis gratiam majorem largitur: quod irrefragabiliter docent loca *Matth.* XI. 21, 22. XII. 41, 42. Interim tamen certum est, nulli denegari gratiam, nisi ob sua merita. Quia tamen hujusce inæqualitatis ac discriminis ratio à nobis assignari non potest, eaque ex mero voluntatis divinæ arbitrio dependet, meritò hic ad arcanos sapientiæ divinæ thesauros, nobisque imperscrutabiles, confugimus cum Apostolo *Rom.* XI. 33. *&c.*

Status eorum, quibus Euangelium revelatum non est.

XIII. Quæres. An ergo illi, quibus verbum Euangelii revelatum non est, salutis esse participes possunt; cum Scriptura dicat, *in nullo alio* quàm in Christo *esse salutem*, *Act.* IV. 12. eumque *qui Filium non habet*, *non habere vitam*, 1 *Joan.* V. 12. quin & absque fide in Christum nullam esse salutem, *Marc.* XVI. 16. *Joan.* III. 16. Resp. 1. Nemo illa cognoscere tenetur, quæ Deus ipsi non revelavit, aut revelare noluit: *Joan.* XV. 22, 24. nec ob illius cognitionis carentiam quispiam damnabitur; *Rom.* II. 12. 2. Nemo interim salvabitur, nisi per redemtionem in sanguine Christi; quæ sicut profuit illis, qui ante Christum vixerunt, licet eum aut non, aut saltem non nisi obscurè admodum ac per umbras, ac typos, cognoverunt; ita nihil repugnat, ut & imputetur, non vi promissi alicujus divini, sed per immensam gratiam divinam, illis, qui postquam mundo prædicatus est eum absque suâ culpâ ignorant. 3. Loca citata de iis solis agunt, qui Christum sibi annuntiatum per incredulitatem rejiciunt: illis nulla est salus. 4. Deus quidem nusquam salutem promisit illis, qui sine fide in Christum convenienter Legi naturæ vivunt: Nihil tamen repugnat, quin ex superabundante gratiâ plura præstet quàm promiserit; semper tamen cum respectu ad Christum: adeo ut quæcunque illis salus obtingat, ea ipsis detur propter Christum. Dices: *Eph.* II. 12. dicitur, gentes ante prædicatum Euangelium *fuisse absque Christo*: non ergo videntur, nisi in Christum fideles, ullius beneficii per Christum fieri posse participes. Resp. *Sine Christo esse*, si velimus hic Apostolum loqui de gentibus juxta naturæ legem viventibus, hic non significat, quod nullum Christi beneficium ipsis per gratiam divinam sit applicatum, sed quod nullæ ipsis de Christo promissiones factæ sint: non enim gentibus, sed Judæis credita sunt eloquia Dei: *Rom.* III. 2. Sed verò: Loquitur Apostolus de gentibus non secundum, sed contra naturæ legem viventibus, quæque per ambulationem secundum desideria cordis sui, *naturâ*, seu verè, *erant filii iræ*: tales sunt *sine Christo*, nullumque talibus beneficium per Christum impetratum applicatur.

Ad secundum. Quod fuisset mortuus pro Caino, &c. & jam antea in impœnitentia mortuis.

XIV. Secundum argumentum. Si Christus pro omnibus hominibus sit mortuus, sequitur etiam mortuum esse, tam pro Caino, Sodomitis, Pharaone, Judâ, &c. quàm pro Abele, Lotho, Abrahamo, Davide, Petro, &c. item pro impœnitentibus, & jam antequam moreretur in impœnitentiâ suâ mortuis. Resp. 1. Nos, uti & in responsione ad præcedens argumentum diximus, præcipuè ac potissimum respicere illos, qui post mortuum Christum vivunt, quibusque Euangelium annuntiatum est. 2. Licet impii in impœnitentiâ suâ ante Christi mortem mortui nullum ex morte Christi fructum percipere potuerint; verè tamen Christus pro illis mortuus dicitur; quoniam si ante mortem suam seriò se ad Deum convertissent, sicuti per gratiam divinam poterant, etiam peccatorum suorum remissionem invenissent in sanguine Christi postea effundendo, non minus atque illi, qui peccatorum pœnitentiam egerunt, & jam ante mortem Christi in pietate obdormierunt, ac quorum salus jam rata erat. Non enim magis absurdum est, dicere, eum pro impiis jam ante mortuis esse reconciliationem, eosque potuisse per sanguinem Christi postea fundendum remissionem obtinere, siquidem resipuissent; quàm pro fidelibus resipiscentibus, & in fide & pietate suâ mortuis, ac jam in statu salutis collocatis, quique proinde nec reconciliatione nec remissione peccatorum amplius indigebant. 3. Quod Judam attinet: 1. Unicus ille tantum homo fuit, neque universitati omnium hominum solus opponi potest: Licet ergo concederemus, pro ipso Christum non esse mortuum, propter proditionis ac sceleris enormitatem, nihil id faceret, ad universalitatem beneficii, per mortem Christi impetrati, infringendum. Sed verò necesse non habemus illum excipe-

re:

re: Quin imo rectè dicimus, Jesum Christum etiam pro Judâ esse mortuum, ipsumque fructus mortis Christi potuisse esse participem; & quidem duplici ratione: primò, quatenus per gratiam, ipsi ob mortem Christi paulò post tolerandam communicatam, potuit à gravissimo proditionis scelere abstinere, atque ita gratiâ divinâ salutem consequi: secundò; quatenus gravissimi sui sceleris, si resipuisset, veniam apud Deum consequi potuisset. Licet enim gravissimum esse fateamur, ac proinde rectè dici possit, Deum justè ipsum omni facultate resipiscendi spoliare potuisse; non tamen improbabile est, siquidem resipuisset seriò, ipsum remissionem in sanguine Jesu Christi, quem prodidit, per immensam Dei gratiam, consecuturum fuisse: Nunc vero cum desperavit, neque se ad resipiscentiam composuit, mors Christi nullam ipsi attulit utilitatem.

Ad tertium. Quod peccata bis puniretur.

XV. Tertium argumentum: Si illi perire possunt, & quidam pereunt eorum pro quibus Christus mortuus est: Ergo eorum peccata bis puniuntur: semel in Christo pro ipsis mortuo, & iterum in ipsis, supplicium ignis æterni luentibus. Resp. Christum propriè pro hominibus non esse punitum, antea fusius, cum de munere Christi Sacerdotali ageremus, ostendimus: non enim in corpore & animâ sustinuit æternos ignis infernalis cruciatus; neque pœnam peccatorum propriè ita à peccatoribus in se transtulit, ut ipsorum peccata in ipso punita sint: Sed fuit sacrificium pro ipsorum peccatis; & tulit mortem cruentam & maledictam, ut Pater Filii sui unigeniti cruciatibus ac ignominiâ, & eam secutâ efficacissimâ intercessione, placatus, peccatoribus plenariam omnium peccatorum veniam & à pœnâ liberationem obtulerit; dummodò in Filium suum credant, seriòque à peccatis resipiscant. Qui itaque fidem & resipiscentiam detrectant, eorum peccata bis non puniuntur; sed ipsi propriâ culpâ Christi sacrificium, saluti ipsorum destinatum, sibi irritum reddunt; nec tantum seipsos fructu sacrificii istius privant; sed & novâ hac contumaciâ gravioris pœnæ reos constituunt; uti docetur *Hebr.* x. 26, 27, 28, 29.

Ad quartum. Quod & pro infantibus foret mortuus.

XVI. Quartum argumentum. Si Christus mortuus est pro omnibus hominibus, ergo etiam pro infantibus in infantiâ suâ morientibus: Atqui id non credunt Remonstrantes: Statuunt quippe infantes nasci non infectos peccato originis, nec reos condemnationis æternæ: Nullo ergo, secundum ipsos, redemtore egent infantes in infantiâ morientes. Resp. Licet Remonstrantes non credant infantes peccato propriè dicto infectos nasci, ac propterea æternæ condemnationis seu pœnæ ignis infernalis reos esse; credunt tamen eos ab Adamo mortem trahere hæreditariam, ex quâ nullus nisi per Christum patet exitus. Est itaque Jesus Christus, etiam secundum Remonstrantes, pro infantibus, in infantiâ suâ morientibus, mortuus; non quia ipsos à peccatis propriè dictis, illis enim carent, liberavit; sed quia eos ex morte, quam ab Adamo trahunt hæreditariam, redemit, & in vitæ æternæ possessionem transtulit.

Ad quintum. Quod nulla posset ex morte Christi haberi consolatio.

XVII. Quintum argumentum. Si Christus pro omnibus hominibus est mortuus, etiam pro iis qui perire possunt & pereunt, tum ex morte Christi nulla haberi potest consolatio, nec ulla salutis certitudo, etiam iis qui credunt Christum pro se mortuum: possunt enim, licet pro se Christus mortuus sit, perire. At hoc absurdum est, & contrarium loco *Rom.* VIII. 34. ubi fideles ex morte Christi concludunt, se in condemnationem venire non posse; & 1 *Joan.* II. 2. Resp. 1. Negatur argumenti hujus consequentia. Licet enim illi pro quibus Christus mortuus est, propriâ culpâ perire possint; veram tamen ac solidam ex morte Christi habent consolationem Certi quippe sunt, veram sibi ac perfectam à Christo impetratam redemtionem, cujus fructum percipere possunt; neque se, nisi propriâ ac à se evitabili incredulitate, exinde excidere posse. Certi quidem non sunt, se in fide perseveraturos; sed certi sunt primò, se jam in fide esse, ac proinde verè sibi in Christo remissa esse peccata, & remissionem sibi verè esse applicatam: deinde certi sunt, si in eo statu, in quo sunt, perseverent, se verè salutis æternæ fore participes: ac tandem, se per gratiam Dei, quam seriò invocantibus nunquam denegaturus est, in statu suo ad finem usque vitæ perseverare posse: adeo ut omnia à parte Dei ipsis certa sint; solaque ipsorum incredulitas & facile evitabilis culpa salute ipsos privare possit. Atque hoc ad veram ac solidam certitudinem sufficit. Loca Scripturæ quæ allegantur solos fideles officiumque facientes respiciunt, (uti loca inspicienti manifestum est) & clarè pro nobis faciunt.

Et quod fructus mortis Christi dependebit à libero hominis arbitrio.

XVIII. Dices. At hac ratione omnis mortis Christi fructus potissimum dependebit à libero hominis arbitrio. Resp. Fructum mortis Christi posse dupliciter considerari, vel quatenus est impetratio remissionis peccatorum, & oblationis gratiæ salutaris: Ille nequaquam dependet à libero hominis arbitrio: sed virtuti sacrificii Jesu Christi in solidum debetur; illud enim non antecedit, sed consequitur fides & conversio hominum: Vel est propior applicatio remissionis peccatorum fideli facta, & cum destinatione ad salutem immediatè conjuncta. Hanc à libero hominis arbitrio eatenus dependere Deus voluit, quatenus fidem & resipiscentiam, ut purgationis à peccato per sanguinem Christi conditionem, præscripsit: Non tamen exinde sequitur, salutem

tem noſtram à libero noſtro arbitrio ſolummodò, vel potiſſimum dependere: Dei enim ſolius opus eſt, Chriſtum nobis dare redemtorem, modum Chriſti beneficiorum participandi præſcribere, vires, ut vocanti ac præſcribenti Deo pareamus, ſuppeditare: hominis ſolummodò, viribus à Deo conceſſis rectè uti, neque vocationi divinæ obluctari.

Explicatio Eſa. LIII. 10.

XIX. Dices. At ſic homo irritum reddet pactum Patris, cum Domino Jeſu initum, quo ei promittitur, ſiquidem animam poſuerit pro peccato, quod viſurus ſit ſemen; &c. *Eſa.* LIII. 10. Reſp. Illis verbis non abſolutè promittitur, quid infallibiter futurum ſit; ſed indicatur ſolummodo, quid è rei naturâ, & juxta indolem beneficiorum à Meſſiâ in homines collatorum exſtiturum ſit, & exiſtere debeat, ſiquidem ullo amoris gratuiti ductu moveri poſſint; vel potius, quid ſecundum beneficiorum Meſſiæ, & hominum non planè efferatorum, neque omnem humanitatis ſenſum excutientium indolem, exſtiturum ſit: tales enim tantis ac tam excellentibus beneficiis ut non ducantur, incredibile eſt. Eſt itaque prædictio, vel, ſi ita videtur, promiſſio, ſed conditionata, tacitam fidei ac novæ obedientiæ conditionem incluſam habens; qualis paſſim in Scripturâ exigitur, vel præſupponitur. Vel ſi id non ſufficere quis judicet, addimus, eſſe prædictionem ac promiſſionem, ſcientiæ divinæ certitudine, quâ præſcit multos in Meſſiam credituros, innixam. Inſtabis, Sic Dominus Jeſus potuit eſſe Servator, ut nihilominus nulli ſint qui ſerventur: atque ita ſit rex ſine populo: Quod abſurdum. Reſp. Dominum Jeſum reverâ eſſe Servatorem, etſi nullus hominum, ob propriam malitiam ac contumaciam, ſervetur; quia Deo obtulit, quicquid ad hominum è perditione redemtionem requirebatur; & non tantum poteſtate ad homines ſalvandum requiſitâ à Deo Patre donatus eſt; ſed & omnia præſtat, quæ ad hominibus actu ſalutem conferendum requiruntur; licet hominum vitio ſalutem reverâ non conferat. Sic medicus reverâ eſt, qui ſalutaria ægrotis pharmaca præſcribit; licet neminem, quia pharmaca ejus omnes reſpuunt, ſanitati reſtituat. Nec propterea Chriſtus rex eſſe deſinet: Non enim jus regium à ſubditorum voluntate dependet: ſed à Deo rex conſtitutus regnum obtinet, etiamſi à ſubditis rejiciatur: Et licet voluntarios nullos habeat ſubditos, quos fœlicitatis ac gloriæ ſuæ cœleſtis participes faciat; in ſubditos tamen ſuos imperium exercet, eoſque, refractarios licet ac rebelles, in ordinem cogere poteſt, quando vult, meritiſque tandem pœnis afficiet: *Pſal.* II. 9, 10. CX. 2. *Luc.* XIX. 27.

Retorſio argumenti, quod

XX. Hiſce ita ad argumenti hujus ſolutionem prolatis, addimus, commodè illud in ſententiam adverſariam retorqueri poſſe: Si enim Chriſtus pro omnibus hominibus mortuus non ſit, ſed pro ſolis electis; nulla ex morte Chriſti haberi poteſt conſolatio: aut ſi quæ inde habetur, non eſt vera conſolatio, ſed ſecuritas carnalis. Nemo enim ullam ex morte Chriſti habere poteſt conſolationem, niſi ſe perſuadeat electorum numero contineri: Atqui quoniam ſtatuunt paucos, reſpectu ingentis reproborum numeri, eſſe electos; quilibet ambigere poteſt, utrum ex electorum numero ſit, neque ullâ cum certitudine ſibi electionem divinam applicare poteſt. Si enim, cum Dominus Apoſtolis duodecim diceret, unus ex vobis me prodet, omnes contriſtati ſint, dubii & ambigentes, utrum ſe Dominus deſignatum vellet: Quantò juſtiorem omnes homines de electione ſuâ dubitandi cauſam habent, qui credunt multò plures eſſe reprobos quàm electos? Dices. Unuſquiſque ex fide & reſipiſcentiâ ſuâ dignoſcere debet, utrum electus ſit, nec ne. Reſp. 1. Illud criterium adhiberi non poſſe ab illis, qui primum ad fidem adducendi ſunt; non itaque illi ſpe conſolationis ex morte Chriſti percipiendæ ad fidem allici poſſunt. 2. Non ergo de electione ſuâ certi eſſe poſſunt, antequam credant ac reſipiſcant; incerti ergo ſunt, donec Deus in ipſis fidem & reſipiſcentiam operetur: quæ ſi differatur ad finem uſque vitæ, uti ſæpius differri non inficiantur, totâ vitâ de electione ſuâ incerti ſint neceſſe eſt. Si quis verò ſibi electionis decretum applicare audet, non veram percipiet exinde conſolationem, ſed ſecuritas in eo exiſtet carnalis; Credens enim Chriſtum ita morte ſuâ pleniſſimè pro ſe perſolviſſe, ut in condemnationem incidere nequeat, quæ obligatio ad ſanctitatem ſupereſt? Poteſt quippe ejuſmodi homo ſecum cogitare: Licet graviſſimè peccaverit, & etiamnum ad omne malum propenſus ſit, juſtitiam Chriſti nihilominus ſibi imputandam, non aliter, ac ſi ipſe juſtitiam illam exercuiſſet, quam Chriſtus loco ſuo præſtitit, ut *Catecheſ. Heidelb. quæſt.* LX. habet. Dices. Pietatem exercere debet, ut ſe erga beneficia divina gratum oſtendat. Sed quæro, an non ingratitudo peccatum ſit? & ſi Chriſtus pro omnibus electorum peccatis ſatisfecerit, an non etiam pro ingratitudine? Quæ itaque neceſſitas, gratum animum teſtandi, cum abnegatione ſui ipſius, & cupiditatum carni gratarum? Dices. Non permittit Deus electos ſuos talibus cogitationibus indulgere. Reſp. 1. Cur non? nonne enim eſt cogitatio vera? 2. Ergo omne illorum officium tandem in efficacem Dei operationem recidet: non eſt ergo, quod ipſi ſolliciti ſint & vigilent; ſed omnipotenti iſti operationi divinæ ſecurè indormire poſſunt.

ex contraria ſententia nulla haberi poſſit conſolatio.

CAPUT V.

Deum velle omnes homines salvos fieri.

Deum velle omnes homines salvos fieri, probatur. 1. Ex Ezech. XVIII. 32.

I. SEcundum argumentum principale est: Deus vult omnes homines salvari, & ad veritatis agnitionem pervenire: Ergo neminem absoluto ac antecedente decreto à salute rejecit. Consequentia argumenti hujus evidens est: Ergo restat antecedens solummodò probandum. Id autem variis comprobamus Scripturæ testimoniis.

Occurritur exceptioni primæ.

II. Primum legimus *Ezech.* XVIII. 32. *Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus; revertimini & vivite.* Cui consonat *cap.* XXXIII. 11. *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius à viâ suâ, & vivat: Convertimini à viis vestris pessimis, & quare moriemini domus Israel?* Excipiunt; in textu non esse *nolo mortem impii*, quasi Deus eam planè nolit; sed vocem Hebræam חפץ, quæ significat *delector*: volumus autem quædam, quibus non delectamur, ut ægrotus amarum poculum, ut sanitatem recuperet. Resp. 1. Nulla est justa ratio interpretationem quæ semper obtinuit rejiciendi; quia licet significet propriè velle cum delectatione, tamen & propriè velle significat: omnes enim liberæ volitiones cum delectatione sunt. 2. Licet versio hæc concedatur, male tamen exinde infertur, Deum, quamvis non delectetur morte impii, eam tamen velle: Posset quippe eodem modo ex *Psal.* v. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, ubi eadem vox חפץ legitur, concludi, Deum non quidem iniquitate delectari, sed eam tamen velle: quo nihil absurdius. 3. Si Deus ne quidem morte impii in impietate suâ morientis delectatur, multò minus decrevit (quod sine delectatione fieri nequit, quia decretum Dei est ejus εὐδοκία) maximam humani generis partem ex mero beneplacito, sine ullo ad infidelitatem aut impietatem respectu, à salute æternâ rejicere. Neque valet exceptio, Deum velle hanc rejectionem, non quatenus est perditio creaturæ, sed medium illustrandæ gloriæ suæ: uti ægrotus amarum poculum, ut sanitatis recuperandæ medium: Quia ægrotus necessitate compulsus, nullo sibi occurrente alio medio, illud quod alias durum ac ingratum est amplectitur, majoris boni obtinendi spe: Deus vero pro puro beneplacito creaturæ miseriam eligit: neutiquam ergo dici potest, juxta hanc sententiam, ipsum illâ non delectari.

Et secunda.

III. Alii excipiunt, Deum non velle mortem impii resipiscentis. Resp. Verum hoc quidem esse; sed 1. non quadrat in hunc textum: quia dicit Deus non tantum, nolo mortem impii, sed & *cap.* XVIII. 32. *Nolo mortem morientis;* id est, impii in impietate suâ morientis, & sic æternam mortem, ut impietatis suæ pœnam, in se accersentis. 2. Cum velint nullum resipiscere nisi electum, admodum inconveniens est, Deum introducere vehementissimè asserentem & tantum non jurantem, se eorum hominum, qui absoluto decreto jam ab æterno à se electi sunt, quique proinde nullo modo perire possunt, quique necessariò resipiscunt, mortem nolle. Quibus adde, nisi generalis hæc sit obtestatio, omnes respiciens peccatores, non bene cum illâ cohærebit sequens adhortatio; *Convertimini*, &c. *quare moriemini domus Israel?* Nam causa manifesta est, eos mori & non converti, quos Deus rejecit, ac proinde ut converterentur & ex morte liberarentur noluit. Dices. Si Deus impii mortem non vult, eam impediret; est enim omnipotens. Resp. Non semper adhibet Deus omnipotentiam ad impediendum quod non vult: in impediendis iis, quæ à liberâ hominum inobedientiâ dependent, utitur mediis libertatem hominis non destruentibus, præceptis, adhortationibus, promissis, minis, Spiritus sui auxilio; quæ manifesta indicia sunt, Deum impii mortem nolle: Si tamen hæc omnia respuat, ejus mortem tandem justè vult, voluntate nimirum consequente; vitam aut conversionem voluit voluntate antecedente.

2. Ex 1 Timoth. II. 4. Occurritur exceptioni prima.

IV. Alter locus est 1 *Tim.* II. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Ad hunc locum excipiunt 1. Non loqui hic Apostolum de singulis generum, sed de generibus singulorum: perinde uti exceperunt ad loca, in quibus dicitur Christum pro omnibus esse mortuum. Sed quoniam de mortis Christi universalitate agentes hanc exceptionem sufficienter refutavimus, necesse non est, ut ibi dicta hic repetamus. Unum addimus: nec loci hujus circumstantias, etiamsi alibi hæc explicatio valeret, eam admittere: jubet enim Apostolus *vers.* 1. ut preces ad Deum fundamus pro omnibus, hac adhibitâ ratione, quod Deus velit omnes salvos fieri; non jubet autem Deus orare pro generibus singulorum, sed pro singulis generum; quia sic incerti redderentur fideles pro quibus orare deberent, possentque tantum pro generibus hominum diversis orare: ex gr: Deus vult ut oremus pro Magistratibus, &c. si illud tantum de genere Magistratus intelligendum est, exinde fidelis certus esse nequit, se obligatum orare pro Magistratu cujus imperio subest: non enim sequitur; Deus aliquos ex Magistratibus vult salvos, ergo & illum cujus imperio ego subjectus sum. Ergo sequitur, quia Deus vult, ut pro singulis hominibus oremus, etiam Deum non tantum genera singulorum, sed & singula generum velle salva. Dices. Si pro singulis orandum ergo, & pro mortuis; quod absurdum. Resp. Inepta admo-

admodum est objectio : nam 1. Apostolus tantum agit de vivis. 2. In ipsos retorqueri potest : si enim pro omnibus generibus orandum est, etiam pro generibus mortuorum : quam consequentiam ipsi dissolventes, propriam dissolvent. His adde tertiam rationem : quod juxta hanc exceptionem Deus rectius dici posset, velle omnes homines damnari : nam cum ex omnibus hominum generibus multò plures damnatos velit, quam salvos, denominatio rectius fiet à majore parte, quàm à minore : atqui hoc est absurdum, & à phrasi Scripturæ Sacræ planè abhorrens.

Et secunda. V. Alii dicunt, Deum voluntate præcepti velle ut omnes homines salventur, & ad agnitionem veritatis perveniant : non autem voluntate beneplaciti : Sed cum illam distinctionem, utpotè duas in Deo contrarias statuentem voluntates, quarum unâ velit, quod alterâ nolit, sufficienter refutaverimus, nihil est necesse illi refutandæ nunc inhærere. Restat ergo ut dicamus, Deum velle ut omnes ad veritatis cognitionem perveniant, quia omnibus dat media sufficientia quibus eò pervenire, atque ita salutem consequi possint. Dices. Non tamen omnibus curat prædicari Christum, qui est unicum medium ad salutem perveniendi. Resp. Imo verò Apostolos in omnem mundum misit, cum mandato Christum omnibus omninò hominibus annuntiandi : qui & fideliter munere suo functi sunt, *Coloss.* 1. 28. Scripturam, voluntatem suam plenissimè continentem, ut sufficiens ad salutem perveniendi medium, hominibus reliquit ; & ministerium instituit, ut continuò verbum Euangelii ad omnes homines propagetur : perinde atque Magistratus edictum promulgans, omnes ad illud audiendum campanæ sonitu convocat, & ubique illud affigi curat, ut ab omnibus legatur ; si qui ignorantes sint, propriâ culpâ ignorantes sunt : voluntas interim Magistratus est, ut ab omnibus cognoscatur. Sufficit autem nobis, ad absolutum reprobationis decretum evertendum, ostendisse, Deum omnium, quibus verbum annuntiatur, salutem velle ; quo pacto autem & eorum qui verbo carent salutem velit, antea diximus.

3. Ex *Rom.* XI. 32. VI. Tertius locus est *Rom.* XI. 32. *Conclusit Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereatur.* In hoc loco nullas restrictiones, quas aliis textibus applicare volunt, locum habere posse, oppositionis ratio docet ; omnes enim quorum Deus miseretur, opponuntur omnibus quos in infidelitate conclusit. Sicut verò omnes, nemine excepto, in infidelitate conclusit, uti ipsi urgent ; ita etiam, juxta rationem oppositionis, omnium, nemine excepto, miseretur.

4. Ex 2. *Pet.* III. 9. VII. Quartus locus est 2 *Pet.* III. 9. *Non tardat Dominus promissionem, sed patiens est erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam venire.* Excipiunt, Petrum agere de solis electis : idque liquere ex pronomine *nos*, quo utitur. Resp. 1. Pronomine *nos* denotare Apostolum omnes homines ; moris enim est Apostolis uti primâ personâ plurali, ut sese communi hominum sorti includant : hoc sensu sæpissimè pronomen *nos* accipitur : videantur inter alia 1 *Cor.* VIII. 8. 2 *Tim.* II. 12. *Hebr.* II. 3. XII. 25. 2. Si aliquam restrictionem admittamus, ea arctius restringi non potest, quàm ad eos ad quos Petrus scribit : scribit autem ad totam Ecclesiam, in quâ mali bonis permixti vivunt. 3. Nec admissâ hac restrictione ; quicquam proficient ; nam non dicit Petrus, quod Deus nolit ullos ex nobis perire ; quod si diceretur, speciem quandam habere posset exceptio ; sed simpliciter, *nolens ullos perire.* 4. Si id tantum accipiendum sit de electis, nulla locum habere potest Dei longanimitas, quam hic tantoperè deprædicat Petrus. Non enim Deus eam exercere potest erga electos, nec erga reprobos. Non erga electos : Quia eorum resipiscentiam virtute insuperabili efficere ipse vult ; & ipso potentiam hanc adhibente necessariò statim convertuntur : non verò est longanimitas, differre actionem cujus virtute resipiscentia necessariò existit ; sed differre pœnam, ut homo statum in quo est emendet, & sic pœnam, quæ ob peccata ipsum manebat, evadat : quod in absolutè electos non quadrat. Nec propter electos, ne aliqui ex illis pereant, longanimitate opus est : quia nulli ex illis perire possunt. Dices. Imo electi aliquando in graves lapsus incidunt, ut David & Petrus, & cum quotidianis peccatis conflictantur. Resp. 1. Docent illi, Deum nolle, ut in hoc sæculo à lapsibus illis sint immunes, ne sc. insolescant, sed ad mortem usque iis implicentur : non ergo est longanimitas, exspectare ut à lapsibus libereris, à quibus ille qui exspectat te liberari non vult. Imo potius ob electos tum dies judicii esset accelerandus, ut brevi à lapsibus illis liberentur, & in libertatem filiorum Dei introducantur. 2. Non dicit Petrus, Deum velle, ut majores in resipiscentiâ progressus faciant, sed ut ad pœnitentiam tendant, & sic salventur : & quoniam ideo Deus ultimi judicii diem differt, certum est, ob quos differt, eô esse in statu, in quo si opprimantur, perituri sunt. Quod in absolutè electos non quadrat. Sed nec reproborum respectu Deus longanimitate uti dici potest : illorum enim condemnatio fixa est & irrevocabilis : nec pœnitentiam quam Deus nunquam in illis efficere decrevit, cum longanimitate exspectare dici potest. Imo dicunt, longanimiter exspectat, quia reprobos non statim in exitium præcipitat. Sed verò, sola pœnæ dilatio non est longanimitas, nisi

pro ſcopo habeat reſipiſcentiam illius erga quem adhibetur, & per conſequens liberationem plenariam a pœnâ: alias tantum pœnæ dilatio eſt: ut judicis erga facinoroſum, quem certæ pœnæ adjudicatum ad tempus carceri incluſum ſervat, donec eum ſtatuto die ad pœnam educat. Longanimitas autem Dei homines ad pœnitentiam invitat, *Rom.* 11. 4. & hic adhiberi dicitur, ne ulli pereant.

CAPUT VI.

Doctrinam de abſolutâ Reprobatione pugnare cum Dei Sanctitate, Juſtitiâ, Sinceritate, Sapientiâ, & Amore.

I. TErtium argumentum principale eſt, quod doctrina de abſolutâ Reprobatione gloriæ Dei eſt adverſa, utpote pugnans cum variis ipſius attributis, nim: Sanctitate, Juſtitiâ, Sinceritate, Sapientiâ, Amore ſeu φιλανθρωπίᾳ.

Doctrina de abſoluta reprobatione pugnat cum Dei Sanctitate.

II. Ac primò quidem cum Dei Sanctitate: Quia ſtatuit Deum autorem peccati. Idque evidens eſt, non tantum per ſententiam Supralapſariorum, ſed & Infralapſariorum. De Supralapſariis manifeſtum eſt: Statuunt quippe Deum antequam hominem condere decreviſſet, decreviſſe ejus exitium, & ut illud juſtè ei infligere poſſet, decreviſſe ut homo in peccatum laberetur, quod eſt medium reprobos inducendi in deſtinatum exitium. Ita *Sanchius de Nat: Dei, lib.* v. *cap.* 2. *pag.* 744. *Non dubitamus confiteri, immutabili reprobatione neceſſitatem peccandi, & quidem ſine reſipiſcentiâ ad mortem uſque peccandi, eoque & æternas pœnas dandi, reprobis incumbere.* Sive itaque peccatum dicatur exiſtere per decretum Dei effectivum, ſive permiſſivum, perinde eſt: quia ex vi decreti de fine, etiam decretum de medio ad finem perveniendi exiſtit, illiuſque executio eſt neceſſaria: Poſito itaque hoc decreto, in hominis poteſtate non eſt peccatum omittere; ſed homo per Dei decretum determinatur ad peccandum: quod ſufficit, ut Deus conſtituatur auctor peccati. Sed nec obſcurum eſt de Infralapſariis: Quamvis enim non ſtatuant Deum peccatum decreviſſe ut medium perveniendi ad finem ſuum; docent nihilominus, Adamum ex decreto divino neceſſariò lapſum in peccatum, ex quo poſtea omnia peccata, totiuſque generis humani corruptio neceſſariò ſecuta eſt: Quod eſt cum Supralapſariis Deum peccati autorem conſtituere. Diſtinguere hic inter actum, illiuſque vitioſitatem, ineptum eſt: cum peccatum non ut actus, ſed ut actus vitioſus hominem idoneum Electionis ex miſericordiâ, & Reprobationis ex juſtitiâ objectum faciat. Secundò: Utrique docent, Deum peccatum illud Adami omnibus ipſius poſteris imputare, ex illâque imputatione ſequi neceſſitatem peccandi: Ergo Deus hac ſuâ imputatione omnium quæ eam conſequuntur peccatorum auctor eſt. Sed excipiunt; noſtrum illud eſſe peccatum, noſque in Adamo peccantes illam in nos corruptionem derivaſſe. Reſp. Noſtrum peccatum eſſe non potuit, niſi per imputationem divinam; utpote qui, cum peccaret Adamus, nondum eramus: non enim eſt dependentia naturalis, ut parentum actiones etiam filiorum ſint: alias non minus Adami reſipiſcentia, quam peccatum, poſterorum eſſet, omneſque parentum tam malæ quàm bonæ actiones, etiam filiorum actiones eſſent; quod abſurdum. Ergo eſt ab imputatione divinâ. Deus ergo imputatione ſuâ auctor eſt quod homines adeo corrupti naſcantur, ut aliud non poſſint niſi peccare. At quid fœdius, quid Deo magis indignum, quàm eum peccati, Sanctitati ejus ſummoperè adverſi, quod ſeverè prohibet, ſeque æternis inferorum cruciatibus puniturum minatur, conſtituere autorem? Sanè id adeo horrendum eſt, ut vel unica hæc conſideratio omnes gloriæ divinæ ſtudioſos ab hac ſententiâ deterrere debeat.

Et cum Juſtitia Dei.

III. Secundò. Non minus repugnat Juſtiæ divinæ: 1. Quia ſtatuitur Deus homines reprobaſſe, conſideratos ut innocentes, uti fit à Supralapſariis: aut quos ipſe ex mero voluntatis beneplacito nihil tale commeritos redditurus erat nocentes; uti fit à Sublapſariis: At utrumque ab omni juſtitiæ ratione eſt alienum. Innocentem deſtinare ad æternum exitium, ultra limites eſt juris divini, quod ipſâ naturæ divinæ rectitudine circumſcriptum eſt; uti antea fuſius oſtenſum. Ita creatio non beneficium eſſet, ſed ſummum maleficium: præſtat quippe non eſſe, quàm in æternum ſummè miſerum eſſe. Licet itaque creatio in ſe ſpectata ſummum ſit beneficium, utpote eſſe conferens creaturæ; tamen conſiderata ut medium hominem deducendi ad æternum exitium, omnem boni rationem amittit, ſummumque eſt maleficium: Sicuti enim finis, reſpectu intendentis, bonus eſt, mediiſque bonitatem conciliat; ita etiam reſpectu ejus cui intenditur, ſi ſit malus, malitiam mediis conciliat: hoc eſt; ſi cui deſtinatus ſit miſer exitus, etiam omnia quæ ad exitum illum ducunt, licet in ſe ſpectata bona ſint, rationem miſeriæ habent, quatenus ut media conſiderantur ad maximam miſeriam ducentia. Ita homo ab omni cultus divini, quo Deo tanquam creatori ac benefactori obſtrictus eſt, obligatione eſſet ſolutus: nullo enim beneficio, quod verè rationem beneficii habet, à Deo affectus, ſed creatus ut æternum miſer ſit, neque Deo obligatus eſſe potuit: Cum omnis obligatio nitatur beneficiis collatis, aut ſaltem conferendis. Nam quod quidam ajunt, reprobos etiam in mediis ignis infernalis doloribus obligatos

eſſe

esse Deo gratias agendi, nomenque Dei celebrandi, eò quod ipsos gloriæ suæ instrumenta esse voluerit, ab omni ratione alienum est. Nec minus à justitiæ ratione alienum est, homines reprobare, qui non suâ voluntate, sed Dei determinatione facti sunt nocentes. Non enim propriè nocentes esse possunt, qui non habuerunt potestatem peccatum evitandi: propriè nocens is est, cujus in potestate cum fuerit peccatum evitare, illud liberâ ac evitabili culpa maluit eligere. Injustitia est summa, punire ob peccatum quod tuo impulsu ac occultâ directione commissum est. Si autem punitio sit injusta, etiam destinatio ad pœnam est injusta; eadem enim injustitiæ ratio est in destinatione ad pœnam, quæ in ipsâ punitione.

Deus in prædestinatione agit, ut Judex.

IV. Excipiunt: Deum in negotio Prædestinationis non agere ut judicem, sed ut absolutum Dominum. Resp. 1. Dominium Dei à justitiâ separari non debet, nec potest: dominium quippe ejus semper dirigitur justitiâ; & præsertim quando de æternâ hominum condemnatione, pœnâ omnium acerbissimâ, agitur, qualitas judicis à qualitate domini separari non debet. 2. Ostendit Deus, se non ut absolutum dominum, sed ut judicem nobiscum agere velle: quia ut dominus justus, & judex totius universi, præscripsit leges, præmiis & pœnis sancitas, secundum quas se judicium velle exercere declaravit: adeo ut omnes illius actus, æternam hominum perditionem concernentes, sint judiciales; unde & ipsa illa pœna condemnatio vocatur. Dices. Ipsa condemnatio quidem actus Dei judicialis est, non autem reprobatio: quia arbitrii tantum est divini, quosnam reprobare velit pro absoluto suo beneplacito. Resp. Si condemnatio sit actus judicialis, etiam reprobationem actum esse judicialem necesse est: concipi enim nequit, punitionem ipsam esse actum judicialem, destinationem autem ad pœnam non. Dices. Reprobatio non est destinatio ad pœnam, sed nuda præteritio, seu non electio ad gloriam. Resp. 1. Illud dici non posse ab iis, qui expresè contendunt, reprobationem esse destinationem ad exitium æternum, ut Calvinus, Reza, Withakerus, aliique. 2. Licet alii mollioribus utantur verbis, reverâ tamen cum prioribus conveniunt. Quid enim est illa præteritio? an est nuda omnis actionis divinæ negatio? an nihil de illis ita præteritis Deus determinavit? Sanè non id audebunt affirmare. Cum ergo electi destinati sint ad vitam æternam, dicant ad quid illi non electi, seu præteriti, destinati sint? Sanè ad alium finem dicere nequeunt, quàm ad æternum exitium. Et sive ingenuam hanc confessionem declinent, sive id fateantur, illud tamen concedant necesse est, æternam reproborum damnationem non minus necessariò præteritionem, quàm positivam ad exitium destinationem consequi: hos enim illius actus constituunt, efficacem peccati primi permissionem, illiusque peccati imputationem, non redemtionem, non vocationem, saltem non efficacem vocationem, non dationem fidei, peccati permissionem & derelictionem in eo, & peccatorum non remissionem. Quæ omnia causa inevitabilis damnationis sunt.

V. Dices. Duos in reprobatione actus esse distinguendos, quorum unus est de fine, alter de mediis ad finem ducentibus. Prior est destinatio hominis ad exercitium justitiæ divinæ; ita ut finis Dei propriè non sit perditio creaturæ, sed manifestatio justitiæ Dei, quæ in meritâ creaturæ perditione elucet. Alter est destinatio ejus ad damnationem. Prior est actus dominii; posterior actus judicialis. Resp. 1. Exceptio hæc frivola est & inepta. Deus enim, qui gloriæ suæ manifestationem intendit tanquam ultimum finem, etiam (juxta ipsos) creaturæ perditionem destinavit, ad finem illum obtinendum: illud autem medium fini isti connexum est, sine ullâ intercedente actione hominis. Si itaque destinatio ad damnationem sit actio Dei judicialis, concipi nequit, quâ ratione non & destinatio ad exercitium justitiæ, quod in actuali creaturæ damnatione consistit, non sit actus judicialis. 2. Nec concipi potest, quomodo Justitia Dei manifestari possit per actum non justitiæ, sed dominii. Fatemur, actum dominii etiam posse esse actum justitiæ divinæ, atque ita per eundem non tantum dominium, sed & justitiam Dei demonstrari: sed ut justitia divina manifestetur per actum, qui non est justitiæ, sed privativè dominii actus, impossibile est. 3. Si destinatio ad exercitium justitiæ non sit actus justitiæ sed dominii, nec etiam destinatio ad exitium, quæ necessarium est consequens destinationis ad exercitium justitiæ, actus justitiæ esse potest: quia Deus hominem ad damnationem destinat, in cujus perditione jam ante destinavit gloriam justitiæ suæ manifestare, & ex cujus decreti vi hominem in peccatum, & per consequens exitium incidere, planè necessarium est: adeo ut non tantum creaturæ perditio, sed & omnes perditionis causæ, à primo decreto dependeant. Hominem autem damnare, cujus perditionem, causasque perditionis ipse Deus destinavit, non magis actus justitiæ est, quàm creaturam ad justitiæ suæ exercitium destinare. Justitia enim rationem habet præmii & pœnæ, ob virtutes vel scelera, propriâ ac liberâ voluntate commissa, infligendæ. Imo hac ratione hominum reproborum conditio miserior redditur, quod cum absque culpæ respectu ad perditionem sint destinati, postea, ut justè sc. damnentur, ad peccatum destinentur, innocentiæque solatium ipsis eripiatur. Adeo ut ex omnibus

Occurritur exceptioni.

hiſce manifeſtum ſit, abſolutæ Reprobationis decretum cum Juſtitiâ divinâ nullatenus conciliari poſſe.

Alia ratione cum juſtitia Dei pugnare oſtenditur.

VI. Secundò. Cum juſtitiâ divinâ pugnat; quia per illud decretum ſtatuitur Deus à reprobis ſub æternæ condemnationis commination exigere fidem & obedientiam, ad quam præſtandam ipſe eis vires abſtulit, aut non dare decrevit. Atqui hoc ab omni juſtitiæ ratione alienum eſt: Nemo enim, ut natura docet, ad impoſſibile obligatur: multò minus ob illud non præſtitum ſe æternæ pœnæ reum facere poteſt: maximæ enim ac graviſſimæ pœnæ reatus requirit potentiam ac vires, quibus te à reatu immunem conſervare poſſis. Neceſſitas à culpâ, ac proinde à reatu abſolvit. Dices: Deus nemini eſt debitor: licet homo viribus ad ſibi obſequium præſtandum careat, non ideo Deus jure ſuo obſequium exigendi excidit: Sic creditor jus ſuum non amittit etſi debitor ſolvendo non ſit. Reſp. 1. Deum quidem nulli eſſe debitorem; ſed tamen à juſtitiæ & æquitatis limitibus diſcedere non poſſe: non autem æquitas permittit ac juſtitia, ut homo puniatur, ob non præſtitum officium, ſibi ob virium defectum planè impoſſibile. 2. Multò minus permittit juſtitia, ut officium exigatur ab eo, quem ipſe impotentem ad officium præſtandum reddidiſti: Ita ſi creditor debitorem facultate ſibi ſolvendi ſpoliavit, juſtè amplius debitum ab ipſo exigere nequit. Dices. In Adamo Deum omnibus vires ad Euangelio credendum dediſſe: ſed omnes homines eas in Adamo, cum peccaret, amiſiſſe. Reſp. 1. Deum Adamo, & in Adamo omnibus hominibus vires Euangelio credendi dediſſe, nuſquam Scriptura docet: nec etiam ipſorum Theologia patitur: quoniam in ſtatu integritatis Adamus Euangelio credere non tenebatur: fides enim Euangelio præſtita præſupponit nos eſſe peccatores, & gratiâ Dei à peccatis liberatos, & in ſtatum ſalutis reſtitutos: Quod ſanè Adamus adhuc integer & nondum peccator credere non potuit. An itaque credibile eſt, Deum Adamo vires, quibus non indigebat, dediſſe, poſteris verò, qui illis maximè indigebant, denegaſſe? Id ab omni juſtitiæ & æquitatis ratione alienum foret. 2. Cum Adamus per determinationem divinam neceſſariò in peccatum lapſus ſit, illudque peccatum, non naturali dependentiâ, ſed ſolâ imputatione divinâ in poſteros ſit derivatum, ſanè nec Adamus, nec ullus poſterorum, propriâ culpâ vires illas amiſerunt; ſed Deus actione ſuâ, Adamum quidem efficaci determinatione ad peccatum, poſteros verò peccati illius imputatione, viribus illis ſpoliavit. Quo jure itaque exigere poteſt, ut præſtent obſequium, quod per virium illarum ablationem ipſe Deus impoſſibile ipſis reddidit? 3. Deus Adamo vires in Chriſtum credendi reſtituiſſe creditur, cum promiſit ipſi ſemen mulieris, caput ſerpentis contriturum: Cum autem ipſe Adam propriè nocens (ſi in tranſgreſſione per Dei determinationem neceſſariâ ulla ſit Adami culpa) vires à Deo recuperaverit: quâ juſtitiæ ſpecie illæ denegantur poſteris, qui neutiquam peccato iſti conſenſerunt, & aliquot poſt demum ſæculis nati ſunt? Id eſſet ſonti gratiam facere, inſontes autem punire: Quod poſtremum ab omni juſtitiæ ratione alienum eſt. Perinde ac ſi quis patre noxio præterito inſontes liberos vellet punire: aut ab innoxiis poſteris exigeret magnam pecuniæ vim, quam ipſorum pater poſſederat, & quâ ob commiſſum crimen jam ante ipſorum nativitatem ſpoliatus fuerat.

Et cum Sinceritate Dei.

VII. Maximè verò repugnat Sinceritati divinæ totum hoc abſolutæ Prædeſtinationis decretum. Poſitâ quippe abſolutâ ejuſmodi Electione ac Reprobatione, omnis Dei actio, quâ circa homines verſatur, poſtulando fidem ac obedientiam, poſtulatumque illud vitæ æternæ promiſſo, ac condemnationis æternæ comminatione ſanciendo, hiſtrionica redditur, & ſimulatoria: Imo omnia quæ Deus circa homines decernit & operatur. Nonne enim merè hiſtrionia eſt, Deum velle ac decernere ut homo miſer fiat, ut poſtea in eô ex miſeria liberando miſericordiæ ſuæ, & in miſeriâ relinquendo juſtitiæ gloriam oſtendat? Homini gratiam dare ad legem præſtandum, eandemque illi lege latâ eripere, aut non continuare, ut ita in peccatum incidat? Velle ut homo peccet, ut habeat cui peccatum remittere poſſit?

In præceptis divinis, reſpectu tam Electorum.

VIII. Sed potiſſimum illa ſpectatur in præceptis, promiſſis ac comminationibus divinis, tam reſpectu electorum, quàm reproborum. Electorum quidem: 1. Quia obedientiam ab illis exigit tanquam officium, quam ipſis planè præſtitu impoſſibilem novit, & quam ipſe potentiâ inſuperabili in illis effecturus eſt. 2. Quia ipſis, niſi obediant, comminatur mortem æternam; in quam ipſos impoſſibile eſt incidere, quoniam æterno ac irrevocabili decreto ipſis ſalutem deſtinavit. 3. Quia quod ipſe in illis virtute inſuperabili operatur, habet pro officio ab illis præſtito, quo lætatur, ob quod eos laudat, præmio ac honore dignos judicat, & in fine ſæculorum vitâ æternâ, tanquam officii bene ac fideliter præſtiti præmio, remuneraturus eſt. Hæc quippe omnia nil niſi hiſtrionia ſunt, quâ Deus videri vult hominibus adſcribere, quod ipſe in iis operatur, & quando proprium ſuum opus coronat, opus hominis coronare ac remunerari videri vult.

Quàm reproborum.

IX. Reproborum verò reſpectu hiſtrionia hæc & ſimulatio multò eſt manifeſtior: 1. Quia ſtatuitur Deus obedientiam præſcribere illis, quos obedire non vult, quibuſque

busque vires ad obediendum requisitas non dare absoluto decreto constituit. 2. Quod vitam æternam offerat & promittat iis, quos absoluto ac irrevocabili decreto à salute rejecit, quibusque vitam æternam dare non vult. 3. Quod ex hisce consequitur; quod salutem ac vitam æternam iis offerat sub conditione ipsis impossibili, quamque nunquam ipsis possibilem esse vult: quod reverâ est salutem negare, cum videri vis ipsam quam maximè offerre: promissio enim sub conditione impossibili æquipollet negationi. 4. Quod oret, obtestetur, irascatur, doleat, quando officium non præstant, quos officium præstare non vult, quosque corruptione originariâ infectos nasci vult, per quam ad officium præstandum prorsus impotentes sunt. 5. Tandem quod illos ut contumaces ac rebelles igni æterno, tanquam rebellionis merito supplicio, adjudicet, quos, antequam rebelles erant, ex mero beneplacito jam exitio isti adscripserat, quosque ita condidit, ut nihil aliud nisi legibus divinis rebellare possent. Quæ omnia quomodo Deum à turpissimâ simulatione & hypocrisi vindicare queant, equidem non video.

Responsio ad exceptionem primam.

X. Ut autem fœdam hanc labem à Deo amoliantur, varia excipiunt. Ac primò quidem, Deum per mandata non testari quid homines facere velit, sed tantum quid facere teneantur; quoniam mandatis divinis non continetur vera ejus voluntas, sed decretis. Resp. 1. Hanc exceptionem nostram accusationem confirmare; Quis enim, quando Deus quid adhibitis maximis promissis ac gravissimis commination ibus jubet, non colligat Deum id vellè? aut quodnam majus aut evidentius producetur argumentum seriæ voluntatis? Cum itaque Deus contrarium ejus quod præcipit, & quidem adeo seriò, vult, nonne simulatorie cum hominibus agere dicendus est? 2. Si Deus non velit ut reprobi faciant quæ ipse præcipit, concipi nequit, quomodo dicantur non feciſſe voluntatem Dei, qui præcepta ejus negligunt; sicut de iis dicitur *Luc.* XII. 47. Verum est, non faciunt quidem quod Deus præcipit; sed tamen juxta sententiam hanc, voluntatem Dei impleverunt. 3. Nec voluntas Dei erit regula officii reproborum; non decernens, quia illa est arcana & eos latet: non præcipiens; quia illa non est verè voluntas Dei, sed tantum κατα χρησιν juxta eos voluntas vocatur: & voluntas non est, nisi respectu electorum. Adde, quod ita in Deo duæ contrariæ statuantur voluntates, quarum unâ velit, quod alterâ nolit; &, quod maximè horrendum est, omnia, etiam gravissima scelera ac peccata, fiant secundum voluntatem Dei verè ac propriè sic dictam. Tandem ex præceptis liquere nequit, quid reprobi facere teneantur; non enim tenentur facere contrarium ejus quod Deus decrevit, alias oporteret eos Deo fortiores esse: nemo enim ad impossibile obligatur.

Ad secundam.

XI. Excipiunt secundò. Deum salutem offerre nullis nisi credituris. At reprobi credituri non sunt. Resp. 1. Deum omnibus, quibus verbum prædicari curat, salutem & vitam æternam promittere, dummodò credant: *Marc.* XVI. 16. *Joan.* III. 16. & alibi plurimis in locis. Dices. At reprobi non sunt credituri, ergo iis salutem non offert. Resp. 1. Imo offert sub conditione fidei, & hac oblatione ipsos ad fidem invitat, ut ita per fidem salutem consequantur. 2. Si ipsis salutem non offert, nec eam possunt respuere; nemo enim beneficium sibi non oblatum respuere potest: At contra dicitur, quod qui non credunt, & voci divinæ non obtemperant, *consilium Dei erga se spernant*, *Luc.* VII. 30. *consilium Dei despiciant*, *Proverb.* I. 25. Deo ipsos congregare volente *congregari nolint*, *Matth.* XXIII. 37. quod Dominum, qui ad ipsos tanquam ad propria venerit, *non receperint*, *Joan.* I. 11. quod noluerint Dominum *super se regnare*, *Luc.* XIX. 27. quod *rejiciant verbum Dei*, *seque indignos judicent vitâ æternâ*, *Act.* XIII. 46. Imo omnes qui pereunt Scriptura vocat non tantum *rebelles*, sed & *stultos*; *Proverb.* I. 22. 24, 25. *Jer.* IV. 22. VIII. 9. *Ose.* VII. 11. *Matth.* VII. 26. Stultus autem non est, qui bonum sibi non oblatum respuit. Dices: Stultus est, quia miseriam suam non sentit. Resp. Scriptura eos stultos vocat, quia in miseriâ manere malunt, quàm ex eâ emergere; at posito hoc decreto ex miseriâ emergere nequeunt. Tandem, qui pereunt ideo perire dicuntur, quia non credunt; adeo ut incredulitas causa eorum damnationis sit, *Joan.* III. 18. potuerunt ergo per fidem damnationem evitare.

Ad tertiam.

XII. Excipiunt tertiò. Nullas offerri reprobis vitæ æternæ promissiones, sed quando Deus illis prædicat, Resipiscite & convertimini ut deleantur peccata vestra, aut, Qui crediderit salvabitur, non esse promissiones divinas de vitâ æternâ; sed nudas tantum enuntiationes, quibus Deus significat remissionem peccatorum cum resipiscentiâ, & vitam æternam cum fide in Jesum Christum ex decreto suo esse connexam. Resp. Aut exceptionem hanc esse nugatoriam, aut Dei promissis injuriam. Nugatoriam: quia ejusmodi enuntiationes, quibus salus cum fide conjuncta esse enuntiatur, à summo legislatore, fidem ac obedientiam præscribente, prolatæ, reverâ sunt promissiones, & æquipollent isti, crede, & dabo tibi vitam æternam. 2. Si nolint æquipollere; injuria est hæc exceptio promissionibus divinis: facit enim Deum, vitæ æternæ promissio homines ad fidem invitantem, tantum nudè afferentem, quæ connexio sit inter fidem & salu-

ſalutem; & quoniam fide ipſos donare non vult, etiam reverâ ſalutem iis, quibus eam verbo offert, denegantem: quod ab omni ſinceritate alienum eſt. 3. Exinde, ut & ex præcedentibus objectionibus, ſequetur, verbum Euangelii reprobis prædicari nullo ipſorum bono; imo non niſi ipſorum malo, ut ſalutem ſibi non oblatam reſpuentes, gravioris peccati & pœnæ ſeverioris ſe reos faciant: Quod eſt verbum vitæ & ſalutis tranſmutare in verbum mortis & condemnationis. Excipiunt. Poſſunt reprobi ex prædicatione verbi eò uſque provehi quoad externam vitæ reformationem, & naturalis ſuæ corruptionis inhibitionem, ut mitius puniantur. Reſp. 1. Tota ergo verbi efficacia circa reprobos ulterius nihil efficere poteſt, quàm ut eos faciat hypocritas, qui externis tantum factis pietatem teſtantur, animo autem ſint impii & à Deo alieni: quæ ergo cauſa ut mitius puniantur? 2. Si id tantum circa reprobos efficere poteſt prædicatio verbi, ut mitius puniantur, ergo eos planè à pœnâ liberare nequit, & quidem à pœnâ tam horrendâ, cujus gradus minimus totius creationis beneficium longè exſuperat: Quomodo ergo Deus à ſimulatione excuſari poteſt, qui in verbo & plenariam à pœnâ liberationem, & vitæ æternæ præmium offert? Ne jam dicamus, injurium eſſe verbo divino, illi majorem non adſcribere virtutem, quàm ut externos tantum actus moderetur, & minorem tantum pœnæ gradum in inferno procurare poſſit.

Ad quartam. XIII. Alii excipiunt, reprobos per ſe non eſſe objectum ſalutaris vocationis, ſed tantum per accidens, quia mixti ſunt electis. Reſp. 1. Hoc eſt omnem divinæ vocationis certitudinem in dubium vocare: Cum enim, juxta ipſos, nemo niſi ex fide de electione ſuâ certus eſſe poſſit, neceſſe eſt, ut quando primum verbum Euangelii prædicari audit, incertus ſit, utrum Deus, qui illô nullos niſi electos vocat, ſe eô vocatum velit; & an non per accidens, quatenus aliis permixtus vivit, verbum ipſi prædicetur. 2. Si promiſſa Euangelii ad reprobos non pertinent, nec etiam mandata; quia inter illa, ipſis fatentibus, eſt neceſſarius & indiſſolubilis nexus: Ergo nec mandata reſpuere poſſunt, nec ea reſpuentes inobedientes ſunt. Dices. An non licet Deo pœnitentiam exigere, tanquam rem ſibi debitam? Reſp. 1. Omninò, niſi ipſe actione ſuâ eam homini impoſſibilem reddiderit; id enim, uti vidimus, à juſtitiæ ratione eſt alienum. 2. Licet juſtè Deus pœnitentiam exigere poſſet, Sinceritas tamen ipſius non permittit, pœnitentiam exigere ab eo, quem eam præſtare non vult; neque ſub conditione pœnitentiæ ſalutem offerre illi, cui eam nunquam dare jam ante decrevit.

Ad quintam. XIV. Alii excipiunt: Quod miniſtri verbum Euangelii prædicantes reprobis quidem ſalutem offerant, Deus verò non, ſed ſolis electis. Reſp. 1. Quod miniſtri faciunt, nomine Dei faciunt; Dominus quippe Apoſtolos in totum mundum miſit, cum mandato hominibus fidem præſcribendi, & vitam æternam, ſi credant, promittendi: Sic præcipit Dominus *Marc.* XVI. 16. *Euntes in mundum univerſum prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit ſalvabitur; qui verò non crediderit, condemnabitur;* Unde & *Act.* XVII. 30. Paulus dicit, *Deum nunc omnibus hominibus ubique annuntiare ut pœnitentiam agant:* quod tantum de annuntiatione per Apoſtolos factâ intelligi poteſt, qui nomine Dei legatione funguntur, ideoque ipſos homines orantibus, tantundem eſt atque ſi ipſe Deus per illos oret, 2 *Cor.* V. 20. 2. Non tantum miniſtri, ſed & ipſe Dominus omnibus promiſcuè ſalutem offert: *Apoc.* III. 18. *Suadeo tibi emere à me aurum igne probatum*, &c. Dices. Intentio Dei non eſt, reprobos ad ſalutem invitare, ſed tantum convincere ingratitudinis; perinde uti Dominus ait *Joan.* XVI. 8. quod ſpiritus *cum venerit, arguet mundum de peccato, & de juſtitiâ, & judicio.* Reſp. 1. Nemo ingratitudinis convinci poteſt, cui beneficium non offertur. 2. Intentio Dei eſt, ſalutem offerre ſub conditione fidei & reſipiſcentiæ; quam ſi homines reſpuant, tum porrò eos convincere ingratitudinis. Dices. Ergo Deus non ſemper eum in finem verbum prædicari curat, ut homines convertantur, ſed etiam ut convincantur ingratitudinis. Reſp. Nego: hi duo fines ſejungi non debent: præcipuus ac primarius Dei vocantis finis eſt homines convertere, atque ita ad ſalutem perducere: ſi Deus illum finem non conſequatur, tum ſecundariò intendit illos convincere ingratitudinis; ita ut hic magis ſit eventus, actioni divinæ nullo modo reſpondens, quàm finis à Deo intentus. Sed verò, modum tandem faciamus frivolis ejuſmodi exceptiunculis refellendis, quarum meritò Theologos Reformatos pudere debet; utpote qui magis magiſque illis ſeſe intricent, Deoque indignam planè hypocriſin ac ſimulationem adſcribant.

Et cum Sapientia Dei. XV. Porrò nec cum Sapientiâ divinâ conciliari poteſt hoc decretum: Quia introducit Deum exſpectantem quod nunquam fieri vult, neque fieri poteſt: converſionem ſcilicet reproborum; & ſub æternæ vitæ promiſſo præſcribentem quod ipſe facere vult, & quod, niſi ipſo faciente, fieri nequit; fidem nimirum ac obedientiam in electis. Quæ ab omni ſapientiæ ratione aliena ſunt.

Ac tandem cum Amore Dei. XVI. Maximè autem omnium cum amore divino ac φιλανθρωπίᾳ conciliari nequit abſolutum Reprobationis decretum: utpote quo Deo maximi & infenſiſſimi odii erga genus humanum, aut ſaltem maximam generis humani partem, actus adſcribuntur, tantaque immanitas ac tyrannis, ut immaniſſimorum

rum ac crudeliſſimorum tyrannorum crudelitas cum eâ nullo modo comparari mereatur: ſive ſententiam Supralapſariorum, ſive Infralapſariorum conſideremus. Quid enim crudelius de Deo fingi poteſt; quàm ipſum ex merò voluntatis beneplacito homines nondum conſideratos ut condendos, multò minus ut peccatores, ad æternos ignis infernalis cruciatus deſtinaſſe? aut, ut alii mollioribus verbis turpitudinem hanc velare ſtudent, decreviſſe ita deſerere & ſibi relinquere, ut ex iſta deſertione homo neceſſariò in peccatum labi, atque ita æternum perire debeat? Vel, Deum ex mero voluntatis beneplacito homines in Adamo, quem ſuâ determinatione aut deſertione neceſſariò in peccatum labi voluit, conſideratos ut peccatores, præterire voluiſſe & in exitio relinquere, ſeu ad exitium æternum deſtinare, nullâ ipſorum propriâ ac evitabili culpâ intercedente, ſed quia primum Adami peccatum ipſis imputare, & propterea in miſeriâ deſerere voluit? Sanè odium ſuum erga maximam generis humani partem manifeſtius, quàm alterutro horum actuum, demonſtrare non potuit. Luculentiſſimè deprædicat Scriptura φιλανθρωπίαν Dei, *Tit.* III. 4. At hac ratione nil niſi odium erga maximam humani generis partem oſtendiſſet. Quin ipſe creationis actus, ſummum alioquin beneficium, reproborum reſpectu, actus odii foret; quatenus hominem creat, ut poſt brevem miſeræ hujus vitæ uſuram æternum miſer ſit. Nam quod quidam negant cruciatum infernalem facere hominem ſummè miſerum, nec miſeriorem quàm ſi prorſus non exiſteret, adeo eſt à ratione & communi omnium hominum ſenſu alienum, ut non videatur in ſanum hominem cadere poſſe; ſed potius reclamante ratione profectum ab illis, quibus ſtat quocunque modo θεὸν ἀμφυλάττειν, & potius abſurda quævis admittere, quàm errorem agnoſcere aut emendare. Præſtat ſanè non eſſe, quàm æternum graviſſimis cruciatibus ſine ullâ intermiſſione torqueri. Imo mitius egiſſet Deus cum diabolis, quàm cum hominibus; cum tamen hominibus ſuccurrere dicatur, non Angelis, *Hebr.* II. 16. Quoniam Angelos a ſe non rejecit, niſi ob proprium peccatum quod ſcientes ac volentes commiſerunt: Secundum hanc ſententiam verò Deus homines à ſe reprobat, vel conſideratos ut innocentes; vel ut non ſuâ culpâ nocentes, ſed tantum imputatione criminis, aliquot ante ipſorum nativitatem ſæculis commiſſi ab ipſorum parente, cujus nec conſcii fuerunt, nec eſſe potuerunt.

Quia & multi illi includuntur infantes.

XVII. Maximè verò amori Dei erga genus humanum adverſatur hoc decretum, ſi conſideremus plurimos illi includi infantes, etiam in infantiâ morientes. Ita enim communiter Doctores Contraremonſtrantes docent, omnes gentilium infantes, tanquam fœderi divino non incluſos, reproborum numero, accenſendos eſſe. Quod fidelium liberos attinet, quidam ambiguè loquuntur, maluntque verbis generalibus & ambiguis ſententiæ ſuæ fœditatem velare, quàm eam ingenuè profiteri; dicunt nim: nos juxta revelatam Dei voluntatem & judicium charitatis debere credere, omnes fidelium liberos, utpote fœdere divino comprehenſos, eſſe electos: non tamen omnes electos eſſe rotundè aſſerere audent. Alii apertius & magis candidè agentes, etiam inter fidelium liberos, & quidem ſacro baptiſmo tinctos, & in infantiâ morientes, diſcrimen faciunt, docentque non omnes illos electos, ſed & quoſdam reprobatos eſſe, & vaſa iræ coagmentata ad interitum. Sed verò, quid magis amori divino adverſum, quàm tenellos infantes, nullius criminis reos, quorumque innocentia vel homines immaniſſimos ad commiſerationem invitat, æternis ignis infernalis flammis torquere, & in miſerabili ipſorum cruciatu juſtitiæ ſuæ gloriam quærere? Sed quoniam hoc argumentum de peccato originali diſſerentes latius diduximus, illud impræſentiarum ulterius non proſequemur.

CAPUT VII.

Reſponſio ad loca Scripturæ, quæ pro abſolutâ Prædeſtinatione potiſſimum urgeri ſolent.

Variæ claſſes argumentorum.

I. REſtat nunc, ut præcipua, quæ pro abſolutâ Prædeſtinatione proferri ſolent argumenta, paucis expendamus. Primò proferuntur aliquot Scripturæ Sacræ loca, quibus hanc Prædeſtinationem doceri contendunt. Ea autem, ut confuſio vitetur, in duas claſſes diſtribui poſſunt. Primò enim varia proferuntur, quibus abſolutam Electionem adſtruere contendunt: Eaque rurſus in varias claſſes diſtribui poſſunt. Prima ejuſmodi continet loca, in quibus *electionis, electorum paucorum, ordinatorum ad vitam æternam*, mentio fit: ut *Matth.* XX. 16. & XXII. 14. *Eph.* I. 4. *Act.* XIII. 48. Secunda, illa loca, in quibus Electionis cauſa ſtatuitur *beneplacitum Dei, propoſitum Dei, conſilium voluntatis divinæ, gratia & miſericordia Dei: Matth.* XI. 25, 26. *Luc.* XII. 32. 2 *Tim.* I. 9. *Rom.* IX. 11. Tertia, illa loca, in quibus Electioni ſeu τῇ προγνώσει Dei, tanquam actui primo, omnes alios antecedenti, reliqui actus divini gratioſi tanquam media ſubordinari videntur; quin & perſonæ quædam certæ per ea ipſa media paulatim ad vitam & gloriam perduci, fide & reſipiſcentiâ donari, adeoque in iis omnia effici dicuntur, quæ ad ſalutem obtinendam facere poſſunt: ut *Rom.* VIII. 28, 29, 30. *Joan.* VI. 39.

Matth. XIII. 11. Secundò quædam adduntur loca, ad Reprobationis abſolutæ decretum adſtruendum: ut *Judæ verſ.* 4. *Joan.* XII. 39. 1 *Pet.* II. 7, 8. *Proverb.* XVI. 4.

Prima claſſis. II. Quod primam claſſem attinet; imbelle admodum eſt argumentum, ex nudâ *Electionis*, aut *Electorum* voce, colligere abſolutam ejuſmodi ac æternam, ſine ullo ad fidem reſpectu, electionem ad ſalutem. Probandum enim antea foret, vocem Electionis alio ſignificatu in Scripturâ non legi. Atqui in ſequentibus, cum de fidelium actuali Electione, tanquam Novi Teſtamenti promiſſo, dicturi ſumus, varias Electionis ſignificationes proferemus: ex quibus liquebit eam nuſquam illo, quem illi urgent, ſenſu in Scripturâ reperiri. Nunc id de locis, quæ nobis objicere ſolent, oſtendiſſe ſufficiet.

Senſus loci Matth. XX. 16. III. Primæ claſſis ergo primus locus eſt *Matth.* XX. 16. *Sic erunt ultimi illi primi, & primi ultimi: multi enim ſunt vocati, pauci electi.* Quæ poſtrema verba etiam leguntur *cap.* XXII. 14. Sed in neutro capite quicquam ex his verbis pro abſolutâ Electione deduci poteſt. *Cap.* ſiquidem XX. uti ex præcedente parabolâ liquet, per *electos* intelliguntur, qui undecimâ demum horâ vocati, & poſtquam unam tantum horam laboraverunt, æqualem cum iis, qui toto diè laboraverunt, & diëi æſtum ſuſtinuerunt, mercedem acceperunt. Non ergo hi *electi* opponuntur aliis à mercedis acceptione excluſis, quod neceſſe foret, ſi de decreto Prædeſtinationis hic ageretur; ſed illis, qui mercede cum ipſis æquales cum ſint, majorem tamen laborem & diëi æſtum ſuſtinuerunt; nec electio officii præſtationem præcedere dicitur; ſed laborem, quem ab horâ vocationis ſuæ ad diëi uſque finem ſedulò præſtiterunt, conſequi. Vocantur itaque *electi*, quaſi eximii, ob prærogativam illam, quâ Dominus ipſos, cum eſſent ultimi, voluit facere pares cum primis.

Matth. XXII. 14. IV. Nec etiam in verbis illis, prout *cap.* XXII. 14. leguntur, quicquam eſt quod pro abſoluto Prædeſtinationis decreto facit: Subjunguntur quippe tanquam concluſio parabolæ de variis ad nuptias invitatis, qui omnes poſtquam protervè regis invitationem contemſerunt, rex quoſvis invitari jubet, & ad ſe adduci: inter quos cum conſpectus eſſet aliquis veſte nuptiali non indutus, rex iratus ipſum comprehendi, & manibus pedibuſque ligatis in tenebras exteriores ejici jubet: Cui parabolæ tum hæc verba à Domino ſubjunguntur: *Multi enim ſunt vocati, pauci electi.* Hic intelligendam non eſſe abſolutam ejuſmodi Electionem, quâ *electi* hi opponantur *vocatis*, qui verbo tantum externo vocantur vocatione inefficace, & interim irrevocabiliter à Deo ſunt reprobati, ex ipsâ parabolâ illiuſque ſcopo liquet, quæ tota illuc tendit, ut divinam bonitatem & beneficentiam erga populum Judaicum, ipſorumque voluntariam rebellionem & contumaciam erga Deum, tanquam rejectionis veram ac propriè dictam cauſam, repræſentet. Illa autem nulla eſt, poſito abſoluto Electionis ac Reprobationis decreto. Quia ejuſmodi reproborum vocatio verè vocatio non eſt: non enim ad ſalutem verè vocantur, quos Deus abſolutè à ſalute, & ab omnis ſalutaris gratiæ communione rejecit. 2. Talis vocatio beneficium divinum non eſt, nec actus gratiæ, ſed potius odii; utpote quæ ſufficiens non eſt, per quam ad ſalutem perducantur; ſed ſolummodò ob illius neglectum præparentur ad gravius exitium: ac proinde nec ulla ejuſmodi vocatorum ingratitudo erga Deum eſſe poteſt. Itaque ex vi parabolæ antegreſſæ dicendum, per *vocatos* intelligi, qui vocanti Deo parere detrectarunt; aut licet obedientiam externè aliquatenus profiterentur, atque ita in cœtu fidelium cenſeri vellent, verâ tamen fide ac animi probitate deſtituti erant: per *electos* autem, qui vocanti Deo paruerunt, ac propterea è reliquorum numero exemti & electi ſunt, ut convivii nuptialis, hoc eſt, vitæ æternæ participes ſint.

V. Tertius locus eſt *Eph.* I. 4. *Sicut elegit nos in ipſo ante jacta mundi fundamenta, ut ſimus ſancti & inculpati coram ipſo in dilectione.* Quo loco ajunt, Electionem non tantum dici factam ante jacta mundi fundamenta, ſed & fidem & obedientiam Electionis eſſe fructum; non ergo conditio quæ Electionem præcedat eſſe poſſunt. Reſp. Hunc locum eſſe unicum, qui *electionis ante jacta mundi fundamenta* factæ meminit: alias omnibus in locis, in quibus *electionis* aut *electorum* mentio fit, intelligitur actio divina, quâ Deus in tempore homines ſegregat; quod fuſius oſtenſuri ſumus in ſequentibus, quando de actuali fidelium Electione, ut Novi Teſtamenti promiſſo, dicturi ſumus. Exinde itaque liquet, Electionem hoc loco non denotare ſequeſtrationem quandam divinam, quâ Deus ante jacta mundi fundamenta apud ſe homines quoſdam ſecrevit ab aliis, quibus æternam vitam daturus eſt: Sed decretum electionis in tempore perficiendæ: Eâdem phraſi, quâ *gratia nobis ante tempora ſæcularia data* dicitur, 2 *Tim.* I. 9. quæ ut nobis daretur Deus ante tempora ſæcularia decrevit: & quâ *Chriſtus habuiſſe* dicitur *gloriam* illam, quâ à Patre glorificari petebat, *antequam hic mundus eſſet*, *Joan.* XVII. 5. & quâ nos dicimur jam *cum Chriſto vivificati, ſuſcitati, conſtituti in cœleſtibus*, *Eph.* II. 5, 6. 2. Electio hic non deſignat Electionem propriè ad gloriam, ſed Electionem, ſeu potius, decretum Electionis ad gratiam; per illam enim electi ſumus ante jacta mundi fundamenta ut ſancti & fideles ſimus: id

Ephes. I. 4.

eſt,

mus: id est, Deus ante jacta mundi fundamenta decrevit nos in Christo eligere, id est, vocare ad fidem & sanctitatem, atque ita ad omnium beneficiorum spiritualium ac cœlestium communionem.

Adstructio nostra explicationis.

VI. Et hoc modo locum hunc exponendum esse, varia evincunt. 1. Quia hæc *electio* facta dicitur *in Christo*. At electio illa absoluta in Christo facta dici nequit, quia præcedit, ex mente eorum contra quos disputamus, decretum de Christo mittendo: non enim, juxta ipsos, Deus homines eligit, quia ipsos considerat ut per Christum liberatos; sed ideo illis Christum Mediatorem decernit: quia ipsos elegit. Dices. *In Christo*, significat per Christum. Resp. Nec in hac explicatione quicquam est præsidii. Aut enim electio facta est per Christum ut Mediatorem, aut ut Deum. Si per Christum ut Mediatorem, necesse est, ut decretum de Mediatore præcedat electionem, alias ut electio per Christum facta dicatur impossibile est. Si per Christum, ut Deum; electio hæc in Christo non magis facta dici potest, quàm in Spiritu Sancto: imo pari jure Christus & Spiritus Sanctus dici possent nos elegisse in Patre: quæ sanè absurda sunt, & à Scripturæ phrasi aliena. Dices. Facta est electio in Christo, tanquam fundamento omnis boni ex electione in ipsos derivandi. Resp. Hac responsione confirmatur, Christum considerari solummodò ut decreti Electionis executorem, & bonorum Electionem consequentium procuratorem: Electio itaque ipsa sine respectu ad Christum facta est; Electionis verò executio Christum includit; non autem ipsa Electio cum ejus executione confundi potest. 2. Si hic agatur de Electione ad gloriam, sequetur gloriam esse medium ad gratiam: Si enim nos Deus elegit ad gloriam, eô fine ut essemus sancti, sequitur quod sanctitas, quæ gratiæ nomine denotari solet, finis sit respectu gloriæ: Quod quammaximè est absurdum. Ergo necesse est accipi de Electione, seu potius decreto electionis ad gratiam; illa enim facta est in Christo, & ex illâ omnia hæc beneficia spiritualia & cœlestia, ab Apostolo toto illo capite commemorata, profluunt; fides nempe & sanctitas, & per eam adoptio in filios, quæque porrò sequuntur.

Occurritur objectioni.

VII. Sed excipiunt: Electionem ad gratiam, qualem nos statuimus, non certo inferre vitam spiritualem; Electionem autem hoc loco statui ejusdem latitudinis cum benedictione Dei, *vers.* 3. *benedixit nobis, sicut elegit nos*: debet itaque complecti benedictionem fidei ac vitæ spiritualis, ex gratiâ Dei communicatæ. Resp. Nulla est in hac argumentatione consequentia: non enim sequitur, Apostolus Deo gratias agit pro electione, & pro omnibus beneficiis, quæ electionem sunt consecuta in illis qui se divinæ electioni morigeros præbuerunt; Ergo illa beneficia ejusdem sunt cum electione divinâ latitudinis; sed rectè quidem, nullis hæc beneficia contingere nisi electis, quia ex electione omnia fluunt: Aliud autem est, beneficia hæc ex electione fluere; aliud ita necessariò cum electione esse connexa, ut quemcunque Deus ad gratiam eligit, hoc est vocat, necessariò etiam omnium illorum beneficiorum sit particeps. Varia quippe hic enarrantur in sequentibus beneficia, quæ Apostolus expresè ab electione distinguit, quæque ipsis demum postquam crediderunt, obtigisse ait: qualis est obsignatio per Spiritum Sanctum, aliaque, de quibus vide *vers.* 13, 14. & sequentes.

VIII. Quartus locus exstat *Actor.* XIII. 48. *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Hic rursus quidam non tantum ad vitam æternam ordinati dicuntur, sed & illa ordinatio præcedere fidem. Resp. 1. Non dicuntur præordinati, multo minus à Deo præordinati; sed simpliciter *ordinati*, τεταγμένοι, *ad vitam æternam*. Per *ordinatos* autem *ad vitam æternam* non esse intelligendos absolutè ad vitam æternam electos, liquet; quia exinde sequeretur 1. Reliquos qui non credebant, à Deo ab æterno reprobatos esse; sive ὅσοι explices per *quotquot*, vel per *qui*: dicendo enim, credebant qui à Deo ordinati erant ad vitam æternam, manifestè omnes qui non credebant ab illâ ordinatione divinâ excludit. 2. Non tantum Paulum, sed & Evangelistam Lucam id scivisse: & 3. Eos id omnibus constare voluisse, atque idcirco scriptis mandasse. Quæ omnia variis absurditatibus scatent; neque ullus istius scriptionis fructus esse potuisset. Sed præterea, non patitur tota textus connexio, ut hic absolutè ad vitam æternam electi per illos *ordinatos* intelligantur: Nam Apostolus Paulus à Judæis ad gentes se convertit, quia illi sermonem Dei rejiciebant, seque vitâ æternâ indignos judicabant; & additur, ex gentibus credidisse, quotquot vel qui ordinati erant ad vitam æternam. Si enim per *ordinatos* absolutè ad vitam æternam electos intelligamus, non fuisset illa ratio à Judæis ad gentes transeundi, quod Judæi sermonem Dei respuebant; nam Judæi ideo rejiciebant sermonem, quia ad vitam æternam electi non erant: Atqui quicunque ex gentibus electi non erant, etiam sermonem Euangelii rejecerunt: quæ ergo causa à Judæis ad gentes se convertendi? Et cur non incredulitas eorum, qui inter gentes ad vitam æternam non fuere electi, ratio fuit à gentibus redeundi ad Judæos, quoniam quicunque inter Judæos ad vitam æternam electi erant, credebant non minus quàm electi inter gentes? Quæres: Quinam ergo sunt τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον? Resp. Voces quasdam, quæ passivæ videntur, in linguâ sanctâ, cujus idiotismum Euangelistæ & Apostoli

ſæpius ſequuntur, non eſſe paſſivas, ſed activas, & ſignificare actionem immanentem, & reciprocam, ut *Rom.* x. 3. *Hebr.* xii. 9. *Jacob.* iv. 7. 1 *Pet.* v. 5, 6. *Epheſ.* v. 21, 24. *Coloſ.* iii. 18. *Tit.* ii. 5, 9. iii. 1. Juxta hanc obſervationem τεταγμένοι *ad vitam æternam* erunt, qui ſe ipſos, auxilio gratiæ antea à Deo acceptæ, diſpoſuerunt ad vitam æternam, quâcunque conditione ſibi à Deo oblatam, amplectendum: Eodem ſenſu quo 1 *Cor.* xvi. 15. de domo Stephanæ dicitur, quod εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς. Atque ita hi τεταγμένοι, qui ſeipſos gratiæ generalioris ope diſpoſuerunt ad vitam æternam, eleganter opponuntur incredulis Judæis, qui ſe indignos judicabant vitâ æternâ. Similem locutionem vide *Rom.* vii. 14. πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. 2 *Mach.* xiv. 3. ἐκουσίως μεμολυμμένος.

Dari prævias diſpoſitiones ante fidem.

IX. Unicum huic interpretationi objicitur, quod illâ admiſsâ, etiam ante fidem præviæ quædam in homine diſpoſitiones ſint admittendæ. Sed verò iſtud adeo clarum eſt, ut Scriptura illud variis in locis apertiſſimè doceat: *Joan.* iii. 21. *Qui dat operam veritati, is venit ad lucem, ut manifeſta fiant facta ejus, quod in Deo facta ſint. Cap.* vii. 17. *Si quis voluerit facere voluntatem Patris mei, is cognoſcet de doctrinâ meâ, utrum ex Deo ſit. Cap.* viii. 47. *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit; id circo vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.* Non enim (ut obiter hoc moneam) *ex Deo eſſe* hic denotat à Deo ab æterno electum, & illius electionis vi etiam in tempore regenitum eſſe: 1. Quia *ex Deo eſſe* hic opponitur *ex patre diabolo eſſe*; quod tum ex vi oppoſitionis denotare deberet, à diabolo electum eſſe, quod abſurdum. 2. *Ex Deo non eſſe* deberet tum ſignificare, à Deo reprobatum eſſe à ſalute abſoluto ac irrevocabili decreto, ac proinde vi iſtius reprobationis non eſſe à Deo regenitum, ſeu non accepiſſe vires ad regenerationem ſufficientes: Atqui *ex Deo non eſſe* ponitur tanquam peccatum & culpa quod Chriſtus in Judæis reprehendit: nemo autem jure reprehendi poteſt, quod à Deo electus non fit, aut vires ad regenerationem ſufficientes non acceperit; non enim illud in poteſtate hominis eſt. 3. *Ex Deo eſſe* dicitur hic præcedere auditionem verborum Dei, ex quorum auditu fides oritur, *Rom.* x. 15. Aliud ergo quid denotat, quàm regenitum eſſe. nim: diſpoſitionem quandam habere bonam ac Deo gratam, quæ accedente verbo Euangelii & ſpiritus divini gratiâ fidem concipere poteſt, & ordinariè ſolet. Similiter ab alterâ parte Scriptura docet eos non credere, nec verbum Dei recipere, qui probitatis ſtudioſi non ſunt, ſed animum à pietate habent alienum, & aut carnales, aut animales ſunt: *Rom.* viii, 7. *Sapientia carnis* (ſeu quod caro ſapit, deſiderat & concupiſcit, illud enim eſt φρόνημα τῆς σαρκὸς) *inimicitia eſt adverſus Deum: legi enim Dei non eſt ſubjecta, nec poteſt.* 1 *Cor.* ii. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt percipere, quia ſpiritualiter dijudicantur.* Vide & *Joan.* iii. 20. v. 44. x. 26. Tales dicuntur *homines corrupti mente, reprobi circa fidem:* 2 *Tim.* iii. 8. taliumque dicitur non eſſe fides, 2 *Theſſ.* iii. 2.

X. Dices. Attamen *Tit.* iii. 3. omnes dicimur ante converſionem impii fuiſſe, & variis cupiditatibus ſervientes: quomodo ergo in nobis eſt præcedanea diſpoſitio ad fidem? Reſp. Aliud eſt peccatorem eſſe, aliud animi improbitate laborare: Maxima quippe peccatorum eſt diſparitas; Qui omnem rectæ rationis uſum excuſſerunt, aut ſe uni vel pluribus peccatis ita manciparunt, ut iis nullo modo, quâcunque demum oblatâ occaſione, velint valedicere, ii inepti prorſus ſunt ad fidem: Unde liquet, aliquam ad fidem diſpoſitionem reliquam eſſe in iis, qui ſe non planè manciparunt peccato, omnemque rectæ rationis uſum non excuſſerunt; quatenus animum non ita prorſus à pietate averſum habent, quin accedente verbi divini luce, pietatis veræ amor in iis accendi poſſit: quanquam hæc diſpoſitio in omnibus non eſt æqualis, ſed in his major, quàm in aliis: unde nec omnes æquè prompti ad fidem amplectendam, nec iidem quovis tempore perinde apti. Sed de hac diverſitate, variâque hominum ad fidem diſpoſitione, fuſius dicturi ſumus in capite de Vocatione hominum ad ſalutem. Sufficit nunc oſtendiſſe, licet omnes ante fidem peccatores fuerimus, & cupiditatibus noſtris mancipati, quod tamen diſpoſitio quædam remanſerit ad fidem amplectendam: Quo uno objectioni huic abunde reſponſum eſt. *Occurritur objectioni ex Tit.* iii. 3.

XI. Sequuntur nunc ſecundæ claſſis loca, in quibus *beneplaciti divini, conſilii voluntatis divinæ*, ſimiliumque mentio fit. Sed invalidum admodum eſt, ex ſolis illis vocibus argumentum pro abſolutâ quorundam electione deducere, niſi ſimul ex illis locis probetur, ex conſilio voluntatis ſuæ Deum quoſdam nominatim ad ſalutem æternam, ſine ullo ad fidem aut opera ipſorum reſpectu, elegiſſe. Quod ex nullo eorum probari poteſt: Siquidem de æternâ ejuſmodi electione ne ullum in illis occurrit veſtigium. Nos antea ſententiam noſtram de Prædeſtinatione tradentes, oſtendimus quot modis beneplacitum divinum in illâ ſeſe conſpiciendum præbeat, etiamſi prædeſtinatio non ſtatuatur abſoluta ſine ullo ad fidem aut infidelitatem reſpectu. Sed loca ſingula paucis expendamus. *Secunda claſſis.*

XII. Primus eſt *Matth.* xi. 25, 26. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quod hæc occultaveris a ſapientibus & intelligentibus, & ea revelaveris infantibus: Etiam Pater, quia ita placuit* *Senſus loci Matth.* xi. 25, 26.

placuit tibi. Resp. In hoc loco nihil est, quod ejusmodi electionem absolutam vel leviter innuat; multò minus, ut solidum exinde pro eâ desumi argumentum possit. Loci sensus duplex esse potest. Primus, quod Dominus Jesus respiciens ad legationem Apostolorum, præcedente capite descriptam, Deo gratias agat, quod doctrinam salutis non commiserit hominibus *sapientibus* & doctrinâ mundanâ claris, quorum ministerio homines ad salutem vocet & ad fidem perducat; sed *infantibus*, id est, hominibus rudibus & infantium instar doctrinâ & eruditione destitutis: In eo quippe summa Dei gloria elucet, quod rudes ejusmodi homines tam sublimi scientiâ donet, & ad munus adeo arduum aptos reddat: inde enim liquet, omnem hujus verbi efficaciam Deo tribuendam; cum si sapientibus & eruditis verbum suum prædicandum credidisset, illi aliquam ei suâ doctrinâ ac autoritate conciliasse videri possent efficaciam. Quod à consilio divino alienum fuit. Alter sensus est, ut *sapientes & intelligentes* denotent sapientiæ & intelligentiæ opinione inflatos ac tumidos; *infantes* verò homines humiles infantium instar, ac dociles: Et tum hic verborum horum sensus est: Quod Dominus Jesus, respiciens ad incredulitatem incolarum Chorazin & Bethsaida, Patri suo gratias agat, quod doctrinam cœlestem ita comparatam voluit, ut sit accommodata non superbis ac tumidis, sed humilibus; quoniam non spectat bona neque sapientiam hujus mundi, sed iis abnegatis bona cœlestia, futura ac invisibilia sectari jubet, unde & mundanorum hominum opinione stulta videtur: Inde autem est, quod doctrina hæc abscondita sit à sapientibus; quia illi fidem præbere nolunt: humilibus verò corde ea reveletur, id est, eorum animis ita arrideat, ut planè ei aurem præbeant. Adeo ut absconsio hic denotet eventum, qui ex doctrinæ genio & sapientiæ opinione tumentium indole resultat: revelatio autem revelationem cum effectu: perinde ut *Esa.* LIII. 1. *Quis credidit auditui nostro, & verbum Domini cui revelatum est?* Et eventus absconsionis tribuitur Deo, sicut alias fieri videmus, *Matth.* X. 34. 1 *Cor.* 1. 19. & præsertim, quia Deus voluit, doctrinam suam illius esse indolis, ut sapientiæ opinione turgentibus minus esset accommoda. Quocunque sensu sumatur, in utroque beneplacitum divinum actionis divinæ causa agnoscenda est; Deus siquidem ministris quibus vult utitur, ad gratiam suam hominibus annuntiandum: Et pro beneplacito suo eligit doctrinam qualemcunque, modò sanctam ac puram, cujus ductu homines ad se alliciat: & in neutro sensu quicquam est pro absolutâ electione præsidii. Quod si qui urgere velint, verba hæc de intentione absscondendi reprobis, & revelandi Euangelium absolutè electis intelligenda esse, illi aliunde præsupponere necesse habent, ejusmodi absolutè electos & reprobos dari; non autem ex textu hoc id elicere possunt, cum nihil de ejusmodi Electione aut Reprobatione in toto hoc contextu occurrat: imo manifestè in hac revelatione & absconsione respiciatur ad qualitatem & dispositionem hominum; siquidem absconsio dicitur facta sapientibus, revelatio infantibus: Quæ cum absolutâ Electione & Reprobatione pugnant. Ac tandem, eô fine Deus revelat verbum suum, ut homines ab inani illâ sapientiæ opinione liberentur; ut liquet ex 1 *Corinth.* 1. 26, 27, 28, 29.

XIII. Secundus locus est *Luc.* XII. 32. *Ne time tu pusille ille grex; nam placuit Patri vestro vobis dare regnum illud.* Resp. Nec in hoc loco quicquam reperire est, quod absolutæ Electionis decreto faveat: Dominus siquidem *per pusillum illum gregem* intelligit discipulos suos, exiguo numero ipsi tanquam grex pastori suo adhærentes: Deum vocat ipsorum Patrem; ergo eos considerat, ut per fidem sibi insitos; per fidem enim filii Dei sumus, *Joan.* 1. 12. *Gal.* III. 26. & per consequens Deus noster Pater. Scopus Domini est, suos discipulos dehortari ab inani sollicitudine & curâ rerum hujus vitæ; non tantum hac adhibitâ ratione, quod Pater cœlestis curam ipsorum gerit; sed &, quod hæc omnia, quærentibus primum regnum Dei & justitiam ejus, tanquam corollarium quoddam adjicienda sunt. Quibus hisce in verbis subjungit, *noli timere pusille grex*, vobis sc. necessaria vitæ defutura; *quoniam Patri vestro placuit vobis* multò majora, *regnum* sc. *illud* Dei *dare.* Quid hic pro absolutâ electione quorundam sine ullo ad fidem respectu? An quod datio regni adscribitur beneplacito Patris? Sed & juxta nostram sententiam Patris beneplacito adscribitur: arbitrii enim est divini, quod Filio suo credentibus sibique obtemperantibus velit dare regnum illud. An quod dicitur *vobis?* Sed ostendendum tum foret, *vobis* denotare personas absque ullo ad fidem respectu consideratas: Quod sanè ex hisce verbis evinci nequit, sed potius consideratas ut fideles, uti jam ostendimus. Luc. XII. 32.

XIV. Tertius locus est 2 *Tim.* 1. 9. *Qui servavit nos, & vocavit vocatione sancta; non ex operibus nostris, sed ex suo ipsius proposito & gratiâ, qua data quidem est nobis in Christo ante tempora sæculorum, sed patefacta nunc est per illustrem illum adventum Salvatoris nostri Jesu Christi,* &c. Resp. Nihil in hoc loco est, unde vel verisimiliter concludi possit, hic intelligendum propositum divinum de certis quibusdam personis absque ullo ad fidem respectu salvandis, aut ad salutem 2 Tim. 1. 9.

eligendis: ſed manifeſtè agitur de propoſito divino, quo ante tempora ſæcularia conſtituit homines per Chriſtum Jeſum vocare ad fidem atque ita in ſtatu ſalutis collocare: *Servare* itaque eſt collocare in ſtatu, in quo ſalutis participes eſſe poſſunt: quia enim Deus ex ſuâ parte confert, quicquid ad ſervandum hominem requiritur, eum *ſervare* dicitur: Sic 1 *Tim.* IV. 10. vocatur *Servator omnium hominum, maximè verò fidelium.* Et hanc vocationem dicit eſſe à Deo profectam, non *ex operibus noſtris*, id eſt, operum noſtrorum meritis provocato; quoniam omnes peccatores eramus, & iræ divinæ ac condemnationis rei, ſed ex beneplacito & gratiâ divinâ. Licet autem Deus in gratioſâ ſuâ ad ſalutem vocatione nullum ad opera noſtra reſpectum habuit, non tamen abſque reſpectu ad fidem & regenerationem vocatis ſalutem daturus eſt: Quod clariſſimè docet locus *Tit.* III. 4, 5. huic parallelus: *Cum benignitas & amor erga homines apparuit Salvatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam, ſalvos nos fecit*, (habemus hic gratuitam ad ſalutem vocationem) *per lavacrum regenerationis & renovationem Spiritus Sancti.* Quibus docet, ſalutem non obtingere nec alicui deſtinari abſque regeneratione. Deſtinatio ergo ad gratiam ſine reſpectu eſt ad hominis probitatem, non autem deſtinatio ad ſalutem. Et hanc manifeſtè deſignat Apoſtolus, expreſſam *ſanctæ vocationis*, quâ Deus nos vocavit, mentionem faciens.

Rom. IX. 11. XV. Quartus locus eſt *Rom.* IX. 11. Sed quia ille adduci ſolet, non tantum ad abſolutæ Electionis, ſed & Reprobationis decretum adſtruendum, in eoque maximum totius hujus cauſæ præſidium collocari ſolet, nos prius loca tertiæ claſſis expendemus: hunc verò ultimò excutiemus, ut ita cum examine reliquorum locorum, qui pro Reprobatione abſolutâ proferri ſolent, conjungatur.

Tertia claſſis. XVI. Tertiæ ergo claſſis primus ac præcipuus locus eſt *Rom.* VIII. 28, 29, 30. *Novimus autem iis qui diligunt Deum omnia ſimul adjumento eſſe ab bonum, iis videlicet qui ſecundum propoſitum vocati ſunt.* *Nam quos præno-*

Senſus loci Rom. VIII. 28. 29. 30. *vit, & prædeſtinavit conformes imagini Filii ſui, ut ipſe ſit primogenitus inter multos fratres. Quos verò prædeſtinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit, & quos juſtificavit illos & glorificavit.* Hic dicunt eſſe auream ſalutis catenam, cujus membra ita inter ſe ſunt connexa, ut qui unius particeps eſt, etiam reliquorum particeps ſit; & cum primus illius annulus ſit προγνωσις ſeu præcognitio Dei, ejuſve decretum, ex illo omnia alia ſalutaria beneficia, quin & ipſam ſalutem, neceſſario nexu dependere. Reſp.

Scopus loci. Ut objectioni, quæ ex hoc loco deſumitur, melius occurramus, ante omnia conſtare debet de Apoſtoli ſcopo: Hic ex totius capitis contextu alius non eſſe apparet, quam fideles conſolari contra graviſſimas perſecutiones, quas Euangelii causâ ſuſtinebant; hac adhibitâ ratione, quod ſi cum Chriſto patiamur, etiam cum ipſo gloriæ cœleſtis ſimus futuri participes: quam rationem à *verſ.* 17. huc uſque fusè deducit. In hiſce verbis & ſequentibus, ad majorem fidelium in perſecutionibus conſolationem, docet, adverſâ non tantum non obeſſe ipſorum ſaluti, ſed adjumento eſſe ad ipſorum ſalutem, & quâ ratione, quibuſque gradibus per illa ad ſalutem perveniant, oſtendit. Hunc totius capitis eſſe ſcopum ex ſolâ ejus inſpectione & lectione clariſſimè patet.

Qui ſint, diligentes Deum, &c. XVII. Exinde conſtat, ſubjectum, de quo Apoſtolus hic loquitur, eſſe *diligentes Deum*, ipſiſque quâ talibus reliqua quæ in textu hoc ſequuntur applicanda eſſe. *Diligentes* autem *Deum* ſunt qui mandata ejus obſervant, *Joan.* XIV. 21. 1 *Joan.* V. 3. Et ut hoc epitheton propius fidelibus applicet, oſtendit ſe non de quibuſvis quâcunque ratione Deum diligentibus, Judæis nempe, & gentibus ſecundum rectæ rationis dictamen viventibus, ſed fidelibus in Jeſum Chriſtum loqui, eos ita porrò deſcribit, *qui ſecundum propoſitum vocati ſunt:* per *propoſitum* illud deſignans conſilium voluntatis divinæ, quo decrevit fideles in Jeſum Chriſtum, & ex fide Euangelio obtemperantes, ſervare: de quo propoſito etiam loquitur 2 *Tim.* I. 9. uti vidimus. Qui ergo *vocati ſecundum* hoc *propoſitum Deum diligunt*, ſunt fideles Chriſtiani, ex Euangelii præſcripto vitam inſtituentes, & non juſtitiam ex operibus Legis quærentes.

Quomodo omnia iis cooperentur in bonum. XVIII. Hiſce autem dicit *omnia*, ſcilicet non peccata (ut quidam contendunt) illa enim dilectioni divinæ adverſantur, iiſque indulgens neutiquam Deum diligere dici poteſt; ſed adverſa & perſecutiones *cooperari in bonum*; quia per illas non, ut mundus perversè credit, miſeri evadunt, ſed ad ſalutem præparantur, perque illas tanquam ſcalas ad ſalutem adſcendunt. Excipiunt, hic generale iſtud propoſitum divinum intelligi non poſſe, quia propoſitum Dei reddit incertum ac dubium reſpectu hominum ſingularium, uſque dum ab hominum propoſito determinetur; quod eſt alienum à naturâ Dei, & contra ſcopum luci, ubi firmitatis ac ſtabilitatis vis ex vocatione in vocatos ex propoſito Dei derivatur. Reſp. 1. Propoſitum Dei de ſalute reſpectu ſingularium perſonarum ſuſpenſum eſſe, uſque dum homo credat, atque ita illi in ſpecie applicetur, à naturâ divinâ neutiquam eſt alienum, ſed legiſlationis ratio omninò exigit. 2. In loco hoc ex propoſito & vocatione divinâ derivatur quidem firmitas promiſſionis, ac ſpei quæ exinde de vitâ æternâ concipi poteſt; quia quando homo officio ſuo non deëſt, Deus, qui omnipotens

eſt

est & constans in promissis, quicquid promisit revera præstiturus est: sed tamen applicatio hujus promissionis speciatim facta manifestè attribuitur fidei ac pietati hominum; quoniam expresse dicuntur *diligentes Deum:* alii ergo non intelliguntur, quàm qui vocationi divinæ parendo, Deumque diligendo à Deo obtinuerunt, ut propositum de salute fidelibus dandâ ipsis in specie applicuerit. Talibus vero adversa salutem impedire nequeunt, imo ipsis cooperantur in bonum.

Explicantur verba: Quos prænovit, eos & prædestinavit, &c.

XIX. Hanc autem assertionem Apostolus in sequentibus probat, hac adhibitâ ratione: *Nam quos prænovit, & prædestinavit conformes imagini Filii sui*, &c. Unde liquet, per eos *quos prænovit*, non alios esse intelligendos, quàm diligentes Deum ex vocatione secundum propositum. Hæc autem prænotio non nudam Dei scientiam denotat, sed approbationem. *Noscere* quippe Dei in Scripturâ significat approbationem divinam ob bonam quandam qualitatem in iis quos approbat: *Psal.* 1. 6. *Deus novit viam justorum:* 2 *Tim.* II. 19. *Deus novit eos qui sunt sui.* Et *non esse*, non amare, non approbare ob malam quandam qualitatem seu dispositionem: ut cum Dominus ultimâ die dicturus est, *nunquam novi vos, abite à me omnes qui operamini iniquitatem: Matth.* VII. 23. & fatuis virginibus, *Matth.* XXV. 12. *non novi vos.* Exinde sequitur, *prænosse* denotare decretum Dei, quo apud se proposuit, eos, qui secundum vocationem suam per Christum ipsum diligunt, amare, approbare: Sicut enim nullos actu amat & approbat, nisi se diligentes; ita nec alios amare, nec approbare decrevit. Et hoc sensu si accipiamus eos quos Deus prænovit, omnia optimè fluunt: Omnia diligentibus Deum cooperantur in bonum, id est, omnia adversa & afflictiones: Deus enim fideles illos, quos *præscivit*, hoc est, amare decrevit, *etiam prædestinavit conformes imagini Filii sui:* id est, ut per viam crucis pervenirent ad salutem, ad exemplum Christi Filii sui: Non enim hæc conformitas consistit in solâ gloriâ, quâ fideles olim Christo similes futuri sunt: sed & in viâ quâ ad gloriam tendunt: Hæc autem imago ab ipso Domino Jesu exprimitur *Luc.* XXIV. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Et Apostolus hoc ipso capite fideles illi conformes fieri vult ut salutem adipiscantur, *vers.* 17. *Si autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & conglorificemur.*

Quos prædestinavit, hos & vocavit.

XX. Addit Apostolus: *Quos verò prædestinavit, hos & vocavit:* Ubi orationis series ostendit, de eâdem Prædestinatione de quâ agere incepit, eum sermonem suum continuare, vid: de prædestinatione fidelium ad salutem per crucem & afflictiones, ad exemplum Christi. Unde constat etiam vocationem, convenienter isti prædestinationi, accipiendam esse, non de primâ hominum vocatione ad fidem, sed de vocatione fidelium ad crucem, quâ Deus fideles suo quoque tempore ad crucem vocat, quamque ipsos propterea alacri animo subire oportet, neque per illam à fidei constanti professione deturbari. Hoc sensu voce *vocandi* utitur Petrus, 1. *Epist.* II. 21. *In hoc enim vocati estis; quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.*

Quos vocavit hos & justificavit, &c.

XXI. Sequitur; *Quos verò vocavit, hos & justificavit:* seu justificat, vel justificabit; per enallagen temporis, per quam res certò certius futura enuntiatur ut præsens, vel ut præterita; uti in membro sequente, *quos verò justificavit, hos & glorificavit:* quod de glorificatione futurâ accipiendum esse manifestum est: quia tamen certò est futura, & cum justificatione indivulso nexu cohæret, enuntiatur in tempore præterito. Per *justificationem* autem intelligit remissionem peccatorum, & præmii imputationem: Deus ipsis peccata remissurus est, & tanquam justis æternæ vitæ præmium destinabit: Illos autem ita justificatos glorificabit, præmioque ipsis destinato tandem coronabit. Ita videmus omnia optimè & consentaneè scopo Apostoli fluere.

Refutatur perversa hujus loci explicatio.

XXII. Sed si per Prænotionem & Prædestinationem Dei intelligamus æternam illam absolutam ac immutabilem certorum hominum ad salutem electionem; & per Vocationem, efficacem ad fidem vocationem, quâ vocati necessariò ad fidem perducantur; nulla in hisce verbis consolationis erit ratio adversus adflictiones. Non enim sequitur, diligentibus Deum omnia adversa cedere in bonum; quia Deus certas quasdam personas ex absoluto beneplacito fine ullo ad fidem ipsorum respectu, ad salutem irrevocabiliter elegit, & in tempore ita vocat, ut fidem in ipsis virtute insuperabili operetur; Quia hæc nullam cum afflictionibus communionem habent. Nec sequitur, quia quos Deus justificavit eos etiam glorificavit, omnes justificatos necessariò ad finem usque vitæ in fide & dilectione Dei perseveraturos, neque à fide suâ deficere posse; hoc enim de iis dicitur, quatenus Deum diligunt: Si verò contingat ipsos afflictionibus succumbere, quemadmodum ipsi Deum abnegant, ita & ipse illos abnegaturus est, 2 *Tim.* II. 12. juxta verba Domini *Matth.* X. 32. 33.

Sensus loci Joan. VI. 37.

XXII. Secundus locus est *Joan.* VI. 37. *Quicquid dat mihi Pater ad me veniet; & eum qui venit ad me nequaquam ejecerim foras.* Hic dicitur datio Patris esse actus fidem antecedens. Resp. Nos id ultrò ac libentes fateri: Sed quæritur, quid illa datio Patris sit. Non esse æternam absolutam ad salutem electionem, vel aliquid ex illâ electione fluens, inde con-

conſtat; quia ſic Dominus, cujus oratio excluſiva eſt, non tantum elevaſſet, ſed & planè ſuſtuliſſet culpam Judæorum, quod in ipſum non crederent: quia nim: ipſi *dati*, hoc eſt, ad ſalutem electi non eſſent à Patre, neque gratiâ illâ convertente, quæ ex electione fluit, donati: Eam enim habere in nullius hominis eſt poteſtate. Dices. Nolle credere, aut velle non credere, eſt peccatum, ſive potentia credendi adſit, ſive abſit. Reſp. Quid ſi & potentia volendi abſit, an nihilominus nolle credere peccatum erit pœnâ dignum? Illud ſanè ab omni ratione alienum eſt. Reſtat ergo, ut aliud quid per *dationem* hanc Patris intelligatur: nimirum datio cum effectu, perinde ut *vocatio* aliquoties vocationem cum effectu denotat, 1 *Cor.* 1. 24. *& verſ.* 2. *Apoc.* XVII. 14. perinde uti *cordis apertio*, *Actor.* XVI. 14. & hoc ipſum *dandi* verbum *Act.* XI. 18. 2 *Tim.* II. 25. Quinam verò illi ſint, qui à Patre dantur Chriſto cum effectu, alibi Scriptura docet: Non qui ab æterno ad ſalutem abſoluto & immutabili decreto electi ſunt: talem enim electionem Scriptura nuſquam docet: ſed qui à Patre generalioris gratiæ ope præparati ſunt, ad fidem in Chriſtum quando ipſis prædicatur amplectendum; qui itaque illius generalioris gratiæ ope animum habent cœleſtis doctrinæ capacem; qui alibi dicuntur veritatem facere, ex Deo eſſe, diſpoſiti ad vitam æternam, uti fuſius vidimus in examine loci *Act.* XIII. 48. Quamvis enim Pater Chriſtum miſerit, ut omnibus hominibus doctrinam ſalutis patefaciat, omnibuſque vires ad illi fidem adhibendum ſufficientes largiatur; hoſce tamen ita diſpoſitos ſpeciatim Chriſto tradere dicitur, quia tales per verbum reverâ convertuntur, & ad Chriſtum veniunt, ſeu in ipſum credunt. Dices. Sic actio Dei per diſpoſitionem hominum explicatur. Reſp. Negatur: ſed diſpoſitio illa hominum ab actione divinâ præcedente orta dicitur, actioque divina in talibus ſuum habere complementum. Dices. Atqui *à Deo doceri* eſt beneficium ſpecialis gratiæ Fœderis Novi, *verſ.* 45. *Hebr.* VIII. 10. Reſp. *Doctum eſſe à Deo*, ita ut plenariâ voluntatis ejus cognitione ſis inſtructus, nihilque tibi deſit ad conſequendum vitam æternam, beneficium eſt gratiæ in Fœdere Novo revelatæ: Verum illa non eſt datio illa Patris quæ fidem præcedit: ſed eſt ipſâ inſtitutio Chriſti, quâ ſibi à Patre datos doctrinâ cœleſti perducit ad fidem. Dices. Omnes qui inter Ethnicos unquam ſcintillas rectæ rationis ſibi conceſſas fovere aliquo modo ſtuduerunt, Chriſto donati finguntur, idque viſibili notâ declarari, quamvis nihil audiverint de Chriſto. Reſp. Nequaquam: 1. Non enim omnes qui aliquo modo tantum rectæ rationis ſcintillas fovere ſtuduerunt; ſed qui in eo operam ſuam poſuerunt, ut rectam rationem, aliaque gratiæ divinæ media, excolerent, & ſic ſublimiori diſciplinæ præparati ſunt, intelligimus. 2. Nec dicuntur Chriſto dari, etiam cum nihil de Chriſto audiunt; ſed quando Chriſtus ipſis prædicatur: quia tum Chriſto dantur cum effectu, illique verbo audito ſtatim credunt.

XXIV. Tertius locus eſt *Matth.* XIII. 11. *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum.* Reſp. Antequam ex hoc loco quicquam pro abſolutâ electione concludi poſſit, probandum eſt dationem hanc ex abſolutâ ejuſmodi quorundam electione proficiſci. Atqui contrarium liquet: Quia dicendum foret, Chriſtum diſcipulis ſuis omnibus hac ſententiâ indicaſſe, quod eſſent electi, ac propterea Deus illis media ad fidem dederit: Atqui inter hos etiam fuit Judas. 2. Reliquos fuiſſe reprobatos: quod neutiquam veriſimile, cum poſtea milleni aliquot ex Judæis crediderint; niſi quis affirmare auſit, neminem ex hiſce ingenti illi fidelium numero incluſum fuiſſe. Senſus itaque loci hujus eſt: Vobis diſcipulis meis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, illis verò malignis verborum meorum auditoribus non eſt datum. Hoc eſt: non veſtri, ſed illorum causâ loquor per parabolas & ænigmata; ſed quæ obſcurè illis propono, Deus vult ut clarè vobis patefaciam. *Datum* itaque ipſis dicitur *noſſe myſteria*; non quia jam tum omnia myſteria clarè cognoſcebant; multa enim adhuc ignorarunt, ſeu non intellexerunt, etiamſi clarè ipſis propoſita eſſent: quale inter alia eſt, mors Chriſti violenta, ejuſque reſurrectio tertiâ die: vide *Luc.* XVIII. 34. *Et ipſi nihil horum intellexerunt, & erat verbum iſtud abſconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur*: Sed quia Dominus ipſis, tanquam amicis ſuis, myſteria regni cœlorum, & præſertim ſenſum parabolæ, prout petebant, eſſet explicaturus: aliis non dicitur datum; quia non clarè nec apertè, ſed per parabolas ipſis loquebatur, ob ſummam cordis ipſorum malitiam, uti in ſequentibus dicit. *Et Matth.* XIII. 11.

CAPUT VIII.

De ſenſu cap. IX. *ad Romanos.*

I. TAndem proferri ſolent aliquot ſententiæ ex *cap.* IX. *ad Rom.* præſertim *verſ.* 11, 12, 13. *Nondum enim natis* (pueris) *cum nihil feciſſent boni vel mali, ut propoſitum Dei, quod eſt ſecundum electionem, maneret, non ex operibus, ſed ex vocante, dictum eſt ei, major ſerviet minori: ſicut ſcriptum eſt, Jacobum dilexi, Eſavum odio habui.* Similiter *verſ.* 18, 21. aliique. Reſp. Ut horum verborum ſenſum rectè percipiamus, ante omnia ſcopus Apoſtoli, quem in toto hoc capite *Genuinus capitis hujus ſcopus.*

capite sibi propositum habet, inquirendus est. Præcedentibus capitibus Apostolus fusè erga Judæos ac gentes probavit, hominem non justificari ex operibus Legis, sed ex fide in Jesum Christum. Eam autem fidem à Deo omnibus sine discrimine gratiosè esse patefactam, tam gentilibus quàm Judæis; eò quod omnes, non tantum gentiles legis naturalis, sed & Judæi legis Mosaicæ transgressione, rei facti sint condemnationis ac iræ divinæ; ex quâ per legem liberari non poterant; sed non nisi per novam ac singularem Dei gratiam in Jesu Christo exhibitam. Exinde autem sequebatur, quod Judæi tanquam ingens absurdum Apostolo objiciebant, Judæos, qui ex Lege justitiam quærebant, & fidem in Christum respuebant, non haberi amplius pro fœderatis Dei, neque salvari: gentes autem, quæ per fidem in Jesum Christum Deo adhærebant, fœderi divino inseri, & ad salutem destinari. Apostolus hoc capite consectarium illud admittit, in eoque nullam esse absurditatem ostendit. Hic scopus Apostoli, quem sibi propositum habuit, si rectè attendatur, omnia in hoc capite facillimè fluent, & apparebit, quomodo omnia aptissimè huic scopo accommodentur.

Aliorum circa eum error.

II. Sed Contraremonstrantes ulterius progredientes, volunt Apostolum hic altius adscendere, ad causas fidei & infidelitatis inquirendum, & docere, quibus Deus ex absoluti sui decreti vi fidem dare velit: nempe paucis Judæis & plurimis è gentibus, quos ipse juxta beneplacitum suum ab æterno ad salutem elegerat, maximâ Judæorum parte rejectâ; quos & propterea ad fidem non converti, sed in infidelitate suâ indurari necesse erat.

Is refellitur, ex initio hujus capitis.

III. Sed verò illi vehementer falluntur, & à scopo Apostoli longissimè aberrant: Quod liquet ex initio & epilogo hujus capitis. In initio capitis Paulus gravi protestatione adhibitâ, non tantum maximum animi sui dolorem testatur, sed & votum concipit, se velle anathema fieri pro salute fratrum suorum secundum carnem: Atqui hoc non est conveniens Apostolo, ut doleat, & anathema fieri velit ut irritum reddatur Dei decretum planè irrevocabile, & in quo decernendo Deus gloriam suam ostendisse creditur. Dices. Apostolum ex vehementi erga gentem suam amore extra se raptum, & velut in extasi, dolorem hunc testatum esse, & votum hoc concepisse. Sed contrarium liquet, à Paulo sedatâ ac compositâ mente votum hoc esse conceptum. Seriam enim admodum adhibet protestationem, & in materiâ gravissimâ, in quâ minimè conveniens est ipsum ex quâdam animi perturbatione loqui. Deinde *cap.* X. 1. dicit εὐδοκίαν *suam esse & obsecrationem ad Deum, pro illis* Judæis *in salutem.* Dices. Dominus Jesus etiam flevit super urbem Jerusalem, quam tamen sciebat à Deo exitio esse destinatam, *Luc.* XIX. 41. Resp. Flevit Dominus gentis Iudaicæ pervicaciam, quia cùm possent maturâ resipiscentiâ exitium evitare, nolebant tamen. Hic autem fingitur Apostolus dolere ob decretum divinum, sine respectu ad hominum fidem aut opera conceptum, & nullâ fide aut pœnitentiâ rescindendum. Dices. Si hæc argumentatio valeat, nec secundum nostrum Paulum rectè dolere potuisse: Nam si voluit quædam à Deo fieri, quæ non fecit, populum illum in suum eligendo, quem non elegit, aut viam salutis præscribendo quam non præscripsit: Eadem recurrent incommoda quæ nos absolutis prædestinatoribus objecimus. Si voluit aliquid à Iudæis fieri quod non fecerunt: quorsum igitur deprecatio ejus apud Deum, qui fecerat quantum in se fuit, ut ipsi facerent bonum illud quod facere debuerunt? Resp. Objectio hæc admodum est futilis & insulsa. Nam quod primum illius membrum attinet, absit ut nos Apostolo tribuamus dolorem, quia voluerit quædam à Deo fieri, quæ non fecit: aut quod optaverit aliam salutis viam Deum præscripsisse, quam præscripsit: adeo hæc sunt aliena à mente nostrâ, ut totius capitis explicatio, & scopus Apostoli quem indicamus, manifestè contrarium clamet. Alterum membrum manifestâ laborat inconsequentiâ: Nam licet Deus à suâ parte fecerit quod satis est, ut facerent bonum illud quod facere debuerunt: quia tamen illi viam salutis à Deo præscriptam ingredi nolebant, & propterea reprobati, seu à privilegiis fœderis divini rejecti sunt, meritò illorum incredulitatem dolet Apostolus, optatque ut Deus non ex rigore, prout meruerant, ipsos planè gratia sua privet; sed potiùs leniter eos tolerando varias occurrere faciat occasiones, quibus ad pœnitentiam excitari, ad fidem converti, atque ita rursus per fidem fœderi divino, unde per infidelitatem excisi erant, inseri possent. Atque hunc suum scopum manifestè indicat Apostolus *cap.* XI. 14. dicens, se gentilium exemplo conari gentem suam ad æmulationem provocare, *ut salvos faciat aliquos ex illis*: & *vers.* 23. addit: *Si illi non permanserint in incredulitate*, rursus *inserentur.* Quæ omnia manifestè evertunt absolutum illud Electionis & Reprobationis decretum: non enim juxta illud semel inserti exscindi, aut excisi denuò inseri possunt: & Apostolus Judæis excisis spem novæ insertionis faciens revera iis illusisset. Quod absit.

Et epilogo.

IV. In epilogo capitis, disputationem hanc concludens, ait Apostolus *vers.* 30, 31, 32. *Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est. Israël autem sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.*

venit: Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus; offenderunt enim in lapidem offensionis: &c. Quæ cum illationis formâ ex præcedentibus deducantur, scopum Apostolicæ disputationis nobis repræsentant alium non esse, quàm, Deum rejectis Judæis justitiam per legem sectantibus, gentes in Jesum Christum credentes in illorum locum adsciviſſe. Et ad hunc scopum si attendamus, optimè omnia in toto hoc capite fluent, neque ulla in eo erit difficultas.

Sensus verſ. 6, 7, 8, 9.

V. Apostolus siquidem occurrit objectioni, doctrinæ suæ tanquam grave quoddam absurdum oppositæ: Si Deus Judæis ex Lege justitiam quærentibus rejectis, gentes in Christum fideles in eorum locum adsciscit: Ergo verbum Dei excidit, quo, fœdere cum Abrahamo erecto, promisit se Abrahami posterorumque ejus Deum fore. Apostolus hanc objectionem diluens, ait, Deum promisso hoc suo se non alligasse carnali ex Abrahamo generationi, quasi omnes qui secundum carnem ex Abrahamo geniti sint, promisso hoc contineantur; sed ipsum sibi jus ac potestatem reservasse, quocunque tempore declarandi, quos pro benedicto illo Abrahami semine, cui promissiones suas destinaverat, habere velit; adeoque posse Deum absque promissi sui violatione Judæis incredulis rejectis, gentes fideles habere pro semine Abrahami, cui benedicere velit. Et ne illud absurdum credant, ostendit Deum jam ab initio in ipsâ Abrahami familiâ distinctionem & declarationem ejusmodi feciſſe: Licet enim Ismaël esset major natu, ac proinde, si carnalem generationem spectemus, primogenituræ jure potior esset ad terræ Canaan possessionem, divinarumque benedictionum hæreditatem; tamen Deus illum in semine illo promisso agnosci noluit; sed fœdere suo solum Isaacum ipsiusque posteros comprehendi voluit: atque ita ostendit, non omnes Abrahami posteros benedictionum & promissionum divinarum esse hæredes, sed illos solummodò, quos ex speciali promisso se pro Abrahami posteris habere declaravit. Et ne quis excipiat aliam Ismaëlis esse rationem, quem, utpote ex ancillâ genitum, Isaaco filio ex legitimâ uxore genito, non præferri, aut æquali cum illo privilegio non gaudere, mirum non erat; Addit Apostolus in verbis nostris alterum exemplum in familiâ Isaaci.

Sensus verſſ. 10, 11, 12, 13.

VI. Isaac siquidem ex uxore Rebeccâ geminos eodem partu suscepit filios, Esavum majorem, Jacobum minorem natu. Si ulla carnalis generationis prærogativa apud Deum valeret, Esau certè Jacobo prælatus fuisset, cui cujusque semini possessio promissæ terræ Canaan daretur; sed contrarium longè accidit; Deus quippe Esavo cum suâ posteritate à possessione terræ Canaan rejecto, eam Jacobo ejusque semini destinavit. Hoc est quod hic dicitur: *Ut propositum Dei quod est secundum electionem maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est* (supple Rebeccæ) *major serviet minori.* Potuisset enim quispiam cogitare, mirum non esse Esavum, hominem profanum, præteritum; meruit enim impietate suâ, ut Deus illius, licet primogeniti, nullam haberet rationem: Apostolus, ut hanc objectionem præoccupet, ostendatque id ex mero beneplacito divino profluxisse, dicit, istam Dei declarationem jam esse factam antequam Esau & Jacobus nati essent, & quicquam boni vel mali feciſſent.

Quid sit, propositum Dei, non ex operibus, sed ex vocante.

VII. *Propositum* itaque hoc Dei *secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante,* non est æternum Dei decretum, quo aliquos homines sine ullo ad fidem aut opera respectu elegit ad vitam æternam: alios verò sine ullo ad infidelitatem aut contumaciam respectu præteriit aut reprobavit à vitâ æternâ: Sed est propositum cum electione, quod Deus fecit cum electione aut discrimine aliquo, quo apud se liberam semper voluit servare electionem, quos & quales singulis temporibus pro semine Abrahami, ad quos benedictio pertineat, reputare velit: Quod sicut olim in Ismaële & Isaaco, deinde in Esavo & Jacobo ostendit: ita nunc idem denuò demonstrat: nempe quod non secundum carnem ex Abrahamo oriundos, sed spirituales ipsius posteros, qui in vestigiis fidei Abrahami ambulant, habeat pro semine illo ad quod benedictio pertinet. Ita ut verba, *non ex operibus, sed ex vocante,* non indicent, Deum in assignatione salutis, aut in electione ad salutem, & reprobatione à salute, seu ad exitium, non respicere ad ulla bona vel mala hominum opera; sed nullis hominum bonis operibus provocari, ut eos vocare, seu in semine censere velit; sed pro arbitrio id determinare: nempe sicut olim ex Isaaco & Jacobo secundum carnem genitos habuit pro semine cui terram Canaan possidendam dare voluit: Ita & nunc credentes in Jesum Christum, licet ex Abrahamo non genitos, imo cujuscunque nationis, habere velit pro semine, cui æternam hæreditatem, terrâ Canaan adumbratam, destinavit, rejectis Judæis incredulis & justitiam ex Lege quærentibus. Ita olim Deus, populum Israëlis in promissam terram Canaan introducturus, declarat se nullis ipsorum meritis provocatum, sed ex merâ liberalitate eam ipsis donare: *Deut.* IX. 6. *Scito ergo quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus.* Perinde uti & Abrahamum ex idololatriâ solâ suâ benignitate impulsus vocavit, *Jos.* XXIV. 2, 3. Eodem modo & nunc homines per fidem in Jesum Christum ad salutem vocat, nul-

nullis eorum præcedaneis operibus provocatus, 2 *Tim.* 1. 9. *Tit.* III. 4. Exinde tamen non sequitur, quod Deus in ipsâ salutis æternæ datione non sit respecturus ad opera, quæ ex fide post suam vocationem homines præstiterunt: quod infinitis fermè Scripturæ Sacræ locis probari potest, quibus fides & sanctimonia exigitur ut conditio ad salutem.

Sensus verborum, major serviet minori.

VIII. Hunc sensum evincunt exempla Esavi & Jacobi, & oraculum quod de ipsis enuntiatur, *major serviet minori*, quod Apostolus citat ex *Genes.* XXV. 23. Non enim illo oraculo declaratur æterna Jacobi ad vitam æternam electio, & Esavi à vitâ æternâ reprobatio; ipsique ut exempla æternæ electionis & reprobationis proponuntur: 1. Quia hoc oraculum non tam respicit personas Esavi & Jacobi, quàm totam ipsorum posteritatem, seu ipsos tanquam suæ posteritatis capita: expressè enim dicitur Rebeccæ, *Genes.* XXV. 23. *Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, & major serviet minori*: & in posteritate ipsorum impletum est. Si itaque æterna salus hic respiciatur, dicendum omnes Jacobi posteros ad salutem fuisse electos (quod directè contra Apostoli scopum est; agit enim de justâ Judæorum ob incredulitatem reprobatione) & omnes Esavi posteros reprobatos ac damnatos: Quod non minus falsum est: inter illos enim creditur fuisse Jobus, Deo ob fidem & pietatem gratissimus, ejusque amici: nec credibile est, nullum ex Idumæis in Jesum Christum credidisse, & per fidem salvatum. 2. Ex imperio aut servitute unius vel alterius nulla ad propositum Dei de salute vel damnatione illatio fieri potest: Illa enim hujus solummodò vitæ sunt, nec in futurâ vitâ locum habent. Nec dici potest, quod Esavus & Jacobus hic proponantur tanquam typi æternæ electionis & reprobationis: Præterquam enim quod hac ratione supponitur quod in quæstione est, quodque aliunde probandum est antequam supponi possit; etiam est contra scopum Apostoli: Non enim Apostolus causam inquirit, cur Deus in uno fidem operetur, in altero non; de eo enim non erat ipsi cum Judæis controversia; sed demonstrat, Deum absque promissi sui violatione posse, rejectis Judæis incredulis, assumere gentes fideles: Hoc enim propriè faciebat ad refutationem Judæorum, qui se solos, utpote ex Abrahamo secundum carnem oriundos, semen Abrahæ & hæredes benedictionis divinæ credebant, exclusis gentibus.

Et, Jacob dilexi, Esau odio habui.

IX. Idem comprobant verba sequentia: *Sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau odio habui.* Quæ verba ita non sunt connectenda cum superioribus, quasi enuntiata sint ante nativitatem Jacobi & Esavi; aliquot enim sæculis post eorum mortem sunt prolata temporibus Prophetæ *Malachiæ cap.* 1. 2. sed quod Deus verbis illis, *major serviet minori*, idem voluerit significare, quod postea per Malachiam, *Jacob dilexi, Esau odio habui.* Non enim hic odium absolutum designatur, quo Deus Esavum à se ad æternum exitium rejecit: sic enim & omnes Esavi posteros, qui hic cum Esavo intelliguntur, ad æternum exitium rejecisset: quod absurdum, ut mox vidimus: sed odium comparatum, quo Deus *Esavum odisse* dicitur, quia eum minore dilectione quàm Jacobum prosecutus est: Eodem sensu, quo *odium* alibi usurpatur, *Genes.* XXIX. 30, 31. *Deut.* XXI. 15. & nominatim *Luc.* XIV. 26. *Joan.* XII. 25. uti ex eorum cum *Matth.* X. 37. collatione evidentissimè liquet. In loco enim Malachiæ nihil est quod ad reprobationem Esavi ad æternum exitium referri potest; sed solummodò terrenarum benedictionum & miseriarum mentio est. Sive itaque hæc verba idem continere dicamus cum præcedentibus, & referamus ad terrenas benedictiones, possessionem nim. terræ Canaan, & Jacobi, seu posterorum ejus, dominatum supra Esavi posteros; sive quid ab iis diversum, restitutionem nempe Judæorum ex captivitate in terram suam, Idumæorum verò perpetuam desolationem, uti apud Malachiam expresse legere est: res eodem redit: Constat quippe posteros Esavi & Jacobi propriè designari, & terrenas solummodò benedictiones & pœnas respici, à quibus ad æternam electionem & reprobationem nulla legitima consequentia deduci potest.

Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei.

X. Hisce ita fusè ad clariorem capitis hujus intelligentiam explicatis, facile nunc est reliqua, quæ ex hoc capite producuntur, explicare, & quàm nihil faciant ad absolutæ Prædestinationis doctrinam confirmandum ostendere. Nos totius capitis explicationem non trademus; factum id est à pluribus: sed unam atque alteram solummodò periodum, quam semper in ore habent Prædestinationis absolutæ patroni, expendemus. Objiciunt ergo *vers.* 16. *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei.* Verum ex antedictis manifestum est, non hic respici electionem ad vitam æternam; quasi nihil ad vitam æternam conferat, sive nos rectè velimus, & officio nobis præscripto debitè fungamur, aut in bonorum operum viâ sedulò & alacriter curramus; sive non: neque intelligi voluntatem, quâ homo vult & facit quod Deus ab ipso exigit: Id enim manifestis Scripturis directè contrarium est, quæ expressè requirunt ut homo velit: *Apoc.* XXII. 17. *Qui vult accipiat aquam vitæ gratis*; & qui venire nolunt reprehenduntur, *Matth.* XXIII. 37. *Joan.* V. 40 & ut currat, & quidem bene ac debitè currat: 1 *Cor.* IX. 24. *Hebr.* XII. 1. Sed respicitur electio

ad gratiam, & intelligitur voluntas hominis quæ vocationem & poſtulatum divinum antecedit. Quaſi dicat: Hominis non eſſe, viam ac medium eligere, quo favorem ac beneficia Dei conſequatur; ſed ſolius Dei, qui ſicut pro arbitrio bona ſua hominibus largitur, ita etiam viam bona illa conſequendi ex mero ſuo beneplacito præſcribit; abſque quâ Dei declaratione omnis hominis labor, quo ipſe ſibi legem præſcribere vult, irritus eſt & fruſtraneus. Et hac ratione validiſſimè confutat Judæos, oſtenditque fruſtra ipſos ex Lege juſtitiam velle quærere, poſtquam Deus clarè declaravit ſe fidem in Jeſum Chriſtum, ut conditionem juſtificationis & ſalutis obtinendæ, exigere.

Miſeretur cujus vult & quem vult indurat,

XI. Hinc jam porrò explicatio *verſ.* 18. *& ſeqq.* ſponte fluit; *Miſeretur ergo cujus vult, & quem vult indurat.* Quæ cum ex præcedentibus tanquam concluſio deducantur, manifeſtum eſt eorum ſenſum etiam ex ſuperioribus petendum. Quoniam autem in præcedentibus egit de liberâ Dei diſpenſatione in diſtribuendis bonis ſuis quibus vult, & ſub conditione à ſe pro arbitrio præſcriptâ; & in proximè præcedente verſu, exemplo Pharaonis oſtenderat, Deum præfractos peccatores juſtè punire pro arbitrio ſuo; manifeſtum eſt, horum verborum alium ſenſum eſſe non poſſe, quàm, *Deum miſereri*, id eſt, beneficia gratiæ ſuæ offerre, quibus vult, & ſub conditionibus quas vult, ita ut nulli genti, nulli carnali generationi ſit alligatus, neque reſpiciat ad media quibus ipſi præter voluntatem Dei favorem ejus obtinere contendunt. *Et indurare quem vult*; id eſt, poſſe pro arbitrio juſtè punire peccatores gratiam ejus præfractè reſpuentes, etiamſi magnum pro lege divinâ, quam Deus nunc declaravit juſtitiæ ac ſalutis viam non eſſe, zelum oſtendant: & permittere, ut ipſi longanimitate & patientiâ ſuâ abutentes, tandem indurentur, occaſiones quas Deus ipſis occurrere facit, quæque in ſeſe ſpectatæ cordibus illorum emolliendis inſerviunt, pro malitiâ ſuâ convertendo in prætextum indurationis, majoriſque in peccando obſtinationis. Ita enim homines Deus indurat, non autem duritiem in illis efficiendo; uti ex exemplo Pharaonis, præcedente verſu allegato, antea comprobavimus. Indurat ergo, quia occurrere facit media, quibus ipſi pro malitiâ ſuâ abutuntur, Deuſque patienter eos tolerat, ut animi ſui malitiam, ſi velint, exſerere poſſint. Verba nempe actionem ſignificantia in Hebræâ linguâ aliquoties uſurpantur ad nudam tantum permiſſionem deſignandum. Sic *Exod.* I. 17. obſtetrices Ægyptiacæ dicuntur *vivificaſſe* filios Hebræorum, quatenus vivere ipſos permittebant, neque ex mandato regis interficiebant. Idque eo etiam confirmatur, quia non tantum Deo, ſed & homini indu-

ratio adſcribitur: ut ipſi Pharaoni, *Exod.* VIII. 15, 32. IX. 34, 35. XIII. 15. Quicquid ſit, certum eſt, Deum homines non indurare à nativitate, ſed ob præfractam contumaciam, & peccata liberâ voluntate commiſſa: Non ergo ex beneplacito, aut propter Adami peccatum ipſis imputatum, homines deſerit & indurat, ut nil niſi male agere & peccare poſſint: Quod cum antea fusè à nobis demonſtratum ſit, non eſt cur illi nunc diutius immoremur.

Quid adhuc conqueritur? &c.

XII. Adverſus hanc doctrinam introducit Apoſtolus incredulum Judæum ita objicientem: *Quid adhuc conqueritur? voluntati enim ejus quis reſiſtet? verſ.* 19. Ut ita occaſionem habeat jus Dei in creaturas ſuas declarandi. Cujus objectionis hic eſt ſenſus: Si Deus nos velit indurare, ut poſtea nos induratos gravius puniat, & in noſtrâ punitione, perinde ut olim in Pharaonis, gloriam ſuam oſtendat; nullam de nobis conquerendi cauſam habet: Non enim fortiores Deo ſumus, ut voluntati ejus reſiſtere poſſimus, aut impedire quod circa nos exequi decrevit: Si nos indurare decrevit, fieri aliter nequit, quin duri & contumaces evadamus. Apoſtolus hanc objectionem, tanquam inſulſam, cum indignatione rejicit: *verſ.* 20. *Imo verò, ô homo, tu quis es, qui ex adverſo reſponſas Deo? Num dicet figmentum fictori, quid me ſic feciſti?* Hac reſponſione oſtendens, Judæos nullam habere cauſam indignandi, quod doceat, Deum, rejectis Judæis incredulis, juſtitiam ex Lege quærentibus, elegiſſe gentes in Jeſum Chriſtum credentes, & juſtitiam fidei ſectantes: Ipſorumque objectionem non minus eſſe inſulſam & à ratione alienam, quàm ſi creatura expoſtularet cum creatore, cur ſe præſtantiorem non condidiſſet. Omnes enim homines Dei ſunt creaturæ: Judæis non magis eſt alligatus, quàm aliis hominibus, cujuſcunque nationis; omnibuſque quaslibet pro arbitrio præſcribere poteſt ſalutis obtinendæ conditiones. Quod ſi aliqui obedientiam detrectant, nullam habent conquerendi cauſam, quod Deus eos deſerere, & duritiëi cordis ſui permittere minetur, ut poſtea graviores de ipſis pœnas ſumat.

An non habet poteſtatem figulus in lutum, &c.

XIII. Hanc ſuam reſponſionem aptâ ſimilitudine porrò illuſtrat: *verſ.* 21. *An non habet poteſtatem figulus in lutum, ut ex eâdem maſſâ faciat aliud quidem vas ad honorem, aliud verò ad contumeliam?* Oſtendit nempe hac ſimilitudine, Deum non minus jus habere declarandi, quales velit pro fœderatis ſuis, quibus ſalutem largiturus eſt, agnoſcere; ſive Judæos, fidem in Jeſum Chriſtum, à Deo ut ſalutis viam præſcriptam, reſpuentes, rejicere, & gentes in Jeſum Chriſtum juxta mandatum divinum credentes, in fœdus

dus suum adsciscere ac æternâ vitâ donare; quam figulus habet in lutum, ex eâdem massâ faciendi vas in honorem, id est, ad usus honestos, & in contumeliam, seu ad usus turpes. Omnium enim hominum ex æquo Dominus est, nullique magis quàm alteri obstrictus. Potest itaque pro absoluto suo jure viam beneficia sua consequendi præscribere, prout sibi visum est. Hoc tamen inter actionem figuli, & Dei, est discriminis, quod figulus ipse faciat vasa in honorem & contumeliam: Deus autem, postquam hominibus conditionem præscribit, cujus observatione fiant vasa in honorem, & rejectione, vasa in contumeliam, gratiamque obtulit cujus ope conditionem à Deo præscriptam præstare valeant, arbitrii hominum esse voluerit, ut vasa fiant vel ad honorem, vel ad contumeliam: ut ita gratiæ divinæ salutem adscribant, sibi verò suæque contumaciæ exitium imputent. Ita 2 *Tim.* II. 20, 21. *In magnâ domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.*

Qui sint vasa iræ coagmentata ad interitum.

XIV. Pergit *vers.* 22, 23. *Quid si verò Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multâ lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum: Et ut notas faceret divitias gratiæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam?* Sive hæc verba sumamus ut continentia applicationem similitudinis figuli; sive novas ad objectionis propositæ refutationem rationes, res eòdem redit. Manifestum quippe est, Judæos incredulos & refractarios intelligi per *vasa iræ ad interitum coagmentata*, quæ *Deus multâ lenitate pertulit*; eosque vocari *vasa iræ*, ob peccata incredulitatis & inobedientiæ, præfractamque in illis contumaciam; nullum enim ira Dei habet objectum, nisi peccatorem, *Joan.* III. 36. *Rom.* II. 8. *Coloss.* III. 6. Dicunturque ad interitum *coagmentata*, non à Deo, sicut mox dicit de vasis misericordiæ, quod Deus ea præparavit ad gloriam: quæ phraseos mutatio indubitabile argumentum est, aliam hujus quàm illius coagmentationis esse rationem: *vasa* nempe *iræ* dicuntur simpliciter *coagmentata ad interitum*, nimirum intransitivè à seipsis; qui enim incredulus est, seipsum præparat ad interitum incredulis à Deo denuntiatum: Simili phrasi quâ *Act.* XIII. 48. ostendimus quosdam dici *ordinatos* seu *dispositos ad vitam æternam*: vel est participium positum pro verbali: quo sensu & vox κατηρτισμένα usurpatur *Luc.* VI. 40. Deusque illos dicitur *pertulisse multâ lenitate*, quæ cum ita per se comparata sit, ut peccatores ad pœnitentiam adducat, *Rom.* II. 4, 5. illi contrà patientiâ divinâ abutentes, se magis magisque induraverunt. Ut ita ostendat Apostolus, se homines cum massâ argillæ, ex quâ figulus vasa ad honorem & ad contumeliam facit, comparando, eos considerare ut voluntariè peccantes, & in peccato perseverantes: erga tales enim Deus patientiâ usus rectè dicitur. Quod *vasa misericordiæ* attinet, illi sunt, qui vocationi divinæ obtemperantes, ut ex *vers. seq.* liquet, per Dei gratiam salutem consequuntur: quos Deus ipse rectè dicitur *præparasse ad gloriam*, quia ipse illis viam salutem consequendi aperuit, gratiamque viam illam ingrediendi & calcandi largitus est, eosque ita *creavit*, seu regeneravit, *in Christo Jesu ad bona* [illegible], eaque *præparavit ut in illis ambulent*, *Eph.* II. 10. Ex quibus omnibus tandem adversus insulsam illam Judæi increduli objectionem validissimè concluditur, Judæos nullam de Deo conquerendi causam habere, quasi fœderi suo cum Abrahamo renuntiet, eò quod ipsos Euangelium respuentes, & diutinâ Dei patientiâ in rebellione suâ induratos, puniat, & à beneficiorum suorum communione excludat; zelatores licet Legis, ceremoniarumque ipsius exactos observatores: gentes verò Euangelium fide recipientes in ipsorum locum substituat, gloriæque suæ consortes faciat. Quod & in sequentibus allatis ex Oseâ & Jesaiâ testimoniis confirmat.

Et vasa misericordiæ, quæ Deus præparavit ad gloriam.

Non possunt hæc applicari absolutè electis & reprobis.

XV. Illa autem objectio colore non caruisset, si Apostolus docuisset, Deum plerosque homines ad exitium æternum nullo habito ad fidem aut opera eorum respectu, reprobasse, sive consideratos ut nondum conditos, sive ut in Adamo lapsos, & peccato originali infectos; ex quâ reprobatione porrò omnimoda induratio esset secuta, quâ Deus illos ita indurat, ut non possint quin peccent & Euangelium rejiciant. Adversus enim ejusmodi doctrinam rectè objecisset Judæus: Si Deus nos ita reprobavit & indurat, ut non possimus quin Euangelium rejiciamus, atque ita tandem in æternum pereamus, non est quod de nobis conqueratur; nos enim fortiores Deo non sumus, nec voluntati ejus possumus resistere, aut irritum reddere quod decrevit. Neque Apostolus objectionem hanc figuli exemplo diluisset: Quamvis enim creatura causam nullam de Deo conquerendi habeat, quod se perfectiorem non condiderit, ut formica, musca, &c. quod sese non equum aut bovem, equus quod se hominem non creaverit; non tamen justæ querelæ causa ipsi deëst, quod Deus ipsum condidisset ad æternos & intensissimos cruciatus: quamvis enim creatura jus non habet creatori legem præscribendi; creator tamen, creaturam creans voluptatis ac doloris capacem, sibi ipsi legem figit, eam naturæ ac dotibus ipsius convenienter tractandi, neque nisi id peccato

ſuo mereatur, afficiendi miſeriâ quæ creationis beneficium excedit: ita enim creatio non beneficium, ſed ſummum maleficium eſſet, præſtaretque ejuſmodi creaturæ non eſſe, quàm perpetuò in ſummâ miſeriâ eſſe. Et ſi peccandi inevitabilis neceſſitas per deſertionem & indurationem divinam ipſi incumbat, non eſt quod illi Deus ſuccenſeat, quod in duritie ſuâ contumaciter perſeveret; utpote ex quâ emergere ipſi æque impoſſibile ſit, ac mortuo è ſepulchro exire. Nec defuiſſet conquerendi cauſa, ſi dicamus Deum homines ut in Adamo lapſos conſideratos reprobaſſe: Quæ enim juſtior conquerendi cauſa, quam quod reprobatus ſis ad æternum exitium, & ut juſtè ad illud condemneris, induratus ſis ut non poſſis quin gratiam divinam reſpuas & pecces, & in peccando ad finem uſque ſine ullâ reſipiſcentiâ perſeveres, propter parentis tui peccatum, multis ante tuam nativitatem ſæculis commiſſi, cujuſque nec conſcius nec particeps fuiſti, ipſique parenti, vero ac propriè dicto peccatori, remiſſi. Sed & ſi attendamus ad exemplum figuli *Jerem.* XVIII. à Deo prophetæ ſuo propoſiti, unde & Apoſtolus hanc ſimilitudinem mutuatus videtur, manifeſtum eſt, vas à figulo confringi, non ob vitium aliquod argillæ, ex quâ formabatur; ſed ob ipſius vatis vitium: illique comparari populum Judaicum peccatorem, & jam diu erga Deum rebellem, & ob rebellionem excidio deſtinatum. Tandem nec adverſus tales Deus patientiâ uſus dici poteſt, aut eos multâ cum lenitate toleraſſe: Quæ enim tolerantia locum habere poteſt circa eos, qui jam ante æterno exitio deſtinati ſunt, & ex illâ deſtinatione neceſſariò peccant, & in peccando perſeverant? Adeo ut ex omnibus hiſce liqueat, in toto hoc capite nihil pro abſoluto Reprobationis decreto reperiri; ſed omnia aptiſſimè ſcopo quem nos indicavimus reſpondere.

CAPUT IX.

Reſponſio ad loca Scripturæ quæ pro abſolutâ Reprobatione ſpeciatim proferri ſolent.

Senſus loci Judæ verſ. 4.

I. REſtat nunc ut & loca quædam breviter expendamus, quæ pro abſolutâ Reprobatione ſpeciatim ſolent proferri. Horum præcipuus ac primus eſt *Judæ verſ.* 4. *Nam ſubrepſerunt quidam homines, jam olim* (vel ante) *deſcripti ad hoc judicium, impii, qui Dei noſtri gratiam transferunt ad laſciviam*, &c. Reſp. Si urgere velint, per *deſcriptionem* illam *olim factam*, intelligendam eſſe æternam Dei prædeſtinationem, quâ maximam generis humani partem, ſine ullo ad infidelitatem aut impietatem reſpectu, reprobavit ad æternos ignis infernalis cruciatus, & quam reprobationem deſertio Dei comitatur, eamque inevitabilis peccandi & ſine pœnitentiâ ad finem uſque in peccato perſeverandi neceſſitas excipit; dicendum homines hos ad horrenda illa, quæ Judas hic deſcribit, ſcelera à Deo eſſe prædeſtinatos. Quod horrendum eſt, & abſque blaſphemiâ dici nequit: Deum enim decreto hoc ſuo antecedente unicum peccati autorem ſtatuunt, ſceleratoſque illos, utpote à Deo ad ſcelera ſua deſtinatos, à culpâ abſolvunt, ac proinde à reatu pœnam condemnationis juſtè ſubeundi. Quod ſanctitati divinæ ſummè eſt injurium, & totius epiſtolæ ſcopo, in quâ Judas horum hominum juſtum exitium deſcribit, adverſum. Alius ergo horum verborum ut ſit ſenſus, neceſſe eſt. Is autem ex epiſtolæ ſcopo eruendus eſt. Apoſtolus fideles adhortatus, ut pro fide ſemel ſanctis tradita depugnent, fidelium animos contra ſcandalum, quod ex falſorum doctorum & impoſtorum ſeductionibus facile concipere poterant, in verbis hiſce præmunit, dicens, (verbis hiſce per parentheſin reliquo contextui inſertis) Deum jam olim iſtiuſmodi hominum adventum & ſcelera, quin & pœnam & exitium, præſignificaſſe; adeo ut credere non debeant, Deum Eccleſiæ ſuæ, in quam illi irrepſerunt, curam abjeciſſe, ſed ipſam adverſus hoſce impoſtores jam antea voluiſſe præmonitam. Ideoque dicuntur πάλαι προγεγραμμένοι, quod non denotat ab æterno præordinati; πάλαι enim ſeu *olim* non denotat æternitatem, ſed tempus jam diu elapſum: quo ſenſu legitur *Matth.* XI. 21. *Luc.* X. 13. *Hebr.* I. 1. προγράφεσθαι non denotat præordinationem divinam: ſed deſcriptionem ſeu delineationem ante factam, quâ ſeductorum horum fraudes & impoſturæ, & ſupplicia prædicta & quaſi depicta ſunt. Quo ſenſu vox προγράφειν accipitur *Rom.* XV. 4. & *Eph.* III. 3. neque tantum ſimplicem denotat ſcriptionem ante factam, ſed & delineationem; ut *Gal.* III. 1. οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη, *quibus Jeſus Chriſtus jam ante ab oculis eſt depictus* ac delineatus. Adeo ut per κρίμα non denotetur eorum peccatum & inobedientia, ſed ſupplicium quod per ſcelera ſua in ſe accerſunt: Eodem ſenſu, quo κρίμα ſeu *judicium* accipitur pro ſupplicio, *Marc.* XII. 40. *Rom.* II. 3. ut conveniat cum 2 *Pet.* II. 3. ubi Petrus verbis hiſce parallelis, de his aut ſimilibus impoſtoribus loquens, ait, *Quorum judicium*, id eſt ſupplicium, *dudum non otiatur, & exitium eorum non dormitat.* Sed quomodo aut ubi hæc ſunt ante delineata? Reſp. In judiciis illis, quæ Deus olim in homines impios, horum ſimiles, exercuit, quæ Judas mox in Epiſtolâ ſuâ recenſet, tanquam horum hominum typos, quibus horum exitium adumbrare voluit: tum & in Propetiâ

tiâ Enochi, quam recenſet *verſ.* 14. 15. Senſus ergo eſt, in ſupplicio aliorum improborum & Enochi prophetiâ horum impoſtorum ſupplicium à Deo jam olim eſſe delineatum & Eccleſiæ ſignificatum, ut ita ſibi ab eorum fraude & impoſturâ cavere poſſint.

Joan. XII. 39. 40. II. Secundus locus eſt *Joan.* XII. 39, 40. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcavit oculos eorum, & obduravit corda eorum, ne videant oculis, & intelligant corde, & ſeſe convertant, & ſanem eos.* Reſp. 1. Nulla hic actio divina exprimitur, nec uſpiam dicitur Deus ipſorum oculos excœcaſſe & corda obduraſſe, ſed eſt locutio impersonalis, quæ æquipollet paſſivæ, & tantundem valet atque excœcati ſunt oculi eorum, ſeu excœcavit quiſquis excœcavit: Locutione Hebræis familiari, qui impersonalibus activis utuntur loco paſſivorum: quorum idiotiſmum Novi Teſtamenti Scriptores plerumque imitantur: Vide inter alia *Matth.* VII. 16. *Luc.* XII. 20, 48. *Joan.* XV. 6. 1 *Joan.* V. 16. *Apoc.* XVI. 15. & alibi. 2. *Non poterant credere* non denotat omnimodam credendi impotentiam, nedum ex decreto aliquo divino antecedente, ſeu deſertione divinâ ex decreto ejuſmodi, neceſſariò profluentem: nulla enim, uti vidimus, hic memoratur actio Dei: & *non poſſe* non ſemper arguit impotentiam, ſed diſpoſitionem quandam in homine, quæ actum perinde atque impotentia impedit ac tollit, licet alias per potentiam ab homine quidem præſtari poſſit. Nempe, aliquando firmum ac immutabile animi propoſitum in contrarium: Sic *Marc.* VI. 5, 6. Dominus dicitur in Nazareth non potuiſſe niſi pauca quædam miracula facere, propter ipſorum incredulitatem: Non quod ipſorum incredulitas Domini potentiam infregiſſet: abſit: ſed quoniam Domini propoſitum obſtabat, quo decreverat nulla miracula facere, niſi in gratiam illorum, qui ipſum miracula faciendi potentiâ inſtructum credebant: Unde & nonnunquam miraculum editurus, rogavit, crediſne me id facere poſſe? Aliquando quod contra decorum & rationem eſt, ac proinde ab homine qui ſe ratione regi permittit fieri nequit: Sic *Matth.* IX. 15. *Numquid filii nuptiarum lugere poſſunt, quamdiu cum ipſis eſt ſponſus?* *Act.* IV. 20. *Non poſſumus quæ vidimus & audivimus non loqui.* 2 *Cor.* XIII. 8. *Non poſſumus aliquid adverſus veritatem, ſed pro veritate.* Aliquando ſummam averſionem à re quapiam, indeque ortam maximam difficultatem: idque præſertim locum habet, quando res quædam deſcribitur qualitate aliquâ veſtita, cujus contrarium illi ineſſe non poſſe dicitur: non quod à qualitate iſtâ ad illius contrarium tranſitus non poſſit fieri; ſed ad deſignandum inter duas iſtas qualitates maximam eſſe repugnantiam, quæ non permittit, ut ſimul in eodem ſubjecto ſubſiſtant; & ab unâ ad aliam difficillimum eſſe tranſitum, propter maximam quæ intercedit averſionem. Sic *ſapientia carnis* dicitur *ſe non poſſe ſubjicere legi Dei*, *Rom.* VIII. 7. & 1 *Joan.* III. 9. *qui ex Deo natus eſt non poſſe peccare.* Ita in communi ſermone dicimus de manſueto, quod non poſſit iraſci; de iracundo, quod non poſſit placidè agere. Senſus ergo eſt, licet Dominus Jeſus plurima inter Judæos miracula patraverit, ipſos tamen maximè à fide in ipſum averſos fuiſſe, ob ſummam ipſorum improbitatem, quâ oculi eorum excœcati, & corda eorum obdurata erant, quâ impediebantur ne ſe ad Dominum converterent, ut ipſe ſanaret eos.

1 *Pet.* II. 8. III. Tertius locus eſt 1 *Pet.* II. 8. *Qui offendunt ad ſermonem* (Euangelii nempe) *immorigeri, ad quod etiam poſiti fuerunt.* Reſp. Non dicuntur hic aliqui à Deo prædeſtinati ad inobedientiam: abſit: Quod ut liqueat, enuntiationis hujus ſubjectum & prædicatum diſtinctè conſideranda ſunt. Subjectum ſunt ἀπειθοῦντες, ſeu *increduli* ſive *immorigeri*: Prædicatum, *qui offendunt ad ſermonem, ad quod etiam poſiti fuerunt.* Non ergo dicuntur aliqui poſiti ad inobedientiam; ſed inobedientes dicuntur poſiti ut offendant ad ſermonem Euangelii. Quid autem eſt, *offendere ad ſermonem* Euangelii? Non ſignificat, rejicere ſermonem Euangelii: hoc enim voce *immorigeri*, quæ enuntiationis ſubjectum eſt, comprehenditur; aliud ergo ut deſignet neceſſe eſt, niſi velimus prædicatum coincidere cum ſubjecto, atque ita enuntiationem faciamus identicam. Denotat itaque, in ſe provocare pœnas, quas ſermo contemtoribus comminatur: Et *ad id poſiti* dicuntur, ſc. ut, cum credere nolint, incurrant pœnas inobedientibus conſtitutas: quæ cum à Deo omnibus inobedientibus conſtitutæ ſint, rectè etiam Petrus immorigeros illos ad eas ſubeundas poſitos dicit. Phraſis eſt deſumta ab illis qui incircumſpectè ambulant, & in lapidem impingentes ſibi ipſis caſus & doloris cauſa ſunt. Hunc ſenſum comprobant antecedentia, ubi Chriſtus *lapis angularis* dicitur, *honor*, ſeu honori, *iis qui credunt*; quatenus in ſe credentibus cauſa eſt ut honorem & gloriam æternam adipiſcantur: *immorigeris* verò eſt *lapis offenſionis & petra ſcandali*, quatenus in ipſum offendentes, exitium in ſe accerſunt; juxta id quod ipſe Dominus ait *Matth.* XXI. 44. *Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur: ſuper quem verò ceciderit, conteret eum.*

Prov. XVI. 4. IV. Quartus ac ultimus locus eſt *Prov.* XVI. 4. *Omnia fecit Deus propter ſemetipſum, etiam impium ad diem malî.* Reſp. Locum hunc alias, de Providentiâ Dei circa malum diſſerentes, excuſſimus, oſtendimuſque nihil ex illo poſſe concludi, ad probandum actionem quandam divinam, quâ peccatum

ſeu

ſeu malum in impiis Deus operetur, aut quod ad peccatum homines creaverit: Sed phraſin Hebræam, לפקודיו commodiſſimè verti, *ſecundum reſponſiones ejus:* Ut ſenſus ſit, Deum omnia ita diſponere, ut aptiſſimè ſibi reſpondeant & inter ſe quadrent; *etiam impium ad diem mali*, id eſt pœnæ; quid enim magis quadrat in impium, quam dies pœnæ? Ita videmus nullum ex Scripturâ Sacrâ proferri locum, qui decretum hoc abſolutæ Prædeſtinationis, non dico neceſſariò involvat, ſed nec ex quo ullâ cum ſpecie veriſimilitudinis deduci poſſit.

Salutem Deus decernit per modum præmii, non finis abſolute intenti.

V. Supereſt ut rationem expendamus, quâ ſententiam ſuam adſtruere conantur: ea hæc eſt. Prædeſtinatio Dei eſt decretum de fine, & de mediis ad finem illum obtinendum neceſſariis: Finis eſt demonſtratio gloriæ Dei, in ſervandis ex miſericordiâ electis, & perdendis ex juſtitiâ reprobis: Ex vi finis hujus etiam omnia media, ad finem hunc obtinendum neceſſariò requiſita, decreto divino definita ſunt. Reſp. Finis dupliciter poteſt conſiderari; vel per modum finis abſolute intenti; vel per modum præmii aut pœnæ conferendæ illi, qui conditionem ad præmium conſequendum præſcriptam aut præſtitit, aut præſtare noluit. Si finis conſideretur per modum finis abſolutè intenti, fatemur ex vi decreti de fine, etiam media ad finem illum ducentia determinata eſſe debere. Si verò conſideretur per modum præmii vel pœnæ à legiſlatore præſtanti conditionem conferendi, vel non præſtanti infligendæ, requiritur ut conditio per decretum legiſlatoris non præcisè determinetur, & juxta decretum poſtea in homine efficiatur, ſed ab homine ipſo præſtetur. Atqui ut dijudicemus quâ ratione Deus ſalutem in decreto Prædeſtinationis conſideraverit, executio decreti inſpicienda eſt; quia ex illâ de decreto ipſo judicium fieri oportet. In executione autem decreti Deus ſalutem tanquam præmium promittit, exitium tanquam pœnam comminatur, & conditionem ab homine ſtipulatur, cujus præſtatione præmium conſequatur, & neglectu pœnam incurrat. Non ergo fieri poteſt, ut ſalutem & exitium decreverit per modum finis abſolutè intenti: Executio enim ſub conditione, non poteſt reſpondere decreto abſoluto: & conditionale decretum evertit abſolutum. Dices. Subordinata non pugnant: conditio ſubordinatur decreto abſoluto. Reſp. Repugnantia ſubordinari non poſſunt: exactio autem conditionis evertit abſolutum decretum: Nam ubi conditio exigitur, decreti executio à conditionis præſtatione ſuſpenditur; quod contra decreti abſoluti naturam eſt. Dices. Requiruntur tamen media, quibus finis iſte obtineatur, docentque omnes Deum ea adhibere. Reſp. Aliud eſt medium, aliud conditio. Medium præſtat is, qui finem abſolutè cupit: conditionem verò ille exigit, qui præmium præſtitâ conditione dare vult: Conditio itaque medium eſſe poteſt, ſed diverſo reſpectu: nimirum reſpectu promittentis eſt conditio; reſpectu illius qui re promiſſâ frui cupit, eſt medium: Ita centum Philiſtæorum præputia conditio erant reſpectu Saulis filiam ſuam Davidi in matrimonium collocandi: Davidi autem, quia aliâ ratione filiâ Saulis potiri non poterat, medium erant deſideratam uxorem adipiſcendi. Eodem modo fides in Jeſum Chriſtum conditio eſt reſpectu Dei, vitam æternam, tanquam fidei præmium, hominibus dandi: reſpectu hominum verò medium eſt conſequendi ſalutem, quam ſibi omnium ſuarum actionum finem proponunt. Dices. Etiam fides medium eſt reſpectu Dei, per quam electos ad ſalutem ipſis deſtinatam infallibiter perducit. Reſp. Si fides medium ſit reſpectu Dei, non poteſt eſſe conditio; non enim tum Deus quid ab homine exigit faciendum, ſed ipſe in homine id operatur, atque ita officium hominis mutatur in actionem divinam, & conditio tollitur.

Prædeſtinatio conditionalis non pugnat cum Dei ſapientia.

VI. Sed dicunt, Prædeſtinationem conditionatam non poſſe conciliari cum Dei ſapientiâ, nec potentiâ, nec conſtantiâ ſive immutabilitate. Non cum Dei ſapientiâ: quia Deus præſcit quid homo facturus aut non facturus, ac proinde utrum ſalutem adepturus, an damnationem ſubiturus ſit: At quis ſapiens ſeriò decernat ſub conditione, aliquid facere, quod ex defectu conditionis ſe nunquam facturum præſcit? imo cujus contrarium facere ſecum ſtatuit, quia conditionem nunquam implendam certò præſcit? Reſp. 1. Retorqueri poteſt hoc argumentum in ipſos; hoc modo: Quis ſapiens ſeriò promittat ſub conditione, quod abſoluto decreto nunquam dare jam ante conſtituit, quamque conditionem decrevit impleri non poſſe? 2. Non dicimus Deum decernere ſub conditione aliquid facere, quod ex defectu conditionis ſe nunquam facturum præſcit, &c. Sic enim præſcientia divina, ſi non tempore, ordine ſaltem naturæ præcedere deberet decretum conditionatum: quod alienum eſt à ſententia noſtra: E contra decretum conditionatum præcedit præſcientiam divinam de fide & ſalute, vel infidelitate ac damnatione cujuſcunque hominis: Hoc enim naturæ ordo exigit, ut Deus non præſciat, utrum homo fidelis, & per conſequens ſalvus ſit futurus, niſi prius ſalutem homini ſub conditione fidei dare, hominemque ad fidem vocare, gratiaque ſpiritus qua vocationi parere poſſit, donare decreverit: non ob defectum ſcientiæ; ſed quia rei naturæ repugnat, ut quis in Chriſtum credat, aut incredulus ſit, cui in Chriſtum credendi facultas data non eſt nec dabitur unquam.

quam. Præcedit itaque decretum conditionatum: illud excipit præscientia, & ex præscientiâ conditionis præstandæ vel non præstandæ decreti conditionalis applicatio. Dices. Si Deus sub conditione destinet salutem, quoniam in hominis arbitrio est conditionem illam præstare, vel negligere, potest Deus excidere fine suo. Resp. Negamus hanc sequelam; quia Deus finem non absolutè intendit, sed per modum præmii; itaque salutem promittens sub conditione, etiam damnationem sub conditione contrariâ comminatur: Quicquid itaque evenit, Deus consequitur finem suum: Si homo conditionem fidei præstat, Deus ex promisso ipsi largitur vitam æternam: Si conditionem hanc negligat, & infidelis sit, Deus comminationi suæ convenienter eum damnat ad æternum exitium. Dices. At intentio Dei est, omnes homines ad salutem perducere. Resp. Ita certè, verum non absolutè, sed sub conditione obedientiæ; alias si sint inobedientes, eos damnare. Primus ergo & primarius Dei finis est, homines ad salutem perducere: & huc tendunt omnia dona salutaria, quæ Deus hominibus plenâ manu largitur. Quod si ea respuant homines, alter & secundarius Dei finis est, ob donorum suorum contemtum homines justè damnare. Dices. Atqui illa conditio est medium contingens, quod tam probabile est nunquam eventurum, quàm aliquando eventurum: Quis sapiens ejusmodi mediorum electionem faciat perveniendi ad finem suum? Resp. 1. Negare nos, tam probabile esse medium illud nunquam eventurum, quàm aliquando eventurum: licet enim gratia divina, cujus ope obedientia præstatur, obediendi necessitatem non inducat, nullo tamen modo patitur verisimile esse, ut illius virtute, utpote ad fidem ac conversionem abundè sufficiente, nullus credat seque convertat. 2. Rursus confunditur medium cum conditione; fides medium non est respectu Dei, sed conditio: Fatemur itaque libentes, si finis absolutè intendatur per modum finis, sapientem mediorum contingentium electionem non facturum; ita enim fine suo quem absolutè intendit excidere posset; quod in Deum non cadit. Si verò finis intendatur per modum præmii, conditionem obedientiæ præstantibus conferendi, omninò talium mediorum, seu potius conditionis electio requiritur in sapiente legislatore: præmium enim locum habere nequit, ubi à legislatore ipso, ex vi finis absolutè intenti, conditio tanquam medium infallibiliter efficitur.

Nec potentiâ.

VII. Secundò, ajunt repugnare potentiæ divinæ: quia posito decreto conditionato, homo, quem Deus sub conditione vult salvare, potest ob conditionis defectum damnari; at sic homo erit potentior Deo. Resp. Colorem haberet objectio, si Deus finem absolutè vellet, & ex vi finis media ad finem consequendum necessaria absolutè efficere vellet, & nihilominus homo actioni isti divinæ resistere posset: Sed quoniam Deus finem illum absolutè non vult, omni colore caret. Conditio enim promissioni apposita non arguit semper defectum potentiæ, sed quod cupiamus experimentum obedientiæ alicujus, antequam eum bono promisso beare velimus.

Nec immutabilitate & constantiâ.

VIII. Tandem dicunt non posse conciliari cum Dei immutabilitate & constantiâ: mutabilitatis enim signum est, hominem, cui salutem sub conditione destinaveris, postea non præstitâ conditione ad damnationem destinare. Resp. Hoc nequaquam mutabilitatis, sed summæ constantiæ indicium esse: Quicquid enim evenerit, decretum Dei impletur. Immutabile quippe est Dei decretum, fideles salvandi, infideles damnandi, idque nunquam rescindi potest: applicatio autem decreti in particulari facta variare potest, pro mutatione hominis, qui dum in Christum fidelis est, salvandorum numero continetur; à fide verò deficiens, in damnandorum numerum transcribitur: Hæc autem mutatio non procedit à Deo, sed ab homine: Deus quippe constans est in proposito fideles salvandi, infideles verò damnandi: homo verò salutis conditionem respuens, in causâ est, quod decretum de salute ipsi applicari nequeat. Imo nisi Deus ita procederet, inconstans foret, decretumque suum de fidelibus salvandis & infidelibus damnandis rescinderet.

CAPUT X.

Examen sententiæ eorum, qui agnoscunt quidem absolutam quorundam Electionem, nullam verò absolutam Reprobationem.

Sententiæ hujus declaratio.

I. ITa examinatis & sufficienter refutatis duabus illis de absolutâ Electione ac Reprobatione sententiis, restat nunc tertia consideranda sententia, quæ agnoscit quidem absolutam quorundam Electionem, nullam verò absolutam Reprobationem. Deum nempe omnibus per Euangelium vocatis offerre gratiam ad conversionem & salutem sufficientem, imo & non vocatos per verbum Euangelii non omni ad Deum accedendi gratiâ destitutos; attamen & Deum quosdam speciatim elegisse, quos irresistibili gratiâ donatos, infallibiliter ad fidem ac salutem perducat. Hæc sententia facile toleratur, & minoribus quàm præcedentes difficultatibus premitur: non etiam injuria est Dei justitiæ, misericordiæ, & philanthropiæ: Nulla enim est injustitia homi-

nem cumulare beneficiis, ſed ſumma liberalitas.

Illius refutatio. Ratio prima. II. Attamen quò minus illi aſſenſum præbeamus, hæc obſtant. 1. Quod Scriptura paſſim fidem proponit tanquam conditionem ad ſalutem: Ergo & tanquam conditionem ut ad ſalutem eligamur, ſeu in numerum ſalvandorum tranſſcribamur. Hi verò electi, quos Deus abſolutè ad ſalutem elegit, electi dicuntur ſine reſpectu ad fidem, & ut ad fidem, tanquam medium fini ad quem electi ſunt ſubordinatum, perducantur.

Secunda. III. Secundò. Quod horum electorum reſpectu omnes Dei comminationes de excidio & damnatione, ſi homines increduli ſint & immorigeri, aut à fide deficiant, ſint irritæ; & omnes hortationes ne deficiant fruſtraneæ: Quia comminari exitium ſi incredulus ſit, quem incredulum eſſe fieri nequit, eſt planè abſurdum ac inutile; & hortari ne deficiat, qui deficere non poteſt, fruſtraneum. Deum omnibus non æqualem largiri gratiam, negandum non eſt: Sic Apoſtolis, quos individuos habuit comites, quibus ſe poſt reſurrectionem redivivum exhibuit, & in quos Spiritum Sanctum copiosè effudit; ſic Apoſtolo Paulo, cui ſe è cœlis revelavit; ſic Cornelio ad quem Angelum miſit, majorem quàm aliis largitus eſt gratiam; non tamen meo judicio talem, quin per contumaciam illius operationi reſiſtere potuiſſent. Unde Apoſtolus Paulus dicit, ſe *non immorigerum fuiſſe cœleſti viſioni*, *Act.* XXVI. 19. & *ſe non contuliſſe cum carne & ſanguine*, *Gal.* 1. 16. neque ſe, niſi invigilaret, à defectionis periculo immunem fuiſſe ipſe indicat 1 *Cor.* IX. 27. *Caſtigo corpus meum & in ſervitutem redigo; ne forte cum aliis prædicaverim ipſe reprobus efficiar.* Et facile concederem, Deum quâvis ætate ejuſmodi habere eximios, quorum miniſterio ad exſtirpandos noxios errores, veritatiſque cauſam dextrè magnoque animo propugnandum, utitur; quos licet planè impoſſibile non ſit deficere; ob maximam tamen donorum gratiæ copiam admodum difficile, adeo ut nullus defectionis metus ſit: Ut ita liberæ obedientiæ ratio conſtare poſſit.

Tertia. IV. Tertiò. Non videtur hæc ſententia aptè ſecum ipſa conſiſtere. Nam ſi gratia illa communis ſit ſufficiens ad ſalutem, concipi non poteſt, quomodo per eam nullus ſervetur, ſed neceſſaria ſit gratia cui ab homine reſiſti nequit, ut convertatur & ad ſalutem perducatur: nec concipi poteſt, quomodo Deus hominum ſalutem velit, quibus gratiam ad ſalutem neceſſariam non largitur. Dicunt: Quod gratia illa ſufficiens converſionem non producat, fit culpa eorum, qui eam oblatam reſpuunt? Sed quæro, an eam amplecti poſſint? Ajunt poſſe amplecti, ſi modò vellent. Sed ulterius quæro, an poſſint velle? Hic hærent: ajunt corruptionem eſſe tantam ut non poſſint velle: Ergo, inquam, gratia illa non eſt ſufficiens ad corruptionem illam tollendum; quomodo ergo eſt ſufficiens ad ſalutem? Sufficiens enim non eſt vocabulum abſolutum, ſed reſpectivum, ſemperque includit reſpectum ad aliud cui efficiendo ſufficiens eſt. Licet itaque gratia quammaximè ſit efficax, ſi tamen non poſſit effectum reddere ad quod deſtinata eſt, non eſt ſufficiens: Si non poſſit impedimentum tollere, quod effectui obſtat, dici nequit eam ſufficientem eſſe; ſed tantum, niſi obſtaret impedimentum, corruptio nim: hominis, eam ſufficientem fore.

V. Unde & quartò addi poſſet, rectius dici ſecundum hanc ſententiam, Deum nolle omnes ſervare. Imo, ajunt, vult omnes ſervare, quia argumenta adhibet ad ſalvandum ſufficientia. Sed, inquam, quomodo ſufficientia, cum homo iis per impotentiam uti non poſſit? Dicunt, duplicem eſſe impotentiam; alteram phyſicam, propter deſtitutionem facultatis naturalis intelligendi, objecti apprehenſibilis, & luminis objectum illuſtrantis: hanc ajunt eſſe ſine culpâ, ſine crimine, & pœnæ non obnoxiam: Alteram eſſe ethicam, quæ ſuppoſitis ſubjecto intelligendi naturali facultate & potentiâ, objecto apprehenſibili, lumine objecto illuſtrando revelando apto & convenienti, radicatur in creaturæ rationalis amore ferventiſſimo erga objectum à re propoſitâ diverſum, aut etiam contrarium, & averſione morum à conditionibus & circumſtantiis objecti propoſiti. Reſp. 1. Impotentiam quam illi vocant ethicam, reverà eſſe phyſicam: non enim volunt eam voluntariâ aſſuetudine contrahi, ſed naturâ hominibus ineſſe, per corruptionem originariam quâ infecti naſcuntur. 2. Sive impotentia illa ſit phyſica, ſive moralis, ac proinde crimine vacet, ſeu crimen habeat, id hic neutiquam in conſiderationem venit: Non enim inquirimus; utrum homo culpæ ſit obnoxius ob contractam impotentiam, quæ impedit quò minus gratiam Dei amplectatur: ſed, utrum gratia, quam Deus homini offert, ſit ſufficiens ad ſalutem? Dicimus nos, ſi gratia illam hominis impotentiam, ſive illa phyſica ſit, ſive moralis, non poſſit ſuperare, illam etiam non eſſe ſufficientem quæ hominem perducat ad ſalutem. Atque ita gratiam quam vocant ſufficientem, reipsâ inſufficientem faciunt. *Quarta.*

VI. Alii itaque incommodum hoc animadvertentes, haud gravatè confitentur, aliquos eſſe, licet exiguo numero, qui gratiæ illius communis ope in Chriſtum credant: Deum tamen pro immenſâ ſuâ bonitate, ſed liberâ & nemini debitâ, quò plures ſalventur, majus aliquod auxilium quibuſdam pe- *Alia illius declaratio.*

peculiariter electis conferre, per quod irreſiſtibiliter convertantur. Illam videtur proponere Joannes Overallus, in *Epiſt. Eccleſiaſt. Epiſt.* ccx. quam addit prædeſtinationi conditionatæ. Agnoſcimus nos diverſitatem graduum gratiæ divinæ: & ſi admittatur, aliquos per gratiam communem ſervari, jam fatendum, non neceſſariò ad converſionem requiri gratiam irreſiſtibilem, ſed tantum ad faciliorem converſionem. Hæc facile tolerantur: Nam duo hæc conſtant. 1. Neminem damnari, niſi ob propriam culpam. 2. Non tollitur libera fidei obedientia. Ita in præcipuis conſenſus eſt: Qui reſtat diſſenſus, minoris eſt momenti, quàm ut propterea acriter cum quopiam contendere velimus.

CAPUT XI.

De Vocatione hominum ad ſalutem, illiuſque Neceſſitate.

Quid ſit vocatio ad ſalutem.

I. PRædeſtinationem divinam, quâ Deus modum ac rationem ſalutem conſequendi ordinavit, excipit Vocatio ad ſalutem, quâ Deus homines vocat ad conditiones, ſub quarum præſtatione ſalutem æternam ipſis dare decrevit. Ut ita Vocationem hanc diſtinguamus ab aliis vocationis generibus. Ita quodlibet vitæ inſtitutum *vocatio* dicitur, 1 *Cor.* VII. 20. ita & electio ad munus aliquod, ſive politicum ſive Eccleſiaſticum, nim: ad regnum, ad ſacerdotium, ad apoſtolatum, *vocatio* in Scripturâ appellatur. Verum nos omiſsâ variâ *vocationis* acceptione, generalem illam, quâ omnes homines ſine diſcrimine per Dominum Jeſum ipſiuſque Apoſtolos ad ſalutem vocantur, trademus. Eam autem definimus, quod ſit gratioſa Dei actio, quâ homines ſui cognitione deſtitutos & peccatores, ideoque mortem æternam commeritos, per Euangelium Filii ſui Jeſu Chriſti ad fidem & reſipiſcentiam vocat, eô fine, ut ſi vocationi iſti pareant ſalutis æternæ eos faciat participes. Unde conſtat terminum à quô vocationis hujus eſſe ſtatum ignorantiæ, peccati, ac reatus condemnationis: terminum verò ad quem, fidem ac reſipiſcentiam, ac tandem ſalutem æternam.

Illius objectum.

II. Objectum Vocationis hujus, ſunt homines univerſim accepti. Ut ita hac ratione vocatio hæc diſtinguatur à vocatione quam Deus adhibuit in Veteri Fœdere: tunc enim Deus diſcrimen fecit populorum, ſolos ex Abrahamô oriundos elegit ſibi in populum peculiarem, iiſque ſolis legem ſcriptam dedit, per quam ab aliis populis diſcriminarentur, præteritis omnibus aliis gentibus; quæ licet propterea omni gratiâ divinâ prorſus non fuere deſtitutæ, tamen ab omnibus populo Iſraëli ſpeciatim conceſſis privilegiis fuere excluſæ: Hinc *Pſ.* CXLVII. 19, 20. *Qui annuntiat verbum ſuum Jacob; juſtitias & judicia ſua Iſrael: Non fecit ſic omni nationi, & judicia ſua non manifeſtavit eis.* Et *Act.* XIV. 15. dicitur Deus *præcedentibus ætatibus gentes dimiſiſſe ingredi vias ſuas.* Unde & *Rom.* III. 2. *Judæis* ſpeciatim dicuntur *credita eloquia Dei:* Et ipſi paſſim in Deuteronomiô vocantur populus Dei electus & peculiaris; *Cap.* VII. 6. XIV. 2. XXVI. 18, 19. Nunc verò diſcrimen illud populorum abolitum eſt, & gentes ad æqualem cum Judæis privilegiorum communionem adſcitæ, & unà cum ipſis ad hæreditatis cœleſtis poſſeſſionem vocatæ; uti fusè docet Apoſtolus *Eph.* II. & III. Hinc paſſim dicitur, *in Chriſtô neque eſſe Judæus, neque Græcus*, *Rom.* II. 11. *Coloſſ.* III. 11. Et ipſe Dominus Jeſus generalem hanc fore vocationem manifeſtè declarat, cum in cœlum adſcenſurus Apoſtolos ſuos miſit in totum terrarum orbem, ut Euangelium annuntiarent omni creaturæ; *Matth.* XXVIII. 18. *Marc.* XVI. 16. *Luc.* XXIV. 47. Quod licet primò ita acceptum fuerit ab Apoſtolis, ut ſolummodò comprehenderentur omnes Iſraëlitæ aut Judæi per totum terrarum orbem & inter omnes gentes diſperſi; eventus tamen, & ſuperaccedens uberior Dei revelatio, qualis imprimis Petro obtigit *Act.* X. docuit omnes gentes includi debere. Et munere ſibi impoſitô Apoſtolos fideliter fuiſſe defunctos docent nos loca *Rom.* X. 18. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* & *Coloſſ.* I. 23. Euangelium dicitur *prædicatum in omni creaturâ quæ ſub cœlô eſt.* Et poſt eorum obitum magis magiſque in terras remotiores propagatum eſt Euangelium ſine ullô diſcrimine populorum; ita ut jam omnes in Chriſtô in unum coaluerint populum.

Neceſſitas.

III. Neceſſitas hujus vocationis abundè colligitur ex miſerô corruptoque hominum ante eam ſtatu: Erant enim deſtituti notitiâ rerum ad ſalutem neceſſariarum; eoque reſpectu vocantur *tenebræ*, *Eph.* V. 8. & *cæci*, *Act.* XXVI. 18. aberrabantque planè à verâ Dei cognitione. Ethnici idola, id eſt, non falſos tantum Deos, ſed & dæmonia colebant, deque iis tam turpia credebant, ut referre pudeat: Unde *Eph.* II. 12. dicuntur gentes illô tempore fuiſſe *ſine Deô in hoc mundô;* & 1 *Cor.* X. 20. *quæ immolant dæmoniis immolare, & non Deo.* Judæi primarium Legis ſcopum interverterant, præcipuam pietatis partem in externis ceremoniis collocantes; uti fusè ipſis exprobrat Dominus *Matth.* XV. & XXIII. Voluntate porrò & affectibus ferebantur in malum aſſuetudine peccandi: Non quod deſtituti eſſent intellectu, aut voluntate, aut facultate locomotivâ; ſed quod eorum voluntas aſſuetudine peccati ligata quaſi fuerit, ut non potuerit ex ſeipsâ, ſine auxiliô gratiæ

tiæ divinæ, ſe è jugô peccati eximere, & in libertatem aſſèrere; adeo ut, licet peccatum ut inhoneſtum declinandum judicaret, ejus tamen dulcedine, jam per longam conſuetudinem altè phantaſiæ ejus impreſsâ, delinita, imparem ſe ad illud excutiendum deprehenderet: planè inſtar hominis captivi & compedibus conſtricti, qui quidem naturalibus ambulandi viribus præditus eſt, ſed liberô earum exercitiô deſtituitur, donec alius ſuperveniens vincula ipſi demat & compedes ſolvat. Qualis hominum ſtatus deſcribitur *Rom.* VII. 14. *& ſeqq.* Et talis in genere eſt ſtatus omnium extra Chriſtum. De Ethnicis clarum id eſt ex Scripturis: ita priora eorum tempora vocantur *tempora ignorantiæ*, *Act.* XVII. 30. & ſtatus eorum corruptiſſimus & miſerrimus deſcribitur *Eph.* II. 2, 3. *Tit.* III. 3. De Judæis non minus clarum eſt, ex *Epiſt. ad Rom. cap.* I. II. III.

Diverſi corruptionis in hominibus gradus.

IV. Licet autem omnes homines ſint corrupti, & ex ſe inepti ad cogitandum quæ ad ſalutem æternam ducunt; non tamen omnium æqualis eſt corruptio, nec per conſequens omnes æquè ſunt inepti ad fidem vocationi Euangelicæ præbendam. In eô omnes conveniunt, quod peccatores fuerint; & *filii iræ naturâ*, *Eph.* II. 3. Sed peccatorum diverſi ſunt gradus. Sunt quidam, qui omnem rectæ rationis uſum excuſſerunt, ſeque ita totos uni ſive pluribus peccatis manciparunt, ut ſe nullâ ratione ab eô avelli permittant, neque ullam prorſus diſciplinam meliorem velint admittere, etiam quando ipſis offertur. Hi animi improbitate ac malitiâ laborant, taliumque non eſt fides, uti dicitur 2 *Theſſ.* III. 2. è contra omnem medicinam reſpuunt, traditique ſunt cupiditatibus ac deſideriis ſuis, *Rom.* I. 26. habentque cor pœnitere neſcium, *Cap.* II. 5. & conſcientiam cauteriô inuſtam, *Eph.* IV. 18, 19.

Maximè corrupti.

Minus corrupti.

V. Alii eô uſque non ſunt prolapſi: carnales quidem & terrena ſapientes; ſed tamen non omne rectæ rationis dictamen reſpuentes; in quibus proinde quædam docilitas ſupereſt; eaque in aliis pro peccatorum & peccandi aſſuetudine diversâ, vel major, vel minor. Quidam aſſueti quidem ſunt ſecundum rectam rationem & conſcientiæ dictamen vivere, & virtutem ſectari; nondum tamen decretô animi tam firmô, ut propter illam omnia velint abnegare: Non quia animi improbitate laborant, ſed cognitione idoneâ deſtituuntur: aut enim non ſatis intelligunt, æquum eſſe ut ob bonæ conſcientiæ ſtudium patiantur; aut non ſatis apprehendunt vitæ æternæ certitudinem & præſtantiam, quam malorum illorum toleratione, & bonorum alias ſibi gratorum abnegatione, conſecuturi ſunt. Talis erat Nicodemus, qui noctu ad Dominum Jeſum accedebat, *Joan.* III. 2. & Judæi quidam, qui non audebant palam de Dominô loqui *propter metum Judæorum*, *Joan.* VII. 13. parenteſque cœci illius, cui à Chriſtô viſus erat datus, qui Chriſtum confiteri non audebant, præ metu *ne ſynagogâ ejicerentur*, *Joan.* IX. 22. Alii hiſce ſunt inferiores, aſſueti nimirum cupiditatibus carnis, etiamſi ratio dictat eas eſſe fugiendas; conſuetudine tamen peccandi carniſque illecebris deliniti, permoveri nequeunt ut iis valedicant, virtutique operam dent, niſi certi ſint, per earum abnegationem ſe bonum multò majus conſecuturos: tum enim ratio, melioris boni ſpe ſuffulta, vires acquirit majores, voluntatemque antea dubiam ac fluxam, in alteram partem impellit: tales erant publicani & meretrices, *Matth.* XXI. 31. qui auditâ Joannis prædicatione pœnitentiam egerunt: talis etiam erat homo ille, cujus ſtatum Apoſtolus Paulus ſub ſuâ perſonâ deſcribit *Rom.* VII. qui Deo gratias agit, quod per Jeſum Chriſtum ex corpore mortis ſpiritualis liberatus fuerit, unde ſe ipſe eximere non poterat, ob inhabitantis ſibi peccati dominatum.

Maximè dociles.

VI. Tandem quidam hiſce omnibus meliores, ſed pauci admodum, Deo ſerviunt ſecundum notitiam quam habent; ſed tamen, quia Euangelii cognitione deſtituti ſunt, etiam quibuſdam vitiis laborant, à quibus per Euangelium mundari debent, virtutibuſque deſtituuntur quas non niſi per Euangelii gratiam acquirere poſſunt. Hi vocantur pii, & *Deum timentes*, *Act.* X. 34, 35. nempe pro ratione ſtatus in quô ſunt, ut diſtinguantur ab iis qui jam per ſpiritum Jeſu Chriſti regeniti Deum timent, ipſique placent ad vitam æternam: & *juſti qui reſipiſcentiâ non indigent*, *Luc.* XV. 7. quia non tam egebant reſipiſcentiâ, id eſt, totius vitæ anteactæ mutatione, quàm illuminatione intellectus. Hi dicuntur *veritatem facere*, *Joan.* III. 21. *velle facere voluntatem Patris*, *Joan.* VII. 17. *ex Deô eſſe*, *cap.* VIII. 47. *oves Chriſti*, *cap.* X. 26, 27. *diſpoſiti ad vitam æternam*, *Act.* XIII. 48. taleſque ordinariè, quamprimum Euangelii verbum ipſis annuntiatur, credunt: Quales fuere Nathanaël, *Joan.* I. 46. *&c.* Eunuchus reginæ Candaces, *Act.* VIII. Cornelius centurio, *cap.* X. 1. Lydia, *cap.* XVI. aliique. Hi licet aliis minus ſint corrupti, indigent tamen gratioſâ Dei vocatione ad reſipiſcentiam agendum omnium peccatorum quibus hactenus indulſerunt, fidemque in Jeſum Chriſtum concipiendum. Quod evidentiſſimè ex exemplô Cornelii liquet, cujus cum Eccleſia Hieroſolymitana fidem audiviſſet, gratias Deo egiſſe dicitur, quod etiam *gentibus reſipiſcentiam dediſſet ad ſalutem*, *Act.* XI. 18. Non ergo omnes naturâ indociles ſunt & improbi: non enim indocilitas oritur ex naturâ, hominique connata eſt; ſed in-

institutione, & potissimum pravâ assuetudine adsciscitur: Si enim à naturâ esset, æqualis esset in omnibus; naturalia enim omnibus sunt æqualia: at id falsum, uti jam ostendimus. Unde & Apostolus 1 *Cor.* VI. 11. postquam varias peccatorum species recensuit, dicit, *& tales quidam*, non omnes, *eratis*: ut ostendat etiam ante regenerationem discrimen ratione peccatorum fuisse inter ipsos.

Ea docilitas est à gratia quidam communi.

VII. Quæri hic posset, unde hæc in hominibus docilitas? Resp. A gratiâ illa communi ac generali, quam Deus per opera Creationis ac Providentiæ omnibus hominibus communicat. Siquidem Deus non tantum hominibus rationem dedit, ut fax esset quæ omnibus ipsorum actionibus præluceat; sed & per opera Creationis ac Providentiæ homines ad se vocat, ipsorumque rationem excitat, ut ea contemplando benignissimum, sapientissimum ac potentissimum creatorem, omniumque gubernatorem, agnoscant, & debitè revereantur, ut ita favorem ejus consequantur. *Psal.* XIX. 1. *&c. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*, &c. *Act.* XIV. 16, 17. dicit Paulus, quod *Deus in præteritis ætatibus permiserit gentes ingredi vias suas*, quia nim. illis perinde atque Israëlitis legem scriptam ad quam actiones suas componant non dederit: Attamen quod *se non reliquerit sine testimonio, benefaciendo de cœlo, dando pluvias & tempora fructifera, & implendo corda hominum cibo & lætitiâ*: ita eos beneficentia sua convictos reddens & obstrictos ad sui cultum. Et *cap.* XVII. 26. *Deus ex uno sanguine fecit omne genus hominum, ut habitarent per universam terram, & quærerent Deum, si forte attrectarent eum & invenirent.* Si itaque is fuit Dei scopus, potuerunt etiam ex consideratione operum divinorum ad Deum quærendum permoveri.

Explicatio loci Rom. 1. 18, 19, &c.

VIII. Sed præ aliis illustris est locus *Rom.* 1. 18, 19. *& seqq. Ira Dei revelatur de cœlo super omnem impietatem & injustitiam hominum, qui veritatem Dei in injustitiâ detinent: Quia quod de Deo cognosci potest* (seu debet) *manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ejus à creatione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna videlicet ejus virtus & divinitas, ut inexcusabiles sint; quia cum cognovissent Deum, eum non sicut Deum glorificaverunt, nec ei gratias egerunt:* &c. ad finem usque capitis. Redarguens enim Ethnicos impietatis, quod veritatem Dei in injustitia detineant, dicit Deum ipsis revelasse τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ: sive id explicemus, prout vulgò solet, *quod de Deo cognosci potest*; sive cum aliis, *quod de Deo cognosci debet*; manifestum est Apostolum non de gentibus per Euangelium vocatis, illique immorigeris; sed de gentibus nondum Euangelii cognitione illustratis, loqui: nullum enim rejectionis Euangelii, cum tamen variorum ac enormium eos criminum, propter quæ in reprobam sint traditi mentem, reos agit, mentionem facit, quæ tamen reliquis cumulum adjecisset, & quàm maximè commemoranda fuisset. Dicit ergo de gentibus, quod ex consideratione eorum, quæ facta sunt à creatione mundi, conspexerint sempiternam Dei virtutem & divinitatem, quod nempe Deus autor conditor & rector sit universi, nihilque eorum quæ conspiciuntur, sed quid multò præstantius, ideoque omnia quæ ex creaturis de Deo cognosci poterant, seu quæ ad Deum colendum cognosci debebant, novisse. Hæc enim Dei cognitio ipsos abundè instruxit, Deum esse colendum, honorandum, amandum, eique ut benefactori gratias agendas: non debere eum assimilari cuicumque creaturæ reive corporeæ: honesta & rationi convenientia esse facienda: & nisi ea faciant, mortem, ut scelerum pœnam, esse exspectandam. Et hæc sufficiens fuit norma ad ipsos dirigendum, ut sibi à peccatis istis caveant, & virtuti ac honestati operam dent. Dices. Revelatio hæc isti fini non inserviit, ut homines ad cultum Dei perduceret; sed tantum ut eos convinceret officii sui, ipsosque reddat inexcusabiles: dicitur enim, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Rz. 1. Homines per revelationem divinam solummodò convicti de officio suô non redduntur inexcusabiles; sed per voluntariam inobedientiam, qua officium de quo convicti sunt præstare renuunt. Non is ergo est propriè revelationis Dei scopus, homines reddere inexcusabiles; sed ad officium perducere; quod si negligant, tum reddere inexcusabiles, eò quòd officiô, ad quod præstandum sufficientes largitus fuerat vires, functi non sint. Ita ut hic sit solummodò eventus, revelationi divinæ non respondens, sed ex hominum malitia procedens: perinde uti phrasis illa εἰς τὸ εἶναι, sicut & particulæ ἵνα & ὥστε, sæpius non finem, sed nudum tantum eventum denotant. 2. Quibus per revelationem divinam vires ad præstandum officium non conferuntur, nec per eandem inexcusabiles reddi possunt, quod officio defuerint; nulla enim justior est excusatio, quàm impotentia: Sicut enim ignorantia excusat, ita & quod præceptum est præstandi impotentia. Alias revelatio hæc divina non beneficium esset, sed homines necessitati gravius peccandi involveret, & ad graviorem pœnam obstringeret: Quod absurdum, & Dei bonitati ac justitiæ injurium.

IX. Idem confirmatur ex *Rom.* 11. 14, 15. *Cum enim gentes quæ legem non habent naturâ ea quæ legis sunt faciunt, illi legem non habentes, sibi ipsis sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscien-* *Et Rom. 11. 14, 15.*

tiâ ipſorum, & inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus. Varia hic de Ethnicis dicuntur; nempe quod opus legis habeant inſcriptum cordibus ſuis, diſcrimen nim. inter honeſtum ac turpe: & propterea naturâ faciunt quæ ſunt legis: quia vi luminis naturalis honeſta præſcribunt facienda, turpia vetant; atque ita ſibi ipſis lex ſunt, ſeu ſibi ipſis legem figunt; & factis, quæ legi conſentanea aut contraria faciunt, conſcientia ipſorum teſtimonium reddit; ipſoſque, ſi turpia faciant, accuſat; ſi verò honeſta, abſolvit. Quæ manifeſtò oſtendunt, gentes & naturali rationis lumine, & generali illâ gratiâ quæ ex operibus Dei percipitur, eatenus potuiſſe honeſtati operam dare, ut eorum conſcientia ipſos coram Deo, ut criminum graviorum non reos, abſolvat: Sed quia omnes lucem illam neglexerunt, meritò concludit Apoſtolus, omnes coram Deô condemnationi eſſe obnoxios.

Gratia illa non fuit per ſe ſufficiens ad ſalutem.

X. Quæres: An ergo hæc gratia communis ſufficiens fuerit, ut ipſos perducat ad æternam ſalutem? Reſp. Ex ſe ſufficientem neutiquam fuiſſe: Ut enim homo peccator, & mortis reus ad ſalutem perducatur æternam, remiſſione peccatorum eſt opus; atqui hoc eſt gratiæ: gratia autem eſt indebitus favor, quam Deus pro arbitriô adhibet: Illam autem Deus nobis exhibet in Chriſtô Jeſu, quem, uti vidimus, Servatorem conſtituit, & redemtorem dedit generi humano. Gratia illa communis homines quidem exſtimulare potuit, ad generalia illa religionis officia Deo exhibendum, atque ita pro ratione ſtatus ſui in quô ſunt Deo placendum; non verò ut per eam obtineant vitam æternam: Salutaria quippe illa opera, per quæ homo vitam æternam conſequitur, qualia nunc in Euangeliô exiguntur, fides nimirum in Jeſum Chriſtum, & converſio quæ ex fide præſtari debet, produci nequeunt, niſi per gratiam Dei in Euangeliô revelatam & oblatam: cum ne eorum quidem cognitio abſque Euangelio haberi poſſit: *Fides* quippe *ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei*, *Rom.* x. 17. & *Matth.* xvi. 17. Petro confeſſionem edenti de Domino, quod ſit Chriſtus Filius ille Dei, reſpondet Dominus, *Caro & ſanguis hoc tibi non revelavit; ſed Pater meus qui in cœlis eſt.*

Non tamen omnes cognitione Euangelii deſtituti certo damnandi annumerandi.

XI. Quæres: Si ergo gratia illa communis non ſufficiat ut homines perducat ad æternam ſalutem, an ergo omnes, qui Euangelii cognitione ſunt deſtituti, tanquam carentes medio quo ad vitam æternam pervenire poſſint, certò damnandis ſint annumerandi? Reſp. Illud neutiquam videri veriſimile: Certum & indubitatum credimus, neminem, quem Deus Euangelii cognitione dignatus non eſt, condemnandum, quia officia in Euangelio ad ſalutem adipiſcendum neceſſariò requiſita, qualis potiſſimum eſt fides in Jeſum Chriſtum, non præſtitit; ſed ſolummodò quia naturæ legem tranſgreſſus eſt: *Qui* enim *ſine lege peccant, ſine lege peribunt*, *Rom.* ii. 12. & *ſervus qui ignoraverit voluntatem Domini ſui & fecerit digna plagis, pancioribus cadetur. Luc.* xii. 48. Nemo enim ea cognoſcere tenetur, quæ ipſi Deus non revelavit, neque per illam ignorantiam pœnæ reus eſſe poteſt: dicente Domino *Joan.* xv. 22. *Si non veniſſem & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent.* Quod ſi quidam gratiâ hac communi rectè utantur, & pro virium ſibi per illam conceſſarum modulo honeſtati naturali operam dent, illos etiam pro ratione ſtatus in quo degunt Deo gratos eſſe credimus, neque à ſalute prorſus excluſos; ſaltem igni infernali non adjudicandos. Alterutrum itaque ſtatuendum: Aut à Deo, licet cognitione Chriſti deſtitutos, donari ſalute; non tamen ſine reſpectu ad Chriſtum, ſed ſolummodò propter Chriſtum, qui ſe redemtionis pretium dedit pro omnibus hominibus: poteſt quippe Deus per extraordinariam gratiam fructus ſacrificii Chriſti etiam imputare illis, quibus nullâ ſuâ culpâ Chriſti cognitione carere contigit; ut ita tota ſalus noſtra in Chriſto fundetur: poteſt enim Deus homini beneficium ſibi ignotum ex ſuperabundanti gratiâ applicare: alias juxta ordinariam Dei gratiam, reſpectu eorum quibus Chriſtus prædicatus eſt, verum eſt illud *Act.* iv. 12. *Non eſt in alio aliquo ſalus: nec enim aliud nomen datum eſt ſub cœlo hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri:* & *Marc.* xvi. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit ſalvabitur, qui verò non crediderit condemnabitur.* Contumacia quippe erga maximam hanc Dei gratiam omni excuſatione caret, veniâque indigna eſt. Aut, ſi nullos niſi in Chriſtum credentes ſalutem adepturos velimus, dicendum eos, qui lumine naturali rectè utuntur, atque ita ad fidem in Chriſtum, quando Euangelium ipſis prædicatur, concipiendum præparati, ſicque ad vitam æternam diſpoſiti ſunt, majore à Deo gratiæ luce donandos, & Euangelii cognitione illuſtrandos, ut ita per fidem in Jeſum Chriſtum ſalutem adipiſcantur; imo antequam Deus tales perire ſinat, extraordinario potius medio uſurum, quin vel Angelum de cœlo miſſurum, cujus miniſterio vel de ratione ſalutem conſequendi, vel de medio ad Euangelii cognitionem perveniendi inſtruatur; uti olim Cornelio contigiſſe legimus, *Act.* x. Quicquid itaque gratia illa communis præſtare poteſt, præparationem ad gratiæ Euangelicæ, quando offertur, receptionem non excedit; ipſam autem ſalutem conferre nequit. Si quos ergo naturali lumine rectè utentes in ſtatu ſuo abſque ulteriore Euangelii luce oppetere contingat, iis vel ſalutem ob Chriſtum, licet ipſis incognitum,

tum, ex ſuperabundanti gratiâ donari credibile eſt; vel, ſi id nolimus, antequam divina bonitas eos ad inferni cruciatus damnare credatur, ſicut triplex hominum in hoc ævo eſt ſtatus, credentium, incredulorum, & ignorantium; ita etiam triplex poſt hanc vitam hominum ſtatus concedendus videtur; vitæ æternæ, qui eſt credentium: cruciatuum infernalium, qui eſt incredulorum; & præter hoſce, ſtatus ignorantium; quem licet expreſſè qualis futurus ſit definire nequeamus, tamen à duobus prioribus eſſe diſtinctum probabiliter ex *Rom.* 11. 12. & *Luc.* XII. 47, 48. mox citatis, colligitur.

Non datur gratia Euangelica ſecundum hominum merita.

XII. Quæri hic ulterius poteſt: Cum itaque per rectum gratiæ illius communis uſum homo ad gratiam Euangelicam, quando ipſi offertur, recipiendum præparatur, an ergo gratia Euangelica detur ſecundum hominum merita? Reſp. Nullo modo: gratiam enim dari, eamque diſtribui ſecundum merita, repugnantia ſunt; excludit enim gratia meritum, alias non eſſet gratia; *Rom.* XI. 6. 2. Ipſe rectæ rationis uſus, per quem homines ad gratiam Euangelicam præparantur, fructus eſt gratiæ univerſalioris. 3. Etiamſi homo abſque illius gratiæ ope ratione rectè uteretur, debitum ſolummodò præſtaret officium, nullum autem aſſequeretur meritum majoris gratiæ obtinendæ. 4. Deus etiam illis, qui gratiâ illâ communi rectè uſi non ſunt, Euangelii gratiam offert; ut ex corrupto hominum ante vocationem Euangelicam ſtatu liquet; inter quos pauci reperiuntur gratiâ communi prout oportet utentes; reliqui diverſimodè quidem, univerſaliter tamen omnes, gratiæ illi aurem non præbuerunt. 5. Summa hominum improbitas aliquando obex eſt cur Deus, ſaltem ad tempus, differat vocationem ſuam; aut gratiam jam oblatam, ſed contumaciter ſpretam, denuò auferat; uti liquet ex *Matth.* XXI. 43. *Apoc.* II. 4, 5. Sed tamen ſemper pro jure ſuo abſoluto gratiam diſpenſat, tantumque abeſt, ut bonis hominum meritis ſe alligatum velit, ut quandoque magis indignis gratiam offerat, præteritis minus indignis: *Matth.* XI. 21, 22, 23. XII. 41, 42.

Sed diſpenſatur pro arbitrio divino.

XIII. Sanè arbitrii divini eſt, quod gratiam ita inæqualiter & olim diſpenſaverit, & etiamnum diſpenſet. Quod quoſdam per opera ſolum creationis & providentiæ, & per extraordinaria quædam judicia vocet: alios verò per verbum ſuum. Quod olim per Legem homines vocaverit, in quâ perfectiſſimam ſuam voluntatem variis umbris ac figuris obvolutam obſcurius conſpiciendam dedit: nunc verò manifeſtatione bonæ ſanctæ & beneplacentis ſuæ voluntatis per Filii ſui Jeſu Chriſti Euangelium vocet ad ſalutem. Quod omnibus nunc nondum Euangelium annuntiari curet, ſed & quoſdam populos, quos dici nequit aliis eſſe deteriores, etiamnum Euangelii cognitione deſtitutos relinquat. Quod omnes quos vocat non æquali gratiæ menſurâ donet, ſed quoſdam longè excellentiore præ cæteris: ut Paulum: *Act.* IX. Cornelium, *Act.* X. Quod non æque idoneos miniſtros ubique mittat, coram omnibus æqualia miracula fieri non voluerit, omnes non iiſdem Spiritus Sancti afflatibus & arcanis ſuggeſtionibus dignetur, omnibus æquales in veritatis cognitione & virtute proficiendi occaſiones, inter quas educatio & quotidianus convictus eminent, occurrere non faciat.

Convenienter juſtitiæ & æquitati divinæ.

XIV. Nihil hic juſtitiæ & æquitati divinæ adverſum aut repugnans à Deo in inæquali hac gratiæ diſpenſatione fit; ſed pro ſummâ ſuâ ſapientiâ juſtitiæ ſuæ convenienter omnia adminiſtrat. Omnibus facultates pro ratione ſtatus in quô ſunt ipſum colendi ſufficientes largitur: Olim mundum, infantis inſtar adhuc rudem & perfectioris diſciplinæ incapacem, per opera providentiæ, & potiſſimum per legem ſuam, ad perfectiſſimum ſui cultum præparare voluit: ſic *Gal.* IV. 3, 4, 5. dicuntur tum infantium inſtar ſub Lege, tanquam ſub pædagogô, fuiſſe. Et quos nunc Euangelii cognitione nondum illuſtravit, non omni mediô, quô ulterius, ac tandem ad ſalutem perveniant, deſtitutos vult; nemini enim gratiam denegat, quin ſi conceſſa rectè utatur, majorem poſſit à Deô conſequi, cujus virtute ſalutis tandem fiat particeps: ſi autem majore eâ gratiâ Deus nunquam eum dignetur, fit id ſolô illius vitiô, quoniam priore rectè non uſus eſt: juxta id quod legitur *Matth.* XXV. 29. *Habenti*, hoc eſt, eô quod habet rectè utenti, *dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet*, hoc eſt, eô quod habet perinde ac ſi non haberet non utenti, *& quod videtur habere auferetur ab eo.* Attamen arcani hic ſapientiæ divinæ theſauri agnoſcendi ſunt, cujus rationes nec inveſtigare, nec reddere noſtrum eſt: nulli injuriam facit, omnibus neceſſaria ad ſalutem, ſeu ad media per quæ ſalutem conſequi poſſunt perveniendi, ſubminiſtrans; uni licet majora & excellentiora, quàm alteri concedat: quia omnia largitur de ſuo. Valeat hic illud Apoſtoli *Rom.* XI. 33, 34, 35, 36. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! Quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.*

Gratia eſt principium, progreſſus, & complementum omnis boni ſalutaris.

XV. Concludimus itaque, quod gratia divina per Euangelium nobis revelata, ſit principium, progreſſus, & complementum omnis ſalutaris boni, ſine cujus cooperatione nullum ſalutare bonum ne cogitare quidem, multò minus perficere, poſſimus. Principium quidem eſt omnis ſalutaris boni;

pelagiani docuerunt Epiſt. Prosp. ad Rufin. cap. 1. aug. & 10. append. col. III. ob Eph. citra Pelagian. lib. 2. in. col. 116.

Eph. II. 8, 9. *Gratiâ eſtis ſalvati per fidem; & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt: non ex operibus, ne quis glorietur. Tit.* II. 11, 12, 13. *Apparuit gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes omnem impietatem & ſæcularia deſideria, ſobriè, juſtè, & piè vivamus hoc ſæculo:* &c. Vide & *cap.* III. 4 5. 2 *Tim.* I. 9. Progreſſus: *Phil.* I. 6. *Confidens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet uſque in diem Chriſti.* 1 *Corinth.* I. 4, 5, 6. *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratiâ Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu, quod in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientiâ: ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis.* &c. Et tandem complementum: *Phil.* I. 9, 10, 11. *Hoc oro, ut charitas veſtra magis ac magis abundet in ſcientiâ, & in omni ſenſu: ut probetis potiora, ut ſitis ſincerè & ſine offensâ in diem Chriſti, repleti fructu juſtitiæ per Jeſum Chriſtum.* Et *cap.* IV. 13. *Omnia poſſum in eo qui me corroborat. Hebr.* XIII. 20, 21. *Deus pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ovium, in ſanguine Teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem; faciens in vobis quod placeat coram ſe per Jeſum Chriſtum.*

CAPUT XII.

De variis Vocationis divinæ diviſionibus.

Vocatio eſt vel Externa.

I. VOcatio Dei variis modis à Theologis diſtingui ſolet. Ac primò quidem dividitur in Externam, & Internam. Externa fit per externum Dei verbum, vel ore prolatum, vel ſcripto traditum. Verbum illud olim fuit Lex Moſis, quæ non apertè quidem, attamen verbis generalibus, & ſub typis ac umbris, promittebat vitam æternam: Quare nec tantæ fuit efficaciæ ad homines movendum, quàm Euangelium; nec ſuâ virtute ad vitam æternam perducere homines poterat, ſed obſcuram tantum ejus ſpem facere, quam non niſi per redemtionem à Chriſto in plenitudine temporum peragendam conſequi poſſent. Nunc verò verbum illud eſt verbum Euangelii, à Domino Jeſu primum, deinde ab Apoſtolis annuntiatum; in quo ſalus clarè revelata eſt; quod propterea *Euangelium* ſeu verbum *ſalutis* vocatur, *Eph.* I. 13. & ſalus, ſeu *tanta ſalus, Hebr.* II. 3. & Domini verba dicuntur *verba vitæ æternæ, Joan.* VI 69. & Euangelium vocatur *potentia Dei ad ſalutem omni credenti, Rom.* I. 16. & à Deo ordinatum eſt, ut ſit medium per quod nos oporteat ad ſalutem tendere: nam *non eſt in alio aliquo ſalus: nec enim aliud nomen ſub cœlo datum eſt hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri: Act.* IV. 12. Unde & Dominus *mortem* dicitur *deſtruxiſſe, vitam* autem *& immortalitatem in lucem produxiſſe per Euangelium;* 2 *Tim.* I. 10. Verbum autem illud vel immediatè ab ipſo Deo, ſeu Angelis, eſt prolatum, ſed rarò: ita olim Lex eſt pronuntiata ore Angeli ad Moſen: ita vox immediatè è cœlo Apoſtolos allocuta eſt, *Hic eſt Filius meus dilectus in quo complacui, ipſum audite, Matth.* XVII. 5. Vel à Dei miniſtris hominibus prædicatum: illi autem vel immediatè & extraordinariè à Deo fuerunt miſſi, ut Prophetæ, Apoſtoli, &c. vel mediatè ad munus ſuum ordinati, uti miniſtri ordinarii, quorum munus in Eccleſiâ perpetuum eſſe Dominus voluit. Illud autem inter utroſque diſcriminis eſt, quod priores, utpote à Deô immediatè miſſi, Spirituque divinô afflati, extra errandi periculum poſiti, autoritate divinâ verbum prædicent: poſteriores autem omnem ſuam autoritatem à verbo à prioribus annuntiato & ſcriptis conſignato mutuantur; &, quia errori ſunt obnoxii, neminem verbis ſuis adſtringere poſſunt, niſi quatenus eum de prædicationis ſuæ veritate ex Scripturis convincere poſſunt. Ut autem certam ac infallibilem credendi regulam homines haberent, verbum, à miniſtris extraordinariis prædicatum, ſcripto conſignari, in eoque omnia ad ſalutem ſcitu, creditu, ſperatu ac factu neceſſaria plenè ac perſpicuè comprehenſa eſſe Deus voluit; adeo ut quivis, ſanâ tantum mente præditus, non minus ex illius lectione, quam verbi prædicati auditione, ad ſalutem ſufficienter inſtrui poſſit.

Vel Interna.

II. Interna vocatio eſt, quæ fit per Spiritum Dei, qui in corda hominum influens, ea movet, excitat & exſtimulat, ut vocationi externæ per verbum factæ obtemperent: Quale exemplum habemus in Lydiâ, cujus cor Deus aperuiſſe dicitur, ut attenderet iis quæ dicebantur à Paulo, *Act.* XVI. 14. licet illic magis vocationis divinæ effectum ſignificetur. Hæc autem interna vocatio non eſt virtus Spiritus ſeorſim operans à verbo, ſed per verbum, & verbo ſemper ineſt: adeo ut reverâ una eademque ſit vocatio, ſed quæ ſecundum diverſos reſpectus vocetur externa & interna: Quia enim ſpiritus nunquam operatur abſque verbo, neque verbum unquam deſtitutum eſt ſpiritu, hinc qui verbo vocantur, etiam ſpiritu, quantum ad converſionem & fidem ſufficit, donantur. Eadem ergo vocatio, quæ quatenus per verbi prædicationem extrinſecus auribus noſtris allabitur, vocatur externa, etiam eſt interna, quatenus vis ſpiritualis, quæ verbo ineſt, cordibus & animis noſtris per verbum externum, auribus receptum, illabitur. Quod manifeſtè docet Petrus 2 *Epiſt.* I. 3, 4. Quod *divina potentia omnia nobis ad vitam & pietatem donavit,*

per

per cognitionem ejus qui nos vocavit ad gloriam & virtutem : per quam maxima & pretiosa nobis promissa donavit , ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ , postquam effugistis ejus , quæ in mundo est , concupiscentiæ corruptionem. Quare & verbum quod prædicatur & auribus nostris percipitur vocatur semen regenerationis ; 1 *Pet.* 1. 23. *Renati non ex semine corruptibili , sed incorruptibili , per verbum Dei vivum & permanens in æternum.* Ut autem sciamus quodnam illud sit verbum, addit *vers.* 25. *Verbum Domini manet in æternum : hoc autem est verbum , quod evangelizatum est in vobis.* Et *Jacob.* 1. 18. *Voluntate genuit nos verbo veritatis , ut simus initium aliquod creaturæ ipsius.* Vocatur & spiritus, 2 *Cor.* III. 6. *Littera occidit , spiritus autem vivificat :* quia spiritualem vim habet homines movendi. Unde & ea quæ verbo continentur, vocantur ea *quæ sunt spiritus Dei* , 1 *Cor.* II. 14. Quin & verbum vocatur ipse Spiritus Sanctus, 1 *Cor.* XII. 3. *Nemo potest dicere Dominum Jesum , nisi per Spiritum Sanctum :* Quasi dicat: Nemo potest Jesum agnoscere Dominum, nisi per verbum ejus, cui spiritualis vis inest, sit edoctus.

Externa non est specie distincta ab interna.

III. Non ergo credendum, vocationem externam specie esse distinctam ab internâ, & externam non sufficere ad salutem, neque Deum per eam testari, se velle ut convertantur & salvi fiant, quoscunque per eam alloquitur ; sed oportere accedere vocationem internam, quæ corda moveat. Cum ex jam dictis constet, hæc non posse divelli : nunquam enim vocatio externa solitaria est, sed adjunctam sibi semper habet vocationem internam ; imo una eademque est vocatio, diverso tantum respectu à nobis considerata. Quod quoniam ab aliis negatur, contendentibus , vocationem externam ex se insufficientem planè esse & inefficacem ad conversionem, & requiri ut accedat vocatio interna, seu operatio Spiritus Sancti, quæ insuperabili quâdam virtute ac potentiâ , & actione non morali, sed physicâ , hominem convertat, necesse est, ut id rationibus aliquot adstruamus. Si vocatio interna , seu operatio Spiritus Sancti, actio sit specie distincta à vocatione externâ quæ per verbum fit, tum sequitur, id quod unà cum verbo operatur tanquam conversionis medium , collateraliter operari juxta verbum per actionem distinctam ab actione verbi ; vel alterum alteri subordinari. Atqui neutrum dici potest. Non prius : Quia tum dicendum foret , verbum fungi suis partibus ; & Spiritum Sanctum verbo conjunctum etiam juxta verbum suas functiones explere, ut ita ex duplicis istius efficaciæ concursu conversio resultet : Atqui exinde sequitur , si alterutri horum mediorum resisti possit , totum conversionis effectum posse impediri. Partialis enim causa sine alterius causæ ope effectum producere non potest. Volunt autem, ut in sequentibus videbimus, actioni quidem verbi , non autem actioni spiritus ab homine resisti posse. Non posterius, quia tum dicendum foret, actionem spiritus insuperabilem incipere, ubi verbi efficacia desinit, & vi suâ effectum producere : Atqui exinde sequitur, si spiritus non operetur, nisi postquam verbum functiones suas explevit , etiam spiritus actionem impediri posse, siquidem actioni verbi resisti possit ; aut si nihilominus spiritus actionem suam sit perfecturus, verbum conversionis medium non erit, ad summum præparatorium tantum erit ad conversionem , neutiquam verò eam absolvere poterit.

Diluitur exceptio.

IV. Dices. Verbum & spiritus neque collateraliter concurrunt, neque subordinatè : sed spiritus efficit per verbum quicquid efficitur à verbo, quæ est subordinatio instrumenti ad causam principalem : & ad illam operationem verbi spiritus (pro suo beneplacito quô spirat ubi vult) producit illud effectum, ad quod verbum præparatoriè quidem tendit, sed ex proportionis defectu non attingit : qui concursus est non propriè collateralis, sed potius complementalis , causæ nempe omnisufficientis cum insufficiente. Resp. Si actio spiritus actio sit specie distincta ab actione verbi , concipi non posse, quâ ratione verbum spiritui tanquam instrumentum causæ principali inserviat. Tum enim verbum, ubicunque prædicatur, instrumentum spiritus ad regenerationem tendens foret ; atqui hoc non concedunt, sed solis tantum electis pro instrumento servire volunt : quoniam circa reprobos, quos spiritus convertere non vult , instrumentum spiritus ad conversionem tendens esse nequit. Aut circa aliquos instrumentum spiritus hominum animis præparandis foret ; apud alios non. At quæ ratio, quod verbum, cujus operatio circa omnes eadem seu ejusdem est speciei, uni possit esse præparatio ad fidem, alteri non? 2. Manet eadem quam proposuimus difficultas : Si enim verbum præparatoriè tantum tendit ad conversionem , & spiritus actionem verbi complet , sequitur actionem spiritus impediri posse, impeditâ actione verbi. 3. Secundum ipsos, verbum ante actionem illam spiritus hominum animos præparare nequit : quia mens & voluntas hominis spiritu non afflata, secundum ipsos nec sensum verbi intelligere, nec quæ verbo præcipiuntur facere velle potest. Ergo verbi actio præparatoria esse nequit, quam spiritus postea actione suâ compleat. Neque potest esse actio instrumentalis : quia actio verbi moralis est : actio spiritus est physica vel supernaturalis : illius autem operationis moralis actio , utpote alterius & diversæ planè naturæ, instrumentum esse non potest. Dices. Et nos etiam

ſtatuere, actionem ſpiritus cum actione verbi concurrere. Reſp. Ita eſt: ſed non dicimus duas eſſe actiones ſpecie diſtinctas: ſed unam eandemque actionem; quoniam verbum eſt ſpiritus, hoc eſt, ſpiritus verbo inest, verbumque propterea ſpiritualem nos convertendi vim habet. Et quæcunque hic ſit ſpiritus actio, ea alia non eſſe videtur, quàm ſenſus, ex verbo percepti, validior in mente hominis impreſſio, quo & de officio ſuo, & magnitudine ac certitudine divinorum promiſſorum plenius perſuaſus, excitatur ad fidem & perpetuum ſanctimoniæ ſtudium.

Et objectio. V. Dices. Attamen Scriptura docet, non omnibus, quibus verbum prædicatur, potentiam ad credendum offerri: quoniam *non omnibus brachium Domini revelatum eſt*, *Eſa.* LIII. 1. & multi ſunt *qui verbum Dei audiunt*, *&* tamen *non intelligunt*, *Luc.* VIII. 10. Reſp. Quis non videt, *Eſa.* LIII. 1. non denotari nudam revelationem, ſed eam quæ cum effectu eſt, quâ fit ut quis revelationi factæ credat? præmittitur enim, *Quis credidit auditui noſtro?* 2. Verba hæc gravem contra populum querelam continent: at quæ querela de populo juſta, quod Deus ipſi virtutem ſuam illuminantem & ſpiritus efficaciam largiri noluerit, quod extra populi poteſtatem erat? Aut ſi largitus ſit, quomodo querela inſtitui poteſt? cum omnibus quibus brachium ſuum Deus revelare vult, neceſſariò id, juxta hanc ſententiam, reveletur. *Luc.* VIII. 10. dicuntur ſolummodò *multi* eſſe, *qui verbum Dei audiunt*, *non tamen intelligunt*; non autem dicuntur illud intelligere non potuiſſe; ſed noluiſſe aut non ſtuduiſſe intelligere, quia animum jam diuturno præjudicio & peccandi habitu contra Euangelium obfirmatum habebant, ideoque licet ſenſum verbi perciperent, non tamen illi aſſentiri volebant, ſed quaſi non intelligerent id repudiabant: Eodem ſenſu quo *animalis homo* dicitur *non percipere ea quæ ſunt ſpiritus Dei*, 1 *Cor.* II. 14.

Eſt vel Sufficiens, vel Efficax. VI. Secundò dividitur Vocatio in Sufficientem, & Efficacem. De hujus diviſionis ſenſu non minor, quàm de præcedente eſt controverſia. Contraremonſtrantes ſiquidem & eam admittunt, longè autem alio ſenſu quàm nos. Volunt quippe illi vocationem Efficacem ſpecie eſſe diſtinctam à vocatione Sufficiente; & Sufficientem vocationem conferri variis, quibus Deus Efficacem vocationem conferre non vult. Nos autem contendimus, unam eandemque ſpecie eſſe vocationem, quæ ratione reſpectus diverſi diſtinguitur; nullamque vocationem à parte Dei eſſe inefficacem, ſed id procedere à vitio hominum. Quod ut diſtinctius appareat, utramque ſententiam plenius proponemus.

VII. Gratia itaque ſeu vocatio Contraremonſtrantibus Sufficiens vocatur, non quæ ſufficiens eſt ad homines convertendum, atque ita ad ſalutem perducendum, ſed tantum ad convincendum ingratitudinis. Atqui ſi non ſit ſufficiens ad convertendum, nec ſufficiens eſſe poteſt ad convincendum ingratitudinis: præterquam enim quod nulla ſit ingratitudo, non recipere beneficium ſibi non oblatum; non datur juſtior excuſatio, quàm carentia virium ad actum præſtandum neceſſariò requiſitarum. Dices. In ſe eſt ſufficiens ad hominem convertendum, ſed culpa in ſolo homine eſt quod non ſit ſufficiens, quia malitiâ ſuâ gratiæ obicem ponit. Reſp. Vox ſufficiens, uti jam aliquoties dictum, eſt vox reſpectiva; nihil itaque in ſe eſt ſufficiens, ſed ſemper cum reſpectu ad illum cui dicitur ſufficiens: ſi itaque malitiam hominis tollere non poteſt, ſufficiens non eſt ad hominem corruptum convertendum. Non enim quærimus, quid vocatio illa operari poſſit circa hominem non corruptum, ſed quid poſſit circa corruptum: Dici ergo ad ſummum poſſet, niſi malitia hominis obſtaret, vocatio illa foret ſufficiens, nunc verò non eſt ſufficiens. Sic homini captivo, apertio carceris medium eſt ſufficiens ad evadendum, ſi vinculis aut catenis conſtrictus non ſit: iis autem conſtricto medium ſufficiens non eſt. Dices. Deus non obligatur ex juſtitiâ homini majorem dare gratiam. Reſp. 1. Gratia non vocatur ſufficiens in ordine ad Deum, ſed ad homines: Si illos in ſtatu in quo ſunt ad converſionem perducere non poſſit, reverâ inſufficiens eſt. 2. Quia Deus vocationi ſuæ addit non tantum promiſſum præmii, ſed & graviſſimæ pœnæ comminationem, etiam ex juſtitiâ ſe obligavit ad conferendum gratiam, quâ homines actu converti poſſunt. Nec Deus per juſtam peccatoris punitionem jus acquirere poteſt, illi mandandi, ſub pœnæ gravioris comminatione, actum, per punitionem illam ipſi impoſſibilem. Ne hoc in judiciis humanis locum habet. Si judex alicui ob ſcelus commiſſum oculos effodi juſſerit, non poteſt illi ſub gravioris pœnæ comminatione præſcribere, ut poſtea edictum aliquod legat. Impotentia enim, etiam per pœnam, licet juſtam, contracta, à reatu abſolvit. Efficax autem vocatio ipſis eſt motio divina, ſeu actio Dei, quæ ex ſe determinet voluntatem ad conſenſum; ita ut voluntas non modò conſentiat reverâ ac certò, ſed non poſſit non conſentire divinæ vocationi. Sed quoniam in ſequentibus de modo operationis gratiæ divinæ in converſione prolixius ſumus dicturi, nos hujus deſcriptionis examen eò uſque differemus.

Prout ab aliis accipi ſolet expenditur.

VIII. Nobis autem vocatio ſufficiens eſt, quâ homini in ſtatu in quo eſt conferuntur vires Deo vocanti, omnibuſque mandatis di-

Vera illius explicatio.

divinis parendi: Si autem ea inefficax sit, id fit per voluntariam & evitabilem hominis malitiam, qui viribus sibi à Deo concessis non utitur. Hinc tales dicuntur *habere oculos ad videndum, & non videre, aures ad audiendum, & tamen non audire, Ezech.* XII. 2. diciturque Deus nihil prætermisisse eorum per quæ moveri debebant ad fructus bonorum operum producendos, quos tamen non produxerint, *Esa.* v. 1. *& seqq.* Efficax est, quæ cooperante voluntate hominis effectum sortitur, ita tamen, ut potuisset per hominis malitiam effectu caruisse. Quod ut clarius pateat, sciendum vocationem triplici significatu in Scholis solere dici Efficacem. 1. Præcisè secundum naturam, quatenus actualis quædam motio est, voluntati à Deo immissa, quæ non tantum vim habet & efficacitatem formaliter excitandi in voluntate consensum, sed & effectivè concurrendi cum voluntate ad consensum, per modum causæ partialis: vocaturque efficax, eodem fermè sensu, quo nos medicamentum, cui vis ad medendum inest, efficax vocamus. Et sic accepta, eadem prorsus est cum Sufficiente. 2. Ex parte modi quo Deus eam confert, quatenus videlicet eam accommodat personis, temporibus, & circumstantiis, quibus positis futurum prævidet, ut ea effectum sortiatur, atque ita efficax fiat. Hæc congrua dici solet, fundaturque in præscientiâ divinâ: de quâ mox. 3. Ex parte effectus, quando voluntas illi cooperatur. Itaque Sufficiens vocatio, quando per cooperationem liberi arbitrii sortitur suum effectum, vocatur Efficax. Illud autem rursus dupliciter accipi potest: 1. Ut gratia ex se nullam habeat efficaciam ad producendum in voluntate consensum, sed ea tota sit ex parte voluntatis humanæ. Hoc sensu gratia nobis efficax non vocatur. 2. Ut habeat ex se sufficientem vim ad producendum in voluntate consensum; sed quia illa partialis est, quod non possit sortiri effectum sine cooperatione humanâ: Efficax ergo est, quia cooperante voluntate humanâ sortitur effectum. Eadem ergo gratia diverso respectu vocatur Sufficiens & Efficax: Sufficiens, quia vim habet producendi effectum: Efficax, quia jam effectum suum produxit. Veluti, si quis carcerem aperiat, compedes solvat, manum captivo porrigat, &c. sufficientem illi confert potestatem exeundi: si autem ille pareat & exeat, tum fit efficax.

Est vel Congrua, vel Incongrua.

IX. Tertiò. Vocatio dividi solet in Congruam, & Incongruam. Congrua vocatur, quam Deus accommodat personis, temporibus & circumstantiis, quibus positis futurum prævidet ut ea effectum sortiatur. Incongrua est, quam Deus adhibet personis, ejusmodi prævisis temporibus & circumstantiis, quibus homo non est credi-turus, vocationemque Dei irritam est redditurus. Hæc distinctio nostrô judiciô admitti potest, si addamus, nullam vocationem ex intentione Dei esse incongruam, sed per accidens fieri, quod quidam homines vocentur modo, qui congruus non est ad ipsos convertendum, quia permixti sunt aliis, ad quos verbi divini sermo pertingit. Certum quidem est, vocationis divinæ modos esse valdè diversos, & non omnes æqualiter congruere hominum vocationi: ita si admoneamur à viro nobis charo, pietatis famâ conspicuo, nosque simus animo tranquillo & à perturbationibus vacuo, facilius movebimur; quàm si nos admoneat aliquis qui non bene audit, à quô sumus alieni, vel quando irâ aliove pravo affectu transversi rapimur. Deo verò tribuere, quod ejusmodi circumstantias captet & quasi venetur, planè indignum est Deoque contumelioſum.

CAPUT XIII.

De modo operationis gratiæ divinæ, eumque non esse irresistibilem.

Operatio gratia in conversione hominis non est irresistibilis.

I. QUoniam in explicatione divisionum Vocationis aliquoties mentio facta est modi, quo gratia divina in homine fidem ac conversionem operetur, & pro diversis de eo opinionibus, etiam divisiones Vocationis diversimodè solent explicari; restat ut accuratius, quis sit operationis gratiæ divinæ in conversione hominis modus, inquiramus. Controvertitur quippe inter nos & Contraremonstrantes, utrum gratia, per quam Deus homines convertit, ita operetur, ut in potestate hominis non sit, gratiæ operationem irritam reddere, Deusque fidem in nobis operetur sine nobis; an verò homo operationi isti divinæ possit resistere per propriam contumaciam, & à parte hominis requiratur, ut gratiâ divinâ operante, illi cooperetur libero voluntatis consensu: Breviter, an operatio gratiæ in conversione hominis sit resistibilis, an verò irresistibilis? Verum quidem est, non solere Contraremonstrantes voce illâ irresistibilis uti in scriptis suis; sed aliis phrasibus, quæ ut plurimum ambiguitate quâdam involutæ sunt, & pleræque à nobis sano sensu admitti possunt: Attamen quia vox propria est, & significantissima, & statum controversiæ breviter, unoque intuitu ob oculos ponit, omnique ambiguitate caret, malumus eam adhibere, quàm aliis utendo controversiæ statum minus perspicuè explicare. Vel si absque voce hac controversiæ status formandus sit, ita proponi potest: An cum Deus hominem converti & credere seriò vult, homo possit non credere, & non converti. Nos affirmativam tuemur, Contra-

traremonſtrantes negativam. Sententiam autem noſtram hiſce adſtruimus argumentis.

Probatur 1. ex Scriptura. Eſa. v. 1. & ſeqq.

II. Primum deſumitur ex variis Scripturæ locis, in quibus non tantum dicitur Deus voluiſſe ut homines quidam converterentur, ſed & ea adhibuiſſe media per quæ converti potuiſſent; ipſos autem rebellaſſe, & vocationi divinæ non paruiſſe. Horum primus occurrit *Eſa.* v. 1. *uſque ad* 8. & præſertim *verſ.* 4. *Quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod exſpectavi ut faceret uvas, & fecit labruſcas?* Verum quidem eſt, verbis hiſce contineri parabolam, & ex omnibus parabolæ circumſtantiis non licere argumenta ducere: unde dici ſolet, Theologiam parabolicam non eſſe argumentativam: Attamen quia illius ἀπόδοσις ſubjungitur, & populo Iſraël & Juda applicatur *verſ.* 7. *Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt, & germen ejus delectabile vir Juda; & exſpectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas; & juſtitiam, & ecce clamor:* licet ſanè ex eâ argumentari, & rationem operationis gratiæ divinæ exinde deducere. Hic itaque Deus patheticè admodum oſtendit, omnia ſe media adhibuiſſe ad convertendum Iſraëlitas requiſita, adeo quidem ut ad actiones ſuas provocans, roget, *quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei?* Et tamen illi converſi minimè ſunt.

Occurritur exceptioni.

III. Excipiunt: Prophetam hic nulla niſi externa tantum media exprimere, quæ Deus circa vineam hanc adhibuerit; ut quod eam in loco opimo plantaverit, turrim & torcular in eâ exſtruxerit, à lapidibus purgaverit; non autem dicat, quod pluviâ ſuâ eam rigaverit, aut ſolem ſuper eâ oriri fecerit, quæ propriè fructus ex vineâ eliciunt, & internæ gratiæ, quâ Deus homines convertit, analoga ſunt. Reſp. 1. Hæc non recenſeri ad excluſionem ſolis & pluviæ; quin imo & ſolem & pluviam, ut omnibus vineis communem, præſupponunt; ſed hiſce deſignatur ſpecialis cura ac cultura quam Deus circa vineam hanc adhibuit, & quod varia ſuſtulerit impedimenta, quæ alias operationem ſolis impedire poſſent: ut quod eam à lapidibus purgaverit, &c. adeo ut hæc omnia expoſtulationem Dei tantò juſtitiorem reddant. 2. Voces illæ, *quid eſt quod ultra debui facere vineæ, & non feci ei?* complectuntur omnia quæ ad fructus eliciendos requiruntur: alias ſi gratia illa adhibita non fuiſſet, quâ ſolâ fructus produci poſſunt, reſponderi poſſet, non adhibuiſti potentiam tuam inſuperabilem, ſine quâ omnia media inutilia ſunt: quæcunque enim hactenus adhibuiſti inefficacia ſunt. 3. Exſpectatio uvarum Deo adſcribi nequit, ſi non adhibuerit ſolem & pluviam, ſine quibus vinea uvas producere nequit: Licet enim Deo propriè dicta exſpectatio adſcribi nequeat, aliquid tamen illi analogum Deo ut adſcribatur dicendum eſt: At quidnam exſpectationi analogum Deo adſcribas, ſi non adhibuerit ea, ſine quibus id quod exſpectare dicitur exiſtere nequit: Perinde eſt, ac ſi Deus inſipienti comparetur agricolæ, qui fructus exſpectet è terrâ, cui ſemen non commiſit. Rectè autem exſpectaſſe dicitur, per figuram loquendi, quando media adhibet idonea & ſufficientia ad effectum producendum, & per homines ſolummodo ſtat, quò minus effectus ille producatur: quoniam enim ille per ſe & naturâ ſuâ labori divino reſpondere debebat, rectè eum Deus exſpectaſſe dicitur. Dices: Sufficiebat quidem gratia Dei, ut ſi bona eſſet vinea, fructus ex eâ boni elicerentur, non verò, ut è malâ in bonam mutaretur. Reſp. 1. Exceptio hæc textui manifeſtè repugnat; dicitur enim Deus eam plantaſſe electam, *verſ.* 2. ſic & *Jerem.* 11. 21. ergo ſecundum hanc exceptionem fructus ex eâ elicere debuiſſet. 2. Dicitur fuiſſe ſufficiens, ut ad converſionem adduceret Iſraëlitas, qui jam, cum hæc proferebantur, ad impietatem deſciverant: ut tales enim eos Deus conſiderat; & de illis dicit, *quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ?* Et ſi malitiam tollere non potuit, reverâ ſufficiens non fuit: Sufficiens enim, ut vidimus, vox reſpectiva eſt, quæ ſemper reſpectum ad alium includit. Si itaque populi illius malitiam tollere non potuit; nec populo illi ad converſionem ſufficiens fuit.

Item alteri exceptioni.

IV. Alii autem excipiunt, verba hæc, *quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ?* non eſſe verba inquirentis, quid ulterius faciendum reſtaret, ut ex vineâ boni elicerentur fructus; ſed deliberantis, quid in poſterum vineæ ſuæ facturus eſſet, quia fructus non protulit; nim. illam diruturus & puniturus: ut ſequentia arguunt: *Et nunc oſtendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam ſepem ejus, & erit in direptionem*, &c. Reſp. Expoſitioni huic textus manifeſtè reclamat; non enim dicit Dominus, quid in poſterum facturus ſum vineæ meæ? ſed in tempore præterito, quid eſt quod ultra debui facere vineæ meæ ut uvas proferret? oſtendens nihil ſe reliquum feciſſe, quod ad uvas producendum requiri poſſet. 2. Injuſta eſſet illa deliberatio de vineæ excidio, cum defectu gratiæ divinæ non poſſet, quin vinea proferret labruſcas. Verum quidem eſt, Deus poſtea decernit pœnam; ſed poſtquam oſtendit omnia remedia, ultra quæ nihil amplius adhibendum reſtabat, fruſtra adhibita eſſe, vineamque remanſiſſe infrugiferam.

V. Secundus locus eſt *Ezech.* XII. 2. *Fili hominis in medio domus exaſperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident,* *Ezech.* XII. 2.

&

& aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exasperans est. Cum *audire* & *videre* hic non significent externum auditum & visum, sed præceptorum divinorum cognitionem & observationem; evidens est, per *oculos ad videndum, & aures ad audiendum*, intelligi facultatem præcepta divina cognoscendi, eisque obediendi: similitudine desumtâ à visu & auditu, qui instrumenta sunt, quibus homo instructus cognitionem acquirit, & ad quid faciendum persuaderi potest: Nihilominus cum facultate illâ prædi-ti essent, dicuntur *non videre*, & *non audire*. Excipiunt, per *oculos* & *aures* hoc in loco non intelligi gratiam regenerantem, sed quod de veritate doctrinæ prophetarum in corde suo convicti sint. Resp. 1. Solent ipsi alias per *oculos* & *aures* gratiam regenerantem intelligere; ut cum *Deut.* XXIX. 4. dicitur; *Non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possunt audire, usque in præsentem diem.* Et *Apoc.* II. & III. passim, *Qui aures habet ad audiendum audiat.* 2. Per *oculos* & *aures* hoc loco non intelligi gratiam irresistibiliter convertentem, ultrò concedimus; negamus enim Deum eam in regeneratione seu conversione hominis adhibere; & contradictorium esset, Deum gratiam ejusmodi adhibere, & hominem nihilominus non converti: Sed dicimus, gratiam intelligi ad conversionem producendum sufficientem, cuique ipsi cooperari poterant; & quæ, si illi cooperati fuissent, conversionem produxisset: adeoque malitiam ipsorum, quâ gratiæ huic divinæ rebellabant, unicam fuisse causam quod conversi non sint: hoc ipsè Deus ostendit, additâ ratione hac, *quia domus exasperans sunt.* Et quia malitiâ suâ gratiæ hujus operationem irritam reddiderunt, meritò concludimus, ad convertendum homines Deum non adhibere gratiam irresistibiliter convertentem. 3. Rebellionis justè accusari populus non potest; nec proinde pœnæ reus peragi, uti Deus illi *vers.* 11. comminatur, licet de veritate doctrinæ Prophetarum sit persuasus, nisi simul illi facultas sit collata doctrinæ isti morem gerendi: duo enim obedientiam mandatorum divinorum impediunt, intellectus cœcitas, & malitia voluntatis: sublatio cœcitatis intellectus, seu ignorantiæ, sufficiens ad obedientiam producendum remedium non est, nisi simul potentia conferatur ad voluntatis malitiam tollendum idonea. Quod verò credunt *Deut.* XXIX. 4. dici Israëlitis gratiam regenerationis non esse datam, absurdum admodum est: quo enim jure Moses ipsis exprobare potuisset, quod Deus illis gratiam regenerantem non dederit; cum hoc ipsorum non esset ex se gratiam illam habere, sed Dei ipsis illam dare? Sed loquitur de datione cum effectu; quod licet Deus ipsis dederit gratiam illam quâ converti poterant, nondum tamen per gratiam suam consecutus fuerit, ut conversi sint: quod itaque illi recipere noluerunt, dicitur Deus illis non dedisse, quia datio divina effectum suum consecuta non erat. In Apocalypsi verò Dominus distinctionem non facit inter eos qui aures habebant, aliosque qui auribus erant destituti: quasi quosdam potentiâ credendi instruxerit, alios vero ad credendum impotentes reliquerit: sed est exclamatio adhortatoria, quâ ipsorum segnitiem ac tarditatem excitare cupit, ut omnes animum ad sibi obtemperandum promptum ac paratum adferant; quo si destituti adhuc forent, omnia adhiberent, etiam preces ad Deum fundendo, quo illo potiantur.

VI. Tertius locus est *Matth.* XI. 21, 22, 23. *Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in sacco & cinere pœnitentiam egissent: Verumtamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis,* &c. Hic dicitur incolis Chorazin & Bethsaida illa gratia communicata, per quam Tyrii & Sidonii, si illis oblata fuisset, conversi fuissent; ergo gratia per quam converti poterant; & tamen illi per eam conversi non sunt. Ad hunc locum varia solent excipere: ac primò quidem, Dominum hic non dicere, quid in Tyro & Sidone revera, sed quid verisimiliter futurum fuisset. Sed verò hæc exceptio seipsam convellit: sine gratiâ enim regenerante ajunt fieri non posse ut homo se convertat: quod itaque secundum ipsos fieri nullo modo potest, illud verisimiliter futurum non est. Alii excipiunt, locutionem esse hyperbolicam, quæ non innuat quid à Tyriis factum fuisset, sed horum hominum malitiam & improbitatem tantum exaggeret, exemplo sumto à gravissimis peccatoribus; perinde ac si aliquis dicat, ipsi parietes loquerentur. Resp. Est oratio seria ac pathetica, directa ad homines maximè contumaces, in quâ res non adeo dissimiles, sed similis planè naturæ, homines nimirum cum hominibus, horumque malitia cum aliorum, comparatur. Tum & sequentia hyperbolicam locutionem respuunt; *verumtamen dico vobis, Tyriis & Sidoniis tolerabilius erit in die judicii, quàm vobis:* hæc enim mitior pœna, Tyriis & Sidoniis infligenda, arguit quæ de eorum conversione futurâ, si signa hæc in iis facta fuissent, dicta sunt, hyperbolen neutiquam continere. Alii denique excipiunt; non loqui Dominum de resipiscentiâ verâ ac salutari, quâ animus immutatur; sed de pœnitentiâ tantum externâ, quæ in sacco & cinere, signis tantum externis, ostendebatur. Resp. 1. Resipiscentia quam homines testabantur sacco & cinere maxima erat; & signa hæc adhibebantur, ad resipiscentiam maximè seriam testandum; ut *Jerem.* VI. 26. *Dan.* IX. 3. *Jona* III. 5. adeo

ut hæc dicta non ſint ad Tyriorum reſipiſcentiam elevandum, quaſi ea externa tantum futura fuiſſet, ſed eam magis exaggerandum. 2. Uſurpatur hic vox μετανοεῖν, quam reſipiſcentiam internam denotare docent; non verò μεταμέλεσθαι, quâ ſæpius pœnitentia tantum externa, ſeu externi pœnitentiæ actus ſolummodò denotantur. 3. Intelligitur illa reſipiſcentia, quam Dominus deſiderabat à civitatibus Juda: illa vero externa non erat, ſed interna. 4. Ratione illius reſipiſcentiæ quam præſtituri fuiſſent Tyrii, eorum conditio dicitur tolerabilior futura in diē judicii; at externa tantum reſipiſcentiæ ſigna, corde manente impœnitente, pœnam mitigare nequeunt: ergo nec illa in Tyriis conditio ac diſpoſitio, quæ externam tantum pœnitentiam, poſitis illis ſignis, produxiſſet.

Matth. XXIII, 37, 38.

VII. Quartus locus eſt *Matth.* XXIII. 37, 38. *Jeruſalem, Jeruſalem, qua occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas? & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Hic Dominus ſerium ſuum affectum deprædicat ad convertendum Judæos, quodque non ſemel aut bis media ad illos convertendum idonea adhibuerit, ſed ſæpius; *quoties volui?* neque id leviter aut perfunctoriè tantum, ſed maximo cum affectu, quali nimirum gallina pullos ſuos ſub alas congregat: ipſos autem noluiſſe congregari, ſeu ad Dominum converti.

Occurritur exceptioni, Jeruſalem idem eſt cum filiis ſuis.

VIII. Hujus adeo manifeſti loci vim ut eludant, varia comminiſcuntur. Alii nempe dicunt, per *Jeruſalem* non intelligendos eſſe omnes habitatores Jeruſalem, ſed principes & primores populi: *filios* autem ſignificare plebem; atqui ex plebe Dominus plures congregavit, licet primores omni vi obſtiterint, quo minus aliqui ex plebe ad Chriſtum congregarentur; ideoque non dicat, & noluerunt, ſed, *noluiſti.* Reſp. Novam hanc ſignificationem vocis *Jeruſalem* excogitatam eſſe, tanquam extremam anchoram, ut argumenti noſtri vis eludatur. Verum planè præter communem Scripturæ loquendi uſum: *Jeruſalem* enim ſemper in Scripturâ ſignificat omnes incolas Jeruſalem ſine diſcrimine, tam principes ac primores, quàm plebem: vide inter alia *Jerem.* II. 2. IV. 5, 14. VI. 8. XIII. 9. *Lament.* I. 8. neque ullus in contrarium locus proferri poteſt, ubi Jeruſalem ſolos deſignet primores, oppoſitè ad plebem. Et *filii Jeruſalem* non plebem ſolummodò, ſed omnes in univerſum Hieroſolymitanos ſignificant, quemadmodum filii civitatis cives ſignificant. Sic *filii Jeruſalem, filia Sion,* & ſimiles, tanquam æquipollentes, notant totum populum, etiam primoribus incluſis: ut evidentiſſimè liquet ex 2 *Reg.* XIX. 21. & *Eſa.* XXXVII. 22. *Sprevit te & ſubſannavit te, virgo filia Sion, poſt tergum tuum caput movit filia Jeruſalem,* &c. Loquitur enim Propheta de ſubſannatione, quâ non tantum plebs, ſed & primores, imo & rex ipſe ſubſannarunt tumida verba Rabſakes. Vide & 2 *Chronic.* XXVIII. 10. *Lament. Jerem.* II. 10, 13, 15. IV. 2. Eodem ſenſu quo Babylonii vocantur *filii Babylonis, Ezech.* XXIII. 15, 17, 23. Neque unquam alio ſenſu acceptum reperietur, niſi forſan primores & filii ſimul exprimantur, & in Jeruſalem eſſe ſeu habitare dicantur, uti *Nehem.* XIII. 16, 17. & forte 2 *Chronic.* V. 2. Et licet alias eo ſenſu Jeruſalem ejuſque filii acciperentur, loci hujus circumſtantiæ non permittunt, ut hic ita accipiantur. 1. Quia verba hæc continent rationem, cur toti populo, non primoribus tantum, graviſſimum eſſet deſtinatum excidium; ut ex verſu antecedente, cui hæc verba immediatè ſubjiciuntur, liquet: *Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.* Et *verſ. ſeqq. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* & *Luc.* XIX. 44. *Ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt,* &c. 2. Quia de Jeruſalem dicitur, *lapidas eos qui ad te miſſi ſunt:* miſſi autem ſunt prophetæ non ad ſolos primores, ſed & ad plebem. 3. Ergo nec Dominus aliquos voluiſſet congregare ex primoribus; quod falſum; illos enim perinde ac plebem compellavit; nec inobedientiæ rei agi potuiſſent, ſi illos Chriſtus convertere non intenderit: at contrarium dicit Dominus *Joan.* XV. 22. *Si non veniſſem & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent; nunc autem nihil habent quod prætexant peccato ſuo.* 4. Si ex eventu de voluntate judicandum ſit, paucos tantum Dominus congregare voluiſſe dici poteſt; cœtus quippe fidelium Domino jam in cœlum recepto exiguus admodum fuit, *Act.* I. 15. at quomodo hoc cum generali hac adeoque pathetică oratione congruit? imo poſtea Apoſtolis Euangelium prædicantibus, major Judæorum pars Dominum rejecit. Concludimus ergo, tam *Jeruſalem,* quàm illius *filios,* ſignificare omnes cives Hieroſolymitanos, ſeu potius omnes in genere Judæos, ſub Jeruſalem, tanquam ſuâ metropoli ac capite, comprehenſos. Unum autem hic objicitur; quod ita Jeruſalem idem erit cum filiis ſuis: quod abſurdum. Reſp. Abſurdum eſt parentes idem eſſe cum filiis ſuis, quando ſermo eſt de parentibus & filiis propriè dictis; non verò quando agitur de totâ communitate, quæ figurato ſermone vocatur mater eorum ex quibus conſtat. Diverſa ergo ſunt Jeruſalem & filii ejus, & idem, pro diverſo conſiderandi modo: Diverſa, ſi cives pars ſeorſim conſiderantur, quia ſinguli cives pars ſunt civitatis; idem verò, ſi conſiderentur omnes in unum corpus collecti; ita enim civitatem conſtituunt. Idque in omnibus collectivis locum habet, in Eccleſiâ, exercitu, aliiſque.

Non

Non itaque re & materialiter distincta sunt, sed formaliter, ut loquuntur, & ratione considerandi.

Occurritur exceptioni secundæ.

IX. Secundò excipiunt, quod Christus hæc solummodò loquatur secundum naturam suam humanam, tanquam Propheta à Deo missus, ut omnes homines ad salutem vocaret: non verò secundum naturam divinam, secundum quam ipsos nunquam gratiæ efficacis participes facere decrevit. Resp. 1. Hanc exceptionem non convenire cum priore; in primâ enim dicebatur Dominus Jesus congregare voluisse plebem, primores autem id noluisse; adeo ut alii sint quos congregare voluerit, alii qui noluerint: in hac verò dicitur, Dominum id de iisdem dicere, qui noluerunt, sed loqui tantum secundum naturam suam humanam. 2. Planè indecorum est, Domino Jesu duplicem ejusmodi voluntatem tribuere, quâ aliud velit secundum divinam, aliud secundum humanam naturam: perinde ac si à seipso esset divisus, sibique ipsi contrarius: tum & sinceritati ejus repugnat, ut secundum humanam naturam expostulet & conqueratur de inobedientiâ, quam secundum naturam divinam voluit ut existeret; ita enim fucata ac simulata querela Domino attribuitur; Quod horrendum est.

Tertia.

X. Excipiunt alii 3. Per congregationem intelligi tantum externam operationem, quâ Christus tanquam Propheta ostendit, quid illi deberent facere; non verò operationem internam quâ homines convertuntur. Resp. Antea ostendimus, duas hasce operationes non esse divellendas, nec sibi invicem opponendas; sed Deum concessâ gratiâ seu vocatione externâ, illi semper adjungere internam. Concedimus ergo, externam illam congregationem per doctrinam & miracula intelligi; sed seriam & sufficientem, & cum interno salvandi ac regenerandi affectu conjunctam; quia dicit non tantum Dominus se eos voluisse congregare, sed & sæpius, & eo cum affectu, quo gallina pullos sub alas congregat. Dices. Agitur tantum de voluntate per vices post intervalla quædam renovatâ, toties sc. quoties ad eos prophetas misit: quod de interno & naturali Dei affectu non solet aut potest affirmari. Resp. Licet affectus Dei internus sit tantum unus & continuus, multiplex tamen illius est effectus, & subinde per intervalla renovatur: itaque quatenus Deus affectus sui interni testimonia subinde Judæis exhibuit, dicitur aliquoties illos congregare voluisse: velle enim congregare non affectum aut voluntatem tantum congregandi, sed & conatum & studium comprehendit, quod sese opere externo prodit.

Quarta.

XI. Alii tandem excipiunt, quod Dominus hic non agat de voluntate decernente, sed præcipiente; seu non de voluntate beneplaciti, sed signi. Sed cum alias distinctionem hanc abundè confutaverimus, non est necesse illius refutationi nunc immorari: Illud solummodò dicimus, admodum Deo esse indignum, duplicem ejusmodi voluntatem illi adscribere; utpote sinceritati ejus adversâ fronte repugnans. Dices. Si ergo Christus voluit ut converterentur, & quidem seriò, cur itaque conversi non sunt? Resp. Quia non voluit ut converterentur per omnipotentiam suam, sed per operationem ejusmodi, quæ cum legislatione ipsius consistere potest, quæque liberæ hominum obedientiæ conveniens est.

XII. Quintus locus est *Luc.* VII. 30 *Pharisæi autem & Legis-periti consilium Dei spreverunt erga semetipsos, non baptizati ab eo.* Sive *erga semetipsos* connectamus cum *consilio Dei*, quod præstare judicamus, ut sensus sit, spreverunt consilium Dei erga semet ipsos; trajectione exiguâ, qualis occurrit *Cap.* IV. 5. *Act.* XIII. 27. *Apoc.* XIII. 8 sive cum *spreverunt*; consilium Dei spreverunt erga semetipsos, id est, magno suo malo, uti quidam interpretantur, sed sine exemplo: res eodem redibit. Constat namque consilium Dei, quod Deus in Pharisæorum salutem decreverat, ab ipsis esse spretum, & irritum factum: si autem id erga semetipsos spreverunt, etiam ipsos ut respexerit necesse est; Ac proinde sequitur, gratiæ, quâ Deus homines converti vult, resisti posse. Quærunt hic, quodnam Dei consilium aut decretum intelligamus: an affectum velleitatis? at ille Deo est naturalis, consilium autem liberum: an decretum conditionale? at illi nemo resistere potest, nisi forsan post præstitam conditionem: quia nullam operationem ponit, neque volitionem ullam, supra prædictum affectum, nisi positâ conditione. At quid est sophisticari, & nodum in scirpo quærere, si hoc non sit? Utrumque consilium Dei spreverunt, conditionale quidem, quo Deus ipsos, si resipiscerent, & Joannis baptismum susciperent, decrevit porrò ad Christum atque ita ad salutem perducere; affectum verò benevolentiæ, quia Joannem, cujus missio illius affectus fuit effectum, rejecerunt. Licet itaque nemo impedire possit, quò minus Deus decretum conditionale intra se formet; conditione tamen non præstitâ potest in culpâ esse, quò minus decretum illud executioni mandetur. Et licet affectus ille benevolentiæ Deo sit naturalis, liberum tamen Deo est illius benevolentiæ egressus pro arbitrio suo hominibus exhibere. Est ergo consilium divinum, non propriè affectus ille Dei naturalis, sed decretum ex affectu illo fluens, quo decrevit Joannem ad Pharisæos mittere resipiscentiæ præconem, ut eum recipiant, & resipiscentiam

Luc. VII. 30.

tiam agant ; & per eam ad recipiendum Chriſtum, paulò poſt ſecuturum, præpararentur. Et hoc conſilium Dei dicuntur ſpreviſſe. Quæres. An ergo conſilium Dei ſperni poteſt? Reſp. Alia ſunt conſilia Dei, quæ ipſe abſolutè exequi decrevit ; ea nemo ſpernere nec irrita reddere poteſt, ſed ſemper ſortiuntur eventum : juxta *Eſa.* XLVI. 10. *Conſilium meum ſtabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Alia ſunt, quorum executionem Deus efficere non vult, niſi præſtitâ quâdam conditione ab hominibus, cui decreti executionem alligatam voluit: quale eſt decretum de homine ſalvando, ſi in Chriſtum credat, & reſipiſcentiam agat. Ejuſmodi conſilia Dei per conditionis requiſitæ neglectum irrita reddi & ſperni poſſunt.

Joan. v. 34. 40. XIII. Sextus locus eſt *Joan.* v. 34. *Hæc dico, ut vos ſalvi fiatis ;* quibus adde *verſ.* 40. *Et non vultis venire ad me ut vitam habeatis :* Excipiunt ; hic tantum exprimi intentionem Chriſti, ut hominis concionantis; non autem intentionem Dei. Reſp. Deo & Chriſto ſummè injurium eſt, adſcribere Chriſto concionanti intentionem divinæ intentioni contrariam ; cum in mundum venerit, ut divinæ intentionis præco ſit, Deique voluntatem nobis revelet. Hæc omnem de Chriſti prædicatione certitudinem evertunt, fideique noſtræ firmitatem tollunt. 2. Ajunt: Senſus verborum non eſt alius, quàm, Chriſtum Joannis teſtimonium allegaſſe, non tam ad ſuum honorem, quàm ad eorum ſalutem, accommodatè in ſe, & efficaciter, ſi inter illos eſſent oves aliquæ vocem ipſius audituræ. Reſp. Hac explicatione vis manifeſta fit verbis Domini ; non enim dicit, ſe hæc tantum dixiſſe in ſalutem electorum, quos per *oves* intelligunt, ſi qui inter eos ſint ; ſed in ſalutem eorum, qui ad ipſum venire nolebant, ut vitam haberent ; uti verba Domini manifeſtè oſtendunt: quia intentio ejus ſeria fuit ipſos ad ſalutem perducere, & media iſti intentioni convenienter ad ſalutem ſufficientia ipſis doctrina ſua ſuppeditabat: ipſi verò ea reſpuerunt.

Act. VII. 51. XIV. Septimus locus eſt *Act.* VII. 51. *Vos ſemper reſiſtitis Spiritui illi Sancto, ſicut patres veſtri, ita & vos.* Excipiunt ; hinc non ſequi, operationi Spiritus Sancti, per quam homines convertere vult, reſiſti poſſe : ſed ſolummodò, irregenitos poſſe reſiſtere Spiritui Sancto, imo non poſſe non reſiſtere. Sed verò quoniam per irregenitos intelligunt reprobos, reſponſio hæc ſeipſam evertit : ſtatuunt quippe Spiritum Sanctum nunquam intendere fidem & reſipiſcentiam in reprobis efficere ; non itaque illi reſiſtere poſſunt : nam circa quos Spiritus Sanctus non occupatur actione quâ regenerationem intendit, nec illi Spiritus actioni reſiſtere poſſunt, eò quod irregeniti manent. Dices: Reſtiterunt intentioni Dei virtuali & interpretativæ, fidem efficiendi, in omnium mediorum exhibitione, quæ ſuâ naturâ faciunt ad fidem ingenerandum. Reſp. Media illa, quæ intentionem illam interpretativam in ſe continere dicuntur, non ſunt media ſecundum ipſos, niſi externa, prædicatio nempe verbi, miracula, ſimiliaque: Atqui illa ipſis majorem ad regenerationem producendum efficientiam non habent, ſine internâ & inſuperabili Spiritus Sancti operatione, quam vox hominis ad mortuum directa ad eum ex morte ſuſcitandum: Quâ itaque ratione naturâ ſuâ faciunt ad fidem ingenerandum? Et licet naturâ ſuâ eò tendant, quia tamen nullam ad fidem & reſipiſcentiam efficiendum efficaciam habent, ſequitur quod nec Deus, illa ſolummodò media adhibens, circa illos actione aliquâ ſalutari occupatur, ac proinde quod nec illi actioni divinæ reſiſtere dici poſſunt. 2. Non dicuntur verbo reſiſtere, ſed Spiritui Sancto. Atqui ſecundum ipſos actio Spiritus Sancti diſtincta eſt à verbo: ergo aut actioni illi Spiritus Sancti reſtiterunt ; aut fatendum nobiſcum, Spiritus Sancti homines regenerare intendentis actionem ſemper cum verbo conjunctam eſſe, ac proinde ipſos cum verbo reſiſterent, etiam Spiritui Sancto reſtitiſſe. Dices. Reſtiterunt, quantum in ipſis fuit, Spiritui Sancto intendenti fidem in aliis efficere ; trucidando ſcilicet eos qui miſſi & acti fuerunt à Spiritu Sancto ut veritatem hominibus prædicarent. Reſp. 1. Ergo ſecundum ipſos non reſtiterunt ulli actioni Spiritus Sancti per quam fidem in ipſis producere intendebat: unde & conſequitur, quod Deus non voluerit, ut in Chriſtum crederent; ac proinde ipſos incredulitate ſuâ nihil contra voluntatem divinam commiſiſſe. Quod horrendum. 2. Eo ipſo quod dicantur, quantum in ipſis eſt, reſtitiſſe Spiritui Sancto fidem in aliis producere intendenti, ſatis manifeſtè conceditur, ipſos reverâ Spiritui Sancto non reſtitiſſe. Et reverâ ſecundum ipſos nec hac ratione verè Spiritui Sancto reſiſtere dici poſſunt ; alias fatendum foret, quod ipſi Apoſtolos alioſque Euangelii miniſtros occidendo, Spiritus Sancti operationem impediant, adeo ut non convertantur, quos ipſe convertere intendit: quod quoniam abſurdum credunt, nec hac ratione Spiritui Sancto reſiſtere dici poſſunt. 3. Nec occidendo Apoſtolos Spiritui Sancto reſiſtere dicuntur, quatenus quantum in ſe eſt actionem Spiritus alios convertere intendentis impediunt ; ſed quatenus animos obfirmabant, ne Euangelio, de cujus veritate per ſapientiam Stephani convicti erant, fidem adhiberent : contumaciæ autem hujus fructus erat perſecutio Apoſtolorum, quatenus ipſi fidem reſpuentes, etiam aliis eam prædicari non patiebantur. Atque

que ita graviſſimè Spiritui Sancto ejuſque erga ſe operationi reſiſtebant.

Eſa. LXV. 2, 3.

XV. Octavus & ultimus locus eſt *Eſa.* LXV. 2, 3. *Expandi manus meas totâ die ad populum perverſum, qui gradiuntur per viam non bonam poſt cogitationes ſuas: ad populum, inquam, qui iraſci faciunt me in faciem meam ſemper.* Hic intentio Dei populum illum convertendi clarè deſcribitur, quia dicitur *ad populum manus ſuas extendiſſe*, hoc eſt, inſtar illius qui brachia expandit, ſeſe ad illos ſalvandum paratum oſtendiſſe: 2. Quod id fecerit *totâ die*. Ab alterâ autem parte dicitur populus ille fuiſſe rebellis, &, ut *verſ.* 12. dicitur, *quæ Deus noluit elegiſſe*. Huic adjunge loca alia, ubi dicuntur à Deo vocati, & tamen non obtemperaſſe, aut vocationi divinæ morem geſſiſſe: ut *cap.* LXVI. 4. *Quæ timebant adducam eis: quia vocavi, & non erat qui reſponderet, locutus ſum, & non audierunt: feceruntque malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt. Prov.* 1. 24, 25, 26. *Quia vocavi & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui adſpiceret: Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis; Ego quoque in interitu veſtro ridebo*, &c. Quibus adde *Matth.* XXII. 14. *Multi vocati, pauci electi:* ubi ad convivium nuptiale invitati, licet illud reſpuentes, aut non induti veſte nuptiali accedentes, dicuntur *vocati:* ſed ob rebellionem ſuam electorum numero excluſi. Atque ita quidem primum noſtrum argumentum abundè adſtruximus.

2. *Idem probatur, quia Deus mandat hominibus ut ſe convertant.*

XVI. Secundum argumentum: Deus ipſe mandat hominibus ut ſeſe convertant, & credant, & quidem additâ promiſſione præmii, & comminatione pœnæ: *Ezech.* XVIII. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum, & ſpiritum novum; & quare moriemini domus Iſrael? Act.* III. 19. *Reſipiſcite & convertimini, ut deleantur peccata veſtra.* Vide & *Rom.* XII. 2. *Eph.* V. 14. Fides autem præſcribitur omnibus illis locis, ubi exigitur ut conditio neceſſaria ad ſalutem; inter alia *Joan.* III. 16. XX. 31. *Marc.* XVI. 16. aliiſque; & præſertim, ubi expreſsè mandatum vocatur, 1 *Joan.* III. 23. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jeſu Chriſti, & diligamus alii alios*, &c. Atqui ſi Deus ipſe fidem & reſipiſcentiam virtute inſuperabili in nobis operaretur, nobis ſub promiſſo præmii & comminatione pœnæ eam præſcribere non poſſet, quin juſtitiæ & ſapientiæ ſuæ repugnantia faciat. Non convenit cum ſapientiâ Dei: Nec enim ſapientia permittit, ut homini præſcribatur quid faciendum ſub promiſſo præmii & comminatione pœnæ, quod ipſe Deus in homine virtute omnipotente efficere vult, & ad quod præſtandum homo nihil confert nec conferre poteſt, ſed merè paſſivè ſeſe habet. Quis ſapiens alteri præſcribat faciendum, quod ipſe facturus eſt, & ad quod efficiendum alterum nihil conferre vult? Sed nec cum juſtitiâ conciliari poteſt: Quia ob non præſtitam obedientiam graviore pœnâ Deus homines punire vult: Atqui juſtitia non permittit, ut Deus hominem puniat ob non præſtitum actum, qui à ſolo Deo effici poteſt, quemque hominem defectu gratiæ divinæ præſtare impoſſibile eſt.

Præceptum Dei cum actione omnipotente conſiſtere nequit.

XVII. Putant tamen præceptum divinum cum omnipotente & inſuperabili ejus actione optimè conſiſtere poſſe: quia Deus omnipotente actione homines ex morte ſuſcitat, ita ut homo nihil omninò ad eam conferat; & tamen Lazarum excitaturus præcipit illi, *Lazare exi foras, Joan.* XI. 43. Reſp. Hic nullum eſſe præceptum divinum cui Lazarus ſpe præmii obtinendi, aut metu pœnam ſubeundi, obtemperare tenebatur; ſed omnipotens Domini verbum quo omnia effecta reddit; perinde uti in creatione, *fiat lux*, &c. Quod imperativo quidem modo effertur, non quaſi ſit præceptum propriè dictum; ſed ad deſignandum omnia ad Dei nutum præſto adeſſe, & effici, perinde atque reges omnia ſolo nutu ac præcepto per miniſtros ſuos peragunt. At quid illud commune habet cum præcepto reſipiſcentiæ, quam Deus ab homine exigit tanquam officium, ad quod præſtandum ſpe præmii & metu pœnæ eum allicit; & cui ſi non pareat, gravis ſe peccati, ac propterea graviſſimi ſupplicii, reum facit? Quid enim, ſi Dominus vim illam omnipotentem non adhibuiſſet, anne Lazarus excitari potuiſſet? & ſi defectu illius operationis divinæ non fuiſſet excitatus, an peccati, ac proinde pœnæ reus fuiſſet, propterea quod in vitam non rediiſſet? Quæ ergo ſimilitudo inter hanc operationem Domini, & præceptum fidei ac reſipiſcentiæ? Illud pro certo ſtatuendum, neminem pœnæ obligari ubi facultas aliter agendi non adeſt. Ubi mera neceſſitas dominatur, nulla eſt obedientia, nec remuneratio propriè dicta locum habet, nec pœna juſtè infligi poteſt.

Reſpondetur ad exemplum Chriſti.

XVIII. Objiciunt tamen in contrarium exemplum Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui Deo Patri obediviſſe, & quidem perfectè, dicitur, & tamen peccare non potuerit: tum & ſanctorum Angelorum, qui peccare non poſſunt, quorum tamen obedientia in precatione dominicâ ponitur pro exemplari noſtræ obedientiæ: tandem & malorum Angelorum, qui omni bonum agendi facultate ſint privati, & tamen Deo immorigeri, & ſupplicio digni. Reſp. Quod ad Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, probari nequit, ipſum in diebus carnis ſuæ, reſpectu naturæ ſuæ humanæ, à potentiâ præcepto divino, de redimendo humano genere per mortem ſuam, non obediendi fuiſſe immunem: quod ſi

quis peccandi potentiam vocare velit, nos de voce non multum contendemus. (Quamvis peccatum propriè sit, per quod quis pœnæ divinæ reus fit, quod in Christo locum habere non potuit) quoniam enim nulla facta est naturarum confusio, quæ causa, quod impeccabilitas, naturæ divinæ attributum, magis communicata sit humanæ naturæ, quàm reliqua attributa? aut, quam humanæ naturæ attributa communicata sunt divinæ? Imo si Dominus impeccabilis prorsus fuisset ratione naturæ suæ humanæ, nobis per omnia similis, solo peccato excepto, dici non posset, uti legimus *Hebr.* 11. 17. IV. 15. sed summa inter ipsum & nos dissimilitudo esset: nec illius obedientia, uti passim fit, nobis in exemplum proponi posset: Ne jam alia nunc allegemus.

Et angelorum.

XIX. Quod Angelos bonos attinet; aut volumus illos adhuc legi alicui esse subjectos, aut jam obedientiæ suæ præmium adeptos, & in bono confirmatos: Si prius; negamus prorsus impossibile esse ut in peccatum incidant; non enim alterius sunt naturæ ab Angelis lapsis, quos tamen principium suum dereliquisse constat, *Juda vers.* 6. Si posterius, quod nos probabilius credimus; tum status eorum nihil cum nostro simile habet, sed est status qualis hominum beatorum erit in futuro sæculo. Actiones autem consummatorum sunt spontaneæ motiones, quibus non possunt quin agant quod naturæ ac voluntati divinæ consentaneum est: sed obedientia propriè dicta in illis nulla est: imo magis accedunt ad actiones naturales, saltem cum iis majorem habent convenientiam, quàm cum verâ ac propriè dictâ obedientiâ. Malorum angelorum peccata impotentiæ bonum ullum præstandi adscribi non possunt. Quanquam enim Scriptura doceat, eos peccare, & continuò peccare, aliisque ad peccandum autores esse; nusquam tamen omni à peccando abstinendi potentiâ privatos dicit. Nostro ergo judicio, hæc continua ipsorum in malo perseverantia, & in rebellione obfirmatio, ipsorum desperationi adscribenda est; quoniam sciunt se irrevocabili sententiâ Dei ad supplicium esse destinatos, neque ullum id evadendi superesse medium; ideoque sese in malo obdurant. Uti antea de angelorum naturâ differentes fusius ostendimus.

3. Verbum Euangelii ordinarium est conversionis medium.

XX. Tertium argumentum. Verbum Euangelii medium est ordinarium, à Deo nempe ordinatum, per quod homines ad fidem & conversionem adducere intendit: At illud eâ efficaciâ non operatur, quâ positâ non possint homines non credere ac converti. Utrumque argumenti nostri membrum plenius adstruemus. Dicimus ergo primò, Verbum esse medium ordinarium per quod Deus homines convertat; olim quidem Lex Mosis populo Israëlis ordinarium conversionis medium fuit; nunc autem ab apparitione Domini nostri Jesu Christi, Euangelium medium illud ordinarium est: Licet enim gentes Euangelii luce destitutæ, non omni honestè vivendi regulâ careant, medio tamen quô immediatè ad salutem perducantur destitutæ sunt. Et licet Deus forte aliquando extra ordinem operetur, de quo disputare nolumus, ordinarium tamen conversionis medium est verbum Euangelii, vel ore prolatum, vel scripto traditum. Ita dicitur *Rom.* X. 17. *Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei:* nempe ad demonstrandum, fidem non absque verbo Dei produci. Verbum autem eâ efficacitate pollere, ut fidem seu regenerationem producat, evincitur ex 1 *Pet.* 1. 23. ubi dicimur *regeniti non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei vivum & permanens in æternum.* Cui consonat *Jacob.* 1. 18. *Voluntate enim genuit nos, verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ipsius.* Et *vers.* 21. dicitur verbum *posse salvare animas nostras.* Unde & illis, quorum ministerio Deus utitur, regeneratio seu conversio adscribi solet; quoniam verbum Euangelii hominibus annuntiando, conversionem in ipsis operantur: Sic *Act.* XXVI. 18. Paulus dicitur missus ad gentes, *ut aperiat oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem quæ est in Jesum Christum.* Et ipse de se dicit 1 *Corinth.* IV. 15. *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Jesu per Euangelium ego vos genui. Gal.* IV. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Et *ad Philem. vers.* 10. vocat Onesimum *filium suum, quem genuit in vinculis.*

Illud autem non operatur virtute irresistibili.

XXI. Hoc autem verbum eâ efficaciâ non operari, quâ positâ non possint non converti homines, sed in hominis arbitrio relinquere fidem adhibere, aut illam respuere, liquet, si omnes verbi operationes, quibus circa hominem occupatur, in quovis instanti distinctè consideremus; ubique enim homini suam relinqui libertatem obediendi vel rejiciendi, comperiemus. Primò enim quando verbum homini offertur, non constringitur ad illud audiendum; potest sese à verbi præconibus avertere, potest aures obturare, potest sese aliò conferre: ita ut ipsa verbi auditio, quando prædicatur, sit voluntaria. Secundò. Ubi homo verbum audivit, non potest quidem quin intelligat illius sensum, præsertim clarè ac perspicuè expositum, hominisque intellectui accommodatum; actiones enim intellectus necessariæ sunt, & pro objecti intelligendi applicatione in nobis existunt. At verò in

po-

potestate hominis est verbum illud quod audivit, cujusque sensum intelligit, meditari, rationum quibus ejus veritas ac divinitas adstruitur pondus attentius inquirere, verbi naturam exactius examinare; vel mox rursus verbi oblivisci, illiusque amplius meminisse vel illud considerare nolle. Sic monemur *Hebr.* II. 1. *Propterea abundantius oportet nos attendere ad ea quæ audivimus, ne forte perfluamus.* Tertiò. Postquam homo verbum audivit & diligenter meditatus est, potest per gratiam Dei illud recipere, vel per liberam contumaciam istud rejicere. Quod ex variis liquet.

Ratio prima. XXII. Primò quidem, Scriptura expressè homini recipiendi verbum vel rejiciendi libertatem adscribit: *Deut.* XXX. 19. *Testes invoco hodie cœlum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem: Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum:* &c. Dicunt, Scopum Mosis non esse, ostendere, quid homines ex seipsis facere possint; sed tantum, quàm sint infirmi; ut impotentiam suam agnoscentes, ad opem Dei confugiant. Resp. Sed nec nos dicimus, homines ex seipsis aptos esse ad se convertendum; sed totam illam aptitudinem gratiæ divinæ adscribimus: interim gratiam divinam precibus à Deo flagitare, etiam arbitrii humani est; potest enim in hoc officio negligens, gratiam non impetrare, quam alias ardentibus à Deo precibus obtinuisset. Porrò, nisi per gratiam divinam omnibus verbum audientibus collata esset facultas verbum amplectendi, neminique tamen potestas adempta illud rejiciendi, electio ejusmodi homini offerri nequit: tam enim qui non potest velle, quàm qui non potest non velle, nullam boni aut mali sibi propositi electionem facere potest. Similia vide & *Jos.* XXIV. 15. ubi Josua populo dicit: *Si malum vobis videtur ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum Diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamiâ, an diis Amorrhæorum, in quorum terrâ habitatis: ego autem & domus mea Domino serviemus. Et vers.* 22. *Testes vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum, ut serviatis ei.* Hæc Scripturæ phrasiologia est, quâ si nos uteremur à calumniâ immunes non essemus. Eodem modo Elias populo dicit: 1 *Reg.* XVIII. 21. *Usque quo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: si Baal est Deus, sequimini illum.* Unde & Dominus monet *Luc.* VIII. 18. *Videte quomodo audiatis.* Et *Jacob.* I. 21. *Propter quod abjicientes omnem immunditiem & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras. Apoc.* XXII. 17. invitat Spiritus, *Qui sitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

XXIII. Secundò. Suadet ut homines illud recipiant, seseque emendent: *Apoc.* III. 18. *Suadeo tibi ut a me emas aurum igne probatum,* &c. At suasio nullam adfert necessitatem, sed electionem illius cui quid suadetur arbitrio permittit. Monet & hortatur ne illud rejiciant; *Hebr.* III. 7. *Hodie si vocem ejus audiveritis, ne indurate corda vestra:* Atqui monitio illa frustranea esset, tam si homo non possit quin induret cor, quàm si cor neutiquam indurare posset. Hic confugere ad distinctionem vocationis externæ & internæ, est vim facere textui: Nam 1 quoniam vocationem externam per se inefficacem esse volunt ad conversionem producendum, frustra hortaretur eos Deus ne contra vocem suam corda indurent, contra quam non possunt quin indurent, nisi gratiâ suâ internâ ipse indurationem illam tollat. 2. Interna nunquam separata est ab externâ vocatione, neque externa unquam est solitaria, sed utraque, uti vidimus, semper conjuncta est: qui itaque externæ vocationi resistere potest, etiam potest internæ; quique externam rejicit, nec illum Deus internâ dignatur. Sic *Esa.* LXVI. 2. *Ad quem respiciam, dicit Dominus, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* *Secunda.*

XXIV. Tertiò. Orat, optat, vovet Deus, ut verbum recipiant, eique obediant: *Deut.* V. 29. *Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, & custodiant universa mandata mea in omni tempore, ut bene sit illis, & filiis eorum in sempiternum! Psal.* LXXXI. 14. *Si populus meus audisset me; Israël si in viis meis ambulasset!* &c. *Luc.* XIX. 42. *Si cognovisses & tu, & quidem in hac die tuâ, quæ ad pacem tuam!* &c. 2 *Cor.* V. 20. *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo obsecrante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo:* Quæ arguunt, homines verbum rejicientes illud recipere posse: alias simulatoria quammaximè esset actio Dei voventis & orantis, ad eos directa, quos ad parendum impotentes esse, nec ab impotentiâ illâ liberare voluit: perinde ac si quis alium, catenis validissimè constrictum, oret ut ad se veniat, magnumque verbis testetur affectum, quasi eum ad se venire desideret, cum tamen vincula demere ipsi nolit. *Tertia.*

XXV. Quartò. Qui verbum rejiciunt, gravissimè reprehenduntur tanquam ipsi perditionis suæ fabri: *Joan.* V. 40. *Vos non vultis ad me venire ut vitam habeatis. Actor.* VII. 51. *Duri cervice & incircumcisi corde, vos semper resistitis Spiritui illi Sancto, sicut patres vestri, ita & vos.* Vide & *cap.* XIII. 46. XXVIII. 25, 26, &c. Deus cum ipsis expostulat: *Esa.* I. 2, 3. LXV. 2, 3. *Matth.* XI. 16. & alibi. Ab alterâ parte laudantur, qui verbum recipiunt. *Actor.* II. 41. *Qui itaque libenter sermonem ejus receperunt, baptizati sunt. Cap.* XIII. 48. *Audientes autem gentes, gavisæ sunt* *Quarta.*

& glorificarunt verbum Domini; & crediderunt quotquot dispositi erant ad vitam æternam. Cap. XVII. 11. Judæi Beræenses dicuntur *generosiores illis qui sunt Thessalonicæ, utpote qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent.* 1 *Thess.* II. 13. & alibi.

Quinta. XXVI. Tandem puniuntur qui verbum rejecerunt: *Proverb.* I. 24, 25, 26. aut qui verbi notitiam habentes, illud non observant: *Matth.* VII. 21, 22, 23. unde & *Joan.* III. 19. *Hæc est condemnatio*, seu causa quod homines condemnentur, *quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, erant enim eorum opera mala.* 2 *Thess.* II. 10. *Eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent; ideo mittet illis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio.* Et cap. I. 8. dicitur Dominus in flammâ ignis vindictam sumturus de iis, *qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.* Qui verò verbum debitè receperunt, ac observarunt, vitâ æternâ donisque Spiritus, tanquam obedientiæ suæ præmio, à Deo afficiuntur: *Joan.* XIV. 21. *Qui habet mandata mea, eaque servat, ille est qui diligit me: Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo me illi.*

Conclusio hujus argumenti. XXVII. Itaque si omnes actus & operationes, quibus verbum circa homines operatur, consideremus, liquet hominem in quovis instanti libertate tam rejiciendi verbum quàm recipiendi præditum: Et nisi ea semper adesset libertas, nulla esset virtus obedientiæ: quæ enim obedientia, ubi ad actionem certam homo determinatus est? nullum vitium inobedientiæ: quæ enim inobedientia, quando homo facit, quod evitare non potest? Proinde nec honor & laus, nec vituperium, multò minus remuneratio & supplicium justa esse possunt: Qui enim non potest nolle indignus est præmio: qui non potest velle, indignus supplicio.

4. Nullus posset converti, nisi qui convertitur, nec ante, quam convertitur. XXVIII. Quartum argumentum. Si ad conversionem hominis requiritur divina & insuperabilis potentia, tum nullus converti potest, nisi qui actu convertitur; & quicunque convertitur converti nequit antequam convertatur. Si enim ad conversionem requiritur omnipotens ejusmodi & insuperabilis actio divina, fieri nequit, ut homo ante eam actionem Dei convertatur, ipse enim impotens est ad potentiam ejusmodi exserendum: Et Deo actionem istam adhibente, necesse est ut homo statim convertatur: ejusmodi enim actio insuperabilis ut statim effectum sortiatur necesse est. Itaque sequitur, non alios converti posse, quàm qui convertuntur; nec citius aut tardius quàm convertuntur. Excipiunt: In omnibus, etiam qui non convertuntur, esse potentiam passivam convertendi; illique respondere potentiam Dei activam, quâ illos, perinde uti alios, convertere potest: hujus verò potentiæ non negatio, sed affirmatio sequitur ex efficacitate illâ gratiæ, quâ alii convertuntur. Resp. Quid est extra oleas vagari, si hoc non est? Non enim quæritur, an in homine, circa quem Deus non operatur potentiâ insuperabili, sit potentia passiva, quam Deus omnipotentiâ suâ possit producere in actum conversionis: quis enim de eo ambigat? Sed, quoniam absque illâ efficaci Dei operatione conversio existere nequeat, & Deus illam operationem non adhibeat, an in homine ulla sit potentia intrinseca, seu activa, per quam ad conversionem tendere possit? Sanè nimis quàm manifestum est, eam in homine non esse. Dices. Talis potentiæ negatio non sequitur ex efficacitate gratiæ actu convertentis. Potest enim fieri, ut quidam habeant gratiam, quâ potentes reddantur ad hoc aut illud agendum, & tamen non illi, sed alii habeant efficaciam illam gratiæ, quæ actum ipsum certò producit. Resp. Gratia illa aut sufficit ad actum ipsum producendum, adeo ut fieri possit hominem per gratiam istam actum illum producere; aut non sufficit, seu fieri nequit, ut homo per gratiam illam actum istum producat: Si fieri possit ut actum istum producat, ergo homo actum regenerationis producere potest, licet non habeat efficaciam gratiæ, quæ actum ipsum certò producit: quod ipsi absurdum credunt; exinde enim sequitur, ad regenerationem non necessariò requiri efficaciam illam gratiæ quæ actum certò producit. Si fieri nequeat ut actum istum producat, quomodo ergo homines per gratiam illam potentes dicuntur ad hoc agendum: Sane actum non posse producere, & tamen potentem esse redditum ad producendum, sunt contradictoria. Dices. Possunt aliquid facere quod tendit ad conversionem. Resp. 1. Secundum ipsorum sententiam id dici nequit; omnes enim ad conversionem prævias dispositiones, ut Pelagianas, rejiciunt, hominemque ante conversionem ut penitus mortuum considerant, qui ad sui conversionem nihil omninò conferre possit, non magis quàm mortuus ad sui excitationem. 2. Aliud est posse converti, aliud, quid facere ad conversionem tendens: nos concludimus, nullos posse converti, nisi qui actu convertuntur: utrum aliquid ad conversionem tendens præstare possint, extra argumenti nostri limites est. Si concedant actu converti non posse, jam argumenti nostri consequentia adstructa est.

Quod utrumque est absurdum. XXIX. At verò quam maximè falsum ac absurdum est utrumque. Primum quidem, alios non posse converti, quàm qui actu convertuntur: inde enim sequetur, Deum reliquos, qui non convertuntur, frustra hortari ad fidem, iisque salutem, quam nunquam dare

dare decrevit, frustra offerre: Atqui hoc quammaximè sinceritati divinæ repugnat. Tum & Euangelium ex primâ Dei intentione non esset reprobis odor vitæ in vitam, sed odor mortis in mortem & condemnationem. Quia intentio Dei in reprobis vocandis esse non potest ut salventur: Quos enim absoluto decreto à salute rejecit, eos cum salvandi intentione vocare nequit. 2. Quos efficacitate illâ non vocat quæ conversionis actum certò seu necessariò producit, eos nec cum salvandi intentione vocat: Quia, secundum illos, qui finem vult, vult etiam media ad finem ducentia. Sed hæc alias prolixius à nobis, de reprobatione differentibus, ventilata sunt: actum non agemus. Alterum, neminem posse converti antequam convertatur, non minus absurdum est: Hoc enim admisso, lata fenestra aperitur ad securitatem carnalem, omneque studium ad resipiscentiam tendendi exstinguitur: Si enim homo converti nequit antequam convertatur, & quando convertitur eâ efficacitate convertitur, ut non possit conversionem suam impedire, omnis de conversione sollicitudo inutilis est & frustranea: Sive enim omnem sollicitudinem adhibeat, attamen antequam Deus virtute insuperabili circa ipsum operatur, converti neutiquam poterit: sive securus peccato indulgeat, nihilominus Deo in ipso efficace suâ gratiâ operante, mox convertetur. Cum ergo omnem suam operam homo frustra insumi certus sit, securus malet insuperabilem illam Dei operationem exspectare, quàm se frustraneo ac irrito conatu fatigare. Præsertim cum quidam dicere non horreant, omnem hominis conatum quo ad resipiscentiam tendit, antequam Deus efficaciter in ipso conversionem operetur, esse peccatum. Sanè hac persuasione quicunque imbutus est, malet otiosè exspectare operationem Dei, quàm prævio conatu se novo peccato obstringere. Atque ita videmus securitati carnali latam aperiri fenestram.

CAPUT XIV.

Refutatio argumentorum pro irresistibili gratiæ operatione.

Tres classes argumentorum.

I. ITa rationibus aliquot adstructâ sententiâ nostrâ, & aliorum impugnatâ, expendamus nunc rationes, quibus sententiam suam adstruere, nostram verò impugnare solent. Argumenta hæc ad tres præcipuè classes reduci possunt.

Prima, à descriptione status ante conversionem.

II. Prima classis continet illas Scripturæ phrases, quibus status hominum ante conversionem describitur, quæ omnes omnimodam, ajunt, hominum impotentiam ad conversionem designant, quæque non nisi per efficacem illam & insuperabilem Dei operationem tolli queat: ut quod homines illo tempore dicantur *mortui in peccatis*, *Eph.* II. 1. *cæci*, *Luc.* IV. 18. *tenebræ*, *Matth.* VI. 23. *Joan.* I. 5. *arbor mala*, *Matth.* VII. 18. XII. 33. *servi peccati*, *Rom.* VI. 17. *caro*, *quæ non possit se subjicere legi Dei*, *Rom.* VIII. 7. *animales*, 1 *Corinth.* II. 14. *nihil posse ex seipsis*, *velut ex seipsis*, 2 *Corinth.* III. 5.

Responsio generalis.

III. Respondeo primò in genere, plerasque has esse locutiones figuratas; ex autem ultra scopum illius qui is utitur extendi non debent: nam in similitudine si quis omnes circumstantias rei assimilatæ applicare velit, admodum extra Scripturæ scopum vagabitur, & in varia incidet absurda. Ad rectam ergo figuratarum locutionum intelligentiam ante omnia scopus autoris, locutione ejusmodi utentis, inquirendus est, & quâ ratione alibi, quando propriis verbis absque figurâ & tropo de eâdem re loquitur, mentem suam explicet; neque ulterius figura loquendi trahenda, quàm scopus ejus & dictio propria permittit. Quod si in hisce phrasibus observetur, argumentum exinde desumtum statim collabetur: fundatur enim in generalitate phrasium, sed non in debitâ applicatione ad materiam subjectam; uti mox ex singulis liquebit. Atqui si tantum ad vim locutionis figuratæ respiciamus, possem similiter argumentari, in homine aliquas ad conversionem vires esse reliquas; quia Scriptura statum hominum ante conversionem aliquando iis phrasibus describit, quæ omnimodam istam impotentiam non designant, quæque etiam sine virtute insuperabili tolli potest; ut quod *dormiant*, *Eph.* V. 14. Et ne hic excipiant cum Annotatoribus Novæ Versionis, per *somnum* describi peccata regenitorum, qui aliquando in peccatis dormiant, contradistinctè ab irregenitis qui planè in illis mortui sint; manifestè etiam tribuitur hominibus ante conversionem, quod *dormiant*, *Rom.* XIII. 11. 1 *Thess.* V. 6. Similiter, quod sint *errantes*, *Tit.* III. 3. *Esa.* LIII. 6. 1 *Pet.* II 25. Sciendum itaque omne simile etiam esse dissimile: & quoniam Scriptura sibi ipsi contraria esse nequit, ita hæ phrases sunt explicandæ, ut nihil contineant alibi clarè & sine figurâ dictis adversum. Nos distinctè singulas phrases considerabimus.

Specialis: quod homines dicantur mortui.

IV. Prima ergo phrasis est, quod homines dicantur *mortui in peccatis*, *Eph.* II. 1. Unde concludunt, sicut in mortuo nulla reliqua est potentia in vitam redeundi, sed oportet ut per omnipotentiam divinam excitetur; ita etiam in hominibus ante conversionem nullam esse reliquam potentiam sese convertendi, sed opottere ut per insuperabilem Dei potentiam in vitam spiritualem excitentur. Fatemur libentes, nullam in homine superesse potentiam, quâ ex sese &

viribus ſuis naturalibus ad converſionem ſalutarem, aut vitam ſpiritualem, pervenire poſſit; nullatenus tamen exinde ſequitur, requiri operationem Dei inſuperabilem & irreſiſtibilem, ut in vitam ſurgat ſpiritualem: Nam 1. vidimus antea, Deum ipſis hominibus præſcribere ut ipſi excitentur, *Eph.* v. 14. quod præceptum cum ejuſmodi irreſiſtibili operatione conſiſtere nequit. Neque exemplum Chriſti Lazaro mandantis ut foras exiret, quicquam ad rem facere oſtendimus; quia illud non eſt præceptum propriè dictum promiſſione præmii & commination pœnæ ſancitum; ſed omnipotens Dei verbum, quo ſignificabat non quid à Lazaro fieri, ſed quid ipſe facere vellet. 2. Nec ex voce *mortui*, omnimoda inter mortem naturalem & ſpiritualem ſimilitudo, quæ ex omni parte reſpondeat, colligi poteſt; alias dicendum, regenitos peccare non poſſe, quia dicuntur *peccato mortui*, *Rom.* VI. 11. Quod tamen verum non eſt, nec illi concedent. 3. Mors ſpiritualis etiam illis tribuitur, quibus gratia Euangelica obtigit: ſic *Apoc.* III. 1. Angelo Eccleſiæ Sardenſis dicitur, *Nomen habes quod vivas, & mortuus es:* Atqui quibus gratia Euangelii obtingit, etiam potentia confertur ex morte ſpirituali reſurgendi. Similitudo itaque inter mortem naturalem & ſpiritualem in eô poſita eſt; quod ſicut mortui nulla opera vitalia éxſerunt; ita nec ſpiritualiter mortui ulla opera ſpiritualia edant; nullo habito reſpectu, utrum ea edere poſſint, nec ne: hoc enim, uti ex præcedentibus rationibus liquet, extra ſimilitudinis ſcopum eſt. Sufficit, ut aliquis mortuo aſſimiletur, ipſum mortui inſtar nullas edere operationes, neque ſimilitudo illa evertitur, etiamſi eas edere poſſit. Hoc ſenſu vidua deliciis indulgens *vivens mortua* dicitur, 1 *Tim.* v. 6. Deinde peccatores & irregeniti *mortui* vocantur, id eſt, morte digni, ſeu mortis rei, quia peccatis ſuis mortem commeruerunt: Eodem ſenſu quo Abimelecho dicitur, *Ecce mortuus es, propter mulierem quam tuliſti*, *Geneſ.* XX. 3. Hic ſenſus inde evincitur, quia remiſſio peccatorum opponitur morti in peccatis, *Coloſſ.* II. 13. *Et vos cum eſſetis mortui in delictis, & præputio carnis veſtræ, convivificavit cum illo;* quâ autem ratione? *condonans vobis omnia delicta.* Adeo ut *mortuum eſſe in peccato*, idem ſit atque *filium iræ* eſſe; quæ phraſis uſurpatur *Eph.* II. 3.

Cæci. V. Altera phraſis eſt: quod dicuntur *cæci*, *Luc.* IV. 18. Sed nec ex illâ concludi poſſe potentiam inſuperabilem requiri ad cœcitatem tollendum, liquet, quia & homini præſcribitur ut illuminetur: *Eſa.* LX. 1. *Surge, illuminare Jeruſalem: quia venit lumen tuum*, &c. Convertenda itaque eſt in propriam. Per *cæcitatem* autem, ſenſu figurato, intelligitur ignorantia rerum divinarum ac ſpiritualium. Ad ignorantiam autem tollendum non requiritur potentia irreſiſtibilis, ſed debita inſtructio, & clara rerum divinarum patefactio. Non autem totalem intelligendi impotentiam, etiam cum res divinæ clarè proponuntur, deſignari, liquet; quia Dominus optat, de Phariſæis loquens, *Utinam cæci eſſetis! non haberetis peccatum*, *Joan.* IX. 41. quâ phraſi nudam tantum ignorantiam intelligit, non autem totalem intelligendi impotentiam: quomodo enim diceret, *non haberetis peccatum?* cum ſtatuant ſtatum illum quammaximè eſſe vitioſum & peccato infectum. Sic Angelus Eccleſiæ Laodicenæ *Apoc.* III. 17. dicitur *cæcus*, non quia intelligere non poterat Euangelium, ſed quia cœci ſeu ignorantis inſtar non rectè juxta Euangelii præſcriptum ambulabat, & in officio ſuo negligentior erat. Dices. Attamen *Deut.* XXIX. 4. dicitur, *non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſunt audire, uſque in præſentem diem.* Sed antea oſtendimus, non dici illic, quod Deus ipſis facultatem videndi non dederit: contrarium enim liquet ex *verſ.* 6. ubi dicitur, quod omnia illa miracula in deſerto facta ſint, *ut ſciretis quia ego ſum Dominus Deus veſter:* & quia verba hæc ſeveram continent increpationem: atqui increpatio in eos inſtitui non poterat, eò quod Deus actionem ſuam inſuperabilem circa eos non adhibuiſſet: Ergo *datio* hic intelligenda eſt, quæ conjunctum ſibi habet effectum, quod Deus omnibus ſuis miraculis nondum conſecutus eſſet, ut ipſi Deum prout oportet cognoſcerent & colerent, ſed ſæpius illi protervè rebellarent.

Tenebræ. VI. Nec major vis eſt in voce *tenebrarum*, *Matth.* VI. 23. Si enim ex rigore vocis argumentari velint, quod tenebræ lucis non ſint capaces: dicam ego; Ergo nec per divinam omnipotentiam homo poſſet converti; quia tenebræ, utpote privatio mera, luminis non ſunt capaces, ſeu idoneum ad lucem recipiendum ſubjectum, ne per divinam quidem omnipotentiam, fieri poſſunt: quod abſurdum. 2. Concludam à contrario: Si homines irregeniti, quia vocantur *tenebræ*, rectè concludantur non poſſe ullum ſpirituale opus facere: viciſſim dicendum, quod homines regeniti non poſſint peccare, quia *lux* vocantur: *Eph.* V. 8. *Eratis quondam tenebræ; nunc vero lux in Domino.* Denotat ergo, quod homines deſtituti ſint cognione ſalutari Euangelii, & vitioſâ affectione ex habitu pravo contractâ corrupti, quæ quamvis viribus hominis naturalibus expelli nequeat, non tamen arguit contrariæ affectionis hominem eſſe incapacem, niſi Deus virtute inſuperabili eam in homine operetur: Quod liquet ex *Luc.* XI. 35. ubi Dominus monet, ut at-

attendamus, *ne lumen quod in nobis est tenebræ sint:* Sed homines vitiosâ hac affectione impediri, ut veritati Euangelicæ non magis auscultent, quàm si illius prorsus ignari essent. Unde dicitur *tenebras lucem non comprehendisse, Joan.* 1.5. non quia lucem comprehendere non poterant; sed quia pravis suis cupiditatibus transversi agebantur, ne lucem sibi oblatam comprehenderent, cum possent.

Arbor mala.

VII. Similitudo ab *arbore malâ* desumta, *Matth.* VII. 18. XII. 33. non magis evincit homines irregenitos nihil boni posse facere; quàm desumta ab arbore bonâ evincit homines regenitos non posse malum facere; tam enim Dominus dicit de arbore bonâ, quod non possit malos ferre fructus, quàm de arbore malâ, quod bonos fructus ferre non possit. Imo si per omnia rigidè applicanda sit, concludetur homines naturali necessitate tam bonos quàm malos esse, perinde uti arbor naturali necessitate vel bona vel mala est. Quod esset omnium rerum fatalem necessitatem introducere. Sed similitudinem hanc adeo rigidè per omnia non esse urgendam, liquet ex *Matth.* III. 10. ubi Pharisæis, qui progenies viperarum vocantur, & arboribus comparantur, mandatur ut *fructus pœnitentiâ dignos proferant;* additâ comminatione, quod *securis jam radici admota sit; quodque omnis arbor quæ non fert fructus sit exstirpanda & in ignem mittenda:* Quod præceptum gravi hac comminatione sancitum, cum absolutâ obediendi impotentiâ, ut vidimus, consistere nequit. Dominus Jesus itaque hac similitudine aliud nihil docere voluit, quàm, fieri non posse, quin sicut fructus respondent arbori, ita etiam facta externa respondeant animo: ex animo malo non posse procedere opera bona, neque ex animo bono opera mala: si quis ergo bona sit productus opera, oportere ut prius animum ab improbitate purget. Priore quidem loco ex operibus detegi vult falsorum prophetarum impostura & hypocrisin; licet veniant tecti indumentis ovium, quod tamen ex fructibus seu operibus sint dignoscendi, quod non sint oves, sed lupi rapaces: quoniam facta externa animi latentis sint indicia; & ubicunque mala se produnt opera, ea ex animo bono proficisci nequeant. In posteriore loco de Pharisæis dicit, non mirum esse quod illi malè ac perversè de se loquantur, quoniam animo sint corrupto & à Dei timore alieno; ex abundantiâ enim cordis os loquitur. Nihil verò dicit, utrum fieri possit, ut ipsi à malitiâ illâ desistant, & in arbores bonas convertantur: hoc enim extra parabolæ scopum est: Imo ex rationibus allegatis contrarium liquet, mutationem seu conversionem fieri posse.

Servi peccati.

VIII. Nec omnimoda illa impotentia denotatur descriptione illâ, quâ homines ante conversionem vocantur *servi peccati*, *Rom.* VI. 20. non magis quàm descriptio regenitorum, *eod. cap. vers.* 18. quod sint *servi justitiæ*, arguit, eos non posse peccare: par enim utrobique est ratio. Dices: Sicut servi, qui in dominorum sunt potestate, se ipsos è servitute liberare, nequeunt; ita etiam servos peccati ex seipsis peccati dominium excutere non posse. Resp. 1. Idem ipsis objici posse de statu regenitorum, qui servi justitiæ vocantur; cui objectioni quando responderint, etiam pro nobis respondebunt. 2. Nec nos dicimus, hominem ex seipso peccati dominium posse excutere, sed requiri gratiam divinam, quæ ipsum præveniat, & vires ad peccatum debellandum largiatur: quæstio solummodo est de modo, quo gratia divina ad peccatum debellandum in homine operetur: Sanè ille modus ex similitudine servitutis & liberationis è servitute non concluditur. 3. Magna est inter corporalem & spiritualem servitutem discrepantia. Illam enim ordinariè inviti sustinent homines: hanc non nisi voluntariè; nemo enim peccati servus esse potest, nisi voluntate suâ. Unde secundò consequitur, quod ad peccati dominium executiendum non requiratur aliud, nisi seria ac constans voluntas peccato non amplius serviendi; ad liberationem autem è corporali servitute sola voluntas non sufficit, sed ultronea domini manumissio. Sed quid si concedamus similitudinem per omnia esse inter utramque servitutis speciem; addo, sicut aliquando servi invitis dominis aufugiunt, quin & dominos interficiunt; ita etiam peccati servum domini sui jugum excutere, ipsumque perimere posse. Addo; sicut servus à domino suo dimissus se in servitutem illi denuò addicere, neque libertatis bono frui velle potest: ita etiam peccati servus, cui à Deo facultas conceditur è servitute illâ exeundi, ultrò ac voluntariè sese peccato rursus mancipare, seu in servitute illâ perseverare potest. Dices. Cum servitus peccati sit in mente & voluntate, indeque reliqui animæ motus dependeant, eam necessariò esse voluntariam. Resp. Mera contradictio est, peccati servitutem esse necessariam, & voluntariam: Quod enim voluntarium est, ita existit, ut potuisset, aut etiamnum possit, non existere: Quod necessarium est, non potest non existere. Itaque voluntarium non est, quod aliquâ ratione ad voluntatem refertur, seu voluntati tanquam subjecto inhæret; sed quod à voluntate tanquam causâ suâ proficiscitur. Quod hac ratione voluntarium est, necessarium esse nequit. Atqui hac ratione servitus peccati voluntaria est: nemo enim peccati servus est, nisi qui voluntate liberâ peccato operam dat;

dat, ipſumque ſibi dominum adſciſcit. *Peccati* ergo *ſervus* cum homo dicitur, aliud nihil denotatur, quàm hominem ordinariè ea facere, ad quæ cupiditates carnales eum impellunt: hoc enim propriè eſt peccato ſervire. Illud autem peccati dominium non eſt à naturâ, ſed à voluntariâ hominis electione, quâ ipſe ſeſe ad peccandum, dulcedine illius ineſcatus, applicat, & crebrâ peccati iteratione ac tandem diutinâ conſuetudine ita conſtringitur, ut maximâ cum delectatione peccato indulgeat, ſummamque moleſtiam in ejus abnegatione ſentiat: Unde fit, ut ordinariè, quâvis oblatâ occaſione, præceps in peccatum ruat. Conſuetudo autem, licet actum contrarium difficilem reddat, non tamen omnimodam illum præſtandi impotentiam inducit: poteſtque etiam ſine operatione irreſiſtibili tolli. Et hanc eſſe peccati ſervitutem Scripturam attentè conſideranti palam fiet: Nuſquam enim ea hominibus naturalis dicitur; ſed ſemper adſcribitur adultis, qui voluntaria electione eam ſibi adſciverunt: uti hoc capite. Nec credendum omnia quæ paſſim gentilibus ante converſionem adſcribuntur, etiam applicanda fidelium liberis, qui ab ipſa infantia fœdere divino comprehenſi doctrina Jeſu Chriſti imbuuntur: Licet enim ab omni peccato immunes non ſint, non tamen omnes peccati ſervitute detineri dici poteſt; præſertim cum hoc eodem *cap.* VI. *ad Rom. verſ.* 14. dicatur, *peccatum vobis non dominabitur, non enim eſtis ſub Lege, ſed ſub gratiâ.*

Caro. IX. Nec plus roboris eſt in voce *carnis*, quæ legitur *Rom.* VIII. 7. de qua dicitur, quod *non poſſit ſe ſubjicere legi Dei*; & quod Scriptura omnes homines alibi *carnem* vocet. Nam non eodem ſenſu omnes homines *caro* vocantur, quo *caro Rom.* VIII. accipitur, cum de ea dicitur, quod *non poſſit ſe ſubjicere legi Dei.* Vocantur quippe homines *caro* reſpectu ſubſtantiæ ex qua corpus ipſorum conſtat, & reſpectu fragilitatis ſuæ & infirmitatis, nullo habito reſpectu ad peccatum. Hoc ſenſu legimus *Eſa.* XL. 6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos agri.* Eodem ſenſu *caro* accipitur *Eſa.* XXXI. 3. *Jerem.* XVII. 5. Cum verò *Rom.* VIII. 7. *caro* dicitur *ſe non poſſe legi divinæ ſubjicere*, longè aliud quid ſonat: propriè enim dicitur φρόνημα τῆς σαρκὸς, ſeu id quod caro ſapit, ſe non poſſe legi Dei ſubjicere: Atqui φρόνημα illud non ſunt cogitationes hominum quamdiu per Evangelium nondum ſunt regeniti, etiam eorum qui rationis naturalis ductum ſequuntur: inter eos enim quidam reperti ſunt, qui honeſtati naturali operam dederunt, quique lucis Euangelii ope, ſi ipſis revelata fuiſſet, procul dubio Deo ex animo ſecundum voluntatem ipſius paruiſſent: Sed denotat cupiditates, ſtudia ac deſideria hominum carnalium, qui voluptates carnis ſummum bonum credunt, neque meliore bono permutare ſuſtinent. Tales, quamdiu hac opinione faſcinati ſunt, ſubjicere ſe nequeunt legi divinæ, quæ cupiditatum carnalium abnegationem præſcribit ſpe bonorum ſpiritualium ac futurorum: Hoc autem à carne præſtari nequit, quæ ſperare neſcit, ſed præſentibus frui gaudet, omnemque voluptatem ſenſuum perceptione metitur: ſpiritualia verò bona non percipit nec novit. Eodem ſenſu 1 *Corinth.* II. 14. *animalis homo* dicitur *non percipere quæ ſunt ſpiritus Dei*, neque ea *percipere poſſe.* Animalis enim homo, ψυχικὸς, non eſt homo in puris naturalibus conſtitutus, ſed animali vitæ deditus, hoc eſt, voluptates carnis, nobis cum animalibus communes, ſectans; quales non omnes ſunt homines ante converſionem; ſed illi tantum, qui ſibi ventrem Deum conſtituunt, & voluptatibus carnis toti immerſi ſunt. Præterea *non poſſe percipere*, non denotat omnimodam impotentiam intelligendi ſenſum verbi divini, etiam clarè & perſpicuè revelati; dicitur enim illi eſſe *ſtultitia*, uti & *cap.* I. 23. id eſt, doctrinam Euangelii æſtimare ſtultam, quoniam præſentibus abnegatis, quæ unicè amat, futura & ſpiritualia, quibus non afficitur, promittit: Sed maximam animi averſionem, qua impeditur, ne rectè ſpiritualia à carnalibus diſcernat, ipſorumque præſtantiam præ carnalibus comprehendat, atque ita verbo Euangelii ut divino aſſentiatur, ex ejuſque præſcripto vitam inſtituat. *Non poſſe* enim, uti alias oſtendimus, non ſemper omnimodam impotentiam deſignat; ſed ſæpius ſummam à re quapiam averſionem, ſummamque difficultatem eam præſtandi, ex contraria conſuetudine ortam: Uti evidentiſſimè comprobatur ex *Jerem.* XIII. 23. *Si poteſt æthiops mutare pellem, & pardus maculas; & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum:* ſeu aſſueti ſitis malo: quo ſenſu vox Hebræa לִמּוּד legitur *Jerem.* II. 24. XXXI. 18. *Hoſ.* X. 11. Conſuetudo autem potentiam non exſtinguit, ſed actum ipſi contrarium difficilem reddit, efficitque ut homo ægrè potentiam ſuam exſerere velit.

Non poſſe aliquid ex nobis vel ut ex nobis. X. Tandem nec omnimoda illa impotentia comprobatur ex 2 *Corinth.* III. 5. quod *non poſſimus aliquid ex nobis, velut ex nobis.* Non enim reſpicit ibi Apoſtolus ad opera bona, quæ ab hominibus præſtari nequeant; ſed ad munus Apoſtolatus, quo Corinthios ad fidem in Chriſtum perduxerat; uti ex præcedentibus verſibus liquet. Licet enim fateamur, hominem ex ſeipſo nullum ſpirituale bonum poſſe facere, ſed ad id requiri gratiam divinam; non tamen hoc in loco de eô ſermo eſt, ſed de miniſterio apoſtolico. Et rectè dicit Apoſtolus, ſe nihil, tanto ſcilicet miniſterio dignum, ex ſeipſis cogitare poſſe: Dependent quippe illa ex ſpeciali revela-

latione divina, & ſpecialem Spiritus Sancti aſſiſtentiam requirunt. Et licet revelatione divinâ factâ, multa cogitent ad munus ſuum pertinentia, non tamen ea ex ſe habent, ſed revelationi divinæ ſunt adſcribenda; ideo addit, *velut ex nobis:* innuens multa quidem ſe cogitare poſſe, ſed ea non deberi propriæ induſtriæ, verum gratiæ ac revelationi divinæ. Tandem, dicuntur *nihil poſſe ex ſeipſis;* ſed non dicitur, requiri, ut quid faciant, gratiam Dei inſuperabilem cujus operationi reſiſtere nequeant. Dices. Si idonei non ſunt ad actus cogitandi, multò minus idonei ſunt ad actus credendi & aſſentiendi. Reſp. Non dicuntur cogitare non poſſe; ſed primi ea excogitare, quia addit, *ex nobis velut ex nobis:* aliud autem eſt, primum quid excogitare, aliud rei clarè revelatæ fidem adhibere. Sed nec nos negamus, ad aſſentiendum requiri gratiam divinam, ſolummodò de modo quo gratia fidem operatur diſputamus, qui hoc loco non explicatur.

Secunda claſſis, à deſcriptione actionis Dei hominem convertentis.

XI. Secunda claſſis continet illa Scripturæ loca, quibus actio Dei hominem convertentis deſcribitur: quibus actionem deſignari credunt planè inſuperabilem, & ad quam homo nihil omninò conferat, ſed merè paſſivè ſeſe habeat: Ut quod *creët* & *faciat* in homine *cor novum*, *Ezech.* XXXVI. 26. quod hominem *regeneret*, 1 *Pet.* I. 3. *excitet ex mortuis*, *Eph.* II. 6. *vivificet*, ibid. *illuminet*, *Joan.* I. 9. *det reſipiſcentiam & fidem*, *Act.* XI. 18. *det & inſcribat leges in cordibus*, *Jerem.* XXXI. 31. *& ſeqq. cor aperiat*, *Actor.* XVI. 14. *circumcidat*, *Deut.* XXX. 6. *trahat*, *Joan.* VI. 44. *operetur velle & perficere ſecundum beneplacitum ſuum*, *Philem.* II. 13.

Reſponſio generalis.

XII. Reſpondemus primò in genere, idem quod ad præcedens argumentum: pleraſque has locutiones eſſe figuratas, ideoque ſolidum ex iis argumentum deduci non poſſe: figuratæ quippe locutiones non rigidè ſecundum omnes ſuas circumſtantias applicari debent, nec ulterius extendi, quàm ſcopus auctoris, illis utentis, permittit: alias in varias abſurditates incidemus. Primò enim ſi ſingulas haſce phraſes ſecundum omnes ſuas proprietates rigidè applicare velimus, quoniam una eademque Dei actio diverſis loquendi formulis exprimitur, plurima exinde ſecutura ſint abſurda: Creatio enim nullum ſupponit ſubjectum; converſio & regeneratio ſupponunt mutationis ſubjectum; renovatio autem ſubjectum cum qualitatibus; tractio eſt violenta, datio moralis actio. Repugnantia ergo Deo ex rigore phraſium attribuerentur. Tum & hæ actiones illis attribuuntur, quorum miniſterio Deus in converſione hominum utitur; quod *aperiant oculos eorum qui in tenebris ſunt*, *Actor.* XXVI. 18. *eos gignant in Chriſto Jeſu*, 1 *Cor.* IV. 15. imo *ſalvent*, 1 *Tim.* IV. 16. Illis autem inſuperabilis ejuſmodi potentia homines convertendi data non eſt. Tandem & hæ actiones hominibus ipſis præſcribuntur, ut *faciant ſibi cor novum & ſpiritum novum*, *Ezech.* XVIII. 31. ut *renoventur ſpiritu mentis*, *Rom.* XII. 2. *ſurgant ex mortuis*, *Eph.* V. 14. Non itaque figuratæ hæ locutiones rigidè urgendæ ſunt; homo ad ſui creationem aut generationem nihil conferre poteſt, ſed ſe habet purè paſſivè; ergo eodem modo ſeſe habet in regeneratione ſpirituali: & ſicut creationem aut generationem ſuam impedire nequit; ita nec operationem Dei ſe regenerantis impedire poteſt. Sed omnes convenienter ſcopo ſcriptorum iis utentium explicandæ ſunt. Omnes itaque denotant actionem Dei nos ad juſtitiam reducentis, & ſingulæ analogiam quandam cum actione Dei habent, cujus reſpectu ad actionem Dei deſignandum adhibentur: extra illam autem analogiam extendendæ non ſunt. Ea autem in duobus hiſce conſiſtit: 1. Quod à Deo primum proficiſcatur: unde & Deo paſſim adſcribitur: Solenne quippe eſt in operibus magnis, ea adſcribere cauſæ principali, nullâ minus principalium mentione factâ, perinde ac ſi vix ulla earum habeatur ratio. 2. Quod ſit actio vim habens producendi effectum novum, qui antea in homine non erat: & quia variis actionibus novus effectus produci poteſt, creatione, generatione, innovatione, &c. idcirco variis illis phraſibus, utpote analogis, deſignatur. Itaque ad autorem actionis, ipſiuſque effectum reſpicitur; ad modum autem operationis non attenditur, ſed ille ex aliis locis peti debet. Id autem ex ſingularum conſideratione apertius liquebit.

Specialis. Quod Deus dicatur auferre cor lapideum, & dare cor carneum, &c.

XIII. Primò ergo occurrit locus *Ezech.* XXXVI. 26. *Dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri; & auferam cor lapideum de carne veſtrâ, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum dabo in medio veſtri, efficiamque ut in præceptis meis ambuletis*, &c. Ex quo loco duplex formant argumentum: unum ex ſtatu hominis ante converſionem, quo *cor lapideum* habere dicitur: alterum ex actione Deo attributâ, quâ converſionem operatur; quod *auferat cor lapideum*, & *det cor carneum*, &c. Ad primum ut reſpondeamus, dicimus, *cor* ſimilitudine quâdam vocari *lapideum*, quia ſicut lapis quicquid illi impingitur repellit; ita & cor hominis verbum divinum, quo ad pœnitentiam vocatur, repellat, neque in ſe admittat: hoc quippe ad ſimilitudinem ſufficit: nullo habito reſpectu utrum admittere poſſit: Ita dicimus de homine immiſericorde, ipſum habere cor lapideum, & citius lapidem ad miſericordiam flectendum, quàm ipſum: quâ tamen locutione neutiquam indicatur, ipſum potentiâ deſtitutum quâ miſericordiâ affici poſſit. Tum *lapideum cor* non dicitur hominibus à

naturâ ineſſe, quemadmodum illi volunt impotentiam illam homini eſſe naturalem: ſed ipſi homines ſibi dicuntur propriâ inobedientiâ cor durum ac lapideum, adamantis inſtar, feciſſe, *Sachar.* VII. 12. *Jerem.* V. 3. & alibi. Quæ duritiei cum liberâ voluntate hominum contracta eſt, liquet etiam, quod ad eam tollendam inſuperabilis Dei actio non requiratur. Exinde jam evidens eſt, nec per *dationem cordis carnei* irreſiſtibilem Dei actionem deſignari: cordis quippe lapidei ablationem datio cordis carnei comitatur: ſeu reverâ una eademque Dei actio eſt, diverſimodè tantum pro ratione termini à quo & ad quem denominata. Sed & idem omnes textus circumſtantiæ evincunt: Eſt enim hæc promiſſio toti populo facta: & non niſi poſt multos dies implenda: Quod evincit locus *Jerem.* XXXI. 31. huic parallelus; *Ecce dies veniunt, & pangam cum domo Iſraël & cum domô Judâ fœdus novum:* Et: *Iſtud eſt fœdus, quod feriam cum domô Iſraël poſt dies iſtos*, &c. Totum nempe populum concernere hanc promiſſionem manifeſtum eſt; quia vocatur *fœdus*, & quidem *novum*, ad oppoſitionem veteris, quod cum toto populo initum erat: ergo & novum cum toto populo ineundum cenſeri debet: quia perinde atque vetus cum domo Iſraël & Judâ pactum dicitur. Novum autem vocatur, vel reſpectu liberationis è captivitate Babylonicâ, quæ quaſi renovatio fœderis divini fuit, & quæ ſenſu literali hic prædicta dici poteſt: Vel reſpectu liberationis per Meſſiam peragendæ, priore liberatione è captivitate Babylonicâ adumbratæ: quemadmodum *Hebr.* VIII. 8, 9. *&c.* promiſſionem hanc divus Scriptor ſecundum ſenſum myſticum fœderi huic novo applicat. Utrumque autem fœdus, & quidem potiſſimum poſtremum, cum toto populo initum eſt: quotquot enim illi ſeſe non ſubjecerunt, *duri cervice* dicuntur, & *conſilium Dei adverſus ſe ſpreviſſe, ſe indignos judicare vitâ æternâ, & ſanguinem fœderis, quo redemti erant, pollutum ducere: Luc.* VII. 30. *Act.* VII. 51. XIII. 46. *Hebr.* X. 29. Non eſſe implendam niſi poſt multos dies, conſtat, quia ſecundum ſenſum literalem ſpectat liberationem è Babylone; ſecundum myſticum verò ac perfectum, redemtionem per Jeſum Chriſtum; quæ utraque poſt multos dies implenda erant. Nulla ergo hic continetur promiſſio ſpecialis illius ac determinantis gratiæ, quam urgent: Quia illi volunt eam paucis tantum, abſolutè ſc. electis, eſſe ſpecialem: deinde Deum eam ſemper ab initiô mundi, circa electos ſuos, ad eos regenerandum adhibuiſſe. At quid abſurdius, Deum promittere, ſe futuris demum temporibus adhibiturum gratiam, quam electis ſuis ſemper & quovis tempore, etiam tum cum promiſſionem hanc faceret, largitus eſt? Aut ſi velint Deum futuris temporibus eam juxta hanc promiſſionem adhibiturum, dicendum illis erit, nullos illo tempore in populo Iſraëlis fuiſſe electos, omneſque qui temporibus mediis inter promiſſionem hanc & illius per Meſſiam impletionem morituri eſſent, reprobos fuiſſe, Deumque id illis per hanc promiſſionem voluiſſe revelare, ut ita ſcientes ſe reprobos eſſe, gratiâque illâ quâ converti poſſent deſtitutos, omnem de vitâ in melius mutandâ conatum abjicerent. Quæ omnia quammaximè ſunt abſurda. Dices. Attamen Deus dicit, *dabo vobis cor carneum.* Reſp. Deus ſibi effectus quoſdam tribuit, quando ea facit, quæ à parte ipſius requiruntur, & ad effectus illos producendum ſingularem vim habent: licet illi ob inſperatam hominum malitiam non conſequantur: Sic *Ezech.* XXIV. 13. *Immunditia tua execrabilis, quia mundavi te, & mundata non es à ſordibus tuis.* Vide & *Oſe.* VII. 1. XI. 1, 2, 3, 4, 5. Eodem ſenſu quo Dominus Jeſus dicitur *illuminare omnem hominem venientem in mundum, Joan.* I. 9. & Deus, *ſalvator omnium hominum, 1 Tim.* IV. 10. & *in Chriſto mundum ſibi reconciliare, 2 Corinth.* V. 19 Quem ſenſum, præter rationes ſupra allegatas, nos docet *Ezech.* XI. 21. ubi eidem quæ hic legitur promiſſioni, immediatè hæc ſubjunguntur: *Quorum cor ambulat ad cor contaminationum eorum, viam eorum dabo in caput eorum.* Quæ comminatio fruſtranea foret, ſi illic gratia ejuſmodi, quæ virtute irreſiſtibili contumaciam eſſet impeditura, promitteretur. Itaque prophetia hæc agit de magnitudine divinorum beneficiorum, quibus homines temporibus Meſſiæ Deus eſſet affecturus, & clarâ legis ſuæ propoſitione, quæ tanta erat futura, ut Deus legem ſuam quaſi cordibus ipſorum eſſet inſcripturus, eoſque, niſi ſummè inſanabiles ſint, per ea ad pœnitentiam reducturus: beneficia enim homines maximè alliciunt, & ad benefactorem redamandum obligant.

Regenerare, excitare ex mortuis, illuminare.

XIV. Argumentum ex vocibus *regenerandi, excitandi ex mortuis, vivificandi*, ſufficienter in generali reſponſione eſt refutatum: Addimus nunc; quod regeneratio adſcribatur verbo Dei, cui irreſiſtibilis illa vis non ineſt: *verbo* enim *veritatis nos genuit, Jacob.* I. 18. & 1 *Pet.* I. 3. reſurrectioni Jeſu Chriſti ex mortuis: quatenus Deus per reſurrectionem Chriſti integram Jeſu Chriſti doctrinam ut divinam confirmavit, ac ſpeciatim nos de noſtrâ reſurrectione ad vitam æternam, ſi veſtigiis Jeſu Chriſti ducis noſtri inſiſtamus, certos reddit: ac proinde fides de reſurrectione Jeſu Chriſti nos ad pietatem potenter exſtimulat, ac regenerat, ut ita beatæ reſurrectionis participes ſimus: Unde & fidei de reſurrectione Chriſti, ut validiſſimo ad pietatem in nobis excitandum me-

medio, ſalus noſtra adſcribitur, *Rom.* x. 9. *Si ore tuo confeſſus fueris Dominum Jeſum, & corde credideris quod Deus ipſum excitaverit ex mortuis, ſalvus eris.* Atqui omnis hæc operatio non phyſica, ſed moralis actio eſt, cui reſiſti ab homine poteſt, quæque ut effectum habeat requirit animum minimè refractarium. Ita & excitatio ex mortuis per verbum ſeu vocem Filii Dei fieri dicitur, *Joan.* v. 25. Tota itaque ſimilitudo in eo conſiſtit; quod homo per actionem illam gratiæ divinæ totus immutetur, novamque vivendi rationem inchoet; itaque ſi comparetur ratio ejus vivendi cum priore vitæ inſtituto, novus omninò homo videatur, renovatus ſecundum intellectum, affectus, voluntatem, & opera: Et illius mutationis ratione vocatur *nova creatura*, 2 *Cor.* v. 17. *Gal.* vi. 15. & dicitur *exuere veterem hominem, & induere novum hominem*, *Eph.* iv. 22, 23, 24. Regeneratio quippe nos facit Dei filios, id eſt, Deo ſimiles, &, ut diximus, perficitur verbo Euangelii; hoc modo: Voluntaria tranſgreſſione nos ſumus peccatores, Deique imagine exſtincta diaboli imaginem adſumſimus: Deus illam reformat, & inſtar patris nos regenerat, ut ſimus novi homines, ipſique ſimiles: verbo utitur tanquam ſemine: illud ſi ab homine non rejiciatur, homo ſpiritualiter concipitur & generatur: Quando verbo illo delectatur, infantis inſtar eſt qui lacte materno nutritur: Quando ſe componit ad vitam juxta verbi illius præſcriptum inſtituendum, patris imaginem ſenſim exprimit: at poſtquam actu ipſo oſtendit ſe verbo illo regi, tum totum patrem refert, ſeque genuinum illius filium oſtendit. Eadem ſimilitudo in aliis figuratis locutionibus obtinet. Ad novum itaque effectum reſpicitur: modus quo ille peragatur, phraſibus illis non continetur, ſed ex aliis locis petendus eſt.

Illuminare, fidem dare, legem cordibus inſcribere.

XV. *Illuminatio* ſit ſimiliter per verbum Dei, quod eſt *lampas pedibus noſtris, & lumen ſemitæ noſtræ*, *Pſal.* cxix. 105. quatenus homini revelatum ignorantiæ tenebras diſpellit, hominemque ſufficienter ad fidem concipiendum inſtruit. Huc autem non requiritur irreſiſtibilis operatio, ſed fidelis inſtitutio, claraque ſenſuum verbo Dei contentorum propoſitio. Ex eo quod Deus *reſipiſcentiam & fidem dare* dicitur, nullatenus irreſiſtibilis actio inferri poteſt: neque datio ſemper ac neceſſariò effectum ſibi conjunctum habet: dat nempe Deus quippiam, quando omnia confert, quæ à parte ſuâ requiruntur, ut homo quod Deus ipſi offert conſequatur: quando itaque Deus potentiam credendi & reſipiſcendi confert, rectè fidem & reſipiſcentiam dare dicitur: quando homo viribus à Deo conceſſis rectè utitur, datio eſt cum effectu. Verum effectus ille cum datione divinâ neceſſariò nexu non cohæret: poteſt ſiquidem quis oblatam credendi occaſionem reſpuere, & erga gratiam divinam eſſe contumax. *Inſcriptio legum Dei in cordibus* fit clarâ verbi divini propoſitione, & beneficiorum divinorum magnitudine, quibus Deus homines adeo potenter ad ſe allicit, ut ſe illius cultui totos libenter ac alacriter tradant: uti antea fuſius oſtenſum, cum locum *Ezech.* xxxvi. 26. explicaremus.

Cor aperi.

XVI. *Apertio cordis* Deo tribuitur *Act.* xvi. 14. ubi converſio Lydiæ fœminæ piæ *re.* Deumque timentis deſcribitur. Licet nos concederemus hic majorem gratiæ gradum deſcribi, aliis hominibus non conceſſum, non tamen exinde omnipotens & irreſiſtibilis actio Dei concluderetur; poteſt quippe gratia ordinariâ major aliquando abhiberi, quæ tamen obediendi & rebellandi libertatem non exſtinguat. Sed neceſſè non eſt eo confugere. Solummodò effectus prædicationis Apoſtolicæ in piâ illâ fœminâ narratur: illiuſque ſpeciatim mentio fit, ut ratio, quæ Apoſtolum moverit apud ipſam divertendi, conſtaret. Antea explicatum eſt, non omnium æqualem eſſe diſpoſitionem ad fidem; quoſdam prorſus ad fidem ineptos; in aliis majorem vel minorem ad fidem eſſe diſpoſitionem; optimos omnium eſſe, qui ſecundum lucem ſibi à Deo datam pro ratione ſtatus ſui Deum coluerunt: hoſque ordinariè, quando lux Euangelii ipſis affulget, credere. Non itaque aliâ operatione circa eos Deus utitur, quàm circa alios: idem enim eſt verbum, iiſdem rationibus ac miraculis confirmatum, quod omnibus æqualiter prædicatur; ſed obicem in omnibus æqualem non reperit. Præfractorum animos verbo ſuo pulſat quidem; ſed illi pulſanti Domino non aperiunt. Corda hominum animi probitate ac docilitate præditorum pulſans, ea pulſando ſtatim aperit: quoniam illi honeſtatis ac virtutis ſtudioſi, doctrinâ perfectiſſimæ pietatis ſuaviſſimè afficiuntur, & promiſſorum magnitudine validiſſimè flectuntur. Adeo ut operationis divinæ effectus deſcribatur hac phraſi: operationis autem modus non exprimitur. Et ex ejuſmodi hominum numero Lydiam fuiſſe docet Lucas, quando eam deſcribit quod eſſet σεβομένη Θεὸν; indeque illa credendi promptitudo profluxit.

Circumcide.

XVII. Actus *circumcidendi*, qui Deo tribuitur *Deut.* xxx. 6. *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui: ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in totâ animâ tuâ, ut poſſis vivere;* non magis quàm præcedentes inſuperabilem Dei actionem indicat: Non enim quia circumciſio carnalis, quatenus homini adminiſtratur, mera paſſio eſt, ſequitur circumciſionem ſpiritualem etiam meram eſſe paſſionem:

Siquidem ad eam concurrunt non tantum Deus, ut hoc loco; & Jesus Christus, *Coloss.* II. 11. ubi dicimur *in Christo circumcisi circumcisione non manufactâ in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi*; qui nempe eam præcipit & prædicat: sed & homo ipse, cui præcipitur ut se circumcidat: *Deut.* X. 16. *Circumcidite præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne induretis amplius:* & quidem gravi additâ comminatione, *Jerem.* IV. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda & habitatores Jerusalem; ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea*, &c.

Trahere. XVIII Per actum *trahendi*, *Joan.* VI. 44. *Nemo potest ad me venire, nisi Pater qui misit me traxerit eum;* intelligi actionem Dei insuperabilem, circumstantiæ textus non permittunt: Dominus enim illo capite Judæos acriter reprehendit, quod ad ipsum non venirent, seu in ipsum non crederent: Si ergo diceret, neminem in se posse credere, nisi Pater omnipotenti ac insuperabili actione ipsum trahat, causam ipsorum incredulitatis in actionis ejusmodi divinæ denegationem conjecisset, ipsisque luculentam occasionem ipsius increpationem contemnendi præbuisset, ipsique objiciendi, frustra se reprehendi, quod Deus actionem quâ converti possint ipsis denegaret; quamprimum efficacem istam operationem Deus adhibeat, se etiam credituros. Quo quid absurdius dici potest? Deinde, licet tractio sit violenta plerumque actio, potest tamen esse & actio amica, & maximâ sui parte moralis, cui proinde facile resisti potest: ut si quis homini persuadere cupiens ut aliquò egrediatur, manu apprehensâ eum leniter trahat, potest tractioni illi resistere, manum retrahere, & monitori aurem præbere nolle. Imo potest tractio esse moralis & suavis actio: quando quis eloquentiâ homines post se trahit, aut beneficiis ad se trahit: Sic *vinculis charitatis* dicit Deus se *traxisse Israëlem*, *Ose.* XI. 4. Sane concedimus neminem ad Christum venire posse, nisi Pater traxerit illum, omnisque boni spiritualis ac salutaris initium esse gratiam Dei; sed quæritur de illius operandi modo, an ille sit irresistibilis; quod ex voce *tractionis* non posse concludi jam evicimus. Dices: Quid ergo est tractio hæc divina? Resp. Idem est quod datio, *vers.* 37. *Quicquid dat mihi Pater ad me veniet*: est nimirum tractio cum effectu, seu actio Dei, quâ homines ita flectit ac præparat, ut ad Christum, quando Euangelium ipsis prædicatur, veniant. Illi autem sunt inter Judæos, qui Legem Mosis debitè reverebantur, illique obtemperare studentes animum habebant doctrinæ Jesu Christi recipiendæ aptè dispositum, qui *cap.* VIII. 47. dicuntur *ex Deo esse*. Tales quippe fidem in Christum, quando ipsis annuntiabatur, recipiebant. Voluit ergo Dominus culpam incredulitatis Judæorum tacitè in ipsorum malitiam conjicere; quod sese à Deo trahi non sinerent institutione quæ in Lege exstat, per quam ad ipsum recipiendum præparari potuissent: simulque doctrinæ suæ divinitatem asserere: si enim ut quis illi crederet requirebatur tractio Dei, necesse erat eam Deo originem suam debere. Nec doctio divina, *vers.* 45. *Et erunt omnes docti à Deo*, aliud quàm moralis actio est: fit enim doctio claræ voluntatis divinæ revelatione; respiciturque ad prophetiam, *Esa.* LIV. 13. *Ponam universos filios tuos doctos à Domino*, quæ de beneficiis divinis, clarâque voluntatis divinæ revelatione temporibus Messiæ, loquitur, quæ, uti vidimus circa *Ezech.* XXXVI. 26. magnam homines movendi vim habent, non tamen eâ efficacitate, cui resisti nequit, agunt. Dices: Intelligitur hic immediata, ut ita loquar, doctio seu institutio Dei, per potentem spiritus divini operationem effecta, cui homo resistere nequeat. Resp. Hoc esse illud ipsum quod in quæstione versatur; neque gratis assumi debet, sed aliunde probari: imo ipse textus hanc expositionem non patitur; non enim omnes hac immediata Dei doctione convertuntur; sed plurimi à Deo licet docti rebelles sunt, & plurimi omnibus ætatibus doctrinæ Euangelii rebellarunt. Dices. Intelligenda hæc sunt de solis absolutè electis. Resp. Et hic iterum præsupponi quod in quæstione est, nec ex hoc aliisque illi parallelis locis concluditur: imo quoniam fœdus Dei, in quo omnes à Deo docti erunt, cum toto populo pangendum dicitur, solos electos intelligi non posse evidentissimum est.

Operari velle & perficere. XIX. Sed fortasse plus roboris est in verbis *Philipp.* II. 13. ubi *Deus* in Philippensibus dicitur *operari* non tantum *velle*, sed & *perficere*, idque *juxta beneplacitum suum*. At verò locum illum attentè consideranti liquebit, nihil in eo pro determinante illâ gratia, qua homines necessariò convertantur, contineri: Primò enim non loquitur de operationis divinæ efficacia, qua Deus in mente aut voluntate nostra fidem aut regenerationem operatur; sed de efficacia seu operatione illa qua Deus operatur in illis qui jam credunt; quæ opponitur operationi illi, qua diabolus, tanquam hujus sæculi Deus, operatur in filiis contumaciæ, *Eph.* II. 2. 2. Non dicitur Deus efficacia insuperabili velle & perficere operari: sed solummodò operari: atqui nos hoc ultrò concedimus, disputamus solummodò de modo operationis divinæ. Varii sunt aliquid operandi modi, qui tamen ita non agunt, quin eorum operationem posset non consequi effectus. Ita qui suadet, donis ac pollicitationibus hominem movet, in illo operatur velle & perficere; non ta-

tamen, quin alter ejus hortationes & pollicitationes ſpernere poſſit: Ita & diabolus ἐνεργεῖν, eâdem voce quæ hic uſurpatur, dicitur, in filiis contumaciæ. 3. Ipſe textus non patitur, ut modus operandi irreſiſtibilis intelligatur: Verba enim hæc ab Apoſtolo adhibentur ut ratio, quâ præcedentem ſuam monitionem, *operamini ſalutem veſtram cum timore ac tremore*, confirmat: Atqui ſi hic intelligeret operationem Dei irreſiſtibilem, totam ſuam monitionem evertiſſet: Quæ enim vis eſſet monitionis hujus? Operamini ſalutem veſtram cum timore ac tremore: quia Deus eâ efficaciâ cui reſiſtere non poteſtis operatur in vobis ut non tantum velitis, ſed & neceſſariò ſalutem veſtram reverâ operemini. Deinde, falſum dixiſſet Apoſtolus: quoniam enim hortatio ejus directa eſt ad omnes Philippenſes, neceſſe eſt etiam rationem, quâ hortationem ſuam confirmat, ad omnes directam eſſe: Atqui verum non eſt, Deum in omnibus Philippenſibus velle & perficere eâ efficaciâ operatum eſſe, quam non potuit non conſequi effectus; quod ex *cap.* III. 18. manifeſtum eſt. Aut ſi velint verba hæc de ſolis electis eſſe intelligenda, etiam dicendum eſt, monitionem præcedentem ſolos tantum electos ſpectare, quatenus ratione ſubjunctâ nititur, & ad reliquos Philippenſes, non abſolutè electos, non pertinere. Quo quid abſurdius? Dices. Apoſtolus tamen dicit Deum velle & perficere in iis operari, *ſecundum beneplacitum ſuum*. Reſp. Illis verbis non excluditur libera hominis cooperatio, neque indicatur, Deum ſolum operari, hominem ſe tantum habere merè paſſivè; ſed excluduntur merita præcedentia, & indicatur nos bonis noſtris operibus operationem iſtam divinam non eſſe meritos, ſed eſſe opus ſolius gratiæ divinæ, quam ex liberâ ſuâ voluntate nobis communicat. εὐδοκία enim libertatem voluntatis divinæ notat, quâ Deus pro arbitrio ſuo, nullâ aliâ re tanquam causâ impulſivâ motus, quid facit. Sic dicitur *Eph.* I. 5. nos *prædeſtinaſſe in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum*, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Senſus ergo eſt; Operamini ſalutem veſtram in timore & tremore, non tantum quando ego præſens ſum, ſed & multò magis cum à vobis abſum: tum enim quaſi immediatè coram ipſo Deo ambulatis, coram quo cum timore ac tremore vos ſalutem operari decet: quia ipſe eſt, qui ſecundum ſuum beneplacitum gratiam ſuam communicat, atque ita in vobis efficit, quatenus omnia à parte ſuâ confert quæ requiruntur, ut velitis & perficiatis: ne, ſi hic officio veſtro deſitis, ipſe gratiam ſuam denuò à vobis auferat.

Explicatio Eph. I. 19.

XX. Tandem ajunt dici *Eph.* I. 19. quod Deus *excellentem illam magnitudinem potentiæ ſuæ exerat in nobis qui credimus, pro efficacitate fortis roboris ipſius.* Reſp. Nec ex hoc loco quicquam pro efficace & irreſiſtibili illâ operatione Dei in converſione hominis concludi poſſe. 1. Non enim loquitur Apoſtolus de magnitudine potentiæ quam Deus exſerat erga incredulos, ut eos ad fidem adducat; ſed de operatione quam Deus exſerit, ſeu exſerturus eſt, circa fideles; dicitur enim expreſsè, *in nobis qui credimus.* 2. Agitur de illâ potentiâ Dei, quâ uſurus eſt circa fideles, quando eos ex mortuis eſt ſuſcitaturus; quam quidem nunc, dum in hoc ſæculo vivimus, perfectè comprehendere non poſſumus; aliquatenus tamen cognoſcenda proponitur ex potentia quam Deus demonſtravit circa Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, quem ex mortuis ſuſcitavit, & ad dextram majeſtatis ſuæ exaltavit ſupra omnem principatum & poteſtatem, dominumque Eccleſiæ conſtituit. Et quia Apoſtolus in potentiæ illius magnitudine deprædicanda ſibi vix ſatisfacere poteſt, idcirco utitur tot ſynonymis vocabulis, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Quod ſi hæc de potentia qua Deus fidem & converſionem in nobis operatur intelligamus, dicendum, quod excellens illa potentia, qua Deus Chriſtum ex mortuis excitavit, & ſupra omnia exaltavit, eadem ſit potentia, qua fidem in hominibus operetur: & Apoſtolum, quando optat ut excellentem illam magnitudinem potentiæ divinæ comprehendant, optare, ut cognoſcant, quanta potentia & vi fides in ipſis producta eſſet. Quod neutiquam Apoſtoli ſcopo conſentaneum eſt.

Tertia claſſis.

XXI. Tertia claſſis continet rationes aliquot, quibus ſententiam noſtram impugnant. Prima eſt: Si gratia qua convertimur, ea efficacia non operetur, ut fieri non poſſit quin effectum ſortiatur, ſed requiratur cooperatio liberi arbitrii; tum gratia non eſt principium omnis boni, ſed hominis liberum arbitrium. Reſp. Nulla argumenti hujus eſt conſequentia: quia à negatione modi in re procedit ad totius rei negationem: non enim ſequitur, gratia hoc modo non eſt principium omnis boni: ergo nullo modo. Dices. Si duobus æqualis gratia conferatur, quæ cauſa quod unus credat, alter non? Reſp. Quod hic gratiam recipiat, ille rejiciat: recipit autem hic, per rectum liberi arbitrii gratia divina excitati uſum; ille eam rejicit per pravum liberi arbitrii abuſum, novamque contra gratiam divinam contumaciam. Dices. Ergo homo eſt primaria fidei cauſa. Reſp. Negamus ſequelam iſtam: ſed gratia Dei primaria eſt fidei cauſa, ſine qua non poſſet homo rectè libero arbitrio uti. Perinde eſt, ac ſi duobus captivis carceri incluſis, & vinculis ac compedibus arctè conſtrictis, quidam ſuperveniat, qui carcerem aperiat, vincula demat, & egrediendi facultatem largia-

1. Quod gratia non eſſet principium omnis boni.

tur, quin & manu apprehensâ eos suaviter trahat & hortetur ut exeant : unus autem occasione hac commodâ utatur, libertatemque oblatam apprehendat, & è carcere egrediatur : alter verò beneficium istud liberationis contemnat, & in carcere manere velit : Nemo dicet illum libertatis suæ esse causam, non verò eum qui carcerem aperuit, eò quod aperto carcere, perinde uti alter, non egredi, & in captivitate remanere potuerit. Dices. Ergo liberum arbitrium cooperatur cum gratiâ. Resp. Fatemur : alias nulla obedientia aut inobedientia hominis locum habet. Dices. An cooperatio liberi arbitrii non est bonum salutare ? Resp. Omninò. Dices. Ergo gratia non est primaria causa salutis. Resp. Non est solitaria ; sed tamen primaria ; ipsâ enim liberi arbitrii cooperatio est à gratiâ tanquam primariâ causâ : nisi enim à præveniente gratiâ liberum arbitrium excitatum esset, gratiæ cooperari non posset. Dices : Qui potestatem habet credendi, non salvatur ; sed qui actu credit : cum itaque prius tantum sit à Deo, posterius à nobis, sequitur nos nostri salvatores esse. Resp. 1. Quoniam sine potestate credendi actu credere non possumus, sequitur eum qui credendi potestatem largitus est, etiam actus fidei primariam esse causam : Unde & in Scripturâ uni gratiæ plerumque fides & conversio nostra adscribi solet : Quia, uti vidimus, solenne est opera magna & eximia adscribi causæ principali, minus principalium nullâ sæpe mentione factâ : Quod & hic usu venit, ut homo semper beneficii divini memor agnosceret se nullas ex seipso ad tantum bonum consequendum vires habere : Non tantum enim quod possimus velle, sed & quod actu velimus, gratiæ debetur, quæ nos prævenit, excitat & impellit ad volendum & agendum ; ita tamen ut possimus non velle. 2. Certo sensu concedi potest, hominem sui ipsius servatorem esse, Scripturâ ipsâ ab ejusmodi loquendi ratione non abhorrente : Sic *Phil.* II. 12. *Operamini salutem vestram cum timore ac tremore.* 1 *Tim.* IV. 16. *Hoc faciens, & teipsum salvum facies, & eos qui te audiunt.* Quatenus nimirum postquam Deus facultatem salutem consequendi concessit, hominis est istâ facultate rectè uti, atque ita ad opus salutis suæ conferre rectum virium sibi à Deo concessarum usum, quo salutem consequitur, quâ ipsum excidere necesse est, si gratiæ divinæ contumaciter obluctetur. Sed quicquid ad salutem suam conferat homo, constat gratiæ divinæ primas deberi partes. Sanè & homines, alios virtute verbi divini convertentes, eos salvare dicuntur, *Jacob.* V. 19, 20. *Rom.* XI. 14. 1 *Cor.* IX. 22. *Judæ vers.* 23. quia ministerio verbi quod prædicant eos convertunt. Dices. Illorum operationem esse tantum externam, quæ sine efficaci Dei operatione ad conversionem planè inefficax foret : sic ipse Apostolus dicit 1 *Cor.* III. 6, 7. *Ego plantavi, Apollo rigavit : sed Deus incrementum dedit : Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat ; sed qui incrementum dat Deus.* Resp. Non dicitur omnem Apostolorum laborem esse irritum ac nullius efficaciæ, nisi Deus virtute insuperabili conversionem in hominibus operetur : nihil minus : Sed omnem prædicationis Apostolicæ efficaciam à Deo dependere. Comparantur quippe Apostoli agricolis, qui arbores plantant, ac rigant ; quorum labor irritus planè foret, nisi Deus terræ, cui arbor committitur, & pluviæ quâ rigatur, vim nutriendi indidisset : Ita etiam omnis Apostolorum prædicatio vana foret, nisi Deus verbo, quod ipsis credidit, vim spiritualem, qua homines converti possent, indidisset. Ad Deum itaque si conferantur, *nihil* sunt, id est, nihil magni aut eximii : Ita vocula τι accipitur *Gal.* VI. 3. *Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.* Alias ad homines si conferantur, multum præstant ; dicuntur enim, ut vidimus, homines salvare ; & hic *vers.* 9. *cooperarii Dei.* Ita ut ex omnibus hisce liqueat, Deum, quia potentiam salutem adipiscendi confert, primariam salutis esse causam : & quando Deus omnia ista contulit, posse hominem propria contumacia divinam operationem irritam reddere, non converti, ac per consequens salutem non adipisci.

XXII. Altera ratio est : Si Deus in conversione hominis non utatur efficace ista operatione, quæ hominem determinat, sed in potestate hominis sit gratiam oblatam vel amplecti, vel respuere ; tum homo seipsum discernit, & materiam gloriandi habet : contra id quod Apostolus dicit, 1 *Cor.* IV. 7. *Quis te discernit ? Quid autem habes quod non accepisti ? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis ?* Resp. Hominem ex seipso nullam habere vim sese ab alio discernendi ; omnes enim æquè salute sunt destituti : sed oblata gratia divina, si unus illam respuit, alter eam fide amplectatur, quid manifestius quàm hominem fidelem prompta obedientia se ab infideli discernere ? Vide manifestam hanc discretionem *Act.* XIII. 46, 47, 48. ubi Judæi dicuntur *verbum rejecisse, seque indignos judicasse vitâ æternâ ;* gentes autem *gavisæ*, & ex iis *credidisse quotquot dispositi erant ad vitam æternam.* Unde & tales à Deo laudari, præmioque affici, alios vituperari & puniri antea vidimus. Inde tamen non sequitur, quod homo gloriandi materiam sit habiturus erga Deum : Nam quæ gloria-

2. *Quod homo seipsum discerneret, contra* 1 *Cor.* IV. 7.

riationis causa esse potest, quod Deo gratiam salutarem offerenti, morigerum se præbuit, gratiamque recepit? non major, quàm si mendicus contra regem gloriari vellet, propriâ se industriâ & virtute divitias consecutum, eò quod divitias sibi à rege oblatas non respuerit, cum posset, sed avidè acceperit. Dices. Gloriari posset adversus alium qui incredulus est. Resp. Si hoc faciat animo se efferendi, peccabit; quia quicquid in se boni habet, non sibi, sed gratiæ divinæ debet: Si verò glorietur, ut alium ad æmulationem impellat, non legimus uspiam ejusmodi gloriationem prohibitam; Sic *Gal.* VI. 4. *Opus suum probet unusquisque, & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.* Et exemplum habemus in Apostolo Paulo 2 *Cor.* XI. qui varios suos labores & certamina ac persecutiones, quas pro nomine Christi sustinuit, recenset: ita tamen, ut, modestiæ Christianæ semper memor, omnia hæc adscribat gratiæ divinæ, non propriæ industriæ aut viribus: 1 *Cor.* XV. 10. *Abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* & *cap.* III. 6, 7. Dices: Attamen Apostolus gloriationem illam, quæ contra alios fit, prohibet, 2 *Cor.* IV. 7. Resp. Non instituitur illic comparatio inter fideles & infideles, sed inter fideles solos, diversis gratiæ donis à Deo ornatos: agiturque de extraordinariis illis donis, quæ olim in Ecclesiâ vigebant, & quorum ratione Corinthii sese unus præ alio efferebant: Docet Apostolus inanem esse illam gloriationem, quia dona illa in totum à gratuitâ Dei distributione dependebant, qui unicuique distribuit prout vult: Nullam itaque hic gloriandi materiam esse. Vel etiam, respicit inanem illam gloriationem, quâ unus se à digniore Apostolo ad fidem conversum gloriabatur, quàm alter: hæc enim omnia, ratione ipsorum, externa erant, & à gratuitâ Dei dispensatione dependebant.

3. Quod tum Deus nullam gratiam singularem conferat iis qui convertuntur, præ aliis.

XXIII. Tertia ratio est: Si ad conversionem hominis non requiratur gratia ejusmodi determinans, ergo Deus nullam gratiam singularem confert iis qui convertuntur, præ illis qui non convertuntur. Resp. Si sensus sit, Deum in ordinariâ hominum vocatione omnibus eam gratiam facere, ut converti possint, adeo ut licet Deus quosdam habeat eximios, quos extraordinariè majoribus gratiæ donis locupletet, omnibus tamen ad conversionem sufficientem largiatur, & licet gratiæ disparitas, non tamen defectus sit, concedimus Deum ordinariè homines vocantem, uni non largiri gratiam singularem, quam alteri denegat. Dices. At sic Petro major gratia non erit facta quàm Judæ, néque Paulo quàm Pilato. Resp. 1. Nulla est sequela. Licet enim Deus in ordinariâ vocatione omnibus æqualem & ad vocationi parendum sufficientem largiatur gratiam; potest tamen aliquando extraordinariè aliquos excipere, quos majore donet, præsertim Apostolos. 2. Si major gratia significet gratiam specie distinctam, fatemur uni non majorem datam gratiam quàm alteri: si verò gradu distinctam, tum negamus sequelam hanc, Deus Petro & Paulo non dedit gratiam irresistibiliter operantem: ergo non dedit majorem quàm Judæ & Pilato. 3. Quid si concederetur, Deum in initio vocationis Apostolis non majorem dedisse gratiam, quàm Pilato, Judæ, aliisque incredulis, quid in eo foret absurdi? Nihil enim derogatur honori divino, qui omnibus sufficientem ad salutem largitus est gratiam; & incredulorum culpa tantò manifestior est, minusque excusationis habet. Dices. Ergo qui credit, non habet majorem causam Deo gratias agendi, quàm qui non credit. Resp. Absurdum non est, eum qui non credit æqualem habere rationem Deo gratias agendi, cum eo qui credit, si respiciamus ad primam gratiæ oblationem; alias certum est, Deum in credentibus gratiæ suæ dona subinde novorum accessione cumulare: Sufficit quippe ut uterque, tam qui non credit, quàm qui credit, sufficientem Deo gratias agendi rationem habeat: alias nempe incredulus justè non posset argui ingratitudinis, si major illa gratia, ipsi denegata, statuatur determinans & irresistibilis, & ad conversionem necessariò requisita. Dices: Cur ergo Apostolus Paulus gratiam Dei singularem tam sæpe erga se deprædicat, imprimis *Gal.* I. 15, 16. Resp. Prædicat Apostolus extraordinariam sibi gratiam factam, uti antea ostendimus Deum quosdam habere eximios; vel gratiam quidem aliis communem, Pauli tamen respectu extraordinariam, quia Ecclesiæ persecutor fuerat; uti ipse fatetur 1 *Tim.* I. 13, 14. quare & ibidem dicit, *superabundasse gratiam Domini Jesu erga se;* & quidem, uti *vers.* 16. dicitur, aliis credituris in exemplum. Quod verò dicit, se *à Deo segregatum fuisse ab utero matris suæ*, nihil aliud significare videtur, quàm se nullis suis meritis, sed solâ Dei gratiâ ad munus Apostolatus destinatum fuisse; seque nihil ad id contulisse magis, quàm infantem recens ex utero matris in lucem prodeuntem: ita ut subaudienda sit particula ὡς, *sicut;* quasi legeretur, segregavit me sicut ab utero matris. Quales ellipses alibi Sacris Scriptoribus usitatæ sunt: Vide 2 *Pet.* III. 4. *Psal.* XI. 2.

4. Quod causa secundæ ita dependen-

XXIV. Tandem urgent, hanc esse providentiæ divinæ rationem, ut causæ secundæ ita in fieri, esse, & operari à Deo de-

pen-

deant à causa prima, ut determinentur ad agendum.

pendeant, ut ipſæ ſeſe ad actus ullos determinare nequeant, ſed requiri ut à Deo, tanquam causâ primâ, actus illi cum omnibus ſuis circumſtantiis ab æterno ſint prædefiniti, & in tempore à Deo prædeterminentur non tantum ad ipſum actum, ſed & ad modum actus. Verum cum antea de Providentiâ divinâ diſſerentes prolixè ſententiam illam confutaverimus, operæ pretium non eſt illi denuò refellendæ operosè incumbere: Paucis tantum dicimus: Si ſententia illa admittatur, introduci fatalem ac inevitabilem omnium rerum & eventuum, tam negativorum quàm poſitivorum, actionumque tam malarum quàm bonarum, neceſſitatem. 2. Deum Opt. Max. ſtatui unicam omnium, quæ toto orbe committuntur, peccatorum ac ſcelerum cauſam: Quod eſt ſummoperè blaſphemum, omnemque religionis neceſſitatem, præmiique & pœnæ juſtam retributionem tollit.

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER QUINTUS,

DE PRÆCEPTIS NOVI FOEDERIS.

CAPUT I.

De Præceptis Dei in Genere.

Cultus Dei.

I. HActenus consideravimus decreta Dei de ratione quâ salutem hominibus per Filium suum Jesum Christum dare decrevit, ex quibus officii nostri utilitas & necessitas constat. Restat nunc, ut fœdus ipsum, quod Deus convenienter decreto suo per Filium suum cum humano genere erexit, accuratius inspiciamus. Fœdus hoc duabus constat partibus: 1. Stipulatione officii ab homine. 2. Promissò salutis officium præstantibus, & pœnæ atque exitii æterni comminatione, cultum Dei respuentibus, factâ. In officio hominis, seu cultu quem Deo debet, duo consideranda sunt: 1. illius norma. 2. cultus ipse. Norma cultus nostri duplex est, alia externa, alia interna: Externa sunt præcepta Dei; interna, conscientia. Illa sunt norma primaria; hæc secundaria: Illa sunt norma generalis & remota: hæc est norma unicuique specialis & proxima: Illa semper recta est: hæc solummodò quando ad priorem, tanquam normam suam, est directa.

Ejus norma primaria, Præcepta Dei.

II. Præcepta Dei sunt voluntatis divinæ declaratio, quâ significat, quid à nobis, ut bonorum fœdere contentorum participes simus, fieri velit.

Sunt vel juris naturalis.

III. Eorum alia sunt juris naturalis, alia positivi. Jus Dei naturale est, quod in ipsâ naturâ divinâ fundamentum habet, & requirit, ut ea tantum creaturis rationalibus præcipiantur, quæ & naturæ divinæ, & rationi creaturis inditæ conveniunt, & prohibeantur quæ illi repugnant: adeo ut Deus sine sui abnegatione & rationis destructione contraria præcipere non possit.

Lex Dei est, vel naturalis, stricte accepta.

IV. Lex Dei, juri huic naturali innixa, vel est naturalis strictè accepta, vel revelata. Naturalis strictè accepta est, quam Deus menti hominis in primâ creatione indidit, & etiamnum in nobis conservat; estque recta ratio, quæ dictat quid honestum, quid turpe, quid faciendum, quid fugiendum sit; & quidem tantâ cum obligatione, ut secus facientes morte dignos pronuntiet: ut videre est *Rom.* 1. 32. Præcepta legis naturæ ut plurimum sunt generalia; ut, honestè vivendum, unicuique suum tribuendum, alteri faciendum quod nobis ab altero fieri volumus: & similia. Particulares autem casus, propter innumeram circumstantiarum varietatem, non ita exactè tradit, sed prudentis viri judicio præceptorum generalium ad casus particulares applicationem permittit: Unde varia de illis judicia, pro diversâ hominum consuetudine, & inæquali sagacitate ac perspicaciâ res singulares dijudicandi. Distinguendum itaque inter principia legis naturæ, & inter præcepta quæ principiis illis ope rationis superstruuntur: Priora nudum jus naturæ continent, & per simplicem intelligentiam absque ullâ ratiocinatione cognoscuntur: posteriora per ratiocinationem ex prioribus deducuntur; ideoque circa illa non tantum judiciorum diversitas, quatenus multa sunt quæ non quidem præcisè à jure naturali præscribuntur, non tamen illi repugnant, sed & error locum habere potest, quatenus homo in applicatione generalis præcepti ad particularem casum extra errandi periculum non est.

Vel revelata.

V. Lex revelata est, lex moralis, quam Deus ex naturæ lege derivatam hominibus quibusdam revelavit: Quæ eadem quidem est cum lege naturali, attamen & in nonnullis lege naturali perfectior. Tale est præceptum religionis Christianæ, de diligendis inimicis, de cruce & morte tolerandâ pro justitiâ & nomine Jesu Christi: Lex naturæ siquidem ex seipsâ ejusmodi officia non dictat, quin & aliquatenus naturæ legi contraria videntur: attamen quando à supremo legislatore præscribuntur, & quidem addito æternæ vitæ promissò, tantum abest ut lex naturalis ea improbet, ut è contra ut actus maximè laudabiles sibique consentaneos, præscribat. Licet autem lex hæc revelata eadem sit reverâ cum lege naturali, non tamen supervacanea est; imò necessarium fuit legem naturalem novâ revelatione confirmari: tum ut ipsa, quæ per diuturnam hominum malitiam valdè obscurata erat,

denuò quasi in lucem protraheretur, hominesque luce suâ dirigeret: tum quia lex naturæ generalia ut plurimum præcepta habet, quæ particularibus casibus debent applicari: ne itaque in hac applicatione erretur, in lege revelatâ particularibus præceptis Deus cavere voluit: tum &, quia plures ex nimiô sui amore datâ operâ notiones seu regulas naturæ generales ad suas actiones prout oportet non applicant, sed si actio grata non sit, tergiversandi prætextum quærunt. Ita præceptum illud generale, Quicquid vultis ut faciant vobis homines, idem facite illis; &, Quicquid non vultis ut vobis faciant homines, nec hoc facite illis, totum hominis officium, omnesque circa proximum actiones, complectitur: quia tamen malitia hominum officia requisita, qualia sunt liberalitas in pauperes, condonatio offensæ, similiaque, facile esset declinatura, quasi sibi non præscripta; idcirco legis naturalis præcepta generalia per specialia in lege revelatâ clarius sunt explicata, & ad casus particulares propius applicata. Adde quod lex naturalis judicat quædam honestè fieri posse, & quando fiunt, rectè fieri: non tamen contrarium illorum ut inhonestum damnat, sed ut actum generosæ virtutis, ad quem tamen homo obligatus non sit, approbat: Sic vim vi repellere, inimicum odisse, lex naturæ rectum judicat; non tamen damnat, si quis vim patienter ferat, aut inimicum diligat: quin potius ut generosæ virtutis actum approbat, non autem ut necessariam dictat: Requiritur ergo clarior determinatio per legem revelatam, quæ actum illum ut necessarium præscribit, & glorioso præmio remunerandum promittit: quâ declaratione accedente, etiam ratio eum ut necessarium apprehendit.

Lex naturalis est immutabilis.

VI. Legem hanc naturalem Deus, utpote in naturâ suâ, quæ immutabilis est, & rectâ ratione fundatam, mutare nequit, nec homines ab illius observandi obligatione absolvere, multò minus contrariorum præceptorum præscriptione abrogare potest. Deus enim seipsum abnegare nequit: abnegaret autem seipsum, si quidquam legi naturæ, quæ ex sanctissimâ ipsius naturâ fluit, contrarium præciperet. Non tenetur quidem Deus creaturis legem dare aut ore prolatam, aut scripto comprehensam; sufficere potest ratio illis in creatione indita; ut in gentibus apparuit: sed tamen quando legem dat, nullam ferre potest honestati naturali & sanctitati suæ repugnantem. Unde non sine gravi errore quidam statuunt, Deum sicut aliis suis præceptis, ita speciatim decalogo contraria præcipere posse, eaque hoc casu futura honesta & necessaria: qualia sunt, idolorum & dæmonum cultus, sui odium, abnegatio, nominis sui blasphemia, aliaque. Fieri enim nequit, ut Deus rationem indat homini, & simul ea præcipiat, quæ ratio ut maximè turpia, in quibus nulla honestatis species locum habere potest, damnat: ita enim sibi ipse contrarius foret; præceptis suis ut honesta præciperet, quæ per rectam rationem à se inditam damnaret: quæ contradictoria sunt. Dices. Legitur tamen Deus Abrahamo præcepisse ut filium suum immolaret, & Israëlitis, ut bona Ægyptiorum auferrent: atqui tam homicidium quàm furtum lex naturæ ut inhonestum damnat. Resp. 1. Nulla proferri exempla, contra primam decalogi tabulam; quia illa nullo casu cum rectâ ratione conciliari possunt. 2. Nec exempla, quæ in se intrinsecam turpitudinem habent, in ordine ad illum, qui actus ejusmodi committit; quale est adulterium, aliæque intemperantiæ species; sed maximè in ordine ad alium, cui per actum istum injuria infertur. Atqui recta ratio, licet ejusmodi actum simpliciter & in se consideratum ut inhonestum damnet, quia unicuique suum tribuere jubet: tamen accedente jussu ac mandato supremi Domini ac legislatoris, illum actum non amplius illicitum censet: Non enim repugnat regulæ illi, unicuique suum tribuendum; quia illud eo casu illorum esse desinit. Quoniam enim supremo Domino jus est in nos omniaque nostra supremum & αὐτοκρατορικὸν, ratio etiam docet, sicut Domino illi integrum est bona, quæ nobis concessit, repetere, quod ita possit etiam aliis mandare, ut iis illos spolient: ita quoniam habet jus vitæ & necis, perinde atque ipse Isaaco vitam eripere, ita etiam Abrahamo ut ipsum occideret præcipere potuit: Eodem modo, sicut Ægyptiorum bona Israëlitis tradere, ita etiam Israëlitis præcipere potuit, ut ea auferrent. Et ejusmodi casus extraordinarii locum habere possunt, salvâ interim manente generali lege de non committendo homicidio, nec furto. Illam autem legem Deus destruere nequit, neque promiscuam hominibus occidendi & furandi libertatem concedere, nisi ipse sanctitatem suam abneget, rationemque hominibus inditam exstinguat.

Vel sunt juris positivi.

VII. Jus Dei positivum est, quod à mero ipsius arbitrio dependet, adeo ut secundum illud potuerit non tantum alia, sed & planè contraria hominibus præcepta dare quàm dedit: & in illis ea tantum pro bonis sunt habenda, quæ Deus præcipit, & quamdiu ea præcipit; ea pro illicitis & malis, quæ Deus vetat: licet recta ratio ea non dictet, imo nulla nobis appareat ratio, cur Deus id ita præceperit: sola Dei voluntas hic honestatis norma est. Hoc jus locum habet in ceremoniis aliisque præceptis externis, & pro temporum ratione ex arbitrio divino admodum est diversum.

VIII.

2. *Sunt vel affirmativa, vel negativa.*

VIII. Secundò: Præcepta Dei alia ſunt Affirmativa, alia Negativa. Affirmativa ſunt, quibus Deus aliquid faciendum præcipit: Negativa verò, quibus aliquid vetatur, ſeu vitandum vel omittendum præcipitur. Inter ea illud eſt diſcriminis, quod affirmativa obligant ſemper, quando eorum præſtandorum occaſio eſt, & ſemper requirunt animum ad ea exequenda paratum: ſi nulla præſtandi occaſio adſit, eo caſu non obligant. Id ſolent Theologi exprimere hac phraſi, quod obligant ſemper, non autem pro ſemper: Quale eſt præceptum de honorandis parentibus, cujus nulla obligatio eſſe poteſt, ſi parentes non habeamus: & liberalitatis erga pauperes, ſi vel nulli adſint pauperes, vel homo ipſe ſit inops. Poteſt tamen incidere caſus, ut & pro ſemper obligati ſimus ad præſtationem præcepti affirmativi: uti Daniel ad nominis divini invocationem temporibus regis Darii, qui id præcepto ſuo prohibuerat, *Dan.* VI. Sic & Chriſtiani obligati ſunt ad nominis divini confeſſionem tempore perſecutionis. Negativa obligant omnes homines, omni loco & tempore, ſeu, ut Theologi loquuntur, obligant pro ſemper: Quod enim Deus prohibuit, nulli licet facere, & nunquam ac nuſquam homo ab illâ obligatione ſolvitur; niſi forte Deus ipſe extra ordinem ob graves rationes exceptionem faciat: uti mox vidimus.

3. *Vel generalia, vel particularia.*

IX. Tertiò. Præcepta ſunt vel Generalia, vel Particularia. Generalia certos quoſdam actus nec præſcribunt, nec prohibent; ſed ſunt regulæ quædam generales, quibus præcepta ſpecialia, certos quoſdam actus præcipientia aut prohibentia, includuntur. Talia ſunt duo illa præcepta generalia, de dilectione Dei & proximi, quibus omnia totius decalogi præcepta continentur, *Matth.* XXII. 37, 38. & tria illa, temperantiæ, juſtitiæ & pietatis, quibus Apoſtolus *Tit.* II. 12. totum Chriſtiani hominis officium ſummatim comprehendit. Præceptorum generalium ſenſus erui debet, non propriè ex generalitate verborum quibus enuntiantur, ſed ex præceptis particularibus, quorum ſumma ſunt & compendium. Nihil enim præcepta generalia verborum generalitate complectuntur, quod non in præceptis ſpecialibus expreſſum ſit. Sic dilectio Dei, continet omnia officia, quæ circa Deum nobis præſcripta ſunt: quando itaque Deum diligere jubemur ex toto corde, totâ animâ, & omnibus viribus noſtris, præcipitur ut ſpecialia illa circa Deum officia, alibi nobis præcepta, ex toto corde & omnibus viribus præſtemus. Modus itaque qui præcepto generali additur, omnibus particularibus præceptis applicari debet: Et quicquid in præceptis ſpecialibus non expreſſum eſt, nec generali præcepto comprehenſum eſt.

Regulæ circa præceptorum explicationem obſervanda.

X. Illud autem circa præceptorum rectam explicationem obſervandum; Quod ſub præceptis negativis etiam contraria affirmativa comprehendantur: Deus enim non tantum vult, ut à malo abſtineamus, ſed & ut bonum faciamus: & ex omnium præceptorum enumeratione apparet, affirmativa negativis includi. Id oſtendit Dominus, omnia decalogi præcepta, quæ ſolo quinto excepto omnia ſunt negativa, ad duo affirmativa, de dilectione Dei & proximi, referens, *Matth.* XXII. 37, 38. Deinde; Quando actus quidam externi vel præcipiuntur, vel prohibentur, illis ſæpius includi interiores animi actus, unde externi tanquam fructus ab arbore profluunt, quique ordinariè externorum cauſa ſunt: Et actibus internis ſimul comprehendi externos exinde profluentes; arborem enim qui damnat, fructus ejus ſimul ut damnet neceſſe eſt. Tertiò: Sub actibus generalibus includuntur ſpeciales, & omnes cognati & homogenei. Qui autem includuntur actus, clarè expreſſis inſunt, vel manifeſtâ & facile cognoſcibili ratione: vel modo obſcuriore & occultiore. Qui manifeſtâ ratione inſunt, ſtatim abſque indagine à quovis rationem adhibente cognoſcuntur: Ita generi ſpecies includuntur, uti temperantiæ ſobrietas & caſtitas: & una ſpecies alias ſibi cognatas complectitur: ſic prohibitio ſcortationis etiam comprehendit adulterium, &c. niſi forte cauſa juſta ſit, quæ exceptionem facere ſuadeat. 2. Effectus in cauſâ ſuâ, ſi ſit neceſſaria & cauſa per ſe, & viciſſim cauſa in effecto, jubetur aut vetatur: id eſt, interna actio in externâ, & vice verſâ: in prohibitione iræ comprehenditur homicidium; ad prohibitionem homicidii Dominus etiam refert prohibitionem iræ. 3. Relativorum uno præſcripto vel vetito, alterum etiam præſcribitur vel vetatur; quia relata ſe mutuo ponunt & tollunt: in officio liberorum erga parentes tacitè præceptum cenſeri debet parentum officium erga liberos. Quæ obſcuriore modo inſunt, cuivis non ſunt obvia, & non niſi accuratâ indagatione & prudenti ratiocinatione ex præcepto eruuntur; ideoque non æqualem obligandi vim habent. Notitia enim, & quidem clara, requiritur ante obligationem actuum præceptorum; alias ignorantia prætexi poteſt: Ubi autem clara non eſt revelatio, ſed per ſubtilem & omnibus non obviam ratiocinationem applicatio præcepti ad ſpecialem quendam actum peti debet, ibi clara notitia locum habere nequit. Hinc licet actus interni in Novo Teſtamento à Domino expreſsè præſcripti aut vetiti, à nobis neceſſariò obſervandi ſint; æqualem tamen ſub Veteri Teſtamento, ubi in externis obſcurius incluſi fuerunt, obligandi vim non habuerunt. Tandem; ſi duo præcepta ſimul obſervari non

possunt, præponderare debet quod majoris est momenti: Sic obedientia præceptis primæ decalogi tabulæ debita, derogat præceptis secundæ tabulæ, si simul observari nequeant: Sic ait Dominus *Luc.* XIV. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem*, &c. *non potest meus esse discipulus.* Et præcepta quævis moralia, tam secundæ quàm primæ tabulæ, derogant ceremonialibus: *Hos.* VI. 6. *Misericordiam volui, & non sacrificium; & scientiam Dei plus quam holocausta.*

CAPUT II.

De Conscientiâ.

Conscientia.

I. INterna actionum nostrarum regula est Conscientia, estque proxima, cujus interventu lex divina nos ad obsequium flectit: Licet enim lex divina nos semper ad obsequium obliget, non tamen ad obsequium nos flectere potest, nisi quatenus conscientia ipsi conformis est, quæ inter legem Dei & actiones nostras media intercedit. Dicta est conscientia, uti & Græca vox συνείδησις, quasi cum alio scientia: non quod hæc scientia nobis cum alio sit communis; sed quia homo respectu actionum suarum dupliciter considerari potest; vel quatenus aliquid facturus est aut fecit; vel quatenus de eo quod facturus est vel fecit judicium fert; & ita consideratur à seipso quasi distinctus, aliquid faciens, & de facto judicans. Est itaque conscientia, actus judicii practici, quo homo de actionibus suis sententiam fert, easque vel approbat vel damnat. Multiplex autem est conscientiæ opus, prout sese diversimodè ad actiones nostras extendit: Nam occupatur circa actiones nostras, vel quatenus futuræ & instantes, vel quatenus præteritæ sunt: Judicium quippe fert de actionum nostrarum honestate & turpitudine: hinc quatenus futuræ sunt, legis instar præscribit quid faciendum, quid vitandum sit. Quatenus autem occupatur circa actiones præteritas, testimonium de illis perhibet, & secundum illud judicium de illis fert, easque vel approbat, si secundum dictamen conscientiæ sint factæ; vel improbat & damnat, si dictamini illi contrariæ fuerint: Prius dicitur testimonium conscientiæ nostræ, 2 *Cor.* I. 12. posterius remorsus conscientiæ.

Triplex illius officium.

II. Triplex itaque conscientiæ est officium: Primò præscribit quid faciendum sit; illiusque respectu vocatur lux, dirigens nempe hominem: seu potius lex, quasi imperans & dictans, hoc est faciendum. Secundò, ope memoriæ testimonium reddit actionibus quas homo vel convenienter vel contrarias legi isti fecit: & hoc respectu vocatur testis. Tertio, sententiam vel absolutoriam vel damnatoriam pro actionum qualitate pronuntiat: & hoc respectu vocatur judex. Ex triplici hoc actu fit syllogismus practicus, cujus major est lex, minor testimonium, conclusio judicium: Hoc modo: Quicunque in Jesum Christum credit, salvabitur: Ego in Jesum Christum credo: Ergo ego salvabor. Vel hoc modo: Qui secundum carnem ambulat morietur & non vivet: Ego secundum carnem ambulo: Ergo, &c. Et pro triplici hoc conscientiæ actu varia etiam illius est acceptio, & diversæ illius traduntur definitiones, quæ omnes veræ sunt, sed diverso respectu.

Est regula actionum subalternа.

III. Ex hisce liquet, conscientiam non esse actionum nostrarum legem supremam, sed subalternam: Habet enim se legem superiorem, à quâ tanquam normâ suâ dirigitur, divinam nempe; sive ea sit naturalis, cordibus hominum inscripta, sive revelata. Quo autem lex illa perfectior est, eò etiam conscientiæ judicium, quod secundum legem illam fertur, perfectius est; imperfectius autem, quo lex imperfectior est. Licet autem divina suprema actionum nostrarum regula sit, non tamen ad obsequium nos flectere, neque actionibus nostris applicari potest, nisi intercedente conscientiâ nostrâ, quæ de legis sensu persuasa, eam singulis suis actionibus applicat: Lex enim non cognita, ad obsequium flectere nequit; & eatenus tantum flectere potest, quatenus cognita est, ac per consequens, quatenus conscientia illius cognitione est imbuta. Obligat quidem lex semper, id est, vim ac jus habet homines obligandi, modò clarè sit revelata, licet per hominis negligentiam factum sit, ut legis clarè revelatæ notitiam non habeat; quæ absque voluntariâ hominis culpâ ignorari non potest. Attamen fieri nequit, ut homo ad legis obsequium flectatur, nisi quatenus legis cognitionem habet. Quia lex norma est publica & generalis, quæ per normam cujusque specialem ejus actionibus accommodari debet. Solet id egregiè illustrari exemplo mensuræ publicæ, quam magistratus constituit, quâ tamen nemo sua mensurare potest; sed requiritur ut unusquisque privatam habeat mensuram ad publicam accommodatam, quâ domi suæ utatur; quæ si publicæ conformis sit, recta est; si difformis, prava. Interim nihil potest juxta publicam mensuram metiri, nisi adhibendo privatam suam mensuram; & quatenus ea publicæ conformis est, eatenus etiam rectè omnia metitur; quatenus ab eâ recedit, etiam pravè metitur.

Obligatio Conscientiæ.

IV. Norma autem externa, seu lex Dei, pro diversâ Dei revelatione varia admodum fuit; ante legem, cum potissimum lex naturæ vigebat, paucaque tantum Dei monita ad homines exstabant; sub lege: & nunc sub Euangelio Jesu Christi, quod perfectissima

ma

ma vivendi regula est, utpote voluntatem Dei bonam, perfectam, & beneplacentem comprehendens: *Rom.* XII. 2. Hanc legem conscientia, quatenus eam apprehendit, omnibus actionibus applicat, & quicquid faciendum præscribit, tanquam à Deo mandatum dictat. Inde colligimus, quicunque contra conscientiæ dictamen faciunt, eos se gravis peccati coram Deo reos constituere; quia conscientiæ dictamen legis ipsius divinæ, quatenus homini cognita est, dictamen est; quicquid enim mandat, tanquam lex divina præcipit; quoniam intima norma est, cujus interventu lex divina actiones nostras dirigit: Unde & plerumque homines vel boni vel mali censentur, quatenus conscientiæ suæ dictamini, hoc est legi divinæ sibi cognitæ, vel obtemperant, vel obluctantur; & qui *bonam conscientiam repulerunt*, dicuntur *fidei naufragium fecisse*, 1 *Tim.* 1. 19. & summæ improbitatis signum habetur, conscientiam habere cauterio inustam, id est, judicio ac sensu destitutam, membrorum instar quæ cauterio inusta omnem sentiendi facultatem amiserunt.

Divisiones conscientiæ.

V. Ut autem rectius de conscientiæ obligatione judicari possit, sciendum conscientiam duobus potissimum modis dividi posse: primò ratione normæ suæ: secundò ratione actionum, de quibus judicium instituit. Ratione normæ suæ, conscientia vel est recta, vel erronea, vel dubia. Recta est, quando normæ suæ, seu legi divinæ & euangelicæ conformis est. Erronea, quando à lege divinâ recedit, seu à recto ac genuino legis divinæ sensu aberrat. Dubia est, quæ de legis divinæ sensu incerta est, ambigitque quid faciendum, quid fugiendum sit. Ratione actionum suarum de quibus judicat, conscientia vel est bona, vel mala, vel scrupulosa. Bona est, quæ id quod factum est ut legi divinæ consentaneum approbat & defendit. Mala, quæ id quod factum est, ut legi divinæ difforme improbat ac condemnat: Quæ vocatur mala, non quia male judicat, sed quia homini est molesta, & gravioris mali prænuntia. Scrupulosa est conscientia anxia, quia incerta est, utrum id quod factum est cum lege divinâ conveniat nec ne, ac proinde utrum id approbare an condemnare debeat.

Quid requiratur, ut conscientia recta sit.

VI. Ut conscientia recta sit, duo requiruntur. Primò, ut nullum sit vitium in lege, cui tanquam normæ suæ conformis esse debet: Si enim in lege vitium sit, nec conscientia illi commensurata vitio carebit: Talis est lex divina: constitutiones autem humanæ errori sunt obnoxiæ. Secundò, ut nullus in sensu legis percipiendo sit error, sed debita legis applicatio ad actum nostrum fiat: hoc est, illa judicentur vetita, quæ lex vetat: illa necessaria, quæ lex jubet; illa indifferentia, quæ lex in neutram partem determinavit: ac proinde conscientia normæ suæ per omnia sit conformis. Ut autem conscientia normæ suæ conformis dici, homoque in illius judicio acquiescere possit, non sufficit ut qualicunque ratione contingat, conscientiam cum verbo divino consentire; sed requiritur ut solidâ ratione consensus ejus cum lege divinâ nitatur. Si opinione merâ ducatur, sc. aut assuetudine, aut multitudine assentientium, aut ratiocinatione quâdam verisimili, quæ ad exactum examen revocata non est, in ejusmodi conscientiæ judicio, licet forte fortunâ rectô, homo acquiescere non debet; neque actus secundum ejusmodi judicium exercitus virtutis nomen meretur; quia non est actus rationalis, sed cœcus & brutus. Tales non eunt quâ eundum est, sed quâ itur; secuturi duces suos in quævis præcipitia: Quod si forte rectam insultant viam merus est casus, non autem præelectio rationalis solido in judicio fundata. Atqui casus virtutis nomine indignus est. Hinc commendatur continuò scientia & prudentia, 1 *Corinth.* XIV. 20. *Fratres, nolite pueri esse intellectu, sed malitiâ parvuli estote, intellectu verò perfecti,* & *Eph.* V. 15, 17. *Videte itaque fratres quomodo prudenter ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes,* &c. Et sollicitè admonemur, ut videamus qui audiamus, ne seducamur.

Conscientia erronea.

VII. Quod si conscientia genuinum legis sensum non cognoscat, est errans, legemque male applicat actionibus; atque ita necesse est, hominem transgressorem fieri legis. Error autem esse potest, vel in fide, vel in moribus. In fide; quando homo ex pravâ ratiocinatione, aut perversâ interpretatione Scripturæ Sacræ, inducitur in opinionem erroneam de dogmate aliquo fidei. Error autem vix locum habet circa necessaria ad salutem, nisi latâ ac vincibili culpâ hominis: quia enim illa clarè ac perspicuè in Scripturâ sunt expressa, adeo ut à quovis sanâ mente prædito, statim atque audiuntur aut leguntur, intelligi possint; fieri nequit ut circa hæc error obtineat, nisi homo aut præjudicio, aut affectu, aut alio culpabili vitio abreptus, sibi ipsi impedimento sit. Quod alia attinet, quæ non ita clarè sunt expressa, sed ex clarioribus per consequentiam & ratiocinationem deduci debent, aut obscurius sunt expressa, circa illa error locum habere potest. In moribus error esse potest, quando aberratur à rectâ præceptorum divinorum intelligentia. Hic memoria retinendum, quod præcedente capite diximus, præcepta alia esse negativa, quæ obligant ad semper & pro semper: alia affirmativa, quæ obligant præsente occasione ad officium præstandum; Ea autem vel occasionem sui ipsius in se habent: & hæc obligant pro & ad semper quando occasio præsens est; ut præ-

cepta charitatis, justitiæ, &c. alia occasionem istam non habent, sed in libero hominis arbitrio sunt posita, ut hoc vel illo tempore in effectum producantur: ut omnia illa externa exercitia, quibus homo ad opera pietatis potest disponi. Circa hæc error potest esse conscientiæ, ut credat illicitum quod est licitum, aut necessarium; contra necessarium aut licitum, quod est illicitum; licitum tantum quod est necessarium; & necessarium, quod tantum est licitum, seu indifferens. Quanquam circa priorem casum, ut credatur illicitum quod est necessarium, & vice versâ, difficulter homo, qui debitam Scripturæ reverentiam exhibet, aberrabit; quoniam necessaria, uti diximus, clarè in Scripturâ sunt expressa: circa posteriores facilior est lapsus. Erroris autem hujus causa est; vel inconsideratio eorum, quæ considerari debent; aut prava hominis dispositio, abducens eum à veritate & à recto judicio.

Status hominis cujus conscientia errat.

VIII. Quæri hic solet, quando conscientia errat, quid homini sit faciendum? Resp. Quoniam vidimus conscientiam intimam & proximam esse actionum nostrarum normam ac regulam, illius dictamen, licet forte erret, sequendum esse. Quia licet conscientia non sit recta, nisi quatenus cum verbo Dei consentiat, & verbo non conformis prava sit regula; fieri tamen non potest, ut homo secundum verbum Dei vitam instituat, nisi in quantum conscientia regulam illam admittit: adeo ut conscientia vim in sese habeat divinæ voluntatis, & quicquid præscribit tanquam à Deo præceptum præscribat. Actus ergo censetur peccatum, non tantum secundum judicium, quod Deus in verbo suo de eô pronuntiat; sed & secundum judicium conscientiæ. Interim addimus, operam dandam, ut conscientia bene sit instructa, & cum normâ suâ, verbo divino, conveniat, neque ullâ nostrâ culpâ fiat, ut in errorem incidamus, qui vel fidei vel vitæ Christianæ fundamenta convellat aut labefactet. Alioquin, quicquid faciamus peccatum evitari nequit: Si sequaris judicium conscientiæ, facis actum verbo Dei contrarium; Si non sequaris, committis actum, quem verbo Dei repugnare credis: Utroque modo peccas: priore, faciendo quod verè illicitum est; posteriore, quod illicitum credis: priore malum facis; posteriore id quod facis, male facis. Dices. An illa peccandi necessitas consistere potest, cum æquitate legis Dei? Resp. Omnino: 1. Quia non fluit ex naturâ legis Dei, sed ex propriâ hominis culpâ, qui debitam ad rectum Scripturæ sensum cognoscendum diligentiam non adhibuit, quam si adhibuisset, errare non potuisset, saltem in iis quæ ad salutem necessaria sunt. Unde non est absoluta necessitas, sed ex suppositione tantum; eâque non extrinsecâ, sed quæ ab ipso est homine, & ab eodem removeri potest: potest enim homo errorem conscientiæ exuere, atque ita peccandi necessitatem excutere. Secundò: Duo hæc opposita non sunt eodem modo & respectu peccata; hoc enim fieri non potest; sed diverso; unum, uti diximus, peccatum est, quia est malum & lege Dei vetitum; alterum, non quia in se malum est, sed quia fit male.

Obligatio Conscientiæ erranti in fide.

IX. Quæres: Quid ergo faciendum, quando conscientia errat? Resp. Quoniam intima est actionum nostrarum regula, sequenda est, quamdiu melius instructa non est. Loquimur hic de errore simplici, & in quo quis post adhibitam omnem diligentiam versatur: nam quod errorem spectat ex malitiâ ortum, circa eum limitationes quædam observandæ sunt: de quibus in sequentibus. Si in fide error sit, homo obligatus est dogma, quod errore inductus verum credit, amplecti pro vero & divino. Dices. Omnis intellectus & conscientia se submittere debet verbo Dei. Resp. Concedimus; indeque rectè concluditur, hominem non debere habere erroneam conscientiam: Sed hic non quæritur, utrum homo conscientiam suam verbo Dei subjicere teneatur; sed, quid homini faciendum sit, cujus conscientia jam errat, quique credit conscientiam suam verbo Dei esse conformem; illum dicimus teneri judicium hoc conscientiæ, licet erroneum, sequi, quamdiu errorem suum non agnoscit; ac proinde illud pro vero dogmate recipere, quod conscientia judicat post adhibitam omnem possibilem diligentiam Scripturâ Sacrâ contineri, licet in judicio illo erret. Credit enim illum, quem recipit, verborum divinorum esse sensum: Si autem illum non tenetur recipere, statuendum foret, conscientiam non obligare ad credendum verbo divino, non quidem materialiter, sed formaliter. Verbum enim, licet jus obligandi habet, actu tamen obligare non potest, nisi quatenus intellectum, & conscientiæ judicio comprobatum. Ut autem conscientia in negotio fidei non erret, ad hæc attendendum. 1. In obscuris Scripturæ locis non admittendus sensus, qui repugnat locis clarioribus. 2. Nec qui palpabilem in se absurditatem continet, nec cum recta ratione conciliari potest. 3. Nec duo sensus contradictorii in Scriptura sunt quærendi. 4. Locutiones propriæ non sunt explicandæ per figuratas; sed figuratæ per proprias. 5. Nec laciniæ quædam ex Scriptura sunt decerpendæ, sine ulla attentione ad præcedentia & sequentia. 6. Deponenda sunt omnia præjudicia & affectus; nec sententia in Scripturam inferenda, sed ex Scriptura petenda est. Quæ alias latius deduximus.

X. Si

In moribus.

X. Si error sit in moribus, dicimus similiter hominem, quamdiu in errore illo versatur, teneri conscientiæ suæ judicium sequi: Probi enim vel improbi censemur, quatenus virtutem nobis cognitam amamus vel odimus; vitium nobis cognitum odimus aut amamus. At conscientiæ dictamen sequentes, virtutem quatenus nobis cognitam amamus, vitium quatenus nobis cognitum odimus. Dices. Conscientia errans non est recta, sed prava regula: ergo potius sequenda verbi divini norma, quæ semper recta est. Resp. Verum id quidem est: sed quando conscientia errat, fieri id nequaquam potest: Aut enim homo scit, quis sit verus verbi divini sensus; at quomodo tum errare dici potest? aut ignorat: at quomodo tum eodem tempore verum verbi divini sensum sibi ignotum sequi potest? Quando itaque conscientia errat, non est docendus homo, ut contra conscientiam illam faciat; tum enim docendus foret, ut omnem Dei reverentiam seponeret; sed allaborandum ut error ille conscientiæ ipsius eximatur, & ipse de vero verbi sensu instruatur.

Quomodo per errantem conscientiam peccetur.

XI. Illud autem statuendum, licet obligatus sit homo sequi judicium conscientiæ, etiam erroneæ, non tamen illum, qui erroneæ conscientiæ ductum sequitur, immunem esse à peccato. Quicquid enim Dei verbo repugnat, licet conscientia aliter judicet, est peccatum: quia est norma tantum secundaria, quæ bona esse nequit, nisi normæ principali conveniat. Verum est, qui violat præceptum de quo in conscientiâ convictus est, gravius peccat: dupliciter enim peccat; facit quippe malum, & male, seu repugnante conscientiâ; sed & ille peccat, qui transgreditur præceptum, sibi propriâ suâ culpâ non cognitum. Secura quidem esse potest conscientia errans, quatenus factum suum non damnat; bona tamen non est, quia à principali regulâ deflectit.

Explicatur Act. XXIII. 1.

XII. Dices. Apostolus Paulus tamen dicit, *Act.* XXIII. 1. se in illum usque diem bonâ conscientiâ coram Deo ambulasse; & tamen persecutus erat Ecclesiam Dei. Resp. Non loquitur Apostolus de tempore quod conversionem suam antecessit, sed quod illam secutum est: 1. Quia non necesse habebat Paulus coram synedrio Judæorum se purgare de actionibus quas ante conversionem suam fecerat; neque propter illas à Judæis accusabatur; quin potius eas approbabant & laudabant; sed accusabantur ejus actiones conversionem ejus secutæ. 2. Si respexisset etiam tempus conversionem suam præcedens, judicibus his justam dedisset causam respondendi, se etiam bonâ conscientiâ Paulum persequi; quia conscientia ipsorum non minus hoc ipsis dictet, quàm Paulo conscientia sua ante conversionem dictaverat, Christi Ecclesiam esse persequendam. 3. Paulus respiciens ad tempus quod conversionem præcessit, multò aliter de se loquitur; tantum enim abest, ut dicat se tum bona conscientia ambulasse, ut se vocet *blasphemum, persecutorem, peccatorum primum*, id est, præcipuum, 1 *Timoth.* 1. 13, 15. & *indignum qui vocetur Apostolus, quoniam persecutus est Ecclesiam Dei*, 1 *Corinth.* XV. 9.

XIII. Dices: Attamen idem Apostolus ait 2 *Tim.* 1. 3. se *Deo servire à progenitoribus in conscientiâ purâ.* Resp. 1. Illud ἀπὸ προγόνων non necessariò significat, prout à progenitoribus suis fuerat educatus; sed significare potest, secutus vestigia majorum meorum, sc. Deo verè fidelium; adeo ut loquatur non de Pharisaismo suo, sed de Christianismo. 2. Dato quod Apostolus loquatur de cultu Dei ante suam conversionem, dicimus conscientiam ipsius vocari puram, quatenus in ipso erat amor honesti, ita ut non malitia, sed sola ignorantia peccaret. Pura ergo erat, non absolutè, sed secundum quid, quia non condemnabat conscientia ipsius factum: Licet ergo faceret malum, non tamen illud faciebat male. Dices. Solemus tamen in communi nostra conversatione; quando aliquid secundum conscientiæ judicium fecimus, idque ab aliis tanquam injustum aut iniquum traducitur, dicere, nos illud bona conscientia fecisse. Resp. Conscientia illo casu vocatur bona, non absolutè, sed secundum quid, quia de facto nostro benignè judicat: Licet itaque fieri possit, ut fecerimus illud, quod revera malum est, non tamen id fecimus malo modo, sed approbante conscientia. Conscientia hic quidem est secura, sed non propterea bona. In gravissimis peccatis homo potest esse securus, quando conscientia, errore decepta, factum ejus approbat; exemplum videmus in Judæis, qui Pilato, manus suas abluenti ut se purum à sanguine Christi ostenderet, respondebant, *sanguis ejus super nos & filios nostros*, *Matth.* XXVII. 25. & illis, de quibus Dominus dicit, quod Apostolos interficiendo *credituri sint se obsequium præstare Deo*, *Joan.* XVI. 2. Quare quod quidam dicunt, Sacras Literas rectitudinem & veritatem judicii de factis nostris non includere bonæ conscientiæ nomine, nisi per accidens; sed tantum approbationem veram plenamque factorum & cogitationum nostrarum, etiamsi tandem fieri queat, ut ea in re fallamur, concedendum non videtur. Fieri enim non potest, ut ea conscientia recta sit, quæ à regulâ suâ aberrat; &, quod gravissimum est absurdum, dicendum foret, aliquot perituros, qui bonâ conscientiâ Deo servierant; quales illi, de quibus *Joan.* XVI. 2. loquitur Dominus. Distinguamus itaque inter conscientiam absolutè bonam, & inter conscientiam certo respectu bonam, ideoque securam.

Et 2 *Tim.* 1. 3.

XIV.

An gravius peccat, faciens secundum, quàm contra errantem conscientiam.

XIV. Ulterius quæritur: Utrum gravius sit peccatum, secundum judicium conscientiæ errantis aliquid committere præcepto Dei adversum, an verò contra dictamen conscientiæ facere, quod præcepto divino conveniens est? Resp. In genere loquendo illud gravius peccatum est, quod repugnante conscientiâ fit: ratio est; 1. Quia à dictamine conscientiæ, quatenus illud sequimur, dici possumus honestum amare, & turpe odisse; non autem quatenus casu & ignorantes facimus, quod verbo divino consentaneum est. 2. Quia maximè apparet odium erga Deum, si quid faciamus contra conscientiæ dictamen, id est, præceptum Dei quatenus nobis est cognitum: illud autem non adeo manifestum est, quando conscientiæ, licet errantis, dictamen sequimur: interpretativè solummodò ibi locum habet, quatenus homo omnem quam debebat & poterat diligentiam non adhibuit, ut ab errore suo liberetur. Sed verò cum distinctione hic respondendum judico. Distinguendum inter causas ignorantiæ: Alia est ignorantia invincibilis, quæ in nobis est aut defectu revelationis, aut judicii, & quæ post abhibitam, quæ à viro honesto exigi potest, diligentiam in nobis est. Ea excusat à peccato. Sic Indis, quibus Christus non est revelatus, non imputabitur quod in illum non crediderint; nec mente captis aut fatuis, quod verbi divini sensum non intelligant. Alia est vincibilis, quæ culpâ nostrâ est contracta: eaque pro ratione causarum ex quibus ortum habet vel graviorem habet culpam, vel leviorem. Quædam oritur ex mero præjudicio aut affectu in sententiam in quâ educati sumus, aut quam à magistris hausimus, absque ullâ malitiâ: talis fuit ignorantia in Paulo ante conversionem: Hæc omni peccato non caruit, quoniam præjudicio aut affectibus præpeditus, eam quam debebat & poterat diligentiam in inquirendâ doctrinâ Jesu Christi non adhibuerat: quia tamen nulla erat animi malitia, graviore culpâ caruit. Secundò, potest ignorantia ortum habere ex malitia, gravibusque peccatis quæ hominem coram Deo condemnationis æternæ reum constituunt, etiamsi fieri possit, hominem ignorare se talibus vitiis immersum, propter supinam quandam oscitantiam, qua se animumque suum debitè non explorat: interim si accuratum sui examen instituat facile vitia hæc in animo suo latentia deprehendere possit. Ex hisce vitiis depravatum in homine oritur judicium, quo sibi certum quendam scopum præfigit, quem assequendum credit; & ex illo judicio quævis prava opera, quæ ad finis illius assecutionem tendunt: imo nihil tam horrendum, quod ejusmodi homo sibi non permittat, modo fini quem sibi proposuit inserviat. Exemplum habemus in Judæis, qui odio & invidia accensi contra Dominum Jesum, ac perverso judicio seipsos decipientes, quod præstaret unum perire pro populo, quàm totum populum deleri, omnia sibi contra Christum, quem tamen nullius criminis reum peragere poterant, licere credebant: Et tamen de illis dicitur, quod ignorantes Christum crucifixerint: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, 1 *Corinth.* 11. 8. Unde & Dominus in cruce pendens orat, *Pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant*, *Luc.* XXIII. 34. Neque hoc de plebe tantum dicitur, sed & de primoribus: ita Petrus *Act.* III. 17. *Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri.* Ita & quidam simili ratiocinatione hæreticos, quos vocant, occidendos clamant, quia Ecclesiam turbant, & animas perdunt: interim crimen ambitionis, aut avaritiæ, aut invidiæ ipsos transversos agit, judiciumque corrumpit. Hic non est simplex error, sed malitia, vel ex malitia ortum habens, & cum malitia conjunctus; imo per eam verbum Dei inflectitur, tanquam licentiam peccandi concedens, imo ad quævis scelera hominem impellens: Cum tamen actiones adeo enormes & manifestis Dei præceptis adversæ justam in homine excitare debeant suspicionem, qua inducatur ut se animumque suum accuratius ad examen revocet, utrum non occulta quædam lateant vitia, quæ actiones ejusmodi expressè vetitas ut licitas & honestas suadeant. Sed homo vehementi affectu abreptus sui ipsius deceptor est; quod facere vult, etiam verbo Dei convenire sibi persuasum cupit: Hinc omnia ad sensum suum inflectere studet: quique ita mendacium quærunt, iis etiam Deus efficaciam erroris immittit, ut quod quærunt inveniant. Si error ex leviore culpa oriatur, vid: ex mera quadam negligentia, licet culpa non vacet, minus tamen peccari credimus, si talis conscientiæ dictamen sequamur, quàm si contra conscientiam peccemus: Ita videmus Deum aliquando peccata graviora condonasse, quia ex ignorantia profecta; uti Paulo. Quanquam & hic distingui potest inter ignorantiam facti, & juris. Facti; qualis fuit Abimelechi ad se accersentis Saram Abrahami uxorem, quam illius sororem credebat: hæc si vitio nostro contracta non sit, à peccato planè excusat. Ignorantia juris, præsertim in iis quæ absolutè necessaria sunt ad salutem, vix locum habere potest inter Christianos lege Euangelii illustratos, & debitam ad sensum Euangelii intelligendum diligentiam adhibentes. Si verò error ex graviore illa malitia ortum ducat, dicimus gravius multò peccatum esse, impiam ejusmodi conscientiam non instruere, & juxta ejus dictamen impia illa facta patrare, quàm contra illius dictamen à factis adeo enor-

enormibus abstinere. Sunt enim facta adeo horrenda, & non tantum legi divinæ revelatæ, sed & naturali, adeo directè repugnantia, ut sine manifestâ malitiâ nemo in tali ignorantiâ versari possit, & facta illa unicuique propter suam atrocitatem meritò suspecta esse debeant.

Quis status traditorum in reprobam mentem.

XV. Tandem quæritur, quid de actionibus eorum statuendum sit, quos Deus in reprobam mentem tradidit, an illæ sint censendæ peccata, nec ne? Resp. Aut volumus in illis per pœnam divinam ob præcedentia peccata ita exstinctum esse omne rationis judicium, ut inter honestum & turpe discrimen non agnoscant: Aut quod adhuc quidem discrimen illud agnoscant, sed errore mentis quod honestum est turpe, & quod turpe est honestum putant & sequendum. Si prius volumus, uti varii Theologi volunt, dicendum in ejusmodi hominibus, quatenus in reprobum sensum sunt traditi, nullam amplius superesse conscientiam, ideoque actiones ipsorum, licet præceptis divinis adversentur, non esse formaliter peccata, nec ipsorum condemnationem aggravare: Deus enim per punitionem suam peccati autor esse nequit: & injustum foret, punitionem divinam hominibus imponere necessitatem novis peccatis novum ac majorem reatum contrahendi: ita enim pœna novæ pœnæ causa foret: sed actiones eorum quà talium in eundem censum veniunt cum actionibus ferarum & brutorum, vel rabidorum & insanientium hominum. Quod si verò discrimen inter honestum & turpe inter illos superesse statuamus (quod nobis verisimilius est, qui credimus Deum in hac vitâ non ita gratiæ ostium claudere, quin semper aliquam per preces & pœnitentiam ad ipsum redeundi potentiam relinquat) sed judicium illorum eatenus solummodò esse pravum, quod honestum pro turpi habent; in illis conscientia adhuc est, sed prava & male informata; ideoque idem de illis statuendum, quod de his quorum conscientia errat, quorumque error malitiæ aut vitio admodum culpabili ortum suum debet.

Conscientia dubia.

XVI. Quando conscientia dubia est, actus est suspendendus, quia quicquid fit dubitante conscientiâ, peccatum est: Ita dicit Apostolus *Rom.* XIV. 23. *Quicquid ex fide non fit, peccatum est.* Intelligens per *fidem*, non generatim fidem in Jesum Christum, sed animi persuasionem, quâ quis de libertate Christianâ persuasus, novit quod facit illicitum non esse, nec lege Dei vetitum. Nec abhorret à phraseologiâ Scripturæ hoc sensu *fidem* accipere. Fidei quippe in genere acceptæ forma est assensus firmus & certa animi persuasio; ubi illa persuasio deest, nec illic est fides. Et hoc sensu fides opponitur dubitationi, *Matth.* XXI. 21. *Si habueritis fidem, & non hæsitaveritis*, &c. quod Marcus explicat *cap.* XI. 23. *& non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei. Rom.* IV. 20. de Abrahamo dicitur, *in repromissione Dei non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide. Jacob.* I. 6. *Postulet in fide, nihil hæsitans.* Ideo vocatur πληροφορία, *Rom.* IV. 21. *Hebr.* VI. 11. & definitur ὑπόστασις ϖ ἐλπιζομένων, *Hebr.* XI. 1. Quando itaque fides dubitationi opponitur significat firmam animi persuasionem. Illa autem animi persuasio pro diversitate materiæ cui applicatur, etiam diversimodè accipienda est, & ad subjectam materiam restringenda. *Matth.* XXI. 21. significat firmam persuasionem de potentiâ Dei: & hanc Dominus Jesus etiam sæpissimè exegit ab illis qui sanationem miraculosam petebant. *Rom.* IV. 20. persuasionem de fidelitate Dei, quâ id quod promisit præstiturus erat. *Jacob.* I. 6. persuasionem de benignitate Dei. Eodem modo & hoc loco significat persuasionem oppositam dubitationi, de quâ agitur verbis immediatè præcedentibus *vers.* 22, 23. *Tu fidem habes? penes temet ipsum habe coram Deo: beatus qui non judicat semet ipsum in eô quod probat. Qui autem dubitat, si manducaverit, damnatus est; quia non ex fide.* At qualis est illa dubitatio? non de totius Religionis Christianæ divinitate: sed quâ quis dubitat, utrum licitum sit indifferenter quosvis cibos comedere: credere ergo, seu fidem habere, hic est, de libertate Christianâ plenè persuasum esse. Hic sensus porrò evincitur ex *vers.* 14. *Scio & confido in Domino Jesu, quia nihil commune est per seipsum; nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.* Et hæc persuasio vocatur *scientia*, 1 *Cor.* VIII. 7, 10, 11. 2. Is qui habet fidem hic opponitur fratri infirmo; Atqui infirmus est, non qui fide planè destituitur, sed qui nondum in omnibus Christianæ Religionis partibus plenarie est instructus, ac proinde de quibusdam dubitat: ergo fidem habere significat tantum, de dogmate illo, de quo alius dubitat, plenè persuasum esse; & quoniam hic libertas Christiana in controversiam vocabatur, de eâ persuasum esse. Inepti ergo sunt, qui ex hoc loco concludunt, omnia hominum opera ante fidem in Jesum Christum esse peccata; cum de illis hic nullo modo agatur; sed *ex fide* aliquid *facere*, nihil aliud hic significet, quàm ex firmâ animi persuasione, quod actus noster voluntati divinæ consentiat, quid facere; ac proinde, *non ex fide*, sine certâ animi persuasione. Quod verò ita fit, dicit Apostolus esse peccatum. Ratio est: quia qui dubitante conscientiâ quicquam facit, Deum prout oportet non reveretur, præsertim si actum illum possit omittere aut suspendere; quia dubitans utrum quod facit Dei voluntati sit consentaneum, se in manifestum periculum conjicit, faciendi id quod Deus vetuit: quod ab eo, qui debitam

Deo reverentiam exhibet, quam maximè alienum esse debet: Et dubitante conscientiâ quid facere, proximus est gradus faciendi contra conscientiam.

Casus aliqui circa conscientiam dubitantem.

XVII. Exinde jam per se manifestum est, actum, dubitante conscientiâ, esse omittendum, aut suspendendum, ne peccato nos polluamus. Ut autem distinctius hic loquamur sciendum, dubitationem conscientiæ versari, vel circa alteram tantum quæstionis controversæ partem, vel circa utramque. Circa alteram tantum, dupliciter: 1. Dubitatur de facto, non an licitum sit illud omittere, sed facere: ex: gr: an liceat vesci cibis olim sub Lege vetitis? an usura sit licita? an liceat munus Magistratus obire? &c. 2. Dubitatur, non an liceat facere, sed omittere: ex: gr: an licitum sit abstinere ab usu cœnæ Dominicæ? &c. Hic tutior semper pars est eligenda, idque faciendum de quo nulla nobis est dubitatio. Aliquando dubitatio circa utramque quæstionis controversæ partem versatur: Ita homini dubitatio incidere potest, an liceat sontes capitali supplicio afficere; & sive eos morte plectat, sive mitiore pœnâ, metuit officio suo deesse: si eos capitali supplicio afficiat, præcidit ipsis pœnitentiæ tempus: si non occidat, non pro officio publicam tranquillitatem tuetur. Sic potest homini dubitatio incidere, utrum divitias possidere liceat, an vero omnia sua pauperibus distribuere teneatur? Dubitandi rationes ab unâ parte sunt, quod videat eleëmosynas tantoperè commendari; divitias tanquam res periculosas, tanquam spinas semen verbi Dei suffocantes, culpari; & quod juveni illi *Matth.* XIX. 21. præcipiatur, ut omnia vendat & pauperibus distribuat: Ab alterâ verò parte: Si omnia in pauperes eroget, quod sine ullâ necessitate se in graves tentationes conjiciat, sibique facultatem eripiat diu & sæpe faciendi, quod bene ac rectè facit; credatque se sæpius liberalitatem exercendo, magis prodesse pauperibus, quàm si simul ac semel bona sua abjiciat. Quid hic homini Christiano est faciendum? Resp. Aut rationes pro utrâque parte æqualis sunt ponderis, & æqualiter ex Scripturâ sacrâ depromptæ, aut inæqualis. Si inæqualis ponderis, res ipsa docet, in eam inclinandum partem, pro quâ graviores militant rationes: aliquid tamen actus illius perfectioni deëst, quia cum aliquali scrupulo conscientiæ fit; & si nostrâ negligentiâ factum sit, quod scrupulus ille animo nostro non sit exemptus, omni vitio non caret actio nostra. Quod si rationes pro utraque parte ejusdem sunt ponderis, & ex Scripturâ depromptæ, inquirendum quid magis cum carne, quid cum spiritu conveniat: & quod majorem cum spiritu convenientiam habet eligendum, ut Christianæ religioni, quæ carnis concupiscentiis contraria est, maximè convenicas. Sed si neutra carni faveat, & utraque rationibus è Scripturâ depromptis fulciatur, omni vitio non caret actio nostra, in quamcunque partem inclinaverimus: & si differri potest, differenda est. Interim sicut olim Moses in dubiis os Domini consuluit; ita & nostrum est verbum Dei consulere, & in simplicitate cordis genuinum ejus sensum indagare; Deumque precibus ardentibus orare, ut per spiritum suum verum verbi sui sensum nobis dignetur aperire; quem in fide & veritate ipsum invocantibus nunquam denegaturus est; *Jacob.* I. 5. Nec dubitandum quin Deus verum verbi sui intellectum daturus sit, nec permissurus ut homo diu in errore saluti suæ noxio hæreat: *Secretum* enim *Domini timentibus ipsum, & testamentum ipsius ut manifestetur illis*, *Psal.* XXV. 14. & Dominus promittit, quod seipsum illi, qui præcepta sua observat, sit revelaturus, *Joan.* XIV. 21. dando scilicet intelligentiam, ut in cultu ipsius plenâ animi persuasione & inoffenso pede tutus ambulare possit.

CAPUT III.

De bonis Operibus.

I. ANtequam ad specialem fœderis ipsius, seu officiorum particularium, quæ Deus in fœdere suo ab hominibus exigit, considerationem accedamus, necesse erit, ut quædam in genere de naturâ actionum moralium præmittamus. Actiones morales vocamus, quibus homo circa bonum vel malum morale occupatur.

Actiones morales.

II. Earum requisitum est, ut sint liberæ seu voluntariæ, non invitæ, nec coactæ, vel etiam necessariæ, ita ut homo in unam partem ita sit determinatus, ut aliter agere non possit, quàm agit: in ejusmodi enim determinatione nulla est electio. Nec etiam procedant ex ignorantiâ: cum autem ea duplex sit, invincibilis, ex defectu revelationis aut judicii orta, altera vincibilis, nostrâ culpâ, negligentiâ nempe, vel alio culpabili vitio contracta; priorem tantum excludimus; illa enim actionis libertatem tollit; non autem posteriorem, quæ quoniam culpâ nostrâ facile evitabili contracta est, actionem in causâ suâ reddit voluntariam; & licet forte aliquando criminis gravitatem minuat, si ejus causa sit simplex, non lata culpa, non tamen planè tollit.

Debent esse libera.

III. Sed quoniam præter voluntarias & involuntarias etiam sunt actiones mixtæ, quæritur ad quodnam genus eæ referri debeant? Mixtas vocamus, quæ cum molestiâ aliquâ fiunt, vel majoris mali effugiendi, vel majoris boni consequendi causâ; quasque homo mallet non facere, & quas in se nudè spectatas nemo sanæ mentis fecerit: veluti si quis in periculo naufragii vitæ servandæ causâ jactum

Actiones mixtæ.

jactum faciat; aut tempore persecutionis, ne Christum abneget, durissimos subeat cruciatus & mortem maximè horrendam: aut in gravi affectuum commotione animo non satis præmeditato quid faciat. Nos statuimus eas ad voluntarias ac liberas esse referendas; quoniam de actionibus judicium fieri debet, secundum tempus quo perficiuntur, & si tunc voluntariæ sint, etiam voluntariis sunt annumerandæ: Atqui eo tempore quo fiunt actiones, quas mixtas vocant, sunt voluntariæ; nemo enim aliud agit, nisi quod præsentis temporis consideratis circumstantiis sibi eligendum judicat: sic licet homo merces suas mallet salvas, tamen in hasce conjectus angustias, ut vel mercium vel vitæ jactura sit facienda, jactum mercium vitæ amissioni præponit: Christianus ad mortem vocatus, eam ut malum abnegatione Christi levius eligit: itaque ex præsentibus circumstantiis si judicemus, omninò voluntariæ sunt. Adde quod & sequens conscientiæ judicium eas voluntariis annumerandas persuadeat: prout enim vel legi divinæ consentaneæ vel dissentaneæ fuerint, eas vel gaudium & conscientiæ serenitas, vel pœnitentia & remorsus conscientiæ sequitur: imò maximè laudabiles sunt, si bonæ conscientiæ servandæ studio, homo se gravissimis cruciatibus exponere non dubitet. Licet itaque hic repugnantia animi quædam sit, quatenus homo actionem istam duram ac difficilem nudè & in se spectatam declinare vellet; tamen eam cum omnibus suis circumstantiis consideratam liberè eligit ac vult.

Actiones bona.

IV. Actiones morales dividuntur in bonas, malas, & indifferentes. Actiones bonæ sunt, quæ cum normâ suâ, lege divinâ, sive naturali, sive revelatâ, conveniunt. Hac definitione bona opera in genere describuntur, etiam ea quæ absque ullâ divinâ revelatione rectæ rationi consentaneè instituuntur. Nos vero hic propriè bona opera consideramus prout in Euangelio nobis sunt præscripta sub præmii promisso, & pœnæ æternæ comminatione: non significatione strictâ, prout distinguuntur à fide, tanquam illius fructus; sed latâ, prout & fidem, tanquam obedientiæ Christianæ partem, in se comprehendunt.

Non requiritur necessario ut fiant ex fide in Jesum Christum.

V. Ut autem naturam operum obedientiæ Christianæ distinctius explicemus, aliquid de naturâ operis boni in genere præmittendum est. Quæritur itaque, an ad boni operis essentiam, requiratur, ut ex verâ in Christum fide procedat? Ita communiter docent Contraremonstrantes, omnia irregenitorum opera, sive eorum qui verâ in Christum fide destituti sunt, esse peccata; & licet speciem quandam obedientiæ coram hominibus repræsentent, esse coram Deo tantum hypocrisin; imò licet sint recta, & rationi, imo patefactæ divinæ voluntati consona, esse tamen, quamdiu fide in Christum sunt destituti, coram Deo solummodò splendida peccata. Nos è contra dicimus, in bono opere simpliciter considerato conditionem hanc necessariam non esse; sed eam solummodò requiri in opere Euangelico, quod Deus gratiosè vitæ æternæ præmio se remuneraturum promisit: in reliquis sufficere ut normæ suæ, id est, rectæ rationi congruant; hoc est, ut ex animo virtutis amore inflammato procedant, destituto licet scientiâ Legis & Euangelii; dummodò homo alienus sit à proposito quicquam divinæ voluntatis regulæ, à Deo ipsi inditæ, adversum faciendi, aut à propriæ laudis studio. Sententia autem contraria dura est ac horrida, & tam Scripturæ, quàm rectæ rationi adversa.

Probatur 1. exemplo Cornelii.

VI. Scripturæ adversa est. Primò enim exemplum habemus in Cornelio, de quo fide adhuc in Jesum Christum destituto dicitur, quod fuerit *religiosus ac timens Deum cum omni domô suâ, faciens eleëmosynas multas plebi, & orans Deum semper*, Act. X. 1, 2. quæ etiam dicuntur *in memoriam adscendisse in conspectu Dei*, *vers.* 4. Excipiunt: Cornelius tunc non amplius infidelis aut irregenitus fuit: habebat jam cognitionem Christi: norat quæ contigerant circa eum inde à baptismo Joannis; ita ut sciret eum unctum fuisse à Deo Spiritu Sancto & potentiâ; uti dicitur *vers.* 37, 38. Resp. Non dicitur Cornelius hæc omnia perfectè sciviſſe, nedum corde credidisse, atque ita regenitus fuisse: contrarium liquet ex totâ historiâ: Angelus enim ad eum mittitur, qui jubet ut ad se accersat Petrum, ex quo verba salutis sit auditurus, *vers.* 6. uti Petrus id refert, *cap.* XI. 14. Quorsum hoc si jam esset fidelis? Idem evincunt verba Cornelii ad Petrum, *vers.* 33. & tota Petri oratio, quâ Cornelium & qui cum eo erant, ad fidem in Christum convertit. Imò ne proselytus quidem fœderis fuit; erat enim adhuc incircumcisus, ut liquet ex *vers.* 28. & ex eorum qui ex circumcisione erant indignatione, *cap.* XI. 3. unde & Petrus visione cœlesti à Deo admonitus est, ne quenquam, cujuscunque nationis, immundum haberet: Ad summum itaque proselytus justitiæ fuit. Quod itaque Petrus Cornelio scientiam tribuat eorum quæ à Christo gesta sunt, non de exactâ scientiâ, multò minus de fide in Jesum Christum est accipiendum, sed quod rumor eorum, utpote qui totam pervaserat Judæam, etiam ad Cornelium pervenerit.

2 Ex Act. X. 34, 35.

VII. Secundò. Ex verbis Petri *Actor.* X. 34, 35. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente qui timet eum & operatur justitiam, acceptus est illi.* Excipiunt, Apostolum illic loqui de fidelibus cujuscunque nationis & gentis sint, adeoque in Christum credentibus. Resp. Loquitur Petrus de talibus, qualis Cornelius erat cum

ad ipsum mitteretur; respiciens enim ad Cornelii narrationem, qui cœlesti visu admonitus erat, ut Petrum accerseret, verba hæc profert: Quem cum ostenderimus tum nondum in Christum fuisse fidelem, patet etiam Petrum de ejusmodi hic loqui.

3. *Ex variis Sacræ Scripturæ locis.*

VIII. Tertiò. Plura in Scripturâ occurrunt testimonia, ubi hominibus antequam in Christum credunt tribuitur, quod *veritatem faciant*, *Joan.* III. 21. *velint facere voluntatem ejus qui Christum misit*, *Joan.* VII. 17. *ex Deo sint*, *Cap.* VIII. 47. Quæ antea ostendimus de hominibus nondum in Christum credentibus intelligenda esse: Quod *dispositi sint ad vitam æternam*, *Actor.* XIII. 48. Et speciatim de Lydiâ dicitur, quod *Deum coluerit*, *Act.* XVI. 14. Quod statum ejus ante fidem respicere textum inspicienti manifestum est.

4. *Ex Rom.* 11. 14, 15.

IX. Quartò. Expresè dicitur *Rom.* II. 14, 15. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturâ ea quæ legis sunt faciunt; ejusmodi legem non habentes sibi ipsis lex sunt: Qui ostendunt opus legis inscriptum cordibus suis, testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Excipiunt: Excusationem conscientiæ gentibus tributam, circa officia externa & quidem circa homines, solummodò versari. Resp. 1. Excusatio conscientiæ versatur circa eadem, circa quæ accusatio versatur; opponuntur enim: accusatio autem non versabatur solummodò circa homines, sed & circa Deum, & quidem potissimum. 2. Utraque accusatio & excusatio versatur circa omnia illa officia, quæ Apostolus *cap.* 1. docuit gentes ex naturæ lumine potuisse cognoscere: inter quæ & præcipuè continetur, Deum, utpote omnium opificem & gubernatorem, esse colendum, & quidem absque imagine, cum ipse sit invisibilis: honesta esse facienda: &c. Talia ergo facientes conscientia excusat, contraria committentes, accusat: Nam ejusmodi opera, etiam circa Deum, præscribens, quomodo potest excusare, nisi ea facientes? Et si ratio sufficiat, ut homines illi adversantes coram Deo reddat ἀναπολογήτους; potest etiam omnes, qui secundum ejus præscriptum vitam instituunt, excusare coram Deo.

Etiam ex ratione.

X. Secundò: & rationi adversa est hæc sententia. Ut enim actus sit bonus, sufficit ut normæ suæ, legi divinæ, sive naturali, sive revelatæ, utraque enim vitæ nostræ norma est, congruat; licet scientia Legis aut Euangelii non adsit. Dices. Irregeniti actionibus suis non intendunt Deum colere. Resp. Natura boni operis præcisè non requirit, ut propriè illi fides in Christum inclusa sit, aut directa & expressa adsit intentio Deum facto suo honorandi; modo generalis adsit intentio Deum colendi, & natura actionis honestæ talis sit, ut per se ad honorem Dei referatur; & homo ipse alienus sit tum à proposito quicquam voluntati divinæ adversum faciendi; tum à propriæ laudis studio. Quicquid enim normæ suæ congruit, virtus est, à quocunque peragatur. Tales fuere multæ actiones Ethnicorum, ad quas Christiani meritò erubescant, Socratis, Phocionis, Aristidis, &c. imo & Stoicorum, qui docuerunt, virtutem sui solius causâ esse colendam; nec deserendam, etiamsi maximi propter eam sint sustinendi cruciatus, eò quod animum intus voluptate rationali demulceret. Talis est actio Samaritani illius *Luc.* X. 33. *&c.* hominem in viâ vulneratum sedulò curantis & de necessariis prospicientis; quæ Pharisæis imitanda proponitur à Domino Jesu. Hæc itaque conditio solummodò requisita est in opere Euangelico, & in ejusmodi actibus, quos Deus vitæ æternæ præmio juxta promissum suum gratiosè remuneraturus est. Dices. Non est alia pietas, nisi quam Deus vitâ æternâ remunerari decrevit. Resp. Non est alia pietas Euangelica: Sed inde non sequitur, non dari pietatem quandam generalem, etiam iis communem, qui cognitionis Euangelii sunt expertes, quâ Deo placere possunt, non quidem ad salutem, sed pro ratione status & conditionis suæ: Non quod Deus eos in statu suo manentes salutis æternæ velit facere consortes; sed quod pietatem ipsorum approbans ipsis occasiones occurrere faciat, & media subministret, quibus ad fidem perducantur: quàm si corde alacri ac lubenti amplectantur, tum etiam Deo per fidem ac pietatem ex fide profluentem summoperè placent, ut vitam illis æternam gratiosè largiri velit: Quemadmodum illustre illius exemplum in Cornelio vidimus.

Solvitur objectio prima.

XI. Sed in contrarium objicitur, quod irregeniti sint *mortui in peccato*, *Rom.* VI. 2, 8, 11, 12, 13. & *vivant cupiditatibus suis*, 1 *Petr.* IV. 2. Resp. 1. Agit Petrus de irregenitis, quomodo communiter vitam instituunt, non secundum, sed contra præscriptum rectæ rationis: Excipi autem ab hoc numero debent illi, qui probitati student; & speciatim, singularia quædam ipsorum opera, rationi consentanea. 2. Antea ostendimus, *in peccato mortuum esse*, non significare omnimodam ullum opus bonum faciendi impotentiam; sed solummodò, mortui instar, nullum opus bonum facere: utrum potentia faciendi adsit aut absit, figurâ hac loquendi non exprimi.

Secunda.

XII. Secundò objicitur, quod irregeniti destituantur Spiritu Sancto; atqui sine eo nullum bonum opus perfici potest. Resp. Sine Spiritu Sancto nullum salutare opus perfici potest: At communis gratiæ ope potest etiam præstari opus verè pium & regulæ legis naturalis conforme. Dices. Discernenda est in istis operibus ipsa operum substantia,

à vi-

à vitio personæ & modi, quo contaminantur: substantia talium operum est bona, quia homines, etiam naturales, in istis faciunt quæ sunt legis Dei, *Rom.* II. 14. omne autem opus quatenus convenit legi Dei est bonum: Vitia tamen accedunt à personâ operante & à modo operandi, quibus opera talia sic inquinantur, ut quamvis in suo genere & respectu aliorum sint bona, in respectu tamen quem habere debent spiritualis obedientiæ erga Deum non sunt bona, *Esa.* I. 13. LXVI. 3. Resp. 1. Non controvertimus, utrum opera illa spiritualis obedientiæ, ad salutem æternam requisitæ, rationem habeant; id enim ultrò fatemur operibus illis tribui non posse; sed licet hac perfectione sint destituta, an propterea bonitate morali coram Deo careant, & solummodò splendida sint peccata? hoc si concedatur, nimirum opera illa, utpote regulæ suæ conformia, esse bona, jam lis composita est. 2. Omnibus illis operibus vitio personæ, & modi quo peraguntur, eam accedere inquinationem, ut coram Deo nil nisi splendida sint peccata, ipse status quæstionis est de quo controvertitur: dicimus nos, in quibusdam eum esse sincerum honestatis amorem, qui ipsorum opera non tantum coram hominibus, sed & coram Deo commendet ut pia, Deoque grata: uti jam fusius exemplis allatis ostendimus. Quod loca *Esa.* I. 13. & LXVI. 3. attinet, non agitur in illis de operibus suâ naturâ honestis, quæque secundum legem Dei moralem fiunt; sed de operibus ceremonialibus factis ab hominibus peccatoribus, & legis divinæ moralis transgressoribus: Sanè cum opera ceremonialia nullam in se sanctitatem habeant, & solummodò sanctitate operantis commendentur, ineptum admodum est, à ceremoniis hominum sceleratorum Deo non gratis argumentum ducere, ad probandum, nec opera moralia secundum naturæ legem facta Deo placere, sed mera esse peccata, eò quod sine fide in Jesum Christum facta sunt.

Tertia. XIII. Tertiò objicitur, quod Apostolus dicat *Heb.* XI. 6. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Resp. 1. Non loquitur ibi Apostolus de fide in Jesum Christum; sed de eâ, cujus descriptionem immediatè subjungit, quâ credimus Deum esse, & præmia largiri quærentibus se: hanc autem fidem lumine naturali quis habere potest, absque cognitione salutari Jesu Christi. 2. Aliud est opus aliquod Deo placere, aliud hominem ipsum propter illud opus placere Deo: fieri enim potest, ut bonum aliquod hominis opus Deo placeat, ipse tamen homo ob alia peccata Deo displiceat: exemplum habemus in Achabo, 1 *Reg.* XXI. 27, 28, 29. Ut ergo homo Deo placeat, plura concurrere debent; & huc etiam fidem requiri ultrò contendimus. 3. Non agitur de quovis modò placendi Deo, sed de eô quô Enoch Deo placuit, quem Deus ad se assumpsit ne videret mortem: *vers.* 5. Hinc quidam vocem εὐαρεστῆσαι explicant, non *placere*, sed *placuisse*, idque speciatim intelligiunt de Enocho: ut sensus sit: *Sine fide impossibile est placuisse* (sc. Enochum) *Deo:* Ut specialis ille Deo placendi modus designetur, quô Enoch in cœlum assumtus est. Hoc modo si Deo placere cupiamus, ut in cœlo in æternum cum ipso beati simus, ex fide in Jesum Christum opera nostra procedere debent. Locum *Rom.* XIV. 13. *Quicquid ex fide non est, peccatum est*, quem præcipuè urgere solent, præcedente capite prolixè expendimus, ut hic verbum addere non sit opus.

Et instantia. XIV. Sed quærunt, si sine fide in Jesum Christum opera possunt edi quæ Deo placent, quis itaque adventus Christi in mundum sit fructus? Resp. Imperitè admodum id quæri, & ex dictis facile solvi posse; nim: ut per fidem in Christum beatæ æternitatis simus participes, ad quam sine fide in illum accessus non datur; saltem non sine applicatione redemtionis per sanguinem ipsius acquisitæ, quæ per fidem in Christum obtinetur. An verò illam Deus etiam aplicare iis velit, qui absque cognitione Christi secundum naturæ lumen vivunt, jam non inquirimus. Certum est, Deum ex superabundanti gratiâ, verbo suo non promissâ, id facere posse: & summa ejus benignitas id Deum gratiosè facturum credere suadet.

Requisitum primum in operi bono. XV. Ut autem nunc specialius de bonis operibus, quæ in Euangelio exiguntur, & ex fide propositoque Deum & Jesum Christum colendi proficiscuntur, dicamus, quæ in illis necessariò requirantur propius explicandum est. Primò itaque cum lex Euangelii unica vitæ morumque nostrorum norma est, sequitur in opere bono ante omnia requiri, ut in Euangelio sit præscriptum; sive expresè & in particulari; sive, licet non expresè, alii generali inclusum; aut ut evidenter ex iis quæ expresè exstant colligatur, & simul cum illis præceptum censeri debeat. Solet enim lex Dei ut plurimum præcepta & monita generalia proponere, sub quibus casus speciales comprehenduntur, quibus monita hæc generalia applicanda sunt. Supponit enim Scriptura homines, quibus præcipit, jam lumine naturali cognita habere officia virtutum, quas mandat: Si quid verò perfectius, quod natura non docet, exigat, illud speciatim exprimit: alias generali virtutis præcepto, cui alia particularia includat, sæpius contenta est: Sic duobus præceptis generalibus de dilectione Dei & proximi totam legem comprehendit, *Matth.* XXII. 37, 38. Sic 1 *Tim.* I. 5. *Finis præcepti est charitas ex corde puro, & conscientiâ bonâ, & fide non fictâ.* Quæ itaque à nobis propriâ nostrâ voluntate suscipiuntur, sine ullo expresso

aut implicito mandato divino, neque in rectæ rationis dictamine fundata sunt; vel quæ ab aliis hominibus pro arbitrio suo imperata, à nobis cum opinione cultus divini præstantur, bona opera non sunt, sed ἐθελοθρησκείαι, *Coloss.* II. 18. de quibus Servator noster loquitur *Matth.* XV. 9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.* Sed de his alias latius.

Secundum. XVI. Secundò. Ut sit aliquid positivum, non nuda ab operando cessatio; alias qui dormit, aut otiatur, quia ab operando cessat, bonum opus agere dicendus foret. Potest tamen cessatio ab operando bonum esse opus, si conjunctum sibi habeat propositum aliquod bonum & positivum: sic abstinentia à peccatis lege Euangelii vetitis bonum est opus, quia conjunctum sibi habet propositum nihil committendi præceptis divinis adversum. Vel etiam si consideretur ut medium facilius & promptius virtutis actiones exercendi: ita jejunium & cælibatus bona sunt, si eligantur ut medium expeditius vitæ Christianæ officia explendi. Vel tandem, si abstineatur ab actione, quoniam illi periculum evidens in peccatum labendi adhæret; ut ita peccandi occasione devitatâ, ipsum etiam peccatum devitetur.

Tertium. XVII. Tertiò. Ad opus bonum non sufficit pium tantum propositum, sed requiritur ut sit efficax, & statim primâ oblatâ occasione actu ipso se prodat. Non enim quodlibet boni operis propositum in boni operis censum apud Deum venit: sed id demum, quod eò usque jam in actum productum est, ut sola illius perficiendi occasio desit, nihilque à parte nostrâ obstet, quò minus perficiatur; adeo ut si non perficiatur, id externis quibusdam impedimentis, quæ removere in nostrâ potestate non est, solummodò adscribendum sit. Quod manifestissimè in Abrahami exemplo apparet, qui quantum in se fuit filium suum Deo obtulit, Deusque id ita acceptavit, licet filium revera non obtulerit: Tamen solo Abrahami proposito Deus non erat contentus; voluit ut etiam se promptum planè paratumque ad filii mactationem ostenderet, ut ultimus solummodò mactationis actus restaret: & sic Abrahami promptitudine plenissimè demonstratâ, Deus in eâ acquiescens, impedimentum adhibuit, cui se opponere Abrahamo fas non erat. Propositum autem inefficax & nuda velleitas boni operis rationem neutiquam habere potest: tum quia non nostro studio labori aut exercitio adscribendum est; sed potius externis quibusdam ad virtutem adjumentis, educationi, institutioni, aliisque, quibus honesti amor adeo altè animo infixus est, ut exinde penitus deleri nequeat, sed subinde bonos quosdam motus, licet ob appetitus carnalis vehementiam inefficaces, submittit: tum etiam, quia nequaquam nos meliores facit, sed perinde vitiis immersos relinquit: hinc sæpe ejusmodi proposita & vota inefficacia reperiuntur in impiis, conscientiâ scelera ipsorum redarguente, sine ullâ impietatis emendatione; quia non est efficax in ipsis determinatio voluntatis, quâ virtuti, etiam cum molestiâ ac dolore carnis, studere seriò decreverunt.

Quartum. XVIII. Quartò. Ut actio ob bonum finem suscipiatur; alias actio per se bona ac laudabilis per intentionem malam vitiatur, fitque peccatum. Sic *Matth.* VI. eleëmosyna, precatio, & jejunium, alias in se laudabilia, peccata habentur quando fiunt cum intentione gloriam ab hominibus consequendi: ita *Phil.* I. 17. Euangelium dicitur à quibusdam prædicari, non sincerè, sed ut Pauli vinculis afflictionem addant. Non tamen bona intentio sufficit ad operis boni consummationem; sed oportet & media bona adhibere, quibus finis bonus obtineatur: vix ulla quippe actio adeo mala est, quin bono fine suscipi possit: Qui Apostolos erant occisuri, poterant id facere cum intentione Deo gratificandi, *Joan.* XVI. 2. Hinc rectè monet Apostolus, non esse facienda mala, ut eveniant bona, *Rom.* III. 8.

Quintum. XIX. Quintò tandem, ut adsit scientia, quâ homo totam actionem omnesque ejus circumstantias bene perspectas habeat, & plenissimè de ejus honestate & convenientiâ cum verbo seu lege Dei persuasus sit: sicuti enim quod ab ignorante fit virtutis nomen neutiquam meretur; ita & quod dubitante, multò magis quod reclamante, conscientiâ fit, peccatum est; juxta *Rom.* XIV. 23. *Quicquid ex fide non fit, peccatum est.*

CAPUT IV.

De Peccato variisque ejus speciebus.

Peccatum. I. Actiones malæ sunt, quæ regulæ suæ, hoc est, legi divinæ, sive naturali, sive revelatæ, non conveniunt. Communiter vocantur peccata; & peccatum vulgò definiri solet, quod sit transgressio legis.

Requisitum in eo primum. II. Requisita in peccato sunt, (præter id quod in omni actione morali requiri diximus, ut sit voluntarium, quod vel maximè in peccato, utpote per quod homo pœnæ reus constituitur, locum habet) ut sit aliquid positivum, non nuda tantum privatio. Id locum propriè habet in peccatis commissionis. Fieri verò potest, ut peccata omissionis mera sint negatio, ex negligentiâ sc. orta: alias certum est & omissiones huc referri posse, quatenus procedunt ex proposito bonum non faciendi, quando occasio adest: qualis est negatio eleëmosynæ pauperi facta. Non ergo dicendum, peccatum nudam esse privationem: quia ad illud concurrit positiva quædam malitia cordis, sive directa, sive inter-

interpretativa. Hinc inepta est illorum subtilitas, qui licet Deo adscribant, quod ordinem ejusmodi rerum procuret, in quo & peccatum suas habet partes, putant tamen se evadere posse, Deum peccati autorem à se non constitui, eò quod Deus autor tantum sit entium seu rerum positivarum; peccatum autem mera tantum privatio sit. Unusquisque animum suum debitè explorans, facile deprehendet, positivam quandam cordis malitiam ad peccatum concurrere. Dices. Peccatum, quatenus actio physica est, est quidem quid positivum, & eatenus est à Deo; sed quatenus est deflectio à lege, est privatio. Resp. Actionem malam propter relationem quam habet ad legem, non magis esse nihil positivum, quàm actionem bonam, cui propter relationem ad legem contingit legi conformem esse: ad utramque simile animi propositum concurrit, sed contrarium: & non malitia propriè vetatur, sed actus malus; à quo cum malitia non nisi solâ cogitatione separari possit, frivolum est, peccatum, quod actio positiva est, propter difformitatem quam habet à lege nudam vocare privationem.

Secundum. III. Secundò. Non necessariò requiritur propositum faciendi malum quà malum & à Deo vetitum (id in paucissimis cognitione Dei imbutis, eumque operum humanorum justum retributorem credentibus, & forte solummodò in reprobam mentem traditis, locum habet) sed tantummodò id quod malum est. In peccatis enim Deus non semper actiones æstimat ex corde, sed ex naturâ ipsius actionis, quæ cum naturâ suâ in aliquem finem tendit, à Deo censetur, perinde ac si in finem illum suscepta fuisset; adeoque ex actionibus malis Deus cor æstimat: Ita qui vivit eo modò, quo victurus esset si expressum ejusmodi in ipso propositum foret, à Deo censetur tale habere propositum; quia essentia actionis ad eundem finem naturâ suâ dirigitur: itaque interpretativè illud in eo propositum esse censetur. Sic avarus vocatur idololatra, *Eph.* v. 5. quia eandem in divitias collocat fiduciam, quam si eas Deum crederet collocaturus esset. Qui coram imaginibus à se fabricatis se incurvant, dicuntur illis dicere, *libera me, quia Deus meus es tu*, *Esa.* XLIV. 17. quia actus ille incurvationis suâ naturâ ad ejusmodi cultum dirigitur, & si hoc verè & ex animo statuæ dicerent, aliter se coram eâ incurvare non possunt. Sic eodem modo voluptatibus dediti, dicuntur ventrem Deum facere, *Phil.* III. 19. & ex destinatâ malitiâ peccantes, elatâ manu contra Deum peccare.

Tertium. IV. Tertiò. Non necesse est, ut actio ob malum finem suscipiatur; auget quidem malus finis gravitatem peccati; sufficit tamen ut actio mala sit, si regulæ suæ non congruat, etiamsi ob bonum finem fiat: non enim, ut vidimus, facienda sunt mala, ut eveniant bona. Et hic diversa planè ratio est virtutis, à vitio. Ut actio sit bona, requiritur ut omnia requisita adsint & concurrant; ad constituendum autem peccatum, unica circumstantia mala sufficit; quia virtus perfecta est; unica autem circumstantia mala perfectionem ejus tollit.

Divisiones peccati. V. Ut autem peccati naturam melius perspectam habeamus, diversas illius divisiones attexemus: Solent namque peccata diversimodè distribui in varias species, ratione objecti, subjecti, causæ, modi, effectorum, aliarumque circumstantiarum.

Sunt vel omissionis, vel commissionis. VI. Prima divisio est ratione objecti, seu legis contra quam peccatur. Quia præcepta legis alia sunt affirmativa, officium aliquod præscribentia, eaque hominem semper obligant, quando eorum præstandorum occasio est; alia autem negativa, actus quosdam, ut illicitos, prohibentia, eaque semper & pro semper obligant: inde orta est distinctio peccati, in peccata omissionis & commissionis. Omissionis peccata sunt, quando actus lege mandatus non præstatur, cum illius præstandi occasio adest: Huc referri possunt verba Joannis Baptistæ *Matth.* III. 10. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excindetur & in ignem mittetur:* & exemplum servi illius nequam, qui acceptum talentum à domino non dilapidavit, sed defodit in terrâ, & neglexit dare nummulariis, ut dominus id cum usurâ reciperet, *Matth.* XXV. & *Luc.* XII. 47. *Servus qui scivit voluntatem domini sui, & non præparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, pluribus plagis vapulabit:* & *Jacob.* IV. 17. *Scienti bonum facere & non facienti, peccatum est illi.* Quanquam & duo posteriora commodè de peccatis commissionis accipi possunt; adeo ut quicunque legem transgreditur, etiam mala committendo, non facere voluntatem domini, aut bonum, dicatur. Commissionis peccata sunt, quando actus lege prohibitus, ut perjurium, adulterium, committitur. Peccatum omissionis propriè est negatio actus debiti; tamen communiter fit per actum aliquem, qui se vel directè, vel indirectè habet ad omissionem. Directè; cum quis expressè vult omittere id quod præstandum est. Indirectè, quando aliquid facere vult, quo non quidem præcepti omissionem intendit, attamen quo præcepti executio impeditur. Sic peccata commissionis sæpius causa sunt omissionis; ut qui nimium pecuniæ impendit luxui, omittit liberalitatem erga pauperes. Hoc autem solummodo locum habet in omissione actus exterioris: Actus verò interioris omissio fieri potest sine ullo actu alio qui ejus causa sit: potest enim fieri, ut homo non agat, aut non velit agere ad quod obligatus est, & agere poterat. Ad voluntarium enim non necessariò requiritur

actus

actus voluntatis; sufficit illius negatio, modò in potestate voluntatis sit facere vel non facere. Peccatum verò commissionis semper fit per actum positivum; sive ille interior sit; ut conatus agendi; sive exterior, qualiscunque tandem ille sit: Et sub hoc comprehenduntur omnes transgressiones legis prohibentis.

2. *Vel carnis, vel spiritus.*

VII. Secundò distinguuntur peccata ratione subjecti: aliud est peccatum carnis, aliud spiritus; vocantur 2 *Cor.* VII. 1. *inquinamenta carnis & spiritus.* Hæc non distinguuntur totis subjectis, ita ut peccatum carnis solâ carne, peccatum autem spiritus, solo spiritu peragatur: caro enim & spiritus hic sibi præstant operas mutuas, & sine spiritu nullum carne peccatum peragi potest, quoniam ex corde omnia mala & peccata oriuntur, *Matth.* XV. 19. sed denominatio fit à parte prædominante. Peccata itaque spiritus sunt, quæ potissimum spiritu & corde hominis peraguntur, & ad quorum consummationem externa corporis membra concurrunt; attamen ex carnali oriuntur voluptate, & actionum carnalium causa sunt: qualia sunt, ambitio, superbia, odium, invidia; quæ propterea etiam inter opera carnis censentur, *Gal.* v. 19. Peccata carnis sunt, quæ membris corporeis etiam peraguntur, & sine illis non consummantur; qualia sunt homicidium, furtum; & præsertim quorum objectum est voluptas quædam carnalis, potissimum pertinens ad sensum gustus vel tactus; ut ebrietas, impudicitia, &c. Convenit hæc distinctio cum illâ vulgatâ, quâ peccata alia dicuntur cordis, alia oris, alia operis. Peccata cordis sunt cogitationes malæ, seu concupiscentia rei illicitæ: potest quippe homo solâ cogitatione peccare, nihil licet membris externis peragat: hinc *Matth.* XV. 19. *cogitationes malæ* primò recensentur inter ea quæ ex corde procedunt, & hominem coram Deo pollutum reddunt: & *Proverb.* VI. 18. inter ea quæ Deus odit, recensetur *cor machinans cogitationes malas.* Et ex hoc impuro fonte omnia peccata externa fluunt. Peccata oris, sunt verba mala, quæ regulæ verbi divini adversa proferuntur; qualia sunt, blasphemiæ, perjuria, mendacia, convitia, contentiones, & sermones obscœni, de quibus *Eph.* IV. 29. adde & scurriles, *Eph.* v. 3, 4. quoniam sale conditi esse debent sermones Christianorum, *Coloss.* IV. 6. Huc etiam referenda sunt *verba otiosa*, *Matth.* XII. 36. de quibus alias. Peccata operis sunt facta, externâ aliquâ actione in sensus incurrente peracta; ut idololatria coram imagine, homicidium, &c.

Quæ concupiscentia sit peccatum.

VIII. Quæritur, an omnis concupiscentia quæ fertur in rem illicitam sit peccatum? Resp. Concupiscentiam esse triplicem: Primò enim sunt motus quidam primo-primi, desideria nimirum naturalia erga rem naturæ nostræ consentaneam; quæ aliud non sunt, quàm generalis complacentia rei, quæ nobis grata est, ac proinde amore nostro digna videtur; & abhorrentia ab eô quod ingratum est: ita ut hic sistatur, neque ulterius tendat. Secundò, est delectatio, quæ vulgò vocatur morosa, quando mens cogitationi de re aliquâ illicitâ & inhonestâ cum morâ inhæret. Tertiò, deliberatum propositum quâvis datâ occasione peragendi quod carni gratum est. Postrema cogitatio quin mala sit, nemo dubitat: in deliberatis enim propositis peccandi voluntas facti crimen habet: peccatum enim in animo magis consistit, quàm in externâ illius executione: animus enim propriè peccat; membra corporis tanquam instrumenta animæ inserviunt ad id quod proposuit exequendum. Ita & ab hominibus decreta & machinationes contra quietem publicam, licet nondum executioni mandata, puniuntur perinde ac si perfecta fuissent. Delectatio morosa quin peccatum sit, dubitandum non videtur; licet enim nondum homo pervenerit ad verum ac deliberatum animi decretum; tamen cogitatio de voluptate carnali in animo fovetur, homoque eâ delectatur; imò omnia cogitationibus suis peragit, quæ, si peccatum hoc facturus sit, opere ipso peracturus esset; indeque voluptatem carnalem percipit, similem illi, quam ex ipso opere percepturus esset. Hæc autem voluptas est illicita, quia cor hominis polluit, & voluptati carnali affixum tenet. Hanc creditur Dominus Jesus vetare *Matth.* v. 28. cum ait: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Non quod concupiscentia illa etiam in decimo decalogi præcepto vetita non sit: Non enim credibile est, Deum deliberatum solummodò propositum proximum uxore, domo, aliisve spoliandi, prohibuisse; verum & delectationem hanc morosam, cui si indulgeat homo, facile ad propositum deliberatum pertrahitur: Sed Dominus Jesus delectationem hanc definit esse adulterium in animo commissum, ac proinde eâdem cum adulterio pœnâ â Deo puniendam: cum antea in lege simpliciter, sine ullâ pœnæ denuntiatione vetita esset. Si tamen penitius decimi præcepti natura inspiciatur, cum secundâ decalogi tabulâ contineatur, manifestum est, talem propriè concupiscentiam vetari, quâ proximo, cujus uxor concupiscitur, aliqua fit injuria. Uti id alibi ostendimus.

Motus primo-primi non sunt peccata.

IX. Sed quæritur de primis illis cogitationibus, seu motibus primo-primis, uti vocant, an & illi peccatis annumerandi sint? Resp. Per motus illos primo-primos intelliguntur primi affectuum impetus & commotiones, ex proposito objecto grato vel ingrato, absque ullo non tantum deliberâ-

liberato proposito, sed & delectatione morosâ: Hos credimus peccata non esse, sed tantum naturales commotiones, ex objecti grati vel ingrati repræsentatione in nobis excitatas: 1. Non enim sunt in nostrâ voluntate, sed nobis invitis & nolentibus sæpe obveniunt; imo nonnunquam, quò acrius iis obsistimus, eò vehementius illis infestamur. 2. Imo tantum abest ut vitia sint, ut sint materia exercendæ virtutis, quæ in eo consistit, ut amore ac reverentiâ præcepti divini omittamus quod carni gratum, & faciamus quod carni ingratum est: sine motibus autem hisce primo-primis, nec quid carni gratum, nec quid ingratum sit, cognoscimus. 3. Fuere etiam hi motus in primis nostris parentibus, etiam ante primum peccatum: sic *Genes.* III. 6. dicitur, *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, adspectuque delectabile.* Quibus verbis indicatur, fructum hunc pulchritudine suâ concupiscentiam hominum excitasse ut illius esum desiderarent: in quo tamen peccatum ipsorum nusquam collocatur, sed in ipso esu, qui etiam expressè vetitus erat. Si verò & primum hoc desiderium peccatum esse velimus, dabitur primò prius peccatum: quod absurdum. Imo sine hac delectatione nunquam ad peccatum sollicitati fuissent: propositâ enim mortis pœnâ si fructum istum ederent, si nullo ejus edendi desiderio stimulati fuissent, quomodo fieri potuisset, ut eum ederint? Tandem & in ipso Servatore nostro naturalis illa fuit abhorrentia à morte, ignominiâ, ac dolore, quâ instante morte adeo contristatus fuit, ut animam suam ad mortem usque tristem esse ingemuerit, Patremque oraverit, *si fieri possit, ut calix iste à se transeat*, *Matth.* XXVI. 39. quem tamen ne minimâ peccati labeculâ infectum constat: quia motus illos primos repressit, seseque plenè Patris voluntati subjecit, addendo, *veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Et hinc est quod Jacobus *cap.* I. 14. dicat, *concupiscentiam concipere peccatum*: quia quando invalescit fovendo, voluntatem in consensum trahit: Si verò ipsa illa concupiscentia peccatum foret, non dicenda esset peccatum concipere, sed esse. Non itaque probare possumus hyperbolicam illam Bezæ exaggerationem in notis majoribus in 1 *Joan.* v. 16. *Minima minimi peccati cogitatio millies meretur mortem æternam*; quia non tantum motus concupiscentiæ naturales & primo-primi gravissimis peccatis æquiparantur, sed & omne ratione gravitatis inter peccata discrimen tollitur; quod falsissimum esse in sequentibus ostendemus.

Quo sensu sint in nostrâ potestate, & vitiosi.

X. Licet autem hi primo-primi motus concupiscentiæ non sint in nostrâ potestate, non sunt tamen planè extra nostram potestatem: potest quippe homo cauto ac diligenti studio concupiscentiæ, & sensibus externis, per quos ab objectis excitatos concupiscentia accenditur, frænum injicere, vel eam aliò deflectendo, vel crebrâ cohibitione ità in ordinem cogendo, ut non facile concitetur: perinde uti in obsessorum potestate non est, impedire ne ab obsidentibus oppugnentur: possunt tamen cautis munitionibus, omnium accessuum præclusione, & præsertim forti ac crebro oppugnationum hostilium repulsu, ita hostem frangere, ut vel non ulterius eos oppugnet, vel quando oppugnat, facile rejiciatur. Hinc est, quòd non omnes homines æquè facile ab objectis concitentur; imo idem homo unô tempore citius & vehementius, alterô tardius & levius commoveatur; quando sc. sacris meditationibus intentus est, aut jejunio ac vigiliis carnis impetum fregit. Habent itaque vitii nonnihil, si sint crebriores, à minore objecti vi creëntur, aut procedant ex habitu peccati, cui homo etiamnum indulget, cujus concupiscentia quâcunque oblatâ occasione statim excitatur: tum enim non sunt desideria merè naturalia, sed vitiosa, & ex vitiosâ causâ orta, ac proinde non plenè involuntaria, sed voluntaria in causâ suâ.

Etiam desideria sub conditione.

XI. Ad pravas cogitationes etiam referenda sunt, non tantum desideria absoluta rei illicitæ; sed & sub conditione, si res illa mandato divino non esset prohibita; si nimirum res planè & intrinsecè sit mala; ut, adulterium vellem committere, nisi à Deo esset prohibitum: in talibus enim desideriis non tantum magna apparet propensio ad peccandum; sed & absque morosâ delectatione in homine locum habere nequeunt.

3. Vel ex ignorantia.

XII. Tertiò distinguuntur peccata ratione causæ: aliud est peccatum ex ignorantiâ; aliud ex passione seu infirmitate: aliud ex malitiâ. Peccatum ex ignorantiâ est, quod solam ignorantiam habet causam, quodque nisi ignorantia esset, ab homine non committeretur. Tale fuit peccatum Apostoli Pauli, Ecclesiam Jesu Christi persequentis, 1 *Tim.* I. 13. tale etiam certo respectu fuit peccatum Judæorum, Jesum Christum crucifigentium, *Luc.* XXIII. 34. *Act.* III. 17. 1 *Corinth.* II. 8. Ignorantiam autem diximus esse vel vincibilem, vel invincibilem: invincibilis, utpote nullâ omninò hominis culpâ contracta, à peccato excusat; quia actum hominis reddit involuntarium: nisi forte postea, ignorantiâ jam sublatâ, actus approbatio sequatur: tum enim consequens approbatio peccatum etiam sublatâ ignorantiâ futurum fuisse docet. Vincibilis vel est affectata, quando homo de præceptis divinis instrui non vult, ut ita securius & minore cum conscientiæ remorsu peccato indulgeat: eaque est malitia, & rationem peccati neutiquam diminuit: vel ex negligentiâ orta, quando homo eam quam debebat & po-

terat diligentiam ad mandatorum divinorum inquisitionem non adhibuit. Hæc rationem voluntarii nonnihil diminuit: negligentia enim propriè voluntas non est, sed potius cessatio ab omni voluntate. Non tamen crimen planè excusat; quia est voluntaria officii debiti omissio; imò plurimorum quæ in mundo fiunt peccatorum causa; eoque periculosior, quod vix ab homine animadvertatur, ipsique quasi stuporem inducat, unde sponte vix evigilabit.

Vel ex infirmitate.

XIV. Peccatum ex passione sive infirmitate est, quod oritur ex subitâ concitatione appetitus sensitivi, qui ante ullam rationis deliberationem vehementiâ suâ voluntatem rapit quasi in consensum: talia sunt, repentinus metus, ira, voluptas, dolor, &c. Id vocat Apostolus *Gal.* VI. 1. *præoccupari delicto aliquo.* Talis fuit subita illa Davidis iracundia, 1 *Sam.* XXV. 13, 21, 22. & Pauli, *Act.* XXIII. 2, 3. & repentinus ille Petri metus, quo impulsus fuit ad abnegandum Dominum, *Matth.* XXVI. 70. Dicuntur esse ex infirmitate, quia non tam volunte, quàm naturæ nostræ imbecillitate, quæ affectuum vehementiâ abripitur, ad peccandum impellimur: comparatione desumtâ ab ægrotis & jam convalescere incipientibus, quorum vires cum sint debiles, facile præter exspectationem labuntur: Ita & infirmitas naturæ nostræ adscribitur, quoniam nondum per diutinam imperio rationis auscultandi assuetudinem id robur collegit, ut adversus repentinas ejusmodi concitationes præmunita sit. Huc autem referri non debent peccata, orta ex vehementi quidem animi perturbatione, sed diu & voluntariè nobis hærente, aut ex longâ consuetudine in nobis radicatâ: Illa enim sunt voluntaria, & peccatum in causâ suâ voluntarium reddunt. Si tamen quis pœnitentiâ ductus peccati consuetudinem omni studio excutere laboret, ea autem ultrò adeò radices egerit, ut statim plenè excuti non possit, sed nonnunquam vehementiâ suâ hominem retrahat, ipse interim passioni illi debellandæ operam det; non dubitamus, quin peccatum ex eâ ortum ad peccata infirmitatis referri debeat.

Vel ex malitia.

XV. Peccatum ex malitiâ est, quod destinato animi proposito, seu deliberato consilio, cum præcedente scientiâ & advertentiâ, sive plenâ libertate, committitur. Libertas autem non tantum plena est, quando excludit omnem rationis repugnantiam: id enim in paucissimis, qui Deum omnium inspectorem ac vindicem credunt, & forte non nisi in reprobam mentem traditis, locum habet: sed &, quando voluntas ipsa peccati illecebris inescata in actum suâ sponte consentit; etiamsi ratio aut ante actum diu oblucta fuerit, aut etiam in actu ipso aliquatenus oblucletur. Tum enim spiritus succumbit carni, & voluntas lumen rationis seponens ac contemnens in peccatum ultrò consentit: sola inefficax velleitas in contrarium partem se determinanti necessariò succumbere debet. Tale fuit peccatum Davidis; 2 *Sam.* XI. 15. & Judæ proditoris, *Matth.* XXVI. 14, 15. Voluntas autem directè ac plenè consentire in peccatum judicanda est, Primò: quando consensum præcedit perfecta intellectus advertentia: illa autem adesse censetur, 1. cum is qui peccat passione subitâ & vehementi non abripitur, neque tempore destituitur ad perfectè deliberandum. 2. Cum non tantum in se advertit sensibilem delectationem, sed & ejus turpitudinem. Secundò. Quando hanc intellectus advertentiam sequitur voluntatis approbatio; eaque vel positivè & directè, consentiendo nimirum in actum turpem; vel negativè, non excutiendo turpem delectationem, sed sinendo ut moram trahat, atque ita voluntatem pelliciat in assensum: peccati enim dulcedine intellectui obversante, omnes cogitationes quibus à peccato abstrahatur ita avertuntur, ut peccati dulcedo prævaleat, voluntasque consensum præbeat. Discrimen itaque inter peccatum ex infirmitate & malitia non petendum est ex luctâ inter rationem & carnem; cum & in maximè voluntariis peccatis illa lucta sit, & in maximè improbis nonnunquam recurrat; sed ex mora quam delectatio carnalis in mente nostrâ trahit: lucta autem inter rationem & carnem non nisi in summè improbis exstinguitur; qui verò deliberandi spatium habens in luctâ illa carnem rationi prævalere permittit, voluntariè & ex malitiâ peccare dicendus est: Caro quippe mentis imperium sequi debet; nec potest mens, nisi suâ voluntate, carnis blanditiis succumbere.

4. Vel contra conscientiam, vel non.

XVI. Quartò, ratione modi: Aliud est peccatum contra conscientiam; aliud non contra conscientiam. Peccatum contra conscientiam est, cum conscientiæ dictamen, quæ actum aliquem sive ut illicitum omittendum, sive ut honestum & necessarium faciendum præscribit, vel ante peccatum, vel in ipso peccandi actu, non attenditur; sed illius dictamen deditâ operâ abjicitur. Fit id duobus modis: vel quando homo omni reverentiâ divinâ abjectâ nullam conscientiæ rationem habere, sed cupiditatibus suis, nullo habitô respectu utrum honestæ an turpes sint, indulgere vult: estque hominum in reprobum sensum traditorum: Vel quando conscientiæ quidem rationem adhuc habere vult, sed peccandi dulcedine inescatus contra conscientiæ dictamen in illud consentit, & post rationis obstaculum, sive breve, sive diuturnum, victus manus dat; sive pœnitentia sequatur, sive non: Illud enim peccati rationem non spectat. Peccatum non contra conscientiam est, quod ex ignorantiâ juris, non invincibili nec affectatâ, oritur.

Hic

Hic enim conſcientia factum ſuum non condemnat: actus tamen peccatum eſt, quia legi divinæ, ſupremæ actionum noſtrarum, ipſiuſque adeo conſcientiæ, regulæ, adverſatur: licet enim conſcientia ad operandum obliget, etiam obligatus eſt homo conſcientiam ſuam rectè ex divinâ lege inſtruere: hic ſi officio ſuo deſit homo, actus legi divinæ adverſus, licet à conſcientiâ approbatus & imperatus, peccatum eſt; ſed levior eo, qui contra conſcientiæ dictamen committitur.

5. Vel regnans, vel non regnans.

XVII. Quintò. Peccatum aliud eſt regnans, aliud non regnans. Regnans eſt, quod jam inveteratâ conſuetudine vires acquiſivit, ut captivum teneat hominem, eumque quâvis oblatâ occaſione ad peccandum impellat; quoniam diuturna conſuetudo tantam peccato conciliavit dulcedinem, ut homo illi repellendæ impar ſit, peccatoque tanquam domino morem gerat, neque jugum ejus excutere queat. Hinc monet Apoſtolus, ne ſinamus *peccatum dominari in mortali noſtro corpore*, *Rom.* VI. 12. Non regnans eſt, quod aliquando ex inadvertentiâ aut ſubitâ at vehementi aliquâ paſſione committitur, & cui homo non indulget; ſed ſtatim reſiſtit, & à quo per ſeriam pœnitentiam ſeſe mox expedit. Sic dicimur *omnes labi*, *Jacob.* III. 2. & *peccatum habere*, 1 *Joan.* I. 8. Non autem omnes peccati ſervitute, etiam jam per Chriſtum in novam vitam regeniti, detineri, aut peccati ſervi eſſe: ſed potius, *liberati à peccato*, & *ſervi juſtitiæ*, *Rom.* VI. 18. & *mandata Dei obſervare*, ac *mundum vincere*, 1 *Joan.* V. 4, 5. Proinde peccata, in quæ fideles nonnunquam labuntur, non ſunt regnantia, neque diu in ipſis hærent, ſed appetitus concupiſcibilis vehementiâ concitantur, & per fidem, quæ mundi victoria eſt, mox expelluntur, neque moram trahere permittuntur.

6. Vel per ſe, vel per accidens.

XVIII. Sextò: Peccata alia ſunt per ſe, alia per accidens. Peccata per ſe ſunt, quorum tota eſſentia mala eſt, ſeu, in quibus non circumſtantia quædam actionis, ſed tota actio vetita eſt; ut, homicidium, furtum, blaſphemia, &c. Per accidens autem, quæ naturâ ſuâ & in ſeſe ſpectata bona quidem ſunt, ſed quibus vitium aliquod advenit, quod actionem, alias per ſe bonam, corrumpit; ſeu in quibus non ipſa actio, ſed circumſtantia quædam actionis vetita eſt: ut, eleëmoſynam dare, orare, jejunare, ut ab hominibus videaris. Horum peccatorum hoc eſt diſcrimen; in prioribus qui actus autor eſt, etiam vitioſitatis quæ actui ineſt, & reipſâ ab actu ſeparari nequit, autor ut ſit neceſſe eſt: in poſterioribus verò qui actus autor eſt, non neceſſariò vitioſitatis, quæ extrinſecus & per accidens accedit, & ab actu abeſſe debet & poteſt, autor eſt.

7. Vel ad mortem

XIX. Septimò: ratione effecti: Aliud eſt peccatum ad mortem, aliud non ad mortem, uti expreſsè docet Joannes 1 *Epiſt.* V. 16. cum quâ coincidere vulgò creditur celebris illa peccati in mortale & veniale diſtinctio. Nos utramque expendemus, & quatenus inter ſe conveniant & diſcrepent inquiremus. Primò quidem dicemus de diſtinctione peccati in mortale ac veniale, de cujus ſenſu & veritate acres hodie inter Chriſtianos agitantur controverſiæ.

vel non ad mortem.

XX. Primò namque Pontificii peccata venialia vocant, quæ ſuâ natura veniam merentur, neque æternâ pœnâ per ſe digna ſunt: eaque diſtinguunt à venialibus ex eventu, quorum veniam conſequimur per pœnitentiam conſequentem; & ex causâ, quæ aliquo modo veniâ digna ſunt, eò quod ex paſſione vel ignorantiâ commiſſa ſunt. Sed verò, erronea eſt ſententia iſta: Licet enim magnam peccatorum agnoſcamus inæqualitatem, nullum tamen adeo exile fingi aut concipi poteſt, quin Deus, ſi ſecundum juſtitiæ rigorem nobiſcum agere velit, poſſit illud æternâ morte, ſeu ſeparatione à beatâ ſuâ viſione, punire. Omne enim peccatum, etiam leviſſimum, deflectit ab obedientiâ Deo debitâ; Deuſque nemini, niſi ex promiſſo, ac proinde non niſi conditionem promiſſo annexam perfectè præſtanti, vitæ æternæ debitor eſt. Speciosiſſimam pro ſententiâ ſuâ objectionem deſumunt ex *Matth.* V. 21, 22. ubi dicunt Chriſtum triplex iracundiæ genus diſtinguere, primum illius qui fratri temerè iraſcitur; ſecundum, qui fratri ſuo dicit raka; tertium, qui fratri ſuo dicit fatue; & tertium ſolummodò pronuntiare quod mereatur mortem æternam; duo priora pœnas tantum temporales, prius quidem judicii, poſterius concilii. Sed facilis eſt ſolutio: Dominus Jeſus enim hiſce verbis non intendit diſcrimen pœnarum oſtendere unicuique peccato debitarum: quia omnes hæ pœnæ pertinebant ad duo priora collegia, in quibus pœnarum diverſitas non habebat locum, ſed tantum cognitio diverſorum criminum. 2. Qui fratri ſuo dicit, *ſtulte*, dicitur reus eſſe gehennæ: Ergo ſecundum hanc explicationem dicendum foret, priores illius non eſſe reos: quod abſurdum: quia hac ratione pœna homicidæ minor foret pœnâ illius, qui fratri ſuo dicit, *ſtulte*: quia homicida reus erat judicii: atqui hæc eſt pœna ejus qui fratri temerè iratus fuit. Quid ergo? Dominus verbis hiſce tantum pœnæ certitudinem omnium horum indicat, quæ nullâ ratione evitari poterit; perinde uti per ſupremum tribunal condemnatus nullum evadendi pœnam medium reperire poteſt. Dices. An ergo omnia peccata in Dei æſtimatione ſunt æqualia? Reſp. Nequaquam: uti in ſequentibus fuſius oſtendemus: Non enim ſequitur, Deus juſtè ob minimum peccatum hominem excluſione è regno cœlorum punire poteſt, ergo omnibus

Refutatio ſententiæ Pontificiorum de peccato mortali & veniali.

peccatis æquales destinavit pœnas, aut omnia peccata æquales merentur pœnas: imò durum videtur pronuntiare, omnia, etiam levissima peccata, etiam per incogitantiam commissa, æternam sensus pœnam, ignisque infernalis supplicia mereri; sed exinde nullo modo infertur, quod veniam mereantur, neque hominem æternæ vitæ præmio excludere possint.

Et Contraremonstrantium.

XXI. Secundò, nec admittenda est hæc distinctio, sensu illorum accepta, qui dicunt, omnia electorum peccata esse venialia, eò quod Deus omnia, nullo excepto, ex gratiâ illis condonet: omnia autem reproborum mortalia; quia nullum committunt, quin Deus illius pœnam ex severitate reposcat. Præterquam enim quod rationem peccati mortalis & venialis ex eventu, non distinguant à peccato veniali ex naturâ suâ aut constitutione divinâ, atque ita omne discrimen peccatorum ratione gravitatis & levitatis confundant, cujus respectu hæc distinctio adhibetur; etiam gravibus laborat absurditatibus. 1. Sic enim distinguerentur peccata non meritis suis, sed personis tantum à quibus committuntur; idemque peccatum ab electo commissum esset veniale, quod si à reprobo committatur mortale foret: atque ita Deus non personas æstimaret secundum peccata, sed peccata secundum personas: quod ab omni justitiæ ratione alienum est. 2. Expresè dicitur 1 *Joan.* v. 16. fieri posse, ut quis videat fratrem peccantem ad mortem; quod sanè peccatum mortale est; etiamsi id esse ad mortem forte ignoret: Ergo fieri potest, ut in id incidat. 3. Periculosa admodum est hæc assertio: quia per illam janua aperitur omnibus flagitiis ac sceleribus; quoniam impune perpetrari possunt ab iis, quos oporteret ab illis maximè esse aversos, sc. electis. Cum enim ex certâ persuasione se credant electos, magna ad peccandum janua panditur, si absque ullo pœnæ metu liberè ac securè cupiditatibus suis se indulgere posse credant: Magna enim ad peccandum illecebra est impunitatis spes.

Vera illius explicatio.

XXII. Nobis itaque distinctio hæc Sacræ Scripturæ convenienter alio longè sensu accipitur. Mortale nim: vocamus, quod Deus secundum leges Novi Fœderis puniturus est morte ac æternâ condemnatione; si nim: pœnitentiâ non eluatur: Alias nullâ credimus esse peccata, quin per veram ac minimè fucatam pœnitentiam eorum remissio obtineri possit, unicâ solummodò in Spiritum Sanctum blasphemiâ exceptâ, de quâ mox pluribus: Sed nos hic eventum non inquirimus, sed peccati meritum juxta æstimationem Dei, Novi Fœderis tabulis expressam. Mortalia itaque hoc sensu sunt omnia, de quibus Servator pronuntiat, quod qui ejusmodi patrant, regnum Dei possessuri non sint: ut 1 *Corinth.* VI. 9, 10. *Galat.* v. 18, 19. *&c. Ephes.* v. 5, 6. de quibus Apostolus dicit *Rom.* VIII. 13. *Si secundum carnem ambulaveritis, moriemini.* Veniale itaque est, quod secundum conditiones Novi Fœderis non præcisè morte æternâ punietur; sed cujus remissionem Deus concedere vult, licet homo ab aliquo eorum se plenè non exsolverit, aut speciatim distinctam illius pœnitentiam non egerit; modò ipse sibi sciens ac volens impedimentum non objiciat ab eo sese exsolvendi. Talia sunt leviores illi lapsus, in quos fideles nonnunquam per infirmitatem aut incogitantiam incidunt, de quibus Jacobus *cap.* III. 2. *In multis labimur omnes.* Quæ alibi vocantur infirmitates, quarum Christus Pontifex noster, utpote per omnia tentatus, compati possit, *Hebr.* IV. 15, 16.

Quid sit peccatum ad mortem & non ad mortem, 1 Joan. v. 16.

XXIII. Aliô sensu Joannes peccatum aliud vocat ad mortem, aliud non ad mortem; nempe non à meritô juxta constitutionem divinam; cum & peccatum non ad mortem esse possit, cui condemnatio æterna, nisi pœnitentia sequatur, constituta sit: sed ab eventu: ita ut peccatum ad mortem sit, quod divinâ sententiâ peremptoriâ morte æternâ certò punietur; seu quod Deus decrevit non remittere, sed æternâ condemnatione punire; & impœnitentiam finalem semper habet comitem; sive sit habitus, sive unicus peccandi actus, sed qui ad malitiæ ἀκμὴν pervenit; ut cum quis veritatem agnitam deditâ operâ impugnat, non infirmitate quâdam, aut subitô metu abreptus; sed deliberatô consilio, & ob hujus vitæ commoda. Peccatum itaque non ad mortem est, quod Deus nondum peremtoriè morte, seu condemnatione æternâ, punire decrevit, sed cujus remissionem homo per seriam resipiscentiam, si, ut potest, illa sequatur, obtinere potest: quæ tamen si non sequatur, etiam futurum tandem est peccatum ad mortem. Peccatum itaque non ad mortem est, quod licet naturâ suâ mortem quidem adferre comparatum est, tamen per benignitatem divinam, ob resipiscentiam sequentem, mortem non adferet: Eodem sensu, quo *Joan.* XI. 4. Dominus de morbo Lazari dicit, *infirmitas hæc non est ad mortem.* Dices. Juxta hanc explicationem nulli homini constare poterit de fratre suo, utrum peccatum ad mortem commiserit, nec ne. Resp. Ita est: Dei hoc solius est determinare, quousque patientiæ ac longanimitatis suæ thesauros conferre velit. Dices. Contrarium tamen videtur Joannes innuere, cum vetat, ne oremus pro eô qui ad mortem peccat. Resp. Nullo modo: non enim Joannes vetat ejusmodi orationem; sed docet tantum, preces nostras pro fratre ad mortem peccante à Deo non exaudiendas. Dixerat quippe *vers.* 14. præcedente, nos hanc apud Deum habere fiduciam, ut exaudiamur si secundum volun-

voluntatem ejus precemur: Jam porrò oſtendit, preces noſtras exaudiendas, ſi precemur pro fratre ad mortem non peccante: Si verò Deum oremus, ut erigat fratrem noſtrum, & contingat nos non exaudiri: inde concludere non debemus, Deum non ſtare promiſſis, ſed nos ſecundum voluntatem Dei non precari: fieri quippe poſſe ut frater, cujus valetudinem oramus à Deo, peccaverit ad mortem. Et hoc innuunt verba ultima, *pro eô non dico ut oretis*, nim: cum certâ exauditionis fiduciâ; aut, non dico ut id quod petitis à Deo obtenturi ſitis.

3. Vel contra Spiritum Sanctum vel non contra Spiritum Sanctum.

XXIV. Octavò tandem peccatum diſtinguitur, quod aliud ſit contra Spiritum Sanctum, aliud non contra Spiritum Sanctum. Diſtinctio hæc celebris admodum eſt, & deſumitur ex verbis Jeſu Chriſti, *Matth.* XII. 31, 32. *Marc.* III. 28, 29. *Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blaſphemia non remittetur: Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſæculo, neque in futuro.* Ubi tamen notandum, peccatum hoc non ſimpliciter vocari peccatum, ſed ſpeciatim blaſphemiam in Spiritum Sanctum, ac proinde reſtringi ad certum quoddam peccati genus. Alias certum eſt, varia eſſe peccati genera, quæ committuntur contra Spiritum Sanctum, quæ tamen in eundem cum blaſphemiâ, de quâ agitur *Matth.* XII. cenſum venire, neque perinde ut illa irremiſſibilia dici nequeunt. Omnia ſiquidem peccata, quæ ex malitiâ & deſtinato animo committuntur contra religionem Chriſtianam, quæ miniſterio ſpiritus adminiſtratur, & miraculoſis Spiritus Sancti operationibus confirmata eſt, etiam in Spiritum Sanctum jure committi dicuntur: ſive ſit rejectio fidei, clarè annuntiatæ, miraculiſque ſufficienter comprobatæ; quâ ratione Judæi à Stephano dicuntur *ſemper reſiſtere Spiritui Sancto, perinde uti patres ipſorum*, *Actor.* VII. 51. ſive voluntaria mandatorum divinorum poſt receptam fidem tranſgreſſio; quales *Spiritum Sanctum contriſtare* dicuntur, *Eph.* IV. 30. ſive tandem totalis à Chriſtianâ religione defectio, & ad priorem impuritatis ſtatum relapſus: Hi enim dicuntur *Spiritum gratiæ contumeliâ afficere*, *Heb.* X. 29. & poſtquam *participes* ſunt facti *Spiritus Sancti*, rurſus *prolabi*, *Hebr.* VI. 4, 5, 6. Quæ tamen poſtrema peccati ſpecies præcedentibus gravior eſt, & certò ſenſu irremiſſibilis dicitur.

Vocatur ſpeciatim blaſphemia.

XXV. Ad naturam itaque peccati illius, de quo Servator noſter *Matth.* XII. loquitur, inveſtigandum, attendendum ad nomen quo peccatum illud denominatur: Speciatim, uti diximus, vocatur *blaſphemia*, & quidem in Spiritum Sanctum. Non ergo quidlibet contra Spiritum Sanctum, ſed certum quoddam peccati genus tantum deſignatur; quia expreſsè vocatur *blaſphemia*: 2. Idem liquet ex occaſione enuntiati Servatoris noſtri. Ejecerat dæmoniam ex homine: & cum turba viſo hoc miraculo Deum glorificaret, dicendo, *nunquid hic eſt filius Davidis?* Phariſæi invidiâ accenſi miraculum illud calumniabantur, dicentes, *hic non ejicit dæmonia niſi in Beëlſebub principe dæmoniorum.* Dominus hujus calumniæ abſurditate rationibus aliquot oſtenſâ, porrò docet, quantum illud ſit peccatum, & quam directè Spiritum Sanctum lædat: illiuſque remiſſionem, nec in hoc, nec in futuro ſæculô obtineri poſſe. Blaſphemia autem non hic ſignificat neceſſariò dictum vel convitium, quod ſtudio, deditâ operâ, ſcienter & prudenter ex malo animo in Spiritum Sanctum, qui pro perſonâ vel virtute divinâ agnoſcitur, conjicitur, eô fine ut Spiritus Sanctus contumeliâ afficiatur. Quamvis enim & ejuſmodi convitium includere poſſit, & aliquis eò uſque malitiæ prolabi, ut ob vitæ hujus commoda & emolumenta Spiritum Sanctum deditâ operâ convitiis inſectetur: Tamen ſummam illam malitiam non neceſſariò includit, ſed latius omninò extendi videtur; nim: ad omnem blaſphemiam qua Spiritus Sanctus directè lædituř, ſeu quæ Spiritum Sanctum directè impetit, licet contingere poſſit, ut aliqualem ſibi conjunctam habeat ignorantiam, ſed quæ cauſam habet malum animum, aut peccata quædam enormia in animo latentia, qualia ſunt, ambitio, invidia, amor mundi, vindictæ ſtudium, &c. Adeo ut is qui ita blaſphemat, nullum vel veriſimile proferre poſſit argumentum, quô blaſphemiam ſuam defendat, ſed animum prodat malignum & à veritate divinâ alienum.

Quale id peccatum ſit.

XXVI. Itaque, ſalvo aliorum judicio, blaſphemia hæc in Spiritum Sanctum nobis deſignare videtur ejuſmodi peccatum, quô opera miraculoſa, à Servatore noſtro virtute Spiritus Sancti patrata, abſcribuntur diabolo; cum tamen illi, qui ea ita blaſphemabant, aut perſuaſi eſſent, non poſſe talia niſi virtute divinâ fieri; aut ſaltem nullâ experientia aut argumento veriſimili id evincere poſſent. Recte hæc blaſphemia vocatur in Spiritum Sanctum, quia eâ Spiritus Sanctus directè lædituř, & ſpiritus infernalis vocatur. Oppoſitè ad blaſphemiam in Filium hominis, quâ perſona Filii propriè lædituř; quando conſideratus ut Filius hominis, ſeu homo vilis & abjectus, abſque ullo regio ſplendore, rejicitur, tanquam falsò ſe Meſſiam jactitans; aut quando ipſe blaſphematur tanquam commeſſator & potor. A quâ tamen blaſphemiâ ſeparanda ea eſt, quâ doctrina ipſius cœleſtis, miraculis confirmata, aut ipſe jam in cœlis exaltatus & fide apprehenſus, blaſphematur proprii compendii cau-

causâ: tum enim non blaſphematur ut Filius hominis, ſed ut Dominus qui Spiritum Sanctum in Apoſtolos effudit. Quæ ſi non eadem ſit cum blaſphemiâ hac, de quâ Dominus, illi ſaltem admodum affinis eſt. Unde liquet, peccatum hoc vix nunc locum habere poſſe. Licet enim Dominus Jeſus, cujus doctrina ut divina agnoſcitur, nunc proprii compendii causâ blaſphemari poſſit; tamen dubitari poteſt, utrum hæc eadem ſit blaſphemia cum illâ, quâ miracula, quæ videntur, quæque fulgore ſuô oculos præſtringunt, ſpiritui impuro adſcribuntur; cum miracula lecta & audita non perinde animum convincant, atque coram oculis conſpecta.

Quomodo dicatur non remittendum.

XXVII. Hinc jam liquet, cur blaſphemia hæc remitti non dicatur, tam in hoc quàm in futuro ſæculo: quia in eâ ſummus malitiæ apex ſeſe prodit. Non quod Deus peccatum illud remittere non poſſit; ſed quod illius remiſſio non ſit obtinenda; ſive Deus illud non remittere decreverit; ſive quod ſecundum Novi Fœderis leges illius remiſſio non poſſit obtineri; ſed ſolummodò per extraordinariam Dei gratiam fœdere ſuo non expreſſam: quæ quoniam à liberrimo Dei beneplacito dependet, nullâque promiſſione nititur, rectè obtineri non poſſe dicitur, ſc. ſecundum fœderis formulam. Et ſic diſtinguitur à blaſphemiâ in Filium hominis, cujus remiſſio per ſeriam reſipiſcentiam impetrari poteſt; hujus vero non. Adde, quod & ipſa reſipiſcentia, quæ remiſſionis neceſſarium prærequiſitum eſt, ejuſmodi blaſphematori impoſſibilis ſit per communem Dei gratiam fœdere comprehenſam: Qui enim excellentiſſima Spiritus Sancti opera, ad comprobandum doctrinæ Jeſu Chriſti divinitatem facta, diabolo adſcribit, gratiam Dei quâ converti debet ſibi ipſi inutilem reddidit, omnemque illius vim enervavit: Nulla itaque in fœdere Dei major ſupereſt gratia, niſi Deus extraordinariâ quâdam gratiâ, fœdere non comprehenſâ, eum dignari velit, atque ita ad reſipiſcentiam perducere, ut remiſſionem conſequatur.

Peccata non ſunt æqualia.

XXVIII. Ex hiſce, hactenus de variis peccatorum diviſionibus pertractatis, conſtat, magnam eſſe peccatorum inæqualitatem, unumque peccatum altero gravius vel levius eſſe. Diſcrimen hoc manifeſtè agnoſcit Servator noſter, *Matth.* VII. 3. quædam peccata feſtucæ, alia autem trabi aſſimilans. & *Joan.* XIX. 11. dicit Pilato, *qui me tradidit tibi, majus habet peccatum.* Idemque evincit pœnæ inæqualitas, peccatis pro meritorum ratione infligendæ: *Luc.* XII. 47, 48. *Servus qui cognovit voluntatem Domini ſui, & non præparavit, & non fecit ſecundum voluntatem ejus, vapulabit multis: Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Tandemque ea ex variis peccati circumſtantiis comprobatur: maxima enim inter peccata inæqualitas eſt, tum ratione cauſæ unde procedunt; tum ratione objecti in quod tendunt; tum ratione actus ipſius. Ratione cauſæ: Levius eſt peccatum quod committitur ex ignorantiâ, incogitantiâ, ſubitô impetu; gravius quod ex contemtu Dei, animô malo ac deſtinatâ malitiâ committitur. Ratione objecti: Gravius eſt quod committitur contra Deum, quàm hominem: contra parentem, quàm alienum: contra magiſtratum, quàm privatum. Quanquàm in hiſce etiam diverſitas quædam malitiæ in animô eſt: Quia enim majorem Deo quàm hominibus, parentibus & magiſtratibus, quàm alienis & privatis, reverentiam homo debet, eam etiam ſine majore animi malitiâ excutere nequit. Ratione actus ipſius: Varii enim in eâdem ſpecie peccati dantur gradus, quorum unus altero eminentior eſt, gravius eſt adulterium ſcortatione, inceſtus adulterio, &c. homicidium irâ injuſtâ, parricidium ſimplici homicidiô: atque ita in aliis. Quare ineptum eſt argumentum, quia omnia peccata aberrationes ſunt à regulâ, ideo omnia eſſe æqualia. Quoniam, uti oſtendimus, aberratio ex infirmitate aut ignorantiâ non conferenda eſt cum aberratione deſtinatâ & malitioſâ: Nec qui paulum tantum à regulâ deflectit, eodem locô habendus cum eô, qui longè recedit. Uterque quidem à regulâ deflectit, ideoque neuter peccati expers eſt; ſed quia alter altero longius recedit, ideo unius peccatum alterius peccatô gravius eſt.

Nulli tamen licet indulgere.

XXIX. Quod tamen eò non dicimus, quaſi cuiquam libertatem concedamus, peccata aliqua, utpote minoris momenti, intrepidè & ſecurè committendi. Licet enim peccata quædam in judiciô divinô leviora cenſeantur, à nobis tamen levia haberi non debent: nihil enim à Deo nobis vetitum leve aut parvum eſſe debet. Solius interdicti divini reverentia repagulum eſt quo à peccato cohibeamur. 2. Peccatum alias leve, deliberatô animô commiſſum grave redditur; non tam enim delicta æſtimantur ex factô externô, quàm ex animo operantis. Quæ verò intentio magis directa eſſe poteſt, quàm peccare velle, fiduciâ remiſſionem obtinendi? Infirmitas aut ſubita abreptio peccati gravitatem minuit: deliberata intentio peccatum, in ſe levius, immane quantum exaggerat. 3. Quod nobis parvum videtur, à Deo quandoque ſeverè vindicatur; quod nobis ſeveris quibuſdam judiciis Deus teſtatum voluit. Homo ob collecta Sabbathô ligna aliquot Dei juſſu lapidatus eſt, *Num.* XV. 32. Saul, quia Deo ſacrificavit, non exſpectatô Samuele, qui ad tempus conſtitutum non advenerat, cum totâ poſteritate regnô privatur, 1 *Sam.* XIII. 10. & *ſeqq.* Ipſe Moſes, quod virgâ ſuâ rupem ad aquam eli-

eliciendam indignabundus bis percusserat, punitur, ne populum in terram promissam introducat, *Num.* XX. 11, 12. Usa manu arcam quæ ruinam minabatur tangens è vestigio morte à Deo punitur, 2 *Sam.* VI. 6, 7.

Cautela. XXX. Quare exitiosa est, & cum gravissimô animarum periculô conjuncta Pontificiorum de peccatis venialibus doctrina, qui limitationibus suis fermè omnia peccata venialia faciunt, uti in Casuistarum voluminibus videre est, eorumque veniam exiguâ impositâ mulctâ obtineri docent. Ita enim homines impunitatis spe, imò certâ promissione, ad peccandum tantum non sollicitant; &, quod pessimum est, viam ad seriam resipiscentiam præcludunt: per exiguam enim mulctam veniâ obtentâ, non est quod de resipiscentiâ, ut mediô ad remissionem consequendam necessariô, cogitent, sed in satisfactione à se peractâ securi esse possunt.

CAPUT V.

De Obedientiâ præceptorum Jesu Christi, in genere.

Obedientia nostra vocatur Fides & resipiscentia. I. HActenus naturam actionum moralium, tam bonarum quàm malarum, in genere consideravimus; restat ut ad speciales virtutum Christianarum, seu actionum à Jesu Christo nobis mandatarum, considerationem accedamus. Officium nostrum nobis à Domino Jesu præscriptum variis nominibus in Scriptura Sacrâ exprimi solet: Nonnunquam enim vocatur θεοσέβεια, aliquando εὐσέβεια, ἐγκράτεια, ὁσιότης seu ἁγιωσύνη, justitia, observatio mandatorum Dei; quibus omnibus reverentia Deo debita, morumque nostrorum puritas, designatur. Solemne autem est in Novo Testamento omnia nostra officia nomine *Fidei*, ac *Resipiscentiæ*, exprimere; quæ voces aliquando solitariæ occurrunt, adeo ut earum alterutra totum hominis Christiani officium contineat, Fides quidem, *Joan.* III. 16. VI. 40. *Actor.* VIII. 37, 38. XVI. 30, 31. in quibus omnibus fidei salus adscribitur: & *Rom.* I. 16. vocatur Euangelium, *potentia ad salutem omni credenti.* Vide & *cap.* III. 22. & passim alibi. Resipiscentia seu conversio, *Act.* III. 19. *Convertimini ut deleantur peccata vestra*; & *Luc.* XXIV. 47. dicit Servator, in suo nomine *prædicandam resipiscentiam, & remissionem peccatorum.* Aliquando utraque conjunguntur: *Marc.* I. 15. *Resipiscite & credite Euangelio. Actor.* II. 38. *Resipiscite, & unusquisque vestrum baptizator in nomine Jesu.* Ut doceatur, non nudam & sterilem fidem requiri, sed vivam, & bonis operibus fœtam, seu per charitatem efficacem.

Tres fidei acceptiones. II. Observandum itaque *Fidei* vocem varias admittere significationes. Nos aliis, in caput de Fide Christianâ in specie, rejectis, tres tantum quæ huc spectant annotabimus. 1. Denotat assensum firmum, qui in mente est, divinis promissis adhibitum: hoc sensu accipitur 1 *Cor.* XIII. 13. ubi expressè à spe & charitate distinguitur, & *Hebr.* XI. 1. ubi definitur, *substantia rerum sperandarum, & argumentum rerum quæ non videntur*: & *Jacob.* II. 19. 2. Assensum conjunctum cum rerum promissarum desiderio, & in se includit spem: sic *Galat.* V. 6. *In Christo nihil valet, nisi fides per charitatem efficax*: & 1 *Joan* III. 23. *Hoc est illius* (Dei) *mandatum, ut credamus in nomen Filii ejus, & diligamus invicem.* 3. Etiam includit obedientiam divinorum mandatorum, sine quâ promissa desiderata nemo consequi potest. Hoc sensu passim accipitur in Euangeliis, Epistolâ ad Romanos, alibique, ubi fidei soli justificatio & vita æterna adscribitur. Quod exinde evidentissimè liquet, quia aliquando fidei, uti statim vidimus, conjungitur resipiscentia; & præter fidem etiam charitas & divinorum præceptorum obedientia ad salutem requiritur: uti præter loca statim allegata liquet ex *Galat.* VI. 15. *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* & 1 *Cor.* VII. 19. *Circumcisio nihil est, præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei.* Ergo ubi solius fidei mentio fit, evidens est, charitatem divinorumque præceptorum obedientiam illi includi.

III. Operæ pretium est, inquirere, cum variis nominibus obedientia nostra describatur, cur in Novo Testamento vocibus *Resipiscentiæ* & *Fidei* ea potissimum denotari soleat.

Cur resipiscentia aptollatur. IV. Resipiscentiæ quidem voce obedientia nostra exprimitur, ut respectus habeatur ad statum nostrum priorem. Obedientia respicit solummodò tempus futurum, nullo status prioris habito respectu. Resipiscentiæ verò postulatum obedientiam exigit, quam inobedientia & transgressio præcessit, denotatque eum, cui resipiscentia præscribitur, antea fuisse peccatorem. Idque innuunt variæ voces ac phrases quibus exprimi solet, quæque cum resipiscentiâ eandem aut similem habent significationem: Quales sunt, *conversio, Actor.* XIV. 15. XXVI. 18. 2 *Cor.* III. 16. *renovatio, Rom.* XII. 2. *Eph.* IV. 23. *Tit.* III. 5. *nova creatura*, 2 *Corinth.* V. 17. *Galat.* VI. 15. *regeneratio, Joan.* III. 6. *Tit.* III. 5. *exuitio veteris, & indutio novi hominis, Eph.* IV. 22. *excitatio è somno, & surrectio è mortuis, Eph.* V. 14. Quæ omnes idem significant, eandemque rem diversimodè, pro respectu diverso quo ad illam referuntur, repræsentant. Omnes verò in eô conveniunt, quod includant terminum à quo, & terminum ad quem, qui phrasi propriâ exprimuntur, *recedendi à malô, & faciendi*

ciendi bonum, 1 *Pet.* III. 11. Hunc autem ad præcedentem noſtrum ſtatum reſpectum officii noſtri ſtipulatione incluſum voluit Deus ſub Novo Fœdere, 1. Ut gratia Dei ſub Novo Fœdere nobis continuò ob oculos poneretur, quod indigni vocemur ad participationem divinorum bonorum: Qui enim legem tranſgreſſus eſt, indignus eſt qui vocetur ad novam gratiam; totaque illa vocatio indebitus ac impromeritus eſt favor. 2. Ut pateat obedientiam noſtram ſuâ virtute non mereri vitæ æternæ præmium, ſed nobis illud contingere ſolummodò per gratiam divinam. Meritum enim perfectam & nunquam interruptam requirit obedientiam. 3. Ut innuatur, Chriſtianum nunquam ad plenam pervenire perfectionem in hac vitâ, neque alicubi licere ſiſtere, ſed ſemper ulterius eſſe pergendum. Quia enim obedientia ejus tantum receſſus eſt à vitiis, nunquam eam acquirit perfectionem, quin ulterius adhuc à vitiis recedere poſſit, majoremque perfectionem adipiſci: nec peccati vis, cui antea aſſuetus fuit, ita penitus exſtingui poteſt, quin, ſi debitam ac continuam non adhibeat curam ac vigilantiam, denuò accendi, ipſeque in id relabi poſſit. Tandem, ut ſtipulationis divinæ æquitas appareat: quia enim Deus nos à miſeriâ liberaturus à peccato ad juſtitiam vocat: quid æquius, quàm ut nos ex gratiâ libefati, cauſam miſeriæ noſtræ, peccata & iniquitatem, deſeramus?

Cur vocetur Fidei, ratio prima.

V. Fidei autem voce cur obedientia Chriſtiana denotetur, ratio eſt multiplex. Prima quidem: quia fides eſt cauſa ac radix bonorum operum, totiuſque adeo obedientiæ noſtræ: Eſt ergo hic metonymia antecedentis pro conſequente, vel potius cauſæ pro effecto. Simili locutione cum eâ, quæ exſtat *Rom.* X. 11. *Omnis qui credit in eum non confundetur:* coll. cum *verſ.* 13, 14. *Omnis quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit: Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* Et ſic paſſim fidei, tanquam cauſæ & fonti, pietas noſtra adſcribitur: 1 *Joan.* III. 3. *Quicunque hanc ſpem habet in ipſum, purificat ſeipſum, quemadmodum ipſe purus eſt.* Cap. V. 4. *Fides eſt victoria quæ vincit mundum.* *Act.* XV. 9. *Fide purificantur corda.* & *Hebr.* XI. paſſim tot egregia heroum opera uni fidei adſcribuntur. Eâdem ratione & cognitionis ſeu ſcientiæ nomine tota pietas Chriſtiana venit: *Joan.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Vide & 1 *Joan.* II. 3, 4. IV. 6, 7, 8. V. 20. Imo illi cognitioni diſertè juſtificatio adſcribitur, *Eſa.* LIII. 11. *In ſcientiâ ſuâ juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos.*

Secunda.

VI. Secunda: Ut conditionis quam Deus nunc ad ſalutem exigit exprimatur facilitas: eaque duplex: Prima: Quia facile eſt credere id, ad quod fides hæc reſpicit, & ex quo pietas noſtra, tanquam cauſa ſua, procedit; ſcilicet hominem quando mortuus eſt ex morte reſurrecturum, & in cœlos aſſumendum, ut illic æternum cum Deô beatus ſit: Licet enim ardua illa ſit fides, in ſeſe ſpectata, & rationi humanæ adverſari videatur; tamen exemplo Jeſu Chriſti Servatoris noſtri, quem Deus ex morte violentâ reſuſcitatum, in cœlos ad dextram ſuam, tanquam præcurſorem noſtrum & ſalutis ducem, conſtituit, adeo evidenter eſt confirmata, ut ſi quis id in dubium vocare velit, tantumdem faciat, ac ſi Chriſtum mortuum, vel ex morte in vitam reſuſcitatum eſſe, negare velit: Quod egregiè & fusè deducit Apoſtolus, *Rom.* X. 5, 6, 7, 8, 9, 10. Secunda: Quia vox hæc indicat, Deum non parem ab omnibus exigere obedientiam; ſed tantam, quantam fides, hoc eſt, certa divinorum promiſſorum exſpectatio in ipſo producere poteſt: Ea autem cum in uno firmior & excellentior ſit quàm in alio, neque in omnibus æqualis ad pietatem ſit diſpoſitio; hinc eſt quod fides ratione hujus diverſitatis etiam inæquales in ſanctitate progreſſus in diverſis efficiat: omnes tamen, quicunque pro fidei ſuæ modulo ſincerè ſanctitati operam dant, juſtificationis ac ſalutis erunt participes. Opera autèm Deus poſtulans, æqualem ab omnibus exigit obedientiam, id eſt, in nullo deficientem, & per totam vitam ſine ullâ interruptione continuatam.

Tertia.

VII. Tertia; Ut indicetur, obedientiam, quam præſtamus, ſuâ virtute non mereri juſtificationem: Quia fides includit gratiam; id eſt; ſupponit revelationem & vocationem à parte Dei ex merâ gratiâ prius homini conceſſam quàm homo obedientiam Deo præſtet; ac proinde hominem eam Deo non ſuâ ſponte præſtare, ſed à Deô gratiâ ſuâ præventum: illique conjungit gratioſam remiſſionem: ſecundum illud *Rom.* IV. 16. *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini.* præſcribitur enim peccatori. 2. Quia opera ex fide profecta, non tam ſunt opera noſtra, quàm Dei, qui ea promiſſorum ſuorum magnitudine, & Spiritus Sancti per illa operantis virtute, in nobis efficit. Illud docet Petrus 2. *Epiſt.* 1. 4. per Chriſtum *maxima & pretioſa nobis promiſſa donata ſ. ut per hæc efficiamur divinæ conſortes naturæ, poſtquam effugimus quæ in mundo eſt concupiſcentia corruptionem.* Et 1. *Epiſt.* 1. 3. Deus *nos regeneravit in ſpem vivam, per reſurrectionem Jeſu Chriſti ex mortuis:* per quam promiſſa divina de noſtrâ reſurrectione nobis validiſſimè confirmata ſunt. Huc refer loca, in quibus verbum Euangelii vocatur *ſemen regenerationis*, *Jacob.* 1. 18. 1 *Pet* 1. 23. quod de promiſſis vel imprimis intelligendum eſt: ipſumque Euangelium, *miniſterium ſpiritus*, 2 *Cor.* III. 8. Opera autem proprie dicta ſunt,

sunt, quæ labore humano, propriis viribus peraguntur: Qualia Deus exigebat in Lege: Nulla enim in Lege exstat promissio Spiritus Sancti; & promissa Legis secundum literam accepta, erant tantum hujus vitæ, nullâ clarâ vitæ æternæ promissione additâ. Non quod velimus, Deum illis promissis aliud nihil quàm vitæ hujus bona intendisse: imo credimus illis tanquam typo vitæ æternæ promissum inclusum: nec etiam, quosdam meliorem vitam non exspectasse; contrarium enim manifestè vel solum *cap.* XI. *ad Hebr.* evincit: vel tandem, planè eos destituros fuisse auxilio Spiritus Sancti; sed quod illud vi fœderis strictè sumti non fuerit inclusum: ideoque rectè dici, Deum in Lege opera exegisse, id est, quæ verè opera sunt, labore & industriâ humanâ præstita, quibusque merces operi adæquata proponitur: talia enim opera propriè merentur, *Rom.* IV. 4. 3. Quia fides, quatenus ad promissionem gratuitam refertur, retributionem exspectat ex solâ gratiâ Dei promittentis: indicat ergo, obedientiam quam nos Deo præstamus, non impetrare justitiam aut salutem suâ vi aut meritô, sed vi pacti seu promissionis gratuitæ, quæ fide apprehenditur: juxta *Galat.* III. 18. *Si ex Lege hæreditas, jam non ex promissione.*

Quarta. VIII. Quarta: Quia fides semper respicit in Deum, tanquam primum salutis nostræ fontem: fidei itaque appellatione obedientiam nostram venire vult, quia eâ pietate, quæ in ipsum, ut salutis fontem, respicit, præcipuè delectatur. Sicut enim salutis autor est, ita & pro autore agnosci cupit.

CAPUT VI.

De Scientiâ.

Virtutes intellectus. I. VIrtutes speciales, quibus vitæ Christianæ officium constat, in duo summa genera distribui possunt: aliæ quippe sunt virtutes mentis seu intellectus: aliæ voluntatis, seu morum. Priores oculi instar animæ Christianæ inserviunt, quo aliæ dirigantur: præcedat enim oportet mentis illustratio directionem voluntatis. Virtutes mentis duæ sunt: Scientia, & Prudentia: Solet ab aliis etiam adjungi Fides: verum nos in capite de Fide, eam non solius mentis, sed & maximè esse voluntatis actum ostendemus. Quod autem Scientiam & Prudentiam attinet, aliquando harum appellationes confunduntur in Scripturâ Sacrâ. Ita σοφία, quâ propriè Scientia denotatur, 1 *Cor.* I. 30. II. 6, 7. *Eph.* I. 8. 17. *Coloss.* I. 9, 28. significat Prudentiam, *Rom.* XVI. 19. *Eph.* V. 15. *Coloss.* IV. 5. Rursus φρόνησις, quæ ordinariè Prudentiam sonat, denotat Scientiam, *Eph.* I. 8. Cum tamen ex sequentibus patebit, duas esse distinctas virtutes, & distinctis constare officiis.

II. *Scientia est virtus intellectualis, quâ res ad salutem spectantes cognitas habemus.* Objectum itaque Scientiæ sunt *res ad salutem spectantes.* Scriptura objectum hoc diversis phrasibus exprimere solet, sed quæ per Synecdochen partis pro totô acceptæ omnes idem enuntiant. Aliquando Deum Scientiæ objectum ponit, exigens cognitionem Dei, *Eph.* I. 17. 1 *Joan.* II. 13. aliquando Christum, *Eph.* IV. 20. 2 *Petr.* I. 8. II. 20. III. 18. 1 *Joan.* II. 3, 4. cui quandoque quid additur, ad munus ipsius, quo fides nostra nititur, spectans: ut *Philip.* III. 10. *Ut cognoscam illum, & virtutem resurrectionis ejus,* &c. Aliquando Deum & Christum conjungit: *Joan.* XVII. 3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* & 2 *Corinth.* IV. 6. Aliquando voluntatem Dei, *Coloss.* I. 9. *ut impleamini agnitione voluntatis ejus.* Omnes hæ phrases, & similes, idem prorsus significant. Per *voluntatem* enim *Dei* intelligitur in Novo Testamento ea, quam Christus nomine Patris sui nobis revelavit: Quoniam autem hæc absque cognitione Dei Patris, & Jesu Christi, rectè cognosci non potest; ideo voluntatis divinæ cognitio, Dei & Christi cognitionem includit; Et quia nemo hodie Deum nosse potest, nisi per Christum ejusque doctrinam divinissimam, in quâ Pater omne suum beneplacitum nobis revelavit; hinc & qui Christum novit, etiam Deum novit: sic *Joan.* XIV. 7. *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis.* & *vers.* 9. Unde & *omnis plenitudo divinitatis*, hoc est, divinæ voluntatis, *in ipso*, hoc est, in ipsius Euangelio, *habitare* dicitur, non in figuris & umbris, ut olim, sed *corporaliter*, *Coloss.* II. 9. Quod ut Scriptura ostendat, utriusque cognitionem conjungit, *Joan.* XVII. 3. simul ut innuat, non quamvis Dei cognitionem esse salutarem, sed eam tantum, quæ à Jesu Christo annuntiata est. Potest etiam cognitio Dei & Christi, si utraque strictius sumatur, distingui; ut cognitio Dei respiciat naturam, attributa, & opera divina; Christi verò notitia, ejus personam & munera; de quibus in præcedentibus actum est. *Scientiæ Illius objectum.*

III. Nos, ut omnia simul complectamur, objectum scientiæ constituimus, *res ad salutem æternam spectantes:* Eæ autem sunt, vel absolutè ad salutem necessariæ, vel utiles. Absolutè necessarias voco, sine quarum cognitione nec officium à nobis requisitum præstari, nec salus æterna obtineri potest. Illæ autem sunt, vel mysteria fidei credenda, quatenus cultus nostri fundamentum sunt; vel præcepta à nobis observanda; vel promissa spe certâ à nobis exspectanda. Tribus quippe hisce totius cultus nostri ratio comprehenditur. Utiles sunt, quarum cognitio non quidem præcisè requiritur ad salutem; sed quarum tamen cognitio multum confert *Propriè res ad salutem æternam spectantes.*

ad corroborationem in fide neceſſariarum, & majorem in pietate profectum; & quibus neglectis, aut per errorem male perceptis, fides in neceſſariis labefactari, aut pietatis ſtudium arduum magis ac difficile reddi poteſt. Qualia ex: gr. multa ſunt, quæ in Epiſt. ad Hebr. ad pleniorem munerum Chriſti, præcipuè Sacerdotalis, typorumque Veteris Teſtamenti in eô complementi intelligentiam, pertractantur. Quanquam & hæc, pro arctiore aut minus arcto cum neceſſariis nexu, majoris vel minoris utilitatis rationem habeant. Abſolutè autem neceſſaria præcipuum ſcientiæ noſtræ objectum eſſe Apoſtoli manifeſtè ſatis indicant, quoniam de ſcientiâ hac loquentes, & præſertim majorem in eâ profectum fidelibus optantes, certas quaſdam doctrinæ Chriſtianæ partes explicare nonnunquam ſolent, quarum penitiorem cognitionem optant: quia illis promiſſæ ſalutis certitudo maximè nititur, & pietatis ſalutaris fundamentum ſunt: ut *Eph.* I. 16, 17. *& ſeqq.* & III. 18, 19.

Ejus attributa.

IV. Scientiæ hujus attributa duo commemorat Scriptura: Primum, quod ſit *ſpiritualis*, *Coloſ.* I. 9. *in omni ſapientiâ & intellectu ſpirituali.* Quia nempe à ſpiritu divino ortum ducit, ut eſt 1 *Cor.* II. 6, 7. & quia circa ſpiritualia verſatur, hominemque carnalibus deſideriis exſtinctis verè ſpiritualem reddit. Alterum, quod ſit cœleſtis, ſive *deſuper*, *Jacob.* III. 17. hoc eſt, è cœlo, à Deo patre luminum, à quo omne bonum donum deſcendere dicitur, *Jacob.* I. 17. & circa cœleſtia occupatur, ac proinde ad cœleſtem vitæ rationem, ſeu ambulationem in cœlis, inſtruit: & opponitur ſapientiæ terrenæ, animali, ac diabolicæ.

Scientia alia eſt perfectior alia imperfectior.

V. Diſtinguitur Scientia, quod alia ſit rudior & imperfectior, alia exactior & perfectior. Rudior ſcientia eſt, quando quis rudimenta tantum religionis Chriſtianæ, abſolutè ad ſalutem neceſſaria, cognita habet; vel, ea quæ cognoſcit, minus diſtinctè & accuratè novit, neque de earum ſoliditate ſufficienter perſuaſus eſt. Hæc cognitio *lacti* comparatur, *Hebr.* V. 13. 1 *Cor.* III. 2. & vocatur *ſermo initii Chriſti*, *Hebr.* VI. 1. & eâ imbuti, vocantur pueri & infantes in Chriſto; locis dictis. Perfectior, ſeu exactior eſt, cum plura, quæ ad majorem neceſſariorum explanationem, certioremque illorum fidem inſerviunt, cognoſcimus, eaque penitius & accuratius comprehendimus, ac de ſoliditate, quâ nituntur, perſuaſi ſumus. Hanc intelligit Chriſtus, quando ſe jam cognoſcentibus ſibique obedientibus ſcientiam pollicetur, id eſt, exactiorem & magis diſtinctam ac ſolidam rerum ad ſalutem ſpectantium cognitionem: *Joan.* VIII. 32. *Si manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem.* Et *cap.* XIV. 11. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.* Et Apoſtoli, fidelibus ſcientiam & illuminatos oculos cordis comprecantes, *Eph.* I. 17, 18. *Coloſ.* I. 9, 10.

Alia theoretica, alia practica.

VI. Secundò. Scientia alia eſt theoretica, quæ ſolam ſcientiam ſibi ſcopum habet, neque ad morum emendationem directa eſt: Eſtque ſcientia omnium eorum, quæ ſolummodò ad mentis perfectionem ſpectant, ſine ullâ ad mores relatione: vel etiam, eorum quæ mores dirigunt, ut præceptorum divinorum ac promiſſorum, ſine ullâ tamen ad morum emendationem applicatione: unde & inefficax vocari ſolet. De hac accipiendum, quod legimus 1 *Cor.* XIII. 2. *Etiamſi habuero omnem ſcientiam, & noverim omnia myſteria, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Rom.* I. 18. *& ſeqq. Revelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum, qui veritatem Dei in injuſtitiâ detinent*, &c. *Luc.* XII. 47. *Jacob.* IV. 17. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi.* Alia eſt practica & efficax, quæ adeo altas in hominum animis radices egit, ut mandatorum divinorum obedientiam producat. De hac accipiendum illud Chriſti, *Joan.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum:* non enim nuda Dei & Chriſti cognitio ad ſalutem ſufficiens eſt; ſed Dei Chriſtique cogniti debitus cultus. Adde 1 *Joan.* II. 3, 4. *In hoc ſcimus quod cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata ejus non obſervat, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt. Cap.* III. 6. *Omnis qui peccat, non vidit eum nec cognovit eum. Cap.* IV. 7, 8. *Omnis qui diligit ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas eſt.*

Quæ ſit inefficax.

VII. Scientia inefficax, eſt confuſa, generalis & ſuperficiaria cognitio, animum ad obſequium non flectens; vel ſi ſit exactior & plenior, nuda tantum eſt veritatis cognitio, apprehenſæ ſolummodò ut veritatis cujus cognitio intellectui grata eſt; non autem tanquam veritatis neceſſariæ, cui aſſentiri homo debet. Hinc videmus in quibuſdam multum eſſe ſcientiæ, parum conſcientiæ; qui plura, eaque exactè noverunt, ſed interim verâ pietate carent: Quia promiſſis divinis ſolidam non adhibent fidem; vel amore mundi hujus faſcinati, promiſſorum divinorum certitudinem, magnitudinem & excellentiam debitè ad animum non revocant; ideoque languidè ea amant, nec eorum amore res mundi, unicè ſibi dilectas, deſpicere & abnegare cupiunt. Hæc ſi ſolitaria eſt, neque ex ſeſe alteram illam, quam efficacem vocamus, producat, ſcientiæ Dei ſeu Chriſti nomine indigna eſt; quia effectum ad quod deſtinata eſt, non producit, ac proinde mutila ac manca eſt, nec debitam habet perfectionem: Quod autem eâ deſtitutum eſt,

est, perinde ac si planè non sit censetur. Unde Scriptura tales pronuntiat Deum non nosse: 1 *Sam.* 11. 12. *Filii Eli filii erant Belial, nec agnoscebant Jehovam. Jerem.* 11. 8. *Sacerdotes non dixerunt, ubinam est Jehova? & tenentes legem non noverunt me, & pastores prævaricati sunt in me.* Et *cap.* IX. 3, 6. *Ose.* v. 4. *Non permittent opera eorum ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationis est in medio eorum, & Jehovam non cognoverunt.* Imo vocat stultos, quin & bobus & asinis assimilat: *Esa.* 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem non cognovit, populus meus non intellexit. Jerem.* IV. 22. *Stultus est populus meus, me non agnoverunt, filii insipientes sunt, & non intelligentes: sapientes sunt ad male faciendum, bene facere autem non noverunt.* Et de hisce dicit, quod *profiteantur se Deum nosse, factis autem negent, Tit.* 1. 16. Vide & *Joan.* VIII. 55. XVII. 25. 2 *Thes.* 1. 8. Licet autem hæc cognitio ad salutem sufficiens non sit, neque ad sincerum pietatis amorem ingenerandum; sufficiens tamen est ad homines, in quibus reperitur, coram Deo inexcusabiles reddendum: Quia in ipsorum opinione sufficiens est; unde & nonnunquam de solidâ ac genuinâ cognitionis Dei ac Christi scientiâ gloriari solent: Deinde, quia solo ipsorum vitio scientia hæc inefficax est: possent quippe, modò animum docilem, & à pietate Christianâ non alienum adferant, ita cognitione illâ affici, ut plenè promissis divinis adstipulentur, eorumque magnitudine ad obedientiam incitentur.

Qua efficax.

VIII. Scientia efficax distincta est & solida, quâ non tantum veritatem salutarem, præsertim præcepta & promissa divina, ejusque fundamenta quibus tota ejus certitudo innititur, distinctè cognita habemus, sed & ut veritatem necessariam amplectimur; vel, licet cognitio nostra adeo distincta non sit, de certitudine veritatis divinæ, promissorumque divinorum magnitudine, nullatenus dubitamus. Talem notitiam comitatur obedientia: quia est notitia rei, quæ credita animoque persuasa, non potest, quin moveat voluntatem ad amorem & obsequium, summum vid: bonum ab unâ, & summum malum ab alterâ parte. Bonum enim summum non potest quin homo amet: malum summum non potest quin abhorreat: solidè ergo persuasus, se bonum summum adepturum, neque adipisci posse, nisi conditiones præscriptas præstet, illius amore incitatus conditiones illas lubens ac alacri animô præstabit. Et quia hæc scientia perfecta est, finemque suum assecuta, ideo ea sola cognitionis Dei nomine venit. *Jerem.* XXII. 15, 16. *Pater tuus an non comedit, & bibit, & fecit judicium & justitiam, & tunc bonum fuit ei? Judicavit judicium pauperis & egeni, & tunc bonum fuit ei. Nonne hoc est nosse me, dixit Jehova? Job.* XXVIII. 28. *En timor Domini est sapientia, & recedere a malo intelligentia. Psal.* CXI. 10. & *Proverb.* 1. 7. *Principium sapientiæ timor Domini. Ose.* VI. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium, & cognitionem Dei præ holocaustis.* Et alibi. Unde &, si quando contingat aliquem scientiâ istâ præditum videri, neque illi convenienter vitam instituit, necesse est, ut in ipsâ scientiâ defectus sit, quod vel non ita exactè noverit, vel non solidum rebus cognitis assensum præbeat; licet contingere possit, ut homo sibi ipsi falsâ persuasione imponens, & se satis perfectè scire, & solidè credere, opinetur.

Signa scientiæ inefficacis.

IX. Explorare autem potest homo animum suum, utrum solidâ præceptorum promissorumque divinorum cognitione imbutus sit, vitam suam examinando, & ex factis judicium ferendo de amore quo singula prosequatur. Siquidem perfunctoriè scientes, infantibus, plenè autem ac perfectè, viris ac adultis conferuntur, 1 *Corinth.* III. 1, 2. *Hebr.* V. 11, 12, 13, 14. Amor ergo rerum minus dignarum neglectis dignioribus, aversio à rebus utilibus sed ingratis, pueritiam in scientiâ arguit, & vivendi rationem per omnia pueris similem. Ex: gr: Pueri horrent castigationem parentum, tanquam rem malam, licet sibi maximè utilem. Signum itaque est infantiæ in cognitione Christi, crucem & adversa horrere, tanquam nobis revera noxia: cum nobis sint utilia, ne ad mundum ejusque cupiditates deflectamus; 1 *Cor.* XI. 31. & ut languentes affectus erigamus, *Hebr.* XII. 12. *Apoc.* III. 19. Hinc David *Psal.* CXIX. 71. *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas.* 2. Pueri amant vilia, pomum præ adamante; adulti verò ea negligunt. Ita infantiæ in scientiâ Christi indicium est, divitias & voluptates mundi sectari præ cœlestibus: perfectioris verò scientiæ, ea flocci facere, & Dei causâ abjicere: Mosis instar *Hebr.* XI. 24, 25, 26. & Pauli, *Phil.* III. 7. 3. Pueri ejulant si ipsis crepundia ac deliciæ suæ, res vilis momenti, eripiantur: si pater aut mater moriatur vix ullum sentiunt animo dolorem. Ita signum est infantiæ in Christo, tristari vehementer ob bona mundi amissa; sed favore divino amissô non commoveri. Tandem, terrentur pueri phantasmate quod eos lædere non potest; quæ verò lædendi vim habent intrepidè tractant, ut cultrum, venenum, &c. Sic & infantiæ in Christi cognitione argumentum est, terreri cruce tanquam μορμολυκείω quodam, quæ tamen saluti eorum noxam inferre non potest, imò ad illam utilis est; peccata autem, certissimum & lethale animæ venenum, intrepidè committere. Hæc quippe omnia arguunt, cognitionem Jesu Christi aut nullas, aut saltem exiguas in animo nostro radices egisse: Quo in statu homini minimè acquiescere ac securum esse licet: unde &

tales vocantur *carnales*, 1 *Cor.* III. 1, 3. & *Cap.* XIV. 20. monemur, *ne pueri efficiamur intelligentiâ, sed malitiâ parvuli simus, intelligentiâ autem perfecti.* & 2 *Pet.* III. 18. *Crescite in gratiâ & in cognitione Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.*

Media acquirendi scientiam efficacem.

X. Ita debitè exploratô animô nostro, si ipsum verâ ac solidâ Christi scientiâ non ut oportet imbutum deprehendamus, media adhibenda sunt, quibus ea acquiri possit. Ea autem varia sunt. Primum ac primarium est, lectio crebra ac assidua verbi divini, quod omnia ad salutem necessaria ac utilia plenè ac perfectè continet, cujusque lectione homo ad quævis officia Christiana plenissimè instrui potest: uti docetur 2 *Tim.* III. 15, 16, 17. & *in quô omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi sunt*, *Coloss.* II. 3. Unde *cap.* III. 16. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientiâ.* Quod sine crebrâ lectione fieri nequit. Secundum, pia colloquia, quibus cum hominibus peritioribus cognitionisque divinæ studiosis genuinus verbi divini sensus inquiritur: Inde *Hebr.* X. 24. *Consideremus invicem in provocationem charitatis & bonorum operum.* Nam, *Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui*, *Proverb.* XXVII. 17. Tertium, ardentes ad Deum preces, quibus verbi divini, nobis non satis perspecti, intelligentiam acquirimus: *Jacob.* I. 5. *Si quis vestrum sapientiâ indigeat, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter; & dabitur ei.* Quartum, pietatis studium, animique pia docilitas: *Psal.* XXV. 14. *Secreta Domini timentibus eum; & testamentum ipsius ut manifestetur illis.* *Joan.* VII. 17. inquit Dominus, *Si quis voluerit voluntatem ejus* (Dei) *facere, cognoscet de doctrinâ meâ, utrum ex Deo sit, an ego à meipsô loquar.* Doctrina enim Jesu Christi, est doctrina pietatis ac sanctimoniæ; ideoque in animos hominum pietatis studiosorum facile influit; quoniam doctrinâ ejusmodi delectantur, eamque ut plenè cognitam habeant, omnes ingenii vires intendunt. *Prov.* VIII. 9. inquit Sapientia, *Recti sunt sermones mei intelligentibus, & æqui invenientibus scientiam.* *Cap.* XIV. 6. *Quærit derisor sapientiam, & non invenit; doctrina prudentium facilis.* Impiis autem ad illius cognitionem aditus est præclusus; est quippe ipsorum cupiditatibus adversa, ideoque ejus sanctitatem & certitudinem æquâ judicii lance ponderare nesciunt: *Proverb.* XXIV. 7. *Excelsa stulto sapientia, in portâ non aperiet os suum.* Hinc *Sapient.* I. 4. *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Imprimis verò cupiditatibus carnalibus servientes ad illam acquirendum inepti sunt: Unde gentes in impudicitiâ ambulantes, dicuntur *tenebris habere obscuratum intellectum*; *Eph.* IV. 17, 18. è contra videmus reginæ Candaces eunuchum animô piô ac docili Scripturas legentem, Philippi à Deo ad ipsum missi instructione, genuinum illius sensum intellexisse, & ad fidem in Christum conversum, *Actor.* VIII. Quintum est humilitas, ne propriæ sapientiæ opinione turgeamus, sed illâ abnegatâ totos nos Deo informandos tradamus, & ex ipsius verbo scientiam nobis necessariam hauriamus. Sic ait Dominus, *Matth.* XI. 25. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Magis enim humilibus, quàm fastuosis doctrina Christi est accommodata, docente id fusè Apostolo, 1 *Cor.* I. 23. *& seqq.* Tandem, scientiæ nobis à Deo concessæ rectus usus, ad gloriam divinam, nostrique in pietate profectum: Nam *habenti*, id est, eô quod habet rectè utenti, *dabitur, & abundabit; non habenti autem*, hoc est, eô quod habet non utenti, sed perinde ac si careret negligenti, *& quod videtur habere auferetur ab eo*, *Matth.* XXV. 29.

Rationes ad eam incitantes.

XI. Rationes autem & argumenta, quibus ad sapientiæ studium excitari debet homo, variæ sunt. Prima quidem petitur ab ipsius Scientiæ præstantiâ, quia est oculus animæ spiritualis, cujus directione sese sustentat, ne cespitet aut labatur; eo destituta in tenebris ambulat, & facile, cœci instar, impingit. *Joan.* XII. 35. *Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris nescit quò vadat.* Tales dicuntur, *cœci*, & *manu tentare*, 2 *Pet.* I. 9. & in devia quæque abripiuntur, ita ut vel non faciant bonum, vel saltem non bene, sed fortuitò. Unde reprehenduntur Judæi, quod *zelum* quidem *habeant, sed non secundum scientiam*, *Rom.* X. 2. Tantum enim quisque pietati studere potest, quantum illius habet cognitionem. Secunda: Quia ad scientiam sumus vocati; Christiani quippe sunt filii lucis, imò lux in Domino; cum ignorantes sint tenebræ, *Eph.* V. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate.* Nemo autem lucem expertus tenebras amabit. Tertia: Scientia hæc requisitum est necessarium in fœderatis Dei, qui ex eô cognoscuntur, quod omnes Deum norint, à minore usque ad maximum, *Hebr.* VIII. 11. Quarta. Honestam ac spiritualem animo adfert voluptatem; est enim bonum animæ convenientissimum, & ad illius perfectionem faciens: *Prov.* XXIV. 13, 14. *Comede, fili mi, mel, quia bonum est, & favum dulcissimum gutturi tuo: Sic & doctrina sapientiæ anima tuæ: quam cum inveneris habebis in novissimis spem, & spes tua non peribit.* Quinta. Qui scientiam negligunt, bestiis comparantur, *Psal.* XXXII. 9. *Ne sitis similes mulo & equo quibus non est intellectus.* Imò bestiis deteriores pronuntiantur *Esa.* I. 3. *Jerem.* VIII. 7. Tandem, illius contemtus ac neglectus causa est condemnationis,

Joan.

Joan. III. 19. *Hoc est judicium, quod lux venerit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, erant enim opera ipsorum mala.* ejusque privatio summa est miseria, diabolumque habet autorem, qui *infidelium mentes excæcat*, 2 *Corinth.* IV. 4. & in quam homines obveritatis contemtum Deus justissimo judicio incidere permittit, *immittens illis efficaciam erroris, ut credant mendacio*, 2 *Thess.* II. 11. *Sicut* enim *non probaverunt Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt*, *Rom.* I. 28. Qui status omnium est miserrimus, omniumque beneficiorum spiritualium fontem obstruit, hominemque planè à Deo ad vanas concupiscentias abducit.

Oppositum in excessu, curiositas.

XII. Oppositа Scientiæ peccant vel in excessu, vel in defectu. In excessu peccat Curiositas, quando homo neglectis utilibus clarèque à Deo revelatis, inutilia, & abscondita, quæque Deus nobis occulta esse voluit, inquirit. Hanc damnat Apostolus, jubens, ut *non sapiamus plus quam oportet sapere, sed sapiamus ad sobrietatem*, *Rom.* XII. 3. Curiositas autem hæc multiplex est. 1. Quando scire cupimus, quæ Deus nobis non revelavit: qualia multa ab hominibus inquiruntur, quorum nulla in Scripturis, unde hauriri solummodò eorum cognitio potest, reperiuntur, quæque Deus sibi soli reservavit. *Deut.* XXIX. 29. *Abscondito Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt, nobis & filiis nostris usque in sempiternum, ut faciamus universa verba Legis hujus.* Nam *gloria Dei est celare verbum*, *Prover.* XXV. 2. Tale erat Discipulorum Jesu Christi quæsitum, *Act.* I. 6, 7. *Domine, an in tempore hoc restitues regnum Israel?* Quibus Dominus respondit: *Non est vestrum, nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in suâ potestate.* Talis est eorum disquisitio, qui tempus ultimi judicii inquirere, & tantum non definire audent; cum hoc sit arcanum soli Deo notum, nullique homini, ne angelis quidem, imo nec Filio in terris adhuc degenti, revelatum, *Marc.* XIII. 32. 2. Quando inquirimus ea, quæ ad nos nihil pertinent, sed alios concernunt: Qualis fuit curiositas Petri, cui cum Dominus prædixisset, quâ morte Dominum esset glorificaturus, quærit de Joanne, *Domine hic autem quid?* Dominus, hanc curiositatem increpans, respondit; *Si volo eum manere, donec veniam, quid ad te? tu sequere me. Joan.* XXI. 18. &c. & Judæi illius, qui auditâ Domini doctrinâ, quærit, *an pauci sunt qui salvantur?* Quâ curiositate rejectâ, Dominus ipsum ad salutis studium hortatur, *Contendite intrare per angustiam portam*, &c. *Luc.* XIII. 23, 24. 3. Quando necessariis neglectis, totam aut saltem præcipuam operam ponimus in inquisitione inutilium, quæ & inquisitu molesta sunt, & rixas pariunt, & nullius ad pietatem sunt usus. Quales sunt quæstiones de *genealogiis*, *vocum novitates*, *oppositiones falso nominatæ scientiæ*, *stultæ quæstiones*, *contentiones*, & *pugnæ legis*, quas Apostolus passim damnat, quod sint *inutiles & vanæ*, & *lites generent*, *non autem ædificationem Dei quæ est in fide:* 1 *Tim.* I. 4. VI. 20. 2 *Tim.* II. 23. *Tit.* III. 9. Talia multa sunt, quæ hodie à Scholasticis de naturâ ac decretis divinis, præter Dei verbum, subtiliter disputantur, aliæque quæstiones inutiles & vanæ, de quibus Erasmus in Annot. ad 1 *Timoth.* I. 6. 4. Quando non acquiescimus in Dei voluntate, sed & ejus rationem ac causas volumus investigare, audacter definientes judiciorum divinorum, quæ nonnunquam in hoc sæculo exercentur, causas & fines; eaque vel impietatis hominum, ac pœnæ divinæ, in his, vel probitatis ac constantiæ explorationis in aliis, prout diversimodè erga hunc & illum affecti sumus, judicia esse determinare audemus: Quid hoc est, nisi se Dei consiliarium gerere? contra *Rom.* XI. 35. *Quis consiliarius ejus fuit?* & de fratris nostri actionibus earumque sinceritate aut hypocrisi, quæ, utpote in corde latens, occulta nobis est, tanquam re manifestâ, judicium pronuntiare: Contra illud *Jacobi*, *cap.* IV. 12. *Unus est legislator & judex, qui potest perdere & liberare: tu autem quis es, qui judicas proximum?* Et in curiositate hoc quidem pessimum est, quod homines reddat præsumtuosos, & opinione scientiæ suæ inflatos; juxta illud 1 *Cor.* VIII. 1. *Scientia inflat.*

In defectu, Ignorantia.

XIII. Oppositum in defectu, est Ignorantia, rerum nim: quæ ad salutem requiruntur, sive sint prorsus necessariæ, sive utiles solummodò. Hæc distinguitur in ignorantiam simplicem, sive puræ negationis, & in ignorantiam pravæ dispositionis. Ignorantia simplex est, cum aliquis simpliciter ignorat veritatem salutarem; sitque id vel revelationis, vel intellectus defectu: posterior locum habet in infantibus, & fatuis: prior in Ethnicis, quibus nunquam Christi prædicatio obtigit. Quanquam vix ac ne vix fieri potest, ut in adultis, quique intelligendi vi pollent, totius religionis ignorantia reperiatur; utpote quæ & naturâ ac ratione magistrâ aliquatenus cognosci potest: sed solummodò partium quarundam, ad quarum cognitionem aut accuratior investigatio, aut Dei revelatio necessaria est. Ignorantia pravæ dispositionis est, quæ errorem locò veritatis amplectitur: estque vel in infidelibus, qui idola verum credunt Deum, verbumque sibi annuntiatum rejiciunt: vel in graviter errantibus, qui Scripturæ sensum magni ad salutem momenti non percipiunt; vel in apostatis, qui fide rejectâ ad priorem infidelitatem deflectunt. Estque hæc ignorantia priore deterior, ac difficilius evelli potest. Secundò, ignorantia vel est affecta-

affectata, vel non affectata. Affectata in homine est ipsius culpâ, & quidem notabili; vel quod deditâ operâ velit ignorans esse, vel quod media ad scientiam acquirendum obvia studio negligat, non aliter ac si ignorans esse velit, ut securius & minore cum conscientiæ remorsu cupiditatibus suis frænum laxare possit: Quales sunt, qui *Job.* XXI. 14. *Deo dicunt; recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.* Non affectata est, quæ quidem non absque omni culpâ hominis est, sed à quâ tamen culpa notabilis abest; ut quod non animo malo, sed ex merâ negligentiâ, non adhibuerit omnem, quæ à viro salutis suæ studioso adhiberi potest, diligentiam, ut ab ignorantiâ suâ liberetur. Non caret quidem culpâ, quoniam negligentia vitium est fœdum, eòque periculosius, quò minus ab homine percipitur; non tamen ullatenus cum ignorantiâ affectatâ in comparationem venire meretur, quæ cum insigni malitiâ conjuncta est; ideoque condemnationis causa à Domino pronuntiatur, *Joan.* III. 19. & ab Apostolo, 2 *Thess.* I. 8. & propter illam Deus gentes tradidit in reprobam mentem, *Rom.* I. 28. præsertim si affectetur ab hominibus, majorem sibi scientiæ gradum adscribentibus, ut totam religionem derideant, & concupiscentiis suis indulgeant; de quibus Petrus 2 *Epist.* III. 3, 4, 5.

CAPUT VII.

De Prudentiâ.

Prudentia.

I. PRudentia est altera virtus mentis, quæ & Sapientiæ & Scientiæ nomine nonnunquam in Sacris Literis appellatur; sed & propriò nomine à Scientiâ distinguitur, vocaturque φρόνησις, à φρὴν mens, quia singularem mentis attentionem requirit, ut quid faciendum quid omittendum sit provideat. Licet autem vox abstracta φρόνησις rarò occurrat in Sacris, ejus tamen concretum aliquoties legitur, φρόνιμος, *Matth.* VII. 24. X. 16. XXIV. 45. XXV. 2. *Luc.* XII. 42. uti & adverbium φρονίμως, *Luc.* XVI. 8. Differt à Scientiâ, quod ea propriè ac immediatè circa cognoscibilia versatur: Prudentia verò circa facienda, docetque cognita ad vitæ usum dirigere.

Ejus definitio.

II. Est itaque *Prudentia virtus intellectualis, quâ homo proposito sibi fine honesto, media ad illum ducentia tum sibi tum aliis rectè investigare, & observatis temporum, locorum ac personarum circumstantiis, ad finem optimum consequendum dextrè accommodare potest.* Primum ergo Prudentiæ requisitum est, honestum sibi finem præscribere; ille quippe si sit inhonestus, nec media ad illum ducentia, ut ut specie honesta, probari possunt. Finis autem vel est universalis, seu totius vitæ, vel particularis. Finis universalis seu totius vitæ, est gloria Dei, & nostra proximique salus æterna: qui duo quidem sunt distincti fines, sed arctè adeo cohærentes, ut separari nequeant: salus quippe nostra refertur ad Dei gloriam; & gloriam Dei promoventes nostram proximique salutem intendimus. Sic 1 *Corinth.* X. 31. *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Ad salutem autem in omni actione esse spectandum docet Apostolus 1 *Tim.* VI. 12. *Apprehende vitam æternam, ad quam vocatus es. Hebr.* XII. 1, 2. *Deponentes omne pondus & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen; adspicientes in auctorem fidei & consummatorem Jesum, qui pro proposito sibi gaudio sustinuit crucem*, &c. Particulares vitæ nostræ fines sunt varii, & huic ultimo ac universali subordinati, eique sive per se sive per accidens subservientes: qui rectè à nobis constitui non possunt, nisi primò & ante omnia universalis finis debitè constitutus sit: quoniam enim particulares fines ulteriori subordinantur, nisi ultimus nobis definitus sit, nec particulares rectè definiri possunt; saltem solidæ vitæ beatitudini non inserviunt. Non autem necesse est, ut semper directè ad ultimum & generalem illum finem dirigantur: Sufficit finem illum ultimum semel à nobis definitum esse: Qui enim firmiter proposuit, omnibus actionibus gloriam Dei, suamque & proximi salutem promovere, nihil isti fini adversum committit, omnesque ejus actiones, licet actu semper de eô non cogitet, ad eum dirigentur.

Requisitum primum.

Secundum.

III. Alterum est, ut media huic fini assequendo idonea eligantur. In iis autem requiritur. 1. Ut sint honesta: nam ex mediis de finis naturâ judicium fieri solet, & si media sint inhonesta, nec agentis scopus honestus judicatur. Qui enim æqualia facit illi, cui inhonestus finis est propositus, eundem habere creditur. Et quia nulla communio est justitiæ cum injustitiâ, nunquam istis mediis, in speciem licet valdè accommodata appareant, finis honestus obtinebitur. 2. Ut fini consequendo sint accommodata: Idque proprium est prudentiæ munus. Viri boni est, media honesta eligere: prudentis verò, non alia, nisi quæ ad finem obtinendum sunt accommodatissima. Et quoniam circumstantiæ temporum, loci ac personarum, magnam rebus agendis varietatem inducunt, prudentiæ est, circumstantiarum circumspectâ ratione habitâ, eligere, quod pro unaquâque circumstantiâ convenientissimum est. Siquidem una eademque actio pro circumstantiarum varietate modò laudanda, modò vituperanda est; ejusdemque virtutis actiones diversimodè exercendæ, singulisque circumstantiis attemperandæ sunt. De quibus in sequentibus latius.

IV.

Tertium. IV. Tertium est; ut mediis ita electis homo accuratè utatur, sollicitè prospiciens, ne quid factu utile omittat, neve noxium committat. *Eph.* v. 15. *Videte itaque fratres quomodo cautè*, ἀκριβῶς, *ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes.* Præcipuè ut ad finem optimum semel maturò ac deliberato judicio electum, omnia sua dirigat, & cætera omnia deserat, ut illum unum consequatur. Unde regnum cœlorum à Servatore comparatur thesauro, quem homo in agro inventum abscondit, omnibusque venditis, agrum illum emit: & margaritæ pretiosæ, quam mercator visam, omnibus suis divenditis mercatur, *Matth.* XIII. 44, 45, 46.

Prudentia religiosa. V. Distinguitur Prudentia, in religiosam & civilem: distinctione desumta ab utriusque objectò, non autem à naturæ utriusque diversitate; cum utraque in homine Christiano, sed unaquæque juxta pretium suum, esse debeat, alteraque alteri manum porrigere; semper tamen debitò ad statum hominis Christiani, munusque unicuique concreditum, habitò respectu. Religiosa est, quæ media accommodata ad salutis æternæ consecutionem docet eligere, & quomodo se homo in negotio religionis gerere debeat. Eaque est vel cujuscunque hominis Christiani, vel illi peculiaris, cui munus aliquod sive Ecclesiasticum, sive politicum, demandatum est, quo ad religionis tutelam & propagationem obligatus est. Nos de priore nunc solummodò dicemus; posteriore in tractatum de particularibus vocationibus rejecta.

Ejus officium primum. VI. Officia prudentiæ religiosæ varia sunt. Primum est, omnia debitè ponderare, & unius cujusque rei pretium investigare: eoque investigato, præstantissima summô amore prosequi; reliqua vel minore vel majore amore, prout vel magis vel minus arctam cum præstantissimis connexionem habent. Cum itaque salus æterna, sive futuræ vitæ bona, incomparabiliter bonis hujus vitæ præstantiora sint, *quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt*, 2 *Corinth.* IV. 18. hinc prudentiæ officium est, sibi vitam æternam unicè & ante omnia propositam habere, etiam, si aliter obtineri nequit, abnegatis omnibus hujus mundi bonis & toleratis omnibus vitæ hujus adversis: nam *non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur nobis*, *Rom.* VIII. 18. Similiter, quia fides in Jesum Christum, mandatorumque divinorum observatio, est bonum arctissimè cum vita æterna conjunctum, omnibus mundi bonis præponderare debet. Ab altera parte, malum omnium gravissimum maximè horrere, aliaque mala vel magis vel minus, quantò vel magis vel minus ad summum malum referuntur: Ita condemnationem æternam horrere decet, præ omnibus mundi hujus malis: Hinc Servator *Matth.* X. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennâ.* Et quia infidelitas & impietas ad eam certissimè ducunt, potius omnia mundi hujus mala, utpote temporalia tantum & subitò prætereuntia, subire, quàm impietati consentire.

Secundum. VII. Secundum, ut homo Christianus pericula saluti suæ imminentia diligenter circumspiciat, & quantum fieri potest declinet, ne forte illis obrutus salutis jacturam faciat. Huc faciunt omnia præcepta, quibus vigilare jubemur, nobisque cavere; non aliter ac si in speculâ constituti quoquoversùm circumspiciamus omnes hostium insidias, ne ullum saluti nostræ periculum creëtur. Et quia hostes nostri spirituales varii sunt, accuratè ab ipsorum insidiis, fraudibus ac impostoris est cavendum. Infensissimus salutis nostræ hostis, & omnium spiritualium hostium princeps, est diabolus; ab illius ergo insultibus primò & ante omnia cavendum est; sive sese *transformet in Angelum lucis*, ut est 2 *Corinth.* XI. 14 nosque bonorum mundi hujus blandâ ostentatione illaqueare studeat, prout ipsum Dominum Jesum hac illecebrâ tentare non erubuit, *Matth.* IV. 9. sive sese satanam ostendat nostrumque adversarium, & mundum contra nos armet, ut afflictionibus pressi salutis studium deseramus. hinc 1 *Pet.* v. 8. *Sobrii estote & vigilate: quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.* Illi jugendi sunt seductores & impostores, Satanæ ministri, præcipuè fallendi artibus instructi, quibus animos incautorum abducunt à fide; qui tamen, si propius ipsorum actiones inspiciantur, à viro prudente cognosci possunt. Huc spectat monela Servatoris nostri, *Matth.* VII. 15, *Cavete à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces: ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Et Apostoli *Rom.* XVI. 17, 18. *Rogo vos fratres, ut observetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt; & declinate ab illis. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri; & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.* Tandem & ipsa caro nostra, seu concupiscentiæ carnales & hujus mundi, quarum dulcedine homo delinitus & excœcatus, dum in eâ defixus hæret, peccati turpitudinem non videt; nisi postquam voluptate satiatus ad se rediit. Unde voluptates carnales, quibus ad peccandum inducimur, vocantur *concupiscentiæ deceptionis*, *Eph.* IV. 22. & à concupiscentiâ dicitur homo *inescari*, *Jacob.* I. 14. quin & peccato seductio tribuitur, *Hebr.* III. 13. & divitiis, *Matth.* XIII. 22. Unde Dominus monet *Luc.* XXI. 34. *Attendite vobis ipsis*,

ipſis, ne graventur corda veſtra crapulâ, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſubitò obruat vos dies illa.

Tertium.

VIII. Tertium. Si pericula illa vitare non poſſumus, ut nos tempeſtivè contra ea armemus, & ſpirituali armaturâ induti hoſtium noſtrorum inſultus retundamus: Ita jubemur *Eph.* VI. 11. *& ſeqq. Induite vos armaturam Dei, ut poßitis ſtare adverſus inſidias diaboli*: &c. Et quoniam indefeſſo ſtudio ſalutem noſtram oppugnat diabolus, ideo omni tempore, quaſi ipſius inſultum jamjam exſpectantes, arma ſpiritualia contra ipſum comparanda ſunt, præſertim tentationis horâ inſtante, ne adverſus tela ejus imparati, in ſpirituali certamine ſuccumbamus, & ſalutis jacturam faciamus. Ita pacis tempore contra crucem nos armare oportet, ne forte cruce inopinatò nos invadente ſuccumbamus.

Quartum, circa proximum. In eo officium primum.

IX. Quartum. Salutis proximi, perinde uti propriæ, cura eſt habenda. Quia verò in hoc officio res nobis eſt cum aliis hominibus, ideoque nobis facile incommoda quædam occurrere poſſunt, ob diſſimilitudinem ingeniorum quibuſcum nobis res eſt, inde aliud oritur prudentiæ officium; Ut cum aliquid ſuſcipimus aut aggredimur ad noſtram proximive ſalutem ſpectans, & ſimul commodum noſtrum aut incommodum vitam hanc præſentem concernens agitur, ut nullam officii noſtri partem omittamus, neve proximi ſalutem negligamus, & interim incommodum illud, quantum ſalvo officio noſtro fieri poteſt, vitemus. Quod præcipuè tum locum habet, quando ob veritatis Chriſtianæ profeſſionem vel propagationem periculum eſt ſubeundum, & vel fortuna, vel fama, vel ipſa vita in diſcrimen adducenda. Vel quando veritas proximo ingrata eſt dicenda, ejuſque vitia redarguenda: quo officio facile aliorum indignationem incurrimus: ita Joannes Baptiſta ob liberam ſuam reprehenſionem à rege Herode in carcerem fuit conjectus, *Matth.* XIV. 3, 4. Hic ergo valere debet Servatoris monitum: *Eſtote prudentes ut ſerpentes, & ſimplices ut columbæ, cavete ab hominibus: Matth.* X. 16. Quod ſi prudentiâ noſtrâ incommoda hæc vitare non poſſimus, niſi parte officii noſtri neglectâ, locum habere debet illud 1 *Joan.* III. 16. *In hoc cognovimus charitatem, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.* In utroque hoc officio magnus perſonarum delectus eſt habendus, & ſollicitè circumſpiciendum cui nos credere, quem vitare debeamus; ac proinde experimentis minimè fallacibus ipſorum animum habere exploratum, antequam totos nos illis credamus; ne forte nos temerè ac imprudenter in periculum, quod honeſtè vitare potuiſſemus, conjiciamus; atque ita, quos fratres & amicos credimus, proditores & inimicos experiamur. Sic exemplo ſuo nos docuit Servator *Joan.* II. 24. qui non credebat ſemet ipſum Judæis, eò quod ipſe noſſet omnes.

Secundum.

X. Alterum eſt, ut accuratam utilitatis proximi habeamus rationem, actioneſque noſtras circa ipſum eô modô inſtituamus, quô probabile eſt plurimum fructus inde ad proximum redundaturum. Status autem proximi varius eſſe poteſt: vel enim veritatis ſalutaris, vel ſaltem magni ad ſalutem momenti neſcius eſt: vel licet veritatis cognitione ſit imbutus, eâ indignè ambulat, peccatorumque quorundam, quæ hominem è regno cœlorum excludunt, conſuetudine tenetur.

Quomodo inſtruendi ignorantes.

XI. Veritatis ſalutaris ignorantes verbi divini luce & ſolidis rationibus inſtruendi & confirmandi ſunt: cum autem horum alii ſimpliciter veritatem ignorent, alii etiam eam odio proſequantur, delectus hic inter illos habendus eſt, ut præcipuè priores eligamus, quibus veritatem perſuadeamus; utpote apud quos probabilè eſt operam noſtram non fore fruſtraneam. Unde Dominus commendat Apoſtolis, ſi quando civitatem aliquam aut pagum intrent, inquirant, quis illic dignus ſit, id eſt, animum docilem, & veritatis addiſcendæ cupidum, ſaltem ab eâ non alienum, habeat, & apud eum divertant, *Matth.* X. 11.

Quid obſervandum circa oſores veritatis.

XII. Oſores autem veritatis, qui non tantum ad eam recipiendam inepti ſunt, ſed & ejus doctrinâ irritantur, eamque odio habent; ejuſque profeſſores perſequuntur, fugiendi ſunt, juxta præceptum Domini, *Matth.* VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, & margaritas projicere coram porcis, ne forte conculcent eas pedibus, & converſi dilacerent vos.* Sed verò, nec facile quiſpiam pro deſperatô eſt habendus: quamvis enim quidam ſint peccatores, & vitiorum conſuetudine conſtricti, non tamen animo ſunt prorſus perverſo & improbo, ſed & diſciplinæ patientes ſunt; imò nonnunquam alacriori animo veritatem recipiunt, quàm illi, quorum facta videntur honeſtatem ſapere, animus interim occultis vitiis repletus, veritatis patiens non eſt: Sic *Matth.* XXI. 31, 32. meretrices & publicani crediderunt Joanni Baptiſtæ, Phariſæi autem eum reſpuerunt. Nec ſtatim peccator prorſus negligendus aut fugiendus, ſed quæcunque media ad ipſum emendandum tentanda ſunt, & occaſio quævis ac opportunitas captanda, ſi forte veritatem admittat, antequam omnis de illius emendatione & ſalute ſpes abjiciatur: Sic monet Apoſtolus *Coloſſ.* IV. 5. *Cum ſapientiâ ambulate ad eos qui foris ſunt, tempus redimentes*; id eſt, commodam occaſionem & opportunitatem captantes. Tum attendendum, quid, & quô pacto dicas. Non enim tantum

tum vera & necessaria dicenda sunt, sed & accommodata captui & ingenio eorum quibuscum nobis res est. Incipiendum ergo ab illis, non quæ in sese spectata maximam habent necessitatis rationem; sed quæ facilius in animum alterius influent, & quibus admissis facilior ad majora magisque necessaria dabitur progressus. Homines itaque ferinis moribus primò ad honestatem naturalem sunt informandi, antequam ad sanctiorem Jesu Christi doctrinam admittantur: Quod si hic frustra simus, nec doctrinam sanctiorem illis persuadebimus. Ante omnia autem doctrinam sanctam aliis persuadere cupientes, fidem ipsis facere debemus, nos de ejus veritate esse plenissimè persuasos, neque ullam causam dare de fide nostrâ ejusque sinceritate dubitandi. Huc requiritur, ut vita nostra doctrinæ quam prædicamus respondeat, neque dum alios ad sanctitatem hortamur, ipsi in peccatis volutemur; ita enim vitâ destruimus, quod doctrinâ ædificamus. Sic monet Petrus 1 *Epist.* II. 12. *Conversationem vestram inter gentes habete bonam; ut in eo, quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Et Paulus præscribit servis, *in omnibus fidem bonam ostendere, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus, Tit.* II. 10. Hinc ipse *nemini dabat ullam offensionem, ne vituperetur ministerium ipsius*, 2 *Cor.* VI. 3. Quin imò, *omnibus omnia factus est, ut omnes faceret salvos*, 1 *Cor.* IX. 22.

Quid circa peccatores. XIII. Peccatores, vitamque doctrinæ quam profitentur convenienter non instituentes, gravi & seriâ admonitione ad officium sunt reducendi, & exitio eripiendi: ita hortatur *Jacob.* V. 19, 20. *Fratres, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum; scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & multitudinem operiet peccatorum.* Licet hic aliquândo illud Apostoli valere debeat, *insta opportunè, importunè*, 2 *Tim.* IV. 2. tamen ut plurimum temporis opportunitas est captanda, & reprehensio, in se ingrata, lenitate est temperanda, ne ex quâdam animi malevolentiâ procedere credatur, sed solummodò ex desiderio salutis proximi promovendæ. Unde & solitudo captari debet, ne coram aliis quæ ruborem incutere possunt audire cogatur. Quandoque etiam dexteritas quædam adhibenda, quâ ipse peccatum condemnare persuadeatur, antequam se illius reum argui deprehendat: quali Nathan apud Davidem usus est 2 *Sam.* XII.

Prudentia civilis. XIV. Prudentia civilis est, quæ ea ritè disponit, quæ præsentis vitæ conservationem & commoda, quatenus vitæ spirituali & saluti æternæ non adversantur, spectant. Estque vel cujusque seorsim considerati in actionibus privatis ac negotiis. Vel œconomica, eorum qui in eâdem familiâ tanquam illius membra degunt: quales sunt, maritus, uxor, liberi, famuli & ancillæ. Vel politica, eorum vid: qui reipublicæ regendæ præsunt; ut, Magistratus, sive sint supremi, sive subalterni, eorumque Consiliarii.

Media acquirendi prudentiam. XV. Media quibus prudentia Christiana acquiri debet varia sunt. Fatendum naturæ bonitatem multum ad prudentiam conferre, neque omnibus æqualem ad illius acquisitionem à naturâ dispositionem inesse, sed eam pro temperamenti dispositione admodum esse inæqualem: Attamen nulla tanta est naturæ bonitas, quæ absque Dei ope, ac honestâ exercitatione hic sufficiat: sicut & ab alterâ parte vix ulla natura adeo est infœlix, quin adhibitis mediis requisitis, & auxilio divino accedente, ad prudentiam excitari possit. Primum ergo prudentiæ obtinendæ medium sunt preces ad Deum ardentes & assiduæ: *Si quis vestrum sapientiâ indiget, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non exprobrat, & dabitur ei: postulet autem in fide, nihil hæsitans*, &c. *Jacob.* I. 5, 6. Secundum, verbi divini attenta lectio, quod *sapientiam præstat parvulis*, *Psal.* XIX. 8. & hominem *sapientem reddere potest ad salutem*, & *ad omne bonum opus perfectè instructum*, 2 *Tim.* III. 15, 17. Unde David *Psal.* CXIX. 98, 99. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi; quia testimonia tua meditatio mea est.* Præsertim cum applicatione ad nos ipsos; unde seriæ hæ monitiones, *qui aures habet ad audiendum, audiat;* quæ passim occurrunt. Hoc enim propriè prudentis est, omnia in usum suum vertere, & ex omnibus utilitatem capere. At sine verbi divini applicatione ad nos ipsos, cognitione quidem imbuitur intellectus humanus, nihil verò in illis, quæ vitæ directionem concernunt, proficit: Instar Regis Davidis, qui, quamdiu Nathanis parabolam sibi non applicabat, ad evigilandum è peccato non fuit incitatus; sed postquam eam in ipsum quadrare Nathan indicaverat, statim peccati pœnitentiam egit. Præpeditur in officio hoc homo nimiò sui amore, quo tranquillitatem propriam amat. Lectâ Scripturâ Sacrâ absque accuratâ ad se suasque actiones applicatione, homo cupiditatibus suis indulgere potest, & tamen sibi in statu suo plaudere: Sed singulis præceptis divinis sibi applicatis, actionibusque suis ad ea, tanquam normam, expensis, statim defectum animadvertit, seque in statu suo securum minimè esse posse videt. Hinc tranquillitatis turbatio; quæ quoniam ingrata homini est, in simplici Scripturæ lectione acquiescit. Hinc egregiè Jacobus *auditorem* tantum *verbi, non autem factorem*, comparat homini, *nativitatis suæ vultum in speculo considerantis; qui abiens, statim oblitus*

est qualis fuerit: Cap. 1. 23, 24. Tertium, propriâ sapientiâ abnegatâ, illam unam quærere, quæ à Deo est. *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat* (in oculis nimirum hominum mundanorum sapientiâ divinâ carentium) *ut sit sapiens*, 1 *Corinth.* III. 18. Quia *quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes*, *Cap.* 1. 27. Quartum, lectio historiarum, variorumque consiliorum humanorum eventuum, præcipuè verò historiæ sacræ, & judiciorum divinorum in impios exercitorum observatio, quo eorum exemplo cautiores, vitemus illum in quem illi impegerunt lapidem. Cujusmodi monitiones crebræ occurrunt, *Luc.* XIII. 1, 2, 3, 4, 5. XVII. 32. 1 *Corinth.* X. 6. 7, 8, 9, 10, 11. *Hebr.* III. 7, 8. *& seqq.*

Rationes ad eam incitantes.

XVI. Et profecto ad virtutem hanc nobis comparandam incitare nos debet, non tantum illius præstantia, quæ aliquatenus providentiam Dei imitatur, eligens media ad finem optimum consequendum accommodata; sed & maxima illius utilitas; utpote quæ noxia vitare, & alieno ex malo sapere docet, quin & fructus ad salutem uberrimos confert: quos Rex Salomon prolixè describit, *Proverb.* II. 10, 11, 12. *& seqq. Si intraverit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit; consilium custodiet te, & prudentia servabit te, ut eruaris à viâ malâ, & ab homine qui perversa loquitur; &c.* Et *cap.* III. 13, 14. *& seqq. Beatus homo qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentiâ: melior est acquisitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & purissimi fructus ejus;* &c.

Oppositæ prudentiæ.

XVII. Vitia. Prudentiæ oppositæ duo sunt; quorum unum dici potest in excessu, alterum in defectu peccare: quanquam si utriusque naturam penitius inspiciamus, utrumque in defectu peccare dicendum sit, unde & utrumque imprudentiæ nomine comprehendi potest. Et consistit utrumque in eô, vel quod rectum actionibus nostris scopum non præfixerimus; vel, eô licet constituto, rectis mediis ad eum non contendamus, nec illi assequendo noxia vitemus, actionesque nostras circumstantiis rerum prout oportet non accommodemus.

In excessu, astutia, seu prudentia carnalis.

XVIII. In excessu itaque peccat astutia, quando homo finem malum sibi proponit, mediisque ad illum consequendum idoneis contendit. Hæc vocatur sapientia, seu prudentia carnalis, spectatque vitæ hujus commoda & utilitates, etiam, si aliter obtineri non possint, repudiatô bonô summô seu vitâ æternâ mediisque quæ ad illam ducunt. Sive homo sibi scopum proponat divitias: unde tales dicuntur *sibi thesaurizare thesauros in terrâ*, *Matth.* VI. 19. sive voluptates, quales dicuntur *ventrem* sibi facere *Deum*, *Phil.* III. 19. sive aliquid quoddam vitæ hujus bonum; unde *ibidem* dicuntur *terrena sapere; & mundum diligere, eaque quæ in mundo sunt*, 1 *Joan.* II. 15.

Revera est stultitia.

XIX. Sapientia hæc reverâ stultitia est: quia neglecto ultimo ac optimo fine, finem sibi proponit qui ad interitum ducit: Non quod tales finem illum appetant, tanquam ad interitum ducentem; nemo enim interitum summamque miseriam sibi actionum suarum scopum præfigere potest: sed tanquam sibi gratum; cum tamen nihil solidi habere sint persuasi, ac proinde ad alium ulteriorem naturâ suâ referri facile cognoscere possint: saltem in eo plenè acquiescere animum non posse perspectum habeant. Amant tamen illum, & ad eum acquirendum actiones suas instituunt; vel quia alium finem, eumque optimum, non norunt, aut non satis æstimant. Atque hic se prodit eorum stultitia, quod bonô in quô plenè acquiescere possunt neglecto, ea quærant, quæ bonum solidum nequaquam continent: *Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna*, 2 *Corinth.* IV. 18. Hinc divitiis studentes, dicuntur *sibi thesaurizare thesauros in terrâ, ubi ærugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur;* neglectis thesauris in cœlis, nec ærugini, nec tineæ, nec furto obnoxiis: *Matth.* VI. 19, 20. & voluptuosorum, *finis interitus*, *Phil.* III. 19. quin & totus *mundus perire cum concupiscentiis suis.* 1 *Joan.* II. 17. Ac proinde & studia ipsorum plane abducunt ipsos ad interitum: quod de divitiarum studio egregiè ostendit Apostolus 1 *Tim.* VI. 9, 10. Quia autem harum rerum amor, cum cœli ac vitæ æternæ amore consistere nequit, hinc & studia ipsorum legi divinæ directè adversantur, fierique nequit, ut illi viam scopo desideriisque suis adversam insistant: Hinc *sapientia carnis inimica* dicitur *Deo: legi enim Dei non est subjecta, nec potest: Rom.* VIII. 7. & 1 *Corinth.* II. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi: & non potest percipere, quia spirituáliter dijudicantur. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Cap.* III. 19. Vel quod finem optimum quidem æstimant, sed non satis constantiæ habeant, ad perseverandum in iis, quæ ad illius consecutionem necessaria sunt; vel quia bonô sibi in hâc terrâ gratô carendum, vel malum ingratum subeundum vident. Hinc Dominus *Luc.* XIV. 28. *& seqq.* tales comparat viro insipienti, qui turrim ædificaturus, non prius expendit, an sumtus ad eam necessarios ferre possit; & belligeraturo, qui non expendit, an viribus sit instructus idoneis ad hosti resistendum.

Tamen in ea est & astutia.

XX. Astutia tamen est in horum actionibus; quia media ad finem quem sibi proponunt consequendum excogitare & aptè dirigere norunt; quin & fraudes & dolos nectere docti sunt, quibus homines pios & sinceritati studentes circumveniant: & hi tantò sunt nocentiores, quantò scientiores: talis fuit Cajaphas, *Joan* XI. 39. Achitophel, 2 *Sam.*

2 *Sam.* XVI. 21. hinc David, ut minus noxia sint ejus consilia, orat Deum, ut efficiat ea tanquam stulta rejici, *Cap.* XV. 31. Et in negotio religionis simulandi & dissimulandi artes callent, veritatem dissimulant, falsitati patrocinium commodant, prout commodis suis terrenis conducere vident: in omnes se formas, Proteorum instar, vertere docti. Pessimi autem omnium sunt, qui factis externis pietatis quendam zelum simulant, ut sese in animos simplicium ac superstitiosorum insinuantes, eorum muneribus ac donis locupletentur: tales dicuntur *pietatem existimare esse quæstum*, 1 *Tim.* VI. 5. &, *penetrare domos, & captivas ducere mulierculas oneratas peccatis*, 2 *Tim.* III. 6. Scribarum & Pharizæorum instar, qui *comedebant domos viduarum, orationes longas orantes*, *Matth.* XXIII. 14.

In defectu stultitiæ. Cujus variæ species.

XXI. Extremum alterum, in defectu peccans, est Stultitia, quæ nec finem debitum sibi proponit, nec mediis ad finem propositum idoneis uti, nec noxia sibi vitare novit. Estque hæc stultitiæ species multiplex. Prima, quando homo media ad finem optimum ducentia non rectè novit; tales sunt superstitiosi, qui neglectis genuinis religionis officiis, fide vitæque sanctimoniâ, externarum cæremoniarum, quandoque à Deo non præscriptarum, sed pro hominum beneplacito excogitatarum, observatione, se favorem Dei promerituros sperant: Cum tamen Scriptura omnem externum cultum sine internâ animi puritate inutilem pronuntiet, & ut vanum passim damnet: *Esa.* XXIX. 13. *Matth.* XV. 9. & alibi. Secunda est, quando homo officium suum quidem novit, sed non præstat, ac proinde bonô optimo excidit. Talis à Domino comparatur viro stulto, qui domum suam fundavit in arenâ, quæque ventis ac tempestatibus in eam irruentibus subvertitur, *Matth.* VII. 26, 27. Tertia est, quod rerum terrenarum fragilitate non consideratâ incertis fidat, perinde ac certis & solidis. Unde diviti in divitiis suam fiduciam collocanti, dicitur: *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam à te: quæ autem parasti, cujus erunt?* *Luc.* XII. 20. Quarta est, quod incommoda ac damna sua evitare nesciat, sed præceps in ea ruat. Stultitia quippe est, futura non prospicere, nec affici nisi præsentibus. Sapiens autem ex præsentibus futura prospicit, damna sua evitare, quæque alias noxia forent, in usum suum vertere, quin & commodum & utilitatem ex iis capere novit: Stulti verò, cœcorum instar, præcipites in infortunia ruunt, neque judicia in alios exercita sibi applicare norunt: Jumentorum instar, quæ quotidie varia à lateribus suis ad lanienam abduci conspicientia, nullo modo terrentur, neque necem suam prospiciunt, etiam quando jam ad lanienam ducuntur. Ita & hi tempora, eorumque occasiones dijudicare nequeunt, neque eorum signa observare, quæ Deus ordinariè judiciis suis præmittere solet, & ab hominibus observari vult, ad animos ipsorum præparandos; sive sint gratiæ judicia, ut eam debitè recipiant; sive iræ & vindictæ, quam quia longanimis est, non subitò exercet; sed signis quibusdam, iræ suæ prænuntiis, ad pœnitentiam flectere vult homines; ut vel pœna planè inhibeatur, vel levior infligatur. Populi stultitiam hæc non observantis passim reprehendit Scriptura: Signa quidem gratiæ divinæ negligentes Pharisæos arguit Dominus *Matth.* XVI. 2, 3, 4. *Facto vespere dicitis: serenum erit, rubicundum est enim cœlum: Et mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire?* Quasi dicat: vos signa serenitatis & tempestatis studiosè observatis, & ex illis tanquam indubitatis de tempestate futurâ pronuntiatis, cum tamen sint incerta ac fallacia: Signa autem à me facta & numero & magnitudine suâ præstitutum gratiæ tempus jam advenisse evincentia, non animadvertitis. Signa autem iræ ac judicii instantis non animadvertentes, reprehendit *Esa.* LVII. 1. *Justus perit, & non est qui recogitet in corde suo; & viri misericordiæ colliguntur; quia non est qui intelligat: à facie enim malitiæ collectus est justus.* *Jerem.* VIII. 7. *Milvus in cœlo cognovit tempus suum; turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit judicium Domini. Quomodo dicitis, sapientes nos sumus?* & quæ porro sequuntur *vers.* 8, 9.

CAPUT VIII.

De Fide in Jesum Christum; ac primò de actu ejus antecedente, Scientiâ.

Distributio virtutum Christianarum.

I. SEquuntur virtutes voluntatis, seu morum, quæ totam vitæ sanctitatem omnesque illius partes complectuntur. Eæ vel omnes homines spectant in universum, vel quosdam tantum in specie, secundum ordinum & statuum in hac vitæ civilis societate, in quâ tanquam unius corporis membra singuli partes suas implere debent, diversitatem. Quæ omnes omninò homines spectant, vel versantur circa res necessarias, in quibus propriè & per se consistit Sanctitas; vel circa indifferentes, quæ impropriè & per accidens ad eam pertinent. Virtutum quæ circa res necessarias versantur, aliæ sunt generales, aliæ speciales. Generales sunt universum hominis Christiani officium summatim comprehendunt; suntque duæ, Fides in Jesum Christum, & Resipiscentia: de quibus nunc dicemus.

Varii affensus mentis.

II. Antequam de Fide dicamus, nonnihil de assensu mentis nostræ, variisque illius affectio-

ectionibus & ſpeciebus, præfandum eſt. Aſſenſus mentis eſt judicium, quô intellectus judicat propoſitionem aliquam eſſe veram. Eſtque alter perfectior altero. Eſt enim aſſenſus evidens, cognitio rei per cauſam, vocaturque Scientia. Eſt aſſenſus inevidens, qui nititur ratione levi, & quæ poteſt eſſe falſa, eſtque Opinio. Medius inter hoſce eſt Fides, qui nititur ſolido fundamento, autoritate ſcilicet Dei revelantis; & rem apprehendit qualis reverâ eſt, omnemque de rei veritate dubitationem excludit, licet rem per cauſam demonſtrare non poſſit. Tandem etiam eſt dubitatio, cum mens in mediô fluctuat, & neutri parti aſſenſum præbet.

Varia Fidei acceptiones.

III. *Fidei* vox multis modis in Scripturâ accipitur. 1. Per metonymiam ſignificat doctrinam Euangelii cui fides à nobis adhibetur: *Galat.* I. 23. III. 23, 25. *Actor.* VI. 7. 2. Latè accipitur pro aſſenſu quolibet animi firmô, ſive is adhibeatur revelationi divinæ, ſive per ratiocinationem in quâ homo acquieſcit excitetur; ſive utrique ſimul innitatur. Hoc ſenſu dicere poſſumus accipi *Hebr.* XI. 6. *Accedentem ad Deum credere oportet Deum eſſe.* &c. ita ut etiam comprehendat ea quæ oculis cernuntur: Quo ſenſu Dominus Thomæ dicit; *Quia vidiſti Thoma, ideo credidiſti: Joan.* XX. 29. 3. Strictius, pro aſſenſu adhibitô iis quæ à Deo revelata oculis non cernuntur; & nititur autoritate teſtantis; eaque deſcribitur *Heb.* XI. 1. *Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, & argumentum eorum quæ non videntur.* Eſtque vel ſimpliciter aſſenſus rerum quæ non videntur, ut Deum eſſe, mundum à Deo eſſe conditum, Deumque providentiâ ſuâ mundum gubernare, &c. eſtque hæc fides etiam in diabolis: *Jacob.* II. 19. *Tu credis quoniam unus eſt Deus. Bene facis: & dæmones credunt, & contremiſcunt.* Vel præterea etiam promiſſis divinis, ſive rebus ſperandis, in obſervationis mandatorum divinorum retributionem, adhibitus.

Pro modo revelationis perfectior vel imperfectior eſt.

IV. Hæcque fides pro variis revelationis divinæ gradibus vel perfectior vel imperfectior eſt, & ſemper revelationi divinæ accommodata. Non enim Deus maximam ſuam gratiam, in Jeſu Chriſto Filio ſuo nobis exhibitam, quovis tempore æquè clarè manifeſtavit. In initio ſiquidem ſe creatorem cœli & terræ, & ſe quærentium remuneratorem, oſtendit, *Hebr.* XI. 6. Mox Deum Abrahami, Iſaaci & Jacobi, ipſorumque ac poſteritatis gratioſum benefactorem. Poſtea, Deum Iſraëlis, qui ipſos è duro ſervitutis Ægyptiacæ jugo liberavit, & quibuſcum fœdus amplum per Moſen erexit. In ſingulis autem hiſce revelationibus Deus gratiæ ſuæ per Jeſum Chriſtum exhibendæ indicia & promiſſa quædam exſtare voluit, quædam obſcurius, & typorum umbris obvelata: mox clarius, ita tamen, ut Redemtorem quidem expreſsè tandem promiſerit, redemtionis autem modum non plenè expreſſerit. Unde ſequitur, fidem, utpote divinæ revelationi ſemper accommodatam, non ſemper æquè expreſſam fuiſſe, & primò quidem obſcurus, poſtea expreſſius, attamen durante Legis Moſaicæ œconomiâ ſemper cum velamine & umbrâ, Chriſtum ejuſque redemtionem reſpexiſſe. At poſtquam plenitudo temporis venit, Chriſtuſque ſe in carne manifeſtavit, & redemtionis ſuæ indolem nobis plenè revelavit, fides noſtra expreſſa eſt, Chriſtumque ac modum ſalutem conſequendi perfectè & ſine umbrâ reſpicit. Et hoc ſenſu paſſim accipitur fides in Novo Teſtamento pro præcipuâ quâdam obedientiæ Euangelicæ parte, ex quâ reliquæ virtutes procedunt. Ut cum fides requiritur ut ſalutem conſequamur. *Rom.* X. 9. & alibi: ſpeciatim etiam *Tit.* III. 8. *Fidelis eſt ſermo, & de his volo te confirmari; ut qui crediderunt curent bonis operibus præeſſe.* & I *Joan.* III. 23. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jeſu Chriſti; & diligamus alter alterum, ſicut dedit mandatum nobis.* Et hæc eſt hodie maximè vulgaris Fidei acceptio.

Fidei in Chriſtum definitio.

V. Fides hæc ita deſcribi poteſt. Fides in Jeſum Chriſtum non tantum eſt cognitio & aſſenſus, quo credimus Jeſum eſſe Chriſtum, unicumque à Deo Salvatorem conſtitutum omnium qui ex Euangelii præſcripto vitam inſtituunt; ſed etiam fiducia, quâ in ipſum ut Prophetam Sacerdotem & Regem nobis à Deo datum recumbimus, plenè perſuaſi nos, ſi doctrinæ ejus obtemperaverimus, remiſſionem peccatorum vitamque æternam per ipſum conſecuturos: ex ſe producens ſerium & efficax propoſitum, obedientiam qualem à nobis exegit ipſi præſtandi.

Varii illius actus.

VI. Ex quâ deſcriptione liquet, fidem non eſſe ſimplicem habitum aut actum, ſed varios in ſe actus comprehendere, & ex iis quaſi partibus ſuis eſſe conflatum. Alius enim eſt antecedens fidei actus; Scientia. Alius formalis, Aſſenſus, cui intimè cohæret Fiducia. Alias denique eſt conſequens, non tam Fidei partem conſtituens, quam immediatum ejus effectum, eamque vivam reddens, Obedientia.

Antecedens actus eſt Scientia.

VII. Actus Fidei antecedens eſt Scientia, illiuſque fundamentum, cui ipſa Fides innititur, & quo ſublato ipſam etiam corruere neceſſe eſt: rei enim incognitæ nemo aſſenſum præbere poteſt: juxta *Rom.* X. 14. *Quomodo credent ei, de quo non audiverunt?* Unde & per Synecdochen tota fides Scientiæ nomine in Scripturâ nonnunquam venit. Sic *Tit.* I. 2. vocatur fides, *Agnitio veritatis quæ ſecundum pietatem eſt.* & *Joan.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant ſolum verum Deum,*

&

& quem misisti Jesum Christum. Scientiæ hujus objectum sunt omnia ad salutem necessaria; qualia sunt Deus, attributa operaque divina, & Jesus Christus, ipsius persona ac munera, tum & præcepta, promissa, ac comminationes divinæ. Non quasi omnia quæ de hisce in controversiam veniunt, aut in Scholis inquiruntur, necessariis annumeremus; sed ea solummodò, sine quibus fides in Deum, & Jesum Christum ut Salvatorem, observatio mandatorum, & promissorum fides, consistere nequit: quorum compendium admodum dilucidum nobis exhibet commune Christianorum Symbolum, vulgò dictum Apostolorum. Nec etiam, quasi Christianum ad ulteriorem cognitionem, quam simpliciter necessariorum, contendere nolimus: imò laudabilem eorum operam ducimus, qui quotidie in religionis cognitione proficere student, utiliumque cognitionem necessariis conjungunt, fundamentorumque quibus innituntur solidam notitiam quærunt; quin & omnis veritatis, ad salutis promotionem ullum respectum habentis, notitiam pretiosam habent; ut non tantum cum judicio mysteriis credendis fidem adhibere possint, sed & *semper parati esse ad respondendum omni petenti rationem ejus quæ in ipsis est spei;* uti Petrus jubet 1 *Epist.* III. 15. Sed, tum, ne ex verè fidelium numero excludamus, qui necessariorum cognitionem adepti, illis ex animo assensum præbent, iisque convenienter vitam instituunt, licet forte quædam non præcisè necessaria aut adhuc ignorent, aut non rectè intelligant. Quamvis fieri vix posse videtur, ut aliquis necessariorum cognitione probè imbutus, omnia ad salutem utilia planè ignoret, aut in omnibus erret, sed in quibusdam tantum. Tum, ut necessariorum distinctam cognitionem ad fidem salvificam planè necessariam ostendamus.

Fides implicita.

VIII. Hoc expresè requirimus, ut excludamus fidem implicitam seu carbonariam Pontificiorum, quâ creditur implicitè id quod Ecclesia Romana credit, etiamsi quid illud sit ignoretur. Fides quippe implicita est quasi fides obvelata, quâ aliquid creditur non in se, sed in aliquo tanquam in generali, quo admisso etiam omnia generali illo comprehensa implicitè creduntur, etiamsi distinctè non cognoscantur. Illi opponitur fides explicita, quâ aliquid creditur secundum se, distinctè, & in particulari. Ut autem distinctè de Pontificiorum fide implicitâ sententiam nostram dicamus, præmittimus, fidem dupliciter posse vocari implicitam: Vel ut respiciat Sacram Scripturam, omniaque illâ contenta. Ita in generali illo, quod explicitè credendum est, Scripturam esse divinam, ac proinde omnibus ac singulis illâ contentis fidem esse adhibendam; etiam implicitè omnes historiæ omniaque dogmata illic contenta creduntur: adeo ut ad historiæ aut dogmatis cujuscunque veritatem persuadendum sufficiat ostendere ea Scripturâ contineri. Nondum tamen hæc fides est salutaris, nisi & omnia particularia ad salutem prorsus necessaria distinctè & explicitè credantur. Sed quoniam hac fide stabilitâ, etiam multorum utilium cognitione ornatâ, multa adhuc, quorum distinctam cognitionem nondum acquisivimus, restant, & unusquisque fidelium in cognitione verbi divini quotidie proficere debet, etiam rectè ea in generali fide, quâ Scripturam credimus esse verbum Dei, implicitè credi dicuntur.

Accepta sensu Pontificio refutatur.

IX. Vel ut respiciat Ecclesiam Romanam, conjunctaque sit cum dogmatum Religionis, etiam ad salutem creditu necessariorum, ignorantiâ: adeo ut fides implicita, sensu Pontificio accepta, sit fides, quâ Laici ignota & nondum intellecta fidei dogmata credunt implicitè in hoc generali, quod vera sint omnia quæ Romana Ecclesia credit & pro veris amplectitur. At hoc sensu tolerari neutiquam potest. Primò. Hæc enim non est fides divina, sed humana, ruinoso nitens fundamento, auctoritate hominum errori obnoxiorum, ac proinde fallax; in quâ nemo salutis studiosus acquiescere potest. Dices. Attamen Ecclesiæ Romanæ Sacerdotes pro illius doctrinâ animas suas oppignorant. Resp. 1. In pignore ejusmodi acquiescere tutò non possumus: fieri enim potest, ut pignus ipsum adeo sit gravatum, ut sicquidem propriis debitis exsolvendis sufficiat; ut nim: sit peccatorum coram Deo, ac proinde condemnationis reus. 2. Deus pignus pro alio accipere recusat, sed uniculique secundum propria opera retribuere vult, *Gal.* VI. 5. 2 *Cor.* V. 10. 3. Nec certum documentum est, doctrinam esse veram, quia illius doctor animam suam pro ea oppignorat; sed tantum, ipsum minimè de doctrinæ suæ veritate dubitare. Neque in eò Romana Ecclesia ullo privilegio præ reliquis Ecclesiis gaudet: unusquisque enim Christianus doctor animam & vitam pro doctrinæ suæ professione ponere tenetur. Secundò. Jubemur in Scripturâ ipsi nobis scientiam comparare: 1 *Cor.* XIV. 20. *Ne estote pueri intelligentiâ, sed malitiâ pueri, intelligentiâ verò perfecti estote.* *Eph.* V. 15. *Ne estote insipientes, sed scientes quæ sit voluntas Domini.* Imò & *omnia probare, quod bonum est retinere.* 1 *Thess.* V. 21. eò usque quidem, ut possimus *nobis cavere à falsis prophetis, qui ad nos accedunt in duris vestimentis ovium, intus autem lupi sunt rapaces, eos agnoscendo ex fructibus ipsorum, Matth.* VII. 15. & *non credamus unicuique spiritui, sed spiritus probemus utrum ex Deo sint:* 1 *Joan.* IV. 1. Nec ulla dabitur excusatio, si in hoc officiò negligentes simus. Unde & scientiæ augmentum Apostoli aliquoties fidelibus precantur, uti paulò videmus de Scientiâ differentes.

Occurritur objectioni. X. At objiciunt Pontificii, quod oporteat intellectum captivare, 2 *Corinth.* x. 5. quod fieri nequit ubi scientia requiritur. Resp. Imò quia intellectus in captivitatem est redigendus, ideo scientia requiritur illorum, in quæ eum captivare oportet: alias captivatio illa foret non rationalis, sed cœca & bruta. Ita in captivitatem redigitur intellectus humanus, quando revelationi divinæ acquiescens unicam in eâ sapientiæ rationem scrutatur, sapientiâ propriâ, quam deprehendit veram ad summum bonum viam non docere, abnegatâ. Atque hac ratione Apostolus in captivitatem redigebat omnem intellectum in obsequium Christi; doctrinæ suæ efficaciâ & miraculorum virtute homines ad fidem Christianam trahens, ut propriâ quâ antea turgebant sapientiâ, velut stultitiâ, abnegatâ, Christo sese in disciplinam darent, & ex ipsius Euangelio veram Sapientiam, ad animarum suarum salutem, haurirent; neque aliam bene vivendi aut beatitudinem consequendi rationem crederent, quàm verbô ipsius expressam, carni licet duram ac ingratam.

CAPUT IX.

De formali Fidei actu, Assensu, illique junctâ Fiduciâ.

Actus formalis est Assensus. I. ACtus Fidei formalis est Assensus, qui scientiæ intimè conjunctus esse debet: sine eo enim scientia nullius ad salutem est pretii; utpote quæ non tantum in multis reperiatur impiis, *Luc.* XII. 47. *Tit.* I. 16. sed & in ipsis dæmonibus, *Luc.* IV. 33, 34. *Actor.* XVI. 17. Assensus autem quilibet non sufficit, nempe levi de causâ in nobis productus, sine ullâ solidâ ratione: ille enim, uti vidimus, magis est opinio, quàm fides, magis cœca quàm rationalis obedientia; magis brutus animi impetus, quàm solidum judicium; qui sicuti levi ex causâ oritur, ita etiam levi de causâ interit; perinde uti de temporariis illis dicitur *Matth.* XIII. 21. quod verbum quidem cum gaudiô recipiant, sed non habeant radicem; & ingruente persecutione statim deficiant: Qui propterea comparantur pueris, qui omni ventô doctrinæ circumferuntur, *Eph.* IV. 14. Nec etiam efficax est ad producendum vitam verè Christianam: quia animum non satis de veritate & certitudine bonorum futurorum convincit, ideoque nec eorum amor in nobis excitari potest, nec terrenorum amor exstingui. Sed requiritur assensus solidus & firmus, nitens judiciô rationali voluntatis, in nobis productô seriâ & accuratâ meditatione illarum rerum, quæ nos de certitudine rerum credendarum plenè persuasos reddunt. Unde *Hebr.* XI. 1. *rerum sperandarum* vocatur *hypostasis*; quasi rebus futuris & sperandis subsistentiam largiatur, quia de earum existentiâ tam certos reddit, non aliter ac si oculis jam præsentes cernantur. Hoc Scriptura exprimit phrasi *credendi ex corde*, *Rom.* X. 9. imo *ex toto corde*, *Act.* VIII. 37. *radicatum & confirmatum esse in fide*, *Coloss.* II. 7. & similibus.

Objectum illius in genere est verum. II. Objectum Fidei in genere debet esse verum: ad falsum enim credendum nemo obligari potest, Deusque, qui verax ac sanctus, imò ipsa veritas est, nemini imperare potest ut assensum præbeat mendacio; quia Deus seipsum abnegare nequit, 2 *Tim.* II. 13. 2. Ea solum credenda sunt, quæ Deus in verbo suo testatur esse vera; quia fides est assensus nitens testimoniô Dei; non autem testatur, neque testari potest Deus, falsa esse vera. 3. Lex divina non jubet nos errare; quia omnis error rectitudini divinæ repugnat: at falsum credere est errare. 4. Tandem sequeretur, si objectum fidei posset esse falsum, fidem divinam aliquando posse esse errorem, qui est assensus rei falsæ adhibitus. Quod quammaximè absurdum est.

Non potest Deus hominem obligare ut credat mendacio. III. Hoc observandum contra quosdam Theologos, qui ut dogma suum tueantur, reprobos teneri credere Christum pro se esse mortuum etsi pro ipsis mortuus non sit, apertè docere non verentur, posse Deum hominem obligare, & nonnunquam obligare ad credendum id quod falsum est. Quin & colorem huic tam fœdæ & tantum non blasphemæ opinioni incrustandæ adhibere non verentur. Adam, inquiunt, tenebatur credere in statu integritatis vitam æternam sibi obventuram: At hoc falsum erat. Resp. Non tenebatur Adam id credere absolutè, sed tantum sub conditione, si in statu innocentiæ & integritatis perseveraret: alias fidem adhibere non potuisset comminationi divinæ, quod quâcunque die de interdictô arboris fructu comedisset, mortem moriturus esset. Porro dicunt: Abraham tenebatur credere, Deum velle ut filium suum immolaret: at hoc falsum erat. Resp. 1. Præceptum hoc expresse vocatur tentatio; proinde longè alterius fuit naturæ, quàm reliqua præcepta divina: nisi dicere velint, Deum, quando reprobis præscribit ut in Christum credant, id tantum eos tentandi causâ facere. 2. Propriè Abrahamo non est præscriptum, ut crederet Deum velle, ut reverâ occideret filium, sed solummodò ut filium immolaret. Tenebatur ergo credere, Deum sibi præcepisse ut filium immolaret, seque obligatum ad mandato illi divino parendum; quod & credidit, seque ad obsequium Dei paratum ostendit. An verò Deus vellet, ut propositum suum exequeretur, filiumque suum reipsâ occideret, an verò Deus hoc tantum præcepisset ipsum

sum tentandi gratiâ, illius non erat inquirere.

In specie, Jesum esse Christum.

IV. Objectum fidei Christianæ in specie est omne verum ad salutem æternam creditu necessarium: Quia autem illud unicâ veritate nititur, Jesum esse Christum, ideo illud communiter fidei Christianæ objectum in Scripturâ dicitur, quasi præter id nihil à nobis credendum exigatur. Illud autem variis loquendi formulis in Scripturâ exprimi solet: Aliquando, *Jesum esse Christum*, seu *Filium Dei*, quod eòdem redit: *Matth.* XVI. 16. *Joan.* XX. 31. *Actor.* VIII. 37. 1 *Joan.* V. 1. aliquando, *Deum Jesum suscitasse ex mortuis*, *Rom.* X. 9. aliquando, *credere in Dominum Jesum*, *Actor.* XVI. 31. *credere in Filium*, seu *Filium Dei*, *Joan.* III. 16. & 36. Quæ omnes aliæque similes coincidunt, & unam eandemque rem significant, sc. Jesum, qui vocatus fuit Nazarenus, in terrâ Judææ Euangelium prædicavit, miraculis claruit, cruci affixus est, & tertiâ diè ex mortuis suscitatus in cœlum ascendit, esse Christum, seu promissum illum per Prophetas Salvatorem, & ut talem recipiendum.

Occurritur errori.

V. Ad refutationem eorum, qui hic distinctos fidei actus commiscuntur, & uni quidem illum præscribi, cui alter non præscribatur: nim: omnibus præscribi, ut credant Jesum esse Christum; & postquam illud crediderunt, tum juberi fiduciam in illô collocari: huncque posteriorem actum propriè esse salutarem, verèque fidelibus peculiarem: ut tuentur dogma suum, Christum pro omnibus non esse mortuum, licet omnes jubeantur in Christum credere, hac adhibitâ distinctione; quod omnibus quidem præcipiatur, ut credant Jesum esse Christum; illis autem solis, qui hoc jam verè crediderunt, ut credant Christum pro se mortuum. Nos è contra dicimus, omnia illa simul comprehendi voce Fidei, neque alicui unum fidei actum præscribi, quin eâdem operâ omnes illi præscribantur; imò primum hunc, quem illi distinguunt, actum omnes alios qui excogitari possunt includere; imò primo huic actui tribui effectum maximè salutarem, nim: victoriam mundi, 1 *Joan.* V. 5. & nativitatem ex Deo, *vers.* 1. imò vitam æternam, *Joan.* XX. 31. *Rom.* X. 9. Deinde, illi confundunt fidei illam πληροφορίαν, seu potius spem quæ justificationem sequitur, quæque est particularis applicatio gratiæ divinæ, cum fide quæ à nondum justificatis exigitur tanquam conditio ut justificationis participes evadant; ut in sequentibus plenius ostendemus.

Duo hic consideranda.

VI. Quid autem hùc necessariò requiratur, ut credamus *Jesum esse Christum*, operæ pretium est pentius paulô inquirere. Enunciatum hoc, *Jesum esse Christum*, quod fidei salutaris objectum est, duo continet, subjectum, quod est *Jesus*, & prædicatum, quod est *Christus*. Jesus propriè denotat personam; Christus, munus. Quæ personam concernunt, ejusque naturas, illarumque unionem, non videntur hoc enuntiato præcisè contineri; sed solummodò quæ munus concernunt. Enuntiationis enim veritas seu necessitas consistit in nexu prædicati cum subjectô.

Prædicatum; esse Christum. Quid id significet.

VII. Prædicatum hic est, *Christus* sive *Filius Dei*. Illud autem, secundum stylum sacris Novi Testamenti scriptoribus familiarem, significat promissum illum Judæis Messiam, per quem salus obtineri debet; qui non tantum viam salutis monstravit; sed & morte suâ maledictâ nos à maledictione liberavit, factus pro nobis sacrificium propitiatorium, spiritu suo nos contra omnes insultus & tentationes Satanæ corroborat, & tandem virtute suâ omnipotente ex mortuis suscitaturus, & in vitam ac gloriam æternam introducturus est. Et hæc dignitas aliquando voce *Christi*, aliquando, *Filii Dei*, quæ in hoc negotio, & ordinariè in Scripturâ Sacrâ æquipollentes sunt, exprimitur. Denominationi huic occasionem dedisse videntur verba Davidis *Psalm.* II. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* & Dei 2 *Sam.* VII. 15. *Ero illi in Patrem, & ille erit mihi in Filium.* Quæ sensu sublimiore & mysticô Messiæ sive Christo applicantur, *Actor.* XIII. 33. & *Hebr.* I. 5. & à Judæis illius temporis etiam de Messiâ intellecta fuisse loci illi Apostolici comprobant. Inde factum, ut denominatio illa *Christi*, & *Filii Dei*, inter Judæos pro eâdem habita fuerit. Quod variis locis comprobari potest. Quando Philippus Nathanaëli dixit, *Invenimus quem scripsit Moses in Lege, & Prophetæ*, &c. postea Nathanaël viso Domino Jesu inquit, *tu es Filius Dei, tu es Rex Israël*, *Joan.* I. 46, 50. Petrus omnium Apostolorum nomine respondens quæstioni Domini, interrogantis quem se dicerent esse, ait, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, *Matth.* XVI. 16. quæ verba Marcus recensens, solummodò habet, *Tu es Christus*: *cap.* VIII. 29. & Lucas, *Tu es Christus Dei*, *cap.* IX. 20. Eodem sensu *Matth.* XIV. 33. discipuli dicunt Domino Jesu, noctu ad ipsos super mari ambulanti, postquam in navem adscendisset, *Verè Filius Dei es tu*: & *Actor.* VIII. 37 eunuchus reginæ Candaces, *Credo Jesum Christum esse, Filium illum Dei.* Et quod omnem dubitationem tollit, Pontifex Dominum Jesum coram tribunali suô stantem adjurat per Deum vivum, ut dicat, *si sit Christus Filius Dei*, *Matth.* XXVI. 63. quod clarius apud Lucam exprimitur *cap.* XXII. nam postquam *vers.* 66. seniores & principes Sacerdotum interrogaverant, *Si tu es Christus*,

ſtus, dic nobis; eandem quæſtionem repetentes *verſ.* 70. quærunt, *Tu ergo es Filius Dei?* Quid quod ipſe Dominus Jeſus hanc ſignificationem confirmet *Joan.* x. 34, 35, 36. *Nonne ſcriptum eſt in Lege veſtrâ, quia ego dixi, Dii eſtis? Si illos dixit Deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura; quem Pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemas, quia dixi, Filius Dei ſum?* Hæc obſervatio maximi ad verum hujus enuntiati, Jeſus eſt Chriſtus, ſenſum intelligendum momenti eſt. Inde enim clariſſimè apparet, nomen *Chriſti* aut *Filii Dei*, in objecto fidei noſtræ, non eſſe denominationem naturæ aut perſonæ, ſed muneris; quoniam Chriſti ſive uncti per unctionem ſuam ad ſingulare aliquod munus deſtinabantur & conſecrabantur. *Credere* ergo, *Jeſum eſſe Chriſtum*, ſeu *Filium Dei*, aliud nihil denotat, quàm, Jeſum eſſe Salvatorem illum eximium & diu promiſſum, cui homines ſalvandi munus à Patre impoſitum eſt, quique ut numeri illi inauguretur à Patre ſuo Spiritu Sanctô unctus eſt.

Subjectum eſt Jeſus.

VIII. Quod ſubjectum hujus enuntiati attinet, ejus plena ac perfecta cognitio ad illius veritatem ac neceſſitatem abſolutè neceſſaria non videtur. Verum eſt, neceſſe eſſe cognoſci perſonam, cui munus Salvatoris à Deo impoſitum eſt, qui nomine *Jeſus* deſcribitur: Nomen autem illud certum deſignat hominem, à Deo Patre unctum, & muneri Salvatoris inauguratum. An verò perſona hæc ex duabus conſtet naturis, unâ divinâ ac æternâ, alterâ humanâ, in unam perſonam unitis, ad hujus enuntiati veritatem non ſpectat; ſed ex aliis Scripturæ locis inquiri debet.

Filiatio æterna non eſt neceſſarium fidei Chriſtiana objectum.

IX. Credimus nos, alibi doceri, perſonam hanc eſſe Filium Dei reſpectu naturæ divinæ ac filiationis æternæ: an verò filiatio hæc objectum fidei Chriſtianæ ſit, ex hoc enuntiatô concludi non poteſt, utpote quod, ut jam aliquoties diximus, tantum prædicatum ſubjecto ineſſe docet. Quæ ſubjecti naturam concernunt extra hoc enuntiatum ſunt, & ex aliis Scripturæ locis eorum credendorum neceſſitas peti debet. Quamdiu itaque nobis ea Scripturæ loca non occurrunt, quibus naturæ divinæ cum humanâ unio perinde fidei ſalutaris objectum neceſſarium ſtatuitur, atque officium Chriſti de Jeſu credendum eſt, nos, licet veritatem illam amplectamur, eam tamen ut creditu ad ſalutem neceſſariam definire non audemus.

Ratio prima.

X. Accedit, quod doctrina hæc multis obſcuritatibus ac ſubtilitatibus adeo eſt involuta, ut doctiſſimi & ſolertiſſimi cujuſque ingenium fatigent, & poſtquam diu ſatis ſe fatigarunt, inſcitiam tandem ſuam fateri cogantur. Non autem credibile eſt, Deum ſalutem noſtram alligatam voluiſſe dogmati adeo obſcuro ac perplexo, quod ne milleſimus quidem diſtinctè percipiat, imo forte nullus. Ita enim Deus à nobis ut ſalutem æternam conſequamur, non exegiſſet probitatis noſtræ, ſed acuminis ingenii & ſolertiæ documentum. Dices. Sufficit doctrinam hanc noſſe quoad ſubſtantiam ſenſus aut ſententiæ quâ continetur; non autem neceſſe eſt eam cognoſcere ſecundum difficultates, quæ circa illam ſolent aut poſſunt moveri: nim: Chriſtum eſſe verum æternumque Deum, & verum hominem in unâ perſonâ: quamvis de ſubtilioribus circa iſta diſquiſitionibus parum aut nihil intelligatur. Reſp. Piè id quidem dici: concedimuſque id locum quidem habere in iis dogmatibus, quæ quoad ſubſtantiam clara atque evidentia ſunt, quorumque fides neceſſaria ad ſalutem exigitur, ſed de quorum circumſtantiis diſceptatio inſtituitur, quas neceſſe non eſt determinari. Ita doctrina de mortuorum reſurrectione clara eſt atque perſpicua, & ad ſalutem neceſſaria creditu; ſed diſputatur de ratione corporum noſtrorum quæ in reſurrectione habituri ſumus, utrum eadem numero ſint futura cum iis quæ nunc habemus, an verò alia: hæc quæſtio eſt intricatior, nec ad ſalutem neceſſaria, licet verſetur circa articulum quam maximè neceſſarium, imò totius vitæ Chriſtianæ fundamentum. Alia vero eſt ratio eorum dogmatum, quæ non in circumſtantiis quibuſdam, ſed in ſeipſis ſuâque ſubſtantiâ hanc obſcuritatem involvunt: quale eſt dogma de SS. Trinitate, quod tres diſtinctæ perſonæ, una generans, altera genita, tertia ſpirata, ſint unica numero eſſentia; de perſonâ Domini noſtri Jeſu Chriſti, duarumque naturarum completarum, divinæ ac humanæ, in unam perſonam unione, aliæque plures: quod ſtatim primo ſuo conceptu varias involvit difficultates, quæ à dogmate ipſo ſeparari nullatenus poſſunt. In quæſtionibus prioris generis difficultates illæ ab ipſis dogmatibus ſeparari poſſunt: ſed in poſterioribus minimè. Aut igitur eæ ſimul neceſſariò ſunt credendæ; aut dogmata illa ad ſalutem neceſſariò credenda urgeri non debent.

Secunda.

XI. Secundò. Sine ſpeciali cognitione duarum in Chriſto naturarum modique illarum unionis, credi poteſt Jeſum eſſe Chriſtum: quoniam, uti jam fuſius oſtendimus, hæc enuntiatio non propriè continet perſonæ exactam deſcriptionem, ſed muneris: requirit enim, ut credamus prædicatum hujus enuntiationis, quod eſt *eſſe Chriſtum*, competere ſubjecto *Jeſu*: atqui, uti diximus, Chriſtum eſſe denotat munus, non perſonam: nim: Servatorem illum populo Iſraëlis promiſſum. Cum ergo conſtet, cui perſonæ tanquam Chriſto fides adhibenda ſit, ſufficit; licet omnia quæ perſonam ejus concernant

exactè

exactè cognita non habeamus. Sicut sufficit cognoscere, personæ alicui à rege legati munus demandatum, ut ei tanquam regis legato honor & obedientia exhibeatur; licet omnia quæ legati personam, ortum, genus concernunt, cognita non habeamus; quia sola regis ad legati munus demandatio ipsi autoritatem conciliat. Dices. Non potest Jesus Christus pro Servatore agnosci, nisi Deus esse credatur: Causa enim salutis nostræ alia esse non potest nisi Deus. Resp. Prima ac principalis salutis nostræ causa esse non potest nisi Deus: isque est Deus Pater. Verum Filius Jesus Christus in salutis nostræ negotio consideratur ut Mediator, nos adducens ad salutem illam, quam nobis Pater ex merâ gratiâ destinavit, & per Christum Filium suum largiturus est: Ergo ut Dei Patris instrumentum ad implendum ac perficiendum quicquid ad salutem nostram procurandum requiritur. Ad hoc autem non necessariò requiritur ut sit Deus: quia omnes muneris ipsius functiones, tam Prophetici, quàm Sacerdotalis ac Regii, obivit ut homo; dicente ipso Apostolo 1 *Tim.* II. 5. *Unus est Mediator Dei & hominum homo Jesus Christus.*

Nec quod æternum Patris Verbum sit caro factum.

XII. Alii quidam Christiani, nimi: ex rigidioribus quibusdam Anabaptistis, requirunt ad fidei salutaris essentiam, ut credamus æternum Patris verbum carnem esse factum; id est, ipsam verbi essentiam divinam mutatam & transsubstantiatam esse in carnem. Sed & hi graviter errant. Nusquam enim, ut ante ostendimus, Scriptura Sacra illum incarnationis Dominicæ modum docet; & licet concederemus, quod tamen concedendum non est, quædam alicubi Sacrâ Scripturâ contineri, quæ huic opinioni occasionem forte præbere possint; non tamen sequitur in eâ fidei salutaris essentiam collocari: nusquam enim Scriptura illum incarnationis Jesu Christi modum ad salutem creditu necessarium determinavit. 2. Illa fides necessaria non est, ut Jesus Dominus noster agnoscatur esse Christus, nec ut ei fides & obedientia debita exhibeatur; imò nullum prorsus ad pietatem divinorumque præceptorum obedientiam respectum habet; cum fides salvifica eam ex se producat, quia est victoria mundi, 1 *Joan.* v. 4. 3. Imò noxia esse potest pietati; quia tendit ad eversionem articuli de resurrectione mortuorum: cum enim resurrectio Christi ex mortuis fundamentum sit nostræ resurrectionis, & secundum illos caro Christi alterius planè sit naturæ quàm nostra, quæ spes resurrectionis ex resurrectione Christi haberi potest? Illâque spe collapsâ etiam tota nostra pietas collabatur necesse est.

Occurritur objectioni.

XIII. Objicere solent, Scripturam dicere, quod *quicunque confitetur Jesum in carne venisse sit ex Deo*, & *qui non confitetur Jesum in carne venisse, non sit ex Deo, sed spiritus antichristi*, 1 *Joan.* IV. 2, 3. Resp. 1. Ad summum tantum illic docetur, credendum esse Christum in carne venisse, seu verum fuisse hominem; de modò incarnationis ipsius nihil enuntiat. 2. Nec hoc dicitur; sed, *qui confitetur Christum qui in carne venit*; in Græco enim est participium ἐληλυθότα, *Confiteri* autem *Christum qui in carne venit*, est, Christum qui in carne venit agnoscere pro Domino ac Servatore: ita ut illud, *qui in carne venit*, sit descriptio Christi quem oportet confiteri; quo distinguitur ab aliis, quibus dignitas Christi falsò attribuitur. Sensus hic manifestè evincitur; quia fides quâ creditur Christum in carne venisse, non est signum aliquem ex Deo esse: hoc enim & infideles credere possunt, & Judæi infideles credebant: sed professio illius Christi qui in carne venit.

Sed munera Christi.

XIV. Cum itaque objectum fidei Christianæ propriè respiciat munera Christi, eorum fides ac professio etiam necessaria est: per illa enim est Christus, & sine eorum cognitione cultus Deo Christoque debitus exhiberi nequit. Munera cum dicimus, non solum illius Sacerdotale munus intelligimus; sed integrum Salvatoris munus, quod & Propheticum & Regium in se complectitur; singulaque fides distinctè concernit.

Propheticum.

XV. Respectu Prophetici muneris, fides credit, Jesum Dominum nostrum fuisse verum doctorem à Deò missum, à quo uno, sive ex cujus unius Euangeliò, plena divinæ voluntatis notitia petenda est, cujusque doctrina tanquam divina est recipienda, certâ cum animi persuasione, si præceptis ejus obediamus, nos salutem ab ipso promissam consecuturos. Ita *Joan.* III. 2. inquit Nicodemus: *Rabbi, scimus quia à Deò venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* & *cap.* VI. 29. *Hoc est opus Dei* (id est, Deo gratum, eodem sensu quo alibi peccatores *opera diaboli facere* dicuntur) *ut credatis in eum quem misit ille.* *Actor.* II. 22. vocatur *vir à Deo approbatus virtutibus & prodigiis & signis:* & *cap.* III. 22, 23. applicatur ipsi prophetia Mosis *Deuter.* XVIII. 15. *& seqq.* de Propheta excitando è medio Israëlis. Et Deus, cum Christus esset transfiguratus in monte, voce cœlitus delapsâ ipsum in munere suo confirmavit, omnibusque ipsius obsequium præscripsit, *Matth.* XVII. 5. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.*

Sacerdotale.

XVI. Respectu Sacerdotalis, quod per sanguinem suum proprium, hic pro nobis in remissionem peccatorum effusum, ingressus sit in cœleste Sanctuarium, ut sese continuò offerat, & interpellet pro nobis: cujus oblatio ac intercessio tantæ sit efficaciæ, ut omnium nostrorum peccatorum plenam expiationem procuret; cujusque unius sacrificio plenè confiden-

fidendum sit & acquiescendum: adeo ut ullos extra ipsum Mediatores quærere illicitum sit. Ita jubemur *Hebr.* IV. 14, 15, 16. *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ; ut misericordiam consequamur & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Et *cap.* X. 21. 22. *Habentes Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei*, &c.

Regium. XVII. Respectu Regii; quod ex mortuis suscitatus, & in cœlum assumtus potestatem habeat in omnia, tam in cœlo quàm in terrâ, ut ipse ait *Matth.* XXVIII. 18. nosque verbo suo (cujus ministerium adversus omnes diaboli machinationes tyrannorumque violentiam potentissimè tuetur) ac spiritu in hoc mundo regat; testante Petro *Actor.* V. 31. quod *Deus ipsum principem & Salvatorem exaltavit dexterâ suâ, ad dandam pœnitentiam Israëli & remissionem peccatorum.* Et 2 *Epist.* I. 3. quod *divina virtus omnia nobis donavit ad vitam & pietatem* necessaria, *per cognitionem ejus qui nos vocavit ad gloriam & virtutem.* Nos protegat ac defendat contra omnes tentationes & adversitates: tandemque suâ virtute, si in fide & mandatorum ejus obedientiâ constantes perseveraverimus, à morte asserturus, & in æternam vitam introducturus sit. *Joan.* VI. 40. inquit ipse: *Hæc est voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium & credit in eum habeat vitam æternam; & ego suscitabo ipsum novissimo die.* Et *Apoc.* III. 21. *Qui vicerit, dabo ipsi sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Seu, quod sit Servator. XVIII. Breviter: Quod Jesus Christus unicus noster sit Servator, à quo salutem, sub conditione ab ipso præscriptâ, exspectare possumus ac debemus. Ita *Hebr.* V. 9. vocatur *causa salutis omnibus obedientibus sibi.* Et *Actor.* IV. 12. dicitur *nullum aliud nomen sub cœlo datum, per quod nos oporteat salvos fieri.* Et *cap.* XIII. 38, 39. *quod ab omnibus, quibus non potuimus in Lege Mosis justificari, in hoc omnis qui credit justificatur.* Hinc & 1 *Timoth.* II. 5. dicitur *unus Mediator Dei & hominum.*

Vera fides potest esse conjuncta cum errore levioris momenti. XIX. Præter hæc multa alia de muneribus Jesu Christi, aliisque quæ huc referri possunt, inquiri solent. Non tamen omnia ad fidei salutaris essentiam necessariò requiruntur; sed illa solummodò, sine quibus cultus Deo & Christo debitus consistere nequit. Hæc si quis sincerò corde admittat, verâ ac salvificâ fide præditus est; licet quædam, etiam gravioris momenti, ignoret, aut in iis erret: si nim: error versetur circa veritatem purè speculativam; aut talem, cujus cognitio licet ad pietatem valde utilis sit, absolute tamen necessaria non est. Etsi enim hic gravius sit periculum, homoque per ejusmodi errorem facile à pietate abduci possit; si quis tamen omni adhibitâ diligentiâ errorem suum non deprehendat, neque erroris sui genium seu consequens animadvertat, sed eum incitamentum esse credat ad pietatem, eoque non obstante Deum ex animo colat, non credimus illum verâ salvificâque fide destitutum. Non negamus huic fidei aliquid deesse, neque eam omnibus numeris esse absolutam: sicuti homini ægroto aliquid ad jucundam fœlicemque vitam deest; nihil tamen quod ad illius essentiam necessariò requiritur desideratur.

Nulla tamen veritas parvi facienda. XX. Hinc autem perperam quis colligat, credere nos, aliquam veritatem parvi faciendam; aut posse quempiam impunè esse negligentem in investigatione veritatis: è contra gravis culpæ reum credimus, qui veritati indagandæ ad fidei suæ majorem confirmationem pro viribus non incumbit. Sic hortatur Apostolus *Hebr.* VI. 1, 2. *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur: non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei in Deum*, &c. Sed solummodò, nos neminem propter errorem, qui impietatem necessariò non producit, verâ fide destitutum, ac proinde à spe salutis æternæ exclusum, pronuntiare audere; cum religio nobis sit quemquam damnare, quem in Scripturâ damnationi adjudicari non invenimus. Alias, si quemvis errorem fidem salutarem evertere statuamus, omnes fermè Patres, imo omnes Ecclesias, fide salutari destitutas fuisse ut dicamus, necesse est; cum nemo hactenus inventus sit ab omni errore immunis. Quod notari volumus contra eos: 1. Qui omnem veritatem necessariam faciunt, omnem errorem exitialem. 2. Qui ob discessum à dogmate diu in Ecclesiâ recepto, etsi ad salutem non præcisè necessariò, schisma faciunt. 3. Et præcipuè quidem, qui suo judicio errantes persequuntur & occidunt.

Quid assensus hic contineat. XXI. His ita prolixè de fidei salvificæ objecto expositis, liquet duo generatim eo contineri: primò quasdam veritates quas Deus nobis affirmat, quibusque assensum à nobis adhiberi vult. Secundò: officia quædam quæ Deus nobis mandat & præcipit sub promisso præmii & comminatione pœnæ. Hinc duo oriuntur fidei actus: Prior est assensus, qui adhibetur Deo affirmanti ea quæ nos credibilia esse statuimus. Posterior est assensus, qui adhibetur Deo mandanti, ut ea quæ credibilia esse cognoscimus, etiam certissima esse statuamus; ac proinde ea non tantum ut credibilia consi-

sideremus, sed ut certis plenam fidem adhibeamus.

Et actus partim intellectus.

XXII. Ex hac observatione facilis est solutio quæstionis, quæ hic moveri solet: Utrum fides actus sit intellectus an voluntatis? Nos dicimus nec esse merum intellectus, nec merum voluntatis actum, sed mixtum, partim intellectu, partim voluntatis. Prior actus est intellectus. Quia credibile apprehendere ut credibile, eique ut credibili assentiri, est operatio intellectus: Ratio est: quia in potestate hominis non est, facere ut intellectui ipsius aliquid appareat verum sive credibile, vel non verum sive non credibile. Ne quidem opinari potest homo, cum vult, multò minus credere; sed pro rationum ab ipso apprehensarum pondere de rei credibilitate judicat. 2. Id comprobat experientia: nemo enim rogatus, cur Christianam Religionem amplectatur præ aliâ, assignabit actum voluntatis præcisè, sed judicium; quod examinatis omnium religionum quibus nituntur fundamentis, hanc præ aliis amplectendam comperiat. Denique, si fides merus esset voluntatis actus, nullô modô intellectus, sequeretur, si duo contrarium crederent, quod neuter alterô rationabilius esset crediturus; quia non intercederet intellectus judicium; sed utrobique solum voluntatis imperium causa foret assensus.

Partim voluntatis.

XXIII. Posterior autem est voluntatis actus; quatenus voluntas mota mandatô divinô intellectum determinat ad assensum firmiter eliciendum; & rationibus, quæ rem credibilem persuadent, acquiescat, ita ut non cupiat majorem evidentiam, cui nihil omninò opponi possit; sed rationes, quæ viro prudenti & minimè præfracto sufficere debent, fortiter applicet ad assensum eliciendum, & rejiciat ea, quæ assensui isti infringendo aut cohibendo servire possunt. Hic actus propriè elicit fidem; estque ille actus voluntatis: Quod hisce rationibus comprobamus. 1. Quia fides hæc expresse nobis præcipitur; *Joan* VI. 29. 1 *Joan.* III. 23. atqui actiones meræ intellectus sub præceptum propriè non cadunt: quia pro rationum pondere vel minore vel majore necessariò eliciuntur. 2. Credenti Deus promittit præmium, incredulo comminatur pœnam: *Joan.* III. 16. & 36. 3. Quia actus fidei exprimitur per *credere ex corde*, *Rom.* X. 9. *ex toto corde*, *Actor.* VIII. 37. per *venire velle*; & non credere, per *venire nolle*, *Joan.* V. 40. *Matth.* XXIII. 37. 4. Qui credunt laudantur, qui non credunt reprehenduntur, *Act.* XVII. 11. XIII. 46. Ac 5. tandem qui crediderunt monentur ne à fide deficiant; *Hebr.* III. 12. IV. 1. 1 *Tim.* I. 19. Quæ omnia locum habere nequeunt, nisi fides actus voluntatis sit. Idem porrò evincitur ex oppositâ incredulitate; quæ similiter non est merus actus intellectus, sed & voluntatis. 1. Incredulus enim sæpe est, qui optimè novit veritatem euangelicam. 2. Si non sit actus voluntatis, sed merus actus intellectus, ergo dicendum, quod qui non crediderunt Mosi & Prophetis, non intellexerint ea quæ ab ipsis dicta sunt: Atqui contrarium dicitur de hominibus incredulis, quod *veritatem in injustitiâ detineant*, &c. *Rom.* I. 18, 19. 3. Sequetur neminem incredulum esse posse, eò quod non vult credere; sed quia veritatem Euangelii non satis intelligit, ac proinde non credere possit. 4. Nec aliquem incredulum esse posse contra conscientiam; quia judicium intellectus revera non est distinctum à dictamine conscientiæ. Ac tandem 5. non magis incredulum dicendum eum, qui non credit Euangelio revelato, quàm qui sine revelatione Euangelii non credit: quia tam illius quàm hujus intellectus de Euangelii veritate sufficienter persuasus non est; & quæ illi contigit notitia æquè insufficiens est, juxta hanc opinionem, ac si nulla ipsi contigisset. Quæ omnia cum absurda sint, sequitur incredulitatem non merum intellectus, sed & voluntatis, ejusque potissimum, actum esse.

Fiducia.

XXIV. Assensui arctissimè unitur Fiducia, immediatè ex eâ fluens; adeo ut assensus noster rectè assensus fiducialis appelletur. Estque hæc fiducia non propriè spes roborata, quæ, ut statim videbimus, consequens potius fidei est: sed confidentia, quâ salutem, cujus promissioni assensum præbemus, nobis juxta promissum divinum obventuram certo certius confidimus. Eamque fiduciam fidei actum esse liquet, quia nihil aliud est, nisi roboratus assensus in hominem fidelem reflexus: qui enim promissis divinis indubitatò assentitur, etiam necesse est ut Deo confidat, sibi juxta promissa divina salutem obventuram.

Objectum illius non est specialis misericordia.

XXV. Sed de Fiduciæ hujus objectô quæritur. Contraremonstrantes siquidem fiduciæ objectum statuunt specialem misericordiam, quâ Deus nominatim certas quasdam personas irrevocabiliter elegit ad salutem, absque ullô fidei respectu, illisque Christum misit Salvatorem, qui pro ipsorum peccatis satisfecit; ideoque & justitiam Christi, pro electis præstitam, fidei objectum faciunt. Atqui sententia illa quammaximè est absurda: 1. Talis enim specialis misericordia in Deo nulla est: promissio siquidem fœderi divino annexa est universalis, & quidem sub conditione fidei & sanctimoniæ: *Joan.* III. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium suum unigenitum, ut quicunque in eum credit, non pereat, sed habeat vitam æternam.* 1 *Joan.* I. 7. *Si in luce ambulaverimus, quemadmodum ipse in luce est, communionem habemus ad invicem, & sanguis Filii ejus Jesu Christi purgat nos ab omni peccato.* 2. Nec talis specialis misericordia hominibus promitti potest: quia jam, secundum illam senten-

tiam, ante promissionem ex vi decreti divini electorum propria est, utpote ab æterno illis destinata. 3. Non est misericordia quæ electis contingit propter Christum, qualia tamen omnia sunt beneficia, quæ fiduciæ seu fidei Christianæ objectum sunt; sed propter illam electis contingit Christus: habent itaque jam ex vi decreti divini, quod per fiduciam istam consequi dicuntur. 4. Talis fides noxia est pietati, quia illius necessitatem ut divina promissa consequamur tollit. Si enim Deus jam ante ullum ad fidem aut pietatem respectum electis vitam æternam destinavit: quæ necessitas credendi & obediendi ut beatitudinem, sibi irrevocabiliter absque fidei aut obedientiæ intuitu destinatam, consequantur? Dices. Requiritur fides & obedientia, ut Deo gratitudinem suam pro tantâ misericordiâ testentur. Resp. Remanet ergo sola obediendi æquitas, quæ generosos animos aliquando ad officium debitum excitat; interim officii præstandi necessitas perit, quâ plures moveri certum est, præsertim si officia requisita carni sint ingrata ac dura, ac præcipuè gravi ingruente tentatione. 2. Quid si gratitudinis officium omittatur, an ulla salutis jactura fieri potest? Si enim irrevocabiliter sine consideratione fidei aut obedientiæ ad salutem sunt destinati, & ex decreti illius vi Christus ipsis sit missus, qui pro omnibus ipsorum peccatis satisfecit, an non & pro ingratitudinis crimine satisfecit? quæ ergo necessitas gratitudinem testandi? Non ergo fiducia specialis misericordiæ est actus fidem justificantem constituens & justificationem præcedens; sed est effectum ex illâ immediatè fluens, quâ misericordia divina universaliter omnibus, sub fidei & resipiscentiæ conditione, oblata, credenti, utpote conditionem requisitam præstanti, in specie applicatur. Qualem applicationem Apostolus facit 2 *Tim.* IV. 7, 8.

Sed misericordia universalis, inclusam habens conditionem.

XXVI. Objectum itaque fiduciæ est misericordia divina universalis, omnibus hominibus, si in Christum credant & ex illius præscripto vitam instituant, oblata; Adeo ut fiducia hæc sit actus hominis, quo firmiter statuit Deum sibi remissurum peccata & vitam æternam largiturum, si in Filium ejus Jesum Christum credat, eique obediat. Eaque immediatè ex assensu oritur. Quia enim fidelis assensum præbet doctrinæ Jesu Christi, quâ omnibus in se credentibus sibique obedientibus vitam æternam pollicetur, inde reflexione ad seipsum factâ confidit & sibi vitam æternam à Christo dandam, si credat & obediat.

Eam sequitur fiducia specialis misericordiæ.

XXVII. Et hujus fiduciæ, totiusque adeo obedientiæ Christianæ, consequens est fiducia specialis misericordiæ; quâ nempe salus æterna, antea sub conditione apprehensa, nunc post conditionis præstationem in specie applicatur; quæ proinde sine prævia fide justificante in nobis esse non potest. Dices. Etiam in fiduciâ specialis misericordiæ fit applicatio. Resp. Illa applicatio fieri non potest; nec si fieri posset, necessaria est. Fieri non potest: Quia jam ante fidem suam electi sunt, & ex misericordiâ jam ipsis irrevocabiliter salus decreta: quomodo itaque applicatio illa fiet? an applicabitur, per fidem, quod jam ante fidem electorum est? Sed posito applicari posse, quæ applicationis necessitas? Non enim est necessaria tanquam causa efficiens, aut tanquam conditio: quia tum specialis misericordia non est objectum fiduciæ, sed illius effectum: quod neutiquam concedunt. Nec dicere possunt, objectum & effectum simul esse. Si enim sit objectum, fiduciam præcedat oportet: si sit effectum, fiduciam sequitur, & ante eam non existit: Ergo simul existeret & non existeret; quod est absurdum.

CAPUT X.

De consequente Fidei actu, Obedientiâ.

Actus consequens est Obedientia.

I. ACtus Fidei consequens, seu potius immediatum fidei effectum, est Obedientia: illaque fluit ex præcedente: qui enim certò credit, Deum credenti & ex fide obedienti daturum vitam æternam, etiam Deo obediet, ut vitam illam consequatur. Et quia in obedientiâ illâ sese fidei virtus & efficacia prodit, etiam illa fidei vita dicitur, & sine eâ fides ad salutem esse inefficax: *Jacob.* II. 14. *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?* Imo sine eâ fides in homine nulla censetur: 1 *Joan.* II. 4. *Qui dicit se nosse eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.*

Fidei natura.

II. Hoc ut manifestius liqueat, fidei natura penitius paulò consideranda est. Divus Scriptor *Hebr.* XI. 1. fidem nobis definit, quod sit ὑπόστασις *rerum sperandarum*, & ἔλεγχος *rerum quæ non videntur*; quia certitudine ac soliditate suâ rebus futuris nondumque existentibus quasi subsistentiam quandam largitur, easque præsentes sistit non aliter ac si oculis cernerentur, & fideli præsentes offerrentur. Statuit quippe fides, bona futura aliquando fore præsentia; & per hanc repræsentationem illis eandem confert efficaciam, ac si revera præsentia essent. Atqui futura illa bona sunt vita æterna, cum visione Dei & omnium bonorum aggregatione conjuncta: cui opposita est mors æterna, cum omni cruciatu ac miseriâ.

Qua virtute producat obedientiam.

III. Si ergo fides ipsis adhuc futuris eandem conferat efficaciam, ut præsentibus, necesse est, ut eorum bonorum firmâ fide imbutus Christo obediat: Hoc est: Qui firmâ fide credit, se bona hæc adepturum, si Christo juxta Euangelii præscriptum obediat, & nisi obediat,

obediat, mortem æternam ac maledictionem subiturum, idque tam certò sibi repræsentet, non aliter ac si bona ac mala illa coram præsens cerneret, ille promptè Christo obediet. Ratio est: Quia nulla est proportio inter voluptates hujus mundi quibus ad peccatum allicimur, & futuræ vitæ bona: nec inter dolorem quem in appetitus nostri refrænatione sentimus, & cruciatus æternos. Omnia quippe in mundo sunt fluxa & evanida, & pereunt inter fruendum; unde & *mundus interire* dicitur *cum omnibus suis concupiscentiis*, 1 *Joan.* II. 17. & *hujus mundi figura*, σχῆμα, *præterire*; 1 *Cor.* VII. 31. Vita autem æterna est solida perpetua ac perfecta fœlicitas. Quid illi comparabitur in mundo? ejus bona? At illa, ut diximus, sunt caduca, multisque mixta malis, & miseriis. An ejus mala? at illa neutiquam comparari possunt cum futurâ gloriâ quæ nobis revelabitur, *Rom.* VIII. 18. neque ullam cum æternis cruciatibus proportionem habent. Imò licet omnia mundi hujus bona vel mala in unum congesta forent, tandem tamen per mortem finientur. Atqui ut homo mentis suæ compos bonum caducum sciens volens eligat præ æternô, & non tantum æternô se spoliet, sed & in æternos cruciatus summamque miseriam se conjiciat, moraliter impossibile est. Verum est, hominem præsentibus validè affici: Sed fides futura bona nobis ut præsentia sistit; ergo &, quia præstantiora & æterna sunt, etiam præ præsentibus caducis esse amanda docet. Et hac suâ virtute omnia quæ intercedunt obstacula fortiter superat; etiam in ipsis afflictionibus gaudere facit, *Rom.* v. 2, 3, 4. divinorumque promissorum impletionem cum patientiâ ac longanimitate exspectat; *Jacob.* v. 7, 8. ad exemplum Abrahami, qui *longanimiter exspectans adeptus est repromissionem*, *Hebr.* VI. 15.

An vera fides absque obedientia esse possit.

IV. Quæres. An ergo ex obedientiâ certum de fide alicujus judicium fieri possit, adeo ut si quis vitam Euangelio conformem non instituat, verâ fide destitutus pronuntiari debeat? Resp. Fidem considerari posse, vel quatenus est habitus, vel quatenus est actus, seu actu ipso sese exserit. Priore modô fides considerata in genere suô perfecta esse potest, & nihilominus obedientiæ opera non producere. Quia non obstante fidei habitu contingere potest, ut homo præsentium bonorum dulcedine captus, in iis defixus hæreat: atque ita animum in cœlestia bona non intendens, nec in se virtutem illam concupiscentiæ suæ resistendi experiatur, quam ipse fidei actus in ipso producere potest ac solet. Atque ita aliquamdiu fidei habitus perseverare potest, nulla producens opera. Posteriore autem modô fides considerata, prout actu ipsô bona futura apprehendit, si sit firma, ac solida, operum bonorum sterilis esse nequit: & ex operum bonorum neglectu, aut malorum assuetudine, signum minimè fallax absentiæ fidei desumi potest. Quæratur enim homo, an bona æterna tam certò sibi proponat, ac si ea oculis coram videat? Si affirmet: qui fieri potest, ut illis neglectis hæc terrena amet? Si neget; fide, saltem solidâ, est destitutus. Quæratur, an toto corde feratur in illa bona? Si neget: quomodo illa credit? Nemo enim sponte bona illa contemnere, nedum æternum miser esse, velle potest. Aut ergo fides sese actu ipso non prodit; aut adeo languida est, ut non majorem, quàm si planè absit, peccato resistendi virtutem in se habeat. Fides vero actu ipsô sese exserens ea est, quæ corda nostra purificat, quæque *victoria mundi est*, uti dicitur 1 *Joan.* v. 3, 4. per amorem siquidem bonorum præstantissimorum, rerum viliorum amorem extinguit.

CAPUT XI.

De Fidei causis & effectis.

Causa prima fidei est Deus.

I. CAusa efficiens fidei prima est Deus, à quo, tanquam à Patre luminum, omne bonum donum desuper descendit, *Jacob.* I. 17. Dona autem Dei varia sunt. Alia à Deo absolutè hominibus dantur, nullâ intercedente operatione hominis: Ejusmodi sunt Creatio, Conservatio, Redemtio, Missio Christi in mundum, Vocatio ad participationem Euangelii: &c. Alia dantur quidem à Deo, sed homini non contingunt, nisi labore ejus ac industriâ intercedente: Sic Deus dat frumentum, sed intercedat oportet labor hominis, quo semen terræ mandet, &c. Alia præcipiuntur à Deo, & ad ea præstanda sufficientes à Deô vires donantur; sed requiritur libera hominis obedientia, quâ Deo præcipienti, virium à Deo concessarum auxiliô, mortem gerit, atque ita donum sibi à Deo oblatum consequitur. Et ex eorum genere est Fides & Resipiscentia.

Fides non est habitus infusus.

II. Non itaque fides ejusmodi Dei donum est, quod in nobis sine nobis efficitur, neque habitus à Deo nobis infusus; sed obedientiæ nostræ actus, à voluntate nostrâ, per gratiam divinam prævenientem & concomitantem excitatâ, elicitus. Quod ut clarius ostendatur, distinctius paulò quæstio hæc explicanda est. Distinguunt Contraremonstrantes inter ipsam voluntatis renovationem, & inter actus voluntatis renovatæ. In ipsâ renovatione nullam volunt intercedere actionem voluntatis: sed eam esse habitum à Deo infusum, hominemque illius respectu se habere merè passivè: Actiones autem fidei ab habitu promanare volunt, & in iis etiam intercedere actionem voluntatis. Nos

autem dicimus, nec fidem, nec renovationem mentis in primo instanti esse habitus, sed actus, nec à Deo nobis sine nobis infundi, sed à nobis, ope divinâ adjutis, liberè produci. Quod his argumentis probamus.

Probatur rationibus.

III. Primò. Fides nobis à Deo præcipitur, & quidem additâ promissione vitæ æternæ, & comminatione supplicii æterni: *Joan.* III. 36. *Rom.* X. 9. *Eph.* IV. 22, 23, 24. Atqui habitus à Deo infusi præscribi homini nequeunt; quia sub ejus actum cadere non possunt. Fides est ex auditu verbi divini, *Rom.* X. 14. atqui habitus à Deo infusus, non est ex auditu, sed ex omnipotente Dei operatione: verum actus fidei, quem homo verbo divino obediens elicit. 3. Si fides sit habitus à Deo infusus, ergo prius sumus fideles, quàm actu credimus; quia ejusmodi habitus actum præcedit. Atqui hoc absurdum. Dices. Homo actu primo est fidelis (ordine naturæ non temporis) antequam actu secundo credat. Resp. Cum actus primus hic non denotet potentiam credendi, sed ipsum fidei habitum, à quo homo fidelis denominatur, hoc est fidem actu habens, absurdè dicitur hominem actu primò fidelem esse, antequam actu secundò credat, id est, actu fidem habere, antequam actu credat. 4. Tota fides secundum Scripturam rationem obedientiæ habet, utpote præcepta: habitus infusus non: est enim productus à principio extrinseco. 5. Ad habitum infusum voluntas se habet purè passivè: atqui hoc repugnat naturæ voluntatis & obedientiæ.

Occurritur exceptioni.

IV. Dices. Non intelligitur talis operatio divina, qua homo regeneratus ita agitur, ut etiam actus à Deo non agat; sed talis præveniens & operans gratia, quâ voluntas jam renovata non tantum agitur & movetur à Deo, sed à Deo acta agit & ipsa. Resp. 1. Non hic agimus de actibus voluntatis renovatæ, sed de ipsâ voluntatis renovatione: ea cum in nobis peragatur sine nobis, & ad eam voluntas se habeat merè passivè, non nisi absurdè voluntatis nostræ actio appellari potest: quia voluntas nostra actionis divinæ subjectum est; & volitio non est elicita à voluntate nostrâ, sed est mera passio actionis à Deo in nobis productæ, & volitionis voce tantum enunciatæ. 2. Imò nec actus fidei à tali habitu profluens rectè obedientia vocatur. Quoniam volunt voluntatem virtute habitus infusi physicè determinari ad actum. At non quælibet actio voluntatis, à quâ voluntas aliquo modo volens vel agens denominatur, sufficit ad constituendum actionem ex officio nobis præscripto præstitam; sed illa solummodò, cujus libera electio in nostrâ est potestate, & ad quam voluntas ipsa se determinat: præcipitur enim sub promissione præmii & comminatione pœnæ. Talis autem actio esse non potest, quæ in nobis efficitur sine nobis; aut ab habitu infuso, voluntatem physicè determinante, procedit. Et hinc patet ineptam esse similitudinem, desumtam ab excitatione ex mortuis, in quâ homo se merè passivè habet; & operibus vitalibus, quæ excitatus edit: ex exemplo Lazari *Joan.* XI. 43. Non enim illic est præceptum propriè dictum, nedum promissis & minis sancitum, (foret enim hoc ridiculum) uti à Deo in fidei & regenerationis negotio adhibetur, *Eph.* V. 14. *Rom.* VIII. 12, 13. sed omnipotens Dei verbum, quo quicquid vult efficit.

Idem porro probatur.

V. Sextò. Fides tum est opus solius Dei in solidum, & homo ad primam ejus productionem nihil omninò confert: Et sic aliquo sensu dici posset Deus in nobis credere. Dices. Fides subjectivè non est in Deo; sed effectivè ei tribuitur. Resp. Quis adeo vecors, ut statuat fidem subjectivè esse in Deo? sufficit effectivè Deo tribui; & hominem esse tantum subjectum fidei merè passivum. Tandem 7. Causa quod quidam non credunt, non erit in homine, sed in Deo, eo quod habitum fidei non infundat: perinde uti quod homo mortuus nullas edat operationes vitales, quas tamen ab ipso exigit Deus, non est in ipso mortuo, sed in Deo, qui ipsum ex morte, quod solus potest, non excitat.

Sed in primo suo instanti est actus.

VI. Dicimus itaque fidem in primo suo instanti esse actum, & quidem voluntatis nostræ; non facultate suâ naturali solâ operantis, sed per gratiam divinam prævenientem & concomitantem excitatæ, & ad credendum idoneæ redditæ: & per actus plures continuatos perfectum fidei habitum in nobis produci. Contra hanc nostram sententiam objicitur: Si fides sit actus; ergo totum illud per quod renatus à non renato differt, ad actus, adeoque ad evanidum quid & instabile, est referendum; actiones enim nostræ non sunt permanentes, sed citò transeunt & evanescunt. 2. Sequetur renatos cum dormiunt & actu non credunt, Deo displicere, & in statu gratiæ non esse: Quia *sine fide impossibile est placere Deo*, *Hebr.* XI. 6. 3. Nec possent homines in gratiâ persistere vel unâ nocte, dum nihil agunt. Resp. Omnibus istis objectiunculis unicâ responsione facile occurri potest. Nimirum omnes actus aliquid conferre ad habitum, imò primum quemque actum habitum inchoare; præsertim si primus actus non sit simplex ac unicus actus, sed ex multis actibus, ad ejus productionem concurrentibus, velut compositus; tales enim actus habitum inchoant, & ad aliqualem perducunt perfectionem, ita ut brevi per actus succedentes perfectionem suam consequatur. Ex eorum autem genere est fides, ad cujus productionem unicus actus non sufficit, sed varii concurrunt: scientia nim: voluntatis divinæ: judicium, post accu-

accuratum rationum quibus fides inniti debet examen; ac tandem voluntatis inclinatio ad assensum præbendum rationibus, quæ persuadendi vim habere judicantur. Ejusmodi actus fieri non potest, quin habitum egregiè inchoët, atque ita primus fidei actus, si non perfectum, inchoatum saltem habitum post se relinquit: qui per actus subsequentes continuò perficitur. Atque ita liquet, discrimen inter fidelem & infidelem non in solis actibus, sed & in habitu esse positum: & fideles etiam dum dormiunt, licet actu non credant, fidei habitu esse præditos, & in gratiâ Dei permanere. Dices. Ergo fides in primo instanti saltem est habitus inchoatus. Resp. Nequaquam: sed in primo instanti est actus habitum inchoans. Et quicquid ejus sit, constat actum fidei ordine naturæ præcedere habitum, & ex actibus habitum produci. Dices. Si fides sit actus, & quidem voluntatis nostræ, an ergo fides est in omnium potestate? Resp. In naturali hominis potestate fides non est, utpote cujus prima causa Deus est, sine cujus auxilio homo ad eam planè ineptus est: Sed postquam Deus hominibus vires ad credendum largitus est, in omnium, quibus gratia hæc à Deo facta est, potestate est; adeo ut si quis non credat, propriæ suæ voluntati adscribere debeat, quod cum credere potuerit, noluerit.

Instrumentum est verbum Dei.

VII. Instrumentum quo Deus fidem in nobis operatur est verbum Dei, sive ore traditum, sive scriptum & ab homine lectum; quod Deus semper Spiritu suo comitatum esse vult, seu, cui virtus spiritualis inest. *Fides* enim *est ex auditu, auditus autem per verbum Dei: Rom.* x. 14. Unde & verbum *semen regenerationis* vocatur, *Jacob.* 1. 18. 1 *Pet.* 1. 23. Verbum hoc non tantum fidem exigit: sed & in se varias continet rationes ac signa, quibus homo de illius divinitate certus esse possit. Signa hæc & argumenta sunt non tantum doctrinæ sanctitas, & promissorum excellentia, sed & omnis generis miracula, quibus doctrina confirmata est, aliaque plura, quæ fusius ad Scripturæ Sacræ divinam autoritatem adstruendum deducta sunt: Quæ licet ab hominibus præfractis, & nullis nisi Mathematicis demonstrationibus acquiescere volentibus, assensum non extorqueant; tamen hominibus animi docilitate ac probitate præditis, aut à probitate non alienis, convincendis, abundè sufficiunt.

Qualia argumenta requirantur ad eam eliciendam.

VIII. Et profectò, consideratâ propius fidei naturâ, quod sit liber obedientiæ actus, ad illam eliciendam, à parte Dei argumenta requiruntur, non Mathematicè demonstrantia aut evidentia; sed homines cordatos ac dociles convincentia, quibus verisimiliter nihil opponi potest. Fides quippe fundamentum debet habere solidum cui innitatur; alias mirum non esset, etiamsi nemo crederet. Non enim salus nostra instabili niti potest arenâ. In Religione Christianâ occurrunt quidem aliqua, quæ primâ specie carni ac sapientiæ carnali absurda videntur: qualia inter alia sunt, Jesum Nazarenum à Judæis crucifixum esse Christum in quô fides collocanda sit: crucem & afflictiones viam esse ad salutem consequendum, &c. Verum id resurrectione Domini nostri Jesu Christi ex mortuis, & adscensione in cœlum tam evidenter est comprobatum, ut nulla dubitandi causa supersit. Verumtamen evidentia argumenta, quæ omnem prævaricandi prætextum tollant, fidei natura respuit: alias non esset liberæ obedientiæ actus, nec laude aut præmio dignus: Non enim laudandus, qui assentitur rei cui contradicere nequaquam potest: ut si quis ipso meridie credat esse diem: ita Thomæ fides laudabilis non fuit, qui nisi videret ac palparet credere noluit; sed eorum commendatur, qui visuri non essent, & tamen crediturí; *Joan.* xx. 29. Hinc est quod Deus opera sua quæ à nobis credi vult, ita plerumque misceat, ut eorum præstantiæ ac divinitati conjuncta sit vilitas quædam, quâ eorum gloria quasi umbra quadam obscurari videtur: adeo ut si ab unâ parte inspiciantur, planè divina appareant: si verò ab alterâ parte, humana tantum, nihilque minus quàm divina credantur. Ut ita fidei locus esset, hominibusque probis ac docili ingenio præditis luculenta daretur occasio, ea tanquam divina amplectendi: præfractis verò non omnis præriperetur prætextus, ea tanquam humana rejiciendi. Atque hac ratione verbo Dei vis sufficiens in hominibus fidem producendi inest; adeo ut, si infideles maneant, non id verbi impotentiæ, sed suæ malitiæ imputare debeant.

A parte hominis requiritur docilitas.

IX. Hinc jam manifestum est, Deum verbi sui instrumento non ita in nobis fidem operari, quin à parte hominis requiratur pia docilitas, ut operatio verbi effectum sortiatur. Hanc passim requirit Servator noster apud Joannem: *cap.* III. 20, 21. *Omnis qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem ut non arguantur opera ejus: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo facta sunt. Cap.* VII. 17. *Si quis voluerit voluntatem ejus* (Patris) *facere, cognoscet de doctrinâ meâ utrum ex Deo sit, an ego à me ipsô loquar. Cap.* VIII. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: idcirco vos non auditis, quia ex Deo non estis. Cap.* X. 26, 27. *Vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves mea vocem meam audiunt; & ego cognosco eas, & sequuntur me.* Huc requiritur ut animus liber sit ab omnibus impedimentis, quibus ad fidem concipiendam ineptus redditur. Illa autem potissimum sunt tria; affectus, præjudicium, & malitia. Affectus mentem obnubilant, ut veritatis non magis sit capax, quàm aqua turbida imaginem hominis in eam inspicientis

reci-

recipere potest. Præjudicium mentem fascinat, facitque ut omnia ad judicium temerè absque ratione solidâ conceptum exigat, omnesque rationes præjudicio eximendo idoneas temerè respuat; adeo ut vix homines indociliores reperias, quàm præjudicio occupatos. In animum inducere nolunt, rem aliter se habere posse, quàm ipsi eam sibi soliti sunt repræsentare. Malitia omnes bonos animi motus exstinguit: ea autem nobis est, quâ homo planè deditus est cupiditatibus suis carnalibus, iisque totus immersus. Hæc maximum fidei Christianæ obstaculum est. Doctrina quippe Jesu Christi, cui fides assensum præbet, carnalibus cupiditatibus è diametro repugnat; præscribens omnium cupiditatum mundanarum abnegationem, & justitiam exigens abundantiorem justitiâ Pharisæorum & Scribarum, additis futuræ vitæ ac spiritualium bonorum promissis. Præcepta carni ingrata, promissa carni ignota sunt, quæ sperare nescit; sed frui, videre, palpare, sentire, cupit, & nullis nisi præsentibus afficitur. Hinc ingrata illa religio, cujus præcepta cupiditatibus carnis adversantur, cujusque promissa carnem afficere non possunt: duo enim amores contrarii in eodem homine subsistere non possunt, sed alter expellit alterum; quique dominium obtinet alterius consortium non patitur. Quantò major sanctitas homini carnali præscribitur, tantò magis doctrinam illam, ut sibi adversam, aversatur. Hinc omnia opera carnis, seu cupiditates hujus mundi, repugnare dicuntur Euangelio Christi; tam omnes in genere, quàm singulæ in specie. Omnes quidem in genere, 1 *Cor.* II. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim illi sunt: neque potest intelligere, quia spiritualiter dijudicantur.* & *Jacob.* IV. 4. Cupiditates verò mundi tres enumerantur, 1 *Joan.* II. 15, 16. *cupiditas carnis, cupiditas oculorum, fastus vitæ.* Singulæ fidei adversari dicuntur. Cupiditas carnis, *Rom.* VIII. 7. *Sapientia carnis est inimicitia adversus Deum; non enim se subjicit legi Dei, sed nec potest.* Cupiditas oculorum, seu amor divitiarum, *Matth.* VI. 24. *Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit & alterum contemnet: Non potestis Deo servire & Mammonæ.* & *Luc.* VIII. 14. *sollicitudines, divitiæ & voluptates vitæ* comparantur *spinis*, quæ bonum *verbi semen suffocant.* Fastus vitæ seu ambitio, *Joan.* V. 44. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis; & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis?* Hinc rectè 2 *Thess.* III. 2. *non omnium* dicitur *fides*; nimirum non eorum, qui bonitate divinâ ad suam abutuntur perniciem, uti est *Rom.* II. 4, 5. & qui sunt *corrupti mente, inepti ad fidem*, 2 *Tim.* III. 8. Soli autem probitatis studiosi credere dicuntur, qui apti & *dispositi sunt ad vitam æternam*, *Act.* XIII. 48. Qualis fuit Paulus, *Philip.* III. Eunuchus, *Actor.* VIII. Cornelius centurio, *cap.* X. Lydia, *cap.* XVI. aliique. Dices. Omnes tamen ante fidem dicimur fuisse filii iræ. Resp. Docilitas animique probitas cum peccandi habitu, adeoque iræ divinæ reatu, consistere potest: aliud namque est, docilem habere animum; aliud, didicisse quid sit pietas. Multi dociles sunt, sed monitoribus carent, & versantur inter impios.

Quo sensu fidei justificatio adscribatur.

X. Hactenus sunt Fidei causæ: jam considerandæ ejus effecta. Bona opera fidei effecta esse, jam ante fusius demonstratum est. Sed & præterea justificatio fidei adscribitur in Scripturâ, & præsertim in *Epist. ad Romanos & Galatas* passim. Attamen hæc non eodem modo fidei effectum est, atque bona opera. Non enim fides justificationem, utpote quæ internus ac judicialis Dei actus est, tanquam causa efficiens producit; nec etiam causâ meritoria est justificationis; fides enim meritum excludit. Quâ autem ratione fides justificationem producens, considerandæ sit, controvertitur. Quidam docent fidem in negotio justificationis metonymicè sumi pro correlato seu objecto suo quod respicit, quod est justitia Christi; adeo ut fide justificari, sit justitiâ Christi justificari, quatenus illa per fidem apprehenditur & fideli applicatur: Fidem autem illam nolunt esse obedientiæ nostræ actum, sed instrumentum justitiam Christi apprehendens, & opponi fidei quatenus actus est. Verum multis laborat absurditatibus, quin & secum consistere non videtur sententia hæc. 1. Fidem quippe metonymicè accipi pro objecto suo in Scripturâ insolens; neque ullum istius significationis exemplum producetur! quæ enim proferri solent controversa sunt, & illorum explicatio à nullis, nisi sententiam illam amplectentibus, admittitur. Non autem ad figuratam ejusmodi significationem recurrendum est, nisi significatio propria manifestam in se absurditatem contineat: quod hic locum non habet. 2. Capi non potest, quomodo fides sit instrumentum justitiam Christi apprehendens, & tamen non actus noster: si enim fides concipiatur quatenus justitiam Christi apprehendens, necesse est ut concipiatur quatenus est opus seu actus noster: quia nobis præcepta est. instrumentum autem quâ tale præcipi non potest: sed solummodò instrumentalis actio: atqui actio nobis præscripta nostra actio sit necesse est. Alias capi non potest, quid fides sit. 3. Nec justitia Christi propriè nobis imputatur: sed propter justitiam Christi nobis à Deo gratiosè justitia imputatur: neque fides solam Christi justitiam respicit: sed integrum Christum, non tantum seipsum pro nobis ut victimam offerentem; sed & mandata nobis præscribentem, & sanctimoniæ studium exigentem. Fides itaque alio sensu hic concipi nequit, nisi conditio à

De

Deo nobis præscripta ut justificationem consequamur; non vi aut merito suo: fides enim, uti vidimus meritum excludit: sed ex gratiosâ Dei promissione, quâ fidem nobis in justitiam propter Christum imputare vult. Imò tantum abest, ut fides in negotiô justificationis non sit obedientiæ nostræ opus, ut etiam opera, quæ producit, includat, totamque obedientiam euangelicam: cum enim operibus in negotio justificationis opponitur, sola opera Legis intelliguntur; suis enim quæ producit operibus opponi nequit. Verum hæc paucis attigisse hic sufficiat: in sequentibus, ubi de Justificatione nostri coram Deo dicemus, plenius hæc excutientur.

CAPUT XII.

De variis Fidei divisionibus.

Vulgaris divisio fidei.

I. SEquitur nunc, ut varias Fidei distinctiones consideremus. Solet communiter Fides dividi, in historicam seu dogmaticam, miraculorum, temporariam, & justificantem. Fides historica seu dogmatica, dicitur esse habitus, quô quis credit vera esse omnia à Deo revelata; neque narrationes tantum pro objectô habet, sed & promissiones; saltem ita, ut credatur earum veritas in se & potentiâ promittentis. Ab hac fidem temporariam non specie sed gradibus differre volunt. Duos quippe fidei hujus gradus ponunt. Vel enim in eo consistit, ut de veritate rei persuasus sit credens, sine ullô interiore affectu vel in revelantem, vel in rem revelatam. Estque primus gradus. Vel conjungitur hæc theoria cum aliquo sensu & gustu, & cum gaudio ejusque externis signis: qui secundus gradus est, & vocatur fides πεποιθητική. Secundus primum supponit, non vice versâ. Fides miraculorum est, quâ firmiter statuimus ex Dei potentiâ, quod vel prædixit Deus, vel fieri voluit, sive à nobis, sive in bonum nostrum ab aliis. Hæc se non extendit ad universum Dei verbum, ut præcedens; sed ad singularem quandam revelationem. Justificans est firmus assensus ex certâ revelationis divinæ notitiâ à Spiritu Sancto per verbum Euangelii animis nostris ingeneratus.

Quo sensu admitti possit.

II. Distinctionem hanc fatemur commodo sensu accipi posse, si singulæ ejus partes, non specie, sed gradibus differre dicantur: Fides enim historica, & temporaria quam vocant, gradu tantum à fide justificante differt; adeo ut fides historica, si sit firma & solido judicio roborata, etiam sit futura justificans; uti mox pluribus ostendemus.

Fides temporaria est ignota Scriptura.

III. Fides temporaria ignota est Scripturæ: illa enim non fidei temporariæ, sed hominum temporariorum, seu qui se tempori accommodant, mentionem facit, *Matth.* XIII. 21. Quia autem homines se tempori accommodant, & ingruente persecutione deficiunt, non credendum in ipsis distinctam specie fidem esse, quæ suâ naturâ perseverans esse nequit; sed esse inferiorem fidei gradum, quem si excitare voluissent, etiam perseverans fuisset. Imo veram hanc esse fidem, exinde liquet, quia talibus, si à fide deficiant, gravius denuntiatur exitium, *Hebr.* VI. 4, 5, 6. quem locum de hac fide accipiunt. Quæ autem ratio gravioris pœnæ, ob desertam fidem non veram, non salutarem, & necessariò desituram? 2. Nec perseverantia est de essentiâ fidei, sed illius consequens: alioquin nemo verè fidelis dici posset ante mortem. Herba è terrâ petrosâ orta, & postea antequam fructus proferat exarescens, non minus vera herba est, quam quæ fructus profert: ita & fides, vera fides est, etiamsi ante fructuum salutarium productionem deficiat. Dices. Qui fidem temporariam habent comparantur terræ petrosæ, qui autem fide justificante donantur terræ bonæ. Resp. Non quia diversâ specie est fides, sed ob eventum similem cum herbis in diversâ terrâ seminatis. Temporarii quippe ingruente persecutione deficiunt, perinde uti herba in terrâ petrosâ seminata oriente sole exarescit. Dices. Sed perseverare nequeunt, quia radicem non habent. Resp. 1. Non est de essentiâ fidei radicem habere, sed illius adjunctum. 2. Nec etiam illorum fides radice penitus caret: sicut nec herba in terrâ petrosâ seminata omni radice prorsus destituta est; sed non satis est radicata: ideoque tentationi persecutionis succumbit. Dices. Attamen non ferunt fructus. Resp. Nusquam hoc dicitur, sed solummodò, quod non proferant fructus ad salutem; quia in iis non perseverant, sed deficiunt. Possunt tamen fructus esse veri ac boni, licet ob perseverantiæ defectum non sint salutares.

Fides miraculorum.

IV. Quod fidem miraculorum attinet, fateor eam esse distinctam specie fidem, neque eam omnium temporum ac hominum esse: Est enim donum speciale miracula facere, quod omnibus non est concessum. Illa autem non est absque fide historicâ, sed est eminentior quidam illius gradus. Attamen & distincta fidei species esse videtur: Quia non omnibus, quibus eminentior fidei gradus contingit, donum miracula faciendi à Deo concessum est. Fides hæc miraculorum duplex est: una activa vocari solet, quâ aliquis Deo firmiter assentitur ac confidit, ad preces vel verba sua miraculum aliquod futurum. Hujus meminit Servator noster *Matth.* XXI. 21. *Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum quod ficui contigit facietis, sed & si monti huic dixeritis, tolle, & jacta te in mare, fiet.* Et Apostolus 1 *Corinth.* XIII. 2. *Etiamsi omnem fidem habeam,*

habeam, adeo ut montes transferre possim. Altera passiva, quâ quis credit se alicujus viri, quem à Deo missum credit, interventu miraculum quoddam obtenturum. Hanc Dominus Jesus sæpe ab iis qui miraculum petebant exegisse legitur; vide inter alia *Marc.* IX. 22. & eximiè illam ostendit Centurio, *Matth.* VIII. 8. *& seqq.* Posterior hæc fides specie distincta ab historicâ non videtur, sed eminentior quidam illius gradus, certo cuidam ac speciali objecto applicatus: Prior autem donum quoddam speciale continet. Et in eô à fide justificante differt, quod justificans absque pietate ac charitate esse non possit: non enim ante earum productionem justificat, ut videbimus: Fides verò miraculorum pietate in Deum, & charitate in proximum destituta esse potest: Non enim donum est solis piis ac verè credentibus concessum, quo ipsi de divino favore certi ac persuasi esse possint, perinde atque Spiritus adoptionis: sed & aliis, doctrinam salutarem annuntiantibus, in signum divinitatis doctrinæ quam prædicant, & argumentum infidelibus ut convincantur: Miracula enim in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, 1 *Cor.* XIV. 22. Licet itaque ordinariè non aliis quàm verè fidelibus & piis donum hoc datum sit, juxta promissum Domini *Marc.* XVI. 17. *Signa eos qui crediderint hæc sequentur: in nomine meo dæmonia ejicient*, &c. Attamen ad majorem Euangelii gloriam nonnunquam & eo donati sunt homines Euangelium annuntiantes, licet non exactè juxta illius præcepta vitam instituentes. Hoc satis indicat Apostolus, 1 *Cor.* XIII. 2. *Etiamsi omnem fidem habeam, adeo ut montes transferre possim, charitate autem sim destitutus, nihil sum.* Quæ enuntiatio videtur nihil ad rem facere, si fieri nequeat ut fides miraculorum absque charitate sit. Adde quod Dominus Jesus expresè dicat, *Matth.* VII. 22, 23. *Multi dicent mihi in die illo, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis; quia nunquam novi vos; discedite à me, qui operamini iniquitatem.* Talis fuit Judas, unus duodecim Apostolorum, qui à Domino Jesu missi cum potestate miracula faciendi, ad ipsum reversi cum gaudio dicebant, *Domine etiam dæmonia nobis subjiciuntur in nomine tuo; Luc.* X. 17. Qui tamen ab initio fur erat & impius, *Joan.* VI. 71.

1. *Fides est vel viva, vel mortua.*

V. Itaque sepositâ hac fide miraculorum, tanquam donô speciali, fidem, phrasi Scripturæ Sacræ usitatâ, distribuimus in Vivam, ac Mortuam: per Vivam intelligentes justificantem; per Mortuam, quæ historica vocari solet. Fides viva est, quæ producit bona opera, atque ita consequitur justificationem; Mortua verò, quæ operibus est destituta, ac proinde ad justificationem inefficax. Ita *Jacob.* II. 14. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare illum?* Et *vers.* 17. *Fides, si non habeat opera, mortua est in semet ipsâ.* Quæritur quâ in re discrimen inter fidem vivam & mortuam positum sit? Contraremonstrantes discrimen hoc ab essentiâ cujusque petunt. Fidem vivam statuunt in genere fidei esse perfectam, eamque solam absque operibus justificare: licet enim ab operibus sejungi nequeat, ejusmodi tamen esse volunt naturæ, ut vim quandam in se habeat justficandi, quam nullâ ex parte debeat operibus quæ producit. Inde nata sententia hæc, Fides fœta bonis operibus justificat ante partum. Mortuam verò in genere fidei esse imperfectam, ac verâ fidei naturâ planè carere.

Differunt, non specie, sed gradu.

VI. Nos autem utramque veram esse fidem statuimus, sed gradibus tantum differre, ac discrimen inter utramque ex utriusque effectis petendum esse: Itaque omnem fidem in se nudè spectatam esse mortuam, & vitam accipere ab operibus; esse tamen ante bonorum operum productionem veram ac bonam. Quod his rationibus ostendimus. 1. Inquit *Jacob.* II. 19. *Credis quia unus est Deus. Recte facis.* erat tamen fides illa sine operibus. 2. Ex parte Apostolus illi justificationem tribuit, *vers.* 24. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.* 3. Abrahami fides vera fuit fides ante opera, & tamen sine operibus ipsum justificare non potuit, *vers.* 21. Dices. Loquitur Apostolus de tali fide quæ etiam in dæmonibus reperitur: in illis autem non est vera fides. Resp. Omnino, in dæmonibus etiam vera, id est, non fucata fides est, & assensus firmus: Non autem illis prodest, quia non producit bona opera: quoniam se irrevocabili Dei decreto jam ad exitium destinatos norunt. Dices. Vera fides est vera virtus: Nulla autem in diabolis est virtus. Resp. Eadem fides quæ in hominibus est virtus, in diabolis non est virtus: Differentiæ ratio est: Quia res credendæ tantâ evidentiâ à diabolis percipiuntur, ut iis credere planè necessarium sit. Hominibus verò licet valdè credibiles proponantur, & ejusmodi argumentis confirmatæ, quæ æquis judiciis sufficiunt: Non tamen tantâ cum evidentiâ, ut credere omninò necessarium sit, sed ut homo præfractus non omni prætextu assensum denegandi destitutus sit. Et hæc libertas facit, ut fides, quæ in diabolis non est virtus, in homine sit virtus. Dices. Mortua fides non est vera fides: sicut mortuus homo non est verus homo. Resp. 1. Fides vocatur mortua, non respectu naturæ suæ, sed effectus: quod clarissimè liquet ex *Jacob.* II. 14. *coll. cum vers.* 17. tum & *vers.* 16. *&* 17. inter se collatis. 2. Fides mortua non comparatur homini mortuo; sed corpori sine animâ.

animâ. At corpus ſine animâ etiam verum corpus eſt; ſed nullam vitæ actionem exercet: ſic & fides ſine operibus, licet vera ſit fides, effectu caret, & nihil prodeſt ad vitam æternam. 3. Corpus ſi ſpiritu informetur vivum fit corpus: Ita & fides per opera ipſi addita fit viva, & ad ſalutem prodeſt: Quod de falsâ fide nemo dixerit, utpote cui vera fidei natura deëſt, quam ab operibus mutuari nequit. Dices. Spiritus eſt cauſa vitæ corporis, ſed opera non ſunt cauſa fidei. Reſp. Ita eſt: nec etiam ſpiritus eſt cauſa corporis; ſed perinde atque ſpiritus cauſa vitæ corporis eſt, etiam opera cauſa ſunt vitæ fidei.

2. Vel infirma. VII. Secundò: Fides dividitur ſecundum gradus: Alia eſt Firma, alia Infirma. Atque hæc diſtinctio, juxta tres aut quatuor actus in fide conſideratos. Scientiam nimirum, Aſſenſum, Fiduciam ac Obedientiam, etiam diverſimodè conſiderari poteſt; adeo ut fides reſpectu uniuſcujuſque actus vel infirma, vel firma dici poſſit.

Reſpectu cognitionis. VIII. Infirma fides reſpectu cognitionis eſt, quæ rudimenta tantum pietatis novit, & in primis doctrinæ Chriſtianæ initiis adhuc hæret: Qualis erat in Hebræis; qui propterea comparantur infantibus, lacte non ſolido cibo opus habentibus, *Hebr.* v. 12. & vocatur *inchoationis Chriſti ſermo*, *cap.* VI. 1. Vel etiam, quæ alicujus dogmatis, magni in Religione Chriſtiana momenti, ſolidam cognitionem nondum adepta eſt: Ita qui de libertate Chriſtianâ à ceremoniarum legalium jugo non plenè erant inſtructi, *infirmi in fide* vocantur *Rom.* XIV. 2. XV. 1. 1 *Cor.* VIII. 9, 10.

Aſſenſus. IX. Reſpectu Aſſenſus infirma fides eſt, quæ ægrè aſſentitur iis, quæ Deus nobis revelavit in Euangelio, ſive promiſſa ſint, ſive minæ, ſive aliud quid à ſenſibus remotum. Talis erat fides Apoſtolorum, qui ægrè, & non niſi ſenſuum experientiâ convicti, reſurrectionem Jeſu Chriſti credebant: & imprimis Thomæ, qui ne quidem undecim Apoſtolorum teſtimonio credidit, ſed oculis & manibus ſuis explorare voluit, *Joan.* XX. 25. talis erat fides Marthæ, *Joan* XI. 21. *& ſeqq.* Et præſertim fides infirma eſt, quæ licet promptè adhibeatur, temerè tamen abſque ſolido judicio concepta eſt, atque ita fundamento ſolido caret, cui innitatur: unde nec fructus requiſitos profert, nec ſtabilis eſt, ſed facile concutitur, & quovis doctrinæ vento facile circumducitur, uti eſt *Eph.* IV. 14.

Fiducia. X. Reſpectu Fiduciæ infirma fides eſt, quæ non niſi ægrè admodum in Deum & Chriſtum in adverſis recumbit, facitque ut animus pavore correptus non plene in Deo ejuſque providentiâ acquieſcat. Talis erat fiducia diſcipulorum, *Matth.* VIII. 24. *& ſeqq.* Petri, *cap.* XIV. 28. *& ſeqq.* patris dæmoniaci illius, *Marc.* IX. 22. *& ſeqq.*

Obedientia. XI. Reſpectu obedientiæ infirma fides eſt, quæ requiſitos bonorum operum fructus non producit, ſed in multis adhuc deficit, aut ſaltem non niſi ægrè eos profert. Talis eſt communiter vita Chriſtianorum, qui dignè Euangelio non ambulant, licet illud nec planè negligere dici poſſint. Talis etiam fuit fides eorum, qui juxta viam, in terrâ petrosâ, aut in ſpinis, ſati dicuntur, *Matth.* XIII.

Vel firma, reſpectu cognitionis. XII. Ex hiſce jam facile liquet, quæ ſit fides Firma. Reſpectu Cognitionis fides firma eſt eorum, qui magnos in cognitione Euangelii fecerunt progreſſus, qui nempe neceſſariorum cognitioni addiderunt cognitionem utilium, deque eorum certitudine plenè perſuaſi, etiam rationem reddere norunt quæ in ipſis eſt ſpei, & contradicentes coarguere. Tales dicuntur *habere ſenſus exercitatos ad diſcretionem boni & mali*, *Hebr.* v. 14. & *inſtructi in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterii Dei Patris & Chriſti Jeſu*, *Coloſſ.* II. 2. Hanc deſignat Apoſtolus, 1 *Corinth.* XIII. 2. *Etiamſi noverim omnia myſteria, & omnem ſcientiam.* Ad hanc hortatur, 1 *Cor.* XIV. 20. *Eph.* v. 15, 16. eamque fidelibus precatur *Eph.* I. 17, 18. *&c. Coloſſ.* I. 9, 10.

Aſſenſus. XIII. Reſpectu Aſſenſus firma fides eſt, quæ non tantum promptè, ſed & cum judicio adhibetur omnibus doctrinæ Chriſtianæ myſteriis, etiam captum noſtrum ſuperantibus; quæ proinde naturali ratiocinatione nunquam indagata fuiſſent, ſed ex ſolâ Dei revelatione cognoſcuntur: quale præſertim eſt, quod Deus mortuos in vitam æternam ſit ſuſcitaturus. Et ratione aſſenſus fides diſtinctione non admodum ab hac diverſâ, diſtingui poteſt in totalem, quâ omnia credimus à Deo nobis revelata, ad religionem ſpectantia, præſertim neceſſaria ad ſalutem: Et particularem, quâ unum quid à Deo revelatum, vel etiam aliqua tantum creduntur.

Fiducia. XIV. In Fiduciâ firma eſt fides, quæ Deo firmiter innititur, promiſſorum divinorum impletionem exſpectans, omniaque obſtacula ac difficultates ſuperans, neque fiduciam abjiciens, etiamſi nulla media naturalia videat ad rem ſperatam obtinendum comparata. Talis fuit Abrahami fiducia, quâ ex ſe & Sarâ jam effœtâ credidit filium naſciturum, ex eoque genus ſuum multiplicandum inſtar arenarum maris & ſtellarum cœli: *Rom.* IV. 17. *& ſeqq.* Nec diutina promiſſorum divinorum dilatione fatigatur, ſed eorum impletionem cum patientiâ exſpectat: ad Abrahami exemplum, qui *longanimiter ferens adeptus eſt repromiſſionem*, *Hebr.* VI. 15. Quoniam perſuaſa eſt, *unum diem apud Deum eſſe inſtar mille annorum, & mille annos inſtar unius diei*, 2 *Petr.* III. 8. Sic dicitur *Eſa.* XXVIII. 16. *Qui crediderit, non feſtinet.* Et ad hanc hor-

hortatur Apostolus fideles, *Hebr.* x. 36, 37. & nominatim *Jacob.* v. 7, 8. *Patientes estote fratres usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquavit.* Exempla egregiæ in Deum fiduciæ habemus in Centurione, *Matth.* VIII. 5. & *seqq.* & Cananæâ, *Matth.* XV. 22.

Obedientia.

XV. Respectu Operum fides firma est, quæ promptam & eximiam Deo profert obedientiam: qualis non tantum ea est, quæ cum molestiâ ac dolore susciptur, sed & quæ cum bonorum à Deo promissorum exspectatione non videtur posse consistere, eorumque spem nobis intercipere. Talis fuit Abrahami obedientia, promptum se paratumque ostendentis ad immolationem filii unici, in quo semen ipsi erat promissum: *ratiocinatus Deum etiam posse ex mortuis suscitare: Hebr.* XI. 17, 18, 19. Talis est obedientia fidelium in toleratione crucis, spoliationis bonorum, flagellationis, quin & mortis durissimæ ac atrocissimæ, propter nomen Jesu Christi; præsertim conjuncta cum serenitate animi, ac gaudio spirituali: uti legitur de Apostolis, *Act.* v. 41. & fidelibus Hebræis, *Hebr.* x. 34. aliisque fidelibus, *Hebr.* XI. 35. juxta *Rom.* v. 2, 3, 4, 5. *Per quem habemus accessum per fidem in gratiam illam, in quâ stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei: Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur*, &c.

Cautela.

XVI. Illud autem observandum, sicut hi fidei actus sibi invicem sunt subordinati, prioresque fundamentum sequentium; ita & infirmitatem & imperfectionem fidei respectu actus antecedentis, causare infirmitatem fidei respectu actus consequentis; non vice versâ. Hoc est, si quis infirmus sit in scientiâ, etiam erit in assensu, fiduciâ, & obedientiâ: Sed non perinde sequitur, in scientiâ infirmum esse, qui infirmus est in assensu, fiduciâ & obedientiâ: potest siquidem quis in hisce infirmus esse, & tamen in scientiâ maximos fecisse profectus: qualia exempla passim obvia sunt. Hoc autem de eô solum dogmate intelligendum est, in cujus cognitione quis infirmus est. Fieri alias potest, & sæpe fit, ut quis in multis rudis sit & infans, qui tamen Religionis fundamentis, quæ percepit, firmiter assentitur, & assensu isto ad obedientiam sinceram movetur: Quia licet argumentis illis, quæ ex dogmatibus à se nondum perceptis petuntur, illius pietas non fulciatur, sufficientibus tamen & solidis, iisque plenâ fide receptis, fundata est, & inconcussa manet. Sic videmus multos sæpe homines rudes pietate excellere, quia præceptis ac promissis divinis arctissimè adhærent.

Fides sensim increscit.

XVII. Ex hisce liquet, fidem nostram sensim incrementum capere, animumque nostrum rationibus quibus fides nititur assentientem, fidem concipere: earum autem certitudinem crebrâ meditatione altius animis nostris infigi; ita ut fides initio quidem vera, quatenus sine dubitatione verbo Dei assentitur, indies magis roboretur, & radices agat. Quare cum hæc fidei natura sit, allaborandum ut in fide proficiamus, Deusque orandus, ut media quibus fides corroboratur, nobis largiri & in nobis augere dignetur: Ad Apostolorum exemplum, precantium, *Domine auge nobis fidem*, *Luc.* XVII. 5. *mentum capit.*

XVIII. Tandem fides ratione obedientiæ dividitur, quod alia sit fides Incipientium, alia Proficientium, alia Adultorum seu perfectorum. Fides Incipientium est eorum, qui Euangelio quidem verè assentiuntur, & ex animô peccatis valedicere proposuerunt, quin & reverâ sanctitati operam dant; sed propter consuetudinem peccati inveteratam, & habitum altius radicatum, cum magnô labore, molestiâ ac luctâ carnis, subinde adhuc ebullientis & spiritui repugnantis, motus peccati domant; unde & contingit ipsos quandoque in peccata recidere; sed ex eis resurgentes statim pœnitentiâ ducuntur, & priora pietatis officia repetunt. Tales comparantur infantibus, 1 *Corinth.* III. 1, 2, 3. *Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo: lac vobis potum dedi, non escam*, &c. Et *Hebr.* v. 12, 13. VI. 1, 2. Horum obedientia, licet fiat cum molestiâ, tamen pro ratione status in quo sunt perfecta est: perinde uti infantes, licet nondum adulti & viri, perfecti tamen sunt homines: & homo è morbo recens convalescens & viribus adhuc debilis, perfectè ambulat, licet cum molestiâ, nec tantâ cum alacritate atque sanus. *Ratione obedientiæ fides est vel incipientium.*

XIX. Fides Proficientium est eorum, qui beneficio fidei jam aliquamdiu vitæ castigatiori assueti, facilius & minori cum resistentiâ carnis, à peccato abstinent: interim aliquando adhuc luctam non levem intra se sentiunt, in quâ superandâ ipsis alacriter laborandum est. De hisce intelligendum, quod legimus *Galat.* v. 16, 17. *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis: Caro enim concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur; ut non quæcunque vultis illa faciatis.* Tales jubentur adolescere in Christo, *Eph.* IV. 15. Habitu nim: contrario prior habitus exstinguitur, sensimque vis ejus infringitur. *Vel proficientium.*

XX. Fides Adultorum sive perfectorum est, qui jam diutinâ consuetudine in pietate confirmati, fidei suæ auxilio, non tantum non magnam, non minorem in sanctimoniæ exercitiô luctam sentiunt; sed & cum voluptate, gaudiô ac delectatione quâdam virtuti operam dant, & à peccatis aversi sunt; imò similem *Vel adultorum.*

similem in peccando molestiam sentiunt, cum illâ quam incipientes in sanctitatis exercitiô deprehenderunt. De hisce accipienda sunt illa Joannis 1 *Epist.* III. 9. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet; & non potest peccare* (id est, à peccato valdè alienus est) *quoniam ex Deo natus est.* Et *cap.* v. 18. *Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed qui ex Deo natus est servat seipsum, & malus non tangit eum.* Hi vocantur *perfecti*, *Phil.* III. 15. Non quod omnimodam consecuti sint perfectionem, & ab omni labe peccati puri; fieri enim potest ut aliquando per errorem, infirmitatem, incogitantiam, aut subitam passionem labantur, præsertim gravi obortâ tentatione: sed quod vitiosos habitus prorsus exuerint, neque ullius peccati consuetudine amplius teneantur: Ac proinde si forte contingat ipsos in peccatum incidere (quod tamen quamdiu regeniti manent perrarò accidit) id tantum fit vel per errorem, vel incogitantiam, vel subitam passionem, uti dicitur *Gal.* VI. 1. vel etiam per quandam mentis obnubilationem. Peccata autem gravia, & deliberato animô facta, maximè verò in quibus homo aliquamdiu perseverat, perfectioni, ac tandem etiam regenerationi toti adversa sunt.

Hi omnes sunt in statu salutis.

XXI. Hi omnes verè sunt fideles & in statu salutis, quatenus in omnibus eadem est affectio: nim: firmum animi propositum faciendi omnia quæ noverunt aut nosse possunt à Deô esse præcepta: quod propositum omnes, licet inæqualiter pro discrimine virium, attamen similiter exequuntur, Deo singuli obedientes ex totô corde & omnibus viribus suis. Ita quidem, ut si quis recens ad fidem conversus, neque adhuc ultra primum progressus gradum, moriatur, non minus fœlicitatis æternæ sit futurus particeps, quàm qui jam secundum aut tertium consecutus est gradum. Hoc solum est discrimen, quod si primum consecuto gradum vita continuetur, isque non omni studio contendat adscendere in secundum; & qui jam in secundo est, non adspiret ad tertium, non sit censendus tanquam fidelis officio suo defungi. Qui enim Deum diligit ex totô corde & omnibus viribus, semelque serium & efficax concepit propositum faciendi quæcunque Deo grata esse novit aut nosse potest, nunquam subsistet, sed continuò ulterius tendet: aut si subsistat, indicium est certum, animi illud propositum efficax non esse. Imò licet jam ad tertium pervenerit gradum, securus esse nequit, sed continuò & pergere & vigilare debet, alioqui de gradu, quem jam nactus est, dejiciendus. Hinc jubentur fideles quotidie se mutuò adhortari, ne indurentur seductione peccati, *Hebr.* III. 13.

CAPUT XIII.

De Fidei Oppositis.

Fidei opposita.

I. REstant Fidei opposita: quorum alia fidei in genere opponuntur; alia speciali isti actui, qui Fiducia vocatur. Fidei in genere opposita peccant vel in defectu, vel in excessu. In defectu duo opponuntur, alterum imperfectè, alterum perfectè.

In defectu, dubitatio.

II. Imperfectum fidei oppositum est Dubitatio, quæ est suspensio adsensus, seu hæsitatio, de rebus divinis. Solet plerumque dubitatio oriri ex rationum, quæ se utrinque animo offerunt, æquilibriô: atque ita considerata, merus tantum intellectus defectus est. Sed quoniam ante ostendimus, fidem esse mixtum quid, partimque pertinere ad intellectum, quatenus est assensus, qui adhibetur Deo affirmanti ea quæ nos credibilia esse statuimus: partim voluntatis, quatenus est assensus, qui adhibetur Deo mandanti, ut ea quæ credibilia esse cognoscimus, etiam certissima esse statuamus: Sequitur etiam dubitationem, quæ hic à nobis ut vitium fidei oppositum consideratur, non esse merum intellectus defectum, qui ex rationum utrinque allatarum æquilibriô oritur, necessariòque in nobis existit, ac sine culpâ est quamdiu æquilibrium illud non est sublatum, aut saltem nulla æquilibrium illud tollendi occasio adest: sed potissimum voluntatis vitium, quatenus homo assensum firmum elicere non vult, nisi rationibus apodicticis persuasus: quæ cum non fidem, sed scientiam pariant; ad fidem autem producendum tantum adhibeantur credibiles, & ad hominem æquum & docilem convincendum idoneæ: hinc contingere potest ut homo, licet rationibus prematur rem credibilem suadentibus, tamen iis credere nolit, sed animum retineat suspensum, assensumque cohibeat.

Quatenus ea vituperanda.

III. Sanè in initiô dubitatio hæc est laudabilis; neque enim convenit homini cordato statim specie credibilitatis capi; fideque, uti vidimus, non est assensus præceps, & temerè levique de causâ in nobis productus; sed judicio certo nixus. Verum si omnibus ritè examinatis, homoque de rei propositæ credibilitate persuasus tamen assensum suspendere vult, quia demonstratione evidenti assensum sibi extorqueri non sentit, est quammaximè vituperanda, certaque fidei pernicies; imò si aliquamdiu illi homo indulgeat, certissima ad incredulitatem via.

Duplex est.

IV. Hæc autem dubitatio vel est de totâ religione Christianâ ejusque veritate ac divinitate; qualis fuisse videtur regis Agrippæ, *Act.* XXVI. 28. qui Apostolo Paulo dicebat,

propemodum mihi persuades Christianum fieri: & quam quidam innui putant *Jacob.* 1. 6. Vel de singulari aliquo dogmate religionem Christianam concernente, quæ per se quidem salutem non evertit, si tamen cum factis quibusdam conjuncta sit, de quibus homo utrum sibi licita sint nec ne dubitat, gravis eum criminis reum facit: non proprie quia dubitat; sed quia, dum dubitat, nihilominus actionem suam non suspendit; uti ostendit Apostolus *Rom.* XIV. 22, 23. & 1 *Cor.* VIII. 10, 11.

Et incredulitas.

V. Perfectum fidei oppositum est *Incredulitas, quando quis veritati divinæ, cujus assentiendi occasionem habet, assentiri non vult.* Dico, *cujus assentiendi occasionem habet:* ut excludam eos, quibus Christus nunquam est revelatus, quique proinde omni credendi occasione sunt destituti: in illis enim non proprie est incredulitas, sed nudus & simplex fidei defectus, nullâ ipsorum culpâ, ac proinde illius tanquam criminis rei agi non possunt: testante Domino Jesu de Judæis, *Joan.* XV. 22. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Dico, *Quod veritati assentiri non vult:* Ut innuam, incredulitatem potissimum actum esse voluntatis, uti ante ostendimus, in eô consistentem, quod homo rationibus, quæ veritatem ipsi credibilem reddunt, cedere non vult; vel quia evidentiores & demonstrativas requirit: vel quia veritas, cui fides adhibenda est, ipsi quam maximè est ingrata; utpote ejusmodi præscribens obedientiam, quæ omnium carnis voluptatum, & aliquando vitæ ipsius abnegationem requirit; spemque solummodò facit bonorum spiritualium & futurorum, quæ cum carne nullam habent communionem.

Ea est duplex. Infidelitas, & Defectio.

VI. Hæc autem incredulitas est duplex: Alia antecedit fidem, seu potius fidem penitus excludit: Estque eorum, qui verbum Euangelii sibi prædicatum, ac proinde occasionem sibi ad credendum oblatam, præfractè rejiciunt: quales erant Judæi *Actor.* XIII. 46. Alia fidem sequitur; estque eorum, qui postquam aliquamdiu veritati divinæ seu Euangelio assensum præbuerunt, ei porrò assentiri nolunt. Et hæc deterior est priore: unde & eorum conditio priore deterior expressè pronuntiatur 2 *Pet.* II. 20, 21. soletque peculiari nomine vocari Defectio, seu apostasia. Hæc defectio si consistat in abnegatione alicujus tantum Religionis Christianæ partis, aut dogmatis ad salutem creditu necessarii, quæ salutem quidem convellit, non tamen omnem religionem prorsus tollit aut evertit, solet communiter vocari Hæresis: Quanquam hæresis, ut postea videbimus, magis caritati aut pacis studio, quam veritati adversatur: estque proprie eorum, qui ob dissensum in dogmate aliquò schisma faciunt sectamque peculiarem erigunt. Si autem consistat in abnegatione veritatis universæ salutaris, vel saltem ejus partis præcipuæ unde tota religionis vis dependet, vocatur peculiari nomine ἀποστασία. Et hæc propriè est hujus considerationis; & tribuitur temporariis illis *Matth.* XIII. 20, 21. qui verbum auditum cum gaudiô accipiunt, non autem habent radicem, & factâ persecutione propter verbum continuò scandalizantur. Tales dicuntur *naufragium fidei facere*, 1 *Tim.* I. 19. *à veritate excidere*, 2 *Tim.* II. 18. *à fide deficere, & attendere spiritibus erroris*, 1 *Tim.* IV. 1. *aberrare à fide*, 1 *Tim.* VI. 10. In eorum numero fuit Demas, 2 *Tim.* IV. 10.

Ad eam refertur relapsus ad profanam vitam.

VII. Cum autem ostendimus, fidei actum consequentem esse obedientiam, quæ individuso nexu cum fide cohæret; sequitur, etiam vitæ piæ ac Christianæ derelictionem, & ad pristinæ vitæ inquinamenta relapsum, esse defectionem à fide, uti manifestè liquet ex 2 *Petr.* II. 20, 21.

Variis relabendi modi.

VIII. Potest itaque homo fidelis & regenitus à fide suâ deficere variis modis. Primus est falsa persuasio, non quidem in initio directè veritati contraria, sed tamen quæ ad veritatis eversionem tendit; imprimis si verisimilitudinis specie se commendet, & accedat inadvertentia, negligentia, & naturalis affectus erga id quod probabile apparet, aut erga eos qui id proponunt ac defendunt. Unde porrò consequitur, veritatem ipsam labefactari, mendaciumque in ejus locum succedere. Hæc defectio fit per seductionem; tribuiturque illis, qui pseudoprophetarum & seductorum doctrinæ aurem præbent, 1 *Tim.* IV. 1. & 2 *Pet.* II. 1, 2. Secundus fit per sæculi hujus blanditias, seductionemque peccati: constatque suis gradibus. Primus est refrigeratio seu desertio caritatis, *Apoc.* II. 4. seu omissio operum pietatis; unde fit, ut pietas exercitio suo, quæ ejus quasi vita est, destituta, flaccescat; & nisi nobis subinde actibus excitetur, sensim exstinguatur. Illam enim immediatè comitatur secundus gradus, contrariorum nempe operum patratio, sive homo ad certum quoddam peccati genus, sive ad quævis peccata & pristinam vitæ profanitatem relabatur: Et quidem primò, actus quosdam, non quidem qui in se peccata sunt, sed magnam cum peccatis affinitatem habent, & occasiones ad peccandum sunt, crebrò patrando: hisce enim affectus demulcentur, & homo à virtutis tramite sensim abducitur, adeo ut, quando peccat, vix aliud se velle sentiat, quàm antea voluit, atque ita paulatim habitum mundana concupiscendi acquirit. Secundò, peccata ipsa committendo, primò quidem levicula, dein graviora: Atque ita suavitate peccati semel perceptâ voluntas pronior redditur ad peccata iterandum, donec tandem peccati habitum contrahat. Ter-

tius

tius est tentatio aliqua gravis ac subita, & sæpe recurrens, quæ voluntatem inclinatam in id quod objicitur, impellit, ut actui consentiat, & crebrò quasi impulsa, victa manus det. Quartus est persecutio propter professionem veritatis Euangelicæ, præsertim si sit gravior, & magno cum dolore conjuncta; cujus metu homo impellitur ad fidei abnegationem, & pristinam vitæ consuetudinem.

Et gradus. IX. Sicuti autem fidei habitus unicò momentò non acquiritur, ita nec amittitur, sed sensim imminuitur, donec tandem tota exstinguatur. I. Per actus vitiosos habitus fidei & obedientiæ non statim exstinguitur, sed infringitur. II. Assensus directus veritati adhibitus aliquamdiu permanere potest, etiamsi homo in contrarium peccandi habitum degeneret: Quia fides est ὑπόστασις rerum sperandarum; ac proinde nullam nos ad pietatem incitandi vim habet, nisi quatenus nos de rerum sperandarum existentiâ certos reddit: quod, quia sunt futuræ, præstare nequit, nisi continuò excitetur: alias præsentium voluptate hominis animus delinitus facile succumbit. Interim licet fides continuò non excitetur, non propterea statim plenè exstincta est: fidei siquidem habitus superest, licet semper sese actu ipso non ostendat. III. Assensu pereunte, manet tamen notitia quæ in intellectu est, quæque calcaris instar est, quo homo subinde aliquando incitari potest, ad novas vires resumendum, auxiliumque divinum implorandum. IV. Id si non faciat, & impietas jam ad summum adscenderit fastigium, omniaque remedia frustra sint adhibita, Deus etiam tales planè deserit. Nimirum impietati suæ velum quærunt: hinc quæ allubescunt licita sibi persuadere conantur; & studio deditâque operâ omnia veritati divinæ, cujus fræno se à peccato cohiberi ægrè ferunt, labefactandæ idonea conquirunt, ut ita securius & minore cum conscientiæ morsu peccent: Deus impietatem hanc punire volens, immittit iis efficaciam erroris, ut mendacio, quod quærunt, credant; traditque in potestatem satanæ & desideria cordis sui: atque ita tandem evenit eos in impietate & infidelitate suâ mori: Planè instar hominis in aquam lapsi, qui non statim demergitur; sed primò aliquantisper aquæ innatat, donec sensim vestimenta ejus madorem imbibant; tum pondere aquæ depressus submergitur & miserè suffocatur.

Incredulitatis effectum, condemnatio. X. Incredulitatis effectum est condemnatio æterna: Ita passim in Novo Testamento videre est, incredulis damnationem æternam denuntiatam, omnemque vitæ æternæ spem præcisam. *Joan.* III. 36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam; qui verò inobediens est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* & *Marc.* XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvabitur; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Vide præterea *Joan.* III. 18, 19. VIII. 24. & passim alibi. Apostasiæ verò effectum est gravior condemnatio: 2 *Petr.* II. 20, 21. *Si enim postquam effugerunt inquinamenta mundi per cognitionem Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur; facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eò, quod illis traditum est, sanctò mandato.* Vide & *Hebr.* X. 26, 27, 28, 29. Et difficilis ad pœnitentiam regressus: unde talibus dicitur *impossibile ut renoventur ad resipiscentiam, Hebr.* VI. 4, 5, 6. & comparantur *Matth.* XII. 44, 45, 46. homini, è quo postquam unum dæmonium egressum est, postea septem aliis pejoribus comitatum revertitur. Et difficultatis hujus ratio manifesta est: quia enim homo verbi divini virtute est regenitus, omnem illius vim jam expertus est: à fide itaque rursum deficiens, omnem illam vim erga se irritam reddidit: unde nec per illam denuò converti posse videtur. An verò omnis penitus conversionis, ac proinde veniæ obtinendæ spes præcisa sit, in sequentibus fusius inquiretur.

In excessu, nimia credulitas. XI. Fidei in excessu opponitur nimia Credulitas, quâ homo absque prævio judicio, sine rationum allatarum examine, temerè cuivis doctrinæ assensum præbere propensus est, atque ita dogmata merè humana & errores amplectitur ut veritatem divinam. De eâ legimus *Syrach.* XIX. 4. *Qui citò credit, levis est corde.* Causam habere solet imperitiam & imprudentiam. Quia enim rerum ignari sunt homines, facile credibilitatis specie decipiuntur, neque justum examen inter verum ac apparens instituere norunt. Inde & vitium hoc hominum simplicium & minus exercitatorum, qui ab aliorum ore pendere solent, esse videmus. Illam comitari solet inconstantia: Unde creduli dicuntur *parvulorum instar* esse *fluctuantes, & omni doctrinæ vento circumferri, per nequitiam hominum in astutiâ ad circumventionem erroris: Eph.* IV. 14. Quia enim judiciò non nititur fides ipsorum, sed autoritate quam aliis hominibus attribuunt, facile, si quis modò sibi autoritatem apud eos conciliare queat, in quamcunque partem & ad quascunque opiniones flectentur. Licet etiam, quando doctoribus suis nimium tribuunt, contrarium evenire queat, & credulitas causa esse pertinaciæ; quia enim fidem suam semel alicui manciparunt, cujus autoritate duci, & à cujus placitis nunquam discedere, semel constituerunt, omnes quæ in contrarium adferuntur rationes sine ullò examine rejiciunt.

Fiducia oppositum in defectu, parva fiducia, XII. Opposita Fidei quatenus pro Fiduciâ accipitur etiam sunt duplicia; Alia quippe in defectu peccant, alia in excessu. Fiduciæ in defectu opponitur tum parva fiducia, tum

tum diffidentia. Parva fiducia est fiducia diminuta, quando quis eam in Deum & Christum non collocat fiduciam, quam pro ratione status sui in quo est, & argumentorum quibus ad fiduciam incitari debet, collocare oportet. Possunt alias rationes esse, quæ plenam illam fiduciam prohibeant: Quæ itaque rationibus illis accommodata est, etiam ratione status sui plena est. Vitium hoc fiduciam non planè destruit, fidei tamen πληροφορίαν tollit. Exemplum habemus in discipulis Domini Jesu, *Matth.* VIII. 24. qui obortâ tempestate non omnem in ipsum fiduciam abjiciunt, sed nimiâ cum trepidatione ipsum expergefacientes, clamant, *Domine salva nos, perimus.* Diffidentia est totalis fiduciæ abjectio, quando quis causam Deo fidendi habens, tamen Deo non fidit. Illius illustria exempla habemus in duce quodam Samariæ tempore Elisæi prophetæ, 2 *Reg.* VII. 1, 2. & in rege Achazo, *Esa.* VII. 1. *& seqq.* Injuria est Dei omnipotentiæ, bonitati, sapientiæ, ac veracitati; & gravissimum peccatum, quando expressis Dei promissis non confidit: utpote aut Dei veracitatem, aut omnipotentiam, quasi quod promisit præstare non possit, in dubium vocans.

Et diffidentia.

Parva fiducia aliquando oritur ex causa pia.

XIII. Fieri tamen potest, ut in negotio salutis parva fiducia oriatur ex causâ piâ, animo nim: salutis studioso, sed quosdam adhuc in se defectus agnoscente, aut saltem de constantiâ suâ non satis persuaso. Potest siquidem homo minorem in se experiri certitudinem ex pio quodam affectu, quia fortasse non satis adhuc exploratum habet animum suum, an Deo crediturus & firmiter adhæsurus fuisset, si extremis eum malis tentare voluisset. An præcepta Dei eâ fide, eo zelo, eâ curâ quâ par est observaverit, & quâ summa Dei majestas & vitæ æternæ præstantia ac magnitudo digna est. An solidè & ardenter satis divinæ voluntatis cognitionem scrutatus fuerit. Unde fieri potest, ut cum Apostolo dicat: *Nullius rei mihi conscius sum, in hoc tamen non sum justificatus*, 1 *Cor.* IV. 4. Quæ tamen incertitudo facile eximi potest, consideratione gratiosi fœderis divini, quod non sit rigida lex operum sed fidei, in quâ Deus maximè respicit ad sinceritatem animi, & imperfectiones, si animi malitia absit, libens condonat; paratusque est gratiæ suæ donis rectè utentes majoribus donare, præsertim ardentibus precibus ipsum invocantes.

Aliquando ex errore intellectus.

XIV. Aliquando etiam contingere potest, incertitudinem hanc & parvam fiduciam oriri in quibusdam ex mero errore intellectus, quod fidei naturam non rectè percipiant, eamque ab effectis suis non bene distinguant: Quia enim fidelibus promittitur remissio peccatorum & pax conscientiæ; illi autem se quandoque anxietate quâdam animi gravari sentiunt, vel saltem gaudium illud, quod sibi persuadent fidelium esse proprium, in corde suo non percipiunt; hinc se fide destitutos credunt, ac proinde spem salutis sibi applicare non audent. Error autem hic & incertitudo tolli potest, commodâ inter fidem, illiusque consequentia seu effecta adhibitâ distinctione. Fides quippe est firmus animi assensus, quo credimus Jesum Nazarenum esse Christum, à Patre in mundum missum, verum & unicum mundi Salvatorem: Deum Patrem in hoc unico mundum sibi reconciliasse, non imputando illis peccata ipsorum: eundemque Jesum accepisse à Patre potestatem remittendi peccata quantumvis gravia, & dandi spiritum adoptionis omnibus credentibus in ipsum, & ex fide illâ sincerè mandatis ipsius obedientibus; quam etiam potestatem adhibere paratus sit imo quam se adhibiturum sanctè promiserit in salutem fidelium suorum. Prout ita fides describitur *Joan.* XVII. 3. *Matth.* XVI. 16, 17. *Act.* XVI. 30, 31. *Rom.* X. 9. 1 *Joan.* V. 1, *&* 5. Et hac fide, si ritè animum suum examinent, se non destitutos deprehendent.

Fides distinguenda à remissione peccatorum, & illius sensu.

XV. Quod remissionem peccatorum attinet, consequens illa est fidei: per fidem enim obtinemus remissionem peccatorum, *Act.* XIII. 38, 39. *Rom.* III. 22. omnibusque illis locis, quibus justificari dicimur per fidem. Sed ab hac remissione etiam sensus illius distinguendus est, & consolatio per Spiritum Sanctum: illa enim non tantum fidem, sed & remissionem, si non tempore, ordine saltem naturæ sequitur; *Rom.* V. 1. *Justificati per fidem, pacem habemus cum Deo per Dominum Jesum Christum.* Vide & *Ephes.* I. 13, 14. *Phil.* IV. 7. 1 *Joan.* I. 7. III. 14. Est enim specialis applicatio promissi fidelibus in genere facti.

Aliquando sensu remissionis fideles ad tempus sunt destituti.

XVI. Quanquam autem ordinariè fideles, quibus peccatorum remissionem concessit Deus, propiore promissorum divinorum in se applicatione factâ, etiam illius sensum in se percipiunt, & spirituali gaudio, ex certâ persuasione quod jam sint eo in statu, in quo si perseverent indubitatò salutem æternam sint consecuturi, intus perfundantur: fieri tamen aliquando potest, ut ad tempus solatium illud & internum gaudium in animo suo non percipiant; sive id fiat, vitiosâ ratiocinatione mentis; sive sapienti quâdam directione divinâ, ut exploret ipsorum fidem ac constantiam, eamque aliis in exemplum proponat: vel ut hoc modò ipsis magnitudinem boni hujus spiritualis notam faciat; quæ nunquam rectius cognoscitur, quam si sensum illius ad tempus Deus inhibeat, ut ita magnò cum ardore precum ad ipsum confugiant: atque ita tandem, quando sensu illò rursus corda ipsorum afficit, tanto majori gaudiò perfundantur. Deum id jure facere posse, nemo est qui in dubium

voca-

vocare possit: non enim homini quicquam subtrahit ad salutem præcisè necessarium: gaudium enim illud spirituale fideli, tanquam officium necessarium, non est præscriptum; sed fides tantum & obedientia: gaudium autem hoc est donum Dei gratuitum, quô fidelium pietatem remuneratur, eosque in pietatis studio excitat amore & sensu quodam futuri præmii. Deum etiam id aliquando facere velle, non jam ostendemus exemplo hominum fidelium quidem, sed peccatorum tamen; verum Salvatoris nostri Jesu Christi, ab omni labe peccati, vel levissimi, immunis. Semper ille in flagrantissimô fuit Dei Patris amore, illô præsertim tempore, cum se, Patri obediens, offerret hostiam beneplacentem, *Eph.* v. 1, 2. *Phil.* ii. 5, 6, 7, 8. attamen instante passionis tempore summum animi angorem sensit, ut dixerit, *tristis est anima mea ad mortem usque, Matth.* xxvi. 37, 38. *& seqq.* & in cruce pendens præ animi anxietate exclamavit, *Deus mi, Deus mi cur dereliquisti me? Matth.* xxvii. 46. Si autem Dominus Jesus ad breve tempus in corde suo internam illam consolationem & gaudium non senserit, ut per omnia tentaretur, *Hebr.* ii. 17, 18. iv. 15. neque tamen favore divino destitutus fuit; nec etiam de nobis exinde deducere possumus argumentum, nos gratiâ Dei exclusos esse. Dices. Christus tamen nunquam credidit, se non habere fidem, aut salutis spem abjecit. Resp. Verum id est: Sed ex exemplô Christi patet, illud animi gaudium internum non semper comitari fidem ac amorem Dei, sed posse ad tempus hominem eô destitui, absque ullâ amoris divini imminutione. Quod exinde concludis, te non habere fidem, ac proinde salutis promissionem tibi applicare non audes, in eô erras: ex exemplo enim Domini Jesu evidentissimè liquet, illud minimè exinde sequi.

In excessu, nimia confidentia.

XVII. In excessu Fiduciæ opponitur nimia Confidentia, quando quis fiduciam salutis æternæ obtinendæ concipit, sibique favorem Dei adscribit, cum tamen ob peccata sua Deum iratum timere, ejusque pœnam horrere debeat; saltem illam fiduciam concipere non possit, quam sibi temerè arrogat. Tales sunt, qui profanam & impiam vitam absque ullâ resipiscentiâ duxerunt, & in morbo, morte instante, omnia promissa, solis fidelibus facta, sibi maximâ cum fiduciâ applicant. Quamvis enim talibus, si seriò se ad Deum convertant, quod tamen quàm sit difficile nemo ignorat, in extraordinariâ Dei gratiâ aliquod refugium reliquum concedamus, quo excitari possunt & retineri ne in desperationem incidant; nulla tamen talibus facta leguntur vitæ æternæ promissa, quibus eâdem animi πληροφορίᾳ quâ fideles & verè regeniti sibi salutem applicare possint: sed solum verè resipiscentibus, resipiscentiam suam non solâ tristitiâ aut peccati detestatione, aut sterili vitæ emendandæ proposito, sed facto ipso totiusque vitæ renovatione testantibus: *Matth.* iii. 8. vii. 21. *Rom.* xii. 2. *Eph.* iv. 22, 23, 24. Fiducia itaque quam concipere possunt, licet ipsos à desperatione præservare possit, inferior tamen est fiduciâ verè fidelium claris Dei promissis innixâ. Itaque promissa divina sibi applicantes, temerariam concipiunt fiduciam, eâque decepti & de statu suo securi, non eam quam oportet animi demissionem & peccati detestationem adhibent; atque ita à peccatorum reatu non absoluti, dum temerè sibi salutem adscribunt, certum sæpe inveniunt exitium: adeo ut meritò talibus applicetur, quod Apostolus ait 1 *Thess.* v. 3. *Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor parturienti, & non effugient.* Videant autem illi, qui docent hominem, licet conscientia ipsum accuset, quod adversus omnia Dei mandata graviter peccaverit, nec ullum eorum servaverit, & etiamnum ad omne malum propensus sit, sine ullo suo merito ex merâ Dei misericordiâ, justum censeri, omnemque Christi justitiam & sanctitatem ipsi applicari, modò beneficium istud firmâ fide amplectatur; Videant, inquam, num hac suâ doctrinâ hominibus securè peccandi, & in peccato ad mortem usque perseverandi, & interim promissâ vitæ æternæ temerè sibi applicandi, ansam præbeant. Si enim sola illa fides ad justificationem sufficere doceatur, proclive erit peccatoribus sibi in mediis peccatis ac sceleribus blandiri, hac solâ fiduciâ, quod Christus pro se justitiam exercuerit ac justitiæ divinæ satisfecerit. Quâ latior ad impietatem & carnalem securitatem fenestra aperiri posse non videtur.

CAPUT XIV.

De Resipiscentiâ.

Resipiscentia.

I. ALtera virtus, universum hominis Christiani officium summatim comprehendens, est *Resipiscentia*: Cujus antequam naturam penitius inspiciamus, quô sensu ea hic à nobis accipiatur præmittendum est.

Accipitur generaliter.

II. *Resipiscentia* siquidem tribus potissimum modis in Sacrâ Scripturâ accipi solet. Primò. Generaliter & latè, comprehendens universam & totam illam vitæ mutationem, quâ peccator à statu peccati ad justitiam convertitur, novamque vivendi rationem in fide & obedientiâ mandatorum Dei, pristina deserta, instituit. Ita accipitur *Luc.* xxiv. 47. *Act.* iii. 19. *Cap.* v. 31. *Cap.* xxvi. 20. Quibus in locis cum sola

resipiscentia ad obtinendum remissionem peccatorum & salutem exigitur, manifestum est, totum eâ comprehendi hominis Christiani officium, adeo ut & fidem ipsam, si non comprehendat, saltem præsupponat.

Strictè. III. Secundò. Strictè, pro speciali illâ mutatione, quâ aliquis peccato agnito, post generalem conversionem à se commisso, ad se redit, & peccata sua corrigit. Hoc sensu accipitur *Apoc.* II. 5. *Memento unde excideris, & resipisce, & priora opera facito.* Item *Cap.* III. 3. & 19.

Strictissimè. IV. Tertiò. Strictissimè, pro eâ hominis peccatoris actione, quâ per agnitionem peccatorum, & pœnæ per peccata promeritæ metum, ita mutatur, ut status sui pigeat, de peccatis doleat, liberationem desideret, ac vitæ in melius mutandæ propositum concipiat. Hoc sensu accipi videtur in primâ Joannis Baptistæ & Domini Jesu pœnitentiæ prædicatione *Matth.* III. 2. & IV. 17. *Resipiscite, quoniam appropinquavit regnum cœlorum.* Cujus prædicationis sensus videtur: Quoniam regnum cœlorum, per Christum ejusque Euangelium erigendum, jam prope esset, idcirco Judæis à peccatis, in quibus hactenus sive ex ignorantiâ, sive negligentiâ, sive contemtu legis divinæ vixerant, esse desistendum, aliamque vivendi rationem inchoandam. Ut ita præparati doctrinam Christi promptius reciperent, in ipsum crederent, vitamque juxta præcepta ab ipso præscribenda instituerent. Nos resipiscentiam primo significatu accipiemus, prout totum Christiani hominis officium complectitur; cui omnes actus, qui ad tertiam significationem referuntur, inclusi sunt.

Quibus phrasibus in Scriptura exprimatur. V. Officium hoc variis loquendi modis, iisque ut plurimum figuratis, in Scripturâ exprimi solet. Nonnunquam vocatur *Conversio*, *Act.* XIV. 15. XXVI. 18. 2 *Cor.* III. 16 aliquando, *Renovatio*, *Rom.* XII. 2. *Eph.* IV. 23. *Tit.* III. 4, 5. aliquando *Nova creatura*, 2 *Cor.* V. 17. *Gal.* VI. 15. Quandoque *Regeneratio*, *Joan.* III, 5. *Tit.* III. 5. Nonnunquam & aliis phrasibus, quæ omnes in unicam hanc propriam resolvuntur, *recedendi à malo, & faciendi bonum*, 1 *Pet.* III. 11. Diversæ autem hæ phrases adhibentur, non quod diversam rem significent, sed eandem diverso modo nobis repræsentent, prout ob circumstantias diversas, vel saltem diversum considerandi modum, etiam diversum singulorum ad se respectum habere potest. Omnes in eo conveniunt, quod priorem vivendi rationem deserendam, novamque inchoandam doceant; istam autem mutationem diversimodè respiciunt; vel prout homo ab errore viæ se convertit, vel prout novam vivendi rationem aggreditur; & quia per illam mutationem alter esse videtur ab eô qui fuit, ut denuò natus consideratur. Tum & hoc inter eas discrimen est; quod earum aliquæ officium hoc repræsentant prout à Deo primum originem suam habet, qui nos gratiâ suâ prævenit & excitat; ut liqueat, nos propriis viribus hoc neutiquam præstare posse: talis est imprimis vox *Regenerationis* & *Novæ creaturæ*: aliæ verò officium hoc, prout à nobis gratiâ Dei excitatis præstatur, magis repræsentant; ut *Conversio*, *Resipiscentia*.

Discrimen inter Resipiscentiam, & Pœnitentiam. VI. Usitatissimæ phrases sunt *Resipiscentia* & *Pœnitentia*; quibus voces Græcæ respondent, μετάνοια & μεταμέλεια: Quæ voces ut plurimum sunt æquipollentes; licet plerique duplex hoc inter eas discrimen soleant observare: 1. Quod μεταμέλεια denotet dolorem animi qui causa est Conversionis: μετάνοια verò Conversionem ipsam. 2. Quod μεταμέλεια etiam prædicetur de illis, qui verè non resipiscunt, ut *Matth.* XXVII. 3. de Judâ: μετάνοια verò solummodò de verè resipiscentibus. Sed non videntur solido fundamento niti: μεταμέλεια enim nonnunquam sinceram resipiscentiam designat: *Matth.* XXI. 29, 32. 2 *Corinth.* VII. 8. *Hebr.* VII. 21. Et μετάνοια seu μετανοεῖν, si non in Scripturâ Sacrâ, apud antiquos saltem Patres nonnunquam illis, qui verè non resipiscunt, applicatur; ut Judæ. Sic Chrysostomus Homil. LXXXVIII. tom. VII. pag. 513. Μετενόησεν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ὁ ἄθλιος Ἰούδας. Et diviti epuloni. Idem in Psal. VI. Καὶ ὁ πλούσιος ἐξομολογεῖτο, καὶ μετενόει, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελεῖτο πρὸς τὴν ἀναίρεσιν. Nec ipsa vocum etymologia aliud suadet: μεταμέλεια enim est post curare: cura autem quæ factum sequitur illius emendationem procurat: μετανοεῖν verò est post intelligere, seu re melius quàm antea percepta, illam mutare. Non tamen repugnamus, quin distinctio quædam in utraque voce observetur. Latinis *Resipiscentiæ* vox semper in bonam partem accipitur. *Pœnitentia* mediæ est significationis; nonnunquam in bonam, nonnunquam in malam partem accipitur: Omnibus enim quos rei cujuspiam pœnitet rectè attribuitur: Atqui & rei bonæ aliquem pœnitere potest: ille autem neutiquam resipiscit, sed sapientia relicta desipit, animumque non in melius, sed in pejus mutat.

Resipiscentiæ definitio. VII. Omissis itaque disquisitionibus de voce, rem ipsam considerabimus. *Resipiscentia est dolor animi, ortus ex agnitione peccatorum commissorum, habitusque ex continuâ peccandi consuetudine contracti, & ex sensu reatus ac metu pœnæ, desiderium liberationis, & serium conatum vitam in melius mutandi, omniumque Dei præceptorum obedientiam producens.*

Eam præcedit peccati habitus. VIII. Ex hac descriptione liquet, ut resipiscentia propriè dicta locum habeat, præcedere peccati habitum, & animum, si non penitus, aliqua saltem ratione à virtute aver-

aversum, & peccato mancipatum. Non itaque omnis de quocunque peccatô dolor propriè Pœnitentia vocatur; veluti qui existit in homine Deum timente & pietatis studioso, propter lapsum unicum aut semel iteratum, & quidem ex ignorantiâ aut infirmitate: ille enim sanctitatis habitum, nisi continuetur, non labefactat: sed qui existit post aliqualem in peccato continuationem. Sic videmus homines, quibus resipiscentia injungitur, à statu prioris vitæ describi, quod fuerint *servi peccati*, *Rom.* VI. 17. *inimici* (Dei) *sensu in operibus malis*, *Coloss.* 1. 21. Atque ita intelligi potest dictum Domini, *justos non indigere pœnitentiâ*, *Luc.* XV. 7. Non quod nullum omninò peccatum commiserint, de quo dolere quodve emendare oporteat: nemo enim hominum peccati expers vixit: sed quod non indigeant totius vitæ mutatione, quæ per resipiscentiam propriè designatur.

Initium resipiscentiæ est agnitio miseriæ.

IX. Ut autem resipiscentiæ naturam distinctius cognoscamus, doloris qui in animo est causa, dein dolor ipse, tandem ejus effecta, quibus omnibus resipiscentia absolvitur, explicanda sunt. Causa doloris, ac proinde pœnitentiæ initium, est agnitio miseriæ; illius enim ignorantia securitatem inducit, nec liberationis desiderium efficere potest.

Ea requirit, 1. notitiam legis divinæ.

X. Ad hanc agnitionem tria requiruntur: Primò: Notitia Legis divinæ, omnis justi & honesti normæ, & præmium ac pœnam juxta Dei constitutionem promittentis ac comminantis. Ex eâ enim justi ac recti, nec non injusti ac pravi, plena cognitio haberi potest. Per legem autem hic intelligimus legem Dei revelatam, præcepta, promissa ac minas continentem. Licet enim naturæ lex quidem indicet, quid honestum & inhonestum sit, eosque qui inhonesta faciunt morte esse dignos; *Rom.* 1. 31. non tamen omnium omninò peccatorum Deo ingratorum plenam notitiam docet; saltem per hominum socordiam & malitiam valdè obscuratur; neque certum ac definitum præmium ac supplicium assignat, sed suppeditat tantum cogitationes accusantes & excusantes, *Rom.* II. 14, 15. ideoque notitiam ad resipiscentiam requisitam producere non potest. Lex verò revelata, & inprimis Euangelica seu lex fidei, omnium, etiam per naturæ legem non evidenter prohibitorum, peccatorum notitiam confert, suppliciumque horrendissimum ignis æterni, & præmium exoptatissimum vitæ æternæ, non sub typis ac umbris seu verborum generalitate involvit, sed nudè, claris ac apertis verbis proponit.

2. Conscientiæ examen.

XI. Secundò. Conscientiæ examen ope memoriæ præteritorum, quâ homo facta sua in memoriam revocans, & ad legis divinæ normam expendens, cognoscit quicquid lege divinâ vetitum commiserit, aut præceptum omiserit, & quem reatum propterea coram Deo contraxerit. Applicatione quippe legis ad seipsum factâ, comminationem legis in genere factam, se speciatim concernere concludit. Absque hac notitiâ fieri nequit ut homo ullam de resipiscentiâ curam suscipiat: notitia quippe miseriæ primus ad liberationem est gradus. Quis enim conetur evadere miseriam, qui se miserum nescit? Unde videmus in Scripturâ Prophetas ac Apostolos passim, homines ad resipiscentiam adhortantes, hinc initium sumere, & primò atque ante omnia de peccato ejusque reatu homines convincere. Ita Nathan Davidem, 2 *Sam.* XII. Apostoli Judæos, *Act.* II. 22. *& seqq.* peccatorum suorum convictos voluerunt, ut eorum pœnitentiam agerent. Ita alii passim: *Apoc.* II. 4, 5.

3. Experientiam infirmitatis.

XII. Tertiò. Experientia infirmitatis, ortæ ex habitu peccati, & contrariorum actuum difficultate; quæ non parum augetur cupiditatis per rigidum legis interdictum ebullitione: nitimur enim omnes in vetitum. Et hoc videtur propriè innuere Apostolus, *Rom.* VII. 7. *Concupiscentiam nescivissem, nisi lex dixisset, non concupisces:* id est, non sensissem concupiscentiam adeo potenter in me regnantem, nisi legis interdicto de non concupiscendo irritata fuisset. Hæc concupiscentiæ vehementia hominem peccati servituti subjicit, ut se inde nisi divina ac supernaturali ope adjutus extricare nequeat.

Eam excipit dolor.

XIII. Notitiam hanc excipit dolor, qui propriè actum Pœnitentiæ constituit, quem Pontificii Contritionem appellant; phrasi figurata; quia cor hominis, per peccatum quasi induratum, legemque divinam non admittens, per illum quasi conteritur & emollescit, ut legis divinæ operationem in sese recipiat. Hunc commendat David *Psal.* LI. 19. *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Et *Joel.* II. 13. *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & convertimini ad Dominum Deum vestrum.* *Esa.* LVII. 15. LXVI. 2.

Hic oritur 1. ex considerationis peccati.

XIV. Oritur autem hic dolor ex variis. Primò. Ex consideratione actus, seu potius actuum, ut indebitè & contra legem commissorum, vel omissorum, cum seria animi displicentia. Hic dolor gigni potest per solam legis revelationem & considerationem, imò & à solo rectæ rationis dictamine; quatenus præscribens quid honestum, quid turpe sit, hominem contraria facientem accusat: Unde & actus commissi displicentiam, animique dolorem exoriri necesse est.

2. Ex metu pœnæ commeritæ.

XV. Secundò: Ex metu pœnæ propter peccatum commeritæ, & non nisi per vitæ emendationem evadendæ. Unde & Joannes

Baptiſta metu illo, tanquam argumento fortiſſimo, homines ad pœnitentiam hortatur, *Matth.* III. 10. *Jam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Et Dominus Jeſus *Luc.* XIII. 3, 5. *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.* Attamen qui ex ſolò metu pœnæ oritur dolor, imperfectus eſt, nec amorem Dei ſincerum producit, ſed facile evaneſcit: ſicut ex judiciorum aut comminationum divinarum conſideratione ſubitò oritur, ita conſideratione illâ evaneſcente etiam metus ſubſidit, homoque ſponte ad ingenium redit. Illuſtre habemus illius documentum in Achabo, qui auditâ comminatione divinâ metu correptus ſe coram Deo humiliavit, veſtimenta ſcidit, & jejunavit: ſed quia ſubitaneus erat dolor, ex divinarum comminationum metu ſolummodò ortus, licet non ſimulatus, diuturnus non fuit, nec fructus reſipiſcentiâ dignos protulit; 1 *Reg.* XXI. 17. *& ſeqq.* Negari tamen non poteſt, quin metus hic veræ reſipiſcentiæ initium eſſe poſſit, imò ordinariè eſſe ſoleat: quoniam homo peccatis immerſus, & amore Dei non imbutus, vix alio medio quàm pœnæ metu ad meliorem mentem & peccatorum deteſtationem adduci poſſe videtur. Sic Niniviræ ſupplicii inſtantis metu pœnitentiam egerunt, *Jon.* III. & Judæi ab Apoſtolis moniti, *ſalvamini à generatione iſtâ pravâ*, *Act.* II. 40, 41.

3. *Ex meditatione offenſi numinis.*

XVI. Attamen ut dolor iſte perfectus ſit, & plenam reſipiſcentiam producat, accedere debet 3. Meditatio ſeria offenſi optimi, ſupremi, ac juſtiſſimi numinis; quò offensò ſeparationem inter ipſum & nos conſequi, nullamque nobis ſalutem ſupereſſe neceſſe eſt. Quæ conſideratio mœrorem ſecundum Deum producit, qui *pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur*, 2 *Cor.* VII. 10. Qui enim ſemel verè expertus eſt, quid ſit ſecundum Deum dolere peccata, ſedulò cavebit, ne novorum peccatorum commiſſione denuò dolendi materiam habeat. Atque hic dolor propriè eſt filialis, ex amore Dei, cujus privatio ſummum eſt malum, ortum habens, eſtque diuturnior: aut ſi ſubitò evaneſcit, verus non fuit, vel prout oportet in animum non penetravit.

Eſt animi, ſed oſtendit ſe per ſigna externa.

XVII. Dolor hic propriè eſt animi; animus quippe peccata ſua dolet: totaque reſipiſcentia propriè conſiſtit in mente; eſt enim renovatio mentis; *Eph.* IV. 23. Nec neceſſe eſt, ut per externa ſigna in afflictione corporis declaretur, ſed ſufficit ut animo ac totò corde perficiatur. Sic exigitur *Deut.* IV. 29. *Cum quæſieris Dominum Deum tuum, invenies eum: ſi tamen toto corde quæſieris, & totâ tribulatione animæ tuæ.* Vide & *Deut.* XXX. 1, 2. 1 *Reg.* VIII. 46, 47. *Jerem.* XXIX. 13. *Joel.* II. 12, 13. Fieri tamen vix poteſt, ſi ſerius ſit ac gravis, quin ſe per externa quædam corporis ſigna prodat, non in conſpectu hominum, ſed Dei. Qualia ſigna præcipuè ſunt lachrymæ. Hoc videre eſt paſſim in Pſalmis, nominatim *Pſal.* VI. 7. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* In Petro, qui poſtquam abnegaſſet Dominum, exiens flevit amarè, *Matth.* XXVI. 75. Et in peccatrice, quæ lachrymis ſuis Domini pedes lavit, & crinibus abſterſit, *Luc.* VII. 38. Quibus accedit jejunium, quò caro maceratur, ut legi divinæ & rationis imperio minus rebellet: quod exigitur *Joel.* II. 12. & cujus illuſtre habemus exemplum in Ninivitis, *Jon.* III. 5. *& ſeqq.* Olim etiam in cilicio, ſacco ac cinere ſolebat peragi. Quæ omnia piè adhiberi poſſunt, modò abſit oſtentatio & neceſſitatis opinio. Cavendum autem, ne credamus contritionem noſtram, ſi non intenſivè & extenſivè, ſaltem appretiativè peccatis ipſis æquipollere; uti docet *Bellarm. lib.* II. *de pœnit. cap.* XI. Licet enim dolor noſter ſummus eſſe debeat, nullo tamen modo pretium ejus cum peccati merito comparari poteſt; omniſque illius remiſſio eſt gratuita ac impromerita.

Effecta ejus ſunt, Confeſſio.

XVIII. Doloris effecta ſunt, Primò: Confeſſio; non quâ peccata ſacerdoti in aurem narrantur, ut eorum abſolutionem peccator obtineat; ſed quâ peccator cum ſuſpiriis, fletu ac lachrymis coram Deo peccata ſua confitetur. Hinc 1 *Joan.* I. 9. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Sine quâ confeſſione fruſtra quis peccatorum remiſſionem à Deo ſperet. Primi noſtri parentes, Adamus & Eva, peccatum non ingenuè confitentes, ſed coram Deo occultare nitentes, paradiſo expulſi ſunt. Fideles è contra ea confeſſi miſericordiam Dei obtinuerunt. Sic David *Pſal.* XXXVIII. 5. *Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum; & ſicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me. Pſal.* LI. 4, 5, 6, 7, 8. *Jerem.* III. 25. *Dormiemus in confuſione noſtrâ, & operiet nos ignominia noſtra: quoniam Domino Deo noſtro peccavimus nos & patres noſtri, ab adoleſcentiâ noſtrâ, uſque ad diem hanc; & non audivimus vocem Domini Dei noſtri.* Sic Daniel *cap.* IX. 7, 8. Publicanus *Luc.* XVIII. 13. Hæc enim abſque ſummò peccati odio ac deteſtatione eſſe non poteſt.

Propoſitum efficax vitam emendandi.

XIX. Secundò. Confeſſionem excipit ſerium ac efficax propoſitum vitam in melius commutandi: *Quæ* enim *ſecundum Deum eſt triſtitia, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur*, 2 *Cor.* VII. 10. Et in hoc propoſitò, ſi ſit ſerium & efficax, propriè reſipiſcentia conſiſtit: illud enim totum homi-

nis

nis animum immutat, & per id peccatum subigitur ac enervatur. Signum illius est, quod homo primâ datâ occasione propositum suum reipsâ exsequatur, vitamque emendet. Licet enim efficax hoc propositum sit ipsa mentis renovatio, ac proinde, si forte ipsum, antequam occasionem habuerit id opere ipso demonstrandi, mori contingat, secundum fœdus gratiæ à Deo, cui plena voluntas facto æquipollet, ut verè pœnitens sit censendus; non tamen perinde æstimabitur, si occasione oblatâ propositum suum facto ipso efficax non demonstret: nam quod propositum efficax videbatur, nuda tantum velleitas fuisse deprehendetur, quæ ad salutem neutiquam sufficit. Hinc passim opera, tanquam veræ pœnitentiæ fructus, requiruntur. *Matth.* III. 8. *Facite fructus pœnitentiâ dignos.* Et *cap.* VII. 21. *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est.* Vide & *Jacob.* I. 22, 23, 24, 25. *Apoc.* XXII. 14. Cum enim actiones dirigantur ab imperio mentis, fieri nequit, quin ubi efficax est propositum, & determinatum mentis imperium, etiam actiones consequantur.

Inefficax propositum non sufficit.

XX. Nuda autem velleitas, aut iners & inefficax propositum, pœnitentiam absolvere non potest: 1. Quia illud non est adscribendum nostro labori aut studio; sed externis quibusdam ad virtutem adjumentis, educationi puta, institutioni, exemplis bonis, aliisque; quæ animis hominum quendam virtutis amorem ingenerant, qui non nisi in desperatè improbis exstinguitur. 2. Quia nequaquam nos meliores facit: irrita quippe ejusmodi vota concipi possunt; sed hominem nequaquam immutant, quia ipsum plenè non determinant ut virtutem sectetur, & qualvis illius causâ molestias devoret. Sic videmus homines peccatis assuetos sæpe deflere peccata sua, quin & votum concipere emendationis; sed quia se plenè non determinant, peccati dulcedine rursus inescantur, & ad pristinam vitæ consuetudinem relabuntur. Tales similes sunt homini concionem sacram audire quidem cupienti, sed somnô quammaximè gravato: erigit quidem se quandoque; sed quoniam somnus prævalet, eumque homo non omni vi excutit, concionem quam alias audire vellet, non audit.

CAPUT XV.

De Subjecto Resipiscentiæ.

Subjectum resipiscentiæ est totus homo.

I. EX hisce liquet, quodnam sit resipiscentiæ subjectum, idem nempe quod peccati. Quoniam enim per resipiscentiam peccati dominium destruitur, idem utriusque subjectum ut sit necesse est. Subjectum hoc est totus homo cum omnibus suis facultatibus. In homine duæ primariæ considerantur partes, anima & corpus. In animâ sunt intellectus & voluntas, sub quâ & comprehenduntur affectus: In corpore sunt membra externa, quibus actiones externæ peraguntur. Singula itaque hæc seorsim considerata, subjectum resipiscentiæ partiale dici possunt: Quia verò resipiscentia, nisi omnia hæc renovata sint, perfecta non est; ideo homo integer, ad omnes ejus facultates respectu habitô, illius subjectum nobis statuitur. Intellectus quidem; quatenus antea salutari legis divinæ cognitione destitutus, & luce rationis per peccati consuetudinem exstinctâ, planè in devia errabat, &, uti dicitur, homo in tenebris ambulabat, & tenebris obscuratum habebat intellectum, *Eph.* IV. 18. Ita nunc divinæ voluntatis cognitione illustratus certam vitæ normam ac regulam habet, secundum quam judicium de actionibus suis instituere debet ac potest. Voluntas: quatenus intellectus judicium, jam verbi divini cognitione de actionum qualitate rectè informatum, sequitur, aliaque non appetit, quàm quæ intellectus appetenda dictat, & odio habet, quæ odio digna judicat. Hanc consequuntur affectus, qui voluntati auscultantes, hominem ad honesti studium incitant. Eos tandem comitantur actiones, legi divinæ conformes, & voluntatis proposito adeo sancto consentaneæ. Adeo ut sit totalis hominis immutatio, isque qui antea peccato delectabatur, illud nunc oderit & delectetur justitiâ: ita ut quasi novus sit homo, & alter ab eô qui fuit, renovatus secundum intellectum, voluntatem, affectus, omnisque opera. Unde & respectu habito ad novam hanc vivendi rationem, vocatur *novus homo*, oppositè ad *veterem hominem*, sive veterem in peccato vivendi consuetudinem, *Eph.* IV. 22, 23, 24. & *nova creatura*, 2. *Corinth.* V. 17. *Gal.* VI. 15.

Non remanet in regenitis pars irregenita.

II. Hinc jam facile colligere est, quid judicandum sit de sententiâ Contrarenonstrantium, de imperfectione Regenerationis in hac vitâ. Nolunt quippe totum hominem omnesque ejus facultates regenerationis esse subjectum, sed in homine esse concupiscentiam innatam, quæ post abolitos habitus peccati acquisitos, remanet, & semper reluctatur spiritui in regenitis, hominemque ab amore Dei subinde retrahit ad peccata, adeo ut quotidie sæpius peccet: exstingui autem plenè in futuro seculo: adeo ut regeneratio nostra in hoc seculo tantum sit inchoata. Unde & distinguere solent inter carnem, seu partem irregenitam, & spiritum, seu partem regenitam: & carnem ejusque concupiscentiam semper in regenitis remanere; in uno quidem validiorem, in aliô minus validam, pro di-

versis regenerationis gradibus. Nos quod attinet, lubentes fatemur, dari varios fidelium & regenitorum gradus: non enim peccatorum habitus ſtatim plenè exſtingui poteſt: quoniam peccandi conſuetudo voluntati noſtræ pravam ad peccatum inclinationem indit, quæ ſtatim unicoque actu exſtingui nequit; ſed per ardens ac ſerium propoſitum, actuſque ſanctimoniæ ſæpius iteratos, debilitatur ac frangitur; ac ſenſim per crebros actus accedente contrario habitu planè exſtinguitur. Hinc in initio major eſt lucta quàm in progreſſu, & in aliis major, in aliis minor, pro ratione majoris vel minoris corruptionis, habituſque vel magis vel minus radicati. Eſſe autem & remanere in homine regenito naturalem corruptionem, & concupiſcentiæ innatæ reliquias, quas Deus in hac vitâ tollere nolit, quibuſque homo regenitus ſubinde ad peccandum impellatur, à ratione alienum eſt, & Scripturæ adverſum.

Quod probatur rationibus.

III. Primò. Scriptura enim Regenerationem nobis ſemper deſcribit, tanquam integrum hominem renovantem, intellectum, voluntatem, affectus, actiones, neque ullam relinquit partem irregenitam. In incipientibus fatemur concupiſcentiæ motus non eſſe planè exſtinctos; attamen per efficax propoſitum jam ſunt debilitati & ſuperati; & ſenſim ita domantur & debellantur, ut rationi, ſpiritu divino corroboratæ, rebellare amplius nequeant. Sic *Gal.* v. 24. *Qui Chriſti ſunt, carnem crucifixerunt cum concupiſcentiis ſuis.* Intellige vitioſas concupiſcentias, ex peccati habitu procedentes; non naturales, ex facultate nobis inſitâ, quâ quid gratum nobis ingratumve ſit cognoſcimus, ortas: hæc enim facultas, cum ſit naturalis, nec vitioſa, exſtingui non poteſt, nec debet; cum ſit materia virtutis exercendæ: ea tamen ab homine regenito ita eſt in ordinem redacta, ut non facile exardeſcat: & ſi forte commoveatur, motus concupiſcentiæ ita frænantur, ut ſtatim rationis imperio ſubjiciantur. Secundò. Quoniam ſtatuunt partem irregenitam non poſſe quin peccet, Deuſque eam tollere nolit, ſequetur Deum omnium quæ in regenitis remanent peccatorum cauſam eſſe: ſiquidem per actionis divinæ denegationem contingit, eos neceſſariò in peccatum ruere: Atqui antea oſtendimus, in neceſſariis cauſam deficientem referri ad efficientem. Tertiò. Ponit duas contrarias completas voluntates in unô eodemque homine; in parte irregenitâ voluntatem completam peccandi; in regenitâ verò, voluntatem completam peccato non conſentiendi. Quod abſurdum. Fieri quidem poteſt ut duæ in homine ſint contrariæ voluntates, una incompleta, quâ homo quid vellet, niſi quid obſtaret; altera completa, quâ contrarium plenè vult: ſed ut duæ contrariæ completæ voluntates ſimul in unô eodemque homine ſint, fieri nequit. Quartò. Statuit completam partis regenitæ voluntatem nonnunquam ſuccumbere voluntati partis irregenitæ; quia pars regenita, ſecundum ipſos, nunquam peccato conſentit, ſed quando regenitus peccat, pars regenita ab irregenitâ invita in peccatum pertrahitur. Atqui naturæ regenerationis repugnat, ut pars regenita ſuccumbat irregenitæ: in regenitis quippe ſpiritus dominatur carni; quod *Rom.* VI. paſſim, alibique variis locis docetur.

Sententia hæc noxia eſt pietati.

IV. Tandem ſententia hæc noxia eſt pietati: Statuit quippe peccata, & quidem gravia, & crebrò iterata, cum regeneratione conſiſtere; imò neceſſarium eſſe, ut homo regenitus ſubinde in peccata ruat, modò ratio aliquamdiu concupiſcentiæ reluctetur. Atqui exinde facile quis concludat, neceſſe non eſſe ut peccatum ſollicitè vitet, modò caveat, ne plenâ voluntate abſque ullâ rationis reluctatione peccatum faciat; hoc eſt, ne peſſimus ſit; quoniam lucta illa non niſi in peſſimis exſtinguitur. Atqui quid eſt pietatis neceſſitatem tollere, atque illâ ſublatâ pietatis amorem exſtinguere, ſi hoc non eſt? Dices. Deus hanc in homine imperfectionem reſiduam eſſe vult, ne ſe efferat. Reſp. Quando itaque homo mandata Dei non obſervat, finem ſuum conſequitur Deus: poteſt itaque homo mandata Dei non obſervare, & tamen Deo gratus eſſe. Dices. Vult Deus, ut in homine ſit deſiderium mandata Dei ſervandi, ſi modo poſſit. Reſp. Itaque ſi deſiderium tantum Deo obediendi in homine ſit, poteſt Deo gratus eſſe, licet revera mandatis ejus non obtemperet: quæ itaque obtemperandi neceſſitas? Imò quis obtemperandi ſerius conatus locum habere poteſt, ubi obedientia impoſſibilis ſtatuitur, & ubi creditur, Deum velle, ut homo ſubinde peccet, & impotentiam ſuam à peccato deſiſtendi agnoſcat? Nemo enim ad impoſſibile adſpirabat; & ſola impoſſibilitatis conſideratio omnem conatum penitus exſtinguit.

Cap. VII. ad Rom. agit de ſtatu hominis irregeniti.

V. Sed pro ſententia ſua loca quædam Scripturæ, & rationes aliquot proferre ſolent. Imprimis quidem pugnant ſententiis aliquot è *cap.* VII. *ad Rom.* deſumtis, ubi Apoſtolus, quem tamen regenitum, Deoque quammaximè gratum fuiſſe conſtat, de ſe dicit, quod ſit *carnalis, venditus ſub peccato, faciat malum quod non vult:* quod *peccatum in ſe & carne ſuâ habitet*, adeoque *captivus ſit ſub lege peccati.* Reſp. Apoſtolus illo in capite non de ſe loquitur, neque ſtatum hominis regeniti deſcribit: ſed ſub ſua perſona nobis ſtatum hominis irregeniti, populi nim: Judaici, & ante legem, & ſub lege adhuc conſtituti, prout ut plurimum ſe habebat, proponit: ita & alias ſolet res odio-

odiosas, modestiæ causâ, & ad vitandum invidiam, sub suâ personâ proponere; quod vocat μετασχηματίζειν, 1 *Cor.* IV. 6. Similia exempla vide *Rom.* III. 7. 1 *Cor.* VI. 12. X. 23, 29, 30. XIII. 1, 2, 3. *Gal.* II. 20. Idque evincitur, tum ex scopo capitis, tum ex descriptione hominis toto capite traditâ. Scopus capitis est, uti ex initio illius liquet, ostendere inefficacitatem legis ad homines à peccati dominio liberandum; ideoque necesse fuisse, ut lex aboleretur, homineque traderentur alteri, Jesu Christo nempe, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit; & objectiones, quæ ex illâ doctrinâ deduci possent, Apostolus discutit; quod fieri non potest per descriptionem status sui sub Euangelio, sed sub lege, quatenus ante fidem pars erat populi carnalis adhuc gratiâ Euangelicâ destituti: Præsertim cum in confesso sit, eum à *vers.* 7. ad *vers.* 14. agere de homine irregenito; quæ itaque ratio suadet, eum sermonem suum continuare de statu hominis regeniti? imò quæ non suadet, eum porrò descriptionem hominis irregeniti continuare? cum hoc aptè conveniat cum totâ tractatione præcedente: descriptio verò hominis regeniti à scopo & toto contextu Apostoli aliena sit. Dices. Mutat Apostolus tempus; cum enim à *vers.* 7. in tempore præterito locutus sit, ut *vers.* 9. *sine lege vivebam olim*, &c. *vers.* 14. *& seqq.* loquitur in præsenti, *ego sum carnalis*, &c. ut ostendat, in præcedentibus se statum suum præteritum ante regenerationem, hic verò statum præsentem sub regeneratione describere. Resp. Mutatio illa temporis fit, quia *vers.* 9. statum populi Judaici ante legem consideraverat: itaque cum de statu ejus sub Lege loquitur, necesse est ut tempus mutet, & in præsenti loquatur.

Adversatur descriptioni status regenitorum.

VI. Status hominis, prout toto hoc capite describitur, directè adversatur statui, quem regenitis passim adscribit Scriptura: Quod liquet ex variis. 1. Dicitur *carnalis*, *vers.* 14. Regeniti autem *carnem crucifixerunt cum concupiscentiis suis*, *Gal.* V. 24. & *Rom.* VIII. 12, 13. *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta corporis mortificaveritis, vivetis.* 2. *Venditus sub peccatô*: quod statum maximè corruptum, peccatoque in servitutem traditum, designat; quod de impiô rege Achab pronuntiatur 1 *Reg.* XXI. 20. De regenitis autem dicitur *Rom.* VI. 17, 18. *Gratias Deo, quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.* Vide & *Joan.* VIII. 34, 35, 36. 3. Quod *bonum quod vult non faciat, sed malum quod non vult: vers.* 15. De regenitis autem dicitur: *Cum metu & tremore salutem vestram operamini. Deus enim est qui in vobis operatur & velle & perficere pro beneplacito suo; Phil.* II. 12, 13. & *Rom.* VI. 4, 5, 6. quod *consepulti sint cum Christo in mortem per baptismum; ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & ipsi in novitate vitæ ambulent*, &c. 4. Quod *peccatum* in ipso *habitet*: *vers.* 17. De regenitis autem, *Rom.* VI. 11, 12. *quod sint peccato mortui, & vivant Deo in Christo Domino nostro. Cap.* VIII. 11. quod *spiritus ejus qui Christum suscitavit ex mortuis in* ipsis *habitet.* & *Gal.* II. 20. quod *non vivant ipsi, sed Christus in ipsis vivat: & quod nunc vivunt in carne, in fide vivant Filii Dei, qui ipsos dilexit, & semetipsum pro illis tradidit.* 5. Quod peccatum *habitet in ejus carne*, *vers.* 18. Regeniti verò *carnem crucifixerunt*, &c. *Gal.* V. 24. 6. Quod *velit* tantum, *non* autem *perficiat bonum*, *vers.* 18. De regenitis autem dicitur *Eph.* II. 10. *Ipsius sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.* Consentaneè iis, quæ leguntur *Phil.* II. 13. & *Gal.* V. 6. *In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed fides per charitatem efficax.* & *Matth.* VII. 21. 7. *Captivus sub lege peccati*, *vers.* 23. Contra autem de regenitis dicitur *Cap. seq.* VIII. 2. *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.* Vide & *Gal.* V. 18. *& seqq.* 8. Tandem desiderat *liberari ex corpore mortis hujus*, *vers.* 24. Ergo morte spirituali adhuc fuit detentus.

Et iis, quæ Paulus alibi de se dicit.

VII. Tum & eadem manifestè repugnant iis, quæ Paulus alibi de se dicit: non enim se describit, ut hominem carnalem, & peccati servum; sed ut Euangelio dignè ambulantem, & omnia per Dei gratiam efficere aptum: 1 *Cor.* XI. 1. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Phil.* III. 17. *Imitatores mei estote, fratres, & observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Et *cap.* IV. 13. *Omnia possum in eô qui me confortat.* Dices. Attamen de se dicit Apostolus, *etiamsi nihil minus sit iis, qui supra modum Apostoli sunt, se* tamen *nihil esse*: 2 *Cor.* XII. 11. & *Gal.* VI. 3. de omnibus in genere: *Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.* Resp. Neuter locus quicquam ad rem facit. Priore enim Paulus docet, quicquid in se esset, quo Deo placere possit, à Christo esse; ac proinde, licet in Christo nullis Apostolis inferior sit, se tamen nihil, id est, nullius apud Deum pretii esse, si extra Christum consideretur. Posteriore loquitur comparatè: *Si quis se existimat aliquid esse*, id est, pluris quàm reverâ est; *cum nihil sit*, id est, multò vilior, quàm se esse credit, *seducit seipsum.* Similem loquendi formam in verbis 1 *Cor.* III. 7. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat*, observavimus. Dices. Apostolum tamen imperfectionem suam agnoscere 1 *Cor.* IV.

IV. 4. *Nihil mihi conſcius ſum; ſed non in hoc juſtificatus ſum: qui autem judicat me, Dominus eſt.* Reſp. Hic locus magis contra ipſos, quàm pro ipſis facit. Dicit enim, ſe nullius ſibi culpæ conſcium eſſe. Sanè magna ea eſt integritas, quæ homini, qui ſe carnalem ac ſub peccatô venditum agnoſcit, adſcribi non poteſt. Quod addit, ſibi tamen non competere judicium de ſe peremtorium, ſed Deo ſupremo judici: quia fieri poſſit, ut aliquâ in re officio ſuo defuerit, licet conſcientia ſua ipſi id non dictet; non magis arguit partem in Apoſtolo irregenitam, quàm ſalutis incertitudinem, quam Pontificii exinde deducere volunt. Attamen dices, Apoſtolus dicit in fine capitis, αὐτὸς ἐγώ. Reſp. Non id vertendum eſt, *ipſe ego*, ſed *ille ego*; de quo nimirum totô hoc capite locutus ſum; & quem ſub meâ perſonâ deſcripſi: alias, ſi ſe deſignare voluiſſet, potius nudè dixiſſet, *ego*.

Reſponſio ad objectionem primam.

VIII. Pro ſuâ tamen ſententiâ varia ex capite hoc proferre ſolent. Ac primò quidem, quod dicatur *bonum velle*: irregeniti verò bonum nolunt. Reſp. Non intelligit voluntatem completam, ſed incompletam; quæ voluntas vocatur, quia eſt voluntas ſecundum quid & certô reſpectu; ſed non plena nec determinata voluntas: Adeo ut *volo*, hic idem ſit quod vellem. Perinde atque *Matth.* XXVI. 39. *Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*: Hoc eſt, non ſicut ego alias vellem, ſed ſicut tu vis: reverâ enim Dominus Jeſus idem volebat quod Pater. Et *Joan.* XXI. 18. Petro dicitur; *Cum ſenueris extendes manus, & alius te cinget, & ducet eet quo non vis*; hoc eſt, non velles duci: phraſi ſimili cum eâ quæ exſtat *Matth.* XII. 34. XVIII. 6. Duæ enim contrariæ completæ voluntates ſimul in eodem homine locum habere nequeunt; ſed quidem una completa, altera incompleta: Imò talis mixta voluntas in omnibus actionibus difficilibus locum habet: ab unâ parte eſt velleitas, ab alterâ voluntas, quæ prædominatur. Voluntas ergo bonum faciendi, quæ homini huic tribuitur, incompleta voluntas eſt & nuda velleitas; quia bonum quod vult non facit. Atqui talis velleitas etiam in irregenitis eſt; quia enim peccatum repugnat legi divinæ & dictamini conſcientiæ, illud vitare vellent, & bonum facere: ſed quia diutinâ conſuetudine peccati habitum contraxerunt, illud dulcedine ſuâ adeo potenter ipſos afficit, ut victi manus dent, & caro atque affectus prædominentur; atque ita peccatum faciant, quod alias, niſi ita gratum eſſet, facere nollent. Ita Medea de ſe apud Ovidium:

Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,
Mens aliud ſuadet. Video meliora, proboque;
Deteriora ſequor.

At completa bonum faciendi voluntas, remtorum propria eſt: ut vidimus ex *Eph.* II. 10. *Phil.* II. 12, 13. &c.

IX. Secundò. *Conſentit & condelectatur legi Dei: verſ.* 16, *&* 22. Reſp. 1. *Legi Dei conſentire*, eſt legem Dei ut bonam ac rectam approbare: Atqui hoc irregenitis cum regenitis commune eſt: alias nullum eſſet irregenitorum peccatum contra conſcientiam. 2. *Condelectari legi*, idem eſt quod conſentire; per metonymiam conſequentis pro antecedente: mentis enim propriè eſt approbare, non gaudere: ſimili phraſi cum *verſ.* 25. *Mente ſervio legi Dei*; quatenus nempe eam ut bonam approbabat. 3. Sed nec condelectatio cum lege Dei certum regenerationis ſignum eſt: Herodes enim cum voluptate audiebat Joannem, *Marc.* VI. 20. Et Judæi *ad horam exultare voluerunt in illius luce, Joan.* V. 35. Et πρόσκαιρος *verbum audiunt, & continuò cum gaudio recipiunt, Matth.* XIII. 20. qui tamen ipſis regeniti non ſunt. Dices. Illorum non eſt firma ac ſtabilis condelectatio. Reſp. Nec etiam hujus hominis, quia faciebat malum quod nolebat. *Secundam.*

X. Tertio. Eſt in illo interior & exterior homo. Reſp. Verum; ſed non novus & vetus homo; qui ſimul in eodem ſubjectô eſſe nequeunt. Aliud ſiquidem eſt vetus & novus, aliud interior & exterior homo. Vetus & novus homo ſubjecti nomine denotant ejus qualitates; vocaturque vetus homo, quatenus veterem peccandi conſuetudinem ſecutus eſt: novus autem, quatenus vetere relictâ novam in Jeſu Chriſto vivendi rationem ſectatur. Interior autem & exterior homo ſunt ejus tanquam totius partes, & per ſynecdochen totum de parte enuntiatur. Ita ut interior homo nihil ſit aliud quàm mens, aut animus: uti & illis in locis, ubi præterea vox hæc occurrit: 2 *Cor.* IV. 16. *Licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur; tamen is qui intus eſt renovatur de die in diem. Eph.* III. 16. *Ut det vobis ſecundum divitias gloriæ ſuæ, virtute corroborari per ſpiritum ejus in interiorem hominem.* Cujus reſpectu corpus vocatur exterior, imò domus & tabernaculum in quô habitet: 2 *Cor.* V. 1. *Phil.* I. 21, 22, 23. 2 *Pet.* I. 13, 14. Dices. *Rom.* VI. 6. dicitur tamen in nobis vetus & novus eſſe homo. Reſp. Nequaquam; ſed vetus dicitur deſtructus accedente novo: ſimul enim conſiſtere nequeunt. *Tertiam.*

XI. Quartò. Dolet de miſeriâ ſuâ, & ab eâ liberari cupit, *verſ.* 24. Reſp. Indicat Apoſtolus, quale votum tali ſtatui conveniens ſit: & prædicat miſericordiam Dei per Chriſtum, qui homines è miſeria ſua liberavit. Atqui votum hoc eum adhuc irregenitum arguit: Qui enim jam per regenerationem è morte peccati liberatus eſt, quomodo ſtatui ſuo convenienter oret, ut ex morte ea liberetur? *Quartam.*

XII.

Explicatur Gal. v. 17.

XII. Secundò objiciunt *Gal.* v. 17. *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum ; ſpiritus autem adverſus carnem : hæc enim ſibi invicem adverſantur , ut non quæcunque vultis illa faciatis.* Reſp. Non dicit Apoſtolus carnem actu ſemper concupiſcendo obluctari ſpiritui in regenitis : contrarium enim *verſ.* 24. ait ; ſed eam eſſe naturam carnis , ut quando concupiſcit , contra ſpiritum concupiſcat. Monet itaque Galatas , ne ambulent amplius in carnis concupiſcentiis , in quibus ante converſionem ambulaverant : hac adhibitâ ratione ; quia concupiſcentiæ carnis ſpiritui adverſantur. Verba poſtrema , *ut non quæcunque vultis illa faciatis* , finaliter ſunt accipienda , tanquam ſcopum Dei , ſpiritu ipſos donantis , indicantia : In eum namque finem Deus ſpiritu , qui adverſus carnem concupiſcit , vos donavit , ut non quæcunque vultis , ſcilicet incompletâ voluntate , ſeu quæ alias velletis , illa faciatis. Et ſive ad utrumque membrum referatur , de incompletâ ſolum voluntate accipiendum eſt. 2. Licet illa lucta in initio regenerationis aliquamdiu duret , ob inveteratam peccandi conſuetudinem , quæ ſubitò tota exſtingui nequit : tandem tamen in adultis deſinit , qui perfecti vocantur ; non quod jam perfectionis metam attigerint , ſed luctam ſuperarint : Et *ex toto corde & totâ animâ Deum diligere* dicuntur ; non tantum quia ſincerè , corde non ficto obediunt , quod omnibus commune eſt ; ſed &, quia ipſorum obſequium eſt integrum , & per peccata intercurrentia non dividitur , neque per obluctantes cupiditates diſtrahitur ; ſed promptum eſt ac continuum.

Qualis concupiſcentia remaneat in regenito.

XIII. Tertiò. Ita argumentantur. In homine poſt regenerationem reliqua eſt concupiſcentia. Atqui illa eſt peccatum : *Rom.* VII. 7. *Concupiſcentiam non noviſſem , niſi lex dixiſſet , non concupiſces.* Reſp. Non eſt in homine regenito reliqua concupiſcentia , quæ actu ſemper malum concupiſcit : ſed in carne noſtrâ eſt facultas ſeu vis quædam naturalis , quâ homo percipit , quid ſibi gratum , quid ingratum ſit : hæc vis oblato objecto grato vel ingrato producit concupiſcentiam erga illud , vel averſionem ab hoc. Atqui illa non eſt peccatum , neque reliquiæ peccati originis ; cum , uti antea vidimus , in primis noſtris parentibus fuerit ante lapſum , *Geneſ.* III. 6. & in ipſo Domino Jeſu , *Matth.* XXVI. 39. Concupiſcentia autem , quæ peccatum eſt , vel oritur ex habitu vitioſo ; ideoque nec in omnibus æqualis eſt ; ſed pro ratione habitus vel magis vel minus radicati in uno major in altero minor : & præſcribitur ut eam exuamus , *Rom.* VI. 11 , 12. XIII. 14. quorum neutrum de corruptione originariâ dici poteſt : vel eſt concupiſcentia jam formata , vel cum morâ delectationi vitioſæ inhærens , quâ homo voluptatem carnalem in corde ſuo ſentit ac fovet. Nulla autem harum in regenito remanet. Atqui , ajunt , non intelligimus hic appetitum ſenſitivum , ſed fomitem illum peccati , qui in omnibus hominis facultatibus eſt. Reſp. Sed quis eſt ille fomes peccati ? an propenſio quædam ad peccatum , orta ex temperamento aut diſpoſitione corporis , quâ homo ad hæc aut alia objecta , quoniam ex illis delectationem percipit , eſt propenſus ? Atqui illa phyſica impuritas eſt , non moralis. Nec motus primi inde orti , ſi nullus accedat conſenſus , peccata ſunt.

Explicatio Rom. VII, 7.

XIV. Dices. De illis tamen dicitur *Rom.* VII. 7. *Concupiſcentiam non noviſſem* , ſc. peccatum eſſe , *niſi lex dixiſſet non concupiſces.* Reſp. Intelligitur eadem concupiſcentia , quæ præcepto decimo decalogi vetatur : non autem ibi vetantur motus concupiſcentiæ primò primi , quibuſque ſtatim reſiſtitur : ſed concupiſcentia , quâ quis bona alterius ipſo non invito ad ſe traducit , procurans nempe , ut res alias grata ipſi diſpliceat , atque ita eam ultrò cedat : veluti ſub lege ; ſi quis alterius uxorem concupiſcens , & friguſculum aliquod inter maritum & uxorem animadvertens , illud foveat , contentionis ſemina jaciat , ut ita diſſidio oborto maritus uxori repudium mittat , ipſeque eâ potiatur : & ita in aliis quæ proximi ſunt. Hæc ab omnibus peccata non habentur , ideoque neceſſe fuit ut accederet interdictum legis. Ne jam dicamus poſſe hæc verba alio ſenſu ſumi : *Concupiſcentiam non noviſſem* , id eſt , in me vehementes illos concupiſcentiæ motus non ſenſiſſem ; *niſi lex dixiſſet* , *Non concupiſces* ; atque ita legis rigido interdicto magis irritata fuiſſet.

De motibus primo-primis.

XV. Interim haud illubentes fatemur , nos temperamento minus puro naſci , ac proinde inclinationem noſtram in res carni gratas eſſe vehementiorem , quàm in primis noſtris parentibus fuit : unde fit , ut facilius incitemur ad motus inordinatos : quoniam enim naſcimur ex parentibus peccato aſſuetis , atque iſtâ aſſuetudine ratione temperamenti non parum immutatis ; fieri non poteſt , quin & temperamentum minus purum in nos propagent. Atqui illa phyſica eſt impuritas , non moralis : & tantum abeſt ut ſit verè ac propriè dictum peccatum , ut motus primi inde orti , materia ſint virtutis exercendæ. Dices. Si materia ſunt virtuti exercendæ , aut ea ſunt per ſe , aut per accidens : Si per accidens ; non ſequitur non eſſe peccata ; quia etiam peccata materia virtutis per accidens eſſe poſſunt. Si per ſe ; non ſunt inordinati , adeoque à Deô ortum habent. Reſp. Sunt per ſe materia virtuti exercendæ ; quatenus requiritur ſubjectum quod illis motibus corripi poteſt , ut ſit idoneum ad obedientiam præſtandum : Hinc nec inordina-

tos esse dicimus; sed inordinati forent si iis indulgeremus. Non tamen sequitur, eos esse à Deo; sed sunt à facultate, à Deô nobis inditâ, quatenus objectis quibusdam commovetur. Hanc tamen facultatem hominum vitiô minus puram dicimus, quàm à Deo creata hominique indita est. Dices. Concupiscentia vel est bonum quid, vel indifferens, vel malum: Non bona & indifferens, quia odio digna & exstinguenda. Ergo mala. Resp. Non est mala; sed si illi indulgeatur, ad malum esset inclinatura; ideoque exstinguenda, ne in malum degeneret. 2. Aliud est malum ethicum, aliud physicum: malum ethicum neutiquam est, sed physicum; non malum pœnæ, sed neutrum: quales multæ sunt miseriæ naturales, quæ nec peccata sunt, nec peccatorum pœnæ: tâlis fuit cœcitas juvenis illius *Joan.* IX. 1, 2. talis est hæc concupiscentia, quæ ex minus puro temperamento, quod à parentibus trahimus, ortum habet, nosque ad quædam objecta, quia carni nostræ grata, propensos facit. In genere itaque moralium indifferens est.

Consectaria. Primum.

XVI. Hac sententiâ eversâ, simul corruunt quæ illi tanquam fundamento inædificantur: Qualia sunt, Primò. Regenerationem in hac vitâ tantum inchoatam esse: consummari verò in futurô sæculo. Cum Scriptura exigat, ut obedientiam præstemus in hac vitâ: *Tit.* II. 11, 12. *Gratia Dei Salvatoris nostri apparuit*, &c. *ut sobriè, justè, & piè vivamus in hoc sæculo.* 1 *Pet.* I. 17. *In timore versamini tempore incolatus vestri.* Hæc vita nempe est stadium; in futurâ locum habebit merces & corona. Quare pii morientes dicuntur *quiescere ab operibus suis, & opera ipsorum sequi ipsos*, *Apoc.* XIV. 13. Et *certasse bonum certamen, & cursum consummasse, nunc autem ipsis repositam esse coronam justitiæ*, 2 *Tim.* IV. 7, 8. Vide & *Hebr.* XII. 1. & 1 *Cor.* IX. 24, 25.

Secundum.

XVII. Secundò. Hominem regenitum, propter inhabitantem sibi carnem, quotidie sæpius & graviter peccare. Ostendimus namque peccati consuetudinem regenerationi repugnare: imò regenitum diuturnâ sanctimoniæ consuetudine adeo à peccato fieri aversum, ut dicatur *peccare non posse*, 1 *Joan.* III. 9. Dices. Attamen *Prov.* XXIV. 16. legitur, *Septies cadet justus, & resurget.* Resp. 1. Non dicitur justus septies de die cadere, quod probandum erat, sed tantum, *septies cadere.* 2. Non dicitur *septies*, hoc est, sæpius, cadere in peccatum; sed in calamitatem, aut infortunium; uti docent antecedentia: *Ne quæras impietatem in domo justi, neque vastes requiem ejus*; & sequentia: *Impii autem corruent in malum.* Quæ sanè non aliud quàm casum in infortunium innuunt. 3. Nec hoc dicitur, necesse esse justum sæpius in calamitatem incidere; sed quando in eam incidit, aliam ejus esse rationem, quàm impii: justus enim è calamitate suâ etiamsi sæpius in illam incidat, Deo ipsum protegente, resurget; impii verò in malô corruent: ideoque frustra sunt, qui justo insidiantur.

Tertium.

XVIII. Tertiò. Sanctissima nostra opera peccatis esse inquinata ab inhabitante carne seu concupiscentiâ, quæ opera, alias sancta, vitiat. Scriptura autem sanctorum opera ita describit, ut omnem ab iis impuritatem removeat: quando ea comparat *vestimentis non inquinatis*, *Apoc.* III. 4. & *byssino splendenti & candido*, *cap.* XIX. 8. & additur: *byssinum enim sunt justificationes sanctorum.* Sanctos ipsos vocat *puros corde*, *Matth.* V. 8. & *puros*, simpliciter, *Tit.* I. 15. Dices. Nihilominus legitur *Esa.* LXIV. 6. *Facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ universa justitiæ nostræ.* Resp. Sive per *justitias* intelligamus opera ceremonialia, in quibus observandis superstitiosi admodum erant Judæi, sive opera moralia, decalogo præcepta, sive utraque, res eòdem redit. Non dicitur, omnes justitias esse peccato inquinatas, *sed quasi pannus menstruatæ*; id est, non majoris apud Deum pretii, quàm pannum menstruatæ. Innuere volunt, se peccatis ac sceleribus suis Deum adeo graviter offendisse, ut jam ab ipso rejecti & pœnæ destinati sint; & justitias suas (sive eas interpreteris observationes ceremoniarum, sive opera justa) non majoris apud Deum esse pretii, quo moveatur ad ipsis parcendum, quàm pannum menstruatæ. Non indicant ergo, etiam sanctissima opera peccatis esse inquinata; sed se ob scelera sua jam à Deo esse rejectos, ut ad ipsorum justitias amplius respicere nolit. Dices. Quodnam sanctius opus est, quàm precatio? quæ autem brevior precatio quàm illa Apostolorum, *Domine salva nos, perimus*: & in eâ tamen peccarunt: *Matth.* VIII. 25, 26. Resp. Quia non precabantur ex fide. At quis dicet, ipsos non potuisse ex fide precari? aut post Domini adscensionem non ex fide precatos? Quodnam quæso ostendent peccatum in prædicatione Petri die Pentecostes, quâ tria millia convertit ad fidem, *Actor.* II. aliisque Apostolorum gestis, quæ illic narrantur.

Quartum.

XIX. Quartò. Omnia regenitorum peccata, etiam gravia, etiam deliberatô animô facta, esse tantum infirmitates; quia nim: pars regenita nunquam consentit peccato; adeoque quando regenitus peccat, pars regenita ut infirmior superatur & invita in peccatum pertrahitur. Fatemur, remanere quidem in regenitis infirmitates: fieri autem nequit, ut pars regenita, quæ mens est, à carne, parte irregenitâ, invita superetur: voluntas enim ac mens superior in homine facultas est, quæ non nisi

niſi volens ſuperatur & peccato conſentit. Tum & ſollicitè cavendum, ne inter infirmitates numerentur, peccata deliberata animo perpetrata; quale fuit Davidis adulterium & homicidium. Ejuſmodi enim peccata regenerationi repugnant, imò, niſi reſipiſcentia ſequatur, eam penitus abolent. Hinc & Davidi expreſsè ſemper pietas adſcribitur, cum exceptione illius facti: vide 1 *Reg.* xv. 5. Et non fuiſſe peccatum iſtud infirmitatem arguit gravis pœna Davidi inflicta, ipſaque Davidis confeſſio, 2 *Sam.* xii. 13, 14. *& ſeqq.* Ejuſmodi autem exempla oſtendunt, poſſe hominem regenitum, niſi vigilet, rurſus concupiſcentiis carnis inescari; ideoque & carni, quæ continuò, niſi frænetur & coërceatur, rebellare poteſt, omnes aditus ſunt præcludendi, ne peccatum concipiat: & in bono continuo pergendum, ut carni omnis rebellandi facultas adimatur.

CAPUT XVI.

De Reſipiſcentiæ Cauſis, Effectis & Oppoſitis.

Cauſa Reſipiſcentiæ primaria eſt Deus.

I. CAuſa Reſipiſcentiæ primaria eſt Deus: illi enim regeneratio noſtra paſſim adſcribitur. *Ezech.* xi. 19, 20. & xxxvi. 26, 27. *Dabo eis cor unum & ſpiritum novum tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent*, &c. 1 *Pet.* i. 3. *Deus nos* dicitur *ſecundum ſuam miſericordiam regeneraſſe in ſpem vivam, per reſurrectionem Jeſu Chriſti ex mortuis. Act.* v. 31. *Hunc principem & ſalvatorem Deus extulit dexterâ ſua, ad dandum pœnitentiam Iſraëli.* Et *cap.* xi. 18. *Ergo & gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vitam.* Idque ex omnibus locis liquet, ubi Deus paſſim omnis boni totiuſque adeo ſalutis noſtræ autor ac cauſa vocatur.

Inſtrumentum, Verbum Dei.

II. Inſtrumentum quo Deus utitur ad reſipiſcentiam in nobis efficiendum eſt verbum ipſius, Spiritus Sancti efficaciâ ſemper comitatum, ac virtute ſpirituali inſtructum: eſt enim verbum Euangelii miniſterium ſpiritus, 2 *Corinth.* iii. 8. Hinc *Joan.* iii. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aquâ & ſpiritu, non poteſt ingredi in regnum cœlorum.*

Varia in eo argumenta, quæ reſipiſcentiam ſuadent.

III. Verbum autem Dei varia continet argumenta, quibus ad reſipiſcentiam moveamur. 1. Iram Dei contra peccatores, & præcipuè contumaces & impœnitentes. *Matt.* xi. 20, 21. *Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethſaida: nam ſi in Tyro & Sidone facta eſſent ſigna, quæ in vobis facta ſunt, jam olim in ſacco & cinere pœnitentiam egiſſent: Amen dico vobis: tolerabilius erit Tyro ac Sidoni in die judicii, quàm vobis. Luc.* xiii. 3, 5. *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Rom.* ii. 4, 5. *An divitias bonitatis ejus & patientiæ & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei te ad reſipiſcentiam adducit? Sed ſecundum duritiem tuam & cor impœnitens theſaurizas tibi iram*, &c. Vide & *Matth.* xxiii. 37, 38. 2. Exempla judiciorum divinorum, quæ Deus ſeveriſſimè erga peccatores impœnitentes exercuit: Inter quæ eminent diluvium, quo prioris mundi incolæ, ſolo Noacho cum familiâ excepto, perierunt: Excidium Sodomæ & Gomorrhæ per ignem cœlitus demiſſum: & everſio Judæorum, tam horrenda ac miſerabilis, ut illi ſimilis non fuerit ab initio mundi, nec futura ſit, *Matth.* xxiv. 21. 3. Beneficia divina, quibus peccatores ad reſipiſcentiam invitantur: *An ignoras, quod benignitas Dei te ad reſipiſcentiam adducit? Rom.* ii. 4. & præcipuè Novi Fœderis beneficia, quæ miſſione Chriſti Salvatoris ad ſalutem peccatorum omnia comprehenduntur. *Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Jeſus venit in hunc mundum, ut peccatores ſalvos faciat*, 1 *Tim.* i. 15. Et in his ea maximè, quibus ſalutis noſtræ procuratio potiſſimum conſtat: qualia ſunt mors Chriſti: *Tit.* ii. 14. *Qui ſemetipſum tradidit pro nobis, ut liberaret nos ab omni iniquitate*, &c. 1 *Pet.* i. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus, auro vel argento, redempti eſtis de vanâ veſtrâ converſatione paterna traditionis; ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati:* Ejus reſurrectio 1 *Pet.* i. 3. & exaltatio ad dexteram Dei Patris: *Act.* v. 31. 4. Promiſſiones gratiæ ac remiſſionis reſipiſcentibus factas: *Eſa.* i. 16, 17, 18. *Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum*, &c. *ſi fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Ezech.* xviii. 27. *Cum averterit ſe impius ab impietate ſuâ quam operatus eſt, & fecerit judicium & juſtitiam; ipſe animam ſuam vivificabit. Luc.* xxiv. 47. dicit Dominus, *prædicandam in nomine ſuo reſipiſcentiam & remiſſionem peccatorum.* 5. Exempla gratiæ divinæ, peccatoribus reſipiſcentibus factæ, etiam in gravia peccata lapſis: Davidi, 2 *Sam.* xii. regi Manaſſæ, 2 *Paral.* xxxiii. 11, 12, 13. Ninivitis: *Jon.* iii. 10. Petro, *Joan.* xxi. 15, 16, 17. Ex his concipitur ſpes de miſericordiâ divinâ, peccatorumque veniâ obtinendâ: quæ validiſſimum ad reſipiſcentiam incitamentum eſt, & ſine quâ nulla ſeria de reſipiſcentiâ deliberatio unquam ſuſcipietur. Sic David *Pſal.* cxxx. 4. *Apud te eſt remiſſio ut timearis.* Veniæ autem deſperatio omnem de reſipiſcentiâ conatum penitus exſtinguit: exempla habemus in Caino, *Geneſ.* iv. 13. Judâ, *Matth.* xxvii. 3, 4, 5. & in diabolis, quos ſolâ deſperatione adeo in malô obdurari, antea oſtendimus. Quis enim peccati, præſertim per diutur-

nam consuetudinem maximoperè grati, dulcedinem abnegabit, carnisque concupiscentias cum dolore crucifiget, absque ullâ status melioris spe, ac certâ cum persuasione miseriæ ac pœnæ ineluctabilis? Inde lex ad resipiscentiam efficiendum inefficax, quia promissio remissionis destituta: *Rom.* VIII. 3.

Non operatur Deus resipiscentiam virtute irresistibili.

IV. Ex hisce liquet, Deum virtute insuperabili non operari in homine resipiscentiam: sed & hominem liberâ obedientiâ ad illius productionem concurrere. Nulli enim horum argumentorum vis irresistibilis inest; sed requirunt animum docilem minimèque refractarium; alias inefficacia futura. Dices. Resipiscentia quatenus est habitus spiritualis nobis per spiritum Dei infusus, virtute insuperabili à Deo producitur: quatenus autem est actio ex habitu illo procedens, etiam à nobis est. Resp. Ostendimus nos, cum de Fide ageremus, regenerationem, perinde atque fidem, in primo suo instanti non esse habitum, sed actionem, liberè à nobis, spiritu Dei excitatis, procedentem, quæ habitum inchoatum post se relinquit, & sensim crebrâ actuum sanctorum iteratione perficitur ac consummatur.

Resipiscentia consequens est remissio peccatorum.

V. Effectum resipiscentiæ, seu potius illius consequens, est remissio peccatorum, & vita æterna: quæ duo ita connexa sunt, ut reipsâ non separentur: cui enim Deus peccata remittit, illi, si in statu suo perseveret, & vitam æternam largiturus est. Eodem ergo officio quô movetur ad dandum vitam æternam, etiam movetur ad concedendam peccatorum remissionem. Sic dicitur *Ezech.* XVIII. 21. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit judicium & justitiam, vitâ vivet, & non morietur. Luc.* XXIV. 47. *Act.* III. 19. *Resipiscite & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Per pœnitentiam itaque homo in priorem statum, in quô fuerat ante peccatum, restituitur, & peccata à Deo censentur quasi non facta: ideo remissio peccatorum vocatur *deletio peccatorum*, *Psal.* LI. 3, 11. *Esa.* XLIII. 25. *Dan.* IX. 24. *projectio post tergum*, *Esa.* XXXVIII. 17. *iniquitatum non recordatio*, *Ezech.* XVIII. 22.

Non autem solummodo remissionis sensus.

VI. Hoc observandum contra illos, qui docent, per resipiscentiam non acquiri remissionem peccatorum; illam enim obtineri fide, quæ non est actus noster; sed tantum remissionis sensum. Atqui sententia ista manifestè Scripturæ adversatur, & in se absurda est. Si enim per resipiscentiam, tanquam per signum remissionis jam obtentæ, illius tantum sensum acquirimus; sequitur ergo, nos jam remissionem obtinuisse, ac proinde in flagranti Dei gratiâ esse, antequam resipiscimus; hoc est dum adhuc impii sumus. Signum enim rem demonstrans esse, dari non potest, nisi res si non tempore, ordine saltem naturæ, ante signum illud existat: alias falsum signum esset, significans rem esse quæ non sit. Atqui quid magis Scripturæ adversum, quàm hominem, dum adhuc impius est, peccatorum remissionem à Deo obtinere, & in flagranti Dei gratiâ esse? *Esa.* LIX. 2. *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum vestrum*, &c. Vide & *Eph.* V. 5, 6. 1 *Joan.* I. 5, 6, 7. quo postremo loco dicitur nos nullam cum Deo communionem habere, nisi in luce ambulemus. Imò quid resipiscentiæ necessitatem magis destruit, quàm hæc opinio? Non enim juxta eam necessaria est ut remissio peccatorum obtineatur, sed tantum illius sensus: Atqui ipsa remissio nobis salutem procurat, non remissionis sensus. Posset ergo homo, adhuc peccato serviens, sicut remissionem, ita salutem obtinere. Contra *Matth.* V. 20. *Hebr.* XII. 14. & præsertim 1 *Cor.* VI. 9, 10.

Explicatio Rom. IV. 4.

VII. Dices. Apostolus tamen inquit, quod *Deus justificet impium*, *Rom.* IV. 4. Resp. Non impium in impietate suâ perseverantem, sed jam per seriam resipiscentiam ad pietatem conversum. Ita solet Scriptura res describere, non semper à statu præsenti, sed & præteritô, in quo fuerunt. Exempla vide *Exod.* VII. 12. *Matth.* XI. 4, 5. XXI. 31. Et in hoc Euangelium Legi præstat, quod Lex tantum minorum delictorum & transgressionum remissionem concedat: Euangelium autem etiam absolutionem ab impietate, seu gravioribus delictis, modo resipiscentia adsit, promittat: juxta *Act.* XIII. 38, 39.

Et Luc. VII. 35. & seqq.

VIII. Dices. Dominus tamen de muliere peccatrice dicit, *Luc.* VII. 35. *& seqq. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Resp. Loquitur ibi Dominus de dilectione, quæ non tantum ipsam remissionem, sed & illius sensum sequitur: majoris enim vel minoris dilectionis causa petitur à remissione plurium vel pauciorum peccatorum: Atqui ea remissio majorem dilectionem non operatur, nisi quatenus ab animo, gravi illo peccatorum onere levatô, percepta. Sicut ergo exinde colligi nolunt, nullam dari dilectionem, quæ remissionis sensum antecedit: ita & facile perspicere possunt, nec excludi dilectionem, quæ & ipsam remissionem antecedat: nisi aliis Scripturæ locis evidenter probare queant, remissionem omnem & qualemcunque dilectionem nostram antecedere.

Non tamen prior resipiscentia est effectum.

IX. Non tamen remissio effectum propriè est resipiscentiæ; non enim aut vi, aut meritô ullô suô remissionem tanquam effectum producit; sed resipiscentia tantum est conditio à Deô requisita, ut remissio ex gratiâ obtineatur: quia Deus declaravit,

se

se nemini, nisi resipiscenti, peccata remittere velle. Remissio enim peccatorum est gratuitum Dei opus, quo Deus à jure suo recedit, & pœnas, quas homines debebant, non exigit: Eam autem nemo mereri potest: cum & posteriora opera tantum sint officia debita, non autem remissionis officii neglecti impetrandæ merita. Si autem remissio sit ex gratiâ, jam non est ex merito; quia meritum gratiam excludit: *Rom.* XI. 6. *Eph.* II. 8, 9.

Oppositæ sunt, Resipiscentia hypocritica.

X. Oppositæ Resipiscentiæ sunt, resipiscentia seu pœnitentia hypocritica, & Impœnitentia. Resipiscentia hypocritica est, cum quis simulat, se peccatorum admissorum dolore tangi, eaque emendare velle: non tamen ea dolet, nec emendat. Talis erat Pharao, *Exod.* VIII. IX. X. Simon Magus *Act.* VIII. 24. Sed est & alia pœnitentiæ hypocriticæ species: Quâ quis vera peccatorum emendatione omissâ, operibus quibusdam externis, à Deo non imperatis, neque peccatoris animum immutantibus, se pœnitentiam agere posse putat: Quales plurimi sunt in Ecclesiâ Pontificiâ, qui operibus satisfactoriis, à sacerdote sibi impositis, pœnitentia plena se defungi putant. Non est quidem de crassiore illa hypocriseos specie, qua quis se alium, quàm revera est, sciens simulat: quia tamen alium se coram Deo revera exhibet, quàm se exhibere contendit, id est, non peccatorum emendatorem, hoc est, resipiscentem, sed in peccati luto adhuc hærentem; omnis ejus actio coram Deo mera hypocrisis est. Hoc sensu omnes, qui externa pietatis specie contenti sunt, licet credant se ea Deo gratos, hypocritæ vocantur; quoniam, ut est *Matth* XV. 7, 8. *labiis Deum honorant, cor autem eorum longè à Deo est.* Et hoc sensu Dominus Pharisæos passim hypocritas vocat: non quia se impios noverant, & pietatem tantum simulabant; sed quia vera animi pietate neglecta, eam in externis quibusdam quærebant, licet crederent, veram in eorum observatione sanctitatem positam. Vide *Matth.* XXIII. *Luc.* XI. & XVI. 15. *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra.*

Et impœnitentia.

XI. Impœnitentia est, quando quis de peccatis admissis non dolet, eaque emendare non proponit. Estque vel temporaria: quando quis ad tempus securus absque judicii divini metu in peccatis suis perseverat; tandem tamen è peccatorum veterno quasi resurgens, toto corde se ad Deum convertit: Quale exemplum habemus in Manasse Rege Judæ, 2 *Chron.* XXXIII. 9, 10, 11, 12, 13. Vel finalis, in qua homo ad finem usque vitæ perseverat: Quæ, quoniam eam nulla vitæ emendatio sequitur, etiam cum pœna seu condemnatione æterna immediatè est conjuncta.

Illius causa.

XII. Causæ impœnitentiæ variæ esse possunt. Primò. Atheismus seu Epicureismus. Qui enim Deum esse, aut rerum humanarum curam gerere non credit, quomodo de peccatis, tanquam numinis iram provocantibus, dolebit; aut iis valedicet, ut numinis gratiam, per peccata amissam, recuperet?

1. Atheismus.

2. Persuasio de infinita Dei misericordia.

XIII. Secundò. Persuasio de infinita Dei misericordia; quasi ea nunquam exhauriatur, aut quasi illius naturæ repugnet, peccata punire: Cum Deus non tantum misericors, sed & justus sit, imò acer peccatorum vindex; & justitiam exercens, peccataque severè puniens, nihil misericordiæ suæ adversum faciat. Hinc & horrenda judiciorum divinorum in peccatores exempla passim in Scriptura leguntur.

3. Abusus exemplorum Davidis, Petri, &c.

XIV. Tertiò. Abusus exemplorum, quorum quædam in Scriptura occurrunt, gravium peccatorum, ut Davidis, Petri, &c. qui tamen eorum veniam à Deo obtinuerunt; ex quibus quidam colligunt, se etiam facile peccatorum veniam obtenturos. Sed cogitandum, Deum illis peccata non remisisse nisi repiscentibus, eaque seriò dolentibus. Nec ergo suorum peccatorum veniam sperare possunt, nisi & eorum exemplo resipiscant. Addo; ipsos hac fiducia peccantes, seipsos ineptos facere ad resipiscentiam. Resipiscentiæ quippe initium est dolor de peccato conceptus, ob iratum Deum; adeo ut doloris causa sit, iræ divinæ consideratio. Qui autem hac fiducia peccant, quod Deus facile ipsorum peccata sit remissurus, non credunt Deum peccatis suis iratum; ideoque nec serium de iis dolorem concipere, adeoque resipiscere possunt.

4. Impunitatis spes.

XV. Quartò. Ex his orta impunitatis spes, quæ facile plenam de comminationum divinarum executione fidem exstinguit, facitque ut homines se mendacio pascant, contra expressum Dei verbum. Hac nimirum ratione peccatum intravit in mundum, quod diabolus primis parentibus persuaserit, licet Deus mortem comminatus esset, eos non morituros: *Genes.* III. 4, 5. Quod peccatum sicuti primum est, ita & omnium aliorum exemplar esse videtur, causamque ejus indicare, impunitatis spem. Eodem enim modo & Deus hodie minatur, si in peccato perseveretis, aut si peccetis, moriemini: Nos persuasione falsa nos ipsos decipientes, licet peccemus, non morituros, securè peccatis indulgemus; & ut securè peccemus Deum facimus mendacem. *Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios contumaciæ, Eph.* V. 6.

5. Desperatio veniæ.

XVI. Quintò. Desperatio veniæ, supplicium ut nulla resipiscentia evitabile horrens. Generat quidem dolorem summumque animi angorem; sed quia peccator de-

ſperans remiſſionis ſpe eſt deſtitutus, reſipiſcentiæ conatum non producit; ſed ſub propriô onere ſuccumbit, & à Deo, tanquam iratô & irreconciliabili judice, ſupplicii metu, aufugere docet. Cujus triſte in Judâ proditore habemus exemplum, *Matth.* XXVII. 3, 4, 5. quem pœnitebat quidem facti, conſcientiâ ipſum accuſante; non autem ut id emendaret, ſed ipſum metu inſtantis pœnæ cruciante, ut ad deſperationem adigeretur.

Peccandi conſuetudo inveterata.

XVII. Sextò. Peccandi conſuetudo inveterata, quæ jam in alteram quaſi naturam tranſiit, peccatumque reddit tantum non inſuperabile. *Si poteſt æthiops mutare pellem, & pardus maculas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum*, inquit Deus *Jerem.* XIII. 23. Magnam quippe peccato jucunditatem conciliat conſuetudo, cui ægrè reſiſti poteſt: imò callum contrahit animus hominis, ut præcepta ac promiſſa divina nullam in eum efficaciam exſerant; & vix ad reſipiſcentiam adduci poſſit, niſi aut cupiditatum ſuarum faſtidiô ducatur; aut in infamiam, aliaſque graves miſerias incidat, quibus quaſi ad pœnitentiam conſtringatur: Quod ſi nullis hiſce mediis flectatur, inſanabilis eſt; quoniam qui ſe ita mancipavit peccato, ut ne miſeriæ ſenſu ſe ab eâ avelli patiatur; nec rationibus, nec promiſſis divinis, bonum ſpirituale ipſi ignotum, & fide ſolummodò apprehendendum, continentibus, ad reſipiſcentiam flectetur. Indeque colligere eſt, quàm periculoſum ac noxium ſit differre pœnitentiam: quia differendo peccati conſuetudo magis magiſque confirmatur; & quod nunc difficile nobis eſt, per dilationem multò fiet difficilius. Inſipientia itaque ſumma eſt, ſibi propriâ culpâ difficile, & tantum non impoſſibile reddere, quod tamen ut ſemel fiat, neceſſarium eſt. Hiſce alia accedunt, inter quæ minimum non eſt, converſatio cum improbis, & luculenta cupiditates ſuas explendi occaſio; quibus, alias forte in rectam viam redituri, detinentur, ne unquam de peccato deſerendo ſeriò cogitent.

Effecta.

XVIII. Effectus impœnitentiæ ſunt omnis generis pœnæ, tam corporales, quæ nonnunquam intliguntur, & quorum longum catalogum legere eſt *Levit.* XXVI. *Deut.* XXVIII. & *Ezech.* XIV. 21. quàm ſpirituales: eæque vel in hac vitâ: ut excœcatio, induratio, traditio in reprobum ſenſum & efficaciam erroris; ut *Rom.* I. 26, 27, 28. *Eph.* IV. 18, 19. 2 *Theſſ.* II. 9, 10, 11. Vel in futurâ vitâ: ut condemnatio ac mors æterna, & conjectio in ignem æternum præparatum diabolo & angelis ipſius; *Joan.* III. 36. *Rom.* II. 4, 5.

CAPUT XVII.

De Pietate, ac primum de ejus Objecto.

Virtutes diſtribuuntur in tria genera.

I. VIrtutes quæ Chriſtiani hominis officium diſtinctè & per partes explicant, ratione triplicis objecti circa quod verſantur, etiam trifariam ſolent dividi: Aliæ nim: reſpiciunt Deum, & veniunt nomine Pietatis: aliæ proximum, & comprehenduntur nomine Juſtitiæ, ſeu potius Charitatis: aliæ nos ipſos, & exprimuntur nomine Temperantiæ, ſeu, non dilectionis mundi, & eorum quæ in mundo ſunt. Hanc diviſionem ipſe Apoſtolus inſinuat, *Tit.* II. 11, 12. dicens, *gratiam ſalutarem, quæ omnibus apparuit, nos erudire, ut abnegatâ impietate & cupiditatibus mundanis, ſobriè, juſtè & piè vivamus in hoc ſeculo.* Temperantia enim non eſt modus tantum, aut medium obedientiam præſtandi; ſed inſignis obedientiæ pars. Sunt enim quædam quæ ſub Temperantiâ comprehenduntur virtutes, quæ diſtincta continent officia à Pietate in Deum, & Charitate in proximum. Non negamus, quin omnia ad Deum, tanquam ultimum finem, referantur: & ſi hoc ſenſu Temperantiam Pietate comprehendi urgeamus, etiam Charitatem in proximum eâ comprehenſam fatendum erit: Sed tamen quatenus quædam officia immediatè ad Deum, quædam ad proximum, alia ad directionem noſtri ipſorum referuntur; etiam virtutes officia noſtra dirigentes, in tria genera aptiſſimè diſtribuuntur.

Pietas.

II. Pietas, Græce εὐσέβεια, aliquando univerſam denotat Religionem Chriſtianam; quia illa eſt doctrina ſecundum pietatem; voce *Pietatis* latè acceptâ, pro integro officio quod Deus à nobis exigit. Sic 1 *Tim.* III. 16. *Myſterium pietatis magnum eſt.* Et *cap.* IV. 8. *Pietas ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ.* Et *cap.* VI. 5. *Exiſtimantes pietatem eſſe quæſtum.* Quoniam in omnibus Deus tanquam ultimus finis eſt reſpiciendus, cui per officia proximo nobiſque ipſis debita ſervimus & obſequium præſtamus. Quò reſpicit Jacobus, *Cap.* I. 27. *Religio pura & immaculata coram Deo & Patre eſt hæc, viſitare orphanos & viduas in afflictione ipſorum, & impollutum ſe ipſum conſervare à mundo.* Aliquando ſpeciatim illam cultus noſtri partem, quæ propriè Deum reſpicit, & peculiari vocabulo quandoque vocatur θεοσέβεια: De quâ nunc dicemus.

Ejus definitio.

III. *Pietas eſt virtus Deo cultum debitum ac convenientem exhibens.* Ad eam duo requiruntur: 1. Ut is honor ſeu cultus exhibeatur divino numini, qui ejus ſummæ majeſtati ac ſupremo imperio reliquiſque attri-

tributis conveniens est. 2. Ut illi soli exhibeatur.

Requirit, ut sciamus, quis sit Deus, qui coli debet.

IV. Hæc duo ut præstentur, ante omnia sciendum, quis ille Deus sit, cui cultus præstandus sit. Deus sese in verbo suo, tum & diversis operibus, Creatione, Providentiâ, aliisque miraculosis operibus, tam clarè revelavit, ut Sacræ Scripturæ divinitatem agnoscentibus obscurum esse nequeat, quis Deus sit, cui cultus à nobis debetur. Ut autem clarius sese manifestaret, semper à beneficio quodam eximio ac recenti describi ac denominari voluit, ad distinctionem eorum, quibus divinitas falsò adscribebatur. Ita olim, cum recens adhuc erat mundi creati memoria, non alio, quàm Creatoris cœli ac terræ nomine celebratus est: *Genes.* XIV. 19. & ita passim nominatur. Postea sicut illi beneficio novum accessit, fœdus nim. cum Abrahamo, Isaaco, Jacobo, eorumque posteris, etiam alia denominatio priori addita fuit, vocatusque Deus Abrahami, Isaaci, & Jacobi, *Exod.* III. 6. Legem Israëlitis traditurus se denominavit à recenti liberationis è servitute Ægypti beneficio; *Ego sum Deus tuus qui eduxi te ex Ægypto è domo servitutis*, *Exod.* XX. 1. Nunc à nobis Christianis potissimum denominatur ab ingenti & omnium maximo redemtionis beneficio per Filium suum Jesum Christum, vocaturque *Pater Domini nostri Jesu Christi.* Is ergo Deus, qui cœlum ac terram creavit, fœdus cum Abrahamo posterisque erexit, Israëlitas ex Ægypto eduxit, & Pater est Domini nostri Jesu Christi, est objectum religiosi nostri cultus: isque solus, ac præter eum nullus. Et hoc exigit Deus primo decalogi præcepto; *Non habebis Deos alienos coram me*: Quod quidem præceptum est negativum, cui tamen aliud positum inclusum intelligi debet, me solum habebis pro Deo; seu, mihi soli divinitatem adscribes, & ut Deum honorabis.

Quid requiratur, ut non habeamus Deum alienum.

V. Cum autem anteà natura ac attributa divina à nobis explicata sint, quæritur hic, si quis errore aliquo circa essentiam divinam laboret, an dicendus sit alium habere aut colere Deum? Sunt quidam adeo rigidi, qui ejusmodi homines criminis hujus reos audacter pronuntiant, quoniam Deum sibi repræsentando aliter quàm reverâ est, reipsâ Deum sibi forment alium. Sed absit, ut nos eorum temeritati accedamus. A nobis enim in hoc sæculo, dum per speculum in ænigmate videmus, essentia divina perfectè & adæquatè cognosci non potest: in omnibus itaque imperfecta Dei cognitio est, quæ facile errore aliquo vitiari potest. Sufficit essentiam divinam unico illi numini, quod se illustribus suis operibus adeo clarè manifestavit, adscribere; & de Deo omnia illa credere, quæ Scriptura de eô necessariò credenda præscribit, quæque ut debitus ipsi cultus exhibeatur, ignorari non possunt. Hæc si quis firmâ fide credat, licet forte errore aliquo circa illius essentiam, quæ abdita ac abstrusa est intellectui nostro finito, & de quâ multa disputantur, laboret, eum alium habere Deum definire non audemus; veriti ne maximam Christiani orbis partem, imò forte omnes omninò, nemine exceptô, criminis hujus reos agamus.

An id exigat, ut tres credamus personas in essentiâ divinâ.

VI. Sed ulterius quæritur: Quoniam Deus jam in Novo Fœdere essentiam suam Filio ac Spiritui Sancto communem revelavit: An non ergo Judæi, & quicumque præter ipsos sentiunt, essentiam divinam uni ac soli Deo, quem nos Patrem appellamus, singularem esse, alienum habere Deum credendi sint? Certum est magnos Theologos criminis hujus dicam Judæis scribere. Inter alia dura ac cruda sunt verba *Nic. Vedelii*, in libello *de Deo Synagogæ*, *pag.* 137. Falsum & blasphemiæ propinquum est, si non omnino blasphemum, Judæum docere, quisnam creaverit cœlum, terram, &c. Nam is qui creavit cœlum, terram, mare & omnia, est Pater, Filius ejus Jesus Christus, & Spiritus Sanctus. Hoc autem Judæus negat; sed fingit Deum quendam qui non sit Pater, Filius ejus Jesus Christus, & Spiritus Sanctus: atque isti figmento cordis sui tribuit creationem. Dicere igitur eum Deum fictitium, quem Judæi colunt, creatorem esse rerum omnium, an non est blasphemiis & impietati ipsorum execrandæ participare? Sed verò, quoniam alium nullum agnoscunt Deum, quam qui cœlum ac terram creavit, majoresque ipsorum ex Ægypto eduxit, alienum Deum habere dici non possunt: non enim aberrant ab objecto cultus divini; eandem enim nobiscum essentiam divinam agnoscunt; sed eam tribus personis esse communem ignorant. Horrendum itaque nobis est, Deum, quem Judæi colunt, vocare fictitium: Quid enim est Judæos à religione Christianâ, quasi in eâ alius colatur Deus ab eo quem ipsi colunt, alienos reddere? Præsertim, cum nusquam hæc fides à Deo, tanquam ad salutem necessaria, exigatur.

Qui sint præcepti hujus violatores.

VII. Rectè autem præcepti hujus violatores dicuntur, qui aut negant Deum esse, aut providentiam Dei, aut alium sibi fingunt Deum, præter eum qui Israëlitas ex Ægypto eduxit; sive verum Deum prorsus reficiant, sive illi alios fictitios adjungant, atque ita cum veri Dei cultu falsorum Deorum cultus conjungatur.

Prima idololatriæ origo, cultus ejus rum.

VIII. Præcepti hujus scopus est, omnem falsorum Deorum cultum, qui passim inter Ethnicos obtinebat, vetare. Multos siquidem Ethnici sibi finxerant Deos, & à minoribus principiis sensim increscens, tandem idololatria ad summum est perducta fastigium. Prima illius origo hæc fuisse videtur.

Quia

Quia à Deo omnia in nos bona redundant, hinc Deorum nomine coluerunt ea, quorum miniſterio multa ac maxima percipiebant beneficia. Hac ratione primò cultus fuit Sol, & reliqua aſtra, quod ipſis virtus quædam divina afficta ſit. Ac quidem dupliciter: 1. Quæ origo fuit idololatriæ; ut eorum interventu Deum coli putarent, non aliter ac ſi Deus in illis, & non ſine illis operationem ullam exerceret, aut beneficium ullum hominibus communicaret. 2. Qui fuit idololatriæ progreſſus; ut ipſa illa aſtra Deos crederent, neque ad altiorem benefactorem reſpicerent, ſinguliſque propriam divinitatem, vel majorem vel minorem, pro diverſâ & inæquali operatione, adſcriberent. Hæc videtur antiquiſſima fuiſſe idololatria, tum ex hiſtoriâ Abrahami, qui cultum hunc fugiſſe creditur; tum ex hiſtoriâ Jobi, qui de ſe dicit, *cap.* XXXI. 26, 27, 28. *Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè: & lætatum eſt in abſcondito cor meum: & oſculatus ſum manum meam ore meo. Quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum Altiſſimum.* Tum ex ſevero Dei interdicto, *Deut.* IV. 19. *Ne forte elevatis oculis ad cœlum videas ſolem & lunam, & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea*, &c. & *Cap.* XVII. 3. *Ut vadant & ſerviant Diis alienis, & adorent eos, ſolem & lunam, & ornatum militiam cœli, quæ non præcepi.* Tum & ex nominibus & ritibus, quibus olim indigetari ac coli ſolebant, quibus non alias res, quàm aſtra adumbrari, eorum ſcrutatoribus notiſſimum eſt. Non eſſe autem aſtra hæc Deos, exinde liquet: quia ſunt deſtituta intellectu ut exaudiant preces: & libertate huic magis quàm illi benefaciendi: ſed entia merè naturalia, miniſterio tantum hominis deſtinata, & operationibus ſuis neceſſitate quâdam naturali alligata.

Poſtea, regum defunctorum cultus, &c.

IX. Poſt aſtra, vel cum & in aſtris, culti ſunt reges & reginæ, & poſt mortem Dii vocati, poſterorum arte, ut & ipſi majori eſſent venerationi populis; & eruditorum adulatione, qui, ut ipſis gratificarentur, omnes ingenii nervos intenderunt, ad ipſis divinitatis opinionem apud plebem conciliandum. Ita plures olim inter Ethnicos reges poſt mortem in Deorum numerum relati; quin & dedicati in ſtellas: ut Κρόνος in ſtellam Saturni, qui & dictus מלך: Aſtarte in Venerem; apud Ægyptios Oſiris in Solem, &c. Sic & poſtea apud Romanos per ἀποθέωσιν imperatores defuncti Dii crediti. Quia autem ſidera ſub animantium figurâ concipiuntur, ideo & talia animantia, quaſi cognationem quandam cum ſideribus habeant, vel eorum vim efficacius percipiant, etiam inter Deos relata ab Ægyptiis. Hæcque tertia fuit idololatriæ propago. Sic bos dictus Apis ob lunam, &c. Tandem, indies incrementum capiente cœcitate, etiam in Deos relata animantia, ex quibus magnam homines percipiebant utilitatem.

Cur hæc vocentur Dii alieni.

X. Hæc omnia vocantur *Dii alieni*: non quod reverâ Dii ſint; ſed quod gentes iis, verum falsò, divinitatem adſcriberent, & Deorum nomine appellarent: ut 1 *Cor.* VIII. 5. *Etſi ſunt qui dicantur Dii, ſive in cœlo, ſive in terrâ*, &c. Perinde uti falſi prophetæ, qui non erant, ſed ſe prophetas venditabant, prophetæ vocantur, *Jerem.* XXVIII. 1. Et quia horum cultui dæmones ſe quammaximè immiſcebant, imagines eorum obſidebant, & præſtigiis quibuſdam homines dementabant; hinc & ipſi unà cum numinibus iſtis culti ſunt. Sic dicuntur gentes, *quæ idolis immolant dæmoniis immolare*, 1 *Cor.* X. 20. Qui ergo hæc tanquam Deos colunt, Deos habent alienos: ſive cultores ipſi primi eam divinitatem ſint commenti; ſive à parentibus per traditionem acceperint; ſive ab aliis populis aſſumſerint aut ſuâ ſponte, vel rationibus inducti, vel violenter coacti.

Habere alium Deum tria comprehendit.

XI. Habere autem alium Deum, tria in ſe comprehendit. 1. Præter unicum verum Deum aliquid mente concipere aut exiſtimare divinum eſſe, & illi judiciò mentis noſtræ divinam excellentiam tribuere: hac enim ratione creditur eſſe Deus. 2. Illud affectu religioſo colere: qualis eſt amor, timor, fiducia, ſpes, aliique. 3. Actu externò judicium vel affectum animi noſtri exprimere & teſtatum reddere: ſc. actu honoris, cultus, adorationis, invocationis, ſacrificii, gratiarum actionis, juramenti, voti, templorum exſtructionis, altarium erectionis, feſtorum dierum in illorum honorem inſtitutionis; & ſi quæ ſint ſimilia. Non dubium eſt, quin qui omnibus hiſce circa rem quandam occupatur; eam pro Deô habeat: Non tamen omnes hi actus ſimul ad crimen hoc neceſſariò requiruntur: unus eorum, & quidem poſtremus, ſufficit. Non enim ille tantum, qui rem quampiam verè eſſe Deum judicat, aut internò amoris, &c. affectu proſequitur, judicio Dei Deum alienum habet: ſed & qui poſtremum ſolummodò facit; hoc eſt, qui externos honoris actus, qui ſoli Deo à veris cultoribus præſtari ſolent, quoſque ſibi ſoli Deus vindicavit, ut ſunt invocatio, &c. præſtat, etiamſi id fiat ſine affectu interno, imò cum proteſtatione contrariâ: Actu quippe ipſo hæc ut Deos venerans, eandemque ipſis venerationem, ac ſi verè Deos crederet, exhibens, etiam à Deo, tanquam verè Deos credens, cenſetur. Vide *Eſa.* XLIV. 15, 16, 17. & *Jerem.* II. 27. *Dicentes ligno, Pater meus es tu: & lapidi: tu me genuiſti.* Eodem ſenſu, quo avaritia *idololatria*, *Eph.* V. 5. & voluptuoſi *ventrem facere Deum*, *Phil.* III. 19. dicuntur. Unus itaque actus, & quidem poſtremus, ſufficit, ut Deus alius habeatur.

Om-

Omnium autem fœdissimè crimen hoc committitur per tres illos actus simul; & maximè quidem circa res viles, intellectu & libertate destitutas.

Commination huic præcepto addita.

XII. Et quia hac actione beneficia divina abnegantur, & vero eorum auctore neglecto, aliis falsò adscribuntur; hinc Deus crimen hoc, utpote maximè in contumeliam suam tendens, severissimè vetuit, gloriamque suam alteri dari non permittit. Sic *Esa.* XLII. 8. *Ego Dominus, hoc est nomen meum; gloriam meam alteri non dabo:* id est, non permittam ut impunè gloria mea ab hominibus alteri, hoc est, fictis Diis, detur. Criminis autem hujus rei sunt, quicunque alii, præter solum verum Deum, divinum exhibent horem; sive non credant alium præter fictitia illa numina esse Deum, atque ita verum Deum prorsus abnegant; ut Ethnici: sive cum cultu veri Dei falsorum Deorum cultus conjungatur: ut factum fuit à gentibus, in terrâ Israëlis à Rege Assyriæ relictis: 2 *Reg.* XVII. 33. Quamvis enim eorum status minus detestandus fuerit præcedente, Deo tamen neutiquam gratus esse potuit. Atque ita verba hæc *coram me*, in præcepto illo Dei, *Non habebis Deos alienos coram me*, commodè accipi possunt, ut omnia hæc crimina excludant, tanquam significantia, non tam supra me, aut me prorsus neglecto; sed, præter me, vel juxta me, aut unà mecum: vel etiam, me inspectante; ac proinde in contumeliam meam.

CAPUT XVIII.

De cultu Jesu Christi Mediatoris.

Cultus Christi Mediatoris.

I. LIcet ab objecto cultus divini omnes creaturas excluserimus, non tamen hoc ad Jesum Christum Dominum nostrum, ut Mediatorem inter Deum ac homines, & gloriâ ac honore coronatum, & ad dexteram Dei Patris exaltatum, extendendum est. Quanquam enim quatenus homo, creatura etiam est; tamen ratione exaltationis suæ & muneris mediatorii adeo longè supra omnes creaturas superexaltatus est, ut honor religiosus ipsi ab omnibus, tanquam ipsorum Domino, maximâ cum animi devotione ac reverentiâ sit tribuendus.

Cultus Christi duplex.

II. Cultus qui Jesu Christo competit duplex concipi potest: vel quatenus est Dei Filius, seu Deus; vel quatenus est Mediator, in mundum missus, & postea in cœlum exaltatus & constitutus rex, acceptâ potestate in omnia. Prior cultus non est alius ab eô qui Deo Patri exhibetur: Posterior cultus non est absolutè summus, & qui Christo Mediatori à se competit; sed cultui Patris subordinatus, & à Patre gratiosè ipsi communicatus: & expressè in Scripturâ Christo exhiberi præcipitur. Unde liquet, ipsum non terminari in Christo ipso; sed tendere ad gloriam Dei Patris; sive expressè, sive tacitè ad Patrem referatur: perinde uti honor legato exhibitus non in legato terminatur, sed ad gloriam regis, à quo missus est, tendit. Sic *Phil.* II. 11. *Ut omnis lingua confiteatur Dominum Jesum, ad gloriam Dei Patris.* Eodem modo fides in Christum non in ipso terminatur, sed in Patrem qui eum misit: dicente ipso Domino *Joan.* XII. 44. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Et illius rejectio verâ Dei ipsius rejectio est: *Luc.* X. 16. *Qui spernit me, spernit eum qui misit me.*

Qualis sit cultus Mediatorius.

III. Cultus Christo quatenus Mediatori nostro exhibendus actibus similibus constat, qui Deo ipsi exhibendi sunt; ac nominatim hi recensentur in Scripturâ Sacrâ: adoratio, invocatio, fiduciæ in eum collocatio, & gratiarum actio: quos omnes pietatis actus esse in sequentibus ostendemus. Quanquam & omnes ad adorationem & invocationem possent revocari: sub invocatione enim fiduciæ collocatio comprehenditur; & ad eam commodè refertur gratiarum actio. Discrimen autem inter adorationem & invocationem, ut id hic paucis indicemus, postea fusius declaraturi, in eô consistit: quod adoratio nudam solummodò delignet majestatis Jesu Christi divinæ agnitionem & celebrationem, humilemque illius cultum; eaque ostenditur externâ genuflexione, aliisque corporis gestibus quibus honorem religiosum testamur: perinde uti adoratio civilis, regibus præstita, externis corporis gestibus ostendi solet. Invocatio autem est auxilii imploratio; estque cultus major adoratione, imò adorationem in se includit, & præsupponit fiduciam.

Adstruitur ex Joan. XVII. 3.

IV. Cultum hunc Jesu Christo quatenus Mediatori exhibendum, clarissimè ipse docet *Joan.* XVII. 3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant unum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Cognitio enim hic denotat cognitionem practicam, quæ cultum sibi habet conjunctum: perinde ut *Jerem.* XXII. 15. *Job.* XXVIII. 28. *Proverb.* I. 7. & 1 *Joan.* II. 4. IV. 7. & 2 *Thess.* I. 8. & tantumdem valet, atque ut te colant, &c. Cultum autem intelligi Christi ut Mediatoris, evincunt verba quibus describitur, *quem misisti.*

Christus Mediator est adorandus.

V. Speciatim verò omnes modò memoratos cultus religiosi actus Christo ut Mediatori attribuendos, distinctè ex variis Scripturæ locis ostendi potest. Ac primò quidem, Christum esse honorandum & adorandum, docetur *Joan.* V. 22, 23. *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorent Filium, quemadmodum honorant Patrem.* Et ne quis dicat, hic respici cultum qui Christo respectu naturæ suæ divinæ debetur; manifestè hic redarguitur, non tantum ex eo, quod Pater omne judicium

Filio dediſſe legitur, quod humanam naturam neceſſariò reſpicit: ſed & quia expreſsè *verſ.* 27. Pater dicitur Filio *poteſtatem dediſſe etiam judicium faciendi, quia Filius hominis eſt.* Non tamen hic æqualitas, ſed ſimilitudo tantum honoris intelligitur; ut nempe omnes religioſi cultus actus Chriſto exhibeantur qui Patri: tum enim ut Pater honoratur, ſed inferiore gradu. Adde *Phil.* II. 8, 9, 10, 11. *Humiliavit ſeipſum, factus obediens ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & exaltavit ipſum Deus, & dedit ei nomen ſupra omne nomen; ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & inferorum; & omnis lingua confiteatur quia Dominus Jeſus Chriſtus, ad gloriam Dei Patris.* Hoc locô omnia comprobantur à nobis aſſerta. Primò. Dominum Jeſum adorandum, quia in ejus nomine omne genu flecti debet, omniſque lingua confiteri eum eſſe Dominum. Secundò: Adorandum quatenus Mediatorem; quia illius fundamentum eſt exaltatio Patris ipſi conceſſa ob toleratam mortem crucis: quæ ſanè in eum non ut Deum, ſed ut hominem quadrant, & directè munus Mediatorum reſpiciunt. Tertiò. Totam hanc adorationem adorationi Patris eſſe ſubordinatam, & in Patre terminari, ex verbis ultimis, *ad gloriam Dei Patris.* Quibus tandem addatur *Hebr.* I. 6. ex *Pſal.* XCVII. 7. *Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

Invocandum. VI. Secundò: Chriſtum eſſe invocandum, fiduciamque in illum collocandam, non tantum docet locus *Joan.* V. 22, 23. mox allegatus, qui eum honorari jubet, quemadmodum honoramus Patrem; ac proinde cum Patrem invocamus, ipſum etiam invocari debere; ſed & expreſſum Domini promiſſum ſe invocantibus factum, *Joan.* XIV. 13, 14. *Quodcunque petieritis in nomine meo* (ubi quædam exemplaria legunt, *quodcunque petieritis me*, verum non multum refert ſive vocula *me* abſit vel adſit) *hoc faciam; ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Quia ſe facturum promittit, etiam in ſe fiduciam collocandam ſeque invocandum docet. 2. Quia Pontifex noſter eſt, ad cujus gratiam confugere oportet. *Hebr.* IV. 14, 15, 16. ubi poſtquam dixiſſet, nos habere Pontificem per omnia ſicut nos tentatum, quique proinde infirmitatibus noſtris compati poſſit, & qui cœlos penetravit; ita hortatur: *Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ; ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Sanè qui jubet cum fiduciâ confugere ad thronum gratiæ Chriſti ut miſericordiam & gratiam conſequamur in auxilio opportuno; etiam fiduciam in Chriſtum collocari, ipſumque cum fiduciâ invocare jubet. Quid enim eſt *thronum gratiæ* ejus *cum fiduciâ adire*, niſi ipſius auxilium ac gratiam prece ſupplice cum fiduciâ exauditionis implorare? 3. Idem demonſtrant exempla Apoſtolorum, virorumque ſanctorum ac eximiorum, qui in neceſſitate preces ſuas ac ſupplicationes ad Dominum Jeſum direxerunt: Stephanus lapidandus flexis genibus Dominum invocavit, *Domine Jeſu ſuſcipe ſpiritum meum*, *Act.* VII. 59, 60. Paulus, cui immiſſus erat ſtimulus carnis, & angelus Satanæ qui ipſum colaphizet, *ter Dominum* (in Græco legitur τὸν κύριον, cum articulo, quo ſemper Dominus Jeſus deſignatur) *rogavit ut diſcederet à ſe*, 2 *Corinth.* XII. 8, 9. Joannes *Apoc.* XXII. 20. Dominum orat, *Etiam veni Domine Jeſu.* Et ab hac Dominum invocandi conſuetudine fideles denominati ſunt, οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα Κυρίου, *Act.* IX. 14. 1 *Cor.* I. 2. vel ἐπικαλουμένοις τὸν Κύριον. 2 *Timoth.* II. 22. 4. Huc etiam commodè referuntur vota Apoſtolica in initio ac fine Epiſtolarum ſuarum, quibus fidelibus gratiam ac pacem precantur à Deo Patre & Domino noſtro Jeſu Chriſto: Quæ reverâ ſpecies invocationis ſunt, quâ Deum Patrem & Dominum Jeſum Chriſtum precantur, ut gratiam ac pacem ſuam fidelibus communicent, dona ſua augeant, & perpetuò conſervent. Quale votum legimus 1 *Cor.* I. 3. *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto.* Et ne quis hic cavilletur, Apoſtolum fidelibus non precari pacem à Domino Jeſu Chriſto, ſed à Deo Patre noſtro & Domini Jeſu Chriſti; præterquam quod violenta hæc ſit verborum detorſio; addimus alia eſſe loca, in quibus hæc cavillatio neutiquam locum habere poteſt, propter ſtructuram vocum diverſam, quæ omnem ambiguitatem tollit: ut 2 *Cor.* XIII. 13. *Gal.* I. 3. 2 *Tim.* I. 2. *Tit.* I. 4. Et præſertim 1 *Theſſ.* III. 11. *Ipſe autem Deus & Pater noſter, & Dominus noſter Jeſus Chriſtus, dirigat viam noſtram ad vos.* Et 2 *Theſſ.* III. 5. *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.*

Illi gratias agendas. VII. Tertiò. Domino Jeſu ut Mediatori gratias agendas evidentiſſimè comprobatur ex *Apoc.* V. 8, 9. ubi quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores dicuntur cantaſſe canticum novum, dicentes: *Dignus es Domine accipere librum, & aperire ſignacula ejus: quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu, & linguâ*, &c. Et *verſ.* 12, 13. *Dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere virtutem, & divinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.* Et mox. *Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſæcula ſæculorum.* Quin & ipſa ſacræ cœnæ celebratio aliud nihil niſi ſolennis gratiarum actio & celebratio beneficiorum Domini Jeſu Chriſti eſt: Eſt enim annuntiatio mortis ipſius, beneficiorumque morte ejus

ejus nobis partorum: Atqui illa annuntiatio adeo ſolenniter per ritum in eum finem ſpecialiter inſtitutum à totâ Eccleſiâ, propterea in unum congregatâ, facta, quid niſi ſolennis gratiarum actio eſt, quâ nos ipſos Domino, qui pretioſo ſuo ſanguine nos ſibi in peculium acquiſivit, conſecramus? Unde & à veteribus, à potiſſimâ ſui parte, vocatus eſt Euchariſtia.

Omnia in Chriſto, ad cultum requiſita, ſunt attributa.

VIII. Hiſce omnibus adde: Quod omnia illi conveniant attributa, requiſita ad hunc cultum, ut non tantum à nobis religioſè adorari, ſed & cum fiduciâ invocari poſſit. Primò quidem ſumma Poteſtas ac Dominium in omnia, tam in cœlo quàm in terrâ, adeo ut omnibus dominetur, nihilque ſit ejus dominio non ſubjectum. Quod docetur *Matth.* XXVIII. 18. *Joan.* XVII. 2. *Hebr.* I. 3, 4. II. 7, 8. Unde & dicitur à Deo *dexterâ ejus exaltatus princeps & Salvator, ad dandum reſipiſcentiam Iſraëli, & remiſſionem peccatorum.* Etiam Angelis ipſi ſubjectis, *Eph.* I. 20, 21, 22, 23. 1 *Pet.* III. 22. adeo ut nihil excipiatur, *præter eum qui ſubjecit ipſi omnia*, 1 *Corinth.* XV. 27. Secundò: Omniſcientia, quâ omnium neceſſitates noſſe, omniumque preces, ubicunque locorum ſint, exaudire, & quo animo fundantur, noſſe poteſt. In terris adhuc exiſtens jam hominum corda noverat: *Joan.* II. 25. *Non opus ei erat, ut quis teſtimonium perhiberet de homine; ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.* Et *cap.* XXI. 17. Petrus illi dicit: *Domine tu omnia noſti; tu ſcis quia amo te.* Jam in cœlis exaltatus, poſt traditum ſibi omne imperium, ſcientiâ inferior eſſe non potuit; quin ipſe de ſe dicit, quod *ſcrutetur renes & corda*, *Apoc.* II. 23. Et paſſim illo in capite, ut & *Cap.* I. & III. Eccleſiarum *opera noſſe*, & *in medio candelabrorum aureorum ambulare* dicitur. Tertiò: Potentia, quâ omnium neceſſitatibus, quales & quantæcunque ſint, ſuccurrere, ex omnibus malis eruere, & omnium bonorum affluentiâ accumulare poteſt: *Phil.* III. 21. dicitur *reformaturus corpus humilitatis noſtræ, ut ſit conforme corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem quâ etiam ſibi ſubjicere poteſt omnia.* 4. Propenſiſſimus erga nos affectus, quò potentiam & auctoritatem ſuam in bonum noſtrum adhibere vult, noſtriſque infirmitatibus gratioſè ſuccurrere novit: utpote pro nobis mortuus, & per omnia perinde atque nos tentatus, ut fieret miſericors & fidelis pontifex, & ipſe tentatus etiam poſſet iis qui tentantur auxiliari: uti docetur *Hebr.* II. 17, 18. IV. 15, 16. X. 22, 23.

A duobus hominum generibus hac doctrina impugnatur.

IX. Hæc doctrina à duobus hominum generibus impugnatur. Alii admittunt quidem Chriſtum Mediatorem invocandum; verum non quà Mediatorem, ſed quà Deum: officium quippe Mediatorium non eſſe rationem propter quam Chriſtus invocandus eſt, ſed ſolummodò naturam ejus divinam. Atqui contrarium jam oſtendimus ex *Joan.* V. 22, 23. *coll. cum* 26, 27. & ex *Phil.* II, 8, 9. *&c.* in quibus duobus locis ratio adorationis ſtatuitur gloria ac poteſtas Chriſto data, *quatenus Filius hominis eſt*, & quia *Patri obediens fuit ad mortem uſque crucis*: Qui duo textus nimis dilucidi ſunt, quàm ut diſtinctiunculâ Scholaſticâ enervari aut obſcurari queant. Alii autem Chriſtum planè invocandum negant, quidam etiam nec adorandum concedunt; quia ipſum ut regem actu in cœlis regnantem non agnoſcunt. Omnes argumentis quibuſdam utuntur communibus, quibus Chriſti, quatenus Mediatoris, cultum impugnant.

Reſpondetur ad objectionem ex Deut. VI. 13. *& Matth.* IV. 10.

X. Primò objiciunt præceptum quod extat *Deut.* VI. 13. & à Domino Jeſu diabolo ipſum tentanti ut ſe adoraret objectum, *Matth.* IV. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Reſp. 1. Solus Deus eſt adorandus, quatenus ex ſeipſo ſolus Agnus eſt qui adoretur; & quatenus nulli alteri, abſque expreſſo ejus mandato, adorationis honorem tribuere licet. Atqui exinde non ſequitur, Deum Filio ſuo, à ſe in mundum ut Mediatori miſſo, reſpectu muneris ſui hunc honorem non poſſe communicare: præſertim cum ſit inferior honoris ſpecies, quæ ad gloriam Dei ipſius tendit. Videmus Deum attributa quædam ſua hominibus, ſed ſpecie ac gradu inferiore, communicare, quæ tamen ex ſe ſolus poſſidet. Ita ex ſe ſolus Deus eſt immortalis, 1 *Tim.* VI. 16. ſolus eſt rerum ac cordium ſcrutator, *Jerem.* XVII. 9, 10. ſolus futura prædicere novit, *Eſa.* XLI. 22. Immortalitatem tamen communicavit Jeſu Chriſto homini, & angelis, nobiſque in futuro ſæculo eam communicaturus eſt: Scrutationem rerum ac cordium Jeſu Chriſto homini, uti vidimus: Prædictionem futurorum non tantum Jeſu Chriſto homini, ſed & ſæpius Prophetis. Quid ni & adorationis gloriam Filio ſuo, tanquam legato ſuo, munere ſibi demandatò fideliter functo, communicare poſſit, quemadmodum eum communicaſſe oſtendimus? Quod verò reſponſionem Domini diabolo factam attinet, nihil ex eâ contra nos concludi poteſt: Dominus ſiquidem in gravi hac tentatione poſitus, & à diabolo ad fœdam ſub ipſo ſubjectionem ſollicitatus, Patri ſuo honorem dare voluit. 2. Agebatur de eo, quem ipſe Chriſtus adorare tenebatur: is autem alius eſſe non poterat præter Deum Patrem: nullum enim præter Deum Patrem Chriſtus Mediator ſe ſuperiorem agnoſcit. Sed exinde concludere, Deum non potuiſſe Jeſu Chriſto gratioſè hunc honorem communicare, infirmum admodum eſt. Rex etiam ſolus in regno ſuo adorari (cultu nim: civili) & coli debet: Pharao tamen honorem illum communicavit Joſepho,

ſepho, abſque ullâ honoris ſui imminutione. At quia Joſephus, dignitate regi proximus, nullum in Ægypto præter Pharaonem regem civili adoratione honorare potuit; exinde neutiquam concludi poteſt, omnibus Ægyptiis illicitum fuiſſe Joſephum, quem rex expreſſo mandato honorari ac adorari juſſit, juxta Pharaonis mandatum adorare.

Ex Eſa. XLII. 8.

XI. Secundò objiciunt, Deum dicere *Eſa.* XLII. 8. *Ego Dominus, hoc eſt nomen meum: gloriam meam alteri non dabo.* Reſp. Dicit hoc Deus ad excluſionem idolorum gentilium: nam additur, *& laudem meam ſculptilibus.* Senſus itaque verborum eſt, *gloriam meam alteri non dabo*, id eſt, non permittam ut gloria mea alteri detur ab Iſraëlitis, impunè ſcilicet. Hoc ſenſu vox *dandi* accipitur pro permiſſione, *Pſal.* XVI. 10 *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Idola enim ſunt alia à Deo, & honor in illa collatus in ignominiam Dei cedit. Chriſtus autem non eſt alter à Deo, ſed Filius & legatus Dei, atque ita unum cum Patre. Sic *Joan.* X. 30. *Ego & Pater unum ſumus. Cap.* XVII. 22. *Ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus.* Unde & Dominus dicit *Joan.* XIV. 9. *Qui videt me, videt & Patrem.* Et 1 *Joan.* II. 23. *Omnis qui negat Filium nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet.* Et honor ipſi exhibitus, in honorem Patris tendit. Neutiquam verò ſequitur, Deus non permittet, ut gloria ſua alteri impunè detur ab hominibus: Ergo ipſe gloriam ſuam Filio ſuo ut Mediatori communicare non poteſt. Sanè nec reges permittunt gloriam ſuam impunè alteri dari: Legatis tamen ſuis eam ipſi dant, quos ſi quis honoret, in ipſis regem honorat, & qui contemnit in ipſis etiam regem contemnit. Itaque tantum abeſt ut honor hic cum honore idolis exhibito conferri debeat, ut conferendus ſit cum honore Joſepho ab Ægyptiis ad mandatum Pharaonis delatô: honor autem idolorum, cum honore, quem ſubditi rebelles regis ſui hoſtibus in regis contumeliam deferunt.

Ex Jerem. XVII. 5.

XII. Tertiò: Proferunt *Jerem.* XVII. 5. *Maledictus qui confidit in homine.* Atqui Jeſus Chriſtus ut Mediator eſt homo. Reſp. Quid hic textus commune habet, cum honore Jeſu Chriſto ut Mediatori delatô? Reprehenduntur hic, qui viribus merè humanis confidunt: *Homo* itaque ſignificat hominem fragilem: quod ſequentia comprobant: *Et ponit carnem brachium ſuum:* id eſt, qui innititur viribus hominum, qui *caro*, id eſt, fragiles ſunt. Hoc ſenſu vox *caro* accipitur *Eſa.* XL. 6. *Omnis caro fœnum.* Et *cap.* XXXI. 3. *Ægyptii homo & non Deus, & equi eorum caro, & non ſpiritus.* Similiter & vox *homo* vulgarem notat hominem. Ita Samſon inquit *Judic.* XVI. 7. *Si ſeptem nerviceis funibus, necdum ſiccis & adhuc humentibus, ligatus fuero, infirmus ero ut homo.* *Pſal.* LXXXII. 6, 7. *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes: Vos autem ſicut homines moriemini.* Et non alios deſignari, ſequentia clarius docent, *& cor ejus recedit à Deo.* Qui enim humanis viribus confidunt, fiduciam in Deum abjiciunt, & neglecto Deo homines reſpiciunt: talibuſque Deus exitium denuntiat, *Eſa.* XXXI. 1, 2, 3. Et vitium hoc reprehenditur in rege Aſâ, alias pio, quod *fiduciam habuerit in rege Syriæ, & non in Dominô Deô ſuô*; & *in infirmitate ſuâ non quæſiviſſet Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus fuiſſet*, 2 *Chron.* XVI. 7. & 12. Atqui Dominus noſter Jeſus Chriſtus in cœlum exaltatus non eſt caro, ſed ſpiritus vivificus, imperium habens in omnia; & omniſcientiâ ac potentiâ donatus à Deo Patre ſuo. Qui itaque illi confidit, non confidit carni, neque cor ejus recedit à Deo; ſed obſequitur Deo, adeoque non alii niſi ipſi Deo confidit: quemadmodum *qui in ipſum credit, non in ipſum credit, ſed in eum qui miſit ipſum*, *Joan.* XII. 44.

Et quod adorabilitas ſit proprietas incommunicabilis Dei.

XIII. Quartò objiciunt. Adorabilitas eſt proprietas incommunicabilis Dei. Reſp. Adorabilitas independens, & quæ ex eſſentiâ fluit, eſt proprietas incommunicabilis Dei: adorabilitas autem, quæ ex gratioſâ Dei donatione eſt, non requirit neceſſariò eſſentiam divinam. Dices. Ad adorabilitatem requiritur Omniſcientia & Omnipotentia. Reſp. Non eſſentialis & abſoluta; ſed ea quæ neceſſaria eſt ut omnes adorantium cogitationes & preces noſcantur, & omnibus eorum neceſſitatibus ſuccurri poſſit. Atqui utramque Jeſu Chriſto, ut Mediatori, competere oſtendimus. Dices. Qui Chriſtum ut hominem glorificatum ſummô honore colunt, nil niſi idolum cerebri ſui adorant. Reſp. 1. Non colimus eum ſummo honore; ſed Patris honori ſubordinato. 2. Qui Chriſtum à Deo non exaltatum ſuâ opinione à Deo exaltatum fingeret, eique abſque ullo præcepto divino cultum religioſum exhiberet, reverâ cerebri ſui idolum adoraret: Nunc verò, cum Deus Chriſtum gloriâ ac honore coronaverit, nobiſque ut talem adorandum dederit, abſque ſummâ injuriâ cerebri noſtri idolum appellari non poteſt; ſed rex à Deo nobis datus, ad quem confugere tenemur: Et cultus mandato divino illi delatus non idololatria eſt, ſed cultus Dei ad honorem Dei tendens. Dices. Mandatum illud divinum pro fundamento ſuo habere deberet, vel ſolam Dei voluntatem & imperium, vel aliquam præterea creaturæ iſtius excellentiam & dignitatem. Neutrum dici poteſt. Non prius: quia tum omnes creaturæ, etiam inanimes, etiam lutum ipſum divino honore affici poſſent, ſi modò Deus juberet, qui iſtud etiam jubere poſſet. Non poſterius; quia ad cultum religioſum fundandum non quælibet, ſed ſumma excellentia requiratur,

ratur, & honor ille divina attributa præsupponat. Resp. Utrumque simul requiritur: Non enim fieri potest, ut Deus creaturam aliquam illo honore dignetur, nisi eam ad illud dignitatis fastigium evehat, & potestate, scientiâ ac potentiâ donet, ut invocantibus opitulari, ac proinde adorari possit. Non enim præceptum Dei absurdum aut irrationale esse potest. Tantâ autem potestate, scientiâ ac potentiâ Dominum Jesum à Deo Patre donatum esse, ante ostendimus.

XIV. Qui verò Christum planè adorandum aut invocandum negant, ii ratiunculis præterea quibusdam utuntur, quæ aliquatenus in argumentis jam refutatis comprehenduntur, ac proinde in illorum refutatione jam soluta sunt: aut munus Christi Regium concernunt, quod Dominum jam actu administrare non agnoscunt. Sed cum jam in præcedentibus Domino Jesu regnum suum ab eorum objectionibus vindicaverimus, etiam omnia argumenta, quæ exinde petuntur, per se corruunt.

CAPUT XIX.

De Cultu Angelorum, & Sanctorum mortuorum.

Sententia Pontificiorum de cultu Angelorum, & Sanctorum mortuorum.

I. QUæritur porrò, quid de Angelorum & Sanctorum mortuorum cultu, in Ecclesiâ Pontificiâ usitatô, dicendum sit. Ut rectè de eô judicemus, sciendum qualem illis cultum exhibeant & exhiberi velint Pontificii. Distinguunt hic inter cultum δουλείας & λατρείας, tanquam inter cultus speciem inferiorem & superiorem: cultu λατρείας, qui summus est, solum Deum docent adorandum: cultu verò δουλείας, qui inferior est cultus, attamen religiosus, Angelos & Sanctos mortuos. Quæ distinctio, licet in Scripturis fundata non sit, quæ cultum Dei modò voce δουλείας, ut 1 *Thess.* 1. 9. modò voce λατρείας, ut *Hebr.* IX. 14. exprimit, & LXX. cultum Dei enuntient per δουλεύειν, 1 *Sam.* VII. 3. *Psal.* II. 11. servitium autem quod præstatur hominibus per vocem λατρεύειν, *Deut.* XXVIII. 48. admitti nihilominus potest, tanquam diversas species ac gradus cultus designans. Invocatio itaque ad Angelos & Sanctos mortuos directa non fit ad impetrandam à Sanctis remissionem peccatorum & salutem, aut alia quæcunque beneficia: sed ut preces invocantium, tanquam amici Dei, Deoque propiores ac conjunctiores, Deo offerant: quia nempe invocantes ipsi indigni sunt, qui rectà & immediatè ad Deum confugiant, Sanctorum intercessione indigent, qui preces ipsorum Deo commendent. Statuunt autem Pontificii, non quidem necessariam esse hanc invocationem, sed piè tamen & utiliter institui. Ita *Bellarminus de Beatit. Sanct. lib.* I. *cap.* XIX. *Synodus Tridentina Sess.* XXV. Interim damnant eos, qui negant Angelos aut Sanctos invocandos esse: & totâ praxi suâ videntur invocationis illius necessitatem inducere; adeo magis familiare inter eos est ad sanctos quàm ad Deum confugere. Illud etiam animadvertendum, honorem qui Angelis exhibetur, exilem admodum esse, præ honore quem exhibent Sanctis mortuis. Nos utrumque cultum distinctè examinabimus; & deinde utrumque aliquot argumentis communibus impugnabimus.

Contra cultum Angelorum argumentum primum.

II. Quod itaque Angelorum cultum attinet: Nullum ejus præceptum exstat in Scripturâ, nec ullum indicium eum Deo placere; nulla promissio, nulla remuneratio ejus qui invocavit; nulla comminatio, nulla pœna in eum constituta, qui non invocavit: nullum etiam illius invocationis exemplum. Ac proinde concludi non potest, Deo gratum esse cultum: imo cultum esse vitiosum concludi debet; quia proficisci nequit ex certâ animi persuasione eum à Deo probari: Atqui quod sine istâ persuasione fit, peccatum est, *Rom.* XIV. 23. Dices. Præceptus quidem non est, sed nec vetitus est. Resp. In terminis quidem Angelorum cultus, quomodo in Ecclesiâ Romanâ viget, vetitus non est: Attamen generali illo præcepto *Dominum Deum tuum adorabis, illique soli servies, Matth.* IV. 10 omnis cultus, præter quam soli Deo exhibitus, vetitus est, nisi Deus speciali præcepto aliquem excipiat, cui cultum exhiberi præcipiat: Quod cum nusquam de Angelorum cultu legatur, etiam generali illo præcepto vetitus censeri debet: Saltem certâ animi persuasione, quod à Deo non improbetur, præstari non potest. Quod sufficit ad eum rejiciendum.

Secundum.

III. Secundò. Angeli sæpe invocantibus esse præsentes non sunt, ac proinde invocantium preces exaudire nequeunt. Verum est, mittuntur à Deo ut fideles protegant: *Psalm.* XXXIV. 8. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Et *Hebr.* I. 14. vocantur *ministratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capient salutis.* Sed eos semper fidelibus præstò esse dici nequit: multò minus unicuique à nativitate suâ peculiarem esse assignatum Angelum, cujus tutelæ traditus sit: Cum Angeli plerumque in cœlis sint; saltem præsentes esse nesciantur: ac proinde cum fide ad ipsos precatio institui non possit. Præterea precantium affectus, quatenus interni sunt, non cognoscunt; utpote non καρδιογνώσται: ac proinde incerti, utrum pio an simulato affectu proferantur. Dices: Angelos in cœlo essentiam Dei intuentes, omnia etiam in illâ intueri. Sed illud jam antea, cum de Angelis ageremus, refutatum est: Essentia quippe Dei pro-

priè non videtur, ſed ejus majeſtas ac gloria: Et Angeli, in cœlo licet, multa ignorant: ut diem judicii, *Matth.* XXIV. 36. myſterium vocationis gentium, *Eph.* III. 9, 10. & alia ſtatum fidelium concernentia, 1 *Pet.* I. 12. Dices. Attamen dicitur *Luc.* XV. 10. *Gaudium erit coram Angelis Dei ſuper unò peccatore pœnitentiam agente.* Reſp. 1. Inde non ſequitur ipſos abſentes poſſe exaudire, aut corda noſſe: Potuit quippe Deus ipſis peccatoris reſipiſcentiam revelare. 2. Non dicitur gaudium Angelorum fore ſuper peccatore reſipiſcente: ſed *coram Angelis*: atqui illud eſt gaudium Dei, quod Angeli vident. Et hunc ſenſum tota parabolæ ratio poſtulat: Deus enim comparatur paſtori qui ove, & mulieri quæ dragmâ repertâ vicinis gaudium ſuum teſtatur; Angeli autem vicinis, coram quibus gaudii teſtatio fit.

Tertium. IV. Tertiò. Angelorum cultus expreſsè vetatur *Coloſſ.* II. 18. *Nemo vos ſeducat volens in humilitate, & religione Angelorum*, &c. Et notandum hic eundem prætextum damnari, quem Pontificii invocationi Angelorum prætendunt, nempe ſpeciem humilitatis, quaſi ipſi indigni ſint, qui rectà ad Deum ſe conferant. Quin & Angeli præſentes ſe adorari expreſsè vetuerunt, *Apoc.* XIX. 10. & XXII. 9. Dices: Joannes tamen Angelum adorare voluit: non itaque illicitum credidit. Reſp. Erat turbatus ſplendore Angeli, nec ſatis mentis compos: ſed cum adorationem meditaretur reprehenſus fuit ab Angelo. Dices. Reprehenſus fuit, quia angeli σύνδουλοι, quoniam erat Apoſtolus, & indignum ut collegæ collegis eum exhibeant honorem. Reſp. Non dicit ſe tantum Apoſtoli σύνδουλον, ſed addit, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου, *cap.* XXII. 9. Illi autem ſunt in genere omnes Chriſtiani: imò *Hebr.* I. 14. dicuntur Angeli *miniſtratorii ſpiritus, in miniſterium hominum qui hæreditatem capient ſalutis miſſi.* Si itaque hac ratio contra Angelorum adorationem valet, quod ſint σύνδουλοι, à nullo Chriſtianorum adorari debent.

Reſpondetur ad objectionem. V. Objiciunt; In Veteri Teſtamento ſæpe leguntur Angeli adorati, *Geneſ.* XVIII. 2. ab Abrahamo. *Cap.* XIX. 1. *à* Lotho: & *verſ.* 19. *& ſeqq.* preces ſuas ad eos direxit Lothus. *Cap.* XXXII. 30. Jacob benedictionem ab Angelo petit. *Joſ.* V. 14, 15. Angelus legitur adoratus à Joſuâ. Et ita alibi. Reſp. 1. Non abſentes, ſed præſentes adorati ſunt Angeli. 2. Comparuerunt tunc nomine Dei, tanquam ejus legati, quibus Deus nomen ſuum impoſuerat, uti dicitur *Exod.* XXIII. 21. Perſonam itaque Dei repræſentantes, etiam honorem ſibi convenientem receperunt. Nunc autem omnis poteſtas ad Jeſum Chriſtum Angelorum Dominum eſt tranſlata: Angelique ſub Euangelio tantum comparent ut conſervi fidelium. 3. Quod ſingula exempla attinet. Abraham angelos tantum cultu civili adoravit, putabat enim eſſe homines; ad morem populorum orientalium, quibus mos iſte adorandi uſitatus erat: Sic legitur adoraſſe coram Hethæis, *Geneſ.* XXIII. 7. & Jacob ſepties adoraſſe coram Eſavo, *Gen.* XXXIII. 3. Reliqui allocuti fuere Angelos præſentes, tanquam legatos Dei perſonam Dei gerentes. Et ſpeciatim quod Jacobum attinet, qui ſibi ab Angelo benedici petit, non petit, ut Angelus pro ipſo Deum oret, ſed ut, tanquam Dei legatus, ipſum donaret benedictione aliquâ.

VI. Quod Sanctos mortuos attinet: 1. Notandum Pontificios multos Sanctos effinxiſſe, & colere, qui nunquam in rerum naturâ fuerunt: quales ſunt Chriſtophorus, Longinus, Georgius, Catharina Senenſis, Urſula cum undecim mille virginibus, Rochus, aliique: tum & varii Sancti, quorum mentio in Legendâ aureâ, cujus autorem Ludovicus Vives vocat, *hominem ferrei oris & plumbei cordis*: addit *Melchior Canus Loc. Theol. lib.* XI. *pag.* 658. *animi certè parum ſeveri & prudentis.* 2. Multos qui reverâ Sancti non fuerunt, ſed homines crudeles & ſanguinarii; ut Dominicus, autor inquiſitionis: de quo propterea in legendâ ejus narratur, quod mater gravida ſe canem ore ardentem titionem geſtantem parere ſomniaverit: vel ſtolidi & inſipientes; ut Franciſcus avibus ac beſtiis concionans; quoniam ſc. Dominus præcepit, *prædicate Euangelium omni creaturæ*, *Marc.* XVI. 15. Vel ſi reverâ Sancti extiterunt, tot mendaciis ipſorum hiſtoria eſt referta, ut difficile ſit veritatem eruere; imò indigna de iis conficta, & *ſancti tales exhibuit, quales ipſi, etſi poſſent, eſſe tamen noluiſſent;* uti *Melchior Canus* dicto *libro pag.* 651. rectè obſervat. Sed verò, poſito Sanctos illos verè exſtitiſſe, hiſtoriam vitæ ipſorum fideliter ſcripto traditam: neutiquam tamen ad eos invocationem noſtram poſſe dirigi contendimus; quod hiſce rationibus comprobamus.

1. Multi inter Pontificios Sancti ficti.

VII. Primò. Non conſtat, Sanctos ſtatim poſt exceſſum ex hac vitâ frui plenâ beatitudine & viſione Dei. Eſſe pro ratione ſtatus ſui beatos, & ſpe futuræ vitæ & bonâ conſcientiâ gaudere, nullo modo dubitandum videtur: Sed qualis ac quanta illa beatitudo ſit, quis exponet? Saltem ipſos non frui plenè gratioſâ Dei viſione, inde conſtat, quia ultimus hoſtis nondum eſt deſtructus, mors ſcilicet: illa enim ultimò demum diè deſtruenda dicitur, 1 *Cor.* XV. 26. Atqui ſine ejus deſtructione plenus triumphus eſſe nequit. 2. Et licet plenè triumpharent, non poſſent tamen invocantium abſentium preces magis exaudire, quàm Angeli: non enim magis quàm illi ſunt omniſcii. Imò animæ à corpore ſeparatæ organis iis ſunt de-

Sanctorum cultus impugnatur.

destitutæ, quæ ad percipiendum invocationem requiruntur. 3. Dicuntur non curare ea quæ sub sole geruntur, *Eccles.* IX. 5.

Contra utrumque cultum.

VIII. Hisce nunc subjungimus argumenta, quibus utrumque cultum, tam Angelorum, quàm Sanctorum mortuorum, simul impugnamus.

Argumentum primum.

IX. Primò. Eorum invocatio injuria est Deo: quoniam sine Dei præcepto aut expresso consensu Angelis & Sanctis attribuitur. 2. Bonitatis divinæ honorem non parum obscurat, quasi Angeli & Sancti promptiores sint ad nobis succurrendum, quàm ipse Deus. Dices. Imploramus quidem opem viventium, ut illi precibus suis pro nobis apud Deum intercedant. Resp. 1. Non imploramus absentes, nec cum cultu religioso. 2. Officium hoc est mutuum, quod alios pro aliis præstare voluit Deus, *Jacob.* v. 16. non ut eorum meritis fidamus; sed ut illi preces suas nostris conjungentes majorem Deum flectendi virtutem habeant. Alia autem est ratio invocationis Angelorum, quâ ipsorum opem imploramus, tanquam si ipsi sint promptiores ad nostrum auxilium. Dices. Non ut promptiores, sed quia nos indigni sumus qui rectà Deum accedamus, causam nostram Dei amicis commendamus. Resp. Deus vult ut directè ad se accedamus, nunquam autem nos ad Sanctos ablegavit. Dices. Potest Deus orari per Sanctos, ut nobis propter Sanctorum merita velit dona sua largiri. Resp. Potest quidem in precibus nostris mentio fieri Sanctorum, quibuscum Deus fœdus erexit, in cujus partem pii veniunt: ut nempe fœderis ac promissionum suarum meminisse velit. Ita olim Israëlitæ Deum precati sunt, ut memor fœderis cum Abrahamo, &c. erecti ipsis parcere velit: quoniam enim Deus respectu promissionis suæ parentibus factæ posteris gratiam facit, uti liquet 1 *Reg.* XV. 4. etiam promissionis illius in precibus mentio fieri potest. Sed ut per eorum merita à Deo exaudiri petamus, Deo planè injurium est: Et sive per merita sua Sancti intercedere dicantur, sive nobiscum orare tanquam sanctiores aut Deo conjunctiores, perinde est.

Secundum.

X. Secundò. Christo Jesu Domino nostro injuria est. Nam invocatione hac considerantur ut Mediatores inter Deum & nos. Atqui hoc Jesu Christo unico inter Deum & homines Mediatori injurium est: Sive Sancti considerentur ut Christo collaterales, sive ut subordinati. Si ut collaterales, injuria est manifesta: quia soli Christo dignitas remissionem impetrandi pro nobis, sive per oblationem, sive per intercessionem, à Patre concessa est. Et sane si respiciamus ad cultum Mariæ, quem ὑπερδουλείαν vocant, non tantum illa Christo coordinari, sed & supra Christum collocari videtur, quando invocationes ad eam instituuntur, tanquam cœli reginam, ipsaque oratur, ut jure matris Filio imperare velit. De quibus vide *Chemnit. Exam: Concil. Trident. part.* 3. *pag.* 130. *& seqq.* Qui cultus ὑπερδουλείας adeo eximius est & sublimis, ut à cultu λατρείας à doctissimis vix discerni queat; saltem ab imperitâ plebe utrumque confundi admodum proclive est: atque ita plebs, etiam ipsorum Doctorum judicio, in manifestissimum idololatriæ committendæ periculum conjicitur: quod vel unum cultui huic abrogando sufficere debebat. Si ut Christo subordinati, non minus manifesta injuria est: considerantur enim tum ut mediatores magis erga nos propensi, quàm ipse Jesus Christus: At quid magis detrahit propensissimæ illius erga nos misericordiæ, qui ipse pro nobis mortuus est, & per omnia sicut nos tentatus, ut misericors esset Pontifex, iisque qui tentantur posset succurrere, *Hebr.* II. 17, 18.

Tertium.

XI. Tertiò. Nec ad honorem Sanctorum tendit hæc invocatio, & quidem triplici respectu. 1. Quod amici Dei credantur magis misericordes, quàm Deus ipse. 2. Quod preces Deo offerant, quas quo animo sint fusæ ignorant. 3. Quod oblatas ab ipsis impiorum ac hypocritarum preces rejici à Deo ipsis contumelioſum sit.

Quartum.

XII. Quartò. Tandem & noxia est pietati: 1. Quia vult introducta videri sub specie humilitatis: & interim veram humilitatem, quam majestas Dei requirit, pessumdedit: rarius enim Deum, sed sæpius Sanctos invocantes, ad eam animi demissionem, quam majestas Dei exigit, se non componunt. 2. Sub prætextu commiserationis facilioris obtinendæ, quidlibet, etiam injusta & inhonesta, petendi audaciam introduxit: de quo vide egregiè Erasmum, in *Peregrinatione religionis ergo.* 3. Sub conceptu meritorum, quæ Sanctis attribuuntur, quæque invocantibus applicari posse creduntur, vitæ dissolutioris consuetudinem confirmat.

Praxis Ecclesiæ Romanæ.

XIII. Si autem inspiciamus Ecclesiæ Romanæ praxin, modus in cultu hoc adeo apertè exceditur, ut & moderatiores inter ipsos varios illius abusus notarint: Et licet Doctores in scriptis suis eos non approbare velle videantur, quia tamen eos in plebe non reprehendunt, sed tolerant, imò commendant, reverâ approbare colligendi sunt, sed propter fœditatem, ne idololatriæ arguantur, non audere defendere. Accedunt & aliæ species cultus, minimè ferendæ, quod vota concipiantur in nomine Sanctorum; tum & peregrinationes instituantur ad loca ubi passi sunt, aut ubi speciatim coluntur, tanquam sanctiora: ac tandem, quod dies festi in eorum memoriam instituuntur, ipsorumque imagines in templis proponuntur, coram quibus reverentiæ signa exhibentur. Hæc enim omnia opinionem quandam si non divinitatis, saltem consortii in imperio cœlesti cum

Deo

Deo & Jesu Christo, procreare apta sunt. Quod in Dei ignominiam tendere res ipsa loquitur.

Verus Sanctis mortuis debitus honor.

XIV. Verus itaque honor, qui Sanctis mortuis debetur, hic est: ut eorum laudes prædicemus, eorum memoriam, tanquam fortium pro nomine Christi athletarum, celebremus, Deoque gratias agamus, qui ad ea sustinenda homines per se fragiles spiritu suo idoneos reddidit. Ut eorum facta in exemplum proponamus, eaque imitemur. Sic Sanctis summam tribuimus gloriam, Deoque nihil derogamus.

CAPUT XX.

De Amore Dei.

Actus pietatis sunt vel interni, vel externi.

I. HActenus de objecto Pietatis: sequuntur illius partes. Pietas alia est interna, alia externa: Quæ non est divisio in species, sed in partes: utraque enim ad pietatis integritatem requiritur. Nam & pietas animi actibus externis sese ostendere debet; & actus externi nisi ex animo pietate imbuto procedant, mera tantum sunt simulatio & hypocrisis. Actiones itaque pietatem constituentes, secundum hanc distributionem, aliæ sunt internæ, aliæ externæ. Internæ sunt Amor, Honor, Fiducia, Spes, & Timor. De singulis quædam dicemus.

Amor Dei duplex.

II. Amor qui in Deum fertur, vel Deum considerat ut summum bonum & boni summi largitorem, vel ut legislatorem. Amor in Deum ut summum bonum, est desiderium unionis cum Deo, bonisque divinis fruendi. Amor in Deum ut legislatorem est observatio mandatorum divinorum: juxta illud Domini, *qui præcepta mea habet, eaque observat, is est qui diligit me*, *Joan.* XIV. 21. Legislatorem enim quâ legislatorem amare, est mandatis ejus obtemperare. Priore modo Deus necessariò amatur. Omnes enim summum bonum necessariò amant, & nemo bonum, ut bonum consideratum, odisse aut aversari potest. Consideratus autem ut legislator non necessariò amatur; quia consideratur ut multa præscribens carni ingrata, sed & ab alterâ parte majora promittens bona: Hic itaque homo, inter fruitionem præsentium, & spem futurorum medius constitutus, liberè vel futura, vel præsentia præferre potest, atque ita Deum ejusque mandata vel amare, vel odisse. Habetque hic posterior amor pro fundamentô priorem: Quia enim Deum amamus ut summum bonum summique boni largitorem, eique ut tali uniri cupimus; etiam illi ut legislatori obtemperamus, ut ita ipso tanquam bono summo fruamur.

Amoris Dei varia

III. Amor autem Dei, hoc posteriore sensu acceptus, significat vel totam sanctitatem in universum, omniaque officia nobis à Deo præscripta. Sic dicitur 1 *Ioan.* v. 3. *Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus observemus.* Et *cap.* 11. 5. *Qui servat verbum ejus, verè in hoc charitas Dei perfecta est.* Sicut amor Christi significat obedientiam mandatorum Christi, *Ioan.* XIV. 21. XV. 13, 14. Et hoc sensu sancti & fideles, quibus salus adscribitur, vocantur *diligentes Deum*, *Rom.* VIII. 28. 1 *Corinth.* 11. 9. Vel strictius, omnia illa officia quæ Deum spectant: ut in iis locis, quibus lex universa dicitur comprehendi amore Dei & proximi: ut *Matth.* XXII. 37, 38, 39, 40. Et hoc sensu amor Dei idem erit cum pietate. Sed neutro sensu hic amorem Dei accipimus, quia eum consideramus ut partem, seu actionem specialem, & quidem internam, pietatis. *significationes.*

Quo sensu hic accipiatur.

IV. Itaque strictiore eum significatu accipimus, ut designet affectum, quô desideramus, ut ea fiant tum à nobis, tum ab aliis, quæ Deo grata sunt, ut intimam cum Deo conjunctionem consequamur. Hæc enim amoris natura est, ut rei amatæ intimè uniatur, & propterea illi quam maximè similis esse studeat; ea sectetur quæ illi grata, & studiosè caveat quæ illi ingrata esse, conjunctionemque cum eâ turbare, novit.

Causæ, quibus ad eum excitamur.

V. Causæ, quibus ad amorem hunc excitamur, omnes recidunt in considerationem Dei ut summi boni, summique boni largitoris. Vel enim petuntur à præstantiâ Dei, qui Optimus est & Maximus, ac proinde supra omnia expetendus. Vel à beneficiis divinis, omnem nostrum captum superantibus, Creatione videl. Providentiâ, ac potissimum Redemtione; in quibus amorem suum erga nos luculentissimè demonstravit, nobis benefaciens, nobisque peccata remittens. Qui amor exinde commendatur, quod immeritos, imo contrarium meritos, dilexit, uti dicitur *Rom.* v. 8. ac proinde, quod sit gratuitus ac impromeritus, qui summus amoris gradus est. Quibus adde beneficia innumera singulis nostrum speciatim collata pro multiplici beneficentiâ divinâ. Quæ omnia vincula & compedes sunt, quibus ad amorem Dei constringamur. Vel bona cœlestia ac futura, quæ Deus juxta promissum suum in cœlo nobis reposita habet, & in fine sæculorum nobis donaturus est. Hæc enim omnia faciunt, ut præ desiderio bonis illis fruendi, toti feramur in obsequium divinum, nihilque nobis mandatis divinis suavius sit.

Amoris Dei signum primum.

VI. Sed tamen quia facile contingit, hominem præ nimio sui amore falsâ specie delusum, se probè amore Dei imbutum credere, cum eô sit destitutus, vel saltem non prout oportet imbutus; signa quædam proponemus, ex quibus unusquisque animum suum rectè explorans, dignoscere poterit, an verus Dei amor in corde suô regnet. Primum cri-

ergo signum est, non diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: quia dilectio mundi amori divino contraria est: Mundus enim carnalia & præsentia offert: Deus jubet, ut carnalibus ac præsentibus hisce abnegatis, spiritualia ac futura quæramus: amor itaque amori contrarius est, alterque alterum exstinguit, nec simul in eodem homine subsistere possunt: aut enim terrena præferenda sunt cœlestibus, aut cœlestia terrenis. Sic expressè passim docetur, amorem Dei cum amore mundi & concupiscentiarum carnalium simul consistere non posse: 1 *Joan.* II. 15, 16. *Rom.* VIII. 7. *Jacob.* IV. 4. & nominatim *Matth.* VI. 24. *Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire, & Mammonæ.* Qui itaque, ut mundo bonisque mundanis fruatur, unum, licet è minimis Dei mandatis, transgredi proponit, in hoc amor Dei non est.

Secundum. VII. Alterum est delectatio, quando facimus, aut ab aliis fieri videmus, quæ Deo grata sunt: & tristitia quando Deo ingrata aut à nobis facta sunt, aut ab aliis fiunt. Vero enim amatori grave est, aliquid rei amatæ ingratum fieri. Tali amore Dei imbutus fuit David, qui de se ait *Psal.* CXIX. 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam.* Et *vers.* 139. *Tabescere me fecit zelus meus; quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Et Lothus 2 *Pet.* II. 8. cujus *anima justa de die in diem cruciabatur iniquis* Sodomitarum *operibus.*

Tertium. VIII. Tertium. Dolor si non continuò progressus faciamus in pietate. Vero enim amatori grave est non proficere, etiamsi non retrocedat: imò non proficere ipsi retrocedere est. Amor enim cum re amatâ propiorem semper communionem desiderat.

Quartum. IX. Quartum. Ardens cum Deo colloquendi studium, quod sese exserit crebrâ precatione, & assiduâ verbi divini lectione; tum & cœtuum piorum, ubi de verbo divino disseritur, frequentatione; & tandem, crebris de Deo verboque ejus sermonibus. Ex abundantiâ enim cordis os loquitur. Ita David passim de se testatur *Psal.* CXIX. quod verbo Dei afficeretur, non aliter ac si mel ore gustaret; idque continuò meditaretur: & alibi piorum cœtibus interesse desiderat, nihilque sibi gravius contingere conqueritur, quàm à templo & piorum cœtibus exclusum esse. Sic enim cum Deo colloquium instituimus: precantes quippe alloquimur Deum: verbum autem Dei legentes, Deum nobis audimus loquentem.

Quintum. X. Quintum. Ardens erga gloriam Dei zelus, qui se prodit, quando majori cum indignatione nomen Dei blasphemari audimus, quàm convitia in nos conjici. Talis zelus fuit in Paulo, qui urbem Athenas idololatriæ quammaximè deditam conspiciens, spiritu turbabatur, *Act.* XVII. 16.

XI. Sextum. Dilectio proximi, opere se- *Sextum.* se prodens: ea enim si absit, nec amor Dei adesse potest: dicente Joanne 1 *Epist.* IV. 20, 21. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.*

XII. Modus amandi Deum est, ut Deum *Modus amandi Deum.* diligamus sine modo. Quò intensior, eò excellentior & Deo gratior est. Exprimit eum Dominus *Matth.* XXII. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, & ex omnibus viribus tuis.* Amandus ergo Deus est supra omnia; ita quidem, ut nullus erga creaturam aliquam, qualiscunque ea sit & quantumvis nobis grata, affectus nos alliciat, ut quicquam, quô Deum offendi novimus, committamus; sed parati simus nos ipsos totos illi devovere, & in ejus gratiam omnia, etiam charissima pignora, deserere, quin & vitam ipsam pro ipsius gloriâ profundere. *Matth.* X. 37. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Vide & *Luc.* XIV. 26. Tum, omne nostrum studium eò conferamus, ut ipsi placeamus; aliaque omnia ita diligamus, ut comparatione factâ ea quasi non amemus; uti docetur 1 *Corinth.* VII. 29, 30, 31.

XIII. Amori Dei opponitur Odium in *Oppositum ejus, est odium Dei. Varié accipitur.* Deum: non in Deum tanquam summum bonum: ita enim Deum consideratum nemo odisse potest: nemo enim sciens ac volens bonum odisse, aut malum quà malum amare potest: Sed in Deum ut legislatorem consideratum; ac proinde multa hominis concupiscentiæ ingrata præcipientem, cui renuntiare non vult ut Deo placeat. Legislatori enim non obedire, eum odisse est. Hoc sensu mandatorum divinorum transgressores *Dei osores*, *Exod.* XX. 5. *Deut.* V. 9. & *inimici*, *Rom.* V. 10. *Coloss.* I. 21. vocantur. Non quod odio directo ferantur in Deum: hoc enim in hominem, in quô ulla divini numinis agnitio est, non cadit; sed interpretativè Deum odisse dicuntur: quoniam nim, si Deum verè odissent, aliter vitam non instituerent, ideo Deus quasi ex factis judicium de corde pronuntians, eos sui osores affirmat. Strictius autem designat odium religionis ac reverentiæ divini numinis: Et quidem vel religionis in universum: Quale est vel atheorum, vel hominum in reprobam mentem traditorum; ut *Rom.* I. 30. 2. *Tim.* III. 4. *Qui dixerunt Deo: recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens ut serviamus ei? & quid nobis prodest si oraverimus illum? Job.* XXI. 14, 15.

Qui etiam deſcribuntur *Malach.* III. 14, 15. Vel religionis veræ, hoc eſt Chriſtianæ: quale eſt omnium eorum, qui eam perſequuntur. Sic ait Dominus, *Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt me & Patrem meum*, *Joan.* XV. 23, 24.

Quid hic ſignificet.

XIV. Hic autem odium Dei nobis propriè eſt abhorrentia à Deo, iiſque quæ Deo grata ſunt. Quale etiam eſt odium hominum erga homines. Hæc autem abhorrentia duplex eſt. Vel quâ quis directè & conſultò à Deo, iiſque quæ Deo grata novit, abhorret. Quale odium in pauciſſimis, & fortaſſe in nullis hominibus reperitur: eſtque diabolorum proprium: Vel quâ affectu ſuô fertur in res Deo planè contrarias; & quia duo amores contrarii ſimul conſiſtere non poſſunt, etiam, ſi non conſilio & intentione, ipſo tamen facto Deum odiſſe dicitur. Tale Dei odium in omnibus eſt, qui mundum diligunt, juxta 1 *Joan.* II. 15, 16. Tales cupiunt & optant Deum non eſſe qualis eſt, id eſt, peccati oſorem & vindicem, vellentque quæ ſibi placent à Deo non eſſe vetita.

Quibus gradibus ad illud adſcendatur.

XV. Gradus quibus ad odium illud adſcenditur ſunt hi. 1. Homines ſeipſos inordinatè diligentes volunt quodcunque ſibi placet, etſi legi divinæ contrarium. 2. Legem oderunt, quia huic deſiderio adverſatur, eamque ut voluptatis ſuæ remoram remotam cupiunt. 3. Deum ipſum averſantur, quia legis autor eſt. 4. Tandem Deum ut peccati vindicem horrent, ejuſque ut irati judicis præſentiam fugiunt.

CAPUT XXI.

De Honore Dei.

Honor Dei. Ejus ſignificatio latior.

I. HOnor Dei, perinde uti Amor, diverſo ſignificatu accipitur in Scripturâ. Aliquando enim integram notat religionem, omniaque officia nobis præſcripta. Hoc ſenſu dicit Dominus *Joan.* VIII. 49. *Ego honorifico Patrem.* & *Malach.* I. 6. *Filius honorat patrem, & ſervus dominum ſuum: Si ergo Pater ſum, ubi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, ubi eſt timor meus? dicit Dominus exercituum.* Et hoc ſenſu acceptus honor Dei diſtinguitur in internum & externum.

Quid hic ſignificet.

II. Hoc autem loco Honor Dei nobis ſignificat internum animi affectum, quo Deo in corde noſtrô debitam virtutibus operibuſque divinis laudem tribuimus: Qui ſeſe duobus indiciis externis exſerere ſolet: 1. laudibus & præconiis nominis divini: ita 1 *Tim.* I. 17. *Regi ſeculorum, immortali, inviſibili, Deo ſoli ſapienti ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum.* *Apoc.* IV. 9, 11. dicunt quatuor animalia, & viginti quatuor ſeniores; *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt.* Similia vide *Eſa.* VI. 3. & in Pſalmis paſſim, quorum multi nil ſunt niſi hymni, laudem divinam celebrantes. 2. Omnium actionum noſtrarum directione ad honorem & gloriam Dei; ita enim ex illis ad Deum honor redundat. Sic dicitur *Matth.* V. 16. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* 1 *Pet.* II. 12. *Converſationem veſtram inter gentes habete bonam: ut in eo, quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.*

Illius cauſa.

III. Cauſæ Honoris divini eædem fermè ſunt quæ Amoris, excellentia nim: eſſentiæ divinæ, ejuſque beneficia: aliô tamen paulum modô à nobis conſiderata. In Amore ſiquidem hæc conſiderantur, tanquam ad bonum noſtrum relata: in Honore, tanquam ſummam Deo majeſtatem conciliantia, quæ à nobis humillimâ reverentiâ coli debet. Excellentia quippe & majeſtas fundamentum honoris ſunt. Ea autem quammaximè cognoſcitur ex operibus divinis. Deus quidem in ſe ſemper gloriam habet: hoc eſt, eſſentia divina illius eſt excellentiæ, ut Deus dignus ſit, cui ſumma ab omnibus creaturis gloria tribuatur. Attamen eſſentia divina, auguſtiſſima licet, Deum nobis glorioſum non exhiberet, niſi eam demonſtraret operibus quibuſdam excellentibus & eximiis, in quibus divina attributa ſeſe conſpicienda præbent. Hinc Deus ſe glorioſum oſtendiſſe dicitur, quando opera quædam eximia fecit: ex illis enim naturæ ipſius excellentia cognoſcitur, & propter ea gloria ipſi tribuitur; adeo ut in hymnis & præconiis divinis attributa quidem Dei, Sapientia, Bonitas, Juſtitia, Potentia, celebrentur; ſed & ſemper commemorentur opera divina, ſive beneficia ſint, ſive improborum punitiones, in quibus Deus attributa hæc manifeſtavit. Sic in Pſalmis paſſim Deo gloria tribuitur ob beneficium Creationis & Conſervationis: nominatim *Pſal.* VIII. CIV. CXLVII. Ob beneficium liberationis populi ex Ægypto, *Exod.* XIV. Ob beneficium reductionis populi è captivitate Babylonicâ, & reſtitutionem templi, *Nehem.* III. Præſertim in Novo Fœdere ob miſſionem Filii ſui Jeſu Chriſti in mundum, & gratioſum opus redemtionis per Filium peractum. Ita Angeli Deo propterea hymnum canunt, *Luc.* II. 13. ipſa virgo Maria gravida nomen Dei celebrat, *Luc.* I. 47. *& ſeqq.* Et Apoſtoli paſſim in initiis & concluſionibus Epiſtolarum ſuarum; *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus.*

bus. Et similes. Similiter & in improborum punitione Deus se gloriosum ostendit, quatenus se & longanimem, diu eos tolerando & resipiscentiam eorum exspectando, & tandem justum ac severum impietatis vindicem ostendit. Ita Pharaoni dicitur: *Propterea in hoc ipsum stare te feci, ut ostendam in te virtutem meam; & ut annuntietur nomen meum in universa terrâ. Rom.* IX. 17. Et Moses gloriam Dei celebrans, non tantum commemorat ejus Benignitatem & Misericordiam, sed & Justitiam & Severitatem: *Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus, in tertiam & quartam progeniem: Exod.* XXXIV. 7.

Opposita. 1. Omissio, & Hypocrisis.

IV. Opposita honoris Dei varia sunt. Primum est omissio eorum quæ ad honorem Dei faciunt; & plerumque oritur ex nimio studio erga res hujus mundi, quæ hominem à Deo avocant: iis enim homo totus occupatus, negligit ea quibus Deus honoratur: & ex illo neglectu oritur contemtus & vilipendium. Illi affinis est hypocrisis, quando homo factis externis honoris speciem præbet, animo interim à Deo & verâ sanctitate alienus: Tales sunt, qui diligentes & accurati sunt in externis ceremoniis, animum autem à vitiis non purgant. Tales erant Judæi, quibus minatur Dominus *Esa.* XXIX. 13. & Pharisæi, quos Dominus passim reprehendit.

2. Blasphemia. Ejus prima species.

V. Alterum est Blasphemia. Est autem blasphemia convitium, sive probrum, quod conjicitur in Deum: & quidem tale, ut is, qui id in Deum conjicit, cognoscat esse convitium. Idque fieri potest duobus modis: vel probrum conjiciendo in Deum: vel hominibus quod Dei solius est adscribendo. Primo modo blasphemia committitur, cum aliquid de Deo dicitur, cum ipsius naturâ seu attributis pugnans: Idque dupliciter: 1. Deo aliquid adscribendo, quod ipsius naturæ ac attributis planè contrarium est: ut si quis dicat Deum esse crudelem, injustum, peccati autorem, &c. 2. Deo aliquid detrahendo quod ipsi competit, & quô negatô, ipsius natura aut divinæ proprietates salvæ esse non possunt: ut, negando Deum esse æternum, sapientem, potentem, &c. vel etiam negando aliquid esse opus Dei, quod reverâ opus illius est, & quô negatô, ipsi ut Deo honor haberi nequit: ut si quis negaret Deum mundum creasse, aut nunc regere.

Ad eam requiritur blasphemandi intentio, aut scientia.

VI. Ad blasphemiam autem propriè dictam requiritur intentio blasphemandi, vel saltem scientia, illud quod profertur esse blasphemum. Intentio requiritur in iis, qui sponte, à nemine coacti blasphemant: Liquet id ex exemplis horum qui blasphemasse in Scripturis narrantur: qualis fuit filius ille mulieris Israëlitidis, sed genitus à viro Ægyptio, quia nomen Dei blasphemavit, & illi maledixit, *Levit.* XXIV. 10, 11. & Rabsakes, qui Deum blasphemavit, tanquam impotentem ad liberandum Judæos ex manu regis Assyriæ, 2 *Reg.* XVIII. *Esa.* XXXVI. XXXVII. & Judæi, qui Dominum Jesum in cruce pendentem blasphemarunt, *Matth.* XXVII. 39. Scientia quod id profertur sit blasphemum, etsi non intentio, requiritur in illis, qui metu pœnæ ab aliis adiguntur ad blasphemandum. Sic Paulus de se dicit, quod sanctos per omnes synagogas frequenter puniens *compulerit blasphemare*, *Act.* XXVI. 11.

Sint alterutro horum non est blasphemia priè dicta.

VII. Itaque quod non fit cum blasphemandi intentione, aut saltem scientiâ quod blasphemia committatur, pro blasphemiâ propriè dictâ habendum non est; nec talis, licet reverâ blasphemiam loquatur, propriè blasphemus dicendus est; quia blasphemandi animus abest. Fieri siquidem potest, ut aliquis per errorem blasphemet, qui tamen se blasphemare nescit: idque duobus modis.

Potest esse error vel in personâ.

VIII. Primò. Ut error sit in personâ: ita Paulus de se dicit 1 *Tim.* 1. 13. quod fuerit *blasphemus*, sed quod *ignorans fecerit in incredulitate.* Procul dubiô Paulus illô tempore Dominum Jesum vocavit impostorem, seductorem, &c. quod non ignorabat esse convitium; sed falsò putabat convenire Jesu Christo, cui minimè conveniebat. Ut autem hic à crimine blasphemiæ propriè dictæ immunis quis censeri possit, requiritur ut ignorantia non habeat causam vitium aliquod fœdum ac enorme, cujus etsi homo fortasse conscius non est, tamen facile esse potest, & debet. Ita Judæi Christum blasphemantes ignorant quidem Dominum Jesum esse verum à Prophetis prædictum Messiam: sed quia hæc ipsorum ignorantia causam habet animi malitiam, verè blasphemi sunt.

Vel in re.

IX. Secundò. Ut error sit in re ipsâ: hoc est, quippiam enuntietur de Deo, quod in se spectatum est blasphemum, quod tamen homo in Dei contumeliam tendere ignorat, sed ad Dei honorem pertinere credit: nempe, si ex doctrinæ ipsius genio sequatur blasphemia, & legitimâ consequentiâ ex eâ deducatur: ipse autem id ignoret, sed ad Dei gloriam doctrinam suam facere existimet. Qualia dogmata à Doctoribus quibusdam Christianis propugnantur. Ejusmodi inter alia sunt hæc: Adamum necessariò peccasse ex vi antecedentis decreti divini: Reprobationem esse factam absque ullo intuitu peccati, & illam necessariò consequi subtractionem aut denegationem gratiæ, deinde excœcationem, indurationem, & finalem impœnitentiam. Quicquid fit, tam malum quàm bonum, vi decreti divini necessariò fieri. Deum multò maximæ parti hominum non dare gratiam ad fidem & conversionem sufficientem ac necessariam, quam

tamen ſub comminatione mortis æternæ ab ipſis exigit. Quod Deus multos per verbum externum vocet ad fidem, quos tamen non vult ut credant, & ſe convertant. Hæc enim omnia, aliaque his affinia, incurrunt in Dei juſtitiam, æquitatem, miſericordiam, ſinceritatem, ſanctitatem, ipſumque peccati autorem conſtituunt. Quia tamen illi hoc ignorant, imò doctrinâ ſuâ Dei gloriam promoveri contendunt, atque à blaſphemiis hiſce adeo alieni ſunt, ut, ſi nobiſcum conſequentias haſce ex doctrinâ ſuâ legitimè deduci conſpicerent, protinus doctrinæ ſuæ renuntiaturi ſint, immeritò blaſphemi vocantur. Ita qui divina attributa negat, blaſphemus eſt: ſed qui omnia quæ de attributis divinis ſubtiliter diſquiruntur, quæque magis curioſæ ſpeculationis ſunt, quàm ad gloriam Dei magnoperè facientia, non admittit, non propterea ipſum attributum divinum negare, atque adeo Deum blaſphemare, dicendus. Poteſt enim attributum divinum agnoſcere, licet modum, quem alii circa illud determinant, non agnoſcat.

Species ſecunda. X. Altera blaſphemiæ ſpecies eſt, quando honor ſoli Deo debitus adſcribitur creaturis: illud enim tendit ad Dei ignominiam. Ita Judæi Dominum Jeſum blaſphemiæ reum pronuntiabant, quod ſe Filium Dei diceret, atque ita Deo æquaret: *Matth.* XXVI. 65. *Joan.* X. 33.

Tertia. XI. Sed eſt præterea alia blaſphemiæ ſpecies, quâ aliquis non quidem ipſe nomen Dei blaſphemat, ſed cauſa eſt, quod id ab aliis blaſphemetur. Ejuſmodi ſunt peccata eorum, qui ſanctiorem profitentur religionem, & vel majorem divinæ voluntatis revelationem reverâ ſunt adepti, qualis fuit David, de quo dicitur, quod adulterio ſuo *inimicos Domini blaſphemare fecit*, 2 *Sam.* XII. 14. Vel ſaltem majores in ſcientiâ divinæ voluntatis progreſſus ſe feciſſe præ ſe ferunt. Sic exprobratur Judæis, *Nomen Dei propter vos blaſphematur inter gentes*; *Rom.* II. 24. Hinc fœminas Chriſtianas hortatur Apoſtolus ad ſanctitatem, hac additâ ratione, *ut non blaſphemetur verbum Dei*, *Tit.* II. 5. Et ipſe ſibi ſollicitè cavet, ne *ulli det ullam offenſionem*, *ne vituperetur miniſterium* ipſius, 2 *Cor.* VI. 3.

3. Irreverentia erga verbum Dei. XII. Tertium eſt, Irreverentia erga ſacroſanctum Dei verbum, quâ homo de eô, non aliter ac vulgari verbô, loquitur, & nonnunquam ſententias ex illo depromptas rebus vilibus ac ludicris applicat, animi tantum cauſâ. Repugnat hoc honori Dei, qui requirit ut de Deo rebuſque divinis non niſi ſummâ cum reverentiâ loquamur. Auguſtum quippe nimis eſt verbum Dei, quàm ut ridendi materiam nobis præbeat, aut in ſermone parum ſerio profanetur.

4. Præpoſterus honor. XIII. Quartum eſt præpoſterus honor, eorum nempe qui Deum honorare volunt iis, quibus non honoratur: obſervando traditiones ab hominibus inſtitutas, *Matth.* XV. 9. vel eum colendo per imagines; quæ reverâ ad ſummam ejus ignominiam tendunt, quoniam Deum inviſibilem comparant rei materiali ac corruptibili: Quod ut crimen graviſſimum reprehenditur in Ethnicis, ob quod eos Deus tradidit in reprobam mentem, *Rom.* I. 21, 22, 23, 24.

CAPUT XXII.

De Fide in Deum.

Quid ſit Fides. I. FIdes in Deum non eſt planè eadem cum Fide in Jeſum Chriſtum, de quâ antea fuſe diximus, quæque integrum noſtrum officium ſummatim comprehendit: nam Fides hic notat ſpecialem & internum actum pietatis, ab aliis actibus diſtinctum. Propriè ergo nobis Fides eſt fiducia, & effectum Fidei generalis: ideo enim Deo confidimus, quia eum talem credimus, in quem meritò fiducia collocanda eſt: Eſtque actus pietatis internus, quo toti in Deum recumbimus, ab eoque omnia bona, præſertim ad ſalutem æternam neceſſaria, & ab omnibus malis, præſertim ſaluti æternæ noxiis, liberationem, exſpectamus.

Ejus cauſa. II. Fiduciæ hujus cauſæ ſeu fundamenta ſunt, Dei Omnipotentia, quâ facere poteſt, quicquid ab ipſo exſpectamus: Sapientia, quâ novit quibus indigeamus, & quis convenientiſſimus nobis opitulandi modus ſit: Bonitas, quâ propenſus eſt omnia nobis verè bona ac neceſſaria dare: Et Veracitas, quâ fidelis eſt & conſtans in promiſſis ſervandis. Nonnunquam etiam ex præteritis beneficiis homo fiduciam concipit, Deum & in futuro ſibi adfuturum: Ita David *Pſal.* XVI. 8. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam à dextris eſt mihi ne commovear.*

Soli fideles & pii Deo ſolidè confidere poſſunt. III. Unde ſequitur, ſolos fideles, & pietatis ſtudioſos, Deo ſolidè poſſe confidere; illis enim ſolis gratiam ſuam & auxilium promiſit. Ita paſſim in Pſalmis dicitur, *Pſal.* XXXIII. 18, 19. *Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum; & in eis, qui ſperant ſuper miſericordiâ ejus: ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Pſal.* XXXIV. 16. *Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum.* Vide & *Pſal.* XXXVII. 17, 18, 19. & *verſ.* 28. Impiis autem impietatem adhuc ſpirantibus, nec ſe convertentibus, nulla auxilii divini promiſſio facta eſt, ſed ſevera exitii comminatio: Sic *Pſal.* XXXIV. 17. *Vultus Domini contra facientes mala, ut perdat de terrâ memoriam eorum. Pſal.* XXXVII. 17. *Brachia peccatorum conterentur.* Vide & *verſ.* 20. *Pſal.* V. 6. *Rom.* II. 6. & alibi. Quapropter omnis eorum fiducia eſt vana, ipſoſque deſtituet. *Iob.* VIII. 11, 12, 13, 14. *Numquid virere poteſt ſcirpus abſ-*

abſque humore? aut creſcere carectum ſine aquâ? Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit. Sic viæ omnium qui obliviſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit: Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia ejus. Proverb. x. 28. *Exſpectatio juſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit.* Quibus conſentaneè dicit autor libri *Sapient. cap.* v. 15. *Spes impii tanquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur; & tanquam ſpuma gracilis, quæ à procellâ diſpergitur: & tanquam fumus qui à ventô diffuſus eſt; & tanquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.*

1. *Debet fiducia collocari in ſolo Deo.*

IV. Ut autem Fiducia noſtra ſincera ſit, requiritur 1. Ut in ſolo Deo collocetur, omniaque humana auxilia & præſidia nullius eſſe pretii judicentur, abſque protectione divinâ. *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam, in illâ die peribunt omnes cogitationes eorum; Pſal.* cxlvi. 3, 4. Vide & *Pſal.* lxxvi. 6. cxviii. 8, 9. Quia omnia præſidia humana ſunt fallacia, *Pſal.* xxxiii. 16, 17. *Jerem.* ix. 23. Quin & *maledictus* pronuntiatur *qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum;* quia *cor ejus recedit à Domino: Jerem.* xvii. 5. Ideo & reprehenſi Iſraëlitæ, quod Ægyptiis confiderent, *Eſa.* xxxi. 1, 2, 3. & vanum eorum dicitur fuiſſe præſidium, & nil niſi *baculus arundineus, Ezech.* xxix. 6, 7.

Quinam contra id officium peccent.

V. Contra hoc officium peccant, qui fiduciam non ſincerè nec totam in Deô collocant, ſed ad præſidia humana reſpiciunt, & pro eorum modo vel majorem vel minorem habent fiduciam. Hæc non eſt fiducia in Deo, ſed in homine & præſidio humano, Deoque fidere in quantum nobis auxilii ſui pignus dat. Verum eſt, ordinariè Deum per media quædam externa ſolere auxilia ſua conferre: Sed & aliquando ſine mediis opitulari vult, ut diſcat homo à Deo ſolo pendere. Deus per Gideonem populum ſuum liberaturus à jugo Midianitarum, non vult ut multos adducat milites, hac additâ ratione; *ne glorietur contra me Iſraël, & dicat, meis viribus liberatus ſum, Judic.* vii. 2. Poteſt ſiquidem Deus omnia fulcra humana unico nutu disjicere, omniaque conſilia diſturbare. Poteſt ſapientes ſpoliare ſapientiâ ſuâ, ut conſilia ſalubria ſubminiſtrare nequeant: *Eſa.* xxix. 14. *Jerem.* xlix. 7. *Obad. verſ.* 8. Poteſt, ſi ſalubria ſubminiſtrentur conſilia, efficere nę recipiantur: uti factum ab Abſolone, rejiciente conſilium callidum Achitophelis, 2 *Sam.* xvii. 14. & à Rehabeamo reſpuente prudens ac ſalubre conſilium ſeniorum, 1 *Reg.* xii. 15. Poteſt validiſſimis exercitibus timorem incutere, ut fugiant paucis, imo nemine inſequente: Vide *Deut.* xxviii. 25. *Levit.* xxvi. 8. *Deut.* xxxii. 29, 30. *Obad. verſ.* 9. Et exempla illuſtria vide *Judic.* vii. 22. 2 *Paral.* xiv. 12. & *Cap.* xx. 22, 23. 2 *Reg.* iii. 20. *& ſeqq.* & *Cap.* vii. 6, 7. Fiducia vera in Deum inviſibilem, omnibuſque humanis præſidiis ſuperiorem recumbit. Media hæc externa nebularum inſtar ſunt, quæ impediunt, quo minus rectà in Deum reſpiciamus, quin & animum noſtrum non bene perſpectum habeamus: Deus itaque ut nos nobis ipſis notos faciat, nos quandoque mediis illis denudatos vult. Tum ſeſe prodit ſincerè animus hominis, & nimiâ ſuâ trepidatione ac diffidentiâ oſtendit, ſe non, prout putabat, Deo, ſed mediis humanis confiſum, & innixum baculo arundineo. Non quod media externa planè abjicienda ſint, & deſidioſè auxilium divinum exſpectandum: Sed quod fiducia in illis non ſit collocanda; verum ubi nos probe officio noſtro defuncti fuerimus, in Deum ſit recumbendum, illique rerum noſtrarum cura demandanda, nec ſpes abjicienda, licet media quibus fidamus ad manum non ſint. *Pſal.* cxxvii. 1, 2.

2. *Conſentaneè promiſſis ipſius.*

VI. Secundò. Ut Deo fidamus, conſentaneè promiſſis ipſius. Promiſſa divina ſemper bonum aliquod noſtrum reſpiciunt: illud autem duplex eſt; vel enim concernit corpus noſtrum & vitam hanc animalem; vel animum, & vitam ſpiritualem ac æternam. Juxta duplex hoc bonum etiam promiſſa divina, prout Fœdere Novô comprehenſa ſunt, (de iis enim loquimur) etiam duplicia ſunt. Bona ſpiritualia & futuræ vitæ Deus ſe diligentibus promiſit tanquam proprium & verum ipſorum bonum, nullâ aliâ quàm ipſorum fide ac pietate requiſitâ conditione. Hujus vitæ bona Dominus in Novo Fœdere ſuis etiam quidem promiſit; ſed verbis tantum generalibus, & non ut bonum principale, ſed tantum ἐπίμετρον; *Matth.* vi. 33. *Quærite primum regnum cœlorum & juſtitiam ejus, & reliqua adjicientur vobis.* Et 1 *Tim.* iv. 8. *Pietas habet promiſſa hujus ac futuræ vitæ.* Ideoque promiſſis hiſce tacita ſemper conditio adhæret, niſi gloria Dei ac ſalus noſtra æterna exigat nos iis deſtitui.

Quâ ratione bona ſpiritualia ſperanda.

VII. Juxta duplicem hanc promiſſorum divinorum ſub Novo Fœdere conditionem, etiam pii in Deum fiduciam duplicem eſſe oportet. Bona ſpiritualia ac æterna abſolutè à Deo exſpectare poteſt; id eſt, nullâ aliâ intercedente conditione quàm ſuâ fide ac pietate; aliam quippe Deus conditionem non exegit: Sic 1 *Joan.* iii. 21, 22. *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus.*

Nemo operibus ſuis, tanquam meritis,

VIII. Dices. An ergo homo pius confidere poteſt operibus ſuis, tanquam meritis, quibus mereatur vitam æternam? Reſp. Ne-

confidere poteſt.

Nequaquam: Omnis quippe meriti ratio excluſa eſt, nec niſi gratiâ divinâ ſalutem conſequi poſſumus, qui & peccantibus nobis gratioſè peccata condonavit, & gratiam, ut ipſi obediamus, largitus eſt. *Gratiâ ſervati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ut ne quis glorietur, Eph.* 11. 8, 9. Imò ne perfectâ quidem operum præſtatione, quæ in nemine mortalium reperitur, vitam æternam mereri poſſemus: Quoniam Dominus dicit, *Cum feceritis omnia quæcunque præcepta ſunt vobis, dicite, ſervi inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus: Luc.* XVII. 10. Sed mandata Dei obſervantes, conditionem à Deo præſcriptam ut vitam æternam ex gratiâ conſequamur, præſtamus; eâque præſtitâ in Deo fiduciam collocamus, vitam æternam, quam nobis promiſit, conſequendi: quæ fiducia reſpicit quidem conditionem præſtitam, ſed non ut vitæ æternæ meritoriam, ſed à Deo requiſitam, ſine quâ vitam æternam largiri non vult: Eaque certa eſt & minimè fallax. Hanc teſtatur Paulus 2 *Tim.* IV. 7, 8. *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi: Quod ſupereſt, repoſita mihi eſt corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illâ juſtus judex*, &c.

Qua ratione bona temporalia exſpectanda.

IX. Bona temporalia & hujus vitæ à Deo exſpectare non poſſumus, niſi ſub conditione promiſſioni inclusâ, ſi & gloriæ Dei, & noſtræ ſaluti eorum adeptio non obſit. Fieri ſiquidem poteſt, ſecuram ac quietam rerum hujus vitæ poſſeſſionem languorem pietatis in nobis excitare: adverſis autem pietatis ſtudium exacui. Deus ergo, qui pro ſapientiâ ſuâ novit, quid nobis optimum ſit, & pro ſummâ ſuâ bonitate id largiri paratus eſt, non dat ſaluti æternæ noxia, licet nobis grata & expetita. Paulo, ter licet ipſum roganti, non aufert ſtimulum carnis & angelum Satanæ ipſum colaphizantem: ſed uberiorem largitur gratiam, 2 *Corinth.* XII. 7, 8, 9. Attamen Deo confidens ſecurus eſt animoque tranquillo mediis in adverſitatibus mundi hujus, certus Deum ſui curam gerere, & præter ejus voluntatem ne pilum quidem capiti ejus demi poſſe, *Matth.* X. 30. Deumque omnia directurum in ſuum bonum; *Diligentibus* enim *Deum, omnia* (adverſitates nempe, eæque graviſſimæ) *cooperantur in bonum: Rom.* VIII. 28. & ſi ſaluti ſuæ non obſit, etiam in hac vitâ ex afflictionibus quibus premitur, liberaturum: quod ſi aliud ſalutis ratio exigat, ſpiritu ſuo conſolaturum ac corroboraturum, atque ita per crucem & afflictiones introducturum in gloriam: Certus Dominum cui ſervit omnibus eſſe potentiorem, nec ullas humanas vires ſatis validas, ad ſalutem ſuam impediendum. Sic ait Dominus *Joan.* X. 28, 29 *Ego vitam æternam do eis* (ovibus meis) *& non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu meâ. Pater meus qui dedit mihi major omnibus eſt; & nemo poteſt rapere de manu Patris mei.* Et *Matth.* XVI. 18. dicit *portas inferorum*, id eſt mortem ipſam, *non prævalituras contra Eccleſiam* ſuam. Paulus addit *Rom.* VIII. 38, 39. quod *nec mors, nec vita, nec angeli*, &c. *nec ulla alia creatura nos poſſit ſeparare a charitate Dei.* Adeo ut fidelis ad hæc reſpiciens plenâ animi fiduciâ dicere poſſit, *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo. Hebr.* XIII. 6. Et cum Davide, *Pſal.* XXIII. 4. *Etſi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo, quoniam tu mecum es.*

Requiſita in homine ut in his Deo rectè confidat.

X. Speciatim autem ut homo in hujus vitæ negotiis quæ ſuſcipit Deo confidat, requiritur non tantum, ut in genere probus ſit, ſed & juſtam ac honeſtam ſuſcipiat cauſam. Injuſta ſuſcipiens Deo confidere nequit: Deus enim juſtus & ſanctus injuſtitiæ ſocius eſſe non poteſt. Non tamen ſemper Deus cauſæ juſtæ favet: fieri ſiquidem poteſt, impium ac peccatorem cauſæ juſtæ eſſe patronum, cujus peccata Deus punire volens, injuſto aggreſſore tanquam flagello utitur, quo impietatem ejus caſtiget. Ita Rehabeami cauſa erat juſta contra Jeroboamum: Deus tamen ipſum punire volens, dirigit ut Jeroboamus decem tribus à regno ejus avellat, 1 *Reg.* XII. Regum Chaldæorum injuſta erat cauſa contra reges Judæ; nihil enim juris ipſis in regnum Judæ: attamen Deus Judæos ob idololatriam & impietatem punire volens, eos in manus Chaldæorum tradit. Hæc licet contingant, nulli tamen cauſæ injuſtæ patrocinium à Deo ſperare fas eſt. 2. Qui Deo confidit etiam mediis à Deo conceſſis uti debet: non ut iis fidat, ſed ne opem à Deo ſibi oblatam negligat: & ut officio ſuô ſtrenuè fungens à Deo benedictionem ſperet. Si agricola otioſus à Deo exſpectet uberem meſſem, & nec araret nec ſereret, vana eſſet exſpectatio ejus. Sic Deus labori manuum noſtrarum, ſi nempe pii ſumus, benedictionem pollicetur, *Pſal.* CXXVIII. 2. ſed nuſquam otioſè deſidentibus. 3. Supplici prece auxilium divinum eſt implorandum; omniaque noſtra ipſius arbitrio ſubjicienda.

Oppoſitum in defectu, Diffidentia.

XI. Oppoſita Fidei ſeu Fiduciæ varia ſunt. Alia peccant in defectu, alia in exceſſu. Quæ in defectu peccant omnia ad diffidentiam, tanquam ejus ſpecies referuntur, & ſub eâ comprehenduntur. Diffidentia eſt, quæ in anguſtiis fiduciam in Deum planè abjicit. Eſtque injuria Dei omnipotentiæ, Sapientiæ, Bonitati, & Veracitati. Uti liquet in exemplis diffidentiæ quæ in Scripturâ leguntur: ducis illius in Samaria, 2 *Reg.* VII. 2. Regis Achaz *Eſa.* VII. 2. & *ſeqq.* & populi Judaici in captivitate Babylonica diuturna liberationem deſperantis, *Ezech.* XXXVII. 11.

XII.

Ejus species.
1 Murmuratio.

XII. Diffidentiæ verò ſpecies ſunt variæ. Prima eſt murmuratio adverſus Deum, quaſi injuſtè nobiſcum agentem. Eſt diffidentiæ ſpecies, Deo jus ac abſolutum in nos imperium circumſcribens: cum ſive adverſa immittat, ſive proſpera largiatur, bonum noſtrum intendat. *Hebr.* XII. 5, 6. *&c. Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eô argueris: Quem enim diligit Dominus, caſtigat:* &c. Remedium contra illam eſt, in omnibus anguſtiis à Deo conſilium & directionem quærere: ſic *Jacob.* 1. 5, 6. *Si quis veſtrum indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide, nihil hæſitans.* &c. Et à nutu ejus, tanquam ſupremi Domini, totum dependere, ad inſtar Jobi, qui omnibus ſpoliatus dicebat, *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum: Cap.* 1. 21.

Et nimia de rebus hujus vitæ ſollicitudo.

XIII. Ad hanc refertur nimia anxietas ac ſollicitudo de rebus hujus vitæ, quæ cum diffidentiâ de providentiâ divinâ ac paternâ curâ conjuncta eſt, perinde ac ſi Deus nos negligat, nobiſque ſolis cura hæc demandata ſit. Hanc ut Ethnicorum propriam damnat Dominus, & prolixè reprehendit *Matth.* VI. 25. *& ſeqq.*

Qua poſſit eſſe fiducia graviter peccantis.

XIV. Quæres: An ergo diffidentiæ reus ſit, qui Deo non confidit, quia credit ſe ob gravia peccata favore divino indignum, & nil niſi iram commeritum? Reſp. Nullo caſu diffidere licet de potentiâ divinâ: benignitatem autem Dei nemo niſi pius ſibi rectè applicat: Ideoque auxilio divino indigens neceſſe eſt ut ſeriò ſe ad Deum convertat: & quia Deus reſipiſcentibus gratiam pollicetur, confidere tum poteſt, Deum ſibi ſalutaria daturum. Licet ea fiducia inferior ſit certitudine eâ, quâ pii & fideles, qui diu pietati operam dederunt, in Deum recumbunt.

2. Tentatio.

XV. Secunda eſt Tentatio; quæ plerumque conſiderari ſolet tanquam vitium in eo quod nimium eſt peccans, & temerariam quandam præſumtionem de auxilio divino ſignificans. Occaſionem huic opinioni dediſſe videntur verba Servatoris noſtri *Matth.* IV. 7. qui diabolo, ipſum adhortanti, ut ſe ex pinnaculo templi deorſum dejiceret, quia ſi Filius Dei eſſet, non offenſurus eſſet pedem, quoniam Angelis ſuis Deus de ipſo mandaverit, ut ipſum manibus tollant: reſpondit ex *Deut.* VI. 16. *Rurſus ſcriptum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum.* Ubi *tentatio Dei* temerariam de auxilio divino præſumtionem ſignificare creditur. Attamen ſi naturam tentationis conſideremus, & Scripturæ uſum, etiam locum hunc attentius expendamus, comperiemus eſſe vitium quod in eô quod parum eſt peccat, & diffidentiæ ſeu incredulitatis ſi non eſſe ſpeciem, ſaltem ex illâ ortum habere. Tentare ſiquidem eſt propriè alicujus rei experimentum capere: quod ambigentis eſt, aut dubitantis. Tentatio ergo Dei, eſt voluntas experimentum aliquod capiendi de Deo, illius rei, cujus experimentum non capere, ſed in quâ planè acquieſcere deberet; nempe aut potentiæ, aut juſtitiæ, aut propenſionis Dei erga nos. Id autem fieri poteſt diverſimodè.

Illius ſpeciei prima.

XVI. Primò. Quando homo experimentum capere vult illius rei, quæ jam argumentis ſufficienter eſt comprobata: ſpecies eſt diffidentiæ, quia in argumentis illis divinis non acquieſcit. Tales fuere tentationes Iſraëlitarum in deſerto, quæ deſcribuntur *Exod.* XVII. *à verſ.* 2. *ad* 7. ubi narratur ipſos, poſtquam in Raphidim veniſſent, & aqua ad bibendum deſtituerentur, murmuraſſe contra Moſen, & tentaviſſe Dominum, dicentes, *eſtne Dominus in nobis, an non?* Unde & loco illi datum nomen *tentatio*, ſeu *Maſſah & Meribach.* Similis tentatio legitur *Num.* XX. XXI. Et alia *Num.* XIII. & XIV. quando exploratorum in terram Canaan emiſſorum relatione conſternati, noluerunt regionem illam invadere, ſed ſibi ducem conſtituere, ut reverterentur in Ægyptum. Cum tamen & potentiæ divinæ, ac paternæ erga ſe benevolentiæ in eductione ex Ægypto tam illuſtria haberent documenta. Et hoc ſenſu etiam *tentatio* accipitur *Matth.* IV. 7. diabolus enim Chriſtum tentans, conabatur in in ipſo diffidentiam excitare ac dubitationem, utrum revera filius Dei eſſet, ac propterea ut novum de paterno Dei erga ſe amore experimentum caperet, dejiciendo ſe deorſum. Adeo ut tentatio hæc, quæ multis in exceſſu peccare videtur, revera in defectu peccet. Huc meritò referri poſſunt dubitationes eorum, qui ſibi novis miraculis providentiam divinam, aut veritatem Euangelii, aut reſurrectionis dominicæ comprobari volunt: Cum ea ſufficientibus teſtimoniis ac miraculis jam olim comprobata ſint. Sed & non minus huc refertur, quando aliquis à Deo juſſus ſignum petere, illud renuit, non quia verbo divino aut promiſſo acquieſcit, ſed præ diffidentia, quia res ſuas ita collapſas judicat, ut nulla ipſi reſtauratio ſit ſperanda. Talis fuit tentatio Achaz, *Eſa.* VII. qui promittenti Deo liberationem à regibus terram ipſius invadentibus, non credidit: & à Deo ſignum petere juſſus, noluit: & proinde dum pietatem ſimulat, quaſi Dominum tentare nollet, revera eum tentavit.

Secunda.

XVII. Secundò. Quando quis de voluntate Dei in certâ aliquâ re, de qua jam Deus clarè voluntatem ſuam revelavit, ac proinde de qua jam certus eſſe poteſt ac debet, adhuc ambigit: Illud enim tantundem eſt, atque novam voluntatis divinæ, ut de priore certus ſis, revelationem exigere: Quod eſt

Dei

Dei veracitatem in dubium vocare: Sic *Act.* xv. 10. Petrus illis, qui gentibus credentibus jugum ceremoniarum Legis imponere volebant, ait: *Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum ſuper cervices diſcipulorum, quod neque Patres noſtri, neque nos ferre potuimus.* Quoniam nim: Deus per revelationem cœleſtem Petro jam ante voluntatem ſuam abundè declaraſſet, *Act.* x. ipſique fideles Hieroſolymitani auditâ Petri narratione jam acquieviſſent, *Act.* xi. Similiter dicuntur Ananias & Sapphira tentaſſe Spiritum Sanctum, *Act.* v. 9. quoniam fraudantes de pretiô agri, quod integrum pedibus Apoſtolorum apponere ſe ſimulabant, experimentum capere voluerunt ſcientiæ Spiritus Dei qui in Apoſtolis loquebatur.

Occurritur difficultati.

XVIII. Quæri poſſet: An non licitum ſit aliquando nova experimenta voluntatis divinæ in certâ quâdam re petere, præter ea quæ jam habemus? Reſp. Licitum id eſt aliquando, ſi res planè ſit extraordinaria, & de quâ nullum exſtat promiſſum divinum cui fides noſtra innitatur. Sic *Judic.* vi. 16. *& ſeqq.* Gideon ab Angelô ſecum loquente, ipſique dicente, quod Iſraëlem à jugo Madianitarum eſſet liberaturus, conſiderans familiæ ſuæ vilitatem, ſignum petiit, unde cognoſcere poſſet, ipſum eſſe Angelum Domini, & quod prædicebat eventurum: Nec eô poſtulatô Deus offenſus fuit: Se enim conſiderans Gedeon, antequam certò perſuaſus eſſet Angelum eſſe qui ſecum loquebatur, non levem diffidendi cauſam habebat. At ſi de revelatione divinâ conſtat, majoris experimenti poſtulatum gravi crimine non vacat. Hinc Zacharias, quod ſignum peteret promiſſionis ab Angelo Dei factæ implendæ, ad tempus mutus eſt factus, *Luc.* i. 18, 19, 20. Mariæ verò matris Domini prompta fides laudatur, quod audiens Spiritum Sanctum in ſe ſuperventurum, ſtatim reſponderit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum; verſ.* 38.

Tertia.

XIX. Tertiò. Quando quis enormibus ac continuatis peccatis patientiam Dei, nullô habitô minarum ipſius reſpectu, irritat: hoc eſt, ita vivit, ac ſi explorare velit, num ſit Deus aliquis; & ſi ſit, an opera ipſius videat; & ſi videat, an ea punire velit, vel poſſit. Hoc ſenſu dicit Apoſtolus Iſraëlitas Deum tentaſſe, 1 *Cor.* x. 9. reſpiciens ad hiſtoriam *Num.* xxi. 5, 6. Et hoc ſenſu dicuntur Iſraëlitæ dixiſſe, *Eſtne Dominus in nobis, an non? Exod.* xvii. 7. Non quia verba hæc propriè locuti ſunt, ſed quia facta eorum tali ſermoni congruebant; ideoque à Deo quaſi hæc locuti cenſentur. Eodem ſenſu, quo peccata quorundam *in cœlum clamare* dicuntur: hoc eſt, atrocitate ſuâ adeo patientiam Dei irritare, ut non poſſit, ſi juſtus eſſe judex velit, pœnam diutius differre.

Quarta.

XX. Quartò. Quando quis in anguſtiis Deo liberationis tempus præfigit. Hoc ſenſu accipitur *Judith.* viii. 10, 11, 12. Quando Bethulienſes decreverant, niſi Deus intra quinque dies urbem liberaret, eam Aſſyriis tradere, Judith eos reprehendens, dicit, *Qui eſtis vos, qui tentatis Dominum?* Illi enim temporis præfixioni inerat diffidentia, ſi Deus intra quinque dies nobis non ſubminiſtret auxilium, non amplius illi fidemus: Quod erat reverâ intra quintum diem novum de potentiâ aut benignitate Dei exigere argumentum. Cum fiducia vera nullum Deo tempus præfigat, ſed ſe totam Deo tradat, ac modum & tempus liberationis ab ipſius arbitrio exſpectet. Sic David de ſe dicit *Pſal.* xl. 1. *Exſpectans exſpectavi Dominum*, id eſt diu exſpectavi. Et hortatur *Pſal.* xxvii. 14. *Exſpecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Eſa.* xxviii. 16. *Qui crediderit non feſtinet. Habac.* ii. 3. & ex illo *Hebr.* x. 35, 36, 37. *Nolite amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt; ut voluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus eſt, veniet, & non tardabit.* Non enim longinquitas temporis Dei potentiam aut fidelitatem imminuit: æquè promptum Deo eſt, ex diuturnis atque ex recentibus miſeriis liberare: *Joan.* v. 5. *& ſeqq.* Dominus hominem jam triginta octo annis ſpiritu infirmitatis laborantem ſanavit. Et licet nullus in hac vitâ concedatur exitus; credendum ita expedire ſaluti noſtræ æternæ, & nullas vitæ hujus afflictiones, quantumvis diuturnas, illi obeſſe poſſe: Quoniam *Deus eſt fidelis, qui non ſinet nos tentari ſupra vires; ſed cum tentatione dabit exitum, ut poſſimus ferre*, 1 *Cor.* x. 13. Quod ſi videamur ferendo non eſſe, Deum Spiritu ſuo ita nos conſolaturum, ut & in mediis afflictionibus ſimus gloriaturi, *Rom.* v. 2, 3, 4, 5.

Ejus alia ſpecies.

XXI. Ad hanc referri poteſt, impatientia & languor in pietate, ex ultimi judicii dilatione, quaſi Deus promiſſorum ſuorum impletionem ultra modum differat. Contra hanc fideles inſtruit Jacobus *Cap.* v. 7, 8. Non enim adventum ſuum Dominus differt, quia promiſſorum ſuorum immemor, ſed quia humani generis amans, plures in ſalutem introducere cupit. *Non tardat Dominus promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant; ſed patienter agit propter nos; nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reverti*, inquit Petrus 2 *Epiſt.* iii. 9. Et *Apoc.* vi. 10, 11. animabus interfectorum ob verbum Dei, ſub altari quieſcentibus, dicitur, *ut requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſervi eorum & fratres eorum, qui interficiendi ſunt, ſicut & illi.*

XXII.

In excessu, nimia de se confidentia.

XXII. In excessu peccat nimia de se Confidentia: Quæ etiam non quidem directè, sed indirectè ad diffidentiam de Deo refertur: Nimium enim sibi confidens, vel non confidit Deo, vel non convenienter promissis divinis. Duplex quippe est hæc de se confidentia. 1. Quando quis nimium confidit propriis viribus: quantum enim sibi confidit, tantum à fiduciâ in Deum recedit. Talis erat Petrus, qui licet à Domino monitus, non tantum dicebat, se non scandalizandum; sed & se supra alios efferens, licet omnes scandalizentur, se tamen non scandalizandum; & licet necesse esset cum Domino mori, se tamen eum non abnegaturum, *Matth.* XXVI. 33, 34, 35. atque ita nimium sibi confidendo, nec debitè vigilavit, nec Dominum ardenter oravit. Tales sunt, qui se temerè in peccandi periculum conjiciunt, neque peccandi occasiones studiosè devitant: illis quippe decepti, ad quævis, imo quandoque gravissima peccata abripiuntur. 2. Quando sibi gratiam divinam applicat, etiam in mediis sceleribus, cum illius iram metuere, & pœnam horrere debeat. Ut, quando quis credit, se nullis sceleribus è gratiâ Dei excidere posse: ac proinde vitæ æternæ promissa, licet pietate destitutus sit, & peccatorum consuetudine teneatur, securè sibi applicat. Sed de his alias diximus.

CAPUT XXIII.

De Spe in Deum.

Spes distinguitur à fiducia.

I. A Fide non multum distinguitur Spes, quæ est exspectatio boni futuri à Deo & Christô obtinendi: Fiducia quippe spes roborata vocatur: & Fidès ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων, *Hebr.* XI. 1. Et Spei tribuitur πληροφορία, *Hebr.* VI. 11. Interest tamen aliquod inter utramque discrimen: Quod Fiducia personam respiciat, à quâ bonum exspectatur: Spes propriè bonum ipsum, saltem primariò.

Ejus causa.

II. De Spe non est necesse multa dicere, quia maximam partem coincidit cum Fiduciâ. Causam habet, perinde uti Fiducia, promissa Dei, eaque validè nobis confirmata, quibus spes solidè inniti possit: Sic 1 *Pet.* 1. 3. dicimur *regenerati in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* Et *vers.* 21. Deus dicitur Christum *suscitasse à mortuis, & ei gloriam dedisse, ut fides nostra & spes esset in Deo.*

Objectum.

III. Objectum Spei sunt omnia Dei beneficia, præsertim in Euangeliô promissa; non tantum spiritualia & futuræ, sed & corporalia & hujus vitæ; sed non aliter, nisi consentaneè promissis divinis. Prout enim Deo confidimus, quod nobis ea sit largiturus, eodem etiam modô ea nos à Deô adepturos speramus.

Est vel perfectior vel imperfectior: 1. Ratione causæ suæ.

IV. Spes vel est perfectior, vel imperfectior: idque duplici ratione: vel respectu causarum efficientium, vel respectu essentiæ suæ. Respectu causarum efficientium: Sic alia spes nititur expressis Dei promissis, & solidis eorum confirmationibus: qualem Paulus de se prædicat, *Actor.* XXIV. 15. quod *spem habeat in Deum resurrectionem futuram justorum & injustorum.* Et de quâ loquitur Petrus 1 *Epist.* 1. 21. & Joannes 1 *Epist.* III. 3. *Quicunque hanc spem habet in illum, purificat seipsum, quemadmodum ille purus est.* Alia ratiocinationibus ex Bonitate, Potentiâ, Justitiâ, Veracitate Dei in genere, & exemplis similibus deducta, ex quibus homo colligit, se in particulari casu bonum quod desiderat à Deo exspectare posse. Hæc spes ratione causæ suæ infirmior est priore: Fieri tamen potest, ut spes ratione causæ suæ infirmior, in homine sedulô & attentô, ob seriam argumentorum quibus nititur ponderationem, sit firmior, quàm altera illa in homine parum attentô, ob socordiam ac negligentiam, quâ promissorum divinorum soliditatem ac certitudinem debitè non expendit. Omnibus autem paribus priorem firmiorem esse necesse est.

2. Ratione essentiæ suæ.

V. Ratione essentiæ suæ spes vel est perfectior vel imperfectior, positô eodem hominum statu, iisdemque quibus spes nitatur fundamentis, tum ratione certitudinis, quam homo de re sperandâ concipit; tum ratione desiderii, quô in bonum speratum fertur. Vel positô diversô hominum statu, ac proinde diverso sperandi fundamentô. Spes quippe alia antecedit officium nostrum, & nititur conditione implendâ: eaque in suô gradu perfecta esse potest: 1 *Pet.* 1. 13. *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfectè sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi.* Alia sequitur, estque certa exspectatio boni ex conditione jam præstitâ certò certius obventuri: de hac ait Apostolus *Rom.* V. 5. *Probatio operatur spem; spes autem non confundit.* Spes hæc, vel fluit ex naturâ pietatis & promissorum divinorum; qualem ostendit Apostolus 2 *Tim.* IV. 7, 8. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: In reliquo reposita mihi est corona justitiæ,* &c. Vel supra naturam à Dei Spiritu in præmium obedientiæ in nobis efficitur, & quendam quasi futuri gaudii cœlestis gustum exhibet. Hoc respectu dicimur *per Spiritum Dei sanctum obsignati in diem redemptionis,* *Eph.* IV. 30. & Spiritus vocatur *pignus hæreditatis nostræ quo signati sumus: ibid. cap.* 1. 13. 14.

Pietatis amorem confirmat.

VI. Spes hæc pietatis amorem in nobis confirmat, nosque à peccatô aversos reddit: quia enim summam ex certâ vitæ æternæ exspectatione dulcedinem percipimus, eaque summum in hac vitâ bonum est, illius

retinendæ desiderio omnem, quâ ea destrui potest, impietatem ex animô fugimus. Hinc *galea* vocatur 1 *Thess.* v. 8. quoniam sicut à capite, quod galeâ defenditur, omnium membrorum fluit regimen; ita etiam spes hæc omnes nostras actiones dirigit, ut sint conformes voluntati divinæ. 1 *Joan.* III. 3. *Quicunque habet spem hanc in ipsum, purificat seipsum quemadmodum ille purus est.* Et quemadmodum galea caput protegit, & ab ictibus tutum reddit; ita & spes satanæ tentationibus objecta eas eludit. Et *Hebr.* VI. 19. vocatur *anchora animæ:* quia sicut navis anchoræ innixa à tempestatibus, vadis & scopulis tuta est; ita etiam spes animas nostras conservat, ne ullis tentationibus superentur, ullisve illecebris seducantur.

Oppositum Spei in excessu, spes nimia.

VII. Opposita Spei peccant vel in excessu, vel in defectu. In excessu, spes nimia; eaque vel in negotiô salutis, vel in rebus aliis. In negotio salutis: vel quando quispiam sperat, ubi sperare non debet; hoc est, sibi salutem adscribit, licet verè pius non sit, ac proinde nullo de salute promisso nitatur: vel quando pro ratione status præsentis sibi salutis æternæ promissa applicare potest, etiam temerè nimis de futuro sibi pollicetur, ac si nunquam statu illo excidere posset, sed in flagranti Dei gratiâ perpetuò esset perseveraturus: Quæ præsumtionem sapit, & securitatis carnalis causa esse potest. In rebus aliis: Quando quis bonum certò à Deo exspectat, quod Deus nec promisit, nec ullâ justâ causâ à Deo citra promissum sperare debet: qualia multa sunt hanc vitam spectantia. Si tamen bonum illud per se sit admodum desiderabile, & ad Dei gloriam, & propriam proximique salutem tendere possit, ac proinde religioni Christianæ sit consentaneum, qualis forte esse posset, miracula patrandi potestas, etsi præsumtione non careat, graviore crimine vacat.

In defectu, desperatio.

VIII. In defectu peccat desperatio: eaque vel totalis, vel particularis. Totalis: Quando quis omnem prorsus de gratiâ divinâ, adeoque salute obtinendâ, spem abjicit. Hæc aliquando est peccatum: Cum quis de bonitate divinâ desperat, cum tamen de eâ bene adhuc sperandi causam habet. Hæc injuria est benignitati divinæ, & impedimentum resipiscentiæ peccatoris: Qui enim de remissione & salute suâ actum credit, nullo modo inducetur, ut cum cupiditatum carni suæ blandientium abnegatione peccatis valedicat, & resipiscentiæ operam det: sola remissionis spes resipiscentiæ conatum producit: juxta illud *Psal.* CXXX. 4. *Apud te est remissio, ut timearis.* Aliquando autem est pœna peccati, quando Deus animo peccatoris illum iræ suæ sensum imprimit, ut veniam ab ipsius benignitate amplius sperare non audeat: quoniam veniæ tempus jam præteriisse credit, nec resipuit, quando tempestivum adhuc erat. Talis fuit Judas, qui desperatione abreptus sibi ipsi violentas intulit manus. Talis est nunc diabolorum status, talisque impiorum ad æternos cruciatus damnatorum erit in futuro sæculo. Particularis est, quando quis in particulari casu de auxilio divino desperat. Cujus exempla vidimus de Fiduciâ differentes.

Utrum gravius sit vitium.

IX. Quæritur hic: Quodnam vitium sit gravius, quod in defectu, aut quod in excessu peccat? Resp. In se consideratum videtur gravius peccatum, quod in defectu spei repugnat: quia magis abit à naturâ spei: & Potentiæ ac Bonitati Dei magis derogat. Per accidens tamen fieri potest, ut quod in excessu peccat gravius sit; quia oriri potest ex præsumtione & superbiâ, & causa esse dissolutæ vitæ, quæ sanctitati divinæ maximè adversatur.

CAPUT XXIV.

De Timore Dei.

Varia timoris Dei significationes.

I. TImor Dei, perinde ut alii pietatis actus, vario significatu in Scripturâ accipitur. Aliquando latè accipitur, & denotat totum Dei cultum: ut *Deut.* X. 12. *Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus,* &c. & *Psal.* XXXIV. 12. *Venite filii, audite me: timorem Domini docebo vos.* Aliquando strictius integram significat Pietatem, seu illam sanctitatis nostræ partem, quæ propriè Deum respicit, & speciatim Dei cultus vocatur. Sic *Deut.* VI. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies:* quod *Matth.* IV. 10. enuntiatur, *Dominum Deum tuum adorabis.* Hoc sensu Jonas nautis de se dicit, *Dominum Deum cœli ego timeo: Cap.* I. 9. Et de populis à rege Salmanassare in Samariam abductis, dicitur 2 *Reg.* XVII. 25. *non timebant Dominum,* ut & *vers.* 34. Aliquando strictissimâ significatione designat metum, quem divinæ majestatis ac potentiæ consideratio producit, quô fit ut ejus iram, & quæ illam comitatur pœnam, veriti, nihil præceptis ejus adversum, aut quô offenditur, committere audeamus. Timor enim semper aut mali inflictionem, aut boni privationem respicit. Et hoc sensu hic à nobis accipitur, partemque Pietatis specialem constituit.

Ejus causa.

II. Causæ timoris hujus variæ sunt. 1. Consideratio Dominii ac supremæ Majestatis divinæ: *Malach.* I. 6. *Filius honorat patrem, & servus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum.* Quam sibi Deus tum creatione, tum aliis beneficiis, summam in nos acquisivit. *Jerem.* V. 22.

Me

Me non me timebitis, ait Dominus; & à facie meâ non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, &c. 2. Omnipræsentiæ & omniscientiæ divinæ, quâ omnibus nostris actionibus præsens est, omnesque, etiam maximè arcanas, cognoscit: *Psal.* cxxxix. 7. *& seqq. Hebr.* iv. 13. & per quam cordis nostri occulta ultimo die judicaturus est, *Rom.* ii. 16. 3. Potentiæ divinæ, cui nemo resistere potest, *Exod.* xv. 16. quæque impietatem non dimittit impunitam: imò quâ impiis malum multò gravius, quàm ulli homines, intligere Deus potest; non tantum ipsos occidendo, sed & postquam occidit, animas simul cum corpore conjiciendo in gehennam: *Matth.* x. 38. *Luc.* xii. 4, 5. 4. Beneficiorum Dei innumerabilium, quibus summam suam erga nos benignitatem demonstravit; ne tam benignum Dominum offendamus, & beneficiis ipsius in posterum destituamur. *Jerem.* v. 24. reprehenduntur Judæi, quod *non dixerint in corde suo: Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam & serotinam in tempore suo; plenitudinem annuæ messis custodientem nobis.* Et *Psal.* cxxx. 4. dicitur, *Apud te est remissio, ut timearis.* Sic *Philipp.* ii. 12, 13. 5. Comminationum Dei gravissimarum: ne in eas incidamus: *Matth.* x. 28. *Luc.* xii. 4, 5. Hinc *Hebr.* xii. 28, 29. *Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo, cum metu & reverentiâ. Etenim Deus noster ignis consumens est.* 6. Exempla pœnarum divinarum, præsertim cum horrendo exitio conjunctarum, ut Pharaonis, cum toto exercitu aquis maris obruti, *Exod.* xiv. Coræ, Dathanis, & Abirami, à terrâ absorptorum, *Num.* xvi. Quibus adde exempla pœnarum spiritualium: *Rom.* xi. 21. *Tu fide stas: noli altum sapere, sed time: Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat. Apoc.* xiv. 7. *Timete Dominum, & date illi honorem, quia hora judicii ejus venit.* Similia vide *cap.* xv. 3, 4. Quibus tandem 7 accedit consideratio ultimi judicii, in quo Deus se glorioſum exhibebit, & unicuique tribuet secundum opera. *Si patrem invocatis eum qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini:* 1 *Pet.* i. 17. Vide & 2 *Cor.* v. 10, 11. 2 *Pet.* iii. 10, 11, 12, 13, 14.

Vel antecedit peccatum, vel sequitur.

III. Timor Dei dupliciter dividitur: Primò: Alius antecedit peccatum, vel potius frænum est quo homo cohibetur ne in peccatum incidat: estque metus excidendi favore divino si pietatem deseramus & ad impietatem deflectamus. Hic metus est laudandus, & verè fidelium proprius: is commendatur *Hebr.* iv. 1. *Timeamus ne forte relictâ pollicitatione introëundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse.* Et hunc de se testatur Paulus, qui *corpus suum castigabat & in servitutem redigebat, ne cum aliis prædicasset ipse reprobus fieret;* 1 *Cor.* ix. 27. Alius peccatum seu impietatem sequitur, qui est metus condemnationis in peccatore veniæ spe destituto, qui Deum iratum ac scelerum suorum vindicem metuit, cujusque status propriâ dictante conscientiâ condemnationis status est. Hic metus in verè fidelibus non reperitur: *Nulla* enim *condemnatio est illis qui in Christo Jesu sunt, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant: Rom.* viii. 1. Et ad illum respicere Joannes creditur, 1 *Epist.* iv. 18. *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet: qui autem timet non est perfectus in charitate.*

Est vel filialis, vel servilis.

IV. Secundò: Metus alius est filialis, alius servilis. Metus filialis oritur ex consideratione divinæ tum bonitatis, tum severitatis; estque conjunctus cum amore Dei, quô fidelis Deum ut benignum Patrem amans illum metuit offendere, iramque ejus in se provocare, ne à tam benigni Patris facie expellatur. Hic metus filiis tribuitur *Hebr.* xii. 9. *Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reverebamur eos: non multò magis obtemperabimus patri spirituum, & vivemus?* Hic timor est liberalis, ac ingenuus, respicitque pœnas æternas, aut potius æterni boni denegationem: & officii præstandi alacritatem producit. Metus servilis oritur ex solâ pœnæ consideratione, quando homo Deum ut rigidum dominum considerans solo pœnæ respectu quasi invitus ad obediendum constringitur; nec tam ex animo & sincerô corde obedientiam præstat, quàm actibus externis eam ostendit: servorum instar, qui non lubentes ad obsequium se accingunt, sed flagrorum metu inviti adiguntur. Hic metus animum degenerem arguit, & verô fideli est indignus.

Omnis metus pœnæ non est servilis.

V. Sed quæritur, an non omnis metus pœnæ sit servilis omnisque obedientia pœnæ metu præstita illiberalis? Resp. Nequaquam: Est enim, uti vidimus, quidam pœnæ metus filiorum Dei proprius, quo ad sanctitatem excitantur. Nec illum esse servilem, hinc constat: Quia Deus non tantum propositô præmiô, sed & pœnâ nos ad obediendum adhortatur: quod comminationes divinæ passim per totam Scripturam comprobant. Indecens autem non est, iis rationibus ad obediendum moveri, quibus ipse Deus in nobis obedientiam efficere vult. Deinde, ipsa Scriptura, uti vidimus, timorem illum præscribit, 1 *Pet.* i. 17. *Hebr.* xii. 28, 29. & illô metu homines ad Deo obediendum compellit, 2 *Cor.* v. 10, 11. *Act.* xvii. 30, 31. Tandem: Obedientia quæ fit per fidem est sincera & laudabilis, ac filiorum Dei propria. Atqui fides non tantum respicit Dei promissa, sed & comminationes: quia

omnibus Dei enuntiatis assensum præbet. Licet autem metus filialis respiciat comminationes Dei, modus tamen quò eas respicit cum satis à servili distinguit.

Timoris Dei indicium primum.

VI. Timoris Dei indicia maximè petuntur ex illius effectis: effecta quippe genuina sincerum timorem certissimè designant. Primum ergo indicium est, odium peccati: *Proverb.* VIII. 13. *Timor Domini odit malum.* Hoc odium se prodit fugâ mali, & sollicitâ à peccando abstinentiâ: *Proverb.* III. 7. *Time Deum, & recede a malo.* Et XVI. 6. *In timore Domini declinatur à malò.* Sed præsertim à peccatis occultis, quæque aut nullò homine conscio, aut saltem respectu hominum impunè fieri possunt. Estque id proprium & genuinum timoris Dei indicium. Metus hominum cohibere quempiam potest, ne palam ac apertè peccet; & difficile dijudicatu est, utrum metus Dei, an reverentia hominum eum cohibeat: Sed solitudo animum hominis retegit, utrum Deum, omnia contemplantem, timeat. Hoc innuit Apostolus *Eph.* V. 12. *Quæ in occultò fiunt ab ipsis, turpe est dicere.* Et Abrahamus, *Genes.* XX. 11. *Cogitavi mecum dicens; forsitan non est timor Dei in locò istò, & interficient me propter uxorem meam.* Innuens, excusso timore Dei, homines in quævis scelera, quæ respectu hominum impunè fieri possunt, pronos ruere. Hinc Deus sui timorem exigit in occultò, *Matth.* VI. 4, 18. quoniam occulta hominum judicaturus est, *Rom.* II. 16. Nec vult *surdo maledici*, aut *cæco offendiculum poni*, *sed*, inquit, *timebis Dominum Deum tuum: Levit.* XIX. 14. Hoc sensu & Josephus fratribus, quos omnes in potestate habebat & male mulctare poterat, ait: *Facite quæ dixi, & vivetis: Deum enim timeo: Genes.* XLII. 18. Et Jobus de se ait *cap.* XXXI. 21. *Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in portâ superiorem.*

Secundum, tertium, quartum.

VII. Secundum: abstinentia ab iis, de quibus dubitatur utrum licita sint, nec ne: qui enim Deum verè timet, nunquam committet, de quo utrum licitè fieri possit, dubitat: ideoque &, *quia ex fide non fit, peccatum* dicitur, *Rom.* XIV. 23. Tertium: Ardens bonum operandi studium: 2 *Cor.* VII. 1. *Perficiamus sanctificationem in timore Dei. Phil.* II. 12, 13. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini: Deus enim est, qui in vobis operatur & velle & perficere, pro bonâ voluntate.* Quartum. Ne hominibus tantum placere studeamus, sed quicquid facimus, ex animo faciamus, tanquam Deo servientes. Hoc commendat Apostolus servis *Eph.* VI. 6. *Coloss.* III. 22. Et de se affirmat 1 *Thess.* II. 4. *Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.* Et *Gal.* I. 10. *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et reprehendit Dominus Pharisæos, quia *justificabant se coram hominibus; Deus autem noverat corda ipsorum*, *Luc.* XVI. 15. Quod & Deus de se testatur *Jerem.* XVII. 9, 10.

Quintum & sextum.

VIII. Quintum. Ne hominum metu quicquam Deo displicens faciamus: Magis enim metuendus Deus quàm homines, quoniam graviore malò sibi immorigeros affligere potest, juxta *Matth.* X. 28. Hinc Petrus Judæorum Synedrio inquit, *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*, *Act.* V. 29. Et fidelibus commendat 1 *Epist.* III. 14, 15. *Timorem eorum ne timueritis, & non conturbemini: Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris.* Cui adhæret sextum, Constantia in tentationibus: *Prov.* XIV. 26. *In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis ejus erit spes. Eccles.* XXXIV. 16. *& seqq. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pavebit: quoniam ipse est spes ejus*, &c.

Oppositæ in defectu.

IX. Oppositæ Timoris Dei peccant vel in defectu, vel in excessu. In defectu, varia. Ac 1. quidem, Carentia timoris Dei. *Psal.* XXXVI. 2. *Non est timor Domini ante oculos ejus.* Quod idem legitur *Rom.* III. 18. 2. Irritatio Dei, quæ fit gravissimorum peccatorum commissione. *Deut.* IV. 25. *Patrantes malum coram Dominò Deò vestrò, ut eum ad iracundiam provocetis.* Vide & XXXII. 16, 19, 21. & Christi, 1 *Cor.* X. 22. 3. Murmuratio adversus Deum, quæ se potissimum ostendit in impatientiâ in afflictionibus; & oritur ex quâdam audaciâ adversus divinum numen insurgendi. Vide *Exod.* XVI. 7, 8. coll. cum *vers.* 1, 2, 3. *Num.* XIV. 27. *Usque quò*, inquit Deus, *multitudo hæc pessima murmurat contra me?* Vide & *cap.* XVI. 11. 4. Securitas carnalis, quâ homo mediis in peccatis securus sibi omnia fausta ac fœlicia pollicetur: De talibus ait Apostolus 1 *Thess.* V. 3. *Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, & non effugient.* Ideoque monet Servator, *ne corda nostra graventur crapulâ, ebrietate, aut curis hujus vitæ; ne nos dies ille repentinus opprimat*, *Luc.* XXI. 34.

In excessu.

X. In excessu peccat δεισιδαιμονία, seu Superstitio, quæ est nimius & anxius Dei metus, quò Deus offendi creditur, quibus minimè offenditur: & potissimum reperitur in hominibus, Deum quidem reverentibus, sed judicii exigui, qui larvâ tanquam pueri terrentur. Attamen si naturam ejus rectè consideremus, eam etiam in defectu peccare comperiemus: Quoniam enim Deum timet quando timere non debet, etiam quando timere debet non timet: sicut enim offendi Deum credit, quibus minimè offenditur; ita etiam non offendi credit, quibus reverâ offenditur. Atque ita verum Dei timorem animo hominis expellit. Sed de eâ in sequentibus uberius differendi erit locus.

CA-

CAPUT XXV.

De Adoratione.

Pietatis actus externi.

I. ACtus externi Pietatis ſunt præcipuè quatuor, Adoratio, Invocatio, Confeſſio, & Obedientia.

Adoratio.

II. Adoratio propriè demiſſam corporis inclinationem denotat coram eo quem honorare volumus; quæ fieri ſolet, non tantum procidendo in genua, ſed & toto corpore procumbendo in terram. Quod & ipſa vox *adorare* aliquatenus inſinuat, quod tantumdem eſt, atque ori admovere, manum nimirum, eamque oſculari: quod uſitatum erat gentibus in Deorum, & præcipuè ſolis ſalutatione; oſculantes enim manum, eam verſus ſolem protendebant: ad quem ritum idololatricum reſpicere creditur Jobus *cap.* XXXI. 27. Hinc & oſculum ſignum fuit ſubmiſſionis & reverentiæ; *Pſal.* II. 12. *Oſculamini Filium*, id eſt, vos ei ſubjicite, & reverentiam exhibete. Eadem etiam eſt vis vocis Græcæ, προσκυνεῖν, & Hebraicæ שָׁחָה.

Eſt vel civilis.

III. Eſt autem Adoratio, cujus in Scripturis mentio fit, duplex: Alia eſt civilis, qualis in Oriente regibus & magnatibus inclinatione corporis, genuflexione, imò & totius corporis in terram proſtratione, exhiberi ſolebat. Ejus exempla paſſim in Veteri Teſtamento reperire eſt: Vide *Gen.* XXIII. 7. XXXIII. 3. 2 *Sam.* I. 2. IX. 6. 1 *Reg.* I. 23. 2 *Reg.* IV. 37. & alibi paſſim. In Novo Teſtamento *Matth.* II. 2. & 11. ubi Magi Jeſum recens natum, tanquam deſignatum regem eximium, adoraſſe leguntur; quod de aliâ quàm civili adoratione accipi nequit: Ita paſſim qui à Domino Jeſu miraculum petebant eum adorarunt, non ut Deum, ſed ut Prophetam miraculis inclitum. Hæc adoratio in regionibus ubi mos obtinet reges alioſque eximios viros proſtrato corpore adorare, illicita non eſt; nec alio quàm cultus civilis nomine venire poteſt. Ubi verò geſtus hic non uſurpari ſolet, niſi in cultu divino, coram homine, etiam rege, illicitus eſt. Hinc Græci, quibus proſterni in ſacris tantummodò mos erat, hoc cultu Perſarum reges venerari noluerunt; ut hiſtoriæ paſſim teſtantur.

Vel religioſa.

IV. Alia eſt religioſa, quâ Deum cœli & terræ creatorem, Patremque Domini noſtri Jeſu Chriſti, proſequimur; *Matth.* IV. 10. ex *Deut.* VI. 13. *Dominum Deum tuum adorabis:* Quamque antea ex *Hebr.* I. 6. & *Philipp.* II. 9, 10, 11. etiam Domino noſtro Jeſu Chriſto, quà Mediatori inter Deum & nos, deberi adſtruximus.

In quibus ea conſiſtat.

V. Conſiſtit ea partim in animo; eſtque ſumma animi noſtri demiſſio ac reverentia, ex conſideratione majeſtatis, potentiæ, gloriæ ac ſupereminentiæ divinæ orta: partim in actibus externis; genuflexione, capitis aperſione, manuum elevatione, totius corporis in terram proſtratione, omnibuſque illis actibus, qui in externo religionis exercitio exhiberi ſolent. Prior actus fundamentum eſt poſterioris; ideo enim externos illos reverentiæ geſtus Deo exhibemus, quia eum ut ſummè venerandum animo agnoſcimus. Poſterior autem priorem perficit & conſummat: non enim plena ac perfecta eſt adoratio, niſi eam homo actibus externis honoris & reverentiæ teſtetur. Quia enim Deus tam corpus quàm animum creavit, & utrumque à morte & perditione redemit, etiam utroque coli vult: Sic 1 *Corinth.* VI. 20. *Glorificate Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ Dei ſunt.* Unde eſt, quod adoratio aliquando per ſynecdochen totum Dei cultum ſignificat, præſertim externum ſub Veteri Teſtamento uſitatum, quia ejus pars inſignis eſt adoratio: quod fieri non poſſet, niſi & actum honoris externum includeret. Hoc ſenſu accipitur *Joan.* IV. 20. *& ſeqq.* & *Act.* VIII. 27. Non enim contendebant Samaritani & Judæi ſolummodò de loco adorationis, ſed & ſacrificiorum offerendorum, adeoque totius cultus externi: & adſcendentes Hieruſalem non tantum Deum adorabant, ſed & illi ſacrificabant.

Cur ea Deo præſtanda.

VI. Verum quidem eſt, Deum externis ejuſmodi ſignis non indigere, ut animi noſtri erga ſe affectionem cognoſcat, ipſe omniſcius & cordium renumque ſcrutator: attamen omne ſibi ab homine debitum officium præſtari vult, non quia eò indiget, ſed quia hominem omnia ſibi in obſequium præſtare cupit. Unde & jubemur *corpora noſtra ſiſtere hoſtiam vivam, ſanctam, Deoque beneplacentem*, *Rom.* XII. 1. Et quia æquum eſt, ſicut anima à Deo condita & redemta Deo obſequium præſtat, etiam corpus eorundem beneficiorum conſors, in illius obſequii partem venire. Tum, ut non tantum homines Deo gloriam dent, ſed & eum coram aliis hominibus glorificent, ut & ab ipſis honoretur; quod ſolâ animi veneratione fieri nequit. Et ſanè, ſi præcipuum noſtri, animum nempe, Deo conſecramus; quid corpus, partem noſtri viliorem, Deo in obſequium offerre tergiverſamur? Sed de hiſce latius, quando de Confeſſione dicturi ſumus.

Obſervatio de idololatria.

VII. Nunc tantum obſervamus, quemadmodum in verâ Dei adoratione externus corporis geſtus non ſufficit, ſed & requiritur interna animi reverentia; ſolo enim corpore Deus coli non poteſt; ita & ad idololatriam committendum ſufficere ut externa adorationis ſigna exhibeantur, animus licet ea rideat ac deteſtetur: quoniam ſi non animo, facto ſaltem idolum ut Deus colitur; quia ſigna illa non exhiberi ſolent, niſi coram eò quem animo ut Deum veneramur:

Illa ergo alii quàm Deo vero exhibens, facto ſuo illi Deitatem attribuit.

CAPUT XXVI.

De Precatione, & nominatim de ejus materiâ.

Invocatio. I. ADorationi proximè conjuncta eſt Invocatio, quæ eſt divini nominis imploratio; eaque Adorationem, internam ſaltem, in ſe excludit: non autem Adoratio Invocationem. Non enim nomen Dei quis implorare poteſt, niſi majeſtatem ejus reverenter agnoſcat: majeſtate autem divinâ agnitâ, non neceſſe ſemper eſt, nomen ejus implorare. Adeo ut Adoratio minor cultus ſpecies ſit, quàm Invocatio.

Tres ejus ſpecies. II. Tres ſunt invocationis ſpecies, Precatio, Gratiarum actio, & Juramentum.

Precatio. Illius variæ ſpecies. III. Precatio, ut de eâ primo loco dicamus, utpote quæ & cum Invocatione in Scripturâ confunditur, & utraque tanquam ſynonyma uſurpantur, aliquando generaliter integrum Dei cultum deſignat: quia, ut in ſequentibus liquebit, ut precatio legitima ſit, & fides & ſanctitas, quibus totus cultus abſolvitur, requiritur. Hoc ſenſu legimus, *Omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit*, *Act.* 11. 21. *Rom.* x. 13. ex *Joël.* 11. 32. Et de impiis dicitur, *Dominum non invocaverunt*, *Pſal.* XIV. 5. LIII. 6. Particulariter autem accepta, divinæ opis implorationem ſignificat. Rurſus, Precatio in genere accepta, vel eſt civilis vel religioſa: inter quas precationis ſpecies duplex hoc intercedit diſcrimen: quod religioſæ referantur ad Deum, aut eum vel eos, qui abſentes ſunt, aut adeſſe ſaltem non ſciuntur, ut ad Angelos & Sanctos mortuos; & petant quippiam creaturæ præſtitu impoſſibile; ut liberationem è variis malis, præſertim ſpiritualibus, & bonorum contrariorum, ut potiſſimum Spiritus Sancti, remiſſionis peccatorum, & vitæ æternæ conceſſionem: Civiles ergo ſunt, quibus à creaturis ſeu hominibus, ſeu angelis, præſentibus, petimus res ipſis poſſibiles, neque vires creatæ naturæ ſuperantes.

Precationis definitio. IV. Nos hic ſolummodò de precatione religioſâ agimus, quam definimus, quod ſit, divini numinis imploratio, ſive ea fiat ſolo voto, ſive etiam voce, quâ humiliter rogamus ut ſalutaria dentur, ſive nobis ipſis, ſive aliis, cum certâ fiduciâ exauditionis per Jeſum Chriſtum. Ex hac definitione liquet, Precationem eſſe cultum quammaximè religioſum, & per quem Deo maximus ac ſummus tribuitur honor. Qui enim invocatur, creditur eſſe omniſcius, omniumque preces, quocunque in loco ſint, audiens, imò vota ac ſuſpiria intelligens, omniumque neceſſitates cognoſcens. Hinc *Act.* 1. 24. Apoſtoli in precatione ſuâ ita Dominum alloquuntur, *Tu Domine, qui corda noſti omnium.* Et omnipotens, qui quæcunque petuntur dare poſſit, omniaque effecta reddere. Hinc fideles *Act.* IV. 24. ita inchoant precationem ſuam, *Domine, tu es qui feciſti cœlum, & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt.* Et ſummè bonus ac benignus, qui rogatus ſalutaria dare vult. *Jacob.* 1. 5. *Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei.* Vide & *verſ.* 17. Ex quibus liquet, Deum ſolum, & Servatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, ut Mediatorem inter Deum & nos, ſicut totius pietatis, ita etiam ſpeciatim precationis objectum eſſe. Quod quia in præcedentibus ſatis oſtenſum eſt, hic non repetemus.

Ejus dignitas. V. Nec minus hinc precationi ſua dignitas conſtat; quia eſt alloquium ad Deum, quo homo quaſi omnibus hiſce viſibilibus ſuperatis, in cœlum ipſum penetrat. Hinc olim quidam dicebat: Si vis perpetuò cum Deo eſſe, frequenter precare, & Scripturam lege: precantes enim nos alloquimur Deum, in Scripturâ autem Deus alloquitur nos.

Ad eam ſæpe ſufficit internum votum. VI. Diximus autem precationem fieri vel ſolo voto, vel etiam voce; ut oſtendamus, ad precationem non neceſſariò requiri externam verborum pronuntiationem; ſed ſufficere ſæpe internum votum, gemitus, & ſuſpiria; quia cum Deo omniſcio, & cordium renumque ſcrutatore nobis res eſt. Sic de Annâ matre Samuelis dicitur 2 *Sam.* 1. 13. quod *loquebatur in corde ſuo, & labia illius tantum movebantur, vox autem penitus non audiebatur.* Solatio id hominibus, aut præ debilitate vocem vix emittentibus, aut martyribus, quibus aut os obturatum, aut lingua exſecta: non enim interni gemitus & ſuſpiria à quoquam impediri poſſunt.

Variæ illius ſpecies. VII. Addimus, nos quædam petere ſive nobis, ſive aliis; ut innuamus diverſas precationis ſpecies. Alia quippe eſt δέησις, deprecatio mali quod nos premit: talis fuit precatio Servatoris *Matth.* XXVI. 39. & Pauli 2 *Corinth.* XII. 8. alia προσευχὴ, precatio pro bono quo caremus obtinendo: *Jacob.* 1. 5. alia ἔντευξις, interceſſio pro alio, ſive ut mali quo premitur liberationem, ſive bonum, quo caret, obtineat: cujus varia paſſim exſtant exempla: *Geneſ.* XVIII. 23, 24. & *ſeqq.* *Luc.* XXIII. 34. *Eph.* 1. 16. VI. 19. & alibi. Quas omnes ſpecies Apoſtolus conjungit 1 Tim. II. 1. *Obſecro igitur primum omnium fieri deprecationes*, δεήσεις, *orationes*, προσευχὰς, *interceſſiones*, ἐντεύξεις, &c.

Sex in eâ conſideranda. VIII. Ut autem diſtinctè de Precatione dicamus, I. De illius neceſſitate. II. De materiâ precationis. III. De diſpoſitione precantis. IV. De ipſius precationis requiſitis. V. De circumſtantiis precum: ac tandem

VI.

VI. De precationis effecto, breviter dicturi sumus.

1. *Necessitas. Eam probat indigentia nostra.*

IX. Primò. Necessitatem precationis satis evincit indigentia nostra, nec ullus ad precandum validior stimulus, quàm indigentiæ nostræ sensus. Vita quippe nostra variis periculis est exposita, omniumque indiga, tam respectu status animalis, quàm spiritualis. Status noster animalis omnium ad vitæ sustentationem, tam quibus alamur, quàm tegamur, indignus est; multisque præterea adversitatibus ac miseriis, morbis, egestati, tum & aliorum hominum vexationibus est obnoxius; quæ omnes miseriæ graphicè depinguntur *Job.* VII. 1, 2, 3. XIV. 1, 2. & præcipuè *Syrach. cap.* XL. Spiritualis autem, omnium ad salutem necessariorum, qualia sunt, intellectus illuminatio in cognitione voluntatis divinæ, excitatio & directio voluntatis ad ambulandum in viis Domini, Spiritus Sancti donum, remissio peccatorum & vita æterna, planè est indigus; & continuis ac multò maximis periculis ac tentationibus, à carne, mundo, & Satanâ, tum & persecutionibus hominum impiorum ac infidelium, est obnoxius. Utraque ergo hæc indigentia precationis necessitatem docet, ut à Deo auxilium impetremus. Sic in genere dicitur *Psal.* L. 15. *Invoca me in diè tribulationis, & ego eruam te.* Atque adeo totus Psalmorum liber quasi precum promptuarium est, unde preces cuivis statui ac necessitati accommodatas depromere possumus. Et quod speciatim attinet statum vitæ nostræ animalis, dicitur *Joel.* I. 19, 20. *Ad te, Domine, clamabo; quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis:* &c. Sic videmus sanctos in necessitatibus suis Deum invocasse, Israëlitas, mari rubro & Pharaonis exercitu conclusos, *Exod.* XIV. Esechiam, cum mortis instantis nuntium accepisset, *Esa.* XXXVIII. & ne omnes enumeremus, multi tempore Servatoris nostri precibus liberationem quæsiverunt, qui vel ipsi, vel quorum liberi morbis afflicti erant: in Evangeliis passim. Sic & Paulus, 2 *Corinth.* XII. 8. Indigentia respectu vitæ spiritualis nos ad precandum excitat, *Jacob.* I. 5. *Si quis vestrum sapientiâ indiget, petat eam a Domino.* Ne jam alia loca allegemus.

Et mandatum divinum.

X. Exstat præterea expressum Domini mandatum; *Matth.* VII. 7. *Petite, & dabitur vobis; quærite & invenietis; pulsate & aperietur vobis. Marc.* XIII. 33. *Vigilate & orate. Luc.* XXI. 36. *Vigilate, omni tempore orantes.* Sic & Apostoli *Rom.* XII. 12. *Orationi instate. Eph.* VI. 18. & *Coloss.* IV. 2. Additumque ingens exauditionis promissum: *Matth.* VII. 7, 8, 9, 10, 11. *Luc.* XI. 5. *& seqq. Matth.* XVIII. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meô qui in cœlis est. Joan.* XIV. 13. *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Cui parallelus est, *Cap.* XVI. 23. Et tandem idem exempla innumera fidelium confirmant, qui precibus suis maxima quæque à Deo obtinuerunt; de quibus in sequentibus dicemus. Omnia hæc precationis necessitatem evincunt; quia non est officium, quod propriè Dei causâ præstamus, solummodò ut eum honoremus, quemadmodum reliqua; sed propriè nostri causâ, ut à Deô obtineamus, quibus indigemus.

Occurritur dubio.

XI. Dices. Quid necesse est Deum orare, cum Deus etiam nobis non orantibus sciat cujus indigeamus, & benignus sit, ut ea largiri velit? Resp. Ita est: sed vult Deus, ut nos nostræ indigentiæ conscii simus: qui enim nullius indiget, aut potens est ut sibi omnia largiatur, non necesse habet alium precari. Qui itaque alium precatur, eo ipso indigentiam suam confitetur. Et deinde, ut ipsum omnis boni agnoscamus autorem, non autem adscribamus nobis ipsis, aut cœcæ fortunæ: Sic dicitur *Jacob.* I. 17. *Omne bonum datum & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.* Hoc officio movetur ad dandum, alias non daturus. Pater, licet benignus, multa largitur filio petenti, quæ alias largiturus non esset.

Qui precum necessitatem evertunt,

XII. Necessitatem autem precum evertunt, qui Deum jam ab æterno irrevocabile de omnibus eventibus decretum fecisse docent. Quoniam enim decretum Dei irritum fieri nequit, frustranea est omnis precatio. Si enim Deus rem dare decreverit, etiam sine precatione obtinebitur: si decreverit non dare, nullis precibus obtineri potest. Sed quoniam argumentum hoc in doctrinâ de Prædestinatione latius est tractatum, id hic breviter tantum attigisse sufficiat.

2. *Materia precationis.*

XIII. Secundò. Materia Precationis complectitur, tum objectum, ad quod preces dirigendæ sunt; tum personas pro quibus, & res de quibus orandum est. Objectum precationis, sicut & totius cultus divini, consideravimus; restant duo posteriora consideranda.

Orans pro seipso precari debet.

XIV. Quod itaque personas attinet: eæ sunt, tum orans ipse, tum alii. Quin fidelis pro se Deum orare debeat, nemo est qui in dubium vocare possit: ipse enim propriæ indigentiæ maximè sibi conscius, propriæque utilitatis summè studiosus est; & salutis quidem æternæ summè studiosus esse debet. Sic omnia precandi præcepta, antea recensita, precationes hominis fidelis pro se maximè concernunt. Sic ipse Dominus Jesus pro se oravit, *Matth.* XXVI. 39. *Hebr.* V. 7. sic & Apostolus Paulus, 2 *Cor.* XII. 8. aliique.

An liceat imprecationes contra seipsum uti.

XV. Sed quæritur, an homini Christiano imprecatione contra seipsum uti liceat? Resp. Varia sunt imprecationis genera; quædam licita est, alia illicita. Imprecatio licita est: 1. Quæ fit in legitimis juramentis, quando

do homo, licet in ſpecie malum non exprimat, ſibi tamen ſi fallat malum aliquod precatur. Sed de eâ dicemus, quando ad juramenti conſiderationem pervenerimus. 2. Quæ fit ex ingenti erga proximum charitate, quâ nobis precamur malum, ut proximus à ſimili vel graviore liberetur. Qualis fuit Davidis 1 *Chron.* XXI. 17. *Domine Deus meus, vertatur quæſo manus tua in me, & in domum patris mei; populus autem tuus non percutiatur.* Et Moſis *Exod.* XXXII. 32. *Obſecro Domine, aut dimitte iis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſiſti.* Et Pauli *Rom.* IX. 3. *Optarim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Hæc non tantum licita, ſed & ſummâ laude digna eſt. 3. Quæ fit ad oſtendendum innocentiam ſuam, aliquando licita eſt: nempe ſi noſtrâ magnoperè interſit innocentiam noſtram cognoſci, neque aliô modô comprobari poſſit. Sic David *Pſal.* VII. 4, 5, 6. *Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis:* &c. *Perſequatur inimicus animam meam, & conculcet in terram vitam meam:* &c. Et *Pſal.* CXXXI. 2. ubi quidem imprecatio non expreſſa eſt: ſed ratio loquendi ſubintelligendam docet: *Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltavi animam meam;* ſupple, puniat me Deus. Sed eſt præterea imprecatio ex impatientiâ orta, cum quis præ malorum quibus premitur tædiô mortem ſibi exoptat. Sic Moſes, continuis ac diuturnis populi murmurationibus fractus ac fatigatus, Deo dicit, *Obſecro ut interficias me*, &c. *Num.* XI. 10. *& ſeqq.* Et Job: *Quis det ut veniat petitio mea; & quod exſpecto tribuat mihi Deus; & qui cœpit, ipſe me conterat:* &c. *Job.* VI. 8, 9. Et Jonas, ardore ſolis poſt arefactum ricinum fatigatus, dixit, *Melius eſt mihi mori, quàm vivere; Cap.* IV. 8. Si ea fiat, non præmeditatô animô, ſed miſeriæ ac dolorum vehementiâ abreptô, nec diuturna ſit, veniâ videtur digna: Sed ſi ex animi impatientiâ & murmuratione, præſertim ob miſerias ac dolores non extraordinarios, qualis videtur fuiſſe Jonæ, oriatur, culpâ gravi non caret: ideoque & Jonas graviter à Deo reprehenſus legitur.

Et pro aliis.

XVI. Officium fidelium eſſe etiam pro aliis orare, multa evincunt Scripturæ teſtimonia. *Jacob.* V. 16. *Alii pro aliis orate. Eph.* VI. 18. *Orate pro omnibus ſanctis. &* 1 *Tim.* II. 1, 2. *Hortor primum fieri orationes, deprecationes, interceſſiones, gratiarum actiones pro omnibus hominibus; pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt; ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.* Deinde, homines quandoque jubentur aliorum pro ſe interceſſiones requirere: Sic Deus Abimelecho mandat, ut Abrahami pro ſe preces expetat, *Gen.* XX. 7. & amicis Jobi, ut ad ipſius interceſſionem confugiant, *Job.* XLII. 8. Porrò ipſi Apoſtoli ſeſe non rarò fidelium precibus commendarunt, eorumque pro ſe apud Deum interceſſiones expetiverunt: Sic Paulus *Rom.* XV. 30. *Obſecro vos fratres per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum.* Similia videmus *Epheſ.* VI. 19. *Coloſſ.* IV. 3. 1 *Theſſ.* V. 25. 2 *Theſſ.* III. 1. *Hebr.* XIII. 18. Atque ita videmus pro Petro captivo ab Eccleſiâ ſine intermiſſione ad Deum orationem eſſe factam. *Act.* XII. 5. Et præſertim ipſi Apoſtoli precibus ſuis apud Deum pro fidelium ſalute interceſſerunt: Exempla paſſim exſtant in Epiſtolis Paulinis: *Rom.* I. 9. 10. *Eph.* I. 16, 17, 18. *Phil.* I. 9, 10. *Coloſſ.* I. 9. 1 *Theſſ.* V. 23. *Hebr.* XIII. 20, 21. & alibi. Ad oſtendendum, paſtorum id peculiare eſſe officium, gregem ſibi commiſſum ardentibus Deo precibus commendare.

Ad quos id ſit extendendum.

XVII. Cum autem precatio pro aliis officium ſit charitatis, etiam erga omnes, quibus charitatis officia exhibere tenemur, extendendum eſt; non tantum ad pios & amicos, ſed & ad impios & inimicos: Sic mandat Dominus, *Benedicite iis qui devovent vos, & precamini pro iis qui vobis infeſti ſunt, Matth.* V. 44. Quouſque verò hæc precatio ſit extendenda, & an certo quodam caſu malum alicui imprecari liceat, cum ad officia charitatis pervenerimus, diſtinctius inquiremus.

Explicatio 1 *Joan.* V. 16.

XVIII. Sed quæri hic poſſet, an non ſint quidam adeo eximiè & enormiter peccantes, ut pro iis Deum orare non liceat? Ita exiſtimant quidam ex loco 1 *Joan.* V. 16. *Si quis viderit fratrem ſuum peccare peccato quod non eſt ad mortem, petet, & dabit illi vitam peccanti non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem: non pro illô dico ut roget.* Sed verò, nullum in hoc loco interdictum exſtat: Ad ſummum tantum exinde concludi poſſet, nos non obligari ad orandum pro peccante ad mortem: non autem omnia ad quæ obligati non ſumus ſtatim illicita ſunt. Sed nec hoc ſolidè hinc colligitur, ſed tantum, nos precantes pro peccante ad mortem non impetraturos illius vitam: Dixit quippe Apoſtolus, precantem pro peccante non ad mortem, illi vitam daturum: pro peccante autem ad mortem *non dico*, inquit, *ut roget;* nim: ut ſubaudiatur, eodem cum fructu, ut vita illi detur: Ut confirmet ante dicta, *verſ.* 14. nos, ſi ſecundum Dei voluntatem precemur, impetraturos quod petimus. Quoniam enim aliquando non impetrabant orantes pro alio; dicit, mirum id non eſſe, quia fieri poteſt, ut orent pro homine ad mortem peccante, ac proinde non ſecundum Dei voluntatem, quoniam Deus illi vitam largiri non vult, ſed jam morti eum deſtinavit. Adeo ut *peccantes ad mortem* ſint, quibus Deus ob gravia ſua peccata amplius gratiam facere non vult, ſed quos ſententiâ peremptoriâ morte plectere decrevit, quæ-

quæque nullis aliorum, quantumvis sanctissimorum, precibus, mutari potest. Non ergo dicit Apostolus preces illas esse illicitas, sed irritas ac frustraneas. Eodem modo, uti precatio Jeremiæ pro populo quem jam Deus abjecerat: *Tu ne oraveris pro hoc populo, quia non exaudiam te*, &c. *Jerem.* VII. 16. & pro quo Deus etiam sanctissimorum preces, ut Mosis, Samuëlis, Noachi, Jobi, &c. rejecturus fuisset; *Jerem.* XV. 1. *Ezech.* XIV. 14.

Preces pro mortuis necessaria non sunt.

XIX. Ulterius quæritur, an etiam pro mortuis orandum sit? Quod Ecclesia Romana docet, vel saltem, maximâ cum utilitate preces pro mortuis fieri, ut nempe è purgatorio, diriſque illius cruciatibus liberentur. Nos quæstione de purgatorio in alium locum rejectâ, nunc tantum breviter ostendemus, precationes illas nec pias aut necessarias, imò, etsi licitæ forent, planè inutiles esse. Necessarias non esse exinde constat, quia nullum de ejusmodi precibus, nec in Veteri nec in Novo Testamento exstat præceptum: imò licet in Veteri Testamento multa sacrificia pro quibusvis peccatorum generibus instituta sint, nullius tamen pro defunctis sacrificii mentio uspiam fit; imò nullum Deus indicium dedit, tales se preces requirere. 2. Nullum ejusmodi precum habemus exemplum, cum tamen, si necessariæ aut utiles sint, crebræ earum mentionem faciendi sint occasiones, præsertim ubi obitus ac funeralia virorum magnorum narrantur. Imò quod magis est, David, qui jejunio ac fletu apud Deum pro filiolo suo ægro intercessit, statim eo defuncto orare desiit; hac additâ ratione, quod precatio ipsius frustranea esset futura: 2 *Sam.* XII. 22, 23.

Expenditur factum Judæ Machabæi, 2 Mach. XII.

XX. Objicitur tamen exemplum Judæ Machabæi & Judæorum in exercitu ipsius, qui precati sunt & sacrificium obtulerunt pro iis, qui in prælio interempti sunt: 2 *Machab.* XII. 39. *& seqq.* Resp. 1. Nos antea ostendimus, librum hunc esse apocryphum; ac proinde ex eô nullum ad dogma fidei probandum argumentum depromi posse. 2. Distinguendum inter Judæ Machabæi factum, & historici de illo judicium. Factum Judæ laudabile videtur, nihilquè continere improbandum. Cum enim sub interfectorum tunicis inventa essent idolorum donaria, quæ Judæis sub anathematis pœnâ erant interdicta, *Deut.* VII. 25, 26. omnibus dicitur manifestum fuisse eos ob hoc crimen corruisse. Judas ergo, & qui cum eo erant, memores Deum occasione criminis unius rem anathemate devotam sibi retinentis totum populum puniviſse, uti in exemplo Achanis liquet *Josuæ.* VII. ad preces conversi Deum oraverunt, ut quod commissum erat oblivioni traderetur: & Judas omnes hortatus est, ut se à crimine impollutos servarent; ac simul omnes sacrificium Hierosolymam miserunt duodecim millia dragmarum argenti, ad offerendum pro peccato; non ut mortui à peccato absolverentur; sed ne pœna ob peccatum, ab iis qui postea in prælio occisi sunt commissum, etiam in superstites propagaretur, atque ita à toto populo reatus tolleretur. Hoc Judæ factum, nihil Legi adversum continens, scriptor historiæ non rectè percepisse videtur, sed credidisse Judam pro mortuis sacrificium obtulisse, ut illi à peccato exsolvantur. Et verò alia sunt, ex quibus liquet, autorem de facto hòc non rectè judicasse: 1. Enim sacrificium pro mortuis oblatum dicit: quod legi consentaneë fieri non potuit. 2. Nec considerasse videtur quæ ipse dixit: postquam enim dixit, *vers.* 40. omnibus manifestum esse factum, interfectos ob crimen illud idololatriæ corruisse; mox, tanquam sui oblitus, dicit eos *eum pietate dormitionem accepisse*, *vers.* 45. Ne jam addamus, factum illud Judæ, etiam secundum scriptoris hujus judicium, nihil spectare ad purgatorium: Judas enim de resurrectione cogitabat: *Nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis*, ait *vers.* 44. Atqui qui in Romanâ Ecclesiâ preces fundunt pro laborantibus in purgatorio, non respiciunt ad resurrectionem, sed tantum liberationem è purgatorii cruciatibus.

Sed superflua.

XXI. Tertiò. Nulla precum harum est utilitas, sed superfluæ prorsus sunt, & vanæ. Non enim illis quicquam pro defunctis obtineri potest, nec pro piis, nec pro impiis. Non pro piis, quia illi sunt in statu salutis, & certâ exspectatione beatæ resurrectionis gaudent. Non pro impiis; quoniam illi à salute irrevocabiliter sunt excluſi. Sanè si Joannes preces pro peccantibus ad mortem irritas dicit, 1 *Epist.* v. 16. quid dicendum de precibus, pro hominibus in peccatis illis mortuis effusis? Sed, inquiunt, quæritur de hominibus in statu medio mortuis, absque culpâ mortali, & solummodò cum veniali, an non viventium precibus juvari possint? Resp. Ostendi primum deberet, tales esse culpas, hominemque post æternæ pœnæ remissionem adhuc pœnarum temporalium reatu teneri: Scriptura statum illum medium non agnoscit, sed piis plenariam omnium peccatorum remissionem tribuit: 1 *Joan.* 1. 7. quod *sanguis Christi eos purget ab omni peccato.* & *Rom.* v. 1. quod *justificati per fidem, pacem habeant cum Deo per Jesum Christum.* Eosque in pietate obdormientes *requiescere in cubilibus*, seu sepulchris, *suis*, *Esa.* LVII. 2. *esse apud Dominum*, 2 *Cor.* v. 8. *à laboribus suis quiescere*, *operaque ipsorum eos sequi*, *Apoc.* XIV. 13. affirmat.

Res quas petere licet, sunt

XXII Res quas petere precibus nostris possumus, sunt omnia, quæ Dei voluntati con-

omnia voluntati divinæ consentanea.

consentanea sunt: ita dicente Joanne 1 *Epist.* v. 14. *Hæc est fiducia, quam habemus ad eum, quia quodcumque petierimus ad voluntatem ejus audit nos.* Secundum voluntatem autem Dei est, quicquid Deus nobis officium facientibus promisit, ac proinde dare decrevit: Non est itaque secundum voluntatem Dei, quod Deus vel jam ante constituit non dare; vel consultum non judicat tum dare cum petitur, propter causas quas ipse solus novit, aut quæ precantibus ignotæ sunt. Eadem itaque à Deo petenda sunt, quæ cum fiduciâ ab ipso exspectanda docuimus.

Spiritualia ardentius precanda quàm corporalia.

XXIII. Bonum siquidem Christiani hominis duplex est, alterum spirituale, alterum corporale. Spiritualia Deus fidelibus officium facientibus absque ullâ ulteriore conditione promisit, *Matth.* VII. 11. *Luc.* XI. 13. *Joan.* XIV. 13. *Jacob.* I. 5. Corporalia etiam aliquatenus promisit, præsertim ad vitæ sustentationem necessaria, *Matth.* VI. 33. 1 *Tim.* IV. 8. *Hebr.* XIII. 5, 6. sed verbis tantum generalibus, & non tanquam principale bonum, sed adjectamentum quoddam: ideoque promissiones hæ semper cum hac restrictione sunt intelligendæ, si earum adeptio æternæ nostræ saluti non obsit: hoc enim casu Deus eas non dare decrevisse censendus est. Hinc liquet, spiritualia primò ac principaliter, & quidem absolute à Deo peti posse; utpote nobis certò promissa: Corporalia verò etiam peti posse: sic Dominus in precatione dominicâ jussit nos orare, *panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* sic & Paulus oravit, ut stimulus ille carnis à se auferretur, 2 *Cor.* XII. 7, 8, 9. & Jacobus monet *cap.* v. 14, 15. *Ægrotat quis inter vos? advocet presbyteros Ecclesiæ & orent super eum; & oratio fidei salvabit infirmum*, &c. Ea autem semper cum conditione, in promissis divinis subintellectâ, peti debent; si saluti nostræ, aut decretis divinis adversa non sint: Ad exemplum Servatoris, *Matth.* XXVI. 39. *Pater si fieri potest* (id est, si decreta tua permittant, ut redemtio humani generis perficiatur absque angore hoc) *transeat calix iste à me: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Præsertim quia secura & abundans bonorum hujus vitæ possessio sæpius animum nostrum terræ affigit, nosque in amore cœlestium tepidos reddit, ac proinde animum frangit, quò minus adversa pro nomine Christi fortiter tolerare possit; saltem cum virtute patientiæ, quæ se non ostendit nisi in adversis, consistere nequit: quam tamen & præstantissimam ac inter omnes virtutes difficillimam esse, præsertim si cum ignominiâ ac cruciatu, ac potissimum morte, pro nomine Christi, omnibus fidelibus in genere prædictâ, conjuncta sit.

Quod plenius adstruitur.

XXIV. Sed & aliâ ratione idem ostenditur. Promissis divinis amor noster debet esse accommodatus: Deus siquidem bonorum quæ promittit amore nos ad præceptorum suorum observationem excitare vult: Cœlestia autem promittuntur præcipuè, eaque jubemur quærere. *Matth.* VI. 19, 20, 21. & 33. *Coloss.* III. 1, 2. mundum autem & quæ in eo sunt non diligere, 1 *Joan.* II. 15, 16. Ad summum itaque moderatus rerum terrenarum amor est licitus, & eatenus, quatenus spiritualium & cœlestium amori non adversatur. Cum ergo preces indicia sint amoris nostri, quæ enim petimus, ea amamus ac desideramus; sequitur spiritualia ac cœlestia præcipuè precibus esse petenda: corporalia minus præcipuè, & quatenus spiritualibus non adversa. Spiritualia enim precantis animum pietatis studiosum esse liquet: Corporalia verò, præsertim absolutè & ardenter, precantis animus, magis cupiditatibus suis, quàm pietati addictus deprehenditur. Imò corporalia præstat petere terminis generalibus, ut Deus nostri misereatur, aut secundum misericordiam suam nobiscum agat; ex misericordiâ enim divina omnia in nos bona ac salutaria redundant: *Psal.* CIII. 4. & CXLV. 9. *Suavis Dominus universis; & miserationes ejus super omnia opera ejus.* Sic eorum quæ petimus ac desideramus delectum Deo committimus, qui pro summâ suâ sapientiâ novit, & pro summâ benignitate vult dare nobis maximè salutaria ac necessaria. Usui id in casibus perplexis, quando nescimus quid petituri simus, & quocunque nos vertamus, nil nisi perplexitates nobis occurrunt, ut misericordiam Dei imploremus; ea enim precatio auxilium continet quod intendimus: Non enim melior & certior è miseriis nostris emergendi via est, quàm si Deus misericordiam suam erga nos demonstret: & modum tempusque exauditionis Deo committimus, persuasi Deum optimam nobis succurrendi rationem perspectam habere. Ita David aliquoties misericordiam Dei implorat: *Psal.* LVII. 1. LXXXVI. 6. CXLIII. 8. Si tamen specialia quædam petere velimus, semper cum expressâ illâ conditione petenda sunt, si sint salutaria, nec gloriæ divinæ adversa.

Summa precationis dominicæ.

XXV. Omnia autem quæ à nobis peti debent summatim precatione Dominicâ sunt expressa; cujus petitiones pleræque respiciunt bona spiritualia; unica tantum respicit bona corporalia, & quidem ad vitæ sustentationem planè necessaria, panem vid. quotidianum: ut liqueat, illa esse minima, neque tam crebrò ac ardenter quàm spiritualia petenda. Sex quippe precatio hæc continet petitiones; quarum tres priores immediatè Dei gloriam spectant: & quidem hoc ordine: Prima respicit verba, gestus, aliaque externa quibus Deus honoratur; petit quippe, ut *Nomen Dei sanctificetur.* Altera, petens ut *Regnum Dei adveniat*, cor nostrum propriè concernit, quo Deus honoretur & in pretio

tio habeatur. Tertia, *Fiat voluntas tua quemadmodum in cœlo sic & in terrâ*, refertur ad facta ex corde nostro prodeuntia, quibus Deo obedientiam quam requirit præstamus: eâ enim honoratur. Animadvertendum autem, hæc non esse vota nuda, sed petitiones propriè dictas, quibus petimus ut Deus ista efficiat; quia est petitio in nostri salutem, ac proinde quâ petimus aliquid nobis ipsis: Non quidem ut Deus illa simpliciter in nobis absque nobis efficiat; sed ut nobis det auxilium & gratiam, sine cujus ope illa præstari non possunt; quæ in nostrâ potestate non est, sed tota à Deô solô exspectari debet. Tres posteriores petitiones spectant commodum nostrum, idque totum à Deo effici postulamus; beneficia quippe sunt, quæ à solô Deô obtineri possunt: Eaque hoc ordine petuntur. Primo bonum aliquod, & quidem ad hanc vitam spectans, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Secundò, mali spiritualis depulsio, cui tamen & contrarii boni adeptio includitur: *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* Remissioni enim peccatorum justificatio & vitæ æternæ donum adhæret. Tertiò, à malô spirituali præservatio ac defensio: *Ne nos inducas in tentationem sed libera nos à malô.* Quibus præcipua ac pleraque quibus indigemus continentur.

Hac precationis formulâ non est necesse semper uti.

XXVI. Sed quæritur, an hac precationis formulâ semper sit utendum? cum Dominus dicat *Matth.* VI. 9. *Vos ita orate*, &c. Resp. Non videtur Dominus Jesus nos ita adstrinxisse huic formulæ, ut planè non liceat aliis verbis Deum compellare: Videmus enim Apostolos aliis usos, *Act.* I. 24. IV. 24. imò ipsum Dominum, *Joan.* XVII. *Matth.* XXVI. 39. & alibi. Sed Dominus rudibus suis discipulis præscripsit orandi formam, quam vel totam vel ex parte observarent, & ad cujus instar preces suas componerent, ut vitarent battologiam, & maximè necessaria petere discerent. Notant enim docti, varias precandi formulas Judæis fuisse usitatas, Dominum autem quicquid in omnium precibus laudabile erat in hanc unam congessisse, & tantâ cum brevitate, ut nihil in eâ superfluum sit.

An alia petere liceat.

XXVII. Sed ulterius quæritur; An non Dominus hac precationis formulâ præscribere voluerit, res non alias à Deô petendas, quàm in hac prece enumeratas, aut saltem sub hisce comprehensas? Resp. Alias res etiam peti posse, liquet ex exemplo Domini Jesu & Apostolorum. Fateor multa per consequentiam ad hasce petitionibus his comprehensas referri posse; quæ tamen non directè sub illis comprehenduntur. Possunt varii in vitâ nostrâ incidere casus alii, hic non expressi, qui nos ad orandum incitent. Hic verò exprimuntur res illæ, quæ omnes & singulæ omnibus & singulis ut plurimum, imò ferè semper, necessariæ sunt: itaque semper illas petendas docuit Dominus, quia iis continuo opus habemus. Attamen omnia non omni statui conveniunt: Sic in agone mortis constitutus commodè orare non potest, panem quotidianum da nobis hodie. Et status quidam incidere possunt, quibus & alia petenda sint, attamen hisce consentanea, nihil autem adversum.

An aliquâ consuetâ precationis formulâ uti liceat.

XXVIII. Tandem quæritur, An aliquâ precationis formulâ consuetâ uti liceat. Quidam enim id illicitum statuunt, sed extemporaneas requirunt, pro cujuscunque temporis ac necessitatis ratione ex tempore & impræmeditatò formatas. Nos dicimus, preces ejusmodi extemporaneas, si quis aptitudinem habeat eas formandi, laudabiles esse, & ad fervorem ac attentionem excitandum accommodatas: formulæ quippe præscriptæ omnia particularia, & omnibus casibus convenientia, etiam quoad spiritualia, continere nequeunt: neque planè sequuntur affectus nostros internos, uti in omni precatione conveniens est, sed eos aliquatenus præcedunt & ducunt; ac tandem, quia memoriæ inhærent, & ex consuetudine recitantur facile fit, ut tepidiores in precando reddamur, & in verbis prolatis acquiescamus, seu verba nuda recitentur absque mente. Non tamen formulas omnes damnandas aut rejiciendas credimus: Licitas quippe esse, patet ex precationis Dominicæ formulâ; ex formulæ benedicendi institutione Sacerdotibus in Veteri Testamento præscriptæ, *Num.* VI. 24, 25, 26, 27. & sanctorum praxi, quibus & precandi & Deo benedicendi formulas usitatas fuisse, scripta eorum legentibus manifestum est. Utile etiam aliquando est formulas consuetas recitare. Omnes enim non sunt apti ad preces extemporaneas formandum; & quidam adeo rudes sunt, ut desideria sua aptis verbis exprimere nequeant. Imò in publicis precibus aliquando necessarium est: Non enim omnes, qui privatas preces ex tempore fundere possunt, apti sunt ad publicas ex tempore formandas, quibus fidelium necessitates Deo commendent, totiusque cœtus affectus excitare possint. Nec in publicis tantum, sed & in privatis precibus utile aliquando est formulâ quâdam regi. Unde & cujusque Christiani hominis officium est varias in promptu habere precandi formulas, atque ita assuescere cum Deo loqui, ut verba decorè necessitati cuique accommodentur. Licet enim necesse non sit, verba ita exquisitè meditari, perinde ac coram hominibus, qui sensum nostrum, nisi ipsis commodè aperiatur, cognoscere nequeunt; quique aliquando fastu tumentes, nisi eos titulis quos sibi deberi credunt compellemus, statim alienantur; & præcipuè requiratur animus devotus, & in Deum penitus recumbens; juxta *Rom.*

VIII. 26, 27. conveniens tamen est & verba commoda adhibere, quibus & Deo gloriam tribuamus, necessitates nostras explicemus, & fundamenta fiduciæ nostræ aperiamus; ne in iis hæsitantes, & precatio nostra interturbetur, & cogitationes nostræ distrahantur.

CAPUT XXVII.

De dispositione precantis, & requisitis in precatione.

3. *Dispositio precantis. ac* 1. *quidem pietas.*

I. TErtiò. Quod precantis dispositionem attinet, ut ritè se ad precandum accingat, varia requiruntur. Ac primò, pietas: ut precans sit corde purô, & facta sua ad præceptorum divinorum regulam componat; alias frustra precaturus. 1 *Joan.* III. 21, 22. *Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus ad Deum; & quicquid petierimus, accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eô, facimus. Joan.* IX. 31. *Scimus quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit. Jacob.* V. 16. *Multum valet deprecatio justi efficax.* Unde vult Apostolus, ut *viri orent in omni loco, levantes puras manus sine irâ & disceptatione;* 1 *Tim.* II. 8. Alias Deus precantem non audit; Nam *oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: Vultus autem Domini super facientes mala:* 1 *Pet.* III. 12. Vide & *Esa.* I. 15. LIX. 1, 2. Unde & *Lament. Jerem.* III. 44. dicitur Deus sibi *opposuisse nubem, ne transiret oratio.*

Quid sentiendum de precibus pœnitentium à peccatis.

II. Dices. Quid itaque faciendum homini, qui hactenus in peccatis vixerit? Resp. Aut ducitur seriâ peccatorum pœnitentiâ, aut nullâ. Si nullâ peccatorum pœnitentiâ ducitur, & adhuc impietatem animo agitet, nullam à Deo exauditionem sperare potest: imò tali animo ad Deum accedere, præsertim de peccatorum suorum enormitate plenè persuaso, hominis est desperatè improbi, quique omnem divini numinis reverentiam abjecit. Implorat enim opem Dei, cujus se continuis peccatis inimicum declarat. Si verò seriâ peccatorum pœnitentiâ ducitur, potest etiam Deum orare, & licet non cum tantâ exauditionis fiduciâ, quàm si continuò pietati operam dedisset, tamen cum fiduciâ impetrandi quod saluti planè necessarium est, in Deum sperare potest: præsertim cum videamus Deum aliquando non asperatum esse preces eorum, qui hactenus in gravia, imo gravissima, prolapsi fuerunt peccata, & ea animo detestantes pœnitentiâ ac dolore ducti fuerunt, nondum tamen peccati jugum planè excussêrunt: uti id in Israelitis patrum, in Achabo, Ninivitis, aliisque videre est. Sic & *Esa.* I. 16. Deus Israëlitas, quos variorum criminum reos peregerat, quorum causâ preces eorum exaudire nollet, monet ut à sceleribus desistant, promittitque se omnia illis peccata condonaturum, omniaque prospera largiturum.

2. *Fraternæ charitas.*

III. Sed quoniam variæ sunt pietatis partes, omniaque peccata pietati adversantia non æqualiter precum exauditionem impediunt; secundò quam maximè requiritur, ut iis simus præditi virtutibus, quarum neglectus precum exauditioni quam maximè obstat: illarum autem præcipua est fraternæ charitatis studium: vitia illi adversa, malevolentia & odium, & præsertim animus à reconciliatione cum fratre aversus. Quoniam autem vel nos ipsi, vel proximus causam offensæ dare potest, ita & utroque in casu officio nostro deesse possumus. Primò, quando nos alium injuriâ affecimus; illum negligendo, veniam non orando, nec illi prout æquitas postulat satisfaciendo. *Matth.* V. 23, 24. *Si offers munus tuum ad altare, ibique recordatus fueris fratrem tuum aliquid habere adversum te* (id est, causam de te conquerendi, eo quod injuriâ à te sit affectus) *relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo; & tunc veniens offeres munus tuum.* Secundò: Quando nos ab alio læsi sumus; vindictam concipiendo, & animum à condonatione alienum ostendendo: contra *Eph.* IV. 31, 32. *Coloss.* III. 12, 13, 14. Quomodo enim à Deo remissionem graviorum, quam precatur, peccatorum sperare ausit, qui minora conservo suo condonare non vult? Hinc Dominus *Matth.* VI. 12. orare nos jubet, *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris:* Additâ ratione *vers.* 14, 15. *Nisi nos aliis remiserimus, nec Patrem nostrum cœlestem peccata nobis remissurum:* Quod & egregiè parabolâ servi illius duri ac immitis illustratur, *Matth.* XVIII. 23. *& seqq.*

3. *Fides.*

IV. Tertiò requiritur Fides; non tantum generalis in Jesum Christum, quæque pietatis est mater; sed & particularis, quæ est fiducia exauditionis, seu obtinendi id quod petitur. Hanc requirit *Jacob.* I. 6, 7. *Postulet in fide, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur & circumfertur: Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino.* Non enim hic requirit Apostolus fidem generalem in Jesum Christum: illam enim ad fideles scribens præsupponit; sed fiduciam obtinendi à Deo quod petitur. Nec obstat, quod addit, *Non æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino:* Illis enim innuere non vult, hominem illum obtinendi fiduciam habere; sed emphaticè significare, absque illâ fiduciâ nullam exauditionis spem esse; perinde uti nos validè quid negaturi, dicere solemus, ne crede me tibi hoc daturum. Hanc etiam exigit Dominus *Matth.* XXI. 21, 22. *Marc.* XI. 23, 24. *Propterea dico vobis, omnia quæcumque*

que orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis. Fide autem homo præditus, quando de indigentiâ suâ persuasus se precibus suis Deo commendat, sibique ac suis necessaria postulat, non tantum potentiæ divinæ, sed & benignitati confisus, quod ea seriò petenti largiturus sit.

Qualis fiducia requiratur.

V. Quæres: An itaque in omni prece requiritur, ut statuamus Deum nobis largiturum quod petimus? Resp. Id solummodò requiri in illis, quibus à Deo petimus quæ ad salutem nostram æternam spectant. In iis autem quæ vitam hanc animalem concernunt, fiducia requiritur promissis divinis consentanea; quæ quoniam, uti vidimus, non æqualiter promissa sunt cum bonis spiritualibus, etiam fiducia ea obtinendi priore inferior est. Illud statuendum, Deum quæcunque petimus dare posse: Esse etiam benignum admodum; ideoque daturum, si saluti æternæ promovendæ serviat: Si itaque Deus id non largiatur, credendum alterutrum; aut saluti nostræ obesse, licet nos illud ignoremus: ac tum amoris signum est, quod Deus nobis non largiatur quod saluti nostræ obesse novit; perinde uti amoris actus est, quod pater filio cultrum aut cibum noxium petenti denegat: aut majori gratiâ compensaturum: perinde uti Paulo, precanti ut stimulus ille carnis & angelus Satanæ, qui ipsum colaphizabat, à se auferretur, non annuit, sed majorem largitus est gratiam: dicens, *Sufficiat tibi gratia mea*, 2 *Cor.* XII. 7, 8, 9.

4. Bona intentio.

VI. Quartò: Bona intentio, ut quæ petit, in bonum finem petat, utendi nim: in gloriam Dei, & salutis suæ ac proximi promotionem: *Jacob.* IV. 3. *Petitis, & non accipitis; eò quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis.*

4. Requisita precationis.

VII. Quartò. Requisita precationis sunt, quæ ipsum precandi modum, seu precantis, dum ipso precandi actu occupatur, dispositionem concernunt: Eaque sunt varia.

1. Humilitas.

VIII. Primum est Humilitas & modestia: quia precatio est alloquium ad Deum. Hanc in nobis excitat consideratio supremæ majestatis divinæ, quod sit *Altissimus*, *Luc.* I. 32, 35. qui *cœlum* habet *solium*, *& terram scabellum pedum suorum*, *Esa.* LXVI. 1, 2. coram cujus majestate ipsi Seraphim facies suas tegunt, *Esa.* VI. 2. & ab alterâ parte, vilitatis nostræ, qui pulvis ac terra sumus: Sic Abraham ait, *Genes.* XVIII. 27. & maximè quidem, peccatores, quô statu nihil abjectius coram Deo, quippe qui nos ejus favore indignos reddit. Humilitas hæc, ex peccatorum conscientiâ orta, præcipuam sibi sedem vindicat in corde: Quod egregiè exemplo Pharisæi & publicani Dominus demonstrat *Luc.* XVIII. 10. *& seqq.* quorum utrique verba animo ipsorum convenientia tribuuntur, quibus alter de perfectione suâ gloriatur, alter peccata sua summâ animi cum demissione deflet. Et sic jubet *Jacob.* IV. 10: *Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos.* Hinc & pium est, peccata nostra in precatione sæpius confiteri, ut ita indignitatis nostræ continuò memores, nos coram Deô humiliemus. Distincta quidem peccatorum confessio & enumeratio in quâvis precatione præcisè necessaria non est: illa solummodò requiritur, quando conscientiæ nostræ peccatorum reatu oneratæ à Deo remissionem illorum quærunt. Sic David passim in Psalmis: ut *Psalm.* XXXII. 5. *Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi:* &c. & præsertim *Psal.* L. 3, 4. *& seqq.* & Israëlitæ, *Jerem.* III. 25. Sed in ordinariâ precatione implicita & generalis confessio, quæ nos semper indignitatis nostræ admoneat, sufficit. Sed & corporis gestibus, humilitatis internæ signis, exprimi debet; quales sunt genuflexio, prostratio corporis in terram, *Matth.* XXVI. 39. oculorum in terram dejectio, & pectoris percussio, *Luc.* XVIII. 13. & similes. Semper tamen accuratâ habitâ loci & temporis ratione. Omnis quippe affectatio fugienda est, & hypocriseos, quam in Pharisæis damnat Dominus, *Matth.* VI. 5. suspicio: ideo & aliquando tegenda sunt animi demissi signa: & huc prudentiâ est opus: tam enim Christianum dedecet devotionis ostentatio, quàm neglectus. In publicis tamen precibus alia nonnunquam est ratio: Licet enim nihil in illis affectatum esse debeat; signa tamen devotionis adesse debent, præsertim in illô, qui alios prece est præiturus, & sicut zelum, ita & devotionem excitaturus.

IX. Secundum est Fervor. Hunc requirit *Jacob.* V. 16. *Multum valet deprecatio justi efficax.* Et Paulus, jubens ut *oremus in spiritu*, &, *vigilemus* in precatione *in omni instantiâ*, *Eph.* VI. 18. *Coloss.* IV. 2. Exigit ille, ut ex intimô corde procedat oratio, & non tantum labris exterioribus enuntietur. Quæ enim illa est precatio, quando labia sonum edunt, cogitationes verò alibi divagantur? Deus verò animum magis respicit, quàm verba externa. Talis erat precatio Mosis, *Exod.* XVII. 11, 12. *Deut.* IX. 18. Eliæ, 1 *Reg.* XVIII. 42. de quâ *Jacob.* V. 17, 18. Tales fuere plures preces Servatoris nostri, cum pernoctavit in prece, *Luc.* VI. 12. & præsertim in gravissimô illô angore, instante passione suâ, *Luc.* XXII. 44. Similia David sæpius de se testatur in Psalmis, quod lectum suum riget lachrymis. *2. Fervor.*

X. Requisitum hoc eò magis urgendum, quia experientia docet contra id sæpissimè peccari, etiam homine dolente, & in contrarium nitente: licet enim studiosissimè ad ardorem precandi se componat, & ad exiguum tempus attentionem adhibeat; paulò *Quibus mediis ille excitari debeat.*

post tamen cogitationes ejus, ipso tantum non invito, distrahuntur. Defectui tamen huic occurri potest, attentâ causarum distractionis consideratione, ut ita illis evulsis animus precationi semper sit intentus. Causæ illæ sunt variæ. Prima est amor mundi, eorumque quæ in mundo sunt. Ita enim sese res habet: amore mundi toti occupati, amore Dei vacui, non possumus corda nostra ritè attollere ad Deum: perinde uti oculus eodem momento simul cœlum & terram intueri nequit: Quod si autem nobis ipsis vim faciamus, animus noster statim assuetâ sibi inclinatione ad terrena relabitur: non aliter atque res gravis contra naturam suam in altum projecta, statim pondere insitæ sibi gravitatis rursus decidit. Altera est, indigentiæ nostræ oblivio, aut non animadversio. Ex nobis ipsis planè indigi sumus, tam respectu rerum quæ corpus, quàm quæ animum concernunt; non tantum quando primum ea Deus nobis largitur, sed postquam ea largitus est, continuâ illarum indigemus sustentatione, alias in eundem miseriæ statum relapsuri. Omnibus destituti, inopiam nostram sentimus, & inopiæ sensus nos ad precandum impellit: hinc est, quod in necessitatibus constituti & malis pressi ardentissimas ad Deum fundamus preces. Sed bona divina adepti, indigentiæ nostræ obliviscimur, cum tamen divinâ gratiâ contra diaboli insultus quotide indigeamus, 1 *Petr.* v. 8. Sed diuturnâ fruitione sensim dona Dei tanquam propria nobis vindicamus, & datoris obliti etiam indigentiæ sensum amittimus. Hinc *Proverb.* xxx. 8, 9. *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria; ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis est Deus?* Tertia: Quod non pro merito expendamus magnitudinem boni quod petimus; præsertim si sit spirituale, cujus excellentia ab homine mundano percipi nequit: qui enim omnia æstimat juxta carnalem, quam inde sibi pollicetur, voluptatem; boni spiritualis, quô caro nequaquam afficitur, nec affici potest, magnitudinem non comprehendit. Quarta: Quod non attendamus ad ipsius precationis excellentiam: Est enim hominis abjecti ac peccatoris alloquium ad Deum, cœli ac terræ Dominum. Allocuturi principem aut Magistratum, & protectionem ejus imploraturi, quàm præsens est animus? quàm apta & attenta mentis nostræ expressio? Allocuturi Deum an non æqualis, imò major attentio nostra foret, si precationis dignitatem rectè ponderaremus? Hisce distractionis causis remotis, attentionem debitam in precibus facile adhibituri sumus.

Adjumentum ad illum est solitudo.

XI. Magnum etiam ad attentionem adjumentum est solitudo. Turba cogitationes solet distrahere: attentionem servat solitudo. Hanc quærimus serium quid meditaturi, aut cum amico de re seriâ collocuturi: multò ergo magis quærenda est locuturis cum Deo. Hinc Servator exigit *Matth.* vi. 6. ut oraturi intremus in cubiculum, & clauso ostio oremus: non tantum ad vitandum ostentationem, sed & turbam quâ cogitationes nostræ distrahuntur. Et ipse Dominus oraturus solitudinem quæsivit, *Marc.* vi. 46. *Matth.* xxvi. 39.

XII. Tertium est assiduitas & Constantia. Sic 1 *Thess.* v. 17. *indesinenter orate.* Cujus præcepti duplex potest esse sensus: Vel: unam eandemque rem à Deo sine intermissione esse petendam, donec eam impetremus: itaque si non statim quod petimus impetremus, non propterea desinendum, sed instandum, donec continuatis precibus Dei benignitatem, ut ita dicam, expugnemus: Quod Dominus exemplo viduæ, iniquum judicem sine intermissione interpellantis, egregiè illustrat, *Luc.* xviii. 1. *& seqq.* Nec non exemplo proprio, Patrem in summo angore ter precatus, *Matth.* xxvi. 39. *& seqq.* uti & Apostolus Paulus 2 *Cor.* xii. 8. Constant Deo suæ rationes cur exauditionem differat: vel ut probet fidem & constantiam precantis: non enim illa laudabilis est fides, quæ unam tantum aut alteram exprimit precationem; sed quæ precantem, licet aliquoties repulsam passum, indesinenter instare compellit. Talis fuit fides cœci illius, *Luc.* xviii. 37. *& seqq.* & præsertim Cananææ, *Matth.* xv. 22. *& seqq.* Vel ut donum post diuturnas ac iteratas preces ægrè quasi obtentum tantò gratius sit: solent enim quæ difficulter acquiruntur esse gratiora. Vel etiam ut tantô majori in pretio habeatur, utpote difficulter & non nisi post diuturnas preces acquirendum. Vel sensus esse potest: Frequentissimè Deum esse orandum: & hunc in finem animum à curis mundi hujus ita exsolvendum, ut quovis tempore ad precandum simus parati; nec ullas precandi occasiones præterlabi sinamus; quin & easdem sæpius quæramus: & hunc in finem studia ac labores nostros aliquantisper seponamus, ut toti precationi vacemus. Eodem sensu, quo de homine admodum diligente dicere solemus, eum sine intermissione legere aut scribere. Et huc spectant varia præcepta Apostoli. *Rom.* xii. 12. *Orationi instantes. Coloss.* iv. 2. *Orationi instate, vigilantes in eâ, in gratiarum actione.* Fit *Eph.* vi. 18. requirit, ut *per omnem precationem & orationem precemur semper in spiritu, & ad id ipsum vigilemus in omni perseverantiâ & precatione pro omnibus sanctis.*

3. *Constantia.*

XIII. Quartum est Brevitas: Vitanda est βαττολογία, *Matth.* vi. 3. *& seqq.* Non, quod preces aliquando non possint esse prolixæ, aut non sæpius eadem res peti: fieri enim potest, ut ejusmodi preces ex intimis cordis penetralibus procedant, & verba in corde nascantur. Illa autem non est vitiosa

4. *Brevitas.*

illa

illa battologia à Domino damnata. Sed inanis illa verborum ac precum repetitio, quâ eædem preces iisdem verbis crebrò repetuntur, non aliter ac si Deus iisdem precibus sæpius auditis permoveretur ad exaudiendum. Qualis in Ecclesiâ Pontificiâ obtinet, qui preces easdem certò numerò juxta rosaria sua (ut vocant) demurmurant, & Deo quasi annumerant: & solâ illâ recitatione, absque attentione debitâ, imo & in linguâ peregrinâ peractâ, gratiam Dei impetrare se putant. Quæ inexcusabilis superstitio est.

CAPUT XXVIII.

De Loco ac Tempore precum, & speciatim de Die Dominico.

5. Circumstantia precum.

I. QUintò. Circumstantiæ precum duæ sunt potissimum, Locus, & Tempus. Ut de singulis distinctè dicamus, preces distinguendæ sunt in privatas uniuscujusque fidelis, seu familiæ, & publicas totius Ecclesiæ. Privatæ nulli unquam loco alligatæ fuerunt, sed ubique & quocunque in loco rectè fieri potuerunt.

Publicarum precum locus sub Lege erat templum.

II. Publicarum totius Ecclesiæ precum locus in Veteri Testamento templo erat alligatus. Juxta mandatum Domini, *Deuter.* XII. 13, 14. *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus, in unâ tribuum tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi.* Quod de precibus, quæ sacrificia comitabantur, propriè intelligi debet. Illiusque mandati ratio erat, quia preces ad arcam, præsentiæ divinæ symbolum *Exod.* XXV. 22. & Jesu Christi veri nostri propitiatorii typum, *Hebr.* XIII. 15. fieri debebant. Quia autem arca post varias migrationes, tandem in templô, à Salomone constructô, tanquam locô fixô, constituta est, & inde amplius non transferenda, Deus templum hoc cultui suo ac precibus destinavit: dicens Salomoni 1 *Reg.* IX. 3. *Sanctificavi domum hanc quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum,* &c. Hinc quammaximè reprehensus Jerobeam, aliique ipsum secuti reges, qui alium precibus publicis & sacrificiis constituerunt locum; vocaturque id peccatum Jerobeami, qui Israëlem peccare fecit. Sed & in illô cultu idololatriæ quædam species fuit, uti in sequentibus ostendemus. Quia autem Deus populi preces in templo oblatas sibi acceptas fore dixerat, hinc durante œconomiâ legali fideles, quanquam privatas preces ubivis locorum fundere possent, in templum adscendere solebant, promptiorem exauditionem sperantes. Exemplum habemus in Pharisæo & publicano, *Luc.* XVIII. 10, 11. Sic & Anna in Silo, ubi erat arca Domini, privatim oravit, 1 *Sam.* I. 10, 11. Quin & Babylone, in captivitate, oraturi faciem versus Hierosolymam convertere solebant, *Dan.* VI. 10.

Nunc quivis locus indifferens.

III. In Religione autem Christianâ quivis locus ad precandum, etiam toti Ecclesiæ, indifferens est. Hoc indicat Paulus, dicens, *Volo viros orare in omni loco, levantes manus puras, sine irâ & disceptatione,* 1 *Tim.* II. 8. Et clarius Dominus Jesus, dicens Samaritanæ mulieri, *Joan.* IV. 21. 23. *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate;* & non amplius in monte Garizim, quemadmodum Samaritani, aut Hierosolymis, ut Judæi: quia quivis locus nunc Deo æquè est acceptus. Stante adhuc templô fidelibus ex Judæis conversis in more erat, sicut circumcidi, ita & in templum orandi causâ adscendere; & ad eorum exemplum & faciliorem ad fidem conversionem, etiam Paulus adscendit Hierosolymam ad orandum, *Actor.* XXIV. 11. verum non ullâ præcepti divini obligatione: nec is mos inter fideles ex Ethnicis conversos unquam obtinuit; & tandem Deus eversione Hierosolymæ ac templi eum abolevit.

Superstitionum quarundam reprehensio.

IV. Quare excusanda non est Pontificiorum superstitio, qui preces suas in templis, variis ritibus ac ceremoniis, lotionibus nempe, unctionibus, cinerum aspersionibus ac exorcismis, cultui divino consecratis, Deo gratiores credunt, quàm domi, aut in loco non consecrato effusas. Sed nec minore superstitione ducuntur, qui templa Pontificiorum, quando in Protestantium veniunt potestatem, ad cultum divinum legitimè applicari non posse credunt. Remotis quippe quæ idololatriæ occasionem præbere possunt, nihil est quod in illis desideretur, quò minùs cultus divinus in illis exerceri possit. Judæi, quibus præceptum erat delubra gentium exscindere, *Deuter.* XII. 1, 2, 3, non tamen illicitum crediderunt in templo, in quo Antiochus abominandum idolum super altari erexerat, sacrificare; sed illud secundum legem purificare contenti fuerunt, 1 *Machab.* IV. 36. *& seqq.* Sed hi, vulgari superstitiosorum vitio, dum superstitionem vitare volunt, in aliam, non tolerabiliorem, incidunt.

Preces privata nulli tempori sunt alligata.

V. Altera circumstantia est Tempus. Hic observandum, alias preces fieri extraordinariè, certâ quâdam occasione oblatâ: Ut, imminente gravi periculo, aut malo quopiam insigni nos premente; aut quando pio motu ad precandum incitamur. Hic quodvis tempus opportunum est: sed ostentatio est vitanda, ideoque non publicè, sed domi clam precatio est instituenda, nisi necessitas aliud manifestè postulet. Aliæ sunt preces ordinariæ, quas nobis ipsis statutis temporibus indicimus. Quales sunt preces matutinæ & vespertinæ, ante & post pastum fusæ, ad quas & nostra indigentia & gloria Dei nos

exci-

excitat, quaſque exempla ſanctorum nobis commendant.

In publicis ordinis ratio habenda eſt.

VI. In publicis precibus ratio temporis major habenda eſt, ut vitetur confuſio, & omnia εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν fiant in Eccleſiâ Dei. Sic olim in Eccleſiâ Judaicâ ſolebant ſingulis ſabbathis convenire ad audiendum Legem Moſis, *Actor.* XV. 21. quod ſine precibus factum non videtur. Tria quoque feſta annua inſtituta erant, quibus Judæis, viris ſaltem, Hieroſolymam convenire ad precandum præceptum erat; *Exod.* XXIII. 17. *Deut.* XVI. 16. Statas porrò quotidie habebant horas precationis, *Actor.* III. 1. Et potiſſimum inſtitutum erat Sabbathum, cum rigido omnis operis interdicto; ut ita ab operibus quieſcentes, toti cultui divino vacarent.

An ſabbathi obſervatio ſit inſtituta ab initio creationis.

VII. In Novo Teſtamento omne dierum diſcrimen abolitum eſt, nec ullus dies altero ſanctior; juxta *Rom.* XIV. 5. *Alius judicat inter diem & diem; alius autem judicat omnem diem: unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Nec ullus nunc eſt, qui feſta Judæorum anniverſaria obſervare cupiat. Remanet tamen controverſia, magnis animis ab aliquot annis agitata, de diei ſeptimi obſervatione. Sabbathum Judaicum nunc abrogatum eſſe, dubitare nos non ſinunt loca, *Coloſ.* II. 16. *Ne quis vos judicet reſpectu diei feſti, aut novilunii, aut ſabbathorum.* &c. & *Galat.* IV. 10, 11. *Dies obſervatis, & menſes, & tempora, & annos. Metuo de vobis, ne fruſtra laboraverim apud vos.* Quæritur autem, an non ad ſeptimi diei obſervationem etiam hodie obligati ſimus? Quæſtioni huic alia præmittitur, cujus ſolutio etiam hujus ſolutioni prælucere poſſit: Nimirum, an diei ſeptimi obſervatio inſtituta ſit ab initio creationis, quia legitur *Geneſ.* II. 2, 3. *Cum autem perfeciſſet Deus die ſeptimo omne opus ſuum quod fecerat, quievit ipſo diē ſeptimo ab omni opere ſuo quod fecerat, & benedixit diei ſabbathi, & ſanctificavit eum.* Si enim jam ſtatim à creatione mundi illius obſervatio inſtituta fuit, non ſolos Judæos, ſed omnes omninò homines obligare videtur, ac proinde nec nos hodie ejus obligatione videmur ſoluti.

Argumenta pro ſententia negante.

VIII. Nobis argumenta pro negativâ ſententiâ ſolidiora videntur, credimuſque verbis illis Moſis prolepſin contineri, quales prolepſes in hiſtoriâ Moſis frequentes occurrunt. Dices. Si anticipatio ſit intelligenda, ergo dicendum, Deum multa demum poſt ſæcula quieviſſe ab opere ſuo, quia quies & ſanctificatio ſabbathi conjunguntur. Reſp. Nulla in hoc argumento eſt ſequela. Noluit Moſes indicare, ſanctificationem ſabbathi cum quiete Dei immediate fuiſſe conjunctam; ſic enim nulla poſſet concipi anticipatio; ſed obiter tantum, occaſione hiſtoriæ creationis, per anticipationem inſerere voluit, Deum poſtea, cum ſabbathum ſanctificaret, & Iſraëlitis obſervandum præſcriberet, reſpexiſſe ad quietem, quâ ſeptimâ die ab operibus creationis quieverat. Et huic explicationi ſua non deſunt argumenta, quibus fulciatur. 1. Quia benedictio Sabbathi non convenit diēi ſeptimo poſt creationem, ſed poſt mannæ donationem, uti videre eſt *Exod.* XVI. 22, 23. *& ſeqq.* reſpexit quidem Deus ad quietem à creatione diē ſeptimô, ideóque diē ſeptimô quietem indixit: ſed oſtendi nequit, ſabbatum Judæis præſcriptum reſpondere diei ſeptimo à creatione, niſi oſtendatur, ſeptimum à donatione mannæ coincidere cum ſeptimô à creatione: Quod nuſquam nobis in Scripturâ revelatum eſt. 2. Aliqua procul dubio obſervationis hujus diēi veſtigia in actis patriarcharum reperirentur, & præſertim in peregrinationibus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, Deum verum colentium; ſed nihil horum in ſacrâ hiſtoriâ occurrit. Dices. Patriarchæ ante Moſem pro ſuâ in Deum pietate religionis & reparationis virium ſtata tempora habuerunt: ergo veriſimile eſt, ſeptimum diem ad eam rem ſervaſſe. Reſp. Utrumque incertum eſt, & non ultra veriſimile procedit. Feriatos nonnunquam eſſe à laboribus, ut toti cultui divino vacarent, pietas ipſorum credere jubet: Sed ipſos ſtata quietis tempora habuiſſe probari nequit; multò minus, illos ſeptimum diem quieti deſtinaſſe: & incertius adhuc, illud factum ex obligatione præcepti divini. Omnia igitur hæc incerta. 3. Si ſeptimi diēi quies ab origine mundi hominibus fuiſſet præſcripta, Deus non ſolos Iſraëlitas ob illius neglectum reprehendiſſet, ſed & gentes, aliquando ſaltem; perinde ſicut ob reliquorum præceptorum violationem eas reprehendit.

Occurritur objectioni.

IX. In contrarium tamen objicitur: Quod Apoſtolus *Hebr.* IV. 3. oſtendere volens, requiem ſpiritualem jam præſcribi, & aliam à ſabbatho Iſraëlitico, & à requie in terrâ Canaan, in quam Joſua Iſraëlitas introduxit, inquit verba hæc, *Juravi in irâ meâ, ſi ingreſſuri ſunt in requiem meam*, pronuntiata eſſe à Davide, licet operibus Dei à fundamentis mundi perfectis, citans *Geneſ.* II. 2, 3. Itaque dum ad oſtendendum, promiſſionem de ingreſſione in requiem non poſſe intelligi de requie ſabbathi, hoc utitur argumento, quia pronuntiata jam operibus Dei à creatione mundi perfectis; ſequitur quietem diēi ſabbathi incepiſſe à creatione mundi. Reſp. Non loquitur Apoſtolus de requie ſabbathi, ſed de requie in terrâ Canaan, in quâ ab omnibus moleſtiis ac laboribus requiem eſſent habituri: Illâ autem requie adumbratur requies æterna in cœlo, in quam fideles, poſtquam in Dominô mortui ſunt, ingreſſuri ſunt: Quod manifeſtè ex totô contextu liquet. Et ſic optimè cohæret argumentatio Apoſtolica: Quoniam David dicit: *Juravi*

in

in tra meâ, si ingressuri sunt in requiem meam, postquam opera Dei jam à creatione mundi fuere perfecta; manifestum est hæc non posse intelligi de requie in terrâ Canaan, in quam jam introducti fuerant per Josuam, & in quam alii propter incredulitatem ingredi non poterant: Sed necessariò aliam Dei requiem intelligendam, in quam fideles sint ingressuri, quæque iis à Deo reservata est. Quæ autem hæc requies sit, ex totô contextu manifestum est: nempe requies æterna, credentibus in Christum promissa.

Præceptum de præcisâ quiete sabbathi est positivum.

X. Hisce ita constitutis, via strata est, ad alterius quæstionis decisionem, utrum nempe præceptum de sabbathi observatione sit naturale, an positivum? Sanè præcisa septimi diëi observatio juris naturalis esse non potest: 1. Quia nec ipse Adam in primævâ integritate constitutus, nec ullus homo, beneficiô rationis scire potest, septimo potius, quàm aliô dië, ab omni opere cessandum. Nec scire potuisset Adamus, Deum septimo dië ab opere creationis quievisse, nisi id Deus significasset, multò minus illo dië feriandum, nisi Deus id mandasset. 2. Nulla est ratio, cur præceptum de tempore cultus magis sit morale, quàm de loco: at hoc est positivum, uti probavimus ex *Joan.* IV. 21, 23. & 1 *Tim.* II. 8. Ergo & illud. 3. Si præcepti illius naturam ac circumstantias, & temporum illorum populique Israëlitici illis temporibus conditionem exactius inspiciamus, patebit præceptum hoc solos respicere Israëlitas, & eandem ob causam, ob quam reliquæ leges ceremoniales, Israeli esse datum; ut nempe per illius observationem à vanâ gentilium idololatriâ averterentur, solumque Deum Israëlis, qui cœlum ac terram creavit, agnoscerent verum Deum. Nam, ut optimè doctissimus Spencerus observavit, illis temporibus mundus ab ethnicis credebatur æternus; & sol, luna, aliaque astra, Dii crediti honore divino colebantur. Ad evellendam autem illam divinitatis opinionem ex animis populi sui, Deus sabbathum tanquam signum ac argumentum evidentissimum instituit: Præcepit nimirum, & quidem severâ adhibitâ comminatione ut die hebdomadæ septimo ab omni opere Israëlitæ quiescerent, in memoriam creationis divinæ, quâ Deus sex diebus cœlum, terram, mare, ac omnia quæ in iis sunt, ac proinde solem, lunam, reliquaque astra, creaverat, ac septimo dië à creatione quieverat: Ut ita singulis hebdomadibus, quotiescunque septimus ille dies recurreret, per illius diëi quietem admonerentur creationis divinæ; ac proinde solem, lunam, reliquaque astra, non esse Deos, sed Dei opera, à Deo perinde uti reliqua omnia facta ac condita. Sola ergo illa quies argumentum erat, gentium idola non esse Deos. Hinc est, quod ipse Deus dicat *Ezech.* XX. 12. *Sabbatha mea dedi eis, ut essent signum inter me & eos; ut cognoscerent me Jehovam sanctificare eos*; id est, me eos mihi elegisse in peculiarem populum, & à gentibus reliquis, quæ idola colunt, separasse. Quid quod ipse Deus expresse dicat, se *sabbathum Israelitis dedisse, ad istud observandum* (NB.) *per generationes suas; & ut sit signum inter ipsum & filios Israel in perpetuum. Exod.* XXXI. 13, 16, 17. Ex quibus manifestum est præceptum de sabbatho, seu septimi diei quiete, perinde uti reliqua Legis Mosaicæ ritualia, fuisse positivum, & soli Israeli datum. 4. Sed & aliæ præcepti illius circumstantiæ docent, id solos respicere Israelitas: quia septimus dies jussus observari ex quo manna pluit: *Exod.* XVI. 22. *& seqq.* deinde, quia præcepto additur hæc ratio: *Memento quod & ipse servieris in Ægypto*, &c. *idcirco præcepit tibi Deus, ut observares diem sabbathi*; &c. *Deut.* V. 15. Adhæc rigida illa ab omni omninò opere cessatio neutiquam juris naturalis est; sc. quod non liceret ligna colligere, *Numer.* XV. 32. ignem accendere, *Exod.* XXXV. 3. cibum parare, *Exod.* XVI. 24. è loco suo ad opera hujusmodi exire, *vers.* 29. 5. Externum sabbathum non facit verum Judæum, nec hominem sanctum: nam impiorum sabbathum Deus odit, *Esa.* I. 13.

An Aliquid in eô sit morale.

XI. Quæres. An ergo nihil morale in hoc præcepto? Resp. Præceptum de tempore cultus, non magis est morale, quàm de loco cultus. Si quis aliquam moralitatis rationem hic investigare velit, ea alia esse non potest, quàm hæc: Quod natura dictet, non tantum Deum esse colendum, sed & tempus aliquod speciatim cultui divino impendendum, quo ab aliis operibus vacantes nos totos cultui divino tradimus. Qui enim nobis omnia largitus est, eum natura dictat colendum: & sicut tempus idoneum impendimus negotiis corpus nostrum spectantibus; ita etiam aliquod iis, quæ animum & religionem spectant, impendendum docet. Sed diem septimum non præcisè definit: perinde uti locum quendam cultui divino peragendo constituere docet; sed eum definito loco non alligavit.

An morale sit septimum quemque diem observandum.

XII. Dices: Observatio septimi diei hebdomadæ fuit quidem ceremonialis; sed morale est; septimum quemque diem observandum: hinc in Ecclesiâ Christianâ primus hebdomadæ dies, in resurrectionis dominicæ memoriam, in septimi locum institutus est. Resp. 1. Præcisè præcipitur dies hebdomadæ septimus observandus: illum in alium diem posse mutari, ex præcepto non constat; imo ratio addita obstat, quia Deus septimô dië quievit: quæ alteri diei applicari non potest. Dices. Continetur tamen decalogo, qui legis moralis summa est. Resp. Ipsa eorum objectio docet, aliquid ceremoniale decalogo contineri: septimus enim hebdomadæ dies sanctificari jubetur: Atqui hoc ce-

remoniale agnoſcunt: Quid ni itaque integrum præceptum ceremoniale eſſe poſſit? 2. Unde probatur, diem primum in ſeptimi locum ſucceſſiſſe, & nunc eâdem quâ olim ſeptimum religione obſervandum? Sic non eſſet ablatio, ſed tantum mutatio ſervitutis.

Quid ſentiendum de diei dominica obſervatione.

XIII. Quid ergo dicemus de diei dominicæ obſervatione inter Chriſtianos? Reſp. Obſervari illum, non ex vi præcepti alicujus divini, ſed propter οἰκονομίαν, rationi conſentaneam. Colendus nimirum eſt Deus, non tantum privatim, ſed & publicè in cœtibus: Deus enim id expreſsè cupit, *Hebr.* x. 25. & hunc in finem inſtituit miniſterium, *Eph.* iv. 10, 11. quod perpetuum eſſe voluit in Eccleſiâ, 1 *Tim.* iii. *Tit.* i. voluit cœnam celebrari, & diſciplinam inter fratres adminiſtrari; quæ non niſi in cœtibus peragi poſſunt: ac tandem, ſe præſentem fore in nomine ſuo congregatis promittit, *Matth.* xviii. 20. Docet itaque ratio, in aliquem locum, & aliquo tempore conveniendum eſſe. Sicut locus eſt planè arbitrarius, ita & tempus. Si enim tempus non eſſet arbitrarium, Deus illud alicubi in Novo Teſtamento definiviſſet. At id nuſpiam fecit. Obſervatur autem inter Chriſtianos dies hebdomadæ primus, & jam Apoſtolorum temporibus obſervatus eſſe rectè concluditur ex *Joan.* xx. 26. *Actor.* xx. 7. 1 *Cor.* xvi. 2. *Apoc.* i. 10. Verum non ex obligatione divini præcepti, ſed liberâ electione, attamen convenienti ratione nixâ, quia illô die Dominus ex mortuis reſurrexit. Hæc autem libera electio non facit ut dies ille hodie nobis ſit arbitrarius: quod enim ante electionem arbitrarium fuit, electione factâ obligat. Nec abſonum eſt, aliquid obligandi vim habere, quod liberâ omnium qui eâ obligantur electione, vel etiam à ſuperioribus ſive Magiſtratu imponitur. Et hac ratione continua illa Chriſtianorum praxis vim legis obtinuit: adeo ut diem hunc ſacris non impendere hominis eſſet temerarii & præſumtuoſi, & ſine ullâ ſolidâ ratione ſeſe unanimi omnium Chriſtianorum praxi opponentis.

In quibus illius ſanctificatio conſiſtat.

XIV. Sanctificatio autem diei dominicæ non in ſolâ externâ ab operibus laborioſis quiete collocanda eſt: Sed in exercitiis pietatis, iiſque quæ nos ad pietatem excitant; qualia ſunt, verbi divini lectio, ſacrarum concionum auditio, ſermones religioſi, meditationes ſacræ, & præſertim beneficiorum divinorum commemoratio, quibus animus noſter ad ſanctitatis ſtudium accendi poteſt. Et ut hiſce vacare poſſimus quies illa externa quærenda eſt. Hæc tamen quies non tam rigidè urgenda eſt, ut olim ſub Lege: hoc enim libertati Chriſtianæ repugnat, teneriſque conſcientiis laqueum injicit. Nec Dominus legem illam repetiit, ſicut reliqua præcepta decalogi. Ea tamen exigitur quies, quæ excludit ejuſmodi occupationes & recreationes, quæ notabiliter hominem impediunt, quò minus poſſit Deo & ejus cultui, ſive publico, ſive privato, vacare. Neceſſitas autem vel præſens, vel imminens, tum & officia pietatis & miſericordiæ, quæ nullam aliquando patiuntur dilationem, quietem hanc abrumpere ſuadent: juxta id quod legitur *Luc.* xiv. 5. *Cujus veſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet eum die ſabbathi?* Imò nec per exiguam & brevem circa res temporales occupationem, modò non ſit quæſita, ſed ultrò ablata, & urgens quædam ſit neceſſitas, diem hunc pollui crediderim. Dices. Videtur tamen Dominus inſinuare, hæc ſanctificationi diei hujus repugnare, cum ait *Matth.* xxiv. 20. *Orate ut non fiat fuga veſtra in hyeme, vel ſabbatho.* Reſp. Per *ſabbathum* ibi intelligitur dies hebdomadæ ſeptimus, non primus; dicitur itaque id cum reſpectu ad legem Moſis; quoniam Chriſtiani è Judæis converſi, ſtante adhuc politiâ Judaicâ, ceremonias Legis obſervabant; imò & diu poſt everſum templum in primitivâ Eccleſiâ dies ſabbathi cum Dominico fuit obſervatus, uti ex variis autoribus conſtat; ſed non in talem ab omni omninò operè præciſam quietem; ſed ut eo convenirent ad ſacra munia & exercitia pietatis.

Verum Chriſtianorum ſabbathum.

XV. Verum autem ſabbathum, nunc à Chriſtianis obſervandum, cujus antiquum typus eſt, eſt feriatio à peccatis, &, qui illam conſequitur, ingreſſus in æternam requiem Dei: uti egregiè docetur *Hebr.* iv. 3, 4. *& ſeqq.* Et hanc myſticam ſabbathi ſignificationem Deus jam olim inſinuavit *Eſa.* lvi. 2. *Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendet iſtud: cuſtodiens ſabbathum ne polluat illud, cuſtodiens manus ſuas ne faciat omne malum.* Et *cap.* lviii. 13, 14. *Si averteris à ſabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die ſanctô meô, & vocaveris ſabbathum delicatum, & ſanctum Domini glorioſum, & glorificaveris eum, dum non facis vias tuas, & non invenitur voluntas tua, ut loquaris ſermonem: Tunc delectaberis ſuper Domino:* &c. Et hac ratione præceptum de ſabbatho conſideratum eſt morale ac perpetuæ obſervationis.

6. Precationis effectum, Exauditio.

XVI. Sextò. Tandem ſequitur Precationis effectum; Exauditio, quâ fideles precibus à Deo impetrant quod petunt. Hujus reſpectu varia precationi tribuuntur elogia; quod ſit clavis cœli, ſcala quâ in cœlum adſcenditur, ſimiliaque. Ejus multa exſtant in Scripturâ promiſſa: *Matth.* vii. 7. *& ſeqq. Luc.* xi. 5. *& ſeqq. Matth.* xviii. 19. *Joan.* xiv. 13. 1 *Joan.* iii. 21, 22. & alibi. Et exemplis plena eſt Scriptura, adeo ut omnia, etiam difficillima, fideles per preces obtinuerint; quæ ab aliis magno catalogo congeſta ſunt. Nos ea, brevitati ſtudentes, non commemorabimus.

Cauſa non exauditionis.

XVII. Dices. Non tamen ſemper obtinent fideles quod petunt. Reſp. Ex dictis liquet,

quet, varias posse esse causas, quæ exauditionem impediunt; vel quia homo non ritè precatur, vel non secundum voluntatem Dei. Fieri quippe potest, 1. Ut ipse precans sit impius. 2. Ut non petat ex fide. 3. Ut petat malum, aut voluntati divinæ repugnans. 4. Ut quod petit, licet bonum, petat in malum finem. 5. Ut quid petat, cujus contrarium Deus decrevit. 6. Aut, quod ne Deus det majus bonum impedit, gloria nempe Dei, aut æterna salus. 7. Aut cujus donationem Deus differre vult, ut fidem ac constantiam nostram probet. 8. Aut quia vult ut sæpe oremus, alias non daturus. 9. Aut tandem, quia meliora iis quæ petimus bona dare vult.

CAPUT XXIX.

De gratiarum actione.

Gratiarum actio.

I. GRatiarum actio, quæ altera est Invocationis species, aliquando latè accipitur, ut notet tantum laudem & celebrationem nominis divini: aliquando strictius, ut sit celebratio nominis divini ob beneficium à Deo collatum. Adeo ut discrimen sit, inter laudem divinam, & gratiarum actionem. Laus Dei respicit solummodò attributa divina, quæ in opere aliquo elucent: ita laudari potest Deus, etiam quando punit: *Apoc.* XVI. 5, 6, 7. *Justus es Domine, qui es, & qui eras, sanctus, qui hæc judicasti; quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere; digni enim sunt: &c.* & *Exod.* IX. 16. Gratiarum autem actio respicit propriè beneficium divinum, & ob beneficium laudem Deo tribuit. 2. Laudari potest Deus ob beneficia certis hominibus, quibuscum nihil nobis commune est, concessa. Gratiæ autem Deo propriè non aguntur, nisi ob beneficia vel nobis ipsis, vel aliis nos qualicunque ratione attingentibus, concessa.

Fit propter beneficia divina. Vel communia.

II. Res itaque de quibus gratiæ aguntur propriè sunt beneficia divina: eaque vel nos concernentia, vel alios: sicut enim pro aliis precandum est, ita & pro iis gratiæ Deo agendæ. 1 *Tim.* II. 1, 2. jubet Apostolus non tantum preces & deprecationes, sed & gratiarum actiones fieri pro aliis. Beneficia autem hæc vel sunt corporalia, & ad hanc vitam, vel spiritualia & ad futuram spectantia: Ad hanc spectant Creatio, Sustentatio, Gubernatio: ad futuram; datio Christi in Servatorem, Vocatio, Communicatio Spiritus Sancti. Pro Creatione, Sustentatione ac totâ Providentiâ gratiæ sæpe aguntur in Psalmis. Pro bonis spiritualibus; *Eph.* I. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.* 2 *Cor.* I. 3. 1 *Pet.* I. 3. *Benedictus Deus & Pator Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.*

Vel particularia.

III. Præter hæc communia, sunt alia particularia, vel populo alicui, vel certis personis aut familiæ collata; pro quibus gratiarum actiones Deo factas, Sacræ Literæ nos docent: Talis fuit Israëlitarum pro liberatione ex Ægypto & potestate Pharaonis; *Exod.* XV. Eorundem pro liberatione ab oppressione Canaanitarum, *Judic.* V. pro reductione ex captivitate Babylonicâ & restitutione templi, *Esdr.* III. 10, 11. Davidis pro liberatione è variis periculis & inimicorum persecutionibus; in Psalmis passim. Quibus unusquisque nostrum beneficia, quæ nemo non privatim expertus est, adjungat necesse est, quæque si rectè expendat, multò illis quæ olim Deus Israëlitis concessit majora deprehendet: Nisi remissionem tot & tam gravium peccatorum, aut à variis peccandi periculis præservationem, aut diuturnam in peccatis tolerantiam, quorum aliquod, si non omnia, unusquisque nostrum expertus est, minora æstimet liberatione à malis corporalibus, aut boni terreni donatione.

Illius æquitas.

IV. Ad officium hoc nos ipsa æquitas adhortatur: Beneficiis enim suis Deus nos sibi totos obstrictos ac obligatos habet: Gratiarum actio verò, est quædam quasi solutionis pro beneficio species, quæ cum re non possit, verbo peragitur. Quam qui negligunt, Deum jure suô, quod beneficiis in nos acquisivit, fraudant, & gloriam Dei obscurant, non attribuentes illi honorem debitum: similes nubibus, quæ per varias exhalationes à sole in sublime subvectas condensatæ, ipsum tandem solem obscurant: Et sibi imposterum beneficentiæ divinæ fontem obstruunt: Quoniam Deus ingratitudine hominum offensus, beneficia sua minus indignis distribuit, juxta *Matth.* XXI. 43. *Ideo auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Hinc crebræ adeo Dei de populi sui ingratitudine querelæ, & parabolæ, quibus ea graphicè depingitur & exagitatur: Qualis est parabola vineæ, *Esa.* V. puellæ statim à nativitate expositæ, *Ezech.* XVI. & similes. Tales beneficia Dei devorare dicuntur absque ullô sensu, porcorum instar, qui glandes comedunt, neutiquam verò in arborem quæ eas produxit suspiciunt. Quin & bestiis ipsis pejores pronuntiantur, *Esa.* I. 3. *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit.*

Et præstantia.

V. Ad hæc, est præstantissimus animi nostri cultus, quem Deo exhibere possumus; cujus beneficiis quoniam vicem rependere non possumus, eâ animô saltem agnoscimus, Deoque gloriam tribuimus. Hinc David *Psal.* CXVI. 12, 13. *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salu-*

taris accipiam, & nomen Domini invocabo. Et *verſ.* 17. *Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Vide & *Pſal.* LI. 17, 18. Eumque Deus expreſsè à nobis exigit, *Eph.* v. 20. *Gratias agite ſemper pro omnibus, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Deo & Patri.* 1 *Theſſ.* v. 18. *In omnibus gratias agite. Hæc enim eſt voluntas Dei in Chriſto Jeſu, in omnibus vobis.* Imò adeo gratum habet, ut ſacrificii inſtar ſit, quo delectatur: *Pſal.* L. 14. *Immola Deo ſacrificium laudis. Hebr.* XIII. 15. *Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus.*

Quibus actibus peragatur.

VI. Peragitur gratiarum actio verbis, quibus & beneficia divina prædicamus, & gloriam ac attributa divina celebramus: Sic 1 *Pet.* II. 9. *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis; ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabilem ſuam lucem.* Tum Pſalmis, hymnis, & ᾠδαῖς, *Coloſſ.* III. 16, 17. Etiam eleëmoſynis; ut ita teſtemur, nos Deum, qui ſe bonum ac beneficum erga nos oſtendit, imitari velle beneficentiâ erga egenos; & beneficium pro viribus noſtris retribuere velle; cujus cum nullam retributionem Deo nullius indigo præſtare poſſumus, eam præſtamus illis quos ſui locò nobis reliquit, *Matth.* XXV. 40. Et hinc laudatus ille mos manaſſe videtur in recenti beneficio amplas largiendi eleëmoſynas, ut Deo in membris ſuis quaſi portio quædam boni nobis conceſſi offeratur.

Potiſſimum ſanctimoniæ ſtudio.

VII. Maximè autem animum gratum oſtendimus ſingulari ſanctimoniæ ſtudiò: illâ enim Deus maximè delectatur, & honoratur: quoniam per illam ipſa attributa divina exprimimus, eaque tanto apud nos eſſe in pretiò oſtendimus, ut earum imaginem repræſentare omni ſtudio nitamur. Hinc eſt, quod per ſanctitatem, juſtitiam & veritatem imaginem Dei induere dicimur, *Eph.* IV. 23, 24. *Coloſſ.* III. 9, 10. Et ſanctis operibus gloriam Dei promovere: *Rom.* XII. 1. *Obſecro vos fratres per miſerationes Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum:* 1 *Cor.* VI. 20. *Empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.* Nec nos tantum gloriam ejus celebramus, ſed & alios ad Deum glorificandum excitamus; *Matth.* V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videntes opera veſtra bona glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* Et 1 *Petr.* II. 10. Perinde uti operibus impiis, profeſſioni ſanctæ adverſantibus, Deus contumeliâ afficitur non tantum, ſed & aliis non credentibus Deum blaſphemandi occaſio datur. Sic Davidi ſpeciatim dicitur, quod per peccatum ſuum *blaſphemare fecerit inimicos Domini*, 2 *Sam.* XII. 15. Et Judæis impiis dicitur *Rom.* II. 14. *Nomen Dei propter vos blaſphematur inter gentes.* Vide & *Ezech.* XXXVI. 20.

Fieri deb. cum demiſſione animi.

VIII. Gratiarum actioni proprium eſt, ut ſummâ animi cum demiſſione fiat: quæ duplici actu ſeſe oſtendit: primò, apertâ confeſſione, quâ nos beneficiis divinis indignos profitemur, eaque nobis gratis ex impromeritò Dei favore eſſe conceſſa. Qualis erat illa gratiarum actio Jacobi, *Geneſ.* XXXII. 10. Eaque profeſſio Judæis, primitias frugum offerentibus, mandata fuit, *Deuter.* XXVI. 5. *& ſeqq.* Multò magis nobis neceſſaria eſt, ab exitio & peccati ſervitute redemtis; ubi nulla noſtra merita interceſſerunt, aut intercedere potuerunt; ſed ſola Dei gratia ac miſericordia. *Eph.* II. 7, 8, 9. 1 *Joan.* IV. 9, 10. *Tit.* III. 4, 5. Deinde, agnitione ac declaratione, quâ declaramus nos non poſſe Deo condignas pro beneficiis agere gratias; ſed beneficia ejus majora eſſe quàm ut à nobis pro meritis agnoſcantur, multò magis, ut nos quicquam rependere poſſimus. Sic *Eph.* III. 20. dicitur *Deus potens* eſſe *omnia facere ſuperabundanter quàm petimus aut intelligimus.* Et *Rom.* XI. 35. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.*

CAPUT XXX.

De Juramento.

Juramentum quid ſit.

I. SEquitur tertia Invocationis ſpecies, Juramentum: quod eſt religioſa invocatio Dei, quâ ipſum tanquam cordium ſcrutatorem in teſtem appellamus veritatis eorum quæ affirmamus aut promittimus, & vindicem ſi pejeremus, ad omne dubium tollendum ex animis eorum quibuſcum nobis res eſt. Itaque in omni legitimo juramento Deus invocatur, ſive expreſsè nominetur & exprimatur, ſive aliquid, quod relationem neceſſariam ad Deum habet. Unde liquet, licet formulæ juramenti variæ ſint, unum tamen omnium eſſe ſenſum: nempe; Deus mihi ſit teſtis, aut, puniat me, ſi mentiar, aut ſciens fallam. Omnibus nempe juramentis ſi non expreſſâ, tacita ſaltem vindictæ divinæ in nos imprecatio ineſt; ſi fallamus. Tale fuit juramentum Jonathanis, 1 *Sam.* XX. 13. & Davidis 2 *Sam.* XIX. 13.

Quodnis juramentum Chriſtiano non eſſe illicitum. Ratio prima.

II. Quæritur hodie inter Chriſtianos, utrum juramentum homini Chriſtiano licitum ſit? Ratio dubitandi eſt, quia Dominus Jeſus omne omninò juramentum vetare videtur, *Matth.* V. 34. *& ſeqq. Ne jurate omninò; neque per cœlum*, &c. *Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt, non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.* Eadem habet *Jacob.* V. 12. Sed tamen, ſi accuratius verba Domini inſpiciantur, & juramenti natura exactius conſideretur, non videtur Dominus omne omninò juramentum, quâcunque de causâ ſuſceptum, illicitum pronuntiare. Juramentum quippe in ſe ſpectatum

tum nihil habet cur prohiberi mereatur: imò ad Dei gloriam tendit: agnoscitur enim Deus omniscius & perjurii vindex: Hinc non tantum Deus ipse in Veteri Testamento aliquoties juramenta adhibuit; sed & juramentum, ut litium terminum, instituit, *Exod.* XXII. 11. *Juramentum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietque dominus juramentum.* Hinc *Hebr.* VI. 16. dicitur, *Omnis controversiæ finis ad confirmationem est juramentum:* Tum & Prophetæ prædixerunt, temporibus Messiæ in nomine veri Dei juramentum à gentibus usurpandum fore: *Esa.* XIX. 18. *In die illâ erunt quinque civitates in terrâ Ægypti, loquentes linguâ Canaan, & jurantes per Dominum exercituum:* Vide & *Jerem.* XII. 6. Adde, quod si Dominus omne juramentum sustulisset, solvisset Rempublicam Judaicam; quia Deus, vti vidimus, expresè juramentum instituerat, *Exod.* XXII. 11. Atqui contrarium de se ipse dicit *Matth.* v. 17. se *non venisse ut solvat legem.*

Secundo. III. Sed quod nos maximè movet, est, quod non tantum legamus *Apoc.* X. 5, 6. expresè de Angelo dici, quod *levaverit manum suam ad cœlum, & juraverit per viventem in sæcula sæculorum;* sed &, quod Apostolus Paulus, optimus verborum Domini interpres, aliquoties in epistolis suis juramentum adhibuisse legatur: Ut quod non tantum Deum invocet in testem: *Rom.* I. 9. *Testis est mihi Deus:* ut & *Phil.* I. 8. 1 *Thess.* II. 5. sed & 2 *Cor.* I. 23. juramentum in formâ adhibeat; *Testem invoco Deum in animam meam.* Quibus adde locutiones æquipollentes, quibus Deus reverâ in testem invocatur, licet non expresè testis nominetur: *Rom.* IX. 1. *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientiâ meâ.* 2 *Cor.* XI. 13. *Deus scit, quod non mentior.* *Gal.* I. 20. *Quæ scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.* Hisce adjungatur adjuratio Pauli 1 *Thess.* v. 27. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hac omnibus sanctis fratribus.* Dices. Non sunt juramenta hæc, sed validæ affirmationes. Resp. Sunt magis quid, quàm ita vel non: atqui quod his majus est, ad juramentum accedit, & ex malo esse dicitur. Dices. Discrimen est faciendum inter res ad honorem Dei facientes, & inter res humanas. Resp. Si in rebus divinis juramentum sit licitum, ergo interdictum non est generale; quod nos urgemus. 2. Res illæ circa quas nos juramentum licitum urgemus, etiam cedunt in honorem Dei: uti ex sequentibus planum fiet.

Sensus verborum Domini, Matth. v. 34. & *seqq.* IV. Quæres: Quis ergo verborum Domini sensus sit? Resp. Vetat Dominus juramenta spontanea & sine ullâ necessitate usurpata, quæ in sermone communi, de rebus exiguis, & indignis ob quæ nomen Dei invocetur, ab hominibus adhiberi solent, quæque Pharisæi licita credebant: 2. Docet omnes illas formulas, non quidem in nomine Dei adhibitas, sed nominatis ejusmodi rebus quæ Deum directè respiciunt, qualia docet Dominus esse cœlum, terram, Jerusalem, caput nostrum, esse vera juramenta, & hominem obligare: contra doctrinam Pharisæorum, qui credebant se illis non obligatos, si non adhiberent nomen Dei; ut patet *Matth.* XXIII. 16. itaque ab iis in rebus minoribus, aut sponte susceptis, non minus quam à juramentis propriè dictis abstinendum esse: sed in communi negotio sufficere ut dicamus *ita*, vel *non.*

Quid statuendum de illis, qui juramentum illicitum credunt. V. Quid ergo statuendum de illis, qui juramentum Christiano illicitum credunt, & religione quâdam à juramento abstinent? Resp. Nos neutiquam accedere rigori illorum, qui ipsos tanquam majestatis reos in republicâ tolerari non posse clamant: sed ut Christianos errantes tolerari posse & debere. 1. Quia est error solius mentis, & tendit ad majorem, ut credunt, numinis reverentiam. 2. Quia qui juramentum licitum credunt, non propterea necessarium urgent: à licitis autem abstinere peccatum non est: quod enim licitum est, non obligat. 3. Si absolutè necessarium esset juramentum, etiam à Christô fuisset præceptum. Fateor tamen casus quosdam posse incidere, qui juramenti necessitatem suadeant. Sed huic incommodo occurri potest, si illi, qui religione quâdam à juramentô abstinent, verbis suis eandem velint adhiberi fidem, ac si jurassent; & si fallant, eidem pœnæ quâ perjuri subjiciantur. Ita nihil committitur quod ad Reipublicæ eversionem aut confusionem tendere potest.

Juramentum est vel assertorium, vel promissorium. VI. Duplex autem est juramentum: aliud assertorium, quo interpositô Dei nomine asseveramus rem quampiam, vel potius testimonium nostrum de re quâpiam: Aliud promissorium, quo nos interposito jurejurando obligamus ad præstationem promissi: quale in contractibus, fœderationibus, aliisque locum habet.

In juramento quovis requisitum primum. VII. Requisita in omni juramento sunt. Primò. Ut adsit jurandi animus: si quis igitur per imprudentiam, non ex pravâ consuetudine, verba quædam juramentum reverâ continentia adhibeat, absque jurandi animo, jurasse censendus non est.

Secundum. VIII. Secundò. Ut fiat in nomine Dei: ille enim per juramentum honoratur, & in testem, & vindicem perjurii invocatur. Non itaque licet per creaturas jurare: illas enim in testes & vindices invocare illicitum est: est enim honor soli Deo, λατρειογνώση ac omnipotenti, debitus. Per creaturam itaque jurare, tantumdem est atque eam religiosè invocare. Deinde, nullam ejusmodi formularum approbationem habemus in

Scripturâ. Tandem: juramentorum reverentiam minuunt: quia enim perjurii vindictam à creaturâ jurantes non metuunt, ea adhibere non horrent; atque ita fit, ut temerè nimis & familiariter adhibeantur.

Tertium. IX. Tertiò. Ut fiat verbis claris ac planis, & nulla adsit amphibologia. Est autem amphibologia duplex; 1. Cum ipsa verba sunt ambigui sensus. 2. Cum verba quæ simplicem habent sensum per mentalem reservationem in alium commutantur: velut cum quis rogatus, an aliquid fecerit, juret, se non fecisse, subintelligens tacitè, in carcere. Posterior hæc amphibologia est gravissimum peccatum. 1. Quia verbis illis nihil certi, sed fictum quid & simulatum testamur. 2. Quia est mendacium manifestum. 3. Quia directè intendit fidem falsam testimonio suo ingenerare. 4. Hac ratione fenestra aperitur omnibus mendaciis. Dices. Ex verbis enuntiatis & mentali reservatione componitur vera enuntiatio; non autem tenetur homo omnem mentem suam aperire. Resp. Coram Deo καρδιογνώστη quidem, & in mente ipsius hominis integra hæc enuntiatio formatur: atqui juramentum non adhibetur in ipsius jurantis, aut Dei, sed in hominis cui juramentum præstatur gratiam: cum itaque sola pars enuntiata contrarium significet illius, quod mentalis reservatio parti enuntiatæ addita continet, manifestum est, enuntiationem falsam juramento confirmari; ac proinde committi perjurium. Hinc liquet, & priorem amphibologiam à juramento abesse debere: quia juramentum terminus est omnis disceptationis: Atqui ea per orationem ambiguam non tollitur. Quod si præmeditatè verba ambigua adhibeamus, eaque alio sensu, quàm audientes, interpretamur; à perjurii crimine immunes non sumus: Sed verba eô sensu accipienda sunt, quô ex communi usu loquendi accipi solent, & audientes accepturos judicamus.

Quartum. X. Quartò. Ut res propter quam juramentum adhibetur, non sit vilis aut exigui momenti, ut pecuniola; sed juramento digna: veluti si summâ in necessitate ad honorem Dei, aut terminationem gravium litium adhibeatur; aut alicui à magistratu imponatur. Hinc *Jerem.* IV. 2. *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitiâ.*

In promissoriis requisitum primum. XI. In promissoriis autem & hæc præterea requiruntur. Primò. Ut is qui jurat sui juris sit. Qui enim in alterius est potestate, si se juramento obstringat, obligare non potest, quia non suum sed alterius obligaret. Hinc vota liberorum, adhuc in patriâ potestate, obligare nequeunt. Sic olim si filia in domo patris inscio patre quid vovisset, & uxor inscio marito, pater verò vel maritus statim eo audito contradixerint, irritum reddebatur votum; *Num.* XXX. 4, 5. *& seqq.* Sic nec quæ fiunt in Ecclesiâ Pontificiâ, liberorum impuberum vota ad vitam monasticam, invitis vel insciis parentibus, obligandi vim habere possunt.

XII. Secundò. Ut fiat de rebus licitis. *Secundum.* Si fiat de peccato, obligare non potest. Nemo enim ullo prætextu ad peccatum obligari potest. Peccatum enim Deo est injurium: nemo autem se obligare potest cum injuriâ divinâ. Huc refer, si juramentum adeo sit generale, ut & peccatum includere possit: quale erat juramentum Herodis, *Matth.* XIV. 9. nec non juramentum quadraginta Judæorum, qui seipsos devoverant, nihil se esuros aut bibituros, donec Paulum interemissent, *Act.* XXIII. 12. & regis Saulis, 1 *Sam.* XIV. 24. qui juraverat, *maledictus vir qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis.* Et ideo videtur populus rectè Jonathanem, qui patris sui adjurationis ignarus mel gustaverat, è manu Saulis liberasse, ne interficeretur. Ideo & David, cum irato animo jurasset se Nabalis domum deleturum, postea ab Abigaële placatus id non perfecit, 1 *Sam.* XXV. 32. Hinc videre licet, juramentum Josuæ, quo se Gabaonitis obstrinxit, fuisse inconsultum, *Jos.* IX. 14. quia non consuluerat os Domini. Interim obligavit eum, ne Gabaonitas deleret; non verò ut in fœderis societatem admitteret, quod erat illicitum. Sed de eo mox. Itaque si postquam juravimus, rem ad cujus præstationem nos juramento obligavimus, illicitam deprehendamus, juramenti religione sumus soluti.

XIII. Tertiò. Ut non sit impedimentum majoris virtutis: hoc enim casu res in se licita redditur illicita. Tale erat juramentum eorum, qui dicentes, *Corban*, patrem & matrem honore debito privabant, *Matth.* XV. 5. *Tertium.*

XIV. Quartò. Tandem, ut non sit de re impossibili; sive, possibili quidem cum juramentum præstitum est, sed postea absque nostrâ culpâ nobis factâ impossibili: Illa enim conditio si non expressa est, tacitè juramento semper inclusa intelligi debet: sc. præstabo, si in meâ sit potestate. Hæ conditiones si adsint, juramentum est licitum, & obligat. *Quartum.*

XV. Effectus juramenti est, præcidere controversias, uti dicitur *Hebr.* VI. 16. Et si verba ita sint concepta, ut non tantum Deum respiciant, sed & ad hominem relationem habeant, illius etiam effectus est jus homini ex juramentô, tanquam ex promisso, quæsitum. Unde duplex juramenti est obligatio, una quâ homini, altera quâ Deo jurans obligatus est: adeo quidem, ut si causa intercedat, quæ videatur jurantem ab obligatione quâ homini obstrictus est absolvere, neutiquam tamen, quia juravit Deo, ab obligatione Dei exsolutus est. Et ex hac observatione facilis est quæ- *Effectus juramenti.*

stio-

ſtionum de juramenti obligatione motarum ſolutio. 1. An obliget juramentum dolò obtentum? Reſp. Si error ſit circa ſubſtantiam rei, quæ juramentò ſpectatur, obligationem tollit; non verò ſi ſit circa circumſtantiam tantum. Ideoque juramentum à Joſuâ & Iſraële Gabaonitis præſtitum obligavit; *Joſ.* IX. 14. 2. An juramentum obliget, ſi per metum aut vim extorqueatur, & cum jurantis injuriâ ſit conjunctum: ut ſi captus à latrone vitæ redimendæ causâ juramentum præſtet de redemtionis pretio ſolvendo? Reſp. Obligare: quamvis enim vis & injuria obligationem tollat reſpectu inferentis, manet tamen obligatio Deo facta.

Oppoſita, Perjurium.

XVII. Contra hoc officium peccatur. Primò: Perjuriò, quando jurat quis verum eſſe aut certum, quod ſcit falſum eſſe aut incertum: aut ſe aliquid facturum, quod facere non vult. Hoc eſt falſum juramentum, & peccatum graviſſimum, quia Deus invocatur teſtis in teſtimonium falſum: eſtque ſummè horrendum & execrandum: quia qui jurat, eo ipſo quod jurat, Deum novit & profitetur eſſe potentem, & humanarum actionum inſpectorem: & tamen vindicem illum invocat ſi falsò juret. Hinc præcepto decalogi tertio gravis hæc comminatio additur, *Non habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini ſui fruſtra.* Et hoc maximè vetatur hoc præcepto; adeo ut *in vanum*, tantumdem ſit, atque *falsò*: eodem ſenſu quo *Pſal.* XII. 3. *Vana locuti ſunt unuſquiſque in proximum ſuum*; id eſt, falſa: ſequitur enim, *labia doloſa*, &c. Licet & temeraria juramenta hic prohiberi credibile ſit. Sed eſt & altera perjurii ſpecies, quando quis dum jurat propoſitum quidem habet præſtandi; ſed poſtea, mutato conſilio, aut levitate quâdam animi & negligentiâ, id non præſtat. Ab obligatione enim per juramentum Deo factâ homo abſolvi nequit, ne quidem, ſi cum damno ſuo ſit conjuncta. Hinc juramenti præſtatio tantoperè commendatur, *Pſal.* XV. 4. XXIV. 4. Et ob ſeveram præcepto additam comminationem, & numinis reverentiam in perjurio abjectam, videmus homines, alioquin non adeo religioſos, ſe quam validiſſimè juramento obligatos credere: exempla habemus in Saule, 1 *Sam.* XIV. 39. & Herode *Matth.* XIV 9. Deus etiam in exemplo Saulis oſtendit, quantoperè juramenti violationem abominetur; cujus filios ob interemptos zelo inconſulto Gabaonitas, quibuſcum Joſua & Iſraël fœdus jurejurando confirmatum contraxerant, Gabaonitis ad ſupplicium tradi voluit, 2 *Sam.* XXI.

Et juramentum temerarium.

XVIII. Secundò. Juramento temerario, ſponte ſine ullâ neceſſitate aut evidenti utilitate uſurpato: Qualia ſunt, quæ ab hominibus levis ingenii in communi ſermone ſolent temerè adhiberi. Ejuſmodi quippe juramenta minuunt majeſtatem divinam: dum Dei nomen rebus vilioribus, imò quandoque ludicris, admiſcetur; & crebrâ uſurpatione nobis vileſcit. 2. Viam ſternunt ad perjurium; conſuetudo enim jurandi ſæpe juramenti oblivionem introducit. Quod egregiè deducit *Syrach.* XXIII. 9. *& ſeqq. Jurationi non aſſuefiat os tuum, multi enim caſus in illâ. Nominatio verò Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus ſanctorum non admiſcearis; quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim ſervus interrogatus aſſiduè, à livore non minuitur; ſic omnis jurans & nominans in toto à peccatò non purgabitur*, &c. Et *Levit.* V. 4. liquet hominem juramenti poſſe oblivisci: multò magis, ſi temerè & ex conſuetudine juret.

Remedia contra illud.

XIX. Remedia contra juramenta temeraria ſunt hæc. 1. Ut non tantum abſtineamus ab omni juramento, ſed etiam quâcunque graviore aſſeveratione citra neceſſitatem. 2. Ut non rem indifferentem judicemus, ſed graviſſimum peccatum, quod Dominus pronuntiat, *ex malo eſſe*; ac proinde nullo prætextu licitum. 3. Ut ſæpius conſideremus majeſtatem divinam, & quantum creatura illi debeat. Conſideratio majeſtatis principum reverentiam conciliat, ne quippiam quo illorum majeſtas minuatur loquamur aut faciamus. Majus quid in nobis poteſt & poſſe debet majeſtas divina debitè à nobis conſiderata. 4. Quod ſi hæc jurandi conſuetudinem nondum expellere poſſint, mulctam nobis ipſi indicamus, pauperibus de quovis juramento temerario perſolvendam: & brevi prava illa jurandi conſuetudo eradicata erit.

CAPUT XXXI.

De Confeſſione.

Confeſſio ejuſque neceſſitas.

I. TErtius pietatis actus externus eſt Confeſſio, quo cultum noſtrum internum profitemur coram hominibus. Non itaque Confeſſio hic nobis eſt laudatio & celebratio nominis divini: quo ſenſu in Pſalmis paſſim venit; illa enim invocationis, uti vidimus, pars eſt: Sed aperta ac ingenua profeſſio Dei coram hominibus; eaque accommodata revelationi, quâ ſe Deus nobis manifeſtavit, & colendum præcepit. Ita olim ante Legem, Confeſſio hæc exegit profeſſionem, quâ pii coram hominibus infidelibus, ſive atheis ſive idololatris, declarabant ſe agnoſcere unum ſolum verum Deum, cœli ac terræ creatorem, omniumque ſapientiſſimum gubernatorem, ac juſtiſſimum remuneratorem. Latâ Lege, præterea exegit Legis Moſaicæ ingenuam profeſſionem, ejuſque obſervationem. Nunc ſub Euangelio, quemadmodum Dei creatoris confeſſio eſt neceſſaria; ita etiam Jeſu Chriſti Filii Dei, unici

unici noſtri Servatoris, in quem fiducia ſit collocanda, & extra quem nulla ſit ſalus, confeſſio requiritur: Quemadmodum enim in hac cognitione ſalus noſtra eſt, *Joan.* XVII. 3. ita etiam abſque ſalutaris illius veritatis confeſſione aditus ad ſalutem non patet. Sic ait Apoſtolus *Rom.* X. 9, 10. *Si ore tuo confeſſus fueris Dominum Jeſum, corde autem credideris quod Deus illum ſuſcitaverit ex mortuis, ſalvus eris. Corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Et Dominus inquit *Matth.* X. 32. *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor ego & eum coram Patre meo qui eſt in cœlis. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo qui eſt in cœlis.* Quæ eadem leguntur *Marc.* VIII. 38. *Luc.* IX. 26. XII. 8.

Præſantiſſima eſt quæ fit cum vitæ periculo.

II. Illa verò præſtantiſſima Dei & Jeſu Chriſti eſt confeſſio, quæ fit coram infidelibus & impiis, & cum vitæ fortunarumque periculo conjuncta eſt. Chriſtum confiteri, ubi confeſſio gradus eſt ad opes & dignitates, ubi honores, coronæ & ſceptra confeſſionis præmium ſunt, virtus non eſt: imò à mundanis hominibus; à Chriſto alienis, bonorum terrenorum ſpe ea ſimulari poteſt: Confeſſionem autem ingenuam edere, quæ te mundo ingratum ac inviſum reddat, aliorum ſannis ac contumeliis exponat, viam ad opes ac honores præcludat, adeoque mortis periculo objiciat, id demum ſinceræ pietatis, amoriſque in Deum ac Chriſtum minimè fucati indicium eſt; quo omnia hujus mundi nobis viliora ſunt cultu Domini noſtri, & gloriâ cœleſti apud ipſum repoſitâ. Hinc laudatur Danielis conſtantia, qui decreto regis Darii, quo edixerat ne quis intra triginta dierum ſpatium, ad quemquam ſive hominum ſive Deorum, præterquam ad ſe, preces dirigeret, minimè territus, ter apertis domus ſuæ feneſtris verſus Jeruſalem, ut ab omnibus conſpici poſſet, quotidie Deum Iſraëlis invocabat, *Dan.* VI. Et Paulus de ſe dicit, *Rom.* I. 16. *Non erubeſco Euangelium Chriſti: virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti.* Et paſſim monentur fideles, ne hominum metu Deum abnegent, *Luc.* XII. 4, 5. 1 *Pet.* III. 14. *Timorem eorum ne timueritis, & ne conturbemini.* Et reprehenduntur qui contraria faciunt: *Joan.* XII. 42, 43. *Ex principibus multi crediderunt in eum: ſed propter Phariſæos non confitebantur, ut è ſynagogâ non ejicerentur: dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.*

De articulis hodie controverſis.

III. Quæres, quid de dogmatum hodie inter Chriſtianos controverſorum confeſſione dicendum? eſtne ea coram diſſentientibus perinde atque totius Religionis Chriſtianæ coram infidelibus confeſſio, neceſſaria? Reſp. Ita quidam ſtatuunt, reſpicientes ad dictum Petri 1 *Epiſt.* III. 15. *Parati ſemper ad defenſionem, omni poſcenti rationem de eâ quæ in vobis eſt ſpe.* Sed verò verba ea non adeo generaliter ad omnes de particularibus dogmatibus controverſias extendi poſſe videntur: non enim ſententia noſtra de unoquoque particulari dogmate ſpes noſtra eſt: ſed aſſenſus toti doctrinæ Chriſti, & dogmatibus ſine quibus ſalus obtineri nequit, adhibitus.

Qualis eorum confeſſio ſit neceſſaria.

IV. Ut itaque hic diſtinctius mentem noſtram exprimamus, paucis eam aphoriſmis comprehendimus. 1. Nunquam licet profiteri nos credere, quod non credimus: Mendacium enim ſicut ab omni noſtrô ſermone abeſſe debet, ita præcipuè, quando honor Dei agitur. 2. Non tamen ſemper & coram quibuſvis profitendum quicquid credimus, ſed temporum, locorum & perſonarum circumſtantiæ ſunt obſervandæ, ut maximâ cum proximi utilitate, & gloriæ divinæ promotione, declinatô, quantum honeſtè & ſalvâ conſcientiâ bonâ fieri poteſt, propriô periculô, veritas declaretur. Hinc eſt quod Dominus nobis commendaverit prudentiam *Matth.* X. 16. & ut delectum inſtituamus perſonarum, *Matth.* VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos; ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & converſi lacerent vos.* 3. Præcipuè & ante omnia ratio habenda dogmatum. Alia quippe abſolutè creditu neceſſaria ſunt ad ſalutem: alia non quidem abſolutè neceſſaria, ſed tamen valde utilia: alia minoris momenti, nec magnæ ad ſalutem utilitatis. Quod prima attinet, eorum eadem quæ totius religionis Chriſtianæ eſt ratio. Secundorum, quia eorum cognitio abſolutè neceſſaria ad ſalutem non eſt, paulò diverſa ratio eſt. Si ex eorum profeſſione probabilis veritatis promotio ſperari poſſit, omnia pericula ſunt contemnenda, & veritati ingenuè litandum. Si nulli probabiles fructus ſperari poſſint, ſed magis veritatis promotioni detrimentum quid ſit metuendum, præſtat ad tempus veritatem occultam habere, donec cum fructu doceri poſſit; quam nos abſque ullâ probabili utilitatis ſpe in manifeſtum conjicere periculum. Ita tamen, ut omnis ſimulatio abſit, quæ cum candore ac ingenuitate Chriſtianâ conſtare nequit. Quod verò dogmata poſtrema attinet, quia non tantum non neceſſaria, ſed nec magnæ ad ſalutem ſunt utilitatis, majore hic prudentiâ eſt opus: & hominum quibuſcum nobis res eſt ingenia prius ſunt exploranda, occaſiones obſervandæ, omniaque quæ momentum aliquod habent penſitanda, antequam veritatis non magni ad ſalutem momenti improvidâ inculcatione contentionibus ac animorum diſtractionibus occaſionem præbeamus; nec crebrò aut præmaturè ea urgenda coram illis, apud quos probabile eſt nos fruſtrà operam poſituros.

Qualis præſtanda, ſi

V. Quæres: Quid faciendum, ſi Magiſtratus dogmatum ſecundi vel tertii generis con-

Magiſtratus eam exigat. confeſſionem exigat, aut per quæſtiones in animum cujuſquam inquirat? Reſp. Quoniam illô caſu coram Magiſtratu ſiſtimur, ut conſcientiæ noſtræ arcana retegantur, quod ſine periculô fieri non poſſè nobis conſtat, prudentia hic utendum, quæ tamen ſimplicitati columbinæ non adverſetur. Certum eſt, nihil licere confiteri dictamini conſcientiæ noſtræ adverſum. Certum quoque eſt, majorem Magiſtratui deberi reverentiam, quàm privato cuicunque. Licitum ergo eſt, ſi nullus confeſſionis noſtræ fructus ſperari poſſit, eam modeſtè declinare, & declinationis noſtræ rationes dare, quæ abundè ſuppetere poſſunt. Quod ſi nihilominus Magiſtratus inſtet & urgeat, ingenuè veritas eſt confitenda, Deoque exitus committendus, qui, ſi propterea afflictionem ſuſtinere neceſſe ſit, nos ad crucem vocare, nec honeſtam eam declinandi viam dare, cenſendus eſt.

An in tali caſu uti liceat verbis ambiguis. VI. Quæres, an non tali in caſu uti liceat verbis ambiguis, ad periculum effugiendum? Reſp. Ambiguitas in verbis vel eſt à nobis quæſita, ita ut nos verba in alium quàm vulgò ſolent ſenſum accipiamus: & ejuſmodi in fidei noſtræ coram Magiſtratu confeſſione uti, illicitum eſt: directè enim illis fallacia intenditur. Vel non eſt à nobis quæſita, ſed alii verbis ambiguis loquuntur, & alium in ſenſum quàm ex uſu genuino ſonant depravatis. Hoc caſu non illicitum eſt ad illorum quæſtiones verbis ambiguis conceptas, iiſdem reſpondere, etiamſi non ignoremus illos aliô ea ſenſu uſurpare: modo nos iis ſenſu in Sacrâ Scripturâ receptô, & ex communi uſu obtinente, utamur. Tum enim ambiguitatis culpa non eſt penes nos, ſed illos qui ambiguis & captioſis quæſtionibus nos irretire nobiſque periculum creare nituntur.

Quid faciendum homini viventi inter Pontificios ubi inquiſitio viget. VII. Quæres. Quid itaque faciendum iis, qui inter Pontificios degunt in locis ubi inquiſitio viget, & ſacramento Euchariſtiæ cultus religioſus, quem idololatricum credunt, exhibetur? Reſp. 1. Si ullô modô fieri poteſt, & res noſtræ ferant, tutius eſt loca ea vitare. 2. Si tamen id commodè fieri nequit, conſcientia actu aliquô quem idololatricum credit non eſt polluenda, neque quicquam faciendum, quo ſpeciem præbeamus, nos in actum ejuſmodi conſentire. Licitum quidem eſt, quantum bona conſcientia permittit, periculum declinare: Attamen nihil committendum quod conſcientia damnat. Quoniam itaque Euchariſtiæ ſacramentum cultu religioſo, & quidem λατρείας, à Pontificiis adorari ſolet, qui cultus meritò ut idololatricus damnatur à Reformatis, illi cultui intereſſe non licet: nec, quamvis animo eum deteſtemur, ullam geſtibus externis præbere ſpeciem quaſi eum approbemus. Non quidem damnandum crediderim, caput aperire, ſi ſolâ capitis apertione Pontificiis ſatisfiat; quoniam ſacra ſymbola ſunt ſanguinis & corporis Domini: quæ licet variorum actuum ſuperſtitioſorum & idololatricorum additione polluantur, genuina tamen Domini inſtitutio ab additamentis humanis ſeparanda eſt.

Potius periculum adeundum eſt, quàm actus idololatricus committendus. VIII. Quod ſi declinare non licet, ſed aut actus idololatricus committendus, aut periculum adeundum; bonæ conſcientiæ ſtudium omni periculo præponderare debet, & intrepidè veritatis divinæ confeſſio eſt edenda. Ita jubet Dominus locis antea allegatis: & exemplo ſuo præivit, edens coram Pilato ingenuam ac apertam confeſſionem, *Joan.* XVIII. 37. XIX. 7. 1 *Tim.* VI. 13. Et illuſtria habemus exempla in Veteri Teſtamento in tribus ſociis Danielis, qui in ardentem fornacem ignis conjici maluerunt, quàm ſe polluere cultu idoli, *Dan.* III. 16, 17, 18. in ſeptem illis fratribus ſub Antiocho conſtantiſſimè pro Lege diriſſimos cruciatus ſuſtinentibus, 2 *Machab.* VII. Et præ aliis memorandum eſt exemplum Eleaſari, qui induci non potuit, ut tantum ſimularet eſum carnis ſuillæ; ne ſpeciem defectionis præbendo juniores ſuo exemplo ad defectionem incitaret, 2 *Machab.* VI. 21. *& ſeqq.* Sanè non video, quomodo quis actus ejuſmodi committens, aut eorum ſpeciem præbens, bonam poſſit conſervare conſcientiam: eâ autem amiſsâ fidei naufragium facere dicimur: 1 *Tim.* I. 19, 20.

Reſpondetur ad exemplum Nicodemi & Joſephi ab Arimathæâ. IX. Dices. Nicodemus & Joſephus Arimathæenſis occulti fuere diſcipuli Domini Jeſu, & tamen eadem cum inimicis & adverſariis Jeſu Chriſti ſacra colebant. Reſp. 1. Non adhærebant illicitis ſacris, ſed Legi divinæ per Moſen promulgatæ: Hi vero actibus illicitis, quibus Religio Chriſtiana, alias vera ac divina, contaminata eſt. 2. Judæorum acta non probabant, ſed improbabant. Nicodemus apertè ipſis contradixit, *Joan.* VII. 50, 51. Joſephus ab Arimathæâ expreſsè dicitur *non conſenſiſſe conſilio & actibus eorum*, *Luc.* XXIII. 51. Hi verò non tantum non improbant cultus illos vitioſos, ſed & factis ſuis approbationis ſpeciem præbent. 3. Jeſu mortuo amorem ſuum erga ipſum teſtati ſunt, ipſum aromatis condiendo & ſepeliendo, *Matth.* XXVII. 57. *& ſeqq. Joan.* XIX. 38, 39, *& ſeqq.* Hi autem amorem ſuum diſſimulant, nec prodere audent. 4. Quod verò ingenuè ac palam ſe Chriſti diſcipulos profeſſi non ſint, in exemplum trahi non debet: hoc enim expreſsè in ipſis reprehenditur *Joan.* XII. 42, 43.

Et Naamanis Syri. X. Dices: Naamani Syro à Prophetâ Eliſæo permiſſum fuit, ut in templo Remmon coram Diis alienis propter regis ſui præſentiam adoraret; quamvis ad veri ac unici Dei cognitionem jam illuſtri miraculo adductus eſſet. Reſp. Non petiit Naaman, ut ſibi in ſolitâ cum rege idololatrici cultus communione perſeverare liceret; Contrarium ipſe

de se asserit: *Non faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino;* 2 *Reg.* v. 17. ideoque rogat sibi concedi, ut duorum burdonum onus tollat de terrâ Israëlis: *Hoc autem solum est*, inquit, *de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur Dominus meus templum Remmon, ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re.* Cui Elisæus respondit: *Vade in pace: vers.* 18, 19. Jam autem quid in exemplo hoc est, quod facto horum hominum patrocinetur? Nihil. Possunt enim verba hæc accipi, vel de præterito tempore, ut remissionem petat idololatriæ, quam unà cum rege in templo Remmon commiserat ante cognitum verum Deum: Et tum verba Elisæi, *vade in pace*, continent plenam peccati præcedentis remissionem. Vel de futuro tempore; ut petat licere sibi regi in templo adoranti ministerium civile præstare, se nempe incurvare, ut rex ex consuetudine illi innitatur: nam civile tantum ministerium intelligi, exinde liquet, quia rogat hoc sibi solummodò concedi rege adorante & super manum ipsius innitente. Et quia hoc suo facto speciem idololatriæ præbere videri poterat, ideo illo solum in casu illius veniam petit. Propheta id non approbat, sed tantum illius facti, licet minus generosi, indulgentiam concedit. Vel tandem verba ejus ita accipi possunt, ut non contineant petitionem veniæ, sed intercessionis apud Deum per Prophetam. Atque hoc illi promittit Propheta. Unde constat factum hoc admodum facto horum esse dissimile.

Quid sentiendum de Remonstrantibus, ob rationes hujus sæculi ipsorum cœtus desertibus.

XI. Quid verò dicendum de illis, qui persuasi de veritate sententiæ Remonstrantium, & de æquitate tolerantiæ quam obtulerunt & etiamnum offerunt, desertis cœtibus Remonstrantium, se ob rationes hujus sæculi Contraremonstrantibus, quorum sententiam ut falsam in animo rejiciunt, adjungunt? Resp. Aliam quandam quàm eorum qui Pontificiorum sacris interfunt esse rationem: Omnia enim ad salutem necessaria à Contraremonstrantibus creduntur: admiscentur solummodò veritati salutari errores quidam periculosi ac pietati noxii. 2. In externo religionis exercitio nulli actus pietati adversi committuntur. Attamen quoniam veritatem maximi ad pietatem momenti non tantum oppugnant, sed & condemnarunt ut intolerabilem, ejusque professores Ecclesiis suis exegerunt, & etiamnum nihil de illâ condemnatione remittunt; non potest quis veritatis illius cognitione probè imbutus, & de eâ penitus persuasus, bonâ conscientiâ desertis veritatis patronis se illius condemnatoribus adjungere. Hac enim suâ desertione 1. Speciem præbet approbatæ falsitatis, & rejectæ veritatis. 2. Iniquam ipsorum condemnationem, si non verbis, facto saltem suo comprobat, atque ita reverâ cum ea communionem habet: Contra Apostoli dictum *Eph.* v. 11. *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.* 3. Exemplo suo aliis scandalum præbet, qui eo alliciuntur, ut similiter veritatis defensionem deserant. 4. Veritatis promotionem impedit, quæ confessoribus destituta tandem collabatur necesse est. Hinc 1 *Tim.* iii. 15. Ecclesia vocatur *columna ac firmamentum veritatis:* quia confessione fidelium, quibus Ecclesia constat, veritas conservatur, non aliter quàm regum edicta columnis ac valvis quibus affixa sunt: illis autem deficientibus, ipsa veritas interit. Unde tandem 5. consequitur, quod veritatem deserens, tandem errori ac falsitati, cui antea externa tantum professione adhæserat, reverâ ac ex animo favere incipiat, & quia amorem veritatis reliquit, errore implicetur.

CAPUT XXXII.

De Obedientiâ.

Obedientia.

I. QUartus & ultimus pietatis actus externus est Obedientia: Est autem virtus, quâ nos voluntatem Dei, mandatis ejus declaratam, cum animi subjectione & promtitudine, quantum fieri potest, & quoties se occasio offert, præstamus. Exprimitur phrasibus *obediendi* & *serviendi Deo*, *Luc.* i. 74. *Rom.* vi. 16. *audiendi vocem Dei*, & *ambulandi in viis ejus*, *Psal.* lxxxi. 14. aliisque.

Ejus norma est verbum Dei.

II. Respicit ea voluntatem Dei verbo suo clarè expressam, tanquam normam ac regulam cui conformis esse debeat. Ita Dominus Jesus suam obedientiam expressit, *Matth.* xxvi. 39. *Non sicut ego volo, sed sicut tu* vis: Et qualis nostra esse debeat, declarat, quando nos Patrem suum orare jubet, *fiat voluntas tua quemadmodum in cœlo sic etiam in terra*, *Matth.* vi. 10. Eamque respicit cum subjectione. Hinc quamvis eam pietatis externæ partem faciamus, tamen nisi ex corde, quod suam sub lege Dei subjectionem testatur, procedat, nullius apud Deum est pretii. Hinc *Deum ex toto corde, ex totâ animâ*, &c. *diligere* jubemur, *Matth.* xxii. 37, 38.

Debet esse universalis & cæca.

III. Requisita hujus obedientiæ sunt, Primò. Ut sit universalis & cœca, omnibus Dei præceptis præstita absque ullâ exceptione: etiam iis, in quibus nulla nobis apparet ratio, imò quæ videntur aliquando cum rationis dictamine pugnare: Rationem enim præcepti primò velle inquirere antequam obedias, non est Deum præcipientem, sed præcepti rationem sequi. Modò de præcepto divino constet, de illius æquitate nullum nobis debet esse dubium. Et hoc præcipit Dominus, quando nostri abnegationem præcipit. Ita laudatur Abrahami obedientia, qui præcepto divi-

divino de immolando filio, quod & promissioni divinæ de semine in filio isto factæ, & amori paterno, & honestati naturali repugnare videbatur, se sine ullâ tergiversatione morigerum præbuit. Ita videmus Esaiæ mandatum, ut nudus & discalceatus incederet, *Esa.* xx. 2, 3. Esechiëli, ut sibi panem coquat stercore humano; vel saltem bubulo, *Esech.* iv. 12. Hoseæ, ut sibi sumat uxorem fornicationis, *Hos.* i. 2, 3. Qui omnes Deo præcipienti paruerunt sine ullâ tergiversatione.

Mandata Dei pluris facere, quàm hominum.

IV. Secundò. Ut mandata Dei pluris faciamus, quàm ullorum hominum, etiam maximam alias in nos potestatem habentium; neque in ullius hominis gratiam quicquam committamus à Deo vetitum, aut omittamus à Deô præceptum: sed si Deo obedire nequeamus, nisi hominibus obedientiam denegando, Deo magis obediamus quàm hominibus: *Act.* iv. 19. & v. 29. Hinc dicitur *Matth.* x. 37. *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*, &c. Ac propterea nusquam nobis mandatur, ut hominibus sine ullâ exceptione obtemperemus, sed *in Domino*; id est, in quantum ipsorum præcepta nihil præceptis divinis contrarium præscribunt. Hoc modo filii parentibus, *Eph.* vi. 1. & servi dominis, *Coloss.* iii. 21. parere jubentur.

Gravissima potius sustinere, quàm eam Deo non præstare.

V. Huic adhæret, ut maxima ac gravissima potius ab hominibus sustineamus mala, omniaque hujus vitæ commoda abnegemus, quàm quicquam, quo obedientia violetur, committamus: imò quò majus sustinendum malum, eò obedientia laudabilior Deoque gratior est. Neque ex obedientiæ nostræ eventu vel successu, quem in hoc mundô percipimus, pendere nos decet; sed persistendum est, gravissimis licet propterea malis affligamur. Idque præcipit Apostolus 1 *Pet.* ii. 19, 20, 21.

Est Deo gratissima virtus.

VI. Inde liquet, hanc esse virtutem Deo gratissimam, & quæ omnia nostra officia, totumque nostrum cultum, Deo commendat. Eâ enim testamur, nos agnoscere Deum esse Dominum nostrum, cujus nos ex asse toti sumus. Quid enim est obedire, nisi alterius in se dominium agnoscere, ideoque præceptis ejus, tanquam à domino nostro, jus nobis imperandi habente, profectis, tanquam actionum nostrarum regulæ, morem gerere? Et ratio ejus per se clara est. In omnibus enim officiis externis Deo consecramus, quod non nostrum, sed Dei est. Per obedientiam autem nostrum propriè Deo consecramus ac devovemus. Licet enim toti corpore ac animâ Dei simus; nihilominus liberum voluntatis nostræ usum Deus nobis reliquit, quâ vel possumus idem velle quod Deus nobis præcipit, vel ejus contrarium. Quando autem Deo obedimus, hunc liberum voluntatis nostræ usum, à Deo potestati nostræ relictum, Deo offerimus, ut illi pro arbitrio per præcepta sua dominetur, Deumque illâ facultate, quæ propriè nostra est, Dominum agnoscimus, eamque præceptis ejus subjicimus. Qui summus Deum colendi gradus est.

Et inobedientia vitium Deo maximè exosum.

VII. Sicut & ab alterâ parte, nullum peccatum Deo magis est exosum, quàm inobedientia: quia per illam dominium Dei in nos abnegatur; inobedientes enim non præceptum divinum vitæ suæ regulam constituunt, sed arbitrium ac beneplacitum suum, præcepto divino licet è diametro repugnans. Et hoc respectu inobedientia vocatur à Samuele *peccatum ariolationis & idololatriæ*, 1 *Sam.* xv. 23. quia aliquam cum ariolatione ac idololatriâ analogiam habet: Sicut enim ariolus responsa ac revelationes quærit à falsis diis, neglecto veri Dei oraculo; & idololatra rejecto vero Deo falsos colit; ita & inobedientes abjectâ reverentiâ Dei, ex proprio arbitratu vitam instituunt, nullamque præter id vitæ legem agnoscunt. Quo ipso Deum quammaximè contumeliâ affici manifestum est. Hinc est, quod aliquando severa iræ divinæ exempla exstant in peccata, si ipsum factum nudè spectetur, non valdè enormia, sed quæ causam habuere inobedientiam ac contumaciam: in filiis Aaronis, Nadab & Abihu, *Levit.* x. & eo, qui sabbatho ligna collegit, *Num.* xv. aliisque. Quandoque etiam Deus exemplum statuere voluit severi judicii, non in hominem propriè ex inobedientiâ & contumaciâ peccantem, sed aut ex inadvertentiâ, aut temerariâ credulitate; ut hoc supplicio alios ex contumaciâ peccantes terreat, & ad officium revocet. Quale exemplum habemus 1 *Reg.* xiii. in Prophetâ, qui ex tribu Judâ adveniens regem Jerobeamum vitulorum cultu defectionem à lege divinâ molientem acriter increpuit. Mandaverat illi Deus, ne in loco illo ederet, neque per eandem viam, per quam profectus fuerat, rediret; quique ob prioris mandati transgressionem, ad quam per mendacium cujusdam senis Prophetæ, ad se verbum Dei esse factum ut illum reduceret mentientis, à leone directione divinâ occisus fuit. Videri posset primâ fronte utriusque hujus præcepti divini vix ulla posse allegari ratio, pœnaque Prophetæ inflicta durior pro levitate peccati. Verum si temporis illius circumstantias penitius inspiciamus, & præcepti ratio, & pœnæ divinæ æquitas haud obscura videtur. Jerobeamus moliebatur cultum, qui totus adversabatur legi divinæ, solummodò ut regni sui securitati consuleret. Non itaque peccabat ex quâdam inadvertentiâ, ignorantiâ, aut incogitantiâ; sed ex merâ contumaciâ & inobedientiâ. Deus per hunc Prophetam ipsum severè coargui jubet, pollutionemque altaris ab ipso erecti prædici;

hancque Prophetæ prædictionem duplici miraculo confirmat. Ne verò Jerobeamus & populus crederent hanc manifestam inobedientiam sibi à Deo condonatum iri, in Prophetâ hoc exemplum edere voluit, quàm exactè ab homine obedientiam præstari velit, quando de mandato suo constat. Mandat ergo, ne in illo loco edat, neque per eandem viam quâ profectus fuerat revertatur; ut hisce duobus præceptis, quæ exigui videbantur momenti, saltem postremum, cujusque vix ulla potest excogitari ratio, demonstret quam exactè omnibus à se præceptis obediendum sit. Et ob inobedientiam, ad quam fraude & mendacio alterius inductus fuit, Prophetam illum à leone interfici procurat: ut hac severitate ostenderet, nec Jerobeamum, ex merâ contumaciâ peccantem, & totum Dei cultum, contra expressam legem divinam, pervertentem, nec populum ipsius inobedientiæ participem, ullam hujus suæ transgressionis veniam sperare posse; sed penitus debere esse persuasos horrendum sibi imminere judicium divinum: ideoque & Prophetæ hujus interitum, & interitus causam omni populo manifestam esse voluit.

Adjuncta obedientiæ. *Alacritas.* VIII. Adjuncta Obedientiæ sunt: Primò. Promptitudo & alacritas, quæ singularem fervorem sibi adjunctum habet: requiritque non tantum alacritatem & hilaritatem animi: sic puniendi dicuntur Israëlitæ, *eò quod non servierint Domino in gaudiò cordisque lætitiâ*, *Deuter.* XXVIII. 47. & in speciali officio beneficentiæ Deus requirit hilaritatem dantis, 2 *Cor.* IX. 7. Sed & ardens studium Deo obediendi in omnibus, non tantum quæ præcepta novimus, sed & quæ docebimur ab ipsô præcepta esse, quamprimum de voluntate ejus nobis constat. Illud enim est prompti obsequii signum, ad imperatoris nutum semper paratum esse. Vide *Deuter.* XII. 8. & 28.

Sinceritas. IX. Secundò. Sinceritas, ut fiat ex corde: 1 *Thess.* v. 23. *Ipse Deus pacis sanctificet vos per omnia: & integer vester spiritus, & anima, & corpus, sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* 1 *Cor.* VI. 20. *Glorificate Deum spiritu & corpore.* Et corde quidem quod sincerè fertur in præcepta divina, non autem constitutionibus humanis à Deo non præceptis acquiescit: tum enim verè labiis & cultu externo Deus colitur, cor autem à Deo remotum est, *Matth.* XV. 7, 8. Deo enim aliâ quàm ipse nobis præscripsit ratione velle placere, mera inobedientia est. Nostrum enim non est, sed solius Dei, vitæ nostræ regulam dictare. Quod egregiè docetur 1 *Sam.* XV. 22, 23. Huic adde, ut ad gloriam Dei tendat ac dirigatur, quæ omnium actionum nostrarum finis esse debet; 1 *Cor.* X. 31. Hinc & cultus noster vocatur *glorificatio Dei*, 1 *Cor.* VI. 20. & *celebratio virtutum Dei qui nos vocavit ex tenebris in admirabilem suam lucem*, 1 *Petr.* II. 9. Eaque sinceritas maximè ostenditur amore boni & odio mali, quæ cordis affectiones sunt.

Media ad obedientiam. X. Media ad obedientiam sunt varia. 1. Studium semper in fide proficiendi, quia ex eâ obedientia: *fide* enim *corda purificantur*, *Act.* XV. 9. & *fides est victoria quæ vincit mundum*, 1 *Joan.* v. 4, 5. collapsâ autem fide etiam obedientia deficit uti innuitur *Hebr.* IV. 1. Hinc tota obedientia nostra Christiana vocatur *obedientia fidei*, *Rom.* I. 5. XVI. 26. 2. Cor minimè refractarium, sed ad præcepta & suasiones Dei flexile: hinc 1 *Pet.* I. 14. *Tanquam filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestri desideriis.* Cui opponitur *cor durum impœnitens*, *Hebr.* III. 12. & quibus tale est cor, dicuntur *filii inobedientiæ*, *Eph.* II. 2. v. 6. *Coloss.* III. 6. 3. Studium indefessum, in voluntatis divinæ, quæ maximè nostrum nobis officium præscribit, cognitione continuè proficiendi. Sic *Psal.* CXIX. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam; & custodiam illam in totô corde meô.* & continuum exercitium in illis, quibus magis magisque ad obedientiam excitari, in eâque confirmari possumus: Sic Apostolus de se inquit 1 *Cor.* IX. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

Rationes ut ad eam excitemur. XI. Rationes, quibus ad obedientiam excitari possumus, hæ sunt præcipuæ. Contemplatio autoritatis Dei eam præscribentis, summæque ipsius in nos potestatis, per maxima & infinita beneficia, creationem, providentiam, redemtionem, aliaque plura, acquisitæ: Hinc *Malach.* I. 6. *Filius honorat patrem, & servus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor metus?* Et 1 *Cor.* VI. 19, 20. Hinc Deus decalogo præfationem præmittit, in quâ commemoratione suorum beneficiorum jus suum αὐτοκρατορικὸν in Israëlitas ostendit, legique suæ tanquam fundamentum substernit. Ad illius fermè imitationem Apostolus, commemoratis prius ingentibus Dei beneficiis, *Rom.* XII. 1. fideles eorum consideratione orat, ut *corpora sua exhibeant hostiam vivam, sanctam, Deoque bene placentem.* Quod jus nemo hominum in nos habet. 2. Consideratio, beneficiorum divinorum finem esse obedientiam nostram: *Luc.* I. 74. *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi.* Quibus adde *Tit.* II. 14. 1 *Pet.* I. 18, 19. Nosque præterea fœdere sanctissimô ac gratioso ad Deo obediendum obligatos esse; quia legem suam mentibus nostris indidit, & cordibus inscripsit, *Hebr.* VIII. 10. 3. Meditatio continua promissorum obedientibus factorum, *Hebr.* V. 9. Christus *omnibus sibi obedientibus factus est causa salutis æternæ:* Et minarum ac ultionis

nis inobedientibus paratæ, 2 *Theſſ.* 1. 8. ſummæque eorum miſeriæ: ſunt enim ſervi peccati, eique obediunt ad mortem, quæ illius ſtipendium eſt: *Rom.* VI. 16, 23.

CAPUT XXXIII.

De Impietate & Idololatriâ.

Oppoſita Pietatis.

I. REſtat ut Pietatis oppoſita videamus. Quamvis autem in ſingulorum actuum tractatione jam multa de illis dixerimus; tamen quia hæc particularia ſunt, actibus illis particularibus adverſa, quædam generalia, pietati univerſæ oppoſita, conſideranda ſunt. Hæc extrema duo ſunt, Impietas, & Superſtitio; quorum unum in defectu, alterum in exceſſu peccare, vulgò judicatur: verum ſi penitius Superſtitionis naturam conſideremus, eam non in exceſſu, ſed perinde atque impietatem in defectu peccare deprehendemus: ut in ſequentibus oſtendam.

Primum, Impietas.

II. Impietas eſt vitium, quo quis nullam divini numinis reverentiam habet. Eſtque duplex. 1. Eorum, qui Deo nullum cultum præſtant. 2. Eorum, qui Deo quidem cultum præſtant, ſed non ſoli. Primi rurſus vel ſunt athei, qui nullum Deum agnoſcunt: vel Deum, qui ſit agens naturale & neceſſarium, aut qui nullam rerum humanarum curam gerat; qui proinde cultus noſtri objectum eſſe nequit. Quorum impietatem, cum exiſtentiam & providentiam divinam adſtruximus, abundè confutavimus. Vel ſunt impii, qui licet verum Deum aliquomodò agnoſcant, non tamen eum colunt, ſed ita vivunt, perinde ac ſi Deus non eſſet. De hiſce dicitur, quod *profiteantur ſe Deum noſſe, factis autem negent, cum ſint abominabiles, increduli, & ad omne opus bonum reprobi: Tit* 1. 16. Et *Pſal.* XIV. 1. quod *dicant in corde ſuo, non eſt Deus:* quoniam ſi hoc corde ſuô ſentirent, perinde ac nunc vitam inſtituerent.

Ejus ſpecies, idololatria.

III. Peccatum eorum, qui Deo quidem cultum præſtant, ſed non ſoli, eſt Idololatria: Quâ vel aperte plures Dii agnoſcuntur; qualis fuit idololatria Ethnicorum, & in quam aliquoties delapſi fuere Iſraëlitæ ante captivitatis Babylonicæ tempora. Vel tacitè & implicitè: qualis eſt cultus Pontificiorum, quem Angelis ac Sanctis mortuis deferre ſolent. Sed quoniam hanc idololatriæ ſpeciem ſatis refutavimus, de objectô pietatis diſſerentes, aliam nunc idololatriæ ſpeciem ſumus conſideraturi.

Variæ imagines.

IV. Eſt itaque alia idololatriæ ſpecies, quando Deus colitur in imagine; & ab illô cultu propriè vox idololatriæ manavit. Hæc vetatur ſecundo decalogi præcepto. *Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlô deſuper, & quæ in terrâ deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terrâ. Non adorabis ea, neque coles.* &c. *Exod.* XX. 4, 5. Ut præcepti hujus ſenſus rectè cognoſcatur diſtinguendum inter imagines, ſive eæ ſint pictæ, ſive ſculptæ, id enim perinde eſt. Aliæ ſunt repræſentationes rerum reverâ exiſtentium; aliæ rerum non exiſtentium reverâ, ſed tantum hominum opinione, ac proinde tantum fictarum. Quod reverâ exiſtit, vel eſt Deus, vel creatura. Rurſus, aliæ imagines habentur, tanquam nudæ repræſentationes rerum; aliæ autem ad cultum. Primi generis imagines, nim: creaturarum, quæ tantum rerum, aut etiam cerebri humani figmentorum, repræſentationes ſunt, habere illicitum non eſt: Ipſi Judæi juſſu divino habuere ſerpentem æneum, habuere ſuos Cherubim in templô.

Imagines Dei facere eſt illicitum.

V. Imagines Dei efformare, omninò illicitum eſt, qualicunque formâ Deus repræſentetur: quoniam enim Deus ſpiritus eſt & inviſibilis, imagine exprimi nequit. Et hac additâ ratione omnis effigiatio eſſentiæ divinæ ſeverè Iſraelitis interdicitur, *Deuter.* IV. 15, 16. *& ſeqq. Cuſtodite igitur ſollicitè animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem, in die quâ locutus eſt Dominus vobis in Horeb de medio ignis: Ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ,* &c. *Eſa.* XL. 18. *& ſeqq. Cui ergo ſimilem feciſtis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? Actor.* XVII. 29. *Genus ergo cum ſimus Dei, non debemus æſtimare, auro, aut argento, aut lapidi, ſculpturæ artis & cogitationis hominis, divinum eſſe ſimile.* Et *Rom.* I. 23. gentes ab Apoſtolo in deſideria cordis ſui traditæ dicuntur, quia *gloriam incorruptibilis Dei mutaverunt in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,* &c. Quæ omnem Dei effigiationem illicitam docent. Dices. Eſt illud præceptum poſitivum, ad tempus datum, quò longius ab idololatriâ arcerentur Hebræi. Reſp. Ratio præcepto addita, *quia non viderunt Deum,* eſt perpetua, oſtenditque præceptum hoc perpetuæ eſſe obligationis. Dices. Deus tamen ſe Danieli repræſentavit ſub figurâ ſenis, *Cap.* VII. 9. Reſp. 1. Actio Dei non eſt officii noſtri regula, ſed præceptum. Exſtat autem clarum Dei interdictum, nuſquam id limitatur, aut uſpiam eſſentiæ divinæ effigiatio conceditur: quia itaque aliquâ divini præcepti reverentiâ ducitur, ab eâ prorſus abſtinebit. 2. Apoſtolus etiam poſt iſtam Dei actionem gentiles condemnat propter effigies illas, *Rom.* I. 23.

Imagines quæ ſunt objectum cultus religioſi ſunt vetitæ.

VI. Imagines quæ objectum ſunt cultus religioſi, qualeſcunque eæ ſint, vetitæ ſunt: Sive ſint imagines ejus quod exiſtit, ſive Dei, quia Deus exprimi non poteſt: ſive creaturæ, quia creatura Deus, ac proinde cultus religioſi objectum, non eſt: Sive ejus quod non exiſtit, ſed vanâ credulitate exiſtere tantum fingitur, quodcunque tandem ſit, ſive in cœlo, ſive in terrâ, ſive in aquis ſub terrâ: Quia

hancque Prophetæ prædictionem duplici miraculo confirmat. Ne verò Jerobeamus & populus crederent hanc manifestam inobedientiam sibi à Deo condonatum iri, in Prophetâ hoc exemplum edere voluit, quàm exactè ab homine obedientiam præstari velit, quando de mandato suo constat. Mandat ergo, ne in illo loco edat, neque per eandem viam quâ profectus fuerat revertatur; ut hisce duobus præceptis, quæ exigui videbantur momenti, saltem postremum, cujusque vix ulla potest excogitari ratio, demonstret quam exactè omnibus à se præceptis obediendum sit. Et ob inobedientiam, ad quam fraude & mendacio alterius inductus fuit, Prophetam illum à leone interfici procurat: ut hac severitate ostenderet, nec Jerobeamum, ex merâ contumaciâ peccantem, & totum Dei cultum, contra expressam legem divinam, pervertentem, nec populum ipsius inobedientiæ participem, ullam hujus suæ transgressionis veniam sperare posse; sed penitus debere esse persuasos horrendum sibi imminere judicium divinum: ideoque & Prophetæ hujus interitum, & interitus causam omni populo manifestam esse voluit.

Adjuncta obedientiæ. Alacritas.

VIII. Adjuncta Obedientiæ sunt: Primò. Promptitudo & alacritas, quæ singularem fervorem sibi adjunctum habet: requiritque non tantum alacritatem & hilaritatem animi: sic puniendi dicuntur Israëlitæ, *eò quod non servierint Domino in gaudiò cordisque lætitiâ*, *Deuter.* XXVIII. 47. & in speciali officio beneficentiæ Deus requirit hilaritatem dantis, 2 *Cor.* IX. 7. Sed & ardens studium Deo obediendi in omnibus, non tantum quæ præcepta novimus, sed & quæ docebimur ab ipsò præcepta esse, quamprimum de voluntate ejus nobis constat. Illud enim est prompti obsequii signum, ad imperatoris nutum semper paratum esse. Vide *Deuter.* XII. 8. & 28.

Sinceritas.

IX. Secundò. Sinceritas, ut fiat ex corde: 1 *Thess.* V. 23. *Ipse Deus pacis sanctificet vos per omnia: & integer vester spiritus, & anima, & corpus, sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* 1 *Cor.* VI. 20. *Glorificate Deum spiritu & corpore.* Et corde quidem quod sincerè fertur in præcepta divina, non autem constitutionibus humanis à Deo non præceptis acquiescit: tum enim verè labiis & cultu externo Deus colitur, cor autem à Deo remotum est, *Matth.* XV. 7, 8. Deo enim aliâ quàm ipse nobis præscripsit ratione velle placere, mera inobedientia est. Nostrum enim non est, sed solius Dei, vitæ nostræ regulam dictare. Quod egregiè docetur 1 *Sam.* XV. 22, 23. Huic adde, ut ad gloriam Dei tendat ac dirigatur, quæ omnium actionum nostrarum finis esse debet; 1 *Cor.* X. 31. Hinc & cultus noster vocatur *glorificatio Dei*, 1 *Cor.* VI. 20. & *celebratio virtutum Dei qui nos vocavit ex tenebris in admirabilem suam lucem*, 1 *Petr.* II. 9. Eaque sinceritas maximè ostenditur amore boni & odio mali, quæ cordis affectiones sunt.

Media ad obedientiam.

X. Media ad obedientiam sunt varia. 1. Studium semper in fide proficiendi, quia ex eâ obedientia: *fide* enim *corda purificantur*, *Act.* XV. 9. & *fides est victoria quæ vincit mundum*, 1 *Joan.* V. 4. 5. collapsâ autem fide etiam obedientia deficit uti innuitur *Hebr.* IV. 1. Hinc tota obedientia nostra Christiana vocatur *obedientia fidei*, *Rom.* I. 5. XVI. 26. 2. Cor minimè refractarium, sed ad præcepta & suasiones Dei flexile: hinc 1 *Pet.* I. 14. *Tanquam filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestri desideriis.* Cui opponitur *cor durum impœnitens*, *Hebr.* III. 12. & quibus tale est cor, dicuntur *filii inobedientiæ*, *Eph.* II. 2. V. 6. *Coloss.* III. 6. 3. Studium indefessum, in voluntatis divinæ, quæ maximè nostrum nobis officium præscribit, cognitione continuè proficiendi. Sic *Psal.* CXIX. 34. *Da mihi intellectum, & scrutâbor legem tuam; & custodiam illam in totô corde meô.* & continuum exercitium in illis, quibus magis magisque ad obedientiam excitari, in eâque confirmari possumus: Sic Apostolus de se inquit 1 *Cor.* IX. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

Rationes ut ad eam excitemur.

XI. Rationes, quibus ad obedientiam excitari possumus, hæ sunt præcipuæ. Contemplatio autoritatis Dei eam præscribentis, summæque ipsius in nos potestatis, per maxima & infinita beneficia, creationem, providentiam, redemtionem, aliaque plura, acquisitæ: Hinc *Malach.* I. 6. *Filius honorat patrem, & servus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor metus?* Et 1 *Cor.* VI. 19, 20. Hinc Deus decalogo præfationem præmittit, in quâ commemoratione suorum beneficiorum jus suum αὐτοκρατορικὸν in Israëlitas ostendit, legique suæ tanquam fundamentum substernit. Ad illius fermè imitationem Apostolus, commemoratis prius ingentibus Dei beneficiis, *Rom.* XII. 1. fideles eorum consideratione orat, ut *corpora sua exhibeant hostiam vivam, sanctam, Deoque bene placentem.* Quod jus nemo hominum in nos habet. 2. Consideratio, beneficiorum divinorum finem esse obedientiam nostram: *Luc.* I. 74. *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi.* Quibus adde *Tit.* II. 14. 1 *Pet.* I. 18, 19. Nosque præterea fœdere sanctissimô ac gratioso ad Deo obediendum obligatos esse; quia legem suam mentibus nostris indidit, & cordibus inscripsit, *Hebr.* VIII. 10. 3. Meditatio continua promissorum obedientibus factorum, *Hebr.* V. 9. Christus *omnibus sibi obedientibus factus est causa salutis æternæ:* Et minarum ac ultionis

nis inobedientibus paratæ, 2 *Thess.* 1. 8. summæque eorum miseriæ: sunt enim servi peccati, eique obediunt ad mortem, quæ illius stipendium est: *Rom.* VI. 16, 23.

CAPUT XXXIII.

De Impietate & Idololatriâ.

Oppositæ Pietatis.

I. REstat ut Pietatis oppositæ videamus. Quamvis autem in singulorum actuum tractatione jam multa de illis dixerimus; tamen quia hæc particularia sunt, actibus illis particularibus adversa, quædam generalia, pietati universæ oppositæ, considerandæ sunt. Hæc extrema duo sunt, Impietas, & Superstitio; quorum unum in defectu, alterum in excessu peccare, vulgò judicatur: verum si penitius Superstitionis naturam consideremus, eam non in excessu, sed perinde atque impietatem in defectu peccare deprehendemus: ut in sequentibus ostendam.

Primum, Impietas.

II. Impietas est vitium, quo quis nullam divini numinis reverentiam habet. Estque duplex. 1. Eorum, qui Deo nullum cultum præstant. 2. Eorum, qui Deo quidem cultum præstant, sed non soli. Primi rursus vel sunt athei, qui nullum Deum agnoscunt: vel Deum, qui sit agens naturale & necessarium, aut qui nullam rerum humanarum curam gerat; qui proinde cultus nostri objectum esse nequit. Quorum impietatem, cum existentiam & providentiam divinam adstruximus, abundè confutavimus. Vel sunt impii, qui licet verum Deum aliquomodò agnoscant, non tamen eum colunt, sed ita vivunt, perinde ac si Deus non esset. De hisce dicitur, quod *profiteantur se Deum nosse, factis autem negent, cum sint abominabiles, increduli, & ad omne opus bonum reprobi*: Tit 1. 16. Et *Psal.* XIV. 1. quod *dicant in corde suo, non est Deus*: quoniam si hoc corde suô sentirent, perinde ac nunc vitam instituerent.

Ejus species, idololatria.

III. Peccatum eorum, qui Deo quidem cultum præstant, sed non soli, est Idololatria: Quâ vel aperte plures Dii agnoscuntur; qualis fuit idololatria Ethnicorum, & in quam aliquoties delapsi fuere Israëlitæ ante captivitatis Babylonicæ tempora. Vel tacitè & implicitè: qualis est cultus Pontificiorum, quem Angelis ac Sanctis mortuis deferre solent. Sed quoniam hanc idololatriæ speciem satis refutavimus, de objectô pietatis differentes, aliam nunc idololatriæ speciem sumus consideraturi.

Variæ imagines.

IV. Est itaque alia idololatriæ species, quando Deus colitur in imagine; & ab illô cultu propriè vox idololatriæ manavit. Hæc vetatur secundo decalogi præcepto. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlô desuper, & quæ in terrâ deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terrâ. Non adorabis ea, neque coles.* &c. *Exod.* XX. 4, 5. Ut præcepti hujus sensus rectè cognoscatur distinguendum inter imagines, sive eæ sint pictæ, sive sculptæ, id enim perinde est. Aliæ sunt repræsentationes rerum reverâ existentium; aliæ rerum non existentium reverâ, sed tantum hominum opinione, ac proinde tantum fictarum. Quod reverâ existit, vel est Deus, vel creatura. Rursus, aliæ imagines habentur, tanquam nudæ repræsentationes rerum; aliæ autem ad cultum. Primi generis imagines, nim: creaturarum, quæ tantum rerum, aut etiam cerebri humani figmentorum, repræsentationes sunt, habere illicitum non est: Ipsi Judæi jussù divino habuere serpentem æneum, habuere suos Cherubim in templô.

Imagines Dei facere est illicitum.

V. Imagines Dei efformare, omninò illicitum est, qualicunque formâ Deus repræsentetur: quoniam enim Deus spiritus est & invisibilis, imagine exprimi nequit. Et hac additâ ratione omnis effigiatio essentiæ divinæ severè Israelitis interdicitur, *Deuter.* IV. 15, 16. *& seqq. Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem, in die quâ locutus est Dominus vobis in Horeb de medio ignis: Ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ*, &c. *Esa.* XL. 18. *& seqq. Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? Actor.* XVII. 29. *Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare, auro, aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis & cogitationis hominis, divinum esse simile.* Et *Rom.* I. 23. gentes ab Apostolo in desideria cordis sui traditæ dicuntur, quia *gloriam incorruptibilis Dei mutaverunt in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*, &c. Quæ omnem Dei effigiationem illicitam docent. Dices. Est illud præceptum positivum, ad tempus datum, quò longius ab idololatriâ arcerentur Hebræi. Resp. Ratio præcepto addita, *quia non viderunt Deum*, est perpetua, ostenditque præceptum hoc perpetuæ esse obligationis. Dices. Deus tamen se Danieli repræsentavit sub figurâ senis, *Cap.* VII. 9. Resp. 1. Actio Dei non est officii nostri regula, sed præceptum. Exstat autem clarum Dei interdictum, nusquam id limitatur, aut uspiam essentiæ divinæ effigiatio conceditur: quia itaque aliquâ divini præcepti reverentiâ ducitur, ab eâ prorsus abstinebit. 2. Apostolus etiam post istam Dei actionem gentiles condemnat propter effigies illas, *Rom.* I. 23.

Imagines quæ sunt objectum cultus religiosi sunt vetitæ.

VI. Imagines quæ objectum sunt cultus religiosi, qualescunque eæ sint, vetitæ sunt: Sive sint imagines ejus quod existit, sive Dei, quia Deus exprimi non potest: sive creaturæ, quia creatura Deus, ac proinde cultus religiosi objectum, non est: Sive ejus quod non existit, sed vanâ credulitate existere tantum fingitur, quodcunque tandem sit, sive in cœlo, sive in terrâ, sive in aquis sub terrâ: Quia

quod non eſt, nec Deus eſt, nec exprimi poteſt. Ita ut omnis hic gentilium idololatria vetetur. Senſim quippe cultus ille imaginum introductus eſt: qui exinde originem primum traxiſſe videtur, quod homo vix ullum ſimplex ens intelligat, abſque omni omninò phantaſmate; hinc ad ideæ illius, quam unuſquiſque ſibi repræſentavit, ſimilitudinem imago efficta. Deinde cum divinitas communis crederetur variis creaturis, ſoli, lunæ, aſtris, iiſque vel ſtellis ſingularibus, vel humanâ inſtitutione ſub formâ animalis comprehenſis; etiam imagines effictæ non tantum aſtrorum, ſed & animantium, ob ſiderum ſimilem figurationem, aut naturam creditam ſideri convenientem: qualis idololatria obtinuit inter Ægyptios. Quia autem homo inter omnes creaturas excellit, maximè placuit figura humana; ut ita Deus, qui eſt præſtantiſſimus, per figuram etiam præſtantiſſimam repræſentaretur.

Coli poſſunt vel directè, vel indirectè.

VII. Imagines autem coli poſſunt, vel directè; cum quis ad ipſas imagines preces ſuas dirigit, credens illis divinam aliquam virtutem ineſſe, & in illis operari, ac proinde numen illis ſpeciali modo eſſe præſens. Hæc eſt craſſiſſima idololatria. Vel indirectè; cum ad, circa, vel ante illas, cultum ſuum peragit. Hæc ſimiliter à Deo vetita eſt, cum prohibet, ne coram idolis nos incurvemus: Adeo ut ſi quis ad aut ante illa ſeſe incurvet, coram illis ſe incurvare, ea adorare & colere dicatur, etiamſi ea animo ſuo deteſtetur, palamque declaret, ſe ea pro Diis non habere. Quod in Salomone manifeſtum eſt. Non enim cultus hic æſtimandus eſt ex intentione aut proteſtatione hominis colentis, ſed ex judicio Dei, qui externum illum cultum ita interpretatur: non enim ſemper Deus actiones æſtimat ex corde, ſed & cor ex actionibus. Ita qui ſe coram idolis à ſe fabricatis incurvant, eò ipſò dicuntur illis dicere, *Tu es pater meus, Jerem.* II. 26, 27. *Eſa.* XLIV. 17. eâdem phraſi, quâ avari vocantur *idololatræ*, *Eph.* V. 5. & luxurioſi *ventrem Deum facere* dicuntur, *Phil* III. 19.

Imago & idolum ſunt idem.

VIII. Hinc facile judicium fieri poteſt, de facto Pontificiorum, qui non tantum imagines ſanctorum, ſed & ipſius Dei, imo SS. Trinitatis effingunt, coram iis ſe incurvant, caput aperiunt, genu flectunt, preces effundunt, illis vota nuncupant, ad eas peregrinationes inſtituunt, in ſacris locis reponunt, pulchrè veſtiunt, aureis thecis includunt, circumgeſtant, cereos coram illis accendunt, &c. Eſſe nimirum ſpeciem idololatriæ. Et inepta eſt illorum diſtinctio, quâ inter idolum & imaginem diſtinguunt: quaſi idolum repræſentet rem non exiſtentem, aut fictitium Deum: imago autem verum Deum, aut rem verè exiſtentem: idola autem tantum ſint vetita, non autem imagines. Unum enim idemque ſunt εἴδωλον, γλυπτὸν, εἰκών: Deus etiam in præceptò ſuo non uſus eſt voce *idoli*; eſt illa vox interpretum, ſed פסל: וכל תמונה Vocem autem פסל Hieronymus vertit *idolum*, *ſculptile*, *imaginem*: תמונה autem notat *ſimilitudinem*. Quicquid itaque effingitur ad repræſentandum Deum, & ut ſit objectum cultus, eſt idolum: Non tantum quod repræſentat rem non exiſtentem, ſed & reverâ exiſtentem: (Quis enim neget imagines ſolis & aſtrorum idola fuiſſe?) Non tantum quod repræſentat Deum fictitium, ſed & Deum verum. Quod exemplis duobus ex Scripturâ adſtruemus.

Id probatur.

IX. Primum eſt vitulus aureus, qui ad repræſentandum verum Deum fuit fictus; ad exemplum quidem Apis Ægyptiaci, attamen ad Deum verum qui ipſos ex Ægypto eduxerat repræſentandum: ita enim ajunt Iſraëlitæ, *Exod.* XXXII. 4. *Hi ſunt Dii tui Iſraël, qui te eduxerunt è terrâ Ægypti.* Tum & ipſe Aaron ſolemnitatem indicens, ait, *cras ſolemnitas Jehovæ eſt, verſ.* 5. quo nomine Deus ſe ab idolis diſtinxit. Attamen vitulus ille vocatur *idolum*, *Act.* VII. 14. & Iſraëlitæ ob actum hunc *idololatræ*, 1 *Cor.* X. 7. Alterum ſunt vituli Jeroboami, quos Jeroboamus inſtituit, non ut abduceret Iſraëlitas à cultu unius veri Dei: hoc enim adeo ſubitò in populô, qui ad ſacrificandum Deo Hieroſolymam adſcendere cupiebat, efficere non potuiſſet; ſed ut eos averteret ne Hieroſolyma adſcenderent, ad ſacrificandum. Hoc indicant verba ejus, 1 *Reg.* XII. 28. *Nolite ultra adſcendere in Jeruſalem: Ecce Dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.* Similiter verba Jehu, qui exſcindens idola & ſacerdotes Baal, ait, *vide zelum meum pro Jehova*, 2 *Reg.* X. 16. & tamen non receſſit à peccatô Jeroboami: *verſ.* 29. Hic tamen obſervandum, cultum illum Jeroboami rarò expreſſo nomine vocari idololatriam, ſed ordinariè, *peccatum Jeroboami qui Iſraelem peccare fecit:* procul dubio, quia ſpecies idololatriæ erat, ab Ethnicorum idololatriâ diſtincta: Attamen & vituli ejus vocantur Dii alieni: Sic Propheta Ahias uxori Jeroboami dicit, 1 *Reg.* XIV. 9. *Feciſti tibi Deos alienos, & conflatiles.*

Cultus imaginum in Eccleſia Romana idololatricus.

X. Et hujus generis eſt Pontificiorum idololatria, quam imaginibus exhibent. Licet itaque non ſit de craſſiore illâ gentilium idololatriâ, qui repræſentabant & adorabant vel creaturam, vel id quod nihil eſt: Ab idololatriâ tamen excuſari non poteſt. Imo multa ſunt in ipſorum cultu, quæ analogiam cum Ethnicorum idololatriâ habent: Quale eſt inter alia, quod virtutem quandam miraculoſam imaginibus ſuis ineſſe credant; licet Synodus Tridentina contrarium profiteatur: Inde eſt, quod quaſdam vocent miraculoſas, quia nempe Deus circa illas miracula facit, quæ alibi facere non vult. Credere autem eos virtutem illam miraculoſam ipſis imaginibus

bus ineſſe, inde conſtat: Quod ab illis vim miraculoſam exire credunt, adeo ut earum contactu morbi alias inſanabiles curentur: Qualis eſt imago Chriſti ab hæmorrhoousâ erecti: agnus Dei, cui virtus morbos aliaque mala depellendi tribuitur. Quod imagines quaſdam ſudaſſe credunt ſudorem, cujus beneficiò multi curati ſint à morbis, ad devotas preces ſe inclinaſſe, capite annuiſſe, manum porrexiſſe. Quod invocationes ad quaſdam imagines dirigunt; veluti ad imaginem Chriſti Veronicæ, ad quam exſtat invocatio.

Diluitur exceptio. XI. Dices. Non tamen credunt Pontificii imagines ſuas eſſe Deos. Reſp. Nec hoc ipſi gentiles de ſuis crediderunt imaginibus: Quis enim adeò fatuus, ut credat imaginem, à ſe ex ligno vel lapide affictam, eſſe Deum? Quia tamen ſeſe coram illis incurvant, cenſentur à Deo imagines credere Deos. Ad actum ergo idololatriæ ſufficit, coram illis procumbere. Hinc vocatur προσκυνεῖν, quod eſt genubus advolvi, in genua procumbere, & idem quod coram imagine procidere: Æquipollent enim προσκυνεῖν, & πίπτειν ἐπὶ πρόσωπον: uti liquet ex *Matth.* VIII. 2. coll. cum *Luc.* V. 12. & *Matth.* IX. 18. coll. cum *Marc.* V. 22. Aliquando utraque hæc conjunguntur, *Matth.* II. 11. IV. 9. *Actor.* X. 25. 1 *Cor.* XIV. 25. ut appareat pro eodem ſumi. Omnes itaque reverentiæ actus coram imagine prohibentur, quocunque tandem animò fiant. Et videtur eorum cultus coram imaginibus, quas vocant miraculoſas, coincidere cum factò Iſraëlitarum, æneum ſerpentem colentium, quem propterea rex Eſechias confregit, 2 *Reg.* XVIII. 4.

Preſſius oſtenditur eſſe idololatricus. XII. Et maximè criminis illius reos ipſos arguunt ineptæ & crebræ illæ diſtinctiones, quibus non tantum inter cultum δουλείας, λατρείας, & ὑπερδουλείας, diſtinguunt; ſed & inter objectum cultus per ſe, in quo eſt ratio venerationis, ut rex: & per accidens, quod conjunctum eſt ſuppoſito: ut veſtis, ſceptrum, & corona regia: propter ſe, quod in ſe verè habet rationem venerationis nec aliunde dependentem, ut natura rationalis; & propter aliud, quod habet quidem in ſe rationem venerationis, ſed quæ ab alio dependeat: hoc modo ſigna rerum ſacrarum ajunt eſſe venerabilia; inter cultum propriè & impropriè dictum: prior eſt, qui exhibetur illi qui verè ratione ſui honoratur; ut quando legatus tanquam legatus honoratur: poſterior eſt, qui alicui loco alterius exhibetur: ut, quando legatus honore regibus proprio honoratur: quia tunc ipſe impropriè, propriè verò rex in ipſo honoratur: de quibus magna inter ipſos doctores controverſia eſt: Et præſertim, cum varias illas cultus ſpecies à ſe invicem diſtinguant, quod tamen exactè non definiant, quouſque procedendum ſit, ne cultus δουλείας convertatur in ὑπερδουλείαν, aut hic in λατρείαν; ac proinde ne objectum, cultu tantum δουλείας aut ὑπερδουλείας colendum, cultu λατρείας colatur: quod cum à plebe ignoretur, in manifeſtum idololatriæ, etiam juxta ipſorum definitiones, periculum conjicitur. Verum operoſæ illæ diſtinctiones eos criminis illius convincunt: Manifeſta quippe ſunt opera carnis, inter quæ eſt idololatria. Si diſtinctionibus crimen illud poſſit evitari, nullum erit peccatum, quin homo illi incruſtando diſtinctionem invenire queat, in manifeſtum legis divinæ vilipendium. Et præſertim nulla in hoc peccato exceptio valet: quia vocatur adulterium, *Oſe.* IV. 12. & apud Eſechielem paſſim. Atqui omnes exceptiones partis adulteræ ſunt vanæ, neque adulterii crimen eluere poſſunt. Et maximè intolerandum eſt, quod ex decalogo in ſuis catechiſmis præceptum ſecundum, quò imaginum cultus vetatur, eraſerint; ne plebs criminis hujus, ita clarè vetiti, fœditatem videat.

CAPUT XXXIV.

De Superſtitione.

I. ALterum pietatis extremum eſt Superſtitio. Ea accipitur, vel pro nimis anxiò ac vanò numinis metu, eò quod iis rebus offendi creditur, quibus minimè offenditur: Atque ita accepta eſt ſpeciale vitium, timori Dei propriè oppoſitum: Vel pro ineptò ac vanò Dei cultu, cujus cauſa vanus ille numinis metus eſſe ſolet: Adeo ut utraque hæc ſuperſtitio ſemper conjuncta eſſe ſoleat. Poteſt itaque Superſtitio in genere definiri, quod ſit larvata, ſeu fucata quædam religio, ſeu ineptus & fucatus in religione cultus, extra manifeſtam idololatriam. *Superſtitio.*

II. Eſtque duplex: Primò, Præpoſtera atque nimia in externis ritibus, licet aliquibus bonis & à Deò præceptis, ſeu ad pietatem tendentibus modò ritè uſurpentur, devotio ac fiducia. Talis erat Judæorum ſuperſtitio, in obſervatione ceremoniarum, (ſacrificiorum vid: feſtorum, ſabbathorum, &c.) à Deò præſcriptarum, neglectò cultu morali: eaque à Deò rejicitur *Eſa.* I. 11. & ſeqq. LVIII. 5. & ſeqq *Jerem.* VII. 4. *Amoſ.* V. 21. & ſeqq. *Mich.* VI. 6, 7, 8. & alibi. Tales hodie ſunt, qui nimium fidunt externæ Baptiſmi ablutioni, quaſi ſit regeneratio, & externæ communioni ſacræ Cœnæ, quaſi per homo ſit Chriſtianus: cum ſint præcepta tantum externa, internum animi noſtri propoſitum teſtantia, gratiamque Dei, ſi animus externæ profeſſioni reſpondeat, obſignantia: alias nullius uſus, neque per ſe hominem Deo gratiorem, ſed potius, ſi *Ejus ſpecies prima.*

indi-

indignè iis utatur, judicio divino obnoxium reddentia: Sic 1 *Cor.* XI. 29, 30. *indignè edens & bibens* dicitur *sibi edere & bibere judicium:* Et de Baptismô, quod non externus ille nos salvos faciat, qui est *depositio sordium carnis; sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi*, 1 *Petr.* III. 11.

Altera. III. Secundò; Anxia observatio ejusmodi rerum, quæ à Deô nec expresè, nec tacitè, præceptæ sunt, & nullum cum virtute, hoc est, officiis, vel à Deo præscriptis, vel à rectâ ratione dictatis, commercium habent; quæ fundamentum habent in persuasione merè humanâ, & in quibus tamen vera pietas collocatur, quæ ut necessariæ ad salutem suscipiuntur, & per quæ verus Dei cultus irritus redditur. Tales olim erant variæ Pharisæorum traditiones, à Dominô taxatæ *Matth.* XV. & XXIII. Hodie, omnes ceremoniæ Judaicæ, utpote jam abrogatæ tanquam prima religionis elementa, statumque populi infantilem concernentia, *Gal.* IV. 1, 2, 3. Nisi forte communis ædificationis causâ ad certum tempus observentur, ut alii Christo facilius lucrifieri possint; nec observentur ut necessariæ ad salutem, sed liberæ & indifferentes, nullaque in iis sanctitatis pars collocetur. Ita Paulus, quanquam zelator libertatis Christianæ, *Actor.* XV. & *Gal.* II. tamen Timotheum circumcidit, *Act.* XVI. 3. & votum fecit caputque rasit, *Actor.* XXI. 26. Unde de se ait 1 *Cor.* IX. 20. *factus sum Judæus tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer* &c,

Ritus Pontificiorum idololatrici. IV. Et ad hanc classem referendi sunt varii in Ecclesiâ Pontificiâ ritus, nusquam à Deô instituti, & cum opinione sanctitatis, imò meriti, ab ipsis recepti. Horum alii sunt idololatrici, aut ad idololatriam proximè accedunt: Quales sunt, qui spectant divorum & imaginum cultum, quos ad idololatriam retulimus: quibus alii adjungendi sunt non minus idololatrici; quales sunt, cultus reliquiarum, præsertim crucis, omniumque quæ cruci annexa sunt, quæ cultu λατρείας honorari volunt, non per se, quia res sunt inanimes, sed ratione personæ cujus attactu eam dignitatem adepta dicuntur. Quibus adjunge cultum rebus consecratis, agno Dei, aquæ Baptismi, sacramento Eucharistiæ, & ipsi Pontifici Romano exhibitum. Ea enim ipsis tribuunt, eam ipsis reverentiam exhibent, quæ soli Deo propria est. Quod de sacramentô Eucharistiæ ipsi confitentur, utpote quod Deum ipsum esse contendunt. Quàm fœdam autem circa id committant idololatriam, de cœnâ Domini differentes, ostensuri sumus.

Superstitiosi & vani. V. Alii vani sunt & superstitiosi: Quales sunt multæ Pontificiorum ceremoniæ: sc. superstitiosa templorum structura, eorundemque per varios ritus consecratio; observatio dierum festorum, discrimen ciborum certis diebus alligatum, peregrinationes, rosaria, ritus vani & inepti in Baptismô, cum ejusdem profanatione ad res inanimatas; similiter in sacrâ Cœnâ: quibus adjunge alia quinque fictitia sacramenta, ritusque numerosos quibus constant: de quibus omnibus singulatim suis locis agemus. Hæc omnia ab ipsis non tantum ut bona & necessaria, sed & ut meritoria urgentur; & dicuntur esse quasi essentialis pars verè divini cultus, & vim quandam habere spiritualem ad animas hominum coram Deo expiandum & sanctificandum. Hinc est, quod horum transgressorem gravius peccare credant, quàm præceptorum divinorum violatorem: Magis quippe eos horrere videas hominem die Veneris carnem comedentem, alias licet pium ac justum, quàm scortatorem, adulterum, perjurum. Et tamen tantum abest ut à Deô sint instituta, aut ullam cum virtutibus à Deo præceptis communionem habeant; ut quædam veræ virtutis sint remoræ ac impedimenta, ideoque & expresè à Deo vetitæ. Uti videre licet *Rom.* XIV. 3, 4, 14, 17. *Actor.* XV. 24. *& seqq.* 1 *Cor.* VIII. 8. X. 25. *& seqq.* *Gal.* III. *&* IV. passim. *Coloss.* II. 16, 17. *& seqq.* 1 *Tim.* IV. 1. *& seqq.* *Tit.* I. 15. Quippe per eas cultus spiritualis ac rationalis, sub Novo Fœdere præceptus, transmutatur in cultum externum ac carnalem, totaque Fœderis Veteris œconomia, infantili statui conveniens, reducitur in Ecclesiam jam à ceremoniarum jugo liberatam.

Quinam ad superstitionem maximè proni. VI. Solet autem superstitio maximè occupare animos probos, & ad pietatem dispositos, sed imbecilliore judiciô præditos: pietatem enim falsâ specie mentitur. Hinc qui pietatis sunt studiosi, sed propter judicii imbecillitatem fucum à verô discernere nequeunt, facile in eam incidunt; præsertim, quia facilis est observatu, utpote in externis tantum consistens, quæ absque verâ sui abnegatione & affectuum mortificatione observari possunt. In hominibus verò solidioris judicii, aut peritioribus, semper cum malitiâ quâdam est conjuncta. Inde est, quod Dominus Pharisæos, in externorum solummodo observatione sedulos, vocet hypocritas: & Apostolus tales taxet tanquam falsos fratres, *Galat.* II. 4.

Peccat in defectu. VII. Hinc jam liquet, cur, licet superstitio in excessu peccare videatur, quatenus multa à Deo non præcepta sibi ut necessaria præscribit & observat, tamen eam propriè in defectu peccare dixerimus: quoniam in minutiis sectandis occupata, præcipuum Dei cultum negligit, & fucum amplectens, veritate destituitur; in externis acquiescens verâ animi puritate caret.

CA-

CAPUT XXXV.

De Magiâ, Divinatione, Aſtrologia, & Sorte.

Magia. I. PRæter hæc aliud eſt Superſtitionis genus, quod impietatem ſecum habet adjunctam, & aliquod cum diabolo commercium. Ad hoc genus referenda eſt Magia, omniſque generis divinationes de rebus occultis & futuris. *Deut.* XVIII. 10, 11. *Non inveniatur in te, qui ariolos ſciſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui pythones conſulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem.*

Quid ea ſit. II. Magia generali vocabulo communiter vocari ſolet veneficium, ſeu φαρμακεία, *Galat.* v. 20. *Apoc.* XXI. 8. XXII. 15. Veneficium autem duplex eſt: Vel quando quis alteri venenum miſcet, eoque aërem inficit, & varios morbos ac ſymptomata periculoſa hominibus concitat. Iſtud grande ſcelus eſt, & directè peccat contra proximum: Itaque hujus non eſt loci. Vel magia ſive ars incantandi, quâ homo ope dæmonis mira quædam & virtute humanâ majora opera facit: vel ut magnus habeatur & ſupra alios homines eximius; vel ut aliis noceat. Tales fuere Magi Ægyptiorum temporibus Moſis; etiam Simon *Actor.* VIII. 9, 10. & Elymas, *Actor.* XIII. 6.

Eſt vel diabolica. III. Eſt autem hæc Magia duplex, diabolica, & artificialis. Diabolica eſt, quâ quis directè cum dæmone ſive diabolo ſocietatem init, ut illius ope mira ac inuſitata quædam cognoſcat ac operetur. Non quod homo cum diabolo contrahens, eum ut diabolum & Dei ac generis humani hoſtem conſideret; hoc enim in hominem vix cadit ut cum hoſte Dei contrahere velit: ſed ut ſpiritum, quem naturæ divinæ participem credit, cujuſque ope mirabilia efficere poſſit, ſive is per ſe ſubſiſtere, ſive aſtris quibuſdam ineſſe credatur. Hæc Magia graviſſimum eſt peccatum, & defectio à Deo vero: Pugnat enim cum amore Dei; quia cum hoſte ejus conſpirat: cum fiduciâ in Deum; quia à ſatanâ ſperat, quod à Deo ſperandum eſt: cum honore Dei; quia aliquando preces & invocationes, ſoli Deo debitas, ad ſatanam dirigit: vel etiam incantationibus ſuis preces ad Deum intermiſcet. Ideoque olim ſeverè adeo à Deo prohibita eſt: *Deut.* XVIII. 9, 10. 11, 12.

Vel artificialis. IV. Alia eſt artificialis; quando adhibitis geſtibus quibuſdam, verbis, ſignis, ac characteribus, opera quædam perficiuntur miranda, ut ſanationes morborum, excitationes affectuum, ſimiliaque: quæ licet illi qui ea patrant ſe ope dæmonis perficere non credunt; tamen, ſi attendere velint, ſatis animadvertere poſſunt, ſe non niſi dæmonis ope perficere poſſe. Quia aut Dei ſive boni Angeli, aut mali Angeli ope perficiuntur. Non Dei nec boni Angeli ope perficiuntur: quia plerunque tendunt in noxam hominum: qui hiſce excellunt homines ſunt impii & nequam; pii verò ab illis abhorrent: & tandem ſi donum eſſet divinum, precibus à Deo obtineri poſſet. Tum & ipſa alligatio præciſa ad certa quædam verba ac ritus, totam hanc operationem à Deo non eſſe arguit. Quod enim Deo opus nugis & ritibus iſtis, in quibus ſi vel minimum erres, ſtatim irrita redditur tota actio?

Fundamenta illius duo. V. Plenius id apparebit, ſi excutiamus fundamenta quibus nititur. Ea duo potiſſimum ſunt. Primum: quod anima, affectu quodam vehementi incitata, verbis, characteribus & imaginibus, vim aliquam poſſit imprimere, ad effectum producendum quem intendit, & effectibus, qui ex cauſis naturalibus producuntur, ſimilem. Alterum: Imagines & characteres ſiderum, ſub congruâ ſibi conſtellatione fabricatas, concipere vim, ad producendum eoſdem effectus, ad quos ſidera valent. Utrumque hoc fundamentum vanum, futile, ac ridiculum prorſus eſt.

Vanitas primi. VI. Primum quidem: 1. Quia omnis animæ illa operatio eſt tantum immanens, ac proinde extra hominem nihil operari poteſt. 2. Nec verba, nec ſigna alia, capacia ſunt ejuſmodi phyſicæ virtutis. Non verba, nec phyſicè, nec logicè conſiderata. Quia priore modo conſiderata ſunt tantum ſoni ex aëris reverberatione & agitatione orti, & momentanei, nullo modo permanentes. Poſteriore modo, ſunt tantum ſignificativa, animi motus internos declarantia: Atqui hac ratione nullam habent movendi vim niſi moralem, quatenus in oratione moralis ſuaſio continetur. Multò minus phyſicam ejuſmodi virtutem recipere poſſunt verba quæ nullum continent ſenſum: qualia plerumque ſunt ea, quibus operationes hæ alligatæ creduntur. Non imagines ſignave alia: quia quæ geſtus hominum affectibus quibuſdam agitatorum repræſentant, vim quidem movendi habent; ſed ea eſt objectiva, ac proinde moralis, non phyſica: quod exinde etiam liquet, quia imago iſtiuſmodi non ſemper eodem modo hominem afficit; quod neceſſarium foret, ſi phyſicâ virtute operaretur.

Et ſecundi. VII. Secundum non minus eſt abſurdum: 1. Quid enim ineptius, quàm aſtra ſingula vires habere peculiares, eaſque non tantum homini eſſe notas, ſed & ab homine colligi & convaſari poſſe? Quid ineptius, quàm aſtra diverſimodè in res, prout diverſis conſtant figuris, agere: cum experientia teſtetur ſolem æqualiter in res, cujuſcunque ſint figuræ, operationes ſuas edere? 2. Quid inſulſius, quàm credere, imagines animalium, quas Aſtronomi memoriæ tantum ſublevandæ causâ finxerunt, reverâ eſſe in aſtris; ideoque imagi-

nem ejusmodi animalis aptiorem esse ad sideris illius vim recipiendum, aliâ imagine? Tandem, Quid vanius, quàm astra in res ad exiguum tempus sibi subjectas magis vires suas exserere, quàm in alias, putà herbas, lapillos, &c. continuò sibi expositas?

Est etiam diabolica.

VIII. Ex hisce colligimus, quoniam fundamenta hæc sunt futilia, magiam hanc artificialem viribus naturalibus non peragi, sed non nisi dæmonis ope perfici posse: ac proinde reverâ cum priore magiæ specie coincidere; sed esse occultiorem cum diabolo contractus speciem, & sæpe quidem, ignorantibus illis qui eam exercent; qui tamen, quoniam eam naturalem non esse facile perspicere possunt, propterea inexcusabiles sunt.

Divinatio.

IX. Huic annexa est Divinatio, quæ est arrogatio & affectatio scientiæ futurorum contingentium, quæ humano ingenio cognosci non possunt, quia à causis indeterminatis, vel nullam certam cum iis connexionem habentibus, procedunt. Sive ea desumatur ex somniis, sive ex observatione elementorum, sive ex volatu avium, sive inspectione extorum, sive consultatione mortuorum, sive ex corporis humani lineamentorum observatione, sive utensilium quorundum domesticorum inspectione, puta speculi, cribri, &c. sive aliunde. Quoniam enim homo facile deprehendere potest, signis istis vim illam occulta revelandi non inesse; hinc per se facile deprehendere potest, scientiam illam haberi non posse, nisi aut expresè invocatâ dæmonis, hoc est spiritus cujusdam majore quàm humanâ pollentis scientiâ, ope: aut saltem ejusmodi observatis signis & adhibitis regulis, quæ nullum nisi dæmonem habere autorem possunt. Licet autem futura dæmones nosse nequeant; tamen propter diuturnam experientiam, exactam rerum naturalium, hominibus incognitarum, scientiam, & celerrimum per quasvis mundi plagas motum, multa hominibus imperveſtigabilia cognoscere possunt. Adde quod & credibile sit, Deum, in impietatis humanæ pœnam, nonnunquam quædam revelare, aut res ita dirigere, ut quæ à dæmonibus prædicta sunt eveniant; ut qui fontem veritatis Deum deserunt, ita decepti tandem mendaciô pascantur. Adeo ut hæc divinatio ejusdem cum Magiâ sit impietatis; ideoque & simul cum illâ prohibita est, *Deut.* XVIII. 10, 11. Similiter *Levit.* XIX. 31. *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid scisscitemini, ut polluamini per eos.* Et *cap.* XX. 6. *Anima quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam eam de mediô populi sui.*

Astrologia.

X. Ad hanc classem etiam referenda est Astrologia: non illa, quæ in siderum cursu observando, ex eoque tempora dimetiendo occupatur, quæque communiter Astronomia vocatur: quæ multiplicis est usus in vitâ civili: Sed altera illa, quæ communiter Astrologia judiciaria appellatur, quæque non tantum ex diverso stellarum positu de tempestatibus pronuntiat; verum potissimum ex inspectis hominum genituris, natalitiisve thematibus, prædictiones instituit singularium omnium per totam vitam eventuum: unde & Genethliaca vocatur.

Ejus Vanitas.

XI. Vanitas illius abundè confirmatur, tum ex fundamentis quibus nititur, tum experientiâ. Fundamenta sunt vanissima ac ridicula. Quid enim vanius, quàm multiplex illa astrorum distributio, singulisque specialium virium attributio facta, juxta vires animalis, sub cujus figurâ sidera ab astronomis memoriæ causâ concipiuntur? Quid ineptius, quàm cœli in duodecim domos, quarum singulæ peculiares habeant vires, distributio? Quid futilius, quàm cujuscunque planetæ virtutem singularem & operationem in hæc inferiora, & præsertim, ex vario planetarum inter se aspectu, singularem operandi modum determinare? Quis non videt, omnia hæc pro arbitriô hominum efficta, merasque esse nugas & deliramenta? Sed hisce jam admissis, quoniam totius prædictionis certitudo dependet ab ipso momento quo infans in lucem editur, an non circa illud facile ad momenta aliquot aberrari potest? Et quoniam non omnis partus est momentaneus, si sensim infans edatur in lucem, an non exinde sequetur, jam caput fata sua adeptum, pedes autem ex alio siderum positu id accepturos? Quid verò dicemus de pluribus infantibus eodem momento in lucem editis, quorum tamen in hac vitâ dispar admodum est fortuna? aut de aliis, quorum eadem est fortuna, idem vitæ finis, veluti in prælio occumbentibus, diversissimo tamen tempore in lucem editis? Adeò ut vana superstitio & credulitas sese hic nimium ab omni parte prodat.

Quæ & confirmatur experientiâ.

XII. Tum & experientia artem hanc vanitatis evidentissimè convincit: Celeberrimorum quippe Astrologorum prædictiones ut plurimum distituuntur eventu. Dices. Attamen & quandoque veritatem prædictionum comprobat eventus. Resp. 1. Multa ejusmodi esse efficta, & idoneis testibus destituta. 2. Mirum non est aliquando inter innumeras prædictiones falsas, paucas admodum eventu comprobari: & mulierculæ, & senes nonnunquam vera prædicunt: Et cœco si detur ingens lapidum numerus is nonnunquam fortuitò scopum feriet. 3. Vafrities astrologorum, qui aliunde varia de consulentium vitâ scitcitantur, quin & ipsorum imprudentiâ abutuntur, speciem quandam prædictionis ostentat; cum solummodò mera sit hariolatio, quâ ex anteactis, de futuris conjectant.

Ejus impietas.

XIII. Pessimum autem in hac arte est, quod comparata sit, ad omne religionis stu-

dium

dium in hominibus exſtinguendum : Quia enim certæ ſiderum poſituræ omnes hominum actiones alligat, fatum introducit, & naturalem omnium rerum ac eventuum neceſſitatem, quæ nullâ ratione evitari poteſt. Quæ omnis religionis pernicies eſt. Tum in credulis hominibus, quibus res proſperæ ſunt prædictæ, oritur nonnunquam ſecuritas, quâ ipſi occaſionem negligunt ad fœlicitatem, quam alias nanciſci potuiſſent, adſpirandi: quibus verò res adverſæ ſunt prædictæ, deſperatione miſeriam evadendi corripiuntur; atque ita dum media, quibus miſeriam evadere poſſent, negligunt, ipſi adverſæ ſuæ fortunæ ſunt fabri. Et quod impietatem maximam ſapit, eſt, quod Aſtrologi ita arti ſuæ fidant, ut quicquid eveniat, etiam extraordinaria ac miraculoſa Dei opera, aſtrorum viribus adſcribant: Adeò ut Cardanus (horreo dicere) ipſum Dominum Jeſum tot miracula patrandi poteſtatem adeptum eſſe contendat, quia illum ſub fauſto ac potenti adeo ſiderum poſitu naſci contigerit. Quod tandem ad totius religionis Chriſtianæ exploſionem tendere quivis facile videt. Et ob has ſimileſque cauſas Deum interdicto ſuo hanc aſtrologiam damnaſſe crediderim, *Eſa.* XLVII. 12, 13. *Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adoleſcentiâ tuâ, ſi forte quid profit tibi, aut ſi poſſit fieri certior. Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtent & ſalvent te augures cœli, qui contemplabantur ſidera, & ſupputabant menſes, ut ex iis annuntiarent ventura tibi. Ecce facti ſunt quaſi ſtipula*, &c. Et *Jerem.* X. 2. *Juxta vias gentium nolite diſcere: & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vana ſunt.*

Falſa nominis divini jactatio.

XIV. Hiſce divinationum ſpeciebus adjungi & alia impietas poteſt, falſa divini nominis jactatio; quando aliquis ſe prophetam & à Deô miſſum jactat, quem Deus non miſit; & oracula tanquam divina venditat, quæ Dei non ſunt; ſed aut cerebri ipſius commenta, aut ſuggeſtiones diaboli, cui Deus permittit, ut hominibus, falsò miſſionem divinam ſibi arrogantibus, illudat, & ſpiritus mendax ſit in ore ipſorum; dum illi, & ſibi aliiſque imponentes, ſe futurorum prædictione donatos credunt: Quale exemplum illuſtre habemus in quadringentis illis Achabi falſis prophetis, 1 *Reg.* XXII. Hoc crimen tendit in ſummam Dei ignominiam, eoque decepti homines à vero Dei timore abducuntur: ideoque & Deus falſos iſtiuſmodi prophetas morte plecti jubet, *Deut.* XVIII. 20. Et populum monet, ne illis auſcultent *Jerem.* XXIX. 8, 9. Quin & illis excidium, aliis exemplo futurum, comminatur; *ibid. verſ.* 21. *& ſeqq. Eſa.* IX. 14, 15.

Sors.

XV. Tandem reſtat, ut quædam de Sorte adjiciamus. Sors propriè actio eſt eum in finem inſtituta, ut rex obſcura vel dubia aut cognoſcatur, aut diſcernatur. Earum uſum in ſe ſpectatum, non eſſe illicitum, liquet: quia Deus ipſe in Veteri Teſtamento ſortes inſtituit, & per ſortes varia dirimi voluit. Sic ſorte voluit terram promiſſam diſtribui, *Deut.* I. 38. ſorte hircus eligebatur Domino offerendus, *Levit.* XVI. 8. Achan ſacrilegus eſt detectus, *Joſ.* VII. 14. Jonathan deprehenſus, 1 *Sam.* XIV. 41. miniſtri Sacerdotales electi, *Luc.* I. 9. Quin & in electione Matthiæ ad Apoſtolatum ſortem adhibuerunt Apoſtoli, *Actor.* I. 26. Hinc Salomon inquit *Prov.* XVI. 33. *Sortes mittuntur in ſinu, & à Dominô temperantur.*

Variæ illarum ſpecies.

XVI. Verum ut diſtinctius de Sorte dicamus, illius primò conſiderandæ ſunt diſtributiones. Primò itaque ſortes diſtribuuntur ratione finis: Aliæ ſunt diviſoriæ, ut decidatur quæ cuique rei dividendæ portio ſit aſſignanda. Aliæ conſultoriæ, quibus de rebus ambiguis quid agendum ſit inquiritur. Aliæ divinatoriæ, quibus futuri aut occulti revelatio quæritur. Secundò diſtribuuntur ratione inſtitutionis. Aliæ ſunt divinæ, quæ adhibentur Dei mandato per revelationem publicam, vel privatam, de quâ tamen qui ſortitur perſuaſus eſt. Aliæ humanæ; quibus homines utuntur citra revelationem divinam, ex aliquâ pactione, ut controverſia inter ipſos dirimatur: & vel fit cum invocatione nominis divini; ſi nempe res ſit aut gloriam Dei ſpectans, aut alias magni momenti: vel ſecus; ſi res ſit vel exigui momenti, vel ludicra. Aliæ diabolicæ, ex pactô vel expreſsô vel tacitô cum diabolô inſtitutæ, ut inquiſitio fiat de rebus occultis, vel præteritis, vel præſentibus, vel futuris.

Sortes divinæ ſunt ſanctæ.

XVII. Sortes divinæ fuere ſanctæ, eaſque ſemper comprobavit eventus, utpote à Deo directas, qualeſcunque fuerint, ſive conſultoriæ, ſive diviſoriæ.

Humanæ conſultoriæ illicitæ.

XVIII. Sortes humanæ conſultoriæ vel divinatoriæ, vel inſtituuntur ad inquiſitionem juris, & illæ planæ ſunt illicitæ: quia verbum Dei regula eſt infallibilis unde voluntatis divinæ cognitio petenda eſt; neque unquam legitur Deus ſorti præceptorum ſuorum revelationem commiſiſſe: Vel ad inquiſitionem veritatis occultæ præteritæ, aut eventus futuri incerti: Et hæ illicitæ ſunt; quia ſunt medium extraordinarium, quod regulam ordinariam non habet, ac proinde ſine extraordinariâ Dei directione abſque temeritate adhiberi non poteſt.

Diviſoriæ ſunt licitæ.

XIX. Sortes diviſoriæ, quæ fiunt de rebus hujus vitæ, vel autoritate legum, vel communi ſortientium conſenſu, quo ſeſe ſponte obligant ad parendum, quicquid per ſortem determinatum fuerit, ſive onerum quorundam diſtributio ſit facienda, ſive res magni momenti dividenda, ſive alia quædam decidenda, quæ vel ad Dei honorem ſpectant,

aut magnum ad lites præcavendum habent momentum, licitæ ſunt, & aliquando amplectendæ, tanquam concordiæ conſervandæ medium aptiſſimum. Dummodò ad hæc attendatur. 1. Ut fiant cum divini nominis invocatione: ut *Act.* 1. 24, 25. 2. Ut alia media ordinaria prius ſint adhibita, nec melior ratio dubitationem tollendi inveniatur. 3. Ut exſpectetur eventus à ſolâ providentiâ divinâ: ac proinde abſit omnis fraus. 4. Ut abſit omnis ſuperſtitio, adhibendi ritus quoſdam aut verba à Deò non inſtituta, quaſi ſine illis ſors rectè fieri non poſſit. 5. Ut admittatur id quod ſors tulerit, tanquam à Deo profectum, atque ita omnis diſceptationis ſit terminus: juxta *Proverb.* XVIII. 18. *Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque dijudicat.*

Ludicræ non penitus ſunt illicita.

XX. Sed aliæ ſunt ſortes, quæ de rebus minoris momenti inſtituuntur, & ludicræ, adhibitæ ad refocillandum ſpiritus à graviore labore feſſos, & ſubciſivis horis; ſive ad ſortiendum aliquem qui luſus præſes ſit; ſive etiam ſortes aleares, quæ vel merò caſu conſtant, vel etiam poſtquam ceciderunt arte humanâ aliquatenus corrigi poſſunt. Quæritur de hiſce an licitæ ſint, nec ne? Reſp. Sortes illas in ſe ſpectatas, abſque peccatis vitio hominum ſæpe eas comitantibus (qualia ſunt blaſphema quædam fortunæ execratio, quando ſors eſt adverſa; aut bonæ fortunæ grata prædicatio, quando ſors favet; & pertinax contentio meliorem ſortem exſpectandi) planè illicitas non videri: quia inſtituuntur ad ſpirituum feſſorum refocillationem, ut alacrior homo ad labores ordinarios redeat. Dices. Quod ad invocationem Dei inſtitutum eſt, eò homines abutuntur ad luſum. Reſp. Licet ſors in rebus gravioribus & ſeriis, in quarum deciſione directionem à Deo ſperamus, ad Dei invocationem ſit inſtituta; exinde non ſequitur, Dei invocationem ita intimè ac neceſſariò ſorti connexam, ut ab eâ ſeparari minimè queat. Quin imò, poſſunt homines, ſicut in rebus gravioribus ſorte utuntur ut deciſionem à Deo quærant, ita & in rebus exiguis & ludicris ſortem adhibere, nullâ cum relatione ad providentiam divinam, cujus directionem invocent, ſed ſolummodò ad ordinem quendam obſervandum, confuſionem vitandum, & ſeſe non inhoneſtè oblectandum; alligantes ſeſe certis quibuſdam legibus, ſecundum quas, quicquid ſors tulerit, actio inſtituenda ſit. Dices. Si in ſorte non ſpectetur ſpecialis Dei directio, mera in eâ contingentia locum habet: at quoniam illa indeterminata eſt, nullam omnino habet aptitudinem ad aliquid determinandum. Reſp. Ex ſe quidem nullam aptitudinem determinandi habet: poteſt tamen eam habere, mutuò hominum conſenſu, qui ſe recreandi causâ contingentiæ iſti ſubjiciunt, neque quicquam in illâ quærunt quod certo conſilio determinatur, ſed ſolam ab eventu determinationem exſpectant. Modò caveatur, ne fiat cum temporis aut pecuniæ jacturâ, & abſque vehementiore aliquâ affectuum commotione, ſive ſors adverſa, ſive proſpera fuerit.

Diabolicæ illicitæ ſunt.

XXI. Sortes diabolicæ, qualeſcunque ſint, illicitæ ſunt; & pertinent ad divinationes illicitas, quas omnes à Deo damnari diximus. Sive eæ fiant ex pacto cum dæmone expreſſo, ſive tacito: ſive ex ſuperſtitione quâdam, quaſi aſtrorum directioni, per quæ omnes res humanæ ſignificari ac dirigi creduntur, ſortis eventus adſcribendus ſit. Qualicunque enim modo fiant, in Deum ſunt contumelioſæ; quia futurorum revelationem, ſoli Deo propriam, creaturis, ſive diabolis, ſive inanimatis, ut aſtris, adſcribunt. Ideoque eodem, quo divinationes, loco habendæ ſunt.

CAPUT XXXVI.

De Charitate.

Charitatis ſignificatio laxior.

I. SAnctitatis pars quæ homines ſpectat, ſive proximum, duobus ferè nominibus in Scripturâ explicari ſolet, *Juſtitia*, *Tit.* II. 12. & *Charitatis*, *Rom.* XIII. 8, 9, 10. & *Galat.* V. 14. quibus in locis tota Lex in hoc uno præcepto, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, impleri dicitur. Vide & *Matth.* XXII. 39. & VII. 12. Perfectior tamen eſt appellatio Charitatis; quia Juſtitia ea tantum reſpicit, quæ proximo jure aliquo debentur, & ad quæ lege aliquâ ſumus obligati; Charitas verò eſt indebitus favor, per quam proximo aliquid boni, ad quod per juſtitiam non ſumus obligati, confertur. Imò charitas multa prohibet, quæ juſtitia, ſi rigidè jus noſtrum exſequi velimus, permittit.

Strictior.

II. Strictiore verò ſignificatione denotat Charitas ſpecialem illam virtutem, quâ affectu benigno impulſi, non tantum proximi noſtri incommoda quantum in nobis eſt præcavemus, ſed & commoda ejus pro virili promovemus, ipſique ea, ad quæ jure communi obligati non ſumus, tribuimus.

Duplex ejus acceptio.

III. Duplici autem ſignificatu ea in Sacris Literis accipitur. 1. Denotat benignum affectum & habitum, ex quo ceu fonte omnia charitatis officia promanant; ut *Gal.* V. 22. ubi diſtinguitur ab aliis fructibus ſpiritus, præſertim benignitate & bonitate. *Coloſ.* III. 14. poſt commemorata officia miſericordiæ & benignitatis, additur; *ſuper omnia autem hæc charitatem habete*, &c. & præſertim 1 *Corinth.* XIII. 3. ubi dicitur, omnium facultatum diſtributionem in pauperes vanam eſſe abſque charitate. 2. Deſignat officia charitatis externa, unà cum benigno

gno illo affectu in animo latente, ita ut effecta, & fons unde ea profluunt, simul intelligantur. Atque ita passim in Scripturâ accipitur, quando charitas nobis commendatur, nosque proximum amare jubemur. Eoque sensu nos eam hic accipiemus.

Tria respicit. IV. Interim observandum, cum de Charitate agitur, sæpius respici bonum illud summum, quod unicuique ex charitate vovemus & precamur, quantumque in nobis est promovere studemus, salutem nim. æternam: aliquando internum charitatis affectum, unde vota nostra charitatisque officia procedunt; ac tandem sæpissimè charitatis exercitium effectaque externa, quæ quoniam charitati suam debent originem, charitatisque solent esse indicia, sæpissimè Charitatis nomine veniunt. Hisce breviter observatis, distinctius Charitatis naturam considerabimus.

Quatuor consideranda. V. Quatuor circa Charitatem nobis occurrunt expendenda: 1. Objectum. 2. Officia. 3. Norma. 4. Necessitas.

1. Objectum. Proximus. VI. Objectum Charitatis ordinariè solet exprimi voce *proximi:* ita Lex, *Diliges proximum tuum sicut teipsum. Levit.* XIX. 18. Quod præceptum in Novo Testamento repetitur *Matth.* XXII. 39. & alibi passim. Alia autem illius significatio fuit sub Lege, alia nunc est sub Euangelio. Sub Lege *proximus* potissimum erat Israëlita, ex eodem patre Israële oriundus, ejusdemque religionis consors: uti ex præcepto *Levit.* XIX. 18 clarè satis liquet: quanquam & illius significatio latius aliquando extenditur, præsertim quando dilectio amorem tantum benevolentiæ designat, & Edomæos, Ægyptios, populosque qui se ultrò in servitutem dabant, comprehendit. Idque etiam ratio suadet: quia ipsa humanitas exigit, ut homo hominem adjuvet, & cuique misero opem præstemus: cumque nihil rationi magis est consentaneum, quam ut erga benefactorem grati simus, etiam is quin pro proximo, licet Israëlita non fuerit, agnoscendus fuerit sub Lege, dubitare nos non sinit parabola de Samaritano, cujus exemplum Dominus Jesus Legis perito proponit imitandum, *Luc.* X. 36.

Quis is sit sub Euangelio. VII. In Religione Christianâ omne populorum discrimen sublatum est, *Act.* X. 34. & præsertim *Galat.* III. 28. & *Coloss.* III. 11. Charitas itaque erga omnes est extendenda, modo auxilio nostro indigeant. Proximus ergo imprimis est Christianus, eandem nobiscum fidem in Jesum Christum profitens, & ratione spiritualis hujus regenerationis frater noster in Christo, cujuscunque nationis aut gentis: ita *Gal.* VI. 10. monemur quidem ut omnibus beneficos nos exhibeamus, maximè autem domesticis fidei. Hinc & φιλαδελφία commendatur, *Rom.* XII. 10. & 1 *Thess.* IV. 9. *Hebr.* XIII. 1. 1 *Pet.* I. 22. II. 17. IV. 8. & 2 *Pet.* I. 7. Per *domesticum autem fidei* intelligendus est non tantum, qui inter divisas Christianorum sectas eandem nobiscum sequitur, prout hodie vulgò accipi solet: sed quivis Christianus, modò vitâ profanâ fidei suæ professionem non evertat. Verum quidem est, propter gravissima inter sectas pleraque odia discrimen hic aliquod faciendum, respectu majoris dilectionis, operumque è charitate manantium, de quibus mox plura: interim sincerus erga omnes Christianos amor extendendus est. II. Proximus est homo quicunque, cujuscunque nationis aut religionis sit, modò ope auxilioque nostro indigeat: Hinc *Gal.* VI. 10. Apostolus jubet, ut *omnibus benefaciamus;* & Petrus, 2 *Epist.* I. 7. amori fraterno adjungi vult *charitatem*, nim: erga omnes. Illiusque significationis fundamentum est, quod omnes homines primæ suæ originis ratione *fratres* dicuntur, *Genes.* IX. 5. & *Act.* XVII. 26. *ex uno sanguine* dicitur *omne genus hominum.* III. Proximi sunt inimici, qui nobis male volunt: Horum amorem præscribit Servator *Matth.* V. 44. *Ego dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.* & Apostolus Paulus *Rom.* XII. 20. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ipsius.*

VIII. Officia Charitatis potissimum duo sunt, ad quæ omnia alia commodè referri possunt; Precatio nim: pro ipsius bono; & ejusdem, quantum fieri potest, procuratio. *2. Officia.*

Precatio pro bono proximi. IX. Precatio hæc est intercessio apud Deum, quâ non tantum precamur ut à malis quibus premitur liberetur; sed & ut Deus omnia, quæ religio jubet ut ipsi voveamus aut procuremus, largiatur, sive sint spiritualia, sive corporalia. De spiritualibus vide *Eph.* VI. 19. *Coloss.* IV. 3. De corporalibus, *Jacob.* V. 16. Precationi huic annexa est gratiarum actio, quâ Deus laudatur pro bonis proximo nostro concessis: Ejusmodi gratiarum actiones passim videre est in initiis epistolarum Apostolicarum.

Illius procuratio. X. Procuratio boni proximum nostrum concernentis varia complectitur officia. 1. Ne proximo ullum malum velimus, neque faciamus: quo lædatur ejus sive corpus, sive fama, sive bona; ita *Rom.* XIII. 10. *Charitas proximi malum non operatur.* 2. Ut bonum proximi desideremus, & quantum in nobis est procuremus: *Gal.* VI. 10. *Operemur bonum ad omnes.* 3. Ut rebus ejus secundis lætemur, & adversis tristemur: ita *Rom.* XII. 15. jubemur *gaudere cum gaudentibus & flere cum flentibus.*

Tam corporalis. XI. Hæc autem officia pro diversâ proximi indigentiâ ac necessitate etiam diversimodè exercenda sunt; quia omnia nostra proximo debemus, opes, operam, dona spiritualia, imò & vitam ipsam, pro ratione indigentiæ ejus. Potest itaque proximus indigus esse rerum ad hanc vitam necessariarum; tum

charitas illi jubet communicare facultates noſtras: 1 *Joan.* III. 17, 18. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo, neque linguâ, ſed opere & veritate.* Si eas non poſſideamus, manuum noſtrarum labore illi ſuccurrere; *Eph.* IV. 28. *Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus ſuis quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti.* Si vel conſilio, vel auxilio, vel conſolatione noſtrâ indigeat, benignè ei illa exhibere: *Gal.* V. 13. *Servite invicem per charitatem ſpiritus.*

Quam ſpiritualis.

XII. Si ſpiritualibus ſit deſtitutus, dona noſtra ſpiritualia fideliter illi ſunt impertienda: 1 *Pet.* IV. 10. *Unuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterum illam adminiſtret, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei.* Idque pro ratione indigentiæ ipſius, quæ multiplex eſſe poteſt; vel ignorantia, vel error, vel infirmitas in fide, vel puſillanimitas, vel peccatum. Ignorans erudiendus, errans inſtruendus eſt, cum omni manſuetudine & lenitate, etiam quando veritati reſiſtit: Si de errore convictus non fuerit, fraternè eſt tolerandus, donec Deus unam omnibus largiatur mentem. *Phil.* III. 15, 16. *Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus; & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus revelabit. Veruntamen ad quod pervenimus, ut idem ſapiamus, & in eâdem permaneamus regulâ.* Infirmus in fide tolerandus & ſuſcipiendus, *Rom.* XIV. 1. *Infirmum in fide aſſumite.* XV. 1. *Debemus nos infirmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere.* Puſillanimes ſunt erigendi & conſolandi; 1 *Theſſ.* V. 14. *Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.* Peccatores ſunt admonendi, & fraternè corripiendi: *Jacob*, V. 19, 20. *Fratres mei, ſi quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum; ſcire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Hinc omnium horum officiorum reſpectu rectè inquit Apoſtolus *Gal.* VI. 2. *Alii aliorum onera portate, atque ita implete legem Chriſti.*

3. Norma. Ea duplex eſt.

XIII. Norma Charitatis duplex eſt, 1. Charitas noſtri ipſorum. 2. Charitas Dei & Jeſu Chriſti quâ nos complectuntur.

1. Charitas noſtri ipſorum.

XIV. Charitas noſtri ipſorum præſcribitur nobis norma amoris proximi noſtri *Matth.* XXII. 39. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum: Cap.* VII. 12. *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, hæc facite illis.* Non autem hoc ita accipiendum eſt, ut aliis præſtemus, quæcunque ab illis nobis fieri volumus, ut ex. gr. pater filiis honorem & obedientiam, quia eam à filiis exigit; ſed ut alteri præſtemus quicquid nobis, ſi illius loco eſſemus, fieri vellemus. Mutatio itaque perſonæ eſt inſtituenda, idque alteri præſtandum, quod nos jure ab altero eo in caſu exſpectaremus. Nec etiam hoc ad mala extendendum eſt, adeo ut ſi quid nobis fieri velimus quod poſtea malum deprehendimus, ex. gr. liberi indulgentiam in peccatis, aleator pecuniam quam prodigat, idem alteri facere teneamur: Eſt enim præceptum charitatis, quod ad mala extendi non debet: Qui enim ſibi ipſi malum cupit, nequaquam ſe diligit: Et quoniam nos facile deprehendimus, ipſum injuſtè id à nobis flagitare, ratio docet, nos ſimiliter id injuſtè ab ipſo exſpectaſſe aut exſpectaturos.

Qua ratione illa charitatis erga proximum norma ſit.

XV. Ante omnia autem juſta inter debitum & licitum proportio obſervanda eſt; ut id credamus nos proximo debere, quod ſimili in caſu ipſum nobis debere credimus; & licitum eſſe proximo à nobis exſpectare, nobiſque licitum illi dare, quod nos tanquam licitum ab ipſo exſpectamus: non verò, licitum tantum eſſe & in arbitrio noſtro poſitum, proximo dare, quod tanquam debitum à proximo nobis exſpectamus; aut debere nos id proximo, quod ſolummodò ut licitum ab ipſo petimus aut exſpectamus, quodque proinde illi nobis dare quidem licet, ſed & licet juſtè denegare. Hiſce rectè obſervatis regula hæc valet.

Eſt infallibilis, & æqua.

XVI. Et apparet exinde infallibilem officiorum noſtrorum erga proximum nobis eſſe datam regulam: Sicut enim nemo ignorat quid ſibi ab altero fieri velit; ita neque de officio ſuo erga alterum dubitare poteſt. Nec minus officii noſtri æquitas inde elucet: Quid enim æquius, quàm ut alteri præſtemus, quod in ſimili caſu ab ipſo nobis fieri vellemus?

1. Charitas Dei & Jeſu Chriſti.

XVII. Charitas Dei & Jeſu Chriſti quâ nos complectuntur, norma eſt charitatis proximi: *Eph.* V. 2. *Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis.* 1 *Joan.* IV. 11. *Chariſſimi, ſi Deus ita dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere.* Eaque potiſſimum conſiſtit in quatuor actibus charitatis. 1. Ut ſicut Deus & Jeſus Chriſtus dilexerunt nos cum adhuc peccatores & inimici eſſemus, *Joan.* XV. 9. *Rom.* V. 8, 9, 10. *Coloſſ.* I. 21, 22. ita nos ad ipſorum exemplar inimicos noſtros diligamus. Hinc *Matth.* V. 44, 45. &c. *Diligite inimicos veſtros*, &c. *Ut ſitis filii Patris veſtri qui in cœlis eſt, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos*, &c. & *verſ.* 48. *Eſtote igitur perfecti*, nempe in dilectione, etiam inimicorum, *quemadmodum Pater veſter in cœlis perfectus eſt.* 2. Ut diligamus homines nobis inferiores, & à quibus nullam poſſimus exſpectare retributionem: *Luc.* XIV. 12. 3. Ut ad exemplum Dei & Jeſu Chriſti *Eph.* I. 7. *Coloſſ.* II. 13. aliis delicta contra nos commiſſa benignè & ex animo condonemus: *Eph.* IV. 32. *Eſtote invi-*

invicem benigni, misericordes, condonantes invicem, sicut & Deus in Christo condonavit vobis. & *Coloss.* III. 12, 13. 4. Tandem ut ad exemplum Christi pro fratribus animam nostram ponamus; 1 *Joan.* III. 16. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Ejus proprietas. XVIII. Ex hac charitatis divinæ normâ tum sinceritas, tum & constantia in amore nostro evidentissimè deducitur. Amat enim nos Deus sincerè, bono solummodò nostro, & ad finem usque, *Joan.* XIII. 1. Sed & reliquas Charitatis Christianæ proprietates egregiè nobis depinxit Apostolus 1 *Corinth.* XIII.

Amoris inæqualitas. XIX. Ex iis quæ ante de diversâ *Charitatis* acceptione diximus, quod vel denotet bonum summum quod omnibus precari debemus; vel internum animi affectum, vel tandem externa charitatis opera; & de diversâ vocis *proximi*, ut charitatis nostræ objecti, significatione; facile colligere est, licet proximum diligere jubeamur sicut nos ipsos, non æqualem per omnia erga quemcunque nobis dilectionis gradum præscribi.

Non est ratione boni, quod optandum est. XX. Ratione quidem boni quod optandum est, nulla inæqualitas locum habet; summum enim, fœlicitatem nempe æternam, unicuique debemus optare, sicut nobis ipsis; &, quantum in nobis est, idem in ipsis promovere. Attamen discrimen quoddam ordinis est in volendo: piis enim id immediatè, impiis mediante fide & resipiscentiâ optare debemus, quemadmodum id Deus non nisi fidelibus ac resipiscentibus dare decrevit.

Verum ea est ratione XXI. Ratione tamen affectus, externorumque effectorum, discrimen est agnoscendum: Inde amor distingui solet, quod alius sit benevolentiæ, quo bene volumus & bene facimus alicui, etsi nobis dissimili, immerenti, ac contrarium merito: alius amicitiæ, quo volumus conjungi ac uniri alicui tanquam nobis simili, eique benefacimus, tanquam id merenti.

Affectus. XXII. Affectus enim noster, pro ratione fundamenti sui unde oritur, variat. Aut enim oritur ex judicio tali, quo statuitur eum, qui amandus proponitur, non tantum amandum esse, quia Deus eum amari vult: sed & quia amore dignus est, propterea quod verus Dei amicus est, utpote pius ac probus, innocens, justam causam propugnans; aut etiam arctissimo nobis vinculo conjunctus: Aut solummodò nititur præcepto divivo, qui omnes diligi jubet, licet quis de eo quem amat opinionem certam habeat, quod amore dignus non sit, quia his aut illis vitiis laborat; quæ opinio non parum amoris vim minuit. Prior amor est intensior, liberalior, fortior, ac constantior; exeritque se ardore quodam, *Rom.* XII. 10, 11. Qui ardor duo requirit: Desiderium unionis arctioris cum piis; quod videtur indicari *Hebr.* XIII. 1. *Charitas fraternitatis maneat in vobis:* & singulare quoddam desiderium salutis ipsorum quos pro fratribus agnoscimus, & συμπάθειαν in illorum malis: 1 *Pet.* III. 8. Posterior amor priore inferior est, & erga quos ille exercendus est, erga eos prior amor locum non habet; foret enim cœcus, imò in quibusdam casibus falsus.

Et exercitii. XXIII. Quoad exercitium & effecta amoris, imparitas frequentiæ, ordinis & extensionis datur, prout circumstantiarum concûrsus actionem quandam charitatis exigit, magisque necessariam facit. Frequentius charitatem exercere debemus erga eos, in quibus frequentius nobis occurrunt rationes & causæ veræ dilectionis. Ordo debet observari, juxta majorem minoremve dignitatem objectorum circa quæ charitas exercenda, & actuum ad objecta proportionem; ita pii, aut à quibus beneficiis sumus affecti, præ aliis debent amari. Sed & circumstantiarum quarundam ratio ordinem aliquando longè alium præscribit: ita extrema necessitas aliquando minus dignum præferri jubet digniori communi tantum necessitate presso. Extensio ad plura aut nobiliora effecta requiritur secundum eorum necessitatem, diligendorum dignitatem, nostramque cum ipsis conjunctionem: *Gal.* VI. 10. 1 *Joan.* III. 17. ita ut, si cætera sint æqualia, secundum hasce circumstantias inæqualitas amoris prudenter observanda sit. Et ratione conjunctionis nobiscum speciatim observandum, illa propriè amoris exercitia majore affectu, frequentius, & prius exhibenda esse nobis conjunctis, quæ analogiam cum conjunctione istâ habent: si ea sit spiritualis, spiritualia, si verò corporalis, corporalia potissimum exhibenda sunt. Non quod effecta illa amoris divellenda credamus; sed quod unaquæque conjunctio tacitus quasi instinctus sit, ad amorem nostrum potissimum hisce vel illis caritatis operibus testandum.

Amor inimicorum. XXIV. Hinc jam colligere licet, quem amorem debeamus inimicis; inferiorem quidem illo, quo amamus fratres, attamen sincerum & infucatum. Observandum autem, quemadmodum ratione majoris vel minoris nobiscum communionis, aut pietatis, amor noster variat: ita etiam erga inimicos ratione affectus & externi exercitii aliquatenus variare, prout inimicus se vel gravius vel levius odio suo erga nos coram Deo reum facit.

Inimici sunt, vel ex ignorantiâ. XXV. Sunt enim alii inimici nostri, primò ex ignorantiâ, qui nobis male volunt, quia nesciunt quales simus, existimantque nos odio & inimicitiâ dignos. Quod variis ex causis contingere potest. 1. Ex causâ religionis; cum existimant nos aut nullam, aut perversam & noxiam, aut suæ relixioni contra-

trariam in sinu alere aut apertè profiteri, ac proinde nos Dei esse inimicos, omniumque odio, maximè piorum, dignissimos. Talis erat Paulus, qui *Act.* IX. 1. dicitur *spirasse minas & cædem adversus discipulos Domini:* Qui tamen de se testatur *Phil.* III. 6. quod *secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in Lege est conversatus fuerit sine querelâ:* & 1 *Timoth.* I. 13. quod ignorans fecerit. 2. Ex solâ opinionum quarundam discrepantiâ circa eandem religionem principalem; quia suam quisque opinionem perditè ferè amare solet & dissentientes odisse; quia dissensio ista vilipendium quoddam ac contemtum nostri videtur importare: contemtus autem parit odium, & sæpe satis dirum ac pertinax. Hæc crassâ est ignorantia, & priore minus excusabilis. 3. Ex causæ alicujus patrocinio, cum causam quam sequimur & probamus existimant turpem, noxiam, aut levem nimis esse, quàm ut propter eam lis moveatur aut alatur. 4. Cum quis nullâ ratione ductus in hanc aut illam partem it: quia alibi standum esse, & pro utrâque parte magnos gravesque viros & multos stare videt.

Vel ex subitâ passione.

XXVI. Secundò. Alii ex subitâ passione, qui nec omninò ignorant quales simus, nec ex malitiâ nobis male volunt, sed affectu aliquo abrepti, sive justo sive injusto, male de nobis sentiunt, loquuntur, nobis male volunt, & famam, bona, vitamque nostram lædere conantur.

Vel ex malitiâ.

XXVII. Tertiò. Alii ex malitiâ, qui deditâ operâ nos oderunt, nobisque nihil tale meritis, imò amore ipsorum aliquando dignis, convicti licet de eo, nihilominus male volunt, sive id contingat ex purâ voluntate lædendi sine ullâ commodi spe, sive spe privati alicujus commodi; sive ex consideratione publicæ alicujus tranquillitatis & quietis inde orituræ; sive in gratiam alterius amici: sive aliâ de causâ.

Omnibus debetur, 1. affectus charitatis.

XXVIII. Hisce omnibus debemus, Primò: Affectum charitatis; & quidem potissimum in hisce duobus: 1. Eis optare & vovere debemus ex animo, Deumque precari, ut animum malum exuant, ex ignorantibus scientes, ex perturbatis sedati, ex malevolis benevoli reddantur. 2. Ut Deus eis non subtrahat media ad conversionem, nec deneget ei fini conducentia.

Quomodo precandum pro inimico ex ignorantiâ.

XXIX. Quæst. An igitur tenetur Christianus precari, ut Deus inimicos suos æternum velit salvare? Resp. Prout causæ unde inimicitia orta est graviores ac diversæ sunt, etiam diversa nostra esse debet precatio. Si sit ignorantia: orandus est Deus, ut ipsis mentem det meliorem; qualem Paulo dedit 1 *Tim.* I. 13. 2. Si Deo mentem meliorem ipsis dare non placet, ut propter ipsorum animi probitatem (si quæ in ipsis sit) hanc ipsis ignorantiam condonet: ad exemplum Servatoris in cruce pendentis, *Luc.* XXIII. 34.

Ex vehementi passione.

XXX. Si sit vehemens quidam affectus, qui ipsos, alias licet non admodum religionis studiosos, nec ejus planè ignaros, ad odium exstimulat, quo inducuntur, ut licet verè non oderint, tamen ob rationes quasdam mundanas persecutionem instituant; Non potest Christianus orare, ut Deus eos, dum tales manent, velit salvare: esset enim id Dei voluntati contrarium: Sed orare debet: 1. Ne Deus eos propterea velit punire, nec hic, nec in futurâ vitâ: esset enim si aliud oraret vindicta. 2. Ut Deus ipsis resipiscentiæ tempus benignè largiatur.

Ex malitia.

XXXI. Si sit malitia, debet orare, ut Deus illis pœnitentiæ tempus det. Sed an non tenetur orare, ut Deus ipsis largiatur fœlicitatem ac omnia prospera in hoc mundo? Resp. Nequaquam; oraret enim contra seipsum, ut nim: Deus ipsis media largiatur se persequendi. Dices. An ergo orare potest, ut Deus ipsos infortunio aliquo puniat, ut à se persequendo desistant. Resp. Directè illud orare nequit; spiraret enim vindictam: sed ut Deus ea largiatur, quæ ad ipsorum conversionem maximè faciunt. Dices. An itaque non potest orare, ut Deus persecutorum suorum consilia disturbet? Resp. Maximè; perinde uti David orabat Deum, ut Achitophelis consilia disturbaret, 2 *Sam.* XV. 31. Sed quid, si hoc non obtineat à Deo, an licet orare, ut Deus illis rependat secundum opera? Resp. Nullo modo; est enim imprecatio, saluti ipsorum è diametro repugnans, animique vindictæ cupidi indicium evidentissimum.

Sensus 2 Tim IV. 14.

XXXII. Atqui Paulus 2 *Tim.* IV. 14. optat Alexandro ærario, ut *Deus ipsi retribuat secundum opera ipsius.* Resp. 1. Quædam exemplaria non legunt hic ἀποδώῃ, *reddat;* sed in futuro indicativo, ἀποδώσει, *reddet.* 2. Sed admissâ vulgari lectione, nihil inde elici potest: Paulus enim considerat Alexandrum, non tanquam suum inimicum, sed Euangelii Christi, ad quod prædicandum ipse à Christo Apostolus missus erat: Deo ergo causam suam commendat; fabrumque hunc, qui fortasse ad tribunal Christi provocavit, judicio divino committit.

Et Gal. v. 12.

XXXIII. At *Gal.* V. 12. Paulus precatur, ut qui Ecclesiam perturbant abscindantur. Resp. 1. Non agitur illic de inimicis Pauli, sed Ecclesiæ perturbatoribus. 2. Paulus, qui noverat homines hos esse insanabiles, decretumque divinum de illis exscindendis peremtorium, *vers.* 10. precatur ut Deus ad Ecclesiæ suæ salutem decretum illud exsequatur; atque ita illis occasio Ecclesiam amplius turbandi præcidatur.

2. Exercitium charitatis.

XXXIV. Secundò. Debemus illis exercitium & effecta charitatis. 1. Famam ipsorum

rum & existimationem lædere nolle debemus, etiam cum occasio est. 2. Nec statim credere, si quid sinisti de illis nobis referatur: 1 *Cor.* XIII. 5. *Charitas non cogitat malum:* & *vers.* 7. *Omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* 3. Nolle curare, cum jure possimus, ut in bonis suis lædantur, aut noxâ aliquâ afficiantur, eò quod nos læserunt, ita ut damnum solummodò illorum, nullum verò sive ipsorum sive nostrum commodum inde provenire possit. 4. Nolle curare ut vel sanitas vel vita ipsorum lædatur jure talionis, vel ut satisfiat animo nostro. 5. Ac tandem, si necesse sit, ipsis benefacere, indigentibusque omnia ex animo & sincerè conferre quibus indigent, ipsisque opitulari etiam cum periculo aliquo, ipsorum famæ, quantum fieri rectè potest, patrocinari, ipsorumque bonis ac vitæ pro virili nostrâ cavere; *Matth.* v. 44. *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumnianibus vos:* & *Rom.* XII. 20. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ipsius.*

Licet famam suam contra inimici calumnias tueri.

XXXV. Quæst. An non licet famam nostram contra inimici calumnias defendere? Resp. Omninò; ita & Servator noster se defendit, *Joan.* XVIII. 22, 23. & Apostolus Paulus *Act.* XXVI. imò licet id fieri nequeat sine famæ alterius noxâ, quem per ingenuam ac apertam nostri apologiam omnibus constabit fuisse calumniatorem. Nunquam enim inimici amor eò usque extendi debet, ut justè nobis inimicus fuisse videatur: eâ enim ratione Deus læderetur, quatenus innocentia & justitia læderetur; aliisque exemplum malitiam illam imitandi præberetur æterno ipsorum malo ac damno. Potissimum id locum habet in casu religionis, quando quis traducitur tanquam hæreticus, factiosus, blasphemus: Christiani officium est, istiusmodi crimina à se amoliri, ne veritati per famæ nostræ læsionem aliquod fiat præjudicium.

An possit vocari calumniator.

XXXVI. Quæst. An licet ejusmodi hominem vocare calumniatorem? Resp. Non temerè eò deveniendum: fieri enim potest ut ex errore, ex præjudicio, aut affectu aliquo vehementi inclementer in nos dicat. 2. Multum interest, quo animo cum vocemus calumniatorem: fieri potest animo vindicandi; & tum planè est illicitum: vel âmico ac benevolo, placidis verbis ostendendo, calumniam esse quod de nobis loquitur; ut ita agnito officio ac peccato suo id emendet: & hoc est licitum, juxta *Matth.* XVIII. 15.

Exemplum Christi & Pauli.

XXXVII. Dices. Attamen Dominus Jesus Pharisæos sæpe vocat *hypocritas*, imò *ex diabolo*, *Joan.* VIII. 44. Paulus Pontificem vocat *parietem dealbatum*, *Act.* XXIII. 3. & falsos doctores, *canes*, *malos operarios*, *concisionem*. *Phil.* III. 2. Resp. 1. Hoc illi fecerunt, non tanquam recriminantes; sed ut patres & præceptores corrigentes vitia peccatorum: alias orant, obtestantur, summâque mansuetudine utuntur. Hinc discrimen faciendum inter ea quæ nos, & quæ honorem Dei concernunt; illi tanquam legati Dei honorem tantum divinum respexerunt; nos autem sæpe honori proprio studemus. 2. Erant illi persuasi se veritatem dicere, cordaque peccatorum nosse; *Joan.* II. 25. *Act.* VIII. 22. XIII. 10. nos nequaquam, sed præ iracundiâ sæpe omnia in pejorem interpretamur partem. 3. Loquebantur illi sine præjudicio & affectu: nos autem affectibus sæpe abripimur, utpote in causâ propriâ. Et quod speciatim Apostoli Pauli factum concernit, *Actor.* XXIII. 5. ipse fatetur culpam, quod pro affectus vehementiâ non attenderit se in Pontificem acerbius locutum; id enim volunt verba ejus, *nesciebam quia princeps est sacerdotum.*

Licet & res suas per judicem repetere.

XXXVIII. Quæst. An non licet res suas tueri, aut per judicem repetere ab inimico injustè eas possidente? Resp. Omninò: non enim illud est vindicare aut odisse; licet etiam cum aliquo inimici malo conjunctum sit: Dummodo duo caveantur. 1. Animus vindicandi injuriam illatam. 2. Repetendi suum, cum malum quod propterea inimico à judice inferetur majus est, quam ut bonis nostris compensari possit: ex: gr. mutilatio membri necessarii, ereptio mediorum ipsi ad vitam sustentandum necessariorum, sanitatis privatio, aut etiam publica infamia. Sed de hisce alias latius. Hæc omnia officia fluunt ex normâ ac regulâ caritatis nostri ipsorum.

Non tenemur alium plus diligere quàm nos ipsos, ratione æternæ felicitatis.

XXXIX. Sed hic quæri posset, an non aliquo casu teneamur alium plus diligere quàm nos ipsos? Resp. Non tenemur alium plus diligere quàm nos ipsos, quoad bonum quod optamus, æternam videl. fœlicitatem: hinc in gratiam proximi peccare non licet; peccator enim odit animam suam. Nec etiam nobis ipsis precari æternam damnationem, ut æternam proximi salutem promoveamus. Attamen, dices, Moses oravit Deum, ut *se deleret ex libro vitæ*, *Exod.* XXXII. 32. & Paulus optavit *anathema fieri à Christo* pro fratribus suis secundum carnem, *Rom.* IX. 3. Resp. Neuter sibi æternam damnationem imprecatus est. Precatur Moses sibi mortem temporalem pro conservatione populi: Paulus autem vult esse anathema à Christo, seu potius (uti quidam legunt) ὑπὸ τὸν Χριστὸν, sub Christo; id est, tanquam homo diris devotus malâ quavis morte interfici, ut hac ratione, si aliter fieri nequeat, Israëlitas fratres suos secundum carnem ab æterno exitio redimat.

Nec ratione affectus.

XL. Nec etiam quoad affectum quo bonum hoc optamus aut promovemus: nulli

enim majore cum affectu amorem exhibere poſſumus, quàm nobis ipſis: imò quicquid aliis præſtamus, eum in finem facimus, ut nobis æternum bene ſit.

Sed ratione exercitii.

XLI. Ratione autem exercitii, & externi effectus amoris, proximus aliquando magis diligendus eſt nobis ipſis: ac potiſſimum duobus in caſibus. 1. Quando jubemur diligere inimicos noſtros: Hoc enim uſque adeo ſuperat dilectionem noſtri, & quâ nobis ab aliis bene fieri cupimus; ut contra non modò nolimus bene nobis fieri ab iis qui oderunt nos, ſed & benefacta eorum nobis ingrata ac gravia ſint. Ac licet aliquando ſine hac lege Chriſti eò uſque adduci poſſimus, ut beneficia ipſorum animo benevolo excipiamus, aliis quibuſdam rationibus permoti; tamen ut inimicis in inimicitâ ſuâ perſeverantibus, noſque inſectantibus ac perſequentibus, bene facere cupiamus, aut optemus, nedum ut id faciamus non noſtro, ſed ſolum illorum bono, nullâ ratione adduci poſſumus, extra eam ſolam, quam nobis ſuppeditat Chriſtiana religio, quod naturaliſſimum hunc erga nos ipſos affectum exuentes & ſuperantes, futuri ſumus filii Patris noſtri cœleſtis, æternique ipſius hæredes. 2. Quando animam pro fratre ponere jubemur, 1 *Joan.* III. 16. nempe quando hac ratione fratrem, alias de æternâ ſalute periclitantem, ſervare poſſumus. Idem & Dominus præcipit, *Joan.* XV. 12, 13, 14. ſuum exemplum, qui ſe in mortem pro nobis tradidit, imitandum proponens. Ita fecit Paulus *Act.* XX. 19, 20, 21, 22, 23, 24. & 2 *Cor.* XII. 15. *Ego autem libentiſſimè impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris.* Non quod neceſſe ſemper ſit, hominem Chriſtianum pro fratribus ſuis mori; ſufficit ut paratus ſit ad moriendum, vitamque ſuam in diſcrimen adducat pro fratre, qualicunque tandem ratione ſalutis æternæ periculum incurrat. Notandum verò, licet fratris tantum mentionem faciat Joannes, etiam pro extraneo ac non fideli animam aliquando ponendam; nim: ſi ſpes ſit, extraneum, quando ego me in mortis periculum conjicio, fratrem futurum. Hanc animi promptitudinem oſtendit Paulus *Rom.* IX. 3, 4.

An liceat injuriam repellere?

XLII. Quæſt. Quid ſi alius nobis injuriam inferre velit, exigitne charitas, ut eam non repellamus, ipſumque ratione exercitii plus quàm nos ipſos diligamus? Reſp. Nequaquam: Solummodo requirit, ne injuriam illatam vindicemus: juſta ac legitima noſtri defenſio charitati neutiquam repugnat, modò conſiſtamus intra terminos inculpatæ tutelæ; id eſt, non alios lædendi, ſed nos tantum defendendi animus adſit. Licitum eſt alium monere, ut ab inferendâ injuriâ abſtineat; licet ipſi occaſiones nocendi, quantum in nobis eſt, præcidere; licet & illi reſiſtere: etiam, ſi viâ legitimâ fieri poſſit, per magiſtratum; exemplo Pauli *Act.* XXIII. 17. *& ſeqq.*

An liceat invaſorem occidere?

XLIII. Quæſt. Licetne invaſorem occidere, ſi nulla alia evadendi via ſit? Reſp. Lex naturæ id concedit; tali enim caſu lex unumquemque armat in ſui defenſionem; quia præſidium legum implorare nequit. 2. Lex Moſis idem concedere videtur, quia furem nocturnum occidere permittit. 3. Chriſtiana religio nuſpiam illum amoris gradum præſcribit, ut nos ab invaſore occidi permittamus: juſtam ſui defenſionem nuſpiam prohibet, ſed tantum injuriæ illatæ vindictam, neutiquam verò inferendæ propulſationem, quæ non læſionem proximi, ſed noſtri tantum defenſionem ſibi pro ſcopo habet, idque quam minimâ fieri poteſt alterius læſione; imò ſine ullâ ejus læſione, ſi ullo modo fieri poſſit. Dices. Attamen contingere poteſt, ut per te occidatur, & tum eris tu cauſa mortis ipſius, & quidem mortis in peccato gravi ſine ullâ reſipiſcentiâ; ac per conſequens æternæ condemnationis. Reſp. 1. Quid ſi ipſe non ſatis ſim præparatus ad moriendum; an ego ſalutem meam æternam in gratiam hominis ſcelerati abjiciam? 2. Fieri poteſt, ut uxor & liberi operâ meâ indigeant ad vitam tolerandam; amor autem illis debitus potior eſſe debet amore erga latronem. Sed addo 3. tali in caſu me non eſſe cauſam cædis, qui ſolam mei defenſionem intendo, ſed ipſum illum invaſorem temeritate ac malitiâ ſuâ: Ac proinde ſi ipſum a me occidi contingat, ſtatuendum Deum, qui quovis modo ipſi vitam eripere poteſt, eum in manus meas tradere, ut malitiæ ſuæ pœnas luat. Non nego tamen, eximium patientiæ & amoris actum fore, ſi quis, ut alterius ſaluti conſulat, ſponte vitam ſibi ab invaſore adimi permittat; quem ſicut damnare nolim, ita neceſſarium eſſe neutiquam credo.

An liceat proximo malum precari?

XLIV. Hiſce omnibus unam præterea addemus quæſtionem, vid: an aliquo in caſu liceat proximo malum precari? Reſp. Malum, quod verè malum eſt, & ex animo malevolo, proximo precari, quovis caſu illicitum eſt. Interim contingere poteſt, ut malum aliquod proximo optetur in bonum ejus, & ſalutis æternæ promotionem: hoc caſu quidam credunt licitum eſſe proximo malum aliquod corporale optare, ut in bono ſpirituali proficiat; ſi nim: illâ ſolâ ratione profectus in bono ſpirituali verſimiliter ſperari poſſit: ita licitum credunt, precari ut proximus amittat bonum illud temporale, cujus ſolius amore retardatur in ſectando bono ſpirituali. Hocque votum judicant eſſe actum amoris, quia tendit in bonum proximi ſummum, perinde uti caſtigatio, quæ emendationem peccatoris ſpectat: imò propriè optat caſtigationem, quæ præſens licet amara ſit, tamen fructus ſalutiferos pro-

profert iis, qui per eam emendantur. Tutius tamen crediderim facturum Christianum, si precetur, ut Deus media ad salutem proximi promovendam aptissima suppeditare dignetur, mediaque illa arbitrio divino permittat; ne ullo modo in charitatem impingere videatur.

4. *Charitatis necessitas.*

XLV. Restat tandem ultimum membrum, charitatis nim: necessitas: quæ rationes, quibus ad charitatem excitari debemus, complectitur. Illæ autem variæ ac multiplices sunt. Primò enim amor homini à Deo inditus videtur, ita naturale est hominem amare hominem. 2. Ipsa naturæ nostræ indigentia ad amorem nos provocat: nemo enim solus sibi sufficit, sed omnes aliorum ope ac ministerio indigemus: quemadmodum autem nos aliorum ope indigentes finxit natura, ita etiam nos aliorum ministerio, nostrâ similiter ope indigentium, destinavit. 3. Imo ex uno sanguine omne genus humanum Deus propagavit, *Act.* XVII. 26. voluitque omnes ratione originis suæ esse fratres; ut arctiori hoc vinculo ad charitatem mutuam obligarentur. 4. Regeniti sumus per unum verbum ac spiritum in spem unius ejusdemque salutis, ut filii simus unius Patris, membraque unius corporis mystici unius ejusdemque Domini Jesu Christi, *Eph.* IV. 4, 5, 6. Adeo ut non tantum fratres simus spirituales, sed multi licet, unum tantum corpus in Domino, & membrorum instar unius corporis colligati. 5. Quin imò charitas nobis à Domino Jesu Christo ipsiusque Apostolis est mandata: *Joan.* XV. 12. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Rom.* XIII. 8. 1 *Cor.* XIV. 1. *Gal.* V. 13. 1 *Joan.* III. 23. 6. Mandatum illud caritatis Dei & Jesu Christi, qui nos dilexit, exemplo confirmatur: 1 *Joan.* IV. 11. *Charissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus alii alios diligere.* & *Cap.* III. 16. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit; & nos debemus pro fratribus animas ponere.* 7. Necessitas autem ejus maximè ex præstantiâ, quæ passim charitati adscribitur, elucet: nempe quod sit *vinculum perfectionis, Coloss.* III. 14. quod in eâ *tota lex impleatur, Matth.* VII. 12. *Rom.* XIII. 8, 9, 10. *Gal.* V. 14. 8. Signum est, unde discipulos suos Dominus Jesus agnosci vult, *Joan.* XIII. 34, 35. 9. Sine charitate ipse Deus amari nequit; 1 *Joan.* IV. 20, 21. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est: Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Vide & *vers.* 7, 8. 10. Sine charitate omnia dona, etiam opera alias bona, ut eleëmosynæ & martyrium, nullius sunt utilitatis ac momenti apud Deum, 1 *Cor.* XIII. 1, 2, 3. & speciatim fides omnem ab eâ efficaciam mutuatur; unde *Gal.* V. 6. fides dicitur *per charitatem efficax:* hinc & 1 *Cor.* XIII. *ult.* & spei & fidei charitas præfertur. Tandem sine charitate Dei judicium effugere non possumus, 1 *Joan.* II. 9, 10, 11. & *Cap.* III. 14, 15. Hinc *Matth.* XXV. ultimum judicium describitur, quasi secundum opera charitatis potissimum instituendum.

CAPUT XXXVII.

De Odio.

Odium.

I. CHaritati opponitur Odium. Odium aliquando denotat affectum aversionis & separationis: sed quando virtuti Charitatis opponitur propriè animum denotat erga alium male affectum: aliquando etiam ipsum malefaciendi actum, sive minus bene faciendi quàm poterat aut aliquando debebat facere: nam actum charitatis ad quem obligatus es non præstare, odium censetur: sic 1 *Joan.* III. 14. *Qui non diligit fratrem, manet in morte; Non diligere* eodem censens loco cum odisse. Sive actus ille malefaciendi, seu beneficii omissio, proficiscatur ex affectu positivè malo; sive sit sine tali affectu, sed procedat ex animo verâ charitate destituto: quo sensu accipitur *Luc.* XVI. 13. *unum diliget, alterum odio habebit;* id est, præcepta ejus negliget. & *Proverb.* VIII. 36. *Omnes qui me oderunt,* id est, præcepta mea non observant, *diligunt mortem.* Non quia actus ille verè ac propriè est odium, sed similis illi qui ex odio provenit; inde interpretativè odium vocatur; quia si animus odio occupatus esset, alium actum non produceret: & quia actus illi eandem ad homines condemnandos cum odio propriè dicto vim habent: Inde est quod Joannes 1 *Epist.* III. 15. postquam dixit, *Qui non diligit manet in morte,* id confirmaturus, addit; *Omnis qui odit fratrem suum homicida est,* &c.

Ejus objectum.

II. Objectum ejus esse potest homo vel consideratus prout officium suum rectè facit, hoc est, prout est pius, ac nobis non inimicus. Hoc odium diabolicum est, tenditque in perniciem hominis considerati ut innocentis nihilque mali commeriti. Secundò. Consideratus ut officium suum non rectè faciens; ac primò quidem non ut nobis inimicus, sed ut inimicus Dei; ex: gra: ut impius, quales Dei inimici passim in Scripturis vocantur: *Rom.* V. 10. *Coloss.* I. 21. Vel etiam alienam amplectens religionem, quam Deo exosam credimus: ita *Joan.* XVI. 2. qui Apostolos occisuri erant, dicuntur *existimaturi se gratum Deo præstare obsequium: Matth.* X. 22. Dominus Jesus dicit, suos omnibus odio fore propter nomen suum. Vel tandem simpliciter errans, sine ullâ alias officii debiti intermissione. Secundò, consideratus ut inimi-

cus noſter, eo quod injuriâ nos affecit, ſive reverâ, ſive opinione tantum noſtrâ, qui innoxiè facta in noſtri contumeliam aut injuriam interpretamur.

Actus odii.

III. Actus odii hujus varii ſunt, aliique aliis graviores. Primus eſt, non dare, aut cum potes non curare ut proximus habeat neceſſaria animæ & corpori; ex: gr: ſi egenus ſit, alimenta, & quibus tegatur, 1 *Joan.* III. 17. ſi ignorans, inſtructionem; ſi errans, redargutionem amicam ac fraternam; ſi peccans, correptionem. Secundus; modis omnibus impedire ne habeat quibus tum ad animæ tum ad corporis ſalutem indiget. Tertius; mala contraria imprecari, dirilque animum ſuum hoſtilem prodere. Tandem, ipſa mala infligere, vel procurare ut ab aliis infligantur; tumque odium hoc ſe exſerit factis externis; ſuntque ea vel læſio corporis, mutilatio membrorum; vel famæ detractio, vel bonorum ereptio, ſive vi apertâ, ſeu fraude ac dolo: aut etiam neceſſariorum vitæ ſubſidiorum & emolumentorum interverſio: *Syrach.* XXXIV. 26. *Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.* Graviſſima autem omnium ſpecies eſt homicidium, quod vetatur præcepto ſexto; Deuſque ſeverè punire voluit, *Geneſ.* IX. 6. *Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius.* Et quantoperè Deus id deteſtatus ſit, indicio eſt, quod ſub Lege homicidam voluntarium non tantum occidi, ſed & ab altari ſuo avelli juſſerit; imò nec cædem involuntariam planè impunitam voluerit, ſed illius reum intra urbes refugii uſque ad ſummi Pontificis mortem degere, & ſi extra illas deprehenſus fuerit, ab occiſi propinquo, ſi eum invenerit, jugulari ſine crimine poſſe. Vide *Num.* XXXV. & *Deut.* XIX. item *Exod.* XXI. 14.

Sub Lege licitum erat odium erga inimicos Dei.

IV. Odium erga inimicos Dei, idololatras nimirum, hoc eſt, qui Lege divinâ vel totâ, vel ejus parte deſertâ, idolorum cultum ſuadebant, ſub Lege Moſis non tantum licitum erat, ſed & præceptum, *Deut.* XIII. adeò quidem, ut nec fratri, nec filio, nec uxori, nec amico parcere licuerit. Hinc *Joſuæ* XXII. reliquæ tribus adverſus tribus Ruben, Gad, & dimidiam Manaſſe, ob exſtructum altare ultra Jordanem, vehementiſſimè exarſerunt, credentes ipſas à Lege Moſis defectionem moliri.

Et proprios.

V. Odium erga inimicos proprios ſub Lege licitum erat: 1. Erga alios populos, quando ipſis inimici erant, aut non ſatis æquas pacis recipere volebant conditiones: *Judic.* II. 2, 3. 2. Erga populares, à quibus graviter læſi, aut injuriâ affecti erant: Quia licebat vindictam exigere, nimirum oculum pro oculo, & dentem pro dente, &c. *Exod.* XXI. 23, 24, 25. *Levit.* XXIV. 19, 20. *Deut.* XIX. 19. &c. Quæ lex, quatenus mandatum vindicandi continet, data quidem eſt Magiſtratibus; ita tamen, ut in ſe conceſſionem comprehendat, quâ privatis à Magiſtratu vindictam offenſæ exigere licebat: privatuſque, vindex nim: ſanguinis, lege illâ armabatur ad propinqui cædem impunè vindicandam: imo etſi cædes eſſet involuntaria, ſi occiſorem extra refugii urbes deprehenderit; *Num.* XXXV. 19. 21. & 26, 27. Hinc David paſſim in Pſalmis inimicis ſuis dira imprecatur.

Senſus Exod. XXIII. 4. 5. *& Levit.* XIX. 16. 17.

VI. Dices. Attamen præcipitur, ut inimici bos aut aſinus errans reducatur, & onere preſſus ſublevetur, *Exod.* XXIII. 4, 5. *Deut.* XXII. 1. Reſp. Agitur illic de inimicis ob leviorem cauſam; in gravioribus autem injuriis licebat ſecundum legem, *Oculum pro oculo*, vindictam expoſcere. Dices: Præcipitur tamen *Levit.* XIV. 16, 17. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed arguendo argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum: Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Reſp. Agit locus ille ſimiliter de levioribus offenſis, quas condonari volebat Deus: Nec præceptum hic de arguendo fratre contineri videtur; ſed permiſſum tantum ſeu indultum fratrem leviore ipſos injuriâ afficientem, *corripiendo corripiendi*, id eſt, acriter corripiendi; non tantum ejus emendandi, ſed & animo ſuo morem gerendi gratiâ; ut ita animus irâ exſolvatur. Hoc enim facientes *non habebunt ſuper proximo peccatum*, id eſt, in proximum non peccabunt, pro temporum illorum imperfectione, ad quam Deus tunc connivere volebat.

In Relig. Chriſt. non licet odiſſe proprium inimicum.

VII. Nunc autem in Religione Chriſtianâ neminem odiſſe licet; quia charitas jubetur erga omnes. Inimicum proprium odiſſe non licet: diſertè enim id à Chriſto prohibetur, *Matth.* V. 43, 44. qui & omnem vindictam expreſsè prohibuit, *verſ.* 38, 39. *&c.* ſive ea fiat ab offenſo ipſo, propriâ auctoritate vindictam exercente; ſeu eam per Magiſtratum fieri procuret. Quod ut rectius percipiatur, ſciendum, duplici ex causâ & duplicem in finem vindictam exerceri poſſe.

Caſtigatio quomodo ſit licita.

VIII. Primò; ut ſit caſtigatio, ſeu exemplum, tendens in emendationem, tam illius qui caſtigatur, quàm aliorum, quibus hæc pœna proponitur in exemplum. Hac ratione Magiſtratus injurias privatorum vindicat; neque illa vindicta repugnat legi Jeſu Chriſti, nec charitati: Punit enim Magiſtratus maximâ cum commiſeratione, & in bonum totius Reipublicæ, cujus ſalus ſine hâc vindictâ à Magiſtratu procurari nequit. Indeque eſt, quod munus Magiſtratus legi huic neutiquam repugnat: & ne ullo modo in charitatem impingat, ejuſmodi, quantum per publicam ſalutem licet, punitiones ſunt exercendæ, quæ intra meram caſtigationem conſiſtunt, ut cum ſalute publicâ etiam privata peccantis intendatur; & non niſi ſummâ urgente neceſſitate ad eas deveniendum, quæ ſolummodò aliis in exemplum cedunt. Jubet ita-

itaque charitas, quam pauciſſima inter Chriſtianos eſſe ſupplicia capitalia, eoque ſolum caſu uſurpanda, quando delicti gravitas, & contagionis metus, ejuſmodi exemplum requirit.

Vindicta omnis eſt illicita.

IX. Secundò, ut ſit privata tantum vindicta; quando offenſus ut animo ſuo obſequatur, voluptatemque ex alterius dolore percipiat, lædenti vel ipſe æqualem, aut etiam leviorem offenſam retribuit; vel ad Magiſtratum defert ut vindictam poſtulet. Utrumque eſt illicitum. Prius: Quia manifeſtè peccat in charitatem, quæ condonare jubet, etiam inimicos diligere. 2. Injuſtum eſt; quia homo ſe in propriâ causâ judicem conſtituit; ac nimio ſui amore ineptum ad rectè diſcernendum; hinc injurias interpretatur, quæ reverâ injuriæ non ſunt; & leves judicat eſſe graviſſimas: vindictam autem, licet gravem, judicat levem: ac proinde causâ licet inferior ſit, pro ſe ſententiam pronuntiat: inde eſt, quod leviter læſus, graviſſimè ſoleat vindicare, convitiumque aliquando non niſi convitiantis cæde expiari poſſe credat. Nec alterius emendationem, ſed ſuam tantum ex privatâ vindictâ voluptatem ſpectat. Alterum; quia licet in juſtitiam non impingat, quatenus vindictam Magiſtratus extra partes conſtituti arbitrio permittit; tamen charitati directè adverſatur: nihilque præter alterius dolorem, propriamque ex alienâ miſeriâ voluptatem ſpectat: quam Dominus Jeſus, dictis *Matth.* v. locis expreſsè prohibuit. Imò quò magis ab eâ alienos redderet, non tantum ipſam vindictam, ſed & cauſam illius internam, iram, prohibuit, eodemque cum homicidio cenſuit loco: *Matth.* v. 21, 22.

Licet petere reſtitutionem.

X. Dices. An non itaque Chriſtiano licet reſtitutionem petere, & quidem coram Magiſtratu? Reſp. Omninò: reſtitutio enim actus eſt juſtitiæ, quo injuria reparatur, aliquiſque in poſſeſſionem rei ſibi injuſtè ablatæ reſtituitur. Nulla hic eſt vindicta: ſuum tantum repetitur; nec alteri ulla infertur noxa, cum ab ipſo repetitur quod ſuum non eſt. 2. Fieri poteſt ut ipſe cum uxore ac liberis egeam, neque re meâ carere poſſim; an non igitur injuſtus ero in chariſſima mihi pignora, ſi reſtitutionem non exigam?

Explicatio Matth. v. 40.

XI. At dices, *Matth.* v 40. dicitur, *Ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Reſp. Non agitur de quâvis reſtitutione, ſed eâ, quæ vindictam habet conjunctam: quia agere videtur, de ejuſmodi violentâ ereptione tunicæ, quæ ſecundum leges graviter punitur, ſi modò actio inſtituatur; non autem de eo, qui coram judice diſceptare cupit, boniſque rationibus adſtruere jus ſuum. Ratio eſt: 1. Quia opponitur præcepto de vindicando: in reſtitutione autem ſimplici nulla vindicta eſt. 2. Uſurpatur vox λαβεῖν, quæ violentiam denotat. 3. Quia agitur de tunicâ & pallio noſtro, quæ nemo ullâ cum ſpecie juris ſua eſſe contendere poteſt, quia corpori noſtro ſunt aptata, ſtatimque coargui poſſet. Dices. Explicationi huic verba repugnare videntur, legitur enim, *qui vult tecum judicio contendere.* Reſp. Senſus illius non eſt; ſi quis te in jus vocat, tecumque judicio vult contendere, ſuæque cauſæ juſtitiam probare: ſed; ſi quis à te coram tribunali judicis velit deferri; id eſt, tantâ erga te utatur violentiâ, perinde ac ſi deferri vellet, teque tantum non conſtringeret ut coram tribunali ipſum deferas: Simili phraſi quâ peccatores dicuntur *mori velle, amare exitium ſuum;* & Judæi, *ſe indignos judicare vitâ æternâ, Act.* XIII. 46. Senſum hunc loci ſcopus evincit: quia, uti vidimus, de violentâ ereptione agitur: repugnant autem, vi agere; & judicio contendere velle: Tum & Lucas non addit phraſin κριθῆναί σοι, ſed ſimpliciter tantum dicit, *qui tibi eripit pallium;* non ergo verba hæc ſpeciale quid à priore diverſum continent, ſed illius tantum conſequens. Ut ſenſus ſit: Si quis tibi vim faciat, & per vim tua ad ſe trahat, perinde ac ſi vellet à te coram Magiſtratu deferri; tuque Magiſtratus ope imploratâ tuam potes recuperare, injuriamque tuam vindicare, ne id facito: ſed adeo à vindictâ eſto alienus, ut paratus potius ſis alteram ferre injuriam, quàm priorem vindicare.

XII. Dices. Attamen 1 *Cor.* VI. 1. *& ſeqq.* Apoſtolus reprehendit Corinthios, quod coram Magiſtratu de negotiis controverſis contenderent. Reſp. Apoſtolus vetat quæſtiones inter fratres controverſas diſceptari coram infidelibus, uti manifeſtè verba ejus ſonant, qui exinde occaſionem ſumebant Religionem Chriſtianam calumniandi: concedit autem clarè eas diſceptationes fieri coram fidelibus, *verſ.* 2, 3, 4, 5. 2. Non agit de quibuſcunque litibus, quando uterque bonâ fide rem ſuam eſſe credit, ſeque ſententiæ judicis ſubmittere vult; ſed de quæſtionibus ſuper injuriâ & fraude. Dices. Attamen vocat ἥττημα. Reſp. Quia adeo injuriarum erant impatientes, ut ſtatim alios coram Magiſtratu Ethnico vocarent, fraudemque & injuriam ipſis intentarent; quod planè erat contra charitatem: ſic enim fratrem coram Magiſtratu Ethnico injuriæ convincentes, ſe impatientes admodum oſtendebant. Inde vocat non propriè peccatum, ſed ἥττημα, *defectum:* dicitque, præſtare injuriam pati; quod dici non potuiſſet, ſi planè illicitum foret; ſed dicendum, debetis injuriam ferre. Interim tutius eſt Chriſtiano, à litibus abſtinere, ſi ulla commoda componendi occaſio ſe offerat: præter enim varia quæ litibus immixa ſunt incommoda, diſpendia temporis & pecuniæ, ac varias animi inquietudines, etiam *1 Cor.* VI. 1. *& ſeqq.*

charitatis ſolent eſſe deleteria, odiorumque fomites.

Etiam in caſu mutilationis.

XIII. Quod autem in caſu injuſtæ poſſeſſionis rei noſtræ licitum diximus reſtitutionem exigere, idem etiam valere aliquando poteſt in caſu mutilationis, aut vulneris: Non licet quidem exigere ut ſimilis infligatur mutilatio; eſſet enim vindicta; ſed ſi mutilatus ſit egenus, exigere poteſt, non tantum ut alter ſumtus pro curatione reſtituat; ſed & lucra ceſſantia, quæ æſtimari poſſunt: quin & mala perſonalia, qualia ſunt afflictio & dolor, certo pretio redimat: quæ licet exactam æſtimationem non admittant, arbitrio tamen prudentium & bonorum æſtimanda ſunt. Et id eò uſque valere debet, ut ſi lædens non ſit reſtituendo, & læſus indigeat, poſſit ad laborem cogi, quo damnum illatum reſtituat. Quod ſi læſus non indigeat, reſtitutionem non exigere charitas jubet; vix enim illo caſu abſque vindictâ reſtitutio exigi videtur.

Explicatio Matth. v. 39.

XIV. Dices. Repugnare tamen videtur præceptum Domini, *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram; Matth.* v. 39. Reſp. Præceptum hoc non reſtitutionem, ſed vindictam prohibet; opponitur enim præcepto de vindictâ, ſub Lege olim licitâ. Quidam credunt, hic agere Dominum de injuriis parvis, de alapâ, tunicâ, ſimilibuſque. Sed non video, quomodo hac ratione commodè ſe opponat legi, de, *Animâ pro animâ*, quæ ſanè graviſſimas complectitur injurias. Deinde: Incerta & periculoſa admodum eſt illa inter graviores ac leves injurias diſtinctio. Quis enim injuriam æſtimabit? Lædens? at ille gravem pronuntiabit levem. Læſus? at ille levem facile gravem æſtimabit. Tum pro circumſtantiarum diverſitate gravitatis & levitatis ratio admodum variat: injuria enim quæ diviti illata levior eſt, pauperi, qui labore manuario vitam tolerat, inflicta, gravis eſſe poteſt: & vice verſâ. Non itaque leviorum tantum injuriarum vindictam Dominus prohibet, ſed omnium: Præceptique ſenſus eſt: Adeo alieni ſitis à vindictâ, ut potius alteram feratis injuriam, quam illatam vindicetis. Hic ſenſus evincitur, non tantum ex oppoſitione legis veteris; ſed &, quia verba ſecundum literam accipi non poſſunt. Nam 1. poſito alter ſiniſtram nolit percutere maxillam, an tamen illi obvertenda erit, iſque ad alteram injuriam hac actione noſtrâ quaſi irritandus? 2. Non liceret cedere aut fugere: quod eſſet non tantum contrarium exemplo Chriſti & Apoſtolorum, qui nonnunquam perſecutorum manus fugerunt; ſed & directè Domini Jeſu præcepto adverſum, *Matth.* x. 23. *Cum perſequuntur vos in civitate iſtâ, fugite in aliam.* 3. Nec liceret verbis lenibus ſedare ac lenire animum nos injuriâ afficere conantis. Quod abſurdum. 4. Ipſe Dominus Jeſus, perfectiſſimum obedientiæ exemplar, percuſſus, non tantum alteram non obvertit maxillam, ſed & percuſſores redarguit, *Joan.* XVIII. 23. & Paulus ſe periculo eripuit per autoritatem Magiſtratus, *Actor.* XXIII. 17. *& ſeqq.* Ex quibus colligimus: quoniam præcepto hoc injuriæ ſolummodò vindicta vetatur, reſtitutionem non prohiberi.

XV. Quod ad inimicos Dei, illi ſunt homines improbi; quibus adjungi ſolent, qui alterius ſunt religionis, etiam errantes, licet alias pii vitæque inculpatæ.

Impios propriè odiſſe non licet.

XVI. Impios, licet opera eorum deteſtari oporteat, odiſſe nequaquam licet, ſed omnia adhibenda ut convertantur; monendi, increpandi, acriterque ſunt objurgandi; &, ſi inſanabiles ſint, vitandi ſacrâque communione arcendi, ut ita pudore corripiantur. Interim maxima hic adhibenda eſt prudentia, ne odium erga mala ipſorum opera nos ad perſonarum odium propellat; memores ſemper æquitatis quam Apoſtolus requirit 2 *Theſſ.* III. 6. & *verſ.* 14, 15. *Ne commiſceamini cum illo, ut confundatur: Et nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem.* Facile enim, niſi affectum noſtrum prudenti moderamine cohibeamus, zelus erga peccata zelum amarum erga peccatorem producit.

Multò minus errantes.

XVII. Qui diverſæ ſunt religionis, odiô proſequendi non ſunt; multò minus errantes cætera pii ac innocentes, quos vulgò hæreticos vocant. Quare qui eos non tantum fraternitate ſuâ interdicunt, ſed & perſequuntur, neque tantum fortunis & patriâ exuendos, ſed & malâ quâvis morte plectendos ſuadent, ac plectunt, quæ odii ſunt manifeſtiſſima ſigna, coram Deo ſe reos violatæ charitatis Chriſtianæ conſtituunt. Alia nunc eſt diſpenſatio temporum, quàm olim. Sub Lege Deus ſeveram à legis ſuæ defectoribus ad idola exegit pœnam: Nunc temporum ratio, quibus Deus Filium ſuum in mortem tradidit, ut quærat quod perierat, manſuetudinem & charitatem requirit: Quique hoc temporum diſcrimine neglecto Legis rigorem erga errantes exerceri cupiunt, oſtendunt neſcire ſe quo ſpiritu ducantur. Quid enim à charitate Chriſtianâ magis alienum, quàm errantem occidere? Errantis pœna doceri eſt. Quid evidentius odii indicium, quàm errantem, ſi fundamentis fidei inhæreat, vitæ hujus uſurâ, ſi autem ab iis receſſerit, etiam vitâ æternâ privare, eum ſine debitâ errorum convictione, errantiſque pœnitentiâ, morti tradendo? Quid quod error non fundamentalis fraternitatem non diſſolvat, multò minus mortem mereatur.

Solvitur objectio ex Pſalm. CXXXIX. 21, 22.

XVIII. Dices. Deus eos, ut inimicos ſuos, odit: atqui ad exemplum Davidis *Pſ.* CXXXIX. 21, 22. inimicos & oſores Dei odiſſe opor-

oportet. Resp. Probari non potest, Deum errantes, cætera homines pios, in quos hodie potissimum persecutiones excitantur, odisse: imò quoniam Dei gloriæ sunt studiosi, vitamque ex præscriptò divinò instituunt, veritatisque divinæ usque adeò sunt amantes, ut malint quâvis malâ morte perire, quàm contra conscientiæ suæ dictamen sententiæ quam veram credunt renuntiare, Deo amicos gratosque esse omninò credendum est. 2. Licet Deus illos oderit, nobis tamen eos odisse fas non est. Distinguenda sunt opera Dei; quædam facit ut benignus pater ad conversionem & salutem hominum, quædam ut justus judex erga præfractos benignitatis ac gratiæ suæ contemtores. Priora præcedunt, eaque nobis in exemplum proponuntur, *Matth.* v. 45, 46. neutiquam verò posteriora: Deus enim conservo in conservum jus illud legislationis & judicii neutiquam concessit, ut conscientiæ ejus leges præscribat.

Et ex Apoc. 11. 2.

XIX. Dices. Angelus tamen Ecclesiæ Ephesinæ laudatur, quod *non potuerit ferre malos*, *Apoc.* 11. 2. Resp. 1. Mali alii sunt ab errantibus: errans enim quatenus errans malus non est, nec esse potest. Error est in intellectu, malitia in voluntate. 2. *Non posse ferre malos*, non denotat eos odisse, multò minus non posse eos tolerare vivos; sed, non posse eos tanquam fratres tolerare, se ab iis subducere, ut ita pudefacti resipiscentiam agant: Eodem modo præcipitur 2 *Thess.* III. 14, 15. & 2 *Joan. vers.* 10, 11.

Inimicitia.

XX. Odii species etiam est inimicitia, quæ est odium inveteratum, occasionem nocendi quærens: quæ quando mutua est, propriè repugnat paci; quando verò in uno tantum, magis adversatur charitati. Ponitur inter opera carnis *Gal.* v. 20.

Invidia. Ejus fœditas.

XXI. Sed & non minima odii species est Invidia, seu potius invidentia, quæ est dolor de alterius bono. Fœditas ejus exinde apparet: 1. Quod invidus sibi propriè non aliquid quærit, sed de bono alterius dolet, unde tamen nullum ad ipsum redundat detrimentum. Distinguenda itaque est invidia ab æmulatione, quæ facit, ut ejusdem artis aut disciplinæ studiosi summas intendant vires, quò alium superent: quæ si prudenter cohibeatur maximum ad bonas artes calcar est: hæc enim suum bonum intendit: invidus autem suo bono neglecto tantum proximi detrimentum quærit, ex eoque voluptatem percipit, nullo suo commodo: imò ut proximo noceat, sibi ipsi malum cupiet, dummodò proximo pejus sit. Unde & diabolicum peccatum appellari solet: Quia diabolus invidiæ stimulis agitatus hominem in peccatum pellexit, *Sapient.* II. 24. 2. Si & sibi bonum quærit, alii invidet, quia solus vult possidere: estque superbiæ species, studiumque supra alios eminendi: hinc & non in alio-

rum usum, sed propter se solum id sectatur: peccatque contra charitatem, quæ benigna est, bonaque sua libens communicat. 3. Bona quæ invidet non sunt virtus, hæc enim bonum est adeo excellens ut nemini invideri possit, estque in potestate nostrâ, gratiâ divinâ, eam adipisci; sed externa, honor, potentia, divitiæ, &c. quæ aliquando indignis, aliquando bene meritis ob virtutem contingunt: Atqui hæc quoniam sunt fragilia, mundumque hunc concernunt, ac nullam ad vitam æternam veramque fœlicitatem momentum habent, indigna sunt quæ Christianus magno studio prosequatur. Interim si quis legitimis medius ad boni alicujus, quod sine alterius detrimento pluribus esse commune potest, possessionem contendat, invidus is dici nequaquam meretur, dummodò alium suâ fœlicitate deturbare non moliatur. 4. Nullum habet invidiâ prætextum quo se excuset: Odium aliquando videri potest justum, erga hominem nim: improbum ac ingratum: at invidia nunquam. Hinc nemo se invidum fatebitur; odio autem erga quempiam incensum sæpe non diffitebitur. 5. Ipsi invido gravis ac molesta est: quia enim alterius fœlicitatem indignè fert, se ipsum affligit, proprioque dolore contabescit: hinc invidi cor proprium edere dicuntur. Unde *Proverb.* XIV. 30. dicitur *putredo ossium invidia.* 6. Fructus illius sunt funestissimi: Cain invidiæ stimulis concitatus fratrem Abelem occidit, *Genes.* IV. filii Jacobi fratrem Josephum in servitutem vendunt, *cap.* XXXVII. & ne alia plura commemorem, Judæi gentibus salutem invidentes gravissimam contra Apostolos, & speciatim Paulum, excitant persecutionem ob annuntiatum gentibus Euangelium.

Remedia contra eam.

XXII. Remedia contra vitium hoc adeo fœdum ac turpe, sunt: 1. Considerare summam Dei bonitatem, qui bona sua in totum genus humanum distribuit; & sicut omnes homines aliorum usibus & ministerio destinavit, ita etiam variis instruxit donis, quibus aliis inservire possint: Ea autem illis invidere velle, est malignum esse erga benignitatem divinam. Cui 2. Accedit, considerandam esse totius seu Ecclesiæ, seu Reipublicæ, quin & generis humani utilitatem, ad quam procurandam pro viribus omnes obligati sumus, cuique quando bene est, etiam nobiscum bene agitur. Materia ergo est non invidendi, sed gaudendi Deoque gratias agendi, quando præclaros viros excitat, quorum operâ communem aliorum salutem, cui soli nos idonei non sumus, procurat: Ita videmus Mosen, cum Eldad & Medad, duo ex septuaginta senioribus, qui remanserant in castris, prophetarent, & Josua iis id à Mose prohiberi vellet, respondisse: *Quid æmularis pro me? Quis tribuat ut omnis populus prophetet,*

tet, & det eis Dominus Spiritum ſuum? Num. XI. 29.

CAPUT XXXVIII.

De Juſtitiâ.

Juſtitia. I. VIrtutem, quæ proximo ea ad quæ jure communi non tenemur tribuere docet, excipit ea, quæ alteri jus ſuum, ſeu ea quæ alteri jure debentur, conferre jubet. Hæc Juſtitia vocari ſolet.

Ejus variæ acceptiones. II. Vox *Juſtitiæ* varis admittit ſignificationes. 1. Aliquando totam deſignat pietatem, ſoletque vocari juſtitia univerſalis; ut *Matth.* v. 20. & 1 *Joan.* III. 7. & paſſim quidam *juſti*, id eſt, ſancti vocantur. 2. Aliquando integrum noſtrum officium erga proximum; *Tit.* II. 12. de quâ ſignificatione egimus in cap. de Charitate. 3. Aliquando ſpecialem illam virtutem, quæ alteri tribuit quod ſuum eſt. 4. Sed præterea etiam interdum ſignificat fidem ſeu conſtantiam in ſervandis promiſſis, hoc ſenſu Deo tribuitur 1 *Joan.* I. 9. atque ita ſpecies eſt juſtitiæ tertio ſignificatu acceptæ. 5. Tandem aliquando etiam ſignificat beneficentiam, *Dan.* IV. 27.

Quo ſenſu hic accipiatur. III. Nos hic eam tertio ſignificatu, tanquam virtutem à Charitate diſtinctam, conſiderabimus. Licet hæc virtus ad perfectionem & rectitudinem habentis ordinetur; quia tamen non in propriâ operantis utilitate ſubſiſtit, ſed ſe ad alios extendit, eorumque commoda reſpicit, hinc rectè officium noſtrum erga alios continere dicitur. Secus quàm illæ virtutes, quæ ſolam noſtri directionem præſcribunt, & vel commoda vel incommoda noſtra ſpectant, ut temperantia, modeſtia, ἀνδρεία, fortitudo, &c.

Ejus definitio. IV. Vulgò definiri Juſtitia ſolet, conſtans ac perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi. Jus autem cujuſque eſt, quod ipſi debetur.

Objectum, res externa. V. Objectum itaque proprium ſunt res externæ, qualeſcunque eæ ſint, hoc eſt, omnia ea, de quibus quæri poteſt utrum meæ ſint, vel tuæ. Quarum licet quædam ipſum corpus noſtrum & famam ſeu exiſtimationem concernant, tamen eas inter externas referimus, quatenus ab alio nobis conceduntur, aut eripiuntur, hoc eſt, quatenus extrinſecus nobis adveniunt, aut denegantur. Communiſſimum verò objectum ſunt poſſeſſiones, hoc eſt, pecuniæ, ſive omnia quæ pecuniâ æſtimari poſſunt; de iis enim propriiſſimè quæritur, meane an tua ſint. Præſupponit itaque hæc virtus, hominibus juſtum aliquod competere dominium rerum, quas ſibi in proprietatem vendicarunt. Deus enim, qui terram hominibus dedit poſſidendam, *Gen.* I. 28. etiam juſtum in eam dominium conceſſit.

Bona latius mundi juſtè poſſidentur etiam à non electis. VI. Quæſtio hic oritur nobilis: An illud dominium juſtum in poſſeſſiones hujus mundi competat omnibus hominibus, an verò ſolis electis? Multi ex Contraremonſtrantibus illud ſolis electis attribuunt: Hoc fundamento; quod primus noſter parens Adamus ante ſuum lapſum jus in univerſum mundum habuerit; peccato autem illud tum ſibi tum poſteris ſuis amiſerit; in Chriſto autem id electis reſtitutum ſit; reprobos verò, qui à Chriſti gratiâ ſunt excluſi, quibus proinde jus hoc reſtitutum non eſt, docent eſſe injuſtos poſſeſſores & uſurpatores bonorum hujus mundi. Sed rectius alii inter ipſos ſentiunt, licet infideles & impii homines de jure obnoxii ſint hujus dominii privationi, & deſtituantur etiam altiori illo titulo, quem fideles in Chriſto ſunt conſecuti; quia tamen ſententia legis adverſus ipſos nondum eſt executioni mandata, & corporalium rerum dominium aliquod humanæ naturæ in iſtâ vitâ eſt debitum à Deo, in lege & ordine naturæ annexum, idcircò juſtum & liberum uſum habeant iſtiuſmodi rerum temporalium.

Quod rationibus aliquot adſtruitur. VII. Addimus nos 1. Cum ſententia hæc ruinoſo innitatur fundamento, doctrinâ nimirum de abſolutâ electione & reprobatione, quam antea ſufficienter refutavimus: etiam ædificium illi ſuperſtructum collabi neceſſe eſt. 2. Sententia hæc mater eſt omnis ſeditionis: quia enim unuſquiſque facile ſe ex electorum numero eſſe credit, hoc prætextu alios, tanquam injuſtos poſſeſſores & uſurpatores poſſeſſionibus ſuis ejiciet; unde generalem confuſionem, omniſque regiminis totalem everſionem conſequi neceſſe eſt. Excipiunt: Licet res legitimè comparare fidelibus, non autem aliis eripere; quia infideles juſto titulo coram hominibus eas poſſident; adeo ut ſi quis fidelis infideli ſuas res eriperet, coram tribunali Dei injuſtus & furti reus cenſeretur. Verum illius reſponſi nullam video cohærentiam. Verum quidem eſt, ipſos coram tribunali hominum tanquam raptores plectendos; coram tribunali autem divino innoxii ſint neceſſe eſt; non enim, juxta ſententiam hanc, aliena bona rapuerunt, ſed bona ſua è manu latronum & furum ſibi vindicaverunt; ideoque & coram Deo nullius criminis rei eſſe poſſunt: perinde uti liberi coram patre innoxii ſunt, quod bona ſua è manibus ſervorum, qui eorum injuſti erant uſurpatores, vindicarint: quâ ſimilitudine hanc ſuam ſententiam illuſtrare ſolent. 3. Directè repugnat Scripturæ Sacræ ac Religionis Chriſtianæ genio: Nuſquam enim ea docet Dominum Jeſum veniſſe ut fidelibus jus ad vitæ hujus bona reſtituat. E contra de Chriſto dicit, quod *non habeat ubi caput reclinet*, *Luc* IX. 58. & ipſe de ſeipſo, quod *regnum ſuum non ſit de hoc mundo: Joan.* XVIII. 36. Mandat Chriſtus ſuis, *ne theſauros*

ſibi

sibi conquirant in terris, *Matth.* VI. 19. prædicit suis crucem & afflictionem, *Matth.* X. 17. & *seqq.* XVI. 24. *Luc.* XIV. 26, 27. Adeo ut jus, in quod fideles per Christum sunt restituti, propriè respiciat bona cœlestia.

Sensus 1 Cor. III. 22.

VIII. In contrarium objiciunt, quod Apostolus dicat, 1 *Cor.* III. 22. *Omnia vestra sunt.* Resp. Sensus Apostoli non est, omnia mundi hujus bona Corinthiorum, aut fidelium esse, ipsosque solos bonorum illorum justos esse possessores: hæc enim ratio suâ naturâ eò tenderet, ut Corinthii fideles Ethnicorum persecutiones impatientius ferrent, utpote ab Apostolo edocti, eos bona mundi ac potestatem sæcularem possidere solummodò ut usurpatores, latrones, ac raptores; sibique solis ea deberi: Cum tamen Apostolus hic & alibi totus in eo sit, ut fideles ad patientiam ac tolerantiam crucis, utpote ad eam à Deo vocatos, hortetur. Ipsa etiam contextus ratio aliud evincit: Non enim ulla bonorum hujus mundi, aut justæ vel injustæ illorum possessionis mentio est in antecedentibus: Sed reprehendit Apostolus dissensiones & inanem sapientiæ gloriationem in Corinthiis; docetque omnem humanam sapientiam esse stultitiam apud Deum: Non itaque gloriandum esse in hominibus, quod alius sit discipulus Pauli, alius Apollo: additâ hac ratione, *Omnia vestra sunt:* hoc est, non vos estis propter doctores, sed doctores, omniaque dona ipsis à Deo concessa, vestri causâ sunt: Non ergo debetis in hominibus, quales sunt Paulus, Apollo, Cephas, gloriari; quoniam illi omnes, omniaque quibus à Deo ornati sunt dona, vobis servire debent, & propter vos sunt data, ut ad Christum & Deum adducamini. Nihil autem hic occurrit de justâ aut injustâ possessione bonorum hujus mundi.

Et Rom. IV. 13. 1 Tim. IV. 3, 4. Tit. I. 15.

IX. Addunt & alia loca: *Rom.* IV. 13. *Non per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi; sed per justitiam fidei.* 1 *Tim.* IV. 3, 4. dicitur *Deus creasse cibos ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem;* &c. *Tit.* I. 15. *Omnia munda mundis; coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.* Resp. Quis non miretur tam ineptas Scripturæ Sacræ allegationes? Primus agit de possessione terræ Canaan Abrahamo seminique ejus promissâ. Quid inde colligi potest pro justâ possessione bonorum hujus mundi, in quam soli in Christum fideles sint restituti? nisi evincatur, idem juris quod Abrahami posteris in terram Canaan datum est, nunc solis in Christum fidelibus datum esse in quævis mundi hujus bona. Quod sanè ex hoc loco neutiquam probari potest. Duo posteriores agunt de legitimo rerum hujus mundi usu: aliud autem est, jus habere ad res aliquas, aliud rebus quas justo titulo possides rectè ac legitimè uti. Non denegat Apostolus infidelibus jus ad bona hujus vitæ; sed iis non rectè illos uti affirmat.

Tituli possessionis.

X. Hoc itaque præsuppositio, omnibus in universum hominibus legitimum in res hujus mundi dominium à Deo esse concessum, sequitur etiam res, quas homines sibi legitimo modo in proprietatem vindicarunt, justo ab ipsis titulo possideri. Titulus autem ille variis modis acquiri potest.

Justa occupatio.

XI. Primus est, justa occupatio. Antea terra commune omnibus erat habitaculum, sine ullâ, ut videtur, possessionum distinctione: sed multiplicato genere humano unicuique sua obtigit portio, omniaque fuere primi occupantis; nisi Deus expressè ex singulari quâdam gratiâ alicui quid voluerit largiri; ut Abrahæ & semini ipsius terram Canaan. Sic prima dominiorum divisio est introducta: Fuitque hæc non tantum necessaria, sed & justa. Necessaria: 1. Ut contentiones, quæ quotidie novæ de possessionum proprietate moverentur, vitentur & præcidantur: Exemplum habemus in Abrahamo & Lotho *Genes.* XIII. 1. & *seqq.* 2. Ut diligentius omnia in suis partibus colerentur, & magis ordinatè tractarentur: solent enim communia plerumque negligi. Justa: quia nititur non tantum jure humano, sed & divino: quod quamvis non directè præceperit ab initio istam rerum divisionem; ex occasione tamen multiplicati generis humani & iniquitatis invalescentis, dictat eam necessariam esse ad pacificam & suavem rerum administrationem. Idem hic locum habet, quod in convivio, ubi cibus omnibus convivis in commune proponitur; portio tamen quælibet illius cedit primo occupanti, adeo ut alteri assidenti portionem jam ab alio occupatam sine decori violatione sibi vendicare non liceat. Eodem modo & hodie insulæ & partes terræ nunquam habitatæ, uti & res derelictæ, quæ possessore carent, primi sunt occupantis.

Quid statuendum de rebus perditis.

XII. An idem etiam statuendum de rebus perditis? Resp. Non, nisi adhibitâ debitâ quærum bonum decet diligentiâ ad verum earum dominum inquirendum: illæ enim minimè pro derelictis, aut possessore destitutis, habendæ sunt: licet enim à priore possessore corporaliter non detineantur, tamen animo ac voluntate ejus possidentur. Hinc liquet, quid de mercibus, navis sublevandæ causâ in mare projectis, statuendum sit; nim: neutiquam pro derelictis esse habendas; projiciuntur enim reluctante animo vitæ retinendæ causâ, ab eo qui mallet non projicere, easque, sicubi salventur, voluntate ac animo detinet.

Alii possessionis tituli.

XIII. Secundus titulus est hæreditas, quæ est successio in bona alterius, ex justâ ipsius voluntate: *Levit.* XXV. 45, 46. *Num.* XXV. 8, 9, 10, 11. Tertius est donatio, quæ est gratuita boni communicatio: 1 *Reg.* X. 10, 13. Quartus, merces, quæ est remuneratio operæ præstitæ: *Jacob.* V. 4. Quintus, contractus,

qui est communicatio boni ex conventione obligante, cujus formula est, do ut des, vel ut facias, seu facio ut des vel facias.

Consistit justitia in æqualitate.

XIV. Justitia itaque versatur circa hæc externa, in quæ justo titulo dominium alicui competit. Spectatur autem justitia in æqualitate; versatur enim inter plus & minus: quoniam enim in contractu inter duos intercedit, fieri nequit, quando ab hac æqualitate discéditur, quin uni plus, alteri minus tribuatur quàm oportet. Æqualitas autem duplex est, simplex, quæ inter duos terminos intercedit, & analogica, quæ est similitudo rationum: Ratio est collatio duorum terminorum inter se: terminus verò res quævis quæ in comparationem cum alterâ venit: ita ut æqualitas analogica inter quatuor terminos intercedat.

Justitia Distributiva.

XV. Inde Justitia communiter distribui solet, in Distributivam, & Commutativam. Distributiva est, quæ versatur in distribuendis honoribus & commodis publicis: servatque ea proportionem analogicam seu geometricam; inæqualibus enim inæqualia distribuit pro ratione meritorum, & dignitate personarum.

Commutativa.

XVI. Commutativa est, quæ versatur in contractibus, cerniturque in bonis singulorum: Hæc observat proportionem simplicem, seu arithmeticam; respicit enim rerum pretium, nullo habito personarum respectu. In permutationibus autem & contractibus ut justitia colatur, necesse non est semper observare talionem, quâ idem specie, eodem numero & quantitate reponitur: Licet enim hoc in reddendo depósito requiratur, in permutatione tamen locum habere nequit: idem enim specie hic sæpe reponi non potest: ut si quis medicus ægrum lethaliter decumbentem sanaverit, idem medico ab ægro præstari nequit: Sæpe etiam idem specie reddi inutile est: quod in permutationibus locum habet: Quid si enim ego re aliquâ caream quâ alter abundat, aut re abundem quâ alter caret: si permutatio rerum fieri nequeat quibus uterque abundat, permutatio erit inutilis, omnisque societas civilis evertetur. Non itaque simplex illa æqualitas & talio exigitur, nisi vel pactum, vel obligatio intercesserit, vel lex aliqua divina eam in quibusdam sanxerit. Justa tamen est talio, si per eam rerum permutatio intelligatur, & talis quidem, quâ res permutandæ exæquantur pretio, reique permutatæ pretium dependitur: eaque propriè est permutatio. Cum autem omnium rerum pretii mensura communi consensu recepta sit nummus, commodissimè is in permutatione adhibetur, isque pro omnium rerum pretio haberi potest, resque permutandæ juxta pretium suum illo justè permutari possunt. Consistit ergo Justitia Commutativa in eo, ut alteri rerum, quarum per contractum mihi confert proprietatem, pretium persolvam: vel si utraque pars stipulaverit ut in futurum, intra certum nim: ac definitum temporis spatium solutio fiat, ut eo elapso pretium solvatur: promissum enim, dum tempus exhibitioni præstitutum nondum abest, loco rei est.

Correctiva.

XVII. Si solutio juxta contractus formulam non fiat, injuria est & maleficium. Sed hic justitia rursum locum habet ut id emendet, tollendo inæqualitatem inter eum qui injuriam intulit, & qui passus est, & quoad ejus fieri potest ad æqualitatem, quæ ante injuriam fuerat, reducendo. Indeque tertia quasi justitiæ species emergit, vulgò Correctiva vocari solita. Hæc propriè res spectat; quicquid enim per fraudem aut maleficium alteri decessit, illa restituit. Sed & nonnunquam personas considerat, nimirum propter res, maximumque quem ad res habent respectum: quia personarum dignitas aut vilitas aliquando injuriæ ipsius rationem mutat, eamque vel graviorem reddit vel leviorem. Quod discrimen ipse Deus in lege suâ agnoscit: graviora enim æstimat delicta contra parentes, magistratus, viduas, pupillos, &c. commissa, quàm contra alios.

Personarum acceptio.

XVIII. Hic itaque personarum respectus non est vitiosa illa προσωποληψία, seu personarum acceptio, passim bonis omnibus improbata, quæque à justitiâ abesse debet, quando rerum momentis neglectis solummodò ad externas quasdam facti circumstantias respicitur, nullum ad facti justitiam aut injustitiam respectum habentes; quales sunt divitiæ, paupertas, nobilitas, dona, aliaque quibus judicia nonnunquam inflecti & corrumpi solent. Soletque vitium hoc non ineleganter vocari προσωποληψία seu personarum acceptio; quia personas seu facies externas respicit, res autem ipsas quæ in judicium veniunt non considerat. Hanc Deus expressè in lege suâ prohibuit, *Levit.* XIX. 15. *Non facies iniquitatem in judicio: non considerabis personam pauperis, nec honorabis vultum potentis: justè judicabis proximo tuo.* Et Moses judices à se constitutos ita alloquitur: *Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujusquam personam; quia Dei judicium est*, *Deut.* I. 17. Quod etiam exemplo Dei comprobatur: qui nec personam nec munera accipit, *Deut.* X. 17. 1 *Pet.* I. 17. Sic & Salomon vitium hoc detestatur, *Prov.* XVIII. 5. XXVIII. 21. & *Esa.* V. 23. *Væ qui justificatis impium pro muneribus, & justitiam justi auferetis ab eo.* & *Jacob.* II. 1. *Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ.* Est itaque justitiæ officium, facti circumstantiis expensis, pro delicti gravitate ac levitate sincerè jus administrare, & inæqualitatem, fraude vel maleficio introductam, ad æqualitatem sine cujusquam respectu reducere.

Talio.

XIX. Quæritur, an hæc æqualitas talionem

nem præcisè exigat? Resp. Si talio præcisè ac rigidè accipiatur, ut idem specie retribuatur quod in alterum commissum est, talionem non semper requiri, imò posse incidere casus, quibus talio sit non tantum iniqua, sed & planè illicita. Iniqua erit ob maximam circumstantiarum varietatem, quibus talio secundum literam inflicta summam introducet inæqualitatem: ut si quis luscus alteri oculum excusserit, si ipsi vicissim oculus eruatur, omni visu privatus multò deteriore erit conditione illò cui oculum excussit: Similiter si pauper diviti manum amputaverit, ipsique vicissim manus amputetur, omni domum suam sustentandi facultate privatus erit: quin & si eadem fractura semper retribuatur, posset facile quæ uni robustioris naturæ lethalis non fuit, alteri complexionis imbecillioris esse lethalis. Illicita erit, si absque scelere talio præcisè adhiberi nequeat: ut si quis adulterio alterius uxorem corrupisset; ipsius uxor absque scelere adulterio, ut talio locum habeat, corrumpi nequit. Cum itaque lex Dei talionem hanc præscribit, *Exod.* XXI. 24. *Levit.* XXIV. 20. *Deut.* XIX. 20. legis divinæ mens non est, eam juxta literæ rigorem semper exigendam; sed damni illati pretium esse æstimandum, reumque pœnam delicto æquivalentem vel in ære vel in corpore suo pendere debere. Quod etiam Judæorum sapientes in populo suo observatum esse testantur.

Alia Justitia distributio.

XX. Sic videmus quomodo Justitia omnes actiones dirigat, & inæqualitate per maleficium introductâ æqualitatem reducat. Alii tamen existimant se omnia hæc justitiæ officia compendiosius exprimere distinctione bimembri, quâ justitiam distribuunt in Attributricem, quæ unicuique pro ratione status & meritorum id quod æquum est de communibus bonis & oneribus assignat: & Expletricem, quâ unusquisque officio suo erga alios satisfacere obligatus est, & ubi deficit autoritate publicâ compellitur. Quæ distributio sensu cum nostrâ coincidit, ita ut Attributrix sit justitia nostra Distributiva: Expletrix verò utramque comprehendat, & Commutativam, & Correctivam. De distributione nemini litem movemus, modo omnes Justitiæ partes omniaque officia explicentur.

Æquitas.

XXI. Ad justitiam refertur Æquitas, quæ est stricti juris moderatio. Leges nempe regulæ sunt generales, præscribentes quid justum sit in se absque ullâ aliâ circumstantiâ consideratum: fieri autem potest, factum aliquod circumstantiâ quâdam vestiri, quam legislator, si eam considerasset, improbaturus neutiquam fuisset; non tamen omnes ejusmodi circumstantias, quia plurimæ sunt, in lege suâ exprimere potuit: Hic itaque æquitas strictum jus emendat ac mitigat, non ad verba legis, sed ad legislatoris mentem respiciens.

Ejus officia.

XXII. Officium illius est, jure nostro non strictè semper uti, sed quando metus est ne rigidâ juris exactione alteri injuriam simus facturi, ultrò de jure nostro cedere. Munera ejus duo sunt. Unum; Cum quid justè ab altero exigimus, sive nostro, sive publico nomine, ne rigidè nimis eum urgeamus, præcipuè si circumstantiæ quædam rigorem illum dissuadeant: uti si quis vir honestus & pauper nobis debitor sit, atque impræsentiarum facultate solvendi sit destitutus, ne pignus ab ipso exigamus, quo carere nequit: sic *Deut.* XXIV. 6. *Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam; quia animam suam oppositit tibi.* Alterum, ut si à nobis quippiam exigatur, quod jure exigi negare non possumus, etiamsi specie quâdam juris singulari nos tueri possimus, ne tamen exceptione ejusmodi utamur, sed ultro jure nostro cedamus, si graves sint rationes cur jure isto quod prætendere possumus uti non debeamus: Ut si immunitatibus quibusdam donati simus, æquitas exigit, ne tempore necessitatis, quando salus Reipublicæ operam nostram exposcit, illius immunitatis privilegio patriæ necessitati nos subducamus.

Mercatura est licita.

XXIII. Hisce generatim de Justitiâ explicatis, restant jam specialiora quædam examinanda. Ac primò quidem, quoniam justitiam æqualitatem exigere ostensum est, incidit quæstio, utrum mercatura, quæ in eo tota est ut pretio quam vilissimo emat, & caro vendat, justitiæ adversetur, aut licita sit? Resp. Nobis neutiquam videri illicitam, nec justitiæ repugnantem, modò intra justas regulas coërceatur: 1. Quia quibusdam populis, apud quos rerum ad vitam necessariarum est penuria, necessaria est, qui absque mercaturâ vitam tolerare non possent: qualis inter alia est patria nostra Hollandia: Quod Deus pro sapienti suo consilio ita videtur ordinasse, ut homines mutuâ se ope indigere conspicientes, hac necessitate ad amicitiam inter se colendum invitarentur, ac quodammodò compellerentur. 2. Nec usquam in Scripturâ est vetita.

Explicatur Jac. IV. 13.

XXIV. Dices; Vetitam esse *Jacob.* IV. 13. *Ecce nunc, qui dicitis? hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastino, &c.* Resp. Non vetatur mercatura, sed mercatorum, lucro unicè inhiantium, studia, qui suæ solertiæ omnia adscribentes, nec divinam providentiam & in omnia imperium considerantes, omnia sua negotia ita disponunt, perinde ac si ipsorum arbitrii sit ipsa ex voto ad finem perducere, nec divinâ ope ac benedictione indigerent: Quod verbis sequentibus clarissimè indicatur, *vers.* 15. *Pro eo ut dicatis: si Dominus voluerit; &, si vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Nec lucrum, quod mercatura spectat,

æqualitati in justitia requisitæ adversari videtur; quia rerum pretia pro earum abundantia aut penuria augeri vel minui solent. Qui itaque in regionibus, ubi magna quarundam mercium copia est, merces viliore pretio emtas, aliò ubi earum penuria est suo periculo devectas majore pretio vendit, nihil contra æqualitatem peccat: quia merces emit & vendit juxta earum in diversis regionibus pretium: quin & ex damni, cui sese exponit, periculo lucrum aliquod emergere justissimum videtur.

Respondetur objectioni.

XXV. Dices. Ope mercaturæ variæ ex longinquis regionibus advehuntur merces, quibus carere præstat, utpote luxuriæ vitæque dissolutæ instrumentis: tum & variæ in mercatura committuntur fraudes; docente id Syrachide, *cap.* XXVII. 2. *Sicut in medio compagines lapidum palus figitur, sic & inter medium venditionis & emtionis angustiabitur peccatum.* R. Rerum mercaturæ ope advectarum abusum non cum ipsa mercatura confundendum, ne & omnium munificum largitorem Deum arguamus, cujus donis, ad fruendum datis, turpiter homines abutuntur. Dona Dei multifaria mercatura advehit, eorum abusum non docet. Discernendum etiam, inter mercaturæ finem, & mercatorum; inter mercaturam nudè & in se spectatam, & inter abusus fraudesque multiplices, mercatorum vitio mercaturæ immixtas. Omnem contendimus fraudem, omnem injustitiam à mercatura abesse debere.

Regulæ hic observanda.

XXVI. Quoniam autem hominibus lucri ac pecuniæ avidis facilis hic in fraudem est lapsus; ut mercatura sit justa, legibusque Christianæ Religionis non adversa, hæc observanda sunt. 1. Ne venditor aliquem fallat, obtrudendo ipsi merces vitiosas, quas credit esse bonas, vel propter imperitiam suam meliora à deterioribus non discernendi; vel quia vitia sunt occultiora, venditori soli nota, nec facile ab emptore deprehendenda. Inde enim magnum ad emptorem redundare potest damnum. 2. Nec conetur emptor, ut mercium pretium minuat, per astutiam merces imminuere; nec venditor, ut pretium augeat, contra conscientiam suam merces augere. Quod vitium taxatur *Proverb.* XX. 14. *Malum est, malum est, dicit omnis emptor; & cum recesserit tunc gloriabitur.* 3. Multò minus fallat falsa mensura ac pondere; aut merces venditas permutet, earumque loco alias substituat & emptori obtrudat: *Levit.* XIX. 35, 36. *Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regulâ, in pondere, in mensurâ. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius. Deut.* XXV. 13, 14, 15, 16. vetatur ne habeant diversa pondera, majus & minus, nec majorem & minorem modium. Similiter *Prov.* XI. 1. XX. 10. 4. Nec captet emptor urgentem venditoris necessitatem, ut rem infra pretium emat. Quanquam hic exacta regula in quovis casu officium præcisè præscribens statui nequeat; & illud in genere etiam fatendum sit, in abundantiâ mercium viliore, in penuriâ majori pretio emendum esse ac vendendum: Non ergo in urgente venditoris necessitate merces, quarum est penuria, viliore pretio ipsi sunt extorquendæ. In omnibus generalis hæc observetur regula, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. 5. Pauperibus ordinariè viliore pretio vendendum, quàm ditioribus. 6. Res ad vitæ usum quammaximè necessariæ, ut sunt annona, quarumque pretium à Magistratu constitutum est, juxta illius constitutionem sunt vendendæ, neque earum pretium fictis rumoribus vel aliâ fraude augendum, aut summæ penuriæ tempora captanda, quibus annona, alias recondita, venum exponatur, carissimoque pretio divendatur. Hoc Deus acriter reprehendit *Amos.* VIII. 5, 6. ubi Deus jurat se non obliturum opera eorum, qui dicunt, *Quando transibit mensis, & venundabimus merces; & sabbathum, & aperiemus frumentum: ut imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quisquilias frumenti vendamus?* 7. Tandem, venditor de mercium venditarum quantitate nihil fraudet: non rigidè urgeat solutionem, si emptor pauperior, ac statim solvendo non sit; sed tempus legitimum solutioni benignè concedat. Emptor quod emit, fideliter solvat, & quidem promptè, si venditor egeat, nec solutionem differat, multò minus fictis apochis venditorem deludat. 1 *Thess.* IV. 6. *Ne quis supergrediatur neque supervenias in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

De usurâ sententia Jesuitarum.

XXVII. Secundò quæritur de usuris seu fœnore, an cum justitiâ consistere possint, & licitæ sint. Quod ut plenius expendatur, ante omnia quid per fœnus intelligi soleat explicandum est. Definiri solet, merces quæ pro acceptâ mutuo pecuniâ ex pacto datur. Hanc quidam illicitam credunt; inter Christianos Pontificii Doctores communiter eam damnant: Verum argumentis pressi Jesuitæ usuras sub certis concedunt limitationibus. Prima est: ut summa capitalis semel credita non repetatur à creditore: licere tamen creditori ab eo cui pecuniam credidit petere pignus, hypothecam, aut vadem; quod si debitor hoc recuset, aut præstare nequeat, pecuniam esse reddendam. Secunda. Ut licitum sit illi, qui pecuniam mutuò dedit in annum, si alter tempore constituto eam non reddat, usuram accipere, pro ratione damni inde emergentis. Quin & tandem, usuram accipere licere, non tantum pro ratione damni emergentis, sed & lucri cessantis. Quibus limitationibus adhibitis quodcunque negare videbantur concedunt, omnemque usuram licitam faciunt.

XXVIII.

Sub quibus cautionibus licita sit.

XXVIII. Nobis res ab abusu distinguenda videtur. Ipsa usura in se spectata nihil justitiæ adversum continere videtur: æquissimum omninò est, ut qui auxilio ac usu meæ pecuniæ mutuo sumtæ lucrum fecit, illius lucri partem, quo ego, siquidem ipse meâ pecuniâ usus fuissem, gaudere potuissem, concedat. Peccari tamen hic gravissimè potest, sive eos quibus pecunia mutuo datur, sive ipsum usuræ modum spectemus. Circa personas quibus pecunia mutuo datur, peccatur, quando usura exigitur à pauperibus, qui exiguam à nobis summam mutuo acceperunt, non mercaturæ exercendæ quæstumque faciendi, sed vitæ tantum tolerandæ causâ: vel etiam, quando ab aliis, qui infortunio quodam, sive incendio, sive naufragio, &c. damnum grave passi sunt, rigidè usura pecuniæ, etiam ante infortunium illud creditæ, exigitur. Circa usuræ modum peccatur, si gravis nimis, & gravior quam lege Magistratus constituta, exigitur: præsertim si usura usuræ exigatur: illa enim rectè morsui comparatur, hominemque sensim omnibus suis facultatibus spoliat. Omnia hæc & justitiæ seu æquitati, & præsertim caritati Christianæ repugnant. Hæc autem si vitentur usura illicita esse non videtur.

Explicatio Exod. XXII. 25.

XXIX. Dices: Deus tamen in Veteri Testamento passim usuram vetuisse Israëlitis legitur: *Exod.* XXII. 25. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.* Similia lege *Levit.* XXV. 36, 37. *Deut.* XXIII. 19, 20. & David beatum prædicat, *qui pecuniam suam ad usuram non dedit*, *Psal.* XV. 5. & alibi. Resp. Singulos textus inspicienti apparebit de pauperibus agi, qui pecuniâ mutuo sumptâ non utuntur ad quæstum, sed ut inde vivant. A talibus autem usuram exigere illicitum diximus.

Et Luc. VI. 35.

XXX. Dices. Dominus Jesus tamen dicit *Luc.* VI. 35. *Mutuum date nihil inde sperantes.* Resp. Agit illic Dominus de iis, qui pecuniam vi à nobis extorquent, non quibus ipsi pacto aliquo intercedente pecuniam credimus: expressè enim eos vocat *inimicos vestros*: Sensusque est: Tantum nos abesse debere à vindictâ, ut potius ipsis pecunia quàm vi extorquere cupiunt danda sit, etiamsi nihil inde sperari possit. Illustratur hic sensus exemplo Dei, non tantum erga bonos & gratos, sed & malos ac ingratos benefici. 2. Esto, de quovis mutuo isto in loco sit sermo: Nihil tamen exinde quicquam contra nos concludi potest: Quia mutuum illud datur aut pauperi, aut diviti: Si pauperi; non tantum usura, sed &, si solvendo non sit, tota summa dimittenda est: Si diviti; tum sensus est; etiamsi ille ingratus sit, tu tamen nihilominus illi petenti mutuum da, *nihil sperans*, id est, etiamsi sperare non possis idem tibi facturum. Manifestè enim respicitur ad *vers. præced.* ubi peccatores dicuntur peccatoribus mutuum dare, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα, id est, ut ab ipsis æqualia recipiant; hoc est, quando ipsi egent, etiam mutuum ipsis detur; non autem, ut pecuniam cum fœnore recipiant; tum enim non dixisset τὰ ἴσα, sed plura, seu cum fœnore. Cum ergo nihil illic de fœnore dicat Dominus, nec in præcepto suo peccatorum actionibus oppositio fœnus respexisse dici potest. 3. Hisce potest addi alia explicatio, scopo loci apprimè conveniens: in Græco non est *nihil inde sperantes*, sed μηδὲν ἀπελπίζοντες, quod potius est, *nihil desperantes*. At vox ἀπελπίζω, nonnunquam significatione hiphil denotat, *desperare facio*: sic *Eccles.* XXVII. 21. ὁ δὲ ἀπελπίζων μυστήρια ἀπήλπισεν, *qui revelavit mysteria desperavit*, id est, desperare fecit. Legendo itaque μηδὲν cum apostrophe, sensus erit, *neminem desperare facientes*; hoc est: ita vos benevolos ostendite, ut neminem, ne inimicum quidem vestrum, siquidem à vobis exigat, de charitate ac benevolentiâ vestrâ desperare faciatis. Atque ita convenit cum *Matth.* V. 42. *Volentem mutuari à te*, μὴ ἀποστραφῇς, *ne avertas.*

Solutio objectionis.

XXXI. Dices tandem; Pecuniam sterilem ac infrugiferam esse, ac proinde fœnus esse quid monstrosum ac naturæ pecuniæ repugnans. Resp. Infrugifera quidem est pecunia quoad substantiam, non quoad usum. Quid itaque injusti, si quis partem lucri, ex usu meæ pecuniæ, quâ dextrè uti novit, acquisiti, mihi cedere ex pactô teneatur? Et si ex agris, domibus, pretio locatis licet annuos accipere reditus, quid si ex pecuniâ, quâ hæc omnia emere possum, cujusque usus illi, cui mutuo data est, non minus quàm ager fœcundissimus, lucrum apportat?

Non omnis trapezitica illicita est.

XXXII. Dices. Quid itaque statuendum de trapezitis, seu Lombardis, ut vulgò vocant; qui nullo habito discrimine pauperum & divitum, omnibus promiscuè ad se accedentibus pignore accepto pecuniam mutuam dant fœnori? Resp. Negotiationem ejusmodi magnum inter Christianos caritatis defectum arguere; optandumque esse, similem nunc in Ecclesiâ Christianâ caritatis vigere fervorem, qui olim in Ecclesiâ fuit primitivâ, cum nemo inter illos erat egens, sed venditis agris & possessionibus singuli pretia ad Apostolorum pedes deponebant, cuique, prout opus habebat, distribuenda, *Act.* IV. 34, 35. Refrigeratâ verò hac caritate, ratio nulla est quæ cogat trapezitas magis quàm alios divites pecuniam suam gratis & absque usurâ in pauperes erogare, præsertim cum & ipsi, sicut alii divites, negotiando quæstum facere possint. Et cum ipsi pauperes fateantur, se trapezitarum pecuniâ, licet cum fœnore reddenda, multum juvari, non planè omne in univer-

sum fœnus trapeziticum ut illicitum damnari posse videtur.

Quæ illicita sit.

XXXIII. Interim prout à multis exerceri solet trapezitica, cum Religionis Christianæ genio neutiquam conciliari posse videtur: Ac præcipuè quidem hæc damnanda sunt. 1. Quod plerique, si non omnes, trapeziticam exercent, non ut pauperes sublevent, sed eo solummodò fine, ut ditescant. 2. Quod pignora à quibusvis accipiant, nullâ inquisitione adhibitâ quales sint, etiam à pauperrimis, qui illis carere neutiquam possunt; imò & nonnunquam à furibus, qui occasione tam commodâ pignore depositò pecuniam mutuo accipiendi sollicitantur ad furandum. 3. Quod gravem nimis usuram exigant quæ pauperes comedit. Hinc, ut avaris trapezitis pauperes nimiâ usurâ exhauriendi occasio præripiatur, fœnori trapezitico Magistratus modum ponere solet, quin & non nisi cum Magistratus veniâ mensæ trapeziticæ erigi permittuntur. Quibusdam etiam in locis ipsi Magistratus per suos ministros trapeziticam exercent, eaque commodissima videtur ratio pauperibus è pecuniâ publicâ subveniendi; eo tantum indicto fœnore, quod ad sumtus, in ædificia & ministros aliaque necessaria faciendos, tolerandos requiritur.

CAPUT XXXIX.

De Injustitiâ.

Injustitia. Est vel ladens, vel deserens.

I. JUstitiæ opponitur Injustitia, quæ est consuetudo suum cuique non tribuendi. Ea variè distinguitur. Primò enim vel est lædens, vel deserens. Lædens est, quæ alteri eripit quod suum est: Ea plerumque ab alio vitio, irâ nempe, avaritiâ, ambitione, aliâve animi perturbatione, uti mox videbimus, originem habet. Deserens est, quæ non defendit ex officio, vel non tribuit quod tribuendum erat: Sive id procedat ex avaritiâ, sive metu aliorum, sive etiam ex negligentiâ nimiâque animi mollitie, quod homo labores ac molestias, ad debitam alterius defensionem requisitas, defugiat.

Fit vel dolo.

II. Secundò: Injustitia fit vel dolo ac fraude, vel vi. Dolo fit, quando aliquem fallimus: 1 *Thess.* IV. 6. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat fratrem suum in negotio.* Varias ejusmodi fraudum species circa mercaturam antea enumeravimus, in permutatione mercium, duplici pondere ac mensurâ, aliisque. Hisce adde, si nobis lis cum alio intercedat, posse variis modis injustitiam ac fraudem committi, judices muneribus corrumpendo, fictis testimoniis aliisque fraudibus causam nostram probare, proximique evertere, conando: vel etiam divitiis nostris lites trahendo, paupereseque sumtibus ferendis impares fatigando. Huc referri potest, quando alios fictis criminibus ac mendaciis in periculum conjicimus, aut falsos contra ipsum testes concitamus. Ita uxor Potiphari Josephum, Jesabel Nabotham, falsis criminibus onerarunt. Sive id fiat directè, uti in exemplis allatis: Sive indirectè; idque multipliciter: Vel verba illius in alienum sensum detorquendo: ut falsi testes à Judæis in Dominum Jesum subornati, *Matth.* XXVI. 59, 60. *&c.* Vel partem facti ejus referendo, partem reticendo, & quidem ejusmodi circumstantias, per quas, si reticeantur, factum alias innoxium criminis habere speciem videtur: Talis erat fraus Doëgi Edomitæ contra Pontificem Achimelechum, narrantis se vidisse Pontificem Davidi panes & Goliathi gladium dantem, & Deum pro ipso consulentem: quâ delatione Pontificem tanquam Davidis consiliorum participem coram Saule rege deferebat, reticebat autem Davidem simulasse se à rege missum, 1 *Sam.* XXII. 9, 10. Unde & David eum tanquam injustum describit, *Psal.* LII. 4. *Totâ die injustitiam cogitavit lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum.* Vel etiam deferendo aliquem, quem novimus propterea vitæ discrimen aditurum: sic Chaldæi deferebant tres juvenes, quod nollent regis Babyloniæ statuam adorare, quos noverant propterea in fornacem ignis conjiciendos, *Dan.* III. 12. satrapæ regis Persiæ Danielem, quod contra edictum regis verum Deum adorasset, ut leonibus devorandus objiceretur, *Dan.* VI. 12, 13.

Varii illius modi.

III. Injustitia autem committitur vel palam, non dissimulando nec tegendo injustitiam; vel tectè & sub specie amicitiæ: ita specie amicitiæ Absolon Amnonem, Joab Amasam, interfecit, Judas Dominum Jesum tradidit. Vel sub specie justitiæ: ita Jesabel, subornando falsos testes contra Nabothum innocentem, eum sub justitiæ specie, tanquam in Deum & regem blasphemum, interfecit, 1 *Reg.* XXI. 13. Vel sub specie religionis: Sic Simeon & Levi Sichemitas prætextu circumcisionis deleverunt, *Genes.* XXXIV. Pharisæi orationum longarum prætextu domos viduarum comedebant, *Matth.* XXIII. 14.

Et causa.

IV. Habetque injustitia causas admodum diversas ac multiplices. Nunc avaritiam, seu plura habendi studium; ut in Judâ proditore, *Matth.* XXVI. 15, 16. quæ proinde *omnium malorum radix* vocatur, 1 *Tim.* VI. 10. seu & sua amittendi metum; ut in Demetrio, *Act.* XIX. 25, 26. Nunc ambitionem; ut in Absolone insurgente in patrem suum Davidem, 2 *Sam.* XV. in Athalia, omnes regii sanguinis interficiente, ut penes ipsam summa rerum esset, 2 *Reg.* XI. in Herode pueros Bethlehemiticos interficiente, *Matth.* II. Nunc superbiam; ut in Hamane contra Mardochæum, ipsi quem cupiebat honorem non deferentem. *Esth.* III. Nunc vindictæ cupiditatem:

ut

ut in uxore Potipharis contra Josephum, *Genes.* XXXIX. Nunc invidiam; ut in Caino contra fratrem suum Abelem, *Genes.* IV. in sacerdotibus Judæorum Dominum Jesum Pilato tradentium, *Matth.* XXVII. 18. Nunc alia quædam vitia, quæ singula enumerare superfluum foret.

Furtum, ejusque definitio.

V. Hisce accenseri potest furtum, quod est injusta ablatio occulta & fraudulenta rei alienæ mobilis invito domino. Dicimus esse *ablationem*; non enim nuda rei contrectatio invito domino furtum est: potest enim quis rem alienam contrectare, sine animo eam capiendi aut retinendi. Addimus *injustam*; quia si fiat jussu Dei omnium domini, furtum non est: sic furtum non committebant Israëlitæ, petentes ab Ægyptiis vasa sine animo restituendi; quia Dei jussu fecerunt, qui cum omnium sit dominus, bona illa desierunt esse Ægyptiorum, & facta sunt Israëlitarum. Cum autem dicimus esse *ablationem*, non hoc volumus, furtum non committi, nisi res revera & actu auferatur: potest enim & committi affectu solo, nim: coram tribunali divino: sed quod coram hominibus non possit censeri furtum, nec ut furtum puniri, nisi actu ipso perpetratum; quia quod in animo latet, ignotum est; & quia quietem publicam non turbat, puniri non debet. Per *rem* autem intelligimus etiam rei usum. Addimus *alienam*, id est, ad alterum jure pertinentem: si enim jure nostra sit, alter autem eam injustè detineat, etsi licitum non sit eam propriâ autoritate auferre, tamen illo facto furtum non committeretur. Tum *mobilem*, quia immobilia alio quidem injustitiæ genere, non autem furto homini eripi possunt. Est *occulta & fraudulenta*; quia si fiat bono fine, & in commodum ejus à quo aufertur, furtum non est; ut si quis ensem auferat ab amente. Tandem, *invito domino*: quia si dominus, qui de rebus suis disponendi jus habet, ultrò ac sponte rei suæ dominium abdicare vult furtum non committitur.

Furti divisio.

VI. Solet dividi furtum in simplex, & qualificatum. Simplex est, quod nullâ peculiari circumstantia ab aliis distinguitur. Qualificatum, quod circumstantia aliqua est vestitum qua aggravatur. Estque multiplex. Plagium, quod est furtum hominis. Sacrilegium, ablatio rei sacræ seu cultui Dei dicatæ, è loco sacro. Peculatus, furtum pecuniæ ad ærarium seu fiscum pertinentis, factum ab eo qui eam asservat. Abigeatus, cum animalia, sive sint pecudes, sive jumenta, abiguntur. Et tandem furtum cum effractione.

Pœna.

VII. Quod furti pœnas attinet, variæ ab hominibus constitutæ sunt pœnæ: & quidem furto, quod cum ædium effractione fit, pœna capitalis. Nos de iis nihil dicemus, nisi hoc unum: optandum fore, Christianos non esse rigidiores lege Mosaica, quæ nuspiam pœnam mortis furto constituit, sed dupli, quadrupli, aut quintupli, pro furti ratione, restitutionem: Quoniam, cum lex Christi charitatis lex est, Christianos in omnibus judiciis charitatem spirare conveniens est, nec rigore excedere legem antiquam, in qua se Deus severum judicem ostendit. Pœna divina est exclusio è regno cœlorum: fures enim regni Dei hæredes non futuri dicuntur, 1 *Cor.* VI. 10.

Vel fit vi.

VIII. Injustitia quæ vi fit, est rapina, vel latrocinium, quando vi armata homines spoliantur.

Restitutio.

IX. In hisce autem omnibus injustitiæ generibus locum habet Restitutio, quo reparatur injuria, & restituitur quis in possessionem rei injustè sibi ablatæ. Est propriè actus justitiæ Commutativæ: quia restitutio non tantum est rei directè debitæ, sed & fieri debet secundum æqualitatem rei, non dignitatem personæ.

In quibus locum habeat.

X. Habet restitutio proprie locum in rebus externis & corporeis, præcipuè possessionibus; sed & per analogiam extenditur ad bona interna & incorporea, etiam ad externa, quæ in honore & fama consistunt; id est, ad omnia, in quæ aliquis jus habet: hæc enim sunt æquè res ipsius, atque bona externa & possessiones.

Est necessaria.

XI. Injuria illata necessariam esse restitutionem ipsa dictat natura & religio: Quia retentio rei alienæ invito domino non tantum furtum est, sed & perseverantia in furto; & tali, quamdiu in crimine suo perseverat, nulla exspectanda est remissio. Quod si verò in potestate illius qui damnum intulit non sit restitutio, animus tamen ad restituendum, si potestas sit, semper adesse debet: non enim eum verè facti sui pœnitet, qui rem injustè acquisitam adhuc animo suo retinet. Et hoc sensu verum est vulgatum illud, Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Restitutionis hujus exemplum illustre habemus in Zacchæo *Luc.* XIX. 8. qui ad Dominum dixit; *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid alicui defraudavi, reddo quadruplum.* Quam etiam ad remissionem injustitiæ obtinendam sufficere Dominus benignè indicavit, dicens, *Hodie salus huic domui facta est.*

Quid sit restituendum.

XII. Unde quid restituendum sit, per se liquet; nim: ipsa res, si existat, & in potestate illius sit, qui alterum ea fraudavit: alias rei pretium, si vel periit, vel in illius non sit potestate, aut illius culpa deterior facta sit: quin imò damnum, aut lucrum cessans, domino per rei suæ ablationem illatum.

Quis ad restitutionem teneatur.

XIII. Nec minus manifestum est, quis ad restitutionem teneatur; omnis nempe qui alteri injustè damnum intulit, sive per vim, sive dolum, fraudem, aliamve culpam non excusabilem. Tum qui injustitiæ illius particeps fuit, sive consilio ac jussu suo, sive ratiha-

habitione actionis ſuo nomine patratæ, ſive etiam cooperatione ac auxilio. Illi enim ſunt, qui, ut *Pſal.* L. 18. eſt, *furem videntes cum eo currunt.* Imò omnis qui rem alienam injuſtè acceptam retinet, etiamſi bonâ eam fide acceperit, ignorans nim: eam alterius eſſe. Hoc autem diſcrimine, quod malæ fidei poſſeſſor non tantum teneatur ad rei reſtitutionem, ſed & ad compenſationem damni emergentis & lucri ceſſantis: bonæ autem fidei poſſeſſor tantum tenetur ad rei, ſi adhuc ſalva eſt, reſtitutionem, & quod ex illâ, ſepoſitâ propriæ induſtriæ ratione, lucratus eſt; non autem ſi ſine ipſius culpâ in manu ipſius periit. Tandem, omnis in cujus poteſtate res ablata eſt. Itaque excuſari nequeunt Magiſtratus, qui res furto ablatas, & apud facinoroſos deprehenſas, veris licet dominis non latentibus, imò res ſuas repoſcentibus, fiſco addicunt. Non enim ejuſmodi actio à furto excuſari poteſt: & illo reſpectu videtur *Eſa.* 1. 23. principes Iſraëlis *ſocios furum* vocaſſe.

Cui reſtitutio ſit facienda.

XIV. Inde jam patet, cui reſtitutio facienda ſit: Vero nempe domino, ſi exiſtat, & inveniri poſſit: alias legitimo illius hæredi. Quod ſi neuter debitâ abhibitâ diligentiâ inveniri poſſit, Deo ſunt reddenda, id eſt, in uſus ſacros ad honorem Dei ſunt inſumenda; *Num.* v. 6, 7, 8. *Vir ſive mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiam tranſgreſſi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint; confitebuntur peccatum ſuum, & reddent ipſum caput, quintamque deſuper partem, ei in quem peccaverint. Sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt Domino.* Vel etiam in pauperes eroganda, ad exemplum Zacchæi, qui dimidiam bonorum ſuorum partem pauperibus dabat, *Luc.* XIX. 8. Cum enim abſque reſtitutione peccatum aboleri nequeat, ut vidimus; reique ablatæ proprietarius à nobis inveſtigari non poſſit, res ipſa docet, gloriæ Dei, omnium Domini, rem injuſtè poſſeſſam eſſe dicandam, illiſque, quos in ſui locum nobis Dominus reliquit, ad ſui ſuſtentationem impertiendum, quod Domini eſt; quin & ad peccatorum remiſſionem facilius obtinendam, etiam pars bonorum noſtrorum huic uſui pio impendenda eſt, *Dan.* IV. 24. ut quò gravius antea per injuſtitiam deliquimus, tantò magis poſtea pietatis ac charitatis operibus, tanquam ſinceræ reſipiſcentiæ fructibus, abundemus.

Quibus caſibus reſtitutionis neceſſitas ceſſet.

XV. Sed quæri poſſet: Utrum reſtitutio ita abſolutè ſit neceſſaria, ut nullo caſu quis ab illâ excuſari poſſit? Reſp. Ex dictis liquet, incidere poſſe caſum, quo reſtitutio impoſſibilis, ac proinde neceſſaria non eſt; nempe quando res ablata non amplius eſt in poteſtate noſtrâ; quo caſu tamen reſtituendi animum, quamprimum facultas eſt, adeſſe debere diximus: quia ſi animus ille non adſit, res ablata, etſi in noſtrâ non ſit poteſtate, animo tamen detinetur. Præter hunc caſum, & alii eſſe poſſunt, qui reſtitutionis neceſſitatem abolent: Quales ſunt, libera debiti remiſſio per eum cui debetur facta, non per vim, fraudem, & metum extorta: tum & æquivalens commodum compenſationis loco creditori collatum.

CAPUT XL.

De Gaudiô Spiritus.

Virtutes derivantur,

I. CHaritas & Juſtitia, tanquam duæ virtutes primariæ, varias ex ſe producunt virtutes, quarum aliæ majorem cum Charitate, aliæ cum Juſtitiâ communionem habent. Inter eas autem hæc eſt differentia: Quæ ad Charitatem referuntur, reſpiciunt propriè officium indebitum & gratuitum: Ex Juſtitiâ autem quæ ortum ducunt, præſcribunt officium, ad quod jure aliquô obligati ſumus.

Vel ex charitate.

II. Virtutes ex Charitate derivatæ conſiderant proximum, vel ut nobis amicum, ſaltem non inimicum: vel ut inimicum, ſeu qui injuriâ nos affecit. Priores occupantur, vel officiis quibuſdam quibus proximo inſervitur, ejuſque bonum promovetur; vel ſpeciatim de ſuô aliquid jubent largiri proximo. Cum autem proximi bonum aliud ſit ſpirituale, aliud corporale; hinc rurſus officiorum noſtrorum varietas exoritur. Circa ſpiritualia proximus conſiderari poteſt, vel ut officium ſuum ritè faciens, aut ſaltem diſpoſitus ad id faciendum; vel ut officiô ſuô non fungens, ſeu ut peccator. In priore ſtatu locum habet Gaudium ſpiritus, cujus Apoſtolus mentionem facit *Gal.* v. 22. In poſteriore, Correptio fraterna. Circa corporalia, imò quævis bona, occupatur Benevolentia (ad quam etiam referimus Hoſpitalitatem) & Pacis ſtudium. Virtus quæ de ſuo aliquid proximo largiri jubet, eſt Beneficentia. Quæ proximum conſiderat ut inimicum, ſeu à quô læſi ſumus, eſt Manſuetudo.

Vel ex juſtitia.

III. Quæ ad Juſtitiam referuntur, dirigunt officia, ad quæ obligati ſumus, vel jure communi; nim. Candor & Veracitas: vel promiſſo ac contractu noſtro, ut Fidelitas: vel beneficio alterius, ut Gratitudo. De ſingulis ordine agemus.

Gaudium ſpiritus.

IV. Gaudium ſpiritus eſt virtus, quâ quis alacri animô ac gaudiô plenus in virtutis curriculô procedit, ut ita alii ex ejus factis gaudium percipiant: id eſt, ejus exemplô incitentur ad imitationem, & ſic gaudendi materiam habeant. Vocatur autem *gaudium*, per metonymiam effecti pro causâ, quia gaudium in proximô producit. Et licet ſemper ejuſmodi gaudium in proximô non ſequatur; quia tamen ea illius natura eſt ac vis, ut gaudium excitet, meritò eô nomine appellatur.

tur. Hanc virtutem Apostolus vocat *gaudium*, *Gal* v. 22. & ponit inter fructus spiritus: intelligi enim virtutem quæ proximum respiciat, virtutum ab Apostolo commemoratarum series indicare videtur: collocatur quippe inter virtutes quæ ad proximum referuntur. Idem gaudium commendat *Rom.* XIV. 17. *Non est regnum Dei esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu Sancto:* Gaudium nempe quo alacres sumus in virtute, aliisque læti ac hilares obsecundamus, quò sic & illi gaudendi materiam habeant: quod & confirmat ratio adjuncta *vers.* 18. *Qui enim in hoc servit Christo* (nempe quod fratrem propter cibum non contristet, ut est *vers.* 15.) *placet Deo, & probatus est hominibus.*

Officia ejus sunt: 1. Aliis vita sanctæ exemplo prælucere.

V. Virtutis hujus officium est duplex potissimum. Prius: Non tantum institutione & adhortatione, sed & potissimum exemplo vitæ sanctioris & severioris, aliis lucis instar prælucere, salutis viam monstrare, & ut in eâ alacriter progrediantur excitare. Christianus siquidem non sui tantum causâ, & ut propriam solummodò operetur salutem, gratia Dei vocatus est ad fidem, & à peccatorum sordibus liberatus; sed & aliorum, quibus exemplo bonò prælucere potest. Sic præcipit Dominus *Matth.* v. 16. *Ita luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Phil.* II. 15. *Ut sitis sine querelâ, & simplices filii Dei, sine reprehensione, in mediò nationis pravæ & perversæ; inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Similia vide 1 *Pet.* II. 12. Experimentò enim constat, sanctam Christianorum vitam homines à fide alienos subitò convertisse, ita ut ex hostibus evaserint fidei defensores. Sicut è contrariò nihil magis fidei promotioni obest, quàm professorum ejus vita profana ac impia, & professioni non respondens: inde enim facile in eam opinionem inducuntur homines, ut credant, aut doctrinam non adeo esse sanctam atque venditatur; aut ipsos illius professores ipsi fidem ex animo non habere. Quod utrumque dici non potest quantum veritatis promotioni obsit. Hinc Apostolus *Tit.* II. 5. præcipit junioribus fœminis, ut officio suo sedulò incumbant, hac addita ratione, *ut non blasphemetur verbum Dei.* Et ipse de se testatur 2 *Corinth.* VI. 3. quod *nemini ullam dederit offensionem, ut non vituperetur ministerium* ipsius.

Quibus hoc potissimum incumbat.

VI. Officium hoc commune quidem est omnibus Christianis, præcipuè tamen illis incumbit, qui vel ætate, vel donis, vel munere aliquo eminent. Quia inferiores à superioribus pendere solent, eorumque exemplum sibi vitæ normam credere, quam tutò sequantur: juxta illud Salomonis: *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios. Prov.* XXIX. 12. ideòque & eorum officium est, bene præeundo aliis exemplum quod imitentur præbere. Imò quò quis magis eminet, eò studiosius officio suo incumbere debet; quoniam magis est conspicuus, minusque latere potest.

Quo casu virtutes suas aliis commemorare liceat.

VII. Quæret forte quis: An ergo homò Christianus virtutes suas prædicare, aliisque indicare debeat, ut ipsis exemplo sint? Resp. Sicut omnis ostentatio boni operis, eum in finem ut ab hominibus videaris, vitiosa est, illiusque omne pretium coram Deo exstinguit, *Matth.* VI. 1. 2. *& seqq.* ita etiam inanem illius prædicationem, ut ab hominibus laudem consequaris, esse illicitam & vitiosam: idem enim ostentationis genus est. Attamen sicut Christiani est, in luce ambulare, omnibusque suis factis testatum facere, se Christi esse discipulum, & ad Christi præscriptum vitam suam componere, ut alii occasionem habeant Deum glorificandi & exemplum illud virtutis imitandi; ita etiam quandoque Christiano homini licitum est facta sua aliis narrare; non ut inde laudem ipse consequatur, sed ut alii ad imitationem excitentur. Distinctio autem quædam operum nostrorum facienda est: alia siquidem publica sunt, alia privata. Publica, quia ex conditione suâ ad aliorum notitiam perveniunt, possunt, imò &, pro temporum & negotiorum ratione, aliquando debent aliis modestè & prudenter indicari, ut qui officio suo desunt, aut in eò præstando segnes sunt, exemplo nostro ad debitam officii sui præstationem incitentur. Ita potest quis, ubi officium aliquod pluribus commune præstandum est, aliis segnioribus, aut planè se illi subtrahentibus, commemorare quatenus ipse officio suo functus sit: ut exemplò suò illos ad imitationem alliciat. Privata verò non nisi summa cum prudentia commemoranda sunt; nec alio casu, nisi quando probabilem ex illa commemoratione proximi ædificationem speramus: alias silentio premenda sunt, quia ex conditione sua non sunt destinata ut necessariò aliis innotescere debeant: ne, si illa commemoremus, aut inanem gloriam sectemur, aut saltem illius speciem præbeamus.

2. In omnibus se proximo accommodari.

VIII. Alterum officium est; Ut in omnibus actionibus, quæ ad proximi notitiam probabiliter perventuræ sunt, nos illi accommodemus, quantum per præcepta Dei licet; ut ita proximum Deo lucrifaciamus. Quod de se prædicat Apostolus Paulus, 1 *Cor.* IX. 19, 20, 21, 22. *Cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem: Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer;* &c. Tandem concludit, *Omnibus omnia factus sum, ut omnino aliquos facerem salvos.* Hæc autem accommodatio maximè conspicitur, quando homo fidelis in alterius fratris infirmi gratiam abstinet

ab usu rerum alias non illicitarum, sed indifferentium, quándo videt, se, si libertate suâ utatur, fratri scandalo futurum. Hoc *Rom.* xv. 2. vocatur, *placere proximo ad ædificationem :* id est, facere id ex quô proximus ædificari, ac proinde gaudendi materiam habere potest : illique opponitur, *placere sibi*, quod est, suum tantum commodum & voluptatem spectare. Sic & dicitur 1 *Cor.* xiii. 5. *Non quærit charitas quæ sua sunt.* Huc etiam refer Apostoli mandatum, *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius ;* 1 *Cor.* x. 24. & *Phil.* ii. 4. Hac enim ratione omnes nostræ actiones in proximi commodum diriguntur, ejusque salus, etiam cum proprii commodi aut voluptatis abnegatione, quantum in nobis est, procuratur.

In defectu peccat Tristitia. Ejus species, Seductio.

IX. Vitia Gaudio huic opposita peccant vel in defectu, vel in excessu. In defectu peccat Tristitia, quæ nobis ejusmodi est vitium, quô alium quis contristat ; id est, ea facit, quæ naturâ suâ eò tendunt, ut alter in peccatum inducatur, atque ita materiam tristitiæ habeat. Pessima illius species est Seductio, quando quis vel præcepto, vel suasione, vel muneribus alium inducit ad peccandum. Estque hoc peccatum planè diabolicum : diaboli enim est, homines tentare, & ad peccandum sollicitare, seu seducere.

Alia illius species.

X. Sed est & alia Tristitiæ species ; quando quis committit peccata enormia & sanctissimis Jesu Christi legibus contraria : ea enim naturâ suâ eò tendunt, vel ut religio Christiana blasphemetur, vel ut alii non satis in virtute radicati, illo exemplo ad similem impietatem invitentur. Vel etiam, quando quis intempestivè libertate suâ abutitur, faciendo quæ licita quidem sunt, sed tamen alteri illicita creduntur. Hæc enim actio comparata est, ut frater infirmus vel à religione Christianâ alienior reddatur, vel ut exemplo ipsius provocatus, reclamante, vel saltem dubitante, conscientiâ quid faciat, atque ita peccato se obstringat. Sed de hac Tristitiæ specie pluribus dicemus, quando de rerum adiaphorarum usu dicturi sumus. Nunc potissimum respicimus peccata in sanctissimam Christi religionem commissa, quæ & alios ad peccandum inducere comparata esse, exinde evidentissimè liquet ; quod plerique homines exemplo ad peccandum inducantur. Hæc sola ratio est, cur adeò sollicitè moneamur, ne improbis commisceamur, ne exemplum ipsorum contagione nobis noceat. Præcipuè autem nocent exempla superiorum, qui potestatem in nos habent, nobis conjuncti sunt, aut donis quibusdam eminent ; quales sunt Magistratus, concionatores, & præcipuè parentes, quorum exempla liberi quotidie domi ante oculos habent. Pulchrum judicatur à liberis, parentum vestigiis insistere, ab iisque vitæ exemplum capere. Vitâ itaque improbâ tenellis liberorum animis, dum parentum facta imitantur, peccati amor instillatur, qui diuturnâ consuetudine confirmatus postea omnia remedia respuit, liberosque in malô obduratos reddit.

Tristitia alia laudabilis.

XI. Ab hac autem Tristitiâ ea separanda est, quæ in homine pio exoritur ex conspectu peccatorum alterius, quâ pius dolet, hominum improbitate Deum contumeliâ affici, ipsosque propriæ infœlicitatis esse fabros : Qualis fuit in Lotho, cujus anima justa de diè in diem cruciabatur conspectu iniquorum operum quæ committebant Sodomitæ, 2 *Pet.* ii. 8. & in Davide, qui de se dicit, *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam : Psal.* cxix. 136. Hæc enim virtus est laudabilis, imò signum zeli pro honore Dei, odii intensi erga peccatum, & amoris ferventis erga salutem aliorum. Hæc autem, de quâ nos agimus, tristitia est vitiosa, utpote cujus causa est peccatum, ad quod proximus exemplô nostrô inductus est.

In excessu, nimium aliis placendi studium.

XII. In excessu peccat nimium aliis placendi studium, quo quis ita aliis gratificari studet, ut interim voluntatem Dei negligat : Illud reprehendit Paulus in Petro *Gal.* ii. 11, 12, 13, 14. & ab eo vitio se immunem profitetur, *Gal.* i. 10. *Si hominibus placere studeam, utique servus Christi non sum.* Huc refer omnes, qui quid omittendum faciunt, aut faciendum omittunt, ex quo sequitur peccatum, vel quo saltem luculentam peccatum committendi occasionem præbent. Sicuti enim seductores directè, ita hi indirectè cooperantur cum aliorum peccatis. Ille enim per interpretationem moralem peccato cooperari dicitur, qui debitam ad illud cavendum aut impediendum diligentiam non adhibet.

Ejus speciei prima.

XIII. Hac ratione peccant Primò : Parentes, Magistratus, Concionatores, Præceptores, quando circa eos, quibus præpositi sunt, officium non faciunt in monendo, præcipiendo, aut peccata commissa castigando. Hoc vitium reprehenditur in Eli, *quod noverat indignè agere filios suos, & non corripuit eos,* 1 *Sam.* iii. 13. Vide & egregium locum *Ezech.* xxxiii. 6, 7, 8. Et ab eò se immunem profitetur Paulus *Act.* xx. 26, 27. *Contestor vos hodiernâ diè, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quò minus annuntiarem omne consilium Dei vobis.* Imò omnes, qui officium correptionis fraternæ omittunt, aut fratrem animo peccatum agitantem conspicientes non sistunt, ejusque concupiscentiam quantum in se est sanis consiliis non exstinguunt.

Secunda.

XIV. Secundò. Qui peccatum jam commissum approbant suo consensu : quod de Ethnicis dicitur *Rom.* i. 32. Illa enim consequens approbatio indicium est indubitatum,

tum, ipsum etiam, si commoda fuisset oblata occasio, socium in peccando futurum fuisse, ac proinde si non actu ipso, animo saltem peccatum illud commisisse: tum & peccatores in peccatô obstinatiores reddit, quando id aliorum consensu approbari vident, sibique tanquam re bene gestâ applaudi.

Tertia. XV. Tertiò. Qui licet verbis aliorum peccatum non approbent, reipsâ tamen idem faciunt quasi approbarent, id est, dissimulant peccatum, quin & se peccatoribus socios adjungunt, non quidem ut unà cum ipsis peccatum illud operentur; sed suâ præsentiâ ac dissimulatione & societate ipsis fiduciam præbent in peccato porrò progrediendi, atque ita peccatores magis magisque in peccato suo confirmant. Tales sunt, qui veritatis quam approbant professoribus, quos injustè oppressos agnoscunt, desertis, ob causas hujus sæculi se adjungunt ipsorum persecutoribus, speciemque non tantum præbent approbatæ falsitatis & injustæ oppressionis; sed & discessu suo veritatis ac justitiæ patrocinium destituunt, ejusque oppressores suô accessu confirmant & confidentiores reddunt: peccantque manifestissimè contra præceptum Apostoli *Eph.* v. 11. *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.*

CAPUT XLI.

De Correptione Fraternâ.

Correptio fraterna, & ejus necessitas. I. QUando proximus peccavit, locum habet Correptio fraterna, quâ peccatum ejus redarguitur, ipseque officii sui admonetur, ut peccato agnito se convertat. Est opus charitatis; quia licet durum videatur peccata redargui, profert tamen fructum resipiscentiæ, qui tendit ad salutem; hinc dicitur *Jacob.* v. *ult. qui hominem ab errore viæ suæ convertit, animam liberare à morte, & multitudinem peccatorum operire.* Est etiam laboriosum, quia facile hominem reddit ingratum & exosum; vix enim vitia sua redargui homo æquo animo patitur: illam ergo aliorum aversionem ultrò in se suscipere, ut eorum bono inservias, ipsorumque animas è morte liberes, eximiæ charitatis est. Sed & est officium quammaximè necessarium. Solet enim peccatum facile spiritualem torporem inducere, è quo homo difficillimè sponte evigilat: nisi itaque ab alio corripiatur, facile seductione peccati indurabitur. Exemplum illustre habemus in Davide, viro alias secundum cor Dei, quem torpor ejusmodi spiritualis ita occupaverat, ut adulterium & homicidium suum, etiam quando à Nathane prophetâ per similitudinem ipsi indicaretur, non deprehenderit, donec tandem expressè monitus se parabolâ illâ designari, peccatum suum agnovit, confessus est, & emendavit. Hinc & nobis tam seriò præscribitur, *Gal.* VI. 1. *Eph.* v. 11. & imprimis 1 *Thess.* v. 14. *Corripite inordinate viventes. Hebr.* III. 13. *Adhortamini alii alios quotidie, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati.* & *Cap.* X. 24. *Consideremus invicem in provocationem charitatis & bonorum operum.*

Quatuor circa eam inquirenda. II. Ut autem distinctè de eâ agamus, inquiremus 1. Erga quos institui debeat. 2. A quibus. 3. Quomodo debeat adhiberi. 4. Ac tandem, quomodo recipi.

1. Erga quos institui debeat. III. Primò. Institui debet primò ac præcipuè erga fratres in peccatum prolapsos, cujus pœnitentiam non agunt, seu inordinatè se gerentes; hinc vocatur Correptio fraterna: ita *Gal.* VI. 1. 2 *Thess.* III. 14, 15. Illi enim nobis absolutè sunt proximi, eorumque cura proximè nos spectat. Cum autem, proh dolor, fraternitas illa à plurimâ Christianorum parte intra peculiaris cœtus sui membra coarctatur, potissimum qui ejusdem sunt cœtus concernit; ita tamen, ut semper æquitatis ac charitatis Christianæ memores parati simus omnia charitatis officia etiam aliis cœtibus exhibere, si modò fraternitatem nostram non respuant, & officia charitatis nostræ admittant. Non enim intra cœtus nostros privatos consistendum; quin imò officium hoc etiam ad extraneos & infideles extendendum; 1. Quia illi (ut ante vidimus) etiam sunt proximi nostri. 2. Quia officia charitatis corpus concernentia etiam infideli illis indigenti sunt exhibenda; multò ergo magis actio charitatis spiritualis. 3. Quia qui maximè aberrat etiam maximè institutione nostrâ indiget.

Quid requiratur, ut necessaria sit. IV. Ut autem hæc correptio necessaria sit requiritur, 1. Notitia peccati moraliter certa, id est, illis nitens probationibus, quæ sufficiunt ad viro probo ac gravi fidem faciendum. Suspicio hic non sufficit; quia admonitorem de peccato incertum relinquit, ac proinde seriæ admonitionis sufficiens non est fundamentum. 2. Spes alicujus fructus; hominem enim desperatæ improbitatis, ac correptionem protervè contemnentem, monere, planè inutile est. Hinc *Proverb.* IX. 7, 8. *Qui erudit derisorem, ipse injuriam sibi facit, & qui arguit impium, sibi maculam generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te.* Et Servator *Matth.* VII. 6. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.*

2. A quibus institui debeat. V. Secundò. Spectat hoc officium omnes fideles; omnibus enim sine exceptione dictum est, *admonete alii alios donec hodie nominatur:* præcipuè tamen iis incumbit, qui vel ratione muneris, vel donorum excellentium, aptiores sunt ad officium hoc cum fructu præstandum; illi enim speciali quâdam

directione ad id à Deo videntur ordinati. Ita *Ezech.* XXXIII. & XXXIV. Sic requirit Apoſtolus *Tit.* II. 4. ut *anus prudentiam doceant adoleſcentulas.* Hoc autem imprimis ſpectandum, ut qui alium redarguit, ab illo, aut graviore crimine, immunis ſit; alias redargutio non tantum erit inutilis, ſed & redarguenti ignominioſa, juxta *Matth.* VII. 3, 4, 5. Poteſt tamen à tali etiam redargutio cum fructu inſtitui, ſi adſit ſingularis pœnitentiæ profeſſio, eamque vitæ emendatio conſequatur: Sicut enim exemplô ſuô, ita etiam redargutione peccantem ad reſipiſcentiam provocare poteſt; quin & ſuæ reſipiſcentiæ exemplo redargutioni ſuæ non leve pondus conferre.

3. *Modus quo adhiberi debet. Primus.*

VI. Tertiò. Modus quo adhiberi debet, varius eſt. Primò. Fundari debet in verbo Dei, tanquam unicâ vitæ morumque normâ: *Coloſſ.* III. 16. *Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter in omni ſapientiâ; docentes & commonentes alii alios;* id eſt, ita ut alii alios docere & commonere poſſitis.

Secundus.

VII. Secundò. Debet charitate fraternâ perfundi, & verborum lenitate condiri: plerumque enim peccatorum enumeratio homini gravis eſt; nec æquo animo recipi ſolet, niſi accedat perſuaſio, à noſtri amante eam proficiſci: aſperitas autem verborum ſolet exacerbare, non emendare; utpote quæ ex odio proficiſci creditur; & reprehenſionem alias non ſuavem ſuâ acrimoniâ reddit planè ingratam. 2 *Cor.* II. 4. inquit Apoſtolus: *Ex multâ tribulatione & anguſtiâ cordis ſcripſi vobis per multas lachrymas; non ut contriſtemini; ſed ut ſciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis.* Hinc monet *Gal.* VI. 1. ut, *ſi aliquis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, qui ſpirituales ſunt eum inſtruant ſpiritu lenitatis.* Et 2 *Theſſ.* III. 15. ut talem *non exiſtiment tanquam inimicum, ſed corripiant ut fratrem.* Et 2 *Tim.* II. 25. ut *cum modeſtiâ corripiantur illi qui reſiſtunt veritati.* Interim negari nequit, aliquando acriorem debere eſſe objurgationem, pro ratione impietatis & pervicaciæ. Ita Joannes Baptiſta *Matth.* III. 7. Phariſæos vocat *viperarum progeniem:* & Dominus Jeſus paſſim *hypocritas, Matth.* XV. & XXIII. Quemadmodum qui lethargo laborant vellicari, tundi & pungi debent, ut excitentur: ita & ſpirituali lethargo correpti acrius ſubinde increpari debent, ut ſe peccatores ſentiant, peccataque ſua agnoſcant. Cautè tamen exempla hæc nobis imitanda ſunt; quia nos non ita liberi ab affectibus, & ſæpe magis noſtræ quàm divinæ gloriæ zelo ducimur.

Tertius.

VIII. Tertiò. Debet dirigi prudentiâ, quæ opportunitatem temporis, & reliquarum circumſtantiarum convenientiam docet indagare; aliquando *opportunè importunè inſtandum eſt*, 2 *Tim.* IV. 2. aliquando opportunitas prudenter eſt captanda, & homo officii ſui admonendus, non quando in æſtu concupiſcentiæ eſt, ſed quando veriſimile eſt, monitiones noſtras aliquo cum fructu ab ipſo excipiendas. Sed & peccatorum quædam eſt habenda ratio: occulta clam, manifeſta palam redarguenda ſunt: 1 *Timoth.* V. 20, 24, 25. Maximè verò perſonarum: aliter enim qui præoccupantur peccato aliquo monendi ſunt, aliter qui præmeditato animo peccant, aliter qui rarò, aliter qui ſubinde & ordinariè peccant: aliter ſeniores, aliter æquales, aliter juniores corripiendi ſunt. Maximè autem cavendum, ne parentes redarguantur coram liberis, aut Magiſtratus coram ſubditis; quia publica correptio eorum autoritatem minuit. Nathan Davidem clam nomine Dei reprehendit, 2 *Sam.* XII. & Samuel regem Saulem, jam à Deo propter peccata ſua rejectum, honoravit coram ſenioribus & populo Iſraël, 1 *Sam.* XV. 30, 31.

Quartus.

IX. Quartò. Debet roborari perſeverantiâ, ut ita tandem proximus lucrifiat: Ita Petrus 2 *Epiſt.* I. 13. *Juſtum arbitror, quamdiu ſum in hoc tabernaculo, ſuſcitare vos in commonitione. Hebr.* III. 13. *Monete alii alios donec hodie nominatur.* Item *cap.* X. 24. 25. Quæſt. Sed quid ſi proximus ſit obſtinatus, omneſque reprehenſiones irritæ? Reſp. 1. Non temerè quiſquam pro obſtinato habendus eſt, neque ſpes de ejus converſione penitus abjicienda; aliud ſuadet charitas, quæ *omnia ſperat*, 1 *Cor.* XIII. 7. 2. Fateor tamen quoſdam pro talibus haberi poſſe, qui moniti, non tantum non emendantur, ſed & monitiones rident; ut Phariſæi, *Luc.* XVI. 14. & monitores oderunt. 3. Tales tamen & ſeriò & ſæpe monendi ſunt, antequam de eorum pervicaciâ conſtare poſſit; & ubi videmus eos non emendari, acrius quandoque increpandi ſunt; ita tamen, ut abſit iracundia ac convitium, & acrimonia illa ſemper charitate perfundatur. 4. Tandem ſi omnes monitiones fruſtra fint, ipſique non tantum magis magiſque in malo obdurentur, ſed & in monitores ſuos inſurgant, valere debet Jeſu Chriſti monitum, *Matth.* VII. 6. *Nolite dare ſanctum canibus*, &c.

Quintus.

X. Quintò. Nec ullum ſubterfugiendum periculum, aut odium hominum, monitiones noſtras indignè ferentium: ita Elias non reveritus eſt perſecutionem Jeſabelis, nec Joannes Baptiſta Herodis. Sic & monemur 1 *Joan.* III. 16. *vitam pro fratribus eſſe ponendam*; id eſt, vitæ diſcrimen adeundum, ut peccantem fratrem convertamus. Et huc accendere nos debet ingens admonitionis noſtræ utilitas; quia *peccatorem convertentes, animam ejus ſervamus à morte, Jacob.* V. *ult.*

4. *Quomodo recipi debeat.*

XI. Quartò. Recipi debet in charitate & ſanctâ æſtimatione, tanquam ſalutaris animæ

mæ noſtræ medicina, & ex ſincero erga nos amore profecta; 1 *Theſſ.* v. 12, 13. *Obſervate eos qui monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum.* 2. Cum humilitate: *Hebr.* XIII. 22. *Rogo, fratres, ut ſufferatis verbum ſolatii.* 3. Cum fructu reſipiſcentiæ, ut ſemper nobis cedat in medicinam; *Hebr.* III. 13. *Monete alii alios, ne quis induretur ſeductione peccati.* Vel etiam in cautelam, ut moniti poſtea cautius ambulemus.

Vitia illi oppoſita.

XII. Vitium huic virtuti oppoſitum eſt fermè idem cum eo quod Gaudio ſpiritus opponi diximus, nimirum aliis placendi ſtudium, quo fit, ut, ne alios offendamus, vitia ipſorum æquo animo feramus, perinde ac ſi cura fratris nihil ad nos ſpectaret: prout Cain ore impio dicebat, *Geneſ.* IV. 9. *Num cuſtos fratris ſum ego?* Sed & ab alterâ parte hypocriſis illa, quâ quidam, ut ipſi ſanctiores videantur, aliorum lapſus & nævos ſolent acerbè exagitare, & rigidos ſe exhibere eorum cenſores, non tam ut illi emendentur, quàm ut cultus quoſdam à ſe excogitatos ipſis tanquam neceſſarios imponant: quaſi in illorum obſervatione apex pietatis collocatus foret, eorumque neglectus extremæ impietatis ſignum. Id vitium egregiè taxat Dominus Jeſus in Phariſæis, *Matth.* VII. 3, 4, 5. Etiam, qui aliorum peccata apud alios ſolent exagitare, & exaggerare, imò ſæpius de occultis animi conſiliis judicare, & quod in benignam partem accipi poteſt, detorquere in malam: quodque ex ignorantiâ aut ſubitâ paſſione profectum eſt malitiæ adſcribere. Hoc reprehendit Jacobus *cap.* IV. 11, 12. Scopus enim talium non eſt emendatio fratris, ſed potius fratris vilipendium, propriæque laudis affectatio.

CAPUT XLII.

De Benevolentiâ ſtrictè acceptâ, & ſpeciatim Hoſpitalitate.

Benevolentia officia in proximi fortuna proſpera.

I. BEnevolentia, quæ bonum proximi corporale ſpectat, vel in proſperâ, vel in adversâ ejus fortunâ cernitur. In proſperâ commendatur *Rom.* XII. 15. ut *gaudeamus cum gaudentibus;* intellige gaudentes ob res non turpes, ſed honeſtas, aut ſaltem honeſtati non repugnantes. Ante omnia enim inquirendum, utrum actus benevolentiæ noſtræ ad animæ ipſius ſalutem tendat: alias ſub benevolentiæ ſpecie ſumma lateret crudelitas. Illud autem gaudium non tantum intus in animo latere debet, ſed demonſtrari debet verbis, aliiſque ſignis lætitiæ externis, quibus proximo charitatem noſtram demonſtramus. Si autem gaudium hoc requiratur ob bona proximi corporalia, multò magis ergo ob ſpiritualia: hic enim non tantum majus bonum majorem gaudii materiam ſuppeditat, ſed & in nullius detrimentum cedit; ſecus atque ſæpe in rebus corporalibus contingit. Hoc gaudium Apoſtolus ſæpe teſtatur, in Epiſtolis ſuis Deo gratias agens pro beneficiis in fideles collatis: *Rom.* I. 8. 1 *Cor.* I. 4. *Eph.* I. 3. *Phil.* I. 3. 1 *Theſſ.* III. 9. & fideles Hieroſolymitani, *Act.* XI. 18. Deo gratias agentes, quod etiam Gentibus dederit reſipiſcentiam ad ſalutem. Hoc gaudium Dominus Jeſus prædicat de Angelis in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, *Luc.* XV. 7. Et ad id Deus fideles hortatur, *Eſa.* LXVI. 10. *Lætamini cum Hieruſalem, & exultate in eâ omnes qui diligitis eam;* &c.

In adverſâ.

II. In adversâ fortunâ requiritur, ut miſeriæ ejus compatiamur: *Rom.* XII. 15. *Flete cum flentibus. Hebr.* XIII. 3. *Mementote vinctorum, tanquam ſimul vincti, & afflictorum, tanquam & ipſi in corpore afflicti.* Semper autem hic intelligendi ſunt, qui ob juſtitiam, aut veritatis profeſſionem captivi ſunt; uti & ob cauſam piam, vel etiam à Deo variis malis, paupertate, morbis, &c. afflicti. Conſiſtit autem hoc officium 1. in ſeriâ & ardenti ad Deum pro afflictis precatione: ita Eccleſia Hieroſolymitana ſine intermiſſione pro Petro captivo preces fudit, *Act.* XII. 5. & Apoſtolus Paulus paſſim ſe fidelium precibus commendat. 2. In eorum viſitatione, conſolatione, hortatione ad conſtantiam: ita *Matth.* XXV. 36. dicuntur juſti Dominum in carcere viſitaſſe. Vel ſi acceſſus denegetur, conſolatio illa per literas inſtituatur. 3. Interceſſione, captivi defenſione, ut innocentia ejus, cauſæque juſtitia & veritas pateſcat: Sic *Phil.* I. 16. dicit Paulus, *quoſdam Chriſtum annuntiare ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionem Euangelii poſitus ſum.* Et tandem 4. erga omnes officium generale eſt, ut affectus miſericordiæ non ſit ſterilis, aut intra verba inania conſiſtat, ſed opere ipſo ſe exerat, *Jacob.* II. 15, 16. & 1 *Joan.* III. 17.

Quibus rationibus ad ea obligemur.

III. Idque exigit ſpirituale vinculum, quo tanquam unius corporis membra ſub capite Chriſto colligati ſumus: ideo addit Apoſtolus, *tanquam ſimul vincti*, &, *tanquam ſi ipſi in corpore afflicti eſſetis.* Uno enim membro patiente omnia membra ſimul patiuntur. 2. Proximi noſtri miſeria, quæ hoc officio aliquatenus levari creditur. Et 3. noſtra utilitas; ut vitæ noſtræ omniumque quæ in mundo ſunt fragilitatem noſcamus, eamque perpetuò ob oculos habentes minus diligamus. *Eccl.* VII. 3. *Melius eſt, ire ad domum luctus, quam ad domum convivii. In illâ enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat quid futurum ſit.*

Vitia illi oppoſita.

IV. Virtuti huic repugnat 1. Inſenſibi-

litas, ut ſic dicam, per quam homo ſaxi inſtar alterius bonis aut malis non commovetur, omneinque humanitatis ſenſum exuit: Quod oritur vel ex ſuperbiâ, vel ex delicatâ vivendi conſuetudine, cui quicquid voluptatem aliquomodò turbare poteſt moleſtum eſt. Talis erat dives ille epulo, *Luc.* XVI. 21. qui in deliciis ſuis Lazari miſeriâ neutiquam afficiebatur. Tales reprehenduntur, *Amoſ.* VI. 6. *qui vinum bibunt ex phialis, & optimo unguento delibuti nihil patiuntur ſuper contritione Joſeph.* 2. Invidia ſeu invidentia, quâ quis dolet de bonis alterius; quod peccatum eſt verè diabolicum, cujuſque fœditatem antea, cum de Charitate ageremus, vidimus: 3. Ἐπιχαιρεκακία, quando homo gaudet malis alienis: quod peſſimi animi indicium eſt. Sic inimici Davidis malis ejus gaviſi ſunt, uti variis in Pſalmis David conqueritur. Pejus verò eſt, proximo verbis inſultare, miſeriamque ipſi exprobrare: id enim eſt miſero miſeriam addere, malumque ejus geminare. Tales erant Babylonii erga Iſraelitas, *Pſal.* CXXXVII. 3. inimici erga Davidem, *Pſal.* III. 1, 2. & XXII. 8, 9. & Judæi erga Dominum Jeſum in cruce pendentem, *Matth.* XXVII. 39. *&c.* Peſſimè vero omnium, qui miſero inſuper mala alia inferunt, & afflictioni afflictionem addunt, & contumeliæ contumeliam. Id deteſtatur Deus in Babyloniis *Eſa.* XLVII. 6. *Dedi*, inquit, *populum meum in manu tuâ: non poſuiſti eis miſericordias: ſuper ſenem aggravaſti jugum tuum valdè.* Et *Sachar.* I. 15. *Irâ magnâ ego iraſcor ſuper gentes opulentas: quia ego iratus ſum parum, ipſi verò adjuverunt in malum.*

Hoſpitalitas.

V. Ad Benevolentiam etiam referenda eſt Hoſpitalitas, quæ nobis commendatur *Rom.* XII. 13. *Hoſpitalitatem ſectamini.* 1 *Pet.* IV. 9. *Hoſpitales eſtote alii erga alios. Hebr.* XIII. 2. *Hoſpitalitatis ne eſtote immemores; per hanc enim quidam neſcientes exceperunt Angelos hoſpitio.* Et in Veteri Teſtamento, *Eſa.* LVIII. 7. *Frange eſurienti panem, & egenos vagoſque induc in domum tuam.* Et de ſe teſtatur Jobus, *cap.* XXXI. 32. *foris non manſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit.*

Erga quos ea ſit exercenda.

VI. Hic 1. inquirendum, erga quos hæc virtus exercenda ſit. In genere vocantur peregrini. Hi autem ſunt, vel noti, divites, amici & conſanguinei, quos excipimus ut ab ipſis viciſſim excipiamur: vel mercatores, qui negotiorum & lucri causâ peregrinantur, *Jacob.* IV. 13. De hiſce propriè non agitur, neque eos excipere virtus eſt illa Hoſpitalitatis, quæ charitatis Chriſtianæ pars eſt: Vel ſunt pauperes, patriâ ſuâ ejecti, ſive bello, ſive etiam aliâ gravi & juſtâ de causâ, è patriâ ſuâ profugi; uti Joſephus, qui cum Mariâ & puero Jeſu fugiebat in Ægyptum, *Matth.* II. ſive etiam naufragi; uti Paulus à Melitenſibus exceptus, *Act.* XXVIII. 2. Vel ſunt peregrini religionis ergo; qui vel ſponte Euangelii prædicandi causâ peregrinationes ſuſcipiunt, uti Paulus & reliqui Apoſtoli, aliique doctores Chriſtiani: vel ob illius profeſſionem è patriâ ſuâ profugi, *Act.* VIII. 1. aut etiam ejecti & proſcripti, aut in patriâ ſuâ perſecutionem ſuſtinentes. Hi poſtremi potiſſimum hujus virtutis objectum ſunt; ita tamen, ut & illi, qui juſtâ de causâ è patriâ ſunt profugi, aut bellô ejecti, etiam ſint comprehendendi: non quod omnes illi in ædes noſtras ſint recipiendi, etiam ignoti, & de quorum probitate aut improbitate nihil nobis conſtat: ſed ut loca publica, in quibus Magiſtratus autoritate excipiuntur, liberalitate noſtrâ fulciamus, aut etiam pecuniâ noſtrâ illis hoſpitium procuremus. Erga peregrinos autem & veritatis causâ exules ipſi omnia hoſpitalitatis officia exerceamus.

Quæ illius ſint officia.

VII. Sunt autem illa 1. Eos in domo noſtrâ excipere. Ita *Abraham Angelos* excepit, *Geneſ.* XVIII. & Lothus, *Geneſ.* XIX. Rebecca ſervum Abrahami, *Geneſ.* XXIV. 24, 25. Lydia Apoſtolum Paulum ejuſque comites, *Act.* XVI. 15. 2. Omnia miniſteria exhibere: quæ olim ſummatim comprehendebantur lotione pedum; ſic 1 *Timoth.* V. 10. requirit Apoſtolus in viduâ diaconiſſâ, ut *hoſpitio exceperit, & ſanctorum pedes laverit.* 3. Proſpicere de neceſſariis: ita vidua Sareptana excepit Eliam, 1 *Reg.* XVII. 10. &c. Sunamitis Eliſæum, 2 *Reg.* IV. 8. *&c.* Abdias tempore Achabi prophetas Dei quinquagenos & quinquagenos abſcondit in ſpeluncis, eoſque pavit pane & aquâ, 1 *Reg.* XVIII. 4. 4. Adverſus omnes injurias defendere: ita Lothus, *Geneſ.* XIX. 5. *&c.* & Gibeonita ille *Judic.* XIX. 23. *&c.*

Quibus rationibus ad eam excitemur.

VIII. Rationes hanc virtutem ſuadentes ſunt, 1. Communis humanitatis noſtræ ſors, ob cujus inſtabilitatem facillimè contingere poteſt nos aliorum hoſpitalitate indigere. 2. Quod hac ratione pios ac profugos è perſecutorum manibus eripimus; ita Abdias prophetas Dei, clam in ſpeluncis abſcondens, eripuit perſecutioni Achabi & Jeſabelis: idem ordinariè contingit tempore perſecutionis. 3. Quod quidam inſcii angelos hoſpitio exceperint, *Hebr.* XIII. 2. uti Abrahamus, *Gen.* XVIII. Lothus, *Gen.* XIX. imò & ipſum Dominum Jeſum, ut diſcipuli duo Emmaunte, *Luc.* XXIV. 29. *&c.* 4. Quia promiſſum habet ampliſſimæ remunerationis, *Matth.* X. 40, 41. & præſertim *verſ.* 42. *Quicunque potum dederit uni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli; amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* & *Matth.* XXV. 36. inter cauſas ſalutis recenſetur à Chriſto, *peregrinus fui, & me excepiſtis.*

IX.

Oppositum, inhospitalitas.

IX. Vitium huic virtuti oppositum est Inhospitalitas, quæ juri gentium repugnat: illiusque varii sunt gradus. Primus, hospitium, omniaque hospitalitatis officia, denegare. Secundus, edictis severis hospitalitatem erga profugos & proscriptos ob religionis professionem vetare. Tertius, isque deterrimus, hospitalitatis jura violare, hospitesque receptos vel prodere, vel spoliare, vel quocunque modo injuriâ afficere. Hanc inhospitalitatem damnat Scriptura in Sodomitis, *Genes.* XIX. & in Benjaminitis *Judic.* XIX. & expressè dicitur *vers.* 30. cum hoc facinus nuntiatum esset tribubus Israël, quod singuli conclamaverint; *Nunquam res talis facta est in Israël, ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Ægypto, usque in præsens tempus.* Et quam graviter Deus ejusmodi factis offensus fuerit, pœna tam in Sodomitas quàm tribum Benjamin statuta evidentissimè declarat.

CAPUT XLIII.

De Pacis Studio.

Pacis studium.

I. AD Benevolentiam etiam refertur Pacis studium: etenim & mala aliis inferre prohibet, & eorum bona procurare jubet. Pax est conjunctio animorum & vitæ, quâ fit ut alter alteri quævis officia charitatis præstet. Pacis itaque studium est virtus illa quæ animos unit, vitæque illam conjunctionem procurat.

Pax est officium mutuum.

II. Est autem pax officium mutuum, quod ad minimum intercedit inter duos, ac proinde non nisi utrâque parte consentiente obtineri potest: & vel inter eos intercedit, quorum animi nunquam fuere divisi; vel inter eos, quorum animi per inimicitiam quidem fuere divisi, sed per pacem denuò uniti. Hinc & studium pacis potest esse vel reciprocum, quando utraque pars ea facit quæ ad pacem obtinendam requiruntur; vel non reciprocum, quando una pars officio suo fungitur ut pacem obtineat, altera vero officio suo aut planè deëst, aut non ita ut oportet incumbit.

Est duplex.

III. Ut autem distinctius de pacis studio agamus, considerandum id occupari vel circa res quæ civilem hanc vitam, vel quæ religionem concernunt: prior pax Civilis, altera Religiosa seu Christiana vocatur, seu Ecclesiastica.

1. Civilis.

IV. Quod attinet pacem Civilem seu corporalem (ut sic dicam) ea commendatur *Rom.* XII. 18. *Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete.* & *Hebr.* XII. 14. *Pacem sectamini cum omnibus,* &c. ubi vox *omnibus* de pace civili hic agi indicium est. Intercedit autem illa pax vel inter particulares; vel est plurium cum pluribus: Et sic rursus vel est unius cœtus iisdem legibus utentis, ex: gr. unius regni, civitatis, &c. cum alio; & opponitur bello; vel est membrorum unius cœtus, civitatis, regni, &c. inter se; opponiturque discordiis & factionibus. Porrò pro ratione graduum perfectionis aut imperfectionis, pax vel in externâ status tranquillitate consistit, quâ quisque tranquillè sua possidet, etsi animi conjuncti non sunt: hac ratione pax dicitur esse, ubi dissensio nondum in aperta schismata erupit: vel etiam est interna, animorum sinceram conjunctionem complectens.

Duo ad eam requiruntur.

V. Ad hanc virtutem ergo duo requiruntur. I. Animus pacificus: II. Actiones ad pacem obtinendam comparatæ.

Animus pacificus.

VI. Primò. Animus pacificus; quia sine eo nulla pax nisi fucata, licet actiones videantur quam maximè ad pacem compositæ; sed externa tantum quies, quæ brevi in apertam dissensionem est eruptura. Ut autem animus sit pacificus, hæc requiruntur. 1. Ut pax sit scopus noster, non propria nostra utilitas, aut necessitas; alias illis cessantibus abrumpitur pax: estque hæc pax, pro maximâ rerum hujus mundi instabilitate maximè infida, magisque externa tantum tranquillitas, aut cessatio ab operibus hostilibus, quàm vera pax. Hinc jubemur *pacem sectari*, *Rom.* XII. 18. *Hebr.* XII. 14. 1 *Pet.* III. 11. ex *Psal.* XXXIV. 15. 2. Ut pacem amemus atque tranquillitatem: hunc in finem absint omnia vitia quæ pacem turbare solent. Ac 1. quidem philautia, quæ semper ferè conjuncta est cum avaritiâ, quæ alienis inhiat; cum ambitione & invidiâ, cum vindictæ cupiditate, cum injustitiâ & crudelitate, cum luxu & amore voluptatum, ex quibus omnibus animorum dissensio oriri solet. Adsit è contra modestia, & præsertim mansuetudo ac longanimitas, quæ animos conciliare solet, & non tantum ultrò non lacessit alterum, sed nec lacessita vicem rependit. Hinc jubemur *Rom.* XII. 16. *id ipsum invicem sentire, non alta sapere, sed humilibus consentire* 1 *Cor.* XIII. 5. *Phil.* II. 3, 4. *Nihil per contentionem aut inanem gloriam facite; sed in humilitate superiores invicem arbitramini; non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.* & *Jacob.* III. 14, 15, 16, 17. & *cap.* IV. 1. *Unde bella & lites in vobis? nonne hinc? ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, & non habetis: occiditis & zelatis*, &c. 2. Suspicio, quæ omnia aliorum in sequiorem partem interpretatur, atque ita animum ab iis alienum reddit: 1 *Corinth.* XIII. 5. *Charitas non cogitat malum:* Et obtrectationi & calumniæ facile auscultat, hinc *Syrach.* XXVIII. 15. *Susurro & bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes.*

VII.

Et actiones ad pacem comparata.

VII. Secundò. Actiones ad pacem obtinendam comparatæ: 1. Ut ab injuriâ alterius abstineamus. 2. Ut ejus commoda pro virili augere studeamus: ejusque animum beneficiis nobis obstringamus. Ita *Rom.* XII. 20. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, potum illi da; prunas enim congregabis super caput ejus:* id est, mollies animum ejus ac flectes ad pacem, non aliter atque dura igne liquescere solent: vel, produces in ipso dolorem ac pœnitentiam, quod in te hostili animo fuerit. 3. Ut communia onera libenter feramus. 4. Ut sermonibus amicis, & quâvis humanitate aliorum animos nobis conciliare studeamus: nam *responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitat furorem. Proverb.* XV. 1. 5. Tandem, ut ea patienter feramus, quæ communis vita adferre solet incommoda; quæque evitari nequeunt, nisi in totum aliorum hominum consortio valedicamus.

Non requiritur ut semper pacem habeamus.

VIII. Verum quoniam, uti ante diximus, pax est officium mutuum, & ad minimum intercedit inter duos, ac proinde non nisi utràque parte consentiente haberi potest, requirit hæc virtus, non ut semper pacem habeamus; id enim in potestate nostrâ non est; sed ut nos omnia à nostrâ parte conferamus ad pacem requisita. Hinc *Rom.* XII. 18. *Quantum fieri potest, quantum in vobis est, pacem sectamini cum omnibus.* Duplex innuens pacis posse esse impedimentum præter culpam nostram. Unum à parte rei, id est, nisi pietas, justitia, aliave virtus paci obstet: puta, si alius pacem nolit, nisi pietati aut fidei renuntiemus, atque ita adversus Dei mandata peccemus: hinc *Hebr.* XII. 14. dicitur *cum sanctimoniâ*: innuens sanctam esse debere pacem. 2. A parte nostri, quantum res nostræ & justum quod nostris debemus patrocinium permittit. Vel etiam, *quantum in vobis est*, id est, à parte vestrâ semper animum ad pacem paratum adferte, ita ut si pacem non obtineatis, culpa non sit penes vos, sed penes proximum à pace alienum.

Quid faciendum, dum pax adhuc viget.

IX. Possumus autem pacem sectari vel dum adhuc viget, vel postquam dissensione aliquâ dirupta est. Si pax adhuc obtinet, exigit hæc virtus, ne ipsi pacem rumpamus, aut alteri justam pacem abrumpendi causam præbeamus: *Syrach.* XXVIII. 10, 11. *Abstine te à lite, & minues peccata: homo enim iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos*, &c. 2. Licet alius à suâ parte omnia faciat, quæ ad pacem dirimendam comparata sunt, ipsi tamen, etsi justa nobis causa data videatur, non alienemur; sed omnia in meliorem partem interpretemur. Pacem cum pacificis colere, seu benefacta benefactis rependere, vulgare est; cum contentiosis verò, hoc verè est heroicum & Christianum. *Matth.* V. 46, 47.

Quid, quando disturbata est.

X. Vel quando jam seu vitio nostro, seu alterius rupta est. Si vitio nostro, officium nostrum est omnia facere quæ ad reconciliandum proximum requiruntur, seu excusando factum, seu culpam deprecando, seu injuriam reparando: sic jubet Dominus *Matth.* V. 23. ut ante altare stantes, & cogitantes fratrem nostrum aliquid contra nos, id est, justam de nobis conquerendi causam habere, prius antequam donum nostrum offeramus, illi reconciliemur; hoc est, omnes æquæ reconciliationis conditiones à parte nostrâ offeramus. Si proximi vitio pax rupta est, illeque errorem suum agnoscat, ejusque veniam oret, nostrum est, duros nos non exhibere & implacabiles; sed ad condonandum pronos: *Matth.* VI. 14, 15. *Coloss.* III. 12, 13, 14. uti & *Eph.* IV. 31, 32. Si errorem non agnoscat, tamen à parte nostrâ placabiles oportet esse, & datâ occasione animum ejus beneficiis mollire, semperque paratos ad pacem redintegrandam. In pacis enim studio proprio commodo sæpe renuntiandum est, & quia plerique propriis solent commodis studere, hinc pax diu obtineri nequit, nisi adsit animus sua commoda pacis promotioni & conservationi postponendi, & juri suo renuntiandi. Ita Abraham, ne inter se & Lothum dissensio oriretur, Lotho optionem dat, in quamcunque vellet partem discedendi. *Genes.* XIII. 8, 9. Si verò uterque in culpâ est, animorumque dissolutio non est facta, sed potius subitus quidam paroxysmus animos præter utriusque exspectationem vehementiâ suâ divulsit, uti in Paulo & Barnabâ contigit, *Act.* XV. 39. facile affectus vehementiâ sedatâ animi rursum consolidari possunt.

Rationes pacem suadentes.

XI. Pacem hanc suadent 1. Ejus æquitas: quia homines, qui ratione naturalis suæ originis sunt fratres, *Genes.* IX. 5. *Act.* XVII. 26. nihil magis decet quàm pax. 2. Necessitas: quia eam Deus nobis mandavit: *Marc.* IX. 50. *Pacem habete inter vos. Rom.* XII. 18. *Hebr.* XII. 14. & dissensiones inter opera carnis collocat, *Gal.* V. 20. *Jacob.* III. 13, 14. *&c.* 3. Propria nostra utilitas: quia, ut ait Servator, *Matth.* XII. 25. *Omne regnum divisum contra se desolabitur*, &c. *Gal.* V. 15. *Quod si invicem mordetis & comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Sine hac vita nec tranquilla, nec dulcis est: perinde uti iis qui in perpetuo fumo sunt oculi dolent; ita etiam optimarum rerum voluptas litibus destruitur. *Proverb.* XVII. 1. *Melior est buccella sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum jurgio.* Hinc & studium pacis inter ea collocatur, quæ vitam faciunt beatam, *Psal.* XXXIV. 15. 4. Multa per eam peccata evitantur: *Syrach.* XXVIII. 10. *Abstine te à lite, & minues peccata.* Et tandem favorem Dei ejusque benedictionem conciliat: quia Deus passim vocatur *Deus pa-*

pacis, 1 *Corinth.* XIV. 33. 2 *Corinth.* XIII. 11. 1 *Theſſ.* v. 23. *Hebr.* XIII. 20. & Chriſtus *princeps pacis*, *Eſa.* IX. 5. Hinc pax comparatur rori, *Pſal.* CXXXIII. dominuſque pacificis dicit, quod *filii Dei vocabuntur*, *Matth.* v. 9.

2. *Eccleſiaſtica.* XII. Eccleſiaſtica ſeu ſpiritualis pax eſt inter ejuſdem Eccleſiæ membra, quæ ſalutarem Domini Jeſu doctrinam profitentur; eos enim in unum corpus collegit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, *Eph.* II. 14, 15. & *Cap.* IV. 3, 4, 5, 6. Hanc præſcribit Apoſtolus 2 *Timoth.* II. 22. *Pacem ſectare cum iis qui invocant Dominum de corde puro.* Hanc commendat Servator ejuſque Apoſtoli omnibus illis locis, quibus charitatem fraternam paciſque ſtudium nobis præſcribunt: *Joan.* XIII. 34, 35. XV. 12. 2 *Corinth.* XIII. 11. *Gal.* VI. 2. 2 *Pet.* I. 7. præſertim quibus unitatem & mutuam infirmitatum tolerantiam commendant, *Rom.* XIV. 19. XV. 5, 6, 7. *Eph.* IV. 2, 3, 4. *&c. Phil.* II. 1, 2, 3, 4. III. 15, 16. Et maximè quando ſchiſmata opus carnis vocant, 1 *Corinth.* III. 1, 2, 3. *Gal.* V. 20. *Jacob.* III. 13, 14. *&c.* Quibus tandem accedit laudatiſſimum Eccleſiæ primitivæ exemplum, in qua *omnium fidelium erat cor unum, & anima una*, *Act.* II. 44, 45. & IV. 32.

Duo videnda. XIII. Hic duo potiſſimum in conſiderationem veniunt. 1. Cum quibus hæc pax colenda ſit. 2. Quibus officiis ſtudium hoc pacis conſtet.

1. *Cum quibus pax hæc ſit colenda.* XIV. 1. Illi quibuſcum pax hæc colenda eſt, deſcribuntur 2 *Tim.* II. 22. *quod Dominum invocant de puro corde.* Huc duo requiruntur, ut fidem ſalutarem in Jeſum Chriſtum profiteantur, & vitam actioneſque convenienter regulis fidei componant.

In illis requiritur fides ſalutaris. XV. Primum quod attinet, ad fidem ſalutarem requiritur, non ut ab omni omninò errore quis immunis ſit; hoc enim ſuperat humanam ſortem, præſertim circa res obſcuras, abſtruſas, & humano ingenio imperveſtigabiles, in quibus errare pronum eſt: Sed ut ea profiteatur, quæ Scriptura ad ſalutem creditu neceſſaria præſcribit, quæque ab omnibus, qui Scripturam Sacram unicam fidei vitæque normam agnoſcunt, ubique & ſemper unanimi conſenſu credita ſunt: quæ adeo perſpicuè in Scriptura continentur, ut nemo ſine gravi culpa ea ignorare queat. Quod reliqua attinet, error, ſi quis forte circa ea ſit, modò abſit malitia & contendendi ſtudium, fidem ſalutarem non evertit. Quæ autem ſint fundamenta ſalutis fidem ſalvificam conſtituentia, jam non inquiremus: aliquatenus id à nobis eſt præſtitum, cum de Perfectione & Perſpicuitate Scripturæ ageremus; & in ſequentibus plenius docebitur. Breviter nunc dicimus cum Apoſtolo Paulo, *Act.* XVI. 31. *Crede in Dominum Jeſum, & ſalvus eris*: & *Rom.* X. 9. *Si confitearis ore tuo Dominum Jeſum, & corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitavit à morte, ſalvus eris*: & cum Apoſtolo Joanne, 1 *Epiſt.* V. 1. *Omnis qui credit quoniam Jeſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt.* Cui confeſſioni omnia illa fidei Chriſtianæ dogmata includuntur, ſine quibus Jeſus pro Chriſto agnoſci nequit, neque illi ut Chriſto obediri, promiſſis ejus confidi, comminationeſque ejus metui; itemque omnia illa quæ Scriptura alibi requirit à nobis credenda ut ſalutem adipiſcamur, & ſine quorum fide nemini ad ſalutem aditum patere pronuntiat. Quæ pauca ſunt & Scripturis clarè expreſſa. Hæc ſufficiunt. Noſtrum enim non eſt ſalutis leges præſcribere, aut arctioribus hominum conſcientias vinculis adſtringere, quàm Deus eas in verbo ſuo adſtrictas voluit; neque pacem reſpuere cum iis, quos Deus nobiſcum in æternum pacis domicilium recepturus eſt. His itaque ſalvis, error in aliis minoris momenti pacem turbare neutiquam debet: Sed ſicut nos, ſi forte inſcii in errore aliquo verſemur amicam nobiſcum pacem coli volumus; ita & aliis noſtro judicio in errore verſantibus pacem Chriſtianam denegare non debemus.

Et vitæ præceptis divinis reſpondeat. XVI. Quod ſecundum attinet, requiritur ad vitam ac mores Chriſtianos, non ut homo ab omni peccati labe purus ſit; quis enim eſt homo qui non peccat? 1 *Reg.* VIII. 46. Sed ne operibus carnis, quæ hominem è regno cœlorum excludunt, indulgeat; adeo ut ſi cupiditate aliquâ abreptus in eorum aliquod inciderit, peccatum ſuum, etiam monitus, non emendet. Illud enim animi à verâ pietate alieni indicium eſt, & cum vitæ æternæ ſpe conſiſtere nequit. Ad minora licet planè connivendum non ſit, homoque peccati commiſſi fraternè admoneri & redargui debeat; tamen eorum non adeo rigidos oportet eſſe cenſores, ut ſtatim pacem abrumpamus; ſed quamdiu improbitatis animi nobis non ſe produnt manifeſta indicia, ut fratres tractandi ſunt, eorumque reſipiſcentia patienter exſpectanda. Uti apparet ex locis antea allatis: *Gal.* VI. 1. *Inſtruite ſpiritu lenitatis.* 1 *Theſſ.* III. 15. *Non habete ut inimicum, ſed admonete ut fratrem.* & *Rom.* XV. 1. Memores infirmitatis humanæ, & quam facile nos peccato aliquo præoccupari poſſimus; noſque proprio noſtro judicio tum fore condemnatos.

2. *Quibus officiis conſtet.* XVII. Studium hoc pacis ſpiritualis, præter officia quibus pax civilis conſtat, etiam hæc requirit. 1. Ut omnes qui in neceſſariis fidei capitibus conſentiunt ſe mutuo non damnent, ſed alii alios pro fratribus in Jeſu Chriſto, & hæredibus vitæ æternæ agnoſcant. *Tu quis es qui alienum ſervum judicas? Domino ſuo ſtat aut cadit. Rom.* XIV. 4. *& ſeqq.* Damnare enim quos Deus in verbo ſuo non damnat, eſt divinæ majeſtatis jura

invadere, tribunalque Dei conſcendere. 2. Ut unam Eccleſiam conſtituant, & quæ ad illius conſervationem requiruntur diligenter & unanimi conſenſu conferant; cœtus communes habeant, preces communes ad Deum fundant, communionemque fraternitatis uſu Cœnæ Dominicæ demonſtrent; ac tandem communes ſumtus, qui gloriæ divinæ causâ ſuſcipiuntur, ſimul tolerent. Breviter, ſe mutuo majore ac ferventiore charitate, tanquam fratres in Jeſu Chriſto, complectantur. *Gal.* VI. 10.

Speciatim in diſſenſu circa dogma quoddam religionis.

XVIII. Præter hæc officia requiritur in homine pacis ſtudioſo, ſi forte in Eccleſiâ diſſenſus de dogmate aliquo religionis oriatur, ne ipſe occaſionem det ſchiſmati; ſed quantum in ſe eſt actiones ſuas inſtituat, ut iſtud quoquo modo præcaveatur. Hunc in finem tria hæc obſervet. 1. Ne facile de diſſentiente ſuſpicetur, quod aliâ causâ quàm conſcientiæ ſuæ teſtimonio moveatur ad diſſenſum; niſi alter id ipſe fateatur, aut indiciis manifeſtis, quibus nemo contradicere poteſt, prodat. 2. Ne controverſias conetur multiplicare, ex unâ controverſiâ plures formet, aut quod ex occaſione ad dogmatis alicujus defenſionem dicitur, ſiniſtrè arripiat, & tanquam controverſiam capitalem recenſeat; ut ita diſſenſus videatur major, juſtiorque diſcedendi cauſa. 3. Tandem, ne, quando ſententiam adverſam conſequentiis & abſurdis oppugnat, eas cum ſententiâ alterius confundat, illique ſententiam, quam toto animo deteſtatur, adſcribat. Signum enim id eſt animi à pace averſi, odiumque ac ſchiſma ſpirantis. Dices: Apoſtolus tamen Paulus *Gal.* v. 2, 3, 4. conſequentias, quas ex Galatarum doctrinâ deducit, ipſis impingit. Reſp. 1. Nequaquam; non enim Apoſtolus dicit, vos docetis Chriſtum nihil vobis prodeſſe; ſed manifeſtè ipſorum doctrinam à ſuâ conſequentiâ diſtinguit. 2. Apoſtolus ſpiritu infallibilitatis præditus nomine Dei denuntiare potuit, quo loco hæc ipſorum doctrina apud Deum eſſet: hæcque ejus denuntiatio ipſis erat lex. Nos autem ratiocinationis beneficio ſolummodò argumentum inſtituimus, quod, quoniam neuter alteri regulam fidei præſcribendi autoritatem habet, non aliter quàm evidentiâ ſuâ vim perſuadendi habet; quam cum alter nobiſcum non agnoſcit, nihil illi in conſcientiâ ſuâ præjudicare poteſt: & cum ille apertè proteſtetur, ſe conſequentiam illam non admittere, nos eam tanquam genuinam ipſius ſententiam impingere non poſſumus; ſed illud ſolummodo, quod ipſe pro ſententiâ ſuâ agnoſcit: conſequentias autem noſtras ab ipſius ſententiâ accuratè diſtinguere debemus. Hac æquitate ſi uterentur Chriſtiani, ut conſequentias à dogmatibus ipſis ſincerè diſtinguerent, diſſenſus, qui nunc aliquando creduntur fundamentales, deprehenderentur eſſe minores, neque ſchiſmatibus Eccleſiaſticis fulciendis idoneum ac ſufficiens fundamentum.

In defectu pacis ſtudio repugnat diſcordia.

XIX. Huic virtuti in defectu repugnat diſcordia, per quam animi à ſe invicem divelluntur, & ex qua divulſione oriuntur actiones alterum lædentes, bonoque ejus adverſæ. Hæc tam varia eſt quàm pax: Civilis nempe vel Eccleſiaſtica. Ejus ſpecies ſunt, lites, contentiones, inimicitiæ, præſertim quæ mutuis conſtant odiis, bella, &c. De quibus videre licet *Galat.* v. 20. *Rom.* I. 31. 2 *Timoth.* III. 3. Noxia eſt, quia omnia diſſolvit: *Matth.* XII. 25. *Gal.* v. 15. Hinc patriæ noſtræ ſymbolum: *Concordiâ res parvæ creſcunt, diſcordiâ maximæ dilabuntur.* Cui accedit, quod charitatem exſtinguit, graviſſimaſque excitat inimicitias odiaque implacabilia. Et quò arctius alias intercedit vinculum, eò fœdior eſt magiſque noxia; ſoletque ea tantò eſſe acerbior atque vehementior, quantò arctior antea fuit animorum conjunctio inter concordes. Quemadmodum aqua calefacta ſi in puteum demittatur frigus contrahit intenſius; ita arctiſſimis amicitiis odia acerrima ſuccedere amant, & quæ vincula ſunt neceſſitudinis inter benevolos, irarum fiunt incitamenta inter infenſos. Hinc gravior ſolet eſſe inimicitia inter diſcordantes unius populi aut civitatis incolas, quàm inter duos populos bella gerentes: Gravior inter conſanguineos, maximè domeſticos & fratres, quàm alienos; & graviſſima omnium inter conjuges, ſi quando diſcordia arctiſſimum iſtud matrimonii vinculum corruperit.

Excitatio diſſenſionum, & bella injuſta.

XX. Sed nec minus huic virtuti repugnant, qui diſſenſiones ſerunt inter benevolos, calumniatores nim: & ſuſurrones: Hinc *Proverb.* VI. 19. deteſtari dicitur Deus eum *qui ſeminat inter fratres diſcordias.* & *Syrach.* XXVIII. 15. &c. *Suſurro & bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes*, &c. Principes & Status contra eam graviſſimè peccant, ſi quando bella aggrediuntur, gerunt & continuant, quæ ſunt injuſta, & ut ſpoliis aliorum diteſcant, aut gloriæ ſuæ ſtudeant, imperiumque ſuum amplificent. Illud enim quammaximè regno Jeſu Chriſti, quod eſt regnum pacis, ejuſque Euangelio, quod eſt Euangelium pacis, directè adverſatur: præterquam quod bellum omnia peſſundet, artes diſciplinaſque, quin & juſtitiam, religionem omneſque virtutes exſtinguat, & noxios cum innoxiis iiſdem calamitatibus involvat. Quapropter Chriſtiani principis & magiſtratus eſt, non niſi ſumma neceſſitate, & fruſtra omnibus quæ à pio Magiſtratu requiri poſſunt tentatis, ad bellum deſcendere; neque ullam honeſtè bello finem imponendi occaſionem, quandocunque ſe offert, negligere.

Pacis Eccleſiaſticæ repugnat

XXI. Paci Eccleſiaſticæ in ſpecie repugnant ſchiſmata, *Gal.* v. 20. 1 *Corinth.* I. 10. XI. *ſchiſma.*

xi. 18. Quando illi, qui inter se concordes vivere debent, à se invicem discedunt, cœtumque, qui unus esse debebat, in plures scindunt. Schisma ergo est, quando disceditur ab Ecclesiâ, à quâ minimè oportebat discedere, & ob res quæ discessum non merentur. Res quæ discessum merentur, sunt hæresis, sive error fundamentalis, qui cum pertinaciâ & contendendi studio defenditur; & vita improba, seu opera quædam carnis manifesta, quæ cum salutis æternæ spe consistere nequeunt, quorumque aut integer cœtus, aut maxima saltem pars, reliquis conniventibus, rea est. A talibus discedere, laudabile est. Ita Apostolus præcipit, *Rom.* xvi. 17. ut *discedant ab iis qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam didicerunt, faciunt.* Et *Gal.* i. 8. 2 *Joan.* 10. 11. Et *Apoc.* xviii. 4. *Exite de Babylone populus meus, ut ne participes sitis delictorum ejus, & de plagis ejus non accipiatis.* Hinc *Apoc.* ii. 3. laudatur Angelus Ecclesiæ Ephesinæ, quod *non possit ferre malos.*

Schismatum genuina causa.

XXII. Schisma ergo est, quando disceditur & fraternitati renuntiatur, ob errores non fundamentales, aut ejusmodi lapsus, qui infirmitatem humanam facile comitantur, quibus condonare æquum est. Et ob ejusmodi potissimum Ecclesiam Christianam in partes scissam videmus. Unde facile apparet, alias subesse causas quam veritatis studium, gloriæque divinæ promovendæ zelum. Solent hæc ordinariè prætexi; sed genuina causa sunt commoda hujus vitæ, & considerationes politicæ: Fastus nim: & avaritia Ecclesiasticorum, & ambitio politicorum. Ecclesiastici nolunt sibi contradici; tum ne videantur ingenii acrimoniâ & solertiâ judicandi aliis esse inferiores, alteriusque cognitio ipsis sit præjudicio: tum ut liberi sint à subtiliore veritatis indagatione, disputandique molestias vitent: ac tandem, ne forte alii populo & principibus gratiores sint, suamque dignitatem obtineant, ipsi verò vilescant. Politici sæpe per Ecclesiasticos statum suum stabiliunt, plebemque sibi conciliant. Hinc alter alteri auxiliatrices porrigunt manus, & tanquam pro causâ communi certantes, etiam communes deligunt adversarios quos opprimant. Patuit id in omnibus fermè Conciliis: ad nutum Imperatoris ferè omnia directa sunt, semperque triumphabat à cujus partibus stabat Imperator: Ille autem non semper à meliore, sed fortiore & validiore stabat. Hinc sequens Concilium aliquando confirmabat præcedens, ut auctoritatem Ecclesiasticam stabiliret; aliquando prioris decreta abrogabat, quia ita conducebat rebus Imperatoris. Hæc omnia schismata fuere injusta.

Et varia species.

XXIII. Est autem schisma duplex: vel inter eos, qui nunquam in unum cœtum fuere uniti, quos tamen unitos esse oportet: Quales sunt Lutherani & Reformati, &c. Vel inter eos, qui antea in unum cœtum fuere uniti, sed ob causas non necessarias separati sunt. Licet autem aberratio à veritate salutari sufficiens ad discessionem causa sit; tamen si Ecclesiæ puriores non sint constitutæ, non statim discessio est facienda; sed magnâ cum diligentiâ, labore & assiduitate prius opera danda, ut Ecclesia à pernicioso suo errore revocetur. Ita videmus Apostolos non statim se separasse à Synagogis Judæorum; sed postquam aliquoties frustra moniti se ostenderunt insanabiles. Ita Paulus aliquamdiu tolerat & instruit Corinthios, qui resurrectionem mortuorum negabant, 1 *Cor.* xv. & Galatas, qui Mosem cum Christo conjungebant. Etsi autem schisma ad minimum sit inter duos, non tamen semper utraque pars illius est rea, sed ea solummodò, cujus culpâ fit discessio. Hinc aliquando utraque pars nocens; aliquando una tantum, quæ vel sponte discedit, vel, quia potentior est, alteram à se expellit, & communione suâ illi interdicit: quæ ita expulsa à schismatis reatu immunis est, licet separatos erigat cœtus.

Tum & status Ecclesiæ turbulentus.

XXIV. Repugnat etiam concordiæ studio, status Ecclesiæ turbulentus, quæ licet in apertum schisma non eruperit, variis tamen dissensionibus & contentionibus in seipsam agitatur: qualis fuit olim Corinthiorum Ecclesia, 1 *Corinth.* i. 12. &c. Qualisque nunc hodie est Romana, in quâ contendunt Franciscani cum Dominicanis, Jesuitæ cum Jansenistis: solâque Papæ Romani autoritate continentur, ne in partes dissiliant. Externa tantum est corporum unio, sed animorum maximus dissensus.

Schismata Ecclesiæ Christianæ.

XXV. Ex hisce jam facile judicari potest, quid sentiendum sit de schismatibus quibus hodie Ecclesia Christiana in partes divulsa est, præsertim hic in Occidente.

Reformatorum separatio à Pontificiis est justa.

XXVI. Ac 1. quod attinet separationem Reformatorum à Pontificiis, ea est justissima: non tantum enim illa Ecclesia spiritualem Christi cultum mutavit in carnalem, variasque invexit superstitiones Scripturæ incognitas; sed & varias idololatriæ species, cultum imaginum, sanctorum mortuorum, panis eucharistici; & monita, vitia sua emendare noluit; sed divinarum Scripturarum autoritate contemtâ, sibi & capiti suo Papæ Romano autoritatem controversias omnes infallibiliter decidendi temerè & sacrilegè arrogat, & contradicentes non tantum anathemate ferit, sed & ferro ac flammâ persequitur, ut jam sit insanabilis, majestatisque divinæ ac charitatis fraternæ læsæ rea.

Schismata inter Reformatos sunt injusta.

XXVII. Quod attinet schismata inter Reformatos, sunt ea omninò injusta; quia omnes conveniunt in necessariis ac fundamentali-

talibus fidei Christianæ dogmatibus: & eorum pleraque, perinde atque Ecclesiæ Romanæ pertinacia, oriuntur ex ambitione. Interim dolendum, quod quemadmodum omnes Pontificii, opinionibus licet inter se dissidentes, unius Papæ, ficti Ecclesiæ capitis, autoritate in unam continentur Ecclesiam; Reformatos non eandem Christo, vero Ecclesiæ capiti, exhibere reverentiam, ut per charitatem fraternam genuinos se illius ostendant discipulos. Schisma sanè inter Lutheranos & Reformatos nullâ ratione excusari potest; quia Scriptura neutrorum sententiam sub æternæ salutis amissione credendam præscribit. Schismata inter varias Mennonitarum sectas sunt injustissima, quia ob res exigui momenti, tum & ob lapsus leviores, aliquando sine ratione, sed solâ quorundam imperitorum morositate, excitata sunt: Imò aliquando moderatiores quidam, qui in rigorem illum consentire recusabant, excommunicati sunt, Ecclesiaque separata erecta.

Ejectio Remonstrantium à Contraremonstrantibus est injusta.

XXVIII. Sed quid dicemus de schismate inter Remonstrantes & Contraremonstrantes? Resp. Est injustum; quia dogma controversum, uti nos alias ostendemus, licet magni momenti, non tamen præcisè ad salutem creditu est necessarium: ideoque Synodus Dordracena temerè istud decîdit, nosque iniquè à Contraremonstrantibus sumus expulsi.

Rectè tamen ejecti Remonstrantes separatos habent cœtus.

XXIX. Sed quæritur, an nobis, sine schismatis culpâ liceat manere separatis, præsertim cum credamus non esse controversiam de fundamento salutis, anteaque mutuam obtulerimus tolerantiam? Resp. Omninò: Licet enim dogma non sit præcisè ad salutem necessarium creditu, multas tamen doctrinas pietati admodum adversas & periculosas sibi annexas habet, quæ etiam crudè admodum à quibusdam defenduntur. In oblatione autem mutuæ tolerantiæ expressè stipulavimus, ut extrema ejusmodi vitarentur; & præsertim nobis æqualis cum ipsis libertas concederetur, sententiam nostram docendi ac defendendi. Cum autem ea jam sit declarata intolerabilis, ipsorumque sententia necessaria, sine veritatis divinæ injuriâ conscientiæque læsione cœtus nostros separatos intermittere non possumus. Obj. At nunc nos ad cœnæ suæ communionem admittere cupiunt, salvâ nostrâ sententiâ. Resp. Contrarium decrevere ipsorum Synodi: & si qui pauci id faciunt, tectè & dissimulanter id fit. 2. Membra solummodò Ecclesiæ admittere volunt, non ipsos pastores. 3. Et quoscunque admittunt, eâ solum conditione recipiunt, non tantum ut sententiam suam taceant, sed & se dociles præbeant, id est, sine contradictione admittant, quæcunque Contraremonstrantes docent. At hoc est veritatem prodere, imò agnitam veritatem tacitè condemnare; quod ab homine veritatis ac pietatis studioso exigi non debet. Et qui hisce allecti cœtibus nostris desertis ipsorum communionem amplectuntur, raro id faciunt dictante conscientiâ, & ex pacis amore, alias enim non deserrent pacis studiosos; sed ob rationes mundanas.

In excessu, pax, cum quibus non est colenda.

XXX. In excessu huic virtuti adversatur pax, cum quibus non est colenda. Quales sunt I. Qui Scripturam non agnoscunt pro unicâ regulâ fidei suæ; sed vel eam integram rejiciunt & irrident, ut Ethnici; vel potissimam ejus partem, ut Judæi Novum Testamentum: vel aliud perfectius illi adjungunt, ut Mahometani Alcoranum suum: quibus omnibus applicari potest illud Apostoli, *Gal.* 1. 8. *Licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizavimus vobis, anathema sit.* Vel ut inefficacem flocci pendunt, ut Libertini & Quakeri: vel tanquam imperfectam, & traditionibus quibusdam humanis atque Ecclesiæ decretis supplendam credunt, ut Pontificii. II. Qui dogmata quædam fundamenta salutis evertentia propugnant; aut in verbo Dei non decisa, aliis necessario credenda imponunt. Hi enim hominum conscientias autoritati humanæ subjiciunt, & arreptâ sibi potestate judicandi facile in dissentientes, quando rerum potiuntur, sæviunt: atque ita directè in charitatem Christianam peccant, notâque illâ, ex quâ ipse Christus discipulos suos dignosci cupit. *Joan.* XIII. 34, 35. destituti sunt. III. Qui vitâ sunt profani; & vel se idololatria polluunt, ut Pontificii, vel aliis operibus carnis, sanctitati Christianæ adversis, indulgent. Hinc laudatur angelus Ecclesiæ Ephesinæ *Apoc.* II. 3. quod *non potuerit ferre malos:* & reprehenduntur *Psal.* L. 18. qui videntes furem cum eo currebant, & cum adulteris portionem suam ponebant. Hinc commendatur, ut cum pacis studio sanctimoniam conjungamus, *Hebr.* XII. 14.

CAPUT XLIV.

De Beneficentiâ.

Beneficentia.

I. BEneficentia est virtus ex charitate procedens, quæ liberali facultatum nostrarum erogatione egestati aliorum succurrere docet. Unde facile apparet.

Quibus incumbat.

II. Primò: Quibus potissimum hoc officium incumbat: nim: 1. Divitibus; illi enim de suo, imò de superfluo largiri possunt: Hinc 1 *Timoth.* VI. 17, 18, 19. *Divitibus hujus sæculi præcipe*, &c. 1 *Joan.* III. 17. *Qui habuerit substantiam hujus mundi*, &c. 2. Iis qui manuum labore victum quærunt: Quorum officium esse dicitur, strenuè laborare manibus, ut etiam imper-

pertiant necessitatem habenti, *Eph.* IV. 28.

Rationes eam suadentes.

III. Secundò: Inquirendum, quibus rationibus ad officium hoc constringantur. Eæ autem sunt variæ. 1. Quia est officium maximè excellens, quo potissimum Deum referimus: *Luc.* VI. 36. Hinc benefici erga alios Deorum ipsis loco sunt. 2. Exigit idem lex humanitatis & charitatis: Quid enim æquius, naturæque humanæ convenientius, quàm alterius hominis, non minus quàm nos ad imaginem Dei conditi, necessitati succurrere, illiusque vitam de superfluis nostris, nulli nobis usui futuris, sustentare? 3. Mandavit id Deus expressè, ut si forte communis humanitatis simus immemores, autoritate præcepti sui ad officium nos compelleret: *Deut.* XV. 7, 8, 9, 10, 11. *Esa.* LVIII. 7. 1 *Timoth.* VI. 18. 4. Charitas erga Deum sine hoc officio consistere nequit; 1 *Joan.* III. 17. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum indigere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Ratio est, *cap.* IV. 20. *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere?* Nec etiam religio vera, dicente Jacobo *cap.* 1. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est; visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum:* &c. Hinc Deo quammaximè est gratum, *Hebr.* XIII. 16. iisque erga quos exercetur occasionem luculentam præbet Deum ipsum laudandi, quod aliis tantas divitias, animumque aliis subveniendi promptum ac alacrem largitus sit, 2 *Cor.* IX. 12, 13. 5. Divitias nobis dedit Deus, non ut dominis absolutis, sed dispensatoribus tantum, *Luc.* XVI. 1. *& seqq.* ut in pauperes distribuamus: fidelis autem dispensatoris est, bona sibi concredita in usum à domino suo designatum impendere: adeo ut species quædam furti sit, bona in pauperes distribuenda in arcas recondere, sibique absque ullo fructu reservare. 6. Quæ pauperibus damus, non tam pauperibus, quàm ipsi Domino nostro, ea per pauperes à nobis exigenti, damus: *Matth.* XXV. 40. Cum verò ipse *propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopiâ nos divites essemus*, 2 *Corinth.* VIII. 9. æquissimum est ut idem officium ipsi, in membris suis id à nobis postulanti, exhibeamus. 7. Estque id officium Deo adeo gratum, ut illius intuitu Deus sæpe paratus sit hominibus injustitias & peccata sua remittere; uti Daniel Propheta hoc consilium suggerit Regi Nebucadnezari, *Dan.* IV. 27. & Petrus 1 *Epist.* IV. 8. dicit *charitatem*, quæ in munificentiâ erga egenos se egregiè conspiciendam præbet, *multitudinem peccatorum operire.* 8. Imò Deus illud munificentissimè remunerabitur, partim in hac vitâ, 2 *Corinth.* IX. 6, 7, 8, 9, ubi *vers.* 8. per *sufficientiam* intelligitur status in quo nobis omnia sufficienter adsunt. & *Phil.* IV. 18, 19. Quod itaque pauperi datur, est quasi semen in terram conjectum, quod fructus fert multiplices. Partim in futuro sæculo: *Matth.* V. 7. *Luc.* XII. 33. & XVI. 9. 1 *Timoth.* VI. 19. *Hebr.* VI. 10. Hinc *Proverb.* XIX. 17. *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis*, &c. Et immisericordiam graviter puniturus est; *Jacob.* II. 13. Unde judicium ultimum *Matth.* XXV. 31. *& seqq.* describitur, quasi potissimum cum respectu ad opera hæc instituendum.

Erga quos instituenda.

IV. Tertiò. Erga quos sit instituendum. Erga indigentes, qualescunque tandem sint, & cujuscunque religionis; uti docetur parabolâ Samaritani, *Luc.* X. etiam inimicos nostros. Vide *Matth.* V. 42. & *Luc.* VI. 30. *Omni petenti da.* Quod dictum videtur oppositè ad Judæos, vel alios quoscunque, qui iis tantum dabant, à quibus æqualia recipere sperabant, uti liquet ex *vers.* 34. Hinc Dominus præcipit. *Luc.* XIV. 12. *&c.* ut non divites vocemus ad convivium, qui retribuere possunt, sed pauperes.

Quis hic sit ordo observandus.

V. Sed quoniam facultatibus nostris omnium pauperum egestati singuli succurrere non possumus, æquum est, ut ordo quidam in beneficentiâ nostrâ observetur, illique præ aliis juventur, in quibus plures dilectionis causæ apparent. Hic ordo observandus; 1. vel ratione indigentiæ; 2. vel ratione morum; 3. vel ratione conjunctionis vitæ. 1. Maximè indigenti ante omnes alios succurrendum est; destituto nimirum necessariis ad vitæ sustentationem: Hic enim dilectionis nostræ actus nullam patitur dilationem, præsensque illa & extrema necessitas promptum requirit auxilium. 2. Cæteris paribus, ii qui moribus sunt probati, præferendi improbis, beneficentiâ nostrâ abutentibus, aut etiam otiosè illi innitentibus; quibus aliquando utile est denegare eleemosynas nostras, ut ad frugalitatem & laborem compellantur; præsertim cum & ipse Apostolus præscribat, ne qui non laborat comedat, 2 *Thess.* III. 10. *&c.* Non tamen anxiè nimis in occulta pauperum vitia inquirendum; neque etiamsi nobis quædam cognita sint, & de indigentiâ eorum constet, liberalitatis officia eis deneganda sunt: Cogitandum, quàm non & ipsi à vitiis simus immunes, imitandumque esse exemplum Dei, qui *solem suum oriri facit super bonos & malos*, &c. *Matth.* V. 45. 3. Respectu conjunctionis vitæ; qui vel corporali vel spirituali vinculo nobis sunt conjuncti, extraneis præferendi sunt. Sic *Deut.* XV. 7. Israëlita fratri succurrere jubetur, id est, populari, ex eadem familia Israëlis oriundo: ita parentes si indigeant omnibus aliis præferendi sunt: *Matth.* XV. 5, 6. domestici extraneis, 1 *Tim.* V. 8. fratres spirituales in Christo Jesu omnibus qui fratres non sunt, *Gal.* VI. 10.

Modus quis esse debeat.

VI. Quartò. Quis modus in beneficiis noſtris ſit obſervandus. 1. Finis debet eſſe honeſtus; non gloriæ privatæ ſtudium, ſed Dei: *Matth.* VI. 1. *&c.* nec etiam propria utilitas, ſed proximi cui largimur. Non quod illicitum ſit, beneficium præſtare, à quo idem exſpectes: ſed id non tam beneficium eſt, quàm negotiationis quædam ſpecies: Hinc Servator noſter non dicit, peccare eos, qui invitant à quibus invitari ſperant; ſed negat eſſe actum charitatis; quia retributionem beneficii ſui ab amicis ſuis accipiunt: invitare autem eos qui retribuere non poſſunt ait charitatis eſſe actum, quem Deus in futuro ſæculo retributurus eſt, *Luc.* XIV. 12. *&c.* Hinc niſi ex affectu charitatis, quæ non quærit quæ ſua ſunt ſed quæ alterius, procedat, nullius dicitur eſſe pretii apud Deum, 1 *Corinth.* XIII. 3. Et quantum fieri poteſt honori pauperum eſt conſulendum, eorumque contemtus vitandus, 1 *Corinth.* XI. 22. ideoque tectè dandum, aliis non conſciis. 2. Procedere debet ex religione erga Deum, ſtudioque honoris divini: 2 *Cor.* VIII. 5. & ex genuino ſuccurrendi affectu; inde dicit 1 *Joan.* III. 17. *non eſſe claudenda viſcera.* Hunc affectum duo demonſtrant: 1. animi & vultus hilaritas, ut non minus libenter dare videamur, quàm pauperes accipere. 2 *Cor.* IX. 7. *Rom.* XII. 8. *Qui miſericordiam exercet* (faciat) *in hilaritate.* Et 2. maxima promtitudo; quâ prævenis ſæpe antequam rogeris, & quando rogaris, ſine cunctatione das, antequam denuò rogeris. *Proverb.* III. 28. *Ne dicas amico tuo; vade & revertere: cras dabo tibi: cum ſtatim poſſis dare.*

Qua beneficentiæ menſura.

VII. Quintò: Sed maxima occurrit difficultas circa donorum noſtrorum quantitatem: Quæ nim: liberalitatis noſtræ ſit menſura, ut exinde colligamus, quantum quoque caſu dandum ſit. Reſp. 1. Generalis hæc debet eſſe regula, non parcè, ſed largiter eſſe dandum, 2 *Cor.* IX. 6. 2. Pro facultatum noſtrarum ratione à Deo nobis conceſſarum, etiam dona liberalitatis noſtræ augeri debent: 1 *Cor.* XVI. 2. 3. Et pro ratione indigentiæ eorum quibus opitulaturi ſumus: unicuique enim neceſſaria ad vitam danda ſunt; magis ergo indigenti etiam magis dandum. 4. In opera charitatis plus expendendum quàm in voluptates: ſi ergo in hiſce profuſi ſumus, plura in egenos diſtribuenda ſunt. 5. Conſiderandum quid pietas & charitas Chriſtiana in aliis efficiat, ut vel paria iis faciamus, ſi non exactè, ſaltem ſecundum proportionem æquam, juxta menſuram facultatum noſtrarum. Sicut enim aliquando Chriſtianus ſuo exemplo aliis præire debet, ut eos ad imitationem ſimilis beneficentiæ excitet; ita etiam aliquando alterius exemplo excitari debet. 2 *Corinth.* IX. 2, 3. 6. Tandem etiam prudentia & charitas Chriſtiana dictare nobis debent, quid & quantum quocunque caſu ſit dandum. In genere attendendum ad univerſalem illam regulam charitatis, *Matth.* VII. 12. *Quicquid vultis ut faciant vobis homines, idem facite illis.* Inde enim quiſque facile officium ſuum colliget, conſiderando, quantum ſibi, illo in ſtatu ſi foret, dari juſtum cenſeat.

Varia ea eſt pro ratione facultatum noſtrarum, & indigentia alterius.

VIII. Ut autem ſpecialius quid dicamus, addimus, nullam determinatam & fixam legem eſſe datam quid & quantum quovis caſu dandum ſit; ſed prudentiam Chriſtianam beneficentiam noſtram dirigere, pro ratione virium noſtrarum, & indigentiæ aliorum. 1. Ergo diſcrimen faciendum inter bona quæ poſſidemus. Hæc tribus inter ſe diſtincta gradibus conſiderari poſſunt. 1. Vel ſunt neceſſaria ad vitæ noſtræ ſuſtentationem, quibus carere non poſſimus, quin ipſi indigeamus. 2. Vel neceſſaria ſunt, ut honeſtè ſuſtentemur eo in ſtatu vitæ, in quo Deus nos conſtituit, pro variâ conditionis cujuſque diverſitate, ordiniſque in ſocietate humanâ requiſiti exigentiâ. 3. Vel planè ſuperflua, quibus nec ad vitæ, nec ſtatus noſtri ſuſtentationem indigemus. Similiter indigentia triplicem gradum admittit. 1. Vel eſt extrema, cum periculo mortis aut etiam peccati conjuncta, ne homo egeſtate compulſus ad fraudes vel furta ſollicitetur: *Proverb.* XXX. 9. 2. Vel eſt gravis, cum periculo magni incommodi, licet non extremi. 3. Vel eſt communis, levamen aliquod expoſcens.

Qualem hæc varietas dictet menſuram.

IX. Juxta triplicem hanc utrimque differentiam, dicimus: 1. De omni ſuperfluo dandum, & quidem copiosè, omni indigenti, qui nobis occurrit opemque noſtram expoſcit: ita Joannes Baptiſta præſcribit *Luc.* III. 11. & Joannes Apoſtolus 1 *Epiſt.* III. 17. Qui enim ſuperflua poſſident, ſunt divites: divitibus autem dicitur 1 *Tim.* VI. 18. *ut liberales ſint, divites in bonis operibus*, &c. Iniquum enim eſt, cum habeant & naturæ & ſtatui ſuo ſuperflua, ea ſine ullo fructu aſſervari, interimque alium hominem ad imaginem Dei conditum indigere. Qui manibus victum quærunt, dare debent, juxta Apoſtoli præſcriptum, *Eph.* IV. 28. multò ergo magis divites. 2. Si habemus, quæ neceſſaria ſunt ut decorè & ſtatui noſtro decenter vivamus, debemus dare graviter indigenti; præſtat enim quædam de ſtatu ſuo imminuere, quàm alium gravi laborare incommodo. Quod ſi etiam ſit eminens quidam ſtatus, non à Deo introductus, ſed ab hominibus excogitatus ad faſtum quendam oſtentandum, etiam communiter indigenti ſuccurrendum de iis, quæ ſtatui huic tuendo requiruntur. 3. Si habeamus ſolummodò quæ neceſſaria ſunt ſtatui noſtro (intelligo ſtatum à Deo approbatum) tuendo,

do, extremè indigenti dandum est: quia proximi vita potior nobis esse debet statu nostro, sine quo & vivere possumus. 4. Si autem necessaria ad vitam solummodò habeamus, hæc aliis dare non tenemur; non enim jubemur proximum magis diligere, sed sicut nos ipsos; neque ipsi indigere, ut aliis opitulemur. Quidam tamen etiam hic distinctione utendum putant: utrum proximus indigens dignior sit, aut Reipublicæ vel Ecclesiæ utilior, quàm nos. Si non: nobis ergo retinenda esse necessaria ad vitam; quia nulla ratio dictat, vitam nobis esse abjicendam ut nobis non digniorem in vita conservemus: Si verò Reipublicæ aut Ecclesiæ utilior sit, æquitatem & charitatem exigere, ut illi subveniamus, ipsi verò careamus: æquius enim esse ajunt, & charitati magis consentaneum, perire aliquem publico non admodum utilem, quàm illi valdè utilem. Nos autem id definire non audemus; sed cujuscunque conscientiæ id committimus. Agnoscimus, si quis id faciat, excessum fore charitatis; nemo tamen, judicio nostro, ad eum ullo præcepto divino, nec generali charitatis, nec aliquo speciali, obligatur.

Generatim multum est dandum.

X. Interim præstat pro ratione virium multum dare, quàm parum; 2 *Cor.* IX. 6,7. munusque pauca possidentis, licet exiguum, Deo gratius est, quàm ampla & grandia dona superfluis abundantium: quod egregiè viduæ pauperis exemplo confirmat Servator noster, *Luc.* XXI. 2, 3, 4. Quod si facultates nostræ adeo sint tenues, ut indigenti exiguum nostrâ liberalitate possit adferri adjumentum, intercessione nostrâ apud ditiores procuranda illi sunt necessaria, & quando ope non possumus, labore nostro illi prodesse tenemur.

Quid faciendum post beneficium.

XI. Sextò. Post beneficium collatum cavendum, ne multis tibi patiaris gratias agi, quin potius pauperem pluribus quàm dedisti dignum affirmes. 2. Ut quantum in te est beneficii obliviscaris; ac proinde nec id coram aliis jactes, *Matth.* VI. 1, 2. nec ipsi cui præstitisti commemores; habet enim ea commemoratio speciem exprobrationis. 3. Ne beneficii compensationem exigas, nisi summâ id requirente necessitate. Ac tandem 4. magis doleas, si cui digno non dederis, quàm si indigno dederis. Digno enim non dare culpa non dantis est: indignè autem beneficio abuti, accipientis.

In defectu opponitur Immisericordia.

XII. Vitium huic virtuti oppositum in defectu vulgò vocari solet Avaritia: Sed cum ea duplex sit, una quæ in corradendâ, altera quæ in conservandâ pecuniâ cernitur; posteriorque rursus duplex sit, una, quâ avarus bonis suis uti non audet, sibique necessaria denegat; altera quâ viscera sua coram indigente claudit: postrema illa hic solummodò in considerationem venit; quanquam ex priore originem ducat. Sed quia Avaritia magis virtuti ἀντιφυεῖας opponitur, eaque non tam oppositum est beneficentiæ, quàm fons & origo unde vitium beneficentiæ oppositum ortum ducit, rectius dicitur beneficentiæ opponi immisericordia, quando quis habens bona hujus mundi, alteri indigenti non dat. Hinc 1 *Joan.* III. 17. vocatur *claudere viscera*, ut fontem, qui beneficentiæ actum impedit, indicet, animum sc. durum, & alienâ miseriâ flecti nescium: dicunturque *diligere* tantum *ore & linguâ, non opere & veritate: ibid. vers.* 18. Tales sunt, qui cum actu possunt, solo tantum affectu proximum juvant; qui virtutis & honestatis aliquo stimulo exciti ad auditum vel narrationem miseriæ ipsius, affectum misericordiæ concipiunt; sed in sterili illo affectu consistunt, proximumque reverâ non juvant. 2. Qui præter affectum illum etiam operam aliquam adhibent, sed non eam quæ juvando proximo sufficit, & quam tamen ipsi facile præstare possent: Quales sunt, qui verbis tantum ad commiserationem compositis proximum consolari, aut consilio instruere conantur, cum ipsi opem promtam adferre possint; aut qui ipsorum nomine opem quam ipsi præstare possent ab aliis exposcunt. Aut tandem, qui veluti personati histriones magnificè de virtute Beneficentiæ disserunt, ipsi interim sine ullo alienæ miseriæ sensu proximum destituunt; vel licet ejus miseriâ tangi videantur, ipsumque spe auxilii lactent, nunquam tamen beneficentiam exercent, sed intra promissa, ore ac linguâ tantum prolata, consistunt. De quibus rectè dicitur, dicunt sed non faciunt.

In excessu, nimia profusio.

XIII. In excessu huic virtuti repugnat, nimia profusio imprudenter sine ullo respectu ad indigentiam, mores, vitæ conjunctionem, opesque nostras facta, per quam sæpe in indignos largissimè effunditur, quod rectius dignis distribui potuisset, vitiisque quorundam alimentum præbetur, qui nimiâ illâ profusione abutuntur tum ad pigritiam, tum ad nequitiam. Itaque hic locum habeat, quod in quâvis virtute requiritur, ut eam exerceamus cum sapientiâ; perinde uti Apostolus jubet, *Coloss.* III. 16. ut *verbum Christi in nobis habitet cum omni sapientiâ*, ut in quâvis virtute sapienter omnes actiones nostras dirigamus ad Dei gloriam, maximamque, quantum fieri potest, proximi utilitatem.

CAPUT XLV.

De Mansuetudine.

Mansuetudo.

I. VIrtus quæ occupatur circa proximum quatenus consideratur nos injuriâ aliquâ affecisse, est Mansuetudo, quæ est vir-

virtus in irâ moderanda versans. Respicit ira propriè injuriam nobis à proximo illatam, & vindictam quam illi propterea destinamus: ita ut semper à causâ externa excitetur; nisi enim nobis occurreret quod nos ad iram provocat, nunquàm irascceremur. Hanc Mansuetudo cohibet, prohibendo, ne irascamur quando non oportet; nec vehementius nec diutius quàm par est. Et cum omnis ira tendat ad vindictam, quammaximè à vindicta nos alienos esse jubet.

II. Ut autem distinctè de hac virtute agamus. 1. De ira ejusque causis. 2. De ejus effectis, quædam præmittenda sunt; ut ita facilius & distinctius Mansuetudinis officia percipiamus.

Ira. III. Ira est affectus depulsionis mali: estque ex eorum genere, quæ in se neque bona neque mala sunt; sed vel mala vel bona est, prout objectum est in quod tendit, & causa ex qua oritur: sic est justa ira erga peccata & obstinationem in peccato. Talis fuit in Mose, *Exod.* XXXII. 19. in Apostolo Paulo, *Act.* XVII. 16. in Corinthiis, 2 *Cor.* VII. 11. quin & in ipso Domino Jesu, *Marc.* III. 5. Non enim illa tendit in malum, sed bonum peccatoris, nec spectat ultionem, sed ejus emendationem.

Excitatur à causa aliqua. IV. Ira enim semper à causa aliqua excitatur, sive externa, sive etiam interna hominis imaginatione, sibi falsò persuadentis causam sibi iræ extrinsecus oblatam. Et quia anima per corpus tanquam organum operatur, etiam homo citius aut tardius pro ratione temperamenti sui ad iram concitatur, phlegmatici tardius, cholerici celerius. Hinc apparet, iram pro ratione causarum ex quibus oritur, & finem in quem tendit, posse esse vel bonam vel malam. Mala est, quæ ab homine concipitur ob injuriam sibi aut suis, sive verè, sive opinione tantum sua, illatam, & quæ tendit in vindictam. Talis fuit ira Simeonis & Levi, *Genes.* XXXIV. 21. & XLIX. 6. Saulis erga Davidem, 1 *Sam.* XVIII. 8. Davidis erga Nabalem, 1 *Sam.* XXV. 32.

Varia causa iræ. V. Inde apparet, causas iræ hujus esse varias: Prima est, Animi elatio, orta ex nimio ac præpostero sui amore, quo homo non tantum ea quæ sibi placent sectatur, sed & gravatè fert, si sibi honor, quem sibi deberi credit, non tribuatur, aut alter sibi præferatur: vide hanc causam iræ in Saule contra Davidem, 1 *Sam.* XVIII. 8. & in Hamane contra Mardochæum, *Esth.* III. 5, 6. 2. Suspicio, nimisque attenta inquisitio quid alii de nobis sentiant aut loquantur: quæ facit ut adversus non benignè de nobis sentientes irascamur; imò facile quæ culpanda non sunt in malam partem interpretemur. Cui 3. connexa est credulitas, per quam facile aurem præbemus calumniæ; ita Saul calumniis Doëgi fidem temerè adhibens gravem erga Pontificem Abimelechum concepit iram, 1 *Sam.* XXII. 10, 11. *&c.* & David calumniis Zibæ contra Mephiboseth, 2 *Sam.* XVI. 1, 2, 3, 4. Contrarium monet Syrach, *Eccl.* XIX. 15, 16, 17. His adde 4. quod homo non attendat ad communes infirmitates, quibus vita humana obnoxia est, in quâ labi pronum est, *Jacob.* III. 1, 2. *Syrach.* VI. 2, 3, 4, 5. sed omnia interpretetur quasi ex malitiâ procedentia. Contrarium fecit Dominus Jesus, *Luc.* XXIII. 34. cum in cruce pendens oravit pro crucifixoribus suis, *Pater remitte eis*, additâ hac ratione, *nesciunt enim quid faciant;* & Petrus *Act.* III. 17. Licet gravis in eorum facto esset malitia, tamen quia aliquâ cum ignorantiâ erat conjuncta, id quod excusationem videbatur facilius posse obtinere solum commemorant, ut peccatum aliquatenus extenuent. Quibus tandem 5. accedit, delicata nimium vivendi ratio, quâ omnia ex sententiâ nostrâ geri cupimus, & quicquid desiderio nostro adversatur ægrè ferimus.

Diuturna est vitiosa. VI. Sicuti ira ex hisce causis concepta mala est, ita etiam si diu apud nos hæreat; tum enim degenerat in odium. Hinc Apostolus *Eph.* IV. 26, 27. permittens ut irâ corripiantur, quia motus illos primo primos ex subitâ injuriâ in nobis excitatos cohibere vix in nostrâ potestate est; addit monitionem seriam ne peccent, *neque sol super ipsorum irâ occidat*, id est, ne diuturna sit, nec apud eos pernoctet: quia sol oritur super bonos & malos; oriente sole laboramus, occidente desinimus: ergo & desinat ira nostra æquum est: & sicut occasus solis repentinus est, ita & repente iram nostram remitti oportet: sole occidente aër refrigeratur; ergo & animum ira accensum refrigerari æquum est. Et post solis occasum tutiora sunt maleficia; ergo & nos, nisi ira recedat, etiam procliviores ad mala, ad quæ ira concitare solet. Ac tandem, sole occidente causam habemus Deum precandi: irati verò preces Deo gratæ esse non possunt. Cui aliam adjungit rationem, *ne diabolo detur locum*, qui princeps malorum, cujusque indolem irati facile imitantur; quia qui irascitur, semper iræ suæ causam aliquam prætexit, injuriam nempe alterius; ita Simeon & Levi iræ suæ contra Sichemitas prætexunt injuriam sorori suæ illatam: Achab contra Micham, quod semper mala sibi prædiceret: Et quia ira non tantum timorem Dei, charitatem proximi, aliasque virtutes pellet; sed & variorum peccatorum & malorum est causa.

Sensus Rom. XII. 19. VIII. Obj. Attamen Apostolus *Rom.* XII. 19. dicit, *date locum iræ.* Resp. Vel hæc intelligenda sunt de ira alterius; & tum illi damus locum, quando cedimus; veluti qui de via decedit, alteri locum dat: ut

into-

interim ira ejus, dum in nos effundi nequit, subsidat. Ita Jacob cessit coram Esauo, David coram Saule: Vel de irâ nostrâ propriâ; huic locum damus, quando eam vitamus, ut transeat, animumque nostrum ita contra eam obfirmamus, ut intrare nequeat: Vel de irâ Dei, quod maximè probamus; illique datur locus, quando ipsi nos non vindicamus, sed Deo vindictam committimus. Huncque sensum sequentia arguere videntur; *Scriptum est enim, mihi vindicta*, &c.

Effecta ira. VIII. Effecta iræ sunt clamor, calumnia, & vindicta. Quæ accuratè ab ipsâ irâ distinguenda sunt: Potest enim ira esse absque peccato, si nim: statim cohibeatur; quia primi illi motus aliquatenus sunt involuntarii, & sæpe extra nostram potestatem: at hæc voluntaria sunt, & semper cum alterius damno aut injuriâ conjuncta.

Clamor. IX. Primum ergo effectum est clamor: sicuti enim è nube densâ fulmina & tonitrua erumpere solent, ita ex ira clamores. Solet ille erumpere tanquam iræ signum, ut aversionem nostram ab aliquo testemur: ita Judæi contra Dominum Jesum, *Matth.* XXVII. 23. contra Stephanum *Act.* VII. 56. & contra Paulum, *cap.* XXI. 27. & XXII. 22,23. item Demetrius cum suis, *Act.* XIX. 28. & 34. Etiam in altercatione, & vehementi objurgatione quæ ex ira procedit; ac tandem in disputatione, quando incalescit, animique concitantur.

Calumnia. X. Alterum est calumnia, qua alterius fama læditur, in ipsum convitia & maledicta conjiciuntur; sic Goliathus convitiatus est Davidi, 1 *Sam.* XVII. 43. Quam Dominus prohibet *Matth.* V. 22. *Eph.* IV. 31. Vel etiam falsa ipsi impinguntur, aut verba ejus in alienum sensum detorquentur, ut ipsi damnum creëmus.

Vindicta. XI. Tertium est vindicta, qua par pari referimus, aut etiam gravius malum infligimus, ut alteri in compensationem injuriæ nobis illatæ male sit. Hanc testari solent homines 1. aversione animi, qua tales in conspectu suo neutiquam ferunt, sed à se abigunt, *Exod.* X. 28. *Luc.* XXIII. 18. Deinde mali alicujus inflictione, ponendo oculum pro oculo, dentem pro dente; vel simili quopiam modo. Effectus iræ gravissimos videmus in Simeone & Levi delentibus urbem Sichem ob stupratam sororem suam, *Genes.* XXXIV. 25. In Saule contra Pontificem Achimelechum ob Deum consultum panesque Davidi traditos, 1 *Sam.* XXII. 10,11. *&c.* in Hamane contra Mardochæum omnesque Judæos, *Esth.* III. 5,6. in Herode contra infantes Bethlehemiticos, quia se à Magis delusum putabat, *Matth.* II. 16,17. adeo ut Jacobus rectè dicat, *Cap.* I. 20. *iram viri justitiam Dei non operari.*

Hæc Mansuetudo cohibet. XII. Hisce omnibus malis medetur Mansuetudo, quæ cohibet ne ira exardescamus; & si forte iram conceperimus, ne erumpat in actus Mansuetudini adversos.

1. *Ne ira exardescamus.* XIII. Primò cohibet ne ira exardescamus, præmuniendo animum adversus iræ causas: ac proinde occasiones quæ nos facile ad iram provocant vitando; cohibendo etiam clamorem, ut sedata & submissa voce loquentes, caveamus ne spiritus in sanguine accendantur, nosque incalescamus. Ita *Eph.* IV. 31. jubet Apostolus, ut absit à nobis clamor. Ac potissimum contra omnes iræ causas, antea commemoratas, vigilando. Hinc monet *Jacob.* I. 19. ut *tardi* simus *ad iram*. Ita sensim etiam temperamentum nostrum subigemus. Cogitare oportet, quàm fœdus affectus sit ira, quod furor sit brevis, totumque corpus æstuare faciat: quod nihil minus deceat hominem, quem natura non ut reliqua animantia dentibus & unguibus ad dilacerandum armavit, sed nudum omnibusque destitutum produxit, & ad mansuetudinem finxit. Dominus etiam *mites* pronuntiat *beatos*, *Matth.* V. 5.

2. *Ne diu apud nos hæreat.* XIV. Si verò ira correpti simus, cohibet eam mansuetudo, ne diu apud nos resideat: ita *Ephes.* IV. 27. *Sol ne occidat super irâ vestrâ*: tum enim sensim augetur, adeo ut vix reprimi & coërceri possit.

3. *Ne vindicemus.* XV. Ac tandem jubet abstinere à vindicta. Sic *Proverb.* XXIV. 29. Potest autem vindicta vel exerceri per nos ipsos, vel exigi à Magistratu ut exerceatur in eos qui nos læserunt: posteriorem hanc Deus per Mosem populo suo indulserat, *Exod.* XXI. 24,25. *Levit.* XXIV. 19, 20. & *Deut.* XIX. 19. *&c.* Nunc autem omne vindictæ studium severè est prohibitum: *Matth.* V. 21, 22. & 38,39, 40,41,41. *Cap.* VI. 14, 15. *Rom.* XII. 19, 20,21. *Gal.* V. 20. & 22. 1 *Thess.* V. 15. *Jacob.* I. 19,20. 1 *Pet.* II. 1. & *Cap.* III. 9. Huc etiam obligat æquissima naturæ lex, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris; quoniam enim alium offendens (quod facile fit, in multis enim labimur omnes) nolles eum erga te immisericordem neque vindictæ cupidum, æquum est & te non vindicare: hinc Apostolus hoc adhibito argumento monet fideles ut placidi ac longanimes sint erga peccantes, *Gal.* VI. 1. Huc nos etiam invitat exemplum Dei ac Domini nostri Jesu Christi, qui nobis remiserunt: *Matth.* XI. 29. *Ephes.* IV. 32. *Coloss.* III. 12, 13. 1 *Pet.* II. 21, 22, 23. Si enim consideramus, quales non ante remissionem hanc divinam fuerimus, comperiemus gravissimè nos erga Deum peccasse, *Eph.* II. 2, 3. *Tit.* III. 3. imò peccata nostra contra Deum commissa jure decem millibus talentorum comparari; proximi verò contra nos commissa respectu horum vix centum denariis æstimari posse, *Matth.* XVIII. 24. & 28. majora ergò cum Deus nobis servis suis remiserit, minora nos conservis nostris remittere æquum est. Alias Deus se non remissurum

comminatur, *Matth.* VI. 15. imò remiſſionem jam conceſſam revocaturum, peccataque jam remiſſa denuò imputaturum & puniturum; uti ex parabolâ jam allatâ ex *Matth.* XVIII. liquet. Hinc & jubet Dominus nos orare remiſſionem peccatorum, eâ conditione ſi & nos remittamus aliis, *Matth.* VI. 12. non itaque remittentes, tantum abeſt ut delictorum veniam oremus, ut Deum nobis imprecemur iratum ac peccatorum noſtrorum ſeverum vindicem.

Etiam remittendum non pœnitentibus.

XVI. Objiciunt hic quidam, qui vindictæ ſuæ prætextum quærunt, Deus remittit pœnitentibus, ſimiliter & ego remittam, ſi peccati ſui pœnitentiam agant. Reſp. Deus in Chriſto dupliciter nobis condonavit. 1. Ante converſionem cum adhuc peccatores eſſemus, decernens nos non condemnare propter peccata præcedentia, ſi eorum pœnitentiâ ducamur; & ex hac remiſſione fluunt omnes benevolentiæ divinæ actus, quibus nos ad reſipiſcentiam invitat, vireſque ad reſipiſcendum requiſitas gratiosè confert. Hæc condonatio omnibus peccatoribus communis eſt: Hanc Dominus pro crucifigentibus ſe precatus eſt *Luc.* XXIII. 34. & pro peccatoribus impetravit, 2 *Corinth.* V. 19. quod Deus gratiosâ Euangelii ſui prædicatione, & invitatione ad ſalutem teſtatus eſt, *Matth.* XXVIII. 19. *Rom.* X. 16. & nota imprimis *Act.* XVII. 30. ubi Deus dicitur *tempora ignorantiæ prætervidiſſe, nunc autem hominibus annuntiare, ut omnes ubique pœnitentiam agant.* Secundò, poſt converſionem, plenè remittendo ac delendo peccata, eorumque obliviſcendo ac ſi nunquam commiſſa fuiſſent, homineſque juſtificando: quàm ſoli fideles conſequuntur. Eodem modo & nos facere æquum eſt; remittendum non ſolum pœnitentibus; ſed & delictum ſuum non agnoſcentibus, imò in eo perſeverantibus: hoc ſolum diſcrimine, quod priores in priſtinum amicitiæ ſtatum ſint admittendi; alii nequaquam; ſed abeſſe debet ſolummodò vindictæ ſtudium, quin & omnia benevolentiæ officia ipſis ſunt exhibenda. *Rom.* XII. 19, 20, 21.

Nec remiſſionis terminus tali in caſu debet eſſe vindicta.

XVII. Dices. Atqui remiſſionis divinæ terminus, ſi homines non reſipiſcant, tandem eſt pœna: an non igitur & noſtræ? Reſp. Nequaquam; non enim ira divina, ſed manſuetudo ac longanimitas nobis imitanda præſcribitur: imò jubemur nos non vindicare, ſed Deo vindictam tradere, *Rom.* XII. 19. Ratio eſt. 1. Quia vindicta actus eſt judicii; nemo autem alterius judex eſt, ſed omnes conſervi ſumus unius Domini. 2. Nec etiam nos omniſcii ſumus & καρδιογνώσται: atqui omnis injuria potiſſimum ex corde æſtimanda eſt. 3. Nos ſæpe ſumus impii, ſaltem non immutabiles in pietate: Deus autem & omniſcius eſt & immutabilis in ſanctitate & juſtitiâ: peccatorem ipſum puniet, non alium ejus loco, tempore & loco conveniente, ac pœnâ peccatis ejus debitâ, eâque adeò ſeverâ, ut ne maximè durus & implacabilis graviorem imprecari inimico ſuo poſſit. 4. Tandem Deus ſibi ipſi legem remittendi non poſuit; ſed nobis, quos per varias injurias probari & exerceri cupit in charitate, ut non indigni ſimus cives cœleſtis patriæ; ſibi verò, adverſus quem injuriæ nobis illatæ potiſſimum committuntur, reſervavit judicium.

Alia contra vindictam rationes.

XVIII. Præter has autem ſunt & aliæ rationes, quæ nos dehortantur à vindictæ ſtudio. Si enim injuriam illatam vindicamus, quia par pari referri æquum credimus, exactè talio inſtituenda erit: Ea autem difficillimè obſervari poteſt: ſi itaque leviorem infligàs pœnam, animus non acquieſcet, quia graviorem deberi credit: ſi graviorem, conſcientia te accuſabit & reum aget nimiæ crudelitatis. Deinde voluptas quæ ex vindictâ percipitur planè belluina eſt, hominique minimè conveniens, voluptatem enim quærit in alterius damno ac dolore; & tandem eam major dolor, animique anxietas conſequitur. Object. Remittendo novam injuriam provocamus, alioſque in malitiâ induramus. Reſp. Imò nonnunquam eorum animi molliuntur, nobiſque conciliantur, *Rom.* XII. 20. Eodem modo & Deus homines indurat. Si qui autem beneficiis noſtris indurentur ſibi imputent: vindicando autem alios irritamus, & novam injuriam provocamus. Obj. Vindicare generoſum eſt. Reſp. Imò molle ac effœminatum, ſignumque animi injuriæ ferendæ imparis, ac proinde affectibus ſuis ſuccumbentis: vera fortitudo eſt, cupiditati ſuæ frænum injicere, *Prov.* XVI. 32. Ut autem à vindictæ ſtudio alieni ſimus, requiritur præterea, ut abſit votum & imprecatio vindictæ, ut *Luc.* XXIII. 34. *Actor.* VII. 59. etiam lætitia, quando ei qui nos læſit male eſt, aut injuria noſtra vindicata: illa enim indicia ſunt animi vindictam ſpirantis.

CAPUT XLVI.

De Candore.

Virtutes ex juſtitia derivata.

I. VIrtutes ex Charitate derivatas, ſequuntur quæ ad Juſtitiam propriè referuntur. Has diximus eſſe 1. Candorem & Veracitatem: 2. Fidem ſeu fidelitatem: 3. Gratitudinem.

Diſcrimen inter Candorem & Veracitatem.

II. Candor & Veracitas duæ ſunt virtutes ſibi invicem affines, & tantum non ſubordinatæ, ita ut Candor generis, Veracitas ſpeciei habeat rationem. Candor nimirum dirigit omnia externa ſigna, quibus animi ſenſa aliis explicamus, aut animi noſtri motus indicamus: Veracitas verò verba ſola.

III.

Candor. III. Est itaque Candor virtus, quæ docet omnibus iis, quibus animi sensa aperiuntur & exprimuntur, sine ullo fuco aut simulatione uti.

Officium ejus primum, Cavere simulationem. IV. Officia ejus sunt. 1. Cavere simulationem; vultu, verbis & gestibus non præferre contrarium illi quod in animo absconditum est: nec majorem præ se ferre virtutis aut pietatis, vel etiam in alterum affectus ac benevolentiæ speciem, quam in corde latet. Huic opponitur simulatio, cum quis speciem præbet rei quæ non est: & dissimulatio, quando quis præ se fert rem non esse, quæ revera est, vel se nescire aut non agere, quod scit & agit.

Qualis sit factorum nostrorum significatio. V. Quæritur an eâ uti liceat? Resp. Si fiat ad alterius damnum aut perniciem, non licet; est enim fraus ac dolus, manifestè justitiæ repugnans: uti antea vidimus. Sed isto fine sepositò, quæritur an in eo, quod simulare ac dissimulare vocamus, aliquid insit vitii quod candori Christiano repugnat. Resp. Duo hic sunt animadvertenda: Actus exterior, & intentio agentis. Actus exterior vel est factum, vel verbum. Facta nullam naturaliter habent significationem, nisi eam quam quisque iis attribuit: non enim ex communi instituto certæ significationi sunt alligata: licet enim ad hanc aut illam rem significandam ordinariè usurpentur, animique nostri affectus externis quibusdam actionibus tanquam signis se soleant exprimere, ut gaudium risu, dolor fletu & lamentis, timor fugâ, &c. non tamen illi significationi alligata sunt; nam & non gaudenti ridere, non dolenti flere ac lamentari, non timenti fugere licet: sunt enim actus, ad quos unusquisque naturaliter jus habet, neque ullâ lege constringitur istam significationem istis semper attribuendi. Excipio solummodo facta, quæ lege divinâ aut humanâ ad certam significationem restringuntur, ac proinde alio significatu sine legis transgressione & legislatoris injuriâ usurpari nequeunt: qualis est inter alios, incurvare se coram idolo, licet idolum animo detesteris; illi enim facto Deus hanc alligavit significationem, quod idolum pro Deo habeat. Sed actus lege non determinati liberi sunt à certæ significationis vinculo. Obj. Si non in facto, saltem in intentione est vitium; hoc enim intenditur, ut alter decipiatur. Resp. Negatur: non enim deceptio inevitabiliter ejusmodi actum sequitur, neque necesse est ejusmodi intentionem adesse, sed longe aliam, in bonum & institutionem alterius tendentem; uti mox plenius docebimus.

Qualis verborum. VI. In verbis major est difficultas: ea enim etsi non lege communi, tamen usu & institutione solent habere certam ac determinatam significationem, quo sensum in animo nostro latentem alteri aperimus: quod omninò necessarium est, ut hominum inter se contineatur societas & consuetudo. Sed multum refert quibus negotiis verba adhibeantur. Quædam talia sunt, ut apertam ac planam veri patefactionem requirant; qualia sunt, confessio veritatis salutaris, contractus, testimonii dictio, juramentum, & similia: Hic non tantum aliud dicere non licet, sed & verba eo sensu sunt proferenda, quo intelligenda creduntur. In aliis rebus non eadem est necessitas. Licet aliquando tegere vel non aperire mentem nostram; licet aliquando recedere à verborum significatione quam verba ex origine suâ & usu receptiore habent; quod arguunt omnes tropi & figuratæ locutiones, quibus & sermo divinus & humanus abundat.

Quo casu simulatione ac dissimulatione uti liceat. VII. Quod ut melius liqueat, attendendum ad intentionem loquentis. Si tendat in bonum proximi, nec gloriæ Dei sit injuria, simulatio aut dissimulatio non videtur illicita. 1. Ergo licita videtur quando per eam proximi ædificatio intenditur, quæ sine eâ obtineri nequit: ita Apostolus monet *Rom.* XIV. 22. *Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo.* & 1 *Cor.* X. 28. Illa enim est dissimulationis quædam species, quâ ad tempus fides illa, quâ persuasus sum rem esse indifferentem, in infirmi fratris gratiam dissimulo. Eandem sibi tribuit Apostolus, 1 *Cor.* IX. 20, 21. imò tali in casu ista dissimulatio necessaria est. Attamen id locum tantum habet in rebus indifferentibus à quibus tutò abstinere possumus, non in illicitis, aut necessariis. 2. Si nihil in se contineat gloriæ Dei adversum, aut proximo injurium; veluti, si quis speciem præbeat se rem indifferentem habere necessariam, aliique ut necessariam suo exemplo velit præscribere; talis erat simulatio quam Paulus in Petro reprehendebat, *Gal.* II. 13. nec etiam ad vanam ostentationem referatur. 3. Quando illi quorum interest, aut muneris officiique ratio exigit, aliorum animos explorare cupiunt: quale videmus in Servatore nostro, *Luc.* XXIV. 28. præ se ferente quod ulterius ire vellet, ut discipulorum suorum animos exploraret, utrum institutione suâ excitati essent ad accuratiorem veritatis indagationem, ex se plenius, si ipsum retinerent, percipiendam. 4. Quando in rebus gerendis prudentiâ opus est; ita præstat aliquando, præsertim in civili administratione, & ut pericula imminentia avertantur, non tantum animi consilia premere, sed & aliud præ se ferre; ita & aliquando parentes severitatem erga liberos simulant, ut eos in officio contineant: ita aliquando cum insanis, mente captis, atrâ bile percitis, infantibus, simulandum ac dissimulandum est. 5. Tandem ad incommodum magnum evitandum licet aliquando simulare, non quod contra honestatem, sed quod contra decorum est: sic Da-

vid coram rege Achis ut vitæ ſuæ conſuleret ſimulavit inſaniam, 1 *Sam.* XXI. 13, 14. ita tempore perſecutionis ad effugiendum perſecutorum manus licet alium habitum & veſtitum, atque adeo aliam perſonam induere.

An liceat uti æquivocationibus.

VIII. Quæritur. An ergo liceat uti æquivocationibus? Reſp. Æquivocatio latet in verbis, vel quia à nobis præter uſitatam ſignificationem alia cuivis non obvia quæritur, vel quia aliquando ſenſum ambiguum habent. Priores æquivocationes in omni ſerio negotio ſunt illicitæ: Nam ſi ſermo eam quæ veritati congruat ſententiam ex ſani judicii æſtimatione non recipit, vitio non caret, etiamſi intentio ſit bona, multò magis ſi ſit mala, & ad perniciem aut damnum alterius tendat. Si enim ſermo ejuſmodi ambiguus admittatur, actum eſt de fide inter homines, omnia fallaciis ac fraudibus permiſta erunt, magnâque ex parte tolletur vinculum illud quod homines inter ſe ſociat. Nam ut mentem noſtram aliis aperiamus, viciſſimque alii ſuam nobis aperiant, atque ita ſocietas humana conſiſtat, nobis ſermo datus eſt. Quod poſteriores æquivocationes attinet, ſi verba à nobis ſenſu uſitatiore uſurpentur, & alium admittant minus uſitatum, non video cur iis uti non liceat, etſi forte contingat alium ea ſenſu à nobis non intento accipere: ſi enim ita in errorem inducatur, non hoc nobis, ſed ſibi imputet.

Candori opponitur hypocriſis.

IX. Opponitur porrò Candori ὑπόκρισις, cujus toties in Scripturâ mentio fit. Ea duplex eſt: Una reſpicit religionem, quando ſimulo pietatem, quâ me ſcio deſtitutum, & à quâ animo penitus abhorreo; tales ſunt peſſimi, nullâque divini numinis reverentiâ ducuntur; de quibus dicitur, quod *in hypocriſi loquantur mendacium;* quod *ſpeciem quidem habeant pietatis, virtutem autem ejus abnegaverint;* quod *profiteantur ſe Deum noſſe, factis autem negent;* 1 *Tim.* IV. 2. 2 *Tim.* III. 5. *Tit.* I. 16. Aut quando eam colloco in quorundam externorum obſervatione, verâ ac internâ animi purgatione neglectâ: Hanc Dominus Jeſus paſſim Phariſæis exprobrat, cum eos vocat *hypocritas*, & *venire* ait *indutos veſtimentis ovium, intus verò eſſe lupos rapaces*, *Matth.* VII. 15. non quod ſimularint ſe habere pietatem, quâ ſe deſtitutos noverant; ſed quod pietatem quæſiverint in externis, neglectâ internâ animi puritate; ac proinde hypocritarum inſtar aliam perſonam repræſentaverint quàm gerebant: ſpeciem præbuerint hominum ſanctitate eminentium, cum vitiis intus ſcaterent; atque ita interpretativè fuerint hypocritæ. Talem à fide abeſſe vult Paulus, 1 *Tim.* I. 5. & 2 *Tim.* I. 5. à Timothei fide abeſſe ait. Altera concernit actiones proximum reſpicientes, quâ erga alium ſimulo benevolentiam, cum eâ planè ſim deſtitutus. Talis eſt eorum, qui diligunt ore ac linguâ tantum, non verò opere. Hanc à charitate removet Apoſtolus, *Rom.* XII. 9. & 1 *Pet.* I. 22. & planè damnat ut Chriſtiano indignam, 1 *Pet.* II. 1. Graviſſima autem eſt, quando animum inimicum tegit, & cum intentione proximum lædendi eſt conjuncta; eſtque proditionis ſpecies: qualis fuit Joabi erga Amaſam, 2 *Sam.* XX. 9, 10. & Judæ erga Dominum Jeſum, *Matth.* XXVI. 48, 49. *Luc.* XXII. 47, 48.

Et nimia ſimplicitas.

X. In exceſſu illi opponitur nimia ſimplicitas, quâ animi ſenſu aperiuntur, quando nihil eſt opus, imò aliquando & aperienti & audienti noxium. Non enim omnia temerè aperienda, ſed quando emolumentum aliquod ſperari poteſt, nominiſque divini honor id requirit: emolumentum autem propriè dicimus alterius. Hinc rerum quas aut tegimus aut aperimus natura inquirenda eſt. Quædam ſi aperiantur proximo nullam adferunt utilitatem, nobis verò damnum: Ejuſmodi tegendæ ſunt. Aliæ nobis majus damnum, quàm proximo emolumentum: Et hæ ſunt tegendæ. Aliæ proximo majus emolumentum, quàm nobis damnum: qualis eſt veritatis ſalutaris propagatio cum periculo mortis; proximo enim adfert vitam æternam, nobis ſolummodò mortem temporalem. Vel etiam nobis majus creamus damnum tegendo, quàm aperiendo; aperiendo nim: mortem ſolummodò temporalem, tegendo, mortem æternam. Illæ neutiquam ſunt tegendæ, ſed ingenuè profitendæ; quæ ingenua profeſſio non tantum excludit abnegationem manifeſtam quæ verbis fit, ſed & ejus ſimulationem factis quibuſdam externis, quæ abnegationis ſpeciem habent. Uti in capite de Confeſſione oſtendimus.

Candoris officium ſecundum.

XI. Secundum Candoris officium eſt, errores ac lapſus ſibi commonſtratos ingenuè agnoſcere, vitia emendare, ac quod verum eſt profiteri. Huic repugnat pertinacia, quando homo lapſus ſibi commonſtratos emendare, erroreſque quorum convincitur rejicere, veritatique idoneis argumentis adſtructæ cedere recuſat. Quod vitium plerumque ex inanis gloriæ ſtudio ac nimiâ philautiâ ortum ducit: ægrè enim homo ſe aut moribus aut judicio lapſum, aut aliorum rationibus victum agnoſcit; quia id aut ſanctitati ſuæ, aut ſagacitati, præjudicare credit, atque exiſtimationem ſuam, quam alii de ejus ingenio ac ſanctimoniâ concepere, imminuere. Inde pertinacia, ac pertinax ſua defendendi ſtudium, & in monitorem odium. Hæc maxima odii Phariſæorum ac Pontificum in Dominum Jeſum videtur cauſa, *Joan.* XI. 47, 48.

Tertium.

XII. Tertium. Oſtendere ubi opus eſt facta proximi tibi non placere, eumque ami-

amicè ac fraternè officii sui admonere, etiamsi propterea odium illius sustinendum sit: quia est actus charitatis, *Jacob.* v. *ult.* Illi repugnat nimium aliis placendi studium, quo aliis ita gratificari studemus, ut interim eorum ædificationem ac æternum bonum negligamus: à quo vitio Apostolus se alienum ostendit, *Gal.* 1. 10.

Quartum. XIII. Quartum. Quod in aliis laude dignum est, etiam agnoscere, verbisque, ubi opus est, profiteri, etiamsi nobis minimè benevolus, imò inimicus sit. Candidi enim hominis est, virtutem in quocunque suo pretio æstimare; veritatemque sibi à quocunque oblatam avidè arripere, neque attendere à quo, sed quid dicatur. Huic potissimum repugnat perversum judicium ex malevolentiâ ortum, quâ omnia eorum quibus male volumus solemus in deteriorem partem interpretari, bona extenuare, ambigua, & quæ in bonam partem accipi possunt, detorquere, mala exaggerare: imò eadem, quæ in aliis quibus bene volumus laudamus, in hisce culpare ac criminari. Repugnat charitati, quæ *non cogitat malum*, & *omnia credit*, 1 *Cor.* XIII. 6, 7.

CAPUT XLVII.

De Veracitate.

Veracitas. I. VEracitas est virtus dictorum cum rebus & cum mente consensum prudenter servans. Distinguitur à Candore, qui non tantum in verbis, sed & in actionibus nostris conspicitur, non tantum quæ ad alios referuntur, sed & quæ nos concernunt; ipsa verò solummodò in verbis, & quando nobis cum aliis negotium est, cernitur: Et à Fide, quæ præcipuè ad promissa & juramenta refertur; Veracitas verò latius se extendit, ad quæcunque verba quibus mentem nostram exprimimus.

Ejus officium. II. Officium ejus est, ut sermones nostri rebus semper consentiant, maximè in rebus ad religionem pertinentibus, præcipuè ad salutem necessariis; uti ostendimus cum de Confessione ageremus: Etiam in omnibus quibus proximo fidem nostram adstruximus, ut contractibus, promissis, &c. præsertim juramento confirmatis: Uti in tractatione de Fide seu Fidelitate plenius ostendetur. Hinc *Eph.* IV. 25. *Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo*: & *Phil.* IV. 8. jubemur sectari *quæcunque sunt vera.*

An verba semper eo sensu sint usurpanda, quo sciuntur ab alio accipienda. III. Quousque simulatio ac dissimulatio, etiam æquivocationes licitæ sint, aut illicitæ, antea ostensum. Quæritur autem, an verba semper eo sensu sint usurpanda, quo sciuntur ab alio accipienda? Resp. 1. Quando verbis nostris fidem alicui obstringimus, cujus interest eam impleri, omninò eo sensu proferenda sunt: non enim in nostri, sed in alterius gratiam ea proferimus. 2. Quando interest honoris divini; veluti cum veritas salutaris est profitenda: ne videamur abnegare, quod ingenuè profitendum est. Hoc enim fluit non ex verborum usu per se spectato, sed ex negotii, cui adhibentur, qualitate. 3. Interim tamen non semper verba eo sensu proferenda esse, quo ab aliis accipienda sciuntur, docet nos exemplo suo Servator, *Joan.* 11. 19, 20. *&c.* Voluit nimirum animos dociles & probitatis studiosos excitare ad accuratius verborum suorum examen, ut occasionem haberent fidem majori cum judicio amplectendi: refractariis verò & omnia in pejorem partem detorquentibus, non omnes præripere prætextus in malitiâ se indurandi, ut fides in ipsum esset voluntarium obsequium. Sic & *Matth.* XIX. 28. 4. Ad instar illius exempli licet aliquando verbis, quæ usitatissimè eo quem nos intendimus sensu solent proferri, uti, licet sciamus alios ea sensu admodum à nostro diverso accepturos: quemadmodum in capite de Confessione ostendimus. 5. Licet etiam aliquando directam declinare responsionem, quando illâ declinatione ingens evitare possumus periculum, eaque in nullius damnum cedit, imò & in alterius bonum cedere potest. Uti patet exemplo Abrahami, qui rogatus, utrum Sara uxor ejus esset, non negavit quidem; verum responsionem directam declinans, aliud respondit quàm rogabatur, dicens sororem suam esse. *Genes.* XX. 2.

Illi opponitur mendacium. IV. Veracitati opponitur mendacium, seu potius mentiendi libido. Mendacium est, quando quis signo externo animum indicat, quod cum sensu in animo latente neutiquam convenit, sive sint verba, sive gestus alii verbis æquipollentes. Duo in eo requiruntur: voluntas falsum dicendi, & intentio ac finis fallendi: Inde apparet discrimen inter eum qui mentitur & falsum dicit; vir bonus non mentitur, potest tamen ignorans falsum dicere; prudens verò nec falsum dicit.

Ejus divisio. V. Solet communiter mendacium distingui in pernicioſum, quod ad proximi noxam, jocosum, quod ad delectationem, & officiosum, quod ad utilitatem proximi dirigitur.

Perniciosum & jocosum sunt illicita. VI. Quæritur an Scriptura omne mendacium damnet? Resp. Pernicioſa damnari nemo negat, utpote & charitati & justitiæ directè repugnantia: & ea sunt, quorum se vindicem Deus passim comminatur. Jocosa planè repugnant gravitati hominis Christiani, quem non decet se oblectare mendaciis. Vetat Apostolus scurrilitatem, multò magis improbare credendus est mendacia jocosa. Quid quod dicentis fidem minuunt, nam nec vera dicenti postea fides habetur.

Non perinde officiosum.

VII. Sed potissimum quæritur de officiosis, quæ obsunt nulli, prosunt multis, hunc præservant à peccato, alterum à gravi periculo vel damno, præsertim cum absque ejusmodi mendacio præservatio illa fieri non possit: ut si ab homine irato alium stricto ferro insequente interrogatus quam viam ingressus sit, aliam indicem. Sanè ejusmodi mendacia inter peccata censenda esse, nondum video. Abest enim hic quod Deus in mendacio maximè detestatur, sc. injuria proximi; è contra, omne damnum proximi præcavetur, ejusque bonum promovetur, sine ullâ alterius noxâ aut damno, imò maximo ejus bono, quem à gravi peccato præservamus. Deum ideo mendacium vetare, quia est dictio non congruens rei, licet tendat ad bonum proximi, sufficientibus rationibus probari non potest. Imò quia sermo nobis datus est, ut in civili conversatione fidem cum aliis colamus: non videtur aliquid committi fini in quem sermo datus est contrarium, mendacio ejusmodi, quod nulli nocet, alteri prodest, præsertim si verum proferri non possit, quin alteri noceat, nulli prosit. Habemus exemplum in obstetricibus Ægyptiis, *Exod.* 1. 19, 20. quarum factum, non sine mendacio perfectum, Deus approbat. Verum quidem est, actum misericordiæ laudari, non mendacium; Sed ob misericordiam Deus mendacium, sine quo misericordiæ actus exerceri non poterat, non improbavit.

Pernicioſa Deus damnat.

VIII. Propriè itaque & præcipuè vetantur mendacia pernicioſa, *Eph.* IV. 25. *Prov.* VI. 17. XII. 22. *Sachar.* VIII. 16. Et ejusmodi mendaces Deus detestatur, *Psal.* V. 7. imò omnem impietatem quandoque *mendacii* nomine designat, *Jerem.* VIII. 10. *Ose.* VII. 1. *Apoc.* XXI. 27. XXII. 15.

Ejus ſpecies, Calumnia.

IX. Illius variæ sunt species: 1. Calumnia, quæ est crimen alteri ignominiæ causâ objectum: 2 *Pet.* II. 10, 11, 12. *Jude vers.* 8, 9, 10. Tales multæ fuere Judæorum calumniæ contra Dominum Jesum.

Obtrectatio.

X. Secundò. Obtrectatio, quæ est sermo clandestinus ad famam alterius minuendam comparatus: tales vocantur *susurrones*, *Rom.* I. 30. & de his conqueritur David, *Psal.* XLI. 8, 9. LXIV. 4, 5, 6, 7. Si fiat apud eos, qui vindicare possunt, & illi, de quo sermo est, nocere, vocatur Sycophantia, seu delatio. Et committi potest dupliciter; vel falsum de homine dicendo; vel verum quidem, attamen quarundam circumstantiarum omissione rem ita detorquendo, ut alia planè videatur: exemplum habemus in Doëgo Idumæo, 1 *Sam.* XXII. 9. Illi vicina est Irrisio seu subsannatio, quâ malum aliquod de proximo dicitur, non ut illi cedat in emendationem, quemadmodum ironicè aliquando idololatras perstrinxerunt Prophetæ; ut Elias, 1 *Reg.* XVIII. 27. sed solummodò ut pudore suffundatur; constatque non solum verbis sarcasticis, sed & gestibus ac cachinnis: ita inimici Davidem subsannarunt, *Psal.* XXII. 8. Judæi Dominum Jesum in cruce pendentem: *Matth.* XXVII. 39. *&c.*

Falſum teſtimonium.

XI. Tertiò. Falsum testimonium, quod præcipuè exhibetur in judicio, quando aliquis à judice citatus falsum illius de quo persuasus est testimonium profert: quod Deus vetat præcepto decalogi nono, severiterque puniri jubet *Deut.* XIX. 18, 19. idque non sine ratione: quia per falsum testimonium omnis justitia evertitur; nocentes & scelerati sæpe proteguntur, & innocentes opprimuntur. Ut enim justitia exerceatur inter homines, & innocentes à sceleratorum violentiâ tuti protegantur, opus est tribunali judicis: quoniam autem judices omnium rerum exactam nequeunt habere notitiam, ne judicium intervertatur opus est testimonio: quia igitur à fide testium judex pendere debet, hinc Deus voluit, ut falsus testis eâdem pœnâ quâ reus afficiendus fuisset, puniatur. Hinc & *Proverb.* XXI. 28. *Testis mendax peribit.* Illud autem hic notandum, non tantum falsum perhiberi testimonium, quando novimus nos falsum testari, ut falsi illi testes à Jesabele contra Nabothum subornati, 1 *Reg.* XXI. 10, 13. sed & posse contingere, ut aliquis falsum testimonium dicat, licet ignoret se falsum testari; nim: quando verba alterius refert sensu ab ipsius mente alieno; cum tamen facile verum ac genuinum eorum sensum cognoscere possit: tales erant falsi illi testes contra Dominum Jesum: *Matth.* XXVI. 60, 61. & contra Stephanum, *Act.* VI. 11, 12. qui odio ac irâ præpediti, verum verborum ab ipsis prolatorum sensum non inquirebant.

Fiunt hæc vel directè, vel indirectè.

XII. Omnia autem hæc vel directè fiunt, quando ea proferuntur, quæ directè proximi famam lædunt, quæque animi alieni ac inimici manifesta sunt indicia: Vel indirectè & sub specie amicitiæ; quando alterius laudes tam frigidè proponuntur, ut laudatione tuâ eum magis deprimas, quàm extollas; vel postquam laudes ejus protulisti, postea quædam in ejus vituperium addis. Nam unusquisque facile videt, priorem laudem eum tantum in finem institutam, ut proximi famam tantò magis lædas; facilius enim fides habebitur amico quid in præjudicium amici sui proferenti, quàm inimico. Verum hæ sunt plerumque calumniatorum artes, ut sub laudum melle venenum ac virus suum tegant.

Procedunt vel ex malitiâ.

XIII. Procedunt autem vel ex malitiâ; quando proferuntur ea quæ scimus falsa esse; qualia sunt, quæ aut confinximus ipsi: qualis fuit calumnia uxoris Potipharis contra Josephum, *Genes.* XXXIX. 17, 18. Zibæ contra Mephiboseth, 2 *Sam.* XVI. 3, 4. &

ex-

expresè vetatur, *Levit.* XIX. 16. *Prov.* VI. 19. *Syrach.* XXI. 31. aut ab aliis, quos ea confinxisse novimus, habemus. Tales similes sunt adulteratoribus monetæ, quorum unus in occulto monetam adulterat, alter adulteratam inter homines dispergit.

Vel ex judicio temerario. XIV. Vel ex judicio temerario, quod nullâ solidâ ratione nititur. Dicitur autem judicium nullâ solidâ ratione niti, non tantum quando res ipsa nullâ solidâ nititur ratione, sed licet nitatur, ea tamen judicanti ignota est. Judicium autem varium est, aliudque alio firmius, admittitque potissimum tres differentiæ gradus; vel enim est dubitatio, quando sumus suspensi, neutrique parti præbemus assensum; vel suspicio aut opinio, quæ aliquâ conjecturâ probabili, aut signo vel ratione non necessariâ nititur, adeo ut uni parti quidem præbeamus assensum, ita tamen, ut credamus falli nos posse: vel judicium plenum, quo certò & definitè in unam partem judicium nostrum inclinamus. Temerarium ergo judicium est, quando non nititur rationibus, quæ post accuratum examen deprehenduntur sufficientes ad judicium quod formamus producendum: alias potest esse ratio sufficiens ad dubitationem, non ad opinionem; vel sufficiens ad opinionem, non ad judicium plenum.

Varia illius causa. XV. Illaque judicandi temeritas, pro varietate causarum ex quibus oritur, vel levior vel gravior est. Levissima est, quæ ex mero intellectus errore ortum ducit; quod aliquis rationes judicet solidas, quæ revera tales non sunt: Signum illius est, si deprehenso errore homo non pertinaciter illi inhæreat, sed eum statim corrigat. Gravior est, quæ ex morositate quâdam oritur, quâ propensus est homo omnia aliorum in sequiorem partem interpretari. Gravissima, quæ malevolentiam quandam & odium erga alium causam habet, quâ fit, ut omnia illius quem odimus in malam partem interpretemur; contra charitatis officium, quæ *non cogitat malum*, 1 *Cor.* XIII. 5. imò eadem quæ in aliis quibus bene volumus laudamus, in hisce culpemus, quia facile credimus facta eorum quos odimus ex animo malo proficisci: Illiusque signum est pertinacia.

Et species. XVI. Judicium hoc temerarium vel instituitur de singulari alicujus facto, aut etiam de toto illius statu, tanquam peccatore ac mortis æternæ reo: tale fuit judicium Pharisæi de publicano, *Luc.* XVIII. 11, 12. & Judæorum de Zacchæo, *cap.* XIX. 7. aliorumque conservos suos ob dogmata ad salutem non necessaria condemnantium; *Rom.* XIV. 3, 4. Omnia autem simul damnat Jacobus, *cap.* IV. 11, 12.

Ejus turpitudo. XVII. Hæc autem omnia repugnant directè charitati, primæque illius regulæ, quodcunque tibi fieri non vis, alteri ne feceris. 2. Injuria sunt in proximum; unusquisque enim jus habet ad bonam famam, tanquam thesaurum bonum in omnium cordibus asservatum, donec eam pravis factis ipse inde expellat: Hinc unusquisque præsumitur bonus, quem non constat esse malum. 3. Proximus in contemtum adducitur, *Rom.* XIV. 3, 10. Temerarium judicium præterea in jura Dei involat; quod ostendit *Jacob.* IV. 11, 12. *Qui detrahit fratri, aut judicat fratrem suum, detrahit legi & judicat legem; si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex: unus est legislator & judex qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es qui judicas proximum?* Si enim proximum judicio Dei in Scripturis non damnatum condemnat, reverâ se legislatorem constituit, tribunalque Dei conscendit. Si singularia quædam proximi facta judicat, rectè etiam se legi præponere dicitur: quia in occulta sibique incomperta judicium assumit; occulta autem judicare solius Dei est.

Ut & obtrectationis. XVIII. Obtrectatores verò, præterquam quod proximi famam lædant, etiam inimicitias & lites inter amicos serunt: hinc Salomon *Proverb.* VI. 19. conjungit, *proferentem mendacia testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias*: eoque sunt pestilentiores, quia nocent occultè, ut caveri nequeant ipsorum ictus. 2. Causæ unde obtrectatio ortum ducit, turpissimæ sunt; invidia nimirum, quia rarò viles aut abjectos impetit, sed semper quorum aut spectata est probitas, aut ingenium animique dotes in pretio, aut fœlicitas exoptanda; & curiositas, quæ anxiè alterius vitam inquirere, ejusque secretissima rimari jubet, ut cavillandi & obtrectandi materia sit. Norunt præterea obtrectatores se peccare; hinc omni ope student, ne obtrectationes suæ iis innotescant, quos calumniantur, quia nullo negotio dilui posse vident: hinc dicuntur *in occulto sagittare*, *Psal.* LXIV. 5.

Quo casu alterius peccatum narrare licitum sit. XIX. Sed quid si verum dicatur? Resp. Potest esse obtrectatio, si nimirum peccatum proximi sit occultum, nullaque justa id propalandi causa: tum enim ex facti circumstantiis de intentione judicandum est, quæ nulla præter proximi vilipendium esse potest. Attamen si peccatum manifestum est, sine calumniæ crimine narrari potest; ut aliis cedat in exemplum. Potest etiam aliquando occultum crimen detegi, quando homines impii fuco pietatis aliis imponunt, ipsorumque se familiaritati insinuantes eos secum in exitium rapiunt; quibus occultorum facinorum detectione larvam detrahi consentaneum est.

His annumerandi, qui obtrectationes libenter audiunt. XX. Detractoribus etiam annumerandi sunt, qui eos libenter audiunt, & audiendo aliquatenus detractioni cooperantur, eliciendo nimirum curiosis interrogationibus de-

detractionem, eamque cum delectatione audiendo: Hinc *Prov.* XXIV. 21. *Cum detractoribus non commiſcearis*, &c. Nec ab hoc crimine immunes ſunt, qui quamvis non delectentur, tamen cum poſſint non impediunt, præſertim cum ex officio teneantur impedire: Hinc *Proverb.* XXIV. 9. *Abominatio hominum detractor.* & *Cap.* XXV. 23. *Ventus aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis* (ſevera nempe quæ detractionem ſibi diſplicere indicat) *linguam detrahentem:* adde & *Syrach.* XXI. 13. Hinc & David *Pſal.* CI. 5. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.*

Adulatio. XXI. Eſt præterea aliud vitium hiſce omnibus directè oppoſitum, Adulatio, quâ aliis per vanam ipſorum laudationem placere ſtudemus. Vitium eſt, non ſolum ipſi aſſentatori, ſed & potiſſimum illi cui adulatur pernicioſum. Cum enim homo facillimè ſibi blandiatur, lapſuſque ſuos excuſare, virtutes extollere ſoleat, quod utrumque & ad reſipiſcentiam, & profectum in virtute impedimentum eſt maximum; adulator falſis ſuis præconiis hominem magis impellit, ut in vitiis ſuis ſibi placeat, ſeque perfectum credat, cum vitiis ſcateat. Et tanto ſunt nocentiores, quia amicitiæ ac benevolentiæ ſpecie lædunt. Hinc *Proverb.* XXIX. 5. *Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ejus.* Maximè autem eſt periculoſa aſſentatio in rebus vitam Chriſtianam, ſalutiſque negotium concernentibus *Eſa.* III. 12. *Populе mi, qui te beatum prædicant, te ſeducunt*, &c. Tales dicuntur *pulvillos ſuere ſub omni cubito manus, & cervicalia facere ſub capite univerſæ ætatis, ad capiendas animas. Eſech.* XIII. 18. Talibus meritò annumerari poſſunt, qui hominibus peccatoribus in peccatis blandiuntur, qui actus charitati Chriſtianæ adverſos ut pium zelum deprædicant, hominibuſque ſceleratis, modò Chriſtum pro peccatis ſuis ſatisfeciſſe profiteantur, non aliter atque ſanctiſſimis ſalutem æternam incunctanter annuntiant: Aut qui ſceleratis ac impiis à peccatis abſolutionem promittunt, non ob veræ reſipiſcentiæ actus, ſed ob egregiam Eccleſiæ navatam operam cæde & oppreſſione innocentium ac piorum, ſub ipſius jugo colla ſua cœcâ obedientiâ non flectentium; perinde ac ſi opus ſit coram Deo meritorium, innocentium cæde manus ſuas polluere. Ab adulationis crimine Apoſtolus ſe immunem profitetur, 1 *Theſſ.* II. 5. dicit verò vitium eſſe falſis doctoribus ſolenne, quod *per blandiloquentiam & aſſentationem corda hominum minimè malorum ſeducant*, *Rom.* XVI. 18. & 2 *Pet.* II. 18, 19.

CAPUT XLVIII.

De Fide ſeu Fidelitate.

I. *Fides.* FIdelitas eſt Juſtitiæ ſpecies, quæ cernitur in ſervandis promiſſis. Promiſſa ſunt, vel expreſſa, vel tacita, nutu aut geſtu, vel alio quocunque ſigno teſtata. In expreſſis promiſſis cavenda eſt omnis verborum ambiguitas quâ alterum deludamus; quia promiſſum non in noſtri, ſed alterius gratiam fit. Hoc autem potiſſimum ſpectat virtutem Veracitatis. Fidelitatis verò propriè eſt præſtare quod promiſeris. Illa commendatur *Matth.* XXIII. 23. & *Gal.* V. 22.

II. *Servanda eſt omnibus.* Hic nulla perſonarum exceptio facienda eſt, ſive ſint fideles, ſive infideles, ſive hæretici ſive orthodoxi: quibuſcunque enim fides dari poteſt, iis etiam ſervari debet, quia non alio fine datur, quàm ut ſervetur. Imò ipſis Ethnicis & idololatris ſervanda eſt; uti ex Gabaonitarum exemplo patet, *Joſ.* IX. & ob fidem illam à Saule violatam, Deus familiam ejus afflixit, 2 *Sam.* XXI.

III. *Etiam hæreticis.* Inde facile colligi poteſt, quid de Pontificiorum doctrina, hæreticis non eſſe ſervandam fidem, judicandum ſit: nempe eſſe doctrinam peſtilentiſſimam, quæ omnem fidem inter homines, ſine qua nulla ſocietas aut communio conſiſtere poteſt, diſſolvit; ſub cujus prætextu quæcunque perfidia committi poteſt. Sed conqueruntur Pontificii, falsò ſibi doctrinam ejuſmodi affingi: Itaque expreſſius paulò & diſtinctius eorum ſententia proponenda eſt: Verum eſt, non docent, Eccleſiam, quando fidem obſtrinxit hæretico, promiſſo illo non obligari: Sed, quando Cæſar, Princeps aut Magiſtratus ſe hæretico obligavit, aut fidem dedit, illius nullam eſſe obligationem, ſi quando Eccleſia judicat, in ſui præjudicium fidem eſſe datam: Quoniam prætexunt, ipſum poteſtatis ſuæ limites exceſſiſſe, & quæ ſui juris non erant obligaſſe; ideoque promiſſo illo, in Eccleſiæ præjudicium facto, non teneri. Quod in exemplo Joannis Huſſi, & famoſo illo Concilii Conſtantienſis decreto, manifeſtum eſt. Atqui ſub ſpecioſo iſto prætextu Eccleſia à quibuſvis fœderibus & contractibus maximè ſacroſanctis Principes abſolvere poteſt, quandocunque ex uſu judicat fœdus & contractum reſcindere. Atque ita omnem de Principum ipſi ſubjectorum fidelitate certitudinem tollit, dum maximè perfidos à perfidiæ crimine abſolvit; & cum ipſis contrahentes ſemper incertos relinquit, num aliquando, modò è re ſua eſſe videat, contractum ejuſmodi in ſui præjudicium eſſe factum, ac proinde irritum aut nullum, pronuntiatura ſit.

IV.

Etiam latroni. IV. Sed quæritur, an & fides latroni, juramento præsertim confirmata, sit servanda, quâ ad vitæ meæ redemtionem certam pecuniæ summam ipsi solvere in me recipio. Ratio dubitandi est; quia promissum hoc metu mortis est extortum, proinde non voluntariè conceptum; & latrones communes sunt generis humani hostes, quibuscum nulla pacta intercedere possint. Verum his non obstantibus, dicimus promissa, præsertim juramento confirmata, in tantâ apud nos esse debere reverentiâ, ut ea nullo pacto violare fas sit: Est quidem ejusmodi promissum metu mortis extortum; is autem, qui promissum fecit, eo tempore credidit, præstare sibi hac opum jacturâ vitam suam redimere, quàm interfici. Non fuit ergo actio invita, sed ex earum genere quæ mixtæ vocari solent. Tum & juramento se obstrinxit Deo: licet ergo latro jus non habeat, promissi solutionem exigendi; non tamen qui promisit propterea ab obligatione, quâ se per juramentum Deo obstrinxit, solutus est.

Conditio prima in promisso requisita. V. Ut autem promissum obstringat, ad hæc attendendum. Primò. Ut fiat de re licitâ aut honestâ: si facta sint promissa de re illicitâ aut inhonestâ, non obligant; non enim possunt esse vinculum iniquitatis, neque ullo promisso homo obstringi potest ad aliquid faciendum legi divinæ contrarium. Ita promissum illud, seu potius conjuratio, quadraginta illorum virorum contra Paulum Apostolum, tanquam impia rescindi debuit, *Act.* XXIII. 13, 14, 15. Sic Esdras matrimonia à Judæis cum alienigenis de populis illius terræ contracta, tanquam legi divinæ repugnantia, dissolvit, *Esdr.* X.

Secunda. VI. Secundò. Ut qui promisit, compos sit mentis suæ, non amens. Et potissimum, ut licet mentis compos sit, sciat quid promittat, ac proinde non adeo generale sit promissum, ut præter promittentis intentionem detorqueri possit ad id, quo carere nec potest nec vult, aut ad rem illicitam; quale fuit promissum Herodis, *Matth.* XIV.

Tertia. VII. Tertiò. Ut ipsi cui promissum factum est, illius impletio noxia non sit futura; tum enim res ipsa docet, non esse implendum: nam per promissum ipsi obligatus sum; nemo autem alteri ad ipsius damnum obligatus esse potest; quia obligatio alteri jus aliquod in me confert: atqui nemo jus acquirit ut sibi male sit: potest alter jus acquirere malum alteri inferendi: sed jus quod ego in alium acquiro, est ut mihi per illum bene sit.

Quid faciendum, si promissi impletio sit noxia promittenti. VIII. Sed quid, si promissi impletio noxia sit futura promittenti? Resp. Præstari tamen debet, quia per promissum jus in rem nostram abdicavimus, & in alterum transtulimus. Interim ejusmodi casus incidere posse credimus, qui promissi præstationem impediant, nempe inopinati & non prævisi, quos ipse promittens, si prævidisset, expressè excepisset; eos ergo tacitè excepisse credendus est. Ut si alicui operam meam addixerim, interimque contingat vel parentem, vel uxorem fato fungi, res ipsa indicat, talem me casum excipere voluisse. Æqui autem ac benigni viri est, si promissi impletio promittenti valdè noxia sit futura, promissi impletionem non rigidè urgere, sed de jure suo remittere.

Fidelitas in tacitis promissis requisita. IX. In tacitis promissis requirit fidelitas, ut res concreditæ fideliter asserventur, eâ curâ, quâ sedulus pater familias suas res asservare solet, & reddantur; nimirum, nisi illi qui credidit noxium sit futurum; tum enim ad tempus restitutio differenda est: sic dicimus depositum esse reddendum, sed non arma furioso. II. Ut munus nobis demandatum fideliter obeamus, omnesque muneris nostri partes expleamus: ita Apostolus docet, 1 *Cor.* IV. 2. *Exigitur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Sic servi, qui talenta sibi concredita domino cum lucro reddebant, vocantur *fideles*, *Matth.* XXV. 21. 23. *Luc.* XIX. 17. III. Ut res administrationi nostræ concreditas, eos in usus convertamus, quibus ab ipsarum domino destinatæ sunt. Contra hoc officium peccant divites, quando divitias, sibi tanquam dispensatoribus concreditas, ut in pauperes ac pios usus erogent, in luxum absumunt: Hinc *Luc.* XVI. 10, 11, 12. *Qui fidelis est in minimo, etiam in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, in majori iniquus est*, &c. IV. Ut aliquem nobis confidentem non deseramus, præsertim postquam jam auxilii spem fecimus: Illa fidelitas Deo tribuitur, 1 *Cor.* X. 13. 1 *Thess.* V. 24. 1 *Cor.* I. 9. & 1 *Joan.* I. 9.

Oppositum, Perfidia. X. Fidei opponitur Perfidia, cujus effectum dolus est, quando quis promissa vel expressa, vel tacita, non præstat: expressè prohibetur, 1 *Petr.* II. 1. Fitque vel verbis: sic negatur dolus fuisse in Christo, 1 *Petr.* II. 22. & in iis qui tanquam virgines stant coram throno Dei, *Apoc.* XIV. 5. Vel factis, quando quis adhibet consilia fraudulenta ut alterum decipiat. Huc autem non sunt referenda stratagemata in bello usitata, cum longè aliud præ nobis ferimus, quàm animo intendimus: non enim hosti tenemur consilia nostra patefacere, aut id agere, quod externâ specie agere velle videmur, nisi pactum aliquod interceserit, quod hac ratione violatur: Nec illi hac ratione injuriam facimus; quia omnia hostilia sibi à nobis metuit, & in qualcunque occasiones se erga nos munit.

Et proditio. XI. Huc etiam jure referri potest Proditio, quæ est amici desertio in necessitate; vel etiam clandestina delatio ad eum qui nocituras est; veluti si quis occulta suorum consilia

ad hoſtem deferat: Cui & annumeratur traditio, tanquam graviſſima proditionis ſpecies, quando aliquem in manus nocituri tradimus, aut procuramus ut tradatur. Talis fuit traditio Judæ, *Matth.* XXVI. 16. & eorum quorum tempore perſecutionis charitas refrigeſcet, *Matth.* XXIV. 10.

CAPUT XLIX.

De Gratitudine.

Gratitudo, ejuſque actus.

I. GRatitudo eſt virtus quæ cernitur in reddendo beneficio. Et tria potiſſimum requirit. I. Animum gratum, id eſt, beneficii accepti agnitionem, gratam memoriam, & reddendi affectum. II. Gratiarum actionem, quæ per verba fit, quibus beneficium prædicamus: Hic autem cavendum, ne beneficium vel extenuemus, vel adulatoriè extollamus, ut ita novum beneficium provocemus; quod eſt, non gratias agere, ſed alterum beneficium captare. III. Gratiæ relationem, quando in poteſtate noſtrâ eſt. In quâ attendendum. 1. Ut majori menſurâ, ſi fieri poſſit, beneficium rependatur; quia beneficium fuit gratuitum, illius tributio debitum; non ergo eſt compenſatio, niſi majori menſurâ retribuatur. 2. Ut illi qui plus aut libentius dedit, etiam plus aut libentius reddatur; ut ita retributio aliquatenus beneficio reſpondeat. 3. Ut alacriori animo reddatur quàm accipiatur beneficium. Vide gratitudinem Davidis erga filios Berſillai, 1 *Reg.* 11. 17. Præſtantiſſimus grati animi actus eſt, benefactorem ne in caſu quidem neceſſitatis deſerere, ipſique cum periculo gratiam rependere. Ita celebratur Ethai Gethæus, 2 *Sam.* XV. 19. &c. qui Davidem à facie Abſolonis fugientem comitatus eſt.

Oppoſitum Ingratitudo.

II. Virtuti huic opponitur Ingratitudo, quæ vel nulla, vel parum digna eſt atque intempeſtiva beneficii retributio. Variiſque conſtat gradibus. Vel enim non refert gratiam, quando poteſt, licet acceptam fateatur; vel nec refert, nec acceptam fatetur; aut ſi non neget acceptam, diſſimulat tamen: vel refert clam, ne coram aliis debuiſſe videatur: vel ita refert, non quaſi beneficium acceperit, ſed prior det: vel ægrè & cum murmure, aut inſolenter & tardè ac intempeſtivè refert, & minore menſurâ quàm accepit. Summus gradus eſt, malefacere benefactori, ſeu pro beneficio maleficium rependere. *Syrach.* XXIX. 22. *Ingratus ſenſu derelinquit liberantem ſe.*

Ejus Fœditas.

III. Vitium eſt maximoperè deteſtandum, quodque omnibus hominem exoſum reddit; nemo enim eſt, qui non execretur ingratum; peccatum eſt, quod ne in beſtias quidem cadit, quæ benefactoribus ſuis gratæ ſunt, teſtante Deo, *Eſa.* 1. 2. Injurium eſt erga proximum; quia honore ipſi ob beneficium debito fraudatur; quoniam beneficio ſuo jus ſibi in eum cui id contulit acquiſivit, eumque ſibi obnoxium reddidit, & obligatum par aut majus pro rei exigentiâ reddendi. Hinc rectè quidam beneficia vocavit compedes; & alter, Beneficium qui accepit libertatem amiſit. Fœditaſque ejus maximè elucet, quod non, ut alia multa, committitur in inimicos, ſed amicos ac benefactores.

Ipſi ingrato nexia eſt.

IV. Imò & ipſi ingrato maximè eſt noxium. Si enim rebus fruatur ſecundis, omnibus deteſtationi eſt, indignuſque ſuâ fœlicitate habetur: Si miſer ſit, neminem illius miſeret, omniumque erga ſe liberalitatis fontem ſuâ ingratitudine obſtruxit; nemo enim perire ſibi beneficium cupit; perit verò, quicquid ingrato, perinde atque terræ ſterili, committitur. Neminem ſibi fidum ſperare poteſt, qui ipſe fidelis eſt nemini. Hinc *Sap.* XVI. 29. *Ingrati ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tanquam aqua ſupervacua.*

Ejus cauſæ.

V. Deteſtandi hujus vitii cauſæ ſunt. 1. Arrogantia aut faſtus, quod debitum credas, quicquid in te collatum eſt, non beneficium: Ægrè enim homo alteri ſe obligatum fatetur, ſed libenter ſui juris eſt: hinc beneficiorum memoriam facile deponit, ne alteri ſe obnoxium fateri cogatur. 2. Avaritia & ambitio: dum enim novis ſemper cupiditatibus ſumus intenti, de referendâ gratiâ minus cogitamus: imò hæc pro gratiis ſæpe mala referre ſuadent. Saul oblitus officii Davidis, qui Goliathum proſtraverat, ambitionis ſtimulis incitatus eum voluit interficere, 1 *Sam.* XVIII. 8. *&c.* 3. Invidia, quæ quia bonis alienis triſtatur, ea augere non ſtudebit, nec merita alterius dignè æſtimabit.

CAPUT L.

De Abnegatione noſtri.

Directio noſtri.

I. SAnctitatis pars, quæ in Directione noſtri ipſorum conſiſtit, officiaque quæ nos propriè concernunt moderatur, generali nomine *Temperantia* exprimitur, *Tit.* II. 12. quæ virtus propriè cupiditatum noſtrarum moderationem deſignat: Vel phraſi, *non diligendi mundum, & ea quæ in mundo ſunt*, 1 *Joan.* II. 15. Quâ docemur affectus noſtros ab objecto illicito avertere: Sed præcipuè uſitata eſt phraſis *abnegandi ſeipſum*, quâ Servator utitur *Matth.* XVI. 24. *Luc.* IX. 23. & alibi. Nos tertiam hanc Sanctitatis partem primò in genere, ſub conſideratione Abnegationis noſtri, explicabimus; deinde diſtinctè de ſingulis ejus partibus ac officiis diſſeremus.

Quid ſit abnegare.

II. *Abnegare* eſt propriè partes alicujus deſe-

deserere, idque palam profiteri: sic dicuntur aliqui Dominum abnegare coram hominibus, *Matth.* x. 33. ita & 2 *Tim.* II. 12. Fit aliquando non verbis, sed factis, quando homo factis testatur se Dominum ejusque doctrinam deseruisse, etiamsi verbis eum aliquali ratione confiteatur. 2 *Tim.* III. 5. *Tit.* I. 16. 2 *Petr.* II. 1. *Judæ vers.* 4. Hoc sensu etiam tribuitur Mosi, *Hebr.* XI. 14. *quod negaverit vocari filius filiæ Pharaonis.* Transfertur ad nos, dicimurque nos ipsos abnegare, quando nos totos Deo mancipamus, nullamque nostri rationem habemus, quæ nos vel tantillum à Deo, iisque quæ Deo debemus, abducat.

Abnegationis nostræ significatio strictior.

III. Abnegatio hæc à Domino Jesu *Matth.* XVI. 24. angusto significatu accipitur, nihilque aliud videtur denotare, quàm, quod vita, omniaque nobis alias chara, vilia esse debeant præ cultu divino, quodque parari esse debeamus mori potius, & quodvis acerbum ac durum pati, quàm amore vitæ & mundi hujus commodorum aliquid facere indignum religione Jesu Christi. Adeo ut phrases sint æquipollentes, *abnegare seipsum*, & *crucem suam tollere*, ac *Christum sequi.* Perinde uti alibi phrases æquipollentes plures conjunguntur: Vide inter alia, *Genes.* XLIX. 11. *Joan.* I. 13, 20. 1 *Thess.* V. 5.

Laxior.

IV. Ordinariè tamen à Theologis latiore significatione usurpatur: pro renuntiatione propriæ cupiditatis nostræ, sive propriæ voluntatis abdicatione, ejusdemque sub unius Dei jussum & beneplacitum ultroneâ subjectione; ita ut nos totos Deo quasi tradamus, ut ille tanquam Dominus absolutus animâ & corpore nostro veluti re suâ propriâ pro liberrimo suo arbitrio utatur, & de illis disponat, ipsisque præscribat quicquid ipsi libitum est.

Quo jure à nobis exigatur.

V. Justè hæc abnegatio à nobis exigitur, qui nos Dei in solidum sumus, qui nos creavit, & Jesu Christi Servatoris nostri, qui nos redemit, animâque ac corpore sibi acquisivit in peculium. *Rom.* XIV. 8, 9. 1 *Cor.* VI. 19, 20. & *Cap.* VII. 22, 23.

Quo sensu à nobis præstari queat.

VI. Hinc sequi videretur, nihil propriè nos posse abdicare, nedum Deo consecrare, utpote omnium ex asse domino. Sed tamen usum voluntatis nostræ Deus liberum nobis reliquit, ita ut possimus aliud velle, imò contrarium illi quod nobis præscribit. Cum itaque usum voluntatis nostræ patimur legibus Dei circumscribi, ita ut multa faciamus nobis alias ingrata, & omittamus grata, ut Deo placeamus, dicimur nos ipsos abnegare; quia illud, cujus usum liberum ac in potestate nostrâ esse voluit Deus, ipsi tanquam in obsequium tradimus: Et quidem illâ solâ ratione ducti, quia nos non sumus nostri juris, sed Dei in solidum.

Tribus

VII. Tribus autem illa actibus absolvitur, qui omnes in ratione allegatâ suum habent fundamentum. *constat actibus.*

VIII. Primò. Ut in cultu divino non sequamur carnalem nostram prudentiam, sed ductum unius Dei, cujus omnibus actionibus summa præsidet sapientia. Uti liquet ex *Matth.* XI. 25. 1 *Corinth.* I. 19. *&c.* & *Cap.* III. 18, 19. Hinc monemur, *Proverb.* III. 7. *ne simus sapientes apud nosmet ipsos.* Ratio est. Nostri non sumus; ergo nec ratio nostra carnalis, nec voluntas, in actionibus nostris dominetur. Dei sumus: ergo cunctis actionibus nostris præsideat ejus sapientia & voluntas. Ita vidimus homines sapientiâ mundanâ turgidos, qui omnia juxta sæculi hujus naturam metiuntur, ineptos fuisse ad fidem in Jesum Christum, imò doctrinam fidei tanquam stultam rejecisse, 1 *Cor.* II. 14. tam Judæos quàm Ethnicos; cum tamen omnes, qui rationem suam Deo in obsequium tradunt, summam hic nunquamque laudibus condignis celebrandam sapientiam clarè videant: Hinc Apostolus ait, 1 *Cor.* I. 22, 23, 24. *Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem & sapientiam.* Judæis Christus erat scandalum, 1. Ob personæ vilitatem, *Matth.* XIII. 55. 2. Ob mortem ipsius turpem & ignominiosam. 3. Ob promissa demum post hanc vitam implenda. Quæ omnia carnali ipsorum exspectationi, de regno terreno per Messiam erigendo, repugnabant. Gentibus erat stultitia: quia præscribebat fidem in Jesum Christum crucifixum: 2. Abnegationem omnium, etiam suavissimorum, adeoque vitæ ipsius, spe fœlicitatis post hanc demum vitam obtinendæ. Hoc ipsis stultum videbatur, abdicare præsentia spe futurorum invisibilium, ad quæ absque mortuorum resurrectione, quæ ipsis ridicula videbatur, *Act.* XVII. 32. perveniri non potest. Sed tamen, si finem Dei totamque ejus administrationem penitius inspiciamus, summam in hoc opere deprehendemus sapientiam; quoniam Christum in morte non reliquit, sed suscitavit, & ad dexteram suam collocavit, potestatemque in omnia dedit, cui in quâcunque necessitate tutò confidere possimus; doctrinaque ejus viam continet ad vitam æternam: ratio autem ad vitam perveniendi summam nobis exhibet Dei sapientiam, quod velit nos mundo valedicere, ut participes simus bonorum cœlestium, quorum amor cum amore mundi consistere nequit. Illis itaque ea largiri tantum cupit, qui ea toto corde expetunt: id autem demonstrant, abnegatione illorum bonorum quæ amorem illorum impediunt, carni alias quammaximè gratorum. *Eorum primus.*

IX. Illud autem eò usque extendendum *Cautela.*

non est, ut rationem planè debeamus exuere in rebus religionis; quod antea satis ostendimus: sed solummodò, quod divina voluntas unica fidei actionumque nostrarum regula esse debeat.

Secundus. X. Secundo. Ut affectus nostros in ordinem redigamus; qui cum ferantur in objecta sibi grata, non nisi magnâ animi contentione, summoque carnis nostræ dolore, inde avelli queunt; quod propriè est abnegare. Hoc exigit Scriptura, quando jubet, ne *carnis curam faciamus in desideriis* ejus, *Rom.* XIII. 14. ut *carnem crucifigamus cum concupiscentiis*, *Galat.* V. 24. ut *mortificemus membra nostra quæ sunt super terram*, *Coloss.* III. 5. ut *abnegemus sæcularia desideria*, *Tit.* II. 12. In id autem illis quammaximè allaborandum, quos Dominus à cruce & persecutione immunes præstat. Omnibus enim afflictiones prædixit; *Matth.* XVI. 24. *Joan.* XV. 20, 21. *Cap.* XVI. 33. Similiter & Apostoli *Actor.* XIV. 22. 2 *Tim.* III. 12. & alibi: ideoque omnibus semper sunt exspectandæ. Quod quibusdam pacem largiatur, mera gratia est; quia eos liberat à cruce, quam omnibus sine exceptione prædixit. Et tamen qui sic affligebantur, etiam in aliis affectus suos cohibere, & seipsos abnegare debebant. Consideremus jam, quæ abnegatio, quæ spontanea crux, quâ caro ac voluptates crucifiguntur, tempore quietis tollenda sit, ut æquipolleat aliorum abnegationi per crucem ac afflictiones testatæ. Cernitur autem ea potissimum, quando adversus Deum variis nos miseriis tentantem non murmuramus, aut injuriam ab aliis nobis illatam non vindicamus: aut tandem carni grata, nobisque obvia, non sectamur; sed cupiditatem nostram cohibemus, ne forte concupiscentiis carnalibus illaqueëmur.

Tertius. XI. Tertiò. Ut vitam omniaque vitæ commoda pro nomine Christi deponere parati simus, & mortem alacriter subeamus, quando alias nec gloriæ Dei, nec saluti, tam proximi quàm nostræ, consuli potest. Gloriæ Dei non potest consuli, quando professio veritatis necessariæ fieri nequaquam potest: Salus proximi promoveri nequit, quando ipsi exemplo nostro in causâ sumus, quod proximus intrepidè veritatem non asserat. Nostra salus procurari non potest, quando nos, ut vitam conservemus, lædimus conscientiam nostram.

CAPUT LI.

De Desiderio rerum spiritualium.

Distributio virtutum nos dirigentium. I. EX dictis liquet, omne officium quod in directione nostri consistit, bona vel mala quibus affici possumus concernere. Ac primò, vel in genere dirigit amorem nostrum in objectum debitum, nim: Desiderium rerum spiritualium: Vel speciatim amorem nostrum erga res mundanas cohibet; eæ autem sunt, vel voluptates carnales, illas cohibet Temperantia: vel amor divitiarum, eumque coërcet ἀυτάρκεια, seu animus sua forte contentus: vel honorum cupiditas, illique moderatur Modestia. Circa mala hujus vitæ suscipienda & toleranda occupatur Fortitudo & Patientia Christiana. De singulis breviter agemus: ac primò quidem de Desiderio rerum spiritualium.

Res spirituales sunt, vel II. Res Spirituales, sunt vel bona quæ Deus nobis promittit; vel virtutes & officia quæ à nobis exigit, ut bonorum promissorum participes fiamus.

Bona promissa. III. Priora sunt, vel bona futuræ vitæ, sc. beata immortalitas: vel etiam bona spiritualia etiam in hac vitâ fidelibus concessa, inter quæ eminet donum Spiritus Sancti. Erga hæc itaque versari debet desiderium nostrum. Ita 2 *Tim.* IV. 8. dicitur corona justitiæ danda à Deo *omnibus diligentibus adventum ejus.* Vide & *Rom.* VIII. 19. *Tit.* II. 13. & præsertim *Coloss.* III. 1, 2. ubi jubemur *quærere ea quæ supra sunt in cœlis, non* autem *quæ in terrâ sunt.*

Quid earum desiderium requirat. IV. Requirit id desiderium, 1. Ut bona hæc à nobis habeantur pro præstantissimis, utpote æterna, imo & pro necessariis, sine quibus nulla salus; uti *Matth.* XVI. 26. idque Servator noster egregiè illustrat parabolâ mercatoris, pretiosos uniones inquirentis, *Matth.* XIII. 44. Inde enim ardens orietur desiderium, adeo ut ægrè nobis futurum sit, quamdiu iis caremus. 2. Ut credamus ea nos acquirere posse, sed nobis non obventura, nisi ea desideremus, & quæcunque nobis Deus præscribit præstemus: Si enim ea acquiri non posse credamus, ad ardens eorum desiderium neutiquam excitabimur; si verò nobis absolutè destinata statuamus, & quocunque nos geramus modo nobis obventura, ardens desiderium officiorum ac virtutum, quas Deus à nobis exigit, neutiquam concipiemus, nec proinde bona promissa legitimè desiderabimus. Hæc qui credit, omnia vilia habet præ hisce bonis, neque acquiescit, donec iis fruatur. Idque Scriptura explicat, phrasibus *quærendi regnum Dei*, *Matth.* VI. 33. vel *civitatem futuram*, *Hebr.* XIII. 14. *honorem & immortalitatem*, *Rom.* II. 7. vel *comprehendendi & persequendi*, *Phil.* III. 12, 14. 1 *Tim.* VI. 12. vel etiam *ingemiscendi* & *parturiendi*, & *exspectandi redemtionem corporis*, *Rom.* VIII. 22, 23. & omnia præ hisce *pro stercoribus habendi*, *Phil.* III. 8. ac tandem, *thesauros* quærendi, seu, *congregandi in cœlis*, *Matth.* VI. 20.

Vel virtutes. V. Hoc desiderium in nobis excitat desiderium virtutum Christianarum; eo fundamento nitens, quod bona spiritualia, tam hujus quàm futuræ vitæ, sine hisce neutiquam obtineri possunt: uti docemur, *Matth.* V. 20.

Hebr.

Hebr. XII. 14. 1 *Cor.* VI. 9, 10. *Apoc.* XXII. 14, 15. Desiderium enim salutis desiderium omnium sine quibus ad salutem perveniri nequit producit.

Quis in re earum desiderium consistat.

VI. Hoc desiderium in se includit ardens studium virtutem exercendi, in eâque continuò proficiendi: non quidem, ut homo diē ac nocte nihil aliud meditetur: quod hæc nostra mortalitas non permittit: sed ut crebrò de hisce meditetur, & quicquid meditetur aut faciat, nihil agat virtutibus contrarium. Hoc David passim sibi tribuit: *Psal.* CXIX. Optimè illustratur esurientium & sitientium similitudine, *Matth.* V. 6. eâ enim docetur, quemadmodum in esurientibus ac sitientibus erga cibum & potum, ita & in pietatis studiosis debere esse erga justitiam ardens desiderium: 2. Conatum indefessum nihil intentatum relinquendi ut justitiam adipiscantur; ac tandem quâcunque oblatâ occasione sincerè justitiam exercendi. Inde passim studium hoc comparatur certamini, *Luc.* XIII. 24. 1 *Tim.* VI. 12. 1 *Cor.* IX. 24. & alibi passim.

Oppositum directum, Contemtus bonorum spiritualium.

VII. Desiderio huic duo potissimum opponuntur: alterum directè, contemtus nimirum bonorum spiritualium; qui adscribitur invitatis ad nuptias, *Matth.* XXII. 5, *&c.* & profanis istis, qui Esaui instar jus primogenituræ escâ vendunt, *Hebr.* XII. 16. qui hic sibi sedem fœlicitatis figere amant, Deoque cœlum libentes relinquerent, modò ipsis terram concedat. Licet enim vix fieri posse videatur, ut homo fide bonorum cœlestium, quibuscum nulla in comparationem venire possunt, imbutus, ea fastidiat aut contemnat; tamen vel ob supinam quandam negligentiam, quod eorum præstantiam non rectè expendat: vel ob amorem rerum mundanarum, quo impeditus animum ad contemplanda cœlestia attollere nequit; vel ob judicii quandam ac ingenii levitatem, quod ea perfunctoriè tantum consideret, ut *Hebr.* II. 1. fieri potest, ut ea eo quo merentur pretio non habeat, ac tandem contemnat.

Indirectum, amor mundi.

VIII. Alterum indirectè, amor nimirum mundi, quem Scriptura cum amore Dei rerumque cœlestium consistere posse negat: *Matth.* VI. 24. *Rom.* VIII. 7. *Jacob.* IV. 4. 1 *Joan.* II. 15, 16.

Quid sit mundus.

IX. Ut distinctè de amore mundi agamus, ante omnia considerandæ sunt phrases, quibus Scriptura hoc in negotio uti solet. Aliquando utitur voce κόσμος, 1 *Joan.* II. 15, 16. 1 *Cor.* VII. 31. *Jacob.* IV. 4. aliquando, αἰῶν & τέτος, *Luc.* XVI. 8. *Rom.* XII. 2. 2 *Cor.* IV. 4. aliquando utrasque conjungit, *Eph.* II. 2. VI. 12. Illis autem significantur, vel bona ac voluptates quæ in hoc mundo sunt; vel etiam intelligi possunt homines mali, mundo servientes. Sumuntur enim hoc in negotio ordinariè in malam partem; quod docet oppositio inter *filios mundi hujus*, & *lucis*, *Luc.* XVI. 8. descriptio diaboli, quod sit *hujus sæculi Deus*, *Eph.* II. 2. & ipsius mundi, qui *totus in malo* dicitur *positus*, 1 *Joan.* V. 18. Vocantur *mundus*, quia sectantur quæ mundi sunt; & quia omnis eorum vis ac potentia homines seducendi est in mundo, id est, in bonis & malis hujus mundi: sublato quippe mundo, nulla futura est tentatio.

Quid, mundum diligere.

X. Mundum itaque diligere, est, capi amore rerum quæ in mundo sunt, ea studiosè meditari ac sectari, neglectâ aut posthabitâ curâ meliore. Quod ut melius liqueat, ita habendum: Amorem mundi in nobis esse naturalem, tam erga locum ipsum, quàm illius bona. Amamus naturâ vitam & voluptatem; abhorremus à dolore. Fruitio bonorum mundi est voluptas, eorum carentia dolor. Bona ea tria sunt, voluptas, divitiæ, honores, 1 *Joan.* II. 16. quibus tria sunt opposita mala, dolor, paupertas, contemtus. Tria illa bona ab omnibus concupiscuntur; mala illis opposita omnes horrent. Non quod unusquisque tria hæc simul sectetur; sed quod nemo sit in hoc mundo, qui non in se sentiat inclinationem aliquam, per quam ad alicujus ex hisce bonis concupiscentiam allici possit. Hinc rectè Jacobus, *Cap.* I. 14, 15. inquit, *hominem tentari, cum a concupiscentiâ suâ abstrahitur.*

Quatenus res hujus mundi curare liceat.

XI. Huic autem affectui Deus modum posuit, intra quem coërceri debet, & quem si homo transilit fit mundanus. Non vetat Deus, ut nequaquam curemus ea quæ vitam hanc animalem spectant, aut quicquam faciamus, quod & ab hominibus mundanis fit, præsensque tantum sæculum concernit; sed ne ea sectemur vehementiore studio, quam oportet, & eo modo, quo homines mundani solent. Hinc præcipit Apostolus, 1 *Cor.* VII. 29, 30, 31. ut *mundo utamur tanquam non abutentes*; & *Jacob.* I. 27. ut nos *impollutos servemus à mundo.* Debet itaque Christianus esse in mundo, & licet procuret quæ hujus mundi sunt, tamen non assimilari moribus hominum mundanorum. Ex: gr. Res est hanc vitam spectans, cibus & potus, 1 *Corinth.* VI. 13. non tamen illicitus homini Christiano illius usus, 1 *Timoth* VI. 17. Deus *nobis omnia abunde* dicitur *dare ad fruendum.* & *Cap.* IV. 3, 4, 5. neque etiam labor qui ad eum procurandum requiritur, 2 *Thess.* III. 8. & 12. & Dominus jubet nos orare, ut Deus nobis largiatur *panem nostrum quotidianum*, *Matth.* VI. 11. Similiter res præsens solummodò sæculum concernens est conjugium, *Luc.* XX. 35, 36. non tamen illicitum homini Christiano: *Hebr.* XIII. 4. Idem statuendum de aliis rebus vitam hanc concernentibus.

Licitus rerum hujus mundi usus.

XII. Id imprimis notandum, ut sciamus etiam nobis liberum esse usum rerum hujus mundi, modò ne corda nostra anxiâ circa hæc sollicitudine graventur. Contra ejusmodi homines, qui vitam hominis Christiani

ſtiani arctè nimis contrahunt, ac ſi illicitum eſſet, quicquid aliquam habet ſimilitudinem cum actionibus hominum mundanorum: qui liberum rerum hujus vitæ uſum non concedunt, atque ita laqueos tendunt teneris conſcientiis, eaſque in difficultates inextricabiles conjiciunt. Deus nobis bona hujus mundi conceſſit, ut iis liberè fruamur, non tantum ad meram neceſſitatem, ſed & honeſtam ac moderatam voluptatem: 1 *Tim.* VI. 18. Si quis, cui bona illa affluunt, duram tamen vitam agere velit, rectè facit: ſed ne condemnet eos, qui, memores ſemper modeſtiæ ac gravitatis Chriſtianæ, nec non liberalitatis in pauperes, liberalius Dei donis utuntur. Attendatur exemplum Servatoris noſtri & Joannis Baptiſtæ, *Matth.* XI. 18, 19. Joannes venit *neque edens neque bibens*; id eſt, duram atque auſteram vivendi rationem ſecutus: Servator autem venit *edens & bibens*, id eſt, in medio Judæorum familiariter cum ipſis verſans, neque ullum quod à communi vivendi ratione diſcreparet vitæ genus ſectans. Si enim urgeas, illa tantum Chriſtiano licita eſſe, quæ abſolutè ad hujus vitæ ſuſtentationem neceſſaria ſunt, ſtatim conſcientia inextricabilibus ſe involvet perplexitatibus, inquirendo quid neceſſarium, quid ſuperfluum ſit; & ſic nunquam Chriſtianus tranquillâ conſcientiâ Deo ſervire poterit. Itaque fatendum, Deum rerum hujus vitæ uſum non determinaſſe in indiviſibili aliquo puncto, ſed latitudinem aliquam conceſſiſſe, adeo ut ſine peccato & parcius & liberalius iis frui liceat, modò cor illis non gravetur.

Nimius earum amor.

XIII. Poſſunt tamen hæc omnia ardentius concupiſci; & tum homo peccat. I. Quando craſſa illa, & à meliore etiam gentilitate damnata vitia ſectatur. Illis ergo ex animo eſſe valedicendum, ſi Chriſti velimus eſſe ſervi, nemo eſt qui eat inficias 1 *Cor.* VI. 9, 10. *Gal.* V. 19, 20, 21. II. Cum bona illa immoderatius & ardentius ſectatur quàm oportet; ac majore proſequitur amore quàm digna ſunt; ſc. tanquam excellentia ac ſolida bona, quæ hominem verè fœlicem reddunt; cum non ſint ſolida & vera bona, ſed indifferentia, imo aliquando noxia; ſine illis enim poſſumus eſſe beati, cum illis miſeri. Uti exemplum Lazari & divitis epulonis evidentiſſimè demonſtrat. Neque refert, utrum blanda ipſi affulgeat ſpes bonis illis fruendi, ſive nulla ſit ſpes ea conſequendi. Cum etiam fœlices judicat illos qui iis gaudent. Uti ferè fit à plebe, quæ miratur ſplendorem ac magnificentiam divitum ac magnatum hujus mundi. III. Quando ea concupiſcit, ea ſibi optat, beatum ſe fore credens, ſi iis aliquando fruatur. Ac potiſſimum, quando omne, aut ſaltem præcipuum ſuum ſtudium eò confert, ut iis fruatur: non quidem cum detrimento proximi, ſed cum neglectu eorum officiorum, ſine quibus ſalus æterna obtineri nequit: Quod fit, quando ea majore, aue ſaltem æquali ſtudio ſectatur atque cœleſtia; & mala contraria metuit ut ſummum malum, illoque metu impeditur, ne officium ſuum præſtet.

Diſcrimen inter vitam civiliter honeſtam & Chriſtianam.

XIV. Non ergo illa eſt vita verè Chriſtiana, ſi quis ſolummodò ſibi cavet, ne alteri injuriam inferat, & vitam coram hominibus inculpatam degat: Illa enim ſolummodò eſt vita civiliter honeſta, quæ multum differt à Chriſtianâ: quod patet ex exemplo divitum, *Luc.* XII. 17, 18, *&c.* & XVI. 19, *&c.* & invitatorum ad nuptias, *Matth.* XXII. 5. *&c.* qui nihil vitæ civiliter honeſtæ contrarium committebant; & tamen Deo ingrati fuerunt, à cœnâ ejus excluſi, imò pœnis ignis infernalis traditi. Hiſque jure comparantur, qui quotidie voluptates, non quidem turpes, ſed tamen molles ſectantur: contra præceptum Apoſtoli, *Rom.* XIII. 14. *Gal.* V. 24.

Quid proprie Chriſtiana vita exigat.

XV. Sed vita ad exemplar præceptorum Jeſu Chriſti expreſſa requirit, ut homo amorem à bonis hujus mundi avertat, neque anxiè ſectetur quæ faciunt ad voluptatem carnis; licet alias non inhoneſta: quia caro iis aſſueſcit. Non omne quod ſtrictiſſimo jure licitum eſt, faciendum eſt: qui enim extremum licitorum gradum adſcendere cupit, proximè ad illicita accedit, ab eoque pronus eſt ad illicita lapſus, præſertim ſi ſæpius frequentetur: Imò quæ ſemel aut per occaſionem facta licita ſunt, ea continuò aut quotidie ſi fiant, illicita erunt. Rarò enim ſi fiant, oſtenditur nos iis ſine moleſtiâ, quando Deo placet, poſſe carere; ſi verò continuò, nos ſervos eſſe noſtræ cupiditatis. Æquanimitas ergo hic obſervanda eſt, quam Apoſtolus commendat, 1 *Cor.* VII. 31. ut *utamur hoc mundo, tanquam non abutentes*: & quam ſibi adſcribit, *Phil.* IV. 12, 13. *Scio & humiliari, ſcio & abundare (ubique & in omnibus inſtitutus ſum) & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia poſſum in eô qui me confortat.* Non ut dolorem credamus eſſe voluptatem, aut amemus ac ſectemur quæ dolorem nobis incutiunt: ſed voluptatem tanti non faciamus, ut ejus amore retrahamur à curâ cœleſtium.

Ex quibus ſignis ea dignoſcantur.

XVI. Ut autem homo exploret, an bona hujus mundi majore proſequatur amore, quàm bona cœli, attendat ad hæc. Quæ ipſi ſit majoris gaudii cauſa, an quando proficit in virtute, an vero quando mundi bona adeptus eſt: quæ majorem ipſi luctum ac dolorem incutiant, lapſus in peccatum, an boni mundani jactura: Quid ipſi mane è ſomno evigilanti primum in mentem veniat, quâ de re libentiſſimè ſermones inſtituat, ſive inſtitui audiat, de rebus terrenis & carnalibus, an verò ſpiritualibus & cœleſtibus? *nam ex abundantiâ cordis os loquitur*, *Matth.* XII. 34.

XVII.

Remedium contra amorem mundi.

XVII. Remedium contra amorem mundi est, ut homo quæque bona suo æstimet pretio: Huc in finem cogitet, omnia hujus vitæ esse fluxa, fieri posse ut momento nobis excidant, multis molestiis permixta, impiis cum piis communia, imò impios plerumque iis magis abundare quàm pios. Cœlestia verò esse æterna & perfecta, & sola piorum præmium; & maximè, utraque simul (uti vidimus) non posse amari; ac proinde amorem cœlestium excludere amorem terrenorum, & vice versâ. Hinc 1 *Joan.* v. 4. *fides* vocatur *victoria quæ vincit mundum.*

CAPUT LII.

De Temperantiâ.

Concupiscentia carnis origo.

I. TEmperantia, Græcè σωφροσύνη, propriè est virtus, quæ in sectandis voluptatibus carnis, quæ potissimum nobis cum belluis communes sunt, modum servat. Solent illæ in Scriptura nominari *cupiditas carnis*, 1 *Joan.* II. 16. De quibus ut distinctè agamus, sciendum: in carne nostrâ naturalem esse vim sentiendi, quid sibi voluptatem, quid dolorem conciliet. Tali itaque objecto oblato oritur in carne aut concupiscentia, aut fuga. Et quia caro cœca est, & bruta, nullo habito honesti aut inhonesti respectu, tantum in sibi grata fertur. Hæc dicitur concupiscentia carnis, quando sectatur homo ea quæ carnem delectant, & fugit quæ carni ingrata & molesta sunt. Hinc opera ejusmodi vocantur *opera carnis*, *Gal.* v. 19. & qui ea sectantur, dicuntur *in carne esse*, *Rom.* VIII. 5, 8, & 12. & *carnis curam facere in desideriis ipsius*, *Rom.* XIII. 14. Caro autem operatur per sensus externos: quæ itaque externis sensibus grata sunt, operantur in nobis carnis concupiscentiam.

Eam frenat Temperantia.

II. Temperantia itaque in eo consistit, ne indulgeamus illi concupiscentiæ, quam sensus externi oblato objecto sibi grato in nobis producere apti sunt. Non ut nequaquam ullam carnis delectationem ex oblato objecto carni grato sentiamus, illud enim naturale est, neque vitari potest; quin imò est materia exercendæ virtutis, quæ sine hac nulla foret: Sed ut oblectatione illâ nos non abduci patiamur, ut carni grata immodicè sectemur; & frænemus voluptatem per sensus externos ad cor delatam.

Potissimum qua spectat gustum & tactum.

III. Sensus autem sunt quinque, quibus voluptates percipi possunt: Et licet omnibus illis modus excedi possit; tamen in iis quæ percipiuntur sensibus gustus & tactus, utpote magis crassis & belluinis, frænandis potissimum occupatur Temperantia. Reliquorum voluptates, quatenus ad hasce ordinantur, etiam Temperantiâ coërcentur, uti in sequentibus ostendemus; quatenus autem modum excedunt in sectandis voluptatibus sibi propriis, & quas homo cum bestiis communes non habet, quæ ex objecto bene ordinato percipiuntur non absque rationis beneficio, coërceri etiam intra justos limites debent; non autem id propriè Temperantiæ strictè acceptæ officium est, sed potius ad cupiditatum mundanarum abnegationem, amori mundi oppositam, referendum est.

Duæ illius species.

IV. Ex dictis liquet, duas esse potissimum Temperantiæ species; Sobrietatem, quæ propriè frænat voluptates gustus; & Castitatem, quæ voluptates tactus, nimirum venereas, coërcet.

Prima; Sobrietas.

V. Sobrietas est virtus servans mediocritatem in voluptatibus quæ percipiuntur ex cibo & potu. Ea duo potissimum spectat: Quantitatem & qualitatem cibi. Utriusque modus cognosci potest, si inspiciamus finem, in quem Deus nobis cibum concessit; qui est, reparatio virium nostrarum, ad laborem quem corpus nostrum sustinere debet, requisitarum. Hinc universalis circa cibi quantitatem & qualitatem regula, cui omnes præcisè alligati sint, præscribi nequit: Unus enim robustiore ac validiore est corpore, laboremque sustinere debet ad quem majores corporis vires requiruntur; alius corpore debiliore & imbecilliore, aut magis ingenii quàm corporis vires exercet. Unusquisque ergo iis uti debet cibis, qui & prodesse possunt valetudini, & vires corporis restaurare, ad alacriter muneri suo incumbendum. Qui corpore est firmiore, aut labore manuario vitam tolerat, cibum edat magis solidum, & majorem assumat quantitatem; qui verò corpore est imbecilliore, aut ingenii potius vires exercet quàm corporis, paucioribus utatur, & facilioris concoctionis.

Dirigit cibi quantitatem.

VI. Speciatim circa quantitatem attendendum, ne nimiâ copiâ ventriculum nostrum oneremus, ita ut corpus & anima nostra graventur, & ad rerum divinarum meditationem inepta reddantur; quod Servator præcipit *Luc.* XXI. 34. & Petrus 1 *Epist.* v. 8. *Sobrii estote & vigilate*; quasi sine sobrietate vigilari non possit.

Et qualitatem.

VII. Circa qualitatem; ne sectemur cibum aut potum nimis delicatum, qui etiam non esurientem aut sitientem ad edendum & bibendum invitare possit: tum enim à fine ob quem alimentum nobis est concessum discedituir, voluptates carnales sensim se nobis insinuant, deliciisque illis facile allicimur ad majorem quàm par est cibi quantitatem assumendum. Talis erat dives ille epulo *Luc.* XVI. 19. qui quotidie *splendide* epulabatur.

An liceat aliquando delicatiori cibo vesci.

VIII. Quæst. Quis hic præcisè modus servandus? An non licet aliquando cibo quodam delicatiore vesci, præsertim ditioribus? Resp. Primum ac principalem cibi finem esse, virium corporis restaurationem ad cujusque laborem requisitarum, ostendimus: Exinde

inde ergo unicuique pro suâ prudentiâ modus ille investigandus est. Sed placuit liberalitati divinæ, non tantum ad necessitatem, sed & honestam ac moderatam corporis delectationem abundè nobis omnia dare ad fruendum; ut ita corpus nostrum hac ratione refectum, alacrius ad labores suos redeat: ita legimus 1 *Tim.* VI. 17. Deum *nobis omnia abundè præstare ad fruendum.* Et *cap.* IV. 3, 4, 5. quin & *Psal.* CIV. 15. dicitur Deus *è terrâ educere vinum, quod latificet cor hominis.*

Et interesse conviviis.

IX. Atque ex hisce responsio patet ad quæstionem, an non divitibus lautius vivere liceat? an aliquando instituere convivia solemnia, iisque interesse? Ante omnia illud statuendum: Maximè studendum esse modestiæ & sobrietati. Licere autem aliquando nuptiis & conviviis solemnioribus interesse, exemplo suo docuit Servator, *Joan.* II. qui nuptias primo suo miraculo, & quidem vinum augendo, quod ad hilaritatem facit, honoravit: item *Matth.* IX. 10. ubi dicitur venisse, *edens & bibens*, id est, non austerè, ut Joannes, sed familiariter cum hominibus vivens, eorumque congressus, etiam in conviviis, occasione ita ferente, non vitans.

X. Sed verò cautiones quædam observandæ sunt, tam instituenti convivium, quàm ad id accedenti.

Quid observandum convivium instituenti.

XI. Instituenti. Ut convivium instituat non præcipuè ad carnis delectationem, ut convivas nimio cibo ac potu obruat, quales dicuntur *terrena sapere*, & *ventrem habere pro Deo*, *Phil.* III. 19. & *carnem curare*, *Rom.* XIII. 14. quales sunt, qui hunc sibi scopum præfigunt, convivas suos non nisi inebriatos domum dimittere; qui scopus turpis est, ac Christiano illicitus; mihique omnia convivia, quæ eum in finem instituuntur, tanquam non Christiana damnare religio non est. Sed ut amicitiam suam testetur, & honestas tantum sectetur voluptates, quibus ad Deo gratias agendum, alacriusque ad laborem redeundum, incitari possit. Quod ut assequatur, abesse debet. 1. Nimia ciborum copia, ad pompam ostentationemque divitiarum comparata. 2. Nimiæ deliciæ, cibique rari & magno pretio empti. 3. Apparatus nimis pretiosus, & luxuriosus splendor, fastum quendam sapiens. Et potissimum caveatur, ne fiat cum dispendio rei familiaris, & maximè quidem, ne cum neglectu pauperum; qui ordinariè à talibus negligi solent: fastus enim, qui pecuniæ profusione constat, solet pauperum neglectum suadere; uti in divite epulone videre est, *Luc.* XVI. 19, 20.

Quid, ad istud accedenti.

XII. Accedenti ad convivium hæc sunt observanda. 1. Ut sæpius illis non intersit. 2. Nec anxiè ea sectetur. 3. Nec cibo ac potu se ingurgitet, ut corpus gravetur, ipseque ineptus sit ad precandum ac vigilandum: hæc etenim est regula, *Luc.* XXI. 34. Sed & in convivio requiritur, ut semper apti simus ad alios docendum, & exemplo nostro præëundum; uti Servator noster in conviviis alios docendi & doctrinâ suâ convertendi occasiones captavit. Maximè ergo cavendum, ne alios, quocunque prætextu, urgeamus, ad sese vino onerandum. Quæst. An licet in sanitatem alterius bibere? Resp. Si in se spectetur, nihil in eo mali deprehendo; quia erga alium testamur affectum nostrum, vovemusque ut ipsi aliquid ex voto succedat. Sed si adhibeantur ejusmodi pocula, (uti plerumque fieri solet) ut alii ad largius bibendum constringantur, ac tandem inebrientur, sunt planè illicita. Stultum est & iniquum suam perdere sanitatem, ob alterius, quam non promoves. Sed & turpe, quocunque prætextu officium Christiani transgredi. Tandem requiritur, ne vanitates, spurcitiæ, aliaque inhonesta, quæ fermè ebrietatem comitari solent, committantur; quales sunt clamores, lasciviæ, sermones obscœni, cantilenæ turpes, choreæ, aliaque his affinia, de quibus postea pluribus. Hæc enim præsertim castitati repugnant. Ad hæc si non attendant divites, sed sese immergant voluptatibus carnis, de illis dicitur, *Luc.* VI. 24. *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.*

Sensus Luc. XIV. 12, 13.

XIII. Dices. Videtur tamen Dominus noster omnia in universum convivia damnare, *Luc.* XIV. 12, 13. Resp. Nequaquam; sed modum tantum conviviis præscribit; imò quædam ibi convivia mandat, ad quæ pauperes invitentur: Quin nec convivia, quæ amicitiæ tantum testandæ causâ instituuntur, ut illicita damnat; sed ea negat opus esse pietatis, cujus aliquam mercedem à Deo exspectare possumus; quia retribuitur nobis ab amicis, qui vicissim nos invitant. Sed quando invitamus pauperes, qui nihil habent quod retribuant, retribuetur nobis à Deo.

Oppositæ sunt, Gula.

XIV. Sobrietati opponitur Gula seu commessatio, quæ in quantitate ac qualitate cibi peccat. Vitium est, contra naturalem cibi usum peccans, naturamque humanam maximè dedecens; hominemque ineptum reddens ad cultum Dei. Tales solent vocari *voraces*, *Matth.* XI. 19. aut etiam homines luxuriosi ac delicati, quibus non placent suetæ dapes, nec vilis cibus; quique commessationibus indulgent, carnemque suam aut quotidianis conviviis, aut delitiis molliter curant.

Et Ebrietas.

XV. Et 2. Ebrietas, quæ modum excedit in potu; & quoniam inter omnes potus qui inebriandi vim habent excellit vinum, speciali nomine solet vocari vinolentia, Græcè οἰνοφλυγία, 1 *Pet.* IV. 3. Varii illius sunt gradus; vel enim est potatio, quando homines sese tantâ vini aut alterius cujusdam potus inebriandi vim habentis copiâ ingurgitant, quæ non infervit sedandæ siti, sed carni ad voluptates curandæ; licet eò usque modus non

exce-

excedatur, ut mens sit obnubilata: id vitium 1 *Pet.* IV. 3. vocatur πότος; eòque magis noxium est, quia non tantum carnem molli vitæ assuefacit, sed & sensim corporis dispositionem alterat, ut qui paucioribus antea potuerat satiari, nunc pluribus indigeat. Vel est Ebrietas, quando homo eatenus potui indulget, ut mens obnubiletur usúsque rationis ad tempus exstinguatur: Et qui huic vitio addicti sunt, solent vocari *ebriosi*: 1 *Cor.* VI. 10. Vitium est, non tantum naturali fini potus repugnans, sed & ipsam rationem ad tempus exstinguens, hominemque tantum non transmutans in bestiam, adeo ut solâ externâ specie à bestiis differat. Quævis ex eo germinant mala: corpus variis morbis, phthysi, hydrope, aliisque afflictatur, ac tandem miserè tabescit: rationis usum quia exstinguit, varia producit flagitia, hominemque cæcæ affectuum cupiditati permittit: vide *Proverb.* XXIII. 29, 30. & in mediis sceleribus hominem securum reddit, salutisque suæ prorsus negligentem, *Proverb.* XXIII. 31, 32. *& seqq. Esa.* V. 11, 12. ac proinde ineptum tam ad vigilandum, *Luc.* XXI. 34. 1 *Pet.* V. 8. quam precandum, 1 *Pet.* IV. 7. omnesque precationes Deo ingratas reddit; sicut enim nos ebrii alloquium horremus, ita Deus multò magis preces ebrii aversatur.

Altera species, Castitas.

XVI. Altera Temperantiæ species est Castitas, frænandis voluptatibus tactus occupata. Vocatur ἁγνεία, seu *puritas*, 1 *Tim.* IV. 12. V. 2. & ἁγιασμὸς, *sanctificatio*, 1 *Thess.* IV. 4. ubi opponitur fornicationi; & *vers.* 7. immundiciei.

Dirigit vel voluptates tactum directè concernentes.

XVII. Hujus virtutis præcepta alia dirigunt voluptates tactum directè concernentes, alia voluptates aliorum sensuum, quatenus ad tactum referuntur.

XVIII. Priora exigunt: 1. Ne voluptates inhonestas desideremus, honestas moderatè, atque ita, ut iis carere possimus. 2. Ne voluptatem carnalem sectemur extra conjugium, & in conjugio, non nisi legitimo modo. Hinc requirit Apostolus 1 *Cor.* VII. 29. ut qui uxores habent sint tanquam non habentes. 3. Ut etiam licitarum voluptatum memoria, quantum fieri potest, ex animo nostro deleatur, & maximè turpium; ne animus noster cogitatione voluptatum carnalium distractus, à rerum spiritualium contemplatione abstrahatur.

Ejus perfectio est, Perpetua Virginitas.

XIX. Virtutis hujus perfectio est perpetua virginitas, seu omnimoda à voluptatibus hisce abstinentia, tam animo ac voto, quam corpore & actu. Non tamen eam castitas præcisè exigit, ut homo in perpetuo vivat cœlibatu; quem statum ex antiquis Patribus aliqui mirificè extulerunt & conjugio præposuerunt: Non enim in omnium potestate est perpetuam servare virginitatem; hinc *qui potest capere capiat*, inquit Dominus, *Matth.* XIX. 12. & Apostolus 1 *Cor.* VII. 7. *Volo omnes vos esse sicut meipsum; sed unusquisque proprium donum habet ex Deo.* Et *vers.* 28. expresè dicit non peccare, qui matrimonium contrahunt: quin *vers.* 9. commendat matrimonium ne urantur: additque, quæ de cœlibatu scripsit, se ad ipsorum indulgentiam scripsisse, propter præsentem necessitatem. Si quis itaque post accuratam sui explorationem sese idoneum non deprehendat, ut cogitationes carnales cohibeat, sed eas subinde recurrentes experiatur, contrahat matrimonium; quoniam innupta debet esse *sancta tum corpore, tum spiritu. vers.* 34. Unde & *vers.* 2. ait, *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat.* Quibus confer, *Hebr.* XIII. 4.

Vel aliorum sensuum, quatenus ad tactum referuntur. Visus.

XX. Aliorum sensuum voluptates, quatenus ad voluptates tactus referuntur, seorsim hæc præcepta moderantur.

XXI. Visus avertendus est à rebus illicitis; nam oculos sæpius eò dirigendo, nos eas appetere ac mirari indicamus; & subinde contemplando illicita, animus ad eorum concupiscentiam incitabitur. Inde David orat, *Psal.* CXIX. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem.* Prima illicitæ concupiscentiæ origo est à visu. *Filii Dei viderunt filias hominum quod essent pulchræ, easque sibi acceperunt uxores, Genes.* VI. 2. Ita Sichem sollicitatus est; ad stuprum Dinæ, filiæ Jacobi, inferendum, *cap.* XXXIV. 2. Uxor Potiphari injecit oculos in Josephum, qui pulchrâ erat facie, eumque ad impuritatem sollicitare non erubuit; *Genes.* XXXIX. 6, 7. Eadem mali origo in Davide, 2 *Sam.* XI. 2. filio ejus Amnone, *cap.* XIII. 1, 2. Et præcipuè notandum, quod Salomon refert de væcorde illo juvene, cui mulier ornatu meretricio occurrit, *Proverb.* VII. 6, 7. *& seqq.* Si verò inopinantibus nobis hæc objecta se visui nostro offerunt, ita est coërcendus, ut aspectus ille non magis cor nostrum afficiat, quam si visu planè essemus destituti: id jubet Dominus, *Matth.* V. 29, 30. *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & projice abs te; expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam*, &c. Innuens, licet concupiscentiam, per aspectum in cor nostrum illapsam, frangere, non minus durum ac grave sit, quam oculum effodere, aut manum amputare, tamen eam exstinguendam: ad exemplum *Jobi, cap.* XXXI. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Hinc quia absque molestiâ ac dolore officium hoc præstari nequit, phrasibus explicari solet, dolorem aliquem, & quidem gravem, significantibus; *mortificatione membrorum nostrorum in terrâ, Coloss.* III. 5. *crucifixione carnis cum concupiscentiis ejus, Gal.* V. 24.

Auditus.

XXII. Auditus avertendus à sermonibus scurrilibus, & maximè, obscenis; adeo ut nec ipsi eos proferamus, nec ab aliis pro-

latos non ſine indignatione audiamus: *Omnis ſermo putris ex ore veſtro non procedat*, *Eph.* IV. 29. id eſt, ſermò honeſtis auribus perinde ingratus, atque naribus cadaver putre. Tales enim indicia ſunt cordis impuri, quoniam *ex abundantiâ cordis os loquitur*, *Matth.* XII. 34. & quam maximè incendunt libidinem. Qui eo quidem nomine præcipuè nocent, quod naturali honeſtate abhorreamus à ſpurcitie; ideoque ſolent res illæ ſpurcæ raro proferri verbis propriis, ſed plerumque figuratis: Inde fit, ut quando eadem verba in re ſeriâ ac gravi adhibentur, ſæpius excitent cogitationes obſcenas, ſimileſque illis quæ in negotio obſceno per verba eadem figurato ſenſu accepta excitatæ fuerunt: atque ita ſæpe contingit, illorum occaſione cogitationes maximè ſerias ac devotas abrumpi. Hiſce adjungi poſſunt cantilenæ obſcenæ, aut ſaltem ad cupiditatem carnalem incitandam comparatæ, lectio librorum impurorum, adſpectus picturarum obſcenarum, aliaque illius generis.

Olfactus. XXIII. Olfactus cohibendus, ne odores qui mollitiem quandam ſpirant nimis ſectetur, nec ſe molliter iis curet: ſolent enim illi ſæpius incitamenta eſſe ad impudicitiam, homineſque impudici ſeſe illis ad impudicitiam incitare.

Exceſſus alius per ſenſus. XXIV. Poteſt quidem homo aliâ ratione in ſectandis horum ſenſuum voluptatibus, quatenus illis peculiares ſunt, nec ad voluptates tactus referuntur, modum excedere; ut, ex: gr: ſi non ad virium inſtaurationem, ſed ſolius voluptatis causâ, & cum diſpendio temporis neceſſarii reique familiaris, meliorumque neglectu, ſectetur ſonos quibus aures ſolummodò demulcentur, &c. Verum quoniam hæc non tam ſpecialis virtus caſtitatis moderatur, quàm generalis illa virtus quæ mundum cupiditateſque mundanas abnegare docet, ea hujus loci non ſunt.

Oppoſita ſunt, Cupiditates impuræ. XXV. Vitia caſtitati oppoſita ſunt vel interna, vel externa. Interna ſunt cupiditates impuræ, quibus cor hominis commovetur, cogitationeſque continuò objectis impuris diſtrahuntur; quæ *Eph.* V. 3. vocantur *immunditia*; & *Coloſſ.* III. 5. *immunditia*, *libido*, *concupiſcentia mala*. 1 *Pet.* IV. 3. *luxuria*. 1 *Theſſ.* IV. 5. *paſſio deſiderii*. Et quam graviter ejuſmodi cupiditatibus contra caſtitatem peccetur, exinde liquet, quod non tantum caſtitas propriè animi virtus ſit, ſed & quod Dominus ait, *Matth.* V. 28. *Ego dico vobis: quia omnis qui vidit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Non hic intellige primam illam concupiſcentiam ac carnis titillationem, ex oblato objecto carni grato in nobis excitatam: illa enim naturalis eſt, nec in poteſtate noſtrâ ut eam planè declinemus; imò virtutis exercendæ materia eſt, quæ ſine hac nulla foret: Sed quam cogitationibus noſtris objecto illi immorantes, voluptatemque inde orituram ſæpius meditantes, in nobis excitamus: illæ enim ſunt voluntariæ, voluntatemque ad conſenſum trahunt, atque ita ſenſim locomotivam impellunt ad agendum. Imò illis adulterium corde noſtro committimus; quoniam cogitationibus omnes actus quibus adulterium conſtat peragimus, ſimilemque voluptatem, quam adulterium affert, in nobis excitamus; quibus fieri non poteſt quin cor inquinetur, deſideriaque illicita excitentur.

XXVI. Et quammaximè credibile eſt, deſideria ejuſmodi illicita, & præſertim actus deſideria illa conſequentes, quatenus ad proximi injuriam tendunt, à Deo vetari præcepto Decalogi decimo, *Non concupiſces uxorem proximi tui.* Nam concupiſcentiam illam facile ſequuntur deſideria ac vota illicita, fruendi proximi uxore: & quoniam eâ proximo vivo, aut vinculo matrimonii durante, frui non datur, ſequitur votum aut mortis proximi, aut diſſidii inter proximum ac uxorem: illud conſequuntur actus voto ejuſmodi conſentanei, quibus diſſidia inter maritum & uxorem excitantur, ut ita maritus dato repudii libello uxorem à ſe ſeparet, ipſeque ita occaſionem habeat, eo non invito ac reluctante, uxore ejus potiundi. Senſus ergo eſt: Non concupiſces, ut uxor proximi tui fiat tua uxor. Quia autem hoc multorum malorum in Republicâ Iſraëliticâ ſeminarium eſſe poterat, ideo illud Deus ſeverè prohibuit. Licet enim non potiatur quis re proximi ipſo invito; tamen cauſa eſt, quod proximus rem, antea ſibi gratiſſimam, abdicet, adeoque ipſe eam illo, ſi non directè, interpretativè ſaltem invito, poſſideat. *Senſus præcepti decimi.*

XXVII. Externa ſunt; Primò in genere impuritas, *Eph.* IV. 19. V. 3. 1 *Theſſ.* IV. 7. & laſcivia, *Rom.* XIII. 13. quæ in variis ſe prodit, aſpectu, ſpurco ſermone; præſertim etiam in veſtitu laſcivo, ac choreis. Veſtitum voco laſcivum, qui & nimio ſuo ornatu, & partium corporis, quas honeſtas tegere jubet, retectione aliorum oculos allicit, animumque impurâ cupiditate replet. Quibus adde geſtus molles, obſcenas contrectationes, ac tandem choreas, præſertim, prout hodie inſtituuntur, promiſcuè ex perſonis utriuſque ſexus ad inſtrumenti ſonum. Præterquam enim quod repugnent gravitati Chriſtianæ, inde Ethnici veteres dicebant, neminem ſaltare ſobrium; etiam ſæpius occaſio ſunt quâ multæ in corde inhoneſtæ concupiſcentiæ excitantur: quia ſub corporis illis motibus aliquando geſtus latent obſceni, quibus ipſa impudicitia repræſentatur, oculiſque ſpectanda exhibetur. Unde & apud Judæos nunquam in uſu fuerunt promiſcuæ illæ juvenum & puellarum ſaltationes. Et quantum illius periculi inſit, unicum Herodis *Et alia ſimilia.*

rodis exemplum abundè nos docere potest, *Matth.* XIV.

Oppositæ specialis.

XXVIII. Specialia oppositæ sunt vel contra naturam, quæ Apostolus reprehendit *Rom.* I. Vel non contra naturam: Et committuntur vel in matrimonio, ut adulterium, quando quis fidem conjugalem violat, 1 *Cor.* V. 11. VI. 9, 10. *Hebr.* XIII. 4. & digamia, quando quis uxori superinducit aliam, sive utrique simul cohabitet, sive superinductæ tantum, priore extra adulterii causam dimissâ, *Matth.* V. 31, 32. De quibus in sequentibus plura dicemus. Vel extra conjugium, ut scortatio, *Act.* XV. 29. 1 *Cor.* V. 11. VI. 9, 10. aliæque impudicæ cogitationes & actiones.

Remedia contra impudicitiam.

XXIX. Remedia contra omnem impudicitiam sunt: 1. Fuga omnium occasionum quibus ad eam induci possumus: facile enim cupiditates, specie voluptatis maximè naturalis carnique gratæ, sese insinuant animis nostris; nec nisi primo impetu excutiantur, difficulter superari possunt: inde Dominus ipsum, ut vidimus, adspectum cohibendum jubet, *Matth.* V. 29. 2. Occupatio ac labor honestus: nihil enim desideria carnalia magis accendit, quàm desidia & otium, quod omnis pravæ cupiditatis radicem meritò dixeris: Mens enim nostra, quoniam otiosa esse nequit, nisi licitis ac honestis meditationibus distineatur, sponte ad illicita & inhonesta deflectet: perinde uti hortus non cultus zizania producit. 3. Jejunium subinde repetitum, ad carnem, nimio alias alimento lascivientem, & rationi rebellantem, subigendam; uti enim equo calcitroni avena, ita carni lascivienti pabulum subtrahendum, ut in ordinem cogatur, & rationis fræno se regi permittat. 4. Oratio frequens & ardens ad Deum, ut largiatur spiritum castitatis magistrum, & ab omni vitiosâ cupiditate nos puros præstet. Cui accedat frequens & assidua lectio ac meditatio verbi divini, quæ animum sanctis cogitationibus occupatum detinens, impediet, quò minus carnalium meditationi indulgere possit.

CAPUT LIII.

De αὐταρκείᾳ, seu Animo suâ sorte contento.

αὐταρκεία.

I. VOx αὐταρκείας ambigua est in Sacris Literis, denotatque vel statum talem cui nihil deëst, & cui Deus omnia sufficientia largitus est, 2 *Cor.* IX. 8 Vel animum suâ sorte, qualiscunque ea sit, contentum, *Phil.* IV. 11. 1 *Tim.* VI. 6. Hoc posteriore sensu nos eam consideramus.

Accepti ejus generalior.

II. Potest autem vel generalissimè accipi; estque virtus quâ homo statu suo, qualiscunque is demum sit, contentus est: denotatque illam animi æquanimitatem, quâ homo in quocunque hujus mundi statu acquiescit. Status autem ille vel concernit naturales animi facultates, quales sunt ingenium, memoria, judicandi sagacitas & solertia, &c. Vel bona corporis, uti sunt, sanitas, pulchritudo, &c. Vel externa, divitias, honorem, libertatem, &c. Quorum multi homini obveniunt vel citra delectum: vid: quod tales nascantur; aut aliorum, qui in ipsos potestatem habent, arbitrio ad illos destinantur: vel liberè ab hominibus eliguntur. Hic si homo contentus est conditione suâ, dicitur generali sensu αὐταρκείας.

Strictior.

III. Strictius autem accepta concernit opes, immodicumque erga opes appetitum coërcet; estque virtus, quâ homo acquiescit iis rebus, quæ ad vitam suam suorumque bene transigendam, in præsens tempus necessaria sunt. Varia illius sunt officia, quæ, quoniam homo in diverso admodum statu quoad opes considerari potest, etiam distinctè unicuique statui applicanda sunt. Potest enim homo considerari, vel indigens rebus ad vitam necessariis; vel eas possidens; vel superfluis abundans. Juxta triplicem hunc statum, varia αὐταρκείας præcepta consideranda sunt.

Generalia ejus præcepta.

IV. Generalia præcepta sunt hæc. 1. Ut homo non sit querulus aut murmuret de statu suo, sed animum ad quamvis fortunam, etiam paupertatem, si obtingat, tolerandam componat. 2. Ne nimis avidè plura cupiat, & semper majoribus inhiet; sed contentus sit necessariis. 3. Ne divitias impensè amet, nec sollicitudinem extendat in futurum tempus, sed bonis, quæ possidet, audeat uti. Singula plenius explicanda sunt, & unicuique statui particulatim applicanda.

Primum. Non esse querulum.

V. Primum itaque præceptum est, Non esse querulum, aut murmurare de statu suo, sed illi, qualiscunque sit, in Domino acquiescere. Hoc præceptum hominem in unoquoque horum statuum concernit: Contingere siquidem potest, Deo fidem nostram explorare cupiente, ut paupertas & fames sustinenda sit; ita Lazarus, *Luc.* XVI. 20. Apostoli, *Rom.* VIII. 35. 1 *Cor.* IV. 11. 2 *Cor.* XI. 27. imò ipse Dominus Jesus paupertatem sustinuit, factus pro nobis pauper, cum dives esset, 2 *Cor.* VIII. 9. Hic αὐτάρκεια præscribit, voluntati divinæ esse acquiescendum, credendumque providentiæ divinæ suas constare rationes; & quia Deus paupertatem nobis immittit, ut fidem nostram probet & exerceat, etiam Deo illam probatam reddere. Quod si Deus sufficientia largiatur; sicut homo multò minorem conquerendi causam habet; ita & αὐτάρκεια facilius statui suo acquiescere jubet. Licet enim alios se videat ditiores, respicere jubet multò plures se miseriores & pauperiores, qui cum statui suo debeant acquiescere, iniquum sanè est ipsum querulum esse. Si autem

ſuperfluis abundet, nullam planè conquerendi cauſam habet: imò tales ſi de ſtatu ſuo queruli ſunt, monſtra ſunt verius, quàm homines ratione utentes; ignis inſtar, cui quo plura ligna injiciuntur, eò vehementius urit. Contentos nos vult eſſe Deus neceſſariis, 1 *Tim.* VI. 7, 8. æquiſſimum ergo, ne in ſuperfluis queruli ſimus.

Secundum. Non ſemper pluribus inhiare.

VI. Alterum præceptum eſt: Ne nimis avidè plura cupiat, & ſemper majoribus inhiet; ſed contentus ſit neceſſariis. Hoc præceptum moderatum ſtatum ſuum emendandi ſtudium non excludit. Aliud quippe eſt, non acquieſcere, & ſemper majoribus intentum eſſe; aliud, cum divinæ providentiæ acquieſcentiâ honeſtè ac liberè contendere ad ſtatus ſui emendationem. Licet itaque hominibus allaborare, ut emendent ſtatum ſuum, præſertim rerum neceſſariarum inopiâ laborantibus: Si enim ſervo licet allaborare ut fiat liber, 1 *Corinth.* VII. 21. licet etiam in aliis ſtatus ſui emendationem quærere. Hic autem cautio hæc adhibenda; cupiditati noſtræ modum aliquem eſſe figendum, intra quem coërceatur. Modum hunc præfigit Apoſtolus, 1 *Tim.* VI. 7, 8. ut neceſſariis contenti ſimus. Si enim hunc nobis non ſtatuerimus terminum, nuſquam acquieſcere poſſumus: cupiditas enim noſtra infinita eſt, aliaque aliam producit.

Quæ ſint neceſſaria.

VII. Quæſt. Quænam ſunt neceſſaria? Reſp. Generalis hic menſura omnibus æqualiter obſervanda definiri nequit: unus enim pluribus indiget quàm alter. Ut autem diſtinctius reſpondeamus, dicimus hominem vel ſimpliciter & abſolutè conſiderari poſſe; vel prout gerit perſonam in civili converſatione, ſc. civis, mariti, patrisfamilias, magiſtratus, &c. Juxta hanc diſtinctionem duo neceſſariorum genera ſunt ſtatuenda: quædam quæ naturæ ipſi, alia quæ ſtatui in quo degit tuendo, neceſſaria ſunt.

Alia ſunt neceſſaria naturæ.

VIII. Naturæ neceſſaria ſunt, non tantum ſine quibus vita conſervari nequit; qualia ſunt alimenta & quibus tegamur, 1 *Tim.* VI. 8. & domus in quâ degimus: ſed & ſine quibus ſanitatem noſtram tueri non poſſumus: ſanitate enim amiſsâ homo vix vivit. Ita commendat Apoſtolus 1 *Tim.* V. 23. ut Timotheus ob infirmitatem ſtomachi paulum vini aquæ admiſceat. Hic autem ſollicitè cavendum, ne prætextu neceſſariorum ea quæramus quibus carere facile poſſumus; aut ne molliter carnem noſtram curando, ea quibus commodè carere potuiſſemus nobis neceſſaria reddamus.

Alia ſtatui in quo homo vivit.

IX. Circa perſonæ aut ſtatui neceſſaria diſcrimine aliquo utendum eſt. Quidam enim ſunt ſtatus à Deo inſtituti, ut conjugii, patrisfamilias, civis, magiſtratus, &c. Alii verò ab hominibus introducti ad vitæ faſtum, ut nobilitas. De prioribus ſtatuendum, qui eos ſuſcipit, non tantum poſſe, ſed & debere curare quæ illis neceſſaria ſunt: paterfamilias uxori integræque familiæ proſpicere debet, 1 *Tim.* V. 8. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum, curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* Magiſtratus quædam habere debet, ut legitimè majeſtatem tueatur, quia Deus eſt Deus ordinis. Civis, ut etiam tributa poſſit ſolvere; *Rom.* XIII. 6. *Matth.* XXII. 21. De poſterioribus verò; ſicut à Deo non ſunt introducti, ita nec quæ illis neceſſaria ſunt, pro præcisè neceſſariis habenda eſſe: ſine iis enim homini bene eſſe poteſt, & plerumque ad faſtum aliquem mundanum ſunt adinventi. Quare ut eos anxiè ambire non poteſt Chriſtianus, ita nec fervidè curare ea quæ ordinariè illuc requiruntur: ſi verò ex uſu Reipublicæ ipſi ſors hæc obtigerit, moderatè eâ utatur, & quò minus vulgares illorum hominum mores ac faſtum ſectatur, eò ſe magis Chriſtianum oſtendit: &, juxta 1 *Cor.* VII. 31. *utetur hoc mundo tanquam non utens.*

An liceat ultra neceſſaria congregare.

X. Quæſt. An licet ultra neceſſaria congregare? Reſp. Eſt cura quædam libera, quâ non anxiè ſtudemus habere pecuniam, non tamen eam recuſaturi ſi affluat, aut Deus laboribus noſtris benedicat, ut 1 *Theſſ.* IV. 11. Hæc licita eſt. Eſt & alia anxia & ſollicita cura, quâ homo deſiderio ardenti divitiarum flagrat, judicans ſe tum demum fœlicem fore, quando divitias poſſidet; ac proinde in eo totus eſt, ut divitias congerat, omnemque laborem ac conatum eò confert. Hic homo dupliciter peccare poteſt. 1. Quando cum læſione proximi, per fraudem aut violentiam, aliamve injuſtitiæ ſpeciem opes congerere ſtudet: quod divitiarum ſectatoribus familiare eſt: Hinc *Syrach.* XXVII. 2. *Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: ſic & inter medium venditionis & emptionis angustiabitur peccatum.* 2. Quando ſtudio nimis ardenti, ſine tamen læſione proximi, opes ſectatur. Quem ardorem nimium oſtendit, quando divitias majori ſtudio quàm regnum Dei ſectatur, contra *Matth.* VI. 33. *Quærite primum regnum Dei & juſtitiam ejus:* quod fit, quando, ut opes conquirat, omittit illa officia, quæ ut verè Chriſtianus ſit, omittere non debet; qualia ſunt, lectio & auditus verbi divini, ejuſque meditatio, animique ad cultum Dei præparatio. Neglectus profeſſionis veritatis, ſi ea ſine lucri impedimento fieri nequeat: querela & murmuratio erga Deum ſi divitias non concedat. Tum enim cor noſtrum hujus ſæculi curis gravatur; quod Servator prohibet, *Luc.* XXI. 34. illæque ſunt ſpinæ quibus verbi divini ſemen ſuffocatur, *Luc.* VIII. 14. Quia faciunt ut homines verbum auditum in corde non recipiant; ſed id vel rideant, ut Phariſæi, *Luc.* XVI. 14. vel triſtes abeant, ut juvenis ille, *Matth.* XIX. 22. Et id locum habet, non tantum quando quis ingentes quærit divitias, ſed & ultra neceſſaria;

1 *Tim.*

1 *Tim.* VI. 9. 10. necessaria enim sunt victus & amictus nobis & nostris. Qui ultra ea aliquid, eo quo nunc diximus studio & ardore, quærunt, judice Apostolo volunt divites fieri: quia hæc Apostolus opponit, contentum esse victu & quibus tegamur, &, velle divitem fieri: 1 *Timoth.* VI. 8, 9. Itaque uniuscujusque est explorare animum suum, quâ curâ, & quem in finem divitias congreget.

Tertium, divitias impense non amare.

XI. Tertium præceptum est; Ne divitias impensè amet, nec sollicitudinem extendat in futurum tempus; sed bonis, quæ possidet, audeat uti. Præceptum hoc quidem generale est, omnesque vitæ status, maximè tamen divites concernit. Varia autem in se complectitur.

Hoc requirit, 1. Non collocare fiduciam in divitiis.

XII. Primò. Ne homo in divitiis quas possidet fiduciam collocet, perinde uti dives ille, qui bonis abundans, adeo ut horrea ejus illis recipiendis capacia non essent, animæ suæ dicebat, *anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare: Luc.* XII. 19. Hoc prohibetur 1 *Tim.* VI. 17. *Divitibus hujus sæculi præcipe, ne spem ponant in incertô divitiarum.* Et ab hoc crimine se purum profitetur Jobus, *Cap.* XXXI. 24, 25. *Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea. Si lætatus sum super multis divitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.* Præcepti hujus ratio est: quia divitiæ non tantum sunt incertæ, 1 *Tim.* VI. 17. quæ momentô amitti possunt: sed & res viles, inanes, inefficaces, vitâ destitutæ, nullâque virtute præditæ, quâ vitam hominis reddant longiorem: *Non* enim *in abundantiâ cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet, Luc.* XII. 15. & egregiè divitis exemplo ibidem comprobatur, qui ingentibus suis divitiis ne unam noctem vitam suam prolongare potuit. Hinc & fiducia in divitiis idololatriæ species censetur, *Eph.* V. 3.

2. Non anxie sollicitum esse de futuro.

XIII. Secundo. Ne animum torqueat anxiâ sollicitudine futurorum: Sic *Matth.* VI. 34. *Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua.* Et *Hebr.* XIII. 5. *Sint mores sine avaritiâ; contenti præsentibus.* Præsens autem, non est præcisè dies præsens, aut mensis: sed omne tempus nobis adeo vicinum, ut nisi nunc incipiamus curare quod totô illô tempore nobis necessarium est, id curare neutiquam possimus: Ut vere, sementem, autumno vel æstate messem facere. Opponitur illud futuro, quod nempe ultra hæc extenditur; quod incertum est, & curam sui peculiarem habebit: veluti si quis sementis tempore sollicitus esse velit de messe; messis enim tempus sui curam habet specialem. Ex his facile colligere est, quæ sollicitudo de futuro licita, quæ verò illicita sit. Licita est de futurô, cujus cura si in præsenti non suscipiatur, in posterum opportunitatem sui curam suscipiendi non suppeditabit; ita tamen, ut cura sit libera, quæque anxiam sollicitudinem rerum, quarum in posterum cura suscipi potest, excludat. Ita tempore juventutis, cum & animus & corpus laboribus sufficit, honestè curare licet, quæ tempore senectutis, si eam Deus largiatur, vitæ sustentandæ necessaria sunt: (quia si hoc negligatur, in senectute, deficientibus jam viribus, frustra hæc cura suscipitur) modò absit omnis diffidentia in Deum, & anxia sollicitudo; animæ potior cura suscipiatur, & caritas exerceatur erga egenos. Hinc egregiè monet Salomon, *Prov.* VI. 6, 7, 8. *& seqq. Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi*, &c. Illicita itaque est cura, quæ se cum diffidentiâ de providentiâ divinâ, cum anxiâ sollicitudine, in futurum, quod sui curandi opportunitatem peculiarem habebit, non aliter atque in præsens extendit, atque ita vitæ hujus curis animum gravat, ut Dominus ait, *Luc.* XXI. 34.

An liceat congregare hæredibus.

XIV. Dices: Curam hanc suscipio, ut hæredibus meis bene sit. Resp. 1. Illis cura sui demandatur. 2. Nescis an sis hæredes habiturus. 3. Nec scis quos sis habiturus: fortasse tibi ignotos; fortasse tibi dum vives inimicissimos: *Psal.* XXXIX. 7. *In imagine pertransit homo; sed & frustra conturbatur: Thesaurizat; & ignorat cui congregabit ea.* Vide & *Syrach.* XI. 18, 19, 20. Tandem, nescis qualibus sis relicturus, an insipientibus, an luxuriosis; an verò sapientibus ac frugalibus: *Eccles.* II. 18, 19. *Detestatus sum omnem industriam meam, quâ sub sole studiosissimè laboravi, habiturus hæredem post me, quem ignoro, utrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus defudavi & sollicitus fui: & est quicquam tam vanum?* Imò licet jam frugalibus, an non opum tuarum nimia affluentiâ degeneraturis ad quemcunque luxum, filii instar prodigi, *Luc.* XV. Dices forte; Paulum 2 *Cor.* XII. 14. docere, parentes filiis thesaurizare debere. Resp. Non docet Apostolus, quid fieri debeat, sed soleat: ex more nempe inter homines usitato, quô parentes filiis thesauros congregant, ostendit, se, ut patrem ipsorum spiritualem, ipsorum thesauros non ad segraxisse, sed ipsis beneficia & thesauros contulisse. Quanquam nec diffitemur, hæredibus posse quædam congregari, modò cura sit libera, non anxia, nec cum diffidentiâ conjuncta.

3. Non torqueri metu amissionis opum.

XV. Tertiò. Ne opum retinendarum studio nimis anxio ducatur: Ac proinde, ne animum metu amissionis torqueat; cogitans, hanc esse divitiarum fortem, incertitudinem, 1 *Tim.* VI. 17. Ne metu inopiæ durus sit erga egenos: aut si quid largiatur, parcè id faciat, non liberaliter: instar divitis epulonis, *Luc.* XVI. 20, 21. imò nec sibi ipsi

quicquam decerpat; sed suum potius defraudet genium, quàm opum augendarum studium omittat.

4. In opum amissione non nimium tristari.

XVI. Quartò. Ne in opum amissione nimium contristetur; sed earum incertitudinem subinde animo reputans, cum Jobo dicat, *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum: Cap.* 1. 21. Nec metu amissionis ullum Christianæ pietatis officium omittat, aut sinceram veritatis professionem declinet, multò minus veritatem abneget: ad fidelium exemplum, qui *bonorum suorum rapinam cum gaudio susceperunt, cognoscentes se habere meliorem & manentem substantiam: Hebr.* x. 34.

Qualis cura sit licita.

XVII. Ex hisce liquet, in se illicitum non esse, nec religioni Christianæ repugnare, divitias possidere, aut acquirere, modò acquisitio & possessio sit libera. Necessaria sectari licere, jam ostendimus ex 1 *Timoth.* VI. 7, 8. ubi dum Apostolus exigit, ut alimenta & quibus tegamur habentes iis contenti simus, indicat, ea licitè quæri posse: Idem docuit Dominus, jubens nos orare Patrem, *ut det nobis panem quotidianum*, *Matth.* VI. 11. Et tamen, si ea Deus deneget, tempore præsertim persecutionis, voluntati ejus est acquiescendum, & Apostoli æquanimitas imitanda, *Phil.* IV. 11. 12. *Ego didici in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare, (ubique & in omnibus institutus sum) & satiari & esurire, & abundare & penuriam pati.* Licet & acquirere & possidere ultra necessaria: Joannes habuit τὰ ἴδια, *Joan.* XIX. 27. neque uspiam ea abjicere jubetur. *Luc.* VIII. 2. commemorantur aliquot fœminæ divites, quarum liberalitate Dominus noster sustentatus est: Joannes secundam suam Epistolam scribit ad divitem matronam; nusquam tamen divitiarum abjectionem præscribit: Quin & Apostolus divitibus officia liberalitatis, non autem omnimodam divitiarum abjectionem præscribit, 1 *Tim.* VI. 17, 18.

Sensus, 1 Tim. VI. 9, 10.

XVIII. Dices. Attamen *vers.* 9, 10. ejusdem *cap.* docet, quod qui *divites volunt fieri, incidunt in tentationem*, &c. Resp. *Velle divitem fieri* Apostolo est, divitias omnium actionum suarum scopum sibi proponere, omneque studium eò conferre, ut divitias consequaris: Quod ex *vers.* 10. liquet: rationem enim effati sui redditurus, ait, *Radix enim omnium malorum avaritia;* innuens se de eô divitias acquirendi studio loqui, quô avari solent.

Et Matth. VI. 19.

XIX. Dices. Dominus tamen vetat *thesauros congregare in terrâ*, *Matth.* VI. 19. Resp. Non vetat Dominus qualemcunque divitiarum congregationem, aut possessionem; sed, ne divitias conquiramus, tanquam thesaurum verum, qui nos verè beatos reddat: nec cor iis apponamus, uti loquitur David, *Psal.* LXII. 11. illud enim est divitias pro thesaurô habere. Aliud enim est, divitias, quando Deus luculentam offert occasionem, congregare; aliud, eas verum æstimare thesaurum, cui cor nostrum sit affixum.

Oppositum. Avaritia.

XX. Vitium huic virtuti oppositum est Avaritia: quæ est insatiabilis plura habendi cupiditas. Variis illa nominibus in Scripturâ vocari solet, quibus natura ejus egregiè depingitur. Commune nomen est πλεονεξία, quasi dicas, plura habendi cupiditatem; sive id accipias de insatiabili cupiditate plura semper habendi, qui summus avaritiæ gradus est: sive de anxiâ cupiditate plura habendi quàm necessaria, seu necessariis non acquiescendi. Hoc vocabulum legitur *Luc.* XII. 15. *Eph.* V. 3. *Coloss.* III. 5. & vox πλεονέκτης, *Eph.* V. 5. Unde & avarorum studium vocatur, *thesauros colligere*, *Matth.* VI. 20. *divitem velle fieri*, 1 *Tim.* VI. 9. Vocatur & φιλαργυρία, quasi dicas, amorem argenti, seu pecuniæ; 1 *Tim.* VI. 10. Et *concupiscentia oculorum*, 1 *Joan.* II. 16. quia avarus nullam ex divitiis percipit voluptatem, nisi quod oculos suos inani nummorum adspectu quandoque oblectet.

In quibus ea consistat.

XXI. Hæc consistit in variis. 1. Non contenta est necessariis: hinc nusquam cupiditati suæ modum ponit: qui enim necessariis non est contentus, nullum cupiditati suæ terminum figere potest, & in quocunque statu plura habendi cupiditate torquebitur; imò crescentibus divitiis, etiam cupiditas accrescet, earumque augmentum continuum concupiscentiæ pabulum est. 2. Iis quæ habet non audet uti: quia enim continuò augendarum opum studio ducitur, thesaurum suum minui quàm maximè horret: hinc nec sibi nec aliis quicquam decerpit. Unde dici solet, avaro tam deëst quod habet, quàm quod non habet: & comparari solent avari fossoribus, qui è fodinis aurum eruunt, non sibi, sed aliis; & formicis Indicis, quæ aurum congregant, non tamen comedunt; & canibus, qui fœnum custodiunt, & non tantum nihil inde sibi decerpunt, sed & alia animantia inde arcent. Atqui solius usus causâ divitiæ possidentur; sine illo nihil quicquam conferre possunt, imò custodienti graves sunt. 3. Anxiâ de futuro sollicitudine torquetur, & perpetuò metu divitias suas amittendi se cruciat; hinc unicuique diffidit, & ad quemvis rumorem trepidat. 4. In divitiis fiduciam suam collocat, instar divitis illius *Luc.* XII. 19. sine iis Deo diffisurus: unde & avarus idololatra nuncupatur, *Eph.* V. 5. 5. In divitiarum amissione nimium dolet, quasi verâ fœlicitate spoliatus, & ad veram miseriam redactus.

Illius effecta, in vita civili.

XXII. Effecta illius sunt nocentissima & pessima: *Radix* quippe *omnium malorum avaritia*, 1 *Tim.* VI. 10. Plurima namque producit peccata, tam in vitâ civili, quàm religiosâ. In vitâ civili omnium injustitiarum, fraudum, impo-

impoſturarum mater eſt: dum enim avarus cupiditatem ſuam explere ſtudet, omnia movet, & per fas ac nefas eò contendit; & ad quævis illicita ſe convertit. Vide *Eſa.* v. 8. *Jerem.* v. 26. *Amoſ.* VIII. 4. *Mich.* II. 2. VI. 11. *Syrach.* XXVII. 2. Reddit hominem immiſericordem, & erga inopes ac miſeros durum ac immitem: qui enim ſibi nequam eſt, cui erit miſericors? Atque ita tandem proximi, ob negatum alimentum, homicidam. Inde avari duabus plerumque beſtiis à nobis comparari ſolent, lupo ac porco: lupo quidem, quoniam ille omnia vorat: porco verò, quia is dum vivit nemini prodeſt, ſed ſe tantum ingurgitat cibo ac ſaginâ; mortui verò omnia homini cedunt in uſum.

In vita religioſa. XXIII. In vitâ religiosâ impedimentum graviſſimum eſt, ne homo Deum ritè veneretur: Animus enim opibus congerendis unicè intentus, ad Deum ſe erigere nequit; perinde uti viſcus avicularum alas detinet, ne ſurſum evolent; ita avaritia animum hominis: nec ſe vitamque ſuam examinare poteſt homo, utrum ad divini verbi exemplar ſit expreſſa. Et præſertim voluntas auri amore detenta ſe religioni addicere, nec pietatem ſectari poteſt; perinde atque nemo uno oculo ſimul cœlum ac terram intueri. Nemo enim duobus dominis ſimul ſervire poteſt, Deo & Mammonæ, *Matth.* VI. 24. Facit nempe avaritia ut homines nolint audire verbum Dei, quod eam damnat, & vitam ſpiritualem exigit; Sic Gergaſeni orarunt Dominum Jeſum, ut è finibus ſuis exiret, quia illius adventus exiguam illis attulerat jacturam, *Matth.* VIII. 34. Vel ſi audiant, ut id rideant, Phariſæorum avarorum inſtar, *Luc.* XVI. 14. Vel ut de veritate illius convicti, triſtes abeant, cum juvene illo divite, *Matth.* XIX. 22. Vel ſi id aliquatenus recipiant, ut perſecutionis tempore deficiant, *Matth.* XIII. 21, 22. Hinc 1 *Tim.* VI. 10. quidam per avaritiam dicuntur aberraſſe à fide.

Et pœna. XXIV. Ne jam commemoremus graviſſima ſcelera, & pœnas horrendas, quibus nonnunquam in hoc ſæculo Deus avaros aliis in exemplum punire voluit. Achan per avaritiam res anathemate devotas furatus juſſu Dei lapidatur, *Joſ.* VII. 20. Filii Samuelis per avaritiam munera rapientes à Deo puniuntur, 1 *Sam.* VIII. 1, 2, 3. *& ſeqq.* Gehaſi per fraudem munera à Naamane Syro petens, leprâ graviſſimâ percutitur, 2 *Reg.* V. 20. Judas avaritiâ illectus proditor fit Domini ſui, & conſcientiæ ſtimulis agitatus violentas ſibi ipſi manus infert; *Matth.* XXVII. 4, 5. Ananias & Sapphira ad hypocriſin pellecti ſubitâ morte puniuntur, *Actor.* V. Et, ne jam alia commemoremus, tandem hominem è regno cœlorum excludit, 1 *Cor.* VI. 9, 10. *Eph.* V. 5.

Remedia contra avaritiam: Fiducia in Deum. XXV. Remedia contra avaritiam ſunt: Primò, fiducia in Deum: Avaritiæ enim origo eſt metus indigentiæ, in quam homini variis ex cauſis incidere facile eſt: inde non tantum exoritur anxia divitiarum aſſervatio, ſed & ſollicitudo in futurum, & diffidentia de bonitate & providentiâ Dei. Præſentius itaque nullum contra eam remedium eſt, quàm fiducia in Deum, quâ homo Dei potentiæ, benignitati ac veracitati confiſus, certiſſimè ſibi perſuadet, neceſſaria, ſi Deum ritè colat, nunquam ſibi defutura: ſed Deum aut ſibi daturum ſufficientia: *Matth.* VI. 25. *& ſeqq.* aut media quibus ea comparare poſſit: aut ſi neutrum largiatur; vel daturum gratiam coram hominibus, ut Joſepho, Danieli, aliiſque: vel bonorum temporalium jacturam bonis ſpiritualibus ac æternis, ſerenitate conſcientiæ, acquieſcentiâ animi, ac vitâ æternâ, compenſaturum, 2 *Cor.* IX. 8. Et hanc fiduciam ſuadet tum natura Dei, tum conditio divitiarum: Deus ſiquidem eſt vivus, ſtabilis ac ſempiternus; nobiſque omnia abundanter largitur ad fruendum: divitiæ autem fluxæ & incertæ, 1 *Tim.* VI. 17, 18. nullam enim vitam hominis prorogandi virtutem habent, *Luc.* XII. 15. & ſine nutriendi uſu planè ſunt ſuperfluæ, imo noxiæ: nec ſunt bona præcipua homini Chriſtiano promiſſa, ſed præcipuorum adjectio quædam, *Matth.* VI. 33. Hinc *Pſalm.* LXII. 11. *Divitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* Hæc fiducia etiam anxiam de futuro ſollicitudinem perimit: *Matth.* VI. 31, 32. *Nolite ergo ſollicitiſi eſſe, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quâ operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater veſter, quia his omnibus indigetis.* Quibus conſona ſunt quæ leguntur *Hebr.* XIII. 5, 6.

Conſideratio vilitatis divitiarum. XXVI. Alterum eſt, conſideratio vilitatis earum rerum quas avaritia appetit, quod nihil faciant ad veram ac ſolidam hominis beatitudinem; quod ſine illis homini bene eſſe, & homo illis abundans miſer eſſe poſſit; quod majorem, quàm dignæ ſunt, ſollicitudinem parere ſoleant; quod exemplo ſuo docuit Anacreon; quod ſint fluxæ ac incertæ, proinde amore vehementiore indignæ; quod multorum malorum poſſint eſſe occaſio; ac tandem ardens earum concupiſcentia homines multa in peccata ducat, 1 *Tim.* VI. 9, 10.

Beneficentia erga pauperes. XXVII. Tertium, Liberalis erga pauperes beneficentia: per eam quippe ardens illa plura habendi ſitis exſtinguitur: Hinc Apoſtolus, dehortatus divites, *ne ſpem ponant in incerto divitiarum*, jubet ut *liberales ſint, divites in bonis operibus, & facile tribuant:* Addens promiſſum; quod *ſibi* hac ratione *theſaurizent fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam*, 1 *Tim.* VI. 17. 18, 19.

CA-

CAPUT LIV.

De Modestiâ.

Modestia. I. MOdestia est virtus honoris cupiditatem moderans, & humilem de nobis ipsis opinionem gignens. Unde liquet, duo esse Modestiæ officia: Moderatè de nobis ipsis sentire: & in honore appetendo modum servare; vel eum alteri libenter concedere. Prius officium in solâ nostri directione consistit; posterius etiam aliquatenus actiones nostras circa proximum moderatur. Hinc quidam Modestiam vocant virtutem mediam, quæ partim nostri directione occupatur, partim ad alios refertur. Verum quoniam posterius officium priori innititur, & moderata de nobis opinio etiam actionibus nostris circa proximum modum ponit, nos eam à præcipuo officio denominamus, & inter virtutes nostri directrices collocamus.

Illius actus primus. II. Actus Modestiæ, quibus duo hæc officia perficiuntur, varii sunt. Primus est: Nobis non arrogare bona quæ non habemus, aut majora quam habemus: Talis erat Angelus Ecclesiæ Laodicenæ, qui se dicebat *divitem & nullius egenum; & ignorabat se miserum, pauperem, cæcum & nudum: Apoc.* III. 17. Et Pharisæus ille, *Luc.* XVIII. 12, 13. qui verâ sanctitate destitutus, ob externa quædam majorem quam reliquis sibi sanctitatem adscribebat.

Secundus. III. Secundus: Nos propter dona quæ habemus, qualiacunque sint, non efferre: sive sint dona naturalia, ut pulchritudo; sicut Absolon, 2 *Sam.* XIV. 25, 26. vires, sicut Goliath, 1 *Sam.* XVII. 8, 9, 10. sive opes, aut potentia; ut Nebucadnezar, *Dan.* IV. 27. Haman, *Est.* III. 5, 6. sive spiritualia; ut 1 *Cor.* VIII. 1. *Scientia inflat.* Non itaque dona quæ habemus nobis ipsis sunt adscribenda; ita enim abnegamus beneficentiam Dei liberalis largitoris. Hinc 1 *Cor.* IV. 7. *Quis te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Sed quæ habemus, cum gratiarum actione modestè sunt agnoscenda, iisque nos excitari debemus, ad alacrius officio nostro incumbendum: uti egregiè monet Apostolus, 2 *Cor.* VI. 17, 18. & VII. 1. & Petrus, 1 *Epist.* II. 9, 10, 11. Omniaque ad Deum autorem referenda, cui omnium bonorum laus tribuenda est; non tantum propter absolutum ejus in nos imperium; sed & quia omne bonum donum ab ipso, luminum Patre, descendit; *Jacob.* I. 17. Sic *Jacob.* IV. 6, 7. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Subditi ergo estote Deo.* Ita fecit Dominus Jesus, *Joan.* VII. 18. VIII. 50. & Apostolus Paulus, 1 *Cor.* XV, 10. 1 *Thes.* II. 6.

Tertius. IV. Tertius. Dona quibus ornati sumus non ostentare. Id commendat Apostolus, exemplo Domini Jesu Christi, qui cum in formâ Dei esset, non duxit rapinam Deo æqualem esse, *Phil.* II. 5, 6, 7. id est, non ostentavit dona sua, perinde ut illi qui rapinam ab hostibus reportant eam ostentare solent, ut gloriam exinde consequantur. Nec etiam permittere, vel potius sibi in eò placere, ut ab aliis efferantur: quale habemus exemplum in Herode, *Act.* XII. 21. *&c.*

Quartus. V. Quartus. Neminem præ nobis contemnere, etiamsi nobis minorem. *Phil.* II. 3. *Nihil per contentionem aut inanem gloriam facite, sed in humilitate alii alios superiores arbitrantes. Rom.* XII. 10. *Honore in vicem prævenientes.* Cui adhæret, ut aliis, licet illis præstantiores, ministremus, atque ita nos quadantenus illis subjiciamus. Exemplum exhibet nobis Dominus noster Jesus Christus, qui cum Dominus esset, nihilominus discipulorum pedes lavit, *Joan.* XIII. 13, 14, 15. Et disertè præcipit, *Matth.* XX. 26, 27. *Quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.*

Quintus. VI. Quintus. Honores mundanos, quibus supra communem vitæ sortem eminemus, non appetere. Ille enim est fastus vitæ, quem Apostolus damnat, 1 *Joan.* II. 15, 16.

Munus Magistratus non repugnat Modestiæ Christianæ. VII. Quæritur. An ergo munus Magistratus, quo homo supra communem vitæ sortem effertur, imperiumque in alios obtinet, repugnet humilitati ac modestiæ Christianæ? Resp. Nequaquam: si munus illud in se inspiciatur, & si legitimo modo Christianus ad muneris illius administrationem vocetur, illudque legitimè administret. Modestia etenim est voluntaria animi demissio, producitque promptitudinem aliis, licet inferioribus, ministrandi, auxiliumque, quò indigent, reverâ præstandi. Atqui illam cum dignitatis supereminentiâ consistere posse, exemplô suô nos docuit Jesus Christus, *Joan.* XIII. 13, 14, 15. licet enim discipulis suis ministraret, tamen se & Dominum & magistrum ipsorum dixit. Imò nihil repugnat, quò minus is, qui omnium summus & eminentissimus est, ejusmodi officia aliis exhibeat.

Occurritur objectioni. VIII. Dices. Modestiam requirere humilem illam ac tenuem de se opinionem, quâ quis indignum sese ac ineptum judicet qui aliis regendis præficiatur; ac proinde omnibus, qualescunque sint, sese subjicere ac regendum tradere præoptat, quam ullum in alios regimen aut sponte arrogare, aut ab aliis ad se delatum assumere. Resp. Probari non potest, officium hoc omnibus erga quosvis sine discrimine lege de modestiâ præscribi. Imo certis in casibus circa aliquos, etiam juxta ipsas Jesu Christi leges, locum habere nequit. Nec enim per Christianam modestiam præcipitur patri ut se liberis, aut domino ut se servis, aut marito ut se uxori, aut

aut præceptori ut se discipulis subjiciat. Contra, pater in filios imperium debet exercere, 1 *Tim.* III. 4, 5. maritus uxori præesse, non uxor marito imperare, 1 *Cor.* XI. 3. *Eph.* v. 22, 23, 24. & 33. 1 *Tim.* II. 11, 12. idem in dominis & præceptoribus locum habet. Dices. Dominus Jesus patrum ac maritorum officia legibus suis circumscripsit, adeoque ea legitima judicavit: Nihil verò de Magistratus officio præscripsit. Resp. Nos exinde probare nolle, Magistratus officium Christiano homini esse licitum; alia sunt quæ ad id probandum requiruntur argumenta: Sed ostendere tantum, per præceptum modestiæ ac humilitatis Magistratus officium non excludi, aut Christiano illicitum declarari. Idque etiam exceptione istâ confirmatur. Illa enim agnoscit, salvâ modestiâ Christianâ parentes imperium in liberos obtinere posse legibus Christi convenienter. Non itaque lex Christi præscribit, ut quivis quibusvis sine discrimine ita sese subjiciat, ut nullum in eos imperium habeat, sed se contra iis regendum tradat. Verum solummodò exigit, ut, si quis altero sit superior, illique regendo præfectus, in regiminis illius administratione nihil contra modestiæ leges committat: quod fiet, si talem se erga inferiores præbeat, quales, si ipse esset inferior, alios superiores erga se esse vellet: & in reliquis actionibus suis, quæ nullum ad munus suum habent respectum, sed aut ad Deum referuntur, aut in sui morumque suorum directione occupantur, easdem cum reliquis Christianis Modestiæ leges observet. Ac proinde, nec lege Modestiæ munus Magistratus Christiano illicitum declaratur.

Sensus Matth. XX. 25, 26.

IX. Dices: Dominus tamen inquit, *Matth. XX. 25, 26. Scitis principes gentium dominari iis, & magnates potestatem exercere in eas. Non sic erit inter vos: sed quicunque inter vos voluerit magnus fieri, esto vester minister. Sicut Filius hominis non venit ut sibi ministretur, sed ut ministret.* Resp. Non dicit Dominus illis verbis, munus Magistratus à suâ Ecclesiâ penitus esse excludendum, aut suæ religionis genium muneris Magistratus administrationem non admittere: sed tantum docet, quænam sit Apostolorum suorum conditio, quos Euangelii sui præcones elegerat. Idque arguit ipsa, quâ verba hæc prolata sunt, occasio. Orta quippe erat inter Apostolos contentio de primatu; quoniam sibi, juxta vulgatum Judæorum errorem, regnum mundanum pollicebantur. Dominus Jesus ambitionem illam reprimens ait, regnum suum alterius esse conditionis, quàm regna mundana; in illis primatum ac supereminentiam locum habere: suum verò esse regnum spirituale, ad cujus promulgationem ac propagationem cum Apostolos elegerit, muneris ipsorum rationem abundè indicare, eos non ad imperandum, sed ad ministrandum vocatos esse: Quod exemplo suo confirmat. Atqui licet Apostolici muneris ratio non permitteret imperium in alios: inde nullo modo inferri potest, Magistratus munus à Domino abrogatum esse, aut illud inter fideles cessare debere. Sicut enim Dominus spirituale regnum erexit, ita & munus quod ad pacem & tranquillitatem civilem spectat, neutiquam abolevit: sed leges præscripsit, juxta quas etiam illius administratio dirigi debeat, ne ullo modo spirituali regno adversetur.

Sed vitia quædam, munus istud sæpe comitantia.

X. Non ergo ipsa muneris Magistratus administratio in se spectata modestiæ Christianæ adversatur; sed alia vitia, quæ sæpe & ordinariè vitio hominum eam comitari solent: Qualia sunt, si quis munus illud anxiè ambiat, aut viis sæpe non admodum honestis ad id contendat, præcipuè cum omissione officiorum nobis divinitus injunctorum, ac conscientiæ læsione: Qualia sunt non tantum prensationes, adulationes, serviles sub hominibus mundanis subjectiones; sed & dissimulatio veritatis magni ad pietatem momenti & animo penitus persuasæ, patrocinium erroris periculosi ac schismatis injusti, subductio à cœtu veritatem profitentium & pacem unicè sectantium. Vel etiam quando munus illud obtinuit, se efferat aut insolescat, & officia requisita à sincero Christiano negligat, ne eo privetur: Quâ tentatione multos sollicitari videmus ad defectionem. Ita tempore Juliani multi metu, ne muneribus publicis propter nominis Christi professionem privarentur, turpiter defecerunt; *Socrates Hist. Eccl. lib.* III. *cap.* XI. Ita ab aliquot annis multi Reformatorum in Galliâ deficiunt ad Pontificios; ne jam alios commemoremus. Tutius tamen credo facturum Christianum, si muneris illius administrationem declinet: facile enim eminentiâ illâ allicitur ad fastum. Licet enim Magistratus propriè sint ministri civium, ipsorum invigilantes saluti; tamen sensim honor illis delatus fastum quendam ac animi elationem ingenerare solet.

Sextus.

XI. Sextus. In cultu corporis, vestitu, supellectile, domo, victu, &c. luxum & splendorem non sectari aut ostentare: in illis enim sumtuosum esse ac splendidum humilitati Christianæ repugnat. Ut autem de hisce speciatim dicamus, quoniam fastus hic in vestitu ut plurimum committi solet, specialius de illis quædam dicenda sunt.

Usus vestium.

XII. Usus vestium est decorum naturæ, quæ exigit, ut nuditas nostra honestè tegatur. Apud quosdam populos non censetur inhonestum nudum incedere, veluti Indos: uti & homines quosdam qui se Adamitas nuncupabant: hi vestes & nuptias credebant signa peccati, suamque Ecclesiam paradisum nominabant, in quâ homines, velut olim Adamus in paradiso, vivant. Verum

illi omne honesti ac inhonesti discrimen abjecisse videntur. Ipse Deus post commissum peccatum hominibus vestes præparavit, ut nuditatem suam tegant. *Genes.* III. 21. ideoque & Cham maledictus, quod nuditate patris sui conspectâ eum non texerit, *Genes.* IX. 22. Quin & nudum incedere non tantum omnium sanctorum consuetudini, sed & ipsius Domini Jesu Christi, repugnat, quem vestibus usum constat, ex *Joan.* XIX. 23.

Refutatio objectionum contra omnem vestium usum.

XIII. Dices. Regeneratio est reversio ad primum Adami statum. Resp. Non est reversio ad primum Adami statum; sed conversio ad statum Christi, uti docetur, *Eph.* IV. 11, 12, 13, 14. & 22, 23, 24. *Coloss.* III. 9, 10. Dices. Lux non debet abscondi aut tegi. Resp. Pars lucis est honestas & decorum, quod ipsa natura dictat. Nudum incedere opus est tenebrarum, non lucis, hominesque ad turpes ac flagitiosas concupiscentias allicit. Dices. Veritas est nuda. Resp. Veritatis professores non sunt veritas, nec veritas nuditas. Nec ipse Dominus Jesus, uti vidimus, nudus incessit, in quo tamen omnes hæ ratiunculæ quammaximè valere deberent, qui & ipsa veritas, & innocentia ac sanctitas fuit. Dices. Esaias tamen jubetur incedere nudus, *Esa.* XX. 2. & Paulus de nuditate suâ loquitur, 1 *Cor.* IV. 11. Resp. 1. Esaias non fuit planè nudus aut vestimento omni destitutus; sed vestibus tantum exterioribus denudatus, ut adumbraret statum servitutis populo denuntiatæ. Hoc sensu, *nudum esse*, accipitur, 2 *Sam.* VI. 20. *coll. cum vers.* 14. 2. Factum id speciali jussu divino, ideoque eo solum tempore; ipseque solus nudus incessit. Paulus necessitate coactus nudus fuit, non nudus esse voluit. Nec omni planè vestimento nudatus; sed ita spoliatus, ut se corpusque suum contra frigus aëriſque injuriam tueri non potuerit: Sicut nos hominem egenum, ægrè corpus suum tegentem, solemus vocare nudum.

In usu externorum latitudo quædam est concessa.

XIV. In vestitu autem, uti & in victu, supellectile, aliisque externis, duo sunt cavenda. Ab unâ parte nimia præcisitas, ne alios paulò liberalius viventes temerè condemnemus, & quicquid præcisè ultra necessaria est, tanquam factum vitæ exagitemus. *Deus* enim *omnia*, & quidem *abundè*, *nobis dedit ad fruendum*, 1 *Tim.* VI. 17. Donis ergo Dei absque peccato uti licet. Nec in externis illis modum adeò rigidè ac præcisè Deus determinavit; sed latitudinem aliquam concessisse videtur, quæ tamen intra regulas modestiæ, prudentiæ, & caritatis Christianæ coarctanda est. Alias conscientia semper dubia & anxia hærebit, quid necessarium sit, & incerta ac fluctuans, an non hoc aut illo carere possit. Aptissimè Calvinus, *Instit. lib.* III. „*cap.* XIX. §. 7. inquit. Ubi semel se in la„queum conjecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediun„tur, unde non facilis postea exitus patet. „Si quis dubitare inceperit, an sibi linteis, in„dusiis, sudariis, mantilibus, lino, uti li„ceat, nec de canabe postea securus erit, tan„dem & de stupis incidet dubitatio: secum „enim volutabit, an non sine mantilibus cœ„nare possit, an non sudariis carere. Si cui „paulò delicatior cibus illicitus visus fuerit, „demum nec cibarium panem ac vulgaria „edulia tranquillus coram Deo comedet, „dum in mentem venit, se vilioribus adhuc „cibis posse corpus sustentare. Si in suaviori „vino hæsitaverit, deinde nec vappam cum „bonâ conscientiæ pace bibet: postremò nec „dulciorem mundioremque aliis aquam attin„gere audebit. Denique eò demum veniet, „ut super transversam, quod dicitur, festu„cam incedere nefas ducat. Præcisa & in „omnibus exactè æqualis mensura præscribi nequit. Deus siquidem homines in varios ordines distinxit, eaque distinctio ad vitæ humanæ societatem necessaria est. Unicuique ergo vivere licet convenienter statui illi, in quo à Deo constitutus est, ut ab unâ parte sorditiem, ab alterâ factum vitet. Si magistratum gerens incedat & vivat tanquam opifex, non tuebitur dignitatem suam: si opifex in externis hisce se parem ostendat Magistratibus, efferet se supra sortem suam. Quæ arguunt, Deum hic latitudinem quandam, pro diversâ hominum conditione, concessisse.

Modus in vestitu. Ne sit nimis vilis.

XV. Sed & ab alterâ parte modus est servandus, ut memores simus modestiæ, decori, gravitatis, pudoris ac verecundiæ Christianæ. In genere observandum, quod legitur, 1 *Thess.* IV. 4. ut *possideamus vas nostrum in sanctificatione & honore*. Ad id duo requiruntur; ne vas nostrum nec nimis vile, nec nimis honoratum faciamus. Non nimis vile, quia templum est animæ ac Spiritus Sancti, 1 *Corinth.* VI. 19. 2 *Corinth.* VI. 16. Hinc 1 *Tim.* II. 9. requirit Apostolus, ut vestitus sit κόσμιος, decens ac mundus, ut vindicet à contemtu: & 2 *Corinth.* VIII. 21. dicit se sectari quæ bona sunt non solum coram Deo, sed & coram hominibus.

Nec nimis honoratus.

XVI. Non nimis honoratum: quia instrumentum est ad laborandum & proximo serviendum. Estque id peccatum repugnans, 1. naturali vestium usui, qui est, decorum naturæ, corpus adversus frigus tueri, & testimonium perhibere perpetuum peccati. 2. Modestiæ; quia nimius ille ornatus ostentatio tantum est divitiarum, ut inde ab hominibus mundanis honoreris. Contrarium præcipitur, 1 *Tim.* II. 9, 10. 1 *Pet.* III. 3. 3. Charitati, quia scandalo & offendiculo sumus pauperioribus, quasi tanta inter nos & eos sit differentia, ut unus ad alium collatus sit quasi dominus, alter vix ser-

servus; cum tamen omnes non tantum simus fratres in Christo, sed & ejusdem Reipublicæ cives: & ineptos nos reddimus ad ipsis benefaciendum; quæ enim luxui impendimus, in pauperes erogare non possumus: cum tamen divitiæ datæ non sint ad superbiendum, sed pauperibus subveniendum: 1 *Tim.* VI. 17, 18, 19. Licet ergo modus circa hæc externa præcisè præscriptus non sit, quantum unicuique usurpare liceat; quia tamen excessus committi potest, etiam modum præscriptum apparet: illum autem modestia, prudentia ac charitas Christiana dictat, docetque semper oportere nos confirmare humilioribus inter illos, qui sunt in eodem nobiscum ordinis aut dignitatis gradu constituti.

Oppositum, Superbia. Ejus species, Philautia.

XVII. Oppositum Modestiæ est Superbia, vitium in honoris cupiditate modum excedens. Hæc vetatur, *Phil.* II. 3. *Gal.* V. 26. Species illius sunt variæ.

XVIII. Prima est, φιλαυτία & ἀυθάδεια, quando cupiam consilia sua vehementer placent, alteriusque ab ipso rejiciuntur cum contemtu ac fastidio. Hoc vetatur, *Rom.* XII. 16. *Nolite esse sapientes apud vosmet ipsos.* & *Proverb.* III. 7. *Ne sis sapiens apud temetipsum.* 2. Quando rectè monentem contemnit, nullumque reprehensorem fert. Tandem, quando iis, qui autoritatem habent, parere recusat.

Jactantia.

XIX. Secunda, Jactantia, quæ propriè conspicitur in verbis, quando homo plura de se prædicat quàm debet; arrogans sibi aut quæ non habet, aut majora quàm habet; aut nimium sibi propterea honorem assumit; imò etiam quando veras de se prædicat laudes, nullâ urgente necessitate. Quæres. An ergo nullo casu virtutes nostras & præclarè facta commemorare liceat? Resp. Si commemorentur ut exinde honorem consequaris, omninò illicitum est. Si enim bonorum operum ostentatione honorem apud homines aucupari illicitum est, *Matth.* VI. nec minus illicitum censendum, virtutes suas jactare, ut honoreris. Licitum tamen aliquando est, quin & earum commemorationem necessitas aliquatenus exigit, & quidem duobus potissimum in casibus: Primò: quando calumniis appetimur, bonaque nostra fama læditur: Illo enim casu se defendere licet, & calumniæ verisimilitudinem diluere, commemoratione factorum nostrorum, quæ non permittunt, ut crimen, quod calumnia nobis impingit, in nobis hæreat. Ita Paulus, 1 *Corinth.* XI. commemorat facta & labores suos pro Euangelio exantlatos, ut aliorum calumniis occurrat. Secundò: quando alios commemoratione facti nostri ad imitationem incitare cupimus. Sunt quippe aliquando quædam officia, quæ plurium operam conjunctam requirunt; hic licitum est viro pio, officiorumque illorum strenuo promotori, alios segnes exempli sui commemoratione excitare, quo similiter officii sui partes expleant. Sic & suo exemplo Paulus fideles hortatur ad imitationem; 1 *Cor.* XI. 1. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Et *Phil.* III. 17.

Animi elatio.

XX. Tertia est Superbia, seu animi elatio, quâ se homo effert supra alios. Potissimum in animo residet; sed & se actibus externis explicat, ut honorem ab hominibus consequatur; cernitur autem in vultu, gestibus, vestium luxu, alioque apparatu magnifico. Tales vocantur ὑπερήφανοι & ἀλαζόνες, *Rom.* I. 30. 2 *Tim.* III. 2. Vitium est Deo maximè exosum, qui *superbis resistit, humilibus verò gratiam largitur*, 1. *Pet.* V. 5. omnemque virtutis ac boni operis gratiam apud Deum extinguit; *Matth.* VI. Estque id tantò periculosius, quantò homo ad id magis est propensus: omnes enim naturâ eminere cupimus & supra alios esse eximii. Et quia, non ut alia vitia, ex malis, sed ex bonis ortum suum habet, quin & ex ipsâ virtute sibi nutrimentum assumit: fœliciter enim virtutis curriculum emenso tandem adversus superbiam depugnandum est, animusque confirmandus, ne virtutum suarum meditatione insolescat, atque ita in ipso portu salutis naufragium faciat. Hinc & ipsi Paulo traditus est angelus Satanæ, qui ipsum colaphizet, ne se revelationum suarum magnitudine efferat, 2 *Cor.* XII.

Non est superbia docere, Deum in electione respicere ad fidem.

XXI. Commodè hic quæritur: An superbia sit, docere, Deum in electione hominum ad salutem æternam respicere ad fidem ac bona opera illius quem eligit? Resp. Nullo modo: Non enim hac doctrinâ gratia Dei abnegatur: ipsum salvandi decretum, quin & vocatio ad salutis à Deo destinatæ participationem, in solidum gratiæ Dei est opus. Non asseritur meritum: Agnoscitur enim remissio peccatorum, gratiæ divinæ præveniens auxilium, sine quo nullum opus salutare præstari possit; & vitæ æternæ supereminens meritum supra omnem nostram obedientiam. Urgetur tantum conditio ab ipso Deo ad salutis possessionem requisita, non ut illius merito salutem consequamur; sed ut officium necessarium, sine cujus præstatione Deus neminem cœlestis gloriæ hæredem facere vult. Hoc autem non est gratiam Dei abnegare, aut seipsum efferre; sed *salutem suam operari in timore ac tremore*, *Phil.* II. 12.

CAPUT LV.

De Fortitudine, Patientiâ, & Constantiâ.

Fortitudo.

I. FOrtitudo laxius aliquando accipitur, ut denotet illam animi constantiam, quæ non tantum in periculis aggrediendis, sed

& malis tolerandis cernitur; atque ita Patientiam in se includit. Aliquando strictiore significatu adhibetur, ad denotandum speciatim illam virtutem, quæ pericula contemnere & ardua intrepidè aggredi suadet; distinctè à Patientiâ, quæ malorum constans est tolerantia. Ita ut Fortitudo propriè affectui metus, Patientia dolori, moderetur. Nos utramque hanc virtutem conjungemus, & utrumque Christiani hominis officium, tam in aggrediendis pro Religione Christianâ periculis, quàm malis fortiter sustinendis, explicabimus; parum solliciti, utrum solius Fortitudinis, an verò utriusque nomine exprimatur.

Afflictiones sunt Christiano exspectandæ.

II. Ut distinctius hujus virtutis officia percipiamus, fundamenti loco præmittendum, Deum Christianos non ad molle vitæ genus ac effœminatum vocasse, sed arduum ac durum. Stadium nempe illis proposuit, quod cum labore ac sudore, & non rarò cum sanguine, decurrendum est. Hinc quivis qui se Christo in disciplinam dat, sibi cum quibusvis malis ac molestiis decertandum esse certò persuasum habeat. Id innuit Servator, quando primam hanc quasi legem omnibus in se credentibus præscribit: *Matth.* XVI. 24. *Qui vult post me venire, abneget seipsum, tollat crucem suam, & sequatur me.*

Ex genio Religionis Christianæ.

III. Ea quippe est Religionis Christianæ indoles ac genius, ut discipulum suum mundo exosum reddat, odiumque hominum impiorum in ipsum concitet: quod satis clarè indicat Servator, *Matth.* x. 34. *Nolite existimare quia veni pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium*, &c. Exigit enim Religio Christiana, ut in Christum, à Judæis ut blasphemum crucifixum, non tantum corde credamus, sed & ore eum confiteamur, doctrinamque ejus adversus quosvis infideles, Judæos, gentiles, quin & Atheos, asseramus; quod ipse jubet, *Matth.* x. 32, 33. Ut nos discipulos ipsius profiteamur, vitamque juxta ipsius præcepta instituamus, ac proinde vitæ genus à peccatoribus, idololatris, carnique deditis, planè diversum sectemur: 2 *Corinth.* VI. 14, 15, 16. 1 *Pet.* IV. 3, 4. Quin & palam ejusmodi opera redarguamus, idololatriam evertamus, vitia reprehendamus: *Eph.* V. 11. Quæ omnia odium pariunt, diriſſimasque idololatrarum impiorumque, quibus ægrè est vitia sua reprehendi & coargui, persecutiones provocant: Ita ut Apostolus dicat, 2 *Tim.* III. 12. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*; & *Actor.* XIV. 21. quod *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Idque juxta prædictionem Domini, *Joan.* XV. 19, 20. & XVI. 2, 3. & 33. *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

IV. Huc accedit, quod expressè ad crucem dicamur vocati, & per crucem ad gloriam: *Rom.* VIII. 29. dicitur Deus, *quos præcognovit*, etiam *prædestinasse, ut imagini Filii sui conformes sint, & quos prædestinavit*, etiam *vocasse*, ad eandem nempe imaginem. Quæ verò est imago illa? Nempe, prout Christum oportebat pati, atque ita intrare in gloriam suam, *Luc.* XXIV. 26. ita & Christianis patiendum esse, antequam gloriam consequantur. Idem ait Petrus, 1 *Epist.* II. 21. Hinc monet *cap.* IV. 12. *Ne miremur dum per ignem exploramur, perinde quasi novum aliquid nobis obtingat.* *Et quia ad eas est vocatus.*

V. Quæst. An ergo nemo Christianus, nisi qui pro nomine Christi patitur? Resp. Absit. Omnibus in genere crux prædicta, omnesque sine discrimine ad crucem vocati; omnibus ergo est exspectanda, & adversus crucem animus præmuniendus. Interim nonnunquam Deus pacem Ecclesiæ largitur, suosque eximit ex horâ tentationis quæ ventura est in orbem universum, *Apoc.* III. 10. Ita dicit Dominus, *Apoc.* II. 10. *Habebis afflictionem diebus decem*: ergo intra spatium certum definita. Immunitas ergo à cruce non arguit aliquem non esse Christianum; sed crucis declinatio quando honestè declinari nequit. *Potest tamen aliquando ab iis esse immunis.*

VI. Hujus itaque virtutis officia sunt. I. Ut mortem, & quascunque afflictiones, etiam gravissimas, pro nomine Jesu Christi alacriter suscipiamus, quando alias nec gloriæ Dei, nec saluti tam proximi quàm nostræ consuli potest. Gloria Dei requirit veritatis salutaris ingenuam professionem: Salus proximi, sinceræ professionis exemplum: Salus nostra, conscientiæ bonæ studium, præ vitæ præsentis amore. *Qui* enim *me abnegaverit coram hominibus, eum ego*, inquit Dominus, *abnegabo coram Patre meo cœlesti*, *Matth.* X. 32, 33. & *boni pastoris est animam ponere pro ovibus suis. Joan.* X. 11, 12. *Fortitudinis officium primum.*

VII. Hæc autem omnia si procurari possint, & honestum crucem evitandi medium nobis Deus concedat, fortitudini Christianæ neutiquam repugnat, eam evitare. Quia prudentia Christiana jubet, nos non conjicere in afflictiones, quas bonâ cum conscientiâ evitare licet; non enim quærenda est crux, sed quando honesta eam evadendi via non datur, forti animo subeunda est. Exstant multa in historiâ Ecclesiasticâ exempla eorum, qui non quæsiti ultrò se persecutoribus ad mortem obtulere. Nusquam illud nobis præcipitur; è contra Servator mandat, *Matth.* X. 23. *quando vos persequuntur in unâ civitate, fugite in aliam*; ipseque exemplo suo aliud docuit, aliquoties declinans insidias, & discedens è medio inimicorum suorum: *Matth.* XIV. 13. *Luc.* IV. 30. *Joan.* VIII. 59. X. 39. XI. 53, 54. Et discipuli, *Actor.* VIII. 1. speciatim Apostolus *Si crux honeste evitari nequit, suscipienda est.*

lus

lus Paulus, *Actor.* IX. 25. XVII. 10. XXIII. 17. &c. Dominus Jesus passus demum est, quando venit hora ejus, *Luc.* XXII. 53. hinc sæpe dicit, horam suam nondum venisse. Ita nobis ad exemplum Domini nostri tum demum patiendum est, quando hora nostra venit, quâ Deus vult nos fortiter pro nomine ipsius mortem subire; nempe quando permittit à malis hominibus persecutionem contra nos excitari, muneriſque ac officii nostri ratio exigit ne fugiamus, ut exemplo nostro alios infirmiores in fide confirmemus, qui forte deficerent, si nos viderent fugientes: vel quando nos in manus persecutorum tradit, nullaque eas effugiendi via est, nisi per necessariæ aut utilis admodum veritatis abnegationem: Eo enim casu credendum, Deum nos ad crucem vocare.

Causa debet esse justa.

VIII. Ut itaque hic officio nostro rectè fungamur, ad duo attendendum. Primò. Ut patiamur propter justitiam, seu ut Scriptura loqui amat, propter nomen Jesu Christi. Non enim passio, ut rectè Augustinus, sed causa facit martyrem. Hinc 1 *Pet.* IV. 15. *Nemo vestrum patiatur ut homicida, fur, aut maleficus*, &c. *sed ut Christianus.* Exigit hoc, ut non patiamur, nisi ob dogmatis professionem, quæ passione digna est. Huc requiritur:

Huc requiritur, 1. Ut dogma sit verum.

IX. Primò. Ut dogma sit verum. Non enim ob errorem pati debemus. Hic ergo unusquisque seipsum exploret, sententiamque suam accuratè exigat ad verbum Dei. Quamvis enim credamus, Deum pro benignitate suâ paternâ approbare animum bonæ conscientiæ retinendæ gloriæque suæ promovendæ studiosum, qui adhibitâ omni possibili diligentiâ in errore quodam versatur, & ne ejus professionem contra conscientiæ suæ dictamen abneget, sanguinem suum fundere paratus est; rigidè tamen loquendo, propter veritatem tales non patiuntur. Cum autem nullus in terris infallibilis controversiarum judex est constitutus, solius Dei est id determinare, & in futuro sæculo de cujusque passionibus infallibile pronuntiare judicium.

2. Tanti momenti, ut sine ejus professione gloria divina lædatur.

X. Secundò. Debet esse tantæ necessitatis aut utilitatis, ut sine ejus professione gloria divina lædatur. Hoc maximè considerandum hisce temporibus, quibus persecutiones instituuntur non ab Ethnicis aut Judæis, & ob professionem totius Religionis Christianæ, sed à falsis fratribus, dominatum in aliorum conscientias ambientibus, ob dissensum in speciali quodam dogmate Religionis. Hic ergo distinctio est facienda. Dogmatum enim alia ad salutem præcisè sunt necessaria, sine quorum apertâ professione nec veritas salutaris, nec ipsa salus nostra consistere potest: Alia non præcisè necessaria, & circa quæ si erretur, veritas tamen salutaris salva esse potest. Rursum: non necessariorum alia sunt valdè utilia, quæ proximè ad necessariorum naturam accedunt, quorumque negatio & pietatem evertere, & necessaria aliquatenus labefactare nata est; alia minoris momenti, sine quorum fide & professione & salus & pietas abundè salvæ esse possunt. Propter duorum priorum professionem persecutio, si ingruat, sustinenda est. Quia sine his fides integra esse aut non, aut vix potest. Quod verò postremi generis dogmata attinet, quanquam omnis veritas cara nobis esse debeat, nihilque quod falsum esse persuasi sumus pro vero agnoscendum sit; præstat tamen aliquando veritatem exigui ad pietatem usus dissimulare, quàm intempestivè illam inculcando Ecclesiæ pacem turbare, seque in manifestum vitæ discrimen conjicere, atque ita privare mediis, quibus ad alios docendum sumus instructi. Possunt tamen tales incidere casus, ut etiam minora non sint dissimulanda; nimirum cum alii dominatum ambiunt in conscientias, eaque quæ vera non sunt, licet non magni momenti, tanquam necessaria aliis imponere cupiunt. Quod Apostolus egregiè exemplo suo docuit, *Gal.* II. 3, 4, 5. aut etiam erroris, licet non admodum gravis, tanquam necessariæ veritatis professionem exigunt: non enim cum bonæ conscientiæ studio consistere potest, verum, nedum necessarium profiteri, de cujus falsitate sumus persuasi: bonâ autem conscientiâ amissâ facile fidei naufragium fit, 1 *Tim.* I. 19.

3. Ut non arroget quis, quæ sui non sunt muneris.

XI. Tertiò. Non debet quis arrogare quæ sui non sunt muneris: sic non licet vi invadere templa publica, licet possideantur ab idolatris; quia illa sunt Magistratus, in eaque nulli subdito jus est. Nec licet religionem publicam vi turbare, aut se violenter magistratui opponere: ita nec Petrus propter Christi nomen persecutionem sustinuisset, si ob percussum Malchum fuisset captus; nec qui è Sacerdotis manibus in publicis templis ministrantis hostiam eripiunt, ac pedibus conculcant, verè ut Christi martyres patiuntur; est enim ille zelus planè inconsideratus ac temerarius, ob quem licet ejusmodi homines damnare non audeamus, tamen propter justitiam eos pati affirmare non possumus; an Deus ingenti zelo temeritatem illam condonare velit, ipsi committimus.

Nec sponte absque necessitate ad crucem est properandum.

XII. Secundum est, ne sponte, nec quæsiti nec vocati, ad mortem properemus, cum honestè, sine læsione veritatis, muneris nostri, aut scandalo proximi, fugere, aut nos non prodere, licet. Præterquam enim, quod Dominus Jesus nos fugere præcipiat ex unâ civitate in aliam, videmus Deo sæpe ejusmodi temeritatem displicuisse. Testantur enim historiæ Ecclesiasticæ, quosdam ultrò se morti offerentes, cùm ad bestias

& rogos ducerentur, metu mortis & cruciatuum horrore turpiter defeciſſe, fidemque abnegaſſe; Deo ſæpe ipſis non adſiſtente Spiritus ſui gratiâ, ac procul dubio temeritatem iſtam puniente.

Secundum officium. Pro nomine Chriſti graviſſima pati.

XIII. Secundum officium eſt, ut quando videmus Deum velle, ut pro nomine Chriſti patiamur, etiam forti animo quævis mala, ac tandem mortem, etiam diriſſimam, tanquam Chriſtiani, toleremus, neque ullis adverſitatibus ſuccumbamus. Ut eo excitemur, conſiderare oportet finem Dei, ejuſmodi perſecutionibus nos exponentis. Is varius eſt.

Hoc requiris gloria Dei.

XIV. Primò. Gloria ipſius Dei, quod ejuſmodi habeat ſervos, qui nullô cruciatu, nullis tormentis, ab obſequio ejus divelli poſſunt: Quod videre licet in Jobo, *cap.* 1. & 11. unde & *Jacob.* v. 11. dicitur: *Patientiam Jobi audiſtis, & finem Domini vidiſtis.* Sic & perſecutiones Chriſtianorum Dei gloriam illuſtrant, *Act.* v. 40, 41. 1 *Pet.* IV. 14.

Salus proximi.

XV. Secundò. Bonum aliorum hominum; & quidem vel impiorum, ut conſpicientes quantum in verè fidelibus ſinceræ pietatis amor poſſit, impietatis ſuæ convincantur, 1 *Pet.* 11. 12, 15. 111. 16. *Matth.* v. 16. Vel eorum, qui nondum verè ſunt pii, nec à pietate prorſus alieni, ut ab ipſis generoſæ pietatis exemplum petant quod imitentur.

Et propria.

XVI. Tertiò, & præcipuè. Bonum ipſorum, qui patiuntur; qui non tantum perſuaſi ſunt afflictiones haſce non poſſe ſe ſeparare à dilectione divinâ, *Rom.* VIII. 38, 39. ſed & dilectionis divinæ eſſe ſigna, Deumque per eas ſalutem ipſorum promovere. 1. Enim per eas abſtrahuntur ab amore mundi, veluti omnium miſeriarum domicilii. 2. Vacui ab amore mundi, cœlum bonaque cœleſtia anhelare diſcunt, quæ bonis mundi abundantibus vilia eſſe ſolent. 3. Ut in cœleſtium fide corroborentur; quia dum hic nullam pietatis mercedem conſpiciunt, facilius eam in cœlis repoſitam ac futuram credunt. 4. Perſecutiones ſunt ſtimuli, ut preces ad Deum fundant ardentiores, cujus ſpiritus auxilio ſe indigere ſentiunt: ita Apoſtoli, *Act.* IV. 24. ingruente perſecutione preces ad Deum ardentes fundunt. 5. Sunt exploratio fidei ac conſtantiæ ipſorum: perinde uti miles graviſſimis periculis, & nauta tempeſtatibus explorantur: ita & Deus, quos in minoribus fideles invenit, etiam per graviora explorare cupit, propiuſque ſincerum ac conſtantem ipſorum animum cognoſcere, aliiſque declarare. Sic vocantur *tentatio & probatio fidei noſtræ*, *Jacob.* 1. 2, 3, 12. & 1 *Pet.* IV. 12, 13. Quâ exploratione ſimul in pietate ac fide confirmantur, perinde uti arbor ventis quaſſata altiores radices agit. 6. Ut in charitate mutuâ magis confirmentur, ſeque conjunctis animis communi hoſti validius opponant: atque ardentius pro ſe invicem preces ad Deum fundant: ita ſe Apoſtolus commendat precibus fidelium, *Eph.* VI. 19. 7. Ut coërceantur ne in peccatum incidant; multis enim cauſa ſalutis fuit peccandi illecebris caruiſſe: ita de ſe teſtatur Apoſtolus, 2 *Cor.* XII. 7. ſibi datum ſtimulum carnis ſuæ, angelum ſatanæ, qui ipſum colaphizet, eo fine, ne magnitudine revelationum ſe extollat. Ita ut perſecutiones hoc reſpectu ſint ſalis inſtar qui carnes, & motus qui aquas à putredine conſervat. 8. Ut tanquam flagello aliquo caſtigati retrahantur à peccato, in quod ſive per incuriam, ſive mundi deliciis allecti inciderunt. *Hebr.* XII. 5, 6, 7, 8. *Apoc.* III. 19. *Pſal.* CXIX. 67, 71. Et notanda hic eſt ſumma Dei benignitas, quod fideles ſuos caſtigans, coram hominibus ſemper afflictiones iis immittit honeſto titulo, crucis nimirum pro nomine Jeſu Chriſti; cum ſæpe coram ipſo affligantur propter peccata ſua. 9. Ut eos exploratos approbet, 1 *Pet.* 1, 6, 7. & *Rom.* v. 3. δοκιμάζειν enim ſæpe ſignificat *approbare*, ut *Rom.* XII. 2. 10. Ac tandem, ut eos ita approbatos glorioſè coronet, *Jacob.* 1. 12. *Matth.* v. 10, 11, 12. *Act.* XIV. 22. 2 *Corinth.* IV. 16, 17, 18. *Apoc.* II. 10. *cap.* VII. 14, 15. & alibi paſſim.

Non ſunt optanda perſecutiones.

XVII. Obj. Si is afflictionum ſit fructus; ergo videntur deſiderandæ, cum tamen omnes homines eas horreant, eaſque fideles deprecentur. Reſp. 1. Non omnes hoſce fructus exinde percipiunt, ſed ii demum, qui per eas exercentur, quorumque patientia perfectum habet opus, uti dicitur, *Heb.* XII. 11. 2. Poſſunt exoptari tanquam ſalutaris medicina, horreri verò tanquam carni ingratæ. Atque ita eas deprecantur pii & infideles, ſi æquè gloria Dei ac ſua ſalus promoveri poſſit, ut Deus ipſos ex horâ tentationis liberet; alias ſe ad patiendum divinæque voluntati ſubjiciendum promtos oſtendunt; ad exemplum Domini ſui, *Matth.* XXVI. 39. Ita æger ſectiones & uſtiones corporis ſui horret, quanquam eas ut ſanitati recuperandæ media ultrò ſuſcipiat. Et quocunque tandem modo conſiderentur, habet fidelis cauſam eas non nimium horrendi, aut præ earum metu fidem ac pietatem abnegandi, quoniam ſi deficiat, à Deo vindice graviora exſpectare debet: *Matth.* X. 28. *Luc.* XII. 4, 5.

Rationes tolerantiam crucis ſuadentes.

XVIII. Et ſanè ſi rem rectâ expendamus lance, verè fideli mortem pro Chriſti nomine ſubire grave non eſt. Deponit quidem homo vitam, omnis fruitionis fundamentum, quâque nihil charius homini eſt, *Job.* 11. 4, 5. & *Geneſ.* XLVII. 25. ſed brevi forſan alias finiendam, ſaltem caducam & fragilem, *Eſa.* XL. 6, 7. *Job.* XIV. 1, 2. *Jacob.* IV. 14. quæque forte nihilominus eodem die, aut pau-

paulò poſt ſaltem terminanda ſit: Quam etiam Deus nobis ad tempus tanquam depoſitum aliquod credidit, cui eam ſemper quandocunque libet repetere licet, ipſoque repetente ſtatim deponenda eſt. Nihil autem ultra hanc vitam perſecutores nobis eripere poſſunt, *Luc.* XII. 4. Et illius loco Deus nobis daturus eſt vitam æternam: 2 *Cor.* V. 1. *Apoc.* II. 10. cujus jacturam faciemus, ſi hanc præſentem pro Dei gloriâ non abnegaverimus: *Matth.* XVI. 25, 26. Quid autem grave homini hac fide ac ſpe ſuffulto? 1 *Joan.* V. 4. *Qui ex Deo natus eſt vincit mundum. Rom.* VIII. 37. *In his omnibus ſuperamus per eum qui dilexit nos.* Præſertim cum perſuaſus ſit, omnes hujus ſæculi afflictiones nullo modo comparandas eſſe cum gloriâ nobis repoſitâ, *Rom.* VIII. 18.

Exemplum Chriſti.

XIX. Nec exiguum ad afflictiones fortiter tolerandum eſt momentum in exemplo Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui per omnia eſt tentatus, graviſſimaſque afflictiones ac mortem diriſſimam ac ignominioſam ſuſtinuit noſtri causâ; non ergo grave nobis eſſe debet, pro ipſius nomine, & ad illius exemplum pati: hinc dicimur cum ipſius paſſionibus communionem habere, 1 *Pet.* IV. 13. & qui fideles perſequuntur ipſum perſequi, *Act.* IX. 4. Eâque de causâ afflictiones communiter generali nomine *crucis* denotari videntur; non tantum quia crux graviſſimi ſupplicii ſpecies eſt; ſed potiſſimum ut alluſio fiat ad crucem Jeſu Chriſti, eâque denominatione fideles ad promtam tolerantiam animentur, quia patiendo Dominum ſuum ſequuntur: Hinc & Dominus, quando jubet ut qui diſcipulus ſuus eſſe vult, *crucem ſuam tollat*, addit, *& ſequatur me*, *Matth.* XVI. 24. Quæſt. Quâ ratione fidelis cum paſſione Chriſti communionem habet, cum Chriſtus ut ſacrificium pro peccatis noſtris mortuus ſit? Reſp. Chriſtus non tantum ut ſacrificium pro peccatis noſtris paſſus eſt, ſed & ut teſtis fidelis, qui teſtimonium perhibuit veritati divinæ; *Apoc.* III. 14. & ad inſtar illius etiam fideles moriuntur, veritatemque divinam ſanguine ſuo obſignant, 1 *Joan.* V. 8. ubi per ſanguinem, qui in terris teſtatur, non alius intelligi videtur, quàm martyrum, qui luculentum veritati Euangelii perhibet teſtimonium. Hiſce jam adde, omnes qui cum Chriſto patiuntur, etiam gloriæ ipſius fore participes, *Rom.* VIII. 16, 17. 2 *Tim.* II. 11, 12. *Hebr.* XII. 1, 2. 1 *Pet.* IV. 12, 13.

Requiſita in tolerantiâ Chriſtianâ.

XX. Ut autem tolerantia noſtra verè ſit Chriſtiana, Deoque placeat, requiritur, 1. Ne in paſſionibus noſtris contra Deum murmuremus, quaſi aut non faveat nobis, aut cauſæ quam profitemur, aut iniquè nobiſcum agat: dicendum cum Jobo, *cap.* I. 21. & II. 10. *Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus?* 2. Ne perſecutoribus mala imprecemur; eſt enim illud impatientiæ ſignum; multò minus illis convitiemur, aut violenter illis reſiſtamus pariaque iis infligere conemur: Contrarium videmus in Domino noſtro Jeſu Chriſto, *Luc.* XXIII. 34. qui pro perſecutoribus oravit: cujus exemplum nobis proponitur, 1 *Pet.* II. 20, 21. & in Stephano protomartyre, *Act.* VII. 59. atque ita nobis præcipit Servator, *Matth.* V. 44. *&c.* 3. Ne quid faciamus Deo diſplicens, aut aliis ſcandalo, ut perſecutorum manus evadamus: Illuſtre habemus exemplum in Eleaſaro, 2 *Machab.* VI. 18. &c. 4. Ne nos mollius & effœminatius geramus, quàm viros ſpe immortalitatis ſuffultos decet, ſed animum adverſus metum obfirmemus: Hoc eſt, quod Scriptura aliquoties commendat, ut gaudeamus quando Chriſti causâ affligimur, 1 *Pet.* IV. 13. *Matth.* V. 12. *Rom.* V. 3. *Jacob.* I. 2.

Augendum in afflictionibus.

XXI. Quæſt. An id requirit hominis Chriſtiani officium, ut cum gaudio patiatur? adeo quidem, ut qui non cum gaudio patitur, aliquid indignum faciat homine Chriſtiano? Reſp. Abſit. Contrarium exemplum habemus in Servatore, cujus quævis actio noſtra eſt inſtitutio, qui etiam crucem & afflictionem horruit, *Luc.* XII. 50. *Joan.* XII. 27. *Matth.* XXVI. 36, 37. &c. & in Apoſtolo Petro, fortitudine reliquos Apoſtolos antecedente, *Joan.* XXI. 18. de quo Dominus, mortem ipſi prædicens, ait, *alius te cinget*, ſeu vinciet, *& ducet quò non vis.* Et Paulo, qui de ſeipſo ait, 2 *Corinth.* VII. 5. *Foris pugnæ, intus timores.* Poteſt quædam eſſe naturalis infirmitas & timiditas nobis ingenita, quæ ſtudio & labore minui quidem poteſt, ſed non penitus tolli. Licet ergo quis cum horrore mortem adeat, & tamen, ne veritatem abneget, eam patiatur, martyris Chriſtiani titulo nequaquam indignus eſt. Gaudere verò in ipſis cruciatibus, heroicum eſt, ſingularique Spiritus divini aſſiſtentiæ tribuendum.

Extremum in exceſſu eſt temeritas.

XXII. Ex hiſce jam facile de virtutis hujus extremis judicari poteſt. Extremum in exceſſu eſt temeritas, quando quis citra neceſſitatem ſe conjicit in periculum, quod ſalvo officio ſuo & veritate divinâ evitare poteſt. Rectè *Syrach.* III. 27. *Qui periculum amat in illo peribit.*

In defectu, timiditas.

XXIII. In defectu, Primò, timiditas, quando quis timore hominum, aut malorum ſibi ab hominibus infligendorum, veritatem deſerit, eamque vel apertè, vel tacitè abnegat. Quæ timiditas non tantum cernitur, quando quis metu mortis veritatem abnegat; ſed &, cum ingenuam veritatis profeſſionem deſerit, falſique profeſſionem ſimulat, ne vitæ hujus commodis, divitiis, honoribus, privetur, aut ſpe ea conſequendi excidat. Eſtque illa turpiſſima timiditatis ſpecies; quomodo enim mortem contemnat, qui hæc minora, quibus facile

cã-

careat homo, præ veritate divinâ diligit? Hinc rectè 1 *Joan.* IV. 18. ait, *in perfectâ charitate non esse timorem:* qui enim homines metuit magis quàm Deum, perfectè Deum non diligit. Et 1 *Pet.* III. 14. Solentque tales fidei planè naufragium facere, fidemque, cujus antea professionem aut abnegarunt, aut saltem dissimularunt, penitus amittere: separare enim se à veritatis professoribus, iisque qui falsum tuentur adjungere solent: Ne autem id sine ratione fecisse videantur, prætextus, quibus turpitudinem suam velent, conquirere solent: falsum conantur quibusvis coloribus palliare, veritatemque speciosis argumentis labefactare; donec Deo impietatem istam puniente tandem inveniant quod quærunt: dicente Apostolo, 2 *Thess.* II. 11. *Eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent; ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.*

Quomodo timor superandus.

XXIV. Ut autem metus ille superetur, cogitandum semper, pro nomine Christi esse patiendum. Hoc enim qui seriò cogitat, semper se ad tolerantiam crucis componet; & temporibus refrigerii se ad crucem præparabit, carnem jejuniis, vigiliis, labore, aliisque exercitiis subigendo, ne crux eum imparatum opprimat.

Et impatientia.

XXV. Alterum in defectu extremum est impatientia ac mollities: quando quis in doloribus, aut jacturâ rerum hujus vitæ ob nominis divini professionem, nimis effœminatè se gerit: aut etiam adversus Deum murmurat, aut persequentibus mala imprecatur: aut veritatem abnegat. Huc refer *Hebr.* XII. 3. Solent hæc omnia non tantum oriri ex amore rerum mundanarum, & timore afflictionum; sed & aliquando ex errore mentis & perverso judicio, quod credant homines, signum esse aversionis divinæ à doctrinâ aliquâ, quod eam affligi permittat, & amoris divini erga doctrinam, quod ejus patronis omnia in hac vitâ prospera largiatur: ita Pontificii fœlicitatem temporalem veræ Ecclesiæ notam statuunt: cum tamen Dominus Jesus affirmet, regnum suum non esse de hoc mundo, discipulisque suis afflictionem & crucem in hoc mundo prædicat, & per varias afflictiones nos ad gloriam ducere velit.

CAPUT LVI.

De rerum adiaphorarum usu.

I. HActenus de rebus naturâ suâ honestis ac turpibus, virtutibusque eas dirigentibus: restat ut de rebus indifferentibus, legitimoque earum usu, agamus.

Res indifferentes.

II. Res indifferentes vocamus, quæ in se seu suâ naturâ neque bonæ neque malæ sunt, quibus itaque licitè uti, & à quarum usu absque peccato abstinere possumus; proinde quæ vel bonæ vel malæ sunt, ex quibusdam usus ipsarum circumstantiis. Cognoscitur autem res quædam indifferens esse ex præceptis Jesu Christi, & Religionis Christianæ analogiâ. Quæcunque enim vel mandata sunt, vel prohibita, inter indifferentia nequaquam sunt collocanda, nec quæ illis sunt similia aut paria. Sic dicitur, *Gal.* V. 21. *Qui talia agunt regnum Dei non consequentur.* Vel proximè ad illa accedunt, notabilemque cum illis convenientiam habent. Sunt ergo indifferentia, quæ à Deo vel expresse sunt permissa, aut nusquam interdicta, aut interdictis nullo modo analoga. Talia sunt multa externa, quæ spectant victum, amictum, actionesque nostras ad vitam civilem spectantes. *Matth.* XV. 11. *Act.* X. 14, 15. *Rom.* XIV. 14. 1 *Cor.* VIII. 4. & X. 25, 26, 27. *Coloss.* II. 16. 1 *Timoth.* IV. 3, 4, 5. *Tit.* I. 15. *Hebr.* IX. 9, 10.

Libertas circa earum usum.

III. Hujus libertatis cognitio maximi est usus. Conscientiæ enim si incipiant fluctuare, nusquam securæ erunt: si hæsitare incipiat homo, an sibi quicquam ultra necessaria ad vitæ sustentationem licitum sit, nunquam securus erit, dum cogitabit, se viliioribus adhuc corpus suum posse sustentare; & sic aut desperatione concidet, aut Religionis Christianæ, tanquam à ratione alienæ, jugum excutiet; aut facillimè alios libertate suâ utentes condemnabit: *Rom.* XIV. 4. Non hæc tamen dicimus ad excusationem ejusmodi divitum, qui lautè & splendidè, etiam cum aliorum, præsertim pauperiorum, scandalo vivunt: quasi licitum ipsis sit, quicquid sine opum dispendio facere possunt: Non enim ad luxum opes ipsis sunt concessæ, sed tanquam fidelibus œconomis, ut aliorum egestati succurrant, ipsique cum gratiarum actione utantur donis divinis: luxus autem & fastus expresse vetantur. *Rom.* XIII. 14. 1 *Timoth.* II. 9, 10. 1 *Pet.* III. 3, 4.

Ea circumscribitur lege fidei.

IV. Licet verò indifferentia licitè usurpari possint: fieri tamen potest, ut per circumstantias quasdam natura earum mutetur: Duplici ergo lege libertatem hanc nostram Deus circumscriptam voluit, fidei nim: & caritatis. Fidei lex hasce complectitur regulas.

Ejus regula prima.

V. Primò. Ut de libertate nostrâ plenissimè simus instructi, libertatisque ratio animis nostris apud Deum constet, certique simus ac persuasi, quod facimus, esse licitum. Persuasio illa haberi potest ex disertâ permissione divinâ, aut quando nullum est Dei interdictum, nullaque cum interdicto analogia. Traditio Ecclesiæ hic non sufficit: quia Ecclesiæ auctoritas absque verbo divino tantum est humana, nullamque conscientiam obligandi vim habet. Qui tamen illi se alligatum credit, etsi in verbo

bo divino nullum reperit interdictum, de libertate suâ non est persuasus. Opponitur hæc persuasio conscientiæ dubitanti, quæ libertate suâ absque peccato uti non potest, *Rom.* XIV. 14. quia conscientia intima regula est actionum nostrarum; conscientiaque aut errans, aut dubitans, rem alias licitam reddit illicitam; quia actio illius non est ex fide, id est, certâ animi persuasione, ac proinde peccatum, *Rom.* XIV. 23. Vide & 1 *Cor.* VIII. 10.

Secunda. VI. Secundò. Ut licitorum usus fiat ad honorem Dei, 1 *Cor.* X. 31. Quod testamur gratiarum actione, quod à Deo non tantum varietatem tantam ciborum, aliorumque ad vitæ usum acceperimus; sed & per Christum libertatem quosvis illos edendi, non observato discrimine olim instituto. *Rom.* XIV. 6. 1 *Timoth.* IV. 5.

Tertia. VII. Tertiò. Ne libertati nostræ nimium simus addicti, ipsique nos veluti mancipemus. Sic 1 *Cor.* VI. 12. *Omnia mihi licent, sed non omnia conducunt; omnia mihi licent, sed non redigar sub potestatem ullius rei:* id est, ita me non subjiciam ulli rei, ut eâ carere nequeam; sed decori semper, & ædificationis aliorum habebo rationem; uti docet, *cap.* IX. 19, 20, 21, 22. Qui enim ædificationis causâ propter alios aliquando sibi ab usu rei alias licitæ temperare debet (uti mox videbimus) etiam ab eâ abstinere debet aliquando, etiam cum ædificatio id non postulat; quia continuus licitorum usus hominem suæ cupiditatis servum facit.

Quarta. VIII. Quartò. Quod huic affine est, ne licitorum usus nos ad illicita ducat: sed fides nos semper dirigat, ut iis non nisi licitè utamur: eas ergo semper consideremus tanquam indifferentes, & ad vitam hanc animalem solummodò pertinentes: ne ergo eas cupidè nimis appetamus, non anxiè sectemur, non ad ostentationem iis utamur, aut ad voluptates carnis, ne iis intenti animæ curam negligamus, aut sine molestiâ iis carere nequeamus; sed semper modestiæ, gravitatis ac continentiæ Christianæ simus memores; exemplumque Apostoli exprimamus, *Phil.* IV. 12. *Scio & humiliari, scio & abundare, (ubique & in omnibus instructus sum) & satiari & esurire, & abundare & penuriam pati.*

Et lege caritatis. Ejus regula prima. IX. Lex charitatis hasce comprehendit regulas. Primò. Ne libertate nostrâ utamur cum contemtu fratrum infirmorum, (id est, fidelium quidem, sed nondum de ratione libertatis Christianæ plenè persuasorum) quasi superstitiosorum; aut eorundem quasi stupidorum aut ignorantium Religionis Christianæ irrisione. *Rom.* XIV. 3. & 10. rationem ibidem addit Apostolus; quia est servus alienus, & unusquisque pro se Domino rationem reddet. *vers.* 12.

Secunda. X. Secundò. Ne aliis detur ansa contentionis, qui videntes nos, quæ ipsi illicita credunt, intrepidè facere, facile tanquam minus Christianè ambulantes reprehendent; unde, dum nos factum nostrum defendere studemus, rixæ & contentiones oriuntur: *Rom.* XIV. 19.

Tertia. XI. Tertiò. Ne fiat cum infirmorum scandalo: *Rom.* XIV. 13, 21. nam præstat ut hominis collo mola asinaria appendatur, ipseque mergatur in profundo maris, quàm ut scandalum præbeat, *Matth.* XVIII. 6. Quod ut plenius explicetur, distinctius quædam de scandalo præmittenda sunt.

Scandalum quid sit. XII. Σκάνδαλον propriè est lignum incurvum, quo tendicula seu decipula sustinetur, & in quod impingens animal ipsam tendiculam seu decipulam in se subitâ ruinâ evertit. Ita accipi videtur, *Psal.* LXIX. 23. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.* Aliis est obstaculum seu impedimentum pedum, quod in viâ insidiosè ponitur, ut qui illac transeunt impingant pedem, & offendant: sic *Levit.* XIX. 13. vetat Deus *coram cæco poni offendiculum:* ut idem sit quod πρόσκομμα, *Rom.* XIV. 13, 21. ubi ambæ voces conjunguntur; uti & 1 *Pet.* II. 7. *Ad Rom.* autem XIV. 21. Apostolus tria ponit vocabula, *infirmari, offendi,* & *scandalizari:* quæ ab interpretibus quibusdam ita distinguuntur; ut *infirmari* sit, in dubitationem adduci: *offendi,* in peccatum labi: *scandalizari,* pietatem prorsus deserere. Quicquid sit, apparet similitudine desumtâ à rebus corporeis ad spirituales, per scandalum in Scripturâ propriè designari ejusmodi actionem, quâ alter in peccatum inducitur.

Est vel datum. XIII. Scandalum vulgò distingui solet in datum & acceptum. Data scandala sunt, quæ originem habent ex istiusmodi rebus, quæ totâ suâ naturâ eò tendunt, ut alium in peccatum inducant: sive scandalum ab alio accipiatur, sive non accipiatur; sive id fiat præter intentionem illius qui scandalum istiusmodi præbet; sive ipso id intendente: Quod pessimum ac diabolicum est.

Datur autem vel homine id intendente. XIV. Ipso intendente fieri potest dupliciter: Vel voluntate plenâ ac directâ; quando aliquem ad peccatum sollicitat, sive præcepto, sive persuasionibus, sive donis ac muneribus. Vel indirecta, seu interpretativa ac mixta: quando aliud quidem actione sua intendit; non tamen ignarus est, ex ea peccatum facillimè oriturum; imò fieri vix posse, quin ex ea peccatum oriatur; ut si quis liberos matrimonio jungat cum idololatris, aut in disciplinam tradat hominibus vitæ non probatæ: Vix enim vitari potest, quin continua illa familiaritate ad similem vivendi rationem alliciantur.

Vel præter ipsius intentionem. XV. Præter ipsius intentionem contingere potest variis modis. I. Quando ejusmodi

doctrinam docet, quæ, si proprius illius genius attendatur, tota comparata est, ad omne pietatis studium extinguendum, hominesque ad vitam securam & profanam inducendum. Ejusmodi enim doctrinâ facillimè homo ad profanitatem & peccatum allicitur. II. Quando aliis malo exemplo præit; imprimis si supra alios emineat autoritate, potentiâ, scientiâ, aut opinione quam de ejus sanctimoniâ homines conceperunt. Scandalum illud efficax est valdè: Exempla enim, quia in oculos incurrunt, validè movent, eorum præsertim quorum est apud nos autoritas: ac fortasse verum est, plurimos homines malo exemplo in peccatum induci. Id docent crebri illi sermones, ille hoc facit, ille vir tantus, tantâ voluntatis divinæ scientiâ instructus, tam pius, sanctus; quidni & ego? Et quantum exemplum possit, documento est simulatio illa Petri, *Galat.* II. quæ multos compulit ad simulandum. III. Quando intempestivè libertate suâ Christianâ utitur coram infirmis: nam & ille scandalum præbere dicitur, *Rom.* XIV. 13. 1 *Cor.* VIII. 10.

Vel acceptum.

XVI. Scandalum acceptum est, quando aliquis facto alterius ad peccandum inducitur, aut opinionem ex quâ peccatum fluit concipit. Eoque vel malo; & tum datum accipitur: ut cum alterius suasione, doctrinâ aut exemplo motus, in peccatum labitur: Eoque casu scandalum simul & datum & acceptum est, sed diverso respectu; datum respectu illius, qui alteri occasio est peccandi; acceptum, respectu illius, qui eo ad peccandum inducitur. Sed verò, quia illorum scandalorum origo est in illo, qui facto suo alteri occasionem præbet peccandi, inter data referri debent. Vel bono; & tum non datum accipitur; quando quis re bonâ & à Deo præceptâ abutitur in occasionem peccandi: Eaque propriissimè scandala accepta vocantur; quia is qui scandalizatur, licet nulla ipsi ratio detur, tamen sponte scandalum arripit ex rebus bonis, & quæ naturâ suâ ad ipsius ædificationem tendunt. Ita Christus passim *petra scandali* vocatur, 1 *Pet.* II. 7. vide *Matth.* XIII. 21, 57. vocaturque speciali nomine Pharisaicum, quia Pharisæi salutari Christi doctrinâ, ipsorum fucatam sanctimoniam reprehendente, offendebantur, *Matth.* XV. 13, 14.

Id duplex est.

XVII. Scandalum itaque acceptum non est tristitia de facto alterius; sed peccatum in quod occasione facti alterius, sive id eò naturâ suâ tendat, sive non, incidimus. Id autem dupliciter contingere potest. 1. Quando aliquis facto alterius offensus, sequiorem de Religione Christianâ concipit opinionem, quasi carni nimis indulgentem; & sic aut ab eâ amplectendâ alienus redditur, aut jam amplexam deserit & repudiat. Hoc scandalum præbent peccata, à fidelibus contra expressam Dei legem commissa: *Rom.* II. 24. intempestivus libertatis usus coram infirmis, *Rom.* XIV. 20. & acceptum est à Pharisæis ex doctrinâ Jesu Christi sanctâ & bonâ; *Matth.* XV. 13. 2. Quando alterius exemplo aut doctrinâ allicitur ad peccandum; id est, vel alterius peccatum imitando, ac faciendo quod præceptis divinis repugnare persuasus est: vel quando, infirmus cum adhuc est, & nondum persuasus de libertate Christianâ, alterius exemplo, cujus prudentiæ, scientiæ ac probitati confidit, allicitur ad aliquid dubitante conscientiâ faciendum, 1 *Cor.* VIII. 10, 11. atque ita peccet, juxta *Rom.* XIV. 23.

Quid proprie sit, scandalum accipere.

XVIII. Ex hisce liquet, plurimos errore quodam ex perversâ opinione orto deceptos, credere se scandalum accepisse, cum tamen nullum acceperint: veluti qui sine ullo in proximum suum odio, sine ullâ peccati quod patravit imitatione, tristitiam in se super illius peccato sentiunt. Non enim omnis aut offensio aut dolor de peccato alterius scandalum est; imò quandoque est virtus, oriturque ex vehementi erga divinam gloriam zelo; sed ea demum offensio, quâ quis in studio pietatis retardatur, aut exemplo alterius in peccatum impellitur: imò quo peccatum id minore cum dolore, & majore cum gaudio committit, eò scandalum etiam gravius est. Ab alterâ parte credunt quidam nullum se accepisse scandalum, cum tamen gravissimum acceperint; nim: qui sine ullâ animi luctâ, quin & cum gaudio aliorum peccata approbant, quin & iis cooperantur, eaque imitantur.

Quantum id sit crimen.

XIX. Utrumque in vitio est, scandalum dare, & accipere. Scandalum ex re bonâ acceptum animi à pietate aversi indicium est; ideoque id ab homine pio negligi, neque is propterea quæ sui sunt officii omittere debet: instar Servatoris nostri, *Matth.* XV. 13, 14. Ex peccato alterius, quin & intempestivo libertatis usu acceptum, eum qui id accepit condemnare potest; *Rom.* XIV. 15. quantò erga gravius crimen scandalum alteri præbere? Constat id ex pœnâ denuntiatâ, *Matth.* XVIII. 6.

Usus licitorum cohibendus, quando metus est scandali.

XX. Ex dictis patet; licet usus rerum mediarum licitus nobis sit, nihilque mundis sit impurum aut inquinatum, eas tamen mediarum rerum naturam deponere, fierique illicitas, quando metus est scandali, 1 *Corinth.* X. 28, 32. Dando enim scandalum, multipliciter peccamus. 1. Contra charitatem: quia proximum contristamus, eumque facto nostro in æternæ condemnationis periculum adducimus, propter rem adeo exilem, voluptatemque adeo vanam, quam ex usu libertatis nostræ percipimus, *Rom.* XIV. 15. 20. 1 *Cor.* VIII. 11. 2. Contra Christianam Religionem, quæ propterea male audit apud infideles, quasi carni laxas concedens habenas; cum tamen sit sanctissima, perfectissimaque pietatis præcepta

pta contineat: Hinc *Rom.* XIV. 16. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum;* id est, libertas nostra, quam per Christum obtinemus. Hinc & monet, ne *libertatem dent in occasionem carnis*, *Gal.* V. 13. 1 *Pet.* II. 16. 3. Contra Christum; quia quantum in nobis est perdimus eum pro quo Christus mortuus est: ac proinde sanguinem illius, quatenus pro fratre nostro fusus est, irritum reddimus: 1 *Corinth.* VIII. 11, 12. 4. Contra Deum, cujus gloriæ injurii sumus, destruendo quantum in nobis est fidem infirmi fratris nostri, quam Deus modo adeo illustri ac sapienti in ipso per verbum ac spiritum suum operatus est. *Rom.* XIV. 20. *Noli propter escam destruere opus Dei:* id est, fidem infirmi fratris tui, quam Deus in ipso operatus est: sicut fideles omnes vocantur *factura Dei*, *Eph.* II. 10.

Occurritur objectioni.

XXI. Quæst. An ergo libertate meâ propter alium privabor? Resp. Nequaquam. Sed distinguendum tibi est inter libertatem ipsam, & externum illius usum. Non consistit libertas in externo illius usu, sed in animo de libertate suâ plenè persuaso. Nihil enim novi per libertatem illam acquiris in oculis hominum, sed Dei. Itaque consistit ea tam in abstinendo, quàm faciendo. Si credis nihil interesse, sive carnem edas, sive à carnis esu abstineas, jam liber es, etiamsi carnem non comedas in æternum: si verò edas cum alterius offendiculo, peccas. Libertatis ergo usus aliquando propter alium est inhibendus. Illius enim omissione salus nostra nullo modo labefactatur: quia *regnum Dei non est cibus nec potus*, *Rom.* XIV. 17. id est, medium regnum Dei consequendi non consistit in usu libertatis nostræ, in esu cibi liciti; sed in exercitio virtutum quibus proximi salutem promovemus. Sic & 1 *Corinth.* VIII. 8. *Esca nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus abundabimus; neque si non manducaverimus deficiemus.*

An propter Pontificium ab esu carnis die Veneris sit abstinendum.

XXII. Quæst. An ob Pontificium ab esu carnis, præsertim die Veneris, abstinendum? Resp. 1. Agitur. *Rom.* XIV. de infirmo in fide ob reverentiam legis Mosaicæ à Deo ipso latæ, non autem incertæ cujusdam traditionis vel auctoritatis humanæ, quali Pontificius se alligatum credit. 2. De eo non alienando à Christianâ Religione in genere; non autem à specialis cujusdam dogmatis fide. Si quis tamen id faciat, ut Pontificium à superstitione suâ avocet, rectè facit, & secundum charitatem ambulare dicendus est; quamvis id non videatur facere ex vi præcepti Apostolici, quod legitur *Rom.* XIV.

Quid faciendum, quando ab utraque parte scandalum est metuendum.

XXIII. Obj. Sed fieri potest ut scandalum nullo modo evitemus, sive libertate nostrâ utamur, sive eâ non utamur: Exemplum habemus in Paulo, *Gal.* II. cujus familiaritate cum gentibus fideles ex circumcisione offendebantur: Si autem cum Petro se ab ipsis subduxisset, gentium offendiculum evitare non potuisset. Quid fideli in tali casu est faciendum? Resp. Prudentia & charitas duces nostri erunt. Utrinque non potest esse scandalum datum; sed alterum est datum, alterum acceptum: Hoc prudentia investigabit. Charitas suadebit nemini scandalum dare. Prudentia, si ab utrâque parte scandalum evitari nequeat, docebit majus vitandum esse, contemnendumque illud quod ex re bonâ injustè arripitur. Tale habemus exemplum in Paulo, qui licet Timotheum natum ex matre Judæâ circumcidisset in gratiam Judæorum, Titum tamen propter ipsos circumcidere noluit. Videbat quidem fideles ex Judæis hoc suo facto offensum iri, sed sine causâ; quia ceremoniæ Mosaicæ nullam ad salutem vim habebant, neque gentibus, ex quibus Titus oriundus, unquam præscriptæ fuerant. Ab alterâ verò parte major erat metus offensionis, & quidem justioris, apud gentes, si Titus Pauli socius, cum ageretur de gentium libertate à ceremoniis legalibus, circumcisus fuisset. Inde enim facillimè collegissent, Hierosolymis judicatum fuisse, gentes etiam debere circumcidi, ceremoniasque legales observare; quod multorum fidem labefactasset, ipsosque à religione Christianâ alienos reddidisset. Eadem causa movit Paulum, ut Petro Antiochiæ, se gentium consortio propter eos qui à Jacobo venerant subducenti, contradiceret, *Gal.* II. Nullam enim justam Judæi offensionis causam habere poterant, quod cum gentibus Petrus familiariter versaretur: gentes autem meritò offendi, si ipsarum se consortio Apostoli subducerent. Similes si nobis occurrant casus, eadem prudentiæ & charitatis lex quid agendum sit nobis dictabit.

CAPUT LVII.

De variis Vocationibus & specialibus Vitæ conditionibus.

Utilitas hujus tractationis.

I. HActenus officia omnibus Christianis ex æquo præscripta expendimus: Consequens est, ut quæ singulis, juxta diversum vitæ suæ statum, necessaria sunt explicemus. Quanquam enim prudenti generalium præceptorum applicatione ad quodvis vitæ genus unusquisque facile officium suum agnoscere possit; tamen specialia quædam, minus exercitatis non æquè obvia, distinctius tradenda sunt.

Christiana religio non tollit statum civilem.

II. Fundamenti loco præmittimus, Christianam Religionem, licet omnes fratres simus in Christo, & ratione salutis æternæ æquali apud Deum & Christum conditione, diversos tamen in vitâ civili hominum status non tollere. Quod quamvis per se clarum ac evidens videatur, tamen propter quosdam id negantes, adstruendum est.

Conditio hominis civilis.

III. Distinguendum ergo, inter conditionem hominis civilem, & Christianam seu spiritualem. Ad constitutionem status civilis omninò requiritur discrimen conditionum & statuum; uti enim in corpore humano alia membra sunt nobiliora, alia ignobiliora; ita etiam ordo ad societatis humanæ conservationem requisitus, ut idem in corpore politico obtineat, omninò exigit. Atque hac ratione omnia conspirant & concurrunt ad totius corporis politici conservationem. Quod egregiè deducit Apostolus, 1 *Corinth.* XII. 14, 15. *&c.*

Conditio spiritualis.

IV. Quod attinet conditionem Christianam, seu spiritualem, illa nos omnes ex æquo commendat Deo, nullumque est discrimen hominum in Religione Christianâ respectu Dei ac Christi, quasi hic aut ille vitæ status per sese nos Deo gratiores redderet; è contra quocunque in statu simus, modò piè vivamus, Deo grati sumus, ac salutis æternæ erimus hæredes. Quia itaque illud statuum vitæ civilis discrimen nullum ad virtutem confert momentum, etiam in judicio divino nullo censu habetur: Non enim est personarum acceptio apud Deum; *Eph.* VI. 9. *Coloss.* III. 25. IV. 1. *Apoc.* VI. 15. Sed præcipuè id docetur, 1 *Corinth.* XII. 13. *Gal.* III. 28. *Coloss.* III. 11.

Ea non tollit discrimen statuum in vita civili.

V. Verum quæritur, An ille apud Deum ratione salutis æqualis status tollat omne discrimen inter homines, & in vitâ civili. Dicimus, nullo modo: Non enim religio Christiana statum civilem tollit, sed mores tantum & animos hominum mutat, & unumquemque statum dirigit convenienter præceptis Jesu Christi. Quod exinde liquet;

Quia Scriptura nusquam eos abolet.

VI. Primò. Quia Scriptura manifestè hoc statuum discrimen agnoscit, dum eos non abolet, sed singulis officia sua præscribit; uti in singulorum statuum tractatione videbimus.

Imo discrimen illud ponit.

VII. Secundò. Scriptura manifestè discrimen illud ponit, ex: gr: inter dominos & servos, 1 *Tim.* VI. 1. & quidem *vers.* 2. jam fideles factos: poterant servi fideles, si per Christianam religionem statuum æqualitas esset introducta, dominos contemnere, id est, non honorare, (qui honor consistit in opinione in animo servi, de domini sui in se potestate & eminentiâ, & prompto obsequio inde profluente) quia nimirum fratres sunt: *Imò*, inquit Apostolus, si domini sint fideles, *tanto magis serviant.* Clarissimè docens, licet respectu salutis æternæ nulla apud Deum sit distinctio inter dominos & servos, quoniam utrique fratres; eam tamen remanere in vitâ civili inter homines, nec per religionem Christianam tolli. Ad *Philem. vers.* 16. Paulus remittens Onesimum jam fidelem, dicit, remitto eum tibi, *jam non ut servum, sed plus quàm servum*, &c. *in carne & in Domino*: id est, & carnis & Domini respectu. Carnis enim respectu erat servus: Domini respectu erat frater, nihilominus tamen servus. Inde liquet, Christianam religionem mores tantum & animos hominum in quovis statu mutare; non autem statuum & conditionum discrimen secundum carnem abolere: Doctrina enim Christi nullum sæculo utilem statum tollit, sed omnem perficit: tolleret autem si omnium æqualitatem introduceret. An non alias Paulus dixisset, non est amplius tuus servus, sed frater? nullum tibi in illum jus est. Et si Christiana religio illam æqualitatem introduxisset, omnes dominorum fidelium servi, ut libertatem adipiscerentur, eam amplexi fuissent: sicque religio Christiana fons fuisset omnis confusionis.

VIII. Tertiò. Legimus 1 *Cor.* VII. 21. *Servus vocatus es? non sit tibi cura: sed si & potes fieri liber, magis utere.* Si adspirare licet ad meliorem vitæ conditionem, ergo est distinctio statuum, non quidem respectu salutis, sed respectu commodorum aut incommodorum hujus vitæ. Sive quis circumcisus, sive præputiatus sit, perinde est tam in negotio salutis, quàm hujus vitæ: hinc *vers.* 18. illius nullam rationem vult haberi Apostolus: sed quia servitus incommoda hujus vitæ multa habebat, ideo addit, *si potes liber fieri, potius utere.* Licet itaque unicuique eò honestâ viâ adspirare: sed cum nondum eò pervenerit, manet discrimen inter illum & liberum, ac præcipuè herum. *Idem probatur ex 1 Cor. VII. 21.*

Nullus vita status per se hominem Deo gratiorem reddit.

IX. Adstructo statuum vitæ discrimine, varioque eorum in Christianâ religione esse licitos: Addimus, nullum eorum in se spectatum esse sanctiorem, aut hominem Deo reddere gratiorem. Quod non tantum ex antedictis liquet: sed & exinde, quod Scriptura nihil coram Deo valere dicat, præter observationem mandatorum Dei, fidem per charitatem efficacem, & novam creaturam; 1 *Cor.* VII. 19. *Gal.* V. 6. VI. 15. Cujusque ergo officium est, illum vitæ statum eligere, qui sibi aptior ac convenientior est non tantum ad vitam hanc civilem commodè transigendam, sed potissimum ad Deo sincerè serviendum: huc refer, 1 *Cor.* VII. 7, 8, 9. & 35.

De vita genere amplectendo monitum primum.

X. Illud autem cavendum, ne vitæ genus amplectamur, quod pugnat, vel cum pietate, ut sunt augures, aruspices, &c. aut cum justitiâ, ut piratæ, latrones, &c. aut cum castitate, ut lenones, prostibula, meretrices, &c. aut cum gravitate & honestate; ut moriones, funambuli, præstigiatores, & hujus generis alii.

Secundum.

XI. Secundò. Ne temerè vitæ genus mutemus, neque desultoriè nunc huic, nunc alteri vitæ generi nos dedamus; signum enim illud est levitatis. Si tamen re maturiore judicio expensâ comperiamus vitæ quoddam

dam genus nobis incommodum esse, licet ad commodius adspirare, 1 *Cor.* VII. 21.

Tertium. XII. Tertio. Ne temerè votum de certo vitæ genere nuncupemus, quo nos in perpetuum illi adstringamus, præsertim in juventute, antequam animum nostrum viresque nostras bene exploratas habemus, utrum votum illud præstare possimus, in eoque constanter perseverare. Quoniam per id Deum tentamus, nobisque ac libertati nostræ laqueum injicimus.

Quartum. XIII. Quartò. Ut unusquisque in statu suo honestè & convenienter præceptis Jesu Christi vivat; atque ita reipsâ ostendat, vitam Christianam eo in statu duci posse: ac proinde sectetur non ea solum quæ honesta sunt coram Deo, sed & coram hominibus, *Rom.* XII. 17. 2 *Cor.* VIII. 21.

Monela, de libero rerum externarum usu. XIV. Quoniam autem statuum & conditionum discrimen est, exinde etiam patet, quandoquidem nobis Deus liberum rerum externarum usum permisit, moderatum tamen non posse omnibus Christianis quoad hæc externa æqualem vivendi rationem strictè præscribi, sed licere, salvâ pietate, & bonâ cum conscientiâ, uni paulò liberalius bonis hisce frui quàm alteri, modò se intra cancellos modestiæ, gravitatis, sobrietatis ac temperantiæ contineat, neque aliis scandalo sit. Licet enim in externis hisce decorum observare, & vivere unicuique convenienter statui suo (loquor hic de statibus à Deo introductis & approbatis, non de mundanis & ab hominibus mundanis excogitatis) ita tamen, ut semper se accommodet modestioribus & humilioribus in statu illo constitutis. Ita etiam credimus divitibus licitum esse paulò liberalius hisce uti, quàm pauperibus: non quod illis abuti liceat ad fastum, & quantum opes ipsorum permittunt: minimè: sed aliquantò nitidius & commodius quàm pauperibus, modò modestiæ & caritatis semper memores sint. Si quis tamen libertatem suam circumscribere velit, eaque tantum usurpare, quæ alendo & tegendo corpori necessaria sunt, ut eò liberalius pauperibus opitulari possit; tantum abest ut factum illud damnemus; ut è contra laudabile ducamus; modò idem ille aliis legem, quam sibi fixit, non præscribat, eosque nisi idem faciant parum Christianè vivere judicet.

Distributio statuum hujus vitæ. XV. Hisce ita præmissis, singulorum vitæ statuum officia inquiramus. Vitæ discrimina partim petuntur à sexu, ita aliud est officium virorum, aliud mulierum: partim ab ætate, aliud est senum, aliud juvenum: partim à vitæ statu & conditione. Hæc autem varia est: Vel enim in se comprehendit mutuam aliquam obligationem, eamque vel ex contractu, vel à naturâ; & in se includit relationem aliquam inter superiores & inferiores: Ita alii sunt cœlibes, ii-que vel virgines vel vidui; alii conjugati: alii parentes, alii liberi: alii domini, alii servi: alii magistratus, alii subditi: Vel sine mutuâ ullâ obligatione tantum conditionum diversitatem notant: Ita alii sunt divites, alii pauperes: alii sani, alii ægri, atque ita porro.

CAPUT LVIII.

De officio Virorum & Mulierum, item Senum & Juvenum.

I. VIros ad res magnas gerendas Deus destinavit, dotibusque ad eas efficiendas instruxit; eorum ergo officium est dotibus illis legitimè uti. 1. Officium eorum est, fortes esse in periculis adeundis & sustinendis, animique sui magnitudinem in hisce ostendere: non esse animo dejecto, neque lachrymis indulgere, sed modum ponere dolori. Hinc & Græcis fortitudo ἀνδρεία dicitur. 2. Iræ moderari: 1 *Timoth.* II. 8. Propter eminentiam enim suam & autoritatem facile potestate suâ abuti possunt, præsertim si irâ incitentur. 3. Non debent esse valdè studiosi culturæ corporis: mollitiem enim id sapit, & effœminati animi indicium est. Cui consonum est, quod Apostolus jubet, ne viri comam nutriant, 1 *Corinth.* XI. 14. *Officia virorum;*

II. Mulierum peculiare officium est, primò: Pudor, cui & pudicitia includitur: qui licet utrumque sexum deceat, mulieribus tamen quam maximè commendatur: adeo ut abesse debeat omnis lascivia, nimiaque παρρησία, adspectusque & lingua maximè sint coërcenda, ne quid, quod ullo modo pudicitiam labefactare, ejusve speciem præbere possit, designent. *Mulierum, pudor.*

III. Secundo: Modestia; ut non præsumant agere quæ sui non sunt officii, neque præsumtuosæ sint coram viris. Utrumque officium commendatur, 1 *Timoth.* II. 9. & *vers.* 15. modestiæ adjungitur *sanctimonia*, quæ speciatim castitatem denotat, ut 1 *Thess.* IV. 4. & 7. modestia autem luxui potissimum opponitur. *Et modestia.*

IV. Hujus duplex potissimum est effectus. Primò. Ut habitu honesto incedant cum pudore & modestiâ. 1 *Tim.* II. 9. Vestitus κόσμιος, est vestitus decorus & cum gravitate conjunctus, in quo relucet pudor, qui prohibet, ne detegantur partes corporis quas honestas tegi jubet; sed ut corpus, juxta primarium vestium finem, contra injuriam aëris muniatur: ne etiam vestis sit nimium vana, coloribus variis, etiam qui levitatem aliquam indicant, distincta, nec vestium forma nimis sit insolens aut mollis ac delicata. 2. A quo abest omnis sordities; seu qui nos vindicet à contemtu. 3. Qui non est pretiosus, nec luxuriosus: Ille enim 1. paula- *Hujus effectum primum, uti vestitu decoro ac gravi.*

tim exstinguit modestiam, additque superbiam, vel ex superbiâ oritur: indeque existit aliorum, viliori vestitu utentium, contemtus. 2. Religionem ac devotionem perimit, dum animus vanitatibus hisce intentus sese ad cœlestium contemplationem erigere nequit. 3. Liberalitatem exstinguit; quæ enim hisce impenduntur in pauperes erogari nequeunt. 4. Injustam aliorum oppressionem producit: sic *Amos.* IV. 1. dicuntur ejusmodi delicatæ mulieres *calumniam facere egenis, & confringere pauperes.* 5. Parit infirmorum, præsertim pauperiorum, scandalum, qui, cum fratres in Christo sint, vix earum appareant servi aut ancillæ.

Non tamen necesse est omnium plane esse æqualem.

V. Non tamen, uti antea monuimus, omne statuum ac vitæ discrimen sublatum volumus; neque omnem omninò in ornatu auri usum quibuscunque fœminis absolutè interdictum credimus; sed quod ut plurimum observari oportet. Itaque discrimen aliquod in vestitu agnoscimus, convenienter cujusque dignitati & ordini, ut auctoritatem ordini suo debitam tueatur, ac contemtum vitet. Illud autem singulis attendendum, ut sese modestioribus sui ordinis, & aliquatenus patriæ suæ moribus, accommodent. Tam enim dedecet habitu inusitato omnium se risui exponere, quàm exquisitè elaborato ac pretioso fastum ostentare. Ornatus autem mulierum sit hominis interioris, 1 *Pet.* III. 3, 4.

Secundum, ut cum silentio discant.

VI. Secundus effectus est, Ut cum silentio discant, 1 *Tim.* II. 11, 12. 1 *Corinth.* XIV. 34, 35. Sed id conjugatas potissimum concernit. An etiam cœlibes, inquiritur. De quo alias.

Officia ætatis pariùm.

VII. Ratione ætatis tripliciter homines considerari possunt. Alii inter se ætate pares sunt, alii senes, alii juvenes. Ætate pares inter se agere debent ut fratres, quia nulla supereminentiæ in hisce ratio: 1 *Tim.* V. 1. *Juvenes* increpaveris *ut fratres.*

Senum.

VIII. Seniorum officium, 1. Est gravitas, quæ ad autoritatem comparandam & retinendam necessaria est, quia juvenes regere debent, actionesque ipsorum dirigere, & in quovis casu consilio præesse. Illa commendatur in genere, *Phil.* IV. 8. & speciatim senibus, *Tit.* II. 2. & apparere debet in sermonibus, ne sint leves, *Coloss.* IV. 6. in gestibus & totâ conversatione; ne magni faciant aut sectentur res exigui momenti, aut quicquam luxum carnisque molliciem spectans; ne etiam sint varii & inconstantes. 2. Affectuum moderatio, quoniam jam defectu caloris naturalis in ipsis deferbuit vehemens illa affectuum agitatio, quæ juvenes transversos rapere solet, quique propterea seniorum instructione opus habent. Et quia juvenibus præesse debent, sarta apud illos ipsorum esse debet autoritas. Si autem senes exorbitent, actum erit de eorum autoritate. 3. Abesse debet omnis temeritas; sed omnia quæ aggressuri sunt maturo judicio sunt expendenda. 4. Instructio juniorum vitæ præceptis ac regulis, & consilii submini-stratio in quovis casu arduo. Quibus omnibus senes ob prudentiam, longo rerum usu & experientiâ acquisitam, facile abundare possunt.

Juvenum.

IX. Juvenum officium est. 1. Non differre vitæ verè Christianæ studium usque in senectutem, *Eccles.* XII. 1. Incertum enim est futurum; plurimique immaturâ morte exstinguuntur: longâque illâ peccandi consuetudine peccatum altas in ipsorum corde aget radices, difficulterque expelli poterit, *Jerem.* XIII. 23. *Si mutare potest Æthyops pellem suam, & pardus maculas suas; & vos poteritis benefacere, cum didicerutis* (diuturnâ nempe assuetudine) *malum.* Stultum vero est & à ratione alienum, quod semel fieri debet, sibi propriâ suâ culpâ difficile, imo tantum non impossibile reddere. Tandem, indecorum maximè est, ætatis florem diabolo & peccato consecrare, fœcem verò tantum Deo dare.

Respectu seniorum.

X. Respectu verò seniorum. 1. Modestia & reverentia seniorum, quæ complectitur omnia illa officia, quibus reverentiam erga senes testantur, *Levit.* XIX. 32. 2. Eorum cultus; nihil coram illis audendum quod ipsis displiceat, sed propter ipsorum reverentiam omittendum, ne autoritatem suam sperni credant. Compellandi ut patres, & si peccent, etiam, ut tales, modestè adhortandi potius quàm increpandi, 1 *Tim.* V. 1. 3. Eorum obsequium; non enim temerè illorum consilia spernenda sunt, utpote longo rerum usu subacta, juniorumque consiliis longè præferenda: quod ingenti suo malo expertus est Rehabeam, 1 *Reg.* XII. 6. *& seqq.* 4. Ministerii promtitudo; quia senes illis esse debent instar patrum, eorumque imbecillitas quævis ministeria exigit.

Vitia juvenibus vitanda.

XI. Porrò vitare debent juvenes cupiditates juveniles, 2 *Timoth.* II. 22. quæ vehementiores esse solent, proindeque minimè illis indulgendum. Et 2. ἀνῆθες εἶναι, quâ temerè inconsultis aliis quicquam, præsertim magni momenti, aggrediuntur; aut si quid exorbitaverint, aliorum monitiones non ferunt; quod fermè juventutis vitium esse solet.

CAPUT LIX.

De officio Cœlibum.

Cœlibatus res est indifferens.

I. Cœlibatus sicut sua habet incommoda, ita etiam varia commoda præ matrimonio: cœlibes enim, uti est 1 *Corinth.* VII. 32, 33, 34. *soliciti sunt quæ Domini sunt, quomodo placeant Deo*, &c. Estque ex rerum indifferentium numero, quæ per se homi-

minem Deo non commendant, sed pro ratione circumstantiarum vel eligendus est, quando per eum homo melius disponitur, aut minus avocatur ab iis quæ sunt salutaria, & Deo grata; vel rejiciendus, quando metus est ne homo æstu cupiditatum abreptus in pietatis studio retardetur, 1 *Corinth.* VII. 9. & *vers.* 2. Est ergo de eorum numero, quæ non in se bona sunt, sed finis respectu cujus gratiâ eliguntur, & quæ ob circumstantias quasdam indifferentium naturam aliquando deponunt, hominique vel necessaria vel illicita fiunt.

De eo sententia Pontificiorum.

II. Quod observandum contra Pontificios, qui credunt cœlibatum in sese spectatum Deo non tantum gratiorem esse conjugio, sed & per se sanctum ac meritorium, non tantum vitæ æternæ, sed & eminentioris in vitâ æternâ gradus.

Non per se est Deo gratus.

III. Fatemur nos, si quis jejunio, vigiliis, ardentibusque ad Deum precibus corpus in servitutem redigat, & à Deo donum continentiæ obtineat, ut expeditior sit ad quæcunque pietatis exercitia, & præsertim quævis pericula tempore persecutionis aggrediendum, afflictionesque tolerandum, rem facere homine Christiano dignissimam, Deoque maximè gratam; non autem illius cœlibatum Deo in sese spectatum commendari, sed solummodò finis ratione cujus causâ eligitur: nullaque in Sacrâ Scripturâ exstare indicia, quæ cœlibatum in se spectatum Deo gratiorem esse doceant connubio.

Sensus Matth. XIX. 12.

IV. Objectio prima. *Matth.* XIX. 12. dicit Servator, *esse eunuchos qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum.* Resp. Sensus verborum, *propter regnum cœlorum*, non est, ut mereantur regnum cœlorum, nedum sublimiorem in regnô cœlorum gloriæ gradum; sed, ut sint expeditiores vel promtiores, ad præstandum ea, quæ ad obtinendum vitam æternam subditis Jesu Christi præscripta sunt. Non itaque per se dignior est cœlibatus; sed quia minus incommodorum hujus vitæ habet, etiam minus avocat à cultu Dei.

Et 1 Cor. VII. 8. & 38.

V. Objectio secunda. 1 *Cor.* VII. 8. inquit Apostolus, *Dico autem non nuptis, & viduis, bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego.* & *vers.* 38. *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; & qui non jungit, melius facit.* Resp. Id dicitur, quia status ille, tempore persecutionis præsertim, minus avocamentorum habet, quibus homo aliquando retinetur, ne eam promtitudinem animique alacritatem ostendat quæ requiritur. Notum est, quantæ tempore persecutionis compedes sint uxor & liberi: consilium itaque dat Apostolus, quomodo expeditiores esse queant ad quævis pericula sustinendum. Apostolumque huc propriè respicere, manifestè arguit *vers.* 26. *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem.* & *vers.* 28. *Tribulationem carnis habebunt ejusmodi: ego verò vobis parco.* Quibus adde, quæ immediatè *vers.* 29, 30, 31. subjungit.

Et Apoc. XIV. 4.

VI. Objectio tertia. *Apoc.* XIV. 4. dicitur de iis qui canticum novum coram agno cantabant, quod *cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt.* Resp. Agitur illic de scortatione spirituali, uti ex cap. præced. liquet. Sensus itaque est, quod se impollutos servaverint ab idololatriâ. Et tali in casu viri aliquando comparantur fœminis: Hinc Grotius μὴ γυναιξὶν, explicat, cum idololatris.

Cœlibatus duplex.

VII. Cum ergo constet cœlibatum in sese spectatum Deo non esse gratiorem connubio, ejus officia, ut Deo verè gratus sit, inquiramus. Duplex est cœlibatus: Virginitas, & Viduitas.

Utriusque officia.

VIII. Utriusque officia sunt. 1. Singulârem castitatis ac pudicitiæ habere rationem, ut cœlibatus sit castus & impollutus. *Hebr.* XIII. 4. *Fornicatores & adulteros judicabit Deus.* 2. Si dono continentiæ sint destituti, matrimonium inire debent, ne variis concupiscentiis distrahantur: 1 *Cor.* VII. 9. 1 *Tim.* V. 14. 3. Domare debent corpus inediâ, vigiliis, labore, exercitiis sacris, ut ita id in servitutem redigant, ne concupiscentiis castitati repugnantibus exæstuet: omnes libidinis occasiones sunt vitandæ, oculi aureisque adversus omnes illecebras sunt præmuniendi, præsertim si ad voluptates illas sint proniores, ut juniores in flore ætatis; aut antea illis assueverint, ut vidui. Huc refer, quod Dominus ait, *Matth.* V. 29, 30. 4. Quoniam non ita distrahuntur curis hujus vitæ, præcipuè virgines, temporis plurimum impendere debent rebus sacris & exercitiis pietatis; 1 *Cor.* VII. 32, 33, 34.

Viduarum officia.

IX. Quod Viduas attinet, illis speciatim commendatur, ut fiduciam collocent in Deum, & assiduæ sint in precibus, 1 *Tim.* V. 5. ad instar Annæ, *Luc.* II. 37. quia præsidio destituuntur humano. Hinc Deus se viduarum patronum, injuriæque illis illatæ acrem vindicem passim testatur, *Exod.* XXII. 22, 23. *Deut.* XXVII. 19. *Malach.* III. 5. 2. Ut vitent luxuriam, ejusque fontem otium, illiusque consectaria, curiositatem, & garrulitatem, 1 *Tim.* V. 6, 13.

CAPUT LX.

De Matrimonio, Conjugumque officio.

Matrimonium ejusque fines.

I. MAtrimonium definiri solet, conjunctio viri & mulieris, individuam vitæ consuetudinem continens. Fines ejus ordinariè numerantur tres: 1. Propagatio & multiplicatio generis humani; *Gen.* I. 28. *Crescite & multiplicamini*, &c. 2. Ut sit remedium contra vagas libidines: 1 *Cor.* VII. 2.

Pro-

Propter fornicationem unuſquiſque ſuam uxorem, & unaquaque ſuum virum habeat. 3. Ut ſit conjux in adjutorium, *Gen.* 11. 18. *Non eſt bonum homini eſſe ſolum; faciamus ei adjutorium ſimile ipſi.* Atque hunc in finem uxor deducatur in domum mariti, ut *cohabitent*, 1 *Pet.* 111. 7.

A Deo eſt inſtitutum.

II. A Deo inſtitutum eſſe matrimonium, liquet ex *Geneſ.* 11. 24. *Matth.* XIX. 4, 5, 6. *Qui fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit eos: & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne unâ. Itaque jam non ſunt duo, ſed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet.* 1 *Cor.* VII. 2, 9, 28, 38. *Hebr.* XIII. 4. *Honorabile connubium in omnibus & thorus immaculatus.* Et 1 *Tim.* IV. 3, 4. prædicuntur falſi doctores orituri, qui nuptias, tanquam vid. rem carnalem & illicitam, ſint damnaturi.

Eſt tantum unius viri & fœminæ conjunctio.

III. Eſſe tantum unius viri & fœminæ conjunctionem, ex primâ ejus inſtitutione conſtat, *Geneſ.* 11. 24. ubi non tantum dicitur, adhærebit homo *uxori ſuæ*; ſed & additur, *erunt duo in carne unâ.*

Polygamia repugnat primæ matrimonii inſtitutioni.

IV. Ex quo conſequitur, polygamiam, quâ unus vir eodem tempore ſimul plures habet uxores, eſſe illicitam: Utpote 1. repugnantem primæ matrimonii inſtitutioni, quæ non tantum inter duos ſolummodò à Deo eſt facta; ſed cum arctâ adeo vitæ ſocietate, quæ omne ſanguinis & amicitiæ vinculum longè excedit, quæque inter duos ſolummodò eſſe poteſt: *Erunt duo*, dicitur, *in carne unâ.* Neque probari poteſt, hanc ſocietatem inter plures poſſe exiſtere, eò quod 1 *Cor.* VI. 16. dicatur, quod ſcortator cum ſcorto *fiat una caro:* Hoc enim fit, quia deſinit eſſe una caro cum uxore: ideo etiam, ut poſtea videbimus, ſcortatio cauſa eſt divortii, non idololatria, licet gravius crimen.

A Domino Jeſu eſt vetita.

V. Secundò. Manifeſtè à Domino Jeſu damnatur polygamia, *Matth.* V. 32. *Omnis qui dimiſerit uxorem ſuam, exceptâ fornicationis cauſâ, facit eam mœchari; & qui dimiſſam duxerit, adulterat.* Ratio præcepti eſt: quia uxor extra adulterii crimen dimiſſa, manet adhuc prioris mariti uxor, & per ejuſmodi illegitimam dimiſſionem conjugium non eſt diſſolutum; itaque ad alteras tranſeundo nuptias, reverâ duos habet maritos, & adulterii eſt rea. Quod argumentum nullam vim haberet, niſi per polygamiam committeretur adulterium. Et ne quis excipiat, hic mulieris ſolummodò polygamiam prohiberi, obſervandum, *Matth.* XIX. 9. idem etiam de viro dici: *Quicunque dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimiſſam duxerit, mœchatur.* Cui conſonat, *Marc.* X. 11. & *Luc.* XVI. 18.

Adverſatur præcipuo fini matrimonii.

VI. Tertiò. Etiam finis matrimonii præcipuus excludit polygamiam, qui eſt, concors & pacifica cohabitatio: At uxorum multitudo plurimas inter ipſas æmulationes & contentiones parit: quales fuere inter Leam & Rachelem, Annam & Peninnam &c. tum & adverſatur charitati, quâ liberi inter ſe tanquam fratres germani devincti eſſe debent. Non negamus, etiam aliquando inter fratres germanos eſſe diſſidia acerrima, ſic Cain Abelem, Eſau Jacobum odit: Verum hoc ex hominum malitiâ provenit; in polygamia vero ex ipsâ polygamiæ naturâ.

Solvitur objectio ab exemplo aliquot Sanctorum.

VII. Object. Multi Sancti Patres plures duxerunt uxores, qui tamen nunquam propterea fuere reprehenſi. Reſp. 1. Si polygamia lege divinâ ſit vetita, nihil ad ejus excuſationem quorundam exemplum valet: non enim peccantium multitudo peccatum excuſat. 2. Si Deus polygamiam approbaſſet, procul dubio eam approbaſſet in initio mundi, ad generis humani multiplicationem: Non tamen legitur ullus polygamus ante Lamechum: ſi autem ante illum uſitata fuit polygamia, quorſum Moſes id in illo ſpeciatim notavit? 3. Non quærimus quid Deus olim permiſerit, licet matrimonii ſcopo non exactè reſpondens; ſed quid matrimonium inſtituendo intenderit, & quid nobis Chriſtianis, matrimonium ad primum ſuum finem reducendo, præſcripſerit. In politiâ Iſraëlis Deus ad polygamiam, perinde atque ad divortium, connivere voluit: nunc utrumque tanquam illicitum prohibuit, *Matth.* XIX. 4. *& ſeqq.* Quanquam ad Patriarcharum illorum excuſationem etiam addere poſſimus, eos tollendæ magis prolis, quàm libidinis gratia, plures habuiſſe uxores: Quod in Abrahamo & Jacobo clarè patet: Licet etiam humani quid paſſos hic non diffiteamur; ut in Davide, Salomone, aliiſque liquet. Quod tam Deus illis, tempore eo quo ad polygamiam connivere voluit, non imputavit.

Illicitum non eſt, priore conjuge defuncta, alteram ducere.

VIII. Præter hanc eſt alia polygamiæ ſpecies, quando plures uxores ſucceſſivè ducuntur, priore defuncta (aut plures mariti, priore defuncto) vel legitima de cauſa ſeparata. Illam damnavit Montanus, & ex illius mente Tertullianus. Sed immeritò. 1. Enim, 1 *Cor.* VII. 39. expreſſè ait Apoſtolus: *Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir ejus vivit: quod ſi dormierit vir ejus, liberata eſt: cui vult nubat.* Nec ullius momenti eſt exceptio, quod hic agatur de muliere in viduitate deprehenſa à fide, cujus novus maritus cenſeri non poteſt ſecundus, quia eſt à fide primus. Præterquam enim quod gratis id dicitur, neque ex textu ullo modo probari poteſt; certum etiam eſt, inter infideles eſſe nuptias ac matrimonium legitimum; quia Apoſtolus eodem capite jubet, ut fidelis ab infideli non diſcedat: Secundus ergo maritus

ritus nunquam fieri potest primus. Adde quod 1 *Tim.* v. 14. Apostolus ait, *volo juniores viduas nubere, filios procreare*, &c. non potuit autem Apostolus remedium submini-strare legibus Jesu Christi repugnant. Et *Rom.* VII. 3. Apostolus, ad spiritualem nostram cum Christo communionem, legisque cui antea subjecti eramus mortificationem, significandum, similitudinem ducit à legitimo conjugio, quale in hac vitâ obtinet: *Vivente viro, vocabitur mulier adultera si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.* 2. Probatur argumento desumto ex 1 *Cor.* VII. 2. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat*, &c. & *vers.* 9. *Quod si se non continent, nubant; melius est enim nubere, quam uri.* Potest enim & ustio illa contingere, & periculum esse fornicationis, priore conjuge defuncto. Eâdem ergo recurrente imbecillitate, idem remedium applicandum est.

Solvitur objectio prima.

IX. Obj. 1. Carnale quiddam est repetitio conjugii & pudori repugnans; spiritualius & divinius est uno solummodò matrimonio esse contentum; sicut Ecclesia unum agnoscit Dominum. Resp. 1. Nuptiæ omnes legitimæ probantur, *Hebr.* XIII. 4. neque ullum de secundis nuptiis interdictum exstat. 2. Si verum est quod de Josepho narratur, ipsum fuisse viduum cum sibi Mariam matrem Domini desponsabat, voluit Deus Filium suum in secundis nuptiis nasci. 3. Et licet spiritualius foret, uno in matrimonio acquiescere, inde non sequitur alterum tanquam illicitum aut carnale damnandum; aut si legitima hæc sit illatio, omnes in universum nuptiæ erunt damnandæ; quia cœlibatus multò spiritualior est conjugio, quàm conjugium prius altero. 4. Tandem Deus inquit: *Non est bonum homini esse solum:* Atqui id comprehendit etiam illos, quorum uxores sunt defunctæ.

Secunda.

X. Obj. 2. Repetitio matrimonii est incontinentiæ signum. Resp. Id perpetuum non est, possunt enim plures esse causæ quæ alterum matrimonium suadent. 2. Qui plures duxit uxores, & priore defunctâ aliquot annos cœlebs vixit, continentior esse potest, quàm qui ad senectutem cum unâ uxore perpetuò vixit.

Tertia.

XI. Obj. 3. *Joan.* IV. 18. Dominus Jesus dicit, sextum illum Samaritanæ maritum non esse ipsius maritum. Resp. Non quia improbabat polygamiam successivam; sed quia adhuc lege prioris mariti tenebatur, à quo ipsa divortium fecerat; quod illi erat illicitum: solis enim viris jus divortii erat concessum. Legitimum proinde non erat matrimonium cum sexto viro. Alia verò ratio eorum est, qui præcedente conjuge defunctâ aliam ducunt.

Officia conjugum.

XII. Officia à conjugibus requisita vel ipsum matrimonii contractum concernunt; vel mutuum conjugum convictum.

Circa contractum matrimonii.

XIII. Quæ ipsum matrimonii contractum concernunt, observanda sunt, ut matrimonium debitè ac legitimè contrahatur. Requiritur hic, ut contrahatur *in Domino*, 1 *Cor.* VII. 39. Exigit hoc, ne in contrahendo matrimonio peccetur contra præcepta & instituta Dei.

Ne fiat inter gradus sanguinis prohibitos. Qui illi sint.

XIV. Primò. Ne contrahatur inter sanguine nimium conjunctos: Prolixè id vetatur *Levit.* XVIII. Gradus consanguinitatis prohibiti sunt in lineâ adscendente, descendente, & collaterali. In ascendente omnes gradus sunt prohibiti, pater, mater, avus, avia, &c. illisque etiam comprehendi debent, qui matrimonio ipsis juncti sunt, ut, vitricus, noverca, &c. In descendente similiter omnes prohibiti sunt, filius, filia, nepos, neptis: item privignus, privigna, gener, nurus, &c. In collaterali, qui primo gradu à nobis distant, ut fratres & sorores, & ex illis nepotes & neptes; etiam parentum & avorum fratres & sorores, ut patrui, avunculi, amitæ, materteræ, eorumque uxores & mariti. Neque hic discrimen admittendum videtur inter nuptias nepotis cum amitâ, & patrui cum nepte: licet enim posterius illud magis naturæ legibus videatur consentaneum, quoniam patruus jam ex lege naturæ neptis est tutor; nepos autem lege naturæ amitæ suæ sit subjectus; tamen solummodò ad consanguinitatis gradum videtur attendendùm, qui cum expressè vetitus sit, credendum omnium eodem consanguinitatis gradu junctorum nuptias esse prohibitas.

Præcepti illius ratio.

XV. Interdicti hujus divini rationes solent allegari duæ. 1. Naturalis verecundia, quæ non finat ortus autores cum suâ progenie, vel in suâ personâ, vel in proximè à se prognatis, misceri. 2. Ut occasio præscindatur turpibus scortationibus & adulteriis, quæ ex quotidiano inter sanguine conjunctos convictu possent exoriri, si matrimonio possent corrigi.

Gradus non prohibiti.

XVI. Reliqui omnes gradus sunt liciti: neque enim interdictum divinum alios excludit. Pontificii vetant matrimonium usque ad gradum quartum, imo & septimum; graduque supputant, non ipsa capita numerando, ut jus civile; sed quot gradus utraque persona distat à communi stipite: sic fratres dicent distare primo gradu, quia uterque immediatè attingit patrem: jus verò civile secundo gradu: quia à fratre per patrem ad fratrem duo numerantur capita. Tum & cognationem quandam spiritualem excogitarunt, quæ ex baptismo & confirmatione oritur, quæque in primo gradu matrimonium impediat. Sed cum hæc nulla lege divina nitantur, sintque solummodò Ecclesiæ Pontificiæ decreta, iis alligati nequaquam sumus: videnturque hæc tantum ex-

cogitata, ut crebræ de gradibus prohibitis fiant dispensationes, quæ non nisi pecuniâ obtineri possunt.

Ut contrahatur inter fideles.

XVII. Secundò. Ut contrahatur inter fideles; idque innuere videtur phrasis, *in Domino*. Id videtur satis validè concludi, ex 1 *Cor.* VII. 12, 13, 14, 15. ubi Apostolus non vult quidem dirimi conjugium à fideli, si altera pars infidelis sit; sed tamen si infidelis discedere velit, dimittendum censet: multò ergo magis ejusmodi matrimonium contrahi improbare censendus est. *Deut.* VII. 3, 4. expressè ejusmodi connubia vetantur: quod licet sit præceptum judiciale solos Judæos spectans, habet tamen aliquid morale quod omnes in universum homines dirigere potest. 2. Maximum est periculum ne conjux tali contubernio etiam ad impietatem abducatur; eaque est ratio præcepto *Deut.* VII. addita. Et illustre exemplum habemus in Salomone, 1 *Reg.* XI. 1, 2, 3. *&c.* 3. Deus talibus matrimoniis, & impietate ex tam pernicioso contubernii contagiô multiplicatâ, irritatus, videtur diluvium mundo immisisse, *Genes.* VI. 2. 4. Esaui conjugia improbantur, *Genes.* XXVII. 46. fortasse ob mores asperos ejus uxores etiam Isaaco & Rebeccæ fuere molestæ; sed potissimum tamen ob idololatriam.

Contracta inter infideles rescindi nequeunt.

XVIII. Licet autem hæc conjugia à Deo improbentur, non tamen quando jam contracta sunt irrita redduntur: Non enim vult Apostolus, ut fidelis discedat ab infideli, sed cum infideli maneat, si forte eum Domino possit lucrifacere; sólummodò dicit infidelem discedere volentem non esse retinendum invitum.

Quid dicendum de conjugiis cum hæreticis?

XIX. Quæst. Quid statuendum de conjugiis, quæ cum hæreticis, ut vulgò vocant, contrahuntur? Resp. Distinctione hic utendum: Quidam vergunt ad idololatriam, eorumque religio ab idololatriâ excusari nequit: quales sunt Pontificii, quorum multiplicem idololatriam & superstitionem antea notavimus. Ejusmodi nuptias planè improbandas censemus, præsertim ob periculum, ne & alter conjugum continuâ cohabitatione in idem crimen prolabatur; neque omni culpâ vacat, in ejusmodi se periculum conjicere. Ut tamen planè illicitas credam, perinde uti nuptias cum infidelibus contractas, à me non impetro. Quia magna inter ipsos & infideles est differentia. Colunt enim verum Deum; licet sincerum illius cultum variis superstitionibus & idololatriis adulterarint. Videmus autem, licet matrimonia cum puris idololatris fuerint improbata, non tamen cum iis, qui præter verum Deum etiam idolis serviebant. Ita *Genes.* XXVIII. 2, 3. Jacob à parentibus suis mittitur in Mesopotamiam, ut uxorem sibi petat de filiabus Laban avunculi sui: & tamen familia illa ab idolorum cultu planè libera non erat, *Genes.* XXXI. 19, 30, 32, 34. XXXV. 2. procul dubio ita à majoribus suis edocta, *Jos.* XXIV. 14. Nec etiam veri Dei cognitio planè in familiâ illâ erat exstincta; uti ex variis indiciis liquet, *Genes.* XXIV. 50, 51. *cap.* XXIX. 32. *&c. cap.* XXX. 6. *&c.* 17. *&c.* 27, 30. *cap.* XXXI. 16, 24, 49, 50. Quantum autem interfit inter eos, qui vero Deo repudiato sólummodò idola colunt, & qui veri Dei cultum cum idolorum cultu conjungunt, apparet ex 2 *Reg.* XVII. 25. *& seqq.* Quod multò magis Pontificiis applicari debet, quorum idololatria alterius planè est generis: Verum enim Deum colunt, sed in imagine, quâ tamen verum Deum repræsentare volunt.

Error quorundam Anabaptistarum.

XX. Modum autem hic excedunt quidam Anabaptistæ rigidiores, qui quæcunque matrimonia, cum aliquo extra cœtum suum contracta, damnant, & excommunicatione puniunt. Verum id oritur ex præpostero zelo, quo nullam præter suam in terrâ Ecclesiam Christi credunt, quæ spem salutis habeat: & ex supinâ quâdam ignorantiâ, quâ sibi invicem repugnantia designant: nolunt enim illa matrimonia rescindi, & tamen excommunicatione puniunt; neque durante matrimonio ulla pœnitentiæ signa admittunt, aut excommunicatum in suam communionem recipiunt.

Incommoda matrimonii inter diversæ sectæ homines contracti.

XXI. Quamvis autem rigorem illum meritò damnemus, negari tamen non potest, quin aliquid imperfectionis sit in ejusmodi nuptiis, cum hominibus alterius sectæ contractis; præsertim si sectæ illæ (uti proh dolor! hodie) capitali inter se odio dissideant, licet dogmatibus non usque adeo distent, quin si charitas vigeret facile in unum cœtum coalescere possent: zelus enim religionis, qui cujusque animum occupat, facile intimam illam animorum concordiam in conjugio requisitam aliquatenus dissolvit: Et potissimum spectandum periculum inde emergens; quod vel tum maximè locum habet, quando secta alterius conjugum pluribus gaudet commodis & emolumentis hujus vitæ; iis enim conjux facile allici potest, ut contra conscientiæ suæ dictamen sententiæ quam veram credit professione relictâ, alteri se sectæ, cujus dogmata improbat, adjungat.

Ut adsit consensus parentum.

XXII. Tertium requisitum est consensus parentum. 1. Hoc Deus, qui speciali modo Adami parens erat, aliquatenus indicare voluit, ipse ad Adamum adducens uxorem, *Genes.* II. 21. 2. Deus legem dedit, non liberis, ut conjuges quas vellent sibi eligerent, sed parentibus, ut liberis conjuges darent: *Exod.* XXXIV. 16. *Deut.* VII. 3. *Jerem.* XXIX. 6. ad eundem etiam modum loquitur Apostolus, 1 *Cor.* VII. 36, 38. Imo poterat conjugium sine parentum consensu contractum, irritum reddi & impediri, *Exod.* XXII. 16, 17. perinde uti votum, *Num.* XXX. 5, 6.

3. Con-

3. Consentiunt exempla Sanctorum. Isaaci, *Genes.* XXIV. Abraham enim pater ipsius pro filio uxorem petit à parentibus filiæ: Jacobi, *Genes.* XXVIII. & XXIX. qui à parentibus mittitur ad avunculum suum, ut sibi uxorem petat; uxoresque suas ab ipsarum patre Labane accepit. Simson per parentes uxorem ab ejus parentibus petit, *Judic.* XIV. Ita & Ismaëli mater Agar uxorem eligit, *Gen.* XXI. 21. 4 Requirit id honor parentibus debitus, *Eph.* VI. 1, 2, 3. & negotii hujus pondus, à quo dependet totius vitæ fœlicitas, imo & aliquando vitæ futuræ: quo in negotio juvenes sæpe sibi non satis sapiunt. Unicum Esaui quod opponitur exemplum meritò liberos ab ejusmodi temerario contractu absterrere debet, cum expressè improbetur, *Genes.* XXVII. 46. Exemplum Tobiæ huc allegari nequit, cum liber iste sit apocryphus; & præsuppositâ illius divinitate, agnoscenda hic est specialis quædam directio divina; matrimoniumque ejus, non invitis, sed insciis parentibus contractum, postea parentum consensus comprobavit.

Quodnam hic sit discrimen inter liberos minorennes & majorennes.

XXIII. Distinctio tamen hic facienda est inter liberos qui sunt sui juris & jam maturâ ætate; & eos qui sunt adhuc minorennes & sub potestate parentum. In posterioribus parentes matrimonium omninò possunt impedire, & sponsalia ipsis insciis aut invitis contracta, irrita reddere. In majorennibus non possunt quidem parentes matrimonium impedire; illius tamen perfectioni aliquid deëst, quoniam liberi nunquam ab honore parentibus debito exsolvuntur: Et si parentum dissensus ab omni injuriâ sit semotus, justisque nitatur causis, omninò ejusmodi connubia sunt improbanda, licet liberi jam respectu ætatis sint sui juris. Neque probari posse videntur, nisi liberi evidentibus rationibus parentes omnesque æquos rerum æstimatores de conjugii sui æquitate convincere possint, parentesque nullam justam quam obtendant causam dissensus sui allegare queant: Unde omnibus constare possit, non sollicitudinem quandam de liberorum salute, sed morositatem parentum, aliudve vitium, matrimonio impedimentum objicere. Quæ tamen omnia ut evitentur, liberorum officium est, non nisi consultis parentibus, eorumque consensu impetrato, nuptias ambire.

Et mutuus contrahentium consensus.

XXIV. Quartum requisitum est, consensus contrahentium mutuus, per signa externa testatus, ut omnibus de eô constet, & voluntarius. Non ergo censetur consensus eorum, qui aut nondum pollent ratione, aut à quibus vi aut metu extorquetur. Non etiam qui ex errore procedit, vel circa personam, qualis erat Jacobi circa Liam, Rachelem sibi traditam credentis, *Genes.* XXIX. 23, 24, 25. vel circa conditionem aut qualitatem ad essentiam conjugii pertinentem: qualis est quæ describitur, *Deut.* XXII. 20. & qualem Josephus de Mariâ credebat, *Matth.* I. 19. Si verò error tantum sit circa conditionem aut qualitatem extrinsecam vel accidentariam, quæ essentiam ipsam conjugii non concernit, qualis est, si pauperem ducat credens esse divitem, aut similis; tum non magis videtur matrimonium irritum reddi, quam juramentum Gibeonitis ex errore præstitum irritum fieri potuit, *Judic.* IX.

Sponsalia.

XXV. Mos etiam inter omnes gentes, & speciatim in populo Dei, obtinuit, ut nuptiis præmitterentur sponsalia, quæ sunt mentio & repromissio nuptiarum futurarum; vel potius contractus seu stipulatio, & in consuetudinem conjugalem repromissio; distinguunturque à nuptiis, quæ sunt solennes illi ritus insequentes quibus matrimonium perficitur celebraturque.

Mansio sponsæ in ædibus parentum jam contractis sponsalibus.

XXVI. Sponsalibus contractis desponsata remansit aliquamdiu in ædibus parentum separata à viro suo: id liquere potest ex *Gen.* XIX. 14. *Judic.* XIV. 7, 8. *Luc.* I. 27. & ex lege, *Deut.* XX. 7. XXII. 23, 24. Qui mos etiam hodie inter Christianos obtinet. Idque ob has rationes: 1. Ut locus esset honestati, neque Christiani in voluptates ruerent, neque ut pecudes convenirent. 2. Ut interea Deum pro felici matrimonii successu orarent. 3. Ut alter alterius mores & indolem, majore jam intercedente familiaritate, penitius nossent, ut sic postea commodius cohabitarent. 4. Ut si alteruter alteri desponsatus esset, ille interea antequam matrimonium esset consummatum, id posset indicare. Quem in finem hodie proclamationes nostræ publicæ instituuntur.

Officia contractæ jam matrimonii.

XXVII. Hactenus officia ut matrimonium legitimè contrahatur requisita. Conjugum officia, consummato jam matrimonio, vel utrique conjugi communia sunt: vel alteri tantum, nim: vel marito, vel uxori, peculiaria.

Utriquè conjugi communia.

XXVIII. Utrique communia sunt: 1. Dilectio specialis & ardentissima, quamcunque aliam dilectionem longè excedens: *Gen.* II. 24. *Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ. Eph.* V. 28. 29. & 33. & *Tit.* II. 4. speciatim uxoribus præcipitur, *ut viros suos ament.* 2. Cohabitatio: quæ facile deduci potest ex præcepto alterutrum non deserendi, 1 *Cor.* VII. 10, 11. & 1 *Pet.* III. 7. Complectitur ea ordinarium usum ejusdem domus, mensæ, & lecti. Huc referri potest quod legimus; 1 *Corinth.* VII. 3, 4, 5. 3. Communicatio facultatum & bonorum, saltem quoad eorum usum; ut ita sumtus familiæ sustentandæ requisiti uterque de suis facultatibus, tanquam in arctissimâ societate, in commune contribuat: *Eph.* V. 29 4. Educatio communium liberorum, præcipuè in timore Domini. De

quâ plura, cum de parentum officiis dicemus. 5. Ut castè servetur conjugium, neque per adulterium fides conjugalis violetur: *Hebr.* XIII. 4. utpote per quod arctum illud vinculum, per quod conjuges sunt una caro, dissolvitur, 1 *Cor.* VI. 16.

Marito specialia.

XXIX. Officia marito specialia sunt: 1. Amor: *Eph.* v. 28. *Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua.* & *vers.* 33. *Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat.* Hic amor speciatim commendatur marito, ob potestatem in uxorem concessam, ne eâ per iracundiam aut amarulentiam abutatur; *Coloss.* III. 19. *Viri diligite uxores vestras, & nolite amari esse erga illas.* Omniaque amarulentiæ signa studiosè vitet: ne vultu sit torvo & austero, ne verbis asperis, duris, ac minacibus utatur; multò minus uxorem duriter tractet. Quantum id detestetur Deus, videre licet, *Malach.* II. 13, 14, 15. E contra omnia procuret, quæ saluti, incolumitati, & honestæ lætitiæ uxoris servire possunt; memor non esse eam ancillam, sed vitæ sociam. 2. Ut prudenter cum uxore cohabitet, ipsi *tanquam infirmiori vasi honorem tribuens*, 1 *Pet.* III. 7. nim. honorem imbecilliori sexui convenientem, dirigendo ipsam, infirmitatibus condonando, summâque erga eam æquitate utendo, neque jus suum rigidè urgendo; sed amori conjugali vitia, si quæ sunt, placidè condonando, & quantum fieri potest uxoris infamiam præcavendo; ad exemplum Joseph, *Matth.* I. 19. Hunc in finem veram acquirere debet prudentiam, quia uxoris est caput, eamque capitis instar regere debet, *Eph.* v. 23. 3. Ut labore suo rem familiarem augeat & conservet, 1 *Tim.* v. 8.

Uxori specialia.

XXX. Uxoris speciale officium est, subjectio & obedientia mariti, tanquam capitis, *Ephes.* v. 22. *Coloss.* III. 19. 1 *Pet.* III. 5, 6. Quæ subjectio etiam requirit, 1. timorem, hoc est, reverentiam, quâ sollicitè cavet, ne quid marito displicens faciat; *Ephes.* v. 33. *Uxor timeat virum suum.* Ne ergo in virum imperium usurpet, 1 *Tim.* II. 12. etiamsi contingat ipsam virum prudentiâ antecellere, potiusque viro suadeat quod ex usu sit, quàm præcipiat. Ut viro autoritatem conciliet apud alios; & si quid egregium viro suaserit, id tanquam à marito profectum habeat: ut ita marito honorem & emolumentum, quantum fieri potest, conciliet. *Proverb.* XII. 4. XIV. 1. XXXI. 10, 11, 12. *&c.* Si quid maritus per imprudentiam aliudve vitium peccaverit, id prudentia ac dexteritate sua corrigat: perinde ut Abigail, 1 *Sam.* XXV. 2. Silentium, ne marito aliquid præcipienti obmurmuret & obloquatur: 1 *Tim.* II. 12. 1 *Pet.* III. 4. ne etiam in cœtu loquatur, sed domi à marito discat, 1 *Cor.* XIV. 34. vide & *Cap.* XI. 10.

Utrique commune, non ab altero discedere.

XXXI. Tandem etiam utrique commune officium est, ne alter ab altero discedat. 1 *Corinth.* VII. 10. *Iis qui matrimonio junctis sunt præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*, &c. *& vir uxorem non dimittat.*

De divortio sententia Pontificiorum.

XXXII. Quæritur hic, an divortium ullam ob causam licitum sit? Distinguunt hic Pontificii, inter matrimonium fidelium & infidelium: deinde inter fidelium conjugium ratum & non consummatum; & inter ratum & consummatum; ac tandem inter dissolutionem matrimonii quoad thorum & cohabitationem, & quoad vinculum. Infidelium conjugium statuunt dissolvi posse etiam quoad vinculum, si alter conjugum convertatur ad fidem, & alter nolit ei cohabitare sine injuria creatoris. Matrimonium fidelium ratum, non consummatum, posse solvi per votum & ingressum in religionem. Matrimonium fidelium consummatum solvi posse quoad thorum & cohabitationem, non autem quoad vinculum: ne quidem ob causam scortationis, seu adulterii.

Divortium ob adulterium licitum esse.

XXXIII. Nos prioribus quæstionibus sepositis, utpote nos non concernentibus, de sola postrema sententiam nostram dicemus. Credimus ergo, licentiam illam uxores quacunque de causa dimittendi, in Lege Mosis concessam, à Domino Jesu esse sublatam: si tamen alter conjugum fidem matrimonii adulterio violet, posse illud justè dirimi, non tantum quoad thorum & cohabitationem, sed & quoad vinculum.

Probatur ex Matth. v. 32.

XXXIV. Primò. Ex *Matth.* v. 32. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit adulterat.* Et *Cap.* XIX. 9. *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Quoniam Dominus Jesus eum mœchari dicit, qui uxore dimissa, excepta fornicationis causa, aliam duxerit; manifestè innuit, si ob adulterium dimissa sit, eum non mœchari; quoniam enim mœchationis culpa in una parte statuitur, ex lege oppositorum etiam in contradicente tollitur. Et inepta est exceptio, agi hic de dimissione quoad thorum, non quoad vinculum; cum constet de ea agi, qualis inter Judæos ob quamvis causam usitata erat, & de qua Pharisæi rogaverant; alias Dominus quæstioni non satisfeciisset. Dices: Verba illa, εἰ μὴ, & παρεκτὸς, non sunt exceptivè accipienda, sed adversativè; perinde uti *Apoc.* IX. 4. XXI. 27. Resp. 1. Nunquam illæ particulæ aliter quàm exceptivè accipiuntur, quando generali regulæ inseruntur. 2. In usu adversativo contraria semper asseruntur de oppositis, ut in duobus allegatis locis liquet. Si ergo & is sensus etiam hic admittatur, dicendum illum mœchari qui uxore extra adulterii casum dimissa aliam ducit, sed dimissa ob adulterium, non mœchari.

XXXV.

Et ex natura adulterii.

XXXV. Secundò. Ex ipsâ adulterii naturâ, quod conjugii vinculum dissolvit: Sunt enim maritus & uxor una caro: at per adulterium conjux una fit caro cum scorto, 1 *Cor.* VI. 16. Atque ita definit una esse caro cum conjuge: quo facto matrimonii essentia destruitur.

Occurritur objectionibus Pontificiorum.

XXXVI. Quæ Pontificii pro sententiâ suâ adferunt, nullius plane sunt momenti; præter enim cavillationes quasdam, quibus clarum Servatoris nostri dictum, *Matth.* v. & XIX. eludere conantur, solent loca quædam proferre, quibus in genere prohibetur, aliam ducere, aut uxori ad alteras nuptias transire. Verum omnibus illis unicâ responsione occurri potest, quod hæc cum restrictione, quæ locis jam allegatis exstat, sint accipienda, & oppositè ad permissionem quæ sub lege Mosis obtinuit.

Alteri objectioni ex 1 *Cor.* VII. 10.

XXXVII. Object. 1 *Cor.* VII. 10. permittit Apostolus separationem, ergo justâ de causâ factam: nec tamen cum altero conjugium. Resp. Ad summum tantum exinde concludi potest, esse aliquando justas causas matrimonium dissolvendi quoad thorum & cohabitationem, quæ non sufficiunt ad vinculum solvendum; quod ultrò concedimus: modò separatio cohabitationis eum in finem fiat, ut interim causæ, quæ pacificam cohabitationem turbabant, tollantur, & semper integrum sit separatis reconciliari. Inde verò nullo modo sequitur, ob adulterium conjugii vinculum non posse dissolvi: Quia hic de casu adulterii non agitur. Imò manifestè agitur de muliere, quæ contra præceptum divinum à marito discesserat: dicit ergo, cœlebs maneat, in spem resarciendi amoris: aut ipsa viro reconcilietur, virumque præveniat, antequam ipse media reconciliationis adhibeat; præsertim si ipsa in causâ sit, quod frigusculum aliquod amoris intercesserit.

Item, tertio.

XXXVIII. Object. Matrimonium fidelium signum est unionis Christi cum Ecclesia: *Eph.* v. 32. at unio illa est indissolubilis. Resp. 1. Unionem illam Christi cum Ecclesia tam adumbrari matrimonio infidelium, quàm fidelium; fides enim matrimonii naturam non immutat: & cum ipsi fateantur, infidelium matrimonium intercedente adulterio, imo & aliam ob causam, posse dissolvi, necesse est, fateantur etiam ob idem crimen fidelium matrimonium solvi posse. 2. Unio Christi cum Ecclesia insolubilis est, quamdiu Ecclesia perstat in officio suo; sed si illa fidem conjugalem sponso suo Christo debitam abneget, id est, si à fide & mandatorum Jesu Christi obedientia deflectat, etiam ut adultera rejicitur & dimittitur: perinde uti olim Deus Ecclesiæ Judaicæ libellum repudii dedit, *Jerem.* III. 1. *Esech.* XVI. 35, 36. & *seqq.*

An dissolvi possit matrimonium ob desertionem malitiosam?

XXXIX. Quæritur præterea, an matrimonium dissolvi possit ob desertionem malitiosam? Ita quidem plurimi statuunt, ex 1 *Cor.* VII. 12, 13, 14, 15. & præsertim quidem eo in casu, quando uxor maritum religionis causa profugum sequi renuit, & ipse continentiæ dono careat: Quale exemplum habemus in Caracciolo Marchione, tempore Calvini. Verum ut quid mea sit sententia dicam: Respondeo: Quamdiu uxor maritum deserens fidem conjugalem adulterio non violat, non videtur conjugii vinculum dissolvi, neque marito licitum alteras inire nuptias: 1. Quia solam adulterii causam Servator noster ponit: *Matth.* v. & XIX. 2. Non licet viro, etiam incontinentissimo, propter uxoris morbum alias ambire nuptias: ergo nec propter animi morbum: desertio enim illa revera animi morbus est. Obj. At caret continentiæ dono. Resp. 1. Admodum credibile est, id à Deo precibus impetrandum ab eo, qui religionis causa & bonæ conscientiæ retinendæ studio profugus est, & qui id petit ut castitatem servet. 2. Crebris jejuniis & vigiliis corpus est domandum & subigendum, 1 *Cor.* IX. 26, 27. 3. Imo potius à medicis auxilia sunt petenda contra illam incontinentiam, quàm quidquam præcepto divino repugnans faciendum.

Sensus 1 *Cor.* VII. 15.

XL. Obj. At Apostolus permittit in tali casu discessionem, 1 *Cor.* VII. 15. Resp. 1. Agitur illic de uxore Ethnica; inter quam, & Christianam, sed in dogmatum quorundam fide dissentientem, imo graviter errantem, maximum esse discrimen ostendimus. 2. Non permittit Apostolus aliud conjugium; sed solummodò ait, maritum fidelem non teneri ad cohabitationem cum uxore infideli discedere volente.

Excommunicatum in usu matrimonii non esse vitandum, ratio prima.

XLI. Quæst. Quid sentiendum de rigore quorundam Anabaptistarum, qui excommunicatum in usu matrimonii (uti loqui amant) vitari volunt à conjuge non excommunicato, donec Ecclesiæ reconcilietur, & in communionem recipiatur? Resp. Illum quam maximè esse improbandum, & ad divinorum præceptorum eversionem tendere. Primò enim manifestè repugnat præcepto Jesu Christi, *Matth.* v. 31, 32. ubi sola scortatio justa secessionis causa dicitur: adde & 1 *Cor.* VII. 10. Obj. Aliud est matrimonium separare, aliud conjugem in usu matrimonii vitare. Resp. Fateor, si fiat mutuo consensu, & ad certum tempus, ut 1 *Cor.* VII. 5. aut per violentam coactionem, utroque aut saltem alterò conjugum invitò. Alias coincidit cum separatione ac totali diremtione matrimonii. Conjugium enim ad duo obligat: 1. Ne alteram quis ducat. 2. Ut cum uxore sua cohabitet; imò ad prius obligat propter secundum. Si quis ergo non ducat alteram, & interim cum sua non cohabitet, matrimonium dissolvit, quia præcipuum illius finem tollit. Obj. Vitatio hæc

tantum ad certum tempus fit, donec excommunicatus reconcilietur Ecclesiæ. Resp. 1. Ergo est separatio ad certum tempus. 2. Quid si contingat excommunicatum nunquam Ecclesiæ reconciliari, eo quod se injustè excommunicatum, aut excommunicatores gravium errorum patronos esse credat, nonne vitatio hæc perpetua erit, & ad mortem usque durabit? 3. Tempus nihil hic confert: si enim vitatio non sit separatio, nec separatio erit, si perpetuò duret: si verò sit separatio cum perpetuò durat, ergo aliquid continet, quo matrimonii vinculum dissolvitur. 4. Si matrimonii vinculum non dissolvitur, ergo nec leges illius vinculi; illæ autem sunt, ut vir cohabitet cum uxore suâ, & uxor cum viro suo, 1 *Cor.* VII. 4. Nec loquitur illic Paulus de duobus solummodò fidelibus, sed & de altero infideli: vide *vers.* 11, 12, 13. *&c.*

Secunda. XLII. Secundò. Per vitationem illam magna præbetur occasio ad impudicitiam & adulterium: Ratio est 1 *Cor.* VII. 2. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaque suum virum.* Atqui id impeditur per vitationem hanc. Sanè si periculum id metui potest, quando mutuo consensu vitatio hæc instituitur, ut est *vers.* 5. multò magis quando invito injungitur.

Tertia. XLIII. Tertiò: Multa etiam ex hac vitatione sequuntur absurda. 1. Præceptum hoc vitationis injungitur parti innocenti. Atqui absurdum est, conjugem innocentem puniri propter peccatum conjugis nocentis: imò contingere potest, ut vitatio hæc innocenti conjugi sit pœna gravissima, graviorque multò quàm excommunicato. 2. Tendit ad omnium Christianarum virtutum, & ad politiæ eversionem; simul enim hoc prætextu omnia caritatis & obedientiæ officia denegari poterunt. 3. Ducit ad varia peccata; ut vel excommunicatus, nullam, nisi sub durâ & conscientiæ suæ repugnante conditione, reconciliationis spem videns, in desperationem incidat; vel fiat hypocrita, seque Ecclesiæ istius placitis acquiescere simulet; vel ut maximâ in discordiâ vivat cum conjuge: unde & tandem liberorum impietas, dissensio, & erga parentes irreverentia exorietur.

Sensus Matth. XVIII. 17. XLIV. In contrarium objicitur dictum Domini, *Matth.* XVIII. 17. *Si Ecclesiam non audit, esto tibi velut Ethnicus & publicanus.* Resp. Non præcipitur illic ejusmodi hominis vitatio, multò minus matrimonii legibus contraria. Non enim vitabatur consortium Ethnicorum, nec publicanorum; neque ad id constringebantur præscripto legis Mosaicæ, quæ permittebat cum Ethnicis contrahere; cum publicanis verò, qui Judæi erant, commercium in Lege nullum interdictum est: neque exemplo Christi, qui cum publicanis versatus est, edit & bibit, *Matth.* XI. 19. & *cap.* XV. 28. mulieri Cananææ beneficium impertit: neque exemplo Pharisæorum; nam *Luc.* XVIII. 11. &c. Pharisæus cum publicano adscendit in templum ad orandum. *Matth.* XXIII. 15. mare & aridam circumeunt ut unum faciant proselytum. Vitabant interim Ethnicorum mensas, quia in iis sæpe apponebantur cibi lege vetiti; ipsi autem invitabant quidem Ethnicos. Vitabant publicanos ex odio, quia exactores erant tributorum Cæsaris. Imò multi Judæi Ethnicas habuere uxores, quas tamen à se non separarunt, Moses, David, Salomon; Esther maritum habuit ethnicum, &c. & Deus permittit Israëlitis captivam ethnicam certis sub conditionibus sibi adjungere uxorem, *Deut.* XXI. 11. *& seqq.* & in Novo Testamento idem inter Christianos locum habuit, 1 *Cor.* VII. 12. nec præcipit Apostolus, ut fideles uxores infideles dimittant; sed solummodò concedit, ne infideles discedere cupientes inviti retineantur. Nihil ergo aliud hoc dicto vult Dominus, quàm cum tali homine, tanquam cum desperatæ improbitatis peccatore, & tanquam ethnico ac publicano, vivendum esse.

Et 1 *Cor.* V. 11. XLV. Addunt, Paulum dicere, 1 *Cor.* V. 11. *Si is qui frater nominatur est fornicator, aut avarus*, &c. *cum ejusmodi nec cibum sumatis.* Resp. Non jubet Apostolus, nullum cum excommunicato cibum capere. Vitatio enim, de quâ hic loquitur, præcedebat excommunicationem, ut vitatus ad pœnitentiam adduceretur: hinc vitari jubetur, qui frater nominatur: excommunicatus autem non est amplius frater; excommunicatione factâ non amplius vitabatur, sed habebatur tanquam extraneus, & tanquam cum tali conversatio instituebatur. Idque Pauli verba manifestè innuunt *versu seq.* & *præced.* 10. 2. *Non comedere* cum tali, significat, non colere familiarem conversationem tanquam cum amico, quorum omnia fermè communia sunt. 3. Non ergo vinculum matrimonii, officiaque ad quæ vinculo hoc obligati sumus, excludit. 4. Nec etiam alloquium quo admonetur ad emendationem, 2 *Thess.* III. 14. Idem est sensus loci 2 *Joan.* 9.

Et 2 *Thess.* III. 6. & 14. XLVI. Locus 2 *Thess.* III. 6. & 14. multò minus ipsorum instituto inservit: non enim illic agitur de vitatione post excommunicationem, sed de fratre vitando: Nec omne commercium, nedum quod arctissimum matrimonii vinculum exigit, excluditur, quia vult *moneri ut fratrem.*

CA-

CAPUT LXI.

De Officio Parentum & Liberorum.

Parentum erga liberos officia.

I. PArentum officium erga liberos breviter complexus est Apostolus *Ephes.* VI. 4. *Vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplinâ & correptione Domini.* Quod varia continet.

1. Enutritio.

II. Primum est, enutritio, quæ constat alimenti suppeditatione, & cultus corporis decori. Natura quippe liberos amare docet, iisque de necessariis prospicere; *Esa.* XLIX. 15. *Psal.* CIII. 13. Hinc 1 *Timoth.* V. 8. *Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.*

2. Institutio.

III. Secundum. Institutio, & quidem præsertim in Religione Christianâ, quæ ad salutem æternam ducit, ut illius cognitione probè imbuti juxta illius præscriptum vitam instituant. Tale etiam præceptum datum fuit Israëlitis, *Deut.* VI. 6, 7. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis,* &c. & *Cap.* IV. 9. ubi additur, *docebis ea filios ac nepotes tuos. Cap.* XI. 19. XXXII. 46. *Psal.* LXXVIII. 6. Hinc Ezechias rex ait, *Esa.* XXXVIII. 19. *Pater filiis notam faciet veritatem tuam.* Ita speciatim beneficium liberationis ex Ægypto, in cujus memoriam Pascha est institutum, Deus filiis inculcari præcipit, *Exod.* XIII. 8. Exemplaque habemus piorum parentum, liberos suos in timore Domini instituentium; Abrahami, *Genes.* XVIII. 19. Josuæ, *cap.* XXIV. 15. Cornelii, *Act.* X. 2.

Ad eam obligatio.

IV. Deus enim liberos parentibus credidit, ut eos sibi erudiant; ita *Ezech.* XVI. 20. dicit: *Tulisti filios tuos & filias tuas quas genera-sti mihi:* ipsosque reprehendit, quod eos immolaverint idolis, cum deberent eos verâ Dei cognitione imbuere. Ita ut parentes pro filiorum animabus rationem sint reddituri, si in hoc officio negligentes fuerint; potestque huc applicari, quod legimus *Ezech.* III. 18. & 1 *Reg.* XX. 39. Hinc & parentes veræ religionis cognitione probè imbutos esse oportet, ne filios in præceps ducant. Et ab hoc officio etiam propagatio veræ religionis ad posteros potissimum dependet, alias, si parentes hic officii sui curam non habeant, facillimè collapsuræ. Vide *Deut.* IV. 9. & *Jos.* XXIV. 15.

Adhibenda in ipsâ infantiâ.

V. Institutio autem hæc adhiberi debet jam in infantiâ, dum liberi adhuc sunt tenelli, & usum rationis aliquatenus incipiunt ostendere; ut ita, dum nondum affectibus pravis, præjudiciis, aliisque vitiis ipsorum mens est obnubilata, facilius veritatis cognitio tenellis ipsorum animis insinuetur, & continuò repetita altius infigatur: nam & cerei ac flexiles eâ in ætate sunt ipsorum animi, & ea, quibus tum imbuuntur, altius inhærent: *Proverb.* XXII. 6. *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab ea.* Vide & *cap.* IV. 3, 4. Hinc & *Esa.* XXVIII. 9. scientiam doceri vult *ablactatos à lacte, evulsos ab uberibus:* eorumque indolem boni cujusvis capacem laudat Apostolus, 1 *Cor.* XIV. 20. quin & ipse Servator, *Matth.* XVIII. 3. XIX. 14. *Marc.* X. 15. 2. Ut in ipsâ infantiâ discant peccati conscientiam habere, idque à teneris sollicitè cavere, conscientiamque servare puram atque immaculatam: Et hunc in finem Scripturam legere, concionibus sacris interesse, monitaque ac præcepta pietatis sibi familiaria reddere assuescant: Sic de Timotheo dicitur, ipsum ἀπὸ βρέφους cognovisse Scripturas Sacras, 2 *Tim.* III. 15. & de Daniele, licet juvenis esset, quod proposuerit in corde suo, ne pollueretur de mensâ regis, &c. *Dan.* I. 8. procul dubio ita edoctus à parentibus suis.

Quamvis id sit memoratu.

VI. Videntur quidem exiguo cum fructu hæc tenellis liberis inculcari, quoniam subacto cum judicio expendi & recipi nequeunt: Verum hæc monita, tanquam vivificum semen animis ipsorum concredita, postea ubi adoleverunt maturos fructus edunt. Perinde uti de discipulis Domini Jesu legimus, *Joan.* II. 22. X. 40, 41, 42. XII. 16. Et præterea in eâ ætate, in quâ nondum simulare norunt, evidentissimè apparebit, quas ad virtutem inclinationes verbum Dei in ipsis producat: *Prov.* XX. 11. Quin & observatum eos, qui in juventute virtutis præceptis probè fuere imbuti, seminaque virtutis animo non refractario receperunt, ordinariè in viros sanctos adolevisse; rarissimè verò, qui in juventute crebrâ peccandi consuetudine habitum contraxere, eum postea deposuisse: quoniam habitus ille sine miraculo exui vix potest, *Jer.* XIII. 23.

Ea debet fieri, in doctrinæ veritate,

VII. Sed & potissimum in institutione observandum, quoniam diversæ sunt in religione Christianâ sectæ, aliæque à verâ doctrinâ longius recedant aliis, ut parentes liberos suos veræ doctrinæ, quæ secundum pietatem est, cognitione probè imbuant, aut ab aliis imbui curent: hinc & ipsi veritatem investigare, & de eâ rectè perceptâ persuasi esse debent, ne liberos secum in errorem abripiant; & solliciti esse, quibus eos magistris erudiendos tradant: ita Paulus Gamalielis disciplinæ concreditus fuit, *Act.* XXII. 3.

Quanta hic sit parentum autoritas,

VIII. Estque hic parentum autoritas tanta, ut liberos ad ejusdem quam approbant religionis professionem compellere possint. Discrimen tamen hic faciendum est ratione ætatis: si nimirum liberi nondum eâ sunt maturitate judicii, ut religionis dogmata discernere possint, planè ab autoritate parentum dependent, possuntque eos pa-

parentes, si renuant, vi cogere ad religonis quam veram credunt exercitium. Si verò jam de religione judicare possunt, potestas parentum aliquatenus imminuitur: possunt quidem liberis à se dissentientibus veram religionem rationibus persuadere; non autem vi & minis ad eam cogere; quia conscientiæ soli Deo subjectæ sunt. Quoniam autem contingere potest, filios à parentum religione discedere, non conscientiæ bonæ studio, sed ut peccandi licentiam quærant, aut commoda quædam hujus mundi adipiscantur, quibus, si parentum religioni adhæreant, cariturí sint, illiusque clara sint indicia, vel id liberi aliquando testentur, possunt parentes minis adhibitis, aliisque severioribus remediis, liberos cogere, ut conscientiæ eam quam oportet rationem habeant. Si verò liberi nihil præter conscientiam prætendant, solâ institutione errorumque redargutione ad officium reducendi sunt: possuntque ipsis parentes pro autoritate præcipere, ut doctrinas examinent, rationesque utrinque allatas in timore Dei expendant: Quod si hisce observatis liberi nihilominus in sententiâ diversâ persistant, Deo sunt committendi, nullæque minæ nulla vis adhibenda, ne conscientiis, soli Deo subjectis, dominari præsumant.

3. Exemplum parentum.

IX. Tertium est, exemplum parentum; quod quoniam quotidianum est, liberisque continuò ob oculos versatur, maximum habet eos vel ad pietatem vel impietatem impellendum momentum. Hinc pii parentes id sibi curæ habuerunt, ut non tantum institutione, sed & exemplo liberis suis prælucerent: Ita fecit Abraham, *Genes.* XVIII. 19. Josua, *Cap.* XXIV. 15. regulus ille, *Joan.* IV. 53. Sacchæus, *Luc.* XIX. 9. Cornelius, *Act.* X. 2. Lydia, *Cap.* XVI. 15. commentariensis, *vers.* 33, 34. Crispus, *Act.* XVIII. 8. Et quantæ hæc exempla sint efficaciæ ut liberos ad pietatem ducant, videre licet, 2 *Reg.* XIV. 3. XV. 3, & 34. Quam validè etiam pravo parentum exemplo à pietate abducantur, docent nos exempla, 2 *Reg.* XV. 9. XVII. 41. *Ezech.* XX. 18, 30. 1 *Pet.* I. 18. 2 *Chron.* XXII. 3. Hinc & indifferentia quædam, liberis præsentibus, à parentibus omittenda sunt; ne liberi iis conspectis inde peccandi aut indecorè sese gerendi licentiam arripiant.

4. Immorigerorum liberorum castigatio.

X. Quartum officium est, ut liberos immorigeros, contumaces & refractarios acriter increpent, objurgent, & si opus est, castigent, metuque, si aliter fieri nequeat, in officio contineant: Reprehenditur Eli, in hoc officio negligens, 1 *Sam.* II. 23. etiam David erga Adoniam, 1 *Reg.* I. 6. Commendatur verò, *Prov.* XIII. 24. XIX. 18. XXII. 15. XXIII. 13, 14. XXIX. 15. & 17. Et adeo sacrosanctam Deus voluit esse parentum autoritatem, ut si quis eorum objurgationibus & castigationibus neglectis à parentibus deferatur ad magistratum, lapidibus eum obrui voluerit, *Deut.* XXI. 18.

Quis hic modus servandus.

XI. Hic tamen cavendum parentibus, ne in castigando modum excedant, sed filios immorigeros corrigant ut patres; non ex iracundiâ ut sæpe vulgus solet, sed ut liberorum vitia emendent; ac proinde semper per seriam resipiscentiam veniæ sit locus; ac pœna semper infra delicti gravitatem subsistat: hoc est propriè quod Apostolus parentibus commendat, *Eph.* VI. 4. ne *ad iracundiam provocent liberos.* & *Coloss.* III. 21. additurque, *ut non pusillo animo fiant.* Quanquam & hoc ad alia plura extendi potest; ne liberos servili aliquâ ratione tractent, aut ad ministeria servilia adhibeant, minusque liberaliter quàm ingenuos decet habeant: Unde facile contingit, ut pusillo animo fiant.

Liberorum officium erga parentes.

XII. Liberorum erga parentes officium summatim comprehenditur præcepto quinto decalogi, *Exod.* XX. 12. & *Eph.* VI. 1, 2, 3. Parentum autem nomine non tantum pater, sed & mater expresè denotatur, *Honora patrem tuum & matrem tuam;* ne quis propter sexus debilitatem matris in honore nullam habendam rationem existimet: hinc & mater priore loco ponitur, *Levit.* XIX. 3. Nominibus autem patris & matris includuntur etiam avus & avia, omnesque majores in lineâ adscendente.

1. Reverentia.

XIII. Officium erga illos tribus potissimum comprehenditur actibus. Primò: Reverentiâ, quam liberi testari debent, corde, per sincerum amorem, parentumque tanquam vitæ autorum, imaginemque Dei proximè referentium, æstimationem: Ore, non nisi summâ cum reverentiâ de ipsis loquendo: Ac tandem opere, omnia reverentiæ officia ipsis exhibendo, coram ipsis assurgendo, sedentibus adstando, prout usus exigit, locum digniorem ipsis tribuendo, sermones eorum non interrumpendo, aut temerè iis sese immiscendo, in rebus gravioris momenti nihil nisi prius illorum exploratâ sententiâ aggrediendo, nihil coram ipsis patrando quod reverentiam ipsis debitam aliquo modo lædere aut minuere possit, & omnia intermittendo, quæ contemtum aliquem parentum præ se ferunt, aut aliis præ se ferre videri possint: Si contingat liberos in quibusdam à parentibus dissentire, modestè dissensum suum testando, neque acriter aut pertinaciter cum parentibus contendendo. Vide reverentiæ hujus actus in Salomone, 1 *Reg.* II. 19.

2. Obedientia.

XIV. Secundò: Obedientiâ: Hæc universalis est, nulliusque rei exceptionem patitur, *Coloss.* III. 20. *Filii obedite parentibus per omnia:* intellige, si nimirum parentum mandata non repugnent mandatis divinis; hinc additur, *Eph.* VI. 1. *in Domino.* Nulla enim

ma-

major autoritas est quàm patria, à quibus liberi vitam, educationem, institutionem, omniaque habent; nihil quod imaginem Dei propius nobis referat, quàm parentes. Hinc non tantum piis, sed & impiis parentibus eadem debetur; si nimirum præcipiant honesta, aut quæ sine peccato observari possunt: Quod si peccatum præcipiant, obedientia ipsis deneganda est; major enim Dei quàm parentum est autoritas, nulliusque autoritas nos ab obedientiâ Deo debitâ exsolvere potest.

Quanta ea debeat esse in causa religionis.

XV. Illud autem præcipuè fieri potest, quando parentes falsam amplectuntur religionem (vel licet veram amplectantur, liberi tamen falsâ persuasione decepti parentum religionem esse falsam credunt: quô casu licet liberi peccent, veram parentum religionem deserendo, tamen quamdiu in errore versantur, conscientiæ, licet errantis, dictamen ipsis sequendum est) tum enim liberis parentum religio deserenda est; imò potius, si aliter conscientiæ tranquillitati consuli nequit, à parentibus discedendum, quàm à verâ religione divortium faciendum, *Matth.* x. 37.

Diversitas ejus pro ratione ætatis.

XVI. Cautio tamen hic adhibenda est, quam etiam, cum de parentum officio ageremus, indicavimus, si nim: liberi eâ sint ætate, ut de religione solidè judicare possint, argumentaque utrimque allata seriò in timore Domini expenderint: alias si ad eam judicii maturitatem nondum pervenerint, ut inter veram & falsam religionem discernere possint, à judicio parentum pendere debent, possuntque eos parentes autoritate suâ, quin &, si opus sit, plagis ad suæ religionis exercitium compellere. Illud etiam attendendum (quod art. VIII. innui) duplici de causâ fieri posse, ut liberi à parentum religione discedant: Vel quod credant parentum religionem non esse veram: illoque solo casu eam repudiare licet: Vel, licet vera sit, liberique de ejus veritate sint persuasi, quod peccandi licentiam quærant, aut commoda quædam hujus mundi, ad quæ parentum religio ipsis aditum præcludit. Licet enim liberi hanc animi sui improbitatem tegere, conscientiamque solam prætexere possint, ac proinde pater potestatem non habeat ejusmodi filium pro autoritate coërcendi; nihilominus liberi tales obedientiam patri debitam neutiquam præstant, mandatique divini violati coram Deo rei sunt; tantòque nocentiores, quantò majorem pietatis zelum falsò inobedientiæ suæ prætexunt.

Impuberes non possunt se invitis parentibus addicere monasterio.

XVII. Excepto itaque unico hoc casu à parentum obsequio discedere nefas, sub quocunque prætextu id fiat. Quod notandum contra Pontificios, & præsertim Jesuitas, qui filios impuberes à parentibus abducunt ut vitam voveant monasticam; docentque ipsos posse post annum ætatis decimum sextum parentes, etiam fideles, relinquere, ut se addicant monasterio. Sed quam graviter illi impingant in præceptum de honorandis parentibus ex hisce liquet. 1. Quia vita monastica, secundum ipsos, non est præceptum divinum, & officium ad salutem consequendum requisitum; sed consilium tantum viam ad salutem faciliorem monstrans, & ut major gloriæ gradus acquiratur: præceptum autem de honorandis parentibus officium est unicuique Christiano præscriptum, sine cujus observatione salutem æternam nemo adipisci potest: Atqui illicitum est, rem ad salutem non necessariam suscipere cum neglectu rei ad salutem absolutè necessariæ. 2. Nemo Deo vovere potest quod alterius est, invito eo cujus est: talia sunt vota liberorum impuberum: *Num.* xxx. 4, 5, 6. 3. Decernere de vitæ genere eligendo insciis parentibus, temerarium est & damnandum, neque cum reverentiâ parentibus debitâ consistere potest; multò magis, illis invitis. 4. Dominus Jesus exemplo suo contrarium docuit, *Luc.* II. 51. Sed hæc aliaque plura fusius deducta videre licet in aureo Petri Ærodii Quæstoris Andegavensis libello, de jure patrio ad filium pseudo-Jesuitam.

Explicatio Matth. x. 37.

XVIII. Hisce omnibus potissimum objici solet locus, *Matth.* x. 37. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Resp. Hic non agitur de rebus indifferentibus, sine quarum observatione vita Christiana integra consistere potest; sed quando parentes aliquid præscribunt mandato divino repugnans, sc. Religionis Christianæ ejurationem: Eo casu, impium parentum mandatum postponendum est mandato divino, religioque Christiana, etiam invitis parentibus, est asserenda; ut obedientiam nostram ac amorem erga Deum ostendamus.

XIX. Idem etiam dicendum de conjugiis, quæ ante ostendimus sine parentum consensu legitimè contrahi non posse; aliisque vitæ generibus suscipiendis.

3. Gratitudo.

XX. Tertiò: Gratitudo: quæ requirit, 1. Ut in necessitatibus ipsis liberi subveniant, utpote qui antea ab ipsis educati fuerunt; adeo quidem, ut externa religionis opera huic officio cedere debeant, neque ullo, ne quidem religionis prætextu, liberi ab eo exsolvi possint; *Matth.* xv. 4. *& seqq.* Hinc requiritur in viduâ, 1 *Timoth.* v. 4. ut discat *mutuam vicem reddere parentibus.* 2. Ut ad infirmitates ipsorum, quas senectus adferre solet, conniveant; vitia aut excusent, aut tegant. Hinc reprehenditur Chamus, qui parentis Noachi nuditatem fratribus ostendit; laudantur verò Sem & Japhet, qui honestè patrem tegebant, *Genes.* IX. 22, 23. patienter eorum morositatem perferant, cogitando, quantas ipsorum causâ molestias in educatione pertulerint; & quicquid ipsis

præstant, quantumcunque sit, nihil esse nisi debitum gratitudinis officium. Hinc *Prov.* XXIII. 22. *Audi patrem tuum, qui genuit te: & ne contemnas cum senuerit mater tua.*

Promissum huic præcepto additum.

XXI. Ut autem Deus tanto validius liberos ad præcepti hujus observationem obstringeret, ingens addidit promissum vitæ longævæ & fœlicis; hinc *Eph.* VI. 2. *primum* dicitur *cum promisso*; sc. expresso & speciali. Quin & respectu pietatis parentum sæpe Deus liberis benedixit; *Psal.* CIII. 17, 18. CXII. 2. *Prov.* XX. 7. non tantum largiendo ipsis bona corporalia, *Psal.* XXXVII. 25. Sic propter Davidem Deus regnum in familiâ ejus conservavit, 1 *Reg.* XI. 12, 13, 34. sed & spiritualia: ita Deus cum Abrahamo fœdus fecit, & semine ejus, *Genes.* XVII. 7. Et *Rom.* XI. 28. Judæi increduli & jam indurati, dicuntur adhuc *dilecti propter patres.* Tum & parentum benedictio, quam liberi debitâ reverentiâ à parentibus obtinent, ut & eorum maledictio, quam in se provocant parentum contemtu, magni est ponderis apud Deum: de benedictione vide *Genes.* XXVIII. 1, 2. de maledictione, *Genes.* IX. 25. & quantoperè eam Jacob horruerit, indicat *Gen.* XXVII. 12. Huc & refer *Proverb.* X. 1. XV. 20. XVII. 25.

Ei comminatio.

XXII. Ab alterâ parte mandati hujus transgressionem Deus tanti fecit, ut nullam post idololatriam severius puniri voluerit, quàm irreverentiam & inobedientiam erga parentes: *Deut.* XXVII. 16. *Maledictum* pronuntiat *qui non honorat patrem suum & matrem. Exod.* XXI. 15, 17. morte affici vult, qui percusserit patrem suum aut matrem, vel etiam illis maledixerit: ut & *Levit.* XX. 9. *Prov.* XX. 20. similiter, *Deut.* XXI. 18, 19, 20, 21. filium protervum ac prodigum, à parentibus ad seniores civitatis delatum, lapidibus obrui jubet. Imò *Rom.* I. 30. inter peccata, propter quæ Deus Ethnicos in reprobam mentem tradidit, recensetur, quod *parentibus* fuerint *inobedientes*; & 2 *Timoth.* III. 2. inter homines pessimos, qui novissimis diebus exorituri sunt, numerantur *parentibus non obedientes.*

CAPUT LXII.

De Officio Dominorum & servorum.

Discrimen dominorum & servorum.

I. DOminorum ac servorum discrimen per Religionem Christianam non esse abolitum, jam ante ostensum est: Ita nimirum, ut quos religio Christiana in servitute deprehenderat, illi eam suscipiendo, eo ipso libertatem consequerentur, aut à dominis, siquidem illi fideles essent, manumitti deberent. Consentaneum tamen est amoris illius, quem Christiana Religio passim commendat, perfectioni, homines fideles in servitute durâ non detinere; maximè autem, homines liberos in servitutem non redigere. Quare & mos ille durus ac severus, homines bello captos in servitutem redigendi, meritò inter Christianos sublatus est. Homines autem liberos ac innocentes invitos in servitutem redigere, aliisque lucri causâ vendere, aut ab aliis in servitutem redactos emere, rursumque vænum exponere, inhumanum est, & neutiquam conciliari potest cum æquissimâ illâ naturæ regulâ, *Quicquid vultis ut faciant vobis homines, hoc facite illis, Matth.* VII. 12.

Dominorum officium erga servos.

II. Dominorum officium est, absolutum imperium in servos sibi non arrogare, nec exercere, quia communi suo & servorum Domino subsunt, *Eph.* VI. 9. *Coloss.* IV. 1. Æquitatem igitur erga servos observare debent, in præceptis, ne sint dura ac gravia ultra servorum vires; in modô præcipiendi, ne crebras adhibeant minas: in reddendâ laborum mercede justâ ac conveniente; in moderatione pœnæ si quid servi commiserint, ne ultra modum sæviant, aut eos duriter tractent: ac tandem, ut in morbis ac senectute debitam eorum rationem habeant: ut centurio ille, *Matth.* VIII. 6. præcipuè autem curare debent, ut servi instituantur in verâ religione & doctrinâ pietatis: ita Abraham, *Genes.* XVII. XVIII. Cornelius, *Act.* X.

Erga mercenarios.

III. Si verò sint mercenarii, dominorum est, æquam ipsis laborum mercedem constituere, eamque non detinere, nisi forte ipsi illud velint: *Levit.* XIX. 13. *Deut.* XXIV. 14, 15. multò minus ipsos eâ defraudare, *Malach.* III. 5. *Syrach.* XXXIV. 26. *Jacob.* V. 4.

Officium servorum.

IV. Servi vel mancipia sunt, qui propriissimè servi vocantur, vel mercenarii. Servi dominis debent honorem, 1 *Tim.* VI. 1. & obsequium, & quidem in omnibus quæ non repugnant pietati, *Coloss.* III. 22. & non tantum benignis, sed & duris, 1 *Pet.* II. 18. Non debent esse respondatores, *Tit.* II. 9. nec ad oculum servire, sed in simplicitate cordis & ex animo, *Eph.* VI. 6, 7. *Coloss.* III. 22. Tandem, si honestâ ratione dominisque non invitis libertatem consequi possint, ad eam adspirent æquissimum est, 1 *Cor.* VII. 21.

Mercenariorum.

V. Mercenariorum est, non nimium, sed justum & æquum laborum pretium exposcere; laboresque susceptos fideliter exsequi, nec locatâ operâ dominos defraudare.

CAPUT LXIII.

De officio Magistratuum & Subditorum.

Munus Magistratus Christiano non est illicitum.

I. ANtequam Magistratus officia explicemus, ante omnia celebris illa in patriâ nostrâ quæstio expendenda est, utrum homi in Christiano liceat gerere Magistratum.

Nos

Nos argumentorum pondere pro affirmativâ sententiâ persuasi, statuimus, non tantum Christiano homini licitum esse munus Magistratus gerere, sed & neminem illi administrando esse aptiorem quàm verè Christianum. Rationes nostræ sunt:

Fuit olim à Deo institutum.

II. Primò. Munus Magistratus olim à Deo fuit institutum, *Rom.* XIII. 1, 2. *Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt; itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Quæ de nudâ tantum permissione divinâ accipere, absurdum planè est. Si autem Christiano homini illicitum esset munus Magistratus, exinde foret, vel quia expresè à Domino Jesu ipsiusque Apostolis vetitum est; vel quia talis est Religionis Christianæ genius, ut cum eâ consistere munus Magistratus nequeat. Neutrum verum est.

Nusquam in Evangelio est vetitum.

III. Munus hoc non esse vetitum; inde liquet; Quia nullum ejusmodi interdictum in Novo Testamento reperire licet, neque hactenus à quoquam prolatum est: Imo non pauca in Novo Testamento exstant indicia, ex quibus munus hoc non esse illicitum satis evidenter colligi potest.

Licitum esse probatur ex Rom. XIII. 1, 2. &c. & 1 Tim. II. 1, 2, 3, 4.

IV. Primò. Quia *Rom.* XIII. 1, 2. &c. expresè dicitur, non tantum *esse à Deo*, sed *non nisi à Deo*, & *ordinatio* esse *divina*: 1 *Tim.* II. 1, 2, 3, 4. jubemur orare pro regibus, & omnibus qui in potestate sunt constituti, ut sub eorum auspiciis tranquillam vitam degamus; hac additâ ratione, quia *Deus omnes vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*: Quæ verba indicant, precationem nostram pro regibus, &c. eum in finem debere fieri, ut ad fidem Christianam convertantur; ut ita sub regibus ad fidem conversis tranquillam vitam degamus: Qui finis nullo modo obtineri posset, si regibus, quamprimum ad fidem Christi converterentur, deponendum esset sceptrum; quin & vitam potuisset Christianis efficere magis duram ac calamitosam; si nim: regibus ad Christum conversis, & sceptra ex vi legis Christianæ deponentibus, alii duriores ac sæviores succederent.

Et ex exemplis ad fidem conversorum.

V. Secundò. Nunquam legimus, si qui ex magistratu in Christum crederent, quod se munere suo abdicaverint: Ita Nicodemus, Josephus ab Arimathæâ, discipuli fuere Jesu Christi, & tamen membra senatus Judæorum fuerunt: *Luc.* XXIII. 50, 51. *Joan.* VII. 50. nec usquam propterea reprehensi leguntur. Nec est quod dicas, eos reprehendi *Joan.* XII. 42. Non enim reprehenduntur, quod se magistratu non abdicaverint, sed quod non rectè crediderint in Jesum Christum, metuque hominum fidem suam ingenuè profiteri erubuerint. Dicere, hanc fuisse imperfectionem, quam Deus ad tempus toleravit, sed quam postea cessare voluit: Manifestè revincitur ex exemplis Cornelii centurionis, *Act.* X. & Sergii Pauli proconsulis, *Act.* XIII. quorum fides & conversio describitur, nullâ factâ mentione abdicationis muneris sui. Anne credibile quidem est, ne semel quidem illam tanquam eximium resipiscentiæ signum exactam fuisse ab Apostolis, aut Euangelistas, quando talium conversionem describunt, ne minimam illius facturos fuisse mentionem, præsertim cum aliis in exemplum cedere posset; munusque hoc, si à Jesu Christo esset prohibitum, non simplex foret peccatum, sed longam peccatorum actuumque Christi legibus repugnantium catenam post se trahens? Deinde, explicari nequit, quamdiu hanc imperfectionem in Ecclesiâ suâ tolerari voluerit Dominus, cum postea nulla nova præcepta per Apostolos dederit: sed quæcunque contra munus hoc proferuntur, ex præceptis à Domino ipso in terris versante promulgatis, peti soleant.

Non repugnat genio Christianæ.

VI. Talem non esse Religionis Christianæ genium, ut muneris Magistratus administratio illi repugnet, etiam facile evincitur. Totum enim Magistratus munus hisce functionibus continetur, legislatione, judiciorum secundum eas administratione, & subditorum suorum defensione. Nullos horum actuum Religionis Christianæ genio repugnare probari potest.

Non legislatio.

VII. Non legislationem: Cum enim (uti quos impugnamus ipsi fatentur) illius genio non repugnet, ut pater in familiâ, præceptor in schola, &c. leges condat, quas in familiâ ac schola suâ ordinis conservandi gratiâ vigere vult; neutiquam Magistratus legislationem, ut in civitate omnia decenter ac ordinatè fiant, nec alter alterum injuriâ afficiat, illi adversam esse credendum est. Ordinis enim autor est Deus non confusionis. At, dicunt, Christus est legislator noster unicus. Resp. 1. Ergo quæ à Christo vetita non sunt, sunt licita. 2. Est legislator unicus eorum quæ vitam æternam spectant; sed vitæ civilis curam non suscepit: tantum generales dedit regulas, juxta quas omnes particulares actus componi, & in quas nullæ leges civiles impingere debent.

Non administratio judiciorum.

VIII. Judiciorum administratio duplex est, alia civilium, alia criminalium: & rursus criminalium alia intra meram castigationem consistunt, alia verò sunt capitalia.

Tam civilium.

IX. Judicia civilia genio religionis Christianæ non repugnare, liquet ex legislatione: illa enim si illicita non est, nec etiam judicia secundum leges administrare illicitum censeri debet; utpote sine quâ omnis lex inefficax est, nulliusque ad ordinem conservandum momenti.

Sensus Matth. V. 38, 39. &c.

X. In contrarium objici solent verba Servatoris, *Matth.* V. 38, 39, 40. *&c. Ego dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Et ei, qui vult tecum judicio contendere,*

& tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. &c. Verum hiſce judicia civilia non tolli, exinde liquet; quia lex hæc non datur Magiſtratui, ſed omnibus; opponiturque conceſſioni Legis Moſaicæ, quæ privato permittebat injuriæ illatæ vindictam petere à Magiſtratu: non autem vindictam illi injungebat: poterat enim quilibet, ſalvâ lege, à jure ſuo recedere; imò ſi qui id faciebant, laude digni erant; ut in Joſepho apparet, *Matth.* v. 19. Senſus ergo verborum Domini eſt: Non licere jam, ut olim ſub Lege Moſis, injuriæ illatæ vindictam petere per Magiſtratum; imò tam alienos debere eſſe ſuos diſcipulos à vindictâ, ut parati potius eſſe debeant alteram injuriam ferre, quam illatam vindicare. Ita ut *non reſiſtere*, hic propriè ſignificet, non vindicare; quia, uti ex exemplis liquet, non agit de avertendâ injuriâ adhuc inferendâ, ſed jam illatâ vindicandâ. Senſus hic evincitur, 1. Quia legem ſuam opponit Legi veteri de oculo pro oculo, &c. quæ manifeſtam continet vindictam, non injuriæ propulſationem. 2. Alias Dominus, ſi munus Magiſtratus abrogaſſet, ſolviſſet Legem Moſaicam: contra quod dicit, *verſ.* 17. 3. Procul dubio, ſi id intendiſſet Dominus, mentem ſuam clarius expreſſiſſet.

Senſus 1 Cor. VI. 1, 2, &c.

XI. Objiciunt porrò 1 *Cor.* VI. 1, 2, 3. &c. ubi Apoſtolus omnem contentionem in judiciô coram Magiſtratu damnare videtur. Reſp. 1. Magis hic locus faceret, contra eos qui judicio contendunt, quam contra munus Magiſtratus: reprehendit enim eos, qui coram Magiſtratu contendebant. 2. Agit propriè de injuriis levioribus inter Chriſtianos, & quidem cum fraude conjunctis: uti apparet ex *verſ.* 8. & de contentione coram Magiſtratu Ethnico: unde religio Chriſtiana male audiebat, quando fideles alii alios coram Magiſtratu Ethnico fraudis reos agebant. 3. Videtur hic textus magis pro Magiſtratus munere facere; quia *verſ.* 4. Apoſtolus dicit, ponite judices minimos in Eccleſiâ, ut nimirum diſſenſiones inter fratres dijudicent, liteſque dirimant. Dices. Forte Apoſtolus concedit arbitros eligere. Reſp. Credibile id eſt: quid enim aliud Apoſtolus concederet aut præſcriberet Chriſtianis, autoritate publicâ deſtitutis, quam nomine Eccleſiæ arbitros quoſdam conſtituere, quorum judicio fideles ſponte omnes ſuas lites ſubmittant? Et huic explicationi eorum lectio favere videtur, qui verba hæc paulò aliter diſtinguunt; βιωτικα οὖν κριτήρια, ἐὰν ἔχητε τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους, καθίζετε: intelligentes per κριτήρια, non res de quibus diſceptatur, ſed tribunalia coram quibus diſceptatio inſtituitur: uti δικαστήρια non lites, ſed tribunalia ſignificant: & per τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, Ethnicos, qui nullius in Eccleſiâ ſunt pretii: Ut ſenſus ſit; Si Ethnicos habeatis, uti eos jure ac meritò habetis, pro hominibus nullius in Eccleſiâ pretii, utpote à ſpe cœleſtis hæreditatis excluſis; ne coram ipſis diſſenſiones veſtras diſceptetis; ſed conſtituite vobis arbitros publicos, ſeu tribunalia, quibus omnes fideles ultrò ſe ſubmittant, quique lites omnes fidelium dijudicent. 2. Quid ejuſmodi arbitri differunt à Magiſtratu? niſi quod Magiſtratus arbitri ſint publici, & autoritate publicâ armati, quâ refractarios ad officium compellere poſſint: Si autem arbitrorum munus, quorum ſententiæ ultrò ſe quivis fidelis ſubmittit, licitum eſt: cur illicitum cenſemus Magiſtratus munus, cujus ſententiæ non fideles tantum, ſed & infideles ſeſe ſubjicere tenentur? qui nil aliud eſſe videtur, quam publicus non tantum inter fideles, ſed & inter fideles & infideles arbiter.

Quam criminalium,

XII. Criminalium judiciorum adminiſtrationem non eſſe illicitam, exinde evincitur; quia leges nullius ſunt momenti, ſi nec obedientibus præmium, nec inobedientibus pœnam conſtituant; promiſſa verò hæc & minæ fruſtraneæ, niſi judicia ſecundum eas adminiſtrentur: neque ſine his ſalus publica conſervari, nec innocentia hominum piorum à maleficiis tuta eſſe poterit.

Solvitur objectio ex Matth. v. 44. &c.

XIII. Objiciunt, quod *Matth.* v. 44. &c. jubentur Chriſtiani *inimicos ſuos diligere.* Reſp. Per *inimicum* intelligitur, qui nos injuriâ affecit, & animô erga nos eſt infenſô. At Magiſtratus quatenus Magiſtratus propriè non habet inimicum; & maleficos puniens, non eos qui ſe ſed qui alios læſerunt, punit. 2. Magiſtratus obligatus eſt probos magis diligere quam improbos, & plures quidem, quam pauciores: Non autem id fieri poteſt ſine pœnis, quibus malefici coërceantur. 3. Poteſt Magiſtratus punire tanquam judex, & tamen diligere: 1. Quia maximâ cum commiſeratione punit, velletque, ſi aliter publicæ tranquillitati conſuli poſſet, non punire. 2. Quia intendit emendationem ejus quem punit; uti pater filium caſtigans, quem tamen intenſiſſimè amat, *Hebr.* XII. 5, 6, 7. 3. Lex vetus etiam præſcripſit dilectionem proximi, & tamen jubebat ut Magiſtratus fontes Iſraëlitas punirent.

Et quod capitalia ſupplicia repugnent amori.

XIV. Obj. Atqui ſupplicia capitalia procedere non poſſunt ex amore ejus qui punitur, neque pro ſcopo habere ejus emendationem. Reſp. Fateor: optandumque foret pauciſſima eſſe capitalia. Interim ea, præterquam quod ſummâ cum commiſeratione judicis ſint conjuncta, procedunt ex amore erga multos innocentes, qui ſine hiſce ſuppliciis defendi nequeunt: Amor autem erga plures ac innocentes prævalere debet amori erga paucos ſceleratos. Magiſtratus enim totius civitatis communes patres

tres sunt, ejusque salutem procurant, amputatione membrorum quorundam inutilium ac noxiorum; perinde uti homo, qui omnia membra sua amat, membrum gangrænâ corruptum amputat, ne pars sincera inficiatur.

Et noxiis vitam emendandi occasionem præcidant.

XV. Obj. Atqui supplicio capitali hominibus occasio eripitur emendandi vitam. Resp. Credendum Deum, qui quocunque modo homines scelerato, quando patientiâ ejus jam diu satis abusi sunt, è vitâ tollere potest, eos in manus Magistratus, vicarii sui, tradere, ut vitæ filum ipsis præcidatur, ipsorumque miseranda mors aliis in exemplum cedat. Interim saluti ipsorum aliquatenus consuli posset, si judicia non præcipitentur, sed sufficiens ipsis concedatur tempus, peccata sua deflendi, animumque suum serià cum pœnitentiâ Deo totum consecrandi.

Quid sentiendum de bello.

XVI. Ex hisce jam porrò inferri potest, etiam bella ad protegendos subditos, si ab aliis injustè opprimantur, non esse illicita; eadem enim hic quæ in præcedentibus militat ratio. Quod verò quidam existimant, hæc omnia fieri, ut tranquillâ in mundo vitâ fruamur, quæ tamen Christianis non est promissa, sed crux & afflictio prædicta: Illis hac ratione occurri potest: Quod Christianis, perinde uti Israëlitis, non sit promissa vita tranquilla in certâ quâdam mundi regione, imò crux & afflictio in hoc mundo prædicta: Non tamen adeo crudeles aç duros erga nos ipsos voluerit nos esse Deus, ut non liceat commodâ ac honestâ via cruoem illam declinare & effugere; & cum æquum, ac potissimum Christianum nobis largitur Magistratum, ejus protectione nos erga injustas aliorum oppressiones tueri.

Abusus qui in bello committi solent, sunt damnandi.

XVII. Interim quoniam plurima in bello committi solent legibus Jesu Christi è diametro repugnantia, nos ea nequaquam approbare, sed tanquam abusus detestari profitemur: ac proinde, quoniam pro hodierno bellandi more abusus illi vix ac ne vix à bello separari possunt, admodum tardos esse oportere Christianos ad belli susceptionem; & non nisi prolixè iterum iterumque tentatis omnibus æquæ transactionis conditionibus, postquam apparet omnia frustra adhiberi remedia, tandem ad justam civium protectionem bellum suscipi posse. Quæ autem bella pro gloria solummodò, aut amplificando imperio suscipiuntur, ea ut Christiano indigna in totum damnare non veremur.

Necessitas muneris Magistratus.

XVIII. Tandem non leve pro Magistratu argumentum est, quod sine eo nulla civitas, nulla societas consistere possit; sed omnia confundi ac permisceri necesse sit, probissimi quique & innocentes sceleratissimorum libidini ac rapinis expositi sint futuri, nihilque à maleferiatorum hominum violentia tutum sit futurum. Quod adeo verum est, ut ne latronum ac piratarum societas, ne quidem per exiguum tempus, absque magistratu, alteriusque sub altero subordinatione, consistere possit. Nullo modo autem verisimile est, Dominum Jesum munus adeo necessarium, sine quo omnia pessum ire necesse est, per doctrinam suam exterminare voluisse.

XIX. Adstructo ergo, licitum esse Christiano munus Magistratus gerere, quodnam Christiani Magistratus officium sit, porrò inquiramus.

Magistratus officium, procurare spiritualia.

XX. Magistratuum officium est, subditorum saluti invigilare, eamque pro viribus procurare. Est autem subditorum salus vel spiritualis & æterna; vel corporalis ac civilis. Utriusque cura Magistratui est demandata; hinc utriusque tabulæ custodes vocari solent: & 1 *Timoth.* II. 2. pro regibus orare jubemur, *ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate.*

Instituere cultum veræ religionis.

XXI. Spiritualem quidem ac æternam subditorum salutem procurant: Primò. Instituendo cultum veræ religionis. Hunc in finem ipse religionis veræ cognitionem sibi acquirere debet, ut de religione dijudicare possit, neque falsam pro vera instituat, atque autoritate sua protegat. Hinc *Deut.* XVII. 18, 19. præscribitur, ut rex librum legis secum habeat, eamque legat omnibus diebus vitæ suæ, &c. Si enim falsam instituerit, populumque exemplo & autoritate sua ad eam compulerit, gravem Deo rationem reddet: uti olim Jerobeam.

Templa publica erigere, in iisque omnia bene dirigere.

XXII. Secundò. Erigendo templa publica, in quibus veræ religionis cultus instituatur, omniaque dirigendo, quæ ad ordinem in templis publicis, cultumque debitè conservandum ac propagandum, sunt necessaria: Qualia sunt: ministros vocare, quos publicos illius religionis præcones esse vult, & prospicere ut exactè in religione instituantur, ut idonei præcones sint: Ordinem quendam externum constituere de loco, tempore, aliisque circumstantiis cultus, omniaque quæ externam Ecclesiæ τυπῶσιν concernunt dirigere, & pro autoritate impedire, ne illius exercitium ullo modo turbetur: Ministros delinquentes, officioque suo minimè fungentes, exauctorare, aut etiam alias pro delicti gravitate punire, aliosque idoneos officique sui observantiores illorum loco substituere. Et si quæ his sunt affinia. Ad exemplum piorum Veteris Testamenti Regum; Davidis, 1 *Paral.* XXIV. XXV. Josiæ, 2 *Reg.* XXII. XXIII. qui cultus divini curam in se susceperunt, omniaque munia ordinaverunt. Salomonis, qui Abjatharum rebellem ejecit, illiusque loco substituit Zadocum, 1 *Reg.* II. 26, 27, 35. variaque ministeria ordinavit, 2 *Paral.* VIII. 15. Quibus adde quæ leguntur de Josaphato, 2 *Paral.* XVII. 6, 7, 8. & Ezechiâ, 2 *Paral.* XXIX. 4, 5. & 25.

Neminem ad sua sacra cogere.

XXIII. Tertiò. Cavendum tamen hic est Magistratui, ne potestatem suam ultra limites sibi à Deo concessos extendat; ac proinde subditos, si qui eorum sint qui religioni publicè à Magistratu receptæ acquiescere nequeunt, neutiquam cogere ad ejusdem secum religionis exercitium; sed liberum à suâ religione debet permittere dissensum, liberumque religionis, quam veram credunt, in privatis ædibus exercitium. Non enim potestas ipsis competit articulos fidei decidendi, quibus omnium conscientiæ sint alligatæ; sed solummodò quid in templis publicis, ipsorum arbitrio subjectis, doceri velint, statuendi; illis autem nullius conscientia est alligata. Ita pater familias præscribit, quid in suâ domo doceri velit, non tamen liberorum conscientiis leges dat, sed si dissentiant, persuadere conatur, alibique sua propugnandi libertatem non eripit.

Vetando liberum religionis exercitium, vim conscientiæ infert.

XXIV. Alias Magistratus vim infert conscientiis, non tantum quando subditos ad suæ religionis exercitium cogit; sed & quando religionis, quam subditi veram credunt, exercitium prohibet, subditosque propterea vexat ipsisque molestiam facessit. Quod ut liqueat, distinguendum inter internum conscientiæ judicium, & externum factum, juxta conscientiæ internum judicium ab homine peragendum. Interno conscientiæ judicio nemo hominum vim inferre potest; nemo enim invitum me cogere potest, ut aliter judicem aut credam, quàm judico aut credo; stultusque foret hoc qui tentaret. At facta quæ conscientia dictat aut omittenda aut præstanda esse, violentiæ humanæ subjici possunt. Ea autem duorum sunt generum: quædam conscientia dictat omninò esse facienda, neque sine peccato omitti posse; alia conscientia censet esse planè illicita, neque sine gravi peccato posse fieri. Conscientiis vim inferri, si adigantur homines ad ea quæ illicita credunt, videl. ad religionis quam falsam, superstitiosam, idololatricam credunt, professionem & exercitium; veritatisque de quâ persuasi sunt condemnationem, ultrò multi concedunt. Addimus autem nos, quod illi negant, nec à vi conscientiis illatâ excusari posse, qui externâ vi homines cogunt, ut ea omittant, quæ conscientia ut Deo debitus honor præstetur omninò facienda esse dictat: Utrobique enim impedimentum objicitur, ne secundum conscientiæ dictamen Deus colatur. Tale erat edictum Darii, *Dan.* VI. 8. & Antiochi 1 *Machab.* 1. 47, 48. &c. prohibentis ne sacrificia & suffitus Deo fierent; sine quibus cultus divinus consistere non poterat.

Quàm grave id sit crimen.

XXV. Quàm grave autem crimen sit aliorum conscientiis velle dominari, inde constat; quia solus Deus Dominusque noster Jesus Christus legislator noster est, cui soli conscientia subdita est: Qui itaque conscientiis dominari præsumit, jura Dei invadit, ejusque potestatem usurpat: Magistratus autem vicarius solummodò Dei est: si itaque vicarius vetet, quod rex præscribit, violatæ majestatis reus est, juraque regis sui invadit. Hinc meritissimè Stephani Regis Poloniæ sapientissimum celebratur dictum: *Ego sum rex hominum, non conscientiarum. Hæc tria Deus solius suæ potestatis esse voluit; ex nihilo aliquid creare, futura prædicere, & conscientiis dominari.* Hac etiam ratione libertas Christiana opprimitur, quæ exigit, ut omnia probemus, & quod bonum est retineamus, & inquiramus spiritus num ex Deo sint 1 *Thess.* v. 21. 1 *Joan.* IV. 1.

Et procurare pacem civilem: æquas condendo leges.

XXVI. Pacem ac tranquillitatem civilem Magistratus procurare debet: Primò. Æquas ac justas leges condendo, easque sanciendo pœnis delicto proportionatis. Hic optandum, Magistratus Christianos memores semper esse mansuetudinis ac charitatis Christianæ; ac proinde quam minimas pœnas esse capitales; sed quantum scelerum repressio tranquillitatisque publicæ tutamen permittit, consistere intra castigationes corporales; tum ut præter aliorum exemplum, etiam eorum qui puniuntur emendatio intendatur, tum etiam resipiscentiæ tempus ipsis non præcidatur. Illud saltem præcaveatur, ne delictis quibusdam ordinariis graviores constituantur pœnæ, quàm olim in Lege Mosaicâ. Licet enim lex illa speciatim politiam Israëlis spectaverit, nobisque norma non sit: videtur tamen in iis, quæ concernunt negotia terræ Canaan soli non alligata, eatenus nobis pro regulâ servire posse, ut leges nostræ civiles aliquatenus ad eam exigantur, pœnæque pro gravitate delicti, à Deo ipso æstimatâ, aut graviores aut leviores constituantur. Ex: gr: in Lege Mosis Deus adulterio pœnam capitalem constituit; furto verò, & quidem nocturno cum ædium effractione conjuncto, dupli vel quadrupli restitutionem: nunc vero ædium effractores nocturni suspendiò solent necari; adulteri verò, quorum gravius Deus censuit peccatum, levi mulctâ pecuniariâ dimittuntur.

Et jus secundum illas administrando.

XXVII. Secundò. Jus secundum leges legitimè, prudenter, & incorruptè administrando: ac proinde bonos remunerando, malos puniendo: Hinc *Rom.* XIII. 3, 4. dicitur, *non* esse *timori boni operis, sed mali, nec gladium sine causâ portare;* sed esse *Dei minister, vindex in iram ei, qui malum agit,* & 1 *Pet.* II. 14. esse *ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.* Huc varia requiruntur. 1. Scientia legum, secundum quas judicium administrari, ac inter justum & injustum discerni debet: Hinc *Deut.* XVII. 18, 19. Deus voluit ut rex ipse librum Legis haberet ac legeret. 2. Notitia exacta facti quod in judicium venit, omniumque

illius

illius circumstantiarum: alias leges, id est, vel præmia vel pœnas legibus constitutas, non rectè applicabit. 3. Huc diligenti inquisitione est opus, quæ requirit ut utramque audiat partem, testiumque testimonia examinet ac inter se conferat, neque quicquam in alterutram partem statuat aut pronuntiet, nisi plenissimè instructus. 4. Quod ut præstet, opus est judicio, sapientiâ, prudentiâ, labore, vigilantiâ, maximâque animi attentione. Hinc Salomon eam à Deo petiit, 1 *Reg.* III. 9. 5. Debet esse liber ab omni affectu, irâ, odiô, partium studiô, qui affectus turbinum instar hominem sæpe à rectô virtutis tramite abripere solent: Hinc Deus omnem personæ acceptionem in judicio severè prohibuit, *Levit.* XIX. 15. Inde & justitia solet depingi cæca. Sed nec minus requiritur ut sit liber ab avaritiâ, nec se muneribus corrumpi patiatur; solent enim ea judicum oculos excæcare, *Proverb.* XVII. 23. Cogitare debent, quod rex Josaphat judicibus dicebat, 2 *Chron.* XIX. 6, 7. *Videte quid faciatis; non enim hominis exercetis judicium, sed Domini; & quodcunque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentiâ cuncta facite; non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* 6 Denique magnâ animi fortitudine opus est, ut judicium secundum conscientiam pronuntiet, probumque ac innocentem absolvat, ac protegat; impium verò condemnet. *Qui* enim *justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum: Proverb.* XVII. 15. Contingit aliquando totum populum odiô adversus quempiam esse incitatum, ejusque, licet innocentis, imò erga ipsos quammaximè benemeriti, supplicium, etiam adhibitis minis, exposcere; ut in Domino Jesu apparuit: Similiter tyrannos potestate sua abutentes, ex ambitione aut avaritiâ innocentis cujusdam cædem cupere, judicibusque illius condemnationem mandare: ut in Jesabele erga Nabothum apparuit, 1 *Reg.* XIX. 8, 9. *& seqq.* Hic magnâ animi constantiâ ac fortitudine opus est, ne innocens occidatur, nec vulgi præcipitis furor, aut vultus instantis tyranni eum transversum abripiat. Damnatur factum Pilati, Jesum, judiciô suô innocentem, Judæorum furori & invidiæ concedentis: Contra laudatur Claudius Lysias, qui Paulum Judæorum furori exemit, *Act.* XXII. Et quam graviter Deus ejusmodi iniquitatem sit puniturus, docetur egregiè, *Psal.* LXXXII.

Subitos protegendo.

XXVIII. Tertiò Omnia sollicite providendo, ut subditorum, quantum fieri potest, inopiæ & calamitati succurratur, ipsique contra omnem externam vim protegantur. Quæ omnia quoniam sine magnis impensis perfici nequeunt, Magistratus est, tributa, pro impensarum ratione, à subditis exigere. Hic autem duo vitanda sunt. 1. Ne ex avaritiâ tributis immodicis ac non necessariis subditos gravet, *Proverb.* XXVIII. 15. 2. Ne iis abutatur ad luxum, ad bella injusta, multò minus in oppressionem innocentium, & veræ religionis exstirpationem.

Bono exemplo præëundo.

XXIX. Quartò. Tandem officium Magistratus est, subditis bono exemplo præire, & ad legum observationem excitare. Ubi enim populus Magistratum præëuntem videt, facile sequitur: nec obedientiam detrectabit legibus, ubi videt ipsos earum conditores ultrò sese iis subjicere.

Subditorum officium, 1. Obedientia.

XXX. Subditorum officium est, 1. Obedientia. *Rom.* XIII. 1, 2. *&c. Tit.* III. 1. Estque id officium generale, omnes subditos, nemine excepto, obligans: Hinc *Rom.* XIII. 1. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto.*

Papa potestas non est supra Magistratum.

XXXI. Quod observandum, Primò: Contra Pontificios, qui Papam suum supra omnem Magistratum evehunt, omnesque Ecclesiasticos judicio Magistratus sæcularis eximunt. Excipiunt: *Rom.* XIII. 1. agi tantum de hominibus animalibus; ideoque dici, *omnis anima*, non verò omnis homo: se autem esse spirituales, de quibus dicitur, quod omnia dijudicent, ipsi verò à nemine dijudicentur, 1 *Cor.* II. 15. Resp. 1. *Anima*, secundum ordinarium Scripturæ stylum, denotat hominem, ut *Actor.* II. 41. 1 *Pet.* III. 20. 2. Locus, 1 *Corinth.* II. 15. non agit de clericis, uti vocantur, oppositè ad laicos; sed de quovis Christiano spiritu Dei illustrato, oppositè ad infideles & à spiritu Christi alienos, & nihil nisi vitam hanc animalem spirantes. Nec agit de judicio Magistratus, sed de judicio rerum veram hominis fœlicitatem concernentium, quæ homo animalis, terrena hæc tantum sapiens, dijudicare neutiquam potest. 3. Tantum autem abest, ut Ecclesiastici à subjectione Magistratus liberi sint, ut è contra videamus Pontifices in Veteri Testamento regibus fuisse subjectos; & in Novo Testamento Dominum Jesum tributa solvisse, *Matth.* XVII. 26. & *Act.* XXV. 10, 11. Paulum appellasse Cæsarem.

Nec ministrorum potestati Magistratus collateralis.

XXXII. Secundò: Adversus Reformatos quosdam, qui Ministris jurisdictionem quandam ecclesiasticam in templis publicis tribuunt, Magistratui neutiquam subjectam; atque ita reverâ potestatum collateralitatem introducunt, imperiumque in imperio ædificant. Quod ut pateat, sciendum; potestatem in Ecclesiâ aliam esse internam & spiritualem, quæ per verbi ministerium peragitur; constatque solâ suasione, pœnæque divinæ erga immorigeros denuntiatione. Hæc soli Deo subest, illisque in officio continendis idonea, qui argumenta illa pœnæque

que denuntiationes divinas esse agnoscunt: Aliam autem esse externam, quæ externam Ecclesiæ regiminis formam spectat: Hæc Magistratui subjacet, quatenus regimen illud occupatur circa templa publica. Ratio est: Quia nisi hæc Magistratus potestas admittatur, statuendum, aut Ecclesiæ potestatem esse superiorem potestate Magistratus; quod est Pontificium, & (uti vidimus) *Rom.* XIII. 1. directè repugnat: Aut collateralem: At hoc quammaximè est absurdum; bono enim ordini repugnat, duas esse supremas potestates sibi invicem coordinatas, alteramque alteri non subjectam: potestatis enim est, obligare ad obsequium: possunt autem duæ supremæ potestates sibi mutuò collaterales contraria, vel saltem diversa imperare: Utrisque autem illis obedientia exhiberi nequit. 2. Via est ad Papatum: Hinc enim sequitur, Ministris summum de religione sub Christo judicium competere, ac proinde Magistratum obligari ad sequendum Ministrorum judicia in externo regimine, Ministrorum decreta autoritate suâ sanciendum, quæque hisce affinia sunt: ac subditos non obligari ad parendum Magistratui in rebus Ecclesiæ regimen spectantibus, si quid præcipiat contra Ministrorum judicium.

Occurritur objectioni.

XXXIII. Obj. Si Magistratui potestas hæc in Ministros & res Ecclesiasticas competat, aut illi competit quatenus est Magistratus, aut quatenus Christanus: Non quatenus Christianus; quia ut Christianus subest pastoribus: Non quatenus Magistratus; quia tum etiam competeret Magistratui Ethnico: quod absurdum. Resp. Competit illi quatenus est Magistratus: hinc & Magistratui Ethnico, si Ecclesiæ templa publica largiri, ac potestate hac uti vellet ad Ecclesiæ emolumentum, competeret: Sed si Magistratus Ecclesiæ sit persecutor, aut nullam illius rationem habeat, tum Ecclesiæ est partes illius in se suscipere. Requiritur ergo ut Magistratus sit Christianus, non ad acquisitionem juris; sed ut jure suo rectè ac legitimè possit uti.

In omnibus est præstanda quæ non repugnant bonæ conscientiæ.

XXXIV. Præterea est officium hoc universale, nullius præcepti, quod bonæ conscientiæ studio atque honestati non repugnat, exceptionem admittens. Notandum hic præcepta quædam honestati repugnare dici posse duplici respectu: 1. Quæ injusta exigunt respectu præcipientis; obedienti verò non injusta nec inhonesta, sed gravia solummodò, molesta, ac damnosa. 2. Quæ exigunt etiam obedienti inhonesta, quibus proinde absque peccato bonæque conscientiæ læsione obtemperari nequit. Prioribus obtemperandum: sed si posterioris generis exigantur, cum Apostolis statuendum, Deo magis oportere obedire quàm hominibus.

XXXV. Quod ut clarius appareat, distinctius quædam de officio Subditorum, consentaneè iis quæ de Magistratu dicta sunt, proponemus.

Eandem cum Magistratu religionem amplectentes in templis publicis, illius jussibus debent parere.

XXXVI. Duplicem Magistratui diximus incumbere curam salutis subditorum, spiritualis nim: ac civilis. Circa salutem spiritualem officium Magistratus occupari diximus templorum publicorum erectione, omniumque, quæ requiruntur ut religio salutaris purè in templis publicis doceatur, procuratione & administratione. Uniuscujusque ergo est, qui Religionem à Magistratu autoritate publicâ susceptam ac defensam, ut veram ac salutarem agnoscit, publicæque Ecclesiæ seu Minister, seu membrum esse cupit, se legibus Magistratus subjicere.

Diversum sentientes modestè dissensum testari.

XXXVII. Quia tamen religio Deum concernit, conscientiamque obligat, quæ Deo immediatè subdita est, & in quam nulli hominum dominatus competit, Magistratus religionem quandam autoritate suâ ut publicam regionis cui præest sanciens, autoritatem non habet eam subditis pro imperio præscribendi, sed solummodò persuadendi per idoneos ministros; ac proinde si qui subditorum illi acquiescere non possunt, eò quod errores pietati ac saluti æternæ noxios tanquam necessarios urgeat; aut quod actus lege divinâ vetitos exigat, aut dissentientium cædem ac persecutionem moliatur; à Magistratu ad communem ejusdem religionis professionem adigi nequeunt; & si Magistratus minas ac vim intentet, ingenuè, sed tamen modestè, Magistratui, utpote Dei tantum vicario, obedientia est deneganda; ut conscientia coram Deo, summo omnium arbitro, impolluta servetur.

Et religionem suam exercere in ædibus privatis.

XXXVIII. Quid igitur subditis tali casu faciendum? Resp. Non sunt invadenda templa publica: istud enim est seditiosum; templa enim publica non sunt privatorum, sed Magistratus: Sed religio, quam subditi veram ac salutarem credunt, modestè est exercenda in ædibus & cœtibus privatis; in reliquis autem, quæ sine conscientiæ læsione præstari possunt, prompta Magistratibus obedientia est exhibenda; ut ita, juxta Servatoris præscriptum, *Matth.* XXII. 21. *quæ sunt Cæsaris reddamus Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.*

Quid faciendum, si Magistratus id edictis vetet.

XXXIX. Dices. Quid si Magistratus edictis severis ejusmodi segreges cœtus prohibeat; & in mandatis suis inobedientes rigidè animadvertat? Resp. Licet subditis Magistratui supplicare, ut edicta sua mitiget, libertatemque religionem exercendi concedat, neque conscientiis dominari ac vim inferre velit: Sed supplicationes esse debent modestæ, non minaces; nec supplicantes magno numero comparere debent, ne non tam supplicare, quàm libertatem magistratui vio-

violenter extorquere velle videantur. Si autem Magistratus sit inexorabilis, metu hominum omittendum non est, quod Deus præcipit; &, ad Apostolorum exemplum, precibus ad Deum confugiendum est, ut Magistratibus mitiorem inspiret mentem, aut fidelibus constantiam ac animi fortitudinem, ne metu hominum officium Deo debitum negligant, aut intermittant.

Armis Magistratui non est resistendum.

XL. Dices: Sed quid si Magistratus degeneret in tyrannum, subditos cogat ad idololatriam, &c. an licet sese armis ejusmodi Magistratui opponere? Resp. Ita statuit *Paræus in Comment. in Epist. ad Rom. in cap.* XIII. Ita & Milleterius in libello, *Discours des vrayes raisons*, &c. *pag.* 83, 84. Inter alias hanc adhibens rationem: Quibus competit mori pro nomine Christi, iis etiam competit Ecclesiam suo sanguine defendere; imò ad id tenentur, si velint vitam ingredi; dicitque eos, qui in tam sanctò bellò occumbunt, coronæ martyrii participes fore. Verum sententia hæc ab Academiâ Oxoniensi meritò condemnata est ut scandalosa ac seditiosa, quæ etiam Paræi Commentarium ad rogum damnavit. Hoc enim si concedatur, nihil erit tutum. Sceleratus quisque sub religionis prætextu rebellabit Magistratui, ut martyrii coronam obtineat. Euangelium non novit lupos, sed agnos martyres. Aliter præcipit Deus, *Deut.* XVII. 12. aliter Dominus Jesus Petro, *Matth.* XXVI. 52. & Apostolus Paulus fidelibus, *Rom.* XIII. 1. licet Magistratus tum quammaximè persequeretur Christianos. Aliter sensere primi Christiani, qui, licet gravissimè afflicti, non pugnando, sed patiendo fidem propagarunt. Vide insignem locum in Tertulliani Apologetico. Et usque adeo ab ejusmodi seditiosâ sententiâ alieni sumus, ut cum Erasmo dicamus, etiam veritatem nobis displicere cum seditiosa est. Obj. Tales Magistratus abutuntur suâ potestate. Resp. Deo rationem reddent: Subdito autem fas non est in eum insurgere, ne ordinationi divinæ resistat: solummodò modestè obedientiam præceptis legi divinæ repugnantibus detrectare, paratusque esse debet ad acerba quævis potius perferendum, quàm quicquam bonæ conscientiæ adversum perpetrandum.

Alius casus.

XLI. Idem faciendum, quando Magistratus alio in casu quid præcipit, quod absque peccato præstari nequit. Ita a gravissimo peccato excusari nequeunt seniores illi, qui mandato Jesabelis reginæ obsequentes, Nabothum, per falsos ac subordinatos testes accusatum, lapidibus obruerunt, 1 *Reg.* XXI. 11, 12, 13.

In civilibus Magistratui obediendum in omnibus,

XLII. In reliquis verò, quæ tranquillitatem ac salutem solummodò concernunt civilem, Magistratui sine ullâ exceptione obedientia est præstanda, etiamsi gravia imperet ac dura. Judici sententiam ferenti nostro judicio iniquam obtemperandum est. *etiam molestis.* Potissimum id locum habet in pendendis vectigalibus & tributis; *Rom.* XIII. 6, 7. nullo enim prætextu ea Magistratibus, quando exiguntur, denegare licet: etiam cum Magistratus tributis gravioribus subditos exhaurit. Licet quidem ex regione ejusmodi discedere, & alias sedes quærere: sed quamdiu Magistratui illi subjecti sumus, sine obluctatione tributa solvenda sunt. Si gravia nimis sunt, licitum est supplicare Magistratui, ut eorum partem remittat: si verò immobilis sit, non licet rebellare, aut alios ad rebellionem concitare: imò præstat graviorum tributorum solutione ad paupertatem redigi, quàm rebellare; potest nimirum Deus variis modis nos ad paupertatem redigere; & aliquando per duros Magistratus peccata luxuriæ aliaque, quæ divitiarum solent esse comites, castigare. Nec hic inquirendum, in quem finem tributa à Magistratu impendantur: Subditorum est ea, tanquam Magistratibus debita, dare: Magistratuum est, ea rectè administrare. Tributorum solutio signum quidem est subjectionis, non autem approbationis omnium quæ Magistratus facit: Deo ille suæ administrationis rationem reddet.

2. Officium timor.

XLIII. Secundum officium est timor, *Rom.* XIII. 7. nempe quo Magistratum, tanquam vindicem malorum, utpote gladium non frustra gestantem, metuunt, metuque illo cohibentur ab omni legum transgressione: uti *vers.* 3, 4. *cap.* XIII. *ad Rom.* videre est.

3. Honor.

XLIV. Tertium est honor: *Rom.* XIII. 7. 1 *Pet.* II. 17. Qui in se omnia reverentiæ signa complectitur, exigitque ut de ipsis non nisi reverenter loquamur; & potissimum ut preces ac supplicationes pro ipsis ad Deum, tanquam pro communibus patriæ nostræ patribus, fundamus, 1 *Tim.* II. 1, 2. non tantum privatim, sed & publicè in cœtibus; neque tantum pro piis & æquis, sed & pro impiis ac duris; tum quia in ipsorum bono subditorum bonum continetur: *Jerem.* XXIX. 7. *Quærite pacem civitatis ad quam transmigrare vos feci; & orate pro eâ ad Dominum; quia in pace illius erit pax vobis.* 1 *Tim.* II. 3. jubemur supplicationes ad Deum facere pro regibus, &c. *ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate.* Tum etiam, quia eminentia ac potestas Magistratus speciatim Dei imaginem refert, honorque ipsis debitus officium hoc à subditis exigit.

Huic repugnat, temerarium de Magistratu judicium.

XLV. Honori huic repugnat, primò: Temerarium de ipsorum administratione judicium ferre. Repugnat id, 1. Candori, omnibus, maximè ergo Magistratui imperium in nos habenti, debito: maxima quippe difficultas est, negotiorum publicorum fontes explorandi, & de eorum æquitate aut iniqui-

tate certi quid ſtatuendi. 2. Moderationi, quæ leves infirmitates tolerare, & communi tranquillitati condonare jubet. Negotiorum publicorum moles ipſis incumbens ſæpe eos diſtrahit, ne omnibus aptè expediendis ſint pares; negotia quædam obſcura ſunt ac perplexa, ut difficulter expediri poſſint; ac tandem errare ac labi humanum eſt.

Ipſi maledicere.

XLVI. Secundò: Ipſis maledicere, *Exod.* XXII. 28. *Actor.* XXIII. 5. Hinc 2 *Pet.* II. 10. *& Jud. verſ.* 8. inter falſorum doctorum ſigna etiam hæc ponuntur; quod *dominationem ſpernunt, & majeſtatem blaſphemant.* Eorum actiones calumniari & acerbè traducere. E contra ſubditorum eſt, vitia eorum, ſi quæ commiſerint, tegere; aut ſi monendi ſunt, privatim eos monere. Videmus quibuſdam in more eſſe, Magiſtratum publicè in ſuggeſtu coram plebe traducere, vitiaque ejus, quæ ipſi imputant, exaggerare. Atqui ſeditionem iſtud ſapit, magiſtratuſque autoritatem minuit; tantundem enim eſt, ac ſi quis parentem præſentibus liberis ſuis objurget, ejuſque vitia redarguat. Davidem peccantem Nathan non traduxit apud plebem, ſed privatim Dei nomine objurgavit, 2 *Sam.* XII. Imò licet Saul peccaviſſet, ipſumque Deus à regno propter peccatum ſuum rejeciſſet, tamen eum honorat Samuel coram populo: 1 *Sam.* XV. 30.

Ipſi rebellare.

XLVII. Tertiò: Ipſis rebellare, & adverſus ſtatum ipſorum conſpirare; perinde uti Corah, Dathan & Abiron, contra Moſem & Aaronem, *Num.* XVI. Abſolon contra patrem ſuum Davidem, 2 *Sam.* XV. ac potiſſimum ipſis violentas manus injicere, eoſque occidere. Summus ille impietatis gradus eſt, honorique Magiſtratui debito graviſſimè repugnat. David, licet graviſſimam à Saule perſecutionem ſuſtineret, eum tamen cum poſſet occidere noluit, quia unctus Domini erat, 1 *Sam.* XXIV. 5, 6, 7. XXVI. 8, 9.

CAPUT LXIV.

De Officio Divitum ac Pauperum.

I. ANtequam de officiis divitum ac pauperum dicamus, quædam de divitiis ipſis ac paupertate præmittenda ſunt, unde conſtabit, quatenus hi ſtatus Chriſtianis conveniant.

Divitiæ ſunt bona utilia.

II. Divitiæ abſolutè & in ſe conſideratæ, nec bonæ ſunt nec malæ, ſed indifferentes, quibus homo & abuti poteſt, & rectè ad Dei gloriam uti. Quia tamen naturâ ſuâ ordinatæ ſunt ad bonum uſum, variaque nobis hujus vitæ commoda adferre poſſunt, etiam inter bona utilia, benedictioneſque divinas numerandæ ſunt: *Deut.* XXX. 8, 9. *Job.* I. 10. XLII. 12. *Proverb.* X. 22. Etiam in Novo Teſtamento, 2 *Cor.* IX. 8. ubi per *omnem gratiam*, intelligenda eſt affluens benedictione divinâ rerum copia, qua inſtructi ſint fideles ad aliis benefaciendum. Hinc ſi contingant homini pio & prudenti, inſtrumenta eſſe poſſunt variarum virtutum, liberalitatis, continentiæ, modeſtiæ, gratitudinis erga Deum, aliaſque illius virtutes illuſtriores reddere.

Sed cum maximo tentationis periculo conjuncta.

III. Interim ratione infirmitatis humanæ maximo cum periculo divitiarum poſſeſſio conjuncta eſt, & in ſe graviſſimum tentationis malum continent, adeo ut diviti difficile ſit intrare in regnum cœlorum, *Matth.* XIX. 23. Hinc comparantur ſpinis, quibus verbi divini ſemen ſuffocatur, *Matth.* XIII. 22. & laqueo, cui qui diteſcere volunt irretiuntur, 1 *Tim.* VI. 9. Adeò ut ſæpe gladii inſtar ſint in manu furioſi. Non ergo abſolutè ſunt expetendæ; ſed ſi ſapienti providentiæ divinæ directione affluant, hæreditate nim:, aut Deo honeſtis noſtris laboribus benedicente, nobis obtingant, rectè iis eſt utendum.

Paupertas vel eſt ſimulata.

IV. Paupertas alia eſt ſimulata, alia vera. Simulata eſt, quando homo paupertatem præ ſe fert, cum reverâ divitiis abundat. Qualis eſt plurimæ partis Monachorum, qui voce & habitu profitentur paupertatem, reipsâ autem ſunt ditiſſimi, & ampliſſimos poſſident reditus. Facultates nimirum ſuas in commune conferunt; licet itaque nihil ſoli & privatim poſſideant, quoniam tamen tota ipſorum Societas divitiis abundat, ſequitur nulla ſocietatis illius membra paupertate premi. Hæc paupertas in vitio eſt: Eſt enim ingratitudo erga Deum, cujus benedictio abnegatur: 2. Eſt injuria erga homines: quia aliis auxilium debitum, paupertatis prætextu, denegatur; aliique propter eos tributis exactionibuſque magis onerantur.

Vel vera. Eaque vel voluntaria.

V. Vera paupertas vel eſt directè expetita, vel neceſſaria. Prior vocatur voluntaria, & nullâ neceſſitate cogente accerſitur. Talem dicunt eſſe ſuam Monachi quidam mendicantes, qui reditus & poſſeſſiones non habent, ſed in diem victum mendicant: Attamen illa vera paupertas non eſt propriè, quia ſatis norunt neminem ipſis mendicantibus denegaturum, aut ſi deneget, impunè non facturum. Illa eſſet vera paupertas, ſi quis ſponte omnes divitias abdicaret, nihilque nec ſolus, nec in communi, unde viveret, retineret.

Monachorum paupertas.

VI. Quæritur, an ejuſmodi ſpontaneam paupertatem eligere, ſit actus religionis? Pontificii ſtatuunt paupertatem illam Monachalem eſſe actum perfectionis & meritorium, referuntque inter conſilia Euangelica, quæ omnibus non præcepta ſunt, ſed iis tantum, qui ad perfectionem majuſque in vitâ æternâ præmium aſpirent, conſuluntur; de quibus poſtea. Inde & natum votum eorum paupertatis.

VII.

Ea non est vera, nec laudanda.

VII. Nos ut de votis (de quibus in sequentibus) jam nihil dicamus, de ipso statu paupertatis sententiam nostram dicemus. 1. Ergo dicimus, paupertatem illam Monachalem non esse veram paupertatem, sed fictam & simulatam; norunt enim ac certi sunt, quotidie sibi abundè de omnibus prospectum iri; inde securè vivunt, aliorumque labore fruuntur; quin & opes, quas in commune conjunctas sibi habent, absque sollicitudine possident. Secundò. Pone esse veram paupertatem; eam dicimus, perinde uti divitias, rem esse indifferentem, ac proinde posse hominem illâ non tantum uti ad virtutes quasdam exercendum; sed & abuti ad malas artes. 3. Gravis est tentatio Dei; est enim paupertas in se status calamitosus, & in se spectata res fugienda, ob multa sibi conjuncta incommoda, quibus ferendis homines sæpe non sunt pares: numeratur inter pœnas legis transgressoribus à Deo constitutas, *Deut.* XXVIII. 22. Davidque eam tanquam graviſſimum malum imprecatur inimicis suis, *Psal.* CIX. 10. Quin & sæpe est occasio gravis peccati, *Proverb.* XXX. 9. *Mendicitatem ne dederis mihi, ne egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.* In hæc itaque pericula sponte se conjicere temeritate non vocat, ac inter tentationes Dei jure meritò numeratur. 4. Quid quod homo se inhabilem reddat ad officia multa, proximo ab iis qui facultates possident debita. Ac tandem, bona abjicere sine ratione, degeneris est animi; tantundem enim est, atque manum sibi amputare, aut oculum eruere, ne eo abutaris. Virtutis est, etiam cum materia peccandi est, rectè agere. Si quis tamen divitias abdicet, ut tanto solutior à curis hujus mundi cultui divino vacet, rem facit non in se, sed finis gratiâ quem intendit bonam.

Solvitur objectio ex Matth. XIX. 21.

VIII. In contrarium objicitur, quod Dominus Jesus, *Matth.* XIX. 21. juveni, qui jam omnia mandata ad vitam consequendum requisita observaverat, dicit: *Unum tibi deest: si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo; & veni, sequere me.* Resp. Non tam mandatur actualis venditio, quam abdicatio bonorum, quæ toto animo erat facienda; ut ita à curis divitiarum solutus Dominum expeditè sequeretur. Estque id officium omni omninò Christiano simili in casu præscriptum. Hæc autem abdicatio datâ occasione, & cum res exigit, opere ipso est testanda. Hic jam juveni occasio ista offerebatur: Amor divitiarum ipsum retinebat, quò minus Dominum sequeretur, & liber à curis hujus sæculi totus vacaret cultui divino: Dominus itaque præcipit, ut curam illam abjiciat, idque opere ipso testatum faciat, vendendo bona sua eaque erogando in pauperes. Nihil itaque hic speciale præcipitur, aut tanquam consilium perfectionis traditur, sed generale officium præscribitur, omnibus in simili casu præstandum. Quod itaque Dominus dicit, *Si vis perfectus esse*, non significat, si vis majorem perfectionem eâ, quæ ut vitam obtineas necessaria est, & si ad majorem gloriæ gradum in vitâ æternâ adspires, consulo tibi, ut vendas quæ habes: Nequaquam: Sed: Si vis te perfectè tradere in meam disciplinam, & à me perfectè discere quid requiram, ut vitam æternam consequaris, idque opere ipso promptè & alacriter præstare: Age, animum tuum curis hujus vitæ & amore divitiarum exsolve; utque eô plene solutum ostendas, Vade, vende quæ habes & da pauperibus, & sequere me: Et sic habebis thesaurum in cœlo. Animus enim amore divitiarum hujus mundi occupatus, ad cœlestia se attollere nequit, neque doctrinam meam, quæ præsentia spe cœlestium ac futurorum abnegare jubet, sincerâ fide amplecti.

Et ex Matth. v. 3.

IX. At *Matth.* v. 3. Dominus beatos pronuntiat *pauperes spiritu.* Resp. *Pauperes spiritu* non sunt, qui ad promerendum regnum Dei sponte suâ paupertatem eligunt; sed qui spiritu pauperes sunt; id est, quorum spiritus divitiarum amore non est repletus, sed qui divitiarum cupiditatem exuit; qui si divitias non habent anxiè eas non appetunt; aut si habent, cor iis non apponunt; sed sive adsint, sive absint, æquo semper animo sunt. Hi meritò *pauperes spiritu* dicuntur, quoniam spiritus, sive animus ipsorum cupiditate divitiarum est destitutus & quasi vacuus.

Et ex Luc. XII. 33.

X. At *Luc.* XII. 33. Dominus præcipit; *Vendite possessiones, τὰ ὑπάρχοντα, & date pauperibus, &c.* Resp. Nullum hic est consilium, sed præceptum omnibus datum: Nempe, non tantum è reditibus annuis in pauperes erogandum esse, quemadmodum quis ex allato divitis exemplo, *vers.* 17. &c. forte posset existimare; sed &, antequam immisericordes sint, etiam ipsa ὑπάρχοντα, ipsam substantiam, unde annui reditus proveniunt, vendenda, & in pauperes distribuenda esse: præstat enim aliquam diviti substantiæ portionem decedere, quàm ut homo quispiam inopiâ pereat.

Et ab exemplo Apostolorum.

XI. Objici præterea solet Apostolorum exemplum, quos Dominus ad prædicandum Euangelium missurus, præcipit, *Matth.* X. 9, 10. *Nolite aurum possidere, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris*, &c. Quique juxta illud præceptum *omnia* se *reliquisse* dicunt, *cap.* XIX. 27. Et speciatim Apostoli Pauli, 1 *Corinth.* IX. 12, 15, 18. qui dicit, se potestate quâ posset usum non fuisse, ut nim: stipendio frueretur, sed Euangelium sine sumtu posuisse.

Sensus Matth. X. 9, 10.

XII. Resp. Nihil ex illis locis pro paupertatis spontaneæ merito concludi potest.

Matth. x. 9, 10. agitur de ſpeciali legatione Apoſtolorum, in quâ celeritate opus erat, & in quâ experimentum erat capiendum providentiæ divinæ, ut tantò promtiores poſtea eſſent in miniſterio ſuo obeundo: uti id Dominus Jeſus huc applicat, *Luc.* xxii. 35. 2. Nec erat id conſilium, in Apoſtolorum arbitrio poſitum, ſed præceptum, cui niſi paruiſſent, peccaviſſent. 3. Extra hunc ſpecialem legationis caſum in communi ſuas poſſeſſiones habuerunt; *Joan.* xii. 6. xiii. 29.

Matth. xix. 27. XIII. Vox *relinquere*, *Matth.* xix. 27. aliud nihil denotat, quam bonorum ſuorum curâ non angi afficique, ſed ea poſſidere ac ſi non poſſideas, ut Apoſtolus præcipit, 1 *Cor.* vii. 29. Quod ex eo patet, quia etiam dicuntur reliquiſſe parentes: deinde & ex reipsâ; ſervarunt enim navigia & retia ſua, & ſubinde occaſione ferente ad ea reverſi fuere, quin & Joannes τὰ ἴδια habuit, *Joan.* xix. 27.

1 *Cor.* ix. 12, 15, 18. XIV. Exemplum Pauli, 1 *Cor.* ix. alterius planè eſt generis. Non enim repugnat, opus aliquod in ſe eſſe indifferens, quod tamen per accidens, reſpectu ſpecialium circumſtantiarum, & Deo gratum & homini ſalutare eſt. Id hic locum habet: Nam cum impedimento Euangelii Apoſtolus hic poteſtate ſuâ uſus fuiſſet; occaſionem criminandi aliis dediſſet, quod compendii tantum ſui causâ ſe Apoſtolum mentitus eſſet, & gentibus libertatem à jugo ceremoniarum Legis indulſiſſet, ut tanto liberalius ipſi ſuppeditarent. Tali autem caſu poteſtate illâ uti eſſet eâdem abuti, *verſ.* 18. talique caſu res in ſe indifferens redditur aliquo modo neceſſaria.

Vel paupertas eſt neceſſaria. XV. Alia eſt paupertas neceſſaria, non ſtudio quæſita (non enim de eorum agimus paupertate, qui prodigalitate aut luxu ſibi ipſis paupertatem conciliarunt, aut ob ſcelera ſua bonorum privatione mulctati ſunt, hæc enim magis ad voluntariam ſaltem in causâ ſuâ, referenda eſt) & plerumque cum aliquo defectu & infirmitate conjuncta eſt, quo pauper ſe non poteſt ſuſtinere labore ſuo: eaque vel malum eſt hæreditarium, quod homo è parentibus pauperibus prognatus ſit; vel aliquando piis à Deo immittitur ob peccata, eſtque caſtigatio; vel ad experimentum fidei ac conſtantiæ ipſorum: eſtque exploratio & tentatio; ut *Job.* 1. vel aliquando eſt utrumque. Hæc nihil habet vitii; attamen eſt ſtatus maximè calamitoſus & miſerabilis in hac vitâ; &, perinde uti divitiæ, ex eorum numero eſt, quibus homines tam ad gloriam Dei uti, quàm ad ſuam perniciem abuti poſſunt.

Officia divitum. Primum. XVI. Officia divitum ſunt. Primum. Divitiis ſuis non efferri nec ſuperbire; 1 *Tim.* vi. 17. *Divitibus hujus ſæculi præcipe, non ſublime ſapere.* Solent enim divitiæ animos addere; *Proverb.* xviii. 23. *Cum obſecrationibus loquetur pauper, & dives effabitur rigide.* Nec etiam pauperes deſpicere: *Qui* enim *deſpicit pauperem, exprobrat factori ejus*, *Proverb.* xvii. 5. & *Jacob.* ii, 3, 4. ſed è contra, *glorietur dives in humilitate ſuâ*, *Jacob.* i. 10. Quia pauperi à Deo eſt æquatus reſpectu poſſeſſionis vitæ æternæ, ad quam obtinendum nullum habent momentum divitiæ, imò oneri ſunt & impedimento, *Matth.* xix. 23.

Secundum. XVII. Secundum. In divitiis fiduciam ſuam non collocare, uti dives ille, *Luc.* xii. 17, 18. *&c.* ſed in Deo vivo: 1 *Tim.* vi. 17. Unde *Pſal.* lxii. 11. *Divitia ſi affluant, nolite cor apponere.* Rationes hujus officii ſunt; 1. Quia divitiæ ſunt incertæ, & momentò pereunt: 1 *Timoth.* vi. 17. 2. Quia vitam hominis prorogare nequeunt, *Luc.* xii. 15. & egregiè exemplo divitis illuſtratur, *verſ.* 19, 20. qui omnibus ſuis divitiis vitam ne unâ quidem nocte prorogare potuit. Econtra, Deus eſt *vivus*, id eſt, permanens ac æternus, ac proinde ad omnia ſufficiens; præſtatque nobis omnia abunde ad fruendum. Tandem fiducia hæc idololatriæ ſpecies eſt, *Eph.* v. 5.

Tertium. XVIII. Tertium. Divitiis non abuti ad luxum, uti dives ille epulo, *Luc.* xvi. 19. qui *induebatur purpurâ & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè.* Non enim quicquid per divitias poſſunt, licitum eſt: ſed memores ſemper oportet eſſe & gravitatis & temperantiæ Chriſtianæ.

Quartum. XIX. Quartum. Erga pauperes liberales eſſe, 1 *Tim.* vi. 18. cujus impedimentum ſolet eſſe luxus; uti in divite epulone apparet, qui quotidie lautè vivens pauperem Lazarum negligebat, *Luc.* xvi. 20. quicquid enim in luxum impenditur pauperibus diſtribui nequit. Commendatur hoc officium, *Luc.* xii. 33. *Vendite quæ poſſidetis, & date pauperibus.* 1 *Joan.* iii. 17. *Si quis habuerit ſubſtantiam mundi hujus, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo?* & *Jacob.* ii. 15, 16. Ratio eſt; quia non proprietarii ſunt divitiarum, ſed tantum illarum diſpenſatores, *Luc.* xvi. 1. *& ſeqq.* Et liberali diſtributione imitatores Dei ſunt, qui beneficus eſt erga omnes, *Luc.* vi. 36. tandemque ampliſſimum liberalitatis ſuæ fructum à Deo reportabunt: 1 *Tim.* vi. 19. *Luc.* xii. 33. & xvi. 9.

Non tenentur divites omnia ſua in commune conferre. XX. Sed an non tenentur divites omnes ſuas divitias in commune conferre, ad exemplum Eccleſiæ primæ Hieroſolymitanæ, *Act.* ii. 44, 45. & iv. 34, 35? Reſp. Ex iis quæ de paupertate ſpontaneâ dicta ſunt, liquet, id divitibus præſcriptum neutiquam eſſe. Exemplum illud Eccleſiæ Hieroſolymitanæ fuit eximius quidam caritatis actus, pro conſtitutione Eccleſiæ illius à fidelibus tunc præſtitus, non ex vi præcepti alicujus: Quod ex verbis Petri ad Ananiam liquet,

Act.

Act. v. 4. *Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tuâ erat poteſtate?* Nuſquam etiam ejuſmodi præceptum divitibus datum legitur. Sufficit ut pauperibus de neceſſariis proſpiciant.

Quintum. XXI. Quintum. Divitiis uti ad honorem Dei, in pios uſus, & ad promotionem veræ religionis, atque ita eas convertere in inſtrumenta pietatis.

Pauperum officia. Primum. XXII. Pauperum officia ſunt. Primum. Honeſto labore ſibi victum comparare, 2 *Theſſ.* III. 12. *Ut cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent.*

Secundum. XXIII. Secundum. Animum non nimis deſpondere, ſi Deus honeſto ipſorum labori non videatur benedicere, nec murmurare adverſus providentiam divinam; ſed credere ſuas Deo conſtare rationes; paupertatemque hanc ſibi à Deo immitti, aut ut irritamenta & illecebræ peccatorum ſibi eripiantur, in quæ alias forte inciderent; aut ad fidei ac conſtantiæ ſuæ explorationem, uti Jobo immiſſa fuit, *Job.* 1. & Paulo, 1 *Cor.* IV. 11. & 2 *Corinth.* XI. 27. aut in caſtigationem, ut ita excitentur ad majorem pietatem & ardorem precum. Cogitantes, cum Lazaro, *Luc.* XVI. ſibi ampliſſimam in cœlo reſervari gloriam.

Tertium. XXIV. Tertium. Non invidi eſſe erga divites, quaſi æqualem ſui Deus curam non habeat: nec etiam nimis affligi, etiamſi à divitibus vilipendantur; ſed potius *gloriari in ſuâ exaltatione*, *Jacob.* 1. 9. Quoniam ratione ſalutis æternæ divitibus à Deo ſunt æquati; imò ad eam quærendam divitibus multò expeditiores, utpote divitiis non irretiti, neque iis tanquam pondere aliquo terræ affixi. Hinc Deus dicitur, *Jacob.* II. 5. *pauperes in hoc mundo elegiſſe divites in fide.*

Quartum. XXV. Quartum. Non credere, divites, quoniam divitiarum tantum ſunt diſpenſatores, ſibi omnia debere, ſeque non teneri gratiam referre divitibus fideliter divitias ſuas diſtribuentibus. Imò potius, quia per divites tanquam ſuos diſpenſatores Deus dona ſua ipſis communicare vult, etiam ut iis pro fideli diſpenſatione grati ſint, tacitè præcipere credendus eſt.

Quintum. XXVI. Quintum. Tandem, egeſtatem majorem non ſimulare, ut lautiores à divitibus eliciant eleëmoſynas: ſpecies enim eſt fraudis. Nec eleëmoſynis abuti ad intemperantiam: ſic enim nullum paupertatis ſentiunt levamen, ſed mox in eaſdem ſe præcipitant anguſtias; & quod ad vitæ ſuſtentationem eſt conceſſum, luxuriæ impenditur.

CAPUT LXV.

De officio Sanorum & Ægrorum.

Sanorum officium, vitæ ſanctitatem non differre uſque ad tempus morbi.

I. SAnorum peculiare officium eſt, vitæ ſanctitatem non differre uſque ad tempus morbi. *Eccleſ.* XVIII. 21. *Ante languorem humilia te*, &c. Primò. Quia incertum, utrum non ſubitâ ſint exſtinguendi morte. Secundò. Quia fieri poteſt, ut corripiantur morbo, qui omnem intellectus uſum exſtinguit. Quorum alterutrum ſi contingat, ipſos in peccatis ſine ullâ pœnitentiâ mori neceſſe eſt, maximo cum ſalutis æternæ periculo.

Difficultas exuendi inveteratam peccandi conſuetudinem.

II. Tertiò. Quia vix credibile eſt, hominem longâ conſuetudine peccandi jam in malo obduratum, ſeſe poſſe ſincerè ac ſeriò convertere inſtante morte. Si enim grave fuit ſanctitati operam dare, antequam peccatum altas egit radices; quæ ſpes peccati jugum excutiendi, quando homo longâ aſſuetudine tantum non in malo obduratus eſt? Inde inter miracula cenſetur, peccandi conſuetudinem exuere, *Jerem.* XIII. 23. *Si poteſt Æthyops mutare pellem, & pardus maculas; & vos poteritis bene agere, qui aſſueti eſtis male agere.* Credimuſne autem inſtante morte nobis ejuſmodi miraculum faciendi facultatem ſupereſſe? Morbo gravati, nullam artem addiſcere poſſumus: credimuſne nos bene moriendi artem, nobiliſſimam ac difficillimam omnium, morte inſtante addiſcere poſſe, quando ſani ac mentis compotes deditâ operâ eam negleximus? Et licet quis tempore morbi peccata ſua defleat, & commiſſa doleat; rarò ejuſmodi lachrymæ animi peccata ſua verè deteſtantis indicia ſunt; ſed plerumque effecta conſcientiæ accuſantis, tribunalque divinum ac ſcelerum pœnam horrentis: lachrymæ iſtæ ſunt Etaui lachrymarum ſimiles, qui ejulabat, non quia gulæ ſuæ indulgens jus primogenituræ vendiderat: ſed quia jam ſerò animadvertebat, ſibi etiam benedictione divinâ eſſe carendum, *Gen.* XXVII. 34. *& ſeqq. Hebr.* XII. 17. Illiuſque manifeſtum indicium eſt, quod ſi præter ſpem ejuſmodi convaleſcere contingat, plerumque videamus eos ad eandem, imò majorem vitæ profanitatem relabi. Inde rectè; Pœnitentia ſera, rarò vera.

Pœnitentia ſera vix à Deo pro vera agnoſcitur.

III. Tandem incertum, utrum Deus ſeram ejuſmodi reſipiſcentiam pro verâ ac ſalutari agniturus ſit. Si Euangelii leges conſideremus, ſalutaris non eſt: exigit enim Euangelium novam creaturam, quæ exutionem veteris & indutionem novi hominis in ſe comprehendit; neque tantum de peccatis dolorem, aut vitæ emendandæ propoſitum, ſed & fructus reſipiſcentiâ dignos, voluntatis divinæ præſtationem, ſanctimoniam, atque ambulationem in luce, producit: *Eph.* IV.

22, 23, 24. *Matth.* III. 8. VII. 21. *Hebr.* XII. 14. 1 *Joan.* I. 7. Nec etiam, si pœnitentiæ illius naturam consideremus, ut pro verâ ac salutari agnoscatur æquitas jubet: Peccato enim, quousque gratum erat, illecebrisque suis animum sollicitabat, indultum est; in morbo autem, quando voluptate suâ hominem amplius allicere nequit, omnique seducendi vi destitutum est, de eo deferendo cogitationes suscipiuntur: hæc autem vera obedientia non est, quæ peccati, carni grati, abnegationem requirit: tales non dicuntur peccatum deserere, sed à peccato deseri; id est, non peccare, non quia amore Dei concupiscentias carnis coërcent, sed quia peccandi occasione & facultate carent. Iniquum autem est, ejusmodi pœnitentiam pro verâ ac salutari agnosci. Iniquum est, florem vitæ diabolo consecrare, stipulam autem offerre velle Deo.

Expenditur Matth. XX. 9.

IV. Atqui dici solet, *Matth.* XX. 9. qui horâ undecimâ vocati sunt æquali cum vocatis horâ primâ donati sunt præmio. Resp. Qui à Deo horâ primâ vocati voci ejus obedire noluerunt, horâque demum undecimâ se ad laborem accingere parant (quales sunt omnes Christiani qui pœnitentiæ tempus ad vitæ finem differunt) cum vocatis horâ undecimâ neutiquam conferri possunt; sed similes sunt illis, de quibus Deus *Esa.* LXV. 2. conqueritur; *Expandi manus meas totâ die ad populum incredulum, qui graditur in viâ non bonâ post cogitationes suas.*

Et exemplum latronis in cruce, Luc. XXIII. 43.

V. Dices: Attamen, *Luc.* XXIII. 43. Dominus Jesus latroni se in cruce convertenti promittit, ipsum illo eodem die secum futurum in paradiso. Resp. Nihil est in hoc exemplo, cui ejusmodi resipiscentiæ suæ procrastinatores tutò inniti possunt. 1. Incertum est, utrum latro eo demum die conversus sit? an non potius antea doctrinâ & miraculis Jesu Christi convictus seriò de peccatis suis doluerit; nunc autem resipiscentiam suam apertè testandi primam nactus sit occasionem: videtur id arguere ingenua ac rotunda ejus de regno Jesu Christi, cujus tum in cruce pendentis nulla apparebant documenta, professio. 2. Esto, eo demum die conversus fuerit: incertum an antea occasio se convertendi ipsi oblata fuerit; an non hic primus fuerit dies, quo ipsi salutaris Dei gratia apparuit? Quid ergo exemplum hoc commune habet cum iis, qui gratiam Dei sibi oblatam diu spreverunt? 3. Extraordinaria ejus fuit fides, cui similem jam in mundo non reperias. Aliud est credere in Jesum Christum, è mortuis suscitatum, in cœlos ad dexteram Dei exaltatum, Dominumque ac caput omnium constitutum; aliud credere in eundem ut blasphemum condemnatum ac cruci affixum. Apostoli eum deseruerant, ipse Petrus ter eum abnegaverat; latro tamen eum agnoscit regem cœlestem. Mirumne ergo extraordinariæ isti fidei etiam extraordinariam concessam gratiam? 4. Tandem, supponamus omnia esse similia, non exemplis quibusdam extraordinariis, sed præceptis ac promissis Dei claris, quibus Novi Fœderis conditiones continentur, standum est. Quoniam autem nullum ejusmodi promissum exstat, quo in fine vitæ se convertentibus paradisus perinde ac latroni huic promittitur, periculosum valdè est, exemplo isti extraordinario confidere. Quomodo tamen æger ad Deum se convertens exemplo illo sustentari possit adversus desperationem, in sequentibus dicemus: nunc tantum sanis officium suum præscribimus.

Ægrorum officium.

VI. Ægris officium præscribit Apostolus Jacobus, *cap.* V. 14, 15. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini*: &c. innuens, illorum officium esse, precibus ad Deum confugere, aliorumque, imprimis Ecclesiæ presbyterorum preces pro se requirere. Peccant ergo, qui ad illicitas artes confugiunt, in iisque spem quandam repositam habent; qui figurarum quarundam magicarum ope, aut verborum nullum in se sensum intelligibilem continentium pronuntiatione, à morbis liberationem quærunt. Præterquam enim quod ea sit species superstitionis ac impietatis, in cultum Deo debitum directè impingens, uti antea ostendimus: etiam maximæ impatientiæ signum est; quod homo licitis ac honestis mediis morbi liberationem à Deo non obtinens, ad illicita se convertat.

Varia ægrorum distinctio.

VII. Sed ut distinctius ægrorum officia explicemus, ante omnia observandum, maximum esse officiorum discrimen, pro ratione vitæ quàm homo duxit. Vel enim fuit verè pius ac Dei timens; aut non admodum pius, nec tamen prorsus impius; vel planè à pietate alienus, sive impius.

Omnium commune officium, sui examen.

VIII. Homo itaque Christianam religionem profitens si in morbum incidat, accuratè animum suum explorare debet, vitamque anteactam examinare, ut exinde de statu suo certior reddatur. Examen hoc videtur duobus hisce absolvi posse. 1. Utrum conscientiam suam rectè informare studuerit assiduâ lectione & meditatione verbi divini, adeo ut nullâ suâ culpâ ullius præcepti divini, ad salutem consequendum observatu necessarii, ignarus sit. 2. Utrum juxta conscientiæ ita ex verbo divino informatæ dictamen vitam instituerit, adeò ut conscientia peccatis voluntariis conscientiamque bonam vastantibus gravata non sit: an præterea imperfectiones & infirmitates suas seriò ac pro viribus emendare ac superare studuerit: an conscientiæ suæ testimonio plenè acquiescat in Deo, in cujus viis sincero corde ambulare studuerit. Estque hæc exploratio sui, non perfunctoriè, sed seriò & exactè, tanquam coram

coram oculis Dei, omnia videntis intimosque cordis recessus rimantis, instituenda. *Hebr.* IV. 13. *Jerem.* XVII. 9, 10.

Vere pii materiam habent consolationis.

IX. Si post accuratam sui explorationem æger se veræ pietati ex animo studuisse deprehendat, materiam veræ consolationis habet. Licet enim necesse habeamus orare semper, remitte nobis debita nostra; & cum Paulo dicere, 1 *Corinth.* IV. 4. *Nullius mihi conscius sum, sed in hoc non sum justificatus; qui enim judicat me Dominus est:* tamen etiam cum Apostolo Joanne dicere possumus, 1 *Epist.* III. 21, 22. *Si cor nostrum nos non condemnet, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.*

Eorum officium primum, patientia.

X. Officia itaque ejusmodi ægrorum sunt: Primò: Patienter ferre quicquid sibi à Deo immittitur. Sive enim causam efficientem, sive causam impulsivam respiciant, patientiæ suæ testandæ solidum habent fundamentum.

Respiciendo ad morbi causam efficientem.

XI. Causam efficientem norunt esse Deum, qui jure suo sanitatem potest eripere, quibus & quando vult: imò etiamsi promisisset se non erepturum, posset tamen extra ordinem eripere in bonum suorum. Omnia enim vitæ hujus promissa in Novo Testamento cum hac limitatione sunt accipienda, si eorum adeptio non officiat saluti nostræ æternæ. Deo itaque tanquam proprietario redditur depositum, quod ad tempus tantum nobis credidit. 2. Qui nusquam promisit se non erepturum, aut eam perpetuò conservaturum in piis. 3. Qui non obscurè significavit, se per variam crucem suos exercere velle, aut probandæ eorum patientiæ, aut eam coram aliis demonstrandæ, causâ: ut in Jobo apparet; aut etiam eos præmuniendi ne in peccatum incidant: Sic 2 *Cor.* XII. 7. Paulo datus dicitur angelus Satanæ qui ipsum colaphizet, ne se donorum excellentiâ efferret; qui nihil aliud fuisse videtur, nisi morbus quidam molestus à satanâ ipsi immissus: vel etiam, ipsos erudiendi, vitam ipsorum fragilem esse ac caducam, floris instar, & umbræ ac vaporis, *Psalm.* CIII. 15, 16. *Job.* XIV. 1, 2. *Esa.* XL. 6, 7. *Jac.* IV. 14. &c. ac proinde illi nequaquam esse fidendum: vel etiam vanitatem omnium quæ in mundo sunt clarè demonstrandi; constituendo ipsos ejusmodi in statu, in quo etsi omnibus mundi hujus voluptatibus abundarent, nullam ex ipsis delectationem percipere possent; imò quæ quantò majori alias sunt delectamento, tantò majori nunc sunt fastidio. Vel etiam tandem paulatim destruendæ eorum vitæ; uti enim omnibus constituit semel mori, *Hebr.* IX. 27. mortemque ultimum in hac vitâ relinquere hostem; ita mortis anteambulones, morbos, præcedere voluit.

XII. Si impulsivam causam videant, ea erit, aut voluntas Dei, aut peccata ipsorum. Si voluntas Dei: Illa semper tendit in salutem nostram: Sed & sufficiens patientiæ testandæ fundamentum est, ita placere summo rerum arbitro, cujus nos in solidum sumus: illius voluntati non acquiescere, est ipsius imperium quasi limitare ac circumscribere velle. Vide exemplum Jobi, *Cap.* I. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Davidis, *Psal.* XXXIX. 10. *Obmutui & non aperui os meum, quoniam tu fecisti.* Apostoli Pauli, 2 *Cor.* XII. 8, 9. Quin & ipsius Servatoris nostri, ita Patrem suum orantis, *Matth.* XXVI. 39, 40. *Si possibile est, transeat à me calix iste; non autem sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Si peccata ipsorum: Ea si sibi remissa esse sciunt, uti scire eos suppono, quia de verè fidelibus nobis sermo est, pro correctione divinâ morbos ex manu Dei accipiunt, 1 *Cor.* XI. 30, 31, 32. ac proinde amoris divini signo, *Apoc.* III. 19. *Hebr.* XII. 5, 6, 7, 8. *Et impulsivam.*

XIII. Dices: At sæpe doloribus multis longisque cruciantur. Resp. Esto; sed nunquam supra vires; 1 *Cor.* X. 13. Si sint graviores, Deus eos contrahet, ne sint diuturniores; si sint diuturniores, Deus eos mitigabit ne sint vehementiores. 2. In ipsis doloribus spiritus eorum pius precatur & intercedit pro iis, *Rom.* VIII. 26, 27. 3. Spe certâ gloriæ sustentantur, cum quâ dolores hi nullo modo comparari possunt, *Rom.* VIII. 18. 2 *Cor.* IV. 16, 17, 18. 4. Prioris vitæ & pietatis recordatio iis magnum ad patientiam calcar est. 5. Tandem, exemplis sanctorum, qui gravioribus multò ærumnis ac doloribus exerciti fuerunt, quin & ipsius Servatoris Jesu Christi, per omnia tentati, ad patientiam excitari possunt. *Patientia in doloribus.*

XIV. Secundum officium est, ardentibus ad Deum precibus confugere, eumque delictorum veniam, & à morbis ac doloribus liberationem orare: *Jacob.* V. 13. *Phil.* IV. 6, 7. *Secundum, preces.*

XV. Tertium. Castigatione aut exploratione hac divinâ uti in sui emendationem, majoremque in fide ac pietate confirmationem: *Apoc.* III. 19. *Jacob.* I. 4. 1 *Petr.* I. 7. 1 *Cor.* XI. 30, 31, 32. *Tertium, vitæ emendatio.*

XVI. Si verò videant statutum Deo esse, vitæ ipsorum finem imponere, officium ipsorum est se ad mortem præparare. Huc requiritur: Primò. Ut Deum orent omnium delictorum veniam, quibus humana nostra infirmitas facile obruitur; *Psal.* XIX. 13. & ut ad finem usque sibi Deus adsit gratiâ & auxilio Spiritus sui Sancti, ita ut licet destruatur externus homo, interior tamen magis magisque renovetur, 2 *Corinth.* IV. 17. *Officia morituorum.* 1. *Orare delictorum veniam.*

XVII. Secundò. Ut ex animo condonent aliis omnes offensas, cogitando quid & quan- 2. *Offensas aliis condonare.*

quantum ipsis remissurus sit Deus si salvi futuri sint: *Eph.* IV. 31, 32. *Coloss.* III. 12, 13. Sic Dominus oravit pro crucifigentibus se. *Luc.* XXIII. 34. & Stephanus protomartyr ad exemplum Domini sui, *Act.* VII. 58.

3. Libere se ad mortem componere.

XVIII. Tertium. Ut non inviti, sed sponte ac liberè ad mortem se componant, voluntatique divinæ se submittant. 1. Quia mors est naturæ depositum: *Hebr.* IX. 27. Hinc rectè *Syrach.* XIV. 12, 18, 19. 2. Ex hac lachrymarum valle eripiuntur, & à multis ac magnis periculis, quibus humana nostra sors subjecta est, multò autem magis fideles, liberabuntur: ac multa forte mala non videbunt, quæ eventura sunt bonis piisque in generali quâdam populi alicujus punitione: *Esa.* LVII. 1, 2. Exemplum habemus in filio Jeroboami, 1 *Reg.* XIV. 13. & in Josiâ rege, 1 *Chron.* XXXIV. 27, 28. 3. Quia ab omnibus hujus vitæ laboribus quiescunt, à certamine contra peccatum & diabolum, Deusque gratiosè ipsorum labori, approbato ut fideli, finem imponet, & ab omni seductionis periculo liberabit, cui, quamdiu vivunt, obnoxii sunt: *Apoc.* XIV. 13. *Requiescunt à laboribus suis.* Vide *Sapient.* IV. 10, 11, 12, 13, 14, 15. Et imprimis liberantur à gravibus istis tentationibus, quibus Deus martyres suos sæpe tentavit & exploravit, & ab afflictionibus quas omnibus in genere discipulis suis prædixit: *Actor.* XIV. 22. 2 *Tim.* III. 12. 4. Quia quamdiu hic degunt peregrini sunt extra patriam suam, *Phil.* III. 20. *Hebr.* XIII. 14. 5. Quia spe beatæ resurrectionis sustentantur, adeo ut mortem non apprehendant ut malum, nec ut vitæ terminum; sed ut somnum placidum, ex quo ultimo die in gloriam suscitabuntur: tempusque resurrectionis, tanquam tempus mortem immediatè consequens, intermedium verò tanquam momentum apprehendunt; in morte enim, sicut in somno, non est duratio, aut apprehensio durationis brevis aut longæ: hinc conjunguntur, *Hebr.* IX. 27. Et quia in resurrectione nulla erit miseria, sed perfecta beatitudo, *Apoc.* XXI. 4. hinc fideles mortem, cujus aculeus nunc est exstinctus, 1 *Corinth.* XV. 55. non horrent, sed liberationem è corpore servitutis desiderant, *Rom.* VIII. 22, 23. 2 *Cor.* V. 1, 2, 3, 4. *&c.* inde & Paulus ait, *Phil.* I. 23. *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.* Atque ita spe gloriæ pleni in præmium sibi destinatum defixi hærent: ad exemplum Apostoli, 2 *Tim.* IV. 6, 7, 8.

Quomodo sit superanda incertitudo salutis.

XIX. Dices. Interim sæpe luctantur cum incertitudine salutis. Resp. Esto: aliud est incertum esse, aliud desperare. Nunquam desperant. Incerti verò esse possunt ex pio quodam affectu; quia fortasse non satis adhuc exploratum habent animum suum, an Deo crediturі & firmiter adhæsuri fuissent, si extremis malis tentare eos voluisset: an præcepta Dei eâ fide, eo zelo, ea curâ quâ par est observaverint, considerantes & dignitatem Dei quem colere tenentur, & vitæ æternæ ipsis promissæ præstantiam ac magnitudinem. An solidè & ardenter satis divinæ voluntatis cognitionem scrutati fuerint, &c. Unde fieri potest, ut cum Apostolo dicant; *Nullius rei mihi conscius sum, in hoc tamen non sum justificatus*, 1 *Cor.* IV. 4. Aliud autem est, nullius sibi mali, aliud omnis boni conscium esse. Hæ itaque cogitationes sæpe animi pii ac devoti sunt indicia, atque incitamentum esse possunt ad alacrius in sanctitatis curriculo pergendum; cum persuasio perfectionis ingens ad eam sit impedimentum; quoniam nemo ad id aspirabit, quod se jam assecutum credit. Inde est, quod fideles in mediâ hac incertitudine semper pendeant à misericordiâ divinâ, eamque implorare non desinant, cum certâ spe ac fiduciâ exauditionis. Ut autem eam planè superent, cogitandum ipsis est, se non subjectos rigidæ legi operum, sed fœderi gratioso sanguine Jesu Christi Servatoris, in remissionem peccatorum effusô, confirmato: in quô Deus patris instar (qui ad multa in liberis suis connivet modò promptus in ipsis paratusque animus sit ad ipsi obediendum) maximè respicit ad sinceritatem animi, & imperfectiones, si non adsit destinata malitia, libens condonat; obedientiamque exigit, viribus, à se gratiosè concessis, respondentem; eamque, licet nondum ad summum perfectionis gradum pervenerit, salutis æternæ præmio gratiosè est remuneraturus.

4. Curam suorum Deo committere.

XX. Quartò. Curam suorum, siquidem forte illa anxios eos habeat ac sollicitos, Deo committere debent, patrono orphanorum ac viduarum, qui & curam suorum gerit, judicatque præstare ipsos mori: Cura enim ipsis non demandatur, nisi durante hac vitâ animali: Cura ergo liberorum quæ post mortem extenditur non est necessaria. Imò eâ ipsâ cura mortem fortasse præmaturam sunt redditurі; & sic dum curare liberos volunt post mortem, non curant eos dum vivunt. At tandem, pone cura ista ipsis committatur, procul dubio eam prorogari vellent in nepotes & pronepotes, &c. at sic infinita erit. Interim monitis gravibus ad pietatem mutuamque concordiam suos exhortari debent; quæ plerumque, tanquam ultimæ morientium voces, magno in pretio esse solent.

5. Animas suas Deo commendare.

XXI. Quintò. Tandem spe resurrectionis pleni, animas suas Deo ut fideli creatori commendare debent, tanquam depositum in diem resurrectionis reservandum, rursumque corpori uniendum, 1 *Petr.* IV. 19. Juxta exemplum Servatoris, *Luc.* XXIII. 46. qui sicut in omni vitâ bene vivendi, ita & speciatim in morte nobis bene moriendi exemplar fuit: & Stephani protomartyris, *Act.* VII. 59. *Domine suscipe spiritum meum.* & Pauli, 2 *Tim.*

2 Tim. 1. 12. *Scio cui credidi, & certus sum; quia potens est depositum meum servare in illum diem.*

Ægri non vere pii officium.

XXII. Si verò æger vitam sectatus non sit verè Christianam, sed aut planè impiam, aut si non prorsus impiam, virtutibus tamen quæ Christianam vitam à civili distinguunt destitutam, ac quorundam peccatorum, quæ vitæ æternæ spem intercludunt, longâ assuetudine vitiatam, alia planè ejus sunt officia: materiam enim consolandi se non habet, sed dolendi; ac tantò quidem majorem, quantò longius à verâ pietate abest. Promissa enim salutis neutiquam sibi applicare potest. *Rom.* 1. 18. II. 8, 9. VI. 23. VIII. 12, 13. 1 *Cor.* VI. 9, 10. & alibi.

Confugere ad misericordiam divinam.

XXIII. Quid ergo, dices, an de salute desperabit? Resp. Nequaquam. Multæ & magnæ sunt miserationes divinæ: extra ordinem aliquando concedit veniam & remissionem, fœderi suo non inclusam. Id videtur patere exemplo latronis in cruce se convertentis. Verum est, vidimus in hoc exemplo multa esse incerta & dissimilia: Attamen frustra non videtur Spiritus Sanctus exemplum hoc conscribi voluisse; sed ut documentum nobis esset, Deum aliquando extra ordinem gratiam concedere in extremo vitæ articulo seriò se convertentibus, quæ tamen fœderi suo inclusa non est. Ad hanc confugere debet sincerò corde.

Quid faciendum, ut illius particeps esse possit.

XXIV. Ut autem illius particeps esse, atque ita consolationem aliquam divinam ad se derivare possit, faciendum ipsi, quicquid in hoc suo statu potest. Ad id morbus ipse, tanquam apparitor divinus ipsum vocat. Potest ergo & debet hæc facere. 1. Seriò ipsi deplorandum est, quod Deo non magis placere studuerit, dum potuit, dum occasiones varias habuit, dum sanitas, tempus, doctores, monitores, consultores, non defuerunt. 2. Propositum concipiendum est sanctum, sincerum ac firmum, coram oculis Dei jamjam ipsum judicaturi, de mutando in totum vitæ genere, si vita prorsus impia fuerit; aut de emendandis vitiis assuetis, animoque hujus sæculi amore plane exolvendo, ut promptus atque expeditus sit ad sectandum cœlestia, siquidem vita & valetudo ipsi restituatur à Deo. Ut autem propositum sanctum & firmum sit, cogitandum 1. cui voveat; Deo nimirum, cordium & renum scrutatori, quique se derideri non patitur, *Gal.* VI. 7. 2. Quid voveat: rem satis arduam ac difficilem: seipsum enim & affectus suos vincere magnæ & excellentis virtutis est, præsertim postquam jam longâ assuetudine in peccato obduratus est. 3. Quo tempore votum illud concipiat; nim: quando mortem sibi instare credit, & post mortem horrendum Dei judicium: Inquirendum ergo seriò, an dolor ille reverâ non sit magis terror conscientiæ condemnantis, iratumque judicem timentis, quàm tristitia secundum Deum, peccatum tanquam rem Deo ingratam, exitiique causam, detestantis, quæ pœnitentiam in salutem stabilem operatur.

Et ut vere ad eam confugere possit.

XXV. Hisce bene expensis & examinatis, seriis & ardentibus precibus ad extraordinariam illam Dei gratiam confugiendum est, ab eâque unâ auxilium petendum, idque assiduè quantum morbi vis permittit. Interimque omnia illa officia sunt præstanda, quæ in hoc suo statu ab ipsô præstari possunt. 1. Piorum omnium preces sunt ambiendæ; juxta *Jacob.* V. 14, 15. 2. Promittenda vitæ in melius commutatio, si convalescat; & eum solummodò in finem sanitatis restitutio est ambienda, ut quemadmodum antea vitâ profanâ ac impiâ nomen Dei contumeliâ affecit, aliisque scandalo fuit; ita nunc zelo ac pietate nomen Dei glorificet, aliisque exemplar sit sanctitatis ac caritatis. 3. Interim propositum hoc demonstrandum est omnibus quibus fieri potest modis, si forte Deo non videatur ipsi sanitatem restituere: Verbi divini audiendi desiderio: operibus caritatis; eleëmosynis in pauperes, si dives sit; misericordiâ erga eos qui injuriam intulerunt, cogitando, quantum sibi à Deo condonari necesse sit, siquidem salutem sit adepturus; veniæ postulatione ab omnibus quibus injuriam intulit, eâque sincerâ & ex animo profectâ: & tandem patienter ferendo omnes morbos, omnes dolores quos Deo ipsi immittere placitum, eam solum ob causam, quod sentiat ac fateatur graviora ac plura se meritum; si forte hac ratione Deum ad amorem ac misericordiam flectat: & potius clamandum cum Augustino, *ure, seca, hic me Domine, dummodo parcas mihi in futuro;* quàm dolendum, nedum murmurandum.

Quanta talis hominis esse possit fiducia.

XXVI. Dices. An hic animus, hoc propositum sufficit, ut fidere possit, se salutis æternæ fore participem, si forte moriatur? Resp. Sufficit ut non desperet, sed contra ut sperare & bono animo esse possit; præsertim cum Deus promittat, justificare se velle credentes in Filium suum; cum primum vid: accedunt ad religionem Christi, & propositum suum de religione Jesu Christi sectandâ testantur, etiamsi nondum ex præscripto illius vixerint. Huc servire potest parabola de vocatis undecimâ horâ, *Matth.* XX. quia talium animus per spirituale Dei verbum est renovatus, pœnitentiæque opera edidissent, si Deus longiorem concessisset vitam. Verum quidem est, hoc esse discrimen inter hos, & illum, quod hi emendandi propositum concipiunt ante contemtam, ille vero post contemtam, aut saltem neglectam gratiam: hi sani & sponte; ille verò æger & quasi morbo coactus; ac proinde promissionem fœderis, quâ hi salvantur, illum propriè ac directè non respicere. Attamen summa

illa Dei benignitas & misericordia erigere ipsum potest, ut similiter sperare possit, Deum extra ordinem & præter fœderis sui conditiones, sincerum ipsius propositum, non aliter atque actum obedientiæ ipsum, coronaturum. Et licet spes illa tanta ac tam certa non sit, quàm eorum, qui piè secundum Euangelii præscriptum vixerunt; illi tamen proxima est, sufficitque ne in desperationem incidat.

CAPUT LXVI.

De Præceptis Jesu Christi ceremonialibus, seu Sacramentis.

Ceremoniæ à Christo institutæ.

I. HActenus de virtutibus morum, quibus Christianæ vitæ sanctitas continetur: Restat, ut totam obedientiæ Christianæ rationem planè tradamus, quædam addamus de ceremoniis, quas Dominus præceptis morum adjunxit. Quanquam enim cultus in Novo Testamento nobis præscriptus sit cultus spiritualis, *Joan.* IV. 23,24. *Rom.* XII. 1. oppositè ad cultum illum externum ritualem, in Lege olim institutum, cujus respectu *lex carnalis mandati* vocatur, *Hebr.* VII. 16. Placuit tamen Deo paucissimas quasdam ceremonias instituere, per quas fideles, tanquam visibilibus signis quibusdam, à suâ parte ad cultum ac obsequium Dei obligarentur; & Deus à suâ parte gratiam ac promissa sua tanquam sigillo quodam obsignaret; sicque tesseræ instar essent mutuæ inter Deum ac homines confœderationis.

Solent vocari Sacramenta.

II. Ritus hi communiter Sacramenta appellari solent: Voce diu quidem in Ecclesiâ receptâ, Sacris tamen Scriptoribus incognitâ; & quæ, licet sanè ac commodè sensu accipi possit, multis tamen disputationibus occasionem dedit, & superstitioni ac idololatriæ paulatim introducendæ inserviit: Progressu enim temporis disputari cœptum est de materiâ & formâ horum Sacramentorum, de illorum effectu, de ministro Sacramenti administrandi, de convenientiâ & discrimine Sacramentorum Veteris & Novi Fœderis, aliisque: ac paulatim tantâ in veneratione haberi cœpta, tanquam si per excellentiam sacra essent, & vasorum instar sacra Ecclesiæ contineant, & tanquam instrumenta gratiam Dei conferant.

Vox ea non est à S. Scriptoribus usurpata.

III. Vocem Sacramentum, quæ Latina est, ab ipsis Sacris Scriptoribus, qui Græcè libros Novi Testamenti conscripserunt, non fuisse usitatam, res ipsa docet. Sed quæritur, an non in Novo Testamento occurrat vox Græca, huic æquipollens, quæque rectè ritibus hisce sacris designandis adhibeatur. Communis opinio est, talem exstare; nimirum μυστήριον. De utrâque itaque voce videamus, an sint nempe æquipollentes, & an rectè ritibus hisce designandis adhiberi possint.

Quid significet μυστήριον.

IV. Μυστήριον propriè significat *rem arcanam*, à μύω claudo: Vel ab Hebræo מסתרים, *latibula*, *absconsiones*, à סתר, *abscondit*, *occultavit*. Quod quidam varias hujus vocis significationes venentur, quia aliquando vox hæc attribuitur rebus profanis, aliquando sacris, aliquando etiam symbolicis, id planè præter rationem est. Omnes enim illæ res ob unam eandemque rationem vocantur μυστήρια, quia sunt arcanæ seu absconditæ, sine ullô respectu, an sint profanæ, an verò sacræ: Quoniam itaque fieri potest, ut res quædam arcanæ sint etiam res sacræ, etiam res symbolicæ; sane ineptum videtur inde specialem hujus vocabuli formare significationem: sic enim omnia vocabula, præsertim adjectiva, pro diversis objectis seu substantivis quibus adjunguntur, quibusque communia sunt, multiplices sortirentur significationes: Quod ineptum planè est.

Quid Sacramentum.

V. Sacramentum veteribus Latinis Scriptoribus longè aliud quid sonat, quàm vulgò Theologis hodiernis. Varroni Sacramentum significat oppignorationem pecuniæ à litigantibus factam in loco sacro, eâ conditione, ut victor pecuniam suam auferret, victus apud Pontificem relinqueret. Apud Festum, alioque, significat juramentum militare, per sacrum quoddam. Deducitur à supino sacratum, uti à juratum, juramentum; & ratione illius etymologiæ significaret rem sacram, vel sacrantem, seu consecrantem. Theologi verò hodierni significationem aliam, ex antiquis illis aliquatenus deductam, sed & multum ab illis recedentem, excogitarunt. Reformati quidem per Sacramentum communiter intelligunt, rem arcanam sacram symbolicam, gratiam spiritualem signantem, & efficaciter obsignantem: Pontificii verò, ceremoniam initiantem & consecrantem hominem Deo; sive, signum rei sacræ sacrantis & initiantis hominem.

Non sunt voces æquipollentes.

VI. Ex hisce clarè patet, non esse æquipollentis significationis vocem μυστήριον & Sacramentum; & licet fieri possit, unam eandemque rem duobus hisce nominibus exprimi; longè tamen aliam ob rationem vocari Mysterium, quàm Sacramentum. Mysterium enim vocatur non aliam ob causam, quàm quia est arcana, sine ullo alio respectu ad alias quascunque ejus rei qualitates; uti ex omnibus Sacræ Scripturæ locis, ubi vox hæc occurrit, constat: Sacramentum autem vocatur, quia est res sacra, sine ullo respectu, utrum arcana, an revelata ac clara sit.

Voci Sacramenti nemo alligari debet.

VII. Nec admodum commodè vocibus his ritus hosce sacros exprimi, saltem neminem iis in doctrinæ Christianæ explicatione alligatum esse debere, constat. De voce Sacramenti dubitari non debet, qui jam ostendimus, eam non æquipollere voci μυστηρίου, proinde Scriptoribus Sacris esse incognitam.

VIII.

Vox μυστήριον nunquam in Scriptura de ritibus sacris accipitur.

VIII. Vox μυστήριον occurrit quidem in Sacris Literis; nunquam tamen ad ritus illos sacros indigetandos usurpata reperietur; sed semper applicatur rebus arcanis & occultis. Sic *Eph.* 1. 9. *Coloss.* 1. 27. *Rom.* XVI. 25. 1 *Tim.* III. 16. gentium vocatio *mysterium* vocatur præcedentibus sæculis absconditum; quia Deus consilium suum de gentibus vocandis præcedentibus sæculis non clarè patefecerat. *Matth.* XIII. 11. vocantur parabolæ nondùm explicatæ *mysteria*. 1 *Cor.* XV. 51. vocatur *mysterium*, quod non omnes dormiemus, sed omnes mutabimur; quia doctrina illa à nemine erat proposita, sed primum per Paulum revelata. *Eph.* V. 31. conjunctio viri & mulieris in matrimoniò vocatur *mysterium*; quia illud antea occultum fuerat, Deum per illam conjunctionem adumbrare voluisse intimam Christi conjunctionem cum Ecclesiâ. 2 *Thess.* II. 7. dicitur Antichristus jam tum operari *mysterium iniquitatis*; quia iniquitatem suam occultè operabatur. *Apoc.* XVII. 7. mentio fit *mysterii mulieris & bestiæ*; quia occultum erat, quid per mulierem & bestiam Deus designari voluerit. Atque ita omnibus aliis in locis, ubi vox hæc occurrit. Cum itaque Dei solius sit, nomina rebus divinis imponere, neque Deus ritibus hisce nomen hoc imposuerit, sanè, qui religione quâdam ducti, ad evitandas multiplices, quæ inde exortæ sunt lites & contentiones, à voce *Sacramenti* & *Mysterii* abstinent, non sunt exagitandi tanquam importunè & præposterè religiosi; illi potius, qui alios vocibus istis ab hominibus aut excogitatis, aut saltem ad ritus hosce designandos absque prævio Spiritus Sancti ductu adhibitis, adstringere volunt, usurpatæ in conscientias aliorum dominationis reos se constituunt.

Illique impropriè mysteria vocantur.

IX. Quin & impropriè admodum ritus hi sacri μυστήρια vocantur. Nihil enim in illis arcanum est. Aliud quidem sensibus exhibent, aliud menti repræsentant: sed illud semper in rituum horum administratione explicatur, adeò ut de eorum significatione nemo ambigere possit. Et fortasse appellatio illa *mysterii* occasionem dedit, ritus hosce adeo simplices ac planos variorum rituum & mysticarum significationum additione ita intricandi & obscurandi, ut jam in Ecclesiâ Pontificiâ nihil fermè cum primævâ suâ simplici institutione commune habeant. Quia enim nihil in illis videbant arcanum, & tamen nomen *mysterii*, procul dubio à sacris gentilium desumtum, ipsis imposuerunt, multa addenda fuerunt, & mysteria quædam conquirenda, ut nomen hoc aptè illis convenire possit. Id videre est in Baptismo, & præsertim in Sacrâ Cœnâ, prout hodie in Ecclesiâ Romanâ administratur. In Baptismo adhiberi cœptæ sunt exorcizationes, aliaque Scripturæ incognita, ipseque pro instrumento regenerationis haberi. In Cœnâ, verba gratiarum actionis mutata sunt in verba consecrationis, quibus panis & vinum, miraculo inaudito, mutantur in ipsum Jesum Christum: ipsa Cœna, quæ quasi sacrificium est eucharisticum, quò nos Deo gratias agimus pro beneficiis nobis morte Christi partis, mutatur in sacrificium propitiatorium, quo Christi sacrificium quotidie repetitur, pro vivis simul ac mortuis: Et tantâ in veneratione habetur, ut pretiosissimè ornetur, in templis ac thecis collocetur, quin & religiosissimè adoretur, &c. Hi sunt fructus, quando res externas nimiâ veneratione extollimus, illisque imposito nominum nimis augustorum sæpe occasionem præbet.

Quo sensu vox Sacramenti iis applicari possit.

X. Non tamen hæc dicimus, quasi nefas putemus voce Sacramenti uti. Nequaquam. Sed ut præmoneamus, vocem hanc non esse adeò commodam, uti plerisque creditur: & ne temerè condemnemus eos, qui religione quâdam ab eâ malunt abstinere. Interim appellatione illius vocis libenter utimur, significatione potissimum desumtâ à militari jure jurando, quia sunt signa & quasi tesseræ, quibus Deus promissionem suam, & Christiani obedientiam ac obedientiæ suæ professionem significant & testatam faciunt. Hanc esse propriam illorum naturam, ex eorum institutione & causis propter quas instituta sunt patebit.

Tria de Sacramentis tractanda.

XI. Multa de Sacramentis disputari solent. Nos omnem nostram dissertationem trium harum quæstionum ambitu concludemus. 1. De eorum origine, & causâ cur instituta sint. 2. De eorum naturâ, materiâ scilicet & formâ. 3. De eorum efficaciâ.

1. Eorum origo, à sanctione fœderum.

XII. Sacramenta, uti diximus, sunt fœderis divini cum hominibus signa, ac veluti sigilla. Ut ergo eorum origo inspiciatur, sciendum, in fœderibus, quæ inter homines sanciuntur, olim adhiberi solitas ceremonias quasdam cum verbis solennibus. Sic à Romanis porcus est silice percussus. Apud Polybium, fecialis sumto in manibus lapide, invocat, ut quomodo lapis ille ex ejus manibus decidit, sic ipse pereat, si quid in fœdere agat dolo malo, aut animo fallendi. Sic & Abrahamus cum Deo fœdus facit dissectis pecudibus, *Genes.* XV. 10. Ita & partes contrahentes fœderum tabulas utrimque sigillis suis communire solent. Id etiam obtinet in fœderibus privatis, præsertim quæ sunt majoris momenti & diuturniora, ut matrimonium, ad reciprocas promissiones & conventiones, quibus fœdera propriè continentur, accedere solet mutua pariter & reciproca fidei testificatio signo aliquo externo declarata, ut, traditio annuli, dextrarum junctio, &c.

Natura signorum quibus fœdera confirmantur.

XIII. Fœderum autem, & signorum ad eorum confirmationem adhibitorum natura talis est, ut partim inter se sint similia, partim dissimilia. Similia sunt: quia in unum

eundemque ſcopum tendunt; nimirum, ut partium, inter quas fœdus initur, voluntates affectæ maneant inter ſe invicem convenienter conditionibus fœderis; atque partibus utrinque conſtet, reciprocas promiſſiones ſincerè & ex animo eſſe factas, cum propoſito præſtandi. Ut ita utrimque omnis dubitatio & fluctuatio contrahentium animis eximatur. Diſſimilia ſunt: Quod promiſſiones adhibentur ad fœdera contrahenda, & ultrò citròque conditionatè proponuntur, donec utrimque conventum ſit; Signa autem non adhibentur, niſi fœdere jam confecto, & poſtquam de fœderis conditionibus conventum eſt, ut perſuaſio, quæ de utriuſque partis voluntate promiſſionibus in fœdere generata eſt, additione ſignorum magis ac magis roboretur.

Fœdus novum cum hominibus.

XIV. Eandem rationem Deus in fœderibus ſuis ſecutus videtur. Ut de aliis fœderibus jam taceamus, de ſolo Novo Fœdere, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ſancito, dicemus. Fœdus ipſum conſtat ſtipulatione officii ab homine, & promiſſione Dei, quâ Deus ex ſublimi majeſtatis ſuæ faſtigio quaſi deſcendens ad homines, illis ſe obligat. Et viciſſim hominis reſtipulatione, quâ promiſſo divino fidem adhibet, ſeque obſtringit ad officium à Deo ſtipulatum præſtandum, ut promiſſionis divinæ particeps fiat. Hæc fœderis divini cum homine eſt formula. Officium quod ab homine Deus exigit, eſt fides in Jeſum Chriſtum, & vitæ in melius emendatio, cum perpetuo ſtudio ſanctitatis. Promiſſio, quâ ſe Deus homini obligavit, eſt conceſſio gratiæ ad obediendum Deo ſufficientis; &, ſi gratiâ illâ rectè utatur debitumque Deo officium præſtet, remiſſio peccatorum, reſuſcitatio ex morte, & vita æterna.

Signa quibus id confirmetur.

XV. Ut autem infirmitati hominum occurreret Deus, voluit morem in fœderibus humanis uſitatum quaſi imitari: Inſtituit nempe ritus quoſdam, ut ſint tanquam ſigna viſibilia, quibus homines de fœderis conditionibus confirmarentur. Nam à parte Dei ſunt quaſi pignora, quibus teſtatum facit, ſe gratiam, quam in fœdere promiſit, non minus certò exhibiturum, quàm ſignum illud viſibile adminiſtrari curat: Ex parte hominum rationem habent novæ cujuſdam obligationis, quâ officii vinculum promiſſione colligatum arctius adſtringitur. Unde & pars ſunt officii humani; quia Deus ad cultum ſpiritualem quem in fœdere exigit, etiam hanc obligationis teſtificationem per ritus hoſce adjungi præſcribit.

2. Materia Sacramentorum, res viſibilis.

XVI. Materia Sacramentorum eſt res ſenſibilis: Sunt enim Sacramenta quaſi pignora, quibus Deus nos de promiſſorum ſuorum præſtatione confirmatiores reddit. Quoniam autem bona à Deo promiſſa, quæ fide apprehenduntur, ſunt res inviſibiles; requiritur ut pignora illa, per quæ Deus promiſſa hæc nobis adumbraturus eſt in majorem fidei noſtræ confirmationem, ſint res viſibiles: præſertim cum ea ſit natura humana, ut nihil ferè quicquam in mentes noſtras inſinuetur, niſi ope & interventu ſenſuum externorum: Et quia res inviſibiles, quæ fidei objectum ſunt, niſi continuâ mentis intentione repræſententur, facile in oblivionem abeunt, & vim movendi quam habent amittunt: hinc per ſigna viſibilia & in ſenſus incurrentia, continuò eorum memoria renovari ac confirmari debet.

Res illæ ſunt ſigna ex inſtituto.

XVII. Signa autem alia ſunt à naturâ, alia ex inſtituto. Priora non ſunt hujus loci. Quæ verò ex inſtituto ad rem aliquam ſignificandam adhiberi ſolent, duplicia ſunt: Vel habent cum eâ naturalem aliquam analogiam, ita ut ab ipsâ rerum naturâ videatur quædam ex ſimilitudine facta eſſe connexio: vel ſunt ad id repræſentandum omninò à naturâ indeterminata. Priora expreſſius ſignificant & luculentius repræſentant rem, quàm poſteriora; quia ob ſimilitudinem quam cum re habent, aliquatenus à naturâ ad ejuſmodi ſignificationem videntur eſſe deſtinata. Deus itaque, qui per Sacramenta rem ſpiritualem pleniſſimè adumbrare voluit, etiam ejuſmodi ſigna in Sacramentis adhibuit; quia quanto plura in ſigno ſunt ad rem repræſentandum, tanto ſignum melius eſt & convenientius ad ſignificandum: illaque inter rem & ſignum analogum convenientia, non tantum eſt ex mero inſtituto; ſed ab ipsâ naturâ videtur ex ſimilitudine illâ quædam facta eſſe connexio, quæ ſuadet hoc ſignum præ alio eligendum fuiſſe.

Et forma vis ſignificativa.

XVIII. Forma Sacramentorum conſiſtit in vi ſignificativâ: Nam licet inter ſignum & rem ſignatam ſit analogia quædam naturalis, ea tamen vaga eſt & indeterminata, & nunquam rem illam ſignificaſſet, niſi Deus ſignum illud inſtituiſſet, ut ejuſmodi deſignationem haberet: Alias multa eſſent in rerum naturâ ſacramenta, quæ ſimiliter, ſi Deo placuiſſet ea adhibere, eandem cum re ſignificatâ analogiam habuiſſent. Forma itaque Sacramenti eſt, quod ex inſtitutô divino ſignificationem habeat rem, cujus id ſignum Deus eſſe voluit, ſignificandi. Signa autem alia ſunt μνημονευτικὰ, alia σημαντικὰ, alia ἐπιτελεστικά. In Sacramentis omnia hæc obſervanda ſunt: redigunt enim nobis in memoriam rem præteritam, ut Cœna: Deſignant rem futuram, aut etiam præſentem; ſed ſpiritualem & oculorum aciem fugientem; ut Baptiſmus; & rem quam indicant obſignant à Deo datam & dandam, officiumque, quod eô teſtamur, à nobis, implendum, vel jam impletum & porrò implendum: ut utrumque.

Figuratæ locutiones.

XIX. Ex arctiſſimâ hac ſigni cum ſignato (quæ ex analogiâ & ſignificandi vi exiſtit) con-

conjunctione, variæ ſunt in Scripturâ & Sacramentis uſitatæ figuratæ locutiones; ut cum nomen rei ſignatæ ſigno tribuitur; ut *Matth.* xxvi. 26. & alibi. De quibus plenius in ſequentibus dicetur.

Forma non ſunt certa quædam verba conſecrantia.

XX. Notandum autem hic contra Pontificios, formam Sacramentorum non eſſe certa quædam & determinata verba, quæ non tam inſtruant circumſtantes, quàm conſecrent & ſanctificent elementum: Ut in Baptiſmo: *Ego baptizo te in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti.* In Cœnâ: *Hoc enim eſt corpus meum.* Nam 1. Nuſquam Dominus Jeſus nos horum verborum uſui in Sacramentorum adminiſtratione alligavit, aut præciſum horum verborum uſum præſcripſit. 2. Non ſunt ea verba conſecrantia elementum, ſed commemorantia tantum, ad circumſtantium inſtitutionem, quem in finem ritus ille adhibeatur, & à Deo inſtitutus ſit. Si tamen quis id conſecrationem velit appellare, quia per verba illa, res per ſe vaga & indeterminata, declaratur eſſe ſignum rei quam Deus per illam adumbrare voluit, nihil repugnabimus, neque de voce contendemus; modò ne verborum illorum uſurpationi virtutem aliquam propriè dictam in ipſum elementum, illud tranſmutandi, aut vim aliquam ſpiritualem communicandi, uti in Eccleſiâ Pontificiâ fit, adſcribamus.

3. Efficacia. De eâ ſententia Pontificiorum.

XXI. Quod Sacramentorum Efficaciam attinet, de eâ magna & acris Pontificios inter & Reformatos quæſtio eſt. Statuunt Pontificii Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, id eſt, vi ipſius actionis Sacramentalis à Deo ad id inſtitutæ, non ex merito agentis & ſuſcipientis: Adeò quidem, ut voluntas, fides, & pœnitentia in ſuſcipiente adulto neceſſariò requirantur ut diſpoſitiones ex parte ſubjecti, non ut cauſæ activæ: non enim fides & pœnitentia, ſecundum ipſos, efficiunt gratiam ſacramentalem, neque dant efficaciam ſacramento; ſed tollunt tantum obſtacula, quæ impedirent, ne Sacramenta ſuam efficaciam exercere poſſent: prout hæc explicat Bellarminus *lib.* 2. *de Sacram: cap.* 1. Ut autem ſententia hæc melius percipiatur, inſpiciendum quod dicit *cap.* 8. Duplicia eſſe ſigna; quædam theorica, in nullum alium finem inſtituta, quàm ad ſignificandum: Alia practica, ad ſignificandum & efficiendum aliquid. Hæc autem differre; quod priora nihil immediatè & vi ſuâ operentur, ſed ſolum repræſentent objectum; & ſi forte ſequatur effectus aliquis, is non ſequatur ex vi illius ſigni, ſed aliunde. Poſteriora vero immediatè operentur, & ſuâ virtute; uti ſigillum; quod non tantum repræſentat imaginem, ſed etiam imprimit ceræ. 2. Priora adhibeantur non niſi intelligentibus: poſteriora etiam rebus inanimis & non intelligentibus; ut Joſua *cap.* x. ſoli imperavit; Dominus etiam morbis, mari, ventis, &c. Poſterioris generis ſigna dicit eſſe Sacramenta.

Illa refutatur.

XXII. At ſententia hæc quam maximè eſt abſurda, & Scripturæ Sacræ adverſa. 1. Hinc enim ſequetur, Sacramenta immediatâ ſuâ vi in nobis operari & efficere, tanquam inſtrumenta, juſtificationem. Atqui Scriptura nunquam id tribuit Sacramentis, ſed ſemper fidei & ſanctimoniæ, uti paſſim videre eſt. Non quod fides & ſanctimonia juſtificationem operentur, ea enim Dei actus eſt; ſed conditio ſint quam Deus ab homine ſtipulatur, & quâ præſtitâ juſtitiam homini imputat: hinc eſt quod per fidem juſtificari paſſim dicamur. Nuſquam autem effectus iſte Sacramentis adſcribitur: Quin imò negat expreſſis verbis Petrus, 1 *Epiſt.* iii. 21. externum Baptiſmum nos ſalvare, ſed interrogationem bonæ conſcientiæ, per Baptiſmum adumbratam, per quam appropinquamus Deo. 2. Sacramenta rectè adhiberentur non intelligentibus; quod Bellarminus concedit, imò urget, dicens, ritè baptizari infantes, ſurdos, amentes, dormientes, &c. Quin & rebus inanimatis; quod etiam Eccleſiæ Romanæ praxis confirmat, in quâ campanas baptizari, & per baptiſmum conſecrari, uſitatum eſt. De infantium baptiſmo poſtea dicemus. Quod de amentibus & dormientibus addit, ineptum eſt. Campanarum verò aliarumque rerum inanimatarum baptiſmus inſulſus eſt & profanus: uti plenius conſtabit, quando Baptiſmi naturam ſumus explicaturi. 3. Fieri non poteſt ut Sacramenta, quæ ſunt res craſſæ & materiales, ad animum penetrent, ibique quaſi creando ingenerent divinam & ſupernaturalem virtutem, idque momento: neque intelligi poteſt, qualis iſta Sacramenti virtus eſſet, aut in quâ ejus parte hæreret, aut quando operaretur. Similitudo, quam à ſigillo Bellarminus ducit, planè præter ſcopum eſt. Nam ſigillum ipſum, quod imaginem ceræ imprimit, non eſt munimentum diplomatis regii, neque ſignum, ſed ipſa imago per ſigillum ceræ impreſſa: illa autem aliud menti noſtræ repræſentat, quam oculis exhibet, confirmationem nimirum diplomatis regii. Eſt ergo ex Bellarmini ſententiâ ſignum theoricum. Signa quæ adhibita dicit rebus non intelligentibus, ſimiliter theorica fuere in gratiam intelligentium adhibita, ut de miſſione divinâ Jeſu Chriſti certiores redderentur. 4. Omnes illi, qui nullâ ſuâ culpâ Sacramentô carent, ut infantes qui abſque baptiſmô moriuntur, aut fideles adulti qui inter infideles degunt, & facultate Sacramentis utendi ſunt deſtituti, tanquam non juſtificati in æternum eſſent damnandi: Quod

absurdissimum est, & ab omni ratione alienum.

Refutatio objectionis ex Matth. III. 11.

XXIII. In contrarium tamen quædam ex Scripturâ objicere solent. Ac primò quidem, quod Joannes dicat, *Matth.* III. 11. Dominum *baptizaturum in Spiritu Sancto & igne.* Resp. Non loquitur Joannes de externo baptismo aquæ, sed de effusione Spiritus Sancti in Apostolos, quæ quia copiosa admodum fuit, per assimilationem baptismus vocatur. Interpretationis hujus veritatem evincunt ipsa Domini verba, *Act.* I. 5. ubi Apostolis Spiritum Sanctum promittens, eadem hæc verba usurpat: *Joannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies.* Uti & *cap.* XI. 16.

Ex Marc. XVI. 16.

XXIV. Secundò objiciunt verba Domini, *Marc.* XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvabitur.* Fidem itaque non sufficere ad salutem, nisi accedat baptismus. Resp. Ex sequentibus patet, baptismum non ejusdem esse necessitatis atque fidem; quia additur, *Qui verò non crediderit, condemnabitur*: nullâ omissionis baptismi mentione factâ. Quod verò baptismus fidei adjungatur, non est, quia ipsâ suâ susceptione gratiam quandam spiritualem in homine operetur, aut eum regeneret: Sed quia officii nostri est, fidem nostram susceptione baptismi, ex mandatô divinô, testari. Adeò ut baptismus hic externam fidei professionem denotet, baptismo, tanquam signô solenni ac conspicuô, testatam. Docet itaque Dominus, ad salutem non tantum fidem, sed & ejus professionem præcepto divino consentaneam, & ritu divinitus ad id instituto expressam, requiri.

Ex Joan. III. 5.

XXV. Tertiò. *Joan.* III. 5. dicitur, *Nisi quis renatus sit ex aquâ & Spiritu, non potest ingredi in regnum cœlorum.* Resp. Non est ibi sermo de baptismo, sed de regeneratione. Illa autem dicitur fieri *ex aqua & spiritu*, figurâ loquendi ἓν διὰ δυοῖν dictâ: ita ut *aqua & spiritus* sit aqua spiritualis, vel potius spiritus, qui aquæ instar nos à peccatorum sordibus purgat: *vers.* enim 8. solius spiritus, ex quo homo natus sit, mentionem facit. Et alibi per aquam spiritus & spiritualis doctrina intelligitur; *Joan.* IV. 10, 14. VII. 38, 39.

Ex Tit. III. 5.

XXVI. Quartò. *Tit.* III. 5. baptismus vocatur *lavacrum regenerationis.* Resp. 1. Posito Apostolum hic respicere baptismum, non tamen sequeretur, baptismum regenerationem in nobis efficere: sed figurata foret locutio, quâ signatum ponitur pro signo, propter arctissimam inter utrumque connexionem: Baptismus itaque hoc sensu vocaretur *lavacrum regenerationis*, quia Baptismi lavacro regeneratio adumbratur & significatur. 2. Negamus de Baptismo sermonem esse; sed de ipsâ regeneratione. *Lavacrum* itaque *regenerationis* ipsam denotat regenerationem quæ lavacri instar est; eâdem phrasi, quâ *corona gloriæ, corona vitæ*, &c. vocatur gloria ac vita quæ coronæ instar fidelibus in futuro sæculo dabitur. Vocatur autem regeneratio lavacrum, quia lavacri instar nos à peccatorum sordibus purgat. Eodem modo & *Eph.* V. 26. dicitur Dominus Ecclesiam suam *mundare lavacro aquæ in verbo vitæ*: Quia eam per verbum vitæ à peccatorum sordibus purgat, non aliter atque corporis sordes lavacro aquæ mundari solent.

Ex Act. II. 38.

XXVII. Quintò. *Act.* II. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*: Cui similis est *cap.* XXII. 16. Utroque in loco remissio & ablutio peccatorum Baptismo adscribitur. Resp. Id non fit, quia Baptismus instrumentum est, quo Deus remissionem peccatorum confert; sed quia homines per Baptismum fidem suam & resipiscentiam testantur, ut remissionem peccatorum consequantur. Remissio enim peccatorum in sententiâ Dei condonantis consistit; neque tribui potest externæ alicui ceremoniæ, nisi sub ratione signi externi, remissionem illam adumbrantis. Baptizamini ergo in remissionem peccatorum, tantumdem est, atque recipite Baptismum quo Deus remissionem peccatorum obsignat; & persuasi estote, vos per pœnitentiam & fidem in Jesum Christum tam certò remissionem peccatorum consecuturos, quàm aquâ corpus vestrum abluitur.

Et ex 1 Cor. X. 17.

XXVIII. Sextò. 1 *Cor.* X. 17. *Unum corpus multi sumus; omnes enim de unô pane participamus.* Resp. Non dicitur quod panis nos, qui multi sumus, unum facit; sed quia per fidem in Christo capite nostro uniti unum sumus, in unitatis illius testificationem unius panis participes sumus. Non itaque panis est causa unionis nostræ spiritualis; sed unio spiritualis causa est, quod unius panis participes sumus, & hac participatione unionem nostram testamur.

Sententia Contraremonstrantium.

XXIX. Contraremonstrantes autem, qui hanc Pontificiorum sententiam rejiciunt, valdè etiam intricatè sententiam suam proponunt, nec distinctè satis concipi potest, quid sibi velint. Ajunt, Sacramenta esse signa visibilia externa, quæ ex instituto Dei non tantum significant, sed & exhibent & obsignant promissa divina, & quidem modo relativo & sacramentali, quo tamen res ipsæ verè exhibentur & obsignantur fidelibus; sed modò spirituali percipiendæ.

Ea expenditur.

XXX. Verum explicari non potest, quis sit ille modus relativus sacramentalis spiritualis, distinctus à significatione, tum physicâ, qualis est signorum quæ practica Bellarminus vocat: tum morali, qualis est theoricorum, & quæ oritur ex solâ significativâ virtute Sacramentorum. 2. Signum, quâ tale, non potest fieri instrumentum, seu medium, exhibens rem signatam, nisi vi suæ signifi-

nificationis quam habet. 3. Qui signa illa usurpant, jam antea de gratiâ promissâ apud animum suum sunt persuasissimi; imò idcirco signa illa usurpant, quia persuasi sunt; & nisi persuasissimi essent, signa illa nec usurpapare vellent, nec legitimè possent: Ergo non concurrunt ut instrumenta exhibitiva gratiæ illius.

Vera eorum efficacia.

XXXI. Restat ergo, ut dicamus, Deum gratiam suam per Sacramenta nobis exhibere, non eam actu per illa conferendo; sed per illa tanquam signa clara ac evidentia eam repræsentando & ob oculos ponendo: non eminus aut sub figuris quibusdam, tanquam multò post futuram, sed tanquam præsentem: Ut ita in signis istis, tanquam in speculo quodam, exhibitionem illam gratiæ, quam Deus nobis concessit, quasi conspiciamus. Estque hæc efficacia nulla alia quàm objectiva, quæ requirit facultatem cognitivam ritè dispositam, ut apprehendere possit illud, quod signum objectivè menti offert.

Qua ratione in nobis operentur.

XXXII. Hinc videmus, quomodo Sacramenta in nobis operentur, nimirum tanquam signa repræsentantia menti nostræ rem cujus signa sunt. Neque alia in illis quæri debet efficacia. Sic Sacramentum confirmat fidem; quia magis persuadet veram esse promissionem, cui confirmandæ comparatum est: quia sigilli instar est, quo Deus promissum suum verbo testatum visibili quodam signo confirmat, nosque certos reddit, se nos fœdere suo comprehendisse; seque à sua parte promissis staturum, si nos officio nostro non desimus. Nam licet in Sacramento res quæ promittitur futura spectetur, promissum tamen est præsens, & res futura ita spectatur, ut Sacramentum fermè eam repræsentet. Sic & pignoribus & arrhis apud homines etiam rerum ipsarum aliqualis traditio fieri censetur. Præterea à parte nostrâ fovent pietatem erga Deum, quia est obligatio ad officium faciendum, & instar militaris juramenti: Est itaque obligatio quædam voti & jurisjurandi, quæ accessit stipulationi quæ per verbum fit; ac proinde arctius stringit ad officium faciendum: Quia pœnæ metus longè major & præsentior esse debet, si quis jusjurandum & sacramenti vim dissolvat, quam si nudam officii sponsionem obliviscatur.

Excutitur sententia Pontificiorum, de charactere indelebili.

XXXIII. Hinc intelligi facile potest, quid judicandum sit de charactere illo, quem Pontificii quorundam Sacramentorum, Baptismi sc., Confirmationis, & Ordinis, effectum constituunt. Sanè si illarum virtutum habitum, quæ in recipiente Sacramentum requiruntur, & in quarum amore legitimâ Sacramentorum usurpatione confirmamur, characterem appellare velint, non multum repugnabimus. Maximum enim est inter eos, qui fœdere divino continentur, & eô excluſi sunt, discrimen. Secundò; aptos idoneosque reddunt in amore Dei magis proficiendi; quia gratiæ divinæ participes facti, illiusque sigillo quasi obsignati, & in militiam Jesu Christi jurejurando quasi militari adscripti, promptiores & alacriores redduntur ad officium, Sacramento tanquam visibili quâdam tesserâ ipsis promissionem quasi continuò repræsentate ejusque memoriam iterante, atque ita ad officium exstimulante. Postremò ritus hi externi altè inhærent animæ facultatibus, neque facile eorum memoria obliteratur. Sed verò ineptum est Sacramentis tribuere vim imprimendi animæ signum aliquod spirituale, quod character appellatur, qui non sit relatio, sed absoluta qualitas, & indelebilis; cujusque officium sit, aptum facere ad cultum divinum, configurare Christo, & distinguere ab aliis. Nam animæ substantiæ nihil indi potest, nisi interventu facultatum: Atqui per Sacramenta nihil animæ facultatibus indi potest, nisi id, cujus significandi vim Sacramenta habent. Tum; quæri potest, si Sacramenta ejusmodi characterem imprimant, cur ille trium tantum Sacramentorum, non omnium effectum sit? Fatetur Bellarminus, difficile esse à priore illius reddere rationem; & rationes quas allegat futiles sunt; & nullius momenti; ideoque liquet, id tantum pro arbitrio effictum esse; quia nempe decreverunt ejusmodi Sacramentorum repetitionem non posse fieri, etiam illis characterem indelebilem imprimendi vim attribuerunt.

Occurritur objectioni.

XXXIV. Eum tamen ex Scripturâ probare contendunt: quia dicimur obsignati Spiritu promissionis Sancto; 2 *Cor.* 1. 22. *Eph.* 1. 13, 14. IV. 30. Verum non respicit ibi Apostolus Baptismum, aut alium ritum quemcunque externum; sed agit de obsignatione per Spiritum Sanctum qua Deus nos, sincerè in Filium ejus Jesum Christum credentes ipsique obedientes, Spiritu Sancto tanquam pignore & arrhâ de promissorum suorum impletione certos reddit, promissaque sua validissimè obsignat. Sensus itaque est: Vos postquam credidistis Spiritu Sancto intus signati estis, eoque Deus vos certos ac persuasos reddit de promissorum suorum impletione; & futurâ ex morte liberatione in vitam æternam. Non est autem ille character indelebilis; sed sicut fidelibus conceditur; ita si deficiant & ad impietatem relabantur, eo rursus privantur: ideo monet Apostolus, *Eph.* IV. 30. *Ne contristamini Spiritum Dei Sanctum quô obsignati estis*: Docens, fieri posse ut homo eum contristet, atque ita ab homine recedat.

Sacramenta sunt duo.

XXXV. Non necesse arbitramur prolixè hic de Sacramentorum numero disputare: Quoniam enim per Sacramenta intelligimus ritus quosdam externos à Domino Jesu institutos, quibus tanquam sigillis & signis visibilibus fœdus novum obsignat, manifestum est, alia non esse Sacramenta, præter

ter ritus quos Dominus in Ecclesiâ observari præcepit. Illi autem sunt duo, Baptismus, & Sacra Cœna: de quibus jam dicturi sumus. Quod alia Sacramenta à Pontificiis efficta attinet, ea à Domino non instituta, sed præcepta esse merè humana, inanemque redolere superstitionem, in sequentibus ostendemus.

CAPUT LXVII.

De Baptismo.

Ritus sacri instituti sunt ad morem jam olim receptum.

I. RItus à Domino Jesu instituti, seu Sacramenta, duo sunt, Baptismus & Sacra Cœna. In horum rituum externorum institutione Dominus Jesus rationem habuisse videtur moris inter Judæos & Gentes usitati. Nam, ut rectè quidam observant, nullum novum ritum Dominus Jesus instituit; sed ritus jam usitatos aliquantum mutavit, & ad religionem suam accommodavit. Quod in utroque, Baptismo vid: & Cœnâ, videre est.

Quod ostenditur de Baptismo.

II. Moris erat Judæis, eos, qui falsorum Deorum cultu deserto ad cultum unius veri Dei accedebant, ita tamen ut non circumciderentur, aquâ abluere: per hunc ritum testantes, se relictis idolis Deo vero velle servire, secundum leges divinas Noacho & toti humano generi datas. Quod si & populo Israëlis inseri vellent, & Legis Mosaicæ esse observatores, fruique privilegiis populo illi peculiaribus, circumcidebantur: sed si ab idolis convertebantur, etiam aquâ lavabantur. Idemque mos & hodie inter ipsos obtinere dicitur, si quis à Persis, Ismaëlitis, aut Turcis ad ipsos accedat. Inter gentes etiam obtinuit, ut qui initiari vellent, toto corpore abluerentur: hoc ritu procul dubio testantes propositum innocentiæ. Ad istum modum & Joannes Baptista jussu divino ritum hunc administravit inter Judæos, ut ostenderet, ipsos moribus esse corruptissimos, vitæque emendatione non minus egere, quàm profanas gentes & idololatras. Postea & Dominus Jesus eodem fine eum usurpavit, & usurpari voluit, tam inter Judæos, quàm Gentes: sed addit & nominis sui, & Spiritus Sancti professionem.

Et Cœnâ.

III. Eadem est ratio institutionis Sacræ Cœnæ. Mos erat Hebræis diebus festis invitare propinquos aut vicinos, supra decem, infra viginti. In cœnæ fine panis melior ac fractu facilis adferebatur: eum convivator frangebat, ac particulas distribuebat convivis. Adferebatur & calix, ex quo omnes: convivatore præëunte, bibebant: addebantur & verba, quibus Deo gratiæ agebantur, quod creasset panem ex terrâ, & fructum vitis: præterea historiæ diëi solemnitati respondentis grata commemoratio, ac tandem hymnus in laudem Dei; in Paschate pro liberatione ex Ægypto; in Pentecoste pro datâ Lege; in festo Tabernaculorum pro alimentis & ductu per desertum. Dominus Jesus Cœnam instituens etiam ritus hosce observasse videtur, sed adjecit mortis suæ cruentæ commemorationem: & postea ritus ille ab Apostolis usurpatus est aliquamdiu, ut primò convivia, quæ agapas vocabant, præmitterentur, in quibus ante commemorationem mortis Christi Deo etiam gratiæ agebantur pro creatione mundi.

Eorum similitudo cum Circumcisione & Agno Paschali.

IV. Ex quibus liquere videtur, ritum Baptismatis aliqualem cum Circumcisione, & ritum Cœnæ cum agni Paschalis comestione analogiam habere. Non tamen Circumcisionis ritus statim fuit abolitus; sed in populo Judaïco aliquamdiu adhuc usurpatus & toleratus; donec destructo populo & regione Judaicâ etiam de Legis Mosaicæ abrogatione sufficienter populus instructus esset. Inter gentes verò, quæ nunquam ceremoniis Legis Mosaicæ fuere adstrictæ, solus Baptismus administratus semper fuit.

Quid sit baptismus.

V. Baptismus itaque est ritus Novi Testamenti, quo fideles immersione in aquam, tanquam sacrâ tesserâ, confirmantur de gratiosâ Dei erga ipsos voluntate, remissione peccatorum ac vitâ æternâ; seque ad vitæ emendationem præceptorumque divinorum obedientiam obstringunt.

Aqua baptismus à Domino Jesu est præceptus.

VI. De hoc primò quæritur, an Dominus Jesus externum illum aquæ Baptismum instituerit, seu in Ecclesiâ suâ observari præceperit? Et, si instituerit, an præceptum istud aquâ baptizandi etiam hodie Christianos obliget? Negativam tuetur Faustus Socinus, edito speciali tractatu de Baptismo aquæ: Nos utriusque quæstionis affirmativam.

Id probatur ex Matth. XXVIII. 19.

VII. Quod itaque primam quæstionem attinet, Baptismum aquæ à Domino Jesu esse præceptum, probamus. 1. Expressum aquâ baptizandi exstat præceptum, *Matth.* XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti.* Excipitur, *Baptizare* ibi non significare aquâ abluere; sed, initiare in doctrinâ, & mysteria salutis docere. Resp. Coacta est hæc expositio, & textui non conveniens: Sic enim Dominus Jesus ineptâ quâdam tautologiâ ter idem dixisset: Docete omnes gentes, baptizate, id est, initiate eas in Doctrinâ & docete mysteria salutis: & tandem, docete eas observare quæcunque præcepi vobis. Dices. Nulla est tautologia: quia μαθητεύειν non est propriè docere, sed discipulos facere; quodque primò unicâ voce generali Dominus comprehendit, postea duabus distinctè & per partes proponit: Discipulos facite, & quidem hac ratione; docete eos mysteria salutis (quod est *baptizate*) & præcepta vitæ. Resp. Non poterant discipulos facere, nisi docendo. 2. Per institutionem illam discipuli ad fidem adducebantur, antequam baptizarentur; *Marc.* XVI. 15, 16. Hinc & *Joan.*

Joan. IV. 1. Dominus faciebat discipulos, & tum baptizabat, non quidem ipse, sed per discipulos suos. 3. Nusquam in Scripturâ Baptismus doctrinam significat. Obj. Joannis doctrina vocatur *baptisma*, *Act.* XVIII. 25. XIX. 3. Resp. Doctrina Joannis baptisma vocata fuit, cum respectu ad externum aquæ baptismum, quia adjunctum sibi habebat baptizandi ritum, quô tota Joannis doctrina plenissimè adumbrabatur; erat enim doctrina resipiscentiæ ad consequendum remissionem peccatorum. Hinc & ipse Joannes Baptista vocatus. Absque illo respectu nulla foret causa, cur doctrina ac ministerium Joannis baptisma vocaretur. Obj. *Tit.* III. 5. doctrina regenerationis vocatur *lavacrum regenerationis*, & *Eph.* V. 26. ipsa pœnitentia *lavacrum aquæ*. Resp. Nullo modo: nam *Tit.* III. 5. per *lavacrum regenerationis* non intelligitur doctrina regenerationis; sed ipsa regeneratio, quæ lavacri instar est. *Eph.* V. 26. per *lavacrum aquæ* non intelligitur pœnitentia, sed ablutio purissima, qualis per aquam mundam fieri solet: perinde ut & *Hebr.* X. 22, 23. Sensus est: Purgavit Ecclesiam suam a peccatis, non aliter quàm aquâ omnia purgari solent: Ut sit ἔκλειψις particulæ ὡς, quæ infrequens non est Sacris Scriptoribus. Vide 1 *Pet.* III. 20. 2 *Pet.* III. 4. *Psal.* XI. 1. XXII. 14.

Et ex praxi Apostolorum.

VIII. Secundò. Idem confirmat praxis Apostolorum, qui plurimis in locis, tam in Actis, quàm Epistolis, fideles, quos per verbum Euangelii ad fidem in Jesum Christum converterant, aquâ baptizasse leguntur: Vide inter alia *Act.* II. 38, 41. VIII. 12, 13, 38. X. 47. IX. 18. & XXII. 16. XVI. 15. & 33. XVIII. 8. XIX. 4. *Rom.* VI. 3. 1 *Cor.* I. 13. XII. 13. Quod non, nisi reverentiâ præcepti Domini, *Matth.* XXVIII. 19. eos fecisse, credi potest. Dices. Alium longè hunc esse baptismum ab eô quem Christus præscripsit; quia Apostoli tantum baptizarunt in nomen Christi, *Act.* II. 38. VIII. 16. X. 48. XIX. 5. XXII. 16. cum Christus jubeat baptizari in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti. Ergo non fuit hæc executio præcepti Dominici; sed ritus, ab Apostolis in initio Ecclesiæ ad tempus usurpatus, ad consulendum populorum ruditati in ipsis externis ritibus educatorum, & jam planè conseneſcentium. Resp. Non continetur illo præcepto præcisa quædam verborum formula, quâ utendum sit in administratione Baptismi; sed tantum res ipsa in quam respiciendum est. Ea autem est eadem, sive dicas in nomen Christi, sive Patris Filii & Spiritus Sancti. Nam in nomen alicujus baptizari, est, ei se auctorare ac devovere, & de illius nomine nominari velle. Qui autem baptizabantur in nomen Christi, se etiam Patri & Spiritui Sancto auctorabant: quia Jesum esse Messiam, seu Christum, confirmatum fuerat trium testimoniis: Patris: *Matth.* III. 17. XVII. 5. 2 *Pet.* I. 16, 17. & *Joan.* XII. 28. Filii ipsius Jesu, *Joan.* VIII. 12, 13. & *seqq.* X. 36. & Spiritus Sancti in Apostolos effusi, *Act.* V. 32. Qui itaque Christum agnoscebant pro Messiâ, etiam se totos devovebant Patri & Spiritui Sancto. Et nemo poterat doctrinam Christi pro divinâ habere, nisi à Deô Patre profectam crederet: & nemo hoc credidisset, nisi Spiritu Dei, id est, vi miraculorum antea inauditorum, virtute Spiritus Sancti effectorum, confirmata fuisset.

Refutatur obj. tio ex 1 Cor. 1. 17.

IX. Objicitur, Paulum, 1 *Cor.* I. 17. dicere, se non esse missum à Christo ad baptizandum, sed Euangelium prædicandum. Resp. 1. Quia Apostolus de se solo loquitur, non dicens, *nos*, quemadmodum Apostoli, *Act.* VI. 2., sed *me*, speciale suum privilegium eô denotare videtur: quod nempe ipse speciali privilegio à baptizandi onere sit immunis. 2. Non dicit se nullô modo ad baptizandum missum; sed baptizandi curam sibi non demandatam ut principalem, sed tantum ut accessoriam: Eâdem phrasi quæ exstat, *Jerem.* VII. 22. & *Ose.* VI. 6. *Misericordiam volui, non sacrificium.* 3. Dici potest, Paulum hic loqui, non de intentione & consilio Dei, quasi Deus noluerit ut baptizaret; sed tantum de eventu: Quia enim semper docendo erat occupatus, ita ut otii nihil superfuerit ad baptizandum; hinc collegerit, se non ad baptizandum, sed ad euangelizandum missum esse.

Et ab exemplo discipulorum.

X. Dices. Multi tamen in Christum crediderunt, qui tamen baptizati non sunt: ut duodecim Apostoli, & septuaginta Discipuli: item illi centum & viginti, de quibus *Act.* I. 15. & quingenti illi, 1 *Cor.* XV. 6. Resp. 1. Nulla est consequentia, non leguntur baptizati, ergo non sunt baptizati: Multa enim facta sunt, quæ historiâ sacrâ non exstant. 2. Quidam eorum leguntur baptizati à Joanne: *Joan.* I. 37, 41. Unde colligimus, credibile esse, & reliquos baptizatos. 3. Esto, baptizati non sint: Alia est ratio eorum, qui à Domino Jesu immediatè mittuntur ad baptizandum; uti & Joannes, *Joan.* I. 33. qui tamen à nemine baptizatus legitur: alia eorum, ad quos baptizandum illi mittuntur.

XI. Sed jam secundò quæritur: An hoc præceptum aquâ baptizandi etiam hodie Christianos obliget? Existimat enim Socinus, dato, verbis Christi præceptum contineri de baptizando aquâ, illud tantum respicere Apostolos, aut ejusmodi ministros, qui mittuntur ad Judæos, aut homines incredulos, qui desertâ patriâ religione ad Christum transeunt: Non autem ad illos, qui ex Christianis parentibus nati, & à teneris in Christianâ religione instituti sunt. Verum antequam de hac quæstione sententiam nostram dicamus, de Baptismo ipso, ejusque naturâ plenius disserendum est.

Consistit baptismus in immersione corporis in aquam.

XII. Consistit itaque Baptismus in ablutione, vel potius immersione totius corporis in aquam. Olim enim baptizandi toto corpore aquæ immergi solebant: uti ex *Matth.* III. 6. & 16. *Joan.* III. 23. *Actor.* VIII. 38. aliisque locis liquere potest. Ritu hoc adumbrabatur resipiscentiæ à peccatis propositum; Deumque peccata resipiscentibus gratiosè remittere, virtutemque spiritualem, quâ se à peccatis exsolvere possent, non aliter atque sordes corporis aquâ mundari solent, concedere velle. Unde vocatus fuit Baptismus resipiscentiæ in remissionem peccatorum. Dominus Jesus ritui huic jam à Joanne Baptistâ usitato, aliam addidit significationem, nominis nimirum sui professionem, doctrinæque à se prædicatæ tanquam divinæ publicam receptionem. Hinc Baptismum administrari jussit *in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti: Matth.* XXVIII. 19. Ut ita Baptismum recipientes Patri Filio ac Spiritui Sancto auctorarentur, seque discipulos profiterentur doctrinæ à Deo Patre originem habentis, à Filio revelatæ ac prædicatæ, & à Spiritu Sancto variis miraculis, signis, prodigiis ac donorum distributionibus confirmatæ. Ita ut Baptismi receptio publica doctrinæ Jesu Christi professio fuerit. Hinc & in nomen Christi fideles baptizati passim dicuntur: hoc est, baptismi susceptione professi se doctrinam ejus recipere ut divinam, & de nomine ipsius, tanquam magistri cœlestis ac unici Salvatoris, nominari velle. Addidere Apostoli aliam allusionem, quæ in priore fundata est, seu plenior & expressior illius accommodatio; quod sit adumbratio mortis spiritualis quâ peccato morimur, ac resurrectionis, quâ resurgimus in novitatem vitæ. *Rom.* VI. 3, 4. *An ignoratis, quia quicunque in Christo Jesu baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Vide & *Coloss.* II. 12. Utque id plenius adumbraretur, moris fuit in initio, ut baptizati aliquantulum sub aquâ morarentur, tanquam mortui & quasi sepulti; tum subitò inde emergerent, quasi in novam vitam, ablutis prioribus sordibus, resurgentes.

Rite tamen peragitur aspersione.

XIII. Quæritur, an hæc immersio adeo sit necessaria, ut sine eâ non sit Baptismus? Resp. Non videtur: Quia enim Baptismus ritus tantum est externus, actionem internam spiritualem adumbrans, videtur ejusmodi actio sufficere, quâ interna illa actio sufficienter & Baptismi institutioni accommodatè adumbrari potest. Ob graves itaque rationes quandoque immutatio quædam adhiberi posse videtur; præsertim in regionibus frigidis & septentrionalibus; & quidem maximè, postquam infantium Baptismus in usu esse cœpit: tenella enim illa corpuscula immersione in aquam frigidam facillimè læderentur. Hæc causa est, quod immersionis loco introducta sit aspersio, quæ hodie, in Ecclesiis præsertim Occidentalibus, in usu est. Quidam illam ex Scripturâ elicere conantur: Quia *Actor.* II. 41. tria millia baptizata dicuntur; item alii in domibus privatis, *Actor.* XVI. 15. & 33. 1 *Corinth.* I. 15, 16. ubi aquam cui immergerentur ad manum fuisse credibile non est. Atqui hæc incertâ solummodò conjecturâ nituntur: Nihil enim vetat, quin omnes illi aquæ immersi sint. Neque credibile est, ceremoniam illam in initiò nascentis Ecclesiæ, & quidem in regionibus calidioribus, ubi immersio illâ sine ullò baptizandorum incommodo facile peragi poterat, tam subitò immutatam fuisse; præsertim cum ex antiquorum monumentis constet, eam aliquot etiam sæculis fuisse in usu. Interim licet aspersio ex Scripturâ adstrui non possit, & aliquatenus à primævâ Baptismi institutione deflectat, credimus tamen Baptismi ritum, postquam aspergendi usus invaluit, legitimè aspersione administrari. Licet enim in illâ non ita clarè appareat analogia inter Baptismum, & mortem spiritualem quâ peccato morimur & resurrectionem in vitam spiritualem: sufficiens tamen in eâ analogia est, tum ut adumbret baptizatorum professionem, eorumque in doctrinâ Christi imitationem, & propositum puros se in posterum à peccatis conservandi, in quorum sordibus hactenus vixerunt; tum & gratiam Dei, quâ peccata resipiscentibus condonare & quasi aquâ mundâ abluere cupit.

An ea trina esse debeat?

XIV. An immersio hæc sive aspersio trina esse debeat, an vero unica, nullum de eô extat in Scripturâ præceptum. Solet quidem concludi ex verbis institutionis Baptismi; sed absque solido fundamento: potest siquidem Baptismus administrari in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti unicâ immersione vel aspersione. Attamen quoniam ter immergendi, & postea, aspergendi, usus jam ab initio in omnibus ferme Ecclesiis est receptus, & in hodiernum usque diem constantissimè observatus, omninò si quis eum immutatum cupiat, contra prudentiam ac charitatem Christianam peccaturus est, seque gravis scandali reum constituet.

Nulla certa formula baptizandi est præscripta.

XV. Quod Baptismi formulam attinet, nullam à Domino Jesu præcisè præscriptam credimus: Quamvis enim præceperit baptizari in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti, non tamen alligavit nos verborum illorum pronuntiationi necessariò semper in Baptismi administratione usurpandæ, Ego te baptizo in nomen Patris, Filii, & Spiritus Sancti. Nec etiam certa ab Apostolis usurpata formula legitur: imò non fuisse usurpatam, probabiliter colligitur, ex 1 *Cor.* I. 14, 15. Quomodo enim quis potuisset dicere, Paulum in

suum

suum nomen baptizasse, si formulæ certæ Baptismi administratio alligata fuisset?

An liceat baptizare in nomen Christi.

XVI. Quæres. An ergo licet baptizare in nomen Christi? Resp. Per se si consideretur, quid ni? Cum revera conveniat cum baptismo in nomen Patris, Filii, & Spiritus Sancti, uti paulò ante ostendimus. Quin & legimus idem ab Apostolis factum. An verò verba hæc usurpaverint, Baptizo te in nomine Christi, incertum. Sed tamen per accidens illicitum esse potest, quando aliquis in nomen Christi vult baptizare, præter morem & formulam in Ecclesiâ receptam. Nullam enim facti sui rationem allegare potest, præter novitatis studium. Non enim illicita est formula ordinaria, jam à multis sæculis, & forte ab initio recepta, hodieque in omnibus Ecclesiis Christianis usitata; nec aliquid continet absurdi aut indecori. Si dicat, se niti exemplo Apostolorum. Regeri potest, non constare, Apostolos hac usos formulâ: tum, si velimus ex verbis illis formulam rectè inferri, addi potest, Ecclesiam niti institutione & præcepto Jesu Christi; & utriusque formulæ eundem esse sensum. Quia itaque nec præcepto, nec exemplo divino ut ita faciat cogitur, sanè non sine scandalo eâ formulâ, ubi altera in usu est, uti potest: ac proindè apertè peccat in charitatem.

CAPUT LXVIII.

De Subjecto Baptismi, ac speciatim Baptismo Infantium.

Subjectum Baptismi, homo fidelis & pœnitens.

I. SUbjectum Baptismi, cui Baptismus administrandus est, est homo fidelis, vera in Jesum Christum fide prædìtus, delictorumque præcedentium seriâ pœnitentiâ tactus. Est enim Baptismus institutus, tum, ut tessèra sit ac nota Christianismi; tum, ut sigillum sit fœderis à Deo cum hominibus per Jesum Christum contracti. Fœderis autem hujus conditiones sunt, ut homo in Jesum Christum credat, peccatorum pœnitentiam agat, & in futurum ex præscripto doctrinæ Jesu Christi sanctitati operam det; sicque à Deo remissionem peccatorum vitamque æternam, juxta promissionem divinam, certâ fide exspectet. Externæ autem professioni, & quidem signo à Deo ipso instituto solenniter testatæ, animus ut respondeat necesse est. Ita videmus fidem ac resipiscentiam passim requiri ante Baptismum: *Marc.* XVI. 16. *Act.* II. 38, 41. VIII. 37. & passim alibi.

Primarium, desertâ falsâ religione in Christum credens.

II. Exinde sequitur, præcipuum ac primarium Baptismi subjectum esse homines fideles, qui desertâ falsâ religione vitâque impiâ in Jesum Christum credunt, vitamque ex præscripto ejus emendare seriò proposuerunt. Illis enim ceremonia hæc in latissimâ suâ significatione applicatur. Illius enim susceptione non tantum fidem suam in Christum testantur, seque illi, desertâ priore religione, totos devovent; sed & à peccatorum sordibus purgationem profitentur: Deusque sacro hoc lavacro peccatorum antea commissorum gratiosam remissionem obsignat: quæ maximè propria ceremoniæ hujus significatio est. Hinc & Dominus prius homines doceri & ad fidem suam perduci, dein baptizari jubet: *Matth.* XXVIII. 18, 19. *Marc.* XVI. 15, 16. Et Baptismum recipientes resipiscentiam testabantur: *Act.* II. 38, 41. & alibi.

Minus primarium, ex parentibus fidelibus natus.

III. Minus primarium, sed tamen verum ac genuinum Baptismi subjectum sunt homines fideles, qui ex parentibus Christianis nati, & à teneris in religione Christianâ educati, solenni Baptismi susceptione fidem suam in Jesum Christum, & obedientiæ Christianæ propositum testantur. Licet enim præcipuè Baptismus respiciat eos, qui desertâ falsâ religione vitâque prorsus impiâ se ad Christum convertunt; ac proinde in initio, cum gentes ad Christum erant convertendæ, præcipuè administrari debuerit: Tamen si præcepti natura penitius inspiciatur, apparebit Baptismi præceptum esse perpetuum, omnesque qui Christo nomen dant, etiam à parentibus Christianis ortos, concernere.

Quid adstruatur ex natura baptismi.

IV. Potest enim Baptismus considerari, tanquam tessèra publicæ professionis quod Christiani sumus: Atque ita consideratus, indubium est quin omnes qui se Christo in disciplinam tradunt spectet. Potest etiam considerari tanquam sigillum resipiscentiæ & remissionis peccatorum ante eum commissorum. Sic consideratus, primariò spectat eos, qui desertis falsis religionibus Christo nomen dabant: Secundariò autem etiam eos, qui ex parentibus Christianis nati, & ab infantiâ in religione Christi educati sunt, quatenus non omnium omninò peccatorum expertes vixerunt. Ad pœnitentiam enim, & proinde Baptismi legitimam susceptionem, non necessariò requiritur transitus in novæ religionis professionem, sed tantum vitæ in melius mutatio: uti ex Joannis baptismo constat, qui baptizabat Judæos, non religionis professionem mutantes, sed vitæ solummodò in melius mutationem profitentes. Imò potest Baptismus designare serium sanctitatis studium, absque resipiscentiâ, si administretur illi qui nunquam peccavit: uti hoc in Servatore nostro Jesu Christo, qui solus absque peccato vixit, manifestum est. In peccatore autem unà cum sanctimoniæ studio designat resipiscentiam; quia non aliter ad sanctitatem quàm per resipiscentiam tendere potest. Si qui ergo Baptismum hodie non amplius legitimè administrari urgent, hoc argumento convinci possunt: Al-

terutrum nimirum eligendum: Aut homines è parentibus Christianis natos planè immunes à peccatis vivere: quod planè falsum est: Aut variorum peccatorum, licet non adeò enormium quàm gentiles, perpetratione se inquinasse, à quibus mundari debent. Si prius statuant: baptizentur juxta exemplum Jesu Christi, ut impleant omnem justitiam. Si posterius; baptizentur juxta exemplum Judæorum à Joanne baptizatorum.

Baptismi primarius usus etiam hodie durat.

V. Sed, inquiunt, nullus amplius est Baptismi usus: ineptum autem est & superstitiosum, usurpare ceremoniam nulli usui inservientem. Resp. Imo primarius Baptismi usus etiamnum durat, homines, tanquam visibile quoddam signum, ad cultum unius veri Dei & quem misit Jesu Christi, obligandi. Nuspiam enim docetur, licet baptizandi præcipiantur qui falsis religionibus relictis Christo se dabant, eos solos baptismatis aquâ esse tingendos. Nusquam etiam nec apertè dicitur, nec obscurè innuitur, Baptismum post omnium gentium in Ecclesiam ingressum abolendum. Dices. Ex Baptismi usu & fine id colligi potest: perinde uti ex usu & fine ceremoniarum Legis evidenter concluditur, eas sub Christo abrogari debuisse. Resp. Aliam longè esse rationem. Deus enim manifestè testatus est, ceremonias illas tanquam typos inserviisse adumbrando Christo ejusque doctrinæ, tanquam corpori & veritati: ac proinde corpore adveniente typos cessare debuisse; & per Apostolos rituum illorum abolitionem prædicari curavit. Baptismum autem in Ecclesiâ Christianâ instituit, non tanquam typum cultus perfectioris postea introducendi; sed tanquam tesseram visibilem homines Christo initiandi, arctiusque ad officium suum vitæque sanctitatem obstringendi: cujus itaque principalis usus etiamnum durat: Nulloque, ne levissimô quidem, indiciô, testatum reliquit, Baptismum aut abolendum, aut intermitti tutò posse, & non nisi superstitiosè usurpari, quando omnes ac universi illius usus, qui in initio Ecclesiæ, cum gentes ad Christum erant convertendæ, locum habebant, eô amplius adumbrari nequeunt. Adeò ut nullâ hic nitantur voluntatis divinæ revelatione, sed merâ tantum conjecturâ ac ratione fallaci.

Peccant, qui hodie baptizari nolunt.

VI. Quapropter à peccatô excusari nequeunt. 1. Quia Baptismum omittunt non ex fide, id est, certâ animi persuasione suam Baptismi omissionem Deo gratam, aut saltem non ingratam esse: Atqui *quod ex fide non fit peccatum est*: *Rom.* XIV. 23. Deinde & in prudentiam & charitatem Christianam peccare censendi sunt, qui hodie, etiam cum Ecclesiæ in quâ vivunt scandalo, baptizari nolunt. Non enim ritum esse illicitum, utpote ab Apostolis ipsis usurpatum, statuere possunt: neque (uti vidimus) ullô præcepto aut concessione Dei, aut Apostoli exemplo, se tueri possunt. Et licet non necessarium credant Baptismum, caveant ne suâ, quam sibi vindicant, scientiâ aliis sint offendiculo, neve ipsi Dei Ecclesiam perturbent. Baptizentur igitur aquâ, etiamsi ab eô Baptismô se absque peccato abstinere posse credant. Dices. Libertas Christiana aliquando asserenda est: Sic Apostoli, qui multa tolerarunt pacis causa, ceremonias tamen Legis Mosaicæ gentibus imponi nunquam passi sunt. Resp. Ceremoniæ Legis nunquam gentibus à Deo fuere imperatæ, sicut aquæ Baptismus Christianis. 2. Apostoli divinitus erant persuasi ceremonias Legis abrogandas, nec gentibus imponendas. Si eadem ipsis à Deô contigerit persuasio, Baptismum non esse usurpandum, rectè faciunt: jam autem conjecturâ tantum verisimili nituntur, & se Apostolorum totiusque Ecclesiæ praxi opponunt.

An sine Baptismo nemo salvari possit.

VII. Quæres. Si ergo Baptismus sit præceptum, etiam hodie quemvis Christianum obligans, an ergo nemo Baptismô absque salutis jacturâ carere potest? Resp. Præceptum Baptismi esse præceptum externum & rituale: Susceptio itaque Baptismi non est propriè actus sanctitatis; sed externa sanctitatis professio. Non ergo Baptismus est recipiendus quasi per se ad salutem ducat, sed reverentiâ divini præcepti. Fieri ergo posset, ut quis Baptismo careat absque ullâ suâ culpâ, ac proinde absque salutis suæ jacturâ; veluti infantes, aut fidelis inter infideles versans, omni Baptismum recipiendi occasione destitutus. Non enim nuda Baptismi carentia, sed ejus contemtus nos peccati reos facit. Contemtus autem ille in iis conspicitur, qui cum in animô suô persuasi sunt, præcepto divino nos constringi ad recipiendum Baptismum, nec occasione destituuntur idoneâ ut baptizentur, tamen eum recipere aut non curant, aut studio quasi negligunt. Alia est ratio eorum, qui errore quodam inducti, externum aquæ Baptismum à Christo præceptum non credunt: in illis enim directus ille præcepti divini contemtus deprehendi non potest. Monendos tamen existimo, ne se temerè subducant rituî, ab Apostolis ipsis, & jam inde ab Apostolorum ævô ad nos usque in omnibus Ecclesiis Christianis usitato; neve in prudentiam & charitatem Christianam peccent.

De baptismo infantium.

VIII. Sed alia hic occurrit quæstio, quid de infantium, qui nec fide in Christum præditi sunt, nec resipiscentiæ aut sanctitatis propositum testari possunt, Baptismô sit statuendum? Antequam nostram de eâ sententiam tradamus, diversas aliorum sententias proponemus, pauciscque expendemus: Maxima enim hic sententiarum discrepantia est: aliis infantium Baptismum necessârium urgentibus; aliis eum ut illicitum, aut saltem

saltem ineptum ac superstitiosum, rejicientibus.

Sententia Pontificiorum & Lutheranorum.

IX. Qui Pædobaptismi necessitatem urgent, in diversas abeunt partes, neque unô nituntur omnes fundamentô. Pontificii & Lutherani urgent, Baptismum esse lavacrum regenerationis, & medium quo Deus regenerationem hominibus confert: Quia autem omnes, etiam infantes, peccatô originali sunt inquinati, nemo autem nisi regenitus salutem adipisci potest; hinc concludunt, Baptismum parvulorum esse necessarium, ut regenerentur, & salutem consequantur: Adeò quidem, ut si qui absque Baptismo decedant, tanquam non regeniti æternumrà salute sint excludendi. Interest tameninter Pontificiorum & Lutheranorum sententiam hoc discriminis; quod Lutherani credant, infantes actu fidei esse præditos; non quod intelligant & sentiant motus fidei; sed quod in iis sit actio quædam Spiritus Sancti, quæ facit ut regnum cœlorum, quod ipsis in Baptismô offertur, accipere possint. Et quia Scriptura medium illud, pro regnum Dei accipitur, vocat fidem, & hæc actio medium sit quo infantes regnum cœlorum accipiunt, dicuntur habere fidem. Pontificii verô statuunt, per ipsum Baptismum infundi habitum fidei, & Baptismum ex opere operatô delere omnia peccata Baptismum præcedentia.

Baptismus non est lavacrum regenerationis.

X. Baptismum non esse lavacrum regenerationis, satis ex iis, quæ antea de Sacramentorum efficaciâ disputavimus, constare potest. Hisce nunc addimus. Si Baptismus sit lavacrum regenerationis, Paulus jure dicere non potuisset 1 *Cor.* 1. 17. se *non esse missum ad baptizandum, sed ad evangelizandum:* nec *vers.* 14. *Deo gratias agere*, quod Corinthi *neminem baptizasset præter Crispum & Gajum, & Stephana domum;* & tamen postea addere, se esse *patrem ipsorum spiritualem, qui ipsos in Christo genuit*, 1 *Cor.* IV. 15, 16. Quomodo enim eos in Christo genuit, si regenerationis instrumentum non adhibuit? Adde, quod Dominus noster Jesus Christus, spiritualis regenerationis autor, non minus aquâ baptizasset, quàm per spiritum docuisset: legimus autem, non ipsum baptizasse, sed discipulos ejus; *Joan.* IV. 1.

Refutatio sententiæ Pontificiæ; Quod baptismus non infundat habitum fidei.

XI. Quod verò speciatim sententiam Pontificiorum attinet, fidei habitum infantibus per Baptismum infundi, ineptum planè est. Ridiculum quippe meritò censeri debet, externâ quâdam ceremoniâ supernaturalem virtutem, & quidem momento, in animâ produci; nec concipi potest, qualis iste fidei habitus sit, aut quid in infantibus producat. Dices. Efficit ut in infantibus sit conditio ad salutem requisita: *sine fide* enim *impossibile est placere Deo, Hebr.* XI. 6. &, *Qui credit in Filium salvabitur: qui verò Filio inobediens est condemnabitur, Joan.* III. 36. Resp. Hæc est conditio in solis adultis requisita, non autem in infantibus nondum fidei capacibus: Nec iis in locis de habitu tantum fidei, sed & de illius actu sermo est: Actualis enim fides ad salutem requiritur. Quod si tamen omnia adultorum propria in infantibus requiri credant ut salute donentur, addam, & infantium esse fidem confiteri: quia *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Rom.* X. 10. Concludo ergo, sicut infantes nec incredulitatis, ita nec fidei capaces esse. Salvantur tamen gratiâ divinâ per Jesum Christum, quia fœdere gratioso, quod Deus in Christo Jesu cum totô genere humanô pepigit, & Baptismô veluti sigillo obsignavit, comprehensi sunt. Addimus, etiam fidelium liberos è statu parentum suorum censeri: sicut in omnibus fœderibus mos est, infantes fœderibus cum parentibus initis comprehendi, eosque iisdem cum parentibus privilegiis gaudere, nisi novâ inobedientiâ iis se indignos reddant: Quod in infantes non cadit. Idem autem in fœdere divino locum habere, facile colligitur ex 1 *Corinth.* VII. 14. ubi *liberi in parentibus fidelibus*, imò alterô tantum parente fideli, *sanctificari* dicuntur; id est, in illô populô censeri, cui Deus ex fœdere certa quædam beneficia destinavit, qualiacunque ea demum sint. Non enim salutem æternam illic propriè respici exinde colligi videtur, quod & maritus infidelis in uxore fideli, & vice versa, uxor infidelis in marito fideli, sanctificari dicatur: Nemo autem adultus ex alienâ fide salutem æternam consequitur. Imo & *Matth.* XIX. 13, 14. Dominus non tantum infantibus benedicit, sed & eorum esse regnum cœlorum pronuntiat.

Non præterdenda peccata delent.

XII. Non minori laborat absurditate, quod externam Baptismi ceremoniam omnia peccata præcedentia delere & actu tollere statuant. Præterquam enim quod in infantibus nullum propriè dictum sit peccatum (uti antea fusè ostendimus cum de peccato originis egimus) ineptum etiam est, remissionem peccatorum, quæ passim fidei & resipiscentiæ attribuitur, externo ritui, qui sine ullo bono motu susci pi potest, & infantibus sine ullo bono ipsorum motu administratur, adscribere. Dices. Baptismo tamen passim adscribitur ablutio peccatorum nostrorum; *Actor.* XXII. 16. *Rom.* VI. 4. Resp. Propter arctissimam inter signum & rem signatam connexionem, per figuratum loquendi modum signatum de signo enuntiatur: Quia enim Baptismus signum est ablutionis peccatorum, Baptismoque testamur nos peccatis valedicere, Deusque, se ea nobis remittere; hinc ipsa peccatorum mundatio Baptismo attribuitur. Quales figuratæ locutiones in omni sermone, & de quovis negotio, usitatissimæ sunt.

Refutatio

XIII. Lutheranorum sententia, infantes

sententia Lutherana.

actu fidei esse præditos, non minore laborat absurditate. In infantibus enim recens natis non esse fidem res ipsa loquitur; non enim in iis ulla est cognitio, aut aptitudo ut instituantur, aut objecta credenda percipiant ac dijudicent; sine quibus nulla esse fides potest. Unde & *Rom.* x. 17. *fides* dicitur esse *ex auditu.* Dices. Servator tamen ait, *Marc.* x. 15. *Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.* & *Matth.* xviii. 6. mentionem facit *parvulorum qui in se credunt.* Resp. *Marc.* x. non agitur de fide sed de humilitate, quæ infantibus naturalis est, statimque quamprimum infantes ulla cognitionis specimina edunt in ipsorum actionibus sese prodit; sed quæ adultis præscribitur tanquam virtus, & officium, sine cujus præstatione in regnum cœlorum recipi nequeunt. *Matthæi* vero *cap.* xviii. 6. non loquitur Dominus de parvulis ætate, sed fide: quia dicuntur verbis & factis pravis posse scandalizari: Quod in parvulos ætate neutiquam quadrat.

Sententia Contraremonstrantium, sibi non consentanea.

XIV. Contraremonstrantes, licet fateantur Baptismum non esse lavacrum regenerationis, ideoque non eándem cum Pontificiis ac Lutheranis Pædo-baptismi necessitatis rationem urgere possunt, quia tamen sigillum est fœderis divini, infantes baptizandos esse contendunt: Non audent quidem damnare infantes sine Baptismô mortuos, tamen ut fœderi divino inclusos necessariò baptizari debere contendunt. Attamen si propius doctrinæ ipsorum genius inspiciatur, nullo fundamento hæc ipsorum assertio niti videtur, imo directè in quædam ipsorum placita incurrere. Non enim omnes Baptismo tinctos fœderi divino inseri asserere audent. Cum enim Ecclesia visibilis ex electis & reprobis collecta sit, reprobique secundum ipsos semper fœdere divino fuerint excluſi; fide divinâ ac indubitatâ affirmare non audent, omnes fidelium liberos fœdere divino comprehendi, & per Baptismum fœderis divini sigillo obsignari; sed solos electos. Hinc affirmare non dubitant, infantes fidelium baptizatos, si progressù ætatis impiâ ac profanâ vitâ suâ ostendant, se non habere spiritum regenerationis, eum non amisisse, sed nunquam habuisse: baptizari autem, quia ex judicio charitatis pro fœderatis habendi sunt. Quâ suâ doctrinâ reverâ Pædobaptismi necessitatem evertunt, utpote qui fallax tantum fœderis divini signum sit. Quodque gravius est; doctrina hæc maximâ cum Dei injuriâ conjuncta est: Quia enim Baptismus, ut fœderis divini sigillum, solemniter administratur in nomen Patris, Filii, & Spiritus Sancti; Pater, Filius, ac Spiritus Sanctus invocantur tanquam testes in testimonium quod dubium, incertum ac fallax est, multorumque respectu falsum. Hinc Zanchius, ut incommodum istud vitet, consentaneè doctrinæ suæ docuit, baptismum non esse administrandum, nisi sub hac conditione, si electi sint; neminemque Baptizandum, nisi hac particulâ vel expressâ vel subintellectâ; *Ego, ô Deus, hunc baptizo secundum electionem & propositum divina voluntatis tua.*

Pædobaptismum non esse necessarium, ratio prima.

XV. Sed omissâ disquisitione, utrum Contraremonstrantes consentaneè doctrinæ suæ de prædestinatione Pædobaptismi necessitatem ritè urgeant, rem ipsam inquiramus, utrum infantium Baptismus necessarius sit. Nos quod attinet, eum necessarium neutiquam credimus. Primò. Quia nullum illius exstat in Scripturâ mandatum. Imò omnia loca, quibus baptizandi mandatum continetur, directè adultos respiciunt: quoniam priùs doceri jubentur, fideque tanquam conditio necessaria in ipsis prærequiritur: quæ solorum adultorum propria sunt. Vide *Matth.* xxviii. 19. *Marc.* xvi. 16. *Actor.* ii. 37, 38. & alibi passim. Quod ingenuè agnoscunt Pontificii Doctores, qui ut Scripturæ imperfectionem, & traditionum non scriptarum necessitatem contra Reformatos adstruant, Pædobaptismum inter traditiones recensere solent, & ex Scripturis probari posse negant. Vide inter alios Bellarminum, *lib.* iv. *de Verbo Dei, cap.* iv. *Baptisma infantum contra Anabaptistas ex Scripturis Lutherani probare non possunt; Catholici non solent.*

Secunda.

XVI. Secundò. Nullum exemplum, unde indubitatò constet ab Apostolis infantem ullum fuisse baptizatum, ex Scripturâ produci potest. Dices. Leguntur tamen integræ familiæ fuisse baptizatæ, *Actor.* xvi. 15, 33. 1 *Cor.* i. 15, 16. in quibus procul dubiò aliqui fuere infantes. Resp. Me quod attinet, libens concedam etiam infantes familiis illis fuisse comprehensos; nullum tamen solidum historia sacra mihi suppeditat argumentum, quô id contra alium id negantem aut in dubium vocantem evidenter demonstrem. Non enim expressè indicat, aliquos in illis familiis fuisse infantes. Et licet concedamus infantes in familiis illis exstitisse, non narrat historia illos simul cum parentibus baptizatos: è contra, omnes baptizati dicuntur Deo gratias egisse; quod in infantes non cadit. Adeò ut hæc argumentatio ultra verisimile non concludat. Dices. *Act.* ii. 38, 39. Petrus Judæos oratione suâ ad fidem conversos hortans ut baptismum suscipiant, hac utitur ratione, *Vobis enim est repromissio & liberis vestris.* Resp. Per *filios* seu *liberos* illic intelligi infantes nullâ ratione probari potest; intelliguntur autem, phrasi loquendi usitatissimâ, posteri: uti *Actor.* xiii. 32, 33. ubi manifestè de adultis, ad quos Paulus verba faciebat, accipiendum est. Similiter & *Gal.* iv. 25, 27, 28. 31. *Tit.* i. 6. & alibi.

Tertia.

XVII. Tertiò: Nullum exstitit Concilium

ſum ante ſæculum quartum, in quo Pædobaptiſmi neceſſitas aſſerta legitur. Conſtat quidem, antiquum hunc fuiſſe ritum, & multis ſæculis in Eccleſiâ Chriſti, præſertim in Africâ, uſitatum: ſed receptus tantum fuit, ut ritus qui legitimè & cum ædificatione in Eccleſiâ adminiſtrari poterat, abſque neceſſitatis opinione: Unde & Patres quidam diſſenſum ſuum, ſalvo fraternitatis vinculo, teſtati ſunt; ut Tertullianus, qui Baptiſmum infantibus non adminiſtrari, & Gregorius Nazianzenus, qui eum ad tertium vel quartum ætatis annum, quia tum myſtici quid audire & reſpondere poſſunt, differri voluit. Primum omnium Pædobaptiſmi neceſſitatem ſancivit Concilium Carthaginenſe, Milevitanum vulgò vocatum, celebratum anno Chriſti CCCCXVIII. Cum verò nullum in Antiquitate ante hoc Concilium neceſſitatis Pædobaptiſmi reperiatur indicium, nulla eſt ratio, cur eum hodie neceſſarium pronuntiemus.

An ſucceſſerit in locum circumciſionis.

XVIII. At, inquiunt, Baptiſmus ſucceſſit in locum Circumciſionis; illa autem infantibus adminiſtrata fuit, & adminiſtrari debuit. Reſp. Dato id eſſe verum; quanquam Scriptura nuſquam id affirmet: exinde neutiquam ſequitur, omnes in Circumciſione præceptas circumſtantias etiam in Baptiſmo obſervari debere. Nam 1. Nuſquam infantium Baptiſmus præcisè mandatus eſt, perinde uti Circumciſio. 2. Exinde ſequeretur, infantes præcisè octavo die baptizandos, aut alias è populo Dei exterminandos. 3. Imò ſtatim à nativitate baptizandos: quia enim nullus infantium baptiſmo præſtitutus eſt dies, & mox à nativitate infantibus abſque ullâ noxiâ adminiſtrari poteſt, infantes verò ſtatim atque nati ſunt mori poſſunt; nulla reddi ratio poteſt, cur vel ad unum diem differatur. Tandem, hæc conſequentia ſi valeret, eodem modo & mihi concludere fas eſſet; ſoli pueri olim circumciſi ſunt; ergo & nunc puellas baptizare nefas eſt. Quod cum abſurdum eſſe quivis videat, non eandem per omnia, ratione externarum circumſtantiarum, Circumciſionis & Baptiſmi eſſe rationem manifeſtum eſt; & quibus tam circumciſio quàm baptiſmus ſit adminiſtrandus ex utriuſque inſtitutione ac naturâ definiendum eſt.

Contra Anabaptiſtas aſſtruitur, pædobaptiſmum non eſſe illicitum. Ratio prima.

XIX. Alii, ut Anabaptiſtæ, infantium Baptiſmum rejiciunt ut illicitum, vel ſaltem ut ineptum ac ſuperſtitioſum. Hi nimium in alteram partem peccant, & definiunt, quod Scriptura indefinitum reliquit. Fatemur quidem, nullum in Sacra Scriptura exſtare nec præceptum, nec indubitatum exemplum Baptiſmi infantium: id tamen non ſufficit ut illicitus habeatur. Si enim illicitus eſt, aut oportet expreſsè à Deo eſſe vetitum: aut, etiamſi expreſsè vetitus non ſit, talem tamen, vel adeo abſurdum, ineptum & irrationalem eſſe ritum naturâ ſuâ, ut cum religione Jeſu Chriſti componi neutiquam poſſit, & ſic vetito ſimilis cenſeri debeat. Prius dici nequit: Quia nuſquam prohibitus legitur. Dices. In terminis quidem vetitus non reperitur: tamen penè in terminis vetitus videri debet, quia adultorum Baptiſmus expreſsè mandatus legitur. Reſp. Nulla hic eſt conſequentia. In initio enim, cum Eccleſia adhuc erat colligenda, adultorum Baptiſmus expreſsè præceptus eſt, quia homines, ut in Eccleſiam colligerentur, Chriſtoque aſſtorarentur, neceſſariò inſtituendi erant in fide, antequam Baptiſmo tingi poſſent aut vellent: Nullis itaque tum adminiſtrari poterat, niſi adultis. Exinde tamen nullâ ſolidâ conſequentiâ deducitur, poſtquam jam Eccleſia collecta eſt, infanteſque, è parentibus Chriſtianis nati, jam ſtatim ab ipſo vitæ exordio Chriſto conſecrantur, illicitum eſſe infantes aqua Baptiſmi tingere; niſi baptizandi mandatum aut expreſsè infantes excludat; quod nuſquam apparet; aut ejuſmodi quædam contineat, quæ infantes excludi debere, aut ſaltem includi non poſſe, arguunt. Hoc autem coincidit cum ſecundo, de quo jam videamus.

Ratio ſecunda.

XX. Non eſſe Baptiſmum infantium adeò abſurdum, ut cum Religione Chriſti componi non poſſit, facile probatur. Poteſt enim Baptiſmus conſiderari tanquam teſſera quod ſimus Chriſtiani, & obſignatio à Dei parte, quod fœderis ipſius ſimus participes. Spectat ergo ita conſideratus ad omnes fœdere comprehenſos nemine excepto: ergo & ad fidelium liberos, quos eodem cum parentibus fœdere comprehenſos cenſeri jam ante oſtendimus. Poteſt etiam Baptiſmus conſiderari tanquam ſigillum pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum ante ejus ſuſceptionem commiſſorum. Hoc ſenſu non videtur applicari poſſe infantibus. Et hinc potiſſimum argumentari ſolent contra Pædobaptiſmum. 1. Ineptum eſt, baptizare eos, qui doceri non poſſunt. 2. In pœnitentiam & remiſſionem peccatorum baptizare eos, qui non peccarunt. 3. Baptizare eos in nomen Chriſti, ſeu Patris, Filii, & Spiritus Sancti, qui non poſſunt profiteri doctrinam Chriſti, & promittere vitæ emendationem. Hæc primâ quidem fronte magnam habere ſpeciem videntur. Sed cum baptizantur infantes, alium Baptiſmi illius finem intendi atque aſſignari non poſſe, atque adeò non debere, quid eſt quod cogit? Nulla horum in Chriſti Baptiſmo locum habuere, & tamen ipſe à Joanne baptizari voluit. Quare ut hæc rectè percipiantur, explicatius quædam de fine Baptiſmi dicenda ſunt.

Proprio baptiſmi convenit peccatori reſipiſcenti ſi:

XXI. Baptiſmus ex primævâ ſuâ origine ac inſtitutione denotat profeſſionem nominis Jeſu Chriſti, propoſitumque reſipiſcentiæ à parte hominis, remiſſionemque peccatorum

rum ante Baptiſmum commiſſorum, à parte Dei. Quia autem reſipiſcentiæ terminus eſt vitæ ſanctimonia, remiſſioniſque peccatorum vita æterna; inde eſt, quòd ultimus Baptiſmi finis eſt ſanctitatis profeſſio, vitæque æternæ confirmatio. Inde liquet, Baptiſmum propriiſſimè & ſecundum omnes ſuos uſus adminiſtrari peccatoribus, qui ſeriâ præcedentium peccatorum pœnitentiâ tacti, reſipiſcentiæ propoſitum remiſſioniſque peccatorum ſpem conceperunt; quia ad vitæ ſanctimoniam contendere nequeunt, niſi per reſipiſcentiam; neque vitæ æternæ ſpem concipere, niſi interveniente remiſſione peccatorum: Idque optimè ablutione aquæ & in aquam immerſione, ex eâque ſubitâ emerſione, adumbrari ante oſtendimus.

Sed & recte adminiſtrari non peccatori probatur exemplo Jeſu Chriſti.

XXII. At ſi contingat, Baptiſmum adminiſtrari homini non peccatori; non reſipiſcentiam, ſed vitæ innocentiam ac ſanctitatem, nec remiſſionem peccatorum, ſed jus ad vitam æternam obſignabit. Neque fruſtra & inutiliter tali Baptiſmum adminiſtrari quis dicat; præcipuus enim ac ultimus finis Baptiſmi in ipſo complementum habiturus eſt. Quod autem reſipiſcentiam remiſſionemque peccatorum Baptiſmus ſignificet, ex conditione ſubjecti peccato inquinati procedit. Hac ratione legitimè Baptiſmum adminiſtrari poſſe, indubitatò ex Servatoris noſtri Jeſu Chriſti Baptiſmò colligimus: Qui quoniam ἀναμάρτητος fuit peccatumque non novit, nec reſipiſcentiâ, nec remiſſione peccatorum opus habuit; à Joanne tamen, Baptiſmum reſipiſcentiæ in remiſſionem peccatorum adminiſtrante, baptizari voluit, additâ hac ratione, ut *omnem juſtitiam impleret*; hoc eſt, omnibus præceptis divinis ſe ſubjiceret; omniaque à Deo præſcripta obſervaret. Alterutrum ergo dicendum, aut Joannis Baptiſmo non ita neceſſariò adhæſiſſe reſipiſcentiæ ac remiſſionis peccatorum ſignificationem, quin ab eo diſcerni, ſolamque vitæ innocentiam ac integritatem, juſque ad vitam æternam deſignare potuerit; aut eundem planè præter rationem contraque ſuum finem ac uſum à Domino Jeſu ſuſceptum. At cum hoc dici nequeat, neque cum verbis Domini, *ita oportet nos implere omnem juſtitiam*, conciliari poſſit, neceſſe eſt ut prius dicamus. Dices. Dominus Jeſus hoc ſuo Baptiſmo tantum Joannis Baptiſmum, tanquam divinum, confirmavit, ſeque, utpote ſub Lege natum, omnibus externis ceremoniis Legis ſubjectum eſſe debere, oſtendere voluit. Reſp. 1. Joannis Baptiſmus non fuit ceremonia Lege Moſaica præſcripta, ſed pio quodam uſu inter Judæos recepta, ad eos, qui idolis deſertis cultui unius Dei ſe conſecrabant, tingendum; & à Joanne, juſſu divino, adminiſtrata Judæis peccatoribus, ut vitæ emendationem denotaret; non ut ceremonia, ad quam ex præſcripto Legis Moſaicæ obſtricti erant, ſed ad quam adminiſtrandum ſpeciatim à Deo miſſus fuit. 2. Ceremoniæ legales non denotabant reſipiſcentiam nec remiſſionem peccatorum; ideoque facile à Jeſu Chriſto peccatorum experte obſervari poterant: Baptiſmus autem, juxta ipſos, ſine hac denotatione adminiſtrari nequit: Hinc infero: Licet Dominus Jeſus exemplo ſuo Joannis Baptiſmum, ut divinum, confirmare voluerit, non tamen legitimè eum ſuſcipere potuiſſe, ſi reſipiſcentiæ ac remiſſionis peccatorum notatio indivulſo nexu ei adhæſit. E contra concludo, quoniam Dominus Jeſus à Joanne baptizari voluit, Baptiſmum vitæ innocentiam, & jus ad vitam æternam denotare poſſe, ſine ſignificatione reſipiſcentiæ ac remiſſionis peccatorum.

Quo ſenſu infantibus adminiſtretur.

XXIII. Ut itaque tandem hæc infantium Baptiſmo applicemus: Dico eodem modo illum obligationem eſſe ad vitæ ſanctimoniam, juſque ad vitam æternam infantibus obſignare, licet propter ſtatum ipſorum, peccati propriè dicti expertem, reſipiſcentiam propriè denotare non poſſit, nec etiam remiſſionem peccatorum: Quanquam aliquid remiſſioni peccatorum analogum obſignet: Quatenus infantes, utpote ex Adamo peccatore, & propter peccatum moriendi neceſſitate punito, prognati, etiam neceſſariæ morti obnoxii ſunt, neque ex morte niſi gratiâ divinâ per Jeſum Chriſtum liberari poſſunt: hocque gratioſum Dei propoſitum per Baptiſmum, ipſis, ut eidem fœderi divino cum parentibus incluſis, obſignatur.

Etiamſi infantes vitæ ſanctimoniam profiteri nequeant.

XXIV. Dices: Infantes tamen vitæ ſanctimoniam profiteri non poſſunt. Reſp. Baptiſmus infantium non propriè eſt profeſſio ſanctitatis vitæ; ſed obligatio ad ſanctitatem: quatenus ipſis ritus ille adminiſtratur, cujus ſuſceptione cultui divino conſecrantur. Dices. Quâ ratione parentes infantes inſcios ac ignorantes ad cultum Dei obligare poſſunt? Reſp. Eodem modo, quo parentes fœdera cum aliis contrahentes, non tantum ſe ſed & liberos totamque adeò poſteritatem obligant ad fœderis conditiones ſervandum. Idque in hoc negotio multò magis valere debet, quoniam parentes obligati ſunt filios in timore Domini educare; liberique, quamprimum uſu rationis pollent, Deo ejuſque cultu totos ſe dare. Rectè ergo parentes ſuſceptione ritus cujuſdam ſacri liberos Deo conſecrare, & ad cultum divinum obſtringere poſſunt; liberorumque eſt, quamprimum ad annos diſcretionis pervenerunt, eo ſe ritu Deo conſecratos credere. Poſſe autem in negotio religionis liberos à parentibus obligari ad Deo ſerviendum, manifeſtiſſimè ex Circumciſionis ritu liquere videtur: Erat enim illa ritus ad Legis Moſaicæ obſervationem obligans, *Gal.* v. 3. *Teſtificor omni homini qui circumciditur, quoniam debitor eſt univerſæ legis facienda.* Et tamen eum parentes

ex

ex mandato divino infantibus administrarunt. Quibus adde: Infantes, quando jam adoleverunt, publicâ fidei professione propositum sanctè vivendi, ad quod per Baptismum in infantiâ susceptum obligati sunt, confirmare. Quantulum autem illud est discrimen, quod intercedit inter publicam fidei professionem, quam adulti Baptismum suscipientes edunt; & inter illam, quam edunt fideles in infantiâ baptizati, & quidem cum respectu ad Baptismum in infantiâ sibi administratum, quando coram toto mundo confitentur, operibusque suis testatum faciunt, se Dominum Jesum pro præceptore unico agnoscere, ex ejusque præscripto vitam componere paratos esse: præsertim cum professionem illam Cœnæ Dominicæ usu solemniter confirmant? Me quod attinet, exiguum inter utramque discrimen deprehendo.

Libertas hic unicuique concedenda.

XXV. Ut ergo concludam, ita statuo: Quoniam aquæ Baptismus propriè sanctitatis Christianæ pars non est, neque intus animum hominis purificat; sed externus tantum ritus, cujus susceptione homo se Christi discipulum Christianæque sanctitatis sectatorem profitetur; fœderisque divini omniumque fœdere divino promissorum bonorum esse consors obsignatur; unicuique libertatem concedendam credo, eum, prout se fines illos aptissimè consequi posse credit, suscipiendi, neque propter externam ceremoniam quempiam esse condemnandum, aut à communione fraternâ arcendum. Si quis infantes Baptismo offerat, baptizandos censeo; quia Pædobaptismus nihil in se continet genio religionis Christianæ adversum, sed ex eo optime fluit, & jam tot sæculis ubique in omnibus Ecclesiis Christianis usitatus fuit; cui usui universali, præsertim quando absque Ecclesiæ in quâ vivimus scandalo fieri nequit, se opponere æquum non est. Si verò quis adultorum Baptismum religionis Christianæ genio magis congruere, hominesque arctius ad sanctimoniam obligare credit, quando ipsi præcedente solenni promissione Baptismum suscipiunt, ac propterea liberorum suorum Baptismum ad adultam usque ætatem differt; & illi hac in parte libertatem concedendam censeo. Certus, nullius apud Deum esse momenti, utrum in infantiâ, an in adultâ ætate sacro Baptismi ritu in nomen ipsius tincti simus; sed utrum convenienter professioni quam in Baptismo edimus vitam instituerimus: memores semper dicti Apostolici, 1 *Pet.* III. 21. *Baptismus nos salvos facit; non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.*

Res inanimatæ non sunt baptizandæ.

XXVI. Ex iis, quæ de usu ac fine Baptismi prolixè disputavimus, evidens est, profanum esse Baptismi abusum, quando rebus inanimatis, veluti campanis, uti in Ecclesiâ Pontificiâ fit, administratur; quasi eæ per Baptismum consecrarentur, ut aptæ sint cultus divini instrumenta. Sed turpis ille abusus ex ingenti illâ ceremoniarum copiâ, quibus Pontificii Baptismum augustiorem reddere voluerunt, ortus videtur; quales sunt, exsufflatio, exorcismus, unctio, aquæ benedictio, aliæque plures; quibus ceremoniam hanc adeo simplicem ac nudam ita obscurarunt, ut nihil cum primævâ ac simplice suâ institutione commune habere videatur. Per hæc enim Baptismo, externæ solummodò ceremoniæ, majestas quæsita, quasi vis alias res consecrandi ac augustiores reddendi illi inesset.

CAPUT LXIX.

De variis Baptismi circumstantiis, & speciatim de illius Iteratione.

I. HActenus de Baptismi subjecto. Sequitur ut quasdam Baptismi circumstantias consideremus.

Locus baptismi.

II. Ac 1. quidem, Baptismi locum quod attinet, decorum omninò est, ut Baptismus administretur in Ecclesiâ. 1. Quia per Baptismum initiamur Christo, & introducimur in Ecclesiam: Conveniens ergo est, ut illa initiationi membri, quod in se admittit, præsens adsit. 2. Quia Baptismus tessera est Christianismi: consentaneum ergo, ut administretur coram illis, qui eâdem tesserâ ab aliis hominibus sunt discriminati. 3. Quia oportet Baptismo adjungi preces; illæ autem sunt efficaciores, si à pluribus in nomine Christi congregatis fundantur. Non tamen necesse est, ut solummodò pro concione, & statis quibusdam diebus, administretur. Licet enim caritatis & prudentiæ Christianæ sit ordinem in Ecclesiâ receptum sine scrupulo sequi: attamen ejusmodi possunt incidere circumstantiæ, quæ suadeant eum administrari extra cœtum publicum: ex. gr. in illis Ecclesiis in quibus infantium Baptismus urgetur ut necessarius, si contingat infantem in morbum incidere lethalem; vixque ad diem illum, quo ordinariè Baptismus in Ecclesiâ administratur, supervicturus credatur. Quare mirari satis nequeo institutum illorum, qui necessitatem Pædobaptismi urgentes, tamen eum extra templum, in quo statis diebus conciones habentur, administrari nolunt. Quid enim, si infans interea temporis moriatur? Ajunt: Deus tum totam actionem internam sibi reservat sine instrumentis. Atqui, quæro ego, unde id constat? Ubi ejusmodi promissum divinum reperitur? Imò dubitari posset, an non Baptismi contemtum sapiat, Pædobaptismum necessarium definire, atque interim certum diem, extra quem Baptismum administrari non vis, instituere; interimque permittere, ut multi infantes absque Baptismô

decedant, quorum baptizandorum luculenta fuerat occasio? Alibi tamen quàm in cœtu aliquô, sive parvô, sive exiguô, fieri decenter non credimus, in locis ubi Ecclesiæ Christianæ, in quarum communionem baptizatus admittendus est, reperiuntur. Alias si quis in loco solitario à fideli convertatur, potest nemine alio præsente ab ipso legitimè baptizari, ad exemplum eunuchi à Philippo baptizati, *Act.* VIII. 37, 38.

Minister baptismi.

III. De Ministro Baptismum administraturo variæ fuere contentiones. Ordinis & ἐυταξίας ratio requirit, ut ab ordinario Ecclesiæ ministro administretur. Ubi itaque Ecclesia aliqua est constituta, eum à puero aut laico administrari, præter decorum est: à fœminis verò, etiam superstitiosum. Quod si non adsit ordinarius Ecclesiæ minister, sicut cujusque fidelis est, verbum salutis proximi annuntiare; ita & per verbi annuntiationem converso ac fideli Baptismum administrare potest.

Susceptione baptismi non editur confessio particularium sectæ cujusdam dogmatum.

IV. Sed hic quæstio occurrit, quæ expendi meretur: Quoniam multæ sunt inter discrepantes Christianorum sententias sectæ, utrum is, qui à ministro sectæ cujuspiam baptizatur, Baptismi susceptione etiam particularium dogmatum, in sectâ illâ receptorum, confessionem edat? Resp. Nequaquam: Baptismus enim in nomen Jesu Christi, seu Patris, Filii, & Spiritus Sancti administratus, hominem Jesu Christo consecrat, illiusque disciplinæ devovet; nullius autem hominis placitis adstringit. Turpisque est & inexcusabilis Baptismi abusus, eum in tesseram privatæ cujuspiam doctrinæ convertere; parumque abest à crimine, cujus se immunem profitetur Apostolus, in nomen aliquod humanum baptizandi, 1 *Cor.* I. 13, 15. Per Baptismum enim doctrinæ cuipiam humanæ hominem adstringere, licet formulâ quâdam speciali non adhibitâ, tantumdem revera est, atque in hominis illius nomen baptizare, aliumque præter Jesum Christum, unicum nostrum præceptorem, *Matth.* XXIII. 8. sibi magistrum fidei salutisque ducem eligere. Dices. Non eligitur alius fidei magister: quia verbis Jesu Christi inhæret. Resp. Suæ verborum Christi interpretationi alios alligatos cupit; & sic revera se salutis magistrum constituit, suam interpretationem, cui ab aliis contradicitur, verbis Jesu Christi æquans, & in unam partem decidens, quod ipse Jesus Christus, utpote clarè non decisum, fidelium piæ inquisitioni commisit. Legitimus itaque Baptismum administrandi modus est, homines soli Christo auctorare, & ad fidem in Jesum Christum, observationemque ejus mandatorum, juxta divinam regulam Scripturis Sacris clarè expressam, obstringere. Alias Baptismus vexillum est schismatis ac divulsionis Ecclesiæ Christianæ. Quique illum ita usurpant, manifestè impingunt in verba Apostoli, *Eph.* IV. 6. *unum* esse *baptisma* asserentis, quod nim: uni nos Domino consecrat, & à quocunque administretur, in unum illum ac eundem finem tendere debet.

Origo anabaptismi: qui refellitur.

V. Et huic fonti error de rebaptizandis ab hæreticis baptizatis ortum suum debere videtur: Quoniam enim hæreticos à fidei integritate desciviisse creditum, etiam eorum Baptismus, utpote dogmatibus eorum corruptis hominem initians, ut vitiosus rejectus, ab iisque baptizati Catholicis se applicantes, quorundam judicio rebaptizari debuerunt. Verum error ille ex dictis nullo negotio refellitur, quia Baptismus tam apud hæreticos, quàm orthodoxos, in eundem finem tendit, homines nimirum Jesu Christo ejusque doctrinæ devovendi. Si qui novæ cujusdam & à Domino non præceptæ obligationis additione à primævâ ejus institutione desciverunt; non videtur id additamentum Baptismi essentiam destruere; non enim ut humanus, sed ut divinus ritus suscipitur: Quapropter nec professio, quâ sese doctrinæ & explicationi humanæ addixit, melius edoctum obligare potest. Iterandus ergo non videtur Baptismus, quia per priorem jam Christo consecratus est homo; solummodò arctior illa obligatio, quâ se etiam humanæ explicationi obligavit, utpote vitiosa & Baptismo divino non inclusa, sponte cessat & evanescit. Interim omnium officium esse existimo, nulli se doctrinæ obligare nisi quatenus Scripturis Veteris & Novi Testamenti comprehensa est.

Explicatio Act. XIX. 5. & seqq.

VI. Dices. Videntur tamen à Joanne baptizati ab Apostolis denuò esse baptizati. *Act.* XIX. 5. *& seqq.* Resp. Nostra sententia omninò credibile est discipulos illos, qui in Joannis baptismate erant baptizati, denuò aut à Paulo, aut Pauli jussu baptizatos esse. Nam quod quidam verba hæc *vers.* 5. *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu*, verba esse, non Lucæ narrantis, quid jussu Pauli discipulis his factum sit, sed Pauli enarrantis & explicantis rationem Baptismi Joannis, quod ille in nomen Jesu Christi baptizaverit, violentum planè est, & verbis textus contrarium. Non enim legitur Joannes baptizasse in nomen Jesu Christi; sed disertè dicitur baptizasse Baptismum pœnitentiæ, & monuisse, ut in eum qui venturus esset post ipsum crederent, hoc est, in Jesum. Nec etiam verisimile est ingente illo trium millium numerô, qui die Pentecostes baptizati fuerunt, neminem à Joanne baptizatum (qui totam fermè Judæam baptizaverat, *Matth.* III. 5, 6.) fuisse comprehensum: aut Apostolos curiosè inquisiviisse quinam à Joanne baptizati forent, eosque à reliquis secreviisse, ut jam baptizatos, nec novo Baptismo indigentes.

Exile nihil pro anabaptismo cum di-

VII. Interim id nihil eorum causam juvat. Non enim eadem ratio est baptizatorum à Joanne, cum baptizatis à Christianis

eundi potest.

diversum sentientibus. Non enim Baptismus Joannis per omnia cum Baptismo Christi convenisse videtur: Quod quia inter Pontificios & Reformatos controvertitur, nos breviter sententiam nostram interponemus. Videtur ergo nobis lis ista facile componi posse, si dicamus, Baptismum Joannis partim eundem, partim diversum fuisse à Baptismo Christi. Idem fuit, quatenus non minus fuit Baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorum, quàm Baptismus Christi. Diversus fuit: Quatenus Joannes non baptizavit in nomen Jesu Christi, seu Patris, Filii & Spiritus Sancti: sed tantum quos baptizabat monuit, ut crederent in eum qui post se venturus esset: Quæ duo in hoc differunt; quod Joannes doctrinâ suâ & Baptismo homines præparavit ad Christi doctrinam recipiendum; Christus verò jam in se credentes sibi auctorari voluit, per Baptismum in nomen suum, quem instituit publicam fidei obedientiæque professionem. Non mirum itaque si Apostoli à Joanne baptizatos, cum ad fidem in Christum fuere conversi, denuò baptizarunt, illoque Baptismo doctrinæ Christi jam verâ fide receptæ initiarunt. Baptizati autem à Christianis, diversum licet sentientibus, jam doctrinæ Christi initiati sunt, ac proinde Baptismi iteratione non indigent.

Nusquam ille est præceptus.

VIII. Quæres. An ergo nullo in casu Baptismum iterari fas est? Resp. Baptismi repetitionem, utpote nuspiam præceptam, necessariam non esse, perinde uti Cœnæ dominicæ usum; cujus crebra iteratio clarè præscribi videtur, 1 *Cor.* XI. 25. *Quotiescunque biberitis calicem hunc*, &c. Et rationem reddunt doctores non ineptam; semel tantum opus esse initiatione in doctrinâ Jesu Christi; perinde uti semel homo generatur, ita & semel eum renasci; unum ergo Baptismum, quo nova illa nativitas & ex morte spirituali resurrectio adumbratur, sufficere: sæpius autem ut vita conservetur alimentum repetendum: Cœnam ergo, quâ spirituale animæ nostræ alimentum adumbratur, sæpius etiam repetendam. Dices. Sed quid si Baptismus prior legitimè administratus non sit, an eum repetere nefas est? tum enim non tam repetitur Baptismus, quam de novo legitimè administratur? Resp. Ex dictis liquet, licet aliqua Baptismi integritati desint, aut sinceritati ejus addita, non tamen pro illegitimo eum habendum, ac proinde nullam eum iterandi esse causam.

Refutatio erroris Anabaptistarum.

IX. Credunt Anabaptistæ, Baptismum in infantiâ susceptum reverâ esse nullum; ac proinde adultum, utpote non baptizatum super fidei suæ professione, uti loqui amant, denuò baptizandum esse. Nos verò cum antea fusè ostenderimus, infantium Baptismum doctrinæ Jesu Christi genio optimè convenire, ususque salutares quos Baptismus denotat continere, nullam iterandi Baptismi causam videmus: sed oportere credimus Christianum in Baptismo in infantiâ administrato acquiescere. Si quis tamen Baptismum in infantiâ susceptum repeti velit, melius instruendum censeo; si non acquiescat, illos adeat necesse est, qui in infantiâ baptizatos iterato baptizare non gravantur, ut ita conscientiæ suæ, erranti licet, satisfaciat. Gravius illi ex Anabaptistarum numero errant, qui in adultâ ætate baptizatos, sed extra cœtum suum, quando ipsorum se adjungunt communioni, rebaptizant; imò aliquoties baptizatos, semper, utpote antea non verè fideles, rebaptizant. Tales, uti antea monuimus, Baptismum in schismatis vexillum convertunt; seque temerariæ condemnationis reos faciunt, quasi nulli extra suum cœtum speranda sit salus; cum sæpe ob exigui admodum momenti opiniones, imò ob lites privatas, ob res nihili ac ridiculas, in partes abierint, solaque paucorum quorundam morositas, aliorumque temerarius ac scientiâ destitutus zelus, schisma invexerit.

Post lapsum in grave delictum non requiritur iteratio baptismi.

X. Dices. Quid si homo post acceptum Baptismum in grave aliquod delictum incidat, an non iterari debet Baptismus; cum obsignet tantum remissionem peccatorum ante ipsum susceptum commissorum? Resp. Baptismus totum novum fœdus obsignat; Cum autem in sequentibus fusius ostensuri simus, lapsis post acceptam gratiam & Spiritum Sanctum, ac proinde post Baptismum, juxta divini fœderis formulas veniæ spem superesse, Deumque resipiscentibus ea propter Jesum Christum gratiosè condonare velle, Baptismi iteratio ad singulos lapsus nullo modo necessaria videtur. Licet enim Baptismus propriè peccatorum antea commissorum remissionem obsignet, hominemque fœderi divino, hac conditione sancito, initiet; tamen quoniam fœdus Dei etiam peccatorum sequentium, in quæ humana infirmitas aliquando labitur, modò non adsit pervicacia, sed seria sequatur pœnitentia, condonationem promittit; ex vi generalis obsignationis, quâ Baptismus totius fœderis est sigillum, etiam horum peccatorum remissionem obsignare credendus est.

An possit iterari, si post totalem apostasiam resipiscentia sequatur.

XI. Quod si quis tamen à Religione Christianâ planè desciverit, professionemque nominis Christiani penitus abjecerit, seque gentilismo aut Judaismo totum dederit; illius aliam esse rationem censemus. Quamvis enim ejusmodi difficulter admodum ad priorem fidei statum se convertere possint, juxta *Hebr.* VI. 4, 5, 6. ut tamen planè impossibile ipsis sit, affirmare non audemus. Si ergo abundantiore gratiâ divinâ eos respiciente perfidiam suam abjurent, seque iterum Ecclesiæ Christi adjungere studeant, iterum baptizari posse non abnuerim:

Quoniam priorem ſuam generationem ſpiritualem non vitiarunt tantum aut maculârunt, ſed planè exſtinxerunt, opuſque habuerunt de novo quaſi renaſci, totique renovari. Poteſt itaque tota hæc renovatio iteratione Baptiſmi, velut ſigno ac ſigillo quodam, adumbrari ac obſignari. Si quis tamen credat, in priore Baptiſmo, utpote ſemel legitimè ſuſcepto, acquieſcendum eſſe, cum eo pedem non ſtruxerim, neque ob ceremoniam externam litem ullam movendam, ſed aliorum infirmitati omnia eſſe concedenda cenſeo, pacique ac ædificationi aliorum omnia poſtponenda.

CAPUT LXX.

De Cœnâ Domini: ac primò expenditur Sententia Pontificiorum, de verbis Inſtitutionis Cœnæ.

Cœna Domini.

I. Cœna Domini eſt alter Novi Teſtamenti ritus, quo fideles in Jeſum Chriſtum credentes, & ex fide vitam ſecundum ejus præcepta inſtituentes, eſu panis fracti & potu vini effuſi, mortem Servatoris Jeſu Chriſti gratâ mente commemorant, ſeque vera ac viva ejus membra eſſe profitentur, qui corpore ac ſanguine ejus ſpiritualiter, non aliter ac corpora noſtra pane ac vino, aluntur; ſeque invicem tanquam unius corporis membra verâ in Chriſto charitate complectuntur.

Eſt præceptum divinum.

II. Ritum hunc præcepti eſſe divini, liquet ex ejus inſtitutione, *Matth.* XXVI. 26, 27, 28. *Cœnantibus illis accepit Jeſus panem, & benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait; accipite & comedite; hoc eſt corpus meum: Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis; dicens: bibite ex hoc omnes. Hic enim eſt ſanguis meus Novi Teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Nec eſt quod quis dicat, Dominum Jeſum hoc tantum mandaſſe Apoſtolis, ac proinde nos non reſpicere: Ratio enim addita, *Luc.* XXII. 19. *quod pro vobis datur;* & hic, *qui pro multis effunditur*, &c. non ſolos Apoſtolos, ſed omnes in Jeſum Chriſtum credentes reſpicit. Quorum ergo eſt mortem Domini gratâ memoriâ celebrare, eorum eſt ritum hunc ſacrum obſervare. 2. Apoſtolus Paulus 1 *Cor.* XI. 23. *& ſeqq.* Cœnæ inſtitutionem commemorans, omnibus illius obſervationem præſcribit, *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, &c. Secundò: Idem evidentiſſimè colligitur ex ſollicitâ illâ Apoſtoli Pauli cautione, 1 *Cor.* XI. 27, 28, 29. quâ præſcribit, ut homo antequam de pane hoc edat & poculo bibat, ſeipſum exploret; additâ hac denuntiatione, quod *ſi quis indignè edat & bibat, reus ſit corporis ac ſanguinis Domini, ſibique judicium edat.* Supervacanea autem eſſet ea cautio, ſi ritus hic præceptus non foret. Si enim eſſet ritus arbitrarius, quemque abſque peccato intermittere liceret, indigno autem ejus uſu homo ſibi accerſat judicium, utpote non diſcernens corpus Domini; unuſquiſque, ne in periculum incidat judicium ſibi indigno eſu accerſendi, ritum hunc omitteret: Atque ita Apoſtolus hac ſuâ cautelâ omnes ab ejus celebratione deterruiſſet.

Senſus 1 Cor. XI. 26.

III. Dices. Videtur tamen ritus eſſe arbitrarius, 1 *Cor.* XI. 26. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Reſp. Hiſce verbis Apoſtolus ritus hujus celebrationem non permittit arbitrio fidelium; quaſi dicat, quotieſcunque vobis libuerit ad panem hunc manducandum convenire, celebrate mortem Domini: Sed docet, quâ ratione ritum à Domino præſcriptum legitimè & fini ſuo convenienter uſurpare debeant. Senſus ergo eſt: Ex vi præcepti divini convenite ad panis hujus manducationem, &c. & quotieſcunque eum manducatis (ut legitimè id à vobis fiat) mortem Domini annuntiate. Quin & ex verbis hiſce evidens colligitur argumentum, non eſſe præceptum hoc ad tempus ſolummodò datum, ſed perpetuum, quod obſervari debet, uſque dum Dominus veniat.

In quo ritus hic conſiſtat.

IV. Conſiſtit hic ritus in eſu panis à miniſtro publicè coram toto cœtu fracti, & potu vini publicè effuſi, cum fide, precibus & gratiarum actione. Utrum panis ille ſit azymus, an fermentatus, indifferens eſt: Certum eſt Dominum Jeſum, juxta legis Moſaicæ præſcriptum, quod Paſcha pane fermentato edere nefas, pane azymo uſum; nos tamen illi ſuperſtitiosè alligatos noluit: Sufficit panem frangi, qualiſcunque ſit, hoc eſt, quicquid ad frangendum, & corpus alendum aptum eſt.

Symbola ejus ſunt panis & vinum.

V. Symbola itaque quibus ritus hic conſtat, ſunt panis & vinum, quibus corpus Jeſu Chriſti fractum, & ſanguis ejus pro nobis effuſus, adumbratur: Idque innuunt verba inſtitutionis, quibus panis corpus Jeſu Chriſti, vinum verò ejus ſanguis appellatur. Sed quoniam de ſymbolis hiſce maxima inter Chriſtianos eſt controverſia, antequam explicemus quâ ratione ſymbola hæc corporis ac ſanguinis Dominici ſigna ſint, rituſque hic legitimè adminiſtrari debeat, errores contrarii refellendi ſunt.

Sententia Pontificiorum de verbis inſtitutionis.

VI. Primò ergo occurrit ſententia Pontificiorum: Hi verbis inſtitutionis, *Hoc eſt corpus meum; Hoc poculum eſt ſanguis Novi Teſtamenti*, præciſè inhærentes, neque ullum figuratum loquendi modum admittentes, panem & vinum per transſubſtantiationem, uti loquuntur, in corpus ac ſanguinem Jeſu Chriſti mutari ajunt; ita ut ſubſtantia panis & vini deſtructa in illius locum ſuccedat ſubſtantia & corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti.

Seu,

Seu, ut ipsa Synodus Tridentina definivit, in almo Eucharistiæ Sacramento, post panis & vini consecrationem, Dominus noster Jesus Christus, verus Deus atque homo, verè, realiter ac substantialiter, sub specie illarum rerum sensibilium continetur: Declaratque per consecrationem panis & vini conversionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus.

Ea refellitur.

VII. Verum hæc sententia est quam maximè absurda; manifestumque est panem, nullamque aliam substantiam, Apostolos ex manu Domini accepisse & comedisse. Quod ita probamus.

Ratio prima.

VIII. Primò. Quod Christus accepit in manus, etiam tradidit discipulis: Accepit autem in manus panem; uti disertè narrant Euangelistæ; illumque dicitur fregisse, & discipulis dedisse. Dices. Mutatus est per verba consecrationis in substantiam corporis Christi. Resp. 1. Non esse hæc propriè verba consecrationis, sed institutionis, antea cum de Sacramentis in genere agemus, ostensum fuit. 2. Fieri non potest, ut per illorum verborum pronuntiationem substantia panis in substantiam corporis Dominici mutata sit: Aut enim sunt pronuntiata postquam Dominus panem dedit: at sic panem tradidit discipulis, & comedere præcepit; quia comedere præcepit quod tradidit; aut si panem non comederunt discipuli, non comederunt quod ipsis Dominus tradidit, & comedere præcepit, additâ particulâ rationali *enim*, *hoc enim est corpus meum.* Aut pronuntiata sunt antequam panem tradidit; at tum verba male cohærerent: hæc enim posteriora, *hoc enim est corpus meum*, ratio sunt præcepti præcedentis, *accipite & comedite:* at illius ratio esse non possunt, si ante panis traditionem pronuntiata sunt. Aut inter tradendum dicta sunt: Atqui verba *accipite & comedite*, aut respiciunt substantiam corporis Christi; sed id verum esse nequit, quia tum nondum verba consecrationis, per quæ transsubstantiationem fieri docent, erant pronuntiata: aut substantiam panis; at tum aliud præcepisset edere, quàm dederit, aut à discipulis edi potuerit; præcepisset nempe panem edere, & dedisset discipulis corpus suum. Quæ omnia sunt absurda.

Secunda.

IX. Secundò. Si corpus Christi comedatur in Cœnâ, oportet ut sit corpus Christi ante hæc verba, quia de eo quod non est, non potest dici quod sit. Si autem corpus Christi fuerit ante hæc verba; aut per hæc verba panis in Christi corpus fuit mutatus; sed si jam ante hæc verba mutatio facta est, per eorum pronuntiationem fieri non potuit: Aut per alia verba: Atqui hoc non concedent; quia cum ea ignota sint, nunc panis in corpus Christi mutari non posset. Dices. Incepit esse corpus Christi per hac verba. Resp. Per quodnam horum? nulli enim singularis vis inest ad hoc efficiendum, magis quam alteri. 2. Dicendum tum fuisset, non, *hoc est corpus meum*; sed, hoc sit, vel fiat corpus meum; perinde uti Deus, *Genes.* 1. *fiat lux:* Dominusque Jesus miracula sua faciens, semper loquitur in imperativo modo. 3. Si ejusmodi miraculum Dominus Jesus vellet efficere in pane, oporteret ut alloquatur panem, non discipulos.

Tertiò.

X. Tertiò. Etiam post hæc verba pronuntiata vocatur panis; ut 1 *Corinth.* x. 17. xi. 26, 27, 28. quibus in locis dicimur manducare panem; non autem manducatur, nisi post horum verborum pronuntiationem; ergo reverâ est & manet panis: Nulla enim est ratio, ob quam Scriptura corpus Domini vocet panem. Dices: Vocatur panis quia fuit panis; perinde uti *Exod.* vii. 12. virga Aaronis in serpentem jam mutata, vocatur virga. Resp. Corpus Christi nunquam fuit panis, sed semper caro. Dices. Vocatur panis ob speciem ac similitudinem; perinde uti *Actor.* ii. 3. species linguarum Apostolorum capitibus insidentes vocantur linguæ ob similitudinem. Resp. 1. Non fuerunt species linguarum, sed veræ linguæ; non tamen carneæ, sed igneæ. 2. Corpus Christi nunquam habuit speciem aut similitudinem panis: sed semper fuit caro, pani admodum dissimilis.

Quartò.

XI. Quartò. Omnes sensus nostri repugnant, qui unanimiter testantur, hic non esse corpus Christi, sed panem: Si verò sensibus rectè se habentibus non sit habenda fides, nulla erit Religionis Christianæ certitudo. Credenda quidem sunt multa sensibus non percepta, non verò, quæ sensuum indicio falsa esse deprehendimus. Tota resurrectionis Dominicæ certitudo, quæ nostræ resurrectionis totiusque religionis Christianæ fundamentum est, nititur testimonio sensuum tanquam certissimo, & cui contradici nequit: 1 *Joan.* i. 1. 2 *Pet.* i. 16. Hoc verò si fallax sit, nulla nobis superest certitudo, potuitque Thomas, licet sensuum suorum experientiâ convictus, non credere resurrectionem Domini. Sed verò sanius eum hisce Theologis argumentatum legimus; statim enim se convictum fatetur, *Joan.* xx. 28. dicens, *Dominus meus & Deus meus.*

Quintò.

XII. Quintò. Nihil mutari potest in id, quod jam est, nec unquam esse desiit; sed solummodò in id quod non est: alias simul esset & non esset: quod ipsi Pontificii contradictorium statuunt: Esset enim, quia esse supponitur: non esset, quia ex alterius substantiæ mutatione fieri adhuc deberet. Cum ergo corpus Christi jam exsisteret, panis in id mutari non potuit.

Sexta. XIII. Sextò. Tandem infinita alia naturæ corporis directè adversantia hinc sequentur absurda. 1. Duo essent Christi, alter ex virgine natus, alter ex pane formatus; alter fractus & esus, alter non fractus nec esus, &c. 2. Essent accidentia sine subjecto; remanent enim accidentia panis & vini: illa autem nec pani ac vino inhærent, utpote jam in substantiam corporis ac sanguinis Christi transsubstantiatis; nec corpori Christi; quia tum forent accidentia corporis Christi; at sunt accidentia panis. 3. Lateret substantia propriis accidentibus prædita, sub accidentibus alienis; ita tamen, ut nec per propria nec per aliena accidentia in sensus incurrere posset. 4. Corpus Christi existeret glorioſum in cœlis, & esset corruptibile, imò mortuum in terrâ. 5. Illius esset extensionis in Eucharistiâ, cujus naturaliter est in cœlo, & in cœlo spatium occuparet, in Eucharistiâ non. 6. Esset pluribus in locis simul, diversis ac contrariis motibus simul moveretur, in orientem & occidentem, sibi ipsi obviam veniret. 7. Christus accubuisset unâ cum discipulis, seque ipsum discipulis manducandum dedisset, & à discipulis manducatus fuisset, & tamen ipsis distribuisset poculum; imò si ipse Cœnæ particeps fuit, seipsum comedit, habuitque non os in capite, sed caput in ore. Ut alia non addamus: Quæ omnia portenta sunt ac monstra absurditatum.

Refutatio objectionum. XIV. Ad incrustandum tamen absurdam adeò sententiam, multa solent congerere argumenta; omnia autem adeò elumbia & imbellia, ut numero potius quàm robore argumentorum pugnare velle videantur.

Prima, desumta à figuris V. Test. XV. Primum argumentum desumunt ex figuris Veteris Testamenti quas Eucharistiam adumbrasse dicunt, quæ sunt tres præcipuæ, agnus Paschalis, sanguis Veteris Testamenti cujus mentio fit *Exod.* XXIV. 8. *Hebr.* IX. 20, 21. & Manna. Figuræ autem debent esse viliores re figuratâ; quia sunt umbræ, res verò figurata corpus: Hæ autem figuræ sunt præstantiores pane: ergo in Eucharistiâ non est panis, sed corpus ipsum Christi.

Refellitur. XVI. Resp. 1. Non sunt illæ figuræ Eucharistiæ, sed ipsius Jesu Christi, sicut omnes Veteris Testamenti figuræ, *Coloss.* II. 17. Sic agnus Paschalis repræsentat Christum verum nostrum Pascha, 1 *Cor* V. 7. Manna similiter, *Joan.* VI. Quod verò Bellarminus sanguinem Veteris Testamenti non ipsum Christi sanguinem, sed Eucharistiam adumbrare dicit, pudendum est; caputque IX. *ad Hebr.* evidentissimè contrarium docet. 2. Absurdum etiam est figurarum figuras fingere: figuræ enim rem ipsam repræsentant, non figuram. Dices: 1 *Pet.* III. 21. dicuntur aquæ diluvii adumbrasse Baptismum. Resp. 1. Vox ἀντίτυπον latè illic accipitur, designatque id quod aliquam habet similitudinem, reique non ex propriâ Dei intentione aut juxta providentiæ ipsius administrationem, sed per accommodationem quandam comparatur. Quod hic manifestè locum habet: Non enim sicut per Baptismum homines servari ajunt, etiam per diluvii aquas olim servabantur; sed per arcam quæ ferebatur super diluvii aquis. 2. Non hic loquitur Apostolus de externo Baptismo aquæ, sed de spirituali purgatione à peccatis, per externum aquæ Baptismum adumbratâ. Tandem: figurarum dignitas non dependet à materiâ sed à significatione: horum autem significatio multò est illustrior, quàm figurarum Veteris Testamenti. Panis enim & vinum in Eucharistiâ, seu potius tota illa actio, quæ circa panem & vinum peragitur, non repræsentant nobis corpus Christi frangendum, sed jam fractum, additâ clarâ Domini nostri explicatione, ritum hunc hanc habere significationem. Figuræ autem Veteris Testamenti corpus adhuc frangendum, & non nisi à longè repræsentabant; & obscurè potius erat olim insinuatum quàm revelatum, Deum Filii sui mortem illis adumbrare velle: erant ergo figuræ obscuræ & inevidentes: Et si Eucharistiæ tantum figuræ fuerunt, mortem Christi obscurius adhuc adumbrarunt; quoniam non nisi mediante aliquâ figurâ propriore, proinde quæ clarioris ac evidentioris est significationis, eam repræsentarunt. Licet ergo agnus, utpote caro, potuisset distinctius carnem Christi repræsentare, licet dignior sit pane; tamen cum Deo non placuerit agno, sed pani hanc attribuere significationem, agnum etiam respectu significationis pane inferiorem esse fatendum est.

Secunda. Ex Joan. VI. 52. XVII. Alterum argumentum desumitur ex promissione, quam Dominus Jesus fecerit de Eucharistiâ, *Joan.* VI. 52. *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ.* Resp. 1. Multi ex Pontificiis agnoscunt illic non agi de Eucharistiâ: inter alios Cardinalis Cajetanus. 2. Inversa est locutio, & directè contraria illi, quæ occurrit in institutione: illic enim de pane dicitur, *Hoc est corpus meum:* hic verò de carne Domini, quod sit panis: Si ergo verborum institutionis Cœnæ mens est, quod panis sit mutatus in corpus Domini; dicendum verborum promissionis sensum esse, quod corpus Domini sit mutandum in panem: quod absurdum. 3. Quoniam *vers.* 54. Dominus inquit, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis:* Concludendum, & Laicis porrigendum calicem, & infantibus Cœnam: perinde uti illi ex *Joan.* III. 5. infantibus Baptismum esse administrandum contendunt.

Ac

At hoc non concedunt. 4. Nec Apoſtoli tum habuiſſent vitam in ſeipſis, quia nondum Cœnæ participaverant. Loquitur ergo Dominus de ſpirituali eſu per fidem, qui qualis ſit in ſequentibus oſtendemus. Imò ipſi Pontificii fatentur, prima hujus verſus verba de Cœnâ non eſſe accipienda; cur itaque non & poſteriora? Dicunt: Chriſtus expreſſè loquitur in futuro, non dicens, do, ſed *dabo*. Reſp. Quia reſpexit, non ad Euchariſtiam, ſed mortem ſuam adhuc futuram, ſine quâ non erat panis ſalutaris. Pergunt. Attamen diſertè ſuam actionem à Patris actione ſeparat: de Patre enim dicit, *dat. verſ.* 32. Reſp. Quia Pater ipſum jam in mundum miſerat: ipſe autem ſe nondum tradiderat in mortem.

Diluuntur inſtantia quadam.

XVIII. Dices: Cum Judæi litigabant, *verſ.* 53. *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Dominus, ſi de manducatione per fidem egiſſet, uno aut altero verbo mentem ſuam explicuiſſet. Reſp. Et *verſ.* 41. juxta Pontificios nondum de Euchariſtiâ locutus fuerat Dominus, & tamen Judæi leguntur murmuraſſe, nec Dominus dilucidius poſtea iis loquitur, aut verba ſua clarius explicat. Nec *Joan.* 11. cum Judæi ea quæ Dominus de templo corporis ſui dixerat de templo lapideo accipiebant, clarius ſe explicuit. Nec ſemper parabolarum ſenſum tradit, ſed aliquando per parabolas loquitur, ut auditorum ſuorum animos detegat, impietatemque in animo latentem in apertum producat, ipſique occaſionem habeant, ſi velint, in malitiâ ſuâ magis magiſque ſe indurandi, ut audientes audiant & non intelligant. Dominus hac figuratâ loquendi ratione hic eſt uſus, quia alluſit ad Manna. Interim tamen addit *verſ.* 64. *Verba quæ ego locutus ſum vobis ſpiritus & vita ſunt.* Dices. Reſpicit hæc diſputatio miraculum de panum multiplicatione, quæ Euchariſtiæ fuit figura. Reſp. Maxima inter hæc duo eſt diverſitas: non enim illa panum erat converſio in ſubſtantiam ante exiſtentem, ſed multiplicatio; quæ licet omnem naturæ vim ſuperet, nihil tamen in illâ panum naturæ contradictorium peractum eſt: tranſſubſtantiatio verò cum corporis Chriſti naturâ conſiſtere nequit. 2. Inter panum multiplicationem & hanc diſputationem interceſſit mentio de Mannâ; quæ hæc duo ita diſtraxit, ut nihil inter ſe commune habeant. Dices. Dominus *verſ.* 63. miraculum hoc probat, majori miraculo adducto, adſcenſione ſuâ nim: in cœlum; quod opus non fuiſſet, niſi de miraculoſâ carnis ſuæ exhibitione locutus fuiſſet. Reſp. Adſcenſio in cœlum majus miraculum non eſt tranſſubſtantiatione: illa enim unum tantum fuit miraculum, hæc multiplex: illa non ſuſtulit naturam corporis Chriſti; hæc eam penitus tollit, variaque contradictoria involvit.

Tertiò, ex verbis inſtitutionis. Probatur in iis eſſe tropum.

XIX. Tertium argumentum petunt ex verbis inſtitutionis, *Accipite, edite, hoc enim eſt corpus meum.* &c. Ac primò quidem in genere probare conantur hic nullum eſſe tropum; 1. Quia Sacramenta non inſtituuntur verbis metaphoricis, ſed propriis. Reſp. Contrarium patet ex inſtitutione Circumciſionis, *Geneſ.* XVII. 10. & agni Paſchalis eſu, *Exod.* XII. 11. quæ tamen ipſi Sacramenta eſſe contendunt. Excipiunt. Circumciſio non fuit ſignum fœderis, ſed verè fœdus. Reſp. Ridicula illa eſt aſſertio: fœdus enim jam inter Deum & Abrahamum contractum fuerat ante Circumciſionem: Voluit autem Deus, ut Circumciſio externum fœderis illius foret ſignum, ut expreſſè dicitur *verſ.* 11. & *Rom.* IV. 11. Quatenus verò præceptum eſt, non negamus partem fuiſſe obſequii ab Iſraëlitis, tanquam Dei fœderatis, obſervandi. Similiter excipiunt de agno Paſchali, quod ille non vocetur tranſitus: verba enim illa, *eſt enim Phaſe, ſeu tranſitus, Domini*, non ad præcedentia, ubi agni mentio fit, eſſe referenda, ſed ad ſequentia: præterea, quod agnus non ſignificaverit tranſitum, ſed Dominum Jeſum verum agnum. Reſp. Nos facilè concedere, ſicut liberatio ex Ægypto fuit figura liberationis per Chriſtum; ita etiam agnum fuiſſe figuram Chriſti. Inde tamen neutiquam ſequitur, non etiam agnum fuiſſe ſignum tranſitus Domini: nempe, non agnum ipſum in ſe ſpectatum, ſed totam illam ceremoniam quæ circa agnum peragenda erat: Eâ ſiquidem quam appoſitiſſimè adumbrabatur tranſitus Dei, quo omnium ædes, quarum poſtes ſanguine agni erant conſperſi, præteriit. Quin etiam in inſtitutione Cœnæ poculum vocatur *novum fœdus*, *Luc.* XXII. 20. quod non niſi per tropum explicari poteſt. Illiuſque ſignificationis ratio eſt analogia inter ſignum & rem ſignatam. 2. In lingua Hebræa & Syra *eſſe* non denotat propriè eſſe reale, ſed potiſſimum eſſe repræſentativum; adeò ut *eſſe* tantumdem ſit atque ſignificare.

Non condidit hic Dominus teſtamentum.

XX. Secundò. Dicunt, in teſtamentis non ſolere adhiberi tropos; quia maxima in iis requiritur perſpicuitas, ne lis oriatur de mente teſtatoris. Reſp. 1. Tropi aliquando ſunt clariores verbis propriis. 2. Magnus eſt error, Dominum Jeſum hic condidiſſe teſtamentum ſuum, & Eccleſiæ legaſſe aliquod ſpirituale bonum quod per Apoſtolos, eorumque (ut vocant) ſucceſſores, ipſi diſtribueretur: mandatum ſolummodò dedit Eccleſiæ, ritus cujuſdam ſacri celebrationem peragendi in mortis ſuæ commemorationem.

Occurritur quibuſdam exceptionibus.

XXI. Obj. Chriſtus tamen ſemper parabolas & tropos, ſi quas adhibuit, explicuit. Reſp. 1. Non ſemper; ut quando ſe vocat *paſtorem*, *vitam*, *viam*, *vitem*; &c. 2. Opus hic

hic non erat explicatione, quia verba sunt clara. Obj. Non est discedendum à verborum proprietate, nisi cogamur ab aliâ Scripturâ, aut articulo fidei. Resp. Utrumque hic cogit: Scriptura enim vocat panem, etiam post consecrationem; uti ex 1 *Cor.* x. 17. xi. 26, 27, 28. vidimus. Articuli fidei docent, Jesum Christum in cœlos adscendisse, indeque ultimo diè reversurum ad judicium. Quin & repugnat recta ratio, quæ plurima absurda ac contradictoria in propriâ verborum acceptione deprehendit, ac proinde figuram admittere cogit.

Quo sensu Dominus dicatur benedixisse.

XXII. Obj. Dominus nunquam legitur benedixisse, nisi cum grande quid peracturus; ut cum panes esset multiplicaturus, *Matth.* xv. 26. *Joan.* vi. 11. & alibi simili in casu. Resp. Vocem εὐλογεῖν æquipollere voci εὐχαριστεῖν, quâ Lucas utitur; quæ non denotat actionem quandam, qua Christus propriè circa panem occupatus fuit, sed gratiarum actionem Deo præstitam: hinc Paulus 1 *Cor.* xi. 24. solummodò dicit εὐχαριστήσας, nulla facta mentione panis aut poculi. Ignominiosum autem est Domino Jesu, dicere illum non nisi rarò Deo gratias egisse: minus ergò quid egerit quàm Judæi, quibus quotidianum erat in cibi sumtione Deo gratias agere, quo facto cibus consecrari credebatur, ut sine peccato assumi posset.

Quid significet, τοῦτο.

XXIII. Hisce argumentationibus generalibus præmissis, porrò ex ipsis institutionis verbis sententiam suam adstruere conantur. Ac primò argutantur in voce *hoc*, τοῦτο, quod, inquiunt, non potest denotare panem, quia tum dicendum foret *hic*, seu ὧδε: ergo denotat corpus Domini. Resp. Est usitatus loquendi modus, ac tantumdem valet, atque hæc res: In omnibus linguis modus ille loquendi locum habet: Similis locutio etiam exstat, 1 *Cor.* x. 28. *Si quis dicat, hoc est immolatum idolis.* Nec vocula *hoc* respicere potest corpus Domini, utpote tum nondum ex pane mutatum. Procul dubio ergo significavit id quod Dominus in manus accepit; uti 1 *Cor.* x. 28. quod digito demonstratur. Dices. *Hoc* tamen in altera Cœnæ parte non significat vinum, sed poulum; *Luc.* xxii. 20. dicitur τὸ ποτήριον &c. ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον; illud ἐκχυνόμενον, non referri potest ad αἵματι, sed ad ποτήριον; denotat ergo poculum, non vini, sed sanguinis. Resp. 1. Ridiculam faciunt Domini orationem; hoc poculum sanguinis mei, est Novum Testamentum in sanguine meo, &c. 2. Quod constructionem Grammaticam attinet, est constructio πρὸς τὸ σημαινόμενον; quia enim idem est αἷμα τῆς Διαθήκης, & Διαθήκη ἐν αἵματι, dicitur ἐκχυνόμενον, & ad αἷμα quod intelligitur refertur: alias tropus in Lucæ verbis erit agnoscendus. Vide simile exemplum, *Matth.* xxviii. 19. durior adhuc constructio reperitur, *Apoc.* i. 5, 6.

XXIV. Secundò argutantur in voce *est*, quam non alia dicunt accipi significatione, quàm propria. Resp. In contrarium sunt infinita testimonia; *Genes.* xl. 12, 18. xli. 26, 27. xvii. 10. *Exod.* xii. 11. *Dan.* ii. 38. Apud Joannem passim, ubi Dominus seipsum vocat pastorem, ostium, viam, vitam, vitem, Patrem suum vinitorem, discipulos palmites, oves, &c. & *Apoc.* i. *ult.* Estque hæc significatio adeò usitata, ut observatum sit, vocem *esse* in lingua Hebræa & Syra non tantum esse reale, sed & potissimum esse repræsentativum denotare, ac tantumdem valere atque significare, ut jam diximus. *Quid denotet, vocula Est.*

XXV. Quartò tandem idem ex usu Cœnæ liquere contendunt: Primò ex 1 *Corinth.* x. 16. ubi *calix cui benedicimus*, vocatur *communicatio sanguinis Christi*, & *panis quem frangimus participatio corporis Domini.* Resp. Dicuntur & ibidem qui idolothyta comedunt cum idolis communicare, & qui hostiæ participant, altaris esse participes: Sicut ergo exinde concludi nequit, idolothyta in dæmones, aut hostias in altare esse transsubstantiata: ita neque exinde concludi potest, panem & vinum in corpus & sanguinem Domini esse transsubstantiata. Communio itaque hic significat testificationem communionis: sensusque est, fideles hac actione publicè testari, se cum carne & sanguine Christi communionem habere; perinde ut is qui idolothyta comedit, aut hostiæ particeps est, hac sua actione testatum reddit, se cum dæmonibus aut cum altari communionem habere. Eodem modo dicuntur fideles *per Baptismum cum Christo esse sepulti*, *Rom.* vi. 4. quia id Baptismi susceptione testantur. Similiter *Gal.* iii. 27. in Baptismo *Christum induisse.* *Quarto, ex* 1 *Cor.* x. 16.

XXVI. Secundò proferunt, 1 *Cor.* xi. 28. ubi qui Cœnam indignè edit & bibit sibi judicium edere & bibere dicitur, utpote *non dijudicans corpus Domini.* Resp. Dicitur non dijudicare corpus Domini, quia panem hunc, sanctificatum ut corpus Domini adumbret, non distinguit à communi pane; ac proinde irreverenter eum comedens revera reus est corporis Domini depreciati & vilis habiti; perinde ac si quis regis statuam non discerneret à vulgari ligno, eamque irreverenter tractaret, non dijudicaret majestatem regis, reusque foret majestatis regiæ contemtæ. *Ex* 1 *Cor.* xi. 28.

XXVII. Tandem ajunt, veritatem corporis Domini in Cœna variis fuisse miraculis comprobatam. Resp. 1. Inutilia sunt illa miracula, quæ ad sui confirmationem aliis indigent miraculis. 2. Miraculum non debet credi, sed sensibus percipi, ut rei non visæ fidem ingeneret. 3. Suspecta sunt ea miracula, & fabulosa, atque ab hominibus otiosis efficta; plurimam partem etiam inepta & ridicula. *Ultima, à miraculis.*

CA-

CAPUT LXXI.

Expenditur ſententia Lutheranorum & Contraremonſtrantium.

Refutatio ſententiæ Lutheranæ.

I. ALtera eſt Lutheri & Lutheranorum ſententia: Panis nimirum & vini ſubſtantiam in Cœnâ quidem remanere: ſed quoniam Dominus dixit, *Hoc eſt corpus meum*, ſtatuunt, & corpus Chriſti in, cum, vel ſub pane verè ac realiter præſens eſſe, & communicantibus tradi, & ab ipſis ore verè manducari. Quomodo autem corpus Chriſti illic verè adſit, dicunt eſſe rationi noſtræ imperſcrutabile, & pertinere ad arcanos ſapientiæ & omnipotentiæ divinæ theſauros. At ſententia hæc planè eſt incomprehenſibilis: Pugnat enim cum veritate corporis Chriſti, quod certò aliquò in locò, ſecundum naturam omnium corporum, circumſcriptum & definitum eſt. Illud autem eſt in cœlò. Ergo realiter in Cœnâ adeſſe nequit.

Origo ſententiæ de Ubiquitate.

II. Huic argumento duplex ſolutio quæri ſolet. Lutherus ſiquidem, ut argumenti hujus vim elideret, æſtu diſputationis abreptus, contendit corpus Chriſti per ſeſſionem ad dexteram Dei ubique adeſſe, quia dextera Dei ubique eſt. Videtur autem Ubiquitatis dogma mutuatus à Jacobo Fabro Stapulenſi, qui, docente doctiſſimo Georgio Calixto, primus illud orbi Chriſtiano propinavit, cum ante eum ne auditum quidem fuiſſet in Eccleſiâ Chriſti: Poſtea tamen Lutherus dogma Ubiquitatis miſſum feciſſe videtur, & præſentiam corporis Domini in Cœnâ fundaſſe ſuper verbis Inſtitutionis, uti plerique poſtea Lutherani; niſi quod poſtea, annitentibus præſertim Joanne Brentio & Jacobo Andreæ, id in varias Lutheranorum Eccleſias revocatum ſit, non ſine gravi motu ac tumultu: cui tamen à multis ſemper contradictum fuit. Atqui Ubiquitas corporis Chriſti magnis laborat difficultatibus. Præterquam enim quod naturæ corporis repugnet, ubique eſſe; Corpus, quod ubique eſt, moveri non poterit de loco in locum: Imò, quod rationi magis adverſatur, dabitur penetratio dimenſionum: Corpora enim noſtra, quæ alicubi ſunt, neceſſe eſt ut penetrent corpus illud quod ubique eſt.

Per ſeſſionem ad dexteram Dei corpus Chriſti non evaſit ubique.

III. Excipiunt: Duplicem eſſe modum præſentiæ corporis Chriſti; unum circumſcriptivum & localem; alium cœleſtem, ſupernaturalem, & divinum, ad quam caro Chriſti ad dextram Dei collocata, communicatione virtutis divinæ evecta eſt. Reſp. 1. Duplex ille præſentiæ modus merum eſt quid contradictorium ſeipſum evertens: alter quippe alterum deſtruit: circumſcriptivus nempe ac localis, cœleſtem illum qui Ubiquitas eſſe dicitur. Objiciunt. Habet Deus infinitos modos, quibus corpus aliquod nobis præſens exhibere poteſt, præter illum phyſicum, viſibilem & circumſcriptum. Reſp. Non eſt Deo adſcribendum, ut quicquam faciat circa corpus, quod cum naturâ corporis pugnat: Atqui ut Deus corpori duplicem ejuſmodi præſentiæ modum conferat, cum naturâ corporis pugnaret. Non itaque negamus hanc corporis Chriſti præſentiam, eò quod omnipotentiam divinam in dubium vocemus; abſit: ſed quia hæc contradictionem implicant; adeoque ejus ſunt conditionis, ut natura corporis ea non admittat. Deus enim id efficiens faceret corpus eſſe non corpus. Sed dicunt, nos modum nolumus definire. Reſp. Imò cum dicunt eſſe præſentiam veram ac realem, jam modum definiunt. Modum autem quo corpus Chriſti in Cœnâ realiter præſens ſit, mirum non eſt ipſos definire non poſſe, cum fateantur, illum rationi humanæ repugnare, & ſimplici fide recipiendum dicant. Nec mirum: Ratio enim humana eum abſurdum ac impoſſibilem judicat. Et reverâ, abſurdus adeo eſt, ut nec ipſos ſententiæ hujus autores ſenſum intelligibilem verborum ſuorum concipere poſſe credam. 2. Reſpondemus: Licet per exaltationem ad dexteram Dei humanæ Jeſu Chriſti naturæ multa conceſſa ſint dona, non tamen natura corporis ipſius deſtructa eſt. Aliæ nimirum ſunt proprietates naturæ eſſentiales, quibus deſtructis natura humana deſinit eſſe humana: hujuſmodi reſpectu corporis ſunt, finitum & certò ſibi commenſuratò locò circumſcriptum eſſe: Aliæ ſunt accidentariæ, quæ naturam non conſtituunt, nec ejus conſtitutionem neceſſariò conſequuntur, ſed abſque naturæ deſtructione abeſſe poſſunt. Harum aliæ ſunt infirmitatis, ut eſurire, ſitire, triſtari, &c. aliæ perfectionis, ut robur, agilitas, ſapientia, &c. Eſſentiales Chriſtus etiam in exaltatione ſuâ retinet. Accidentarias, quæ ſunt infirmitatis, in glorificatione omnes depoſuit: Quæ autem perfectionis ſunt, earum ſummum in glorificatione accepit incrementum. 3. Si præſentiæ ille modus ex ſeſſione Chriſti ad dextram Dei derivandus ſit, ergo Chriſtus in primâ Cœna ejuſque inſtitutione, utpote nondum ad dextram Dei exaltatus, corpus ſuum non dedit. Quod ſi verum eſt, nullum ex verbis inſtitutionis pro reali ac vera corporis Chriſti in Cœna præſentia argumentum peti poteſt.

Nec per unionem duarum naturarum,

IV. Quidam ex rigidioribus Ubiquitariis, ut ictum hunc declinent, Ubiquitatis fundamentum non in exaltatione Chriſti ad dextram Dei quærunt, ſed in unione duarum in Chriſto naturam, divinæ ac humanæ, per quam humana natura jam ſtatim à primo conceptionis momento ad ſummam digni-

tatem ſit evecta: Ajunt enim, quod dextra Dei ſit omnipotentia Dei, adeoque ipſe Deus: Ergo cum corpus Chriſti jam in uterô matris ſit Deo unitum, apparet non potuiſſe poſtea magis exaltari. Sed ne jam multis ſententiam hanc convincamus; Unum tantum dicemus: Quod directè Scripturæ Sacræ contradicat; illa enim expreſſè affirmat, Dominum Jeſum demum poſt paſſionem ſuam exaltatum, & ad majeſtatis divinæ dexteram collocatum: *Luc.* XXIV. 26. *Act.* II. 33. V. 31. *Phil.* II. 8, 9, 10, 11. aliiſque pluribus locis.

Non poteſt eſſe corpus quod non occupet locum.

V. Alii verò è Lutheri ſequacibus, quibus Ubiquitatis dogma non probatur, cum Pontificiis excipiunt, poſſe corpus per omnipotentiam divinam eſſe præſens, ut tamen nullum repleat locum. Poſſe quippe virtute divinâ fieri, quæcunque non involvunt contradictionem: Corpus verò locum non occupare, ſine contradictione dici poſſe. Sed verò, quis, præjudicii expers, hic non manifeſtam deprehendit contradictionem, corpus, quod eſt ſubſtantia extenſa & impenetrabilis, poſſe exiſtere, ita tamen, ut non repleat locum extenſioni ſuæ commenſuratum? Sic enim concipitur extenſum non extenſum; quod contradictorium eſt. Hic diſtinguunt inter extenſionem in ſe conſideratam, & conſideratam cum reſpectu ad locum. Extenſionem corporis, & quicquid eſt de eſſentiâ magnitudinis, ſc. extendi in ſe, habere partem extra partem, & proinde ſitum quendam & diſpoſitionem earum intrinſecam, atque naturaliter aptum eſſe locum replere, loco commenſurari, & ex locô aliud corpus expellere, prius quid eſſe ipsô Ubi: At ſitum habere extrinſecum in ordine ad locum, & ipſo actu coëxtendi ſive commenſurari loco, ipſum replere, & per hoc aliud expellere, eſſe quiddam poſterius vel ſimul cum ipsô Ubi. Prius illud, ſeu naturalem illam ad commenſurationem cum locô aptitudinem, à corpore ſeparari non poſſe, & in corpore Chriſti etiam in Cœnâ manere ſalvam: ſolum autem poſterius, ſive commenſurationem ipſam quam ad locum habet, à corpore divinâ virtute removeri abſque repugnantiâ dici poſſe. Reſp. Quis in hac reſponſione non animadvertit manifeſtam contradictionem? extenſum enim eſſe, & partem habere extra partem, & tamen non coëxtendi loco ſive ſpatio, ſunt contradictoria: cum extenſum non niſi in ſpatio aliquo extenſum eſſe poſſit. Imò, ſi accuratè loqui velimus, locus corporis internus reverâ ab ipſo corpore non differt, ſed modo tantum conſiderandi. Dicere ergo, corpus extenſum poſſe exiſtere, ut non coëxtendatur loco ſuo, reverâ eſt negare, corpus extenſum eſſe extenſum. Objiciunt. Locum replere non eſt de eſſentiâ corporis, ſed eſſentiam ejus ſequi. Reſp. 1. Si locus corporis internus reipsâ non differt à corpore, non minus eſt de eſſentiâ corporis locum replere, quàm eſſe extenſum. 2. Eſto, non ſit de eſſentia corporis, ita tamen cum exiſtentiâ ejus cohæret, ut ne cogitatione quidem concipi poſſit corpus exiſtens, & nullum tamen occupans locum. Perinde ſicut corpus nullum exiſtens concipi poteſt, quin ſit in tempore; etſi tempus de eſſentiâ corporis non ſit. Quare & hæc exceptio non minus evidenti quàm præcedens contradictione gravatur.

In verbis Inſtitutionis eſt tropus.

VI. Pro ſententiâ autem ſuâ ſola producunt verba Inſtitutionis Cœnæ: Dominus, inquiunt, dixit, *Manducate, hoc enim eſt corpus meum.* Atqui ille mentiri eſt neſcius. Reſp. Non dubitatur de veritate verborum Domini, ſed de vero illorum ſenſu diſputatur. Illa autem propriè non poſſe accipi, prout τὸ ῥητὸν ſonant, jam fusè probatum eſt. Sunt itaque accipienda figuratè, & quidem figurâ uſitatiſſimâ, qua ſignum ſumitur pro re ſignata, propter arctiſſimam quæ inter ea intercedit conjunctionem: uti in ſequentibus oſtendemus.

Occurritur aliquot exceptionibus.

VII. Excipiunt. In teſtamentis verba proprio ſenſu ſunt accipienda, alias nulla eorum eſſet certitudo. Reſp. 1. Antea nos oſtendimus, Dominum hic non condidiſſe teſtamentum ſuum, neque Eccleſiæ corpus ſuum, hic in terris perpetuò in Cœna ſumendum, legaſſe: ſed aliquid Eccleſiæ mandaſſe, quod in memoriam carnis ſuæ fractæ, & ſanguinis pro ipſa effuſi, ab ea præſtari vult. Excipiunt. Dogmata & præcepta, præſertim nova, & alibi non propoſita, verbis quam fieri poteſt maximè propriis Scriptura tradit ſemper. Reſp. 1. Nulla hic eſt in verbis, quibus præceptum continetur ambiguitas. Verba enim, *accipite, edite, bibite ex hoc omnes, facite hoc in mei commemorationem*, nullam admittunt ambiguitatem. Diſputatur ſolummodò de verbis, *hoc eſt corpus meum*, quæ non ipſum præceptum continent, ſed tantum rationem, cur Dominus ritum hunc obſervari præceperit. Quocunque autem ſenſu verba illa accipiantur, præceptum Domini legitimè obſervari poteſt, ſi ea præſtentur, quæ Dominus obſervari expreſſè præcepit, quæque verbis claris, non figuratis, enuntiavit. 2. Figuratæ locutiones aliquando magis ſunt perſpicuæ, quàm propriæ: ſaltem in hac figura, quæ & in Scriptura, & in communi ſermone, frequentiſſima eſt, nulla eſt obſcuritas. Ajunt, ſe ſimplici fide recipere verba Domini. Reſp. Non ſunt recipienda verba Domini ſenſu abſurdo, & qui ſeipſum deſtruit: alias, ſi ſemper verba velimus ſumere ſenſu propriô, prout ſimpliciter ſecundum literam ſonant, prætextu ſimplicis fidei, omnia abſurdiſſima & contradictoria colligentur ex Scriptura; ut, Deum habere corpus, Dominum Jeſum eſſe

vi-

vitem, nos palmites, aliaque plura. Fides noſtra debet eſſe rationalis, nec repugnare rationi à Deo nobis inditæ. 3. Et ipſi in verbis Domini tropum agnoſcunt: Quia panis, ex ipſorum ſententiâ, non eſt corpus Chriſti; nec poculum eſt ſanguis ex ipſorum ſententiâ, ſed illud quod in poculo eſt: ſeu potius, cum vinô quod in poculo eſt, datur ſanguis, & cum pane, corpus Chriſti. Ajunt: Locutionem eſſe ſimilem, ac ſi quis vitrum habens plenum vini, dicat, hoc eſt rubrum vel album vinum: cum enim duæ res ſimul exhibentur, notum eſt, præſtantius ſolummodò nominari. Reſp. Ergo agnoſcunt tropum, metonymiam nempe quo continens ſumitur pro contento. Cur autem & hoc non credunt ſimplici fide? Et ſi tropus admittendus eſt, cur non illum admittunt, qui ſanum in ſe ſenſum continet, præ illo, qui rationi rectæ è diametrô repugnat?

Et objectioni à natura Sacramenti ſumta.

VIII. Objiciunt præterea: Sacramenta conſtare re terrenâ ac cœleſti: Niſi autem propriè verba Domini accipiamus, nulla in Sacramento hoc erit res cœleſtis. Reſp. 1. Quiſque Sacramenti definitionem procudit pro arbitrio ſuo, & opinioni ſuæ convenientem, ex eâque argumenta depromit contra adverſarios, & reſponſiones quibus eorum objectiones diluat. Cum itaque in Sacramenti definitione convenire nequeunt, exinde, tanquam veritate utrinque conceſſâ, reſponſiones peti non poſſunt: Et fortaſſe præſtitiſſet voce illâ, quæ tot litium materia eſt, abſtinuiſſe, & adhuc abſtinere; ut ſimul ac ſemel omnes illæ contentiones de voce, quæ in Scripturâ Sacrâ non reperitur, præcidantur. 2. Eſto, Sacramenta conſtent re terrenâ ac cœleſti, non tamen utrâque verè ac realiter præſente, ſed tanquam ſignô ac ſignatô: ſignatô abſente, & per ſignum præſens adumbratô.

Sententia Contraremonſtrantium.

IX. Tertia Contraremonſtrantium ſententia eſt: In Cœnâ Domini verum dari panem ac vinum, eaque eſſe ſymbola ac ſigna corporis Jeſu Chriſti pro nobis fracti, ac ſanguinis pro nobis effuſi. Hæc fuit ſententia Zuinglii. Sed Bucerus, Calvinus, eorumque ſequaces, poſtea addiderunt: Licet panis & vinum accipiantur membris & ſenſibus corporis, ipſum tamen corpus & ipſum ſanguinem Chriſti verè illic eſſe præſens & exhiberi, ac recipi fide. Videtur illud excogitatum à Bucero, qui pacis ſtudio, ut Lutheranos & Zuinglianos inter ſe conciliaret, excogitavit modos loquendi ambiguos, quibus utraque pars ſubſcribere poſſet, ſalvâ unicuique ſuâ ſententiâ. Sed conatus ille male ceſſit. Conqueruntur enim Lutherani de fraude Reformatorum, qui quod unâ manu porrigunt, altera rurſus auferunt. Et revera ut pax & concordia obtineatur, præſtat propriè abſque ambiguitate loqui, ac qui intercedit diſſenſum fateri, interimque illius momentum inquirere, quò pateat, tantum id non eſſe, ut propterea in partes abire oporteat; quàm verbis generalibus ac ambiguis diſſenſum diſſimulare, atque interim peculiari ac diverſa verborum acceptione rurſus diſſenſum ſuum prodere. Reformati quippe dicunt, contentionem inter ſe & Lutheranos eſſe de modo. Verum id quidem eſt; ſed modus ille magnum ſententiarum diſcrimen facit. Lutherani quippe Euchariſtiæ eſſentiam in eô collocant, quod corpus Chriſti in ea verè ac ſubſtantialiter adſit, ideoque & à communicantibus ore ſumatur: Reformati autem, verè quidem adeſſe ajunt, ſed non ſubſtantialiter, ideoque non corporibus noſtris, ſed fidei ſolummodò adeſſe, & ab ea verè, tanquam ore ſpirituali, aſſumi. Modum autem illum, quo Chriſti corpus nobis in Cœna adeſt, adeò eſſe admirabilem, *ut mens planè cogitando, nec lingua explicando par eſſe poſſit*; uti Calvinus ait, *Inſtit. lib.* IV. *cap.* XVII. §. 7.

X. Fatemur nos, alibi, præſertim *Joan.* VI. *Ea vi:* de ſpirituali manducatione corporis ac ſanguinis Domini ſermonem eſſe, quæ aliud nihil eſt, quàm confirmatio in fide per mortem Chriſti, in doctrinæ ſuæ teſtimonium, & pro ſalute noſtra toleratam. Sed ad eam non reſpicitur in Cœna; nec ex ipſorum ſententia reſpici poteſt; quia in Cœna eſſe volunt communionem cum phyſica corporis Chriſti ſubſtantia, quod verè, licet non ſubſtantialiter, ibi præſens adeſſe docent. Atqui ſententia illa non minore, quàm Lutheranorum, abſurditate laborat. Quia illa communio cum ſubſtantia corporis Chriſti, vel eſt communio cum corpore Chriſti ut in cœlis manente, aut in terra & in ipſo Cœnæ uſu reipſa præſente. Si poſterius dicant, ubiquitas corporis Chriſti eſt admittenda, & apertè in caſtra Lutheranorum tranſeundum. Si prius; repugnantia dicunt: Quomodo enim poſſibile eſt, corpus Chriſti, quod in cœlo eſt, & non alibi, nobis, qui in terra ſumus & non alibi (uti Beza loquitur) verè communicari & in cibum cedere? Ajunt: Conjunctionem noſtri cum corpore Chriſti fieri per fidem, quaſi per os ſpirituale, qua multa abſentia nobis præſentia ſiſtere poſſumus. Reſp. 1. Conjunctio per fidem cum Chriſto uſum Cœnæ præcedere debet; alias homo indignus qui Cœnam celebret; ejus enim celebratione ſe jam illam communionem habere teſtatur. 2. Unionem illam quæ per fidem fit, expreſſè diſtinctam cupiunt ab illa unione quæ fit in Cœna, quam ſublimius & expreſſius quid continere volunt. 3. Unio illa non eſt incomprehenſibilis. 4. Nec fides res abſentes verè præſentes facit; ſed ſibi ſolummodò tanquam præſentes repræſentat, cum tamen verè abſentes ſint; eſt enim ὑπόστασις ἐλπιζομένων: *Hebr.* XI. 1. Deinde: Nullum fructum ſpiritualem

anima noſtra percipere poteſt ex communione cum ipsâ corporis phyſici ac ſanguinis Chriſti ſubſtantiâ, præſertim cum ſit communio cum corpore mortuo, ſanguine effuſo, prout in Cœnâ repræſentatur, & ipſi exhiberi credunt.

Occurritur objectioni ex 1 Cor. x. 16.

XI. Sed pro ſententiâ ſuâ objiciunt, quod 1 *Cor.* x. 16. *Panis quem frangimus* vocetur *communio corporis Chriſti*, & *Poculum quod bibimus, communio ſanguinis Chriſti.* Sed jam in præcedentibus adverſus Pontificios reſpondimus, non poſſe hæc verba propriè accipi, neque exinde deduci, corporis Chriſti communionem revera exhiberi in Cœna: ſed deſignari teſtificationem communionis noſtræ cum Chriſto: eſu ſcilicet panis, & potu vini publicè teſtamur, nos cum corpore & ſanguine Chriſti communionem habere: perinde atque illi, qui menſis idolorum participabant, teſtatum faciebant ſe cum dæmonibus habere communionem. Et hac ratione, ut maximè valida ac efficaci, Apoſtolus Corinthios dehortatur, ne menſis idolorum participent: quia iſta participatione oſtendunt, ſe cum dæmonibus communionem habere: Atqui indignum eſt, ut illi, qui eſu panis & potu vini in Cœna communionem ſuam cum Chriſto teſtantur, etiam cum dæmonibus communionem habeant: Ideò ait *verſ.* 20, 21. *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.*

Et ex 1 Cor. xii. 13.

XII. Præterea pugnant verbis in eadem epiſtola, *cap.* xii. 13. *Et omnes unâ potatione potati ſumus in unum ſpiritum.* Sed quid in verbis hiſce eſt, quod aliquatenus ſententiæ huic favere poſſit? In toto hoc capite ne unum quidem verbum de Cœna Dominica occurrit: Unde ergo probabunt hic de potatione quæ in Cœna fit ſermonem eſſe? Diſſerit hic Apoſtolus de liberali donorum Spiritus Sancti diſtributione, qua fideles diverſimodè à Deo & Chriſto perfunduntur, ut fiant unus ſpiritus; hoc eſt, ita inter ſeſe uniantur, non aliter ac ſi ſint unum corpus & anima una. Docet nempe Deum non omnibus eadem, ſed ſingulis diverſa dona pro arbitrio ſuo diſtribuiſſe; idque eô fine, ut iſtis veluti ſpiritualibus vinculis inter ſe colligarentur, ut alii aliorum commodis ſtuderent: non aliter atque unius ejuſdemque corporis diverſa membra, uno ſpiritu inter ſe colligata, ſingula pro dignitatis ſuæ ratione ſibi invicem uſui ſunt, & altera alterorum incolumitati inſerviunt. Spiritus ergo unus, in quem fideles potati dicuntur, non eſt Spiritus qui ipſos cum Jeſu Chriſto unum facit, (quod licet verum ſit, de eò tamen nihil in hoc loco dicitur) multò minus in Cœnâ; ſed inter ſe invicem tanquam unius corporis membra conjunctos reddit. Et hunc ſenſum totus verborum Apoſtoli contextus manifeſtiſſimè evincit.

Et ex conjunctione quam habemus cum Chriſto.

XIII. Atqui, inquiunt, Scriptura paſſim teſtatur intimam eſſe inter Chriſtum & fideles communionem, eamque variis conjunctionibus, ut membrorum unius corporis, &c. aſſimilat. Reſp. Fatemur: ſed conjunctio illa non fit in Cœnâ, nec cum corpore Jeſu Chriſti; ſed ante Cœnam per fidem, eſtque ſpiritualis conjunctio cum Chriſto omnibuſque ipſius beneficiis; & conditio requiſita, ut quis dignè Cœnæ communicare poſſit; adeò ut, ſi quis per fidem Chriſto verè conjunctus non ſit, nec is legitimè Cœnæ participare poſſit. Attamen, inquiunt, Cœna hujus cum Chriſto conjunctionis teſſera eſt: Agnoſcimus: atqui exinde concludimus, conjunctionem noſtram cum Chriſto Cœnæ participationem præcedere; teſſera enim rem confirmans & obſignans nulla eſſe poteſt, niſi res jam exiſtat; alias falſa eſſet, utpote rem quaſi jam exiſtentem obſignans, quæ nondum exiſtat, ſed quæ demum actu, qui teſſera eſt obſignans, acquiritur. Quod planè abſurdum eſt. At, inquiunt, niſi ejuſmodi cum corpore Chriſti in Cœnâ conjunctionem admittamus, à Cœnâ omnia excluduntur myſteria. Reſp. Myſteria nulla in Cœnâ ſunt quærenda extra Scripturam: illa autem nobis explicat, quid fractione & eſu panis, ac effuſione & potu vini, ſeu totâ illâ actione quæ in Cœnâ peragitur, deſignari Dominus voluerit: Illa autem ita clarè in Scripturâ ſunt tradita, ut nobis amplius myſteria non ſint. Si qui præter hæc myſteria quædam fingere velint, ii periculosè errant, & occaſionem incautis præbent ritum hunc nimis exaltandi, quaſi præcipua cultus Chriſtiani pars ſit, ac proinde in ritus externi ſollicitâ obſervatione fiduciam collocandi.

Quo ſenſu panis & vinum vocentur corpus & ſanguis Domini.

XIV. Dicendum ergo, quod nobis in Cœnâ datur eſſe merum panem & vinum; ea autem eſſe ſigna corporis ac ſanguinis Chriſti: quia ceremoniâ illâ fractionis panis & effuſionis vini adumbratur, quâ ratione corpus Chriſti pro nobis ſit fractum, & ſanguis effuſus. Quia autem per iſtam actionem maxima apparet eſſe ſimilitudo inter panem ac corpus Chriſti, & inter vinum ac ſanguinem Chriſti; hinc panis & vinum uſitatô loquendi modô ſolent corpus & ſanguis Domini appellari. Aliud myſterium in ritu hoc, qui maximè ſimplex eſt, quæri non debet.

CAPUT LXXII.

De Fine Cœnæ Domini, & legitimo illius uſu.

Finis Cœnæ triplex.

I. UT autem ſacri hujus ritus natura, & qua ratione panis & vinum ſymbola ſint

sint corporis ac sanguinis Jesu Christi, distinctius percipiatur, finis Cœnæ considerandus est. Est is triplex.

Primus, commemoratio mortis Christi.

II. Primus ac principalis Cœnæ finis est commemoratio cruentæ mortis Jesu Christi; quæ optimè adumbratur fractione panis, & effusione vini; illâ enim repræsentatur, quomodo Jesu Christi corpus fractum sit, non tantum in flagellatione, spineæ coronæ impositione, crucifixione, sed potissimum in morte, quæ disertè fractio appellatur, *Joan.* 11. 19. ac quomodo Jesu Christi sanguis sit effusus & è vulneribus ipsius effluxerit. Indeque apparet, ad ritus hujus integritatem pertinere, ut panis frangatur, & vinum seorsim à pane effundatur; eumque aliquatenus mutilari, quando loco panis fracti, tenuia crustula, quæ frangi nequeunt, aut saltem non franguntur, integra fidelibus distribuuntur: Non enim tam ipsa substantia panis & vini, quam integra illa quæ circa panem & vinum peragitur actio, figura sunt corporis Domini, nobisque quasi in picturâ repræsentant, quid corpori Jesu Christi evenerit.

Quomodo eum indicens verba institutionis.

III. Adeò ut finis hujus respectu, sensus verborum Domini, *hoc est corpus meum*, sit; hæc actio, quam nunc instituo, vobis repræsentat, quomodo corpus meum pro vobis frangendum, sanguisque meus pro vobis effundendus sit. Scriptura Sacra plena est ejusmodi loquendi modis: Ne ea repetamus, quæ antea contra Pontificios allegata sunt, vide insignem locum *Esech.* v. 1. *& seqq.* Jubetur Ezechiel gladio caput radere, pilosque abscissos in tres dividere partes; tertiam partem igne comburere, alteram partem gladio concidere in circuitu ejus, tertiam verò aliam dispergere in ventum, &c. additurque *vers.* 5. *Ista est Jerusalem*; id est, ista est figura Jerusalem, seu ista actio, quam tibi præcipio circa capitis tui pilos, repræsentat quâ ratione ego acturus sim cum Jerusalem; quod & toto illo capite prolixius docetur. Similiter apud eundem Prophetam, *cap.* XXXVII. 1. *& seqq.* Propheta spiritu Domini ducitur in campum ossibus repletum, quæ ad se invicem accesserunt, & nervis ac carne superinductis spiritus in ea ingressus est, ac vixerunt: additurque *vers.* 11. *Ossa hæc universa domus Israël est*: hoc est, uti toto illo capite fusius explicatur, eodem modo ego filios Israël in captivitate, mortuorum instar in sepulchris, detentos, ex captivitate eruam & quasi in vitam reducam. Eundem planè ad modum, *Dan.* 11. 38. dicit Daniel Regi Nebucadnezari, *Tu es caput illud aureum.* & *cap.* VII. 24. *Cornua decem decem reges sunt. Apoc.* XVII. passim. *Septem capita septem montes, & septem reges sunt, vers.* 9. *Decem cornua decem reges sunt, vers.* 12. *Aqua ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & lingua, vers.* 15. *Mulier est civitas magna quæ habet regnum super reges terræ. vers.* 18. Alibique passim.

Illi junctæ est gratiarum actio.

IV. Hanc cruentæ mortis Jesu Christi commemorationem comitatur gratiarum actio pro beneficiis morte Jesu Christi partis: hinc tota hæc actio vocari solet Eucharistia, quasi tota in gratiarum actione occupetur. Quæ hic exhibetur speciatim Deo Patri: Est enim omnium maximum divinæ erga nos caritatis argumentum, quod pro peccatoribus suisque inimicis Filium unigenitum dederit in mortem. Hinc *Rom.* VIII. 32. dicitur Deus *proprio Filio non pepercisse, sed eum pro nobis tradidisse in mortem*; tanquam qui excellentissimus esset amoris actus, cum quo nullus alius comparari possit. Præterea exhibetur speciatim Jesu Christo Mediatori nostro; quoniam excellentissimum est amoris Jesu Christi erga nos documentum, quod mortem cruentam & ignominiosam ultrò susceperit nostro bono, ut nos à peccatorum reatu soluti remissionem peccatorum & vitam æternam consequamur: Ita ipse ait, *Joan.* XV. 13. *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam quis ponat pro amicis suis*: Dominus autem animam pro peccatoribus, suis Patrisque sui inimicis, posuit. Et quia in eâ maximus caritatis apex elucet, hinc & tota nostra salus uni sæpe Christi morti adscribitur.

Secundus; testificatio communionis cum Christo.

V. Alter finis est, publica testificatio nos reverâ communionem habere cum Christo. Hinc 1 *Cor.* X. 16. vocatur *communicatio corporis & sanguinis Jesu Christi.* Hanc autem Cœnæ usu, panis nempe esu & potu vini, testamur. An receptio hæc ex ministri manu ore, an verò manu fieri, totaque hæc actio peragi debeat sedendo, an stando, an genu flectendo, indifferens est, modo absit superstitio, nimiaque symbolorum horum externorum veneratione via non sternatur ad idololatriam; præsertim cum Apostoli in primâ Cœnæ institutione genua flexisse non legantur. In externis illis circumstantiis hærendum non est; res ipsa est spectanda.

Ea requirit, fidem & sanctitatem.

VI. Testificatio autem communionis nostræ cum Christo requirit, ut verâ ac vivâ in ipsum fide simus præditi, eâque vel majore seu firmiore, vel infirmiore, verâ tamen ac sincerâ, pro ratione profectuum nostrorum in fide. Per fidem enim Christo inserimur, ac vera vivaque ejus efficimur membra: *Joan.* XV. 5. *Rom.* XI. 20, 21. hinc & *per fidem in nobis habitare* dicitur, *Eph.* III. 17. *Gal.* II. 20. Hæcque fides efficit, ut in crucifixione ejus gloriemur, 1 *Cor.* II. 2. *Gal.* VI. 14. licet Christus crucifixus Judæis sit scandalum & gentibus stultitia; quia in eo agnoscimus summam potentiam ac sapientiam Dei, 1 *Cor.* I. 23. Quo & fit, ut reconciliationem nostram non quæramus, nisi in Christo crucifixo, cujus mors fuit oblatio

pro peccatis noſtris, *Eph.* v. 2. cujuſque ſanguis nos ab omni purgat peccato, 1 *Joan.* 1. 7. 2. Requirit, ut ſanctè juxta præcepta Jeſu Chriſti vitam inſtituamus; ſine ſanctitate enim nulla cum Chriſto communio eſt, *Matth.* VII. 23. hinc & requiritur tanquam conditio neceſſaria in eo qui Chriſti particeps eſt, *Gal.* v. 24. 1 *Joan.* II. 3, 4. imò ſignum eſſe dicitur, unde quis genuinus Dei cognoſcatur filius, 1 *Joan.* III. 10.

Utramque nobis ineſſe uſu Cœnæ teſtamur.

VII. Hanc autem nobis ineſſe conditionem uſu Cœnæ publicè profitemur, quando panem fractum edentes, vinumque effuſum bibentes, teſtamur, corpus Chriſti fractum, ſanguinemque ejus effuſum, pane & vino adumbratum, ſpiritualem eſſe animorum noſtrorum cibum, quo aluntur in vitam æternam; perinde uti Dominus dicit, *Joan.* VI. 56. *Caro mea verè eſt cibus; & ſanguis meus verè eſt potus.* Quia enim carne fractâ & ſanguine effuſo doctrinæ ſuæ divinitatem validiſſimè confirmavit, reverâ etiam ſpiritualis animæ noſtræ ſunt cibus, quatenus animus noſter cruentæ ipſius mortis intuitu magis in fide doctrinæ Jeſu Chriſti confirmatur. Et quoniam mors ritus hujus ſacri celebratione adumbratur & coram oculis noſtris quaſi depingitur, hinc & ritus hic ipſe ut mortis Jeſu Chriſti ſignum, etiam in fidei noſtræ confirmationem cedit.

Tertius, publica fraternæ charitatis profeſſio.

VIII. Tertius finis eſt publica fraternæ charitatis profeſſio, quâ fideles mutuam charitatem & communionem, veluti membra unius corporis ſpiritualis, ſub uno capite Jeſu Chriſto, unius panis communione teſtantur: 1 *Cor.* X. 17. *Quoniam unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane participamus.* Veluti enim ex multis granis unus conficitur panis, & ex multis uvis unum exprimitur vinum; ita etiam teſtamur nos, multos licet, unum tantum eſſe corpus in Jeſu Chriſto, ac proinde invicem, prout unius corporis membra decet, ſincerâ in Chriſto caritate complecti.

Ea colenda cum omnibus genuinis Jeſu Chriſti membris.

IX. Hæc fraternæ charitatis teſtificatio fieri debet cum omnibus, qui juxta verbi divini regulam pro veris ac genuinis Jeſu Chriſti membris agnoſcendi ſunt; quales ſunt omnes, qui fundamentis ſalutis arctè adhærentes, vitam ex præſcripto Jeſu Chriſti ſincerè, quantum quidem humana noſtra imbecillitas permittit, inſtituunt, erroribus licet, etiam variis ac gravioribus, fundamenta tamen ſalutis non deſtruentibus, obnoxii; hoc eſt, non tantum qui unico fundamento Jeſu Chriſto, aurum, argentum aut lapides pretioſos, ſed & qui lignum, fœnum & ſtipulas ſuperædificant: ne fraternitate noſtrâ excludamus, extraque Chriſti communionem pronuntiemus eos, quos Chriſtus ipſe communione ſuâ dignatur, ac temerarii in conſervos noſtros judicii arguamur rei. Quicunque id audent, teſſeram hanc charitatis ac fraternitatis in ſchiſmatis vexillum convertunt, corpuſque Chriſti indiviſum, quantum in ſe, dilacerant ac divellunt. Chriſtiani eſt, à talium communione ſollicitè ſibi cavere, ne hac ſuâ communione illam judicandi temeritatem approbet, ejuſdemque ſe criminis coram Deo reum faciat.

Quo caſu aliquando ſeparatam liceat Cœnam celebrare.

X. Quod ſi aliorum rigor, verè fidelium, licet opinione ſuâ errantium, communionem reſpuat, coguntur fideles ad communionis ſuæ fraternæ teſtificationem, ſeparatim ritum hunc ſacrum celebrare; non ut hac ſuâ actione reliquos à fraternitate ſuâ excludant, atque ita eodem ſe crimine quod in aliis damnant polluant; ſed ut eum ſincerè, primæque ſuæ inſtitutioni convenienter, celebrent, ſuamque cum omnibus à Chriſtianæ fidei fundamentis non recedentibus, communionem teſtentur; ſollicitè caventes, ne cuiquam ob opinionum diverſitatem anathema dicant; ſed publicè profiteantur, ſeparatam hanc Cœnæ celebrationem à ſe non fieri, quod alios Chriſtianâ communione indignos judicent, ſed quod ab aliis indignè ſint rejecti, ſalvaque conſcientia ritum hunc cum iis, qui eo ut ſchiſmatis vexillo abutuntur, celebrare nequeunt: Nec ſe intra cœtum ſuum fraternam communionem terminare velle; ſed Eccleſiam erigere verè Chriſtianam, quæ omnes, fidem ſalutarem profitentes, vitamque à ſceleribus puram conſervantes, prout Chriſtianos decet, pro fratribus agnoſcit, & ad communionem ſuam invitat; quin & ſe cum iis, à quibus ſunt rejecti, modò rigorem illum non Chriſtianum deponant, fraternitatem ejuſdem Cœnæ communione colere & teſtari paratos eſſe. Ita ſe à ſchiſmatis crimine immunes conſervant, rituque hoc teſtantur, ſe ſicut unius panis ſunt participes, ita etiam unum eſſe corpus in Chriſto; & licet aliorum rigor non permittat, ut unius Cœnæ celebratione unionem hanc Chriſtianam perficiant, animo tamen ac publica profeſſione eam teſtatam reddunt.

Præparatio requiſita ut dignè celebretur Cœna.

XI. Ex hiſce jam liquet, quæ, ut dignè ritus hic celebretur, requiratur in Chriſtiano diſpoſitio, vita nimirum profeſſioni quæ in Cœna fit reſpondens; alias *panem hunc edit & calicem bibit* indignè, *ſibique edit ac bibit judicium*, 1 *Cor.* XI. 29. quia *non dijudicat corpus Domini.* Quia autem ritu hoc peculiari modo communionem noſtram cum Chriſto omnibuſque verè fidelibus teſtamur, etiam peculiaris quædam attentio animique devotio requiritur, ne criminis hujus, quod corpus Domini non dijudicemus, hoc eſt, quod panem hunc à vulgari pane non diſcernamus, & temerè abſque reverentia ad eum tanquam ad vulgarem cibum ruamus, affines ſimus. Hæc tria ſpeciatim concernit tempora. 1. Quod Cœnæ celebrationem proximè præcedit. 2. Quod in ipſa

Cœ-

Cœnæ actione occupatur. 3. Quod eam immediatè consequitur.

Proximè ante Cœnæ usum.

XII. Primò. Paulò ante Cœnæ celebrationem requiritur animus non tantum à peccando alienus, & caritate fraternâ imbutus; sed & rerum vilium terrenarumve contemplationi non intentus; neque actionum, non quidem alias illicitarum, minus tamen gravium, exercitio distractus. Hæc enim devotam, quæ in Cœnâ requiritur, animi attentionem impediunt; neque rebus vitam hanc animalem solummodò concernentibus intentus animus, subitò iis se expedire, & ad dignam cœlestium ac spiritualium contemplationem totum se erigere potest.

In ipso usu.

XIII. Secundò. In ipsâ actione requiritur ut fines Cœnæ, jam à nobis indicatos, ritè expendamus, iisque convenienter nos componamus. Adesse ergo debet, 1. Religiosa mortis Christi pro nobis ultrò susceptæ meditatio, religiosa Dei Patris Christique pro ingenti hoc beneficio veneratio; quæ testanda est, tum interiore animi humiliatione, tum externâ corporis nostri veneratione, quantum absque superstitione fieri potest. Sicut enim in externis hisce nimium esse, superstitionem; ita omnibus externis devotionis signis destitutum esse, profanitatem numinisque irreverentiam sapit. 2. Vera possessio illius, quod sacrâ hac actione nos habere profitemur, communio nim: cum Christo per veram ac vivam fidem; & sincera ac fraterna dilectio eorum qui Cœnam nobiscum celebrant, & cum quibus, modò ipsi non renuant, Cœnam porrò celebrare parati sumus. 3. Ac tandem dijudicatio corporis Domini; ut ritum hunc ab aliis vulgaribus distinguamus, nosque reverenter adeò modestè ac devotè geramus, prout rebus adeò sacris dignum est. Adversus hoc officium gravissimè peccabant Corinthii, qui absque reverentiâ non aliter atque ad vulgarem cibum, ad sacrum hunc panem quasi proruebant; alius esuriebat, alius ebrius erat; eâque irreverentiâ Apostolus ait, ipsos se reos reddidisse corporis ac sanguinis Domini, 1 *Cor.* XI. 28. quatenus panem hunc & vinum sacrum, corpus ac sanguinem Domini repræsentans, communis instar cibi assumserint, atque sic ipsum Domini corpus vilipenderint. Quam irreverentiam Deus sibi displicuisse testatus est, morbos illis immittendo, & quosdam morte temporali puniendo: *Ideo* enim, inquit Apostolus, *inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi*, *vers.* 30.

Proximè post illius usum.

XIV. Tertiò. Tempus quod Cœnam proximè sequitur religiosam requirit meditationem, seriaque de beneficio hoc, cujus memoria celebrata est, colloquia; ne ad vulgares sermones & colloquia de rebus civilibus statim revertamur; Non enim alte animo infixa esse potest beneficii meditatio, quæ tam subitò sermonibus alienis excutitur; nec de beneficii magnitudine animus probè persuasus, cujus meditationem tam subitò deponit. Tandem per totam vitam requiritur mandatorum divinorum observatio, vitaque professioni tam sanctæ respondens.

Quæ probatio hùc requiratur.

XV. Ex hisce jam per se liquet, quæ sit probatio illa, quam Apostolus 1 *Cor.* XI. 27, 28. requirit, ut dignè Cœna celebretur; nempe, non tantum sollicita exploratio, quâ homo se vitamque suam diligenter expendit, utrum ad exemplar præceptorum Dei sit expressa; sed & quâ eam exploratione diligenti adhibitâ, ut regulæ suæ convenientem approbat, animumque suum ad ritè Cœnam celebrandum dispositum deprehendit: hoc sensu vox δοκιμάζειν usurpatur, *Gal.* VI. 4. *Opus autem suum probet unusquisque*, hoc est, approbet, seu probatione factâ approbandum esse deprehendat, *& sic in semetipso gloriam habebit.* Eodem sensu & legitur *Rom.* XII. 2. *Ephes.* V. 10. Atque ita etiam hic accipiendum esse, ex ipsis Pauli verbis constat; quoniam probatione hac factâ vult ut homo de pane hoc edat & de poculo bibat; quod dignè fieri nequit, nisi facta ut divini verba regulæ consentanea approbentur.

Quid faciendum homini, qui se peccatis inquinatum deprehendit.

XVI. Dices. Quid si homo exploratione hac factâ vitam professioni non respondentem, sed variis inquinatam peccatis deprehendat, an nihilominus ad mensam Domini accedet? Resp. Peccatorum quædam distinctio est facienda. Quædam enim sunt manifesta & scandalosa, alia sunt occulta: Si manifesta sint, aliisque præbeant scandalum, ac præsertim si sint recentia, eorumque infamiam nec temporis longinquitas, nec ulla Ecclesiæ censura deleverit, ad tempus aliquod à Cœnæ usu abstinendum est; interimque seriæ resipiscentiæ signis, vitæque sanctioris exemplo scandalum antea datum reparari debet, animusque hac ratione ad dignam Cœnæ communionem præparari. Si peccata sint occulta; ea rursum dupliciter considerari possunt: Vel quod grave aliquod peccatum ritus hujus celebrationem exiguo tantum tempore antecesserit, ita ut conscientia vixdum à peccato illo respiraverit. Hoc casu à Cœnâ abstinere præstat, pœnitentiamque agere, seque præparare in sequens tempus; quàm cum conscientiâ adeo pollutâ ad mensam Domini accedere, ac sibi ipsi indigno esu nocere. Vel quod antehac tempore Cœnæ non ita propinquo homo in peccatis vixerit. Hic examinare se debet homo, an in peccato isto adhuc perseveret: Si sic; indignus est qui accedat; peccati enim habitus ante omnia exuendus est, antequam dignè quis Cœnæ communicare possit. An verò se ex toto corde ad Deum convertere constituerit,

rit, illiuſque propoſiti jam fructus aliquos pœnitentiâ dignos ediderit. Si aliquamdiu peccatorum pœnitentiam egerit, aliquoſque jam in ſanctitatis ſtudio progreſſus fecerit, tranquillâ conſcientiâ accedere poteſt. Si verò non diu à peccato ſe averterit, ex animo tamen ei valedicere propoſuerit, idque propoſitum ſerium deprehendat & efficax, etiam accedere poteſt cum fiduciâ Deo placendi; quia in tali propoſito propriè mentis noſtræ renovatio conſiſtit, idque bona opera producit.

XVII. Hinc jam liquet, quem in finem Apoſtolus explorationem illam commendet: ut vel homo opera ſua, utpote voluntati divinæ conſentanea, approbet; vel ut Deo adverſa condemnet, & emendet; & poſtea iis emendatis dignè ad Cœnæ participationem accedat.

An infirmitatis metu liceat ritum hunc omittere.

XVIII. Quæres. Quid ergo de iis dicendum, qui infirmitatis cujuſdam metu ritum hunc omittunt, exiſtimantes nimiam quandam ſanctitatem requiri, ut dignè ritus hic celebretur, quâ ſi quis ſit deſtitutus reus fiat corporis ac ſanguinis Domini? Reſp. Metus is eſt vanus; quia fruſtra obtenditur metus, qui excuſet ab obſervatione præcepti divini; præcepta enim Dei gravia non ſunt, 1 *Joan.* v. 3. nullumque inter præcepta divina minus eſt grave quàm hoc. Alia ſunt graviora, ut abnegationis noſtri, & crucifixionis carnis noſtræ: illis tamen fruſtra metus ille obtenditur; quia ſine his ne Chriſtiani quidem eſſe poſſumus, *Matth.* XVI. 24. *Gal.* v. 24. Sane ad preces ritè fundendas eadem requiruntur, quæ ad ritum hunc dignè celebrandum; quia potiſſima ejus pars eſt Euchariſtia ſeu gratiarum actio; at illa tantum precationis pars eſt; nemo autem infirmitatem obtendit ut Deum precetur.

Exploratio qualis hic ſit adhibenda.

XIX. Diligenter autem animus explorandus eſt, an non metus ille prætendatur tantum, reverâ autem homo laborem ſeſe explorandi defugiat, ſeque explorato, peccatiſque conſcientiam vaſtantibus deprehenſis, iis ſeſe exſolvere, utpote carni ſuæ gratis, reformidet. Iſque dupliciter ſe, qui ritum hunc celebret, indignum reddit: primò quidem, quod vitam ducit non Chriſtianam; pluriſque facit peccati delicias, quàm vitæ æternæ theſauros communionemque cum Deo: ſecundò, quod impietati ſuæ, infirmitatis metum, animumque gloriæ divinæ ſtudioſum hypocriticè prætendat. Quod ſi tamen vanus non ſit prætextus, uti in quibuſdam vanus non eſt, ſed ex errore mentis, nimiam ac hyperbolicam quandam ſanctitatem huc requiri exiſtimantis, ortum habeat, vel etiam ex conſcientiâ infirmitatum quarundam, quas homo etiamnum in ſe deprehendit, & à quibus ſe purum eſſe debere credit, antequam dignè communicare poſſit; cogitet ſeriò, an non hoc ſuo metu alios, qui ritum hunc uſurpant, præſumtionis, tanquam excellentioris pietatis ſibi conſcios, tacitè inſimulet: alios etiam à ritu hoc abſterreat, tanquam eximiâ illâ ſanctitate deſtitutos, ac proinde non rectè diſpoſitos. Certum etiam eſt, multos neglecti hujus officii ſerò pœnituiſſe.

XX. Quæres. Quinam ergo tutius faciunt, qui ad ritum hunc celebrandum accedunt, quàm qui metu infirmitatis abſtinent? Reſp. Tutius multò illos facere, qui nondum perfectè ſancti, ſed variis adhuc infirmitatibus obnoxii, modò abſit animus erga ritum hunc irreligioſus, ad Cœnæ celebrationem accedunt, quàm qui abſtinent. Quia ſi forte non dignè ſatis accedant, reos ſe quidem reddunt corporis ac ſanguinis Domini non ſatis dignè habiti; ita tamen, ut incurrant tantum judicium aliquod Dei temporale: ita 1 *Cor.* XI. 30, 31. dicuntur quidam ob irreverentem Cœnæ uſum eſſe *infirmi*, quidam verò etiam *dormire*; quo non mors æterna, quæ nunquam ſomno comparatur, ſed temporalis, ex quâ veluti ex ſomno excitamur, intelligenda eſt. Qui verò non accedit, præcepto divino inobediens eſt; eaque inobedientia gravi pœnâ eſt digna. Præſertim cum variæ in hoc præcepto occurrant circumſtantiæ, quæ ejus neglectum minus excuſabilem reddant; eſt enim præceptum facile obſervatu, cujuſque neglecti cum in aliis Deo obedimus nullam adferre poſſumus rationem; à Domino Jeſu paulò ante mortem, eâque quâ proditus eſt nocte, præſcriptum, adeoque ultimum quod ante mortem præcepit; & quidem in memoriam maximi beneficii cujus per totam vitam memores nos eſſe oportet, mortis nimirum ſuæ cruentæ in ſalutem noſtram ultrò ſuſceptæ, remiſſioniſque peccatorum noſtrorum per eam partæ.

Peccant qui infirmitatis metu abſtinent.

XXI. Gravius autem illi peccant, qui ritum hunc, eò quod vilis ſit, nulliſque ceremoniis auguſtus, negligendum putant. Nihil enim à Deo præceptum vile videri debet; & licet forte Cœna, ſolummodò ut ritus externus conſiderata, vilior forte cuipiam videri poſſit: quod ritu illo adumbratur vile neutiquam eſt. Vilem procul dubio Deus inſtituit, ne in externis homo defixus nimium hæreret, neglecto cultu interno ac ſpirituali. Tandemque ſi vilis ſit, facilius præſtari poteſt, tantòque major eſt inobedientia Deo hic morem non gerere. Valeat hic, quod Naamanis Syri, indignè ferentis, quod Propheta ut à leprâ purgetur rem non magnam, ſed vilem, lotionem ſeptenam in aquis Jordanis præceperat, ſervi domino ſuo dicebant, 2 *Reg.* v. 13. *Pater, & ſi rem grandem dixiſſet tibi Propheta, certè facere debueras; quantò magis, quia nunc dixit tibi, lavare, & mundaberis?*

Gravius autem, qui negligunt, quia ritus eſt vilis.

XXII.

An illius observatio sit necessaria ad salutem.

XXII. Quæres. An ergo si quis non usurpet ritum hunc servari non potest? Resp. Insulsam esse & indecoram quæstionem; Dici communiter solet, non carentiam Sacramenti, sed ejus contemtum damnare. Omnium hic non æquè grave est peccatum. Minus sunt excusabiles, qui Cœnam ut ceremoniam vilem contemnunt, quàm qui mentis quodam errore inducti, rem sibi præceptam observare reformidant. In prioribus enim manifesta se erga Deum prodit contumacia: quam quanti Deus sit æstimaturus nostrum non est determinare. Et pone ea hominem non damnet, ingens tamen erga Deum est inobedientia ac ingratitudo, rem præstitu facilem in memoriam maximi beneficii observare nolle, nisi severam hanc comminationem, privationem illius beneficii, adnexam habeat. Contumax sane foret filius, qui patris sui præcepta negligat, quia iis non observatis, nihilominus se patris fore hæredem persuasum habet.

An licuit abstinere, quia alii indigne accedunt.

XXIII. Quæst. Quid si quis non communicet, quia alios indignè accedentes videt, metuitque ne per communionem cum ipsis, etiam aliorum peccatis communicet? Resp. Si cœtus integer peccati, quod cum vitæ æternæ spe consistere nequit, reus sit, aliquotiesque monitus peccatum suum emendare recuset, cum illo communio per Cœnam celebrari nequit: privati autem aliquod peccatum, præsertim si publicum non sit, cœtum illius ignarum contaminare nequit; multò ergo minus privatum cœtus illius membrum; non enim cum membro hoc vitioso, sed cum cœtu integro communionem suam testatur. Nos ipsos explorare jubemur, non autem alios. 2. Lyncei sæpe in aliorum vitiis sumus, in nostris talpæ; virtutes, aut saltem res indifferentes, quandoque vitia vocamus, odio aut in personam, aut cœco erga privatas quasdam opiniones amore. 3. Imò sæpius, si accuratius examines, privatæ quædam esse deprehendentur inimicitiæ, quandoque ob res exigui momenti, quam peccata irâ divinâ digna. Indigniores ergo sæpe eos reddit animus implacabilis, quàm alios peccatum quod se arguere credunt. Concludimus, nullam esse causam ob alterius peccatum officium nobis à Deo præscriptum intermittendi.

CAPUT LXXIII.

Graviores quidam Pontificiorum circa Sacram Cœnam abusus notantur.

Abusus Pontificiorum.

I. Hisce breviter de cujusque Christiani officio circa Cœnæ celebrationem observatis, restat tandem, ut materiam hanc concludamus, ut graviores quosdam Pontificiorum abusus, quibus ritus hujus integritatem, totamque adeò ejus essentiam fœdè vitiarunt, seque pudendæ idololatriæ reos constituerunt, paucis refutemus.

Primus, calicis ereptio Laicis.

II. Primus est: Quod usum calicis Laicis, ita vulgò dictis, & Clericis non consecrantibus, eripiunt. Decretum id in Synodo Constantiensi, & repetitum in Synodo Tridentinâ. Contra quem fœdum Cœnæ abusum nos statuimus, omnibus omnino Christianis, sive sæculares sint, sive Ecclesiastici, nisi forte per naturam impediantur, Eucharistiam integram sub utrâque specie celebrandam esse. Sententia nostra his confirmatur rationibus. 1. Dominus Jesus Cœnam instituit sub utrâque specie, & utramque speciem omnibus communicantibus distribuit, imo jussit ut omnes non tantum panem ederent, sed & ex poculo biberent: *Matth.* XXVI. 26. *& seqq.* Excipiunt: Quod Christus Cœnam distribuerit solis Apostolis. Resp. Apostoli hic non considerantur ut Ecclesiæ doctores, oppositè ad fideles; sed simpliciter ut fideles, & membra Jesu Christi. 1. Quia privati erant ubicunque Christus docebat. 2. Ratio addita, *qui pro vobis funditur*, &c. arguit calicem hic Apostolis distributum, non quatenus Apostolis aut Doctoribus; sed quà fidelibus simpliciter; ac proinde ab omnibus etiam fidelibus bibendum, quia sanguis Christi pro omnibus effusus est. 2. Ex 1 *Cor.* X. *&* XI. clarè satis liquet, Apostolos utriusque speciei usum etiam in Ecclesiis instituisse; præsertim *cap.* XI. 27, 28. ubi Apostolus disertè præcipit, ut homo qui se exploravit non tantum de pane edat, sed & de poculo bibat. Quibus verbis præceptum contineri antea ostendimus. 3. Finis Eucharistiæ est grata recordatio mortis Christi per ceremoniam hanc adumbratæ. Ea autem non rectè nec plenè adumbratur pane solò; sed pane fractò, ad designandum fractionem corporis; & simul vinò seorsim effusò, ad designandum effusionem sanguinis: alterutrum si desit, adumbratio hæc erit mutila: quia adumbratio esse debet mortis Christi cruentæ, in quâ sanguis effusus & à corpore separatus fuit. 4. Ipsi Pontificii urgent *Joan.* VI. Dominum loqui de Cœnâ: Atqui illic Dominus disertis verbis ait: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis: vers.* 54. Denegantes ergo Laicis calicem, quô, juxta ipsos, sanguis Domini continetur, ipsos privant medio, sine quô vitam in se habere non possunt. 5. Nulla mutilationis hujus legitima causa adferri potest: Quas enim Bellarminus allegat, futiles eæ sunt, & refutatione indignæ: ut, quod impossibile sit hoc observare ubi populus est valdè numerosus, & unus tantum sacerdos; item, hoc fieri, ne Sacramentum irreverenter tractetur: quod multi sint abstemii; in quibusdam locis penuria vini: aliæque hisce similes.

Refutatio præcipuarum objectionum Pontificiorum.

III. In contrarium tamen Pontificii varia pro ſe afferre ſolent : ſed adeò frivola , ut vix refutationem mereantur. Nos præcipua breviter attingemus. Primò ergo ajunt ; ſub utràque ſpecie Chriſtus eſt totus , propter naturalem concomitantiam partium ipſius ſeu naturarum , ex quibus integra Chriſti perſona conſtituitur. Reſp. 1. Illud nititur falsâ hypotheſi tranſſubſtantiationis , quam jam antea refutavimus. 2. In Cœnâ corpus Chriſti repræſentatur mortuum , à quô ſanguis eſt ſeparatus : unde & vinum ſeorſim a pane effunditur , ad id repræſentandum. II. Inquiunt ; *Joan.* VI. quater dicit Chriſtus, *qui manducat me vivet propter me* , &c. non autem editur niſi in ſpecie panis. Reſp. 1. Dicit etiam *verſ.* 51, 52. *Niſi manducaveritis & biberitis* , &c. ita ut quando de manducatione ſolâ loquitur , non excludat potum ſanguinis , ſed eum includat. 2. Antea oſtendimus , hic non de Cœnâ , ſed de ſpirituali carnis & ſanguinis Chriſti manducatione & potu ſermonem eſſe. III. Tota ratio & eſſentia Euchariſtiæ eſt in unâ ſpecie. Reſp. Contrarium jam ante evidenter ſatis docuimus : Non enim , licet transſubſtantiatio admitteretur , in corpore mortuo eſt ſanguis , qui jam per vulnera effluxit. IV. Multæ figuræ Veteris Teſtamenti ſunt tantum de unâ ſpecie : ut arbor vitæ , *Gen.* II. Agnus Paſchalis , *Exod.* XII. Manna , *Exod.* XVI. Reſp. 1. Unde quæſo Pontificii probabunt , has fuiſſe Euchariſtiæ figuras ? 2. Licet id ipſis abſque probatione concederetur , nulla tamen argumenti eſt ſequela : Quia Chriſtus nihilominus inſtitutione ſuâ voluit , ut ſub utràque ſpecie ſumeretur Euchariſtia. V. Chriſtus diſcipulis in Emmaus Euchariſtiam diſtribuit ſub unâ tantum ſpecie. *Luc.* XXIV. 30. Reſp. Non agitur illic de Euchariſtia , ſed tantum de vulgari cibi diſtributione : diſcipuli enim Euchariſtiam non accepiſſent ab homine ignoto , quæ , ſi iis credimus , non poterat celebrari niſi à ſacerdote. VI. Exemplum Apoſtolorum *Act.* II. 46. arguit ſub una tantum ſpecie Euchariſtiam celebrari ſolitam : quia dicuntur juxta domos panem fregiſſe , non autem vinum bibiſſe. Reſp. 1. Probari nequit , per fractionem panis Cœnam eſſe intelligendam : poteſt enim commodiſſimè de communi cibi ſumtione accipi. 2 Quia aliis in locis etiam potus vini diſertè præcipitur , dicendum , ſi hic de Cœna agatur , per communicationem fractionis panis etiam ſynecdochicè effuſionem & potum vini intelligendum. Objiciunt. Nonnulli erant Naziræi , non bibentes vinum. Reſp. 1. Plurimi votô illô non fuerunt obſtricti. 2. Pauci procul dubio ex illis converſi. 3. Si quidam converſi , intellexerunt ſe per fidem Chriſti voti religione ſolutos. 4. Propter paucos , qui voto ſuo impediebantur , ceremonia à Chriſto inſtituta mutilari non debuit , nec proinde calix voto illo non obſtrictis denegari.

Secundum , Mutatio Cœnæ in ſacrificium Miſſæ.

IV. Alter abuſus eſt , quod Cœnam converterint in ſacrificium Miſſæ : de quo ita ſentiunt Pontificii : Corpus & ſanguinem Domini , tanquam ſub ſpeciebus panis & vini verè præſentia , Deo Patri ſubſtantialiter ſeu realiter pro peccatis noſtris in ſacrificium verè propitiatorium offerri. Nos autem ſtatuimus , Cœnam eſſe officium quod nos Deo Patri & Domino noſtro Jeſu Chriſto exhibemus , ut gratitudinem noſtram pro beneficio morte Chriſto nobis acquiſitô teſtemur : Si itaque per analogiam quandam id ſacrificium vocare quis velit , non erit propitiatorium dicendum , quo nos Chriſtum pro peccatis noſtris offerimus ; ſed Euchariſticum , quo nos ipſos Deo ac Jeſu Chriſto tanquam hoſtias ſanctas Deoque beneplacentes , fructumque labiorum noſtrorum nomini ejus confitentium , ut hoſtiam laudis , offerimus. Argumenta quibus Pontificiorum ſententiam impugnamus præcipua ſunt hæc.

Illa refutatur.

V. Primò. *Hebr.* VII. 24. dicitur Chriſtus eſſe Sacerdos in æternum , qui habet ſacerdotium ἀπαράβατον : Ergo nullus jam eſt in terris Sacerdos qui Chriſtum offerat. Hinc & miniſtri Novi Teſtamenti nunquam vocantur Sacerdotes. Secundò. *Hebr.* VIII. 4. negat Divus Scriptor Chriſtum , ſi in terris eſſet , Sacerdotem eſſe poſſe. Ergo Novi Teſtamenti ſacerdotium jam in terris amplius peragi nequit. Tertiò. *Hebr.* IX. & X. ſæpiſſimè docetur , Chriſtum ſemel tantum oblatum , & unica oblatione in perpetuum omnes fideles expiatos eſſe à peccatis ſuis. Atque hoc reſpectu ipſius ſacrificium opponitur ſacrificiis Veteris Teſtamenti quæ Apoſtolus ex iteratione colligit inefficacia fuiſſe. Excipiunt : Miſſam non eſſe novum aut aliud ſacrificium , ſed tantum repræſentationem & applicationem ſacrificii Chriſti. Reſp. Chriſtus unica continuatione oblationis ſuæ in cœlo , quæ in perpetuum fit , ſeipſum continuò Patri repræſentat , & ſacrificii ſui fructum nobis applicat : ita ut aliam ſacrificii ipſius repræſentationem & applicationem hic in terris fingere , ad ſummam oblationis ipſius quæ in cœlo fit ignominiam tendat , eamque inſufficientiæ arguat : perinde ac ſi quotidiana iteratione ad remiſſionem peccatorum fidelibus applicandam indigeret : cum Apoſtolus *Hebr.* X. 2, 11, 12. *&c.* doceat , ubi ſemel parta eſt plena peccatorum remiſſio , ibi non amplius requiri oblationem expiatoriam pro peccatô. 2. Inepta etiam eſt hæc exceptio ; tantumdem enim valet , ac ſi dicerem , ſatisfactionem applicari per ſatisfactionem , ſeu ejus repræſentationem. Excipiunt , *Hebr.* IX. 23. dici , neceſſe eſſe cœleſtia *melioribus hoſtiis* mundari , quàm exemplaria : ubi Apoſtolus de ſacrificio Chriſti loquens , utitur numero plurali ,

mo-

melioribus hostiis: at id verum esse non potest, nisi respectu repetitionis sacrificii Christi in Missâ. Resp. Utitur Apostolus numero plurali, 1. propter elegantiam oppositionis, quâ sacrificium Christi sacrificiis legalibus opponit: quia enim hæc numero plurali expresserat, etiam de sacrificio Christi loquens utitur numero plurali. 2. Quia in sacrificio Christi omnes oblationes & victimæ Veteris Testamenti tanquam ejus figuræ impletæ sunt: Atque ita Christi sacrificium, licet unicum, respectu suarum figurarum quibus adumbratum fuit, virtute quasi multæ hostiæ est. Quartò. *Hebr.* IX. docetur, absque verâ passione, morte, & sanguine, sacrificium Christi propitiatorium perfici non potuisse. 1. Ex typis sacrificiorum Veteris Testamenti; quia sine sanguinis effusione nulla fiebat remissio. 2. Quia mors intercedere debuit testatoris 3. Quia si sæpius Christus debuisset offerri, etiam sæpius debuisset mori. Cum ergo Christus jam amplius non moriatur nec mori possit, nec etiam offerri potest. Quintò. Sacrificium Missæ multa continet inter se pugnantia: Dicitur à Pontificiis externum sacrificium, & quidem visibile; cum hostia, id est, corpus Christi visibiliter non adsit: Dicitur idem sacrificium cum sacrificio crucis; non tamen adest idem sacerdos, nec eadem hostia, nec eadem passio: vocatur sacrificium, & tamen incruentum: ne jam alia plura addamus.

Responsio ad Pontificiorum objectiones.

VI. Rationes Pontificiorum omnes, quibus suam sententiam propugnare nituntur, non expendemus; sed eas solummodò quæ præcipui videntur momenti, quibusque refutatis ad alias facile responderi potest.

Ad primam.

VII. Objiciunt ergo 1. Christum esse Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec: Melchisedecum autem obtulisse Deo panem & vinum, *Genes.* XIV. 18. Christum ergo ut secundum ejus ordinem sacerdos sit, seipsum offerre sub specie panis & vini. Resp. 1. Melchisedec non dicitur panem & vinum obtulisse ut sacerdos, sed protulisse; nim: ut Abrahami amicus & rex opulentus, ad reficiendum Abrahamum ejusque comites. Non enim textus Hebræus, perinde uti Vulgata, habet *nam ipse*, sed הוּא *& ipse.* 2. Christus non obtulit panem & vinum, sed seipsum. 3. Apostolus in *Epist. ad Hebr.* qui accuratè Melchisedeci typum cum Christo contulit, omnesque circumstantias quibus Christum adumbravit recenset, nullam tamen hujus typi mentionem facit; quem tamen minimè, utpote præcipuum, siquidem verus foret, omittere debuisset. Ajunt; Nullus esse potest sacerdos, nisi quid habeat quod offerat; in sacerdotio ergo præcipuè respiciendum ad victimam quæ oblata fuit: Melchisedecus autem nihil præter panem & vinum obtulisse legitur. Resp. Si id præcipuum sit quod in typo Melchisedeci observandum sit; an cuiquam sanæ mentis credibile videri potest, Apostolum, qui in *Epist. ad Hebr.* tam prolixè typum Melchisedeci Christo applicat, circumstantias minoris momenti sollicitè excutere & Christo applicare, præcipuum verò omnium omittere, & ne verbo quidem indicare voluisse?

Ad secundam.

VIII. Secundò. *Malach.* I. 11. prædicitur; *in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda:* Quod de aliâ oblatione, quam quæ in Missâ fit, accipi non posse contendunt. Resp. Per *oblationem mundam* intelligit Propheta cultum nostrum spiritualem, qui in Novo Testamento Deo offertur. Solenne hoc est sacris scriptoribus, cultum spiritualem externo Legis ritu designare: ut *Rom.* XII. 1. *Psal.* LI. 19. & alibi. Quia enim ritus hi erant notiores & in oculos incurrebant, per eos Deus cultum spiritualem, ut magis reconditum, adumbrare voluit. Et quia ritus illos observari voluit, donec perfectior cultus per Christum esset introductus, eum sub rituum illorum figurâ prædici voluit, ne Israëlitæ cultum ritualem negligerent, antequam tempus quo cessare debuit advenisset.

Ad tertiam.

IX. Tertiò. Christus jussit *Matth.* XXVI. & *Marc.* XIV. nos facere, quod ipse prior fecerat: atqui se illic obtulit, quia loquitur in præsenti, *quod pro vobis frangitur;* &c. Resp. 1. Ineptum est dicere, Christum se in Cœnâ obtulisse: cum oblatio ejus, uti passim docetur in Scripturâ, demum in cruce inceperit, & in cœlo continuetur: obtulit ergo seipsum antequam se obtulit: quod contradictorium est. 2. Præsens hic sumitur pro futuro jam jam instanti. 3. Dominum corpus suum tunc non distribuisse antea ostendimus. Jubet ergo Dominus, ut ritum quem tunc instituit observemus in mortis ipsius commemorationem, atque ita imitemur, quod ille tunc primus fecit: idque convenit cum dictis Apostoli, 1 *Cor.* XI. 26.

Ad quartam.

X. Quartò. *Act.* XIII. 2. dicuntur Prophetæ & Doctores *ministrasse Domino:* illud autem ministerium aliud non est quàm sacrificium: usurpatur enim vox λειτουργεῖν, quæ non tantum significat ministerium publicum; sed &, cum absolutè ponitur in Scripturis, ubique accipitur pro ministerio sacrificii; ut *Luc.* I. 23. *Hebr.* VIII. 2, 6. IX. 21. X. 11. Unde & Græci voce λειτουργίας Missam designant. Resp. Vox λειτουργία designat quemlibet cultum publicum qui Deo exhibetur; imò quodvis ministerium; 2 *Cor.* IX. 12. *Phil.* II. 17, 30. uti & vox λειτουργέω, *Rom.* XV. 27. & λειτουργὸς, *Rom.* XIII. 6. XV. 16. *Phil.* II. 25. *Hebr.* I. 7. Quin & adjectivum, λειτουργικὸς, *Hebr.* I. 14. Nihil itaque aliud indicatur, quàm Prophetas & Doctores publico cultu Dei fuisse occupatos. Quis verò ac qualis publicus ille cultus

fuerit, non ex vi vocis λειτουργεῖν, quæ generalis admodum est, & ex se nullam certam cultus speciem designat, derivandum est, sed ex naturâ cultus ipsius colligendum. Quin itaque vox λειτουργεῖν, quæ externum cultum designat, cultui Veteris Testamenti applicata, qui externis peragebatur sacrificiis, etiam sacrificia designat; inde nullatenus inferri potest, quando de cultu externo Novi Testamenti, in quo nulla externa sacrificia sunt præcepta enunciatur, etiam necessariò sacrificia significare; sed illum cultum externum, qui Novo Testamento est conveniens. Voces enim generales semper ex applicatione ad particulares actiones suæ significationis determinationem accipiunt, non verò particulares actiones ad certam quandam significationem determinant. Cum itaque Novi Testamenti cultus sit doctrina, prophetia, & preces publicæ, ea etiam hic intelligenda sunt. Objiciunt. Illa non ministrantur Deo, sed hominibus: hic autem dicuntur ministrasse Domino. Resp. 1. Preces publicæ non ministrantur hominibus, sed Deo. Imò totus ille fidelium conventus tendit ad Dei gloriam, & nominis ipsius confessionem. 2. Doctrina & prophetia etiam Domino rectè ministrari dici possunt; quia hominibus juxtà Domini mandatum administrantur: & quia per eam Ecclesia Domino colligitur, hominesque ad obsequium Domini adducuntur: Eodem sensu, quo servi dominis suis ex animo obsequentes dicuntur Domino servire: *Eph.* VI. 5, 6. & *Coloss.* III. 23.

Ad quintam. XI. Quintò. 1 *Corinth.* X. 18. *& seqq.* mensa Domini cum altari gentium & altari Hebræorum, in quô immolabantur Deo sacrificia, confertur: Unde sequitur, mensam Domini etiam quoddam esse altare, & proinde Eucharistiam esse sacrificium. Resp. Non confertur mensa Domini cum altari gentium; sed tantum illorum, qui mensæ Domini participes sunt, actio confertur cum actione illorum, qui participes sunt altaris: Quia utrique hâc suâ actione testantur, se communionem habere cum illâ religione, quæ in illâ mensâ & illo altari exercetur. Excipiunt. Comparatio hæc non potest esse legitima, nisi & illi qui participant mensæ Domini communionem habeant cum sacrificio, perinde atque illi qui altari idolorum participant cum sacrificio communionem habent. Resp. Nullam esse consequentiam: in similitudine enim non requiritur ut omnia exactè sint similia, sed ut similitudo sit inter ea, ad quæ præcipuè in similitudine respicitur: Potest ergo utrorumque actio aptè inter se comparari, licet alter participet cum sacrificio, alter non, modò uterque reverâ communionem habeat cum illâ re cum quâ participat. Alias si in similitudine omnes, etiam minutissimas circumstantias applicare velimus, quævis absurda ex Scripturâ concludentur.

Ad sextam. XII. Sextò. Nulla unquam religio fuit sine externo & visibili sacrificio: Ergo nunc quoque ejusmodi exstare debet. Resp. 1. Male ex conditione aliarum religionum, quæ externis constabant ceremoniis, consequentia ducitur ad religionem Christianam, quæ spiritualis est: alias omnes Veteris Testamenti ritus reduci deberent; qui tamen cum religione Christianâ nihil commune habent, utpote typi, qui destruuntur accedente corpore & veritate. 2. Sacrificium Novi Testamenti est Jesus Christus, qui seipsum semel pro nobis obtulit. Excipiunt: Christi sacrificium cruentum jam dudum desiit. Resp. 1. Nec ipsorum Missa est sacrificium cruentum. 2. Vi cruenti sui sacrificii jam seipsum in cœlis in æternum perpetuò offert, comparetque coram facie Patris pro nobis, *Hebr.* IX. 24, 25, 26. illiusque sacrificii virtus in perpetuum durat: Adeo ut illius iteratio superflua sit, imò sine ejus injuriâ fieri nequeat.

Tertius, adoratio eucharistiæ. XIII. Tertius, isque gravissimus, est abusus, quod Sacramentum Eucharistiæ adorant, & quidem cultu latrias: quo facto se reverâ idololatriæ reos constituunt, qui crustulum panis, tanquam verum Deum adorant. Sed ut appareat nos non sine ratione ipsos propter Eucharistiæ adorationem idololatriæ reos facere, propius paulò ipsorum sententia explicanda est.

Ostenditur esse speciem idololatriæ. XIV. Dicunt itaque ipsum substantiale Eucharistiæ suppositum, sive ipsum per se Sacramentum verè adorandum esse, & quidem cultu latriæ, sive divino, quia materialiter saltem, si non formaliter, est ipse Christus, Deus & Servator noster: hunc autem omnes adorare tenentur. Quæ illatio nititur falsâ hypothesi de transsubstantiatione, quam jam ante abundè refutavimus. Cum itaque constet, panem non esse mutatum in ipsum Christum, reverâ panem ut Deum summum adorant. Quod enim ajunt, quæstionem hic tantum esse, utrum Christus divino cultu sit adorandus; falsum est: Quæstio est, utrum divinus iste cultus ad Eucharistiæ Sacramentum sit dirigendus, quod Pontificii volunt non esse panem, sed ipsum Christum; sola tantum in eo accidentia panis remanere: quia itaque in ipso Christum sub accedentibus panis præsentem esse credunt, ad ipsum Sacramentum latriæ cultum esse dirigendum docent, propter arctissimam inter Sacramentum ipsumque Christum communionem: Cum tamen nulla communio esse possit inter accidentia panis & Christum. Adeò ut manifestum sit, ipsos creaturam inanimem ut summum Deum adorare; quæ turpissima idololatria est.

Idque confirmatur. XV. Quod enim dicunt, se non panem sed Christum adorare, verum non est: dirigunt quidem preces ad Christum, sed tanquam in Sacramento substantialiter præsentem;

tem; ita ut preces ipsorum ad ipsum Sacramentum dirigantur. Nec refert, quod non panem, sed solum Christum illic præsentem statuant: non enim ex ipsorum opinione, sed ex veritate rei de ipsorum facto est judicandum. Fatemur intentionem ejusmodi aliquatenus peccati culpam imminuere, non tamen planè ab idololatriæ crimine excusare; præsertim cum error sit adeò crassus, ut homini & ratio & experientia sensuum ejuranda sit, antequam in eum induci possit.

Etiam ex quibusdam Pontificiorum principiis.

XVI. Magisque in justissimâ hac idololatriæ accusatione confirmamur, quod inter Pontificios non pauci fateantur, si verum Christi corpus in Eucharistiâ non continetur, nullam fœdiorem fore idololatriam eâ quam Ecclesia Romana committeret. Ipsi autem certi esse nequeunt, ex fidei suæ principiis, verum Christi corpus in Eucharistiâ contineri. Ad transsubstantiationem enim, sicut ad omnium Sacramentorum essentiam, requirunt Sacramentum administrantis intentionem, faciendi nim: quod Ecclesia facit; illa si absit, Sacramentum non efficitur. Cum itaque nulli homini sacerdotis consecrantis intentio cognita sit, etiam de transsubstantiatione eos incertos esse necesse est. Sicque cultus ille procedere non potest ex fide, seque in manifestissimum conjiciunt periculum faciendi, quod Ecclesiæ suæ decretis consentaneë pro gravissimâ idololatria haberi debet.

Maxime vero, si adoratio fiat ab homine ab ipsis dissentiente.

XVII. Tandem, licet concederemus, quod tamen neutiquam concedi potest nec debet, ab idololatriæ crimine excusari posse, qui crasso hoc errore decepti ipsum Jesum Christum se veneratione Eucharistiæ adorare credunt, illicitum tamen est homini Christiano, de vero verborum Domini sensu rectius instructo, communione ritus hujus suam cum Ecclesiâ Romanâ communionem testari: ille enim ritum hunc absque gravissimo idololatriæ crimine exercere nequit, adorans, & quidem divino cultu, quod se panem, creaturam inanimem, esse persuasus est. Idololatria enim, uti ante vidimus, non in animo solum, quo quis creaturam pro Deo agnoscit, consistit, sed & potissimum in actibus externis; adeò ut si quis actus ejusmodi externos cultui divino proprios creaturæ exhibeat, eam eo ipso pro Deo habere censeatur.

Quousque tolerari possit.

XVIII. Quæres. Cum constet, Christum in Eucharistia cultu latriæ esse adorandum, actusque sit indifferens, utrum stando, an sedendo, an genu flectendo Eucharistia sumatur; num actus ille per se indifferens pro illicito sit habendus, propter interpretationem quam Ecclesiæ præsules illi actui dederunt; puta quod actus ille objectum habeat Christum, ut sub panis accidentibus præsentem, aut ipsa etiam signa visibilia? Resp. Si decretum illud Ecclesiæ præsulum dissentientibus libertatem adimat apertè dissensum suum testandi, tacitam interpretationis illius falsæ approbationem, aut saltem approbationis testificationem includit: atque ita hominem criminis illius, quod revera actu illo committitur, reum facit; adeò ut si non directè, interpretativè saltem idololatriam committat. Si verò dissentientibus facultatem concedat, liberè dissensum suum testandi, apertèque contra transsubstantiationis dogma protestandi, ac profitendi, se nullo modo adorationem suam ad symbola panis ac vini dirigere, sed solum Christum Dominum suum ac Salvatorem adorare; Sacramentum verò, sive id sit panis & vinum, sive eorum accidentia, tantum pro præsentiæ divinæ signo habere, sicut olim arca fœderis præsentiæ divinæ signum erat; non video tali actu idololatriam committi. Et si Ecclesia Romana hanc adhiberet protestationem, idololatriæ rea ex hoc dogmate peragi non posset. Interim ea supereſt difficultas: Quoniam illi solummodò, qui hac se protestatione tuentur, ab idololatriæ crimine se immunes præstant, utrum illi cum aliis Ecclesiæ illius doctoribus, qui hanc protestationem rejiciunt, ac proinde veri sunt idololatræ, communionem ejusdem Cœnæ usu habere possint: esset enim id cum idololatris communicare. Me quod attinet, qui pacis Ecclesiasticæ causâ multa condonanda puto, ego rem variis difficultatibus quæ accuratiorem requirunt inquisitionem, implicitam credo: vixque tutum ac licitum arbitror Ecclesiæ pacem dura hac conditione redimere. Quia cum Ecclesiæ Romanæ liberum permittitur cultus Sacramenti exercitium, nosque ab ipsis dissentientes adorationem, licet protestatione solenni adhibitâ, non panem, sed ipsum Christum nos respicere, unà cum ipsis adhibemus; quoniam in externis plerumque homines sunt defixi, neglecto cultu interno & principali, facillimus in idem quod jam in Ecclesiâ Romanâ, reprehendimus, idololatriæ crimen esset relapsus, tandemque illa protestatio in desuetudinem abiret, aut Romanorum præsulum auctoritate abrogaretur.

Pompaticus Eucharistiæ cultus.

XIX. Minus autem excusari potest pompaticus ille & verè idololatricus Eucharistiæ, extra ipsum Sacramenti usum, cultus, qui ubique in Ecclesiâ Romanâ obtinet: qui in variis consistit; Quod Eucharistia in thecis & capsis, pretiosissimè ornatis, reponatur, quod publicas instituerint processiones, in quibus religiosè circumgestatur, & adoratur, quin adeo festum corporis Christi institutum sit, anno nimirum Christi CIↃCCLXIV. ab Urbano IV. hortatu cujusdam monialis Evæ reclusæ in Ecclesiâ Sancti Martini Leodii, quæ à duabus fœminis, Julianâ & Isabellâ, excitata fuerat. Illi enim actus ab idololatriæ crimine excusari neutiquam possunt.

Prætextus enim ille, qui in Cœnæ uſu prætendi poteſt, hic locum habere nequit: Non enim extra Cœnæ uſum corporis Chriſti figura eſt, ſed vulgaris tantum panis; quia, ut antea monuimus, non tam panis & vinum, quàm tota illa actio quæ circa panem & vinum exercetur, nobis corpus & ſanguinem Chriſti repræſentant. Omnis ergo cultus, qui illi extra Cœnæ uſum exhibetur, in nudum panem tendit, ac proinde idololatria eſt.

Vindicatur Scriptura perſpicuitas.

XX. Hic autem quæri poſſet; cum hæc Pontificiorum idololatria pravâ verborum Domini, *hoc eſt corpus meum*, interpretatione nitatur, quomodo itaque ſalva eſſe poſſit doctrina noſtra de Scripturæ Sacræ in omnibus ad ſalutem neceſſariis perſpicuitate? Reſp. Optimè: Non enim veram verborum Chriſti interpretationem urgemus ad ſalutem neceſſariam; ſed idololatriæ crimen, falſæ iſti interpretationi ſuperſtructum, ſalutis ſpem impedire credimus: quamvis enim fatemur, erroneam illam verborum Chriſti interpretationem idololatriæ huic occaſionem dediſſe, non tamen ex eâ neceſſariò fluit, uti ex Lutheranorum exemplo conſtat. Diſtinguenda ergo eſt erronea Scripturæ interpretatio, à dogmate quod homines ex proprio cerebro præter omnem Scripturam poſtea illi inædificarunt, atque ita Scripturis in proprium exitium abuſi ſunt, uti Petrus ait, 2 *Epiſt.* III. 16.

CAPUT LXXIV.

De Operibus merè externis, ac præceptis humanis.

Liberi ſumus à ceremoniarum jugo.

I. PRæter duo hæc præcepta ceremonialia, nullos ritus ceremonialve Dominus noſter Jeſus Chriſtus ut obſervatu neceſſarios nobis præſcripſit. A gravi enim ceremoniarum jugo nos liberavit, & in libertatem aſſeruit; cultum ergo externum ac ceremonialem reducere velle, tantumdem eſt atque libertatem per ipſum introductam abnegare; *Gal.* V. 1. *State ergo in libertate, in quâ vocati eſtis, & nolite iterum jugo ſervitutis contineri.*

Cultus noſter eſt ſpiritualis.

II. Cultus nempe à Jeſu Chriſto præſcriptus, eſt ſpiritualis, *Joan.* IV. 23, 24 ubi veri adoratores Deum adoraturi dicuntur *in ſpiritu & veritate. Gal.* V. 5. *Spiritu ex fide ſpem juſtitiæ exſpectamus.* Quibus in locis, per *ſpiritum* ſpiritualis ille Deum colendi modus intelligitur, qui à ſpiritu præcipuè provenit, & non ſine ſpiritu perfici poteſt; oppoſitus carnali & externo illi cultui, qui totus per carnem perficitur. Non quod externa facta ad cultum noſtrum non pertineant; è contra, non tantum anima ſed & corpus Deo ſubditum eſſe, gloriamque divinam promptâ obedientiâ illuſtrare debet; *Matth.* V. 16. 1 *Pet.* II. 12. *Rom.* VI. 11, 12. 1 *Cor.* VI. *ult. Phil.* II. 15. 1 *Theſſ.* V. 23. ejuſmodi nimirum factis, quæ licet externis corporis membris peragantur, à corpore ſolo non proveniunt, ſed ſpiritum concupiſcentias carnis crucifigentem autorem habent. Sed quod cultus noſtri pars non ſint opera merè externa, quæ ſola carne, abſque ullo bono motu ſpiritus perfici poſſunt. Notum quippe eſt, externa hæc magna cum devotionis zelique divini ſpecie perfici poſſe, diligentemque eorum obſervationem ſæpe tegere animum profanum & hypocritam. Hinc eſt quod Deus ejuſmodi cultum ſibi placere poſſe neget, *Eſa.* XXIX. 13. *Matth.* XV. 8. Ideo & cultus noſter vocatur *rationalis*, *Rom.* XII. 1. utpote in ipſa honeſtate ac convenienti decoro fundatus; ad diſtinctionem cultus ceremonialis, qui nulla honeſtate naturali ſubnixus carni magis placet quàm ſpiritui.

Ceremonia ſunt elementa cultus.

III. Sed & ceremoniæ ad prima mundi elementa pertinent, quæ infantibus tradi ſolent, *Gal.* IV. 3. *Ita & nos cum eſſemus parvuli, ſub elementis mundi eramus ſervientes*; & *verſ.* 9. vocantur *infirma & egena elementa. Coloſſ.* II. 20. *elementa hujus mundi.* Quia inſtar elementorum ſunt, quibus ſicut infantes ad altiorem diſciplinam, ita etiam homines rudiores ad perfectiorem cultum præparantur. Nunc autem in Chriſto adulti ſumus, filii ac hæredes, *Gal.* IV. 1. *&c.* Hinc *cap.* III. 24. lex, nim: ceremonialis, *pædagogus noſter* fuiſſe dicitur *ad Chriſtum*; qui nim: pædagogi inſtar ſub elementorum diſciplina nos cohibuit, donec fides revelata eſſet. Indecorum autem eſt, adultos ad prima elementa redire, filiumque ad maturitatem provectum rurſum pædagogi diſciplinæ committere. Ideo vocantur *infirma*, quod nullas ad hominem Deo commendandum aut juſtificationem obtinendum vires haberent: & *egena*, quia nihil in illis erat ſolidi, ſed meræ tantum umbræ: imò nullius etiam pretii; quia licet externam quandam ſanctitatis ſpeciem exhibeant, animum tamen à vitiis purgare nequeunt, quia ſpectant ſolummodò exercitium carnis, *Coloſſ.* II. 23. *Matth.* XV. 11, 17, 18, 19, 20. Vocantur etiam *mundi* elementa, quia gentibus cum Judæis communes erant; non quod eædem illæ ceremoniæ, quæ à Deo Judæis erant præſcriptæ, à gentibus obſervabantur: ſed quod eorum religio variis etiam externis ritibus, alterius licet generis, conſtabat, atque ita ritualis fuit cultus.

Et figura cultus ſpiritualis.

IV. Porrò, ceremoniæ illæ figura ſunt ſpiritualis cultus à Chriſto inſtituendi, quem myſticè adumbrarunt; corpus verò eſt Chriſti, *Coloſſ.* II. 17. *Hebr.* VIII. 5. X. 1. Atqui accedente corpore ceſſat umbra, perinde uti antitypo typus; hinc dicuntur *uſque ad tempus correctionis impoſita*, *Hebr.* IX. 10. &

hoc

hoc reſpectu *Joan.* IV. 23. religio Chriſti vocatur *veritas.*

Et nota diſtinctionis populorum.

V. Quin & ritus hi fuerunt notæ profeſſionis, ſigna & diſtinctiones populi Iſraëlitici & politiæ ejus Eccleſiaſticæ ab aliis gentibus, *Geneſ.* XVII. 10. *&c. Deut.* IV. 8. Hinc vocantur *paries intergerinus* Judæos à gentibus ſeparans, *Eph.* II. 14. Nunc autem & Judæos & gentes in unum populum colligens Dominus, etiam macceria hæc tolli, aut ſaltem deſinere debet, nulluſque amplius ceremoniarum externarum eſt uſus: *Joan.* X. 16. *Rom.* X. 12. *Gal.* III. 28. *Coloſſ.* III. 11. hinc Apoſtolus id egregiè deducit, *Eph.* II. 14, 15. *&c.*

Reductio ceremoniarum in Eccleſiam à Pontificiis.

VI. Hinc videre licet, quàm graviter erga libertatem hanc, quam per Chriſtum obtinemus, peccent Pontificii, qui nobis cultum externum & ceremonialem reduxerunt in Eccleſiam Chriſti, eumque partem aliquam divini cultus, imò bonum & meritorium aſſerere non dubitant: *Bellarm. lib.* II. *de Sacram. cap.* XXX. Totam enim ipſorum religionem ſi inſpicias, merè externam deprehendes, & in externarum ceremoniarum obſervatione magnâ cum devotione, aut ſaltem devotionis ſpecie, occupatam: quales ſunt ipſorum diës feſti, ornatus & conſecrationes templorum, jejunia, abſtinentia à carnibus certis diebus, flagellatio corporis, demurmurationes precum ad roſaria ſua crebrò iteratæ, peregrinatio ad certa templa, omneſque illæ ac ferè infinitæ ceremoniæ, quæ in ipſorum Sacramentis uſurpantur.

Adverſa eſt religionis Chriſtiana genio.

VII. At quid hoc aliud eſt, quàm typum reducere, præſente jam antitypo? Quod ajunt, auferre ſe ſignificationem illam typicam; non ſufficit: rituum enim illorum natura in typicâ adumbratione conſiſtit: illam ſi tollas, & ipſos ritus tolli neceſſe eſt; religioque per typos adumbrata rituum illorum præſentiam non fert. Repugnant etiam perfectioni Euangelii; remittuntur enim adulti ad prima elementa, reducitur tutor, jam filio ſui juris facto. Quin & non rarò cultus hic veræ pietati noxius eſt: facillimè enim eò homines delabuntur, ut in externis hiſce potiſſimum ſanctimoniæ partem collocent, iiſque corpus ſuum exercentes, animæ exercitium omittant. Ita enim ferè cum hominibus eſt comparatum, ut circa externas & in oculos incurrentes ceremonias, Deo cultuique ejus deſtinatas, defixi hæreant, eaſque admirari, ac tandem ſupra omnia alia extollere incipiant. Hinc fit ut homo, inani ſanctitatis ſpecie deceptus, animi explorationem omittat; ſeque jam ſummum ſanctitatis apicem conſecutum credat, cum in medio vitiorum luto adhuc hæreat. Memorabile eſt, quod Eraſmus de Monachis quibuſdam ſcribit, *Enarratione in Pſal.* XXXIII. *Operum tom.* V. *pag.* 342. *Legimus olim Monachos in deſertis agentes, precibus, jejuniis, vilitate veſtitus ac ciborum, chamæunis, & æſtus frigoriſque patientiâ inter ſe decertaſſe: quoſdam produxiſſe inediam in quartum diem, alios in ſeptimum, nonnullos etiam diutius, adeo ut fuerint, quorum è dentibus ſcaterent vermes ob inediam: atque his rebus magnam ſibi ſanctitatis opinionem conciliabant apud vulgus. Et tamen ex his ſanctis qui vocabantur ad munus Epiſcopi, laceſſiti contumeliis, vexati injuriis, prorſus (ut inquit Chryſoſtomus) furioſi reperiebantur, ac ne levibus quidem injuriis ferendis pares.*

Criminis hujus Pontificii arguuntur rei.

VIII. Eodem vitio Eccleſiam Romanam laborare (quicquid Bellarminus reclamet, Eccleſiæque ſuæ falsò impingi criminetur, quod præcipuum Dei cultum in hiſce ceremoniis conſiſtere doceat, anteponatque præceptis divinis) praxis ipſorum abundè docet: Ut ſanctiſſimum enim venerantur, non qui veræ pietatis opera exercet, ſed qui jejunat, carnem flagellat, ad divos peregrinationem inſtituit, &c. ut ſceleſtiſſimum horrent, non qui operibus carnis in Scripturâ vetitis indulget; ſed ceremonias ipſorum non obſervat: ſcortator, adulter, perjurus facillimè peccati ſui remiſſionem obtinebit, nec illius familiaritatem Pontificiis defugiet: ſi quis diè Veneris carnem edat, aut aliam quamcunque traditionem Eccleſiaſticam vilipendat, eum omnes horrent, non aliter ac ſi bidental calcaſſet, vixque ulla crimen hoc eluat ætas. Quin & Sanctorum vitam ſi legas, præcipua illorum ſanctitas in externis hiſce occupatur.

Traditiones hominum quo ſenſu ſint illicitæ.

IX. Quæres. Nullaſne ergo in Eccleſiâ uſurpare licet ceremonias? Reſp. Cum diſtinctione. Ceremoniæ, inſtituta, & traditiones, quæ fundamentum habent in perſuaſione merè humanâ, & quæ neque tacitè præceptæ, neque ullam cum virtutum à Deo præſcriptarum officiis communionem habent, ſunt ſuperſtitioſi ritus; neque Chriſtianus, qui libertatem per Chriſtum à ceremoniis conſecutus eſt, illis adſtringi debet: Si etiam vera in iis pietas collocetur, ſi ut neceſſariæ ad ſalutem ſuſcipiantur, alii ob eas contemnantur, aut per eas verus Dei cultus irritus reddatur, vitioſæ ſunt omninò & illicitæ; illiſque applicari debet, quod inquit Dominus, *Matth.* XV. 8. ex *Eſa.* XXIX. 13. *Fruſtra me colunt mandatis hominum*, &c. Eſt enim ἐθελοθρησκεία, quæ Deo placere nequit: *Coloſſ.* II. 18, 23.

Quæ inſtituta licita ſint.

X. Alia eſt ratio inſtitutorum quæ in ratione naturali fundata ſunt, & cum virtutibus in Scripturâ expreſſis communionem habent; præterea quæ ordinis & decori cauſâ inſtituuntur, qualia ſunt præcepta de circumſtantiis cultus, ut de tempore & modo conveniendi; modò ritus ſint decori, non repugnantes verbo Dei; præterea liberi, ſine ullâ opinione cultus aut meriti, & multitudine

dine suâ obſervatores non gravent, neque nimiâ & inani pompâ obſerventur. Cujuſmodi ſunt:

Præcepta bene vivendi.

XI. Primò. Omnia illa quibus manifeſta ratio ſubeſt. Ut ſunt bene vivendi præcepta, & leges, ac monita politica. Licet enim verbum Dei ſit perfectum, cui quicquam addere vel demere ſit nefas; tamen tradit ut plurimum generalia præcepta; multa boni viri arbitrio decidenda relinquit, tam in moribus, quàm diverſis vitæ inſtitutis, de quibus nullæ aut rariſſimæ in Euangelio leges exſtant.

Quæ ordinem ac decorum ſpectant.

XII. Secundò. Quæ ſpectant ordinem & decorum ſive in familiâ, ſive in Eccleſiâ, ſive in Politiâ ſervandum; modò obſerventur non ut actus veræ pietatis, aut ut neceſſaria ad ſalutem, ſed ordinis tantum causâ, quia omnia ordinatè fieri debent in Eccleſiâ, 1 *Cor.* XIV 40. Tale eſt, quod David cantores inſtituit, aliaque ad ordinem in cultu externo ſervandum diſpoſuit, 1 *Paral.* XXV. Talis apud nos eſt conſuetudo Pſalmos ante & poſt concionem cantandi, caputque inter cantandum & precandum aperiendi, aliaque externam liturgiam concernentia: quæ in ſe indifferentia ordinis ſervandi confuſioniſque vitandæ causâ tantum obſervanda ſunt: Deque his ubi communi conſenſu introducta ſunt, pertinaciter contendere velle, hominis eſt contentioſi: Sufficit illi reponere illud Apoſtoli, 1 *Cor.* XI. 16. *Si quis vult contentioſus eſſe, nos cum Eccleſiâ Dei ejuſmodi conſuetudinem*, quam nim: ille vult introducere, *non habemus.*

Quæ tacitè præcepta videri debent.

XIII. Tertiò. Quæ licet à Deo præcepta non ſint, tacitè tamen quaſi præceepta videri debent, cultuſque ratio à Deo præſcripta à nobis exigere videtur. Tale eſt illud Davidis, qui in animo habebat Deo templum ædificare: id enim legalis cultus ratio, quæ externam majeſtatem requirebat, ab eo qui id præſtare poſſet, populi nimirum rege, exigere videbatur: obſtabat ſolummodò quædam circumſtantia Davidi ignota, nimirum, multa quæ geſſerat bella. Tantum autem abeſt ut malum aut ingratum Deo fuerit hoc Davidis propoſitum, ut è contra David propterea laudetur, 2 *Sam.* VII. 5. 1 *Paral.* XVII. Quin & Nathan antea id etiam probaverat, *verſ.* 3.

Quæ cum virtutibus conjunctionem habent.

XIV. Quartò. Omnia illa quæ cum virtute nobis præſcriptâ conjunctionem aliquam habent, & ad ejus perfectionem faciunt, & eo ſolum fine ſuſcipiuntur, ut aptiores & promtiores ſimus ad colendum Deum; non autem ut in illis ipſis ſanctitas quædam collocetur: ut jejunium & vigiliæ, ut tantò ardentius oremus & carnem ſubigamus: perpetua virginitas, & cœlibatus (purus nimirum & caſtus) ut tantò expeditiores ſimus in opere Domini, neque hujus ſæculi curis diſtrahamur. Tantum enim abeſt ut talia ſuperſtitioſa ſint, ut aliquo modo ad vitæ Chriſtianæ perfectionem faciant.

CAPUT LXXV.

De Jejunio.

Jejunium approbationem habet divinam.

I. INter omnia quæ externum cultum concernunt opera maximè eminet Jejunium, de quo tam multa in Scripturis mentio. In Veteri Teſtamento Deus Judæis per Moſen ſolenne & anniverſarium præcepit jejunium, *Num.* XXIX. 7. *Levit.* XVI. 31. XXIII. 27, 29. decimo diè menſis ſeptimi, circa expiationis feſtum. Non tantum multorum piorum ac fidelium jejunantium exſtant in Scripturâ exempla, ſed & ſæpiſſimè commendatur: *Joel.* I. 14. II. 12, 15. & in Novo Teſtamento *Matth.* XVII. 20. 1 *Cor.* VII. 5. quin & ritè jejunandi leges præſcribuntur, *Eſa.* LVIII. 5, 6. *&c. Matth.* VI. 16. quibuſdam jejunantibus dona quædam gratiæ eximia à Deo conceſſa ſunt, *Actor.* IX 9. XIII. 2. Hinc jejunium in genere ſumtum, ſi non divinum præceptum, ejus ſaltem approbationem habere dicendum eſt. Ortum ſuum videtur debere hominibus peccatorum conſcientiâ gravatis, iramque divinam extimeſcentibus; qui, ut externo aliquo ſigno, corpori ſuo gravi ac ingrato, animi ſui ob peccata contritionem humiliationemque teſtatam redderent, jejunium ſibi ipſis præſcripſere; quod Deus poſtea ſibi gratum eſſe teſtatus eſt, quamvis de tempore ac ratione jejunii aliiſque circumſtantiis nihil certi præſcripſerit: ſolummodò opera veræ pietatis, ut jejunium ſibi gratum ſit, exegerit.

2. Non tamen per ſe Deo eſt gratum.

II. Non tamen ex eorum genere eſt jejunium, quæ ex ſe & ſuâ naturâ Deo grata ſunt, ſed, uti omnia externa, finis causâ cujus gratiâ ſuſcipitur. Non enim jejunium ſibi Deus placere teſtatur operibus veræ ſanctitatis deſtitutum, *Eſa.* LVIII. 5, 6. *&c.*

3. Quid ſit jejunium.

III. Eſt Jejunium in genere abſtinentia quædam à cibo. Græce vocatur νηστεία, à νὴ & ἐσθίειν, non comedere. Vox Hebræa תענית denotat *afflictionem*; quia eo ſpectat jejunium, ut corpus affligatur. Diſtinguendum eſt à fame quam quis inopiâ preſſus neceſſitate quâdam tolerat: Jejunium enim religioſum, de quo nunc agimus, voluntariam à cibo abſtinentiam deſignat. Etiam à Sobrietate aut Temperantiâ: illa enim perpetua eſſe debet; jejunium vero eſt quid extraordinarium ac ſingulare: Temperantia eſt virtus per ſe Deo placens, Jejunium finis tantum causâ.

Fines jejunii.

IV. Fines autem qui jejunium commendant varii ſunt. Primus eſt: Ut carnis petulantia ac luxuria coërceatur: corpus enim ſi quotidie molliter ac delicatè habeatur, ex alimenti copiâ laſcivire ſolet, ſeque voluptatibus carnis capi permittit; dumque terrena-

renarum voluptatum amore occupatur, ad contemplanda & sectanda cœlestia animum ineptum reddit, & in diversa distrahit; propter arctissimum enim inter corpus & animam vinculum summa est inter utrumque συμπάθεια, animusque vix ac ne vix, dum corpus voluptatibus delinitur, eorum amorem ac contemplationem deponere potest. Hinc per jejunium nimia illa alimenti copia subtrahi debet, ut ita voluptatum carnalium fomite remoto animus liberius ad cœlestium contemplationem exspatietur. Alter est, ut homo ad ardentiores preces concipiendas disponatur. Corpore enim alimento copioso, quod voluptates provocare solet, evacuato, animus excitatur ad majorem precum ardorem; nimia autem repletio sicut vigilias, ita & ardorem precum solet exstinguere: hinc & cum precibus commendari solet jejunium, *Luc.* XXI. 36. *Matth.* XVII. 20. *Joel.* I. 14. nec enim tam facile dissipantur cogitationes, sed firmius hærent, & acrius intenduntur. Tertius est, ut animi nostri humiliationem coram Deo testatam reddamus, nosque pœnam meritos hoc nostro actu coram Deo testemur; quia nos alimento nobis alias grato cum molestiâ carnis nostræ privamus. Et ut id tantò evidentius testemur, gestus adhibere soliti, quibus hæc animi humiliatio quam maximè testata redditur: quales sunt dilaceratio vestium, amictus in sacco & cilicio, consperfio capitis cinere: cujus moris mentio fit, *Jerem.* VI. 26. *Joel.* II. 12, 13. *Matth.* XI. 21. Quibus designare voluerunt, partim, se omnem corporis cultum abjicere & de animâ tantum purgandâ esse sollicitos; partim, animi humilitatem, cordisque sui contritionem ac spiritum fractum declarare. Inde est, quod aliquando in publico luctu & jejunio non tantum parvulos, *Joel.* II. 16. sed & jumenta ad jejunii communionem adigebant. Hoc suo facto procul dubio testatum facientes, severissimam Dei iram se commeritos; Dominumque rogantes, ut saltem innoxiorum infantium, quin & brutorum causâ, quibus hæc ob peccata sua afflictio erat ferenda, eodemque secum exitio essent involvenda, pœnam peccatis condignam auferre velit; sicut & Deus eò se respexisse innuere videtur, *Jonæ* IV. 11.

Conversio jejunii in abstinentiam à certo ciborum genere.

V. Quemadmodum autem nulla est ceremonia nullusque externus ritus, quin astu ac malitiâ hominum corrumpi ac depravari possit; ita etiam variæ circa jejunium depravationes, veram ejus naturam destruentes, in Ecclesiâ Pontificiâ exortæ sunt. Primum enim ipsa jejunii ut sic dicam essentia tantum non sublata est: Cum enim, uti diximus, jejunium & ad corporis luxuriam coërcendam, animique nostri humiliationem testandum introductum sit, factum est, ut Pontificii jejunium in abstinentiam quandam, non ab omni cibo, sed à certo quodam ciborum genere, commutaverint, à carnibus nimirum & omnibus quæ ad carnem pertinere putantur; concedentes interim immoderatam omnium ciborum, etiam deliciarum & lautitiarum ingurgitationem, modò nihil cum carne commune habeant; imò videas quosdam adeo superstitiosos, ut si jejunii tempore forte gutta jusculi carnis in cibum inciderit, eum ne gustaturi quidem sint; interim securè ventrem omni delicatissimorum piscium aliorumque ciborum genere, nec non immodico generosi vini hausto, non tantum replentes, sed & onerantes.

Non est verum jejunium.

VI. Ejusmodi jejunium non est verum, sed simulatum tantum ac histrionium jejunium. Quod ut evidentius appareat, distinctio quædam jejunii observanda est. Aliud nempe est jejunium singulare, unius aut paucorum aliquot diërum; biduanum nempe aut triduanum. Illud requirit abstinentiam ab omni cibo. Tale fuit jejunium Estheris & Mordochai ac Judæorum, *Est.* IV. 16. ac Ninivitarum, *Jon.* III. 8. Aliud est continuatum plurium dierum; hoc ab omni cibo abstinentiam non requirit; eam enim naturæ nostræ infirmitas per plures dies non fert: Sed exigit ut semel tantum de dië, vesperi nempe post absoluta exercitia pietatis quorum causâ instituitur, cibus sumatur: *Judic.* XX. 26. 2 *Sam.* I. 12. III. 35. neque ut corpus cibo, perinde uti aliis diebus, repleatur, sed parcior assumatur copia, quanta sanitati tuendæ viribusque corporis necessariis conservandis sufficit: tandemque cibus non sit delicatus, sed tenuior & vulgaris. Tale fuit jejunium incolarum Jabes in Gilead per septem dies, 1 *Sam.* XXXI. 13. Item Danielis, *Cap.* X. 2, 3. *Ego Daniel lugebam tribus hebdomadarum diebus: panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neque unguento unctus sum.* Quâ in re tamen uniuscujusque prudentiæ & pietati aliquid committendum est.

Distinctio jejunii.

Superstitio Pontificiorum circa jejunium.

VII. Inde apparet Pontificiorum circa jejunium superstitio: Permittunt pluries in die cibum sumere; meridie prandere, vesperi collationem sumere, uti vocant: magnam ciborum copiam, & quasvis delicias concedunt, modò abstineatur à carne, omnibusque quæ quocunque modo ad carnem pertinent. Non poterat, inquiunt, certa & communis regula constitui circa quantitatem cibi sumendi, vel circa lautitias & condimenta ciborum; hæc enim infinitis modis variantur, & quod uni est multum, alteri est parum; quod uni est lautum, alteri non est lautum; debuit igitur constitui regula penes abstinentiam ab aliquo cibi genere, qui ex genere suo & ut plurimum magis nutrit & magis delectat, qualem esse carnem pecorum & avium omnes concedunt. Nec liquidum jejunium solvere ajunt, quia per se non

refertur ad corpus alendum, sed ad juvandam cibi digestionem. Unde quis meritò concludat, nec ebrietatem jejunium solvere. Quæ omnia jejunii rationi è diametro adversantur. Non enim hoc est jejunium, sed lautitiarum tantum permutatio. Sive autem hoc sive alio lautitiarum genere cibique ingurgitatione jejunium solvas, perinde est. 2. Nec hac ratione jejunii finis, qui est carnis lasciviam domare, obtinetur. Magis enim cum fine jejunii pugnat, delicatis piscibus, oleribus ac aromatis corpus suum replere, quàm exiguum carnis fumo induratæ, aut casei non admodum grati, comedere. Dicunt, per accidens illud esse. Resp. Nequaquam: repletio enim quæ fit piscibus & vino per se magis corpori confert alimentum, magisque excitat ad luxuriam, quàm si exiguam carnis portionem edas. 2. Incertum est, utrum non sint pisces qui copiosius suppeditant alimentum, ac proinde luxuriam magis excitent, quàm carnes quædam. Vinum saltem, quod jejunium non solvere Pontificii volunt, illius fini directè adversum est, voluptatesque carnis quàm maximè incedit. Scriptura nullum ciborum discrimen agnoscit, *Matth.* XV. 11. 1 *Tim.* IV. 4. sed in jejunio veram carnis macerationem requirit.

Occurritur objectioni, à statu ante diluvium.

VIII. Objiciunt tamen, in statu integritatis & ante diluvium carnium esum permissum non fuisse. Resp. Non quia aliquatenus impurus erat, alias ejus usum Deus statim post diluvium non concessisset, nec sancti carnem edissent, Deusque Paschatis celebrationem esu agni non instituisset: Nec etiam ut abstinentia hæc à carnibus typus foret jejunii postmodum in Ecclesiâ observandi: Sed quia ob corporum firmitudinem, & terræ vigorem solidiores tunc fructus proferentis, isto sustentaculo non indigebant.

Et ex Proverb. XXIII. 20. & Rom. XIV. 21.

IX. Objiciunt porrò: *Proverb.* XXIII. 20. dici, *Noli esse in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt:* & *Rom.* XIV. 21. *Bonum est non manducare carnem.* Resp. Utroque loco turpiter abutuntur; nihil enim in illis est, quod abstinentiam à carnibus tempore jejunii commendet. Salomon agit de hominibus gulosis, qui carne intemperanter abutuntur; illisque jungit vini potatores; non tamen tempore jejunii vinum respuunt Pontificii. Pauli locus alterâ sui parte truncatur: carnem non manducare bonum esse dicit, quando fratri carnis esus scandalo est; alias extra illum casum *nihil pollutum* dicit, *nisi ei qui pollutum credit, vers.* 14. Nec pro ipsis ex hoc loco quicquam produci posse, argumento est, quod addat, *nec vinum bibere;* cujus tamen usum jejunii tempore permittunt.

Nulli cibi sunt immundi.

X. Peccant ergo, qui certos quosdam cibos per se immundos credunt, ideoque ab iis abstinent. Illos reprehendit Paulus, *Coloss.* II. 20, 21, 22, 23. & 1 *Tim.* IV. 4. Tales olim aliqui creduntur fuisse hæretici, Ebionitæ, Encratitæ, Manichæi, &c. Ab illorum errore non multum recedere Pontificios, ex antedictis liquet. Licet enim cibos per se immundos non statuant, eorum tamen usum, etiam exiguum, certis quibusdam diebus adeo horrent, ac si planè immundos crederent.

Abutuntur jejunio, qui jejunant ut ab hominibus videantur.

XI. Sed & cum jejunium institutum sit ad carnis macerationem, nosque melius ad cultum Dei præparandum, gravius peccare censendi sunt, qui jejunant ut ab hominibus videantur, *Matth.* VI. 18. Fine enim jejunii neglecto, solum jejunium spectant, neque Deo, sed hominibus placere student, ut fictâ quâdam specie sancti appareant, reipsâ scelerati dum sunt: quæ detestanda est hypocrisis. Hisce annumerandi sunt, qui ex consuetudine tantum, nullo cum respectu ad jejunii finem, jejunant, sine precibus, aut humiliatione, aut carnis suæ fræno: prout plerumque à Pontificiis jejunium observari solet. Doctrina quidem ipsorum huic vitio adversa est; at praxis doctrinæ non consona, in quâ & ipsorum præsules populum acquiescere permittunt, arguit jejunium fermè pro opere operato haberi, uti & reliquas carnis macerationes, quas satisfactiones vocant; illis enim peractis, de peccatis commissis securi sunt; iterumque peccatorum luto se involvunt, certi se jejunio aliisque corporis afflictionibus ea expiare posse.

Et qui vim satisfactionis & meriti illi tribuunt.

XII. Tandem maximus est jejunii abusus, credere quod sit utile ad satisfaciendum Deo, eique intrinsecam quandam dignitatem, vimque satisfactionis & meriti tribuere. Cum omnis, uti vidimus, jejunii dignitas à fine ejus procedat. Nihil propriè homo apud Deum mereri potest, neque pro delicto aut temporali delicti pœnâ apud Deum satisfacere: Deus nihilominus aliquando ad opera pietatis humanæ gratiosè respicit; non quia illis homo Deo satisfacit, sed quia Deo grata sunt, nec sine illis Deus remissionem concedere vult. Tale autem non est jejunium per se consideratum, utpote opus quod solâ carne, sine ullo bono motu spiritus, peragi potest; sed solummodò cum fine suo legitimè conjunctum. Deus itaque ad quorundam hominum jejunia respiciens, magis ad internam animi humiliationem, cum jejunio conjunctam & jejunio testatam, respicit, illamque gratam habet: ita *Jon.* III. *ult.* 1 *Reg.* XXI. *ult. Dan.* X. 12. Quibus omnibus in locis jejunium ut humiliationis internæ effectum consideratur: Idemque sensus est verborum *Tobiæ* XII. 8. *Bona est oratio cum jejunio.* Non quod jejunium omni efficaciâ destitutum velimus; si enim ex sincero ac pietatis studioso humilique ac fracto animo procedat, precibus vigorem addit, facitque ut promtius exaudiantur: Sed vim intrinsecam illi

illi denegamus, dignitatemque Deo pro peccatis satisfaciendi

Solvitur objectio, à facto Rechabitarum.

XIII. Objici solet exemplum Rechabitarum, *Jerem.* xxxv. 18, 19. quorum jejunium Deo adeo gratum fuit, ut eos propterea communi Judæorum exitio, in Hierosolymæ excidio, exemerit. Resp. 1. Rechabitarum factum nullam cum jejunio communionem habuit; fuit enim abstinentia à vino, quod Pontificii jejunii tempore non refugiunt; & possessiones sibi non comparârunt. 2. Grata fuit Deo horum obedientia, patris sui mandatis exhibita; quam & alibi Deus sibi gratam testatur promissò vitæ longævæ. 3. In mandato illo Jonadabi aliquid videtur fuisse ab instinctu spiritus prophetici profectum, quo ille futuram populi captivitatem prævidit; noluit ergo liberos suos possessionem sibi in terrâ illâ habere, ne terræ illi nimis essent affixi, utque calamitates ejus expeditius effugere possent.

Et ex Matth. VI. 18.

XIV. Objicitur porro, quod *Matth.* VI. 18. jejunio promittitur retributio à Deo. Resp. 1. Retributio illa non denotat meritum. 2. Non soli jejunio retributio illa promittitur, sed si omnia quæ jejunium commendant adsint. Non autem intrinsecam jejunio dignitatem competere, clarè evincunt verba, *Esa.* LVIII. 5. *Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium & diem acceptabilem Domino?*

Jejunium est vel privatum, vel publicum.

XV. Restat nunc, ut varias jejunii distinctiones consideremus. Primò: Jejunium distinguitur, quod aliud sit privatum, aliud publicum. Privatum est quod privatâ de causâ, vel sui vel suorum causâ aliquis suscipit: 1 *Cor.* VII. 5. vel quod aliquis sponte etiam publicâ de causâ suscipit: quale jejunium fuit Danielis, *cap.* IX. 3. X. 1. Publicum est, quod ab aliquo potestatem habente, & publicam ob causam indicitur: uti *Joel.* I. 14. Tale etiam fuit Ecclesiæ Judaicæ jejunium, *Sachar.* VIII. 19. ubi legimus quatuor ab ipsis instituta fuisse jejunia, decimi mensis in memoriam obsessiæ, quarti in memoriam expugnatæ, quinti in memoriam desolatæ urbis Hierusalem, septimi in memoriam cædis Godoliæ, quam multæ calamitates sunt consecutæ: uti in Jeremiâ legere est.

Cujus sit publicum indicere.

XVI. Quæritur cujus sit jejunium publicum indicere, utrum Magistratus politici, an verò Ecclesiæ? Causa dubitandi est, quia videmus in vetere Ecclesiâ Judaicâ modò à Magistratu indicta esse jejunia, ut 2 *Chron.* XX. 3. à rege Josaphat; *Esth.* IV. ab Esthere & Mardochæo; quin & 1 *Reg.* XXI. 9. ab impiâ reginâ Jesabel & impiâ de causâ: Aliquando autem ab Ecclesiâ, ut *Sachar.* VIII. 19. in captivitate. Pontificii auctoritatem hanc Ecclesiæ, ut potius Pontifici Romano adscribunt. Sed sine ullo fundamento, nititurque hæc assertio doctrinâ de capite Ecclesiæ, quam postea excutiemus. Nobis ambiguitas hæc facile conciliari posse videtur, si modò distinctio quædam adhibeatur. Hoc modo. Si Magistratus sit Christianus, Ecclesiæque curam in se suscipiat, illius esse, sicuti omnia quæ Ecclesiæ regimen concernunt dirigere, ita etiam jejunia publica indicere. Si verò sit infidelis, & Ecclesiam persequatur, aut illius curam negligat, penes Ecclesiam est urgente ac imminente quâdam calamitate, sibi ipsi jejunium indicere, ut à Deo vel bonum aliquod precetur, vel malum deprecetur. Perinde uti Ecclesia Judaica sub regibus constituta jejunia à regibus sibi indicta observavit; in captivitate verò infidelium regum jugo pressa sibi ipsi jejunia præscripsit.

Est vel nulli, vel certo tempori adstrictum.

XVII. Secundò. Jejunium aliud est nulli certo tempori adstrictum, sed quod vel privatus quisque ut se coram Deo humiliet sibi imponit; vel quod Magistratus pro certo tempore ob imminentes aut incumbentes toti populo calamitates indicit; qualia sunt, 1 *Cor.* VII. 5. *Joel.* I. 14. Aliud quod statoquoque tempore recurrit; quale nullum divino jussu institutum, præter unicum illud, quod quotannis die decimo mensis septimi circa expiationis festum observandum erat; sunt tamen alia à Judæis sibi ipsis præscripta, *Zachar.* VIII. 19.

Jejunium Quadragesima.

XVIII. Varia ejusmodi stata jejunia etiam observant Pontificii, sed omnia superstitiosa. Primum & celeberrimum est jejunium Quadragesimæ, ita vocatum, quia per quadraginta dies ante festum Paschatis observatur abstinentiâ à carnibus, ovis & lacticiniis. Sed præterquam quod non sit verum jejunium, sed deliciarum tantum mutatio, uti antea copiosè ostendimus, non esse illud institutionis Apostolicæ, argumento est maxima in illo observando semper deprehensa diversitas: Alii enim per tres, alii per sex, alii per septem hebdomadas jejunium hoc observarunt. Et conciliationes quas hic excogitant Pontificii, illud non institutionis Apostolicæ, sed inventi merè humani esse, arguunt. Piâ quâdam intentione videtur excogitatum, ut hominibus aliquod saltem tempus præscriberetur, quo se per carnis macerationem à peccatis recolligerent. Sed lapsu temporis in superstitionem degeneravit, quia jejunii loco deliciarum tantum mutatio introducta est. Quodque pessimum est, omnemque usum, cujus gratiâ institutum est, tollit, præcedit summa quidvis faciendi licentia; quod tempus meritò bacchanalia vocatur: & quod maximè improbandum, jejunii tempus determinatum habet initium, licentiæ non item, sed determinatum tantum finem, primum nempe Quadragesimæ diem: ante illum autem summa est licentia,

eaque tantò dissolutior, quantò magis abstinentiâ illâ tempore Quadragesimæ pro peccatis præcedentibus Deo se satisfacere posse confidunt. Dicunt, jejunium hoc institutum esse ad imitationem miraculosi illius jejunii quadraginta dierum Mosis, Eliæ, & Servatoris nostri Jesu Christi. Verum assertio illa ridicula est: illa enim jejunia imitari nequeunt: Nec etiam usquam Judæis aut Christianis præceptum reperitur, ut ad illius jejunii aliqualem imitationem quadragesimale jejunium observent: nec ab Apostolis *Act.* xv. ubi gentibus externa quædam observanda præscribuntur, id mandatum est.

Jejunia quatuor temporum.

XIX. Secundò: Sunt jejunia quatuor temporum, quorum celeberrimum observatur mense Decembri, quia tunc Ordines conferri solent, & ante manuum impositionem præcedere solet jejunium: Huc referunt quod legitur, *Act.* xxvii. 9. quod *non tuta esset navigatio, eò quod jam jejunium præterisset.* Sed unusquisque facile videt, ibi non de Christianorum, sed Judæorum jejunio, decimo mense observari solito, sermonem esse. Nec refert, quod Lucas hæc non Judæis, sed Christianis scribat. Quia ex consuetudine Judæorum receptâ notissimum id inter omnes erat jejunium; perinde uti hodie jejunium Quadragesimæ, quod soli Pontificii observant, ubique notissimum est. Et tantumdem id est, ac si quis ex eo, quod Reformatus ad Reformatos scribens mentionem faciat Quadragesimæ, concludat etiam Reformatos Quadragesimæ jejunium observare. Reliqua trium temporum jejunia recentioris sunt institutionis, causæque quas recensent cur instituta sint, sunt frivolæ, & indignæ quæ commemorentur.

Jejunium feria quarta & sexta, &c.

XX. Tertiò. Jejunium habent singulis hebdomadis recurrens, quo à carnibus abstinent. Solebat id observari quartâ & sextâ feriâ, in memoriam captivitatis & mortis Domini Jesu; sed postea quartæ feriæ in sabbathi jejunium conversum est, quia Dominus Jesus diè sabbathi in sepulchro fuit. Nos hanc præcisam jejunandi legem in Scripturâ non reperimus. Si quis sibi eam imponere velit, ut carnem maceret, seque ad pietatis opera exerceat, nos factum illius non damnamus, modò verè jejunet, neque in jejunio illo, tanquam parte divini cultus, fiduciam collocet, aut eò superbiat, perinde ut Pharisæus ille, *Luc.* xviii. 12. qui se bis in sabbatho jejunare gloriabatur, eoque se supra alios efferebat.

CAPUT LXXVI.

De Votis, ac speciatim Monasticis.

Votum.

I. AD cultum Dei etiam pertinent Vota: De iis ergo etiam quædam dicenda. Votum Hebræis vocatur נדר. Græcis vocatur εὐχὴ, ab εὔχεσθαι. Illud autem tria significat: *Optare* seu vehementer cupere, *Rom.* ix. 3. 2 *Cor.* xiii. 7, 9. *Precari*, *Jacob.* v. 16. uti & εὐχὴ, *precationem*, *vers.* 15. tandem *Vovere*, sicut εὐχὴ *votum*, *Act.* xviii. 18. xxi. 23. Eodem modo & Latinis Votum denotat desiderium, ut cum aliquis voti compos, aut alicui omnia ex voto fluere dicitur; precationem, & votum propriè dictum.

Quatuor videnda.

II. Hic considerandum. 1. Quid sit Votum. 2. Quas ob causas concipi possit & soleat. 3. Quæ requirantur ut Votum legitimum sit; ac tandem 4. Quæ sit Voti obligatio.

1. Quid sit Votum.

III. Votum est solennis ac spontanea Deo facta promissio, quâ nosmet ipsi adstringimus, ac peculari modo obligamus. Fitque vel absolutè, quale videtur fuisse cujus mentio fit, *Joan.* i. 16. vel conditionatè: tale fuit votum Jacobi, *Genes.* xxviii. 20, 21, 22, 23. Annæ matris Samuelis, 1 *Sam.* i. 11. & Jephthæ, *Judic.* xi. 30.

Vel est generale.

IV. Votum Deo factum vel est generale, quo nos omniaque nostra sincero ac pio affectu Deo vovemus & addicimus, ut de iis pro arbitrio statuat. Talis erat prior pars voti Jacobi, *Genes.* xxviii. 22. quod *Jehova ipsi futurus esset Deus:* ac tale est omnium Christianorum votum in Baptismo, cujus susceptione se peculiari quâdam ratione Deo consecrant; quod votum etiam usu Cœnæ continuò iteratur. Licet enim ad officium illud etiam ante Baptismum obligati simus, Votum verò, si propriè loqui velimus, videatur rei esse indebitæ: tamen quoniam Deo placuit eò usque se versus homines demittere, ut fœdus cum iis quasi contrahat, etiam certo modo loquendi, respectu habito ad gratiosam illam Dei συγκατάβασιν, Votum locum habere potest circa officium ad quod nos fœdere contracto obstringimus.

Vel speciale.

V. Speciale est, cum aliquid Deo singulariter ac speciali quâdam ratione vovetur. Omnia quidem nostra Dei sunt, & ad quævis pietatis officia etiam ante votum obligati sumus; attamen Deo quædam speciali ratione voveri possunt, quæ verbo ejus expressa non est. Talis fuit postrema pars voti Jacobi, *Genes.* xxviii. 23. Tale est, si quis voveat, se paupetes aliquot vestiturum, aut certam iis summam singulis mensibus largiturum: Quamvis enim verbum Dei eleëmosynam præscribat, non tamen specialem illum modum expressit.

In voto nullus est Dei cultus.

VI. In ipso Voto nullus est Dei cultus; vovetur enim (in votis nimirum specialibus) ad quod homo ante votum non obstringebatur, *Deut.* xxiii. 22. Hinc nullum de Voto concipiendo exstat præceptum; imò omnia loca in quibus Voti mentio fit, illud spontaneum arguunt; sollummodò Votum Nazareatus lege suâ Deus dirigit, ejus rationem, modum ac ritum determinando, si quan-

quando homo se voto illo obstrinxisset ; *Num.* VI. Fuerunt autem in Lege duorum generum vota: unum simplex votum, quod נדר dicebatur, in quo res devota pretio redimi, vel in aliam commutari poterat: *Levit.* XXXVII. 2. *& seqq.* Alterum fiebat cum devotione & execratione aliqua, חרם appellatum, à quo nulla dabatur redemtio, sed sanctum erat Domino, & si vivens erat, debebat mori, *Levit.* XXVII. 28,29. Non fuere Vota propriè auctaria Legis, sed incitamenta & adjumenta ad promptius obsequium Legis. Neque ad Legem solummodò vota spectarunt, sed & sub Euangelio vota obtinuerunt ; ita votum habemus Zacchæi, *Luc.* XIX. 8. Pauli, *Actor.* XVIII. 18. trium fidelium, *Actor.* XXI. 23.

Licitum tamen est. VII. Etsi autem in Voto nullus consistat Dei cultus, licitè tamen fieri potest, estque majus ad Deo serviendum incitamentum: Obligationi enim si specialis obstrictio ex voluntariâ promissione accedat, studium eam implendi ut excitetur necesse est.

2. Ob quas causas votum concipi soleat. VIII. Secundo. Votum legitimum quatuor potissimum ob causas concipi solet. 1. Ex metu aut sensu alicujus mali, quod à Deo deprecamur. 2. Ut bonum aliquod à Deo obtineatur ; tale fuit votum Annæ, 1 *Sam.* I. 11. Jephthæ, *Judic.* XI. 30. 3. Ad testandum gratiarum actionem ob beneficium acceptum ; *Jon.* I. 16. 4. Ad castigandum carnem, & vitandas tentationes ; uti si quis intemperantior & ad libidinem proclivior abstinentiam à certo quodam cibi genere, quo incitari potest, aut ebriosus, ut peccatum suum emendet, ab omni omninò vini usu abstinentiam voveat.

3. Requisita in voto. IX. Tertiò. Ut votum legitimum sit, seu sine peccato concipiatur, voventemque obstringat, hæc requiruntur.

Primum. X. Primò. Ut voveatur Deo; *Psal.* L. 14. LXXVI. 12. Non ergo vota nuncupanda sunt Sanctis; quia voto divinum illi cui votum nuncupamus adscribimus honorem, est enim invocationis quædam species, quâ opem auxiliumque ejus imploramus, & quandoque in se imprecationem pœnæ continet si votum non solvamus: fiduciæ ergo collocationem includit, quæ nemini præter Deum solum debetur. Possunt etiam aliquando vota solâ cogitatione concipi, quæ à solo Deo, nullis Sanctis, cognosci possunt.

Secundum. XI. Secundo. Debent fieri sponte & à personis sui juris. Sponte, quia votum debet esse liberum, & res quæ vovetur debitum propriè esse nequit, nimirum eo respectu quo vovetur: Licet enim res ipsa debitum sit; omnia quippe nostra officia Deo debentur; modus tamen ille peculiaris qui voto exprimitur est arbitrarius. A personis sui juris: quia vovere debemus quod nostrum est, qui autem non sunt sui juris, nihil habent suum. *Num.* XXX. 6, 9. pater filiæ & maritus uxoris votum rescindere poterat. Contra hanc legem peccant, qui filos & filias impuberes seducunt, invitisque parentibus sollicitant & admittunt ad vitæ monasticæ vota; eaque rata esse volunt. Dices. Interno spiritus instinctu ad vota illa incitantur. Resp. Spiritus divini instinctus præceptis divinis adversari nequit: hic autem instinctus præcepto de honorandis parentibus adversus est, docetque liberos parentibus desertis vitam amplecti desidiosam: Est ergo instinctus humanus à monachis eorumque fautoribus inspiratus.

Tertium. XII. Tertiò. Res quæ voventur tales esse debent, ut legitimè voveri possint. Debent voveri possibilia, non inepta & inutilia, nec necessaria & inevitabilia; illa enim cum naturâ voti pugnant; multò minus quæ nos avocant à melioribus ; uti si quis voveat, quod sine muneris sui neglectu observare nequit. Tale erat Saulis votum 1 *Sam.* XIV. 24. quo exercitum suum ineptum reddidit, ad persequendum hostes. Minimè omnium voveri debent scelera, quibus Deus nobis non conciliatur, sed irritatur. Tale fuit votum quadraginta illorum virorum, *Actor.* XXIII. 12. quia se devoverant nihil se esuros nec bibituros priusquam Paulum interemissent.

Quartum. XIII. Quartò. Tandem vota non debent esse temeraria, quale fuit votum Jephthæ, *Judic.* XI. 30. Tale foret ejus, qui se voto ad quippiam obstrinxit, nondum seipso explorato, utrum id quod vovet præstare possit.

4. Voti obligatio. XIV. Votum concipere arbitrarium est ; Votum autem conceptum præstare necessarium; obligant enim vota conscientias, & sine peccato eorum impletio omitti nequit. Vota communia conscientias obligare, indubium est; nec ullo prætextu ab iis resilire licet. Vota singularia obligant, si & quamdiu omnia in legitimo voto requisita adsunt. Mala non obligant nec implenda sunt; non enim vincula esse possunt iniquitatis. Ita male implevit Herodes promissum suum, quod sine peccato impleri non potuit, *Matth.* XIV. Quæ processu temporis noxia fiunt, tum aliorum ædificationi, tum nostræ valetudini, aut etiam impossibilia, impleri non debent. Extra hos casus, votum quodlibet obligat. Sic Israëlitæ ad voti impletionem præcepto divino obstringebantur, *Deut.* XXIII. 21. Hinc & *Psal.* L. 14: *Redde Altissimo vota tua. Eccles.* V. 3, 4.

Vota Pontificiorum Monastica. XV. Hinc facile judicium fieri potest, quid de Votis Pontificiorum Monasticis sit statuendum. Tria nempe vovent, Continentiam, quæ potius cœlibatus est, quàm pura & casta continentia. Paupertatem, quam in eo collocant, ut homo nihil sibi proprium possideat, sed omnia cum aliis possideat in commune: & Obedientiam, quâ Præposito suo, Generali, Abbati aut Prio-

ri obſequium ſpondent in omnibus quæ præcipit; quam Jeſuitæ eò uſque exaggerant, ut eam velint planè eſſe cœcam, abnegando ſeipſos perfectè, & omnibus in rebus ſubjiciendo judicium & voluntatem ſuam alterius judicio & voluntati: ita ut in juſtitiam aut æquitatem præcepti à Præpoſito mandati inquirere illicitum ſit.

Ea dicunt eſſe conſilia. Quid conſilium ſit.

XVI. Hæc autem tria præcepta divina eſſe non volunt, ſed Conſilia perfectionis. Conſilium autem vocant opus quod à Chriſto non imperatum ſed demonſtratum, non mandatum ſed commendatum eſt; voluntque à præcepto differre quatuor modis. 1. Materiâ, quæ in Conſilio eſt difficilior, in Præcepto facilior; in Præcepto eſt bona, in Conſilio melior, ſc. ſecundum eandem materiam. 2. Subjecto: Præceptum eſt omnium: Conſilium eorum tantum qui capere poſſunt. 3. Formâ: Præceptum vi ſuâ obligat; Conſilium in arbitrio hominis poſitum eſt. 4. Fine: Præceptum obſervatum habet præmium, non obſervatum pœnam: Conſilium ſi non ſervetur nullam habet pœnam, ſi ſervetur, majus habet præmium. *Bellarm. tom. 2. de Monachis lib. 2. cap. 7, 8.*

Apparet ea non eſſe à Deo.

XVII. Ex hac Conſiliorum deſcriptione nos colligimus, Vota Monaſtica non eſſe à Deo; utpote nuncupantia res, quas Deus nullo præcepto, fatentibus ipſis Pontificiis, ſibi gratas declaravit. Dices. Conſulit tamen eas ut perfectius quid. Reſp. Nulla ejuſmodi Conſiliorum in Scripturis mentio eſt. Fatemur quidem in Scripturis aliquando conſilia quædam proponi, quæ à præceptis neceſſariò obſervandis diſtinguenda ſunt, eorum tamen obſervationem prout in ſe nudè ſpectantur indifferentem eſſe: poſſe autem ejuſmodi incidere ſpeciales circumſtantias, quæ conſilium mutant in præceptum, & rem alioquin naturâ ſuâ liberam neceſſariam faciunt; ut 1 *Cor.* VII. nihil autem hoc cum Conſiliis, quorum obſervatio majorem gloriæ gradum mereri dicitur, commune habet.

Explicatur Luc. XVII. 10.

XVIII. Imò ejuſmodi Conſilia Euangelium reſpuit, dicente Domino, *Luc.* XVII. 10. *Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite; ſervi inutiles ſumus; quod debuimus facere fecimus.* Dices. Ex textu liquere videtur, ſervum illum inutilem tantum eſſe, quando præſtitit ſolummodò quod præceptum ipſi eſt: poſſe autem plus præſtare, & tum inutilem non fore. Reſp. Nullo modo: ſcopus enim verborum, totiuſque parabolæ eſt, oſtendere, nunquam nos ab officio ceſſare debere, prætextu inani, quod jam præceptis Domini noſtri ſatisfecerimus: quemadmodum ſervo illi ab opere domum redeunti etiam præcipitur, para quod cœnem & miniſtra mihi. Dicimur ergo inutiles, quia omnis noſtra obedientia inutilis eſt ad nos exſolvendum obligatione in poſterum Domino miniſtrandi; perinde uti nullus labor, nullum promtiſſimum obſequium ſervum ab obedientiâ heri ſui exſolvere poteſt. Cum ergo ejuſmodi Conſilia à Deo non ſint, nec, fatentibus ipſis Pontificiis, hæc opera Monaſtica ullo divino præcepto ſint mandata, apparet ea à Deo non eſſe.

Sunt temeraria.

XIX. Secundò. Sunt temeraria. Quod de ſingulis votis facile eſt oſtendere. Votum per quod laqueus injicitur noſtræ libertati, quod incerti ſumus utrum in noſtrâ ſit poteſtate implere, eſt temerarium. Talia ſunt vota Monaſtica.

Id oſtenditur de voto perpetuæ Continentiæ.

XX. Ac primò quidem votum perpetuæ Continentiæ: dicitur enim illud donum *omnibus non eſſe datum*, *Matth.* XIX. 11. 1 *Cor.* VII. 7. Non autem vovendum eſt impoſſibile quid. Quid enim ſi poſt votum homo non valeat perpetuam ſervare continentiam, an non laqueum ſibi ipſi injecit? Orandum eſt, inquiunt, & jejunandum. Sed pone id faciat homo, & tamen non ſit ſufficiens ad ſe continendum, aut ſaltem variis cogitationibus & cupiditatibus diſtrahatur, quid tum? An non dicit Apoſtolus, *præſtare nubere quam uri?* 1 *Cor.* VII. 9. & *verſ.* 2. *Propter fornicationem unuſquiſque vir propriam uxorem habeat, & unaquæque mulier proprium maritum.* Orationem noſtram exaudiet Deus, *ſi precemur juxta ejus voluntatem*, 1 *Joan.* V. 14. id eſt, præceptis & promiſſis ejus conſentaneè; ſed in externis hiſce Deus ejuſmodi legem nobis non præſcripſit: illum itaque ſtatum vovendo, in quo continentiæ dono indigemus, incerti ſumus utrum Deus nos illud donum petentes ſit exauditurus. Si quis firmiter proponat in cœlibatu & caſtitate vivere, ut Deo expeditius ſerviat, Deumque ob ſpiritum oret, ut propoſitum illud exſequi poſſit, ſperare ille precum ſuarum exauditionem poteſt: Sed perpetuam vovere continentiam nequit, niſi qui poſt accuratam ſui exploratione compertum habet ſe continentiæ dono præditum, & ſemper præditum fore: Quod cum nemo eſſe queat, neque tale votum præſtare poteſt; temerè enim ſe in periculum voti violandi conjicit. Id donum ſe multis jejuniis & macerationе carnis non potuiſſe conſequi fatetur Hieronymus, epiſtolâ ad Euſtochium. 1 *Tim.* V. 9, 11. vult Apoſtolus eligi tantum diaconiſſas ſexagenarias, juniores autem nubere: Licet ergo concederetur, quod concedendum tamen non eſt, votum continentiæ ipſas præſtitiſſe; exinde concluderetur, illos tantum poſſe vovere, qui extra periculum ſunt incontinentiæ. Dices. Dicuntur tamen *verſ.* 12. *primam fidem irritam feciſſe.* Reſp. Per *primam fidem* non intelligitur continentiæ votum, ſed promiſſio Eccleſiæ facta de vacando perpetuò curæ pauperum: inde autem

eas

eas avocabat matrimonium. Erat quidem in illis non nubendi propositum, non autem votum. Et pone votum fuisse; Apostolus nihilominus vult ut nubant; ergo & tale ab iis votum nec exigendum, nec vovendum esse.

De voto Paupertatis.

XXI. Quod spontaneæ Paupertatis votum attinet, similiter Deus per id tentari potest, homoque se variis peccandi periculis temerè exponit, diffidentiæ, injustitiæ, aliarumque artium malarum, *Proverb.* XXX. 9. præsertim cum paupertas in se spectata sit res fugienda, multa hujus vitæ habeat incommoda, quibus tolerandis an par sit futurus homo ignorat, numereturque inter pœnas improbis à Deo constitutas, *Deut.* XXVIII. 48. *Psal.* CIX. 10. Ut jam non dicamus votum illud Monachorum omninò esse hypocriticum; licet enim omnem privatam possessionem abjiciant, amplas tamen in commune acquirunt possessiones, unde in diem securè & quietè vivant ex communi ærario & proventu, cui nihil quicquam defuturum certi sunt. Plus ergo acquirunt quàm abjiciunt.

De voto Obedientiæ.

XXII. Obedientiæ votum eos hominum mancipia facit, spoliatque libertate, quam in Christo adepti sumus, 1 *Cor.* VII. 23. Et turpe omninò est, ita se totum subjicere alterius hominis non errori tantum obnoxii, sed & potestate suâ nonnunquam turpiter abutentis, arbitrio ac nutui, ut non liceat in præceptorum ipsius æquitatem ac justitiam, etiam cum honestati è diametro repugnant, inquirere, aut illi obedientiam detrectare. Quid enim est rationem ejurare, seque hominum servum facere, si hoc non est? Dices: Præcipitur tamen *Hebr.* XIII. 17. ut *obediamus præpositis nostris.* Resp. Illa tantum intelliguntur, quæ verbo Dei convenienter præcipiunt, licet sint carni ingrata, ac proinde molesta ac dura. Quod & ratio addita docet: *Vigilant enim pro animabus vestris;* Vigilum autem est, pericula indicare, & monere quid faciendum sit. Nihil hic pro cœcâ obedientiâ, quæ soli Deo, absoluto domino ac legislatori nostro, præstanda est.

Sunt & noxia. Votum Continentiæ.

XXIII. Tandem etiam noxia sunt illa vota. Ex Continentiæ voto promiscuo variæ ortæ sunt hominum, qui se non exploraverunt, votoque servando imparès se deprehendunt, spurcitiæ & lasciviæ, castitati repugnantes. Dices. Non esse hoc voti vitium, sed voventium. Resp. Imo & voti. 1. Quia plerique se non tam continentiam quàm cœlibatum vovere credunt; nihil ergo se voto suo contrarium facere, licet in spurcitiis illis sese temerè volutent: Cui errori depravatissima in Romanâ Ecclesiâ praxis, quæ ad spurcitias illas connivere solet, imò & aliquando ad eas tantum non incitare, plurimum favet. Vide in *Fascic. rerum expetend. & fugiend. fol.* 185. *verso. Germaniæ nationis Gravam.* LXXV. & XCI. 2. Per votum illud se conjiciunt in sordium illarum necessitatem inevitabilem, si naturæ sint incontinentioris: omnem enim sibi matrimonii spem præscindentes, non aliud incontinentiæ suæ remedium nisi in spurcitiis hisce reperire possunt.

Paupertatis.

XXIV. Fictæ Paupertatis votum, multos introduxit otiosos ventres, validos ac valentes, delicatè ex aliorum liberalitate viventes, qui populum multitudine suâ gravant, eleëmosynas intervertunt, quæque veris pauperibus debebantur in otio & delitiis consumunt.

Obedientiæ.

XXV. Ex Obedientiæ voto multa sunt exorta scelera, cædes Imperatorum & Regum: dum Præposito cædem mandanti cœcâ obedientiâ parere sit necesse, neque ullo prætextu obedientiam defugere liceat; Quod tristis aliquot sæculorum experientia comprobavit.

CAPUT LXXVII.

De Quinque falsis Pontificiorum Sacramentis.

Quinque falsa Pontificiorum Sacramenta.

I. INter opera externa & ἰθελοθρησκείας meritò etiam numeramus quinque Pontificiorum Sacramenta, quæ duobus à Domino institutis, Baptismo & Cœnæ, superaddiderunt. Non negamus quosdam illorum ritus piè & utiliter usurpari posse, modò absit superstitio & opinio cultus; alios autem asserimus fictitios esse, & ab hominibus excogitatos ad superstitionem fulciendam; omnibus autem falsò nomen Sacramenti inditum, perinde ac si singulari modo gratiam Dei conferant. Nimirum decepit incautos Vulgatus interpres, qui vocem μυστηρίου frequentius reddit per *Sacramentum;* unde & quoslibet sacros ritus, quibus mysterii quid inesse putabant, in Sacramenta converterunt: nonnunquam ex metaphoris Scripturæ Sacræ male & secundum literam acceptis ritus & Sacramenta procuderunt; tandemque quæ ab Apostolis miraculosè facta legimus, ipsi imitari volentes, & Ecclesiæ perpetua esse cupientes, loco miraculi, quo ritus suos destitui viderunt, mysterium aliquod excogitarunt, ne temerè adhibiti crederentur. Ex singulorum consideratione id manifestum fiet.

Confirmatio. & quid sit.

II. Primum horum est Confirmatio, quæ Baptismum sequitur. Ejus ritus in hisce consistit. Baptizatus ab Episcopo inungitur sacro chrismate, quod Sacramenti hujus materia est, conficiturque ex oleo admixto balsamo consecrato ac benedicto; Additis hisce verbis, quæ Sacramenti forma sunt: *Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Præterea Episcopus alapam infligit, & pacem

cem confirmato precatur. In hoc à Baptiſmo differt, quod per Baptiſmum homines in novam vitam gignantur; per Confirmationem verò qui jam geniti ſunt viri evadant: Conferre ergo dicunt novam virtutem, niſi aliud Sacramenti efficientiam impediat. Hinc licet ſtatim poſt Baptiſmum conferri poſſit, differendum tamen ſtatuunt, uſque ad annos in quibus pueri rationis uſum habeant, nimirum vel duodecimum, vel ſeptimum ſaltem annum. Hucque referre ſolent, quæ de ſpiritus effuſione ac impoſitione manuum in Scripturâ occurrunt; nempe quod Dominus Spiritum Sanctum promittit, *Joan.* XIV. 16. XV. 26. XVI. 13. *Actor.* I. 5. Quod Spiritu Sancto fideles unxerit, 2 *Cor.* I. 21. 1 *Joan.* II. 27. impoſitioque manuum ab Apoſtolis facta externum ejus ac viſibile ſignum fuerit, quo adhibito Spiritus etiam datus fuit, *Act.* VIII. 17. & XIX. 6.

Quo ſenſu poſſit admitti.

III. Nos quod attinet, poſtquam Pædobaptiſmi uſus invaluit, ritum quendam piè uſurpari poſſe, qui ſit publica quædam profeſſio coram Eccleſiâ, quâ Baptiſmum, parentum curâ in infantiâ nobis adminiſtratum, ratum habemus, obligationiſque ad præceptorum Jeſu Chriſti obſervationem renovatio ſolennis, ultrò concedimus; adminiculis enim quibuſdam externis infirmitas noſtra indiget, quibus ad officium ſpirituale excitetur. Illi autem ritui ſpecialem quandam ſanctitatem, aut virtutem ſpiritualem adſcribere, vel etiam novum ex eo conficere Sacramentum, à Baptiſmo diſtinctum, ſuperſtitionem ſapit.

Senſus promiſſi de Spiritu Sancto.

IV. Promiſſa Spiritus Sancti quæ ex Joanne & Actis proferuntur, ſolos concernunt Apoſtolos, & ſingularem ac viſibilem illam Spiritus Sancti miſſionem die Pentecoſtes factam; ex quâ generale promiſſum procudi nequit. Sed nec diffitemur, alibi promiſſum generale contineri Spiritus Sancti, ut illius virtute in ſpirituali contra diabolum certamine fideles ſubſiſtant; ſed precibus non externo chriſmate obtinendum: *Luc.* XI. 13. 2 *Cor.* I. 21. manifeſtè agitur de obſignatione per Spiritum Sanctum, quâ fideles, poſtquam ritè officio ſuo functi ſunt, de æternâ ſalute & paterno erga ſe Dei affectu certi redduntur, non quâ ad pietatem demum præparentur. Quod manifeſtè liquet ex *Ephes.* I. 13, 14. ubi dicuntur *obſignati poſtquam crediderunt*; ſpirituſque ille dicitur pignus & *arrhabo promiſſionis* divinæ de ſalute æternâ. 1 *Joan.* II. 27. non agitur de externâ unctione, quæ oleo fit; illa enim ſcientiam conferre nequit; ſed de veritate divinâ clarè per verbum revelatâ, cordibuſque fidelium impreſſâ; quæ unctioni ſive unguento comparatur; quia donum eſt pretioſiſſimum, illoque imbuti inſidias & laqueos ſibi ab Antichriſtis præparatos facile evitare poterant, perinde uti oleô & unguentô illiti expeditiores erant in palæſtrâ, faciliuſque eorum quibuſcum luctabantur manibus elabi poterant.

Quid conferat impoſitio manuum.

V. Signum impoſitionis manuum in uſu quidem fuit Apoſtolis; non autem ut inſtrumentum Spiritum Sanctum ex opere operato conferens; dabatur quippe ſemper Spiritus Sanctus ſecundum ſapientem diſpenſationem Dei. Et quoniam nunc viſibilis illa Spiritus Sancti donorum collatio ceſſat, ritum hunc tanquam illius ſignum ac inſtrumentum adhuc uſurpare velle ridiculum eſt. Superſtitio ſi abſit, quâ donum Dei externo ritui alligatum creditur, ordinis & τάξεως gratiâ obſervari poteſt, ut ſignum externum, perſonam quam precibus Deo commendamus, cuique benedictionem divinam precamur, deſignans: Quo ſenſu & veteres, etiam ſub Veteri Teſtamento eum uſurpaſſe, dubitandum non eſt.

Pœnitentia.

VI. Alterum fictitium Sacramentum eſt Pœnitentia; quam dupliciter conſiderare ſolent Pontificii Doctores; vel prout eſt virtus, & tum multa egregia & non contemnenda de eâ ſolent docere; vel prout eſt Sacramentum: atque ita eam conſiderantes, vix quicquam quod ad pietatem ducit de eâ docent; ſed mirum in modum ſalutarem de Pœnitentiâ doctrinam invertere ſolent. Nos antea præcepta Jeſu Chriſti tradentes, etiam Pœnitentiæ officia conſideravimus. Nunc Pontificiorum de Pœnitentiæ Sacramento errores refutabimus. Ante omnia autem ritè eorum ſententiam percipere oportet, quâ bene perceptâ nullo negotio refutari poterit.

De eâ ſententia Pontificiorum.

VII. Dicunt ergo, quod Pœnitentia (hac enim voce hic uti malunt quàm Reſipiſcentiâ) ſignis externis declarata cum verbo abſolutionis ſit Sacramentum. Quod ut plenius percipiatur, diſtinctius illorum de Pœnitentiâ ſententia explicanda eſt. Primò diſtinguunt inter pœnitentiam univerſalem, quâ peccator ad Chriſtum convertitur; & pœnitentiam particularem, quâ homo jam ad Chriſtum converſus & poſt converſionem in peccatum aliquod incidens, illius pœnitentiam agit: quam diſtinctionem & nos antea probavimus: Generalem autem pœnitentiam Sacramentum eſſe negant, ſed tantummodò ſpecialem, quâ peccator in priorem gratiæ ſtatum reſtituitur. Duas illius conſtituunt partes: materiam, cujus rurſus tres faciunt partes, Contritionem, auricularem Confeſſionem, & Satisfactionem; & formam, quæ eſt abſolutio Sacerdotis per ſolennia verba facta, *Ego te abſolvo.* Singula paucis excutiemus.

Quid errent circa Contritionem.

VIII. Contritionem, ſive ſerium de peccatis admiſſis dolorem, requiri, nemo eſt qui neget. Abſurdum autem eſt, quod appretiativam proportionem inter peccatum & dolorem, cum tamen nec intenſiva nec extenſiva ſecundum ipſos æqualitas ſit, requirant: Toto quidem corde ad Deum nos conver-

vertere debemus; sed & Scriptura remissionem peccatorum gratis à Deo nobis obtingere docet. Sed & hoc improbandum, quod Contritionis, quamtumvis seriæ, effectum, remissionem nempe peccatorum, ab absolutione sacerdotali, aut ejus saltem voto, suspendant.

Auricularis confessio refellitur.

IX. Quod Confessionem attinet, fatemur peccatorum coram Deo confessionem requisitum necessarium esse in pœnitentiâ; delictorum etiam erga proximos commissorum coram ipsis confessionem requiri; posse etiam generalem peccatorum confessionem coram piis hominibus, Ecclesiæ ministris aliisve, piè fieri, ut pro nobis precibus suis apud Deum intercedant: Sed præter hasce Pontificii requirunt particularem omnium delictorum apud Sacerdotem enumerationem, quæ ad eorum remissionem obtinendam necessaria sit. Hæc autem merum est inventum humanum, nusquam in Scripturâ mandata, aut à Domino Jesu aut Apostolis introducta; tum & ad securitatem carnalem alendum, peccati licentiam augendam, & ad Sacerdotum avaritiam & ambitionem explendam tota maximo cum artificio comparata. Securè enim peccatis, quorum tam facilis obtineri potest remissio, homines indulgent: securitatemque hanc proprii compendii causâ fovent Sacerdotes, quibus non exiguum ex peccatorum remissione & indulgentiis lucrum accedit; quique homines, quorum intima & secretissima per confessionem cognita habent, sibi habent obnoxios.

Solvitur objectio ex Jacob. v. 16. & 1 Joan. 1. 9.

X. Illam tamen & Scripturæ locis aliquot, & ratione adstruere conantur. *Jacob.* v. 16. inquit, *Confitemini alterutrum peccata vestra;* & 1 *Joan.* 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus ut nobis ea remittat.* Sed in neutro loco quicquam pro auriculari confessione est præsidii. Prior enim agit de mutuâ confessione peccatorum quibus alter alteri injuriam fecit; uti & de precibus mutuis quibus alter pro altero apud Deum intercedere jubetur. Posterior de peccatorum confessione quæ coram Deo fit.

Et ab utilitate confessionis.

XI. Addunt rationem, ab utilitate Confessionis desumtam, quod sit validissimum, quo homines à peccato absterrentur, frænum; quia absque maximo confitentium pudore fieri nequit; ut ergo illum declinent, etiam homines peccata sollicitè vitaturos Resp. Negari quidem id planè nequit. Attamen 1. non ideo tanquam necessaria ad salutem introducenda est confessio, nec à Domino Jesu, nec ab Apostolis uspiam præscripta. 2. Mala quæ Confessionem comitantur, statim à nobis enumerata, graviora multò sunt, quàm ut cum hisce utilitas hæc conferri aliquatenus possit. 3. Qui Dei metu à peccatis non abstinet, hominum reverentiâ non continebitur in officio; & licet quosdam externos peccatorum actus vitet, vere tamen & ex animo Deum non colet. Tandem, pudor ille licet in initio hominem coërceat, postea, quando consuetudo confitendi pudorem hunc sensim abolevit, ad hominem retinendum in officio inefficax est.

Et, quod necessaria sit, ut Sacerdos peccatorem absolvat. Explicatio Matth. XVIII. 18.

XII. Dices. Requiritur hæc confessio, ut Sacerdos peccatorem absolvere possit; non enim remittere potest peccata nisi ipsi sint cognita: potestatem autem hanc peccata remittendi Dominus Jesus Ecclesiæ suæ concessit *Matth.* XVIII. 18. *Quicquid ligaveritis in terrâ erit etiam ligatum in cœlo, & quicquid solveritis in terrâ erit etiam solutum in cœlo.* & *Joan.* XX. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis retenta sunt.* Sed neuter locus probat Sacerdotibus peccata remittendi potestatem à Domino Jesu concessam. Prior manifestè totam respicit Ecclesiam, quatenus constat ex cœtu plurium fidelium, & opposita est duobus aut tribus testibus, coram quibus frater peccans prius est conveniendus. Tum, locus ille manifestè agit solummodò de eô, qui convictus de injuriâ fratri illatâ in peccatô suô perseverat, ligando, id est, declarando quod æternæ damnationis sit reus futurus; quæ declaratio, utpote voluntati divinæ conformis, etiam rata sit futura: Sicuti ab alterâ parte, si peccator resipiscentiam egerit, solutio Ecclesiæ, seu, declaratio quod peccati illius veniam & remissionem obtinebit, etiam apud Deum rata erit.

Et Joan. XX. 23.

XIII. Locus alter, *Joan.* XX. 23. non continet generale promissum omnibus Ecclesiæ doctoribus factum, sed speciale Apostolorum. Nec conceditur ipsis potestas peccata propriè remittendi: illud enim solius Dei est, *Jacob.* IV. 12. *Apoc.* III. 7. *Rom.* VIII. 33. sed homines à peccatorum reatu absolutos pronuntiandi. Cum autem pœnæ ac miseriæ quibus Deus peccata punit vel sint æternæ ac futuri sæculi, vel temporales ac hujus vitæ, respectu ambarum singularis quædam Apostolis potestas conceditur. Respectu quidem pœnæ æternæ: Dominus eis confert potestatem annuntiandi verbum salutis, ac declarandi, quinam & quales à Deo in æternum propter peccata non sint puniendi, quinam verò peccatorum reatu nunquam sint exsolvendi: Dicitque verbum illud ipsorum fore ratum, Deumque id judicii sui executione comprobaturum. Adeo ut ab ipsorum ore ratio salutis obtinendæ & damnationis effugiendæ exspectanda sit. Verum est, habent hoc cum omnibus Doctoribus, etiam hodiernis, commune, quod verbum salutis annuntient: Ingens tamen inter utrosque est discrimen, non tantum quod Apostoli primi verbi illius fuere præcones; sed & maximè, quod per Spiritum Sanctum ducti fuerint in omnem veritatem. Respectu pœnæ temporalis, ipsis potestas conceditur quoscunque volunt homines à morbis ac infirmitatibus,

quibus ob peccata obnoxi ſunt, liberandi: quod & eventus comprobavit. Hoc ſenſu phraſis hæc accipitur, *Matth.* IX. 6. *Marc.* II. 5. *Luc.* V. 20. ubi Dominus Jeſus paralyticum ſanaturus, illi ait, *remittuntur tibi peccata tua:* uti ex ſequentibus liquet, quod populus Deum laudabat, qui tantam hominibus poteſtatem dederit. Ab alterâ parte, pœnas impiis ob peccata immittendi, vel à Deo immiſſas retinendi. Quarum exempla vide *Act.* V. in Ananiâ & Sapphirâ. *Cap.* XIII. in Elymâ: & nominatim in traditione in poteſtatem Satanæ, 1 *Cor.* V. 5. 1 *Tim.* I. 19, 20. Quia autem peccata remittere non poterant, niſi de corde pœnitentium certi, etiam ipſis promittitur revelatio & cognitio, per quam aliorum corda eſſent perſpecta habituri: ut *Actor.* V. circa Ananiam & Sapphiram: & *Cap.* VIII. circa Simonem Magum, comprobatum eſt.

Quid docuerint de Satisfactione.

XIV. Satisfactionem urgent fieri pro pœnis temporalibus peccatorum. Ut autem eorum doctrina de Satisfactione rectè recipiatur, diſtinctius paulum proponenda eſt. Docent ergo, peccatorum alia eſſe mortalia, quæ merentur pœnam temporalem & æternam: alia venialia, quæ merentur ſolummodò pœnam temporalem, quamque homo neceſſariò ſuſtinere debet, niſi remiſſionem illorum adeptus ſit ante mortem. Remiſſionem æternæ pœnæ peccatorum ante Baptiſmum commiſſorum acquiri docent per Baptiſmum: poſt Baptiſmum verò commiſſorum per Pœnitentiam ſive Contritionem: ſed pro temporalibus pœnis, quarum reatus remiſſâ pœnâ æternâ remanet, vel quas per peccata venialia merentur, ſatisfacere debent operibus quibuſdam moleſtis, jejuniis, oratione, eleëmoſynis; tum & carnis caſtigatione, aliiſque, quæ Confeſſarius ipſis imponit: aut perſoluto pretio Indulgentias emere. Si moriantur ante Satisfactionem, aut adeptionem Indulgentiarum, ſatisfacere debent poſt mortem; id autem cum nec in cœlô nec in inferno fieri poſſit, neceſſariò in Purgatoriô fieri debet. Ut autem Indulgentiæ concedi, & miſeræ animæ ex igne purgatorio liberari poſſint, theſaurum habet Papa operum ſupererogatoriorum à multis Sanctis præſtitorum; tum & paſſionum Chriſti, quas neceſſe non erat ipſum pati ut nos reconciliaret Patri; cujus Papa diſpenſator eſt, quique numeratâ pecuniâ Indulgentias concedit, quibus homines ab operibus ſatisfactoriis, & animæ è purgatoriô liberentur. Nos ſingula breviter excutiemus, rejectâ ſolummodo diſquiſitione de Purgatorio in alium locum.

Refellitur Satisfactio.

XV. Primò ergo docent operibus quibuſdam externis ac moleſtis à Confeſſario impoſitis ſatisfieri pro pœnis peccatorum temporalibus; Hanc autem Satisfactionem docent eſſe veram, ſufficientem, & propriè dictam coram Deo præſtandam: non tamen perfectam pro recuperandâ Dei amicitiâ, proque expiandâ univerſâ culpâ; ſed tantum imperfectam, attamen veram, & ſuo modô condignam. Nos quod attinet, fatemur ſatisfactiones ſeu compenſationes injuriarum inter homines locum habere: deinde, reſpectu Dei veros pœnitentiæ fructus requiri, ſine quibus Deus remiſſionem concedere neutiquam vult: quos ſi quis metaphoricè ſatisfactiones vocare velit, poſſe id tolerari; ſimili ferè loquendi ratione, quâ Daniel regi Nebucadnezari ait, *Cap.* IV. 24. *Peccata tua eleëmoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum.* Vera autem ac ſufficiens ſatisfactio illis attribui non debent, ſeu pœnæ aut culpæ compenſatio in judicio. 1. Quia Scriptura docet, omnia peccata nobis gratis à Deo eſſe remiſſa: *Pſal.* XXXII. 5. *Rom.* III. 24. IV. 1. *& ſeqq.* V. paſſim. *Epheſ.* IV. 32. V. 1, 2. Et nominatim Daniel poſt verba mox citata ſubjungit; *Forſitan ignoſcet* (Deus) *delictis tuis.* Quod quidem non fidei & reſipiſcentiæ conditionem, quam expreſsè Deus ſtipulatur, ſed tamen ſatisfactionem, excludit. 2. Remiſſio hæc Dei gratuita, dicitur plena ac perfecta; *Matth.* XVIII. 27. *& 32. Eſa.* I. 16, 17. 1 *Joan.* I. 7. 3. Pœna non purgat peccatorem, neque à peccato emundat; non enim tollit delictum, ſed meritum delicti ſupplicium eſt: Multo minus meritum aut dignitatem aliquam confert. 4. Hæc doctrina apta eſt aut deſperationem introducendi, in hominibus nimirum devotis, ac pietatis ſincerè ſtudioſis, quando magnitudinem peccatorum ſuorum conſiderantes, vident ſe nunquam condignam pro iis ſatisfactionem facere poſſe: Aut in non admodum religioſis peccandi licentiam & hypocriſin, quando credent ſe levibus ejuſmodi ſatisfactiunculis à peccatorum reatu abſolvi poſſe; & in iis acquieſcentes putabunt ſe coram Deo puros, cum ſint maculatiſſimi, & animum habeant peccatorum ſordibus planè immerſum. 5. Tandem abſurdum eſt, credere, operibus quibuſdam poſſe ſatisfieri pro delicto: quia opera noſtra ſunt debita, ad quæ jure creationis & redemtionis ſumus obligati: *Luc.* XVII. 10. quomodo ergo iis ſatisfieri poteſt pro delicto? Aut dicendum, duplicem illis valorem ineſſe, officii nempe debiti, & ſatisfactionis. Atqui illa ſeſe mutuò evertunt: nam ubi eſt officium, etiam ante peccati commiſſionem debitum, ibi excluditur ſatisfactio pro peccato: reſpicit quidem Deus ad reſipiſcentiam, ut peccata remittat, & vitam æternam largiatur; verum non provocatus ſatisfactione aliquâ, ſed ex merâ gratiâ.

Remiſſâ pœnâ æternâ non ſemper reſtat temporalis.

XVI. Sed & fundamenta, quibus Satisfactio hæc innititur, ſunt ruinoſa: vel etiam manifeſtè falſa. Quale eſt primò, quod remiſsâ culpâ æternâ reſtet pœna temporalis luenda:

poralis luendæ.

da: Cum, ut antea oſtendimus, remiſſio peccatorum noſtrorum ſit plena & perfecta. Proferunt tamen ex Scripturâ exempla quorundam, quibus poſt remiſſam culpam, pœna temporalis luenda fuit: nimirum Iſraëlitarum, *Exod.* XXXII. 34. Mirjam, *Numer.* XII. 10. *& ſeqq.* Davidis, 2 *Sam.* XII. 13, 14. Quin & ipſa mors temporalis pœnæ nomine quandoque fidelibus infligitur, 1 *Cor.* XI. 30. Reſp. Non negamus, Deum remiſſâ pœnâ æternâ etiam peccatum quandoque in hoc ſæculo punire; nam & aliquando caſtigat ſuos Deus, ne in peccatum relabantur: aliquando in exemplum aliorum; ut videntes ejuſmodi pios peccata ſua non tuliſſe planè impunè, nec ſibi ſi peccent ſpondeant impunitatem. Verum hoc eſſe perpetuum, ut remiſſâ pœnâ æternâ Deus pœnas temporales infligat, ut ſibi ſatisfiat, aut ab hominibus per opera quædam externa carni moleſta ſatisfactionem ſibi fieri poſtulet, ex Scriptura probari non poteſt.

Theſaurus operum ſupererogatoriorum eſt fictitius.

XVII. Alterum fundamentum, theſaurus nempe operum ſupererogatoriorum, non minus falſum eſt. Theſaurus enim ille eſt fictitius & imaginarius: Supponit enim, 1. poſſe aliquos non tantum operibus ſuis mereri vitam æternam; ſed & iiſdem operibus, quibus vitam æternam merentur, etiam pro aliorum peccatis ſatisfacere, & remiſſionem mereri: quoſdam multò plura paſſos, quàm ipſorum peccata merebantur. 2. Dominum Jeſum Chriſtum multò plura paſſum, quàm ad humani generis redemtionem neceſſe erat. Primum enim manifeſtè contradicit verbis Jeſu Chriſti, *Luc.* XVII. 10. *Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite; ſervi inutiles ſumus; quod debuimus facere, fecimus.* Nec eſt quod quis excipiat, quia ſervi inutiles ſumus quando præſtamus ſolummodò id quod nobis præceptum eſt, nos poſſe alia præſtare nobis non præcepta, & per ea ſervos utiles fieri: Servus enim ſemper ac totus domini ſui eſt, & nullo tempore ac nullo caſu ſui juris: Nec quando Dominus inquit, *quando omnia feceritis quæ præcepta ſunt vobis*, innuit nos ultra ea quædam nobis non præcepta poſſe præſtare: ſed quicquid præſtamus & præſtare poſſumus nobis præceptum eſſe; ac proinde indeſinenter in officii noſtri præſtatione pergendum, neque ceſſandum ob id quod jam antehac officium noſtrum præſtiterimus; ſed & eâdem ſedulitate ac diligentiâ in eô quod reſtat pergendum. Uti totus parabolæ ſcopus evincit, & nos præcedente Capite oſtendimus.

Nullius Sancti paſſiones alteri imputari poſſunt.

XVIII. Certum etiam eſt, piorum unum plus pati altero, pro liberâ Dei diſpenſatione. Si quis verò minus patiatur, id indicium non eſt ipſum rigidè loquendo id non eſſe meritum, ſed Deum gratioſè cum ipſo agere: Omnia enim noſtra Deo debemus, &, uti diximus, nunquam plenè ſatisfecimus. Nullius itaque paſſiones, quantumvis ſancti, alteri imputari poſſunt: Deus enim unumquemque non ſecundum alterius, ſed ſua opera judicaturus eſt; *Rom.* II. 6. XIV. 9, 10. 2 *Cor.* V. 10. *Gal.* VI. 5. 1 *Petr.* I. 17. Quæres. An ergo unius bona opera alteri prodeſſe nequeunt? Reſp. Omninò, & quidem variis modis: 1. Exemplo: *Matth.* V. 16. 2. Adhortationibus & increpationibus ſuis eos retrahunt à peccatis; *Jacob.* V. *ult.* 3. Aliquando eorum pietas Deum movet, ut impiis parcat: *Geneſ.* XVIII. *&* XIX. 4. Aliquando propter pios impiis Deus benedicit in temporalibus: *Geneſ.* XXX. 27. *& ſeqq.* XXXIX. 2. *& ſeqq. & verſ.* 21. *& ſeqq.* 5. Aliquando propter piorum preces impiis concedit Deus pœnitentiæ tempus. At hæc omnia nihil faciunt pro Satisfactionibus: Non enim opera aliorum bona aliis, multò minus in peccatô perſeverantibus, in ſatisfactionem pro ipſorum peccatis imputari poſſunt. Abſurdè etiam ac falsò dicitur, martyres plura paſſos quàm ipſorum peccata requirebant: quia nemo eſt ſine peccato, 1 *Joan.* I. 8, 10. illius autem ſtipendium eſt mors: *Rom.* VI. 23. Nec etſi multò plura quàm reverâ paſſi ſunt, ſuſtinuiſſent, quicquam pro aliis mereri potuiſſent: Quia *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis: Rom.* VIII. 18. Vide & 2 *Corinth.* IV. 16, 17, 18.

Nec Chriſtus plura paſſus eſt, quàm Pater requiſivit ad hominum redemtionem.

XIX. Dominum Jeſum omnia quæ Pater exegit ad noſtri redemtionem paſſum, ſuiſque paſſionibus pleniſſimè voluntati divinæ ſatisfeciſſe, certiſſimum eſt. Sed unde ipſis conſtat, Chriſtum plura perpeſſum quàm neceſſe erat, & unicam ſanguinis ipſius guttulam ſufficiſſe ad totius mundi redemtionem? Sanè Scriptura docet Chriſtum patiendo Patri ſuo morigerum fuiſſe, ac proinde non alia paſſum, quàm quæ Pater ad humani generis redemtionem requirebat. *Heb.* X. 5. 6, 7. *Phil* II. 8. Quin & contradictoria ſunt, Chriſtum plus eſſe paſſum quàm neceſſe erat, & tamen martyrum requiri ſatisfactionem. Poteſt illius pro quo Chriſtus paſſus eſt requiri reſipiſcentia, ut mortis Chriſti fructus ipſi applicetur: aliorum autem pro ipſô ſatisfactio locum habere nequit. Objiciunt exemplum Apoſtoli Pauli, de ſeipsô dicentis, *Coloſſ.* I. 24. *Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti, in carne meâ, pro corpore ejus, quod eſt Eccleſia.* Reſp. Per *paſſiones Chriſti* non intelliguntur paſſiones quas ipſe Chriſtus in perſonâ ſuâ ſuſtinuit, quaſi illis aliquid deſit. Abſit. Sed paſſiones quas Chriſtus in membris ſuis, id eſt, fidelibus, ſuſtinet: eodem ſenſu quo ipſe Chriſtus ait, *Actor.* IX. 4. *Saul, Saul, quid perſequeris me?* Illis paſſionibus aliquid quaſi defuiſſe dicitur: Quia Chriſtus Euangelium prædicavit Judæis tantum, non autem gentibus: Apoſtoli autem id gentibus prædicantes, & propterea à gentibus male

mulctati, id implent, quod paſſionibus Jeſu Chriſti deeſſe dici poterat. Id autem patiebantur pro Eccleſiâ, ſeu Eccleſiæ bono; ut fideles ipſorum conſtantiam videntes in fide Jeſu Chriſti confirmarentur. Et hoc ſenſu dicuntur in fidelibus *abundare paſſiones Chriſti*, 2 *Cor.* 1. 5. & fideles *communionem habere cum paſſionibus Chriſti*, 1 *Pet.* IV. 13.

Nec Papa theſauri illius diſpenſator eſt.

XX. Cum ergo theſaurus iſte ſit imaginarius, etiam theſauri illius diſpenſatorem eſſe imaginarium neceſſe eſt. Sed verò ſupponamus reverâ eſſe theſaurum iſtum, unde patet eum in poteſtate Papæ eſſe? Ajunt: Non eſt credibile eum otioſum remanere. Eſto. Ergo, inquiunt, oportet ut ſit diſpenſator aliquis. Reſp. Ille eſt Chriſtus ipſe, Dominus cœli ac terræ, qui habet claves Davidis, qui aperit & nemo claudit, &c. *Apoc.* III. 7. Ille autem beneficia ſua ipſe, & quidem gratis, diſpenſat, ne alius ea indignis diſpenſet: Papa verò multas diſpenſationes aliis concedit, graviores autem ſibi reſervat; eaſque non niſi numeratâ pecuniâ vendit. Et hæ ſunt Indulgentiæ quæ conceduntur, & quarum negotiatio exercetur. Inde orta altaria privilegiata, privilegia veſtis Franciſcani, Jubilæa, aliæque ſuperſtitiones innumeræ.

Extrema Unctio.

XXI. Tertium fictitium Pontificiorum Sacramentum eſt extrema Unctio; quæ ſolummodò confertur ægrotis, iiſque non omnibus, ſed ſolummodo uſque adeo periculosè ægrotantibus, ut ne ſupremus vitæ dies illis inſtet, metuendum ſit. Materia illius dicitur eſſe oleum ex olearum baccis expreſſum, & ab Epiſcopô conſecratum. Partes corporis ungendæ ſunt inſtrumenta ſenſuum, oculi, nares, aures, os, manus: renes etiam tanquam libidinis ſedes (quod tamen honeſtatis causâ in fœminis omittitur) & pedes, qui nobis ingreſſus & ad locum nos movendi principium ſunt, quandoque inungi ſolent. Forma conſtat certis quibuſdam verbis, quæ Sacerdos ad ſingulas unctiones pronuntiare debet: *Per iſtam ſanctam unctionem & ſuam piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi Deus, quicquid deliquiſti per viſum, auditum, olfactum, guſtum, tactum. Amen.* Effecta ejus duo vel tria creduntur. 1. Sanitas corporis, ſi ita expediat ſaluti animæ. 2. Sublatio reliquiarum peccatorum; quales ſunt, tum peccata relicta poſt alia Sacramenta, ſive mortalia, ſive venialia: tum mœror & anxietas, quæ ex peccato relinqui ſolet, & Satanæ tentamenta, quæ hominem morti vicinum maximè infeſtare poſſunt.

Ea refellitur.

XXII. Nos quod attinet, fatemur ritum aliquem ungendi ægrotos, qui miraculoſæ ſanationis ſignum quoddam ac quaſi ſymbolum fuit, à Chriſto olim inſtitutum, ab Apoſtolis uſurpatum, & aliquamdiu in primitivâ Eccleſiâ obſervatum fuiſſe: non ut Sacramentum, quod, ut Pontificii volunt, gratiam Dei ſpiritualem conferat; nec ut medium ſanationem miraculoſam efficiendi: ſed ut ſignum externum in oculos incurrens miraculoſam ſanationem adumbrans. Quod ex *Marc.* VI. 12, 13. evidentiſſimè apparet; ubi de Apoſtolis dicitur: *Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent: & dæmonia multa ejiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & ſanabant.* Cum autem miraculoſarum ſanationum dona jam evanuerint, manifeſtum eſt ſymbolum hoc non amplius in Eccleſiâ neceſſariò obſervandum eſſe, imò non niſi ſuperſtitiosè obſervari. Auxilia verò contra mala ſpiritualia nuſquam oleo, ſed fidei & precationi ex fide in Scripturâ paſſim adſcribuntur, *Luc.* XI. 13. *Rom.* V. 1. *& ſeqq.* & alibi.

Senſus Jacob. V. 14, 15.

XXIII. Palmarius, imò unicus, quo Unctio hæc nititur, locus eſt, *Jacob.* V. 14, 15. *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleô in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus; & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Sed verò, quid officium, quod hic Apoſtolus ægrotis & Eccleſiæ Presbyteris præſcribit, cummunc habet cum extremâ Pontificiorum unctione? 1. Nullæ enim hic ungendæ partes nominantur, nec ulla in unctione verborum formula adhibenda præſcribitur. 2. Reſpicitur manifeſtè ad locum, *Marc.* VI. 13. vel ſaltem ad ritum locô illô expreſſum. At unctio ibi expreſſa, vel ipſo Bellarminô judice, ſacramentalis non eſt, ſed miraculoſæ ſanationis ſymbolum. 3. Loquitur Apoſtolus de ſanatione corporali: ea itaque cum jam non perficiatur, ineptus eſt hic ritus. 4. Non oleo adſcribit Apoſtolus ſanitatem, ſed orationi fidei. 5. Etiam Pontificiorum unctio directè huic unctioni adverſatur: Jacobus quippe vult ægros ungi ut alleventur: Pontificii verò illos ungunt, quando jam nulla amplius ſanitatis ſpes ſupereſt. Excipiunt; Non eſſe hic promiſſionem ſanitatis, ſed remiſſionis peccatorum. Reſp. Verum eſt, remiſſionem peccatorum potiſſimum reſpicere animum, & nullam concipi poſſe peccatorum remiſſionem abſque ullô ad animum reſpectu: Attamen cum peccatorum remiſſio malorum ac pœnarum, quibus homo ob peccata punitur, ablatio propriè ſit; eaque vel animum, vel corpus hominis concernant; apparet alterutrius ſublationem rectè peccatorum remiſſionem vocari. Sic Dominus Jeſus, *Matth.* IX. 5, 6. in ſublatione morborum corporis aliquam peccatorum remiſſionem collocat: & Apoſtolus ſe liberationem à morbo per eam intelligere manifeſtè ſatis indicat.

Solvitur objectio.

XXIV. Addunt Pontificii rationem, quâ Unctionem ſuam probent. Cum Dominus Sacramenta inſtituerit, quibus tanquam divinis ſubſidiis homines juvarentur, in ingreſſu

Eccle-

Ecclesiæ, Baptismum nempe, & progressu, scilicet Cœnam; credibile non est, defuisse divinam ejus providentiam in egressu: præsertim cum nunquam homo auxilio divino magis indigeat, quàm sub horâ mortis. Non repetam hic, quod antea de Sacramentorum efficaciâ dictum est, & quo sensu dici possint nobis esse subsidia, quibus juvemur: quæ sanè in morientibus cessant. Supponam nunc, vim, quam Pontificii urgent, Baptismo & Cœnæ inesse: Attamen collectio ipsorum frivola est & nullius momenti: 1. Nam nec in Veteri Testamento, ipsis fatentibus Pontificiis, pro egredientibus Sacramentum fuit. An verò illi minus indiguerunt auxilio divino, quàm fideles sub Novo Testamento? 2. Nec Pontificii Unctionem hanc omnibus morituris adhiberi volunt; scilicet non in naufragii periculo positis, à Magistratu morte plectendis, & prælium ingressuris. An hi satanæ tentationibus minus sunt expositi, aut contra mortis horrorem minus muniendi? 3. Egredientes satis firmum in sensu amoris divini ex promissis ejus percepto præsidium & solatium habent, 1 *Corinth.* x. 13. præsertim, 2 *Tim.* iv. 6, 7, 8. Hinc Petrus fidelibus pro nomine Domini patientibus præcipit, ut *fideli creatori commendent animas suas in benefactis:* 1 *Epist.* iv. 19. Et frustra ejusmodi ratiunculis certatur, ubi nulla exstat manifesta voluntatis divinæ declaratio.

Ordo. XXV. Quartum Sacramentum est Ordinatio Ministrorum, seu Ordo. Hunc Pontificii collocant in manuum impositione, quæ adhibetur in consecratione personarum ad Ecclesiæ ministerium, & in formulæ cujusdam pronuntiatione, ut ipsis gratia justificans & character indelebilis conferatur. Ordines autem ministrorum ordinariè statuuntur septem: quorum quatuor inferiores vocantur minores, & non sacri; nimirum Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, & Acolythi: Tres superiores, majores & sacri: nimirum Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Quibus alii octavum adjungunt, Episcopos. Adeo ut Sacramentum hoc admodum sit fœcundum, septem vel octo in se Sacramenta includens. Singuli hi certis quibusdam ritibus ac distinctâ formulâ, cujusque muneri consentaneè, inaugurantur: de quibus vide ritualia Pontificiorum.

Quatenus admittendus, & quatenus sit superstitiosus. XXVI. Nos fatemur quidem ritum illum impositionis manuum ordinis ac decori causâ posse observari, etiam Ministrorum ordinationem cum precibus quibus Deo commendantur rectè fieri: etiam manuum impositionem ritum esse valdè antiquum, & non tantum in patriarcharum benedictionibus, sed & ministrorum ordinatione, aut missione ad specialem muneris jam ante impositi partem obeundam, usurpari solitam; uti inter alia 1 *Timoth.* iv. 14. 2 *Tim.* i. 6. *Act.* vi. 6. xiii. 3. videre est. Fuit illa symbolum Spiritus Sancti, quô à Christo donabantur: ita videmus passim in Actis ad impositionem manuum Apostolorum Spiritum Sanctum fidelibus esse datum. Sed verò, licet Deus in vocationibus extraordinariis ejusmodi dona aliquando largitus sit; inde neutiquam colligi potest, etiam in vocatione ordinariâ dona illa semper concedi; cum nullum illius donationis in Scripturâ exstet promissum: Deus ministros extra ordinem vocans ipse immediatè aptos facit: sed in ordinariâ vocatione qui apti sunt vocari debent. Fatemur quidem, ordinantium orationi Deum gratiam aliquam concedere: sed illa ritui huic alligata non est; multò minus per eum gratia confertur. Ideoque necessarius credi neutiquam debet, cum à Christo aut Apostolis nusquam ut necessarius sit præceptus. Nullum ergo in hac ordinatione Sacramentum quæreadum, quod gratiam Dei per signum aliquod visibile conferat aut obsignet: aut potestatem ac imperium ordinatis conferat, quâ supra alios emineant. Ad summum, hæc manuum impositio docendi autoritatem confert in Ecclesiâ, quæ manuum impositione testatum facit, se illum, cui manus imponit, pro ministro ordinario eligere, munusque ordinariè in Ecclesiâ suâ docendi imponere.

Matrimonium. XXVII. Quintum Sacramentum est Matrimonium. De hoc Sacramentô multiplex est inter ipsos Pontificios dissensus; alii siquidem negant esse Sacramentum: alii contendunt fidelibus esse proprium, alii & infidelibus commune. Communior tamen sentia obtinet, fidelibus tantum esse proprium. Alii urgent, etiam sub Veteri Testamento fidelibus fuisse Sacramentum: alii verò à Christo demum ad hanc dignitatem evectum contendunt.

Non est Sacramentum. XXVIII. Matrimonium à Deo institutum, illique benedictionem additam, antea ostendimus. Quod verò Pontificii illud in Sacramentum convertant, ex pravâ Vulgatæ Versionis interpretatione loci, *Ephes.* v. 32. ortum est. Cum enim in Græco legatur, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν: illa habet, *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christô & Ecclesiâ.* Sed solenne est isti versigni vocem μυστήριον reddere per *Sacramentum*, ut 1 *Tim.* iii. 16. *Eph.* i. 9, 10. iii, 3, 4, 5, 6. *Apoc.* xvii. 5, 7. Non tamen Pontificii res ibi commemoratas Sacramenta esse agnoscent. Sed verò, Apostolus *Ephes.* v. 32. matrimonium non vocat mysterium; sed adumbrationem arctæ illius conjunctionis quæ est inter Christum & Ecclesiam, per matrimonium, sive arctissimam quæ per matrimonii vinculum inter maritum & uxorem intercedit conjunctionem. Nec etiam in matrimonio reperiuntur, quæ illi in Sacramento requirunt: Non enim ibi est gratiæ salutaris obsignatio, aut collatio gratiæ ex opere operato.

ratô. Illa ſanè ex ſimilitudine cum Chriſtô & Eccleſiâ non fluit: alioquin omnibus rebus quibus res cœleſtes adumbrantur adeſſe deberet: & ſic multa conficerentur Sacramenta. Quid quod contraria ſibi invicem loquantur: ſolum enim fidelium matrimonium Sacramentum eſſe volunt: Atqui omnia quæ in fidelium matrimonio obſervanda ſunt, etiam in infidelium matrimonio locum habent: qualia ſunt: ſimilitudo cum unione Chriſti cum Eccleſiâ, amor conjugalis, conſenſus, verba conſenſum teſtantia, remedium contra concupiſcentiam. Et tandem, quandoque non ita honorificè Pontificii de Matrimonio ſentiunt, dum ſanctioris vitæ homines, Sacerdotes alioſque Eccleſiaſticos, inde arcent, votumque continentiæ opus perfectionis vocant.

CAPUT LXXVIII.

De Neceſſitate obſervationis mandatorum Jeſu Chriſti.

Officii noſtri affectiones.

I. HActenus mandata Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, quibus officium noſtrum continetur, expendimus: Reſtat ut quaſdam officii noſtri affectiones conſideremus. Sunt illæ tres præcipuæ, Neceſſitas, Poſſibilitas, & Conſtantia ſeu Perſeverantia. De ſingulis ordine dicemus.

Triplex mandata Chriſti obſervandi modus.

II. De Neceſſitate ut primo loco dicamus, res ipſa exigere videtur. Sine eâ enim omnia fruſtranea ac irrita ſunt quæ hactenus de præceptis divinis ac virtutibus Chriſtianis diſſeruimus. Quid enim adeò ſollicitè officia virtutum Chriſtianarum inquirimus, ſi nulla earum præſtandarum ſit neceſſitas? Ut autem neceſſitas hæc rectè percipiatur, diſtinctius ratio obſervationis mandatorum Jeſu Chriſti explicanda eſt. Poteſt ſiquidem illa conſiderari tripliciter: 1. Secundum actum ſummè perfectum; ut homo, ſive ab ineunte ætate, ſive poſtquam per veram in Chriſtum fidem à peccatis ſeriam egit pœnitentiam, in nullum omninò, nec verbo, nec facto, quin & cogitatione, incidat peccatum; ſed continuò nihil meditetur niſi ſanctitatis ſtudium, ſepoſitis quibuſcunque aliis ſtudiis ac meditationibus, actuque ſemper in præcepta Dei feratur, ita ut in nullum, ne leviſſimum quidem peccatum incidat. Is obediendi modus à Dominô Jeſu Chriſtô non exigitur, utpote nobis, dum in mortali hac vitâ degimus, impoſſibilis, ſolique naturæ Angelicæ, beatiſque in futurô ſæculô, conveniens. 2. Juxta ſtudium ac affectum, ut homo ſincero ſtudio feratur in præceptorum divinorum obſervationem, & licet multa meditetur, multaque faciat, etiam negotia hujus vitæ concernentia, nihil tamen meditetur aut faciat præceptis divinis repugnans. 3. Juxta habitum, ut homo habitu virtutis ſit præditus, præceptorum divinorum obſervationi jam aſſueverit, eaque quâvis datâ occaſione prompte obſervet. Uterque hic poſterior obſervandi præcepta Jeſu Chriſti modus à nobis neceſſarius agnoſcitur.

Quo ſenſu obſervatio illa neceſſaria ſit.

III. Cum autem virtuti nemo ſincerè ſtudeat, niſi peccatis ex animô valedicat, ſtudium hoc habituſque virtutis requirit. 1. Ut homo ab omni habitu ſeu conſuetudine peccandi liber ſit: is enim cum virtutis habitu conſiſtere nequit. Idque omnia illa loca innuunt, quibus jubemur *non ſecundum carnem ambulare, peccatum non facere, in tenebris non incedere*; *Rom.* VIII. 1, 12, 13. 1 *Joan.* 1. 6. & ſi quæ his ſunt ſimilia: omnes enim illæ locutiones habitum ac conſuetudinem peccandi, quâ homo delectatur, deſignant: His adde loca, quibus peccatores ſinguli, nempe, ebrioſi, avari, convitiatores, &c. è regnô cœlorum excluduntur; ut 1 *Cor.* VI. 9, 10. illis enim vocibus non propriè qui ſemel ejuſmodi peccatum committunt, ſed qui illius habitu tenentur, deſignari ſolent. 2. Ut & quemvis peccati actum voluntarium, qui non ex incogitantiâ aut ſubitâ affectuum abreptione, ſed deliberatô animô fit, ſtudioſè vitet. Deliberatus enim peccandi animus cum ſincero ſtudiô ac habitu virtutis conſiſtere non poteſt.

Neceſſitas illa adſtruitur.

IV. Hæc prout nunc explicuimus mandata Jeſu Chriſti obſervandi Neceſſitas variis argumentis comprobatur. Ac 1. quidem expreſſis Sacræ Scripturæ teſtimoniis, in quibus nemo abſque eorundem obſervatione ſalutem adepturus aſſeritur. *Matth.* V. 19, 20. *Qui ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Dico enim vobis, quia niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ubi particula excluſiva, *niſi*, omnimodam, ſi regni cœleſtis conſortes eſſe velimus, neceſſitatem indicat. Vide & *Matth.* VII. 21. *Rom.* VIII. 12, 13. & nominatim *Hebr.* XII. 14. *ſine ſanctimonia nemo viſurus Dominum* dicitur. Quibus adde loca, quæ omnes mandatorum Jeſu Chriſti tranſgreſſores ſalute excluſum iri pronuntiant. 1 *Cor.* VI. 9, 10. *Gal.* V. 19, 20, 21. *Apoc.* XXI. 27. XXII. 14, 15. 2. Quia Deus expreſsè dicitur judicaturus ſecundum opera noſtra, & unicuique retributurus juxta opera quæ in corpore ſuô geſſit, ſive bona, ſive mala. *Matth.* XVI. 27. XXV. 31. *& ſeqq. Rom.* II. 6, 7, 8. *&c.* 2 *Cor.* V. 10. *Gal.* VI. 7, 8. 3. Quia ſine mandatorum Jeſu Chriſti obſervatione nullam cum Deo Patre Dominoque noſtrô Jeſu Chriſtô communionem habere poſſumus: 1 *Joan.* I. 6, 7. *Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eô, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si verò in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatem habemus ad invicem*, &c.

Nul-

Nullos enim nisi sui similes Deus in sui societatem admittere vult: sanctus ergo cum sit, solos sanctos amat, omnesque impios detestatur. 2 *Cor.* VI. 14. 4. Quia non tantum fides, quæ mandatum Jesu Christi est, necessaria est ad salutem; sed & ipsa absque reliquorum mandatorum observatione non est sufficiens ad salutem, sed mortua & inefficax: disertè id testante Jacobo, *cap.* II. 14. & 26. Hinc *fides per charitatem* dicitur *efficax*, *Gal.* v. 6.

Variæ doctrinæ necessitatem hanc evertentes.

V. Hanc præceptis Jesu Christi obediendi necessitatem nemo apertè impugnat; neque facile doctrinæ suæ applausores invenerit, si quis apertè ac rotundè asserat atque urgeat, præceptorum divorum observationem non esse necessariam ut quis æternæ salutis compos fiat. Interim multi doctrinis quibusdam erroneis eam reverâ, si illarum genius ritè ac legitimè observetur, evertunt. Nos tres quatuorve paucis indicabimus.

Prima.

VI. Talis est primò: Doctrina illorum, qui urgent, bona opera non requiri ut cum Deo communionem habeamus, sed solummodò ut signa nostræ cum Deo communionis, per quæ de nostrâ cum Deo communione certi reddamur. Id enim si admittatur, statuendum nos jam in flagranti Dei gratiâ esse, ante ullum bonorum operum exercitium, imò dum adhuc sanctimoniâ destituti, ac proinde impii, sumus: Quia rei nondum existentis signum, eam jam esse designans, dari nequit: falsum enim foret signum, utpote demonstrans rem esse quæ non sit. Atqui hoc omnem sanctimoniæ necessitatem tollit. Si enim sine sanctimoniâ jam cum Deo communionem habemus, quæ sanctimoniæ necessitas ut cum Deo uniamur?

Secunda.

VII. Secundò. Qui doctrinam de absolutâ Electione & Reprobatione ex merò beneplacitò divinò absque ullo ad fidem ac bona opera, aut infidelitatem ac impietatem, respectu, propugnant: Quia, uti ante ostendimus, per eam omne studium pietatis sectandæ ac impietatis fugiendæ inutile ac frustraneum redditur: quia positò tali decretò, homo sanctitatis studio nihilo magis ad salutis æternæ adeptionem proficere potest, quàm si staturæ suæ cubitum addere laboret.

Tertia.

VIII. Tertiò. Qui docent verè fidelem ac regenitum, etiamsi in varia incidat peccata, nec totaliter nec finaliter à fide & salute excidere posse. Inde enim sequitur, fidelem non tantum quoad statum præsentem, sed & futurum, certum esse de salute suâ, neque ulla peccata, quantumvis gravia, enormia ac diuturna, illius adeptioni obesse posse: Ac proinde Deum procuraturum, ne incidat in peccata saluti suæ noxia: vel si in ea incidat, ne in iis possit mori; sed per gratiam suam efficacem ante vitæ finem resipiscentiam in ipsò operaturum, ut ita plenam delictorum veniam consequatur. Sic nempe in omnipotente illâ operatione divinâ securus poterit acquiescere, nec est cur se sanctitatis studio maceret.

Quarta.

IX. Quartò. Qui hominem solâ fide absque operibus sanctitatis justificari docent; fidemque hanc in solâ meritorum Jesu Christi applicatione collocant, quâ credunt Christum non tantum plenariè pro ipsorum peccatis satisfeciisse, eorumque pœnam in se suscepisse; sed & legem Dei ipsorum locò impleisse, justitiamque quam Christus præstitit, à Deo Patre sibi imputatam, non aliter ac si ipsi legem accuratè observassent. Illâ enim doctrinâ stante, omnis Deo obediendi necessitas ruit. Si enim Christus ita pro nobis satisfecit, sine propriâ sanctitate non tantum justificari, sed & salvari possumus: quoniam quod Christus nobis absolutè impetravit, nullò prætextu denegari nobis potest. Dices. Ingratitudo est, non obedire Deo qui nos redemit. Resp. An non & ingratitudo est peccatum? Si ergo Christus pro omni peccatò satisfecit, etiam pro ingratitudine; nullaque necessitas supereſt gratitudinem hanc testandi. Fateor officii nostri remanere æquitatem; maximum enim illud beneficium grato animo agnosci æquum est: si verò nullo crimine amitti possit, officii necessitas nulla est.

Quinta.

X. Quintò. Qui obedientiam nostram in hac vitâ semper imperfectam esse debere contendunt, eò quod impossibile sit mandata divina observare; nemo enim ad impossibile se obligatum credit; nullaque major ac justior excusandi causa est, quàm officii præscripti impossibilitas. Dices. Deus hanc in nobis imperfectionem vult, ut semper infirmitatis nostræ memores simus, neque nos meritorum nostrorum fiduciâ efferamus. Resp. 1. Ridiculum omninò, Deum peccato nostro indigere, ut nos à peccato præservet, nimirum superbiâ. 2. Hac ratione omnis obedientiæ necessitas tollitur: Quando enim homo in peccatum incidit, Deus obtinet scopum suum, illoque excideret, si homo à peccato abstineret.

Etiam inanis persuasio.

XI. Tandem necessitatem hanc evertunt, quotquot inani de immensâ Dei misericordiâ persuasione decepti, sibi salutem adscribunt, licet sanctitati non studeant, vitamque in deliciis carnis transigant. Deum illi sibi concipiunt misericordem, sed ita, ut non sit justus simul peccatorum vindex. Deum autem Scriptura nobis depingit erga pœnitentes misericordem, erga contumaces ac præfractos severum ac justum. *Nemo vos seducat; propter hæc enim venit ira Dei in filios contumaciæ: Eph.* v. 6. Quæ verò major contumacia, quàm peccato indulgere velle, quia Deum misericordem credis? Et si nunquam peccaris hominum Dei misericordia expugnatur, quæ sanctimoniæ necessitas?

XII.

Opera noſtra non ſunt meritoria ſalutis.

XII. Huic de obedientiæ ſeu bonorum operum Neceſſitate quæſtioni alia adhæret, de bonorum operum Meritô, utrum nimirum bona noſtra opera mereantur vitam æternam? Quæſtio hæc nobis intercedit cum Pontificiis, quibus ſolenne eſt bona noſtra opera vocare Merita. Fatemur nos, ſi propriâ vocis Meriti ſignificatione neglectâ, ampliorem & minus propriam illi tribuamus, poſſe bona fidelium opera catachreſticè & in laxiori ſignificatione Merita vocari, quoniam Deus ea vitâ æternâ remunerari gratioſè promiſit, ac proinde ex promiſsô ſe eorum debitorem fœderis ſui obſervatoribus conſtituiſſe aliquô ſenſu dici poteſt: Si itaque Meritum aliud non ſignificet, niſi conditionem neceſſariam vitam æternam obtinendi, & ad cujus præſentiam Deus vitam æternam ut conditionis à ſe ſtipulatæ præmium largiturus eſt, concedimus bona opera Merita poſſe vocari. Et hoc ſenſu ſæpe à Patribus Merita vocantur. Sed quia hæc eſt ſignificatio vocis Meriti minus propria, & Pontificii in eâ non acquieſcunt, ſed & opera noſtra intrinſecô ſuô valore vitam æternam mereri contendunt, præſtat, noſtro judicio, à voce Meriti abſtinere, utpote quæ meritum propriè dictum involvere videatur: cum, ſi Meriti propriè dicti naturam inſpiciamus, quæque ad meritum conſtituendum requirantur conſideremus, manifeſtum futurum ſit, ea omnia operibus noſtris deeſſe, ac proinde opera noſtra vitæ æternæ meritoria eſſe non poſſe.

Requiſita in merito deſunt operibus noſtris.

XIII. In Merito ſiquidem requiritur ut ſit opus indebitum; ut ad eum apud quem meremur aliqua ex opere noſtro redundet utilitas; ut proportio aliqua ſit inter opus & mercedem; & tandem ut opus ſit perfectum. Atqui contraria omnia ſunt in operibus noſtris. Jam enim per beneficia Creationis ac Redemtionis Deo ſumus obligati ad præſtandum quicquid ipſi nobis præcipere placuit: *Luc.* XVII. 10. Nullum etiam ex noſtris operibus ad Deum redundat emolumentum; cum ipſe per ſe ſummè ſit beatus: *Pſal.* XVI. 2, 3. Nulla etiam inter opera noſtra & illorum mercedem ſive præmium, vitam nimirum æternam, eſt proportio: *Rom.* VIII. 18. 2 *Cor.* IV. 17, 18. Tum obedientia noſtra non eſt perfecta, ſed ſubinde peccatis quibuſdam, ſive ex incogitantiâ, ſive ex infirmitate, ſive ex aliâ culpabili cauſâ, interrupta: *in multis enim labimur omnes: Jacob.* III. 2. Hinc eſt, quod Scriptura adeò diſertè teſtetur, ſalutem nobis à Deo tribui ex gratiâ: *Rom.* VI. 23. XI. 6. *Eph.* II. 8, 9. Offertur enim homini peccatori & mortem commerito: talem autem è morte liberari abſque gratiâ, impoſſibile eſt. Tum Deus nos, quibus ex gratiâ ſalutem offert, etiam gratiâ ſuâ prævenit, & ad cultum ſuum aptos reddit: adeò ut obedientia noſtra non tam ſit opus noſtrum noſtris viribus productum, quàm Dei, qui eam virtute gratiæ ſuæ in nobis produxit: *Ipſius* enim *factura ſumus, conditi in Chriſto Jeſu ad bona opera, ut in iis ambulemus, Eph.* II. 10. Cum itaque nihil de noſtro afferre poſſimus, ſed Deo tantum quod ſuum eſt reddimus, quodnam quæſo erit meritum noſtrum apud Deum?

Quo ſenſu vita æterna vocetur merces.

XIV. Objiciunt Pontificii, quod vita æterna vocetur *merces*, *Matth.* V. 12. XX. 8. Si autem illa eſt merces, bona opera, quibus illa redditur, procul dubio ſunt merita. Reſp. Si vox Meriti laxiore ſignificatione accipiatur pro merâ retributione, nos conceſſiſſe, impropriè poſſe vocari merita: At Meritum propriè dictum ab operibus noſtris abeſſe jam oſtendimus. Merces ergo hic non ſignificat debitum, & quidem ex rigore, ſed retributionem ex gratuitâ Dei promiſſione: hinc etiam duplicis mercedis mentio fit, *Rom.* IV. 4, 5. unius quæ ex debito, alterius quæ ex gratiâ imputetur. Eodem ſenſu Deus dicitur *non injuſtus ut obliviſcatur operis noſtri & dilectionis*, *Hebr.* VI. 10. Quia nimirum promiſſô ſuô gratuito ſe aliquatenus hominibus obligavit; ac proinde conditione quam exegit præſtitâ, aliquo ſenſu ſe promiſſi implendi debitorem conſtituit, quod ut præſtet juſtitia & fidelitas ejus exigit. Dices. Ipſa retributio, & quidem juxta opera, imò pro ratione operum diverſa & inæqualis, quam Scriptura inſinuat diverſis locis, *Luc.* VI. 38. 1 *Corinth.* III. 8. *Gal.* VI. 7, 8. *Apoc.* XXII. 12. evidens eſt argumentum, in conferendo præmio, non haberi rationem ſolius promiſſionis & liberalitatis vel indulgentiæ Dei, ſed etiam dignitatis & efficaciæ ipſorum operum. Reſp. Nulla hic eſt conſequentia: Nam ſicut ipſa retributio in ſe conſiderata reſpectum habere poteſt ad promiſſionem Dei; ita etiam in inæquali præmiorum diſtributione reſpici poteſt ad promiſſionem divinam, quâ inæqualibus operibus etiam inæqualia præmia conſtituta ſunt. Tum, licet tota retributio ſit ex gratiâ, ipſa tamen ratio dictare videtur, pro ratione inæqualitatis operum majus vel minus præmium diſtribuendum; ne gratia divina ſit irrationalis & bruta, diſtribuens ſine ullâ proportione: ideo unicuique ſua merces aſſignabitur pro ſapienti diſtributione Dei.

Quo ſenſu ſancti ea dicantur digni.

XV. Objiciunt porrò verba Domini, *Apoc.* III. 4. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.* Tum & alia loca in quibus dignitatis fit mentio: ut *Luc.* X. 7. XX. 35. 2 *Theſſ.* I. 5. *Sapient.* III. 5. Reſp. Dignitas in ſe conſiderata eſt relatio mutua inter actum officii, & præmium: Hæc autem oritur vel ex intrinſecâ commenſuratione & æqualitate, aut ab extrinſecâ remuneratoris æſtimatione, eâque aliquando ex purâ liberalitate. Cum ergo prior dignitas, uti ex dictis liquet, hic locum non habeat, nulla enim inter opera

noſtra

noſtra & præmium proportio eſt, manifeſtum hic poſteriorem reſpici, quæ nihil facit ad comprobandum bonorum operum merita.

CAPUT LXXIX.

De Poſſibilitate obſervationis mandatorum Jeſu Chriſti.

Neceſſitas obſervationis mandatorum Chriſti.

I. NEceſſitatem obſervationis mandatorum Jeſu Chriſti excipit eorumdem obſervandorum Poſſibilitas: imò hanc Neceſſitas præſupponit: quia enim neceſſaria ſunt obſervatu, ſequitur etiam poſſibilia eſſe, cum ad impoſſibile nemo obligetur. Ut autem quæſtio hæc rectè tractetur, ante omnia ſtatus quæſtionis ritè formandus eſt.

Triplex de ea ſententia.

II. Triplex hodie de poſſibilitate obſervationis mandatorum Jeſu Chriſti per gratiam Dei eſt inter Chriſtianos ſententia: Nam de ſententiâ Pelagio adſcriptâ, quod propriis ſuis viribus homo legem Dei perfectè poſſit implere, quoniam hodie ab omnibus eſt exploſa, neminemque quod ſciam habet patronum, nihil dicemus. Prima eſt eorum, qui ſtatuunt hominem eò uſque poſſe pervenire per gratiam Dei, ut ſine ullo, etiam primô, concupiſcentiæ motu ad peccandum ſit, perinde quemadmodum Deus eſt; & ſine ullo amore erga creaturam, vel erga omne quod Deus non eſt, ita ut Deum amet ſui ſolius causâ, ſine ullo ad præmium reſpectu. Secunda, eorum, qui docent, legem Dei ab homine exigere omni modo perfectam obedientiam, quoad partes, durationem, & gradum, cujus merito homo poſſit obtinere vitam æternam: hominem autem per primi hominis peccatum, quod omnium hominum per imputationem eſſe docent, impotentem redditum ad legem præſtandum, ideoque in juſtitiâ Chriſti, qui pro ſe legem implevit, juſtitiam ſuam invenire: Non poſſe itaque hominem, etiam gratiâ Dei adjutum, & ſpiritu Chriſti regenitum, mandata Dei ſervare: ſed omnem ejus perfectionem conſiſtere, in complacentiâ & propoſito perfectionis, & perpetuâ imperfectionis confeſſione, cum exſpectatione perfectionis in futurô ſæculo. Media inter utramque hanc extremam eſt noſtra: poſſe nimirum hominem, gratiâ Dei adjutum, præcepta in Euangelio nobis mandata obſervare, eô modo eâque perfectionis menſura, quâ Deus eorum obſervationem ſub æternæ condemnationis denuntiatione à nobis exigit. Duæ priores ſententiæ ſibi invicem directè contrariæ ſunt. Primi viam ad cœleſtem hæreditatem anguſtam nimis, ſecundi nimis latam, ſibi faciunt. Primi perfectionem quæ in futuro ſæculo demum locum habebit, hic obtinere cupiunt. Secundi, perfectionem quæ hic obtinere debet, in futuro demum ſæculô locum habituram contendunt.

Refutatio ſententiæ primæ: quod motus primo-primi ſint in noſtra poteſtate.

III. Primam ſententiam operosè refutare neceſſe non videtur: propriâ enim abſurditate facile corruit. Duo imprimis in eâ ſunt culpanda. Primum, quod velint hominem planè immunem eſſe debere & poſſe etiam à minimâ ad peccatum concupiſcentiâ. Quoniam per eam non intelligunt concupiſcentiam jam formatam, nec eam quæ cum morâ aliquâ in nobis fovetur; ſed primoprimos concupiſcentiæ motus, qui ex objecti grati vel ingrati repræſentatione naturaliter in nobis excitantur. Atqui eos antea oſtendimus non eſſe peccata; ſed à Deo vim motus illos excitandi carni noſtræ inditam, ut materia ſint exercendæ virtutis. Deinde, nihil magis à vero alienum eſt, quàm hominem hoſce primoprimos concupiſcentiæ motus ita poſſe cohibere, ut nunquam ad objecti carni grati vel ingrati præſentiam excitentur. Naturale enim homini eſt appetere ſibi grata, averſari ingrata: Naturam autem exuere nequit. Poteſt motus excitatos cohibere, ne cum morâ illarum meditationi inhæreat, turpemque ex illis delectationem percipiat: At impedire ne excitentur planè, neutiquam in ipſius poteſtate eſt.

Et quod illicitum ſit Deo obedire ſpe præmii.

IV. Alterum eſt, quod illicitum credant, ſpe præmii obedire Deo. Poteſt enim hoc ad deſperationem adigere homines, præſertim in gravi tentatione conſtitutos, aut pro nomine Chriſti acerbiſſimos cruciatus mortemque diriſſimam ſuſtinentes. Quin & abſque præmii ſpe non videmur obedientiam Deo, quam à nobis exigit, præſtare poſſe. Amor enim boni alicujus evelli non poteſt, niſi per contrarii boni amorem: Igitur nec amor rerum terrenarum & corporearum animis noſtris evelli poteſt, niſi per amorem rerum ſpiritualium & cœleſtium. Unde & fides, quæ in Deum, ut ſe quærentium remuneratorem, reſpicit, totius noſtræ religionis fundamentum vocatur, *Hebr.* XI. 6. Quid quod ipſe Deus non tantum ſpe vitæ æternæ nos ad obedientiam excitat, *Matth.* V. 10, 11. & alibi; ſed diſertè illos, qui *per boni operis patientiam gloriam & honorem & incorruptionem quærunt*, vitam æternam adepturos pronuntiet, *Rom.* II. 7, 8. Ne jam adducamus exempla ſanctiſſimorum, ut Abrahami, Moſis, aliorumque, *Hebr.* XI. Pauli, 2 *Cor.* IV. 18. quin & ipſius Jeſu Chriſti, *Hebr.* XII. 2. qui ſpe gloriæ obtinendæ Deo obediviſſe expreſsè dicuntur. Sed ajunt, jubemur nos ipſos abnegare, *Matth.* XVI. 24. Reſp. Ita eſt. Atqui ſeipſum abnegare, non ſignificat, ſpem boni à Deo promiſſi abnegare ſeu abjicere; ſed, ut bono illo potiamur libenter renuntiare iis, quæ alias nobis grata eſſent futura. Pergunt. Quando Deo ſpe præmii obedimus, quærimus quæ noſtra ſunt: quod illicitum. Reſp. Quærimus

quod Deus nobis promiſit; quod ergo Dei eſt, quodque Deus voluit nos tanquam noſtrum quærere, etiam cum abnegatione eorum, quæ hic in terris noſtra creduntur, quæque non quærere jubemur. Verum hæc obiter; in ſequentibus prolixius quæſtionem hanc excutiendi dabitur occaſio.

Status controverſiæ inter ſecundam & tertiam ſententiam.

V. Reſtat itaque ut ſtatus quæſtionis inter ſecundam & tertiam ſententiam ritè formetur. Videtur integra hæc controverſia duabus principalibus quæſtionibus circumſcribi. 1. An lex Dei, etiam in Euangelio, ab homine exigat perfectam & omnibus numeris abſolutam obedientiam, ne minimo quidem lapſu interruptam? An verò Deus, ut benignus Pater, indulgentiâ quâdam utatur, & de rigore legis remittat? 2. Utrum homo legem divinam, prout in Euangeliô exigitur, obſervare ac præſtare poſſit? An verò exigua tantum poſſit præſtare initia obedientiæ, & regeneratio ejus in hac vitâ ſolummodò inchoëtur, in futurâ verò conſummetur? Poſterioris quæſtionis deciſio magnam partem ex priore dependet: Prout enim lex Dei vel ſtrictam exigere obedientiam, vel indulgentiâ quâdam uti creditur, exinde promptum eſt colligere, utrum eam homo præſtare poſſit, vel non?

Quatenus conveniant, & diſcrepent.

VI. Et ſanè, ſi utrumque quæſtionis membrum conſideremus, videtur inter oppoſitas haſce ſententias non adeò magnum eſſe diſcrimen, idque occupari non tam circa rem ipſam, quàm circa rei circumſtantias. Si enim animo ſedato ac à controverſiis alieno expendamus, quid interſit, ſive credamus Deum in lege ſuâ perfectam ac omnibus modis abſolutam exigere obedientiam, hominem verò non ita exactè eam poſſe præſtare, quin aliquando labatur, ac proinde legem Dei non poſſe implere. Sive credamus, Deum non rigidam exigere obedientiam operum, ſed inſtar benigni patris de rigore ſuo remittere, & indulgentiâ quâdam uti, atque ad lapſus leviores connivere velle; hominem autem legem Dei cum hoc moderamine conſideratam, poſſe implere; non magnam comperiemus ſententiarum diſcrepantiam. Utrobique enim agnoſcitur, non poſſe hominem præſtare planè perfectam obedientiam, quæ nullo, ne minimo quidem, peccato unquam interrupta ſit. Sed verò, quoniam in hac quæſtione ſolâ omnis inter partes contendentes diſſenſio non terminatur, ſed qui legem Dei homini obſervatu impoſſibilem urgent, etiam ex principio illo deducunt, Deum hominibus legem præſcribere, non ut ab ipſis præſtetur, ſed ut ipſi impotentiam ſuam agnoſcant; ac proinde ipſorum obedientiam magis eſſe agnitionem propriæ imperfectionis, & propoſitum ac conatum obediendi, quàm ipſum obedientiæ actum, imò ipſos fideles & regenitos quotidie ſæpius & graviter peccare, ideoque in ſolâ Chriſti juſtitiâ pro ipſis præſtitiâ juſtitiam ipſis quærendam: doctrina hæc, ex quâ periculoſa & pietati noxia conſectaria deducuntur, accuratius refutanda eſt.

Non exigit rigide Deus in Euangelio obedientiam omni ex parte perfectam.

VII. Quod itaque primum membrum ſpectat, diximus nos Deum in Euangelio non exigere rigidam illam, perfectam, & numeris omnibus abſolutam, nulloque unquam peccato interruptam obedientiam; adeò ut exitium & damnationem æternam comminetur omnibus qui vel in minimo deliquerint: Sed benigni inſtar patris nobiſcum agere, &, licet lapſus fidelium ſuorum non approbet, eos tamen ſincerè ipſum quærentibus & peccatorum pœnitentiam agentibus, gratioſè condonare velle. Exigit enim Deus ſub Novo Fœdere reſipiſcentiam, ac promittit remiſſionem peccatorum. In Fœdere Novo igitur Deus de jure ſuo recedit; totam quippe obedientiam noſtram vult eſſe reſipiſcentiam à peccatis, ac continuum in eâ progreſſum. At reſipiſcentia peccatum præſupponit; nec in poſterum omnem peccati actum penitus excludit: quoniam peccandi habitus ſtatim penitus evelli nequit: hinc aliquando facilis in id relapſus, præſertim in initio: Contra quod ſi homo continuo ſtudio depugnet, ſenſim id debellabit, & indies majores in ſanctitate progreſſus faciet. Et hoc reſpectu Euangelium aliquoties vocatur gratia, oppoſitè ad legem Moſis, in quâ rigor ille obtinuit; *Joan.* 1. 17. & alibi: & reſipiſcentiam exigit, & peccatorum remiſſionem promittit: *Luc.* XXIV. 47. *Act.* III. 19.

Reſponſio ad objectionem primam.

VIII. Varia tamen pro ſuâ ſententiâ nobis objicere ſolent. Ac primò quidem, quod Deus ſit perfectè juſtus; ac proinde nullam niſi omni modo perfectam juſtitiam admittere poſſit. Reſp. 1. Juſtus eſt Deus, ſed & abſolutus Dominus, nullique ſuperiori obnoxius; poteſt ergo de jure ſuo recedere, neque rigidè exigere omnia, quæ jure exigere poſſet; ſed legem præſcribere gratiâ & indulgentiâ quâdam temperatam. Eſt præterea æquus ac benignus, ut de jure ſuo recedere velit: quod & in Euangelio oſtendit. 2. Obedientia quam Deus ſub æternæ pœnæ comminatione exigit, eſt perfecta; utpote reſpondens ſtipulationi fœdere divino contentæ; quam niſi homo præſtet, ſalutem conſequi nequit: ſi verò ab homine præſtita ſit, Deus illi ut juſtus judex, abſque juſtitiæ ſuæ violatione, ſalutem adjudicare poteſt, & reverâ adjudicaturus eſt.

Secundum.

IX. Secundò. Lex poſtulat obedientiam, quam homo debebat ante lapſum, id eſt, omni modo perfectam; quia exigit obedientiam ex omnibus viribus, nimirum quas homo habuit ante lapſum. Reſp. Unde conſtat, Deum quando obedientiam exigit ex omnibus viribus, eam exigere ex omnibus viribus quas homo habuit ante lapſum? Gratis hoc dicitur,

tur, & sine ullâ probatione: Imò hoc foret à rectitudine & justitiâ Dei alienum, si ab homine exigeret obedientiam juxta vires quas primus ejus parens jam olim per peccatum amisit; imò quibus non tantum ipse, sed, juxta hos doctores, omnes illius posteri justâ Dei punitione propter peccatum ipsius privati sunt, qualque Deus nunquam illis restituere voluit. Perinde id esset, ac si princeps à nepote exigeret, ut reditibus suis milites aliquot alat, quibus jam avum ejus ob crimen commissum spoliavit. Unde sequitur, Deum obedientiam exigentem juxta vires, eam exigere juxta vires quas aut homo jam habet, aut quas homini, quando officium præscribit, concedit, & porrò, si oretur, benignè largiri paratus est. Aliud justitia ejus non permittit.

Tertiam. X. Tertiò. Lex vetat omne peccatum, quia peccatum est ἀνομία. Ergo exigit Deus obedentiam quæ excludit omne peccatum, omnesque motus repugnantes amori Dei. Resp. Concedimus legem, etiam Christi, vetare omne peccatum: nec ullum posse dari peccatum, quin legi divinæ sit adversum. At hoc inter nos non controvertitur: Sed, utrum lex Christi eo cum rigore omne vetet peccatum, ut non promittat veniam lapsuum intercurrentium, si eos sequatur pœnitentia, & homo sincerè in pietatis studio pergat? Hoc est quod nos urgemus. Sed instant: Ex remotione omnis gradus frigoris summus calor existit: ita etiam ex remotione odii Dei summus existit amoris gradus: Cum ergo nullus sit gradus odii Dei, sive peccati, quem lex non condemnet, etiam summus amoris gradus exigitur. Resp. Eadem hic committitur ignoratio elenchi: non enim contendimus, an aliquod peccatum licitum sit, aut in aliquo amoris Dei gradu conquiescere liceat, ita ut ad ulteriorem non adspiremus: Sed, utrum lex divina in Euangelio, nullâ erga sincerè Deo obedientes indulgentiâ utatur, modò malitia absit: imò & lapsuum graviorum remissionem, modo resipiscentia sequatur, polliceatur. Hoc ostendendum erat. Verum hæ objectiones ex pravo conceptu de discrimine Legis & Euangelii oriuntur: quod cum antea sufficienter declaravimus, exinde harum objectionum solutio peti potest.

Quartam. XI. Sed objiciunt quartò: Christus jubet nos esse perfectos, sicut Pater noster in cœlis perfectus est. Resp. Ipsi non audent affirmare hic æqualitatem, sed similitudinem tantum perfectionis præscribi; nempe ut sanctitati sincerè studeamus, & opera sancta præstemus; perinde uti Deus sanctus est, omniaque ejus opera sancta. Quicunque igitur toto animo peccatis valedicit, paratusque est Deo in omnibus obedire quæ novit & nosse potest à Deo præcepta, perfectus est, uti Deus est perfectus: quia perfectè obedit Deo, quoniam ex toto corde obedientiam præstat. Quod adeò verum est, ut & illi, qui primum sincerè peccato valedicentes totos se studio sanctitatis tradunt, licet cum molestiâ ac gravi luctâ peccato resistant, ejusque aculeos nonnunquam percipiant, perfecti esse dicendi sint; quia pro ratione status sui perfecti sunt: Voluntas enim ipsorum, quæ obedientiæ principium est, plena & perfecta est; licet ipsa actio non cum omni alacritate, imò & cum molestiâ, perficiatur.

Quintam. XII. Quintò. Christus venit in mundum, ut expenderet pro nobis, quod à nobis debebatur: cum autem perfectam præstitit obedientiam, nos imperfectam non debuimus. Resp. 1. Non dicimus, nos debuisse aut debere imperfectam obedientiam: debemus talem, qualem Deus per Christum à nobis exigit: quam cum præstamus, perfectam præstamus. 2. Christus nusquam dicitur persolvisse quod nos debebamus; sed factus sacrificium, propitiatio, redemtionis pretium pro nobis. Persolvit ergo Christus, quod Deus Patet pro liberrimo & absoluto dominio ab ipsò exegit ad generis humani redemtionem: Ex illius autem solutione colligi nequit, quid nos debuerimus; multò minus, illius justitiam nobis imputandam: Sed quidem, Deum Patrem sacrificio Christi placatum, non rigidè sed gratiosè nobiscum agere velle. Atqui gratiosè agit, quando nostram obedientiam, licet non omni modo perfectam, tamen legi suæ congruentem, propter Christum pro plenariâ ac perfectâ gratiosè acceptare, vitæque æternæ præmio remunerari vult. Et Deum hoc modo in Christo nobiscum agere, fusius in doctrinâ de Justificatione docebimus.

Sextam. XIII. Sextò. Doctrina hæc vitiis patrocinatur, & libidini, furto, &c. fenestram aperit. Si enim integrâ Dei obedientiâ possumus habere motus & amores contrarios amori Dei, dummodò amor Dei prævaleat, fas erit amare scortationem & rapinam, dummodò hæc minus amentur Deo. Resp. Quis non miretur objectionis hujus insulsitatem? Vident hi homines & dolent, continuò sibi objici, doctrinam suam vitiis patrocinari, quia docent hominem non posse legi Dei obedire: unde consequi vident, necesse esse ut quandoque homo eam transgrediatur: hinc argumentum illud in nos retorquere student; sed vano ac irrito conatu. Non enim nos dicimus, licitum esse, ullum habere amorem amori divino contrarium. Absit. Dices: Nos tamen statuere, motus primo primos concupiscentiæ in nobis esse posse absque peccato. Resp. Fateor, modò non procedant ex peccandi habitu, sed motus sint naturales erga objectum amabile. Atqui isti motus primo primi non sunt objecti illius amor; sed naturalis tantum complacentia in re,

quæ naturali noſtro deſiderio conſentanea eſt. Quod ſi motus illi foveantur, & homo cum morâ aliquâ iis inhæreat, gratamque ex objecti illiciti contemplatione delectationem percipiat, amorem erga illud concipit: ille verò eſt amori divino contrarius, & lege Dei vetitus: eumque cohibere in poteſtate hominis eſt. 2. Contradictio manifeſta eſt in hac objectione: Impoſſibile enim eſt ut duo amores contrarii in uno eodemque homine ſimul locum habeant: Amor Dei cum amore mundi, ſcortationis aut rapinæ, conſiſtere nequit, ſed unus expellit alterum, diſertè id teſtante Domino Jeſu, *Matth.* VI. 24. *Nemo poteſt duobus dominis ſimul ſervire*, &c.

Status controverſia de poſſibilitate obſervationis præceptorum Chriſti.

XIV. Ita adſtructo priore controverſiæ membro, reſtat ut & alterum adſtruamus. Ut itaque ſtatum quæſtionis ritè formemus, dicimus, eundem obedientiæ modum, quem ad ſalutem neceſſarium oſtendimus, etiam homini fideli ac regenito eſſe poſſibilem; nimirum, non omni modo perfectam obedientiam, nulloque unquam ne minimo peccato interruptam; ſed quæ ſtudio ſincero ac habitu ſanctitatis conſtet, quæ omnem peccati habitum, actuſque graviores ac præmeditatos excludat. Cum autem tres ſint regenitorum gradus, incipientium, qui peccato ſincerè quidem valedicunt, ſed cum moleſtiâ cum eo luctantur; proficientium, qui minore cum luctâ & majore cum alacritate peccato reſiſtunt: & adultorum, qui jam peccati habitum debellarunt, & cum voluptate virtutem exercent; diſtinctius paulum ſententia noſtra explicanda eſt. Certum eſt, neceſſarium eſſe omnibus, ſi ſalutis æternæ velint eſſe participes, ut ſaltem primum regenerationis gradum aſſequantur: ſine illo enim nulla ſalus. Quod ſi illum aſſecuti ſtatim moriantur, nullum eſt dubium quin ex legis Euangelicæ formulâ ſalute ſint donandi. Si verò vitam eorum continuet Deus, neceſſe eſt ut ad ſecundum adſpirent, eumque conſequantur. Quod ſi illum conſecutis vita continuetur, ſimiliter neceſſe eſt ut ad tertium contendant, eumque aſſequantur. Deus enim amorem ſui exigit ex toto corde: Is autem nuſpiam ſubſiſtit, ſed ſemper ulterius tendit. Ad hunc modum etiam dicimus hominem regenitum ſupremum regenerationis gradum conſequi poſſe; ut nempe, poſtquam primum aſſecutus eſt, ad ſecundum, atque ita porrò ad tertium ac ſupremum pervenire poſſit. Sententiam noſtram his adſtruimus argumentis.

Pro eâ ratio prima.

XV. Primò. Deus mandatorum ſuorum obedientiam exigit, addito non tantum promiſſo ſalutis, ſed & comminatione æterni ſupplicii, niſi præſtetur: Ergo poſſibilis eſt. Alias Deus impoſſibile quid ab homine exigeret, & propter conditionem impoſſibilem non præſtitam, cum æterno ſupplicio addiceret. Quod ab omni juſtitiæ & æquitatis ratione eſt alienum. Excipiunt. Deus per peccatum hominis jus exigendi obedientiam debitam non amiſit: fuit illa poſſibilis in Adamo. Reſp. 1. Quoniam nos ad omne bonum impotentes naſci volunt, nec gratiâ divinâ impotentiam illam tolli, nunquam ea nobis poſſibilis fuit, licet Adamo poſſibilis fuerit. 2. Eſto, ea etiam nobis in Adamo poſſibilis fuerit; cum Adamus peccando propriè non abjecerit vires ſuas; ſed impotentiâ obediendi à Deo punitus ſit, & in eo omnes ipſius poſteri, juxta ipſos: non ergo poteſt juſtè Deus exigere obedientiam, quæ per pœnam à ſe inflictam reddita eſt impoſſibilis.

Secunda.

XVI. Secundò. Mandata Dei tantum abeſt ut dicantur impoſſibilia, ut negentur eſſe gravia: 1. *Joan.* v. 3. *Mandata ejus gravia non ſunt.* & *Matth.* XI. 30. ipſe Dominus ait; *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Dices. Occurrunt tamen varia in religione Chriſtianâ præcepta gravia, ac carni admodum dura; ut abnegatio ſui ipſius, ſublatio crucis, & graviſſimorum pro nomine Chriſti dolorum toleratio. Reſp. 1. Hæc in ſe ſpectata dura eſſe, nemo negabit. Sed Apoſtolus loquitur de homine fideli ac regenito, & ſpe vitæ æternæ ſuffulto, cui alias dura ac impoſſibilia fides poſſibilia, imò facilia, reddit. Singula enim hæc præcepta ſi conſiderentur, tantum abeſt ut impoſſibilia ſint, ut & quidam cum gaudio & alacritate mortem maximè horrendam ac diriſſimos cruciatus ſuſtinuerint. Imò expreſſè ait Apoſtolus, *Phil.* IV. 13. *Omnia poſſum in eô qui me confortat.*

Tertia.

XVII. Tertiò. Apoſtolus Joannes docet, hominem regenitum eò uſque pervenire, non tantum ut non peccet, 1. *Epiſt.* v. 18. ſed & peccare non poſſit, *cap.* III. 9. *Omnis qui natus eſt ex Deo peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in eô manet; & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt.* Excipiunt: Apoſtolum loqui de habitu peccati, ſeu peccato ad mortem, in quod regenitum incidere poſſe negat. Reſp. Loquitur Apoſtolus de quôvis peccato: Non autem mens ejus eſt, affirmare, fieri non poſſe ut regenitus unquam peccet, aut ad priorem vitæ profanitatem relabatur: contrarium in ſequentibus oſtendemus: ſed, peccata regenerationi eſſe adverſa; & hominem regenitum diuturnâ conſuetudine eum ſanctitatis aſſequi habitum, non quidem ut planè peccare non poſſit, ſed ut planè alienus & averſus ſit à peccato. Quo ſenſu phraſim, *non poſſe*, in Scripturâ ſæpius eſſe accipiendam, alibi probavimus.

Quarta.

XVIII. Quartò. Dicitur de quibuſdam, quod ſint perfecti: 1. *Cor.* II. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* *Phil.* III. 15. *Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Exci-

cipiunt: Apostolum loqui non de obedientiâ, sed ætate perfectis, quibus opponuntur infantes; ut *Hebr.* v. 11, 12. 1. *Cor.* III. 1. *Eph.* IV. 13. alias Paulus de se inquit, *Phil.* III. 12. *Non quod jam perceperim, aut jam perfectus sim: sequor autem, si quò modò comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Jesu.* Resp. Si textus singuli ab ipsis citati inspiciantur, manifestum est, in illis non de infantibus ætate, sed fide agi. Similiter circumstantiæ verborum à nobis citatorum, ut de perfectis ætate non autem fide accipiantur, non permittunt; ut unicuique inspicienti patebit. Esset enim inconcinna Apostoli locutio, si de ætate, non autem fide perfectis & infantibus loqueretur. Quod attinet *Phil.* III. 12. non negat Apostolus se perfectè Deo obedire; sed ait se nondum pervenisse ad beatam resurrectionem: itaque opus esse, ut continuo studio prout inceperat pergat: quia licet jam perfectus esset, non tamen extra omne peccandi periculum constitutus erat; ideo castigabat corpus suum & in servitutem redigebat; ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur, 1. *Cor.* IX. 27. Quando autem ad metam perveniset, tum se extra omne periculum fore; juxta id quod ait, 2. *Tim.* IV. 6, 7, 8.

Quinta. XIX. Quintò. Ipsi Apostoli vovent sæpius in Epistolis suis, ut fideles perfectionem illam consequantur: 1. *Thess.* V. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia; ut integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Vide & illustria vota, *Phil.* 1. 9, 10, 11. *Coloss.* 1. 9, 10, 11. *Hebr.* XIII. 20, 21. Atqui vota illa frustranea forent, si quid Apostoli voverent fidelibus impossibile. Imò ipse Dominus orare nos jubet Deum, *Fiat voluntas tua in terrâ, quemadmodum in cœlo;* *Matth.* VI. 10. id est, simili cum alacritate ac promtitudine, quâ Angeli in cœlis eam præstant. Atqui Dominus impossibilia orare nos non jussit.

Sexta. XX. Sextò. Narrantur in Scripturâ exempla eorum, qui Deum toto corde quæsierunt, & perfectè Deo obedierunt: Tales narrantur, David, 1. *Reg.* XI. 34. XIV. 8. *Non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, & secutus est me in totô corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Asa, 1. *Reg.* XV. 11. *Fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut David pater ejus.* 2. *Chron.* XV. 17. *Cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.* Josias, 2. *Reg.* XXII. 2. 2. *Chron.* XXXIV. 2. *Fecit quod placitum erat coram Domino, & ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dextram sive ad sinistram.* Zacharias & Elisabeth: *Luc.* 1, 6. *Erant justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querelâ.* Dices. De singulis tamen quædam peccata narrantur, de Davide adulterium & cædes Uriæ: de Asâ, quod fiduciam collocaverit in rege Syriæ, & Prophetam ipsum ob id reprehendentem in carcerem conjecerit, & plurimos de populo interfecerit, 2. *Chron.* XVI. 10. De Zachariâ, quod sermoni Angeli non crediderit. Resp. Fateor: Nolumus autem hisce exemplis probare, hosce homines sine ullo omninò peccatô vixisse; id unius Jesu Christi Servatoris nostri est, *Hebr.* IV. 15. 1. *Pet.* II. 21. sed tamen ad eam obedientiæ perfectionem in hac vitâ perveniisse, in quâ Deus gratiosè acquiescit, & quam juxta gratiam fœderi novo alligatam salute æternâ remunerari decrevit: quoniam & à peccatis illis seriâ resipiscentiâ se converterunt; quod de Davide expressè narratur. Deo tamen peccatum ejus quammaximè displicuisse, inde manifestum est, quod cum pietas Davidis laudatur, ordinariè excipiatur factum Uriæ, 1. *Reg.* XV. 5. 2. Sicut sancti illi homines ab aliis peccatis abstinuerunt, etiam ab hisce, si omnem adhibuissent sibi possibilem cautelam & diligentiam, abstinere potuissent: Non enim in hisce evitandis, aut passionibus quibus ad specialia ista peccata alliciebantur coërcendis, major est difficultas, quàm in aliis.

Septima. XXI. Septimò. Tandem sententia hæc quammaximè noxia est pietati, omnesque ad pietatem hortationes reddit inutiles, utpote quæ sit res homini præstitu impossibilis. Quis enim vires suas intendat, ut consequatur rem sibi impossibilem? Nullus impietati plausibilior est prætextus, quàm obediendi impotentia. Præsertim si addatur, Deum nolle ut perfectionem in hac vitâ consequamur, ne nos efferamus. Quis enim contendet, cui blanditur impietas, se voluntati isti divinæ irritô conatu opponere? Dices. Vult tamen Deus, ut, quantum in te est, allabores mandata ejus observare, si modò possis. Resp. Ergo quando allaboro & propositum obediendi concipio, sufficit. Agnoscam ergo impotentiam meam, & obedientiam ut impossibilem non præstabo. Atque ita omne obediendi studium exstinguetur. Legimus, quando exploratores reduces è terrâ Canaan populo Israëlis persuaserunt, fieri non posse ut terram Canaan occuparent, eò quod habitaretur à gigantibus, quibus ipsi comparati, instar locustarum essent; quod omnem in populo terram illam invadendi ardorem exstinxerint: *Num.* XIII. & XIV. Similis eventus exspectandus, ex doctrinâ, quæ mandata Dei præstitu impossibilia docet.

Responsio ad objectionem primam. XXII. Sed videamus, quid ad sententiam suam incrustandum adferre soleant. Primò contendunt, in homine regenito etiam remanere partem irregenitam, carnem nempe & carnalem concupiscentiam, quæ actu sem-

per concupiſcat contra ſpiritum, hominemque ſubinde retrahat ad peccata. Verum cum de Reſipiſcentiâ ſeu Regeneratione ageremus fusè illam ſententiam refutavimus, oſtendimuſque Regenerationem non partem hominis tantum, ſed integrum hominem renovare, ſecundum omnes ipſius facultates, adeo ut nulla remaneat facultas irregenita, ſed ſpiritus dominium obtineat, & inordinatos concupiſcentiæ motus cohibeat; idque perfectius, vel minus perfectè, pro diverſis regenerationis gradibus.

Secundam. XXIII. Sed præterea aliis argumentis directè ſententiam noſtram impugnare conantur: Ac 1. quidem, quod nemo hominum legem Dei obſervet: Ergo colligunt, ab homine non poſſe obſervari: Si enim obſervari poſſet, credibile non eſt, neminem repertum iri, qui eam obſervet. Neminem autem legem Dei obſervare, exinde colligunt, quod Scriptura non uno in locô omnes homines pronuntiet peccatores: hunc in finem citant verba Salomonis, 1. *Reg.* VIII. 46. *Non eſt homo qui non peccet:* & Joannis, 1 *Epiſt.* 1. 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Reſp. Aliud eſt, peccatum habere, ſeu, à peccatô non eſſe immunem; aliud, etiam poſt reſipiſcentiam ſæpius, imò & quotidie, ut illi urgent, graviter peccare, & neceſſitate quâdam ad peccandum induci. Etiam qui ante reſipiſcentiam peccato indulſerunt, à peccato non immunes rectè dicuntur: ſed quotidie poſt reſipiſcentiam graviter peccare, regenerationi adverſatur. Tum: non urgemus, hominem planè ab omni peccato immunem vivere, aut vivere poſſe: id non permittit humana noſtra infirmitas: tot undique nos circumſtant objecta, quibus ad peccandum alliciamur, tot occurrunt peccandi occaſiones, ut, niſi continuò vigilemus, ſæpe æſtu paſſionum noſtrarum abripiamur: Verum negamus, legem gratiæ ſub Euangelio exigere ſub comminatione æterni exitii ut ab omni ejuſmodi lapſu ſimus immunes; ſed ut in pietatis ſtudio proficientes, lapſus illos emendemus, donec tandem ad perfectionem veniamus, atque ita ex gratiâ divinâ ſalutem æternam conſequamur.

Tertiam. XXIV. Hiſce adjungunt verba Jacobi, *Epiſt. Cap.* III. 2. *In multis offendimus omnes.* & Pauli, *Rom.* III. 4. *Omnis homo eſt mendax:* quia ex concupiſcentiâ vitiosâ omni homini ineſt generalis inclinatio ad mendacium. Reſp. Ne hic repetamus mox dicta, quæ huc etiam applicari poſſunt: dicimus, Jacobum loqui de iis, qui magiſtri eſſe volunt, ſeque ſupra alios efferre; quibus lapſus admodum eſt facilis. Paulus verò non dicit, omnem hominem eſſe mendacem: Sed, *eſto omnis homo mendax:* hoc eſt, agnoſcantur omnes eſſe mendaces. Unde liquet, cum non loqui de omnibus omninò hominibus; ſed de mendacibus, qui incredulitate ſuâ putant ſe Dei fidem, id eſt, veras Dei promiſſiones, irritam & inanem reddere poſſe: uti totus verborum Apoſtoli contextus evidenter evincit. Tantum enim abeſſe docet, ut, quia aliqui Deo, ejuſque legi, non crediderint & obediverint, dicendum ſit, Deum in promiſſis ſuis, olim Abrahamo, & in Abrahamo populo ſuo ex illo orituro factis, præſtandis fidelem non fuiſſe; ut contra potius dicendum ſit, Deum veracem eſſe, nimirum in promiſſis ſuis præſtandis & beneficiis conferendis; omnes autem homines, qui Deo verboque ejus increduli ſunt, mendaces. Mendaces ergo non dicuntur omnes eſſe, quia omnes actu mentiuntur; ſed omnes qui Deo promittenti fidem denegant, eô ipſô arguuntur eſſe mendaces. Nec etiam indicat, ex concupiſcentiâ vitiosâ unicuique homini generalem ineſſe inclinationem ad mendacium; Nam eodem jure dicere potuiſſet, omnem hominem eſſe furem, adulterum, ebrioſum, blaſphemum, &c. quia innatam concupiſcentiam hominem ad omne malum proclivem reddere docent: Quod tamen nuſquam legimus.

XXV. Addunt: Nos juberi quotidie orare, *Remitte nobis debita noſtra*; quod neceſſe non eſſet, niſi quotidie peccaremus. Reſp. Nullo modo id ſequi: Nam ſi hæc petitio concipiatur generalis, quâ omnes petere jubentur beneficium quo ſinguli opus habent, dicimus, jubere hic peti remiſſionem peccatorum quæ homines ante converſionem commiſerunt; ea enim tanta ac talia ſunt, ut, ſi rigidè cum illis Deus agere velit, æternum damnandi ſint. Dices. Eorum remiſſionem jam conſecuti ſunt cum crediderunt. Reſp. Ita eſt. Sed remiſſio peccatorum non eſt unicus & momentaneus Dei actus; ſed continuus, qui tam diu continuatur, quamdiu homo in conditione requiſitâ perſeverat: abrumpitur verò tum, & toties, quoties committuntur ejuſmodi actus, qui cum verâ fide & ſanctimoniâ conſiſtere nequeunt; uti egregiè Servator docet in parabolâ, quæ legitur *Matth.* XVIII. Ideo & quotidie abſque intermiſſione orare debemus, ut Deus ea nobis remittat. Quod ſi tamen velimus etiam reſpici peccata poſt converſionem commiſſa, uti & nos agnoſcimus, eorum quædam diſtinctio facienda eſt: Alia enim committuntur ex infirmitate; ut *Galat.* VI. 1. qualibus omnes obnoxii ſunt; ideoque & eorum veniam omnes orare tenemur: quamvis enim Deus ea verè reſipiſcentibus nolit imputare in condemnationem, tamen eorum venia eſt oranda, cum Davide, *Pſal.* XIX. 14. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.* & contra ea pugnandum, ne crebriora ſint. Alia autem committuntur ex malitiâ, & deliberatô conſilio, vel ſaltem prævia ſcientiâ & advertentiâ. Illa ab omnibus non committuntur;

Quartam.

tur; ideoque nec omnibus præcipitur, ut eorum veniam orent; sed illis tantum, quos in illa labi contigit. Quamvis enim ejusmodi peccata naturæ Novi Fœderis planè adversentur, ea tamen Deus ex superabundanti gratiâ remittere vult, modò homo seriam illorum resipiscentiam agat, & veniam humiliter oret: uti ex *Apoc.* 11,4,5. aliisque argumentis colligere est.

Quintam. XXVI. Alio argumento idem comprobare nituntur: Quia Apostoli, qui inter omnes fideles maximè eximii fuerunt, exigua tantum spiritus dona habuerint, ac proinde & ipsorum obedientia admodum imperfecta fuerit: Dicuntur enim accepisse *primitias spiritus*, *Rom.* VIII. 23. Atqui primitiæ exigua tantum totius massæ portio sunt. Resp. Primitias esse quidem portionem exiguam, si ad totam massam referantur; sed etiam totius massæ præstantissimam & maximè eximiam: ideo & Deus sub Veteri Testamento voluit sibi primitias offerri: ipse Dominus Jesus vocatur *primitiæ* resurgentium, 1. *Cor.* XV. 23. Non itaque ad Apostolorum extenuationem, sed commendationem dicitur quod primitias spiritus acceperint: Deus Pater in Filium suum omnem Spiritus plenitudinem effudit, *Joan.* III. 34. Filius dona Spiritus fidelibus suis, pro sapienti suâ administratione, diversimodè distribuit: Apostolis autem primitias, id est, prima ac præstantissima Spiritus dona; largiter donavit, & per eorum manus reliquis communicavit. Ipse etiam Apostolus, si connexio verborum ejus inspiciatur, non ad sui extenuationem, sed eminentiam dicit, quod acceperit cum reliquis Apostolis primitias spiritus: Scopus enim ejus est, ostendere, omnes Christianos subjectos esse miseriis & persecutionibus propter nomen Christi. Et ne quis cruce hac offendatur, addit, *& nos ipsi, qui primitias spiritus habemus, & ipsi intra nos gemimus*, &c. Quasi dicat; mirum nemini Christiano videri debere, quod crucem & afflictiones sustineat pro nomine Christi; cum & ipsi Apostoli, qui primitias spiritus acceperint, & supra omnes eminent, sub cruce gemant. Quæ ratio Apostoli enervaretur, si hoc non ad sui excellentiam, sed extenuationem dixisset.

Sextam. XXVII. Objiciunt porrò, Deum exigere, ut ipsum amemus ex toto corde & ex omnibus viribus nostris. Atqui hoc à nobis præstari nequit. Resp. Quoniam Deus exigit ut ipsum amemus, non supra vires nostras, sed ex omnibus viribus nostris, liquet nihil vires nostras excedens à nobis exigi. Quod ut distinctius pateat, sciendum, dilectionem Dei esse obedientiam mandatorum ipsius, 1. *Joan.* V. 3. quia est dilectio Dei ut legislatoris. Itaque si mandatorum divinorum obedientia fiat ex toto corde, Deus etiam ex toto corde & omnibus viribus diligitur. Sinceritas itaque & integritas amoris propriè hic præcipitur: Est autem amor sincerus & integer, qui ex corde non fucato procedit, & per peccata intercurrentia non dividitur aut abrumpitur. Atqui hoc præstare, extra hominis potestatem non est.

CAPUT LXXX.

De Perseverantiâ.

Perseverantia est necessaria.

I. TErtia officii nostri affectio est Perseverantia: Hæc requirit, ut homo in officio suo ad vitæ usque finem perseveret. Est illa necessaria: 1. Quia salus nulli est promissa nisi perseveranti: *Matth.* XXIV. 13. *Qui perseveraverit ad finem usque salvus erit. Rom.* II. 7, 8. *Hebr.* III. 14. *Participes Christi effecti sumus; si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus.* Vide & *cap.* VI. 11, 12. *Apoc.* II. 10. *Esto fidelis ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ:* Quod quidem propriè respicit afflictiones pro nomine Christi sustinendas; præcipitur quippe Angelo Ecclesiæ Smyrnensis, ut non tantum carceres, sed & ipsam mortem pro Christo toleret. Attamen quoniam non potest homo fidelitatem hanc ad mortem ostendere, nisi ad mortem usque in fide & sanctitate perseveret, rectè exinde concluditur, perseverantibus ad finem coronam vitæ esse promissam. Et *vers.* 26. *Qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes.* 2. Deficientibus & ad pristinam vitæ profanitatem relabentibus Deus comminatur exitium: *Hebr.* X. 38. *Justus ex fide vivet: quod si subtraxerit se, non placebit anima mea.* Vide & *cap.* IV. 1. & præsertim 2. *Tim.* II. 11, 12. *Fidelis sermo; nam si commortui sumus, & convivemus: si sustinebimus, & conregnabimus: si negaverimus, & ille negabit nos.* & *Rom.* XI. 20, 21, 22. *Tu fide stas: Noli altum sapere, sed time: Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate; alioquin & tu excideris.* Imò etiamsi antea justi fuerint, nullam se prioris justitiæ rationem habiturum: *Ezech.* XVIII. 24. XXXIII. 13. *Si dixero justo quod vitâ vivat; & confisus in justitiâ suâ fecerit iniquitatem; omnes justitiæ illius oblivioni tradentur; & in iniquitate suâ, quam operatus est, in ipsâ morietur.* Nec mirum. Si enim ipse homo justitiæ suæ obliviscatur, & ad impietatem deflectat, quomodo speret Deum illius fore memorem? Itaque sicut resipiscentiâ omnia priora peccata in judicio divino delentur: ita & defectione omnes justitiæ obliterantur. Hinc nos Scriptura continuò hortatur ad constantiam: 1 *Cor.* XVI. 13. *Vigilate, state in fide, viriliter agite,*

agite, & confortamini. Et *cap.* xv. 58. *Stabiles eſtote & immobiles ; abundantes in opere Domini ſemper ; ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino.* Et monet ne deficiamus : *Hebr.* iii. 12, 13. *Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis, diſcedendi à Deo vivo :* &c. & *cap.* x. 35, 36.

Eſt etiam poſſibilis. Ratio prima.

II. Eſtque hæc Perſeverantia homini fideli & regenito per Dei gratiam poſſibilis : 1. Quia neceſſaria eſt : Deus enim qui eam exigit, etiam vires ad præſtandum conferet. Si enim per gratiam divinam poſſit homo regenerari, etiam poteſt perſeverare : Ratio eſt, 1. Quia in regeneratione major lucta eſt ſuperanda : conſuetudo enim peccati, quâ homo velut morte ſpirituali obrutus erat, actum regenerationis reddidit maximè difficilem : in perſeverantiâ verò minor eſt lucta ; quia ut perſeveres oportet tantum continuare in bono ; & peccato, quod jam ſuperatum eſt, cujuſque vires ſunt confractæ, reſiſtere, ne denuò ab illô ſupereris. Si ergo gratia divina ſufficiens fuit ad majorem luctam ſuperandum, etiam erit ad minorem. Imò in adultis vix eſt lucta, ſed ex operatione virtutis maxima percipitur voluptas ; cui conjuncta eſt ſeria à peccato, utpote ingrato ob contrariam conſuetudinem, averſio : Inde dicuntur tales regeniti *peccare non poſſe*, 1 *Joan.* iii. 9. non tantum quia peccatum regenerationi adverſatur ; ſed quia ipſi à peccato averſi ſunt, ac proinde non niſi difficulter ad peccatum allici poſſunt. 2. Quia ſolet Deus gratiâ ſuâ bene utentibus eam largiore copiâ affundere, modò ipſum ob ſpiritum orent. Sic *Matth.* xxv. 29. *Habenti*, id eſt, eô quod habet rectè utenti, *dabitur & abundabit.* Vide & *Luc.* xi. 13. *Joan.* xiv. 23. Hinc Apoſtolus, *Phil.* iv. 13. *Omnia poſſum in eô qui me confortat.*

Secunda.

III. Secundò. Nulli ſunt hoſtes ſpirituales, quin homo fidelis & regenitus virtute fidei & ſpiritus Dei eos ſuperare facile poſſit, omneſque ipſorum inſultus retundere. Nihil enim, niſi per ſeductionem, in homine operari poſſunt : Nullius verò ſeductio illius eſt efficaciæ, ut gratiæ divinæ ope, & virtute fidei, ſuperari nequeat. Non diaboli : 1 *Petr.* v. 8. *Sobrii eſtote & vigilate : quoniam adverſarius veſter diabolus circumit tanquam leo rugiens, quærens quem devoret : Cui reſiſtite firmi in fide. Jacob.* iv. 7. *Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis.* Hinc *Eph.* vi. 15. Apoſtolus jubet nos armari *clypeo fidei, quô omnia ignita tela diaboli exſtinguere poſſimus.* Non mundi ; Quia, *Quicunque ex Deo natus eſt, vincit mundum ; & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.* 1 *Joan.* v. 4. Et *cap.* iv. 4. dicitur, *qui in nobis eſt* ſpiritus *major* eſſe *quàm qui in mundo* eſt. Quia *mundus perit cum concupiſcentiâ ſuâ : qui autem Dei voluntatem facit, manet in æternum.* 1 *Joan.* ii. 17. Nec ipſa mundi hujus adverſa & graviſſimæ afflictiones tantæ ſunt, quin homo fidelis eas ſuperare & ad mortem fidelis eſſe poſſit ; quia non ſunt comparandæ cum gloriâ quæ manifeſtabitur nobis : *Rom.* viii. 18. quoniam ſunt temporales & momentaneæ, gloria vero nobis repoſita æterna, 2 *Cor.* iv. 17, 18. Unde & in omnibus illis dicimur eſſe ſuperiores per Chriſtum qui dilexit nos : *Rom.* viii. 35, 36. *&c.* Nec etiam ipſa caro noſtra, licet proſperis & adverſis mundi, quibus maximè afficitur, undique cincta : Quoniam *qui Chriſti ſunt, carnem crucifixerunt, cum concupiſcentiis ejus : Gal.* v. 24.

Illi opponitur Apoſtaſia.

IV. Perſeverantiæ opponitur Apoſtaſia, per quam homo fidelis & regenitus à fide ſuâ deficit, vitæque probitate relictâ ad priſtinam improbitatem relabitur. Ea duplex eſt : Vel partialis, quâ homo in quædam peccata incidit ; ita tamen, ut non omnem prorſus vitæ ſanctitatem abjecerit, nec omnem pietatis amorem exuerit : Vel totalis, per quam excuſsâ bonâ conſcientiâ in vitæ profanitatem delabitur, fideique naufragium facit. Rurſus : Apoſtaſia vel eſt ad tempus aliquod, per quam non penitus abrumpitur, ſed ad tempus interciditur ſtudium pietatis, & ex quâ homo per ſingularem Dei gratiam ad vitæ emendationem renovatur ; Vel eſt finalis, per quam homo in incredulitate ſuâ vitæque profanitate ad finem uſque vitæ pertinaciter perſeverat ac moritur.

Poteſt homo fidelis à fide deficere.

V. Hominem fidelem ac regenitum in peccata, etiam gravia, incidere poſſe, nemo eſt qui ambigat ; comprobante id quotidianâ experientiâ. Verum controvertitur, utrum planè deficere poſſit, & in defectione iſtâ ad finem uſque vitæ perſeverare : adeo ut, qui antea per fidem gratiæ divinæ conſors fuit, rurſus per incredulitatem eâ totaliter ac finaliter excidat ? Nos quod attinet, ſtatuimus in homine fideli ac regenito, licet gratiâ auxilioque divino fulciatur, libertatem remanere à fide ac pietate deficiendi : ſive id fiat voluntate directâ, ut homo nolit perſeverare, & ſeſe convertat ad vitam profanam, carniſque cupiditatibus totum mancipet : ſive indirectâ & interpretativâ, ita ut debitam ad perſeverandum diligentiam non adhibeat.

Quâ ratione id contingere poſſit.

VI. Attamen diſtinguendum hic eſt inter varios fidelium & regenitorum gradus, juxta quos alii ſunt incipientes, alii proficientes, alii adulti ſeu perfecti. Incipientes facilius gravi quâdam oblatâ tentatione (niſi forte vehemens in iis ſit fidei ardor) ad defectionem induci poſſunt ; quia fides & pietas nondum altas in ipſorum animis egerunt radices ; & peccatum ob diuturnam conſuetudinem nondum exſtinctam motus concupiſcentiæ ſubinde concitat. Proficientes difficilius, adulti difficillimè inducuntur ut deficiant,

ciant, quia aversi sunt à malo, & cum voluptate sanctitatis exercitio incumbunt: tum & consuetudinem abjicere ac mutare difficile est. Unde tales *non posse peccare* dicuntur, 1 *Joan.* III. 9. Interim sicut habituum natura est mutabilis, & prout crebris actionibus acquiruntur, ita etiam iisdem possunt amitti, statuimus, etiam sensim ejusmodi hominem peccati illecebris delinitum posse deficere: ita ut primò sanctitatis habitus infringatur actuum vitiosorum commissione, eorumque crebrâ iteratione planè exstinguatur; mox assensus veritati adhibitus debilitetur, ac sensim planè intereat: Tandem si homo pertinaciter in impietate procedat, ipsa etiam notitia pereat, homoque tandem desideriis cordis sui & in reprobam mentem traditus, quasi obbruteſcat.

Status controversia de possibilitate defectionis à fide.

VII. Contraremonstrantes docent, hominem fidelem, si respectu infirmitatis suæ humanæ consideretur, posse quidem ad pristinam vitæ profanitatem relabi; non verò respectu gratiæ divinæ per quam sustentatur: posse quidem incidere in gravia peccata, in iisque ad tempus aliquod hærere; non tamen fidem ac regenerationem penitus amittere, neque in impietate suâ mori; id est, nec totaliter nec finaliter posse deficere & è gratiâ Dei excidere; sed habitum fidei ac regenerationis in ipsô manere, licet ad tempus nullas exserat vires; instar ignis latentis sub cinere, & vitæ in arbore, tempore hyemis; quæ sicuti redeunte æstate se denuò prodit, & vires suas exerit; ita etiam fidem ante mortem denuò fore excitandam, & vires suas exerturam. Sed verò, ineptè admodum dicitur, fidelem respectu infirmitatis suæ humanæ posse relabi: Quia, juxta ipsos, illô respectu fideles non tantum labi possunt, sed & necessariò labuntur. Deinde, quando quærimus, utrum fidelis à fide suâ ac sanctitate deficere possit, non quærimus, an deficere possit, si Deus eum gratiâ suâ destituat; sed an in eô statu, in quo est, consideratus, deficere queat; hoc est, an gratia Dei eâ potentiâ illum conservet, ut deficere nequaquam possit; an verò, gratia divina facultatem quidem perseverandi tribuat, non verò eâ efficacitate operetur, quin fideli libertatem relinquat, propriâ culpâ per gratiæ illius neglectum aut contemtum à fide suâ deficiendi. Ut enim aliquis dici possit quidquam posse agere, non sufficit ut possit agere si circumstantia quædam absit; sed ut nulla circumstantia adsit, quæ actum impediat; aut si ea adsit, in potestate ipsius sit, illam removere. Alias quæritur, non quid fidelis possit, sed quid posset, positâ nimirum ejusmodi circumstantiâ. Sic non rectè dicitur, quod ille possit ire, qui naturalem quidem eundi facultatem habet, sed ferreis constrictus est catenis, quæ eundi actum impediunt; sed quod ire posset, nisi impedimento hoc prohiberetur: Nec dici potest, posse cadere, qui summâ vi sustinetur, ac funi alligatus est. Nos itaque statuimus, non obstante gratiâ divina, per quam fidelis in fide sua potest perseverare, nihilominus in homine remanere potentiam deficiendi; ac proinde posse hominem fidelem fidem ac regenerationem suam penitus excutere, & in apostasia sua ad finem usque vitæ perseverare, atque ita in æternum perire; non defectu potentiæ divinæ, quasi Deus, si omnipotentia sua uti vellet, non posset in homine fidem & regenerationem conservare; sed quia efficaci ejusmodi operatione, quæ liberam obedientiam, ac proinde deficiendi potentiam tollit, fidem in homine conservare non vult.

CAPUT LXXXI.

Hominem Fidelem ac Regenitum posse deficere, probatur testimoniis Sacræ Scripturæ.

I. Sententiam nostram adstruimus primò testimoniis aliquot Sacræ Scripturæ. Inter ea meritò primum locum tribuimus verbis *Ezech.* XVIII. 24, 25, 26. *Si averterit se justus à justitiâ suâ, & fecerit iniquitatem secundùm omnes abominationes, quas operari solet impius, numquid vivet? Omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur: in prævaricatione quâ prævaricatus est, & in peccato suo quod peccavit, in ipsis morietur.* &c. Ex hisce verbis, & quæ *vers.* 26. adduntur, liquet justum deficere posse à justitia sua; injustum verò pœnitentiam injustitiæ agere posse, & ad justitiam converti. Præterea eum, qui nunc per justitiam est in statu vitæ, posse per injustitiam transcribi inter illos qui sunt in statu mortis: Et vice versâ, qui nunc per injustitiam est in statu mortis, posse per justitiam obtinere statum vitæ.

II. Excipiunt: Enuntiationem esse hypotheticam, quæ nihil determinatè affirmet. *Responsio ad exceptionem primam.*
Resp. Est quidem enuntiatio hypothetica, sed quæ supponit conditionem esse possibilem, & simul eventum, qui conditionis præstationem aut præsentiam consecuturus dicitur. Est enim comminatio conditionalis, & quidem oppositа commonefactioni seriæ, qua Deus Israëlitas officii sui admonet: Atqui illa ridicula est, si conditio & comminationis executio non sit possibilis. Affirmatio enim sub conditione impossibili, æquipollet negationi. Deus itaque justo mortem comminans sub conditione impossibili aversionis à justitia sua, revera illi promitteret vitam.

III. Instant: Non esse argumenti nostri *Ad instantiam.* necessariam consequentiam; quia etiam Dominus Jesus conditionatè loquitur omnibus Apostolis, *Joan.* XV. 6. *Nisi quis in me manserit,*

ſerit, abjectus extra, ſtatim areſcet. Non tamen omnium Apoſtolorum defectio erat poſſibilis: quia Dominus addit, *verſ.* 16. *Ego elegi vos, & conſtitui vos, ut abeuntes fructum feratis, & fructus veſter maneat.* Reſp. Conditionem, & illi innixam comminationem, in omnibus Apoſtolis non fuiſſe poſſibilem, nullâ ratione comprobari poteſt: Quod enim in ſingulis poſſibile eſt, etiam in omnibus poſſibile cenſeri debet. In ſingulis autem poſſibile fuiſſe, evidenter comprobatur exemplo Apoſtoli Pauli, inter Apoſtolos non infimi, qui ipſe de ſe affirmat, 1 *Corinth.* IX. 27. *Caſtigo corpus meum & in ſervitutem redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.* Quod verò Dominus dicat, ſe Apoſtolos *elegiſſe*, &c. id non de æternâ abſolutâ & immutabili electione ad ſalutem, quâ Apoſtoli excidere non poſſent, intelligendum eſt: ſed de electione ad munus Apoſtolicum, de quâ ſæpius illô capite loquitur; & verba ipſa oſtendunt, *ut abeuntes fructum feratis*, id eſt, ſermone Euangelii, cujus prædicationem vobis committo, multos convertatis ad ſalutem, qui converſi ſalutem obtineant ſempiternam. Ad ſummum, de electione ad gratiam hæc ſunt accipienda, quod Dominus Jeſus eos elegerit, & gratiæ Euangelicæ participes fecerit, ut fructus fidei ferant, & ſalventur. Atqui, ajunt, huic explicationi obſtant verba Domini, *Luc.* XXII. 29. *Ego paciſcor vobis, prout pactus eſt mihi Pater meus, regnum*, &c. Reſp. Nequaquam: Non enim Dominus illic Apoſtolis regnum abſolutè paciſcitur; ſed ipſis id addicit non aliâ conditione acquirendum, niſi per crucem & afflictiones, perinde uti Pater ſibi id eâ conditione addixerat: Sic dicimur *Rom.* VIII. 29. *prædeſtinati ut ſimus conformes imagini Filii ſui.* & 2 *Timoth.* II. 11, 12. *Si commortui ſumus, & convivemus; ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus.* Eaque explicatio fluit ex præcedentibus, ubi Apoſtolos ab inani ambitione deterrere voluit: Nullum enim efficacius contra ambitionem remedium, quàm ſi Dominus doceat, per crucem & afflictiones regnum Dei obtineri debere. Nihil ergo hic eſt, pro abſoluta illa ad gloriam electione.

Ad alteram inſtantiam.

IV. Sed alio modo inſtant. Poſſe nimirum ex hypothetica comminatione non magis concludi, juſtum quemvis à juſtitia ſua poſſe deficere; quàm ex oppoſita hypothetica promiſſione concludi poſſit, quemvis impium ab impietate ſua ſe convertere poſſe. Non autem id poſſe omnes impios, præſertim excœcatos & in reprobam mentem à Deô traditos. Reſp. Oſtium gratiæ ita in hoc ſæculo occludi, ut quibuſdam peccatoribus, dum adhuc in vita hac conſervantur, & monitiones ac commonitiones divinæ ad eos inſtituuntur, omnis ad converſionem facultas ſit adempta, nulla ſolida ratione adſtrui poteſt. Convenientius multò eſt gratiæ ac longanimitati divinæ, ut, dum Deus vitæ filum nondum abrumpit, nec omnem converſionis facultatem nec veniæ ſpem præcidat. Saltem, dum admonitionibus, promiſſionibus ac comminationibus adhuc circa eos utitur, penitus gratiæ oſtium occluſiſſe dici non poſſe videtur. Quod ſi forte aliquem eximiè peccatorem ſine ulla veniæ ſpe à ſe rejicit, nec illis gratiæ ſuæ actibus circa eum amplius occupari videtur. Ita credunt docti quidam viri, in poteſtate Judæ fuiſſe, dum adhuc à Domino moneretur, & antequam Satan in ipſum ingrederetur, à concepto proditionis ſcelere deſiſtere: poſtquam verò Satan in ipſum ingreſſus eſt, plane etiam à Deô fuiſſe deſertum. Sed nec legimus poſt Satanæ ingreſſum ullam à Domino Jeſu monitionem circa Judam eſſe adhibitam. 2. Non neceſſe eſt, ut peccatores poſt acceptam gratiam obſtinati & pervicaces ſe convertere poſſint: ſufficit ut omnes quibus gratia offertur ſub vitæ conditione, potentiam ſe convertendi habeant. Excipiunt. Eodem modo non neceſſe eſſe, ut omnes juſti poſſint deficere: Sufficere, illos tantum deficere poſſe, quorum juſtitia non eſt ſatis radicata. Reſp. 1. Talium juſtitia non eſt ipſis vera juſtitia, nec promiſſionem vitæ habet: ſi ergo ſoli illi deficere poſſint, nulli juſti deficere poſſunt. 2. Ex noſtrâ reſponſione aliud nihil inferri poteſt, niſi, ſicut ſufficit ut omnes, quibus gratia offertur ſub vitæ conditione, potentiam ſe convertendi habeant; ita etiam ſufficere, ut illi, ad quos comminatio mortis inſtituitur ſi deficiant, etiam deficiendi potentiam habeant, eaque potentia in ipſis duret, quamdiu tales ad ipſas comminationes diriguntur. Quod concedimus. Sed exinde jam ita porrò inferimus: Cum eæ comminationes non tantum ad juſtos, quorum juſtitia non eſt ſatis radicata, ſed & ad omnes generatim, qualeſcunque ſint, juſtos dirigantur, etiam omnes deficere poſſe. 3. Generales locutiones reſtringendæ non ſunt, niſi Scriptura ipſa reſtrictionem faciat: Sic quando dicitur *homini conſtitutum eſſe ſemel mori, Hebr.* IX. 27. id manifeſtè intelligendum eſt, cum exceptione eorum, quos ultimus judicii dies vivos deprehendet, juxta 1 *Cor.* XV. 51. Si itaque agnoſcant, apoſtatas & induratos alibi in Scriptura dici, ſe non poſſe convertere; ratio manifeſta eſt, cur generalis hæc locutio ſit reſtringenda. At ejuſmodi declaratio, de quibuſdam juſtis, quod deficere nequeant, in Scriptura non occurrit: ſaltem ipſe ſtatus quæſtionis eſt de quô controvertitur.

Ad exceptionem ſecundam.

V. Excipiunt ſecundò. Non loqui Prophetam de verè juſtis & in Chriſtum credentibus, ſed de illis, qui externam juſtitiæ ſpeciem habent. Reſp. Effugium illud eſſe inane. 1. Quia de juſto hoc dicitur, quod juſtitia ejus ſuper ipſum erit: Quod de hypocrita, externam tantum juſtitiæ ſpeciem haben-

bente, dici nequit. Ajunt: Vitam promitti juſtis ex hypotheſi, illâ ſcilicet quâ protervi Judæi ſe & alios decipiebant, dum allegabant ſe juſtos eſſe ex ſententiâ Legis. Reſp. Eſto; inde evidenter ſequitur, ſermonem eſſe non de eô, qui externam tantum juſtitiæ ſpeciem habet, ſed & qui verè juſtus eſt. Aut ſi exceptionis hujus hic ſit ſenſus: quod Judæi ſupponerent ſe eſſe juſtos ex ſententiâ Legis, cum tamen non niſi externâ ſpecie juſti, revera autem impii eſſent; & ex illa hypotheſi ipſis promitti vitam. Tum dico, quod nuſquam Deus vitam promittit impiis qui ſe juſtos ſupponunt, ſed verè juſtis qui legem obſervant: obſervationi enim legis vitæ promiſſum additum eſt. Cum ergo hic vitæ promiſſum exſtet, etiam verè juſti intelliguntur, non autem qui tales externa tantum ſpecie apparent. Dicunt: Non intelligitur hypocritica illa juſtitia, quæ tantum fingitur; ſed quæ gradum aliquem habet obedientiæ (quamvis non ſolidæ) & habetur tam ab illis quibus adhæret, quàm ab aliis, pro juſtitia perfecta, & verbo Dei congruente. Reſp. At gradus ille obedientiæ tantus eſt, ut vitæ promiſſum habeat: quia, ſecundum ipſos, juſtis, ex juſtitiæ illius hypotheſi, promittitur vita. Ergo non tantum falsò creditur, verbo Dei congruere, ſed & verè illi congruit. 2. Juſtus hic opponitur improbo, hypocrita non; ſed ipſe verè improbus eſt. Excipiunt, hypocritam rectè opponi improbo manifeſto. Reſp. Hoſce duos opponi quidem, ut diverſæ ſpeciei improbos; ſed non ut in contrariô ſtatu coram Deo, alterum quidem in ſtatu vitæ, alterum in ſtatu mortis. 3. Juſtus hic dicitur juſtitiam ſuam deſerere, nempe, propter quam eſſet victurus, & ſe ad injuſtitiam convertere; quod de hypocrita falſum, qui larvam tantum deponit: & juſto, qui gradum tantum obedientiæ, qui ſalutaris non ſit, habet, accommodari nequit; quia ille nunquam in ſtatu vitæ obtinendæ fuit.

Ad exceptionem tertiam.

VI. Excipiunt tertiò: Hæc omnia legali modô proponi ab Ezechiële ad perverſas querimonias eorum retundendas, qui ſe immeritò & injuſtè, propter aliorum peccata, plecti clamabant. Sed quidnam ſibi in hac reſponſione præſidii quærant, non video. An mens eorum eſt, aſſerere, tempore Ezechiëlis gratiam Euangelicam, qua homines ad vitam æternam immutabiliter ſint electi, & per fidem ac regenerationem certò ac inevitabiliter perducuntur, non habuiſſe locum, ac proinde nec Ezechiëlis verba iſti gratiæ poſſe applicari? Non id conſiſtere poteſt cum ipſorum doctrina, quâ docent, jam ab initiô mundi & omnibus ætatibus Deum habuiſſe ſuos electos; gratiamque Dei convertentem, & in regeneratione ad finem uſque conſervantem, eos inevitabiliter ad ſalutem perduxiſſe. An verò volunt, Ezechielem oſtendere, quid poſſit fieri, ſiquidem Deus hominem ſub rigido Legis fœdere, gratia Euangelica planè deſtitutum, relinquat: Non verò id ſub gratia Euangelica fieri poſſe? Ita colligi videtur ex ratione, quâ quidam exceptionem hanc fulcire conantur: Quia *Jerem.* XXXI. 29, 30. eadem doctrina proponitur; ſed ſtatim *verſ.* 31. *& ſeqq.* Euangelicis promiſſionibus ita temperatur, quaſi cavere voluerit Spiritus Sanctus ne quod nos ex Ezechiëlis verbis colligimus, quiſquam inde colligere poſſet: & licet hæc Fœderis Novi ratio, *cap.* XVIII. Ezechiëlis taceatur, tamen alibi apud eum inculcari, *cap.* XI. 19. XVI. 60. XXXVI. 26. Reſp. 1. Juxta exceptionem hanc Deus non comminaretur quod comminatur: Senſus enim exceptionis hujus eſt, juxta ipſorum explicationem: Unumquemque juxta fœdus operum propter peccata ſua moriturum; ſed Deum declarare, ſe cum fidelibus acturum ſecundum fœdus gratiæ, cujus promiſſum ſingulare eſt, quod fœderati à Deo non recedent. Deus ergo juſtis ſi deficiant comminans mortem, tantum enuntiaret, ſecundum fœdus operum eos poſſe quidem deficere, & ſiquidem deficiant, eos fore reos mortis; ſed quia ſecundum fœdus gratiæ cum ipſis agere decrevit, eos nec deficere, nec mori poſſe. Quod eſt affirmationem Dei in negationem convertere. 2. Nullum eſt in textu indicium, Deum hoc legali modo loqui, hominesque conſiderare ut omni gratia deſtitutos. Non enim Deus omni gratia homines unquam deſtitutos voluit: ſed jam ſtatim à lapſu gratiam homini fecit; ſed eam diverſimodè diſpenſavit; etiam ſub Lege indicia quædam gratiæ fuere, ſed obſcurius quàm in Euangelio diſpenſatæ, uti antea, cum de Lege Moſis ageremus, fuſius oſtendimus. Deum etiam hic à Legis rigore recedere, & gratiæ quandam moderationem adhibere, arguit promiſſum, quo impio reſipiſcenti vitam pollicetur: quod non rigidæ legis, ſed gratiæ eſt.

VII. Secundus locus eſt *Matth.* XIII. 20, 21. *Quod in terram petroſam ſeminatum eſt, hic eſt, qui ſermonem illum audit, & ſtatim cum gaudiô illum accipit; non habet autem in ſe radicem, ſed temporarius eſt: ortâ vero afflictione, aut perſecutione propter ſermonem illum, ſtatim offenditur.* Quibus in verbis manifeſtè docetur, non tantum poſſe fideles à ſua fide deficere, ſed & non rarò contingere, ut aliqui actu ipſo deficiant.

1. *Ex Matth.* XIII. 20, 21.

VIII. Excipiunt: Non de verè credentibus loqui Dominum, ſed de hypocritis, non qui fidem ſe habere ſimulant, qua ſe deſtitutos norunt; ſed qui præ ſe ferunt quod non ſunt aut habent, quamvis putent ſe illud eſſe aut habere, & habent etiam gradum aliquem diſpoſitionis eò tendentem; hoc eſt, qui fidem tantum temporariam habent, non veram. Reſp. 1. Non eſt nova fidei ſpecies,

Occurritur exceptioni.

quæ temporaria sit, quæque essentiâ suâ à fide permanente, tanquam opposita species, distinguatur. Scripturæ ignota est fides temporaria: sed homines dicuntur temporarii, quia ad tempus credunt, & se tempori accommodant. 2. Perseverantia non est de essentiâ fidei, sed ejus consequens: Fides est vera, etiam in quâ homo non perseverat; sicut herba in terrâ petrosâ exorta vera est herba, licet æstu solis exarescat. Alioquin nemo fidelis dici posset ante mortem. Respondent: Licet non sit de naturâ ullius fidei, per se consideratæ, deficere; esse tamen de naturâ fidei illius quæ adhæret cordi petricoso, prout concretè spectatur in tali subjecto, deficere in horâ tentationis. Resp. 1. Dominum Jesum nusquam hic nominare cor petricosum. Similitudines pro arbitriô nostrô extendendæ non sunt præter mentem Domini. Voluit Dominus similitudine hac illustrare eventum diversum, quem verbum Euangelii in diversis hominibus producit; non autem, corda hominum, quibus verbum inseritur, per omnia esse similia terris quibus semen injicitur. Alias & mihi concludere liceret, terra, quæ fructus profert, fuit bona antequam semen in eam conjectum fuit; ergo & hominibus fuit cor bonum, antequam verbum Euangelii reciperent. Quam tamen similitudinis applicationem non admittent. 2. Esse de naturâ fidei illius, prout concretè in tali subjecto spectatur, deficere in horâ tentationis, gratis dicitur. Non enim fides hæc specie distincta est à fide illorum, qui fructus ferunt; sed gradu. Quanquam itaque fides non satis radicata adversus persecutiones subsistere nequeat; potest tamen in eodem illô subjectô virtute verbi ac gratiæ divinæ magis magisque corroborari, ut persecutionibus non concutiatur. Altè enim, & non satis radicatum esse, non sunt distinctæ species, sed tantum distincti gradus.

Occurritur alteri exceptioni.

IX. Dices. Attamen qui in terrâ petrosâ seminati sunt, distinguuntur ab illis qui in terrâ bonâ sunt seminati. Resp. Non respectu fidei, sed respectu mercedis, solis perseverantibus promissæ. Dices. Imò distinguuntur respectu, tum causæ, quod non habeant terram profundam: tum fructuum quos ferunt. Resp. Causa illa, uti vidimus, non facit diversitatem speciei, sed tantum gradus. Fructum non ferre, non dicuntur quamdiu credunt; sed non in tolerantiâ, quia tempore persecutionis deficiunt: Dicuntur enim sermonem Euangelii accipere, & quidem cum gaudio. Tum &, licet opera fidei sint fructus, tamen æternæ vitæ præmium illustrissimus ac genuinus fidei fructus est: adeò ut fides, quæ, licet maximè egregia produxerit pietatis opera, propter perseverantiæ defectum vitæ æternæ fructu destituta est, jure optimo infructuosa vocetur, quia fructum, ad quem destinata est, non produxit. Excipiunt. Deëst istis cor bonum & honestum; licet itaque centum alia verè fidelibus communia ipsis adessent, quamdiu cor hoc de illis negatur, nunquam arguerent fidem justificantem. Resp. Cor bonum illis defuisse Servator non dicit; sed, quod sermonem Euangelii, perinde atque illi qui terræ bonæ comparantur, in corde bono non recondunt & observant; hoc est, fundamenta, quibus fides innitatur, ac vitæ æternæ certitudinem, non satis considerent, ut ita fides ipsorum contra persecutiones immota stare possit. Cor autem bonum in ipsis arguit ipsa fidei, & quidem periculosissimô illo persecutionum tempore, receptio ac professio: non enim verisimile est, quemquam illô tempore ad credendum Euangelio permotum, nisi desideriô salutis. Objiciunt: Si omnes qui cum tali desiderio assentiuntur verbo sint verè fideles, inde sequi, neminem desiderium salutis retinentem posse fide & gratiâ excidere. Resp. Inepta est consequentia: solummodò sequitur, neminem, quamdiu cum tali desiderio verbo assentitur, fide, ac proinde gratiâ, excidere: sed quoniam desiderium illud inefficax esse potest, etiam dum generale istud inefficax desiderium in eô est, fidem amittere & gratiâ excidere potest. Tandem, si non sit hæc vera ac salutaris fides, cur reprehenduntur, quod tempore persecutionis deficiant à fide suâ? cum, etsi perseverarent, ea neutiquam ipsis salutaris esse possit; sed nihilominus, perinde ac si defecissent, æternum ipsis pereundum foret.

X. Tertius locus est *Hebr.* VI. 4, 5, 6, 7, 8. *Nam fieri non potest, ut qui semel fuerunt illuminati, gustaveruntque donum illud cœleste, & participes facti fuerunt Spiritus Sancti, gustaveruntque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri sæculi, si prolabantur, denuò renoventur ad resipiscentiam; ut qui rursum sibi crucifigant Filium Dei, & ignominiæ exponant.* &c. Cui geminus est eâdem epistolâ, *Cap.* X. 26, 27, 28, 29. Hisce duobus locis monentur fideles, ne ad pristinam vitæ profanitatem relabantur, hoc adhibitô argumentô, quod impossibile sit, si relabantur, ut ad resipiscentiam & priorem gratiæ statum renoventur. Quod frustra foret, si regenitus ac fidelis deficere non possit. Et cum divus Scriptor admodum patheticè & graviter argumentum hoc exaggeret, tantum non in terminis sententiæ nostræ veritatem asserere credendus est. 3. *Ex Hebr.* VI. 4, 5, 6, 7, 8. & X. 26, 27, 28, 29.

Exceptio, quod non agatur de vere fidelibus, refellitur.

XI. Excipere ad hæc loca solent; Non agi in illis de verè fidelibus & piis, sed de iis, qui gradum tantum aliquem habent dispositionum tendentium ad fidem ac pietatem salutiferam. Sed verò contrarium constat, tum ex descriptione, quâ Apostolus illos describit; tum ex aliis textuum horum circumstan-

ſtantiis. Antequam ſingula deſcriptionis membra conſideremus, primò conſiderare oportet, eoſdem, qui hic de non regenitis agi volunt, aſſerere, Apoſtolum *Rom.* VII. nobis deſcribere ſtatum hominis regeniti. At ſi utriuſque ſtatus, tum qui *Rom.* VII. tùm qui hic deſcribitur, collatio inſtituatur, comperiemus multò illuſtriora hic contineri, quàm illic.

Quia vocantur illuminati.

XII. Primò enim dicuntur *illuminati*, quod verè fidelium epitheton eſt: *Hebr.* X. 32. 2 *Cor.* IV. 6. Sola quidem illuminatio nudè & in ſe ſpectata non ſufficit ad regenerationem; ſed Scriptura, quando elogium hoc hominibus attribuit, intelligit illuminationem cum effectu: eodem modo, *quo vocati* ſignificant fideles, in quibus vocatio effectum ſuum eſt ſortita: 1 *Cor.* I. 23. Unde & in locò parallelò, *Cap.* X. 26. qui hic vocantur *illuminati*, dicuntur *accepiſſe cognitionem veritatis.* Nec ullus proferetur locus, in quo hoc epitheton aliis quàm verè fidelibus attribuatur.

Sanctificati ſanguine fœderis.

XIII. Secundò. Dicuntur *ſanctificati ſanguine fœderis*; id eſt, adſperſione ſanguinis fœderis ſeparati ab omnibus fœdus hoc ſanguinemque reſpuentibus; ac proinde ſanguinis illius virtute ab inquinamentis mundi purgati: in eum namque finem ſanguinem ſuum fudit Chriſtus, *ut nos redimeret ab omni iniquitate, & purificaret ſibi ipſi populum peculiarem ſtudioſum bonorum operum*, *Tit.* II. 14. Vide & *Hebr.* IX. 13, 14. Excipiunt; Sacramentaliter & viſibili ſpecie à mundò fuiſſe ſeparatos, quaſi à Chriſto ſint redemti. Sed verò, quid eſt effugia quærere, ſi hoc non eſt? Quid enim eſt ſacramentaliter & viſibili ſpecie à mundò eſſe ſeparatum, aliud, quàm membrum eſſe eccleſiæ viſibilis? An quis, juxta Scripturæ ſtylum, unquam vocatur ſanctificatus ſanguine fœderis, qui fœdere non comprehenditur, qui à ſanctificatione ſanguinis fœderalis antecedente Dei decreto eſt excluſus, ob nudam & externam cum Eccleſiâ viſibili communionem? Proferant vel unum locum. Sed verò quibus conſtitutum eſt θέσιν διαφυλάττειν ſubinde ad anguſtias redacti malunt frivolis exceptiunculis uti, ne videantur nihil dixiſſe, quàm ingenuè manus dare veritati.

Guſtaſſe donum illud cœleſte.

XIV. Tertiò. *Guſtaſſe donum illud cœleſte.* Excipiunt, *guſtare* eſſe tantum levem perceptionem & delibationem rei: ad regenerationem autem requiri edendi & bibendi, nec non concoquendi & digerendi actum. Reſp. Scriptura quando *guſtandi* voce utitur, ſignificat omne id quod in edendi ac bibendi actu conſiderari poteſt, adeoque intimam ac ſolidam rei communionem. Sic *Luc.* XIV. 24. dicit Dominus, *quod nemo virorum illorum qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam.* 1 *Pet.* II. 3. *Siquidem guſtaſtis quod bonus ſit Dominus.* Excipiunt: *Guſtare* hic deſignare initialem tantum actum infantium modò genitorum. Reſp. Nequaquam: Sed quia guſtarunt quod Deus ſit bonus, ideo hortatur eos Apoſtolus, ut eodem ardore quo recens nati infantes lac maternum concupiſcere ſolent, concupiſcant verbum Dei, ut per illud magis magiſque in Chriſto creſcant. 2. Loquitur Petrus Apoſtolus de regenitis, *Cap.* I. 23. atqui ſtatum illum dicuntur hic obtinuiſſe, quoniam *guſtarunt quod Dominus ſit bonus*: ergo guſtatio hæc eſt actus quo ſunt regeniti, ac proinde intimam ac ſolidam communionem deſignans. *Pſal.* XXXIV, 9. *Guſtate & videte bonum eſſe Jehovam.* Sic & *guſtare mortem*, *Matth.* XVI. 28. *Hebr.* II. 9. Vide & *Act.* X. 10. XX. 11. Præterea: vox hæc adducitur ad exaggerationem criminis deficientium, quod deficiant poſtquam donum illud cœleſte guſtarunt. Atqui nulla exaggerationis ratio in eò foret, ſi leviter tantum illud deguſtaſſent, nec ſuavitatem ejus percepiſſent.

Participes facti Spiritus Sancti.

XV. Quartò: Dicuntur *Participes facti Spiritus Sancti.* Atqui, ſecundum ipſos, nondum regeniti Spiritus Sancti participes non ſunt. Excipiunt: Participes facti ſunt Spiritus Sancti inchoativè, quoad illuminationem & diſpoſitiones tendentes ad fidem & pietatem ſalutiferam. Reſp. 1. Non poteſt hoc conſiſtere cum ipſorum principiis: Quia regeneratio ſecundum ipſos eſt habitus infuſus, qui eſt actus momentaneus, qui ſucceſſivè non perficitur. Nec etiam homines, qui prolabi poſſunt ad apoſtaſiam, ipſis unquam fuere aut futuri ſunt regeniti; non ergo in ipſis ſunt diſpoſitiones ad ſolidam fidem ac pietatem tendentes: quia licet quammaximè ab ipſis excitarentur, nunquam tamen ad ſolidam fidem pervenire poſſent. Participes autem vocantur Spiritus Sancti, vel ob regenerationem per Spiritum Sanctum; vel quia Spiritu Sancto fuere obſignati: quod nullis niſi verè regenitis ac fidelibus contingit.

Guſtaſſe bonum Dei verbum, & virtutes futuri ſæculi.

XVI. Quintò. Tandem dicuntur *guſtaſſe bonum Dei verbum, & virtutes futuri ſæculi. Bonum Dei verbum* ſignificare videtur æterni præmii promiſſum, quod in verbo exſtat. *Virtutes futuri ſæculi* vel videntur eſſe bona futuræ vitæ: vel pax conſcientiæ, quæ gaudium, futuræ vitæ gaudio ſimile, & ad illam ducens, producit. Illa dicuntur *guſtaſſe*: id eſt, virtutem eorum ac dulcedinem percepiſſe. *Guſtare* enim non levem & ſuperficiariam, ſed plenam ac ſolidam perceptionem ſignificare, jam oſtendimus. Quid itaque his hominibus quod ad veram fidem ac pietatem requiritur deëſt?

Occurritur exceptioni.

XVII. Ajunt: Negari habuiſſe aures paratas myſteriis Chriſtianæ Religionis audiendis, animos ſolidi cibi capaces, ſenſus exercitatos ad diſcretionem boni & mali, *Cap.* V. 11, 12, 13, 14. Nec protuliſſe fructus bo-

nos Euangelio dignos. *Cap.* VI. 8. Resp. Dicuntur postquam crediderunt, non eos quos oportebat in cognitione mysteriorum Religionis Christianæ & pietatis fecisse progressus: nec tribolos & spinas protulisse dicuntur; sed ostendit Apostolus, in quem statum sint prolapsuri, siquidem non eandem quam ab initio diligentiam adhibeant; ut ita metu periculi illius exterriti torpor ille spiritualis ipsis excutiatur. Quia expresè addit *vers.* 9. *se, licet ita loquatur, meliora de ipsis sperare, ac saluti viciniora.* Non ergo in ipsis erant dispositiones quædam ad fidem solidam tendentes, sed potius à fide solidâ ad defectionem tendentes. Adscribit quippe ipsis, quæ verè fidelium sunt: nempe opus & dilectionem, cujus Deus absque injustitiâ oblivisci non possit, *vers.* 10. Requirit solummodò, ut eandem, quam scilicet in initio, ostendant solicitudinem, affirmatque quod expletionem seu πληροφορίαν fidei ad finem usque, imò vitæ promissionem sint consecuturi; *vers.* 11, 12. Quod de aliis quàm verè fidelibus affirmari nequit. Excipiunt, Apostolum directè agere cum illis, qui vix noverant elementa initii eloquiorum Dei: sic tamen admonitionem suam voluisse temperare, ut omnes fideles excitaret ad curam perseverantiæ. Hinc descriptionem fidelium adhibet, quæ omnibus quidem Ecclesiæ membris tum temporis ferè conveniebat; sed alio modo iis qui gradum aliquem fecerant ad solidam fidem, aliô iis qui in solidâ fide erant radicati. Resp. Hæc omnia nituntur non verbis Apostoli, sed præconceptâ opinione. Nullum enim illius diversitatis in Apostoli verbis est indicium: quin imo de iisdem illis, quibus denegantur sensus exercitati ad discretionem boni & mali, Apostolus non interruptâ oratione affirmat, quod, si eandem, quam ab initio adhibeant diligentiam, πληροφορίαν fidei ad finem usque sint consecuturi. Tum *Cap.* X. 32, *&c.* ipsis attribuit, quod pro nomine Christi passi sint, imò *cum gaudio rapinam bonorum suorum susceperint, quia noverant meliorem se habere substantiam, manentem in cœlis.* Monetque *ne abjiciant confidentiam, quæ magnam habet remunerationem.* Non autem abjicere possunt, quod non habent. Sed & non rejiciendum, quod agnoscant, hanc, quam Apostolus adhibet, esse descriptionem fidelium: quod unicum nos contra ipsos urgemus. Tandem, generalis illa Apostoli admonitio ita temperata, ut omnes fideles excitet ad curam perseverantiæ, manifestum est indicium, Apostolum credidisse de singulis, fieri posse, nisi curam illam adhibeant, ut deficiant, & damnationem graviorem sibi accersant: alias comminatio illa hypothetica ineptè circa omnes adhibita foret.

Idem e- XVIII. Sed & aliæ textus circumstantiæ idem evincunt. Quia si non sint verè fideles, nec unquam in statu salutis fuerunt: Unde ergo excident? Ajunt: Ex statu in quo sunt, & ab eô quod appropinquant esse. Sed verò, cum omnes irregeniti sint mortui in peccatis, & adeo ad bonum spirituale inhabiles, juxta ipsos, quàm mortui ad actiones vitales, quomodo dicuntur appropinquare, aut habere dispositiones appropinquantes fidei salutari? Mortuus enim nullas habet nec habere potest dispositiones appropinquantes vitæ. 2. Licet ad statum illum priorem renoventur, nihilominus salute destituentur; quia status ille prior non fuit status salutis. Quæ autem ratio, quod non possent renovari per pœnitentiam ad statum qui non est salutaris? Et quid in eô momenti, si non possent renovari ad pœnitentiam, quæ ipsis salutaris esse non posset? 3. Nulla ratio justa est, cur prolapsi ab illô statu, tam graviter, atque Apostolus hic comminatur, sint puniendi; cum gratiam salutarem, & per quam stare possint, nunquam habuerint. Tandem, non possunt rectè dici denuò renovari, qui renovati nunquam fuerunt, sed dispositionem tantum ad renovationem habuerunt. *vincitur ex circumstantiis textus.*

XIX. Cum ergo constet, de verè fidelibus ac regenitis hic sermonem esse, etiam sequitur eos à fide ac pietate suâ deficere, & in statum priorem unde converti fuerant, & in æternam condemnationem, incidere posse. Non enim de levibus, in quæ incidere poterant, peccatis, loquitur Apostolus; sed de iis, per quæ Filium Dei sibi denuò crucifigunt, & ob quæ comparantur terræ quæ spinas ac tribolos profert, quæ proxima est maledictioni, cujus consummatio in combustionem. In quæ ipsos incidere posse, arguit sollicita illa periculi & judicii divini exaggeratio, & seria Apostoli monitio quam illi superstruit.

XX. Quartus locus est 2 *Pet.* II. 18, 19, 20, 21, 22. *Nam prætumidam vanitatem loquendo, inescant eos per carnis cupiditates lascivas, qui verè effugerant eos qui in errore versantur: Libertatem eis pollicendo, cum ipsi servi sint corruptelæ; siquidem à quô quis superatus est, huic etiam in servitutem est addictus. Nam si, postquam inquinamenta mundi per agnitionem Domini & Servatoris Jesu Christi effugerint, his rursum implicati superentur, facta est ultima eorum conditio deterior priore. Satius enim fuisset eis, non cognovisse viam justitiæ, quam cognitâ illâ regredi à sancto mandato sibi tradito. Sed accidit eis, quod vero proverbio dici solet; Canis reversus est ad suum ipsius vomitum, & sus lota ad volutabrum cœni.* Ut ex verbis hisce argumentum pro sententiâ nostrâ exstruatur magno ingenii acumine opus non est: ipsa quippe sententia nostra tantum non in terminis ab Apostolo enuntiatur & asseritur. 4. Ex 2 *Pet.* II. 18, 19. *&c.*

XXI.

Ex descriptione liquet, de vere fidelibus sermonem esse.

XXI. Ad hæc verba eadem excipiunt, quæ ad priora, nempe, non loqui Apostolum de verè fidelibus & regenitis, sed de iis, qui nunquam solidam fidem habuerunt. Sed exceptio hæc solidè diluitur descriptione horum hominum, quâ Apostolus utitur: Dicuntur enim *verè effugisse eos qui in errore versantur*: Atqui hoc non est eorum qui nunquam solidam fidem habuerunt. Imò, ajunt; quia ingressi sunt veram viam talia prorsus exuendi, quamvis ad illam perfectionem non pervenerint. Sed viam tantum ingredi quæ ducit ad exuendum peccata, non est peccata exuere. 2. Dicuntur *rursus inescari*: At qui semper irretiti fuerunt, rursus inescari dici nequeunt. Ajunt: A pleriſque erroribus & inquinamentis mundi ad tempus fuerunt liberati. Resp. Mortui fuere in peccatis, itaque sub peccati dominio, à quo non nisi per regenerationem vindicari potuerunt. Quomodo ergo liberi ab inquinamentis mundi? 3. Dicuntur non tantum habuisse *agnitionem Servatoris Jesu Christi*, sed & per eam *inquinamenta mundi effugisse*. Ergo non nudâ tantum ac sterili cognitione Domini fuere præditi; sed approbativâ & practicâ, quæ *Joan.* XVII. 3. vita æterna appellatur. Excipiunt, *vers.* 14. eos, qui per falsos doctores decipiuntur, vocari *instabiles*. Resp. Non quia hoc est de essentiâ ipsorum fidei, ut sit instabilis; sed vel quia in illis ingenii quædam levitas est, quales facillimè decipiuntur; vel quia non satis sunt cauti, nec animum adversus impostorum technas præmuniunt. Vocantur ergo instabiles ab eventu. 4. Quæ causa, si deficiant, deterioris conditionis? non enim, si solidam fidem nunquam habuerunt, per defectionem suam sunt deteriores, quàm simpliciter increduli Euangelio ipsis prædicatio.

Aliâ id confirmatur ratione.

XXII. Tandem conclusionis loco addimus; præposteram esse Theologiam, docere, eos, qui semel crediderunt, in adulterium, homicidium, aliaque enormia peccata prolapsos, semper, etiam dum ista peccata committunt & in illis perseverant, verè fideles manere Deique filios; eos verò, qui verè effugerunt eos qui in errore versantur, quique per agnitionem Jesu Christi inquinamenta mundi effugerunt, etiam quamdiu in illo statu sunt, verè fidelium numero excludere. Dicunt, hoc non esse magis absurdum, quàm dicere hominem graviter vulneratum manere vivum; quamvis alius non ita vulneribus fœdatus, & vivus apparens, sit verè mortuus, non vivus. Sed verò hæc exceptio docet, credere eos sermonem esse de spiritualiter mortuis: At quæ in mortuo dispositio ad vitam? uti antea etiam objecimus. 2. Qui verè effugit eos qui in errore versantur non tantum apparet spiritualiter vivus, sed & edit actiones vitæ spiritualis: Est ergo quam maximè absurdum, dicere hominem lethaliter vulneratum manere vivum; alterum autem non vulneratum, aut vulneribus non ita fœdatum, & vitæ actiones edentem, vitâ destitutum. Quamvis enim lethaliter vulneratus nondum sit mortuus, est tamen morti proximus, nisi dextrè curetur. Alter autem vitâ fruitur.

CAPUT LXXXII.

Idem confirmatur exemplis ex Scripturâ depromptis.

Exempla fidelium qui in gravia peccata inciderunt.

I. SEcundum pro sententiâ nostrâ argumentum desumimus ab exemplis sanctorum & verè fidelium virorum, qui in peccata gravia & conscientiam vastantia incidisse, quin & quidam penitus à fide defecisse, in Scripturâ narrantur. Exinde enim, quod quidam à fide ac sanctitate defecerint, manifestissimè concluditur, deficere posse.

1. Davidis.

II. Verè fideles & regenitos in gravia peccata & conscientiam vastantia, deditâ operâ & deliberato consilio non ex infirmitate commissa, incidisse, & in iis aliquamdiu absque ullo resipiscentiæ motu perseverasse, probamus primò exemplô Davidis: quem verè regenitum & fidelem fuisse nemo est qui inficias eat. Incidit autem ille in adulterium & homicidium, non ex infirmitate, sed ex malitiâ & deliberatô consilio, & in illô peccatô aliquamdiu absque ullô resipiscentiæ motu perseveravit. Ad hoc exemplum varia excipiunt.

Responsio ad objectionem primam, quod deditâ operâ non peccent.

III. Ac primò quidem: *Deditâ operâ peccare* dici propriè illum, qui dedit & addicit semetipsum in servitutem peccati, ita ut nullô modô studeat pietati: hoc non consistere cum fide & justitiâ verâ: Sed & datâ operâ peccare, qui qualicunque studio & consilio facit opus peccati. Hoc aliquando in fidelibus & justis ad tempus inveniri. Resp. Accipimus responsionem, quod fideles qualicunque studio & consilio faciunt opus peccati. Inde enim in sequentibus ostendemus, eos sensim eò usque posse deficere, ut totos semet in servitutem peccato dent. Sed ajunt. 2. Non peccant deliberatione consilii perfectâ, omnibus rationibus distinctè perpensis & libratis; sed imperfectâ & perturbatâ. Resp. Si per perfectam consilii deliberationem intelligant ejusmodi deliberationem, quæ non tantum peccati circumstantias considerat, sed & dum peccatum decernit & committit actu cogitat de comminationibus divinis, omnipræsentiâ Dei, aliisque rationibus, quibus homo à peccato avocari possit; dico nec hoc in irregenitis locum habere; nisi forte in reprobam mentem traditis, qui omne ferè honesti ac turpis discrimen

men exſtinxerunt. Alias in hominem non cadit, dum de Dei præſentiâ & pœnâ divinâ cogitat, peccare: quia unuſquiſque amat ut ſibi bene ſit.

Peccatum Davidis perfectâ deliberatione conſilii eſſe commiſſum.

IV. Si verò intelligant illam deliberationem, quâ homo non ſubitò abripitur æſtu cupiditatis, ſed deliberandi ſpatium habet, quin & facti ſui circumſtantias novit, quæ omnia ſufficiunt ut peccatum deliberatô conſilio fiat, & verè voluntarium ſit; dico Davidis peccatum deliberatione conſilii, non imperfectâ & perturbatâ, ſed perfectâ commiſſum eſſe. Cum enim oculis in Bethſabes pulchritudinem conjectis inhoneſto erga ipſam cupiditatis æſtu flagraret, quærit, quæ eſſet illa mulier. Cumque reſponſum tuliſſet, eſſe uxorem Uriæ Hethitæ; ſtatim cognovit, concubitum ſuum cum illâ fore adulterium. Nihilominus adulterium cum eâ commiſit. Aliquot elapſis diebus mulier Davidi nuntiari curat, ſe eſſe gravidam. Hic David, facti ſui circumſtantiis bene perpenſis, deliberat, non quâ ratione coram Deo illius pœnitentiam ſit editurus, ſed adulterium ſuum hominibus occultaturus: Præcipit ergo Joabo ut ad ſe mittat Uriam, ut cum ille cum uxore concubuiſſet, credi poſſet ex mariti concubitu uxorem conceptiſſe. Verum fidus ille regis ſervus ante portam domus regiæ dormivit. Hac cum non ſucceſſiſſet viâ, aliâ eum aggreſſus eſt David: Vocat Uriam ad convivium, lautè excipit, & inebriat; ut ita cibô ac vino ſatiatus domum ſe conferat, & cum uxore concumbat. Sed nec copia cibi ac potus fidelem hunc regis ſervum à ſedulâ officii ſui præſtatione dimovere potuit: etiam hac nocte ante regis portam dormivit. Quare ut ſcelus ſuum tegeret, aliud magis horrendum animô concepit: præcepit Joabo, ut urbem Ammonitarum oppugnari curet, Uriam ponat, ubi ſciebat viros eſſe fortes, & in præliô eum derelinquat, ut occidatur; ipſumque Uriam literarum harum voluit eſſe latorem, tegens ſub animô amicô hoſtilem & truculentum. Occiſo Uriâ David acquieſcit & ſibi eventum illum gratulatur. Quid ulterius requiri poteſt, ut peccatum deliberatô conſiliô factum dici poſſit?

Ad ſecundam: Quod non peccent ex malitiâ merâ.

V. Excipiunt 2. Fideles non peccare ex malitiâ merâ, aut ex odiô boni; ſed ex malitiâ generis cujuſdam mixti, ita ut ſimul peccent ex malitiâ & ex infirmitate. Reſp. Sed nec irregeniti ordinariè peccant ex malitiâ merâ; hoc non niſi in peſſimis locum habet. Dices. Peccant tamen irregeniti ex odio boni; quia dicuntur hoſtes Dei. *Rom.* v. 10. *Coloſſ.* 1. 21. Reſp. Vocantur inimici Dei, non quia in ipſis eſt directum odium boni; ſed quia idem faciunt ac ſi directè bonum odiſſent, dicuntur interpretativè bonum odiſſe. Cum itaque fideles eadem committunt opera, etiam interpretativè bonum odiſſe dici debent. Dices. Malitia illa ad tempus prævalet, non ex abſentiâ, ſed infirmitate contrariæ bonitatis. Reſp. Ubi tam matura eſt peccati deliberatio, qualem oſtendimus in Davide fuiſſe, reverâ ibi non eſt tantum infirmitas, ſed & abſentia bonitatis. Utrum malitia illa ad tempus tantum prævaleat, an verò in perpetuum, nihil refert; cum hic tantum peccati quod committitur naturam conſideremus, utrum ex malitiâ procedat. Infirmitas conſpicitur in peccatis ad quæ homo ſubitò, vehementiâ quâdam cupiditatis & gravi tentatione abripitur, ut deliberandi ſpatium non habeat, ſed antequam omnes facti ſui circumſtantias expendere poſſit, jam peccatum commiſit: Ejuſque ſignum minime fallax eſt, prompta poſt facti conſiderationem reſipiſcentia. Sed nec hæc prompta in Davide fuit. Excipiunt; Actualis & peccatô admiſsô condigna pœnitentia non adfuit: habuit tamen David in ſeſe virtualem ejus diſpoſitionem. Reſp. 1. Etiam irregeniti, quando verbo divinô quod vivum eſt & efficax, & regenerationis ſemen, 1 *Pet.* 1. 23. vocantur, habent virtualem ſeſe convertendi diſpoſitionem: non tamen omnes ſe convertunt. Sufficit nobis impræſentiarum ingenua hæc confeſſio, quod actualis pœnitentia non adfuerit. Imo verò hæc in peccatô continuatio oſtendit carnem in Davide dominium habuiſſe.

Ad tertiam: Quod non peccent plenâ voluntate.

VI. Excipiunt 3. Verè fideles peccata non committere plenâ voluntate, nec in iis eſſe dominium carnis plenum, completum, perfectum, quale eſt in infidelibus; ſed tantum ad tempus aliquod; & peccata ab ipſis committi cum reniſu quodam ſpiritus. Reſp. 1. Non eſt neceſſe ut dominium ſit perfectum, & in ſummo gradu conſummatum, antequam quis ſalvificâ fide deſtitutus dici poſſit: ſufficit dominium eſſe ejuſmodi, ut caro prævaleat ſpiritui. Varii ſunt peccatorum gradus: non autem omnes qui intra extremum malitiæ gradum conſiſtunt, ſalutis erunt hæredes. Non enim ſufficit ad ſalutem peſſimum non eſſe; requiritur ut ſimus boni, omniſque animi malitia abſit. II. Certum eſt peccata iſtiuſmodi plenâ voluntate committi; non enim duplex & contraria voluntas, circa eundem actum, tum cum perpetratur, locum habere poteſt. Reſpondent, non eſſe duos voluntatis actus completos; ſed unum eſſe completum, alterum incompletum. Fidelis volens peccat, quia ex prævalentiâ carnis ſemetipſum projicit in peccati abyſſum, ut cupiditates ſuas explere poſſit: interim inefficacem voluntatem habet cupiditatibus illis renitentem, & gratiæ partibus faventem. Reſp. 1. Inefficax voluntas non eſt voluntas abſolutè, ſed ſecundum quid, & nuda

nuda velleitas. Voluntas completa sola est voluntas, & actum determinat. Inde sequitur 2. Si voluntas peccandi sit completa, cupiditatibus autem carnis renitens incompleta & inefficax, ergo caro fortior est spiritu. Excipiunt. Carnem non esse simpliciter & absolute fortiorem spiritu; sed in illô actu tantum fortius aut vehementius agere. Sed quis non miretur tam misera effugia? Quid enim aliud est, carnem in homine fortiorem esse spiritu, nisi quod caro fortius aut vehementius hominem impellat ad agendum, quàm spiritus, & homo magis se abripi patiatur illecebris carnis, quàm duci dictamine spiritus? Apage tam inepta effugia. III. Renisus conscientiæ etiam est in non credentibus. Respondent; Renisum conscientiæ in non credentibus esse tantum ex contrario judicio intellectus; sed renisum spiritus in fidelibus esse etiam ex contrariâ inclinatione voluntatis. Resp. Renisus in non credentibus ex contrario judicio intellectus, etiam voluntatem afficit: non potest enim contrarium intellectus judicium, quin aliquatenus afficiat voluntatem; alias nullus esset renisus. Non ergo in eo quærendum discrimen, quod renisus in non credentibus sit tantum intellectus, in credentibus, voluntatis; sed in utrisque est renisus voluntatis, verum inefficax; discrimen solummodò est in eo, quod in non credentibus renisus ille producatur à sanâ ratione; in credentibus à Spiritu, & verbo Euangelii ipsis revelato, & fide receptô. IV. Tantum abest, ut renisus ille peccatum extenuet, aut faciat ut non fiat plenô consensu, ut potius illud aggravet, & ostendat quàm vehemens sit voluntatis consensus in peccatum. Renisus enim ille non facit, ut consensus sit aliquo modo minus plenus; sed ut sit directus & completus, utpote cum ne renisus Spiritus illum impedire potuerit. Si autem dicatur, Spiritum actu, etiam dum peccatum fit, reniti, gravitatem peccati auget; utpote signum evidens, carnis concupiscentiam etiam actuali renisui spiritus prævalere. Tandem, renisus à Spiritu productus peccatum reddit gravius, quàm à luce rationis productus: Cum enim Spiritus operatio fortior sit quàm rationis, manifestum est, peccatum quod renisum à fortiore principio productum superat, gravius esse eo, quod à minus forti principio renisum oppositum exstinguit. Peccati enim quantitas potissimum æstimatur ex corde & animo unde proficiscitur. Hinc etiam est, quod Deus peccata contra revelatam suam voluntatem commissa gravius puniat, quàm naturæ legi solummodò adversa: juxta *Luc.* XII. 47, 48.

Exinde concluditur, totaliter posse desipere.

VII. Cum ergo clarè satis probatum est ex Davidis exemplo, fideles in gravia & enormia peccata deliberato consilio incidere posse, in iisque aliquamdiu absque ullâ pœnitentiâ perseverare: inde jam porrò concludimus, posse fideles totaliter à fide deficere, & salute excludi. 1. Quia ejusmodi peccata sunt opera carnis, & qui ea deditâ operâ committunt, secundum carnem ambulant: tales autem dicuntur regni Dei non futuri hæredes, *Gal.* V. 21. Excipiunt; Apostolum tantum dicere, viam carnis esse viam perditionis; sed non peremtoriè affirmare, omnes & singulos, qui opus aliquod carnis patrant, statim destitui omni fide & justitia vera. Resp. 1. Nec nos affirmamus, unius peccati commissione statim omnes fidei actus, præsertim assensum ac notitiam, exstingui: Diximus ejusmodi peccatis actum fidei consequentem, obedientiam seu sanctitatem, perimi, assensu licet aliquali adhuc permanente: sed nisi peccatoris sequatur pœnitentia, illum etiam sensim minui, ac tandem penitus evanescere. Negari interim non potest, ejusmodi actus tendere ad destructionem habitus justitiæ; qui si aliquoties iterentur degenerabunt in habitum peccati, & justitiæ habitum abolebunt. *Ratio prima.*

VIII. Secundò. Quia qui adhæresit scorto, dicitur tollere membrum Christi, & facere membrum scorti, 1 *Cor.* VI. 15, 16. At quid est tollere membrum Christi, nisi, facere, ut non amplius sit membrum Christi? Nam, ut rectè Ambrosius ad hunc locum, *Membra adherentia meretrici desinunt esse membra Christi.* Excipere duo hic solent. Primò: Tollere aliquid, non semper esse, facere ut non sit id quod antea fuit. Qui jussi sunt à Domino tollere lectos suos, non faciebant ut amplius non essent lecti. Resp. Quid est in re seria nugari, & in summis angustiis effugia quærere, si hoc non sit? Ambiguitas vocis *tollendi*, quæ pro rebus quibus applicatur varias admittit significationes, unicum hic effugium est. Quæro an aliquis membrum Christi, quod spiritualem hominis cum Christo conjunctionem significat, hoc sensu tollere dici possit? Sed omittamus has ineptias. Secundò excipiunt: Apostolum docere, quid sit quod ex scortatione sequatur secundum naturam rei, & quid fieri soleat in iis, qui à scortatione non desistunt: sed non statuit limites gratiæ & misericordiæ Dei, quasi per ipsam non possit aliquamdiu continuari conjunctio vel unio illius cum Christo, qui scorto sese adjunxit. Resp. 1. Docet Apostolus, quid scortationem actu & immediatè sequatur; quod homo desinat esse membrum Christi: De scortatore namque dicit, quod unum fiat cum scorto: Quod non dicit, fieri solere tantummodò, quando quis à scortatione non desistit; sed ipso actu scortationis; idque confirmat verbis Dei matrimonium instituentis, *Erunt duo in carne unâ.* Si autem maneat unum cum Christo, sequetur ipsum simul esse unum cum Christo & cum scorto, hoc est, *Secundò.*

ſimul cum luce & tenebris, cum juſtitiâ & injuſtitiâ. Quod horrendum. Qui unum fit cum ſcorto, deſinit eſſe unum cum uxore; uti rectè Beza concludit de Polygamiâ: *Quia ſcortator cum ſcortô fit una caro, deſinit eſſe uxoris caro.* Multò magis deſinit unum eſſe cum Chriſto. 2. Non ſtatuit Apoſtolus limites infinitæ gratiæ divinæ, quid abſolutè poſſit; ſed declarat quid ſecundum Euangelii formulam, & gratiæ inibi revelatæ leges, fiat & futurum ſit. Et licet gratia divina captum noſtrum ſuperet, non tamen ad actus ejuſmodi extendenda eſt, qui cum ſanctitate ejus conciliari nequeunt: qualis eſſet, ſi illum qui ſe ſcorti membrum conſtituit, adhuc Chriſto unitum conſervaret.

Tertia. IX. Tertiò. Si David illô tempore fidelis manſerit, non fuit ei reſipiſcentia neceſſaria ad ſalutem. Sed verò fuit neceſſaria. Conſequentia probatur: Quia ſi manſit fidelis, fuit etiam dum peccaret in ſtatu ſalutis: Non ergo neceſſe erat, ut per reſipiſcentiam reſtitueretur in ſtatum, ex quo per peccatum non exciderat. Quæro, ſi David illo tempore mortuus fuiſſet, quis futurus fuiſſet ejus ſtatus? Si dicant, damnationis: Ergo fide fuit deſtitutus. Si dicant, ſalutis: Ergo ad ſalutem reſipiſcentia illi neceſſaria non fuit. Dicent fortaſſe: Non potuiſſe Davidem eo tempore mori, quia Deus decreverat ipſum per pœnitentiam ad ſalutem ducere. Egregia verò ad immortalitatem via, peccare & peccato indulgere. Stante ſiquidem iſto decreto, David quamdiu in peccato perſeverabat mori non potuit: Quid ergo, ſi David non reſipuiſſet, an immortalis fuiſſet? Dices. Deus qui ipſum per reſipiſcentiam ſalvare decreverat, etiam reſipiſcentiam in ipſo operatus fuiſſet. Atqui ſic omnia tandem reſolvuntur in omnipotentem Dei operationem, & Davidis officium hic eſt nullum.

Quarta. X. Quartò. Fides vera ac ſalutaris ſe oſtendit per bona opera, teſte Jacobo, *cap.* 11. 14, 17, 18. Atqui Davidis fides cum peccaret, bona opera non produxit. Excipiunt. Fideles quando graviter & enormiter peccant deſinere quidem eſſe juſtos, ſed non planè, quoad principium juſtitiæ; verum ex parte tantum, quoad congruentem operationem & conſcientiam ejus. Idque illuſtrant ſimilitudine arboris, cujus vita tempore hyemis non deſtruitur, licet bonitatem ſuam per fructus oſtendere nequeat. Reſp. 1. Si per juſtitiæ principium intelligant habitum quendam ſpiritualem, qui nullô modò exſtingui poſſit, ſed neceſſariò ſe rurſus per bona opera eſt manifeſtaturus, aſſumunt quod in quæſtione eſt. Fatentur namque per ejuſmodi peccata conſcientiam vaſtari, & gratiæ operationem ſiſti. Unde nos concludimus; ſi gratiæ operatio per peccati ſeductionem poteſt ſiſti in eo in quo hactenus virtutis habitus perfectus fuit: multò facilius habitu jam per crebros peccati actus & aliquam in eo perſeverantiam debilitato, penitus poteſt exſtingui. Eſt enim ab unâ parte peccati ſeductio vehementior; dum enim dulcedine ſuâ homini blanditur, ipſum continuâ de ejus dulcedine meditatione occupatum & defixum detinet, ut cogitationes ſuas ad Dei verbum non deflectat: Ab alterâ parte rationis ac gratiæ reſiſtentia minor: utpote cujus operationem peccatum commiſſum ſiſtit. Similitudo ab arbore tempore hyemali deſumta frivola eſt. Antea enim probari debuiſſet, regenerationem nunquam poſſe aboleri. Deinde; ea eſt natura arborum, ut ipſarum vita ejuſmodi reciprocationes admittat: Fidei autem vita exſtincta eſt, quamprimum bona opera non producit. Tum & arbor tempore hyemis, licet fructus non proferat, facile dignoſci poteſt ab arbore quæ exaruit. Inter hanc verò fidem, cujus ſenſus & conſcientia per enormia peccata non percipitur, & ejus omnimodam abſentiam, nemo, ne ipſe quidem homo, diſcrimen agnoſcet.

Occurritur objectioni. XI. Objiciunt: Quod tamen David Deum oraverit: unde manifeſtò appareat, eum non planè ac penitus fuiſſe à Spiritu & gratiâ Dei derelictum. Reſp. 1. Nec nos id urgere, quod planè ac penitus à gratia Dei ſit derelictus; nec id requiritur, ut David à fide ſalutari defeciſſe dicatur. Non enim qui à fide deficit, ſtatim in eundem ſtatum relabitur, in quo erat ante fidem: ſenſim enim, ut vidimus, defectio totalis fit à fide: Sufficit eum conſtitui extra ſtatum ſalutis, adeo ut, niſi reſipiſcat, ſalutem nunquam ſit conſecuturus. Hinc eſt, quod David, qui Deum oravit, ut *ſpiritum rectum innovet in viſceribus ipſius*, *Pſal.* LI. 12. ſimul *verſ.* 13. oret, ne *Spiritum ſuum Sanctum à ſe auferat:* id eſt, reliquias donorum ſpiritus, nondum penitus exſtinctas, plenè auferat. Licet etiam fidei habitus nondum plenè ſit exſtinctus, inde colligere non licet, hominem in ſtatu adhuc ſalutis eſſe: Quia enim per peccati enormis voluntariam commiſſionem, & aliquam in eo perſeverantiam, habitum ſanctitatis infregit, & peccati habitum ſibi comparare cœpit; non ex habitus decreſcentis reliquiis, ſed ex novi increſcentis initiis & progreſſu judicandus eſt: ad illum enim ſe omni ſtudio componit, & à virtute confert ad peccatum. 2. Oravit Deum David, ſed non prius quàm Nathan ad ipſum veniſſet, ejuſque increpatione ad reſipiſcentiam fuiſſet excitatus. Excipiunt: Non tum demum incepiſſe reſipiſcere; peccatum enim ipſi fuit antea remiſſum, 2 *Sam.* XII. 13. ſed tum primum reſipiſcentiam ſuam cœpiſſe manifeſtare. Reſp. Contrarium hiſtoria teſtatur. Erat quippe David adeo faſcinatus ſeductione peccati, ut quamdiu Nathan per pa-

parabolam ipsum alloquebatur, peccatum suum ne agnoverit quidem, neque ad illius agnitionem perduci potuerit, nisi postquam Nathan expressè peccatum ejus reprehendisset, ipsumque parabolâ suâ designari addidisset. Nec dicit Nathan, peccatum ipsi antea jam fuisse remissum; illa enim promissio facta est Davidi post peccati confessionem & coram Deo humiliationem. Hinc rectè Vatablus verba Nathanis, *Non morieris*, explicans, addit, *Quia agnovisti te peccasse*. Ita fusè omnibus ipsorum exceptionibus circa hoc exemplum expensis & refutatis, sequentia exempla compendiosius sumus consideraturi.

2. Exemplum Salomonis.

XII. Secundum itaque exemplum habemus in Davidis filio, Salomone, quem verè fidelem & regenitum fuisse nemo est qui neget: ille tamen non ex infirmitate, sed immoderato mulierum idololatrarum amore allectus, in idololatriam incidit; cum tamen bis ei Deus apparuerit, & sapientiâ, omnium hominum sapientiam superante, donaverit.

Responsio ad exceptionem primam.

XIII. Ad hoc exemplum quidam excipiunt: Quod non omnes, qui quocunque modo & gradu polluunt se idololatriâ, statim excidant penitus omni verâ fide. Idque confirmare nituntur exemplo Aaronis, qui in Israëlitarum gratiam vitulum fecit, *Exod.* XXXII. & Corinthiorum, qui idolothytorum esu dæmoniorum se consortes reddebant: 1 *Cor.* VIII. & X. Resp. Nihil illa exceptio ad rem facit: Non enim nos contendimus, omnes, qui quocunque modo se idololatriâ polluunt, hoc est, quicquam faciunt, quo aliquid idololatriæ affine committunt, atque ita aliqualem cum idololatriâ communionem habent, statim salutari, nedum penitus omni verâ, fide excidere. Aaronis peccatum, quem Moses acriter objurgavit, excusare nolumus. Veruntamen nec ipse vitulum adorasse legitur, & tumultuantis populi vociferationibus videtur impulsus, ut vitulum conficeret: *Exod.* XXXII. 22, 23. Quod licet grave crimen sit; tamen quod timore subito correptus vitulum conflaverit, etiam aliquatenus delicti gravitatem minuit. Corinthii nimiâ, quam sibi tribuebant, scientiâ inflati, quia sciebant idolum nihil esse, temerè in idoleis idolothyta edebant: ignari hunc actum esse illicitum, aut ullam cum idololatriâ communionem habere. At postquam ipsos Apostolus docuit, eos hoc suo actu participes esse mensæ dæmoniorum, non constat ipsos in eo perseverasse. Quam hæc communionem habent cum Salomone, qui non metu, sed immodico mulierum amore inductus, commisit actum, non quem ignorabat illicitum aut idololatricum; sed quem idololatriam esse à Deo vetitam, probè noverat? Sed, dicunt, non introduxit aut admisit idola in domum Dei, neque adegit populum, ut vel Dei veri cultum desererent, vel colerent idola. Resp. Quasi non sit idololatra, nisi qui idolum in templum Dei introducat, aut populum ad eandem impietatem cogat. Quam hæc sunt pudenda, & Doctore Reformato indigna! Addunt: probari non posse, eum in suâ propriâ personâ idola coluisse; sed tantum in gratiam mulierum suarum fana idolorum construxisse; nec divinitatis aliquid idolis tribuit. Resp. 1. Scriptura expressis verbis dicit; cum Salomon jam esset senex, *depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*, 1 *Reg.* XI. 4. Nec ad crimen idololatriæ necessariò requiritur, ut quicquam divinitatis eis tribuatur; sufficit coram iis exhiberi istiusmodi actus & gestus externos, quales ab iis, qui divinitatem iis inesse credunt, exhiberi solent, aut soli Deo vero exhiberi jubentur. Qui enim illos coram idolis exhibent, ii fiduciam in illis ponere, & pro Diis habere à Deo censentur. Uti de idololatriâ differentes contra Pontificios probavimus.

Ad secundam.

XIV. Alii excipiunt, Deum Davidi promisisse, se non amoturum benignitatem suam à Salomone, quemadmodum amoverat à Saule, 2 *Sam.* VII. 15. indeque colligunt, Salomonem fidem salutarem penitus non amisisse. Resp. Manifestè loquitur Deus de benignitate, quæ Sauli cum Salomone communis fuit. Hæc autem vel fuit salutaris ac regenerans; atqui tum & Saul verè regenitus fuit, & Deus gratiam illam rursus à Saule amovit: Aut alterius generis: At tum nihil ad rem facit. Sed verò ipse Deus planius hujus promissi sensum explicat, nempe, se non à familiâ Davidis & Salomonis ablaturum regnum, prout abstulerat à familiâ Saulis, & transtulerat in Davidem, verbis immediatè sequentibus: *Sed firma erit domus tua, & regnum tuum in saeculum erit coram te: solium tuum erit stabile usque in saeculum.*

3. Hymenai & Alexandri.

XV. Tertium exemplum est Hymenæi & Alexandri, 1 *Tim.* I. 19, 20. *Retine fidem & bonam conscientiam: quâ expulsâ nonnulli naufragium fidei fecerunt: ex quibus Hymenaus & Alexander, quos ego tradidi Satanae.* Cui similis est locus 2 *Tim.* II. 17, 18. *Sermo eorum depascet ut gangraena; ex quibus est Hymenaus & Philetus, qui circa veritatem aberrarunt à scopô, dicentes, resurrectionem jam esse factam, & subvertunt quorundam fidem.* Hic dicuntur Hymenæus Alexander & Philetus bonam conscientiam rejicere, fidei naufragium facere, aberrare à veritate, &c. Ergo totaliter à fide defecerunt.

Occurritur exceptioni, quod agatur de doctrina fidei professione.

XVI. Excipiunt: Per *fidem* hoc in locô non intelligi salutiferam fiduciam, sed tantum puram fidei doctrinam, ejusque professionem. Resp. 1. Negari non potest fidem quandoque fidei doctrinam, aut ejus professionem

ſionem, ſignificare. Negamus autem ullum reperiri in Scripturâ locum, ubi fides, hominibus tributa, ſolitariam fidei profeſſionem, à fidei verâ ſeparatam, ſignificet. Nec uſpiam reperiemus illos, qui aliquos verâ fide deſtitutos vel noverant vel ſuſpicabantur, ipſis fidem adſcripſiſſe. 2. Licet alibi forte hoc ſenſu *fidei* vox occurrat, rationes tamen ſunt plures, quæ evincunt hoc in loco eo ſenſu accipi non poſſe. 1. Quia agitur de illâ fide quam Timotheus habebat. Excipiunt: fidem, quam iſti homines profitebantur fuiſſe quidem veram: ſed ea ſolidè ac verè recepta eſt à Timotheo, ſuperficialiter tantum ab Hymenæo. Reſp. Fides, quam profitebantur, eſt doctrina fidei: non autem hic diſputamus, an objectum fidei fuerit verum; ſed an aſſenſus, quo doctrina fuit recepta, fuerit verus. Hoc contendimus ex exemplo Timothei, cui fides non fucata tribuitur, 2 *Tim.* 1. 5. Hic autem admonetur ut fidem illam retineat, & à defectione deterreatur exemplo Hymenæi & Alexandri, qui circa fidem naufragium fecerunt. Quæ ratio nullius momenti foret, niſi Apoſtolus Hymenæo perinde ac Timotheo ſinceram fidem, ſeu doctrinæ fidei receptionem adſcriberet. An æquè ſolida fuerit in Hymenæo ac Timotheo, neceſſe non eſt definiri: ſufficit in utroque veram fuiſſe. 2. Agitur de fide ex quâ charitas fluit, 1 *Tim.* 1. 5. At illa non fluit niſi ex fide verâ, ſeu doctrinâ fidei ſincerâ fide receptâ. 3. De illâ fide, in cujus retentione bonæ militiæ militatio conſiſtit. At illa non eſt doctrina fidei, aut ejus profeſſio tantum externa: quia illa impiis & hypocritis cum piis eſt communis. Excipiunt. In decertando pro fide, quæ ſemel tradita eſt ſanctis, *Judæ verſ.* 3. militatio bonæ militiæ magnâ ex parte conſiſtit. Atqui fides hæc ſemel ſanctis tradita eſt fidei doctrina. Reſp. Decertatio pro doctrinâ fidei, non eſt ipſa fidei doctrina. Decertatio illa non poteſt fieri, abſque verâ ac ſolidâ doctrinæ illius receptione. Non mirum itaque in illâ decertatione bonam militiam magnâ ex parte conſiſtere; quia in ſe includit veram fidem, & pro doctrinâ fidei decertationem ex fide verâ procedentem. 4. De illâ fide agitur, ad quam retinendam ſeriò admodum Apoſtolus Timotheum hortatur, *Cap.* VI. 11, 12, 13. Excipiunt: Apoſtolus ubique ſeriò hortatur, ad ſanam doctrinam fidei retinendam. Reſp. At doctrina fidei non poteſt retineri abſque fide: ad retentionem ergo doctrinæ hortans, etiam ad conſtantiam in fide hortatur. Tandem, agitur de illâ fide, quæ adjunctam habet conſcientiam bonam. Hæc autem alia non eſt, quàm quæ verâ verbi divini cognitione eſt imbuta, & juxta eam vitam inſtituit; uti de conſcientiâ differentes, fuſius oſtendimus. Et hoc ſenſu ſemper accipitur in Scripturâ: 1 *Tim.* 1. 5. *Hebr.* XIII. 18. 1 *Pet.* III. 16, & 21. Excipiunt: Fidei hujus profeſſionem adjunctam ſemper debere habere bonam conſcientiam; ſed neque ſemper habere, nec in Hymenæo habuiſſe, niſi apparenter, ac fortaſſe inchoativè. Reſp. 1. Oſtendimus jam, non de externâ fidei profeſſione, ſed de ipsâ fide, agi. 2. Aſſumitur quod in quæſtione eſt, imò quod verbis textus manifeſtè repugnat. Dicitur enim Hymenæus bonam conſcientiam expuliſſe: Atqui quod quis apparenter tantum habet, reverâ eo caret, ac proinde expellere non poteſt. Niſi dicere velis, apparentiam tantum conſcientiæ bonæ eſſe expulſam. Atqui iſtud tam enorme peccatum non eſt, externam tantum bonæ conſcientiæ apparentiam expellere. Nec ullum propterea damnum tales incurrere poſſunt. Non enim per externam bonæ conſcientiæ apparentiam, aut fidei profeſſionem, in ſtatu ſalutis fuerunt: quid itaque damni patiuntur, externam apparentiam deſerentes? eodem in ſtatu damnationis, in quo antea fuerunt, manent.

Reſponde-tur alteri objectioni.

XVII. Excipiunt porrò; Apoſtolum *verſ.* 5. ejuſdem Cap. diſtinctionem facere inter fidem *non fictam*, & fidem illam quam ſolam innuit fuiſſe in Hymenæo, & ſimilibus. Reſp. Nullum illius *verſ.* 5. eſt veſtigium: ſed hoc in loco Apoſtolus Hymenæo eandem quam Timotheo fidem & bonam conſcientiam adſcribit: & Timotheum monet exemplo Hymenæi & Alexandri, qui excuſsâ bonâ conſcientiâ fidei naufragium fecerunt, ut fidem & bonam conſcientiam retineat. Quod exemplum nullius momenti foret, niſi & Hymenæus & Alexander veram fidem ac bonam conſcientiam habuiſſent, perinde ac Timotheus. Si enim eorum non fuiſſet vera fides, ejus naturæ fuit, ut juxta Contraremonſtrantes neceſſariò deficere debuit. At quàm egregia fuiſſet hæc admonitio? Tu Timothee, cujus fides deficere nequit, ſtude retinere fidem & bonam conſcientiam: reſpiciens ad exemplum Hymenæi & Alexandri qui conſcientiam apparenter tantum bonam excuſſerunt, & naufragium fidei, quæ neceſſariò deficere debebat, fecerunt.

Et tertiæ.

XVIII. Addunt, 2 *Tim.* II. 16. Apoſtolum dicere, hanc defectionem Hymenæi fuiſſe ad majorem impietatem, à minore, quam dealbatam habuerunt formâ pietatis, virtute ejus abnegatâ, *Cap.* III. 5. Reſp. 1. Dicit Apoſtolus in genere, cavenda eſſe profana vaniloquia; quia ſolent proficere ad majorem impietatem: rarò enim conſiſtunt ubi cœperunt; ſed ubi quis ſemel à veritate deflectere cœpit, ſenſim ad graviores errores delabitur; gangrænæ inſtar, quæ continuò ſerpit: donec tandem planè deficiat. Non ergo dicit, Hymenæum ſemper fuiſſe impium; ſed poſtquam à veritate de-

deflectere cœpit, ipsum continuò in pejus profeciſſe. 2. Impietas formâ pietatis dealbata, virtute ejus abnegatâ, non eſt minor impietas, ſed peſſima: quod *Cap.* III. inſpicienti clarè liquet.

4. Exemplum Demæ. XIX. Quartum exemplum eſt Demæ, 2 *Tim.* IV. 10 *Demas me reliquit, poſtquam dilexit præſens hoc ſæculum.* Demam autem fuiſſe verè fidelem, negari nequit; quia ad *Philem. verſ.* 24. numeratur inter coadjutores Pauli: & *Coloſſ.* IV. 14. Eorum autem *nomina* Paulus dicit eſſe *ſcripta in libro vitæ, Phil.* IV. 3. Hic autem legitur præſens hoc ſæculum dilexiſſe, & illius amore Paulum deſeruiſſe. Atqui præſentis ſæculi, ſeu mundi dilectio, cum amore quo Deum diligimus conſiſtere nequit; 1 *Joan.* II. 15. *Matth.* VI. 24. ac proinde nec cum amore quo nos diligit Deus: quia *qui amicus vult eſſe mundi, inimicus*, hoc eſt, exoſus *ſit Deo*, *Jacob.* IV. 4. Excipiunt; Demam non planè dilexiſſe mundum, ſed plus dilexiſſe, quàm decebat Chriſtianum, præſertim verò inter illos Euangeliſtam: id eſt, hujus vitæ commodorum amore ductus, Apoſtolum Paulum, quando non oportuit, reliquit ad tempus, & abiit Theſſalonicam, ſive ut rebus privatis illic vacaret, ſive ut à periculo imminente poſſet abeſſe. Reſp. 1. Quando Paulus dicit, Demam ſe reliquiſſe, ſenſus ejus non eſt, Demam ſe ad tempus à conſortio ipſius ſubduxiſſe; ſed deſeruiſſe munus coadjutoris ipſius. Creſcens namque & Titus ſimiliter diſcedebant; verum quia illi diſcedebant ut munere ſuo fungerentur, non dicit Apoſtolus ſe ab illis relictum. 2. *Præſens hoc ſæculum amare* ſemper in Scripturâ ſignificat, amore hujus ſæculi captum negligere cœleſtia; non autem, imminens aliquod periculum vitare, aut ad tempus rebus quibuſdam domeſticis vacare. Adeo ut hæc explicatio ſit quæſita, & ad tuendam theſin, quæ hoc exemplo evertitur, excogitata: Demam namque indicat Apoſtolus & metu perſecutionum, & amore commodorum hujus vitæ, munus ſuum deſeruiſſe, & ſe ſtudio mundano tradidiſſe. Interim mirari ſubit hominum horum Theologiam: Illi, quibus Scriptura bonam tribuit conſcientiam, ipſis bonâ conſcientiâ ſunt deſtituti, & habent conſcientiam tantum apparenter bonam: Qui verò præſens hoc ſæculum dilexiſſe dicuntur, illi mundum non diligunt, ſed eo tantum tempore quo non oportet ſolummodò mundum plus diligunt quàm decet Euangeliſtam. Quid eſt cauſæ ſervire, ſi hoc non eſt? Ex omnibus hiſce colligimus, aliquos à fide & ſanctitate defeciſſe, quorum exempla in Scripturâ commemorantur; Ac proinde, verè fideles & regenitos à fide ac ſanctitate deficere poſſe.

CAPUT LXXXIII.

Idem probatur Adhortationibus, Comminationibus ac Promiſſionibus Dei.

Adhortationes, comminationes & promiſſiones Dei.

I. TErtium noſtrum argumentum deſumus à variis Dei adhortationibus ad ſollicitudinem & perſeverantiam, comminationibus æterni exitii ſi deficiamus, & promiſſionibus vitæ æternæ ſi perſeveremus, quæ paſſim occurrunt in Scripturâ. Adhortationes exſtant, 1 *Cor.* XVI. 13. *Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, eſtote fortes.* 2 *Cor.* VI. 1. *Nos cooperantes, hortamur, ne gratiam Dei fruſtra acceperitis. Hebr.* III. 12, 13. *Cavete fratres ne unquam ſit in quoquam veſtrum cor malum infidelitatis ad deficiendum à Deo vivo: Sed exhortamini vos ipſos quotidie, quoad appellatur hodie, ne quis ex vobis induretur fraude peccati.* Vide & *Cap.* IV. 1. X. 35. & 1 *Pet.* I. 17. 2 *Pet.* III. 17. Comminationes, *Rom.* XI. 20, 21, 22. *Tu fide ſtas. Noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excideris.* Vide & 2 *Paral.* XV. 2. 1 *Paral.* XXVIII. 9. 2 *Timoth.* II. 11. & nominatim *Apoc.* II. 4, 5. *Habeo contra te, quod primam illam caritatem deſeruiſti. Memento igitur unde excideris, & reſipiſce, & priora opera facito: ſin minus, veniam adverſus te cito, & movebo candelabrum tuum è loco ſuo niſi reſipueris.* Promiſſiones; *Matth.* XXIV. 13. *Qui perſeveraverit in finem uſque, ſalvus erit. Rom.* II. 7. Iis *qui per patientiam boni operis gloriam honorem & immortalitatem quærunt, Deus vitam æternam* reddet. *Apoc.* II. 10. *Eſto fidelis ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Vide & *verſ.* 26. & *cap.* III. 21. Et alibi paſſim. Illæ autem omnes, tam adhortationes, quàm comminationes & promiſſiones, fruſtraneæ forent, niſi fideles poſſent à fide & ſanctitate ſua deficere.

Ex iis probatur, fidelem deficere poſſe.

II. Adhortationes ad ſollicitudinem, ut cum timore ambulemus coram Deo, ut videamus ne in nobis ſit cor malum infidelitatis ad deficiendum à Deo vivo: Comminationes, quod ſimus exſcindendi ſi non permanſerimus in bonitate; quod Deus nos ſit abnegaturus ſi nos ipſum abnegaverimus; quod in perpetuum nos ſit rejecturus, ſi eum dereliquerimus: Promiſſiones, quod ſalvi erimus ſi perſeveraverimus ad finem uſque, &c. omnes eò tendunt, ut nobis periculum ſalute excidendi niſi perſeveremus proponant; & conſideratione illius periculi ſollicitos reddant ad vigilandum & cum timore officio noſtro incumbendum, ne forte ad defectionem

nem alliciamur, atque ita ſalute excidamus. Atqui ubi ex vi decreti divini, & providentiæ illi innixæ, certa eſt ac neceſſaria fidelium perſeverantia, adeo ut Deus ipſos ſit præſervaturus, ne in gravia incidant peccata; aut licet in gravia peccata incidant, certi ſint illa tantum reſpectu ipſorum eſſe infirmitates & lapſus, Deumque illis non obſtantibus perſeverantiam, & à lapſibus illis reſipiſcentiam, virtute gratiæ ſuæ omnipotentis in ipſis operaturum, atque ita infallibiliter in ſalutem introducturum; ibi nullum ſanctitatis plenè amittendæ, nec à ſalute excidendi eſt periculum: Ac proinde nulla ſollicitudo, nullus timor, locum habere poteſt. Cum autem hæc omnia nullum alium in finem à Deo inſtituta dici poſſint, niſi ut piam in fidelibus ſollicitudinem excitent, fatendum eſt, ſiquidem fideles deficere non poſſint, hæc omnia fruſtranea eſſe & nullius utilitatis.

Occurritur exceptioni primæ.

III. Excipiunt hic primò; falsò ipſis à nobis objici, quod ſtatuant omnes verè fideles indubitatâ fidei certitudine certos ac perſuaſos eſſe de ſuâ perſeverantiâ; & quod perſuaſio illa in eô conſiſtat, quod non poſſint per ulla atrociſſima ſcelera deficere. Verum nihil ipſis affingi, quod non apertè doceant, facile eſt oſtendere. Docent ſiquidem, verè fideles deficere non poſſe: docent, unumquemque fidelem de fide ſuâ, ac proinde perſeverantiâ & ſalute, certum eſſe: idque conſentaneè: Si enim fidelis certus eſt, verè fidelem deficere non poſſe; ſe autem eſſe fidelem: utique neceſſe eſt, ut certus ſit ſe deficere non poſſe. Cum autem contingat fideles in varia & atrocia peccata nonnunquam incidere, quod Davidis exemplo probatur, iique propterea gratiâ divinâ non excidant, ſed nihilominus in fide conſerventur à Deô; certum eſt, fideles etiam eſſe perſuaſos, licet contingat ut graviſſimè peccent, ſe per peccata illa plenè deficere non poſſe. Non quod omnis eorum perſuaſio in eô ſolô conſiſtat; ſed in horum alterutro; aut quod ipſos Deus ab atrocibus peccatis immunes ſit conſervaturus; aut ſi id non faciat, quod ne per atrociſſima quidem peccata à fide plenè deficere poſſint. Quæ certè nullô colore ab ipſis negari poſſunt.

Et ſecunda. Adhortationes media eſſe nequeunt producendi perſeverantiam neceſſariam. Ratio prima.

IV. Excipiunt ſecundò. Media non repugnare, ſed ſubordinata eſſe fini, eaque non enervari, ſed ſtabiliri, per certitudinem finis per illa conſequendi. Reſpondeo. Adhortationes, comminationes & promiſſiones, media eſſe non poſſe perſeverantiam ejuſmodi certam ac neceſſariam efficiendi. Quia media non debent continere quicquam repugnans illi, cui efficiendo deſtinata ſunt. At adhortationes (de hiſce enim primò id probabimus) continent contrarium promiſſioni de certâ ac neceſſariâ perſeverantiâ. Naturâ enim ſuâ ſerviunt ad periculum indicandum, & ex indicatô periculô metum ingenerandum. At ejuſmodi promiſſio de perſeverantiâ tollit omne periculum, ac proinde & metum. Excipiunt. Adhortationes, in natura ſua ſimpliciter & nudè conſideratas, prout homo hominem hortatur ad hoc aut illud faciendum, ignarus planè eventus futuri, quidem indicare periculum & ingenerare metum: Non verò adhortationes divinas, quæ ſubordinantur prædefinitioni & præſcientiæ divinæ. Sed verò hæc exceptione nihil ad rem reſpondent: Dicunt ſolummodò, reſpectu illius, qui adhortatione utitur, diſcrimen aliquod eſſe: ſi omnia prædefiniverit, adhortationem ipſi non indicare periculum nec ingenerare metum contrarii eventus; ſed id ſolummodò contingere, quando de futurô eventu incertus eſt. Atqui nos loquimur de adhortatione reſpectu illius, apud quem illa inſtituitur. Dicimus nempe hanc eſſe naturam adhortationis, ut illi, apud quem inſtituitur, periculum indicet ni adhortationi pareat, & indicato periculo metum incutiat; neque hæc ullo reſpectu mutari poteſt. At illa adhortationis natura pugnat cum ejuſmodi perſeverantiæ promiſſione: quia promiſſio illa omne periculum excludit. Excipiunt: Promiſſionem perſeverantiæ non tollere periculum illud dimicationis adverſus hoſtes exitiales, quod ſolum contrariatur adhortationi; quamvis tollat periculum caſuale incerti eventus illam dimicationem conſecuturi. Reſp. Si ſit promiſſio neceſſariæ perſeverantiæ, revera tollitur periculum dimicationis adverſus hoſtes exitiales: ſtante quippe illa promiſſione, certi ſunt fideles, aut hoſtes ſpirituales contra ipſos non prævalituros, aut, licet prævaleant, Deum non permiſſurum ut ad finem uſque prævaleant, nec etiam id nociturum ipſorum ſaluti. Quodnam ergo hic remanet dimicationis periculum? At ſi ſtatuamus, fidelem gratiæ divinæ ope, ſi vigilet & fortiter dimicet, contra hoſtes exitiales prævaliturum; ſi verò gratiam Dei negligat, & pugnam omittat, ſuccubiturum, & ſalute privandum; ab una parte incertus & caſualis eventus tollitur; & ab altera, periculum dimicationis manet, & adhortationi ſua vis conſtat.

V. Secundò. Si adhortationes iſtæ ſint media ad perſeverandum, tum vel neceſſariam habent efficientiam aut copulam in ordine ad perſeverantiam, vel non habent. Si non habent; tum nomine tenus tantum ſunt media. Si prius ſtatuatur, tum fidelis quà talis certus eſſe non poteſt ſe perſeveraturum, niſi adhortationibus pareat: atqui tum de perſeverantia ſua certus eſſe nequit, quia ſuſpenditur à conditione mutabili: Aut dicendum, fidelem perſeveraturum in fide, ſive pareat adhortationibus, ſive non pareat. At tum non ſunt media. Excipiunt. *Ratio ſecunda.*

Con-

Connexio & copula quæ est inter exhortationes istas & perseverantiam, non pendet ex naturâ exhortationum in sese consideratarum, sed ex intentione & dispensatione Dei: & sic manet illa fidelium certitudo, quâ sperant & credunt Deum effecturum ut in adhortationibus parendo perseverent. Resp. Sic tota perseverantiæ effectio Deo adscribitur: At quomodo tum adhortationes media sunt ad perseverandum? Ajunt: Quia Deus eam efficit per exhortationes, & cum illis. Resp. At ea est natura adhortationum, ut eum, circa quem adhibentur, excitent ad operandum & cum sollicitudine officio suo invigilandum. Si itaque is, qui adhortationes adhibet, ipse id efficere velit, ad quod alium adhortatur, revera adhortatio inutilis est, neque medium ad efficiendum illud, ad quod adhibetur. Nonne ridiculus forem, si quem in loco sublimi ferreis catenis vinxissem, adeo ut impossibile esset eum cadere; cum postea hortarer, ut omni ope allaboret pedem suum rectè figere, ne forte cadat? Dicetne quis, adhortationem meam medium fuisse, quâ ego effeci, ne vir ille cadat, an potius arctum illud vinculum, quo eum constrictum tenui? Idem ergo de adhortationibus Dei dicamus, siquidem fideles ejusmodi operatione divina in fide conserventur, ut deficere non possint. Attamen, inquiunt, ex ipsis quas Deus adhibet adhortationibus liquet, eas media esse quibus in fidelibus perseverantiam operatur. Resp. Ex ipsa adhortationum natura, quam jam satis indicavimus & vindicavimus, manifestè liquet, quoniam Deus adhortationibus utitur, eum istiusmodi potentia perseverantiam in fidelibus non operari, ut deficere nequeant; sed posse fidelem, non adhibita quam oportet diligentia & cautela, gratiam Dei in vanum accipere, & à fide deficere. Alias tota Dei actio circa fidelem mera histrionia est.

Salvitur objectio ex Actor. XXVII. 31.

VI. In contrarium allegari solent verba Pauli, *Act.* XXVII. qui postquam *vers.* 22. dixerat, *Amissio nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis;* Nihilominus, cum nautæ è navi aufugere vellent, dixit militibus; *Nisi hi in navi manserint, vos salvi esse non potestis*, *vers* 31. Sed antea, cum de Prædestinatione egimus, ostendimus promissionem hanc, qua absolutè quidem est prolata, tacitam in se habuisse inclusam conditionem, siquidem consilio Pauli morem gerant: quia expressè dicitur *vers.* 24. κεχάρισταί σοι, *gratificatus est* Deus tibi omnes, id est, in gratiam tuam Deus omnes est servaturus. Neque hoc insolens est Scriptoribus Sacris, absolutè quid efferre, cum tamen conditio sit subaudienda, tam in comminationibus quàm promissionibus Dei. Hoc agnovit ipse Calvinus, *Comment. in Joel.* II. 13. *Deus sæpe conditionaliter nobis minatur, & quanquam conditio non exprimitur, subaudienda tamen est.*

Et ab exemplo Apostolorum.

VII. Præterea opponunt exemplum Apostolorum, ex quibus Christus certò scivit neminem periturum, præter solum filium perditionis, & tamen hortatur eos passim ad perseverantiam, rogatque Patrem ut eos velit custodire, *Joan.* XVII. 11. Atqui probandum ipsis erat, non, Dominum Jesum præsciviſse ipsos non perituros: sed certò ipsis promisisse, se eos ita in fide conservaturum, ut perire non possent. Atqui hoc nusquam in Scriptura docetur. Credimus Apostolos donis eximiis supra reliquos fideles donatos, adeo ut non facile in defectionis periculum incidere potuerint: Eos tamen nullo modo deficere potuisse, non permittunt verba Pauli, de se dicentis, 1 *Cor.* IX. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim ipse reprobus efficiar.*

Idem evincunt comminationes.

VIII. Idem probatur de comminationibus mortis æternæ: illæ enim frustraneæ sunt, si fideles deficere non possint. Frustraneum quippe est, quod ineptum est ad efficiendum id ad quod natura sua comparatum est. At comminationes mortis æternæ natura sua comparatæ sunt ad ingenerandum mortis æternæ metum. At ubi ejusmodi promissio est de perseverantia, ibi mortis æternæ metus nullus esse potest. Ergo ubi talis est promissio de perseverantia, ibi comminationes mortis æternæ sunt frustraneæ. Est enim ibi certa persuasio, Deum malum quod comminatur infligere nolle. Unde nec sapientia Dei permittit, ut posita ejusmodi promissione, comminationibus, quas fideles norunt nunquam executioni mandandas, utatur. Excipiunt. In fidelibus, etiam de perseverantia sua persuasis, vigere horrorem & fugam mortis æternæ, ad quam merita ipsorum tendunt. Resp. At hoc nihil est ad rem respondere. 1. Non enim quærimus, an horreant mortem æternam, quàm ut malum summum nemo non potest quin horreat? Sed, an metuant, aut metuere possint, Deum permissurum, ut unquam in illam incidere possint? 2. Non quæritur, ad quid ipsorum merita tendant? sed, utrum Deus ad merita illa respicere velit, & non potius omnia eorum delicta, in quæ permissione ejus incidunt, condonare, ut ita necessariò salventur? Hoc cum statuant, manifestum est, nullum æternæ mortis metum in ipsis excitari posse.

Sensus Apoc. II. 4, 5.

IX. Et præ aliis notanda est illa comminatio contra Angelum Ecclesiæ Ephesinæ, *Apoc.* II. 4, 5. ubi non tantum habemus comminationem exitii, sed & exemplum defectionis gravis. Reprehenditur angelus ille, quod *priorem suam charitatem reliquerit;* admonetur, ut *meminerit unde exciderit, ut resipiscat, & priora opera faciat*: Fuit ergo verè

rè fidelis & regenitus, & in ſtatu ſalutis; alias inutile fuiſſet eum monere ut priora opera, nihil ipſi, ſi verè fidelis non fuerit, profutura, faciat. Sed additur comminatio, niſi id faciat, Dominum ipſi citò venturum, & candelabrum ejus è locô ſuô moturum; id eſt, Eccleſiam deſerturum, neque amplius pro Eccleſiâ agniturum. Ergo erat eô in ſtatu, in quo ſi perſeveraret, gratiâ divinâ & ſalute prorſus excluſus eſſet. Si autem in eo perſeverare non poſſet, inutilis gravis illa ac ſeria comminatio fuiſſet, nec metum incutere, atque ita ad reſipiſcentiam excitare Angelum iſtum potuiſſet.

Et promiſſiones Dei.

X. Ac tandem idem evincitur ex promiſſionibus Dei: Si enim fidelibus jam ſalus deſtinata eſt irrevocabiliter, antequam perſeverent aut conſiderentur ut perſeverantes in fide, & ex illo decreto illis perſeverantia promiſſa; jam certi ſunt de promiſſo bono tanquam ſuo, & de perſeverantiâ futurâ; ac proinde illos argumentis, à boni illius promiſſione petitis, ad obedientiam moveri opus non eſt; imò nec moveri poſſunt; quia omne jus, quod per perſeverantiam conſequi poſſent, jam habent: non itaque præmii apud ipſos rationem habere poteſt. Atqui in eo omnis promiſſionis vis ſita eſt. Quomodo enim tanquam præmium perſeverantiæ promittetur vita æterna, quæ jam ante perſeverantiam fidelibus irrevocabiliter deſtinata eſt? Sanè ad quod quis jam ante jus habet, illud ut præſtandæ operæ præmium ipſi promitti, ipſeque eo ad officium præſtandum induci non poteſt.

Doctrina de neceſſariâ perſeverantia ſecuritatem carnalem introducit.

XI. Huic argumento alterum adhæret: Quod per hanc doctrinam exſtinguatur ſollicita illa cura, paſſim fidelibus præſcripta ad reſiſtendum diabolo; *Eph.* VI. 12. 1 *Pet.* v. 8. & alibi paſſim. Certi quippe ſunt, omnes Satanæ aſtus, fraudes ac machinamenta, contra ſe eſſe irrita, neque per ea ſe ſeduci poſſe ut in gravia incidant peccata; aut ſi in ea incidant, illa ſaluti ſuæ non obfutura, nec ſe in iis poſſe mori; ſed Deum in ſe reſipiſcentiam irreſiſtibili potentiâ operaturum ante mortem. Atqui ſic locô ſollicitæ iſtius curæ introducitur ſecuritas carnalis, quâ homo mediis in peccatis de futurâ ſalute ſecurus eſt. Excipiunt: Non magis per ſuam ſententiam exſtingui in fidelibus ſollicitam illam curam, quam in Davide, per immotam promiſſionem ſucceſſionis in regnô Iſraëlis exſtincta eſt ſollicita diligentia, quâ eum Spiritus Sanctus contra aſtus Saulis armavit. Reſp. Davidi abſoluta ſucceſſionis promiſſio facta non eſt: Scriptura quippe paſſim teſtatur, Deum offenſum inobedientiâ Saulis, in electione Davidis ad regnum reſpexiſſe ad ipſius probitatem: 1 *Sam.* XV. 28. XIII. 14. ejuſque preces in variis anguſtiis exaudiviſſe, *Pſal.* LXVI. 18, 19, 20. ſicut & regnum in familiâ ejus non niſi cum reſpectu ad Davidis pietatem conſervavit, 1 *Reg.* XI. 12, 13, 34. XV. 4, 5. & alibi. Facta ergo eſt Davidi promiſſio, ſiquidem Deum timeret, ſeque in omnibus prudenter gereret, Deum ex omnibus periculis ipſum erepturum, & ad promiſſam regni ſucceſſionem perducturum: Eodem modo atque fidelibus promiſſio facta eſt, ſiquidem vigilent, & adverſus hoſtes ſpirituales fortiter pugnent, Deum gratiæ ſuæ auxiliô ſemper ipſis præſto fore, ut victores ſint, & promiſſam regni cœleſtis hæreditatem conſequantur. At quid hoc commune habet cum abſolutâ illâ perſeverantiæ promiſſione, quæ, ut vidimus, omnem vigilantiam & ſollicitudinem exſtinguit?

CAPUT LXXXIV.

Reſponſio ad Objectiones quæ pro abſolutâ fidelium Perſeverantiâ adferri ſolent.

I. REſtat nunc ut objectiones præcipuas quæ in contrarium fieri ſolent paucis expendamus.

Objectio prima; & ad illam generalis reſponſio.

II. Primò magnum nobis objiciunt catalogum textuum Scripturæ, in quibus promittit Deus, ſe cum fidelibus *pacturum fœdus perpetuum*, *Jerem.* XXXII. 39, 40. Quod *benignitas* Dei ſit futura *perpetua*, ſimiliaque, *Eſa.* LIV. 10. LIX. 21. *Hoſ.* II. 19. *Pſal.* CXXV. 1. *Joan.* IV. 14. V. 24. VI. 35, 37, 39, 44, 56, 57. X. 27, 29. Quod *portæ inferorum adverſus Eccleſiam non ſint prævalituræ*, *Matth.* XXVI. 18. Verum unicâ generali reſponſione ad omnia iſta loca dicimus, illis non promitti fideles ſemper & in æternum in fide ac ſanctimoniâ perſeveraturos; ſed, quamdiu in officiô ſuô ac fide perſeverant, fœdus Dei ab ipſis non receſſurum; quin imò, bona, fœdere Dei promiſſa, in æternum ab ipſis non auferenda. Quod ut evidentius pateat, duo aut tria præcipua loca ſpecialius expendemus.

Senſus Jerem. XXXII. 39, 40.

III. Nullam de abſolutâ perſeverantiâ promiſſionem contineri *Jerem.* XXXII. 39, 40. vel exinde conſtat, quod promiſſio fiat toti populo Iſraëlitico & quidem implenda demum poſt populi è captivitate Babylonicâ reductionem. Atqui omnes in populô illô non fuere electi: & gratia, qua fideles perſeverant, juxta ipſos, non eſt ſpecialis poſtremis illis temporibus; ſed omni tempore obtinuit. Atqui, quomodo bonum, quod jam fideles habent, illis tanquam futurum promitti poteſt.

Occurritur exceptioni.

IV. Excipiunt: Factam hanc promiſſionem toti populo Iſraëlis, quoad carnem & ſtatum externum, ſed typicè: factam autem electis vel vocandis ſecundum veritatem. Reſp. Sic non tollitur difficultas: quia enim

eſt

est promissio de futurô bonô, sequitur nullos tum temporis, in quibus promissio hæc secundum veritatem implenda foret, exstitisse: ac proinde nullos tum in populo fuisse verè electos ac salvandos: aut, jam ante promissionem impletum fuisse, quod hic ut demum implendum promittitur. 2. Illa promissio quoad statum populi externum non fuit separata à statu populi interno ac spirituali: sed beneficia corporalia populo illi facta etiam serviebant, ut in omnibus reverentia Dei & timor excitaretur. Quibuscunque ergo promissio secundum statum externum fuit facta, illis etiam secundum veritatem, & non secundum typum tantum facta fuit. Deus siquidem hic Judæis, post liberationem è septuaginta annorum captivitate, promittit insignia, excellentia & extraordinaria dona ac beneficia, quæ populo illi conferre volebat, ut sui amorem in ipsis produceret, ipsosque ad obedientiam excitaret. Quia autem beneficia hæc adeò excellentia & multa essent futura, ut animi admodum præfracti ac obstinati esset futurus, quisquis iis ad obedientiam non permoveretur, ac proinde verisimile vix esset quemquam adeò futurum perversum, ut beneficia illa videns ac percipiens Deo promptam non esset præstiturus obedientiam; ideo Deus dicitur ipse in illis obedientiam effecturus, iisque cor unum & novum ad sui reverentiam inditurus, donec populum illum non amplius pro populo esset habiturus. Unde liquet, impletionem externam hujus promissionis non esse separatim considerandam, quasi Deus beneficia quædam externa populo huic conferre voluerit separata à beneficiis spiritualibus: Dederat quippe illis legem; & quia eam violaverant, per beneficiorum horum ingentium collationem ad resipiscentiam & sincerum sui amorem excitare voluit.

Quando prophetia hæc impleta sit.

V. Unde facile explicari potest, quando promissio hæc impleta est. Cœpta scilicet est impleri à tempore reductionis populi è captivitate, & continuata est, usque ad tempora rejectionis ejusdem: toto enim illo tempore Deus populum in terrâ sanctâ variis affecit beneficiis, quibus ad obedientiam adduci posset, sed illustrissime id fecit tempore Messiæ, populum variis beneficiis, miraculisque innumeris ac nunquam antea auditis ac visis, ad se alliciens. Quia autem illa tanta futura essent ac talia, quæ non tantum amorem efficere possunt, sed & solent, & efficiunt; hinc est, quod Deus, qui beneficia hæc populo esset communicaturus, ipse amorem sui in populo effecturus dicitur, licet fieri posset ut eventum non sortiretur Deus, imò nec in multis sortitus sit. Phrasi eâdem, quâ Deus alibi quid efficere dicitur, quando omnia facit, quæ ad illud efficiendum à parte Dei requiruntur, licet per malitiam hominum contingere possit, quod eventus non sequatur: ut *Ezech.* XXIV. 13. XI. 19, 20, 21. *Ose.* VII. 1. *Joan.* I. 9. 1 *Tim.* IV. 10. *& alibi.* Adeo ut verba, *ut timeant me universis diebus;* &, *ut non recedant à me:* non significent eventum, sed finem tantum Dei, ipsorum obedientiam per beneficia sua intendentis; qui tamen eventu carere potuit. Quo sensu particulæ hæ leguntur, *Deut.* IV. 14. *Gen.* III. 11. *Deut.* XVII. 19, 20. Vide & *vers.* 12, 13.

VI. Verbis *Matth.* XVI. 18. non promittitur, quod Ecclesia nunquam à fide deficere, atque ita Ecclesia esse desinere possit: Sed quod mors contra Ecclesiam non sit prævalitura, seu quod fideles in morte non detinebuntur, sed ex morte rursùs in vitam æternam excitabuntur. Dicitur nempe, *portas inferorum non prævalituras contra Ecclesiam.* Horum verborum sensus ut rectè percipiatur, ante omnia sciendum, quid per *inferorum portas* Dominus intelligat. Quidam per *portas inferorum* intelligunt tentationes diaboli, quas ex inferorum portis egredi dicunt. Sed verò; *porta inferorum* manifestè ab eo quod ex portis egreditur distinctæ sunt. 2. Nusquam phraseos hujus explicatio hæc in Scripturâ occurrit. Nam ᾅδης, & Hebræum שְׁאוֹל, & πύλαι ᾅδου, nunquam significant locum damnatorum; & si significarent, nondum tamen probatum esset, fraudes diaboli significare: gratis quippe fingitur, diabolum in inferno principatum obtinere; cum infernus non sit locus regni, sed supplicii, in quô diabolus unà cum damnatis hominibus punietur: Sed significat sepulchrum, seu statum mortis ac conditionem mortuorum in sepulchrô: *Psal.* XVI. 10. *Actor.* II. 27. *Esa.* XXVIII. 15. *Apoc.* XX. 13. & alibi. Πύλαι vero ᾅδου significant idem quod infernus ipse; perinde uti *porta mortis* sunt mors ipsa, vel pericula morte ipsâ sæpe non minora, ut *Psal.* IX. 14. *Exaltas me de portis mortis.* CVII. 18. *Pervenerunt usque ad portas mortis.* Sic Ezechias ait, *Esa.* XXXVIII. 10. *Vadam ad portas inferni.* Dicit ergo Dominus, mortem, seu sepulchrum, non prævaliturum contra Ecclesiam suam; hoc est, mortem non habituram vim perdendi fideles suos, ac impediendi quò minus æternâ secum gloriâ ac beatitudine fruantur; quia nimirum ipsos virtute suâ omnipotente ex morte in vitam immortalem sit resuscitaturus. *Sensus Matth. XVI. 18.*

VII. Idemque est verborum Domini sensus, *Joan.* X. 27, 28, 29. quod *nemo oves suas è manu suâ & Patris sui rapere possit:* Non enim mens Domini est, quod qui oves ejus sunt, non possint propriâ culpâ desinere esse ipsius oves: Sed quod nemo, quamdiu oves ejus sunt & manent, eas de manu ipsius rapere possit, ac salutem earum per vim impedire: Quia Pater, qui eas ipsi dedit, major omnibus est: ac proinde nulla vis, quantacunque sit, *Sensus Joan. X. 27, 28, 29.*

contra eum quicquam poteſt : imò licet oves ipſius occidantur, Pater tamen eas ex morte vindicabit, & ſalutis æternæ faciet participes.

Solutio objectionis ſecundæ, ex Matth. XXIV. 24.

VIII. Secundò ſolent allegare verba Domini, *Matth.* XXIV. 24. *Excitabuntur pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & edent ſigna magna & miracula, ita ut ſeducant, ſi poſſibile, etiam ipſos electos.* Unde colligunt, impoſſibile eſſe electos ſeduci. Sed verò, nihil eſt in textu, cui conſequentia iſta ſuperſtrui poſſit. Non enim ea rectè infertur ex voce *electorum:* quippe jam ante oſtendimus, & in ſequentibus pluribus oſtendemus, *electos* nunquam in Scripturâ ſignificare abſolutè electos, ſed fideles, in quibus vocatio ſeu electio Dei finem ſuum conſecuta eſt. Nec etiam ex phraſi, *ſi poſſibile:* Non enim ea ſemper ſignificat abſolutam impoſſibilitatem ; ſed ſæpe, magnam rei difficultatem; Sic *Act.* XX. 16. dicitur Paulus feſtinare, ut *ſi poſſibile eſſet* diè pentecoſtes Hieroſolymis eſſet. Si ſciviſſet aut credidiſſet Apoſtolus, hoc ſibi eſſe impoſſibile, non feſtinaſſet : ſed quia feſtinabat, ut, ſi poſſibile eſſet, diè Pentecoſtes Hieroſolymis eſſet, credidit impoſſibile non eſſe. 2. Phraſis hæc ſignificare poteſt, & hoc loco ſignificat, ſi poſſibile eſt ipſis, ſc. ſeductoribus : omnia nimirum conſilia adhibebunt, omnes vires intendent, nec quicquam intentatum relinquent, ut ſeducant, ſi poſſint, ipſos electos. Hoc ſenſu phraſis hæc non tantum in communi loquendi uſu ſæpiſſimè uſurpatur ; ſed & textus hujus circumſtantiæ eum ſuadent; Præſertim ſi cum verbis Matthæi verba Marci conferantur. Dicitur quippe pſeudo-Chriſtos ſigna & miracula facturos, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Marcus habet, πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ubi vox activa, & phraſis πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, intentionem potius ſeductorum ſignificat, quàm eventum. Unde & non incommodè colligi poteſt, verbum πλανῆσαι apud Matthæum, non paſſivæ ſed etiam activæ ſignificationis eſſe, ac proinde non ſeductionis eventum, ſed conatum ac conſilium ſeductorum denotare. Et hoc ſenſu phraſis hæc legitur, *Rom.* XII. 18. Idem etiam ſenſus eſt verborum, *Actor.* XX. 16. mox allegatorum : quibus, majoris evidentiæ causâ, additur, εἰ δυνατὸν αὐτῷ. Deinde, ſi phraſi hac omnimoda impoſſibilitas ſignificetur, tota prædictionis & hortationis Jeſu Chriſti neceſſitas & efficacia erit ſublata : quia, qui electis perſuaſum vult, fieri non poſſe ut per ulla media, qualiacunque ſint, ſeducantur; ille electos abſque ullâ neceſſitate monet, ut ſibi caveant ne ſeducantur: fruſtra enim homo cavere ſtudet quod fieri nequit: ac proinde omnem hortationis ſuæ vim enervaret. Tandem, hoc ipſo capite directè contrarium à Domino Jeſu non ſemel affirmatum eſt : *verſ.* 4. 5. *Videte ne quis vos ſeducat : multi enim venient ſub nomine meo, dicentes, ego ſum Chriſtus ille, multoſque ſeducent.* Et *verſ.* 12. *Cum multiplicata erit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.* Ubi refrigeratio charitatis opponitur perſeverantiæ ad finem uſque, cui promittitur ſalus : talis ergo eſt refrigeratio, quæ ſalutis adeptionem impedit.

Tertia, ex 1 Joan. II. 19.

IX. Urgent præterea : Quod qui à fide, quam aliquamdiu profeſſi ſunt, deficiunt, nunquam verè fideles fuerunt : Inde colligunt eos qui verè fideles ſunt, nunquam deficere. Antecedens argumenti hujus probare contendunt ex 1 *Joan.* II. 19. *E nobis egreſſi ſunt, ſed non erant ex nobis : Nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utique nobiſcum ; ſed ut manifeſti fierent, quia non erant omnes ex nobis.* Reſp. Nihil ex hoc locô concludi poſſe, niſi præſupponant, phraſin *ex nobis eſſe*, ſignificare, verè fidelem eſſe: *ex nobis non fuiſſe*, nunquam fuiſſe fidelem : *egredi ex nobis*, deſerere cœtum Apoſtolorum, & Eccleſiam Jeſu Chriſti : *permanere nobiſcum*, permanere in fide, ſicut Apoſtoli in fide permanebant. Atqui hæc non tantum incerta ſunt, ſed & variis argumentis refutantur. 1. Dicendum enim tum foret, Apoſtolum vel ex ſpeciali revelatione divinâ intellexiſſe, quod illi, qui hic diſceſſiſſe dicuntur, nunquam fuerint verè fideles. Atqui hoc nemo probabit, neque ullo modo credibile eſt. Vel id collegiſſe ex diſceſſione externâ. At tum ſequetur, Eos qui ſemel verè Chriſtiani ſunt facti, ſemper profeſſione tales manere, neque ſeſe poſſe ſeparare, ne ad tempus quidem, à cœtu fidelium cui ſe adjunxerunt. At hoc falſum eſt, vel ipſis Contraremonſtrantibus judicibus, qui concedunt verè fideles per varias cauſas adduci poſſe ut Chriſtum abnegent, & Religionem Chriſtianam profiteri nolint, abſque fidei ſalutaris naufragiô. Porrò, ſi fideles prolabi poſſunt in profanam vitam, & in eâ aliquamdiu perſeverare ; cur non prolabi poſſent in externam fidei deſertionem? quod reverâ minus eſt. 2. Non dicitur, quod nunquam fuerint fideles, aut quod ſi aliquando fideles fuiſſent, nunquam ab ipſis diſceſſuri fuiſſent : ſed tantum, quod hi qui egreſſi dicuntur, & aliquamdiu cum Apoſtolis vixerunt, ſincero animo inter eos verſati non fuerint : quia ſi ſincerè inter ipſos verſati fuiſſent, nunquam ab ipſis diſceſſiſſent, eò quod nulla juſta diſcedendi cauſa ab Apoſtolis data ipſis foret : ſed Deum voluiſſe per ipſorum diſceſſionem hypocriſin & improbitatem ipſorum detegere; prout conſtat ex verbis ſequentibus, *ut patefierent non eſſe omnes ex nobis.* Dices. Exinde videri ſequi, eum qui verè fidelis eſt, ſemper manere talem; alioqui Apoſtoli argumentum non procederet. Reſp. Nequaquam : ſed tantum, fidelem, quamdiu fidelis eſt & manet,

non

non deſerturum cœtum ac ſocietatem fidelium: quod ſi verò quidam mutatâ mente à fide deficiant, eos antequam fidelium cœtum deſerant jam aliquamdiu animo non ſincero in eorum ſocietate vivere, donec diſcedendi occaſionem nacti eam arripiant, animique ſui improbitatem actu externo prodant. 3. Tandem; omnes illæ ſeriæ admonitiones, quibus Joannes fideles hortatur, ut ſibi à ſeductoribus hiſce caveant, fruſtraneæ forent, ſi ipſos eodem inſtanti docuiſſet, verè fideles à fide abduci non poſſe, & quotquot abducuntur à fidei profeſſione, eos nunquam fuiſſe verè fideles.

Quarta, ex Rom. VIII. 35, 37, 38, 39.

X. Tandem argumentum deſumunt ex locis quibuſdam Scripturæ, in quibus doceri putant, verè fideles ita à peccati jugo liberatos, ut ei amplius operam dare non poſſint, hoſteſque ſuos ſpirituales ita debellaſſe, ut ab illis amplius non ſuperentur. Primò quidem pugnant verbis Apoſtoli Pauli, *Rom.* VIII. 35, 37, 38, 39. *Quis ſeparabit nos à charitate Chriſti? Num afflictio?* &c. *Imò in his omnibus amplius quam victores ſumus per eum qui dilexit nos. Nam mihi perſuaſum eſt, neque mortem, neque vitam*, &c. *neque ullam rem aliam conditam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Reſp. Locus hic docet ſolummodò, nulla adverſa, imò ne mortem ipſam, fidelium ſalutem poſſe impedire. Loquitur enim Apoſtolus de charitate Dei, non quâ nos Deum diligimus, ſed quâ Deus nos diligit. Id evincitur, 1. ex eô, quia voce *nos* jam ſupponit dilectionem noſtram quâ Deum ſeu Chriſtum diligimus; uti apparet ex *verſ.* 28. 2. *verſ.* 37. expreſſè dicitur, nos amplius quàm victores eſſe, *per eum qui dilexit nos.* 3. Amor quo nos Deum complectimur, nunquam vocatur *charitas Dei quæ eſt in Chriſto Domino noſtro.* Tandem ex toto contextu liquet, Apoſtolum hoc unicum fidelibus velle inculcare, quod nulla adverſa, quantumvis gravia, imò ne mortem ipſam, fideles, qui in fide ac pietate conſtanter perſeverant, & afflictionibus non ſuccumbunt, poſſint à charitate Dei ſeparare, ac eorum ſalutem impedire: quoniam Deus, conſpecta eorum fide ac charitate, eos ſummoperè diligit, ex omnibus miſeriis eruet, quin ex morte ipſa ſuſcitabit, & vita æterna donaturus eſt.

Occurritur exceptioni.

XI. Objiciunt: Apoſtolum etiam docere, quod adverſa illa, & quæcunque machinamenta diabolus adhibere poteſt, verum fidelem eouſque in tentationem & peccatum inductura non ſint, ut ejus vi à charitate Dei penitus ſeparetur: Dicit enim *verſ.* 37. *In his omnibus amplius quàm victores ſumus per eum qui dilexit nos.* Reſp. Verba hæc non ſignificant, nunquam contingere aut contingere poſſe, ut is qui verè fidelis eſt aut fuit, adverſorum gravitate fractus fidem abneget, atque ita à charitate Dei ſeparetur; ſed tantam eſſe Dei benignitatem, tam ingens vitæ æternæ præmium, quocum omnes vitæ hujus afflictiones nullô modo comparari poſſunt, ut fideles illius intuitu ac fide certa armati, non modò omnia adverſa ſuperare poſſint, ſed & revera ſuperent, atque ita in fide conſtantes æternam gloriam conſequantur. Quod adeò verum eſt, ut aliquando contingat fideles in mediis afflictionibus gaudere & exultare, Chriſtoque hymnos canere, atque adeò, ut hic dicitur, amplius quàm victores eſſe. Et hæc eſt cauſa, quod Apoſtolus loquatur tantum de afflictionibus, non de peccatis: ea enim cum dilectione Dei, quæ verè fidelibus tribuitur, conſiſtere non poſſunt, & hominem à Deo ſeparant, *Eſa.* LIX. 2. Objiciunt: Aliud non eſſe peccatum intelligendum, quàm quod cum fide conſiſtere poteſt. Reſp. Exinde ſequi, quod omnia peccata, ad quæ fideles per afflictiones aliaſque Satanæ tentationes ſeducuntur, conſiſtere poſſint cum fide: Cum autem ad graviſſima nonnunquam peccata inducantur, ut adulterium, idololatriam, Chriſtianæ religionis abnegationem, & ſimilia, dicendum eſt, omnia illa peccata cum vera fide conſiſtere poſſe. Quod antea oſtendimus falſiſſimum eſſe.

Et ex 1 Joan. III. 9,

XII. Idem adſtruere conantur verbis Apoſtoli Joannis, 1 *Epiſt.* III. 9. *Quiſquis ex Deô natus eſt, non facit peccatum; quoniam ſemen ejus manet in ipſo; neque poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt.* Reſp. *Peccatum facere* propriè hic ſignificat peccato operam dare, ſeu peccati conſuetudine teneri, quo ſenſu communiter in hac epiſtola ab Apoſtolô accipitur; uti colligitur ex oppoſita phraſi, *juſtitiam facere*, quæ non ſignificat, ſemel juſtum actum committere, ſed crebrò ac ordinariè, ſeu juſtè agendi conſuetudinem habere. Cum autem Apoſtolus dicit, regenitum *non peccare*, nec *peccare poſſe*; ſenſus non eſt, quod fieri nequeat, ut regenitus deſerta juſtè agendi conſuetudine, ſenſim male agendi conſuetudinem induat: contrarium enim experientia quotidiana evincit: Sed, quod impiè agendi conſuetudo cum regeneratione conſiſtere nequeat. Uſitatum ſiquidem eſt ſcriptoribus ſacris, quando ſubjectum qualitate aut habitu aliquo affectum deſcribunt, & ab illo denominant, illud contrariæ qualitatis incapax dicere, quia qualitas illa, à qua ſubjectum denominatur, iſti qualitati eſt contraria. Ita in communi ſermone ſolemus dicere, hominem manſuetum non poſſe iraſci, iracundum non poſſe placidè agere. Sic dicitur *animalis homo non poſſe percipere*, ſeu potius recipere, *ea quæ ſunt ſpiritus Dei*, 1 *Cor.* II. 14. Quia quæ Spiritus Dei præſcribit, directè adverſantur vitæ animali. Ita hoc loco, *Qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit, nec peccare*

poteſt: Quia nativitas ex Deo peccatorum conſuetudini contraria eſt, nec cum eâ conſiſtere poteſt. Exinde autem non ſequitur, etſi habitus ille cum contrario habitu conſiſtere nequeat, quod deſinere non poſſit in eo in quo eſt: Sic licet ego rectè dicam, aquam frigidam non poſſe calefacere; exinde rectè quis non concludat, aquam frigidam non poſſe calefieri: ſiquidem quotidie videmus aquam frigidam non tantum calefieri, ſed & calefactam alia calefacere poſſe. Hoc autem rectè colligitur, habitum ejuſmodi producere maximam animi ab actibus, & præſertim conſuetudine illi contrariâ, averſionem, ac proinde difficulter ab illo ad contrariam conſuetudinem tranſiri poſſe. Et hoc ſenſu phraſis *non poſſe* ſæpe accipitur in Scripturâ; quod vel unicus ille locus evincit, *Jerem.* XIII. 23. *Si poteſt Æthyops mutare cutem ſuam, & pardus maculas, vos etiam poteritis bene facere aſſueti male facere.* Conſuetudo enim à contrario actu averſionem, ac proinde illius faciendi difficultatem introducit, non autem potentiam tollit: Videmus enim ſenſim per contrariæ conſuetudinis introductionem priorem expelli. Hoc ſenſu phraſis hæc accipitur, *Matth.* XII. 34. *Joan.* VIII. 43. & alibi. Senſus ergo verborum Apoſtoli eſt: Quod conſuetudo peccati cum nativitate ex Deo conſiſtere nequeat: ideoque in regenito ſummam à peccato eſſe averſionem, quæ faciat, ut difficile admodum ad priſtinam peccati conſuetudinem relabi poſſit.

Refutatio exceptionis, & inſtantiæ.

XIII. Sed ajunt quidam, quando regeniti dicuntur *non poſſe peccare*, ſenſus Apoſtoli eſt, quod non poſſint peccare finaliter & ad mortem, id eſt, ita ut in peccatis moriantur. Reſp Præterquam quod hic pro conceſſo ſumatur quod in quæſtione eſt, quodque jam abundè refutavimus, nuſquam *peccare* in Scripturâ accipitur pro peccare ad mortem, ſeu finaliter: nec ullus poterit proferri textus, ubi, *non poſſe peccare*, hoc ſenſu accipiatur. Contendunt tamen ſuam explicationem confirmari ratione adjunctâ Apoſtoli, *quia ſemen Dei in eo manet.* Reſp. Per *ſemen Dei* intelligi indolem divinam & divinum affectum, qui per nativitatem ex Deo in homine ortus eſt, & qui, quoniam Deum cauſam habet, à Deo eſſe dicitur. Quia autem affectus hic efficax eſt, potens ac actuoſus, hominem ad ſanctitatis opera exſtimulans; ideo per metaphoram *ſemen* vocatur, quod actuoſum, efficax, potens ac ſpirituoſum eſt. Affectus hic hominem regenitum, ad officia ſancta ac pia exſtimulans, ſimul in ipſo peccati odium producit; ideo, quamdiu ſemen, hoc eſt. affectus ille in regenito eſt, *peccare non poſſe* dicitur. Atqui, inquiunt, ſemen illud nunquam in regenito exſtinguitur, quia dicitur in ipſo *manere.* Reſp. *Manendi* vocem hic non in propriâ ſignificatione accipiendam, quatenus notat durationem & perſeverantiam; ſed impropriâ, ut nudam exiſtentiam ſignificet. Quo ſignificatu paſſim ab Apoſtolo hoc accipitur: *Joan.* XIV. 17. *Vos noſtis ſpiritum veritatis, quia apud vos manet, & in vobis erit.* Si enim *manet* ibi ſignificet perſeverantiam, ſuperfluæ erunt voces ultimæ, *& in vobis erit.* 1 *Joan.* II. 4, 5, 6. *Qui dicit, novi eum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt, & veritas in eo non eſt. Qui autem ſervat*, &c. *Per hoc ſcimus nos in ipſo eſſe.* Quibus immediatè ſubjungitur: *Qui dicit ſe in eo manere, debet, ſicut ille inceſſit, incedere.* Ubi manifeſtum eſt, *manere* idem eſſe atque *eſſe*: Qui enim in Chriſto ſe eſſe dicit, ita incedere debet ut Chriſtus; nec ad perſeverantiam propriè reſpicitur, ſed ad ſtatum præſentem. Sic & *cap.* III. 14. *Qui non diligit fratrem manet in morte.* Atque ita apparet, nihil eſſe hoc in loco, unde probari poſſit, verè fidelem à fide ſuâ ac vitæ ſanctitate, nec totaliter, nec finaliter, deficere poſſe.

CAPUT LXXXV.

An peccantibus poſt acceptam gratiam, & à fide deficientibus, ulla veniæ ſpes ſuperſit.

Status quæſtionis.

I. REſtat, ut tractatum hunc de virtutibus Chriſtianis concludamus, ut celebrem hanc quæſtionem excutiamus, Si quis poſt acceptam fidem incidat in gravia peccata, imò ad priſtinam vitæ profanitatem relabatur, an peccati hujus pœnitentiam agere, & per pœnitentiam in gratiam Dei reſtitui poſſit? Quæſtio hæc olim acriter fuit agitata in Eccleſiâ Chriſtianâ à Novatiano, Eccleſiæ Romanæ presbytero, qui contendebat, lapſos non tantum non ad communionem, ſed ne ad pœnitentiam quidem recipiendos.

Peccantibus poſt acceptam gratiam venia ſpem ſupereſſe.

II. Certum eſt promiſſum remiſſionis, reſipiſcentibus in Novo Fœdere factum, propriè reſpicere peccata ante fidem & reſipiſcentiam commiſſa. Sunt tamen varia in Scripturâ, quæ & remiſſionis ſpem ſupereſſe comprobant illis, qui poſt fidem & reſipiſcentiam in peccata quædam relabuntur, modò ſeriam eorum pœnitentiam agant. Primò enim etiam talibus præſcribitur reſipiſcentia, ut *Apoc.* II. 4, 5. Angelo Eccleſiæ Epheſinæ, *Habeo contra te, quod charitatem tuam primam reliqueris; Memento igitur unde excideris, & reſipiſce.* Quod fruſtra foret, ſi nec reſipiſcere, nec per reſipiſcentiam rurſus divinæ gratiæ favorem conſequi poſſent. 2. Id colligitur ex naturâ fœderis gratioſi, quod nititur, tum miſericordia Dei, ſecundum quam homines tractare vult naturæ ipſorum convenienter: Atqui ea talis eſt,

est, totque infirmitatibus obnoxia, ut facile per mundi hujus illecebras seducatur & in peccatum sollicitetur: tum sanguine misericordis Mediatoris, qui per omnia est tentatus, ut possit compati infirmitatibus nostris: *Hebr.* 11. 17, 18. 3. Exstant varia in Scripturâ promissâ remissionis facta peccatoribus contra voluntatem Dei sibi jam revelatam peccantibus; quæ variis in locis in Prophetarum scriptis reperire licet; inter alia, *Esa.* 1. 15, 16, 17, 18. *Jerem.* XVIII. 7, 8, 9, 10, 11. *Ezech.* XVIII. & XXXIII. Ex quibus meritò concludere licet, Deum sub Novo Fœdere non minore indulgentiâ ac benignitate usurum erga fideles, si in peccata incidant, eorumque pœnitentiam agant. Quod & colligitur ex 1 *Joan.* II. 1, 2. *Filioli, hæc scribo vobis, ne peccetis: Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum: Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, &c. 4. Habemus exempla eorum, qui post acceptam gratiam peccarunt, & peccatorum per seriam resipiscentiam veniam à Deô obtinuerunt; ut, Davidis, Petri, & incestuosi illius, quem Paulus, 1 *Cor.* V. Satanæ tradi jubet; eundemque, uti communis fert opinio, in gratiam recipi post resipiscentiam, 2 *Cor.* II. & septem Ecclesiarum Asiæ, quas postquam variorum peccatorum Dominus coarguit, ad resipiscentiam hortatur, spe vitæ æternæ propositâ vincenti, hoc est, peccatum superanti; *Apoc.* II. & III. Tandem nisi hoc statuamus, gravissima sequentur absurda: Aut enim in animis piorum orietur desperatio, quando videbunt se ab omni peccato non esse puros, ac proinde extra statum gratiæ: Aut in aliorum animis arrogantia; quoniam enim homo non facile sibi in animum inducit, se salutis spe prorsus destitutum, antequam se tali in statu esse credat, perfectam sibi sanctitatem adscribet, ut vitæ æternæ spe sibi blandiri possit. Atqui dum in mediis peccatis sibi blanditur, ea non agnoscet, nec eorum pœnitentiâ ducetur, atque ita viam remissionem obtinendi sibi præcludit.

Nec Apostatis omnis venia spes præcisa videtur.

III. Quod apostatas attinet, qui totam fidem abjecerunt, & ad pristinam vitæ profanitatem relabuntur, eorum fateor paulò aliam esse rationem: attamen ex rationibus allatis colligi potest, & talibus, si seriam peccatorum pœnitentiam agant, non omnem veniæ spem præcisam esse. Et credibile nobis non est, Deum, dum hominibus vitam, valetudinem, ac ratiocinandi facultatem conservat, ita gratiæ ostium in hac vitâ claudere, ut omnem prorsus resipiscendi facultatem homini adimat. Difficilem esse, imò difficillimum, ad sanctitatem regressum, & veniam non nisi ægrè obtineri, non diffitemur; quod & mox ostendemus: sed ut prorsus impossibile sit, misericordia divina non permittit ut credamus; nec uspiam in Scripturâ declaratum est.

Explicatio Hebr. VI. 4, 5, 6.

IV. Objici tamen in contrarium solent duo loca ex Epistolâ ad Hebræos. Prior exstat *cap.* VI. 4, 5, 6. ubi dicitur, *impossibile esse, ut qui semel sunt illuminati*, &c. *si prolapsi sint, rursus renoventur ad pœnitentiam*, &c. Resp. *Impossibile* non semper significare, quod planè fieri nequit, sed valdè difficile, præcedente capite ostendimus, ex *Jerem.* XIII. 23. aliisque locis. Dicitur autem *impossibile*, seu valdè difficile, quia cum ejusmodi apostasiâ ordinariè soleat esse conjuncta impœnitentia, ut mox videbimus. Non tamen prorsus impossibile esse, ut illius peccati pœnitentia agatur & remissio obtineatur, inde colligi potest: Quod sola in Spiritum Sanctum blasphemia dicatur non remittenda: Hoc autem peccatum committitur directè in Filium, quem hi apostatæ dicuntur sibi ipsis denuò crucifigere, & ignominiâ afficere; quatenus nimirum hac suâ apostasiâ testatum faciunt, se Jesum credere non esse Prophetam à Deo missum, ac proinde impostorem, adeoque meritò ut talem cruci affixum. Quod gravissimo crimine non vacat.

V. Alter locus exstat *Cap.* X. 26, 27, 28, 29. *Et Hebr.* X. 26, 27, 28, 29. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam cognitionem veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam exspectatio judicii, & ignis fervor, qui devoraturus est adversarios*, &c. Resp. Hic non agi de totali apostasiâ, sed de peccatis quibusdam gravibus contra Religionem Christianam commissis, ita tamen ut omnis pietas non penitus abjiciatur, nec fides abnegetur, quidam colligunt ex voce ἁμαρτάνειν, *peccare*, quæ hic usurpatur; cum de totali apostasiâ soleat usurpari vox παραπίπτειν, *prolabi*. Deinde etiam ex adhortatione præcedente Apostoli, quâ fideles hortatur, ut alii alios considerent in provocationem charitatis & bonorum operum: Cui hanc subjungit rationem: Quia si in hoc officio negligentes sint, facile fieri possit, ut in gravia quædam peccata incidant, atque ita se gravissimæ pœnæ reos faciant. Cum autem adhortatio non soli apostasiæ totali, sed & omnibus peccatis, opponatur; etiam hic de quibusvis peccatis sermonem esse non absque fundamentô contendunt. Dicit ergo divus scriptor, voluntariè peccantibus post acceptam cognitionem veritatis, non restare aliam hostiam, nobiliorem videlicet & magis efficacem, cujus virtute remissionem possint consequi; perinde uti ante fidem & conversionem refugium habebant ad Christum, hostiam vivam ac æternam, cujus virtute remissionem consequi poterant, etiam eorum peccatorum, à quibus per hostias legales non poterant liberari: sed peccata ejusmodi hominem naturâ suâ ducere ad mortem; & nullam pro tali peccatore spem esse remissionis, nisi seriò resipiscat. Non quod mors semper cum ejusmodi peccatô conjuncta sit, sed ordinariè: quia ejusmodi peccatores difficulter in priorem sanctitatis statum restitui possint. Nec est, quod quis excipiat, videri id impossibile, juxta rationem mox allegatam, quia hi peccatores dicuntur Spiritum San-

ctum contumelia afficere, ac proinde in Spiritum Sanctum peccare: Quia Spiritum Sanctum non directè contumelia afficiunt, sed indirectè & per consequens, quia testimonium perhibuit doctrinæ Jesu Christi, quam ut divinam in pretiò non habent.

Varii defectionis gradus.

VI. Ut autem distinctius ostendamus, quantæ difficultatis sit ejusmodi peccatorum ac impietatis pœnitentiam agere, considerare oportet varios esse defectionis gradus, pro diversis qui fidem integram ac salutarem constituunt actibus. Potest enim primò sanctitatis habitus exstingui, remanente assensu veritati adhibito. Potest porrò ipse assensus veritatis planè exstingui, remanente tamen notitia veritatis. Potest denique & ipsa veritatis notitia perire, ita ut homo tandem carnis suæ desideriis traditus quasi obbrutescat. Juxta diversos hosce apostasiæ gradus, statuimus etiam resipiscentiæ difficultatem vel esse majorem, vel minorem.

Difficultas resipiscentiæ in relapso ad vitæ profanitatem.

VII. Quod primos attinet, in quibus sanctitatis habitu exstincto remanet assensus veritatis; in iis remanet principium aliquod resipiscentiæ, quò excitari possint, licet difficulter admodum. Ratio difficultatis est: Quia gratiam Dei, qua converti fuerant, sibi inutilem & inefficacem reddiderunt: in prima enim conversione omnem illius virtutem & efficaciam, qua ex animalibus in spirituales convertuntur, agnoverunt: ab illa itaque deficientes, contra gratiæ divinæ virtutem à se agnitam animum suum obdurarunt, adeò ut jam, respectu illius indurationis, inefficax sit ad ipsos convertendum: nova enim illi virtus non accedit, quam prius non agnoverunt, & sua impietate sibi irritam non reddiderunt. Hinc explicari potest phrasis, *Hebr.* VI. 4. *impossibile esse ut renoventur ad resipiscentiam*, quod per ordinariam Dei gratiam, quæ in Euangeliô omnibus offertur, impossibile sit, quia illam sibi inefficacem reddiderunt: Non possint autem restitui nisi per novam Dei gratiam, quam quidem Deus non expresè promisit; sed si ardentibus precibus eam peccator à Deo petat, convenienter naturæ Novi Fœderis, benignè largiturus est. Et sic intelligi possunt loca, ubi talium conditio deterior dicitur, quàm nondum conversorum, *Matth.* XII. 43, 44, 45. 2 *Pet.* II. 20, 21, 22.

Major, in relapso etiam ad infidelitatem.

VIII. Secundi, in quibus præter sanctitatis habitum etiam assensus veritati adhibitus exstinctus est, multò difficilius restitui possunt. Principium enim illud, quo fidem adhibent præceptis, promissis ac comminationibus divinis, & cujus virtute ad resipiscentiam excitari debent, exstinctum est: quod resipiscendi difficultatem auget: Attamen quoniam notitia veritatis remanet, non quidem, qua cognoscunt verum esse id, quod antea crediderunt; sed id quod verum est, licet ut verum non recipiant; ea stimuli & calcaris instar esse potest, quo aliquando incitari possunt ad meliores animi motus, seu ad auxilium divinum implorandum: Deum autem, si seriò oretur, non dubitamus quin novas vires sit gratiosè largiturus, per quas homo excitatus denuò veritati assentiri, atque ita sensim ad meliorem frugem reverti possit.

Impotentia eorum, in quibus & ipsa notitia veritatis exstincta est.

IX. Quod postremos attinet, in quibus & ipsa veritatis notitia exstincta est, ii desperatæ improbitatis sunt, & vix hominum numero censendi, quos Deus in reprobam mentem tradidit, in quibus rectæ rationis usus, & discrimen inter honestum & turpe non amplius superesse videtur: Itaque vix alio quàm brutorum irrationalium loco habendi sunt, quorum impietate Deus aliquando abutitur in pœnam improborum, & in experimentum fidei ac constantiæ sanctorum. Si qui eò usque prolabantur, quod si fiat rarissimè contingere credimus, affirmare non audemus, tales ad resipiscentiam restitui posse, quia nullum in illis principium remanet, quo excitari possint, non tantum ad actus resipiscentiæ, sed nec ad auxilium divinum precibus implorandum; sed brutorum instar sunt ac insanientium hominum, qui sibi ipsis omnem resipiscendi facultatem exstinxerunt.

Quâ ratione relapso in peccatum pœnitentia fit facienda.

X. Quoniam autem ordinariè non contingit homines à fide ac sanctitate totaliter deficere; sed plerumque se peccatis quibusdam specialibus mancipare; ad eorum restitutionem non videtur totalis resipiscentia necessaria, qualis exigitur in prima conversione; sed emendatio vitiosi illius habitus cui se applicuerunt. Hæc autem peragitur tribus illis actibus, qui Ecclesiæ Ephesinæ præscribuntur, *Apoc.* II. 5. cogitando unde exciderint, nimirum per prioris status revocationem in memoriam, ejusque cum præsenti collationem; resipiscendo, per serium ob peccata dolorem, & efficax emendationis propositum; & priora opera faciendo. Illius autem fundamentum est spes veniæ à Deo obtinendæ, sine qua nemo peccato assuetus, eique cum voluptate operam dans, seriò resipiscet; quoniam id sine concupiscentiæ carnis crucifixione, quæ molesta admodum est, fieri nequit. Hinc David *Psal.* CXXX. 4. *Apud te est remissio ut timearis.*

THEO-

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER SEXTUS,

DE PROMISSIS ET MINIS NOVI FOEDERIS.

CAPUT I.

De Promissis & Comminationibus divinis in genere.

Promissa & minæ.

I. HActenus primam fœderis divini partem, officium nempe quod ab homine Deus stipulatur, consideravimus. Restat ut alteram explicemus, Promissa nempe ac minas, quibus Deus officii ab homine stipulationem, seu præcepta sua, sancivit. Quanquam enim Deus, tanquam absolutus & supremus Dominus, jure creationis, quodvis à nobis exigere possit obsequium, nulla proposita spe mercedis; nosque tanquam ipsius opus, ad ministerium quodcunque obligati simus; & in officio negligentes pœnæ debitum contrahamus; placuit tamen benignissimo nostræque salutis amantissimo numini, ut nos ad pietatis studium acrius inflammaret, leges suas præstantissimis promissis ac diris comminationibus sancire.

Eorum vis.

II. Et sane sine his vix ulla legum, carni præsertim gravia ac dura præscribentium, obedientia exspectari potest. Hinc quidam recte promissa & minas nervos legum vocavit. Non videtur enim hominis concupiscentia, quæ magno ardore fertur in quæcunque carni suæ grata sunt, in ordinem posse cogi, nisi promissò boni melioris eo, quod carnis desideria crucifigendo abnegat; aut comminatione mali gravioris cô dolore, qui in abnegatione cupiditatum percipitur. Non enim amor erga bonum quoddam exstinguitur, nisi amore alterius boni, aut vere, aut saltem judicio nostro, melioris.

Licitum ast. spe præmii Deo obedire.

III. Sed hic quæritur, an conveniens sit homini Christiano, quem Deus in filium adoptavit, spe præmii ad obedientiam Dei permoveri. Videtur enim id mercenarium esse, mercedis intuitu officium facere: filiorum vero esse, solo patris sui amore incitari ad officium. Ita quidam argutantur. Sed sententiæ illius fundamentum quammaxime est erroneum; nos nimirum jam à Deo electos & in filios adoptatos, antequam præcepta Jesu Christi observamus: ac proinde spe præmii ad obediendum non posse induci, cum jam antea certa salus nobis destinata sit; sed omne nostrum officium tantum gratitudinem esse pro beneficiis in nos collatis. Quam sententiam & antehac refutavimus, & in sequentibus porro confutaturi sumus. Quia vero & alii, fundamento hoc repudiato, indecorum existimant homini Christiano spe mercedis ad obediendum induci, age sententiam illam validis aliquot argumentis convellamus.

Ratio prima.

IV. Primò. Deus promisso præmii nos ad obedientiam adhortatur, illiusque magnitudine obedientiam in nobis excitat. Sic 1 *Tim.* IV. 8. *pietas* dicitur *habere promissa hujus & futuræ vitæ*; & 1 *Joan.* II. 25. dicitur *vita æterna* Dei *promissio*. Talia promissa passim occurrunt, *Matth.* V. 10, 11, 12. *Rom.* VIII. 13. *Gal.* VI. 7, 8. & alibi. Atqui illicitum non est eo medio ad obedientiam permoveri, quo ipse Deus nos moveri vult. Dices. Merces seu præmium non est ratio principalis fideles ad obedientiam movens, sed tantum accessoria. Resp. 1. Hoc convenienter dici nequit illorum doctrinæ, qui statuunt electis jam ante fidem vitam æternam immutabiliter destinatam, imo sine ullo ad fidem aut obedientiam respectu: talibus enim nullo modo ratio ad obediendum esse potest. 2. Si sit ratio accessoria, ergo accessoriè erunt mercenarii qui eâ tanquam ratione accessoriâ moventur. 3. An credibile est, Deum nos ratione illâ accessoriâ semper movere velle ad obedientiam, nunquam autem sine illâ obedientiam nobis præscribere, aut nusquam indicare, ejusmodi obedientiam sibi esse ingratam, fidelibusque indignam?

Secunda.

V. Secundò. Scriptura expresse jubet, ut ad vitæ æternæ præmium respiciamus, illudque per obedientiam Deo exhibitam quæramus. *Matth.* VI. 20. jubemur *thesauros colligere in cœlis*: *vers.* 33. *quærere regnum Dei.*

Luc.

Luc. XII. 33. *thesaurum non deficientem in cœlis. Coloss.* III. 1, 2. *quæ sursum sunt, ubi Christus sedet ad dexteram Dei.* 1 *Tim.* VI. 12. *apprehendere vitam æternam.* Imo disertè illi dicuntur vitam æternam adepturi, qui *per boni operis patientiam gloriam & honorem & incorruptionem quærunt. Rom.* II. 7, 8. Hinc & vita æterna passim *merces* vocatur, *Matth.* V. 12. *Luc.* VI. 23. *Apoc.* XI. 18. XXII. 12. ἀνταπόδοσις, *Coloss.* III. 24. & diserte μισθαποδοσία, *Hebr.* X. 35. XI. 26. Dices. Figuratam eam esse locutionem, vitamque æternam proprie esse mercedem non posse, quia merces includit debitum, vita autem æterna ex gratiâ conceditur. Resp. Merces strictè accepta includit debitum, ea enim operi proportionata est; non autem merces quæ ex gratiâ imputatur, cûjusque Apostolus meminit, *Rom.* IV. 4. quæ merces vocatur, non quia opus illam meretur; sed per analogiam quandam, quia Deo placuit gratiosè illam promittere, & non nisi præstitâ per gratiam suam obedientiâ, tanquam conditione ad eam obtinendam necessariâ, eam nobis donare; eaque præstitâ, illâ tanquam præmio obedientiam nostram remunerari.

Tertia. VI. Tertiò. Fides in Scripturâ Sacrâ non accessoriè exigitur, sed principaliter, & tanquam totius obedientiæ nostræ fundamentum. At tota fidei essentia consistit in respectu ad præmium: *Accedentem* quippe *ad Deum oportet credere Deum esse, &* (NB) *præmia largiri quærentibus se, Hebr.* XI. 6. inde & *vers.* 1. *ejusd. Cap.* fides describitur, quod sit ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων. Non ergo licitum tantum est ad præmium respicere, sed & quædam officia sine respectu ad præmium præstari nequeunt; tolerantia nim: crucis, mortisque pro nomine Christi diriſſimæ. Imo tantum abest, ut respectus ad præmium eo in casu tantum pro ratione accessoriâ sit habendus, ut si quis sine spe præmii eo in casu Deo obediret, sed aliâ consideratione motus, illa non pro principali sed accessoriâ habenda foret. Hinc & tota Christiana lex vocatur *lex fidei*, totaque nostra obedientia *fides:* ipseque Servator noster Jesus Christus, *dux fidei: Hebr.* XII. 1, 2. Amor enim rationalis alicujus boni, qualis est amor vitæ eorumque quæ vitam hanc suavem faciunt, exstingui nequit nisi per contrarium amorem boni multo majoris & excellentioris, cujus adeptionem minoris boni amor impedit: Duobus enim propositis bonis, amor erga minus bonum, amori erga majus cedat necesse est, siquidem rationi consentaneè homo agat. Sic & amor rerum terrenarum & corporearum non nisi per amorem rerum spiritualium, quem nobis ingenerat fides, exstingui potest. Estque hæc doctrina comparata ad tenellis animis desperationem ingenerandum, persecutionis præsertim tempore, aut in gravi aliquâ tentatione constitutis, si persuadeantur, obedientiam cum respectu ad præmium, quo uno se in tentatione ac persecutione præcipue sustentant, præstitam, esse mercenariam Deoque ingratam. Quin & sententia hæc servire potest eorum errori incrustando, qui legem charitatis lege fidei perfectiorem statuunt, quasi non ex fide quæ præmium respicit, sed ex charitate Dei, tanquam entis summe pulchri ac perfecti, obediendum sit.

Quarta. VII. Quartò. Optimi ac sanctissimi hac consideratione ad obediendum Deo permoti fuerunt, imo fide remunerationis à Deo obtinendæ præcipua & optima eorum obedientia, quæ nobis in exemplum proponitur, nixa legitur: quod docetur passim *Hebr.* XI. in exemplo Abrahami, & Patriarcharum, præsertim Mosis, *vers.* 25. qui expresse dicitur *retributionem mercedis respexisse.* Idem de se testantur Apostoli, 2 *Cor.* IV. 16, 17, 18. & *Cap.* V. 8, 9, 10, 11. *Phil.* III. 10, 11, 12, 14. Quin & de ipso Servatore nostro Jesu Christo dicitur, *Hebr.* XII. 2. quod *pro proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemtâ, atque in dexterâ sedis Dei sedet.* Dicere ergo ita indistincte, spe præmii Deo obedire mercenarium esse, est sanctissimos illos viros insimulare, quod non sincere, sed mercenariorum instar Deo obediverint. Quod absque blasphemiâ dici nequit. Dices. Non dicit textus, Christum respexisse ad præmium; sed ipsum loco præmii, quod in manibus habebat, elegisse crucem: hunoque sensum patere ex vocula ἀντὶ, quæ permutationem denotet; ut *Matth.* V. 38. XX. 28. *Luc.* XI. 11. &c. Resp. Hanc expositionem esse violentam; 1. Quia non convenit cum verbis sequentibus, *& sedet ad dexteram sedis Dei;* quæ plane aliena & superflua sunt, nisi verborum præcedentium sensus sit, quod Christus ad gloriam respexerit, cum crucem ac ignominiam in se susciperet: docet enim Apostolus, Christum obtinuisse quod spectabat. 2. Nec etiam convenit cum serie orationis Apostolicæ, quæ (uti ex antecedentibus & consequentibus manifestissime liquet) tota occupatur in seriâ fidelium adhortatione ad patientiam crucis spe præmii cœlestis, allato exemplo Jesu Christi, qui ad præmium respexit, idque obtinuit. 3. Ipse Christus alibi testatur, se gloriam illam tempore passionis suæ respexisse; quoniam jam jam passurus, Patrem suum orat, *Clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui prius quàm mundus esset apud te. Joan.* XVII. 5. 4. Quod attinet vocem ἀντὶ, illa etiam significat ἕνεκα, ut inter se collatis locis *Matth.* XIX. 5. & *Eph.* V. 31. manifestum est; rationesque allatæ ita etiam hic accipi debere evincunt.

Responsio ad objectiones. VIII. In contrarium autem varia adferri solent; nullus tamen, quod mirandum, tex-

textus profertur, qui ejusmodi obedientiam improbet, aut tanquam mercenariam damnet: quod omnino in re tanti momenti, quæ totius vitæ directionem concernit, fieri oportebat; sed ratiunculæ quædam & consequentiæ ex quibusdam Scripturæ textibus deductæ proferuntur.

Ad primam. IX. Obj. 1. Etsi Deus nullum nobis promitteret præmium, tamen ipsum ipsiusque voluntatem agnoscentes obligati essemus ad eum colendum. Resp. Fateor: Sed exinde non sequitur, illicitum esse etiam respicere ad præmium per sinceram obedientiam à Deo obtinendum; aut præmii considerationem, nullam posse esse quæ nos ad Deo obediendum excitet rationem, quando Deus illâ ratione nos potissimum movere vult.

Ad secundam. X. Obj. 2. Fideles vocantur *filii & hæredes Dei:* atqui filiorum est ex amore, non autem spe præmii aut mercedis patri suo obedire. Resp. Uti non per naturam, sed per fidem filii sunt, *Gal.* III. 26. ita & per eandem sunt hæredes, si ad finem usque in fide atque obedientiâ perseverent, *Hebr.* III. 14. Hinc vita æterna non tantum *hæreditas*, sed & (uti vidimus) *merces* & *retributio mercedis* vocatur. Est ergo hæreditas, quæ nobis non competit tanquam filiis naturalibus, sed quæ tanquam merces in præmium fidei & obedientiæ gratiosè nobis donabitur: Atque adeo ipsa adoptio in filios obedientiæ nostræ præmium est.

Ad tertiam. XI. Obj. 3. Sincera obedientia fieri debet ex amore solius Dei, tanquam entis summe boni summeque pulchri. Resp. Fateor: sed quatenus nos in fruitione illius entis summam sumus consecuturi fœlicitatem: Non autem, quatenus solummodo tanquam ens summe pulchrum spectatur, sine ullo ad fruitionem ejus respectu. Quæ enim ratio: Deus est summè pulcher & bonus; nulla tamen ex ejus bonitate ad me redundabit fœlicitas; ergo illum tanquam summum bonum amare, & ex illo amore illi obedire teneor. Ut hoc distinctius explicemus, considerandus Deus vel ut summum bonum simpliciter; vel ut legislator, carni nostræ ingrata ac dura præscribens. Priore modo consideratus, necessario amatur; omnes enim summum bonum amant, neque quisquam illud repudiare potest: amatur autem, non tanquam in se spectatus ut summum bonum, sine ullo quæ ab ipso ad nos redundabit fœlicitatis respectu; sed quatenus in illius fruitione summam consequimur fœlicitatem; bonum enim summum fieri nequit, quin appetamus, ut eo fruamur; in eaque fruitione beatitudo consistit. Posteriore modo si consideretur Deus, ut legislator, Deum amare, est legibus ipsius obedire, ut *Joan.* XIV. 21. *Qui mandata mea habet, eaque observat, diligit me.* Hac ratione Deus non necessariò, sed liberè amatur; & ad illum amorem excitamur amore, quo Deum tanquam summum bonum diligimus, & spe certâ, si Deum tanquam legislatorem amemus, nos ipso tanquam summo bono, omnibusque ipsius bonis, fruituros esse. Nusquam autem dicitur, Deum nobis gravia præcipientem ut talem amari debere, id est, præceptis istis divinis maximâ cum molestiâ obediendum esse, solummodo quia Deus summè est pulcher & bonus, sine ullo ad præmium ab ipso obtinendum, seu beatitudinis ex ipsius fruitione in nos redundantis, respectu.

Ad quartam. XII. Obj. 4. Jubemur *Deum diligere ex omnibus viribus nostris*, id est, supra omnes res, & sui solius causâ. *Deut.* VI. 5. Resp. 1. *Deum diligere ex omnibus viribus*, significare, Deum diligere sui solius causâ, nec ex hoc, nec ex alio quocunque Scripturæ textu evincetur: Manifeste enim hæc expositio repugnat verbis, quæ leguntur *vers.* 2. *ut prolongentur dies tui.* & *Cap.* X. 12, 13. *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum*, &c. *& diligas eum*, &c. *ut bene sit tibi.* & *Cap.* XXX. 6, 7, 8, 9, 10. Neque ullus ex Scripturâ Sacrâ locus proferri potest, qui id innuat. Credibile autem non est, Deum ratione principali omissâ & nunquam expressâ, nos ratione tantum accessoriâ velle perducere ad obediendum. 2. Si Deum amare sui solius causâ, significare velint, Deum tanquam summum bonum, quod propter se solum, & non propter aliud amatur, & in cujus fruitione summa consistit beatitudo, diligere; quamquam sensus ille locis istis non quadret, qui de dilectione Dei ut legislatoris agunt, concedimus tamen ita Deum sui solius causâ amandum, ex eoque amore obedientiam ipsi præstandam, non autem nos alio bono majore extra & præter Deum ad eum amandum moveri debere.

Ad quintam. XIII. Obj. 5. Qui vitam æternam magis amat quàm Deum, Deo non est dignus; quia aliquid præ Deo amat. Resp. Qui vitam æternam, quam solus Deus dat & dare potest, amat, Deum magis amet necesse est. 2. Vitæ æternæ fœlicitas in Dei fruitione consistit; qui ergo eam amat, non quid à Deo diversum, sed ipsum Deum amat. Ratio illa procederet, si bonum, in cujus fruitione beatitudo consistit, esset diversum à Deo: nunc autem, cum sit ipse Deus, plane corruit. Qui enim in solo Deo suam quærit fœlicitatem, nihil præ Deo amat; sed præ amore Dei, quem supra omnia amat, omnium aliorum, alias licet gratorum, amorem abjicit. Dices. Amat tamen Deum, ut per Dei fruitionem bene sit. Resp. Ita est: Neque aliter fieri potest, ut quis bonum amet, nisi ut per illius fruitionem sibi bene sit: Sed quia in Dei fruitione suum bene esse, seu beatitudinem, quærit, eo ipso ostendit, se nihil amare præ Deo.

Ad sextam. XIV. Obj. 6. Qui obediunt ſpe mercedis, obediunt ex amore erga ſeipſos, Deumque tantum tanquam plurima & maxima promittentem colunt; & ſi promiſſum abeſſet, amore juſtitiæ ad obſequium non perducerentur. Reſp. 1. Deus ipſe vult, ut ex fide ipſi obediamus; quæ fides, uti vidimus, promiſſa bona reſpicit. 2. Diſtinguendum inter bona temporalia & hujus vitæ, & bona ſpiritualia ac vitam æternam. Qui bona ſolummodo hujus vitæ ſpectant, illi non tam ex amore juſtitiæ ac Dei videntur obedire, quàm amore præmii à Deo plane diverſi: Qui vero vitæ æternæ (quæ in Dei fruitione conſiſtit) amore obediunt, obediunt amore Dei ut ſummi boni, & juſtitiæ quæ Deum nobis conciliat. 3. Diſtinguendum inter virtutes, quas ipſa ratio lumine naturali præſcribit præſtandas, quales ſunt, honeſtè eſſe vivendum, nulli innocenti injuriam inferendam, miſero ſuccurendum, benefactori gratias eſſe habendas, &c. hæ præſtandæ ſunt, & præſtari poſſunt ſolo juſtitiæ & virtutis amore. Et inter virtutes quas ratio non dictat, imo quæ rationi videntur repugnare, ſed quas Deus tanquam magis eximias à nobis exigit; quales ſunt, ſeipſum abnegare, crucem ſuam tollere, inimicos diligere, &c. Hæ ſine reſpectu ad præmium, & quidem majus atque excellentius eo bono quod abdicamus, præſtari nequeunt. Hiſque potiſſimum in Scripturâ merces illa vitæ æternæ promittitur, reliquis tamen non excluſis, qualia ſunt opera miſericordiæ, *Matth.* xxv. aliæque virtutes Chriſtianæ, *Matth.* v. 3. *& ſeqq.*

Ad ſeptimam. XV. Obj. 7. Amor requirit ſolummodo affectum in perſonam, ſine ullo reſpectu ad bonum noſtrum quod ex illius fruitione exſpectamus. Reſp. 1. Diſtinguendum inter amorem benevolentiæ, qui tantum bonum alterius reſpicit, abſque ullâ cum eo unione; & inter amorem complacentiæ ſeu amicitiæ, qui unionem cum perſonâ intendit: Deinde inter amorem, qui perſonæ exhibitus in eâ non terminatur, ſed ulterius reſpicit; & inter amorem qui in perſonâ amatâ terminatur. Hiſce præmiſſis, dico, amorem, non benevolentiæ, ſed amicitiæ, de quo jam quæritur, quique in perſonâ amatâ terminatur, ſemper reſpicere bonum noſtrum, quod ex perſonæ illius fruitione nobis intendimus: Quoniam amor eſt affectus unionis; nemo autem perſonæ uniri deſiderat, niſi ex illâ unione bonum aliquod ſibi ſperet. Perinde uti odium affectus eſt ſeparationis; nemo autem ſe à perſonâ ſeparat, niſi quatenus unionem cum ipſâ ſibi experitur moleſtam. Neque ullum in contrarium proferri poteſt exemplum.

An inſtantias quaſdam. XVI. Inſtant. *Cantic.* vi. 6, 7. dicitur, *dilectio fortis ut mors*; & *Job.* xiii. 15. *Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo.* Reſp. Locus Cantici tantum docet, malle hominem mori, quàm re amatâ carere; non quia rem illam ipſius ſolius causâ diligit, ſed quia ſummam ex illius fruitione voluptatem percipit, quâ carere morte gravius eſt. Senſus verborum Jobi eſt, etiamſi moriendum ſibi eſſet, ſe tamen bonitati & juſtitiæ Dei fidere, ſub ſpe certâ, Deum patientem hanc ſuam obedientiam remuneraturum. Notandum etiam verba hæc a Vatablo longe aliter verti, *Si me occiſurus eſſet, non exſpectarem:* quæ ſenſum plane ab hac materiâ diverſum continent. Addunt: Jubemur paſſim diligere inimicos noſtros, *Matth.* v. 44. *&c.* & alibi. Reſp. Inimicos noſtros, qui nobis ſine causâ inimici, ac proinde homines improbi ſunt, amore benevolentiæ, non amicitiæ, diligere jubemur: Neque amor ille in inimicis, ſed in Deo terminatur. Pergunt. Illicitum eſt rem creatam ſui ſolius causâ amare; quia *mundus nobis per Chriſtum eſt crucifixus, Gal.* vi. 14. Chriſtuſque *ſe pro nobis dedit, ut nos ex hoc mundo erueret, ibid. cap.* 1. 4. Hinc & *qui uxores habent*, jubentur eas habere *ac ſi non habeant, qui emunt ac ſi non poſſideant*, &c. 1 *Cor.* vii. 29, 30, 31. Reſp. Objectio hæc plane præter ſcopum & quæſtionem eſt: Non enim quæritur, an licitum ſit rem creatam ſui tantum causâ amare, nullo ad Dei honorem reſpectu: Sed utrum is, qui rem creatam ita amat, atque in eô amore acquieſcit, in illum amorem induci poſſit aliâ conſideratione, quam propriæ voluptatis, quam ex perſonæ illius fruitione intendit. Perinde uti is, qui Deum ut ſummum bonum amat, cumque eô ut ſummo bono uniri optat, cujuſque amor in Deo terminatur, propriæ beatitudinis conſideratione, quam ex Dei fruitione ſibi ſperat, ad amorem illum excitatur. Hoc probandum erat.

Reſponſio ad exemplum Moſis Exod. xxxii. 32. XVII. Tandem duo nobis objiciuntur exempla, ex quibus id evidenter concludi credunt: Alterum Moſis, qui pro Iſraëlitis *deleri* voluit *ex libro vitæ, Exod.* xxxii. 32. Pauli alterum, qui pro Judæorum, ſuorum conſanguineorum, ſalute voluit *anathema fieri à Chriſto, Rom.* iv. 2, 3. Nullam enim illi, qui ſibi æternam imprecati ſunt mortem, voluptatem aut beatitudinem in amore illo erga Iſraëlitas potuerunt proponere. Reſp. Neutrum horum mortem æternam, quæ vel æternam à Deo ſeparationem, vel unà æternam pœnæ doloriſque intenſiſſimi inflictionem denotat, ſibi optaviſſe; ſed mortem tantum temporalem, cujus interventu æternam apud Deum conſecuturi eſſent fœlicitatem. Per *deletionem ex libero vitæ*, quam Moſes ſibi optat, intelligitur mors temporalis, ſicut & per *librum vitæ*, hæc vita quam hic vivimus aliquando intelligitur; ut *Pſal.* lxix. 29. *Deleantur de libro viventium.* Et ſic etiam declaratur hoc Moſis votum; *Num.* xi. 15. *Sin aliter tibi videtur, obſecro ut interficias me, & inveniam gratiam in oculis tuis,*

ne tantis afficiar malis. Orat ergo Moſes, ut Deus potius ipſum occidat, quàm ut totius populi exitium videat; quia minus malum credidit mori, quàm populi exitium videre. Minus autem malum majori comparatum ſpeciem boni habet.

Et Pauli, Rom. IX. 2, 3.

XVIII. Quod attinet exemplum Pauli, nec ille optavit æternum damnari, aut à Chriſto ſeparari; ſed tanquam homo devotus, & à Chriſto alienus, ab hominibus haberi, morteque cruentâ affici: Vel pro Chriſto tanquam anathema & homo devotus tractari; ut loco ἀπὸ Χριστοῦ, legatur ὑπὲρ Χριστοῦ, ut hac ratione poſſit promovere fratrum ſuorum ſalutem; ſciens ſibi majorem in futurum repoſitam mercedem, 2 *Tim.* I. 12. & *Cap.* II. 9, 10, 11. *&c.* Ratio eſt. I. Quia optare à Deo æternum ſeparari, & in inferno æternum cruciari, votum eſt rei non tantum impoſſibilis, Deus enim ſeipſum abnegare nequit; ſed & indecorum admodum: 1. Ratione Dei, ad cujus non honorem, ſed ignominiam tenderet, in gratiam & pro ſalute hominum ſceleratorum & in peccatis ſuis obduratorum, ſervum ſibi fideliſſimum æternum à ſe ſeparare: 2. Ratione ipſius optantis, tanquam dilutum nimis amorem cum Deo perpetuum vivendi indicantis. 3. Ratione eorum, pro quorum ſalute votum fit, quæ indecore promoveretur æterno tam fidelis præceptoris exitio. II. Eſſet amor Pauli erga Judæos ferventior amore Chriſti, qui non optavit æternum à Patre ſuo ſeparari, ſed *gloriâ, quam habuerit prius quàm mundus eſſet, coronari, Joan.* XVII. 5. Alii credunt, Paulum reſpicere ad ritum Excommunicationis Judæis uſitatum, & à Judæis ad Chriſtianos derivatum, quo excommunicatus ab hominum conſortio arcebatur, nec niſi pœnitentiâ ac bonæ mentis profeſſione abſolutionem conſequi poterat. Quaſi Paulus dicat: Utinam ego ipſe hæc pro illis omnibus ſeu eorum vice incommoda paterer, ſi modò ſic redimi & Chriſtiani fieri poſſent! Qui ſenſus commodus eſt, nihilque in ſe continet abſurdi.

Servile non eſſe metu pœnæ æternæ Deo obedire.

XIX. Supereſt jam altera quæſtio, utrum ſervile ſit metu pœnæ æternæ, quam Deus comminatur, ad obediendum Deo permoveri? Fateor generoſius eſſe ſpe præmii induci; quoſdamque pios continuo virtutis habitu eò uſque adſcendere, ut ſolo vitæ æternæ amore Deo obediant. In initio tamen converſionis, quando gravi cum luctâ carnis concupiſcentiæ edomandæ ſunt, & poſtea gravi ingruente tentatione ac cruce, ſi quis ad comminationes divinas reſpiciat, earumque metu ductus Deo obediat, nequaquam ſervile quid, aut Chriſtianâ profeſſione indignum, facit. Non inficior, ſervile eſſe, metu pœnæ ſolummodo temporalis moveri; non vero pœnæ æternæ, ac æternæ à Deo ſeparationis: Qui enim temporalis tantummodo pœnæ metu obedit, mala hujus vitæ pluris æſtimat amore juſtitiæ ac vitæ æternæ: Quod indecorum eſt & ſervile. Metu vero pœnæ æternæ Deo obedire, ſervile neutiquam eſſe, hiſce rationibus probamus.

Probatur aliquot rationibus.

XX. Primo. Quia Deus non tantum propoſito præmio, ſed & pœnâ, nos ad obediendum adhortatur: quod teſtantur omnes comminationes divinæ, paſſim per totam Scripturam Sacram ſparſæ. Atqui indecens non eſt iis rationibus ad obedientiam permoveri, quibus Deus nos moveri vult, quæque à Deo eum in finem adhibentur, ut iis moveamur. Alias fruſtra eſſent propoſitæ. II. Ipſa Scriptura timorem illum præſcribit, 1 *Petr.* I. 17. *Si patrem invocatis, qui abſque perſonarum acceptione judicat ſecundum uniuſcujuſque opus, in timore inolatus veſtri tempore converſamini. Hebr.* XII. 28, 29. *Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam; per quam ſerviamus placentes Deo, cum metu & reverentiâ: Etenim* (NB) *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Imo illo metu Scriptura homines impellit ad Deo obediendum. *Act.* XVII. 30, 31. *Deus nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant; eo quod ſtatuit diem, in quo orbem judicaturus eſt in æquitate, &c.* 2 *Cor.* V. 11. *Scientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus. Apoc.* XIV. 7. *Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora judicii ejus. Cap.* XV. 3, 4. & alibi paſſim. III. Obedientia quæ ſit per fidem, eſt ſincera ac laudanda. Atqui fides reſpicit non tantum promiſſa, ſed & comminationes divinas; quia fides aſſentitur omnibus Dei enuntiatis. Qui itaque promiſſa ſola admitteret, non minas, dimidiam tantum haberet fidem. Nam quod quidam putant, comminationes non reſpicere fideles, quia ſpectant tantum reprobos, neutiquam vero electos; vanum eſt, & falsâ de prædeſtinatione ſententiâ nititur. Comminationes ſpectant omnes quibus Euangelium revelatum eſt, ſub conditione ſi præceptis divinis non obediant, aut ab eorum obſervatione deficiant. IV. Et ſane ſi illicitum ſit ac ſervile metu pœnæ ad divinorum præceptorum obſervationem moveri, quid ita ſemper in ſcriptis & concionibus ſuis homines metu pœnæ divinæ, etiam temporalis, à malo retrahere & ad pœnitentiam reducere conantur? Indecens quippe eſt, illicitis mediis homines movere.

Occurritur objectioni primæ.

XXI. In contrarium tamen varia objici ſolent. Obj. 1. Vera fides pellit timorem. Reſp. Vera fides non pellit timorem comminationum divinarum; quia illas reſpicit: ſed humanarum, quæ Deo obſequentibus pœnas comminantur: imo illarum timor ratio eſt movens ad Deo obediendum, excuſſo omni mortis, quæ ab hominibus inferri poteſt, timore: & à Domino commendatur, *Matth.* X. 28. & *Luc.* XII. 4, 5. *Noliſte timere*

eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennâ. Fateor ex hisce locis non directe inferri Deo obediendum metu pœnæ; sed, obedientiam Dei non omittendam metu hominum, metumque hominum abigendum metu Dei; qui enim hominum metu à cultu divino desciscit, mali metu se duci declarat: Si ergo, inquit Dominus, metu mali cujusdam ducamini, illum metuere debetis, qui gravissimum malum infligere potest. Atqui exinde recte infertur, si metu gravioris mali à Deo infligendi, coërcendus sit metus hominum; non itaque illicitum esse, metu pœnæ à malo cohiberi.

Secunda. XXII. Obj. 2. *Luc.* 1. 74, 75. dicitur Deus nobis dedisse liberationem, *ut sine timore serviamus illi.* Resp. Manifeste agitur de timore hominum, è quorum manu nos Deus liberavit; ut & *vers.* 71. Sensusque est, Deum nos è manu inimicorum nostrorum liberasse, ut sine eorum metu, qui cultum nostrum impediverant, Deo serviamus.

Tertia. XXXIII. Obj. 3. *Rom.* VIII. 15. dicimur accepisse *non spiritum servitutis iterum ad timorem, sed adoptionis filiorum*, &c. Resp. Agitur de anxiâ illâ obediendi ratione, quæ sub Lege locum habebat, quæ populum Israëlis infantium instar tanquam pædagogus continebat, & ad Christum adducebat; infans autem, qui nondum ipsa bona sua administrare potest, tutore indiget cui subsit. Tum & de variarum cæremoniarum observatione, quâ tanquam jugo eum premi Deus volebat; in quibus transgressio admodum facilis erat. Tandem, quâ summum etiam ostendit rigorem & severitatem erga transgressores, omni transgressioni justâ mercedis retributione constitutâ, *Hebr.* II. 2. quæ omnia non nisi metum incutere poterant: obedientiamque magis exprimebant pœnæ metu, quàm spe hæreditatis apud Deum obtinendæ suadebant. Quæ omnia magis statum servilem quàm filialem repræsentant. Ab hoc statu fideles liberati sunt, à jugo cæremoniarum legali, à legis condemnatione, spesque remissionis ac gratiæ, quæ conscientiæ pacem producit, ipsis est facta: Non tamen immunes sunt à metu, jus filiorum Dei amittendi, si à fide & pietate desciscant.

Quarta. XXIV. Obj. 4. 1 *Joan.* IV. 18. *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam timor pœnam habet, qui autem timet non est perfectus in charitate.* Resp. 1. Per *timorem* hic intelligitur metus periculorum & malorum, quæ fidelibus in hac vitâ propter dilectionem divinam ab hominibus infligi possunt: illum perfecta Dei charitas excludit, uti jam vidimus: Non autem intelligitur metus comminationum divinarum. Sensum hunc tantum non evincit versus præcedens; *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii:* Non enim per *judicii diem* universalis judicii, in fine mundi exercendi, dies intelligitur; sed particularis, sc. miseriæ, calamitatis, crucis, quam Deus fidelibus suis in hoc mundo immittit: eodem sensu, quo, 1 *Petr.* IV. 17. dicitur, *Tempus est ut judicium incipiat à domo Dei.* Sensus itaque est; Nos perfecte Deum amare, quando cum fiduciâ & intrepide comparemus coram judiciis hominum, qui ob fidem nostram in Christum persecutiones adversus nos instituunt; omniaque illorum judicia subire malumus, quàm amorem nostrum erga Deum, fideique professionem abnegare. Quem sensum & confirmant sequentia; *Quia sicut ille* (supple fuit) *& nos sumus in hoc mundo.* id est, hoc faciendo, Jesu Christi Domini nostri exemplum imitamur, qui *bonam confessionem edidit sub Pontio Pilato*, 1 *Tim.* VI. 13. Quibus subjungens, *metus non est in charitate*, &c. manifestum est, metum persecutionum intelligendum esse. 2. Si quis tamen velit de metu comminationum divinarum sermonem esse, acriter cum ipso digladiari nolumus; sed addimus, metum illum dupliciter accipi posse: vel ut sit metus condemnationis, qualis est in peccatore veniæ spe destituto, qui Deum iratum ac vindicem metuit, statumque suum sentit esse statum condemnationis: is metus cessat in dilectione divinâ: quoniam talibus nulla est condemnatio, *Rom.* VIII. 1. vel ut sit metus excidendi favore divino sub conditione, si deficiamus, aut in dilectione non persistamus. Hic exigitur à fidelibus, ut eo in officio contineantur: *Rom.* XI. 21, 22, 23. *Noli altum sapere, sed time*, &c. *Hebr.* IV. 1. isque metus etiam fuit in Paulo, qui *corpus suum castigabat, & in servitutem redigebat, ne cum aliis prædicasset, ipse reprobus fieret*, 1 *Cor.* IX. 27.

Quid sit servile. XXV. Servile ergo est, solummodo metu pœnæ, nullaque aliâ ratione moveri. Servile est, metu pœnæ quasi invitum constringi ad obediendum. Servile est, externam tantum obedientiam præstare metu pœnæ, non autem toto corde Deum colere. At metu comminationum Dei ad obedientiam permoveri, ne in eâ negligentes æternum à Deo separemur, filiorum est, qui gravissimum existimant à cœlestis sui Patris visione separari; oriturque ex intenso erga Deum amore.

CAPUT II.

De promissis & minis N. Fœderis vitam hanc animalem concernentibus.

Promissa ac comminationes Novi Fœderis. I. CUm itaque constet, illicitum non esse homini Christiano spe præmii, aut metu pœnæ ad obediendum Deo permoveri; consequens est, ut ipsas Dei sub Novo Fœde-

Fœdere promissiones & minas specialius consideremus, ut cognoscamus quo præmio Deus nos ad obedientiam excitare, quâve pœnâ à peccato ac rebellione deterrere cupiat.

Alia respiciunt.

II. Promissa ac comminationes Religionis Christianæ, vel respiciunt vitam hanc animalem, vel spiritualem.

Vitam hanc animalem.

III. Promissa vitam hanc animalem concernentia non sunt specialia, sicut in Veteri Testamento certa quædam ac distincta bona, fertilitatem, longævitatem, fœcunditatem aliasque in terra Canaan prosperitates addicentia; sed generalia tantum, vitæ scilicet hujus, eorumque quæ ad nostri sustentationem necessaria sunt; sic 1 *Tim.* IV. 8. *Pietas habet promissa hujus & futuræ vitæ. Hebr.* XIII. 5, 6. *Contenti estote præsentibus; ipse enim dixit, non te deseram nec te derelinquam.* Sic & *Matth.* VI. 33. *Quærite primum regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.*

Promissum illud minimum est in Religione Christianâ.

IV. Ex quâ generali loquendi ratione apparet, 1. Hoc minimum esse in religione Christianâ promissum. 1. Quia vitæ æternæ bonum fidelibus proprie promissum est; estque illud speciale Novi Fœderis promissum, quod non generalibus verbis & sub generali *vitæ* nomine, perinde uti olim sub Veteri Testamento comprehenditur, sed distincte ac claris verbis expressum est: Hinc *Hebr.* VIII. 6. fœdus novum *melioribus* dicitur *promissionibus sancitum.* 2. Quia piis passim crux & afflictio prædicitur in Euangelio, ac patientia tanquam virtus præstantissima passim commendatur; illa autem cum bonorum terrenorum affluentiâ ac jucundâ & securâ possessione consistere nequit.

Et non absolute piis promittitur.

V. Secundo. Non absolute piis promitti, sed sub conditione, si illa bonorum terrenorum affluentia nec honoris divini promotioni, nec ipsorum saluti, nec aliorum ædificationi obsit. Illis enim casibus crux prædicitur. Idque amori divino, quæ æternam filiorum suorum salutem desiderat, conveniens est, ut bona terrena neget, quando eorum affluentiam principalis boni adeptioni obstituram novit. Verum extra hos casus etiam quæ ad vitam hanc terrenam quiete & tranquille transigendam conducunt, generalibus illis nobis promissa credi debent. Quin & 1 *Pet.* III. 9, 10, 11. verba *Psal.* XXXIV. 13, 14. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? prohibe linguam tuam à malo,* &c. statui Novi Fœderis applicantur. Indiget quippe fidelis dum hic commoratur domicilio quopiam omnibusque ad vitæ sustentationem necessariis: illorum curam in se suscipit Deus, *Matth.* VI. 30, 31, 32. Et Paulus jubet nos orare Deum *pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate.* Imo *Eph.* VI. 2, 3. promissum de longævitate super terrâ, etiam sub Novo Testamento applicatur filiis parentes suos honorantibus.

Longævitas etiam sub Novo Testamento est beneficium.

VI. Sed hic quæri posset, utrum longævitas sub Novo Testamento beneficium censeri possit? Cum enim statuamus omnium infantium in infantiâ suâ decedentium certam esse salutem, plurimi autem adultorum vitâ profanâ ac impiâ sibi damnationem accersant, ne salus ambigua sit, præstare videtur infantem decedere. Resp. Posse casus istiusmodi incidere, ut respectu miseriarum hujus vitæ præstet infantem decedere, quàm longævum illis involvi: ut apparet in filio Jeroboami: respectu vero salutis æternæ, etsi certam credamus infantium salutem, vitam nihilominus longæviorem, etsi mille peccandi atque ita pereundi periculis expositam, summum Dei ac vere optandum credimus beneficium. 1. Certi enim sunt fideles adulti auxilium divinum, cujus ope mandata divina præstare salutisque esse consortes possunt, sibi nunquam defuturum, modo seriis ac ardentibus precibus id à Deo efflagitent. Deinde. Nec minus certi sunt, hac suâ mandatis divinis præstitâ obedientiâ Dei gloriam illustrari, eamque proinde Deo multo gratiorem esse nudâ infantium innocentiâ: unde & spe salutis æternæ, quin & aliquando Spiritus Sancti corda ipsorum obsignantis testimonio, indeque orto gaudio ineffabili, confirmantur. Quibus tandem adde, quod ipsorum obedientia, etiam gravissimis pietatis exercitiis præstita, multo majore gloriæ gradu coronabitur, quàm infantium innocentia: præterquam quod incertum plane sit, quem gloriæ gradum Deus infantibus, ante rationis usum exstinctis, attributurus sit.

Comminationes hanc vitam concernentes.

VII. Comminationes hanc vitam concernentes varias continent ærumnas, afflictiones, morbos, ac tandem etiam mortem. Ærumnas ac morbos, *Apoc.* II. 22, 23. *Mulierem Jesabelem* Dominus *conjiciet in lectum; & qui cum eâ mœchantur in tribulatione maxima erunt: & filios ejus interficiet in morte.* Sic & 1 *Corinth.* XI. 30. dicuntur quidam ob non dignum sacræ Cœnæ usum *infirmi & imbecilles.* Ita & aliquando piis, ob peccata sua, adversa, afflictiones & persecutiones immittuntur, ad castigationem, *Hebr.* XII. 5, 6, 7, 8, 9. *Apoc.* III. 19.

Etiam mors temporalis.

VIII. Mors quam Deus sub Novo Testamento comminatur, licet dubitandum non sit, quin præcipue æterna designetur, tamen & temporalem, quæ vitæ hujus præsentis finis est, denotat, quatenus initium est mortis æternæ impiis destinatæ. Imo & nonnunquam solam temporalem designat, quam Deus fidelibus, cætera quidem piis, sed in peccatum aliquod lapsis, quod Deus non quidem pœna æterna punire, non tamen plane impunitum dimittere decrevit, in peccati illius pœnam immittit. Qualis est mors qua Deus Mosen, præ diffidentia aut iracundia

petram bis virga ſua percutientem, punivit, *Num.* xx. 12. & ſub Novo Teſtamento quâ Corinthii ob non ſatis reverentem Cœnæ Dominicæ uſum puniti ſunt, 1 *Cor.* xi. 30. quo in loco temporalem duntaxat, non autem æternam deſignari mortem, argumento eſt vox *dormire*, qua nunquam mors æterna, ſed tantum temporalis, è qua tanquam è ſomno evigilaturi ſumus, ſignificatur.

Judicia Dei ſunt vel viſitationis, vel excidii.

IX. Ut autem diſtinctius paulum de comminationibus ac pœnis hiſce divinis dicamus, ſciendum, judicia Dei, præſertim ſub Novo Fœdere, diſtingui ſolere, quod ſint judicia vel viſitationis ſeu caſtigationis, vel excidii. Priora locum habent in hac vita, poſteriora ſunt futuræ vitæ. Illa licet iræ ſint indicia; tamen & cum amore, benevolentiæ nempe, conjuncta ſunt, quatenus tendunt in emendationem illius qui caſtigatur; ut ſeria reſipiſcentia graviorem pœnam evitet, Deoque reconciliatus amicitia ejus fruatur. Hæc ſolummodo ex ira procedunt, hominique exitium nunquam eluctabile inferunt. Hinc David orat, *Pſal.* vi. 2. ne Deus ipſum in ira ſua corripiat. Priora judicia reſipiſcentiæ actibus ſuſpendi & abrumpi poſſunt. Poſteriora nequaquam, quia non, niſi longanimitatis divinæ tempore elapſo, infliguntur. De prioribus ſermo eſt, *Hebr.* xii. 5, 6, 7, 8. *Apoc.* iii. 19. De poſterioribus, *Joan.* iii. 36. *Rom.* ii. 5, 8, 9. 1 *Theſſ.* i. 10.

Vel in privatas perſonas, vel integrum populum.

X. Similiter pœnæ ſeu judicia hujus vitæ diſtingui poſſunt in pœnas privato cipiam, & generales toti populo aut Eccleſiæ immiſſas. Pœnæ totius populi in hac vita ſunt vel caſtigationes, vel excidia. Diſtinctionem hanc luculenter confirmat *Amoſ.* iv. 6, 7. *& ſeqq.* ubi poſt commemoratas varias Dei caſtigationes fruſtra populo Iſraëlis immiſſas, tandem Deus illi comminatur exitium, & 2 *Chronic.* xxxvi. 14. *& ſeqq.* narratur, quomodo Deus poſt varias paternas caſtigationes fruſtra adhibitas, tandem populum Judæ è terrâ ſuâ exſciderit. Clariſſimè verò omnium *Luc.* xix. 43, 44. ubi Dominus Jeſus flens Hieroſolymæ exitium prædicit, (quod *cap.* xxi. 22. *dies ultionis* vocat) additâ hac ratione, *eò quod non cognoveris tempus viſitationis tuæ.*

Non certum eſt, ſemper per reſipiſcentiam exitium generale præveniri poſſe.

XI. In hiſce judiciis benignitatem ſuam oſtendit Deus, quod nunquam populi, ſceleratiſſimi licet, exitium præcipitet, ſed non niſi caſtigationibus ſuis ingratiſſime contemtis ad vindictam ſe paret. Quia autem arbitrii divini eſt longanimitati ſuæ modum ponere, incertumque proinde eſt, Deo judicium in populum ſceleratum, ſæpius monitum & paterne caſtigatum, exercente, utrum caſtigationem an exitium intendat; hinc eſt quod Prophetæ peccatores ad reſipiſcentiam adhortantes non ſemper abſolutam pœnæ remiſſionem annuntient, ſed dubitanter aliquando loquantur; *Joel.* ii. 13, 14. *Lacerate corda veſtra, & non veſtes*, &c. *Quis ſcit an revertatur & pœniteat ipſum, & relinquat poſt ſe benedictionem?* &c. *Amoſ.* v. 15. *Odio habete malum, & amate bonum, ac conſtituite in portâ jus: fortaſſe gratioſus erit Jehova Deus exercituum reliquiis Joſephi.* Innuere volentes, ſi quod placandæ iræ divinæ remedium ſit, unicum illius eſſe reſipiſcentiam.

Excidiis generalibus caſtigationes erga pios immixtæ ſunt.

XII. In generali autem populi totius excidio non omnes, qui illi involvuntur, etiam à Deo irato exſcindi credi debent. Iram in totum populum, quatenus populum, Deus aliquando effundit; pios tamen, populi illius partem exiguam, exitio æterno eripit, aut pœnâ hac temporali caſtigat, ut peccati, quo adhuc tenentur, labe expurgatâ, ad majorem vitæ puritatem adſpirent. Adeo ut judiciis Dei excidii ſeu vindictæ erga totum populum, etiam caſtigationes erga pios immixtæ ſint. Diſcriminis hujus ratio exinde eluceſcit, quod, ut modo dicebamus, judicia caſtigationis proprie hanc vitam, excidii autem futuram vitam reſpiciant. Exinde conſequitur, ubicumque exitium in futuro ſæculo locum habere poteſt, in hoc ſæculo tantum immitti caſtigationem: Ubi autem excidium non in futuro, ſed in hoc ſolummodo ſæculo locum habet, ibi tam exitium quàm caſtigationem in hac vitâ immitti. Singulare uniuſcujuſque hominis exitium in futuro ſæculo locum habebit; quia ſinguli è mortuis ſuſcitabuntur, & unuſquiſque pro ſe Deo factorum ſuorum rationem reddet: ideoque omnes pœnæ, omnia judicia hujus vitæ, quatenus ſingulos concernunt, vitæque filum non abrumpunt (alia enim in improbitate ſuâ exſtinctorum ratio eſt) non alio quàm caſtigationum divinarum loco habendæ ſunt. Populorum autem excidium, quatenus populorum, in futurâ vitâ locum habere nequit; non enim ut integri populi coram tribunali Chriſti comparebunt, ſed ſinguli pro ſe. Itaque excidii totius populi judicia in hoc ſolummodo ſæculo locum habent. Taliaque judicia etiam ſub Novo Teſtamento in populos ſceleratos ac contumaces exercentur: ſicut & populi Deo morem gerentes Deum experiuntur propitium ac benignum. Eadem circa integras Eccleſias locum habent. Earum, reſipiſcentiam non agentium, diſperſionem ac excidium comminatur Dominus, *Apoc.* ii. 5. *Veniam adverſum te cito, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo niſi reſipiſcentiam egeris:* Verbum autem ſuum diligentibus ab exitio præſervationem promittit, *Apoc.* iii. 10. *Quoniam ſervaſti verbum patientiæ meæ, & ego ſervabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem univerſum tentare habitantes in terra.*

Hujus vitæ comminationes ſunt mi-

XIII. Ex dictis conſtat, hujus vitæ comminationes minimas eſſe ſub Novo Fœdere: quæ vero vitam ſpiritualem, & exinde futuram

uima ſub Novo Teſtamento.

turam concernunt, non tantum præcipuas eſſe, ſed & vere ac proprie Chriſtiano metuendas; utpote quæ hominem à Deo ac beata illius viſione ſeparent, ac exitio nunquam eluctabili involvant.

CAPUT III.

De Electione actuali fidelium, eorumque in filios Adoptione.

Alia reſpiciunt vitam ſpiritualem.

I. PRomiſſa & minæ Novi Fœderis vitam ſpiritualem concernentia, vel ejuſmodi reſpiciunt actus divinos, qui in hac vitâ implentur, vel qui in futurâ demum vitâ complementum ſuum ſunt habituri.

Quædam in hac vitâ locum habent.

II. Actus ſalutares, quos Deus in hac vitâ fidelibus confert, ſunt Electio, Adoptio in filios, Juſtificatio, Sanctificatio, Obſignatio per Spiritum Sanctum. Actus pœnales quos erga infideles ac impios in hac vita exercet, ſunt tres potiſſimum, Reprobatio, Excæcatio & Induratio. Vocantur hi ſalutares & pœnales, quatenus inſtituuntur propter actus futuram vitam ſpectantes: priores enim ſalutares ſunt, quatenus reſpiciunt vitam æternam, in quâ ſalus noſtra conſummatur: poſteriores pœnales, quatenus hominem præparant ad pœnam æternam, quæ ſumma miſeria eſt.

Quo ordine conſiderentur.

III. Non eſt facile dictu, quem ordinem Deus in actuum horum ſalutarium gratioſâ applicatione obſervet; neque id neceſſe eſt accuratè inquirere; utrum ſc. Juſtificatio Adoptionem præcedat, an vero ſequatur: Sufficit ſcire, actus eſſe conjunctos; & fortaſſe aliqui eorum ſimul fidelibus applicantur. Nos quia omnes ſimul tradi nequeunt, eo ordine, quo à Theologis noſtris conſiderari ſolent, trademus.

Electio.

IV. *Electio eſt actus Dei qui in tempore fit, quo fideles ſegregat ex impia perenntium turbâ, & ex ordine damnandorum exemptos velut in peculium ſuum ſeponit, & ordini ſalvandorum inſcribit.* Dicimus eſſe actum Dei *qui in tempore fit*; ut oſtendamus eum non ab æterno eſſe factum, ut vulgo putatur. 2. Quo *fideles* ſegregat; ut oſtendamus fidem non ſequi electionem, ſed præcedere; neque electionis eſſe effectum, ſed conditionem prærequiſitam ad electionem; objectum itaque electionis non eſſe niſi hominem fidelem.

Electio alia eſt ad gratiam.

V. Ut id pateat, ſciendum, Electionem aliam eſſe ad Gratiam, aliam ad Gloriam: Quanquam enim phraſes hæ ignotæ ſint Sacris Scriptoribus, habent tamen fundamentum in Scripturâ. Electio ſignificat ſegregationem rei à re, ſeu perſonæ à perſonâ; ſive in iis quid ſit propter quod eliguntur, ſive non ſit: hoc enim electioni eſt extrinſecum. In Scripturâ ſignificat Electio actualem ſequeſtrationem ad privilegium aliquod, quo cæteri carent: eſtque vel integri populi ad certam quandam ſupra alios prærogativam: ita Iſraëlitæ dicuntur *populus Dei electus*, *Deut.* VII. 6. XIV. 2. XXVI. 18. Vel particularium quorundam, 1. ad munus aliquod excellens; qualia fuit electio Sauſis, Davidis, ad regnum, Aaronis ad ſacerdotium: duodecim diſcipulorum ad Apoſtolatum, *Luc.* VI. 13. *Joan.* XV. 19. 2. Ad temporalem aliquam gratiam & privilegia eximia: ita Jacob fuit electus præ fratre Eſavo, *Rom.* IX. 11. cui adhæret electio poſterorum Jacobi in populum Dei benedictum: hinc paſſim *populus electus* dicitur; & *Rom.* XI. 28. etiam propter contumaciam ſuam rejecti, dicuntur *ſecundum electionem chariſſimi propter Patres.* 3. Ad gratiam ſpiritualem & cœleſtem: hoc ſenſu omnes vocantur electi, qui à Domino Jeſu vel ipſius Apoſtolis vocabantur per Evangelium ad participationem ſalutis: Et quidem duplici potiſſimum de cauſâ. 1. Quia è communi hominum cœtu vocantur, & quaſi ſegregantur ad Deo ſerviendum, aliis quibuſdam certo conſilio præteritis à Deo & relictis: ita 1 *Corinth.* 1. 27. dicitur *Deus quæ ſtulta ſunt mundo elegiſſe, ut confundat ſapientes; & infirma mundi elegiſſe, ut confundat fortia*; &c. & ſic gentiles, Judæis ob incredulitatem rejectis, *electi* dicuntur, 2. Reſpectu ſtatus prioris indigni, ſine ullâ ad alios homines relatione, niſi forte eos qui ſæculis præcedentibus vixerunt, quos Deus ambulare ſivit in viis ſuis; nunc autem omnibus annuntiat ut pœnitentiam agant; *Act.* XIV. 16, 17. XVII. 30. Hoc ſenſu ait Petrus, 1 *Epiſt.* II. 9, 10. *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium*, &c. addiditque rationem horum elogiorum: *qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non conſecuti misericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.*

Alia ad gloriam.

VI. Sed quoniam Deus eos quos vocat ad certum aliquem finem vocat, quem ſine liberâ eorum obedientiâ non aſſequitur, fidem nempe, & per fidem ſalutem æternam; hinc illi, in quibus iſtum finem aſſequitur, vocantur propriiſſimè *electi*; 1 *Theſſ.* I. 4. *Scientes, fratres, dilecti à Deo, electionem veſtram.* Et *electi Dei*: *Rom.* VIII. 33. *Quis accuſabit electos Dei? Matth.* XXIV. 31. *Congregabunt electos ejus à quatuor ventis. Coloſſ.* III. 12. *Induite tanquam electi Dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ*, &c. *Tit.* I. 1. *electi Dei.* Vel ſimpliciter *electi*: *Matth.* XXII. 14. *Multi ſunt vocati, pauci electi.* *Cap.* XXIV. 22. *Propter electos abbrevientur dies illi. verſ.* 24. *Seducent, ſi poſſibile, electos.* 2 *Tim.* II. 10. *Omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur. Apoc.* XVII. 14. *Qui cum agno ſunt vocati, electi, & fideles.* Eodem modo quo *vocati* aliquando deſignant eos qui vocationi obediunt; dicto *Apoc.* loco; & 1 *Corinth.* I. 24. *Vocatis Judæis atque Græcis prædicamus Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.* Et *verſ.* 2. *Sanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis.* Hoc ſenſu undecim

Apo-

Apostoli dicuntur à Christo *electi*, *Joan.* XIII. 18. oppositè ad Judam; de quo tamen *cap.* VI. 70. dicitur, quod unà cum aliis fuerit electus; *Nonne ego vos duodecim elegi?* Nempe ad Apostolatum. Sic qui in populo Israëlitico legi divinæ parebant *electus* Dei *populus* passim sunt vocati, & peculium; licet id etiam de toto dicatur populo, etiam comprehensis impiis. Et tales dicuntur *verba legis statuere*, *Deut.* XXVII. 26. *Jerem.* XXXV. 16. & sic in Novo Testamento dicuntur *electionem suam firmam facere*, 2 *Pet.* I. 10. oppositè ad eos, qui *Hebr.* X. 28. dicuntur *irritam facere legem Mosis.* Eodem ferme sensu, *Joan.* III. 33. *qui testimonium Christi recipit*, dicitur *signasse quod Deus verax est.*

Fit ea in tempore.

VII. Electi ergo ad gloriam sunt, quorum electio rata facta est per fidem; eaque fit in tempore, & sequitur fidem nostram, nec ullus in contrarium locus allegari potest, ubi dicitur ab æterno facta. *Eph.* I. 4. ubi dicimur *electi ante jacta mundi fundamenta*, manifestè agit de decreto electionis, & quidem ad participationem gratiæ Euangelicæ, non autem ad gloriam; quod evincunt verba, *ut simus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate*, &c. Ita sæpius actiones Deo tribuuntur, quas apud se decrevit exsequi: sic 2 *Tim.* I. 9. dicitur *gratia nobis in Christo Jesu data ante tempora sæcularia. Rom.* VIII. 30. *Deus quos justificavit glorificavit: Eph.* II. 5, 6. *Convivificavit nos in Christo, & conresuscitavit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Quæ omnia de decreto divino accipienda esse manifestum est. Eodem modo & concedere possumus, Deum ante tempora sæcularia decrevisse homines per gratiam suam ad fidem in Jesum Christum vocare, & fideles in Jesum Christum eligere ad salutem: Et hoc sensu piis gloria dicitur præparata ante jacta mundi fundamenta, *Matth.* XXV. 34. Ipsa autem electio in tempore fit.

Sequitur fidem nostram.

VIII. Electionem autem sequi fidem atque obedientiam nostram, ipsumque adeo electionis objectum esse hominem fidelem, consideratum ut talem, constat ex omnibus illis locis, in quibus fides & conversio requiruntur tanquam conditio ad salutem. Fides quidem: *Marc.* XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvabitur: Qui vero non crediderit, damnabitur. Joan.* III. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut dederit Filium suum unigenitum, ut quicunque in ipsum credit non pereat, sed habeat vitam æternam. Cap.* VI. 40. *Hec est voluntas qui misit me Patris, ut qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Cap.* VIII. 24. *Rom.* X. 9. *Si confitearis ore tuo Dominum Jesum, & corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.* & alibi passim. Conversio & sanctitas vitæ: *Matth.* V. 20. *Nisi abundaverit justitia vestra plus quàm & Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et *cap.* VI. 14. *Luc.* XIII. 3, 5. *Nisi pœnitentiam egeritis omnes simul peribitis. Rom.* VIII. 13. *Si secundum carnem ambulaveritis, moriemini: si vero spiritu facta corporis mortificaveritis, vivetis.* Infinitisque aliis locis. Quod autem in homine Deus requirit ut ipsi actu salutem conferat, idem etiam in ipso exigit, ut ex hominum perditorum turbâ eum segreget, & in salvandorum numerum transcribat.

Responsio ad loca Scripturæ in contrarium afferri solita. Tit. I. 1.

IX. In contrarium tamen varia proferri solent; Et quidem 1. quod *Tit.* I. 1. dicatur, *fides electorum Dei.* Unde sic colligunt: Si fides sit electorum, ergo electio præcedit fidem. Resp. Collectio admodum est inepta. 1. Enim *fides* hic non ipsum fidei actum, sed metonymice doctrinam fidei denotat; ut, *Actor.* VI. 7. *Rom.* I. 5. *Gal.* I. 23. III. 23, 25. 2. *Electi* non necessariò designant electos ad gloriam. Possunt enim per *electos* intelligi nominaliter, eximii; id est, dociles & probi; ut conveniat cum locis, *Joan.* VII. 17. VIII. 47. X. 26. Possunt etiam intelligi electi ad gratiam: non enim ulla hic est nota, electos ad gloriam intelligendos evincens. 3. Sed esto, intelligendi sint electi ad gloriam; non magis ex phrasi hac, *fides electorum*, evinci potest, electionem præcedere fidem; quam ex phrasi, *fides sanctorum*, *Apoc.* XIII. 10. & *fides semel tradita sanctis*, *Judæ vers.* 3. colligi potest, sanctitatem priorem esse fide: Sicut ergo *fides sanctorum* illis in locis est, fides quam profitebantur, aut quâ prædicti erant illi, qui postquam crediderunt sancti evasere; ita & hoc loco, *fides electorum*, significat fidem quam profitebantur ii, qui postquam crediderunt à Deo sunt electi.

X. Obj. 2. *Act.* XIII. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Resp. Non dicuntur à Deo ordinati, multo minus præordinati, ad vitam æternam; sed simpliciter τεταγμένοι: atqui illi aliquando apud Scriptores Græcos intransitivè seu absolutè, denotant dispositos ac aptos ad rem sive munus aliquod, sine ullâ relatione ad alium à quo dispositi sunt. Quin & de quibusdam legitur, quod seipsos disposuerunt ad ministerium sanctorum, 1 *Cor.* XVI. 15. Τεταγμένοι ergo sunt dispositi seu apti ad vitam æternam, hoc est, fidem concipiendi, atque ita consequendi vitam æternam. Si vero hæc verba de præordinatione divinâ accipere velimus, multa consequuntur absurda, quæ alias fusè deduximus. *Act.* XIII. 48.

XI. Obj. 3. 1 *Pet.* I. 2. dicuntur *electi secundum præcognitionem Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam & adspersionem sanguinis Jesu Christi.* Resp. 1. Non dicuntur *electi secundum præcognitionem Patris*, multò minus *ad obedientiam*, &c. Sed verba, *secundum præcognitionem Patris*, connectenda sunt cum sequentibus, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, & subintelligendum ἔστιν; ut sensus 1 *Pet.* I. 2.

sus sit; qui speciali beneplacito Patris per Spiritum Sanctum ab impio mundo sunt segregati, eô fine, ut Deo obediant, atque ita adspergantur sanguine Novi Fœderis. 2. Etsi admittatur ea lectio, potest accipi de electis ad gratiam, qui non propriâ suâ industriâ viam salutis sunt ingressi, sed à Deo ipso pro benevolo ipsius affectu vocati, absque ullo ad opera ipsorum respectu: perinde uti 2 *Timoth.* 1. 9. *Eph.* 11. 3, 4, 5. Alias si hic velimus intelligi electionem ad gloriam, cujus effectum fuerit fides, dicendum, Petrum omnes ad quos scribebat pro electis habuisse: Quod multiplici absurditate laborat: Nam id habuit, aut per revelationem aliquam; at tum omnes ipsius admonitiones ut solliciti sint & diligentes in studio sanctitatis fruſtraneæ fuissent: aut per judicium charitatis: at cui, qui sententiam illam amplectitur, verisimile erit, ignorasse Petrum, multos vocatos paucos electos? Aut dicendum, quod epistolam suam tantum ad nominatim electos direxerit. Atqui tum dicendum, revelatum ei fuisse, quosdam tales inter illos fuisse; & quæcunque scribit, ad illos solos pertinuisse. Quæ omnia absurda.

Jacob. 11. 5. XII. Obj. 4. *Jacob.* 11. 5. *Deus elegit pauperes hujus mundi, ut sint divites fide.* Resp. Non legitur, *ut sint divites fide*; sed solummodo, πλουσίους ἐν πίστει; quod melius suppletur, *qui sunt divites in fide.* Hancque explicationem scopus Apostoli evincit, qui est, docere, nullam habendam personarum acceptionem; quod confirmat exemplo Dei, qui nullum admittit discrimen inter divites & pauperes, modo sint divites in fide. Sed si legatur, *ut sint divites in fide*, manifesta erit personarum acceptio.

Rom. VIII. 28, 29. XIII. Obj. 5. *Rom.* VIII. 28, 29. *Quos Deus prædestinavit, eos vocavit.* Cum itaque vocatio præcedit fidem, & prædestinatio vocationem, sequitur & prædestinationem præcedere fidem. Resp. Agitur illo in loco de proposito credentes salvandi, & quidem per crucem. Non itaque agitur de vocatione infidelium ad fidem; qui enim hic vocantur, dicuntur *diligentes Deum*, *vers.* 28. sed de vocatione fidelium ad crucem, & per crucem ad salútem. Idque totus contextus docet, tam antecedentia quàm consequentia horum verborum. Scopus enim Apostoli est, fideles consolari contra gravissimas quas patiebantur persecutiones, hoc adhibito argumento, quod Deus fideles suos destinaverit per crucem in gloriam introducere; dicens, *quos præcognovit, eos prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui*, &c. Quæ autem est illa imago? Eam ipse exprimit Dominus, *Luc.* XXIV. 26. *Nonne hæc oportuit Christum pati, atque ita intrare in gloriam suam?* Quos autem ad crucem prædestinavit, eos etiam ad crucem vocavit, eos justificavit, ac tandem æternâ gloriâ coronare decrevit. Nihil hic de electione ad gloriam, quæ vocationem ad fidem præcedat.

XIV. Quod *caput* IX. *Epistolæ ad Rom.* aliaque loca attinet, cum ea anteà fuse excussa sint, quando de Prædestinatione diximus, non est quod iis examinandis hic denuò immoremur.

Electio hæc est vera: sed accedente perseverantiâ fit peremtoria.

XV. Sed vero, alia jam supereſt quæstio: Quoniam diximus, Deum neminem eligere ad salutem, nisi eum, in quo est conditio requisita ut actu salus ipsi conferatur; Ulterius quæri potest; cum conditio ad salutem requisita sit perseverantia ad finem usque; & nemo dici possit ad finem usque perseverasse nisi qui in fide ac pietate obdormiverit: An itaque aliquis antè mortem dici possit electus? Verum non est difficilis quæstionis hujus solutio. Cum enim fides est conditio requisita ad salutem, sequitur, quamprimum quis fide in Christum vivâ ac efficaci est præditus, eum mox à Deo eligi ad salutem, & in salvandorum numerum transscribi: & quamdiu in fide illâ perseverat, in salvandorum numerô censeri: Si vero à fide suâ deficiens ad priorem infidelitatis ac impietatis statum relabatur, quoniam ipsi conditio ad salutem requisita deest, non amplius electis & salvandis annumerari potest. Verè itaque electus est, quamprimum credit: attamen, nisi in fide perseveret, electio illa peremtoria non erit, nec actu ipsi salutem conferet; verum sicut à fide deficit, ita etiam electionem suam irritam reddit. Non enim, quia abrumpitur, credendum est non veram illam fuisse electionem: non enim veritas abruptioni opponitur, sed soli falsitati: Sicut itaque fides, quæ abjicitur, vera aliquano fuit fides, (uti in præcedentibus ostendimus) licet eam actu salus non consequatur: Ita etiam electio ejusmodi fideli applicata vera fuit electio, licet ob sequentem infidelitatem fuerit abrupta, & fine suo, ad quem erat destinata, sc. salute, destituta. Dices: An non id in Deo mutationem arguit? Nequaquam; sed summam constantiam; mutatio autem quæ hic est à solo procedit homine. Deus enim, uti in Cap. de Pœnitentiâ divinâ diximus, immutabili decreto constituit credentes salvare, incredulos damnare: illud vero suum decretum in tempore pro statu hominum diversimodè applicat: credentibus quidem decretum salvandi; infidelibus decretum damnandi: Si quis vero desertâ fide ad infidelitatem relabatur, non amplius illi decretum salvandi, quod solos complectitur fideles, applicari potest; sed sub opposito damnandi decreto comprehenditur; & pro diversâ ipsius mutatione etiam applicatio decreti divini mutatur; quæ tantum abest ut in Deo mutationem arguat, ut constantiæ sit signum; & nisi Deus mutato homine decreti sui applicationem similiter

mutaret, inconſtantiæ in Deo futurum eſſet indicium, qua decretum ſuum, de fidelibus ſalvandis ac infidelibus damnandis, redditurus eſſet irritum.

Omnes per creationem ſumus filii Dei.

XVI. Electioni ad gloriam immediatè adhæret *Adoptio in filios*. Filii Dei dicimur non uno reſpectu. Certum eſt ratione creationis omnes nos vocari filios Dei. Ita Adam vocatur *filius Dei*, *Luc.* III. 38. & Deus hominum *pater*, *Malach.* I. 6. & homines *progenies Dei*, *Act.* XVII. 29. Eodem reſpectu & Angeli filii Dei dicuntur, quia à Deo creati. Iſque eſt omnium omnino hominum ſtatus naturalis.

Tribus modis gratiâ divinâ dicimur filii Dei.

XVII. Sed vero, præter hunc ſtatum naturalem homines diverſimodè vocantur filii Dei, & per ſpecialem Dei gratiam ex communi hominum ſtatu exempti, ad filiorum Dei dignitatem eliguntur: ac quidem triplici potiſſimum reſpectu. 1. Ratione ſpecialis cujuſdam beneficii divini, externæ putà fœderationis, quâ Deus aliquos in populum ſuum adoptat, cui ſingulatim benedicere, ſeque præ aliis beneficum oſtendere cupit. Hoc ſenſu *adoptio* tribuitur Iſraëlitis, *Rom.* IX. 4. quia benedictum illud ſemen Abrahæ erant: paſſimque *filii Dei*, & *primogenitus Dei filius* vocantur. *Oſe.* XI. 1. *Deut.* XXXII. 18. 2. Ratione regenerationis quam Deus per verbum & ſpiritum ſuum in nobis operatur, per quam Deo ſimiles ſumus, ejuſque, non aliter ac filius patris, indolem referimus. Hoc ſenſu fideles & pii paſſim in Novo Teſtamento *filii Dei* dicuntur. Eodem ſenſu & *novus noſter homo creatus* dicitur *ad imaginem Dei in ſanctitate, juſtitiâ & veritate*, *Eph.* IV. 22, 23, 24. *Coloſſ.* III. 9, 10. 1 *Joan.* III. 10. 3. Ratione excellentis cujuſdam dignitatis, ob noſtram cum Deo ſimilitudinem nobis à Deô gratioſè deſtinatæ; quâ nimirum nos in filios adoptat juſque cœleſtis hæreditatis ſuô tempore adeundæ confert.

Quo ſenſu hic accipiatur.

XVIII. Hæcque propriè eſt adoptio illa in filios, quæ ut Novi Fœderis promiſſum nunc à nobis conſideratur, & ut beneficium fidelibus vitæque ſanctitate Dei indolem referentibus promittitur, & non niſi cum reſpectu ad fidem confertur. *Joan.* I. 12. *Quotquot eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus. Rom.* VIII. 14. *Quicunque ſpiritu Dei aguntur, illi ſunt filii Dei. Gal.* III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Vide & *cap.* IV. 5. Adoptioni huic in filios connexa eſt hæreditas; ſunt enim filii bonorum paternorum hæredes. *Rom.* VIII. 17. *Si filii, etiam hæredes: hæredes Dei & cohæredes Jeſu Chriſti.* His adde 1 *Cor.* VI. 18. 1 *Joan.* III. 1, 2.

Non tribuitur merito, ſed gratiæ.

XIX. Patetque hic ſumma benignitas divina, quod fideles nullis ſuis operibus vitam æternam mercentes, gratioſè in filios adoptat; atque ita præmium illud eximium per ſpeciem hæreditatis ipſis confert; ut ita planiſſime conſtet, illud non meritis deberi, ſed gratuitum eſſe. Inde & 1 *Joan.* III. 1. hæc adoptio amori divino adſcribitur.

Sicut Adoptio per fidem, ita & Electio.

XX. Cum autem Adoptio in filios ſit per fidem, concipi non poteſt, quomodo non & Electio ſit per fidem: Eodem enim modo quo Deus homines in familiam ſuam adoptat, etiam in ſalvandorum numerum ſegregat: Quia ſalvandi, reverà ſunt familia & filii Dei. Ita ut hic vix diverſas actiones, ob arctiſſimum nexum, concipere queamus: Saltem non adeo divulſas, ut Electio facta dici poſſit non tantum ante fidem, ſed & ſine ullo ad fidem reſpectu: Adoptio autem in filios, non niſi per fidem, & cum reſpectu ad fidem. Ita enim eſſent duæ actiones diverſæ, vix quicquam inter ſe commune habentes.

CAPUT IV.

De Juſtificatione.

Tres juſtificationis ſignificationes.

I. TErtius ſalutaris actus, qui in hoc ſæculo confertur, eſt Juſtificatio. De hac dicturi, ante omnia vocis ambiguitas ut tollatur neceſſe eſt. *Juſtificatio* quippe, ut & *Juſtitia*, varias in Scripturâ admittit ſignificationes; ac quidem tres præcipuè. I. Significat ipſam legem Dei quæ juſtitiam docet. *Pſal.* CXIX. paſſim; *verſ.* 5, 8, 16, 20. &c. II. Juſtitiæ acquiſitionem, per quam is qui antea fuit injuſtus, reverâ fit juſtus. Hoc ſenſu legitur, 1 *Corinth.* VI. 11. *Hæc quidam fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Et *Apoc.* XXII. 11. *Qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc, & qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc; & ſanctus ſanctificetur adhuc.* III. Senſu forenſi denotat juſtitiæ declarationem, ſeu abſolutionem à reatu, & tractationem inſtar juſti. Ita *Proverb.* XVII. 15. *Qui juſtificat impium, & qui condemnat juſtum, abominabilis eſt uterque apud Deum. Eſa.* V. 23. *Væ qui juſtificatis impium pro muneribus, & juſtitiam juſti auferetis ab eo.* Vide & *Luc.* X. 29.

Figurata acceptio.

II. De impropriis vocis *juſtificandi* ſignificationibus, quæ ex hac propriâ oriuntur, jam non dicemus: Ut quod metonymicè dicatur juſtificare, quod aliquo modo in causâ eſt, cur juſtus quiſquam pronuntietur: quo ſenſu *fides* nos *juſtificare* dicitur, aut nos *juſtificari per fidem*: *Rom.* V. 1. imo & aliquando id quod in causâ eſt, cur aliquis non abſolutè, ſed tantum comparatè juſtificetur, cum juſtificare dicitur. Sic *Jerem.* III. 11. & *Ezech.* XVI. 51, 52. dicitur Jeruſalem Sodomam & Samariam juſtificare; committendo nim: peccata multo graviora, ita ut illæ cum Jeruſalem collatæ comparativè juſtæ vocari poſſint.

III.

Sententia Pontificiorum.

III. Quæritur, quo sensu vox hæc in negotio Justificationis accipienda sit? Pontificii volunt eam sensu secundo accipi; nos sensu tertio. Quod ut rectè percipiatur, sciendum Pontificios non excludere tertium sensum; dicunt enim absolutionem à reatu consequi Justificationem, locumque habituram in futuro sæculo: Verum ipsam Justificationem, quâ Deus nos in hoc sæculo justificare dicitur, esse justitiæ infusionem, quâ Deus homines ex injustis facit justos, quemadmodum dicitur, quod *Deus justificet impium*, *Rom.* IV. 5. id est, secundum ipsos, justum faciat. Distinguunt autem justificationem in primam, quâ homo per justitiæ infusionem fit justus, per justitiæ habitum, propter meritum Christi fide apprehensum, & legitimam Sacramentorum usurpationem: Et secundam, quâ homo gratiæ & justitiæ infusæ cooperatur, & meretur majorem justificationem. De primâ agi volunt in *Epistolâ ad Rom.* De secundâ in *Epist. Jacob. cap.* II. Adeo ut reverâ Justificationem cum regeneratione confundere videantur.

Verior sententia.

IV. Nos ultrò agnoscimus, ad Justificationem etiam requiri, non tantum fidem, sed & alias virtutes ex fide profluentes, quas illi dispositiones bonas solent vocare: fatemur similiter, fidem corda nostra purgare à peccatis; atque hoc sensu nos etiam dici posse per fidem justificari, id est, justos effici, quatenus fides nos à peccato alienos reddit, virtutisque amore inflammat: Nam *quicunque hanc spem habet in ipsum* (fore nim: ut sit filius Dei) *purificat seipsum*, *quemadmodum ipse purus est*: 1 *Joan.* III. 3. & *Cap.* V. 4. *Hæc est victoria quæ vincit mundum*, *fides nostra.* Interim credimus, actum ipsum justificandi, quatenus Dei actus est, esse actum judicialem. Neque rectè concipi potest, quomodo fides, aliæque virtutes ex fide profluentes, dispositiones sint justitiæ habitum præcedentes; cum reverâ actus sint justitiæ, ac proinde hominem jam ante infusum istum habitum justum esse demonstrent.

Justificatio est actus Dei judicialis. Ratio prima.

V. Justificationem autem esse actum Dei judicialem, hisce argumentis evincimus. Primò. Justificatio coincidit cum remissione peccatorum, quæ actus judicialis est. Id evincitur ex *Act.* XIII. 38, 39. *Notum sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur; & ab omnibus quibus non potuistis in lege Mosis justificari, in hoc omnis qui credit justificatur.* Nec est quod quis excipiat, duo hic tradi beneficia diversa, remissionem nim: peccatorum, & justificationem, seu purgationem à peccatis: Cum res ipsa doceat, posterius exegesin esse prioris; quasi dicat Apostolus: Non confertur tantum vobis remissio peccatorum, quibus expiandis Lex sacrificia præscripsit; sed & eorum, à quibus per Legem non poteratis justificari, id est, quorum remissionem per Legem non poteratis consequi: & violentum plane est, hæc à se invicem divellere.

Secundâ.

VI. Secundò. Justificatio opponitur condemnationi; 1 *Reg.* VIII. 32. *Judicabis servos tuos, condemnans impium, & reddens viam suam super caput ejus, justificansque justum, & retribuens ei secundum justitiam suam. Rom.* VIII. 33. *Deus est qui justificat, quis est qui condemnet?* Condemnare autem non est nocentem facere, sed pronuntiare, & ut nocentem tractare: Ergo &, ex lege oppositionis, justificare est justum pronuntiare seu absolvere, & ut justum tractare.

Tertiâ.

VII. Tertiò. Idem docent omnes illæ phrases, quibus dicitur *fides imputari in justitiam*, id est, hominem propter fidem à Deo censeri ut justum, *Rom.* IV. 5. Frustra hic excipitur, phrasin hanc aliud nihil denotare, quàm fidem à Deo censeri pro re bonâ: Contrarium enim evidenter docent verba sequentia, *vers.* 6, 7, 8. *Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam absque operibus:* Quod sanè de inhærente justitiâ, quæ operibus constat, dici nequit. Item: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* Ex quibus liquet, *injustitiam imputare, remittere iniquitates, tegere peccata, non imputare peccatum*, esse æquipollentia. Et ex *Iacob.* II. 24. ubi additur, *& amicus Dei nuncupatus est.*

Solutio objectionis prima.

VIII. In contrarium tamen objici solent varia. Ac primo quidem, quod *Rom.* IV. 5. Deus dicitur *justificare impium*; quod de absolutione dici nequit; non enim impios absolvit. Resp. Intelligitur impius ab impietate suâ conversus, seu qui impius fuit; perinde ut *Matth.* XI. 5. XXI. 31. ut in sequentibus fusius ostendemus: talem autem à Deo absolvi, naturæ & benignitati divinæ omninò consentaneum est.

Secunda.

IX. Obj. 2. *Rom.* V. 5. dicitur *charitas Dei effusa in cordibus nostris:* justitia autem est charitas Dei. Resp. Agitur illic de charitate Dei activâ, non passivâ; id est, de eâ, non quâ nos diligimus Deum, sed quâ Deus diligit nos: illaque per Dei spiritum in cordibus nostris effusa dicitur, quia Dei spiritus in cordibus nostris effusus nos de charitate divinâ persuasos reddit. Adduntur enim hæc verba, tanquam ratio ad probandum spem non confundere, quia nempe ipse Deus per Spiritum Sanctum charitatem suam obsignavit in cordibus nostris. Atque ita etiam aptè cohærent cum sequentibus.

Tertia.

X. Obj. 3. *Rom.* V. 19. dicitur, *Sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi; ita per unius obedientiam justi constituentur multi.* Resp. *Justum constitui* hic non significat justum effici, sed tanquam justum tractari. Quod patet ex contrario, *peccatores constitui*; quod non significat reverâ peccatorem effici (non enim homines per

Adami peccatum peccatores sunt) sed tanquam peccatorem tractari, seu *condemnari*, ut est *vers.* 18. id est, morte affici. Et hoc sensu phrasis hæc occurrit, *Genes.* XLIII. 9. XLIV. 32. 1 *Reg.* 1. 21.

Quarta. XI. Obj. 4. *Tit.* III. 4, 5, 6. dicitur *gratia Dei salutaris apparuisse*, &c. *ut justificati gratiâ ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Resp. *Gratiâ Dei justificari*, non est, justificari per justitiam gratiosè à Deo infusam; sed justum à Deo pronuntiari, cum tamen id meriti non eramus, si Deus rigidè nobiscum agere velit: Quoniam (uti *vers.* 3. docet) antea viximus in iniquitate & peccatis.

Quid in sententiâ Pontificiorum sit probandum. XII. Ita ut concludamus, Justificationem Deo in Scripturis passim attributam esse actionem forensem, quâ Deus eos quos justificat absolvit, & tanquam justos tractat. Interim si λογομαχία absit, fatendum in Pontificiorum sententiâ multa esse non improbanda; & si hoc corrigatur, justitiam esse habitum infusum, meritumque omne abnegetur, omnino cum ipsis statuendum videtur, justitiam inhærentem requiri, ut remissionem peccatorum, seu justificationem à Deo consequamur. Quod in sequentibus pluribus ostendemus.

Justificatio est vel legalis, vel euangelica. XIII. Duplex autem est ratio seu modus justificandi. 1. Quando homo nunquam peccavit, sed in se planè justus & innocens est, ac proinde à Deo etiam ut talis habetur ac tractatur. Hæc rigida est & legalis, soletque vocari operum: constatque eâ neminem coram Deo justificari: quia, ut dicitur *Rom.* III. 23. *Omnes peccarunt, & destituuntur gloriâ Dei.* 1 *Joan.* I. 8, 9, 10. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est*, &c. Altera est gratiosa, quâ Deus hominem, licet peccatorem, sed tamen resipiscentem, reputare vult & tractare tanquam justum, condonando nim: omnia ipsius peccata, & assignando præmium justitiæ. Hæc est fidei, & Euangelica, diciturque fieri *gratis*, *Rom.* III. 24. *ex gratiâ*, *Rom.* XI. 6. *Ephes.* II. 8. 2 *Timoth.* I. 4. *Tit.* III. 5. Et de hac porro dicturi sumus.

Hujus definitio. XIV. Justificatio hæc est misericors ac gratiosa actio Dei, quâ peccatorem verè resipiscentem ac credentem, per & propter Jesum Christum verâ fide apprehensum plenè ab omni reatu absolvit; sive, gratis peccata propter fidem in Jesum Christum remittit, ipsamque fidem in justitiam gratiosè imputat.

Duæ ejus quasi partes. XV. Ex descriptione hac patet, Justificationis duas esse quasi partes, nim: remissionem peccatorum, & imputationem justitiæ: Quanquam si rigidè eas examinare velimus, utraque sub remissione peccatorum comprehendi posset: Sed quia Spiritui Sancto ea aliquando distinctè libuit proferre, nosque distinctis conceptibus apprehendere possumus liberationem à pœnâ, & assignationem præmii, etiam majoris distinctionis gratiâ hæc distinctè considerabimus.

Remissio peccatorum. XVI. Remissio peccatorum aliud nihil est, quàm pœnæ peccatis promeritæ non infligtio; aut potius voluntas non infligendi pœnam quam peccata promeruerunt. Sæpissimè ea promittitur in Actis: eamque profitemur in Symbolo, *Credo remissionem peccatorum.* Quod additum videtur adversus Novatianos, qui post Baptismum in grave aliquod peccatum lapsis nullam remissionem superesse contendebant. Beneficii hujus quantitas apparet ex quantitate pœnæ, per peccata à nobis commeritæ; quæ est *mors*, *Rom.* VI. 23. *conjectio in tenebras exteriores, ubi est fletus & stridor dentium*, *Matth.* VIII. 12. *in ignem æternum*, &c. *Matth.* XXV. 41, 46.

Et imputatio justitiæ. XVII. Imputatio justitiæ, est gratiosa mentis divinæ æstimatio, quâ credentem in Filium suum, licet antea peccatorem & impium, nunc autem resipiscentem, & per fidem opera pœnitentiâ digna producentem; eo loco reputat, ac si perfectè justus esset, & legi ac voluntati ipsius per omnia semper paruisset: ac proinde eum ut talem tractare vult; id est, præmio justitiæ perfectæ donare, sc. vitâ æternâ; quæ vocatur *corona justitiæ*, 2 *Tim.* IV. 8. & *justitia*, 2 *Pet.* III. 14. Hanc designat Scriptura, quando dicit Deum fidem imputare in justitiam, *Rom.* IV. 3, 5, 22. *Jacob.* II. 23. Et de hac Justificatione prolixe differit Apostolus, *Rom.* V. 15, 16. *& seqq.*

Qua illa justitia sit. XVIII. Hæc autem quæ nobis imputatur non est Christi justitia; nusquam enim Scriptura docet, Christi justitiam nobis imputari; sed tantum, fidem nobis imputari in justitiam, & quidem propter Christum. Adeo ut inepti sint illi, qui acriter hic digladiantur, an sola Christi justitia passiva, an vero etiam activa, nobis imputetur, cum de eâ Scriptura ne verbum quidem proferat: Sed est gratiosa æstimatio, seu potius acceptatio justitiæ nostræ imperfectæ (quæ, si Deus rigidè nobiscum agere vellet, in judicio Dei nequaquam consistere posset) pro perfectâ, propter Jesum Christum.

Fons Justificationis. XIX. Quod ut melius pateat, inquiremus fontem hujus Justificationis, & media quæ Deus adhiberi vult, ut Justificationem hanc consequamur.

Misericordia Dei. XX. Fons est misericordia & benignitas Dei: Quoniam enim omnes peccatores eramus, & pœnæ rei, nemo, si Deus rigidè nobiscum agere velit, in judicio Dei subsistere posset. *Rom.* III. 23, 24. *Eph.* II. 3, 4. 8, 9. 2 *Tim.* I. 9. *Tit.* III. 3, 4, 5, 6.

Medium extra nos, sacrificium Christi. XXI. Sed licet Deus ex purâ misericordiâ nos justificet, media tamen quædam intervenire vult, sine quorum interventu justificationem nobis neutiquam concessurus est. Horum unum extra nos, alterum in nobis est.

Medium

Medium extra nos Deus ipse nobis per gratiam suam procurat, λύτρον Jesu Christi. *Rom.* III. 24, 25. *Gratis justificamur per gratiam ipsius, per redemtionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius*, &c. Et *cap.* IV. 25. *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* Et prolixè *cap.* V. 17, 18, 19. Unde passim in Scripturâ occurrunt formulæ istæ, nos *per Christum habere aditum, vel accessum, ad gratiam Dei*, adeoque *per Christum ad Deum adduci*, *Rom.* V. 2. & 11. *Eph.* II. 18. 1 *Petr.* III. 18. Item: *per Christum reconciliatos nos esse Deo, peccata propter ipsum nobis remissa esse, sanguinem ejus nos ab omni peccato purgare:* aliæque similes, quæ passim occurrunt, quasque de Sacerdotio Christi differentes fusius in medium produximus.

In nobis, fides.

XXII. Medium in nobis Deus à nobis tanquam conditionem ad Justificationem requisitam exigit, estque fides in Jesum Christum: *Actor.* XIII. 38, 39. *Ab omnibus à quibus non potestis, justificari per legem Mosis, in hoc omnis qui credit justificatur. Rom.* III. 24, 25. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. vers.* 28. *Concludimus ergo hominem justificari fide absque operibus legis. Cap.* IV. 5. *Credenti in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Cap.* V. 1. *Justificati ex fide pacem habemus cum Deo. Galat.* II. 16. *Scientes quod non justificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.*

XXIII. De hac autem fide duo quæruntur. 1. Quodnam ejus sit objectum: 2. Quid ipsa sit.

Objectum fidei à quibusdam statuitur justitia Christi, seu specialis misericordia.

XXIV. Objectum ejus quidam statuunt, Meritum Christi, sive specialem Dei misericordiam electis in Christo exhibitam; quâ nim: Deus ipsos ab æterno sine ullo respectu ad fidem aut bona opera, ex mero beneplacito irrevocabiliter ad salutem elegit, & ex vi illius decreti in tempore Christum ipsis destinavit in Servatorem, qui pro ipsis legem Dei perfectè implevit, & morte suâ pro ipsorum peccatis Deo Patri plenissimè satisfecit. Fidem autem esse apprehensionem illius justitiæ, seu ipsam illam Christi justitiam quatenus fide apprehensa est (fide metonymicè hic acceptâ pro objecto suo, intricatè enim hic loquuntur) quæ per fidem illam nostra fit; adeo ut justitiâ Christi vestiti ac tecti benedictionem à Deo consequamur; perinde uti Jacob indutus veste fratris sui primogeniti Esau benedictionem à patre Isaac consecutus est.

Id refellitur.

XXV. Hæc autem sententia planè absurda est. Nam quod fidei justificantis objectum attinet, 1. Nusquam docet Scriptura, justitiam Christi nobis imputari. Mirum autem meritò videri debet, fidei justificantis objectum nusquam esse in Scripturâ expressum. Imo justitia Christi nobis imputari non potest. Potest quidem creditor debitori imputare solutionem alterius, seu illi totum hoc accensere, quod alius pro ipso persolvit: Sed diversa hic est ratio: Nihil enim refert, quis pecuniam annumeret, modo creditori satisfiat. At unius justitia alteri imputari nequit: Tota enim justitiæ natura & laus in eo sita est, ut quis liberè & alacri animo eam præstet: illam autem perire necesse est, quamprimum imputatur illi, qui eam non præstitit. Nec transferri potest ab uno in alium, ne ipso quidem conceptu mentis, si verus ille conceptus sit futurus. 2. Talis specialis misericordia in Deo non est: promissio enim salutis est universalis, & quidem sub conditione fidei & sanctimoniæ: *Joan.* III. 16. *Marc.* XVI. 16. 1 *Joan.* I. 7. & alibi passim. 3. Non posset Deus salvâ justitiâ & sinceritate suâ fidem exigere ab omnibus quibus Euangelium prædicatur. Quibus enim speciali hæc misericordia non est destinata, quales sunt omnes reprobi, omnes falsum credere juberentur. 4. Tandem nec specialis illa misericordia promitti potest; quia ante promissionem ex vi decreti divini absoluti electorum propria est: Nec ea propter Christum, sed propter illam Christus electis contingit. Unde nec per fidem applicari potest. Quomodo enim per fidem applicari potest, cum electi jam habeant, quod per fiduciam istam consequi dicuntur? 2. Quid necesse est applicationem illam fieri? Non enim necessaria est, aut tanquam causa efficiens, aut tanquam conditio; quia tum specialis misericordia non foret objectum applicationis, sed ejus effectum.

Unde error is originem habeat.

XXVI. Et hic error ex aliis originem suam habet; quod statuatur, Christum pro omnibus electorum peccatis justitiæ divinæ vindicativæ plenè satisfeciſſe, pœnasque ipsis debitas ipsorum loco tuliſſe, legem pro ipsis impleſſe; Euangelium nulla continere præcepta, sed respectu electorum mera promissa, quid Deus in ipsis operaturus sit; aliaque his affinia: Quæ cum in præcedentibus satis sint refutata, necesse non est ut diutius hisce immoremur.

Sensus loci Rom. v. 18, 19.

XXVII. In contrarium tamen solent quædam Scripturæ loca objicere. Ac 1. quidem, *Rom.* V. 18, 19. ubi *per unius obedientiam* dicuntur *justi constituti multi.* Resp. Non dicitur, unius obedientiam multis esse imputatam; sed per unius obedientiam multos esse constitutos justos. Quorum verborum sensus est; nos, licet perfectè non fuerimus justi, tamen à Deo gratiosè reputandos pro justis, ac vitæ æternæ præmio decorandos, propter Christum qui perfectè justus fuit, & ex quo spiritualiter regeniti sumus: perinde uti illi, qui ex Adamo geniti fuerunt, & usque

ad legem vixerunt, fuere reputati ut tranſgreſſores & morte puniti, licet non tam perfectè ut Adam, qui expreſſam Dei legem tranſgreſſus fuerat, peccaſſent: Adeo ut ſicut hi peccatores quidem erant, ſed morte affecti ſunt potiſſimum ob reſpectum ad Adami, legis expreſſæ tranſgreſſoris, peccatum, ex quo originem trahebant: Ita & nos, obſervatores quidem legis divinæ, ſed imperfecti, & longè infra perfectam Chriſti obedientiam, juſtitiæ præmium conſequemur, non tam ob noſtram juſtitiam, quàm propter Jeſum Chriſtum, perfectamque ejus juſtitiam; ad quam Deus reſpiciens, juſtitiam noſtram, qui in ipſum credimus, gratiosè ac ſi perfecta eſſet acceptare, præmioque perfectæ juſtitiæ honorare vult. Hunc verborum horum eſſe ſenſum, alibi evicimus.

Et 1 Cor. 1. 30. XXVIII. Objiciunt 2. 1 *Cor.* 1. 30. *Chriſtus* dicitur *nobis à Deo factus juſtitia.* Reſp. Non dicitur Chriſti juſtitia nobis imputata; ſed effectum hic ſumitur metonymicè pro cauſâ; diciturque *Chriſtus nobis à Deo factus ſapientia, juſtitia, ſanctitas, & liberatio*, quia cauſa eſt, quod à Deo conſequamur ſapientiam, juſtitiam, ſanctitatem, & liberationem à morte æternâ. Senſus hic evincitur. 1. Quia alias concipi nequit, quomodo Chriſtus nobis ſit factus ſapientia, & liberatio: An dicent Chriſti ſapientiam & liberationem per imputationem noſtram eſſe factam? Nugæ. 2. Ex antecedentibus, in quibus non tantum docetur, quod Chriſtus vocatis Judæis atque Græcis ſit Dei virtus & Dei ſapientia, *verſ.* 24. quia nim: Deus coram vocatis ſuis ac fidelibus ſummam ſuam potentiam ſummamque ſapientiam in Chriſto conſpiciendam dedit; Sed & oſtenditur, omnem hominum ſapientiam, quantacunque ſit, meram eſſe ſtultitiam, collatam cum ſapientiâ illâ, quam Deus per Chriſtum nobis confert. Quibus hæc verba ſubjungens, inconcinnè adhiberet rationem, quod Chriſti juſtitia nobis à Deo imputetur; ſed optimè omnia fluunt & connectuntur, ſi Chriſtus dicatur cauſa quod ſapientiam, juſtitiam, &c. à Deo conſequamur.

Objectum ejus eſt Chriſtus. XXIX. Objectum itaque fidei hujus dicimus eſſe totum Jeſum Chriſtum, tanquam Prophetam, Sacerdotem, & Regem; non tantum ipſius propitiationem, ſed & præcepta, promiſſa, & minas; quâ itaque totum Chriſtum, integramque ejus annuntiationem omniaque beneficia ſalutaria amplectimur, in illum tanquam Prophetam, Sacerdotem, & Regem credimus, ipſius doctrinam tanquam divinam recipimus, in ipſum ſpem ac fiduciam noſtram collocamus, & ab eo tanquam unico noſtro redemptore vitam æternam eâ ratione ac conditione, quâ nobis eam promiſit, ſine ullâ dubitatione exſpectamus. Ita paſſim fidei objectum nobis deſcribitur, *Joan.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum. Act.* XVI. 31. *Crede in Dominum Chriſtum, & ſalvus eris tu, & domus tua. Rom.* X. 9. & alibi.

Fides eſt actus obedientiæ noſtræ. XXX. Fides autem ipſa eſt actus obedientiæ noſtræ, quem Deus nobis præſcribit, & quem liberrimè Deo præſtamus, quique obedientiam omnium Dei præceptorum ex ſe producit. Eſſe actum obedientiæ noſtræ, patet. 1. Quia à Deo nobis præcipitur; ſic 1 *Joan.* III. 23. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jeſu Chriſti.* Additurque promiſſum ſalutis credenti, *Rom.* X. 9. *Si ore tuo confeſſus fueris Dominum Jeſum, & corde credideris quod Deus ipſum ex mortuis ſuſcitaverit, ſalvus eris.* Et comminatio damnationis incredulo, *Joan.* III. 36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui vero incredulus eſt Filio non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eo.* 2. Secundum Scripturæ ſtylum etiam rationem habet obedientiæ, quia qui non credunt, dicuntur *credere* aut *venire nolle, Joan.* V. 40. *Matth.* XXIII. 37. & qui credunt laudantur, qui non credunt reprehenduntur: *Actor.* XIII. 46, 47. XVII. 11. & alibi. Et ſanè concipi non poteſt, quid fides ſit, ſi non ſit actus obedientiæ noſtræ. Nam quod dicunt, fidem in negotio juſtificationis non tantum opponi omni alii operi, ſed & ipſi fidei quatenus eſt opus, ridiculum planè eſt, neque ab ipſis intelligibiliter exponi poteſt, quid ejuſmodi fides ſit. Volunt eſſe apprehenſionem juſtitiæ Chriſti. Sed explicent, quomodo illa Chriſti juſtitia apprehendatur, ita tamen ut illa apprehenſio non ſit opus hominis apprehendentis. Niſi forte dicant, eſſe actum quem Deus in nobis ſine nobis operatur, cujuſque reſpectu nos paſſivè ſolummodò nos habemus. Sed tum omnia in omnipotentem illam Dei actionem reſolvuntur, & concipi nequit, quomodo nos dicamur apprehendere, cum ſolummodò impellamur, nihilque planè noſtri ad actum illum conferamus.

Non tamen eſt meritorius. XXXI. Cum autem dicimus fidem eſſe opus noſtrum, tale non eſſe volumus opus, cui aut ex dignitate, aut ex merito ullo ſuo, aut denique ex intrinſecâ quadam efficaciâ, remiſſio peccatorum, & juſtitiæ imputatio debeatur, quique juſtitia noſtra formalis ſit, quæ in judicio Dei per ſe ſubſiſtere poſſit: Malè enim fides vocatur formalis juſtificationis cauſa; cum talis propriè non detur; quia juſtificatio eſt actus mentis divinæ purus putus, quâ Deus nos habet pro juſtis: Sed fides eſt conditio in nobis & à nobis requiſita ut juſtificationem conſequamur. Eſt itaque talis actus, qui licet in ſe ſpectatus perfectus hequaquam ſit, ſed in multis deficiens; tamen à Deo, gratiosâ & liberrimâ voluntate, pro pleno & perfecto acceptatur, & propter quem Deus homini gratiosè remiſſionem pecca-

peccatorum & vitæ æternæ præmium conferre vult.

Fides non excludit opera quæ producit.

XXXII. Quod ut melius percipiatur, sciendum, quando dicimus, nos fide justificari, nos non excludere opera, quæ fides exigit & tanquam fœcunda mater producit; sed ea includere. *Gal.* v. 6. *In Christo Iesu nihil valet, nisi fides per charitatem efficax. Jacob.* II. 24. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.* 1 *Ioan.* III. 7. *Filioli, nemo vos seducat: Qui facit justitiam justus est, sicut ille justus est.* Sine operibus autem fides mortua & ad justificationem inefficax est. *Jacob.* II. 14. *Quid prodest, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid potuerit fides salvare eum?* 1 *Cor.* XIII. 2. *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

Sed opera Legis.

XXXIII. In contrarium hic nobis objicitur Apostolus Paulus, qui in Epistolâ *ad Rom.* & *Gal.* passim acriter urget, hominem solâ fide justificari, absque operibus Legis, *Rom.* III. 28. & IV. & *Gal.* II. 16. & alibi.

Controversia Apostolorum cum Judæis & gentibus.

XXXIV. Sed sciendum, Apostolum non omnia opera excludere, sed solummodò *opera legis*, uti disertè semper vocem illam exprimit. Quid autem per *opera legis* intelligat, operæ pretium est accuratius inquirere. Ut id distinctè percipiamus, ante omnia necesse est cognoscere, quænam Apostolis cum aliis hominibus intercesserint controversiæ; ut illis probe perspectis, sensum verborum quibus adversarios confutant rectè dijudicare possimus. Prima atque principalis Apostolis controversia fuit cum Judæis ac Gentibus, utrum Religio Christiana, seu fides in Jesum Christum, sit medium perveniendi ad salutem; an vero Lex; sive illa sit lex Mosis, quam urgebant Judæi; sive alia quæcunque inter Gentes obtinens, quæ verè lex erat, & fidei opponebatur; quatenus non, instar fidei, remissionem peccatorum promittebat; sed rigidam exigebat obedientiam, ac transgressores sub maledictione concludebat. Hanc controversiam Apostolus fusè tractat in Epistolâ ad Romanos, docetque, quia omnes, tam Judæi quàm Gentiles, peccarunt, gloriaque divinâ destituuntur, neminem per opera Legis justificari; sed unicum justificationem obtinendi medium esse fidem in Jesum Christum.

Cum zelatoribus Legis ad fidem conversis.

XXXV. Hac principali quæstione concessâ, alia restabat, cum quibusdam legis zelatoribus, ad fidem Jesu Christi conversis: Utrum nim: sola fides in Jesum Christum ad justificationem & salutem requiratur, an vero illi adjungenda sit Lex, ceremoniæque legales. Sic videmus *Actor.* XV. 1. quosdam de Judæâ descendentes fratres docuisse, *nisi circumcidamini secundum morem Mosis, non potestis salvari.* Hisce acriter se opponit Apostolus *ad Gal.* docetque Mosen cum Christo non esse conjungendum, nec opera legis cum fide: fidem quippe solam nos justificare; adeo quidem, ut si quis illi adjungere velit circumcisionem, eo ipso gratiâ Christi quæ est per fidem exciderit; *Gal.* v. 2, 3, 4.

Quid sint opera Legis.

XXXVI. Ex hisce jam facile liquet, quid per *opera legis*, quid per *fidem* intelligat Apostolus. Per *opera legis* intelligit, aut opera legis ceremonialia, quæ jam abrogata sunt, nihilque amplius coram Deo valent, juxta 1 *Cor.* VII. 19. *Circumcisio nihil est, præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei. Gal.* VI. 15. *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* Olim quidem ad justificationem carnis quicquam conferebant; nunc autem inutilia sunt, quia Deus exigit cultum spiritualem, *Ioan.* IV. 23, 24. *Rom.* XII. 1, 2. Hinc & inutilia esse passim docentur, *Galat.* IV. 9, 10, 11. *Coloss.* II. 15, 16. &c. Vel intelligendus est modus obediendi qualis in Lege exigebatur, id est, perfecta nulloque peccato interrupta obedientia; *Galat.* III. 10. *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.* Qualisque in omnibus religionibus, utpote remissione peccatorum destitutis, exigebatur; cuique merces applicatur ex debito, non ex gratiâ, *Rom.* IV. 4.

Fides est tota obedientia fidei.

XXXVII. Inde apparet, per *fidem* hisce operibus oppositam, non intelligendam esse nudam fidem, contradistinctè ab operibus quæ fides producit; sed una cum fide omnem illam obedientiam quam Deus in Novo Fœdere præscribit, quæque per fidem in Jesum Christum præstatur. Quæ rectè opponitur operibus Legis; quatenus cultum continet spiritualem, abrogatis omnibus externis ceremoniis Legis; nec rigidam exigit obedientiam, sed benignam ac gratiosam, ac cujusque viribus attemperatam: præscribit enim resipiscentiam, promittitque remissionem peccatorum: exigit obedientiam fidei (vocatur enim *lex fidei*, *Rom.* III. 27.) hoc est, non rigidam & ab omnibus æquàlem, prout exigebat Lex; sed tantam, quantam fides, id est, certa de divinis promissionibus persuasio, in unoquoque efficere potest; in quâ etiam Deus multas imperfectiones & lapsus condonat, modo animo sincero præceptorum ipsius observationi incumbamus, & continuò in eâdem proficere studeamus.

Non opponitur operibus quia producit.

XXXVIII. Pessimè ergò Apostoli verba interpretantur, qui ea, quæ Paulus de fide dicit, oppositè ad opera Legis, accipiunt de fide, quatenus opponitur seu potius contradistinguitur fructibus suis seu operibus quæ producit; cum Apostolus ea nusquam excludat, sed disertè fidei includat; quando docet, *fidem per charitatem efficacem in Christo valere*, *Galat.* V. 6. & *novam creaturam*, *Cap.* VI. 15. & *observationem mandatorum Dei*, 1 *Cor.* VII. 19. Nec fides rectè operibus suis opponitur:

nitur: distingui quidem potest ab operibus, non autem illis opponi.

Quomodo fides imputetur in justitiam.

XXXIX. Ex hisce jam intelligitur, quomodo fides nobis imputetur in justitiam: quia obedientiam nostram quam ex fide præstamus, quæque imperfecta est, Deus gratiosè propter Christum æstimare vult ac si perfecta esset: Veluti si creditor debitori, qui mille florenos debet, & centum solvendo tantum est, reliquum condonet, & partem hanc solutionis gratiosè imputet in totam solutionem. Et cur de operibus Legis dici nequeat, quod imputentur in justitiam; quia qui totum debitum solvit, illi non potest dici suam solutionem imputari in solutionem; quia totum solvit, nihilque restat quod illi imputetur. Similiter, cur non rectè dicatur, justitiam Christi nobis imputari; sed fidem, seu obedientiam ex fide, nobis imputari in justitiam, propter Christum.

Consensus Pauli cum Jacobo.

XL. Atque hac ratione discrepantia quæ videtur intercedere inter Paulum & Jacobum concilianda est. Paulus contendit solam fidem, seu obedientiam fidei, nos justificare; contra eos qui vel Legem solam, vel Legem una cum Euangelio urgebant. Jacobus docet, fidem non solam, operibus bonis vacuam, justificare; sed per bona opera vivam & efficacem; contra eos, qui nudam fidem seu assensum verbis divinis adhibitum sine sanctimoniæ studio sufficere contendebant. In quo Paulum sibi habet consentientem. Dices. Jacobus agit de Justificationis declaratione coram hominibus, Paulus de ipsâ Justificatione coram Deo. Resp. 1. Jacobus de illâ Justificatione agit, per quam quis amicus Dei reputatur, uti est *vers.* 23. 2. Ineptum est, dicere, Jacobum de Justificationis declaratione coram hominibus agere: Quis enim adeo demens fuerit, ut contendere voluerit, hominem solâ fide absque operibus coram hominibus justum declarari; cum fides in mente sit, eaque à nullo homine videri possit?

Occurritur objectioni.

XLI. Contra sententiam autem nostram objicitur, quod Deus justitiam nostram imperfectam ex fide profluentem non habeat pro perfectâ; quia judicium Dei est secundum veritatem: At sic Deus perfectam judicaret justitiam, quæ perfecta non est. Resp. 1. Retorqueri potest hoc argumentum: Judicium Dei est secundum veritatem, non ergo hominibus imputare potest justitiam Christi; quia sic judicaret hominis esse justitiam, quæ Jesu Christi est. 2. Deus non judicat hominum justitiam esse perfectam, imo eam judicat esse imperfectam; sed justitiam, quam imperfectam judicat, gratiosè accipit ac si perfecta esset.

Item alteri.

XLII. Ad ostendendum autem per opera Legis, non omnimodam ac perfectam obedientiam, sed quæcunque opera intelligi, quæ Apostolus à Justificatione excludat; ita objiciunt: Quod perfecta ejusmodi obedientia nunquam obtinuit nec obtinere potest in mundo; quid ergo necesse erat Apostolum eam excludere? Resp. Necesse erat eam excludere, propter opinionem Judæorum, qui credebant se per opera Legis posse justificari, & justificandos. Apostolus contra ipsos docet, Legem omni modo perfectam obedientiam exigere; quæ cum à nemine præstetur, impossibile esse per Legem justificari; ut ita Judæos convincat, & necessitatem amplectendæ fidei ipsis persuadeat.

Opera fidei à justificatione non excludi.

XLIII. Opera autem à Justificatione non excludi, manifestum est. 1. Quia remissio peccatorum non tantum adscribitur fidei, sed & operibus. *Matth.* VI. 14, 15. *Si hominibus peccata remiseritis, etiam Pater vester cœlestis vobis remittet; Si vero hominibus non remiseritis, nec Pater vester cœlestis remittet vobis.* Cui parallelus est, *Marc.* XI. 25. *Act.* III. 19. *Resipiscite & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Et *Luc.* XXIV. 47. Dominus dicit, *in nomine suo prædicandum resipiscentiam & remissionem peccatorum.* Quin & remissio peccatorum jam concessa revocanda dicitur, nisi aliis peccata erga nos commissa condonemus, *Matth.* XVIII. 33, 34, 35. 2. Incredulitas, causa condemnationis, consideratur semper tanquam opus inobedientiæ, & causa omnium malorum operum. *Ioan.* III. 19, 20, 21. *Hoc est judicium, quia lux venit in mundum, & dilixerunt homines magis tenebras quàm lucem; erant enim eorum opera mala. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo facta sunt.* Et *vers.* 36. *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam,* &c. *Rom.* II. 8. *Iis qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio.* 3. Ultimum judicium, in quo sententiæ justificationis & condemnationis executio locum habebit, pronuntiabitur non tantum secundum fidem, sed & secundum opera; *Matth.* VII. 21. XVI. 27. *Rom.* II. 3, 4. *& seqq.* 2 *Cor.* V. 10. 1 *Petr.* I. 17. Hinc & *pietas promissa hujus & futuræ vitæ habere* dicitur, 1 *Tim.* IV. 8. *Nemoque absque sanctimonia visurus Dominum, Hebr.* XII. 14. aut *ingressurus in regnum cœlorum, Matth.* V. 20. Atqui executio sententiæ ejus conceptui repugnare non debet: repugnaret autem, si sententia conciperetur non secundum opera, pronuntiaretur autem secundum opera. His adde 4. Quod alias sequeretur, hominem justificari impium, imo quatenus impium adhuc consideratum: Si enim omnia opera à Justificatione excludantur, imo & ipsa fides quatenus est opus, necesse est hominem justificandum considerari absque omni opere bono, ac proinde adhuc impium. Quanquam concipi non potest, quomodo hoc statuentes, tamen

tamen fateantur fidem vivam ad Justificationem requiri. Sed hic manifestissimâ veritate convincuntur, & ut nihilominus thesin suam tueantur, parum consentaneë loquuntur, aut verborum ambiguitate sententiam suam tegunt.

Sensus Rom. IV. 5.

XLIV. Objiciunt, *Rom.* IV. 5. dici, Deum *justificare impium.* Resp. Non in impietate suâ perseverantem, aut adhuc dum justificatur consideratum ut impium, sed resipiscentem & conversum. Eâdem phrasi, quâ *Matth.* XI. 5. dicuntur *cæci videre, surdi audire, claudi ambulare*, &c. & *cap.* XXI. 31. *meretrices & publicani* Pharisæos præituri in regnum cœlorum; qui nim: tales fuerunt. Isque hujus loci sensus esse evincitur. 1. Quia impii excluduntur e regno cœlorum, 1 *Cor.* VI. 9, 10. *Gal.* V. 19, 20, 21. Non ergo justificantur. 2. Credens dicitur justificari: atqui credens impius non est; aut dicendum fidem veram & salutarem cum impietate consistere posse. Dices. Si Apostolus loquitur de impio qui impius fuit, nihil singulare dicit, eum justificari; cum tamen ex verbis liqueat, ipsum hic singulare quid dicere. Resp. Omnino singulare quid dicit; remissionem nempe peccatorum nunc concedi à Deo, etiam impio, id est, qui non tantum minoribus peccatis, pro quibus Lex sacrificia admittebat, sed & gravioribus, à quibus impius meritò vocatur, se contaminavit, modo resipiscat: Quod per Legem præstari non poterat; quæ ejusmodi transgressoribus mortem sine ullâ misericordiâ comminabatur. Adeo ut sensu conveniat cum *Act.* XIII. 38, 39. *Ab omnibus quibus non potuistis in lege Mosis justificari, in hoc omnis qui credit justificatur.*

Et Phil. III. 9.

XLV. Objiciunt secundò, verba Apostoli *Phil.* III. 9. *Propter Christum omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, & inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide.* Resp. Hic non intelligi nudam fidem sine operibus, patet ex iis quæ Apostolus alibi sibi tribuit. 1 *Cor.* IX. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* 2 *Tim.* IV. 7. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* Imo hoc ipso *cap. vers.* 17. *Imitatores mei estote fratres, & observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Et quæ in quovis Christiano exigit, *Eph.* IV. 24. Inquirendum itaque quid per *justitiam ex lege*, & *suam*, intelligat, quid per *justitiam ex Deo*, & *ex fide Christi Jesu.* Per *justitiam ex lege* intelligit justitiam secundum legem, Mosis nim: quam descripsit *vers.* 5. quod fuerit *circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis*, &c. Eam vocat *suam*; quia illam non habebat per specialem aliquam gratiam, sed tanquam naturâ Judæus, in Lege enutritus; per quam quidem irreprehensibilis erat secundum legem, ita tamen, ut simul esset blasphemus, persecutor, &c. & peccatorum maximus, ut alibi loquitur. Eodem sensu, quo *Rom.* X. 3. de Judæis dicit, quod *ignorantes justitiam Dei, suam quæsiverint statuere.* Rectè quippe eam vocat justitiam Judæorum, quia illi contra expressam Dei voluntatem, justificari volebant per obedientiam Legis, cum tamen Deus eam abrogasset, & fidem in Jesum Christum instituisset. Simili phrasi, quâ *Matth.* VII. 15. fructus pseudo-Prophetarum vocantur opera illa quæ consentaneë & juxta doctrinæ suæ genium faciunt: & *cap.* XXIII. 2. Scribarum & Pharisæorum opera, quæ ipsi præter legem Mosis excogitaverant, aliisque facienda imposuerant. Huic opponit Apostolus *justitiam ex Deo* quam jam consecutus erat. Eamque vocat *ex Deo*, quia Deus eam Judæis manifestaverat, modumque justitiam hanc consequendi annuntiaverat, *Rom.* I. 17. *Gal.* II. 16. Eam tamen non poterat adipisci, nisi per fidem in Jesum Christum, vivam sc. operaque veræ pietatis producentem. q. d. Omnia privilegia, quæ ut Judæus habebam, sponte abdicavi, volens à Deo justificari, non secundum justitiam quæ ex Lege est, sed quam Deus promisit omnibus qui ex fide in Christum justè ambulant. Adeo ut nec ex hoc loco ullâ cum specie concludi possit, opera ad Justificationem non requiri.

An fides, quæ viva, an quâ viva, justificet, inutile est inquirere.

XLVI. Acriter autem hic contendere, an fides quæ viva, an vero quatenus viva est, nos justificet; sive, an opera ad Justificationem requirantur, necessitate solum præsentiæ, an vero etiam efficientiæ, inutile judicamus; dummodo utrinque in confesso est, Deum ad Justificationem exigere fidem vivam; fidemque non esse vivam, nisi per bona opera; neminemque Justificationem consecuturum, nisi vivâ fide præditum. Quod quomodo ab hisce autoribus consentaneë suis principiis dici possit, non adeo clarè liquet. Et præterea mirum videri jure potest, Deum fidem bonis operibus fœcundam exigere ad Justificationem, & tamen ad opera non respicere. Nisi fidei vivæ naturam aliter definiant, velintque fidem vocari vivam, non quia opera producit, quo respectu Jacobus eam vivam vocat; sed quia illius est naturæ, ut opera producere apta sit; & justificet ante ullius operis productionem: Quod quidam innuunt hoc enuntiato: Fides fœta bonis operibus, justificat ante partum. Hoc sensu fide vivâ acceptâ, fatendum sententiam posteriorem, quæ fidem quatenus vivam requiri ait, bonorum operum necessitatem multò efficacius adstruere; quia secundum illam aliquid ad Justificationem conferunt; secundum priorem vero, nihil.

Objectum Justificationis sunt credentes.

XLVII. Ex hiſce ſatis liquet, quinam Juſtificationis hujus ſint objectum; ſc. omnes verè credentes, & ex fide Deo obedientes, quicunque illi ſint, nemine excepto, ſive Judæus ſit, ſive Gentilis. *Rom.* III. 28, 29, 30. *Concludimus juſtificari hominem fide, abſque operibus legis. An Judæorum Deus tantum? nonne & Gentium? Imo & Gentium. Quoniam quidem unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.*

Finis, eſt demonſtratio juſtitiæ Dei.

XLVIII. Finis Juſtificationis eſt demonſtratio juſtitiæ Dei. *Rom.* III. 25, 26. *Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore; ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.* Quæritur quænam illa juſtitia ſit, quam Deus in Juſtificatione demonſtravit? Quidam per eam intelligunt juſtitiam Dei vindicativam, quam Deo eſſentialem ſtatuunt, quæque non permittat ullum à Deo peccatum impunitum dimitti abſque ſatisfactione: Adeo ut hæc cum miſericordiâ conſiſtere nullo modo poſſit. Hanc autem Deum in eo demonſtraſſe volunt, quod à Chriſto plenam pro peccatis electorum ſatisfactionem exegerit, illamque ipſis imputet, ita ut ſimul juſtitiæ illi ſatisfecerit, & electos à peccatis abſolverit. Sed quoniam hæc in præcedentibus fusè ſunt refutata, illis jam non immorabimur.

Quâ ratione ea demonſtrata ſit.

XLIX. Per juſtitiam ergo Dei vel intelligenda eſt ejus fidelitas, æquitas & benignitas; uti hoc ſenſu accipitur, *Pſal.* XXV. 5. CXLV. 17. XXXVI. 6, 7. 1 *Joan.* I. 9. Vel etiam amor erga juſtitiam, & odium erga peccatum: quo ſenſu legitur, *Hebr.* I. 9. Illam Deus dupliciter in hoc negotio demonſtrat. 1. Quatenus ſe veracem & fidelem oſtendit in ſervandis promiſſis, quæ de Chriſto nobis donando, deque peccatis noſtris in ipſo condonandis, aliquoties in Veteri Teſtamento propoſuit: *Rom.* XV. 8. *Chriſtus Jeſus miniſter fuit circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones Patrum.* 2. Quatenus adhibitâ ſingulari æquitate, nihil aliud à nobis, qui tantæ ipſius miſericordiæ fructum percipere volumus, requirit; quàm æquiſſimam fidei in Chriſtum conditionem, *Rom.* III. 26, 28. *Gal.* II. 16. & alibi. Quæ quam æqua ac facilis ſit conditio, antea dictum. Hanc demonſtrat, quia peccata remittere noluit, nobiſque juſtitiam imputare, niſi intercedente cruento pro peccatis noſtris ſacrificio Chriſti: 2 *Cor.* V. 21. *Deus Chriſtum, qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.* neque illius ſacrificii fructum nobis imputare, niſi intercedente ſanctitate vitæ. *Si* enim *in luce ambulamus, quemadmodum ipſe in luce eſt, communionem habemus ad invicem, & ſanguis Jeſu Chriſti Filii ejus purgat nos ab omni peccato,* 1 *Joan.* I. 7.

Effectus, eſt pax cum Deo.

L. Effectum Juſtificationis eſt pax cum Deo, tanquam cum patre benevolo & amico, qui deletis peccatis noſtris præteritis nobiſcum reconciliatus eſt. *Rom.* V. 1. *Juſtificati per fidem, pacem habemus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* & 1 *Joan.* I. 7. dicimur *communionem habere ad invicem.* Quæ pax includit conſcientiæ ſecuritatem, velut à condemnationis metu liberatæ, & acquieſcentiam in favore divino, 1 *Joan* III. 19. *In hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus, & in conſpectu ejus ſuadebimus corda noſtra.* Et confidentiam accedendi ad Deum, & quidvis ſalutare ab ipſo petendi, & ſine ullâ hæſitatione exſpectandi. *Rom.* V. 2. *Per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam in quâ ſtamus, & gloriamur in ſpe filiorum Dei. Hebr.* X. 22, 23. & 1 *Joan.* III. 21, 22. *Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus.*

CAPUT V.

De Sanctificatione.

Sanctificare eſt ſegregare.

I. JUſtificationem excipit *Sanctificatio. Sanctificari*, ut ab etymo vocis exordiamur, propriè eſt præparare, & à communi uſu ſegregare, ac ſpeciatim, dicare cultui divino. Hinc perſonæ cultui divino deſtinatæ ſanctæ vocantur: Sic Aaron dicitur *ſanctificatus* veſtibus ſuis Sacerdotalibus, quibus miniſtret Domino, *Exod.* XXVIII. 3. Sic templum, vaſa, aliaque inſtrumenta cultus divini vocabantur *ſancta*: Quin & ipſa urbs Jeruſalem, *ſancta civitas*; quia hanc Deus elegerat cultus ſui ſedem, & ab aliis ſegregaverat. Sic & Deus dicitur *ſanctificaſſe diem Sabbathi, Exod.* XX. 11. quia ipſum cultui ſuo ſpeciatim dicavit. Ita jubet *ſanctificari jejunium, Joel.* I. 14. II. 15. Sic & totus populus vocatur *populus ſanctus*, quia *Deus ipſum elegit, ut ſit ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram. Deut.* VII. 6. XIV. 2. & præſertim *Cap.* XXVI. 17, 18, 19. Hoc ſenſu & Chriſtiani vocantur *populus ſanctus*, & *genus electum*, 1. *Pet.* II. 9. Et ſpiritus, per quem Chriſtus ex mortuis eſt ſuſcitatus, *ſpiritus ſanctificationis*, *Rom.* I. 4. quia Chriſtum ex mortuis ſuſcitando eum ſanctificavit, id eſt, ſegregavit à falſis prophetis, & oſtendit eſſe Dei Filium.

Sanctum eſſe, ſancte vivere.

II. Sed verò, quia illa ſegregatio fiebat eum in finem, ut Deo viverent, & vitâ ſuâ, ad legis divinæ normam expreſsâ, ſeparārentur à profana hominum turbâ; hinc *ſanctum eſſe* ſignificat ſanctè vivere: & ſic Sanctificatio denotat ipſam regenerationem. Sic 1 *Cor.* I. 2. fide-

fideles vocantur, *sanctificati in Christo Jesu, vocati sancti.* & *Cap.* VI. 11. *Et hæc quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis*, &c. Hæc est latior vocis hujus significatio.

Strictior Sanctificationis acceptio.

III. Hæc autem Sanctificatio, de quâ hic agimus, specialiter sic dicta, confertur illis qui jam regenerati sunt per fidem, & ex fide sanctè vivunt; estque perfectior quædam & continuò augescens filiorum Dei ab hoc impuro mundo separatio. Respicit partim intellectum, partim voluntatem: intellectum quidem, ut tantò certius voluntatem dirigat; notitia enim lucis instar est, quæ actiones dirigit.

Respicit intellectum.

IV. Respectu intellectus est uberior ac plenior in divinæ veritatis cognitione illustratio, seu plenior perceptio sensuum verbo divino contentorum; adeo ut Deus fidelium mentes aperiat, ut omnia, quæ ad majorem in promissis divinis confirmationem & in pietate profectum ipsos excitare possunt, clarè ac evidenter percipiant, elucidando objecta obscura, removendo impedimenta, offerendo novas species, & suppeditando media ad species istas firmandas. Hoc promittit Christus *Joan.* XIV. 21. *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Quo in loco non agit Dominus Jesus de primâ voluntatis suæ manifestatione, quæ ad regenerationem necessaria est: est enim promissio facta fideli & obedienti; sed de secundâ, eâque majore & illustriori, quæ primâ rectè utentibus conferri solet; juxta dictum Servatoris, *Matth.* XXV. 29. *Habenti*, id est, eo quod habet rectè utenti, *dabitur, & abundabit.* Illam orat David sæpius, *Psal.* CXIX. 18, 34, 35. &c. petens sibi à Deo illuminari intellectum, quomodo videlicet cum promissis divinis conveniat, impiis hic bene esse, piis vero male: ut hoc mysterio bene perspecto tanto alacrius Dei legem custodiat. Hanc Apostolus precatur fidelibus, *Eph.* I. 17, 18, 19. *Coloss.* I. 9, 10. ut cognoscant, quam sapienter omnia à Deo sint decreta ad ipsorum salutem.

Et voluntatem.

V. Respectu voluntatis duas continet quasi partes; aversionem ab omni malo, quæ peccati odium sub se continet; & ardens studium in bonum. Quia enim animus hominis cognitione Dei magis magisque imbutus, majore erga Deum amore, ac flagrantiore salutis desiderio accenditur; etiam summo erga peccatum (quod saluti suæ obesse novit) odio accenditur, & ad virtutem quotidie alacrior redditur. Nam 2 *Tim.* II. 21. *Si quis se mundaverit ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Hanc Sanctificationem Apostolus precatur fidelibus, 1 *Thess.* V. 23. *Deus pacis sanctificet vos per omnia: ut integer spiritus vester, & anima & corpus, sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* & *Phil.* I. 9, 10, 11.

Quomodò eam Deus homini conferat.

VI. Deus eam homini confert, submini-strando auxilium spiritus sui, quo hominem ita corroborat, & in bono confirmat, ut occasiones ad peccandum sibi objici nequaquam patiatur; vel si in illas incidat, eas facile superet; nam *major est qui in nobis, quàm qui in mundo est*, 1 *Joan.* IV. 4. Maximum itaque suis Deus auxilium confert, illustrat mentem, dirigit voluntatem, regit externa membra corporis ne sint arma injustitiæ. Illud solummodò cavendum, ne Deus irresistibili vi, quæ cum obedientiâ liberâ consistere nequit, hunc ardorem in fidelibus suis efficere statuatur.

CAPUT VI.

De Obsignatione per Spiritum Sanctum.

I. TAndem restat ultimum Dei beneficium, quod in hac vitâ impletur, Obsignatio vid. per Spiritum Sanctum.

Spiritus S. significat ipsum Deum.

II. Spiritus Sanctus varia in Scriptura designat: Primò: Ipsum Deum qui spiritus est, cujusque spiritus est Spiritus Sanctus, qui & aliquando anima Dei vocatur: vide *Jerem.* LI. 14. *Amos.* VI. 8. *Juravit Deus per animam suam.* id est, per seipsum. Hoc sensu legitur, *Esa.* LXIII. 10. *Ipse autem ad iracundiam provocaverunt, & afflixerunt Spiritum Sanctum ejus; & conversus est eis in inimicum*, &c.

Essentialem Dei virtutem.

III. Secundò. Spiritum Dei, qui à Deo procedit, tanquam essentialis ipsius virtus, idemque essentiâ, per quem Deus Pater omnia efficit, præsertim quæ ad sanctificandos homines faciunt: qui etiam à Filio mittitur: *Joan.* XV. 26. *Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* 1 *Cor.* XII. 11. *Hæc omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult.* De hoc dicitur quod *omnia scrutetur, etiam profunditates Dei;* 1 *Cor.* II. 1.

Dona Spiritus.

IV. Tertiò. Dona Spiritus Sancti, quæ Deus per Spiritum illum hominibus communicat; *Act.* II. 4. XIX. 2, 6. 1 *Cor.* XII. Quæ aliquando simpliciter vocantur Spiritus Sanctus: aliquando Spiritus, cum expressione doni illius quod operatur; veluti Spiritus prophetiæ, linguarum, discretionis spirituum, &c.

Ea vel dantur solis Dei legatis.

V. Dona autem hæc fuere varia. Quædam solummodò legatis Dei, quos ad homines mittit, sunt propria: Quædam omnibus verè fidelibus communia. Dona legatis Dei propria rursus duum sunt generum: Alia legatis ipsis necessaria sunt, non tantum ut munere suo ritè fungantur, sed & ipsi de mente

divinâ plenè sint persuasi; veluti illuminatio intellectus, & quidem ejusmodi rerum, quæ alias in æternum absconditæ mansissent; 1. *Cor.* 11. 7. & 10. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram*; &c. *nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum.*

Et eorum quædam in usum aliorum hominum.

VI. Sed quia Deus ministros hosce mittit aliorum gratiâ, ideo & donum hoc tribus aliis donis ornat, quæ aliorum causâ ipsis necessaria sunt. 1. Dono linguarum, ut sapientiam ipsis revelatam aliis prædicent; hoc enim est officium linguæ. Idque donum Dominus diè Pentecostes effudit in Apostolos suos, *Act.* 11. 2. Dono alia miracula patrandi, quibus missionem suam confirmarent, hominibusque fidem facerent annuntiationem suam instinctu divino fieri. 3. Virtute dona hæc communicandi iis, qui Religionem Christianam amplectebantur. Ita videmus passim in Actis, per impositionem manuum Apostolorum Spiritum Sanctum fidelibus fuisse communicatum.

Vel sunt omnibus fidelibus communia.

VII. Dona omnibus & solis Christi fidelibus communia, sive doctores sint, sive discipuli, generali nomine Spiritus Sancti appellantur. *Luc.* XI. 13. *Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se.* Constantque partim illuminatione intellectus, quæ quidem maximam partem ex verbo habetur, sed cujus sensum spiritus menti magis illustrat ac revelat: quo sensu dicitur, 1 *Cor.* XII. 3. *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto* partim excitatione voluntatis ad omne bonum, præsertim per promissa verbo contenta, quibus inest vis ac efficacia, quâ homo veluti spiritu quodam sancto afflatur ad alacriter virtutis stadium decurrendum, quæque ipsa reverâ non nisi spiritus sunt. Hoc sensu ordinariè vox *spiritus* accipitur, quando dicimur *secundum spiritum ambulare, spiritu facta corporis mortificare*, &c.

Quid per obsignationem Spiritus intelligi possit.

VIII. Quæritur, quale donum Spiritus Sancti sit, quo fideles obsignantur? Credunt quidam, per Spiritum Sanctum significari dona illa Spiritus, quæ in initio Euangelii fidelibus dabantur, quæque nos vocavimus extraordinaria: Illaque dona vocari Obsignationem, quoniam quibuscunque ea dabantur, illis ea erant quasi sigillum ac confirmatio, quod gratioso fœderi divino sint inserti, ipsisque jus sit acquisitum æternæ hæreditatis. Hoc sensu explicant verba Apostoli, *Rom.* VIII. 15. *Non accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, &c. Quibus doceri credunt, Spiritum non dari servis: eumque certissimum esse signum, gentes à Deo in populum adscitas; & ne tam momentosa veritas, quod gentes etiam in populum à Deo sint adscitæ, solo Apostoli testimonio niteretur, spiritum id in eorum cordibus testari. Eundem putant esse sensum *Eph.* 1. 13, 14. & 2. *Cor.* 1. 21, 22. Et sanè, si loca hæc attentè considerentur, negari nequit, sensum esse verbis apprimè convenientem, & qui nihil analogiæ fidei contrarium continet. Attamen videtur & aliud donum per Obsignationem Spiritus designari, neque illud ad sola illa prima Euangelii tempora restringi. Obsignatio enim ita explicata, non solum iis, quibus Spiritus datus fuit, certiorandis inserviit, sed generatim gentibus, quod in fœdus Dei sint adscitæ: Quicunque ergo credebant ex gentibus, poterant ex Spiritu, non sibi sed aliis è gente suâ dato, confirmari, quod promissa divina etiam se spectabant; ac proinde per Spiritum non sibi sed aliis datum obsignabantur, quatenus ille aliquibus è gentibus datus generatim obsignabat, fœdus Dei etiam ad gentes pertinere. Quod quidem negari nequit. Verum videtur addendum, etiam per Spiritum Sanctum fidelibus datum eos quibus dabatur speciatim fuisse obsignatos de salute & hæreditate cœlesti: ideoque non fuisse donum extraordinarium, sed & quovis tempore, pro sapienti directione divinâ, concedi.

Quale donum proprie sit.

IX. Videtur ergo dicendum, aliud esse donum Spiritus Sancti, quod jam fidelibus, & ex fide obedientibus & spe salutis ex verbo divino conceptæ jam confirmatis, conceditur in præmium obedientiæ, arrhabonis instar, quo certi redduntur de flagranti Dei erga se amore. Differtque hoc donum à donis illis Spiritus Sancti miraculosis, in initio Euangelii præconibus concessis: quia illa solummodò inserviebant confirmationi doctrinæ Euangelicæ, demonstrabantque hominem iis ornatum præconem esse divinum, doctrinamque ab ipso annuntiatam ut divinam esse recipiendam; *Hebr.* 11. 3. 4. Non autem pietatis favorisque divini indubium erant argumentum; quia aliquando concessa fuere hominibus, qui impii fuere, & Deo nequaquam placuerunt: ut Judæ proditori, *Luc.* X. 17. Hoc verò donum nullis nisi verè fidelibus ac piis conceditur, in confirmationem amoris Dei, pietatem ipsorum approbantis.

Quo sensu vocetur Obsignatio.

X. *Obsignatio* itaque *per Spiritum Sanctum* nobis est certior ac solidior de vitâ æternâ ac favore divino confirmatio, per Spiritum Sanctum pignoris instar & arrhabonis in cordibus fidelium effusum, & de favore divino testimonium perhibentem. Deus quippe per Spiritum suum promissa sua verbo contenta in fidelium animis confirmat, & spem vitæ cœlestis, ex verbo conceptam, fortius animis illorum imprimit; testaturque se eos adoptasse in filios, & hæredes scripsisse bonorum suorum cœlestium; atque in-

interim, dum promissa adhuc implenda sunt, vitaque æterna exspectatur, ne animo deficiant, aut dubitent, spiritum suum ipsis dat, pignoris instar, quo promissum suum obsignat ac confirmat, suosque de secuturâ gloriâ certos reddit; non aliter ac si quis alicui literas sigillo munitas concedat, quibus de promissi fide certus ac securus sit. *Rom.* v. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Cap.* viii. 15, 16. *Non accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum*, &c. *Ille Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod sumus filii Dei: Si autem filii, & hæredes*, &c. 2 *Cor.* i. 22. *Deus nos signavit, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* & *Cap.* v. 5. *Eph.* i. 13, 14. *In quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemtionem acquisitionis. Cap.* iv. 30. dicimur *per Spiritum Dei sanctum obsignati in diem redemtionis.* 1. *Joan.* iii. 24. *In hoc scimus quoniam manet in nobis, ex spiritu quem dedit nobis.* Videturque donum illud exprimi *Apoc.* ii. 17. per *calculum album, nomenque novum illi inscriptum*, quod vincenti Dominus se daturum pollicetur. *Calculus* quippe *albus* absolutionem à reatu denotare videtur, significatione à more inter antiquos usitato desumtâ, qui calculis albis solebant absolvere, nigris vero condemnare reos. Per *novum* autem *nomen*, nomen filii Dei ac hæredis vitæ æternæ intelligendum est. Sensus itaque est; Dominum vincenti daturum Spiritum Sanctum quo confirmetur de absolutione à reatu, & hæreditate vitæ æternæ. Nomenque hoc nemo intelligere dicitur nisi qui accipit; quia nemo gaudium ex salutis certitudine conceptum cognoscere potest, nisi qui ejusdem factus est particeps.

Quid proprie sit. XI. Qualis autem hæc operatio Dei sit, difficile dictu est; quia Spiritus eam operatur modo incomprehensibili; cognoscimus quidem nos illam adeptos, sed non sentimus quando aut quomodo adipiscamur. Nostro judicio, est solidior promissorum divinorum, aut potius spei ex promissis divinis conceptæ, in animo fidelis facta impressio; per quam de salute æternâ adeo persuasus redditur, non aliter ac si eam præsens quodammodò contemplaretur, similemque ex confirmatâ hac spe delectationem percipit, cum eâ quam ex præsenti salutis fruitione percepturus est. Non itaque est, sensus verbo non contenti in animo fidelis facta impressio: sed sensus jam ex verbo percepti solidior confirmatio, & continuata per Spiritum Dei suggestio. Quare examinandum semper est donum istud ad Scripturam, unicam cujuscunque spiritus explorandi normam. Hucque etiam applicari potest illud Joannis, 1. *Epist.* iv. 1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, utrum ex Deo sint.* Statuendumque nulli concedi nisi fideli, & ex fide Deum Christumque colenti.

Non videtur omnibus fidelibus concedi. XII. Quæst. An omnibus verè fidelibus conceditur? Resp. Non videtur; nec etiam necesse est: Quia confertur ut certos reddat de salute. Atqui etiam illa certitudo hauriri potest ex verbo Dei, & claris illo contentis promissis, quæ homo fidelis certò sibi applicare potest; 2. *Tim.* iv. 6, 7, 8. 1. *Joan.* iii. 21, 22. Illaque certitudo ordinariè videtur sufficere.

Sed in casu necessitatis. XIII. Interim illi casus possunt incidere, ut Deus, si seriò & ardentibus precibus rogetur, ad majorem spei ex promissis suis conceptæ confirmationem spiritum suum largiatur. Dico, si oretur ob spiritum; agnosci quippe vult doni tam salutaris autor: ita *Luc.* xi. 13. *Jacob.* i. 5. Quando videlicet homo gravi aliquâ calamitate aut persecutione pressus, aut gravi tentatione sollicitatus, cui facile succumberet, Deum orat; solet Deus donum hoc concedere, quo hominem in spe vitæ æternæ confirmat, ejusque magnitudinem ac gloriam ob oculos ponit, & quasi præsentem sistit: quò ita gloriæ illius desiderio accensus, alacriter in stadio pietatis pergat, omniaque mundi hujus oblectamenta & præsentis sæculi desideria, quæ inde abducere eum possint, rejiciat ac contemnat. Hæc est, *pax* illa *Dei*, *Phil.* iv. 7. quâ armati, non tantum in adversitatibus, licet difficillimis, fideles æquam servant mentem; sed & in iisdem ad mortem usque gaudent & gloriantur, *Rom.* v. 2. Idque variorum martyrum exempla docent, qui cantantes & psallentes gravissimos cruciatus, morteque crudelissimas perpessi sunt. Illa autem confirmatio alia non videtur esse, quàm hæc obsignatio per Spiritum Sanctum.

Et à Deo infidelibus conservatur. XIV. Sicut autem Deus hanc obsignationem concedit fidelibus, ita etiam illam in ipsis conservaturus est ad finem usque, si in fide perseverent. Hinc dicitur nos obsignare, *usque in diem redemptionis*, *Ephes.* iv. 30. quanquam & verba ita explicari possint, ut sensus sit, nos per Spiritum Sanctum obsignari, certò tandem adfuturum diem liberationis, quo ex omnibus, quæ nos hic premunt, miseriis liberati, consequemur libertatem gloriæ filiorum Dei.

CAPUT VII.

De Certitudine Salutis.

Sententiarum diversitas. I. EX iis quæ de actibus hisce salutaribus dicta sunt, facile est colligere, quid de Certitudine salutis, quæ fidelibus in hac vitâ competit, statuendum sit. Sed quoniam hic maximum occurrit sententiarum discrimen, operæ pretium est quæstionem hanc ac-

accuratius expendere. Primò & ante omnia inquirendum, quid propriè sit certitudo, ut terminis illis rectè explicatis, nulla in disputatione ambiguitas reliqua sit; & quæstionis status ritè formari possit. Conqueruntur enim tam Pontificii quàm Reformati, utrimque quæstionis statum perverti, sententiamque adversam odiosè proponi. Nos sincerè sententias singulorum ex ipsorum scriptis inquiremus, nihilque cuiquam tribuemus, quod non libenter sibi tributum velit.

Quid sit certitudo; & varia illius species.

II. Bellarminus *lib.* 3. *de Justificatione, cap.* 2. varias certitudinis species recenset. Nos illas tantum delibabimus, quæ propositæ quæstioni explicandæ & enodandæ inserviunt. Certitudo designat firmam & fixam mentis nostræ de rei alicujus sive veritate, sive bonitate, sive necessitate persuasionem; quam & aliquando dicit non niti certâ ratione, imo & falsam esse posse, & oriri ex infirmitate judicii, aut etiam impetu affectuum: qualis sæpissimè in vulgo obtinet: Eamque impropriè certitudinem dici vult, ex parte nimirum cognoscentis. Sed verò, nullo modo certitudo dici potest; assensus enim adhibitus rei alicui, certâ ratione non nixus, licet indubitatus, non certitudo, sed opinio est; falsus autem, est error. Propriè autem designat certitudo firmum assensum, qui solido judicio & ratione infallibili subnixus, omnem prorsus justam dubitandi aut oppositum formidandi causam, abhibito diligenti omnium circumstantiarum examine, excludit. Estque vel evidens, orta ex ipsius subjecti manifestâ evidentiâ, qualis est, principiorum primorum, conclusionum ex principiis immediatè deductarum, & rerum sensibilium quæ in sensus incurrunt, qui bene dispositi circa objecta sua errare nequeunt. Vel est paulò obscurior, orta ex ipsarum rerum tam clarâ propositione & confirmatione, ut omnibus bene expensis & examinatis, nulla justa & solida ratio in contrarium opponi possit, cur quis certus esse non possit, eâ certitudine quæ rei illi inesse potest. Hæc est certitudo fidei, infra scientiam, supra opinionem, quæ omnem dubitationem & formidinem in contrarium excludit, præsertim certitudo fidei divinæ. Et de hac certitudine propriè sermo est, utrum nempe fidelis certitudine fidei divinæ, cui subesse non potest falsum, certus esse queat sibi à Deo remissa esse peccata, seque in statu salutis esse.

Duplex de certitudine salutis controversia.

III. Sed verò duplex hic de certitudine salutis oritur controversia: vel enim quæritur, an fidelis in statu suo præsenti certus esse possit statum suum esse statum salutis: vel, an fidelis certus esse possit, non tantum de statu præsenti, sed & de futuro, se nim: semper ad finem usque in statu salutis perseveraturum.

Status

IV. Quod priorem quæstionem attinet, dupliciter ea intelligi potest. 1. Quod fidelis de salute suâ certus esse possit sub conditione aliquâ, si nim: Euangelio Jesu Christi credat, & piè secundum ejus præcepta vivat. De hac certitudine nulla est controversia. 2. Absolutè, quod certus esse possit in eo statu, in quo est, sibi remissa esse à Deo sua peccata, seque in statu salutis collocatum, ac proinde si in eo statu perseveret ad finem usque, se indubiè salutem consecuturum. Posterius hoc negant Pontificii; nos una cum Reformatis omnibus contra eos asserimus.

controversia inter nos & Pontificios.

V. Distinguendum tamen hic est; nim: nos non admittere sententiam illorum, qui statuunt fidem justificantem in eo sitam, ut credamus nobis remissa esse peccata nostra: illud enim antea refutavimus; & exinde sequeretur, remissionem peccatorum, non tantum naturæ ordine, sed & tempore præcedere nostram fidem & conversionem: Quod falsum est, & Scripturæ Sacræ contrarium: Sed statuere, hominem qui jam in Christum credit, & ex fide illâ Deo obedit, posse certum esse de Justificatione suâ, statumque suum esse statum salutis. Quæstio itaque est (uti eam format Bellarminus) *utrum debeat aut possit aliquis, sine speciali revelatione, certus esse, certitudine fidei divinæ, cui nullo modo potest subesse falsum, sibi remissa esse peccata?*

Ejus elucidatio.

VI. Dicimus nos, fidelem non tantum de statu suo, quod sit status salutis, certum esse posse, sed fieri aliter non posse quin certus sit, si ratione & judicio utatur. Si enim certus esse nequeat, alterutrum in causâ est: Aut quod scire non possit, qualis debeat esse status ejus qui salvandus est; ac proinde an suus in quo versatur sit justitiæ ac salutis status: Atqui hoc absurdum est; quia perspicuè in Euangelio describitur; neque negari potest ab eo, qui concedit fidelem hanc habere certitudinem conditionatam, se salvum fore, si Euangelio Jesu Christi credat, ejusque præceptis obediat: Aut licet hoc sciat, tamen hominem in statu salutis positum scire non posse, quod in statu illo jam versetur. At tum sequeretur hominem seipsum nosse non posse: At verò illud non tantum est possibile, sed & facile, modo quis animum advertat, debitumque instituat examen. Intima enim animi sui perspecta habere potest; sicut enim nemo novit quæ sunt hominis, ita ea novit spiritus qui in homine est; 1. *Corinth.* II. 10. Alterius animum explorare difficile est, suum vero promptum ac facile. Hinc 1. *Joan.* III. 14. *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Vers.* 19. *In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus, & in conspectu ejus suadebimus corda nostra.* His adde *vers.* 21, 22. *Hebr.* VI. 11. *Cupimus autem unumquemque vestrum ean-*

Fidelem posse esse certum, se esse in statu salutis.

eandem ostendere solicitudinem ad plenam certitudinem spei usque in finem. Hinc & *Rom.* v. 1, 2, 3, 4. dicitur *spes*, quam patientia operatur, *non confundere.* & *Phil.* iv. 7. *Pax Dei quæ omnem exuperat sensum, corda nostra custodire in Christo Jesu.* Eodem ergò modo fidelis, diligenti actionum suarum examine instituto, argumentari potest, quo Apostolus, 2 *Tim.* iv. 6, 7. 8. *Tempus resolutionis meæ instat; bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita mihi est corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die, justus judex.* Neque in hac argumentatione ullo modo falli potest.

Etiam per obsignationem Spiritus.

VII. Hisce si accedat Obsignatio per Spiritum Sanctum quam cap. præced. Deum benignè fidelibus aliquando concedere ostendimus, quæ major certitudo excogitari aut requiri possit, non video.

Occurritur objectioni.

VIII. Dices. Ad certitudinem remissionis peccatorum requiritur, ut perfectè Deum amemus & præcepta ejus observemus; quia jubemur *Deum diligere ex toto corde, & ex omnibus viribus nostris, Luc.* x. 27. Hoc autem in hac vitâ locum non habet: Ergo nec certitudo quæ isti amori inniti debet. Resp. Verum est, hominem pium in hac vitâ non ita perfectè Deum amare, quin ulterius proficere possit, & prout in cœlo Deum amaturus est: Sed nec talis amor in hac vitâ exigitur. Sed phrasi illâ, *ex toto corde*, &c. denotatur sinceritas amoris divini, seu obedientiæ præceptorum ejus; firmumque ac efficax propositum Deo obtemperandi in omnibus quæ homo novit ac nosse potest à Deo sibi præcepta, studiumque continuò in hisce proficiendi; prout illud antea fusius, cum de necessitate ac possibilitate observationis mandatorum Dei ageremus, adstruximus. Utrum verò homo sincerè & secundum vires suas Deo obediat, ipse facile examine adhibito nosse potest. Si quis tamen scrupulosè incedens, se nunquam officio suo satisfeciisse credat, ut vitæ æternæ præmium certò sibi adscribere possit vel audeat, nihilominus eum salvari posse credimus: Illa enim certitudo non est fides ipsa, sed aliquid fidem, imo & Justificationem, consequens: *Justificati enim ex fide, pacem habemus cum Deo, Rom.* v. 1. Estque illa certitudo specialis applicatio promissi fidelibus in genere facti. Certitudo autem ad salutem consequendum præscripta non est, sed fides & obedientia.

Explicatur Eccles. ix. 1.

IX. Objiciunt quod legimus, *Eccles.* ix. 1. *Nescit homo an amore, an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta.* Resp. In Hebræo legitur: *Etiam amorem etiam odium nescit homo; omnia ad facies eorum.* Non loquitur Ecclesiastes de conscientiâ ejusque testimonio; nec de statu vitæ spiritualis: alias dicendum foret, nec hominem scire posse se odio Dei dignum, quantumvis scelerate vivat: quod absurdissimum: Sed de amore & odio respectu vitæ animalis: Ex illius fœlici statu ait non posse hominem concludere se in amore Dei esse, nec ex ejus miseriâ aut rebus adversis, se Deò exosum; quia hi status communes sunt impiis ac piis. Isque sensus congruit toti scopo autoris.

X. Addunt; 1 *Cor.* iv. 4. ipse Apostolus Paulus, licet nullius sibi criminis conscius, hanc sibi certitudinem adscribere non audet; dicens: *Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me Dominus est.* Resp. Apostolum ibi non agere de fide suâ, quâ tanquam Christianus coram Deo justificatur, liquidò constat ex 2 *Tim.* iv. 6, 7, 8. & *cap.* i. 12. *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem.* & *Rom.* viii. 38, 39. *Persuasus sum quod nec mors, nec vita,* &c. *non potest separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu.* Sed agit de speciali functione muneris sui, seque contra malignos quosdam obtrectatores defendit: Dicit itaque fidum se fuisse Domino, nulliusque criminis sibi conscium; ideoque nullius judicium curare, quia Domini sui minister est, cui soli de se competit judicium. Etiamsi autem nullius sibi criminis sit conscius, nondum tamen certum esse se rectè officio suo functum, antequam ipse Dominus fidum ipsum pronuntiaverit. 1 *Corinth.* iv. 4.

XI. Tandem dicunt, *Phil.* ii. 13. & 1 *Pet.* i. 17. jubemur hic *cum timore ac tremore* incedere; cum tamen *perfecta charitas pellat timorem*, 1 *Joan.* iv. 18. Resp. Antea ostendimus, Joannem loqui, aut de timore crucis temporariæ; aut de timore pœnæ divinæ ex malâ conscientiâ orto, quo metuimus Deum iratum peccatorum nostrorum vindicem; non autem de illo timore, quo metuimus nos, nisi pietati continuò incumbamus, obnoxios fore iræ divinæ; aut quo metuimus, ne in futurum deficientes, gratiâ illâ, cujus jam sumus participes, excidamus. Ejusmodi timorem piamque sollicitudinem exegit Petrus & Paulus, eaque perfectæ charitati tantum abest ut repugnet, ut illius manifestum sit indicium. *Phil.* ii. 13. 1 *Pet.* i. 17. 1 *Joan.* iv. 18.

Status controversiæ inter nos & Contraremonstrantes.

XII. Sed jam altera supereſt quæstio: Quoniam salus promissa est perseveranti, ac proinde nemo certus esse potest de salute suâ nisi ad finem usque perseveraverit; an fidelis absolutè & simpliciter certus sit, se in verâ fide perseveraturum, aut saltem moriturum; atque ita salvandum. Dicimus nos: Fidelis certus esse potest ex divino promisso, se in gratiâ Dei permansurum, & vitam æternam consecuturum, si in fide & obedientiâ mandatorum Dei perseveret. 2. Certus esse potest, se in eo statu esse, in quo si perseveret, æternum salvandus sit. 3. Certus esse potest, se in eo statu per gratiam Dei perseverare posse; ita quidem ut nulla

nulla vis, nulla tentatio tanta esse possit, cui resistere nequeat per gratiam Dei, ipsi aut jam concessam, aut quam Deus porro concedere paratus est, si ardentibus illam precibus expetat. At ut absolutè certus esse possit se in fide ac gratiâ divinâ ad finem usque perseveraturum, negamus.

Fidelis absolute non est certus, se ad finem vitæ perseveraturum.

XIII. Rationes nostræ sunt. 1. Quia nusquam talis perseverantia fideli est promissa. 2. Quia cum tali certitudine consistere non possunt omnes istæ seriæ adhortationes, ut *cum tremore operemur salutem nostram*, ut *caveamus ne in nobis sit cor pravum impœnitens*, &c. aliæque plures, quæ passim occurrunt. Cui enim fini hæc adhibentur apud eum, qui certus est cor illud in se existere nequaquam posse? 3. Multa inde sequentur absurda: Qualia sunt inter alia. 1. Fidelem certum esse, se non posse labi in peccata, quæ cum fide & bonâ conscientiâ consistere nequeunt; aut si in ea labatur, qualia sunt adulterium, homicidium, idololatria, illa saluti non obesse: Ac proinde 2. Ipsum in illis non posse mori, aut saltem non moriturum; sed ante finem vitæ, in ultimo licet vitæ articulo, per gratiam divinam certissimè ad pœnitentiam renovandum iri. 3. Etiamsi contingat ut sensus illius certitudinis per peccata quædam gravia intercipiatur, ipsum tamen sensum illum ante mortem recuperaturum. Quæ omnia sunt absurda & Scripturæ directè contraria. 1. Scriptura enim gratiam Dei & salutem nullis addicit nisi fidelibus, piis, & secundum spiritum viventibus: *Rom.* VIII. 9, 10, 14. 1 *Joan.* I. 5, 6, 7. & *cap.* III. 7, 8, 9, 10. 2. Conscientia sicut excusat ob benefacta, ita condemnat ob peccata, *Rom.* II. 15. Atqui per hanc doctrinam homo contra conscientiæ suæ dictamen de salute suâ certus foret.

Actus Dei salutares possunt abrumpi.

XIV. At dicunt. Actus Dei salutares, Electio, Adoptio, Justificatio, Sanctificatio, & præsertim Obsignatio per Spiritum Sanctum hominem de secuturâ gloriâ certum reddunt. Resp. Non sunt actus instantanei, qui unico momento perficiuntur; & semel perfecti nunquam mutantur; sed continui, qui tam diu durant, quamdiu conditionis requisitæ præsentia durat; & toties abrumpuntur, quoties homo derelictâ vitâ Christianâ committit actus ejusmodi, qui cum verâ sanctitate consistere nequeunt. Quod de omnibus hisce actibus ex Scripturâ manifestum est. De Electione quidem, 2 *Pet.* I. 10. *Quapropter fratres magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* De Adoptione: *Rom.* XI. 19, 20, 21, 22. *Dices ergo; fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: Noli altum sapere, sed time: Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & severitatem Dei; in eos quidem qui ceciderunt severitatem; in te autem bonitatem si permanseris in bonitate; alioquin & tu excideris.* De Justificatione, *Matth.* XVIII. ubi Dominus, adhibitâ parabolâ servi duri & immisericordis, cui ingens à domino suo debitum erat remissum, docet, remissionem peccatorum jam à Deo concessam revocandam, nisi & aliis offensas condonemus. Quod verò Obsignationem per Spiritum Sanctum attinet, constat donum illud divinum posse contemni, ac tandem per varios gradus penitus amitti ac exstingui. Potest enim homo contumaciâ suâ *Spiritui Sancto resistere*, *Act.* VII. 51. *Spiritum Sanctum contristare*, *Eph.* IV. 30. *ad iracundiam provocare*, *Esa.* LXIII. 10. *contumeliâ afficere*, *Hebr.* X. 29. ac tandem *exstinguere*. 1 *Thess.* V. 19.

Quomodo nos Spiritus obsignet in diem redemtionis.

XV. Dices. Attamen Spiritus Sanctus nos obsignat *in diem usque redemtionis*, *Eph.* IV. 30. Resp. Verum est; sed eodem modo ac eâdem conditione, quâ Deus nobis redemtionem ex morte in vitam æternam promisit, si nempe ad finem usque in fide perseveremus. Obsignatio enim exactè respondere debet contractui, cui obsignando adhibetur. Sicut ergo Deus nusquam fidelibus promisit, quod ad finem sint perseveraturi; sed si perseverent, quod salutem æternam sint consecuturi: Ita etiam Spiritus Sanctus qui ad obsignanda promissa divina nobis datur, non confirmat nos semper in fide permansuros; sed quamdiu in eâ permanemus de favore divino persuasos reddit. Hinc & monet Apostolus, ne Spiritum contristemus.

Sensus Rom. XI. 29.

XVI. Addunt: *Rom.* XI. 29. dicitur, *Sine pœnitentiâ sunt dona & vocatio Dei.* Resp. Dona Dei duum sunt generum: quædam à solâ Dei voluntate dependent, hominique à Deo conferuntur, nullâ intercedente ejus voluntate, aut officio quod Deus ab homine stipulatur: Talia sunt, missio Christi in mundi Servatorem, vocatio ad participationem gratiæ cœlestis, & similia. Alia à voluntate quidem Dei pendent, sed quæ Deus homini dare non vult, nisi intercedente liberâ ejus obedientiâ, tanquam conditione prærequisitâ ad bona ista obtinendum. Talia sunt, Adoptio in filios, remissio peccatorum, vita æterna, omniaque illa beneficia, quæ Deus in præmium obedientiæ homini promisit. Priora sunt absque pœnitentiâ, & de iis agitur *Rom.* XI. 29. nempe vel de gratioso & indebito favore, quo Deus olim Judæorum patres complexus est, ipsos ipsorumque posteros in populum suum eligendo, cujusque respectu adhuc dilecti dicuntur propter Patres; quia licet eos aliquando ob peccata graviter puniat, nunquam tamen futurum est, ut amorem suum in totum exuat, nec ita funditus eos exstirpet, ut non aliquando posteris eorum iterum velit beneficia sua offerre. Vel de beneficiis vocationis gra-

gratioſæ ad participationem gratiæ Euangelicæ, ad quam Gentes nunc vocat, & Judæos ſuo tempore denuò vocaturus eſt. Poſteriora verò, quorum impletioni conditio aliqua affixa eſt, non ſunt abſque pœnitentiâ, & continuantur, quamdiu conditio requiſita præſtatur; illâ autem deficiente, & beneficia ipſa abrumpi æquum eſt.

Non in incerto vacillat ſalus noſtra.

XVII. Dices. Atqui ſic certitudo gratiæ Dei & ſalutis nititur inſtabili conditione obſervationis mandatorum Dei. Reſp. Deus aliud certitudinis noſtræ fundamentum non largitus eſt, neque ſalvâ manente ratione fœderis ſui concedere poteſt; quod nititur ſtipulatione officii & promiſſo præmii: non enim certus eſſe poteſt homo de præmio, niſi quatenus & quamdiu officio ſuo ritè fungitur. Abſoluta autem illa certitudo rationi fœderis contraria eſt, hominem, etiam in mediis ſceleribus, ſecurum reddens; qui ex vi fœderis condemnationis reus eſt. Eſt illa inſtar ſecuritatis liberorum prodigorum, de paternâ hæreditate planè ſecurorum: Contra expreſſum Dei verbum, *Ezech.* XVIII. 24. & alibi. Interim ſalus noſtra in incerto non vacillat: Licet enim voluntas hominis mutabilis ſit, nec ad bonum neceſſitetur; certus tamen eſt homo, ſe per gratiam divinam, quam precibus à Deo impetrare poteſt, in ſtatu ſuo poſſe perſiſtere; ac proinde non niſi propriâ ac evitabili culpâ è ſalute poſſe excidere.

CAPUT VIII.

De Reprobatione actuali infidelium.

I. ACtus quibus Deus verſatur circa peccatores impœnitentes in hoc ſæculo, ſunt contrarii plane illis, quibus occupatur circa fideles & officium ſuum ſedulo facientes. Primus eſt

Reprobatio.

II. *Reprobatio*, quæ eſt actus Dei judicialis, quo homines impios ac incredulos à ſe abjicit, ac propter contumaciam ſuam exitio æterno deſtinat; & ſi in impietate ſuâ perſeverent, æternum à ſe abjecturus, ac puniturus eſt.

Eſt actus Dei judicialis.

III. Eſſe Reprobationem actum Dei judicialem ex divinâ legiſlatione conſtat. Cum enim Deus hominibus leges præſcripſit, eaſque ſancivit promiſſo præmii, ac comminatione pœnæ, liquet Deum judicis inſtar cum genere humano agere velle; præſertim in negotio illo maximo ſalutis ac damnationis æternæ. Pœnam enim nocenti irrogare, actus judicialis eſt. Ipſe Deus ſe actionum humanarum judicem profitetur, *Jer.* XVII. 10. & Jeſum Chriſtum univerſalem hominum conſtituit judicem, qui in illuſtri illo judicii dië unicuique ſecundum opera retributurus eſt, *Act.* XVII. 31. 2 *Theſſ.* I. 6, 7. idque potiſſimum in pœnarum irrogatione locum habet. Cum itaque ipſa actualis condemnatio improborum ſit actus Dei judicialis; manifeſtum eſt & reprobationem, quæ eſt deſtinatio ad pœnam, eſſe actum Dei judicialem.

Non abſoluti dominii.

IV. Quod autem quidam exiſtimant, Reprobationem eſſe actum abſoluti dominii, non autem judicii divini: in eo vehementer falluntur. Non enim dominium Dei à juſtitiâ ejus ſeparari debet, aut poteſt. Et licet aliquando Deus domini inſtar abſoluti cum hominibus agat, ut in legibus ferendis, piis exercendis, aliiſque operibus, quibus Deus ſummum hominis bonum intendit; nunquam tamen ubi de æternâ hominum condemnatione agitur domini inſtar abſoluti, ſepoſito omni actu judiciali, agere ſe velle teſtatur: ſed omnes illius actus ſunt judiciales, & juſtæ peccatorum retributionis rationem habent.

Male hic diſtinguitur inter condemnationem & reprobationem.

V. Dices. Ipſam quidem condemnationem eſſe actum Dei judicialem, non autem reprobationem: Quia arbitrii tantum ſit divini, quoſnam reprobare velit, pro abſoluto ſuo beneplacito. Reſp. Si condemnatio actus ſit judicialis, ſequitur & reprobationem actum eſſe judicialem; cum enim ipſa punitio actus ſit judicialis, quomodo deſtinatio ad pœnam non ſit actio judicis, concipi nequit. Dices. Reprobatio non eſt deſtinatio ad pœnam, ſed nuda præteritio, ſeu non electio ad gloriam. Deus autem pro beneplacito eligit ad ſalutem & præterit quos vult. Reſp. 1. Illud excipi non poſſe ab illis, qui reprobationem deſtinationem ad exitium æternum definiunt. 2. Licet alii mollioribus utantur verbis, reverâ tamen cum prioribus conſentiunt; quia illa præteritio ſeu non electio, non minus quàm poſitiva deſtinatio, cauſa eſt damnationis; illius enim actus ſunt, peccati primi efficax permiſſio, ut vocant, ſed reverâ procuratio, illiuſque peccati imputatio, non redemtio, non vocatio, ſaltem non efficax vocatio, non datio fidei, peccati permiſſio & derelictio in eo, & peccatorum non remiſſio; quæ omnia cauſa inevitabilis damnationis ſunt.

Non ſunt duo actus in reprobatione conſiderandi.

VI. Dices. Duo ſunt reprobationis divinæ actus, unus de fine, alter de mediis ad finem ducentibus. Prior eſt deſtinatio hominis ad exercitium juſtitiæ divinæ; ita ut finis Dei propriè non ſit perditio creaturæ, ſed manifeſtatio juſtitiæ Dei, quæ in meritâ creaturæ perditione elucet; alter eſt deſtinatio ejus ad damnationem. Prior eſt actus dominii, poſterior actus judicialis. Reſp. 1 Inepta eſt exceptio, finem Dei reprobantis non eſſe propriè perditionem creaturæ; modo conſtet Deum creaturæ perditionem deſtinaſſe ad ultimum ſuum finem propriè intentum, manifeſtationem videl. juſtitiæ ſuæ, obtinendum; illud enim medium fini connexum eſt ſine ullâ intercedente actione

hominis. Si itaque destinatio ad damnationem actus sit Dei judicialis, concipi nequit, quâ ratione non & destinatio ad exercitium justitiæ, quod sine actuali damnatione, quæque illius necessarium est consequens, obtineri nequit, non sit actus judicialis. 2. Nec concipi potest, quomodo justitia Dei manifestari possit per actum non justitiæ, sed absoluti dominii. Verum est: actum dominii posse etiam esse actum justitiæ divinæ, atque ita per eundem justitia divina manifestari: sed ut justitia divina manifestetur per actum, qui non est justitiæ, sed privativè dominii actus, impossibile est. 3. Ut jam non dicamus, destinationem ad damnationem, quæ consequens est destinationis ad exercitium justitiæ, non rectè justitiæ actum posse vocari; si destinatio ad exercitium justitiæ non sit actus justitiæ, sed dominii. Quia Deus hominem ad damnationem destinat, in cujus perditione jam antea destinavit gloriam justitiæ suæ manifestare; cujus itaque perditio & causæ perditionis à primo decreto divino inevitabiliter dependent. Damnare autem hominem, cujus perditionem, causasque perditionis Deus ipse destinavit, actus justitiæ non est: cum justitia non assignet perditionem, nisi ob peccata liberâ & propriâ voluntate commissa.

Sensus Rom. IX. 20, 21, 22, 23.

VII. Dices: Apostolus tamen indicat reprobationem esse actum dominii Dei, *Rom.* IX. 20, 21, 22, 23. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eâdem massâ facere quidem aliud vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multâ patientiâ vasa iræ aptata in interitum?* &c. Resp. Nihil est in hoc textu, quod reprobationem actum non justitiæ, sed dominii divini arguat. Non enim, uti ex totius capitis scopo liquet, Apostolus hic agit de æternâ quorundam hominum ad damnationem reprobatione; sed contra Judæos ostendit, Deum, licet antea Abrahamum & posteros ejus elegisset ex reliquo genere humano ut genus electum, cui terram Canaan cum omnibus benedictionibus in possessionem dare, legemque suam credere vellet, nihilominus jus habere gentes ad gratiæ suæ participationem vocandi, fideleisque in populum suum recipiendi, & Judæos incredulos ac rebelles à gratiâ suâ rejiciendi; non minus atque figulus in argillam jus habet, ex eâdem massâ faciendi aliud vas in honorem, aliud in contumeliam; ut ita ostendat, omnis salutis fontem esse in Deo, hominem vero miseriæ suæ fabrum esse. Sensus ille exinde evincitur. 1. Quia si Apostolus voluisset dicere, Deum hic tantum pro absoluto suo jure agere, non obturasset os Judæis, qui objiciebant verbum Dei, quo se Abrahamo obstrinxerat, excidisse, si rejectis Judæis gentes assumeret. Posito enim jus Dei eousque extendi, ut pro mero beneplacito homines abjiciat ad manifestationem justitiæ suæ (cujus contrarium antea ostendimus) potuisset quidem Apostolus inferre, Deum Judæis nullam facere injuriam, quod pro absoluto jure suo illos reprobaret: non autem, quod pacto suo cum Abrahamo sancito staret; illo enim declaraverat, se jure isto absoluto contra Judæos Abrahami semen uti nolle: Sed si dicamus Deum, Judæis incredulis ob incredulitatem suam rejectis, gentes fideles in eorum locum assumsisse, Judæorum objectio validissimè diluitur: Quia enim Deus jus sibi reservavit designandi quos & quales pro posteris Abrahami, quibus promissio facta est, habere velit, uti in exemplo Ismaëlis & Isaaci, Esaui & Jacobi ostendit; nullam facit injuriam Judæis, nec ullo modo fœderi suo derogat, si nunc declaret, se fideles in Jesum Christum, qui vestigiis fidei Abrahæ insistunt, pro semine benedicto habere; ac proinde Judæos incredulos justè rejicere, gentesque fideles in ipsorum locum assumere. 2. Verba sequentia manifestè arguunt, Deum hic non absoluti domini, sed justi judicis partes agere; quia dicitur Deus *multa patientia tolerasse vasa iræ, coagmentata ad interitum*: qui enim peccatores multâ patientiâ tolerat, antequam eos puniat, ostendit se non absolutum dominium ex mero beneplacito exercere velle; sed judicis partes agere, pœnamque non nisi juxta peccatorum merita infligere velle. Nec verba, *coagmentata ad interitum*, arguunt, à Deo coagmentata esse: nullo modo: De vasis misericordiæ quidem dicitur, quod *Deus ea ad gloriam præparaverit*; sed de vasis iræ solummodò, quod sint *coagmentata ad interitum*; nempe sicut peccatis suis se vasa iræ reddiderunt, quia *propter hæc venit ira Dei in filios contumaciæ*, *Ephes.* v. 6. ita etiam se ipsos coagmentarunt ad interitum: perinde ut *Act.* XIII. 46.

Objectum, sunt impii & increduli.

VIII. Ex hisce liquet, quoniam Reprobatio est actus Dei judicialis, illius objectum alios non esse, quàm impios & incredulos: circa alios enim justa punitio divina occupari nequit. Solis etiam incredulis ac impiis Deus damnationem denuntiat, *Joan.* III. 17, 18, 19, 36. *Marc.* XVI. 16. *Rom.* II. 8, 9. 1 *Corinth.* VI. 9, 10. aliisque pluribus locis. Ergo & illos solos damnare constituit. Estque hæc actualis Reprobatio reverâ aliud nihil, quàm decreti generalis, de infidelibus damnandis, specialis in tempore facta applicatio, quâ Deus quemcunque infidelem & impium in numero damnandorum habet, quemque, nisi resipiscat, reverâ damnaturus est.

Quinam per illos intelligantur.

IX. Per *impios* autem ac *incredulos* intelligimus, qui divinæ gratiæ operationibus resistunt, quales sunt vocatio, monitio, reprehen-

hensio, castigatio, aliæque plures, quas Deus ad hominum conversionem adhibere solet; seu qui ea committunt, quibus æternæ salutis spes intercipitur. Non quod velimus Ethnicos, omnesque quibus Euangelii lux nunquam affulsit, Reprobatione divinâ nullatenus contineri, impios licet ac sceleratos: Sed quoniam de Reprobatione agimus, quatenus est comminatio fœderi Euangelico annexa, solummodò illi qui ex vi fœderis novi Reprobationis objectum sunt, à nobis considerari possunt. Ethnicos, qui extra fœdus sunt, Dei judicio committimus; certi, eos *qui sine lege peccarunt, sine lege judicandos*: docente Apostolo, *Rom.* II. 12.

In quo reprobatio consistat.

X. Actus itaque Reprobationis in eo consistit, quod Deus contumaces peccatores non amplius pro populo suo agnoscit; seu quemcunque pertinacem peccatorem (ne quis hic cavilletur nullam nos statuere singularium reprobationem) non amplius censere velit in illo populo cui salutem destinavit, sed damnandorum numero inserat. Ita respectu abjectionis à benedictionibus temporalibus dicitur Deus Israëli contumaci dedisse libellum repudii, *Jerem.* III. 8. & *Ose.* I. 9. non amplius habere pro populo suo. & *cap.* II. 2. Et respectu abjectionis à beneficiis spiritualibus, *Rom.* XI. 22. *Nisi permanseris in bonitate, & tu excideris. Apoc.* II. 5. *Movebo candelabrum tuum de loco suo nisi pœnitentiam egeris.* Ubi per *motionem candelabri* intelligitur reprobatio Ecclesiæ. *Matth.* VIII. 12. *Filii regni ejicientur in tenebras exteriores.*

Quos actus sæpe conjunctos habeat.

XI. Hæc Reprobatio conjunctos sæpe habet secum actus pœnales, iræque ac vindictæ divinæ indices. 1. Oblivionem præcedentium officiorum, *Ezech.* XVIII. 24. 2. Gratiæ denegationem, quæ præcipuè consistit in ablatione verbi, quo converti debent; ita Deus minatur, *Amos.* VIII. 11, 12. se verbi divini famem immissurum in terram: & *Matth.* XXI. 43. regnum Dei à Judæis propter diuturnam ipsorum rebellionem auferendum. *Regnum* enim *Dei* illic denotat Euangelium, seu statum illum fœlicem, qui hominibus per Euangelii prædicationem obtingit. *Luc.* XIII. 24, 25. dicitur pater familias surrecturus, ostiumque gratiæ occlusurus: Quod licet maximè implendum sit in futuro sæculo, tamen etiam aliquatenus respectum habet ad judicia Dei severa, quæ nonnunquam in hoc sæculo exercentur. Vide & *Joan.* XII. 35. *Act.* XIII. 46. Sine his autem nec fidelis nec Ecclesia esse potest. Quibus conjuncta est denegatio mediorum ejusmodi externorum, per quæ converti debent; verorum scilicet pastorum, & monitorum: *Psal.* LXXIV. 9. 3. Ablationem spei, ad tempus saltem, vocationis & gratiæ redintegrandæ: *Ose.* I. 6. *Rom.* XI. per totum.

Non ta-

XII. Hi sunt actus Dei pœnales, qui Reprobationem consequi solent; non tamen semper; adeo ut colligere liceat, quando Deus ejusmodi actus pœnales erga homines exercet, eos ob peccata sua justè à Deo esse reprobatos: Non autem, eos à Deo nondum esse abjectos, quamdiu omnibus illis actibus pœnalibus circa eos non versatur. Nam & obstinatis peccatoribus gratiæque suæ præfractis contemtoribus verbi sui lucem nonnunquam fulgere curat, si forte ad emendationem adducantur; quod tamen, nisi resipiscant, eos minus excusabiles, gravioriseque pœnæ reos faciet. Pro arbitrio quippe suo Deus actibus ejusmodi pœnalibus, qui Reprobationi adhærent, uti solet; neque semper merita hominum respicit; sed & aliquando à graviora commeritis gratiam suam non plenè aufert, ut tantò magis gloriam suam illustret. *non illi semper conjuncti sunt.*

CAPUT IX.

De Excæcatione & Induratione.

Excæcatio.

I. SEcundus actus est *Excæcatio*, qui oritur ex priore, quando peccatores ita reprobati, Dei permissione & judicio profundis ignorantiis implicantur; sublato enim verbo Dei, vastities doctrinæ sequitur, & succedit verbum diaboli, quod est verbum seductionis & mendacii. Illam comminatur Deus, *Esa.* VI. 9, 10. & juxta hanc comminationem etiam contigit Judæis contumacibus, *Joan.* XII. 40. *Act.* XXVIII. 26. Sic & *Esa.* XXIX. 9, 10, 11, 12, 13, 14. *Rom.* XI. 8, 9, 10.

Induratio.

II. Illi intime connexa est *Induratio*, quæ est actus Dei, quo homines impios & à se reprobatos impuris suis concupiscentiis tradit: *Rom.* I. 24, 26, 28. dicitur Deus illos *tradere in desideria cordis eorum in immunditiam; in passiones ignominiæ: in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt.* Differtque ab Excœcatione, quod ea propriè resideat in intellectu hominis: Induratio vero in voluntate. Imo solent ferè sese mutuo producere; excœcationem enim intellectus solet ordinariè sequi induratio voluntatis; exstincto enim lumine, introducto errore, sequitur vitæ profanitas: sequitur enim ferè voluntas intellectum ut ducem; qui si malè ducat, voluntatem in præcipitia abducit. Rursus induratio voluntatis producit excœcationem intellectus: voluntate enim induratâ, & in pravum detortâ, excitantur affectus pravi, qui nebularum instar lucem intellectus tanquam solem obscurant.

Non est peccati causa per se, sed occasionalis tantum.

III. Illa autem Excœcatio & Induratio Dei, non est causa per se, quod homo necessariò erroribus illis implicetur, aut in peccata ruat; sed occasionalis tantum; quatenus homo pro malitiâ cordis sui illâ abutitur ad majorem sui excœcationem & indurationem: cum potius punitio hæc divina per se eò tendat, ut ho-

mo ſentiens iram ac pœnam Dei, ad pœnitentiam convertatur, veniamque peccatorum à Deo petat. Quod ut melius pateat, ſciendum non ſoli Deo, ſed & homini ac diabolo tam Excœcationem, quàm Indurationem attribui.

Tribuitur ipſi homini, & diabolo.

IV. Homini attribuitur Excœcatio, *Ezech.* XII. 2. *Fili hominis in medio domus exaſperantis tu habitas; qui oculos habent ad videndum, & non vident; & aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exaſperans eſt.* Induratio. *Jerem.* V. 3. *Domine oculi tui reſpiciunt fidem: percuſſiſti eos, & non doluerunt; attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: induraverunt facies ſuas ſupra petram & noluerunt reverti. Sachar.* VII. 11, 12. *Noluerunt attendere, & averterunt ſcapulam recedentem, & aures ſuas aggravaverunt ne audirent: & cor ſuum poſuerunt ut adamantem, ne audirent legem*, &c. Pharao ter dicitur ſe induraſſe, *Exod.* VII. 13, 14. VIII. 15. IX. 34. Diabolo: Excœcatio quidem, 2 *Cor.* IV. 3, 4. ubi dicitur tanquam ſæculi hujus Deus *excœcare mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Euangelii gloria Chriſti.* Induratio: *Eph.* II. 2. dicitur *efficaciter operari in filiis contumacia.*

Quâ ratione homo ſeipſum induret.

V. Homo ſeipſum excœcat & indurat, cum verbum ſibi annuntiatum audire & intelligere non vult, aut illi obedire; ſed rationes conquirit, quibus verbi autoritatem elevet, atque ita illud contemnat ac ſpernat. Idque vel è purâ animi malitiâ, *Jerem.* II. 20. V. 2. VI. 10, 16. XLIV. 16, 17. *Ezech* XII. 2. vel affectu aliquo vehementi abreptus; puta rei alicujus amore: voluptatis nempe, utilitatis, aut vitiorum aſſuetorum; illa enim hominem abducere ſolent quaſi captivum: Hinc monemur, ne *ſeductione peccati induremur, Hebr.* III. 13. *Oſe.* IV. 11. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas, auferunt cor.* Solent enim vehementes affectus aciem intellectus exſtinguere; nihilque efficacius hominem indurat, quàm vehemens in rem aliquam amor: Quæ amamus, illicita non credimus; & licet obſtet divinum interdictum, clariſſima illius verba detorquemus, ipſiſque ſenſum affectui noſtro blandientem aptamus; atque ita à propriâ noſtrâ cupiditate ineſcati miſerè ſeductione peccati induramur.

Quâ ratione diabolus.

VI. Diabolus ut carnifex excœcat hominum mentes, non cœcitatem infundendo, aut duritiem in cordibus ipſorum efficiendo; id enim extra poteſtatem ejus eſt; ſed ſuadendo, incitando, media affectui ciendo idonea offerendo, etiam ſpirituum animalium concitatione ideas peccati in cerebro excitando, & objecta peccandi validè repræſentando: quæ tamen omnia non niſi moralem movendi vim habent, quibus homo gratiæ divinæ ope, quam ardentibus à Deo precibus obtinere poteſt, facilè reſiſtit.

Quâ ratione Deus.

VII. Deus vero ut judex iratus hominem ob præcedentia, vel etiam præſentia, peccata excœcat & indurat; non cœcitatem operando, nec malitiam infundendo, aut hominem phyſicè indurando, ita ut homo non poſſit quin peccet; ita enim Deus peccati autor foret, quod ſanctitati ejus adverſum eſt: ſed gratiam ſuam miris modis adminiſtrando, & judicia ſevera exercendo; unde homo pro malitiâ ſuâ occaſionem ſe indurandi arripit; cum tamen, ſi pietatis ſtudioſus foret, ex eâdem illâ Dei actione occaſionem ſe convertendi arrepturus eſſet. Atque hic ira Dei ſeſe conſpiciendam dat, quod media hæc, quæ alias ſanando homini inſerviunt, circa illum adhibet, quando pro cordis ſui malitiâ illis veriſimiliter ad ſui majorem indurationem abuſurus eſt. Hinc videmus Deum hoc actu pœnali non niſi erga contumaces & præfractè improbos, ac tantum non inſanabiles, uti ſolere. Sic Deus induravit Pharaonem: At qualem? tyrannum, crudelem, injuſtè populum Dei affligentem, & refractarium, ſeque contra tot præcepta divina per Moſen ſibi annuntiata, tot miracula ac prodigia, indurantem. Induravit autem plagarum levitate ac brevitate; quæ cum deberent cor ejus emollire, ipſe ex illis occaſionem populum retinendi ſeque indurandi arripuit. Quod exinde manifeſtum eſt; quia poſtea nullâ majore gratiâ divinâ adjutus, ſed primogenitorum cæde territus, ſtatim ſe voci divinæ morigerum oſtendit, populumque dimiſit. Sic *Eſa.* VI. 9, 10. jubet Deus Prophetam *excœcare cor populi*, &c. ſed illius, quem *cap.* V. deſcripſerat, quod omnia beneficia ſua contemſerit, & qui, cum exſpectaſſet ut proferret uvas, protulerit labruſcas. *Cap.* XXIX. 9, 10. *&c.* excœcat populum, ſed hypocritam ac rebellem, qui labiis ſuis Domino appropinquabat, corde autem ſuo ab ipſo recedebat. *Matth.* XIII. 10. *&c. Joan.* XII. 37. *&c. Act.* XXVIII. 25, 26. indurat Judæos, ſed ob incredulitatem, tot ac tam mirabilium ſignorum contemtum, Euangeliique præfractam rejectionem. Gentes *tradidit in reprobum ſenſum, Rom.* I. 28. ob idololatriam, aliaque peccata nefanda: iiſque *qui amorem veritatis non receperunt ut ſalvi fierent, immiſit efficaciam erroris, ut credant mendacio, 2 Theſſ.* II. 10.

Actus quibus Deus ordinarie peccatores excœcat & indurat.

VIII. Idque clarius liquebit, ſi actus quibus Excœcatio hæc atque Induratio perfici ſolent ſingulatim conſiderentur. Actus autem illi ſunt varii: præter illos enim, quos diximus ſæpe reprobationem divinam ſolere conſequi, Deus hiſce actibus peccatores excœcare & indurare ſolet.

Primus.

IX. Primò. Tollit obſtacula, per quæ antea cohibiti fuerunt, ne tam præcipites ad quævis ſcelera ruerent; indeque occaſionem ſumunt in peccatis ſuis perſeverandi. *Actor.* XIV. 15. *Præteritis ſæculis ſivit gentes ambulare in viis ſuis.*

Secundus.

X. Secundò. Verbum ſuum aliquando ob-

obscurius, per parabolas & ænigmata, aut sub figuris, proponi curat, ita ut nisi attentè considerent, animumque docilem adferant, ejus intelligentiam assecuturi non sint: unde maligni homines occasiones sese indurandi arripiunt. Sic Judæi *Matth.* XIII. 10. &c. Hæcque etiam causa indurationis fuit, quod adeo præfractè Jesum pro Christo recipere recusarint; quia prophetias secundum literam accipiendo, sensum illarum mysticum ac spiritualem non cognoverunt. Unde Christi crux ipsis scandalum fuit, 1 *Cor.* I. 22. uti & status ejus humilis & abjectus, *Marc.* VI. 3. *Joan.* VII. 41. Unde & *Luc.* II. 34. dicitur *positus in ruinam & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur.*

Tertius. XI. Tertiò. Tradit tentationibus Satanæ, illique omnem suam vim omnesque adstutias adhibere permittit: 2 *Corinth.* IV. 4. *Ephes.* II. 2. Quanta autem illius seductionis efficacia sit, non tantum ex supradictis liquet: sed & quod fideles jubeantur tam sollicitè contra ipsum vigilare, 1 *Pet.* V. 8. & orare ne in tentationem incidant, *Matth.* VI. 13. XXVI. 41. & omnem Dei armaturam induere, ut contra ipsum subsistant; *Ephes.* VI. 11, 12, *&c.* Quod si tantum fidelibus cum ipso intercedat certamen, quid fiet illis, quos jam gratia Dei deserit, iraque divina omni diabolicæ operationi exponit?

Quartus. XII. Quartò. Occasiones errandi & peccandi multiplices ipsis objicit; permittendo nimirum ut falsi inter ipsos existent Prophetæ & doctores; 1 *Reg.* XXII. 19, 20. *&c. Ezech.* XIV. 5, 9, 10. Sic 2 *Thess.* II. 10, 11. *Immittit efficaciam erroris*, id est, seductionem quæ effectum habitura est, ita *ut credant mendacio:* quæ itaque vitio illorum qui seducuntur efficax futura erit; quoniam secundum satanæ operationem est, qui mediis tantum moralibus homines seducere potest, falsos doctores excitando, mendaciumque signis quibusdam fallacibus confirmando; doctrinamque hominum, qui veritatis amorem rejecerunt, desideriis respondentem proponendo. Quærunt quippe illi, quod carni suæ gratum est: Deus permittit, tales ipsis proponi doctrinas, quæ liberum libidinum carnalium usum ipsis indulgent; quæ adeo speciosè ipsis proponuntur, ut tandem illecti iis capiantur, atque sic inveniant quod quærunt: quoniam sanctæ doctrinæ ac miraculis confirmatæ noluerunt credere, quia libidini ipsorum impuræ adversa est, credunt doctrinæ impuræ, ac falsis miraculis utcunque suffultæ. Atque ita eò tandem prolabuntur, ut credant illicitum non esse, quod carni suæ gratum est. Ideo dicuntur *tenebris obscuratum* habere *intellectum*, *Eph.* IV. 18.

Quintus. XIII. Quintò. Permittit ipsorum consilia, etiam improba, ad tempus fœlici successu fluere; inde magis magisque in peccatis indurantur, externam illam fœlicitatem amoris divini argumentum ducentes; atque ita quammaximè implicantur cupiditatibus mundanis; *Psal.* LXXIII. 8. Vel si quando eos punire decrevit, pœnas adhibet leviores, aut plagas subitò aufert: ita Pharaonem Deus induravit: Aut diu ac magnâ cum patientiâ in impietate ipsos tolerat, *Rom.* II. 4, 5.

Sextus. XIV. Sextò. Non procurat ut conscientiæ ipsorum remorsu aliquo exstimulentur ad pœnitentiam; hinc *Eph.* IV. 19. dicuntur ἀπηλγηκότες, quasi nullum amplius morsum sentientes conscientiæ; & *Rom.* XI. 8. illis immissus *spiritus soporis.* Vel etiam eos in desperationem incidere sinit, adeo ut angore conscientiæ continuò torqueantur, neque de resipiscentiâ cogitent, quia de gratiâ divinâ desperant. Qui status omnium miserrimus est: hominemque vel in perpetuâ anxietate detinet, ut Cainum, *Gen.* IV. 13. vel violentas sibi manus inferre suadet, ut conscientiæ stimulos effugiat; ut Judæ, *Matth.* XXVII. 5.

Nulli horum per se operantur in homine malitiam. XV. Ex omnibus hisce Excœcationis & Indurationis divinæ actibus liquet, nullum esse, qui malitiam in hominibus per se operatur: sed quo homines mali ad sui majorem indurationem abutuntur, cum pœnâ aut longanimitate Dei moniti ad pœnitentiam converti deberent. Pro diversâ quippe dispositione hominis eadem Dei operatio diversum sortitur effectum. *Christus crucifixus*, qui *Judæis* est *scandalum*, *& gentibus stultitia*, *vocatis sanctis* est *potentia & sapientia Dei*, 1 *Cor.* I. 23. Euangelium, quod est verbum salutis, huic est *odor vitæ in vitam*, illi *odor mortis in mortem*, 2 *Cor.* II. 16. Non quod aliam planè vim exserat erga hunc quam illum; sed quod eâdem vi operando in animis diversimodè affectis & dispositis, dissimilem ac planè contrarium sortiatur effectum. Perinde uti in rebus naturalibus videmus, ob diversam partium constitutionem, ceram liquefieri, cœnum indurari ab eodem calore solis; & ex luto gravissimum fœtorem, & floribus & aromatibus fragrantissimum odorem excitari ab eodem sole; eundem cibum huic exitialem, alteri salutarem esse. Eodem modo & longanimitas ac patientia Dei, quæ eò tendit, ut peccatorem ad pœnitentiam ducat, & quâ homines non præfracti ad pœnitentiam adduci solent, oblata homini perverso ac distorto, arripitur ut occasio magis se indurandi; *Rom.* II. 4, 5. Hoc solummodò est discrimen, quod in rebus naturalibus hæc dispositio sit à naturâ, in moralibus à pravâ consuetudine; quam sicut liberâ electione homo sibi comparavit, ita & rursus per gratiam divinam, modo sibi ipse non desit, exuere potest.

Quo sensu Reprobatem. XVI. Hæ omnes punitiones vocantur

tio vocetur punitio temporalis.

temporales, quia licet æternæ damnationis prænuntiæ sint, & si contingat hominem ad finem usque vitæ iis implicari, hominem exitio æterno inevitabiliter sint trahituræ; fieri tamen potest, ut homo tandem ad pœnitentiam adductus, illis punitionibus rursus eximatur, & ex reproborum numero exemptus propter fidem & conversionem electorum numero inseratur, atque ita punitionem æternam evadat. Æquè enim, uti de Electione diximus, Reprobatio est actus non instantaneus & immutabilis; sed continuus; qui durante improbitate hominis continuatur; ea autem per seriam pœnitentiam emendata abrumpitur. Idque ex naturâ decreti divini de salute ac damnatione hominum, & fœderis ipsius, evidentissimè liquet. Cum enim decrevit fidelibus ac conversis salutem dare, infideles verò ac impios damnare; ex vi decreti illius hominem in tempore infidelem ac impium in damnandorum numero habet atque à se rejicit; eundem verò resipiscentem, ex ejusdem decreti vi, non amplius damnandorum numero accensere potest, sed in electorum ac salvandorum numerum transfert.

Quo sensu, Excæcatio & Indurat.

XVII. Circa Excœcationem & Indurationem major videtur esse difficultas. Vix enim hominibus eò usque prolapsis, ut in reprobum sensum sint traditi, facultas ad resipiscendum supereſſe videtur. Nos autem non credimus, Deum in hoc sæculo, quamdiu vita homini est superstes, ostium gratiæ adeo arctè concludere, ut resipiscentiæ, ac per consequens veniæ spes nulla supersit. Licet enim excœcatis & induratis difficile admodum sit converti, impossibile tamen esse non ausumus affirmare; ne Deus sequentium peccatorum, in indurationem commissorum, autor statuatur. Nisi fortasse cum quibusdam statuamus, per punitionem illam divinam peccatores brutorum instar ac ferarum in quodcunque libidinis ac sceleris genus proclives ruere; ipsorumque actiones, licet in se spectatas sceleratissimas, non pro peccatis propriè dictis, quibus volentes ac scientes legi divinæ rebellant, suamque damnationem aggravant, sed pro actibus ferarum ac brutorum habendas, quibus Deus & pios suos castigare, & impios quasi in severitatis suæ exemplum aliis proponere decrevit. Quin Deus jure illud facere possit, nemini dubium esse debet. Potest enim peccatori è vestigio vitam, potest illi sanam mentem eripere; ut Ananiæ, ut Nebucadnezari: potest itaque & omnem rectæ rationis usum in eo exstinguere, ut quasi obbrutescat, & bruti instar sese cupiditatibus fœdis mancipet, sine ullâ resipiscentiæ spe: modò actiones illæ non considerentur ut actiones hominis, & peccata propriè dicta; sed bruti cujusdam irrationalis; quo Deus ut iræ suæ instrumento in exercendis judiciis suis uti decrevit.

Quam deplorandus sit induratorum status.

XVIII. Nobis tamen prior sententia magis arridet. Fatemur quidem, induratorum statum ejusmodi esse, ut destituti sint mediis, quibus ad salutem perduci possint; ac proinde statum admodum esse deplorandum; non tamen privati sunt omnibus mediis, quibus rursus ad gratiæ salutaris consecutionem sensim reduci possint. Possunt quippe consideratione status sui deplorati, ac fastidio turpissimæ suæ vitæ, eò adduci, ut seriis & assiduis precibus à Deo efflagitent gratiam, qui ex animo ipsum invocantibus illam non denegabit: Atque ita per assiduas preces denuò à Deo consequentes gratiam salutarem, possunt illius ope seriò resipiscere, & peccatorum præcedentium remissionem consequi. Idque clarè videtur docere *Cap.* XI. *ad Rom.* in quo Judæi ob incredulitatem dicuntur indurati; nihilomius omnis in integrum restitutionis spes ipsis erepta non videtur: 1. Quia dicitur per eorum ruinam gentibus salus facta, ut ipsi ad æmulationem provocentur: quomodo ad æmulationem provocari possunt, quibus omnis se convertendi facultas ademta est? imo addit Apostolus *vers.* 14. *si quomodo ad emulandum provocem carnem meam, & salvos faciam aliquos ex illis.* 2. Quia *vers.* 23. dicuntur rursus insertum iri, qui in infidelitate suâ non permanserint; additurque: *Potens est enim Deus iterum inserere illos.*

Quis status ad finem usque infidelium.

XIX. Si verò in infidelitate & impietate homo ad finem usque vitæ sine resipiscentia perseveret, atque in impietate suâ moriatur, æterna ac peremtoria est illius reprobatio, eamque æterna condemnatio inevitabiliter consequetur.

Finis Dei in hisce.

XX. Finis Dei in hisce actibus est gloriam suam ostendere, in demonstratione justitiæ suæ, quæ in justâ peccatorum punitione elucet. *Rom.* 11. 5. & XI. 27. dicitur Deus severitatem suam ostendere: & justitiam, *Apoc.* XV. 3, 4.

CAPUT X.

De statu animarum post mortem, & speciatim de Purgatorio.

Status animarum post mortem.

I. ATque hæ quidem sunt punitiones divinæ, quæ in hoc sæculo locum habent. Restaret jam ut ad considerationem promissorum ac comminationum divinarum, quatenus futuræ vitæ statum concernunt, nos conferamus; sed quia inter hanc & futuram vitam medius intercedit status animæ separatæ, de eo quædam præmittenda erunt. Ac licet forte tutius sit de eo silere; quoniam pauca de eo in Scripturâ nobis traduntur; ac proinde temerarium sit audacter hic multa velle definire; tamen ut errores quidam crassi ac noxii caveantur, quædam Scripturâ duce de eô explicanda sunt.

II.

Anima non intereunt cum corpore.

II. Primò. Statuendum, animam non interire cum corpore, sed superstitem manere. Quanquam id rationibus philosophicis validè satis adstrui possit; nos tamen iis nunc prætermissis, claris ac indubitatis Scripturæ testimoniis veritatem illam asseremus. *Eccles.* XII. 7. *Pulvis redit ad terram, ut fuerat; & spiritus redit ad Deum qui dedit illum.* *Matth.* X. 28. *Ne timete eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere.* 2 *Cor.* V. 8. *Gratius est nobis potius abesse à corpore, & adesse apud Dominum.* *Phil.* I. 23. *Cupio dissolvi* (seu ut alii, migrare) *& esse cum Christo.* Hisce adde loca, quibus fideles morientes animas suas Deo commendare dicuntur; *Actor.* VII. 59. Stephanus inquit, *Domine Jesu suscipe spiritum meum.* & Petrus 1 *Epist.* IV. 19. præcipit iis *qui patiuntur secundum voluntatem Dei*, ut *fideli Creatori animas suas commendent in benefactis.* Quorsum enim Deo commendabitur quod interit, nec amplius existit? His adde 2 *Tim.* I. 12. *Scio cui credidi; & certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem.* Illic enim, & *vers.* 14. duplicis depositi Apostolus mentionem facit; *vers.* quidem 14. depositi Dei apud nos, præceptorum nimirum divinorum; *vers.* autem 12. depositi nostri apud Deum, nempe animæ nostræ; quam fideles morientes ut pretiosissimum depositum Deo creatori commendant, asservandum in ultimum usque resurrectionis diem, atque tunc corpori rursus uniendum, ut simul cum corpore beatâ fruatur immortalitate.

Anima superstites non dormiunt.

III. Secundò. Animam corpori superstitem non dormire, omnique cogitatione carere; qui status somni annihilationi proximus est. *Apoc.* VI. 10. introducuntur animæ sub altari jacentes, clamantes, *Usquequo Domine (sanctus & verus) non judicas, & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terrâ.* *Cap.* XIV. 4. *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit.* Quæ quamquam parabolica sint, ita tamen interpretanda sunt, ut animabus aliquid analogum tribuatur. Nec videtur consistere posse cum naturâ spiritus, cujus essentia absque cogitatione vix concipi potest, ut dormiat. Operationes quidem, ad quas ministerio corporis indiget, exercere nequit; ideoque experimentalem cognitionem acquirere non posse videtur; & huc loca ea referenda videntur, quæ mortuorum cogitationes perire ajunt; nempe ejusmodi rerum, ad quarum cognitionem anima corporis ministeriô indiget, puta rerum quæ hic sub sole geruntur. Animam autem nullis in seipsâ frui cogitationibus, neutiquam concedendum est, nec cum animæ existentiâ conciliari posse videtur.

Nec plenè triumphant in cœlo.

IV. Tertiò. Animas piorum non plenè triumphare in cœlô, nec frui beatâ visione Dei; uti nec impiorum animas propriè igne infernali torqueri, ante ultimum judicii diem. Animas piorum esse in statu quodam securô, & pro ratione conditionis suæ beatô, internoque frui gaudiô, quod quasi initium est & præludium futuri triumphi gaudiique cœlestis, ac certâ illius exspectatione nititur, mihi extra dubium est. Plenus autem triumphus locum demum habebit in ultimô judicii diè, quando ultimus hostis mors destruetur, 1 *Cor.* XV. 26. animæque corporibus suis è sepulchro excitatis restituentur: nondum enim omnibus hostibus debellatis plenus esse triumphus potest: hinc in ultimum usque diem passim triumphus & gloriæ corona differtur; ut 2 *Timoth.* IV. 8. 2 *Thess.* I. 6, 7. 1 *Pet.* I. 6, 7. & alibi.

Sensus Luc. XXIII. 43. & Phil. 1. 23.

V. Dices. Attamen inquit Dominus latroni, *Luc.* XXIII. 43. *Hodie mecum eris in paradiso*: Apostolus *Phil.* I. 23. optat *dissolvi, & esse cum Christo.* *Eccles.* XII. 7. dicitur *spiritus redire ad Deum, qui dedit illum.* Resp. *Cum Deo & Christo, in paradiso esse*, non necessariò significat, plenâ illâ gloriâ ac beatâ Dei visione frui in cœlis; sed esse in statu quodam serenô, & pro ratione conditionis suæ beatô, in eoque à Deo ita conservari, ut à nemine inde deturbari queas, aut ullô modô fœlicitas tua interturbari, aut secutura gloria impediri possit. Sunt itaque animæ piorum cum Christô, quæ ab ipsô conservantur in spe resurrectionis, & tandem ultimô die rursus corporibus suis unientur.

Sensus 2 Cor. V. 1.

VI. Dices. 2 *Cor.* V. 1. ait Apostolus, *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deô habemus, domum non manufactam in cœlis.* Resp. Non loqui Apostolum de statu animæ separatæ; sed de statu corporis nostri glorioso, quô nos Dominus in resurrectione donaturus est; uti ostendit antithesis conditionis corporum præsentis, cum conditione futurâ; nunc est corpus mortale & brevi dissolvendum; in resurrectione erit corpus immortale & glorificatum ac æternum. Loquitur autem in præsenti, ob summam certitudinem, more sacris scriptoribus usitato; ut *Joan.* III. 18. V. 24.

Nec statim igne infernali torquentur.

VII. Similiter impiorum animas non statim à morte infernali igne torqueri, attamen caliginis tenebris vinctas in judicii diem asservari, interimque horrore & angore, qui pœnæ infernalis initium est, angi ac agitari, maximè probabile nobis videtur. Parabola divitis epulonis, *Luc.* XVI. qui post mortem repræsentatur in infernô oculos attollere, non evincit, pœnas infernales statim à morte inchoari: Non enim omnes parabolæ partes exactè applicandæ sunt;

sed

sed illæ tantum quæ scopum parabolæ concernunt. Beza certè per ᾅδην hic sepulchrum intelligi credit : *Opusc. Theol. part.* 1. *pag.* 461. ad defensiones & reprehensiones S. Castellionis : ita scribens : *Quasi vero singulæ illius similitudinis partes spectandæ sint, ac non potius ipse Christi scopus. Ita alioqui nobis etiam quærendum erit quomodo loquantur mortui, & an habeant oculos, linguam, & digitos in illo erebo. Sufficit ergo intelligere, Christum nobis sub illis figuris quasi tabulam depinxisse, quæ futuræ vitæ statum nobis pro modulo nostro repræsentet ; atque ideo nobis ipsum divitis sepulchrum quasi in mediis flammis constituere, veluti si in eo non sit mortuum cadaver, sed vivus homo.*

Quo sensu mortui dormire dicantur.

VIII. Totum hoc negotium mihi commodissimè illustrari videtur similitudine somni, quâ Scripturâ aliquoties utitur. Nihil quippe in Scripturâ frequentius est, quàm piorum mortem vocare somnum ; quoniam ex eâ, perinde uti ex somnô, dabitur resuscitatio. Status somni applicetur morti, aut potius status dormientium mortuis, & res eluceſcet. In somnô homo totus dormit, ita ut nullas species externè advenientes percipiat : anima autem non dormit, nec internis suis functionibus prorsus est destituta : quod vel somnia subinde nobis occurrentia evidenter demonstrant. Ita & in morte, homo totus mortuus est, ita ut nullas extrinsecus advenientes species percipiat, aut operationes, ad quas corporis ministeriô indiget, exerceat : anima tamen superstes non interiit, nec dormit ; sed internas cogitandi functiones exercet. Unde nec animæ, sed homines ipsi, mori & dormire dicuntur. Deinde, somniorum alia sunt blanda, nos reficiunt, & gratâ quâdam contemplatione detinent : alia horrida, terribilia, quævis mala repræsentantia, quibus non aliter ac præsentibus afficimur & terremur. Ita & duplex animarum separatarum conditio est. Fidelium ac piorum animæ cogitationibus blandis, jucundis, ex certâ ac proximâ fœlicitatis instantis spe, demulcentur ; & pro ratione status sui fœlicitatis spiritualis participes sunt. Impiorum vero ac infidelium animæ instantis supplicii atrocitate continuò terrentur, pœnamque ut mox instantem, ac jam jam præsentem, cum dolore ac angustiâ horrent. Tandem, homine expergefactô quævis operationes vitales denuò exercentur, animaque corpore organicô instructa quasvis extrinsecus advenientes ideas percipit : Ita & hominibus ex morte resuscitatis redibunt totius hominis operationes : & quidem pro duplici hominum statu valdè diversæ : Quando fidelium animæ corporibus glorificatis erunt unitæ, plena erit beatorum fœlicitas, gaudiique cœlestis perceptio, ac solidus triumphus : Impiorum autem ac damnatorum animæ suis corporibus redditæ unà cum illis in infernum præcipitabuntur, ut dignum sceleribus suis supplicium luant. Hæc sententia naturæ tum animæ separatæ, tum ultimi judicii, tum testimoniis Scripturæ Sacræ, in quibus hominum defunctorum, seu animæ separatæ mentio fit, maximè est consentanea : Fuitque ea communis Patrum sententia, Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Ambrosii, Augustini, aliorumque ; quorum licet phraseologia sit diversa, dum alii animas in cœlô collocant, alii in infernô, in re ipsâ summus est consensus : animas nim: piorum esse in statu securô ac fœlici, ac proximâ fœlicitatis promissæ contemplatione frui ; non tamen plenè esse consummatas ; sed in resurrectione plenam promissi præmii consecuturas consummationem.

IX. Si quis tamen contendere velit, gloriam cœlestem à morte piorum inchoari, impiosque ex hac vitâ decedentes statim in infernalem ignem abire, cum eo pedem acriter struere nolumus. Dicimus solummodò, quid nobis, Scripturam & rationem ultimi judicii considerantibus, maximè probabile videatur.

Sententia Pontificiorum de Purgatorio.

X. Periculosus verò ac noxius est error Pontificiorum, qui non tantum carceres quosdam subterraneos excogitarunt, in quorum unô animæ fidelium Veteris Testamenti asservatæ sint usque ad mortem Jesu Christi descensumque ejus ad inferos ; in alterô vero etiamnum animæ infantium absque Baptismô decedentium, propter peccati originis reatum, asserventur, & in æternum mansuræ sint inclusæ ; sed & ignem quendam purgatorium effinxerunt, proximè adjacentem igni infernali, qui ipsis in terræ meditulliô est, in quô tanquam in carcere post hanc vitam purgantur animæ, quæ in hac non plenè purgatæ fuerunt, ut nimirum sic purgatæ in cœlum ingredi valeant, quò nihil intrabit coinquinatum. Ita ut triplicem animarum post mortem statum constituant ; infernum, cœlum, ac purgatorium, in quæ animæ, pro diversô suô statu, statim à morte hominis recipiantur. In Purgatorium quidem recipi animas Catholicorum qui absque satisfactione in hac vitâ peractâ, aut sine adeptione indulgentiarum pro pœnis temporalibus peccatorum tam mortalium quàm venialium, moriuntur ; quas in cœlum recipi non posse volunt, nisi satisfactione, quæ hic neglecta est, in purgatoriô peractâ.

Nulla illius mentio est in Scripturâ.

XI. Verum figmenti hujus absurditas patet. Primò : Quod nulla Purgatorii hujus ignis mentio in Scriptura Sacra occurrat : 1. Vox ipsa Purgatorii nusquam in Scriptura reperitur. 2. Nullus in Scriptura exstat apex, qui purgationem animarum post mortem innuat. 3. Nusquam legitur de igne animas post mortem purgante, aut de pœnâ quâ-

quâdam post mortem, quâ pro peccatorum venialium culpâ satisfit. 4. Nec ulla mentio est sacrificiorum aut intercessionum quæ pro mortuis è purgatoriô igne liberandis peragendæ sunt. Si enim illorum mentionem Scriptura facere voluisset, id procul dubiô illis fecisset locis, in quibus agitur de obitu fidelium, de variis sacrificiorum generibus, precibusque quas alii pro aliis fundere jubentur. Verum in omnibus illis ne χεὺ quidem de commentitiô hoc igne reperitur. Ac proinde dicendum foret, Scripturam nos rectam viam ad cœlum non docuisse; præsertim cum doceant Pontificii, Purgatorium dogma esse fidei, adeo ut qui non credit Purgatorium esse, ad illud nunquam sit perventurus, sed in gehennâ æternô incendiô cruciandus. 2. Nos non instruxisse, quomodo ignem hunc evitaturi, aut si in eum conjiciendi sumus, quomodo ex eô emersuri simus. 3. Nec etiam quomodo erga defunctos amicos officia charitatis, precibus, eleëmosynis, sacrificiis, peregrinationibus, præstare possimus.

Varia illi repugnantia continet Scriptura. Primum.

XII. Secundò. Imo Scriptura multa habet, quæ cum igne hoc conciliari neutiquam possunt. 1. Quod fideles post mortem *adsint apud Dominum*, 2 *Corinth.* v. 8. quod *abeant in pace, & requiescant in cubilibus suis*, *Esa.* LVII. 2. quod *requiescant à laboribus suis, & opera sequantur eos*, *Apoc.* XIV. 13. Ubi dolor est, & quidem adeo intensus, ut dolori infernali proximus sit, nulla illic est quies. Nec hic agitur de martyribus, quos martyriô suô omnes peccatorum venialium maculas eluere, & rectà in cœlum evolare ajunt; sed de iis, qui *in Dominô*, id est, qui ut veri Christiani, facientes quod Deo gratum est, moriuntur.

Secundum.

XIII. Deinde: Sanctorum morientium exempla reclamant. Stephanus moriens animam suam commendat Domino Jesu, *Act.* VII. 59. convenienter monitioni Petri, 1 *Epist.* IV. 14. Simeon dicebat se à Dominô dimitti in pace, *Luc.* II. 29. His adde exemplum Lazari, *Luc.* XVI. 22. & præsertim latronis in cruce, quem Dominus eodem illô diê secum fore dixit in paradisô, *Luc.* XXIII. 43. Excipient fortasse, quædam horum contigisse ante mortem Christi, ac proinde pertinere ad statum patrum sub Veteri Testamento; alia agere de martyribus, qui martyriô culpas veniales eluunt. Sed ne jam repetamus argumenta, quibus antea limbum illum patrum evertimus; neque dicamus gratis ab ipsis fingi, ad vim argumentorum eludendum, martyrum hanc prærogativam, quam nusquam Scriptura indicat, cum alia martyrum privilegia distinctè recenseat: nec latronem martyrem fuisse; Addimus,

Tertium.

XIV. Fideles in Dominô morientes plenam habere omnium peccatorum remissionem per Christum. Sic 1 *Joan.* I. 7. dicitur *sanguis Christi, si in luce ambulemus, nos purgare ab omni peccatô.* *Act.* XIII. 38, 39. *Nos per fidem in Christum remissionem peccatorum consequi ab omnibus, à quibus non potuimus in lege Mosis justificari:* & *Rom.* V. 1. *justificatos per fidem pacem habere cum Deô per Dominum Jesum Christum.* & alibi. Dicere autem Deum peccatum remittere, & tamen punire, est absurdum. Dices. Deus remittit quidem pœnam æternam, sed retinet temporalem: idque patere in Davide, cui Deus remisit peccatum, & tamen ejus infantem mori voluit, 2 *Sam.* XII. 13, 14. Resp. 1. Davidi peccatum plenè non remittitur, sicut fidelibus per Christum, sed mutatur pœna; cum ipse mori debuisset, Deus procurat ut infans ejus moriatur. 2. Non hæc fuit pœna ad satisfaciendum pro peccati hujus culpâ temporali; sed castigatio divina, ut imposterum majore cum curâ peccata evitet, & cum timore ac tremore salutem suam operetur.

Etiam repugnat rationi.

XV. Tertiò. Repugnat etiam rationi ignis ille Purgatorius. Non enim per peccatum macula imprimitur animæ, substantiæ spirituali ac incorporeæ; sed tantum reatus contrahitur: Neque etiam peccati impuritas per pœnam tollitur; alias fur, postquam virgis cæsus est, aut cauteriô inustus, sanctior, quàm antè, inflictam pœnam, esset habendus.

Origo sententia de Purgatorio.

XVI. Videtur ergo Purgatorium hoc primò ab Origine è Philosophiâ Platonicâ in Ecclesiam traductum; qui tamen ignis longè diversus erat à Pontificiorum igne. Illum secuti Patres, non tam Pontificiorum purgatorium ignem docuerunt, quàm alium in mundi fine accendendum, quo tam ipse mundus quàm homines purgandi sunt. Sensim verò quæstus gratia Pontificiorum ille ignis est excogitatus, & effictæ indulgentiæ, quas Papa numeratâ pecuniâ vendit ad miseras animas è Purgatoriô liberandum. Utque speciem aliquam habeat fraus, loca quædam Scripturæ aliô spectantia fuere conquisita, hucque per vim contra Sacrorum Scriptorum mentem tracta: Rationesque excogitatæ, quibus fictitius ille ignis credulis mentibus utcunque persuaderi possit. Nos præcipua quæ proferri solent Scripturæ loca breviter examinabimus.

Explicatur 2 Machab. XII. 40. & seqq.

XVII. Primus ac præcipuus quem ad adstruendum Purgatorium proferre solent locus, exstat 2 *Machab.* XII. 40. *& seqq.* ubi narratur factum Judæ Machabæi, qui sacrificium offerri curavit pro mortuis, in prælio Jamnensi interfectis, in quorum tunicis donaria idolorum erant: Additurque *vers.* 46. *Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* Verum antea ostendimus, librum hunc esse Apocryphum, proinde ejus autoritatem ad probandum dogma controversum nihil quicquam valere. 2. Ipsa hujus facti narratio autorem

hunc non fuisse spiritu divinò afflatum manifestè evincit: quia hoc Judæ factum, quod laudat, legi divinæ consentaneum non est: 1. Quia hi homines in peccatò mortali, idololatriâ nim:, mortui erant: At pro ejusmodi peccatò nullum in Lege erat sacrificium. 2. Quomodo de talibus sperari potest, ipsos resurrecturos? 3. Quomodo illi dici possunt, *piè obdormivisse?* Dices: Credibile est, ipsos resipuisse. Resp. Nullus in textu est apex quid id innuat: imo contrarium liquere videtur, quia dicitur, omnibus manifestum fuisse eos ob hanc causam corruisse. 4. In Lege, cum tamen omnia sacrificia tam sollicitè enumerentur, nusquam sacrificii pro mortuis mentio fit. Sed esto, author fuerit Propheta, & liber hic Canonicus: Nulla hic fit mentio Purgatorii; sed solummodò orationis pro mortuis. Potuit Judas cum multis veteribus credidisse, ipsos fuisse in locò quodam doloris & ignis experte. 2. Homines hi mortui erant in peccatò mortali: At Purgatorium pro iis tantum est, qui cum venialibus culpis moriuntur: *Bellarm. lib. 2. cap. 1.* in fine. 3. Dicitur Judas cogitasse de resurrectione. At qui in Purgatoriò sunt certò certius resurgent: Si itaque credidisset in Purgatoriò illos esse, debuisset cogitare quomodo ex eò liberandi essent: illaque sola & unica est Pontificiorum cogitatio, quando pro mortuis orant. Videtur ergo author hic existimasse, preces potuisse defunctis prodesse, ut beatæ resurrectionis, ultimò demum die futuræ, participes sint. Alii autem existimant, postrema verba non esse ipsius autoris, sed ab aliquò in margine annotata, quæ postea librariorum incuriâ in textum irrepserint.

Matth. XII. 32. XVIII. Secundus locus exstat *Matth.* XII. 32. *Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: Qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculò, neque in futurò.* Inde colligunt, peccata quædam quæ in hoc sæculò non remittuntur, in futurò sæculò remitti: Atqui in infernò non remittuntur: ergò in Purgatoriò. Resp. 1. Nulla est ratiocinii hujus major consequentia, quam si dicam, credenti sua peccata non imputantur nec in hoc, nec in futuro sæculo; inde autem quis inferat: Ergo quædam peccata quæ hic non imputantur, in futuro sæculo imputabuntur. 2. Fatemur, peccata quædam in futuro sæculo remitti, nempe quæ hic remittuntur, & quorum Deus in æternum recordari non vult. Et ita hoc explicatur, *Marc.* III. 29. *Non habebit remissionem in æternum. Luc.* XII. 10. simpliciter dicitur, *ei non remittetur.* 3. In Purgatorio non remittuntur peccata, sed severè puniuntur, & satisfit pro peccatis. 4. *Futurum sæculum* non designat tempus inter mortem & resurrectionem intermedium; sed quod resurrectionem sequitur: vide *Marc.* X. 30. *Luc.* XX. 35. tum autem nullum erit Purgatorium. 5. Remissio peccatorum in futuro sæculo significat plenariam pœnæ sublationem: ea autem est mors, non tantum æterna, sed & temporalis, 1 *Cor.* XV. 26. Atqui pœna non aufertur in Purgatorio: quin imo animæ luunt ibi pœnam peccati, jam in hac vitâ remissi. Verus itaque loci hujus sensus est. Si quis blasphemiam dixerit in Spiritum Sanctum, & in hac & post hanc vitam punietur, sive in æternum pœnis temporalibus & æternis. Sunt nempe peccata, quæ Deus punit in hac vitâ tantum, non post hanc vitam: 1 *Cor.* XI. 30. Alia post hanc vitam, non in hac vitâ: tandem alia quæ & in hac & post hanc vitam puniuntur. Hujus generis est blasphemia in Spiritum Sanctum.

1 *Corinth.* III. 10, 11. & *seqq.* XIX. Tertius locus est, 1 *Cor.* III. 10, 11, 12, 13, 14, 15. *Secundum gratiam, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui; alius autem superædificat. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit: Dies enim declarabit, quia in igne revelabitur; & uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit; sic tamen, quasi per ignem.* Hoc in locò, inquiunt, loquitur Apostolus de igne, qui uniuscujusque opus probabit; ipse verò homo salvus erit, sic tamen ut per ignem. Bellarminus dicit, hunc locum esse unum ex difficillimis & utilissimis totius Scripturæ; nam ex eò statuunt Catholici duo Ecclesiastica dogmata, Purgatorium, & venialia peccata. Mirum sanè duo dogmata tanti momenti superstrui loco adeò difficili & obscuro. Cum enim propius & attentius consideratur, nihil in eo quod alterutri dogmati faveat comperiemus. Nos hoc solummodò nunc de Purgatorio ostendemus. 1. Ipse Apostolus indicat, se non intelligere ignem propriè dictum, cum ait, *ipse salvabitur, sic tamen, ut per ignem.* 2. Hic agitur de igne, qui *uniuscujusque opus probabit*, an ab igne consumendum sit, an verò ignis violentiæ possit resistere. Atqui in Purgatoriò opus non probatur utrum bonum sit; sed quia malum est, punitur. 3. In igne hoc non tantum *fœnum & stipula*, id est, doctrinæ inanes, seu ut Pontificii volunt, peccata venialia; sed & *aurum, argentum, lapides pretiosi*, id est, vel doctrinæ veræ & salutares, vel opera bona, probantur: Ergo omnes, etiam maximè pii, etiam martyres, igne hoc probabuntur. Secus docent Pontificii de suò Purgatoriò. 4. Per hunc ignem non probantur personæ, sed ipsorum

rum opera: At in Purgatoriò non probantur opera, ſed puniuntur perſonæ. 5. Hic agitur de igne, qui *cujuſque opus manifeſtabit*: id non fit in Purgatoriô: & *dies* dicitur id *manifeſtaturus*: in Purgatoriô autem nullus eſt dies. Nec vocatur *dies Domini*, ut Vulgata habet, ſed ſolummodò *dies*. 6. Hic agitur de igne per quem opus comburitur, ille autem cujus opus eſt damnum patitur: At quodnam anima damnum patitur, quando impuritas peccatorum comburitur, ipſaque apta redditur, ut cœlum ingredi poſſit? 7. Nullum in toto textu eſt indicium, hanc probationem fieri poſt hanc vitam: nulla fit mentio tormentorum, multò minus eorum quibus ſola anima affligitur.

XX. Verus itaque loci hujus ſcopus ac ſenſus eſt: Nullam eſſe cauſam, cur miniſtros Euangelii habeamus pro aliis, quàm miniſtris Dei: nec ullam eſſe rationem, cur Doctores ſeſe efferant, ſupra quàm oportet: quia uniuſcujuſque opus probabitur; ſive primi annuntiarint Euangelium, ſive alii doctrinæ ipſorum ſuperædificaverint: fieri enim poteſt, ut hi poſteriores, retento fundamento, illi etiam ſuperædificent doctrinas veras ac præſtantes, quæ firmos, ſtabiles ac ſolidos reddunt diſcipulos, quæ comparantur auro, argento, & lapidibus pretioſis: vel etiam doctrinas inanes & inefficaces, quæ inſtabiles reddunt diſcipulos, comparatas ligno, fœno, ac ſtipulis. Utriſque incumbere, ut ſedulò ad opus ſuum attendant, quia probabitur & ſeverè explorabitur in dië quodam, quem Deo prædefinire placuerit, qui uniuſcujuſque opus ita conſpiciendum dabit, perinde atque per ignem conſpicimus ac deprehendimus quid aurum, quid fœnum vel ſtipula ſit. Cujus opus poſt adhibitam probationem manſerit, illud approbabitur, ipſeque operis ſui præmium accipiet. Cujus opus probationi huic ſuſtinendæ non ſufficit, ille damnum patietur, id eſt, omnem operis ſui fructum perdet, nullumque ejus habebit præmium: ipſe quidem ſervabitur, quia à fundamento non receſſit: ita tamen, perinde ut is, qui in domo undique igne conflagrante conſtitutus exinde egredi non poteſt niſi omnibus relictis, adeo ut nudus & omnium jacturam paſſus inde egrediatur. Nihil itaque hic occurrit, quod aliquomodò ignem purgatorium ſapiat.

1 *Cor.* XV. 29. XXI. Quartus locus eſt, 1 *Cor.* XV. 29. *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, ſi omninò mortui non reſurgunt? ut quid & baptizantur pro illis?* Reſp. Quid in hoc loco pro Purgatorio? Nihil aliud dicitur, quàm mortuos reſurrecturos, ſive illos qui baptizantur, ſive illos mortuos pro quibus baptizantur. An neceſſe eſt, quando credimus mortuos reſurrecturos, credere eos eſſe in Purgatorio? Poſſent eſſe in aqua, aut alibi. Sed verò, ſunt in manu Dei, & à Deo aſſervantur in diem reſurrectionis. Dices. Verborum horum ſenſus eſt: Quid facient qui orant, jejunant, gemunt, ſe affligunt pro mortuis, ſi mortui non reſurgent? Reſp. Baptiſmus quidem aliquando ſumitur pro afflictione, ſed qua alii nos affligunt, ut *Marc.* x. 38. nunquam autem pro afflictione quam quis ſibi ipſi infert. Quis etiam unquam audivit, *baptizari pro aliô*, eſſe, pro alio jejunare, orare? &c. Fateor locum eſſe valdè obſcurum & difficilem, cujuſque diverſæ admodum apud interpretes occurrunt explicationes. Alii verba hæc ſumentes prout ſonant, credunt Apoſtolum reſpicere ad morem inter primarios quoſdam Corinthiorum, quique magnæ in Eccleſia erant autoritatis, receptum, qui, ſi quis ſine Baptiſmo mortuus fuiſſet, illius loco Baptiſmum ſuſcipiebant, ne defuncto obeſſet Baptiſmo caruiſſe. Indeque Apoſtolum argumentum ſumere (non è veritate rei, quaſi Baptiſmus ita ſuſcipi deberet, atque ita ſuſceptus mortuis prodeſſet; ſed ex opione eorum qui eum ſuſcipiebant) fruſtrà illum ſuſcipi, ſi mortui non reſurgent. Sed verò, præterquam quod non conſtet, morem illum in Eccleſia Corinthiorum receptum fuiſſe, credibile vix eſt, Apoſtolum ex more iſto inutili prorſus & ſuperſtitioſo argumentum voluiſſe deſumere, nec verbo uno aut altero ſuperſtitionem illam reprehendiſſe. Alii itaque quærunt hic ſignificationem impropriam. Quidam hæc accipiunt de baptiſmo clinicorum. Durum autem eſt, *pro mortuis*, interpretari, morti vicinos. Durius adhuc, cum aliis, baptizari pro fide illâ in quâ alii mortui ſunt. Alii alias quærunt interpretationes, ut commodum ſenſum eliciant. Nobis non diſplicet illa, quâ verba, *Quid facient qui baptizantur pro mortuis?* explicantur hoc modo; Qui quando baptizantur declarant ſe paratos eſſe mortuorum inſtar in mundo hoc vivere, hoc eſt, mundo mori, novamque vitam vivere, cum abnegatione mundi cupiditatumque mundanarum, ſeque cruci ſubmittere juſtitiæ cauſâ. Omninò enim *baptizari pro mortuis* videtur actionem quandam moleſtam ac difficilem, aut ſaltem profeſſionem promptitudinis ad ſubeundum ejuſmodi actionem, deſignare in illo qui baptizatur. Agi ergo videtur de moleſtiâ ac cruce quam quis ſuſcipiebat, ut ipſe beatæ reſurrectionis foret compos. Quicquid autem ſit de genuino loci hujus obſcuriſſimi ſenſu, nihil hic eſt quod Purgatorio faveat.

XXII. Quintus locus eſt *Matth.* v. 25, 26. & *Luc.* XII. 58, 59. *Eſto conſentiens adverſario tuo cito dum es in viâ cum eo: ne forte tradat te adverſarius judici, & judex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exibis inde, donec reddas noviſſimum* *Matth.* v. 25, 26.

quadrantem. Hic, inquiunt, agitur de carcere unde liberatio datur, postquam pœna, id est, debitum persolutum est ad ultimum quadrantem: Non ergo de inferno, unde nulla datur liberatio, sed de Purgatorio. Resp. Non dicemus jam, multos Pontificiorum & Patrum locum hunc accipere de pœnis inferni: sed evidentibus rationibus ostendemus nihil hic esse pro Purgatorio. I. Non dicitur, exitum esse ex illo carcere; hoc enim non sequitur ex vi voculæ *donec:* illa quippe sæpissimè usurpatur, ad designandum rem aliquam nunquam futuram; nim: quando res illa, cui particula *donec* apponitur, impossibilis habetur: ut *Matth.* v. 18. *Job.* XIV. 12. sic & 2 *Sam.* VI. 23. *Esa.* XXII. 14. & clarissimè *Matth.* XVIII. 34. *Et iratus Dominus* servi *tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum:* summa enim decem millium talentorum nunquam à servo persolvi poterat. II. Agitur hic de homine, qui sine contritione in peccato mortali mortuus est, nempe qui injuriâ affecit fratrem suum, & in viâ, id est, in hac vitâ nondum ei reconciliatus est. Illud autem esse peccatum mortale, patet ex *vers.* 22. *& seqq.* 2. Quia fratri qui nos injuriâ affecit non remittere, est peccatum mortale, *Matth.* VI. 15. XVIII. 23. *& seqq.* ergo multò magis, non reconciliare te illi, quem injuriâ affeceris. 3. Si sit peccatum veniale, tota vis seriæ hujus monitionis Domino Jesu perit. III. Cum solutione ultimi quadrantis non possunt consistere indulgentiæ. Verus loci sensus ergo hic est. Esto benevolus adversario tuo, id est, qui à te læsus est, ac proinde te accusandi jus habet: Alias enim tecum agetur, ut cum debitore, qui cum creditore properans ad judicem, operam non dat, ut dum in viâ est, ipsum placet animumque ejus emolliat benignis pollicitationibus; sed sententiam judicis exspectat: quâ pervicaciâ creditor permotus, causam suam rigidè persequitur, & à judice impetrat ut illum in carcerem conjiciat, arctè custodiat, nec dimittat, donec ultimum quadrantem persolverit. Similitudine hac ab actione creditoris contra debitorem desumta, illustrat Dominus, quid homini isti injusto exspectandum sit: Quasi dicat: Eodem modo & tecum agetur, nisi te illi quem læsisti reconcilies: omnium peccatorum pœnam à te Deus exiget, neque dimittet donec omnes sustinueris, id est, nunquam.

Solutio objectionis pro Purgatorio.

XXIII. Hisce Scripturæ locis aliquot adjungunt rationes, quarum præcipuam solummodò expendemus: ea hæc est. In cœlum nihil pollutum potest ingredi: Atqui sanctissimi labuntur aliquando in quædam peccata, & sæpe ex hac vita rapiuntur antequam pro iis satisfaciant: Ergo necesse est, quendam esse locum, in quo ab iis purgentur, antequam in cœlum ingrediantur. Resp. 1. Qui operam dant pietati, Deumque sincerè quærunt, coram Deo puri sunt, licet aliquando ex incogitantia aut subita correptione labantur: præsertim si seria pœnitentia ducuntur. Sic *Rom.* VIII. 1. *Nulla est condemnatio iis qui in Christô Jesu non secundum carnem ambulant:* Nam *secundum carnem non ambulare*, non significat nunquam labi, sed carni non indulgere. 2. Deus peccatoribus resipiscentibus peccata propter Jesum Christum condonat: *Si* enim *in luce ambulemus, sanguis Jesu Christi purgat nos ab omni peccatô:* 1 *Joan.* 1. 7. Non ergo vult pro iis à nobis satisfieri. Neque etiam ulla purgatio altera locum habere potest. Aut enim purgati per sanguinem Jesu sunt puri; & quorsum tum hæc purgatio? aut sunt adhuc impuri: At quæ est illa impuritas? Non culpa; quia illa est peccatum, à quo sunt purgati: non pœna; quia illa non est impuritas, sed infligitur propter impunitatem. Dices. Christi satisfactio nobis applicatur, mediante nostra satisfactione. Resp. Ineptè istud dici. Quis dicat, mihi alterius solutionem applicari per meam solutionem? Sic aliquid applicaretur per illius contrarium.

CAPUT XI.

De Resurrectione mortuorum.

Resurrectio mortuorum.

I. STatum animæ separatæ excipit resurrectio ex mortuis, quæ fundamentum est totius Religionis Christianæ; sine qua nulla nobis salus exspectanda: quia *si in hac vitâ tantum in Christo speramus, miserabiliores sumus omnibus hominibus,* 1 *Cor.* XV. 19. Hujus articuli adeo necessarii ac omnium præcipui inquiremus 1. Veritatem. 2. Subjectum. 3. Causam efficientem. 4. Circumstantias.

Varia de eâ opiniones.

II. Animas hominum post mortem superstites esse, multorum fuit Philosophorum opinio; inde specus subterranei & campi Elysii excogitati; mortuorum vero resurrectio Ethnicis ridicula visa fuit, *Act.* XVII. 32. In populo Dei à Sadducæis mortuorum resurrectio, ut impossibilis, negata fuit, *Actor.* XXIII. 8. *Matth.* XXII. 23. In initio Ecclesiæ Christianæ, sicut & præcedente sæculo, exstitere quidam, qui resurrectionem interpretati fuere de resurrectione spirituali, qua ex morte peccatorum resurgimus in novam vitam; perinde uti accipitur *Rom.* VI. 4, 5. *Eph.* V. 14. Tales videntur fuisse Hymenæus & Philetus, qui dicebant resurrectionem jam esse factam, 2 *Tim.* II. 18. Et huic pernicioso errori convenienter, vitam æternam collocabant in tranquillitate animi ex virtutis exercitio percepta: eam autem vocabant æternam, quia nullus eam homini eripere potest.

III.

Non est spiritualis e morte peccati, sed propriè dicta.

III. Sed verò error ille directè mortuorum resurrectionem impugnare non audens, eam fraudulenter subruere conatur. Aliam enim non agnoscere resurrectionem, quàm spiritualem, reverâ resurectionem abnegare est. Fatemur, mentionem fieri resurrectionis spiritualis; At ea nobis præcipitur tanquam officium, ut veræ ac corporalis resurrectionis simus participes. Cum itaque nobis promittitur resurrectio, ac quidem futura, alia non potest intelligi, quàm vera, ac propriè dicta: Futura autem promittitur, *Luc.* XIV. 14. Et quidem non in hac, sed post hanc vitam: quia hominibus jam vitâ functis dicitur eventura, *Matth.* XXII. 31, 32. & quidem in præmium obedientiæ suæ, seu resurrectionis spiritualis è morte peccati, 2 *Tim.* II. 5, 6. atqui officium quod à nobis præstari debet, aliud est à præmio quo Deus officium nostrum remuneraturus est. Idem ex variis resurrectionis circumstantiis liquet; 1. quia alii dicuntur ultimo die vivi deprehendendi, mortui verò eo die resuscitandi, 1 *Corinth.* XV. 51, 52. & præsertim 1 *Thess.* IV. 15. ubi *mortui, qui in Christo, primi resurrecturi* dicuntur; quod sanè de resurrectione spirituali è morte peccati, è quâ qui in Christo sunt jam resurrexerunt, intelligi nequit. 2. Dicitur futura resurrectio non tantum justorum, sed & injustorum, *Joan.* V. 28, 29. *Act.* XXIV. 15. 3. Quia resurrectioni conjungitur ultimum judicium, tam super malos, quàm bonos; 1 *Thess.* IV. 16. 2 *Thess.* I. 6, 7. *&c.* Atqui resurrectio è peccato non potest esse resurrectio impii, & quidem ad pœnam.

Nec vita æterna consistit in tranquillitate animi.

IV. Non minus insulsum est ac impium, vitam æternam vocare animi tranquillitatem. 1. Quia promittitur futura, 1 *Tim.* IV. 8. 2 *Tim.* IV. 7, 8. tranquillitas autem animi jam percipitur. 2. Si nihil nobis sit exspectandum, præter ea quibus in hac vitâ frui contingit, miserrimi sumus omnium hominum, 1 *Cor.* XV. 19. Imo tranquillitas animi eatenus solum ad fœlicitatem nostram confert, quatenus vitam æternam, quæ secutura est, spectat. 3. Tum non promitti nobis deberet vita, uti passim fit, sed aliquid in vitâ, & quidem hac præsenti. 4. Nec propriè vita illa posset dici æterna: licet enim animi tranquillitas per violentiam nemini eripi queat, ipse tamen homo æternus non est. Vita autem illa vocatur ἀθανασία, 2 *Tim.* I. 10. Dices. *Joan.* V. 24. dicitur, *qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit, sed transit à morte in vitam.* Resp. Loquitur Dominus, more Scriptoribus Sacris ac viris divinis usitato, de re futurâ ut præsenti, ob summam illius certitudinem: aliàs dicitur, nos jam spe solummodò salvos esse, *Rom.* VIII. 24. 1 *Joan.* III. 2.

Quid sit resurrectio.

V. Resurrectionem itaque asserimus veram ac propriè dictam, & ultimo die futuram, quo Deus per omnipotentiam suam homines ex pulvere terræ suscitaturus est, excitando nim: eorum corpora, rursusque animabus uniendo, quas tanquam depositum in diem illum servavit.

Ea in Veteri Testamento fuit adumbrata.

VI. Hujus resurrectionis veritas ex certissimis constat documentis. In Veteri Testamento ea obscurius fuit adumbrata, ita tamen, ut Deus documenta quædam dederit, se homines etiam post mortem diligere, ipsisque benefacere velle: quamquam & fatendum, plures quæ ex Veteri Testamento huc referri solent sententias, magis per accommodationem, aut secundum sensum mysticum, aut subtili quâdam argumentatione, omnibus non obviâ, huic negotio applicari, quàm resurrectionem evidenter & ex vi literæ seu sensus literalis, probare. Sic ex verbis Dei, diu post mortem Abrahami, Isaaci & Jacobi, prolatis, *Ego sum Deus Abrahami, Deus Isaaci, & Deus Jacobi*, Dominus Jesus subtili argumentatione colligit, eos resurrecturos, eò quod Deus non sit Deus mortuorum, sed vivorum, *Matth.* XXII. 32. ac proinde Deum illis post mortem benefacturum, id enim propriè est alicujus Deum esse: Quod fieri nequit, nisi suscitatis ipsis ex morte. Edidit Deus signa quædam, quæ virtutem ejus vivificam, mortuosque in vitam reducentem, non obscurè indicabant: Corporibus jam effœtis ac tantum non emortuis, vim generandi de novo concessit; ut Abrahamo & Saræ, *Rom.* IV. 19. Jonam per triduum in ventre ceti conservavit, triduoque elapso inde tanquam ex sepulchro denuò produxit: per Eliam filium Sareptanæ, 1 *Reg.* XVII. 21, 22. per Elisæum filium Sunamitidos, 2 *Reg.* IV. 34, 35. imo *cap.* XIII. 21. per attactum ossium Elisæi mortuum excitavit. *Ezech.* XXXVII. 1. *&c.* Ezechieli ostendit campum ossibus stratum, quibus carne vestitis rursusque aptè inter se unitis, inspiravit spiritum; benignum suum ac gratiosum decretum de liberandis Judæis ex captivitate Babylonicâ, in quâ mortuorum instar in sepulchris detinebantur, adumbrare volens. Quibus adde illustrem illum Danielis locum, *Cap.* XII. 2. *Multi de his qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt; alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, ut videant semper.* Ex quibus omnibus non obscurè colligitur, Deum non tantum posse, sed & velle homines ex morte suscitare, ipsisque post mortem benefacere.

Clare prædicatur promissi N. Test.

VII. Clarissimè autem resurrectio mortuorum confirmata est per Dominum nostrum Jesum Christum, *qui mortem destruxit, vitam verò ac immortalitatem in lucem produxit per Euangelium suum*, 2 *Timoth.* I. 10. Primò ergo clarissimis ac indubitatis

confirmatur teſtimoniis ac promiſſis. Eſt enim fœderi divino, ſanguine Mediatoris noſtri Jeſu Chriſti tanquam ſigillo confirmato, promiſſio de mortuorum reſurrectione annexa; adeo ut de eâ nihil minus, quàm de obedientiæ noſtræ neceſſitate dubitare liceat. *Joan.* v. 28, 29. vi. 39, 40, 44. xi. 25. *Act.* iv. 2. xvii. 18. & præſertim integro *cap.* xv. 1. *ad Cor.*

Exemplo J. Chriſti. VIII. Secundò. Validiſſimè omnium comprobatur exemplo Servatoris noſtri Jeſu Chriſti; quem Deus Pater in mortem cruentam traditum, tertiâ diè in vitam æternam ac immortalem ſuſcitavit, tanquam caput ac principem noſtrum, ut plenè nobis perſuadeat, quotquot per fidem illi tanquam capiti uniuntur, cum ipſo reſuſcitandos in vitam æternam. Inde *primitiæ reſurgentium* vocatur, 1 *Cor.* xv. 21. quod autem primitiis evenit, in maſsâ compleri debet; quod in capite inchoatum eſt, in membris conſummandum eſt. Quod & confirmatur *Rom.* viii. 11. 1. *Theſſ.* iv. 14. 2 *Tim.* ii. 11, 12. Et potiſſimum 1 *Cor.* xv. *per totum:* Quo integro Capite Apoſtolus ex reſurrectione Jeſu Chriſti noſtram comprobat: haſce ita connexas docens, ut ſi quis credat Chriſtum reſurrexiſſe, eo ipſo credere debeat, & nos reſurrecturos: ſi quis verò nos reſurrecturos neget, eo ipſo negare debeat & Chriſtum reſurrexiſſe. Cauſa eſt, quod Chriſtus ut dux & caput noſtrum, ſalutiſque noſtræ princeps, reſurrexit. Hinc ut præcurſor nobis præiviſſe dicitur, *Hebr.* vi. 20. ipſe factus ſponſor Novi Fœderis, *cap.* vii. 22. quatenus Deus Pater ipſum excitando, non tantum nobis exemplum beatæ reſurrectionis dedit, ſed & pignus & ſponſorem, quo omnia ejus promiſſa confirmarentur. Utque tantò certiores de benignâ ejus voluntate ſimus, Chriſtum poſt mortem redivivum conſpiciendum præbuit teſtibus ad id à principio electis; ut nulla de ejus reſurrectione dubitatio ſuperſit. Potuiſſet utique Deus beatæ reſurrectionis ſpem à nobis exigere, non propoſito indubitato iſto exemplo: Potuiſſet Chriſtum ex mortuis excitaſſe, illiuſque reſurrectionem nobis celatam habere, ac nihilominus fidem reſurrectionis nobis præſcribere: Sed ſciens quàm arduum ſit homini mortali reſurrectionis in vitam æternam ſpem indubitatam concipere, infirmitati noſtræ occurrere volens, exemplum in Jeſu Chriſto capite noſtro exhibuit, ut omnem de promiſſi ſui impletione vacillationem penitus nobis eximat.

Subjectum reſurrectionis. IX. Subjectum reſurrectionis duplici modo in ſcholis conſiderari ſolet; Subjectum quod, & Subjectum quô, uti barbarè loqui amant.

Omnes homines. X. Subjectum quod, ſunt omnes omninò homines, quotquot unquam vitæ hujus animalis participes fuerunt. Quotquot enim judicio divino ſiſtendi ſunt, ex mortuis excitentur neceſſe eſt; iis exceptis, quos vivos ultimus ille dies deprehendet: hi enim nullâ intercedente morte in inſtanti immutabuntur, 1 *Cor.* xv. 51. 1 *Theſſ.* iv. 15. quæ immutatio ipſis loco mortis & reſurrectionis futura eſt. Omnes autem judicio divino ſiſtendos, docetur *Hebr.* ix. 27. *Statutum eſt hominibus ſemel mori, & poſt hac judicium;* quod nempe non niſi in vivos exerceri poteſt. Quotquot ergo moriuntur, in judicium reſurgent. Hinc & nobis illud deſcribitur univerſale in omnes homines, *Matth.* xxv. 31. *& ſeqq. Joan.* v. 28. 2 *Cor.* v. 10. & alibi. Ita ut judicium hoc & reſurrectio primo ac præcipuè reſpiciat Chriſtianos, ſeu eos ad quos Euangelii notitia pervenit, quibuſque objici poterit, *eſurivi, & non dediſtis mihi manducare*, &c. quæ ultimi judicii verba ſunt; *Matth.* xxv. 35. *&c.* Secundò etiam omnes omninò homines nullâ licet Euangelii cognitione illuſtratos: omnibus enim Deus ea quæ de ſe cognoſci debent manifeſtavit, omneſque qui veritatem in injuſtitiâ detinent inexcuſabiles reddidit; *Rom.* i. 21. Ita de ſui temporis impiis Enoch prophetavit, *Jude verſ.* 14, 15. Quæ tamen divini judicii ratio circa eos futura ſit, non adeo clarè liquet, quàm erga eos qui verbo Euangelii colluſtrati fuerunt. Non enim eorum ſtatus nobis adeo exactè depingitur, ſed verbis tantum generalibus aliquatenus adumbratur; *Rom.* ii. 12. *Luc.* xii. 48. Conſtat ergo, illos non ex formulâ legis Euangelicæ judicandos, ſed convenienter luci iſti, quâ à Deo fuere donati; nec cuiquam imputandum, quod Euangelio ſibi non revelato fidem non habuerit; ſed quod naturæ legem rectæque rationis dictamen neglexerit. Sic & nemo vi legis naturalis, vel cujuſcunque alterius, ſalutem obtinebit; nemo enim ullius legis vi juſtificationem conſequi poteſt; ſed per gratiam in Jeſu Chriſto nobis exhibitam, ac virtute ſanguinis Jeſu Chriſti, ſacrificii expiatorii pro totius mundi peccatis; adeo ut, ſi cætera pietatis ſtudioſus fuerit, immenſa Dei miſericordia nos ſperare jubeat, quod Chriſti ſibi non revelati ignoratio expiationis per ipſum partæ gratioſam applicationem non ſit turbatura. Potens eſt quippe Deus gratiam ſuam etiam ad illos, qui præter culpam ſuam Chriſtum ignorant, extendere; ne quemquam, luce ſibi conceſsâ non abutentem, condemnet; nullumque ſub cœlo det nomen, per quod oporteat nos ſalvari, præter Jeſum Chriſtum; uti dicitur *Actor.* iv. 12.

Impios non reſurrecturos quidam ex F. Socini ſe- XI. Huic doctrinæ quidam refragantur, docentes nullam niſi piorum ac fidelium reſurrectionem; impios verò æternum in morte manſuros, ac annihilandos. Huic perni-

cioſæ,

Statoribus credidisse videntur.

cioſæ, ac peccatis, quin & ſceleribus quibuſvis feneſtram aperienti ſententiæ, patrocinium ſuum accommodarunt Doctores quidam, quibus à Fauſto Socino Socinianorum nomen inditum. Unde & ipſorum Eccleſia hactenus malè audivit, ut dogmatis adeo exitialis patrona. Conſcriptus eſt tractatus quidam incerto autore, qui poſtea imprudenter admodum in linguam Belgicam eſt tranſlatus, quo impiorum reſurrectio apertè impugnatur, non tantum Ethnicorum, Euangeliique luce nunquam colluſtratorum; ſed & Euangelio rebellium, verèque infidelium. Neque à ſententiâ hac Eccleſias illas antehac abhorruiſſe, concludi poſſe videtur ex *Valentini Smalcii refutatione Theſium Frantzii, Diſput.* VII. *de ultimo judicio, pag.* 413. *Sed adhuc in quinta ſectione probat Frantzius, quod impii aternis cruciatibus obnoxii erunt. Qua quidem in re, quia nihil de nobis certi pronuntiare poteſt Frantzius, mirum eſt, ipſum ita eſſe curioſum & anxiè ſcrupuloſum, ut eam etiam, quam nos non profitemur, refutare velit ſententiam.* Et poſt aliquot ad Frantzii argumenta exceptiones, ita concludit: *Qua omnia fuſiſſimè dilatari & probari potuiſſent, ſi nunc cum Frantzio eâ de re nobis contendere animus eſſet, quam nuſquam apertè propoſuimus, ſed quam ille ex libris noſtris vi quâdam extorquere conatur.* Quæ ſollicita & involuta loquendi ratio, ipſos à ſententiâ illâ non abhorruiſſe non obſcurè indicat; alias procul dubio apertè eam Smalcius improbaſſet, Frantziumque calumniæ reum peregiſſet. Imo *pag.* 415. addit, *Impios futuros immortales, nempe in aternum opprobrium, nec uſquam Sacræ Literæ comprobant, nec quicquam ex iis afferri poſſe videtur, unde ſententia illa probari poſſit.*

Nunc autem eam ſententiam rejecerunt.

XII. Interim diſſimulandum non eſt, Jonam Slichtingium in Apologiâ confeſſionis Eccleſiarum illarum, objectionibus Nicolai Cichovii Jeſuitæ oppoſitâ, earum nomine ſententiam illam ingenuè repudiare, in fine Apologiæ, *pag.* 210. *Credimus & ſpem habemus in Deo, reſurrectionem futuram, non juſtorum tantum, ſed etiam injuſtorum, ut quiſque factis operibuſque ſuis congrua reportet. Abſit, abſit, ut opinemur irritas & inefficaces eſſe horrendas Dei minas, & inania ac puerilia terriculamenta, quæ omnium temporum ac ſæculorum impiis denuntiata ſunt; non tantum à Chriſto & ſanctis ejus Apoſtolis; ſed etiam jam olim à ſeptimo ab Adamo, Enocho;* Ecce venit Dominus in millibus Sanctorum ſuorum, ut faciat judicium adverſus omnes, & redarguat omnes impios eorum, de omnibus operibus impietatis eorum, quæ impiè egerunt, & de omnibus duris quæ locuti ſunt adverſus ipſum peccatores impii. *In quibus; ne ob tot dura quæ adverſus divinam veritatem locutus eſt R. Cichovius, ſi ignorans id fecit, in incredulitate, numeretur, ex animo opto, Deumque precor, ut illi det animum ad reſipiſcentiam. Non magis Dei promiſſionibus, de vitâ æternâ piis donandâ, quam minis, de ſuppliciis æternis, diabolo & omnibus impiis infligendis, credimus: & ſi quis promiſſionibus ſolis crederet, minis non crederet, is dimidium tantum fidei Chriſtianæ habere, noſtra ſententia cenſeretur. Æquè promptum eſt Deo, nec minus ejus juſtitia, fide & ſanctitate dignum, impios mortuos ad pœnas ipſis debitas ac denuntiatas redivivos ſiſtere, quam pios mortuos ad accipienda promiſſa.* Et in Apologiâ Equitis Poloni pro veritate accuſatâ, *pag.* 76. *Nos cum Apoſtolo ſpem habemus in Deo, reſurrectionem fore mortuorum, juſtorum & injuſtorum: juſtorum ad vitæ æternæ gaudia; injuſtorum ad ignis æterni ſupplicia. Et hunc terrorem Domini (qui haud quaquam vanus in illis futurus eſt) ſcientes, homines ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus, ſperamus vero etiam conſcientiis veſtris fore manifeſtos.* Videatur porro J. Slichtingii *Comment. in Joan.* V. 28, 29. & in 2 *Theſſ.* I. 8, 9. Quia verò alii dogma ab ipſis reprobatum adoptarunt, magnoque cum pietatis diſpendio diſſeminare non erubeſcunt, operæ pretium erit, illud validiſſimis quibuſdam Scripturæ Sacræ teſtimoniis, rationibuſque evidentibus impugnare, ipſorumque argumentis atque objectionibus præcipuis occurrere.

Probatur impiorum reſurrectio ex Matth. XXV. 31. *& ſeqq.*

XIII. Primò ergo impiorum reſurrectionem & ſupplicium probamus ex illis locis, ubi impii à Domino Jeſu judicandi & igne infernali plectendi dicuntur; quod fieri nequit, niſi reſurgant. Hic occurrit nobis primò, nobilis ille locus, *Matth.* XXV. 31. *& ſeqq.* ubi judicium nobis deſcribitur univerſale, tam in malos quàm bonos: & ſicuti piis præmium, ita impiis aſſignatur ſupplicium. Excipiunt, judicium hoc dici in omnes, quia omnes ſpectabit, qui illo diè erunt ſuperſtites; perinde uti excidium dicitur urbis vel gentis, quod ſuperſtites tantum opprimit. Ita diluvium dicitur obruiſſe omnes, &c. Reſp. Fateor, ſi hic ſolus textus in Scripturâ exſtaret, ac ſolummodò legeretur, Chriſtum in ultimo judicio totum mundum judicaturum, ita poſſe accipi, ſed non neceſſariò tamen accipiendum fore: Sed quoniam comminatio divina inſtituitur ad omnium temporum incredulos ac impios, nullo modo ita accipi poteſt. Textus Scripturæ ſunt manifeſti, quibus Deus exitium æternum comminatur in genere incredulis ac impiis; *Matth.* V. 22. XII. 36, 37. XVIII. 10. *Joan.* III. 18, 36. *Rom.* II. 6, 7. *Hebr.* X. 26, 27, 28, 29. imo & expreſsè impiis jam olim defunctis: 2 *Theſſ.* I. 6, 7. *Juſtum eſt apud Deum afflictionem retribuere iis qui vos affligunt,* &c. Non enim hoc poteſt reſpicere ſolummodò ſuperſtites ſupremo illo diè; non tantum, quia illis, qui fideles ad quos Apoſtolus ſuam ſcri-

ſcribebat epiſtolam perſequebantur, dicitur Dominus in tremendo illo judicii diè afflictionem retributurus; ſed &, quia opponuntur fidelibus perſecutionem patientibus, quibus Deus illo diè daturus eſt refrigerium; illi autem ſunt fideles omnium temporum, non illi ſolum, qui ſupremo diè ſuperſtites reperientur. 2. Nulla eſt ratio, cur impii ſupremo diè ſuperſtites, magis pœnâ illâ horrendâ inferni ſint torquendi, quàm priorum ſæculorum impii. Et cum Scriptura nuſpiam illud diſcrimen faciat, ineptè & præter omnem rationem fingitur. 3. Si ſoli impii illo diè ſuperſtites hic dicantur judicandi; Ergo & ſolis piis illo diè victuris præmium hoc aſſignabitur: Quia nulla eſt ratio, cur de piis latius extendatur, quàm de impiis. Nihil ergo hic locus ſpectaret pios ante judicii diem defunctos.

Ex 2 Cor. v. 10.

XIV. Secundò. Ex 2 *Corinth.* v. 10. *Oportet nos omnes manifeſtari coram tribunali Chriſti, ut reportet unuſquiſque propria corporis, quodcunque fecerit ſive bonum, ſive malum.* Excipiunt, 1. *Nos omnes* non deſignare omnes homines univerſaliter loquendo, ſed tantum Chriſtianos, & ex his eos qui vivi erunt, quando Chriſtus mundum judicabit; phraſi eâdem, quâ 1 *Theſſ.* IV. 15. dicitur, *nos viventes qui reliqui erimus in adventu Domini non præveniemus eos qui obdormierunt:* Quod non de ſe & ſui temporis fidelibus Apoſtolus dicit, ſed de iis, qui in adventu Chriſti ipſis ſimiles futuri ſunt. Reſp. Gratis exceptionem hanc fingi, ſed cum verbis textus nullatenus conciliari poſſe: 1. Quoniam enim in judicio ultimo non tantum ſupplicium impiis, ſed & piis præmium aſſignabitur, ſequeretur, ſi verba hæc ſolummodò ad ſuperſtites illo diè reſtringenda ſunt, & ſolis juſtis qui tunc ſuperſtites erunt aſſignandum præmium; quod reverâ eſt fidelibus omnem vitæ æternæ ſpem eripere. 2. Terror ille Domini, quo Apoſtolus hominibus perſuadet fidem, ſolos ſpectaret illo diè ſuperſtites; ergo ineptus planè ac inefficax foret, quo Paulus ſui temporis hominibus fidem perſuaderet. In epiſtolâ ad *Theſſ.* alia occurrit phraſis; quia ibi manifeſta fit diſtinctio, inter eos qui vivi reperientur, & eos qui obdormierunt; quod hic non fit: & quidem ea diſtinctio fit reſpectu fidelium, qui ad Dominum aſſumentur; qui cum utrique dicantur judicio ſiſtendi, manifeſtum eſt illis in locis, ubi omnes dicuntur coram Chriſti tribunali manifeſtandi, utroſque etiam intelligendos, tam mortuos, qui reſuſcitabuntur, quàm illos quos dies iſte vivos deprehendet. Et tandem, quando nihil eſt, quod reſtrictionem particulæ univerſalis *omnis* requirit, etiam ſine ullâ reſtrictione eſt accipienda. Objiciunt 2. Judicium Chriſti tantum ſpectat vivos, non mortuos; mortui enim qui reſuſcitabuntur non comparebunt coram tribunali Chriſti; reſurgent enim in incorruptibilitate, Angeli autem eos qui vivent congregabunt, ut à Chriſto judicentur. Reſp. 1. Imo mortuos judicandos eſſe docet, *Hebr.* IX. 27. Quod fieri non poteſt, niſi reſurgant. 2. Judicium conſiſtet, non tam in ſententiæ pronuntiatione, quàm ejus executione. Objiciunt 3. Judicium non pronuntiabitur ſuper omnes & ſingulos; ſed ſuper illos tantum, qui aliquam Chriſti notitiam habuerunt, & quibus objici poterit, *eſurivi*, &c. Hæc enim ultimi judicii verba ſunt, *Matth.* XXV. 42. Reſp. 1. Ergo patet ſaltem omnes legi Jeſu Chriſti immorigeros reſurrecturos ad judicium; quod præcipuè intendimus: Omnes enim quibus Chriſti Euangelium innotuit, terrore illo compelli volumus, ſi immorigeri ſint. 2. Licet ultimum judicium præcipuè ſpectet eos, quibus Chriſtus prædicatus eſt, oſtendimus tamen quâ ratione & alios, Chriſti cognitionis planè expertes, reſpiciat. Etſi ergo concederemus, *Matth.* XXV. potiſſimum deſcribi quâ ratione judicium illud exercendum ſit in omnes qui aliquam Chriſti notitiam habuerunt; exinde minimè probari poteſt, reliquos excludi, præſertim illis in locis, ubi omnes judicandi dicuntur.

Ex Act. XVII. 30, 31. 2 Pet. II. 4, 5. Luc. XVI.

XV. Tertiò. *Act.* XVII. 30, 31. *Deus nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod ſtatuit diem in quo judicaturus eſt orbem in æquitate.* Locum hunc ſpectare etiam impios exinde liquet, 1. Quia annuntiatione hujus judicii, Deus homines cujuſcunque ævi movere vult ad pœnitentiam. 2. Quia dicitur *orbem* judicaturus; quæ locutio impios, qui maxima ſunt orbis pars, excludere nequit. Etiam comprehendere illius temporis homines, evidentius liquet; quia alias non foret ratio homines tunc viventes ad pœnitentiam movens. Quartò. 2 *Pet.* II. 4. *coll. cum verſ.* 9. Manifeſtè enim agit Petrus de judicio ultimo, cui reſervantur Angeli peccantes; ergo & de eodem agit *verſ.* 9. in quod impios dicit reſervari cruciandos: de quo etiam agit, *cap.* III. 7. Quintò. Idem concludi poteſt, ex parabolâ divitis epulonis & Lazari, *Luc.* XVI. Licet enim ultro fateamur, omnes parabolæ partes & circumſtantias applicari non poſſe; tamen ex totius parabolæ ſcopo liquet, ſicut piis præmii, ita impiis ſupplicii locum fore poſt hanc vitam. Quod niſi Dominus hac parabolâ docere intendiſſet, nullius ea foret uſus.

Ex Matth. XXVI. 24.

XVI. Tandem id evincunt verba Servatoris noſtri de Judâ proditore pronuntiata, *Matth.* XXVI. 24. *Bonum erat ei, ſi natus non eſſet homo ille.* Excipiunt, hoc non dici de Judâ poſt mortem; ſed cum adhuc in vivis erat, infœliciorem fuiſſe: Idque ipſum Judam credidiſſe; quoniam mortem vitæ prætulit. Reſp. Judas conſcientiæ ſtimulis, fu-

futuri supplicii metu, agitatus mortem vitæ prætulit, ut angore illo liberari posset: qui angor, dempto supplicii futuri metu, aut nullus, aut exiguus fuisset. Nemo tamen angorem illum, aliquot dierum ad summum, in se spectatum tantum dicet malum, ut totius vitæ præteritæ bono præponderet. Cum itaque tanta ei prædicatur miseria, ut præstitisset ipsi nunquam natum esse, quam post lucis hujus usuram vitæque beneficium in eam incidere, manifestum est aliam prædici pœnam longè graviorem, quæ nempe in futuro sæculo locum habitura est.

Secundo, ubi manifestè dicuntur resurrecturi. Joan. v. 28, 29. Occurritur exceptioni.

XVII. Hisce subjungimus quædam loca, quæ non tantum pios, sed & impios resurrecturos clarè asserunt, & quidem ad supplicium. Horum

XVIII. Primus est, *Joan.* v. 28, 29. *Nolite mirari hoc; quia venit hora, in quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Locum hunc, qui nudè prolatus sententiam hanc jugulat, mirè torquent. 1. Excipiunt: Per *eos qui in monumentis sunt*, intelligi mortuos, & quidem non corporaliter, sed spiritualiter mortuos; perinde ut *Ezech.* XXXVII. 12. *Educam vos è monumentis vestris.* Resp. Impropriè hæc de spiritualiter mortuis accipi non posse, docent, 1. Antecedentia, in quibus agitur de judicio Filio tradito à Patre, cujus hæc verba manifestam explicationem continent. Atqui resurrectio spiritualis non est propriè actus judicii, sed actus benignitatis divinæ, quem pro ratione obedientiæ aut contumaciæ hominis actus judicii consequetur. Sed ultimum illud judicium præstantissimus judicii divini actus est, quem propterea, ubi de judicio agitur, neutiquam omitti oportuit. 2. Sequentia; quia duplicis egressus mentio fit, eorum qui bona fecerunt ad vitam, & qui mala fecerunt ad condemnationem: Atqui qui bona fecerunt, non sunt in morte spirituali; qui tamen hic ex monumentis egressuri dicuntur: Et qui ex morte spirituali resurgunt, non egredientur in resurrectionem judicii, sed vitæ. Adeo ut violenta textus detorsio sit, *vocem Filii Dei* hic accipere pro voce Jesu Christi spiritualiter mortuos per Euangelium ad pœnitentiam vocantis. 3. Mentio quidem alibi fit spiritualiter mortuorum, illi vero vocantur *mortui*, nunquam autem, *qui in monumentis sunt.* Locus *Ezech.* XXXVII. 12. non agit de spiritualiter mortuis; sed de Judæis, qui in carcere tanquam in sepulchro conclusi detinebantur.

Respondetur alteri exceptioni.

XIX. Excipiunt 2. In Græco est aoristus, ποιήσαντες; aoristorum autem significatio est indeterminata, debetque explicari juxta tempora verborum quibuscum connectitur; quæ cum hic in futuro sint, etiam in futuro debent accipi: Sensus ergo est; qui bonum fecerint, nempe postquam ex sepulchris iverint, seu gratiâ Dei exeundi potestatem habuerunt, exibunt, ex monumentis, id est, ex ignorantiâ suâ, in resurrectionem vitæ, id est, cedit illis hoc in resurrectionem vitæ, quod vocem Filii Dei audiverint, id est, illi obediverint. Qui mala fecerint, scilicet ex monumentis egressi, & ex parte Dei liberati ex illâ ignorantiâ & miserrimâ conditione per præconium Euangelii, egredientur in resurrectionem judicii: hoc est, liberabuntur & illi quidem, quatenus liberari poterunt; sed quia Euangelio non paruerunt, cedet illis hoc in extremam perniciem. Resp. Manifesta est Scripturæ detorsio: Quam multa enim hic sunt inepta, ac sibi invicem directè contradicentia? 1. Quæ de aoristis dicunt à Græcæ linguæ peritis non concedentur. 2. Esto; ea admittantur; manifesta est verborum detorsio, dicere homines bona facere, postquam ex monumentis egressi sunt; cum verba sequentia doceant, non quid facturi sint homines jam è monumentis egressi; sed qualis ipsis pro operum suorum ratione retributio sit adsignanda, nempe; iis qui bona fecerunt, vita; qui mala fecerunt, judicium. 3. Violentum admodum est, dicere, eos qui in impietate perseverant, ex monumentis egressos, & ex morte spirituali resurrexisse, eò quod per gratiam divinam egrediendi potentiam habuerunt. Dices: est phrasis similis illi, quâ quidam *Deum noviſſe, non tamen ut Deum honoraſſe* dicuntur, *Rom.* 1. 21. Resp. Est phrasis longè dissimilis; non enim cognitio Dei eadem est cum ejus cultu, perinde uti resurrectio spiritualis eadem est cum exercitio bonorum operum. 2. Manifestè dicuntur Deum novisse, & tamen non honorasse; hic autem non dicuntur ex morte spirituali egressi, & tamen mala fecisse. Esset enim illa locutio contradictoria. Ita ut de morte spirituali, sicut antea ostendimus, hæc accipi nequeant. 4. Non minus durum est ac sibi contradicens, dicere eos qui bona fecerunt, hoc est, juxta hanc interpretationem; qui jam ex monumentis egressi sunt, exituros ex monumentis: Sic enim qui jam ex monumentis egressi sunt, adhuc ex iis egredientur; simul ergo in monumentis sunt, & ex illis egressi. Sed tædet diutius absurdis ejusmodi contradictionibus ac Scripturæ detorsionibus inhærere.

Act. xxiv. 15. Occurritur exceptioni primæ.

XX. Secundus locus est, *Actor.* XXIV. 15. ubi Paulus dicit, se *spem habere in Deum, resurrectionem fore justorum & injustorum.* Hunc locum non minus exceptionibus suis detorquent. 1. Ajunt; ad summum tantum inde concluditur, impios resurrecturos, non autem puniendos, multò minus æternum puniendos. Resp. 1. Nos hic jam intendimus solummodò impiorum resurrectionem probare; de pœnâ dicetur in sequentibus. 2. Quem alium in finem impii resurgent, quàm ad pœnam?

nam? Utrum verò illa æterna sit futura, postea inquiretur.

Secunda. XXI. Objiciunt 2. Dicit Apostolus se sperare resurrectionem; nemo autem pius unquam speravit impios resurrecturos ad pœnam; itaque per *injustos* intelliguntur qui injusti fuerunt; phrasi simili cum eâ quæ occurrit, 1 *Tim.* I. 15. 1 *Joan.* I. 8. *Rom.* IV. 4. *Matth.* XXI: 31. *Hebr.* XI. 31. Resp. 1. Paulus fidem suam ac spem de resurrectione profitetur: resurrectionem autem describit qualis sit futura, non justorum tantum, sed & injustorum; ut ipsos ad quos verba faciebat illius judicii metu a peccatis avertat. Sicut & *vers.* 25. eâdem de causâ apud præfectum Fœlicem disseruit non tantum de justitiâ & castitate, sed & de judicio ultimo; qui sanè non ita timuisset, nisi ipsi pœna, quæ in judicio illo impios manet, proposita fuisset. 2. Aliquando homines à statu præterito describi, negari nequit: hic tamen locum illud habere non potest, quia fit oppositio inter *justos* & *injustos:* Si enim *injusti* denotent eos, qui ante vocationem divinam injusti fuerunt, quinam erunt *justi* illis oppositi? an qui ante vocationem divinam justi fuerunt? At quinam illi sunt, cum Apostolus *Rom.* III. omnes agat reos peccati & condemnationis? Nec ullus ex Scripturâ proferetur locus, ubi injusti justis oppositi denotant eos qui injusti fuerunt, nunc autem justi sunt. Dices; *Matth.* XXII. 10. dicuntur servi congregasse omnes quos invenerunt, *bonos ac malos.* Resp. Per *malos* illic intelliguntur verè mali, id est, qui vel vocationi divinæ ex animo non parent; aut parentes ad tempus aliquod, postea ad pristinam vitæ profanitatem relabuntur, ac propterea in tenebras exteriores conjiciuntur.

Tertia. XXII. Objiciunt 3. Per *impios* intelliguntur Ethnici, perinde ut *Gal.* II. 15. qui conversi etiam resurrectionis erunt participes. Non enim scopo Pauli consentaneum erat, de improborum resurrectione loqui, quam nemo Judæus credidit. Resp. 1. Alia est phrasis; non enim hic est oppositio inter justos & injustos; sed inter Judæos, & ex gentibus peccatores: aut dicendum eandem esse oppositionem inter justos & injustos, atque inter Judæos & gentiles. Quod dici nequit: licet enim gentiles oppositè ad Judæos vocentur peccatores, quatenus verum Deum ignorantes idololatriâ aliisque sceleribus se polluerunt; non tamen Judæi oppositè ad gentes vocantur justi, cum eos non minus quàm gentes Apostolus gravium peccatorum & condemnationis reos peragat, *Rom.* II. & III. 2. Gentiles vocantur injusti ante conversionem; fideles verò ac conversi nunquam ita vocantur; sed *sanctificati, justificati, & abluti per sanguinem Jesu Christi,* 1 *Corinth.* VI. 11. 3. Judæos universaliter impiorum resurrectionem negasse, verum non est. Hodierni quidem Judæi eam negare solent: alia autem priscorum Judæorum, ad quos Paulus verba faciebat, fuit sententia. 4. Non magis conveniens fuisset scopo Apostoli, loqui de Ethnicorum quam de impiorum resurrectione, quam neque ullus Judæorum credit. Adeo ut & hic locus satis ab ipsorum exceptionibus vindicatus sit.

XXIII. Tertius exstat *Apoc.* XX. 12, 13, 14, 15. ubi *mortui, stantes in conspectu throni,* dicuntur *judicati secundum opera ipsorum; & qui non inventus est in libro vitæ scriptus, missus* dicitur *in stagnum ignis.* Ad clarissimum hunc locum frivolè excipiunt; quod dicantur *mortui* judicati, non resuscitati. Resp. 1. *Mors, infernus, & mare,* dicuntur *reddere mortuos suos, qui in ipsis erant:* Quid autem id est, nisi reddere ut in vitam restituantur? 2. Quomodo mortui possunt judicari secundum opera ipsorum, & quidem in stagnum ignis mitti, nisi resuscitentur? Dicunt: Judicium in eo consistet, quia tum apparebit, qui in morte mansuri sint; nunc autem omnium mortuorum status est æqualis. Resp. 1. Licet respectu cognitionis nostræ mortuorum status æqualis sit, quatenus nos infallibiliter pronuntiare non possumus, quibusnam salus sit assignanda, quinam in condemnationem sint venturi; tamen statum ipsorum in se consideratum, & cum relatione ad Deum admodum esse inæqualem, antea ostendimus. 2. Impii in morte manentes propriè judicari dici nequeunt: qui enim non est, sed in nihilum redactus, judicari non potest. Et sanè, cum hic repræsententur stantes coram throno, ut planè in nihilum redadacti concipi nequeunt; multò minus, repræsentati ut conjecti in stagnum ignis. *Apoc.* XX. 12, 13, 14, 15.

XXIV. Hisce clarissimis Scripturæ testimoniis accedunt rationes; quarum prima desumitur à justitiâ Dei, quæ non permittit scelera atrocia, sine ullâ pœnitentiâ & summâ cum pervicaciâ commissa, dimitti impunita: Quod duo loca evidenter demonstrare videntur: 2 *Thess.* I. 6, 7, 8. *Justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant: Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum Angelis virtutis ejus, in flammâ ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini nostri Jesu Christi:* &c. *Apoc.* XVI. 5, 6. *Justus es, Domine, qui es, & qui eras, Sanctus, qui hæc judicasti. Quia sanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.* *Et justitia Dei.*

XXV. Objiciunt. Justitia non requirit, ut nullum peccatum dimittatur impunitum, sed ut nemo puniatur præter meritum. Resp. Fatemur in Deo non esse justitiam ejusmodi vindicativam essentialem, quæ cujuscunque peccati pœnam necessariò à Deo exigat; illam enim cum Dei misericordiâ directâ fronte pugnare, antea ostendimus. Interim alia *Occurritur objectioni primæ.*

alia est ratio præfractæ contumaciæ ac impœnitentiæ in peccatis ac sceleribus. Quamvis enim Deus pro absoluto suo jure peccata remittere possit, misericodiaque ejus suadeat, ea resipiscentibus condonari; non tamen sanctitati ac justitiæ ejus, quâ peccatum odit, conveniens est, ut præfractos gratiæ suæ contemtores impunitos dimittat. Resipiscentibus condonando, amorem erga sanctitatem ostendit, & remissionis spe ad sanctitatem peccatores allicit: Sed impœnitentes dimittendo impunitos, nullum erga justitiam amorem, aut contra injustitiam odium declarat.

Secunda. XXVI. Dices. Pœna impiorum est, carere vitâ æternâ, quâ alias, si pii fuissent, frui potuissent. Resp. Fateor vitæ æternæ carentiam pœnæ rationem habere posse in eo, qui vitæ dulcedinem est expertus, seque propriâ suâ culpâ æternâ vitâ, quâ alias frui potuisset, privandum considerat: Sed in mortuis & annihilatis nullam pœnæ rationem habere; nec in iis qui nunquam de æternâ vitâ seriò cogitarunt, quales plerumque sunt impii, unquam pœnæ rationem habuisse potest. Imo verò brevis illa vitæ usura, quâ hic fruuntur, beneficii habet rationem, quatenus præstat aliquamdiu, quam nunquam fuisse. Quæ itaque non sentitur pœna, verè pœna non est. Præsertim iis, qui ita se terræ affixos ostendunt, ut etiam de vitâ æternâ cogitantes, quia bonum est spirituale, desideriisque suis carnalibus adversum, dicere non erubescant, se Deo cœlum velle relinquere, modo Deus ipsis terram concedat.

Tertia. XXVII. Dices. Summa est injustitia, Deum hominem, quem mortalem creavit, suscitare immortalem, ut eum æternum puniat. Resp. De pœnarum æternitate capite sequente agetur: Nunc solummodò dicimus, injustum non esse, Deum hominem impium ac impœnitentem suscitare immortalem, ut contumaciæ suæ dignas pœnas luat: Nulla enim injustitia est, quemquam punire juxta merita.

Quarta. XXVIII. Dices. Omnis pœna infligitur, aut ad castigationem & emendationem ejus qui punitur, aut in exemplum aliorum. Neutrum hic locum habere potest: Ergo hæc pœna foret injusta. Resp. Etiam dari tertium pœnæ genus, ad satisfactionem illius, qui læsus est: Et licet hæc postrema pœna inter homines etiam plerumque habeat rationem castigationis & exempli; tamen solo satisfactionis respectu justa est. Et hanc rationem pœna post hanc vitam habet: per illam enim Deus amori erga justitiam satisfacit; seque sanctum ac peccatorum osorem & vindicem ostendit. Non quidem cedit illa pœna in castigationem, aut exemplum; sed illius comminatio frænum est quo homines à peccato cohibeantur: Quod cum excusserint, justum est ut contumaciæ suæ pœnas luant.

XXIX. Altera nostra ratio desumitur à pernicioso sententiæ hujus, si genius ipsius inspiciatur, effectu: Quia fenestram aperit omni impietati; quoniam peccati pœnam tollit, eam saltem quam propriè timent homines, quæ in doloris sensu consistit. Nulla enim major peccandi illecebra est, quàm impunitatis spes. Dices. Qui vitæ æternæ spe non allicitur, nec metu supplicii terrebitur. Si pœnæ essent præsentes, & omnium oculis obviæ, credendum quidem homines plus posse deterreri à peccatis pœnis, quàm amore vitæ æternæ; sed quia utrumque abest, & non sentitur, plus promissis quam pœnis homo movetur: imo qui vitæ æternæ spe non ad resipiscendum movetur, de eo nulla spes est, eum unquam ad frugem rediturum. Resp. Hominem fidelem pietatisque studiosum magis ad obedientiam moveri spe præmii, quàm metu pœnæ, dubitandum non est; imo solo vitæ æternæ amore pios Deo obedire negari nequit: Attamen 1. in initio conversionis, antequam homo, voluptatibus carnis adhuc immersus, boni spiritualis magnitudinem ac dulcedinem percepit, magis pœnæ metu à peccando deterretur, quàm præmii spe ad vitæ sanctitatem allicitur. Hinc & Joannes Baptista hoc argumento potissimum utitur ad peccatoribus pœnitentiam suadendum, *Matth.* III. 10. & Paulus terrore judicii futuri homines ad fidem hortatur, 2 *Cor.* v. 11. Atque illo terrore homines à peccatis deterriti disponuntur ut vitæ æternæ spe sanctitati ex animo studeant, ad quam solâ vitæ æternæ promissione statim permoveri non potuissent. Et licet pœna præsens hominem carnalem magis afficiat; tamen pœnæ futuræ, & quidem adeo horrendæ, persuasio semel animis hominum infixa, subinde repullulans, à variis eum sceleribus cohibet in quæ alias, etiam maximo cum vitæ æternæ contemtu, præceps rueret; solaque impunitatis spes, aut inadvertentia, pœnæque illius neglectus, causa est, quod ab omnibus peccatis non cohibeatur. 2. Etiam contingere potest pios gravissimis in tentationibus & cruciatibus, non tantum vitæ æternæ spe, sed & æterni supplicii metu, seipsos confirmare ad constantiam, cogitando magis metuendum eum, qui postquam occidit, animam & corpus potest perdere in gehennâ, quàm illos, qui solum corpus occidere possunt: *Matth.* x. 38. Ita ut pietatis studiosis vitæ æternæ spes calcar sit ad obedientiam; peccatoribus ac animali vitæ deditis, supplicii æterni metus frænum quo à sceleribus cohibeantur, & ad veræ sanctitatis studium disponantur.

Quia fenestram aperit impietati.

XXX. Fateor tamen, argumento hoc uti non posse eos, 1. Qui servile putant, ac Christiano homine indignum, metu pœnæ ad obedientiam moveri: Perinde enim comminationum divinarum vis ad homines in offi-

Qui argumento hoc uti nequeunt.

cio continendos infringitur, ſive omnem pœnam neges; ſive illius intuitu hominem ad officium moveri illicitum ſtatuas. Interim quia hi pœnarum metu homines etiam terreri volunt, licet illos eo medio quo Dei filios ac fideles moveri decet, moveri non credant, minus periculoſa eſt eorum opinio. 2. Qui annihilationem majus eſſe credunt malum, quàm æternos cruciatus, ut Twiſſus. Cum enim, juxta ipſorum ſententiam, majus malum ſecundum hanc opinionem infligatur, graviſſimæ pœnæ metum remanere ut ſtatuant neceſſe eſt.

Occurritur duabus objectionibus.

XXXI. Videamus jam quid pro ſententiâ adeo abſurdâ allegari ſoleat. Duo potiſſimum proferri ſolent argumenta. Primum: Reſurrectio & immortalitas eſt ſummum bonum, & ſpecialis Dei gratia: at illius impii nec ſunt, nec erunt participes. Reſp. Reſurrectio ad vitam immortalem ſummâ in fœlicitate degendam maximum eſt bonum: At reſurrectio ad perpetuos cruciatus non eſt bonum, ſed ſummum malum. Quod ipſi etiam urgent, dicendo, pœnas ejuſmodi æternas ſummam Dei injuſtitiam arguere. Taliſque immortalitas magis eſt continua mors, quàm vita. Ideo & vocatur *mors ſecunda*, *Apoc.* xx. 14. Explicent illi, ſi non detur illa pœna ſenſus poſt hanc vitam, quænam illa ſit mors ſecunda. Secundum: Reſurrectio ſemper fidelibus promittitur, tanquam præmium; non ergo communis eſt improbis. Reſp. Ratio illius eſt, quia reſurrectio ad ſupplicium, non tam eſt ad vitam, ut jam dixi, quàm ad perpetuam mortem. Vita enim cum cruciatu non propriè vocatur vita, (utpote quæ bonum denotat) ſed vita cum gaudio, quæ ſolis fidelibus fruenda dabitur.

Controverſia hujus momentum.

XXXII. Reſtat ut inquiramus, quoniam ſententia hæc bonis moribus evertendis eſt nata, utrum is, qui eam fovet ac tuetur, inter Chriſtianos tolerandus ſit? Reſp. Reſurrectionem ex mortuis fundamentum eſſe totius Religionis Chriſtianæ, vitæque futuræ, ad quam reſurgimus, ſpem, unicam fidei pietatiſque noſtræ eſſe baſin; ac proinde eam qui neget, totam ſimul fidem in Jeſum Chriſtum evertat, neceſſe eſt, nec pro Chriſtiano haberi poteſt. Alia autem ratio eſt illius, qui beatæ reſurrectionis in vitam æternam ſpe ſuffultus ſanctè præceptis divinis obtemperat; interimque errore quodam mentis nullam impiorum reſurrectionem ſuppliciaque poſt hanc vitam credit. Vitæ enim æternæ ſpes ſola hominem ad veræ ſanctitatis amorem excitare poteſt: Et qui ſolo vitæ æternæ amore, nullo autem pœnæ metu, ad obediendum movetur, Chriſtiani hominis partes nobiliſſimè implevit, ejuſque obedientiam gratiorem Deo credimus, quam metu pœnæ expreſſam. Error itaque ille, quoniam nullam Chriſtianæ pietatis partem in tali convellit, eum Chriſtiano nomine ac fraternitate Chriſtianâ indignum non reddit. Interim erroris hujus diſſeminatio in Eccleſiâ Chriſtianâ toleranda non videtur; Quoniam, ut ante oſtendimus, latam ad omnem impietatem feneſtram aperit: & licet fieri poſſit hominem pietatis ſtudioſum ſolo vitæ æternæ amore ad Dei obedientiam induci; plurimi tamen, quorum animis nondum veræ pietatis amor inhæret, terrore ſupplicii futuri remoto facilè ad vitæ profanitatem allici, aut ne à peccatis reſipiſcant impediri poſſent, ſicque in plurimorum animis maxima pietati Chriſtianæ labes infligeretur. Atque ita conſiderata hæc ſententia, intolerabilis planè eſt, vitæque Chriſtianæ adverſa.

Infantes ſunt reſurrecturi.

XXXIII. Quæritur porrò: Utrum & infantes, ante rationis uſum exſtincti, è mortuis ſint ſuſcitandi? Reſp. Nos ſuſcitandos credimus. 1. Quia Dominus illis regnum cœlorum addicit, *Matth.* xix. 14. 2. Quia illis eam ineſſe dicit animi humilitatem, quam in adultis requirit, ut regni cœlorum ſint participes, *Cap.* xviii. 3, 4. 3. Quia ſeminis benedicti promiſſio, Adamo, omnibuſque ejus poſteris facta, ipſos quoque ſpectat. Credimus itaque infantes reſurrecturos, qualeſcunque ſint, ſive fidelium, ſive infidelium, & quidem ad vitam æternam, nullos autem ad cruciatus inferni: Quoniam loca ſtatim allegata nullam admittunt exceptionem, ſed quæ illic infantibus attribuuntur omnibus ex æquo communia ſunt. Suſcitabuntur autem, non vi naturalis ſuæ innocentiæ aut originis, reſpectu enim ortus ſui ex Adamo morti neceſſariæ ſunt obnoxii, abſque ullâ per naturam ex eâ liberatione: ſed ex gratiâ per Jeſum Chriſtum, qui ipſos ex morte, quam à patre ſuo Adamo hæreditariam trahunt, liberat & vindicat.

Quid dicendum de fœtibus abortivis.

XXXIV. Huic alia adjungi ſolet de monſtris, & fœtibus abortivis, utrum reſurrecturi ſint, quæſtio. Poſſemus, ſi per hominum curioſitatem liceret, ejuſmodi quæſtionibus carere; ſunt enim vanæ & inutiles. Breviter dicimus: Si animâ humanâ fuere animata, verè fuerunt homines, nec à reſurrectione arceri poſſunt: Si verò nulla in illis fuit anima humana, nec per reſurrectionem, cujus ſoli homines ſunt participes, in vitam redibunt.

Homo reſurgit reſpectu corporis.

XXXV. Hactenus vidimus ſubjectum quod (ut barbarè vocant) reſurrectionis: reſtat ut videamus ſubjectum quô. Illud eſt corpus hominis: homo enim corporis ſolius reſpectu moritur, anima poſt mortem manet ſuperſtes. Hinc dicitur Deus corpora noſtra reſuſcitaturus, *Rom.* viii. 11.

Eadem numero corpora reſurgent.

XXXVI. Sed hic quæritur; utrum eadem numero corpora ſint reſurrectura, an verò Deus corpora glorioſa eorum loco producturus ſit. Me quod attinet, quæſtionis hujus

hujus decisionem non admodum necessariam aut utilem credo, sed inter curiosas potius referendam. Quia tamen aliorum importunitate urgemur, neque hic absque invidiâ licet ἐπέχειν, illa nobis probabilior videtur sententia, quæ eadem numero corpora statuit resurrectura. Quod ut distinctius probemus, sciendum, ad ejusdem individui identitatem requiri ut nulla intercedat essentialis mutatio: Mutatio quippe accidentalis non tollit individui identitatem. Sic idem manet homo, etiamsi major fiat staturâ, imo etiamsi quotidie particulæ corporis dissipentur, aliæque continuò per novum alimentum substituantur. In artificialibus sufficit ut eadem sit forma externa; in fluvio, ut idem sit fons, etsi alveus mutetur, imo nova continuò exundet aqua. At in homine ut idem sit numero, requiritur imprimis eadem anima. An idem requiratur corpus, pars hominis vilior animâ, non ita solidè demonstrari potest. Ad corporis identitatem requiri videtur, ut eadem materia ex quâ corpus conflatum fuit in corpus denuò coalescat, licet aliis accidentibus vestitum: Atque sic idem corpus, quod hic fuit terrenum, animale, corruptibile, in resurrectione potest esse cœleste, spirituale, incorruptibile. Hocque est quod nos asserimus, his moti rationibus: 1. Quia dicitur 1 *Corinth.* xv. 53. *Oportet hoc corruptibile* (nempe corpus quod hic circumferimus) *induat incorruptionem, & hoc mortale immortalitatem.* & *Phil.* III. 21. dicitur *Christus corpus humilitatis nostræ reformaturus, ut conforme fiat corpori claritatis suæ.* 2. Quia resurrectio fiet, ut quisque reportet τὰ διὰ τοῦ σώματος; 2 *Cor.* v. 10. quod non in alio corpore fieri debere videtur, quàm in eo, in quo quisque vel bona vel mala fecit. 3. Quia resurrectio in alio corpore, non tam est resurrectio, quàm nova creatio. 4. Christus resurrectionis nostræ exemplar, etiam in eodem corpore, in quo mortuus est, resurrexit, *Joan.* xx. 27. nec alias ab Apostolis agnitus fuisset. Interim nec hoc negandum putamus, Dominum Jesum dum adhuc in terris degebat, nondum corpore glorioso fuisse præditum, sed in adscensione corpus ejus fuisse glorificatum, iisque qualitatibus, quæ gloriosis conveniunt corporibus, vestitum; absque tamen ipsius substantiæ corporis immutatione.

Explicatur, 1 Cor. xv. 50.

XXXVII. Dices: Apostolus tamen inquit 1 *Cor.* xv. 50. *Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Resp. *Carnem ac sanguinem* non uno modo in Scripturâ Sacrâ accipi. 1. Aliquando denotant substantiam eorum generalem, quatenus sunt substantia materialis corporea, oppositа spiritui, substantiæ immateriali, qui carnem & ossa non habet. 2. Denotant substantiam eorum specialem, quatenus caro sunt, fibris ac nervis constans, & sanguis fluidus, spiritibus animalibus plenus, ac causa appetituum naturalium, nutritionis, generationis, &c. 3. Quatenus respectu physicarum suarum qualitatum sunt fragilia & corruptibilia. 4. Quatenus affectus & passiones eorum sunt vitiosæ. Primo modo caro & sanguis hic accipienda non sunt; nec alia planè corpora immaterialia ex nihilo creata, aut ex materiâ longè diversâ producta hic significantur: Sed docere vult Apostolus, corpora nostra, quatenus spiritibus animalibus repleta sunt, & causa sunt nutritionis, generationis, & fontes vitæ hujus animalis, omniumque operationum quæ imperfectionem sapiunt, immutanda esse, & in statum nobiliorem erigenda: quia operationum quæ ad vitam hanc animalem respectum habent, nullus in futurâ vitâ erit usus. Ita disertè dicitur à Domino, *Matth.* xxii. 30. contra Sadducæos resurrectionem negantes; *in resurrectione neque nubent, neque nuptui dabuntur; sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Et Paulus, 1 *Cor.* vi. 13. *Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet.* Innuens, carni & sanguini, quatenus ejusmodi motuum principia sunt, nullum in resurrectione fore locum. Uti etiam, quatenus sunt fragilia, corruptibilia, ac malis externis obnoxia, vitiosisque affectibus agitantur; quæ omnia sæculi hujus imperfectionem sapiunt. Idque innuere videtur Apostolus, verbis sequentibus hæc priora elucidando: *Neque corruptio incorruptionem possidebit.* Dices. Impossibile est ut idem numero reproducatur. Resp. Fateor si sit in nihilum redactum; sed hic partes tantum sunt dissolutæ, quæ iterum uniri ut idem inde resurgat compositum, nihil vetat; perinde uti tentoria dissolvi, eademque rursus figi quotidie videmus.

Quæstionis hujus momentum.

XXXVIII. Attamen nos tanti quæstionem hanc non facimus, modò de beatâ constet resurrectione ac immortalitate, ut alium hic à nobis dissentientem hæreseos insimulemus, aut à salutis fundamento recedere credamus. Utrinque enim est consensus in fidei fundamento: Animam nempe eandem, quæ propriè hominem constituit, eundemque numero hominem superesse facit, remanere; animæque illi corpus à Deo excitatum uniri, ut anima corpore suo unita beatâ immortalitate apud Deum in æternum fruatur. Corpus illud utrimque agnoscitur glorioſum, omnibusque quæ imperfectionem sapiunt exutum. Dissensus solummodò est, utrum corpus ultimo diè suscitandum, animæque uniendum, idem numero sit cum corpore quo anima hic in terris vestita fuit; an verò aliud à Deo excitatum, animæque unitum? Illud autem ut decidatur necessarium non judicamus. 1. Quia Scriptura Sacra illud nuspiam clarè & in terminis definivit, sed & pro diversâ sententiâ multa non improbabiliter ex Scripturâ proferri possunt. 2. Quia beatæ immortalitatis spes per utramque sententiam

salva manet. Cum enim anima præcipua hominis pars est, solaque cogitationis conscia; corpus autem organum quo anima utitur ad functiones, quæ ministerium corporis requirunt, peragendas; sequitur eundem superesse hominem, licet pars essentiæ ejus, sed minus principalis, immutata sit. Corpus enim non sentit propriè, nec voluptatem aut dolorem percipit; cum perceptio quævis cogitationis actus sit, cujus corpus non est capax; sed sola anima in corpore sentit ac percipit. Eadem ergo respectu animæ est perceptio, sive illa fiat in eodem illo corpore, in quo vitam hanc animalem degens percepit; sive in novo ac glorioso corpore, quo Deus ipsam in resurrectione donat. Si tamen differentiam quandam superesse velimus, quam non nego aliqualem esse, ea tanta non est, ut propterea contrariæ sententiæ patroni hæreseos insimulari, aut negatæ resurrectionis rei peragi possint. Puto ego tutius nos facturos, si omissâ curiosâ de eorundem numero corporum identitate disquisitione, fide per charitatem efficace, bonorumque operum studio contendamus beatæ resurrectionis participes fieri; & dum nondum revelatum est quid futuri simus, quæstionis hujus non necessariæ decisionem differamus in illum diem, quo nos Deus futuri sæculi participes facere dignabitur, & liberatos à servitute corruptionis introducet in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Quâ ratione resurrectio sit possibilis.

XXXIX. Interim hic difficultati cuidam de corporum resurrectione occurrendum est: impossibile enim videtur corpus in pulverem redactum, à feris dilaniatum, igne consumtum, variasque in formas transmutatum, restaurari, animæque rursus uniri. Verum omnis illa difficultas tollitur consideratione omnipotentiæ divinæ, cui nihil impossibile. Facile est Deo ex minutissimâ materiæ particulâ superstite idem restaurare corpus. Videmus ordinariâ naturæ virtute ex minutissimo semine eandem specie herbam renasci: An impossibile credemus Deo omnipotenti, cœli terræque ex nihilo creatori, corpus idem ex materiâ superstite, quoquoversum illa dispersa, & quantumcunque mutata fuerit, restituere? Vitam reddere præstantius est, quàm ex dispersis materiæ particulis idem, corpus efformare. In Christo autem Jesu exemplum resurrectionis nobis exhibuit Deus, in quo *supereminentem magnitudinem virtutis suæ, secundum operationem potentiæ virtutis suæ* ostendit, *Eph.* I. 19. Hinc Dominus Sadducæis, resurrectionem negantibus, ait, *Matth.* XXX. 29. *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei:* Et Paulus *Phil.* III. 21. dicit resurrectionem futuram *secundum operationem Domini nostri Jesu Christi, quâ potest subjicere sibi omnia.*

Causa resurrectionis efficiens.

XL. Ex hisce jam facile liquet, quid de causâ Resurrectionis efficiente statuendum sit: Eam nempe esse Deum solum; *Rom.* VIII. 11. 2 *Cor.* IV. 14. & 1 *Thess.* IV. 14. *Si credimus quod Jesus mortuus est & resurrexit; ita & Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo.* Ita tamen, ut & speciatim Jesu Christo resurrectio attribuatur: sic ipse aliquoties dicit; *Joan.* VI. *Ego suscitabo illum novissimo die.* Et per illum resurrectio dicitur fidelibus obtingere, *Joan.* XI. 25. *Dixit ipsi Jesus, ego sum resurrectio & vita:* Non tantum ratione omnipotentiæ ipsius, per quam tam impios ad supplicium, quàm pios ad vitam æternam excitaturus est, *Joan.* V. 28, 29. quamque potissimum impiorum glorificatione est exerturus, *Phil.* III. 21. Sed & ratione officii sui Mediatorii, quatenus dux & autor salutis sibi obedientibus factus, *Hebr.* V. 9. fideles suos ad beatam perducit resurrectionem; dum non tantum per sacrificium suum propitiatorium aditum ipsis in cœlum, ob peccata antea clausum, paravit; sed & doctrinæ ac spiritus sui virtute, tanquam rex cœlestis, ipsos ex spirituali peccatorum morte eductos, per fidem Dei filios ac hæredes efficit, atque ita ut caput ipsorum ex mortuis suscitatus ipsos ut membra sua in vitam reducet. 1 *Cor.* XV. 20, 21, 22. *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitia dormientium: Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Non Angeli.

XLI. Angelos quidam resuscitationis ex mortuis ministros faciunt. Sed licet Deo ministrent in iis, quæ antecedunt ac consequuntur resurrrectionem, quia *congregabunt electos ejus à quatuor ventis, Matth.* XXIV. 31. operis tamen, in quo Deus omnipotentem virtutem roboris sui ostendit, administri nequaquam esse possunt. Comitabuntur tamen Dominum Jesum, ut stipatores ac satellites, ad majorem ejus gloriam, & judicia ejus exsequendum: *Matth.* XVI. 27. XXIV. 31. 1 *Thess.* IV. 16. 2 *Thess.* I. 7.

Circumstantia resurrectionis.

XLII. Quod resurrectionis circumstantias attinet; dicitur ea in momento peragenda, 1 *Cor.* XV. 52. ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ: ita tamen ut ordo quidam futurus sit, inter immutationem supremo illo die superstitum, & mortuorum resuscitationem: *Quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. Mortui qui in Christo sunt resurgent primi; Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra,* 1 *Thess.* IV. 15, 16. Et 1 *Cor.* XV. 52. *Canet tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.*

Martyrum resurrectio non præcedet generalem mille annis.

XLIII. Unde liquet, non consentaneè dictis Apostoli duplicem statui, resurrectionem, quarum una matyrum pro nomine Christi securi percussorum propria, universalem omnium hominum resurrectionem antecessu-

ceſſura ſit mille annos; quod quidam colligunt ex *Apoc.* xx. 4, 5. ubi dicuntur *anima decollatorum propter teſtimonium Jeſu regnaſſe cum Chriſto mille annos:* Additurque, *Cæteri mortuorum non revixerunt, donec conſummentur mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima.* Sed verò, cum Scriptura ubique unius tantum reſurrectionis ex mortuis meminerit, & eandem momentaneo oculi nictu peragendam doceat; cum reſurrectioni ex mortuis immediatè judicium ac ſæculi conſummationem conjungat, 1 *Cor.* xv. 24, 25, 26, 27, 28. 1 *Theſſ.* iv. 15, 16. variaque martyrum privilegia recenſeat, nullâ præcocis hujus reſurrectionis mentione factâ; incertum admodum eſt tanti momenti negotium loco obſcuro, ex libro prophetico figuris ac allegoriis, quarum explicationes admodum ſunt abſconditæ, à capite ad calcem conſtante, deprompto, velle ſuperſtruere. Puto tutius nos facere, ſi loci hujus obſcuri, varièque ab interpretibus explicati, conſideratione omiſsâ, claris Scripturæ locis, paſſim obviis, acquieſcamus, ac de re adeo incertâ nihil quicquam definiamus.

Quæſtiones curioſa vitanda.

XLIV. Atque hæc eſt noſtra brevis ac perſpicua de mortuorum reſurrectione doctrina, quam ad ſalutem & ad ſpei ac fidei noſtræ confirmationem ſufficere credimus. Curioſas aliorum quæſtiones, quæ in Scripturâ nuſquam ſunt determinatæ, quæque ſine temeritate in alterutram partem decidi non poſſunt, nec ſcienti proſunt, aut ignorantem in fidei ac pietatis ſtudio ſiſtere poſſunt, ſtudio præteriimus: Quales ſunt: Utrum in futuro ſæculo ſexus diſcrimen locum habiturum ſit: Quæ ſit futura menſura ac modus corporum reſuſcitatorum: aliæque plures; de quibus altum in Scripturâ ſilentium. Quod Deus arcano voluntatis ſuæ conſilio reſervavit, id nos homunciones audacter ne definiamus; quodque nec fidei nec pietati confirmandæ vel minimum adferre poteſt momentum, curiosè ne inquiramus; ne animus noſter circa inutiles quæſtiones hærens, in contentiones ac rixas incidat, charitate morumque probitate contemtâ.

Uſus reſurrectionis.

XLV. Reſtat ut reſurrectionis uſus quoſdam ſalutares indicemus; qui varii ſunt. 1. Quoniam corpora noſtra glorioſa & immortalia ſunt reſurrectura, & animabus noſtris in omnem æternitatem unientur, oportet ut ea hic Deo exhibeamus arma juſtitiæ, eaque ſiſtamus hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, ut beatâ illâ reſurrectione digni habeamur. *Rom.* viii. 11. & potiſſimum 1 *Cor.* xv. 58. 2 *Cor.* v. 9, 10. II. Omnes vitæ hujus adverſitates, quin & mors ipſa, forti animo ſuſcipienda eſt; ſcientes nos ex eâ in ſtatum glorioſiorem reſurrecturos. Licet enim mors in ſe ſpectata, ut vitæ finis, vinculumque illud arctiſſimum inter animam & corpus abrumpens abſque ullâ reſtitutionis ſpe, horribilis ſit; nullus tamen illi ſupereſt aculeus, quo hominem Chriſtianum beatæ reſurrectionis ſpe ſuffultum configat; quoniam illi ſomnus verius eſt quàm mors. Nec refert, quod aliquamdiu morti ſubjectus putreſcat, corpuſque ejus in pulverem redigatur: Anima quippe interim beatæ gloriæ exſpectatione pro ſtatus ſui ratione beata eſt, reſurrectionemque corporis gaudii plena exſpectat; ut tandem morte, ultimo hoſte, debellatâ fauſtum illud cantet epinicium: *Abſorpta eſt mors in victoriâ: Ubi eſt inferne victoria tua? ubi eſt mors ſtimulus*, &c. 1 *Cor.* xv. 54. 55. III. Præſertim in afflictionibus, quin & morte ipsâ ac diriſſimis cruciatibus pro nomine Chriſti ſuſtinendis, fortes facit ac conſtantes, ſcientes *momentaneum & leve tribulationis noſtræ, quod in præſenti eſt, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus in ipſis operari*, 2 *Cor.* iv. 17. Quod & confirmatur, *Cap.* v. 1. & nos ſi cum Chriſto moriamur, etiam cum ipſo reſurrecturos, 2 *Tim.* ii. 11, 12. Ac potiſſimum ſi contingat, piorum ac martyrum corpora non tantum inſepulta jacere, ſed & in cineres redigi, beſtiis dilanianda objici, certi ſunt, mortem, mare, & infernum mortuos redditura, *Apoc.* xx. 13. virtutemque Dei omnipotentem cineres ac oſſa recollecturam. Atque hac ſpe ſuffulti quocunque in caſu voluntati divinæ acquieſcentes Deo ut fideli creatori animas ſuas commendant in benefactis, 1 *Pet.* iv. 19. IV. Tandem, defunctos in Domino amicos nimium non lugere; ſed dum eos Domino vivere conſiderant, & quieſcentes à labore ſuo à Deo conſervari in beatæ reſurrectionis ſpem, dolori modum ponere, & ad eandem fœlicitatis metam contendere docet; 1 *Theſſ.* iv. 13, 14. *&c.*

CAPUT XII.

De Judicio ultimo, ac Conſummatione ſæculi.

Judicium ultimum.

I. Reſurrectionem ex mortuis immediatè excipit ultimum Judicium, cui omnes homines ſiſtendi ſunt, ut operibus ſuis debitam mercedem reportent. Hujus conſiderabimus. 1. Veritatem ac certitudinem: 2. Conſtitutionem & modum. 3. Circumſtantias.

Ejus veritas probatur ex Scripturâ.

II. Judicio huic certum à Deo deſtinatum eſſe diem jam ante conditum mundum, ex *Matth.* xxv. 34, 41. liquet; ubi & regnum piis, & ignis æternus impiis deſtinatus dicitur ante jacta mundi fundamenta. Illudque irrevocabile decretum Deus variis temporibus manifeſtavit; primò obſcurius ſub Veteri Teſtamento per Enochum, *Jud. verſ.* 14, 15. & ſub Lege per Prophetas, *Hoſ.* xiii. 14. qui citatur 1 *Cor.* xv. 55. *Dan.* xii.

1, 2,

1,2. *Malach.* III. 16. IV. 1,5,6. Clariſſimè autem ſub Novo Teſtamento ubi dicitur Deus *diem conſtituiſſe, in quo judicaturus eſt orbem in æquitate, per virum quem ſtatuit;* *Act.* XVII. 31. & *Matth.* XXV. 31. *& ſeqq.* dies ille graphicè depingitur, totaque judicii ratio quaſi ob oculos ponitur. Quibus adde *Matth.* XII. 36,37. 41,42. XIII. 41,42, 43. 49,50. *Matth.* XXIV. *Luc:* XII. 36,37. *& ſeqq. Rom.* II. 4,5. *& ſeqq.* XIV. 10. 2 *Cor.* V. 10. 2 *Theſſ.* I. 6,7. *&c. Hebr.* IX. 27. 2 *Pet.* II. 4. III. 10, 11, 12. *Apoc.* XX. 12, 13, 14, 15. & alibi. Hujuſque fidei profeſſionem facimus in communi Chriſtianorum ſymbolo, profitentes nos credere in Jeſum Chriſtum, qui ſedet ad dextram Dei Patris omnipotentis, *unde venturus eſt ad judicandum vivos ac mortuos.*

Ex juſtitia & providentia Dei.

III. Secundò. Idem Juſtitiæ ac Providentiæ divinæ ratio comprobat. Cum enim Deus ſe juſtitiæ amatorem, peccati verò oſorem paſſim declaret, omninò juſti ipſius regiminis ratio piis ut bene; impiis verò ut male ſit, requirit. Videmus autem plerumque pios in hac vitâ eſſe calamitoſiſſimos, impiorumque libidini expoſitos, impiis autem omnia fluere ex voto: Inde evidens eſt, diem fore alium, quo Deus unicuique ſecundum opera retributurus, piiſque præmium, impiis autem pœnam commeritam eſt aſſignaturus. Qui vocatur dies *reſtitutionis omnium*, *Actor.* III. 21. quo nimirum Deus omnia loco ſuo reſtituet: hic omnia videntur confuſa, piis impii permixti ſecurè vivunt, nullumque reſpectu fœlicitatis externæ, unde de pietate aut impietate ullius, ac proinde Dei erga eum amore vel odio, certum inſtitui poſſit judicium, κριτήριον eſt; adoleſcunt ſimul uti tritico permixta zizania: Ultimo autem illo diè Deus unicuique ſuum aſſignabit locum, & zizania à tritico diſcernet, *Matth.* XIII. 41,42,43. oſtendetque diſcrimen inter juſtum & injuſtum, ut dicitur *Malach.* III. 18. Inde 2 *Theſſ.* 1,6,7. *Juſtum eſt apud Deum afflictionem retribuere iis qui affligunt vos; vobis autem qui tribulamini requiem nobiſcum in revelatione Domini Jeſu de cœlo. Hebr.* VI. 10. dicitur *Deus non injuſtus, ut obliviſcatur operis* fidelium, *& dilectionis quam oſtenderunt in nomine ipſius.* Vide & 2 *Tim.* IV. 7.

Ex teſtimonio conſcientiæ.

IV. Quibus 3. adjungimus conſcientiæ teſtimonium, quæ ſceleratos accuſat, damnat, ac torquet; non metu pœnæ ab hominibus infligendæ; etenim & occultorum criminum reos agit, & in ſummo potentiæ humanæ faſtigio collocatos territat, ergo metu pœnæ majoris à Deo infligendæ: quam cum ſæpiſſimè in hoc ſæculo evadant, manifeſtum eſt conſcientiam huic judicio teſtimonium præbere, & dum judicium hoc differtur, interim vicario in homines judicio perfungi.

Judicii conſtitutio.

V. Judicii hujus conſtitutio ac modus ut intelligatur, conſiderandus, 1. Judex. 2. Judicandi. 3. Ratio ac forma judicii.

Judex eſt Deus & J. Chriſtus.

VI. Judex eſt Deus, ſupremus omnium Dominus; ſic *Hebr.* XII. 23. vocatur *judex omnium:* & *Jacob.* IV. 12. *Unus legiſlator & judex qui poteſt perdere & liberare:* Speciatim vero Dominus noſter Jeſus Chriſtus, quem Pater conſtituit regem & judicem omnium; *Matth.* XXVIII. 18. *Joan.* V. 22,27. *Act.* X. 42. XVII. 31. Adeo ut judicii hic actus functio ſit regii numeris, à Patre ipſi demandati, quo tandem officium redemptoris conſummaturus eſt, fideleſque ſuos, quibus jam ſalutem impetravit, in gloriam æternam tanquam ipſorum caput introducturus, 1 *Theſſ.* IV. 16. 1 *Cor.* XV. *&c.* impios autem ac refractarios ut juſtus vindex puniturus. *Luc.* XIX. 27. Unde & ad judicium illud deſcenſurus dicitur *in gloriâ Patris*, *Matth.* XVI. 27.

J. Chriſti attributa.

VII. Omnibus autem ad judicium illud requiſitis inſtructus erit qualitatibus ac attributis. 1. Summus erit judex; utpote ab ipſo Deo Patre conſtitutus: nemo itaque excipere poterit contra incompetentiam judicis; nemo ab ipſius ſententiâ ad ſuperius tribunal provocare. 2. Omniſcius; cui etiam occultiſſimæ & ſecretiſſimæ cogitationes perſpectæ ſunt: ſic de eo in terris adhuc verſante dicitur, *Joan.* II. 25. & in cœlis exaltato, *Apoc.* II. 23. Hinc *Deus occulta hominum illo diè judicaturus* dicitur *per Jeſum Chriſtum*, *Rom.* II. 16. Non itaque curioſâ factorum inquiſitione, aut hominum teſtimonio, uti terreni judices, indigebit, ipſe omnium conſcius. Nemo etiam decipere poterit judicem, nemo malæ cauſæ patronum invenire. 3. Juſtus; judicabit abſque perſonarum acceptione, *Rom.* II. 11. *Coloſſ.* III. 25. 1 *Pet.* I. 17. Documentum illius egregium exſtat, *Apoc.* VI. 15. ubi reges, potentes, ſervi ac liberi eodem ipſi dicuntur eſſe loco. Hinc & judicium hoc δικαιοκρισία vocatur, *Rom.* II. 5. Nemo ergo muneribus ſuis judicem corrumpere poterit; *Deuteron.* X. 17. 4. Omnipotens: eâ armatus virtute, quâ ſibi poteſt omnia ſubjicere; *Phil.* III. 21. Nemo itaque judicio huic ſe opponere, aut ſententiæ latæ executionem per vim impedire poterit. 5. Erit ſine pœnitentiâ; *Hebr.* XII. 16,17. Nemo ergo lachrymis ad pœnitentiam judicem flectere poterit, neque reviſioni ſententiæ ullus erit locus.

Stipatores, Angeli.

VIII. Stipatores ac ſatellites auguſti hujus Judicis erunt Angeli: Deſcendet in tubâ ac voce Archangeli, 1 *Theſſ.* IV. 16. ſtipatus Angelis ſuis, *Matth.* XVI. 27. XXV. 31. 2 *Theſſ.* I. 7. quos mittet ut judicii ſui ſint executores, *Matth.* XIII. 41,49. XXIV. 31.

Perſonæ judicandæ.

IX. Judicandos quod attinet, conſiderandæ hic ſunt, tam perſonæ judicio divino ſiſtendæ, quàm cauſæ quæ in judicium venient. Perſonæ ſunt omnes omninò homines, boni pariter ac mali, vivi ac mortui, qui è monumen-

mentis suis suscitati judicio huic sistentur: 2 *Cor.* v. 10. *Act.* x. 42. *Apoc.* xx. 12, 13, 14, 15. inde *omnes* judicandi generatim dicuntur, *Rom.* xiv. 10. *omnesque gentes* coram Christo compariturae, *Matth.* xxv. 32. Hisce adjungere licet angelos malos; quatenus sententia jam olim irrevocabiliter in eos pronuntiata illo die executioni mandabitur: 2 *Pet.* ii. 4. *Jud. vers.* 6. *Matth.* xxv. 41.

Causa quæ in judicium veniunt.

X. Causæ quæ in judicium venient, sunt omnia hominum facta, etiam occultissima: Hinc omnes dicimur coram tribunali Christi *manifestandi*, 2 *Cor.* v. 10. I. Ergo producentur facta externa: *Rom.* ii. 6. *Gal.* vi. 4. *Jud. vers.* 14, 15. II. Dicta: eaque vel impia ac dura, *Jud.* 15. vel otiosa; sive illa sint verba sine ullo fructu prolata, prout ἀργὸν solet denotare; sive, convitia temerè sine ullâ veri specie efficta, aliique objecta, ad odio vulgi ipsum objiciendum: *Matth.* xii. 36, 37. III. Occulta hominum; *Rom.* ii. 16. sive ea sint facta clam nemine conscio peracta, *Matth.* vi. 4, 6. sive cogitationes in corde latentes, nullique hominum cognitæ: *Jerem.* xvii. 10. *Apoc.* ii. 23. IV. Quin & ipsæ omissiones punientur: *Scienti* enim *bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*, *Jacob.* iv. 17. & arbor bonorum fructuum sterilis exscinditur atque in ignem mittitur, *Matth.* iii. 10. servus talentum non absumens, sed defodiens, in tenebras exteriores conjicitur: *Matth.* xxv. 30. & non faciens voluntatem Domini sibi cognitam, pluribus plagis vapulabit, *Luc.* xii. 47. Vide & *Jacob.* ii. 15, 16. 1 *Joan.* iii. 17.

Ratio ac forma judicii.

XI. Ratio ac forma judicii tria hæc continere solet: Causæ cognitionem, sententiæ pronuntiationem, ejusdemque executionem.

Causæ cognitio.

XII. Causæ cognitio necessaria non erit apud judicem omniscium; nec etiam propriè locum habere potest, ubi sententia homine moriente jam concepta est, nullusque post mortem intercessioni est locus. Attamen ut judicii hujus æquitas nobis patescat, à consuetudine, in humanis judiciis adhiberi solitâ, describi solet. Inde mentio fit *apertionis librorum*, *Apoc.* xx. 12. perinde atque si occulta ex libris eruenda forent; omnesque dicimur *manifestandi*, 2 *Cor.* v. 10. quia omnia facta judici erunt manifesta, non aliter ac si diligenti examine ac inquisitione in apertum producta essent. Eodem modo & *verborum* nostrorum *rationem reddituri* dicimur, *Matth.* xii. 36. Non quod eorum ratio à nobis exigenda sit; sed loquendi ratione à judiciis humanis desumtâ, quod ejusmodi verborum rei tam certò condemnandi sint, perinde ac si eorum rationem reddere jussi nihil quo ea excusent proferre possent.

Liber vitæ.

XIII. Mentio autem fit, & *alterius libri vitæ*, qui est liber salvandorum, cui omnes verè fideles inscripti sunt: his enim ex vi generalis decreti divini de salvandis fidelibus salus destinata est; cumque decretum illud in tempore ipsis applicatur, libro vitæ inscribuntur; imo ex vi decreti generalis ante sæcula facti, rectè ante mundi constitutionem libro illi inscripti gloriaque ipsis destinata dicitur, *Matth.* xxv. 34. *Apoc.* xiii. 8.

Sententiæ pronuntiatio.

XIV. Sententiæ pronuntiatio consistet in debitâ retributionis assignatione, per quam subita fiet separatio hominum in duas partes, salvandorum nempe & damnandorum; uti legitur, *Matth.* xxv. 32, 33. fietque juxta uniuscujusque opera quæ in corpore gessit, sive bona, sive mala, 2 *Cor.* v. 10. Potissimum autem *Matth.* xxv. opera charitatis in judicium adducenda recensentur: Quoniam enim omnes judicis misericordiam implorabunt, æquissimum omninò videtur, ut officiorum misericordiæ vel præstitorum vel neglectorum potissima habeatur ratio, & judicium sine misericordiâ pronuncietur in eos qui non fecerint misericordiam, *Jacob.* ii. 13. Interim & occultissimorum conscientia conscia judici se manifestabit, retributionemque palam recipiet, *Matth.* vi. 4, 6.

Pœna erit ex merito, præmium ex gratiâ.

XV. Impiorum autem facta, & charitati & fidei adversa, sententiam condemnationis merebuntur, pœnaque ipsis destinata peccatorum merita non excedet. Justorum autem pietas nullam meriti apud Deum, nedum præmii æterni, rationem habere potest: Dicitur tamen Deus illud ex justitiâ ipsis attribuere; non ex juris rigore, sed cum stricti juris moderatione; quatenus vitam æternam ex gratiâ ipsis promissam sub conditione fidei & pietatis, ipsis, præstitâ per gratiam suam illâ conditione, non quidem plenè & perfectè, sed juxta vires mensuramque fidei, gratiosè donaturus est: non respiciens ad lapsus intercurrentes, modò statim ex iis resurgant, & sincerè in pietatis stadio pergant. Opus enim obedientiæ in illo, qui se totum ministerio Dei tradidit, lapsu aliquo intercurrente non statim abrumpitur, sicut nec inobedientia impii unico virtutis actu aboletur. Deus nobiscum agit patris instar cum liberis suis, qui varios lapsus sinceræ filiorum obedientiæ condonat; interim tamen & sinceram obedientiam ab ipsis requirit: adeo ut, licet piorum opera vitam æternam neutiquam mereantur, non tamen sine respectu ad ea ulli homini ea à Deo assignanda sit; utpote quæ conditio sint, sine cujus præstatione nemini vita æterna concedenda est, *Matth.* v. 20. *Hebr.* xii. 14.

Sententiæ executio.

XVI. Sententiæ executio consistet in præmii piis assignati liberali donatione, ac pœnæ dirissimæ impiis destinatæ infictione, quæ sine morâ fiet, sententiæque pronuntiationem, seu humani generis in duas partes distributionem, immediatè consequetur; tuncque apparebit discrimen inter justum & injustum, *Malach.* iii. 18.

Circumstantia. XVII. Circumstantiæ sunt, modus veniendi ad judicium, locus, tempus, signa judicium antecedentia.

Modus veniendi ad judicium. XVIII. Modus veniendi ad judicium erit procul dubio visibilis, perinde uti adscensio in cœlum: *Act.* I. 11. *Hic Jesus qui assumtus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* 1 *Thess.* IV. 16. *Dominus in jussu & in voce archangeli, & in tubâ Dei descendet de cœlo.* Ita quidem ut appariturus sit in gloriâ suâ, *Matth.* XXV. 31. & in gloriâ Patris sui, *Matth.* XVI. 27. omnibus coram ipso sistendis conspicuus.

Locus. XIX. Locus generatim designatur per aërem & nubes cœli: *Apoc.* I. 7. *Ecce venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus.* 1 *Thess.* IV. 16. *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra.* Quod ita communiter interpretari solent, ac si Dominus Jesus in aëre seu nubibus cœli tanquam in tribunali sessurus, omnes coram se homines Archangeli voce citatos judicaturus esset: impiisque in igne infernali derelictis, pios in aëra assumtos secum devecturus in gloriam cœlestem.

Non erit aliquis locus particularis. XX. Sed quicquid hujus sit, particularem judicii locum constat esse nobis ignotum. Ridiculum est Pontificiorum commentum, qui locum illi assignant in valle Josaphat, ex *Joel.* III. 12. Quod sanè fabulæ Judaicæ, de Messiâ suo, ante Hierosolymorum mœnia in valle Josaphat Gog & Magog confecturo, interpolatio est: 1. Unica vallis congregandis omnibus hominibus, qui unquam in mundo vixerunt, & ex morte resuscitatis, non sufficit. 2. Nec in loco Joëlis sermo est de ultimo ac universali totius generis humani judicio, sed de particulari quodam in impios populi Judaici oppressores, Chaldæos nempe, Assyrios, aliosque vicinos populos, gentem Judaicam in afflictione ipsius magis opprimentes, exercendo: Quod peragendum dicitur in valle Josaphat, ad illustrandum similem fore vindictam de inimicis populi; illi quam Deus illustrem admodum sub rege Josaphato exercuit, 2 *Chron.* XX. 16. *& seqq.* 3. Addere licet, vallem Josaphat non denotare locum aliquem particularem, sed vallem judicii; adeo ut Josaphat non sit nomen proprium regis, sed vox appellativa, denotans judicium: Sensusque est: Ego deducam eos in vallem, in quâ judicium in eos exercere decrevi; qualiscunque tandem ea vallis futura sit. Huicque expositioni favet versio Theodotionis, εἰς τὴν χώραν τῆς κρίσεως.

Tempus est occultum. XXI. Tempus judicii nulli notum est. Deus diem judicii determinavit, *Act.* XVII. 31. sed tempus illius occultum esse voluit. *Marc.* XIII. 32. *De die autem illo vel horâ nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater.* Dicitur autem & ipse Filius diem hunc ignorare ante suam ascensionem; quatenus à Patre quidem destinatus Rex & Dominus omnium, nondum tamen in majestatem regiam introductus erat, nec ipsi potestas in cœlo & in terrâ actu erat tradita: Adepta autem illâ potestate, & evectus ad gloriam Patris, neutiquam diem illum, ne respectu quidem muneris sui Mediatorii, dici potest ignorare, quoniam Pater illi tradidit judicium, omniaque potestatis ipsius esse voluit.

Cur id nobis occultum esse voluerit Deus. XXII. Nobis autem sicut ipsum diem certum, ita tempus adventus ipsius incertum ac occultum esse voluit: ut omnem excutientes socordiam & negligentiam, attenti semper diem illum exspectemus, & dum nullam nobis horam certam polliceri possumus, incertæ exspectationis curam sustinentes, omni momento exspectemus venturum, quem quando venturus sit ignoramus; & judicis adventum omni horâ præstolantes, sic semper vivamus, quasi postero diē statim judicandi. Inde describitur nobis subitus & inopinatus, instar furis nocturni, 2 *Pet.* III. 10. & dolorum parturientis, 1 *Thess.* V. 2, 3. jubemurque semper vigilare, ne dies ille nos imparatos opprimat: *Matth.* XXIV. 42, 43, 44. *Luc.* XXI. 34, 35, 36. Ad curam autem hanc & vigilias eliciendum, multum potest, si non tantum in diem illum intenti simus; sed & quisque nostrum diem sollicitè exspectemus, quo de hoc mundo tales exituri sumus, quales ille dies nos judici judicando sistet. Quamobrem cuivis Christiano semper vigilandum, ne eum dies suus inopinatum opprimat, imparatumque inveniat; talem utique eum exhibiturus judicio, qualem de mundo emigrantem accepit.

Signa judicii instantis generalia. XXIII. Interim & signa quædam Deus adventus sui prænuntia esse voluit. Primò generalia quædam, videlicet, magnam in rebus humanis, Deique in illas administrationis mutationem: quæ prolixius describuntur, *Matth.* XXIV. & *Luc.* XXI. Quæ ibi ita generatim proponuntur, non aliter ac si cum excidio urbis Hierosolymæ populique Judaici universale totius mundi excidium conjunctum foret: Nec videntur Apostoli in initio aliter Domini verba accepisse; quia dicitur *Matth.* XXIV. 29. *Statim post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur*, &c. Sed verò alii non incommodè illorum dierum tribulationem non circumscribunt excidio Hierosolymæ, sed quicquid sæculorum postea elapsum est, & adhuc elabetur, quibus misera Judæorum per gentes dispersio & oppressio continuatur, illâ comprehensum volunt; applicantes huc verba Domini, *Luc.* XXI. 24. *Et cadent in ore gladii; & captivi ducentur in omnes gentes, & Jerusalem calcabitur à gentibus; donec impleantur tempora nationum.* Consummatis itaque temporibus, à Deo gentium vocationi destinatis, Judæisque denuò in gratiam receptis, de

de quo mox, mundi finem propinquùm fore credunt.

Particularia. Apostasia per filium perditionis, &c.

XXIV. Præter signa illa generalia, alia quædam specialiora Dominus diem suum præcedere voluit. Primum quidem, apostasiam illam illustrem & seductionem, per filium illum perditionis, 2 *Thess.* II. 1. *& seqq.* ejus successum non contemnendum; tandemque ejus abolitionem per spiritum oris Domini. Manifestè enim *vers.* 1, 2. Apostolus docet, non adventurum diem Domini, nisi prius venerit apostasia.

Illustrior Judæorum conversio.

XXV. Alterum signum est illustrior quædam Judæorum conversio, prædicta *Rom.* XI. 25, 26, 27. *Nolo vos ignorare, fratres, mysterium hoc, quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret: sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob*, &c. Quæ adhuc complementum suum habitura videntur, Deo illustriore magisque efficace ratione Judæos ad Christi gratiam vocante, indurationemque ipsorum cordibus auferente. Attamen quoniam beneficium hoc generalibus tantum verbis enuntiatur, nihilque hic speciale à Deo præstandum promittitur, nihil hic temerè definiendum est: quasi nimirum Deus Judæos in terram suam reducturus, restitutoque ipsis sceptro ac principatu fœlicem sub rege Christo vitam in terris largiturus esset. E contra, Deo hic tacente, ratio ac modus, totaque ingentis hujus beneficii administratio, sapienti Dei directioni est committenda. Nihil autem extra Scripturam temerè hic comminiscendum, quod œconomiæ divinæ sub Novo Testamento cultuique illius spirituali adversum est; ut quod Deus Judæis in terram suam reductis, templum unaque totum cultum Leviticum sit restauraturus; quæ nobis umbram præsente corpore, typumque præsente antitypo reducunt. E contra, & fide sincerâ, officiisque charitatis fraternæ, beneficio huic divino viam quasi præparare oportet, ut ita fœlix illud sæculum brevi Judæis illucescat.

Incerta sunt, quæ de regno millenario dicuntur.

XXVI. Quæ alii hic addunt de publicâ ac universali gentium conversione, majore forte ac illustriore quàm hactenus contigit; uti & de pace ac quiete in Ecclesiâ, cum omnium rerum copiâ ac abundantiâ; quibus alii martyrum resurrectionem & millenarium cum Christo triumphum addunt; ea omnia non usque quaque solida sunt, neque in Scripturis disertè affirmantur: sed ex locis quibusdam propheticis & allegoricis, quorum explicationes dubiæ & incertæ sunt, eruuntur. Quare nos malumus hic ἐπέχειν. Interim laudare non possumus nimium quorundam zelum, tam magnificè de statu hoc Ecclesiæ triumphante in terris sentientium, non aliter ac si cœlestis præmii exspectatione neglectâ spem Christianorum in terris terminarent; Cum vel potissimum inculcandum sit, nulli fœlicitati terrenæ spem nostram innixam esse, cœlum solum esse spectandum; quicquid in terrâ divina benignitas adjicere dignabitur, in lucro esse deputandum.

Signa in cœlo.

XXVII. Præter hæc & signa quædam prædicuntur in cœlo, obscuratio solis & lunæ, casus stellarum, virtutumque cœli commotio. Quæ licet cum aliis allegorice accipi posse non negemus de Ecclesiæ cœlo, ejusque astris, id est, doctoribus, cadentibus, hoc est, à fide deficientibus: Attamen quin & propriè accipi possint, nullam satis justam causam videmus; præsertim cum 2 *Pet.* III. 7, 10. omnia hæc per ignem dissolvenda prædicantur; horumque luminarium nullus in futuro sæculo sit futurus usus; uti colligere licet ex *Apoc.* XXI. 23.

Signum Filii hominis.

XXVIII. Signum Filii hominis, quod *Matth.* XXIV. 30. in cælo conspiciendum dicitur, non denotat, ut Pontificii volunt, crucem; sed ipsum Filium hominis; cujus visibilis è cœlo terram versus adventus signum erit instantis judicii; phrasi eâdem quâ *signum circumcisionis*, *Rom.* IV. 11. *signum Jonæ Prophetæ*, *Matth.* XII. 39. denotat circumcisionem, & Jonam prophetam, qui signum est.

Mundi conflagratio.

XXIX. In illo ad judicium Filii hominis adventu mundus conflagrabit & peribit: *Cæli qui nunc sunt, & terra igni reservati sunt in diem judicii & perditionis impiorum hominum.* 2 *Pet.* III. 7. & *vers.* 10. *Cæli magno impetu transibunt, elementa verò calore solventur, terra autem & quæ in ipsâ opera sunt exurentur.* Vide & *Hebr.* I. 11, 12. Idem liquet ex *Matth.* XXIV. 19. & 35. *Luc.* XXI. 25, 26. ubi prædicuntur obscurationes solis, virtutumque cœli commotiones: Quæ licet aliquando figuratâ significatione in Veteri Testamento accipiantur, ad denotandum solummodò magnam rerum mutationem: hic tamen propriè esse accipienda, & ex prioribus locis, & tota textus serie, liquere videtur.

An mundus secundum essentiam, an qualitates, sit perituras, necesse non est decidere.

XXX. Quæstionem, utrum mundus secundum essentiam suam periturus sit & plenè destruendus, an verò secundum qualitates suas, & solummodò renovandus, necessariam non credimus quæ decidatur. Mirumque admodum est, doctores quosdam, cum nullus in Scripturâ locus exstet, qui mundum solummodò renovandum asserat, tanto cum fastu ac supercilio quæstionem tam incertam, nulliusque ad stabilimentum fidei aut incrementum pietatis usus, decidere, nullumque hic ferre posse dissensum. Dices: *Rom.* VIII. 19. dicitur *creatura exerto collo exspectare revelationem filiorum Dei.* Resp. Creatura illic non notat veterem, sed novam creaturam. Patet: Quia vetus creatura, ut sunt omnia animantia, aliæque creaturæ, dici non potest revelationem filiorum Dei exspectare; exspectaret enim sui ipsius destructionem;

nem; quoniam in hac revelatione omnia hæc irrationalia erunt destructa. Sola autem nova creatura suam redemtionem exspectat: De eaque toto illo capite disserit Apostolus. Nec obstat, quod simpliciter *creatura* vocetur: non enim inusitatum est, creaturam novam nudo *creatura* nomine appellare, *Coloss.* I. 15. *Eph.* II. 10. *Jacob.* I. 18. *Apoc.* III. 14. Neque quod creatura nova eadem sit cum filiis Dei, ac proinde dicatur *revelationem filiorum Dei exspectare.* Sciendum enim phrasin esse Hebræam, ac solere Hebræos antecedens non rarò loco relativi ponere: *Exod.* X. 11. *Expulit* (nempe Pharao) *eos a facie Pharaonis. Num.* X. 29. *Dixit Moses Hobab, socero Mosis.* 1 *Reg.* II. 19. VIII. 1. & in Novo Testamento 1 *Cor.* I. 8. 2 *Thess.* III. 5. 2 *Tim.* I. 18. & alibi. Præterea: cui fini mundus hic visibilis? Non enim erit domicilium beatorum, qui in cœlum summum assumentur; nec etiam impiorum, qui igne infernali torquebuntur.

Novum cœlum & nova terra.

XXXI. Mundo itaque hoc visibili sive secundum essentiam suam, sive solummodò secundum qualitates destructo, exorietur *novum cœlum & nova terra, in quâ justitia*, id est, justitiæ merces & corona, *habitat*, 2 *Pet.* III. 13. *Apoc.* XXI. 1. habitaculum beatorum, quos Deus congregabit, & ex universali illo impiorum excidio liberabit; *Matth.* XXIV. 30, 31. XXV. 31, 32.

Judicii ultimi usus.

XXXII. Usus hujus doctrinæ varii sunt. I. Certum esse Deum providentiâ suâ res hominum curare & dirigere, licet impiis hic bene & piis hic male sit: Quia diem constituit, in quo unicuique retribuet secundum opera, & omnia suo loco restituet, *Actor.* III. 21. II. Ut pii in fide ac exspectatione promissorum divinorum confirmentur, & in mediis adversitatibus animum erigant, nec hic afflicti, animo frangantur; scientes bonum æternum ac immobile sibi repositum in cœlis: hic autem non esse quærendam pietatis retributionem: *Si enim in hoc solum sæculo in Christum speramus, miserrimi sumus omnium hominum,* 1 *Cor.* XV. 19. Quod demonstrant exempla Abelis, Lazari, aliorum, quin & ipsius Domini nostri Jesu Christi. At si futuram vitam respiciamus, beatissimam ipsorum sortem deprehendemus: Abelis, *Heb.* XI. 4. Lazari, *Luc.* XVI. 22. Domini Jesu, *Heb.* XII. 1, 2. *Phil.* II. 8, 9, 10. Inde & Dominus suos hortatur, ut ad liberationem diè illo futuram adspirent, *Luc.* XXI. 28. fideleſque dicuntur quasi exerto collo eam anhelare, *Rom.* VIII. 18, 19, 20, 21. illiusque intuitu omnia adversa forti animo ferre, 2 *Cor.* IV. 16, 17, 18. V. 1, 2, 3. *&c.* Hinc & *Apoc.* XXII. 20. *Veni Domine Jesu, etiam veni.* III. Ne impii, licet omnia hic sibi ex voto fluant, securi sint; sed scientes semel se coram Judice Christo sistendos, eumque quem hic contemserunt venturum ad ipsos judicandum, peccatorum admissorum pœnitentiam agant, ne in manus vindicatrices Dei viventis incidant. IV. Ut ergo omnes, memores omnium factorum, dictorum, quin & cogitationum, Judici Christo rationem reddendam, salutem suam operentur in timore ac tremore, peccataque sedulò vitent. *Syrach.* VII. 40. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis:* Quod de morte dictum, multò potiori jure judicio extremo applicatur. Inde hujus diei intuitu Apostoli passim fideles ad pietatem & timorem Dei adhortantur: 2 *Cor.* V. 10, 11. *Act.* XVII. 30, 31. 1 *Petr.* I. 17. 2 *Petr.* III. 11, 12, 13, 14. Hisce concinit Hieronymus: *Quotiescunque illius diei recordor, omnia mea membra contremiscunt, sive edam, sive bibam, sive aliud quidvis agam, semper terribilis illa vox auribus meis insonare videtur, Surgite mortui, & sistite vos judicio.*

CAPUT XIII.

De Vitâ ac Morte æternâ.

Diversus hominum status.

I. GEnere humano per judicium divinum in duas partes discreto, exurget sors admodum diversa piorum ac impiorum; hinc summum bonum, illinc summum malum; quod lætâ illâ in pios, *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum præparatum vobis ante constitutionem mundi;* ac horribili in impios sententiâ, *Abite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus,* *Matth.* XXV. 34. 41. explicatur.

Piorum felicitas.

II. Quod fœlicem piorum statum attinet, solet ille communiter designari nomine *vitæ*, ac vitæ quidem *æternæ.* Quam ut distinctius tradamus, sciendum fœlicitatem nostram non fore unicum simplex bonum; sed statum variorum bonorum congerie perfectum, cui nihil ad solidam fœlicitatem deest. Ad hanc perfectionem requiritur, 1. ut & ipse homo, tam corpore quàm animâ, eam quæ in hominem cadere potest consequatur perfectionem. 2. Ut immunis sit ab omni malo; 3. Ut omnibus fruatur bonis, ad fœlicitatis perfectionem requisitis. Hæc itaque singula etiam in vitâ æternâ considerabimus.

Corpus & anima.

III. Quod ipsum hominem attinet: corpus ejus erit glorioſum, immortale, incorruptibile, 1 *Cor.* XV. 42, 43, 44. & conforme corpori glorioso Domini nostri Jesu Christi, *Phil.* III. 21. hinc 1 *Cor.* XV. 49. dicimur porturi imaginem Adami posterioris, perinde uti prioris imaginem portavimus. Majestasque ejus tanta est, ut & illius respectu justi in regno Patris sui fulsuri dicantur instar solis, *Matth.* XIII. 44. Ejusque adumbratio ad exiguum tempus Apostolis repræsentata eos attonitos reddidit, *Matth.* XVII. 4. *Marc.* IX. 5. Anima non erit anima vivens, ut hic, sed spiritus vivificus; 1 *Cor.* XV. 45. *coll. cum.* 49. Erit nempe non anima vivens, alimento indi-

indigens, ut in corpore ſuſtentetur, perinde uti in hoc ſæculo, ſed ſpiritus vivificus, qui virtute ſibi inſitâ corpori perpetuò vitam communicat, abſque ullâ alimenti aſſumtione, atque ita corpus immortale conſervat. *Luc.* xx. 36.

Immunitas ab omni malo.

IV. Immunitas erit ab omni malo: nullum in corpore erit internum corruptionis principium: nulli hoſtes aut inimici, nulla hic in terris homini infeſta, quicquam in eum poterunt. *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum; & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra; quia prima abierunt, Apoc.* xxi. 4.

Omnium bonorum affluentia.

V. Affluentia erit omnium bonorum, quæ ad ſolidam ac perfectam fœlicitatem deſiderari poſſunt: *Apoc.* xxi. 7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc, & ero illi Deus, & erit mihi filius. Rom.* viii. 17. *Si filii ſumus, etiam hæredes; hæredes Dei & cohæredes Jeſu Chriſti.* At quomodo hæredes erunt Dei, ſi non omnia poſſideant? Bona autem quæ homini fœlicitatem conferunt, ad tria potiſſimum reduci ſolent. 1. Ut exoptato fruatur conſortio. 2. Ut domicilium ſit ex voto. 3. Ut affluentia ſit omnium bonorum, ex quibus & anima & corpus glorificatum ſolidum percipiant gaudium. Socii erunt angeli beati; *Hebr.* xii. 22. acceſſiſtis *ad multorum millium angelorum frequentiam:* Quibus adjuncti erunt ſancti & fideles univerſi; *Matth.* viii. 11. *Hebr.* xii. 23. *ſpiritus juſtorum perfectorum.* Domicilium eſt cœlum ſupremum, *Matth.* v. 3. *Joan.* xiv. 2. xvii. 24. quod alibi vocatur *thronus Dei, Eſa.* lxvi. 1. & *lux inacceſſibilis, 1 Tim.* vi. 16. Fruitio omnium bonorum erit viſio Dei, ſummi boni, in quo omnis noſtra beatitudo completur: *Matth.* v. 8. *Beati puri corde, quoniam Deum videbunt: 1 Joann.* iii. 2. *Videbimus eum ſicuti eſt.*

Viſio Dei non eſt intuitiva eſſentiæ divinæ contemplatio.

VI. Quæri hic ſolet, quid per *viſionem* hanc *Dei* intelligatur, & an Deus verè videri poſſit? Communis eſt Scholaſticorum ſententia, hic intelligi immediatam & intuitivam eſſentiæ divinæ, tanquam entis pulcherrimi ac ſummi, contemplationem, quæ mente tantum & intellectu fit; non quidem perfectè & adæquatè, ſed tamen clarè & immediatè ſicut in ſe eſt, non per ſpeciem aliquam impreſſam aut expreſſam, ſed per actualem eſſentiæ ipſius præſentiam, & quidem beneficio luminis ſupernaturalis ſeu gloriæ, quo confortetur & elevetur intellectus, alioquin improportionatus ad claram Dei viſionem eliciendum. Sed verò; conſentaneum non videtur omnem hominis fœlicitatem in nudâ entis ſummè perfecti contemplatione collocare: beatitudo enim rei amatæ ac cupitæ fruitionem, non nudam contemplationem, notat: Non eſt ergo nec nuda boni cognitio, nec illius amor; ſed boni fruitio, cui & cognitio & amor famulantur. Omnino enim beatitudo poſſeſſio boni eſt, inque ſtatu ſuo acquieſcentia. 2. Abſurdum eſt ſtatuere, hominem ut fœlicitatis ſit compos à Deo ad ſtatum ſupernaturalem eſſe elevandum; cum nihil tam naturale homini ſit quàm fœlicitas. Ut jam non addamus, fœlicitatem hominis non ſitam eſſe in actu quopiam divino, ſed in ipsâ operatione animæ bono ſuo fruentis; quæ licet ſupernaturali virtute adjuta, è propriis tamen ac naturalibus facultatibus eam elicit, & in fruitione illâ acquieſcit.

Nec viſio eſſentiæ divinæ.

VII. Alii ergo malunt, viſionem Dei eſſe claram atque perſpicuam majeſtatis divinæ intuitionem, adeo ut gloria, quæ lucis ac ſplendoris inſtar à Deo diffunditur, manifeſtè conſpiciatur, non aliter ac ſi Deus ipſe videretur. Quamquam alii putant, ipſam eſſentiam divinam oculis noſtris ſpiritualibus, quos nos in futuro ſæculo habituros credunt, videndum iri, quorum aciem Deum eò uſque intenſurum putant, ut eſſentiæ divinæ, alias inviſibilis, videndæ capaces ſint. Sed hæc poſterior ſententia Deum nobis aliquatenus corporeum repræſentat, licet texturæ ſubtilioris quàm ſunt corpora noſtra, ac non à parte ſuâ inviſibilem, ideoque corporeis oculis non conſpiciendum, ſed ſpiritualibus. Quod reverâ nobis Deum repræſentat viſibilem, utpote eſſentiam habentem corporeis oculis licet inviſibilem, tamen oculis corporum ſpiritualium conſpicuam. Quare hac ſententiâ rejectâ, priorem dicimus abſque abſurditate admitti poſſe. Niſi enim cum poſterioribus ſtatuere velimus ipſam eſſentiam divinam nobis fore conſpicuam, omninò admittendum videtur ſplendorem quendam eximium ac divinum corpori glorioſo proportionatum, Deum à ſe quaſi diffuſurum, in quo tam clarè atque eximiè ſeſe repræſentet homini, non aliter ac ſi eſſentiam ſuam ipſi conſpiciendam præberet, homoque minimè dubitare debeat quin Deum ipſum videat.

Sed gloria, & fruitio bonorum divinorum.

VIII. Sed quoniam in ejuſmodi viſione plena ſummi boni fruitio non exhauritur, videtur quid addendum, quod beatifica illa Dei viſio in ſe comprehendat; nempe fruitionem præſentiæ divinæ, glorioſæque ejus majeſtatis; tum & familiarem cum Deo converſationem, quâ tanquam filii patrem noſtrum coram ac continuò intuemur, & omnium illius bonorum participes ſumus, eumque nobis experturi ſumus benignum omniſque boni fontem, & de fonte ſuo copioſè nobis omnia largientem; qualem hic eum ſæpe non experimur, ſed nos affligentem & caſtigantem. Idque innuere videtur, *1 Joan.* iii. 2. quando per viſionem illam, ſeu in viſione illâ, *ſimiles Deo* futuri dicimur. & *1 Cor.* xv. 28. quod *Deus ſit futurus omnia in omnibus.* Hæc viſionis divinæ ratio non conſiſtit intra nudam cognitionem, nec amorem, ſed & ipſam Dei, ut ſummi boni, fruitionem

includit: Neque beatitudinem noſtram in ſingulari quodam bono determinatè concludit, ſed plenam & diſtinctam illius revelationem futuro ſæculo reſervat; juxta 1 *Joan.* III. 2. *Nondum apparuit quid erimus: ſcimus quoniam cum apparuerit ſimiles illi erimus.* Revelabit ergo Deus nobis omnem ſuam ſapientiam, intellectumque noſtrum divinæ eſſentiæ cognitione nunquam ſatiatum novâ continuò cognitione implebit; ac præſertim patris inſtar omnibus ſuis bonis ditabit, ac gloriæ ſuæ conſortes redditurus eſt, *Apoc.* III. 21.

Ex hiſce exſurget gaudium ſolidum.

IX. Ex hiſce autem exſurget ſincerum, ſolidum ac nunquam turbandum gaudium, in quo propriè beatitudo hominis conſiſtit. Gaudium quippe bonum illud eſt, quod ſui ſolius causâ, & propter quod alia omnia homo appetit; quod ἀγαθοειδὲς nobiliſſima illa animæ facultas de ſe producit, hominique maximè eſt naturale: ſummum ergo gaudium, ſumma hominis eſt beatitudo. Illud verò ſummum eſt gaudium, quod boni ſummi poſſeſſione elicitur. Scriptura illud nec verbis exprimi, nec cogitatione concipi poſſe docet, 1 *Cor.* II. 9. qui locus licet directè huc non reſpiciat, quin tamen aptiſſimè huic materiæ applicari poſſit, dubitandum non eſt. Magnitudinem autem & excellentiam illius, infirmitati noſtræ rerum maximam nobis voluptatem conciliantium ſimilitudine aliquatenus adumbrat: Aliquando aſſimilans conviviali lætitiæ, *Matth.* VIII. 11. aliquando nuptiali convivio, *Apoc.* XIX. 9. aliquando paradiſi deliciis, *Luc.* XXIII. 43. aliquando cytharæ cantui, *Apoc.* XIV. 2, 3. Aliquando verò ſimpliciter *gaudium*, ſeu *exceſſus gaudii*, 1 *Petr.* IV. 13. aliquando omnium deliciarum cumulus vocatur, *Pſalm.* XXXVI. 9. Perinde uti Scripturæ mos eſt, rerum corporalium typo res ſpirituales nobis repræſentare.

Erunt omnia æterna.

X. Tandem, quod omnium maximum eſt, hæc omnia conſummabuntur æternitate nunquam finiendâ: aberit metus amiſſionis, faſtidium ſatietatis; ideo meritò vocatur *vita*: ſicut enim oculus aſpectu, ita nec anima gaudii hujus fruitione ſaturabitur. Inde & paſſim vocatur *vita æterna*, *Matth.* XXV. 46. *Joan.* III. 16. 1 *Joan.* II. 25. *immortalitas*, 2 *Tim.* I. 10. *corona immarceſcibilis*, *theſaurus nunquam deficiens*, quæque alia his ſimilia paſſim obvia ſunt, *Luc.* XII. 33. XVI. 9. *Matth.* VI. 20. 2 *Cor.* IV. 17, 18. V. 1. *Hebr.* X. 34. 1 *Petr.* I. 4. V. 4. *Apoc.* XXI. 4. XXII. 5.

Gloria gradus in futuro ſæculo.

XI. Hic autem controverſia de gloriæ gradibus moveri ſolet; utrum nempe in futurâ vitâ aliqua gloriæ diverſitas inter beatos ſtatuenda, an verò omnium æqualis gloria agnoſcenda ſit. Rejecimus antea faſtuoſam de operum meritis Pontificiorum opinionem, mercedemque futuri ſæculi ex gratiâ donandam adſtruximus. Nihil ergo eſt, quod quis gloriæ ſupra reliquos excellentiam meritorum ſuorum excellentiæ debitam credat. Gratuitum eſt quod Deus largitur. Interim quoniam immenſo præmio obedientiam exigui temporis, & in multis deficientem, decorare dignatur, ut amorem ſuum erga juſtitiam ac ſanctitatem teſtatum faciat: Omninò munifico, liberali, ac ſanctitatis amantiſſimo numini conſentaneum eſt, eminentiorem magiſque laborioſam obedientiam præmio excellentiore condecorare.

Adſtruuntur ex Scriptura Sacra.

XII. Idque 1. innuere videntur loca, quibus Deus unicuique *ſecundum opera*, & *prout in corpore geſſerit*, redditurus dicitur, *Rom.* II. 6. 1 *Cor.* V. 10. Quod non improbabiliter explicare licet, pro modo ac menſurâ operum quæ in corpore geſſit, ſeu convenienter operibus; quæ convenientia proportionem aliquam includere videtur: Quid quod expreſsè dicatur, 2 *Cor.* IX. 8. *Qui ſerit parcè, parcè etiam metet; qui autem ſerit cum benedictione, cum benedictione & metet.* Quæ verba licet ad hujus vitæ benedictiones applicari poſſe non negemus; tamen & reſpectum ad futurum habere ſæculum, indubium nobis eſt: præſertim cum *metendi* phraſis alibi futuri ſæculi meſſem beatam deſignet, *Gal.* VI. 9. fideleſque non tam præſentium, quàm futurorum bonorum ſpe ad pietatis officia excitantur. 2. Idem colligere licet, ex locis paulò ſpecialioribus. Dominus diſcedens ſervis inæqualem talentorum portionem concredidit; reverſuſque ſingulis pro navatâ operâ mercedem inæqualem, ſed cujuſque operi reſpondentem, attribuit; uni decem, alteri quinque civitates; *Luc.* XIX. 16, 17, 18, 19. Qui fundamento Jeſu Chriſto ſuperſtruxerit lignum, fœnum, ſtipulas, ſalvus quidem erit, ſed operis jacturam faciet; qui verò ſuperædificaverit aurum, argentum, lapides pretioſos, laboris ſui pretium feret: 1 *Cor.* III. 14, 15. An huc rectè applicentur verba, 1 *Cor.* XV. 41, 42. *Alia eſt gloria ſolis, & alia lunæ, & alia gloria ſtellarum; ſtella enim ſtellæ gloriâ præſtat*, inquiri ſolet. Sanè ſi totus Apoſtoli diſcurſus inſpiciatur, apparebit ſolummodò hac ſimilitudine diſcrimen inter corpora naturalia ac glorificata adumbrari; nullam autem glorificatorum differentiam indicari, ſed eam ex aliis locis petendam. 3. Denegari ſaltem hæc gloriæ prærogativa nequit eximiis Dei ſervis, & Eccleſiæ ducibus ac fulcris, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, martyribus, aliiſque zelo ac pietate conſpicuis; quibus, uti eminentioribus, major gloriæ gradus paſſim attribuitur; dum illi in regno Dei accubituri, alii autem cum ipſis accubituri dicuntur. Talis prærogativa attribuitur Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo, *Matth.* VIII. 11. Abrahamo ſoli, *Luc.* XVI. 22. Apoſtolis, *Matth.* XIX. 28. inde & duodecim fundamenta

ta spiritualis Hierosolymæ vocantur, *Apoc.* XXI. 14.

Occurritur objectioni ex Scriptura.

XIII. In contrarium objici solet, quod justis ex æquo solis splendor adscribatur, *Matth.* XIII. 43. quodque omnibus operariis eadem adsignetur merces, *Matth.* XX. 9, 10. Deusque dicatur futurus *omnia in omnibus*; 1 *Cor.* XV. 28. Resp. Nullus horum locorum præmii inæqualitatem evertit. Non primus; licet enim solis lux aliarum stellarum respectu sine dubio maxima sit, uti & quivis vel minimus gloriæ in vitâ æternâ gradus summam hujus vitæ fœlicitatem longissimè antecellit; absolutè tamen consideratur, præsertim in hac similitudine, splendoris gradus admittit: perinde uti *Esa.* XXX. 26. Et, quod maximè notandum, hæc verba à Domino de justis generatim pronuntiantur, cum respectu ad hujus vitæ statum: Hic justi vivunt permixti impiis ac injustis, perinde uti triticum permixtum zizaniis, sine ullâ, ratione præmii, manifestâ distinctione: In futuro vero sæculo discrimen illud, separatione inter justos & injustos factâ, manifestum erit; impii quippe conjicientur in fornacem ignis, ubi fletus erit & stridor dentium: justi verò fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Oppositio ergo tantum hic fit inter statum justorum quem obtinuerunt in hac vitâ, & quem in futurâ vitâ obtinebunt: An verò omnium justorum in futurâ vitâ æqualis sit futura gloria, hic non docetur, & extra parabolæ, quam hic Dominus explicat, scopum est. Non secundus; non enim omnium æqualem fore mercedem docet: sed Deo jus esse etiam iis qui pauciora præstiterunt ex liberali gratiâ tantumdem mercedis dare, atque aliis quibus prolixior incubuit labor, quibusque mercedem stipulatam confert. Ad summum, paucis quibusdam eximiis gratiam hanc specialem facit, quod inæquali præstito labore æquale cum reliquis sint reportaturi præmium. Tertius autem nullo modo quod in quæstione est concludit: Licet enim Deus omnia sit in omnibus, non tamen sequitur æquali gloriâ omnes à Deo illustrandos; sed unumquemque eâ gloriæ mensurâ, cujus est capax, replendum; ita ut, licet diversitas gloriæ futura sit, omnes tamen gloriâ replendi sint. Perinde uti idem liquor diversæ magnitudinis vasa inæquali mensurâ replet, idemque pannus diversæ staturæ homines inæquali mensurâ tegit. Et hic Deus omnes donis suis replet, *Eph.* IV. 10. maxima tamen hic est donorum inæqualitas: 1 *Cor.* XII. 4, 5, 6.

Et quod Christi sanguis æqualiter pro omnibus sit effusus.

XIV. Quod verò dicunt, Christi sanguinem æqualiter pro omnibus effusum, omnesque ex æquo justificatos; exigui admodum roboris est. Licet enim per sanguinis Christi effusionem omnibus ex æquo aditus sit patefactus ad vitam æternam, & per sanguinis Christi applicationem fideli ac respicienti vita æterna conferatur; nihil illud impedit, quo minus, sicut inter sanguine Christi purgatos fide ac vitæ sanctimoniâ quidam hic eximii sunt, ita etiam in futuro sæculo in gloriâ emineant.

Et quod omnes erimus sibi Dei, &c.

XV. Dices. In futurâ vitâ omnes erimus filii Dei, *Hebr.* XII. 23. & ex æquo Dei hæredes, *Rom.* VIII. 17. & reges, *Apoc.* I. 6. & mysticum Christi corpus. Resp. Hæc epithetorum communis omnibus fidelibus etiam in hoc sæculo concessio donorum inæqualitatem non tollit; nec ergo gloriæ æqualitatem inducere dici potest. Filiorum maxima aliquando est inæqualitas; hæreditatemque omnes plenissimè satiantem inæquali portione pro cujusque capacitate distribuere æquissimum est, ut nulli desit, omnesque abundent. Nec omnium regum æqualis majestas ac decor est; *Psal.* LXXXIX. 28. Et corporis mystici membra non æquali omnia decore ornantur; quod egregiè illustrat Apostolus, 1 *Cor.* XII. Ita ut nos in sententiam propendeamus, quæ inæqualibus obedientiæ gradibus inæquales præmii gradus attribuit.

An pii in statu gloriæ se mutuo agnituri sint.

XVI. Sed & aliam hominum curiositas hic nobis difficultatem creavit: An rerum hominumque in hoc sæculo memoria permansura, piique se mutuò in statu gloriæ agnituri sint? Ad quam quæstionem nos paucis respondemus: 1. Piis benefactorum memoriam non perituram omninò statuendum videtur; nam & conscientia boni operis sibi conscia non exiguum exinde in gloriæ fruitione fructum consequetur, quatenus gloriam virtuti suæ præmium à divinâ benignitate assignatam lætabitur. Quæ verò vitam hanc animalem concernunt, infra futuræ vitæ fœlicitatem sunt, beatorumque intellectus Dei contemplatione continuò occupatus hæc crepundiorum instar contemnet. 2. Pios se mutuò in gloriæ statu agnituros credibile est; non tamen cum subjectionis istâ subordinatione, aut sanguinis ac affinitatis, quæ hujus sæculi est, vinculo: Quæcunque enim carnem nostram concernunt morte deponere videmur: Exinde ex morte resurgentes quicquid nos terræ affixos detinebat deponentes, in universitatem filiorum Dei coalescemus, absque ullâ unius ad alterum subjectione. Cognoscent ergo se mutuò fideles, sed depositis affectibus carnem ac perturbationem sapientibus; verum ut filios Dei gloriæque æternæ hæredes. Quæ tamen carnalis affectus absentia obstare non videtur, quò minus eximios Dei servos ac ministros ut tales agnituri, eorumque consortio gavisuri simus. Vide *Hebr.* XII. 22, 23. *Matth.* VIII. 11. & *Luc.* XIII. 28. Si enim excluſi à convivio Abrahamum Isaacum & Jacobum videbunt accumbentes, multò magis ad id admissi. Idem colligitur ex historiâ *Matth.* XVII. 3. & parabolâ, *Luc.* XVI. 23.

Impiorum pœna.

XVII. Vitæ æternæ opponitur mors æter-

terna, damnatorum pœna, cum summo doloris sensu conjuncta. Consistit illa 1. in separatione à gloriosâ ac beatificâ visione Dei: ita enim dicet Judex in diè illâ, *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, nunquam novi vos*, *Matth.* VII. 23. quod gravissimæ iræ divinæ, eos in conspectu suo ulterius non sustinentis, indicium erit, miseriæque ipsorum initium. Non exiguum quippe malum est, à visione Dei bonorumque cœlestium possessione arceri. Hinc & *pœnam luere* dicuntur, *æternum exitium a facie Domini*. 2 *Thess.* 1. 9. A Deo rejecti, maximè horribili ac fœdo consortio immixti pœnam luent; diabolorum quippe ac impurorum spirituum; *Matth.* XXV. 41. ut & quorumcunque impiorum ac sceleratorum; *Apoc.* XXII. 15. Locus supplicii erit infernus; *Matth.* X. 28. *Luc.* XII. 5. locus non tantum extremarum tenebrarum, *Matth.* XXV. 30. 2 *Petr.* II. 4. *Jude vers.* 13. sed & ignis & tormentorum; *stagnum ignis ardentis sulphure*, *Apoc.* XIX. 20. XX. 10. XXI. 8. & *gehenna*, *Matth.* V. 22. à valle Hinnon, in quâ Judæi infantes Molocho consecratos vivos comburebant. Et *caminus ardens*, *Matth.* XIII. 42.

Ignis inferni qualis sit futurus.

XVIII. Quæri hic solet, an ignis ille elementaris ac materialis sit futurus. Quamquam credam non impiè illos sentire, qui igne hoc non verum ac materialem ignem denotari, sed per similitudinem gravissimos animi corporisque dolores, quales igne cruciatorum sunt, adumbrari credunt; nullam tamen rationem video, cum Scriptura ubique exertè ignis mentionem faciat, cur à verborum proprietate recedamus; præsertim cum & corpus humanum à morte productum materiali igne torqueri possit, omniaque in fine sæculorum per ignem dissolvenda doceantur. In hunc itaque locum impii conjicientur, ut anima simul ac corpore torqueantur, *Matth.* X. 28. unde & vocatur *mors secunda*, *Apoc.* XXI. 8. Hæcque pœna ipsis infliget acerbissimum & acutissimum dolorem, adeo ut dicatur futurus *fletus & stridor dentium*, *Matth.* XXII. 13. *tribulatio & angustia*, *Rom.* II. 9.

Pœna erit æterna.

XIX. Quodque gravissimum est, pœna hæc dicitur æterna: unde *ignis* vocatur *inextinctus*, *Matth.* III. 12. *æternus*, *Cap.* XXV. 41. & *supplicium æternum*, *vers.* 46. & *ignis inextinctus ubi vermis non moritur*, *Marc.* IX. 45, 46. *æternum exitium*, 2 *Thess.* I. 9. *cruciatus in omnem æternitatem*, *Apoc.* XX. 10.

Aliqui pœnæ æternitatem non agnoscunt.

XX. De hac pœnarum æternitate à quibusdam controversia movetur: Putant enim nec justitiæ divinæ conveniens peccatum finitum pœnâ vindicare infinitâ, & igne, qui licet hominem absumat in omnem æternitatem, nunquam tamen consumturus est: nec ex allegatis Scripturæ textibus liquere, ignem illum nunquam desiturum; sed vocari *inextinctum*, quoniam durante materiâ combustili non exstinguetur, neque desinet, nisi omnibus impiis consumtis: eodem sensu quo Sodoma & Gomorrha *æterno igne* exstincta dicuntur, *Jud. vers.* 7. Alias videri posset, ut pœnâ hac impii puniantur, perpetuo opus esse miraculo. Non enim fieri potest, ut ignis, (qui non aliter intensissimum in nobis excitat dolorem, nisi quia vehementissimâ particularum ex quibus constat agitatione, corpora nostra dissolvit & divellit) æternum posse corpora damnatorum torquere, nisi continuò quæ per ipsum dissoluta sunt restituantur, atque ita Deus impios, ut eos æternum puniat, in omnem æternitatem continuò reproducat: At dicendum foret, aliam fore rationem corporum, ac doloris percipiendi; ignemque cruciaturum, licet corporis compagem non dissolvat. Quod utrumque difficultate non caret. Volunt itaque igne illo, quo in fine sæculorum mundus hic visibilis conflagrabit, etiam impios illo diè superstites (mortuos enim ad supplicium non resurrecturos credunt, uti vidimus) consumendos & in nihilum redigendos; quoniam 2 *Petr.* III. 10, 11. terra cum operibus suis consumenda dicitur, inter quæ præcipuus est homo.

Ii refutantur.

XXI. Sed ut à posteriore parte responsionis nostræ initium faciamus, manifestum est in illo Petri loco non homines, sed adspectabilia & inanimata mundi opera intelligi, cœlos nempe visibiles, elementa, & quæ his similia: Alioquin si hæc argumentatio procederet, sequeretur etiam pios, utpote præstantissima Dei in terrâ opera, igne hoc consumendos. Licet autem negare nolimus, *ignem æternum* aliquando dici posse, qui non nisi totâ ad quam destinatus est materiâ consumtâ exstinguitur; non tamen expositio illa huic negotio commodè applicari potest; quia expressè *supplicium* vocatur *æternum*, *Matth.* XXV. 46. oppositè ad piorum *vitam æternam*, quæ sicut limitem non agnoscit, ita & eundem supplicium excludere videtur.

Aliorum explicatio æternitatis pœnæ.

XXII. Quamquam & quidam Doctores non gravatè concedunt, ignem hunc *æternum* dici, quia intensissimè uret, & intensissimum dolorem inferet, nec exstinguetur donec consumtus sit; sed addunt, igne illo exstincto impios superstites fore ad pœnam, sceleriisque conscientiam æternum ipsis fore tortorem cum æternâ desperatione. Et sanè, si hac ratione pœnam hanc consideremus, apparebit gravissimam esse, & nulla, vel minima injustitiæ species, in eâ quæri potest. Gravissimum quippe est ac maximè horrendum, post toleratos ignis infernalis intensissimos dolores, conscientiæ stimulis torqueri in omnem æternitatem, & sibi conscium esse, justè se ob propria ac per gratiam divinam sibi evitabilia peccata, à gloriâ cœlesti, cujus particeps esse poterat, excludi, & à beatâ Dei visione arceri. Qui dolor eò gravius affliget

get damnatos, quod remorsus ac stimuli conscientiæ perpetuo sine ullâ intermissione ipsos cruciabunt, nec per ulla objecta, quibus in hoc sæculo impii sæpe conscientiæ angores ad tempus si non extinguunt, saltem retundunt, poterunt leniri, sed perpetuò peccata ac meritam à facie Dei separationem ipsis repræsentabunt. Et qui in æternâ ignis ustione aliquam credunt esse injustitiæ speciem, in hac nullam planè agnoscere possunt. Quæ enim aut injustitia, aut nimius rigor concipi potest, quod Deus animam, creatam immortalem, in suâ immortalitate conservat; eaque anima, sibi suorum scelerum ac meritorum conscia, perpetuò diris cogitationibus seipsam torqueat, & considerans, quantâ se fœlicitate excluserit, & in quàm horrendum miseriarum barathrum se præcipitaverit, intensissimum ac nunquam finiendum in se excitet angorem.

Præstat hic cum Scripturâ loqui.

XXIII. Hæc licet speciosè admodum ita deducantur, tamen illud certo definire velle periculosum admodum est. Præstat, meo judicio, simpliciter Scripturæ verbis inhærere, pœnamque hanc horrendam agnoscere, prout à Deo ipso explicatur, neque ignem hunc accuratè nimis fodicare, sed totam pœnæ hujus directionem sapientissimo ac justissimo simul & æquissimo Dei judicio relinquere. Illud statuendum, peccati gravitatem valdè exinde augeri, quod homo æternum sibi propositum præmium spreverit: Deum autem pœnam gravitate peccatum excedentem nemini infligturum: sed pro infinitâ suâ sapientiâ unicuique peccato debitam pœnam destinaturum, & pro justitiâ ac æquitate suâ vel temperaturum, vel aggravaturum, ut ita digna sceleribus suis quisque reportet. Ne sollicitè ignis hujus inquiramus naturam; sed potius per bonorum operum studium cum evadere nitamur, scientes Deum nostrum esse *ignem consumentem*, & *horribile esse incidere in manus Dei viventis: Hebr.* XII. 29. X. 31. neminemque ad ignem illum, nisi ob propriam sibique evitabilem culpam, destinandum.

Inæqualitas graduum in pœnâ.

XXIV. Hic autem quæritur, an & pro impietatis inæqualitate, diversi pœnarum gradus in inferno futuri sint? Nobis affirmativa placet; Non tantum ob rationem supra pro præmii inæqualitate allatam, quod Deus unicuique sit retributurus secundum opera, & prout in corpore gessit, sive bonum sive malum, quod proportionem aliquam inter peccata & pœnam indicare videtur; Sed & quia disertè dicitur, *Matth.* XI. 21, 22, 23. *Tyro & Sidoni tolerabilius fore in diè judicii*, quàm Galilææ civitatibus Christum respuentibus: Quod licet de judicio divino in hoc sæculo exercendo accipi posse, non negemus, quo civitatibus his exitium inferetur miserandum adeo, ut Tyri ac Sidonis exitium ad illud comparatum multò tolerabilius fuisse dici debeat; tamen maximè futurum judicium respici non debere nulla est ratio quæ jubeat; præsertim cum locutio sit futuri temporis, *Erit Tyro & Sidoni tolerabilius*; quod ad judicium jam præteritum referre durius est. Adde locum expressum, *Luc.* XII. 47, 48. *Servus qui cognoverit voluntatem Domini sui, neque se præparaverit ut faceret secundum eam, pluribus plagis vapulabit: Qui verò non cognovit voluntatem Domini sui, & fecerit digna plagis, pauciori-bus plagis vapulabit.*

Quinam id statuere non possint.

XXV. Quomodo autem hæc pœnarum inæqualitas ab absolutæ Prædestinationis patronis, convenienter ipsorum principiis, statui possit, equidem non video. Volunt quippe quodcunque, etiam levissimum peccatum, mereri pœnam & intensione & extensione infinitam. Beza eò usque exorbitat in Notis ad 1 *Ioan.* V. 16. ut dicat, *minimam minimi peccati cogitationem millies mereri mortem æternam:* Statuunt porro, in Deo esse justitiam vindicativam essentialem, quæ omnium peccatorum exigat pœnam absque ullâ remissione aut relaxatione, omnesque homines peccatorum condignas pœnas luere debere, nisi pro illis à Christo sponsore sit satisfactum: Atqui pro nullis reproborum peccatis Christus satisfecit. Non itaque video, quoniam minimum pecatum perinde atque gravissimum pœnam mereatur intensione & extensione infinitam, quâ pœnâ gravior nulla dari potest, quomodo hisce principiis consentaneë diversi pœnarum gradus in futuro sæculo statui possint.

XXVI. Sed verò missâ hac aliorum opinione, tota hæc puniendi ratio sapientiæ, justitiæ ac æquitati divinæ committenda est, qui sicut omnium peccatorum merita perspecta habet, ita & singulis pro meritorum ratione justam adsignabit pœnam.

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER SEPTIMUS,

DE ECCLESIA JESU CHRISTI

CAPUT I.

De Ecclesiâ Jesu Christi in genere.

I. HActenus in Fœderis divini tractatione fideles singulos & seorsim consideravimus, quidque cujusvis officii sit, ut beneficiorum divinorum particeps evadat. Restat nunc, ut fideles consideremus quatenus in unum mysticum corpus sub Christô capite suô collecti sunt: quidque tum universorum in corpus illud mysticum collectorum, tum singulorum cum respectu ad corpus illud, officium sit, explicemus.

Distributio tractatus de Ecclesiâ.

II. Corpus illud mysticum in Scripturâ Sacrâ vocari solet Ecclesia. Tractatus de Ecclesiâ duobus generalibus capitibus comprehenditur: Prius concernit Ecclesiam, quatenus ut corpus mysticum collectivè sumtum consideratur. Alterum, quatenus cives seu membra qui Ecclesiam constituunt singuli considerantur. Prius caput in duo rursus membra dispescitur: Primò enim dicendum est de Ministerio verbi, per quod Ecclesia colligitur, & collecta porrò propagatur ac conservatur: Deinde de ipsâ Ecclesiâ, ejusque variis divisionibus ac attributis. In Ministeriô considerandi sunt ipsi Ministri; deinde Regimen quod in Ecclesiâ obtinere debet. Singula hæc paucis explicabimus, præmissâ primò generali de Ecclesiâ Jesu Christi dissertatione.

Varia significationes Ecclesiæ.

III. *Ecclesia* itaque, ut à nomine ordiar, dicta est ab ἐκκαλεῖν: propriè significat cœtum à præcone evocatum: cui respondet Latina vox concio, à conciëo, id est, convoco. Aliquando significat temerè collectam turbam, *Actor.* XIX. 32. cui *vers.* 39. opponitur ἔννομος ἐκκλησία. aliquando etiam conventum improborum: *Psal.* XXVI. 5. In Novo Testamento ordinariè usurpatur de cœtibus Christianorum, quos Deus è mundo ad salutaris suæ gratiæ participationem per Euangelii prædicationem evocavit, quique vocationi divinæ per sinceram in Christum fidem respondent. Ad distinctionem à Judæorum conventibus, qui Synagogæ vulgò dicuntur; ne fideles, auditô synagogæ nomine, ad Judæorum synagogam, ita jam olim appellatam, convenirent.

IV. In Veteri Testamento voces *Ecclesia* & *Synagoga* significant cœtum populi certo in locô congregatum: in Novo Testamento verò non tantum cœtus Christianorum certô in loco congregatos; sed etiam societatem aut communionem spiritus, quô fideles in Christô in unum corpus spirituale sunt uniti, sine ullô ad externam corporum congregationem aut locum respectu; ut *Matth.* XVI. 18. *Eph.* V. 25. Rursus: Ecclesia significat vel populum & pastores simul, ut in locis citatis; vel populum solum, oppositè ad pastores: ut *Act.* XX. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei*, &c. 1 *Tim.* III. 5. & *vers.* 15. *Ut scias quomodo oporteat te versari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi*, &c. Loquitur enim illic Apostolus de Ecclesiâ, in quâ Timotheus tanquam doctor versari debebat.

An designet pastores solos.

V. Quæritur; an Ecclesia aliquando designet pastores solos separatim à populo? Vulgò affirmativa defenditur, ex *Matth.* XVIII. 17. *Dic Ecclesiæ.* Sed nihil impedit, imo multa suadent, per *Ecclesiam* intelligere integram Ecclesiam, seu populum unà cum doctoribus. Antiquitus enim observatum est, ut, qui deliquerat, ad totam Ecclesiam deferretur, 2 *Corinth.* II. 6. 1 *Tim.* V. 20. Imo intelligi potest cœtus plurium, oppositus duobus aut tribus, ad quos delinquens primò deferri jubetur, licet cœtus ille presbyterio sit destitutus; modò eô constet numero, ut aliqua illius ad delinquentem ad officium reducendum autoritas esse queat: quales multæ sunt Ecclesiæ tempore persecutionis. Valdè etiam impropriè, qui duos aut plures ad fratrem emendandum adhibuit, remitteretur ad synedrium, quod aliquando numerum illum non excedit. Sed de hoc loco alias.

Ecclesia J. Christi est cœtus & societas.

VI. Quod rem ipsam attinet: *Ecclesia Jesu Christi est cœtus sive societas hominum per verbum Euangelii ad fidem in Jesum Christum & vitæ sanctitatem vocatorum, & vocationi divinæ obtem-*

temperantium, ſub ſpe æternæ fœlicitatis poſt mortem in cœlis obtinendæ. Eſt *cœtus:* quia nunquam de unô homine dicitur quod ſit Eccleſia, ſed ſemper de pluribus: ſic 1 *Cor.* x. 17. *Unum corpus multi ſumus, omnes qui de unô pane participamus.* Non autem præcisè requiritur magnus fidelium numerus ad Eccleſiam conſtituendum, ſiquidem vel minimus ſufficere poteſt; videl. duo vel tres, ut *Matth.* xviii. 20. Sic *Rom.* xvi. 5. mentio fit Eccleſiæ quæ ſit in domo Priſcillæ & Aquilæ; & *Philem. verſ.* 2. Eccleſiæ in domo Philemonis. Eſt etiam *Societas:* nam & extra cœtum ſunt Eccleſia, modò membra ſpirituali vinculô fidei & charitatis ſint unita: & licet in cœtum congregentur, nullaque inter ipſos ſit ſocietas, Eccleſia neutiquam erunt, ſed multitudo nullô vinculô connexa.

Hominum, non Angelorum.

VII. Addo, quod ſit ſocietas *hominum;* contra quoſdam Theologos, qui contendunt Angelos cum hominibus unum Eccleſiæ Jeſu Chriſti corpus conſtituere. Sed verò illi ſolidè vel unicô hoc argumento confutari poſſunt, quod Chriſtus Eccleſiam ſuam acquiſivit propriô ſanguine, *Act.* xx. 28. *Eph.* v. 25, 26, 27. eamque ædificavit ſuper fundamentô Apoſtolorum & Prophetarum, *Matth.* xvi. 18. *Eph.* ii. 20. Hoc autem nullô modo in Angelos quadrat: Non in Angelos lucis & gloriæ, qui in veritate perſtiterunt; quia illi non indigent expiatione per Jeſum Chriſtum; nec in apoſtatas, quia illos Chriſtus non redemit, *Hebr.* ii. 16. *Judæ verſ.* 6.

Senſus Phil. ii. 10.

VIII. In contrarium objiciunt: Chriſtum etiam Angelos propriô ſanguine acquiſiviſſe, quia imperium in illos adeptus eſt, *Phil.* ii. 10. Reſp. Omnes circumſtantiæ docent, quando agitur de acquiſitione per ſanguinem Chriſti, ſolos intelligi homines; ut *Tit.* ii. 14. *Gal.* i. 4. & alibi. Licet verò & in Angelos imperium ſit adeptus: exinde infertur quidem, Angelos ejus eſſe ſubditos; neutiquam verò, Eccleſiæ illius, quam ſanguine ſuô acquiſivit, membra. Acquiſivit enim Eccleſiam ſanguine ſuô; quia virtute ſanguinis ſui eam è morte & maledictione redemit, atque ita pretio ſui ſanguinis eam ſibi acquiſivit in peculium. Quod neutiquam de Angelis dici poteſt.

Et Eph. i. 20. *Coloſſ.* i. 16. *&c.*

IX. Secundò ajunt; Chriſtus eſt Angelorum caput: *Eph.* i. 20. *Coloſſ.* i. 16. *&c.* Reſp. Loca inſpicienti patebit, Chriſtum dici tantum caput reſpectu corporis ſui, quod eſt Eccleſia. Dices. Attamen dicitur Deus *omnia ἀνακεφαλαιοῦν in Chriſto, quæ in cœlis & quæ in terrâ ſunt, εἰς αὐτὸν.* Reſp. 1. Dicitur omnia reducere ſeu reconciliare εἰς αὐτὸν, id eſt, non ſecum, Angeli enim ejus inimici non fuerunt; ſed ſub ſuô imperiô: cum enim antea inimicitiæ eſſent inter Angelos & homines peccatores, adeo ut Angeli ſtrictô gladio hominem è paradiſo & ab arbore vitæ arcerent, *Geneſ.* iii. 24. nunc inimicitia illa eſt ſublata, & Angeli ſunt miniſtratorii ſpiritus, miſſi ad ſalutem fidelium, *Hebr.* i. 14. 2. Non negamus ἀνακεφαλαιοῦν ſignificare, ſub unum caput reducere, ac propterea exinde etiam rectè inferri, Chriſtum Angelorum eſſe caput: Nihil tamen aliud inde inferetur, quam, Angelos unà cum fidelibus eidem Domino Jeſu Chriſto, tanquam ſubditos, eſſe ſubjectos: hinc & fidelium conſervi dicuntur, *Apoc.* xix. 10. non autem, ejuſdem Eccleſiæ cum fidelibus eſſe membra. Aliô ſiquidem reſpectu Angelorum, aliô Eccleſiæ ſuæ caput vocatur. Angelorum caput eſt, quatenus eorum Dominus & Rex: Eccleſiæ, quatenus illa eſt ipſius corpus, ac peculium quod ſanguine ſuô emit. Poſſunt duo regna antea inimica ſub unô principe reconciliari, licet non in unum regnum coaleſcant: Ita & homines cum Angelis ſub eodem rege Jeſu Chriſto poſſunt reconciliari, licet non coaleſcant in unam Eccleſiam.

Vocatorum per verbum Euangelii.

X. Addidi, *vocatorum per verbum Euangelii:* Ut oſtendam, non omnes promiſcuè homines Eccleſiam conſtituere; ſed vocatos per Euangelium, & vocationi divinæ parentes, per fidem in Jeſum Chriſtum & bonorum operum à Chriſto præceptorum præſtationem.

Propriè loquendo ad eam non pertinent fideles V. Teſt.

XI. Unde colligere licet, pios qui ante Chriſti adventum vixerunt, ad ipſius Eccleſiam, propriè loquendo, non pertinere: *Olim* enim *Deus variis modis & per varias partes locutus eſt patribus per prophetas: nunc autem ultimis hiſce temporibus nobis locutus eſt per Filium; Hebr.* i. 1. Unde & lex vocatur *ſermo per Angelos dictus; gratia per Dominum annuntiata: Hebr.* ii. 3. Promiſit quidem Deus per Prophetas Filium ſuum, *Rom.* i. 2. ideoque & ſuſpenſis animis adventum ejus exſpectabant. Interim integrum Euangelium, prout complectitur plenam muneris mediatorii adminiſtrationem, myſterium erat tunc abſconditum: *Rom.* xvi. 15, 16. 1 *Pet.* i. 11, 12. Propriè ergo non Chriſti Mediatoris, ſed Dei Eccleſia dicendi ſunt, prout communiter in Scripturâ vocantur.

Explicatio Pſal. cx. 1.

XII. Dices. David tamen Chriſtum vocat *Dominum ſuum, Pſal.* cx. 1. Chriſto ipſo id ita exponente, *Matth.* xxii. 41. *& ſeqq.* Eadem autem quæ Davidis etiam eſt reliquorum ratio. Non reſpondebimus jam, Deum multa quæ Meſſiæ ſtatum concernunt revelaſſe Prophetis, quæ omni populo revelata non fuerunt: ſed dicimus, Davidem Chriſtum non vocare Dominum ſuum, eò quod Eccleſiæ Chriſti, propriè acceptæ, membrum ſit: ſed quia Chriſti imperio ſubjectus eſt, & non niſi per Chriſtum æternæ ſalutis hæres eſt futurus. David enim, & reliqui Veteris

Teſtamenti fideles, à morte æternâ, cui ob peccata obnoxii fuerunt, ſolâ Sacerdotii Jeſu Chriſti virtute liberabuntur, & à Chriſto ex morte in vitam ſuſcitabuntur, & immortalitate beatâ donabuntur. Ut verò quis ad Eccleſiam Chriſti directè & propriè pertineat, requiritur etiam, ut per fidem Chriſto, jam clarè & plenè annuntiato, adhæreat. Fidem autem antiquorum, quâ crediderunt in Chriſtum venturum, adeo explicitam non fuiſſe, ut ullô modô cum fide, quæ nunc exigitur ut quis Eccleſiæ Chriſti membrum ſit, in comparationem venire mereatur, notiſſimum eſt: fuit enim variorum typorum umbris ita obvoluta, ut corpus ipſum diſtinctè apprehendere non potuerit.

Diſceptatio non magni momenti.

XIII. Anxiè autem hic diſceptare, utrum fides hæc ſpecie diſtincta fuerit ab eâ quæ nunc exigitur, ac proinde, utrum Eccleſia Veteris Teſtamenti eadem ſpecie fuerit cum Eccleſiâ Novi Teſtamenti inutile planè exiſtimamus. Nihil enim quæſtionis hujus deciſio ad fidei noſtræ confirmationem ac promotionem pietatis confert. Si qui ſint, qui ob eandem vitæ æternæ communionem, & ob fidem in Jeſum Chriſtum venturum, quam valdè explicitam faciunt, illam eandem cum Eccleſiâ Novi Teſtamenti faciunt, fruantur illi judicio ſuô; modo ne alios, id ſecum pari cum confidentiâ non aſſerentes, non condemnent.

CAPUT II.

De Miniſterio Verbi, ac primò de Miniſtris Novi Teſtamenti extraordinariis.

Miniſtri ſunt vel extraordinarii, vel ordinarii.

I. DUplex eſt medium quod Deus adhiberi voluit, ut nobis voluntas ipſius innoteſceret, lectio verbi divini, & aſſidua ejus prædicatio. Hæc duo ſunt media ordinaria, quæ continuò in Eccleſiâ obtinere debent. Verum antequam Eccleſia collecta, & verbum hoc ſcripto conſignatum fuit, voluit Deus voluntatem ſuam per certos quoſdam ad id delegatos homines annuntiari, & ut fideliter ea inter homines conſervaretur, etiam ſcripto conſignari. Reſpectu itaque duplicis hujus ſtatus, colligendæ & jam collectæ Eccleſiæ, diſtinguenda etiam ſunt munera perſonarum, quarum miniſterio Deus ad Eccleſiæ ſuæ inſtitutionem uti voluit: Alii enim miniſtri fuere extraordinarii, alii ordinarii.

Extraordinarii quales.

II. Extraordinarii fuerunt, quos Dominus Jeſus ad Eccleſiæ ſuæ fundamenta jaciendum adhibuit, & quorum munus illis jactis ceſſare debuit. Ut autem munere hoc longè præſtantiſſimô ac difficillimo ritè fungerentur, neceſſaria fuit divina miſſio, cum infallibili inſtructione & irrefragabili autoritate conjuncta. Prædicanda enim erat doctrina antea incognita, præcepta quædam continens, quæ ex naturali rationis lumine deduci non poterant, ſed quæ à merô Dei beneplacito dependebant; quorum itaque cognitio nulla niſi per divinam revelationem haberi poterat; fides ſcilicet in Chriſtum crucifixum, &c. Præterea promiſſa ejuſmodi bonorum, quæ nemo niſi ex gratuitâ Dei conceſſione adipiſci poteſt, remiſſionis ſcil. peccatorum, & vitæ æternæ poſt reſuſcitationem ex morte in cœlô obtinendæ: Proinde in quâ abſcondita erat ſapientia quæ omnem humanum excedit intellectum, uti dicitur 1 *Cor.* 11. 9. quæque proinde à Deo revelari debebat, ut ibid. dicitur. Obligandi erant homines in univerſum omnes, ſub pœnâ condemnationis, ad doctrinæ iſti parendum: Ergo illius præcones autoritate debebant eſſe inſtructi homines obligandi; præterea inſtructione infallibili ornati: quia ab ipſorum ore totius mundi ſalus dependere debebat, & ab ipſis omnes accipere legem vitæ ac mortis. Quia autem prædicaturi erant doctrinam, quæ Judæis futura erat ſcandalum, & gentibus ſtultitia, Euangelium nim: crucis, 1 *Cor.* 1. 23. hinc & donô miracula faciendi inſtructi eſſe debuerunt, ut illis, tanquam ſignô irrefragabili ſe à Deo miſſos probarent. Sine hac inſtructione & miſſione munus ſuum inchoare non potuiſſent, nedum perficere, juxta *Rom.* x. 15. *Quomodo prædicabunt, niſi miſſi ſint?* Quorum verborum ſenſus non eſt, uti communiter creditur, quomodo habebunt jus prædicandi; ſed, quomodo prædicare poterunt, niſi miſſi ſint? non ab hominibus, ſed à Deô, ac proinde donis ad munus adeo arduum exſequendum requiſitis ſufficienter inſtructi. Quem ſenſum totus contextus evincit. Sed de loci ejus ſenſu alias dicemus.

Eorum diſtributio.

III. Extraordinarii hi miniſtri quinam fuerint, docet Apoſtolus, *Eph.* IV. 11. *Dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores.* &c. Ubi in confeſſo eſt, tres priores, Apoſtolos, Prophetas & Euangeliſtas, eſſe extraordinarios: Paſtores verò & Doctores vulgò creduntur eſſe ordinarii. Nos autem eos extraordinarios fuiſſe, cum ad ipſorum munerum explicationem pervenerimus, oſtendemus.

Apoſtoli.

IV. Præcipui omnium fuere Apoſtoli. *Apoſtolus* propriè ſignificat legatum. Communiter in Novo Teſtamento hoc nomine vocantur illi duodecim, qui in Domini Jeſu comitatu aſſiduè vixerunt, quos Dominus reſurrectionis ſuæ teſtes eſſe voluit, & ad prædicandum Euangelium per totum terrarum orbem miſit. Quorum collegio poſtea adjunctus eſt Paulus, à Chriſto jam in cœlis gloriosè

regnante

regnante ſpeciatim ad id munus vocatus, *Actor.* IX. hinc & ipſe paſſim in initiis epiſtolarum ſcribit, *Paulus vocatus Apoſtolus.* Multæ eorum fuere prærogativæ ſupra omnes quorum operâ Deus uſus eſt miniſtros, ſive ſub Vetere ſive ſub Novo Teſtamento.

Eorum prærogativa prima.

V. Prima prærogativa eſt: Quod immediatè à Chriſto electi & miſſi ſint; qui ipſos non per ſomnia aut viſiones, ſed vivâ voce inſtituit. *Joan.* XX. 21. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Et ipſam miſſionem habemus, *Matth.* XXVIII. 18, 19. *Marc.* XVI. 15, 16. Quod nulli ſub Veteri Teſtamento contigit. Prophetæ miſſi quidem ſunt à Deo, ſed non immediatè, verum per Angelos, Chriſto longè inferiores, *Hebr.* I. 4, 5, *& ſeqq.* neque Angeli ore ad os locuti ſunt Prophetis, niſi aliquando, cum formâ humanâ ipſis apparebant; ſed tantum in viſionibus aut ſomniis. Nec etiam ipſe Moſes immediatè ore ad os cum Deo locutus eſt, ſed cum Angelo tantum; prout clarè liquet, *Hebr.* II. 2, 3. & nos antea plenius oſtendimus. Nec etiam ſub Novo Teſtamento ulli præter Apoſtolos commune fuit. Reliqui per Apoſtolorum inſtitutionem doctrinam Jeſu Chriſti addiſcere debebant. Verum eſt, etiam ſeptuaginta diſcipulos plerumque in Domini comitatu fuiſſe, & ex ejus ore doctrinas hauſiſſe: ſed vero omnia ipſis non revelavit Dominus, ſed Apoſtolis multa ſeorſim indicavit, ut *Matth.* XIII. & alibi.

Secunda.

VI. Secunda: Quod primi poſt Jeſum Chriſtum fuerint Euangelii præcones, quæ perfectiſſima eſt omnium doctrinarum, quæ Dei nomine hominibus fuere prædicatæ, & in quâ voluntas Dei pleniſſimè eſt revelata. Lex Moſaica omnes Dei præcedentes revelationes antecellit: hæc verò legem longè ſuperat; adeo quidem ut ipſa ſit *corpus*, *Coloſſ.* II. 17. Lex vero ipſius reſpectu tantum *umbra*, *Hebr.* X. 1. quemadmodum id antea fuſius oſtendimus. Perfectiſſimæ autem hujus voluntatis divinæ primum eſſe præconem maxima eſt prærogativa. Fuere enim illi fundatores Eccleſiæ, contra quam inferorum portæ non prævalent, *Matth.* XVI. 18. & omnes, eos ſecuti, ſuper ipſorum fundamento ædificarunt. Hæc eſt illa *poteſtas clavium* ipſis data, *Matth.* XVI. 19. & poteſtas *remittendi & retinendi peccata*, *Joan.* XX. 23. hoc eſt, poteſtas Euangelium, quod modum peccatorum remiſſionem & vitam æternam conſequendi docebat, prædicandi cum autoritate irrefragabili, atque ita cœlum hominibus aperiendi ac claudendi.

Tertia.

VII. Tertia eſt: Quod omnes, qui ante & poſt ſe fuerunt, legatos Dei, copia donorum Spiritus Sancti ſuperarunt. Moſes & Prophetæ Spiritu Dei afflati locuti ſunt, 2 *Pet.* I. 21. & illius virtute varia ediderunt prodigia: Multi etiam in Eccleſia Chriſtiani temporibus Apoſtolorum, & aliquanto poſt, Spiritus Sancti donis claruerunt: Nemo autem Apoſtolis fuit comparandus. In Apoſtolos quippe Spiritus Sanctus diè Pentecoſtes eſt illapſus, cujus virtute variis locuti ſunt linguis, & miranda prædicarunt opera Dei, prout Spiritus ipſis dabat eloqui, *Actor.* II. 1. *& ſeqq.* omniaque fecere miracula; *Joan.* XIV. 12. & exempla eorum vide, *Actor.* V. 15. XIX. 12. Impoſitione manuum ſuarum Apoſtoli Spiritum Sanctum aliis communicarunt: Quod nullis præter Apoſtolos conceſſum. Non Moſi, de cujus ſpiritu Deus quidem ſumſit, & aliis tradidit, *Num.* XI. 17. ipſe autem aliis illum non communicavit: Non Eliæ, qui Eliſæo Spiritus ſui participationem non promiſit, niſi ſub certâ conditione, 2 *Reg.* II. 9. non aliis ſub Novo Teſtamento, *Act.* XIX. 3, 4. Ne quidem Philippo, quanquam diacono & Euangeliſtæ, & aliis jam miraculis claro, *Actor.* VIII. 5, 6, 7. ideo miſſi ſunt Petrus & Joannes Samariam, qui fidelibus manuum ſuarum impoſitione Spiritum Sanctum impertirent. Hæc itaque Apoſtolorum fuit prærogativa, quod ipſi immediatè à Domino Jeſu Spiritum Sanctum acceperint, ac primi: reliquis autem donum Spiritus per Apoſtolorum manus obtigerit. Huc referri poteſt, quod *Rom.* VIII. 23. dicuntur *primitias*, id eſt prima, ac proinde præſtantiſſima dona *Spiritus Sancti accepiſſe.*

Quarta.

VIII. Quarta eſt: Quod à Spiritu Sancto deducti ſint in omnem veritatem, *Joan.* XVI. 13. & XIV. 16, 26. Adeo ut ipſorum prædicationi & ſcriptis eandem quam Domino Jeſu Chriſto fidem adhibere abſque ullo erroris periculo poſſimus, imo debeamus. Si enim antea ipſos à ſe dimittens, dixerit, *qui vos audit me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit*, *Luc.* X. 16. multò majore jure id poſt acceptum Spiritum Sanctum de ipſis dici potuit. Dices. Multa tamen ignorarunt, etiam poſt acceptum Spiritum Sanctum ſc. gentes ad Euangelii participationem vocandas, etiam ſine rituum Moſaicorum obſervatione. Quare & Petrus viſione cœleſti moneri debuit, gentibus etiam Euangelium annuntiandum, & ſe coram Eccleſiâ Hieroſolymitanâ purgare, quod ad viros præputium habentes ingreſſus eſſet, *Actor.* X. & XI. Reſp. Senſus promiſſi *Joan.* XVI. 13. non eſt, quod ſimul & ſemel omnia ipſis à Spiritu Sancto eſſent revelanda, ſed omnia quæ ad muneris ſui functionem quocunque tempore neceſſaria erant. Antequam Dominus Apoſtolos ad gentes mittere voluit, neceſſarium non erat, ut ſcirent quid Deus de gentibus decreviſſet: nunc verò occaſio urgebat, ut decreti hujus divini revelatio ipſis fieret. Dices. Petrus

trus tamen erravit, & à Paulo reprehensus est, *Gal.* II. 11. & *seqq.* Resp. Non fuit iste error in doctrinâ, sed lapsus in moribus; in quibus & Apostolos labi potuisse, liquet ex *Act.* XV. 39. non enim Spiritus eos ita cohibebat, ut planè in peccatum aliquod incidere impossibile ipsis fuerit: sed dirigebat mentes & linguas ipsorum, ita ut in annuntiando verbo salutis falli non possent. Et quod fallere noluerint, evidentissimè ex gravissimis quas propter doctrinæ Euangelicæ prædicationem sustinuerunt persecutionibus liquet, quod sinceritatis ipsorum indubitatum fuisse documentum antea, de Scripturæ Sacræ Autoritate differentes, evicimus. Non docebat Petrus, gentes non pertinere ad participationem Euangelii, aut incircumcisorum conversationem esse fugiendam; sed gratificari voluit Judæis, Legis zelotis; ne itaque in eorum offensam incurreret, se paulatim à gentium consortiô subducebat. Hæc autem actio erat reprehendenda; quia per eam gentes alienæ reddi poterant ab amplectendâ religione Christi, totaque de libertate Christianâ doctrina ipsis suspecta reddebatur.

Quinta. IX. Quinta est: Quod potestatem habuerint Euangelio rebelles miraculosè puniendi. Fuit illa potestas etiam quibusdam sub Lege communicata, ut Mosi, *Num.* XVI. 30, 31. Eliæ, 2 *Reg.* I. 10, 12. Elisæo, 2 *Reg.* II. 24. v. 27. Verum Apostolorum potestas specialis fuit; non tantum quod rebelles puniverint subitâ morte, *Act.* V. 5, 10. cœcitate, *Cap.* XIII. 11. sed & tradiderint in potestatem satanæ, 1 *Cor.* V. 5. 1 *Timoth.* I. 20 In quâ potestate hoc extraordinarium & eximium fuit, quod pœna hæc ad hominum salutem tenderet; tradebant quippe peccatores Satanæ tanquam carnifici torquendos, ut ita in carne suâ afflicti hæc punitio ipsis in vitæ emendationem, atque ita porro in salutem cederet; uti manifestè Apostolus 1 *Cor.* V. 5. ait. Pœnæ autem à Mose & Prophetis immissæ ad interitum hominum tendebant.

Sexta. X. Sexta est: Muneris ipsorum Amplitudo, quod missi fuerint in totum orbem, & ad omnes gentes; *Matth.* XXVIII. 19. *Marc.* XVI. 15. Moses autem & Prophetæ ad unam tantum gentem. Quod & ipsos fideliter exsecutos esse, docemur, *Rom.* X. 18. *Coloss.* I. 6. Et tantâ cum spiritus efficaciâ, ut multos populos barbaros, patrum suorum institutione neutiquam ad verbum Euangelii recipiendum præparatos, sed à Deo ejusque cognitione alienos, plurimorum peccatorum habitibus fœdè immersos, idololatriâ ac dæmonum cultu contaminatos, atque adeo cupiditatibus suis traditos, ut viderentur omnem meliorem disciplinam rejecturi, ad fidem in Jesum Christum ac vitæ renovationem converterint, ac passim numerosas inter ipsos erexerint Ecclesias.

Prophetæ. XI. Apostolis proximi sunt *Prophetæ*; Sic 1 *Cor.* XII. 28. & *Eph.* IV. 11. illis immediatè adjunguntur. Talis Prophetæ erat Agabus, *Actor.* XI. 27, 28. XXI. 10, 11. Judas & Silas, *Cap.* XV. 32. Barnabas, aliique, *Actor.* XIII. 1. quatuor filiæ Philippi Euangelistæ, *Cap.* XXI. 8, 9. Et ejusmodi plures in initio nascentis Ecclesiæ fuisse, liquet ex 1 *Cor.* XI. 4, 5. XII. 28. & *Cap.* XIV. fermè totô.

Quid sit Propheta. XII. Nomine *Prophetæ* vulgò intelligitur, qui futura prædicit. Si verò Scripturæ stylum observemus, Propheta est, quicunque occulta, sibi à Deo revelata, annuntiat, sive præterita ea sint, sive præsentia, sive futura. Joannes Baptista nihil præuixit, *maximus* tamen *inter Prophetas* vocatur, *Luc.* VII. 28. Est ergo Propheta propriè nuntius Dei ad homines. Ad Prophetæ itaque munus duo requiruntur: Singularis revelatio divina; &, mandatum revelationem illam aliis annuntiandi. Hinc quibus aliquid ad propriam solummodò institutionem à Deo revelatum fuit, Prophetæ dicti non sunt: ut Abimelech, *Gen.* XX. 3. *& seqq.* & Josephus, *Matth.* I. & II.

Donum Prophetiæ celebre sub N. Test. XIII. Prophetiæ donum celebrius multò fuisse sub Novo quam sub Veteri Testamento patet ex 1. *ad Corinth.* & *ad Ephes.* Epistolâ passim: plurimi enim in primis Christianorum Ecclesiis prophetasse ibidem leguntur; & in quosvis, hoc est, cujuscunque ætatis & sexus, Spiritus sui dona Deus effudit; quod & decebat, ut prophetia illustris, *Joel.* II. 28, 29. quæ ab Apostolo Petrô citatur, *Act.* II. 17, 18. complementum suum haberet.

Præcipui Prophetarum Apostoli. XIV. Inter Novi Testamenti Prophetas primum locum obtinuerunt Apostoli, quibus titulum hunc præ aliis eminentiori quâdam ratione tribuendum, prærogativæ eorum, quas antea enumeravimus, demonstrant. Nulli enim plura & excellentiora hominibus annuntiarunt quàm ipsi: à Spiritu Dei ducti sunt in omnem veritatem, *Ioan.* XVI. 13. & à Dominô missi in universum orbem, ut omni creaturæ annuntient Euangelium: *Matth.* XXVIII. 18, 19. *Marc.* XVI. 15, 16. Tum & multa futura, Ecclesiæ statum concernentia, prædixerunt, suisque prædictionibus serias adjunxerunt monitiones & hortationes: uti inter alia videre est, *Act.* XX. 28, 29, 30, 31. 1 *Thess.* IV. 14, 15. 1 *Corinth.* XV. 51, 52. 2 *Thess.* II. 1, 2. *& seqq.* 1 *Tim.* IV. 1, 2. 2 *Tim.* III. 1, 2. *& seqq.* 2 *Pet.* II. 1, 2. & *cap* III. 3, 4. 1 *Ioan.* II. 18. & *cap.* IV. 2, 3. Quin & totus Apocalypseos liber vix quicquam continet, nisi prædictiones eorum, quæ Ecclesiæ eventura sunt. Adeo ut prophetia tanquam pars munere Apostolicô comprehensa fuerit.

XV.

Eorum supra reliquos Prophetas prærogativa.

XV. Ratione autem prophetiæ, discrimen istud fuisse videtur inter Apostolos aliosque Prophetas, quod Apostolis, quando post acceptum in diè Pentecostes Spiritum Sanctum munere suo plenè fungi cœperunt, statim per Spiritum omnia religionis Christianæ mysteria simul ac semel revelata fuerint, excepto forte dogmate, de Vocatione gentium; adeo ut aliô doctore, vel interiore revelatione opus non habuerint. Prophetæ verò, perinde ac reliqui fideles, primò ex Apostolorum institutione doctrinæ Euangelicæ cognitionem acquirere debuerint: Ad fidem conversi revelationibus quibusdam à Deô dignati fuerint, & hujus vel illius particularis religionis Christianæ dogmatis cognitione, & profundiorum quorundam mysteriorum revelatione, donati; vel ad alios docendum, quid in hoc vel illô speciali negotiô ipsis faciendum aut omittendum esset: vel etiam ad futura quædam prædicendum. Et in hoc posteriore casu nihil absurdi est, dicere, ipsis aliquando quædam revelata esse, quæ Apostolis occulta erant: cujus exemplum habemus in Agabô & Paulô, *Act.* XXI. 11, 12.

1 Cor. XIV. agit de dono Prophetiæ extraordinario.

XVI. Ad Prophetiam autem pertinuisse explicationem variorum doctrinæ Christianæ capitum & mysteriorum, docet Apostolus fusè satis, 1 *Corinth.* XIV. Intelligi enim illic non scientiam studiô acquisitam, uti quidam credunt, sed donum aliquod divinum extraordinarium, exinde liquet; quia omnia illa dona, de quibus illic agit, quibusque prophetiam præponit, sunt extraordinaria. Non autem credibile est, Apostolum scientiam studiô acquisitam voluisse præponere dono Dei extraordinario. Tum ex *cap.* XII. 10. ubi prophetia expressè ponitur inter dona illa extraordinaria, quæ Spiritus in fidelibus operatur secundum beneplacitum suum. Tum ex *vers.* 29, 30. hujus *cap.* XIV. *Prophetæ duo aut tres loquantur, & reliqui dijudicent: Quod si alteri assidenti quid revelatum fuerit, prior taceat.* Ex quibus verbis manifestum est, prophetias has fuisse speciales Dei revelationes; & uni Prophetæ omnia non fuisse revelata; sed quæ huic patefacta fuere, alteri fuisse occulta, & vice versâ.

Sensus vers. 32.

XVII. Dices. Addit tamen Apostolus, *vers.* 32. *Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt:* Unde liquere videtur Prophetiam hanc fuisse scientiam studio acquisitam: donum enim divinum aliorum judicio subjectum non est. Resp. Sensus non est: dona prophetica aliorum Prophetarum judicio fuisse subjecta, ut illi ea examinarent ac dijudicarent, utrum veritati essent conformia; & si ei adversarentur, rejicerent: Nullô modô: Ubi enim Deum loqui constat, hominum sententiæ exquirendæ non sunt: Sed spiritus Prophetarum ipsis Prophetis esse subjectos, ita quidem ut inviti non prophetarent, aut extra se rapti, quemadmodum pythonici. Docet hunc sensum contextus. *Si alteri assidenti quid revelatum sit, taceat prior:* id est, exspectet hic, donec prior taceat, ne eum interpellet, nec seorsim aliquos alloquatur: Vel, *prior taceat*, id est; det locum sequenti. Ne quis autem objiciat: Non possum alteri locum cedere, aut, non possum exspectare donec alter taceat, cum ita Dei spiritu agar, ut meæ potestatis non sim: Respondet: *Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt:* id est: Spiritus divini non ita agunt Prophetas suos, ut tacere non possint, si velint, aut potestatis suæ non sint: sed sunt placidi, & in prophetantium potestate. Aliter quippe res se habet in divinitus afflatis hominibus, quàm in pythonicis: hi ita rapiuntur, ut sui juris non sint: illi verò, quamquam proferant quod Deus inspirat, & à spiritu urgeantur ad prophetandum, non tamen ita impelluntur, quin moram ordini necessariam facile patiantur; ac proinde quoad externum actum etiam pro ratione circumstantiarum voluntate eorum diriguntur. Sed de hoc capite in sequentibus plura dicemus.

Alia prophetarum functio.

XVIII. Forsan & ad Prophetarum munus pertinuit, Veteris Testamenti Scripturas interpretari, quæ eodem quo prolatæ sunt Spiritu debebant explicari, juxta 2 *Pet.* I. 20. Non enim sensum earum mysticum percepissemus, nisi idem qui eas Prophetis inspiravit Spiritus, illum nobis per Apostolos aliosque Prophetas revelasset. Nisi forte hoc referre velimus ad donum ἐπαναλύψεως, cujus mentio fit 1 *Corinth.* XIV. 26.

Euangelistæ.

XIX. *Euangelistæ* vulgò vocantur quatuor illi, qui conciones & res gestas Servatoris nostri Jesu Christi conscripserunt, & quorum scripta vocantur Euangelia, magnamque librorum Novi Testamenti partem constituunt: inter quos duo etiam fuerunt Apostoli. Licet illis Euangelistarum nomen rectè attribuatur, tamen in Sacrâ Scripturâ vox hæc nunquam eô sensu occurrit; sed per eos intelliguntur Apostolorum coadjutores in annuntiando Euangeliô, quos mittebant quò ipsi ob negotiorum quibus distinebantur multitudinem ac pondus ire non poterant, ut Ecclesias à se fundatas, sed in fide adhuc teneras, magis confirmarent. Talis Euangelista erat Philippus, *Act.* XXI. 8. Timotheus, 2 *Tim.* IV. 5. Titus, *Tit.* I. 5. Tales etiam fuisse videntur septuaginta discipuli, *Luc.* X. 1. item Clemens, Sosthenes, Silas, aliique, de quibus in Actis & Epistolis Apostolorum passim. Variis Spiritus Sancti donis ornatos fuisse, sc. prophetiæ, linguarum, &c. liquere videtur ex 1 *Tim.* IV. 14. In hisce autem excitandis diligentiâ & studiô opus habebant.

Sic

Sic non videntur inferiores fuiſſe Prophetis: imo fortaſſe in quibuſdam ſuperiores: Quia licet Prophetæ quaſdam interdum revelationes haberent, munere tamen ordinariò Euangelium docendi non videntur functi.

Doctores & Paſtores etiam fuere Miniſtri extraordinarii.

XX. Quod attinet *Doctores* & *Paſtores*, diſputatur, an munus illorum fuerit ordinarium, an verò extraordinarium. Vulgò creditur ordinarium fuiſſe, quia ordinariis Antiſtitibus munus docendi & regendi Eccleſiam incumbit, hodieque, præſertim inter Reformatos, & quidem præcipuè in Galliâ & Germaniâ, Eccleſiarum antiſtites, Doctores & Paſtores vocantur: Quin & *Act.* xx. 28. Apoſtolus dicit Eccleſiæ Epheſinæ Epiſcopis, quod Spiritus Sanctus eos conſtituerit Epiſcopos, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ: cum ergo iis tribuatur paſcendi munus, videntur etiam eſſe paſtores. Nos quod attinet, credimus munus illorum fuiſſe extraordinarium: Quod & comperiemus, ſi Scripturæ ſtylum attentius conſideremus; illos verò, qui hodie vocantur Doctores & Paſtores, olim vocatos Epiſcopos & Presbyteros. Ubicunque enim in Scripturâ mentio fit ordinariorum Eccleſiæ antiſtitum, nominantur ſoli Epiſcopi & Presbyteri, quibus etiam adjunguntur Diaconi. Hos Apoſtoli dicuntur conſtituiſſe per ſingulas Eccleſias; ad hos dirigunt epiſtolos ſuas; leges præſcribunt, ſecundum quas in perpetuum in Eccleſiis eligendi ſint: Vide *Act.* xiv. 23. xv. 2, 4, 6, 22, 23. xvi. 4. xx. 17, 28. *Phil.* i. 1. 1 *Timoth.* iii. 1, 2, 8, 12. v. 17, 19. *Tit.* i. 5, 7. *Jacob.* v. 14. 1 *Pet.* v. 1, 5. Nihil tale legimus de Doctoribus & Paſtoribus. E contra, quando Scriptura loquitur de miniſtris extraordinariis, nunquam nominat Epiſcopos & Presbyteros; ſed quidem Doctores: ut *Act.* xiii. 1. 1 *Cor.* xii. 28. *Eph.* iv. 11. & inter dona extraordinaria nominat διδαχὴν, ſeu doctrinam: 1 *Cor.* xiv. 6. & 26. Nec valet exceptio, quod Apoſtolus dictis locis munera extraordinaria & ordinaria voluerit conjungere & omnia ſimul enumerare. Nam an credibile cuiquam eſſe poteſt; ſi Apoſtolus omnia munera, tam ordinaria quàm extraordinaria, ſimul conjungere voluiſſet, quod nunquam uſurus fuiſſet voce Epiſcopi aut Presbyteri, adeo in Eccleſiâ & Scripturâ uſitâ? ſed ſemper vocibus Doctorum & Paſtorum, quæ nunquam occurrunt, niſi ubi de extraordinariis miniſtris ſermo eſt? Noſtrô ergo judicio alii fuere Doctores & Paſtores ab Epiſcopis & Presbyteris. Quale autem ipſorum munus fuerit, non ita plenè explicari poteſt.

XXI. Nomen *Doctoris* videtur reſpondere Hebraico *Rabbi*; illud autem non deſignat particularis cujuſdam Synagogæ inſpectorem & doctorem; ſed legis peritum, qui judicio Sanhedrin conſtitutus erat ut alios legem doceret. Talis erat Gamaliël, *Act.* v. 32. Nicodemus, *Joan.* iii. 1. & illi, quibuſcum Salvator noſter duodecennis diſſeruit in templo, *Luc.* ii. 46. Videntur ergo & Eccleſiæ Chriſtianæ Doctores non uni ſolum Eccleſiæ præfixi, quemadmodum Epiſcopi & Presbyteri; ſed pluribus præfuiſſe Eccleſiis, quæ ipſorum curæ concreditæ fuere; imo dignitate quam proximè ad Prophetas acceſſiſſe videntur, & inſigni Religionis Chriſtianæ cognitione fuiſſe præditi, ita ut myſteria illius intelligerent, & apti forent non tantum privatos fideles, ſed & Epiſcopos & Presbyteros docendi. Id munus in primitivâ Eccleſiâ etiam neceſſarium fuiſſe videtur, donec Apoſtolorum doctrina ſcriptô eſſet comprehenſa. Quâ autem in re illi diverſi fuerint ab Euangeliſtis, difficile eſt dicere.

An iidem fuerint Doctores ac Paſtores.

XXII. An vero Doctorum & Paſtorum munus unum idemque, an verò diſtinctum fuerit, inquiri ſolet. Quidam exiſtimant unum idemque fuiſſe, quia Apoſtolus hæc duo conjungit, *Epheſ.* iv. 11. non autem à ſe invicem ſeparat, ut priora munera. Et ſanè, paſtorale munus in doctrinâ videtur incluſum; quia nemo gregem ſibi commiſſum fideliter paſcere poteſt, niſi veræ doctrinæ pabulo. Alii autem exiſtimant fuiſſe diſtinctum: duo autem hæc munera conjungi, quia utrumque ſæpe ab unô eodemque homine exerceretur; licet quandoque etiam diverſis committeretur. Paſtores ergo volunt fuiſſe, qui non tantum veritatem docuerunt, ſed & uniuſcujuſque ſtatui accommodarunt, monendo, hortando, increpando, &c. Doctores verò, qui ſimpliciter veritatem docebant & confirmabant, & errores refutabant: Quales hodie ſunt, qui in Academiis & Scholis Theologiam profitentur. Diſtincta autem hæc eſſe munera, quia diverſitas donorum ad utrumque requiritur, adeo ut qui ad alterutrum munus aptus ſit, ineptus tamen ſit ad alterum. Sed verò an diſtinctio hæc, quæ inter munera ordinaria hodie obtinet, etiam inter munera extraordinaria tempore Apoſtolorum locum habuerit, incertum eſt. Legimus quidem aliquantò poſt in Eccleſiâ Alexandrinâ fuiſſe quoſdam inſtar Doctorum, vid: Pantænum, Clementem, Origenem: Attamen Doctores non vocabantur vulgò, ſed Catechiſtæ: & munus ipſorum erat, eos inſtituere, qui amplecti volebant fidem Chriſtianam, & quidem antequam ad Baptiſmum admitterentur. Præterea, hæc non fuere munera extraordinaria: nihil itaque faciunt, ad probandum diverſitatem munerum extraordinariorum: niſi dicere velimus, hæc ad imitationem priorum illorum munerum extraordinariorum fuiſſe inſtituta: Quod incertum & nequaquam ve-

verisimile est. Præstat itaque rem hanc in mediò relinquere, quam temerè quicquam in alterutram partem definire.

CAPUT III.

De Ministris Novi Testamenti ordinariis.

Discrimen inter Ministros extraordinarios & ordinarios.

I. ORdinarii Ministri sunt, qui perpetuò in Ecclesiâ ad consummationem usque sæculi manere debent. Discrimen inter hos & Extraordinarios maximum est, ratione autoritatis utrorumque. Extraordinariorum autoritas erat irrefragabilis, utpote immediatè à Deò missorum, cum mandatô doctrinam novam, antea inauditam, quæ omnibus salutis ac damnationis foret regula, prædicandi, prædicationemque suam signis ac miraculis irrefragabilibus confirmandi, adeo ut cuiquam ab eâ recedere, eamve in dubium vocare, esset nefas. Ordinariorum verò autoritas est limitata, & adstricta regulæ verbi ab Extraordinariis Ministris prædicati, & scriptô consignati: ut ex *Tit.* 1. 9. liquet: ubi jubentur *sermonem fidelem, qui secundum doctrinam est, amplecti*: Ita ut ab eô recedere, aut novam doctrinam ad salutem necessariam sine majestatis divinæ læsione præscribere non possint. Hinc & Apostoli omnibus qui aliam docent doctrinam anathema dixerunt, *Gal.* 1. 8, 9. & vitandos ac fugiendos docuerunt: *Rom.* XVI. 17. 1 *Tim.* VI. 3, 4, 5. 2 *Joan. vers.* 9, 10, 11. Quin imo omnis ipsorum doctrina fidelium examini est subjecta, & ad verbi divini trutinam expendenda; nec autoritatem habent, quenquam verbis suis alligandi, nisi quatenus illum convincere possunt, ea verbo ab Extraordinariis Ministris scripto consentanea esse.

Tractationis hujus distributio.

II. Tota hæc de Ministris Ordinariis tractatio ad quinque potissimum capita revocari potest. I. An aliqui in Ecclesiâ Christianâ à Domino Jesu seu Apostolis Ministri Ordinarii instituti sint. II. Quinam illi sint, & quodnam inter eos sit discrimen. III. Quæ missio ut munere suo fungi possint requiratur, & quomodo eligi debeant. IV. Quænam in ipsis, ut ritè eligi possint, dotes requirantur. V. Quodnam eorum sit officium.

III. Quod primum membrum attinet, videri posset illius tractatio supertlua, quoniam evidentia adeo institutionis ministerii ordinarii in Sacrâ Scripturâ exstant documenta, ut nullo modo in dubium posse vocari videantur. Attamen quoniam sunt Christiani, qui rejecto omni ministerio, urgent promiscuas prophetationes in Ecclesiâ obtinere debere, & unicuique libertatem concedendam publicè in Ecclesiâ verba faciendi, & de quibusvis dogmatibus differendi, operæ pretium est, opinionem hanc penitius examinare, & ministerii perpetuitatem adstruere.

Aliquot rationibus probatur.

IV. Primò ergo ministerii ordinarii institutionem & perpetuitatem probamus; Quia Apostoli passim Ministros Ordinarios per singulas Ecclesias constituerunt, & constitui voluerunt. Sic *Act.* XIV. 23. Paulus & Barnabas expresè dicuntur Presbyteros in Ecclesiis singulis constituisse: & *Tit.* 1. 5. jubet Apostolus, ut Titus in Cretâ in singulis urbibus Presbyteros constituat. 2. Illos dicunt à Deo constitutos, ut Ecclesiam pascant, *Act.* XX. 28. Quin & speciatim Ecclesiæ curam illis concreditam, satis declararunt, quia ad ipsos Epistolas suas dirigunt, *Phil.* 1. 1. ipsisque speciatim Ecclesiæ curam commendant, *Act.* XX. 17, 28. 1 *Pet.* V. 2. 3. Regulas præscribunt, juxta quas illorum electio in perpetuum fieri debeat: quæ fusè exstant, 1 *Tim.* III. 1. *& seqq. Tit.* 1. 5, 6, 7, 8. Atqui regulæ illæ superfluæ fuissent, si munus Episcoporum & Presbyterorum, perinde atque Apostolorum ac Prophetarum, brevi in Ecclesiâ cessaturum esset. Quare nec ullæ uspiam regulæ reperiuntur, juxta quas Apostoli aut Prophetæ in Ecclesiâ eligi debeant: quia eorum missio erat divina, ipsorumque munus extraordinarium. 4. Hisce adde summam ministerii utilitatem, & ut Ecclesia aptè instruatur & regatur necessitatem. Quamvis enim jam per ministros extraordinarios veritate salutari prædicatâ, & scripto consignatâ, unusquisque fidelium ex Scripturæ sedulâ lectione plenè instrui possit, ut perfectus fiat homo Dei, ad omne bonum opus instructus: Attamen plurimorum ea est negligentia, aliorum negotia adeo frequentia, ut instructione quæ vivâ fit voce opus habeant. Est quidem institutio & adhortatio commune Christianorum officium: Verum quia omnium commune officium facile languet, hinc quibusdam speciatim, qui omnem in eo operam collocant, imponi convenit; qui non tantum majore cum sedulitate, sed & autoritate & παῤῥησίᾳ pro temporum, personarum, aliarumque circumstantiarum ratione id exercere possunt. Tum & in cœtibus, qui ex magno hominum numero constant, ordinem quendam servari necesse est: at nisi munus publicè docendi communi Ecclesiæ consensu quibusdam speciatim mandetur, cuncta nullo ordine turbata erunt, & necessariò pessum ibunt. Cum itaque tanta muneris Ecclesiastici sit utilitas & necessitas, & insuper manifesta institutionis illius habeamus in Sacrâ Scripturâ documenta, non sine gravi Ecclesiæ damno illud tolli potest. His adde 5. Universalem ac perpetuam Ecclesiæ praxim, ab ipsis Apostolorum temporibus ad nos usque continuâ serie deductam. Licet enim de Ministrorum gradibus & autoritate contendatur; nemo tamen est, quin per-

petuam miniſterii functionem in Eccleſiâ agnoſcat.

Promiſcua prophetia nuſquam ſunt præſcripta.

V. Quod promiſcuas illas Prophetias, ſeu Scripturæ Sacræ interpretationes attinet, quas hodie quidam urgent, & quidem tanto cum zelo, ut omnes qui eas non admittunt, ſed ex ordine receptô ſoli in Eccleſiâ publicè docent, tanquam uſurpatæ poteſtatis ſibi non conceſſæ reos agant; nullo ſolido fundamento adſtrui poteſt, eas in Eccleſiâ neceſſarias eſſe. Negari nequit, in Judæorum ſynagogis uſitatas fuiſſe promiſcuas exhortationes, & ad exhortandum invitationes; ſive quis ſponte ſuâ ſe offerret, ut Dominus Jeſus, *Luc.* IV. 15, 16. ſive ab aliis invitatus ad populum verba faceret, ut Paulus & Barnabas, *Act.* XIII. 15. Sed verò illa non fuit promiſcua adeo exhortatio & anarchia, qualem quidam hodie urgent, qui nullum perſonarum diſcrimen admittunt; verum ordinem etiam ibi aliquem fuiſſe conſtat: fuëre enim ibi Archiſynagogus, & principes Synagogæ, quibus procul dubio totius actionis directio commiſſa eſt. Promiſcuæ autem illæ in Eccleſiâ prophetiæ nuſquam præſcriptæ ſunt.

1 Cor. XIV. *agit de dono Prophetiæ extraordinario.*

VI. Solet in contrarium objici *cap.* XIV. 1. *ad Corinth.* ex quô liquere ajunt, promiſcuas illas prophetias Apoſtolorum tempore in Eccleſiis in uſu fuiſſe, quin & ab Apoſtolis commendatas. Reſp. Ex hoc capite apparere quidem, prophetias in uſu fuiſſe in Eccleſiâ Corinthiacâ, ſed eæ non erant ejuſdem generis cum iis, quas hodie quidam urgent. Fuere enim prophetiæ illæ dona ſpecialia Spiritus Sancti, ſeu ſpecialia quædam χαρίσματα & revelationes, quas quiſque in medium proferebat ad ædificationem Eccleſiæ; uti ex *verſ.* 5. conſtat: ubi præferuntur dono linguarum, quod omnes fatentur extraordinarium eſſe: donum autem ſtudio tantum acquiſitum præſtantius non eſt dono divino: & ex *verſ.* 30. *Quod ſi quid alii revelatum fuerit aſſidenti, prior taceat.* Dona itaque examini non ſubjecta, neque diſquiſitioni, ſed immediatè à Deo profecta, ideoque obſequiosâ fide recipienda. Dices. Videri tamen prophetias haſce fidelium judicio ſubjectas fuiſſe, quia immediatè præcedit, *cæteri dijudicent.* Reſp. Senſus non eſt: Cæteri prophetias has examinent, & inquirant, utrum verbo divino conſentaneæ ſint; ſed, cum judicio, quod de prophetiis, utpote quas intelligunt, diſtinctè contra linguas, ferre poſſunt, ad iſtas attendant, & in uſum ſuum convertant; ut docet *verſ.* 31. *ut omnes diſcant & conſolationem accipiant.* Quæ ſequuntur verba, *Spiritus Prophetarum Prophetis ſubjecti ſunt*, (non ſint) ſignificant, uti antea declaravimus, non quod prophetarum verba aliorum examini ſint ſubjecta; repugnat enim hoc revelationi divinæ: ſed quod ipſorum poteſtati & arbitrio ſpiritus ita ſint ſubjecti, ut non impellantur tanquam pythonici, ſed tacere poſſint, & placidè tempus opportunum donec alius faceat exſpectare, ut debitâ cum ædificatione quod ſibi revelatum eſt proferant.

Et non promiſcua omnibus prophetandi poteſtatem permittit.

VII. Quin & caput hoc promiſcuam illam prophetandi licentiam directè evertere videtur: expreſsè enim Apoſtolus prophetantium numerum ad duos aut tres reſtringit, *verſ.* 29. & adeo ſollicitè cavet, ut omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant, *verſ.* 40. Adeo ut potius videatur nimiam illam licentiam, quæ in Eccleſiâ illâ confuſionem pariebat, contrahere velle ad paucos, quam promiſcuam illam abſque ullô diſcrimine prophetandi libertatem introducere. Excipiunt: Apoſtolum *verſ.* 34. ſolis mulieribus præcipere, ut in Eccleſiâ taceant. Ergo omnibus viris videtur liberam in Eccleſiâ loquendi poteſtatem concedere. Reſp. Non male colligi, viris videri conceſſum, quod mulieribus hic prohibetur. Atqui mulieribus prohibet in Eccleſiâ loqui; vult autem, ut, ſi diſcere velint, domi viros ſuos interrogent. Licitum ergo fuit viris in Eccleſiâ Prophetas interrogare, ut diſcerent. Atqui libertas illa multum differt, à prophetandi libertate, quam hodie quidam urgent. Apoſtolus permittit viris, ut dubia ſua in Eccleſiâ proponant Prophetis, ut eorum ſolutionem adepti, acquieſcant. Quod in primitivâ illâ Eccleſiâ, cum frequens erat donorum Spiritus Sancti copia, fieri poterat: neque tamen hæc interrogatio confuſionem in Eccleſiâ pareret. Nunc verò omnium promiſcua prophetandi libertas urgetur, ut unicuique licitum ſit prophetam agere, & de quâvis materiâ pro captu ſuô coram toto cœtu diſſerere: Quæ immane quantum diſcrepant. Deinde, controverti meritò poſſet, utrum Apoſtolus viris promiſcuè concedat, quod mulieribus prohibet. Taxat quippe varios Eccleſiæ Corinthiacæ abuſus, qui confuſionem pariebant: quod nempe omnes in Eccleſiâ vellent prophetare; quin & ipſæ mulieres poteſtatem ſibi arrogarent publicè in Eccleſiâ prophetandi. Apoſtolus, ut abuſus illos tolleret, omniaque ad certum ordinem revocaret, viris promiſcuè loquendi libertatem non concedit, ſed ſi quis pſalmum, doctrinam, apocalypſin, linguam, interpretationem habeat, ut unuſquiſque dono ſuo utatur ad ædificationem Eccleſiæ. Prophetandi munus committit prophetis, hoc eſt, quibuſvis quibus prophetiæ donum à Deo obtigerat: & ne prophetantium turba confuſionem pariat, manifeſtè eorum, qui uno tempore prophetaturi ſunt, numerum ad duos aut tres reſtringit; quos *verſ.* 31. vult κατ' ἕνα, ſeu unum poſt alium, prophetare. Fœminis verò in totum in Eccleſiâ loqui Apoſtolus interdicit. Concedit ergo viris quippiam, quod mulieribus denegat;

non

non autem promiſcuam prophetandi libertatem; ſed, uti jam vidimus, donorum cuique conceſſorum ad Eccleſiæ ædificationem debito cum ordine collationem. Tandem, omnes illæ prophetiæ erant uniformes, utpote ab eodem infallibili Spiritu dictatæ; nunc verò ſæpiſſimè ſibi invicem directè contrariæ: ideoque non ædificationem, ſed contentionem & confuſionem in Eccleſiâ pariunt.

Non fuere uſitatæ inter Apoſtolos.

VIII. Secundò. Uſitatas fuiſſe ejuſmodi interpretationes promiſcuas inter Apoſtolos, nuſquam legitur: Nec ratio id veriſimile eſſe ſinit. Etenim Apoſtolorum prophetiæ erant oracula non ſubjecta judiciis aliorum; ut nunc modernæ eſſe debent. 2. Aliorum omnium interpretationes ſubjectæ erant Apoſtolorum judiciis. Hinc legimus Apoſtolos, nominatim Paulum, ſæpe ſolum ſermonem habuiſſe, & quidem per integram ferè noctem. Cum ergo nuſquam inſtitutæ ſint promiſcuæ hæ prophetiæ, neque Apoſtolis uſitatæ, nulla earum eſt neceſſitas, multò minus ad muneris Eccleſiaſtici everſionem introduci poſſunt aut debent.

Utiles tamen eſſe poſſunt.

IX. Attamen ſi in ſe ſpectentur, & regulis certis, quibus omnis confuſio vitetur, dirigantur, illicitæ cenſendæ non ſunt, aut noxiæ. Licitæ enim per ſe ſunt, & utiles eſſe poſſunt; faciunt enim ad mutuam inſtitutionem in veritate, & exhortationem in pietate. Sed diſtinguendæ ſunt accuratè noſtræ interpretationes à prophetiis quæ Apoſtolorum tempore in uſu erant. Erant enim prophetiæ illæ dona quædam ſingularia, uti alia etiam erant, quæ piis & fidelibus ea ambientibus, id eſt, ſuppliciter à Deo petentibus, dabantur ad ædificationem Eccleſiæ, quæ non ſubjacebant examini aſſidentium, aut contrariæ ſibi invicem erant & diverſæ. Quid enim? daret Deus prophetias contrarias, & à ſe invicem diſſidentes? & revelaret huic illud, alteri contrarium? & inde diſcerent omnes atque proficerent? Abſit. At tales nunc ſunt interpretationes noſtræ.

Adhibitis aliquot cautionibus.

X. Hoc obſervato diſcrimine, cautionibus quibuſdam omnis confuſio præcavenda eſt. Si enim Apoſtoli Pauli tempore, cum donis miraculoſis & extraordinariis Deus Eccleſiam honoraret, confuſio orta fuit, eò quod ſinguli abſque diſcrimine in Eccleſiâ dona ſua oſtentare cuperent: Quantò major nunc metus confuſionis, quando dona illa ceſſarunt, ſi unicuique promiſcuè libertas concedatur, quicquid animo concepit magno in cœtu effutiendi? Itaque ſicut olim non quibuſvis, non Judæis, non gentibus, ſed ſolis fidelibus poteſtas conceſſa eſt in Eccleſiâ loquendi: ita & nunc libertas illa ad fratres reſtringenda videtur: Quo nomine omnes comprehendimus ſincerè in Deum Patrem & Filium ejus Jeſum Chriſtum credentes, & à fraternâ nobiſcum communione non abhorrentes. Deinde, ſicut olim ſolis Prophetis, Prophetiæ dono à Deo donatis, integrum erat in Eccleſiâ prophetare: ita & nunc ſoli illi prophetent, qui juſto præmiſſo examine Eccleſiæ judicio apti & idonei ſunt inventi, ut cum ædificatione verba ad populum faciant: qui nempe habent ſenſus exercitatos ad diſcretionem boni & mali, &, quod in Epiſcopo requirit Apoſtolus, apti ſunt ad docendum. Tertiò: Ut libertas illa concedatur in cœtu minore, in quem conveniunt quos veritatis divinæ penitius rimandæ ardor excitat, quorum unanimis eſt intentio in veritate divinâ confirmari, & ad pietatis ſtudium excitari: non autem intricatis quæſtionibus ac diſputationibus enodandis auditores abſque ullo fructu fatigare, aut ingenii acumen oſtentando inanem gloriolam captare.

Promiſcua Prophetia poſſunt eſſe noxia.

XI. At ut explicationes promiſcuæ, ſine ullo rudium & intelligentium diſcrimine, quibuſvis concedantur in Eccleſiâ magno numero congregatâ, quando verba ad centenos, imo millenos, diverſiſque admodum affectibus agitatos, facienda ſunt, & nominatim hodie, planè à ratione alienum eſt, & planè inutile ac noxium eſt cenſendum. Quia interpretationes & exhortationes ut aliquando ferè in infinitum concederentur neceſſe foret: pro ratione enim multitudinis congregatæ ut creſcant, neceſſe eſt. Atqui hoc è re Eccleſiæ neutiquam foret. Sæculo enim vivimus admodum delicato, ac controverſiarum feraciſſimo. Ut autem quis tali ſæculo aptè Eccleſiam docere poſſit, multa requiruntur: Trium videl. linguarum præcipuarum, quibus Scriptura Sacra & plurimi in Theologiâ libri conſcripti ſunt, Hebraicæ videl. Græcæ, & Latinæ, cognitio, ſi non exacta, tanta tamen, ut ipſos fontes indagare, & de genuinâ vocum ac phraſium ſignificatione judicare quis poſſit; tum & præcipuarum controverſiarum, quæ inter varias Chriſtianorum ſectas intercedunt, exacta cognitio, quæ tam multæ ſunt, tantiſque ſubtilitatibus & perplexitatibus involutæ, ut illis ritè evolvendis, argumentiſque quibus fulciuntur rectè & cum judicio expendendis, totum ferè vitæ ſpatium impendendum ſit, cum diſpendio rerum aliarum. Si autem libertas illa promiſcuè omnibus concedatur, quoniam homines ſunt præſumtuoſi, & quivis ſe facile ad dicendum idoneum exiſtimat, ſcientiamque ſuam aliis oſtentare cupit, exurgent facile indocti, arrogantes, & inepti, qui tædioſis & noxiis proferendis tempus, quod ab Eccleſiâ piis exercitiis, & promotioni in cognitione veritatis deſtinatum eſt, inutiliter terent, abſque ut ullo remediô tanto incommodo occurri poſſit. Quod ſi alii horum opinionibus adverſi contra eos inſurgant, vanas inde & acres diſputationes, rixas, diſſidia & ſchiſmata, imo & pu-

gnas, oriri neceſſe eſt. Quid autem inde, niſi maximam confuſionem exſpectes? Prophetiæ quippe erunt ſibi invicem contrariæ, & quandoque à pietatis doctrinâ alieniſſimæ. Sic omnis, quæ ex mutuâ collatione exſpectatur, ædificatio ut pereat neceſſe eſt. Tandem, libertas damnandi perquam facile accedere poteſt, ſi quæſtiones incidant graviores, & de rebus majoris momenti; præſertim in deplorando hoc orbis Chriſtiani ſtatu, quo Eccleſia miſerè ob opinionum diverſitatem in partes eſt divulſa, alterque alteri anathema dicit. Ex talium enim mutuis conflictibus in cœtu centenorum aliquot hominum nil niſi lites, jugia acerrima, ac temeraria judicia ac anathemata naſci queunt.

Reſponſio ad objectionem primam.

XII. In contrarium objiciunt; Miniſterium ordinarium, quô unus ſibi poteſtatem aſſumit in cœtu verba faciendi, reliquis excluſis, non poſſe conſiſtere cum libertate, quæ omnibus naturâ competit. Nulli enim, cum omnes naturâ ſint æquales, poteſtas publicè in cœtu loquendi competit præ alio: Qui itaque illam aſſumunt, magiſtralem ſibi autoritatem arrogant, & ſpiritus exſtinguunt. Reſp. Verum quidem eſſe, nulli præ aliô publicè loquendi jus naturâ competere: ſed nec minus verum eſt, omnes non poſſe jure iſtô indifferenter uti; Verum Eccleſiæ ædificationem, bonique ordinis rationem exigere, ut poteſtas, quæ omnibus naturâ competit, in paucos, qui ſtudio ac labore indefeſſo facultatem ſibi compararunt cum ædificatione ad populum verba faciendi, à totâ Eccleſiâ tranſcribatur: idque inſtitutioni divinæ eſſe conſentaneum jam oſtendimus. Non quaſi per illam juris tranſcriptionem ipſis competat autoritas quædam divina aut prophetica, aliis non conceſſa: ſed ut commune Eccleſiæ officium, omnibus & ſingulis à Deo præſcriptum, ut videl. proximum ſuum doceant, Eccleſiæ nomine adminiſtrent, ut ita omnis vitetur confuſio, & per maximè idoneos functio hæc ad Eccleſiæ ædificationem adminiſtretur. Tales magiſtralem aut inconceſſam autoritatem ſibi arrogare, ſpirituſque exſtinguere, dici nequeunt: Non enim miſſionem jactant divinam, non autoritatem aliis leges fidei præſcribendi, aut verba ſua tanquam edicta prætoria recipiendi: ſed ordinem à Deo inſtitutum tantum obſervant: Præſertim ſi hâc æquanimitate utantur, ut neminem ſuis, ſed ſolius Dei in Scripturâ loquentis verbis alligent, omneſque ſuas explicationes ad verbi divini regulam expendi cupiant ac orent, liberamque unicuique inquirendi & diſſentiendi, ſalvâ tamen charitate, facultatem concedant. Hi enim tantum abeſt ut prophetias exſtinguant, ut eas commendent & excitent. Illos ſolos ferit hæc objectio, qui ſibi ſolis jus cum autoritate quâdam legiſlatoriâ in Eccleſiâ loquendi arrogant, tanquam legitimè miſſis, ſive à ſucceſſoribus Apoſtolorum, ut loquuntur, ſive à Magiſtratu & Eccleſiâ, adeo ut per illam miſſionem jus & autoritatem præ aliis, quos à jure iſto excluſos volunt, acquirant, verbum Dei interpretandi; ſuaſque explicationes aut dogmata ſpecialia, ſemel in Eccleſiâ recepta, ad verbi divini normam exigi non patiuntur; verum ſibi, tanquam Dei legatis, ſine ullâ contradictione fidem adhiberi cupiunt, & renuentes ſuâ communione interdicunt & anathemate feriunt. Tales enim autoritatem, ſolis miniſtris extraordinariis propriam, ſibi aſſumunt, quin & dominatum in alterius conſcientiam, nulli niſi Deo ſubjectam, vindicant. Quin imo retorqueri poſſet hoc argumentum: Quod per illimitatam illam promiſcuè prophetandi libertatem Eccleſiæ ſua adimatur libertas, & unicuique ſciolo ac importuno facultas concedatur tempus, ab Eccleſiâ piis exercitiis deſtinatum, futilibus ac noxiis proferendis conſumendi, abſque ut ullo remedio illi occurri poſſit: importunus enim ille dicet, ſe libertate unicuique conceſſâ uti, verbaque ſua facere ad ædificationem Eccleſiæ. Quod eventus in ejuſmodi cœtibus jam ſæpe comprobavit.

Ad ſecundam.

XIII. Secundò objiciunt verba Apoſtoli, *Hebr.* x. 24, 25. *Obſervemus alii alios, ut nos adcuamus ad charitatem & bona opera: non deſerentes aggregationem noſtri mutuam, ſicuti mos eſt quibuſdam, ſed adhortantes.* Unde varia deducunt argumenta: Ac primô argutantur in vocibus *mutua congregationis*, quaſi non ſit mutua congregatio, niſi in quâ unicuique liberum eſt monendi alium officii ſui. Quaſi verò non ſit mutua congregatio, niſi in quâ omnia quæ exercentur officia ſint mutua & reciproca. Sanè omnis congregatio mutua rectè vocatur, quatenus nulla eſt congregatio niſi ex pluribus, ſibi mutuò junctis & in eundem locum congregatis, conſtans. Addunt. Apoſtolum jubere, ut *adhortemur alii alios.* Reſp. Voces illæ, *alii alios*, vel *invicem*, non exſtant in Græco: ſed pone ſubintelligenda eſſe; nullum eſt in textu indicium, locum hunc de integro Eccleſiæ cœtu intelligendum: poſſunt intelligi cœtus minores, in quibus Chriſtiani ſe invicem exacuebant ad charitatem & bona opera, quos Apoſtolus non vult deſeri, ſicut quibuſdam in primis illis Eccleſiæ temporibus, quibus fideles variis premebantur perſecutionibus, in more erat. Sed eſto, intelligantur & cœtus integri totius Eccleſiæ, poſſunt verba ita accipi, ut alii alios moneant & hortentur, ne cœtus publicos deſerant. Poſſunt etiam alii alios obſervare & acuere ad charitatem, licet omnes non in Eccleſiâ loquantur; nim: ſi quiſque pro ratione muneris & donorum ſuorum omnia conferat ad aliorum ædificationem; miniſter docendo:

alii

alii autem quod docentur in praxin deducendo, alioſque bono exemplo ad imitationem provocando.

Ad tertiam. XIV. Tertiò, deſumunt argumentum ex variis Scripturæ teſtimoniis, quibus fideles monentur alii alios monere, quæ paſſim occurrunt: *Rom.* xv. 14. *Gal.* vi. 1. *Eph.* v. 18. *Phil.* i. 27. ii. 14. *Coloſſ.* iii. 16. 1 *Theſſ.* iv. 18. v. 11, 12, 13, 14. *Hebr.* iii. 13. *Jud. verſ.* 4. Reſp. Nihil inde aliud concludi poteſt, niſi, commune Chriſtianorum officium eſſe, alios docere & monere: Verum de tempore ac loco adhortationum nihil illic præcipitur. Poſſunt itaque ſinguli huic præcepto morem gerere, licet in publicis cœtibus officio hoc non fungantur. Privatim ſingulorum id officium eſt: In cœtibus publicis eorum, quibus Eccleſia, juxta inſtitutionem divinam, munus publicè docendi impoſuit. Mala eſt illatio, à generali præcepto adhortationis, ad ſpecialem in cœtu publico docendi & adhortandi modum deducta.

CAPUT IV.

De Epiſcopis & Presbyteris, eorumque miſſione.

Quinam ſint Miniſtri ordinarii. I. SEquitur ut videamus, quinam ſint ordinarii miniſtri, & quo nomine in Scripturâ vocentur. Tria in Scripturâ occurrunt nomina, Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi. De duobus prioribus primò dicemus.

Epiſcopi & Presbyteri. II. Nomina *Epiſcoporum* & *Presbyterorum* aliquoties occurrunt in Scripturâ, & paſſim reperiuntur in ſcriptis Patrum, hodieque in Eccleſiâ Romanâ maximè ſunt in uſu: Inter Reformatos verò, præſertim in Germaniâ, Belgio, & Galliâ, communiter obtinet appellatio Doctorum, Paſtorum, & Concionatorum: Mutato illo nomine non ſine gravi ratione. Quoniam enim in hiſce regionibus reformatio cæpta eſt ſine Magiſtratus autoritate; hinc noluere antiſtites uſurpare nomen Epiſcopi, quod dignitatis, etiam ſæcularis, inſigne fuit: ne viderentur alterius jura & dignitates invadere velle: malueruntque nominari Doctores, Concionatores, &c. In Angliâ verò, ubi autoritate regiâ reformatio religionis facta eſt, Epiſcopi nomen eſt retentum, ſicut & dignitas.

Quid voces illa ſignificent. III. Ἐπίσκοπος propriè inſpectorem ſeu viſitatorem ſignificat; voce derivatâ vel ab ἐπισκοπέω, *attentè inſpicio* vel *proſpicio*; vel ab ἐπισκέπτομαι, *viſito*. Munus ipſorum vocatur ἐπισκοπὴ, 1 *Tim.* iii. 1. Et tribuitur quoque Apoſtolis, *Act.* i. 20. Πρεσβύτης propriè ſignificat Seniorem: quia tunc vulgò non eligebantur ad id munus, niſi ætate grandes. Tribuitur ſimiliter nomen illud Apoſtolis, 1 *Pet.* v. 1.

An Epiſcopi munus majus ſit quam Presbyteri. IV. Ut diſtinctè de his dicamus, ante omnia hic expedienda quæſtio eſt, hodie magnis animis in Eccleſia Chriſtiana agitata, de diſtinctione Epiſcopi & Presbyteri. Quæritur itaque, an Epiſcopi munus majus ſit quàm Presbyteri, adeo ut Epiſcopus Eccleſiæ ſit præfectus, & poteſtatem ſingularem in Eccleſia habeat, quæ Presbyterorum conſeſſui non competat? Reſp. Poſt Apoſtolorum tempora apud Scriptores Eccleſiaſticos, Euſebium, alioſque, reperimus unum Epiſcopum unicuique Eccleſiæ præfectum: Sic nobis referuntur Epiſcoporum in variis præcipuis Eccleſiis ſucceſſiones. Unde colligere licet, Epiſcopum apud illos non confundi cum Presbytero, ſed accipi pro eo, qui collegii Presbyterorum eſſet præſes: poſtea autem invaluit, ut Epiſcopi, qui præſides totiùs collegii erant, etiam in Presbyteros poteſtatem adepti ſint.

Argumenta pro ſententia negante. V. Sed quod ad uſum Scripturæ attinet, diſputatur utrum aliquod inter Epiſcopum & Presbyterum diſcrimen Scriptura agnoſcat. Communis Proteſtantium ſententia eſt, nullum inter Epiſcopos & Presbyteros Scripturam agnoſcere diſcrimen, eo quod voces illæ, tanquam æquipollentes, inter ſe permutentur: Habetque hæc ſententia inter antiquos Hieronymum præcipuum patronum. Vocum harum permutationem probant: 1. Quia Apoſtolus, Tito præcipiens, ut per ſingulas civitates Presbyteros conſtituat, *Cap.* i. 5. poſtea declaraturus, quales velit ordinari Presbyteros, Epiſcopum deſcribit, *verſ.* 7. 2. Ex *Act.* xx. 17. ubi Apoſtolus cum Miletum veniſſet, dicitur miſiſſe Epheſum, & vocaſſe Presbyteros Eccleſiæ ejuſdem: illos autem ita officii ſui admonet, *verſ.* 28. *Attendite vobis & univerſo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos, paſcere Eccleſiam Domini*, &c. 3. Petrus Apoſtolus Presbyteros alloquens ſe *cumpresbyterum* vocat, monetque Presbyteros, *ut gregem Dei paſcant*, ἐπισκοποῦντες *providentes non coactè*, &c. 1 *Epiſt.* v. 1, 2. 4. Apoſtolus *Phil.* i. 1. epiſtolam ſuam inſcribit omnibus ſanctis qui ſunt in Philippis, *cum Epiſcopis & Diaconis:* Ubi neceſſe eſſe ajunt, ut Apoſtolus ſub nomine Epiſcoporum etiam Presbyteros comprehendat, quia in Eccleſiis, ubi dignitatis illud diſcrimen obtinet, uni Eccleſiæ unus tantum præficitur Epiſcopus.

Aliorum ad ea reſponſio. VI. Verum non incommodè alii reſpondent: Voces has non prorſus eſſe ἰσοδυναμοῦντας, quoniam Epiſcopi appellatio nunquam tribuatur Presbytero; utramque autem Epiſcopo communem eſſe, adeo ut ἐπίσκοπος ſemper Epiſcopum ſingularem ſignificet; πρεσβύτερος quandoque de Epiſcopis, quandoque etiam de Presbyteris, quod hodie dicimus, comparibus uſurpetur.

Quodque loca allegata attinet: Dicunt *Act.* xx. ab Apostolo Paulo esse convocatos non tantum Ecclesiæ Ephesinæ præpositos, sed & omnium circumjacentium Ecclesiarum, quarum singulis Episcopus peculiaris sit præpositus: ideoque meritò Apostolum eos vocare Episcopos, quia numero plures erant. Idque exinde colligunt; quia sola Ecclesia Ephesina non rectè vocatur πᾶν ποιμνίον cui Episcopi præpositi sint: & quia Apostolus non tantum Ephesi, sed in totâ Asiâ triennii spatium transegit, uti *Act.* xix. liquet. Quæ tamen ratio, salvâ virorum illorum pace, nullius mihi roboris videtur: Nihil enim aliud vult Apostolus, quàm ipsos officii sui admonere, ut non tantum sibi, sed & toti gregi cui præpositi sunt prospiciant, nullâ totius sibi commissi gregis ove neglectâ: Non autem, omnem gregem, id est, integram Ecclesiam Christi, ipsorum curæ commissam utpote quæ Asiæ terminis non continebatur. Eâdem responsione utuntur ad locum *Phil.* 1. nempe sub Philippis, Macedoniæ Metropoli, plures civitates comprehensas, quarum singulis peculiaris sit præpositus Episcopus: licet verò antea civitas illa primaria non fuerit, postea tamen, postquam Romanorum colonia facta est, aliarum principem fuisse. Quod locum *Tit.* 1. spectat, agi illic solum de Episcopis, quos & Presbyterorum nomine designari agnoscunt; Titoque præcipi, ut per singulas Cretæ civitates Episcopos constituat. Idem intellige de loco, 1 *Pet.* v.

Quid hic pacis causâ statui possit.

VII. Me quod attinet, libens agnoscam, Ecclesiis ab Apostolis Episcopos, qui Presbyteris gradu aliquo essent superiores, adeoque collegii Presbyterorum præsides, fuisse præpositos. Hac tamen institutione noluisse Apostolos Ecclesiis perpetuam ac immutabilem regiminis formam præscribere, à quâ nullo unquam tempore aut casu recedere fas esset: Sed quia res est externi ordinis, Ecclesiis libertatem reliquisse eam ad commune suum commodum, usu ita exigente, immutandi. Voluisse nimirum ut per ordinarios ministros Ecclesiæ continuis adhortationibus excitarentur ad pietatem & promotionem in fide: sed in Ecclesiarum arbitrio reliquisse, quales & quantâ cum autoritate sibi Episcopos præficere velint, modò Dei gloriam totiusque Ecclesiæ ædificationem unicum sibi scopum præfigant. Instituisse ergo Episcopos in singulis Ecclesiis, aliquatenus ad imitationem Synagogæ Judaicæ, cui præpositi fuere viri aliquot graves & periti, ut omnia ad communem populi ædificationem dirigerent, qui Chaldaico vocabulo פרנסים, hoc est, ποιμαίνοντες, seu gubernatores appellabantur: In Novo Testamento vocantur ἀρχισυνάγωγοι, *Act.* xiii. 15. & plures ejusmodi uni Synagogæ præfectos fuisse, ex loco illo liquet. Verum unus inter eos eminebat, eruditionis nomine prælatus cæteris, cujus proprium erat munus, legem interpretari, & preces concipere. Uti accuratiores antiquitatum Judaicarum indagatores observant. Alii tamen credunt, Archisynagogos non fuisse eosdem cum gubernatoribus; & præterea munus illius, qui peculiariter Episcopus, *Chazan*, & Angelus Ecclesiæ vocabatur, proprie fuisse, unoquoque Sabbatho septem è Synagogâ, quos idoneos judicabat ad legendum evocare, legenti adstare, summâ cura observare ne quid falsò aut incongruè legeretur, tum & revocare ac corrigere si in aliquo esset lapsus. Unde & ἐπισκόπου nomen habuit. Quicquid sit, non obtinebat ille imperium in reliquos; sed ad summum collegii eorum erat præses, ut rectè Maldonatus observat in *Matth.* ix. 18. tanquam in scholis, qui Decanus Facultatis appellatur. Quia itaque Apostoli, & Ecclesiæ quas primò ex Judæis collegerunt, mori illi inter Judæos recepto erant assueti, videntur & eundem morem in Ecclesiam Christianam introduxisse, quemadmodum & plura alia instituta è Synagogâ in Ecclesiam traduxerunt: Alibi verò, ubi mos ille Synagogæ ignotus erat, aut commodè introduci non potuisset, videntur aliam regiminis in Ecclesiâ formam, populi illius ædificationi magis consentaneam, non improbaturi fuisse.

Et à quovis præsidi.

VIII. Itaque mea est sententia: Uniuscujusque officium esse, in illâ regiminis Ecclesiastici formâ acquiescere, quæ in Ecclesiâ in quâ degit communi consensu recepta est, & jam longô usu invaluit: neque ob externi ordinis negotium, modo ne in tyrannidem degeneret, dominatum in conscientias introducat, Christianamque libertatem evertat, sed confusionis tantum vitandæ pacisque conservandæ causâ mansuetè ac placidè ducat magis homines quàm flectat, turbas concitare, Ecclesiamque in partes scindere. Si quis itaque sub episcopatu vivat, eum ne evertere tentet. Si quis presbyterio subditus vivat, Episcopos, tanquam ad bene esse Ecclesiæ absolutè necessarios, introducere ne moliatur.

An fuerint duo genera Presbyterorum.

IX. De Presbyteris similiter quæritur, an eorum duo fuerint genera, alii docentes, alii regentes, uti hodie communiter obtinet in Ecclesiis Reformatis. Resp. Quin ordo ille quarundam Ecclesiarum statui sit accommodatus, mihi nullum est dubium: itaque cum fructu illis in Ecclesiis observari potest; præsertim si attendatur, ut, qui Seniores eliguntur, sint viri graves, rerum periti, & in Sacrarum Literarum cognitione exercitati. Non enim, uti diximus, videntur Apostoli usquam Ecclesiis regiminis formam, nullo casu aut tempore mutandam, præscripsisse: In talibus itaque Ecclesia videtur jus habere quod optimum suæque incolumitati con-

convenientiſſimum videtur, ſtatuendi. Ordinem autem illum ab Apoſtolis inſtitutum fuiſſe, aut Apoſtolorum tempore obtinuiſſe, ut hodie Reformati contendunt, ſolidè probari non poteſt.

Senſus 1 Tim. v. 17.

X. Præcipuus quo nituntur locus exſtat 1 *Tim.* v. 17. *Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrinâ.* Inde duplex Presbyterorum colligunt genus, aliorum qui laborant in verbo & doctrinâ, hoc eſt, qui docent: aliorum qui non in verbo laborant, hoc eſt, non docent, ſed Eccleſiæ regimini adhibentur: Verum collectione non ſatis ſolidâ: In textu enim Græco occurrit vox κοπιάω, quæ non ſimpliciter ſignificat laboro, ſed labore me defatigo. Ponit ergo Apoſtolus diſcrimen inter Presbyteros: Alii ſiquidem laborabant in verbo; hoc eſt, verbum non tantum prædicabant, ſed & ſeduli erant quammaximè in officio ſuo, in verbo laborabant, & variis ſeſe periculis pro doctrinâ Euangelii objiciebant: hos duplici honore Apoſtolus pronuntiat dignos: Alii officio quidem docendi fideliter defungebantur, tantos tamen labores & pro veritate certamina non ſuſtinebant. 2. Honor ille duplex, quo digni dicuntur, eſt honorarium ſtipendium: uti ex *verſ.* 18. liquet: *Dicit enim Scriptura: non alligabis os bovi trituranti: &: Dignus eſt operarius mercede ſuâ.* Nemo autem Presbyteris regentibus ſtipendium aliquod deberi credit. Alii autem putant, appellationem Presbyteri & rectoris, in Judæorum Synagogis, communem fuiſſe Epiſcopis & Diaconis. Presbyteros nimirum qui ſolum præerant ſignaſſe diaconos, qui Presbyteri ac rectores appellati ſint, æquè ac Miniſtri, & in Synagogis Judaicis inter viros ex profeſſo literatos cenſebantur. Epiſcopos autem & miniſtros vocatos τὲς κοπιῶντας ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, id eſt, qui operam dabant legi, ut idonei ad docendum fierent; in quorum ſubſidium etiam decimæ ſolvebantur: & ad hunc morem reſpicere Apoſtolum in hoc loco.

Et 1 Cor. XII. 28.

XI. Alii hoſce Presbyteros regentes deſignari putant 1 *Cor.* XII. 28. ubi inter munera nominantur κυβερνήσεις. Sed locum inſpicienti manifeſtum eſt, loqui illic Apoſtolum de muneribus extraordinariis: tum, incertum eſt, quale donum hoc fuerit; & ex nudâ voce argumentum velle petere, admodum frivolum eſt. Verum de totâ hac re quiſque fruatur judicio ſuo.

De miſſione miniſtrorum.

XII. Expendenda eſt alia quæſtio, majoris momenti & uſus, quænam nimirum miſſio requiratur, ut miniſtri ordinarii, (ſive Epiſcopi vocentur, ſive Presbyteri, ſive Concionatores munus ſuum legitimè obire queant. Quæſtionem hanc Pontificii mövent Reformatis, ut occaſionem habeant totum Reformationis opus tanquam illegitimum condemnandi. Requirunt ergo, ut quis munus docendi in Eccleſiâ ſuſtineat, legitimam miſſionem; non autem eſſe legitimam miſſionem, niſi quis à ſupremo Eccleſiæ rectore, Papâ ſc. Romanô, vel ejus vicariis, ad docendum ſit miſſus, Eccleſiæque antiſtes conſtitutus.

Qualis miſſio requiratur in Eccleſiâ jam formatâ.

XIII. Fatemur nos, in cœtibus jam formatis & conſtitutis neceſſariam eſſe quandam Eccleſiæ, ſeu eorum quos Eccleſia delegavit ſibique præpoſitos voluit, electionem & ordinationem legitimam, quæ, ſive manuum impoſitione, ſive aliô quocunque ritu, peragatur. Verum id non eſt de eſſentiâ muneris Eccleſiaſtici; ſed ſolummodò ordinis & decori cauſa, cujus autor eſt Deus, requiritur: 1 *Timoth.* IV. 14. 2 *Tim.* I. 6. Quæ ordinatio peragi ſolet vel per Epiſcopum, vel presbyterum, pro varia regiminis Eccleſiaſtici forma in diverſis Eccleſiis recepta: Quoniam enim tota Eccleſia per ſe omnia procurare non poteſt, & in tanta multitudine juſtus confuſionis eſt metus; hinc aliquos conſtituit, qui ſuo nomine omnia quæ Eccleſiam in communi ſpectant, peragant.

In Eccleſiâ nondum formatâ, aut collapſâ, ea neceſſaria non eſt.

XIV. Verum in prima Eccleſiæ inſtitutione, cum ordo certus nondum eſt conſtitutus, aut in ejus reſtitutione, quando ordo collapſus eſt, aut ii, qui ſecundum ordinem receptum miſſi ſunt, à veritate deficientes errores periculoſos variaſque ſuperſtitiones loco veræ ac ſolidæ pietatis introduxerunt, & pertinaciter retinere cupiunt, ejuſmodi miſſionem, ut legitimè quis docendi munus exercere poſſit, neceſſariam eſſe negamus. Ratio eſt: Quia Epiſcoporum officium nihil ſingulare continet ultra officium omnium fidelium. Duo quippe ipſis incumbunt; ut Eccleſiam doceant, & regant. De doctrinâ præcipitur 1 *Tim.* IV. 13. 2 *Tim.* I. 13. II. 25. IV. 2. *Tit.* I 9. III. 8, 9. Atqui id commune eſt omnium Chriſtianorum officium, *Coloſſ.* III. 16. 1 *Theſſ.* V. 14. *Hebr.* III. 13. Regimen in eo conſiſtit, ut diligentem inſpectionem & curam habeant vitæ auditorum; tum, ut omnia ad ædificationem, ordinem, & ſalutem Eccleſiæ dirigant. Atqui id omnibus præceptum legimus; *Rom.* XVI. 17. 2 *Theſſ.* III. 6. & 14. 1 *Cor.* XIV. 40. Diſcrimen itaque inter Epiſcopum & privatum fidelem in eo ſolum verſari videtur; quod Epiſcopus ab Eccleſiâ ſpeciatim ſit delegatus, ut officium quod unicuique incumbit, totius Eccleſiæ nomine adminiſtret; adeo ut officium omnibus commune, ipſi, tanquam peculiariter delegato, ſit ſpeciale, & in illius adminiſtratione integram Eccleſiam repræſentet.

Quid ſufficiat ad legitimam miniſtri miſſionem.

XV. Ad legitimam itaque miniſtri miſſionem ſufficit, ut cœtus aliquis fidelium quendam ex medio ſui, ſecundum ordinem Apoſtolicum exploratum, ſibi conſtituat miniſtrum,

ſtrum, illique jus concedat in Eccleſiâ ordinariè docendi ac publicè loquendi, omniaque quæ decorum Eccleſiæ & auditorum ædificationem ſpectant ſuo nomine adminiſtrandi. Eſtque talis miſſio neceſſaria, ut obſervetur legitimus ordo, ſine quo nullus cœtus, nulla ſocietas ſubſiſtere poteſt: ut nempe ſpontaneâ ſubmiſſione poteſtas omnibus communis in unum aut paucos conferatur; & ut illa maximè idoneis credatur. Eaque miſſio divina merito vocatur, quia miniſtri ita miſſi ſecundum divinam ordinationem inſtituuntur, qui hunc in Eccleſiâ ordinem perpetuum eſſe voluit, uti ex 1 *Tim.* III. & *Tit.* I. conſtat. Eodem ſenſu quo *Rom.* XIII 1. *omnis poteſtas à Deo* dicitur; quia Deus ordinem illum inſtituit, ut poteſtates multitudini regendæ præſint.

Miſſio divina non eſt neceſſaria, niſi in nova doctrinæ annuntiatione.

XVI. Hinc apparet, immeritò Pontificios nobis litem movere de miſſione. Quoniam enim Reformatores primi miſſi non ſunt ab ipſorum Pontifice, ejuſve vicariis, requirunt in ipſis immediatam miſſionem divinam. Sed abſque omni ratione. Miſſio enim divina immediata eo ſolum caſu eſt neceſſaria, quando Dei nomine nova doctrina, antea inaudita, eſt prædicanda: perinde uti fecerunt Apoſtoli. Reformatores autem novam non prædicarunt doctrinam: ſed doctrinam antea prædicatam, & miraculis ſufficienter aſſertam & ſtabilitam, variis autem erroribus fœdatam & miſerè collapſam, tantum reſtaurarunt, & à corruptelis vindicarunt. Ad hoc efficiendum immediatâ divinâ miſſione opus non eſt, ſed ſolâ Scripturâ, infallibili verbo Dei, ac fidei normâ unicâ ac perfectâ. Quoniam nihil extra Scripturam docendum eſt, ſed ſolummodò ad illius præſcriptum omnia revocanda, & quæcunque illi adverſa reſecanda. Quilibet ergo ſolidâ verbi hujus cognitione inſtructus, & à cœtu quodam in paſtorem aſcitus, legitimè miſſus eſt, ſufficienterque inſtructus ad doctrinam à corruptelis vindicandum.

Senſus Rom. X. 15.

XVII. Hoc obſervato, facile erit ad omnes Pontificiorum objectiones reſpondere. Primò objiciunt verba Apoſtoli, *Rom.* X. 15. *Quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* At locum inſpicienti liquet, mentem Apoſtoli non eſſe, licitum nulli eſſe prædicare, niſi mittatur; ſed abſque miſſione neminem prædicare poſſe. Agit ſiquidem de promulgatione novæ doctrinæ, cujus revelatio à ſolo Deo haberi poteſt ac debet. In præcedentibus enim inquit, *Quomodo credent ubi non audiverunt? quomodo audient ſine prædicante?* Id enim non ſignificat, quomodo jus credendi aut audiendi habebunt? ſed, quomodo credere vel audire poſſunt? Alia eſt ratio, quando doctrina à Miniſtris immediatè à Deo miſſis plenè ac perſpicuè eſt promulgata, ac miraculis ſufficienter confirmata: tum enim unicuique liberum eſt alios eam porro docere, & ad illius obſervationem hortari. Nullâ hùc divinâ miſſione eſt opus: requiritur tantum cognitio genuini ſenſus legis divinæ, & charitas hominem ad alterius inſtitutionem impellens, & prudentia utramque hanc dirigens.

XVIII. Secundò: Proferunt verba Domini, *Joan.* X. 1. *Qui non intrat per oſtium in ovile ovium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro.* *Intrare* autem *per oſtium*, ajunt, eſt, legitimâ viâ & autoritate intrare: ergo *non intrare per oſtium* eſt, abſque legitimâ autoritate intrare. Reſp. Chriſtus ſeipſum vocat *oſtium*: ergo *intrare per oſtium*, eſt, intrare per Chriſtum. Non enim de paſtorum miſſione hic loquitur Dominus, ſed de eorum officio, quod exigit, ut ovium curam gerant, earumque bonum procurent, juxta Domini præceptum, non verò ſui compendii cauſa ad oves intrent. Illud enim verorum paſtorum, hoc furum officium eſt. *Joan.* X. 1.

XIX. Tertiò: Pugnant verbis Domini, *Joan.* VII. 18. *Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit.* Reſp. Qui docet Scripturam, non loquitur à ſemetipſo. Explicationem quidem Scripturæ, quam affert, aliis ut tanquam divinam recipiant, præſcribere nequit; idque ſi conetur, divinam ſibi miſſionem arrogat; ſed rationibus, etiam ex ipſo verbo divino deſumtis, perſuadere conatur: nihil itaque præſcribit, niſi quod à Deo mandatum ex ipſa Dei lege evincit. Sicut ergo qui legem à Magiſtratu latam alteri, illius ignaro, explicat, non à ſe loquitur; ita nec qui mandata Dei alteri ipſius Dei verbis inculcat. *Joan.* VII. 18.

XX. Quartò: Urgent verba Apoſtoli, *Hebr.* V. 4. *Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.* Reſp. Agitur illo in loco de Sacerdotio, cujus interventu magna hominibus à Deo conferebantur beneficia, remiſſio ſc. peccatorum. Profecto hunc honorem ſibi nemo arripere poterat. Dei ſolius eſt, diſponere de beneficiis ſuis, & conſtituere internuntium, cujus interventu placari velit hominibus. Hic autem agitur de iis, qui verbum à Deo revelatum tantum ſunt expoſituri, & aliis incalcuturi. Quod cum Deus omnium fidelium commune eſſe officium voluerit, ut jam vidimus, ſpeciali ad id miſſione opus non eſt. Concludimus ergo, ſi quis donis ad docendum aptis inſtructus eſt, & ab Eccleſia in Doctorem eligatur, eum legitimè eſſe miſſum, nec alia miſſione indigere. *Hebr.* V. 4.

Modus eligendi epiſcopos.

XXI. Modus autem eligendi duplex occurrit in Scriptura. *Act.* I. 15. *& ſeqq.* dicitur totius Eccleſiæ communibus calculis Matthias undecim Apoſtolis in Judæ locum adjunctus: iſque modus etiam in prima Diaconorum electione obſervatus eſt, *Actor.* VI. 3. Alibi verò dicuntur Paulus & Barnabas

bas Ecclesiis Episcopos præfecisse, *Actor.* XIV. 22. jubetque Paulus, ut Titus in Cretâ per singulas civitates Episcopos constituat, *Tit.* I. 5. Exinde liquet, vel totius Ecclesiæ esse, aliquos è mediô sui eligere, quibus munus ordinariè in Ecclesiâ docendi imponat; vel ab Ecclesiæ præfectis eos eligi & Ecclesiæ præponi. Prior modus potissimum locum habet in primâ Ecclesiæ constitutione, quando nondum certus ordo introductus est, juxta quem omnia Ecclesiæ regimen spectantia dirigantur. Omnino enim æquissimum est, ut integra Ecclesia certos sibi deligat, quibus autoritatem omnia suo nomine administrandi conferat. Quoniam autem in multitudine, præsertim si Ecclesiæ magno numero constent, facile confusionis est metus; hinc in Ecclesiâ jam constitutâ convenientius est, electionem certo ordini alligare, eamque committere paucioribus, qui & prudentiâ, rerum experientiâ ac moderamine alios antecellunt: Sive unus ejusmodi Ecclesiæ sit præfectus; quemadmodum in Ecclesiis obtinet Episcopali regimini subjectis; sive plures; uti in Ecclesiis presbyteriali regimini assuetis contingit. Ubi tamen notandum, non esse Episcopum Ecclesiæ præficiendum absque Presbyterii ordinatione: 1 *Tim.* IV. 14.

Requisita in Episcopo.

XXII. Sed sive per Episcopum, sive per Presbyterium, sive à tota Ecclesiâ ministri electio peragatur, in ipsâ electione ante oculos habere oportet Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem; adeoque sepositio omni humano affectu, ad requisita Episcopi ab Apostolo commemorata, 1 *Tim.* III. & *Tit.* I. solummodò est respiciendum; neque quisquam, nisi post diligentem & accuratam explorationem secundum Apostolicas regulas, ad munus istud promovendus est.

Duum generum.

XXIII. Dotes in Episcopo requisitæ, variæ ab Apostolo locis dictis recensentur. Earum aliæ spectant doctrinam, aliæ vitam ac mores.

Alia spectant Doctrinam.

XXIV. Quod doctrinam spectat: requiritur ut sit διδακτικὸς, 1 *Tim.* III. 2. id est, aptus ad docendum; qui nempe solidâ verbi divini cognitione imbutus, sensum ejus aliis explicare potest, ipsosque in veritate salutari confirmare; quin & contradicentes redarguere, veritatemque divinam à strophis & objectionibus aliorum vindicare; uti id fusius explicatur *Tit.* I. 9.

Alia vitam ac mores.

XXV. Quæ vitam spectant duo requirunt: 1. Ut ab iis sit vitiis immunis, quibus tam honorificum munus dedecore afficitur. 2. Ut illis instructus sit virtutibus, quibus ornatus munere hoc cum fructu & ædificatione fungi possit.

A quibus vitiis debeat esse immunis.

XXVI. Prioris generis dotes sunt hæ. I. Ut sit *irreprehensibilis*, 1 *Tim.* III. 2. *Tit.* I. 6, 7. Est hoc generale, & requirit, ut nullum ipsi crimen meritò objici possit, quod ad muneris dehonestationem faciat. Liberum ergo esse vult, non tantum à peccati pravâ consuetudine aut improbitate, sed & ab ejusmodi factô singulari, quod ignominiæ notam ipsi inurere potest, atque ita omnem, quem in munere spectat, fructum impedire. Itaque non præsens tantum, sed & præteritum vitæ tempus in considerationem venit, ne quis eligatur, qui facto aliquo turpi ignominiam contraxit. Illud tamen non impedit, quo minus eligatur, qui habitum vitiosum, unde infamiam tantam non contraxit, per sincerum pietatis studium exuit, ac per longam assuetudinem pietatis habitum contraxit. II. Ne sit *vinolentus*, 1 *Tim.* III. 3, *Tit.* I. 7. Quia, ne alia jam commemorem, cum vigilantiâ & curâ Ecclesiæ in Episcopo requisitâ omninò pugnat, omnemque ei autoritatem demit. III. Ne sit αὐθάδης, ne nimium sibi placeat, & pertinax sit in retinendis & defendendis iis, quæ ipsemet invenit, aut semel approbavit. Oritur plerumque ex superbiâ, estque vitium hominem invisum reddens, aliorumque consilia salutaria respuentem. IV. Ne sit *iracundus:* quia ira homines qui docendi & monendi sunt absterret, quando nim: veritas in tali casu satis odiosa, per amaras & iracundas increpationes magis ingrata redditur: tum & prudentiam, in Episcopo vel imprimis requisitam, tollit. V. Ut sit *alienus ab avaritiâ*, & *ne turpis lucri sit cupidus*, 1 *Tim.* III. 3. *Tit.* I. 7. hoc est, ne res sacras habeat venales, aut quæstus gratiâ Episcopi munus ambiat. VI. Ne sit *novitius*, 1 *Tit.* III. 6. Ratio additur: ne illô subitaneô honore insolescat.

Quibus virtutibus instructus.

XXVII. Secundi generis dotes, sunt virtutes in illô requisitæ, eæque variæ. I. Pietas, *Tit.* I. 8. id est, ut se Dei reverentiâ duci verbis factisque ostendat, religionisque amore sit imbutus. II. Ut sit *justus*, & *æquus*, 1 *Tim.* III. 3. *Tit.* I. 8. Ut non tantum unicuique suum tribuat; sed & summâ cum animi moderatione cum aliis versetur, & benignè ac placidè eos tractet. Quibus III. additur, ut sit *bonorum amans*, & *hospitalis*. IV. Ut sit *sobrius*, 1 *Tim.* III. 2. *Tit.* I. 8. ne gulæ aut ventri serviat, aut ditiorum convivia ambiat. V. Cui virtuti proximè conjuncta est castitas, quam Apostolus sub voce continentiæ requirit: *Tit.* I. 8. Ad illam referendum, quod utroque in locô commendatur, ut sit VI. *Unius uxoris vir.* De hujus requisiti sensu disputatur. Quidam volunt à munere episcopatus excludi, quotquot secundam, priore defunctâ, duxerunt uxorem. Sed verò, non comperiemus plurium uxorum virum nominari, qui priore uxore defunctâ secundam superinduxerit. Itaque dicendum, aut castitatem matrimonialem hic requiri in Episcopo eligendo, ut unius uxoris vir sit, hoc est, ne aliam præter suam

uxorem ſpectet, eique uni in re matrimoniali ſe addictum ſervet: eodem ſenſu, quo adulteri plurium uxorum viri dicuntur. Vel ſi cui ſenſus hic durior videtur, uti reverâ durus eſt, exigi ut nemo polygamus, qui pluribus uxoribus ſimul alligatus eſt, ad Epiſcopi munus eligatur: qui videlicet priore uxore ante fidem ſuam repudiatâ (uti non tantum inter Judæos, ſed & Ethnicos repudia in uſu erant) extra caſum adulterii, aliam ſuperinduxerit: Cum enim lex Chriſtiana quodvis divortium, excepto caſu adulterii, improbet, talis juxta legem Chriſtianam à prioris matrimonii vinculo exſolutus non eſt, atque ita reverâ duas habet uxores. Quoniam itaque Epiſcopatus non committi debet, niſi irreprehenſibilibus, & Eccleſiæ cui præſunt exemplaribus futuris, meritò Apoſtolus tales inde excludit. Neque explicationi huic obſtat, quod 1 *Timoth.* v. 4. Apoſtolus viduam diaconiſſam eligi vult, *quæ fuerit unius viri uxor*, quæ alia eſſe non videtur, quàm quæ unô tantum matrimoniô uni viro copulata fuit; quoniam fœminis maritô repudiatô alteri nubere fas non fuit: credibile autem non eſſe, in Epiſcoporum electione eam regulam ſpretam, quæ in diaconiſſis eligendis obſervabatur. Non enim aliæ intelligi videntur viduæ, quàm quæ à maritô ſuô illegitimè dimiſſæ illô vivente ante fidem ſuam in Chriſtum alteri matrimonio fuere copulatæ, atque ita juxta legem Chriſtianam reverâ duos ſimul habuere maritos; quas à munere diaconiſſarum excludi vult Apoſtolus; quia non niſi vitæ inculpatæ & irreprehenſibilis ad id admitti oporteat. Ratio explicationis hujus eſt, quia Apoſtolus junioribus viduis ſuadet, ut nubant: Non autem credibile eſt, eum id conſilii ipſis voluiſſe dare, quo in poſterum honore diaconatus excluderentur; quod neceſſe foret, ſiquidem viduas duo expertas matrimonia eligi prohiberet. Huic noſtræ explicationi duo objiciuntur. Primò. Quod talis vidua duorum ſimul virorum uxor dici non potuerit; cum enim Deus olim repudium permiſiſſet, reverâ repudiata ſolvebatur priori vinculo, & libera evadebat cui vellet nubere. Reſp. Id quidem verum eſt, juxta legem ſub quâ vixit ante fidem in Chriſtum, adeò ut à viro repudiata ad alteras nuptias tranſiens nihil contra legem peccaverit; interim negari nequit, talem mulierem per legem Chriſti cenſeri duorum ſimul maritorum uxorem: quia licet juxta legem Moſis, quæ ob quascunque cauſas divortium permiſit, unius tantùm mariti uxor cenſeri debeat; tamen juxta legem Chriſti, quæ divortium extra cauſam ſcortationis illicitum declarat, mulieremque repudiatam ſi alteri nubat ſcortatricem pronuntiat, reverâ duos ſimul habet maritos; & ex illâ lege, quam Chriſtum profeſſa amplexa eſt; nunc de facto illius judicium inſtitui debet. Non poteſt quidem rea agi ſcortationis aut adulterii; quoniam indulto legis, cui ſubjecta fuit, uſa eſt: attamen ad fidem Chriſti tranſiens, propter defectum illum, quem religio Chriſtiana damnat, quique in integrum reſtitui nequit, excluditur honore diaconiſſæ, quod munus vitam ab omni reprehenſione puram requirebat. Secundo objicitur; quod repudiatæ nubere honori ſit, & in repudio viduæ permanere infamiæ, ſaltem quoad homines; & videretur Apoſtolus meliore conditione ponere eam, quæ in repudio ſenuerit, quàm eam cujus maculam ducens illam alius abſterſerit. Reſp. 1. Argumentum illud facile retorqueri poſſe: Si enim omnes viduas plures quàm unum maritum expertas, Apoſtolus à diaconiſſæ munere excludat, neceſſe eſt illas etiam excludi, quæ a priore marito repudiatæ alteri nupſerint; non verò excludi, quæ in viduitate abſque ſecundis nuptiis ſenuerint; aut quarum maritus poſt miſſum repudium obiit, ipſæ vero cum alio nuptias non contraxerint. Atqui nec earum infamiam alius illas ducens abſterſit. 2. Ut verò preſſius reſpondeam, dico; non ſemper quicquid in hominum oculis honoratius eſt, aut olim ſub Lege fuit, etiam coram Deo præſtantius eſſe, aut convenientius ad munus quoppiam in Eccleſiâ Novi Teſtamenti adminiſtrandum. Quod ex hoc ipſo exemplo apparet. Status conjugalis ſub Veteri Teſtamento honoratior habitus fuit, quam cœlebs: hinc & filia Jephthæ, quoniam per votum paternum tanquam Deo ſacrata ſecludi & matrimonii expers vivere debuit, virginitatem ſuam deflevit: tum & maximè probroſum judicatum fuit, nullam relinquere poſteritatem: atqui cœlibes, nullum planè matrimonium experti, maximè epiſcopatui idonei judicantur, uti & virgines quæ in Diaconiſſas eligantur. Eodem modo & repudiatæ ſecundas nuptias non expertæ aptiores eſſe poſſunt ad munus diaconiſſarum, licet illarum infamiam coram hominibus ſequens maritus non abſterſerit, quàm quæ ſecundo matrimonio coram hominibus honoratæ videntur: quoniam licet coram hominibus per ſecundum matrimonium infamia qualiſcunque per repudium contracta deleatur; actus tamen committitur, qui licet olim fuerit toleratus, nunc à Domino Jeſu pronuntiatur eſſe ſcortatio. Tandem ajunt, Apoſtolum, ſi id, quod nos contendimus, voluiſſet, nimis obſcurè aut conciſè locutum fuiſſe. Reſp. Id aliquam quidem habiturum ſpeciem, ſi caſus ille olim in Eccleſiæ initio æquè ignotus fuiſſet fidelibus, atque nunc eſt nobis. Quia enim caſus ille nunc non exſtat, obſcurior videtur locutio, unius uxoris maritum, aut unius mariti uxorem accipere de marito, qui unam tantum, non plures ſimul, ſive priore repudiatâ, ſive retentâ, duxerit. Inde verò minimè

mè sequitur, quid olim, cum casus ille crebrior erat, sermo obscurior fuerit, cum hoc sensu phrasis hæc accipitur. Ego credo nullam, cum Apostolus hanc scribebat epistolam, in eâ phrasi fuisse obscuritatem. Exinde autem, quod Apostolus requirit, ut Episcopus unius uxoris vir sit, concludi nequit, Episcopum necessariò debere esse conjugatum; sed solummodò, si conjugatus sit, uni tantum uxori copulatum. Rectè autem infertur, institutum Romanæ Ecclesiæ, Clericis matrimonium illicitum decernentis, non esse institutum Apostolicum, sed decretum merè humanum. Hisce porro additur VII. Ut sit *gravis*, ac *vigilans*; & porrò, ut *domui suæ bene præsit, & liberos habeat in subjectione*. Non enim tutò domus Dei, seu Ecclesiæ, regimen illi committitur, qui propriæ domui præesse nequit, 1 *Tim.* III. 5. Tandem, ut bonum testimonium habeat, etiam ab extraneis, 1 *Tim.* III. 7. ne quis vitam ejus calumniandi occasionem habeat; ipseque bonum Euangelii odorem, etiam ad extraneos, dispergat, ut Christo lucrifiant.

CAPUT V.

De munere Episcoporum & Presbyterorum.

Munus Episcoporum.

I. REstat tandem ut Episcoporum & Presbyterorum, seu Antistitum Ecclesiæ, munus consideremus. Duo illud continet, Doctrinam, & regimen Ecclesiæ.

Præparatio ad muneris functionem.

II. Ut autem munere hoc ritè quis fungatur, ante omnia necesse est, ut se debitè ad illius functionem præparet. Huc requiritur, ut accuratè naturam & rationem muneris sibi concrediti consideret: Nimirum se esse ministrum Dei, ut voluntatem divinam hominibus prædicet: Officium ergo suum esse, 1. ut plenè de voluntate Dei persuasus sit, & ἐπίγνωσιν habeat sanorum verborum, 2 *Tim.* I. 13. corpus quoddam doctrinæ voluntati divinæ planè conveniens. Hunc in finem assiduus sit in Sacræ Scripturæ lectione, ex quâ solâ salutaris doctrina peti potest. 2 *Tim.* III. 15. Hinc Apostolus Timotheum monet, *attende lectioni*, 1 *Epist.* IV. 13. 2. Ne metu hominum quicquam taceat, quod Deus docendum jubet. Illud exigit Dominus *Matth.* X. 28. ideoque Apostoli Synedrio Judæorum ajunt, *Judicate, an æquum vobis magis obedire, quam Deo? Actor.* IV. 19. Et Paulus inquit; *Si studerem hominibus placere servus Christi non essem: Gal.* I. 10. Non ergo metu persecutionum deficiat in munere suo: *Mercenarius fugit, quia mercenarius est: Joan.* X. 13. 3. Ne quicquam Ecclesiæ tanquam necessarium præscribat, præter id quod Deus necessarium declaravit; neque fidei regulas extra verbum Dei cudat, hominesque loquendi formulis, Scripturâ non contentis, sed à se excogitatis, alliget. Sed de eô postea fusius. 4. Ut gloriam Dei & Ecclesiæ sibi commissæ salutem unicè ante oculos habeat, abnegatô propriô commodô. Tandem, ut alienus sit ab omni ambitione, quæ & sæpe pervicaciam generat, aut erga dissentientes odium & inimicitiam.

Pars muneris est doctrina.

III. Doctrina, quam muneris Antistitum partem diximus, consistit partim in assertione veritatis, partim in formatione morum. Ut officium hoc ritè impleat, requiritur in eô Cognitio & Prudentia.

Quid docere debeat Episcopus.

IV. Ad cognitionem spectant omnia quæcunque à Ministro docenda sunt. Hæc sunt, omnia quæ faciunt ad fidem & ædificationem quæ in fide est: uti præcipitur, 1 *Tim.* I. 3. *& seqq.* IV. 7. VI. 3. Ergo docenda veritas salutaris, sine cujus cognitione fides consistere nequit, atque adversus contradicentes validis rationibus est adstruenda, & ab objectionibus vindicanda; ut & auditores *rationem reddere* norint *ejus quæ in ipsis est spei*, 1 *Petr.* III. 15. & *sensus habeant exercitatos ad discretionem boni ac mali*, *Hebr.* V. 14. 2. Veritas non quidem absolutè fundamentalis, sed utilis admodum, tum ad solidiorem in veritate salutari confirmationem, ut fideles sint *radicati in Christo, & superædificati in ipso, & confirmati fide*, *Coloss.* II. 7. tum ad majorem in virtutibus Christianis progressum, ut ita continuò magis ac magis ad perfectionem enitantur, & ἀκριβῶς *ambulent, non ut insipientes, sed ut sapientes*, *Ephes.* V. 15. 3. Veritas hæc auditorum ædificationi est applicanda ad emendationem, adhortationem, consolationem, ut ita vitam secundum illius præscriptum componere, singulasque doctrinæ Christianæ partes ad pietatis incrementum applicare, & *dignè vocatione quâ vocati sunt ambulare* discant, *Ephes.* IV. 1. Hinc maximè inculcanda veritas, quæ tota ad pietatis promotionem comparata est: doctrinæ verò, quæ intellectum inani tantum speculatione pascunt, ut inutiles, imo pietati noxiæ, mentemque à seriâ morum formatione avocantes, vitandæ; juxta 2 *Tim.* II. 16, 23. *Tit.* I. 14. III. 9, 10. Quia autem ab illis qui veritatem oppugnant etiam illi contrarii errores solent defendi, etiam illi sunt impugnandi, & ex verbo Dei confutandi: *Tit.* I. 9. hinc 2 *Tim.* III. 16. Scriptura dicitur utilis non tantum ad doctrinam, sed & *ad redargutionem*. Potissimum autem in illis evellendis opera est insumenda, à quibus certa pietati pernicies imminet. Breviter, salutaris veritas plenè ac perfectè est adstruenda & inculcanda, nihil ut reticeatur, quod ad salutem auditorum necessarium est; ut dicere possit cum Apostolo, *Actor.* XX. 26, 27. *Contestor vos hodierno die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis.*

V. Sed & ab alterâ parte, quia minister est

Limites muneris sui excedere non debet.

Dei, nihil debet committere quô ministri limites excedat, sibique partem in dominio Dei arroget. Quia itaque Deus omnem quæ ad salutem necessaria est veritatem in Scripturâ Sacrâ plenè ac perspicuè expressâm reliquit, sive totidem verbis, sive evidenti & omnibus sanâ mente præditis obviâ consequentiâ ex iis quæ totidem verbis exstant deducendam; nihil in Scripturâ ut necessaria definitis adjicere debet, aliisque tanquam necessariò credendum aut observandum imponere. Tum enim non Dei, sed suum prædicat verbum, legesque salutem consequendi non ex Dei verbo haurit, sed ipse propriâ autoritate cudit. Distinguere ergo accuratè debet inter verba Dei, & sua. Quæ à Deo clarè sunt præcepta, aliis ut præcepta divina præscribere debet; ita tamen, ut autoritatem habeant à Deo, ipse tantum eorum præco sit; ut dicere possit cum Apostolo, 1 *Cor.* XI. 23. *Accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Quæ clarè à Deo revelata aut præcepta non exstant, sed ipse diligenti inquisitione, seriâ meditatione & ratiocinatione ex verbo divinô collegit, & de quorum sensu discrepantes sunt & esse possunt doctorum sententiæ, à præceptis Dei accuratè distinguere debet, liberamque unicuique credendi quod sibi, omnibus ritè perpensis & ad verbum Dei examinatis, verissimum videtur, facultatem concedere, neque dictis suis ulterius quemquam adstringere, quam ex Dei verbo ac evidenti ratiocinatione ipsi persuadere potest: Si quos convincere nequit, tanquam errantes & infirmos, attamen fratres, tolerare.

Quinam contra munus hoc peccent.

VI. Contra officium hoc peccant: I. Qui traditiones non scriptas, tanquam regulas fidei & vitæ necessariò observandas huic verbo adjiciunt. II. Qui articulos & dogmata, in Scripturâ non clarè definita, & de quorum veritate variantes sunt Doctorum sententiæ, tanquam necessaria urgent: atque ita ex articulis non fundamentalibus fundamentales faciunt. Hi enim autoritatem divinam, cujus solius est uti salutem hominibus dare, ita & leges salutis obtinendæ præscribere, usurpant: & verbum Dei insufficientiæ tacitè insimulant, dum alia illic non definita, ad salutem requiri contendunt. Ex quo porro oriuntur facta sanctissimis hujus religionis præceptis planè contraria; nim: ex albô Christianorum proscriptio omnium illorum qui placitis illis assensum non præbent: Odium, inimicitiæ, & persecutiones variæ, quæ charitatem Christianam lædunt & exstinguunt. III. Qui phrases ac loquendi formulas extra & præter Scripturam aut ipsi excogitant, aut ab aliis excogitatas amplectuntur, aliisque tanquam necessarias obtrudunt. Quanquam enim unicuique liberum est, mentem suam phrasibus quas putat accommodatissimas, exprimendi: nullum tamen aliis eas præscribendi jus habet. Quin & hac suâ actione Spiritum Sanctum aut ignorantiæ, quasi non potuerit, aut invidentiæ, quasi non voluerit mentem suam aptioribus & clarioribus verbis exprimere, insimulant. Dices. Ejusmodi phrases necessariæ sunt ad detegendos hæreticos; quia illi sententiam suam verbis Scripturæ Sacræ occultant. Resp. Illos pro hæreticis non esse habendos, qui unicè verbo Dei adhærent, neque sibi quicquam, nisi in Scripturâ clarè definitum, humanâ autoritate obtrudi patiuntur. Tales enim in errores exitiales incidere nequeunt. Si tamen in levioribus errent, uti hoc contingere aliquoties indubium est, ex Sacrâ Scripturâ erudiantur, & interim tanquam Christiani tolerentur. Potestatis humanæ limites transgreditur, qui fidelibus jugum, à Deo non impositum, imponere præsumit. Si enim verba Scripturæ ambigua sunt, & laxioris significationis, quis nobis jus ac autoritatem concessit, quod controversum, & in Scripturâ non clarè decisum est, in alteram partem decidendi, alioque nostræ interpretationi, quam illi Scripturæ adversam credunt, alligandi? Ne hic impingamus, loquamur linguâ Spiritus Sancti in Scripturâ loquentis, & quæ necessariò credenda aut facienda præscribimus, enuntiemus *non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus Sanctus*, 1 *Cor.* II. 13. & cum Apostolis *Act.* II. 4. *prout Spiritus Sanctus* nobis *dedit*, videl. in Scripturâ, *eloqui*: accuratè semper interpretationes nostras à verbis Dei distinguendo.

Quis sit falsus Doctor.

VII. Hinc jam infallibile desumi potest κριτήριον, quisnam pro verô, quisnam pro falsô doctore sit habendus. Quæstio satis ardua in Ecclesia Christianâ, quæque omnes sollicitos tenet: Sed quæ commodissimè per hanc regulam expediri potest: Quicunque non docet doctrinam illam, quam Apostoli ad salutem necessariam esse docuerunt, vel illi aliquid, tanquam ad salutem necessarium, superaddit, quales erant in quos Apostolus in *Epist. ad Gal.* tam acriter invehitur, illi sunt falsi doctores. Non ergo statim concludendum, si doctorem quempiam comperiamus in quibusdam errare, eum esse falsum doctorem. Dolenda quammaximè est illa plerorumque Christianorum judicii perversitas, quamcunque dissensionem à salute excludere credentium, ideoque ob quamcunque exortam controversiam conservos suos tanquam falsos doctores traducentium. Cum ille tantum falsus sit doctor, qui salutis consequendæ viam aliam, præter eam quam Apostoli docuerunt, præscribit. Quales sunt 1. Qui ea, quæ Apostoli credenda aut facienda docuerunt ut salus obtineatur, non docent. Hoc ipsa res clamat. 2. Qui præter doctrinam ab Apostolis traditam, dogmata quædam, ab Apostolis nusquam ut creditu aut

factu

factu necessaria determinata, ab omnibus quos docet, tanquam necessaria credi & retineri cupit; phrasesque non à Spiritu Sancto dictatas, sed à se excogitatas, aliis tanquam necessarias obtrudit, & per ejusmodi professionem etiam ab illis, qui omnia ab Apostolis ut necessaria præscripta ex animo credunt ac confitentur, discerni cupit. Tales enim hoc suo facto doctrinam Apostolorum insufficientiæ arguunt, illique aliquid necessariò recipiendum superaddunt, ac proinde divinam sibi missionem, quâ destituti sunt, arrogant: Quod falsorum Doctorum est.

Quis verus.

VIII. Quicunque autem ea solummodò docet necessaria, quæ Apostoli nobis necessaria creditu ac factu docuerunt, neque præter hæc quicquam aliis ut necessariò credendum præscribit: quique nullum horum reticet, sed omnia accuratè inculcat, (qualia pauca sunt, nim: quæ clarè, & quidem cum necessitatis nota in Scripturâ sunt expressa) is verus est Doctor, in aliis licet minoris momenti capitibus forte erret. Quamvis enim omnis error veritati repugnet: error tamen, qui fundamentum salutis non evertit, nequaquam efficere potest, ut aliquis falsus sit censendus Doctor, quia eò non obstante, nihilominus integram docet veritatem salutarem, quæque ad æternam obtinendum salutem est sufficiens.

Prudentia in docendo præceptum primum.

IX. Prudentia hisce præceptis absolvitur. Primò. Ratio habenda, ut auditores salutaris veritatis cognitione imbuantur, *Hebr.* v. 11. 12, 13. 1 *Cor.* xiv. 20. Major autem ut moribus ornentur; quia cognitio absque pietate inutilis, imo noxia, & gravioris condemnationis causa est: *Matth.* vii. 21. *Luc.* xii. 47. *Rom.* ii. 12. *Jacob.* iv. 17. & alibi. Illa itaque maximè sunt inculcanda quæ mores perficiunt: quæ autem mentem cognitione illustrant, eatenus, quatenus ad confirmationem fidei & formationem morum necessaria sunt. Hinc & quando veritas adstruitur, etiam in difficilioribus quibusdam Religionis Christianæ dogmatibus, continuò indicandum, quem ad vitæ emendationem studiumque pietatis respectum habeat. Quæ verò nullum cum pietate habet vinculum cognitio, ut inutilis, imo noxia, est negligenda: 1 *Tim.* i. 4. *Tit.* iii. 9.

Secundum.

X. Secundò. Sæpius adstruenda est veritas, quàm errores refutandi: ut appareat doctrinam nostram esse doctrinam pacis ac charitatis, neque auditores ad contentiones ac pugnas excitantem, sed ad vitæ emendationem & fraternum erga alios amorem.

Tertium.

XI. Tertiò. Magna est ratio habenda circumstantiarum, sc. loci, temporis, & personarum. Omnia omnibus temporibus & locis non conveniunt: & pro circumstantiarum diversitate docendi ratio ac methodus varia esse debet. Si doctrinæ caput magni ad pietatem usus impugnetur, illius veritas sæpius est inculcanda; etsi alia sint dogmata majoris momenti, sed de quibus nulla movetur controversia. Personarum autem maximè est habenda ratio: pro captu enim auditorum docendi modus est accommodandus: omnia enim omnibus promiscuè proponi non debent; 1 *Cor.* iii. 1, 2. *Hebr.* v. 11, 12, 13. vi. 1, 2. *& seqq.* Multa utiliter proponi & ventilari possunt in cœtu exercitatiorum, quæ admodum noxia forent in cœtu rudiorum. Illud quammaximè observandum est concionatori, qui ad integrum cœtum, ex pluribus diversi admodum in veritatis cognitione profectus constantem, verba facturus est, ne temerè quid moveat, quod privatim coram exercitatioribus utiliter quidem tractari potest, sed in cœtu majori ventilatum non ædificationem sed offensionem pariet. Huc refer, quod Apostolus 2 *Tim.* ii. 15. in Ministrô exigit, ut *rectè secet sermonem veritatis:* similitudine ductâ à patre familias, qui liberis ac famulis cibum secat, & unicuique ratione dignitatis, ætatis, virium ac laborum, convenientem portionem dat. Agere debet prudentis instar medici, qui non tantum considerat naturam morbi, & efficaciam remedii, sed & vires ægri. Potissimum prudentia hæc adhibenda est, quando dubium quoddam oritur circa doctrinæ aliquod dogma in Ecclesiâ receptum: ut illius momentum & pondus accuratè & maturô cum judicio expendatur. Si enim diligenti adhibitô examine parvum ad confirmationem fidei & promotionem pietatis comperiatur habere momentum, præstat dissimulare, quàm intempestivâ illius ventilatione pacem Ecclesiæ in periculum adducere. Quin & si majoris comperiatur esse momenti, prudentiæ est, cum viris doctis, moderatis, ac piis, privatim conferre, dubiaque nostra ipsis examinanda proponere, si forte ipsorum ope ac industriâ eximi possint, antequam error, jam aliquot annorum decursu & communi consensu roboratus, publicè convellatur.

Quartum.

XII. Quartò. In congressu cum adversariis magnus est personarum delectus habendus. Vitandi enim illi sunt, ex quorum vitâ & moribus justè colligimus, frustra nos operam apud ipsos adhibituros. Quales sunt 1. Homines apertè improbi, qui non tantum doctrinam pietatis præfractè respuunt, sed & cavillari & ridere solent, & impietatis prætextum quærunt: 2 *Tim.* iii. 2, 3. *& seqq.* maximè vero, qui occasiones quærunt in veritatis doctores insurgendi; quos canibus, qui aliquando in prætereuntes insiliunt eosque lacerant, Servator noster comparat, vitandosque docet, *Matth.* vii. 6. 2. Homines contentiosi & pertinaces, qui, ut ingenii acumen ostentent & apud vulgus gloriolam captent, de rebus non magni momenti, & nullius ad pietatem usus, contentiones pertinaciter

citer fovent; 1 *Tim.* VI. 4. & *Cap.* I. 4. 2 *Tim.* II. 23. *Tit.* III. 9, 10.

Quintum. XIII. Quintò. Tempore perſecutionis, ne temerè quibuſvis ſe credat. Sic Dominus jubet Apoſtolis, *Matth.* X. 16, 17. *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cavete ab hominibus:* & ipſe ſe Judæis, quorum animos noverat, non credidit, *Joan.* II. 24, 25. Hanc etiam Timotheo prudentiam commendat Paulus, 2 *Epiſt.* IV. 14, 15.

Sextum. XIV. Sextò. Tandem non exigua prudentiæ in Miniſtro requiſitæ pars occupatur in afflictorum, præcipuè autem ægrorum, conſolatione: Jubentur quippe ægroti ad ſe advocare Presbyteros Eccleſiæ, *Jacob.* V. 14, 15. omniumque ægrorum commune votum eſt, indubiâ ſalutis æternæ ſpe ex ore Presbyteri aut Miniſtri confirmari: Cum tamen omnibus promiſcuè conſolatio adhiberi nequeat; ſed pro diversâ cujuſcunque ægri conditione, vitæque anteactæ vel minore vel majore probitate, vel etiam improbitate, conſolatio admodum variare debeat, quin & conſolationis locô quandoque ſeria ac acris objurgatio & increpatio adhibenda ſit. Quomodo verò omnia hæc prudenter ſint temperanda, ex iis quæ de ægrorum officiis diſſeruimus peti poſſunt.

Aliud ad prudentiam ſpectans. XV. Ad prudentiam quoque ſpectat, ut ſummâ cum alacritate ac ſtudiô in munere ſuô verſetur: Huc refer, quod *Rom.* XII. 8. jubetur, ut *qui præëſt, in diligentiâ* præſit: & quod *Hebr.* XIII. 17. præpoſiti *pro animabus vigilare* dicantur; vigilantia enim ſummam diligentiam notat. Hunc in finem omnia quantum in ſe eſt impedimenta, quibus in muneris exercitiô retardetur, amoveat: Ne negotiis ſæcularibus & rei familiaris curâ nimis implicetur, 2 *Tim.* II. 4. Imprimis diſcat ſorte ſuâ eſſe contentus, 1 *Tim.* VI. 6. & ejuſdem animi eſſe cum Apoſtolo Paulô, qui ſciebat *humiliari & abundare, ſatiari & eſurire, abundare & penuriam pati, Philip.* IV. 12. Anxia enim rei domeſticæ cura etiam avocat à fideli adminiſtratione muneris. Et ſemper vigilet ac intentus ſit gregi, providens ne aliqua corruptio, ſive in doctrinâ ſanctitatis, ſive in rectitudine morum, irrepat in Eccleſiam; illiſque ſummâ cum alacritate ſe opponat. *Actor.* XX. 30, 31. 2 *Tim.* IV. 4, 5. Ac tandem in eô totus ſit, ut mutuâ charitate ac concordiâ membra Eccleſiæ, tanquam unius myſtici corporis, cujus caput eſt Chriſtus, membra, inter ſe ſint unita: *Eph.* I. 22, 23. IV. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Altera pars muneris eſt regimen Eccleſiæ. XVI. Regimen Eccleſiæ, altera muneris Antiſtitum pars, in eô conſiſtit, ut accuratam Eccleſiæ curam gerant, ut mores ejuſdem juxta doctrinam à ſe fideliter propoſitam inſtituantur, & ut omnia in Eccleſia ordinatè fiant ad omnium ædificationem. Huc requiritur,

Ejus efficacia, exemplo bono aliis præire. XVII. Primò. Ut exemplô bonô aliis præeant, 1 *Tim.* IV. 12. *Tit.* II. 7. 1 *Pet.* V. 3. Ad exemplar quippe reliqua componuntur, tanquam ad regulam & normam: in regulâ autem major requiritur excellentia, quam in regulato, & ubi regula deficit, ibi etiam regulatum deficere neceſſe eſt. Vult ergo Apoſtolus, Eccleſiæ doctores vitam juxta Euangelii præcepta ita exactè inſtituere, ut omnes fideles in ipſis exemplar habeant quod ſequantur; quale fideles in Apoſtolo Paulô habuere, 1 *Cor.* XI. 1. *Philip.* III. 17. Alias magno ſunt fidelibus ſcandalo, 2 *Cor.* VI. 3. pluſque vitâ ſuâ deſtruunt, quàm doctrinâ ædificant: in contemtum incidunt, perſonâ autem contemtâ omnis miniſterii fructus perit. Sicuti autem varia ſpecialia officia Apoſtolus commendat; ita duo ſunt generaliora, ad quæ maximè eſt attendendum; nim: ut exemplum ſit in ſermone & converſatione. In ſermone; ut caveat ſibi à jocis profanis ac ſcurrilibus; etiam, ſi in conviviis ſit, ne frequentiores adhibeat jocos, ſed ſemper hilaritatem miſceat gravitate quâdam: *Coloſſ.* IV. 6. In converſatione: 1. Ne ſe auditoribus vulgaribus nimis reddat familiarem; familiaritas enim parit contemtum; præſertim cum facile ipſi quid excidere poſſit, quod ab aliô, ſive jure ſive injuriâ, reprehendi queat: tum, quia in quotidianâ ac familiari converſatione rarò tractantur res ſacræ, ſed plerumque civiles, & hujus vitæ. 2. Illa etiam vitet, quæ alias indifferentia ſunt: qualia multa ſunt, quæ licet in ſe turpia nequaquam ſint, tamen gravitati muneris hujus repugnant, & exinde alii occaſionem arripiunt ulterius, etiam ad illicita, procedendi: Videl: ut vitet, quantum poteſt, convivia; ſaltem attendat, ne ea ſint crebriora: ne ſe potu largius invitet, ſed exemplum ſit ſobrietatis: imo præſentiâ ſuâ alios in officiô contineat, & à profanis ad ſacra, ſaltem ſeria, ſubinde revocet; denique ita ſe gerat, ut alii vereantur coram ipſô indecorum quid committere. Hinc 1 *Tim.* IV. 12. *Nemo juventutem tuam contemnat:* hoc eſt, ita te gere in Eccleſiâ, in moribus, & converſatione, ut juventus tua jure à nemine contemni poſſit. Tandem, ne ſit auſterus & moroſus, ſed comis, affabilis, qui omnes morum comitate ad ſe allicit.

Diligenter ad mores auditorum attendere. XVIII. Secundò: Ut diligenter ad mores auditorum attendat, vitamque ipſorum inſpiciat, & hortando, monendo, increpando apud eos inſtet: 2 *Tim.* IV. 2. Non loquor jam de publicâ illâ doctrinâ & adhortatione quæ in cœtu fit; ſed de monitione & increpatione quæ privatim apud ſingulos inſtituitur. Hoc officium in duo diſpeſcitur: Alia locum habent ante, alia poſt factum. Ante factum adhibenda eſt adhortatio, qua ſegnes inſtigentur, infirmi erigantur, 1 *Theſſ.* V. 14. *Tit.* I. 9. Hæc fiat cum gravitate, id eſt, verbis

bis seriis, & ardore quodam animi; ne admonitio, utpote perfunctoria, contemnatur. *Tit.* II. 15. Tum & oratio illius, apud quem adhibetur admonitio, & suæ propriæ personæ accommodata sit; 1 *Tim.* V. 1. & licet omnis vitanda sit προσωποληψία, *Jacob.* II. 1. majore tamen cum reverentiâ alloquatur eos qui in potestate sunt constituti, quàm alios; quia illorum, etiam ex Dei constitutione, diversa est ratio; quoniam nobis sunt præpositi, *Rom.* XIII. 1. Post factum diversa admodum esse debet actio Ministri, pro facti diversitate. Si enim auditores officio suo rectè functi sint, facta ipsorum aliis commendanda sunt ad imitationem, ipsique excitandi ad similia & majora præstandum. Exemplum vide 2 *Thess.* I. 3, 4, 5. Si officio non sint functi, reprehensio est instituenda. Sed quomodo in eâ procedendum, quando & quomodo accusatio sit instituenda aut admittenda, quomodo reprehensio facienda, & quidem quomodo pro diversitate peccati & personarum sit temperanda, plenius explicabimus in sequentibus, quando de disciplinâ Ecclesiasticâ dicturi sumus.

Dominatum non arrogare in Ecclesiam.

XIX. Tertiò: Ne dominatum sibi arroget in Ecclesiam, 1 *Pet.* V. 3. Et ratio est in textu: Quia fideles sunt sors vel hæreditas Domini, non mancipia Presbyterorum. Sunt quidem Presbyteri præpositi, sed ut curam gerant Ecclesiæ; non verò domini: Ideo etiam ordinariè Ministri vocantur; quia totum ipsorum officium est ministerium, consistitque in seriis monitionibus, suasionibus, obtestationibus, &, si necesse est, severis increpationibus & objurgationibus; adeo ut abnegato propriô commodo, omnibusque sæpe vitæ hujus emolumentis, etiam vitâ ipsâ, solummodò Ecclesiæ commodis & saluti inservire debeant. Dominatus autem ille exercetur. 1. Si quis pro arbitriô quidvis Ecclesiæ imperet; aut saltem quædam tanquam necessaria Ecclesiæ imponat, sivè credenda, sive observanda, quæ in verbo Dei præcisè definita non sunt: Ita enim fidelium conscientiis jugum imponit, & arctioribus vinculis fideles, quàm Deus in verbo suo, adstringit. 2. Quando imperiosè cum iis quibus præest agit, contemtim illos tractando, durius compellando, rigidè nimis, si deliquerint, objurgando, & potestatem judicialem contra eos exercendo; ac tandem, austerè & superciliosè cum ipsis conversando.

CAPUT VI.

De Diaconis.

Quid significet vox Diaconus.

I. VOx διάκονος in genere ministrum significat. Sed relata ad Ecclesiam duplicem habet significationem. Primò enim vox abstracta διακονία significat quodvis ministerium spirituale: *Actor.* I. 17, 25. XII. 25. XX. 24. *Rom.* XI. 13. 2. Strictiore significatu sumitur pro iis quibus cura pauperum & ærarii sacri administratio ab Ecclesiâ demandata est. Eorum munus etiam è synagogâ derivatum est in Ecclesiam. Observant nimirum antiquitatum Judaicarum curiosi indagatores in singulis synagogis tres fuisse Diaconos, seu eleëmosynarios, qui & *Parnasim*, seu rectores, appellabantur: duo eleëmosynam ab oppidanis exigebant, tertius distribuebat. Simile munus ad pauperum curam etiam in Ecclesiam introductum est, & septem Hierosolymis electi Diaconi: de quorum primâ electione vide *Act.* VI. Et hoc sensu etiam aliis, quorum id non est ordinarium munus, cum eâ curâ sunt occupati, quandoque applicatur; *Rom.* XV. 25, 31. 1 *Corinth.* XVI. 15. *Hebr.* VI. 10.

II. Duo eorum in antiquâ Ecclesiâ fuere ordines, virorum unus, alter fœminarum, quæ Diaconissæ vocatæ.

Diaconorum electio.

III. Circa Diaconos duo sunt consideranda, eorum electio, & munus. In electione rursus duo occurrunt. 1. Quinam & quales sint eligendi: 2. Quô pactô & quâ cautione. Quales eligendi sint docet Apostolus, 1 *Tim.* III. 8. ubi duæ antea de Episcopo non nominatæ virtutes in ipsis requiruntur, σεμνότης, &, ut *mysterium fidei habeant in bonâ conscientiâ.* Vitia à quibus Diaconos immunes esse vult, eadem sunt cum illis quæ ab Episcopo abesse debere dixit: Addit autem, ne sint *bilingues*, id est, de eâdem re nunc hoc, nunc illud dicant. Quâ cautione sint eligendi docet Apostolus *ibid. vers.* 10. *Probentur prius, postea ministrent, si irreprehensibiles sint.* Probatio hæc spectare dici potest tum totam vitam, ut comperiantur irreprehensibiles; tum & speciatim fidelitatem, quâ in hoc munere, quoniam Ecclesiæ pecunia ipsis creditur, quam maximè est opus.

Munus.

IV. Munus Diaconorum est, curam gerere pauperum, *Act.* VI. 1, 2, 3. Quod quoniam ex communi Ecclesiæ pecuniâ fieri debet, Diaconorum officium est 1. Colligere pecunias in usum sacrum, Ecclesiamque monere, quibus rebus vel integra Ecclesia, vel illius quædam membra indigeant, ut ita omnes pro necessitate urgente in commune pecuniam conferant. 2. Pecuniam asservare; & in usus in quos data est erogare. Modus administrationis est, ut fiat *in simplicitate*, *Rom.* XII. 1. ne valeat apud ipsos odium vel gratia, sed pro cujusque indigentiâ & merito candidè distribuant; & cum diligentiâ, 1 *Pet.* IV. 11. *Si quis ministrat* (διακονεῖ) *tanquam ex viribus quas suppeditat Deus*, supple, ministret, & totus officio huic incumbat; nec etiam tardus sit in distribuendo. Olim succurrebatur pauperibus vel privatim, vel in Agapis. Agapæ ab ipsis Apostolis aliquam-

quamdiu usurpatæ sunt; sed propter abusum ab Apostolo creduntur abrogatæ, 1 *Corinth.* XI. 22.

Olim eorum functio erat perpetua.

V. Functiones Diaconorum solebant esse perpetuæ, nisi forte in ministerio suo bene probati ad Episcopatum proveherentur. 1 *Tim.* III. 13. Nunc verò non sine aliquo Ecclesiæ nævo sunt temporariæ, seu annuæ.

An jus habuerint prædicandi & Sacramenta administrandi.

VI. Quæri hic solet, an jus habuerint prædicandi & Sacramenta administrandi. Quæstio hæc controvertitur inter Pontificios & Reformatos: illis affirmantibus, adductis exemplis Stephani & Philippi, quorum ille prædicavit, *Act.* VII. hic baptizavit, *Act.* VIII. 38. his verò negantibus; & ad exempla allata excipientibus, quod Stephanus ordinario ministerio non fuerit functus, sed apologeticâ tantum oratione ad populum usus: Philippus verò ex Diacono sit Euangelista factus, vel extra ordinem à Deo per Angelum vocatus, *Act.* VIII. 26. vel priusquam Hierosolymis discederet, ab Apostolis ad hunc ministerii gradum provectus. Respondere possumus, ordinarium ipsorum non fuisse munus, in Ecclesiâ jam formatâ publicè docere; attamen sicut omnium fidelium, ita & speciatim ipsorum esse extra cœtum publicum aliis verbum prædicare, doctrinam veritatis asserere; imo & in cœtu publico, si desint ordinarii pastores; eoque casu etiam Sacramenta administrare. Non necesse hic est excipere, Philippum fuisse Euangelistam, aut ab Apostolis ad altiorem ministerii gradum fuisse provectum: cum & in tali casu omnium Christianorum commune sit officium Baptismum administrare, perinde atque verbum salutis prædicare. Quod Episcopis inserviant in Sacramentorum administratione, non Apostolicæ sed Ecclesiasticæ videtur esse institutionis.

Diaconissæ.

VII. Diaconissarum munus jam exolevit. Fuere in antiquâ Ecclesiâ fœminæ, quæ fidelibus Ecclesiæ nomine inserviebant in iis, quæ vitam hanc animalem spectant. Circa eas spectanda duo, Electio, & Munus. In electione spectabatur personæ status: eligendæ erant viduæ: quia enim illæ rebus domesticis non sunt alligatæ, melius ministeriis Ecclesiæ vacare poterant. 2. Ætas, ne esset natu minor sexaginta annis, 1 *Tim.* V. 9. 3. Mores: Ut sit *unius mariti uxor*, *vers.* 9, 10. hoc est, ut ante explicuimus, ne forte à primo viro temerè repudiata alteri nupserit, ac sic reverâ duos habuerit simul maritos. Ut *in operibus bonis testimonium habeat, si fuit hospitalis, si pedes sanctorum laverit, si afflictis subvenit, si omne opus bonum assiduè est sectata.* Qui sunt mores admodum convenientes muneri ipsarum. Munus siquidem ipsarum fuit, inservire pauperibus, præsertim ægrotis ac hospitibus, & præcipuè aliorum curâ auxiliô ac ministerio destitutis, atque ad Ecclesiæ opem confugientibus. Aliud præterea in historiâ Ecclesiasticâ earum legitur munus; nempe, ubi baptizandæ erant fœminæ adultæ, ut ipsis ministrarent, & caverent ne earum corpora nudata à viris conspicerentur.

CAPUT VII.

De Ordinibus & Dignitatibus Ecclesiasticis, prout hodie in Ecclesiâ Romanâ vigent.

Introductio aliorum ministeriorum quo sensu licita vel illicita sit.

I. PRæter hos ab Apostolis institutos ministrorum ordinariorum ordines, alii postea in Ecclesiam sunt introducti, non ordinatione Apostolicâ, sed autoritate humanâ & Ecclesiasticâ. Quos tamen omnes propterea non illicitos, aut ex Ecclesiâ eliminandos censemus: Libertatem siquidem credimus Ecclesiæ relictam, quæ ad εὐλαξίαν spectant pro temporum ratione communi consensu immutandi, ut omnis confusio vitetur: Ita tamen, ut officia à Deo instituta religiosè observentur & retineantur. Sic præceptum est à Deo, ut cœtus habeantur, verbum prædicetur, exhortationes ad pietatem fiant: Hæc cum à Deo sint, nullum in ea Ecclesiæ arbitrium aut potestas. At circumstantiæ externæ, ut locus & tempus horum exercitiorum, hactenus Ecclesiæ arbitrio permissa sunt, ut pro ipsius commoditate & communis ædificationis ratione, diversimodè instituti & determinari possint. Similiter ministerium Deus instituit, verbique sui prædicationem publicam in Ecclesiâ perpetuam esse voluit. Istud abrogare in Ecclesiæ arbitrio non est. Sed muneribus à Deo nominatim institutis, ædificatione Ecclesiæ ita exigente, quædam addere, quibus ministerii à Deo instituti major fructus spectatur, illicitum non existimamus. Aucto itaque membrorum Ecclesiæ numero, & multiplicatis Ecclesiis, ministeria etiam multiplicari potuerunt; ita tamen, ut non evertatur institutio Apostolica, sola spectetur εὐλαξία & ædificatio Ecclesiæ, suusque verbo divino relinquatur honor illibatus: nec ordinis observandi prætextu libertas Christiana conculcetur, aut Hierarchia Ecclesiastica introducatur, quæ conscientiis fidelium leges præscribens tyrannidem non ferendam exerceat, & veritatis inquisitione exstinctâ, sub ignorantiæ tenebris Ecclesiam captivam ducat. Quod in Ecclesiam Romanam, postquam à simplicitate Apostolicâ degenerare cœpit, sensim irrepsisse, donec tyrannis ac dominatio Ecclesiastica per varia molimina ac gradus summum culmen contingit, nimis quam manifestum est. Nos de variis ministrorum ordinibus, quibus tandem ad dominatus fastigium perventum est, paucis disseremus.

II. Fun-

Distributio functionum in Ecclesiâ Romanâ.

II. Functiones Ecclesiasticæ in Ecclesiâ Romanâ vulgo distribui solent in Ordines, & Dignitates. Ordines ipsis sunt septem, eosque distribuunt in minores, Ostiariorum, Lectorum, Acolythorum, & Exorcistarum; & majores, Subdiaconorum, Diaconorum, & Sacerdotum. Dignitates sunt Episcoporum, Metropolitanorum, Archiepiscoporum, Patriarcharum, Cardinalium, Papæ.

Ordines.

III. Quod Ordines attinet, quin eorum aliqui usum suum habeant, ac proinde ab Ecclesiâ non sine fructu institui potuerint, negari nequit: Verum tota illa Ordinum compages ad stabiliendum Sacerdotium Missaticum solummodò efficta est, quod idololatricum esse antea ostendimus. Et varietas illa officiorum excogitata est ad similitudinem ministeriorum à Levitis & Sacerdotibus in Veteri Testamento peragendorum: quæ omnia adventu Christi & verò ac æternò, quod adumbrabant, sacrificiò peractò, evanuerunt. Ordo Exorcistarum si statuatur, jam non erit extraordinarium Spiritus charisma, & opus miraculosum, sed munus ordinarium, ejicere dæmonia: Si verò re sublatâ nudum tantum signum retineatur, non sunt Exorcistæ ministri Dei, sed rituum inanium scenici ostentatores. Sacerdotes nullos in Ecclesiâ Christus instituit, cum ipse sit Sacerdos in perpetuum, qui Sacerdotium obtinet ab uno ad alium non transiens, & unicâ oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Quare non Sacerdotium discipulis suis reliquit, ut hostias propitiatorias offerrent, sed ministerium verbi, cujus prædicatione fidelium animos potenter flecterent, ut seipsos constituerent Deo hostias vivas, sanctas, Deoque beneplacentes, *Rom.* XII. 1. ut Sacerdotes spirituales coram Deo. 1 *Pet.* II. 9. *Apoc.* 1. 6. Sed & hoc intolerandum, quod Ordines hosce, sacrorum titulo, augustos fecerint; quin & Clericorum nomine, quasi ipsi sint & sors & hæreditas Domini, à reliquis fidelibus, quos Laicorum epitheto appellant, segregaverint: contra 1 *Pet.* v. 2. ubi Ecclesia distinctè à pastoribus nomine *Cleri Domini* & *Ovilis* insignitur. Sic enim sensim via ad summam illam dignitatem & hierarchiam Ecclesiasticam strata est.

Dignitates. Episcopi.

IV. Inter Dignitates primò occurrit Episcopatus. Episcoporum munus esse institutionis divinæ jam fusè satis probavimus: Unde & meritò deducimus, functiones, quas muneris episcopalis esse docuimus, Apostolicæ & divinæ institutionis esse: Quales videl: sunt doctrina veritatis salutaris, ac regimen Ecclesiæ, quod absque omni dominatu in clerum Domini occupatur in sedulâ ac diligenti Ecclesiæ curâ, quâ tum exemplo bono, tum seriis ac continuis adhortationibus, commonitionibus, increpationibus, fideles ad vitam sanctam & præceptis divinis consentaneam excitantur, omniaque in Ecclesiâ prudenter diriguntur, ut ordinatè fiant, omniumque ædificatio intendatur. Munus ergo hoc, si prout primitus ab Apostolis est institutum consideretur, ministerium est, quod vigilantiam, zelum animique fervorem requirit, propriisque commodis renuntiare jubet, ut Ecclesiæ sibi concreditæ saluti invigilet Episcopus: laborem requirit, assiduum studium, animi lenitatem, longanimitatem, patientiam, ut se aliorum ingeniis accommodare, eorum infirmitates tolerare, nævos ac vitia emendare assuescat.

Eorum in Ecclesia Romana à prima institutione degenerasse.

V. At verò quantum ab hac Apostolicâ institutione recedit Episcopatus, prout hodie in Ecclesiâ Romanâ obtinet! Nullum in eo est ministerium, sed dignitas Ecclesiastica cum potestate ac jurisdictione hierarchicâ, quæ exempta omni jurisdictioni potestatis civilis, decreta condere, legesque fidelium conscientiis præscribere potest. Autoritatem quippe Ecclesia Romana Episcopis adscribit, solis, cum omnium aliorum exclusione, in Synodis fidei controversias decidendi, decretaque Synodalia, non aliter ac si à Spiritu Sancto essent profecta, fidelibus, nullâ ipsis permissâ inquisitione utrum verbo Dei consentanea sint, nec ne, præscribendi, immorigeros anathemate feriendi, & tanquam rebelles ac hæreticos potestati sæculari tradendi, ut puniantur. Ita tandem à primævâ suâ simplicitate Episcopatus defecit, ut jam nihil minus in eo agnoscas, quam ministerium.

Archiepiscopi.

VI. Episcopis præfecti fuere Archi-episcopi, seu Metropolitæ, quorum potestati integræ Provinciæ fuere subjectæ, cum singuli Episcopi singulis præpositi fuerint Ecclesiis. Eorum originem quidam ad ipsos Apostolos referunt, voluntque Titum Cretæ præpositum Metropolitam, quoniam missus est, ut in singulis Cretæ civitatibus Presbyteros seu Episcopos constituat, *Tit.* 1. 5. quod Metropolitarum esse volunt. Sed verò, nullâ solidâ ratiocinatione collectio hæc niti mihi videtur. Potuit siquidem Titus tanquam Apostolorum coadjutor, sive Euangelista, quorum munus erat universale, nullique peculiari Ecclesiæ alligatum, ab Apostolo in Cretam esse missus. Adeo ut ex more, qui nunc in Ecclesiâ Romanâ obtinet, solidè colligi nequeat, idem munus in primitivâ Ecclesiâ, in quâ multa erant munera extraordinaria, quæ nunc cessant, viguisse. Negari tamen nequit, quin Metropolitanorum munus sit valdè antiquum in Ecclesia, & non multis post Apostolorum excessum sæculis introductum: procul dubio in initio piâ intentione ordinis observandi causâ, & ut Ecclesiis, per gravissimas persecutiones dispersis, tantò commodius prospiceretur. Attamen res ipsa docuit, postquam semel ab Episcoporum æqualitate recessum est, sensim viam esse stratam ad dignitates majores; donec tandem universalis ille Romani Episcopi primatus, & in omnes Ecclesias principatus, introductus est.

Patriarchæ.

VII. Quamprimum enim à Constantino plures provinciæ in unam diœcesin sunt redactæ,

ctæ, Metropolitanis præpoſiti fuere Patriarchæ, ſeu Primates. Horum quatuor fuere præcipui, Romanus, Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, & Antiochenus; qui ſinguli gradum dignitatis obtinuerunt, pro gradu dignitatis quam urbs, cujus erant Epiſcopi, in imperio Romano obtinuit. Quia itaque Roma imperii caput erat, Romanus Epiſcopus, ob dignitatem urbis, omnium Epiſcoporum & Patriarcharum primus fuit. Poſtea cum imperii ſedes Conſtantinopolin eſſet tranſlata, & Conſtantinopolis nova Roma vocaretur, decretum in Concilio Chalcedonenſi Canone XXVII. ut novæ Romæ throno æqualia privilegia tribuantur, quæ antiquæ Romæ throno propter imperium civitatis tributa ſunt: quia imperio & ſenatu honorata eſt; ideoque & æqualibus privilegiis, etiam in rebus Eccleſiaſticis, cum antiquâ Româ gaudere debeat.

Cardinales.

VIII. Hiſce aliud dignitatis genus poſterioribus ſæculis acceſſit, cujus in antiquâ Eccleſiâ nulla, ſed tenuia tantum nominis exſtiterunt veſtigia, Cardinalium nempe: illi enim olim Presbyteri tantum ſive Diaconi fuerunt Eccleſiæ Romanæ: & Cardinales dicti, vel à regionibus ſeu cardinibus Romæ, ſeu, ut vult Bellarminus, ab Eccleſiis quibuſdam principalibus ac cardinalibus; à quibus Presbyteri, qui eas regebant, Presbyteri Cardinales; & à Diaconiis, ſeu præcipuis in urbe locis juxta numerum regionum, à quibus qui in iis reſidebant Diaconi Cardinales vocabantur. Nunc autem eorum dignitas omnium Epiſcoporum & Archiepiſcoporum dignitatem excedit. Eraſmus *reſponſ. ad Albertum Pium, tom.* IX. *p.* 902, 903. aliunde Cardinalium deducit originem. *Pontificum libelli indicant tum inſtitutos Cardinales, quum orbis agnoſcens Romanam Eccleſiam totius Reip. Chriſtianæ principem, eò confluëret, ſi quid exſtitiſſet, quod eruditorum conſilium requireret. Ad id muneris electi ſunt duodecim Cardinales, viri doctrinâ, moribus, & linguarum peritiâ inſtructi, qui nunc vocantur Pœnitentiarii, penes quos haret functio. Nomen ac dignitas penes alios eſt, quæ nunc regum æquatur celſitudini.* Procedente tempore, etiam Epiſcopatus aliquot dicti ſunt Cardinales, & ſex Epiſcopi Cardinales, cum reliquis Epiſcopis (ut ait Bellarminus) ad eligendum Pontificem conveniebant, & Pontifici à conſilii erant: Nunc verò excluſis reliquis Epiſcopis & Archiepiſcopis, ſoli Cardinales Papam eligunt, ſolique in totius Eccleſiæ regimine Papæ tanquam primarii Senatores ac conſiliarii aſſiſtunt; quin & plures in eorum aliquos Epiſcopatus & Archi-epiſcopatus conferri ſolent: imo & à regibus totius regni patrocinium committi iis ſolet, ut illius in Curiâ Romanâ apud Pontificem tutelam ſuſcipiant. Quæ omnia nova ſunt, poſterioribus ſæculis demum introducta, nullumque in antiquitate habent præſidium. Hoc egregie oſtendit Eraſmus epiſtolâ ad Andream Critium Epiſcopum Plocenſem, *Epiſt. lib.* XXVI. *p.* 1027, 1028. *Creſcit ubique Cardinalium numerus: hoc an gratulari debeam Eccleſiæ, neſcio. Veteres non abſque causâ tanto ſtudio Cardinalium turbam conati ſunt excludere. Satis erat faſtus in domo Dei, plus ſatis erat hominum devorantium abbatias, epiſcopas, & dignitates, etiamſi hic tam numeroſus non acceſſiſſet chorus. Olim Cardinalis officii nomen erat, nunc eſt regni. Sed hac ratione ſuas res, uti videtur, communit Pontifex, & principes habent ſplendidos famulos Eccleſiæ ſalariis.*

Hierarchia Romana ſenſim introducta.

IX. Atque ita ſenſim ex parvis initiis ingens illa Hierarchicæ dominationis moles exſtructa eſt; dum Papa ex quibusvis emergentibus occaſionibus ſibi viam ſtravit ad majora: donec tandem partim fraude, partim vi, & auxiliô Imperatoris Phocæ, univerſalis Epiſcopi titulum ſibi acquiſivit, ſeque Eccleſiæ caput, & ſupremum omnium in religione controverſiarum Judicem, conſtituit; poteſtatemque ſibi arrogavit regiô more, tanquam Vicarius Chriſti, Eccleſiæ imperandi. Verum ut inſanum illud ædificium penitus & ab ipſis fundamentis evertamus, primò de regimine Eccleſiæ diſſerendum erit: & deinde oſtendum, Eccleſiæ regimen Papæ Romano à Chriſto Domino noſtro traditum non eſſe.

CAPUT VIII.

De Regimine Eccleſiæ.

Regimen Eccleſiæ.

I. UT itaque diſtinctè de Eccleſiæ Regimine diſſeramus, duo potiſſimum conſideranda ſunt: 1. Ad quem propriè Eccleſiæ regimen pertineat? 2. An ullum propriè dictum in Eccleſiam regimen in his terris alicui homini conceſſum ſit? Quibus ritè examinatis, reliqua, quæ univerſale Papæ Romani regimen concernunt, facili negotio expediri poſſunt.

Rex Eccleſiæ eſt Chriſtus.

II. Quod ergo primum attinet; Nullum eſt inter Chriſtianos dubium, quin ſupremus Eccleſiæ Dominus ac rex, cui regimen illud competat, ſit Salvator noſter Jeſus Chriſtus: Sic Petrus ait, *Act.* v. 31. *Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextrâ ſuâ.* & *Apoc.* XIX. 16. vocatur *Rex regum, & Dominus dominantium.* Idem confirmant figuratæ locutiones Chriſto paſſim attributæ: ut quod ſit *caput Eccleſiæ, Eph.* I. 21, 22. *Sponſus, Eph.* V. 22 *& ſeqq. Apoc.* XIX. 7. XXI. 9. *Paſtor, Joan.* X. 11. *& ſeqq. Hebr.* XIII. 20. 1 *Pet.* II. 25. ἀρχιποίμην, ſeu, *ſummus paſtor*, 1 *Pet.* V. 4. & ſimiles.

Omnia in eo ſunt attributa ad regimen Eccleſiæ requiſita.

III. Omnia præterea in ipſo reperiuntur attributa, ad Eccleſiæ regimen requiſita. Summa poteſtas à Patre ipſi conceſſa in omnia, & ſpeciatim in Eccleſiam: *Matth.* XXVIII. 18. *Eph.* I. 20, 21, 22, 23. *Phil.* II. 9, 10, 11. 1 *Pet.* III. 22. Summa potentia, quâ fideles ſuos adverſus omnes inimicos & hoſtes defendere, ab omni malo liberare, omnibus donis ad ſui cultum neceſſariis inſtruere, ac tandem è morte excitare & vitâ æternâ donare poteſt: *Phil.* III. 21. 2 *Theſſ.* I. 7. Summa ſcientia, quâ omnia ſuorum, hoſtiumque opera novit, quin & corda ſcrutatur & arca-

arcaniſſimas cogitationes perſpectas habet, ut unicuique reddat ſecundum opera: *Joan.* II. 25. *Rom.* II. 16. *Apoc.* II. 23. Unde paſſim *Apoc.* II. & III. in Epiſtolis illis ad Eccleſias Aſiæ, ait, *Novi opera tua.* Summa ſapientia, per quam omnia ſapientiſſimè in Eccleſiâ ſuâ adminiſtrat, omniaque infidelium ſuorum ſalutem, licet illi maximè adverſa videantur, dirigere novit. *Eſa.* XI. 2. dicitur ſuper ipſo requieturus *Spiritus ſapientiæ.* & *Coloſſ.* II. 4. dicuntur *in eò omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Loquitur quidem hic textus de ſapientiâ Euangelio comprehenſâ, quæ nobis revelata eſt, noſque ſapientes reddit: Verum ſi verbum ejus nos ſapientes reddit ad ἀκριβῶς ambulandum, & ſapientiâ hactenus inauditâ inſtruit; multò major in ipſo eſt ſapientia, ut Eccleſiam ſuam pro cujuſque membri conſtitutione, & ſingulis temporum circumſtantiis, prudenter regat. Summam miſericordiâ, quâ poſſit infirmitatibus ſuorum ſuccurrere, *Hebr.* II. 17. IV. 15. Summa denique juſtitia, quâ unicuique abſque perſonarum acceptione ſecundum facta rependet: *Matth.* XVI. 27. XXV. 46. *Rom.* II. II. 2 *Cor.* V. 10.

Status controverſia de regimine Eccleſiæ.

IV. Hæc apud omnes Chriſtianos in confeſſo ſunt. Sed quæritur, an non præter Chriſtum ſit etiam aliquod caput miniſteriale totius Eccleſiæ, ſeu paſtor univerſalis, & Chriſti in terris vicarius, qui omnibus ſingulorum gregum paſtoribus præpoſitus ſit, quique totius Eccleſiæ ſit quaſi viſibilis monarcha. Affirmativam tuentur Pontificii, illumque univerſalem paſtorem ſeu Epiſcopum volunt eſſe Papam ſuum Romanum, quem ordinariè Chriſti vicarium appellare ſolent: Nos verò cum omnibus Proteſtantibus & Reformatis, negativam. Ut autem theſin ſuam tueantur Pontificii, ita procedunt: 1. Regimen aliquod debere eſſe in Eccleſiâ: Bellarminus, *lib.* I. *de Pontif. Rom. cap.* 5. 2. Illud regimen debere eſſe præcipuè monarchicum: *ibid. cap.* 9. 3. Illud regimen conceſſum eſſe Petro ejuſque ſucceſſoribus: *ibid. cap. ſeqq.*

In Eccleſiâ nullum eſt in terris proprie dictum regimen. 1. Quia eſt ſpiritualis.

V. Quod primam poſitionem attinet; Dicimus nos, propriè dictum regimen aliquod viſibile in Eccleſiâ neceſſarium non eſſe, imo inſtitui non poſſe. Primò. Quia Eccleſia quatenus Eccleſia eſt ſpiritualis: ergo regiminis viſibilis non eſt capax: tota enim laus obedientiæ, quam Eccleſia præſtat, conſiſtit non in externo obediendi actu, ſed in corde ſincero & conſcientiâ purâ: at illi nulla ab homine lex ferri poteſt, niſi ridiculè: quandoquidem, quia cordium non eſt inſpector, de ejus præſtatione judicare nequit. Nec ulla coactiva poteſtas uſurpari poteſt ab homine in conſcientiæ forò: Quia licet vi, minis, & ſuppliciorum terrore actum externum extorquere poſſit, nunquam tamen conſcientiam cogere poteſt, ut actum quem damnat ex animo præſtet. Atqui ſine coactivâ poteſtate nullum propriè dictum regimen. Tandem pœnas immorigeris conſtitutas, ablationem videl. ſpiritus divini, cordis excœcationem & indurationem, ac tandem ſupplicium ignis æterni, nullus homo infligere poteſt. At quodnam eſt regimen illud, per quod pœnæ lege conſtitutæ immorigeris infligi non poſſunt?

Cui competat exercitii directio.

VI. Excipiunt. Eccleſia etiam occupatur externô religionis exercitio & actu viſibili. Reſp. 1. Si actus ille tantummodò præſtetur, quia ab homine imperatus, non ex puro corde, non eſt actus religioſus, ſed hypocriticus. 2. Actus illi tantum ſpectant διάταξιν & externum in Eccleſiâ ordinem: Atqui illorum directio in templis publicis propriè competit Magiſtratui Chriſtiano, ſi aliquis ſit qui ad religionis exercitium templa publica erigit; aut illis, quibus à Magiſtratu demandatur, qualeſcunque illi ſint, ſive Eccleſiaſtici, ſive ſæculares. Si non ſit Magiſtratus Chriſtianus, aut religionis alicujus nullum ſuſcipit patrocinium, neque ad illius exercitium templa publica erigit, ſed Eccleſiæ res ſuas privatas agere ac adminiſtrare permittit; poſſunt illi actus externi à ſingularum Eccleſiarum præpoſitis & communi Eccleſiæ conſenſu ordinari in commodum & διάταξιν cujuſque Eccleſiæ: vel communicatis conſiliis unanimi plurium Eccleſiarum conſenſu obſervari, ut quemadmodum in fide, ita etiam in externis unio ſit. 3. Non illum in finem urgetur hoc regimen, ut actus illi externi, qui pauci admodum ſunt in Religione Chriſtianâ, bene ſe habeant; ſed ut conſcientiis omnium fidelium lex fidei & vitæ præſcribatur, omneſque in controverſorum Scripturæ Sacræ locorum explicatione, ſummi illius Vicarii Chriſti, tanquam judicis infallibilis, interpretationi acquieſcere teneantur; ut ſequentia docebunt. Interim ex objectione hac rectè colligitur, regimen humanum in Eccleſiâ non ſpectare conſcientiam, aut ipſam eſſentiam religionis, quæ ſoli Deo & Filio ejus Jeſu Chriſto ſubjecta eſt: ſed tantum externas quaſdam cultus circumſtantias, quarum directionem libenter Magiſtratui, ſi ſit Chriſtianus, aut Eccleſiæ præpoſitis ex communi Eccleſiæ conſenſu concedimus.

2. Non competit paſtori, nec populo.

VII. Secundò. Illud regimen aut competit paſtori aut populo. Non populo, uti ipſi fatentur Pontificii: Nec etiam paſtori; quia totum ejus munus occupatur in docendo, id eſt, verbo divino, non paſtori per traditionem commiſſo, & ſemper ac ſucceſſivè adhuc revelando, ſed ſemel plenè & perfectè in Scripturâ revelato, annuntiando: non cum autoritate tradendo, aut ſuas explicationes præſcribendo; ſed ſuadendo, hortando, præcepta divina clarè annuntiando, proponendo quid Deus fidelibus promiſerit, quid impiis comminatus fuerit, exemplo bono præëundo, ſimilibuſque. Atqui hæc omnia relinquunt aſſenſum liberum, & excludunt coactionem, quæ neceſſaria eſt in regimine exter-

no. Tum licet ab homine leges fidei præscribantur, impunè potest populus non assentiri, nempe quoad tribunal hominum: potest enim homo tantum judicare de confessione & actibus externis; non de corde, nec fide intus in corde latente.

Occurritur objectioni.

VIII. In contrarium tamen Pontificii quædam nobis ex Scripturâ objiciunt. Ut, quod Episcopi dicuntur *pascere gregem*, *Act.* xx. 28. *præesse*, *Rom.* xii. 8. ideoque *duplici honore digni*, 1 *Tim.* v. 17. Vocanturque *præpositi*, quibus fideles *obedire* tenentur: *Hebr.* xiii. 17. Sed verò ex nullo istorum locorum regimen propriè dictum concludi potest. Licet enim apud prophanos autores *pascendi* vox quandoque regibus applicetur, & propriè dictum regimen significet; neutiquam tamen probari potest, eandem habere significationem in Ecclesiâ; quoniam pastoribus omnis dominatus interdicitur, 1 *Pet.* v. 3. Pascunt ergo prr verbi ministerium, docendo, suadendo, hortando, increpando, omnesque fidelis ministri partes sedulò implendo: uti colligere est ex Pauli exemplo, *Act.* xx. 24, 25, 26, 31. Nec *præesse Rom.* xii. 8. significat propriè dictum regimen, quia tribuitur membris, ut liquet ex *vers.* 5. sed certum quoddam munus quo quis alteri sive in Ecclesiâ, sive in politiâ, sive in familiâ præpositus est. 1 *Tim.* v. 17. verò agitur de Presbyteris, quibus Pontificii nullum in Ecclesiâ regimen tribuunt, sed tantum Episcopis. 2. *Duplex* ille *honor*, quo digni dicuntur, significat aut majorem reverentiam; aut potius, ut sequentia arguunt, duplex stipendium honorarium. Nulla hic propriè dicti regiminis mentio. Obedientia autem quæ illis præstari jubetur est libera & spontanea, eorum doctrinæ præstita, & ad ipsorum exemplum fideliter expressa.

Regimen Ecclesiæ non est præcipuè Monarchicum.

IX. De secundâ positione, Ecclesiæ regimen præcipuè esse debere monarchicum, ita sentiunt Pontificii. Inter omnes regiminis formas Monarchiam simplicem, seclusis circumstantiis, absolutè & simpliciter excellere; tamen Monarchiam Aristocratiæ & Democratiæ admixtam utiliorem esse in hac vitâ, quàm simplicem Monarchiam: eamque regiminis formam in Ecclesiâ esse institutam; in quâ est summi Pontificis Monarchia, & Episcoporum (qui veri Principes & Pastores, non vicarii Pontificis Maximi sunt) Aristocratia: ac demum suum quendam in eâ locum habet Democratia; cum nemo sit ex omni Christianâ multitudine, qui ad Episcopatum vocari non possit, si tamen dignus eo munere judicetur. Bellarminus *ibid. cap.* 3. & 4. Non jam examinabimus, quam consentanëe hæc à Bellarmino dicantur, cum iis quæ postea scribit: ostendemus solummodò, Monarchiam ejusmodi in Ecclesiâ non habere locum.

Id adstruitur

X. Primò: Quia nusquam universalis Ecclesiæ Monarcha à Christo est institutus. Cujus argumenti robur ipsi Pontificii agnoscunt. Ipse Bellarminus hac ratione evincere conatur, Ecclesiæ regimen non esse penes populum, quia nusquam populo à Deo est concessum; *lib.* 1. *cap.* 6. Et *cap.* 7. urgens regibus id non competere, ita argumentatur: *Regimen Ecclesiæ supernaturale est, nemini igitur convenit, nisi cui Deus commisit.* 2. Ipse Dominus Jesus Apostolis suis expressè omni dominatione interdixit, *Matth.* xx. 20. & *seqq. Luc.* xxii. 23. & *seqq.* Sic & Petrus expressè mandat Presbyteris, *ne dominentur clero*, 1 *Epist.* v. 3. 3. Munus illud in Ecclesiâ necessarium non est, perinde uti in politiâ humanâ. Quoniam enim reges ubique adesse non possunt, constituunt legatos & vicarios, quorum ministerio ea administrant, quæ ipsi per se administrare nequeunt. At Dominus Jesus rex cœlestis, ubique spiritu suo præsens, omnia novit, Ecclesiamque suam, quocunque terrarum dispersam, protegere, & regere, imo solo nutu suo impedire potest, ne quid contra voluntatem suam eveniat. 4. Impossibile etiam est, Ecclesiam, corpus spirituale, uti vidimus, à mortali homine, qui cor, ex quo fides & sincera obedientia procedit, inspicere nequit, regi; cum infideles & impios, quamdiu fidem & pietatem externè simulant, nosse nequeat, ac proinde nec punire. 5. Tandem absurdum est & inconveniens, uni corpori duo capita tribuere, uni ædificio duo fundamenta, &c. Nec refert, quod unum alteri subordinatum faciant: quia justa partium corporis aut ædificii proportio cum ejusmodi gemino capite aut fundamento subsistere nequit: præsertim cum omnia corporis membra primarii capitis spiritu, uti fatentur, vivificentur, & in unum corpus spirituale uniantur, ac continuò sustententur.

rationibus.

Quo sensu Apostoli vocentur fundamenta Ecclesiæ.

XI. Objiciunt, Apostolos tamen & Prophetas vocari *fundamenta* Ecclesiæ, *Eph.* ii. 20, 21. 22. *Apoc.* xxi. 14. Resp. Apostoli & Prophetæ, non Veteris sed Novi Testamenti, vocantur *fundamentum*, non quia in ipsis salus fundatur; sed quia primi erant annuntiatores salutaris veritatis, quæ in Jesu Christô fundatur: Quod clare liquet ex 1 *Cor.* iii. 10. ubi Paulus de se ait: *Ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat*, &c. Et evidentius *Rom.* xv. 20. *Sic prædicavi Euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Ubi per *alienum fundamentum* non intelligit aliud à Christô (quod nefas fuisset) sed ab aliô Apostolô aut Euangelistâ positum. Unde mirari subit impudentem illam Bellarmini detorsionem nobilis illius loci, 1 *Pet.* ii. 4, 5, 6, 7, 8. ad Pontificem Romanum; quem textus adeo apertè clamat, Dominum Jesum Christum, & quidem solum, respicere: quando *præfat. in lib. de Rom. Pontif.* ad verba *Esa.* xxviii. 16.

in

in fundamentô fundatum, ita annotat. *Quid enim est in fundamentô fundatum, nisi fundamentum post fundamentum, fundamentum secundarium, non primarium?* Cum aliud nihil significet, quàm, firmissimè fundatum, ut nullô modô concuti, nedum subverti possint, qui illi innituntur. Idque docent verba Hebræa, מוסד מוסד, quæ non significant, *in fundamentô fundatum*, sed, *fundamentum fundatum*. Unde videre licet, quàm parum tuto Versioni Vulgatæ inniti liceat spreto textu Hebraico.

Responsio ad primum argumentum Pontificiorum, à præstantiâ Monarchiæ.

XII. Ut autem Monarchiam suam Ecclesiasticam adstruant Pontificii, varia conquirunt argumenta. Primum argumentum desumunt à præstantiâ Monarchiæ: Indubium est, inquiunt; quin Dominus noster Jesus Christus optimam regiminis formam in Ecclesiâ suâ instituerit: Cum autem Monarchia perfectior sit regiminis forma, quam Aristocratia aut Democratia; & certum sit Ecclesiam Dei à sapientissimo principe Christo institutam optimè gubernari, quis inficiari potest, ejus regimen debere esse monarchicum? Resp. I. Generatim: Periculosum admodum esse, ex ejusmodi ratiocinationibus certi quid de voluntate divinâ concludere: Sic unusquisque absque certâ revelatione sibi providentiam divinam confingere posset, prout eam suæ ratiocinationi maximè consentaneam judicaret. Possem ergo hac ratione contra Pontificios similiter concludere. Optimum esset, si Deus infallibilem judicem in Ecclesiâ instituisset, qui neque in jure, neque in facto, errare posset. Ergo talem Dominus instituit. Atqui in hoc conveniunt omnes Catholici & hæretici (fatente Bellarmino *lib.* IV. *cap.* 2.) posse Pontificem, etiam ut Pontificem & cum suo cœtu consiliariorum, vel cum generali Concilio, errare in controversiis facti particularibus, quæ ex informatione testimoniisque hominum præcipuè pendent. 2. Esto: Monarchia in se spectata sit optima regiminis forma: Non illud instituendum est, quod in se spectatum optimum est, fatente ipso Bellarmino; sed quod maximè accommodatum est statui Ecclesiæ: Atqui visibilis ejusmodi Monarchia statui Ecclesiæ minimè est accommodata; imo totam Ecclesiæ rationem destruit: quia Ecclesia corpus est spirituale, & Ecclesia non est nisi per fidem, quæ libera est, & cogi non potest. Quin & liberè fidem suam deserere potest, absque ullo metu pœnæ humanæ: non enim illam constituit Dominus Jesus infidelibus aut apostatis infligendam, sed solummodò divinam. Ergo regimen hic propriè dictum nullum in Ecclesiâ. Aut si aliquod regimen sit agnoscendum, illud foret democraticum: quanquam reverâ regimen nullum esse potest, ubi spontanea tantum est subjectio & pactio, & impunè licet se illi rursus subducere. 3. Ecclesia habet suum Monarcham Jesum Christum; qui illius curam gerit, & omnia per se administrare potest: ut nullo alio Monarchâ illi subordinato opus sit: cui etiam gloriosius est per se administrare & regere Ecclesiam, quàm per vicarium.

Ad secundum, ab hierarchiâ Angelicâ.

XIII. Secundum desumitur ab Angelicâ hierarchiâ, quæ sit exemplar Ecclesiæ, *Hebr.* VIII. 5. Inter Angelos autem præter Deum, summum omnium regem, etiam unus est, qui omnibus præsit: is fuit Lucifer ante lapsum; nunc autem Michaël. Resp. Nihil nobis certi de Angelicâ hierarchiâ constare. Esse inter Angelos quosdam eminentiæ gradus, non diffitemur; an verò unus omnibus præsit, an verò plures præsint singulis sibi subjectis, certò definiri nequit: multò minus, Luciferum ante suum lapsum omnium principem fuisse, & Michaëlem in ejus successisse locum. Hæc omnia gratis finguntur. 2. Immensum inter Angelorum & hominum naturam ac sortem est discrimen: ac proinde ex administrandi ratione, quæ inter Angelos obtinet, illatio fieri nequit, eandem inter homines obtinere debere. *Hebr.* VIII. 5. non dicitur, Angelorum hierarchiam exemplar esse hierarchiæ Ecclesiasticæ; nihil minus: sed dicitur tantum, tabernaculum Veteris Testamenti (quod exemplum & umbra fuit cœlestium, quia cœlum adumbrabat, ut *cap.* IX. docetur) debuisse exstrui juxta exemplar Mosi in monte ostensum. Quid hæc ad hierarchiam Angelicam?

Ad tertium, à figura Ecclesiæ sub V. Test.

XIV. Tertiò ita inferunt. Ecclesia Veteris Testamenti fuit figura Ecclesiæ Novi Testamenti. 1 *Cor.* X. 11. Temporibus autem Veteris Testamenti semper ab initiô mundi fuit unus qui omnibus præërat in iis quæ religionem spectabant: ac præsertim post egressum populi ex Ægypto: Moses ordinavit Rempublicam, leges à Deô acceptas scripsit, Aaronem consecravit Pontificem, omnesque Sacerdotes & Levitas ei subjecit: & ad Christi usque tempora nunquam defuit princeps Sacerdotum, qui unus omnes totius mundi synagogas gubernaret. Resp. Multa in hoc argumento laborant: ac 1. ipsum fundamentum: Non enim dicitur 1 *Cor.* X. 11. formam Ecclesiæ Israëliticæ fuisse typum Ecclesiæ Christianæ, cui ea per omnia conformis esse debeat; sed tantum, pœnas Israëlitis inflictas nobis cedere in exemplum, ut à peccatis caveamus. Quare nullum ab Ecclesiæ Israëliticæ regimine ad Christianæ regimen argumentum deduci potest. Alia enim est ratio populi Israëlitici, in unâ terrâ habitantis, qui non tantum Ecclesiam, sed & Rempublicam constituebat; cujus cultus magnam partem erat externus & carnalis, cuique multa erant data promissa carnalia: Alia populi Christiani, per totum terrarum orbem diffusi, nullamque propriè Rempublicam, sed corpus spirituale ac mysticum, constituentis,

cuique præcepta animum propriè concernentia, promiſſaque vitæ æternæ ſunt data. 2. Nec Veteris Teſtamenti Pontificem jus habuiſſe quæſtiones de religione pro autoritate decidendi, ex Phariſæorum, Sadducæorum & Eſſenorum ſectis conſtat. Non ergo fuit ſummus princeps in rebus ſpiritualibus. Quin imo, ſi officio ſuo deëſſet, poterat ſummus Pontifex à rege exautorari, alterque in ejus locum ſubſtitui, 1 *Reg.* 11. 27, 35. 3. Quod etiam adeo confidenter dicunt, ab initio mundi, uſque ad egreſſum Iſraëlitarum ex Ægypto, fuiſſe ſemper aliquem ſummum & univerſalem in toto orbe ſacrorum præſidem, ſolidâ probatione indiget, antequam admitti poſſit.

Ad quartum, à variis ſimilitudinibus.

XV. Quartum argumentum deſumunt à variis ſimilitudinibus, *caſtrorum ordinatorum*, *Cant.* VI. *corporis humani*, *Cant.* VII. *Regni*, *Dan.* II. *Ovilis*, *Joan.* X. *Domus*, *Luc.* XII. 1 *Tim.* III. 15. *Navis*, ſeu *arcæ* Noæ, 1 *Pet.* III. 20. quibus Eccleſia comparatur: In omnibus autem illis unus ſupremus eſt dominus: Idem ergo requiritur ut ſit in Eccleſiâ. Reſp. 1. Eſto, omnibus illis Eccleſiam comparari, quod tamen ex locis allegatis comprobari nequit: in ſimilitudinibus applicandis ſemper reſpiciendum eſt ad ſcopum autoris qui illis utitur, nec extra eum ſunt urgendæ; adhibentur enim ſolummodò ad id quod autor proponit illuſtrandum: Alias in abſurda innumera incidemus; quia in omni ſimili ſemper aliquid eſt diſſimile. At Eccleſia nulli harum rerum aſſimilatur, reſpectu unius domini & rectoris cui ſingulæ ſubſunt, uti textus ſingulos inſpicienti manifeſtum fiet. Ergo ea aſſimulatio extra autorum ſcopum eſt, nec urgeri debet. 2. Sed & concedamus, in ſingulis ſimilitudinibus etiam reſpectum ad caput & dominum fieri: ex omnibus locis apparet, caput hujus regni, ovilis, domus, &c. eſſe Chriſtum; ut neceſſe non ſit aliud quærere.

Ad quintum, à primordiis gubernationis Eccleſiæ.

XVI. Quintum argumentum deſumtum eſt à primordiis gubernationis Eccleſiæ, quod fuit regimen externum & viſibile Monarchicum, in quo caput viſibile fuit Jeſus Chriſtus. Ergo & nunc viſibile caput debet habere; alioqui Eccleſia quæ nunc eſt non eſſet eadem civitas Dei cum illâ quæ olim fuit, utpote regiminis ratione mutatâ. Reſp. Nunquam Dominum Jeſum dum in terris verſaretur ſibi aſſumſiſſe externum Eccleſiæ regimen: neque commodè potuiſſe, quamdiu Pontifex Aaronicus, quem ipſi caput Eccleſiæ Iſraëliticæ faciunt, externo illo regimine gaudebat: Alias duo fuiſſent viſibilia Eccleſiæ capita, quorum unum alteri non eſſet ſubordinatum: Quod ipſi Pontificii abſurdum eſſe fatentur. Geſſit ergo ſe ut Prophetam, & ut talis Pontificum & Sacerdotum peccata coarguit: viſibile autem & externum regimen non aſſumſit. 2. Pone Dominum Jeſum viſibilem tum fuiſſe Eccleſiæ Monarcham, neceſſe non eſt ipſo in cœlum ſublato alium illi ſurrogare; cum & è cœlo tanquam rex ſupremus Eccleſiam ſuam regat & adminiſtret. Nec propterea eſſentialis regiminis forma mutata foret: cum idem maneat rex qui antea, eædem leges: & ſola tantum in circumſtantiis quibuſdam ſit diverſitas.

Ad ſextum, à conſtitutione epiſcoporum & archiepiſcoporum, &c.

XVII. Sexta ratio ducitur à ſimili. Rectè ſingulis in locis ſinguli conſtituuntur Epiſcopi qui cœteris omnibus ejus loci miniſtris ac paſtoribus præſint: in ſingulis provinciis Metropolitani, qui Epiſcopis præſint: in majoribus urbibus Primates ſeu Patriarchæ, qui ampliore regimine utantur. Æquum igitur eſt, ut & ſit unus aliquis, qui toti Eccleſiæ præſit, cuique & ipſi Primates ſubjiciantur. Reſp. Antea nos oſtendimus, ordinem illum Archiepiſcoporum & Primatum, tolerari poſſe, ſi nullam in conſcientias fidelium dominationem arripiat, ſed ordinis tantum in Eccleſiâ obſervandi causâ introducatur: non tamen eum eſſe inſtitutionis divinæ, ſed humanæ: & poſtea ab Epiſcopô Romanô tanquam occaſionem arreptum, univerſale totius Eccleſiæ regimen ſibi arrogandi. Ac proinde nec iſte univerſalis primatus à Deô eſt. 2. Nec ex Archiepiſcoporum & Primatum ordine rectè infertur univerſalis totius Eccleſiæ Monarcha: poſſet unus ſufficere regendæ uni provinciæ, ſed non propterea toti orbi.

Ad ſeptimum, à propagatione Eccleſiæ.

XVIII. Septima ratio deſumitur à propagatione Eccleſiæ. Non poteſt Eccleſia propagari, niſi Euangelium prædicetur; Nemo prædicare debet niſi mittatur, *Rom.* X. 15. Epiſcopi autem particulares, quibus ſui tantum gregis cura demandata eſt, in alienas provincias non poſſunt mittere. Ergo illud fieri debet ab univerſali præſule, cui totius corporis Eccleſiaſtici conſervandi cura incumbit. Reſp. Non opus eſſe externâ illâ miſſione ut quis docere poſſit, antea oſtendimus. Licet enim in Eccleſiâ jam ordinatâ aliqua requiratur miſſio & ordinatio, ab Eccleſiâ facta, quæ ſibi paſtorem eligit, ut confuſio vitetur: non tamen illa neceſſaria eſt, ut quis inter infideles legitimè Euangelium docere poſſit: Sufficit ut cognitione Euangelii & charitate erga aliorum ſalutem probè inſtructus ſit. Ut ex variis, quæ in hiſtoriâ Eccleſiaſticâ occurrunt exemplis, & reipsâ demonſtrari poteſt.

Ad octavum, ab unitate fidei.

XIX. Octava ratio ſpecioſa eſt, deſumta ab unitate fidei. Neceſſe eſt, ut fideles omnes idem omnino ſentiant in rebus fidei, *Eph.* IV. 4, 5. At una fides in Chriſtum eſſe non poteſt, niſi ſit unus ſummus judex, cujus deciſioni omnes acquieſcere teneantur: Nam cum multi ſunt pares, fieri vix poteſt, ut in rebus difficilibus ullus patiatur alterius judicium ſuo præferri. Idque apparere dicunt ex diſſenſionibus, quæ ſunt inter eos, qui

qui Pontificis Romani autoritati se subjicere recusant. Resp. Ut una omnium sit fides, necesse non est, ut in omnibus idem omnes sentiant; sed solummodò, ut conveniant in articulis fidei fundamentalibus. Illa autem unitas absque judicis infallibilis judicio obtineri potest, si modò Scriptura sincerâ fide recipiatur, in quâ omnia ad salutem necessaria plenè & perspicuè continentur. Omnium autem sententiarum discrepantiam tolli, ad fidei unitatem necessarium non est. Nec ea per Romanum Pontificem tolli potest. Licet enim sibi judicium hoc arrogaverit, nihilominus schismata & hæreses fuere in Ecclesiâ: Imo nec dissensiones in ipsâ Ecclesiâ Romanâ componere potest: Vigent enim in illâ Ecclesiâ dissensiones non minores quàm in Ecclesiâ Reformatâ: inter quas capitalis est controversia, de ipso controversiarum judice, utrum is sit Papa, an Concilium generale: Quæ ut decidatur, impossibile est, licet sit maximè momentosa, & fidei Pontificiæ fundamentum concernat. Dices. Attamen non obstantibus illis controversiis, unitatem servant Ecclesiasticam, nec in partes abeunt, ut Reformati. Resp. Unitatem illam non constare vinculô charitatis, quæ vera & Christiana unitas est, sed per meram tyrannidem conservari; & metu pœnæ ab hominibus infligendæ, diversæ sententiæ patronos, qui se mutuo diris devovent, in Ecclesiæ unitate contineri. Quod Reformatos attinet, posset inter illos unio servari, absque judiciô ejusmodi infallibili: Modò communis sui principii, omnia necessaria clarè in Scripturis exstare expressa, semper memores, nihil tanquam necessarium deciderent, nisi cujus fidem Scriptura additâ necessitatis notâ exigit: omnesque illa secum amplectentes, in aliis licet dissentientes, verâ charitate complecterentur, & pro fratribus in Christo agnoscerent. Atque utinam id omnes Reformati ad animum revocarent, ut tantum apud ipsos valeat summi ipsorum Magistri ac Domini Jesu Christi autoritas, quantum apud Pontificios autoritas Papæ! Hi enim omnes, licet contrarium sentientes, exinde Papæ subjecti esse agnoscuntur, quod ab iis solis se separent, quibus Papa anathema dixit; eorum verò communionem non fugiant, quos Papa Ecclesiæ suæ gremio recipit. Ita & Reformatos exinde sese genuinos esse Christi discipulos probare oporteret, quod nullis anathema scribant, nisi quos Scriptura manifestè condemnat: Reliquos, quibus nusquam Scriptura anathema dicit, reverentiâ supremi Domini sui, qui ex charitate discipulos suos agnosci vult, sincerâ in Christo charitate tanquam fratres complectantur; nec sibi judicium in aliorum conscientias arrogent. Nunc temerariis suis decisionibus, anathematismis, ac schismatibus, principia à se rectè posita destruunt, & justissimas Pontificiis causas præbent, dissensiones illas exagitandi, & summi illius capitis ac judicis necessitatem urgendi.

CAPUT IX.

De Primatu Petri.

Petrus non est constitutus Ecclesiæ caput.

I. REstat jam tertium probandum, Petrum Apostolum non institutum fuisse à Domino Jesu principem Apostolorum ac Ecclesiæ caput. Cum autem possemus solâ hic negatione defungi, & à Pontificiis exigere assertionis suæ probationem; tamen ex superabundanti thesin nostram aliquot argumentis adstruemus. Dicimus itaque Petro, vel ob ætatem, vel ob majorem zelum, vel aliam quamcunque causam, varias concessas prærogativas; ut, quod primum ordine locum inter Apostolos obtinuerit, quod sæpe omnium Apostolorum nomine locutus sit, quod collegii Apostolici præses fuerit, similesque: nulla tamen Monarchiæ Petri in reliquos Apostolos vestigia in totâ Scripturâ reperiri; sed multa, ex quibus ipsius cum reliquis Apostolis æqualitatem colligere licet. Qualia sunt:

Id probatur argumentis.

II. Primò: Cum alius in Judæ locum Apostolus esset sufficiendus, Petrus illum pro suâ autoritate non eligit: sed integer cœtus duos communi consensu proponit, & electio sorte jacta à Dominô exspectatur. *Act.* I. Idem in primâ Diaconorum electione evenisse legimus: tota Ecclesia septem sibi eligit viros, qui manuum impositione ab Apostolis ministerio suo inaugurantur: *Act.* VI. 2. Cum Apostoli, qui Hierosolymis erant, audivissent, Samariam Euangelium recepisse, ad eos Petrum & Joannem miserunt: *Act.* VIII. 14. Atqui superior ab inferioribus non mittitur, sed inferiores mittit. 3. Petrus *Act.* XI. accusatus, quod Euangelium annuntiasset gentibus incircumcisis, autoritatem aut infallibilitatem suam non allegat; sed cœlestem sibi visionem factam tantummodò refert. 4. 2 *Cor.* XI. 5. plures vocantur ὑπὲρ λίαν Ἀποστόλους; & *Galat.* II. 9. tres στῦλοι, & Petrus quidem ponitur secundô locô. 5. Ex partitione muneris inter Petrum & Paulum, ut Petrus Euangelium prædicaret Judæis, Paulus gentibus, *Galat.* II. 7. rectè colligitur muneris æqualitas: ut & ex *vers.* 9. ubi Jacobus, Cephas, & Joannes, Paulo & Barnabæ dextras societatis dederunt: quod arguit, ipsos Petri non fuisse subditos, sed æquali in munere. Et tandem ex *vers.* 14. ubi Paulus, cum videret Petrum non rectô pede incedere, eum coram omnibus reprehendit: Quod non convenit subdito erga principem. 6. Tandem, nec ipse Petrus in epistolis suis sibi primatum ejusmodi arrogat, sed solummodò se reliquorum συμπρεσβύτερον vocat, & presbyteros ad pascendum Domini

mini gregem obsecrat & hortatur, 1 *Epist.* v. 1, 2. At quantum hæc absunt à potestate Monarchicâ in totam Ecclesiam omnesque ejus Episcopos, & à modô imperandi, Pontificibus Romanis usitatô?

Responsio ad Pontificiorum rationes.

III. Multa hic in contrarium objiciunt Pontificii; sed pleraque nullius momenti, ex quibus, si rigidissimè urgeantur, ad summum aliud nihil quàm quædam Petri supra reliquos Apostolos prærogativa (quam ultrò agnovimus) nullum autem regimen concludi posset. Itaque iis sepositis, duo tantum palmaria loca considerabimus, *Matth.* XVI. 16, 17, 18, 19. quô Petro primatum promissum, & *Joan.* XXI. 15, 16, 17. quô collatum volunt.

Quæ Matth. XVI. *dicuntur Petro, omnes Apostolos spectant.*

IV. Locus *Matth.* XVI. 17, 18, 19. ita se habet: cum Petrus ad quæstionem Christi, quem se esse dicerent, respondisset, *Tu es Christus, Filius Dei vivi:* respondet illi Christus, *Beatus es Simon Bar-Jona; quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est. Et ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Hic dicunt Pontificii per *petram* designari Petrum, super quô tanquam petrâ fundatur Ecclesia. Concedamus hoc illis; licet cum multis, etiam antiquis doctoribus, id possimus negare; qui per *petram* intelligunt, aut confessionem Petri, aut confessionis objectum, Jesum Christum, qui solus Ecclesiæ fundamentum est. Sed non repugnamus, quin per *petram* intelligatur Petrus, quatenus Ecclesiæ doctor futurus. Inde autem colligimus, quia omnes Apostoli Ecclesiæ doctores erant futuri, quodcunque hic Petro dicitur, id omnibus Apostolis esse commune. Nec id insolens, aut à Scripturæ phrasi alienum, sub Petrô aliquando reliquos comprehendi Apostolos: Videatur solummodò *Marc.* XI. 21. ubi legitur, *Et recordatus Petrus, dixit ei; Rabbi, ecce ficus cui maledixisti aruit;* collatus cum *Matth.* XXI. 20. *Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuò aruit?* Et *Gal.* II. 7, 8. ubi Petro dicitur creditum Euangelium circumcisionis, sicut Paulo præputii: At sub Petrô reliquos ibi comprehendi Apostolos, saltem Jacobum & Joannem, *vers.* 9. manifestè satis indicat. Addere hisce ex sententiâ Augustini possumus nobilem illum locum, *Luc.* XXII. 31, 32. *Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* In quæ verba ita Augustinus commentatur, in *Quæst. ex N. Test. Quæst.* LXXV. *Quid ambigitur? Pro Petrô rogabat; & pro Jacobô & Joanne non rogabat, ut cæteros taceam? Manifestum est in Petrô omnes contineri: quia in alio loco dicit, Ego pro his rogo, quos mihi dedisti.* Et ibid. *Pro Petro rogans, pro omnibus rogasse dignoscitur.* Et ratio idem suadet. I. Quia promissio hæc Christi nititur rotundâ illâ Petri confessione: Atqui eadem erat omnium Apostolorum, *Matth.* XIV. 33. ubi omnes discipuli in navi Christo dicunt, *Verè Filius Dei es.* Et *Joan.* VI. 69, 70. ubi Petrus omnium nomine dicit, *Nos credidimus & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* Sive itaque Petrus nomine aliorum responderit, sive suô tantum, reliqui autem hoc responsum Petri tacitè approbaverint, perinde est. Neque excipere possunt, ideo Petrum solum locutum, quia Apostolorum princeps erat: cum urgeant, hoc demum locô ipsi principatum promissum. II. Quia nihil hic Petro promittitur, quod non omnibus Apostolis promissum sit: 1. Quod ipsi inædificanda sit Ecclesia. Atqui hoc Petro cum reliquis Apostolis fuit commune, qui omnes quatenus primi Ecclesiæ doctores, illius fundamenta vocantur: Vide *Apoc.* XXI. 14. *Eph.* II. 20. IV. 11, 12. Quin & Paulus de se dicit, quod *tanquam sapiens architectus fundamentum posuerit*, 1 *Cor.* III. 10. 2. Quod ipsi concedatur potestas *clavium*, & *solvendi ac ligandi.* At illa omnibus conceditur, *Matth.* XVIII. 18. & res illâ designata, remissio nempe & retentio peccatorum, *Joan.* XX. 23.

Quid hic Petro speciale promissum sit.

V. Dices. Quia tamen Petri solius nomen hîc nominatur, non autem reliquorum Apostolorum, videri diversam Petri quàm aliorum esse rationem. Resp. Ad summum tantum sequitur, aliquam Petri præ reliquis fuisse prærogativam, quam ultrò agnovimus; & hic etiam speciatim non illubentes agnoscimus; nempe quod Dominus Petro, quia aut primus omnium, aut omnium nomine, tam ingenuè respondit, promittat, quod primus Ecclesiæ fundamenta sit jacturus, tam inter Judæos, ut *Act.* II. ubi ipso Pentecostes diè ad unam Petri concionem tria millia Judæorum ad fidem Christi conversa leguntur: Quam inter gentes; ut *Act.* X. ubi Petrus visione divinâ admonitus Cornelio iisque qui cum ipsô erant Euangelium annuntiavit, eosque ad Christum sine circumcisionis aliorumque Legis rituum interventu, ut vigente Judaismô fieri solebat, adduxit. Nullum autem inde Petri in reliquos Apostolos imperium elici potest. Neque id Apostoli agnoverunt; quia post prolata hæc verba inter se de primatu contenderunt, *Matth.* XVIII. 1. *& seqq.* Quin & eandem contentionem paucis ante captivitatem Domini horis redintegrarunt, *Luc.* XXII. 24.

Potestas Petri non probatur ex ædificatione Ecclesiæ super Petro.

VI. Pontificii autem, ut primatum Petri ex hoc locô extundant, singula ejus membra urgent. Ac 1. contendunt, per inædificationem Ecclesiæ super Petrô, tanquam fundamentô, ipsi in Ecclesiam concessum esse regimen: hoc modo: Sicut fundamentum sustentat & potestatem habet sustentandi ædificium;

ficium; ita etiam Petrus fundamentum est sustentans Ecclesiam. Resp. Non promittitur Petro regimen in Ecclesiam jam ædificatam; sed ædificatio Ecclesiæ, nondum existentis, super Petrô, tanquam doctore, seu super doctrina Petri. Aliud autem est, ædificare Ecclesiam, ut fiat Ecclesia; aliud, imperare Ecclesiæ jam ædificatæ. Illud Petro promittitur, non hoc. Docet id vox *ædificandi*: ædificat enim Deus homines super doctrina Petri, ut credant, non postquam crediderunt; quia tum sunt Ecclesia: sic nec domus, quæ jam est, ædificatur, sed ut fiat. Petro itaque promittitur, ipsum futurum primum Euangelii doctorem, cujus opera homines in Ecclesiam sint colligendi; doniique ad munus istud necessariis fore instruendum, sc. cognitionis, miraculorum, &c. Melius ergo similitudo in hoc collocatur: Sicut fundamentum primum est cui domus inædificatur; ita etiam Petrus primus doctor est futurus, per cujus doctrinam alii homines ad Christum adducentur, & ædificabuntur tanquam lapides vivi in domum spiritualem.

Nec ex datione clavium.

VII. Secundò: Urgent phrasin, *Dabo tibi claves regni cœlorum.* Hic, inquiunt, constituitur Petrus dispensator omnium spiritualium bonorum. Resp. Esto: quam id Petro potestatem confert in Ecclesiam? Oeconomus & qui claves gestat sæpe est famulus, nulla potestate præditus. Ex sola ergo clavium gestatione potestas illa concludi non potest. Alia quippe Domini est potestas, qui claves gerit, summæ nempe & absoluta, *Esa.* XXII. 22. *Apoc.* III. 7. alia ministri, cui claves gestandæ committuntur. Non enim clavium gestationem semper summam designare potestatem, liquet ex *Luc.* XI. 52. & *Matth.* XXIII. 13. ubi Scribis & Pharisæis generatim clavis tribuitur, quibus tamen summam potestatem non concedent, nec concedere possunt, Pontificii. Deberet ergo jam aliunde de Petri potestate constare, antequam ex clavium gestatione ea colligi posset. Sed verò, non incommodè idem quod præcedente phrasi, seu aliquid illi immediatè connexum, Petro promissum dici potest; nimirum, quod primus ostium fidei, seu salutis, esset aperturus, & quidem præcipuè gentibus. Scimus clavibus ostia domus reserari, ut in domum introitus pateat. Ita figuratè *regno cœlorum* attribuuntur *claves*; quibus aliud nihil significari videtur, nisi medium illud, cujus virtute hominibus in illud ingressus pateat. Hoc autem est fides, quæ producitur per doctrinam Euangelii cui fides assensum præbet. Qui itaque adhibetur ut doctrinam illam primus annuntiet, & illius annuntiatione primus homines ad fidem convertat, atque ita ostium cœli ipsis quasi aperiat, illi claves cœlorum traditæ rectè dicuntur. Illud autem Petro fuisse concreditum, & Petrum fecisse, tam inter Judæos quàm inter gentes, jam ostendimus. Unde & ipse dicit *Act.* XV. 7. *Ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Euangelii, & credere.*

Nec ex potestate solvendi & ligandi.

VIII. Tertiò: Urgent illa verba: *Quicquid ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Resp. *Solvere*, & *ligare*, non semper sunt actus potestatis, sed & ministerii aliquando. Rex solvit & ligat: sed & minister. Si absolutam hic velint designari potestatem, necesse est dicant, Petrum habuisse potestatem *solvendi*, id est; non infligendi pœnam peccatis promeritam; & *ligandi*, id est, pœnam eam infligendi. Atqui cum id manifestissimè falsum sit, nec ab ipsis urgeatur, nec urgeri possit, alius horum verborum sensus quærendus est. Indubium nobis est, Dominum Jesum hic usum phrasiologiâ inter Judæos frequentissimâ; ac proinde nec alio eam usurpasse sensu, quàm qui communiter inter eos receptus esset; alias ab Apostolis intelligi non potuisset, & sensum à verbis ejus alienum inde concepissent. Atqui phrasi illâ in Judæorum scholis usitatissimâ aliud nihil significatur, quàm quid pronuntiare licitum vel illicitum: cum aliquid pronuntiabant licitum, dicebantur *solvere*; cum illicitum, *ligare*. Sic in libris Rabbinorum frequentes sunt illæ locutiones: *Quodcunque ego solvo, illa ligat: quodcunque ego ligo, ille solvit. Schola Schammæana ligat, schola Hillelsana solvit.* & similes, quarum prolixum catalogum recenset Lichtfootus in hunc locum. Quare potestate *solvendi* & *ligandi* significatur potestas declarandi, quid licitum & illicitum sit, quid imposterum sit faciendum, & omittendum, ut regnum cœlorum obtinere & salutem consequi quis posset. Promittit nimirum Dominus, se verbum salutis ac damnationis, quod omnibus hominibus vitæ regula sit futurum, in ore Petri, ut & reliquorum Apostolorum, positurum; idque se ratum habiturum. Dices. Hoc Petro cum omnibus doctoribus ac Christianis commune est: at hic singulare quid Petro promitti videtur. Resp. Commune quidem est Petro cum omnibus doctoribus ac fidelibus, quatenus illi ex verbo Dei, quod Petrus & reliqui Apostoli annuntiarunt, instructi, declarare possunt, qualibus Deus peccata remittere ac salutem largiri velit: Ita tamen, ut judicium ipsorum verbo Dei scripto innitatur; extra quod si quid pronuntient, verbum eorum nullius est autoritatis. Hoc autem Petro ac reliquis Apostolis peculiare fuit, quod primi fuerint verbi illius præcones, ejusque revelationem immediatè à Dominô acceperint, & per Spiritum Sanctum ducti sint in omnem veritatem; ac proinde verbum hoc absque errandi periculô mun-

do annuntiarint: tum & potestate miracula faciendi sint donati, quibus doctrinam suam confirmarunt. Cui alia fuit annexa potestas, quâ Petrus & reliqui Apostoli, discretione spirituum præditi, quâ in corda hominum penetrabant, & noverant quorum fides ac pœnitentia esset sincera, iis nomine Dei annuntiare poterant remissionem peccatorum, & sanare à morbis, quibus ob peccata sua obnoxii erant: Ab altera parte, à gratia & remissione excludere omnes impœnitentes & hypocritas: in cujus potestatis confirmationem eos aliquando pœnis corporalibus castigabant. Exempla passim obvia: multi infirmi ab Apostolis sunt sanati: Ananias & Sapphyra ob insignem hypocrisin verbô Petri sunt interempti, *Act.* v. Elymas ob impietatem à Paulô cœcitate est percussus, *Act.* xiii. Alii in Satanæ, tanquam carnificis & tortoris, potestatem sunt traditi, 1 *Corinth.* v. 5. 1 *Tim.* i. 20.

Joan. xxi. 15, 16, 17. *non confertur Petro potestas.*

IX. Alter locus exstat *Joan.* xxi. 15, 16, 17. ubi Dominus Petrum ter rogat, utrum se magis amet, quàm reliqui? Et cum Petrus amorem suum esset testatus, Dominus illi agnos & oves suas pascendas commendat. Hic, inquiunt, Dominus potestatem, quam *Matth.* xvi. promisit, Petro confert, ideoque illi soli, & quidem ter, oves suas pascendas tradit. Resp. Nihil minus respici, quàm locum *Matth.* xvi. sed trinam Petri abnegationem: ideoque solus Petrus, & quidem ter, interrogatur, ut trinam suam abnegationem trina confessione eluat: Quod ipse animadvertit Petrus, quoniam tertiò interrogatus tristari cœpit. Quia ergo propter trinam suam abnegationem Apostolatus munere excidisse meritò judicari poterat, Dominus, ut significet se illi id denuò confirmare, oves suas illi pascendas committit.

Ea non probatur ex voce pascendi.

X. Pontificii tamen duo potissimum ex hoc loco pro Petri monarchia urgere solent. Primò argumentum desumunt ex voce *pascendi*, quæ regimen significet. Hinc reges vocantur passim, pastores populi. Sic & Cyro Deus dicit, *Esa.* xliv. 28. *Pastor meus es.* Resp. *Pascere* in propria significatione non significat summam potestatem; quia etiam tribuitur iis, qui alienas oves pascunt: *Gen.* xiii. 7. & xxx. 31. hinc & Jacob illud servitium vocat; *ibid. vers.* 26, 29. & xxxi. 6. Quod figuratam locutionem attinet; verum est, quando regibus tribuitur, designare summam potestatem. In Ecclesia verò nunquam ea significatione accipitur: Quia *Eph.* iv. 12. ubi varii Novi Testamenti ministri nominantur, *Pastores* quarto loco collocantur: quin & pastoribus omnem in Domini clerum potestatem Petrus interdicit, 1 *Epist.* v. 3. His adde, quod omnibus Episcopis summa illa potestas tribuenda foret, quia de omnibus dicitur, quod Spiritus Sanctus eos posuit Episcopos pascere *Ecclesiam Dei*, *Act.* xx. 28.

Nec ex vocibus agnorum & ovium.

XI. Secundò. Argutatur Bellarminus in voce *agnorum*, per quos intelligit laicos; & *ovium*, per quas intelligit Episcopos, Presbyteros, Reges & Principes. Sed quis non videt ineptam hanc esse argutiam? Ipse Maldonatus in Comment. suis commentum hoc rejicit, docens, esse tantum discrimen in voce, non in re, ex collatione *Matth.* x. 16. cum *Luc.* x. 3. Dices. Dominus tamen omnes oves suas Petro pascendas tradit: Apostoli autem etiam sunt oves Christi. Resp. Et Petrus fuit ovis Christi: Ergo cum Petrus Episcopis commendat, ut gregem Domini pascant, etiam commendavit ut se pascerent. Quod ineptum. 2. Ut pressè respondeam: Dico, Apostolos, Doctores, Pastores, &c. nunquam vocari oves; sed semper pastores ovium: & sic contradistingui ab Ecclesiâ quam pascunt; & dici constitutos sub pastore summo Jesu Christo: 1 *Pet.* v. 2, 3. *Actor.* xx. 28. Dices. Atqui hic omnes oves debent intelligi, quia Dominus alibi dicit, *Novi oves meas.* Resp. Quæ consequentia? Illo in loco intelliguntur omnes oves, inclusis Apostolis & Doctoribus: Ergo & hic. Similiter ego concludam, & Petrum illis verbis includi, ac proinde Petrum sibi ipsi regendum tradi. Sic autem & pastor simul erit, & ovis. Et si id in Petrô potest locum habere, quid ni in reliquis Apostolis? Jubentur illi oves pascere; si autem Petrus sit ovis, ergo & eum pascere jubentur. Alia itaque est ratio, quando fideles cum respectu ad Christum, alia cum respectu ad Doctores, oves vocantur. Priore enim casu omnes, nemine, ne ipso quidem Petro, excepto, intelliguntur: posteriore soli auditores, seu Ecclesia auditorum. Nihil itaque in hisce verbis est, unde Petri in reliquos Apostolos regimen seu monarchia concludi possit.

CAPUT X.

De Primatu Papæ Romani.

Ex Scripturâ probandum, utrum Petrus habuerit successorem.

I. SEd verò, supponamus Petrum à Domino constitutum principem & caput Apostolorum: quid inde pro Monarchiâ Papæ Romani concludetur? Dicunt, Petrum debuisse aliquem habere successorem; idque probant argumentis, quæ jam refutavimus, quod Ecclesia summum requirat monarcham. Atqui non inanibus istiusmodi ratiunculis est pugnandum, neque ex iis quæ nos pro ingenii nostri imbecillitate judicamus Ecclesiæ statui maximè esse accommodata, colligendum Deum hunc regiminis modum Ecclesiæ præscripsisse: sed ex Scripturâ ostendendum, Deum illum instituisse, Petrum Ecclesiæ caput præposuisse, Petro successores constituisse, & quinam illi

esset

essent exertè declarasse. Res enim hæc maximi est momenti, totius Christianismi omniumque fidelium salutem spectans, quæ non incertis conjecturis, sed clarâ voluntatis divinæ declaratione niti debet.

Nullum reliquit Petrus successorem.

II. Unde enim constabit, Petrum ullum reliquisse successorem? Unde, Romanum Pontificem successorem Petri esse? Utrumque æquè incertum, & nullâ Scripturâ nixum. Petrus enim, perinde ac reliqui Apostoli, nullum in munere suo successorem habuit. Fuit id munus extraordinarium, donis extraordinariis ornatum, quæ omnia cum munere isto evanuerunt. Si dicant; Petrum successorem habuisse, non quatenus Apostolum, sed quatenus Episcopum Romanum: 1. Supponunt, quod in quæstione est, Petrum Romæ fuisse Episcopum: cum Apostolorum munus non uni Ecclesiæ fuerit alligatum, sed universale ad omnes gentes. 2 Sequetur; 1. non habuisse ergo Petrum successorem quatenus Ecclesiæ Monarcham: quoniam omnibus illis in locis, in quibus Petro Monarchiam hanc concessam urgent, non ad Episcopatum Romanum, sed ad Apostolatum respicitur. 2. Successorem ejus imperium habiturum fuisse in Apostolos superstites: videlicet in Joannem: quod absurdum. 3. Frustra quæritur successor, quem Deus nusquam instituit: Aaroni Deus dedit successores: Mosi, qui non tantum Propheta, sed & populi Israëlitici princeps fuit, nullum Deus successorem dedit. Vanum itaque fuisset, si quis similibus ratiunculis nixus, successionem Mosis jactasset.

Papa non est Petri successor.

III. Multò incertius est, Romanum Pontificem Petri successorem esse. Quas enim successionis hujus proferunt tabulas? Dicunt Petrum aliquamdiu, imò viginti quinque annis Romæ Episcopum fuisse, & in illô Episcopatu vitâ functum; ac proinde principatum suum jure successionis ad Episcopum Romanum transmisisse; ita ut quicunque legitimè in sedem illam fuerit introductus primatum Petri in totam Ecclesiam jure hæreditariô consequatur. Sed quis non videt hanc esse argumentationem ex multis incertis hypothesibus concatenatam? Supponamus enim, quod unanimi Patrum affirmatione nititur, Petrum fuisse Romæ, cujus nulla tamen in Scripturâ existant vestigia; incertissimum est, Petrum viginti quinque annis Romæ commoratum, quod ex historiâ Petri, quæ Scripturâ continetur, multi manifestæ falsitatis coarguerunt; nec cum Epistolis Pauli pluribus, quas Româ scripsit, in quibus plurium coadjutorum, Petri autem nullam mentionem facit, nec cum Epistolâ ad Romanos, in quâ plures, Petrum autem nequaquam, salutat, conciliari potest. Incertius adhuc est, Petrum Romæ fuisse Episcopum. Sed hæc omnia ut certa concedamus; quas successionis in omnia Petri privilegia tabulas profert Papa Romanus? Nullas. Non ergo magis audiendus, quàm si quis, quia Christus, qui absque omni dubiô caput est Ecclesiæ, Hierosolymis mortuus est, exinde colligere velit, Episcopum Hierosolymitanum jure successionis Ecclesiæ caput esse: Aut quia Petrus aliquamdiu Antiochiæ commoratus est, illius Episcopum in omnia Petri privilegia successisse: Quia non locus mortis, sed sedes Episcopalis jus successionis confert. Primatus ergo Romano Pontifici Veterum canonibus tributus, non in successione Petri, sed in urbis Romæ dignitate, quæ imperii caput erat, fundamentum habuit. Unde translatâ postmodum imperii dignitate Constantinopolin, illius Episcopus Romano est æquatus in Synodo Calcedonensi, Can. XXVIII. non quia Episcopus ille successor erat Andreæ, fratris Petri; sed quia Constantinopolis tunc erat imperii caput. Neque jurisdictio Romano Episcopo concessa fuit universalis, sed tantum in Ecclesias suburbicarias: Concil. Nicen. Can. VI. eæ autem erant, quæ intrà centesimum ab urbe lapidem concludebantur; saltem Italiæ limites non excessisse certum est. At quantum hoc à Pontificatu Oecumenicô abest?

Papa non est infallibilis in fide.

IV. Destructâ Romani Episcopi Monarchiâ, necesse non est, multis illis in fide infallibilitatem, & omnes Religionis Christianæ controversias dijudicandi potestatem impugnare. Res paucis confici potest. 1 Omnes homines errori sunt obnoxii, 1 *Corinth.* XIII. 9. *Rom.* III. 4. nec quisquam à communi hac sorte eximitur. 2. Plures Papas errasse & in hæresin incidisse constat, nec à Pontificiis negari potest, adeò ut fuerit, qui vitam futuram & carnis resurrectionem abnegaverit, videlicet Joannes XXIII. Vide *Acta Concilii Constantiensis, Sess.* XI. Unde & multi ex Pontificiis sentiunt, Papam in hæresin incidere posse. Verum distinguunt hic Pontificii, inter Papam, quatenus est particularis doctor, & quatenus est caput Ecclesiæ. Priore respectu posse errare, omnes concedunt. Quod verò secundum attinet respectum, utrum Pontifex ut Pontifex, sive quando ex cathedrâ, ut loquuntur, pronuntiat, errare possit, de eô variæ sunt inter Pontificios sententiæ. Prima est plurium Doctorum Parisiensium; Pontificem, etiam ut Pontificem, posse esse hæreticum, & docere hæresin, si absque generali Conciliô definiat; idque de factô aliquando accidisse. Secunda est. Pontificem non posse ullô modô esse hæreticum, nec docere publicè hæresin, etiamsi solus rem aliquam definiat. Tertia est; Pontificem, sive hæreticus esse possit, sive non, non posse ullô modô definire aliquid hæreticum, & à totâ Ecclesiâ credendum: Teneri quidem Pontificem consulere viros doctos, & peritos rei: sed ipsam infallibili-

tatem non esse in cœtu consiliariorum, nec in cœtu Episcoporum, sed in solô Pontifice. Neque fieri posse ut Pontifex temerè definiat: qui enim (ajunt) promisit finem, etiam procul dubiô promisit media ad eum finem obtinendum necessaria. Ita videmus quàm parum sibi constent & inter se conveniant Pontificii in re tanti momenti.

Explicatio Luc XXII. 32.

V. Sed videamus quibus argumentis Papæ infallibilitatem propugnent. Dominus, inquiunt, oravit, *Luc.* XXII. 32. pro Petrô, ne deficiat fides ipsius: Ejus autem preces semper sunt exauditæ. Resp. 1. Non oravit Dominus pro infallibilitate Petri in decidendis dogmatibus fidei, sed ne Petri fides, quâ Christo ut Salvatori adhærebat, quæque ingenuam Christi confessionem, omniaque sanctitatis & charitatis opera producit, in gravi illâ quæ instabat tentatione deficeret. Atqui hoc pacto Pontificum suorum fidem deficere posse, & nonnunquam defeciisse, nec ipsos Pontificios opinor negaturos. 2. Petri fuit hoc privilegium singulare: Unde probant, Papas suos eâdem prærogativâ cum Petro gaudere? Secundò. Ajunt. Si Pontifex Romanus in fide errare posset, tota quoque Ecclesia, quæ illius, tanquam capitis, ductum sequi tenetur, errare posset: Quod absurdum. Sed quis non videt, in hac argumentatione assumi, quod in quæstione est? Nos enim negavimus, Papam Romanum Ecclesiæ caput esse, idque solidis adstruximus argumentis: quod tamen hic præsupponitur. Si itaque Papæ monarchiâ nitatur ejus infallibilitas, illâ eversâ & hæc corruit. 2. Ecclesiam in errorem incidere posse non esse absurdum, in sequentibus ostendemus.

Papa non est supremus controversiarum fidei judex.

VI. Hinc jam alterum sequitur: Si Papa non est immunis à periculô errandi in fide, quod neque absolutam potestatem habeat omnes de eâ controversias inter Christianos agitatas decidendi. Infallibilitatis siquidem privilegium requiritur in eô, cujus decisioni omnes sub pœnâ salutis æternæ amittendæ obtemperare tenentur. Et hæc est causa, quod acerrimi Monarchiæ Papalis propugnatores, Papæ infallibilitatem adscribant: quia alias hanc Papæ obediendi obligationem satis solidè se deducere non posse vident. Alii autem putant, opus non esse divinam infallibilitatem sedi Romanæ annectere, & tamen obedientiam & obsequium ei præstandum: sicut supremi Reipublicæ judicis sententiæ obtemperandum est, quamvis ipse judex non sit ab omni errandi facultate divinitus absolutus. Resp. Res totô cœlô diversæ inter se componuntur. Alia siquidem est ratio controversiarum fidei, quæ conscientiam spectant: Alia rerum mundanarum & litium civilium inter homines. Hæ siquidem potestati Magistratus sunt subjectæ, & lites super iis exortas decidi necesse est, quâcunque id ratione fiat; quia certa esse debet unicuique bonorum suorum possessio: Nec quisquam constringitur, judicium adversus se pronuntiatum approbare, sed solummodò, illi parere. At minus malum est, judicium aliquando iniquum ferre, quàm nullum habere: Quia alias mera vis dominaretur. Hinc judex, etiam quando injustam pronuntiat sententiam, dicitur jus dicere. Ut itaque judicia de rebus ejusmodi vim constringendi habeant, non præcisè requiritur, ut semper, sufficit ut plerumque, & ut plurimum, recta sint. Alia autem est ratio controversiarum fidei. Solius Dei est, sicut æternam salutem dare, ita & salutis legem præscribere. Non sufficit hic sola externa confessio, sed requiritur internus animi assensus. Nullum homini in alterius conscientiam jus; sed unusquisque fidei suæ rationem Deo judici reddere tenetur. Autoritate humana conscientia pacari nequit. Si quid præcipiatur, quod conscientia legi divinæ adversari credit, assentiri nequit, quin se coram Deô inobedientiæ ream faciat. Idque discrimen exinde evidentius cognoscitur, quod homines ad obtemperandum judiciis de rebus civilibus cogi possint; ad obtemperandum verò decisionibus de fide cogi neutiquam possint. Vincula corpori, ori habenæ injici possunt, ut confessio ejus quod conscientia probat opprimatur: aut illius quod improbat extorqueatur; animus autem nullis se nexibus constringi, nec invitus ad assensum per vim cogi patitur.

Qua ratione controversiæ fidei terminari queant.

VII. Atqui objiciunt: Ergo omnes controversiæ inter Christianos indecisæ relinquentur: Quod absurdum. Resp. Quoniam Deus controversias fidei nusquam decidi præcepit, neque in terris judicem qui eas decidat instituit, eas indecisas relinqui absurdum non est. Jus hoc sibi soli Deus reservavit. Reliquit nobis regulam fidei perfectam & claram, ex qua unusquisque omnia ad salutem necessaria plenè addiscere possit: Si quis propria negligentia aut aliô culpabili vitiô eorum ignorans sit, Deo ignorantiæ suæ rationem redditurus est. Reliqua non præcisè necessaria, quoniam verbis non ad unum præcisè sensum determinatis Deo efferre visum fuit, nec ea hic decidi voluisse censendus est; sed in illis scrutandis exercere solertiam ad diligentiam nostram; & in nævis ac infirmitatibus mutuis tolerandis probare nostram charitatem voluisse. Hac ratione, non obstante dissensu in non fundamentalibus, Ecclesiæ unitas per mutuam tolerantiam & charitatem conservari potest. Si verò decidendi potestas homini permittatur, per vim omnes in unam Ecclesiam cogi possunt, animorum verò unio servari nequit: quoniam nemo, qui contrarium in verbô divino doceri credit, conscientiam suam decisionis humanæ vinculis adstringi patietur.

VIII.

Quam habeat potestatem Papa Canones de Ecclesiæ regimine condendi.

VIII. Quæri hic posset: An non saltem Papæ concedi posset autoritas canones aliquot de externô Ecclesiæ regimine condendi, eosque aliis præscribendi, ita ut nulli Christiano obedientiam detrectare liceat? Resp. Pontificem Romanum eandem cum reliquis Episcopis habere in suâ diœcesi potestatem: Nullùm autem ipsorum potestatem habere canones pro arbitrio condendi, eorumque observationem Ecclesiæ cum potestate præscribendi. Canones de fide nullos concedere posse, ex iis quæ ante dicta sunt, manifestum est. Quæ externum Ecclesiæ regimen spectant, quatenus communi fidelium consensu Ecclesiæ directio Episcopis est commissa, eatenus etiam ea instituere possunt, ut omnia ordinatè & decorè in Ecclesiâ Dei fiant: Nihil autem præscribere conscientiis fidelium, neque eorum decretis non parentes per vim ad obedientiam cogere: quia omnis eorum potestas consistit in persuasione; & subjectio eorum decretis præstita libera debet esse obedientia, non coacta, nec metu pœnæ expressa. Talis ergo etiam est Papæ Romani in suam Ecclesiam potestas: eam autem ulterius ad aliorum diœceses extendere nequit absque tyrannide & potestatis illicitæ usurpatione. Non autem repugnamus, quin in Conciliô, ad Canones ejusmodi condendos convocatô, communi, qui simul congregantur, Episcoporum & Antistitum consensu, & liberâ delatione, ordine primus agnoscatur, totamque actionem ut præses dirigat, propter urbis cujus Episcopus est majestatem. Non verò, ut Bellarminus urget, ut reliquorum Episcoporum sit princeps, quorum autoritas non à Deô immediatè, sed à Papâ descendat. De quâ quæstione acris inter Patres in Conciliô Tridentinô contentio fuit: quæ tandem Legatorum Papæ directione cohibita fuit, quibus operam egregiam navavit P. Lainez Præpositus Generalis Jesuitarum, excogitatâ futili & adulatoriâ distinctione inter jus divinum & ordinationem divinam: Ex jure divinô illa esse dicens, quæ non solum in genere, verum etiam in specie à Deô sunt: Ordinationis autem divinæ, quæ in genere tantum à Deo sunt, in specie autem ab hominibus constituta: & hujus divinæ ordinationis volebat esse hierarchiam & institutionem Episcoporum: ut ita omnes Papæ obnoxios faceret. Nam exinde sequitur, Episcopos quatenus Ecclesiæ doctores esse à Deo & juris divini: quatenus vero humanâ constitutione introducta est graduum inter Episcopos & Archiepiscopos, reliquosque primates, diversitas, & quatenus unusquisque Episcopus particulari Ecclesiæ est præpositus, esse tantum ordinationis divinæ; ac proinde, licet Papa tollere non possit ordinem universalem Episcopos constituendi in Ecclesiâ, quoniam ille est juris divini, posse tamen quemlibet particularem Episcopum suâ autoritate tollere: cum id sit de jure Canonico. Atque ita Papa juxta hanc distinctionem dominatum obtinet in Episcopos, non aliter ac si totum illorum munus solummodò esset ordinationis divinæ. Adeo ut tandem res eòdem recidat, & Episcopi æquè hac ratione Papæ Romano sint subjecti, non aliter ac si jure divino illos eidem subjectos docuisset. Multò minus, summus controversiarum fidei judex agnosci debet. Sic enim veritati præjudicium nimis apertum fieret: quoniam ab unius hominis arbitrio, cujus sæpe interest errores graves & exitiales tanquam fidei dogmata recipi, illius decisio penderet: nec ullum tanto malo remedium adhiberi posset.

CAPUT XI.

De Antichristô.

Quid significet vox, Antichristus.

I. QUæstioni de Pontifice Romano immediatè altera adhæret de Antichristo. Ut hæc de Antichristo quæstio ritè tractetur, à nomine ipso ordiendum est. Vox ἀντίχριστος, ex vi vocularum ἀντὶ, proprie notat eum qui contra Christum, seu Christo contrarius est. Communiter Reformati ex vi vocis ἀντὶ colligunt Antichristum esse non tantum qui sit contra Christum, sed & vice Christi, seu, qui se jactat Christi vicarium: qualis significatio vocularum ἀντὶ in pluribus vocabulis reperitur, ut ἀνθύπατος, ἀντιβασιλεὺς, ἀνταδελφος, & similibus. Sane si consideremus vim vocis ἀντὶ, negari nequit, quin ἀντίχριστος etiam significare possit eum qui vice Christi est: &, ut in sequentibus ostendemus, descriptio Antichristi, quæ in Scriptura reperitur, optimè quadrat in eum, qui se Christi in terris jactat vicarium. Attamen si Scripturæ usum inspiciamus, non videtur in eâ alio sensu, quam Christo contrarii, reperiri: ut 1 *Joan.* II. 18, 22. IV. 3. 2 *Joan.* 7. Quin & celebri in loco 2 *Thess.* II. 4. vocatur ὁ ἀντικείμενος, quod alio sensu accipi nequit, quàm *adversarius*, seu sese *opponens*. Et in illâ significatione facile acquiescere possumus, nec necesse est cum Pontificiis multum de significatione vocis ἀντιχρίστου contendere. Quamvis enim dici non possit, vicarium Christi, à Christo ipso institutum, & secundum Christi leges, ac proinde ex autoritate Christi, regimen in Ecclesiam administrantem, Christo esse contrarium: tamen rectè Christo contrarius dicitur, qui se, præter Christi autoritatem, Christi vicarium jactat, se Ecclesiæ caput Christi vice collocat, posthabitisque Christi mandatis, sua Ecclesiæ præscribit, iisque Christi

autoritatem prætendit: is enim eximio modo se Christo opponit, Christique adversarius est.

Est quidam eximius Antichristus.

II. Antichristi vox hoc sensu accepta, aliquatenus ambigua est: aliquando namque designat eum, qui Christo quoquo modo contrarius est, ut 1 *Joan.* 11. 18. aliquando eximium quendam Christi adversarium: *ibid. Sicut audivistis quia Antichristus venit; & nunc Antichristi multi facti sunt; unde scimus quia novissima hora est.* Et qui describi creditur, 2 *Thess.* 11. *Apoc.* XIII. & XVII. Priores magni illius & eximii Antichristi præcursores sunt, qui ipsius adventui viam præparant, & ad ipsius apparitionem disparere debuerunt. De hoc Antichristo duæ sunt sententiæ multum diversæ.

De eo sententia Pontificiorum.

III. Prima est Pontificiorum. Hi docent, Antichristum fore unum singularem hominem eumque venturum & regnaturum circa finem mundi, ipsiusque adventum præcessuram omnimodam imperii Romani desolationem; apparituroque Enoch & Eliam, qui adhuc vivant, & in hoc vivant, ut venienti se Antichristo opponant, & conservent electos in fide, & tandem Judæos convertant. Antichristum autem excitaturum persecutionem gravissimam & notissimam, ita ut cessent omnes publicæ religionis ceremoniæ & sacrificia: regnaturum autem tres annos cum dimidio; & tum adventurum mundi finem. Nasciturum vero è fornicariâ muliere, non ex legitimo matrimonio, & quidem è tribu Dan (quanquam hæc probabilia tantum esse dicat Bellarminus, certa autem quæ sequuntur) & venturum præcipuè propter Judæos, & ab iis tanquam Messiam recipiendum, & ex gente Judæorum nasciturum, & circumcidendum, & sabbathum observaturum, saltem ad tempus: ejusque sedem fore Hierusalem, ac templum & solium Davidis. Doctrinæ autem ipsius hanc fore summam; quod sit negaturus Jesum esse Christum, se autem verum esse Christum à Prophetis promissum affirmaturus: imo se esse Deum, ac solum Deum; ac proinde non solum verum Deum, sed & falsos oppugnaturum. Facturum etiam miracula, sed mendacia; ut nempe ignis de cœlo descendat; ut imago bestiæ loquatur: quin & fecturum se mori & resurgere. Tandem ex humillimo loco prodeuntem per fraudem & dolos Judæorum regnum adepturum; pugnaturum cum tribus regibus, nimirum Ægypti, Libyæ & Æthyopiæ, & eorum regna illis devictis occupaturum: subacturum sibi alios septem reges, & eo modo totius mundi Monarcham evasurum; cum innumerabili exercitu toto orbe Christianos persecuturum, & hoc esse prælium Gog & Magog, *Apoc.* xx. 8. Quæ omnia passim apud Bellarminum de Antichristo legi possunt.

Et Reformatorum.

IV. Altera est communis Reformatorum sententia; videl. Antichristum non fore unicam singularem personam; sed ordinem quendam sive seriem personarum, in unâ eâdemque sede sedentium, quorum alter in alterius locum succedet: ita ut quando Antichristus describitur, regnum quoddam sive imperium describatur, quod continuâ serie per multos administrandum sit, & quod in singulos, qui imperio illi præsint, prædictiones de Antichristo quadrent. Regnum autem seu imperium quod designatur, esse imperium Pontificis Romani; quoniam *Apoc.* XIII. & XVII. sedes illius expresè designetur Roma; & 2 *Thess.* 11. illis notis depingatur, quæ Pontifici Romano exactè conveniant. Hinc communis Reformatorum sententia est, Pontificem Romanum, qui se Christi in terris vicarium jactat, & omnium controversiarum fidei judicem infallibilem, qui leges præscribere potest, quæ homines in conscientiâ obligant, & hujus generis alia, esse magnum illum Antichristum in Scripturâ nobis præfiguratum.

Absurditas sententiæ Pontificiorum.

V. Sanè quod Pontificiorum sententiam attinet, scatet illa plurimis fabulis; & eum in finem tantum videtur excogitata, ut omnia Reformatorum argumenta, quibus Pontificem Romanum magnum illum Antichristum esse contendunt, aliquâ ratione eludere possint. Imo, si rectè examinetur, incredibilis est, & seipsam destruit. Quomodo enim Antichristus, qui una singularis persona est, spatiô trium annorum cum dimidiô (quibus solummodò regnaturum dicunt) tot gentes posset decipere, easque inebriare vinô scortationum & abominationum, ut avitam omnem religionem abjicientes, ipsum colant ut unicum Deum? Quomodo tot bella gesturus est, templum maximum ædificaturus, ibique tanquam idolum sessurus, & totô orbe Christianos persecuturus brevissimo illo temporis spatio? Quomodo templum, quod contra Deum erigitur, Apostolus vocare possit templum Dei? Sanè figmentum hoc Antichristi in causâ est procul dubio, cur totum illud quod de Antichristo dicitur multis Pontificiis fabulosum videatur. Sed vero fingunt sibi Antichristum, qualis nusquam prædictus, nunquam etiam venturus est: cœcâ suâ Antichristi exspectatione similes se facientes Judæis, qui Christum exspectant, qualem Deus nunquam promisit: sicut itaque hi Christum, ita & Pontificii Antichristum, etiamsi venerit, in perpetuum exspectabunt.

Antichristus non est una singularis persona, sed series personarum in eadem sede.

VI. Nos nugis hisce & fabulis omissis præcipua controversiæ de Antichristo capita succinctè examinabimus. Prima ergo controversia est, utrum Antichristus sit una tantum singularis persona futurus? uti Pontificii contendunt: an verò ordo quidam sive series per-

personarum, in unâ eâdemque sede sedentium, & sibi invicem succedentium, quorum singuli sint Antichristus, quorumque regnum sit Antichristi regnum? uti docent Reformati. Sanè Pontificiorum sententia unico hoc nititur fundamento, quod Scriptura passim de Antichristo in numero singulari tanquam de unâ personâ loquatur; ut 2 *Thess.* II. 3. ὁ ἄνθρωπ@ τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τ ἀπωλείας, &c. Sed verò, non tantum frequens in Scripturâ est enallage, quâ nomen singulare cum articulo ponitur pro totâ universitate: Sic ὁ ἄνθρωπ@ genus hominum, ὁ σατανᾶς universitatem diabolorum significat. *Marc.* III. 26. *Luc.* XI. 18. Similia exempla vide, *Matth.* XIX. 10. *Marc.* II. 27. VII. 23. *Luc.* IV. 4. *Joan.* II. 25. VII. 51. *Rom.* IV. 6. 2 *Tim.* III. 17. & alibi: sed & non rarò contingit in Scripturâ, ut de serie aliquâ hominum, sibi invicem in eodem munere succedentium, loquatur tanquam de uno. Sic quando *Heb.* IX. 25. dicitur *Pontificem in sancta intrare per singulos annos*, intelligi certum est, omnes Pontifices continuâ serie sibi succedentes: nec quia in singulari numero Scriptor loquitur, inde concludi potest, unum tantum inter Judæos fuisse Pontificem. Eodem modo Daniel per unam bestiam non intelligit unum regem, sed regum seriem in eodem throno sedentium, *Cap.* VII. Si urgeas, singularem tamen describi personam: nos facile concedimus, singularem quandam personam designari, quæ sedem illam, quæ Antichristi sedes est, occupabit; ita tamen, ut successores ejus etiam designentur, qui semper singularis tantum persona erunt, unico solummodò, non pluribus simul, in eâdem sede & imperio præsidente. Et confirmatur hæc nostra explicatio hisce rationibus. 1. Antichristus jam cœpit occultè mysterium iniquitatis operari tempore Pauli, & demum in fine mundi conficietur: Non ergo est una singularis persona. Excipiunt, eum cœpisse in præcursoribus suis. Agnoscimus: sed exinde manifestum est, mysterium illud iniquitatis non subitò perfici, sed sensim increscere & paulatim ad fastigium perduci. Deinde, quis credat omnes hæreticos, etiam Apostolis συγχρόνους, præcursores fuisse unius hominis in fine demum mundi ad exiguum tantum tempus apparituri? His adde: quod Antichristus describatur ingentis apostasiæ, quæ fermè omnem mundum esset infectura, caput futurus: At ea sub uno solum rege paucis annis perfici nequit.

Quæ de Antichristo consideranda.

VII. Ita expeditâ hac quæstione, quod Antichristus non sit unica tantum singularis persona futurus, distinctè ejus ortum, progressum ac fastigium, tum signa ex quibus agnosci debeat, qualia sunt locus & tempus imperii, ejusque actiones & imperium ipsum, considerabimus, ex ipsque quis sit Antichristus ille in Scripturâ prædictus, colligemus.

Quid de Antichristo sentiendum.

VIII. Communis Reformatorum sententia est, uti vidimus, per Antichristum designari Pontificem Romanum: idque adeo confidenter asserunt ac urgent, non aliter ac si fidei articulus esset; & minimam de eo dubitationem magni criminis loco ducunt. Me quod attinet, etsi confidenter asseverare non ausim, Pontificem Romanum per hominem illum peccati, & bestiam è terrâ ascendentem, & cornua agni habentem, & per meretricem bestiæ insidentem, ab Apostolis fuisse designatum: multò minus approbare queam temerarias illas decisiones ac definitiones, omnium, etiam minutissimarum, circumstantiarum, quæ è variis Scripturæ locis deducuntur, & Pontifici ejusque asseclis sine ullo scrupulo tanquam indubitata & evidentis veritatis, applicantur: tamen dicere non verebor, præcipua quæ de Antichristo, sive filio perditionis, prædicuntur, optimè in Pontificem Romanum quadrare: ac proinde jure meritò nos horrere communionem ipsius, si non ut ipsius Antichristi, saltem ut impii & injusti in Ecclesiam imperii usurpatoris, apostasiæ à verâ Christi doctrinâ capitis, ac gravissimæ erga Dei servos ac fideles persecutionis autoris, eoque ipso Antichristum optimè referentis, illiusque vivam effigiem exprimentis.

1. *Locus imperii illius, est Roma.*

IX. Primò. Locus imperii, seu sedes, expressè prædicitur fore Roma: *Apoc.* XIII. 1. *Vidi de mari bestiam adscendentem, habentem capita septem*, &c. coll. cum *Cap.* XVII. 9. *Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet*, &c. & *vers.* 18. *Mulier quam vidisti, est civitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.* Neque de eo ambigere quisquam potest. Contendunt tamen Pontificii, locum, ubi Antichristus maximè se patefaciet, fore templum Hierosolymitanum, quod denuò sit erecturus; quia dicitur *sessurus in templo Dei*, 2 *Thess.* II. 4. Sed commentum illud templi Hierosolymitani jam confutavimus: Dominus ipse prædixit, templum hoc non fore reædificandum: nec templum quod Antichristus sibi contra Christum esset erecturus, & in quo tanquam idolum sessurus, ullo modo *templum Dei* vocari potest. Ecclesia autem seu fideles, qui templum Dei sunt spirituale, post prædicatum Euangelium gentibus, semper illustri elogio *templi Dei* nominantur: vide *Eph.* II. 21. 1 *Pet.* II. 5. Quomodo autem in Ecclesiâ dicatur sedere, postea dicetur.

2. *Sensim est manifestandus.*

X. Secundò. Prædicitur sensim manifestandus, & initio occultè iniquitatem suam operaturus: adeò ut primò deprehendi non potuerit: donec impedimentum, quod ipsum retinebat, è medio sublatum sit: uti expressè legimus 2 *Thess.* II. 7. quod *operetur mysterium iniquitatis*, hoc est, iniquitatem operetur

retur in occulto; Spiritus ſcilicet Antichriſti jam tum, ſed clam & occultè, incipiebat iniquitatem operâri, & viam præparare ſuæ manifeſtationi in tempore futuræ, donec ſublatus eſſet è mediô ὁ κατέχων, qui ipſum retinebat. Communis Theologorum, tam Pontificiorum quàm Reformatorum ſententia eſt, per τὸν κατέχοντα intelligi imperatorem, ſeu imperium Romanum: quia eô vigente fieri non poterat, ut quiſquam in Eccleſiâ tantam ſibi poteſtatem ac majeſtatem eſſet arrogaturus. Apoſtolus autem id clarè exprimere noluit; quia odioſum hoc fuiſſet apud Cæſares, aſſerere imperium illud, quod illi credebant æternum, ruiturum.

Quomodo id applicetur Papæ.

XI. Videamus nunc, quomodo hæc Pontifici Romano applicari poſſint. Subitò ſummam, quam nunc ſibi arripuit, poteſtatem adeptus non eſt; ſed ſenſim & paulatim. Jam tempore Apoſtoli Pauli, cum ſcribebat ad Theſſalonicenſes, occultè errores ſeminare, & dominatum quidam moliri cœperunt; non Romani Epiſcopi, vix enim tùm Romæ Eccleſia colligi cœpit; ſed aliis in Eccleſiæ partibus: conqueruntur Apoſtoli de falſis fratribus, de doloſis operariis, de falſis Apoſtolis, 2 *Cor.* XI. 13. *Gal.* II. 4. *Phil.* III. 2. *& ſeqq.* de Antichriſtis, 1 *Joan.* II. 18. de Diotrephe dominatum exercente in Eccleſiâ, 3 *Joan.* 9, 10. Hi omnes præluſere Papæ Romano. Poſt ætatem Apoſtolorum ſenſim Epiſcopus Romanus, urbis majeſtate fretus, ſe ſupra alios Epiſcopos efferre cœpit, & dominatum in alias Eccleſias arrogare: verum quò minus poteſtatem ſæcularem arriperet alioſque vi ſibi ſubjiceret, obſtitit Romani Imperatoris præſentia. Conſtantinô ad fidem Chriſtianam converſô, & ſede imperii Conſtantinopolin tranſlatâ, Imperatoris majeſtas Romæ vileſcere cœpit, & mirum in modum dominatum auxit Papa: donec ab Imperatore Phocâ, prædeceſſoris Mauritii interfectore, Bonifacius III. titulum Epiſcopi Oecumenici ſeu univerſalis (quem qui ſibi arrogaret Antichriſtus vel ejus præcurſor judicatus fuit à Gregorio I. Papâ *Epiſt. lib.* IV. *Epiſt.* 34. *&* 38. *& lib.* VI. *Epiſt.* 30.) impetravit. Poſtea Stephanus III. Pipini liberalitate obtinuit imperium ſæculare, & Epiſcopatui adjunxit principatum terrenum. Nondum tamen plenè dominabantur Pontifices: quicquid itaque poteſtatis in Eccleſiaſticos ſupererat Imperatoribus, iis extorſit Gregorius VII. ſub quô regnum Pontificium ad ſummum faſtigium eſt perductum; quod à ſucceſſoribus ſenſim ita confirmatum eſt, ut jam Papa urbis Romæ ſit princeps, excuſô omni Cæſaris Germani imperio: quæ omnia mox latius deducenda erunt. Ita ut imperio Romano Cæſari ſublato, Papa Romæ imperium invaſerit.

Reſpondetur objectioni Pontificiorum.

XII. In contrarium tamen contendunt Pontificii, omnimodam Romani imperii deſolationem prædici Antichriſti adventum præceſſuram; quæ cum non contigerit, hæc nullô modô Papæ ſuo applicari poſſe; ſed adventum Antichriſti adhuc exſpectandum. Reſp. Prædicitur abolitio imperii Romani: illius autem vix jam rudera agnoſcuntur, imperio illo per Gothos, Wandalos, aliaſque gentes miſerum in modum attrito ac deleto; quin & ipsâ Româ, capite imperii, captâ & eversâ. 2. Imperii Romani abolitio prædicitur, quatenus illud erat penes Imperatorem Romanum: nam Imperatore in Romam imperium obtinente Epiſcopi Romani poteſtas cohibebatur: illo autem excuſſo, Papa id ſibi arrogare potuit: Et hoc modo Romanum imperium jam eſt è medio ſublatum. Remanet quidem Romani Imperatoris titulus in domo Auſtriacâ; verum ille vana tantum eſt appellatio, dominatum occupavit Pontifex.

3. Septimus futurus urbis Romæ rector, Apoc. XVII.

XIII. Tertiò: Antichriſtus *Apoc.* XVII. 10. deſcribitur futurus ſeptimus urbis Romæ rector ac dominus. Hæc, aliaque quæ hoc & *cap.* XIII. occurrunt, videntur nobis Papam Romanum ejuſque imperium graphicè depingere: Nihil tamen hic cuiquam præſcribimus, nec explicationes noſtras tanquam κυρίας δόξας aliis obtrudimus, ſed piorum examini ſubjicimus: malumuſque hic partes ſuſcipere inquirentis, quàm definientis. Neque in hoc controverſiæ cardo vertitur. Poſſemus ſiquidem hærere in quarundam, quæ capitibus hiſce occurrunt, circumſtantiarum explicatione, ut tamen ipſa res principalis ibi, & præſertim 2 *Theſſ.* II. prædicta, clarius explicetur. Itaque quod capitum horum explanationem attinet, dicitur conſpecta fuiſſe beſtia ſeptem habens capita: illis ſeptem capitibus dicuntur deſignari ſeptem reges: per reges autem non intelligimus ſingulares perſonas, ſed, ex uſu Scripturæ, ſeriem & ordinem regum ſeu magiſtratuum in eodem imperio ſibi ſuccedentium; ut *Dan.* VII. 17. VIII. 21. Septem ergo reges nobis ſunt ſeptem regiminis in urbe Româ formæ; reges nominatæ, quia ſummum penes illas in Romam populoſque ei ſubjectos fuit imperium. 1. Reges. 2. Conſules. 3. Decemviri Conſulares. 4. Tribuni militum conſulari poteſtate. 5. Dictatores, vel ut alii, Triumviri. 6. Imperatores. 7. Pontifices Romani Chriſtiani. Quinque ex illis dicuntur jam abiiſſe; quia imperium jam obtinebant Imperatores; ideoque additur, *unus eſt*, *alter*, ſcilicet ſeptimus, *nondum venit*, *& ubi venerit*, *oportet eum ad breve tempus manere.* Quibus in verbis, ſi ad Pontificem Romanum applicentur, difficultas quædam eſt: quia ille non ad breve tempus, ſed ad aliquot ſæcula jam manſit. Verum hoc de Papis intelligi non debet, quatenus ſunt Epiſcopi Romani,

mani, sed imperii Romani caput: quod quidem diu ambiverunt; sed tamen plenè non obtinuerunt nisi imperante Carolo IV. sæculo decimo quarto, qui primus Germaniæ finibus contentus, principatum urbis Romæ Pontifici cessit. Nec etiam absolutè intelligi debet, sed cum respectu ad tempus quo Imperatores urbis imperium tenuere: perinde ut *Apoc.* XII. 12. *Hagg.* II. 7. Estque id dictum ad consolationem piorum, qui ipsius persecutiones essent experturi: eodem sensu quo alibi afflictiones momentaneæ vocantur.

Qua sit bestia, qua erat, & non est.

XIV. Quod octavum regem attinet, de eo dicitur *vers.* 11. *Et bestia, qua erat, & non est, & ipse octavus est, & ex illis septem est.* Et *vers.* 8. *Bestia qua erat, & non est, quamquam est.* Eo non incommodè intelligi possunt Imperatores Germani: Ideò vocantur *bestia*: quia per illam imperium designatur. Dicitur autem *ex septem illis esse*, ut distinguatur à prioribus: aliud enim ejus est regnum, quàm præcedentium, ut mox dicemus: & tamen aliquatenus designatur septem illis capitibus, vel uno saltem eorum, quæ reges adumbrant, ita ut ex illo sit ortum, & duos reges, partim similes, partim dissimiles, designet. Ex Romano quippe imperio Germanorum imperium ortum dici potest. Afflicto quippe imperio Romano, Imperatoribus Constantinopolitanis ad imperii majestatem tuendam invalidis, & procul absentibus, Papa Romæ imperium primò ad Gallorum reges, mox ad Germanorum transtulit. Et hæc videtur esse plaga unius capitum bestiæ, ejusque sanatio, *Apoc.* XIII. 3. Quia imperium Romanum bellis, in Italiâ gestis per Gothos alioſque, tantum non conciderat; aliquatenus autem in Germaniâ, cum illius imperatores Mediolani reges Italiæ, & Romæ Cæsaris Romani crearentur, fuit restitutum. Quia itaque antea imperium Romanum Germanorum imperio quadantenus junctum fuit; nunc autem tenuibus illius reliquiis solummodò penes Germanos remanentibus reverâ non existit, ideò dicitur, bestia hæc *erat, & non est, sed tamen est.* Non enim eadem est sedes imperii, & maxima pars imperii est amissa; imò ne in ipsam urbem Romam ulla Cæsari Romano relicta potestas: Nomen solum & insignia remanent, potestate amissa.

Qua sit bestia, habens cornua agni. Apoc. XIII.

XV. Idem quod *cap.* XVII. dicere possumus etiam prædictum *cap.* XIII. 11, 12. *& seqq. Alia bestia è terrâ adscendit, habens cornua agni.* Illâ siquidem commodè admodum designatur Pontifex Romanus, ejusque imperium ex spirituali & civili mixtum. Per *cornua* siquidem adumbratur potestas. Tribuuntur illi *cornua agni*; quia sibi vindicat potestatem Agni, id est, similem imperio Agni, hoc est, Christi, cujus se vicarium in terris affirmat, eoque nomine & leges fidelium conscientiis præscribit, claves vitæ ac mortis sibi arrogat, & in omnes reges & principes imperium usurpat. Dicitur *loqui ut draco*; quia doctrinam à dracone inspiratam inculcabit: & *exercere potentiam* prioris *bestiæ*, quia omnem dominatum ad se trahet, qui fuit Imperatorum, licet alio sub titulo. Et sic licet Pontifex per unum è septem capitibus adumbratus fuit, tamen per novam bestiam designari potest; quia imperii ratio longè est diversa: omnia enim sub titulo religionis & vicariatus Christi administrat; imperiumque ejus vocatur spirituale & Ecclesiasticum.

Qua imago bestiæ.

XVI. Porrò *vers.* 14, 15. dicitur hæc bestia *habitantibus in terrâ dicere, ut faciant imaginem bestiæ, qua habet plagam gladii, & vixit: illique datum esse, ut daret spiritum imagini bestiæ*, &c. Per hanc autem imaginem intelligere possumus imperium Germanicum, quod prioris, Romani nimirum imago tantum est; eaque non mortua, sed quæ spiritum habet, id est, potestate est prædita. Hanc ut faciant dicitur prior bestia habitatoribus terræ dixisse: quia Pontifex illius constituendi autor fuit, imperium à Græcis transferendo ad Germanos: qui & Cæsares Germanos confirmare, eisque Romanorum Imperatorum coronam imponere solitus est.

Et meretrix bestia insidens.

XVII. Tandem *cap.* XVII. dicitur *meretrix insidere bestiæ:* Quia Papa, post confirmatum Germaniâ principatum, ad nutum suum Imperatoris potentiâ abusus est; & ipse ab imperio illo in suâ dignitate sustentatur. Adeò ut bestia hoc in capite confundatur cum imagine bestiæ, de quo *cap.* XIII. 14, 15. quia nempe externâ suâ formâ bestiam refert, & perinde uti bestia spiritu est prædita, & in illius locum successit: Et illi explicationi respondet eventus. Imperium enim Cæsarum Germanorum in locum Romanorum Imperatorum successit, & hactenus imperium Romanum vocatur: ideoque hoc capite vocatur *bestia qua erat & non est, quamquam est.*

Et decem reges. Apoc. XVII.

XVIII. Per *decem reges*, qui nondum erant, & potestatem bestiæ tradent, *cap.* XVII. 11, 12. intelligi possunt reges illi plures, qui post constitutum imperium in Germaniâ, tam à Pontifice, quàm Cæsare, sive utriusque consensu, fuere constituti, & quorum aliqui, ut justo titulo regnum adepti viderentur, illud tanquam feudum à Pontifice accipere voluerunt; ut inter alios reges Neapolis & Siciliæ: qui omnes imperium suum ad nutum Pontificis tenuerunt & exercuerunt, & quorum plerique etiamnum durant: Numero certo pro indefinito accepto, secundum frequentem Scripturæ usum: *Genes.* XXXI. 7. *Levit.* XXVI. 26. *Job.* IX. 3. *Zach.* VIII. 23. Quæ tamen omnia non definita volumus tanquam evidentis

veritatis: ea enim in Prophetiis, quæ ſub figurarum ænigmatibus ac umbris involvuntur, explicandis vix locum habere poteſt: ſed in medium adducimus, tanquam rem ſub ænigmate involutam noſtro judicio illuſtrantia, & quæ ſuâ veriſimilitudine deſtituta non ſunt.

De tempore, charactere, & numero, præſtat nihil definire.

XIX. Quod ſi quis ulterius quærat, de tempore, charactere & numerô beſtiæ; ingenuè fatebor ignorantiam meam. Numerus temporis diverſis quidem vocibus enuntiatur, ſed quæ omnes exactè conveniunt, idemque temporis ſpatium deſcribunt: *Cap.* XI 2. & XIII. 5. vocatur *menſes quadraginta duo. Cap.* XI. 9. *dies tres cum dimidiô. Cap.* XII. 14. *tempus, tempora, & dimidium temporis. Cap.* XI. 3 & XII. 6. *mille ducenti ſexaginta dies:* quibus omnibus eandem temporis durationem deſignari notum eſt: Et quia illa aliquoties, & diverſis phraſibus æquipollentibus, repetitur, omninò certa ac definita temporis duratio indicari videtur: De illius autem initiô ac exitu nihil certi definire præſumimus. Sicut nec de charactere beſtiæ, quem quidam audacter ſtatuunt ſignum crucis; vel confirmationis chriſma in fronte, tonſuram clericalem, unctionem in capite & manu dextrâ ſacrificulorum, &c. alii ſignum ✠ quod totum Chriſti nomen compendio includit, non ſine crucis figurâ. Multò minus de numero beſtiæ, ſexcenta ſexaginta ſex, qui dicitur eſſe numerus hominis: cum incertum admodum ſit, ex numero literarum alicujus nominis in unam ſummam collecto certum quendam hominem, cui nomen illud applicari poteſt, definire velle: cum videamus unumquemque pro ſtudio partium nomen effingere, in quo numerum hunc inveniat, & eo adverſarios ſuos premere, aut ſaltem ipſorum argumentum, ex nominis numero depromptum, retorquere. Ita communiter Reformati ex antiquioribus Patribus, Irenæo, aliiſque, numerum hunc quærunt in literis Græcis vocis Λατεῖνος; etiam in literis Hebraicis vocis רומית, *Romiith*, quaſi Romanus: & nuper in ſuperbâ illâ inſcritione Pauli V. *PaVLo V. VICe Deo*, colligentes omnes literas numerales Latinæ linguæ. Bellarminus verò, ut argumentum hoc retorqueat, eundem numerum obſervat in literis Græcis vocis σαξόνες, quâ deſignat Lutherum; & in literis Hebraicis nominis רבי כיתרי, & intelligit, Davidem Chytræum.

Vanitas quorundam redarguitur.

XX. Nos arcana illa curiosè non ſcrutamur, nec audacter definimus: Multò minus eorum temeritatem imitamur, qui quaſcunque, etiam minores circumſtantias, abſque ullo ſcrupulo tantâ cum fiduciâ definiunt, non aliter ac ſi idem, qui prophetiam hanc inſpiravit ſpiritus, infallibilem quâ referentur clavem ipſis exhibuiſſet: Qui ex odio contra Papam, perinde ac ſi alia majora non ſufficerent ad communionem ejus fugiendam, notas Antichriſti confingunt, quæ revera notæ non ſunt, ſed laudabilia inſtituta; ut quod calendarium reformaverit; huc trahentes, quod *Dan.* VII. 25. de rege quodam dicitur, *putabit quod poſſit mutare tempora:* Quæ ſanè nec de calendario accipienda ſunt; nec etiam de Antichriſto dicuntur, neque ad eum aliter ad ſummum referri poſſunt niſi ſenſu myſtico & ſecundo, quatenus per Antiochum tanquam typum adumbrato. Maximè autem eorum improbamus veſaniam, qui non contenti omnia ſuorum facta, etiam non laudabilia, quaſi à Spiritu Sancto hic præfigurata, celebrare; eò etiam dementiæ prolapſi ſunt ut explicationis ſuæ præſumtuoſæ filum continuantes, etiam futurorum eventus prædicere non ſint veriti. Verum hariolationibus illis ſtultis non reſpondens eventus, eas non à ſpiritu divino, ſed affectu carnali & cœco præjudicio inſpiratas coarguit.

4. Nota illius 2 Theſſ. II. Homo peccati & filius perditionis.

XXI. Quartò. Notæ Antichriſti quibus deſcribitur 2 *Theſſ.* II. optimè in Pontificem Romanum quadrant. 1. Vocatur *homo peccati*, & *filius perditionis.* Quibus phraſibus deſignatur homo inſigniter ſceleratus, aliiſque graviorum peccatorum autor, ac proinde juſtæ pœnæ à Deo deſtinatus. Illam enim vim habet articulus illi præpoſitus, ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας, &c. Hæc ut Pontifici Romano aptentur, evolvendæ ſolummodò ſunt Pontificiorum hiſtoriæ, quibus vitæ & res geſtæ Romanorum Pontificum continentur; ſtatim primo intuitu ſumma illorum nequitia & improbitas, etiam Ethnicorum Imperatorum impietatem excedens, deprehenderetur. Avaritia, quâ omnia Romæ facta ſunt venalia, tam ſacra quàm profana: Quin & tota religio Pontificia excogitata videtur ad hominum crumenas emungendas: inde originem traxit fabula purgatorii, variæ ſatisfactiones, & indulgentiæ. Ambitio, luxuria, crudelitas, aliaque nefanda crimina, vix in ullo homine magis fuere conſpicua, quàm in Papis: ſi dubites, lege vitas Gregorii VII. Bonifacii VIII. Alexandri VI. ne jam alios commemoremus. Sed & maximè ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας vocatur, quia aliis liberum peccandi commeatum concedit. Diſpenſat matrimonia verè inceſta, diſſolutionem matrimonii extra caſum adulterii, alteriuſque uxoris ſuperinductionem: rebellionem contra legitimos principes nonnunquam præcipit, ſubditoſque à juramenti religione ſolvit. Multa invexit dogmata, quibus vera ſanctitas perimitur, peccatoreſque ſecurè in mediis peccatis ſtatui ſuo acquieſcere poſſunt. Requirit quidem in pœnitentiâ cordis contritionem; ſed ſuperaddita auricularis confeſſio, & ſatisfactio externa, cordis contritionem ſinceramque vitæ emendationem quam maximè impediunt. Quin & ſi pœnitens in peccata mortalia

talia rursus inciderit, aut aliqua accuratè satis confessus non fuerit, præsto est aliud remedium, extrema unctio. Liberationem à pœnis temporalibus purgatorii conferunt indulgentiæ, & missiæ pro defunctis, quæ pecuniâ venales sunt. Hac portâ omnia peccata & scelera, etiam fœdissima, magnò in Ecclesiam agmine irruerunt. Quonam enim frænò à peccando retinebitur, qui pœnam pecuniâ se redimere posse credit? His adde taxam illam Cancellariæ Apostolicæ, quâ in singula peccata certum pretium, quò reatus eorum redimi potest, constituitur: & certam addictionem salutis & liberationis è purgatorio, omnibus, etiam injustis & sceleratis, fieri solitam qui bona sua certæ Ecclesiæ aut Monasterio legaverint. Præsertim verò Clericis libertas sua, quâ omni jurisdictioni sæculari exempti sunt, latissima est ad peccandum feneſtra. Spiritualis quippe magistratus peccata ipsorum aut impunita dimittit, aut dicis tantum causâ punit: si qui sint severiores, parata est appellatio ad sedem Pontificis, ubi lites aut rarò terminantur, aut pecuniâ redimuntur. Quin & tota religio Pontificia excogitata videtur, ut homines à verâ ac genuinâ pietate abducat. In locum cultus spiritualis substitutæ sunt infinitæ ceremoniæ, quibus religionis summa contineri creditur: has si quis observet, vitâ licet improbus, catholicus est & membrum Ecclesiæ; si negligat, vitæ licet inculpatæ, anathemate feritur, & severè plectitur. Quin & melioris institutionis populo adimitur facultas, interdictâ severissimè verbi divini lectione.

Qui se opponit, & extollit supra omne quod Deus appellatur.

XXII. Secundò. Vocatur ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα: *Qui se opponit & extollit supra omne quod Deus appellatur.* Dii in Scripturâ vocantur Magistratus; *Exod.* XXII. 28. & *Ps.* LXXXII. 6. Eadem est significatio vocis σεβάσματος: Ea siquidem significare potest, culturam ipsam, ea quæ cultui inserviunt, & ipsum illud quod colitur: perinde ut & θεῖον pro Deò accipitur, *Actor.* XVII. 29. Et hoc postremò sensu eam hic accipi arguit particula *aut*, indicans de iisdem sermonem continuari, qui vocantur θεὸς ἢ σέβασμα. Non enim cultus Dei intelligi potest: Quia supra cultum Deorum quis propriè se non effert, sed supra Deos ipsos. Hoc sensu vocem hanc accepisse dici potest Apostolus, *Act.* XVII 23. dicens se Athenienſium σεβάσματα considerasse; vel potius illi secundum sensum adjunxit: innuere volens, se non tantum Athenienſium aras & simulachra, sed & Deos, in quorum honorem hæc erecta erant, considerasse. Σεβάσματα itaque quæ dicuntur, sunt, qui ex sensu Sacræ Scripturæ Dii dicuntur; scilicet summi Reges aut Imperatores. Eaque significatio etiam exinde magis confirmatur, quod Romani Imperatores illò tempore Σέβαστοι, *Act.* XXV. 21, 25. Latinè, Augusti, vocarentur. Illis dicitur hic homo peccati se opponere, seque supra eos efferre. Ἀντικείμενος enim hic non ponitur absolutè, sed relativè: ejus ergo correlatum idem est cum correlato vocis ὑπεραιρόμενος, scilicet omne quod Deus nominatur. Sensus ergo est, quod nulli legi, nulli Imperatori aut regi se velit subjicere: solentque tales, qui Magistratus sui imperium excutiunt, peculiariter ἀντικείμενοι & rebelles appellari. Neque id tantum, sed & se supra illos efferre, ac proinde eos sibi subjicere dicitur.

Quomodo hoc quadret in Papam.

XXIII. Hæc si Papæ Romano applicemus, egregiè in ipsum quadrare comperiemus. Primò enim Papæ Imperatoribus subjecti fuerunt: sine eorum consensu non eligebantur, nec electi consecrabantur: Ipsi antequam ad fastigium quod nunc obtinent ascendissent demissè admodum colebant & honorabant Imperatores: sensim autem ad majora ascendentes, superbius loqui jugumque Imperatorum excutere cœperunt. Primò Papa titulum primi Episcopi, de quo inter ipsum & Constantinopolitanum diuturna fuerat concertatio, adeptus est. Hic fuit gradus ad dignitatem majorem: Romanam siquidem sedem superbo capitis Ecclesiæ titulo appellari fecit, & se universalem constituit Episcopum: Quem titulum cum antea Constantinopolitanus ambiverat; & Joannes urbis illius Episcopus in Græcorum Concilio obtinuerat, eum Gregorius Magnus, Episcopus Romanus, ut Antichristum, aut Antichristi præcursorem (uti mox vidimus) traduxit. Exinde omnes Episcopi illi ut capiti ac domino fuere subjecti. Verum supremâ hac in Ecclesiâ dignitate non contenti Episcopi Romani, excusso Imperatorum, quibus subjecti erant, dominio, se supra Deos, id est, Cæsares, extulerunt. Jam Cæsar imperium & coronam à Papâ accipit, saltem per Papam confirmatur, alioqui pro legitimo non agnoscitur: quin & nonnunquam prætendere ausus est Papa, imperium à se dependere, Cæsaresque suo beneficio coronam obtinere. Regibus per Episcopos, tanquam suos vicarios, coronas imponi curat: Ipse sibi jus arrogat reges & imperatores deponendi, regna mutandi, auferendi, in alium transferendi, reges anathemate feriendi, subditos à juramento fidelitatis absolvendi, & quæ sunt hujus generis plura, si id necessarium sit, ut ait Bellarminus, ad animarum salutem; id est, ad iniquam suam dominationem tutandum. Pedes suos non plebeis tantum, sed & principibus, imò regibus ac imperatoribus osculandos præbet, aliaque vilia ab ipsis ministeria exigit; de quibus videri potest Vorstius de Causis deferendi Papatus, Disp. VII.

Sessurus in templo Dei.

XXIV. Tertiò. Dicitur *sessurus in templò Dei, ostendens se tanquam sit Deus.* Magis exaggerat ejus arrogantiam, quod nec ipsi Deo sit pariturus: non tantum se supra reges ac imperatores efferet, sed etiam in templò Dei tanquam Deus est sessurus. Quæ verba cum Augustinò explicari possunt, *sedebit in templum Dei*, hoc est, se cum suis veram jactabit Dei Ecclesiam. Vel, uti communiter leguntur, sedebit in templo Dei, id est, dominabitur in Ecclesiâ: non tanquam minister inserviet Ecclesiæ, eamque gubernabit doctrinâ Christi; sed suis eam adstringet legibus, dominatumque in eam exercebit. Ecclesiam enim per *templum Dei* intelligi debere antea ostendimus. Utro horum sensu hæc verba accipiamus, optimè quadrant in Papam. Priore quidem: Papa enim omne Ecclesiæ jus soli sibi vendicat: ipso solo, si Jesuitis credimus, residet Ecclesia: multa quidem de Ecclesiæ autoritate disputantur; sed omnia tandem ad Papam referuntur: nec ullam agnoscit veram Ecclesiam, nisi cujus ipse agnoscitur caput. Si posteriore: Quid notius, quàm Papam Ecclesiæ dominari, suaque decreta illi imperiosè præscribere? Et non sine speciali directione Dei factum videtur, imperium Papæ designari solere per sessionem in cathedrâ: ut non tantum imperium, sed & imperii nuncupatio hic expressa sit. Dices. Istius temporis respectu, quo homo ille peccati in Ecclesiâ sessurus ac dominaturus est, non erit amplius Ecclesia, ac per consequens, nec templum Dei. Resp. Distinguenda est Ecclesia ab injusto tyranno dominatum in Ecclesiam usurpante. Quamdiu Deus Ecclesiam à se non rejecit, manet ea Ecclesia Dei, licet rejici mereatur. Ecclesiam itaque, quæ jure adhuc templum Dei est, ipse occupabit, eamque absque ullo jure suam Ecclesiam suumque templum facturus est. Eaque præsertim hoc nomine prædici potuit; quoniam Papa sibi suisque solis Ecclesiæ nomen vindicat, nec ullo alio se magis, quàm hoc jactat. Sic templum Hierosolymitanum, licet spelunca esset latronum & idololatrarum, & populus Israëlis licet vitâ impiâ à Deo deficeret, tamen Dei templum & populus vocantur. Ita ergo sedebit homo hic in Ecclesiâ, ut licet illa corruptissima sit futura, tamen nomen Ecclesiæ retentura sit. His adde, quod in omnes ubique Christianos sibi arroget imperium Papa, inter quos nunquam desinet esse vera Ecclesia, secundum Pontificios.

Ostendens se tanquam sit Deus.

XXV. *Ostendens se tanquam sit Deus.* Non quod verbis expressis sibi divinitatem, aut divinam majestatem sit adscripturus; sed ea arrogaturus, ejusmodi potestatem usurpaturus, cum sibi honorem deferri curaturus, qui soli Deo convenit. Hæc autem omnia eximio modo in Papâ Romano complementum suum habent. Arrogat sibi, quod non possit errare, quod omnium fidei controversiarum sit judex. Potestatem usurpat in conscientias fidelium; leges conscientiis fidelium præscribit, omnesque fideles legibus suis parere in conscientiâ esse obligatos, inobedientes verò vi & pœnis ad obedientiam se posse cogere, contendit. Potestatem sibi arrogat, dispensandi contra verbum Dei, sive Epistolas Apostolorum; quin & potestatem in cœlestia, quia quemcunque velit defunctum canonizare possit, etiam invitis omnibus Episcopis: in terrestria, de regnis hujus mundi dispensando; in infernalia; quia ex purgatorio quantum vult animarum numerum per Indulgentias suas liberare, & confestim in cœlis se collocare posse contendit. Honorem sibi assumit divinum: quia externo modo aliquatenus adoratur: non à plebeis tantum, sed & Episcopis ac Cardinalibus, imò & Regibus & Imperatoribus, supplices adorationes, prostrationes, & oscula pedum recipit: Quin & plebs coram Papâ in publicum prodeunte in terram suppliciter procumbit, manibus extensis misericordiam ejus implorat, absolutionem à peccatis aliaque beneficia spiritualia directè ab ipso petit. Quin & eò usque adulatores Papæ processere, ut ipsum nuncupare Deum non sint veriti.

Exlex.

XXVI. Quartò. Vocatur ὁ ἄνομος, *exlex*; qui non tantum insignis legum divinarum humanarumque est transgressor; sed & qui nullâ se lege teneri contendit. Et quid notius est, quàm id convenire Papæ, qui se nullis adstrictum legibus credit, qui omnes judicat, sed quem à nemine judicari posse ipsius mancipia nimis adulatoriè asserere non verentur. Inde ortæ blasphemiæ hæ execrandæ, *sæculari potestate prorsùs nec ligari, nec solvi posse Pontificem, quem constat à principe Constantinò Deum appellatum, cum nec Deum ab hominibus judicari manifestum sit.* Item, *Deus & Papa unum habent consistorium:* aliæque similes.

Seductio ejus futura est efficax.

XXVII. Quintò. Dicitur seductio ejus futura admodum efficax; vocatur quippe *efficacia erroris*, quam *Deus immittet* hominibus, *eò quod amorem veritatis non receperunt*: ideoque ut errorem efficacius persuadeat *adventus ejus est futurus secundum efficaciam Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis.* Sensus est: omnes seducendi artes adhibebit, etiam signa & prodigia faciet, sive ipse, sive per ministros suos. At hæc vera non erunt miracula, sed *mendacia*; id est, vel præstigiæ tantum meræ arte magicâ patratæ; vel opera quædam inusitata, quibus in admirationem homines rapientur; ne quis autem credat ea vera esse miracula, non excedent efficaciam Satanæ, imò illius, non

Dei

Dei virtute fient. Vel etiam miracula mendacia, id est, falsò & per mendacium efficta, quæ inter plebem credulam jactabit, & multis mendaciis amplificabit. Addet alias seducendi artes, quibus homines, quorum corda genuino veritatis amore expulso occupavit mundanarum opum ac deliciarum amor, maximè capi & irretiri possunt: permittetque Deus, in pœnam veritatis contemtæ, ut seductio illa efficax sit, & qui præstigiis, quàm veris miraculis maluerunt credere, etiam rejectâ veritate fidem adhibeant mendacio. Ideò & *Apoc.* XIII. 7, 8. dicitur bestiæ *potestas data in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem; omnesque qui terram inhabitant, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, eam adoraviſſe:* & *cap.* XVII. 2. cum *meretrice magnâ* dicuntur *scortati* esse *reges terræ, & qui terram inhabitant, inebriati de vinò prostitutionis ejus.* Hæc si jam applicentur Pontifici Romano, exactè videbimus habere suum complementum. Seductio ejus fuit efficax. Imperatores, reges, principes, omnesque populi, paucis quibusdam hic illic dispersis Deo fidelibus reliquiis exceptis, certatim ab eo seducti, in falsam ipsius doctrinam consenserunt. Artes seducendi efficaces admodum, quibus homines, quorum in animis veritatis amor refrixit, facillimè capiuntur, omnes adhibuit: Jactat non solum varia miracula, tanquam Ecclesiæ suæ, unde vera agnoscatur, notam; sed & sibi soli suæque Ecclesiæ veræ Ecclesiæ titulum arrogat: prætendit antiquitatem, universalem consensum; Scripturæ dicta in alienum sensum detorquet: maximè verò potens est per præmiorum illecebras, & pœnarum intentationes, per peccandi licentiam concessam: quibus omnibus autoritatem acquirit, hominesque ad iniquitatem & defectionem à veritate seduxit.

Occurritur objectionibus aliquot.

XXVIII. In contrarium tamen quædam argumenta proferuntur, ut ostendatur Apostolum hoc II. *cap.* 2. *ad Thess.* nullo modo Papam Romanum respexisse, nec respicere potuisse. Ac 1. quidem: Quia hac ratione Apostolus omnibus suspectam reddidisset eam sedem, in quâ semper præsentissimum contra schismata remedium fuit. 2. Romanis debuisset prædici. 3. Thessalonicenses id debuissent intelligere, & sibi à Romano Papâ cavere: at verò, deserto Patriarchâ Constantinopolitano ad Papæ Romani curam specialem se contulere. Resp. Supponamus ea vera esse quæ de sede Romanâ dicuntur, quamvis ex historiâ Ecclesiasticâ facile probari posset, causam pessimam apud eam ordinariè patrocinium ac refugium suum habuisse, optimam fuisse oppressam, schismata non fuisse nisi per meram vim ac tyrannidem repressa; Nihil tamen hoc causæ principali obest. Non enim Apostoli scopus fuit, innuere hominem illum peccati jam ab initio in Ecclesiâ Romanâ dominaturum; imò contrarium asserit, eum retineri per τὸν κατέχοντα, qui è medio sublatus esse debuit, antequam revelari posset. Primorum Episcoporum Romanorum conspicua fuit sanctitas; eaque non exiguam sedi Romanæ conciliavit autoritatem. Sed à majorum vestigiis degenerarunt posteri, & sensim mysterium illud iniquitatis in lucem prodiit. Deinde: Apostolus more prophetis usitato ἀνώμως hujus adventum prædicit, non verò verbis adeò expressis eum describit, ut nemo, etiam qui velit, & tenebras præ luce amat, eum, etiam antequam venerat, ignorare queat; sed verborum involucris aliquatenus tegit, ita tamen suis coloribus delineatum, ut postquam revelatus fuerit, ex iis agnosci posset. Eaque ordinariè est prophetiarum natura, ut nondum impletæ obscuræ sint; per complementum verò suum lucem accipiant: ut ita aliquid relinquatur, in quo se hominum obsequiosa fides Deo probet: quæ nulla foret, si ita suis coloribus & nominibus plenè fuisset expressus, ut nemo de eo ambigere potuisset. Et hac ratione Apostolus in initio sedem Romanam suspectam non reddidit: omnibus autem postea victuris, cum iniquitas illius in apertum erupit, indicia dedit satis manifesta, ex quibus apostasiam illius agnoscant, ut sibi à seductione ejus caveant. Quare necesse non fuit Romanis id speciatim prædici, præ Thessalonicensibus: aut Thessalonicenses id illo tempore intelligere: quia homo ille iniquus demum, postquam revelatus est, cognosci debuit; & à totâ Ecclesiâ, ad cujus notitiam hæc Epistola pervenire debebat, ex indiciis in illâ expressis facile cognosci potest. Dices: Quid opus esset Thessalonicenses monere, de re multis post seculis demum futurâ? Resp. Ut opinio mox instantis adventus Domini, quam ex male intellectis Christi & Apostolorum verbis, & ex falsis quorundam persuasionibus conceperant, eorum animis eximatur; ne forte, cum nullam vanæ hujus opinionis impletionem viderent, animo conturbarentur. Et sic monitio hæc omnibus in posterum fidelibus usui esse potuit, donec prophetiæ hujus complementum viderint.

Persecutionem excitabit contra fideles crudeliſſimam.

XXIX. Sextò. Tandem prædicitur acerbissima ac crudelissima Antichristi contra fideles persecutio. Hoc graphicè designat Joannes, *Apoc.* XVII. 6. *Vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Jesu.* Neque necesse est illud multis probare: idem enim urgent Pontificii; & hoc ipso argumento contendunt, Antichristum nondum venisse. Nobis verò hoc κεφάλαιον Papa Romanus vel maximè innotescit. Si comparatio instituatur inter per-

ſecutiones quas olim fideles ab Imperatoribus Ethnicis, & eas quas poſtremis hiſce ſæculis fidi Chriſti confeſſores ſub Papali tyrannide ſuſtinuerunt, Paparum ſævitia longè Imperatorum Ethnicorum ſævitiam ſuperare comperietur. Non quævis mors hæreticis (quos vocant) plectendis ſufficere viſa; ſed in exquiſitiſſimis tormentorum generibus excogitandis ſe crudelitas exercuit. Anathemata non in privatos ſolum, ſed & integros populos ac regna vibrata; & ne ea bruta eſſent fulmina, Reges & Principes excitati qui ea ferro ac flammis exſcinderent, ſine ullô ſexus aut ætatis diſcrimine. Quin & inventum diriſſimum inquiſitionis tribunal, ut non domuum modò, ſed & animorum arcana penetrentur: cujus ea fuit immanitas, ut ſuſpicio ad carcerem, indicium leve ad torquendum ſuffecerit: interim reo nec teſtes audire, nec refellere conceſſum; inauditô antehac crudelitatis genere. Ex quibus tandem colligimus, præcipua quibus depingitur Antichriſtus indicia in Romanum Pontificem optimè quadrare.

Refellitur objectio ex Matth. XXIV. 14.

XXX. In contrarium Pontificii contendunt, Antichriſtum nondum veniſſe, ac proinde ſummâ cum injuriâ vaticinia de illius adventu Papæ ſuo applicari. Primò id colligunt ex *Matth.* XXIV. 14. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in univerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus; & tunc veniet conſummatio.* Unde inferunt, omnibus omninò gentibus, nullâ prorſus exceptâ, prædicandum Euangelium antequam veniat Antichriſtus: hoc autem cum nondum factum ſit, quia ſignum eſſe debet conſummationis ſæculi, nec etiam Antichriſtum adveniſſe. Reſp. 1. Non loquitur illo in locô Dominus de adventu Antichriſti, aut conſummatione ſæculi, & judicii univerſalis dië, ſed de excidiô Hieroſolymitanô & conſummatione gentis Judaicæ; ut caput legenti primo ſtatim intuitu manifeſtum eſt. Unde 2. ſequitur, non loqui Dominum de univerſô quà quà patet orbe, nullâ prorſus gente exceptâ, ſed de totô orbe in quem Judæi erant diſperſi. Prædicit nempe urbis & templi Hieroſolymitani, totiuſque adeò gentis Judaicæ excidium. Quia civitas & templum terræ Judææ incolis non peculiare, ſed omnibus Judæis, inter omnes gentes diſperſis, commune fuit; etiam illius deſolatio toti genti in pœnam eſſet ceſſura. Quia verò durum videri poſſet, integram gentem puniri ob contumaciam & rebellionem ſolorum incolarum terræ Judaicæ, prædicit Dominus Euangelium prædicandum in univerſô orbe & in omnibus gentibus inter quas diſperſi erant Judæi, ipſis in teſtimonium, quô propriæ infidelitatis convicti, omnis eis adimeretur prætextus conquerendi, ob incolarum Judææ infidelitatem ſe puniri & templô ſpoliari; ſe, ſi Chriſtus ipſis prædicatus fuiſſet, credituros forte fuiſſe: nunc autem, teſtante ipſorum conſcientiâ, pœnæ & excidii hujus miſerandi juſtitiam agnoſcere coguntur.

Et quod Enoch & Elias nondum venerint.

XXXI. Secundò ajunt, Enoch & Elias Antichriſti adventum præcedere debent; *Malach.* IV. 5, 6. *Matth.* XVII. 11, 12. *Apoc.* XI. 3, 4. *& ſeqq.* Atqui illi nondum venerunt. Reſp. Eliæ tantum fit mentio apud Malachiam & Matthæum. Atqui Dominus eodem in locô docet, Eliam jam veniſſe, eumque ſatis deſignat fuiſſe Joannem Baptiſtam: Quod & expreſsè dicit, *Matth.* XI. 14. *Si vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus eſt:* Nempe, quia *venit in ſpiritu & virtute Eliæ, Luc.* I. 17. Alii ergo qui hic Eliam ſomniant, ad claram lucem oculos claudunt. *Apoc.* XI. mentio quidem fit duorum teſtium: non autem illi nominantur Enoch & Elias. Imò quæ de duobus teſtibus ibi dicuntur, Enocho & Eliæ applicari haud poſſunt: Quomodo enim fieri poteſt, ut duæ perſonæ tam exiguô temporis ſpatiô omnibus gentibus prædicent? Tum & abſurdum valdè eſt, hos, qui in pietatis & obedientiæ ſuæ præmium olim ſingulari privilegiô à morte fuerunt ſervati, & vivi ad Deum tranſlati, denuò in terram mitti, ad fœdam ejuſmodi & crudelem necem ſuſtinendum. Quinam verò duo hi teſtes ſint futuri, quis præcisè definiet? Poſſunt, more Prophetis uſitatô, qui ſub imagine aliquâ, tanquam ſub umbrâ, res involvere ſolent, non plenè & ad vivum repræſentare, per eos intelligi varii fideles Confeſſores, qui ſe graſſanti impietati & ſeductioni conſtanti animô oppoſuerunt, & ob invictam animi fortitudinem crudeli & ignominioſâ morte interempti ſunt.

CAPUT XII.

Examen ſententiæ Hugonis Grotii de Antichriſtô.

Sententia H. Grotii

I. HActenus contra Pontificios evicimus, quæcunque de Antichriſtô prædixit Dei Spiritus optimè Papæ Romano accommodari poſſe. Nunc, ut diſquiſitioni huic finem imponamus, ad partes nobis vocandus eſt vir in omni literaturâ longe verſatiſſimus, & ſenſum Scripturæ literalem inveſtigandi ſagacitate, & ex ſimilium phraſium collatione illuſtrandi dexteritate nulli ſecundus, Hugo Grotius: qui, ſtudiô piô divulſas ac laceras Eccleſiæ Chriſtianæ ſectas in unum corpus reducendi, grave hoc è Reformatorum animis obſtaculum, quô ſibi perſuaſum habent, Papam Romanum eſſe Antichriſtum illum magnum Apoſtolorum oraculis præfiguratum, eximere volens, novam & hactenus inauditam

om-

omnium locorum, qui de Antichristô agere creduntur, explicationem, fœlici illi quam alibi passim in Scripturæ interpretatione ostendit dexteritati minimè respondentem, excogitavit, singulorum hoc complementum in hominibus, qui jam olim exstiterunt nihilque cum Papâ commune habuerunt, non sine violentâ detorsione quæsivit.

Epistola 2. ad Thess. scripta est post mortem Caji Caligula.

II. Quod attinet prophetiam illustrem 2 *Thess.* 11. putat Grotius per *hominem peccati* designari Cæsarem Cajum Caligulam, cujus impietatem Apostolus revelandam prædicat, ante Domini adventum ad Hierosolymæ eversionem; ad confirmandum fidelium animos, ne judicii illius dilatione conturbarentur. Verum explicatio hæc vel eô solô falsitatis convincitur, quod epistola hæc scripta demum sit imperante jam Claudiô: ergo de Cajô Claudii prædecessore nihil prædicere potuit, ipso jam cum suâ impietate ante epistolæ hujus scriptionem exstincto. Quod cum solum explicationi huic refellendæ sufficiat, plenius paulum adstruemus. Certum est, nec à Grotiô negari potest, primum Pauli ad Thessalonicenses ingressum contigisse jam imperante Claudio: describitur quippe *Act.* XVII. atqui jam tum Claudium imperasse, docemur *Act.* XI. 28. fames enim illa, cujus illic mentio, teste Josepho *Antiq. lib.* XX. *cap.* 11. quarto demum Claudii anno Hierosolymitanis gravis fuit: similiter *Act.* XII. 23. ubi describitur mors Herodis: regnavit enim Herodes triennium sub Claudio, *Joseph. Antiq. lib.* XIX. *cap.* 7. Atqui post Pauli ad Thessalonicenses ingressum epistola hæc scripta est. De priore illud adeo manifestum est, ut in dubium vocari nequeat: Expressè enim Apostolus se Ecclesiam illam vidisse testatur, 1 *Thess.* I. 4, 5, &c. & *cap.* II. 11. *& seqq.* Nec est, quod hic excipiat Grotius, epistolam quæ ordine prior ponitur posteriorem esse reverâ: Epistolarum enim ordo absque gravi ratione non est mutandus, quæ hic nulla est: Imo si utriusque epistolæ argumentum conferatur, non obscura sunt indicia, quæ posteriorem ordine etiam reverâ post priorem esse scriptam suadent. Nec etiam in illâ exceptione, etiamsi concedatur, quicquam Grotio præsidii est: Quia & in hac non minus quàm in priore suæ in Ecclesiâ Thessalonicensium commorationis mentionem facit, *cap.* II. 5. & III. 7, 10. Adde, quod unam post alteram non longo intervallo scriptam esse ex eo satis evidenter colligatur, quod utriusque eadem sit inscriptio, utraque plura contineat ejusdem argumenti, utraque ad Ecclesiam dirigatur, & quidem utrique subscriptum sit à Paulo, Sylvano, & Timotheo, qui longo tempore sibi invicem adesse non poterant. Inde jam aliud exurgit argumentum, quod epistola hæc jam aliquot post Caji mortem annis demum scripta sit, & quidem duplex: Prius, quia Paulus Silam & Timotheum comites sibi non adscivit, nisi imperante jam Claudio, uti ex *Act.* XV. 40. XVI. 3. constat. Alterum desumitur ex ætate Timothei. Apostolus 2 *Tim.* II. 22. monet Timotheum ut *desideria juvenilia fugiat.* Timotheus ergo ut juvenis adhuc à Paulo considerabatur. Supponamus Timotheum fuisse triginta sex, aut ad summum quadraginta annorum, ulterius enim juvenilis ætas extendi non potest: Scripta est secunda ad Timotheum epistola, ipso Grotio judice, cum jam iterum venisset ab itinere Paulus, & magis in dies sæviente Nerone mortem semper ob oculos haberet: quod contigit anno Neronis decimo aut undecimo: imperavit Claudius annis quatuordecim: conjicit Grotius hanc ad Thessalonicenses epistolam scriptam secundo anno Caji: imperavit autem Cajus annis tribus, mensibus decem: Duo ergo posteriores Caji anni jungantur annis quatuordecim Claudii, & annis decem Neronis, conficient annos viginti sex: tot ergo, juxta Grotii calculum, anni intercesserint inter scriptionem posterioris epistolæ ad Timotheum, & hujus ad Thessalonicenses: Demantur hi anni ætati Timothei, remanebunt solummodò decem aut quatuordecim, qui Timotheo sunt tribuendi, cum à Paulo in comitatum assumtus Ecclesiis prædicavit, & unâ cum Paulo epistolas ad Ecclesias direxit. Quàm hoc absurdum, & ab omni ratione alienum?

Varia quæ in eâ leguntur non quadrare in Cajum.

III. Sed nec si concedamus Grotio, epistolam hanc eo quo vult anno scriptam, explicatio ejus ullâ verisimilitudine commendatur; imo multa obstant, quo minus de Cajo hæc prædictio accipi queat. Quia Apostolus, ne fideles dilatione adventus Domini ad judicium turbentur, docet, quod adventum Christi hujus hominis adventus sit præcessurus. Atqui jam à morte Caji sexdecim sæcula elapsa sunt, & necdum ad judicium Christus advenit. Grotius, ut hunc ictum evitet, per *adventum Christi* intelligit ejus adventum ad excidium Judæorum; perinde ut *Act.* II. 19. Resp. 1. Adventus ille instabat reverâ. 2. Non poterat eos turbare nondum eum advenisse, quia nondum impleta erant, quæ Christus præcessura prædixit. 3. Impietas Caji, ex mente Grotii, eodem hoc pene anno subsecuta est: excidium verò Hierosolymæ post Caji mortem triginta circiter annos dilatum: Magis ergo hæc prædictio conturbasset Christianos, videntes signum hoc, verum non statim subsequi excidium Judæorum. 4. Sequentia clarè docent, designari adventum Domini ad judicium universale: additur enim, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν. Confer 1 *Thess.* IV. 15, 16, 17. item *cap.* II. 19. III. 13. V. 23. *Matth.* XXIV. 31. *Marc.* XIII. 27.

Adde,

Adde, quod extremi judicii dies passim vocetur *diès Jesu Christi*; 1 *Cor.* 1. 8. v. 5. 2 *Cor.* 1. 14. *Phil.* 1. 10. 11. 16. 2 *Pet.* 111. 10. & *revelatio Christi*, 2 *Thess.* 1. 7. 1 *Pet.* 1. 7. juxta id quod legitur *Coloss.* 111. 4. Et sicubi adventus Christi forte sumatur de adventu ad judicium particulare in gentem Judæorum (quod tamen hoc loco non fieri jam ostendimus) id non aliâ ratione fit, nisi quia illud judicium typus fuit judicii universalis: ita ut etiam in illis textibus, qualis est *Act.* 11. 19. præcipuè ad hunc universalis judicii diem respiciatur.

Ut, apostasia.

IV. Descriptionem hujus hominis porrò si consideremus, diffiteri non possumus, quædam hic occurrere, quæ in Cajum, qui homo fuit nequam & sceleratus, optimè quadrant: plura tamen sunt, quæ Cajo neutiquam accommodari possunt. 1. *Apostasia* Cajo tribui non potest, si hic per apostasiam defectionem à vero Deo ejusque cultu intelligamus: quia Cajus nunquam coluit verum Deum. Dices. Tenetur verum Deum colere. Resp. At illa apostasiæ species diu jam in mundo obtinuerat; hic autem prædicitur apostasia, quæ nondum in terris conspecta fuerat. 2. Nec ea quæ Cajus moliebatur, tam adversus Judæos quàm Deos suos, spectabant Christianos, qui soli Dei populus sunt, & inter quos apostasia hic prædicta locum habere potest.

Quod sit revelandus.

V. Secundò. Non potest de Cajo dici, eum *revelandum*; quia jam, juxta Grotium, imperium obtinebat. Dices. Nondum detexerat Cajus facinorosum ingenium. Resp. *Revelari*, cum agitur de rebus futuris, non significat, quod jam existit, & ignoratur, in apertum produci; sed id, quod nondum reipsâ existit, & intra causas suas latet intra decreta Dei, effectu ipso exhiberi: Vide *Rom.* VIII. 18. *Gal.* III. 23. 1 *Pet.* 1. 20. 1 *Joan.* III. 2. Deinde, hominem dixit Paulus revelandum, non hominis ingenium.

Et sessurus in templo Dei.

VI. Tertiò. Dicitur *sessurus in templo Dei.* Atqui, sive per *templum Dei* intelligamus Ecclesiam fidelium, uti antea ostendimus intelligendam esse, sive templum Hierosolymitanum, uti contendit Grotius, neutro sensu Cajus in templo Dei sedisse dici potest. Dices. Καθίζειν aliquando sumitur in Hiphil pro *collocare*, ut 1 *Sam.* 11. 8. XXX. 21. 1 *Cor.* VI. 4. *&c.* jussit autem Cajus magnis additis pœnis, sibi in templo Hierosolymitano poni statuam. Resp. 1. Nemo dicitur rectè, seipsum collocare, sed quidem alium. 2. Cajus seipsum non collocavit in templo Hierosolymitanô, sed statuam suam. 3. Imo ne hanc quidem collocavit, sed collocari tantum jussit, quod tamen impletum non est: non autem de jussu loquitur Apostolus, sed de ipsâ sessione, seu collocatione. Multæ itaque hic forent impropriæ locutiones. Dices. In iis quæ lædunt divinam majestatem fecit quisque quantum voluit. Resp. Voluntas quidem sufficit ad meritum pœnæ, sed non ad fidem prædictionis tuendam; præsertim cum ipse Deus eventum hunc impediverit, morte prævento Cajo. 2. Nec Christianorum hanc ob rem magna poterat esse consternatio: hæc enim erant extra Ecclesiam, nec cum eâ quicquam commune habebant. Nec itaque prædicta hic credi debet. Quia sicut sub Veteri Testamento non solebant Prophetæ prædicere, nisi quæ aliquem ad populum Judaicum habebant respectum; nihil autem de gentibus quibus nullum cum Judæis erat commercium; ita nec Novi Testamenti Prophetas ea prædixisse credendum est, præsertim in cautelam fidelium, quæ nullum ad Ecclesiam habebant respectum. Dices. Respicitur ad typum Antiochi, *Dan.* XI. 36. *& seqq* Resp. 1. Antiochus se non extulit supra Deos suos. 2. Nec suam, sed Jovis Olympii statuam in templo Dei collocare voluit. 3. Persecutus est Judæos veri Dei cultores: quod Cajus fecisse non legitur. Non ergo Antiochus Caji, sed alterius typus fuit.

Per exilegem non intelligitur Simon magus.

VII. Per ἄνομον, cujus *vers.* 8. *& seqq.* mentio fit, Grotius non Cajum, sed Simonem Magum intelligit. At textus series docet, de eodem homine sermonem continuari: dicitur enim mysterium iniquitatis, hoc est, iniquitatem in occultô jam peragi, donec qui retinet è mediô tollatur: & tunc, nim: cum ille qui retinet è mediô sublatus fuerit, revelabitur ὁ ἄνομος. Adeo ut hæc de aliô absque violentâ textus divulsione accipi nequeant. Notum quippe est, vocalem τότε semper temporis sui notam respicere, ad quam proximè refertur: exempla passim obvia sunt: *Matth.* 11. 7. IV. 1, 5. XXIV. 30. & alibi. 2. Connexa hæc sunt cum præcedentibus; antea quippe descripta erat hominis hujus impietas, nunc describitur illius pœna. 3. Si diversos hic intelligamus, necesse est cum Grotio adventum Christi hic alio sensu accipere, quàm in præcedentibus; nim: non de adventu Christi ad excidium Judæorum, sed ad vindictam de Simonis Magi impietate sumendum. Atqui hoc totius capitis contextui repugnat. Dixit enim Apostolus, nondum tam propinquum esse adventum Christi; debere prius revelari hominem peccati, & removeri is qui eum detinet: tunc ἄνομον illum revelandum, & à Domino in illustri suo adventu destruendum spiritu oris sui. Quis hic non utrobique de eodem Domini adventu sermonem esse agnoscit? Dices. In posterioribus hisce verbis agitur de Mago, quia dicitur ejus adventus futurus secundum operationem satanæ, & in omni virtute & signis. Resp. Exinde minimè sequi, alium hîc, quàm in præcedentibus describi. Cajum enim illic non respici, jam osten-

ostendimus. Sequitur solummodò, impium illum etiam fore seductorem, & signa mendacia Satanæ operâ patraturum. Quod nos contendimus.

Sensus 1 Joan. 11. 18. & seqq.

VIII. Contendit Grotius, 1 *Joan.* 11. 18. *& seqq.* per Antichristum illum magnum intelligi Barchochabam: per *Antichristos* autem plures, illos pseudo-Christos, qui Hierosolymitanum excidium præcesserunt. Sed verò, posito per *novissimam horam* excidium Judæorum intelligi, non tamen exinde ullâ cum verisimilitudinis specie adstrui potest, per eximium illum Antichristum Barchochabam intelligendum; quia adventus Antichristi prædicitur tanquam signum ultimæ illius horæ: Hic autem post Hierosolymæ excidium demum apparuit. Verum licet concedamus, hic per Antichristos illos pseudo-Christos à Christo prædictos intelligi, neque hic ad magnum illum Antichristum respici; nihil hoc causæ principali præjudicabit.

Apoc. XIII. bestia non significat idololatriam.

IX. Majus robur est in *Cap.* XIII. & XVII. *Apoc.* Quibus non hominis alicujus imperium prædici contendit Grotius, sed describi idololatriam Ethnicam. Nos præcipua paucis attingemus, brevitati studentes. Itaque *Cap.* XIII. 1. *bestiam è mari adscendentem*, interpretatur, idololatriam ferino more sævientem. Sed quomodo hoc conciliari potest cum *vers.* 4. ubi bestia adorata dicitur? non enim idololatria adoratur, sed idolum. Dices. Qui idolum adorat, rectè dicitur idololatriam adorare; sicut qui simulachra adorat, diabolum, cui cultus ille serviebat, adorat; licèt propriè ex intentione idololatrarum non diabolo deferebatur, sed iis, qui non quidem reverâ erant, sed tamen credebantur Dii. Resp. Admodum dissimile esse exemplum: non enim adoratio idoli exhibetur idololatriæ, est quippe ipsa idololatria; sicut nec qui simulacra adorant serviunt cultui diaboli, sed ipsi diabolo; idolum ergo qui adorat committit idololatriam, non autem idololatriam adorat.

Sequentium hujus capitis explicatio refutatur.

X. Quæ de alterâ bestiâ dicuntur, Grotius accipit de magiâ Apollonii Thyanæi. Caput occisum prioris bestiæ ipsi est exustum capitolium bellantibus inter se Vitellianis & Flavianis: Curatio plagæ ejus, restitutio Capitolii per Vespasianum. Origo prioris bestiæ ex mari, ortus idololatriæ ex vi ac potestate imperii. Ortus posterioris bestiæ ex terrâ, magiæ origo non publica, sed privata. Duo cornua agni, abstinentia magorum in victu, & castitas. Potestatem prioris bestiæ exercere, sacrificia celebrare. Signa in conspectu bestiæ edita, varia Apollonii miracula. Plaga gladii, annuntiatio Euangelii, per quam idololatria tantum vulnus accepit, ut peritura videretur. Imago bestiæ cui bestiæ spiritus datus est, quæque locuta est, Achillis simulachrum ab Apollonio quasi spiritu donatum, & in quo diabolus locutus est. Sane quis hic non desideret tanti viri acumen? Adeo hæc male cohærent, ut prolixâ refutatione indigere non videantur. Apollonii quippe signa tanta non fuerunt: neque ille adeo multos seduxit, aut idololatriam quæ collapsura videbatur restituit; & admodum incertum est, in applicatione eventuum prophetiæ niti autoritate Philostrati, cujus narratio tota fabulis scatet. Tandem per numerum bestiæ, in fine capitis, intelligit Trajanum, ex literis Græcis nominis Οὐλπιος numerum sexcentorum sexaginta sex extundere cupiens. Sed quàm male hæc cohærent cum præcedentibus, ubi magia ipsi fuit altera bestia? Deinde etiam durum est, per bestiæ nomen Trajanum designare: quia licet ille persecutus quidem fuerit Christianos, non tamen nisi ultrò oblatos puniri voluit, inquiri autem expresè vetuit: Cum verò alii imperatores graviores multò persecutiones adversus Christianos excitaverint; quæ causa, quod hæc sub Trajano persecutio, quæ minor & mitior fuit, sola prædicta fuerit? Tandem nec nomen Οὐλπιος numerum ıɔclxvi. efficit, sed ıɔccclx. hinc Grotius ς in fine mutat in c, quod senarium denotare ait, contra communem Græcorum numerandi rationem.

Joannes non fuit in Pathmo tempore Claudii.

XI. Sed nec fœliciores sunt Grotii conjecturæ in *Cap.* XVII. *Apoc.* Fundamenti loco supponit, Joannem jam in Pathmo visis divinis illustrari cœpisse temporibus Claudii, & hanc visionem contigisse temporibus Vespasiani. Sed quàm infirmum hoc est fundamentum? Historici omnes testantur Joannem sub Domitiano demum relegatum in Pathmum: Unde ergo constat sub Claudio relegatum? Dices. Claudius Judæos urbe exegit: *Act.* XVIII. 2. Resp Esto, sub Judæis comprehensi fuerint Christiani, si non omnes, saltem ex Judæis oriundi, sive genti Judæi: At quid inde inferri potest? Judæos urbe exegisse legitur Claudius; non autem ubique urbibus expulsi leguntur. 2. Et licet id verum esset, nullo modo tamen exinde sequitur, Joannem à Claudio relegatum in Pathmum. 3. Joannes *Apoc.* 1. 6. se relegatum dicit *propter testimonium Jesu Christi*; ergo non tanquam Judæum.

Refutatio sententiæ Grotii, de septem regibus, & octavo rege, Apoc. XVII.

XII. Hoc everso fundamento porrò conjecturæ Grotii facile corruent. Per mulierem intelligit Romam. Per septem reges, septem imperatores, qui durante Joannis in Pathmo commoratione imperaverunt. Quinque jam ceciderant, & quidem violentâ morte, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius: Unus est, nempe Vespasianus: alius nondum venit, & ad breve tantum tempus durabit; sc. Titus, qui per biennium tantum & menses duos imperavit. Per bestiam quæ vocatur octavus, sc. rex, intelligit Domitianum, *qui erat & non est*; id

id est, qui Patre per Syriam & Ægytum absente omnem dominationis vim Romæ exercuerat; sed cum hæc Joannes scribebat, in privati modum redactus à Patre, modestiam & poëticæ studium simulabat. Quis non videt, hæc omnia fundamento jam à nobis eversò inniti? Sanè inconcinnum admodum est initium septem regum ducere à Claudio, qui non primus, sed quintus ordine imperator fuit. Nec quicquam juvat Grotium, etsi à tempore Claudii Joannes hisce visis illustrari cœpit: Commemorantur enim septem reges, qui ad imperium absolutè referuntur, non autem restringuntur ad tempus illud quo Joannes in Pathmo fuit. Sic omnes hæ conjecturæ corruunt.

Et de decem regibus.

XIII. Porrò, per decem reges qui regnum nondum acceperunt, & potestatem cum bestia accipient unâ horâ, quique potestatem suam bestiæ tradent, intelligit regem Ostrogotthorum, Visigotthorum, Wandalorum, &c. qui in finibus imperii Romani, Romanis concedentibus, regnarunt, & populi Romani fœderati fuerunt. Sed rursus nullo nexu hæc cum præcedentibus cohærent. Mox Domitianus erat bestia hæc: nunc, aut imperium Romanum, aut Imperatores post ducentos demum annos Domitianum secuti. Quam hæc male cohærent? Nec usquam ex historicis probabitur, quod illi simul cum imperio, seu imperatore Romano, potestatem acceperint; aut quod potestatem suam imperatori Romano tradiderint aut consecrarint.

Et de pugnâ borum cum agno.

XIV. Per pugnam horum cum agno, intelligit Grotius, decretorum contra Christianos executionem, quæ tanquam fœderati unà cum aliis militibus exequebantur; & per victoriam, quâ agnus eos vicit, ipsorum conversionem ad Christianorum religionem. Verum, ne minutias consectemur, quando aliqui cum agnô pugnaturi, & ab agnô vincendi dicuntur, non intelligitur, eos ad fidem converti, sed rebellionis suæ pœnam subire: quod manifestè constat ex *cap.* XIX. 19, 20. qui locus huic tantum non parallelus est. Deinde, cum non solum hi reges, sed & ipse Romanus imperator fidem Christianam est amplexus, an credibile cuiquam esse potest, regum horum, qui bestiæ tantum cornibus assimilantur, conversionem esse prædictam; non autem Imperatoris Romani, bestiâ ipsâ adumbrati?

Et de odio regum contra meretricem.

XV. Tandem quæ de horum regum odiô contra meretricem adduntur, eorumque contra ipsam pugnâ, quâ eam sint desolatam reddituri, & igne combusturi; accipit de bellis Gotthorum, &c. contra Romanos, qui plures Romanorum provincias sibi sint subjecturi, & tandem ipsam urbem Romam igne combusturi: quod à Totilâ factum. Verum hæc conciliari non possunt cum *cap.* XVIII. 21. ubi Angelus quidam robustus lapidem instar molæ magnæ sustulisse dicitur, & projecisse in mare: addito hoc effatô: *Ita cum impetu projicietur Babylon urbs illa magna, nec unquam amplius invenietur.* Significans, talem fore illius ruinam, perinde ac si quis lapidem molarem in mare projiciat, unde nunquam emergere possit. Id Romæ à Totilâ captæ & vastatæ applicari non potest. Capta siquidem est à Totilâ, & incensa: sed non penitus excisa: Belisarius eam paulò post receptam reparare cœpit: Totilas rursus captam instauravit, & quantum antea studii in eâ desolandâ, tantum nunc in reparandâ diligentiæ adhibuit, ut infamiam ex superiore desolatione contractam, novô beneficiô, mansuetudine & clementiâ aboleret. Quæ omnia interpretationem hanc esse coactam arguunt.

CAPUT XIII.

De Variis Ecclesiæ Divisionibus.

I. HActenus de Ministeriô verbi, quô Ecclesia colligitur & collecta porro conservatur & propagatur, diximus. Restat ut nunc de ipsâ Ecclesiâ agamus. Duo hic nobis occurrunt tractanda: Primò Ecclesiæ partes: Deinde, illius attributa. Partes Ecclesiæ ut cognoscamus, diversas illius considerabimus divisiones.

Ecclesia ipsa.

II. Initium faciemus à celebri illâ Pontificiorum distinctione, quâ Ecclesiam distribuunt in militantem in terris, laborantem in Purgatoriô, & triumphantem in cœlis.

Militans in terris.

III. Quod attinet primum hujus distinctionis membrum, illud ab omnibus agnoscitur: Militia enim est vita hominis Christiani, ac certamen spirituale, ipsi cum labore ac sudore contra spirituales hostes decertandum: *Eph.* VI. 12. *& seqq.* 1 *Tim.* VI. 12. Hinc Dominus ait, *Luc.* XIII. 24. *Contendite intrare per angustiam portam.* & Apostolus de seipso dicit, 2 *Tim.* IV. 7. *Certamen bonum certavi.* Hinc & hominis Christiani vita comparatur cursui, quo contendentes præmium adipiscebantur, 1 *Cor.* IX. 24. *Heb.* XII. 1. Vitamque præceptis Jesu Christi consentaneè instituentes dicuntur victores, *Apoc.* II. *&* III. passim, *Vincenti dabo*, &c. fidesque medium illud dicitur, quo victoria hæc obtinetur, 1 *Joan.* V. 4. ne fideles, certamen adeo grave sibi instare considerantes, animum abjiciant. Inde est, quod passim eos Scriptura solatur spe eventus exoptati, *Rom.* XVI. 20. *Jacob.* IV. 7. Præter hæc grave homini fideli certamen decertandum adversus quasvis, etiam gravissimas persecutiones, ac dirissima ob fidei Christianæ professionem supplicia. Quoniam diabolus, invisibilis ejus inimicus, furens quod se imperio ejus subtrahat, mundum im-

impioſque, ſuos miniſtros, in ipſum concitat, perſecutioneſque atque infinita mala ipſi excitat: Unde Apoſtolus dicit, 2 *Tim.* III. 12. *Omnes qui piè volunt vivere in Chriſto Jeſu perſecutionem patientur.* Dominuſque *Joan.* XVI. 33. *In mundo afflictionem habebitis; ſed confidite, ego vici mundum.*

Quo ſenſu ita vocatur.

IV. Horum reſpectu vita Chriſtiani militia vocatur, quia acriter contra hæc luctandum: Non quod in regenitis continua inter carnem & ſpiritum lucta ſentiatur: Oſtendimus enim antea, licet in incipientibus lucta hæc gravis ſit, in proficientibus minor, ſed ſubinde tamen recurrens; in adultis tamen ac perfectis eam deſinere, adeo quidem ut *peccato mortui* dicantur, *Rom.* VI. 11. & non tantum *non peccare*, ſed ne *peccare* quidem *poſſe*, 1 *Joan.* III. 9. v. 18. id eſt, admodum averſi eſſe à peccato: Sed quia unuſquiſque, etiam perfectus, in ſe ea habet principia, eos concupiſcentiæ ſuæ ſtimulos, quibus, niſi continuò vigilet, fideique clypeo armatus alacriter depugnet, mundi hujus illecebris ſenſim poſſit allici, & è ſtatu pietatis deturbari. Adeo ut continuum ſit certamen cum diabolo, mundo, atque carne noſtrâ.

Laborans in Purgatorio non eſt.

V. Secundum membrum, ex antedictis liquet, planè fictitium eſſe: cum nulla ejuſmodi Purgatorii ignis mentio in Scripturâ occurrat. Quæque de eo diſſerunt Pontificii, magis Ethnicorum de inferis ſuis fabulas redolent, quàm Scripturæ Sacræ doctrinam.

Triumphans erit in futuro ſæculo.

VI. Quod tertium membrum attinet, credimus Eccleſiam triumphantem in futuro ſæculo, in reſurrectione juſtorum, debellatâ morte, ultimo fidelium hoſte, 1 *Cor.* XV. 26. locum habituram; quando unuſquiſque victoriæ coronam à Deo juſto judice reportabit, 2 *Tim.* IV. 8. Ante mortuorum reſurrectionem, etſi fidelium animæ à corporibus ſeparatæ ſint in ſtatu quodam ſecuro, & in ſpe reſurrectionis beatæ à Chriſto Jeſu conſerventur, non tamen pleno frui triumpho, ex iis quæ de animarum à corporibus ſeparatarum ſtatu diſputavimus, liquere poteſt.

Eccleſia eſt vel repræſentans, vel repræſentata.

VII. Secundò. Dividi vulgò ſolet Eccleſia in Repræſentantem, & Repræſentatam. Quam diſtinctionem non tantum Pontificii, ſed & Reformati tuentur. Per Repræſentantem intelligunt Antiſtites, Paſtores nempe, vel etiam cum Paſtoribus Synedrium: per Repræſentatam, totum fidelium cœtum, ſeorſim ab Antiſtitibus ſuis conſideratum. Huicque diſtinctioni ſtatuminandæ unicus ex Scripturâ potiſſimum adhibetur locus, *Matth.* XVIII. 17. *Dic Eccleſiæ*; & ratio, quod Eccleſia tota, ex plurimis, imo millenis aliquot membris, ſæpe conſtans, congregari nequeat, ad deliberandum de iis, quæ omnia illius membra ex æquo concernunt: Neceſſe ergo eſſe, ut paucis quibuſdam negotium illud demandetur, qui integram Eccleſiam repræſentent, illiuſque nomine id peragant.

Quo ſenſu diſtinctio hæc admitti poſſit.

VIII. Me quod attinet, libens concedo, in minoris momenti rebus, præſertim ordinem & externam Eccleſiæ ἐυταξίαν concernentibus, Presbyterium rectè Eccleſiam repræſentare; imo & paucis quibuſdam, ſive è presbyterio, ſive è totius Eccleſiæ corpore delegatis, poſſe negotia ejuſmodi demandari, ut ordo in Eccleſiâ requiſitus, 1 *Cor.* XIV. 40. conſervetur. Exemplum habemus, 1 *Tim.* IV. 14.

Quo ſenſu rejicienda ſit.

IX. Quod verò res fidei attinet, nemo alteri eas abſque ſalutis ſuæ periculo demandare poteſt: ab unoquoque enim Deus fidei operumque ſuorum rationem exiget, *Rom.* XIV. 12. *Gal.* VI. 5. Neque autoritatem hanc quiſquam abſque tyrannide & majeſtatis divinæ læſione in Eccleſiam arrogare poteſt: Quoniam Dei ſolius eſt leges credendi conſcientiis hominum præſcribere: *Unicus eſt legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere*, *Jacob.* IV. 12. Et licet quis hanc ſibi arroget, non tamen illi fideles parere, imo ſi decreta ipſius Scripturæ Sacræ adverſari deprehendant, obedientiam detrectare, ne adverſus Deum ſint rebelles, tenentur. Hinc omnibus fidelibus doctrinarum exploratio commendatur: *Matth.* VII. 15. 1 *Theſſ.* V. 21. 1 *Joan.* IV. 1.

Senſus Matth. XVIII. 17.

X. Quod verò locum attinet *Matth.* XVIII. 17. nihil in eo eſt, quod eum de Eccleſiâ repræſentante accipere cogat: imo plura ſunt, quæ Eccleſiam repræſentantem, id eſt, Paſtores aut Synedrium, eo non deſignari evincunt. 1. Nondum erat tum Eccleſia quædam formata, quæ externo presbyterio regebatur. 2. Agitur de fratre, qui injuriam fecit, ad reſipiſcentiam adducendo; atque huc non neceſſariò requiritur Synedrium; ſed plurium, duobus aut tribus oppoſitorum, præſentia ac ſeria monitio. Multò minus hinc Eccleſiæ ejuſmodi repræſentantis autoritas ad controverſias fidei decidendas, regulamque credendi præſcribendum, elici poteſt. 1. Non enim de rebus fidei, ſed de privatis injuriis agit; nec mittitur læſus frater ad Eccleſiam, ut quid antea ſibi ignotum ab Eccleſiâ doceatur; ſed ut illius ope ac autoritate adjuvetur ad fratrem peccantem in viam reducendum. Tandem ſi de dogmatibus fidei locum hunc accipere velimus, omninò Dominus noſter fideles ad ſe, indubium totius Eccleſiæ caput, atque infallibile, advocaſſet, non autem ad paſtores aut ſynedrium, ſe inferiores, ablegaſſet. Eccleſia ergo hoc in loco denotat cœtum plurium fratrum, nomen Jeſu invocantium, ſive jam plenè formatum, ſive externo presbyterii alicujus regimine nondum directum. Ita & alibi, *Rom.* XVI. 16.

1 *Cor.* XVI. 19. *Coloss.* IV. 15. *Philem.* 1. 2. *Hebr.* XII. 23. Verum de hoc locô in sequentibus fusius.

Ecclesia est vel universalis.

XI. Tertiò. Dividitur Ecclesia in Catholicam seu universalem, & particularem. Catholicæ appellatio, quæ in Scripturâ non extat, sed in Symbolo, & in Patrum scriptis creberrimè occurrit, diversimodè accipitur. 1. Ut designet omnium temporum & locorum Christianos. 2. Omnium quidem locorum, sed unius tantum temporis, ac simul existentes. Quæ acceptiones bonæ sunt: attamen ut omnis in disputando homonymia vitetur, explicare oportet, quo sensu eam accipiamus. 3. Pontificiis, ac nonnullis Reformatis, denotat Ecclesiam orthodoxam. Quæ significatio admodum impropria est; imo qui eo sensu accipiunt, manifestè voce Catholicæ abutuntur. Fieri enim potest, ut errores in totâ Ecclesiâ prævaleant; nullum enim assentientium multitudo errori privilegium confert, ut pro veritate recipi debeat. 2. Quoniam unusquisque sibi orthodoxiam adscribit, nemo enim se judice in errore versatur, plures sibi nomen Catholicæ arrogabunt: quod absurdum. Quare inepta planè est illa Pontificiorum ac Reformatorum contentio, de titulo hoc acriter digladiantium. Perinde uti Contraremonstrantium quorundam, de titulo Reformatorum acerbè contendentium, perinde atque sibi solis conveniente: quorum nonnulli, Triglandius, eò usque exorbitarunt, ut scribere non erubuerint, Remonstrantes justè oppressos, eo quod Reformatorum titulum, sibi non convenientem, falsò usurparint. Nobis sanè titulus sine re nauci non est: non digladiabimur cum ipsis de titulo, quem sibi unusquisque pro arbitrio imponit, nullumque veritati præjudicium facit; rem ipsam titulo illo designatam quærimus; quâ obtentâ indifferens nobis est, quo nos adversarii nostri titulo compellent.

Vel particularis.

XII. Particularis Ecclesia est, quæ in particulari terrarum loco collecta est, ut Hierosolymis, Corinthi, Romæ, &c. Romana enim Ecclesia non magis Catholica est, quàm quæcunque alia. Dices. Profitetur eam fidem, quam omnes amplecti tenentur. Resp. Si hoc de nudâ fidei professione intelligant, hoc Ecclesiæ Romanæ cum omnibus aliis commune est: Si verò de autoritate aliis fidem quam ipsa profitetur præscribendi, controversiasque fidei cum potestate decidendi, cui omnes acquiescere tenentur, eam Romanæ Ecclesiæ autoritatem denegamus.

Quæ inter illas differentia.

XIII. Differunt particulares Ecclesiæ ab universali solâ extensione, imo reverâ particulares partes sunt universalis ex quibus constat. Nullæ itaque excellentiæ notæ, nulla assistentiæ Spiritus divini privilegia catholicæ attribuuntur, quæ non & particularibus conveniant: dicente Domino, *Matth.* XVIII. 20. *Ubi sunt duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum ego in medio eorum.* Quod tenendum adversus Pontificios, qui concedunt particulares Ecclesias in errorem incidere posse, universalem nequaquam.

Quadruplex Ecclesia particularis subdivisio.

XIV. Quartò. Ecclesiæ particulares quadrifariam subdividuntur. I. Ratione doctrinæ: Aliæ sunt orthodoxæ, quæ veram & salutarem Euangelii doctrinam profitentur; non quidem ut ab omni erroris labe sint immunes; id enim vix humana imbecillitas permittit, 1 *Cor.* XIII. 9, 12 sed nulli exitiali errori fundamentumque salutis evertenti assensum præbeant, 1 *Cor.* III. 10. *& seqq.* Aliæ hæreticæ, quæ errores fidei fundamentum evertentes profitentur & defendunt. II. Ratione cultus divini: Aliæ sunt idololatricæ, quæ Deum in imagine colunt, vel cultum soli Deo Christove debitum creaturæ alicui deferunt: hi enim actus divini cultus soli Deo exhibendos creaturis deferentes, reverâ ex illis idola faciunt, quicquid de suâ intentione jactent; quod historiâ vitulorum Aaronis, *Exod.* XXXII. & Jeroboami, 1 *Reg.* XIV. 9. clarissimè comprobatur. Idem clarè evincitur ex Lege, quæ idololatras morte plecti jubet: si enim non esset idololatria, nisi quæ procedat ex mentis actu, quo, quod externo actu colitur, Deus esse creditur, cum is sit internus & alteri homini prorsus ignotus, nemo coram judice idololatriæ argui, aut à judice condemnari poterit. Aliæ Deum rectè colunt, in quibus ista idololatria non viget. Non quod ab omni labe eorum cultus sit repurgatus; fieri enim potest, ut non omni vitio ac superstitione careat; à graviore autem illâ sit immunis. Non quod Deus aliquam superstitionem approbet, sed pro benignitate suâ misereatur eorum, qui recto sunt corde, etiamsi per ignorantiam aliquid cultui ipsius immisceant, quod ab omni superstitione ac defectu purgatum non est. Ita 1 *Reg.* XV. 14. Asa dicitur *excelsa non abstulisse, verumtamen cor ejus perfectum fuisse cum Domino cunctis diebus vitæ suæ.* Idem dicitur de Joâ, 2 *Reg.* XII. 2, 3. Asariâ, *Cap.* XV. 3, 4. Joatham. *ibid. vers.* 34, 35. III. Ratione morum: Aliæ sunt puræ, quæ pro conditione humanæ infirmitatis sanctitati coram Deo sincerè studeant, neque gravioribus peccatis, quæ homines è regno cœlorum excludunt, sunt inquinatæ; vel si quis è corpore suo in id prolabatur, severâ illud disciplinâ emendant ac castigant, 2 *Thess.* III. 6. 2 *Cor.* VII. 11. Aliæ impuræ, quæ planè contrarium faciunt. IV. Ratione unionis: Aliæ sunt Schismaticæ, quæ levi vel injustâ de causâ ab aliis, quibuscum antea unum constituebant corpus, discedunt. Leves autem ac injustæ causæ sunt omnes præter hæ-

hæresin, idololatriam, impietatem, & tyrannidem: hoc est, omnes ob quas nemo è regno cœlorum excluditur. Discrimen tamen hic est aliquod faciendum inter eos, qui ipsi schisma faciunt; & eos, qui in schismate ab aliis facto, quod emendare nequeunt, manent. Illi gravis peccati se reos constituunt; hi non item, modo schisma non approbent & foveant. Aliæ quantum possunt cum aliis secum junctis unitatem spiritus servant in vinculo pacis; & à se separatis æquas unionis conditiones offerunt, easque respuentibus omnia tamen Christiani amoris beneficia exhibere paratæ sunt. Tales si dissidium aliquod inter Ecclesiæ membra oriatur, omni illud ope componere allaborant, ne in schisma erumpat; libentiusque omnia, quæ salvâ pietate tolerari possunt, tolerant, quàm schisma faciant, aut in illud consentiant. Si tamen alii eorum fraternitatem respuunt, & Ecclesiam scindant, ipsi tamen, licet separatos habeant cœtus, schismatici non sunt, modo à se dissentientes & separatos sincerâ complectantur charitate, omniaque Christianæ charitatis officia, quin & fraternitatem colere parati sint: Quoniam schisma non tam est opinionum ac rituum differentia, aut cœtuum separatio, quàm animorum divulsio.

Ecclesia est vel visibilis, vel invisibilis.

XV. Quintò. Ecclesia tam Catholica quàm Particularis distinguitur in Visibilem & Invisibilem. Visibilis est cœtus sive societas eorum, qui veram ac salutarem Euangelii doctrinam profitentur apertè, etiamsi omnia illius membra illi ex animo non credant, nec viva corporis Jesu Christi membra sint. Invisibilis est societas eorum, qui non tantum doctrinam Euangelii ore profitentur, sed & sincerè in Christum credunt, vitamque præceptis Jesu Christi convenienter ex animo instituunt.

Quo sensu dicatur invisibilis.

XVI. Quæ distinctio ut rectè percipiatur (quoniam Pontificii Ecclesiam Invisibilem ut figmentum ridere solent) ante omnia inquirendum, quænam in Ecclesiâ, seu partibus ex quibus constat, distinctè consideranda sint. Tria nim: 1. Homines ex quibus constat. 2. Vera fides animique pietas. 3. Externa veræ fidei ac internæ pietatis significatio, quæ internæ fidei ac pietatis sit signum. Priore respectu dubitari nequit, quin sint visibiles: verum de eo neutiquam controvertitur. Juxta secundum respectum negari nequit, quin homines sint prorsus invisibiles; quia fides & pietas in animo hominis latent, qui nullius mortalis oculis conspicuus est. Juxta tertium respectum homines sunt visibiles, id est, externa edunt documenta ac professiones fidei ac pietatis suæ, quæ in oculos hominum incurrunt; id est, profitentur veræ fidei doctrinam, exercent opera pietatis ac charitatis, ex quibus secundum judicium charitatis pro verè fidelibus ac piis haberi debent: Sed quia fidei professio, & opera pietatis externa verè fidelibus cum hypocritis, qui pietatis larvam induere, fidemque ore profiteri possunt, *Tit.* 1. 16. communis est; hinc ex illâ nemo judicio certo ac indubitato, quod falli nequit, dignosci potest verum ac genuinum esse corporis Jesu Christi membrum. Ecclesia ergo visibilis vocatur respectu externæ illius professionis; quia nim. externa fidei professio, ordo in Ecclesiâ observatus, Baptismus, Cœna, disciplinæ exercitium, &c. in oculos incurrunt, non tantum fidelium, sed & infidelium. Vocatur invisibilis, respectu internæ fidei ac pietatis, quæ sola hominem verum ac vivum Jesu Christi membrum salutisque hæredem constituunt; quoniam ea nemini hominum conspicua sunt, nec ex signis illis externis indubitatò cognosci possunt.

Discrimen quale sit inter utramque Ecclesiam.

XVII. Unde apparet, Ecclesiam invisibilem totam in visibili comprehensam esse; rarissimè enim contingit (quamvis contingere posse non diffiteamur) quemquam extra omnem Ecclesiam visibilem membrum Ecclesiæ invisibilis esse; nempe si fidelis quisquam inter infideles versetur, ubi nullam cum aliis fidelibus spiritualem communionem colendi occasionem habet. Divisio ergo hæc, non est totius in partes, non enim constat ex partibus oppositis; sed subjecti per adjuncta; quoniam nempe eadem Ecclesia diverso respectu visibilis & invisibilis vocatur: Aut potius, iidem homines, diversò respectu, sunt membra Ecclesiæ Visibilis & Invisibilis: Visibilis quidem, prout societati visibili Christianorum externè uniuntur per communionem externam & visibilem: Invisibilis verò, quatenus verâ fide (quæ à nullo homine cognosci aut videri potest) Christo capiti & aliis veri corporis Christi genuinis membris uniuntur. Dici etiam potest, Ecclesiam, quatenus cœtus seu societas est, non rectè dici Invisibilem: Quoniam nulla potest esse societas inter eos qui se mutuò non norunt: Est quidem spiritualis quædam communio, quatenus Deus ipsos mystico Christi corpori tanquam membra viva inserit; sed ea soli Deo est cognita: propriè dicta vero societas inter eos intercedere nequit. Tota itaque hæc quæstio de Ecclesiâ Visibili & Invisibili ad tractationem de membris Ecclesiæ commodè referri posset, ibique ostendi, vera Ecclesiæ membra hominibus inconspicua esse: Interim quia distinctio hæc est celebris, eam etiam adstruemus, & à Pontificiorum cavillis vindicabimus. Dari itaque hanc Ecclesiam Invisibilem sic adstruimus.

Distinctio hæc adstruitur.

XVIII. Ecclesia est corpus Jesu Christi, *Eph.* 1. 22, 23. 1 *Cor.* XII. 12, 27. illius corporis membra nulli sunt nisi verè fideles, *Galat.* v. 6. *Rom.* VIII. 9. XI. 20. & novæ creaturæ, 2 *Corinth.* v. 17. at fides & nova creatura

tura nullius hominis oculis conſpicua ſunt; quia in corde, quod ſolus Deus ſcrutatur, habitant. Hinc Dominus inquit, *Matth.* VII. 21, 22, 23. *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine*, &c. Sic Eccleſia eſt domus ſpiritualis ex lapidibus vivis ædificata, 1 *Pet.* II. 4, 5. at ea eſt inconſpicua; & nemo abſque erroris periculo vivos lapides ex quibus conſtat à mortuis diſcernere poteſt: quia multi larvâ pietatis ſe tegunt. Inde rectè Apoſtolus ait, *Rom.* II. 28, 29. *Non qui in manifeſto, Judæus eſt; neque quæ in manifeſto, in carne, eſt circumciſio: ſed qui in abſcondito, Judæus eſt: & circumciſio cordis in ſpiritu, non literâ; cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.*

Reſponſio ad objectionem Pontificiorum primam.

XIX. In contrarium autem objiciunt Pontificii varia. Primò: Ubicunque in Scripturâ uſurpatur vox Eccleſiæ, ſemper deſignat cœtum viſibilem: ut *Matth.* XVI. 18. *Super hac petrâ ædificabo Eccleſiam meam.* Sicut itaque fundamentum, Petrus ejuſque ſucceſſores, viſibile eſt; ita & oportet Eccleſiam illi inædificatam viſibilem eſſe. Similiter *Matth.* XVIII. 17. *Actor.* XX. 28. 1 *Tim.* III. 15. Reſp. 1. In poſterioribus locis manifeſtè agi de Eccleſiâ fidem in Chriſtum profitentium; illam fatemur viſibilem eſſe: à nobis autem videri nequit, quinam in illâ Eccleſiâ per veram fidem viva ſint corporis Chriſti membra. 2. Locus *Matth.* XVI. 18. agit de Eccleſiâ inviſibili; additur enim, *Portæ inferorum non prævalebunt adverſus eam:* multi autem, qui Eccleſiæ viſibilis membra ſunt, in morte æternâ manebunt. Nec ſequitur, Petrus, Eccleſiæ fundamentum, fuit viſibilis; ergo à nobis diſcerni poteſt, quinam ſint vivi lapides fundamento illi ſuperſtructi, ex quibus ſpiritualis Chriſti domus ædificata eſt: Ratione enim doctrinæ ſuæ Petrus eſt Eccleſiæ fundamentum; fideleſque ratione veræ fidei, doctrinæ iſti adhibitæ, domus illius ſpiritualis lapides.

Ad ſecundam.

XX. Secunda Objectio. Eccleſia dicitur valdè ſplendida futura, & externis ſenſibus expoſita, *Pſal.* XIX. 6. *Eſa.* II. 2, 3. *Mich.* IV. 1, 2. *Dan.* II. 35. *Matth.* V. 14, 15. Reſp. 1. *Pſal.* XIX. dicitur, *Soli poſuit tabernaculum in eis*, ſc. cœlis: nihil hic de Eccleſiâ. 2. Omnia illa loca tantum oſtendunt, cœtus Chriſtianorum valdè frequentes & conſpicuos fore; non autem, omnes qui cœtus illos frequentant verâ fide, cujus in illis cœtibus profeſſio fit, eſſe prædictos. Locus *Matth.* V. 14, 15. agit de communi Chriſtianorum officio, quod non debeant fidem Chriſtianam abſcondere, ſed ad alios propagare, ut & illi ad eandem fidem excitentur, & moribus eſſe inculpatis, quoniam omnium oculi in eos ſunt conjecti. Quod illuſtrat Dominus ſimilitudine deſumpta à civitate in monte ædificata: cujus ſenſus non eſt, civitatem ejuſmodi abſcondi nequaquam poſſe; fieri enim id poteſt à nebulâ; poteſt everti; poteſt degenerare in ſpeluncam latronum; ſed ſolummodò, illius qui civitatem in monte ædificat ſcopum non eſſe ut ea abſcondatur, ſed ut omnibus pateat. Imo Eccleſia, quatenus ex fidem profitentibus conſtans, non ſemper conſpicua eſt, ſed & ipſis aliquando fidelibus incognita; ut tempore Eliæ, 1 *Reg.* XIX. 10, 14, 18. *Rom.* XI. 3, 4. Sic & perſecutionis tempore ſæpe latere cogitur ut nuſpiam conſpiciatur. Sed de eo in ſequentibus.

Ad tertiam.

XXI. Tertia Objectio. Eccleſia comparatur *areæ*, *Matth.* III. 12. *Sagenæ*, *Cap.* XIII. 47. *convivio nuptiali*, *Cap.* XXII. 1. *&c. cœtui virginum*, *Cap.* XXV. 1. *&c.* quæ omnia dicuntur de verâ Eccleſiâ, tamen nulli niſi viſibili conveniunt. Reſp. 1. Per *aream* rectius intelligitur totus mundus, ſeu omnes homines qui coram judicio Chriſti comparebunt, quàm Eccleſia ſpeciatim. Per *ſagenam* Eccleſia non intelligitur, ſed Euangelium: Eccleſia enim non congregat homines, ſed ad Eccleſiam homines per Euangelium congregantur. Mare autem, ex quo ſagena homines ad Eccleſiam congregat, eſt mundus. 2. Ex omnibus illis locis aliud nihil inferri poteſt, quàm, in Eccleſiâ Dei viſibili eſſe non tantum verè fideles, ſed etiam hypocritas. Quod ultrò concedimus. Atqui, ajunt, illa eſt vera Chriſti Eccleſia. Reſp. 1. Oſtendant nobis, ubi ita in Scripturâ vocetur. 2. Vera vocari poteſt, tum propter profeſſionem fidei veræ, abſque quâ nemo ſalvari poteſt; tum propter aliquot veros fideles illius membra; non verò quod omnes qui ad viſibilem illam Eccleſiam pertinent, etiam vera Jeſu Chriſti membra ſint.

Ad quartam.

XXII. Quarta Objectio. Eccleſia eſt ſocietas hominum. Atqui omnis hominum ſocietas eſt viſibilis. Reſp. Non eſt quorumvis hominum ſocietas, ſed tantum verè fidelium. Atqui hominum oculis vera fides, quæ in corde latet, conſpicua non eſt. Homines verâ fide prædicti ſunt quidem viſibiles: ſed nemo eos ab hypocritis diſcernere poteſt. Ut itaque Scholaſticorum terminis utamur, dicimus, materiale veræ Eccleſiæ eſſe quidem viſibile; non verò formale. Inſtant. Nulla inter ignotos, qui nimirum ſe mutuò non vident, intercedere poteſt ſocietas. Reſp. Licet certò dignoſcere non poſſimus veros fideles ab hypocritis, tamen eos novimus ut veram fidem profitentes, omneſque ejuſmodi, quamdiu vitam non ducunt profeſſioni ſuæ apertè repugnantem, à nobis ex judicio charitatis pro verè fidelibus habendi ſunt. Si in eo nos errare contingat, error ille nulli nocet. Putant autem, licet vera fides conſpicua non ſit, inde tamen non rectè inferri Eccleſiam eſſe inviſibilem: idque illuſtrant exemplo Reipublicæ ad cujus con-

constitutionem tria requiri ajunt, multitudinem hominum, externum regimen, & internam civium affectionem quâ inter se uniuntur. Priora duo sunt visibilia, tertium nequaquam; nihilominus respublica est visibilis. Eodem modo ad Ecclesiæ constitutionem tria requiri; Multitudinem, externum prælatorum regimen, internam fidem & charitatem quâ fideles inter se uniantur. Licet postremum sit invisibile, tamen ob duo priora Ecclesiam rectè vocari visibilem. Resp. Maxima inter Reipublicæ constitutionem est differentia: Internus enim civium affectus non requiritur ad Reipublicæ essentiam; sufficit si omnes officia, ad quæ singuli tenentur, externè sibi invicem exhibeant. At externa communio & fidei professio non sufficit, ut quis vivum Jesu Christi sit membrum, sed requiritur præterea vera ac viva fides. Verum hic est perpetuus Pontificiorum error, quod Ecclesiam semper tanquam regnum aliquod mundanum considerant; cum sit societas spiritualis, nihil cum regnis mundi commune habens.

Ad quintam. XXIII. Quinta Objectio. In verâ Ecclesiâ publicè inducuntur & celebrantur Concilia, sanciuntur canones, dirimuntur controversiæ de fide, &c. ut in Concilio Hierosolymitano, *Actor.* xv. atque id continuò observatum fuit in Ecclesiâ post Apostolorum tempora: celebrata sunt quatuor Concilia generalia, quæ & ab ipsis Reformatis recipiuntur. At illa fieri non possunt nisi in Ecclesiâ visibili. Resp. Esto, Concilia celebrata sint in Ecclesiâ verâ; exinde tamen non sequitur, omnes Ecclesias, in quibus celebrata sunt Concilia, esse veras; neque id Pontificii agnoscent; multò minus, omnes qui in Ecclesiis illis vivunt, verè esse fideles, ac viva Jesu Christi membra. Ne hoc in Apostolicâ quidem Ecclesiâ locum habuit, in quâ Judas cæteris Apostolis, Ananias & Sapphira reliquis fidelibus permixti vixerunt. Nec etiam Concilia aut Conciliorum decreta veræ Ecclesiæ indicia sunt: quia & Ecclesiæ Arianæ Concilia celebrarunt: Nec Reformati ulla Concilii cujusdam decreta recipiunt, simpliciter quia à Synodo aliquâ sunt constituta; sed quatenus post accuratum examen ea cum Scripturis convenire deprehendunt; ea absque scrupulô rejecturi ubicunque dissensum à Scripturâ animadvertunt.

Ad sextam. XXIV. Sexta Objectio. Tenemur omnes sub æternæ mortis periculo nos adjungere Ecclesiæ, quia est nostra Mater, *Gal.* IV. 26. Ergo debet esse visibilis. Resp. 1. Ecclesiam non vocari matrem nostram, sed Hierusalem quæ de sursum est, (ἄνω enim positum videtur pro ἄνωθεν) hoc est, fœdus novum, quod Dei Filius nobis è cœlo attulit, & ex Hierusalem primò prodiit: oppositè ad fœdus vetus, quod in monte Sinai datum; uti expressè dicitur, *vers.* 24. Et figuratè mater nostra vocatur, quia illius virtute in filios Dei regeniti sumus. Ecclesia autem mater nostra non rectè dicitur; quia pastores illius sunt patres, 1 *Corinth.* IV. 15. atque ita matris suæ patres essent. 2. Alia est adjunctio ad Ecclesiam externa, per publicam fidei professionem & Sacramentorum participationem, &c. alia interna per veram fidem. Per illam adjungimur Ecclesiæ visibili; per hanc unusquisque fidelis unitur Ecclesiæ invisibili, & quidem statim atque credidit, etiamsi nullam in terris Ecclesiam visibilem noverit, cui se ut membrum adjungere possit. Veluti si quis inter infideles degens alicujus fidelis institutione, quin imo solâ Scripturæ Sacræ lectione, ad fidem sit conversus: Qualis fuit Eunuchus ille, *Actor.* VIII. Interna hæc adjunctio necessaria est: quia sine fide nulla est salus exspectanda, *Joan.* III. 36. Externa autem non semper imo quandoque est impossibilis. Et solummodò eô casu necessaria, quando Ecclesia veram fidem profitens nobis est nota, & ab ejus communione nullo invincibili impedimento arcemur. Sufficit autem veræ fidei professio, & actus externi illi respondentes, ut nos ipsi adjungamus; etsi fieri possit, fidem veram non sincero in animo latere; quod Deo judici committendum est.

Quæstio de membris Ecclesiæ. XXV. Ex dictis facile solvi potest quæstio, quam Pontificii de Ecclesiæ membris instituunt: Quærunt nim: an ad Ecclesiam pertineant catechumeni, id est, fideles quidem, sed nondum baptizati, excommunicati, etiam injustè, schismatici, hæretici & apostatæ, infideles occulti, magni peccatores. &c.

Sententia Pontificiorum. XXVI. Pontificii quippe ad Ecclesiæ essentiam nihil requirunt, præter externum illud visibile regimen, externamque fidei possessionem, operaque externa ab Ecclesiæ præpositis præscripta; hinc omnes Ecclesiæ membra agnoscunt, qui se regimini isti subjiciunt, & in externâ illâ societate versantur, moribus licet profani sint & corruptissimi: inde non tantum magnos peccatores, sed & occultè infideles & hypocritas pro Ecclesiæ membris agnoscunt: hac tamen adhibitâ distinctione, quod sint vera quidem, sed non viva membra: Quasi Ecclesiæ Christi, quæ domus est spiritualis vivis constans lapidibus, membrum aliquod possit esse verum, quod non sit vivum. Ab Ecclesiâ autem excludunt non tantum hæreticos, apostatas & schismaticos, de quibus nulla est controversia, sed & injustè excommunicatos; perinde ac si Deus sententiæ injustè latæ fautor sit. De catechumenis dissentiunt: Quidam eos planè extra Ecclesiam collocant, & servari posse negant: Bellarminus quidem extra Ecclesiam collocat; sed tamen servari posse credit; quia ani-

animo ſunt in Eccleſiâ. At præſtantius eſt ſervari, quàm in Eccleſiâ eſſe. Si ſervantur, Chriſto inſiti ſunt: quia nemo Chriſti cognitione imbutus extra Chriſtum ſervatur: atqui qui in Chriſto eſt, quomodo eſt extra Eccleſiam?

Viſibilia Eccleſiæ membra.

XXVII. Melius itaque hæc omnia expediuntur, diſtinctione in Eccleſiam viſibilem & inviſibilem, ſeu membra Eccleſiæ inviſibilia & inviſibilia. Qui in externâ Eccleſiæ viſibilis communione vivunt, etiam viſibilia ejus ſunt membra, licet verâ fide ſint deſtituti, & à ſpirituali Jeſu Chriſti communione excluſi; quales ſunt non tantum magni peccatores, quamdiu in Eccleſiâ tolerantur, ſed & occultè infideles & hypocritæ. Viſibilia autem Eccleſiæ membra non ſunt, qui in Eccleſiæ communionem nondum ſunt recepti, ut catechumeni; aut ab eâ ejecti, licet injuſtè, ut excommunicati.

Et inviſibilia.

XXVIII. Alia autem longè ratio eſt membrorum Eccleſiæ inviſibilium: inter ea nemo numeratur niſi verâ fide ſincerâque pietate præditus; hiſce deſtitutus, membrum putre ac aridum eſt, & à Domino ejicitur foras, nullamque cum ipſo communionem habet. Hinc Catechumeni, modo ſincerè credant & ex animo, & injuſtè excommunicati, vera & inviſibilia ſpiritualis Eccleſiæ membra ſunt; neque illos Baptiſmi carentia, hos injuſta hominum excommunicatio à beneficio iſto excludere poteſt. Occulti verò infideles tantum abeſt ut Eccleſiæ membra ſint, ut nihil commune cum Chriſto habeant, ſed Deo ſint abominandi, unà cum hypocritis, larvâ pietatis indutis, cum vim ejus abnegarint, *Tit.* 1. 16. *Matth.* VII. 21, 22, 23. Quod magnos peccatores attinet, quamdiu operibus carnis quæ hominem è regno cœlorum excludunt indulgent, Chriſti membra non ſunt, ſed in damnandorum numero habentur: poſſunt tamen per ſinceram reſipiſcentiam reſtitui, & Eccleſiæ inviſibili denuò inſeri.

An Eccleſia conſtet ex ſolis electis.

XXIX. Quærunt alii, an Eccleſia ex ſolis conſtet *electis*. Sed quoniam *electorum* vox ambigua eſt, & diverſimodè à Theologis, pro diverſâ de Prædeſtinatione ſententiâ, accipitur, impropriè & ambiguè ſoli electi Eccleſiæ membra vocantur. Si enim per *electos* intelligamus verè fideles, & fidei ſuæ reſpectu in ſalvandorum numerum transcriptos, rectè dicitur Eccleſia, inviſibilis nempe, ex ſolis conſtare electis. Si verò, cum aliis Theologis, per *electos* intelligamus quoſdam abſolutè ſine ullo fidei reſpectu immutabiliter ad ſalutem electos, non commodè Eccleſia ex illis conſtare, neque omnes illi Eccleſiæ membra rectè dicuntur. Cum enim antea oſtenderimus, nullos tales dari electos, nec ex illis Eccleſia conſtare poteſt. Deinde non omnes ejuſmodi electi, ex illorum Doctorum ſententiâ, ſemper Eccleſiæ membra ſunt. Non enim Eccleſiæ inviſibili inſeruntur, niſi per fidem: atqui jam ante fidem ſuam ſunt electi. Hinc quidam ad incommodum iſtud vitandum, addunt, *& vocati*. Sed cum non omnes electi ſtatim per vocationem divinam ad fidem perducantur, neque hæc vox ambiguitatem planè tollit; niſi per vocationem, internam illam & efficacem, quam vocant, intelligant: Inde eſt quod alii electos deſtinatione dicant eſſe Eccleſiæ membra; actu verò quando vocatione divinâ ad fidem perducuntur. Ut itaque omnis illa ambiguitas tollatur, præſtat dicere, non ex electis, ſed ex verè fidelibus Eccleſiam conſtare.

An ex ſolis perfectis.

XXX. Tandem quæritur, an Eccleſia ex ſolis conſtet perfectis? Sciendum, *perfectos*, ſenſu Scriptoribus Novi Teſtamenti uſitato, ſolere dici, qui per ſerium ac diuturnum pietatis exercitium tantos in pietate fecere progreſſus, ut jam omnem à peccati conſuetudine & carnis concupiſcentiâ luctam, quæ in initio vehemens admodum, in progreſſu languidior erat, ſuperaverint, adeo ut cum gaudio & alacritate ſanctitati operam dent, & à peccato planè ſint averſi, de quibus agitur, *Gal.* v. 24. 1 *Joan.* III. 9. & v. 18. ita ut opponantur incipientibus & proficientibus. Hoc obſervato, dicendum, quemadmodum incipientes & proficientes ſunt verè fideles, ſpemque habent vitæ æternæ, modò ſecundum vires ſibi conceſſas ſincerè pietati ſtudeant; ita etiam vera eſſe ac viva Eccleſiæ Jeſu Chriſti membra, ac proinde eam non conſtare ex ſolis perfectis. Sicut enim infantes & juvenes homines ſunt, etſi nondum adulti: ita etiam incipientes, qui infantibus, & proficientes, qui juvenibus aſſimilantur, veri ſunt fideles, vivaque Eccleſiæ Chriſti membra, etſi nondum perfectionem, quæ continuo ſtudio acquiri poteſt, conſecuti ſint.

CAPUT XIV.

An Eccleſia poſſit errare.

An Eccleſia poſſit errare.

I. POſtquam varias Eccleſiæ diviſiones conſideravimus, etiam præcipua quædam illius attributa expendenda ſunt. Ea, quæ potiſſimum illi adſcribuntur, ſunt ejus Infallibilitas, Perennitas, ſeu, ut ita loquar, Indefectibilitas, & Notæ unde dignoſci queat. Ut ergo primum hoc attributum expendamus, inquiremus, utrum Eccleſia poſſit errare. Ne hic ullâ vocabulorum homonymiâ decipiamur, ſciendum Eccleſiam aliam eſſe Catholicam, eamque vel omnium temporum & locorum; vel omnium quidem locorum, ſed temporis tantum unius: Aliam Particularem. Rurſus: Aliam dici à quibuſdam Repræſentantem, aliam Repræſentatam: aliam eſſe Viſibilem, aliam

aliam Invisibilem. Denique, errores alios esse fidei, alios morum; alios fundamentales, alios non.

Sententia Pontificiorum.

II. Pontificii agnoscunt, omnes Particulares Ecclesias, tam Repræsentantes quàm Repræsentatas, in fide perinde atque in moribus, nec tantum in rebus levioribus, sed & adversus fundamentum fidei & salutis errare posse. Ecclesiæ vero Catholicæ aliam esse rationem volunt. Concedunt, eam errare quidem posse in moribus, nequaquam autem in fide; idque propriè de Ecclesiâ repræsentante, quam vocant, intelligi volunt: solorum enim Prælatorum suffragia in controversiis fidei exquiri solent. At verò, quænam illa Ecclesia Repræsentans sit, quæ errare nequeat, non consentiunt, neque explicare possunt. Alii quippe volunt, illam esse Concilium Generale, illique autoritatem tribuunt supra Papam, & de Papâ ipsô statuendi: quale exemplum habemus in Concilio Constantiensi, quod tres Papas exauthoravit, & Concilium supra Papam esse declaravit. Alii Ecclesiam illam errare nesciam, ut Jesuitæ, dicunt esse Concilium, prout à capite suô dependet & regitur: Et hi, si propius urgeantur, tandem fateri cogentur, Ecclesiam illam infallibilem solum esse Papam: reliquos autem, qui unâ cum Papâ Concilium constituunt, eatenus tantum ab errore esse immunes, quatenus ductui & voci Papæ auscultant. Ita videmus, in eô, quod fidei suæ fundamentum vocant, summum esse inter Pontificios sententiarum discrimen, quod nullâ viâ, nec per solius Concilii, nec per solius Papæ decisionem, nec per spontaneam alterius partis de jure suo cessionem (quæ in negotio tanti momenti, in quô de animarum salute æternâ agitur, illicita est) tolli potest.

Sententia vera.

III. Nos, omissâ quæ inter Pontificios ventilatur quæstione, sententiam nostram de infallibilitate Ecclesiæ hisce thesibus comprehendimus. 1. Ecclesia, tam Catholica quàm particularis, tam repræsentans quàm repræsentata, tam verè credentium, quàm fidem solummodò profitentium, potest incidere in errorem, non tantum in levioribus, sed & in articulis ad salutem necessariis. Hac tamen distinctione adhibitâ, ut Ecclesia vera esse desinat, quando errat in necessariis; non verò, quando solummodò in non necessariis errat. 2. Ecclesia omnium temporum & locorum eò usque non prolabitur, ut Ecclesia Christi esse desinat; sed ea tantum, quæ certo quodam temporis articulo existit. Quamvis enim singuli homines in se spectati in errorem, etiam gravem & exitialem, incidere possint; credimus tamen nunquam eò prolapsuros omnes simul; sed Deum donis gratiæ suæ ita semper fidelibus adfuturum, ne omnes ubique Christiani simul in exitiales errores labantur, & perpetuò in iis hæreant, seu nunquam ex iis emergant. 3. Ut tota Ecclesia Catholica errare dicatur, necesse non est, ut omnes & singuli qui ad eam pertinent, nemine prorsus exceptô, in errore versentur; sed sufficit, ut errores publicâ autoritate stabiliantur, & à Doctoribus defendantur, neque publicè redarguantur: licet aliqui lateant verè fideles in diversis locis dispersi, qui cœtum veram fidem profitentium non faciunt. Idem pronuntiamus de Ecclesiis particularibus, eas gravissimè & lethaliter errare, quando errores publicâ autoritate proteguntur, & nemini erroribus se opponere & veritatem profiteri absque persecutionis periculô licet. Nihilominus à particularibus, qui in Ecclesiâ illâ visibili autoritatem non habent, veritas salutaris purè conservari potest. Tum, nec verbum Euangelii Deus intercidere permittit, cujus beneficio errores, si invaluerint, rursus tolli, & veritas restitui possunt. Sententiam hanc nostram contra Pontificios adstruimus his argumentis.

Pro 2â ratio prima.

IV. Primò. Omnes Ecclesiæ particulares possunt errare in fide: Ergo & Ecclesia Catholica, quæ ex iis tanquam ex partibus suis constat, potest errare. Antecedens probatur: 1. Quia omnes Ecclesiæ constant ex hominibus pariter errori obnoxiis; neque ulla non errandi privilegium habet, nisi decretum aliquod divinum eam ab errore immunem conservare constituerit, illudque decretum nobis revelatione aliquâ divinâ innotuerit. Atqui nulla Ecclesia, ne Romanâ quidem exceptâ, illô privilegiô à Deô donata est: aut si quædam Ecclesia id jactet, illius est, privilegii tabulas proferre; imo expresè de Romanâ Ecclesiâ legitur, *Rom.* XI. 22. *Si non manserit in bonitate*, quod *exscindetur*. Idem patet ex exemplis omnium, quæ in mundo fuere Ecclesiarum: Ipsa Ecclesia Israëlitica, quæ olim sæpe idololatriâ se polluit, Dominum Jesum ut blasphemum condemnavit, ejusque Euangelium rejecit. Ecclesiæ plures Christianæ, etiam ipsis Apostolorum temporibus, per errores varios fidei sinceritatem contaminarunt. Vide exempla in Ecclesiâ Corinthiacâ, 1 *Cor.* XI. & XV. in Ecclesiâ Galatarum, *Gal.* I. III. V. in septem Ecclesiis Asiæ, *Apoc.* II. & III. Post Apostolorum excessum varii exorti sunt cœtus, errores graves propugnantes: fuere Gnostici, Marcionitæ, Manichæi, Sabelliani, Ariani, aliique plures. Et hodie, Pontificii, dum Protestantes, hi vicissim illos, aliosque à se opinionibus dissidentes cœtus, erroris arguunt, thesin nostram confirmant. Si autem singulæ Ecclesiæ particulares errare possunt, & sæpissimè errarunt, etiam Catholica Ecclesia, ex illis tanquam partibus constans, errare potest: eadem enim est natura totius, quæ partium.

Secundò.

V. Secundò. Ecclesia Catholica, fatentibus Pontificiis, errare potest in moribus, er-

go etiam in fide. Ratio conſequentiæ eſt, quia error in fide minor eſt, quàm in moribus: ille enim cauſam habere poteſt ſimplicem intellectus ignorantiam: hic autem ordinariè procedit à malitiâ. Tum & ab ejuſmodi hominibus Deus ſpiritum ſuum auferre ſolet: Quod liquet ex precatione Davidis, Deum orantis ne ob peccatum commiſſum ſpiritum à ſe auferat, *Pſal.* LI. 13, 14. quia per peccata contriſtatur, *Eph.* IV. 30. & exſtinguitur, 1 *Theſſ.* V. 19. nec eum mundus accipere poteſt, *Joan.* XIV. 17. Quis autem credat eos, qui ſpiritum non habent, ab errandi periculo immunes? imo quis non potius eos, tanquam variorum errorum patronos, eorumque decreta, tanquam errores confirmantia ſuſpecta habebit?

Tertia. VI. Tertiò. Tota Eccleſia repræſentans errare poteſt: ergo & repræſentata, quæ cœcâ obedientiâ illi parere tenetur inter Pontificios: & fieri vix poteſt, quando Præſules unanimi conſenſu errores propugnant, ut privati magno numero & diu ab iis ſe puros conſervent. Antecedens argumenti probatur: Quia nullus præſul ab errrandi periculo immunis eſt: ergo omnes ſimul errare poſſunt. Sic olim ſub Lege Sacerdotes & Doctores populi aliquoties reprehenduntur, quod à Lege defecerint, *Eſa.* LVI. 10, 11. *Jerem.* VIII. 8, 9, 10. *Malach.* II. 8. & alibi. Objiciunt. *Malach.* II. 7. dici; *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus; quia Angelus Domini exercituum eſt.* Reſp. Indicat Propheta officium Sacerdotum, quod oporteat ipſos ſcientiâ legis divinæ probè eſſe inſtructos, adeo ut apti ſint ad eam aliis, legis ſcientiam requirentibus, explicandum: Non autem quod ſemper probè officio iſto fungerentur: quia hic reprehenduntur, quod ab officio iſto receſſerint, & irritum fecerint pactum Levi. Quis autem credat, voluiſſe Deum ut populus penderet ab ore eorum, qui à Lege defecerant? Inſtant: Dominum Jeſum turbis & diſcipulis ſuis dicere, *Matth.* XXIII. 2, 3. *Super cathedram Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſervate & facite: ſecundum opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.* Reſp. Illud abſolutè ſine ullâ reſtrictione non eſſe accipiendum, liquet ex *Matth.* XV. 3. & XVI. 6. ſed cum hac limitatione, quatenus ſedent ſuper cathedrâ Moſis, hoc eſt, quatenus Legem à Moſe latam fideliter docent: Oppoſitè ad *opera eorum*, quæ non erant propriè opera ſeu peccata quæ committebant contra legem Moſis; quaſi ſenſus eſſet, auſcultandum quidem eſſe ipſorum præceptis, ſed non imitanda ipſorum opera; ſed opera quæ ipſi excogitaverant, aliiſque extra legem Moſis præſcribebant, juxta traditiones Patrum, & proprii emolumenti causâ. Ea enim non erant opera Dei, hoc eſt, juxta legem Dei per Moſem traditam facta, ſed ipſorum, ab ipſis excogitata. Et hanc explicationem evincunt ſequentia, in quibus Dominus varias ipſorum traditiones reprehendit; oſtenditque eas quidem aliis imponi ab ipſis; non autem præſtari: ſi quid verò præſtent, id tantum fieri, ut ab hominibus conſpiciantur. Hinc eſt, quod eos Dominus ſæpe reprehendat, & falſos Doctores vocet.

VII. Pontificii tamen pro ſententiâ ſuâ aliquot Scripturæ loca proferre ſolent. Ac 1. quidem urgent verba Apoſtoli, 1 *Tim.* III. 15. ubi Eccleſia vocatur *columna & ſtabilimentum veritatis.* Sed locum illum jam excuſſimus, cum de Scripturæ Sacræ interpretatione diximus: oſtendimuſque Apoſtolum loqui de Eccleſiâ auditorum, in quâ Timotheus tanquam paſtor & doctor verſabatur; nec de Eccleſiâ Catholicâ, ſed particulari Epheſinâ: Atqui Eccleſiæ, neutro horum ſignificatuum acceptæ, Pontificii infallibilitatem adſcribunt. Verborum ergo Pauli ſenſus eſt, Veram Eccleſiam tenere Euangelii veritatem, hoc eſt, veram Euangelii doctrinam, ut *Joan.* VIII. 31, 32. XVIII. 37. 1 *Tim.* II. 4. iſtamque veritatem ab Eccleſiâ ſolâ defendi; eamque per ſolam Eccleſiæ profeſſionem ac defenſionem propagari ac ſuſtentari; ſine hac verò inter homines collapſuram. Niſi enim eſſent fideles, qui Euangelii veritatem profiterentur & propagarent, brevi ejus cognitio inter homines interiret. Et hoc reſpectu vocatur *columna veritatis;* quia ſicut columna edicta regia ſibi affixa ſuſtinet & conſervat; ita etiam Eccleſia Euangelium conſervat & mundo exhibet: Non autem, quod hujus vel illius Eccleſiæ dogmata, decreto aliquo ſtabilita, futura eſſent ſemper vera, & Euangelio omni ex parte congruentia. Ne jam dicamus, officium potius Eccleſiæ deſcribi, veritatem columnæ inſtar ſuſtentandi, ne in terris intercidat; quàm indicari, quid ſemper faciat.

Senſus 1 *Tim.* III. 15.

VIII. Secundò: Pugnant verbis Domini *Matth.* XVIII. 17. *Quod ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi velut Ethnicus & publicanus.* At iniquum eſſet, ſub tam gravi pœnâ obligari ad aſſentiendum rebus incertis, & interdum falſis. Reſp. Oſtendimus antea, hic non agi de Eccleſiâ Repræſentante, ut loquuntur Pontificii, cui ſoli infallibilitatem hanc adſcribunt; nec de quæſtionibus fidei: ſed de privatâ tantum injuriâ, & de fratre qui injuriam intulit ad reſipiſcentiam reducendo. Huc autem non requiritur infallibilitas in fide; ſed ſeria tantum ac gravis reprehenſio atque adhortatio ad officium. Ita ut nihil in illo loco præſidii ſit. Quæ porrò ex hoc loco proferre ſolent, melius excutientur, quando ad tractatum de Diſciplinâ Eccleſiaſticâ & Excommunicatione pervenerimus.

Matth. XVIII. 17.

IX. Tertiò: Ita argutantur. Eccleſia gu-

Quomodo Chriſtus

gubernet Ecclesiam. bernatur à Christo, tanquam à capite & sponsò suô, & à Spiritu Sancto tanquam ab animâ; ut patet *Eph.* 1. 22. IV. 4. & V. 23. Ergo si Ecclesia in dogmatibus fidei vel morum erraret, Christo & Spiritui Sancto error tribueretur. Resp. Nulla est in hoc argumento consequentia. Christus enim Ecclesiam gubernat per verbum suum, cui nullus inest error. Verbum hoc omnia ad salutem necessaria clarè ac perspicuè continet, adeo ut Ecclesia nullius rei ad salutem creditu vel factu necessariæ absque gravi culpâ ignorans esse possit. Hoc sufficit, ut Christus & Spiritus Sanctus ab omni erroris culpâ, in quem forte Ecclesia incidat, immunes sint. Si verò Ecclesia clarum hoc & abundè sufficiens verbum inquirere negligat, aut, præjudiciis & affectibus humanis occœcata, neglectô verô ac genuinô illius sensu falsum amplectatur, culpa solius est Ecclesiæ, sponsi sui gubernationem ac ductum non sequentis. Non enim, ut Christus extra erroris culpam sit, requiritur, ut semper spiritu suo ita Ecclesiam dirigat, ut nullo modô, quantumcumque officio suo desit, à vero verbi sui sensu aberrare possit: Sufficit, ut mentem suam illi in verbô suô clarè aperuerit, Ecclesiæque, si forte alicubi hæsitet, porro Spiritum suum impertiri paratus sit; modò Ecclesia omnes officii sui partes ritè expleat, sincerè genuinum verbi divini sensum inquirat, animoque à vitiis, quæ veritatis agnitionem impediunt, repurgatô, ardentibus precibus Spiritus auxilium imploret. Hoc si Ecclesia observet, in errores fidei fundamentum evertentes nunquam prolapsuram credimus. At si hic officii sui negligens sit, & non tam veritatem Deique gloriam spectet, quàm dominatum in aliorum conscientias, fortunas ac bona, affectet, (quod tristis experientia non semel comprobavit) Christus & Spiritus Sanctus extra culpam sunt, quod Ecclesiæ puritas erroribus variis, imò aliquando lethalibus, ac fidei fundamentum evertentibus, inficiatur.

CAPUT XV.

An Ecclesia possit deficere.

Status quæstionis. I. QUæstioni de Ecclesiæ Infallibilitate altera adhæret, utrum vera Ecclesia unquam à veræ fidei professione possit deficere, atque ita obscurari, ut amplius conspicua non sit. Ut quæstionis hujus status rectè cognoscatur, sciendum, quando contra Pontificios quæstionem hanc ventilamus, loqui nos non de Ecclesiâ invisibili, sed visibili; neque Ecclesiis particularibus, sed de Catholicâ. Quæritur itaque: An Ecclesia Christi Catholica, quæ veram Christi fidem & religionem externè profitetur, aliquando possit ab istâ professione penitus deficere, & ita obscurari, ut nullo in locô ulli reperiantur cœtus, qui professionem istam sinceram retineant, quorum splendore moveri possint extranei ut religionem illam amplectantur, seque cœtibus illis adjungant?

Sententia vera. II. Quid de quæstione hac sentiendum sit, liquere facile potest ex iis quæ Capite præcedente diximus: ostendimus quippe Ecclesiam non unam tantum, sed omnes, incidere posse in errores, non tantum morum, sed & fidei, non tantum leviores, sed & graviores: hoc autem quando fit, tum tota Ecclesia Catholica à fide deficit. Sententiam hanc nostram variis adstruimus argumentis.

Ratio, quâ adstruitur, prima. III. Primò. Omnes particulares Ecclesiæ à fide ejusque genuinâ professione deficere possunt, fatentibus ipsis Pontificiis: Ergo & Catholica, quæ ex particularibus, tanquam partibus suis, constat. Cui adde, quod singuli fideles (fatentibus Pontificiis) à vera fide ejusque professione deficere possint, & multi sæpe deficiant: præterea; fidelibus defunctis, in eorum locum succedere possunt infideles & impii, qui desertâ majorum pietate ac fide etiam professionem ipsorum deserant. Nec est, quod hic Pontificii Ecclesiæ suæ Romanæ supra reliquas privilegium jactent: nullo enim eam non deficiendi periculô præ reliquis gaudere expressè docet Apostolus, *Rom.* XI. 19. *& seqq.*

Ratio secunda. Sæpe non fuit Ecclesia visibilis. IV. Secundò. Ante Christi tempora nulli aliquando exstitere visibiles cœtus hominum veram religionem & cultum veri Dei profitentium: Ergo idem prædicatâ jam Christi religione contingere potest. Antecedens probatur, si distinctè Ecclesiæ statum juxta diversa temporum intervalla consideremus. In initiô necesse non fuit, ut Ecclesia visibilem ejusmodi speciem, quæ in oculos valdè incurreret, haberet; aut, si habuit, ut ea diu, nedum semper, conservaretur. Primò; Vera Ecclesia in unâ familiâ exstitit. Integer mundus à Deô defecerat, solus Noachus cum familiâ suâ coram Deô ambulabat, *Genes.* VI. Mox Deus cum Abrahamo ejusque familiâ fœdus erexit, & Abrahamum ex idololatrarum turbâ ad sui cultum vocavit, *Genes.* XI. & XII. *Josuæ* XXIV. 2, 3. Pauci forte hic illic dispersi fuere pii, ut Melchisedec, aliique: sed nullam illi constituerunt Ecclesiam Catholicam in unum visibile corpus collectam; imo nec cum familiâ Abrahami, nec inter se publicam in cultu divinô constituebant societatem. In servitute Ægyptiacâ, ubi nec munere docendi publicô, nec sacrificandi autoritate quisquam pollebat, sed graviſſimè Abrahami posteri affligebantur, Ecclesia conspicua non fuit: Quin imo nec illi Abrahami posteri fœdus Dei in Ægyptô servaverunt, *Ezech.* XX. 7, 8, 9. Postea Legem Deus è cœlô dedit, non omnibus; sed soli Israëli, *Psal.* CXLVII. 19, 20. gentibus exclusis, *Act.* XIV. 15. Sed nec Israëlitæ legem sibi à Deô da-

tam diu ſervaverunt. In deſerto, paucis exceptis, omnes ſe polluerunt idololatriâ, *Exod.* XXXII. Sub Judicibus ſæpius à Deo defecerunt: uti in libro Judicum paſſim eſt videre; ſpeciatim, *cap.* XVII. 6. XXI. 25. *Quoniam unuſquiſque faciebat quod rectum erat in oculis ipſius.*

Præſertim tempore Elia.

V. Quin & Eccleſia hæc tempore Eliæ adeo obſcurata fuit, ut Elias ſe ſolum crediderit verum Dei cultorem ſupereſſe, 1 *Reg.* XIX. 9. *& ſeqq. Rom.* XI. 4. Verum quidem eſt, Deum ſibi reſervaſſe ſeptem millia eorum qui Baali genua non flexerant; at illi Eccleſiam nullam viſibilem conſtituerunt, quia Eliæ fuere incogniti. Excipiunt: Eliam tantum loqui de regno Iſraëlis decem tribuum: in regno autem Judæ verum cultum obtinuiſſe, & Eccleſiam fuiſſe conſpicuam. Reſp. 1. Decem tribus maxima fuere Eccleſiæ Iſraëliticæ pars: Sicut itaque in illis Eccleſiâ obſcurata eſt, ita etiam in Judâ obſcurari potuit. 2. In regnô Judæ ſæpius non fuit fœlicior Eccleſiæ ſtatus. Propheta Aſarias prædicit, 2 *Paral.* XV. 3. *Tranſituros multos dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque Sacerdote doctore, & abſque lege:* Quod de Judâ ſpeciatim dici patet, tum ex immediatè antecedentibus, *Audite me Aſa & omnis Juda & Benjamin*, &c. tum ex immediatè ſequentibus: non enim decem tribus ad Deum ſunt reverſæ, nec ex captivitate in terram ſuam ſunt reductæ, ſed ſola tribus Juda. Impleta autem hæc prophetia dici poteſt temporibus Achazi & Manaſſis, 2 *Reg.* XVI. 10. *& ſeqq.* & *cap.* XXI. 2 *Paral.* XXXIII. ſpeciatim *verſ.* 9, 10. quô tempore adeo corruptus populi fuit ſtatus, ut nulla Legis exemplaria exſtarent, ſed volumen Legis diu neglectum temporibus Joſiæ in templi reſtauratione fuerit repertum, 2 *Reg.* XXII. 8. 2 *Paral.* XXXIV. 14. cujus lectione rex, auditis comminationibus divinis, planè fuit conterritus, *verſ.* 19, 20. *& ſeqq.* invicto argumento, quod Lex planè obſcurata fuerit, & exemplaria ejus paſſim deperdita. Sed & eodem modo perditiſſimus Judæ ſtatus deſcribitur *Eſa.* 1. *Jerem.* 11. 8. *& ſeqq. Cap.* V. VII. & præcipuè *Ezech.* XVI.

Etiam in & poſt captivitatem Babylonicam.

VI. Cum populus in captivitatem Babylonicam eſſet tranſlatus, templum vaſtatum, urbs everſa, totaque gentis Iſraëliticæ & Judaicæ politia ſublata, non niſi rarò & clanculum, ut Babyloniorum oculos evitarent, pauci quidam convenire potuerunt: Poſtea Antiochus graviſſimè in populum ſæviit, exercitiumque religionis veræ tollere conatus eſt. Ubi tunc fuit illuſtris ille Eccleſiæ ſplendor? Sanè negari nequit, Eccleſiæ faciem ad tempus aliquod quaſi nube obvelatam fuiſſe, nec ullô ſplendore conſpicuam. Objiciunt: Quod Eccleſia non ſemper habeat lilia ſua, ſed & roſas, id eſt, perſecutiones & martyria quibus illuſtretur. Reſp. 1. Hoc ſi agnoſcant, quomodo ergo inter Eccleſiæ notas ponunt fœlicitatem temporalem? 2. Hac reſponſione ipſi ſuam evertunt ſententiam? Quærentibus enim, ubi illa Reformatorum Eccleſiæ illuſtris fuerit ante aliquot ſæcula? Regeri poteſt, non liliis, ſed roſis, id eſt, martyriis illuſtrem fuiſſe. Tandem, temporibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, licet ſe Judæi idololatriâ non polluerint, omnes ita fuere corrupti, moribuſque adeo profanis, ut tota Eccleſia Judaica à Deô defeciſſe meritò dicatur. At objiciunt: Quod Eccleſia Judaica nunquam à fide defecerit. Reſp. 1. Nos jam contrarium probaſſe: & ſi alia nobis deeſſent argumenta, id vel ex ſolâ Servatoris noſtri Jeſu Chriſti condemnatione, ab ipſis Sacerdotibus & maxima populi parte procuratâ, evidentiſſimè liquere. Excipiunt: Quod contractus, quo Deus vineam ſuam Judæis elocaverat, tum exſpiravit; non mirum igitur & privilegia ei annexa defeciſſe. Reſp. Non jam exceptionem hanc excutiemus, quod alias factum: Unum dicimus: Quacunque de causâ id factum fuerit, patere tamen Eccleſiam viſibilem tum defeciſſe, ac proinde, defectionem ejus naturæ non repugnare. 2. Ut Eccleſia defeciſſe dicatur, neceſſe non eſt ut omnes, nemine prorſus excepto, defecerint: ſufficit ut impietas publicè prævaleat, & pii numerum non faciant, aut aliorum impietate ac tyrannide oppreſſi latere cogantur; tum enim Eccleſia amplius conſpicua non eſt.

Ergo & nunc deficere poteſt.

VII. Argumenti noſtri conſequentia probatur: Quia iidem nunc ſunt homines, qui olim, hoc eſt, inſtabiles & in lapſum proni: eademque nunc eſt veræ religionis natura, affectibus hominum adverſa, imò nunc magis illis inimica quàm olim. Excipiunt: Quod populus Judaicus fuerit tantum Eccleſia particularis, extra quàm multi inventi fuerint pii, ut Melchiſedec, Job, aliique. Reſp. 1. Nulla, uti jam oſtendimus, inter Catholicam & particularem Eccleſiam diſtinctio eſt, niſi ratione extenſionis. 2. Sub Veteri Teſtamento nulla fuit totô orbe Eccleſia viſibilis præter Iſraëliticam: illâ itaque deficiente tota Eccleſia viſibilis defecit. Pauci illi pii inter varios populos degentes, Eccleſiam nullam conſtituerunt, præſertim talem qualem Pontificii requirunt, quæ ſplendore ſuo in oculos incurreret, hominesque ad ſe alliceret.

Ratio tertia.

VIII. Tertiò. Prædictum eſt à Spiritu Sancto Eccleſiam ſub Novo Teſtamento defecturam à fide. Præſertim id videre eſt 2 *Theſſ.* II. ubi prædicitur ingens illa defectio ſub exlege illô & homine peccati, præceſſura Domini adventum: & *Apoc.* XIII. 8. dicuntur beſtiam adoraturi omnes qui inhabitant terram, quorum nomina non ſunt ſcripta in librô vitæ agni. At hæc non particularem, ſed

sed universalem defectionem significant, quam & ipsi Pontificii Antichristi tempore futuram credunt: tum enim Ecclesia propter gravissimas persecutiones latere cogetur in desertô: quod innuitur, *Apoc.* XII. 5, 6. figurâ mulieris quæ masculum peperit, & ob draconis violentiam fugit in desertum. Atqui tum conspicua non erit, nec comparari poterit urbi in monte ædificatæ, quod *Matth.* v. 14, 15. de Apostolis dictum, Pontificii planè præter mentem Domini Ecclesiæ suæ applicant. Eventus etiam prædictionum harum veritatem comprobavit. Multæ quippe Ecclesiæ, ab ipsis Apostolis fundatæ, ad Mahometismum defecere in Asiâ, & variæ in Africâ. Olim totus fermè orbis ad Arianismum defecit, tempore Athanasii. Ne jam de postremis hisce sæculis, quæ proximè Reformationem antecesserunt, quicquam addam, quibus Ecclesiæ puritas tot erroribus, superstitionibus & cultibus idololatricis ita erat contaminata, ut Euangelii doctrina fermè fuerit exstincta, nec præceptorum divinorum, sed traditionum & constitutionum humanarum observatio, genuina Christiani nota habita fuerit.

Expenditur primum Pontificiorum argumentum ex Matth. XVI. 18.

IX. Pro suâ tamen sententiâ Pontificii loca aliquot Scripturæ Sacræ allegare solent. Ac primò pugnant verbis Domini, promittentis, *Portas inferorum non prævalituras contra Ecclesiam suam*, *Matth.* XVI. 18. Sed verò, quid ex locô hoc colligere volunt? Non dicitur hic, Ecclesiam visibilem deficere non posse; sed, *portas inferorum non prævalituras contra Ecclesiam.* Urgent: Per *infernum* intelligendum esse diabolum, qui imperium in infernum habet, ut dicitur, *Hebr.* II. 14. per *portas* autem *inferni* diaboli potentiam & astutiam. Resp. Per *infernum* sive ᾅδην nunquam diabolus significatur, sed semper sepulchrum, aut mors, aut status mortuorum: & πύλαι ᾅδου, phrasi usitatâ, idem sonant, quod ᾅδης; ita ut perinde sit, sive legatur *inferi*, sive, *porta inferorum*; & quia *inferi* hic idem sunt quod mors, nonnunquam pro πύλαις ᾅδου legitur apud LXX. πύλαι θανάτου, uti ex collatione locorum, *Psal.* IX. 14. CVII. 18. *Job.* XXXVIII. 17. *Esa.* XXXVIII. 10. *Sapient.* XVI. 13. liquere potest. Et hoc sensu etiam phrasis hæc legitur apud Homerum Odyss. ξ. Sensus ergo verborum Domini est, mortem in verè fideles, qui propriè Ecclesiam ipsius constituunt, non prævalituram, ut quando mortui sunt perpetuò in morte maneant; sed ipsos ex eâ ultimo diè resuscitandos in vitam æternam. Ridiculum autem est, diabolum concipere principem aut tortorem, qui imperium habeat in locum aut ignem æternum impiis destinatum, uti vulgus credit: quoniam ipse cum Angelis suis & impiis illo torquebitur, *Matth.* XXV. 41. Nec *Hebr.* II. 14. imperium in mortem illi tribuitur; quasi in mortem præcipitare posset quoscunque vellet: sed vis mortifera, quæ homines ad mortem ducit: eodem sensu, quo, *Psalm.* XVIII. 5. CXVI. 3. *dolores mortis* vocantur, qui mortem inferre comparati sunt; & quo serpens dici potest vim mortis, hoc est, lethale venenum habere. Sic 1 *Cor.* II. 8. Jesus Christus vocatur *Dominus Gloriæ*, id est, Dominus gloriosus & gloriam afferens. Habet autem vim mortiferam diabolus, quia omnes sibi ac seductionibus suis obsequentes in mortem æternam ducit: unde vocatur *homicida ab initio*, *Joan.* VIII. 44. Et licet per *portas inferorum* diaboli potentia intelligeretur, nihil tamen inde concludi posset, nisi, diabolum per potentiam suam non posse Ecclesiam destruere, aut salutem ejus impedire: quod facile concedimus: Quia *oves nemo rapiet è manu Christi; Pater, qui illas ipsi dedit, major omnibus est*, *Joan.* X. 28, 29. Ex eo autem nullo modo sequitur, Ecclesiam non posse muneri suo deesse, atque ita augusto Ecclesiæ privilegio excidere, & justè salute privari. Ne jam addamus, nullum in textu esse indicium, Dominum hic loqui de Ecclesiâ visibili & Catholicâ; sed loquitur de verè fidelibus, ex quibus Ecclesia, cui salus est promissa, constat. Illius salutem nullus hostis, quantumvis potens, impedire potest.

Secundum, Ex Matth. XXVIII. 20.

X. Secundò urgent promissum Domini, *Matth.* XXVIII. 20. *Ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Resp. Nihil hic promitti Ecclesiæ, sed solis Apostolis, quos Dominus ad prædicandum Euangelium in universum mundum mittit, ut alacriter munere sibi demandatô fungantur. Excipiunt. Verba, *ad consummationem sæculi*, arguere, non solos Apostolos, sed & eorum successores, respicere hanc promissionem. Resp. 1. Verba hæc ita possunt explicari, Ego vobiscum sum, donec ministerii vestri cursum absolveritis, etiamsi contingat ad consummationem usque sæculi vos pervenire; quod de Joanne ex verbis Domini perperam intellectis creditum fuit, *Joan.* XXI. 23. 2. Concedamus verba hæc Ecclesiam, ad finem usque sæculorum, respicere; non exinde concludetur, Ecclesiam deficere non posse; sed solummodò, nunquam id futurum defectu gratiæ & auxilii Christi: Non autem sequitur, Christus semper gratiæ suæ auxilio Ecclesiæ aderit: ergo Ecclesia nunquam deficere poterit, neque gratiam Christi contemnere aut negligere. Sed quidem, nulla tanta ingruent certamina, nulli unquam contra Ecclesiam insurgent hostes, quin Ecclesia virtute auxilii & gratiæ, quâ Jesus Christus ipsi adest, semper possit esse superior, & contra omnes hostes, qualescunque sint, invicta subsistere.

Tertium ex Eph. IV. 11, 12, 13.

XI. Tertiò argumentantur ex verbis Apostoli, *Eph.* IV. 11, 12, 13. Apostolus, inquiunt,

quiunt, ibi docet, manſura in Eccleſiâ iſta miniſteria Paſtorum & Doctorum, & continuam ædificationem corporis Chriſti, & proinde viſibilem Eccleſiam, uſque ad diem judicii. Reſp. 1. Si præcisè locum hunc urgere velint, eâdem operâ concludere debent, & Apoſtolos ac Prophetas ſemper in Eccleſiâ futuros. Quod tamen falſum. 2. Non promittitur, verbi miniſterium purè in Eccleſiâ ad mundi uſque finem perduraturum; ſed dicitur tantum, illud à Chriſto eſſe inſtitutum eo fine, ut fideles tum inter ſe, tum cum capite ſuo Jeſu Chriſto, ſpirituali vinculo cohærerent. Hæc enim omnia ab Apoſtolo adduntur, tanquam argumenta, quibus præceptum ſuum de retinenda unitate per vinculum pacis confirmat. 3. Nulla judicii extremi aut conſummationis ſæculi mentio fit; nec fieri potuit; quia Apoſtolorum & Prophetarum munus jam diu ceſſavit: Sed ſolummodò unitatis & conſummationis fidei, quæ Eccleſiæ competit cum reſpectu ad priora tempora ſub Lege, in quibus religio admodum imperfecta fuit, umbriſque involuta, & fideles tanquam pueri ſub tutore & pædagogo, *Galat.* IV. 1, 2, 3. ſub Euangelio verò in plenitudine ſeu complemento temporum umbræ hæ ceſſarunt, & introducta eſt religio perfecta ac ſpiritualis, in quâ Deus ſimul ac ſemel omnem ſuam voluntatem hominibus patefecit, *Heb.* 1. 1. & fideles adoleverunt in virum perfectum.

Quartum, à variis ſimilitudinibus.

XII. Quartum argumentum deſumunt ex variis ſimilitudinibus, quibus Eccleſia comparatur areæ, ſagenæ, agro, convivio, &c. quæ de Eccleſiâ viſibili intelligenda ſunt, quia in illâ mali dicuntur vivere permixti bonis. At eædem parabolæ docent, Eccleſiam iſtam nunquam interituram uſque ad diem judicii, *Matth.* III. 12. XIII. 30. *coll. cum verſ.* 39, 40. Reſp. Argumentum hoc expendimus antea, cum ageremus de Eccleſiâ viſibili & inviſibili, oſtendimuſque, non Eccleſiam propriè, ſed integrum mundum ſimilitudinibus illis deſignari. 2. Nihil aliud docetur illis ſimilitudinibus, niſi, Deum plenam piorum ab impiis ſeparationem non facere in hoc ſæculo; ſed permittere ut impii piis permixti vivant, & æquali cum ipſis fruantur fortunâ in hoc mundo: plenam autem ſeparationem demum futuram in conſummatione ſæculi, in quâ Deus piis gloriam, impiis ſupplicium ac exitium retribuet. Ideoque tempus hoc Apoſtolus vocat *tempus reſtitutionis omnium*, *Actor.* III. 19. quo nimirum Deus omnia ſuo locò reſtituet, omnibuſque mercedem factis reſpondentem retribuet. Inde autem non inferri poteſt perpetua Eccleſiæ, & quidem cum externò ſplendore, duratio. Etiamſi enim per aliquot ſæcula veræ religionis interrupta fuerit ſucceſſio, nihilominus ſeparatio illa piorum ab impiis in futurò judicii die fiet; quia is aliquando fuit Eccleſiæ ſtatus, ut mali in eâ bonis permixti vixerint. 3. Poteſt etiam aliquando contingere, ut licet herba bona planè exſtincta non ſit, ita tamen à zizaniis obruatur, ut conſpicua non ſit: ita & pii impiorum violentiâ ita poſſunt opprimi, ut Eccleſiam externò ſplendore illuſtrem non conſtituant, ſed diſperſi latere cogantur.

Quintum, ex Pſalm. XLVIII. 9. *& Eſa.* LXI. 9.

XIII. Quintum argumentum deſumunt ex locis quibuſdam Veteris Teſtamenti *Pſal.* XLVIII. 9. *Deus fundavit eam in æternum:* & *Eſa.* LXI. 9. *Fœdus perpetuum feriam eis*, &c. Reſp. 1. Duobus hiſce in locis directè & propriè reſpici Eccleſiam Judaicam: At illa ſæpius à Deò defecit. Non itaque hæc alio ſenſu ſunt accipienda, quàm, ſi populus fœderis divini conditiones præſtet. Promittit nempe Deus ſe fœderatis ſuis non defuturum, modò ipſi in ſervando fœdere fideles ſint. Id ergo etiam in Chriſtianâ religione locum habere agnoſcendum eſt. 2. Pſalmus XLVIII. expreſsè agit de civitate Jeruſalem. At Deus non tantum jus ſibi liberum reſervavit, eam, ſi à cultu ſuo deficeret, rejiciendi, *Jerem.* VII. 14. ſed & jam olim eam rejecit. Poteſt tamen Pſalmus hic myſticò ſenſu etiam de Eccleſiâ Novi Teſtamenti accipi. Non autem ſequitur, Eccleſia fundata eſt in æternum, ergo vera religio ad tempus non poteſt obſcurari aut negligi: Fideles enim, ex quibus Eccleſia antea fuit compoſita, fundati manent in æternum, & certò æternæ vitæ erunt hæredes, eamque hæreditatem nemo poterit impedire. Promiſſionem *Eſa.* LXI. conditionatè accipiendam eſſe, res ipſa docet: promittit ſiquidem Deus, fœdus cum Iſraële à parte ſuâ fore perpetuum; itaque ſi illi à conditionibus fœderis non recedant, perpetuam ipſis adfore benignitatem divinam: At quia in fœdere Dei non perſtiterunt, etiam à Deo ſunt rejecti: *Jerem.* XXXI. 32. Quod myſticum prophetiæ ſenſum attinet, reſpondemus idem, quod ad locum præcedentem; fœdus Dei eſſe æternum, omnibuſque fœderatis & in fœdere perſeverantibus æternum manere bonum, & nunquam finiendam fœlicitatem: Inde autem non ſequitur, fœdus hoc ab hominibus non poſſe contemni, ita ut ad tempus nulla ſit in terris viſibilis Eccleſia, ullo ſplendore externo conſpicua: ſufficit ſi aliquando fuerit.

Sextum, à perpetuitate regni Chriſti.

XIV. Sextum deſumitur ex illis Scripturæ locis, quæ regnum Chriſti perpetuum fore docent: ut *Pſal.* LXXXIX. 30, 38. *Dan.* II. 44. *Luc.* I. 33. Atqui regnum Chriſti eſt vera ejus Eccleſia: Non autem regnum dici poſſunt aliquot homines occulti & diſperſi, & ſeparati ab invicem, qui ſe non noverunt: Ergo Eccleſia viſibilis. Atqui ea hic promittitur nunquam interitura. Reſp. Loca illa

illa non docent, Dominum Jesum in terris semper visibile regnum habiturum; sed, imperium ejus fore æternum, & nunquam dissipandum, perinde uti mundi hujus regna. Atqui ex æternitate imperii seu regni Christi cœlestis nullô modo sequitur, eum semper visibilem in terrâ habiturum Ecclesiam: non enim Ecclesia visibilis regnum hoc est, quod hic Christus prædicitur habiturus in æternum: Sed gloria ac majestas ad quam in cœlo est evectus per sessionem ad Dei Patris dextram. Illud autem est æternum, etiamsi Ecclesia in terris deficiat. Non enim regnum hoc à subditorum voluntate dependet, sed à Dei Patris exaltatione; uti mox pluribus fumus ostensuri.

Ad septimum, quod nulla remaneret in terris vera Ecclesia.

XV. Septimò pugnant hac ratione. Si Ecclesia visibilis interiret, nulla remaneret vera in terris Ecclesia. Resp. 1. Negatur consequentia: Vera enim Ecclesia est invisibilis, ex solis verè fidelibus constans. 2. Nec absurdum est, Ecclesiam ad tempus interruptionem quandam pati. Instant. Tum nullum erit salutis remedium illis qui sunt extra Ecclesiam: Non enim salvari possunt, nisi in Ecclesiâ: At si nulla sit visibilis Ecclesia, nec in eam ingredi possunt. Resp. Nusquam in Scripturâ docetur, ingressum in Ecclesiam visibilem unicum esse salutem consequendi medium; sed fidem in Jesu Christum, ac vitæ juxta præcepta Jesu Christi emendationem, per quam quis vivum fit Jesu Christi & Ecclesiæ invisibilis membrum. Atqui etiamsi nulla foret in terris Ecclesia visibilis, tamen Scriptura Sacra sufficiens esset hominem ad fidem & sanctimoniam, ac proinde ad æternam salutem perducendi medium; utpote quæ omnia creditu ac factu ad salutem necessaria plenè ac perspicuè continet.

An Ecclesia invisibilis errare & deficere possit.

XVI. Supereſt ut inquiramus, quoniam antea ostendimus, veram Ecclesiam, quæ solidam ac minimè fallacem salutis æternæ spem habet, esse invisibilem, utrum illa in fide errare, & si hoc agnoscamus, utrum penitus à fide deficere possit, ita quidem, ut contingere possit nullos aliquando veros inveniri fideles.

Sententia Contraremonstrantium.

XVII. Contraremonstrantes, quibuscum propriè nobis quæstio hæc intercedit, distinguere hic solent in errores fidei fundamentum evertentes, & alios, qui salutarem fidem non extinguunt: In posteriores Ecclesiam incidere posse haud gravatè confitentur: in priores nequaquam, quia cum his vera ac salvifica fides salva esse nequit. Multò ergo minus fieri posse credunt, Ecclesiam invisibilem à fide totaliter deficere. Nititur hæc assertio eorum sententiâ de singulorum fidelium in fide perseverantiâ: Quoniam enim fieri nequaquam posse credunt, hominem verè fidelem ac regenitum à fide suâ deficere & ad pristinam vitæ profanitatem relabi; etiam exinde deducunt, Ecclesiam veram ac invisibilem, quæ ex ejusmodi fidelibus constat, nec in errores fidei fundamentum evertentes incidere, nec à fide planè excidere posse.

Sententia nostra.

XVIII. Nos verò statuimus, eum esse Ecclesiæ invisibilis, ex solis verè fidelibus constantis, statum ac conditionem, ut eò usque ab officio suô possit degenerare, ut non tantum in errores leviores, quod nobiscum agnoscunt Contraremonstrantes, sed & in graviores fideique fundamentum evertentes incidat, imo & tota à fide ejusque professione deficiat; fierique posse, si & Ecclesiæ, hominumque Ecclesiam constituentium indoles inspiciatur, ut nullus in toto orbe existat verè fidelis. Interim addimus, nunquam illud contigisse, sed Deum inter medias seductiones & efficaciam erroris, oppressâ licet veræ fidei professione, semper sibi verè fidelium reliquias quasdam servavisse; eumque porro pro ingenti suâ misericordiâ mediis efficacibus, sed tamen liberam fidei obedientiam non extinguentibus, procuraturum credimus, ut semper ad finem usque mundi aliqui verè fideles in mundo sint: qui non tantum veritatem Euangelii salutarem ab interitu vindicent; sed & lucis instar sint, & exemplaria, quorum pietate alii ad veritatis divinæ amorem excitentur.

Illius adstructio.

XIX. Sententiam nostram de possibilitate defectionis Ecclesiæ hoc argumento adstruimus: Quia omnes & singuli fideles à fide deficere possunt, uti antea variis rationibus ostendimus: Ergo & tota Ecclesia, ex illis constans: Quia eadem est ratio totius, quæ omnium & singularum partium. Deficere autem potest Ecclesia eodem modo, quo antea singulos fideles deficere posse docuimus. Quin imo, licet concederetur, verè fideles à statu salutis deficere non posse; non tamen sequeretur, veram & invisibilem Ecclesiam in mundo non posse cessare: cum enim nulli fideles sint immortales, possent fideles ad mortem usque in fide perseverare: sed ex illorum perseveratione minimè sequitur, necesse esse alios ad fidem converti, & in defunctorum locum succedere. Unde sequitur, etiam admissâ fidelium perseverantiâ, posse nihilominus per tempus aliquod aliorum conversionem, adeoque verè fidelium successionem, interrumpi.

Refutatio objectionis desumtæ à ratione muneris Christi regii.

XX. Objiciunt. Hanc sententiam pugnare cum ratione muneris Jesu Christi Mediatorii: ac 1. quidem Regii; Cum enim Ecclesia sit regnum Christi, ea si tota deficeret, esset Christus rex sine regno. Resp. Christus regno suo neutiquam spoliatur, etiamsi subditi ejus ab obsequio legum ipsius deficere, eumque pro rege suo nolle agnoscere, atque adeo ad hostem ipsius, si velint, transire possint; imo ne quidem, si actu defice-

ficerent, seu sponte suâ, seu ab hostibus seducti: Quia inobedientes & rebelles regiâ suâ potentiâ non tantum pro meritis punire potest, sed & actu puniturus est. Regnum enim Jesu Christi diversæ planè est indolis à regnis hujus mundi; quorum reges regno per subditorum rebellionem exui possunt, adeo ut titulo tantum maneant reges, omni autoritate ac potestate coactivâ spoliati. Christus autem regno suo ac potestate regiâ ac coactivâ spoliari nequit, & rebelles pro arbitrio semper punire potest, atque in medio inimicorum suorum dominari. Rectius dicitur Christum regno suo in terris spoliari, quando statuitur, subditos in illius obedientiâ conservari virtute irresistibili, quæ liberam obedientiam tollit: sine liberâ enim obedientiâ nemo verè Christi subditus est; non enim est nisi populi voluntarii rex. Dices. Regimen Christi consistit in promulgatione legum, & subministratione spiritus, cujus ope facit non modo ut fideles ipsius legibus libenter obsequantur, sed etiam efficit, ut à nullo spirituali hoste vincantur. Quarum duarum rerum neutra persisteret, si nulli homines essent quos Christus tam verbi quàm Spiritus sui sceptro gubernaret. Resp. Male illos Christi regimen duobus illis actibus circumscribere; cum & potissima muneris regii actio sit judicium, quod de omnibus hominibus omniumque operibus instituet: Licet ergo homines ob præfractam suam malitiam, nec verbo Christi regi, nec spiritu ipsius duci velint, imperium tamen in ipsos obtinet, & in judicio suo ipsos tanquam rebelles ac refractarios est puniturus. Fundamentum erroris hujus est, quod Christum decreto electionis subordinent, ipsumque tantum ut executorem decreti divini considerent, cui electi dati sint, ut ad salutem eos inevitabiliter perducat; reprobos autem nullo modo regnum ipsius respicere volunt. Inde colligunt, regimen Christi tantum occupari necessariâ electorum salvatione; quod desinere necesse est, quando nulli sunt fideles. Verum in eo errant, quoniam datus est Mediator, ut homines per liberam obedientiam ad fidem perducat, atque ita salutis compotes faciat; salutemque ipsis conferat non per modum finis à Deo absolutè intenti, sed per modum præmii, fidei ac obedientiæ ipsorum destinati: Si verò sint immorigeri & infideles, ut novæ contumaciæ reos pœnâ rebellioni ipsorum debitâ justè afficiat. Huncque in finem gloriâ ac majestate à Patre est donatus, quâ neutiquam per hominum rebellionem spoliari potest.

Et à ratione muneris Sacerdotalis.

XXI. Addunt: Etiam Sacerdotium Christi deliquium patietur, si nulla sit aliquo tempore in terris Ecclesia. Ejus enim partes sunt duæ, oblatio, per quam sanctificati æternam redemptionem sunt consecuti, *Hebr.* IX. 12. altera intercessio, quâ fit ut fides in redemptorum animis verbi prædicatione spirituque virtute creata, iisdem rebus increscat & conservetur. Neutrum fieri potest, quandocunque aliqua Ecclesiæ interruptio est. Resp. Eodem hæc objectio fundamento nititur, quo præcedens, quod Christus tantum datus sit in Sacerdotem, ut electos infallibiliter in salutem perducat, reliquis à Sacerdotii ipsius beneficiis exclusis. Quod fundamentum cum sit falsum, etiam argumentum illi superstructum corruit. Sacerdotio enim suo Christus nobis non impetravit fidem ac perseverantiam, sed remissionem peccatorum, nobis per veram fidem applicandam. Oblationis itaque ac intercessionis Jesu Christi vis perpetua est, quoniam Pater illius respectu eo usque omnibus in universum hominibus reconciliatus est, ut novo cum ipsis fœdere erecto, omnium præcedentium peccatorum remissionem & salutem æternam offerat, modo in Filium suum credant, & sanctitati operam dent: Eaque sacerdotii Jesu Christi vis perpetua est, sive aliqui credant, qui oblationis ac intercessionis ipsius virtute revera servantur; sive infideles maneant, qui eâdem virtute à condemnatione potuerunt liberari; nunc autem ob rejectam tantam gratiam justè condemnabuntur. Nec ut redemtio sit æterna requiritur ut semper existant aliqui fideles: 1. enim est æterna, quia liberationem à morte æternâ, & vitæ æternæ possessionem confert fidelibus. 2. Ejus redemtionis, uti jam vidimus, vis perpetua est, licet non semper actu per eam aliqui servarentur, quia per illius virtutem potuerunt salvari; & si reipsâ salutem non consequantur, non est id imputandum inefficaciæ sacrificii Christi, sed ipsorum liberæ contumaciæ.

Et Propheticum.

XXII. Tandem & Propheticum Christi munus nostrâ hac doctrinâ subverti ajunt: Quia prædicatio Euangelii, quatenus pertinet ad homines convertendos, quo respectu ex munere Christi prophetico pendet, ex arcanæ Dei providentiæ dispensatione ita dirigitur, ut non instituatur, nisi ubi sunt aliqui electi, in quibus ministerium spiritus virtutem suam exerit. Illa autem dispensatio planè tollitur, si statuatur, contingere posse, ut nulli aliquando in terrâ sint fideles. Resp. Eidem erroneo fundamento hæc innituntur. Negamus nos ullos dari electos citra fidem consideratos. Prædicari curat Deus verbum, quod efficax est ad homines convertendum: non autem homines necessariò convertit: fides hominum aut infidelitas eventus est, qui à verbi operatione est distinguendus; ita tamen, ut fides sit eventus operationi verbi respondens; infidelitas eventus verbi operationi repugnans; cui rependetur juxta verbi hujus comminationem, justum ac gravius supplicium.

Et quod nusquam

XXIII. Aliud objiciunt: Si Ecclesia penitus

Ecclesiæ defectio sit prædicta.

nitus intercideret, prædici debuisset in aliquo Scripturæ loco. Resp. Non dicimus Ecclesiam penitus defecturam, sed deficere posse; non ergo defectio illa prædici debuit: sufficit omnes & singulos diligenter officii sui admoneri ne deficiant; quod frustra foret, si contingere non posset, ut deficerent. Potiore jure argumentum hoc retorqueri potest, hoc modo: Non sequi, Ecclesiam nunquam defecturam, quia non prædicitur eam defecturam: Sed, quoniam Deus nusquam promisit Ecclesiam non defecturam, quod etiam non simus obligati credere, quod Ecclesia nunquam deficiet. Deus enim non tenetur prædicere omnia quæ in Ecclesiâ futura sunt, sed quicquid à nobis circa Ecclesiæ perseverantiam credi vult, id ut promittat & nobis revelet necesse est.

Sensus Matth. XVI. 18.

XXIV. Objiciunt, promissum illud exstare, *Matth.* XVI. 18. ubi dicuntur *portæ inferorum non prævalituræ adversus Ecclesiam.* Resp. Ostendimus antea, per *inferorum portas*, hic intelligi mortem, aut statum mortuorum, locique hujus sensum esse, mortem in Ecclesiam, quamdiu nim: Ecclesia manet per fidem, non prævalituram; adeo quidem, ut licet fideles, ex quibus Ecclesia constat, mortui sint, non tamen in morte sint mansuri, sed ex eâ resuscitandi; ut conveniat cum *Joan.* VI. 40. & XI. 25. Ne dicamus, Ecclesiam hic propriè non respici, quatenus cœtus aut societas est; sed respectu membrorum suorum, quæ verâ fide prædita sunt. Dices. Ecclesia in petrâ ædificata dirui nequit, juxta *Matth.* VII. 25. diruereturque autem si tota interiret. Resp. Ecclesia hic describitur, quatenus officio suo ritè fungens; rectè ergo dirui non posse dicitur, non quatenus ipsa sponte ab officio suo recedere nequit; sed quatenus nulli hostes, nullæ calamitates, etiam ne mors quidem ipsa, salutem ejus impedire potest: sed ex omnibus hisce victrix tandem emerget, & morte superatâ immortalem filiorum Dei gloriam consequetur. Dices. Qui spondet victoriam ex morte, ille victoriam ex omnibus aliis hostibus promittere videtur; quia mors ultimus fidelium est hostis. Resp. Negatur consequentia: victoria enim ex morte promittitur tanquam præmium, reliquos hostes ope spiritus divini vincenti: victoria ergo de hostibus spiritualibus, est officium Ecclesiæ; victoria autem ex morte, officii præstiti præmium: si autem & illa victoria promitteretur, Ecclesiæ officium in actionem divinam transmutaretur, nec victoria ex morte illi tanquam obedientiæ præmium promitti posset.

Et Matth. XXVIII. 20.

XXV. Addunt, *Matth.* XXVIII. 20. ubi dicit Dominus; *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Resp. Non est hæc promissio facta Ecclesiæ, sed Apostolis, uti antea ostendimus. Sed pone omnibus Doctoribus factam: Non promittitur eos semper fore Ecclesiam, sed Dominum ad sæculi consummationem cum ipsis fore; intellige, si debitè officio suo fungantur; uti colligere est ex *Joan.* XIV. 21. XV. 14. & 1 *Cor.* IX. 27. Quæ conditio, si Apostolos concernit, multo magis ad reliquos Euangelii ministros extendenda est. Tum, nec exinde, quod Dominus usque ad sæculi consummationem cum ipsis sit futurus rectè concluditur, ipsos semper fore Ecclesiam, & in fide perseveraturos: Sed tantum, ipsos per Domini gratiam, semper ipsis præsentem, ad finem usque sæculi, posse in fide perseverare, quodque defectu gratiæ divinæ nunquam futurum sit, ut Ecclesia esse desinant. Possunt autem ipsi propriâ malitiâ, siquidem gratiæ operationi non respondeant, deficere in statum, unde virtute gratiæ se potuissent conservare immunes. Hortatur ergo his verbis Dominus Apostolos, quos ad omnes gentes mittit, ad alacritatem & constantiam in munere sibi demandatô fideliter obeundo; quoniam illos non sit relicturus solos, sed auxilio suô semper præsto futurus, omnesque machinationes executioni muneris ipsorum adversas, aut disjecturus, aut saltem cohibiturus.

CAPUT XVI.

De Notis Ecclesiæ.

Non dantur notæ Ecclesiæ invisibilis.

I. AD attributa Ecclesiæ etiam illius notæ referri possunt. Notæ sunt signa quædam externa & in sensus incurrentia, per quæ in rei occultæ cognitionem devenitur. Ea sunt vel necessaria, vel contingentia: Vel communia vel propria. Cum quæruntur Notæ Ecclesiæ, quæruntur necessariæ & propriæ: Alias certò Ecclesiam non indicant. Quando plura unius rei sunt signa, vel singula seorsim & per se considerata eam notificandi vim habent; vel omnia simul ad id requiruntur. Cum autem antea Ecclesiam distribuerimus in visibilem & invisibilem, quæri utriusque notæ possent. Sed Ecclesiæ invisibilis nullæ dari possunt notæ necessariæ, sed tantum contingentes; nimirum doctrinæ Christi pura professio, & facta professioni isti consentanea. Huc respicere dici posset Servator, *Joan.* XIII. 35. *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Quoniam autem fides & pietas simulari possunt, & confessio edi animo confitentis contraria, notæ ejusmodi certò nobis Ecclesiam invisibilem demonstrare nequeunt: Solius Dei est, nosse qui sint sui, 2 *Tim.* II. 19.

Quæstio de notis Ecclesiæ visibilis.

II. Quæruntur ergo notæ Ecclesiæ visibilis. At illam doctrinæ Christi professio clarè & plenè indicat, & ab aliis distinguit; ita ut supervacaneum sit notas eam designantes operosè velle investigare. Verum quæritur,

an non aliquæ ſint hodie ſenſibiles notæ, ex quibus agnoſci poſſit, utrum veritas divina ſit à partibus Chriſtianorum, an Judæorum, an Mahumedanorum, an Ethnicorum? præterea, quinam Chriſtianorum cœtus ſalutarem Chriſti doctrinam incorruptam retineant, quinam verò à veritate aberrarint? Reſp. Eum qui notas iſtas quærit vel noſſe quæ ſit ſalutaris veritas, cujus profeſſio veram Eccleſiam viſibilem conſtituit; aut id ignorare; ſed notas quaſdam quærere, per quas deveniat in cognitionem veræ Eccleſiæ, ut ita deinceps per Eccleſiam acquirat cognitionem ſalutaris veritatis. Ex naturâ autem & definitione notæ ſeu ſigni evidens eſt, poſterioris generis inquiri notas, hoc eſt tales, quæ re quam deſignant notiores ſunt, quæque nos in cognitionem rei antea nobis ignotæ deducunt. Cum ergo & Pontificii & Contraremonſtrantes ſtatuant dari notas Eccleſiæ, ejuſmodi ſtatuant notas neceſſe eſt, ex quibus ante veritatem ſalutarem cognitam dijudicari poſſit, quænam ſit Eccleſia vera.

Nulla dantur, quæ veritatis ignaro Eccleſiam veram indicent.

III. Tales notas Eccleſiæ dari, nos negagamus: Fatemur quidem, miracula eſſe veræ Eccleſiæ notas, doctrinamque miraculis confirmatam eſſe divinam, & fide recipiendam; ideoque miraculis convicti credimus Euangelium ab Apoſtolis prædicatum eſſe divinum. Sed an ulla unquam miracula facta ſint, ad confirmationem alicujus dogmatis peculiaris, de quo inter illos, qui Euangelium ut divinum recipiunt, diſſenſio eſt, in ſequentibus inquiremus. Nunc dicimus, ejuſmodi notas Eccleſiæ, quales deſcripſimus, non dari: ſententiamque noſtram generatim hoc adſtruimus argumento: Quod quæ ſive à Contraremonſtrantibus, ſive à Pontificiis, adferuntur notæ, aut reverâ non ſint notæ quales quærimus, ſed ipſa res controverſa: Aut quod Eccleſiæ veræ non ſint propriæ, ſed illi cum falsâ communes, imò nonnunquam falſæ magis quàm veræ conveniant: aut quod ipſis ſolis non conveniant, ſed cum omnibus Chriſtianis ſint communes: aut denique quod falsò jactentur. Quod de ſingulis demonſtrare facile eſt.

Non pura verbi divini prædicatio, &c.

IV. Contraremonſtrantes duas plerumque ſtatuunt veræ Eccleſiæ notas, puram verbi divini prædicationem & receptionem, & legitimam Sacramentorum adminiſtrationem; quibus alii tertiam adjungunt, diſciplinæ Eccleſiaſticæ ſecundum inſtitutionem Chriſti exercitium. Ne jam dicam, inconcinnè eos dividere, quod ſub unâ notâ comprehendi poteſt: ita contra illas notas argumentor. 1. Notæ debent eſſe notiores re notificandâ. Atqui infideli æquè obſcurum eſt, quæ ſit pura verbi prædicatio, atque quæ ſit vera Eccleſia: quia Eccleſia non eſt vera Eccleſia, niſi quia in illâ veritas, ſeu verbum Dei, purè docetur & recipitur. Quærentes ergo veræ Eccleſiæ notas, quærunt, unde dignoſci poſſit in cœtu aliquô vigere puram verbi divini prædicationem, Sacramentorum adminiſtrationem, &c. 2. Notæ debent differre à re notificandâ. Atqui idem eſt, quærere quænam ſit vera Eccleſia, atque, ubinam verbum Euangelii purè prædicetur & recipiatur. 3. Poteſt eſſe vera Eccleſia, ubi neque verbum Dei prædicatur, neque Sacramenta legitimè adminiſtrantur; quia ex privatâ verbi divini lectione vera fides concipi poteſt, 2 *Tim.* III. 15. alias dicendum, ubi illa non vigent, illic totam Eccleſiam viſibilem penitus interiiſſe.

Sed veritatis jam ignaro ſunt notæ.

V. At qui jam novit, quænam ſit ſalutaris doctrina, & ignorat ubinam illi ſint, qui ſalutarem illam fidem profitentur, poteſt illa profeſſio eſſe nota, per quam deveniat in cognitionem veræ Eccleſiæ, eamque à falsâ diſcernat. Ante veritatis cognitionem illud fieri nequit: Qui enim neſcit quæ ſit ſalutaris veritas, quomodo veritatis illius profeſſio illi nota eſſe poteſt, ex quâ veram Eccleſiam agnoſcat? Oportet ergo, ſi nota futura ſit, ut veritatis ſalutaris notitia præcedat. Et nulla præter eam nota dari poteſt; quia ex ſolâ ejus profeſſione dijudicari poteſt, quinam cœtus vera Eccleſia ſit. Ratio eſt; quia internâ fides eſt interior forma & quaſi anima Eccleſiæ inviſibilis, & ſpiritus quô animatur, 2 *Cor.* IV. 13. Ergo illius profeſſio eſt forma Eccleſiæ viſibilis, unde agnoſci poteſt. Dices. Unio Chriſti capitis in ſpiritu per verbum Dei fidemque cum electis eſt forma Eccelſiæ inviſibilis. Reſp. Nequaquam; ſed eſt conſequens, quod Eccleſiam jam formatam conſequitur, & beneficium, quod Eccleſia quà talis à Deô conſequitur. Verum hæc quæſtio exigui eſt momenti.

Examinantur Pontificiorum nota.

VI. Pontificii varias ſtatuunt notas: alii plures, alii pauciores: Bellarminus enumerat quindecim: Nos ſingulas paucis conſiderabimus.

Prima. Nomen Catholica.

VII. Prima Nota eſt Catholicæ nomen. Reſp. Ineptum eſt ex nomine quod ſibi quiſque tribuit, concludere eum talem eſſe, qualem nomen ſignificat: falsò quippe ſibi nomen arrogare poteſt: vide *Apoc.* II. 9. III. 9. Nomen extrinſecus imponitur, aut aſſumitur: & fieri poteſt, ut doctrinâ Eccleſiæ mutatâ, Eccleſia, quæ ſemel ſibi Catholicæ nomen aſſumſit, remaneat. Frequens enim eſt, re mutatâ manere nomen; ſicut & quandoque re manente nova nomina introducuntur, prioribus abolitis. Nec nota hæc Eccleſiæ naſcenti competiit. Convenientius eſt nomen Chriſtianæ, quod in unoquoque ſtatu Eccleſiæ convenit, & Catholicæ antiquius eſt, utpote cujus mentio fit, *Act.* cap. XI. 26.

Secunda. Antiquitas.

VIII. Secunda Nota eſt Antiquitas. Reſp. Antiquitas Eccleſiæ non eſt quærenda pro-

Propriè in antiquitate hominum qui illam constituunt: illi enim continuò mutantur, & in demortuorum locum alii succedunt: nec in antiquitate templorum aut cathedrarum in quibus docent: in antiquis siquidem templis ac cathedris nova doceri potest doctrina: sed in antiquitate doctrinæ. Oportet ergo ut doctrina sit cognita, antequam de ejus antiquitate judicium institui possit: At præterquam quod hoc non sit cujusvis è vulgô, sed doctissimorum tantum, non est illa nota, per quam deducamur in cognitionem veræ Ecclesiæ, ante cognitionem salutaris veritatis. 2. Ecclesia quæ jam vetus est, in initio fuit nova. 3. Sola antiquitas non facit veram Ecclesiam: alias sensim mendacium mutaretur in veritatem. 4. Religio Ethnica antiquior est Christianâ, & se suâ antiquitate defendere solita fuit. 5. Vera antiquitas in Sacrâ Scripturâ est quærenda, & in doctrinæ cum eâ consensu: extra eam si abeamus, de antiquitate ac prioritate dogmatum judicare difficile est; præsertim cum legamus zizania ac triticum simul enata, & simul conspici cœpisse. Hinc jam facile solvi potest Pontificiorum argumentum. In omni insigni religionis mutatione semper sex hæc demonstrari possunt: 1. Autor ejus. 2. Dogma aliquod novum. 3. Tempus quo. 4. Locus ubi cœperit. 5. Quis illud oppugnaverit. 6. Exiguus aliquis cœtus, qui paulatim aliis accedentibus crescere cœpit: Quæ omnia dicunt optimè competere Ecclesiis nostris, nullatenus autem suæ. Siquidem ex sex istis secundum solum est necessarium. Probantes ergo, multa in Ecclesiâ Romanâ dogmata recedere à scriptis Apostolorum, eô ipsô eorum novitatem evicimus. Reliqua probare necesse non est. Duplex siquidem est mutationis species: Alia fit subitò & momentô temporis, atque in sensus incurrit: alia sensim ac paulatim, cujus initia deprehendi nequeunt, sed post aliquot mensium, & nonnunquam annorum decursum, mutatio quædam facta deprehenditur; quod innumeris exemplis à rebus physicis ac moralibus desumtis, demonstrari potest. Hoc posteriore modô mutatio in Ecclesiæ doctrinâ est facta, non subitò & cum strepitu, sed sensim & clam, sicut dormientibus hominibus seminata sunt zizania, *Matth.* XIII. 25. Iniquum ergo est, ut, quæ in priore tantum mutationis specie demonstrari possunt, ea Pontificii in posterioris speciei demonstratione à nobis requirant. Post sæculorum aliquot decursum facile fieri potest, ut mutationum autores, aliæque circumstantiæ, quæ antea manifestæ fuerunt, occultæ sint; quia non omnia sunt consignata literis. Quod fortasse Deus sapientissimè ita direxit, ne fides nostra innitatur autoritati historiarum humanarum. Ita videmus in Ecclesiâ Judaicâ multa per Pharisæorum traditiones innovata, Galatas ab Apostolô argui quod ad aliud Euangelium sint translati, in Ecclesiâ Corinthiacâ multos mortuorum resurrectionem negasse; quarum omnium mutationum autores, aliæque circumstantiæ, illô tempore fortasse satis notæ, nunc occultæ sunt. Tandem & variorum Ecclesiæ Romanæ errorum autores, aliæque circumstantiæ, passim à Reformatis detectæ sunt.

IX. Tertia Nota est perpetua & non interrupta Ecclesiæ duratio. Resp. Durationem cœtus seorsim à doctrinâ consideratam veram Ecclesiam constituere non posse, ex Ethnicorum, Judæorum, Græcorum, aliorumque cœtibus liquet. Duratio ergo quærenda est in doctrinæ veritate. Nec nota hæc, ipsis fatentibus Pontificiis, Ecclesiæ Romanæ conveniet tempore Antichristi. Saltem de notâ hac infallibile judicium institui non potest ante mundi finem: quæ enim Ecclesia hactenus duravit, postea potest deficere, & interruptionem pati. *Tertia. Non interrupta duratio.*

X. Quarta Nota est multitudo & varietas credentium: inde vocatur Catholica, quia tenet id quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est. Resp. 1. Multitudo Ecclesiæ non competiit in initio, nec temporibus Arianorum; nec tempore Antichristi conveniet. 2. Ecclesia rectè vocatur Catholica, quatenus per varias terræ regiones est dispersa; oppositè ad Judaicam, uni regioni inclusam, & exiguis terræ Canaan limitibus circumscriptam: Non autem respectu infidelium, Ethnicorum, Muhammedanorum, &c. quorum major longè numerus. Multò minus Pontificiorum Ecclesia, Catholica vocatur oppositè ad alias Christianorum Ecclesias à communione ipsius separatas, Græcos, Armenios, Æthiopes, ac Reformatos seu Euangelicos, qui Pontificiorum numerum longè excedunt. Descriptio Catholici, quam ex Vincentio Lirinensi proferunt, nullis competit, nisi illis, qui nihil pro dogmate ad salutem necessariô admittunt, nisi quod disertè in Sacris Literis traditur; id enim semper & ubique ab omnibus creditum: Non Pontificiis, qui multa extra Scripturam deciderunt. *Quarta. Multitudo credentium.*

XI. Quinta Nota est Episcoporum continua & non interrupta successio ab Apostolis ad nos usque deducta. Resp. 1. Successio personarum absque doctrinâ non magis indicat Ecclesiam veram, quàm falsam. Successio autem doctrinæ cognosci nequit, nisi exactô institutô examine, & collatione factâ cum doctrinâ Apostolorum. 2. Personarum successio etiam competit Ecclesiis falsis, Judaicæ, quæ Christum interemit: de eâ olim gloriati sunt Ariani, hodieque Græci, Armenii, Abyssini. Nec est quod Pontificii successionem hanc non interruptam jactent: Aliquamdiu enim, teste Baronio ad annum IↃCCCCXII à duabus potentissimis meretri- *Quinta. Successio Episcoporum.*

cibus in ſedem Romanam intruſi ſunt earum amaſii, pſeudo-Pontifices, qui non ſunt, niſi ad conſignanda tantum tempora, in catalogô Romanorum Pontificum ſcripti. Vide & Genebrardum in Chronologiâ ad annum ıɔcccc ı.

Sexta Conſpiratio in doctrinâ cum Eccleſia antiqua.

XII. Sexta Nota eſt conſpiratio in doctrinâ cum Eccleſiâ antiquâ. Reſp Hæc nota reverâ non differt à ſecundâ. Idem itaque ad eam, quod ad ſecundam, reſpondemus: Si per Eccleſiæ antiquæ doctrinam intelligant doctrinam Apoſtolorum, quæ verè antiqua eſt, nos admittimus notam hanc: ſed hæc non erit nota, niſi illis qui doctrinam ſalutarem Apoſtolorum inquiſiverunt. Si Eccleſiam intelligant quæ Apoſtolorum ætatem ſecuta eſt, admodum eſt incerta: quia pauca eorum, qui prioribus ſæculis vixerunt, exſtant ſcripta, ex quibus de totius Eccleſiæ doctrinâ judicari nequit. Poſteriorum ſæculorum ſcriptores tot edidere volumina, ut iis evolvendis unius hominis ætas non ſufficiat. Ergo erit hæc nota operoſiſſima: Sed & perinde incerta; quia ex illis eorum ſententia de dogmatibus hodie controverſis hauriri non poteſt; uti antea, cum de regulâ fidei diſputavimus, fuſius oſtenſum eſt. Nec illum eſſe Eccleſiæ Romanæ cum antiquis Patribus conſenſum, quem jactant, à pluribus doctiſſimè oſtenſum eſt.

Septima Unio membrorum inter ſe & cum capite.

XIII. Septima Nota eſt unio membrorum inter ſe, & cum capite. Reſp. 1. Reperitur etiam unio inter malos, etiam inter falſas religiones, Mahometanos, Judæos. Omnes etiam Eccleſiæ, ab aliis licet diviſæ, in ſe ſunt unitæ. 2. Nec quævis in cœtibus diſcordia falſæ Eccleſiæ eſt ſignum. Sufficit ut omnes in fundamento conſentiant. Licet enim per humanam infirmitatem aliquando contingat alias aliis ob diſſenſum anathema dicere; non tamen propterea, ſi in fundamentô ſit conſenſus, vera Eccleſia & unum eſſe cum Chriſtô deſinunt. Fruſtra ergo cœtibus à ſe ſeparatis diſcordiam objiciunt Pontificii: Quia idem ipſis objicitur à Judæis & Mahumetanis: Eorum objectionem diluant, & pro nobis reſpondebunt. Sed nec in Romanâ Eccleſiâ illa, quam jactant, unio reperiri poteſt. Vigent inter illos eædem fermè diſſenſiones quæ inter Reformatos, de Prædeſtinatione; videlicet inter Jeſuitas, & Dominicanos, hodieque inter Janſeniſtas; inter Dominicanos & Franciſcanos de conceptione beatæ Virginis: & præcipuè inter Jeſuitas & Sorbonam, utrum Papa errare poſſit: nec non, utrum ſumma poteſtas ſit penes Concilium, an penes Papam: De quâ lite exſtant contrariæ deciſiones Synodi Conſtantienſis & Baſileënſis ab unâ, & Tridentinæ ab alterâ parte. Quin & aliquoties ſchiſmata fuere in Eccleſiâ Romanâ, dum duo Papæ, & aliquando tres ſimul ſederunt. Ubi tunc decantata illa unio?

Octava Sanctitas doctrinæ.

XIV. Octava Nota eſt Sanctitas doctrinæ. Reſp. 1. Illa non eſt quid externum: De eâ ſiquidem judicari non poteſt, niſi doctrina prius exploretur. 2. Nec ea, quam gloriantur, eſt doctrinæ Pontificiorum Sanctitas. In Eccleſiam invexerunt plurimas ſuperſtitiones, nuſquam à Dominô mandatas: Dogmatibus quibuſdam frænum ſceleribus laxant; ut doctrinâ ſuâ de indulgentiis: ut & illâ, quâ decreverunt licere principi, non obſtante ſalvô conductu, hæreticos ſupplicio afficere; Papam jus habere diſpenſandi ſubditos à juramentô fidelitatis, ſi reges hæreticis faveant, aut Eccleſiæ ſint immorigeri; poſſe matrimonia permittere in gradibus conſanguinitatis lege divinâ prohibitis: ſimiliaque.

Nona. Efficacia doctrinæ.

XV. Nona Nota eſt efficacia doctrinæ: Quæ ſicut olim in Eccleſiâ Apoſtolicâ breviſſimo temporis ſpatio per homines externâ ſpecie contemtibiles propagata eſt per totum mundum; ita & nunc hodie in ſuâ Eccleſiâ propagetur: non autem in Eccleſiâ Judæorum, nec Lutheranorum, aut Calviniſtarum. Reſp. Fatemur Euangelii efficaciam magnum ad probandum illius autoritatem habere pondus; quod etiam antea in Cap. *de Autoritate Scripturæ Sacræ* oſtendimus. Hic autem mirari ſatis non poſſumus iniquam Pontificiorum agendi rationem: Scripturæ Sacræ divinam autoritatem per doctrinæ efficaciam probari nolunt; ſed ab Eccleſiæ teſtimoniô dependere urgent. Cum Eccleſiæ veritas aut divinitas eſt adſtruenda, argumentum ex doctrinæ efficaciâ deſumunt. Sanè ſi doctrinæ efficacia veritatem Eccleſiæ eam profitentis arguit, multò evidentius veritatis doctrinæ eſt argumentum. Poteſt tamen doctrina eſſe divina, licet efficacia illa in eâ non animadvertatur; quoniam non operatur, niſi intercedente voluntate hominis: ſi itaque prædicetur hominibus præfractè improbis, ejuſmodi effectum non conſequetur: uti videre licet, *Eſa.* LIII. 1. *Joan.* XII. 37, 38. *Actor.* XIII. 45. *& ſeqq.* XXVIII. 24. *& ſeqq.* 2. Poteſt & doctrinæ falſæ quædam ineſſe efficacia, quia carni blanditur: Hoc in multis ſeductoribus videre eſt: 2 *Theſſ.* II. 11. 2 *Tim.* III. 13. 2 *Petr.* II. 1, 2. *Matth.* XXIV. 4, 5. *Apoc.* XIII. 8, 13. *& ſeqq.* & luculentiſſimè in doctrinâ Mahometis. Dices. Illa armis eſt propagata. Reſp. Concedimus: ſed & multi rebus illius ſecundis allecti ſponte illi nomina dederunt. Ita & hodie Conſtantinopoli, ubi nemo ad amplectendam religionem Mahometanam cogitur, plurimi quotannis ſpe commodorum mundanorum allecti, à Religione Chriſtianâ ad Mahometiſmum deficiunt. Quid verò Pontificii? Illi armis, vi, ſupplicium metu homines ad ſuæ religionis profeſſionem adigunt, non tantum in Europâ, ſed alibi; quod Epiſtolæ ipſorum Indicæ luculenter

Decima Sanctitas vitæ eorum.

Undecima. Gloria miraculorum

lenter teſtantur? Alios mundi illecebris, divitiis, honoribus, licentiâ peccandi alliciunt, neutiquam verò doctrinæ ſuæ efficaciâ.

Decima Sanctitas vitæ auctorum.

XVI. Decima Nota eſt Sanctitas vitæ autorum, ſive primorum patrum religionis Catholico Romanæ: per quos intelligunt 1. Patriarchas & Prophetas. 2. Apoſtolos. 3. Doctores qui contra ſingulas hæreſes dimicarunt. 4. Inſtitutores Ordinum & Religioſorum. Reſp. 1. Nos ſolum Jeſum Chriſtum doctrinæ noſtræ autorem agnoſcimus, ejuſque præcones Apoſtolos & Prophetas. Eorum ſanctitas multum facit ad Religionis Chriſtianæ in genere veritatem oſtendendam; non autem eam in unâ ſectâ purius & incorruptius retineri quàm in alterâ. Nota ergo ea omnibus Euangelium recipientibus eſt communis. 2. De aliorum Eccleſiæ Doctorum ſanctitate nemini infallibiliter conſtat: animus ſoli Deo patet: externa facta judiciô charitatis, quod errare poteſt, habentur à nobis pro verè ſanctis: quin & multa aliquando ficta de illis narrantur: nonnunquam vitia laudibus in cœlum tanquam virtutes heroicæ efferuntur. Ordinum Inſtitutores plerique magis fuere ſuperſtitioſi quàm ſancti, ſummam in exercitiis corporalibus collocantes perfectionem: quidam etiam ſanguinarii, & acerbiſſimi perſecutores, ut Dominicus, inventor inquiſitionis. Sed cur nullam Paparum, qui Eccleſiæ caput ſunt, ſanctitatis mentionem faciunt? Ex hiſtoriis nempe Pontificum Romanorum vita ipſorum profana ac ſcelerata nimis quàm manifeſta eſt. Si itaque ex capite, de totô Eccleſiæ corpore judicium faciendum eſt, ipſorum Eccleſia meritò peſſima ac ſceleratiſſima habenda eſt.

Undecima, Gloria miraculorum.

XVII. Undecima Nota eſt gloria miraculorum. Miracula nempe neceſſaria eſſe ad novam fidem perſuadendum, probant, tum exemplô Moſis, *Exod.* IV. 1. *& ſeqq.* Chriſti, *Joan.* XV. 24. & Apoſtolorum, *Matth.* X. 8. tum ratione; quia qui mittitur, miſſionis ſuæ debet oſtendere teſtimonium; miſſionis autem divinæ aliud non eſt, quàm miracula, *Marc.* XVI. 20. *Hebr.* II. 4. Miracula etiam ſufficere, evincunt, quia fieri non poſſunt, niſi virtute divinâ: Deus autem mendacii teſtis eſſe non poteſt. Eccleſiam autem ſuam Catholicam ſingulis ætatibus floruiſſe miraculis; imò poſtremis hiſce ſæculis Franciſcum Xaverium alioſque iis claros fuiſſe: Nulla autem apud Ethnicos, Turcas, Judæos, hæreticos eſſe vera miracula. Reſp. Quæ de miraculis præmittunt, agnoſcimus. Verum immeritò Pontificii à Proteſtantibus miracula exigunt; non enim novam ſe doctrinam afferre profitentur; ſed ſolummodò doctrinam ſufficientibus miraculis olim comprobatam, nunc autem variis erroribus conſpurcatam, ex Apoſtolorum ſcriptis reſtaurare. Huc miracula non requiri, ſed ſolum verbi divini accuratam inquiſitionem, omniumque quæ reformantur ad eam examen, Eſechiæ & Joſiæ exempla nobis comprobant. Extraordinarium quidem aliquid fuit in primorum Reformatorum vocatione, ratione ordinis tunc recepti; ſed non reſpectu doctrinæ, ſeu Euangelii, ad quod docendum omnes qui apti ſunt ex ordinariâ charitatis lege ſunt obſtricti, ſi ſint qui doceri velint. Nec omnes extraordinariè à Deô ad docendum miſſi, ſi tantum mittebantur ad populum apoſtatam ad Legis, antea ſufficienter miraculis comprobatæ, obſervationem revocandum, miraculorum donô in populô Iſraëlis claruerunt; ut Hoſeas, Amos, &c. Nec ipſe Joannes Baptiſta ullum miraculum feciſſe legitur, *Joan.* X. 41. Ipſi Jeſuitæ ad excuſandum Ignatium Lojolam nullum feciſſe miraculum, multa pro nobis afferunt: Videatur Ribadeneira in *vitâ Ignatii Lojola lib.* V. *cap.* XIII. *pag.* 542. Quod miracula attinet, quæ pro ſe Pontificii allegant: Dicimus 1. Quæ à Chriſto & Apoſtolis facta fuerunt, non ſuperſtitioſa Pontificiorum dogmata, ſed religionem Chriſtianam in univerſum confirmarunt. Miracula ſæculorum ſequentium, quæ jactant, etiamſi verè contigiſſent, non tamen qui ea venditant audiendi forent, ſi doctrinam, Euangelio, antehac miraculis divinissimis ſufficienter comprobato, contrariam adferrent; juxta Pauli monitum, *Gal.* I. 8. Hinc adeò ſollicitè ſuos monet Dominus, ne ſignorum oſtentatione ſe ſeduci patiantur, *Matth.* XXIV. 23, 24, 25. 2. Multa eorum quæ Pontificii venditant, vel ſunt ficta, vel non vera miracula. Multa, inquam, ſunt ficta, imò publicè manifeſtæ falſitatis convicta; uti dolenter de eô conqueritur Melchior Canus in *Locis Theol. lib.* XI. *cap.* 6. *pag.* 650. *& ſeqq.* Miracula Xaverii in Indiâ ſuſpecta ſunt, eam maximè ob cauſam, quod miraculô ipſi quammaximè neceſſario, quodque fallere non poterat, nimirum donô linguarum, non claruit. Licet enim nos Deo legem miracula, qualia nos exigimus, aut conſentanea judicamus, faciendi præſcribere minimè poſſimus, nec velimus: tamen ſi conſideremus rationem providentiæ divinæ, quâ ordinariè uſus eſt, comperiemus Deum, quando miniſtris à ſe extra ordinem miſſis, per ſigna ac miracula autoritatem conciliare voluit, eos talibus ornaſſe, quæ ad muneris ſibi demandati functionem maximè neceſſaria ac utilia fuerunt: ſalten. non deſtitutos reliquiſſe iis, ſine quibus munere ſuô defungi minimè potuiſſent. Atqui tantum abeſt, ut Xaverius dono linguarum, ſine quo Indis Euangelium prædicare neutiquam potuit, à Deo ſit exornatus, ut maximo cum labore ac ſtudio eas addiſcere debuerit. Cum ergo maximè neceſſario caruit, reliqua quæ de ipſo narrantur miracula nobis

meritò ſuſpecta ſunt. Et quod maximè ipſorum miracula hiſce in regionibus ſuſpecta reddit, nunquam ea patrantur coram hæreticis, quos vocant; ſed tantum Catholicis, qui de veritate, ad cujus confirmationem fiunt, neutiquam dubitant. Nam quod Apoſtolus inquit de linguis, 1 *Cor.* XIV. 27. quod *in ſignum ſint non fidelibus, ſed infidelibus*, idem valet de miraculis. Multa etiam non ſunt vera miracula: Poſſunt enim aliquando opera quædam fieri, quæ ordinariam naturæ potentiam excedunt, non tamen omnes naturæ vires ſuperant: ſic Magi in Ægypto opera quædam miranda fecere. Si dicitur, 2 *Theſſ.* II. 9. ἄνομον illum facturum *ſigna & prodigia mendacii:* id eſt, vel ſigna quædam quæ falsò venditabit pro miraculis, quæ tamen non ſunt, ſed opera quædam vi naturæ, verum occultiore, perpetrata; quia dicuntur fieri *ſecundum operationem Satanæ*, cujus opera verè miracula non ſunt; talia tamen eſſe poſſunt, ut non niſi adhibitô accuratô examine & judiciô à veris miraculis diſcernantur: vel quæ planè ſunt confiƈta, & nil niſi mendacia: qualia pleraque Pontificiorum ſigna ſunt. Sed eſto, vera ſint miracula, & verè ab ipſis in Indiâ coram Ethnicis facta; non ad Pontificiæ ſuperſtitionis, ſed totius religionis Chriſtianæ confirmationem facta fuere: perinde uti Bellarminus fatetur à Paulo Novatiano Epiſcopo factum miraculum ſerviiſſe in confirmationem non fidei Novatiani, ſed Catholici Baptiſmi. Nuſquam autem legimus, veritatem dogmatis peculiaris in aliquâ ſpeciali Eccleſiâ recepti miraculô comprobatam, contra aliam ſectam, dogma iſtud impugnantem. Deus ſiquidem verbum ſuum miraculis confirmat, non humanas verbi ſui interpretationes.

Duodecima. Lumen Propheticum.

XVIII. Duodecima Nota eſt Lumen Propheticum. Hanc eſſe veræ Eccleſiæ notam probare contendunt ex *Joël.* II. 28, 29. *Act.* II. 17, 18, 19. *Eſa.* XLI. 23. Eamque ſuæ Eccleſiæ competere ajunt, non Ethnicis, nec Muhammedanis, nec hæreticis. Reſp. Idem hic reponi poteſt, quod de miraculis diximus; quia prophetia miraculi quædam ſpecies eſt. Ut autem diſtinctius reſpondeamus, duplicem dicimus eſſe prophetiæ ſpeciem: Unam, quâ vel mandata Dei, hactenus occulta, ad homines perferuntur; vel ſenſus Scripturæ obſcurus, ac præſertim prophetiarum, inſtinctu ſpiritus, quô inſpiratæ ſunt, aperitur: alteram, quâ res futuræ prædicuntur. Priorem prophetiæ ſpeciem requiri fatemur in novæ doctrinæ annuntiatoribus, quos mandata Dei ad homines proferre certum eſt; ſed non neceſſaria eſt religionis collapſæ reſtauratoribus. Nec etiam eâ Pontificii gaudent: quoniam autem eam jactant, explicent nobis prophetiarum ſenſus obſcuros. Alteram prophetiæ ſpeciem fatemur donum eſſe Dei, cujus ſolius eſt futura contingentia prænoſſe: ergo ſolus eam notitiam hominibus communicare poteſt. Sed ea certa ac indubitata veri doctoris nota non eſt: 1. Quia & Deus aliquando falſis prophetis quandam futurorum cognitionem indulſiſſe legitur; ut Bileamo, *Num.* XXII. & XXIII. 2. Aliquando homines eventus quoſdam probabiliter conjiciunt, aut habent ex diabolorum revelatione, qui ſagacitate naturali ex variarum cauſarum concurſu probabiliter quædam effecta colligunt: Attamen quia conjectura hæc falli poteſt, ambiguis verbis oracula ſua edere ſolent. 2. Donum hoc Eccleſiæ non eſt perpetuum, perinde uti nec donum linguarum. 3. Nec viget in Eccleſiâ Pontificiâ. Quæ illi de Sanctis ſuis narrant, meritò ſuſpecta ſunt. Similia etiam quædam, & majori cum veri ſpecie, narrantur de quibuſdam Reformatis; quæ tamen Pontificii rejiciunt.

Decima quinta. Fœlicitas temporalis defenſorum Eccleſiæ.

Decima tertia. Adverſariorum confeſſio.

XIX. Decima tertia Nota eſt adverſariorum Confeſſio: quam probat ex *Deut.* XXXII. 31. Ut autem hanc notam ſuæ ſoli Eccleſiæ competere evincat, duo docet: primò Eccleſiæ ſuæ adverſarios, Ethnicos, &c. quin & Reformatos, aliquando egregium Doctoribus Pontificiis præbere teſtimonium: Secundò, nullum unquam Doctorem Pontificium hæreticum quenquam laudaſſe, aut quid laudabile in ipſo agnoviſſe. Reſp. Hanc notam admodum eſſe ridiculam. 1. Non enim quos homines, ſed quos Deus laudat, verâ laude digni ſunt. 2. Ergo Eccleſia quæ adverſarios habet malignos, maledicos & calumniatores, quin & diabolos falſa eſſet. 3. Nec verum eſt, adverſarios Eccleſiæ Romanæ veritatem ipſius doctrinæ agnoſcere; imò eam apertè omnique conatu impugnant. Si qui aliquando agnoſcunt bona quæ inter medias ſuperſtitionum corruptelas adhuc in Eccleſiâ illâ remanſerunt, aut Doctori cuipiam erudito ac piè ſcribenti laudem pietatis perhibuerunt, ingenuitas hæc laudanda eſt. Ingenui enim eſt etiam virtutem in hoſte laudare. Maligni verò & obtrectatoris, ex odio bona in hoſte aut nolle videre, aut falſa multa, ut eum exoſum reddas, de ipſo confingere. 4. Quæ verò Bellarminus de Ethnicis adducit, ea Religionem Chriſtianam in genere, non ſuperſtitionibus Pontificiis fœdatam, reſpiciunt.

Quomodo circa Reformatos quandoque errarent.

Decima quarta. Infœlix exitus ejus hoſtium.

XX. Decima quarta Nota, eſt infœlix exitus eorum, qui Eccleſiam oppugnarunt. Reſp. 1. Infœlix exitus in hac vitâ doctrinæ falſitatem aut aliquem Deo minus eſſe gratum, non arguit: alias quid de infinitis Religionis Chriſtianæ martyribus dicemus? ipſe Dominus crucem paſſim diſcipulis ſuis prædicit. 2. Oppugnatores Eccleſiæ, quos Bellarminus enumerat, non doctrinam Pontificiam, ſed Religionem Chriſtianam in gene-

Officia civium Eccl

genere oppugnarunt. 3. Novi Reformatores exitu adeo miserando non perierunt, prout ipse narrat: Nimis hic credulus est, aureisque præbet narrationibus hominum, qui, ipso in præcedente notâ teste, nunquam benignè de hæretico, ut vocant, quicquam testati sunt. 4. Tandem ex Pontificiis, imò ipsis Papis, qui Ecclesiæ illius caput sunt, quidam miserrimè perierunt: quod historiæ à Doctoribus Pontificiis conscriptæ abundè testantur.

Decima quinta. Fœlicitas temporalis defensorum Ecclesiæ.

XXI. Decima quinta Nota est fœlicitas temporalis, divinitus collata iis qui Ecclesiam defenderunt. Resp. Hæc nota non minus incerta est præcedente. 1. Non enim veræ Ecclesiæ defensores semper triumphare, exemplo Josiæ comprobatur, 2 *Reg.* XXIII. 29. 2. Scriptura docet, potius pios hic male, impios bene esse, *Joan.* XVI. 33. & XV. 20. imò pios ad crucem à Deo destinatos ac vocatos, *Rom.* VIII. 29. ideoque & piis passim crux prædicta legitur. 3. Quæ in mundo bona sunt, potius impiorum quàm piorum esse solent: uti Joannes docet, 1 *Epist.* II. 15, 16. 4. Ethnici eandem contra Christianos olim solebant notam urgere. 5. Eam Pontificii contra Mahumetanos, qui magnam Christiani orbis partem occuparunt, & etiamnum Pontificiorum regiones occupant, urgere nequeunt. Quod Reformatos attinet, non constat ex bellis utrinque gestis eam notam magis esse à partibus Pontificiorum, quàm Reformatorum.

Quomodo circa eam Reformati quandoque errarent.

XXII. Interim dolendum, Reformatos, qui hujus notæ vanitatem egregiè contra Pontificios demonstrare norunt, hujus suæ responsionis oblitos, etiam sæpe in eundem cum Pontificiis errorem recidere: Non tantum quod reges principesque in partes suas pertrahere studeant, ut eorum protectione tuti sint, quod reprehendendum minimè censemus; sed quod favorem illorum adepti, eum specialis divini favoris argumentum, aliosque eo destitutos Deo minus gratos esse credant. Cui affine est, quod hoc præjudicio fascinati, ubi ipsi rerum potiuntur, cœtus publicâ protectione destitutos ut erroneos aversentur, doctrinamque illic traditam, sine debito examine ut falsam rejiciant.

CAPUT XVII.

De Officio civium Ecclesiæ.

Officia civium Ecclesiæ.

I. HActenus de Ministris, quorum ministerio Deus Ecclesiam colligit, collectamque ordinariè instrui curat, nec non de Ecclesiâ in genere spectatâ, variisque illius divisionibus ac notis egimus: Restat nunc ut officium Ecclesiæ membrorum, seu fidelium, quatenus nimirum cum respectu ad Ecclesiam, eam tanquam partes constituentes, considerantur, inquiramus.

II. Officium id multiplex est. Ac primum quidem, in cœtus ad Dei gloriam convocatos convenire, ibique fidei suæ professionem testari: quia Deus non tantum corde, sed & ore & opere est glorificandus: cum tam corpus quàm anima ad honorem Dei sit conditum ac redemptum; 1 *Cor.* VI. 21. Hinc *Rom.* X. 10. *Corde creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem.* Quod observandum contra eos, qui externum hunc cultum extenuantes, sufficere credunt Deum corde ac animo coli; cor enim Deum propriè respicere; externam autem hanc professionem, utpote religioni non essentialem, posse quandoque usu ita exigente omitti. Quorum errorem antea, cum de confessione, quatenus pietatis pars est, ageremus, refutavimus.

1. Convenire in cœtus.

III. Nunc dicimus, Christianorum officium esse, Cœtum credentium constituere: Quod variis argumentis comprobamus. 1. Quia Ecclesia est corpus Christi mysticum: illa autem corporis constitutio non apparet nisi in cœtu; imò in cœtu propriè est vinculum illud, quo plura membra inter se aptè in unum corpus colligantur; hinc est quod diversæ sint dignitatis, perinde uti in corpore, atque ita commodissimè in unum corpus coalescant: Quod egregiè docetur 1 *Cor.* XII. 2. In Veteri Testamento habiti sunt conventus sacri, singulis nimirum sabbatis in synagogis, *Act.* XV. 21. non quidem præcepto divino id expresè jubente, sed naturâ religionis id postulante. Inde est, quod & ipsi Ethnici eodem naturæ lumine, quo Deum religiosè colendum crediderunt, etiam persuasi sint, Deum publicè esse colendum; ideoque omnes templa publica erexerunt, conventusque solennes celebrarunt. Multò ergo magis eos in Religione Christianâ, cultum longè perfectiorem continente, haberi necesse est. 3. Expressum de conventibus celebrandis habemus præceptum; additurque ratio cur conventus non sint deserendi, *quia dies*, nempe judicii, *instat: Hebr.* X. 24, 25. Alibi adjicitur favoris divini promissum, *Matth.* XVIII. 20. *Ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* 4. Idem evincit finis ob quem conventus hi instituuntur; qui multiplex: 1. Ut veritas divina conservetur ac propagetur: hujus respectu Ecclesia, 1 *Tim.* III. 15. vocari videtur *columna ac stabilimentum veritatis;* quia professione suâ veritatem divinam sustentat ac inter homines conservat; (columnæ instar, quæ edicta regia ipsi affixa sustentat,) alias inter homines brevi collapsuram. 2. Ut preces & gratiarum actiones ad Deum instituantur; quæ majori cum efficaciâ à pluribus unanimiter & in timore Domini congregatis funduntur, quàm ab uno solo; quoniam

Ejus officii necessitas.

niam plurium unita pietas & ardentia ſuſpiria quicquid ſingulorum precibus efficaciæ ineſt conjungit: Inde & Eccleſiam Apoſtolicam unanimiter congregatam aliquoties maximo cum fructu preces ſuas ad Dominum fudiſſe legimus, *Actor.* I. 24. IV. 24. *&c.* & nota, *verſ.* 31. XX. 36. & alibi. 3. Ut fideles ad conſtantiam majoreſque in fide ac virtute progreſſus commoneantur, *ad provocationem* nempe *charitatis ac bonorum operum*, *Hebr.* X. 24. 4. Ut memoria mortis Dominicæ ſolenni ſacri ritus Cœnæ adminiſtratione ac uſurpatione celebretur, ac Jeſus Chriſtus crucifixus Dominus agnoſcatur, noſque hoc ritu ejus nos membra teſtemur; quin etiam mutuam charitatem erga invicem, tanquam erga unius ejuſdemque corporis membra, teſtatam faciamus, 1 *Cor.* X. 17. 5. Ut diſciplina exerceatur contra delinquentes, peccatiſque ſuis Eccleſiam contriſtantes; tum ut à peccatis revocentur, tum ut alii illorum exemplo cautiores redditi; peccare erubeſcant: ideoque in cœtu id peragi debet: ſic *Matth.* XVIII. 18. jubetur frater læſus lædentem, & poſt unam atque alteram, etiam duobus aut tribus adhibitis teſtibus, admonitionem, pertinacem deferre ad Eccleſiam. & 1 *Tim.* V. 20. jubetur Timotheus *peccantes coram omnibus arguere, ut & cæteri timorem habeant.* Denique, hoc praxi ſuâ confirmarunt non tantum Apoſtoli, ſed & omnium ſequentium ſæculorum Chriſtiani, qui ne ſeveriſſimis quidem edictis diriſſimiſque ſuppliciis deterreri potuerunt, quò minus in cœtus convenirent.

Id officium eſt omnium.

IV. Sed quæritur hic, an hoc omnium officium ſit, etiam exercitatiorum? Reſp. Omninò: nemo hic excipitur. Si enim exercitatos quis excipiat, ſtatim inquiretur, quinam ſint exercitati, cujuſque id judicio ſit committendum? Si hominis ipſius: quilibet ſe facile pronuntiabit exercitatum: Si alterius; illi ſæpe contradicetur, præſertim ſi hominem, proprio judicio exercitatum, pronuntiet minus exercitatum. 2. Sed eſto, exercitati ſint, qui profundiorem ac ſolidiorem Religionis Chriſtianæ adepti ſunt notitiam: Etiam ipſorum munus eſt, & quidem præcipuè, in cœtus ac conventus ſacros convenire. 1. Quia omnia illa officia, à nobis modò memorata, præcipuè reſpiciunt ipſos, & optimè ab ipſis obſervari poſſunt. 2. Quia nemo ita eſt exercitatus, ut ſibi in omnibus ſapiat; ſed & aliorum inſtitutione & admonitione indiget. Et licet quæ in cœtu doceantur alicui ſemper non ſint neceſſaria, poſſunt tamen caſus incidere, quibus ſibi applicet antea à ſe auditum, & in cœtu explicatum, quid ejuſmodi in caſu facto opus ſit. Nemo etiam ita eſt exercitatus, quin aliorum admonitionibus indigeat, ut quotidie in fide proficiat. 3. Suo exemplo alios minus exercitatos excitare poſſunt ad cœtuum frequentationem, ut inſtitutionem percipiant ſibi quàm maximè neceſſariam. Fatemur exercitium hoc non eſſe veræ ſanctitatis partem; ſicut omnia externa, quæ abſque mente ſincerâ peragi queunt; interim ſi non neceſſarium, utile ſaltem & efficax valdè ad pietatem conſequendam eſt medium: Eſtque præterea cultus externi, quem à nobis Deus exigit, pars non contemnenda; quæ ſicut nullius apud Deum eſt pretii cultu interno deſtituta; ita pietatem internam ſibi conjunctam habens, ipſi eſt gratiſſima. Quin & ſinceri erga Deum amoris eſt indicium luculentum; quoniam omnes libentes diſſeri audimus de iis quæ amamus; de quibus autem nunquam ſermonem aut inſtituimus ipſi, aut aliorum de iis ſermones audire non dignamur, eorum aut nullâ, aut exiguâ ſaltem curâ tangi arguimur. Hinc eſt, quod David zelum ſuum erga Dei legem teſtetur, quod de eâ loquatur diè ac nocte, gravemque teſtetur luctum, quando inimicorum ſuorum malignitate à cœtu Deum profitentium arcebatur.

Aliaque charitatis officia.

V. Alterum officium eſt, debitus honor & obſequium erga antiſtites & doctores: Quoniam enim à Chriſto ſunt inſtituti, ut peculiarem habeant rationem animarum, atque ad vitam æternam quaſi duces ſint, illis & debitus honor ac reverentia eſt exhibenda. Hinc 1 *Theſſ.* V. 12, 13. *Rogamus vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum.* Requiritque hæc veneratio, ne temerè quid de ipſis mali ſuſpicentur, aut rumoribus incertis fidem adhibeant; multò minus proni ſint ad eos accuſandum, factave eorum carpendum, aut in partem deteriorem interpretandum. Huc applicari poteſt, quod Apoſtolus Timotheo præcipit, 1 *Tim.* V. 19. *Adverſus presbyterum noli accuſationem recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.*

2. Debitus erga antiſtites honor.

3. Sumta neceſſaria conferre.

VI. Obſequium Eccleſiæ præpoſitis deberi, docetur *Hebr.* XIII. 17. *Obedite præpoſitis veſtris & ſubjacete eis: ipſi enim pervigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes; hoc enim non expedit vobis.* Intellige, quando quid verbo divino conſentaneum præcipiunt: ſive id expreſsè verbo divino contineatur, ut quando ipſa Dei præcepta proferunt; ſive certis rationibus auditoribus ſuis id ex divino præcepto legitimè elici perſuadere poſſunt. Si verò quid præceptis divinis contrarium præcipere, aut ſuperſtitionem loco ſolidæ pietatis introducere velle deprehendantur, auditorum eſt, juxta Apoſtolorum exemplum, *Act.* IV. 19. Deo magis obedire quàm hominibus. Nunquam enim Chriſtiani hominis conſcientia ullius hominis regimini ita ſubjecta eſſet debet, ut cœci inſtar eum quocunque ducentem ſequi teneatur;

Et obſequium.

neatur; sed officium ejus est, *omnia probare, & quod bonum est retinere*, 1 *Thess.* v. 21. Huc referenda sunt pia instituta & consuetudines, in quâvis Ecclesiâ ad bonum ordinem & Ecclesiæ decorum solummodò conservandum aut introductæ, aut communi consensu observari solitæ; omnia enim in Ecclesiâ honestè & secundum ordinem fieri decet, 1 *Cor.* XIV. 40.

Aliaque caritatis officia.

VII. Adde his alia quædam, tum reverentiæ, tum charitatis officia; preces serias & ardentes ad Deum pro suis doctoribus: ut Deus ipsos ab insidiis improborum protegat, laboribusque ipsorum ad aliorum salutem suamque gloriam cumulatissimè benedicat. Ita *Act.* XII. 5. Ecclesia pro Petro captivo quotidie preces ad Deum fundebat. Sic & Paulus sæpius se suosque labores, Euangelii propagationem concernentes, fidelium precibus commendat: *Rom.* XV. 30, 31, 32. 2 *Cor.* I. 11. *Eph.* VI. 19. *Phil.* I. 19, 20. *Coloss.* IV. 3. *Hebr.* XIII. 18. Item, si opus sit, ut sese periculis objicere non dubitent, ut illorum vitæ ad veritatis salutaris hominumque salutis promotionem necessariæ consulant. Ita Apostolus *Rom.* XVI. 4. Priscillam & Aquilam cervices suas pro animâ ipsius suppositasse dicit.

3. Sumtus necessarios conferre.

VIII. Tertium officium est, ut sumtus, in veritatis divinæ promotionem necessarios, lubentes atque alacri animo conferant. Ac 1. quidem Pastoribus suis de alimento prospiciant: quoniam enim sponte quævis hujus mundi negotia arteque, quibus rem facere solent homines, negligunt, ut se totos studiis sacris auditorumque suorum institutioni consecrent, æquissimum omninò est, ut auditores pastoribus, qui spiritualia ipsis communicant, partem carnalium retribuant. Hoc prolixè docet Apostolus, aliquot adhibitis rationibus, 1 *Cor.* IX. *à vers.* 7. *usque ad* 14. *Gal.* VI. 6. *&c.* & 1 *Tim.* V. 17. inquit, *Presbyteros qui bene præsunt duplici honore esse dignos, præsertim qui laborant in verbo*: Ubi per *laborare in verbo* antea ostendimus, non doctrinam simpliciter intelligi, sed ardens quoddam studium ac zelum; & per *honorem duplicem*, duplex honorarium stipendium, ex verbis immediatè sequentibus; *Dicit enim Scriptura, bovi trituranti os non obligabis; &, dignus est operarius mercede suâ.* 2. Sumtus conferant in templorum ac locorum cultui divino consecratorum ædificationem, similiter in scholas publicas juventutisque studiis sacris destinatæ subsidium, tum & pauperum, quos exertè nobis commendat Apostolus, *Galat.* VI. 10. alimentum requisitos.

CAPUT XVIII.

De Disciplina Ecclesiastica.

Disciplina Ecclesiastica duobus actibus absolvitur.

I. HActenus singulorum qui Ecclesiam concernunt officium consideravimus. Restat nunc ut porro inquiramus, si qui muneri suo desint, aut contra Jesu Christi Domini nostri præcepta delinquant, quo officio erga tales Ecclesia defungi debeat. Solet id communi ac recepto nomine vocari Disciplina Ecclesiastica. Ea autem duobus actibus absolvitur: 1. Fraternâ ac mutuâ admonitione, reprehensione, ac correctione eorum qui in peccatum aliquod, maximè verò in enorme crimen, inciderint, ut maturè resipiscant: Aut si qui aliquoties moniti pertinaciter in peccato suo absque ullis resipiscentiæ signis perseverant, 2. Eorum vitatione, ac secessione à fraterno eorundem commercio.

Prior, est Monitio.

II. Monitio ac reprehensio ut rectè instituatur, ante omnia præcedere debet certa peccati cognitio. Aut enim in confesso est, quosdam peccasse, aut res dubia est ac incerta. Si dubia, idoneis prius testibus, aut aliis argumentis peccator est convincendus, antequam reprehensio institui possit. Hic autem magnâ opus est prudentiâ ac circumspectione, ne quis innocens censuræ subjiciatur. Itaque considerandum, adversus quos & quando accusatio sit admittenda, & quâ ratione inquisitio de crimine occulto sit instituenda.

Quando accusatio admittenda.

III. In admittendâ accusatione discrimen aliquod personarum esse observandum docet Apostolus, 1 *Tim.* V. 19. *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Quorum verborum sensus non est, presbyterum privatim non posse conveniri, nisi duobus aut testibus criminis alicujus convinci possit, nam si crimen commisit, oportet ipsum moneri ut se emendet; si falsò sit delatus, ut calumniæ possit occurri, ipsiusque fama integra conservari: Sed quod nemo in consessu seniorum, qui totius Ecclesiæ nomine disciplinam exercent, presbyterum accusans audiri debeat, nisi duobus aut tribus testibus accusationem suam confirmare possit: adversus alium autem, etiamsi testibus destitutus, eatenus audiri potest, ut ulterius inquiri possit, utrum aliquibus indiciis, aut etiam rei ipsius confessione, accusationis veritas possit explorari. Discriminis hujus inter presbyterum, & alium quemcunque, ratio est, ne si facile quælibet erga presbyterum accusatio admitteretur, autoritas ejus vilescat, ipsiusque ministerium inutile ac inefficax reddatur. Neque etiam levi de causâ, aut ex rumore quodam inani ac temerario, (quod adversus neminem licet) aut unius etiam hominis testimo-

nio siniſtra de ſeniore opinio eſt concipienda, præſertim ſi ipſius vitæ anteactæ probitas nobis perſpecta ſit.

Abuſus in Papatu. IV. Interim negari nequit, magnum hujus prærogativæ in Papatu eſſe abuſum, ubi clerus decretis ſuis nihil aliud niſi peccandi licentiam & impunitatem quæſiviſſe videtur. Non enim, etiamſi protectione Chriſtiani Magiſtratus fruantur, ullam Magiſtratui in clerici delicta inquiſitionem aut animadverſionem concedunt; ſed omnem clerum poteſtati ſæculari (ut vocant) eximentes, coram ſuo tribunali accuſationem inſtitui volunt, nullamque, niſi ſeptem idoneis teſtibus comprobatam, admittendam quandoque decreverunt: Ut ita clericos omni, ſi fieri poſſit, cenſuræ eximant. Cum nos ſtatuamus, neminem cenſuræ Magiſtratus exemtum, & poſſe Magiſtratum quemcunque contra leges civiles delinquentem ſine exceptione, ſive clericum, ſive laicum, ipſo jure Magiſtratus pro meritis punire.

Inquiſitio quomodo inſtituenda. V. Inquiſitio inſtituenda eſt juxta morem & conſuetudinem in omni æquo & juſto judicio obſervari ſolitam. Acculatione auditâ, & rei defenſio audienda eſt. Si negat reus factum, teſtium teſtimonium expendendum eſt; utrum de facti veritate quod teſtantur plenè ſint perſuaſi, an decepti, an incerti ſint; tum an ſincerè teſtentur, an malo erga reum ſint animo affecti, ac proinde ex odio ac malevolentiâ crimen confingant, aut exaggerent. Tum & reus audiendus, & inquirendum, num ex ipſius ore quædam audiri poſſint, quæ ipſum criminis reum arguant; tum & argumenta utrinque allata, quibus tam acculatio quàm defenſio nititur, expendenda ſunt. Si reus factum confiteatur, ſed crimen eſſe neget, etiam facti qualitas juxta verbi divini regulam expendenda ac dijudicanda eſt.

Quæ vitia ab eâ abeſſe oporteat. VI. Abeſſe autem ab inquiſitione oportet vitia, quæ nos veritati ſincerè inveſtigandæ minus idoneos reddunt: Qualia ſunt 1. Præjudicium, ſive erga accuſatorem, ſive erga reum conceptum, quod obſtat quò minus judicio integri ad cauſæ inquiſitionem accedamus. 2. Προσωποληψία, ut nihil demus favori aut odio. Quod non eò uſque extendendum, ut nulla omnino perſonarum habeatur ratio; convenienter enim cujuſque perſonæ ac muneri cenſura inſtituenda eſt; ſed ne nocentes abſolvantur, innocentes condemnentur, & ob unum idemque factum, unus abſolvatur, alter condemnetur. 3. Celeritas ſeu præcipitantia, ut maturè omnes facti circumſtantiæ, omnia etiam argumenta quibus crimen adſtruitur ac diluitur, expendantur, antequam quicquam in alterutram partem definiatur. Hæc omnia Timotheo ſuo commendat Apoſtolus, 1 *Epiſt.* v. 21, 22. *Teſtor coram Deo & Chriſto Jeſu, & electis Angelis, ut hæc cuſtodias ſine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini impoſueris, neque communicaveris peccatis alienis.*

In ambiguis non eſt ulterior cenſura inſtituenda. VII. Quod ſi hiſce omnibus ritè obſervatis delictum adhuc ambiguum eſt, ulterior cenſura inſtitui nequit: in dubiis enim ſemper in mitiorem inclinandum eſt partem, præſertim ſi vita anteacta criminis illius ſuſpicionem facile diluat. Non inutile tamen eſt, amicam adhibere admonitionem, aut votum, ut vitam inculpatè inſtituat, moribuſque ſit candidis, quo non tantum à crimine, ſed & criminis ſuſpicione liber ſit.

Reprehenſio. VIII. Cum verò delictum eſt in confeſſo, ſive rei ipſius confeſſione, ſive quod per legitimam inquiſitionem ſit deprehenſum, reprehenſio eſt inſtituenda: Ea autem variè eſt temperanda, tam pro ratione perſonarum, quàm peccatorum.

Illius diſcrimen, ratione perſonarum. IX. Ratione perſonarum. 1. Quidam enim ingenii magis ſunt præfracti, peccatumque ſuum defendere cupiunt, quaſi nihil deliquerint: Hi ex verbo divino ſunt convincendi, & ſeverius increpandi: 2 *Tim.* IV. 2. *Inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa in omni patientiâ & doctrinâ.* Quidam peccata ſua agnoſcunt, deplorant, emendationem pollicentur, eorumque veniam orant: cum illis mitius agendum; adhortandi nempe ſunt ad pœnitentiam, erigendi ſpe veniæ ac remiſſionis peccatorum verè reſipiſcentibus promiſſæ, neque nimio rigore ad deſperationen adigendi. Huc applicari poſſunt, quæ fuſius leguntur, 2 *Corinth.* II. 6. & *ſeqq.* 2. Attendenda eſt varia hominum indoles: Quidam ſunt animi generoſioris: hi mollius ſunt tractandi, magiſque abſterrendi oſtensâ turpitudine peccati, quàm acerbè increpandi: Alii ingenio magis ſervili; hi aſperius tractandi, pœnæque divinæ minis territandi. Ad exemplum prudentis medici, pro cujuſque morbo, aut etiam corporis temperamento, remedia illius ſanationi maximè accommodata adhibentis. Sic vult Paulus ut Titus Cretenſes *increpet durè*, *Tit.* I. 13. Eſt autem prudentia hæc ſemper temperanda charitate, ut cognoſcant delinquentes ſe à paſtore aut integro ſynedrio reprehendi non ex pravâ quâdam taxandi libidine, aut pro imperio, aut ut ægrè ipſis fiat; ſed ſolo ſalutis ipſorum amore. Inde eſt quod eam velit Apoſtolus fieri *cum omni patientiâ*, 2 *Tim.* IV. 2. 3. Ratio habenda eſt ætatis: Aliter reprehendendi ſunt ſenes, aliter juvenes: ſic 1 *Tim.* V. 1. *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut ſorores, in omni caſtitate.* Quæ accommodata quidem ſunt perſonæ Timothei, qui juvenis erat; attamen regulam continent ab Eccleſiâ in quâvis reprehenſione pro diverſâ ætatis cujuſque ratione obſervandam. Sed maximè habenda ratio dignitatis perſonarum.

narum. Aliter agendum cum Magiſtratibus, quàm cum privatis. Honor ac reverentia Magiſtratui debita requirit, ne publicè ipſorum vitia coram ſubditis traducantur; minuit enim id autoritatem Magiſtratus: perinde ac ſi quis patrem objurgare velit præſentibus liberis; quo facto omni illum in liberos autoritate exuet. Si quid verò peccet Magiſtratus, privatim monendus eſt, ac debitâ cum reverentiâ: Ita Samuel Saulem, à Deo licet rejectum, tamen coram Senioribus & Iſraële honoravit, 1 *Sam.* xv. 30, 31. & Nathan Davidem adulterii & homicidii reum, licet Dei nomine, privatim tamen coarguit, 2 *Sam.* xii. 1. *&c.*

Ratione peccatorum.

X. Ratione peccatorum. 1. Quædam ſunt clandeſtina, & ad paucorum tantum pervenerunt notitiam; vel ſine delinquentis infamiâ ad plures deferri nequeunt; vel etiam ſemel tantum in id peccator lapſus eſt, neque ullâ illius conſuetudine tenetur. Reprehenſio itaque privatim eſt inſtituenda & occultè; illius enim unicus ſcopus eſt, peccatorem ad reſipiſcentiam adducere. 2. Quædam pluribus innotuerunt, aut peccatores privatim moniti perrexerunt nihilominus in peccando, aut delictum ſuum agnoſcere & reſipiſcere noluerunt; aut illius ſunt indolis, ut plurium autoritate magis moveantur, quàm unius aut paucorum: Tum coram & à pluribus reprehenſio eſt inſtituenda, ut tantò fortius peccatorem officii ſui admoneat. 3. Tandem quædam peccata ſunt manifeſta, omnibuſque innotuerunt; aut peccatores à paucioribus moniti reſipiſcere noluerunt: tum coram omnibus reprehenſio inſtitui debet. Sic 1 *Timoth.* v. 19. *Peccantes* (nempe quando eorum peccata manifeſta ſunt, ut res ipſa docet) *coram omnibus argue.* & *Matth.* xviii. 15. *& ſeqq.* jubetur frater læſus lædentem, quando nec privatæ illius admonitioni, nec alteri duorum aut trium teſtium, aurem præbet, tandem deferre ad Eccleſiam; ut ita plurium monitioni cedat. Hac ratione conſulitur iis qui deliquerunt, ut ad reſipiſcentiam adducantur, ſi ullo modo ſanabiles ſint; reliquis, ne eorum exemplo ad peccandum alliciantur: inde addit Apoſtolus, 1 *Tim.* v. 19. verbis mox citatis, *ut & cæteri timorem habeant:* & tandem gloriæ divinæ, ut ſcandala ex Eccleſiâ tollantur.

Alter eſt Vitatio.

XI. Hiſce omnibus ab Eccleſiâ adhibitis mediis, ſi peccator præfractè in peccando perſeveret, neque ulla reſipiſcentiæ ſigna edat, adeoque ſe inſanabilem oſtendat, ſupereſt alter diſciplinæ Eccleſiaſticæ actus, vitatio nempe, ſeu ſegregatio. 2 *Theſſ.* iii. 6. *Denuntiamus vobis, fratres, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè.* & *verſ.* 14, 15. & 1 *Cor.* v. 11. vult Corinthios *non commiſceri, ſi is qui frater nominatur eſt fornicator, aut avarus, aut idolis ſerviens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax; cum ejuſmodi nec cibum ſumere.* Verum ut diſtinctius de eâ agamus, paucis inquirendum, unde ea ſit derivata, & quem in finem in Eccleſiam ſit introducta: hoc enim indicato verus illius uſus clarius nobis innoteſcet.

Origo excommunicationis inter Judæos.

XII. Videtur vitatio hæc ad ſynagogæ Judaicæ imitationem inſtituta. In captivitate Babylonicâ, quia tum alieno erant imperio ſubjecti, neque judicia criminalia ſecundum legem Moſis exercere poterant, introducta fuit quædam ſegregatio, per quam tranſgreſſores & contumaces in officio continerentur. Illius prima mentio occurrit *Eſd.* x. 8. *Omnis qui non venerit in tribus diebus juxta concilium principum & ſeniorum, auferetur univerſa ſubſtantia ejus, & ipſe abjicietur de cœtu tranſmigrationis.* Quò etiam refertur *Nehem.* xiii. 28. Duo erant illius gradus. Primus excommunicatio ſive *Niddui*, נדוי, à verbo נדה, ſegregare: Vocabatur etiam שמתא, *ſchamatha*, à שמם, ſegregavit (quod quidam excommunicationis genus à priore diverſum volunt, ſed perperam) Effectus illius erat, ut ſolitæ popularium conſuetudinis libertate reus privaretur, uſque dum pœnitentiâ ad bonam mentem rediens, ſententiâ excommunicationis ſolveretur. Non cenſebant quippe excommunicatum in numero hominum denario; nec fas erat alteri, præter uxorem & liberos, intra quatuor cubitorum ſpatium illi aſſidere: Nec, ſi excommunicatione non eſſet abſolutus, mortuus erat plangendus, quin & tumulus ejus lapidandus. Fiebat ut plurimum in diem trigeſimum: Si interea non reſipiſceret, tempus illud iterabatur; ſi die ſexageſimo elapſo nullâ ducebatur pœnitentiâ, feriebatur חרם ſive anathemate, & accedebant diræ & execrationes. Hoc anathemate percuſſus omni ferè hominum conſortio privabatur; imo & quandoque includebatur tuguriolo exiguo quo ali poſſet, nullique cum eo licuit commercium habere, neque illi omninò adeſſe, niſi in quantum neceſſe erat ut aleretur.

Hoc eſt præceptum in Lege, ſed inſtituti humani.

XIII. Ex hiſce liquet, totum hunc excommunicationis inter Judæos ritum non ex Lege Moſis derivatum, ſed inſtituti merè fuiſſe humani. In Lege tamen quædam occurrunt, ad quorum aliqualem imitationem ea introducta eſt. Mentio enim aliquoties fit anathematis, ſeu *Cherem*, ſed alio planè ſignificatu: Res quippe aut perſona diris adhibitis exitio deſtinata, anathema dicebatur. Hoc ſenſu ſæpius vox *Cherem* occurrit, præſertim in celebri illo de Hierichunte loco, *Joſ.* vi. 17. Ex ejuſmodi actu excommunicatio poſtea introducta aliquatenus derivata videtur: Quia ſicut in *Cherem*, quatenus in Scriptura pro pœnâ uſurpatur,

adhibebatur maledictio, illique inclusum erat exitium; ita & in excommunicatione *Cherem* erat maledictio, & cum diris imprecatio exitii à vindictâ divinâ inferendi, cum separatione, per quam cum homine ejusmodi nihil commune licebat habere; perinde atque res anathemate devota separata erat, nulliusque usui concessa. Adhibebant eam tempore captivitatis, vel etiam subjectionis sub alieno imperio, quando judicium liberè secundum legem suam in delinquentes exercere non poterant; vindictamque divinam invocantes peccantibus maledicebant, atque ita eos separabant, ut convictus familiaris libertate pristinâ carerent. Postquam autem semel introducta est, non tantum jurisdictione propriè dictâ privati, sed & in præfecturis quibus jurisdictio reverâ habita, eam locum habere voluerunt.

Fuit pœna civilis.

XIV. Inde apparet pœnam hanc fuisse civilem & externam, non Ecclesiasticam; non enim fiebat à Sacerdote, nec arcebantur è templo, aut è synagogis: nec etiam à festorum, imprimis Paschatis, celebratione; alia erat immunditia legalis & externa, quæ hominem à Paschatis esu excludebat, propter quam neutiquam excommunicabatur; hoc autem templum ingredientibus erat discrimen, quod alii intrarent viâ dextrâ & inde circumeuntes viâ exibant sinistrâ: lugentes vero & excommunicati viâ sinistrâ intrabant, & sic circumeuntes viâ dextrâ exibant: Sed à familiari hominum convictu erant excluſi.

Qualis pœna fuerit.

XV. Hæcque excommunicatio significatur per *ejectionem è synagoga*, cujus mentio *Joan.* IX. 22. 23, 34. XII. 42. XVI. 2. & per *separationem*, *Luc.* VI. 22. quæ non fuit ejectio ex templo, aut synagogâ, quâ ab ingressu templi aut synagogæ solummodo arcebantur; aut denegatio communionis Sacramentorum, uti hodie quidam perperam credunt; sed ejectio è consortio hominum, nempe, juxta virorum doctissimorum sententiam, per *Niddui*; nam *Cherem* in Jesu Christi sectatores demum post resurrectionem decerni cœpit.

Imitatio illius in Ecclesia Christi.

XVI. Ecclesia Christiana, quæ proba Synagogæ instituta, & ad pietatis promotionem spectantia, facile imitabatur, hunc separationis ac anathematis ritum, ut sectatores suos in officio melius contineret, aliquatenus adscivit; quod eò facilius introductum est, quia primò integra Ecclesia ex Judæis, aut proselytis justitiæ collecta est, quibus, utpote disciplinæ isti assuetis, eadem facile imponi potuit; postea fide ad alias gentes etiam translatâ, eadem disciplina ad ipsos propagata est; non tamen per omnia Judaicæ conveniens, sed usu & fine ejus aliquatenus immutato, & pro ratione Religionis Christianæ ad majorem humanitatem accommodato.

1. *Per vitationem.*

XVII. Si quis fidem profitens impiè viveret, eundem Apostolica instituta volebant vitari, id est, familiare illius consortium abrumpi: hoc præcipitur, 2 *Thess.* III. 6. & nominatim 1 *Cor.* V. 11. ubi expresse additur, *si quis frater nominetur*. Interim non omne omninò commercium abrumpi volebant; moneri enim debebat ad relipiscentiam, 2 *Thess.* III. 14, 15. *Ne commisceamini cum illo ut confundatur; & nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem:* sed familiare tantum convictus ac consuetudinis commercium, absque illo fine: Quæ vitatio affinitatem habebat cum Judæorum נדוי, seu separatione.

2. *Per excommunicationem.*

XVIII. Si hac vitatione nihil proficeretur, neque peccans ad pœnitentiam adduceretur, denuntiabatur à fraternitate excluſus: Quia autem intima fraternitatis testatio fit usu Sacræ Cœnæ, ab illius communione arcebatur, & publicè declarabatur non esse membrum Ecclesiæ. Hæcque aliquatenus respondit Judæorum חרם; quia cum illius ita fraternitate excluſi execratione, seu exitii æterni denuntiatione erat conjuncta; pronuntiabat quippe Ecclesia, talem peccatorem partem non habere beneficiorum Christi, atque à salute æternâ excluſum, ideoque à se, ut fraternitatis suæ membrum, agnosci amplius non posse. Hanc creditur Apostolus Paulus designasse voce *anathematis*, *Gal.* I. 8. & per *anathema maranatha*, 1 *Cor.* XVI. 22. quam posteriorem vocem credunt eruditi solennem fuisse acclamationem post Cherem: quasi dicerent, *Dominus venit*; seu potius votum, *Dominus veniat*, nostramque imprecationem effectu ipso comprobet: Vult ergo Paulus, omnes, qui non amant Dominum Jesum Christum, eo anathematis genere ferri, cujus pronuntiationi Judæi solebant acclamare, *Maranatha*.

Discrimen inter Judæorum & Christianorum separationem.

XIX. Illud autem discriminis inter Christianorum & Judæorum separationem fuit, quod peccator ita à fraternitate excluſus, non amplius in convictu familiari, uti inter Judæos, vitabatur; sed solummodò reputabatur tanquam extraneus, & tanquam cum tali conversatio instituebatur. Hinc Apostolus 1 *Cor.* V. quando monet *ne edant cum fornicario*, &c. *si frater nominetur*; expresè dicit, se hoc non intelligere *de fornicariis hujus mundi*, &c. *alioquin*, inquit, *debueratis de hoc mundo exisse*.

Discrimen inter potestates.

XX. Ut autem distinctius de Disciplinâ hac disseramus, distinguendum inter potestates, quæ ad obsequium homines obligant: alia nempe est externa, quæ externam regiminis Ecclesiæ formam spectat; & quatenus ad parendum obligat, vicem gerit Magistratus. Alia est interna, quæ per verbi ministerium voluntatem flectit ad obsequium; hæc nulli nisi soli Deo subest; hæcque propriè est spiritualis.

XXI.

Et inter diversos Ecclesiæ status.

XXI. Deinde distinguendus est Ecclesiæ status: Vel enim vivit sub Magistratu Christiano, qui ejus curam gerit, eamque protegit ac defendit; ac templa publica in quibus exerceatur erigit: Vel sub Magistratu non Christiano, ejusdemque persecutore; sive etiam qui illius Ecclesiæ curam nequaquam gerere vult, sed illam per se res suas administrare permittit; uti hodie in diversis Christianorum cœtibus, à publicâ Ecclesiâ seclusis, & Magistratuum protectione destitutis, contingit.

Disciplina Ecclesiastica non est judicium ex potestate spirituali, vi coactivâ tradita.

XXII. Quod itaque attinet disciplinam Ecclesiasticam, contendunt quidam eam esse judicii formam, quæ à personis merè Ecclesiasticis exercetur, ex potestate quâdam spirituali (ut vocant) Ecclesiæ à Domino Jesu Christo traditâ, quæ vi coactivâ destituta non est, per quam vitam moresque omnium, etiam Magistratuum, examinare, & si delinquant eos censurâ notare possunt, quin & ipsius Sacræ Cœnæ usu interdicere: Eamque esse potestatem ejusmodi, quæ nullius imperio in terris subjacet, & à quâ provocare nemini licitum est. Nos autem nequaquam potestatem, vi coactivâ armatam, Ecclesiæ traditam agnoscimus: quoniam enim spiritualis esse agnoscitur, vi coactivâ ut armata sit, fieri nequit: Est enim vis coactiva externum quid: potestas autem spiritualis quid internum, quæ omnem vim coactivam excludit: Sic ipse docet Apostolus, 2 *Cor.* x. 3, 4, 5. *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus; Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Omnis enim ejus vis in persuasione est sita; neque decreta ullius hominis aut Ecclesiæ ulterius obligant, quàm quis in conscientiâ est persuasus, ea cum verbo Dei consentire: Quia omnis Ecclesiæ actus propriè versatur circa informationem conscientiarum, ut homines perducantur ad æternæ vitæ possessionem. Et huic fini inservit hæc Ecclesiæ disciplina; ut per eam ipse delinquens in meliorem frugem reducatur; & alii illius exemplo moniti à peccando sibi caveant. Ea autem vim suam solummodò habent apud illos, qui disciplinæ illius exercitium verbo divino consentaneum credunt. Si verò disciplina illa exerceatur ob actum, quem quis à Deo sibi præceptum credit, nequaquam per disciplinam Ecclesiæ inducetur ad ejus omissionem, sed potius Ecclesiæ judicium, ut verbo divino adversum, respuet. Hic nulla valet vis externa, nulla coactio: Conscientia enim cogi non potest ad credendum quod non vult, & quod verbo divino repugnare persuasa est. Debet convinci rationibus, quas Religio Christiana affatim, easque evidentissimas, suppeditat; quam persuasionem si quis velit vocare coactionem, eodem sensu quo *Luc.* xiv. 23. dicitur, *compelle intrare*, næ ille impropriè admodum loquetur. 2. Si potestas Ecclesiæ sit jurisdictio propriè dicta, aut ea superior est potestate Magistratus, aut ei coordinata. Superiorem non esse agnoscunt omnes Reformati, & evincitur ex *Rom.* xiii. 1. *& seqq.* Nec etiam coordinatam esse liquet: Quia repugnat rectæ rationi, & omnino διάφατα sunt, in unâ eâdemque Republicâ duas dari summas potestates, Ecclesiasticam unam, civilem alteram, sibi coordinatas, omnisque exinde necessariò oriri debet confusio, si contingat (uti contingere posse, & non rarò contingere manifestum est) earum potestatum judicia, non tantum variare, sed & è diametro sibi invicem repugnare.

Quomodo sit exercenda.

XXIII. Dicimus ergo, quando Magistratus est Christianus, Ecclesiamque protegit ejusque curam gerit, & in illius usum templa publica erigit, in quæ ad cultum Dei conveniat, posse Ecclesiam certam disciplinæ formam, verbo divino consentaneam, instituere: Attamen reverentia quæ Magistratui, ut Ecclesiæ protectori, & templorum publicorum erectori, debetur, exigit, ut ea, nisi à Magistratu approbata, in templis publicis vim legis aut regulæ non obtineat. Si Magistratus nullam Ecclesiæ curam gerat, possunt fideles per mutuam confœderationem leges condere, quibus se omnes subjiciant, præficere aliquos censores morum, & voluntariâ subjectione se obligare ad obediendum. Ecclesia verò juxta illas leges censuram & disciplinam exercere potest. Hæc autem omnia quatenus jurisdictionem aliquam propriè dictam externam includunt, ac coactionem significant & adjunctam habent, non sunt spiritualia, sed civilia.

Quid in eâ sit spirituale.

XXIV. Dices: An ergo nihil in disciplinâ hac spirituale est? Resp. Omninò: quatenus homo evidentibus rationibus ex verbo divino depromptis convinci potest se ob peccata sua æternæ damnationis esse reum, ac proinde jure sibi Ecclesiæ communione interdictum. Ministrorum enim potestas, aut etiam Seniorum, si se injustè excommunicatum credit, cum neutiquam convincet: fieri potest, ut pœnam extimescat civilem, aut infamiam coram hominibus, sed de salute æternâ coram Deo securus erit.

Quid in se contineat.

XXV. Disciplina ergo Ecclesiastica, quatenus Ecclesiastica, non est propriè dicta jurisdictio externa; eâ enim Ecclesia est destituta; sed denuntiatio seria peccatori facta, eum ob præfractam in peccatis ac operibus carnis perseverantiam æternæ damnationis, juxta Euangelii Jesu Christi regulam, esse reum; ac proinde non licere sibi cum ipso, quamdiu talis est, ut cum fratre, communem celebrare Cœnam: ut hoc modo peccati sui convictus ad pœnitentiam adducatur.

Non itaque tam est ejectio ex aut separatio ab Ecclesiâ, quàm voluntaria Ecclesiæ secessio, quâ Ecclesia sibi ipsi legem dicit, non amplius cum tali homine Cœnam celebrandi.

Sensus Matth. XVI. 18. XXVI. In contrarium tamen adferri solet, quod Ecclesiæ à Domino etiam concessa sit clavis ligans, quâ peccata in terrâ & in cœlo ligantur ac remittuntur. *Matth.* XVI. 18. Resp. *Ligare* & *solvere* olim inter Judæos significabat, aliquid pronuntiare licitum, vel illicitum: uti prolixè docet Seldenus *de Synedriis Hebræorum*, *lib.* II. *cap.* VII. §. 2. Hic autem non promittitur Ecclesiæ potestas peccata ligandi ac solvendi: Sed Petro promittitur potestas solvendi & ligandi: hoc est, declarandi quid licitum, quid illicitum sit. Ostendimus antea contra Pontificios, Petro hic non promitti potestatem ac regimen propriè dictum in Ecclesiam; sed potestatem Euangelium, quod leges salutis ac damnationis æternæ continet, annuntiandi, seu declarandi, quid faciendum, & à quibus abstinendum sit homini, ut salutem obtineat æternam. Quia itaque à Petro reliquisque Apostolis doctrina est tradita, leges salutis ac damnationis continens, potest Ecclesia pronuntiare hominem leges Euangelii transgredientem, quamdiu talis est, salute æternâ excluſum, quoniam facit quæ Petrus ligavit, hoc est, jussu Dei illicita pronuntiavit; aut non facit quæ Petrus solvit, hoc est, legitima ac justa, ac proinde facienda declaravit. Quæ tamen pronuntiatio si regulæ Euangelii non respondeat, nullius est autoritatis.

Sensus Matth. XVIII. 17. XXVII. Dices: Jubet tamen Dominus, ut Ecclesia ejusmodi hominem habeat instar Ethnici ac publicani. *Matth.* XVIII. 17. Resp. Quia de loci hujus sensu genuino admodum controvertitur, operæ pretium est eum accuratius paulò inquirere. Existimat Erastus, in *Thesibus* suis *de Excommunicatione*, *thes.* XLI. *& seqq.* per *Ecclesiam* hoc in loco intelligi Synedrium Judæorum: nullum tamen illius significationis exemplum adferre potest: verborum itaque, *dic Ecclesiæ*, sensum esse, dic populi tui Magistratui: si eum non audiat, *esto tibi velut Ethnicus & publicanus*, id est, age adversus eum, perinde atque adversus Ethnicum & publicanum, coram tribunali Ethnico seu Romanorum. Ut non omnia ac singula hujus explicationis membra confutemus, duo dicimus: 1. Hæc explicatio si admittatur, tum Dominus Jesus non concessisset tantum, sed & præcepisset privatæ injuriæ vindictam; quod directè huic ipsi textui, & præcedentibus versibus repugnat; & maximè posteriori hujus Cap. parti, a *vers.* 21. *ad fin.* nec non præcepto, *Matth.* V. 38, 39. *& seqq.* 2. Potest ejusmodi ab homine esse commissum peccatum, quod eum æternæ mortis reum facit, & quod tamen alter in judicio publico persequi non potest: ut quod dixerit *Raka*, *fatue*: quid hic remedii? Alii existimant hic a Domino Jesu institutam excommunicationem. Verum nec eam hic præcipi, illud evincit: quia tum nondum erat instituta Ecclesia repræsentativa, cujus solius officium esse volunt excommunicare. 2. Ecclesiæ nulla hic potestas tribuitur, nisi monendi. 3. Agitur solummodò de privatâ injuriâ, & docetur, quis processus sit adhibendus, ut frater tali in casu ad pœnitentiam adducatur. 4. *Pro Ethnico & publicano habere* non est arcere à Cœnâ: non enim publicani templo arcebantur, uti ex *Luc.* XVIII. 11. liquet: sed cum eo tanquam cum Christiano ac fideli amplius non conversari, eumque non alio loco habere quàm Ethnici. 5. Tandem, Ecclesia eum non jubetur habere pro Ethnico & publicano, sed solummodò frater læsus; *Sit tibi*, inquit, Dominus, non Ecclesiæ, instar Ethnici, &c. Per *Ecclesiam* itaque intelligitur cœtus fidelium, sive magnus sive parvus, sine respectu, utrum in formam cœtus Ecclesiastici sit redactus, nec ne, oppositus duobus aut tribus testibus. Quid *ligare* & *solvere* inter Judæos olim significaverit, mox dictum est. Si hic non idem significari, sed diversum quid, velimus: Dicendum erit, esse exercitium disciplinæ, ligationi illi & solutioni consentaneum. *Ligare*, itaque, quod est Ecclesiæ actus, hic denotabit, aliquem impœnitentiæ ita implicatum reddere, ut manifestum sit ipsum pertinacem esse & resipiscere nolle: *Solvere* itaque erit, ad pœnitentiam adducere. Potest etiam *ligatio* accipi, de pronuntiatione sententiæ condemnationis in hominem ejusmodi quamdiu impœnitens est; quæ etiam, quia verbo divino conformis est, rata erit in cœlis. Illi ergo oppositæ *solutio*, est declaratio contraria, quod absolutus sit à peccato; nim: si seriò resipiscat: alias enim notum est resipiscentiam simulari posse: hinc Ecclesia, nunc dono discretionis spirituum destituta, non nisi expressâ hac conditione solvere potest.

Quid sit, traditio in potestatem Satanæ. XXVIII. Dices. Est etiam judicium cum potestate Jesu Christi exercitum, quin expurgatio & ejectio è medio Ecclesiæ, imo verò traditio Satanæ, 1 *Cor.* V. 1. *& seqq.* 1 *Tim.* I. 20. Resp. Primò hic rursus nobis improbanda venit sententia Erasti, *thes.* LIX. credentis hanc traditionem Satanæ fieri ut homines ita traditi à Satanâ occidantur, & condemnentur. Sed verò, ne alia dicamus, finis in quem hæc traditio Satanæ fit, directè huic explicationi repugnat, *ut spiritus servetur in die Domini.* Similiter & 1 *Timoth.* 1. *ut discant non blasphemare:* quod locum habere nequit homine à Satanâ perempto ac jam condemnationi inevitabiliter destinato. Sed nec excommunicationi in hoc loco quicquam est præsidii: Fuit enim hæc non actio Ecclesiæ, sed

sed Apostoli, ex speciali potestate sibi tanquam Apostolo concessâ: Neque fuit hæc traditio Satanæ excommunicatio, sed, ut ante ostendimus, traditio in potestatem Satanæ tanquam carnificis, ut hominem istum in carne torqueret, morbo aliove incommodo vexaret; ut hac castigatione ad resipiscentiam adducatur, spirituque in dië Domini salvus fiat. 2. Non obscurè liquet ex 2 *Cor.* 11. uno correptionis genere incestuosum fuisse notatum: loquitur enim Paulus de unâ ἐπιτιμίᾳ, & monentur Corinthii condonare incesto; de solutione ab excommunicatione nullum illic occurrit verbum. 3. Nec eâ hic opus fuit, utpote graviore hic adhibitâ pœnâ, traditione nempe in Satanæ potestatem. Dices. Apostolum tamen hic non loqui de actu sibi peculiari, quia eum vult præstari ab vel cum Ecclesiâ. Resp. Dicit Apostolus, se absentem quidem corpore, sed spiritu præsentem, id facere cum Ecclesiâ; non autem Ecclesiæ præcipit, ut id semper faciat, etiam spiritu Apostolico destituta. Quamdiu Ecclesia Apostolos habuit præsentes, multa extraordinaria & admiranda cum Apostolis facere potuit; sed absque virtute Apostolicâ sibi adsistente, & post Apostolorum obitum, eâ potestate destituta fuit. Sed licet concedamus hic nihil occurrere extraordinarium, Ecclesiæque idem quod hic injungitur in perpetuum mandari, dicimus hic nullam designari potestatem quæ cum externâ coactione exercetur; Ecclesia enim tum vivebat sub Magistratu infideli; sed talem solummodò, quâ Ecclesia testatur, sibi fas non esse cum ejusmodi peccatore tanquam cum Christiano vivere.

Quid faciendum, si excommunicatus invitâ Ecclesiâ Cœnæ communicare velit.

XXIX. Dices: Quid si excommunicatus nolente & invitâ Ecclesiâ velit communioni Cœnæ interesse? Resp. 1. Casum istum vix credibile esse exstiturum; saltem quin rarissimus sit dubitari nequit. 2. Si Ecclesia sit sub tutelâ Christiani Magistratus, etiam Magistratus est ejusmodi hominem coërcere, ne Ecclesiam ullo modo turbet. Si verò Magistratus præsidio destituta est, sufficit ut Ecclesia declaret, eum pro fratre non agnosci; & si nihilominus ad Cœnam accedat, futurum id ad majorem sui condemnationem. Solet præterea adferri locus *Gal.* v. 12. Sed quoniam & hæreticidio incrustando adhiberi solet, illum ibi expendemus.

Includit disciplina etiam denegationem Cœnæ.

XXX. Sed & ab alterâ parte illorum probare non possumus sententiam, qui disciplinam hanc solâ vitatione familiaris convictus, & distantiâ ad quatuor cubitos, quin & dirarum imprecationibus, juxta Judaicæ Excommunicationis morem, circumscribunt; Cœnæ verò sacræ participationem non impedire contendunt. Ut jam non respondeamus, illos absque autoritate Judaicas superstitiones ac austeritatem primis Christianis tribuere, quos morem hunc, quatenus emendandis moribus inservit, adsciviisse quidem constat, non autem quæ Judæi superstitiosa addiderant observare solitos; Dicimus, concipi non posse, quomodo quis Ecclesiæ judicio ob peccata & pervicaciam pronuntiatus reus æternæ mortis, nihilque cum beneficiis Christi commune habens, tamen ab eâ admitti possit ad Cœnam, solenne communionis Christi symbolum; & quicum familiaris convictus est interdictus, quomodo spiritualis cum eo coli possit communio?

Discrimen inter ceremonias Judaicas & Christianas.

XXXI. Dices. Et in populo Judaico excommunicati non arcebantur à sacrificiis, Paschatis esu, aliarumque ceremoniarum legalium usu. Resp. Aliam longè esse ceremoniarum legalium, aliam Euangelicarum, sicut & aliam populi Judaici, aliam populi Christiani rationem. Populus Judaicus carnali generatione ex Abrahamo descendebat, neque ullo delicto generatio hæc immutari potuit: Ceremoniæ illius Legis non erant testificatio solennis, exactæ præceptorum Legis observationis, sed à Deo populo isti carnali præscriptæ, tum ut memoriam beneficiorum suorum conservaret, tum ut sub illarum disciplinâ tanquam sub pœdagogo contineretur; & ut perfectiorem cultum in Novo Testamento locum habiturum adumbrarent: Ceremoniæ verò Novi Fœderis institutæ quidem sunt ad commemorationem divinorum beneficiorum; ita tamen, ut & solennem in se includant professionem, vel renuntiationis peccatorum, uti Baptismus, vel communionis cum Christo per fidem veramque sanctimoniam, ut Cœna: quâ solâ etiam quis populo isti spirituali, tanquam per spiritualem regenerationem inseritur. Istâ ergo regeneratione per vitam profanam exstinctâ status hominis immutatur, populi illius spiritualis pars non est, neque Ecclesia cum eo ut cum tali communionem spiritualem amplius observare potest.

Cur homo jubeatur seipsum explorare.

XXXII. Dices. Nusquam tamen Ecclesiæ præcipitur, ut peccatores à Cœnæ communione arceat; sed unicuique præcipitur, ut *seipsum probet, atque ita de pane illo edat, & calice bibat*, 1 *Cor.* XI. 27. *&c.* Resp. Vitatione ejusmodi, qualem antea descripsimus, præscriptâ, non necesse videtur novam interdictionem de prohibitione ab usu Cœnæ superaddere; interdicto enim laxioris familiaritatis convictu, etiam arctior convictus interdictus credi debet, præsertim nullâ accedente vitæ emendatione. Ratio tamen erat cur unicuique sui ipsius probatio commendaretur: 1. Vitium enim quod illic in Corinthiis Apostolus reprehendit non ante Cœnæ celebrationem, sed in ipsâ Cœnæ celebratione committebatur: vult ergo unumquemque seipsum explorare, quo animo ad Cœnam accedat. 2. Quædam vitia sunt occulta, & in animo latent: Ecclesia tantum judicat de scan-

ſcandalis & peccatis, quæ quenquam in aliorum conſpectu Chriſtiani nomine indignum reddunt.

Pœnitens rurſum ab Eccleſia eſt recipiendus.

XXXIII. Quoniam autem omnis hæc diſciplina inſtituitur, ut peccator ad reſipiſcentiam adducatur, fine illo obtento, & peccatore jam reſipiſcente, ac reſipiſcentiam ſuam externis operibus teſtante, Eccleſiæ officium eſt eum in priſtinum ſtatum reſtituere, nec eum amplius vitare, ſed ut antea pro dilecto in Chriſto fratre agnoſcere. Quomodo autem hæc receptio fieri debeat, non eadem eſt omnium ſententia, neque eadem ſemper in Eccleſiâ obſervata ratio. In antiquâ quippe Eccleſiâ varii hic ritus ac gradus obſervari ſoliti. Non tantum enim mos obtinuit, ut excommunicati, licet plenè cum Eccleſiâ reconciliati, in nullam Eccleſiæ dignitatem ſeu præfecturam poſtea allegerentur; Verum etiam, ut præter confeſſionem ſolennem, etiam longa pœnitentiæ publicæ tempora, complures ſæpe anni, præcederent; loca item varia aſſignarentur, per quæ gradatim pœnitens reſipiſcentiam ſuam teſtandi causâ tandem in communionem reciperetur. 1. Stabant ante portas oratorii cum ſignis reatus flentes, ingredienteſque orabant, ut pro ſe precarentur. Hæc erat προσκλαυσις. 2. Recipiebantur ad auditum intra portam in veſtibuli aditum, poſt catechumenos. Hæc erat ἀκρόασις. 3. Erat ὑποπτωσις ſeu ſubſtratio, unde pari velut jure ibi cum catechumenis manendo, cum iiſdem exire poterant. 4. Erat σύστασις, conſiſtebant inter fideles ſeu cœtum Chriſtianum, aſpicientes communionem fidelium ad menſam Domini. 5. Tandem in certo loco tempus reconciliationis certum exſpectabant (locus dicebatur μέσωσις) & poſt impoſitionem manuum ab Epiſcopo factam, inter communicantes rurſum admittebantur; & tum plena pax erat. Hæc omnia ſicut excogitata ſunt ad majorem peccati deteſtationem excitandum; ita & piè & cum fructu uſurpari poſſunt, modò abſit ſuperſtitio & neceſſitatis opinio. Nobis ſimpliciſſima agendi ratio maximè probatur; quâ Eccleſia, ubi veræ reſipiſcentiæ ſigna deprehendit, quatenus nos homines, qui καρδιογνώσται non ſumus, ſed ſecundum judicium charitatis æſtimamus, ea deprehendere poſſumus, teſtatur licere ſibi cum reſipiſcente Chriſtianam denuò communionem colere; atque ita ipſum in ſpiritualem ſuam ſocietatem recipit.

Abuſus diſciplinæ.

XXXIV. Ex dictis liquet, multos Diſciplinâ hac turpiter abuti, veroque ejus uſu ac ſcopo neglecto, finem quærere ab ejus inſtitutione alienum. Tales ſunt,

Primus.

XXXV. Primò. Qui diſciplinam hanc exercent cum poteſtate externâ ac coactivâ, ad ſtabiliendam hierarchiam Eccleſiaſticam. In Chriſtianiſmi initio ſimplex illius erat uſus, & intra meram Eccleſiæ vitationem conſiſtebat: At ſenſim ſimplicitate illâ neglectâ, poteſtatis cujuſdam Eccleſiaſticæ cœpit eſſe exercitium, & majore cum rigore, & ſupereminentiæ cujuſdam titulo adminiſtrari. Donec tandem, cum rerum ſumma eſſet penes Imperatores Chriſtianos, Epiſcopi majorem poteſtatem adepti, ſibi claves regni cœlorum vindicarunt, poteſtatemque homines ligandi ac ſolvendi; quam tandem Romanus Epiſcopus ſibi ſoli in reliquos arrogavit. Exinde diſciplina hæc converſa in poteſtatis cujuſdam Eccleſiaſticæ, nulli hominum ſubjectæ, exercitium, quâ cœlum aperire ac claudere poſſent pro arbitrio. Quam poteſtatem & Reformatos, licet antea in Pontifice Romano rejectam, ſibi arrogare videmus: Manifeſto ac turpi Diſciplinæ hujus abuſu: Cum enim Eccleſia ſibi ipſi legem dicat impios vitandi, illi autoritatem ſibi arripuerunt homines poteſtate quâdam coactivâ ex Eccleſiâ ejiciendi.

Secundus.

XXXVI. Secundò. Quod prioris ſolet eſſe conſequens, qui excommunicationem vibrant in immerentes; nimirum, non peccatorum gravium, quorum patratio ſalutis æternæ ſpem exſtinguit, reos; ſed in errantes, nec tamen à ſalutis fundamento quod Scriptura tradit recedentes; aut inſtituta quædam humana & externa, Scripturæ ignota & pro arbitrio excogitata, non obſervantes. Cum enim Deus unicus ſit legiſlator, graviſſimum in majeſtatem divinam crimen eſt, damnationi æternæ addicere, & Eccleſiâ proſcribere, in quos Deus nuſquam condemnationis ſententiam pronuntiaſſe legitur. Inſtitutum Judæorum erat, ut temerè quempiam excommunicans ipſe excommunicetur. Tales etiam temerè homines orco adjudicantes, metuere opus habent, ne eodem judicio quo alios judicarunt, ipſi à Deo judicentur: juxta *Matth.* VII. 1, 2.

Tertius.

XXXVII. Tertiò. Qui diſciplinam hanc exercent, non tam ad emendandum peccatorem, ſed ex vindictæ cupiditate, & ut excommunicato publicam inurant infamiam, plebique exoſum reddant: quoniam ſolam ſpectare debet peccantis emendationem. Tales ſunt, qui excommunicant ſponte à ſe decedentes: Illi enim turpiter ſe diſciplinâ hac abuti teſtatum faciunt; quæ cum inſtituta ſit, ne Eccleſia impiorum conſortio contaminetur, perperam admodum exercetur contra eos, qui ſponte Eccleſiam deſerunt: Neque aliud tali excommunicatione præter vindictam ſpectari poſſe videtur.

Quartus.

XXXVIII. Quartò. Tandem, qui excommunicatorum vitationem præſcribunt adeo rigidam ac ſeveram, ut nec eos qui contractu aliquo divino ac indiſſolubili, ut conjuges; vel naturæ lege, ut liberi; vel officii neceſſitate, ut ſervi & ancillæ, vel ſibi ipſis invicem, vel alteri ſaltem alteris obligati ſunt, excludat: Quales ſunt inter Anabaptiſtas quidam

dam rigidiores. Præterquam enim quod primitivum hujus vitationis usum, quæ strictè observabatur ante excommunicationem sic dictam, quamdiu quis frater nominabatur, sed excommunicatione peractâ, & peccatore non amplius quicquam cum Ecclesiâ habente commune, in familiari convictu cessabat, planè pervertant; etiam in legem Dei moralem, de indissolubili matrimonii vinculo, honorandis parentibus, &c. admodum injurii sunt, qui eam cedere volunt præcepto cuipiam externo, cujus observatio verâ sanctitate destituta esse potest. Sed quoniam de Conjugum officio differentes hunc abusum prolixius taxavimus, paucis hæc nunc indicasse sufficiat.

CAPUT XIX.

De Synodis.

Synodi.

I. HActenus consideravimus Ecclesiæ officia circa ejusmodi negotia, quæ singulas Ecclesias & seorsim consideratas concernunt: Restat ut porro inquiramus, si quid magis arduum in doctrinâ, moribus aut ritibus Ecclesiasticis disceptandum inciderit, quod vel omnes, vel plures saltem particulares Ecclesias concernit, quo medio hoc ad communem Ecclesiarum pacem & ædificationem expediri debeat. Medium hoc est Synodus, seu conventus Ecclesiasticus, ex variarum Ecclesiarum delegatis in nomine Domini congregatus. Synodi verò pro ratione Ecclesiarum ex quibus convocantur variè distinguuntur: aliæ enim sunt unius diœcesios, Diœcesanæ; aliæ unius provinciæ, Provinciales; aliæ unius nationis aut regni, Nationales; aliæ omnium Ecclesiarum in variis regnis dispersarum, Universales seu Oecumenicæ vulgò dictæ, prout negotium quod tractandum est plures paucioresve concernit Ecclesias.

Quidquid hic considerandum.

II. De Synodis acturi considerabimus, I. Earum necessitatem ac utilitatem. II. Quomodo sint convocandæ. III. Quinam in illis comparere debeant, quæque in iis sint tractanda. IV. Quâ ratione ea tractare oporteat. V. Quænam Synodorum sit autoritas.

1. Synodorum necessitas ac utilitas.

III. Primò ergo, Synodi, licet maximâ cum Ecclesiæ utilitate celebrari possint, si omnia in timore Domini sepositis affectibus humanis, peragantur; non tamen nec ad esse, nec ad bene esse Ecclesiæ absolutè sunt necessariæ. 1. Nusquam enim in Scripturâ Sacrâ earum convocatio præscribitur. Dices: Legitur tamen *Matth.* XVIII. 17. *Dic Ecclesiæ.* Resp. 1. Nihil illic præcipitur Ecclesiæ, sed homini læso, ut fratrem lædentem omnibus ad ejus emendationem frustra adhibitis remediis, tandem ad Ecclesiam deferat. 2. Ostendimus antea, Ecclesiam illic non denotare Ecclesiam repræsentativam, seu pastores ac seniores, ex quibus solis Synodos convocari volunt; sed cœtum fratrum plurium duobus aut tribus oppositum. 3. Non agitur de re controversâ & dubiâ, ob quam (uti videbimus) Synodos convocari volunt, ut earum autoritate dirimatur; sed de re notâ, sc. injuriâ in fratrem commissâ, non ut ea dirimatur, sed ut lædens Ecclesiæ autoritate ad pœnitentiam adducatur. 4. Quicquid Dominus Jesus illic peragi vult, tam præstari potest à laicis Ecclesiæ membris, quàm à pastoribus. 5. Tandem etsi concederetur hic de Ecclesiâ repræsentante sermonem esse, quibus consequentiis integra Synodus ex hisce verbis elicietur? Secundò. Quicquid ad esse aut bene esse Ecclesiæ absolutè necessarium est, divinâ oportet præditum sit autoritate, vimque habeat conscientias obligandi. Talis non est autoritas Synodorum, sed solummodò humana, uti in sequentibus plenius ostendemus. Tertiò. Tribus primis Ecclesiæ Christianæ sæculis, quibus, si cum sequentibus comparetur, & fidei sinceritate, ac morum probitate ac charitate maximè floruit Ecclesia, nulla celebrata sunt Concilia.

Non sunt illicita.

IV. Illicitas tamen censendas non esse, ex Apostolorum exemplo, *Act.* XV. liquet. Quanquam nostræ Synodi multum ab illâ discrepant, & autoritate inferiores sunt. Imò si morem Synodos habendi receptum inspiciamus, fermè illicitæ censendæ sunt. Sed abusum à re ipsâ separandum novimus. Imò maximâ aliquando cum Ecclesiæ utilitate institui posse agnoscimus, si legitimè celebrentur. Quædam enim negotia plures simul concernunt Ecclesias particulares: Quod autem omnes concernit, ab omnibus ut tractetur æquum est. 2. Hoc modo unio & confœderatio magis conservatur, si plures Ecclesiæ negotia sibi communia simul tractent. 3. Quin & omnia ordine fiunt in Ecclesiâ. Meritò tamen dubitari possit, an unquam tam fœlicia fuerint Ecclesiæ tempora, ut omnia, quæ in verè Christianâ Synodo requiruntur, observata sint, præter Synodum Apostolicam; ac proinde, an non per Synodos plus mali quàm boni redundaverit in Ecclesiam: quemadmodum omnium Synodorum historia clarè docet: Ac proinde, an non melius consultum fuisset Ecclesiæ, si nulla unquam Synodus ad decisionem dogmatum fidei convocata fuisset.

1. Quâ: modo sint convocandæ.

V. Secundò. Ratio convocandarum Synodorum est diversa, pro diverso Ecclesiæ statu. Si enim vivat sub Magistratu Christiano, qui Ecclesiæ curam gerit, perinde uti officium illius est externum Ecclesiæ ordinem ac regimen architectonicè moderari, & publicum Dei cultum in eâ sartum tectum conservare; ita & illius est Synodos convocare, omniaque in illis ad Dei gloriam Ecclesiæque ædificationem dirigere. Si verò Magistratus protectione destituta sit, eorum est, quibus per mutuam fidelium confœderationem Ecclesiæ regimen creditum est.

Jus illas convocandi non est penes Papam.

VI. Urgent hic Pontificii, jus Concilium Generale convocandi ad Pontificem Romanum pertinere, adeo ut Concilium ab ipso non convocatum illegitimum sit: Quia non est Ecclesiæ concilium legitimum, nisi congregetur *in nomine Christi*; hoc autem nihil ipsis aliud esse videtur, quàm congregari autoritate Christi, id est, ab eo, qui à Christo habet congregandi autoritatem. Sed quis non videt, totum hoc argumentum niti universali Papæ in Ecclesiam monarchiâ, antea à nobis variis argumentis eversâ? Porrò *in nomine Christi* congregari, non tam est autoritate Christi congregari, quàm finem conventus totamque adeo actionis tractationem ac directionem Christi voluntati esse convenientem, & talem qualem Christus probat, & pro suâ agnoscit. 2. Falsum est, congregationem in nomine Christi dependere ab autoritate convocantis: possunt enim duo vel tres nullâ alterius hominis autoritate missi in Christi nomine congregari, *Matth.* XVIII. 20. Dices. *In nomine* alicujus quid facere, tantumdem est, atque autoritate illius facere, *Marc.* XVI. 17. *Joan.* V. 43. *Matth.* VII. 22. *Act.* IV. 10. 7. Resp. Ne jam singula loca excutiamus, concedimus *in nomine* alicujus quid facere, aliquando denotare id illius autoritate facere; sed & aliquando significat illius voluntati consentaneè, & ad illius gloriam facere, *Eph.* V. 20. *Coloss.* III. 17. *Hebr.* VI. 10. in quo postremo loco nota eandem occurrere phrasin Græcam, quæ *Matth.* XVIII. 20. εἰς τὸ ὄνομα, non, ἐν τῷ ὀνόματι. Ut jam alias plures illius phraseos significationes non proferamus. Secundò: Dicunt, Christus cum in cœlum adscendit, non commisit Ecclesiam gubernandam, ac proinde congregandam, Tiberio, sed Petro. Resp. Antea ostendimus, Petro non magis quàm aliis Apostolis Ecclesiæ gubernationem fuisse commissam. 2. Immediatè quidem Tiberio Ecclesiæ gubernatio non est commissa, quia ut Ethnicus & infidelis Ecclesiæ curam neglexit: Si ad fidem conversus, aut in statu infidelitatis suæ Ecclesiæ directionem suscipere, & Ecclesiæ publica templa erigere, voluisset, sicut ipso Magistratus jure ipsi competunt templa publica, reliquique sumtus quos in Ecclesiæ emolumentum impendit, ita eodem jure externa Ecclesiæ directio ipsi subjecta fuisset; Conciliumque Episcoporum ab ipso convocatum non minus legitimum fuisset, quàm Concilia ab Imperatoribus Christianis postea convocata: potuissentque Episcopi ita convocati communicatis consiliis ea, quæ ad Ecclesiæ διαξίαν in publicis templis spectant, statuere. Tertiò dicunt: Concilium generale ab eo indici debet ex autoritate, qui potest omnes cogere. Sed Papa solus, non Imperator, omnes sibi ita habet subjectos, ut eos cogere possit. Resp. 1. Non est necessarium semper ut potestate coactivâ indicentur Concilia; præstat ad ea amicè invitare: 2. Nec si necessarium sit, requiritur ut potestas illa sit penes unum: possunt enim plures principes communicatis consiliis singuli suos delegatos ad Synodum mittere. 3. Nec penes Papam potestas illa coactiva est: Non enim fideles infidelium ditioni subjectos cogere potest: imo nec omnes Christianorum principum subditos: Inde nec Concilium à Papa, nisi principum accedente consensu, indici potest.

3. Qui in Synodo cum jure suffragii comparere debeant.

VII. Tertiò. Ut rectè cognoscatur, qui in Synodo cum jure suffragii comparere debeant, negotiorum in Synodo tractandorum aliquod discrimen est faciendum. Quædam enim Ecclesiæ regimen spectant, alia subtiliorum quæstionum ventilatione constant; alia credendorum decisione. Communis est Pontificiorum sententia, solos Prælatos majores seu Episcopos jus suffragii decisivi ordinariè habere; ex privilegio autem & consuetudine etiam Cardinales, Abbates, & Generales Ordinum, licet Episcopi non sint. Quoniam credendorum definitio proprium munus est pastorum, pascere enim propriè est docere, & quidem eâ cum autoritate, ut alii teneantur credere. Ex Reformatis plures, qui ex Synodo Hierosolymitanâ rectè colligunt, Presbyteros etiam suffragii jus habere, statuunt neminem in Synodo suffragii jus habere, nisi ab Ecclesiâ aliquâ particulari missum.

In negotiis fidei nullius conscientia alteri est subjecta.

VIII. Nostra sententia est, negotia regimen Ecclesiæ concernentia per Ecclesiarum delegatos posse tractari; subtiliorum quæstionum ventilationem per doctiores posse instituti; sed fidei dogmata ab omnibus necessariò credenda nec ab Episcopis cum potestate propriè dictâ, nec ab Ecclesiarum delegatis posse decidi. Quod enim omnium & singulorum conscientiam æternamque salutem concernit, ab omnibus tractari oportet. Definire enim credenda & agenda cum autoritate conscientias obligante nullius est, nisi Dei summi & unici legislatoris. Hominibus solummodò competit judicium discretionis, quo unusquisque sensum ex verbo divino sibi decidit; quod judicium alium nequaquam obligare potest. Sicut enim unusquisque Deo pro se in judicii diè rationem est redditurus, *Rom.* XIV. 12. & unusquisque onus suum portabit, *Gal.* VI. 5. nec quisquam alterius se patrocinio vel autoritate tueri poterit; ita etiam nemo alterius decisioni in fidei negotio acquiescere potest; neque quisquam potestatem aliis credendi regulam præscribendi, absque tyrannide & majestatis divinæ læsione, arrogare potest. Dices. In Synodo nemo comparere debet, nisi missus. Resp. 1. Si missus comparere potest, quid ni & mittens, cujus autoritate missus, quicquid agit, agere debet? 2. Esto, comparent soli missi; ni-

nihil tamen quicquam ut credendum decidere debent, nisi ad Ecclesiam quæ misit referant: nemo enim alteri fidei regulam præscribere, nec alieno judicio stare potest. Quod adeo verum est, ut quando de rebus fidei decidendis agitur, non minus Laicis quàm Ecclesiasticis, imò singulis Ecclesiæ membris suffragii jus competat. Quod etiam in Synodo Hierosolymitanâ, Apostolis præsidibus celebratâ, observatum legimus; non tantum enim Apostoli, sed & presbyteri, imo omnis Ecclesia congregata legitur, *Act.* xv. 22. Dices. Sic omnis ordo perturbatur. Resp. Nequaquam, sed turbatur ordo, si missi excludant mittentes, aut pauci assumant autoritatem toti Ecclesiæ fidei normam præscribendi.

Requisitum in iis primum.

IX. Requisita autem in iis, qui suffragii vel etiam consilii jus sunt habituri in Synodo, ut Synodi fructus aliquis salutaris sperari possit, sunt, ut sint rerum divinarum periti, in Scripturis potentes, sensusque habeant ad discretionem boni ac mali, seu veri ac falsi exercitatos: imprimis pii, prudentes, graves, moderati, veritatis juxta ac pacis studiosi: Quæ Apostolus passim in pastoribus ac Christianis sapientiâ cœlesti imbutis requirit; 1 *Tim.* iv. 12, 15, 16. vi. 11. 2 *Tim.* ii. 2, 14, 24, 25. iii. 10. iv. 5. *Hebr.* v. 14. *Jacob.* iii. 13. *& seqq.* Quia & dogmatum controversorum veritas est inquirenda, rationumque pro utràque parte militantium momentum ponderandum, ut verum à falso discerni possit; & potissimum, quia in gravioribus ac subtilioribus vix unanimis omnium consensus sperari potest, controversiarum pondus est expendendum, & inquirendum, utrum, non obstante dissensu, Ecclesiæ pax possit conservari, & licet diversa sentiamus, an in fundamento conveniamus, fraternitatemque nihilominus in Christo colere possimus.

Secundum.

X. Secundò. Ut durante litis examine nulli vel personæ. vel Ecclesiæ, vel Confessioni, &c. sed soli Deo & Christo ejusque sancto verbo simpliciter obstricti sint, adeoque liberi ab omni humanâ obligatione. Ratio est: 1. Quia alias non accedunt absque præjudicio & affectu; quoniam obligatione illâ durante ipsorum interest, ne quid rei cui obligati sunt adversum in disceptationem veniat. 2. Rejiciuntur absque debito examine rationes in medium productæ, solummodò quia adversantur parti cui obligati sumus, & quam defendendam suscepimus. 3. Nec judicium instituitur secundum solam Scripturam, unicam fidei morumque normam; sed secundum formulas illas quibus obligati sumus. Dices. At illæ Scripturæ conformes sunt. Resp. At illud ipsum controvertitur; durante itaque illâ controversiâ judiciorum ac decisionis regula esse nequeunt. 4. Nec ex verbo divino nos meliora doceri posse credimus: sed Scripturæ sensum ex Confessione illâ cui obligati sumus petendum, adeo quidem, ut sensus verborum Scripturæ ab explicatione Confessionis illius recedens nostro judicio verus esse nequeat. 5. Nemo potest esse judex illius rei sive personæ cui aliquo modo est adstrictus; judicium enim est actus potestatis superioris. 6. Nisi ea conditio adsit, nec liberè, nec sine periculi metu singuli sententiam suam dicent: Si quid enim à formulis illis diversum sentiant violatæ fidei agentur rei. Dices. Conditio hæc est impossibilis; non enim potest quis omnem susceptæ veritatis sententiam ita deponere, ut sese absque omni præjudicio, & planè neutralem (ut vocant) constituat. Resp. Non exigimus ut sententiæ suæ quisquam renuntiet; sed ei non ita adhæreat, ut nolit eam in examen revocare, omnesque quæ in contrarium afferuntur rationes respuat, non quia eas post accuratum examen deprehendit infirmas; sed solummodò quia ipsius sententiæ repugnant: non quod credere debeat, se in errore versari; sed licet credat se neutiquam errare, fieri tamen posse ut insscius erret; & paratus esse errorem sibi ostensum deserere. Illud enim piæ docilitatis est. Dices. Locum id habet in rebus facti, non juris, quod in nostrâ potestate non est. Resp. Verum est, jus non esse in nostrâ potestate; sed de eo quæritur, quid sit jus: quæstione itaque illâ nondum decisâ, meliora monstrantibus cedere paratus esse debet.

Tertium.

XI. Tertiò. Ne sint altera pars litis, & ab omni pravo affectu, irâ, odio ac partium studio alieni. 1. Abhorret enim ab omni specie juris, partem adversam in judicio sedere judicem, & pro se ipsâ sententiam pronuntiare. 2. Fieri non potest, quin in alterius præjudicium & oppressionem omnia consilia & decreta dirigantur. 3. Causa disceptanda utramque partem concernit; ergo ut utriusque partis delegati æquali gaudeant jure in Synodo æquissimum est; alias præjudicium maximum fit veritati. 4. Non modò utilitatis nihil, sed plus mali ex ejusmodi Synodo redundabit in Ecclesiam: fieri enim nequit, quin ejusmodi decisio schisma pariat, juxta proverbium, omne concilium parit bellum. Pars enim adversa, cujus interest alteram condemnari, sententiam condemnationis in illam, sine debito sententiæ examine, pronuntiabit: altera injustè se damnatam credens, dum decisioni illi acquiescere non vult nec potest, à parte adversâ, pro sententiæ latæ autoritate depugnante, expellitur; atque ita ubi sententiarum antea erat discrimen, Ecclesiarum fit divortium.

Occurritur variis objectionibus. Prima.

XII. Dices. Fieri nequit, quin in Synodo compareant nulli, nisi alteri parti addicti. Resp. 1. Æquum ergo est, ab utràque parte comparere, ut negotium omnes concernens;

ab omnibus æquali jure tractetur. 2. Quoniam in fidei negotio nemo alteri credendi regulam præscribere potest, multò minus id juris habet pars adversa. 3. Pars adversa nobis sunt non tantum altera litigantium pars; sed potissimum, qui jam judicio præcoci alteram partem condemnarunt, eorumque sententiam erroneam aut hæreticam pronuntiarunt: quique honoris, existimationis aut commodi sui interesse credunt, ut judicium illud præcox, quod antea in partem inauditam pronuntiarunt, in Synodo confirmetur.

Secunda. XIII. Dices. Attamen cujusque pastoris interest, quid quisque de Deo sentiat. Resp. Non interest existimationis aut commodi pastoris quid de Deo quisque sentiat. Dices. Officii ipsius interest. Resp. Officii quidem pastoris interest, ut quisque non nisi vera de Deo sentiat; sed nullo modo, utra sententiarum adversariarum vera sit, priusquam debito adhibito examine, momentisque rationum ad verbi divini trutinam examinatis, utra vera sit, deprehenderit. Tum officii illius interest, doctrinam illam populo inculcare; non autem aliis, de illius veritate nondum persuasis, illius fidem cum autoritate præscribere.

Tertia. XIV. Dices. Nulla est ratio, cur suffragiorum jure priventur pastores, qui ex officio veritatem propugnantes, secus docentibus adversati sunt. Si hoc obtineret, nova dogmata spargentibus nemo obsisteret, ne ipso facto jus omne postmodum de illis controversiis judicandi amitteret. Resp. Nulla est ratio, quando dogmata in controversiam vocantur, cur una dissidentium pars jus omne suffragiorum ad se trahat alterâ parte exclusâ; fieri enim non potest, ut in illâ Synodo veritas inquiratur, sed pro unâ tantum parte decisio fiat, non quia ab illâ parte est veritas, sed potestas suffragiorum. 2. Antequam de veritate controversi dogmatis, per accuratam ac seriam partis utriusque ventilationem, constat, imo illâ præcedente ventilatione, si nihilominus utraque pars in sententiâ perseveret, ab unâ parte decisio fieri nequit, nisi manifesto veritatis præjudicio: Fieri enim potest, ut veritas sit penes partem suffragiorum potestate exclusam, atque ita error autoritate Synodi stabilietur veritate condemnatâ. 3. Non negamus sententiæ suæ propugnatoribus jus suffragii in Synodo; sed solis non competere contendimus, adeo ut soli in propriâ causâ sedeant judices.

Quarta. XV. Dices. Non sunt judices in propriâ causâ; Veritas communis Ecclesiæ thesaurus est, nec potest ullo pacto fieri peculium singularium personarum. Resp. 1. Quoniam veritas communis Ecclesiæ thesaurus est, ejus etiam disquisitio communi jure omnes æqualiter spectat, neque hic uni supra alterum ulla est prærogativa tribuenda. 2. Non potest quidem veritas peculium fieri singularium personarum; sed possunt quidem personæ singulares jus sibi arrogare aliis præscribendi quid pro vero agnosci velint. 3. Illâ decisione magnum veritati potest fieri præjudicium, dum alii cœcâ obedientiâ Synodi judicium, ut pecora antecedentium gregem, sequuntur; aliis, quia ab alterâ parte veritatem stare persuasi sunt, ob illius assertionem periculum creatur, multaque dura ac adversa inferuntur. 4. Nondum constat quid sit veritas; illius ergo decisio penes unam partem esse nequit. 5. Licet veritas non sit singularium personarum peculium, tamen sententia quæ in controversiam vocatur est singularium personarum peculium; & maximè quidem emolumenta ac commoda, quæ sententiâ illâ triumphante sperant, seque consecuturos sciunt.

Quinta. XVI. Dices. Qui autoritatem judiciariam exercent in causâ fidei, neque sibi adjudicare neque adpropriare possunt ipsam veritatem, neque aliis eripere. Resp. 1. Verum id esse; non enim iniquâ Synodi sententiâ error in veritatem transmutari potest; ideoque nemo cœcam ulli Synodo obedientiam præstare potest aut debet. 2. Possunt suffragiis suis errorem approbare, veritatem condemnare; si igitur illorum decretum aliis credendi regula sit, & sibi veritatem abjudicabunt, aliisque viam veritatem cognoscendi præcludent. 3. Quoniam itaque sibi veritatem adpropriare nequeunt, unicuique eam sincerè inquirendi plena libertas concedenda est, neque uni soli parti id jus concedendum.

XVII. Dices. Praxis Ecclesiæ continua hoc confirmat: judicium enim semper penes eos fuit, quos alii dicebant partem sibi esse adversam. Resp. 1. Consuetudo æquitati naturali repugnans nullam facit legem. 2. Consuetudo illa effecit, ut vix ullius Synodi lætus fuerit exitus, uti Nazianzenus testatur; sed in omnibus propter consultantium ambitionem & contentiones, res Ecclesiæ alioquin laborantes, potius exacerbatæ quàm sanatæ sint. 3. Consuetudo illa effecit, ut Synodi semper secundum Imperatorum placita sententiam pronuntiaverint, & suffragatores vel ad nutum Imperatorum suffragia sua tulerint, vel non alii ad Synodum sint admissi, nisi quos Imperatores à partibus suis stare noverant; aut si forte admissi quidam sint ingenii non adeo servilis, aut minis compulsi sint reliquis accedere, aut male tractati. Inde est, quod non tantum Concilium Nicenum contra Arium, sed & Ariminense pro Ario sententiam dixerit. 4. Tandem illa consuetudo effecit, ut Athanasius, ut refert *Sozom. lib.* 11. *cap.* 24. ex Concilio convocato in Tyro à Constantino discesserit, quod animadverteret præcipuos Concilii viros judicis & partis munere functuros: Eadem effecit, ut Joannes Chrysostomus, teste Photio *Bibl. Cod.*

Cod. LIX. in Synodum ad Quercum congregatam, ne quartum quidem citatus comparere voluerit, citantibusque responderit, *si apertos hostes judicum ordine submoveritis, præsto sum, meque sistam, ut si quis me accusarit, causam dicam: si id facere detrectabitis, quoties citabitis nihil proficietis.* Hæc eadem Paræo in Eirenico suo *pag.* 34. dictavit, se nemini autorem fore ut ad Synodum accedat, in quâ eosdem esset habiturus accusatores & judices: & Bezæ in *Epist. Dedic.* ante suam Novi Testamenti versionem expressit hanc sententiam, severam quidem, attamen veram; *Optimis etiam temporibus eam fuisse Episcoporum ambitionem, futilitatem, ignorantiam, ac multorum etiam apertissimam ac desperatissimam improbitatem, ut Satanam planè cœtibus eorum præfuisse, vel ipsi cæci facillimè perspiciant.* Quam sententiam utinam ipsius sequaces semper ad animum revocassent!

4. Modi res in Synodo tractandi.

XVIII. Quartò. Modus, quo res in Synodo tractari oportet, est ut omnia ad Dei gloriam, sinceramque veritatis controversiæ inquisitionem, Ecclesiæque pacem dirigantur. Huc varia requiruntur.

Primum quod huc requiritur.

XIX. Primò. Ut ad verbum Dei, libris Veteris ac Novi Testamenti expressum, utpote unicam ac solam fidei morumque normam, omnia examinentur. Inde itaque dogmatis controversi peti debet veritas, utilitas, ac necessitas; inde phrases mutuandæ quibus omnes in fidei suæ explicatione alligandi; non autem ex formulis consensus, qualescunque sint, ab hominibus concinnatis, phrasesque ab hominibus excogitatas exhibentibus.

Secundum.

XX. Secundò. Ut veritas salutaris, Scripturâ Sacrâ plenè ac perspicuè expressa, arctè retineatur: sine eâ enim nemo salvus esse potest. Hæc autem æstimari debet, non ex hujus aut illius sectæ Confessionibus, Catechismis, decretis Synodorum, aliisve consensus formulis, sed ex solâ Scripturâ Sacrâ. Hic error maximus, omniumque schismatum origo, quod unaquæque secta sua habeat fundamenta, per quæ ab aliis discerni cupit; cum tamen omnes consentiamus in iis, quæ Scriptura pro fundamentis habet, & sic unum simus in Domino.

Tertium.

XXI. Tertiò. Ut unicuique plenaria libertas concedatur, non quidvis in dubium vocandi, sed de iis quæ in dubium vocata sunt sententiam suam liberè dicendi, ac quantum necesse judicat defendendi. Aut enim quanta libertas concedenda sit, permittendum judicio cujusque, aut partis adversæ: Si partis adversæ, præjudicium manifestum fit veritati; leges enim illa defensionis præscribet, & si se rationibus premi sentiat, silentium imponet; aut quædam quæ ægrè defenduntur in examen vocari non patietur. At hæc mera est tyrannis. Ergo cujusque judicio est permittendum. Hoc colligimus ex 1 *Thess.* v. 21. *Omnia probantes quod bonum est tenete.* Per *omnia* etiam intelligi falsa, quæ tamen falsa esse nondum constat, arguunt sequentia, *quod bonum est tenete;* non potest autem teneri, nisi per sufficientem explorationem probatum sit, deprehensumque esse bonum. Ergo & contradictiones aliorum audiendæ, ut iis exploratis veritas elucescat. Similiter 1 *Joan.* IV. 1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus utrum ex Deo sint.* Dices. Locus hic intelligendus de singulorum fidelium probatione, quâ fidem suam quisque stabilit, ut tutò requiescat in eâ doctrinâ, quam novit à Deo profectam. Resp. 1. Quid spirituum probatione opus, quando quis jam persuasus est spiritus istos doctrinæ à Deo revelatæ adversos esse? 2. Aliud est, probare spiritum doctrinam quam à Deo profectam certò persuasi sumus negantem; aliud, probare, seu inquirere, utrum doctrina illa ab ipso negetur: de priore probatione, quæ probatio propriè dicta non est, nullus Apostolo est sermo, sed de posteriore: quod sequentia manifestè evincunt, in quibus normam tradit, juxta quam spirituum probatio instituì debeat, nempe, confessionem, Jesum qui in carne venit esse Christum. Dices. Jubet tamen Apostolus, 1 *Tim.* VI. 20. & 2 *Tim.* II. 16, 17, 18. ut Timotheus aversetur profanos de rebus inanibus clamores, & oppositiones falsò nominatæ sapientiæ; qualis fuit illa Hymenæi & Phileti falsa doctrina, dicentium, resurrectionem jam factam: & alibi, stultas quæstiones rejicere & vitare. Resp. 1. Non sunt temerè quæcunque placitis nostris repugnant vocanda profani clamores, & stultæ quæstiones; nec una secta hic ullam præ alia prærogativam habet dissidentes sententias Apostolica autoritate tanquam clamores profanos rejiciendi. 2. Quæstionum, de quibus Apostolus loquitur, longè alia ac controversiarum hodiernarum est ratio; illæ enim jam ab Apostolo sunt decisæ, ac proinde in controversiam nec debent nec possunt, salva scriptis Apostolicis debita reverentia, vocari: hodiernæ autem controversiæ, cum circa genuinam verborum Apostolicorum interpretationem occupentur, ab ipsis determinatæ neutiquam sunt.

Quartum.

XXII. Quartò. Dissentientibus à doctrina communiter recepta, aut à maxima Synodi parte, vel etiam integra Synodo approbata, aut veritatem nescientibus, nullum idcirco periculum creetur. 1. Quia nemo pro alio, sed pro se tantum decidere potest; quoniam fides sola nititur autoritate divina. 2. Quia nemo in fidei negotio alterius judicio stare potest. Imo licet decisio rectè, & Scripturæ convenienter facta sit, nemo tamen illi alligatur, nisi qui persuasus est eam verbo divino consentaneam esse. Alias non obligatur homo per verbum divinum, quod non intellectum obligare non potest; sed per autoritatem humanam, quæ conscientiam obligan-

di jus nullum habet. Verbum enim, etsi vim & jus obligandi habeat, actu tamen non obligat, nisi quatenus intellectum & receptum. Alioqui fides nil nisi implicita fides erit.

XXIII. Quintò. Finis esse non debet, ut dissidia quovis modo tollantur, & ad externam solummodò Reipublicæ pacem ac tranquillitatem: 1. Quia tum veritatis aut nulla, aut exigua est cura, nec intenditur conscientiarum tranquillitas, sed corporum. 2. Suffragia non ponderantur, sed numerantur, & sic optima pars sæpe succumbere cogitur, præsertim si pars adversa constituat Synodum, aut illius sit pars maxima. Sed ut tollantur debito modo, sc. ut veritas triumphet, & conscientiæ uniuscujusque satisfiat. 1. Ergo, in timore Domini ac seriò expendendæ rationes in utramque partem prolatæ. 2. Non numeranda suffragia, sed ponderanda, & ab unoquoque suffragii sui rationes exigendæ sunt. 3. Allaborandum ut unicuique rationum evidentiâ veritas persuadeatur, non per quorundam articulorum decisionem sententia credenda præscribatur. Hanc viam si insistat Synodus, veritatem in tuto collocabit, nullius conscientiæ vim inferet, pacemque Ecclesiæ conservabit. Si enim pars altera persuaderi potest, jam controversia est sublata, fitque decisio, non plurium suffragio imperata, sed ex consensu & persuasione enata, quæ sola conscientiis satisfacere potest. Si verò neutra persuaderi potest, suamque contradictionem rationibus fulciat, quibus à parte adversâ neutiquam satisfactum credit, libertati & caritati est consulendum, & lis indecisa relinquenda; neuter enim alterius judex est constitutus; & dispiciendum quâ ratione, salvâ veritate salutari, mutua fanciatur tolerantia, quibusque limitibus controversiæ sint circumscribendæ, ne pax Ecclesiæ disturbetur. Dices. Sic concidet omnis Synodorum autoritas. Resp. Non competit Synodis major autoritas, quàm humana, uti mox videbimus: Si majorem sibi arroget, ut ea concidat è re est Reipublicæ Christianæ. Dices. Sic tota religio in incerto versaretur. Resp. 1. Necessaria ad salutem clarè in Scriptura definita sint: Illis ergo salvis, religio in incerto non versatur. 2. Certitudo religionis per Synodos obtineri nequit: 1. Quia omnes Synodi, ut in sequenti membro videbimus, errare possunt. 2. Qui condemnantur contrariam possunt facere decisionem, æquali cum Synodo jure. 3. Plures exinde oriuntur lites, quin imò odia & schismata redduntur immortalia. Docet id omnium sæculorum experientia, decisionibus non sanatas in Ecclesia lites, sed novas subinde enatas. Hinc sæpe post decisam litem mallent non decisam.

5. Synodorum autoritas.

XXIV. Quintò. Tandem quæ sit Synodorum autoritas inquirendum. Prima hic occurrit quæstio, an Synodi errare possint? Distinguunt hic Pontificii, inter Synodos generales & particulares, tum & à Papâ approbatas, aut non approbatas. Jesuitæ communiter docent, Concilium, tam Particulare quàm Generale, à Papâ approbatum errare non posse, nec in fide nec in moribus: Concilium autem non Particulare tantum, sed & Generale errare posse, quamdiu à Papâ non est approbatum, nisi Patres in definiendo sequantur Papæ decisionem. Adeo ut omnis quæ in Concilio est infallibilitas, secundum ipsos, in solo resideat Papâ: ideoque & Papam supra Concilium esse asserere non erubescunt. Alii verò inter Pontificios Papam quidem errare posse agnoscunt, ideoque eum Concilio Generali subjiciunt; non posse tamen Concilium Generale in definiendis fidei articulis errare; sed Particulare quidem. Nostra vero sententia est, omnia Concilia, tam Generalia quàm Particularia, tam à Pontifice approbata, quàm nondum approbata, aut improbata, errori obnoxia esse, imo plurima fœdè erravisse, noxiosque errores veritate condemnatâ stabiliviſſe.

Ostenditur ea non esse infallibilia.

XXV. Primò. Ut non dicamus nulla unquam congregata fuisse Concilia verè universalia, sed semper constitisse ex parte adversâ; dicimus Concilia quævis constare ex Episcopis aut Pastoribus, qui singuli errare possunt, ergo & omnes in Concilio juncti. Sanè si particulares Synodi, ipsis Pontificiis judicibus, errare possunt; idem dicendum de universalibus, quæ à particularibus non nisi numero differunt, aut potius ex variis particularibus tanquam partibus coaluerunt. Quod autem de omnibus partibus affirmari nequit, neque de toto affirmari potest: quoniam nihil in toto est, quod in omnibus partibus non invenitur. 2. Sacerdotes Veteris Testamenti reprehenduntur sæpe non tantum improbitatis, sed & ignorantiæ & erroris: *Esa.* LVI. 10, 11. *Jerem.* VI. 13. *Ose.* IX. 8. *Malach.* II. 8. Quando autem tales in Concilio jus suffragiorum habent, quæ infallibilitas in tali Synodo esse potest? Dices. Propter aliquos malos reprehenduntur omnes. Resp. Propter multos, imò plerosque malos, reprehenduntur omnes: plurimi autem si in Concilio errant, totum errare censetur, quia decisio secundum suffragiorum pluralitatem fit. Dices. Dicuntur hæc in Sacerdotes dispersos, non in congregatos. Resp. Congregatio non tollit errorem: singuli si errent, & omnes in unum congregati errabunt; imo congregatio errorem reddit fortiorem. Dices. Certiores & majores habet promissiones Ecclesia Novi quàm Veteris Testamenti. Resp. Non quoad immunitatem ab errore, quæ nullo verbo Episcopo aut Concilio Novi Testamenti promissa est. 3. Concilium Judæorum, etiam præside summo Pontifice, non tantum errare potuit,

sed

sed & fœdè sæpe erravit: 1. Quia veros Dei prophetas non rarò condemnavit, *Luc.* XIII. 33. quorum causa erat causa Dei, & sæpissimè causa fidei, quia populum & sacerdotes accusabant defectionis à Deo. 2. Senatus ille ipsum Dominum Jesum Christum, ipsam veritatem, ut seductorem ac blasphemum condemnavit. Dices. Voluit Deus ut judicium infallibile in Synagogâ desineret, quia Christus jam aderat, & hora instabat quo Synagoga abolenda erat. Resp. 1. Gratis id dicitur, absque ullâ probatione. 2. Ratio exigit, ut Synedrium Judæorum per præsentiam Christi non excideret hoc privilegio, antequam infallibili suo judicio pronuntiasset, Jesum esse Christum, ac proinde imposterum non à se, sed ab ipso, & Sacerdotibus ab ipso constitutis, infallibile in religionis negotio judicium petendum esse: Alioqui nec Synedrium, quod se privilegio illo excidisse ignorabat, in condemnando Jesu peccasset; nec populus, qui judicio ejus acquiescere tenebatur, quod condemnationem illam approbaverit; imo absque peccato Jesu, à Synedrio condemnato, fidem adhibere, seque in ejus disciplinam tradere non potuissent.

Respondetur objectioni primæ, ex Matth. XVIII. 20.

XXVI. In contrarium tamen varia à Pontificiis proferri solent: Primò pugnant verbis Domini, *Matth.* XVIII. 20. *Ubi duo aut tres sunt congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Resp. 1. Nullum hic infallibilitatis promissum. 2. Nihil quod verba hæc ad credendorum decisionem restringat. 3. Quicquid hic promittitur non minus Synodum particularem, imò minimum cœtum, concernit, quàm universalem. Dices. Sive pauci, sive multi, sive privati sive Episcopi congregentur in nomine Christi, omnes habent Christum præsentem & adjuvantem, & obtinent quod eis convenit obtinere: in paucorum congregatione Christus adest, ut eos adjuvet in rebus parvis & privatis: in Episcoporum verò, ut eos adjuvet in rebus magnis & publicis. Resp. Nec in hac explicatione ullum statuitur inter parvum & magnum cœtum ratione infallibilitatis discrimen, sed tantum ratione negotiorum quæ tractant: si ergo Synodorum in rebus magnis & publicis hinc concludere velint infallibilitatem; necesse est ut eandem in rebus exiguis concedant cœtui parvo. 2. Si obtinent à Christo, quod eis obtinere convenit, non obtinent infallibilitatem; hoc enim non convenit hominibus; sed solis primis doctrinæ divinæ annuntiatoribus, divini spiritus virtute immediatè inspiratis. 3. Si infallibilitas dependet à congregatione *in nomine Christi*, admodum de eâ incertos nos esse oportet: quoniam & convenire possunt, imò & aliquando convenisse non in nomine Christi certissimum est: sed solummodò ad veritatis oppressionem, humanarum traditionum confirmationem, propriæque autoritatis stabilimentum. Anne autem credibile est, Deum non ad veritatis indagationem sed oppressionem convenientibus spiritum veritatis inspiraturum, ut in veritatem non quæsitam nec intentam contra animi sui intentionem infallibiliter inducantur?

Secunda, ex Joan. XIV. 16.

XXVII. Obj. 2 *Joan.* XIV. 16. *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem:* intelligitur hoc etiam de Apostolorum successoribus, quia dicitur *in æternum*; non autem de iis seorsim existentibus; ergo saltem de omnibus in unum congregatis. Resp. Tota hæc ratiocinatio, alias etiam longè petita, nititur illis verbis, εἰς τὸν αἰῶνα; illa autem non ubique significant *æternitatem*, sed *semper*. *Semper* autem dicitur de rebus non tantum quæ nunquam habitura sunt finem; sed & de iis quæ finem habitura sunt, modò ea de quibus prædicantur iis nunquam destituantur. Eodem sensu quo *perpetuò* & *semper* apud Latinos sumitur. Sensus est, Spiritus Sanctus aderit vobis non annis duobus aut tribus, sicut ego fui: sed semper, nec unquam à vobis recedet. Nihil ergo hic est, quod Apostolorum successores necessariò includat.

Tertia, ex Act. XV.

XXVIII. Obj. 3. *Act.* XV. dicit Concilium Hierosolymitanum, *Visum est Spiritui Sancto & nobis*; ex eo autem omnia concilia formam accipiunt. Resp. Quantò doctores ac Episcopi donorum Spiritus Sancti copiâ Apostolis inferiores sunt, tantò etiam eorum autoritas Apostolicâ autoritate inferior est: Et licet concederemus, omnia Concilia ad Apostolici Concilii exemplar instituì, dicemus neutiquam consequi, quicquid ad exempli alicujus imitationem instituitur, etiam exemplaris perfectionem adipisci.

Quarta: Quod tota Ecclesia errarit.

XXIX. Obj. 4. Ecclesia tota errare nequit; Ergo nec concilium universale, quod integram Ecclesiam repræsentat. Resp. 1. Antecedens antea variis argumentis falsum esse comprobavimus. 2. Etiam laborat consequentia; non enim Concilium integra est Ecclesia: possunt aliquando privati ac laici faniores esse in doctrinâ Episcopis, fidesque à privatis impolluta conservari, quæ in Episcopis variis erroribus fœdè obruta jacet. Potest fidei sinceritas conservari à Presbyteris ac Doctoribus jus suffragii in Synodo non habentibus.

XXX. Argumento à Papæ infallibilitate sumto nihil respondebimus, quoniam antea jam evicimus Papam non esse infallibilem. Esto ergo

Quinta, ex Luc. X. 16. & Hebr. XIII. 17.

XXXI. Object. 5. Jubemur obedire Episcopis: *Luc.* X. 16. *Qui vos audit me audit. Heb.* XIII. 17. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis*, &c. Resp. Primus locus manifestè respicit Apostolos. 2. Non omnes quibus obedire tenemur sunt infallibiles; etiam liberi jubentur obedire parentibus, & quidem in omnibus, & uxores maritis, *Eph.* V. 24. *Coloss.* III. 20.

3. Obedientia præſcribitur non Concilio, multò minus univerſali, ſed particularibus cujuſcunque Eccleſiæ paſtoribus præſtanda: quos tamen Pontificii infallibiles eſſe neutiquam concedunt.

Sexta, à variis abſurdis.

XXXII. Object. 6. Si Concilia generalia poſſent errare, 1. Nullum eſſet in Eccleſiâ firmum judicium, quo controverſiæ componi & unitas in Eccleſiâ conſervari poſſit. 2. Poſſent meritò in dubium revocari omnes damnatæ hæreſes. 3. Nulla eſſet certitudo de multis Scripturæ libris, de quibus tam diu eſt dubitatum, donec à Concilio res declarata eſt. 4. Omnia Concilia intolerabilem admiſerint errorem, ac proinde nullo honore digna ſint; nam error intolerabilis eſt, proponere ad credendum tanquam articulum fidei, de quo non conſtat an ſit verum vel falſum. Concilia autem præcipua, &c. ediderunt nova Symbola fidei, aut certè novas ſententias, quas haberi voluerunt pro articulis fidei. Ad ſingula hujus objectionis membra diſtinctè reſpondebimus. Ad primum quidem; Nullum in Eccleſiâ neceſſarium eſſe ejuſmodi judicium, quo controverſiæ componantur, exinde liquet, quod unicuique ſpirituum examen & probatio commendatur: quod judice iſto conſtituto non tantum non neceſſarium, ſed & inutile ac noxium eſt. 2. Quid ſi Deus ad continuam fidelium probationem ſemper hæreſes velit eſſe in Eccleſiâ, uti dicitur, 1 *Cor.* xi. 19. 3. Per ſynodalem deciſionem unitas in Eccleſiâ non conſervatur, ſed rumpitur; quod omnium Conciliorum eventus probat. 4. Abſque Synodis aliud & commodius, ac Chriſtianæ caritati convenientius unitatis conſervandæ medium eſt, mutua diſſidentium tolerantia in omnibus fidei fundamentum non evertentibus. Ad ſecundum: 1. Si hæreſium condemnatio ſolâ nitatur Conciliorum infallibilitate, meritò in dubium revocari poteſt: ſed quæ manifeſtis ac claris nititur Scripturæ enuntiatis, in diſceptationem venire nequit; non quia à Concilio eſt facta, ſed quia Scripturæ, in neceſſariis perſpicuæ & claræ, verbis apertis innititur. 2. Qui hæreſin revocare cupit, etiam Conciliorum, à quibus damnata eſt, autoritatem in dubium vocabit. Ad tertium. Certitudo de multis Scripturæ libris à Concilii declaratione non pendet; nullum enim Concilium jus habet libro alicui divinam attribuendi autoritatem. Potuere primi Chriſtiani, argumentis, quæ ſenſibus & experientiâ conſtant, perſuaſi, declarare quinam libri ab Apoſtolis eſſent conſcripti, eaque declaratio continuâ traditione in Eccleſiâ conſervari: id verò non declarant, quatenus in Concilio ſunt, aut jus controverſias decidendi habent: ſed quatenus ſunt homines fide digni, omnibus ad teſtimonium exhibendum requiſitis inſtructi. Non autem librum, quem perſuaſi non ſunt à viro divino conſcriptum, in canonem divinorum ſcriptorum referre poſſunt. Si quod Concilium id tentet, poteſtate ſuâ turpiter abutitur, ac poteſtatis ſuæ limites tranſgreditur. Ad quartum. Magnum eſt adverſus omnia Concilia præjudicium, quod Bellarminus fateatur, Concilia nova ſymbola fidei, novaſque ſententias edidiſſe. Hæc ſi ipſi fateantur Pontificii, non verebor dicere, Synodorum deciſiones nullius ad controverſias fidei determinandas autoritatis eſſe, neque temeritate carere, novas ſententias, Scripturâ non expreſſas (alioqui enim non eſſent novæ) Eccleſiæ ut fidei articulos credendos præſcribere: Tyrannorum id eſt, & ſuperbè ac impotenter clero Domini imperitantium.

Deberet infallibilitas probari ex promiſſo Dei.

XXXIII. Tandem coronidis loco adjicimus; omnes ejuſmodi rationes nullius eſſe ponderis: proferendus eſt locus, ubi Deus Concilia aberrandi periculo exemerit. Neceſſe enim eſt, fateantur, omnem Concilii infallibilitatem à ſpiritus divini directione pendere: Si itaque nullum Dei clarum promiſſum de Spiritus ſui directione, & ab omni errandi periculo præſervatione, Concilio factum proferre queant, vanum eſt, quod de Conciliorum infallibilitate aliunde arceſſere volunt.

Autoritas earum eſt tantùm humana.

XXXIV. Deſtructâ Synodorum infallibilitate, facile dijudicare eſt, qualis ac quanta Synodorum ſit autoritas. Cum enim conſtent ex hominibus errori obnoxiis, evidens eſt omnem ipſarum autoritatem ſolummodò eſſe humanam, nec ullam conſcientias obligandi vim habere, niſi quatenus deciſionem ſuam Scripturæ convenienter factam eſſe perſuadere poſſunt. Imò ſi rem penitius inſpiciamus, quatenus autoritas poteſtatem quandam externam denotat ad obſequium cogendi, omnis Synodorum autoritas dependet ab autoritate Magiſtratus; ſine eâ enim poteſtatem non habent obligandi, nec ad obſequium, niſi eum qui ſe obligatum eſſe perſuaſus eſt, nec ad pœnam. Synodi ergo à Magiſtratu ſupremo convocatæ & approbatæ in publicis Eccleſiis vim obligandi habere poſſunt, quia Magiſtratus iis autoritatem conciliat: tota enim religionis in publicis Eccleſiis traditæ directio penes Magiſtratum eſt; adeo ut, quicunque illius Eccleſiæ membrum eſſe cupit, legibus à Magiſtratu vel latis vel approbatis ſeſe ſubjicere teneatur. Ulterius autem hæc poteſtas non extenditur: neminemque, qui de deciſionum Synodicarum veritate perſuaſus non eſt, obligare poteſt, ut ſe Eccleſiæ publicæ adjungat, aut deciſioni Synodicæ ſubmittat.

Qualia ſint habenda Synodorum decreta de fide.

XXXV. Ut autem diſtinctius Synodorum autoritatem expendamus, ſciendum res à Synodo deciſas vel ſpectare fidei doctrinam, vel Eccleſiæ regimen. Decreta Synodorum fidei doctrinam concernentia habenda ſunt pro reſponſis virorum prudentium

ac

ac doctorum, qui sententiam rogati de fidei controversiâ, responsum dant judicio suo post accuratum institutum examen veritati in Scripturis traditæ consonum. Quæ responsa temerè à nobis rejicienda non sunt; sed accuratè ad verbi divini normam exigenda. Quin & ordinariè præjudicium non exiguum in hominibus excitare solent: Quoniam credibile non esse credunt, quin Deus magno virorum piorum ac doctorum in nomine suo congregatorum, sensusque obscuri revelationem ardentibus precibus ab ipso efflagitantium, conventui ita adfuturus sit spiritus sui adsistentiâ, ut in errorem, saltem gravem ac saluti suæ noxium, non incidat. Sed quantumcunque hoc sit præjudicium, nullam tamen cœcâ obedientiâ illis obsequendi autoritatem conciliat; præsertim cum constare nobis nequeat, utrum omnes eâ animi pietate convenerint, imò alio longè fine ac animo sæpe convenisse notissimum sit. Nullam ergo nisi suadendi habent autoritatem, quæ non Synodi infallibilitati, sed rationum momentis Scripturæque claris enuntiatis, quibus synodica decisio fulcitur, innititur. Unde nec Synodorum decreta decisiones esse possunt controversiarum, nec regulæ quibus fides nostra alligata esse debeat: Sed solummodò pronuntiata eorum, ex quibus tanquam membris Synodus coaluit, fidem ac sententiam de dogmate controverso enuntiantia; ac proinde indicantia, quid ipsa Synodus credat: non cum autoritate præscribentia, quid ab unoquoque credendum sit. Hinc quod in Synodo statutum est, libero semper fidelium examini subjectum esse debet; neque ulli fraudi esse, quod ex verbo Dei melius persuasus fidem Synodo adhibere detrectet. Dices. Quod ex verbo Dei statutum est ratum permanere debet. Resp. Rectè: sed controvertitur, utrum, quod Synodus sancivit, ex verbo Dei statutum sit. Dices. Sic semper discetur, nunquam verò ad veritatis cognitionem pervenietur. Resp. 1. Nequaquam: non enim creditur nos errare, sed fieri posse, licet consentientibus suffragiis in Synodo deciderimus, ut inscii erremus: ergo nos meliora velle discere, si contingat meliora nos doceri. 2. Christiani est semper discere, & humana placita ad verbi divini regulam examinare, decretis autem divinis ad salutem necessariò credendis, ac in Scripturâ perspicuè expressis, arctè adhærere. 3. Alias nunquam discemus, sed hominibus fidem nostram mancipabimus, illorum scientiâ sécurè innixi.

Qua obedientia præstanda eorum decretis de regimine Ecclesiæ.

XXXVI. Quod Ecclesiæ regimen concernit, de quo ante fusius egimus, Synodorum est, 1. Non κατακυριεύειν clero Domini; sed legitimâ autoritate utendo exemplum præbere vitæ ac morum. 2. Prospicere ut omnia in Ecclesiâ fiant εὐσχημόνως, & decenter, ad communem ædificationem. 3. Semper meminisse Ecclesiam Christianam, perinde ut Judaicam, non esse amplius sub pædagogiâ legali, infantis ac servi instar; sed adultam & liberam, ac proinde ceremoniarum multitudine aut legum severitate neutiquam onerandam; sed instar liberorum adultorum potius ad obsequium ducendam, quàm autoritate trahendam. Si verò Concilia ab officio suo exorbitent, & quædam pro autoritate decidant, quoniam omnia quæ regimen concernunt externa sunt, ac proinde naturâ suâ indifferentia, fideles, quamdiu intra indifferentium terminos consistunt, eaque illæsâ conscientiâ observare possunt, eorum obedientiam ut præstent æquum est.

Duo hîc extrema vitanda.

XXXVII. Duo erga hic fideles observare debent. 1. Utrum sub Pastorum illorum ductu salutem æternam consequi possint: quia omnia quæ ad fidei salvificæ pietatisque integritatem requiruntur ab ipsis plenè ac fideliter docentur. Hoc si sit, regimini ipsorum, etiamsi duriori ac severiori, quamdiu salva conscientia parere possunt, se subducere non debent. Nec etiam liberi à parentum, licet duriorum, disciplina ac obedientia se subducere possunt, quamdiu omnia ad vitæ sustentationem necessaria ipsis suppeditant, nihilque præceptis divinis ac bonæ conscientiæ adversum præscribunt. 2. Ne sub specie regiminis in Ecclesiam quædam introducantur, quæ ad fidem salutarem labefactandum, conscientiisque vulnus infligendum faciunt: Qualia sunt, quod ordinis observandi causa veritatem errori recepto adversantem condemnent, indifferentia necessariò credenda, ac dissentientium condemnationem præscribant: vel etiam nimia potestatis arrogatione ad prophetiarum exstinctionem tendant: Qualis est illa Papæ Romani totam Ecclesiam monarchicè gubernandi potestas, quæ ad omnium controversiarum judicium infallibile sibi soli arrogandum, magno veritatis præjudicio, Papæ viam præmunivit.

CAPUT XX.

De Hæreticis, eorumque pœnis.

Duo hîc videnda.

I. SEntentia autoritate Synodi lata, aut dogmate quodam consuetudine diuturna inveterato, si qui dissensum testentur, jam porrò inquirendum, quo circa tales officio Ecclesia occupari debeat. Dogmatum alia ad salutem creditu absolutè sunt necessaria, alia minus necessaria: In posterioribus qui errant, simpliciter errantes, in prioribus verò, hæretici vocari solent. Primò de hæreticis videbimus, tum de simpliciter errantibus. De hæreticis duo inquiremus: 1. Quis propriè sit hæreticus. 2. Qua hæreticum pœna affici oporteat.

1. *Quis Hæreticus.*

II. Vox αἵρεσις, unde derivatus αἱρετικὸς, olim in mediâ fuit significatione, & desumta à Philosophis, quorum variæ fuerunt αἱρέσεις. Sic & in Scripturâ religio Christiana vocatur αἵρεσις, *Act.* XXIV. 5, 14. & *Cap.* XXVI. 5. fit mentio hæresis Pharisæorum. Sed frequentior Christianorum usus evicit, ut in malam accipiatur partem: 1 *Cor.* XI. 19. *Gal.* V. 20. ubi ponitur inter opera carnis. Videtur autem denotare schisma in Ecclesiâ, quod pravo aliquo seu humano dogmate ac commento nititur contra Dei verbum: quoniam qui autoritatem quandam sibi quærunt novæ sectæ erectione, aliquid in fidei dogmatibus innovant, quo secessionem suam pallient, & sectatores sibi obnoxios habeant. Ut olim; fidelibus in Jesum Christum etiam Legis ceremonias observandas; scortationes esse res medias; & idolothytorum esum nihil obesse ei qui scit idolum nihil esse.

Deo sententia Bezæ, & Professorum Leydensium.

III. Beza tractatu de hæreticidio, *(Opusc. Theol. part. 1. pag. 89, 90.)* homines hac ratione distinguit. Quidam planè sunt infideles: alii fidem in Christum profitentur. Horum quidam sunt verè fideles, alii hypocritæ, alii schismatici, alii errantes in fide; iique vel infirmi, qui se doceri patiuntur; vel hæretici, qui invictâ pertinaciâ & improbitate, quia sunt αὐτοκατάκριτοι, non modò veritati resistunt, sed etiam Ecclesiæ pacem & concordiam lacerant. Hæcque (dicit) est propria & peculiaris nota, quâ à cæteris distinguuntur; quod suæ perfidiæ (quam præfractè tuentur) quasi ludum aperiunt, & diversæ doctrinæ factionem, quantum in se est, vel in Ecclesiam Dei invehunt, vel ab aliis invectam fovent: Et huc applicat loca 1 *Cor.* XI. 18. *Galat.* V. 12. *Rom.* XVI. 17. 1 *Tim.* VI. 3. 2 *Tim.* II. 18. III. 13. *Tit.* III. 10. 2 *Pet.* II. 1. Professores Leydenses in *Synopsi purioris Theologiæ Disp.* XL. *thes.* 39. dicunt quod *hæreticus sit, qui in articulis gravis momenti & fundamentalibus ita errat, ut omnem correctionem respuat, & in errore pertinaciter perseveret:* Et *Disp.* L. *thes.* 55. vocant *hæreticos, populi seductores, errorum exitialium legitimè convictos, & pertinaciter blasphemos.* Adeo ut ad hæretici definitionem requirant non tantum errorem, sed & pervicaciam, etiam postquam non tantum convicti, sed & legitimè convicti sunt. Quibus Professores Leydenses addunt blasphemiam.

Refellitur, quod non posset dijudicari, an quis sit hæreticus.

IV. Nos dicimus; Si hæc omnia ad hæretici definitionem requirantur, nullius ergo esse hominis pronuntiare de alio, quod hæreticus sit: nemo enim de animo alterius, an legitimè convictus sit, pronuntiare potest: ac proinde nec de illius pertinaciâ. Quid quod pertinacia non semper convictionem prærequirat; potest enim & præjudicium, & affectus illius esse causâ: item merus aliquando error, quod pertinaciam in errore constantiam in veritatis defensione credat. Potest & fieri, ut qui alium pertinacem pronuntiat, ipse quammaximè in errore suo retinendo pertinax sit; aut veritatem ineptis ac futilibus argumentis propugnet, atque ita alteri justam in errore perseverandi causam præbeat. Antequam ergo quispiam pertinax & convictus pronuntiari possit, oporteret esse Ecclesiam aliquam infallibilem, cujus determinationi quicunque non acquiescit, pro pertinace ac convicto sit habendus. Potest itaque Pontificius, principiis suis convenienter, ab Ecclesiâ suâ, quam errare non posse credit, condemnatos, si in sententiâ persistant, pronuntiare pertinaces: Reformatus verò, qui Ecclesiam ab errandi periculo immunem non credit, salvis suis principiis id minimè potest. Dices. Pertinax est, qui non auscultat rationibus luce meridianâ clarioribus. Resp. Clarum & obscurum affectiones verborum & rationum sunt non absolutæ, sed respectivæ: potest ergo ratio mihi clara, alteri esse obscura. Dices. Plurium concordibus suffragiis refragatur. Resp. Multitudo non est certum veritatis indicium; sæpe argumentum pessimi turba: Veritatis discipulus non assentientium multitudine, sed rationum pondere ducitur. Dices. Ad incitas redactus est, & nihilominus perseverat. Resp. Fieri id aliquando potest ob probabilitatis speciem, aut subtilitatem quæ argumento inest; aut termini cujusdam sive distinctionis ante inauditæ novitatem. Potest etiam fieri sententiam premi uno aliquo ac gravi incommodo, cum sententia adversa pluribus & multò gravioribus prematur: Non itaque de sententiæ suæ falsitate convictus dici potest, qui argumento illo pressus, quod commodè dissolvere nequit, non protinus, relictâ suâ sententiâ, in contrariam multò gravioribus incommodis laborantem concedit.

Sensus Tit. III. 10.

V. Dices. Attamen inquit Apostolus *Tit.* III. 10. *hæreticum hominem* esse αὐτοκατάκριτον. Resp. Per *hæreticum hominem* Apostolus non intelligit errantem; ille enim αὐτοκατάκριτος esse nequit; & quamprimum suo judicio condemnatus est, non amplius errat: Sed hominem contentiosum, qui ob res exiguas, nulliusque ad promotionem pietatis usus aut utilitatis, (quales sunt stultæ quæstiones, genealogiæ; &c. de quibus *vers.* 9.) acriter contendit, turbasque in Ecclesiâ concitat. Talem Apostolus bis terve vult moneri, ut ab ejusmodi contentionibus abstineat: si post unam aut alteram admonitionem non auscultat, vitari jubet, quoniam est αὐτοκατάκριτος, id est, proprio judicio convictus, rem, de quâ litigat, nullius esse momenti, neque dignam ob quam Ecclesiæ pax ullo modo in periculum adducatur: Qui tamen

co

eò non obstante super illis contendere pergit, ostendit se contentiosum; & cum tali nihil quicquam Titum commune habere vult. Adeo ut sit idem, cum eo quem Apostolus vocat φιλόνεικον, 1 *Cor.* XI. 16. quem Apostolus hoc uno responso repelli jubet, quod Ecclesia ejusmodi morem quem ille urget non habeat.

Ulterior ejus refutatio.

VI. Secundò. Fieri non potest, ut homo legitimè convictus, & suo judicio condemnatus (alias pius) possit tueri errorem exitialem, & potius mortem oppetat, quam illi renuntiet. Hæc in hominem pium non cadunt. Tertiò. Semper erit in potestate potentioris declarare quis sit hæreticus: ille enim à se dissentientes, neque post unam aut alteram admonitionem sententiæ suæ renuntiantes, pronuntiabit pertinaces. Itaque hoc Pontificii in Italiâ, Hispaniâ, Galliâ, &c. de Reformatis pronuntiabunt; Reformati in Angliâ & Belgio, Lutherani in Germaniâ, Daniâ ac Suecià, de Pontificiis, aliisque à se dissentientibus. Quodcunque enim juris sibi in alios arrogat, idem aliis in se concedere debet; saltem alios ut eodem erga ipsum jure utantur provocat. Dices. Illi errant, nos minimè. Resp. De eo quæritur: Quis hoc decidet? Unusquisque, penes quem rerum summa est, pro se pronuntiabit, aliosque ut suæ pronuntiationi acquiescant compellet.

Nec blasphemia est de essentiâ hæreseos.

VII. Nec etiam rectè blasphemia ad hæresios definitionem requiritur. Maximum enim inter hæreticum ac blasphemum discrimen est. Hæreticus enim quà hæreticus blasphemus propriè esse nequit: Quia blasphemia voluntarium quid est: error verò seu hæresis involuntaria. Quod adeo verum est, ut qui ignorantes blasphemant, pro blasphemis propriè dictis habendi neutiquam sint. Hinc antea ostendimus; si quis sententiam reverâ blasphemam, sed quam ad Dei gloriam facere credit, defendat, eum neutiquam blasphemum vocari posse. Multò minus illi blasphemi dicendi sunt, qui sententiam, quam impugnant, absurdis ac consequentiis reverâ blasphemis gravant, ut eam tantò fortius falsitatis convincant: Veluti si quis absolutæ prædestinationis dogma hoc absurdo premat, quod per illud Deus autor peccati, aut injustus, aut insipiens constituatur: Non enim ille dicit, Deum esse autorem peccati, aut injustum, aut insipientem; sed hæc tanquam blasphema detestatur; & quia hæc cuicunque pio ac Christiano summæ detestationi esse debent, ideo concludit, dogma, cui hæ blasphemiæ intimè cohærent, rejiciendum esse.

Quis proprie sit hæreticus.

VIII. Hæreticus ergo, prout vox ea hodie in usu est, propriè denotat hominem, qui sententiam communi ac vulgò receptæ, aut etiam à Synodo approbatæ, adversam tuetur; aut potius, qui errorem gravem, veritati publicè receptæ (ut jam concedamus sententiam vulgò receptam esse veram) adversum propugnat; non quia eam persuasus est erroneam esse; sed quia vanis ratiocinationibus deceptus, credit se ipsissimam veritatem tueri, officiique sui esse illius defensionem non deserere, quin potius acerba quævis perpeti, quam defensionem ejus deserere. De hisce itaque hominibus quæritur, quali in eos pœnâ animadvertendum sit.

In secunda 3 consideranda.

IX. In secundo capite tria nobis sunt tractanda. 1. Argumentis aliquot ostendemus, pœnâ corporali, multòque minus gladio seu ultimo supplicio, in eos animadvertendum non esse. 2. Refellemus argumenta pro tam crudeli ac sanguinariâ sententiâ adferri solita. 3. Ostendemus quâ ratione & quibus armis sint oppugnandi, hæresesque exstirpandæ.

1. Sententia Pontificiorum & aliquot Reformatorum de hæreticidio.

X. Primò. Sentiunt communiter Pontificii, hæreticos, quales ipsis sunt, quicunque Ecclesiæ suæ decretis se per omnia subjicere detrectant, quovis supplicio afficiendos, & morte, quin & gravissimo ultimi supplicii genere, plectendos: quod & sanguinariâ, ac Ethnicam crudelitatem longè superante, praxi, ostendunt. Inter Reformatos Calvinus & Beza integris tractatibus, Magistratus officium esse in hæreticos gladio animadvertere, ostendere conati sunt. Inter sequaces quidam apertè hanc Magistrorum suorum sententiam propugnarunt: Alii, videntes doctrinam hanc, ob memoriam credo sævitiæ Pontificiæ, admodum esse exosam, non quidem à Calvini & Bezæ doctrinâ recesserunt; sed nec eam apertè profiteri ac propugnare ausi sunt. Hinc distinctiones excogitatæ quibus doctrina illa fœda aliquatenus palliaretur: inter hæreticos simplices, & hæreticos pertinaciter blasphemos, & populi seductores, errorum exitialium legitimè convictos, tum & inter pœnas corporales, relegationem, incarcerationem, &c. & mortis supplicium. Quæ omnia eò tendunt, ut sententiæ illius fœditas aliquatenus tegatur; & interim, ubi commodum ipsis visum est, possint vel statim, vel per gradus quosdam pœnarum corporalium tandem ad ipsum usque hæreticidium devenire. Sic Professores Leydenses in *Synops. pur. Theol. Disp.* L. *th.* 56. *Malumus in illorum Theologorum sententiam ire, qui ubi alia datur ratio hæreticos ex æquo & bono coërcendi, plerosque eorum ab Ecclesia condemnatos, à Magistratu arbitrariè aut deponendos, aut relegandos, aut alio modo constringendos potius esse asserunt, quam mortis supplicio plectendos.* Qui mavult, rem, quam minus vult, non rejicit aut damnat; multò minus, quam tot demum adhibitis clausulis ac restrictionibus mavult. Deinde, qui pœnas corporales, relegationes, mulctas, incarcerationes, probat, tandem ad cædem ultimaque

deveniat ſupplicia neceſſè eſt. Crudelitas enim rarò intra primos limites conſiſtit, ſed per gradus ad culmen enititur. Quid ſi enim pœna conſtituta hæreticos non coërceat? an non continuò graviores infligentur, donec tandem ad ultimum uſque ſupplicium ſit deventum? Aut itaque nulla corporalis in hæreticos pœna eſt conſtituenda, aut ipſum hæreticidium approbandum. Reſtat itaque ut argumentis aliquot ſententiam hanc convellamus.

Contra eam argumentum primum.

XI. Primò. Repugnat genio Religionis Chriſtianæ, ob ſententiam de religione corporalibus quemquam afficere pœnis: præſcribit enim illa ut ovium inſtar ſimus, non luporum; ut crucem toleremus, non aliis imponamus. *Matth.* v. 10, 11. x. paſſim, præſertim *vers.* 16. *& ſeqq. Act.* xiv. 22. 2 *Tim.* iii. 12. *Rom.* viii. 29. *& ſeqq.* & alibi paſſim. Quid autem magis ab ovium naturâ alienum, quàm vel ipſis lupis metuendum eſſe, eoſque immani feritate dilaniare?

Secundum.

XII. Secundò. Repugnat legi charitatis, inter Chriſtianas leges præcipuæ, ex cujus obſervatione diſcipulos ſuos agnoſci vult Servator, *Joan.* xiii. 34, 35. & cujus obſervatione totam legem impleri ait, *Matth.* xxii. 39. *Rom.* xiii. 8, 9, 10. Illa autem ut æquiſſimam regulam dictat, *Quicquid vultis ut faciant vobis homines, hoc facite illis, Matth.* vii. 12. Nullus autem, ſi forte inſcius in errore verſetur, ſibi ob errorem vim inferri, aut pœnam corporalem infligi vellet: Nec ergo ut erga alium utatur lex charitatis permittit. Unde & odium erga fratrem Religionis Chriſtianæ genio directè adverſari docet, 1 *Joan.* ii. 9, 10, 11. *Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt: Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.* Supremus autem odii gradus eſt, fratrem errantem occidere.

Tertium.

XIII. Tertiò. Unuſquiſque tenetur Deo ſervire ex animo, & rectâ conſcientiæ perſuaſione; quoniam *quicquid ex fide*, id eſt, certâ conſcientiæ perſuaſione, quâ homo in facto ſuo ut voluntati divinæ conſentaneo acquieſcit, *non ſit, peccatum eſt*, *Rom.* xiv. 23. Conſcientia autem ſolum Deum reſpicere debet, ejuſque verbum unicam fidei habere normam: Nemo ergo cogi debet, ut aliter Deum colat quàm in animo perſuaſus eſt; alias, qui ſe cogi patitur fiet hypocrita, & qui cogit graviſſimi peccati reus, utpote qui conſcientiæ, nulli homini ſed ſoli Deo ſubjectæ, vim inferre tentet. Dices. Conſcientiæ nulla vis infertur, ſed hæreſios propagatio tantum impeditur. Reſp. Diſtinguendum inter internum conſcientiæ judicium, & externos actus quos conſcientia aut præſtandos aut omittendos præſcribit. Interno conſcientiæ judicio nemo vim inferre poteſt, aut hominem cogere ut aliter credat quàm in animo ſuo perſuaſus eſt: neque ullus adeo deſipere repertus eſt, qui hoc ſibi arrogaret. Sed externorum actuum à conſcientiâ imperatorum exercitium poteſt homo impedire, gravibuſque propoſitis pœnis prohibere. Idque dupliciter; vel præſcribendo quod conſcientia illicitum dictat, falſi nempe dogmatis profeſſionem ac veri condemnationem; vel prohibendo quod conſcientia neceſſariò faciendum dictat, nempe veri dogmatis (quod conſcientia, errans licet, verum credit) profeſſionem ac propagationem. Alterutrum qui facit, vim conſcientiæ infert, juraque Dei involare contendit.

Quartum.

XIV. Quartò. Spiritualia ſpiritualiter ſunt dijudicanda, juxta 1 *Cor.* ii. 15. *Spiritualis omnia dijudicat, ipſe verò à nemine* (ſc. non ſpirituali) *dijudicatur.* Religio autem eſt ſpiritualis; & verbum Dei gladius ſpiritus, quo in certamine ſpirituali depugnandum eſt, *Epheſ.* vi. 17. Hinc & *arma militiæ noſtræ non* eſſe *carnalia*, ſed *ſpiritualia* dicuntur, & *potentia Deo, ad deſtructionem munitionum*, &c. 2 *Cor.* x. 4, 5. Dices. Miniſtrorum quidem eſt ſpiritualibus armis hæreticos oppugnare, ac hæreſi tanquam gangrænæ ſerpenti obviam ire; Attamen hoc non præſcribit Magiſtratibus, quos Eccleſiæ fore nutritios prædictum, quò minus pro oblatâ ſibi facultate hæreticos coërceant. Reſp. 1. Si ſolis armis ſpiritualibus hæreſes exſtirpari poſſunt, ut oſtendimus, omninò id Magiſtratui interdicit, armis externis adverſus illas pugnare; illa enim animum convincere nequeunt, ſed externam ſolummodò profeſſionem impedire. 2. Effugia hæc ſunt mera; miniſtris enim incitantibus, hominesque hæreſeos reos condemnantibus, Magiſtratuique puniendos tradentibus, ſolent ordinariè pœnæ de hæreticis ſumi: procurant quippe importunis ſollicitationibus, vel etiam minarum intentatione, edicta contra hæreticos; homines hæreſium pronuntiant convictos, Magiſtratui tradunt magnâ inſanæ ac indomitæ plebis coronâ, velut ſatellitio quopiam, ſtipati; non aliter atque olim à Judæis Dominus noſter Jeſus Chriſtus Pilato traditus eſt crucifigendus; adduntur minæ, ſi hunc dimittas Cæſaris amicus eſſe non potes. Quod ſi id non fiat, probè tamen norunt, Magiſtratum non auſurum illorum vitæ parcere. Quis ejuſmodi miniſtros ab hæreticorum ſanguine innoxios aſſeret? Adeo omnia exactè cum Judæorum Chriſtum condemnantium conſeſſu conſpirant, ut dicere liceat, quemadmodum Dominus Jeſus omnibus ob nominis ſui profeſſionem crucem ac mortem ſuſtinentibus exemplum præbuit innocentiæ ac conſtantiæ; ita etiam omnes, qui perſecutiones in ipſos concitant, ſibi conſeſſum Judæorum, qui Dominum con-

condemnavit, in exemplum proponere quòd imitentur.

Quintum. XV. Quintò. Hæresis ita est exstirpanda, ut error tollatur, homo autem servetur: sic 1 *Timoth.* 1. 20. dicit Apostolus, se Hymenæum & Alexandrum tradidisse Satanæ, *ut discant non blasphemare.* At eos occidendo tollitur homo, & manet hæresis; adeo ut qui hæreses vi externâ exstirpare cupiunt, præposteris adversus illas armis depugnent: Præjudicium enim maximum faciunt veritati, quasi sola per se sufficiens non esset debellando errori, ac proinde armis indigeat carnalibus; imò veritas in suspicionem adducitur falsitatis, hæresisque sui oppressione autoritatem acquirit, & unumquodque supplicium semen erroris est, ac suspicione roboratur, quod si rationibus everti posset, vi non opprimeretur. Inde quod olim dictum, Martyrum sanguinem semen esse Ecclesiæ, etiam huc applicari potest.

Sextum. XVI. Sextò. Errans pœnam non meretur, sed misericordiam: Est enim error intellectus vitium, non propriè voluntatis: Nemo enim volens errat, & quantò gravius errat, tantò majori misericordiâ est instruendus & in viam revocandus. Si se doceri non patitur, ignorantiæ ejus condolendum est, Dominusque orandus, ut mentis ejus tenebras discutiat: non autem ob errorem male tractandus; id enim est misero miseriam addere. Imò externâ vi error coërceri nequit, quia vitium est intellectus; & nemo cogi potest ut aliter credat, quàm ratio ipsi credendum dictat. Nec viatorem à viâ aberrantem quispiam minis aut asperis verbis in rectam coget viam; sed solâ persuasione, quod à rectâ viâ declinaverit. Si persuadere nequeat, non increpabit, non incesset convitiis, sed condolebit. Ita & hic faciendum. Dices. Interim aliorum fidem pravâ suâ doctrinâ pervertit. Resp. Illius pravæ doctrinæ veritatem oppone, rationesque illius, solâ tantum verisimilitudinis specie nixas, clarâ veritatis luce dissolve; ita hæresi omnes nervos succides, hominumque animos de veritatis evidentiâ persuasos reddes. Vim autem adhibendo, hæresin non expelles, & veritatem, ut vidimus, in erroris suspicionem adduces.

Septimum. XVII. Septimò. Hæretici sunt vitandi, juxta omnia loca quibus hæretici descriptionem contineri contendunt, *Rom.* XVI. 17. 1 *Timoth.* VI. 3, 4, 5. 2 *Timoth.* II. 18. III. 13. *Tit.* III. 10. Idque officium est Ecclesiæ, non se inquinare communicatione cum alterius operibus malis, ac proinde vitare homines insanabiles & à fidei Christianæ normâ recedentes. Atqui cautio hæc frustranea foret, si à Magistratu è medio sunt tollendi.

Octavum. XVIII. Octavò. Fieri potest, ut, quos nos credimus hæreticos, sint veritatis professores, nos autem graviorum errorum, inscii licet, patroni; quoniam nullo infallibili judicio decisum est pro nobis stare veritatem: Quin imò prædictum est multos ex zelo erga Deum fore persecutores, *Joan.* XVI. 2. talis fuit Paulus, *Act.* IX. 1. *& seqq.* XXII. 3, 4, 5. 1 *Tim.* I. 13. Atque ita contingere posset, ut ex perverso zelo ipsam veritatem persequamur: Perinde uti olim Judæi & Ethnici religionem Christianam persequendo: omnesque Reformati de Pontificiis, doctrinam Reformationis persequentibus, credunt: At sic repugnamus Deo, *Act.* V. 39. & veritatem à nobis abigimus, ut Nazarethani, *Luc.* IV. 29, 30. Unde miram animorum cœcitatem sequi necesse est; fieri enim vix potest, quin Deus ingratos ejusmodi veritatis suæ persecutores in desideria cordis sui tradat, luce exosâ privet, & tenebris quas amant totos immersos deserat.

Nonum. XIX. Nonò. Opprimitur libertas conscientiarum, ut liberè non liceat profiteri, ad quod quis se ob gloriam divinam obligatum credit; imò & prophetiæ exstinguuntur; contra id quod præcipitur, 1 *Thess.* V. 19, 20, 21. *Spiritum nolite exstinguere: Prophetias nolite spernere: Omnia probantes quod bonum est tenete.* Dices. Prophetiæ libertas non tollitur, quando audax licentia cohibetur. Resp. Verum; sed sollicitè cavendum, ne sub audacis licentiæ cohibendæ prætextu vera prophetandi libertas opprimatur: Peccatis speciosa nomina prætexenda non sunt. Liber itaque interpretationis Sacræ Scripturæ usus, ex bonæ conscientiæ ac sanctæ vitæ studio profectus, cum audaci licentiâ nihil habet commune; quia & de levibus contentiosè rixandi animum, omnesque seditiones, convitia ac maledicta excludit. Dices. An ergo hæc libertas etiam extendenda ad eos, qui ἀκίνητα κινοῦσι? Resp. Ἀκίνητα in Scripturâ clarè determinata sunt: hæc qui movent veritatis divinæ manifesti sunt contemtores. Nec tamen si quis forte in crassum ejusmodi errorem incideret, pœna civili esset coërcendus; sed manifestis & evidentibus Scripturæ testimoniis erroris convincendus; quæ quantò evidentiora sunt, tantò fortius convinci poterit. Sed & cavendum, ne illa ἀκίνητα definiamus non ex ipsis Scripturæ Sacræ fontibus, sed ex sectæ cujuscunque fundamentis. Nec enim Synodorum autoritas, nec Doctorum consensus, nec præscriptio temporis ulli dogmati, in Scriptura ut ἀκίνητον non clarè definito, illam autoritatem conciliare potest. Imò interest aliquando Ecclesiæ, ut quæ ἀκίνητα judicantur, moveantur; ut constet ea non tantum non necessaria, sed ne vera quidem esse. Sic Reformati multa Ecclesiæ Pontificiæ placita, ab ipsis pro ἀκινήτοις habita, de-

destruxerunt. Eodem modo & nunc contingere potest, quædam à Reformatis ἀκίνητα haberi, quæ exstirpari expediat. Si quis eorum liberam disquisitionem impediat, prophetias exstinguit. Dices. An spiritus est, quod cuique insana & corrupta mens, contendendi libido, adeoque malus spiritus suggerit? Resp. Nequaquam. Sed autoritatem sibi arrogare quemvis spiritum à suo dissentientem, licet sua modestè proferentem, & divinarum Scripturarum autoritate adstruentem, pro insanâ ac corruptâ mente spiritusque mali suggestionibus censendi, atque illum eo nomine pœnis atrocibus ac vi externâ coërcendi, spiritus est exstinguere. Ita enim solus spiritus, qui sæculari gladio est armatus, dominabitur, sive ille sit verus, sive falsus; Romæ Pontificius, Genevæ Calvinisticus, & in mutuam lanienam armabuntur Christiani. Dices. Sed & est falsa prophetia, quæ est contemnenda. Resp. Ita est; aliud autem est, prophetias quas falsas esse judicas contemnere aut rejicere; aliud prophetias aliorum planè tollere, aut edictorum severitate ita cohibere, ut vel prophetare non audeant, vel absque ingenti periculo non possint. Hoc est prophetias contemnere, & spiritum exstinguere: prius verò est omnia probare, & falsis rejectis quod bonum est retinere.

Decimum. XX. Decimò. Fides est donum Dei: ergo per vim externam ingenerari nequit. Estque hujus rationis robur invictum contra eos, qui virtute seu potentiâ irresistibili fidem à Deo hominibus infundi volunt, neque fieri posse ut homo ante illam Dei operationem irresistibilem fidem concipiat. Quid enim vis externa ad operationis à solius Dei arbitrio dependentis promotionem conferet? Vel quo jure operationis divinæ, & quidem à mero beneplacito divino dependentis, defectus, homines pœnæ coram humano tribunali reos reddet? Et mirandum meritò, acerrimos prædestinationis absolutæ patronos, ut Dominicanos inter Pontificios, & Calvinistas inter Protestantes, etiam acerrimos hæreticidii esse patronos: Unde justa est suspicio, eos non errantium salutem, non Dei gloriam, hæreticorum punitione spectare; sed propriis tantum commodis consulere velle.

Undecimum. XXI. Undecimò. Qui secundum carnem est persequitur eum qui secundum spiritum est, *Gal.* IV. 29. Unde manifestum est, persecutionem opus esse carnis. Dices. An ergo hæretici sunt secundum spiritum? Resp. 1. Non hoc urgemus; sed persecutionem semper procedere ab iis qui secundum carnem, nunquam verò ab illis qui secundum spiritum sunt: Perinde uti olim Ismaël, homo carnalis & secundum carnem genitus, persecutus est Isaacum, secundum spiritum & ex promissionis divinæ vi genitum. 2. Fieri potest, ut quem nos pro hæretico habemus secundum spiritum sit, & veritatem propugnet: Quin imò licet erret, bonæ tamen conscientiæ studium, quo dogmatis, quod ad Dei gloriam tendere credit, constanti ad mortem usque defensione duci se ostendit, Deo multò gratius est, magisque eum secundum spiritum censeri facit, quam nostra veritas sanguinis innoxii effusione maculata.

Duodecimum. XXII. Duodecimò. In Ecclesiâ primitivâ non fuere hæretici occisi; quin huic lanienæ acerrimè semper contradictum fuit: Sed hæretici aliorum fuere persecutores, & primi gravissimorum suppliciorum erga dissentientes inventores; ut Ariani: Imò errantium persecutio ipsa hæresis est gravissima. Imperatores Christiani constituere quidem pœnas aliquas in eos qui se à communione publicæ Ecclesiæ separabant; sed potissimum mulctas pecuniarias; iisque magis externam Reipublicæ quietem, quam Ecclesiæ aut animarum salutem spectasse videntur; quia segreges cœtus vel permittebant, vel prohibebant, prout rebus suis conducere existimabant. Pœnæ autem capitales summæ detestationi erant: Attamen postquam ab innoxiâ veritatis defensione semel ad coërcitiones externas deventum est, per gradus à mulctis ad exilia, ad carceres, ad sanguinem, ac tandem mortem hæreticorum properatum est. Primi, uti diximus, Ariani, regesque Vandalici in Africa sectæ isti addicti, in dissentientes capitis statuere supplicium. Postea in mutuam lanienam sæpe armavit Christianos dogmatumdissensus. Donec sub Papæ Romani tyrannide crudelis hæc laniena ipsam Ethnicorum sævitiam longo post se intervallo reliquit. Ut manifestum sit, progressu sæculorum longius à primæva innocentia recessum esse.

Sensus parabolæ de zizaniis, Matth. XIII. XXIII. Quæritur, an parabola de zizaniis non exstirpandis ante diem messis, *Matth.* XIII. 24. *& seqq.* quæ communiter à Doctoribus, tam antiquis quam recentioribus, huc applicari solet, evertendo hæreticidio inserviat? Resp. Si attentius parabolæ scopum consideremus, non videtur ex vi principalis sui scopi huic negotio applicari posse. Quoniam de parabolæ sensu judicandum est, non ex protasi, in qua multa sæpius ad ornatum non ad principalem scopum facientia inseruntur; sed ex apodosi: Atqui tota illa pars de servis zizania evellere cupientibus, uti & addita Domini responsio, ut ea in diem messis crescere sinant, non explicatur neque applicatur in apodosi: cum tamen adeo sollicitè & prolixè reliquæ parabolæ partes applicentur. Manifesto indicio, illam non ad parabolæ scopum, sed ornatum tantum insertam esse: perinde uti *Matth.* XXII. 11, 12. quidam eorum qui mercedem

cedem à Deo accipiunt introducuntur murmurantes: *Luc.* XVI. 1. *& seqq.* liberales erga pauperes injusto œconomo; qui & *Luc.* XVIII. 1. *& seqq.* ipse Deus injusto judici comparatur. Tum & singularum parabolæ partium explicatio ut hic de hæreticis agatur non permittit: Per *agrum* enim non Ecclesia, sed mundus denotatur: Per *zizania* intelliguntur filii diaboli, & qui iniquitatem operantur; qui etiam dicuntur colligendi & in ignem mittendi; quorum neutrum quadrat in hæreticos, quos jam descripsimus, homines nimirum errantes, cætera pios ac bonæ conscientiæ studiosos. Parabolæ ergo scopus videtur esse hic: Quoad statum externum & remunerationem nullum fieri in hoc sæculo discrimen inter bonos & malos, adeo ut ex fœlici aut infœlici alicujus in hoc mundo statu evidenter concludi possit, illum quidem Deo gratum esse pietatisque suæ præmium consequi; hunc verò Deo ingratum scelerumque suorum pœnam sentire: sed Deum permittere impios piis in hoc sæculo permixtos vivere, perinde atque zizania tritico, absque ullo unde dignosci possint fœlicitatis aut infœlicitatis discrimine: Sed illud demum locum habiturum in futuro sæculo, quando Dominus de cujuscunque operibus sententiam pronuntiaturus, impiisque in fornacem ignis conjectis, pios in gloriam Patris introducet, ut splendeant solis instar: & tunc manifestum erit cuique discrimen inter justum & injustum, inter eum qui Deum timet & qui non timet. Ab hoc simplici parabolæ scopo si recesserimus, multa erunt obscura, & in varias incidemus perplexitates, ex quibus se extricare difficillimum est.

Refellitur primum argumentum pro hæreticidio, ex Deut. XIII. 1. aliisque.

XXIV. Sequitur nunc 2. ut argumenta pro hæreticidio afferri solita expendamus. Primum desumi solet ex locis quibusdam Veteris Testamenti ubi apostatæ, falsi prophetæ, ac blasphemi, morte affici jubentur, *Deut.* XIII. 1. *& seqq. Cap.* XVIII. 20. *Levit.* XXIV. 16. Resp. 1. In genere, leges Mosaicas judiciales, utpote rempublicam solum Israëliticam concernentes, destructâ illâ, justissimo judicio divino, republicâ, etiam abrogatas esse, neque Christianos obligare. Licet enim Dominus Jesus expressè illas non abrogaverit, Deus tamen Rempublicam illam destruendo satis se eas abrogare demonstravit. Quod si qui tamen eas etiamnum Christianos obligare contendant; aut dicant necesse est, integram legem politicam adhuc obligare, ac proinde leges de alienandis hæreditatibus, de semine fratri absque liberis defuncto suscitando, de zelotypiâ, aliasque, postliminio in orbem Christianum reducant: Aut has solummodò è reliquis excipiendas evincant. 2. Si & has leges etiamnum Christianos obligare contendant, eodem modo etiam deberent observari, quo olim Deus præcepit, nec ulla in pœnâ locum habere posset mutatio: Deberet ergo pater filium hæreticum, frater fratrem, maritus uxorem, qui primus hæresin deprehendisset, deferre, & lapidibus obruere; deberent & alia in eos pœnarum genera constitui, quibus apostatas Deus *Deut.* XIII. affici voluit. 3. In Lege de apostatis non agitur nisi de iis, qui à Judaismo ad gentium idola deficiunt, seque id facere profitentur. Nihil illi commune habent cum hæreticis, qui eundem illum Judæorum Deum unicè colunt, illi arctissimè adhærent; solummodò in sensuum quorundam Scripturæ interpretatione errant. Hinc est, quod, lege illâ adhuc vigente, in hæreticos, seu errantes, etiam in gravioribus, animadversum non sit; vid. in Sadducæos, resurrectionem mortuorum negantes; quin & illi Synedrii Judaici membra fuerint. Imò, quod mirere, lex hæc applicata non fuit illis, qui aliud magnam cum hac defectione affinitatem habens committebant, Jeroboamo nempe, & quotquot peccatum ejus imitabantur; Detestatus quidem est Deus vitulorum Jeroboami erectionem, utpote legi suæ directè adversantem; quia tamen Jeroboam non ad gentium idola defecit, sed vitulis illis verum Deum Israëlis adumbrare voluit, non legimus uspiam legem de apostatis ipsius facto applicatam. 4. Lex *Deut.* XVIII. 20. agit de pseudo-prophetâ, *qui arrogantiâ depravatus voluerit loqui in nomine Domini, quæ Dominus non præcepit illi ut diceret*, atque ita divinam mentiretur missionem; *aut ex nomine alienorum Deorum.* Quid cum eo commune habent hæretici, verbum Dei summo in pretio habentes, sed vel præjudicio, vel errore mentis sensum illius genuinum non percipientes. 5. Legem *Levit.* XXIV. 16. de blasphemis huc applicari minimè posse, ex iis liquet, quæ antea de discrimine hæretici & blasphemi diximus. Blasphemus enim voluntariè peccat: Hæreticus itaque blasphemus esse nequit, etiamsi ea defendat, quæ in se spectata revera ad blasphemiam tendunt; quia errat, & quæ docet, ad honorem Dei facere credit, imò se blasphematurum si contrarium adsereret.

Secundum, ab 1 Reg. XVIII. 40.

XXV. Secundò. Allegatur exemplum Eliæ, qui Baalitas occidit, 1 *Reg.* XVIII. 40. Resp. 1. Fuit id factum extraordinarium, à speciali spiritus Dei instinctu profectum. 2. Colebant illi idolum in terrâ soli cultui illi externo Dei dicatâ, expressè contra legem, quæ ejusmodi idololatriam illic tolerari noluit. 3. Pertinuit ad legem, quæ rigida erat, & sub qua Deus judiciorum ac pœnarum corporalium severitate populum illum carnalem in officio continere voluit: alterius planè naturæ est Euangelium, quod omnem ejusmodi rigorem respuit, & lenitate

tate ac manſuetudine conſtat. Inde Dominus diſcipulis ſuis factum quoddam Eliæ extraordinarium contra Samaritanos, odio religionis Judaicæ tranſitum Domino negantes, imitari volentibus, reſpondit, *Neſcitis cujus ſpiritus ſitis*, *Luc.* IX. 55, 56. Quaſi diceret; Creditis eodem vos duci ſpiritu quo Elias; ſed fallimini; non enim diſtinguitis tempora & rationes temporum: aliam nunc Deus exigit manſuetudinem, nec jam ſævis ejuſmodi pœnis homines perdere vult; ſed longanimitate ac patientiâ ad reſipiſcentiam vocat, adeo ut ipſe Filius hominis venerit non ut animas perdat, ſed ſeipſum in mortem tradat, ut eas ſalvet. Inde eſt, quod & paſſim ſe *Filium hominis* appellat, alluſione factâ ad *Dan.* VII. 13, 14. ubi regnum Jeſu Chriſti adumbratur poteſtate filio hominis traditâ; cum alia regna per feras ac dilaniantes beſtias eſſent repræſentata: Ad ſignificandum, regnum ejus non vi externâ aut armis mundanis, inſtar regnorum hujus mundi, propagandum; ſed rationum perſuaſione, manſuetudine ac clementiâ, quæ hominem ac filium hominis decet.

Tertium, ex Dan. III. 29.

XXVI. Tertiò. Profertur lex Nabuchodonoſoris, *Dan.* III. 29. quâ jubet, ut *omnis qui locutus fuerit blaſphemiam contra Deum Sidrach, Meſach & Abednego, diſpereat, & domus ejus vaſtetur.* Reſp. Pudeat Chriſtianos ejuſmodi allegare leges; 1. Fuit enim lex impii ac inſtabilis tyranni, quique magis ex ambitione, ut omnium ariolorum cædem iracundè imperatam coram populo juſtificaret, quam ſincero erga verum Deum amore, eam promulgaſſe credi debet; quoniam nec ipſe poſtea eam obſervavit. 2. Hæretici etiam colunt Deum Sidrach, &c. tantum in quorundam obſcurorum ſenſuum explicatione errant: Adeo ut, licet hæc lex obligaret Chriſtianos, nihil inde proferri poſſet contra hæreticos.

Quartum, ex Matth. XVIII. 6.

XXVII. Quartò. Huc trahuntur verba Servatoris noſtri, *Matth.* XVIII. 6. *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Reſp. 1. Non agitur de errantibus, ſed de iis qui infirmos contemnunt, & ex contemtu ſcandalum præbent. 2. Non dicit Dominus, præſtare ut homines eum, qui infirmis ſcandalum præbet, ſaxo molari collo ejus appenſo mergant in profundum maris; Multò minus præcipit Dominus ut id fiat poſt commiſſum peccatum & datum ſcandalum; Sed declarat, quàm horrenda ſit pœna divina, quæ iſtos infirmorum contemtores manet; ita quidem, ut præſtaret horrendâ morte, qualis eſt ſaxo molari collo appenſo in profundo maris demergi, vel alio quovis ſupplicio perire ante perpetratum hoc peccatum; quàm ſuperſtitem eſſe evitatâ hac pœnâ, & peccatum hoc enorme committere: quia gravior multo pœna, cum hac ne comparanda quidem, tales à Deo manet. Si hæc ab hominibus ut fiant Dominum mandare urges; dicendum Magiſtratus officium eſſe, omnes qui infirmos contemnunt, ipſiſque ex contemtu ſcandalum præbent, ſaxo molari appenſos in mare præcipitare, aut quâvis malâ morte è medio tollere. Quæ ſævitia abſit ut in mitiſſimi Domini noſtri verbis reperiatur.

Quintum, ex Matth. XXI. 12.

XXVIII. Quintò. Exemplum Domini allegant, ementes ac vendentes flagello è funiculis facto ex templo ejicientis: *Matth.* XXI. 12. *Joan.* II. 15. Reſp. 1. Quid ementes & vendentes commune habent cum hæreticis, circa verbi divini interpretationem errantibus? 2. Aliud eſt flagello è funiculis facto è templo ejicere, aliud in exilium pellere, proſcribere, carceri includere, aut occidere. 3. Contrarium hinc concludere liceret: Dominus ementes & vendentes è templo ejecit, non quia hæretici erant, ſed quia indecorum erat in templo, cultui divino deſtinato, negotiari: Sadducæos autem, reſurrectionem mortuorum negantes, ex templo non ejecit: Ergo hæretici non tantum non ſunt occidendi, nec in exilium pellendi, ſed ne templo quidem ejiciendi. Si quis nempe factum hoc hæreticis applicandum credat.

Sextum, ex Act. V. 5, 9, 10. & XIII. 10, 11.

XXIX. Sextò. Exemplo Domini exemplum Apoſtolorum, Petri nim: ac Pauli, ſubjungunt: Petrus, inquiunt, Ananiam ac Sapphiram, mentientes Spiritui Sancto occidit, *Act.* V. 5, 9, 10. Paulus Elymam, Proconſulem à fide avertere conantem, cœcitate percuſſit, *Actor.* XIII. 10, 11. Reſp. 1. Fuere ea facta extraordinaria, ac virtute miraculosâ ab Apoſtolis effecta, & quidem in initio & infantili ſtatu Eccleſiæ, quæ fulcris ejuſmodi indigebat, quibus divina Apoſtolorum miſſio comprobaretur: Nunc autem Euangelii divinitate ſatis nobis confirmatâ, miraculis ejuſmodi non indigemus. 2. Nihil hi commune habent cum hæreticis: Ananias & Sapphira mentiebantur Spiritui Sancto ac inſignis hypocriſeos erant rei: Elymas erat Judæus & magus, & Proconſulem conabatur à Pauli ſermonibus avertere, ne Chriſto nomen daret. 3. Non quicquid Apoſtoli miraculosâ virtute fecerunt, nobis imitari licet, præſertim quæ judicia aut pœnas de hominibus ſumendas concernunt; niſi expreſſum de illis habeamus mandatum divinum, eodemque quo Apoſtoli ſpiritu agamur. Utrumque hic deëſt: Nullum exſtat præceptum, hæreticos, ad exemplum Petri Ananiam & Sapphiram morte plectentis, occidendi: Neque ſpiritus noſter perinde uti Apoſtolorum, infallibilis eſt; nec ſemper ſincero gloriæ divinæ zelo, ſed ſæpiſſimè propriæ gloriæ ſtudio ducitur. Pœnam hanc di-

divinam fuisse constat; si & illi præter ullum præceptum divinum, ad imitationem Petri hæreticos occidere velint, etiam verbo perimant, & pœnam illam divinam esse agnoscemus.

Septimum, ex 1 Tim. 1. 20.

XXX. Septimò. Paulus dicit, 1 *Timoth.* 1. 20. se *Hymenæum & Alexandrum tradidisse Satanæ, ut discant non blasphemare.* De quo loco ita Calvinus: *Si tunc Paulo ad manum fuisset pius Magistratus, & strenuus gloriæ Christi vindex, ego quidem non dubito, quin illos puniendos libenter daturus fuerit, quos permissa sibi divinitus castigatione in ordinem cogebat.* Resp. Crudelis sensus à Pauli mente alienus ipsi affingitur, quasi quos diabolo tradit, vellet carnifici occidendos tradere, carnifexque ipsi sit Satan. Absit id à mente Pauli: Quomodo tum discerent non blasphemare, vitâ per carnificem exstinctâ? E contra pœna hæc merè est spiritualis, quâ Apostoli homines Euangelio rebelles Satanæ tanquam carnifici dabant torquendos, variisque morbis affligendos; ut hac pœnâ deterriti ad pœnitentiam compellerentur; ut antea ostendimus.

Octavum, ex Gal. v. 12.

XXXI. Octavò. *Gal.* v. 12. optat Paulus. *Utinam abscindantur qui vos conturbant?* Resp. Respicit Paulus ad κρίμα de quo paulo ante egit, quod dicit turbatores illos portaturos: illud autem est judicium divinum in ipsos jam decretum: Optat ergo Paulus, siquidem insanabiles sint, ut judicium istud statim in ipsos exerceatur, ne plures seducant Ecclesiæque majores concitent turbas. Nihil hic pro hæreticidio. 1. Nulli tanta inest sapientia quanta Paulo, ut de corde alterius judicare, & decretum Dei de hominum respiscere nolentium exitio perspectum habere possit. 2. Nec affectibus adeo puri sumus, quàm Apostolus: ducebatur ille gloriæ divinæ ac salutis Ecclesiæ studio: nos sæpe & odio nostro, vindictæ, quin & propriæ gloriæ studio indulgemus, dum veritatis divinæ adserendæ studium prætexeimus. 3. Non simpliciter turbatores illos abscindi, multò minus ab hominibus interimi vult; sed eorum respiscentiam mavult; interim optat ut abscindantur: & siquidem Deus decrevit ipsos ob malitiam insanabilem abscindere, ut judicium illud maturet; Deo interim exitum commendat. Qui verò occidit, Deo rem non committit, sed ipse quid fieri velit jam definivit. Addere possumus: Apostolum hic non tam reverâ horum turbatorum exitium optasse, quàm summam animi sui aversionem patheticâ hac loquendi formulâ aliis fecisse testatam.

Nonum, ex Apoc. XVII. 17.

XXXII. Nonò. *Apoc.* XVII. 17. dicitur, quod *reges decem odio persequentur meretricem, & solam illam reddent, & nudam, & carnes ejus comedent, ipsam igne absument; Deus enim dedit in corda eorum, ut faciant* πλὴ γνώμην αὐτῆ. Resp. 1. Antichristus blasphemans seque sanctorum sanguine inebrians nihil commune habet cum hæreticis errantibus, & Antichristum ejusque persecutiones detestantibus. 2. Nec ex textu patet, regibus hisce à Deo potestatem tribui Antichristum occidendi: Est tantum prædictio eventus futuri, nullum autem præceptum: dicitur enim solummodò Deus *in ipsorum corda dedisse, ut faciant* πλὴ γνώμην αὐτῆ; hoc est, consilium ac decretum suum de exscindendo Antichristo exsequantur: non quod Deus hoc ipsis præcipiat, sed quod eorum ministerio in judicio suo contra Antichristum sit usurus, eosque eorumque potentiam & sanguinem effundendi cupiditatem contra Antichristum directurus: Eodem sensu quo Deus *Esa.* x. 5. 6. dicit *se* regem Assyriorum contra Judæos *missurum, eique mandaturum ut spoliet spolia*, &c. & 2 *Sam.* XVI. 10. David de Simei dicit, quod *Deus illi præceperit, ut malediceret Davidi:* & *Psal.* CV. 25. Deus dicitur *convertisse cor Ægyptiorum, ut odio haberent populum suum*, &c.

Decimum, ex Rom. XIII. 4.

XXXIII. Decimò. *Rom.* XIII. 4. *Magistratus gladium non gerit frustra.* Resp. Gerit Magistratus gladium, ut coërceat pœnis impios ac facinorosos: prius ergo antequam puniat, constare debet aliquem impium esse. Cum ergo in dissensionibus circa obscuriora ac magis recondita Religionis Christianæ mysteria nondum judicio infallibili determinatum sit penes quem sit veritas; nec etiam de cujusquam crimine constare potest. Adde quod error crimen non sit quod pœnam propriè meretur. Ac tandem, Magistratum potestatis suæ exercitium ulterius extendere nec posse nec debere, quam intra limites quibus à Deo circumscripta est; est enim vicarius Dei, potestatemque habet determinatam. Nullum autem illi dominium in conscientias hominum concessum est: hanc itaque si arripiat, potestatis suæ limites transilire, ac in jura Dei invadere censendus est.

Undecimum. Quod jure occidantur fures ac latrones.

XXXIV. Undecimò. Occiduntur jure à Magistratu fures ac latrones; multò ergo majori jure hæretici, qui comparantur lupis rapacibus, *Matth.* VII. 15. *Act.* XX. 29. & furibus ac latronibus, *Joan.* X. 1. Similiter occiduntur falsarii & adulteratores monetæ, & qui alios veneno interficiunt; ergo multò magis falsarii & corruptores verbi divini, & qui falsæ doctrinæ veneno animas hominum occidunt, perimendi sunt. Resp. Quis non deploret miseram Christiani orbis sortem, quando doctores illius argumentis ejusmodi ab omni ratione ac humanitate alienis depugnant, miseramque plebem ad crudelitatem mansuetudini Christianæ adversam incitant? Nam 1. Supponamus errorem in religione esse crimen, quod tamen concedendum non est; crimina hæc adeo sunt diversa, ut ab uno ad aliud nulla illatio fieri

possit. Error enim si crimen continet directè committitur contra Deum, non autem contra Magistratum; quia non lædit publicam tranquillitatem, aut societatem civilem, cui soli tuendæ Magistratus constitutus est: non intervertit opes aut possessiones aliorum; sed unicè circa conscientiæ directionem occupatur, quâ nimirum ratione Deus coli debeat, ut vita æterna obtineatur. Quare nec Magistratui vindicta illius demandata est; uti in responsione ad objectionem præcedentem dictum est; sed eam Deus sibi reservavit. Fures autem, latrones, ac monetæ adulteratores directè contra quietem publicam ac societatem civilem peccant. Ut itaque ea conservetur, tales à Magistratu puniri debent. 2. Si illatio hæc quicquam valitura sit, requiritur, ut, antequam hæretici occidantur, infallibiliter cognoscantur quod hæretici sint, perinde uti nulli fures, falsarii, aut venefici jure occiduntur, nisi de quorum maleficio certissimè constat. 3. Agnoscunt illi se non tantum fures ac falsarios esse, sed & se male agere, pœnamque commeritos: Hæretici verò credunt se bene agere, gloriam Dei promovere, ac proinde se non pœnam, sed laudem ac gratiam meritos. 4. Qui per imprudentiam occidit, non occiditur; Deus ipse sub Veteri Testamento in illorum gratiam urbes refugii constituit: multò minus medicus, qui existimans se ægroto præbere salutare pharmacum, per imprudentiam propinat lethale venenum. At tales sunt hæretici: non lædunt animo lædendi, sed benefaciendi. 5. His adde, quod non noceant nisi volentibus, & in quorum potestate est sibi ab ipsorum seductione præcavere: volenti autem propriè injuria non fit. 6. Si hæc consequentia admittatur, optimi quique ac diligentissimi Scripturarum indagatores pœnæ subjicientur; socordes verò qui Scripturæ lectionem negligunt omnem pœnam evadent: Ratio est, quia hi religionem pensi non habentes cœco impetu antecedentium gregem ut bruta pecora sequuntur: illi verò veritatem scrutantes facile errores quosdam publicè receptos deprehendunt; quibus si tollendis se accingant, pœnam tanquam hæretici incurrent. Similiter pii ac bonæ conscientiæ studiosi, quoniam veritatem agnitam aut abnegare, aut turpi silentio abscondere nolunt, tradentur carnifici: hypocritæ verò, quibus veritas ac gloria divina vilis est, pœnas evadent. 7. Tandem si argumentatio hæc admittatur, cur non ergo occiduntur avari, ebriosi, scortatores, &c. qui omnes exemplo nocent, animasque in æternum exitium præcipitant? Cur illis dimissis soli hæretici, pietatis sæpius studiosissimi, plectuntur? Nempe ad exemplum Judæorum Christus crucifigitur & Barabbas dimittitur.

Duodecimum, à disciplinâ Ecclesiastica.

XXXV. Duodecimò. Ita tota disciplina Ecclesiastica abolebitur, omnium rerum confusio orietur, omnesque hæreses introducentur. Resp. 1. Quasi hæreses non possint coërceri nisi per vim externam: imò per vim externam hæreses coërceri nequeunt; armis spiritualibus contra eas est depugnandum. 2. Conducit Ecclesiæ hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant: 1 *Cor.* XI. 18. 3. Non tamen Disciplina Ecclesiastica evertetur: quin imò hæc urgentur, ut disciplina ecclesiastica locum habeat, omnisque vis externa, ecclesiasticæ disciplinæ repugnans, arceatur: Disciplina quippe Ecclesiastica unicum hæreticis refellendis & coërcendis remedium est: quæ in duobus occupatur; in errorum solidâ refutatione; & in errantium, si in errore exitiali perseverent, vitatione. Quicquid ultra hæc adhibetur, carnale est & vim sapit. Dices: Si hæretici possunt excommunicari, possunt etiam occidi: quia excommunicatio per quam aliquis è regno cœlorum excluditur, morte temporali gravius supplicium est. Resp. 1. Pœnæ istæ diversi planè sunt generis, ita ut ab unâ ad alteram argumentatio duci nequeat; nam prior est nuda denuntiatio, errantem nisi resipiscat regno cœlorum exclusum iri, Ecclesiæque à communione illius hominis segregatio, quâ sibi ipsi legem dicit nulla imposterum sacra cum ipso communia habendi: posterior est errantis interemtio: prior pro scopo habet errantis resipiscentiam; posterior illius perditionem. 2. Qui hæreticos occidunt, eos etiam anathemate feriunt; itaque præterquam quod illos cœlo proscribunt, etiam resipiscentiæ tempus præscindunt, & quantum in se est in gehennam præcipitant; cum excommunicatio tendat ad salutem, vel solo illo, 1 *Cor.* v. 5. loco teste, quem pro excommunicatione semper allegare solent. Atque ita apparet, hac disciplinâ Ecclesiæ vigente, nullam rerum confusionem orituram, & saluberrimum ad hæresium exstirpationem adhiberi remedium.

Ecclesiastica.

Quomodo coërcendi hæretici.

XXXVI. Ut itaque tandem nostram de hæreticorum coërcitione dicamus sententiam, distinguendum credimus, 1. inter regimen politicum, & spirituale. 2. Inter publicum religionis exercitium, in templis nimirum publicis, & privatum in ædibus privatis. 3. Manifesta crimina separanda sunt ab erroribus. 4. Aliud est cogere ad sententiam quandam pro verâ amplectendam; aliud ad pacem civilem colendam præcipere ut abstineatur à convitiis, scommatis, injuriis. His positis, dicimus; Magistratui non licet quemquam ad amplectendam hanc aut illam opinionem aut ad communionem cum Ecclesiâ publicâ, si eam à veritate salutari recedere, aut peccatorum, hominem è regno cœlorum excludentium, ream credit, vi cogere: Licet tamen illi improbos ac turbulentos homines, religionem præten-

tendentes, quoties contra leges politicas delinquunt, pro facti ratione punire. Non licet Ecclesiasticis personis contra hæreticos, qui verè hæretici sunt, sæculare brachium invocare: licet tamen ab iis recedere, neque amplius communia cum iis sacra habere. Sed non temerè id judicium in quemquam pronuntiandum est, quia in multis dissentire possumus, salvâ veritate fundamentali, uti sequente capite ostendemus. Faciat ergo quisque quod suum est.

Quid hic faciendum Magistratui.

XXXVII. Magistratus judicium exerceat in rebus suæ cognitioni subjectis; protegat bonos, puniat malos. Doctrinam quam veram judicat in templis publicis doceri procuret, omniaque adhibeat media placida, quibus dissentientes subditi ad communionem cum Ecclesiâ publicâ invitentur & persuadeantur, sive per colloquia amica, sive paterna ad conciones publicas audiendum invitatione. Neminem autem religionem contra conscientiam suam amplecti cogat, nec exercitium religionis à suâ diversæ in privatis ædibus per vim aut edictorum severitate impediat.

Quid, Pastoribus.

XXXVIII. Pastores etiam res suas agant. Verbum Dei purè doceant; errantes verbi divini luce aut argumentorum evidentiâ convincant; quos convincere nequeunt, tolerent, donec Deus illorum misertus quod ignorant revelet: Si qui in fundamentalibus errant, ab iis se separent: neminem autem contra eos instigent, aut ferro abolendos clament.

Quid singulis.

XXXIX. Privatim omnes pacem ac concordiam, civilem saltem, colant inter se, à convitiis, scommatis & dicteriis abstineant; amicè & placidè inter se de religione sæpius conferant; neque de victoriâ sed veritate contendant: Denique alii pro aliis orent, & omnia humanitatis officia sibi invicem exhibeant. Ita fiet, ut progressu temporis ex reipsâ, & rationum momentis, & vitâ seu conversatione hominum appareat, quinam veriorem sententiam amplectantur, cujusque sententia fructus Euangelio dignos producat. Aliter si res instituatur, omnia rixis, jurgiis, & pravis suspicionibus, denique bellis & cædibus (ut huc usque factum vidimus) replebuntur; atque interim veritas, pax & libertas conscientiarum, imò salus hominum & Dei gloria, multis modis violabuntur.

CAPUT XXI.

De mutuâ dissentientum Tolerantiâ: ac primò de articulis necessariis, & non absolutè necessariis.

Quatuor hic videnda.

I. POstquam explicatum, quomodo agendum cum hæreticis seu errantibus in dogmatibus ad salutem creditu necessariis, salutisque fundamentum evertentibus, restat tandem ut inquiramus quodnam sit Ecclesiæ officium erga simpliciter errantes, seu fundamentum salutis arctè nobiscum retinentes, sed in quorundam dogmatum explicatione salutem non destruentium à nobis recedentes. Hic quatuor tractabimus: 1. Fundamenti loco discrimen inter articulos ad salutem absolutè necessarios, alioqui non necessarios, adstruemus. II. Docebimus ex quibus indiciis articulus necessarius à non necessario dignosci debeat. III. Inter dissentientes in articulis non necessariis, mutuam colendam esse tolerantiam. IV. Quâ ratione tolerantia illa, salvâ unicuique prophetandi libertate, coli, omnisque in Ecclesiâ nihilominus confusio vitari, veritasque conservari possit.

1. Discrimen inter articulos necessarios & non necessarios.

II. Primum supervacaneum videretur demonstrare: nisi quidam Theologi, ab omni pacis & concordiæ studio alieni, & nil nisi contentiones ac dissidia spirantes, rem adeò claram non tantum in dubium vocarent, sed & expressè negarent, urgentes omnes articulos esse fundamentales, omnemque in religione errorem hominem æternæ condemnationis facere reum. Discrimen ergo hoc adstruimus,

Id adstruitur ex 1 Cor. III. 10. & seqq.

III. Primò, celebri illo 1 *Cor.* III. 10, 11. *& seqq.* loco: *Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit: dies enim declarabit, quia in igne revelabitur; & uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet: Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Hic manifestum ponit Apostolus discrimen, inter fundamentum, & id quid fundamento inædificatur; quæ fundamento inædificantur sunt vel doctrinæ veræ ac præstantes, quæ firmos ac solidos reddunt discipulos; illæque comparantur auro, argento, & gemmis, quæ singula vim ignis sustinent; vel doctrinæ inanes & inefficaces, seu erroneæ, quæ comparantur ligno, fœno, stipulis; quoniam ignem explorationis ferre nequeunt, sed exploratæ dissipantur. De prioribus dicit, quod earum doctores etiam ædificationis suæ præmium accipient: sed de posterioribus, quod totius operis sui damnum patientur: quia tamen à fundamento non recesserint, salute non destituentur.

Occurritur exceptioni.

IV. Dices. Quicquid fundamento innititur est fundamentale; fundamentale quippe ipsum fundamentum non est. Resp. Illos lu-

ludere in voce fundamenti & fundamentalis: non enim fundamentale eſt, quod aliqualem ad fundamentum reſpectum habet, perinde uti ædificium ad fundamentum cui ſuperſtruitur refertur; ſed fundamentale eſt, quod ad ipſius fundamenti eſſentiam ac conſtitutionem requiritur; adeoque fundamentale idem reverà eſt cum fundamento: Poteſt enim fundamentum accipi, vel incomplexè, eſtque unicum, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui & alibi *lapis angularis* vocatur, *Eph.* 11. 20. 1 *Pet.* 11. 4. Vel complexè, denotatque veritatem fundamentalem, ſine cujus notitiâ ac fide nemo dici poteſt in Jeſum Chriſtum credere. Hoc ſenſu fundamentum hic accipimus, & ad illius eſſentiam requiruntur omnia illa dogmata, quæ non tantum ut vera credi debent, ſed ut prorſus ad ſalutem neceſſaria, adeò ut ſi quis ea vel ignoret, vel neget, vel in dubium vocet, juxta Novi Fœderis leges ſalutem æternam conſequi minimè poſſit. Ab hiſce fundamentalibus manifeſtè quæ fundamento ſuperædificantur diſtinguuntur; quoniam ſi quis vel eorum aliqua ignoret, vel errore deceptus in dubium vocet ac neget, quia tamen fundamentum retinet inconcuſſum, ſalute minimè excludetur; uti Apoſtolus expreſſè dicit.

Et alteri exceptioni.

V. Dices. Salvabitur, ſi lignum fœnum ac ſtipulas verbi divini igne permittat comburi, id eſt, ſi falſæ ſuæ doctrinæ renuntiet. Reſp. Quis non miretur adeò violentam explicationem, verbis ac ſcopo textus directè adverſam? 1. Non enim dicitur, ſalvabitur ſi ſtipulas comburi permittat; ſed, accedente probatione per ignem, ſtipulæ comburentur: non enim in arbitrio hominis eſt, utrum ſtipulas ſuas comburi velit, nec ne, ſed ignis ille explorationis ſtipulas conſumet, adeò ut ſupereſſe nequeant. Illis conſumtis earum ædificator nullum laboris ſui præmium referet; quia tamen fundamento ab Apoſtolis poſito arctè ſemper inhæſit, ſalutem conſequetur. 2. Dicit quando ſtipulæ comburentur, illarum ædificatorem *damnum paſſurum*: nullum verò damnum patitur, qui errori exitiali renuntians veritatem amplectitur, ejuſque interventu ſalutem adipiſcitur: Qui verò omnem laboris ſui fructum ſibi perire cernit, reverâ totius ſui operis jacturam facit. 3. Idem Apoſtoli ſcopus evincit: Monet quippe Corinthios, ut non obſtantibus diſſenſionibus quibuſdam pacem nihilominus inter ſe colant; hac adhibitâ ratione, quod omnes fundamentum retineant, eoque retento uniuſcujuſque certa ſit ſalus, licet forte illi ſtipulas ac fœnum, ſeu doctrinas inanes, ſuperædificent. Si verò Apoſtoli ſenſus eſſet, ſalutem conſequendam non aliâ conditione, niſi inani illi doctrinæ nuntium mittant, argumento ſuo omnes nervos præcidiſſet; parata quippe Corinthiis fuiſſet reſponſio, ſe cum diſſentientibus pacem colere paratos, quamprimum ſtipulam ſuam comburi permiſerint; hoc eſt, doctrinæ ſuæ erroneæ renuntiarint. 4. Hoc modo non tantum ſalvus erit, qui fundamento retento ſtipulas illi ſuperædificat; ſed & qui vero fundamento rejecto falſo ſuperſtruit; ſi nimirum & illud verbi divini igne comburi ſinat. Ad quid igitur ſollicita hæc Apoſtoli inter fundamentum, & ædificium illi ſuperſtructum diſtinctio?

Sententia Uſſerii.

VI. Huic noſtræ explicationi adſtipulatur Jacobus Uſſerius Archiepiſcopus Armachanus, *de Succeſſione Eccleſiarum in Occidente, cap.* 1. §. 12. *Dogmatum, quæ in Eccleſiis traduntur, illud diſcrimen ſtatuendum eſt: tanti aliqua eſſe momenti, ut illis Eccleſia & ſalutis noſtræ contineatur fundamentum: eſſe verò alia, quibus Eccleſia & ſalus noſtra ita non innititur, ut ſi ab iis aberratum fuerit, ſalva res eſſe non poſſit. Hinc Apoſtolus in* cap. 111. prioris ad Corinthios *epiſtola, inter fidei fundamentum, & alia fundamento ſuperſtructa accuratè diſtinguit. Illud ſi deſeruerit, actum eſt de te ſcilicet, periiſti: illud ſi retinueris,* ligna *quoque &* fœnum & ſtipulam *ſuperædificaveris; jacturam quidem facturus es, ſed operis, non ſalutis:* ſi cujus opus exuſtum fuerit, damnum faciet, ipſe verò ſervabitur, *inquit Apoſtolus.* Nam & in libris Sanctorum Doctorum, quos authenticè legit Eccleſia, *ut habet in commentariis ad illum locum ſive Hervetus Monachus, ſive Anſelmus Archiepiſcopus,* nonnunquam inveniuntur quædam prava vel hæretica; non tamen pro his vel libri vel autores damnantur. Perlegat eorum libros prudens lector, & inveniet eſſe verum quod dico. Hæc ille.

1. Ex ipſis dogmatibus religionis Chriſtianæ.

VII. Secundò. Diſcrimen hoc ex ipſis Chriſtianæ religionis dogmatibus liquidò conſtat. Non enim omnia ejuſdem ſunt ponderis ac momenti, ut aut ignorata, aut non rectè intellecta, ſalutis ſpem præcidant. Uti & hoc in ſequentibus plenius explicabitur. Dices. Qui unum dogma ſolvit, totam doctrinam ſolvit; perinde ut qui unum annulum ſolvit integram catenam diſſolvit. Reſp. Similitudo admodum diſſimilis; non enim eo modo doctrinæ Chriſtianæ dogmata connectuntur, ut uno ignorato tota doctrina diſſolvatur; alias dicendum, qui in minimo errat, eum etiam totam religionem abnegare. Melius huc applicatur ſimilitudo à vitâ hominis deſumta, quam ex Gregorio Nyſſeno proponit, latiuſque diducit & amplificat Archiepiſcopus Armachanus *de Chriſtianarum Eccleſiarum ſtatu & ſucceſſione per Occidentem, Cap.* 1. §. 14. *Alia membra comparata ſunt* πρὸς τὸ ζῆν, *ſine quibus* τὸν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐκ ἐνδέχεται, *abſque quibus foret, homo non viveret. Alia vero* πρὸς τὸ εὖ ζῆν, *ad jucundè vivendum: qua videlicet bonorum*

rum sint velut additamentum, profecta de benignâ largitate naturæ, efficientis per hæc ut jucunde homo viveret. Nam in his vita nostra non consistit, quando vivere homini licet, etiam plerisque horum amissis: sed fieri non potest ut absque horum actionibus rerum in hominis vitâ jucundarum voluptate fruamur. Quibus Gregorii Nysseni verbis hæc Archiepiscopus Armachanus subjungit. *Quemadmodum igitur in hominis natura aliud est si quaras, an vivat; aliud, an rectè valeat: adeoque in ipso morbo utrum vitales corporis partes (cor, hepar, cerebrum) an verò organicas afficiat: ita omnino in Ecclesiæ naturâ se res habet, ut alia sit quæstio περὶ τῆς οὐσίας, alia περὶ τῆς εὐεξίας, utrum sit Ecclesia, & utrum integra ea sit atque omnibus numeris absoluta. πρὸς τὸ καλῶς εἶναι requiritur, ut totius veritatis quæ est secundum pietatem professio maneat incorrupta: sed simpliciter πρὸς τὸ εἶναι, ut firmum retineatur fundamentum, & quæ ad salutem planè necessaria sunt doctrinæ Christianæ capita inviolata conserventur.*

3. *Consequentiis absurdis.*

VIII. Tertiò. Maxima est præsumtio, definire omnes errores esse fundamentales. 1. Aut enim ipsis dicendum est, se in nullo, ne minimo quidem dogmate errare; quod summæ præsumtionis est, & humanam excedit sortem: aut si, homines cum sint, nihil humanum à se alienum fateantur, suopte judicio è regno cœlorum excluduntur. 2. Necesse est ut omnes, etiam in minimis errantes, æternæ damnationis reos pronuntient. Fatentur, si verbi divini præscriptum sequamur, omnem errorem damnationem adferre; quoniam anathema est, quicunque aliud Euangelium annuntiat, præter id quod annuntiatum est, etiamsi vel angelus de cœlo sit: *Gal.* 1. 8. omnisque error ipsis aliud est Euangelium. At ita necesse est omnes à se dissentientes condemnent. Respondent, se neminem damnare, sed Deo judicium committere. Atqui, quæram ego, quid est damnare, nisi aliquem juxta verbi divini præscriptum damnationis æternæ esse reum pronuntiare? Hoc qui non veretur, hominem damnat. Dices: Omne peccatum damnat; non tamen propterea omnes peccatores cœlorum regno excludere audemus. Resp. 1. Negamus æternæ damnationis pœnam cuicunque, etiam levissimo peccato, sub Novo Testamento constitutam esse: sunt quædam leviora, quæ etsi Deus improbat, tamen ad quæ, si cætera homines probi sint, benigni instar patris connivere vult. 2. Potest quis peccati mortalis & ex formulâ Novi Fœderis morte æternâ puniendi, resipiscentiâ ductus, illius veniam à Deo obtinere: at si nullâ pœnitentiâ tactus discesserit è vitâ, damnationis reus est, & quamdiu in eo perseverat, à nobis damnandus, juxta divini verbi normam, pronuntiari potest ac debet. Idem ergo judicium pronuntiandum in errantes, quamdiu in errore versantur, aut errore non repudiato moriuntur. Quod si obtineat, necesse est ut singuli Christianorum cœtus suæ Ecclesiæ salutem alligent, omnesque à se dissentientes orco adjudicent; imò minimâ tantum controversiâ ortâ, statim in partes eant. Quod quam ab omni humanitate, non dico Religionis Christianæ genio, alienum sit, quivis facile videt. Imò plerique Patres orco adjudicandi erunt, quoniam nulli ab omni errore immunes reperientur, imò maximæ inter illos autoritatis & præcipua Ecclesiæ lumina quandoque stipulam fundamento superædificasse, discurrenti per omnium scripta liquidò constabit. Estque illud magis intolerandum in Reformato, qui non tantum hominem privatum, sed & integram Ecclesiam errare posse fatetur, & contra Pontificios contendit. Misera sanè foret Christiani hominis conditio, quem mundo valedicentem, carnemque ejusque concupiscentias maximo cum dolore crucifigentem, Deumque ex animo omnibusque viribus colentem, minimus ingenii lapsus, quem sæpe evitare ipsius potestatis non est, orco addiceret.

II. *Unde discrimen hoc dignosci queat.*

IX. Adstructo itaque discrimine inter necessarios creditu ad salutem, & non necessarios articulos, sequitur ut II. inquiramus ex quibus indiciis articulus necessariò credendus dignosci queat. Quoniam solius Dei est, salutem æternam gratiosè nobis decernere ac conferre, etiam illius est leges ac normam credendi, seu viam ad eam obtinendum, præscribere. *Jacob.* IV. 12. *Unus est legislator qui potest servare & perdere: tu verò quis es qui judicas alienum servum? Rom.* XIV. 4. *Tu quis es, qui alienum servum judicas? Domino suo stat aut cadit.* Leges itaque salutis ac damnationis ex normâ nobis à Deo traditâ petendæ sunt. Normam autem credendi nullam nobis Deus reliquit præter Sacram Scripturam, quæ non tantum infallibilis est, sed & omnia ad salutem scitu, creditu, speratu ac factu necessaria, & plenè & perspicuè comprehendit, & quidem additâ necessitatis notâ. Ad eam itaque solam, tanquam regulam certam, evidentem & fallere nesciam, dogmatis cujusque pondus ac momentum explorandum est.

Regula prima.

X. Cum autem duo ad salutem Scriptura requirat necessaria, fidem in Deum ac Jesum Christum, & obedientiam seu sanctimoniam spe promissorum divinorum subnixam; apparet necessaria esse; Primò: Quæ Scriptura ad fidei essentiam requirit, adeoque quæ in Scripturâ clarè ac perspicuè exstant, additâ necessitatis notâ; nimirum, quod quicunque hoc credit salvabitur, quicunque verò hoc non credit condemnabitur. Qualia sunt *Joan.* III. 36.

Qui credit in Filium habet vitam æternam; qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Et *cap.* XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum. Act.* XVI. 31. *Crede in Dominum Jeſum, & ſalvus eris tu & domus tua. Rom.* X. 9. *Si confitearis ore tuo Dominum Jeſum, & corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris. Gal.* V. 2, 3, 4, 5. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Teſtificor autem rurſus omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſæ legis faciendæ. Evacuati eſtis a Chriſto, qui in Lege juſtificamini; à gratia excidiſtis. Nos enim ſpiritu ex fide ſpem juſtitiæ exſpectamus.* Vide & 1 *Joan.* II. 22, 23. & IV. 2, 3. & alibi. Hæc aliaque ejuſmodi adeò clarè expreſſa & determinata neceſſariò credenda haberi debent. Licet enim reverâ unicum ſit fundamentum ſalutis, nimirum Jeſus Chriſtus, 1 *Cor.* III. 10. poteſt tamen illud pro multiplici reſpectu ad opus ſalutis noſtræ, variis modis efferri, & in plura membra diſpeſci, quæ tamen omnia in hac unâ veritate veluti in centro ad unitatem redeunt. Hiſce ita clarè ac evidenter Scripturâ expreſſis ea etiam comprehendimus, quæ cum his ita neceſſariò cohærent, ut ab omnibus perinde atque ſi ſimul expreſſa forent ex hiſce eliciantur, quibuſque negatis hæc etiam negare neceſſe eſt, quæ non à quibuſdam particulatim, ſed ab omnibus, ubique & ſemper, ut habet Vincentius Lirinenſis in Commonitorio ſuo, credita ſunt: in quorum fide unanimis omnium Chriſtianorum eſt conſenſus. Ea enim perinde ac ſi expreſsè definita forent habenda ſunt. Quorum omnium ſumma communi Chriſtianorum ſymbolo, quod vulgò Apoſtolicum vocatur, continetur.

Regula ſecunda. XI. Secundò. Neceſſaria ſunt, ſine quibus ſanctimoniæ ſtudium aut æternæ vitæ ſpes ſubſiſtere nequit; quoniam enim *abſque ſanctimonia nemo videbit Deum, Hebr.* XII. 14. *pietaſque promiſſa habet hujus ac futuræ vitæ,* 1 *Tim.* IV. 8. omnia neceſſaria haberi debent, quibus pietas vitæque æternæ ſpes tanquam fulcris innititur, & quibus everſis hæc etiam corruere neceſſe eſt: Quale eſt inter alia, Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum reſurrexiſſe ex mortuis, teſtante Apoſtolo 1 *Cor.* XV. 17, 18. *Si Chriſtus non reſurrexit, quod vana ſit fides noſtra, adhuc ſimus in peccatis, & perierint qui in Chriſto dormierunt.*

Neceſſaria pauca numero. XII. Ad haſce regulas ſi omnia doctrinæ Chriſtianæ dogmata examinentur, deprehendemus 1. Neceſſariorum exiguum admodum eſſe numerum, præingenti non neceſſariorum, imò inutilium & noxiorum multitudine. 2. Fieri vix poſſe, ut homo, qui debitam Scripturis exhibet reverentiam, nullamque præter eam fidei vitæque normam agnoſcit, & ſerio ſalutis ſuæ ſtudio ducitur, in errorem incidat exitialem: Neceſſaria enim non clarè tantum in Scripturâ exſtant, ſed ſæpius & pluribus in locis occurrunt; adeò ut ſi alibi phraſi paulum obſcuriore efferantur, alio loco clarè proponantur: Hinc licet in vero loci cujuſdam ſenſu percipiendo forte erret, à dogmatis tamen ipſius, alibi clarè expreſſi, fide non aberrabit, modò hoc attendat, fidei dogma loco obſcuriori non eſſe ſuperſtruendum, ſed è clarioribus petendum, locumque obſcurum per clariora illuſtrandum. Exemplum eſto locus *Joan.* III. 5. *Niſi quis renatus ſit ex aqua & ſpiritu non poteſt ingredi in regnum cœlorum.* Locus eſt controverſus, & de cujus genuino ſenſu inter Pontificios ac Reformatos controvertitur, his de regeneratione ſpirituali, illis de Baptiſmo tanquam regenerationis inſtrumento illum accipientibus. Dogmatis ergo illius neceſſitas non ex hoc loco, ſed ex aliis clarioribus, quos vel de regeneratione, vel de Baptiſmo agere conſtat, petenda eſt. Ita liquebit, rariſſimas de dogmatibus ad ſalutem neceſſariis inter Chriſtianos eſſe controverſias, ſed unanimem fermè omnium, qui Scripturis debitam exhibent reverentiam, in illis eſſe conſenſum. Hic adſtipulantem nobis habemus Sereniſſimum Magnæ Britanniæ Regem Jacobum, teſtante id Caſaubono in *Reſponſione ad Cardinalis Perronii epiſtolam, Obſervat.* 3. *pag.* 30, 31. *Veriſſimè ſcriptum eſſe in explicatione τῶν ἁπλῶς ἀναγκαίων Rex arbitratur, rerum abſolutè neceſſariarum ad ſalutem non magnum eſſe numerum. Quare exiſtimat ejus majeſtas, nullam ad ineundam concordiam breviorem viam fore, quàm ſi diligenter ſeparentur neceſſaria à non neceſſariis; & ut de neceſſariis conveniat omnis opera inſumatur; in non neceſſariis libertati Chriſtianæ locus detur. Simpliciter neceſſaria rex appellat, quæ vel expreſsè verbum Dei præcipit credenda faciendave; vel ex verbo Dei neceſſariâ conſequentiâ Vetus Eccleſia elicuit. At quæ ex inſtitutione hominum præter verbum Dei, quamvis piè & prudenter, pro tempore in uſum Eccleſiæ ſunt recepta, mutari, molliri, antiquari poſſe exiſtimat; & quod Pius II. de cœlibatu clericorum dicebat,* bono olim jure ſancitum, meliore nunc iri antiquatum, *id in genere de pleriſque obſervationibus Eccleſiaſticis, extra verbum Dei introductis, poſſe uſurpari rex credit. Si ad decidendas hodiernas controverſias hæc diſtinctio adhiberetur, & jus divinum à poſitivo candidè ſepararetur, non videtur de iis quæ abſolutè ſunt neceſſaria inter pios & moderatos viros longa aut acris contentio futura: nam & pauca illa ſunt, ut modò dicebamus, & ferè ex æquo omnibus probantur, qui ſe Chriſtianos dici poſtulant.*

XIII.

Non neceſſaria, juxta regulam primam.

XIII. Ex dictis facile jam cognoſcere eſt, quæ neceſſaria non ſint, quibus carere poſſumus, abſque ſalutis æternæ jacturâ; & circa quæ ſi erremus, non obſtante hoc errore tamen ſalutis ſpem non amittere: Nempe, quibus altera harum conditionum deëſt. Primò ergo neceſſaria non ſunt, 1. Quæ in Scripturâ nuſquam ſunt expreſſa, ſed decretis & traditionibus nituntur merè humanis; quales ſunt non tantum multæ in Eccleſiâ Pontificiâ ſuperſtitiones; ſed & phraſes modique loquendi Scripturæ ignoti; adeo ut licet multorum, imo integrorum Conciliorum, conſenſu phraſes quædam, ut dogmati alicui explanando aptiores, ſint excogitatæ & receptæ, nemo tamen illis, utpote Scripturæ ignotis, alligari debeat; ſed prout huic Spiritus Sancti menti explanandæ accommodatiores videntur, ita etiam alteri liberum eſſe debet aliis phraſibus ſuo judicio commodioribus uti; nemoque aliis verbis, quàm quibus Spiritus Sanctus, qui optimè mentem ſuam exprimere novit, uſus eſt, alligari debet. Talis ſunt voces Trinitatis, Perſonæ, ὁμοουσίου; & in materiâ de Sacerdotio Chriſti, Meriti, Satisfactionis, & ſimiles: quæ præterquam quod ambiguæ ſunt, etiam Spiritui Sancto ſunt ignotæ, neque uſquam in Scripturâ reperiuntur. 2. Quæ in Scripturâ clarè non exſtant, ſed per obſcuras ac ſubtiles conſequentias, & quandoque longas ambages inde petuntur, & ad quæ inveſtiganda magno ingenii acumine opus eſt; aut quæ ſpeculationibus ſolummodò Metaphyſicis innituntur. Qualia ſunt multa de Deo, ac divinâ eſſentiâ, attributis, ac decretis ſubtiliter in ſcholis ventilari ſolita; quibus innumera alia accenſeri poſſunt. 3. Quæ quidem clarè in Scripturâ exſtant, ſed non cum additâ neceſſitatis notâ. Licet enim omnia neceſſariò credenda clarè in Scripturâ reperiantur; non tamen quæcunque clarè in eâ expreſſa ſunt, neceſſariò credenda ſunt, niſi & ſalutem eorum fidei aut obſervationi alligatam Deus voluit. Poſſet ergo quis hiſtorias quaſdam in Scripturâ narratas ignorare, abſque ullâ ſalutis ſuæ jacturâ. Hiſce primi generis dogmatibus multæ de Juſtificatione diſputationes accenſeri debent, quæ accuratè à neceſſariis & Scripturâ clarè expreſſis diſcernendæ ſunt. Ita neceſſarium eſt creditu, hominem non juſtificari ex operibus legis ullius præcisè ſumtæ, nec etiam legis Moſaicæ, ſive per ſe, ſive cum fide in Chriſtum conjunctis; ſed ex fide in Jeſum Chriſtum, eâque non mortuâ, ſed per bona opera ſeriumque bene vivendi propoſitum vivâ: nec eam eſſe ſine remiſſione peccatorum ac imputatione juſtitiæ. Sed non neceſſe eſt definire, an Juſtificatio conſiſtat in ſolâ remiſſione peccatorum, an verò etiam in imputatione juſtitiæ, tanquam actibus inter ſe realiter ac formaliter diverſis; tum, ſi etiam in imputatione juſtitiæ, an in imputatione juſtitiæ Chriſti: & cujus juſtitiæ, an paſſivæ ſolum, an verò activæ & paſſivæ ſimul: Similiter an fides juſtificet quæ viva, an quà viva: quæ nec in Scripturâ clarè deciſa ſunt, nec ad fidei noſtræ confirmationem aut in pietate profectum magnam habent utilitatem. Hæc omnia neceſſariorum ordine excludimus, quia hiſce omnibus prima deëſt conditio.

XIV. Dices: Ex Scripturâ probandum eſt, illa duntaxat neceſſaria eſſe, quæ additâ neceſſitatis notâ in ipsâ expreſſa ſunt: ubi autem Scriptura hoc dicit? Reſp. Melius hæc objectio ſonaret in ore cujuſquam ex Pontificiis, quibus ſolenne eſt ejuſmodi quæſtiones Reformatis objicere, quàm Reformati Doctoris. Sanè cum Reformati omnes nullam fidei morumque normam agnoſcant præter Scripturam Sacram, ex ipsâ normæ illius naturâ conſtat, id ſolum pro neceſſario ad ſalutem habendum, quod additâ neceſſitatis notâ in Scriptura exprimitur: ſolaque illius notæ abſentia dogma ad ſalutem non neceſſarium arguit, adeo ut nulla alia Scripturæ declaratione opus ſit. Si enim illius neceſſitas ex Scriptura, unica fidei norma, adſtrui nequeat; unde ea comprobabitur? An ex traditione Eccleſiæ? At eam non admittit Reformatus. An ex hominum vel Concilii cujuſpiam determinatione? Sed & illa errare poſſe, neque autoritatem habere determinandi quod Deus in Scriptura indeterminatum reliquit, contra Pontificios tuetur. Ergo ſola illa neceſſitatis nota, in Scriptura addita, requiritur.

Occurritur exceptioni.

XV. Secundò. Et quibus deëſt conditio altera è neceſſariorum numero removenda ſunt. Hæc ſunt 1. Quæ purè ſpeculativa ſunt, nullamque omninò ad pietatis exercitium relationem habent, quæ proinde nec ſcientem meliorem, nec ignorantem deteriorem reddunt: quales ſunt *genealogiæ interminatæ, quæ quæſtiones præſtant magis quàm ædificationem Dei quæ eſt in fide*, 1 *Tim.* 1. 4. de quibus etiam *Tit.* 111. 9. Qualia multa à Scholaſticis ventilantur, quæ nullam omninò cum pietate connexionem habent. 2. Quæ ad praxin relata, utilitatem quidem aliquam habere poſſunt, hominemque magis ad pietatem excitare; non tamen ſimpliciter connexionem cum ea neceſſariam habent; ita ut iis vel ignoratis, vel male intellectis, homo quidem illo ad pietatem adminiculo deſtitutus ſit, non tamen propterea pietas ejus in periculum adducatur: quia ignorantia illa aut error ad pietatis, aliis fulcris nixæ, everſionem non tendit. Ita plura ſunt, quæ probè intellecta magnum ad pietatem calcar ſubdunt; ignorata

Non neceſſaria juxta regulam ſecundam.

rata autem, aut non rectè percepta, pietatis exercitio neutiquam sunt adversa, quia non adversantur fundamentis quibus pietas innititur. Sic ad pietatem in nobis excitandam multa desumuntur argumenta è variis Theologiæ locis, quibus cultus divini æquitas demonstratur; quæ si aut ignorentur, aut non rectè percipiantur, faciunt quidem, ut argumento illo uti nequeamus; attamen & ex alio loco idem argumentum urgeri, aliudque à pietatis necessitate desumtum nihilominus aliunde peti potest. Huc inter alias etiam referri potest quæstio de Pædobaptismo, quæ licet ad pietatem relata usum suum habeat, non tamen necessariò cum eâ connectitur. Similiter quæstio de discrimine præceptorum Veteris & Novi Testamenti, utrum Dominus Jesus legem Mosis tantum explicaverit, an novorum præceptorum additione perfecerit. Aliæque his affines. 3. Quæ ex se arctam quidem & necessariam cum mandatorum divinorum observatione connexionem habent, quæ tamen ab iis qui errorem contrarium profitentur, sive ignorantiâ quadam, sive judicii infirmitate, non animadvertitur: in quibus proinde dogma naturâ suâ pietatem evertere natum cultum Dei non exstinguit; quia magis ad clara Dei præcepta, quàm doctrinæ suæ genium attendunt.

Inter duas pugnantes in mente sententias altera potest prævalere.

XVI. Nimirum sæpius usu venit, ut necessaria ad salutem dogmata, & præcepta divina clarè in Scripturis expressa, animum penitus occupaverint, & voluntati atque affectibus dominentur; cum errores contrarii theoreticè solummodò menti insideant, neque veritati salutari ullatenus adversi esse deprehendantur. Fieri enim potest, ut vel ingenii imbecillitate, vel nimio in opiniones suas affectu mens occœcata, sese duas inter se pugnantes sententias amplecti non animadvertat; sed etiam, pugnantes licet, inter se conciliare contendat: vel licet id utrumque deprehendat, alteram tamen, quia pertinaciter ejus animo inhæret, excutere nequeat. Quamdiu intellectus in rerum contemplatione theoreticè solummodò versatur, repugnantiam illam semper non accuratè observat, eamque subtilibus quibusdam ratiocinationibus ac distinctionibus tolli posse putat: Sed quando ad actionem ventum est, earum rerum inter sese pugnantium sequelæ adeo manifestæ sunt, ut una alteri cedere debeat, quæque tantum theoreticè menti inhæret, ad tempus evanescere, donec actio, ad quam altera, quæ in animo prævalet & voluntati imperat, naturâ suâ impellit & inclinat, sit peracta. Illustre hujus habemus exemplum in doctrinâ de absolutâ Prædestinatione, quâ statuitur electos absque ullo ad fidem ac pietatem respectu immutabiliter ad salutem esse destinatos, adeo quidem ut ne mortalia quidem peccata ipsos à dilectione Dei separare queant: reprobos autem absque ullo ad infidelitatem aut impietatem respectu immutabiliter à salute rejectos, adeo ut licet omnia sanctorum opera fecerint, salutem consequi nequeant: Et quæ alia doctrinæ illi adhærent. Manifestum est, doctrinam illam, si ejus genius attendatur, ad omne pietatis sectandæ aut impietatis fugiendæ studium exstinguendum, hominemque vel in securitatem carnalem vel desperationem inducendum, naturâ suâ comparatam esse. Attamen quia & acerrimos ejus patronos pietatis esse studiosos, salutemque suam cum timore ac tremore operari cernimus, manifestum nobis est, ipsos repugnantiam, quæ in dogmatibus ipsorum conspicua est, non animadvertere, erroremque illum menti tantum theoreticè inhærere; doctrinam verò de necessitate observationis mandatorum divinorum mentis arcem occupasse, atque voluntati ac affectibus dominari. Atque propterea errorem hunc in ipsis non esse exitialem credimus. Fieri etiam potest, ut error adversus vera ac necessaria fidei dogmata prævaleat, adeo ut ipse mentis arcem occupaverit, voluntatique ac affectibus præscribat; cum vera ac necessaria dogmata tantum theoreticè apprehendantur, atque in animi (ut sic dicam) superficie quasi innatent. Ut si quis doctrinâ absolutæ prædestinationis penitus imbutus, omni pietatis studio valedicat, seque omni deliciarum voluptatumque carnalium genere oblectet; persuasus si sit electus, nulla salutem suam peccata impedire; si sit reprobus, nullo studio, nullis pietatis exercitiis, damnationem evitari posse. Hoc modo qui errat, religionis fundamentum convellere dici debet, non ob nudum mentis errorem, sed quia error pietatem, sine quâ nulla est salus, exstinguit.

Errori non exitiali potest superstrui actus damnabilis.

XVII. Rursus; Error in se spectatus menti solummodò inhæret, neque ullam cum exercitio pietatis necessariam habet connexionem; potest tamen illi error alter, aut actus quidam, lege Dei vetitus, superstrui, quo magna pietati labes intligatur. Hic prior error neutiquam dicendus exitialis, quia pietatem non exstinguit; sed posterior, vel potius actus illi superstructus, ac præcepto divino manifestè repugnans. Exemplum esto, sententia Pontificiorum de verâ ac reali corporis Christi præsentiâ in Cœnâ. Error ille per se pietatem non lædit, ac proinde exitialis non est; quoniam in Lutheranis, (quanquam illi consubstantiationi, Pontificii verò transsubstantiationi corporis Dominici in Cœnâ præsentiam adscribant) nullum alium exitiosum errorem, aut actum à Deo vetitum sibi conjunctum habet. Pontificii autem illi superstruunt idololatricam illam panis eucharistici

ſtici adorationem, cultu λατρείας peragendam; adeoque ſeſe cultus divini creaturæ vili ac inanimatæ exhibiti, ac proinde turpiſſimæ ac craſſiſſimæ idololatriæ, coram Deo reos conſtituunt. In talibus actus lege Dei vetitus ſeparandus ab errore, qui actui illi occaſionem quidem dedit, non tamen neceſſariam cum eo habet connexionem: Actus exitialis eſt, error non, licet periculoſus.

Error eſt vel circa dogma fundamentale, vel circa aliquam illius circumſtantiam.

XVIII. Tandem; Error vel impetere poteſt dogma aliquod fundamentale, vel ſolummodò dogmatis illius circumſtantiam: Dogma ipſum ſine ſalutis periculo negari nequit; dogmatis circumſtantia ipſo dogmate retento ignorari aut negari poteſt, neque tamen propterea ſalus in periculum adducitur. Ita Deum ubique eſſe præſentem, æternum, &c. neceſſarium creditu eſt: quia ſine hac fide nec cultus divini neceſſitas, nec promiſſi vitæ æternæ ſpes inconcuſſa eſſe poteſt: Non tamen perinde neceſſarium eſt credere, Deum inſtar puncti in quovis atomo tota ſua eſſentia præſentem eſſe; aut ita æternum, ut nulla in eo temporis præteriti, præſentis, aut futuri, ſit diſtinctio. Eadem eſt ratio reſurrectionis mortuorum, quæ cum totius noſtræ ſalutis fundamentum ſit, nec ignorari nec negari poteſt. At non perinde neceſſaria eſt deciſio, utrum eadem numero corpora ſint reſurrectura, an verò Deus alia ſpiritualia ac glorioſa in eorum locum in reſurrectione ſit producturus, atque fidelium animabus uniturus; quia quodcunque adſerueris, mortuorum reſurrectio vitæque æternæ ſpes firmâ fide creditur. Atque huc plurimæ hodie inter Chriſtianos agitatæ controverſiæ referri debent; in plurimis enim non de re ipsâ, ſed de rei modo certamen eſt: atqui non modus, ſed res ipſa ſcitu ac creditu ad ſalutem neceſſaria eſt: & qui modum negat, non propterea rem ipſam negare dicendus eſt. Dices. Modo rei negato, res ipſa negatur; quoniam abſque modo illo concipi nequit. Reſp. Experientia hoc redarguit; quoniam alii modo illo negato rem ipſam firmiſſimâ fide tenent. Dices. Modo negato, rem ipſam tenere nequeunt, quicquid illam tenere ſibi videantur. Reſp. Hoc eſt τὸ κενόμενον: imo illi ſe rem rectius te percipere, modumque illum verum rei conceptum obſcurare contendunt. Cum itaque uterque rem ipſam apertiſſimè fateatur, unus autem illius modum comprehendere ſe poſſe contendat, alter eum definire non audeat, vel uterque eam peculiari modo diſtinctè apprehendat; nonne apparet in reipsâ, ad ſalutem neceſſariâ, ſummum eſſe conſenſum, & diſcrimen ſolummodò remanere circa rei modum, ad ſalutem creditu non neceſſarium?

Errores circa præcepta moralia.

XIX. Atque hactenus quidem diſcrimen neceſſariorum ac non neceſſariorum conſideravimus, quatenus illud reperitur in dogmatibus quibus apprehendendis fides propriè occupatur, ut pietatis ſtudium ac ſpes & fiducia in Deum ſalva ſit. Circa divinorum præceptorum intelligentiam rariores ſunt errores, quoniam ea plana ſunt, peccataque contra illa magis ex animi improbitate, quàm errore procedunt. Ut tamen aliquid de erroribus, qui circa hæc occupantur, dicamus, præcepta diſtinguimus in moralia ac ceremonialia. De moralium recto ac genuino ſenſu pauciſſimæ ſunt controverſiæ, niſi forte de particulari eorum applicatione ad ſpeciales quoſdam caſus conſcientiæ; quos tamen nemo ad ſalutem explicatu neceſſarios credit.

Quinam exitiales.

XX. De aliis quæ ſuperſunt, ita dicimus. Aut errores manifeſtam involvunt divinorum præceptorum ad ſalutem obſervatu neceſſariorum violationem, aut cum eâ probè conſiſtunt. Priores ſunt exitiales; & quoniam pietatem ad ſalutem obſervatu neceſſariam lædunt, nec cum ſpe ſalutis, juxta Novi Fœderis formulam, conſiſtere poſſunt. Talis eſt Pontificiorum error de cultu imaginum, & panis Euchariſtici; qui manifeſtam continet mandati divini, de non efformandâ imagine Dei, & non adorandâ creatura, tranſgreſſionem; &, quicquid eam ſubtilioribus diſtinctionibus eludere conantur, ipſiſſima idololatria eſt; cujus qui rei ſunt, regni Dei poſſeſſores minime futuri dicuntur, 1 *Cor.* vi. 9. Talis etiam eſt communis Pontificiorum ac Reformatorum error de hæreticidio, qui charitatem, præcipuam Novi Fœderis legem, exſtinguit, dominatumque in conſcientias, quin & innoxii ſanguinis effuſionem, immanemque hominum piorum, Deo ex animo colere ſtudentium, lanienam inducit. Quo facto ſalutis ſpem præcidi manifeſtum eſt; dicente 1 *Joan.* ii. 9. *Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc.* Actuſque hunc errorem conſequentes inter manifeſta opera carnis ponuntur, quorum qui rei ſunt, regnum cœlorum dicuntur non conſecuturi: *Gal.* v. 19, 20, 21.

Quinam non.

XXI. Alia ratio eſt errorum, qui à genuina præceptorum Chriſti interpretatione recedunt, non tamen eos, qui illis imbuti ſunt, ad alicujus præcepti violationem impellunt, quia nim: illicitum credunt, quod lege Chriſtiana vetitum nequaquam eſt: à licitis enim abſtinere peccatum non eſt. Talis eſt eorum error, qui munus Magiſtratus & juramentum Chriſtiano illicitum credunt. Quamvis enim utrumque ad publicæ tranquillitatis conſervationem quammaximè neceſſarium ſit; non tamen ille, qui munus Magiſtratus Chriſtiano illicitum credit, propterea idem munus ex orbe eliminare cupit; quin omnes illud ad generis humani conſervationem apprimè neceſſarium credunt; ſolummodò urgent, Chriſtiani eſſe ab admi-

niſtratione muneris illius, ut Chriſtianæ modeſtiæ ac tolerantiæ adverſi, abſtinere. Etſi ulterius non procedant, neque eos, qui munere iſto funguntur, ut non Chriſtianos, condemnent, ſed ut errantes tolerent, culpari non debent tanquam præceptorum divinorum tranſgreſſores. Si verò talibus anathema dicant, & communione ſuâ interdicant, non ob errorem, ſed ob temerariam condemnationem charitatiſque defectum, qui ab errore illo abeſſe poteſt, legem Chriſti violare dicendi ſunt. De juramento res magis plana eſt. Qui interdicti divini, *Matth.* v. 33. *& ſeqq.* religione motus, ab omni juramento abſtinet, eandemque quam juramento verbis ſuis fidem ineſſe vult, quin &, ſi fidem verbis datam fallat, eidem pœnæ quâ perjurus ſubjici minimè recuſat, nihil ille ad mandatorum divinorum everſionem ſpectans docere cenſendus eſt; ſed è contra legum divinarum obſervandarum ſtudio duci; &, ne illas tranſgrediatur, etiam à re, ſibi reverâ licitâ, abſtinere.

Errores circa ceremonias, non fundamentales.

XXII. De præceptorum Ceremonialium genuino ſenſu, variiſque circa illa circumſtantiis, majori animorum contentione diſputatur; de Baptiſmo nim: an ſit inſtrumentum regenerationis, an infantibus, an verò adultis ſit adminiſtrandus, &c. de Cœnâ, an in illâ ſit verum ac ſubſtantiale corpus Jeſu Chriſti, ſive per tranſſubſtantiationem, ut Pontificii, ſive per conſubſtantiationem, ut Lutherani docent; an verò panis & vinum, ut ſymbola corpus ac ſanguinem Chriſti repræſentantia; quæque his plura antea ventilavimus. Paucis dicimus: Quoniam ceremoniæ veræ ſanctitatis pars non ſunt, ſed præcepti divini reverentiâ obſervantur, ut ſymbola gratiam divinam noſtramque ad officium Deo debitum obligationem repræſentantia & obſignantia, omnes de iis controverſias, modò omnis idololatriæ ſpecies abſit, qualis à Pontificiis in Miſſæ ſuæ ſacrificio committitur, inter minus neceſſarias referendas eſſe, licet earum ſinceritas aliquatenus vitietur, aut integritas mutiletur. Deus enim ſpiritu ac veritate coli vult, *Joan.* IV. 23, 24. nec in externorum obſervatione, accuratiſſimâ licet, acquieſcit.

Quid ſentiendum, de ceremoniis Pontificiis.

XXXIII. Exinde quid de variarum ceremoniarum, in Eccleſiâ Pontificiâ magnâ cum meriti opinione receptarum, obſervatione ſtatuendum ſit, facile liquet: nim: interno ac ſpirituali cultui quam maximè noxias eſſe poſſe, ſi nimia in illis opera ponatur: attamen in ſe ſpectatas, ut infirmitates in illis, qui eas ſibi obſervandas credunt, tolerari; non autem abſque libertatis Chriſtianæ deſtructione ut neceſſariò obſervandas aliis præſcribi poſſe. Siquidem ergo Pontificii neminem ob ceremonias illas non obſervatas condemnent, poſſunt & illi eas obſervantes tolerari ut errantes, ſeque ceremoniarum non neceſſariarum jugo onerantes.

Quid ſentiendum de quæſtionibus circa regimen Eccleſiæ.

XXIV. Tandem ſuperſunt quæſtiones de regimine Eccleſiaſtico, utrum per Epiſcopos, an verò per Presbyteros, debeat adminiſtrari. Verum illæ nullo jure inter neceſſarias ad ſalutem referri debent: Quia hiſce utraque neceſſariorum conditio deeſt; nec enim clarè in Scripturâ ſunt deciſæ, neque pietatis exercitium impetunt, nedum lædunt aut exſtinguunt. Crediderim itaque, cujuſcunque eſſe, regimini Eccleſiaſtico, quod illic loci, ubi degit, obtinet, ſeſe ſubjicere; cum ordinis externi tantum obſervandi causâ inſtitutum ſit. Modò id caveatur, ne ordinis ſervandi prætextu conſcientiarum libertas opprimatur, fideique regula præter Dei verbum Eccleſiæ præſcribatur; quoniam hoc facto quammaximè in charitatem impingitur: Aut hac viâ totius Eccleſiæ monarchia uni homini tandem deferatur, cum poteſtate omnes fidei controverſias tanquam infallibilis ac ſupremus judex decidendi, omneſque deciſioni ejus immorigeros pœnis corporalibus cogendi ad obſequium. Ita enim idololatriæ quædam ſpecies cum homine, qui ſupra humanam ſortem effertur, committitur, libertas conſcientiarum opprimitur, veritaſque divina in manifeſtiſſimum adducitur diſcrimen. Cui ſeſe quemvis Chriſtianum, cui propria ſalus ac Dei gloria cordi eſt, acriter opponere omninò eſt neceſſarium.

Tres claſſes dogmatum Religionis Chriſtianæ.

XXV. Ex dictis liquet, dogmata Religionis Chriſtianæ in tres poſſe diſpeſci claſſes. 1. Alia nec Scriptura clarè exſtant, nec ullam cum pietate habent connexionem: Horum quædam curiosè tantum inquiruntur, quæ tutius ignorantur, imò & quandoque pietati ſunt noxia; quæ vitanda judicamus; dicente Apoſtolo *Tit.* III. 9. *Stultas quæſtiones & genealogias, & contentiones & pugnas legis devita; ſunt enim inutiles & vanæ.* Quædam ad variorum Scripturæ locorum intelligentiam facere creduntur, interim adeo exiguus eſt diſſenſus, ut revera cum dogmatibus, à quibus aliquatenus recedere videntur, coincidant. Talis eſt celebris illa hodie in patria noſtra inter Contraremonſtrantes agitata controverſia de fide ac ſtatu Patrum ſub Veteri Teſtamento, exigui adeo momenti, ut mirandum ſit eam tanta animorum contentione, quin & cum periculo ſchiſmatis Eccleſiæ, tractari. Utrimque enim in cauſa principali conſenſus eſt. Utrimque fœdus Dei æternum cum electis ſancitum, fœderiſque illius ſponſorem eſſe Filium Dei, agnoſcitur: utrimque ſponſoris hujus merito ac ſatisfactione non tantum fideles Novi, ſed & Veteris Fœderis ſalutem conſequi, quin & ipſos fide directè, non per umbras, in Chriſtum reſpicere aſſeritur; totaque

que prædestinationis absolutæ doctrina acerrimè ab utràque parte defenditur. Dissensus solummodò est de circumstantiis quibusdam in objecto fidei Patriarcharum, his contendentibus, Patres Veteris Testamenti satisfactionem sponsoris Christi sibi plenè applicuisse, atque in illâ, perinde atque jam peractâ, penitus securos fuisse: illis contra urgentibus, satisfactione nondum peractâ, nec etiam reatum sublatum fuisse: certos quidem fuisse fideles de satisfactione secuturâ, nondum tamen perinde atque eâ jam peractâ plenè securos fuisse; quia illis imposita fuit lex præcepti carnalis peccatum ac reatum imputans, hoc est, commemorans, exprobrans, & aliquid facere jubens, quo fideles monerentur, peccatum adhuc actuali lytro expiandum, & meliori hostiâ obliterandum esse. Quantulum illud est discrimen? Et quem ad fidei nostræ pietatisque confirmationem usum habet, licet non omnes fidei Patriarcharum circumstantiæ nobis exactè perspectæ sint? Sed ex hisce judicent omnes pacis ac charitatis studiosi, quæ spes pacis cum ejusmodi hominibus aliquando ineundæ sperari possit, qui ob exiguum adeo dissensum, alias secum per omnia consentientes tam acerbè hæreseos insimulant, & ut novatores traducunt? 2. Alia sunt non quidem absolutè necessaria, sed tamen cum praxi pietatis dogmatibusque absolutè necessariis magnam connexionem habentia, in quibus si erretur, periculum est ne error pietati labem afferat; nihilominus contingere potest, ac non rarò contingit, quia homo doctrinæ suæ genium, quam theoreticè tantum menti impressam habet, non cognoscit, mentemque in præcepta Dei, Scripturis clarè expressa, intentam habet, ut illæsam servet pietatem. 3. Alia sunt absolutè ad salutem necessaria, in Scripturâ clarè cum additâ necessitatis nota expressâ, sine quorum fide nec præceptis Dei obedire, nec promissis confidere possumus: sine quorum fide sicut nemo salutem consequi, ita nec illorum notitia carere potest. Quæ diximus pauca esse numero.

Remonstrantes agnoscunt articulos fundamentales.

XXVI. Hæc cum itaque clara sint, & passim in nostrorum scriptis compareant, mirari satis nequeo quorundam Theologorum, impudentiam dicam an calumniam, qui nobis impingere non verentur, nullos nos statuere articulos fundamentales. Quid in scriptis nostrorum magis tritum ac vulgatum celeberi illa, quæ passim in illis occurrit, distinctione, inter articulos fundamentales, & non fundamentales? Quis verò illius distinctionis usus, si nulli à nobis fundamentales articuli agnoscantur? Ne jam dicam, variis in libris, Apologia Confessionis nostræ, Responsione ad Specimen Calumniarum, præsertim Institutionibus Theologicis Episcopii, accuratè necessaria à non necessariis distingui. Dices. Non tamen fundamentales agnoscitis articulos, de quibus inter varias Christianorum sectas dissensus est, qui tamen à variis Conciliis necessarii definiti sunt. Resp. Fateor, nos articulorum controversorum necessitatem non ex hominum judicio, Ecclesiarum Confessionibus, aut Synodorum decretis æstimare, quibus nullam dogma non necessarium in necessarium convertendi autoritatem adscribimus; sed ex verbo divino, seu Scriptura Sacra omnium Reformatorum unanimi confessione unica fidei nostræ norma, omnia ad salutem necessaria plenè ac perspicuè comprehendente. Quicquid illa damnat, nec nos damnare veremur: quicquid illa nusquam damnare legitur, illud ne à nobis damnetur sedulò cavemus. De necessariis aut nullas aut raras admodum inter Christianos, Scripturæ debitam reverentiam exhibentes controversias esse credimus. Quomodo tamen & in illis errari possit, & nonnunquam erretur, ex dictis liquere potest.

CAPUT XXII.

Inter dissidentes in articulis non necessariis, mutuam colendam esse tolerantiam.

I. HIsce ita adstructis, ut ad Ecclesiæ pacem applicentur, cum eodem Archiepiscopo Armachano, §. 15. tria hæc deducimus consectaria. *Primum. Non si in visibili aliquâ Ecclesiâ errores demonstrari possint, consequens esse ut illa statim desinat esse vera Christi Ecclesia; modo errores sint ejusmodi, qui neque fidei fundamentum exscindunt, neque piorum salutem intervertunt. Nam,* si qua est Ecclesia quæ fidem respuat, nec Apostolicæ prædicationis fundamenta possideat, ne quam labem perfidiæ possit adspergere, deserenda est. *Alterum. In omnibus omnium locorum ac temporum visibilibus Ecclesiis frustrà quæri omnium doctrinarum (multòque minus ceremoniarum, tanquam unorum vestimentorum) quasi concentum consensumque; quando ille non nisi in præcipuis, & qua maximi sunt momenti religionis capitibus præstari possit; ipsaque antiqua* sanctorum Patrum consensio *(quemadmodum in Commonitorio suo prudenter monuit Vincentius Lirinensis)* non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum, certè præcipuè, in fidei regula, magno nobis studio & investiganda sit, & sequenda. *Tertium: Quotiescunque de unius aut alterius Ecclesiæ cum tertiâ aliquâ in religionis negotio seu consensione seu dissensione movetur quæstio, delectum esse quendam habendum, neque tam numerandas esse doctrinas, in quibus vel consentiunt, vel dissentiunt, quam appendendas, momentoque suo ponderandas.*

III. Unio servanda.

Ambros. lib. 6. Comment. in Luc. cap. 9.

Et fraternitas, cum omnibus fidei fundamentum retinentibus.

II. Quibus Archiepiscopi verbis ita porrò superstruimus: Cum omnibus fidei fundamentum retinentibus, licet in aliis minoris momenti capitibus, quæ nec fidei fundamentum exscindunt, neque piorum salutem intervertunt, errantibus, pacem ac fraternam communionem colendam, eamque sacro spiritualis unionis symbolo, ejusdem nim: sacræ Cœnæ usurpatione, testandam. Aut enim communio hæc cum dissentientibus colenda est, aut illis anathema dicendum; quoniam proscriptio è communione Ecclesiasticâ publica denuntiatio est reatus æternæ condemnationis, juxta Euangelii divini normam; quoniam quicquid in terris ligatur, in cœlo etiam ligari creditur. Cum itaque Deus unicus sit legislator, nullamque (ut vidimus) salutis acquirendæ normam præter Scripturam Sacram reliquit, evidens est, quicunque ob dissensus in capitibus non fundamentalibus aliis anathema dicunt, Ecclesiæque unitatem scindunt, multipliciter peccare.

Rationibus id adstruitur.

III. Primò: In Deum, cujus tribunal ac jus invadunt, leges salutis ac damnationis ab ipso non dictatas præscribentes. Quâ autem ratione se Deo placere posse sperent, si eos condemnent, quos ille absolvit, fratrum nomine indignos judicent, quos ille filiorum suorum titulo dignatur; aut à communione suâ arceant, quos ille cœlo recipere vult, ac à Christi corpore separent, qui viva illius membra sunt? 2. In proximum & in charitatem ipsi debitam; quoniam infirmitates illius ferre recusant, & condemnatione suâ obicem, quò minus ab errore liberetur ac veritati auscultet, ponunt. 3. Unde consequitur eos in ipsam veritatem divinam esse injurios, cujus promotioni resistunt, & prophetias exstinguunt; contra Apostoli monitum, 1 *Thess.* v. 19, 20. Cum enim judicio infallibili non sit decisum, penes quem sit genuina verborum Sacræ Scripturæ controversorum interpretatio, fieri potest, ut veritas sit penes illam partem, quæ ab alterâ erroris condemnatur, & è communione suâ ejicitur: quod si contingat, manifestè in veritatem injurii sunt, eam ex Ecclesiis suis proscribendo: Si verò pars condemnata erret, errantium emendationem & resipiscentiam impediunt, quò minus ad agnitionem veritatis perveniant, & salvi fiant; quoniam hac suâ condemnatione eorum à se animos alienos reddunt, occasionemque meliora discendi, ejectione ex Ecclesiâ, præscindunt. Præclarè hanc in rem disserit Franciscus Rous, *Præfat. in Mella Patrum. Hodie nimis multis artis cujusdam horrendæ apex & eminentia videtur, quæ errores aut judicii aut praxeos, quos Christus membris suis justificando remittit, irremissibiles faciat. Sic Christi membra, quæ ipse vivificat, illi interficiunt; & spiritus regenerantis characterem verè indelebilem delere conantur. At meminerint terribilis illius effati,* Qui templum Dei destruunt, ipsos Deus destruet: *Et qui fratres occidunt, propriam charitatem perimendo (sine quâ omnis homo mortuus) seipsos perimunt: Sciant ulterius, & pœnitentes sciant, quod spiritus spirituales non odit, sed caro; & carnis sapientia mors est, ut Deo, qui vita est est, inimica. Amor autem verè Catholicus, sine quo fides Catholica nec videtur, nec est, omnia Christi membra diligit, licet morbida, licet saucia. Et eorum morbi & vulnera in amantibus non odium (infernalem utique furiam) sed sacras & cœlestes affectiones, misericordiam, compassionem, & sanandi desiderium excitant. Novit enim amor spiritualis, qui & catholicus, nos in hac vita non nisi ex parte cognoscere: at amor carnalis, non nisi omnia scientem, & per omnia consentientem, amare novit. Interea tu etiam, quem caro transversum agit, non nisi ex parte cognoscis, & fortasse hoc ipsum, in quo fratrem judicas, extra tuam partem extenditur, & in parte fratris invenitur. Et tum tua ignorantia fratrem scientem judicat & odio prosequitur. At si intra partem tuam sit, Deo gratias rependе, qui te solus discernit, fratrem verò ne odio habeas quia minus accepit. Ignosce cui Deus ignoscit, dilige quem Deus diligit. Sanctos enim & sinceros diligit Deus, licet non omniscios; & salvamur non quia omniscii; sed quia Christiscii.*

Et præcepto divino.

IV. Tandem & gravissimè impingunt in omnia illa per totum Novum Testamentum sparsa præcepta de charitate, dilectione fraternâ ac pace sectandâ, quæ magno numero coacervavimus in Capite de Pacis studio: præsertim quibus tolerantia mutua inter diversum sentientes expresè commendatur; *Rom.* XIV. 3, 4, 5, 6. *Is qui manducat, non manducantem non spernat; & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumsit. Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit,* &c. Et *vers.* 19. *Itaque quæ pacis sunt sectemur; & quæ ædificationis sunt in invicem custodiamus.* Et *cap.* XV. 7. *Suscipite invicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei. Gal.* VI. 2. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Eph.* IV. 3. *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Phil.* III. 15, 16. *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula.*

Et quia sine hac schismata evitari nequunt.

V. Denique, nisi mutua hæc dissentientium tolerantia admittatur, Ecclesiam, quæ Christi corpus est, in partes scindi ac lacerari necesse est. Sicut enim in necessariis, utpote Scripturâ Sacrâ clarè expressis, facile convenimus; ita in minus necessariis, quorum dijudicatio, utpote aliquando aut

per

per se abstrusorum, aut minus clarè Scripturâ expressorum, non adeo facilis nec obvia est, ut omnes consentiamus, pro maximâ humani ingenii diversitate, tantum non impossibile est. Aut ergo discrimen inter necessaria & non necessaria dogmata ex Scripturis agnoscendum est, paxque spiritualis cum omnibus necessaria ac salutis fundamenta nobiscum retinentibus colenda est: aut ob quemvis dissensum anathema dicendum, paxque abrumpenda. Si enim ab hoc fundamento recedatur, neque tolerantia Christiana ad omnes in necessariis consentientes extendatur, nulla reddi ratio poterit, cur dissensione ortâ tolerantia magis in uno quàm altero dogmate controversa exercenda sit; itaque vel ob quemvis dissensum, licet non fundamentalem, in partes discedendum; aut temerè tolerantia uni offerenda, alteri deneganda: aut tandem in sententiam doctorum, omnem errorem fundamentalem urgentium, concedendum erit. Quæ omnia cum absurda sint, & vel veritati divinæ, vel charitati fraternæ directè adversantia, restat ut tolerantia ad omnes in salutis fundamento consentientes extendatur.

Refellitur objectio prima.

VI. Huic nostræ doctrinæ multa à pacis ac tolerantiæ Christianæ hostibus objici solent. Ac 1. quidem magnum coacervant testimoniorum Scripturæ numerum, quibus nos cavere jubemur à falsis prophetis & doctoribus; anathema dicere illis qui aliud Euangelium annuntiant præter id quod annuntiatum est, etiamsi angelus de cœlo sit; recedere ab iis qui non acquiescunt sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ; nec illi, qui doctrinam hanc non affert, ave dicere; quæ passim occurrunt, *Matth.* VII. 15. *Act.* XX. 29, 30, 31. *Gal.* I. 8. 1 *Timoth.* VI. 3, 4, 5. 2 *Joan.* 10, 11. Resp. Manifestum est, omnibus illis locis agi, de ejusmodi, qui fundamentum salutis rejiciunt, & pietatem subvertunt; quos & nos à communione Christianâ excludi volumus: Non enim salutis fundamentum Jesum Christum arctè retinentibus, & in non fundamentalibus solummodo errantibus, rectè applicatur, quod sint falsi prophetæ, aliud Euangelium annuntient, aut sanis Domini nostri Jesu Christi sermonibus non acquiescunt: ad summum tantum, quod quorundam Domini sermonum, quos fide sincerâ ac obsequiosa amplectuntur, sensum non plenè aut non rectè percipiant; sibique viam ad salutem æternam difficiliorem ac salebrosam, non autem prorsus inviam reddant.

Secunda.

VII. Secundò objicitur, Apostolum 2 *Cor.* VI. 14, 15. dicere; *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut qua pars fideli cum infideli?* Resp. Solam hujus textus citationem argumentum inde desumtum satis refellere; non enim nos pacem colendam volumus cum infidelibus, sed fidelibus, verum in dogmatibus non absolutè necessariis errore quodam infectis. Quis verò errorem iniquitatem aut infidelitatem vocet, nisi maximâ cum iniquitate? Quis, nisi ab omni pace alienus, errorem à fundamento non recedentem Belial nuncupaverit? Apage ejusmodi absurditates.

Tertia.

VIII. Tertiò. Proferuntur verba, *Rom.* XVI. 17. *Rogo vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; & declinate ab illis.* Resp. Non qui simplici errore mentis ab alio dissentit, dissensiones & offendicula contra doctrinam Apostolicam facere dicendus est; sed qui ab Apostolis non necessaria prædicata in necessaria convertit, suæque verborum Apostolicorum explicationi alios alligatos cupit; & ob dissensum in rebus minoris momenti Ecclesiam in partes scindit. Non enim de nudo dissensu, qui innoxius esse potest, agitur; sed de animorum dissensione, seu διχοστασία, quæ expressè *Gal.* V. 20. opus carnis vocatur; & de manifestâ à doctrinâ Apostolicâ recessione, negando verum esse, quod Apostoli ut verum & necessarium inculcabant: quales erant Judæi infideles, negantes Jesum esse Christum, & docentes, non per fidem in Jesum Christum, sed per opera Legis Justificationem esse obtinendam, & falsi illi fratres, qui Mosem cum Christo conjungi volebant. Hinc ergo potiori jure concludat quis, recedendum à talibus, qui ob errores non fundamentales Ecclesiam scindunt, fratresque à se dissentientes Ecclesiâ ejiciunt.

Quarta.

IX. Quartò. Vult tamen Apostolus, *Tit.* III. 10, 11. *Hæreticum hominem post unam aut alteram admonitionem vitari; utpote scientes quia subversus est qui ejusmodi est, & delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.* Resp. Per *hæreticum* hic non intelligi simpliciter errantem, exinde liquet, quod qui ipsum monet sciat eum esse subversum, & proprio suo judicio condemnatum; nemo autem de errante certus esse potest, eum proprio judicio esse condemnatum; sed, uti vidimus, hominem contentiosum, de rebus exigui, aut potius nullius ad pietatem usus, acriter contendentem. Qui proprio judicio condemnatus est; quoniam novit ob res adeo exiguas non esse contendendum, nec Ecclesiæ pacem in periculum adducendum. Sed de hoc loco antea egimus.

Quinta.

X. Quintò. Ita argumentantur: Tolerantia hæc est absurda, & præcepto Apostolico repugnans; quia mutua exigitur;

atqui Apoſtolus jubet ut *firmiores imbecillitates infirmorum tolerent*, *Rom.* xv. 1. Atqui in mutuâ tolerantiâ, non tantum firmus infirmum, ſed & infirmus firmum toleret neceſſe eſt: quod quammaximè abſurdum: præterquam enim quod firmus nullâ tolerantiâ indigeat, etiam infirmus viribus ad tolerandum deſtitutus eſt. Verum facilis eſt reſponſio: Licet enim reverâ unus tantum ſit firmus, quoniam duarum opinionum contradictoriarum altera tantum poteſt eſſe vera; tamen uterque ſuo judicio eſt firmus, quoniam penes ſe veritatem eſſe credit; & uterque alterius judicio infirmus; judicium autem conſcientiæ actionis noſtræ norma eſt. Uterque itaque cum à ſuâ parte veritatem ſtare, ac proinde ſe firmum eſſe ſtatuat, alterum tanquam infirmum, juxta præceptum Apoſtolicum, toleret neceſſe eſt. Sicque tolerantia ut mutua ſit res ipſa poſtulat. Imo quantò quis firmior eſt, quantòque confidentius ſe rectè ſentire credit, tantò magis ipſius officii eſt infirmioribus indulgere, & ſuâ opinione errantes tolerare. Dices. Infirmi quidem ſunt, qui errorem ſuum agnoſcunt, & in veritate inſtructionem petunt; non autem errorum doctores, omnibus ad errorem ſuum incruſtandum armis ac artibus inſtructi; illi potius firmi dicendi ſunt. Reſp. Infirmi non vocantur aut firmi reſpectu peritiæ minoris aut majoris errorem ſuum defendendi; ſed reſpectu erroris ipſius, qui expreſsè infirmitas vocatur, *Rom.* xiv. 2. 21. quantò ergo quis magis errore ſuo imbutus eſt, tantò infirmior eſt, majoreque opus habet toleratione, ut ab errore liberetur. Poteſt itaque qui ſe firmum credit, quam maximè eſſe infirmus. Sunt enim errores remoræ, quibus via ſalutis ſalebroſa ac difficilior redditur. Infirmitates itaque vocantur, quoniam iis imbutus homo imbecillior eſt ad viam pietatis calcandum; ægroti inſtar, aut à morbo convaleſcentis, cui viam, alias planam ac facilem, pro ratione virium exiguarum non ſine labore ac ſudore calcare datur. Dices. Error quidem tolerari poteſt, & exigere ut toleretur; veritas nequaquam: ea enim tolerantiâ non indiget, imò tolerantia illa mutua nihil aliud eſt quàm univerſalis confeſſio erroris. Reſp. Veritas conſiderata ut veritas tolerari nequit, neque poteſt quis niſi abſurdiſſimè dicere, ſe toleraturum veritatem: poteſt tamen judicii errore contingere, ut veritas erroris damnetur, error in veritatis thronum evehatur: ſicut veritatis eſt errorem tolerare, ut evidenti convictione exſtirpari poſſit; ita etiam erroris, qui pro veritate recipitur, eſt, veritatem, judicio ſuo errorem creditam, tolerare: Neque poteſt veræ doctrinæ doctor exigere, ut tanquam verus doctor toleretur; quid enim abſurdius? ſed quidem, ſicut ipſe errantem tolerare paratus eſt, exigere ut alter ſe verum doctorem, ſed alterius judicio errantem, toleret: Neque hic ullum veritati præjudicium fit. Cum enim utraque pars penes ſe veritatem eſſe, eamque validiſſimis è Scripturâ Sacrâ depromptis rationibus ſe adſtruere poſſe credit, aut mutua illa tolerantia eſt urgenda: aut utrique parti æquale in alteram jus, eam ut errantem à ſe repellendi, concedendum eſt: ſicque non dominabitur veritas, ſed potentior minus potentem à ſe expellet; & non quia rectius ſentit, ſed quia mundanâ potentiâ armatus eſt, veritatem à ſuâ ſtare parte decidet. Atque ita facillimè fieri poteſt, ut veritas ex Eccleſiâ proſcribatur; & utcunque retineatur, charitatem tamen exſtingi neceſſe eſt.

XI. Sextò. Addunt, quod tolerantia hæc ſit injuſta, quia illius pronuba debet eſſe veritas. Reſp. Certum eſt nullam eſſe poſſe Deo gratam pacem ac tolerantiam, abſque veritate ſalutari: non itaque ulterius eam extendendam cupimus, quàm ad eos, qui in veritate fundamentali conſentiunt: ſed non requiritur, ut conſenſus ſit per omnia, adeo ut omnes idem ſentiant ac loquantur. Quæ enim tolerantia, ubi nihil eſt quod tolerari poteſt? Deinde: Conditio illa moraliter eſt impoſſibilis; tolerantiam autem admittere ſub conditione impoſſibili, eſt eam prorſus rejicere. In fundamentalibus poteſt eſſe conſenſus, & hiſce ſi contenti ſimus, per tolerantiam pax in Eccleſiâ conſervari, & amiſſa reſtitui poteſt. Deinde: Tolerantiæ hujus finis eſt veritas: Vera enim methodus errantem ab errore revocandi non eſt, eum tanquam hoſtem cum ignominiâ & offenſione ex Eccleſiâ expellere; ſed tanquam fratrem amicè ac benignè habitum argumentorum evidentiâ ad veritatem amplectendum diſponere. Quis enim ſapiens pater, vel amicus prudens, ſperabit unquam filium vel amicum aliquo errore imbutum è domo ſuâ hoſtiliter extrudendo in viam reducere? Ita facti ſunt homines, ut duriter ac contumeliosè tractati à monitoribus alienentur, & cum animorum offenſione augeantur opinionum divortia, ita ut errorem, qui amicâ monitione & lenibus argumentis facile eximi potuiſſet, per vim & pro imperio extorquere fruſtra laboretur. *Sixta.*

XII. Septimò objiciunt, Hoc modo omnes errores & hæreſes in Eccleſiâ tolerandæ erunt. Reſp. 1. Noſtrum non eſt, è communione noſtra excludere, quos Scriptura cœlo non excludit. 2. Errores quos Scriptura ut exitiales non damnat, hæreſes vocandi non ſunt. 3. Qui Scripturæ debitam exhibet reverentiam, eamque credit unicam fidei normam, plenè ac perſpicuè omnia ad ſa- *Septima.*

salutem necessaria continentem, nihilque pro fundamento salutis admittere cupit, nisi quod è Scripturâ clarè ut fundamentum urgeri ac demonstrari potest, non facile in errores exitiales salutemque evertentes incidet. 4. Ac tandem, tolerabilius est, errore non exitiali infectum esse, quàm veritatem non necessariam facere prætextum schismatis: Si enim erremus, modò fundamenta salutis salva sint, & pietas adsit, salvi esse possumus; at charitate destitutis, omnem licet fidem habeamus, nihil nobis proderit, 1 *Cor.* XIII. 2.

Octava. XIII. Octava objectio. Non quicquid ad salutem præcisè necessarium requiritur sufficit ad communionem Ecclesiasticam: quoniam discrimen faciendum est inter fundamentalia ad salutem, vel ad fidem, vel ad communionem Ecclesiasticam. Ad salutem est fundamentale, absque quo salvari aliquis non potest: Ad fidem, quod ad ejus acceptionem, vim, professionem omninò requiritur: ad Ecclesiam, id quod salus & pax postulat præsentis Ecclesiæ. Jam usu venit aliquando, ut error sit fundamentalis ad Ecclesiam, id est, ut non possit cum ædificatione in Ecclesiâ tolerari, propter multas communis pacis & ædificationis rationes, ut tamen ita errans non possit pronuntiari infidelis, aut fide prorsus privatus & cœlo. Rursum, ad fidem ordinariò concipiendam & fovendam plura requiruntur, ut verbi, Sacramentorum, aliaque doctrinæ sacræ; quæ singula non sunt æquè, vel ad summum perinde necessaria. Resp. 1. In genere, posse aliquando in Ecclesiâ non tolerari disputationes, non quia occupantur circa dogma necessarium ad salutem, sed quia nullius ad fidei confirmationem pietatisve promotionem, ac proinde salutem sunt momenti: quæ itaque ipsis, qui eas movent, judicibus, nullam habent ædificationem quæ in pietate est. Tales disputationes ex Ecclesiâ arcere eorum est, quibus Ecclesiæ inspectio ac cura est demandata; suntque illæ, quas Apostolus vitari jubet, 1 *Tim.* 1. 4. *Tit.* III. 9. De quibus in sequentibus pluribus agemus. Illæ arcentur, non quia sunt fundamentales ad Ecclesiasticam communionem; sed quia nullo modo respiciunt fundamentum, produntque animum contentiosum, & ne minima quidem paci Ecclesiæ donare paratum. 2. In specie: Discrimen illud nobis videri planè præter rationem, & directè Scripturæ adversum: Quæ enim illa sunt fundamentalia ad fidem, quæ non perinde sint fundamentalia ad salutem? cùm fides conditio sit ad salutem absolutè necessaria. Fundamentale itaque ad fidem, etiam ad salutem fundamentale est.

Quæ ad communionem Ecclesiasticam, etiam ad salutem sunt necessaria.

Quæ ad commu- XIV. Dices. Ad salutem quæ requirat Deus, & quæ nobis velit esse cordi, verbum ejus copiosè tradit; at quid ipse velit facere, & quomodo aut quousque vel pro misericordiâ cum hominibus agere, aut justitiâ, ipsi relinquendum est. Resp. Quando agimus de necessariis ad salutem, non ea consideramus cum respectu ad immensam misericordiam Dei, quam aliquando præter & supra verbum scriptum pro absoluto suo beneplacito exercet: quis enim eam, utpote inter arcana Dei, determinabit? aut quis Dei consiliarius fuit? Sed cum respectu ad voluntatem Dei revelatam, quam nobis fidei vitæque normam dedit. Quicquid itaque Deus adeo arcto cum salute nexu conjunctum esse voluit, ut per ejus fidem salutem obtineri, aut absque illius fide damnationem evitari non posse, nobis revelaverit, illud ad salutem fundamentale pronuntiare nobis licet: etiamsi interim fateamur, Deum pro immensâ suâ misericordiâ ad errorem aut peccatum illud connivere, eoque non obstante salutem largiri posse. Pronuntiamus ergo, quid Deus secundum ordinariam gratiam nobis in verbo suo revelatam, facere velit; non autem quid pro absoluto suo dominio facturus sit. Hic enim nos non judicamus, sed judicium Dei in verbo clarè definitum pronuntiamus. Quando ergo de necessariis ad salutem quærimus, solummodò intelligimus necessaria ad salutem juxta normam Euangelii, hoc est, necessaria ad fidem. Addimus: Necessaria ad fidem etiam sola necessaria esse ad communionem Ecclesiasticam; quoniam quos salutari fide præditos credimus, communione nostrâ arcere non licet. Dices. Nulla est Ecclesia, Papali exceptâ, ejus sententiæ, ut quoscunque extra communionem suam ponit, putet propterea extorres cœlo & gratiâ. Passim contingit ut tales & tales homines prohibeat suâ communione, non quod errent propterea in fidei & salutis absoluto fundamento; sed quod status & pax Ecclesiæ non ferat, eos qui tales errores docent & tuentur apud se tolerari. Resp. 1. Non video, quomodo id dici possit à Doctoribus, qui excommunicationem credunt exercitium esse potestatis clavium à Domino Jesu Ecclesiæ concessæ, quo quicquid ligatur in terrâ, etiam ligatum sit in cœlo: Qui enim in fidei ac salutis fundamento non errat, etiamsi hic ab Ecclesiâ ligetur, in cœlo ligatus esse nequit. Talem itaque Ecclesia excommunicatione suâ ligans, nonne manifestè potestate suâ abutitur, eumque ligat, quem Deus solutum vult, & quem Deum solutum velle credit? 2. Si fundamentalia ad communionem Ecclesiasticam non æstimentur ex fundamentalibus ad fidem, ex quo indicio à reliquis non fundamentalibus discriminabuntur? Quis determinabit necessarium ad communionem Ecclesiasticam, quod ipse nec ad fidem nec ad salutem necessarium credit? An id cujusque Ecclesiæ particularis judicio determinabitur? At ubi ea Ecclesiis autoritas concessa? Et si id particularis

Ec-

Ecclesiæ judicio committatur, ea semper declarabuntur necessaria ad communionem ecclesiasticam, quæ homines factiosi, qui in Ecclesiis illis dominatum affectant, ambitioni suæ stabiliendæ commoda credent: Atque ita semper sub prætextu religionis via parata erit schismata in Ecclesiâ faciendi, quando hominibus factiosis suæ placuerint vires, ut alios ex Ecclesiâ ejiciant, ipsique soli dominentur. Et pax Ecclesiæ conservari tantum poterit, quamdiu factiosi in ordinem cogi possunt; verum quamprimum prævaluerint, statim schisma introducetur, omnesque ab ipsis dissentientes Ecclesiâ ejiciuntur, non quia errore exitiali infecti sunt; sed quia à factione jam prævalente ac dominante ejiciuntur, quæ eos in Ecclesia tolerare non vult: quoniam nempe Ecclesiæ, qualem jam illi sibi finxerunt, statûs non fert, ut illi tolerentur, ne conatibus ipsorum factiosis obsistant. 2. Uno tempore ad communionem Ecclesiasticam necessarium erit, quod alio tempore non necessarium: liberum nempe erit, quamdiu ab Ecclesia non est determinatum; accedente Ecclesiæ determinatione, fiet necessarium. Perinde fere uti in Ecclesia Pontificia; à Synodo aut Papa non determinata in utramque partem ventilantur; semel verò Ecclesiæ autoritate decisa ulteriori examini non subjacent. 3. Quod una Ecclesia ut intolerabile eliminat, alia ut necessariò confitendum exigere potest: Uti in dissentientibus Lutheranorum ac Reformatorum Ecclesiis videmus: Atque ita pro variis hominum judiciis aliquid simul & necessarium erit, & illicitum. Imo nulla tum erit regula quousque tolerantia extendi debeat: quia Scripturæ Sacræ norma infallibili relicta nulla supereſt regula unde necessaria dignosci possint: ac tandem illa ex usu & utilitate partis prædominantis determinabuntur, & pax Ecclesiæ ab arbitrio hominum commodis suis inservientium dependebit; quæ cum pro temporum ratione admodum varient, etiam necessaria ad communionem ecclesiasticam multum variabunt: quod nunc necessarium non est, arbitrio ejusmodi hominum necessarium fiet. In quas absurditates recidere necesse est, si semel Scripturæ simplicitate relicta, alia ad fidem, alia ad communionem Ecclesiasticam necessaria statuamus.

Necesse non est determinare quæcunque sint necessaria.

XV. Dices. Determinanda ergo illa necessaria sunt, ut sciamus quousque tolerantia hæc extendi debeat. Resp. 1. Ex indiciis antea à nobis indicatis, si quis judicium adhibeat, necessaria facile à non necessariis discerni posse. Orta itaque controversia aliqua ad indicia illa ejus necessitas exploretur; statimque utrum tolerari debeat nec ne, patebit. Præcisè autem determinare velle de omnibus, quid & quousque creditu sit necessarium, nec utile, nec necesse puto. Utile non est. Quis enim fructus sperari potest, si dogmatis non controversi inquiratur necessitas? Imò disquisitio & determinatio illa nonnunquam obesse potest: Si enim dogma, cujus unanimis omnium est confessio, non omninò ad salutem necessarium deprehendatur, posset pruriginosis ingeniis ansa dari illud, de quo nunquam fortasse dubitassent, in dubium vocandi. Sed nec necesse est: Potest enim quis sufficientem omnium ad salutem creditu necessariorum habere scientiam, licet non exquisitè perspectum habeat, quid in omnibus præcisè ad supremum punctum negationis, ubi affirmandum aut negandum peremtoriè quid de fundamento sit, requiratur. Non enim sola ad salutem absolutè necessaria, sed & maximè utilia, Scripturâ clarè exstant: Istum autem utilitatis gradum adeo præcisè determinare, adeo ut vel infra necessitatem consistat, vel cum eâ coincidat, uti non ita in omnibus facile, ita nec necessarium duco. Cum de iis, perinde uti de necessariis, raræ incidant controversiæ; & controversiâ vigente tum inquisitionem illam institui sufficiat.

Nona.

XVI. Nona objectio. Tolerantia illa est impossibilis. Resp. 1. Non esse impossibilem documento nobis est Papatus, in quo omnes fermè inter Reformatos agitatæ controversiæ vigent; solaque Papæ Romani authoritas omnes cohibet, ne in apertum erumpant schisma. Si Reformati eandem, quam Pontificii Papæ suo, reverentiam exhibeant Domino suo Jesu Christo, pacem & charitatem tanquam χριτήριον unde genuini ejus dignoscantur discipuli commendanti, quid ni & eandem, imò multò sanctiorem & sinceriorem colere possent, non metu supplicii cujusdam humani, aut vi coacti, ut in Papatu, sed sponte ac lubentes, ut Domino suo placeant, seque genuinos Dei pacis filios, principisque pacis discipulos ostendant? 2. Impossibilem eam fatemur, quousque qui autoritate in Ecclesiâ pollent illi sunt adversi, omniaque pacis consilia disturbant. Nos autem quem alium in finem hæc disputamus, nisi ut eos ad saniora & pacifica consilia pertrahamus? Si mundus remedium salutare sibi oblatum respuat, sufficiet nobis, quod paci, quantum in nobis est, litare non destiterimus. Quomodo autem non impossibilis sit hæc tolerantia, in sequente membro ostendetur.

Decima.

XVII. Decima objectio. Per hanc tolerantiam merus Scepticismus introducetur, nihilque in religione erit certum. Resp. Mirari nos ejusmodi objectionem, cum antea adeo sollicitè inter dogmata exigui momenti, utilia & necessaria, distinxerimus. Non quicquid ad salutem præcisè necessarium non est, statim est indifferens. Multa habent magnam ad salutem consequendum utilitatem, quibus tamen si careamus non statim de salute actum erit: alia promotioni pietatis ac salutis adeptioni admodum noxia sunt, non tamen

ejus

ejus adeptionem penitus impediunt. Ad vitam hominis jucundè transigendam multa requiruntur ad ipsam vitam non præcisè necessaria: Multa sanitatem lædunt, quæ vitam non penitus exstinguunt: ita & alia viam reddunt salebrosam admodum ac difficilem, non tamen prorsus inviam. Quemadmodum itaque nemo indifferentia vocabit, quæ corporis sanitati adversa sunt, licet non lethalia; ita nec errores quis indifferentes dicet, qui salutis adeptionem difficiliorem reddunt, licet spem ejus penitus non præcidant. Et sicut prudentis medici est, morbis non exitialibus medicinam adhibere, ne tandem in lethales degenerent: ita etiam Christiani est, erroribus periculosis refellendis laudabilem insumere operam, neque hic ulli nec labori nec operæ parcere; ne tandem aut fides illis penitus corrumpatur, aut pietas exstinguatur: attamen nec Christianæ moderationis limites transilire, sed errantes, quamdiu errant, fraternè tolerare, ut ita ab errore suo revocentur, tenetur.

CAPUT XXIII.

Qua ratione Tolerantia illa, salva unicuique prophetandi libertate, coli, omnisque nihilominus in Ecclesia confusio vitari, veritasque conservari possit.

IV. *Modus tolerantiam servandi.*

I. REstat tandem, ut ostendamus, quomodo tolerantia hæc, salvâ unicuique prophetandi libertate, coli, omnisque nihilominus in Ecclesiâ confusio vitari, veritasque conservari possit.

Libertas prophetandi.

II. Libertatem quandam prophetandi, salvo charitatis Christianæ vinculo, in Ecclesiâ vigere debere, in confesso est apud omnes: Veritas enim nusquam magis emicat, quàm cum accuratè inquiritur, & nusquam magis obscuratur, quàm ubi liberè illam inquirendi facultas est adempta, prout in Papatu videre est. Quis enim tantum sibi arrogabit, ut solus omnia perspiciat? Supra sortem humanam illud est. Deus dona sua diversis distribuit, non uni omnia concessit: quod itaque uni obscurum est, alteri est revelatum. Ut ergo cognitio hæc omnibus fiat communis, veritasque in plures propagetur, ac validioribus fulcris confirmetur, prophetandi libertas concedenda est, juxta 1 *Thess.* v. 19, 20.

Duo spectanda.

III. Ut autem distinctius hæc tractemus, considerandum quomodo in Ecclesiis non separatis libertas hæc concedenda sit, salvâ tamen Christianâ pace ac unione. 2. Quomodo Ecclesiæ jam separatæ, salvâ cuique sententiam suam profitendi ac defendendi libertate, in mutuam communionem consentire possint.

1. *Quomodo ea concedenda in Ecclesiis nondum separatis.*

IV. Primum quod attinet, cavendum ne specioso libertatis prophetandi prætextu quidvis in dubium vocandi licentia quæratur. Primò ergo fundamenta salutis immota volumus. Quod si quis ea negare, aut in dubium vocare sustineat, nec audiendus, nec tolerandus est; juxta *Gal.* 1. 8. *Si licet nos, aut Angelus de cœlo, evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Et 2 *Joan.* 10, 11. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis.* Et ab alterâ parte pertinaciter nimis contendendum non est de rebus exiguis, nulliusque ad pietatem ac salutem usus; produnt enim illa animum contentiosum, & non gloriæ divinæ, sed suæ studiosum. Tales Apostolus post unam atque alteram admonitionem vitari præcipit, *Tit.* III. 9, 10.

Quæ prudentia hic adhibenda.

V. Secundò. Summâ cum prudentiâ est procedendum & animi moderatione. Quoniam enim temerè procurrendum non est ad refutationem dogmatis, jam publico consensu in Ecclesiam cujus membrum quis est recepti; nec etiam aliorum hominum, perinde uti nos errori obnoxiorum, placitis mancipare nos decet, sed in veritatis inquisitione semper est proficiendum; unicuique veritatis divinæ ac pacis Ecclesiasticæ studioso, omni præjudicio ac affectu sepositio, ante omnia dogmatis, de cujus falsitate evidentibus argumentis est persuasus, in timore Domini pondus ac momentum expendendum est. Si comperiat non magni esse momenti, aut exigui ad pietatem usus, ut sunt omnia externa, & purè speculativa, dissimulandum est, neque ob rem leviculam Ecclesiæ tranquillitas in periculum adducenda. Si majoris comperiatur momenti, non statim ad illius refutationem publicam ruendum est; nec nisi privatim cum viris piis ac doctis instituta collatione, siquidem illorum ope nobis satisfieri possit, aut illi erroris commoneri: ne aut arrogantia aut temeritate quicquam committamus, quod postea emendare arbitrii nostri non est.

Etiam rationè auditorum.

VI. Sed & prudentia hæc accuratam auditorum, coram quibus veritatis disquisitio instituitur, rationem habere docet. Multa in Scholis subtiliter disputantur, & cum fructu, quæ è suggestu coram tota concione non nisi maximo cum Ecclesiæ incommodo traduntur. Doctoris Ecclesiæ est, prudentis ac periti medici officio fungi, qui non tantum morbi naturam ac medicamentorum virtutes, sed & potissimum ægroti vires considerat. In negotio religionis quidam sunt infantium instar, alii adultorum qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali: illi, docente Apostolo, *Hebr.* v. 13, 14. lacte, hi solido cibo pascendi sunt:

ſunt: Imò fortaſſe præſtaret de iis in Eccleſiâ tacere, eaque inter magis exercitatos in conventibus minoribus placidè tractare, aut ſaltem communi conſenſu limites quoſdam ac cancellos definire, intra quos diſputationes coërceantur.

Et quæ officia charitatis.

VII. Verum hæc, alique plura, quæ circa libertatis hujus legitimam limitationem obſervare oportet, unicâ hac æquiſſimâ, omniumque animis inſcriptâ naturæ regulâ, comprehendi exiſtimo: Quicquid vultis ut faciant vobis homines, hoc facite illis; &, Quicquid non vultis ut faciant vobis homines, nec hoc facite illis. Æquiſſimum enim eſt, eandem nobis figi legem, quam aliis præſcriptam volumus; neque alios vinculis, quæ ipſi ferre recuſamus, adſtringi. Et intra hanc legem ſi conſiſtatur, nec libertas degenerabit in licentiam, neque libertatem deſtruet tyrannis. Dogma enim à receptâ Eccleſiæ doctrinâ diverſum ſi quis pro vero amplectatur, conſiderabit quantam alteri, ſi ipſe cum Eccleſiâ ſentiret, alter verò dogma, de cujus veritate ſe perſuaſum credit, tuerctur, illius propalandi ac defendendi libertatem ſit conceſſurus; ſibi itaque majorem arrogare non debet. Si itaque æquum credat, ne Eccleſiæ pax in periculum adducatur, ut alter de dogmate illo altum agat ſilentium, idem ſibi præſcribere debet. Ab alterâ parte, ſi contingat alium à communi Eccleſiæ doctrinâ diſſentire, conſiderabit quantam ſibi, ſi cum illo ſentiret, ſententiam ſuam proponendi ac defendendi libertatem deſideraturus eſſet; eandemque etiam diſſentienti à ſe fratri, ſine ullâ pacis Eccleſiaſticæ diremtione, concedet. Dices. Quid ſi quis lege hac naturæ neglectâ temerè in diſputationes ruat, turbaſque ob res exigui momenti excitet? Reſp. Eadem illa naturæ lex, quâ ratione abſque ullâ libertatis prophetandi læſione in ordinem cogendus, & ad officium revocandus ſit, docebit. Conſiderent quippe, quibus Eccleſiæ ſalus cordi eſt, quam cenſuram erga ſe, ſimili modo ſi delinquerent, æquam judicaturi forent; eandemque & non graviorem erga alium adhibeant. Ita nec ſupina negligentia veritatis defenſionem deſerent, nec nimia ſeveritate prophetandi libertatem exſtinguent; eandemque quam ſibi ab aliorum ſententia recedendi libertatem vindicabunt, etiam aliis concedent.

Hæc à Remonſtrantibus ſunt obſervata in quæſtione de Prædeſtinatione.

VIII. Neque contra has adeo æquas, & à natura dictatas leges, in controverſia illa celebri de Prædeſtinatione, quæ nobis cum Contraremonſtrantibus intercedit, deliquiſſe, ſed omnia quæ ad Eccleſiæ pacem in veritate ſervandam requiruntur ſedulò obſervaſſe videmur. 1. Non enim novum erat noſtrum dogma; ſed in primitiva Eccleſia unanimi conſenſu à Patribus traditum, & ab initio Reformationis à pluribus non infimi nominis Theologis receptum. 2. Nec fuit controverſia de dogmate parum utili aut exigui momenti; ſed quod ramos ſuos per multos Theologiæ locos diffundit, pietatiſque neceſſitatem ac utilitatem quammaximè concernit. 3. Nec præcipiti conſilio diſſenſum coram populo teſtati ſumus: ſed Dominus Arminius privatam primò cum Domino Junio collationem habuit; poſtea aliorum ſuſpicionibus quaſi protracti pleniorem ſententiæ noſtræ explicationem facere tantum non coacti fuimus. 4. Sponte à Contraremonſtrantibus non diſceſſimus, ſed mutuam obtulimus tolerantiam, & ne contrariis concionibus nimium turbaretur plebs, etiam certos intra cancellos diſputationes redigi non recuſavimus: tandemque à Contraremonſtrantibus, dogma ab Antiquis nunquam deciſum ut neceſſarium definientibus, è communione ipſorum pulſi ſumus. Sed quid ſchiſmatis cauſas indagamus? inquiramus potius remedia, non illi tantum, ſed & quibuſvis ſanandis ſchiſmatibus accommodata.

2. Quomodo Eccleſia jam ſeparata reunienda.

IX. Itaque examinemus 2. Quomodo inter Eccleſias jam ſeparatas, ſalva cuique ſententiam ſuam profitendi ac defendendi libertate, per mutuam tolerantiam pax & unio reſtaurari queat. Varii ſunt unionis modi, quarum altera alterâ perfectior eſt. Perfectiſſima eſt, qua omnes unius ejuſdemque Cœnæ participatione, ſine ullo doctorum aut doctrinæ diſcrimine, ſuam communionem ac fraternitatem teſtantur. Hæc quando exigitur ea conditione, ut omnium eadem, etiam de minimis, ſit fides, idemque in omnibus ſermo, optanda magis quàm ſperanda eſt. Itaque alia illius eſt ſpecies, qua non obſtante diſſenſu in non fundamentalibus, qui in fundamento ſalutis conveniunt ejuſdem Cœnæ celebratione in eodem templo unionem ſuam teſtantur. Alia imperfectior eſt, ab aliis conſociatio vocata, qua duæ aut plures Eccleſiæ propter opinionum diſcrepantiam ſe mutuò non damnant, ſed altera alteram amore mutuo & honore proſequitur, nec communio hinc inde negatur dignis, eamque in uſu verbi ac Sacramentorum ambientibus. Poſteriorem hanc quidam ſolummodò intendunt; & revera illa facilius obtineri poteſt, & ad mutuas Chriſtianorum condemnationes tollendas ſufficere videtur. Ego verò, ſicut ab ea inchoandum credo, ita cauſam nullam video, cur in ea conquieſcendum ſit, & ulterius ad arctiorem communionem adſpirare non debeamus. Non quod doctrinarum confuſionem, aut generales confeſſiones verbis ambiguis, quæ utraque pars in ſenſum ſuum trahere dogmatibuſque ſuis incruſtandis aptare poteſt, conceptas probem: ambigua enim contentionem pariunt, ac poſtea de genuino ejuſmodi phraſium ſenſu, dum pars utraque eas pro ſe ſtare urget, majore ſtudio contenditur:

Sed

Sed quod non obstante dissensu sententiarum, quem pars utraque fatetur, consensus in fundamentalibus ad unionem illam fraternam sufficere debeat.

Quibus gradibus eò contendendum.

X. Ut itaque unio illa obtineatur, per gradus credo procedendum; perinde enim atque schismata in Ecclesiâ oriuntur, etiam tolli optimè credo, sed ordine inverso. Subitò atque unico ictu Ecclesiæ in partes non scinduntur; sed sensim schismatum causæ suppullulant, ex quibus cum ad maturitatem pervenerint, schisma generatur. Ortâ circa dogma quoddam religionis controversiâ disputandi fervor animos utrinque incendit: in fervore illo alter alterius sententiam odiosè proponit, & absurdis consequentiis gravat: inde oriuntur animorum exacerbationes ac inimicitiæ: & tandem Ecclesiæ scinduntur in partes. Eodem modo Ecclesiis jam divulsis etiam per gradus ad unionem contendendum. Primò schismatum causæ, odia & inimicitiæ exstirpandæ sunt, alternaque debet fieri declaratio, quod alter alterum, non obstante dissensu, pro fratribus in Christo ac vitæ æternæ hæredibus agnoscat. Ita redintegratâ charitate via ad pacem strata est. Possent tum utriusque Ecclesiæ Doctores simul ac membra alternatim ad alterius conciones audiendas accedere; aut saltem illis Ecclesiæ consensu libertas concedi, sine ullo censuræ Ecclesiasticæ metu, eas audiendi. Et ne quis ab alterius Ecclesiæ concionibus audiendis deterreatur, quantum fieri potest videndum, ne controversiæ in publicis concionibus, aut saltem non nisi summâ cum moderatione, & præmissâ fraternitatis cum dissentientibus colendæ propensione, ventilentur. Hunc in finem rarius tractabuntur textus, quibus articuli controversi adstrui ac niti creduntur. Et occasione ejusmodi textuum tractationem exigente, ut omnis offensio vitetur, unusquisque sensum illorum, quem credit verum ac genuinum, tradet; contrarium non refutabit, nec absurdis consequentiis exagitabit; multò minus consequentias illas alteri tanquam ipsius sententiam impinget. Ita animis utrinque præparatis, odiisque exstinctis, alternatim utriusque Ecclesiæ membra, quin & Ministri, ad sacræ Cœnæ communionem accedent, hocque fraternitatis Christianæ symbolo unionem suam testabuntur. Ita duæ licet sint distinctæ Ecclesiæ, non tamen propriè sunt divisæ; animisque ita mutuo amore conglutinatis, possent facile Ecclesiæ in unum corpus coalescere.

Alius unionis modus.

XI. Hoc si quis non facile obtineri posse credat, alia est via fortasse commodior fraternitatem colendi: Nempe ut particulares Ecclesiæ, ita prout nunc distinctæ, singulæ à Ministris suis doceantur, & in veritate non tantum fundamentali, sed & aliorum articulorum, etiam controversorum, instituantur: & communis quædam ex omnibus erigatur Ecclesia, seu templum aliquod commune ac catholicum, in quod omnes conveniant communionis suæ testandæ causâ; in eoque templo nullæ controversiæ, sed sola ad salutem necessaria, in quibus omnes consentiunt, doceantur: Cœnaque omnibus ut Christianis, sine ullâ controversiarum inter Christianos agitatarum mentione, administretur. Ita & pax esset rata, & in suâ particulari Ecclesiâ quisque veritatis, etiam non prorsus ad salutem necessariæ, cognitione imbui posset.

Quæ facienda ut unio obtineatur.

XII. Ut verò fraternitas illa obtineri, & pax semel coalita perpetua esse possit, hæc facienda sunt. 1. Omnes decisiones, quibus dogmata quædam non clarè in Scripturâ expressa, definita sunt necessaria, sunt abrogandæ, aut saltem non urgendæ tanquam decreta quibus necessariò standum sit. 2. Nullæ etiam tanquam necessariæ urgendæ sunt formulæ loquendi, quæ Scripturâ Sacrâ non continentur, quocunque demum prætextu excogitatæ. Illud enim est injurium Spiritui Sancto, & libertati conscientiarum præjudicat. Nemo alligandus humanæ sapientiæ verbis, sed ad Apostolorum exemplar loquendum, prout Spiritus Sanctus nobis dedit eloqui. *Act.* II. 4. 3. At tandem revocanda pristina illa simplicitas, quæ in primitivâ Ecclesiâ viguit: non enim tunc tot exigebantur articuli necessariò credendi, prout hodie, sed solummodò fides in Jesum Christum. *Matth.* XVI. 16, 17. cum Petrus, rogante Christo, quemnam se crederent esse, confessionem hanc edidisset, *Tu es Christus, Filius Dei vivi: Respondens Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Barjona; quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est. Act.* VIII. 37. dicit Philippus Eunucho Baptismum petenti: *Si credis ex toto corde, licet: Et respondens, ait: Credo Filium Dei esse Jesum Christum.* Et hac editâ confessione mox à Philippo baptizatus est, *Act.* XVI. 30, 31. commentariensis Paulo ac Silæ dicit, *Domini, quid me oportet facere, ut salvus sim? At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum, & salvus eris tu, & domus tua.* His adde *Rom.* X. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.*

Votum.

XIII. Hæcque est mutua illa tolerantia, quam nos Remonstrantes omnibus Christianorum Ecclesiis, in fundamentis fidei consentientibus, offerimus, & à quâ, tanquam Societatis nostræ tesserâ, ab aliis præcisis, & Confessiones humanas ut fraternitatis tesseras exigentibus, sectis discerni cupimus; ut ita per nos non stet, quò minus om-

nes qui Dominum Jesum invocant puro corde in unam Ecclesiam coalescant, omniumque, non obstante in minoribus dissensu, sit per mutuam ac sinceram charitatem cor unum & anima una. Si oblationem nostram alii respuant, nostrum tamen est remedia sanandis schismatibus idonea indicare, dextrasque fraternitatis offerre, ut ita τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν notum sit omnibus hominibus, *Phil.* IV. 5. Et dubitandum non est, quin Deus pacis aliorum corda sit inflexurus, ut nostram videntes æquanimitatem, tandem etiam pacificas nostras fraternitatis oblationes animo benigno sint amplexuri. *Ipse autem Deus patientiæ & solatii det nobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum; ut unanimes uno ore honorificemus Deum & Patrem Domini nostri Jesu Christi. Quapropter suscipiamus invicem, sicut & Christus suscepit nos in honorem Dei. Rom.* XV. 5, 6, 7. Ipsi sit honor ac gloria in sæcula. Amen.

FINIS.

IN-

INDEX
LOCORUM SCRIPTURÆ

Quæ in hoc Opere explicantur.

Numerus primus notat Librum, secundus Caput, tertius Paragraphum.

GENESIS.

Cap.	vers.	Lib. Cap. Par.
I.	3. & seqq.	II. 21, 1. 2.
II.	4.	II. 21, 3.
VI.	5.	III. 4, 13.
VIII.	21.	III. 4, 14.
XII.	1.	III. 7, 5.
ibid.	3.	III. 7, 23.
XIV.	18.	V. 73, 7.
ibid.	18, 19.	III. 18, 8.
XV.	1.	III. 7, 28.
XVII.	1.	III. 7, 6.
XVIII.	2.	V. 19, 5.
XIX.	1. & 19.	*ibid.*
XX.	3.	IV. 14, 4.
XXII.	1. & seqq.	II. 9, 14.
ibid.	2.	II. 12, 20.
XXXII.	30.	V. 19, 5.
XLV.	5, 7.	II. 30, 15.
XLIX.	10.	III. 27, 5.

EXODUS.

VII.	3.	II. 30, 11.
XX.	3.	V. 17, 4. & seqq.
ibid.	4, 5.	V. 33, 4.
ibid.	12.	II. 26, 15.
ibid.	13.	V. 37, 3.
XXII.	25.	V. 38, 29.
XXIII.	4, 6.	III. 16, 13.
XXXII.	4.	V. 33, 9.
ibid.	32.	VI. 1, 17.

LEVITICUS.

XXIV.	16.	VII. 20, 24.

DEUTERONOMIUM.

VI.	5.	VI. 1, 12.
ibid.	13.	V. 18, 10.
X.	16.	III. 16, 14.
XIII.	1.	VII. 20, 24.
ibid.	1, 2, 3.	III. 17, 2.
XVII.	8. ad 12.	I. 10, 4.
XVIII.	15.	III. 17, 30.
ibid.	20.	VII. 20, 24.
XXX.	6.	IV. 14, 17.
ibid.	19.	IV. 13, 22.
ibid.	21. ad 14.	I. 6, 10.

JOSUÆ.

V.	14, 15.	V. 19, 5.

1. SAMUELIS.

II.	25.	II. 30, 16.

2. SAMUELIS.

XII.	11.	II. 30, 5.
XVI.	10.	II. 30, 6.
XXIV.	1.	II. 30, 4.

1. REGUM.

VIII.	46.	V. 79, 23.
XII.	28.	V. 33, 9.
XVIII.	40.	VII. 20, 25.
XXII.	22.	II. 30, 7.

NEHEMIÆ.

VIII.	3, 8, 9.	I. 8, 3.

JOBUS.

XIII.	15.	VI. 1, 16.
XIV.	4.	III. 4, 15.
ibid.	5.	II. 26, 22.

PSALMI.

XVI.	10.	III. 27, 39.
XIX.	8.	I. 6, 10.
XXII.		III. 27, 37.
XLVIII.	9.	VII. 15, 23.
LI.	7.	III. 4, 16.
LV.	24.	II. 27, 17.
LXVIII.	19.	III. 27, 40.
LXIX.		III. 27, 37.
LXXXIX.	30, 38.	VII. 15, 14.
CIV.	30.	II. 25, 9.
CX.	1.	VII. 1, 12.
ibid.	4.	III. 27, 33.
CXV.	3.	II. 9, 12.
CXIX.	34.	I. 6, 15.
ibid.	18.	*ibid.*
ibid.	105.	I. 6, 10.
CXXXIX.	21, 22.	V. 37, 18.

PROVERBIA.

XVI.	4.	II. 30, 3. IV. 9, 4.
ibid.	9.	II. 27, 14.
XIX.	14.	II. 26, 6.
XX.	24.	II. 27, 14.
XXI.	1.	*ibid.*
XXIII.	20.	V. 75, 9.

ECCLESIASTES.

VII.	29.	II. 24, 5.
IX.	1.	VI. 7, 9.
XII.	7.	VI. 10, 5.

CANTICUM CANTICORUM.

VI.	6, 7.	VI. 2, 16.

ESAIAS.

II.	4.	III. 28, 2.
V.	1. & seqq.	IV. 13, 2.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

Cap.	vers.	Lib. Cap. Par.
VI.	8, 9, 10.	II. 30, 10.
VII.	14.	III. 27, 27.
XI.	6.	III. 28, 2
XIX.	18, 19.	III. 27, 41.
XX.	2.	V. 54, 13.
XXVI.	12.	II. 27, 12.
XLII.	8.	V. 18, 11.
XLVI.	10.	II. 9, 12.
LIII.	1. & *seqq.*	III. 27, 34.
ibid.	5.	III. 23, 6.
ibid.	10.	IV. 4, 19.
LXI.	9.	VII. 15, 13.
LXIII.	17.	II. 30, 12.
LXV.	2, 3.	IV. 13, 15.

JEREMIAS.

X.	23.	II. 27, 14.
XIII.	23.	IV. 14, 9.
XVII.	5.	V. 18, 12.
XXXI.	31. & *seqq.*	III. 16, 9.
XXXII.	40.	V. 84, 3.
XXXV.	18, 19.	V. 75, 13.

EZECHIEL.

XII.	2.	IV. 13, 5.
XVIII.	24, 25, 26.	V. 81, 1.
ibid.	32.	IV. 5, 2.
XXI.	3.	II. 33, 1.
XXXVI.	26.	IV. 14, 13.

DANIEL.

II.	44.	VII. 15, 14.
III.	29.	VII. 20, 26.
IX.	24. ad 27.	III. 27, 10.

JOEL.

III.	12.	VI. 11, 20.

MICHAS.

IV.	1, 2.	III. 27, 41.
V.	2.	III. 27, 22.

HAGGÆUS.

II.	7. ad 10.	III. 27, 8.

MALACHIAS.

I.	11.	V. 73, 8.
II.	7.	I. 10, 5.
III.	1.	III. 27, 8.
IV.	4, 5.	III. 28, 8.
ibid.	5, 6.	VII. 11, 31.

TOBIAS.

III.	7.	I. 3, 8.
VI.	11.	*ibid.*
IX.	3.	*ibid.*

JUDITH.

V.	23.	I. 3, 9.
VIII.	10, 11, 12.	V. 22, 20.
IX, X, XI, XII, XIII.		I. 3, 9

SAPIENTIA.

VIII.	19, 20.	I. 3, 13.

Cap.	vers.	Lib. Cap. Par.
IX.	7, 8.	I. 3, 7.
XV.	14.	*ibid.*

ECCLESIASTICUS.

II.	24.	I. 3, 7.
III.	3.	I. 3, 13.
XV.	39.	I. 3, 7.
XVIII.	1.	II. 21, 3.
XXIX.	15.	I. 3, 13.

BARUCH.

VI.	2.	I. 3, 7.

1. MACHABÆORUM.

I.	7.	I. 3, 10.
ibid.	57.	*ibid.*
IV.	36.	*ibid.*
ibid.	46.	I. 3, 7.
ibid.	52.	I. 3, 10.
VI.	16.	*ibid.*
VIII.	16.	*ibid.*
IX.	27.	I. 3, 7.

2. MACHABÆORUM.

I.	26.	I. 3, 10.
II.	4, 5, 6, 7.	*ibid.*
IX.	28.	*ibid.*
X.	2, 3.	*ibid.*
XII.	39.	V. 26, 20.
ibid.	40.	VI. 10, 17.
XIV.	37.	I. 3, 10.

MATTHÆUS.

I.	16.	III. 12, 9.
ibid.	20.	*ibid.*
ibid.	21.	IV. 4, 3.
III.	11.	V. 66, 23.
ibid.	12.	VII. 13, 21. VII. 15, 12.
IV.	7.	V. 22, 15.
ibid.	10.	V. 18, 10.
V.	3.	V. 64, 9.
ibid.	12.	V. 78, 14.
ibid.	17.	III. 28, 6.
ibid.	23, 26.	VI. 10, 22.
ibid.	32.	V. 60, 34. & 39.
ibid.	34.	V. 3, 4.
ibid.	38, 39, 40.	V. 63. 10.
ibid.	39.	V. 37, 14.
ibid.	40.	V. 37, 11.
ibid.	44.	V. 63, 13.
VI.	28.	V. 75, 14.
ibid.	19.	V. 53, 19.
ibid.	23.	IV. 14, 6.
VII.	18.	IV. 14, 7.
ibid.	25.	VI. 15, 24.
X.	9, 10.	V. 64, 12.
ibid.	37.	V. 61, 17.
XI.	21. ad 23.	IV. 13, 6.
ibid.	25, 26.	IV. 7, 12.
ibid.	29.	III. 16. 16.
XII.	31, 32.	V. 4, 24.
ibid.	32.	VI. 10, 18.
ibid.	33.	IV. 14. 7.
XIII.	11.	IV. 7, 24.
ibid.	20, 21.	V. 81, 7.
ibid.	24. & *seqq.*	VII. 20. 23.
ibid.	30.	VII. 15, 12.
ibid.	43.	VI. 13, 13.
ibid.	47.	VII. 13, 21.

Cap. XVI.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

Cap.	vers.	Lib. Cap. Par.
XVI.	17, 18, 19.	VII. 9, 3.
ibid.	18.	VII. 13, 19. VII. 15, 9. VII. 18, 26.
XVII.	11, 12.	VII. 11, 31.
XVIII.	6.	V. 68, 13. VII. 20, 27.
ibid.	10.	II. 21, 21.
ibid.	17.	VII. 14. 8. VII. 18, 27.
ibid.	18.	V. 77, 12.
ibid.	20.	III. 14, 19. VII. 19. 6. VII. 19, 26.
XIX.	12.	V. 59. 4.
ibid.	21.	V. 64, 8.
ibid.	27.	V. 64. 11.
XX.	8.	V. 78, 14.
ibid.	9.	V. 65. 4.
ibid.	9, 10.	VI 13, 13.
ibid.	16.	IV. 7, 3.
ibid.	25, 26.	V. 54, 9.
ibid.	28.	IV. 4, 4.
ibid.	12.	VII. 20, 28.
XXII.	1.	VII. 13, 21.
ibid.	14.	IV. 7, 26.
ibid.	32.	III. 7, 26.
XXIII.	2, 3.	I. 10, 6.
ibid.	37, 38.	IV. 13. 7.
XXIV.	14.	V. 84, 8.
ibid.	29.	VI. 12, 29.
XXV.	1.	VII. 13, 21.
ibid.	31. *& seqq.*	VI. 11, 13.
XXVI.	14.	VI. 11, 16.
ibid.	26.	V. 66, 19. V. 70, 2.
ibid.	28.	IV. 4, 4. III. 23, 7.
ibid.	39.	III. 13, 17.
XXVIII.	19.	V. 67, 7. V. 67, 12.
ibid.	20.	III. 14, 19. VII. 15, 10. VII. 15, 15.

MARCUS.

III.	28, 29.	V. 4, 14.
X.	15.	V. 68, 13.
ibid.	45.	IV. 4, 4.
XVI.	16.	V. 66, 24.

LUCAS.

I.	33.	VII. 15, 14.
ibid.	74, 75.	VI. 1. 22.
IV.	18.	IV. 14, 5.
VII.	35. *& seqq.*	V. 16, 8.
VI.	35.	V. 38, 30.
VII.	30.	IV. 13, 12.
X.	16.	VII. 19, 31.
ibid.	27.	VI. 7, 8.
XII.	32.	IV. 7, 13
ibid.	33	V. 64, 10.
ibid.	58, 59.	VI. 10, 22.
XIV.	12, 13.	V. 52, 13.
XVII.	20.	I. 5, 19
XXII.	20.	V. 70, 23
ibid.	32.	VII. 10, 5.
XXIII.	34.	V. 2, 14.
ibid.	43.	V. 65, 5. VI. 10, 5.
XXIV.	31.	III. 14, 11
ibid.	45.	I 6, 16.

JOANNES.

I.	2.	II. 17, 12. 13.
ibid.	14.	III. 12, 14.
ibid.	17.	III. 16, 18.
III.	5.	V. 66, 25
ibid.	16.	IV. 3, 5.
IV.	24.	II. 4, 3.
V.	17.	II 27, 12.
ibid.	28, 29.	VI. 11, 18.
ibid.	34, 40.	IV. 13, 13.

Cap.	vers.	Lib. Cap. Par.
VI.	37.	IV. 7, 22.
ibid.	44.	IV. 14, 28.
ibid.	45.	I. 5, 18.
ibid.	52.	V. 70, 17.
ibid.	53.	V. 70, 18.
VII.	18.	VII. 4, 19.
VIII.	44.	V. 36, 37.
ibid.	58.	II. 17, 16.
X.	1.	VII. 4, 18.
ibid.	15.	IV. 4, 3.
ibid.	27, 28, 29.	V. 84, 7.
XI.	52.	IV. 4, 3.
XII.	39, 40.	IV. 9, 2.
ibid.	40.	II. 30, 10.
XIV.	16.	VII. 19, 27.
XV.	13.	IV. 4, 6.
XVI.	12.	I. 5, 22.
XVII.	3.	I. 1, 6.
ibid.	9.	IV. 4, 7.
XX.	31.	I. 5, 13.
ibid.	23.	V. 77, 13.
ibid.	26.	III. 14, 11.
XXI.	15, 16.	VII. 9, 9.
ibid.	25.	I. 5, 23.

ACTA APOSTOLORUM.

II.	38.	V. 68, 27.
ibid.	38, 39.	V. 68, 16.
III.	17.	V. 1, 14.
IV.	27, 28.	II. 30, 17.
V.	5, 9, 10.	VII. 20, 29.
VII.	52.	IV. 13, 14.
VIII.	30, 31.	I. 6, 17.
X.	1, 2.	V. 3, 6.
ibid.	34, 35.	V. 3, 7.
XII.	15.	II. 21, 22.
XIII.	2.	V, 73, 10.
ibid.	10, 11.	VII. 20, 29.
ibid.	48.	IV. 7, 7. VI. 3, 10.
XV.	20.	V. 22, 17.
ibid.	28.	II. 18, 29.
XVI.	14.	IV. 14, 16.
XVII.	28.	II. 27, 11.
ibid.	30, 31.	VI. 11, 15.
XIX.	5. *& seqq.*	V. 69. 6.
XX.	17.	VII. 4, 6.
ibid.	28.	ibid.
ibid.	29.	IV. 4, 3.
XXIII.	1.	V. 2, 12.
ibid.	5.	V. 36, 37.
XXIV.	15.	VI. 11, 20.
XXVI.	22.	III. 16, 15.
XXVII.	30, 31.	II. 26, 13.

EPIST. ad ROMANOS.

I.	18, 19.	IV. 11, 1.
ibid.	24, 28.	II. 30, 13.
ibid.	32.	II. 12, 36.
II.	14, 15.	IV. 12, 9. V. 3, 9.
III.	4.	V. 80, 24.
IV.	4.	V. 16, 7.
ibid.	5.	VI. 4, 8. VI. 4, 64.
ibid.	25.	III. 20, 7.
V.	10.	III. 21, 3.
ibid.	12.	III. 3, 13. III. 4, 12.
ibid.	14.	III. 3, 17.
ibid.	18, 19.	VI. 4, 27.
ibid.	19.	III. 3, 18. VI. 4, 10.
VI.	23.	III. 4, 23.
VII.	7. *& seqq.*	V. 15, 5.
ibid.	7.	V. 15, 14.
ibid.	15.	III. 4, 12.

Cap.	*vers.*	*Lib. Cap. Par.*
VIII.	3.	III. 9, 17.
ibid.	7.	I. 12, 7. IV. 14, 9.
ibid.	15.	VI. 1, 23.
ibid.	28, 29.	VI. 3, 13.
ibid.	28, 29, 30.	IV. 7, 16.
ibid.	34.	III. 19, 8. IV. 4, 7.
ibid.	35. ad 39.	V. 84, 10.
IX.	*totum.*	IV. 8, 1. *& seqq.*
ibid.	2, 3.	VI. 1, 17.
ibid.	11.	II. 10, 11. IV. 7, 15.
ibid.	19.	II. 9, 12.
ibid.	22.	II. 10, 14.
X.	15.	VII. 4, 17.
XI.	13, 14.	IV. 2, 16.
ibid.	16.	III. 4, 18.
ibid.	29.	VI. 7, 16.
ibid.	32.	IV. 5, 6.
ibid.	36.	II. 27, 13.
XII.	19.	V. 45, 8.
XIII.	4.	VII. 20, 33.
XIV.	15.	IV. 3, 9.
ibid.	21.	V. 75, 9.
ibid.	23.	V. 2, 16. VII. 20, 13.
XV.	1.	VII. 22, 10.
XVI.	17.	VII. 22, 8.

1. Ad CORINTHIOS.

1.	17.	V. 67, 9.
ibid.	23.	I. 12, 8.
ibid.	30.	III. 21, 5. VI. 4, 28.
II.	8.	V. 2, 14.
ibid.	14.	I. 6, 24. VI. 14, 9. VII. 20, 14.
III.	6, 7.	IV. 14, 21.
ibid.	10. ad 15.	VI. 10, 19.
ibid.	20, 21.	VII. 21, 3.
ibid.	22.	V. 38, 8.
IV.	4.	VI. 7, 16.
ibid.	7.	IV. 14, 22.
ibid.	11.	V. 54, 13.
V.	1.	VII. 18, 28.
ibid.	11.	V. 60, 45.
VI.	1.	V. 37, 12.
ibid.	1. 2.	V. 63, 11.
VII.	2.	III. 20, 7.
ibid.	8, 38.	V. 59, 5.
ibid.	10.	V. 60, 37.
ibid.	15.	V. 60, 40
ibid.	21.	V. 57, 8.
VIII.	11.	IV. 3. 9.
IX.	9.	II. 25, 15.
X.	16.	V. 70, 25. V. 71, 11.
ibid.	17.	V. 66, 28. V. 72, 8.
ibid.	18. *& seqq.*	V. 73, 11.
XI.	27.	VII. 18, 32.
ibid.	28.	V. 70, 26.
ibid.	29.	V. 72, 11.
XII.	6.	II. 27, 12.
ibid.	13.	V. 71, 12.
ibid.	28.	VII. 4, 11.
XIV.	1. *& seqq.*	VII. 2, 16. VII. 3, 6.
XV.	28.	VI. 13, 13.
ibid.	29.	VI. 10, 21.
ibid.	47.	III. 12, 11.

2. Ad CORINTHIOS.

III.	6.	I. 5, 21.
ibid.	5.	IV. 14, 10.
V.	1.	VI. 10, 6.
ibid.	10.	VI. 11, 14.
ibid.	19.	IV. 3, 6.
VI.	14, 15.	VII. 22, 7.
X.	4, 5.	I. 12, 10.

Ad GALATAS.

Cap.	*vers.*	*Lib. Cap. Par.*
III.	13.	III. 21, 9.
ibid.	23, 24.	III. 9, 17.
IV.	26.	I. 10, 11.
V.	12.	V. 36, 33. VII. 20, 31.
ibid.	17.	V. 15, 12.
VI.	4.	V. 72, 15.

Ad EPHESIOS.

I.	4.	IV. 7, 5.
ibid.	11.	II. 27, 13.
ibid.	19.	IV. 14, 20.
ibid.	20.	VII. 1, 9.
II.	1.	IV. 14, 4.
ibid.	3.	II. 10, 15. III. 4, 17.
ibid.	20, 21, 22.	VII. 8, 11.
IV.	10.	III. 14, 20.
ibid.	11, 12, 13.	VII. 15, 11.
ibid.	24.	II. 24, 9.
ibid.	30.	VI. 6, 14. VI. 7, 15.
V.	25.	IV. 4, 3.
ibid.	32.	V. 60, 38. V. 77, 27.

Ad PHILIPPENSES.

I.	23.	VI. 10, 5.
II.	10.	VII. 1, 8.
ibid.	13.	IV. 14, 19. VI. 7, 11.
III.	2.	V. 36, 37.
ibid.	9.	VI. 4, 43.

Ad COLOSSENSES.

I.	16.	VII. 1, 9.
II.	8.	I. 12, 18.
ibid.	18.	V. 19, 4.
III.	10.	II. 24, 9.

1. Ad THESSALONICENSES.

V.	19, 20, 21.	VII. 20, 19.

2. Ad THESSALONICENSES.

I.	6.	II. 12, 36.
II.	4. VII. 11, 9. VII. 11, 21.	VIII. 12, 2.
ibid.	11, 12.	II. 30, 14.

1. Ad TIMOTHEUM.

I.	19, 20.	V. 82, 19.
ibid.	20. VII. 18, 28. VII. 20, 15.	VII. 20, 30.
II.	4.	IV. 5, 4.
III.	15. I. 10, 9. VII. 13, 19.	VII. 14. 7.
V.	17.	VII. 4, 10.
VI.	1, 2.	V. 37, 7.
ibid.	9, 10.	V. 53, 18.

2. Ad TIMOTHEUM.

I.	3.	V. 2, 3.
ibid.	9.	IV. 7, 14.
II.	17, 18.	V. 82, 15.
IV.	10.	V. 82, 19.
ibid.	14.	V. 36, 32.

Ad TITUM.

I.	1.	VI. 3, 9.
ibid.	3.	VII. 4, 1.
ibid.	5.	VII. 7, 6.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

Cap.	*vers.*	*Lib. Cap. Par.*
III.	3.	IV. 7, 10.
ibid.	4, 5, 6.	VI. 4, 11.
ibid.	5.	V. 66, 26.
ibid.	10.	VII. 20. 5.
ibid.	10, 11.	VII. 22, 9.

Ad HEBRÆOS.

I.	10, 11.	II. 17, 21.
ibid.	14.	II. 20, 16.
II.	8.	III. 24, 12.
ibid.	14.	VII. 15, 9.
ibid.	17, 18.	III. 19 14.
III.	7.	IV. 13, 23.
IV.	3.	V. 28. 9.
ibid.	15, 16.	III 19, 14.
V.	4.	VII. 4, 20.
IV.	4, 5, 6.	V. 85, 4.
ibid.	4. ad 8.	V. 81, 10. *& seqq.*
VII.	9.	III. 3, 21.
ibid.	22.	III. 21, 7.
VIII.	5.	VII. 8, 13.
ibid.	8, 9.	I. 5, 20.
IX.	10.	II. 19. 23.
ibid.	28.	IV. 4. 4.
X.	24, 25.	VII. 3, 13.
ibid.	26. ad 29.	V. 85, 5.
ibid.	29.	IV. 3, 10.
XI.	3.	II. 19, 5.
ibid.	6.	I. 2, 16. V. 3, 13.
ibid.	25.	VI. 1, 7.
XII.	2.	VI. 1, 6.

JACOBI.

II.	5.	VI. 4, 12.
III.	2.	V. 29, 24.
VI.	13.	V. 38, 24.
V.	16.	V. 77, 10.

1. PETRI.

I.	2.	VI. 3, 11.
ibid.	17.	VI. 7, 11.
II.	8.	IV. 9, 3.
III.	19, 20.	III. 13. 27.
VI.	2.	V. 3, 11.

2. PETRI.

Cap.	*vers.*	*Lib. Cap. Par.*
I.	19.	I. 11, 8. *& seqq.*
II.	1.	IV. 3, 11.
ibid.	4.	VI. 11, 15.
ibid.	18, 19, 20, 21, 22.	V. 81, 20. 21.
III.	8.	II. 5, 9.
ibid.	9.	IV. 5, 7.
ibid.	10, 11.	VI. 13, 20.
ibid.	16.	I. 6, 18.

1. JOANNIS.

I.	7.	III. 23, 9.
ibid.	8.	V. 79, 23.
ibid.	9.	V. 77, 10.
II.	1, 2.	IV. 3, 7.
ibid.	18. *& seqq.*	VII. 12, 8.
ibid.	19.	V. 84, 9.
III.	9.	V. 84, 12.
IV.	2, 3.	V. 9, 12.
ibid.	18.	VI. 1, 24.
V.	16.	V. 4, 19. V. 26, 17.

JUDÆ.

	4.	IV. 9, 1.

APOCALYPSIS.

II.	2.	V. 28, 19.
ibid.	4, 5.	V. 83, 9.
III.	4.	V. 78, 15.
ibid.	18.	IV. 13, 23.
XI.	3, 4.	VII. 11, 31.
XIII.	1. *& seq.*	VII. 11, 9. VII. 12, 9.
XIV.	4.	V. 59, 6.
XVII.	9, 10.	VII. 11, 9.
ibid.	17.	VII. 20, 32.
XIX.	10.	V. 19, 4.
XX.	4.	III. 22, 8.
ibid.	12. ad 15.	VI. 11, 23.
XXI.	2.	I. 10, 10.
ibid.	14.	VII. 8, 11.
XXII.	9.	V. 19, 4.

INDEX
RERUM & VERBORUM.

A.

Aronici Sacerdotii & Sacerdotii Christi discrimen. III. 18, 6.
Abelis pietatis remuneratio. III. 6, 6.
Abnegare quid. V. 50, 2. *Abnegatio sui* quid significet, *ibid.* §. 3. quomodo à nobis præstari queat, *ibid.* §. 6. quibus actibus constet. *ibid.* §. 7.
Abrahami familiæ electio. III. 7, 1. Fides ejus. III. 7, 26. an respexerit remissionem peccatorum in Christo. III. 7, 32. Fœdus Dei cum eo, III. 7, 2. hoc non comprehensos, omnes damnatos non fuisse, III. 7, 36. Eo peccatum non fuisse repressum. III. 7, 34. Quantum fuerit extra Abrahami familiam. III. 7, 35. Prærogativæ fœderatorum. III. 7, 37.
Abrahamo præcepta data quæ. III. 7, 5. 6. 8. Promissa quæ facta, III. 7, 21. 22. 23. Mysticus horum sensus, III. 7, 24. Obedientia Abrahami, III. 7, 27. Tentatio ejus explicatur. II. 9, 14. V. 9, 3.
Absolutio Sacerdotalis Pontificiorum confutatur. V. 77, 12.
Accidentia in Deo an sint. II. 18, 6.
Actiones bonæ. V. 3, 4. earum requisita. V. 3. 15. non necesse esse simpliciter ut fiant ex fide in Jesum Christum. V. 3, 5. objectionibus contrariis respondetur. V. 3, 11. 12, 13. 14.
Actiones morales, V. 3, 1. liberæ, *ibid.* §. 2. mixtæ. *ibid.* §. 3.
Accusatio Ecclesiastica quomodo admittenda & dirigenda. VII. 18, 3.
Adamus peccans quomodo Christi typus, III. 3, 15. an liberos habuerit peccatores. III. 4, 18.
Adami peccatum tentante Diabolo, III. 2, 11. quomodo & quando seductus fuerit, III. 2, 14. liberè commissum fuisse, III. 2, 16. Necessarium fuisse male statui à Supralapsariis, ab iis qui contingentiam negant, iisque qui gratiam ut posset si vellet, non vellet quod posset datam Adamo dicunt, III. 2, 19. Peccati istius imputatio in posteros refellitur, III. 3, 8. 9. 10. 11. 12. hoc non esse validius ad damnandum quàm Christi sacrificium ad salvandum. III. 5, 6. Vid. *Peccatum primum.*
Adamum post peccatum magis inclinatum fuisse ad peccandum, sed non contraxisse impotentiam bonum faciendi. III. 2. 24.
Adamo præceptum à Deo datum, variæque ejus circumstantiæ, III. 2, 2. 3. 4. ei vitæ æternæ promissionem annexam non fuisse. III. 2, 5.
Adamus quomodo repræsentaverit genus humanum. III. 4, 20.
Addo Prophetæ liber. I. 5, 24.
Adonai. II. 1, 12.
Adoptio hominum in filios Dei, VI. 3, 17. & *seqq.* fieri per fidem. *ib.* §. 20. merito eorum non niti, *ibid.* §. 19. abrumpi eam posse. VI. 7, 14.
Adorabilitas quo sensu sit communicabilis. V. 18, 13.
Adorandi consuetudo apud Orientales. V. 19, 5.
Adoratio quid sit, V. 25, 1. & *seqq.* civilis & religiosa. *ibid.* cur religiosa Deo præstanda. V. 25, 6.
Adulatio quantum vitium. V. 47, 21.
Ægrorum officia, V. 65, 6. & *seqq.* ægri varii. *ibid.* §. 7. piorum officia, *ibid.* §. 9. & *seqq.* patientia, preces, vitæ emendatio *ib.* §. 13, 14, 15.
Ægrorum non valde piorum officia, V. 65, 22. & *seqq.* confugere ad misericordiam Dei, *ibid.* §. 25. quid faciendum ut ejus participes fiant, & verè ad eam confugiant. *ibid.* §. 24. quæ possit esse eorum fiducia. *ibid.* §. 26.
Æquitas, V. 38, 21. ejus officia. *ibid.* §. 22.
Æquivocationibus an uti liceat. V. 46, 8.
Ætate parium officia. V. 58, 7.
Æternus limitatam durationem aliquando denotat. III. 7, 13.
Afflictiones esse Christiano expectandas, V. 55, 2. an omnes Christiani necessario affligi debeant. *ibid.* §. 5.
Afflictiones esse patiendas si honestè vitari nequeant, V. 55, 6. earum causam debere esse justam, *ibid.* §. 8. quid ad hoc requiratur. *ibid.* pro nomine Christi gravissimas esse patiendas, *ibid.* §. 13. licèt non sint quærendæ. *ibid.* §. 17.
Abia Prophetæ liber. I. 5, 24.
Alexandrum cujus meminit Paulus totaliter defecisse à fide. V. 82, 15.
Amor Dei duplex, quatenus est summum bonum, aut quatenus est Legislator. V. 20, 2.
Amor Dei Legislatoris quot modis accipiatur, *ibid.* §. 3. causæ ejus, *ibid.* §. 5. varii ejus characteres, *ibid.* §. 6. amandi Deum modus. *ibid.* §. 12.
Amor proximi. Vid. Caritas.
Amor sui. Vid. *Philautia.*
Anabaptismi origo, V. 69, 5. refellitur. *ibid.* §. 9.
Anabaptistarum Flandrorum opinio de humanitate & incarnatione Christi confutata. III. 12, 4. V. 9, 12.
Anabaptistarum quorundam error circa matrimonium. V. 60, 20.
Angelorum natura quæ. II. 20, 1. & *seqq.* existentia probatur contra Sadducæos, *ibid.* §. 2. creatio. *ibid.*
Angelorum cultum illicitum esse, II. 21, 22. V. 19, 2. & *seqq.*
Angelus custos an unicuique attributus. II. 20, 20. & *seq.*
Angeli Dei nomine apparentes quomodo culti sub Vet. Testamento. V. 19, 5.
Angeli duplices, boni. II. 20, 12. mali, *ibid.* §. 13. An his impossibile sit ullum bonum facere, *ibid.* §. 14. Eos adversari saluti hominum, II. 21, 23. corpora invadere. *ibid.* §. 26. Vid. *Dæmoniaci.*
Angelorum ordines, II. 20, 15. ministeria varia, *ibid.* §. 16. & *seqq.* numerus, *ibid.* §. 11. potentia. *ibid.* §. 9.
Anima creatio & immortalitas, II. 22, 9. & *seq.* posse eam operari sine corpore, *ibid.* §. 7. Facultatum ejus distinctio. II. 23, 1. posse eam per se intelligere. *ibid.* §. 2.
Anima status post mortem, VI. 10, 1. eam non dormire, *ibid.* §. 3. non interire. *ibid.* §. 2.
Animas bonorum statim post mortem non triumphare in cœlo, V. 10, 4. malorum non statim torqueri igne inferno. *ibid.* §. 7.

Animi elatio. V. 54, 20.
Animus suâ sorte contentus, V. 53, 1. Vid. αὐτάρκεια.
Ἀντὶ significare *loco alterius* ubi Christus mortuus dicitur ἀντὶ πολλῶν. III. 20, 9.
Antecedentia pro consequentibus sumta apud Hebræos. I. 1, 6.
Antichristus, VII. 11, 1. esse quendam eximium, *ibid.* §. 2. varii ejus characteres, *ibid.* §. 8. & *seqq.* non esse singularem personam, *ibid.* §. 6. quid de eo sentiendum sit, *ibid.* §. 7. Vid. *Bestia Apocalypseos. Papa Romanus.*
Antiquitas an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 8.
Antropomorphitarum error, undè natus & confutatus. II. 4, 4.
Anxietas de futuro quantum vitium. V. 53, 33.
Apocrypbi libri qui, I. 3, 3. quomodo circa eos agendum sit cum Pontificiis. *ibid.* §. 13. non posse ideò tantùm rejici quia continent quædam dogmata controversa, *ibid.* pseudepigraphi qui. *ibid.* §. 7.
Ἀπολύτρωσις quid. III. 20, 9. III. 21, 8.
Apostasia quid, V. 13, 6. V. 80, 4. varii ejus gradus, V. 13, 9. modi in eam labendi, *ibid.* §. 8. pium in eam labi posse, V. 80, 5. quomodo id fiat. *ibid.* §. 6. Vid. *Deficere à fide.*
Apostasia filii perditionis. VII. 12, 4.
Apostatis non omnem veniæ spem præcisam. V. 85, 2.
Apostoli: eos propriè non abolevisse Legem. III. 28, 7. fundamenta Ecclesiæ quo sensu dicantur. VII. 8, 11. mandata Dei quomodo à sententia sua distinguant. I. 4, 9. Eorum munus, variæque eorum prærogativæ, VII. 2, 4. & *seqq.* testimonium de resurrectione Christi, variis rationibus confirmatum. III. 14, 5.
Arbor mala dictus peccator quare. IV. 14, 7.
Archiepiscopi quomodo instituti. VII. 7, 6.
Articuli necessarii ad salutem. Vid. *Necessaria Dogmata.*
Assensus mentis varii. V. 8, 2.
Astrologia, V. 17, 8. ejus vanitas, *ibid.* §. 11. impietas. *ibid.* §. 13.
Astrorum cultus idololatria antiquissima. V. 17, 8.
Astutia vitium, V. 7, 18. qua in re situm. *ibid.*
Atheorum paucitatem non posse universali consensui opponi. I. 2, 14.
Atomorum concursu factum non esse mundum. *ibid.* §. 13.
Avaritia, V. 53, 20. qua in re sit sita, *ibid.* §. 21. effecta ejus in vita civili, *ibid.* §. 22. in religiosa, *ibid.* §. 23. ejus pœna, *ibid.* remedia. *ibid.* §. 25.
Αὐτάρκεια quid, V. 53, 1. Præcepta ejus generalia. *ibid.* §. 4. & *seqq.* Oppositа. V. 53, 20.

B.

Baptismus quid sit, V. 67, 5. à Christo institutum, & obligare Christianos, *ibid.* §. 6. probatur ex Scriptura, *ibid.* §. 7. & praxi Apostolicorum temporum. *ibid.* §. 8.
Baptismi circumstantiæ, V. 69, 1. 2. & *seqq.* locus. *ibid.* minister. *ibid.* §. 3.
Baptismi formulam nullam esse præscriptam, V. 67, 14. in Christi nomen an baptizare liceat. *ibid.* §. 15.
Baptismum per immersionem initio administratum, *ibid.* §. 12. quid adumbraret ritus ille. *ibid.* adspersione tamen posse fieri, *ibid.* §. 13. an trina esse debeat. *ibid.* §. 14.
Baptismus an sit necessarius ad salutem, V. 58, 7. Pontificiorum & Lutheranorum de ejus necessitate sententia confutata. *ibid.* §. 11.
Baptismi originem esse à consuetudine Judæorum. V. 67, 21.
Baptismum post peccatum grave necesse non esse iterari, V. 69, 10. an post totalem apostasiam. *ibid.* §. 11.
Baptismi subjectum esse hominem fidelem & pœnitentem, V. 68, 1. & 21. ex falsa Religione conversum *ibid.* Christianum, natum, *ibid.* §. 8. infantes. *ibid.* §. 21, 22. non esse lavacrum in quo infantes regenerentur, *ibid.* §. 10. Contraremonstrantium de Pædobaptismo sententia eorum principiis non consentanea, *ibid.* §. 16. (Vid. *Pædobaptismum*) non peccatori etiam rite administrari. *ibid.* §. 22.
Baptismi susceptione non edi confessionem dogmatum omnium quæ Minister Baptismi profitetur. V. 69, 4.
Baptismi usum primarium hactenus durare, V. 68, 5. peccare eos qui eum accipere nolunt. *ibid.* §. 6.
Baptizandas non esse res inanimatas. V. 69, 26.
Barchochebam non esse Antichristum de quo Joannes in 1 *Epist.* VII. 12, 8.
Baruchi liber. I. 3, 3.
Belgicæ versionis Auctores notati in eo quod Ecclesiasticum & Sapientiam ex librorum Canonicorum numero expungant, propter dogmata controversa, I. 3, 13. in eo, quod aliquando integra verba textui inserant sine parenthesi. I. 8, 9. in eo quod dicunt Apostolum Paulum eadem methodo usum ac Catechesis Heidelbergensis usa est, I. 11, 12. in eo quod annotarunt ad *Eph.* v. 14. IV. 14, 4.
Bellum an gerere liceat, V. 63, 16. abusus in eo damnandi. *ibid.* §. 17.
Benedixisse Dominus pani Eucharistico quo sensu dicatur. V. 70, 22.
Beneficentia quid, V. 44, 1. qui præsertim eam exercere debeant, *ibid.* §. 2. rationes eam suadentes, *ibid.* §. 3. in quos exercenda, *ibid.* §. 4. quâ cautione, *ibid.* 5. quæ ratio ejus esse debeat, *ib.* §. 6. mensura quæ, *ib.* §. 7. quàm varia. *ib.* §. 8.
Beneficium quid debeat sequi. *ibid.* §. 11.
Beneplacitum Dei non posse urgeri ad probandum prædestinationem absolutam. IV. 7, 11. quid sit. II. 16, 7.
Benevolentia strictè accepta, V. 42, 1. ejus officia in adversa proximi fortuna, *ibid.* §. 2. in prospera. *ib.* §. 1. rationes in eam inducentes, *ibid.* §. 3. vitia opposita. *ibid.* §. 4.
Bestia Apocalypseos quæ sit, VII. 11, 14. eâ non significari idololatriam, VII. 12, 9. de ejus numero nihil esse definiendum, VII. 11, 19. Vid. *Antichristus.*
Bezæ Th. sententia de Hæreticis, VII. 20, 3. refellitur. *ibid.* §. 4. de Hæreticis gladio plectendis, VII. 20, 10. Hallucinatio in vertenda voce πάντως per quosvis. IV. 3, 4. de pœnâ peccati exaggeratio. VI. 13, 25.
Blasphemia, V. 21, 5. variæ ejus species, *ibid.* quid requiratur ut sit propriè dicta. *ibid.* §. 6. & *seqq.*
Bonis operibus tanquam meritis neminem posse confidere, V. 22, 8. Vid. *Opera.*
Bona spiritualia quomodo à Deo sint speranda, V. 22, 7. qua conditione possint temporalia ab eo expectari. *ibid.* §. 9.
Burmannus Franc. Professor Ultrajectinus notatus, II. 15, 6. Spinozæ verba descripsit. *ibid.* §. 8.

C.

Coeci spiritualiter qui & quare sic dicti. V. 14, 5.
Calicis Eucharistici ereptio laicis illicita, V. 73, 2. objectionum Pontificiorum hanc in rem confutatio. *ibid.* §. 3.

Caligulam non esse *hominem peccati*, 2 *Thess.* 11. VII. 12, 2.
Calvini I. sententia de Hæreticis gladio puniendis. VII. 20, 10. de merito Christi, III. 21, 8. dictum elegans de nimium scrupulosis in rebus externis. V. 54, 14.
Calumnia. V. 45, 10. V. 47, 9.
Candor quid, & quomodo à Veracitate differat, V. 46, 3. officia ejus, *ibid.* §. 4. opposita, *ibid.* §. 9.
Cani Melch. de historia vitæ Sanctorum in Ecclesia Rom. consecratorum locus. V. 19, 6
Canonici libri qui. I. 3, 3.
Capitalia supplicia an sint licita. V. 63, 14.
Caritas quid, V. 36. 1. & *seqq.* variæ vocis acceptiones, *ibid.* §. 3. ejus inæqualitas unde petenda. *ibid.* §. 19.
Caritas in inimicos quosvis, *ibid.* §. 24. & *seqq.* necessitas, *ibid.* §. 45. norma nostri ipsorum amor quomodo, *ibid.* §. 13. item caritas Dei & Christi. *ibid.* §. 17.
Caritatis objectum, *ibid.* §. 5. officia, tum boni spiritualis tum corporalis respectu, *ibid.* §. 8. quando debeant esse majora erga proximum quàm erga nos ipsos. *ibid.* §. 41.
Caro quid, & quare hominis corruptio sic dicatur. IV. 14, 9.
Casauboni in Resp. ad Cardinalem Perronium verba de numero Articulorum fundamentalium. VII. 21, 12.
Castigatio quomodo sit licita. V. 37, 8.
Castigationes Dei erga pios, VI. 2, 12. Vid. *Judicia Dei.*
Castitas, V. 52, 16. respectu voluptatum ad tactum pertinentium, *ibid.* §. 18, 22, 23. aliorum sensuum quatenus ad tactum referuntur, *ibid.* Opposita. *ibid.* §. 25.
Catechismi an sint norma secundaria interpretationis Scripturæ, I. 11, 12. & *seqq.* an sint necessarii. *ibid.*
Catholicæ nomen, an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 7.
Causarum dependentiam quæ peccatum reddit necessarium nullam esse. II. 29, 6.
Ceremoniæ à Christo institutæ. V. 66, 1.
Ceremonias fuisse elementa religionis, V. 74, 3. figuram cultûs spiritualis, *ibid.* §. 4. notam distinctionis populi; *ibid.* §. 5. earum jugo nos à Christo liberatos, *ibid.* §. 1. à Pontificiis reductas esse contra Religionis Christianæ genium. V. 64, 6. 7.
Ceremoniæ utiles, inutiles quæ. V. 74, 9.
Certitudo & incertitudo affectiones rerum respectivæ, II. 8, 19. quomodo certitudo differat à necessitate. *ibid.*
Certitudo salutis, VI. 7, 1. variæ de ea sententiæ. *ibid.* §. 2. quid sit & quàm variæ ejus species, *ibid.* quo sensu detur, *ibid.* quo non detur. *ibid.* §. 13.
Chiliastarum crassiorum opinio rejecta, III. 25, 9. aliorum magis spiritualium sententiæ ad examen revocatæ, *ibid.* §. 10. & *seqq.* Hic esse cohibendum judicium. *ibid.* §. 13.
Christus. Vid. *Jesus Christus: Messias.*
Cibos nullos immundos esse. V. 75, 10.
Circulum causarum non dari. I. 2, 9.
Circumcidere cor quid sit. IV. 14, 17.
Circumcisio, III. 7, 8. signum fœderis cum Abrahamo, *ibid.* §. 10. abrogata, *ibid.* §. 13. æterna quo sensu dicatur, *ibid.* variæ ejus circumstantiæ, *ibid.* §. 17. an confirmaverit fidem, *ibid.* neglectûs ejus pœna, *ibid.* §. 19. peccati originis remedium eam non fuisse, *ibid.* §. 16. significatio ejus spiritualis. III. 9, 10.
Civilem statum non solvi à Christiana Religione, V. 57, 2. & *seqq.* Vid. *Conditiones.*
Clamor. V. 45, 9.
Cœlibatus, V. 59, 1. rem esse indifferentem, *ibid.* duplicem esse, Virginitatem, & Viduitatem, *ibid.* §. 7. utriusque officia. *ibid.* §. 8.
Cœlum novum, VI. 12, 31. cœli supremi creatio. II. 19, 13.
Cœna Domini, V. 70, 1. qua in re sita, *ibid.* abstinere ab ea an liceat infirmitatis causâ, V. 72, 18. eos peccare qui propterea abstinent. *ibid.* §. 20. sed gravius eos qui eam negligunt, V. 70, 2. V. 72, 21. an ea abstinere liceat quia alii indignè accedunt. *ibid.* §. 23.
Cœnæ Dominicæ fines, V. 72, 1. 1. Commemoratio mortis Christi, *ibid.* §. 2. conjuncta cum gratiarum actione, *ibid.* §. 4. 2. communionis cum Christo testificatio, *ibid.* §. 5. requirere eam fidem & sanctitatem. *ibid.* §. 6. 3. Fraternæ caritatis publica professio. *ibid.* §. 8. cum omnibus verè Christianis colenda. *ibid.* §. 9.
Cœna Domini an necessaria sit ad salutem. V. 72, 22.
Cœnæ Dominicæ origo à consuetudine Judæorum. V. 67, 5.
Cœnam præparatio antecedens quæ esse debeat, V. 72, 12. in usu ipso, *ibid.* §. 13. post usum, *ibid.* §. 14.
Cœnæ privatio. VII. 18, 30.
Cœnam separatim celebrare quando liceat. V. 72, 10.
Cœnæ Symbola, V. 70, 5. quo sensu vocentur corpus & sanguis Domini. V. 71. 14.
Cœtus Ecclesiasticos frequentandi necessitas. VII. 17, 3.
Cognoscere Deum quid sit. I. 1, 6.
Concordia. Vid. *Pax. Unio.*
Conciliorum decreta non esse normam interpretationis Scripturæ. I. 11, 4.
Concupiscentiæ carnis origo. V. 11, 2.
Concupiscentia quænam sit peccatum, V. 4, 8. motus ejus primoprimos non esse peccatum, *ibid.* §. 9. V. 15, 15. quo sensu sint in nostra potestate. V. 4, 10.
Concursus Dei, II. 25, 16. Vid. *Providentia.*
Conditionum civilium discrimen non tolli à Relig. Christiana, V. 57, 2. nullam hominem Deo gratiorem reddere. *ibid.* § 9.
Conditio hominis civilis, *ibid.* §. 3. spiritualis. *ibid.* §. 4.
Confessio auricularis confutata. V. 77, 9.
Confessio dogmatum hodie controversorum inter Christianos, V. 31, 4. quomodo in ea sit se gerendum, *ibid.* §. 5. an liceat uti terminis ambiguis. *ibid.* §. 6.
Confessiones fidei an sint necessariæ, I. 11, 12. an sint norma secundaria interpretationis Scripturæ. *ibid.*
Confessio peccatorum. V. 14, 18.
Confessio Religionis, V. 31. 1. ejus necessitas, *ibid.* an sit ei edenda qui sub Inquisitionis potestate vivit. *ibid.* § 6.
Confessio adversariorum an sit nota Ecclesiæ. VII. 17, 19.
Confirmationis ritus quis sit, & quo sensu possit admitti. V. 77, 2.
Confidentia nimia. V 13, 17. V. 22, 22.
Conjugum officia ante contractum matrimonium. V. 60, 8. post contractum. *ibid.* §. 26 & *seq.*
Conscientia quid sit, V. 2, 1. Deum esse probat. II. 2, 15. distinctiones ejus, V. 2, 5. obligatio. *ibid.* officium, *ibid.* §. 3. actionum nostrarum regula sub alterna. *ibid.* §. 16.
Conscientia dubia. *ibid.* §. 17. casus aliquot circa eam. *ibid.*
Conscientia erronea, *ibid.* §. 7. errantis in conscien-

ſcientia ſtatus & obligationes, *ibid.* §. 8. & *ſeqq.* per errantem conſcientiam quomodo peccetur, *ibid* §. 11. an qui eam ſequitur gravius peccet quàm qui contra eam agit. *ibid.* §. 14.

Conſcientia indurata. *ibid.* §. 15.

Conſcientia recta, *ibid.* §. 6. quid requiratur ut ſit talis. *ibid.*

Conſcientiis vim inferre non licere. V. 63, 24.

Conſervatio. II. 25, 6. Vid. *Providentia.*

Conſilium Dei quid, II. 18, 2. *Conſilium divinæ voluntatis* non poſſe urgeri ad probandam abſolutam prædeſtinationem IV. 7, 11.

Conſilia perfectionis Pontificiorum confutata. V. 76, 15.

Conſubſtantiatio confutata. V. 71, 1. & *ſeqq.*

Continentiæ perpetuæ votum temerarium eſſe, V. 76, 15. & noxium. *ibid.* §. 23.

Contingentia rerum futurarum, II. 8, 10. qui eam tollunt eos Deum auctorem peccati facere, *ib.* §. 18. an ſit ejus determinata veritas. *ib.* §. 18.

Contingentia præſciri à Deo, *ibid.* §. 15. & *ſeqq.* defenditur contra objectiones, *ibid.* §. 17. & *ſeqq.* quæſtionem hanc non eſſe creditu neceſſariam. *ibid.* §. 28.

Contradictoria Deus facere nequit, II. 15, 5. nec mutare eorum naturam. *ibid.* §. 7.

Contraremonſtrantium exponuntur & confutantur opiniones de Antichriſto, VII. 11, 4. de Pædobaptiſmi neceſſitate. V. 68, 15. certitudine ſalutis, VI. 7, 13. de Cœna Domini, V. 71, 8, 9. & *ſeqq.* de Eccleſiæ inviſibilis indefectibilitate, VII. 15, 16. de hæreticidio, VII. 20, 10. de juſtitia vindicativa Dei, II. 12, 3. norma ſecundaria Interpr. Scripturæ. I. 11, 12. Fidei objecto, VI. 4, 24. Peccatis Electorum venialibus. V. 4, 20 Peccato Originis, III. 3, 6. III. 4, 3. *ibid.* §. 11. & *ſeqq.* de peccati Originis pœna. III. 5. 3. Perſeverantia fidelium, V. 80, 7. Satisfactione Jeſu Chriſti, III. 21, 1. Scripturæ perſpicuitate. I. 6, 1. & *ſeqq.*

Controverſiæ quâ ratione poſſint finiri, VII. 10, 7 idiotæ quomodo ſe ex iis poſſint expedire, I. 11, 11. & *ſeqq.* Judicem earum ſummum nullum eſſe in terris I. 10, 2.

Converſionis ordinarium medium eſſe Verbum Dei, IV. 15, 20. ei poſſe reſiſti. *ibid.* §. 21.

Conviviis an intereſſe liceat, V. 52, 9. quid id paranti obſervandum, *ibid.* §. 11. quid ad id accedenti. *ibid.* § 12.

Cooperari in bonum quid ſit. IV. 7, 18.

Cor aperire quid. IV. 14, 16.

Cor carneum dare quid, *ibid.* § 13. *lapideum auferre.* *ibid.*

Cornelium Centurionem ſine fide in Jeſum Chriſtum bona opera feciſſe. V. 3, 6.

Corpus non poſſe non occupare locum. V. 71, 5.

Corporea non eſſe à Deo petenda æquè ardenter ac ſpiritualia. V. 26, 23.

Correctio fraterna, ejuſque neceſſitas, V. 41, 1. & *ſeqq.* erga quos fieri debeat, *ibid.* §. 3. à quibus, *ibid.* §. 5. modus quo fieri eam oporteat, *ibid.* §. 6. excipi quomodo debeat. *ibid.* §. 11.

Corruptionis in hominibus gradus varii. IV. 11, 4. & *ſeqq.*

Creatio duplex, prima & ſecunda, II. 19, 2. prima quid ſit, *ibid.* ſecunda cum circumſtantiis ſuis fuſè explicata, II. 21, 1. & *ſeqq.* peracta ſex diebus, *ibid.* §. 3. ſed opus uniuſcujuſque diei momento, II. 21, 4. Opera uniuſcujuſque diei explanata. II. 21, 5. 6. & *ſeqq.*

Creationis cauſam ſolam eſſe Deum, II. 19, 10. eam verbo Dei factam. *ibid.* §. 12.

Creationem non ſignificare propriè creationem ex nihilo, II. 20, 4. nec expreſſe hæc dicere Scripturam, *ibid.* §. 5. probatur tamen rationibus. *ibid.* §. 6.

Creatio hominis, II. 22, 1. animæ, *ibid.* §. 5. corporis, *ibid.* §. 3. Uſus hujus doctrinæ. II. 24, 12.

Creaturæ non ita dependere à Deo in operari quàm in fieri, II. 27, 8. quomodo dependeant in operari. *ibid.* §. 9.

Creaturam ſimpliciter, novam aliquando deſignare. VI. 12, 30.

Credulitas. V. 13, 11.

Criminalium judiciorum adminiſtrationem non eſſe illicitam Chriſtiano. V. 63, 12.

Cupiditates impuræ. V. 52, 25.

Cultum ſpiritualem eſſe Chriſtianis mandatum. V. 74, 2.

Curioſitas vitium. V. 6, 12.

D.

Dæmoniaci an dentur hodie inter Chriſtianos, II. 21, 27. poſſe eſſe in Sina, America, India, & expelli à Chriſtianis, *ibid.* an queant per Dæmonem expelli, *ibid.* §. 29. unde dignoſci poſſint. *ibid.* §. 28.

Damaſcenus quomodo explicuerit voluntatis divinæ in antecedentem & conſequentem diſtinctionem à ſe inventam. II. 9, 21.

Danielis additamenta Apocrypha. I. 3, 3.

Dari homines Chriſto à Deo quo ſenſu dicantur. IV. 7, 22.

Davidis peccatum variæque ejus circumſtantiæ. V. 82, 4.

Decalogi præceptum primum explicatur, V. 17, 4. & *ſeqq.* comminatio ei addita. V. 17, 12.

Decreta Dei, II. 18, 1. & *ſeqq.* non eſſe ipſum Deum, *ibid.* §. 4. Quomodo Deus decreverit primò fidem, deinde media, *ibid.* §. 24. decretorum ordo. *ibid.* §. 22.

Decretum particulare ex fide præviſa optimè conſiſtere cum generali prædeſtinationis decreto. IV. 2, 14.

Decretorum divinorum proprietates, II. 18, 27. amplitudo, *ibid.* §. 32. immutabilitas, *ibid.* §. 33. libertas, *ibid.* §. 31. ſapientia. *ib.* §. 30. Vid. *Deus.*

Defectio à fide, V. 13, 8. varii ejus gradus, V. 85, 6. ex quibus reditus ad pietatem facilior aut difficilior. *ibid.* §. 8. & *ſeqq.* Vid. *Apoſtaſia.*

Deficere è ſtatu regenerationis fidelem poſſe variis Scripturæ locis fuſè probatur, V. 81, 1. & *ſeqq.* & ratione, *ibid.* §. 22. Exemplis ex Scriptura deſumptis, V. 82, 1. Davidis, *ibid.* §. 2. Salomonis, *ibid.* §. 12. Hymenæi, Alexandri & Phileti, *ibid.* §. 15. Demæ, *ibid.* §. 19. Hortationibus, promiſſionibus, & comminationibus Dei, quæ vindicantur ab exceptionibus adverſariorum. V. 83, 1. & *ſeqq.*

Demam totaliter defeciſſe à fide. V. 82, 19.

Deſcendere ad inferos quid ſit in Symbolo. III. 13, 13. & 24.

Deſiderium rerum ſpiritualium, V. 51, 1. quid requirat. *ibid.* §. 4.

Deſideria ſub conditione mala. V. 4, 12.

Deſperatio, V. 23, 8. utrum ſit gravius peccatum ſpe temerariâ. *ibid.* §. 9.

Deus quid ſit. I. 2, 3.

Dei actiones, II. 18, 6. quo ſenſu ſint ejus attributa. *ibid.* § 8.

Dei æternitas quid ſit, II. 5, 1. & *ſeqq.* difficultates in eorum ſententia qui eam ſucceſſivam volunt, *ibid.* §. 3. in ſententia quæ ſucceſſivam negat, *ibid.* §. 5. nihil decidendum, *ibid.* §. 10.

uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 12.
Deo affectus quo ſenſu tribuantur. II. 10, 1. & *ſeqq.*
Dei amor quid, *ibid.* §. 2. quotuplex, *ibid.* §. 3. uſus doctrinæ hujus. *ibid.* §. 17.
Dei attributa, II. 2, 1. & *ſeqq.* eorum diviſio, *ibid.* §. 7. ab eſſentia non differre. *ibid.* §. 2. quomodo à mente humana concipiantur & diſtinguantur tum à ſe invicem, tum ab effectis. *ibid.* §. 4. & *ſeqq.*
Dei beatitudo, II. 16, 3. Beneplacitum duplex non eſſe. II. 9, 16.
Deum cognoſci abſque revelatione poſſe, I. 2, 16. quæ in eo cognoſci queant. II. 1, 3. naturam Dei hac in vita cognoſci perfectè non poſſe. *ibid.* §. 4.
Deum cultûs certam rationem neceſſariò non præcepiſſe. I. 1, 2.
Dei decreta, II. 18. 1. non eſſe ipſum Deum. *ib.* §. 4. abſoluta quæ, *ibid.* §. 18. cauſæ rerum omnium quo ſint ſenſu, *ibid.* §. 14. conditionata quæ, *ibid.* §. 18. diviſio eorum, *ibid.* §. 13. generalia quæ, *ibid.* §. 15. objecta eorum, *ibid.* §. 13. & *ſeqq.* ſingularia quæ. *ibid.* §. 16.
Dei decreta de ſalute hominum quæ, IV. 1, 2. & *ſeqq.* generalia non conſiſtere cum particularibus de certis quibuſdam hominibus ſervandis & damnandis. IV. 1, 13.
Dei deſiderium, II. 11, 1. cum decreto abſoluto reprobationis conciliari nequit. *ibid.* §. 3. Deſperatio, *ibid.* §. 10. Dolor. *ibid.* §. 13
Dei eſſentia, an in ea ſint accidentia, II. 18, 6. exiſtentia probatur, I. 2, 6. & *ſeqq.* Expectare quomodo *Deus* dicatur. II. 18, 21.
Dei fides, II. 13, 9. Fuga. II. 11, 4.
Dei gaudium, II. 11, 11. ob actionem Dei aut hominis, *ib.* §. 12. Gloria, II. 16, 1. Uſus doctrinæ de gloria Dei. *ibid.* §. 5. Gratia, II. 10, 4. Uſus doctrinæ de gratia Dei. II. 10, 17
Dei ideam innatam nullam eſſe. I. 2, 5.
Dei imago in homine quæ. II. 4, 6. II. 24, 2.
Dei immenſitas, II. 6, 1. variæ de ea Theologorum ſententiæ, *ibid.* §. 2. nihil hac in re decidendum. *ib.* §. 8. Uſus doctrinæ de immenſitate Dei. *ibid.* §. 9.
Dei immutabilitas, II. 5, 11. conciliata cum ejus pœnitentia. II. 11, 17, Independentia. II. 5, 11.
Dei intellectus duplex Theoreticus & Practicus, II. 8, 1. τὸ intelligere & τὸ velle in Deo non eſſe idem, I. 2, 21. multa intelligi à Deo quæ non vult, *ibid.* §. 22. hæc confundentes in multa incidere abſurda. *ibid.*
Deus inviſibilis, II. 4, 7. quo ſenſu viſus dicatur, *ibid.* §. 8. quo ſenſu Deum viſuri dicantur pii. *ibid.* §. 9.
Dei ira, II. 10, 12. objectum ejus. *ibid.* §. 13.
Dei jus in res nondum creatas, II. 12, 6. in res creatas. *ibid.* §. 7. Juris hujus fundamenta creatio & beneficia, *ibid.* §. 9. & *ſeqq.* quo uſque pateat. *ibid.* §. 12. Jus in homines, *ibid.* §. 17. & *ſeqq.* contra objectiones defenditur. *ibid.* §. 13. Uſus doctrinæ. *ibid.* §. 39.
Dei Univerſalis juſtitia eadem cum ſanctitate, II. 12, 5, æquitate temperata, II. 13, 3. Particularis, *ibid.* §. 1. Non exigere juſtitiam Dei ut peccatorem neceſſario puniat, II. 12, 27. & *ſeqq.* objectionibus contrariis ſatisfit. *ibid.* Rigida juſtitia, II. 13. 2. in hoc ſæculo, *ibid.* §. 5. in altero, *ibid.* §. 6. Uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 11.
Dei longanimitas. II. 14, 5.
Deum non poſſe malæ actionis auctorem eſſe quin ſit auctor mali. II. 27, 5. & *ſeq.*
Dei manſuetudo, II. 14, 2. eam non conſiſtere cum abſoluto reprobationis decreto, *ibid.* §. 4. hujus doctrinæ uſus. *ibid.* §. 6.
Deo membra quo ſenſu tribuantur. II. 4, 5.
Dei metus, II. 11, 8. objectum ejus. *ibid.* §. 9.
Dei minæ ſine eventu quæ. II. 11, 18.
Dei miſericordia, II. 10, 5. doctrinæ uſus. *ibid.* §. 17.
Deum mutare poſſe naturæ ordinem, I. 2, 20.
Dei nomina. II. 1, 5.
Deo oblivio quo ſenſu tribuatur. II. 8, 5.
Dei odium, II. 10, 7. illius effecta, *ibid.* §. 8. objecta. *ibid.* §. 9. pro minore amore aliquando ponitur, *ibid.* §. 11. uſus doctrinæ. *ibid.* §. 17.
Dei omnipotentia, II. 15, 1. tria de ea neceſſario credenda, *ibid.* §. 10. ejus objectum poſſibilia, non contradictoria. *ibid.* §. 2. uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 11.
Dei pœnitentia, II. 11, 14. quo ſenſu Deo tribuatur. *ibid.* §. 15. nullam in Deo arguit mutationem, *ibid* §. 17. nec adverſatur præſcientiæ Dei. *ibid.* §. 19.
Dei potentiam non eſſe naturæ potentiam. I. 2, 23.
Dei præcepta, V. 1, 1. (Vid. *Præcepta Dei*) Eum teſtari præceptis quid fieri velit, IV. 6, 10. non ſimpliciter ad quid homines teneantur, *ib.* nec tantùm connexionem quæ eſt inter ſalutem & fidem. *ibid.* §. 12.
Deum præcipere non poſſe contraria ſanctitati ſuæ, II. 12, 19. nec quod excedit vires hominis, *ibid.* §. 24.
Dei Providentia. Vid. *Providentia.*
Dei Sanctitas, II. 12, 3. uſus doctrinæ de Sanctitate Dei. *ibid.* §. 39.
Dei ſapientia. II. 8, 35.
Dei ſcientia, II. 8, 1. & *ſeqq.* quotuplex, *ibid.* §. 28. ſimplicis intelligentiæ, & viſionis; *ibid.* ordo harum, *ibid.* media, *ibid.* §. 29. per hanc non introduci fatum, *ibid.* §. 30. ordo hujus, *ibid.* §. 31. modus. *ibid.* §. 34.
Dei ſcientiæ objecta varia, II. 8, 2. an futura contingentia, *ibid.* §. 10. Præſcientiæ futurorum contingentium modus, *ibid.* §. 34. uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 36.
Dei ſeveritas, II. 14, 7. varii ejus effectus, *ibid.* §. 8. uſus doctrinæ hujus. *ibid.* §. 10.
Dei ſimplicitas qua in re ſita, II. 4, 11. ſinceritas. II. 13, 10.
Dei ſpes, II. 11, 5. non poteſt conciliari cum abſoluto decreto reprobationis, *ibid.* §. 6. ſed facilè cum præſcientia divina. *ibid.* §. 7.
Dei ſpiritualitas, II. 4, 1. uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 12.
Dei veritas. II. 13, 8.
Dei virtutes, II. 14, 1. earum diviſio. II. 12, 2.
Dei viſio quænam ſit futura in altero ſæculo. VI. 13, 6.
Dei vita, II. 7, 1. variæ acceptiones hujus vocis, *ibid.* §. 2. quid proprie ſit, *ibid.* §. 3. uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 6.
Dei unitas, II. 3, 1. uſus doctrinæ de unitate Dei. *ibid.* §. 5.
Dei voluntas quotuplici ſenſu accipiatur, II. 9, 1. antecedens, *ibid.* §. 20. arcana, *ibid.* §. 9. conſequens, *ibid.* §. 20. inefficax, *ibid.* revelata, *ibid.* §. 17. varii hujus modi. *ibid.* §. 18.
Dei voluntatis in antecedentem & conſequentem diſtinctio quomodo conveniat & differat à diſtinctione voluntatis in conditionatam & abſolutam. II. 9, 21.
Dei voluntatis libertas quomodo intelligenda, II. 9, 6. libertatis Dei & hominum diſcrimen. *ib.* §. 8.

INDEX RERUM & VERBORUM.

Dei voluntatis objectum, II. 9. 3. peccatum nunquam esse, *ibid.* § 4. sed aliquando quidem ejus pœnam, *ibid.* §. 5. usus doctrinæ de voluntate Dei. *ibid.* §. 29.

Dii alieni quare ita dicti. V. 17, 10.

Deum alium an is habeat qui aliqua in re circa divinam essentiam errat, V. 17, 5. alios habere Deos quid sit. *ibid.* §. 11.

Deuterocanonici qui libri vocentur à quibusdam. I. 3, 4

Diabolus invidiâ commotus tentavit primos parentes. III. 2, 12. Vid. *Angeli Mali.*

Diaconi, VII. 6, 1. quid significet ea vox. *ibid.* eorum electio, functiones variæ, &c. *ibid.* §. 3. & *seqq.*

Diaconissæ. VII. 6, 7.

Diei Dominicæ observatio, V. 28, 13. Sanctificatio qua in re sita. *ibid.* §. 14

Diffidentia, V. 13, 12. V. 22, 11. quantum vitium. *ibid.*

Digni qui ambulent cum Christo sancti, quo sensu dicantur. V. 78, 15.

Directio nostri quod complectatur. V. 50, 1.

Disciplina Ecclesiastica quæ, VII. 18, 1. abusus ejus. *ibid.* §. 34. coactiva non est. *ibid.* §. 22. exerceri quomodo debeat. *ibid.* §. 23. variæ ejus partes, *ibid.* §. 5. quid habeat spirituale, *ibid.* §. 22. varia pro vario Ecclesiæ statu. *ibid.* §. 21.

Discordia, V. 43, 19. ejus fautores. *ibid.* §. 20.

Dispositiones ante fidem prævias dari, IV. 7, 9

Dissimulatio quando licita. V. 46, 7.

Divinatio. V. 35, 9.

Divitiarum acquisitio & cura quæ licitæ sint, V. 53, 17. cupiditas, *ibid.* §. 6, 10. *Divitiæ* indifferentes per se, V. 64, 2. cum magna tentatione conjunctæ, *ib.* §. 3. utiles bene utenti bus. *ibid.* §. 2.

Divitum officia, *ibid.* §. 16. non tenentur omnia sua in commune conferre. *ibid.* §. 20.

Divortium ob adulterium licitum esse, V. 60, 33. an propter malitiosam desertionem. *ibid.* §. 39.

Docilitas necessaria ad fidem adhibendam verbo Dei, V. 11, 9. gratiæ communis in quibusdam effectus. IV. 11, 7.

Doctores Euangelii ordinarii, VII. 2, 20. Doctoris falsi notæ, VII. 5, 7. veri. *ib.* §. 8.

Dogmata Rel. Christianæ ad triplicem referri posse ordinem: 1. nec in Scriptura sunt clare definita, nec ullam necessariam habent cum pietate connexionem: 2. non sunt absolutè necessaria, sed cum hisce magnam habent connexionem: 3. sunt absolutè necessaria. VII. 21, 25. & *seqq.*

Dolor propter commissum peccatum unde nascatur, V. 14, 13. externis signis cum cognosci. *ibid.* §. 17.

Dominium justum rerum hujus mundi an propriè solis electis competat. V. 38, 6.

Dominorum & servorum discrimen. V. 62, 1. dominorum officia. *ibid.* §. 2.

Dowes aliquando rei nunquam futuræ additum. VI. 10, 22.

Δυλία Pontificiorum erga sanctos. V. 19, 1. V. 33, 12.

Dubitatio, V. 13, 2. quatenus vituperanda. *ibid.* §. 3.

Duratio non interrupta an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 9.

E.

Ebrietas. V. 52, 15.

Ecclesia Jesu Christi. VII. 1, 5. variæ vocis significationes, *ibid.* eâ non designari pastores solos, *ibid.* ejus definitio, *ibid.* §. 6. eâ proprie non contineri angelos. *ibid.* §. 7.

Ecclesiæ caput visibile & universale, an aliquod sit præter Christum. VII. 8, 4.

Ecclesiam Catholicam Visibilem posse deficere, VII. 15, 3. defeciisse re ipsa. *ibid.* §. 4. & *seqq.* totam posse errare. I. 11, 4.

Ecclesia quo sensu sit columna & firmamentum veritatis. I. 10, 9.

Ecclesiæ variæ distinctiones, VII. 13, 1. & *seqq.* militans, *ibid.* §. 3. triumphans, *ibid.* §. 6. repræsentans & repræsentata, *ibid.* §. 7. universalis & particularis. *ibid.* §. 11. particularis subdivisio. *ibid.* §. 14.

Ecclesia divisa quomodo per mutuam tolerantiam coalescere iterum possit, VII. 23, 9. gradus quibus procedendum est. *ibid.* §. 10.

Ecclesia Jesu Christi nomen non competit propriè fidelibus Veteris Testamenti. VII. 1, 11.

de Ecclesiæ infallibilitate quid sentiendum. VII. 14, 3.

Ecclesiam Invisibilem posse deficere. *ibid.*

Ecclesiæ jus in testificanda Divinitate Scripturarum, I. 4, 12. ejus membra quænam. VII. 13, 25. membrorum privatorum varia officia. VII. 17, 1. 2. & *seqq.*

Ecclesiæ Notæ. VII. 16, 1. Invisibilis nullæ certæ dantur, *ibid.* nec ullæ visibilis ignaro veritatis, *ibid.* §. 5. sed tantum veritatem noscenti, *ibid.* Quo sensu distinctio illa Visibilis & Invisibilis sit admittenda, VII. 13, 17. qui sensus contra Pontificios defenditur. *ibid.* §. 19.

Ecclesiæ Regimen, VII. 8, 1. Rector summus est Christus, *ibid.* §. 2. Regimen externum propriè dictum nullum esse. *ibid.* §. 5. non esse Monarchicum probatur, *ibid.* §. 11. & *seqq.* Quid sentiendum sit de quæstionibus id regimen spectantibus. *ibid.*

Ecclesiastica dissidia. V. 43, 22. 23.

Ecclesiasticos debere esse subditos Magistratui, V. 63, 32. Ecclesiasticæ dignitates in Eccl. Romana quomodo sint introductæ. VII. 18, 35.

Ecclesiastici liber. I. 3, 7.

Efficacia doctrinæ, an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 15.

Εθελοθρησκία. V. 3, 15.

Ei unum ex Dei nominibus. II. 1, 13.

Electionis & Electi voces frustra urgeri ad probandam prædestinationem absolutam. IV. 7, 2.

Electio actualis fidelium quid sit, VI. 3, 4. ad gloriam, *ibid.* §. 7. eam in tempore fieri, *ibid.* sequi fidem, *ibid.* objectiones refelluntur, *ibid.* §. 8.

Electio peremtoria non est nisi post fidelis mortem, IV. 1, 10. Electio potest abrumpi, VI. 7, 14. sed sit peremtoria accedente perseverantia. VI. 3, 15. & sequitur fidem. *ib.* §. 20.

Elias an sit expectandus ante adventum Antichristi, VI. 11, 31. quomodo Christum antecessurus esset. III. 28, 8.

Elohim nomen appellativum magis quàm proprium, II. 1, 10. & *seqq.* Angelis & hominibus aliquando applicatur. *ibid.* ex ejus numero plurali non potest colligi Trinitas. *ibid.* §. 11.

Enoch an sit expectandus ante Antichristum, VII. 11, 31. remuneratio ejus pietatis. III. 6, 7. quò sit translatus. *ibid.*

Enthusiastarum error de Scriptura. I. 5, 4.

Episcopus, VII. 4, 1. quid vox significet, *ibid.* eligendi Episcopi modus duplex, *ibid.* §. 21. dotes in eo requisitæ, *ib.* §. 22. (Vid. *Ministri*) an ejus munus majus sit munere Presbyteri. *ibid.* §. 4. & *seqq.* munus verum, VII. 7, 4. in-

introductum ab Ecclesia Romana, *ibid.* §. 5. quid in controversiis de Episcopatu pacis causâ fieri possit. VII. 4, 7.
Ἐπιχαιρεκακία. V. 41, 4
Erasti T. sententia de sensu vocis *Ecclesia*, Matth. XVIII. refutatur. VII. 18, 27.
Erantis in conscientia status & obligatio. V. 2, 8.
Errores circa Ceremonias an fundamentales, VII. 21, 22. qui exitiales, qui non *ibid.* non exitiales posse aliquando esse principium actûs damnabilis, *ibid.* §. 17. Posse esse errores circa essentiam dogmatis fundamentalis, vel circa ejus circumstantiam aliquam, *ibid.* §. 18. circa præcepta moralia rariores esse, *ibid.* §. 19 merè theoreticos non excludere à salute. *ibid.* §. 16
Esau & Jacob quorum & quomodo typi fuerint. IV. 8, 6.
Esdræ Lib. 3. & 4. Apocryphi. I. 3, 3.
Esse, pro significare. V. 70, 24.
Essentiæ rerum quo sensu à decreto Dei non pendeant. II. 15, 6. & *seqq.*
Esthera additamenta Apocrypha. I. 3, 3. & 11.
Ethnicos non habuisse gratiam per se ad salutem sufficientem, IV. 11, 10. non tamen omnes damnandos. *ibid.* §. 11.
Euangelistæ qui & quotuplices. VII. 1, 19.
Euangelium quid sit propriè, III. 16, 3. doctrinæ ejus veritas, I. 4, 6. & *seqq.* efficacia. *ibid.*
Euangelii & Legis convenientia, III. 17, 20. & discrimen. *ibid.* §. 21.
Euangelio præcepta propriè dicta contineri. III. 16, 4. quænam sint. *ibid.* §. 19.
Euangelii prædicatio universalis quo sensu, IV. 4, 9. an ex eo quod omnibus prædicatum non fuerit sequatur Christum pro omnibus non esse mortuum, *ibid.* quare interciderit apud quosdam. *ibid.* §. 11.
Euangelii promissa præstantiora promissis Legis quo sensu. III. 16, 17. & 22.
Eucharistia. Vid. *Cœna Domini.*
Eucharistiæ adoratio confutata, V. 73, 13. & *seqq.* esse speciem idololatriæ, *ibid.* §. 14. præcipuè si præstatur ab homine à Pontificiis dissentiente, *ibid.* §. 17. quousque tolerari possit. *ibid.* §. 18.
Eucharistiæ cultus pompaticus. V. 73, 19.
Εὐδοκία quid. IV. 14, 19.
Excæcatio peccatoris quid, II. 30, 8. VI. 19, 1. qua ratione tribuatur Deo, *ibid.* §. 7. Diabolo, *ibid.* §. 6. Homini. *ibid.* §. 5. Finis Dei in ea, *ibid.* §. 20. non esse eam peccati causam sed tantùm occasionem, *ibid.* §. 3. pœnam. *ibid.* §. 16.
Excitare ex mortuis an aliquando gratiam irresistibilem significet. VI. 14, 14.
Excommunicato invitâ Ecclesia cœnæ participare volenti quid faciendum. VII. 18, 29.
Excommunicatum in usu matrimonii non esse vitandum, V. 60, 40. post pœnitentiam iterum admittendum. VII. 18, 32.
Exlex quis à Paulo dicatur. VII 12, 7. non esse eum Simonem Magum. *ibid.*
Expansum Genes. 1. quid sit. II. 21, 6.
Expiationis festum. III. 8, 19.
Externæ res. Vid *Indifferentes.*

F.

Faciamus hominem, quis sensus hujus locutionis. II. 22, 2
Facultas operandi in Deo quæ. II 18, 10
Felicitas temporalis an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 21.
Festa Legalia varia, III. 8, 19. significatio eorum typica. III. 9, 5.
Fidelitas quid, V. 48, 1. omnibus servanda. *ibid.* §. 2. etiam hæreticis, *ibid.* §. 3. latronibus. *ibid.* in tacitis promissis æquè ac in aliis. *ib.* §. 9.
Fidei acceptiones variæ. V. 5, 2. V. 8, 3.
Fidei in Christum definitio, V. 8, 5. varii ejus actus. *ibid.* §. 6. eorum falsa distinctio; V. 9, 5. actus antecedens Scientia, V. 8, 1. actus formalis Assensus, V. 9, 1. quodnam debeat esse fundamentum, *ibid.* actus formalis Fiducia, V. 9, 24. & 17. actus consequens Obedientia. V. 10, 1.
Fidem argumenta elicientia quæ. V. 11, 8.
Fidei assensus quæ contineat, V. 9, 21. partim est in intellectu partim in voluntate, *ibid.* §. 22, 23. augeri eam paulatim. V. 12, 17.
Fidei causam primam esse Deum. V. 11, 1.
Fidei distinctiones variæ, V. 12, 1. docilitatem ab ea supponi. V. 11, 9.
Fides firma, infirma, V. 12, 7. infirmæ descriptio, *ibid.* firmæ. *ibid.* §. 12.
Fidei gradus varii, V. 12, 18. & *seqq.* incipientium, proficientium, adultorum. *ibid.* & *seqq.*
Fidem non esse habitum infusum, V. 11, 2. sed primum esse actum, postea habitum. *ibid.* §. 6.
Fides Historica, V. 12, 10. quo sensu admitti possit. V. 12, 2.
Fides implicita quid, V. 8, 9. sensu Pontificio rejicitur. *ibid.* §. 2.
Fidei instrumentum verbum Dei, V. 11, 7. ei quo sensu justificatio tribuatur. *ibid.* §. 10. quo sensu imputetur in justitiam. VI. 4, 39.
Fides miraculorum quæ sit. V. 12, 4.
Fidei natura quæ. V. 10, 2.
Fidem pro tota obedientia fidei apud Paulum sumi, VI. 4, 37. quare. V. 5, 5. & *seqq.* obedientiæ actum esse, V. 4, 30. quomodo etiam producat obedientiam. V. 10, 4. an sine hac esse possit. *ibid.*
Fidei objectum in genere verum, V. 9, 2. Christianæ, non dogmata obscurissima, *ibid.* §. 10. in specie Jesum esse Christum, *ibid.* §. 4. & non justitiam Christi aut specialem misericordiam. VI. 4, 24. sed generalem misericordiam. V. 9, 26. VI. 4, 24. & *seqq.*
Fidem non excludere opera Euangelica, sed tantum legalia. VI. 4, 32.
Fidei opposita varia. V. 13, 1. & *seqq.*
Fidem non esse confundendam cum remissione peccatorum, aut hujus sensu. V. 13, 15.
Fides pro revelationis modo perfectior vel imperfectior. V. 8, 4.
Fides in Deum speciali sensu sumta, V. 22, 1. in solo Deo collocari debet, *ibid.* §. 4. ejus opposita, *ibid.* §. 11. soli pii eâ possunt Deo inniti, *ibid.* §. 3. præcedere quæ eam debeant, *ibid.* §. 10. promissis Dei debet esse consentanea. *ibid.* §. 6.
Fides temporaria ignota Scripturæ. V. 12, 3.
Fidem veram posse esse conjunctam cum aliquo errore. V. 9, 19.
Fides viva ac mortua, V. 12, 5. specie non differunt sed tantum gradu, *ibid.* §. 5. viva, an justificet quâ viva, an quæ viva, inutile est disquirere. VI. 4, 46.
Fiducia infirma, V. 13, 12. & 13. aliquando ex pietate oritur, aliquando ex errore, *ibid.* §. 14. graviter peccantis quæ possit esse. V. 22, 14.
Filiationem æternam Christi non esse necessarium fidei objectum. V. 9, 9. & *seqq.*
Filius Dei idem significat ac *Christus.* *ibid.* §. 7.
Filii divinitas probatur, II. 17, 22. & *seqq.* generatio æterna. *ibid.* § 11. Quo sensu Christus appelletur Filius Dei, *ibid.* §. 9. sic vocari

ri etiam ſecundum naturam humanam. *ibid.* §. 10.
Filius Patri ſubordinatus, *ibid.* §. 20. ejus perſonalitas. *ibid.* §. 5.
Filii Dei quibus modis homines dicantur, II. 17, 8. VI. 3, 16. per creationem, *ibid.* §. 17. per gratiam variâ ratione. *ibid.*
Firmamentum quid ſit, *Gen.* 1. II. 21, 6.
Firmi in fide qui, VII. 22, 10. quomodo tolerare debeant infirmos. *ibid.*
Fœdus Abrahami. Vid. *Abrahamus.* Moſaicum, III. 8, 1. *& ſeqq.* Novum, V. 66, 14. Signa quibus fœdera confirmantur, *ibid.* §. 13. quibus novum confirmatum ſit. *ibid.* §. 15.
Fortitudo Chriſtiana quid, V. 55, 1. officia ejus. *ibid.* §. 6. oppoſita, *ibid.* §. 22. rationes ad eam ingenerandum, *ibid.* §. 18. Vid. *Affectiones.*
Fœnus Scientiæ. V. 6, 1.
Furtum ejuſque definitio, V. 39, 5. diviſio, *ibid.* §. 6. pœna. *ibid.* §. 7.

G.

GAdi Prophetæ Liber. I. 5, 24.
Gaudium Spiritus quid ſit, V. 40, 4. officia ejus, exemplo aliis præire, *ibid.* §. 5. in omnibus ſe proximo accommodare. *ibid.* §. 8.
Gentiles qui Euangelium non audiverunt: quid ſit de eorum ſalute ſtatuendum, IV. 4, 13. Vid. *Ethnici.*
Gloriæ gradus futuros in altero ſæculo, VI. 13, 11. diluuntur objectiones contrariæ. *ibid.* §. 13
Gradus conſanguinitatis matrimonium impedientes, V. 60, 14. interdicti ratio, *ibid.* §. 15. non prohibiti. *ibid.* §. 16.
Gratiam Ethnicis datam per ſe ad ſalutem ſufficientem non fuiſſe. IV. 11, 10
Gratia Euangelica pro arbitrio Dei, juxta ejus æquitatem tribuitur, *ibid.* §. 13. non juxta hominum merita, *ibid.* §. 12. eam eſſe principium, progreſſum & complementum omnis ſalutaris boni, *ibid.* §. 15. licet non ſupponatur irreſiſtibilis. IV. 14, 19.
Gratiam irreſiſtibilem non poſſe ex Scriptura probari phraſibus quæ de hominis corruptione uſurpantur, IV. 14. 1. nec iis quæ Dei convertentis actionem ſignificant. IV. 13, 11. nec rationibus, *ibid.* §. 21. eâ poſitâ neminem poſſe converti niſi qui convertitur. IV. 13, 18
Gratia irreſiſtibilis an Angelis conceſſa, & quid inde poſſit concludi, *ibid.* §. 19. an Chriſto, *ibid.* §. 18. eam non dari probatur Scriptura. *ibid.* §. 2.
Gratia quomodo concilietur cum Sacrificio propitiatorio. III. 10, 6.
Gratiarum actio quibus actibus peragatur, V. 19, 6 conjunctam ei debere eſſe animi demiſſionem, *ibid.* §. 8. præſtantia ejus, *ibid.* §. 5. propter quæ fiat, *ibid.* Sanctimoniæ ſtudium ei conjungi oportere. *ibid.* §. 7.
Gratitudo qua in re ſita ſit. V. 49, 1.
Grotii H. laus, VII. 12, 1. ejus ſententia de Antichriſto expenditur, *ibid. & ſeq.* fuſe.
Gubernatio mundi, II. 25, 12. Vid. *Providentia.*

H.

HAbitum veterem peccandi ægrè exui. III. 1, 8. V. 65, 2.
Hæredum causâ an liceat divitias coacervare. V. 53, 14.
Hæreſis quid propriè ſit, VII. 20, 1. ejus eſſentiâ non includi blaſphemiam. *ibid.* §. 7.
Hæreticus quis propriè ſit, *ibid.* §. 8. apud Paulum eſſe hominem contentioſum. VII. 22, 8.
Hæretici quomodo coërcendi, VII. 20, 36. quomodo ſe erga eos gerere debeant Magiſtratus, *ibid.* §. 37. quomodo Paſtores. *ibid.* §. 38.
Hæreticidium refutatur, VII. 20, 10. *& ſeqq.* argumenta pro eo refelluntur. *ib.* §. 24.
Hebræorum judices infallibiles non fuiſſe. I. 10, 4. *& ſeqq.*
ad *Hebræos* Epiſtolam Canonicam eſſe. I. 3, 15.
Hierarchiam Romanam ſenſim introductam, VII. 7, 9. Vid. *Eccleſiaſtica dignitates.*
Hildershami Arturi verba atrocia de damnatione infantium, III. 5, 2. de originaria corruptione. III. 4, 4.
Hiſtoriæ cujuſpiam veritas quomodo dignoſci queat. I. 4, 2.
Hominum causâ omnia eſſe creata, I. 2, 11. conjugia eorum non eſſe à Deo ab æterno determinata, II. 26, 6. Dominium in creaturas, II. 24, 4. Generatio, II. 26, 3. numerum eorum non eſſe à Deo ab æterno determinatum. *ib.* §. 5. ad imaginem Dei conditus homo quo ſenſu dicatur, II. 4, 6. juſtitia ejus ante lapſum, II. 24, 5. ſuſtentatio hominum, II. 26, 1. terminum vitæ non eſſe fatalem. *ibid.* §. 12. Vid. *Creatio Hominis.*
Homo peccati an fuerit C. Caligula, VII. 12, 2. Vid. *Antichriſtus.*
Honor Dei quibus modis ſumatur, V. 21, 1. cauſæ ejus. *ib.* §. 3. Oppoſita. *ib.* §. 4.
Hoſpitalitas erga quos ſit exercenda, V. 42, 6. ejus officia, *ib.* §. 7. Oppoſita, *ib.* rationes quibus ad eam incitamur. *ibid.* §. 8.
Humani generis conſenſum probare Dei exiſtentiam. I. 2, 14.
Hypocriſis. V. 46, 9.

I.

JAcob & Eſau quorum & quomodo typi fuerint. IV. 8, 6.
Jacobi Epiſtolam eſſe Canonicam, I. 3, 16. diſputationis ejus de fide ſcopus. VI. 4, 10.
Jacobi M. Britanniæ Regis ſententia de articulorum neceſſariorum numero. VII. 22, 12.
Jactantia. V. 54. 19.
Idiotæ quomodo ex controverſiis ſe expedire queant. I. 11, 13.
Idolum & imaginem idem eſſe. V. 33, 8.
Idololatria, V. 17, 8. ejus origo, III. 6, 9. V. 17, 8. periculo quovis fugienda. V. 31, 8. progreſſus ejus, V. 17, 8. ſpecies. V. 33, 3.
Jehovah, II. 1, 6. ejus nominis vera pronuntiatio ignota, *ib.* An Dei eſſentiam, an verò conſtantiam in promiſſis denotet, *ibid.* §. 7, 8. Creaturis Deum repræſentantibus tribui. *ibid.* §. 9.
Jejunium quid ſit, V. 75, 3. eo illos abuti qui jejunant ut cernantur ab hominibus, *ibid.* §. 11. & qui meriti ei vim tribuunt. *ib.* §. 12. Deo gratum per ſe non eſſe, *ib.* §. 2. fines ejus. *ib.* §. 4. Privatum & publicum, *ib.* §. 15. publicum indicare cujus ſit, *ib.* §. 16. tempori nulli id adſtrictum eſſe. *ib.* §. 17. Verum non eſſe abſtinentiam à certo ciborum genere. *ibid.* §. 6.
Jejunium Quadrageſimæ, *ibid.* §. 18. quatuor temporum, *ibid.* §. 19. alia jejunia. *ibid.* §. 20.
Jeſus eſt Chriſtus, quis ſit hujus enuntiationis ſenſus. V. 9, 8.
JESU CHRISTI aſcenſio in cœlum, III. 14, 17. & 17. cur non ſit facta videntibus Judæis, *ibid.* §. 16. ejus cauſa, *ibid.* §. 23. fines ejus, *ibid.* §. 24. non præceſſiſſe eam muneris inchoationem. III. 15,
Jeſu Chriſti benedictio ſacerdotalis, III. 19. 16. Cr-

poris ejus ſubſtantiæ malè dici à Calvino communicari in Euchariſtia. V. 71, 9.
Jeſu Chriſti cultus duplex. V. 18. 2. quatenus Dei, *ibid.* quatenus Mediatoris, *ibid.* §. 3. divinum cultum ei quatenus Mediator eſt deberi, *ibid.* §. 5. omnia in eo ad cultum attributa eſſe, *ibid.* §. 8. quæ doctrina contra objectiones defenditur. *ibid.* §. 9. & *ſeqq.*
Jeſu Chriſti exaltatio. III. 14, 1.
Jeſus Chriſtus an fuerit impeccabilis. IV. 13, 18.
Jeſu Chriſti incarnationem, ut ab Anabaptiſtis explicatur, non eſſe creditu ad ſalutem neceſſariam. V. 9, 12.
Jeſum Chriſtum in inferno non prædicaſſe Euangelium. III. 13, 26.
Jeſum Chriſtum propriè non aboleviſſe Legem Moſis, III. 28, 6. eam ab illo novis præceptis perfectam eſſe. III. 16, 10.
Jeſus Chriſtus maledictio pro nobis quo ſenſu. III. 21, 9.
Jeſum Chriſtum nobis non eſſe proprie meritum juſtitiam, ut volunt Contraremonſtrantes. III. 21, 2.
Jeſum Chriſtum eſſe Meſſiam promiſſum, III. 27, 1. & *ſeqq.* ei omnes characteres Meſſiæ competere, *ibid.* §. 3. familia, III. 27, 25. locus nativitatis, *ibid.* §. 24. Mater virgo. III. 27, 27. Tempus adventus, *ibid.* §. 4. functiones. *ibid.* §. 29. adverſus Judæos defenditur. III. 28, 1.
Jeſu Chriſti miſſio, III. 15, 6. inauguratio in Baptiſmo, *ibid.* §. 7. ejus miſſionis argumenta miracula. *ibid.* §. 9.
Jeſu Chriſti morti quare tribuatur ſalus & remiſſio peccatorum, III. 19, 7. III. 26, 14. ejus circumſtantiæ. III. 13, 20.
Jeſum Chriſtum mortuum dici pro jam damnatis an ſit abſurdum, IV. 4, 14. pro infantibus mortuum quomodo ſtatuant Remonſtrantes. *ibid.* §. 16.
Jeſum Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum, IV. 3, 1. probatur Scriptura. *ibid.* Rationibus, *ibid.* §. 3. reſpondetur objectionibus ex Scriptura petitis, IV. 4, 1. & *ſeqq.* ex ratione. *ib.* §. 9.
Jeſum Chriſtum pro ſe mortuum eſſe omnes teneri credere, IV. 3, 12. & 14. an, ſi pro omnibus ſit mortuus, inde ſequatur nullam conſolationem ex morte Chriſti hauriri poſſe. IV. 4. 17. Aut ſalutem noſtram potiſſimum pendere ex libero arbitrio. *ibid.* §. 18
Jeſum Chriſtum pro omnibus non eſſe mortuum fruſtra contendere Contraremonſtrantes. IV. 4, 1. & *ſeqq.* Dogma hoc conſolatione deſtituere homines. *ibid.* §. 20.
Jeſu Chriſti munus quotuplex, III. 15, 1. id mutilari ab iis qui ſolius ejus Sacerdotii rationem habent, III. 26, 15. ab iiſdem officium hominis perperam explicari, *ibid.* §. 16. In contraria parte peccare eos qui regii tantum rationem habent. *ibid.* §. 17.
Jeſu Chriſti paſſio libera, III. 13, 16. & juxta voluntatem Patris, *ibid.* §. 15. Precum ejus in horto ſenſus. *ibid.* §. 17. Vid. *J. C. Status.*
Jeſu Chriſti perſonam exactè cognoſcere neceſſarium non eſſe ad ſalutem, V. 9, 9. ſed munus. *ibid.* & §. 14. & 17.
Jeſu Chriſti munus Propheticum, III. 15, 1. ejus confirmatio per miracula, III. 17, 1. quæ vindicantur à Judæorum objectionibus, *ibid.* §. 2. & quorum veritas oſtenditur, *ibid.* §. 3. & *ſeqq.* cur non ſint facta in cœlo. *ibid.* §. 14. Confirmatio ejuſdem muneris per doctrinam, & ſanctitatem vitæ, *ibid.* §. 17. Scripturæ teſtimonia. *ibid.* §. 18. Mortem. *ibid.* §. 19
Jeſu Chriſti Prophetici muneris fines varii, *ibid.* §. 27. prædicatio Euangelii. *ibid.* §. 28. hujus effecta, *ibid.* §. 30.
Jeſu Chriſti Prophetici muneris functiones. III. 16, 1. prædicatio Euangelii. *ibid.* §. 2. Prædictio futurorum. *ibid.* §. 23. Precatio pro populo. *ibid.* §. 24. Modus quo id munus exercuit. *ibid.* §. 25, 26.
Jeſu Chriſto Prophetici muneris impoſitio. III. 15, 1. Præparatio, *ibid.* tentatio. *ibid.* §. 5.
Jeſus Chriſtus Redemtor, III. 12, 1. & *ſeqq.* ſpiritu unctus. *ibid.* Deus & homo in una perſona, *ibid.* §. 4. humanitas ejus probatur. *ibid.* §. 5.
Jeſus Chriſtus redemtionis pretium. III. 21, 8.
Jeſum Chriſtum non rediturum in terras, ut Judæos reducat in terram Canaan. III. 22, 7.
Jeſu Chriſti Regium munus, III. 24, 1. hujus functiones, 1. miſſio Spiritus Sancti, III. 25, 2. 2. legiſlatio, *ibid.* §. 4. 3. judicium, *ibid.* §. 5. gradus muneris hujus varii, III. 24, 3. veritas ejus. *ibid.* §. 6. à Sacerdotio quomodo differat. III. 25, 6.
Jeſu Chriſti Regnum quodnam, III. 24, 13. amplitudo ejus. *ibid.* §. 15. in Angelos. *ibid.* §. 16. in diabolos, *ibid.* §. 17. in homines, *ibid.* §. 18. duratio ejus. III. 25, 14. Subordinatum id eſſe regno Patris, III. 24, 19. vicarium illius nullum eſſe, III. 25, 11. uſus hujus doctrinæ. *ib.* §. 16.
Jeſu Chriſti reſurrectio probatur, III. 14, 3. & *ſeqq.* circumſtantiæ ejus, *ibid.* §. 8. an in corpore glorioſo facta fuerit, *ibid.* §. 9. Uſus hujus doctrinæ. *ibid.* §. 12.
Jeſu Chriſti Sacerdotale munus, III. 18, 1. & *ſeqq.* quomodo differat ab Aaronico, *ibid.* §. 6. & *ſeqq.* à regio ipſius Chriſti munere. III. 25, 6.
Jeſu Chriſti Sacerdotalis muneris effecta. III. 23, 1. confirmatio Religionis Chriſtianæ, *ibid.* §. 2. Reconciliatio noſtri cum Deo. *ibid.* §. 3.
Jeſu Chriſti Sacerdotalis muneris functiones, III. 19, 1. 1. Oblatio, *ibid.* §. 2. inchoata in terris, & conſummata in cœlis. *ibid.* §. 2, 3. 2. Interceſſio. *ibid.* §. 8. Quid ſit, *ibid.* §. 9. non eſſe confundendam cum munere regio, nec ei opponendam. *ibid.* §. 13.
Jeſu Chriſti Sacerdotalis muneris impoſitio, III. 18, 1. non eſſe factam ex neceſſitate naturæ divinæ. *ibid.* §. 4. veræ ejus rationes. *ibid.*
Jeſu Chriſti ſacrificium, III. 22, 1. quare ſemper amori Dei nunquam iræ attribuatur, III. 20, 8. dignitas ejus unde, III. 22, 5. non meritum eſſe nobis fidem & regenerationem, *ibid.* §. 3. inſtar pœnæ vicariæ pro nobis fuiſſe, *ibid.* §. 2. vim ejus deſtrui à Prædeſtinationis abſolutæ patronis. III. 26, 10.
Jeſu Chriſti ſanguis redemtionis pretium. III. 20, 9.
Jeſu Chriſti ſepultura. III. 13, 19.
Jeſus Chriſtus qua ratione ſit Servator noſter per tria ſua munera, III. 26, 1. & *ſeqq.* per propheticum, *ibid.* §. 2. per ſacerdotale, *ibid.* §. 8. per regium. *ibid.* §. 13.
Jeſu Chriſti ſeſſio ad dexteram Dei quid ſit. III. 14, 27.
Jeſus Chriſtus quo ſenſu vocetur ſponſor Novi Fœderis. III. 21, 7.
Jeſu Chriſti ſtatus duplex, III. 13, 2. 1. Humiliatio, ejus gradus varii. *ibid.* §. 3. eum non tuliſſe infinitas pœnas, *ibid.* §. 9. nec damnatorum, *ibid.* §. 7. nec iram Dei, *ibid.* §. 10. nec deſperationem, *ibid.* §. 11. qua ratione nos ab inferni pœnis liberaverit, *ibid.* §. 12. unde tanto horrore commotus fuerit, *ibid.* §. 14. 2. Exaltatio, de qua vide ſupra.
Jeſum Chriſtum peccata expiaſſe, III. 20, 6. pro peccatis mortuum eſſe, *ibid.* §. 7. victimam pro peccatis fuiſſe quo ſenſu dicatur, contra Socinum.

num. *ibid.* §. 5
Jeruſalem ſemper aut urbem aut incolas omnes ſignificare, nunquam ſolos Principes. IV. 13, 8.
Ignis inferni qualis ſit futurus. VI. 13, 18. *& ſeqq.*
Ignorantia vitium. V. 6, 13.
Illuminare an ſignificet aliquando gratiam irreſiſtibilem. IV. 14, 15
Imaginem & idolum idem eſſe. V. 33, 8.
Imagines quibus cultus religioſus exhibetur illicitas eſſe, V. 33, 6. quibus modis colantur. *ibid.* §. 7. earum cultum in Eccleſia Romana idololatricum eſſe. *ibid.* §. 9.
Imagines Dei nec colendas, nec faciendas. V. 33, 5.
Imaginem Dei in primo homine ſitam fuiſſe in imperio in creaturas, II. 24, 2. non in immortalitate, *ibid.* §. 11. nec in ſanctitate. *ibid.* §. 8
Immiſericordia quantum vitium. V. 44, 12.
Immunditiæ legalis. III. 8, 17.
Impatientia in afflictionibus, V. 55, 25. in pietate. V. 22, 21.
Imperatorum olim jus fuiſſe convocandarum Synodorum. VII. 19. 6.
Impietas, ejuſque ſpecies. V. 33, 2. 3.
Impœnitentia, V. 16, 11. cauſæ hujus variæ, *ibid.* 12. *& ſeqq.* effecta, *ibid.* §. 18. finalem impœnitentiam non expiari morte Chriſti. III. 23, 15.
Impoſitio manuum Apoſtolorum tempore quid. V. 77, 5. & 25.
Impudicitia, V. 52, 28. ejus remedia. *ibid.* §. 29.
Imputatio juſtitiæ quæ nobis fiat. VI. 4, 17.
Imputationem paſſionum ſancti cujuſpiam alteri fieri non poſſe, V. 77, 18. peccati, alteri quàm peccatori ipſi aut conſciis, eſſe illicitam. III. 3, 11.
Imprecatio in ſe ipſum quo ſenſu licita. V. 26, 15.
Incredulitas, V. 13, 5. effecta ejus. *ib.* §. 10.
Indifferentes res quæ, V. 56, 2. earum uſus liber, *ibid.* § 3. regulæ circa eum ex fide & caritate poſitæ. V. 56, 5. *& ſeqq.*
Induratio peccatoris quid, VI. 9, 2. varii Dei actus in ea, *ib.* § 8. *& ſeqq.* immunes à peccato, *ibid.* §. 15. non eſſe reſpectu Dei cauſam peccati, ſed tantum occaſionem, *ibid* §. 3. quomodo tribuatur Deo, & qui ſit ejus finis in indurando, *ibid.* §. 7. quomodo tribuatur Diabolo, *ibid.* §. 6. Homini. *ibid.* §. 5. quo ſenſu ſit pœna. *ibid.* §. 17.
Induratorum in peccato ſtatus quàm deplorandus. *ibid.* §. 18.
Infantes fidelium baptizatos nullos damnari. III. 5, 10.
Infantes quare moriantur, & an hoc ſit argumentum peccati Originis, III. 1, 14. III. 3, 19. III. 4, 23. Vid. *Peccatum Originis.*
Infantes in utero materno non peccare actualiter, III. 4, 25. etiam non baptizatos ſervari, III. 5, 2. de eorum ſalute & damnatione Contraremonſtrantium ſententia. *ibid.* §. 3.
Infantes peccati nullius reos eſſe. III. 4. 4.
Infelix exitus hoſtium an ſit nota Eccleſiæ. VII. 16, 20.
Infidelitas. V. 13, 6.
Infirmi in fide qui, VII. 22, 10. quomodo firmum tolerare debeant. *ibid.*
Infralapſariorum ſententia collata cum ſententia Supralapſariorum. IV. 2, 3.
Ingratitudo, V. 49, 2. quam fœda, *ibid.* §. 3. ingrato ipſi noxia, *ibid.* § 4. cauſæ ejus. *ibid.* §. 5.
Inhoſpitalitas quantum vitium. V. 42, 9.
Inimicitia quid ſit. V. 37. 20.
Inimicorum ſpecies variæ, V. 36, 25. quomodo amandi, *ibid.* §. 24. quomodo pro iis orandum, *ibid.* §. 29. Vid. *Charitas.*
Inimici calumnias licitum eſſe repellere, V. 36, 35. an poſſit calumniator vocari, *ibid.* §. 36. exempla Chriſti & Apoſtolorum qui acerbius de inimicis locuti ſunt. *ibid.* §. 37.
Injuriam repellere an liceat. *ibid.* §. 42. *& ſeqq.*
Injuſtitia ejuſque variæ ſpecies, V. 39, 2. *& ſeqq.* cauſæ ejus. *ibid.* §. 4.
Inobedientia erga præcepta Dei. V. 33, 7.
Inſenſibilitas quantum vitium. V. 42, 4.
Interpres Scripturæ, I. 12, 2. conditiones in eo requiſitæ. *ibid.* an Philoſophia ſit interpres. *ib.* §. 12.
Intellectui quid, II. 23, 3. varii ejus actus, *ibid.* §. 4. *& ſeqq.* quo ſenſu indifferens dici poſſit, *ibid.* §. 13. perceptionem ejus ſimplicem neceſſariam eſſe, *ibid.* §. 2. eum à voluntate re non differre, *ibid.* §. 2. in hanc dici non poſſe habere dominium. *ibid.* §. 19.
Invidia, V. 37, 21. V. 42, 4. remedia contra eam. V. 37, 22.
Invocatio Dei in genere quid, V. 26, 2. ejus ſpecies. *ibid.* §. 2.
Joannes Baptiſta, III. 21, 2. Baptiſmus ejus, *ibid.* §. 12. Dignitas. *ibid.* §. 4. miſſio, *ibid.* §. 6. muneris partes, prædicatio & teſtimonium Chriſto exhibendum, *ibid.* §. 7. *& ſeqq.* præparatio ad munus. *ibid.* §. 5.
Joſaphati vallis an futura locus ultimi judicii. VI. 12, 20.
Joſephi Arimathæenſis diſſimulatio quæ. V. 32, 9.
Iracundia quantum vitium, V. 45, 3. cauſæ ejus, *ibid.* §. 5. diuturna omnium vitioſiſſima, *ib.* §. 6. effecta ejus varia. *ibid.* § 8. *& ſeqq.*
Irregeniti hominis ſtatum deſcribi *cap.* VII. *Ep. ad. Rom.* V. 15, 5. *& ſeqq.* defenditur contra objectiones. *ib.* §. 8.
Iſaac & Iſmaël quorum & quomodo typi ſint. IV. 8, 8.
Iſraëlitarum judices varii, III. 8, 22. Leges Politicæ, *ibid.* pœnæ, *ibid.* §. 23. promiſſa, *ib.* §. 24. ad ſpiritualia bona quomodo à Deo præparati. III. 9, 18.
Jubilæus apud Judæos quid. III. 8, 20.
Judæorum objectiones contra Chriſtum confutatæ, III. 28, 2. converſio illuſtrior ante judicium. VI. 12, 25.
Judicem infallibilem controverſiarum nullum eſſe inter Chriſtianos, I. 10, 7. inde non ſequi Deum non proſpexiſſe Chriſtianorum ſaluti. *ib.* §. 8.
Judicia Dei viſitationis aut excidii, VI. 9, 18. Vid. *Caſtigationes.*
Judicium ultimum, VI. 12, 2. judex quis futurus ejuſque qualitates, *ibid.* §. 6. judicandi qui, *ibid.* §. 9. judicii ratio, locus, tempus, ſigna &c. *ibid.* §. 11. *& ſeqq.*
Judicium temerarium, V. 47, 14. Vid. *Mendacium.*
Judith Liber Apocryphus. I. 3, 3. & 9.
Juramentum quid ſit, V. 30, 2. non eſſe prorſus Chriſtiano illicitum, *ibid.* §. 2. *& ſeqq.* quid de iis ſentiendum qui id affirmant. *ibid.* §. 5. Quotuplex, *ibid.* §. 6. in juramento quolibet quæ requirantur, *ib.* §. 7. in juramento promiſſorio, *ib.* §. 11. temerarium juramentum. *ibid.* §. 18.
Juſtificatio quid ſit, VI. 4, 2. acceptiones vocis in Scriptura, *ibid.* eam eſſe actum Dei judicialem, *ibid.* §. 5. eſſe Legalem vel Euangelicam. *ibid.* §. 13. Euangelicæ definitio & partes, *ibid.* §. 14. Cauſa & media. *ibid.* §. 19, 20, 21. finis, *ibid.* §. 48. effectus. *ibid.* §. 50. Pauli de ea diſputatio adverſus Judæos explanata. *ib.* § 35. fieri per opera fidei. *ibid.* §. 43. Objectum ejus. *ibid.* §. 47.
Juſtitia, V. 38, 1. variæ acceptiones vocis, *ibid.* §. 2.

ejus definitio, *ibid* §. 4. distributio. *ibid.* §. 15. & 20. Commutativa. *ibid.* §. 16. Distributiva. *ibid.* §. 15. Correctiva. *ibid.* §. 17. Sitam esse omnem justitiam in æqualitate. *ibid.* §. 14.
Justitia quæ imputetur credentibus. VI. 4, 17.
Juvenum officia, V. 58, 9. vitia iis vitanda. *ibid.* § 11.

K.

Κεῖνος quid Judæ 4. IV. 9, 1.
Κύριος Deo & hominibus tribuitur, II. 1, 16. cum articulo in N. Testamento significat Dominum Jesum. *ibid.*

L.

Lascivia quantum vitium. V. 52, 27.
Λατρεία quid. V. 19, 1. V. 32, 12.
Latro conversus an in cruce demum pœnitentiam egerit. V. 65, 5.
Lausanensium Professorum sententia de Hæreticis, VII. 20, 3. refellitur. *ibid. & seqq.*
Lex Dei vel naturalis vel revelata, V. 1, 4. & 5. naturalis præcepta quæ. *ibid.* §. 6.
Legem cordibus inscribere quid. IV. 14, 15.
Legum nervos esse promissa & minas. II. 27, 17.
Lex Mosis ejus libris comprehensa, III. 8, 7. eam abrogatam, nec amplius pædagogum esse ad Christum, III. 9, 25. ejus & Euangelii convenientia & discrimen, III. 17, 20. *& seqq.* inefficacia ejus ad justificationem. III. 9, 1. Justificatos fuisse multos sub ea, sed non per eam. *ibid.* §. 23. Inefficax ad coërcendum peccatum, *ibid.* §. 16. Oralis Lex juxta Judæos explosa. III. 8, 8.
Legis minæ variæ, III. 8, 30. *& seqq.* quomodo mors æterna iis contineretur. *ibid.*
Legis præcepta. III 8, 11. Variæ eorum species, *ibid.* §. 12. *& seqq.* Ceremonialia, III. 9, 3. Moralia, III. 8, 13. III. 9, 14. Politica, III. 8, 21. III. 9, 2. præceptorum novorum additione à Christo Legem perfectam esse. III. 16, 10
Legis promissa, III. 8, 25. quomodo vita æterna iis contineretur. *ibid* §. 29.
Lex stricte & minus stricte accepta, III. 9, 20. posteriori sensu habet temperamentum gratiæ. *ibid.* §. 21.
Lex typica quomodo fuerit, III. 9, 13. Vid. *Fœdus Mosaicum.*
Librorum Sacrorum variæ distinctiones. I. 3, 1.
Liber vitæ quid. VI. 12, 13.
Libri in ultimo judicio aperiendi. *ibid.* §. 12.
Liberorum sedula institutio quanti momenti, V. 61, 6. eorum officia erga parentes, *ibid.* §. 12 Gratitudo. *ibid.* §. 19. Reverentia, *ibid.* Obedientia, *ibid.* quanta esse debeat in negotio religionis & pro ratione ætatis, *ibid.* non posse eos invitis parentibus vitam Monasticam amplecti. *ibid.* §. 16.
Libertas voluntatis qua in re sita sit, II. 23, 9. & 18. indifferentiam hujus distinguendam esse ab indifferentia intellectus. *ibid.* §. 21.
Libertinorum error de Scriptura. I. 5, 4.
Licita vitanda si sit scandali metus. V. 56, 20.
Limbus Patrum confutatus. III. 13, 25.
Litem intentare ad repetendas res suas an liceat. V. 36, 38. V. 37, 10.
Longævitatem sub N. Test. etiam beneficium esse. VI. 2, 6.
Lojolam Ignatium nulla feciisse miracula agnoscunt Jesuitæ. VII. 16, 17
Lutheranorum exponuntur & confutantur sententiæ de Baptismi necessitate, V. 68, 9. & actum fidei infantibus ingenerante. *ibid.* §. 13.
Lutheranorum sententia de Cœna Domini confutatur, V. 71, 1. Objectionibus eorum respondetur. *ibid.* § 8.
Lutheranorum exponuntur & refutantur sententiæ de ascensione Jesu Christi, III. 14, 18. Objectiones eorum diluuntur, *ibid.* §. 19. de sessione Christi ad dexteram Dei. *ibid.* §. 27.
Λόγος quid. III. 20, 9. III. 22, 8.

M.

Maccabæorum Libri Apocryphi. I. 3, 3.
Magia quid sit, V. 35, 2. artificialis quàm vana, *ibid.* §. 4. Diabolica. *ibid.* § 7, 8.
Magistratus auctoritatem implorari posse ad restitutionem bonorum obtinendam, V. 37, 11. accepto vulnere, *ibid.* §. 14. ei in civilibus omnibus quamvis molestis parendum, V. 63, 42. cœtus interdicenti Religionis causâ an sit parendum, *ibid.* §. 39. armis non resistendum, *ibid.* §. 40. Conscientiis ei vim inferre non licere, *ibid.* §. 24. Ecclesiasticos ei esse subjectos, *ibid.* §. 32. honori ei debito quæ repugnant, *ibid.* §. 45. imperanti quod absque peccato committi nequit parendum non esse, *ibid.* §. 40. necessitas ejus, *ibid.* §. 18. officia tum erga spiritualia, tum erga temporalia, *ibid.* §. 20. *& seqq.* in Templis publicis ei obsequium deberi ab iis qui idem de Religione cum ipso sentiunt, *ibid.* §. 36. Templa sua diversè sentientibus separatim habenda, post dissensus causas modestè exhibitas, *ibid.* §. 38. Vitia munus hoc comitantia quæ. V. 54, 10.
Magistratus munus Christiano non esse illicitum, V. 63, 1. nullam ejus functionem Christianismo repugnare, *ibid.* § 6. nec modestiæ Christianæ, V. 54, 6. objectionibus contrariis respondetur. V. 63, 10.
Mariti officium quodnam. V. 60, 29.
Marshami Joannis interpretatio loci de Messia *Dan.* IX. confutata. III. 27, 13.
Matrimonium à Deo institutum, V. 60, 2. fines ejus. *ibid.* §. 1. unius tantum viri & fœminæ. *ibid.* §. 3.
Matrimonium contrahi inter quos debeat, *ibid.* 17. an cum hæretico, *ibid.* inter infideles contractum rescindi non posse, *ibid.* §. 18. inter sectæ diversæ homines incommode contrahi. *ibid.* §. 21.
Matrimonium parentum assensum requirere, *ibid.* §. 22. quodnam sit hic discrimen inter majorennes & minorennes liberos. *ibid.* §. 23.
Matrimonium sacramentum non esse. V. 77, 26.
Malum sub ratione mali appeti non posse. II. 23, 17.
Mansuetudo quid, V. 45, 1. ejus effectus. *ibid.* §. 12.
Mediatorem antiqui Fœderis non fuisse Christum, sed Mosem. III. 17, 21.
Melchisedecum non obtulisse panem & vinum Deo, V. 73, 7. ejus Sacerdotium à Pontificiis malè intellectum. III. 18, 8.
Mendacium ejusque species, V. 47, 5. directum aut indirectum, *ibid.* §. 12. Jocosum illicitum. *ibid.* §. 6. Malitiosum, *ibid.* §. 11. Officiosum licitum, variæque ejus species. *ibid.* §. 6. Perniciosum, *ibid.* §. 14. Temerarium variæque ejus causæ & species. *ibid.* §. 15. Turpitudo hujus. *ibid.* §. 17.
Mendacio credere neminem teneri. IV. 3, 13. & 16. V. 9, 2.
Mercaturam esse licitam, V. 38, 13. regulæ in ea observandæ. *ibid.* §. 26.
Merces quo sensu dicatur vita æterna. V. 78, 14.
Mo-

Meriti requiſita. *ibid.* §. 13
Meriti vox ubi agitur de ſacrificio Chriſti non occurrit in Scriptura. III. 21, 1.
Meſſiam ducem apud Danielem eſſe Jeſum Chriſtum, contra Judæos. III. 27. 10. Vid. *Jeſus Chriſtus.*
Meſſiæ adventum non eſſe dilatum propter peccata Judæorum, *ibid.* §. 19. eum gentes omnes ad cultum Dei vocaturum fuiſſe. *ibid.* §. 41. Idola quomodo ab eo fuerint abolenda. III. 28, 5. Promiſſum Meſſiæ, III. 8. 32. eum non reducturum eſſe Judæos in terram Canaan, III. 28. 4. ejus temporibus pax quænam eſſet expectanda. *ibid.* §. 2.
Meſſiæ functiones propriæ, III. 27, 29. Prophetia, *ibid.* § 30. Legiſlatio Moſaïca præſtantior, *ib.* §. 31. Miracula, *ibid.* §. 32. Regnum cœleſte, *ibid.* §. 38. Reſurrectio & aſcenſio in cœlum, *ibid* §. 39. & 40. Sacerdotium. *ibid.* §. 33.
Μετουσίωσις quid propriè. V. 14, 6.
Μετάστοιχείωσις quid propriè. *ibid.*
Μετασχηματίζειν quid. V. 15, 5.
Militia quo ſenſu dicatur vita Chriſtianorum. VII. 13, 4.
Mille annorum regnum incertum, VI. 12, 26. Vid. *Chiliaſtæ.*
Minæ VI. 1, 1. earum vis. *ibid.* §. 2.
Minæ N. Fœderis, VI. 2. 1. vitam hanc reſpicientes quæ. *ibid.* §. 7.
Miniſtri Euangelii, VII. 3, 4. eos in perpetuum à Chriſto inſtitutos, *ibid.* objectionibus contrariis ſatisfit. *ibid.* §. 12.
Miniſtrorum dotes quæ eſſe debeant, VII. 4, 28. electio quotuplex, *ibid.* §. 21. honor quis eis debitus: VII. 17, 5. miſſio eorum, VII. 4, 12. qualis ſit in Eccleſia formata & non formata. *ibid.* §. 13.
Miniſtrorum munus, VII. 5, 2. 8. & *ſeqq.* ejus partes & varia in eo obſervanda, *ibid.* peccata contra munus, *ibid.* §. 6, VII. 6. 19. præparatio ad munus. VII. 5, 2.
Miniſtri verbi ordinarii & extraordinarii, VII. 2, 1. extraordinariorum diviſio. *ibid.* §. 3.
Miraculum quid ſit, I. 2, 17. dari miracula, *ibid.* §. 18. iis probari Dei exiſtentiam, adeoque cauſæ infinitæ, licet opus limitatum ſit, *ibid.* §. 17. 22. 24. an ſint Eccleſiæ nota, VII. 16, 17. Falſa, *ibid.* querela M. Cani de iis, *ibid.* Jeſu Chriſti miracula, III. 17, 1. (Vid. *Jeſu Chriſti munus propheticum*) verorum characteres. *ibid.* §. 3.
Miſſio. Vid. *Miniſtri.*
Miſſæ ſacrificium confutatum, V. 73, 3. objectiones Pontificiorum diluuntur. *ibid.* §. 6.
Modeſtia V. 54. 1. varii ejus actus. *ibid.* §. 2.
Monachorum paupertatem nec veram nec laudandam eſſe. V. 64, 4.
Monitio Eccleſiaſtica quomodo ſit dirigenda. VII. 18, 2.
Mori pro aliquo quid ſignificet. IV. 4, 2.
Moribundorum officia, V. 65, 16. animam Deo commendare, *ib.* §. 21. condonare aliis peccata. *ibid.* §. 17. curam ſuorum Deo committere, *ibid.* §. 20. ad mortem componere ſe dubiis de ſalute ſuperatis, *ibid.* §. 19. veniam peccatorum à Deo petere. *ibid.* §. 16.
Mors æterna, VI. 13, 17. qua in re ſita, variæque ejus circumſtantiæ, *ibid.* cum Scriptura de ea loquendum. *ibid.* §. 23.
Mortui quo ſenſu dicantur dormire. VI. 10, 8.
Mortui peccatis qui & quare ſic dicti. IV. 14, 4.
Moſis Lex. Vid. *Lex Moſis.*
Moſes mediator fœderis antiqui, III. 8. 4. Miracula ejus, *ibid.* §. 6. revelatio ipſi facta, *ibid.* §. 5. ejus votum non fuiſſe pro Iſraële damnari, ſed tantum mori. VI. 1, 17.
Mulierum officia, modeſtia, pudor, ſilentium, V. 58, 2. & *ſeqq.*
Multis ſæpe omnes deſignari. IV. 4, 4.
Multitudo an ſit nota Eccleſiæ. VII. 16, 10.
Mundi conflagratio, VI. 12. 29. an ſit ſecundum eſſentiam vel qualitates periturus neceſſe non eſſe decidere. *ibid.* §. 30
Mundus quid. V. 51, 9. amor ejus. *ibid.* §. 10. qua in re ſitus ſit, *ibid.* res ejus qua ratione curare liceat, *ibid.* §. 11. licitus earum uſus. *ibid.* §. 12.
Mundus quid ſignificet ubi Chriſtus *pro mundo mortuus* dicitur. IV. 5, 5.
Mυστήριον quid ſignificet, V. 66, 4. non æqui pollere voci Sacramentum, *ibid.* §. 6. nunquam in Scriptura de ſacris ritibus accipi, *ibid.* §. 8. hos improprie myſteria vocari. *ibid.* §. 9.

N.

Naamanis Syri factum quodnam fuerit. V. 31, 10.
Nathanis liber. I. 5, 24.
Naturæ lege peccatum reprimi non potuiſſe. III. 6, 2.
Naturæ leges ignotas fruſtra obtendi ad evertendam miraculorum fidem. I. 2, 24.
Naturæ ordinem à Deo aliquando mutari. *ib.* §. 20.
Naturæ potentiam non eſſe eandem cum Dei potentia. *ibid.* §. 23.
Neceſſaria ad ſalutem dogmata poſſe à non neceſſariis diſtingui, VII. 21, 9. Debere diſtingui, *ibid.* §. 2. & *ſeqq.* duæ hanc in rem regulæ. *ibid.* §. 16. & *ſeqq.*
Neceſſaria quænam omnia ſint, neceſſarium non eſſe determinare, VII. 22, 15. pauca eſſe, VII. 21, 12. quæ non neceſſaria ſint. *ibid.* §. 13. & *ſeqq.* Vid. *Articuli, Dogmata.*
Neceſſaria vitæ quæ, V. 53, 7. alia naturæ, *ibid.* alia ſtatui in quo eſt homo, *ibid.* §. 9. an ultra neceſſaria liceat congregare. *ib.* §. 10.
Neceſſitas eventus quomodo à certitudine ejuſdem differat. II. 8, 22.
Neomeniæ ſub Lege. III. 8, 19.
Nicodemi diſſimulatio quæ fuerit. V. 31, 9.
Ninivitarum pœnitentia. II. 11, 16.
in Nomine alicujus aliquid facere quid ſignificet. VII. 19, 6.
Noſci à Deo quid ſit. IV. 7, 19.
Novatianus Eccleſiæ Romanæ Presbyter, V. 85, 1. ejus ſententia de lapſis. *ibid.*
Novi Teſtamenti libri, de quibus dubitatum, qui. I. 3, 15. 16.
Novi Teſtamenti libros genuinos eſſe I. 2, 4. nec corruptos, *ibid.* §. 5. vera continere. *ibid.* §. 2.
Nuptias ſecundas non eſſe illicitas. V. 60, 8.

O.

Obedientia præceptis divinis exhibenda, V. 32, 1. gratiſſima Deo, *ibid.* §. 6. media ad eam conſequendam, *ibid.* §. 10. norma ejus, *ibid.* §. 2. quæ in ea requirantur. *ibid.* §. 3. 4. 5.
Obedientiâ præceptis Jeſu Chriſti contineri fidem & reſipiſcentiam. V. 5, 1.
Obedientiam perfectam rigidè ſub Euangelio non exigi, V. 79. 7. reſpondetur objectionibus. *ibid.* §. 8.
Obedientiæ votum temerarium & noxium. V. 76, 22.
Obſignatio Spiritus, VI. 6, 8. Vid. *Spiritus.*
Obſtreperatio, V. 47, 10. turpitudo ejus. *ibid.* §. 17.
Occidere invaſorem ad licet. V. 36, 43.

Odium Dei quibus modis accipiatur, V. 20, 13. quomodo in hoc delabantur homines. *ib.* §. 15.
Odium proximi, V. 37, 1. actus ejus varii, *ibid.* §. 3. impios propriè odisse non licere, *ibid.* §. 16. minus, errantes, *ibid.* §. 17. inimicos odisse licitum fuisse sub Lege, *ibid.* §. 4. non sub Euangelo. *ibid.* §. 7.
Omnes non significare quosvis in hac phrasi, *Christus pro omnibus mortuus est.* IV. 3, 4.
Operari velle & facere quid. IV. 14, 19.
Opera bona, V. 3, 1. Vid. *Actiones bonæ.* Non esse semper inquinata peccatis. V. 15, 18. non esse meritoria, V. 78, 12. necessitas eorum. V. 78, 4. Vid. *Præcepta Christi.*
Opera fidei justificatione non excludi. VI. 4, 43.
Operum supererogatoriorum thesaurus fictitius, V. 77, 17. dispensator ejus fictitius Papa. *ibid.* §. 20.
Oratio. Vid. *Precatio.*
Ordinati ad vitam æternam qui dicantur. IV. 7, 7.
Ordines Ecclesiastici, VII. 7, 1. Vid. *Ecclesiæ dignitates.*
Ordines sacros Pontificiorum non esse Sacramentum, V. 78, 25. quid probari in iis quid improbari possit. *ibid.* §. 26.
Originalis corruptio qua in re sita sit, III. 4, 1. eam esse malum naturale, non pœnæ aut culpæ, *ibid.* §. 24. non peccatum proprie dictum, *ibid.* §. 3, contraria opinio refellitur, *ibid.* §. 4.
Oves Christi qui. IV. 4, 3.

P.

Pædobaptismus an circumcisioni successerit, V. 68. 18. illicitum non esse, *ibid.* §. 19. infantibus licèt sanctimoniam profiteri non possint quare administretur, *ibid.* §. 24. libertatem circa eum esse concedendam, *ibid.* §. 25. non esse necessarium. *ibid.* §. 15.
Papa Romanus pleraque quadrare quæ de Antichristo prædicta sunt, VII. 11, 11. non posse tamen certo affirmari eum esse præcipuum illum Antichristum, *ibid.* perperam in eo quasi characterem Antichristi notari quod Gregorius XIII. Calendarium mutaverit. *ibid.* §. 19.
Papæ potestas in condendis Ecclesiæ canonibus quæ sit. VII. 10, 8
Papam non esse controversiarum supremum judicem, VII. 10. 6. nec infallibilem, *ibid.* §. 4. non esse Petri successorem, *ibid.* §. 3. Primatus ejus confutatus, *ibid.* §. 1. potestatem ejus non extendi in principes, V. 63, 31. Synodorum convocandarum jus ipsi non competere. VII. 19, 6.
Parentum erga liberos officia, V. 61, 1. castigatio, enutritio, exemplum, institutio, quæ quanti sit momenti ostenditur. *ibid.* §. 2, 3, 4, 5.
Pascha Mosaicum, III. 8, 19. significatio ejus typica. III. 9, 9.
Pastores ordinarii. VII. 2, 20. & 22. Vid. *Ministri.*
Patientia Christiana, V. 45, 13. rationes ad eam incitantes. *ibid.* §. 18.
Patriarchæ quomodo instituti in Ecclesia. VII. 7, 7.
Patrum scripta non esse normam interpretationis Scripturæ. I. 11, 2.
Pauli Epistola tertia ad Corinthios an amissa, I. 5, 14. an amissa Epistola ad Laodicenses, *ibid.* secunda ad Thessalonicenses quando scripta VII. 12, 2.
Pauli disputatio de fide cum Judæis, VI. 4, 34 consensus cum Jacobo. *ibid.* §. 4.
Pauli votum non fuisse, in æternum damnari pro Judæis, sed instar hominis devoti haberi. VI. 1, 18.
Pauperum officia. V. 64, 1.
Paupertas necessaria, *ibid.* §. 15. Simulata, *ibid.* §. 4. Spontanea, *ibid.* Vera. *ibid.* §. 5.
Paupertatis votum temerarium & noxium esse. V. 76, 21.
Pax & pacis studium quid, V. 43, 1. & 3. duplex pax, Civilis & Ecclesiastica. *ibid.* §. 4.
Pax Civilis quibus in rebus sita. *ibid.* §. 5. Non semper requiri à nobis ut pacem cum aliis actu habeamus, *ibid.* §. 8. Quomodo sit colenda, *ibid.* §. 9. quomodo se gerendum quando turbata est. *ibid.* §. 10. Rationes eam suadentes. *ibid.* §. 11
Pax Ecclesiastica quid sit, *ibid.* §. 12. colendam cum iis qui in fundamentalibus non errant. *ibid.* §. 15. Et qui piè vivunt. *ibid.* §. 16. Quæ sint ejus officia. *ibid.* §. 17. In dissensu circa dogma aliquod religionis. *ibid.* §. 18. Opposita. *ibid.* §. 19.
Peccatum, quid in eo requiratur ut sit peccatum. V. 4, 1. 2.
Peccata omnia non esse æqualia. *ib.* §. 28. Auctorem eorum non posse esse Deum. II 29, 13. Nec id ullo Scripturæ loco Deo tribui. II 30, 1. *& seq.*
Peccatum involuntarium nullum esse. III. 4, 8.
Peccatum narrare ab alio commissum quando liceat. V. 47, 19.
Peccatum non esse merum nihil, II. 29, 10. causam ejus aliquid positivi. *ibid.* §. 11.
Peccatum Originis juxta Contraremonstrantium & Scholasticorum mentem explosum, III. 3, 6. ejus pœna ex Contraremonstrantium mente, III. 5, 3. confutatur, *ibid. & seqq.* repugnare justitiæ & misericordiæ Dei, *ibid.* §. 7. & redemtioni Christi, *ibid.* §. 6, 7. pœna ejusdem juxta Scholasticos. III. 5, 1.
Peccatum Originis non probari Circumcisione. III. 4, 19. Nec baptismo infantium. *ibid.* §. 20. Nec eo quod infantium servator sit Christus, *ibid.* §. 21. nec quod infantes videantur dare indicia peccati, *ibid.* §. 22. aut moriantur. *ib.* §. 23.
Peccatum peccato quomodo puniat Deus. II. 8, 16.
Peccatum permitti & impediri à Deo quomodo soleat. II. 28, 5 II. 29, 1. & 4. Vid. *Providentia.*
Peccati possibilitatem non antecedere omne decretum Dei. II. 29, 12.
Peccati primi effecta, impuritas quædam naturalis in posteris Adami, mors ex se æterna, sed non cruciatus æterni, III. 3, 1. ejus pœnæ quæ. III. 2, 20.
Peccatum in primis motibus nullum esse. III. 4, 9. nec etiam ullum tale vetari in Lege Dei. *ibid.*
Peccati propagationem, ut à Contraremonstrantibus explicatur, non posse capi. III. 4, 6. Quænam possit esse. III. 6, 1.
Peccati species variæ, V. 4, 5. carnis vel spiritus, *ibid.* §. 7. commissionis & omissionis, *ibid.* §. 6. contra conscientiam vel non. *ibid.* §. 16. Ignorantiæ, *ibid.* §. 13. infirmitatis. *ibid.* §. 14. malitiæ, *ibid.* §. 15. ad mortem vel non ad mortem. *ibid.* §. 19, 20. mortale, veniale. *ibid.* §. 23. regnans vel non regnans, *ibid.* §. 17. per se vel per accidens. *ibid.* §. 18.
Peccatum contra Spiritum S. quid sit. *ibid.* §. 24. Blasphemia quare vocetur. *ibid.* §. 25. Quomodo negetur remittendum. *ib.* §. 27.
Peccati servitus quàm gravis, III. 1, 8. ejus effecta. *ibid.* §. 9. universalitas. *ib.* §. 11.

Peccantibus graviter post acceptam gratiam veniæ spem superesse. V. 85. 2.
Peccare non plenâ voluntate non esse signum regenerationis. V. 82, 6.
Pentecostes festum. III. 8, 19.
Perditarum rerum quis sit dominus. V. 38, 12.
Perfidia. V. 48, 10.
Περὶ causam impulsivam aliquando significare. III. 20, 7.
Perjurium. V. 30, 17.
Permissio peccati efficax confutata. II. 29, 2.
Perseverantiam absolutam fidelium prout à Contraremonstrantibus explicatur non niti Scriptura. V. 84, 1. solvuntur objectiones hanc in rem. *ibid.* §. 2. & *seqq.* Vid. *Deficere.*
Perseverantiam in pietate ad salutem obtinendam necessariam esse, V. 80, 1. possibilem esse. *ib.* §. 2.
Personarum acceptio quàm sit contraria justitiæ. V. 38, 18.
Personæ tres in Deo. II. 17, 4. 5. 6.
Personâ aliquando in phrasi non expressâ, phrasin impersonaliter sumi. II. 30, 4. & 10.
Petri primatus confutatus. VII. 9, 1. Eum non fuisse caput Ecclesiæ. *ibid.*
Pharaonis induratio. II. 9, 15.
Philautia. V. 54, 18.
Philetum defeciſſe totaliter à fide. V. 82, 15.
Philosophia an sit Scripturæ interpres. I. 12, 12. & *seqq.*
Φρόνησις *Scientia.* V. 6, 1.
Pietas in genere quid denotet. V. 17, 2. Speciatim sumpta pro virtute quâ cultum Deo debitum reddimus, quid requirat. *ib.* §. 5. Distinctio ejus in externam & internam. V. 20, 1. Actus ejus externi. V. 25, 1. Ejus oppsita. V. 33, 1.
Placendi aliis studium nimium, V. 40, 12. variæ hujus vitii species. *ib.* §. 13.
Pluralem numerum pro singulari ab auctoritate pollentibus adhiberi. II. 22, 2.
Polygamia contraria institutioni & fini matrimonii, V. 58, 4. à Christo vetita. *ib.* §. 5. Exemplo Patrum V. Test. eam non posse defendi. *ib.* §. 7.
Pontificiorum ceremoniæ, VII. 21, 23. quid de iis sit sentiendum, *ib.* quasdam esse idololatricas & superstitiosas. V. 34, 4.
Pontificiorum circa preces superstitio, V. 28, 4. circa jejunium. V. 75, 7.
Pontificio nubere an Reformatæ liceat, aut Pontificiam ducere Reformato. V. 60, 21.
Pontificiorum exponuntur & refutantur opiniones de Abstinentia à certo ciborum genere. V. 75, 5. Angelorum cultu, V. 19, 1. Angelo custode. II. 10, 20. de Antichristo, VII. 11, 3. & 5, 12, 30. de Baptismatis necessitate, V. 68, 7. eòque habitum fidei infundente. *ibid.* §. 11.
Pontificiorum exponuntur & refutantur opiniones de libris Canonicis & Apocryphis. I. 3, 6. de Cœlibatu. V. 59, 1. de Cœnæ Dominicæ institutionis verbis, V. 70, 1. de quibusdam circumstantiis Cœnæ, in quibus graviores committunt abusus. V. 73, 1. de Controversiarum summo judice. I. 10, 1. & *seqq.* de Divortio. V. 60, 53.
Pontificiorum distinctio Ecclesiæ confutatur, VII. 13, 5. & opiniones de Ecclesiæ infallibilitate, VII. 14, 1. & *seq.* de ejus membris, VII. 13, 27. & *seqq.* de ejus notis. VII. 16, 6. De ejus perpetuitate, VII. 15, 1. & *seqq.* de visibilitate ejus. VII. 13, 18. de visibili Ecclesiæ capite. VII. 8, 6. & 12.
Pontificiorum exponuntur & confutantur opiniones de Eliæ & Enochi translatione in Paradisum terrestrem, eorumque adventu, III. 6, 7. Judicii ultimi loco, VI. 12, 20. Fide hæreticis servanda, V. 48, 3. Hæreticidio. VII. 20, 11. Imaginibus. V. 33, 5. Justificatione. VI. 4, 30. & 24. & *seqq.* Limbo Patrum. III. 13, 25. Peccatis mortalibus & venialibus. V. 4, 19. de Petri primatu, VII. 9, 1. de Purgatorio. VI. 10, 10. de Resurrectione Christi in corpore glorioso. III. 14, 9.
Pontificiorum exponuntur & refutantur sententiæ de Sacramentorum efficacia. V. 66, 21. Sacramentorum numero. V. 77. 1. Salutis certitudine. VI. 7, 1. Satisfactionibus humanis. V. 77, 14.
Pontificiorum exponuntur & refutantur errores de Scripturæ auctoritate, & Ecclesiæ in testimonio ei perhibendo. I. 4, 11. Circulus hac in re ab iis commissus. *ibid.* §. 13. de Scripturæ lectione. I. 7, 1. de interpretationis Scripturæ norma. I. 11, 1. de Scripturæ obscuritate. I. 6, 15, Scripturæ perfectione. I. 5, 1. & *seqq.* de Versionibus Scripturæ. *ibid.* §. 9.
Pontificiorum exponuntur & refutantur opiniones de Traditionibus, I. 5, 22. de Votis Monasticis. V. 76, 15. De Vulgata Versione. I. 8, 6.
Pœna à Deo immissæ universis populis, vel privatis. VI. 1, 10. iis sæpe castigationes erga pios immistas esse. *ibid.* §. 12.
Pœna æternæ metu obedire non esse servile, VI. 1, 19. objectionibus contrariis satisfit. *ibid.* §. 21. & *seqq.*
Pœna æternâ remissâ an temporalis supersit. V. 77, 16.
Pœnarum in altero sæculo æternitas, VI. 13, 19. inæqualitas. *ibid.* §. 24.
Pœnitentia quomodo differat à Resipiscentia. V. 14, 6. (Vid. *Resipiscentia.*) eam malè dici Sacramentum à Pontificiis, V. 77, 6. seram vix à Deo admitti. V. 65, 3.
Pœnitentia non ductis quod nos læserint condonari nihilominus debere. V. 46, 16.
Pœnitentium preces, quid de iis sit sentiendum. V. 27, 2.
Posse. Non posse absolutam impotentiam non semper significare, sed alia plura. IV. 9, 2.
Possessionis justæ tituli. V. 38, 10.
Præcepta Dei, V. 1, 1. affirmativa vel negativa, *ibid.* §. 8. alia juris naturalis alia positivi. *ibid.* §. 3. generalia vel peculiaria *ibid.* §. 9. regulæ circa eorum observationem. *ibid.* §. 10.
Præcepta quæ disertè quæ tacitè. V. 74, 13.
Præceptorum Christi observationis necessitas, V. 78, 1. quibus modis oppugnetur. *ibid.* §. 3.
Præceptorum Christi observationis possibilitas, V. 79, 1. tres circa eam sententiæ. *ibid.* §. 2. Quæ sit vera, *ibid.* §. 5. & 14. Possibilitas observandi hæc præcepta probatur, & contrariæ objectiones solvuntur. *ibid.* §. 15. & *seqq.*
Præcepta resipiscentiæ ostendere gratiam Dei non esse irresistibilem, nec conjunctam cum operatione omnipotente Dei. IV. 14, 4.
Præcognitio Dei quid. II. 18, 2. IV. 7, 19.
Prædestinare quid. II. 18, 2.
Prædestinatio: quid voce hac significetur. IV. 1, 3. 4.
Prædestinationis definitio, *ibid.* §. 5. finis. *ibid.* §. 15. Fundamentum Christus. *ibid.* §. 8. Ante mundum factam esse. *ibid.* 7. Objectum ejus quodnam. *ibid.* §. 9. Partes. *ibid.* §. 2.
Prædestinationis absolutæ refutatio, IV. 2. 1. & *seq.* variæ de ea sententiæ, *ibid.* §. 2. & *seq.* eâ pre-

cum ſtudium & pietatis tolli, *ibid.* §. 9. religioni omnis adverſari. *ibid.* §. 6. Securitati favere aut deſperationi. *ibid.* §. 7. Scripturæ contrariam eſſe. *ibid.* §. 5. Falsò dici Scripturâ niti. IV. 7, 1.

Prædeſtinationem conditionatam non pugnare cum immutabilitate Dei, IV. 9, 6. potentia ejus, *ibid.* §. 7. aut ſapientia. *ibid.* §. 6.

Præmii ſpe licitum eſſe Deo parere, VI. 1, 3. reſpondetur objectionibus. *ibid.* §. 8.

Præſcientia Dei. Vid. *Dei ſcientia.*

Precatio. V. 26, 3. Variæ ejus ſpecies, *ibid.* & *ſeqq.* definitio, *ibid.* quænam in ea conſideranda. *ibid.* §. 8. Neceſſitas, *ibid.* §. 9. Materia ejus. *ibid.* §. 13. quæ conſentanea ſunt voluntati Dei. *ibid.* §. 22. præſertim res ſpirituales. *ibid.* §. 23.

Precum circumſtantiæ, V. 28, 1. publicarum precum ſub lege locus Templum, *ibid.* §. 2. ſub Euangelio quilibet, *ibid.* §. 3. Superſtitio circa preces, *ibid.* §. 4. Tempus precum, *ibid.* §. 5. privatarum nullum, *ibid.* publicarum certum. *ibid.* §. 6.

Precum effectum, exauditio. *ibid.* §. 16. Quare non exaudiantur. *ibid.* §. 17

Precationis formula quapiam ordinaria an uti liceat. V. 26, 26.

Preces pro mortuis inutiles eſſe, V. 26, 19. pro inimicis. V. 36, 29.

Precationis requiſita, V. 27, 7. humilitas. *ibid.* §. 8. fervor, *ibid.* §. 9. quomodo excitandus, *ibid.* §. 10. conſtantia. *ibid.* §. 12. brevitas. *ibid.* §. 13.

Precationis Dominicæ ſumma, V. 26, 25. an neceſſe ſit hac ſemper uti, *ibid.* §. 26. an alia hac non expreſſa petere liceat. *ibid.* §. 27

Precantis Diſpoſitio quæ eſſe debeat, V. 27, 1. caritas, *ibid.* §. 3. fides, *ibid.* §. 4. bona intentio, *ibid.* §. 6. pietas. *ibid.* §. 1.

Presbyter: quid voce eâ ſignificetur, VII. 4, 2. 3. an ſit minor Epiſcopo, *ibid.* §. 4. quid pacis causâ in hoc diſſidio fieri poſſit, *ibid.* §. 7. an fuerint duo presbyterorum genera. *ibid.* §. 9.

Primi parentes quo ſenſu immortales fuerint. II. 24, 10.

Primogeniti ſub Lege. III. 8, 17.

Principium æternum malum nullum eſſe. II. 4, 4.

Προγνωσις quid ſignificet. IV. 1, 3.

Προγνῶστις quid. IV. 9, 1.

Proditio. V. 49, 11.

Profeſſio. Vid. *Confeſſio.*

Profuſio nimia. V. 44, 13.

Progreſſum cauſarum in infinitum non dari. I. 2, 8.

Promiſſorum efficacia quæ ſit. VI. 1, 2.

Promiſſorum obligantium conditiones, V. 48, 5. promiſſi impletio cum noxia promittenti quid faciendum, *ibid.* §. 8. promiſſa tacita, *ibid.* §. 9.

Promiſſa Novi Fœderis quæ, VI. 2, 1. quædam vitam hanc reſpicere, eaque conditionata eſſe. *ibid.* §. 2. & *ſeqq.*

Προσευχὴ quid ſignificet. IV. 1, 3.

Prophetandi libertatem promiſcuam omnibus ab Apoſtolis non conceſſam, VII. 3, 7. & 13. utilem eſſe poſſe, aut noxiam, prout cautiones adhibentur vel negliguntur. *ibid.* §. 14.

Prophetandi libertas quomodo concedi debeat in Eccleſia nondum diviſa, VII. 23, 1. Summam caritatem & prudentiam hic oportere adhiberi, ut nec ſit licentia nec tyrannis, *ibid.* §. 5. Remonſtrantium hac in re exemplum. *ibid.* §. 8.

Prophetiæ non divinæ quæ. VII. 16, 18.

Prophetiarum duplex plerumque ſenſus, I. 9, 6. quomodo intelligi debeant. *ibid.* §. 7.

Prophetæ Novi Fœderis qui. VII. 2, 12.

Propheticum lumen an ſit nota Eccleſiæ. VII. 16, 18.

Propoſitum Dei quid. II. 18, 2. IV. 7, 17. IV. 8, 7.

Propoſitum vitæ emendandæ efficax eſſe ipſam reſipiſcentiam, V. 15, 19. inefficax inutile eſſe. *ibid.* § 20.

Proteſtantium à Pontificiis ſeparationem juſtam eſſe. V. 43, 26.

Protocanonici libri qui à quibuſdam vocentur. I. 3, 4.

Providentia Dei quid, II. 25, 1. Probatur, I. 2, 10. II. 25, 2. defenditur contra objectiones. II. 33, 1.

Providentiæ divinæ actus duo. II. 25, 5.

Providentiæ divinæ primus actus Conſervatio, *ibid.* §. 6. an lumine naturæ notum ſit eam eſſe creationem perpetuam, *ibid.* §. 8. hoc non eſſe neceſſarium dirimere, *ibid.* an ſit actus poſitivus, *ibid.* §. 7. conſervatio circa hominem, II. 26, 3. Vid. *Homo.*

Providentiæ divinæ ſecundus actus Gubernatio, II. 25, 12. extendi hanc ad omnia & ſingula, *ibid.* §. 11. Concurſus ejus quis ſit, *ibid.* §. 16. non eſſe prædeterminantem, II. 27, 2. Gubernationis actionem primam eſſe legiſlationem reſpectu hominum, *ibid.* §. 16. deinde vires dare implendæ legi ſufficientes, *ibid.* § 18. denique non obſtare per omnipotentiam quo minus peccata committantur. *ibid.* §. 21.

Providentia bonos quare affligat, II. 33, 3. malis verò bona largiatur, *ibid.* §. 4. reiſque inſontes conjungat. *ibid.* §. 5.

Providentia immediata, mediata. II. 32, 6. 7.

Providentiæ modi varii, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis, II. 32, 1. & *ſeqq.*

Providentia ordinaria, *ibid.* §. 8. extraordinaria. *ibid.* §. 9.

Providentia Dei circa peccatum, II. 28, 1. antequam fiat, *ibid.* quo ſenſu Deus id impedire & permittere dicatur, *ibid.* §. 2, 3. peccandi occaſiones eum ſuppeditare in pœnam, aut probationem, *ibid.* §. 8, 9. Circa peccatum dum fit, II. 31, 1. actus ejus varii, *ibid.* directio, *ibid.* §. 5. determinatio. *ibid.* §. 4

Providentiæ efficacis circa peccatum examen, II. 29, 1. & *ſeqq.* Per eam Deum conſtitui auctorem peccati. *ibid.* §. 3.

Providentiæ divinæ proprietates variæ. II. 25, 18.

Providentia Dei pro temporis ratione varia, II. 32, 4. ſub Euangelio, *ibid.* §. 5. ſub Lege. *ibid.* §. 4.

Proximus quis ſit ſub Euangelio, V. 36, 7. ei malum precari an liceat. V. 36, 44.

Prudentia virtus Chriſtiana, V. 7, 1, & 5. officia ejus, *ibid.* §. 6, 7. circa propriam ſalutem, *ibid.* circa ſalutem proximi, *ibid.* §. 9. circa oſores veritatis, *ibid.* §. 12. circa peccatores, *ibid.* §. 13. oppoſita ejus. *ib.* §. 17.

Prudentia Chriſtianæ acquirendæ media, *ibid.* §. 15. rationes ad eam acquirendam ſuadentes. *ibid.* §. 16.

Prudentia civilis, *ibid.* §. 14.

Purgatorium nullum eſſe, VI. 10, 10. origo opinionis affirmantium purgatorium eſſe. *ib.* §. 16.

R.

Ratio quomodo adhiberi debeat in interpretatione Scripturarum. I. 12, 5.

Redemtio. III. 1, 1. Definitio ejus. *ibid.* §. 3. Eſt fundamentum Religionis Chriſtianæ, *ibid.* §. 2. præſtantia ejus. *ibid.* §. 4 Ejus occaſio miſeria ho-

hominum. *ib.* §. 6. Causa impulsiva, misericordia Dei justitiâ mixta. III. 10, 1. 2.
Reformati. Vid. *Contraremonstrantes.*
Regenerare, quid sit. IV. 14, 14.
Regenerationem in hac vita inchoari, in alterâ perfici, falsò dici. V. 15, 16 Vid. *Resipiscentiam.*
Regeniti status descriptio. V. 15, 6. Negatur eum quotidie, sæpius & graviter peccare. *ibid.* § 17. Ejus peccata gravia infirmitates perperam vocantur. *ib* §. 19
Regum fato functorum cultus. V. 17. 9
Relapso in peccatum, quomodo pœnitentia agenda sit. V. 85, 10.
Relativi loco substantivo repetito uti Hebræos VI. 12, 30.
Religio quid sit. I. 1, 7. Naturalis, *ibid* §. 8. quam in rem sufficiat. *ibid.* §. 8. Revelata & varii illius gradus. *ibid.* §. 9. Religionis partes II. 1, 1. Norma scil. Scriptura Sacra. I 3, 1.
Remissionem peccatorum necessariò fidem requirere, III. 23, 5. objectiones refelluntur, *ibid.* §. 10. esse partem justificationis, VI 4. 16 ejus sensu fideles interdum ad tempus privari. V. 13, 16.
Remonstrantes immeritò à Contraremonstrantibus ejectos, V. 43, 28 meritò cœtus separatos habere. *ibid.* Agnoscere dari articulos fundamentales VII. 21, 26. In disputatione de Prædestinatione omnes prudentiæ & caritatis regulas observasse. VII. 23, 8
Reprehensio. Vid. *Monitio.*
Reprobationis absolutæ decretum pugnare cum virtutibus Dei, IV 6, 1. cum amore, *ibid.* §. 16. justitia, *ibid.* §. 3. sanctitate, *ibid.* §. 2. sapientia, *ibid.* §. 15. sinceritate, *ibid.* §. 7. non posse probari per Scripturam, IV. 9. 1. negari à quibusdam, qui absolutam electionem statuunt. IV. 10, 1. quorum sententia confutatur. IV. 10, 1. *ibid.* §. 2. & *seqq.*
Reprobationis actus duos, alterum de fine, alterum de mediis, perperam distingui. IV. 6. 5. malè dici Deum ut judicem hic non agere. *ibid.* § 4.
Reprobatio actualis quid sit, VI 8, 1. 2. non debere distingui à condemnatione, *ibid.* §. 5 non esse duos ejus actus distinguendos, *ibid.* 6. ejus objectum, *ibid.* §. 8. actus ei conjuncti. *ibid* §. 11. Pœna temporalis. VI 9. 16.
Reprobos juxta Contraremonstrantes salutem consequi non posse. II. 18, 20
Reproba menti traditorum status. IV. 6, 16
Resipiscentia quid sit & quid complectatur, V. 5 4. quot modis accipiatur, V. 14, 5. quomodo differat à pœnitentia. *ibid.* §. 6. Ejus definitio. *ibid.* §. 7. Initium, scil. cognitio peccati. *ibid.* §. 9. Subjectum homo. V. 15, 1. In eo non manere partem irregenitam distinctam à regenita. *ibid* §. 2.
Resipiscentiæ causa Deus, V. 16, 1. instrumentum verbum ejus. *ibid.* § 2. Irresistibili virtute non produci. *ibid* § 4. Consequens ejus remissionem peccatorum. *ib.* § 5. opposita ejus. *ib.* §. 10.
Resipiscentia hypocritica *ibid.*
Resipiscentia semper excidium gentis generale impediri non posse. VI 2, 11.
Restitutio in quibus locum habeat, V. 39, 10 necessitas ejus. *ibid.* §. 11. Quis ad eam teneatur. *ibid.* § 13. cui sit facienda. *ibid.* §. 14. Quando cesset. *ibid.* §. 15.
Restitutionem bonorum coram Magistratu repetere licitum esse. V. 37, 10.
Resurrectio quid sit, VI 11, 1. non esse duntaxat spiritualem ex morte peccati, *ibid.* § 3. adumbratam fuisse in V. Test. *ibid.* §. 6. Clare in N. Test. promissam. *ibid.* §. 7. Subjectum ejus omnes homines, etiam impios, quod Scriptura & rationibus probatur. *ibid.* §. 9 & 10. & *seqq.* esse possibilem, *ibid* §. 39. ejus causa. *ibid.* §. 40. Circumstantiæ, *ibid.* §. 42. hujus doctrinæ momentum & usus. *ibid.* § 45.
Revelatio divinæ voluntatis varii modi. II. 9, 18.
Revelatio Dei ante legem Mosis. III. 6, 5.
Ritus Christianorum quantum à Judaicis differant. VII. 18, 31.
Rous (Franciscus) Angli verba de errorum non existialium tolerantia. VII. 21, 21.

S.

Sabbathi observatio an sit instituta à creatione mundi, V. 28, 7 præcisam ejus observationem esse juris positivi, *ibid.* § 10. an sit aliquid in ea morale. *ibid.* §. 11.
Sabbathum verum Christianorum. *ibid.* § 15.
Sabbaticus annus. III. 8, 20.
Sacerdotalis muneris usus. III 23, 17.
Sacerdotium Aaronicum. III. 8, 15.
Sacramenti vox quo sensu ritibus Religionis Christianæ applicari queat, V. 66, 10. est ignota Scripturæ, *ibid* §. 3. quid significet. *ibid.* § 5. Non est æquipollens voci Mysterium, *ib.* §. 6. ad hanc vocem neminem adstringi debere. *ib.* §. 8.
Sacramentorum origo à sanctione fœderum, *ib.* §. 12. Materia, res visibilis. *ibid.* §. 16. Forma, vis significativa. *ibid.* §. 18. De locutionibus in iis usitatis, *ibid.* §. 19. de eorum efficacia refutantur Pontificii, *ibid.* §. 21. & Contraremonstrantes. *ibid.* §. 29. Quâ ratione operentur in nobis. *ibid.* §. 32.
Sacramenta quot sint, *ibid.* §. 35. desumta esse à more jam recepto. *ibid.*
Sacramenta quinque falsa Pontificiorum. V. 77. 1.
Sacrificio Aaronica peccata quibus pœna mortis constituta erat non expiabant, III. 18, 10. repetenda erant. III. 19, 3.
Sacrificiorum legis variæ species, III. 8, 12. significationes. III. 9. 4.
Sacrificium propitiatorium optime consistit cum gratia. III. 10, 6.
Salomonis idololatria, V. 81, 12. Parabolæ I. 5, 24.
Salutem omnibus à Deo offerri. IV. 5, 1. etiam non credituris, IV. 6, 9. nec per accidens. *ib.* §. 13. à Deo decerni instar præmii, non finis quem absolutè intendit. IV. 9, 5.
Saluti quæ sufficiunt, an non sufficiant ad communionem Ecclesiæ colendam. VII. 22, 14.
Sanctificare quid propriè significet, VI. 5, 1. & *seq.* quid strictiori sensu. *ibid.* §. 3.
Sanctificatio est tum in intellectu, tum in voluntate. *ibid.* §. 4. 5. Quomodo Deus eam conferat. *ibid.* §. 6.
Sanctitas doctrinæ, an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 14
Sanctitas vitæ auctorum an sit nota Ecclesiæ. *ib.* §. 16.
Sanctitatem perfectam rigidè non exigi sub Euangelio. V. 79, 7. Vid. *Obedientia.*
Sancti Pontificiorum plures fictitii. V. 19, 6.
Sanctorum cultum illicitum esse probatur. *ibid.* §. 7. & *seqq.*
Satisfactio Christi prout explicatur à Contraremonstrantibus refellitur. III. 21, 6.
Satisfactionis vocabulum non occurrit in Scriptura, ubi agitur de sacrificio Christi. *ibid.* §. 1.
Satisfactiones humanæ Pontificiorum confutatæ. V. 77, 15.

Sapientiæ liber. I. 3, 3.
Sathanæ tradere quid. VII. 18, 28.
Scandalum quid sit, V. 56, 12. datum duplex, *ibid.* §. 14, 15. acceptum duplex. *ibid.* §. 17.
Scandalum accipere quid sit & quantum sit peccatum. *ibid.* §. 19.
Scandali metu abstinendum etiam à licitis, *ibid.* §. 20. quando ab utraque parte timetur, quid faciendum. *ibid.* §. 23.
Schaddai. II. 1, 14.
Schisma quid, V. 43, 21. vera ejus causa, *ibid.* §. 22. species ejus. *ibid.* §. 23.
Schismata quæ nunc sunt inter Christianos. *ib.* §. 25.
Scientia virtus Christiana. V. 6, 1. Ejus objectum. *ibid.* §. 2. Attributa. *ibid.* & *seqq.* Variæ distinctiones. *ibid.* §. 5. Perfectior, imperfectior, *ibid.* §. 6. Theoretica, practica. *ibid.* §. 9. Inefficax, signa ejus, *ibid.* §. 10. Efficax, hujus aquirendæ media, *ibid.* rationes ad ejus acquisitionem invitantes. *ibid.* §. 11.
Scriptorum Sacrorum infallibilitas. I. 4, 10.
Scripturæ S. auctoritas, *ibid.* §. 1. non pendet ab Ecclesia. *ibid.* §. 11.
Scripturæ Canonem integrum esse, I. 5, 24. libri Scriptorum sacrorum amissi. *ibid.*
Scripturæ divinitas. I. 4, 6.
Scripturæ S. Interpretatio. I. 9, 1. Ejus necessitas. *ibid.* Sensus varii. *ibid.* §. 4. Hujus sensus judex sibi est verus quisque fidelis. I. 11, 6. Hunc sensum non esse quamlibet veritatem, I. 9, 13. Utrum verba Scripturæ semper id omne significent quod possunt. *ibid.* §. 10. Interpretationis norma. I. 11, 1. Norma secundaria. *ibid.* §. 12. Phrasibus Scripturâ non contentis neminem esse alligandum, I. 6, 25. alias tamen phrases posse usurpari. *ibid.*
Scripturæ Interpretes qui. I. 10, 1. I. 11, 6.
Scripturæ lectio promiscua esse debet. I. 7, 1.
Scripturæ perfectio. I. 5, 1. abundat enim in necessariis. *ibid.* §. 14. Imo & in non necessariis. *ibid.* Est Religionis norma. I. 3, 1.
Scripturæ perspicuitas, I. 6, 1. in necessariis, *ibid.* §. 2. I. 11, 2. in quibus clara est etiam & irregenitis, I. 6, 23. obscuritas in quibus sita sit. *ibid.* §. 3.
Scripturæ veritas. I. 4, 2.
Scripturæ versiones necessariæ. I. 8, 1. quæ observanda sint in versionibus. *ibid.* §. 9.
Sedere ad dexteram Dei an involvat ubiquitatem. V. 71, 3.
Semi-Judæorum sententia de reductione Judæorum in terram Canaan per Jesum Christum. III. 22, 7.
Senum officium. V. 58, 8.
Servile obsequium qua in re situm. V. 25, 4. VI. 19. &c.
Servi peccati qui & quare sic dicti. VI. 14, 8.
Servorum & Dominorum discrimen, V. 62, 1. officium servorum. *ibid.* §. 4.
Shiloh quid significet. III. 27, 5.
Simonem non esse exlegem de quo Paulus. VII. 17, 7.
Simplicitas nimia. V. 46, 10.
Simulatio quando licita. *ibid.* §. 5. seu in factis. *ibid.* §. 6. seu in verbis. *ibid.* §. 7.
Sobrietas quid, V. 52, 5. dirigit cibi quantitatem & qualitatem. *ibid.* §. 6. opposita, *ibid.* §. 14. an aliquando cibis delicatioribus vesci liceat. *ibid.* §. 8.
Socini Fausti explicatio initii 1. *Cap. Joannis* refutatur, II. 17, 13. Item in *Cap.* VIII. *v.* 58. *Joannis. ibid.* §. 17. Ejusdem sententiæ de satisfactione Christi examen & confutatio. III. 20, 2.
Socinianos quosdam olim negasse resurrectionem impiorum, VI. 11, 11. sed jam eos mutasse sententiam. *ibid.* §. 2.
Sollicitudo nimia rerum hujus vitæ. V. 22, 13.
Solvere est pronunciare illicitum. VII. 18, 26.
Sortes, V. 35, 15. & 17. variæ earum species: divinæ. *ibid.* §. 18. humanæ consultoriæ illicitæ, *ibid.* §. 19. divisoriæ licitæ. Ludicræ non prorsùs illicitæ, *ib.* §. 20. diabolicæ illicitæ. *ibid.* §. 21.
Σοφία pro scientia. V. 6, 1.
Spes in Deum, V. 23, 1. 2. Causa ejus, *ibid.* §. 3. objectum. *ib.* §. 4. perfectior vel imperfectior vario respectu, *ib.* §. 4. pietatem confirmat, *ibid.* §. 6. opposita ejus, *ib.* §. 7. Spes nimia, *ibid.* utrum sit peccatum gravius desperatione. *ibid.* § 9.
Spinozæ verba à F. Burmanno Professore Ultrajectino exscripta. II. 15, 6. & 8.
Spiritus quid sit. II. 4, 1.
Spiritus Sancti personalitas, II. 17, 6. Divinitas, *ibid.* §. 25. Patri & Filio subordinatur. *ibid.* §. 26.
Spiritus S. quid significet, VI. 6, 1. ejus varia dona, *ibid.* §. 4. ejus obsignatio quid sit, *ibid.* §. 8. & 12. an omnibus fidelibus concedatur, VI. 7, 14. eam posse abrumpi, VI. 8, 1. ejus testimonium de Divinitate Scripturæ quid sit. I. 4, 17.
Spiritualia bona, V. 51, 1. virtutes Christianæ, æterna felicitas, *ibid.* de eorum contemtu, *ibid.* §. 7. ardentius peti debere quàm corporea. V. 26, 23. Vid. *Bona.*
Spiritualis hominis conditio, V. 57, 4. non tollit discrimen statuum in vita civili. *ibid.* §. 5.
Sponsalia quænam fuerint apud Judæos, V. 60, 25.
Statuum vitæ diversitas. V. 57, 1.
Stultitiæ vitium & variæ ejus species. V. 7, 21.
Subditorum erga potestates officium, V. 63, 30. Obedientia, *ibid.* in iis quæ bonæ conscientiæ non repugnant, *ibid.* §. 36. timor, honor, *ibid.* §. 43. opposita. *ibid.* §. 44.
Successio Episcoporum, an sit nota Ecclesiæ. VII. 16, 11.
Sumptus ad alendos pastores & conservationem Ecclesiæ. VII. 17, 8.
Superbia ejusque species. V. 54, 18.
Superbiam non esse dicere Deum in electione hominum respicere fidem. *ibid.* §. 21.
Superstitio, V. 24, 10. V. 25, 8. species ejus. *ibid.*
Superstitiosi ritus Pontificiorum. V. 34, 5.
Supralapsariorum sententia tollit libertatem primi peccati, III. 2, 17. invertit ordinem naturæ, IV. 2, 2. Collata cum opinione Infralapsariorum. *ibid.* §. 4.
Synodus quomodo res tractare debeat, VII. 19, 18. quid hic requiratur. *ibid.* §. 19.
Synodorum convocationes quomodo & à quibus faciendæ, VII. 19, 5. earum necessitas & utilitas, *ibid.* §. 3. membra quinam esse possint & quid in iis requiratur, *ibid.* §. 7. scilicet eruditio, libertas, animus nulli partium studens, *ibid.* §. 9, 10, 11. earum auctoritas, *ibid.* §. 24. eas non esse infallibiles, *ibid.* §. 25. & *seqq.* earum decreta circa fidem quomodo sint excipienda. *ibid.* §. 35.

T.

Tabernaculorum festum. III. 8, 19.
Tabernaculum Mosaïcum. *ibid.* §. 18.
Typica ejus significatio. III. 9, 7.
Talio, an sit justa. V. 38, 19.
Temeritas. V. 55, 22.

Tem-

Temperantia in genere ſumta quid ſit, V. 50, 1. proprie. V. 52, 2. eam ſpectare guſtum & tactum, ſpecies ejus. *ibid.*
Templum Salomonis. III. 8, 18.
Tenebris collata hominum corruptio quare. IV. 14, 6
Tentare Deum quid ſit & quomodo fiat. V. 22, 15.
Tentationis Diabolicæ varii modi. II. 21, 15.
Terminus vitæ à Deo neceſſario & ab æterno non præfixus. II. 26, 8.
Terra nova. VI. 12, 31.
Teſtimonium falſum. V. 47, 11.
Theologiæ definitio, I. 1, 1. finis, objectum, *ibid.* §. 3. 4. diſtinctio inter Archetypam & Ectypam, *ibid.* §. 2. eſt ſcientia merè practica. *ib.* §. 5.
Θιός. II. 1, 15.
Timiditas, V. 55, 23. quomodo vincatur. *ibid.* §. 24.
Timor Dei & variæ ejus acceptiones. V. 24, 1. Cauſæ, *ibid.* §. 2. antecedens peccatum, *ibid.* §. 3. ſequens peccatum, *ibid.* ſervilis, filialis: omnem pœnæ metum non eſſe ſervilem. *ibid.* §. 4. 5.
Timoris Dei caracteres, *ibid.* § 6. oppoſita in defectu & exceſſu. *ib.* §. 9. 10.
Tobiæ liber. I. 3, 3. & 8.
Tolerantiam mutuam colendam eſſe inter diſſidentes duntaxat de articulis non neceſſariis, VII. 22, 1. & *ſeqq.* quod probatur ratione, *ibid.* §. 3. præcepto Dei, *ib.* §. 4. & quia aliter ſchiſmata vitari nequeunt, *ib.* §. 5. Objectiones refelluntur. *ibid.* §. 6. & *ſeqq.*
Tolerantiam mutuam impedire non debere veritatis non neceſſariæ amorem, VII. 22, 11. non inducere in ſcepticiſmum, *ibid.* §. 17. neque ullam confuſionem introducere, imo verò eâ poſſe reſarciri pacem inter Chriſtianos. VII. 23, 9.
Traditiones quæ commendantur in Scriptura, I. 5, 25. humanæ quæ licitæ, quæ illicitæ. V. 74, 9. & 10.
Trahere, an aliquando ſignificet irreſiſtibilem gratiam. IV. 14, 18.
Tranſſubſtantiatio confutata. V. 70, 6.
Trapeziticam omnem illicitam non eſſe, V. 38, 32. ſed quandam tantum. *ibid.* §. 33.
Tridentinæ Synodi decretum de verſione Vulgata. I. 8, 6.
Trinitatis S. S. dogma exponitur & probatur, II. 17, 1. & *ſeqq.* variæ de eo opiniones, *ibid.* §. 2. Scripturæ verba retinenda eſſe, *ibid.* §. 3. & 28. & vitandæ quæſtiones curioſæ, *ibid.* §. 27. Uſus. *ibid.* §. 29.
Trinitatem perſonarum in unica numero eſſentia, non eſſe creditu ad ſalutem prorſus neceſſariam, V. 9, 10. hanc non credentes, an debeant cenſeri alium habere Deum. V. 17, 6.
Triſtitia vitium, variæque ejus ſpecies, V. 40, 9. triſtitia laudabilis quæ. *ibid.* §. 11.
Tubarum feſtum. III. 8, 19.
Typos legis an omnes olim cognoverint. III. 9, 12.

V.

Ubiquitas corporis Chriſti confutata. V. 71, 1. 2. & *ſeqq.*
Vedelii (Nicolai), dura verba de Judæorum Deo. V. 17, 6.
Veracitas & ejus officia, V. 47, 1. Oppoſita. *ibid.* §. 4.
Verba an ſemper eo ſenſu ſint uſurpanda quo ea acceptum iri ſcimus. *ibid.* §. 3.
Verbum quo modo caro ſit factum non eſſe creditu ad ſalutem prorſus neceſſarium. V. 9, 12
Verbum Dei medium ordinarium converſionis. IV. 13, 20. Vid. *Converſio.*
Veritatem nullam parvi eſſe faciendam, licet omnes non ſint neceſſariæ. V. 9, 20.
Veſtium uſus, V. 54, 12. neceſſarius, *ibid.* §. 13. latitudo quædam in hiſce. *ibid.* §. 14.
Veteris Teſtamenti fideles an comprehenduntur Eccleſia Chriſti, VII. 1, 11. inutile eſſe quærere an fides eorum ſit ſpecie à noſtra differens. *ibid.* §. 13.
Veteris Teſtamenti librorum veritas. I. 4, 1.
Viduarum officia. V. 59, 9.
Vindicta, V. 4, 5. illicita omninò. *ibid.*
Virginitas perpetua. V. 32, 9.
Virorum officia. V. 58, 1.
Virtutes intellectus quæ, V. 6, 1. Voluntatis, *ib.* V. 8, 1. earum diſtributio reſpectu Dei, proximi & noſtri, V. 17, 1. quæ proximum reſpiciunt, V. 36, 1. ex charitate derivatæ, V. 40, 2. ex juſtitia derivatæ. V. 46, 1.
Virtutes ſuas quando aliis commemorare liceat. V. 40, 7.
Viſio Dei. VI. 13, 6. Vid. *Deus.*
Vitæ abbreviationem aliquando beneficium eſſe. II. 26, 16.
Vitæ ob peccata abbreviatæ & provectæ ob pœnitentiam exempla. *ibid.* §. 21.
Vita civilis & honeſta quomodo à Chriſtiana differat, V. 51, 14. quid Chriſtiana exigat, *ibid.* §. 15. Characteres ejus. *ibid.* §. 16.
Vitæ genus quale amplectendum. V. 57, 10.
Vita æterna, VI. 13, 2. & *ſeqq.* eam non conſiſtere duntaxat in tranquillitate animi, VI. 11, 4. in quibus ſita ſit, & an pii in ea ſe mutuo ſint agniturí. VI. 13, 16.
Vitæ terminus. II. 26, 8. Vid. *Terminus.*
Vitatio peccatoris quæ eſſe debeat. VII. 18, 11.
Vitulus aureus. V. 33, 9.
Vituli Jeroboami. *ibid.*
Vivificare, an gratiam irreſiſtibilem aliquando ſignificet IV. 14, 14.
Vives (Lud.) dictum de Legendæ Aureæ auctore. V. 19, 6.
Unctio extrema Pontificiorum confutata. V. 77, 21.
Unio membrorum an ſit nota Eccleſiæ. VII. 16, 13.
Unio inter diſſentientes in non neceſſariis per unum commune templum, relictis variis cœtibus peculiaribus ſuis Eccleſiis, VII. 23, 11. quæ ad unionem obtinendam facienda. *ibid.* §. 12. Votum pro unione. Vid. *Pax Eccleſiaſtica.*
Vocatio ad ſalutem quid ſit, IV. 11, 1. Objectum ejus omnes homines, *ibid.* §. 2. Neceſſitas, *ibid.* §. 3. Variæ ejus diviſiones, IV. 12, 1. externa, *ibid.* interna, *ibid.* §. 2. quæ ſpecie diſtinctæ non ſunt nec poſſunt divelli, *ibid.* §. 3. diſtinctio ſufficientis & efficacis refellitur quo ſenſu à Contraremonſtrantibus ſolet ſumi, *ibid.* §. 6. vera illius explicatio traditur, *ib.* §. 8. congrua & incongrua. *ibid.* §. 9.
Volo pro *Vellem.* V. 15, 8.
Voluntas Dei abſoluta, II. 9, 19. Conditionata, *ibid.* §. 13. Signi non eſt contraria voluntati beneplaciti, *ibid.* §. 13. neque voluntates præcepti & beneplaciti poſſe invicem oppoſiti. IV. 5, 5. Vid. *Deus.*
Voluntas quid, II. 23. 9. eam liberam eſſe libertate indifferentiæ, *ibid.* §. 11. & 20. eam non determinari neceſſariò ab ultimo judicio intellectus practico, *ibid.* §. 12. alioqui nullum datum iri peccatum, *ibid.* §. 15. Libera in eligendo bono ſub ratione boni, *ibid.* §. 18. non indifferens eodem ſenſu ac intellectus. *ib.* §. 21.

Votum quid. V. 76, 1. Generale, *ibid.* §. 4. Speciale, *ibid.* §. 5. Licitum esse, nec tamen esse Dei cultum, sed illius impletionem. V. 76, 6. 7. ob quas causas concipi soleat & quæ requiratur in eo ut sit legitimum, *ibid.* §. 8, 9. de ejus obligatione. *ibid.* §. 14

Vota Monastica Pontificiorum confutata, V. 76, 15. & *seqq.*

ὑπὸ causam impulsivam significans. III. 10, 7.

ὑπερβολὴν. V. 33, 12.

Usserii (Jacobi) Archiepiscopi Armachani sententia de articulis non necessariis, VII. 21, 6. ejusdem de tolerantia mutua. VII. 22, 1.

Usura sub quibus cautionibus licita sit. V. 38, 28.

Vulgata Versionis auctoritas quæ. I. 8, 6.

Uxoris officium. V. 60, 30.

W.

Wendelini M. F. dictum de acceptatione Dei circa mortis Christi præstantiam. III. 21, 9.

X.

Xavierii miracula. VII. 16, 17.

Z.

Zanchius laudatus. II. 17, 28. ejusdem sententia de conditione subintelligenda in Baptismate infantium. III. 5, 10. V. 68, 14

FINIS.

